

Lexicon iuris ciuilis

<https://hdl.handle.net/1874/433627>

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsede
 - de staartsede
 - het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

L. fol
396

68
1600

Lexicon Juris

68. k.

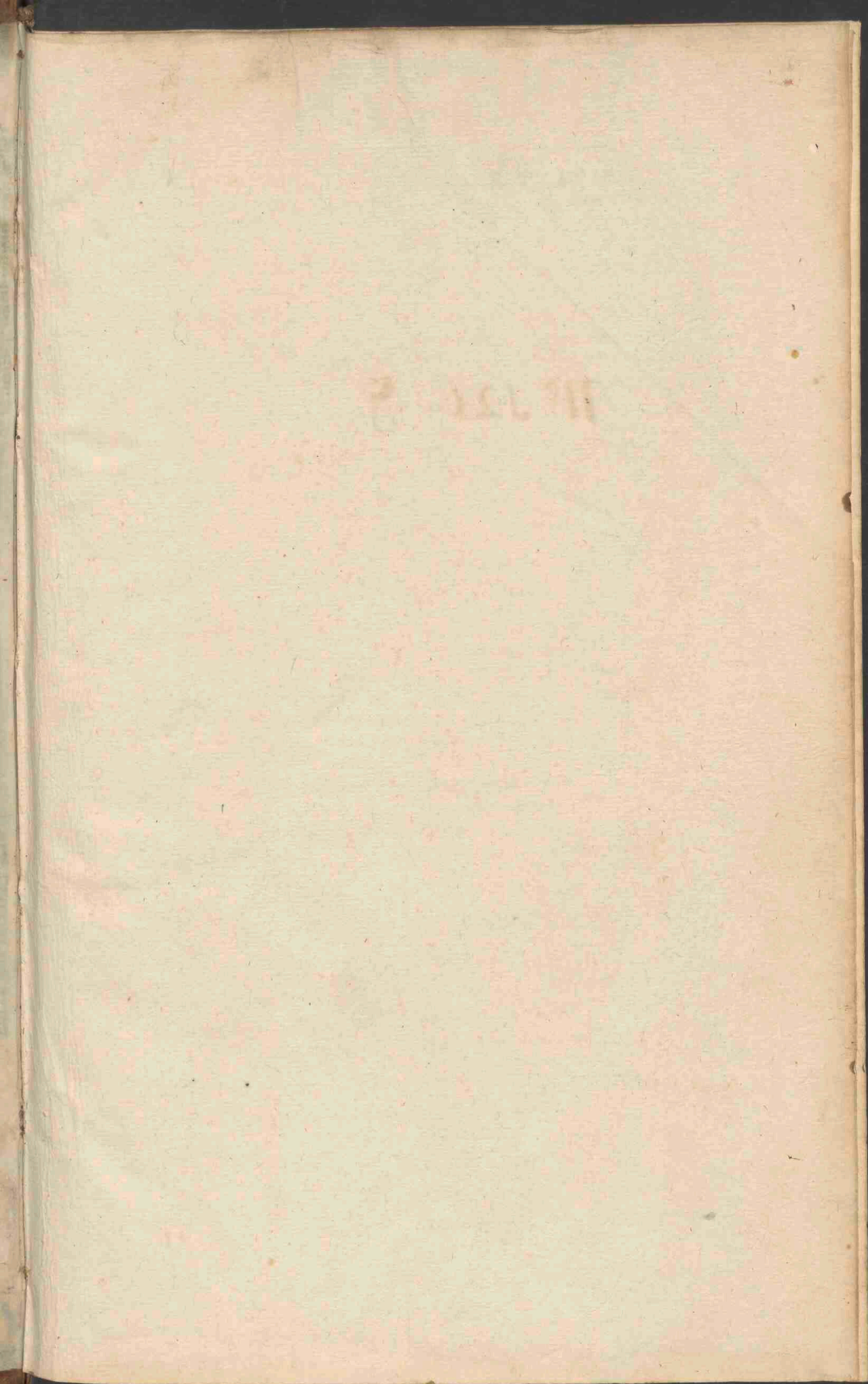

mihi multe. nō quinq; tñ **S**mo autē ex qd nō videntur in
 a mpre septentrionis ē error.
 et qm videntur in alia pte a sep
 tentrione. et videntur itē cū
 sole a septentrione in alia pte
 in qtu suo estimo. et mīte sūt
 stelle hītes comas mpre hīdi
 ei scdm tempus uentium. et uide
 sūt it mpre septentrionis cū
 sole motu pēma. h g totū sig
 tio ē. q. stelle hītes comas sēpt
 stellat qd dūunt. et videntur in
 estate et ieme. Jam g declarat ē
 error sermonis ay. **D**ico g q.
 stelle hītes comas sūt qd aere
 inflammati et tinentē stellas
 scdm pīnquū tinentē calidi
 tatem ignis. qm qm inflammat
 fit ignis. et tūuatur calūne
 eius et fit oblongum.

Quia g iam māmā sūt
 ea que diximus. tunc
 nūc ē nob ut narremus scdm pī
 qm videntur in aere qm qd ubi p
 pendicularis ignis ad aūis ipō
 et qm qm minus eo videntur. **D**i
 co g q. diximus sicut in illis q
 pterunt. qm sol inflammat
 ram p sui motum sup eam
 eleuantur et ea calores vapoz.

Ascendit autē ea vapoz hīcus
 qm nō est illic p hūiditatis. et
 vapoz calidus et hūidus. et qm
 illic est p hūiditatis. et vapoz
 frigidus et hūidus qm ē aqua
 magis uicent. **V**apoz autē ca
 lidus et siccul et reuoluitur
 et ea p uehementiam caloris re
 soluti sup eam ascendit et adu
 rit aerem. ascendens p calidita
 tem et siccitatem suam. **V**apoz
 autē calidus et hūidus ascendit et
 immutatio qd resoluitur et fit ex
 eo aer. **E**t vapoz frigidus hūi
 dus ascendit recte. cūq; puenit
 ad locum in quo coagulatur.
 aggregatur in grossatū. in spū
 satur. qm est ex p hībus qd ap
 hendat illud. qd gūatur et cur
 rent pūit aqua. **V**apoz g ca
 lidus et siccul ascendit usq; ad
 ultimū aeris. vīcent autē ae
 ra. et sic ascendit et ad ignis ter
 minū et inflammat qm puenit
 nūc ad illud q. nūc est et cale
 fit calefactione uehementi. p a
 tūuandū suam cum igne. et p
 quantatē suam et motu orbit. **S**i
 g est illi pī vapoz inflam
 ti ex motu orbit. longitudo et
 latitudo apparet p pēclat is

115 J 20

283

Ms. 750. 2

N 58 B

Nº 126. 3.

IUSTINIANVS.

Insta imperia sunt, usq;
ciues modeste, ac sine re-
cusatione parento. L.
XII. TAB.

Ad diuos caste adeunto.
Pietatem adhibento. On-
pes amouento. Qui se-
cus faxit, DEVS uin-
dex erit. L. XII.
TAB.

Vlp. de Edend. l. j.
Eum edere Labeo ait, qui pro-
ducat aduersarium suum ad Al-
bum, & demonstrat quid dicta-
tur sit PRAETOR.

SPQR

Nº 126
J.

Vocabula barbara ad finem Praefationis emendantur.

BASILEAE, EX OFFICINA HERVAGIANA, PER EVSE-
bium Episcopium, M. D. LXXVII.

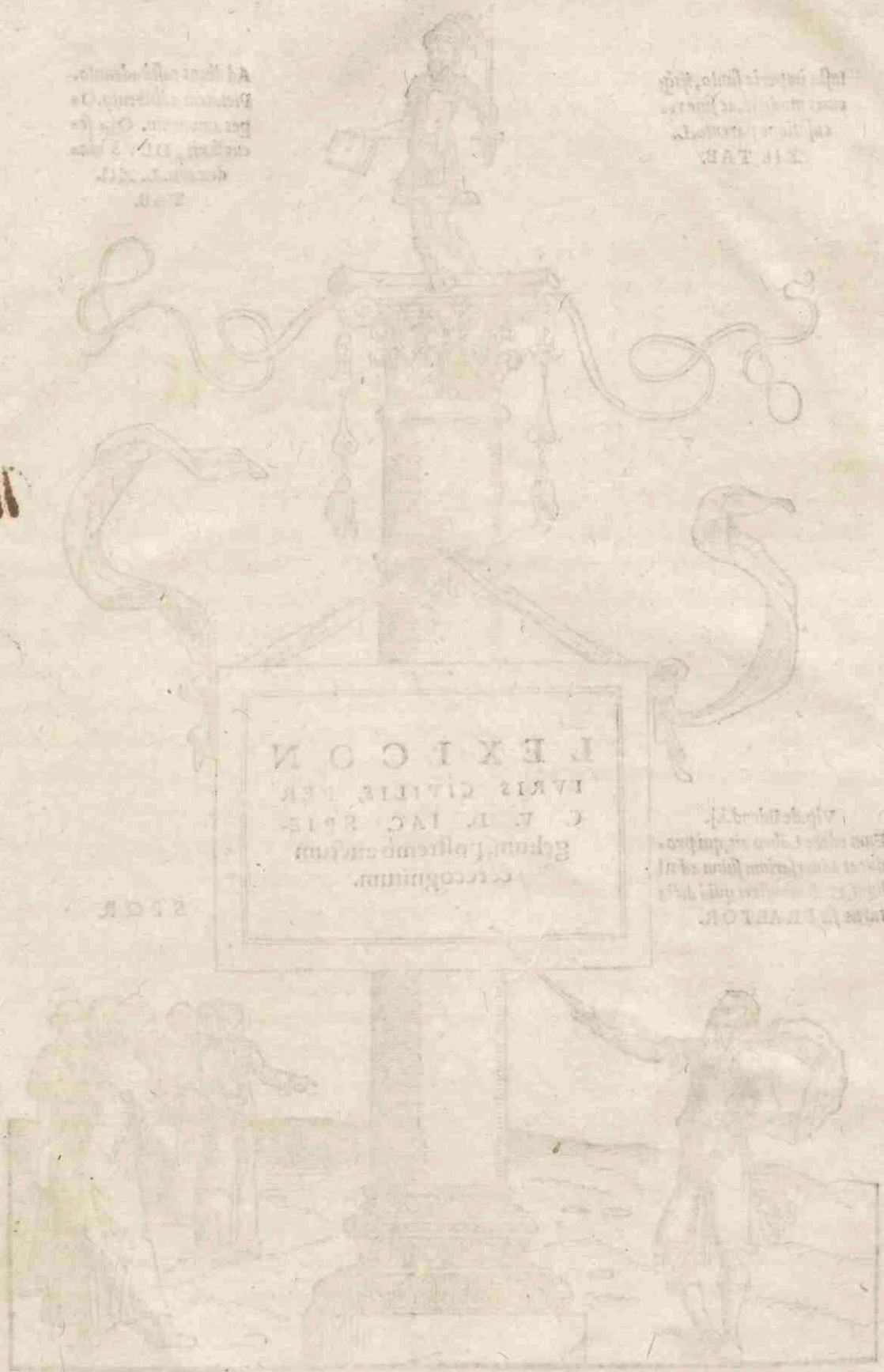

Donatione Hub. à Burchel.

Ad hoc...
...
...
...

...
...
...
...

1875
3

LEXICON
IVRIS CIVILIS PER
C. F. L. IAC. 2012
Geh. Prof. Dr. h. c. h. h.
C. F. L. IAC. 2012

...
...
...
...

STOR

...
...
...

...
...

IN LEXICON IVRIS CIVILIS,

PER D. IAC. SPIEGELIVM SELESTADIEN. CONGE-

stum, ad ornatiss. D. Adamum Carolum, Sacr. Latin. Scrin. in

Aula sereniss. Regis, Cæsarisq; Ferdinandi

præfectum, Præfatio:

QVA ET RATIO, ET SERIES SVS-
cepti Operis explicatur.

VOTIES, eruditissime Carole, fratris mei Ioannis Maij recordor, in cuius tu locum apud Cæsarem Ferdinandum successisti, (recordor autem tum sæpe, tum lubenter) toties in mentem subit, incomparabilis ille literarum & uirtutis antistes, Iacobus Vvimphelingius, auunculus noster: cui tam ego, quàm frater meus, omnem fortunā nostram acceptam semper tulimus, institutionis ergò, quam in literis illi totam debemus. Equidem Vvimphelingiorum familiam oppidò quàm uetustam, origine materna attingimus, ex Brocomago (ut Antoninus in Itinerario, Marcellinus, & ceteri) siue Breucomago (ut Ptolemæus) oriundam, Romanæ ditionis olim urbe, quam hodie Germani corruptè Bromatum appellant, in uicum redactam: ubi quem locum Vvimphelingia gens quondam tenuerit, agrorum adhuc tituli testantur. Verissimum autem est, quod ad Aristotelem quidem referri scimus, Cum Deo, parentibus, atq; præceptoribus, neminem paria facere posse. Ergo Iacobus Vvimphelingius, auunculus noster, qui paternam familiam primus, editis etiam non in una disciplina tantum monumentis, domi, forisq; nobilitauit, nepotum suorum curam gerens: id quod alienis etiā præstitit, rectæ institutionis uigilantissimus adhortator, statim ab obitu patris mei, Iacobi Spiegelij, trigésimotertio ætatis suæ anno uita functi, Selestadio nouennem iam me, Spiram ad se uocat, in eade maiori tum Concionatore agens: ubi loci, propter indoctam, sed receptam eius temporis institutionem, quæ non respondebat ei, cui sub Cratone Hoffmanno in patria assueueram, nullo profectu accepto, mittor ad uicinam Heydelbergam, barbarioribus Dialecticæ atq; Philosophiæ præceptoribus operam daturus. Nam qui tum ubiq; ferme Ludis præerāt, nihil tenebant cultioris literaturæ, ex æquo linguarum imperiti: nisi quòd Sophisticen callebant, quæ nescio quas præstigas auditoribus simplicibus offundebant. Iurasses esse meros Chrysippos, qui nihil nisi Sophistæ erant, atq; uix hoc nomine digni. Sed sic seculum illud ferebat. Quid autē sperandum de ludis & ecclesijs, quum sic haberent Academiæ, ex quibus tales Palæmones, ac tales Gregorij in Prouincias, uelut ex seminario summittebantur? Itaq; qui prima literarum rudimenta tam infeliciter sum auspicatus, quid putes postea promouisse? Certè contractam tum atq; imbibitam barbariem, quamlibet conatus, totam excutere nequiui. Adeò à teneris assuescere multum est, ut eleganter cecinit Maro. Ioannem Maium fratrem meum, literis initiari quum iussisset Vvimphelingius auunculus, decimonono ætatis meæ anno natum, quum mater delabente re familiari, pertesa uiduitatis, in qua tot annis perseuerauerat, alteri marito nupsisset, accidit, ut tum magis floreret studia, ac præceptores iuuentutem doctius instituerent, non tam in ludis ciuitatum minoribus, quàm in ipsis Academijs. Vtrobq; ergo non mediocrem magni profectus spem

nobis pollicitū fratrem, uelut è medio cursu abripui ego, tum in aula diui Maximilia-
ni Caesaris agens, & sacris Scrinijs praefectus, quum forte fortuna subadiuua siue exce-
ptore egerem: & sentiebam me laboribus illis non semper suffecturum. Quòd si fratrem
ad hoc officium scitè formassem, fieri posse uidebam, ut mihi successor, fauentibus Supe-
ris, aliquando daretur. Nec meā spem res fefellit. Adeò docilem enim se praeuit, adeò
diligentem in discendo, ut praepceptorem discipulus paulo post non aquasse contentus, in-
dustria sua superare conaretur. Cuius rei specimen egregium dedit toto eo decennio, quo
in locum meum suffectus, quum rude donatus essem ego, officium ille dictandarum E-
pistolarum cum laude summa administravit. Ut autem hic excelleret, in causa fuit di-
ligens hominis studium, qui omnia ad eam functionem dextrè obeundam, sibi antè
praesidia comparauerat, ne minutioribus quidem neglectis: quod genus sunt Voces I. C.
in rescriptis atq; diplomatibus Principum subinde occurrentes. Quarum cognitionem
cum per literas à me flagitaret, quòd experiretur nimis defunctoriā illam, atq; ieiunam
Vocabularij V. I. peruulgati consarcinationem: quum, quia autor ipse parū Latine scia-
uit, ut apparet, aequè imperitos secutus: tum, quia in eo multa admixta reperiuntur, quae
à rudibus huius disciplinae percipi nequeunt, quos paulò intricatiores Iuris difficultates
statim obiecta deterreant magis quàm adliciant. Quū igitur à me peteret de his edoceri,
quem sciebat olim in Academijs Germaniae celebrioribus Tubingae & Friburgi, Le-
gibus operā nauasse, Viennae Austriae etiam publice professum: cepi in gratiam aman-
tissimi fratris, cui nihil denegare poteram, aliquot uocabula Iurisconsultorum ex auto-
ribus notae melioris colligere, breuibusq; annotatiunculis, quantum per ocium licuit, ex-
ponere. Quam lucubrationem quum amici aliquot docti uidissent apud me, non solum
probarunt, uerum etiam urgere caeperunt ut pergerem, & Lexicon Iuris Civilis detexere-
rem. Itaq; talium adhortatione uiro-
rum animatus, hunc libellum congerere cepi studio
accuratiori, nec omnino oscitanter: nihil eo deterritus, quòd res sit in speciem humilis, nec
fortassis aetati istī ita conueniens: quum scirem laudatissimum illum Legum interpre-
tem Albenrichum Rosatum Bergomatem, quem uulgato nomine Albericum, nobilissi-
mus huius temporis Iurisconsf. Andreas Alciatus subinde citat, huc se quondam de-
misisse, uoces Iuris ut colligeret: tametsi uir ille, infelicitate eius seculi, rem pro dignitate
tractare non potuit, nudas dictiones, & adulterinas indicans magis, quàm exponens,
nec usum earum apud latinissimos illos Iuris conditores satis perspectum habens. nam
ea aetate bonae literae etiam in Italia nullae erant, de ueteri atq; adeò propria sua possessio-
ne, in exilium longinquum & transmarinum exterminatae: Graecè uerò sciens, haereticū
nomen uix effugiebat. Iam non prorsum ineptè fecisse mihi uideor, qui ea quam expo-
sui occasione hoc laboris susceperim, susq; deq; ferens, quid de me morosuli quidam sen-
tiant: modò tibi, Carole humanissime, tuiq; similibus probetur. Nec sane displiciturum
auguror. Vobis enim qui in aula uitam ducitis, uelut motoriam agentibus fabulam, non
licet iustas, & uoluminibus omne genus instructas Bibliothecas circumferre: & si li-
ceret circumferre, non liceret reuoluere. Hic autem libellus, tanquam ad memoriae subsi-
dium comparatus, in suo genere permulta indicat, quorū ampliorem cognitionem possis
in locis commonstratis reperire. Quis uerò tam facili memoria praeditus est, ut in diuersis
negociorum curis, huc illuc animum differentibus, assidue uersans, huiusmodi auxi-
lijs non egeat, quae etiam doctissimus quisq; & studijs in quiete uacans, sibi parare con-
sueuit?

fuit. Caterum hoc quicquid est Operis, tibi Carole inscribere libuit, cum ob beneuolen-
 tiam, qua me ex animo prosequeris: tum quod fratri meo (in cuius gratiam hæc primum
 colligi cæpta sunt) successor datus es, à prudentissimo Cesare Ferdinando: cuius hic de te
 iudicium, præclaras istas dotes tuas, quibus excellis, attentè perpendentis, boni omnes
 unice comprobant. Enimvero de tua erga me, meosq; propensa uoluntate, prolixè mi-
 hi in literis suis ad me proximè datis, significauit candidissimus Ioannes Ostnerus: quæ
 adeo non uulgarem consolationem mihi attulerunt, ut si ita ferat, æquiore animo sim ex-
 uita migraturus, postquam uideo tibi res nostras curæ esse, quas apud Cæs. Ferdinandū
 expediendas, optimo, cōmuniq; amico nostro Pantaleoni Vogto commisi. Equidem spes
 me tenet, fore, Diuis bene fortunantibus, ut saltem alter Nepotum ex sorore nostra, quos
 nunc duos educandos, admodum pueros adhuc, sed bonæ spei & indolis eximie, susce-
 pi, in ista Aula, inter scribas primarios aliquando cooptetur: quemadmodum clemen-
 tiß. Princeps, fratrem meum Maium, mihi decedenti substituit. Nam familiæ nostræ
 proprium est, Principibus Austrijs inservire, quibus hætenus deditissimi fuimus, &
 erunt Nostri deditiores perpetuò. Proinde curamus, ambos sic institui, ut isto loco apud
 filios Regios aliquando digni uideri queant, non eruditione modò, sed & moribus pro-
 batissimis. Eos nunc tibi commendare uisum est, quò si quid mihi humanitùs accidat,
 priusquàm adulescant illi, tu meo, fratrisq; Maij nomine in tutelam optimos puellios acci-
 pias: & si ita se gesserint, ut isto ordine digni reperiuntur, uice parentis functus adiuues,
 adsciscas, prouebas. Interim hunc libellum, non absq; labore, ex optimis autoribus, cum
 ueteribus tum recentibus congestum, tametsi & mea quædam cōtinet, quibus iudicium
 meum studiosis interdum probo, fortassis (ingenuè fateor) parum lectu digna, ceu Me-
 morialem (ut *Aulico* uerbo utar) schedam tecū circumfer, ornatissime Carole. In hunc
 enim usum & conscriptus à me est, & tibi nuncupatus. Siquidem, ut antè dixi, his ru-
 dimentis alioqui nihil opus habes, qui summa eruditione censeris: etsi per negocia liceat,
 ipse multo meliora condere possis. Ergo amanuenses tui hoc labore potius iuuabuntur.
 Porro qui nostrum hunc qualemqualem laborem obiter respexerit, uidebit id non can-
 didatis modò Iuris Ciuilis, uerumetiam bonarum literarum cultoribus, & ijs quoq; qui
 iuuentutem erudiendam susceperunt, conducibile futurum: illis præsertim, quibus unde
 preciosorum uoluminū supellectilem sibi parent, nummi non suppetunt. Accessit Ap-
 pendix, tyrunculis studij Legalis lectu, ut opinor, & utilis & iucunda. Adiecimus, in-
 quam, Hegendorphini, uiri docti, diligentissimiq; Consilium, de Compendiaria ratione
 discendi Ciuilia iura, prorsus è sano iudicio profectum: quòd id multis parasangis (ut est
 in prouerbio) præstare uideatur. Modo illi studendi in utroq; Iure (sic enim titulus ha-
 bet) qui per uulgatò Dictionario coheret. Denique ex Haloandri recognitione Tituli in
 uniuersum ius emendatiùs adscripti sunt, qui hætenus locis aliquot deprauati legeban-
 tur. Porro & alia quædam sunt adiecta, quæ candidati disciplinæ Ciuilis
 boni consulant: quos hac qualicunque opera, laboriosa magis
 quàm ingeniosa, adiuuare pro uirili mea conatus
 sum. Itaq; iam ad id quod institui-
 mus, accedendum.

E O R V M Q V A E
LEXICO D. IACOBI SPIEGELII ACCESSERE
in hac postrema editione, clenchus.

In Leges XII. Tabularū Scholia D. Ioannis Oldendorpij.	colum. 3.	II. Quibus rebus instructus iuuenis, animum ad ius ciuile discendum adijcere debeat.	132
In easdem Scholia Iac. Spiegelij.	81	III. Qualis præceptor eligendus.	136
Nomina atque tempora prudentium, ex quorum scriptis Digestorum opus est concinnatum, per Ioannem Oldendorpium.	87	IV. Quæ & quo ordine primum legenda & audienda sunt candidato iuris ciuilis.	137
Iureconsultorum laus, ex Procemio lib. 3. Elegantiarum Laurentij Vallæ.	90	V. Qui interpretes emendi, et quo iudicio legēdi.	139
In eos qui sermonis proprietatem negligentes, rem ipsam spectare se dicunt, censura.	91	VI. Quæ progymnasmata iuueni iuris ciuilis studio suo amplectenda sint.	141
Quo tempore Romanorum leges introductæ, ac rursus oppressæ, tandemq; restitutæ sint, Ioanne Oldendorpio autore.	93	VII. De locis communibus iuris ciuilis comparandis.	143
Eadem de re, Iacobi Spiegelij.	95	Romanum ius antecedere legibus aliarum gentium, Philippi Melanchthonis oratio.	149
De commentarijs Doctorum, & certis iuris præceptis sequendis: uel,		Censura de Legibus, Philippi Melanchthonis.	154
Quæ ad æquitatis cognitionē requirantur? Cur iuris ciuilis disciplina, Iurisprudētia nominetur? De commentarijs Doctorum, ac dignitate ueterum Interpretum iuris.	96	De perfectio Iurisconsulto, locus Ciceronis ex Philippica IX, explicatus à Christophoro Hegendorphino.	169
Oratio de scripto Iure, & dignitate ueterum interpretum iuris, Philippi Melanchthonis.	98	Exegeses in titulos XII. librorum Codicis Iustiniani, auctore Christophoro Hegendorphino.	179
Catalogus omnium regum & Imperatorum Rom. ad cognitionem iuris propter. nominum & temporum rationē ualde necessarius, à D. Ioanne Oldendorpio scriptus.	101	Index in omnium librorum iuris ciuilis titulos, Ioannis Oldendorpij.	269
Anni & uitæ Imp̃p. quorum constitutiones xij. lib. Codicis sunt insertæ, breuiter annotati per Iacobum Spiegelium.	105	Eiusq; usus.	274
Nomina Cesarum Germanorum, Imperatorumq; quorum Constitutiones atque leges in Codice Iustiniani, ac in placitis Feudalibus, siue Feudorum usibus, atque in Extrauagantibus, quæ & Vndecima collatio uulgò dicitur, continentur.	112	Institutionum tituli.	271.
Romanorum leges à Longobardicis & Francicis ad tempus oppressas.	113	Pandectarum seu Digestorum.	274. & 285
Nomenclatura Iurisperitorum, qui in Iure ciuili & Pontificio nomen sunt affecuti.	114	Codicis.	295
Epitome Tyrocinij iuris ciuilis, Christophoro Hegendorphino auctore.	128	Nouellarum constitutionum, prout uulgò allegantur ex editione uetere.	315
Cap. I. Quid iuuenis de iuris ciuilis studio sentire debeat.	129	item ex interpretatione Greg. Haloandri.	321
		Consuetudinum feudalium.	331
		Extrauagantium.	333
		Rubricæ seu tituli librorum iuris Pontificij, scilicet	
		Decretalium.	333
		Sexti Decretalium.	339
		Clementinarum.	341
		Extrauagantium utrarumq;.	ibid.
		Harmonia siue coniunctiones titulorum rubricarum utriusq; iuris, rectè et ordine digestæ per Theodorum Straitmannum I.C.	343
		Tituli, qui & Rubricæ uulgò nuncupantur, in uniuersum Ius ciuile per Greg. Haloandrum alphabeti serie congesti: & à P. Ellama Friso ad recentiores iuris ciuilis librorum editiones collati.	377
		Rubricæ seu tituli iuris Canonici in alphabeti seriem à P. Ellama Friso collecti.	

F I N I S.

INDEX IN QVO VVLGARIA QVAEDAM VERBA, ET

parum Latina, ad purissimam ueterum Iurisperitorum consuetudinem emendantur, ex ipso Lexico collectus.

A

Abbas, pro archimadrita. Alc. in l. inter claras. C. de sum. trin.

Abbates, pro duumuiros, quos alicubi collegia artificum sibi ut plurimum preficere solent. Alc. in l. collegarum. de Verb. sig.

Abbreviatura, pro instrumentum Notarij non extensum: sic enim legendum apud Bart. in l. chirographis. ff. de Administ. tutor. Tamen si à uerbo ducatur hæc uox, cuius exemplum apud idoneum autorem reperiri negant.

Ab intra, pro intrinsecus.

Aborsâ est, pro abortum fecit. Donat. in Socru Terent.

Absolvere se iudicio ab aliquo, pro ab eius accusatione se liberare.

Accedia, pro Acedia.

Ad benè placitum, pro uotiva legatio.

Ad eum finem, pro ita nati, pro ad hoc.

Ad nihilum ponere, pro inducere sententiam.

Afferre feudum, Aperiri feudum, pro Iniicere manus prædio clientelario.

Aliqualis & aliqualiter, pro aliquantus & aliquantum. Vall.

Aliqualiter, pro quodammodo, uel aliquo pacto.

Allodium pro hæreditate, aut possessionibus.

Allodium, pro allaudium.

Ambasiator, pro legatus.

Amicabilem ingredi compositionem, pro experiri intra parietes.

Ammiraldus pro litorum curatore, siue maris præfecto.

Antequam sint tres dies, pro triduo, uel intra triduum.

Appreciari, pro aestimare.

A prope sequi, pro consequi.

Apochrysiarj, uel Ipochrysiarj, pro Apochrysiarj, quamuis perinde barbarum: ut hæc esse uideantur, attamen illud rectius, ab ἀποκρίνωμαι, quod respondeo significat, dicitur.

Apostoli, pro dimissoriae literæ.

Appunctare, pro diiudicare controversiam.

Appropriare, pro uendicare.

Aqua fort, pro chrysulca.

Arbitratores, pro arbitros.

Arbitramentum, pro arbitrio, hoc est arbitri sententia usurpant.

Arma, pro gentilitia insignia.

Armiger, pro Armatus miles, uelut lex appellat caligatus, forte nunc Kurisser.

Arrestare, pro per mandatum iudicis impedire, uel manus iniicere.

Arrestum, pro sequestrum.

Asscurare, & cōcutare, pro eo quod sit, sibi tutum ac diligenter prouidere, siue munire.

Asscurare, pro facere securitatem.

Assimilo, pro assimulo.

Assistria pro Ascetria.

Attinere, pro curare.

Audientia, pro iurisdictione: sed inep̃tè quoq; dicitur Audientia causarum, audientia literarum.

Augmentatio, pro amplificatio.

Aurichalcum, pro Orichalcum.

B

Bacalarios, pro Baccalaureos.

Balia, seu Baluatus, pro prouincia.

Balius, p̃ p̃ses, Lædnuogt uocamus.

Balluca, pro aurum nondum purgatum, neque adhuc in massam redactum.

Græcè χρυσάμμος dictum.

Bannitus, pro proscriptus.

Bannum, pro proscriptio.

Bannum, pro districtus.

Bassè, pro humiliter, summissè, aut in imo.

Benefacere casum sum, pro gerere negocium suum.

Biscotto, pro panis nauticus.

Blada, pro frumentis.

Bona domo natus, pro bono genere: id est, bona familia natus.

Bona arrestata, pro bona sequestrata, hoc est consensu partium uel iudicis decreto apud sequestrem deposita, nec ab actore, nec à reo possidentur. l. libertus. ff. de stat. hom.

Brauium, pro brabium.

Breue apostolicum, breue Cæsareum, pro minore aliquo diplomate.

Breue testatū, instrumentum feudale, pro apocha admissæ clientelæ: antapocha clientelæ exhibitæ: quasi testificatio ultrò citroq; dati & agniti beneficij.

C

Capitaneus, uox barbarorum Feu-
a 4 dista.

distarum dicitur is, qui ceu caput quoddam & uertex inter alios emineat uasallos.

Campus, pro exercitu.

Camerarius, pro admissionalis: cuius officium est, admittere aulicos intra cubiculum ad principem salutandum.

Capere possessionem, pro usurpare ius.

Capfoldum, barbara uox: sic conficta, quia de solido, id est integro carpatur.

Capere in ipso facto aliquem, pro deprehendere aliquem in facto.

Catechuminus, pro catechumenus.

Censalis ager, pro fructuarius uel uectigalis ager.

Certificatio, pro credentia, uel assertoria epistola.

Certifico, pro certum aut certiolem facio, seu reddo.

Charistia, pro annonam graui, seu difficili.

Claustum, pro coenobium, siue monasterium.

Clodouanus, pro Ludouicus.

Coadiutor, pro designatus episcopus.

Cogere suo statu contentum esse, pro cogere in ordinem.

Compassio, pro misericordia.

Compatriota, pro conciuis.

Computum facere, siue calculare, pro connumerare.

Comitissa, pro Comes.

Confoederati, pro foederati.

Conclusiones multatitias assumere, pro poenaliter intendere.

Contentare, pro eo quod sit contentum reddere.

Concludere ad multam, pro multa irrogare.

Copia, pro exemplum.

Copiare, pro transcribere.

Conuentionale, pro pactitium.

Corporista, pro miniculator. Vlpian. de Operis libert. l. ut iurisiurandi. Si forte, inquit, librarius, uel miniculator, uel calculator, &c.

Crassa ignorantia, pro supina, stulta, & hebeti.

Credentiarius, pro pregustator, secundum Suetonium in uita Claudij: uel strutor, ut censuit Insulanus.

Culpam remittere, Feloniam non persequi, pro manus iniectionem remittere.

Curtem, pro corte, solent barbari dicere, si aedes uillaticas putent.

Curialia uerba, pro adulationis causa dicta uerba. Alc. xij. cap. lib. ij. Parerg.

D

Dare ad faciendum, pro facere negocium, impedire, cogere.

Dare feudum, concedere feudum uasallo, pro dare mancipio fundum, in fidem suam accipere clientem.

De facto, pro reuera.

Deponere, pro dicere per testimonio.

Deponere in poenam, sponsonem facere.

Diffamare, pro traducere.

Directe & immediate, pro protinus. Vlp. etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare, an per interpositam fideiussoris uel rei personam.

Dispensare, pro legibus & canonibus soluere, uel gratiam canonis legisque facere.

Ducissa, pro Dux.

E

Epicaia, & epicaizare, pro epiicia, & epiicizare.

Examinare computum, pro dispungere rationes.

Exonerare testimonio aliquem, pro subleuare.

Ex officio iudicis, pro uiribus praeura.

Expromissores, pro admissores.

Extraordinaria bonorum possessio, pro decretalis.

Extranei, pro alieni qui uidelicet nec amici, aut affines, aut propinqui sunt.

Extra statum positus, pro erasus.

Extra patrem suum & potestatem dimissio, pro emancipatio.

F

Facere congregationem, pro concilium facere.

Facere treugas, pro facere inducias.

Facere computum, pro dictare rationem.

Facere ciuem multari exilio, pro exturbare a ciuitate.

Facere festum, pro agere ferias, feriari, & agere diem festum.

Facere suum debitum, pro officio suo fungi.

Facere, dare, spodere, promittere sub conditione, pro pactis legibus.

Facere

Facere surgere, pro excitare testem.

Facienda est conscientia, pro religio-
sum est id facere.

Factum taliter qualiter, pro per fas ne
fas factum.

Feloniam cōtra dominum exercere,
feudum amittere, pro prędium commit-
tere, pro cōfiscari. Vt in tit. de publ. & ue-
tig. & commissi. Paul. ff. Negoc. gest. Si
periculum, inquit, erat, ne prędia in pu-
blicum committerentur.

Feudum accipere, inuestiri de feudo,
pro mancipio accipere, fidem patroni se
qui, in fidem se conferre.

Feudum improprium, feudum tempo-
rale, pro precarium clientelare.

Feudum paternum, feudum antiquum,
pro ius gentilitium: quasi ad gentiles, a-
gnatosq; transiens.

Feudum, pro fundus beneficiarius.

Finaliter, pro nouissimę.

Forerios, pro metatores, designato-
res, mansionarios, uel cretarios.

Formata, credētia, uel certificatio, pro
libellus, uel epistola assertoria.

Fortalicium, pro arx, seu munitio.

Forus, pro forum.

G

Gaudēt breuitate moderni, pro gra-
ta breuitas.

Gratiosus princeps, pro beneficus.

Guarentare, pro defendere.

H

Habeo ad faciendum, pro opera.

Homagiū, pro cliētularis officij spon-
sionem agnitionemq;.

Homicidium perpetrare, pro admit-
tere, pro committere.

Humiliter, pro submisisse.

Humiliare se, & reuerentiam facere,
pro adorare. Lauren. Valla cap. ii. lib. Ele-
gant. s.

Hospitalia, pro xenodochia.

Humiliare, pro submittere.

I

In bona fide & æquitate, pro ex bono
& æquo facere.

Incurrere pœnas, pro cōmittere mul-
ctam.

In continenti, pro ubi primum.

Indulgentia, pro uenia.

Iudicem excedere limites suos, pro su-
pra iurisdictionem suam ius dicere.

In fieri, uel pōtētia propinqua, pro in

procinctu esse.

Ingrossistas, pro à manibus scriba, cu-
ius manu ad literas scribēdas Principes
uti solent Tranquillus. Post uxoris exces-
sum, Canidem Antonia libertam ada-
mauit, & à manu dilectam quondam, si-
bi reuocauit in contubernium. Idem in
Cæsare: Philomenem à manu seruū, qui
necem suam per uenenum inimicis pro-
miserat, non grauius quàm simplici mor-
te puniuit. Idem: Scribas à manu, in Ne-
rone, tum alibi peculiari uerbo uocat
Amanuenses. Propriè autem est ad uer-
bum, dictorum exceptor.

Inhibitio siue attestatio bonorū, pro
interdictum, apud Ciceronem.

Importat, pro interest seu refert.

In promptu nō esse pecuniam, pro ad
manus nūmos non habere. Africanus in
l. tutor. ff. ad S. C. Vell. Vel, pecuniam ad
manum non esse.

In registro scribere, pro perscribere, &
in tabulas publicas, in actaq; referre.

Intelligentiam coire, pro amicitia sō-
cietatemq; coire.

Internuncius, pro oratore.

Intertenerē, pro aedificia tueri.

Instructio, pro capita agendarū rerū.

Intercessor, pro deprecator.

Intentio, pro mens, uoluntas, uel sen-
tentia.

Inuentarium, pro repertorium.

Inuestituram facere, iuramētum fide-
litatis recipere, pro osculo in fidem reci-
pere, uerba pręire, iureiurando distinctū
clientem adigere.

Inuestituram petere, iurare fidelitatē,
pro dare manus supplices, osculum ob-
sequiose porrigere, in uerba iurare, sacra-
mento adigi.

L

Laudum, pro arbitrium, aut sententia
arbitri.

Libellus cōventionalis, pro intentio
uel actio edita.

Liga, pro fœdere.

Ligam facere, pro ferire fœdus.

Limitare, pro moderari.

M

Magnæ audientia homo, pro multæ
autoritatis ac gratia; aut. celebris existi-
mationis.

Magistri ceremoniarum, pro designa-
tores, quos Gręci *βραβέρτας* appellant.
Magistri

Magistri cōputorū, pro à rationibus, ratiociniis præfecti: quo nomine censendos puto, qui nūc apud Austriacos principes, *Kammerrhath* appellantur.

Magistri cæremodiarū, pro Designatores.

Maioritas, uox barbaris relinquenda.

Manu tenere, pro tueri, ac sustentare.

Mechanicæ, pro uulgares artes.

Mediare, & mediator, barbara.

Mediare, pro componere aut pacificare.

Miles, pro equite aurato.

Modernus, pro neotericus, nouellus, hodiernus.

Momentanea, pro momentaria.

Monstra, pro transuectio, Old. teste.

Mortuarium, pro derelicto in morte.

Murti priuilegio, pro subnixi, id est fulciti.

N

Naturalis filius, pro eo qui ex illegitimo thoro suscitatus est.

Non facere suum debitum, pro discedere ab officio.

Notificare, pro palam facere.

Notorium, pro manifestum.

Notorium, pro palam rem esse.

Non sine mysterio, pro ociosum. *Alciat. lib. iiii. de Verb. sig.* (dex.)

Non suspectus iudex, pro æquus iu-

Noui articuli prioribus addendi, pro additionales.

Nullum esse, uel non competere, pro cessare, uel ociosum & inutile esse.

O

Obsequentia, pro obseruantia.

Opinionem adhuc manere dubiam, pro litem sub iudice esse.

Ostenditiæ uel Hostenditiæ, pro impendia, quæ uasalli obeunt, comitantes Rom. principem in expeditionē aduersus hostes pergentem.

Obuenit per successionem, pro obuenit hæreditas, uel ex hæreditate.

P

Paradogum, barbarū uocabulū, feudi nobilitatem significat.

Partialitas, pro factio, aut studium partium.

Passio, pro animi motus, id est cōmotio, perturbatio.

Pedagium & Guidagium, uocabula barbara.

Pedellus, pro uiator, apparitor, uel cursor.

Per duos integros dies, pro biduum continens, pro perpetuum biduum.

Peremptorium, pro edictum unū pro tribus.

Pergamentum, pro membrana.

Perpetuare, pro continuare.

Phytonissa, pro pythônissa.

Pilota, uel Patronus, pro nauarchus.

Pone casum, pro Fac ita esse, finge, da.

Portitor, pro Tabellarius.

Praxim, pro usu.

Præsentare, pro offerre, uel exhibere.

Præsumptuosus, barbarum est.

Præterire ius, pro decedere iuri suo.

Præuenire, pro obuiam ire.

Primo ictu, pro uia prima, hoc est statim primo congressu.

Principissa, pro Princeps.

Priuilegiare, pro irrogare priuilegia.

Pronunciare ad pennam, pro dictare.

Protesia, pro prostasia.

Putatiuum, pro opinabile.

Q

Quassare & annihilare sententiā iudicis, pro tollere, disturbare iudicium, aut rem iudicatam.

Quitantia, pro apocha Græcè, & receptio Latine.

R

Ratificatio, pro ratihabitio.

Rebellis, pro contumax.

Recapitulatio, pro anacephalæosis, id est rerum repetitio.

Recognitio, pro cautio.

Recommendar, pro detineri & carcerari ad implorationem aliorum.

Regimen, pro diætetica medicina.

Registrare, pro referre in commentarium.

Registrum, pro regeſtum.

Registrum, pro rationarius liber uel codex.

Remittere, pro reiiicere causam ad regem, pro referre ad regem.

Repressalia, barbarum & fœdum uocabulum.

Reputare, pro magnificare.

Rusticus proprius, pro originarius. *Oldend. Action. ix. class. iij.*

S

Saisare, uel Sachisare: pro extorquere, aut per uim auferre.

Saluus

Saluus conductus, uel securitas, pro fide publica.

Saluaguardia, pro clientela.

Saluo conductu uenire, pro publica fide uenire.

Saluo iure cuiuscunq; , pro sine fraude sua, aliorumq; fiat.

Scholasticus, pro Scholaster uel Scholarchus.

Scriptor, pro librarius.

Secretarius, pro ab epistolis.

Secundum exigentiam temporis, pro ex tempore, id est causa temporis, seruendo tempori.

Secundum stylum, pro ex formula.

Sententia definitiua, pro res iudicata.

Species, pro aromata.

Seruire, seruitutē facere domino, pro clientelam exhibere, obsequiū præstare.

Simonia, barbarum.

Simplex, pro imperitus, uel doli expers.

Statum attollere, pro fastigium attollere, uel augere nomen existimationēq; gentis suę, *Nammen und stammen erheben*.

Statuta, pro leges municipales uel patriæ.

Substituere aliquem in locum suum, subinuestire, pro emancipare prædium, à clientela sese eximere in gratiam alterius.

Succursus, pro superpetiæ, aut supplementum.

Superintendentes, pro monitores.

Supplicatio, pro libellus.

Syllogismus cornutus, pro cōplexio.

T

Talea, pro exactio:

Taleæ, collectæ, procurationes, præstantiæ, pro exactiones uel tributa.

Taxare ad expensas litem, pro estimare litem ad expensas.

Temporizare, pro accommodare se tempori & loco, uel naturam suam uersare, & ad tempus regere.

Tenere suam promissionem, pro implere promissum.

Testimoniū ferre, pro dare & dicere.

Tenuit per te, pro per te stetit.

Thesaurarius, pro præfectus ærarius.

Totalem facere informationem, pro mittere plenam opinionem.

Treuga, pro induciæ.

V

Vacatio, pro iustitium.

Valuafores, uocabulum barbarum in placitis Feudalib. Ducum, Marchionum ac Comitum uasalli designantur.

Vallisia, pro pelles, mantica, seu perauiatoria.

Vasallus non uult seruire, derelinquit dominum: pro, cliens non uult dominū agnoscere, inficiatur clientelam, facit sui controuersiam.

Vasallus, pro fiduciarius cliens.

Vendere feudū, pro obsequium uel clientelam exuere alienato prædio.

Venire ad præfixum diem siue terminum, pro ad constitutum diem uenire.

Victum & amictum barbarè dicitur, quia sub nomine Victus uenit etiam amictus.

Vice, siue locum tenēs, pro uicarius.

Victalitia, uocabulum barbarum.

Vilipendium, barbarum.

Vincere, pro obtinere.

Vna filia duos generos facere, pro binas sponsalia constituere.

Vt de facto est, pro ita ut est, in l. quæsitum. §. peto. & l. qui habebat. ff. de legat. iij.

Z

Zelo reipubl. pro uicem publicam dolere.

一四一

LEXICON IVRIS CIVILIS,

D. IACOBI SPIGELII SELE-

STADIENSIS OPERA AC STV-
dio collectum.

DE LITERA A.

LITERA M. Tullius de Diuinat. Sus rostro humi A literam impressit. Ab eodē salutaris dicitur, pro Milone. Nam apud ueteres Romanos nota erat absoluendi, sicut condemnandi C. Quando uerō iudici perplexa & obscura causa uidebatur, in tabella scribebat duas literas, N. L. quod significabat, Non liquet. Vnde ampliatio, comperendinatioq; nascebatur. De quibus suo loco. Hanc rem uiri exquisitē docti, ceu nō uulgare obseruauerunt. Quorum fuit patrum nostrorū memoria Alexander ab Alexandria Neapolitanus, iurisprudētiae scientis. cap. iij. lib. iij. Gen. dier. satis ex eo opere cōstat, ipsum feliciter Encyclopædiam absoluisse. Cuius item Lancilotus Ferrariensis, quo nemo hinc sexcētos annos, teste Dn. Beato Rhenano, non tantū patriæ nostræ, sed omnis etiā Germaniæ, atq; omnigenæ eruditionis splendore, cap. xiiij. lib. iij. De rebus non uulgar. Proximē Guil. Budæus, quem non abs re quidam omnis eruditionis lumen appellant, in annot. ad l. ij. ff. de Orig. iur. Erasmus noster ille Roterodamus à nonnullis haud temerē Phœnix appellatus, in explanatione parœmiæ, o præfigere. Erat & A litera nota prænominis, & solo puncto postposito, Aulum significat, hoc modo, A. Ofilius, qui fuit Iuriscōf. Octauij Cæsaris imperio, Ser. Sulpitij auditor. Itē A. Casselius, uel ut in plerisque locis est, Cefelius (si Bernardino Rutilio credimus, qui uitas priscorū Iuriscōf. exactē, eleganterq; cōscripsit) Iuriscōfultus, itē æqualis Trebatio atq; Ofilio: quorū meminit Pomponius in modō citata l. §. Seruius autē, & §. Fuit eodem tempore & Trebatius. Spigel.

A' particula, teste Alciato, ex ui separationis sumitur, quam uox hæc, ut ait, naturaliter habet. Plautus: A' morbo bene ualui, ab animo æger fui. id est, quantum ad morbum, uel quātum ad animum pertinet. ut fortē & apud Neratiū Priscum in l. sed si hoc. ff. de condit. & demonstr. intelligendum sit. Si à liberis nō nupserit: Si, quantum ad liberos pertinet, non nupserit, Spigel.

A' præpositione eleganter usi sunt Iuriscōf. habetq; uim immediati temporis. Sic Pompon. l. ij. de Orig. iur. dixit, A' cæde, pro, cōtinuō post cædem. Item, à regibus, pro, post reges, in ead. l. Item Paulus simili loquēdi figura protulit, à diuortio, in l. pater. ff. de adult. Interdum loci propinquitatē denotat, ut, à theatro uenire dicitur,

qui à loco, qui est iuxta theatrum, uenit. E' theatro autem uenit, qui in ipso theatro fuit. Item eleganter usurpatur, quum inter partes dissidentes uolumus significare, alterutrius expugnatores, & amicos: ut qui à reo, uel ab actore esse dicuntur. Particulæ uerō hæc, iunctæ cū certis nominib. ministros significat. ut à manu, à studijs, à cōmentarijs, à libellis, à rationibus. Sueton. in Claud. Super hos Polybiū à studijs, Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus, quos decreto quoq; Senatus, non præmijs modō ingentibus, sed & Quæstorijs, Prætorijsq; ornamentis ornari passus est. Albericus indicat pro per, aliquando A' poni, ut in l. j. C. ad leg. Fauiam, de plagiar. iuxta Haloand. uel Flauiam, ut Pomponius Lætus, uir suæ ætatis doctiss. legit. Interdū p de, accipitur. ut Baro à Viridi mōte, uel à Nouo castro, potius quā de Viridi monte, uel de Nouo castro. Quanquam sic loqui inuenias nec indoctos, ut testatur ille Thomas Linacer, Anglorum decus: qui indicat, & pro uersus usurpari, & separationē quoq; significare. Sic ponitur in l. ratio. §. fin. de Action. empt. Vide Bald. in l. à caligato. c. de Nupt. Bart. in l. si ex duobus. ff. de duob. reis. qui uult, Ab, & Abs, synonyma esse, A' usu tamē inter se differunt, ut tradit Priscian. in primi Virgiliani carminis examine. Spigel.

A' bis septem uerbis. Prouerbiū in eos cōpetens, qui à noxia quapiam purgati sunt. Propterea quod antiquus mos esset, homicidio pollutos uestes suas bis septē inundationibus immersionibusq; lauare. Erasmi. citat Suidā. Spigel.

A' Brundusio uinum uenire, Pomponius uenustē dixit in l. iij. sub finem, de Action. emp. cuius sensum Interpres nō est rectē assecutus: qui tamen obuius est, callētibus Romani sermonis elegantiam, cuius fuere ueteres Iuriscōfulti in primis obseruantes. ut in Cōpēdio eruditissimorum hominum testimonio probabimus. Spigel.

A' cane feroce læsus, uide Paulum in l. ij. ff. si quadrup. paup. fec.

A' capite arcessere. Quā res ab eo repetitur, quod est in negotio præcipuum, à capite arcessi dicitur. Vide Ciceron. lib. de Oratore ij. Itē lib. de Legib. j. & in Topicis. Spigel.

A' capite ducere, id est, ab origine. Caput est enim à quo riuuli manāt. Vlpian. in l. j. de Aquacotid. Nam superiora, inquit, interdīta, ad eos pertinent, qui à capite ducunt. Vide infra, Caput aquæ. Spigel.

A' capite periculum propulsare. Vide, Agere de capite.

A' capite rationem reddendam, ut intelligi debeat,

debeat, ostendit Paulus Iuriscōsultus in l. & qui natura. Negociorum gestor.

A' carceribus. Latini scriptores cū exorsum negocij significare uolunt, ab ipsis carceribus, dicunt: quum finem, ad metam usq; . Sumptum à certaminibus equestribus, ubi cursus initium est à carceribus, id est, repagulis. Carcer autem, undecunq; prohibemur exire, locum significat: ab arcendo dictus Varroni. Est tamen noxiorū propriè custodia: quē nōnullis à coercendo deduci placet. De quo uide Barto. in l. capite quinto. ad Leg. Iul. de adult. & infra, Carcer Iure Ciuili. Spiegelius.

A' cōmentarijs, qui præsunt cōmētarijs, id est, qui in cōmentarium custodias referūt, & ueluti diarium custodiarum conficiunt. Hos Asconius, ut & Iuriscōsultus uocat Cōmentarienses, non à cōmentario, carceris loco, ut Accursio diuinare libuit, quemadmodum à Budæo in l. abesse. ff. de Minoribus, rectè notatur. Spieg.

A' cubiculo, pro eo qui Principali cubiculo minister adscriptus est, usurpari uideo etiam à nō uulgariter eruditis. ut attestatur Epigraphe, quæ extat apud Ciceronianorum principē, Petrum Bembū, lib. Epist. xj. quas ipse Leonis X. Pont. Max. nomine scripsit. Dum hanc adnoto dictionem, ecce adfertur epistola (ut id siderali decreto factum uideri possit) indicans, in cōparabilem E. Q. Germ. Ioan. f. Baronem Auij & Brentoni, Gaudetium à Madruschi, qui insigni alioqui perueritq; apud Vennonēs familiæ, uirtute sua planè heroica, nouum splendorē inuexit (quod ego pluris faciendum cēseo, quàm niti tātum maiorū imaginibus) à consilijs Cæs. FERDINANDI præfectum Regionum liberorū Sacro cubiculo (sic enim ab Impp. in Constitut. posterioribus appellatur) esse declaratū. Qui quidem magistratus, etiam apud nostræ nationis Principes, qui Romanum solium insederunt, inter honoratos est habitus: cuius nec hodie nomine censerī, è Septemuiris Germaniæ, quibus sacrosancta est eligendi Imperatores potestas, fastidit Marchio, ut nūc appellatur, Brandenburgensis. Spieg.

A' cunabulis, id est, à puericia, siue primis uitæ rudimentis. Vide infra Cunabula.

A' Deo ficti. Qui uehemēter ad aliquid natura compositi sunt, hos prouerbiali sermone, ad hoc natos, factos, sculptosq; dicimus. Huc alluisse uidetur Imp. in Aut. Ut hi qui oblig. se res hab. perhib. in min. in prin. Spieg.

A' filio legare, id est, ita legare, ut legatum nō nisi à filio, si quis natus esset, accipi potest: ut scilicet legatario curæ sit salus filij, cum in ea emolumentum positum intelligit. Nam legata non ualent, si is à quo nominatum testamento relicta essent, hæres esse non potuisset. Spieg.

A' fonte ducere, ea figura dixit M. Tullius lib. de Legib. j. qua de Oratore ij. à capite arcessere. De quo paulo antè: Vis' ne ergo, inquit, ipsius Iuris ortum à fonte repetamus? Spieg.

A' frōte atq; à tergo, pro eo quod est diligenter inspicere, & præterita cū præsentibus ac fu-

turis conferre. Id quod in primis ad perfectum Iuriscōsultum pertinet. Cuius imaginē nobis exhibet Cicero in Philippica nona, in persona Seruij Sulpitij. De quo latius in Cōpedio. Spie.

A' iuuenē suū consequi, apud Caium in l. patri ff. De minoribus. Spieg.

A' laude abesse, pro, laude carere.

A' lenone manu asserere, pro eo quod est, à lenonis possessione & dominio, sermone in compendium redacto, dicitur à Plauto in Persa.

A' libellis uocantur, qui principi in libellorū, hoc est, ut uulgò Supplicationū dicimus, negotio subseruiunt. Triphonius in l. rescriptum. ff. de Distract. pig. Rescriptum est, ait, ab Imperatore, libellos agente Papiniano, Erat autem Seuerus Pertinax, cui Papinianus aderat à libellis, quē filius eiusdē Imperatoris interfecit. Spieg.

A' liberis, nō nubere. apud Neratium Priscū in l. sed si hoc. ff. de condition. & demonstrat. Is cū uir (inquit) uxori legat, si à liberis nō nupserit, pro eo dixit, interprete Alciato: Si donec filios habuerit, eos nō deseruerit, & non nupserit. Rationē idem indicat, eiusmodiq; locutiōis exempla reperiri perpauca putat, cap. xxj. lib. Parerg. vij. Quære, Si à liberis non nupserit.

A' linea incipere dicūtur, qui ab ipso rei exordio sumunt initium. Dn. Eras. ille literarum instaurator, ac ut parçè dicam, primarius illustrator, obseruauit, Tertullianum ad lineas dixisse, pro eo quod est, ab integro.

A' manu seruus, & à manibus scriba, cuius manu ad literas scribendas Principes uti solēt. Barbari Ingrossistas nominant. Tranquillus: Post uxoris excessum, Cænidē Antoniæ libertā adamauit, & à manu dilectam quondam, sibi reuocauit in contubernium. Idem in Cæsare: Philomenem à manu seruū, qui necem suam peruenenū inimicis promiserat, non grauius quàm simplici morte puniuit. Idē, Scribas à manu, in Neronem, tū alibi, peculiari uerbo uocat Amnenses. Horum manus in primis tam strenua & uelox esse debet, ut meritò de eis dici possit Martial. illud: Nondum lingua suū, dextra per egit, egit. Huiusmodi delectabatur diuus Cæs. Maximilianus, cū dictaret capita agendarum rerum: hoc est, ut uulgato utar uerbo, in Aula, quamuis parum Latino, in ea significatione, Instructionum. Propriè autem est, ad uerbum dictorum exceptor. Spieg.

A' me soluere, pro, de mea pecunia dare. Budæus exemplis comprobat in Comment. Linguae Græ. & noster Ioachim Camerarius in j. Tuscul. Ciceron. Spieg.

A' momento, in momentum, tempus spectatur. l. ij. §. minore quàm. ff. de Minorib. Spieg.

A' millibus passuū circiter duobus: hoc est, interuallo duorum millium passuum.

A' parte legatarij. Quære, Suggestum est.

A' punctis, q. præerat redditui aquariorū, Cor. Lancilot. citat Frontin. lib. ij. de Aquæductib.

A' quatuor annis. Quære, Intra quatuor annos.

A' rationibus, ratiocinijs præfecti: qui uulgo magistri computorum dicuntur. quo nomine censendos

eenfendos puto, qui nūc apud Austriacos Principes, kamerrhet appellantur. Spieg.

A' rei condemnatione relaxari, oppon. Ad restitutionem rei condemnari. Vlpian. in l. Item si cum exceptione. §. Quatenus autem. ff. Quod metus causa.

A' remo ad tribunal. Dicit solitū Roterodamus indicat, ubi quis repente ab infima conditione puehitur, ad honesti muneris administrationē.

A' sacris abstinentæ manus. Id quod cum veterum Iuriconsultorum responsis, tum Imperialium, Pontificiarumq; constitutionum autoritate sancitum est, non solum receptum, uerū etiam uulgo quoq; ita creditum esse constat: ut fatum instaret ei, qui sacris rebus, ac Deo dicatis, manus iniecerit, aut certē fungētes sacris ministerijs oppugnarit. ueluti Pont. Rom. Episcopos, Abbates: etiā parū fuerint pijs moribus, quos ppter id tamē nūc ratio æqui obtinet. Sp.

A' te decepi. Vide Paulum in l. nam si. ff. de Rei uendic.

A' secretis sunt, qui ab ore Principis imperia accipiunt diplomatum subscribendorum, editorumq;, quæ in consilio selecto secerni solent. Secretarij, ueluti scribarum uice fungūtur, in re scriptis subsignādis, quæ iure & æquitate nituntur: quæq; ex bono & æquo postulātibus conceduntur sine cōsciētia Principis. Secretarij uocem, qua nunc significatione utimur, ceu nuperram, quidam deuitandā putarūt. Eam Beroald. neutro genere pro repositorio rerum secretarū, Latinā agnoscit, & à Latinis scriptorib. usurpatam ostendit, Comment. iij. in Suetonium. Constat in utraq; etiam significationē, ab Ecclesiasticis frequentatam, si quis diligenter Actiones euoluerit Chalcedonensis concilij, quo neq; celebrius, neq; maius fuit aliud ullum. Legimus enim in illo sexcētos trigintaq; Episcopos ex toto orbe congregatos. Sed & ex eiusdem Synodi Actionibus uocabulū à secretis, ab antiquo huc usq; deductum colligitur. Vnū atq; alterū exemplum adducam. Mox haud longē à principio, fol. cccc. ij. facie ij. ad finem, sic reperies: Quibus in Græcia interpretatis per Beronicianū, uirum deuotiss. & Secretarium sacri Cōsistorij, gloriosissimi Iudices & amplissimus Senatus dixerūt. Item fol. seq. eadem facie, Cōstantinus deuotissimus à secretis sacri Cōsistorij, dixit. Habētur sacræ literæ sæpius directæ, &c. Spieg.

A' studijs, cuius opera Princeps in studijs literarum utitur, utpote uiri eruditissimi. Quo nomine Cæs. Maximiliano August. mem. familiaris fuit Ioannes Stabius Austriacus, meus, dū adhuc in humanis ageret, amicus, atq; conuictor suauissimus. Spieg.

A' te autem Mæuia filia char. peto, ut Stichū seruū tuū manumittas, cum in ministerium tuū tot capita seruorum tibi his codicillis legauero. Vide Modestinum in l. Titia cum testamento legat. ij. Spieg.

A' te autem Sei peto, ut cum ad annum xxv. peruenerit, militiam ei cōpares: si tamen te antē nō reliquerit. l. libertis. ff. de Alimen. leg. Spieg.

A' te hæres peto, quicquid ad te peruenerit ut tantum ei des. Idem exponit eod. tit. ad fin. l. Mæuio fundi. Spieg.

A' te peto marite, si quid liberorū habueris, illis prædia relinquo: uel si non habueris, tuis, siue meis propinquis, aut etiam nostris libertis. Hisce uerbis non datam electionem, sed ordine scripturæ factam substitutionē, Papinianus respondit, in fin. l. cum pater filios. ff. de Legat. ij. Spieg.

A' te uxor charissima peto, ne quid post mortem tuam fratribus tuis relinquo, habes filios fororum tuarum, quibus relinquo. Scis unum fratrem tuum filium nostrum occidisse, dum ei rapinam fecit: sed & alius mihi deteriora fecit. Exponitur à Scæuola de legat. ij. in fin. l. pen. §. matre. Spieg.

A' te peto Cai Sei, quicquid ex hæreditate mea redegeris, illis alumnis des. & cætera, quæ sequuntur uerba, Papinianus exponit in l. alio hærede. ff. de Alim. legat. Spieg.

A' tormentis, id est, uiolentia & cruciatu, non esse incipiendum, diuus Augustus cōstituit. Accedit itē diui Hadriani epistola, cuius meminit Vlpian. in l. j. de Quæstion. Spieg.

A' uinea in ius uocare. Caius in l. sed etiam. De in ius uocan. Spieg.

A ANTE B.

AB particula in cōpositione complet nōnunquam significationem dictionis cum qua componitur, ut absoluo, ab numero: hoc est, omnino absoluo, numero. Notum est, à, ab, abs, eiusdem esse significationis: differre autē in orationis contextu, de quo uide Linacrum lib. citato, & Albericum, qui hos è Ticino sumptos refert uersiculos: Quod facit A, facit Ab. sed in hoc differre uidentur, A cum uocali reliquis uult associari. Spieg.

ABACES, erant uasorum preciosorū reconditoria, quæ ministri principum, qui custodiæ argenteorū uasculorum præpositi sunt, Behaltere appellant. horum fit mentio à Iaboleno, in l. hæres. de leg. iij. Cui Corinthia uasa legata essent, huic abaces quoq; eorum uasorum collocandorū causa paratas deberi, Trebatius respondit. Labeo autem id non probat, si eas abaces uasorum numero testator habuit, Proculus uerò, rectē (ait) si æneæ quidem sint abaces, non autem Corinthiæ, non deberi. Nebr. monuit, Accursium haud rectē interpretari Corinthias abaces. Vide eum in dictione Corinthiū æs, & Dn. Alciat. pro Abaces legentē atq; interpretatē, bases, cap. ij. lib. iij. Parerg. Haloander noster à uulgata lectione nō recessit. Abax, & Abacum, inter coquinaria recēsentur uasa. Scribit tamen Amonius, Abaca dici in quo res apponantur: Abacion uerò, in quo supputatiōes fiant. Clarius Alciatus loco iam citato: Abax, inquit, est, qui Abacus dicitur, mensa scilicet non solū geometrarum & calculatorum, sed etiam coquorum, in qua res deponuntur: & pincernarum, in qua argenteos calices tenent: sic dicta, ut inquit Suidas, quod sine basi fieret.

ABACTI greges, qui aut furto, aut per uim abducti sunt: & Abacti magistratu, qui coacti deposuerunt magistratum, uel imperium. Ex Festo. Spieg.

ABACTORES, pecuariorum animalium fures, quos Vlpian. Abigeos uocat. Iulio Paulo uero Abactores sunt, qui unum equum, duos equos, totidemque boues, uel capras decem, porcos quinque abegerunt. Cetera uide libro Sententiarum eius v. tit. xx. Spieg.

AB actis, quibusdam ætatis nostræ eruditissimis iij qui ad tribunal nomine partium producti, uel excipiunt, uel transcribunt in acta. Vulgus nostrate Gerichtschreiber appellat. Spieg.

AB aliquo peti, pro eo quod aliquis petit, ut Alberic. indicat, in l. cum pater. §. ex pactis. ff. de Pact. dot. Item, ab aliquo non exigi, id est ne exigat. l. ult. §. si pater. eod. tit. Spieg.

ABACTVS, nunc tabula est calculatoria, qua Logistæ, quos Algoristas dicimus, numeros sub inde deletiles ducunt. Abacus autem in opere intestino, genus est scrinij, super quod in triclinijs argentea uascula exponi solent, ein Credentz schanck. Vide Bud. in Annot. ad l. quod si seruus. §. pridie. de in rem uerso. Spieg.

ABALIENARE intelligitur, & qui alienam rem uendiderit, ut ait Paul. l. ex hoc edicto. ff. de Alienat. iudi. mut. caus. Proprie est, cum quod nostrum erat, alienum facimus, ut apud Scæuolam in l. cum pater. §. pater filijs. ff. de Legat. iij. Spiegel.

ABALIENATIO, translatio rei in aliud, ut domini, possessionis. & sicut res duplices, corporales, & incorporeales: sic species abalienationis sunt etiam duplices: quæ explicantur à Boethio in Topic. Ciceron. Spieg.

AB aliquo, & ex aliquo soluere, uel persolvere, uel dare, uel repræsentare, uel numerare, uel suppedicare dicitur quis, si quod ipse alicui debet, id curet ut alius pro se ac nomine suo soluat, uel persoluat, uel det, uel repræsentet. Nizolius.

ABAMITA, soror est abauis. ff. de Grad. l. præalleg. §. auunculus.

ABANNATIO, annum exiliū dici potest, Bud. autore. Vide Banniti. Spieg.

ABAVVNCVLVS, frater est abauis, secundum Isidorum.

ABAVVS, est pater proauis, uel proauis: sicut proauus est pater auis, uel auis: sic abauis, mater est proauis, uel proauis: sicut proauis mater est auis, uel auis. ff. de Grad. l. iuris. §. quarto gradu. & §. tertio gradu.

AB auia recedere, in l. ne in arbitris. §. fin. C. de arbitr.

ABBAS, siue fines, Abba, Latinis usurpatū origine Hebræum est, seu mauis Syriacū uocabulū, ut Alciat. attestatur, in l. j. C. de In ius uoc. Significat autem illis patrem ætate, honore, cura, quemadmodum Græcis *πάτερ*. Vtroque uocabulo prisci patres reuerentiæ causa, erga suū quisque præpositum sunt usi. Quod alicubi collegia artificum quos sibi ut plurimum duumuiros præficere solent, Abbates uocant: id parum

Latine dici, præmonuit Alciatus, in l. collegarū. de Verb. sig. Erasmus Roterodamus (quem Itolorum quidam eruditiss. appellat, alterum orbis iubar, maximumque rei literariæ decus) eleganter cōposita uoce, Exabbas, pro eo qui Abbas esse desijt, usus est scribens ad Paulum Volzium: qui cum Hugonicæ Curie Archimandritam (ita enim Alciat. Abbatem uocari arbitrat, in l. inter claras. C. de Summa trinitate) aliquot annis egisset, tamen antequam in suū ipsius exitium rustica rabies arma corripere, impetrato uix tandem suorum ut nunc appellat, superiorum cōsensu sibi uiuere permissus est. Unde posthabitis & paternis, & monasticis bonis, hodie in tuguriolo (in quo & olim hospes delituit, auunculus meus Iacobus Vuimpfelingius, quum ei ob Augustinianum cucullum negociū factum esset apud S. P. tribunal) secum habitans, amicorum beneficio sustentatur: illudque lætus, ceu bene sibi cōsciū, è Thyeste Senecæ, sæpius repetendo canit:

Stet quicumque uolet potens

Aule culmine lubrico.

Me dulcis saturet quies,

Obscuro positus loco.

Leni perfruar ocio,

Nullis nota Quiritibus

Aetas, per tacitum fluat.

Sic cum transferint mei

Nullo cum strepitu dies,

Plebeius moriar senex.

Illi mors grauis incubat,

Qui notus nimis omnibus,

Ignotus moritur sibi.

Qui dictione Exabbate, inflexibiliter utuntur, imitantur eam formam, qua Imp. in proœmio Pandect. §. & hæc quidem fuerunt, uers. & primo quidem anno. protulit Exquestore, & Exconsule. Honoris causa non potui non meminisse uiri cum doctrina, tum inculpatæ uitæ laude præstantis, ex cuius neutiquam uulgarium Observationum reliquijs, quædam ad uerbum, suis in hoc opere locis transcripta leges, nemini non ut opinor, placitura. Dij malè faciant autoribus Rusticani tumultus, quo periijt nobis multo maxima pars Observationum Volzianarū, earundemque, ut accepi, ab eruditiss. uiris, quibus illas uidere contigit, & rararum, & exquisitarum, ut etiam nunc rara uis est Abbas doctus: quando nihil uulgatius hodie, quàm indocti Abbates. Si libet uidere, habes in Alberico nostro, quas adfert ridiculas expositiones in illud Apostoli. In quo clamamus Abba pater. c. ult. ext. de Simonia. ubi disertè indicat, & Abbatē, Monachorū appellatione cōtineri. Ceterū Abbas eligendus est non secundū gradū monachorū, sed qui (ut ait Iustinianus) optimus inter optimos monachos apparuerit. In Nouell. cōstit. v. §. ordinatione uero. Profecto si imperialib. sanctiōib. suus uigor in eligendis antistitib. seruatus fuisset, nihil peius habuisset religio Christiana: & mea quidē sententia, nisi reponatur ille (priscū enim morē optare

optare licet magis, quàm sperare) Germanici populi quies solida nulla cōstabit: nec ipsis Præfulibus dignitatis existimatio integra manebit.

Hæc tempora, quæ Cæs. Maximilianus Aug. memoriæ prædixit, postulât, ut tandem se crassioribus abdicent functionibus: uel illam uerâ ijs permittant, quos morû integritas, ac doctrinæ sacræ peritia commendat. Vbi absunt hæc, coram oculis Domini, nec generis claritudo, nec optimi celsus, nec mūdantē ditiōes aliquid sunt. Prorsus igitur eminentissimi Dn. Alciati sententiæ hæredum, qui rectē ab Hostien. & Abbat. adseritione discessit. quæ sic habet: In ea ciuitate in qua plurimæ cōtrouersię essent iudiciales exercēde, Canonistę eligēdū esse. c. j. de Consang. Si quidē principale Episcopi munus nō est, ut lites dirimat, sed ut diuina doceat: quod diuus Paulus ad Titum scribit. Quod qui facit, quouis monarcha sublimior est: ad quē si conferas omnium mundialium (libēter utar uerbo Prudentiano) dignitatū munia, plebeia sunt ac seruilia: tamen si pleriq; quod propriū est, negligāt: quodq; alienum est, affectent. Quod Erasmus illis dixit, meminisse debēt: Quam malē cohærēt illa uocabula, Cardinalis strategus, Episcopus Dux, Abbas Comes, Sacerdos Centurio? Perinde quasi statuā ostēdas semigēmeam ac semiluteam, aut centaurū ex homine & equo mixtū. Huc pertinet quod diuus Maximilianus pro re nata ferre solebat, paffen sind halb fleisch, halb fisch.

Hunc optime lector boni consulito excursus, non adeo multos expectaturus, licet eis Alberici Dictionarium scateat: qui & de Abbatum materia pluribus differit, si fortē requiris. Spieg.

ABBATISSA uocabulū diuus Hieron. usurpat: non minus hanc sibi licentiam permittēs, quàm Vergilius, cū secūdum regulas, Phœnissam, Didonem dixit. Alciat. lib. ij. Parerg. Iustinianum defendit à Grammaticorum accusatione, quod Diaconissam dixerit. Hanc Bald. æquiparat Abbati in bonorum administratione, c. j. Qui feud. dar. poss. Spieg.

ABBREVIATURA (sic enim legendū apud Bar.) instrumentum est Notarij non extensum: in l. chirographis. ff. de Administ. tutor. Tamen si à uerbo ducatur hæc uox, cuius exemplū apud idoneum autorem reperiri negant. Spieg.

ABDERITIVM imperium, ubi quis fortunā tenuem, sed cum libertate cōiunctam, anteponit amplis opibus, sed obnoxijis seruituti. ut existimat uetus amicus noster Vadianus, uir, Eras. teste, iuxta candidus, ac doctus. Spieg.

ABDICARE sese magistratu, idē est quod abire magistratu, habere immunitatem. Budæ. de Origine Iur. annotauit in l. ij. ff.

ABDICARE, pro abiudicare, apud Pomponium, in l. ij. de Orig. Iur.

ABDICAMVS filios uiui, hoc est, priuamus omni iure filij: exhæredamus, hoc est, submouemus tātū ab hæreditate, post mortē. Itaque quisquis abdicatus est, idē est exhæredatus: non econtrā. Lege, Exhæredare. Spieg.

ABDICATIO opponitur adoptioni, &

trāsferitur etiā ad alia. Generū abdicat, qui repudiat spōsum: abdicat se tutela, qui deponit, siue relinquit tutelam. Abdicationi contraria est & dedicatio, siue dicatio. Dicat, qui alteri propriū aliquid facit: abdicat, qui alienat. Solebat autē abdicatio fieri, cum filius patrem iniuria affecisset, aut minus obedisset dicto illius: eum pater ad iudices uocabat, & probata causa, abdicabat. Atq; abdicatum filium pater educare nō tenebatur: imò egenum, uestib. spoliatum dimittebat, qui & defuncto patri in hæreditatem non succedebat. Et propriē erat Abalienatio liberorū, Græcè ἀπονομήσις dicta. l. abdicatio. C. de Pat. pot. Si lex abdicationis non fuisset abrogata, superuacaneum fuisset exhæredationū causas ab Iustiniano nominatim scribi, teste Dn. Alciato lib. ij. Dispun. cap. xxvij. Spieg.

ADDITAMENTVM, detractionē ac deductionem precij significat: cuius contrarium est Additamentum, alterum ab addendo, alterum ab abducendo, & quasi abdicādo deriuatum, ut scribit Beroald. in comment. Apul. Spieg.

ABDV CERE, ita de hominibus dicimus, quemadmodum de pecoribus abigere. Paul. in l. Imperator. Qui sine manu. ad libert. perue. Nihil, inquit, interest, ipse abducas & pstituas, an patiaris prostitutam esse precio accepto, cū possis eximere. Abducimus autem sine ui, & per uim. Spieg.

AB epistolis, qui præest epistolis apud Principem, siue ut eas accipiat, siue ut ad illas respondeat. Vulgò Secretarius appellatur.

ABESSE uerbum, plurifariā in iure accipi, Alciat. in l. mulieris. de Verb. sign. indicat: & proinde pro re nata, hoc est ex subiecta materia, prudens iudex, quæ interpretatio capienda sit, dijudicare debet. Obseruandum autem, quod in d. l. Caius dixit, Abesse etiam, quæ in rebus humanis non sunt.

ABESSE res uidetur, inquit Paul. si uestimentū scissum reddatur, uel res corrupta reddita sit. Item, si eam dominus rem, quæ sibi furto aberat, ignorans emerit, &c.

ABESSE de causa probabili. l. necnō. ff. Ex quibus caus. maior.

ABESSE dos dicitur, quod maritus onera matrimonij sustinet. l. Iulianus. ff. Mandati. Sp.

ABESSE in iure, à tribunali abesse: hoc est, à iudicio abesse. l. Paul. ff. de Damn. infecto. l. nō tantum. ff. de Fideicom. libert.

ABESSE metus causa. Vide Metus causa.

ABESSE nobis dicitur id, in quo obligati sumus. l. Si quis mandata. in fin. ff. Negot. gestor.

ABESSE reipub. causa quis dicatur, Paulus indicat in l. qui mittuntur. ff. Ex quibus. caus. maior. xxv. ann. Spieg.

ABESSE reipublicę causa eos solos intelligimus, qui non sui cōmodi causa, sed coacti absunt, teste Vlpiano, l. Reipub. ff. Ex quibus. & l. Abesse reip. eod. Spieg.

ABESSE pecunia dicitur, quæ soluta est, uel soluta fingitur. l. inter causas. ff. Mand. Spieg.

ABESSE porro eū, propriē dicimus, qui igno-

retur ubi sit, & an sit. Paul. in l. Si ita pater. ff. de Rit. nupt. Ibidem legimus maritum absentē expectandum esse triennio. Vlpianus docet in l. sciendum. ff. ad leg. Iul. pecul. quod aliud est abesse, aliud in fuga esse. Spieg.

AB exactiōe tributorum, hoc est, ne exactor tributorum constituatur. ait Paul. l. ult. ff. de Veteranis. Spieg.

AB excoctiōe ad aurā uestimenta recreare, Dn. Haloander elegāter dixit in l. pen. §. procrearent in super. ff. de Via publ. quam ipse uertit, ex pulchra Græcorum quæ extat lege, tit. & loco iam citatis. Spieg.

ABFVISSE, superuacuo timore perterritum. apud Callistratum, l. ij. ff. Ex quibus caus. maior. Spieg.

ABFVTVRVM, uerbum plenissimum est, & ad omne tempus refertur. Venuleius in l. nouissima. ff. de Prætor. stipulation.

AB hæredis debitore peti hereditas non potest. l. quod si in diem. ff. de Petit. hæred.

AB hinc cētum annis, id est quod dicitur, de post cētum annos, apud Alfenum in l. proponebatur. §. nam & ff. de Iudicijs. Spieg.

AB HORREARE, pro alienum esse, apud Vlpian. in l. si tibi non. §. si tibi areæ. ff. de Præf. urb. Spieg.

ABIGEATVS. Lege, Abigimus, Abigei. Ibidem.

ABIGERE partū, uel fœtum, id est per abortionem expellere. Exemplum est apud Tryphonium, in l. Cicero, de Pœn. petium & eius Oratione pro Aulo Cluentio. Vlpianus ait: Si mulierem uisceribus suis uim intulisse, quo partum abigeret, constiterit, eam in exilium præses provinciæ exiget. Ad legem Corn. de Sicar. Spiegelius.

ABIGIMVS, quæ ubi accesserint expellimus. Arcemus, quæ prohibemus ne accedant. Abigimus muscas iam insidentes, abigimus aues sonitu. Arcemus easdē, ne auiant accedere.

ABIGEI, hinc abactores dicti, qui pecudes ex agris alienis abducunt. l. ij. ff. de Abig. Crimē abigeatus dicitur, Ein viech diebstal. l. ij. eod. tit. Non est autem publici iudicij, quia furtum magis est. Spieg.

ABII dicitur qui legibus utuntur, & politia, item qui multum possident uictus. Spieg.

ABIECTIO in iure intelligenda est, cum cōtestamur, abiectis omnibus quæ aduersarius dixit, uni rationi nos responsuros, teste Zasio.

ABIECTA dicuntur, quæ incēdij causa subdium emittuntur. Vide l. falsus. §. qui alienum. ff. de Furt.

ABIICERE hastam dicitur, qui causæ suæ diffusus, abiecit animū, ac desinit contrā conari.

ABIICERE rem uidetur, qui exiguo precio uendere cogitur. l. ita ut omnes summas. ff. Mandati. Spieg.

ABIICITVR uxor, quum mittitur renunciatio, Conditione tua non urar. Dimittere uxorem, an dicatur Latine, uide Rhodigin. cap. xvj. lib. xvij. Spieg.

AB incunabulis, eundē sensum habet, quem à cunabulis.

AB intestato, aduerbium: id est, sine testamento. Institut. de Hæred. quæ ab intest. def.

AB ipsa messe. Senecæ hoc uerbū in eos conuenit, qui uel commodis, uel spe commodorum detinentur, quo minus seuer explicent à negocijs, quasi deserturi agrum, cum instat messis. Quam multi sunt, ait Erasimus, in principum aulis, quos tædet eius uita, discrucianturq; libertatis desiderio: uerū istis ad libertatem aspirantibus, reclamat cupiditas: Tam magnas spes relinquant ab ipsa messe discedat?

ABIRE à nobis dominium. l. non ideo. ff. de Rei uend. Spieg.

ABIRE ab emptione, id est discessum à prior contractu. apud Iuriscōsultum: Sed si neuter abiecit emptorem, maiore autē precio additū est prædium ei qui soluendo non est, abito est à prior emptione. Spieg.

ABIRE in desuetudinem, abolescere est. Iuriscōs. in l. j. §. j. de Interrogator. actio.

ABIRE rem longē, pro eo quod est, infinitatem respicere, pulchro loquendi modo à Iuriscōsulturatum, in l. à diu. §. sed si emptor. de Re iud. monuit præceptor meus Zasius germanæ, solidæq; doctrinæ Iuriscōs. quod ante me de eo laudatissimus uir, nobisq; ætatis unde quæq; doctissimus Andr. Alciatus, tam cādiddē, quam uerē tribuit ad fœ. luculentissimæ interpretationis l. quinq; pedum. C. Fin. regund. qui primus omnium genuinū eius sensum aperuit: ne mireris, hic lucernam tantū Accursianā defecisse. Spieg.

ABIVDICARE rem, est eam per iudicium auferre, & alienare: ex forma quæ dicimus abiurare. Bud. in l. post. de Orig. Iur. Spieg.

ABIVRARE, est rē crediam negare per iuramentum, ait Ser. Sic abiuratum præciū in l. tempēt. de Vest. holoser. lib. xj. Cod. Spieg.

ABLATIVI duo resoluentur in conditionem, ut in l. j. C. de Iur. Emphyt. l. ab emptore. ff. de Pact. l. à testatore. ff. de Condit. & demonstr. l. euidētis. ff. de Euidēt. & ibi Bart. Spieg.

ABLATIVI absoluti natura diligenter tradita ab Alciat. in enarrat. l. cum quærebatur. de Verb. sig.

ABLATIVI absoluti ad conditionem referuntur, quum ex præteriti temporis participio consistunt. uide Alciatum in l. Quum mora. C. de Transact. §. uos qui matri. Spieg.

ABLEGARE, pro longē mittere. Spieg.

ABLOCARE, est denuō locare fundum tertio locatum, Zas. in. §. Item Seruiana. Institut. de Action.

ABMATERTERA, soror est abauis.

ABNEGAMVS (Abschlagē) quod à nobis aut dono, aut cōmodato petitur. Item, Verneinen, quod nobis creditū est ut depositum. Sed & quod promissimus, Entpfallen. Spieg.

ABNEPOS, filius nepotis: sicut Nepos, filius filij, uel filis.

ABNEPTIS, filia nepotis, uel neptis: sicut

sicut Neptis, filij uel filia filia.

ABNOCTARE, scitè usus est Martianus, p. extra prouinciam esse, in l. illud obseruandum. de Offic. præf. Sic & in Lege xij. Tab. trinoctio abnoctasse usurpatur. Pomp. similiter pernoctare, extra urbem esse interpretatur, l. urb. fam. de Verb. sig. Spieg.

AB OFFICIO iudicis proficisci, hoc est, impetrare, & exercere apud iudicem, ut de cautione for mulis, ac prætorij stipulationib. dicitur. Spieg.

ABOLERI nomen suū petere, idem quod, absolui se à iudicio petere. Vide l. iij. §. ult. & l. hitamen. ff. de Accusat. Spieg.

ABOLISCERE, pro euanescere, pro in de suetudinem abire, de quo supra.

ABOLITIO criminis, dicitur criminis remissio, accusationisq; peremptio. Hec priuatim à præsidib. postulari, ac impetrari solet, hoc est, à quolibet ordinario iudice, maximè accusatore postulante, l. j. Publicè item, sed à solo Principe cōceditur, l. abolitio. iuncta Glof. Ad Turpil. Sed & fieri eam Papinianus docet, mortuo accusatore, uel ex iusta causa impedito, quo minus accusare possit, l. aut priuatim. eod. tit. Spieg.

ABOMINARI usurpatur generaliter pro detestari, teste Roterod. Est Alciato abominatus, qui excommunicatus, sacrisq; interdictus dicitur, in Comment. ad l. pecuniam quam mihi. ff. Si cert. per. Spieg.

AB OMNIBUS hæredib. legatū ita erat: Quisquis mihi hæres erit, damnas esto Titio dare cētum. interpretatur ab Vlp. ff. de Leg. j. Spieg.

AB ORIGINVM seculo, cum significamus rem ab extrema usq; antiquitate repetitam. Porro quid nostris, Ab antiquo, sonet, Iason differit haud inutiliter, in l. admonendi. ff. de Iureiur.

ABORSA est, non est Latinum, sed abortū fecit, teste Donato in focru Terent. Spieg.

ABORSVS & Abortus ita distinguuntur à Non. Marcello, ut sit Aborsus, qui est in primis mensibus, quum conceptui exordiū factum est: Abortus, prope tempus pariendi, tūc enim moritur quod nascitur. Abortum grauidæ mulieris dici, quod non sit tempestiue ortum, Sex. Pompeius autor est. Porro procurare aborsum, homicidij species est, de quo Doctores, inter quos fuisse Alberic. noster in l. q. in utero. ff. de Stat. hom. Spiegel.

ABORTIO, idem quod abortus. Vide §. qui abortionis. l. si quis aliquid. ff. de Pœnis. Sp.

ABORTIONIS poculū dare. Lege Poculū.

ABORTIVA oscitatio, quæ abortire facit. Plinius: Oscitatio quidem in enixu, letalis est: sicut sternutasse à coitu, abortiuum. Cēsetur aut abortiuus partus, si quis nascatur quinto, aut sexto mense: cum genuina, iusta, & legitima nō sit recepta, nisi septimo mense, & deinceps. l. septimo mense. ff. Si pars hæred. pet. Hinc Abortiui substantiue, qui aborsu nati sunt. Spieg.

ABORTO, pro immaturum fœtum edo, usurpat Varro l. iij. Columellæ uerò abortio pro eodem est, & abortior deponens est. Spieg.

AB OVO usq; ad mala, pro eo quod est, ab ini-

tio usq; ad finem. Qui rem alius repetunt quàm oportet, notantur illo uersu Horatij: Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo. Spieg.

ABPATRVVS, frater est abauj, uel abauj. Instit. de Grad. cog. §. Sexto gradu.

ABROGARE, destruere est, & delere in totum. Hinc Lex abrogata dicitur, quæ in totum sublata, uel destructa est. Derogare uerò, est partem eius aliquam subtrahere. Et abrogatur, cū prioris legis infirmandæ causa promulgatur altera. Nebr.

ABROGARE lege, & legem dicimus: sed uisitatius accusatio iungitur. Modest. de Verb. sig. Derogatur legi, cum pars detrahitur: abrogatur legi, cum prorsus tollitur. Spieg.

AB RE, modò frustra, modò significat præter, siue contra utilitatem, aut sine utilitate: cui contrarium est, E' re, id est ad utilitatem.

AB REO, pro eo quod est, pro reo: ut supra indicauimus.

ABS, præpositio est ablatiua, idem significans quod à uel ab. sed nunc in usu rarissima. Vide Ciceronem in Orat. ad Brutū. Alberic. hic, Camerar. & Linacer, locis præcitatis. Spieg.

ABSQVE, & Sine, habent similem significationē, quæ est negatiua. ut, Absq; iniuria. l. omni in nouatione. c. de Sacros. eccles. Est ubi pro præter & exclusiue ponitur. Exempla habes apud Albericum. Spieg.

ABSQVE proœmij & affectib. est, nulla uerbosa uti prælocutione, remq; ut est, simpliciter proponere: ut in primis exigūt tribunalia. Quin & Athenis interdicebat præco dicturis in concione, ne uel præfatione, uel affectib. uterentur, rem modò exponerent: *ἀπὸ τοῦ προομίου καὶ τῶν ἀφαιρῶν* Sp.

ABSCISSE, uel Abscise, pro eo quod est, fixè. Callistratus in l. semper. de iure immunit. §. demonstratur uariè, nec abscesse, numerū liberorum ad excusationem municipalium munerum prodesse, ex Rescriptis diui Alij Pertinacis. id est, nō præcise & fixè. quia non est numerus status, qui immunitatem præbeat. Vide Budē in l. qui cū uno. §. non omnis. ff. de Re milit. Sp.

ABSENS defendi non uidetur, si actor ultro interpellat, nec quisquam se defensionis offerat, autor Paul. l. ergo sciendum. ff. Ex quib. caus. maior. Spieg.

ABSENTIS loco modò furiosus est, modò non est. Conciliationem apud Copiam Dn. Oledendorp. habes. Spieg.

ABSENS per contumaciā, habetur pro præfente. l. in causæ cognitione uersabitur. §. causa. ff. de Minorib. Spieg.

ABSENS reus causas absentia per procuratorem reddere potest. l. absens. ff. de Procurat. Sp.

ABSENTES dicuntur, furiosus, demēs, pupillus, & adolescens: quanquam corpore præfentes. Iuris enim interpretatione, sententia coram illis ferri non censetur. l. diem proferre. §. coram de recept.

ABSENTES à quibuscunq; defendi publice utile est, dicit Vlpian. l. seruū quoq; §. publicè. ff. de Procur. Spieg.

ABSENS reipub. causa, tamdiu absens habetur, donec finitum sit reipub. officium, & donec commodè redire potest, præfixo illi tempore redeundi. Zasius in §. rursus. Instit. de Actionib. Absentem, Vlp. ait, accipimus eum, qui non est in eo loco in quo petitur. Non enim trans mare absentem desideramus: & si fortè extra continētē urbis sit, abest. In stipulationib. absentes sunt, qui inuicē se exaudire nequeunt: in præscriptionibus, qui in eadem prouincia, seu territorio nō sunt. Instit. de Vfuca. in prin. In iudicijs absens est, qui ad eum actum non est citatus: uel quāuis citatus, non adest. Idem & in eo, quem citare difficile est in legum dispositione, absens est, qui longè abest. l. aut qui. ff. quod ui. Et mortui uerè absentes sunt: quia non solum abest qui ad tempus, sed & qui perpetuò absens est. Alc. de Verb. signifi. Spieg.

ABSENS uel ob necessariā causam, uel lueri sui gratia, quatenus sit restituendus, leges eleganter distinguūt. l. ult. ff. De in integ. restit. l. j. C. Ex quib. causis maio. l. Quia C. de Procur. l. Nec non. & l. Sed et si. §. j. ff. Ex quib. caus. maio.

ABSENTIA, tiæ, sicut præsentia, tiæ, dicimus. Seneca ad Lucil. Aeque animo ferre debemus absentiam. M. Antonius ad Ciceronem libro ad P. Attic. xiiij. Quā ob causam uereor, inquit, ne absentia mea leuior sit apud te. Item,

ABSENTIARVM genera quot sint, & quo iure utamur, uide magistrū Glofs. in l. fin. De in integ. restit. Spieg.

ABSOLVERE, forense uerbum. Vnde absolute se iudicio ab aliquo, pro eo quod est, ab eius accusatione se liberare. Spieg.

ABSOLVERE accusatum, esse meri imperij. l. solent. ff. de Offic. procōf. Tradunt Dd. in l. imperiū. ff. De iurisdic. iudic. Mirū est interpretes cōstater adserere, per l. absentē, in prin. ff. De pœnis. Melius scilicet esse nocentem absolute, quā innocentē cōdemnare. quia tex. nō dicit, id ad quod à Dd. citatur. Norica æditio perspicuam habet sententiā, scilicet: Satius enim esse, impunitū relinqui facinus nocētis, quā innocentē damnari. Hunc locum primus, quod ego scia, obseruauit doctiss. Iuriconsf. Dn. Nic. Bellonus cap. xvij. li. iij. Supput. Soleo ego & mirari & cōmendare cōsummatissimū huius uirilucubrationes, quotquot ad noticiā meā peruenerūt, cum propter mirā breuitatem, tum & exactā diligentiam ubiq; seruata, iudicioq; sano coniūctam. Profectō iurarem, à uatis interpretib. cōmētatoribusq; perfectiorem illo fuisse neminē, si puritatem sermonis Romani adsequi potuisset, quibus & Alciatus & Oldendorpius, uiri immortalitate digni, perpetuam sui memoriam posteritati consecrarunt. Spieg.

ABSOLVERE creditorem, est reddito precio, aut mutuo, dimittere liberū: quod est, liberare creditore. Bud. in l. & in contraria. de Vfur.

ABSOLVERE se iudicio ab aliquo, pro eo quod est, ab eius accusatione se liberare. Item absolute aliquem, ut Donatus in Terent. Adelph. docet, est, reddito illi precio dimittere. Nam ue-

lut ligati sunt, quibus debetur aliquid. Porro nō tum est, eum absolute posse, qui & condemnare potest. l. iij. ff. de Re iudic. Spieg.

ABSOLVI dicitur creditor, cum sibi es creditum soluitur ære.

ABSOLUTA, dicuntur lecta, & à partibus approbata. Vel absoluta, subscripta: sic exponitur Instit. de Cont. empt. §. j. Astipulatur Imp. Iustin. in l. contractus. C. De fid. instr. Spieg.

ABSOLVTE, quibus in Iure locis pro consummatè, pro liberè, præcise accipiat, Albericus indicat. Spiegel.

ABSOLVTIO ad cautelā, trita est in foro ecclesiastico: de qua planè scribit Hostien. in lau dato satis opere, quod Summa intulatur. Verū absolutus dolo suo, actione prima cōuenire potest. l. cum à te. ff. De dol. mal. Spieg.

ABSOLVTIO ad crimen relatum, pro liberatione à crimine. Absoluit maiestatis, insigni memorabiliq; exemplo Cæs. Maximilianus, publicè quidem Bruggas Morinorum, priuateq; Cornelium à Bergis regulum. Spiegel.

ABSOLVTORIA sunt omnia iudicia, id est, finē recipiant omnes actiones, quæ olim perpetuæ erāt. Instit. de Perp. & tem. act. Absolute aut, pro finire sumi, nemo est qui ignorat. Spieg.

ABSTENTI uoce (quā nostra memoria Ritijs Neapolitanis, qui regum aliquot uitas epitomauit, ut ante eum diuus Cyprianus, pro excommunicato usurparunt) Iuriconsulti, Vlpianus & Africanus ufi sunt, pro eo, qui se bonis paternis seu hereditate abstinuit. Apparet autem, eos illa ætate floruisse. Nam ab extincto Alexandro Impe. cuius ille scriniorum magister fuit, ad Valeriani imperium, sub quo constat Cyprianū decollatum, anni circiter uiginti intercesserunt. Vlpian. in l. final. Si quis caut. Et interea, inquit, pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiā abstentus sit hæreditate. Africanus in l. tutor pupilli. ad Vell. Et cum paterna hæreditate abstineret uellet, mandato uxoris defuncti, quæ mater pupilli esset, abstēto pupillo, solam se hæreditati immiscuisset. Bisariam autē loquimur, Abstinent hæreditate, & abstinent ab hæreditate. Spieg.

ABSTENTIO. Lege Aditio.

ABSTINENS, suo contentus, qui non rapit aliena. Continens uerò dicitur, ut Arist. uoluit teste Io. Petro Valla, in esca, potuq; ac libidine, nec non ira. Spieg.

ABSTINENTE se hærede, in §. Sed quod Papinianus. l. ait Prætor. ff. de Minor. Porro abstentū prætor non habet hæredis loco, teste Paulo in l. Si filius. ff. de Interrog. action. Spieg.

ABSTINENTIA opponitur rapacitati. Abstinemus enim ab alienis, cum nulli uim inferimus, nihil cuiquam eripimus. Est igitur abstinentia in uiro innocente, continentia in temperante. Notum Ouidij carmē: Est uirtus, placitis abstinuisse bonis. citat Scholiastes in Clement. ad nostram. de Hæret. Spieg.

ABSTINERE honorib. in l. C. j. de his qui non imple. stip. lib. x. quemadmodum dicitur, Abstineret

Abstinere alieno, p eo quod est, abstinere se ab alieno. & apud Vlpian. in l. unica. Nihil innouari. Ergo etsi abstinere ordine iussus sit, & prouocauerit, eadem ratione potest cœlum participare. Spieg.

ABSTRAHERE in seruitutem, quod & abripere in seruitutem dicitur.

ABSTVLISSE dicitur, quod etiam quis iudice autore recipit. l. uenditor ex hæreditate. ff. de Hæred. uel act. uen. Spieg.

ABSVPTIO. Vlpian. Vidēdū est, inquit, finito usufructu, an pecunia quæ data sit, uel cæteræ res, quæ in absumptione sunt, condici possint. l. hoc senatusconsultum. ff. De usufruct. eorum rerum quæ usu con. Spieg.

ABSVRDVM, quod omnium mētes aspernētur ac respuant. l. nam absurdū. ff. de Bon. li. Sp.

ABSVRDVM est, plus iuris habere eos qui possessionem duntaxat usufructus, non etiam dominium sunt adepti. Iulianus ait. l. ij. ff. Si usufruct. petat. Spieg.

ABVNDE patrimonium relinquere, apud Scæuol. in l. ult. §. qui diuisam. ff. de leg. ij.

ABVNDA, non quod superfluum est, sed quod est copiosum & cumulatū. Redundat, quod superuacaneum est. Vide Redundare. Sp.

AB unguib. incipere, est ordiri à leuissimis, minimeq; ad rem pertinentibus. Vnde prudentes iudices admonere solēt Causidicos, ut omis sis parergis, ac friuolis, agatur de causa. Spieg.

ABVSIONIS nomen à plerisq; ut attestatur Insulanus, uir doctus ac sani iudicii, in dubiū uocatum est, nunquid rectē significet corruptelam morū. Quantū autē ad obseruationem Latini sermonis attinet, satis constat, eam uocē minime esse refutandam: cum Cic. lib. iij. Rhetor. ueterum, Abusione uerborū (Græcis *λειτουργία* dictam) posuerit inter exornatiōes uerborum. Apud Iuriscōsultos per abusum uerba regulariter non accipiuntur, nisi aliter actus uel periret, uel elusorius redderetur. l. cum filio. de Leg. iij. Nec uerò Abusionis uocabulū in significatione uulgari ita nuper usurpatum primō fuisse, patet ex his uerbis D. August. lib. j. de Doctrina Christiana, cap. quarto: Nam usus illicitus, non usus, sed abusus, uel abusio est dicenda. Rectē tamen monuisse uidetur Insulanus, pro corruptela, aut licentia morum, non dicendū simpliciter Abusione, sed adiuncto aliquo uerbo: uti abusio morum, abusio legū, abusio alienæ bonitatis, & sic de similibus. Spieg.

ABVSIVE, hoc est, improprie, contra naturam, contra usum. Vlp. Bona ciuitatis abusuē publica dicta sunt. Sola enim ea publica sunt, quæ Pop. Rom. sunt. Idem in l. nec seruus. ff. de Pecul. Sed & cum eo uerbo abutimur, factū magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationē. Quod huc pertinet, Alciatus Caij responsum, hoc est, l. licet. de Verbo. sig. summē annotandum censuit, *λειτουργία*, id est, abusuē sæpe uocem accipi, uel propria interpretatione reiecta. Vide Catachresticos.

ABVSVS & Vfus, contraria iudicatur. Nam

autore Boethio, utimur ijs, quæ nobis utētibz permanent: ijs uerò abutimur, quæ nobis utētibz pereunt. Spieg.

ABVTI est re aliqua malè uti, proprieq; de rebus corporeis dicitur. Vlpian. Mancipiorum quoq; usu fructu legato, non debet abuti, sed secundum cōditionem eorum uti. l. sed etsi quid. in prin. ff. de Vusufruct. Spieg.

ABVTI usufructu contumeliose, iniuriose, uel, apud Vlpia. in l. si pendentes. ff. de Vusufruct. Spiegel.

A A N T E C.

ACADEMIA locus est nemorosus, ubi Plato natus, docebat magna laude: mille ab Athenis passibus. Aliud quoq; gymnasium erat non ita, pcul ab illo, in quo Aristoteles disputabāt, Lyceon dictū. Inde iam non nunc appellamus Dn. Oldend. gymnasia seu scholas insigniores, in quib. maiorū disciplinarum studia exercentur. Admonet idem Oldend. Academias auctoritate Imperatoria uel institutas, uel cōfirmatas, rectē nuncupari Legum nutrices: sicut Norenbbergenis ciuitas uerē est legum reparatrix, D. Haloandro teste, Constit. ff. ij. §. hæc autem tria uolumina. Verū in Academia necessarij sunt professores, auditores, librarij, iudices, eadem ij. Constit. in fin. lege, gymnici agones.

ACAPNA, ea uidentur esse, quæ Vlp. dicuntur ligna cocta, ne fumum faciant. Spieg.

ACEDIA, quā Albericus iuxta uulgus corruptè uocat accidiam, & perperam exponit, tædiū est honesti laboris, contraria industriæ, quæ Græcis Philoponia dicitur, teste Roterod. Sp.

ACCEDERE significat & adire. Inde accessus, aditus: & incrementum siue augeri atq; adiūgi, ut in §. pen. tit. ult. li. iij. Instit. Inde Accessio, pro incremento. Item pro consentire ponitur, cū dicimus Accedere ad pactiōem, uel conductiōem, pro consentire, Vertrag vnd teding stuck annemen vnd vervuilligen. Spieg.

ACCEDERE rei emptæ uidetur id, sine quo res emptæ foret inutilis. l. fistulas. ff. de Contrahen. empt. Alberic.

ACCESSIO, pro adiūctione apud Iustinianum in §. fideiussores. Instit. de fideius. quum ait: Nec plus in accessione potest esse, quàm in principali re. Accessiōem naturalem, quæ à natura profiscitur, ut alluuiō: & Ciuilē, ut usuræ. Quæ hoc iure doctores ostendunt. Spieg.

ACCESSORIUM Iurecōsultis, quod principali adiungitur: in quo, ut dictum iam, nō debet plus esse quàm in principali. Dicimus & Accessiōem adiungere, pro addere incrementum. Spiegel.

ACCENSI dicebantur, qui in locum mortuorum militum surrogabantur, & ad censum adijciebātur, Festo. At Varro, ministratores magistratuum, ait ab acciēdo dictos, id est, uocando. Nam Accensus instar præconis acciebat, iussu Consulis, Quirites ad concionem: quod munus nemini nisi libertis deferebatur. testis Cicero ad Quintum frat. Cætera in dictione, Cornicularij.

ACCEN.

ACCENSUS & præco in hoc conueniant, quòd ambo Còsulis, alterius' ue Magistratus dicto ad imperium, nutumq; præstò essent: at ille, ut ad concionem, hic ut ad Comitìa Quirites ad uocaret. Alexand. de Alexand. Gen. dier. lib. ij. cap. xxvij. Spieg.

ACCEPTA sententia dicitur, quæ rata habita est.

ACCEPTARE, est frequenter accipere, uel per acceptilationem liberare. ff. de Pactis. l. tale. §. post diuisionem.

ACCEPTILATIO fit per interrogationem & responsionem, qua utrisque contingit ab eo nexu absolutio. ut, Habes ne acceptum quod per stipulationem tibi promissi, uel debui? & tu respondes, Habeo, acceptumq; fero: iam acceptilatio facta est. Modest. Vide j. l. pluribus. ff. de Accept.

ACCEPTILATIO iure ciuili introducta est, quia nihil aliud est, quàm ficta solutio. Vide Alc. in l. j. C. de Transact. Eam Vlp. Iuris gentiũ affirmat, in l. an inutilis. de Acceptil. non quia iure gentium fuerit approbata, sed propter factũ quod in se habet. id enim est iure gentium introductum. Lege, Apoc. Spieg.

ACCEPTO ferri, id est approbari. C. de Suscept. & arcar. l. securitatis. lib. x.

ACCEPTVM absolutè dicitur, quicquid ab alijs accipimus, seu dono, seu mutuo, seu alio quouis modo. Spieg.

ACCEPTVM ferre, est acceptũ habere qd' nobis ex stipulatione promissum est, siue ut uulgo loquimur, habere pro recepto, etiam si nulla solutio intercesserit. l. si accepto latũ. de Ac. Sp.

ACCEPTVM ferre, emancipare, hæreditatem adire, & similia, præsentis actus, uerba significatiua sunt, quibus tempus, uel cõditio aduersatur. l. actus. de Reg. Iur. Spieg.

ACCIDENS nihil est aliud, quàm circumstantia. Iurisconsult. in l. aut facta. de Pœnis, enumerat septem. Spieg.

ACCIDERE, pro euenire, duntaxat in terijs personis: sed propriè de malis dicitur, sicut contingere de bonis.

ACCIDERE humanitus, est mori. Alciatus de Verb. fig.

ACCIDERE quid filio, in materia Substitutionum pro mori intelligitur. l. uulgari, in fin. de Verb. fig.

ACCIPERE, aufer, tolle. uerba hæc non abhorrent à donatione, maximè aliquo signo in suadente. ueluti ex diuitijs dantis, & indigentia accipientis. c. & si quæstio, de Simo. Non enim uerisimile est, donum modicum potius factum non esse. l. sed & si suscepit. §. j. de iud. cum munificentia in diuite laudabilis sit, eiusq; honorẽ augeat. l. nemini. in fin. de Consul. lib. xij. Spieg.

ACCIPERE item per se uidetur, qui per alium accipit, in fin. l. hæc ratio. ff. de Donat. int. uir. & ux. Spieg.

ACCIPERE iniuriam, id est lædi: cui opponitur, beneficium accipere.

ACCIPERE iudiciũ dicitur, tam qui agit,

quàm qui conuenitur, in ein recht treten. l. redhibere. §. idem Pomponius. ff. de Ædil. edict. Spieg.

ACCIPERE & recipere quo distent, uide §. mulier. & ibidem not. in l. cum quæ. ff. de Dote releg. sic enim non tantũ tit. habet in Noric. textu, sed series eius per tot. Quod ipsum etiam satis indicant themata Iuriscons. Spieg.

ACCIPIMVS de manu alterius, nostra uerò autoritate capimus. Cætera Alciat. l. in aliud, de Verb. fig. Spieg.

ACCIPIO, mutuo interdum significat.

ACCIPIT ab aliquo beneficium, qui prius nihil ei contulit: recipit, qui iam contulerat. Vide Senec. de Benefic.

ACCISAB res, hoc est amputatæ, exhaustæ, debilitatæ. Ex luculentis. Rhen. annotat. ad Liuium. Spiegel.

ACCOLA nō est, ut existimauit Accursius, qui aliquo in loco domicilium cõstituit, sed qui prope aliquem locũ simpliciter habitat. Et propriè iuxta flumina sunt accolæ. Virgil. in vij. æm. nisq; uadosi Accola Vulturni. Hi & Accolentes Vlpiano in l. j. §. sunt qui putant. Ne quid in flu. pub. Spieg.

ACCOMMODO, est etiam naturam meã uerso, & ad tempus rego: quod aulici dicunt temporizare. Spieg.

ACCRES CERE, pro diminui, in iure accipi interdum, Albericus citatis locis indicat. Sp.

ACCVMBIT, pro iacet. Procul. de Verb. fig. l. hæc uerba. §. subdiuinctionuorum.

ACCVMVLATIO, est plurium actionum iudicialis adiunctio, ut si ex una causa, plures actiones nascantur cõtra diuersos: uel ex plurib. actionibus ex diuersa causa contra eundem. Vide Alciat. in l. edita. C. de Eden.

ACCVSARE, est aliquem quasi apud iudicem percutere, & quasi malleo ad incudem percutere, ut in quam uelit is qui accusat formam redigatur. Vnde impropriè est apud iudicẽ, uel alium, & aliquando apud illum quem accusas, ostendere quempiam peccasse. Incusare uerò dicitur, qui de moribus queritur, ex postulat' ue. Ceterũ quòd Seruio autore, maior accusat minorem, minor incusat maiore: non est perpetuò uerum. Interdũ alterum pro altero ponitur, nisi quòd in iudicijs forensibus nemo dicitur incusari. Vide Alciatũ in l. indicasse reum. de Verb. fig. ubi declarat, accusare propriè, quando dicebatur, & infrà in dictione Cuso. dicimus autem, Accuso te illi, uel apud illum, uel coram illo, magni sceleris, uel de magno scelere. Spieg.

ACCVSARE, crimina obijcere, in l. qui cum maior. §. accusasse. ff. de Bon. libert.

ACCVSARE iure mariti, est in accusando habere certa specialia, de quibus tractatur in l. iure mariti. & l. quãuis. C. ad leg. Iul. de Adult. Spiegel.

ACCVSARE maiores. Aliud est accusare maiores, seu eos quib. reuerentia debetur: aliud uerò ex postulare, ac uerecundè exponere scæuitiam eorum intolerabilem. Vlpian. in l. j. §. quod autem

autem dictum est. C. de Offic. præfec. urb. Spieg.

ACCUSATIO, regularis forma est, per quã delicta patefiant & puniantur. Quò pertinet id, quod uulgò dicitur, Neminem sine accusatione esse condemnandum. l. rescripto. §. si quis accusatorum. ff. de Muneribus & honoribus. l. ult. C. de Accusat. can. de manifesta. ij. q. j.

ACCUSATIONEM instituunt. Vide, Institutuere actionem.

ACCUSATIONIS nomine, denunciatio continetur, quod eundem habet effectum per l. eã. §. qui nomẽ detulit. ff. de Iure patronat. Sp.

ACCUSATOR item is dicitur, qui aliquẽ coram iudice accusat, & crim inalẽ sibi quæstionem mouet. Huic interdum præmium debetur: ut cũ famosi libelli autorẽ indicauerit, l. lex Cornelia. in fin. de Iniur. reũ ue impietatis, hoc est, hæreseos arguerit, secundum Albericum in l. j. C. Quib. ex caus. ser. pro præm. libert. accip.

ACEO, acorẽ sapio. Inde acor & acidus, atq; acefco. Huius præterito usus est Vlp. de peric. & cõmod. rei uend. quũ ait in prin. Si uinũ uenditũ acuerit, uel quid aliud uitij sustinuerit, id est, factũ fuerit acidum, acorẽ contraxerit. Sp.

ACERBAE nuptiæ, in Aut. quẽ intra luctus tempus factæ, subiacent pœnæ. Sic Plautus uenustẽ, acerbam amationem dixit, pro dura & toleratu difficili. Spieg.

ACERRIMA cõdemnatio, pro grauissima. C. de his qui latron. uel al. crim. reos occult. l. ij. circa medium.

ACERRIMA indago, id est, diligentissima. l. ubi. C. de Falsis. Spieg.

ACERVVS, propriẽ minutarum congeries est rerum, ut frumenti, leguminis, salis. Caius: Qui ædes, inquit, aceruũ uẽ frumenti cõbussẽrit, uinctus, uerberatus, igni necari iubetur: si modò sciens, prudensq; commiserit. Venuleius uult, Aceruum appellatione soli non contineri. l. quia aceruus. Quod ui, aut clãm. Spieg.

ACETVM, ne hoc appellatione uini cõtinetur. l. si quis uinũ. ff. de Trit. uino, & oleo leg. nisi id paterfamiliãs uini numero habeat. l. j. eo. tit. & §. alioquin Sabinus. l. iã citata. Paratur aut quandoq; ignis extinguendi causa, l. cum delationis. §. si domus. ff. de Fund. instr. Videl. in uẽditionib. & quẽ ibid. notatur. ff. de Cõt. emp. Sp.

ACETVM factum. Quẽre, Vitiare uinum.

ACHAIA regio Græciẽ amplissima, Sicyonia & Elidis media: duodecim olim urbib. habitabatur, quas Polybius cõmemorat. Fuit aut p. cõsularis puincia. arg. l. meminisse. De offic. p. cõ. Quæ & Pelop. dicitur. nũc uulgò Morea. Sp.

ACINACIVM uinũ, quòd ex uuarum folliculis, atq; acinis, expresso musto, additaq; aqua maceratis conficitur: Græcẽ *ἀκινάκιον*, id est secũdarium. Latini Loram, uel Loreã appellat. Vlp. de uin. & trit. leg. l. si quis. Vinum, inquit, acinacium, planẽ uino continebitur. Nebriss.

ACINVM, M. Cato neutro genere usurpat pro uuæ grano, quem alij acinum masc. genere protulerunt. Vide Vallam cap. xxviii.

ACONITVM, ueneni genus celebratissi-

um, dictum ab *ἀκόν*, quod interpretatur cos. quoniam, ut inquit Ouidius vij. Metamorph. ea herba ex cautib. colligitur. ait enim, Quæ quia nascuntur dura uiuacia caute, Agrestes aconita uocat. A. Græcis *ωκονιτα* uocatur. Marcel. ad l. Corn. de sic. l. eiusdem. Si quis, inquit, temerẽ cicutam & salamandram, & aconitũ, pityocampas & buprestim dederit. Nebriss.

ACOR, & mucor. Vlpian. in l. iiii. de Peric. rei uend. Vtrum, ait, præteritum duntaxat periculum acoris & mucoris, uenditor præstare debeat. Proprium autem est, inter reliquos liquores uino immiscere, aut in acetũ uerti, ut ait Pli. lib. x. cap. xx. Spieg.

ACQVIRERE, hoc est, dominiũ rerum nancisci, potest homo donec uiuit, l. si creditores. in fin. ff. de Separat.

ACQVIRI dicitur ei, ad quem commodum pertinet. l. si extraneus. in fine. ff. de Iure dot.

ACQVISITA res dicitur Hostiensis, uel empta, uel quouis titulo lucratiuo habita. Sp.

ACQVISITVM id propriẽ dicitur, cuius dominium tranalatum est.

Ἀκριβοδίναιοι, præduri iuris interpretes dicuntur, quasi deterioris iuris studiosi, usurpatoresque. Bud. in l. j. de Iusti. & iure. Vnde prouerbio locus, Summũ ius, summa iniuria: id est, nimis callida iuris interpretatio.

ACTIO: huius uerbi significatio latissimẽ patet, comprehendens generaliter omne uiuentis operationem, quæ pãssioni opponitur, adeo ut ipsam quoq; uitã agere dicamur. Vnde illud dici solet, Actiones humanæ infinitis rerum circumstantijs uariatur. Quia significatione frequẽter utuntur Iuriscõsulti, teste Dn. Oldend. Proinde ne quis in amplissima huius uerbi Actionis significatione hæreat, Celsus in definienda ea, in l. nihil aliud. ff. de Actionibus & oblig. prudenter adiecit hæc clausulã (nihil aliud est.) Verũ Actionis significatio restringitur ad usum forensem. Quas enim Græci dicas uocabat, eas Romani Latine Actiones, causas, seu iudicia dixerunt. Vide Oldendorp. in prin. Locor. commun. Actionum Iur. Ciuil. uerẽ insigniũ, & Dn. Budæum in Annot. priorib. & infra, Dice. Ceterũ Actiõis cognitio in his uersatur, uidelicet: Quo autore sit introducta, Ex qua causa, cui detur, & aduersus quem: An porrigatur ad hæredes, Quid in ea ueniat, Quandiu concedatur, Quis sit exitus: Quid spectadum sit iudici, quid litigatoribus: An ne sint adfinia remedia, quib. uti possimus. Hæc qui ignorat, nõ feliciter acturus est causam. Scire autem nemo potest, nisi qui singulariter actionum circumstantias rectẽ tenet, quoniam per omnes actiones uariantur, Consequitur ergo, stupidissimum esse actorem, seu causidicum, qui sine certa actionis cognitione, causam perducit ad iudicem, tamen fortassis apparatus non desit uerborum, adeoque multarum legum allegatio: quæ tamen non magis ad rem accedunt, quàm cupressus ad naufragium, apud Horatium. Quod tam uerẽ quàm eleganter est dictum ab Oldendor. qui summis est extra

est extra controuersiam, qui ætatē nostram insigniter exornant Iuriscōsultis (ut parçē dicā) æquandus Alciatis, Zasij, Cantiunculis, Viglij, Bonifacijs, Apellis, Fumæis, & si qui sunt similes. Licet leonem (ut aiunt) ex unguib. estimare. Vide, Actiones strictiore significato. Spieg.

A C T I O, est ius persequendi, hoc est, legitima facultas, uel autoritas, permittens persequi in iudicio id quod sibi debetur. Vel, est ius quod planū est, est enim res incorporea. Zas. in pœm. tit. Instit. de Act. definitionem Iuriscōsulti, l. nihil aliud. ff. de Act. & oblig. crasse & generaliter accipiendam, uanissimis altercationibus, Oldendorp. teste, Commentatores obscurant. Spieg.

A C T I O, libellus idem est, scriptura, seu formula, quæ reo porrigitur, siue solēni intentione, siue qualiquā petitione concepta sit. Alciat. in l. edita. C. de Eden.

A C T I O est item executio obligationis, ut probat Vlpian. in l. in executione. ff. de Verb. obligat. Spieg.

A C T I O N I S formula, est apta, accommodaq; facti apud iudicē propositio, siue expositio. Oldendorpius haud abs re carpere uidetur causidicos, qui neglecta actionis formula, in forum causam deducunt, quam nec semel cum suis circumstantijs rectē perpendunt. Errori causa prætexta, quod in tit. C. de Form. & impet. legerint, sublatas esse actionū solennitates antiquas: putantes propterea incauti nihil referre, quomodo proponatur factum, nec ulla opus esse actionis inuestigatione speciali. Laudatq; Iasonem, quod is Instit. de Action. post Bartol. in l. edita. C. de Eden. multo rectius docuerit, hodie etiam actionū dici, & esse formulam, sicut olim fuit, tantūq; esse sublatas uerborum aucupatiōes, nec l. si seruus nauem. ff. de Furt. esse correctam. Sp.

A C T I O N I S materia & causa. Vide, Materia & causa omnium actionum.

A C T I O N I S ratio. Vide, Factum idem nostris, quod casus, species.

A C T I O N I S uerbum, inquit Vlpian. generale est, & speciale. Nā omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio. Errat igitur, qui cum Accursio uacillant, an sub definitione comprehendantur in rem actiones. Spieg.

A C T I O N E M dare, est actorem ad intendendam actionem admittere. Vide, Dare actionem. & Bud. in l. ij. de Orig. Iur. Spieg.

A C T I O danda est. Obseruandum quod nūquam lex actionem concedit, nisi ex iusta causa uel consensus & æquitatis producat. l. si me & Titium. ff. si cert. petat. Spieg.

A C T I O, quatenus ad specialem nomenclaturæ rationem pertinet, in personam dicitur: in rem, petitio: in rem uel personam, persecutio. l. actio. ff. de Action. & oblig.

A C T I O N E M diuidit Vlpianus, in l. pecuniæ uerbum. de Verb. sig. in petitionem & actionem in specie: ut sit petitio in rem, actio in personam. Apellus uir doctiss. actionem, inquit, partim in medium concludēdi, narrationem, & petitionem: siue in propositionem maiorē, & con-

clusionem. diuidimus uerò in realē, & personalem. Ex quib. omnibus consequitur, Iuriscōn. in l. si pater. de Vsu cap. pro suo, primum locutum propriē, deinde impropiē. Bona namq; hæreditaria partimur, non diuidimus. Spieg.

A C T I O N E M pati. Vide, Pati actionem.

A C T I O debet accipi per emphasim, teste Oldendorpio, acuti iudicij Iurecōs. nō pro qualibet externa actione Ein vuirckung: sicut dicimus, eum qui contra ius aliquid facit, nihil agere. Instit. Quibus ex caus. manu. non lic. sed pro legitima persecutione, Ein rechtmessige klag order forderung.

A C T I O N E M hæredi alicuius concedi, & hæreditariam esse, differunt. Actio enim reuocatoria, quæ patrono datur, non est hæreditaria, id est, ex bonis liberti: sed propria patroni. l. j. §. hæc actio. ff. si quid in fraud. patron.

A C T I O N E expertus. Venuleius in l. si hæres unus. ff. Famil. ercisc. Et actione, inquit, expertus uicerit: deinde conditio hæredis extiterit, &c. Spieg.

A C T I O N I S frustrandæ causa latitare. Vide l. ij. ubi quis ager. Spieg.

A C T I O N E M intendere, actionem instruere, actionem dictare, uel formulam actionum instituire, ad partes refertur.

A C T I O N E M remittere, est querelam intermittere. In ciuili tamen quoadq; remissa actione, obligatio manet salua: in criminali autē secus est. cēsetur enim accusatione remissa, etiā obligatio & tota remitti. l. j. §. usq; adeo. ff. de In iur. & ibi Bart. Aliud est ergo remitti actionem ciuilem, aliud criminalem. Quod non contemnendum, monet Oldend. Spieg.

A C T I O petit pœnam, habet persecutionem pœnæ. l. si pro furto. §. furti actio. & §. conductio. ff. de Condict. furt.

A C T I O N I S acerbitas interdum uerbis temperanda est propter reuerentiam personarum, quanquam res eadem maneat. Vlpianus in l. nō debet. ff. de Dol. malo.

A C T I O albi prætorij datur in eum, eos uel, qui album ui corruperūt, aut sustulerunt. Sicut autem olim edicta proponebantur in albo prætoris, ita hodie affiguntur Schedæ citationis publicæ, quæ & edicta nominamus, & alia quæ p scribi, id est procul scribi debent, pro foribus ecclesiæ, uel collegij, uel curiæ senatoriæ. Zasius in §. pœnales. Instit. de Act.

A C T I O ambulatoria. Vide, Ambulatoria uoluntas.

A C T I O pro amico datur contra amicum, si amicitiam prodidit, aut destituit. Hæc autē non à prætore datur, nec apud iudicem intēditur, ut à iure non prodita, sed de ea iudicant equi & boni in sermone: & eius opinio uilescit, qui amicitia ius prodidit. autor Tusan. uir & doctus & diligens. Spieg.

A C T I O arbitraria est, in qua officium iudicis exercetur mercenarium, actioni inseruiens, propter aliquod extrinsecū præter naturā actionis, ut cū iudex arbiter procedit contra reū cō-

tuma-

tumacem. Zaf. in §. Præterea. Insti. de Aët. Oldendorp. uulgatam hanc doctrinam, Quòd in actionibus bonæ fidei sit officium iudicis secundum naturam: in actionibus uerò stricti iuris, si præter naturam earum, impertinentem ostendit & erroneam. Spieg.

ACTIONES beneficiarias scitè appellat Dn. Oldendorp. de quo paulo infra, quas Dd. uocant conditiones ex lege non scripta uel ex moribus. cui ad stipulatur Bartol. testis, & quidè strenuus, in l. j. ff. De condict. ex lege. Spieg.

ACTIONES bonæ fidei dicuntur, quòd iudex in ijs ex bono & equo arbitratur, de quo inter partes non conuenit. Vide Ferr. in tit. de aët. §. in bonæ fidei. & infra, Bonæ fidei actiones. Sp.

ACTIO calumniæ, quam usus uel certè abusus, Oldend. teste, sicut pleraq; alia præclara legū sancita sustulit, occurrebat actoris malitiæ. Nouell. de litigios. §. ad excludendas. quoniam neq; decernebatur citatio, neq; ad executionem perducebatur, nisi cautioe ab actore data, quòd intra duos menses litè contestaturus, uel omne damnū ei qui conueniretur restitutus esset in duplum: cautioe tamè non trāscendēte xxxvj. aureos. Probatur l. j. C. de lit. contest. Nouell. de execut. §. j. Et hæc quidem cautio initiū litis respiciebat. Hodie uix longo tempore peruenitur ad contestationem litis, adeò in præparationib. calumniatur omnes. Spieg.

ACTIO in calumniatores, datur contra eos, qui ut alijs falso in iudicijs negotium faciāt: uel si aliquod est, id non faciant, pecunia, uel alia re induci non uerentur. Ferr. in tit. de Aët.

ACTIO centumuiralis. Quære Centumuirale iudicium.

ACTIO cautionis iudicio sisti condictioni competit ei qui stipulatus est iudicio sisti aduersus reum ipsum, uel fideiussorem eius qui promissit. l. ij. Qui satisf. cog. Hæc aliàs pœnam persequitur, si est in promissione: aliàs rem ipsam, hoc est id quod interest. l. ij. §. ult. & l. seq. ff. Qui satisf. cog. Actio uerò cautionis iudicio sisti in factum prætoriam, semper est pœna persecutoria. Vide Dn. Oldend. Clafs. j. actio. vj. Spieg.

ACTIO cautionis usufructuariæ tam multa habet singularia, ut non sufficiat actorem remittere ad ordinem stipulationum cōmunem: nec est superflua, sicut Dd. in obscurā disputationē torquent: imò est ualde necessaria, teste Oldend. & obstat futurę leuitati usufructuarius. Sp.

ACTIO chirographaria secundū Oldend. propriè promissio est, debitoris manu uel scripta, uel subscripta. l. chirographis. ff. de Admin. tutor. Vide eundem Aët. xxx. Clafs. iij. Spieg.

ACTIONIS circularis, siue circuli, quæ Sal tabellum uocant formularij. in l. j. §. cum prædiū pignori. ff. de Pign. Et in l. usucapio. C. eod. tit. falsa est imaginatio, sicut Bar. quoq; animaduertit in iam citata l. usucapio, teste D. Oldendorp. in Copia sua. Spieg.

ACTIO civilis est, quando quis civiliter, & non ad pœnam & uindictam agit. Criminalis uerò, quando quis de crimine ad pœnam & uindi-

ctam in iudicio expetitur. Vide Exeg. Heg. Dicitur autem actio civilis, quòd ex quinque partibus iuris civilis cōstet: uel ex lege xij. Tabul. uel plebiscitis, uel senatusconsultis, uel responsis prudentum, uel constitutionibus. Principum. Ex Zaf. in §. sed istæ. Insti. de Aët.

ACTIO condictionis, certi specialis, nascitur ex mutuo. l. si quis cert. ff. Si certum pet.

ACTIO confessoria est, cum actor asserit sibi, uel prædio suo seruitutē deberi. Sic uicissim Negatoria, quando actor asserit & cōtendit prædium, uel domum suam esse liberam ab aduersario, & petit aduersarium molestantem cōpelli, & condemnari, ut desistat: & declarari, quòd ei nulla seruitus ad fundum meum debeat. Zafius in §. Equè. tit. eod. Itaq; actionem cōfessoriam intendens, sibi seruitutem deberi: negatoriam proponens, sibi libertatē asserit. Confessoriam aut actionem Vlp. aliter accipit in l. proinde. §. j. ff. ad leg. Aquil. pro ipsa scilicet legis Aquiliæ persecutione. Nec uult intelligi (ut aliqui putant) propriam actionis speciem: quoniam non utiq; omni uerbo in iure obiter prolato, est constituenda actio, teste Oldend. Spieg.

ACTIO contraria. Vide, Actio directa.

ACTIO ex cōstituto, dicitur ea, cū quis sine stipulatione debitum se soluturū, constituit, p se, uel pro alio. Et est aliquanto fortior quàm nudum pactum, & aliquāto fragilior stipulatione. Hanc conuentionem frequentissimā uidemus inter mercatores, ubi quotidie mittuntur epistolæ, nuncij, chirographa quæ in fidem fundantur, & nihil aliud sunt quàm cōstitutum. Idem eod. §. constituti. Vide, Constituere est.

ACTIO criminalis. Lege, Actio civilis.

ACTIO datiuæ, Actio natiuæ. differentia hæc datiuæ, natiuæq; actionis, teste Alciato nusquā iure nostro legitur, sed promiscuè Iurisconf. dari nasci uel actionem dicunt.

ACTIO datiuæ. Lege, Actio natiuæ.

ACTIO depositi, datur cōtra depositarium, id est, eum apud quē res est deposita, ut rem restituat in die. Contraria depositi actio, cōpetit depositario simul & hæredi eius, in eum qui deposuit, nomine impēdiorum in rem depositam factorum.

ACTIO depositi ad duplum, datur ei qui in quatuor casibus aliquid deposuit, ex imminēte periculo: ut tumultus, ruinę, naufragij, incendij. Zaf. eod. §. Sequens.

ACTIO directa duplex est. Vna quę opponitur contrariæ: & est quę respicit, & quę datur principaliter contrahenti, & aliam partem obliganti. Alia, quæ opponitur utili. Zaf. in §. Præiudiciales. Inst. de aët.

ACTIO directa censetur, qua id persequimur, quod ex natura cōuentionis immediatè & equè principaliter inuicem debetur à cōtrahentibus, scilicet quia utriusq; gratia sit contractū. Cōtraria uerò appellatur, cum aliquid exigitur præter substantiam contractus: dicta, quòd erectionē competat. Spieg.

ACTIONES directæ dicuntur, tam quæ ex
b uerbis

uerbis, quā quæ ex sententia iuris ciuilibis uel prætorij, per interpretationem constitutæ sunt. Vlpianus in l. nominis. §. j. ff. de Verbo. signifi.

A C T I O de dolo, maiorib. hoc præstat, quod minoribus restitutio in integrum. Et plerunque datur, ubi ex dicto uel facto alia non nascitur actio. Vlp. in l. quod uenditor. ff. de Dol. mal. Sp.

A C T I O N E S ædilitias, Redhibitoriam, & Quanto minoris, prætor introduxit de calumniiosis uenditionib. ut malorū hominum audaciā reprimeret. Quidquid enim ciuilibis autoritas (ut eleganter ait Oldend.) sancire cœpit, id semper prætor diligentius ad usum fori edictis suis supplere conuenit, adiutus quotidie multarum rerum experientia. Spieg.

A C T I O de æstimato datur tunc, quando re aliquam alteri æstimatam, aut uendendam, aut utendam damus, sic ut rem ipsam. estimationem sive eius restituat. Ferr. in tit. de Act.

A C T I O emphyteutica. Dn. Ioan. Olden. iuris ciuilibis in ijs nostræ Germaniæ, quibus florētior est, partibus professor longè præstans (quo haud scio an similē apud nos reperias, est eruditione solida, ingenio acuto, iudicio subtili, Christianæ pietatis admodum studiosus, æquitatis, ueritatisq; acerrimus adsertor, & quod summū est in eo qui docendi munere fungitur, oratione pspiciuus) de actiōe Emphyteutica tractaturus: Aperti iuris est, inquit, Emphyteusim cœseri formulā proprij nominatim contractus, quidquid rixentur ociosi homines. Vnde propriā habet actionem, quam quid uerat Emphyteuticā dici, sicut ex alijs contractib. actionē empti, locati, comodatī: teste Bart. in l. j. de condi. ex lege. Est autem contractus planē colonarius. & (ut crasse dicā) rusticus: ideoq; frequētior, quā ipsi perpendūt & iuris periti, qui multa de illo scribūt. Vide Colonarius contractus. Spieg.

A C T I O exempta, Vlpianus, sic erit, inquit, accipienda, si desijt agere posse, der nimmē zu verher kummē mag. Quibus id modis eueniat, idem explanat in l. sed etsi per prætorē. Ex quib. caus. maior. Vide, Eximere. Spieg.

A C T I O ad exhibendum, non iudicij præparatoria, sed alterius actionis est: non solum cum rei uendicatione, sed etiam cum communi diuidendo, uel petitione hæreditatis agimus. Alc. in præmio C. de Eden. & actio in rem scripta. Vide Zas. in §. Omnium. Instit. de Actionibus. & infra, Exhibere.

A C T I O exercitoria dicitur, quādo dominus nauis, quem patronum nominant, præponit seruum, uel filium, uel alium quempiam naui uehēdē: quicquid à uectorib. id est, qui uehuntur, contrahitur cū præposito nauis: eius rei datur actio exercitoria in dominum, qui nominatur exercitor. Zas. in §. actiones. Instit. de Act.

A C T I O fabulæ. Lege, Actor.

A C T I O in factū dicitur, qua simpliciter spectatur id quod quilibet fecit, sine certa negocij forma. Vnde & plures æquē tenet. Vlp. in l. pen. §. ult. ff. Ne quis eum qui in ius uoc. ui exim. Hęc actio nihil mediū habet concludendi, quā ipsum

factum: ut quia hoc factum est, quia tu hoc fecisti, &c. Vide Zas. in §. Item si quis postulāte. Instit. de Act.

A C T I O in factum ex iuramento datur, ubi informiter iuratum est. Zas. in tit. Instit. de act.

A C T I O N E S famosæ dicuntur, quæ suggillant, notāt, & affricant apud graues & bonos homines. Idem in §. Sic itaq; discretis. eod. tit. Vide infra, Famosæ actiones.

A C T I O Fauiana, & Caluissiana, sunt ex reuocatorijs actionibus, quæ competunt patronis, si liberti in fraudem patronorum bona sua alienassent inter uiuos, uel in testamento. Idē in §. itē si quis eod. l. quodcūq; ff. Si quid in fraud. patrō. fact. sit. Oēs aut querelę rectē uocātur actiones reuocatoriæ: quoniā per eas reuocatur aliquid, & officiū pietatis naturalis reducit. Sp.

A C T I O N E S forenses dicte ab eo, quod in solentes ac temerarios debitores, ad iudicia agamus: quoniam sine causa recusent solutionē, aut satisfactionē. Obseruandum aut, quod actiones non nisi coram iudicib. & arbitris institui solent, non autem coram arbitratoribus. Zas. in §. Omnium. Instit. de Action. Spieg.

A C T I O funeraria, qua persequimur, ut soluantur sumptus funeris, hoc est, quidquid corporis causa, antequā sepeliretur, consumptū est. l. funeris. in prin. ff. de sumpt. fun. Et est priuilegiaria, quoniam omnib. creditorib. præfertur. Vide infra, Funus generalius est. Spiegel.

A C T I O furti, iure scripto est pecuniaria, duplo, aut quadruplo, iuxta differentias furti compensanda. Idem in §. Ex maleficijs. eod.

A C T I O N E S generales. Vide General. act.

A C T I O N E S hereditarię uocantur, quę ad heredes, uel cōtra heredes propagantur & intētantur. Item, quę ab hereditatib. uel contra heredes initium sumunt.

A C T I O hypothecaria. Lege, Seruiana.

A C T I O ingrati, id est, eius qui cōtemnit eū a quo beneficijs adfectus est, teste Dn. Oldend. ciuili, atq; summo omnium Legislatorum consensu proposita est, cuius fit mentio in l. pen. C. de libert. & eorum liber. dum dicit: Quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissorib. deferetur. Nascitur aut ex delicto ingrati, bifariam tamen. Aut enim conceditur ob reuocandum liberalitatis beneficium. Et tunc quoniam personę statū respicit, uelut præiudicialis, cœsetur in rem actio. Aut datur ad reuocandas res donatas, quib. se accipiens indignum fecit: tunc est in personā cōditio ex lege, sicut tractatur in tit. C. de Reuocan. donat. Spieg.

A C T I O N E M impertinentē proponere dicuntur, qui sine certa facti & iuris, seu actionis inuestigatione, illotis (quod dicitur) manib. ad tractandas causas profiliunt. Causam tam perniciosi erroris Oldendorpius disertē indicat, sicut ex communi uoto tenentur omnes, iuxta l. eum qui nocentem. ff. de Iniur. Spieg.

A C T I O iniuriarum, nō ius possessionis assequitur, sed dolorē imminutę libertatis, iudicio, pœnaq; mitigat. autor Cic. pro A. Cecin. Spieg.

A C T I O

ACTIO infortoria dicitur, qua dominus infortorem conuenit, uel per infortorē conuenitur. Eadem item cōpetit, cum dominus filiū, uel seruū, uel alium liberū hominē prāponit certā negociationi quāstuarīa: puta emendis & uendendis libris: quia iste qui prāponitur, nominatur Infortor: atq; ideo quōd contrahitur secū, datur actio infortoria. Zas. in §. actio. Inst. de Actio.

ACTIO internecij, pro accusatione, seu iudicio homicidij, in Cod. Theodosij: uox quam alibi uix reperire est, astipulante Alciato. Spieg.

ACTIONES interrogatorię olim introductę erant, quibus alter ab altero ad respōdendi necessitatē cōpelleretur. Sed hodie ad hoc officium iudicis uisum est sufficere. l. ubicūq; ff. de Interrog. action. Spieg.

ACTIO iudicij mutandi causa facta cōtinet damnum, quod propter duriorem causam suppositi aduersarij passi sumus. Spiegel.

ACTIO iudicati. Quære, Iudicati actio.

ACTIO iurisurandi est, qua actor petit reū ad prāstandum illud condemnari, quod delator per eum sacramento, & per iudicem comprobato, sibi deberi iurauit.

ACTIO ex lege, nominatur cōdictio ex lege.

ACTIO legis tum propriē dicebatur, cū executio facienda erat, quę in inuitos iussu legis fiebat. siquidem usq; ad sententiā nō tam legis iussu agi uidebatur, quā ipsorum litigantium spōte. Porro legis actionē apud eum dici Alciatus existimat, qui merum & mixtum imperium habet seu ius exequendi. Siquidē lege agere, apud idoneos autores, quos idem citat, est capitalem sententiam exequi. cap. ij. lib. iij. Parerg. Quære, Lege agere.

ACTIONES legis, id est legitimę actiones, appellatę, quōd in certas formas redactę, quibus homines inter se disceptarent. Vide itē, Legis actio. Spieg.

ACTIO liberalis, inter pręiudiciales numeratur senatusconsulto introducta, cuius meminit Vlp. in l. cognitio. ff. de libe. caus. tametsi Prętor tam multa adiecit, ut propemodū disputabile uideatur, utrum senatui, an uerō Prętori tribuenda sit hęc actio. Quare Iustinianus in §. pręiudiciales. Instit. de Action. Ex quib. (inquit) ferē una illarum legitimam causam habet, per quā quæratur, an aliquis liber sit. Cæterę uerō ex ipsius Prętoris iurisdictione substantiam capiūt. Quod Accur. non percipiens, rem planam, ut at testatur D. Oldend. inuoluit. Spiegel.

ACTIO malę iudicati. Hac, teste Dn. Old. meritō iudicantium temeritas reprimenda fuit, quo modō nullum in republica genū hominū perniciosius nocere potest, quā iudices, si cōcredita sibi potestate abutantur. Itaq; fuit introducta hęc actio in factū. in l. ult. ff. de Extraord. cogniti. Instit. de oblig. quę quasi ex delict. nasc. §. ult. l. si filius familiās. ff. de Iudi. l. ult. C. de Pœnis iudic. qui mal. iudic. Spieg.

ACTIO mandati, dicitur munus quo quis gratuitō quid amici nomine faciundum sibi submit. Quę duplex est, directā, & contraria.

ACTIO mixta est, quę ipsa origine, & principaliter rem & personam sequitur, ut est petitio hereditatis. nam in ea hereditas, ut res: & personales pręstationes, scilicet pensiones reddituum, & credita petuntur. Zas. in §. Omnium. Inst. de Act. Fit autem tripliciter. Primō, cum actio est persecutoria rei, & pœnalis. Secūdō, cū est persecutoria rei petitione reali: & est persecutoria rei petitione personali, hoc est, quę ex reali actione & personali consistat. Tertiō, cum uterq; litigans est actor & reus, & confuse agunt & defendunt. Idem in §. Quędam. Instit. de Act. actiones mixtę sunt, Familię Erciscundę, Finium regūd. & Comuni diuidun.

ACTIO natia ea dicitur, quę habet materiam pręexistentem, quę sufficiens & efficax sit, ut ex ea oriatur actio. sicut sunt cōtractus, & cōuentiones legitimę, ex quibus tanquam proles ex matre, natiaę prodeunt actiones. Actio uerō datia dicitur, quę instar imperfectę prolis materiam habet pręiacentem, quę non est sufficiens ad producendum perfectę actionem, nisi aliorū auxilio adiuuetur: nempe lege, prętorē, cōsuetudine. Zas. in prologo tit. de Act. in Instit. Hanc distinctionem, siue rationem utilium actionum à Doctoribus inuentam pręter exemplum iuris scripti, nec subsistentem ulla ratione, Oldend. ait esse considerationem ociosam. Spieg.

ACTIONIS naturalis debitores, licet minus propriē debere dicantur: per abusionem tamen intelligi possunt debitores, & qui ab his pecuniam recipiunt debitum sibi recepisse. autor Vlpianus, in l. fideiussor. §. fideiussor accipi potest. ff. de Fideiussoribus. Spiegel.

ACTIO nonnūquam naturaliter accipitur pro eo quod facimus. Vlp. in l. heredes palām. §. fin. ff. de Testam. uno cōtextu actionis (inquit) testari oportet.

ACTIO negatoria, quę & contraria eleganter uocatur ab Vlp. in l. sicuti. in prin. ff. si Seruit. uindic. Iustinian. tractat eam in §. contra quoq; Instit. de Action.

ACTIO negotiorum gestorum locū habet, quando quis negocia aliena gessit circa mandatum eius cuius negocia sunt.

ACTIO negotiorum gestorū, datur ex quasi contractu. ut si tu gessisti negocia mea sine mādato meo, cum essem absens, coluisti fortē uineā meam: iam nullus intercessit contractus inter te & me, nihilominus teneor tibi actione neg. gest. si aliqd expēdisti, sumptus fecisti. Et dicitur quasi contractus. Zas. in §. Omnium. de Action.

ACTIONES noxales. Quære, Noxales actiones.

ACTIO oneris auerfi. Abolita est oneris auerfi nomenclatura, re tamen ipsa manente: uidelicet ut quicquid de casibus fortuitis conuenisset, id per actionem ex locato & cōducto exigeretur: ut probat Bart. in uulg. l. in naue Saupheij. & l. si quis fundū. in prin. ff. Locat. & cond. l. licet. C. eod. tit. Vide infrā, Auerfione uel per auerfionem emere. Spieg.

ACTIO oratoris dicitur pronuntiatio cum
b 2 gestuum

gestuū ac uocis moderatione. Vnde histriones fabularum actores dicuntur, non gestores: teste Roterod. Spieg.

ACTIO Paulina, dicitur reuocatoria, ab auctore Paulo, qui eam inuenit. l. uideamus. §. in Fauiana. ff. de Vfur.

ACTIO de peculio, datur contrahentib. cū seruo, cū filiofamil. & uel patre, uel domino uolente, uel etiam matre. Datur & quasi contrahentibus cum seruo. quā de re tractatur C. Quod cū eo qui in aliena potest. est, gest. esse dic.

ACTIO pecuniæ constitutę, ex nudo pacto, sine stipulatione interposita oboritur. Constituta autem pecunia dicitur, quādo pro se quis, uel pro alio, constituit se soluturum, ad similitudinem ferme fideiussionis.

ACTIO personalis cōpetit ad dandum, hoc est ad transferendum dominium. Zas. in §. Sic itaq; discretis. Instit. de Act.

ACTIO in personam, dirigitur contra obligatum ex contractu, uel maleficio: in rem, contra non obligatum nisi ratione rei possessę. Zas. in §. Omnium. eod.

ACTIONES perpetuę. Lege, Temporales actiones.

ACTIO pignoratitia locū sibi uendicat, ubi creditor pecuniam pro re oppignorata datam a debitore recipit.

ACTIO plena, hoc est efficax, & quę locum habere possit, teste Oldend. apud Scęuol. in l. diuortio furto, in prin. ff. Neg. gest. Spieg.

ACTIONES pœnales. Lege, Pœnales actiones.

ACTIO popularis dicitur, quę suum ius populo tuetur, auctor Paulus in l. j. de Popular. act. cuius uerba clarius percipiuntur ex l. j. ff. de Lo. & itin. publ. Vide & populares actiones.

ACTIONES possessorię, quę ex bonorum possessione concessa proficiuntur: sicut dicimus hæreditarias actiones. l. pen. §. sed nūquid. ff. de Bon. libert. Spieg.

ACTIONES præiudiciales dicuntur, quę ueniunt ex præiudicato, id est, antè iudicato: sic dicuntur, quod maiores & digniores causę faciunt silere, & præeunt, id est, præiudicant minorib. His agit pater erga filium, dominus contra seruum, patronus cōtra libertū, & ediuersò super dominio, aut libertate. Zas. in §. Præiudiciales. ibid.

ACTIO præscriptis uerbis datur, ubicūq; uulgaria atq; frequētata actionū nomina deficiūt.

ACTIONES prætorias, qui dici putant oēs quas prætor daret, lapsi sunt. Prætor enim, cuius autoritas, quantū ad constituēda iudicia attinebat, ad summum perducta est fastigium, scilicet ante susceptam Imperatorū monarchiam, & ciuiles & suas actiones dabat, uel negabat. Vide infra, Iudicia ordinaria. & Prætorię actiones. Sp.

ACTIO prima, actio secunda, rectè dicitur pro instantia prima, instantia secunda. Vide Oldend. in Copia.

ACTIO Publiciana, est actio prætorica in re ipsam: rescissoria uerò, in rem ipsam usucaptam. Hęc actio, ut singulariter monuit Oldendorp.

duritiem & summum ius uendicationis a tēpērat: adeoq; ut absq; huius beneficio, illa inutilis sit. Proinde nō mediocriter errāt, q. Publicianā lōgo intervallo separāt a rei uendicatione. Sp.

ACTIO quanto minoris. Dn. Old. notat errorem doctorum, distinguentiū actionē quanto maioris ciuile, a quanto minoris ciuili, aitq; nō esse cur obstinatē rixemur, utrum sit actio quanto minoris, an uerò sit simplex quędam adiectio actionis. Paul. in l. iustissimē. §. ult. ff. de edil. edict. uocat actionē quāto minoris æstimatoriā, quoniam in ea res æstimatur: alioquin in redhibitorio ne nihil sit aliud quā quod redditur. Spieg.

ACTIO querelę inofficiosa, de qua uocē pluribus infra in suo ordine, locū habet duntaxat, cum nullum aliud fuerit remediū, quo liberi ad bona defuncti parētis uenire possint. §. iam aut. Instit. de Inoff. testam. unde uocatur ultimū adiutorium. l. maximū uitium. C. de liber. præter. & uulgo querelam subsidiariam dicunt, in l. Papinianus. §. quis impubes. ff. de Inoff. testa. Rectè autem diffinitur iudiciū esse rescissorium, quia rescindit obstaculum (ut Oldend. ait.) ex cendę petitionis hæreditatis. Spieg.

ACTIO realis, est ex dominio, quasi dominio uel iure in re specifico: personalis, ex oblig. Sp.

ACTIO redhibitoria. Lege, Redhib. actio.

ACTIO recepticia, eleganti quadam loquēdi forma dicta est, a recipiendo, hoc est accipiendo. In eam actionē (quod ampla fuit, & late patuit) uenerat, quicquid promittebatur de liberatius & citra stipulationem rerum siue fungibilium, siue non fungibilium. Zas. in §. In personā. Instit. de Actio. Hęc actio, & rei uxorię, omnino sunt sublata. Vide l. j. c. de Recep. acti. & l. unica. in prin. C. de Rei uxor. act. Spieg.

ACTIONES in rem, appellamus uendicationes, ea ratione: quia Vendico, denotat ad proprio, meum esse dico. In personā uerò actiones, quibus dare, aut facere oportere intenditur. Cōditiones, quod debitoribus olim solennis cōdictio, hoc est denunciatio fiebat, ut soluerent. Lege, Denunciatio. Spieg.

ACTIO in rem datur auctori contra eum, qui nullo iure obligatus est, nisi ratione rei possessę per aduersariū. Et in hac actione reali causa pxiima est dominiū, uel quasi causa remota, titulus dominiij. ut si actor dicat, Sum dominus, quia e mi, quia hæres, quia mihi donatum est, legatum, aut in dotem datum. Potest autem quintupliciter tentari: ut docet Zas. in §. Omnium.

ACTIO de in re uerso dicitur, si quis nostrę potestati subditus contraxit: & res illa, si in rem nostram est uersa, in nos primò omnium experiundi copia datur.

ACTIO rerum amotarū propter honorē matrimonij introducta est, quā lex atrocē & turpē actionē furti cōcedi nollet. l. j. & ij. ff. de Act. rer. amot. & l. ult. & §. ult. C. eo. Clariss. Eq. Germanus, Ioan. Zottus a Pernegle, (plēdidi in aula regia Quæstorij ordinis columē, studiosorum Mœcenas, quem commendat singularis prudētia, lōgo rerum usu comparata, qui cum mihi uetus inuio-

inuolatæ amicitiaë uinculum est. cuius ergo in prioribus editionibus in diction. Quæstores, pecunia mentionem fecimus, quum me nuper in Nemetu, quæ hodie Spirensis est ciuitate, adhibuisset mensæ suæ, conuictore ornatissimo uiro Sebastiano Tunscelio à secretis regio, Latine Græcæq; non mediocriter callente, rogaret, quid factum esset ut in hac Rhapsodia nobilem aliquin actionem rer. amot. præterissem, mox ingenue, quod erat excepi, non id nisi per incuriam factum, & fortè pleraq; similia oculatiorè lectorem desideraturum. Spieg.

ACTIONES in rem omnes rei persequendæ causa comparatæ sunt. §. rei persequendæ. Instit. de Actionibus. Petendo aut rem, actor designare debet quãtitatẽ, qualitatem, & omnem circumstãtiam eius, ut puta imperfectæ materiæ pondus, signatæ uerò numerum: factæ denique speciem. Sed & mensura dicenda erit, cum res mensura continebitur. Spieg.

ACTIO rescindens. Lege, Iudiciũ rescindens.

ACTIO rescissoria. Lege, Iudiciũ rescissoriũ.

ACTIO reuocatoria contra eos cõpetit, in quos res & bona debitoris alienata sunt titulo oneroso, si isti possessores fraudem debitoris sciuerunt, id est, participes fraudis fuerunt. Zas. in §. item si quis. Instit. de Act.

ACTIO Seruiana, dicta à seruando: quia per pignora seruamus obligatiões nostras tutas. Et competit, si fortè colonus nihil inuehat in fundum, uel si auferat res ex fundo, uel si inueniretur apud tertium aliquem. Quando uerò agitur pro alijs rebus aliter ex cõuentione inter creditorem & debitorem obligatis, ea actio quasi Seruiana est, & nominatur propriè Hypothecaria. Zas. in §. Item Seruiana. eod.

ACTIO serui corrupti, competit domino in duplum super damno illi facto, siue rerum ablatarum, siue contumaciẽ in dominum, siue diminutione existimationis, qua minoris existimatur dominus propter seruam nequam. Idem in §. Omnes. Instit. de Action.

ACTIO seruitutis confessoria, & negatoria. Vide, Actio confessoria.

ACTIO pro socio dicitur, quæ datur socio cõtra sociũ, si quid perperam & subdolè in communionem admisit. Alexand. Neapolit. nimirũ altercatione doctorũ, de nomine Actionis ingrati motus, quã tamen contemnendam rectè iubet Oldend. nullo iure ciuili, aut plebiscito, pro ingrato dari actionem existimat, sed bonis morib. conuenire, ut ad similitudinem actionis p socio iure naturæ, si quis eum, qui de se benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio nõ demeretur, neq; illud gratè acceptum fert, quippe qui nihil adiumenti, nihil opis cõfert: is profectò tanquã uiolator humani iuris, ita de officio decedit, ut omni ope indignus, ingrati, criminosi & mali hominis suspiciõnẽ nõ euadat, simulq; famẽ iacturam facere certum sit. Vide, Ingratus. Spieg.

ACTIONES speciales. Lege, Speciales act.

ACTIO sequestraria à sequestro uocatur apud Pomponium, in l. si in Asia. §. cum in seque-

stro. ff. Deposit. item Vlpian. in l. si quis adfirmauerit. §. Labeo. ff. de Dolo malo. Spieg.

ACTIO ex sponso apud antiquos intendebatur interdum contra improbè aliquid negantes, sicq; aut suscipere spõsionẽ, aut fateri cogebantur. Fiebat aut sponso plerunq; in interditiis. qua de re uide Quintilianum lib. vij. Extat formula sponsionis apud Ciceronem in Orat. p P. Quintio, & exempla etiam apud eundem, & Liuium quoq;. Budæus admonet, si quis Ciceronẽ pro Cecinna totã legerit, & intellexerit, satis intelliget quid sit sponso. Habemus eã beneficio trium eruditorum hominum cõmentarijs illustratam. Vtinam adolescentia mea in pars magistros incidisset. Est & alterius generis sponso: cuius meminit Iuriscõf. in l. reb. de Aleq. u. su, & ego infra in sua classe. Spiegel.

ACTIO ex stipulatu nascitur, cũ aliquid incertum stipulatur.

ACTIONES stricti iuris, sunt angustiores quàm bonæ fidei. nã alterius non dantur, quàm natura ipsarum ex cõtractu, seu obligatione præ se fert. l. quia tãtundem. ff. de Neg. gest. Directæ aut actiones summo quodam aut distrieto iuris ordine dicuntur introduci ab autorib. ipsis, utiles uerò leniore quadam æquitatis ratione, latius producuntur ab interpretantib. leges Romanas. Quare directis nonnunquam preferuntur: sicut æquitas potior est summo iure. l. in causa. §. ult. ff. de Procur. Spieg.

ACTIO subsidiaria, datur minorib. erga tutores, rem eorũ malè administrantib. Idem in §. Sciendum. Instit. de Satisf. cur uel tut.

ACTIO in temerè litigantes datur, qui parêtes, aut eos qui parentum loco sunt, in ius prius uocauerit, quàm ueniam eius à iudice impetrasset. Ferrar.

ACTIONES temporales. Vide, Temporales actiones.

ACTIO antiqua, de tigno iuncto, quæ in duplum ex lege xij. Tab. descendit. Paul. in l. in rem actio. §. tignum. ff. de Rei uend. Spieg.

ACTIO tributoria. Lege, Tributaria act.

ACTIO triticiaria. uide, Condictio tritic.

ACTIO tutelæ datur contra tutorem, si damnicat pupillum.

ACTIO pro tutela dicitur, quando aliquis gerit tutelam pupilli tanquam tutor, & in ueritate non est tutor: contra quem ea actio competit. Zas. in §. Actionum. Instit. de Act.

ACTIO uestigialis eleganter appellatur ab Vlpian. in l. si finita. §. si de uestigialib. ff. de Dam. infect. Spieg.

ACTIO ui bonorum raptorũ, datur in quadruplum, quòd furtum sit manifestum.

ACTIO quod ui merusue causa, datur duntaxat ex facto: ut qui in constãtem uirum cadit, quòd timet uerbera, carceres, cruciatus corporis. Cætera quæ per metum fiunt, uel minis, potentia, reuerentia, uel perfidia, rescinduntur officio iudicis. Zas. in §. quadrupli. Instit. de Act.

ACTIO in ui eximentem, datur aduersus eum qui in ius, hoc est iuris experiundi gratia

uocatum, ut exemerit: id est, quoquo modo, sed uiolenter impedierit.

ACTIONES uniuersales. Quære, Vniuersales actiones.

ACTIO utilis dicitur, quæ non incipit currere creditoribus, nisi quando eis est experiundi potestas: hoc est, nisi postquam bona debitoris non alienata, uendita sunt, & debitores necdum soluti. Vide Ferr. in §. item quis. eod. tit.

ACTIO utilis ex contractu, datur iuranti in qua medium concludendi est contractus. Zas. in §. item si quis post. eod. tit. Sciendum item, quod Actio utilis, quæ opponitur directæ actioni, dicitur ea, quæ nec ex uerbis legis, nec ex mente legis competit, imò legislator non cogitauit de eis, sed posteriores Iureconsulti moti equitate, & rationis pietate, extendunt etiã ad causas non nominatas in lege. Idem in §. Præiudiciales. eo. Est tamen ubi utilis tollit directam actionem. ut in l. causæ. in fin. ff. De procurat. Spieg.

ACTIO rei uxoriæ, sublata est per Iustinia. Sed datur super dote promissa ex stipulatu. §. Fuerat antea. Instit. de Act. Spieg.

ACTA propriè definiunt Interpretes, esse scripturas coram iudice, & eius iussu, per notarium confectas, ad naturam iudicij pertinentes. l. acta. de Re iudic. Spieg.

ACTA assertoria dicuntur, quæ allegant, sed non probant. Zas. in §. Curare. Instit. de Act.

ACTA à Còmentarijs, ex Ciceronis uerbis distare, ostendit Bud. in Annotat. ad l. abesse. de Minor. nempe Còmentarios esse priuatam memoriam: Acta aut debere esse memoria publica testata, quæ in ærario esse solebat. Spieg.

ACTA, & Actitata. Vide, Positio.

ACTA coram iudicibus, de priuatis causis confecta, ea iure nostro, ut attestatur Alc. priuatorum acta. l. in fraudem. §. ex his. de Iur. fisci. aut priuati actus. l. actus. §. de ferijs. uel acta forensia. l. cõparationes. C. de Fid. instr. nõ aut publica appellantur. l. bona. de Verb. sig. Iure tamè Põtifício, uel potius recentiorum cõsuetudine, Acta publica latius accipiuntur, nõ pro omnibus iudiciarijs instrumentis, à notario tanquam publica persona confectis. arg. c. quoniam cõtra. de Prob. Sp.

ACTA diurna, quæ per singulos dies fiunt & scribuntur. Hinc Actuarius scribæ apud Sueto. in Cæs. cuiusmodi esse apparet, quos hodie Ecclesiasticum tribunal alumnos habet notarios contractuum. Spieg.

ACTA circūducere, id est, antiquare, & dele re. Paulus de re iudic. Acta apud se habita, si partes cõsentiant, iudex potest ea die iubere circūduci: nisi uel negociũ, uel lis terminata sit. Sp.

ACTA à Gestis ut distent, Iason dissemit in l. ij. C. de Eden. Quanquam gesta elegantius dicuntur res gestæ. Interdum tamen, Roterod. teste, Actus pro gestis legimus. Spieg.

ACTA honestè superior ætas, id est, in rebus honestis transacta.

ACTA præsidium notis scribere. l. inter eos. ff. Ex quibus causis. maior. Spieg.

ACTA publica, quæ ad fiscum, uel ad cõmen

taria Principis, uel ad grammatophylaciũ pertinent. Sed & Acta publica, pro libris etiã & tabulis continentibus. publica ciuitatis acta, id est, negocia, quæ & pro legibus (Statuta uulgo appellat) plerunque intelliguntur: Id quod apud Plinium iuniorem, eruditiss. uir Cataneus adnotauit. Spieg.

ACTOREM frustrando efficere, hoc est, litem calūniose deferre. Africanus in l. ff. de Procurat. Spieg.

ACTOREM ad pristinum actum redire. Vide Iureconf. in l. quæ situm. §. Papinianus. ff. de Fund. instr. Spieg.

ACTOR in causis forensibus, generali uocabulo is est, qui agit, & uocat alium in ius (*der ecker*) quippiam ab ipso petens in iudicio. ff. de Iudi. l. in tribus. & ff. Fin. regun. l. iudicium. Hinc Actio, officium ipsum ius persequendi. Dicitur & fabularum actor: ut & Actio fabulæ, hoc est, ipsa per gestus representatio. Actor item pro eo, quæ uulgo uocat Directorẽ, siue Superintendentẽ apud Paul. in l. ult. de offic. Præs. Vlp. ad fin. l. j. ff. de Ser. corr. & pro seruo ab Vlpiano ponitur. l. denunciasse. de Adult. Actorem quoque appellant Iurisc. petitem: Reum uerò possessorem. ut in l. Carbonianum. §. ibidẽ Iulianus. ff. de Carbon. edict. Obseruauit & Dn. Oldendorp. ciuitatis Procuratorem apud Vlpianum pro Actore poni, in l. nec ciuitatis. ff. de Procurat. Item Actorem & Syndicũ promiscuè accipi. l. j. ff. Quod cuiusq; uniuers. nom. l. cum aliquãdo. ff. Negoc. gest. Quære Syndicum. Spieg.

ACTVARIÆ naues, id est, quæ remis aguntur, non modò uelis. Marcell. l. secund. de Capt. Vlpian. item: Quædam, inquit, naues onerariæ: quædam, ut ipsi dicunt, emphractæ sunt, id est: undique clausæ: insulso reiecto scholio. Baysius tamen in de Re nauali, hunc locum aliter legi posse indicat. Spiegel.

ACTVARIJ, inter Scribarũ species referuntur: quorũ erat, Acta publica actiones uel iudiciorum in iudicio uelociter excipere. Oldend. Actuarius scribæ ait, quos Notarios cõtractuum dicimus. Vide, Notarij & Librarij. Spieg.

ACTVM est, dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia. Donat. in Adelph. Terent.

ACTVS, seruitus est, qua quis ius habet ducendi iumentum, uel uehiculum, nedum ambulandi per alterius fundum. *Ein farvæg durch ein liggend gut.* l. j. & l. inter actum. ff. de Seruitut. rust. præd.

ACTVS nomine, omne quod agitur, cõplectimur. Paul. de Solut. Dispensatori, qui ignorante debitore remotus est ab actu, rectè soluitur. Vlp. Qui purè testamento libertatẽ acceperit, actus, quæ uiuẽtib. dominis administrauerit, rationem reddere non compelluntur. Eras. annot.

ACTVS masculino genere reperitur quidẽ, sed in carmine. ut apud Lucanum, Licet ingẽtes abruperit actus. Ceterũ Actus qui à præsentis executione nomẽ habent, & legis fictione, uel interpretatione inducti sunt, ueluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, seruĩ optio, datio tutoris,

tutoris, neq; diē, neq; cōditionē accipiunt, quoniam dies, uel cōditio nomini ipsius actus executioni; repugnat. Vide l. actus. de Reg. iuris. Sp.

ACTVS cōditionalis, ad effectum illum necessarius esse definitur, qui aliter quā cōditionaliter geri nequit: id est, nisi sub tali cōditione geratur, ad prāstitutum effectum perueniri nō potest Ex Salomōio. Sp.

ACTVS extranei qui sint, not. Instit. de Testam. l. hæredes palām. §. fin. de Duobus reis. l. duos. in fin. de Verb. obligat. cum similibus per Albericum citatis.

ACTVS forēsis, q in iudicio uersari cōsuevit.

ACTVS legitimi explicantur in l. actus. de Reg. iur.

ACTVS plures respicientes unum finem, dicuntur unum negociū. ut arare, serere, & si quæ similia. l. si pupilli. §. fin. ff. de Neg. gest. Sp.

ACTVS priuatus quis sit, uide ff. de Itin. actūq; priuat. in prin.

ACTVS publici, & priuati, uide l. actus. C. de Ferijs.

ACTVS rerum, est quē uulgō rerum & negociorum expeditionem uocant.

ACTVS uolūtarius dicitur, qui diuersimodē geri potest: & ex contrario, qui non nisi uno modo geri potest, dicitur necessarius. Ex Bartoli doctrina. Spieg.

ACVI, prāteritum ab acesco. Vlpianus: Si uinum uenditum acuerit, uel quid aliud uitij sustinuerit. id est factum fuerit acidum, acorē contraxerit. Spieg.

ACVLEO S translātē, pro seueritate pœnæ sumi, in Constitutionib. ab Alber. indicatur. Sp.

A D.

AD custodiam templi seruos relinquerem, item ex eo tempore, quo templum explicitum fuerit, apud Scæuolam in l. seruos. ff. de Alimēt. legat Spieg.

AD, particulatim p iuxta, in iure nostro accipi, monuit Alciatus in cōment. ad tit. de Verb. signi, & Albericus uariē eā accipi, per exempla demonstrat. Spieg.

AD prāpositionem, uulgus forensium hominum in appellationibus plerunq; adiungit: quū frequentius, atq; ornatius sit, Insulano teste, ut scribatur, appellat superiorem iudicem. Sic Papinian. §. fin. l. in honoribus. de Vac. mun. Qui maximos Principes appellauit, & causam propriam acturus, Romam profectus est. Sp.

A. D. apud priscos notæ erant, ante diē significantes. Quod imperiti scriptores cum ignorarent, pro a. d. scripserunt, ad. Rectē igitur illud esse animaduertendum, monuit Paul. Manutius, quod ubi apud Ciceronem in impressis libris legitur, ad iij. Cal. ad vj. Id. ad iij. Non. & similia, in uetustioribus libris legi A. d. Lege & Ante diem. Spieg.

ADACTVM iusurandū dicebatur, id quod non uernaculum esset, sed peregrinum, & aliud de ascitum. ut si quis Christianus Iudaico more iuret: uel quod non spontaneū, sed adactum sit: uel quod spontē susceptum, nemine cogente, si

Suidæ credimus, & Etymologico: ex Chilia. d. Eras. Spieg.

ADAM. Vide, Homo tametsi. & Hominis appellatione.

AD aliud ministerium transferre. l. Si cui balinei. ff. Quib. mod. ususfruct. amit. Spieg.

ADAQVARE pro irrigare, ut & apud Palladium, uerbū est, Rhodigino teste, uulgō non frequens.

AD arma & rixam procedere pati prator nō debet, quos potest in sua iurisdictione componere. l. si cuius, sed etsi inter. ff. de Usufruct. Sp.

AD Calend. Ian. atq; item de cæteris, qui eiufmodi loquendi figura existimant semper tempus reddi incertū, eos errare indicat Erasmus, in de Conscribend. epist. Sp.

AD constitutum diē uenire, significat quod uulgus diceret, uenire ad prāfixum diem, siue terminum. Spieg.

ADDERE quid sit propriē, not. in l. Ius ciuile. ff. de Iust. & iur.

ADDERE colophonē. Vide infra, Colophonem causæ ponere.

ADDERE fidem, pro confirmare, apud Plinium iuniorem.

ADDICO, pro eo quod est adiudico, capiūt Iuriscōsulti. Titulus est, De in diem adiectione: pro eo quod esse debuit, de in diem additione. Vlp. in l. quoties. eod. titu. Quoties, inquit, fundus in diem adijcitur. Et ibidem, Si res in diem adiecta sit: pro, addicitur & addicta sit. Itē & in tit. de Fideicōmis. lib. sæpe sic legitur. Nebris.

ADDICERE, est licitanti rem auferendam permittere, hoc est, auctionem facere, bona sua proscribere, & licitantibus obijcere: ut maius precium offerens emptam habeat. Sic in l. Diuopio. §. si pignora. ff. De re iudicat. Quod cum aliquando non statim, sed in diem certum fieri soleat, Extat Tit. De in diē adiectione. Vnde Ad dicere in publicum, pro publicare. Addicere opus aliquod, pro locare faciendum, apud Ciceronem: & Addicere morti, apud eundem, pro destinare & deuouere. Est ubi pro damnare sumitur. Vide Festum.

ADDICERE nūmo, prouerbiale est, quod uulgō dicunt, fragmento panis uendere: quod donationis est instar, cum obtentu uenditionis rem donātes, inuidiam donationis uitamus: aut pudori accipientis consulimus, ut Budæus attestatur. Sed & Eras. noster indicauit prouerbiale esse, Nūmo addicere, p eo quod est, minimo uēdere. Est aut fucus, quo legib. imponitur, phibētib. donationes. l. si quis cōduxerit. ff. Locati. l. si quis antē cōduxit. ad fin. de Acquir. posses. Sp.

ADDICTI dicebantur obæratī, qui & Nexi uocabātur, qui leg. xij. Tab. ob æs alienum creditoribus in temporariā seruitutem addicebantur. Bud. in Annot. prioribus.

ADDITAMENTVM est, qd' pristinis bonis postea accessit. l. quoties. §. constat. ff. de Admin. tut. cū simil. locis, quos Alberic. citat. Sp.

ADDITIO, pro adiectione, non facit perpetuū rem nouam: sicut nec detractio. Quare re

præ cæteris uidendus Iason in enarratione supra citatæ l. ius ciuile.

ADDITIONALES, uulgò uocant nouos articulos prioribus addendos. Vide Specul. de Deposit. §. quarto.

ADDITVS, pro datus in l. cum furiosus. Itē l. Index datus. ff. Vbi quis ager. Spieg.

ADDVCI, declaratur interdum per uerbū uenire. ut, Res in crimen adducta est, hoc est, in crimē, siue criminationē uenit. Interdū per uerbum redigere. ut, In angustum res adducta est.

ADDVCI in iudicium, apud Ciceronem pro Cluentio.

ADEMPTA hereditas filio esse dicitur, quando non instituitur. l. sicut certi. C. de Testamen. milit. Spieg.

ADEMPATIO ciuitatis est, cum quis sua ciuitate expulsus, in exilium agitur.

ADAE lapsu corrupta natura duplex uitiū contraxit, uidelicet, mendacium & errorem. Mendacium ex dolo & malitia: error uerò ex imperitia, & fragilitate proficiscitur. l. j. ff. De dolo malo. iūcta l. si per errorem. in fin. ff. de Iurisdic.

ADÆRARE, ab ære deductū est, quare sine aspiratione scribi debet. in l. septem. C. de Erogat. milit. annon. lib. xij. ut legitur in editione Haloand. Est autem Adærare, ære æstimare, *Angels vvert anschlagen*. Est autem huius l. sensus, exponente Budæo, species quæ militibus Stellaturæ causa peditur à Prouincialibus, si pecunia permutetur, æstimari tanti debere, quātū est fori preciū. Accursius hic Adæratas species perperam intelligit, quiq; sequuntur eum, ad ærarium delatas, pro ære æstimatas. Simili modo in l. unica. C. de Collat. donat. lib. x. adærationem interpretationem æris præstationem. Spieg.

ADÆRATA prædia ab eo dicta sunt, quòd à frumentaria, aut uinaria, speciarisq; præstatione ad ærariam redactæ sunt. Bud.

ADESSE trifariā accipitur. Adest, qui præsens est, cui contrarium Abesse. Secundò adest, qui auxilio est, fauetq; sic adsunt propriè aduocati, patroni & amici, teste Donato in Phorm. Tertiò significat aduenire. Huc ades o formose puer: id est, huc ueni.

ADESSE porro nolle, non uidetur qui latitat. l. si eum feruum. §. hæc uerba. ff. de Fideicom. libert. Spieg.

ADFILIARI. Vide, Ecclesia.

ADFINE, quod cum re ipsa aliquam habet similitudinem, aliquā adfinitatem. plura exempla ex iure nostro collegit diligenter Apellus, cap. vij. Method. Spieg.

ADFINES sunt uiri & uxoris cognati: dicti ab eo, quòd duæ cognationes quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. Caius in l. j. ff. de Adfinib. & nomin. eorum. Spieg.

ADHÆRENTES qui sint, ut uulgò nunc uocantur, uenustè ostendit Felin. in Rubr. de Treuga & pace.

ADHIBERE, pro cōuocare, citare uel. Vlp. l. nam ita. de Adopt. Adhibitis etiam qui cōtra-

dicerent, id est, qui læderentur confirmatione adoptionis. Spieg.

ADHIBERE uim, est uim afferre, siue cogere. Adhibere dolum, fraudem, calumniam, est uti in negocijs agendis dolo, fraude, calumnia. si quidem huius uerbi significatio ferè per uerbū Vtor declarari potest. Spieg.

AD honorē prætoris uenire. Vide in l. ius autem ciuile. ff. de Iusticia & iure. Item Olden. in Restaurat. polit. Spieg.

ADIACENTIA possessionum quæ sint, uide not. C. de Bon. uacant. l. ij. lib. x. l. libertinorū. §. chartis. ff. de Leg. iij. Interdum adherētiam significat, ut attestatur Alberi.

ADIECISSE, pro uendidisse interpretatur apud Paul. in l. ij. §. tueor. Pro emptore. Spieg.

ADIECTIO dominij, acquisitio eius est quæ sola legis autoritate defenditur.

ADIECTIO bonorum, ubi propriè non est hereditas, sed sola principis autoritate quis pro hærede habetur. Sic,

ADIECTIO familiæ, & Adiectio in diē sic Alc. in de Quinq; ped. præsc.

ADIECTIONE ab alio superari. Vide Hermodenianū. l. Si in emptionem. ff. de Minor. Sp.

ADIECTIONES, Iustinianus Instit. §. fin. de Success. libert. accipere uidetur pro modis Rom. ciuitatis, familiarumq; Romanarū ius assequendi, si Alciato credimus: qui tamen nō negat, eo in loco Accursij interpretationem probabilem esse. Vide cap. xvij. lib. j. Parerg. Spieg.

ADIECTVS fundus intelligitur, quando melior allata est conditio. l. quod autē Sabinus. De in diem additione. Siquidem Adijcere, pro addere in iure accipi, notius quàm ut pbari debeat. Est itē reperire, ubi cōsentire significat. Sp.

ADIIICIALES cœnæ. Lege, Septemuiri.

ADIGERE iureiurādo, siue ad iusiurandū, ut Vlp. dixit, in §. si. l. adoptiuū. De in ius uoc. dicitur is, qui conceptis uerbis alium iurare coegit: hoc est, qui uerbis arbitrio suo dictatis, iureiurando eum astringit: quod nonnulli, Budæo teste, Adiurare dicūt. Qui autem sic astrictus est, dicitur iureiurando adactus, uel adactus in uerba eius qui adegit. Verba Vlpiani sic habet: Sed si iusiurandum adegi, ne uxorem ducat, ne nubat, impunè in ius uocatur. Spieg.

ADIGERE arbitrium, pro ad arbitrum agere: qua figura iuris ciuilis Cicero plerisq; locis usus est, corruptis tamē ferè uulgò locis, annotāte doctissimò Ioach. Camerario Pabenberg. Sp.

ADIMERE qualiter quis intelligatur, declaratur toto titulo, de Adimē. leg. Vide Perimere.

ADIMPLERE, uerbū rarissimū, quo Imp. usus est Instit. de Cōtrahen. empt. §. Ita tamē. uideaturq; idem esse quod impleo. Spieg.

AD instar, non tantū apud eundē, sed etiā apud Iureconsultos legimus. Locos indicat Alberic. Seruius dici negat, ad instar. Beroald. itē apud Apuleiū monuit, nos simpliciter dicere, in star. Vlp. ait: Publiciana uerò, ad instar proprietatis, nō ad instar possessionis respicit. l. sed & si res. ff. de Public. in rem actione. Vide, Instar. Spieg.

ADIPI-

ADIPISCI iudicium, siue ius, quod & ius obtinere dicitur: *Die foch mit urtheil erlangen.*

ADIRE hæreditatē, & bonorum possessionem petere, Paul. æquiparat: tametsi Aditio hæreditatis, quia illi è civili iure origo perpetua est. l. licet. C. de Iure delib. Bonorum uerò possessio quia à pretore causam habet, temporaria est. Nā pratoris officiū angustiore clauditur tēpore. Hinc filius sine patris iussu potest agnoscere bonorum possessionem: adire autem hæreditatem non potest, nisi scrutata patris uoluntate, quum facile peti possit, non exclusa spacio temporis. Hæc est germana ratio diuersitatis inter aditionem hæreditatis, & bonorum possessionem, quam Pyrrho debemus, nihil uerito à recepta glossæ opinione recedere, etiam per Bart. & Ang. & Iason. probata. Spieg.

ADITIO. Theophilus autor est, quod hæreditatē acquirere in extraneo dicatur Aditio: in necessarijs, Immistio. Et quod hæreditatem nō admittere, in extraneo dicatur Repudiatio: in necessario, Abstentio. Sp.

ADIVDICARE, est iudicio peracto, rē controuersam auctori addicere. notat Alcia, de Verb. fig. *Zuerkennen, Zusprechen*: cui cōtrarium est, Abiudicare, *Aberkennen, Absprechen*. Caius in l. si idem. ad fin. De iurisdic. Quia tota res, inquit, in iudicium uenit, & uel uni adiudicari potest. Porro, adiudicare pignus, addicere, & in solutum dare, quo distent, ex ueritate textuum excurit acutē, & ut solet, fideliter, Zasius, in l. à diuo. ff. de Re iudic. Spieg.

ADIVDICATIO propriè habet locum in iudicijs diuorij. l. si quid putatis. §. si quis fundum. & §. officio. ff. Com. diuid. cum simil. per Alberic. citatis. Vlpian. l. ij. ff. Fin. regund. Iudici, inquit, fin. regundorum permittitur, ut ubi non possit dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimat. Spieg.

ADIVDICATIO necessaria est, emptio uoluntaria. Paul. in l. si pignori. ff. Famil. erciscund. Adiudicationes prator tuetur. l. inter. §. si familiaræ erciscund. ibidem.

AD iudicis religionem pertinere. l. ij. ff. Si usufruct. petat.

AD iudicium occurrere nō posse, apud Vlp. in l. ij. §. j. Si quis caution. Sp.

AD iudiciū uenimus hoc modo, ut totā litē aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc modo adimus, ut neq; nihil, neq; tātū, quantū postulauimus, cōsequamur. Bud. in Annot.

ADIVVARE, pro adminiculari, apud Paul. in l. legitima. de Pac. In usib. feud. denotat opem ferre, & auxiliari. Hic finitur lex, per ibid. not.

ADIVTRIX, cognomentū legionis Romanæ, cuius mentio in Constantini Imp. constit. l. fin. C. de Cast. pec. lib. xij. Spieg.

ADIVTORIVM quis præstare dicatur, Canonistæ pulchrè explicāt in c. ult. ext. de Homic. Vocabulum extat & apud alios receptos autores. Spieg.

AD libertatem uindicta manumittendo perducere. l. filius. ff. de Dolo malo. Sp.

AD limina seruus, pro Atrienfi. Bud.

AD manus nūmos nō habere, uenustè dixit Africanus, in l. tutor. ff. ad S. C. Vell. p. eo, quod & non minus elegans est, pecuniam ad manum non esse. uulgò aiunt, In promptu non esse. Sp.

AD manum seruus is dicitur, cuius manu ad literas scribēdas Princeps, aut quicuis alius utitur: estq; idē q. & à manu & Amanuēlis dicitur.

AD MENSVM uinum, ridiculè interpretantur pro uino ad mensam uenditum: tametsi Haloand. annotat, aliàs deesse hæc uerba, in l. si peremptionem. ff. de Pericul. & cōmod. rei uēd. Est aut admensum uinum, idē quod simplex mensum. Sic Cato de Re rustica: Vinū emptoribus sine molestia hoc modo admetiri debet. Sp.

ADMINICVLVM, adiumentū. Vlp. l. j. ff. Si usufr. pet. §. j. V usufructus legatus, ait, a dminiculis eget, sine quibus uti frui quis nō potest. Propriè dicitur sustentaculum siue fulcrum rei alicuius. Sp.

ADMINICVLA. Vide l. instrumenta. C. de Probat. l. ij. §. j. constit. pec. l. j. ff. Si usufr. pet.

ADMINISTER, id est magnus & precipuus minister, uox Ciceroni familiaris. Ad enim habet uim intēdendi. Administrationis appellatione, apud Canonistas continentur tātum ecclesiastica officia, nimirū exēplo tutoris, qui administrator in iure nostro appellatur, diciturq; habere officiū. l. alienam. C. de Procurat. Notū est & apud Cæsarem, idoneum Latinitatis autorem, administrare pro gubernare accipi. Sp.

ADMINISTRATIO libera quæ sit, uide in l. filiusfamil. ff. de Donat. Vlp. in l. eum actum. ff. Negoc. gest. casum indicat, quo ex superioris temporis administratione nihil amplius in iudicium deduci potest. Cæterum administrationē rerum liberam, qualem dominus habet, procuratori commissam, Barbari altam & bassam uocant. Ex Oldendorp. Sp.

ADMINISTRATOR is est, qui rerum publicarum, seu temporalium curam gerit: at Magistratus, qui iurisdictionem exercet. Azo. C. de Administ. reipub. lib. x. in Rubr.

ADMINISTRATORES in iure nostro dicuntur maiores Magistratus: quod illi solā meri imperij administrationē habeant. quæ uox eum comprehendit, qui alieno nomine, non proprio agit, ut attestatur Accursius in Rubr. de Administ. reipub. lib. C. xj. Quod & iuramenti formula probatur, qua iurant, Magistratus occasione, traditæ administrationis fidem se Cæsari seruaturus. in Aut. Iusur. quod præst. Vides, quo te titulo uēdis, qui ais te liberum esse: nihil ad te ius meri imperij pertinet, quod solius Imperatoris est: tantum exercitium tibi competit. Sp.

ADMISSIONALIS is dicitur, cuius officiū est, admittere aulicos intra cubiculū ad Principem salutandum. Camerarios nunc appellat.

ADMISSIO, pro permissu: quemadmodū admittere, pro fieri sinere, nonnunquam usurpatur. Notum admittere homicidium, pro committere, & ut uulgò dicitur, perpetrare, apud Iurist. conf. in l. j. §. penultim. de Sicar. & pro delinquere

quere simpliciter, in l. Spuriij. in princ. ff. de De-
curion. Spieg.

ADMITTERE, pro marē fœminæ, aut ma-
ri fœminam ad mouere ad initum (*zu lauffen*) a-
pud Vlpian. in l. Si quis uxori: quum ait, Si quis
asinum meum in equas suas, *αἵ γυναικες* duntaxat
καὶ αἱ captum admisisset, furti non tenetur. Vide
hoc loco Budæum. Sp.

ADMITTERE uim, pro facere uim, uim
inferre. Admitti uim alicui, pati uim, Vlpian.
in l. Item si cum. ff. Quod met. caus.

ADMONEMVS propriè de re quæ nondū
in mentem uenit ei qui admonetur. Vnde ap-
paret, interpretes non admodum rectè pro cor-
rigere, exponere apud Paulum, in §. sciendū est
autem. de Officio præfect. uigil. tum alibi. Sp.

ADMONITIO protelatur. in §. fin. l. ij. ubi
quis ager.

AD nos pertinere intelligitur, quod compe-
tit nobis iure uel dominiij, uel possessionis, uel
curæ, siue administrationis. argum. l. j. §. quod
ait. de Offic. præfect. urb. Spieg.

ADNOTATIO, reprehensio est, quæ fit mo-
tu proprio Principis, ut tradunt Doctores in l.
non aliter. C. de Pactis. Fit autem nonnunquam
rescripto Principis, paucis adhibitis. C. de Sa-
cro sanct. eccl. l. iubemus. Quandoque fit sine
testibus adhibitis. C. de probat. l. instrumenta.
in gloss. j.

ADOLESCENS & iuuenis, Caio idem. l.
patri. ff. de Minorib. Sp.

ADOLESCENS & pupillus æquiparan-
tur furioso, quia non rectè intelligunt. l. diē pro-
ferre. §. coram. ff. de Recept.

ADOLESCENS luxuriosus, apud Vlp. in
l. Si uerò nō remunerandi causa. Mandati. Que-
re infrà, Luxuriosus.

ADOLESCENTES, qui moribus & soler-
tia præditi sunt, tametsi legitimam ætatem non-
dum expleuerint, anno tamē uigesimo possunt
impetrare ueniam administrandarum rerum. l.
ij. in princ. C. de his, qui uen. ætat. impetr. A-
lioqui prætor opem pollicetur eis ceu minori-
bus annis xxv. Et ideo in hanc usq; ætatem ado-
lescentes curatorum auxilio reguntur: nec antè
rei suæ administratio eis cōmitti debet, quan-
quam bene rem suam gubernantibus. teste Vlp.
l. j. de Minorib. Sp.

ADOLESCENTIAM, quæ pubertas est,
Iurisconsultis placuit, à quartodecimo anno su-
mere initium, uigesimo quinto perfici, l. non ali-
ter. §. j. de leg. iij. cum simil. Spieg.

ADOLESCERE, pro incipere uigere, itè
pro succrescere & augeri, per metaphorā. Vlp.
in l. j. §. si duo impuberes. ff. de Carbonia. edict.
Vide Rhenani thesaurum ad Tacitum. Sp.

ADOPTARE, est iuxta delectum sibi quos
uelit in filios deligere: cū natura nonnunquā
dissimiles parētibus producat, qui uel mortui,
uel exhæredati, aut quod sterilitas in matrimo-
nio apparet. Vigl. Instit. de Exhæred. lib.

ADOPTATIO, idem quod adoptio, sed in
usu rarissimum.

ADOPTIO, gratuita quædam electio est
alicuius in filiū. Hinc qui sic eligitur, adoptiuus
uocatur. Theophilo est actus legitimus naturā
imitans, ad eorum qui liberos non habent, sola-
tium inuentus. Placuit hæc diffinitio Placenti-
no, cū Ioanne: licet ab Accursio reprehendatur.
Adoptionis autem origo antiquissima est, neq;
enim modò Romani, uerum etiam Græci, & ue-
teres Iudæi filios sibi assumere consueuerunt.
Causam eius explicat Viglius §. adoptiui liberi.
Instit. de Exhæred. lib. Spieg.

ADOPTITIVS, ex adoptato filio natus. l.

ADOPTATI ex tribus manibus. Sic enim
legendum, ut rectè censet alibi Alciatus in l. pe-
nult. §. quæ autē de alijs. C. de Adopt. quod de
patris naturalis manu in fiduciarij manum tra-
derentur: qui deinde in manum & potestatem
adoptiui parētis dabit. Vnde in l. sequē. per tres
mancipationes adoptionem fieri legimus, quas
Imp. Iustinianus antiquauit. Spieg.

ADPROMISSOR dicitur, qui alienę pro-
missioni accedit, id est fideiussor: eadem ratioe
qua ad stipulator, qui stipulatori accedit. Pomp.
l. v. de Verb. oblig. Satisfactio, est stipulatio,
quæ ita obligat promissorem, ut ad promissores
quoq; ab eo accipiantur, id est qui idem promit-
tant. Sic enim ibidem legendum iuxta editionē
Nor. cui subscribit Alciatus in Parerg. & nō ex-
promissores, ut uulgò habetur. Spieg.

ADPROBATVS fideiussor apud Caiū in
l. Si uerò. ff. Qui satisfar. cogant. Spieg.

AD quem ea res pertinet. Hæc Iurisconsulto-
rum uerba, sensum recipiunt uarium, ut uidere
est apud Albericum. Spieg.

AD quemcunq; ex testamēto meo, uel ab in-
testato, uel ita: Ad quemcunq; quoquo iure bo-
na mea perueniant, hæc uerba quid uelint, Me-
titanus de Legat. iij. l. si ita fuerit, ostendit.

ADROGATIO, & adoptio differunt secun-
dum Gel. Cum in alienam familiam, inquit, inq;
liberorum locū extranei sumuntur, aut per præ-
torem id fit, aut per populum. Quod per præto-
rem fit, adoptio dicitur: quod per populum, ad-
rogatio. Modestinus. autor est, adrogationem ab
adoptione differre, ut speciē à genere. Adoptio-
nis enim nomen generale, in duas species diui-
ditur: quarum altera adoptio similiter dicitur,
altera adrogatio. Nebrifs.

ADORATIO, pro prostratione corpo-
ris exhibita reuerentia ponitur interdum, uti re-
gibus & summis principibus in Orientalib. re-
gionibus solet fieri: nostris enim tantum genua
flectuntur, nisi quod Pontifex Romanus imita-
tus Persarum reges, non solum patitur adorari
se, hoc est prostrato corpore uenerari, sed etiam
pedes sibi osculari: idq; nō à uulgaribus, sed ali-
qua etiam dignitate præditis, reliquis magnam
gratiam facit, si osculari pedū suorum uestigiū
permiserit. Adeo Petri successor (ut ait Aretius)
& Christi uicarius dignitate & honore tā Chri-
stum quàm Petrum supergressus uidetur.

ADORARE, iuxta Alberic. impropriè dici-
tur adorari princeps. C. de Fabricen. lib. xj. & cū
salu-

salutatur. l. Sancimus. C. de Cōsulib. lib. xij. Sed ex uerbis Laur. Vallæ cap. xj. lib. Elegant. v. satis colligimus, Adorare id esse propriè, quod humiliare se, & reuerentiā facere uulgò dicimus, hoc est, uel fle cōtēdo genua, uel prosternēdo corpus uenerari, *Zu fuß fallen, oder eren mit zu fuß fallen*, quemadmodum reges, principes, & præstantes uiros debito honore prosequētes, uel genua fle cōtēdo, uel corpus prosternēdo ueneramur. Sic Iacob fratrem suū Esau septies adorabat in terram, hoc est, septies prosternendo se coram illo in terram. Est ad noticiā bonarum literarum quidam etiam Scripturæ, & quidem per omnē linguam peritissimus, qui monuit, Adorare, cū pro Dei cultu accipitur, expressius reddi posse à nostris per *Ein Gottes dienst thun, oder Gott vereeren*, quàm per *anbetten*. plus enim tum significat adorare, quàm in formam precātis procidere, quod *anbetten* uidetur propriè significare. Quæ Alber. de Latreia & Duleia infulcit, non posse cōsistere, itidem cognosces, ubi legeris quæ Valla differt aduersus Theologos, in cap. iij. apud diuum Matthæum. Spieg.

ADSCRIBERE, est adiungere, cuius extat insignis similitudo in lib. de Natur. deorum iij. Ciceron. Hinc ciues & coloni adscriptitij. Sp.

ADSCRIPTITII. Vide, Adscribere.

ADSERERE sibi procurationem nulli lice re. l. quæ omnia. ff. de Procur. Sp.

ADSIDERE in prouincia ultra tēpus. l. qui. ff. quib. caus. maior. Sp.

AD similitudinem absentis haberi. l. qui mittuntur. ad fin. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

AD subsellia, id est apud iudices.

AD summam reipublicam, interpretantur summam reipublicæ utilitatem, in l. si is qui nauem. ff. de Exercitat. act. Sp.

AD tēpus, duobus modis sumitur. Vno modo, ad cōditionem temporis, necessitatē & oportunitatem. Altero, ad spacium temporis.

ADVENA. Seruius: Omnes terræ habitatores, aut indigenæ sunt, aut aduenæ, aut cōuenæ. Indigenæ, sunt inde geniti: Aduenæ, de uno loco uenientes: Conuenæ, de diuersis. Interpretes aduenam eū accipiunt, qui alicubi temperancā morā agit. l. hæres absens. §. j. Vide l. omnes peregrini & aduenæ. C. Com. de successio. Quod quidam existimant, aduenam eundem esse qui & incola dicitur, non subsistit. Sp.

ADVENAE. Vide Budæum in Annot. in l. pupillus. de Verb. sig. Sp.

ADVENTITIA bona sunt, quæ non recta successione, puta patris & aui, sed ex legatis, aut aliter casu aliquo nobis adueniūt: id est, quæ nō iure agnationis, sed ab extraneis, & insperatō accedunt, in quibus ueniens ususfructus, & liberalem administrationem habet.

ADVENTITIA bona, hoc est, aliūde quàm à parentibus acquisita.

ADVENTORIVM autē, quod amico aduenienti occurrit, ut epistola. Sp.

ADVENTITIA dos. Vide, Dos, pfecticia.

ADVENTITIA necessitas intelligitur, ubi

cunq; repētē aduenit aliquid peragendū quod ad publicam utilitatem spectet. Vide Alciatum, enarrantem l. placet. C. de sacrosancta eccl. Sp.

ADVENTITIVM peculium. Lege, Peculium profectitium.

ADVERSA pars, est noster aduersarius, seu aduersaria, aut etiam multi in eadem causa nobis aduersarij. Quintilianus lib. vij. Nam & nostra confirmanda, & aduersæ partis destruenda finitio. Spieg.

ADVERSABILE, quod aduersum est, & cōtrarium homini. Auerfabile uerò, quod auersari debemus, & hostiliter cauere. Sp.

ADVERSARVM rerum nomine continetur, morbus, damnum, carcer, exilium, & cætera eiusmodi. Spieg.

ADVERSA tēpestas, de mari accipiendū, in l. nauis. ff. ad Leg. Rhod. quæ non semper aduersa est. Spieg.

ADVERSARIA, in fœminino genere à Cicerone usurpatur. Sic etiā aduersaria dici potest mulier, quæ aduersus nos iudiciō cōtendit. Sp.

ADVERSARIA, tumultuariæ quædā tabulæ erant, quæ ante tabularum cōfectionē præscribebantur, ne memoria rerum excideret, ut ex ijs postea tabulæ iustæ & æternæ fierēt. Bud. in l. talis. §. focer. de iure dot. Alci. lib. ij. Dispūct. capite xxix.

ADVERSATIVA particula seruās naturā suam, aduersatur in iure & in factō. l. hoc amplius. §. de his. ff. de Dam. infec. Spieg.

ADVERSARIVS propriè dicitur, qui aduersus nos litigat in iudiciō: alio nomine dicitur pars aduersa: sed hoc est generalius, quia & de fœmina, & de multis simul dici potest. Sp.

ADVERSO casu laborare, apud Vlp. l. j. in princ. Ex quibus causis maior. Vide Beroald. in tertiam Tuscul. Sp.

ADVERSVS edictum fecisse propriè dicitur, qui uetante prætore fecit.

ADVERSVS bonos mores conuiciū fieri, Vlp. declarat in l. item apud Labeonē. de Iniur.

ADVERSVS omnes, exponitur in l. natur. ff. de Vlucap. l. qui sit fugitiuus. ff. de Edil. edic.

ADVERSA ualētudo: cōtrarium est, bona, secūda, prospera. §. fin. Instit. de Curat. §. itē propter. de Excusatio. tuto.

ADVERSA uulnera, quæ in pectore frōteq; accepta sunt, & laudi dantur: Auerfa, quæ in tergo, & probro dantur. Ex Valla. Sp.

ADVERSVS exterum possessorem actionē dirigere. l. j. §. Si ergo. ff. Si pars hæred. pet. Sp.

AD uisitandum dominum uenire. Scæuola, Vsu retinetur seruitus, cum ipse cui debetur, utitur, quātē in possessione eius est, aut mercenarius, aut hospes, aut amicus, uel medicus, qui ad uisitādū uenit, uel colonus, uel fructuarius. Sp.

ADVLANDI studium, l. j. & ij. C. de Stat. & imag. Adulamur seruiliter, Valla inquit, etiam gestu, quod nobiscum cōmune est canibus. Fr. Phil. lib. ij. Conuiuior. Adulari positum est, ait, in ficto & simulato uultu, ac gestu corporis: dictum, quasi adulari, ab eandē, quam Græci *ἐπαυλίζω* uocant.

uocant. Nam canes, cū cibi quidpiam ueluti possunt, motu alludentis caudæ adulantur. Assentari uerò, ad gratiā loqui est: eoq; assentatio nō tribuitur mutis animantibus. Spieg.

ADVLATIONIS causa dicta uerba, quæ interpretes Curialia uocāt, ut testatur Alciatus cap. xij. lib. ij. Parerg. quod scilicet soleāt aulici, & qui in principū comitatu sunt, aliud sentire, aliud loqui, nullam obligationem inducere traditum est: idem & de Verb. iactatorijs dicunt. l. diuus. de Milit. test. Spieg.

ADVLTERARI rationes, per trāslationē, Iurisconsultis est conturbari, uel falso describi. l. j. in fi. de Ser. corrup. Sic adulterare iudicium, pro corrumpere. Vide, Metaphora. Spieg.

ADVLTER & adulterā dicuntur, quia & ille ad alterā, & hæc ad alterū se conferunt. Festus.

ADVLTERIVM propriè in nupta committitur, propter partum ex altero conceptū, composito nomine. Stuprum in uidua, uel uirgine, seu qualibet alia muliere, quæ corporis quæstū non facit. Græci *ἀναξίγονοι* appellant. Alciatus Dispunct. lib. j. cap. xxvj. Rectè tamen lex Iulia hæc duo promiscuè appellat: nō quod omne stuprū sit adulterium, sed quod omne adulteriū sit stuprum. Apud nos adulteriū pugnat cū ipsa natura matrimonij. Nam Deus instituens matrimonium, dixit: Et erunt duo in carne una. Itaq; iam non sunt duo, sed una caro: Quod si coniugium ex duobus facit unū, & adulter rursus ex uno facit duo, certè adulterium pugnat cū ipsa natura matrimonij. Spieg.

ADVLTERINVM dicitur, quicquid non est legitimum, sed supposititiū. Sic anulus quo signa imprimuntur, adulterinus dici potest, ut Ad legem Corneliā de fals. l. Cornelia. ubi Modest. ait: Qui signum adulterinum fecerit, uel exculpserit. Africanus quoq; in eo. tit. l. si quis. Quod si testamentum, inquit, adulterinum non esset. Item ad legem peculatus. l. sacrilegij. Vl. ait: Nō uidetur adulterinam monetā exercuisse. Nebr.

ADVLTERINA moneta, quæ pro uera assemblata est. l. ij. C. de Fal. mon. Adulterina scientia, quæ nec legitimo tramite, nec loco priuilegiato traditur. Vide Iust. in proœmio Pandect. §. discipuli igitur. Spieg.

ADVLTERIORVM legem nullā ante Cæsarem Augustum fuisse traditur. Quære infra, Lex Iulia.

ADVO CARE, significat pro opponente postulare: & aduocatus dicitur, qui aliqua in causa patrocinium suum præstat. Aduocatus uerò nō potest esse notarius in eadem causa, ut est inuenire in l. uniuersas. C. de Decurionibus. lib. x.

ADVO CATIONE & foro interdicere, prohibere est ab officio aduocadi: quod genus pœnæ est. Foro tamen plus est, quàm aduocationibus interdicere. Si quidem huic omnino forensibus negocijs accommodare se, non permittitur. autor Vlp. in l. moris. de Pœn. Papin. autor est, Imp. Tit. Antonium rescripsisse, Eum cui aduocationibus in quinquenniū interdictū esset, post quinquenniū pro omnibus postulare nō prohi-

beri. l. Imperator. ff. de Postuland. Spieg.

ADVO CATIONEM præbere, procuratoriam suscipere. l. fin. ff. de Inoffic. test.

ADVO CATI, siue patroni, iidem oratores causarum erant, qui in foro, & uiua uoce causas tuebantur. Aleiat. in l. credimus. C. de Pactis. Vlp. in l. j. de Extraord. cog. Aduocatos, inquit, accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur. Sed & Aduocatus qui alio nomine quasi legatus, seu patronus uocatur, qui scilicet in forensibus, seu extraneis negocijs patrocinatur. Hinc Aduocare, pro postulare passim legitur. Vide infra, Patronus. Spieg.

ADVO CATVS monasteriorum, Teuton. Kastuogt, ut Zasio uidetur. Qui inutilis foro extitisset aduocatus, uulgò Causidicus appellabatur, Quintilianus autor est. Spieg.

ADVO CATVS ueterator. Vide, Veterator.

ADVO CATORVM error non nocebit litigatoribus, si incontinēti, id est triduo proximo contradixerint. Spieg.

ADVO CĀTVM malum solent dicere formularij genus hominum, ut quidam ait, perniciosum, qui patiat in decem annos litē contestari cum tutore aut curatore, ut est apud Speculatorem abominabile exemplum de Vberto in tit. de Except. §. Viso quando exceptiones. uersicul. Item nota secundum Vber. Spieg.

AD urbem esse, ut Pedianus scribit, dicebatur de ijs, qui cum potestate prouinciali reuersi, aut in prouinciam profecti nondum essent. annotauit Paul. Manut. Spieg.

ADYNATVS, est status cū in themate ponitur quod sit contra naturæ fidem. ut si infans accusetur adulterij, quod cum uxore cubuerit aliena. Fortunat. autor.

Adiuvare, impotens, imbecillis, inualidus. Sp.

A E.

AEDERE, est libello causæ merita complecti, & dare, describendi; copiam facere. Alciat. in l. ædita. C. de Aedēd. Vel aliter, Aedere est copiam describendi facere, uel in libello cōplecti, & dictare. Hinc Aeditiones uariæ: est enim æditio actionum, est rationum, hoc est, quādo proferimus Rationarium, in quo accepti & expensi conscripta est ratio. Est & æditio instrumentorum, & actorum.

AEDES, ex fundamento, pariete, tecto, cæ partibus integralibus constare, in confesso est: uel saltē, ut Celso & Iabolenō placet, solo, & superficie. l. solum. ff. de Rer. uend. & l. eum qui ædes. in prin. ff. de Vfuscap. Dicuntur & urbana prædia. l. fundi. de Verb. signi. Est autē Superficies, omne quod supra terrā est: quapropter in prædijs urbanis parietes & tecta, in rusticis arbores, herbæ, frutices, superficiēi adscribuntur. Alciat. in ead. l. Quæ uerò ædiū distractis ædibus intelligantur, ostēdit Iuriscōs. in l. Iulia. §. fin. de Actionib. emptio. cum sim. per Albericum indicatis. Cæterum, ædium quàm domus latiorē appellationem pleriq; senserunt. l. j. §. deinde. ff. de Don. Aedes enim pro omni specie artificij ca-

pi, etiam si nulla ad sint tecta: at domum non dici, quæ adhuc contestata non sit. Sed Alciatus, lege citata, promiscuè hæc accipi magis sentit. Sp.

AEDDES seruas efficere. Vide Vlpianum in l. Si quis duas. ff. Commun. præd. Sp.

AEDICULA, nō est parua domus, ut uulgō accipiunt: sed modō cellulam in ædibus significat, modō sacellum, id est, ædis sacrę appendicē, *Em neben Capel*, quod ex Lino Budæus demonstrat. Nebrissenſis ait, Aedicula, templum sacrū est apud Iuriscos. ad l. Iul. pecul. l. sacrilegij. Qui ædículas, inquit, incustoditas tentauerit. Quod si ædiculæ non essent sacrę, tentare illas, nō esset sacrilegium, atq; ex cōsequenti ad legem peculatus non pertineret crimen. Sp.

AEDIFICARE nouum opus, & reficere uetus, non differunt, fauore sepulchrorum. l. j. §. ædificare. ff. de Mortu. infern.

AEDIFICIA effecta dicuntur, quæ propē absoluta sunt.

AEDIFICARE cum sit propriē ædem facere, ponitur tamen pro omni genere cōstructionis *καταχρηστικῶς*, autor Festus. Sp.

AEDIFICIUM, dicitur omne quod ædificatum est.

AEDIFICIUM perfectum. Vide, Perfectū ædificium.

AEDILES curules ab eo dicti sunt, quod ædes sacras & priuatas procurarent. Curules autē ideo, quod sella cōsulari uterētur, ut Theophilo ad uerū accedere magis uidetur. Instit. de Iure nat. gen. §. quatuor diximus. Horū uerō officium erat, ludos publicos exhibere, & sacras, priuatasq; ædes, procurare: totā urbē tueri, ut cloacę & aquæ ductus, & quæq; publica ædificia, munda & integra essent: loca in theatro assignare, & reliqua multa. Vnde Aedilitium edictū. Erāt & alij ædiles, qui frumento præerant. Spieg.

AEDITVI, uel Aeditimi, à tuendis ædibus appellantur.

ÆGRA mulier, p̄ tristi, difficili, irata, apud Papi. in l. ult. Si quis aliq. test. proh. Sed ut fieri assolet, offensam ægræ mulieris, maritali sermone placauerat. Sp.

ÆGRE ferre, uitiose scribitur cōiūctim, cū sint duę dictiōes, pro eo quod est molestē ferrē. Anto. Imp. l. iij. de Quęst. Neq; enim ægrē ferret, quæ uenenis suis uiscera hominis extinxit. Sp.

ÆGROTI. Vide, Miserabiliū personarum.

ALIAB dorcadi matri meę dari uolo, quoad uiuēt, usumfructum bonorum meorum, ita ut post obitum eius ad liberos meos, aut ad eū qui ex his uiuēt, pertineat. Vide l. generali. ff. de Vsu fruct. Spieg.

ÆNIGMA, Accursius in Act. de equal. dot. §. j. speculum interpretatur, etiā si hoc sensu nusquam legitur. Satius ergo est, legis uerba simpliciter accipere, qui enim decipere aliquē uolunt, obscurē, perplexeq; loquuntur. Ex iij. lib. Parg. Alciat. Spieg.

ÆQUA lāce seruari ius intelligitur Oldēd. teste, pro exercere equitatem, cum ultrō citroq; sic obseruatur proportio, ut alteri nihil adsit cū

dispendio alterius. l. non tantum dotis. ff. de Re iudicat. Alciatus monuit, Aequal lance, & æquis p̄sibus dici prouerbiali figura de his quæ similia sunt. At æqua lance, seruari ius (ut Dn. Old. ait) intelligitur, pro exercere æquitatē, cum ultrō citroq; sic obseruatur proportio, ut alteri nihil desit cum dispendio alterius. l. non tantum dotis. ff. de Iudic. Spieg.

ÆQVABILE ius apud Cicer. lib. ij. Offic. accipiendum, non quod æquet omnes, sic enim non possent alij alijs esse potentiores, aut ditiores: sed quod iusticiam inter homines, & æqualitatem quandam proportionabilē, æquitatemq; cōseruet: hoc est, quod pari studio defendat tennes & potentes, summos & infimos, & neutris patiat ab alteris suum sumi. Aristoteles *ἀνάλογον*, & κατ' ἀνάλογον δίκαιον appellat. Sp.

ÆQVALE idem est quod æquum, aptum locis, temporibus, personis. Oldend.

ÆQVALIS substantiuum pro pare. Vlp. ut si quis maior uel æqualis subiiciat se iurisdictioni alterius. Spieg.

ÆQVALIS cōuersatio, pro pari consuetudine uictus. Callistratus: Nā, inquit, ex cōuersatione æquali contemptio dignitatis nascitur. l. obseruandum. de Offic. Præsid. Sp.

ÆQVALIS fides, cuiusmodi esse debet inter dominū & uasallum, in iure Beneficiario maximē consideratur, ut fidus dominus efficiat fidum cliētem. Sicut uulgō dicimus, *truyver herry*, *truyver knecht*.

ÆQVALITER ad iuris censuram, non autem ad facti paritatem referre oportet.

ÆQVALITER ad nos pertinere, apud Caium l. ult. de usufructu. Sp.

ÆQVIS pensionibus, itē iniquis pensionibus, id est in æqualibus. in l. iij. ff. de Ann. leg. Sp.

ÆQVITAS, est perfectā ratio, quæ leges, & omne scriptū dictūq; interpretatur, emendat: ex qua ius manat, quod bonum & æquum dicitur, nullo scripto comprehensum, sed in sola uera ratione cōsistens. Salomon. in Comment. in tit. de Iust. & iur. Vel, Aequitas est iustorū cōdecensiumq; remissio, moderatio in commercijs, ordo naturalis animæ, quo ad honesta & turpia. Speusippus. A. M. Tullio elegāter æquitas appellatur uerū ius, germana iusticia: lib. Of. sic. iij. Est autē æquitatis proprium, stricti iurisdictionem uel intendere, uel remittere. Nihil enim est quod ad omnem humanitatis rationem potius accedit, quā æquitas. Qua ratione Linius lib. v. Ius Gentium, siue Naturale, uocat Ius humanum. Et contrā Vlp. in l. furti. §. pactus' ue. de his qui not. infam. Iniquū ius appellat inhumanum. Sicut & Iustinian. durum & impiū uocat, in Aut. Nul. cred. agricol. Inde sunt istæ appellationes p̄sibus in iure, Humanus est, benignus est, & cæteræ id genus. Lege item Bonum & æquum. Ceterū ad cognitionem atq; interpretationem æquitatis, quatuor maximē rebus opus est, de quibus latius in Compendio. Sp.

ÆQVITATEM describere uolens Iustinianus, utitur appellatione (ut Oldēd. ait) admodum

modum pulchra. Nam gubernatiuam uocat sapientiam ex uarietate negotiorum colligendā. Nouell. ne uir ex dot. constit. xcviij. Sp.

AEQVITATEM subditis cōseruare, est neque lucri, neque alicuius affectionis causa in alterutram partē concedere. Nouell. De mandat. princip. §. deinde conueniens est. Sp.

AEQVITAS in iure maximē spectanda est, ut ait Paul. Obseruāda, teste Old. phrafi in iure inquit, respicitur æquitas. hoc est, in iure ciuili ius naturale, in lege humana Lex naturæ: breuiter, in iure ius spectatur. Sp.

AEQVITAS actionis omnem metum eius abolet. Vide Vlp. in l. non solum is. ff. de iniur. & Dn. Oldend. in Copia. Sp.

AEQVIVO CATIO, hoc est, uocis ipsius finitio, quæq; ad eandem pertinent: cuius certē neglectus peperit nobis in iure ciuili Commentarios, ut rectē monuit Apellus. Sp.

AEQVVM, id Latine dici annotauit Alcianus, quod Aristoteles *τὸ ἐν μέσῳ* uocat: estq; naturalis quædā moderatio, quæ in pectoribus hominum residet, nec satis lege præscribi potest.

AEQVVM & bonum, ius quidē est, sed non lege comprehensum, id est legitimum, sed legitimi iuris emendatio. *ἡ ἀρετή* Græcè. Bud. in l. j. de Iust. & iur.

AEQVVM & bonum dicimus absolutā bonitatem & æquitatē, & iuris (ut ita dicam) medullam, germanamq; iusticiam: quam censendo assequi, non est cuiusuis iuris periti. Bud. in l. j. de Iust. & iure. Inscitē nonnulli distinguunt bonū ab æquo in iure, astipulante Oldend. Vide, Bonum. Spieg.

AEQVVM & iustū, *quas billich vnd recht ist*. Vi de Oldend. in de Formula inuestig. action. Tit. Quid sit æquitas.

AEQVVM iudicium. Lege, Iudicium æquū.

AEQVVS iudex appellatur, quem uulgas non suspectum uocat. Sp.

AERARII milites, dicti sunt ab ære, quod stipendium facerent: æs enim stipem quoq; dicebant. Vnde stipendium.

AERARII tribuni, à tribuēdo ære dicti erāt. Nam tributa erat eis pecunia, quā in litibus redderent. Idq; quod attributum, dicebatur æs militare. Var.

AERARIVM populi erat, unde & publicū dictum, Fiscus principis, donec omnia in fiscū suum transtulit. Notat Alc. de Verb. sign.

AERA, æribus. Lege, Aerarium sic dictum.

AERARIVM sanctius. Lege, Sanctū, & Patrimonium.

AERARIVM sic dictum, quod æra, hoc est nummi principaliter inferebantur. Quanquam & aliæ res preciosæ atq; opes in ærario reponi solebant. Aes enim, æris, quod pluralem quoq; numerum habet, æra, æribus, quamuis generaliter omne metallum significat, tamē frequenter pro pecunia accipitur: & inde trāsferitur ad debitum, ut æs alienum, *geltschuld*. Vlp. etiam aureos nummos (inquit) æs dicimus. ff. de Verb. sig. ex restaur. Pol. D. Old. Sp.]

AERARIVM antiquius uocabulū est, quā́m fiscus, *ein schatzkammer*. Aerarium sanctius, ex quo non nisi in maxima necessitate pecunia depromebatur, Oldend. annotante. Sp.

AERA, p loco quoq; ubi frumēta trituran- tur & excutiuntur. apud Iurisconf. in l. à filio. §. testator. ff. de Aliment. legat. Sp.

AES circumforaneum, Old. inquit, pecunia ad usuras accepta.

AES alienum, quod alijs debetur.

AES autem alienū soluere necesse est, credere autem non est necesse. ut ait Paul. in §. restitutio. l. quod si minor. ff. de Minor. Sp.

AES alienū meum, hoc est, quod ego contraxi. oppon. Aes alienū dissoluere, uel exonerare.

AES nostrū, quod nobis debetur. In ære nostro esse, pro in bonis nostris esse. Cicero etiam de amicis dixit. In ære nullo esse, pro nihil debere, ex Old. Spieg.

AES, distincta est species ab auro, argēto, ferro, atq; reliquis metallis, l. in uenditionibus, de cōtrah. empt. Plerūq; tamē pro auro accipimus, l. etiā aureos. de Verb. sig. Sæpenumero etiā pro argēto, hoc est, argētea moneta, perinde quasi sit genus cū reliquis speciebus collata. Nō quia uocis penuria hoc exigat, est etenim genus metalli: sed quia usu sic est receptū: ideo fortasse, quod olim omnis pecunia fuerit ærea. monuit & Apellus. Sic autē Old. Aerariū sic dictū, quod æra, hoc est, nummi principaliter inferebātur. Quanquā & aliæ res preciosæ atq; opes in ærario reponi solebāt. Aes enim, æris, qd' plurale quoq; numerū habet, æra, æribus, quāuis generaliter omne metallū significat, tamē frequenter pro pecunia accipitur, & inde transfertur ad debitū: ut æs alienum, *geltschuld*. Sp. (sumptū est. Sp.)

AES contractum uerō dicitur, quod mutuo

AES militare. Lege, Aerarij tribuni.

AESTAS, nūc secunda est ex quatuor anni partibus: olim tamē erat anni pars dimidia. Tūc enim annus in duas tātū partes diuidebatur. teste Vlp. in l. j. §. hoc autē interdictū. de Aqua cotid. & æst. Aestatē incipere, pitiores tradiderūt, ab æquinoctio uernali, & finiri æquinoctio autumnali: & ita senis mensibus æstas diuiditur atq; hyems. Sp.

AESTIMO, as, p eo qd' est taxare accipitur: uerbū frequēs in iure. scribitur p æ, diphth. quod ab ære, & *τιμή*, preciū, cōponitur. Hinc est apud antiquos Pœna æstimata ab ære, inquit Festus. Atq; hinc fit Æstimatio, Æstimator, & Æstimatorius. Est tit. apud Iurisconf. de æstim. æst. Neb.

AESTIMARE litē, uulgas imperitē dicit, taxare ad expensas. Grāmatici indicant, æstimare tanti, quāti, tantidē, pluris & minoris, esse uerba precij. Lege, Lis æstimata. De ea quoque Dn. Alcian. non uulgaria tradit in Parerg. Sp.

AESTIMATIO, cōsideratio est, & perpen- sio: Æstimatio, iudicium & arbitratus. Existima- tio ab æstimatione proficiscitur. Rebus enim æ- stimatis, id est perpen- sis & excussis, postea iudi- camus & arbitramur. Bud. in l. paulo post. de Te- stib. Vide, Ratus est. Sp.

AETATIS flexus dicitur, cum ætas uergere inceperit & inclinari.

AETAS legitima. Quære, Legitima ætas.

AETATIS lubrico captus. l. uerum. §. si lo-
cupleti. ff. de Minor. Sp.

AETAS militaris, pro robusta ac apta ad mi-
litiam. Ex Theatro Rhenan. Sp.

AETAS naturalis. Lege, Naturalis ætas.

ÆTERNA autoritas. Lex Atinia furtiuam
re usucapi prohibebat. Verba eius Legis à Gel-
lio comemorantur: Quod subreptum erit, eius
rei æterna autoritas esto: id est, Alciato exponen-
te, æternum tempus ad usucapiendum. Sp.

ÆTERNA lex Bud. in l. ij. de Legib. annot.
quod Theologi Legē naturę uocāt, Ciceronē &
Summā legē, & alibi æternam legē uocare. Sp.

ÆTERNVS paries. Cum in lege Aedium,
Paulus inquit, ita scriptum esset, Paries oneri fe-
rundo, uti nunc est, ita sit: satis apertè signifi-
cari, in perpetuum parietem esse debere. nō enim
his uerbis, In perpetuū, hoc dicitur, ut idem pa-
ries æternus esset (qd' ne fieri quidē posset) sed
uti eiusdē modi paries in perpetuū esset, qui o-
nus sustineret. l. eum debere. ff. de Seruit. urb.
præd. Fr. Philadelphus respōdit cuidā Crementī lu-
riscōsulto, quōd inter æternū, sempiternum, ac
perpetuū nullā omnino prisci perdoctiq; Latini
differentiā esse uoluerūt. Illud aut probat Ci-
ceronis autoritate, indicans suæ tēpestatis phi-
losophos nōnullos, itēq; Theologos, nō tā uer-
borum, quā Aristotelis sententiam secutos, ea
inter se nomina differre uoluisse: ut perpetuū sit
cui & principium datur & finis. Sempiternū uer-
rō, quod ex semper & æternū cōponitur, id uo-
lunt intelligi, quod principium quidē habet, at
finem nequaquā habiturum sit. l. mercatores. C.
de cōmerc. & mercat. Sed æternū nihil aliud ef-
fe, quā Deum, cuius nec principiū fuerit, nec
item finis futurus sit. Id quoq; indicat scholium
in allegata l. eum debere. Sp.

ÆTERNIS tenebris, uinculisq; mandare,
Ciceroni est, quod sic barbarè à uulgo effertur,
ad perpetuos carceres damnare. Sp.

Atria, ratio, causa, crimen, ob quod quis meri-
tō in ius uocari possit.

A F

AFFECTA, ea propriè dicuntur, quæ non
ad finē ipsum, sed proximè finē progressa dedu-
cta uel sunt. Affectam fidē, pro læsa, apud Tacit.
& affectas res, apud Linium, pro imminutis, de-
bilitatisq; Rhenanus obseruauit. Spieg.

AFFECTARE, uitiū sonat, quod extra mo-
dum uerborum, uel cultum, uel nouitatem que-
rit. Hoc suffragatur Tubero, qui alioqui uir ha-
bitus est Iuris publ. & priuati doctiss. atq; ideo,
teste Pomp. l. ij. de Orig. Iur. parum eius libri gra-
ti habentur. Sp.

AFFECTATIO est emulatio, siue appeten-
tia rei, ferè in malum sonans. quam Græci *πάθος*
πάθος appellant. Eras. Affectus siue affectio est ni-
mius animi motus, & opponitur rationi. Eius
interdum ratio habetur. l. cum seruus. ff. Manda-
ti. Leuiiores animi seu corporis affectiones qui-

dam Diatheses appellāt: infixas uixq; mobiles,
πάθος, id est, habitus. ut, ira affectio est, iracūdia ha-
bitus. uide Philippum in Epitom. Philos. Moral.
& infra, Motus animi. Sp.

AFFECTIO æstimanda nō est, teste Pedio,
apud Paulū quū ait, precia rerū non ex affectio-
ne, nec utilitate singulorū, sed cōmuniter fungi.

AFFERRE in medium, pro afferre in cōmu-
ne, id est communicare.

AFFERRE manus bonis alienis, p eo qd' est,
aliena inuadere: qd' & manus iniicere dicitur.

AFFERRE morā, pro impedire & retardare.

AFFICERE lucro, apud Plaut. & Vlp. in l. si
filia. ff. de Diuort. ut afficere beneficijs, & cōmo-
dis, apud Cic. Sp.

AFFICI, est trahi ad unamquamq; rem ex a-
liqua animi passione. In bonam partem sumitur
in l. seruus ea. ff. de Ser. export. Sp.

AFFINIS est, qui habet consanguineā alte-
rius in uxorem: uel econtrā, quæ habet consan-
guineum alterius in maritum. Hinc affinitas, ir-
regularitas personarū est, ex nuptijs coniuncto-
rum, omni carens parentela. C. de nupt. l. liberi.
Dicta, quasi ad fines alterius accessio. Vel, Affi-
nitas est, quæ ex coitu proximitatē personę con-
trahit: & oritur tā ex coitu nefario, quā nuptia-
li. Ferrar. Instit. de Nupt. Lege, Affinis nomine.

AFFINIS culpæ, confors & conscius deli-
cti. Spieg.

AFFINIS nomine, uxor nō uenit, sed causa
affinitatis cēsetur: tametsi quandoq; dicatur af-
finis, ut Albericus attestatur, adductis locis. Sed
& affinitas dicitur inter sponfos & cōiuges, sed
tamen impropriè, ut tradit Glos. in l. quod Ser-
uius. ff. de Cōd. caus. dat. Porro cessante affinita-
tis causa, cessat & ipsa. Vnde licet quis non pos-
sit esse testis uxoris fratris uiuentis, tamen secus
si uidua est: quia affinitas est soluta. Spieg.

AFFINES dicuntur uiri & uxoris cognati:
suntq; ab eo dicti, quōd duæ cognationes quæ
diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, &
altera ad alterius cognationis finem accedit. Vi-
de Cantianculā in §. Affinitatis. Instit. de Nupt.
Cl. hunc Cantianculam, uirum celeberrimū, re-
ctè priscis Iurisconsultis comparaueris, quorū
titulo superbire non erubescimus, qui neglecta
Legum lectione, interpretū Cōmentarijs, ac Re-
pertorijs Doctorū contenti, meritō malè audi-
mus ab eis, qui Iuris prudētix appellationē ue-
rè cōsecuti sunt, cōiuncta aliarū rerū cognitio-
ne: quam interim Leguleij tantū, egregiè for-
titerq; cōtemnimus. Iacobus à Bannissis, patro-
nus, dū uiueret, noster, uir perdoctus, experien-
tia singulari præditus, integer uite, scelerisq; pu-
rus, aulicus (omnem enim uitam in aulis sum-
morū Principum cōtriuerat) festiuè mordens,
aiebat, eiusmodi Leguleios insignia reportasse
sub Rubrica de Iur. & fac. ignor. Sed & à Solo-
monio taxantur, ac Oldédorpio, uiris extra cō-
trouerfiā Iuris prudētū appellatione dignis. Sp.

AFFINES ab ignotis, itemq; à propinquis
differunt. l. j. C. unde uir & ux.

AFFINITATE cognatione uel defunctum

contingere, apud Vlp. in l. Si uero plures. §. Hæc autem actio. ff. de His qui deiecer. Nomina adfinitatis quære apud Rhodiginum. Sp.

AFFIRMATORES qui sunt, not. ff. de Fide iuss. tut. l. cum ostendimus. §. ult. in fin.

AFFLICTVS, id est oppressus aduersis rebus. Nihil tritius hoc uerbo, Afflictio nō est ad dēda afflictio. Vide Gloss. in l. diuus. ff. de Offic. præsid. Spieg.

AFFLIGERE te dāno, pro afficere. l. ij. C. ad Leg. Aquil.

AFFLVERE in exercitum, apud Impp. in l. j. de Metall. lib. ij. pro inferi corpori metallariorum, accipiendū. Scholiastes ineptē nimis, pro affluentiam habere, exponit. Spieg.

AFRICVM frumentum, optimum intelligitur. l. si is qui. §. non ne cum frumentū. ff. Mand.

A G

AGAPE, Græca uox, dilectionem significat. Extat apud Tertullianum in lib. ad Martyres, & Apologetico. In Decret. Pont. xlij. distinct. c. si quis despicit, pro Eleemosyna, quod ex charitate proficiscatur, ut explicauit Rhenanus noster: indicans, priscos Christianos uocasse cōuinio-la sua cōmunia, Agapas. Vide Alciatum lib. Prætermis. l. qui existimat, loco ē Decretis iam citaro, eclapinas legendum, pro Agapes. Sp.

AGASQ, ab agendo, id est, ducendo equos, uel mulos. l. cum quæreretur. §. j. & ult. Si quadrup. paup. fec. dic.

AGATVR fiat, sine copula. Caius in l. §. j. ff. Quod cuius. uniuers. nomin. Per quem (inquit) tanquam in rem publicam, quod cōmuniter agi fieri oporteat, agatur fiat. Spieg.

AGENDI secum potestatem nō facere. hoc est, id efficere, ne secū agatur, fortē dum iudicē corrumpit, uel alia uersutia. Paul. in l. sed etsi per Prætozem. ff. Ex quibus caus. maior. Sed & ad eos (inquit) pertinet, qui conuenti frustratur: & qualibet tergiversatione & solertia efficiunt, ne cum ipsis agi possit. Sp.

AGENS rerū. Paul. l. fin. de Offic. Præsid. Si actor rerum agentis, inquit, corruptus esse dicitur, ueluti qui nunc uulgō dicitur esse dispensator. Notum & uerbum Satago iungi genitiuo, quod est, anxius sum, & curiosus rerum. Sp.

AGENS pro actore. l. ante oīa. ff. de Probat.

AGENTES in rebus qui sunt, non adeo satis constat, nisi quod generis uocabulum est, in eos relatum, qui res Principis agūt, aut procuratores Principis, ac Cōmissarios, quos uocat, per diuersas puincias ad legatos, auctoq; Imperio per turmas dispersos. Vnde in libris posterioribus Ducenarij quidam, alij Centenarij legūtur. Vide Pyrrhi Commentarios, quos in eisdem libris scripsit. Sp.

AGER ab agēdo dicitur: sicut Villa, domus rustica, à uehendo, quod in eam fructus aruorū uehantur. Alc. de Verb. sig. Vide Rhenan. in Annot. ad Liqum, in fine lib. x. tertiæ Decad. Sp.

AGER est locus in rure qui colitur, siue com-pascuus sit, siue aruus, siue floridus, siue cōsitus. Cōsitus habet arbores, Aruus aratro prosciendi

tur, Cōpascuus habet gramina, Floridus seruat-ur apibus & uoluptati. Ager interdū declarat non unum aliquem, sed uniuersum territorium urbi circumiectum, quod Græci *χορα* dicunt. ea uox complectitur & saltus & nemora, & flumina & montes. Sp.

AGER, id est, prædiū rusticū quod sine ædificio est: quū id accedit, Fundus dicitur. Albericus locos indicat. Pro circūiecto item sumitur alicui urbi agro, ut ager Selatiſtanus. Aduerten dū tamen, in hoc significato non habere plurale numerum: cōtinere aut id, quod ad iuris peritiā pertinet, flumina, lacus, ceteraq; omnia: quod rectē Valla admonuit li. 4. Vide infra, Fundus. Sp.

AGER assignatus dicebatur, qui inter ueteranos certis limitibus diuidebatur, qui etiam Limitati nomen sumpsit. l. in agris, de Acquir. rer. domin. Vide Alciat. in Prætermis. Sp.

AGER colonus uidetur is proprie dici, qui ad arandum accommodatus est, & alio nomine Aruum uocatur. Sp.

AGER farrarius, qui fruges producit. Nā far apud ueteres de omnibus frugibus dicebatur. Scæuola Sempronio ait: Do lego ex reditu fructuum holeris & porrinæ, quæ habeo in agro farrario, partem sextam. l. defuncta. §. penult. ff. de Vsfu. Sp.

AGER subsecuius dicitur, qui assignari propter incommoditatem non poterat. Sp.

AGER tutelatus, unde ligna in reparationē publicorum uel mœnium, uel balnearū distrahebantur. Vide Agennium Vrbicum de Limitibus agrorum. Sp.

AGER uectigalis. Quære, Vectigales fundi.

AGERE, est iudicio persequi. Vnde causarū actor, patronus dicitur: quandoq; & Declamator. Alciat. in l. transactionis. C. de Transactione. Vide, Peragere.

AGERE, plus est quā cōtrahere. l. Labeo. lib. j. de Verb. sig.

AGERE dicitur, qui excipit. l. j. ff. de Except. cum simil. quæ Alberic. adnotauit.

AGERE, ppiē dicitur in iudicio: Facere uerō extra iudicium. not. ff. Quod cuiusq; uniuers. l. j. §. quibus. l. facti. §. agi. de Verb. sig.

AGERE etiam is uidetur, qui exceptione titur. Nam reus in exceptione actor est. l. j. ff. de Exceptione.

AGERE censum. Quære, Censum agere, in dictione Censu.

AGERE ante litem contestatam nemo dicitur. l. amplius non petito. ff. Rem rat. hab. Sp.

AGERE auē, p persequi, Venuleius eleganter dixit, in l. fin. Quod ui aut clam. Scholiastes, si est auem portare, ut exponit, ipse doceat. Sp.

AGERE animam, agere diem extremum uitæ, hoc est, morti iam operam dare, ad exitū huius uitæ agonem inire seu certamen. Oppo. Agere in humanis rebus, Agere uitam, Agere atarē, Agere annum decimū. l. j. C. de Inoffic. testam. ex Oldend. Copia. Sp.

AGERE causam dicimur, non gerere, *die sach oder den rechtshandel führen.*

AGERE consulem dicitur, qui consulis personam gerit. *Regierender Ammeister, Burgermeister, Obristhermeister, Stetmeister.*

AGERE curam reprimendam improbitatis, hoc genus hominum apud Vlp. l. iij. ff. Naut. caup. stab.

AGERE diem extremum uitae, significat mortis iam operam dare, & esse in exitu uitae. de quo scite differit Salom. in Parad. Sp.

AGERE ferias, id est feriarum. Agere diem festum, pro obseruare, uel, ut uulgo loquitur, facere festum.

AGERE forum, est iura reddere, & causas audire.

AGERE furti, hoc est actionem furti intendere, quod est, de furto apud iudicem accusare. Sic agere falsi. In his & similibus subauditur ablatiuus, crimine uel actione.

AGERE in humanis rebus. C. de Inoffic. testament. l. j.

AGERE lege. Vlp. Nemo, ait, alieno nomine lege agere potest, hoc est, merum imperium, & gladij potestate exercere. teste Dn. Oldend. in Copia. Vide & infra, Lege agere.

AGERE poenitentiam dicitur, quem facti poenitet. Paul. in l. si in lege. §. colonus. Locati. Quod si in paucis diebus prohibuit, deinde poenitentiam egit, omniaque colono integra sunt. Spieg.

AGERE cum patribus, est ad Senatū referre.

AGERE cum populo, est rogare quid populo, quod suffragio suo uel iubeat, uel uetet. Vnde rogatio pro lege dicta. Agere uero cum patribus, est ad Senatum referre. Bud. in annot. ad l. Iuliam de Amb.

AGERE ad populū, hoc est concionem habere.

AGERE in simplum dicitur, cum rem nostram, uel nobis debitam, uel denique poenam aliquam sine ulla re, absolute persequimur. In duplum uero, triplum aut quadruplum tunc experimur, cum praeter rem debitam, exigimus aliquid ultra, quod aestimationem eius rei duplo, triplo, aut quadruplo excedat. Vide Iustinian. in §. In duplū. §. Triplici. & §. Quadrupli. Instit. de Action. Sp.

AGERE ex sponso, id est ex sponsione. sponsum enim & sponso, ut praecipit & praecipio, responsum & responsio, promissum & promissio, in eadem re dicuntur. Sp.

AGERE surdis testimonijs. Quere, Surda testimonia.

AGERE suum negocium dicitur, qui sic in proprijs reb. est occupatus, ut nihil curet aliena.

AGERE tabellis obsignatis, est quempiam refutare testimonio suarum literarum, scriptorum uel: quod refutandi genus, ut cui uix contradici possit, uidetur esse potissimum. Sp.

AGERES, per periphrasim Cic. uocat moles oppositas fluctibus. l. j. C. de Nili agger. non rump. Vide Bart. C. de Immun. nem. conced. lib. x. ubi docet quorum impensis fieri debeant. Sp.

AGGRESSURA. Vlpianus: Sed & si quid, ait, expeculatu, uel sacrilegio quaesitum erit, uel ui, aut clā, aut latrocinio, aut aggressura, hoc non diuidetur. l. iij. ff. Fin. regund.

AGI de bonis, uel bona alicuius aguntur, Es

triffi die gütter an. Old.

AGI de capite, in capitis discrimen uenire, Das leben antreffen.

AGI, ferri, portari, quae dicantur, ostendit Iuriscons. in l. ferri. de Verb. sig.

AGINATORES, Festus scribit, qui paruo lucro mouentur. Sp.

AGINATORES, aurigae sunt, qui in ludis Circensibus curuli certamine se exercebant. Alc. in l. j. C. de Spect. lib. xj. Adde Dn. Bud. elucidantē l. athletas. in prior. Annot. Sp.

AGITATORES, pro ministris ludorum publicorum. l. iij. C. de Spectacul. lib. xj. Albericus indicat. Spieg.

AGNATIO est inter eas personas, quae idem habent gentilitatis nomen, eadem imagines, eandem familiam, eadem sacra. arg. l. j. de Ritu nupt. atque adeo inter eas quae sunt ex eodem masculo parate. Clarius Theophilus, qui, Vt tota, inquit, rem uno uerbo absoluam, tamdiu per ordinem procedit agnatio, quadiu nulla interuenit persona foemina, quae causam det cognationi. Itaque agnati sunt, qui per masculos nobis coniunguntur: ut frater consanguineus, & soror consanguinea, & fratris liberi, & nepos, neptis uel ex fratris filio, & patruus, & patruuli liberi, & ex filio patruuli nepos, neptis uel, & amita. Dicimus etiam Agnatum, quicquid ultra naturae debitum natum est. Sp.

AGNASCENTIA & agnata membra appellantur, quae abundant.

AGNASCI proprie dicuntur, qui nascuntur alicui post factum testamentum. Sp.

AGNATI dicuntur quasi agnati, significat autem ipsa dictio ad, iuxta: atque ideo agnata membra Plinio dicuntur, quae propere alia suboriuntur, ut in Sedigitis uidemus. Vnde filius patri suo non adnatus, sed natus dicitur. Quod si filiorum, non contemplatione patris, sed inter se mentio est, tunc adnati sunt, quia omnes iuxta ac propere eodemque gradu adgeniti sunt. Id quod ignorauit Accursius, cui, ceterisque interpretibus mirum uisum est, ut Alc. cap. pen. iij. Parerg. refert, quod Vlp. ait, Filius patri agnatus proximus non est. Ceterum ad agnatos & gentiles aliquem ducere, est furiosum esse, prouerbiali dicto antiquorum. Vnde Iustinianus lib. j. Instit. §. ij. de Curat. Furiosi quoque & prodigi, licet maiores xxv. annis sint, in curatio ne sunt agnatorum, ex lege xij. Tab. Sp.

AGNI, quod nondum habeant annum. l. cum quaereretur. de Legat. iij. Agni legati quatenus uiderentur, Africano teste, quidam aiebant, agnum duntaxat sex mensium esse: sed uerius est, eos legatos esse, qui minores anniculis essent. Martianus scribit, Quamdiu autem agnorum loco sunt, ex usu cuiusque loci sumendum est. Sp.

AGNITI natales, de nullis alijs, quam ingenuis intelligendi: autor Pomponius, l. hoc sermone. Si libert. ingen. dicat. Sp.

AGNOSCERE, pro non repudiare, sed libenter admittere, Quemadmodum agnoscere liberos dicimur, quos ut nostros alēdos suscipimus. Scæuola de Legat. ij. l. pen. ad fin. §. quae marito. Nec non etiam, inquit, si quid post mortem domi-

ni mei solui agnoscatis, hoc est admittatis, ratū, gratumq; habeatis. Sp.

AGNVS, pro fœtu ouis, Græca dictio est, significatq; purum, siue castū. Paul. de Legat. iij. l. cum quæritur: Agni, inquit, legati, quatenus uiderentur, quidam aiebant tantum sex mensium esse. Sed uerum est, eos legatos, qui minores essent anniculis. Hinc pelles agninæ dictæ, ut apud Vlpia. de Aur. & arg. leg. l. uestis. Pelles, inquit, agninæ & caprinæ. Nebr.

AGO tibi ius nō esse altius tollēdi. Hæc uerba non semper actionē negatoriā arguūt, quod nonnulli doctorum per errorem tradunt. Nam contrarium apparet in l. si priusquā. ff. de Oper. no. nūc. Itaq; ad utramq; actionē, hoc est, tā negatoriā, quā cōfessoriam deferuire possunt, sicut figulo lutum, ad uariam uasis speciem formandam. Vide Oldend. Action. v. Class. iij. Sp.

AGALACTA pascua nuncuparūt ueteres medici lacti minus accommoda: nam herbis lactis aliquo modo naturam immutari, traditum est. Ad. Cœlium, cap. vij. lib. xxvij.

AGONOTHESIAN, qua uoce usus est Iuriscōf. in l. Si filia nupta. §. Neratius. ff. Famil. ercisc. D. Haloander interpretatur cōstituēdi de signandiq; certaminis munus. Sp.

AGONOTHEZIA, est agonothezē munus. Neratius eum qui plures filios haberet, unū ex filiis *agonothetia* suscepturum, professum esse. sic enim Noric. tex. habet, in l. si filia. ff. Fam. erc. atque sic legendum, Alciat. quoque admonuit in Parerg. Spieg.

AGONOTHETA, certaminis dispositor, qui certantibus proponit præmium quod detur uictori. Modest. de Pollic. l. Septicia. Agonē, inquit, constituo trietericum. & sequitur, Agonotheta existente, ac præsidente uiro meo. Nebriss. annotante. Sed & Agonothezæ dicebantur, qui sacris certaminibus præerant: erantq; Decēuiri, ut Iul. Pollux scribit. Et præmia quæ his iam emeritis distribuebantur, dicebātur Agonothetica, siue ea quæ ipsi agonothezæ athleticis adiudicabant. Alc. in l. iubemus. C. de Fund. patrimo. lib. xj. Pyrrhus de Mil. off. Sp.

AGRARIVM, quod ad agros pertinet. ut Lex Agraria, & Agrarij homines, id est, fautores legis Agrariæ. Sic agraria facultas, item agraria res, apud Ciceronem.

AGRICOLAE, qui & agriculatores, & agriculatores. Eorū aliquot distinguit genera Dn. Oldēd. & scitē & dilucidē: quod ea interpretes aut nō perceperint, aut an sint dignati crassius tradere, offundentes nobis tenebras in totū ius ciuile. Spieg.

AGRIPPA, Scæuola l. pater, de Leg. iij. Iulius Agrippa primipilaris, testamento suo cavit. Quorū in nascēdo, nō caput, sed pedes primi extiterant, qui partus difficillimus, ægerrimusq; habetur, Agrippas appellari, ab ægritudine & pedibus, auctor est Gellius. Spieg.

AGRIPPINENSES. Cels. in l. fin. de Censib. In Germania inferiori, inquit, Agrippinenses iuris Italici sunt. Tradit Tacitus, eos puduisse

Germanicæ originis, patriamque eiurasse, non Vbios, sed Agrippinenses sese uocantes. Causam indicat eius rei Rhenanus noster, libro Germæ. rer. primo. Cætera apud eundem legere licet de Vbijs, Coloniaq; Agrippinensiu, hætenus uulgò haud cognita: cuiusmodi uir ille, uel trib. seculis dignus, nobis ex ter beata penu sua proferre solet. Hic diuus Maximilianus scito procerū Germanici imperij edidit, si re respicis, insignē illā constitutionē, quæ ad officium notariatus pertinet. Vide Imperatoris nomen, & Colonia Germaniæ. Spieg.

AGRI plagā, quæ est in regione illa, Mœuijs Publio & Caio transferri uolo, precio facto uiri boni arbitrato, & hæreditati illato, duplici cutione expromissa à reliquis hæredib. ita ut sub pœna centū promittat eā agri plagā, partem uel eius ad Sciam, posteros uel eius nō peruenturā qua ratione. Vide Scæuolā in l. uxorem, de Legat. iij. Spieg.

AGRV non præscindere, uites non subserere, aquarum ductus corrumpi pati. l. si cuius. §. deniq; consultus. ff. de Vusufruct. Sp.

A H

AHENEVM, Paul. in l. cum de Ianionis. §. asinum. ff. de instrum. Nec multū refert, ait, inter cacabos & aheneum, quod supra focū pendet. Hic aqua ad potandū calefit, in illis pulmētariū coquitur. quod si aheneum instrumentū continetur, urcei quoq; quib. aqua in aheneū funditur, Adiectiuum pro æreo poeticum est, ut apud Ouidiū j. Metam. Tertia post illam successit ahenea proles. Vide super hoc uersu interpretē. & Ant. Manc. j. comment. in lib. j. Carmin. Gellius, Ahenum dicimus, per h interpositam inter a & e, non aenum, ut sonus sit uiridior, uegetiorq;.

A I

AIO, & Nego, cōtraria sunt. Nā aio propriē fateri significat. Donatus in Andr. indicat, Aiū de ea re dici, quam nolumus esse falsam. Quod locum non habet apud Iuriscōf. in l. j. de ædil. edict. & l. ædiles aiunt. Sp.

AIAT, apud Vlpian. iniquentem, in §. cum uerō. de Legat. j. Quia iniquum esse aiāt id separari à se. Spieg.

A L

ALAE, equitum ordines, ab alitum similitudine, ut ait Gellius. Alas, equites Seruius intelligit: ob hoc sic dictos, quia pedites tegūt alarū uice. Gloss. in l. j. de his q. not. infam. triginta equites alam constituere dicit: haud scio q. rectē. Sp.

ALEA emi. Species emptiōis est à Pōp. pposita, qua sine re uēditio intelligitur. l. nec empt. de Contrah. emp. Vide infra, Quasi alea emi. Sp.

ALEATORES, qui ludum aleæ quasi artē quandā exercēt. Aleæ aut nomine uenit omnis ludus, qui in uarietate fortunæ cōsistit: tametsi propriē de tesseris sit. Itaq; cū alea p omni ludo accipiat, fit ut ad fortunā, & periculi cuiusuis dubitationē porrigatur: ut iacere aleā dicitur is, q se periculo exponit. Emere itē aleā, q incertæ rei futuræ spē emit. Paul. ff. de Hæred. uel action. uēdit. Cū hæreditatē, inqt, aliquis uēdit, esse debet

bet hæreditas, ut sit emptio. Nec enim alea emittur, ut in uenatione, & similibus. Spieg.

ALBUM, Nebriff. tabula erat in qua iudicij nomina scribebatur, quod *λογισμὸς* à Grecis dicitur. ut est apud Iul. Pol. Vlp. de Eden. l. j. Eū, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersariū suum ad album, & demonstrat quid dictaturus sit. Vfos tamē prætores fuisse charta, uel alia materia, constat: indicante Oldend. Qui putant cū Accursio fuisse parietem dealbatū, nō rectē perceperunt Vlpianū in l. si quis id quod. §. hoc uerō. ff. de Iurisd. Nam ex eius uerbis colligitur, fuisse aliquid muro appensum, uel affixū. Præterea & Album Iudicium, uelut matriculam habuerūt, in qua nomina eorū, q. unoquoq. tēpore iudicare debebant, per ordinem referebantur. De hoc albo iudicij loquitur tit. ff. de Albo scribend. Sp.

ALBERGARIAE, Canonistis census sunt, seu pactiones, quæ debentur pro comestionib. de hoc Gloss. in c. præter. de Iure pat.

ALBI prætorij corruptor multis modis nocet, de quo uide Old. Classe j. Action. iij.

ALDVS, D. Alciat. enarrans l. lecta, de Reb. credit. obiter monuit, in lege Lōgobardica seruū significare, & inde Castaldum seruū cui casæ seu domus cura est demandata: sicq. generaliter omnes œconomos dici. l. pen. ff. de Testib. l. cum unus. in prin. ff. de Alim. legat. Spieg.

ALENDOS inopes scholasticos ab opulētis Doctoribus, Innocent. rectē censuit, in c. fin. ext. de Magist. Spieg.

ALERE, propriē est, uictu temporali uitā sustentare. Sic mater tenetur naturali iure alere filium triennio: ut abinde cura alimentorum ad patrem magis spectare uideatur. l. nec filium negare. C. de Pat. potest. Spieg.

ALIMENTIS legatis, cibaria & uestitus, & habitatio debetur: quia sine his, ut ait Labolenus, ali corpus non potest. Spieg.

ALGIDI montis Pomponius meminit in l. ij. de Orig. Iur. ad fin. §. Et cū placuisset. de quo uide Sipontinū. Sunt exēplaria, indicante Heruagio amico nostro, Typographorum eruditiss. in quib. Algido de Vecilio monte legitur. Sp.

ALIAS, uariē poni, Alberic. ostendit. Propriē sumpta, facit conditionē. l. diuortio. ff. Neg. gest. Spieg.

ALIBI, alio in loco: inibi, in eo loco: necubi, ne quo in loco: sicubi, si quo in loco: nuncubi, num quo in loco: utrobi, utro in loco. ex Alciat. Quid autē interdicto Vtrubi caueatur, Vlp. exponit, l. unica, tit. eod. nomine. qui extat li. xliiij. Pandectarum. Spieg.

ALIBI, & alio in loco, & p in re alia significat.

ALICVBI fuerit deprehensus. l. ij. ff. de Furt.

ALICVNDÉ, & ad locum, & ad rem, & ad hominem refertur.

ALIENARE dicitur, qui ius aliquod dominij transfert. Vnde qui rem uendit, antequā tradat, nullum ius dominij transfert, neq. alienasse dicitur. Traditionib. enim dominia rerū transferuntur. In actione edicti, de Alien. iud. mut. caus. fact. Alienare intelligitur non solū qui dominij

transfert, sed & q. possessionē calumniose amittit. Nō qd. ea carere uoluerit, sed quoniā scit iniuriā esse, speratq. eā defendi posse p. potētiore. Sp.

ALIENATIO, translatio dominij est.

ALIENATIONIS uerbū latē patet. Nā ad directi & utilis dominij translationē, ad usucapionē, ad pignoris nexū refertur: idq. siue à lege, siue in cōtractu testamētōne, phibita sit. Propriē tamē alienatio est, cū directā dominia transferuntur. Alc. de Verb. sig. Verū, alienatione, phibita, intelligitur, phibita oīs alienatio, siue iuris directi, siue utilis, siue alteri cuiuslibet. per l. fin. C. de Reb. alien. nō alie. Vide Iason. in §. itē si qs in fraudē. Inst. de Aft. Obseruandū, quod alienationis appellatiōe generali, uenit pignoris obligatio in phibitiōe legali, in iudiciali. n. quod ea strictior sit, locū nō habet. l. in quorū. ff. de Pi. Sp.

ALIENATVM, plus est quā uenditum. l. alienatum. de Verb. sig. Spieg.

ALIENATVM non propriē dicitur, quod adhuc in dominio uenditoris manet, uenditum tamen rectē dicitur, autor Vlp. de Verb. sig.

ALIENI appellatur, q. amici, aut affines, aut p. pinq. nō sunt. Extraneos uulgo appellat. Sp.

ALIENIS ædificijs connexa. Vide Iulianū l. habitator, de Rei uind.

ALIENI facti promissor dicitur, qui temerē antequā rem compertam haberet & exploratam, promisit. Spieg.

ALIENO facto nemo onerādus, l. in causæ. ff. de Procur. Spiegel.

ALIENIGENAM, cū p in alieno territorio nato, tū p alterius iurisdictioni subiecto recipiūt interpretes. l. j. C. de Eman. lib. Val. Max. alienigena exempla, pro externis dixit. Sp.

ALIENO nomine litē uel inferētes, uel suscipientes, sunt tutor, curator, pcurator, defensor, excusator, actor, quē & Syndicū dicimus. Sp.

ALIENO nomine possidere dicitur, qui ab alio causam habet. l. est species. & ibi Gloss. ff. pro suo. ex Alber. Spieg.

ALIENVM es non loci est, sed uniuersarū facultatū, ut ait Vlpian. l. si fideicommissum. §. tractatum est. ff. Vbi quis ager. Spieg.

ALIENVM est, quod cōmune est. Instit. Vi bon. rap. in prin.

ALIENVS posthumus, qui non est testatori futurus suus heres. Inst. de Leg. §. Posthumus. Quære, Posthumi. Spieg.

ALIENVS à ui. l. metum autem. §. sed licet uim. ff. Quod me. caus. Spieg.

ALII, indefinitē, significat aliquos eiusdem generis, de quo agitur, non autem omnes.

ALII non ab similes adhibēdi. in fin. l. Labeo ait. ff. de Recept.

ALIIS pulsantibus respondere, in l. ij. §. Legatis. ff. Vbi quis ager.

ALII ulli, Caius in l. argētarius. ff. de Ed. Neq. alios ullos, ait, ab similes ratiōes edere cogit. Sp.

ALLECTI dicebantur, qui propter inopiā, ex equestri ordine, in senatus sunt numerum assumpti. Bud. in annot. ad l. ult. de Senator. Vlp. in Tract. de Decurionibus scribit spurios posse

in ordinem allegi, hoc est numero addi. Quid sit Allectio in l. ciues. ff. de Incolis. Accursius nō intellexit. Spiegel.

ALLEGRO, as, ex ad, & lego, as, pen. prod. est ad aliquem locum mitto. Vnde Iurisc. cōsueuerūt allegare leges: id est, citare testes ad id de quo disputant, comprobandum. Nebriss.

ALLEGRO, gis, penul. breui, pro eo quod est coopto, hoc est, in collegium adscisco: compositum ex ad, & lego, gis. Vlp. de Decurion. l. generaliter. Allegi, inquit, id est, per electionem in ordinem assumi. Idem.

ALLEGARE, hoc est, citare librum, sat esse receptum aiunt. §. fin. Institut. Per quos agere poss.

ALLEGARE pro se. Vlpianus: His igitur, ait, personis, quę non uirtutis causa cum bestiis pugnauerunt, pro se prator permittit allegare, pro alio prohibet. Spiegel.

ALLEGATIONES iuris cur in margine potius quā in contextu scribendę sint, extat elegans cap. in lib. iij. Parerg. Alciat.

ALLEGATIO pro productione iurium. Paul. Minor xrv. annis omissam allegationem per in integrum restitutionis auxilium repetere potest. Spiegel.

ALLEGATIONEM sumi, pro allegatione iuris, Albericus exemplis demonstrat. Minor omissam allegationem, per integrū restitutionis auxilium reperere potest: autor Paulus in l. minor. iij. ff. de Minor. Spiegel.

ALLEGORIA est, quum aliud loquimur, aliud intelligi uelimus: quam nō temerē apud Iu reconsultos reperies. cum enim perpetua & remota sit translatio, apud eos in usu esse nequit, qui ex uerbis mentem sensuum coniungunt. l. La beo §. fin. de Sup. leg. Spiegel.

ALIMENTARIUS, cui alimēta legata sunt. Vlp. §. fin. in l. cum hi. ff. de Transact. Hęc omnia, ait, habent disceptationem pratoris, & pro utilitate alimētarij accipiēda sunt. Sic sępe legitur in Iure ciuili. Quod & ab alijs obseruatū est. Sp.

ALIMENTARIA causa, quę ad alimentū pertinet. Vlp. Superfluum, ait, in alimentariam causam est. l. cum hi. §. transactiones. uers. Si eadem. ff. de Transact. Spiegel.

ALIMENTARIA lex. Hac prouidebatur, ut filij alerent parentes ad inopiam redactos.

ALIMENTORVM appellatione non cibaria tantum, sed etiam uestitus & habitatio continentur, quandoquidē sine his corpus ali nō potest. ut cognosces ex nobili tractatu, de Alimēt. & cib. leg. nec non Glos. l. si quis à liberis. §. iudex. ff. de Liber. agnosc. Spiegel.

ALIMONIAM, uictum necessarium interpretantur: Pontific. Decreta eam, ut cōsuecta est, ministrari iubent. l. xij. q. ij. Spiegel.

ALIMVS maiores, nutrimus uerō pueros, si Scholiastę credimus, in l. si iudex. ff. de His qui sui uel alien. iur. sunt. Spiegel.

ALIO modo succurri posse, l. cum à te. ff. de Dolo. Spiegel.

ALIOQVI, coniunctio, pro quod si non, uel

præter hoc: conditionaliter efficit dispositionē, non autē orationem. l. si finita. §. ex hoc edicto. ff. de Dam. infec. cum simil. apud Alberic. Vide Bart. in l. j. de Cond. & demonstr. Spiegel.

ALIOQVIN, non rarō pro in alijs, usurpatur. Spiegel.

ALLIGARE loro mulum ad pollicem, apud Vlpianum ad leg. Aquiliā. in fin. l. Si seruus seruus.

ALLODIUM, à uerbo laudo deductum, ostendit Alciat. in Parerg. & allodium fundum dictum, qui pleno iure ad possessionē pertinet, pro quo nullum alicui laudatium præstādum est. Videtur id ueteres proprium dixisse. Aliter, Allodiū res est libera & propria alicuius, ex quo tamen præstatur tributum. de quo uide l. at si qs. §. interdum. ff. de Relig. & sumpt. fun. Et Allodiū, allodij, dicitur hæreditas quam uendere, uel donare possum. Secundum Bald. id dicitur, quod alicui sic est proprium, ut id à nemine, quā à solo Deo recognoscat. D. Oldend. Allodium nunc, ait, receptum est apud Feudistas: quo significat bona clientis beneficiarij hæreditaria ac ppria, quę liberē possint alienari. Spiegel.

ALLUSIO, ad solius uocis similitudinē refertur. ut possessio, quasi positio: magistri, quod monstrent: furtum, quasi furum: testamētum, testatio mentis: sacellum, sacra cella: interdictū, inter duos dictum. Ex Alciato. Spiegel.

ALLUSIONEM, significatum uocabulū, præsumi uolunt. Quare re uide Bart. in l. j. de Fi de instr. Spiegel.

ALLUVIONES sunt uel fluminū, uel maris, uel pluuię, aut dimerisiones, aut translationes locorū. Eluiones fossę, pluuiā factę. Vide, Per alluionem. Spiegel.

ALMA urbs, pro clarissima. l. j. C. de Negoc. ne milit lib. xij. ut apud Vergil. Ser. teste. almus dies, Eclog. viij. Spiegel.

ALOGISTES, Vide, Elogij munus.

ALIQVANTVM ad modum refertur: aliquod, siue aliquam multi, ad numerum: aliquantisper ad tempus, sed cum significatione breuitatis, quemadmodum & tantisper. Vide Vallam.

ALIQUALIS & aliquid non Latine dicuntur, sed aliquantus & aliquantum. Vide Val.

ALIQUID inopinatum emergere. in l. oratione. ff. de Ferijs.

ALIQUID, uel quidpiam iuris habere. l. si legati. ff. de Pignorat.

ALIQVIS, incertam personā significat, habetq; uim pluralem, quamuis singulariter profertur. non enim est aliquis, nisi de multis. l. si uerō plures. §. ait prator. ff. de His qui deieci. l. si seruitus. de Seruit. urb. præd. Spiegel.

ALIQUOCVNQVE die. Vide Quis.

ALIQVORVM res dicuntur, etiam si non sint communes, sed alia unius, alia alterius. l. litus. §. fin. de Verb. sig.

ALITER, quantitatemne, an qualitatem respiciat, Bart. differit in l. j. §. quod aut. ff. Ne quid in flum. pub. Spiegel.

ALIVD est tueri, quod accepimus: aliud, no uum

uum facere. Vide Neratium l. usufructuarius. ff. de Vusu. Spieg.

ALTER, ad utrumq; sexum refertur. l. iij. §. aliterius. de Neg. gest. in prin. Proprie tamē de duobus intelligitur. l. qui duos. ff. de Reb. dub. & similib. locis. tametsi de tribus quoq; ut Alberic. indicat, accipiat. Spieg.

ALTER, proprie de duobus dicitur. Vnde adnotarūt latius sumi, in l. ij. ff. de Reli. & sumpt. fun. l. si reus. de Duob. reis. Spieg.

ALTERA pars, pro cōtraria. ij. q. iij. §. aptandum. Vide Albericum.

ALTERCATIONES antiqui iuris, à Iustiano placatas, in §. & dedititios quidem. Instit. de Libertin. eleganter exponit Cl. Cant. priscæ obseruationis difficultates rescatas. Spieg.

ALTERNANS testis, qui subinde uariat, & nunc unum, nūc aliud dicit, qui & uacillās, hoc est, parum sibi consentiens dicitur. Ex Bud. Sp.

ALTERNI dies, in l. j. Quand. dies usufruct. leg. ced. & l. v. de Seruitut.

ALTERNIS diebus, apud Vlpianum in l. j. de Aqua coti. & alijs in locis. Est autem elegantius quā Alternatis. Sic monet Insulan. Alternis uicibus quā Alternatis uicibus, citius dicendum. Alternis absolutē, ac seorsum positum, est poeticum. Spiegel.

ALTERNIS annis duobus simul legetur, an singulis alternis annis, multum refert, indicante Papiniano ad fin. l. ij. ff. Quib. mod. usufr. amitt. Spieg.

ALTERNIS annis uti, frui. Vide Iulianum, l. quoties ff. de Vusu. Spieg.

ALTERNIS diebus usufructus legatus. l. unica. ff. Quan. dies usufruct. leg. Sp.

ALTERIVS provinciae homo, aut potētiior oppositus aduersarius. Ad l. j. ff. de Alienat. iudic. mut. caus. Spieg.

ALTIVS tollere. Totam materiā altius tollendi, seu extollendi, non bene declarant interpretes. Quare tenēda sunt regulæ, quas ea de re diligētissimus Oldend. noster tradidit Action. iij. Class. iij. Porro altius tollere, seruitus est urbana, quæ debetur ædificijs, quamuis secundū subiectam materiā censetur interdum nō ædificio acquiri, sed potius fundo, cui prætorium, uel uilla accedit. arg. l. plenum. in prin. iunctam l. si habitatio. §. ultimo. ff. de Vsu & habitat. Cæterū altius non tollere, & prospectui non officere, differunt. l. ædificia. ff. de Ser. urb. præd. l. altius. C. de Seruit.

ALVEVS, continēs fluminis inter utramq; ripam: unde subinde occurrit apud Iureconsult. Si fluuius alueum mutauerit. Spieg.

ALVEVS, uenter fluminis est, sicut stomachus uini. Item,

ALVEVS, fluminis est uallis, siue fossa, seu conceptaculum, & locus per quē fluuius labitur dū intra ripas notas currit. Nam cū euagatur, alueum transcendit. ff. de Acq. rer. domin. l. adeo. Quod si in toto, ait, alueo naturali flumen aliās fluere cœpit, prior quidem alueus eorum est qui prope ripam prædia possident. Aliās alueus est

apum receptaculum. ut in eo. tit. l. naturalē. Anteaquam apes, inquit, in alueo à nobis cōcludantur. Nebr.

ALVMNVS, & alumna dicitur, sicut filius & filia. Est autem alumnus, non is qui aluit, sed qui ab alio alitus est. l. codicillus. §. qui Semproniam. ff. de Vsu & usu. Et est nomen ad aliquid dictū. Refertur enim proprie ad nutritiū, nutriticē uē, utcunque Nonio reclamante. Pro eo enim qui alit, improprie dicitur. Scholiastes in l. j. C. Quæ res pig. oblig. poss. alumnos interpretatur filios concubinæ. Spieg.

A M

AMATOR, pro amatorie amante, apud Vlpianum in l. j. §. fin. de Seru. corr. Aut amator existeret. Accipitur & in bonam partem apud Ciceronem. Neq; tantū corporis est, aut ad tempus amantis, ut Donat. tradidit. Spieg.

AMBAGE: hunc ablativum Plinius, absque tamen ueterum exemplo, pro multiplici errore & ambiguitate usurpat. Nā apud ueteres has duas uoces tantū legi, Ambages & ambagib. sunt qui annotauerunt. Extat uocula apud Iustin. in l. fin. §. Tales itaq; C. de Furt. tū alijs locis ab Alberic. indicatis. Spiegel.

AMBASIATORES, pro Legatis uulgò dicuntur, & barbarē. Bald. existimat hos suam priuatam utilitatem procurare posse in legatione: quem uide in l. Si cui. uersic. planē. l. non uer. ff. Quib. ex caus. maior xxv. ann. Spieg.

AMBIGERE, inter alia & cōtrouertere est. Terentius Heaut. Vicini nostri hic ambigunt de finib. Cicero in Verrin. iij. Illius hæreditatis de qua ambigebatur. Spieg.

AMBIGVITAS modis fit quinque. Primò per discretū & indiscretum. ut, Meretrices si ancillas habuerint, publicæ sunt. Meretrices habēt ancillas. Quæstio est, quæ debeāt publicari, meretrices, an ancillæ earum, an utræq; ? Secundò per homonymiā. ut, Legauit testamento discum suo amico, hæres offerit uas uitreum, ille petit argenteum. Tertiò per distinctionem. ut, Quidam duos amicos habebat, alterū nomine Milesum, alterū Lesiū: testamento ita cavit, Amicus meus heres esto Milesi. Cōtendunt de hæreditate Lesius, & Milesius. Quartò per abundantiam. ut, Meretrix aurata ueste ne utatur: si usa fuerit, publicetur. Meretrix aurea ueste usa est. Quæstio est, quæ debeat publicari: ipsa, an uestis eius? Tolle, ne utatur, legemq; ita pone: Meretrix aurata ueste si usa fuerit, publicetur. incipiet publicatio ad meretrices pertinere. Quintò, per deficientiā. ut, Testamēto ita cavit, Ab herede meo dari uolo amico meo decem uasa argentea quæ elegerit. Quæstio est, quis debeat eligere? Ex Fortunatiano. Spieg.

AMBIGVITAS impersonalis uerbi in stipulatione propter præcedentē interrogationē declaratur: ut, promittendi reus uideatur *wpdy in q.* id est ad rogatū respōdisse. unde Alciato ualet hæc stipulatio, Promittis mihi centum ? Promittuntur: tametsi frequentius traditum est, nō ualere. Lege cap. xvij. secundi Parerg. Alc. Spieg.

AMBI-

AMBIGVITAS nominis, est quæ minus doctè æquiuocatio dicitur.

AMBIGVVM duas res significare, Quintilianus de amphibologia scribit: & ideo Paul. de Reb. dubijs ait: In ambiguo sermone non utrumque dicimus, sed id dūtaxat quod uolumus. Vnde colligitur, qui ambiguum loquitur, unū dicere, & id solū quod sentit: quamuis ambiguum plura significet. Vnde regula est: Quod in ambiguis, eius qui scripsit, sententiā spectemus. At Fortunatianus inter ambiguum & obscurum illud interesse docet: quod in ambiguo plura se ostendunt, quorū quid potius accipiendū sit ignoratur: in obscuro aut aut nihil, aut parū, quid attendatur, apparet. Sed ubi parum est quod apparet, obscurum est ambiguo simile. ueluti si quis excipiat aliquo triuio, ubi densitate nebulæ, nihil uiarū quod est, elucescat. Ergo à ppendo, prius obscuritate tenetur. At ubi aliquantulū rarefcere nebulæ coeperint, uidetur aliquid, quod utrū uia sit, incertum est: & hoc est obscurum, ambiguo simile. Dilucescente aut cœlo quantū satis est, iam omnium uiarum deductio clara est: sed quā sit pergendū, non obscuritate, sed ambiguitate dubitatur. quære, Obscurum. Spieg.

AMBIGVVM, siue obscurum, quib. modis perspicuum fiat, ex Rhetor. Cic. docet Solom. in l. omnes populi. ff. de Iust. & iure. Spieg.

AMBIGVA intentione, uel oratione, si quis usus sit, id quod utilius ei est, accipiendū est: Vlpianus ait, l. Si quis intentione. ff. de Iudic. Sp.

AMBITIOSA decreta, lurecōsultis per gratiam facta, quæ rescindi iubet Vlp. Id ante nos annotauit apud Lium Rhenanus noster. Sp.

AMBITIOSA diligētia, pro nimia & anxia. Vlpian. Nam inter insolentiam iniuriosam, & diligētiā non ambitiosā, multū interest: hoc est, Bud. exponente, iustā & accuratā, nec nimiam, nec affectatā, aut famæ aucupatricem: in l. si bene collocatæ. ff. de Vfur. Spieg.

AMBITVM Scæuola definit, quantū spaciū est, quo tectū prominet. Proinde paries nō claudit ædium ambitum. Spieg.

AMBITVS, affectati honoris crimen appellatur: à circumeundo, supplicandoq; . autor Festus. Super quo & leges ad ambitum puniendū latæ. qualis lex est Calphurnia. Spieg.

AMBITIOSAE amicitiae, quæ plurimū ostentationis, nihil aut parū rei habent, cuiusmodi nunc sunt inter aulicos, qui ut quidam incorruptæ famæ uerissimè dixit, multis, sed fucatis uerbis & magnificis promissis amici uideri incipiunt, cum reuera alter alteri inuideat: imò alter alterum, si detur occasio, plerunq; decipiat. Obseruauit & St. Rob. Sed profectò grauius est, atque reip. exitius, quod in l. ij. ff. de Legib. Budæus annotauit, quum ait: Quotus enim quisq; est qui modò in aula interiore alicuius sit nominis, aut etiā ex eorū gente, qui in aula præpotentes sunt, qui non se dignum censeat, quæ propter leges & constitutiones, quantumuis graui sanctione munitæ, uiolari debeant. Spieg.

AMBITVS, ab ambitioe distat, quod ambi-

tus in actu est, ambitio uerò in animo. Ambitio ne peccat, qui præter modū cupit honores: & dicitur Ambitiosus. Ambitum uerò cōmittit, qui largitionib. magistratū consequitur. Modest. ad l. Iul. de Amb. Hæc, inquit, lex in urbe hodie cessat, quia ad curiam principis magistratū creatio pertinet, non ad populi fauorem, qui scilicet declaratur per suffragia. Nebr.

AMBO S fecisse dicimus, si duo coniunctim aliquid fecerint, ut, ambo sibi sepulchrum cōstituerunt: hoc est, unum sepulchrum commune. uide infra, Vterq; Spieg.

AMBULATORIA uoluntas ultima testatoris dicitur, usque ad mortem: quod ut certa fixaq; cōsistat, nulla lege coerceatur, sed potius ei concessum sit, subinde alienare mentem. Sic apud Paul. potestas ambulatoria, in l. erit ergo. de Fun. dot. & apud Iust. ambulatoria actio, in l. ult. §. j. C. de Fur. Spiegel.

AMICA, quam quis amat inhonestè, hæc paulò honestior est concubina. l. Masurius. de Verb. sig.

AMICITIA, est diuinarum, humanarumq; rerum cum charitate consensus. Spieg.

AMICITIAE causas, quas leges uel indulgent, uel uetant, eleganter explicat Alc. enarrās §. amicos appellare. in l. latæ culpæ. de Verb. sig.

AMICITIA ductus paterna. l. is qui. ff. Negoc. gest.

AMICOS quos appellare debeamus, Paulus docet in l. latæ culpæ. §. amicos. de Verbor. sig. Pomponius in l. fundi. ff. de Acquir. possess. eleganter procuratorem appellat amicū, nimirum ad officium respiciens. Amicus noster, sic ab Imp. appellatur Præf. urb. l. fin. de Offic. Præf. uigil. Spieg.

AMINABVM uinum, Campaniæ celeberrimum, Seru. dictum putat, quasi sine minio, id est, rubore. nam, ut ait, album est. Procul. de Vin. & trit. leg. j. Qui aminæum, inquit, Græcum, &c. Nebriss.

AMIS SI appellatione uenit, corruptū, scissum, fractum, non autem raptum. l. prætor. §. loquitur. & §. amissa. ff. Vi bon. rapt.

AMIS SIO, quia in sese est priuatio, non admittit probationem, nisi per quod contigerit aliquid factum, ostendatur. Vide D. Old. Action. viij. Class. j. Spieg.

AMIS SVM non intelligitur, quod ablatum alteri non est, ait Papinianus, l. nec utilem. ff. Ex quibus caus. maior. Spieg.

AMITA, soror patris mei, quia tertia à me sit, atque auia uideri potest. Dicta ab eo, quod ab antiquioribus Auita sit uocitata. Siue Amita dicta est, quia à patre meo amata est. Nam plus sorores à fratribus quàm fratres diligere solent, uidelicet propter dissimilitudinem personarū: quæ eo minus habet dissensionis, quo minus emulationis. Amita magna, soror au. Amitinus, qui ex ea generatur. l. amitæ filius. ff. de Grad. Sp.

AMMIRALDVS pro littorū curatore, siue maris præfecto, nescio cuius lingue uerbū est, inquit Eras. Quod genus sunt & illa, Marischalcus, Senec.

Seneschalcus, Baro, quæ uidentur unâ cum Barbarico imperio inuasisse. Quibus quidem uocabulis aut utendum censet, aut uetus aliquod uocabulum subiiciendum, quod nouo respōdeat. Id ut commodius fieri possit, ipse indicat in de Conscribend. epist. Spieg.

AMNESTIA, obliuio iniuriarum est, quasi lex obliuionis: ubi cauetur, ne de iniurijs, damnisq; ultro citroq; illatis, ius ciuilititer, uel criminaliter reddatur. ab Atheniensibus inducta. Alc. in l. qui in potestate. C. de in ius uoc.

AMOTAE res qualiter intelligendæ sint, ostēdit Iurifcons. in l. iij. §. res amotas. ff. Rer. amot.

AMOVISSE eum accipinus, qui celauerit, interuerterit, aut consumpserit. l. si seruum. §. si quis seruus. ff. de Acquir. hæred. l. qui tabulas. in fin. ff. de Furt. Spieg.

AMPHORARIUM uinū, apud Proculum, l. fin. ff. de Tritico & uin. leg. inquit: Quod si ita esset, legatum uinum amphorariū, amineum, Græcum, & dulcia omnia, nihil inter dulcia, nisi quod potionis fuisset, legatum putat Labeo ex collatione uini amphorarij. Spieg.

AMPHIBOLOGIA, nota figura: de qua Doctores sub Rubrica, de rebus dubijs, pleraq; attigere. Si uerbi amphibologia incideret inter actorem & reum, tunc utroq; , aut altero eorum postulante, uel etiam si iudex animaduertat ueritatē nō satis cōstare, nullo pacto interim procedet sub incerto: propter quod meritō totus corrui processus. c. ij. de Libel. oblat. Vide Bart. in l. si rem. ff. De rei uend. Spieg.

AMPLIFICATIO uulgō dicitur augmentatio, hoc est, copiosa rei alicuius dilatio. Amplificatio rhetorum collationibus crescit, estq; , p-pria generis demonstratiui.

AMPLITUDO est (ut scribit Cicero lib. ij. de Inuent.) potentia, aut maiestatis, aut aliarum copiarum magna abundantia.

AMPHORA, uas est uinariū, mensurā uidelicet continens. Hemina, uncias continet nostras septem semis. Sextarius, unc. xv. Congius, hemin. xij. Modius, hemin. xxxij. Vrna, hemin. xlvij. Amphora, heminas xcvi. Alc. lib. iij. Dif. cap. xxj.

AMPHOTEROPLON, fœnus nauticum est, cum fœnerator & cōmeatus & remeatus periculum suscepit: Heteroplōn uerō, quum comēatus tantum. Bud. in Annot. ad l. nihil interest. de Naut. fœn.

AMPLIARE. Lege, Augere.

AMPLIATI rei sunt, quorū damnatio differtur: aut quia corā sistēdi testes sunt, & cum illis committendi, aut quia nondū planē liquet, aut de crimine, aut de pœnæ modo. Bud. in Annot. Spieg.

AMPLIATIO, in hoc à comperendinatione differt: quod Ampliatio certum numerum actionum non habebat: Comperendinatio uerō, iteratam actionem in tertium diem, hoc est, perendinum, quod Græci *μεταῖρον* dicūt, quasi post crastinum Budæus ibid. Spieg.

AMPLIATIONIS nota, à iudicibus in ta-

bella scribebatur, N. L. id est, non liquet. autor Asconius.

AMPLIOR summa, p maiore, apud Iustin. Institut. Per quas pers. nob. acq. §. Ideoq;.

AMPLISSIMUM, quod latissimè patet.

AMPLISSIMVS ordo, pro Senatorio, nēpe omnino maximo & nobilissimo. Amplissimum testimonium, pro grauissimo, & magni ponderis. Vide Budæum in l. ult. ff. de Senatoribus. Spieg.

AMPLIVS, aduerbium notæ significationis, quando indicat quantitatem, uel conditionem, Bar. docet in l. si tibi. de Leg. iij. quib. adde quæ idē refert in l. laeta. ff. Si cert. pet. Est item ubi pro plus, non ineleganter usurpatur. Spieg.

AMPLIVS & minus, cōparatiua quamuis sint, tamen ex subiecto argumento uim comparationis quandoq; amittunt, poniturq; amplius pro toto, minus pro nihilo. Exempla producit Alc. in comment. de Verb. signifi. Spieg.

AMPLIVS quàm Titio legani, hæres meus Seio decē dato. Africanus in l. si seruus legatus. §. Si ita scriptum. de Legat. Spiegel.

AMPLIVS quàm mihi debes, decem dare spōdes: uide Africanū de Leg. j. l. seruus legatus.

AMPVLLARIVS, ampullarum artifex.

AMVRCA, sanies, siue succus est ille aqueus, atq; niger, qui ex oliua simul cum oleo exprimitur, atq; subdit. Quod uerō post oleū in dolia conditum, quasi secundum purgamentū, Fraces appellantur. Vlp. in l. qui penum. de Penu legat. Aristo. ait, notat etiam quæ esui, potuiq; non sunt, contineri legato, oleum, garum, amurca. Legendum fortē, muria, pro amurca, quæ non estatur. Nebriss.

A N

AN, particula duplicem interrogationem de, notat, etiam semel posita: secūda, subaudita cum negatione. Instit. de Rer. diuis. §. cum ex aliena. & §. ferē. in fin. Quib. mod. test. in fir. l. an usufructus. ff. de Usufructu. & similibus nec paucis locis. Spieg.

ANACEPHALABOSIS, id est, rerū repetitio. Vulgus imperitum, Recapitulationem uocat: à quibusdam Latinorum, Enumeratio dicitur, qua memoriam iudicis rescimus, & totam simul causam proponimus ante oculos iudicis. Spieg.

ANACHORETA, qui in solitudinem, aut aliō quopiam secessit. Græca uox est, non Hebræa, ut putat Alberic. extat apud Iustin. in Aut. de Monach. §. cogitandum. Spieg.

Ἀνάκλησις, reuerberatio, repercussio. Vlpianus: Qui deprimit ædificium, potest luminib. officere, si fortē *κατὰ ἀνάκλησιν*, lumē in eas ædes deuoluatur. l. si arborem. de Seruit. urb. præd. Sp.

ANACRISIS. Martianus in l. diuus Hadrianus. Et ideo cū quis *ἀνάκρισιν* fecerit, iuberi oportet uenire irenarcham, & quod scripsit, exequi. Est autem Anacrisis, examinatio negocij, quæ p delati interrogationē fit. Huic ut occurrere debeat, Fortunatianus ostendit, & ex eo Alciat. lib. j. Parerg. Spieg.

ANA-

ANADEMA, simpliciter corona est: Diadema uerò, Regum. Dictum Anadema, ab *ἀνάδω*, quod est coronare. Paul. de Aur. & arg. leg. l. quauis. Sicut mitræ, ait, & anademata. Neb.

ANADEMATA legit Alciat. interpretans ornamenta capitis. Ex Suida: Spieg.

ANAGRAPHÉ, descriptio, ut Cicero, uel ut uulgo, inuentarium. Haloander apud Vlp. in l. fin. de Bon. iud. aut. possid. sic ait legendum: Puto & *ἀναγραφὴν* scilicet facere instrumentorum, & non ut uulgata habent exemplaria: Puto creditoribus esse dandam copiam instrumentorū. Inuentarium autem, & Repertorium, uoces esse in usu Iuriscons. norunt quibus textus eorum familiaris est. Spiegel.

ANALOGISTÆ, tutores sunt, qui non tenentur reddere rationem tutelæ administratæ. ab *ἀνάλογος*, ratio, ut *ἀνά* tollat rationem. Iulia. de Admi. tut. l. quidam decedens: Eos, inquit, analogistas esse uolo. Et paulo post: Testamentū comprehensum sit, ut analogistæ essent. Nebriss. Sunt qui *ἀνάλογος* legūt hoc loco, ut indicat Alcias: tametsi magis probat, ut *ἀνολόγος* legamus. Hinc apparet, Nebriss. corruptum exemplar ferè ubiq; secutū. In probis codic. lex allegata Vlpiano tribuitur. Spieg.

ANALOGOS. Vide, Elogij munus.

ANAPHORÆ, id est, relationis uaria exempla in iure habemus, cū & ipsa uarijs modis fiat, ut Alcias indicat lib. iij. de Verb. sig. Spieg.

ANASTASIA. Vide, precor optime lector, quam etymologiam de hac dictione Albericus afferat: quoniam simillimas illi, quibus abundat uolumen eius, intactas relinquam. Hoc ideo hic semel monere libuit, ut cognoscas sic habere, quod in Nuncupatoria præfati sumus. Spiegel.

ANATHEMATA per, dicti sunt homines sacri, quorum capita dijs inferis dicata sunt: quæ admodum etiam Latini ueteres, Sacrum, in malum sensum usurpabant. Vnde Anathematizare, id est execrari seipsum, ac Dijs manibus, ut Ethnici loquuntur, deuouere. D. Erasmus in Lucam annotans, indicat dici etiam Anathemata, ea dona quæ dicata dijs suspenduntur in parietib. & columnis templi, cuiusmodi nunc uisuntur positæ, iuxta monumenta diuorum, statux argentæ, equi aurei, pocula gemmata. D. Hieronymus admonet, Anathema uerbum esse proprium Iudæis, quo extremam detestationem significare soleat. At ex usu Scripturæ, & Ecclesiastico, Anathema est præscissio à Christi corpore. Et fieri anathema, præscindi ab eodē. Quæ autoritas Ecclesiæ, hoc est, summis eius hierarchis, rectorib. & pastoribus, in contumaces, & suis iussionib. ac moderationibus rebelles competit. Auth. de Eccles. tit. in princ.

ANATHEMATIZO, pro Anathemate percello, in Constitution. Nouell. tit. de Interdict. colleg. hæret. §. ij. Spieg.

ANCEPS periuriū, Vlpian. eleganter dixit, pro incerto & periculoso. in l. iij. de in lit. iurā. Spiegel.

ANCHORAM translātē usurpat Vlpian. in

l. j. §. magistrū. ff. de Exercit. action. pro gubernatione & moderatione. Sicut Latinis gubernator, rector & moderator nauis propriè dicitur. Hæc uox in Paræmijs celebris habetur, ut Anchora domus, Anchora nō uulgari nitendū, Anchora rupta, Anchoræ iactū præuertit Deus, Anchoris duabus niti bonū, Anchoras tollere, Anchoris duabus fultus, Sacra soluere anchoram. Huius Oldend. meminit, Action. iij. Class. iij. Vide Eras. in Chiliad. apud quem uox ipsa aspiratione caret: nos Seruianos sequimur. Spieg.

ANCILLÆ, mulier serua. Modestinus de Leg. iij. Seruis legatis, etiam ancillas quidā debere rectè putant: quasi commune nomen utrumque sexum contineat. Ancillis uerò legatis, mafculos non debere, nemo dubitat. Spieg.

ANCILLA de uirginata, seruus stupratus, apud Paul. in l. fin. de Offic. Præsid.

ANCILLÆ non ideo cōparabantur olim, ut pārerent, sed ut opera earum uterentur. l. Ancillarum. ff. de Petit. hæredit.

ANCILLA urbana. Vide, Urbana ancilla.

ANCILLARIVS. Lege, Muliercularius.

ANCONES, uasa sunt cubitalia. Paul. de Fund. instru. l. tabernæ: Doliaria, inquit, uasa, ancones, calices, trullæ. *ἀγκών* Græcè, cubitus est Latinè. Nebriss. Rhenanus Anconem, familiare telum prisorum Francorum, ein Frenckischer hack, elegāter describit lib. ij. Rer. Germanic. Spieg.

ἀνολόγος, apud Vlpianum in l. ita aut. de Administ. tut. intelligendi, qui rationibus reddendis soluti sunt. Spieg.

ANFRACTVM. Lege, Porrectum.

ANFRACTVS, pro uiarum flexu, in l. uic la titulo. ff. de Seruit. rust. præd. Spieg.

AMFRACTVS, ut Iurecōsulti pronunciat, uel anfractus, ut alij, propriè sunt uiarū flexus. Ab eo leges iubēt in directo pedum VIII. esse: in amfracto XVI. id est, in flexu. Celsus, Quem ad. seruit. amit. ad finem l. nam satis. Contra (inquit) illud commodum accessisse ei, cui uia debebatur: quod per duas pariter uias ire agere possit, pedes octonos in porrectum, senosq; de nos in amfractum. Spieg.

ANGARIA, pen. Ion. interpretatur coactio. Mat. xxvij. Mar. xv. Angaria uerūt Simonē quendam Cyrenæum. Vlp. de Priuil. ueter. Naues, inquit, angariare posse. Nebriss. Et,

ANGARIARE, teste Erasmo, Suidas indicat uocem esse Persicam: quod apud illos Regij nuncij, *ἀγγαροι* dicerētur. Vnde & qui literas inuicem tradunt perferendas, Angari dicuntur: quos eodē *ἀγγαροὶ* appellabant. Deniq; traslata uox est ad quosuis, qui seruorum, aut iumentorum ritu baiularent onera. Vide Astanda. & Rhodigin. cap. viij. lib. xviij. Spieg.

ANGARIAE, seu Parangariæ, seu Perangariæ, munera sunt, quæ in operis personarum uersantur: sicut Peragariæ, in quibus etiam aliquid impensæ fit. Vide l. neminem. C. de Sacrosanct. eccl. & Alciat. in l. hac nostra. C. de Præposit. sac. cubic. lib. xij. indicantem omnia munera, quæ à militibus fiunt, etiam non uilia, secundum Veget. lib.

get. lib. ij. ut sunt uigilie, itationes, & gestationes in usum belli, & cætera. Angarias, seu perangarias quoq; dici, quod necessitate urgente, illa munera subeuntur. Spieg.

ANGELI mētes sunt incorporeæ, quæ si quo modo apparent, assumptitiam speciē exhibent oculis. Dicuntur uiri, non quod ullus sexus sit in angelis, sed quod ea specie sese ostendūt. Porro spirituum tum bonorum tum malorum ordinū quorundā tituli, p̄diti sunt, atq; etiā p̄pria nomina, ut Michael, Gabriel: quæ in formula iurificandi, quod p̄stari solet ab ijs qui officia suscipiunt, legimus in Nouell. Constit. ix. Rabini Hebræorum putant, spiritibus ipsis nomina imposita esse ab Adamo, iuxta illud quod scriptū est Gen. j. Adduxit Deus cuncta quæ fecerat ad Adam, ut nominaret illa: & quomodocunq; uocauit rem, hoc est nomen illius. Sed p̄stat de natura Angelorum non altius philosophari, quā in Canonicis libris traditum est. Scripsit librum de Spiritibus Ioan. Tritemius Abbas, quē dicauit Cæf. Maximiliano, laudabantq; qui id temporis erāt Magiæ studiosi. Spieg.

ANGVILLARIUS lacus, apud Proculum pro anguillarum alumno. in l. Rutilia Palla. de Contrah. empt. Tradunt, anguillas lacustres insuauiores esse marinis, & pluris alimēti. Anguillæ tamen omnes fluuiatiles sunt, sed in mare etiam descendunt: quas ad tricenos quoque pedes longas, in Gange ane reperiri, Plinius & Solinus scribunt, quod & à Massario Po. obseruatum est. Spieg.

ANGVSTE scribere, est uerbis proximis & quasi constrictis cōp̄sissq; scribere: quod contrā magni sui quæstus causa Aduocati hac ætate (& illos secuti iudicialiū actorū, nec nō contractuū, ut uulgō uocant, scriptores) faciunt. quā in iustē, ipsi uiderint, dicit Fr. Syluius. Spieg.

ANGVSTIAE pluraliter tantū dicuntur loca seu uia, quæ uix transiri queant. Vlp. in l. ij. si quis caut. Nisi angustia, ait, non patiebātur terra iter metiri, uel flumen circumire. Spieg.

ANGVSTICLAVII. Lege, Clauus.

ANGVSTVS locus, demonstrante Pomponio in l. si tam angusti. de Seruit. iter magis, quā uiam recipit, apud eundem in l. pen. ff. de usu & habit. legimus angustū legatariū, pro eo qui est re tenui atq; modica. Spieg.

ANIMA, pro uita apud Iustin. §. sunt præterea. Instit. de Pub. iud. Sic Iuuenal. de testibus loquens, Summum crede nefas animæ præferre pudorem. Spiegel.

ANIMADVERSIO grauior, itē maior, pro punitione & castigatione infamiæ. ut ex Vlpiani uerbis patet, in §. j. l. j. de Offic. præf. urbi. & Venuleij de Offic. Procōf. Omnis autem & animaduersio & castigatio, contumelia carere debet: neq; ad eius qui punit aliquē, aut uerbis castigat, sed ad reipub. utilitatem referri. auctor Cicero ij. Offic. Spieg.

ANIMADVERSIONEM seuerissimam apud Iustin. in l. nemo. C. de Summa trin. ultimū supplicium interpretantur. Spieg.

ANIMADVERTERE, pro cōsiderare, colligere, apud Vlp. in l. j. de his qui sui uel alie. iur. Quamuis propriē intelligimus aliquid argumētis, animaduertimus sensib. p̄senti animo utētib. Id Ascon. mouit. Significat & animi iram exercere, punire. Vnde animaduersio sæpe pro pœna accipitur. Vlpianus de Iniur. litem. apud Labeonē ait prætor: Ne qd insinuādi causa fiat, si quis aduersus ea fecerit, prout quæq; res erit, animaduertā. Hinc animaduersio, pro punitione. Iabolenus ff. de Furt. l. ineminisse. Extraordinaria, inquit, animaduersione coercēdum. Obseruanda tamē differētia, quod punire, est quomodocunq; siue iure, siue iniuria: animaduertere eius est, qui in alterum habet potestatem ordine ac ritē puniendi. l. ij. ff. de Iurisd. om. iud. C. de Episc. & cler. l. si quis in hoc genus. Sp.

ANIMADVERSVS, apud Paul. pro eo qui supplicio affectus est. Corpora animaduersorum quibuslibet petentib. ad sepulturā danda. Sunt tamen qui annotarunt id uideri dictū licenter, in l. fin. de Cadauerib. punitorum. Spieg.

ANIMADVERSIO prætoria, Prout quæq; res erit, animaduertā: sic intelligendū est, ut plenior sit prætoris animaduersio: id est, ut quicq; eū mouerit, uel in persona eius qui agit iniuriarum actione, uel eius aduersus quem agitur, uel etiam in re ipsa, id est qualitate iniuriæ: non audiatur eum, qui agit. Vlp. in l. item apud Labeonē. §. Quod ait prætor. ff. de Iniur. Spieg.

ANIMAEQVVS, est moderatus & tolerās, & minimē querulus in aduersis. Bud. in Annot. prioribus.

ANIMAL, definiunt philosophi, substantiā animatam, sensibilem: nostri, quod per se mouetur, unoq; spiritu continetur. Alber. citat l. mouentium. de Verb. sign. & l. rerum mixtura. de Vfuscap. Spieg.

ANIMAL partitur in corpus & animam: diuidimus in hominem, leonem, bouem, equū, &c. Spieg.

ANIMARE, pro incitare, animum addere: in l. cum seruum. C. de Ser. fug.

ANIMI uirilis esse, pro eo quod ad patrem pertinere, ut tutoria, curatoria ue facta diiudicet, & æstimet, uenustē dixit Triphōnius in l. fin. Qui pet. tutor. uel curat. Spieg.

ANNALES memoria publica, monumenta uetustatis. Spiegel.

ANNALES actiones, quod plerunq; intra annum exerceri possunt. Vide Instit. de Perpet. & temporal. act. Spieg.

ANNI cētum, meta temporis humanæ uitæ, teste Caio in fin. l. an usufr. ff. de Vusu. Spieg.

ANNI plurimi, sunt xxx. uel xl. ff. de Diuers. tempor. præscrip. l. si quisquam. Vide Alber. in dictione, Certi anni. Spieg.

ANNICVLVS, dicitur tam de animatis, q̄ de inanimatis, quæ sunt unius anni. ut, anniculus puer, anniculus agnus, anniculū uinū. Paul. de Verb. sig. l. anniculus. Anniculus, ait, amittitur, qui extremo die anni moritur. Et infrā: Anniculus, inquit, non statim ut natus est, sed tres
d centesima

centesima quinta die incipiente, planè non exacta, dicitur. Itè Afric. de Leg. iij. l. cū quæreretur. Agni, inquit, qui minores essent anniculis. Neb.

ANNONA, pro pane capitur: quemadmodū & panis quoq; pro annona: præsertim apud Imperatores, qui non tam emunctæ naris sunt, ut Iurisconsulti, quod à fisco percipiēdos redditus, quos Iustin. in Aut. de Non alien. §. hæc ergo. annonam ciuile appellat: idē Cēsar in l. ult. C. de Iure dot. & in l. hæc edictali. §. his illud. C. de Secund. nupt. panem ciuilem uocat. Alc. C. de Fru. urb. Constant. in l. j. lib. xj.

ANNONA item, non tantum ad fruges, sed etiam ad obsonia refertur. Vnde & annonā macelli dicimus, Tranq. autore. Hinc & Vegetius annonas expensas uocat, eas frugū pabulūq; species, quas prouinciales militib. expendunt. Præfectus annonæ, ut apud Pyrrhum lego, dictus etiā est Comes horreorū. Is & Sitocomus à frumenti cura, seu frumentatione dictus. Spieg.

ANNONARIJ, qui à rusticis esculenta emunt, ut deinde uendant, nomine comprehenduntur uenaliiorū, teste Alciato in l. mercis appellatione. ij. de Verb. sig. Spieg.

ANNOTATIO, in Iure ciuili, Principis rescriptum dicitur, quod ipse suo ipsius cōsilio adductus, alicui impertit.

ANNOTINVM, & quod ad annonam pertinet, ut annotinæ naues, quibus annona comportatur, & quod est unius anni, dicitur.

ANNOS nō in totum compleuit. Vlp. in l. j. §. j. de Postuland.

ANNVS, quidam auspicantur eum à Natali Christi, quidam à Cal. Ianuar. quidam à die Paschæ, quidam à festo Annunciationis. Atque ex hac re sæpenumero captio nascitur parum attētis: quā uarietate expediret tolli è reb. mortalīū, ut rectè sentit Erasim. Lege Alc. in l. bisextus. de Verb. sig. quibus adde quod tanta fuit olim etiā in Ecclesia eius rei cura, ut Cyrillus affirmet in Synodo constitutum esse, ut quatenus Alexandrinus Episcopus significaret Romano certum æquinoctij diem, propterea quod in schola Alexandrina eo tempore adhuc florebat celestij motuum studia, Romæ uerò non perinde nota erant. Spieg.

ANNVS constat ex continuis diebus trecentis sexagintaquinque. Paulus in l. cum heres. ff. de Statu liber. Adde l. anniculus. ff. de Verbo. signific. Spieg.

ANNVS Bisextilis, nunc quartus quisq; annus dicitur, quia duob. continuis diebus bis dicimus, sexto Calēdas Martias, duos dies pro uno computantes: ut sit bisextum, quasi bis sextū. Cuius meminit Celsus in l. cum bisextus. ff. de Verb. sig. Spieg.

ANNVS continuus est, in quo dies ad momentum reputantur, nullis agendi obstaculis interim exceptis. ut in usucap. l. namq;. §. j. ff. de Usucap. Spieg.

ANNVS cœptus pro cōpleto habetur. l. Qui filium. §. j. ff. ad S. C. Trebell. Etenim fauoris ratio supplet tempus, quod alioquin natura non-

dum completum est. Annus cœptus pro cōpleto non habetur. l. non putabā. ff. de Condition. & demonstrat. Spieg.

ANNVS extremus, extrema pars anni, quæ apud nos est Decembri mēse, cum duodecim apud antiquos esset Februarius. Ideo eo mēse Terminalia festa celebrabantur, quod is dies extremus esset anni: de quibus, si placet, uide Ouidium lib. Fastorum secundo.

ANNVS utilis trifariam dicitur: primò, si actor habet experiundi potestatem: item si reus præstet sui conueniendi facultatem: & tercio, si iudicis copia adsit. l. j. ff. de Diuers. & temp. præscrip. Spieg.

ANNVVM, quod singulis annis datur. l. j. C. Quand. dies leg. ced.

ANNVA bima, hoc est, singulis annis duorū dituum nomine. Scæuola in l. cū quis decedens. in prin. ff. de Legat. iij. Falso autem legit Accursius annua bima, pro duobus annis. Oldend.

ANNVA, bima, trima die, dare decem promittis: hoc est, tempore unius, duorum, triū annorum. l. si legatum. de Annu. leg. Si legatū, inquit Iuriscons. sit relictū annua, bima, trima die, triginta fortè, dena per singulos debetur annos, licet non fuerit adiectum æquis pensionib. Ez probat ibi Vlp. idem ius esse, si testator decem, trima die legauerit. Quod nota. Non solū autem annua, bima, trima die dicere solebant ueteres, sed etiam annuo, biennio, triennio. Pomponius de Manumif. test. l. Si ita, inquit, fuerit scriptū in testamento: Stichus seruus meus, hæredi meo mille nummos annuo, biennio, triennio, si soluerit, liber esto: non potest is seruus, nisi triennio præterito, liber esse. Spieg.

ANNVA stipulatio num uera sit, Bart. differit in l. si seruus communis. §. cum seruū. ff. de Stipul. seru. Annua uerò pensionis materiam, Guido Papa non inutiliter tractat in quæstionibus. Spieg.

ANNVATIM aduerbiū, nisi probetur idoneis autorib. quidam recipiendum negant.

ANNVI reditus pecunia parētis empti, quorum cōmoda & alienare & heredib. transmittere possunt filij, reputatur eis in legitimā. l. omni modo. §. imputari. C. de Inoff. test. Spieg.

ANNVLI leues sunt Iurisconsulto, qui rem non excedūt aureorum quinque. in l. ult. de Bonis dānat. Verūm, ueniat ne annulus auri appellatione, Bart. indicat in l. cum aurum. ff. de Aur. & arg. leg. Vlp. in l. diuus. ff. de Dānat. bonis. Sp.

ANNVLVS signatorius, qui charactera, id est, sculpturam habet: quo utimur, ut signum imprimamus. Alc. de Verb. sig. Lege, Signatorius annulus.

ANNVLARIVS, opifex annulorū. Spieg.

ANOMALAM, hoc est, irregularem, & inordinatam exceptionē, interpretes appellant, quæ nec peremptoria, nec dilatoria sit. Quamquam hoc non esse uerum, Zas. studiose obseruans proprietatem sermonis ueterum Iurisconsult. alicubi tradidit: quia non inuenitur eiusmodi exceptio. Spiegel.

ANQVIRERE capite, est criminaliter contra aliquem procedere. Aliàs idem quod quære-
re, sine appposito. Bud.

ANSA, est qua quippiam prenditur ac tene-
tur. Paul. in l. in rem actio. §. ij. de Rei uend. Velu-
ti, inquit, si quis statuæ suæ brachium, aut pedem
alienū adiecerit, aut scypho ansam, uel fundum.
Hæc uox per metaphoram uarias adagiorū for-
mas præbuit. Plautus in Persa: An non uides
hanc ansam quæreret? id est, captare occasionem
rescindendæ, irritandæq; pactionis. Cicero in
Lælio: Quo plures det sibi tanquam ansas ad re-
prehendendum. Ansis uasa tenentur. Et Aræ pri-
mò ansæ dictæ sunt, quòd teneantur à sacrifican-
tibus. Varro autor. Epictetus in Enchiridio suo
scripsit, Vnicuiq; rei binas esse ansas: alterâ, qua
teneri possit: alteram, qua non possit. Cætera ap-
ud Chiliad. Erasmi. Spieg.

ANSIDARIA, expunge peregrinam dictio-
nem, & repone, Amphitapa, in l. uestis, de Aur. &
arg. leg. intelligeq; uestes utrinq; uillosas. Sic e-
nim corrigit Alc. teste. Marinus Brixienfis. Quod
ait Vlp. Ansitaria quid uelit, ingenuè fateor me
planè nescire: Baysius inquit, in de Re uestiar.
putatq; ut Marinus reposuit legendum, Amphi-
tapa. Sed quid si stragulam institoriam legamus,
quod in Parer. Alc. annotauit. quibus in offici-
nis institores se induunt. Spieg.

ANTE, Post, Mox, & cætera id genus, certam
ferè temporis formam non recipiunt, teste Dn.
Oldendorp. Spieg.

ANTE calendas, & post calendas, idè posse
significare, Alciatus demonstrat in Comment. ad
l. anniculus. de Verb. sig. Spieg.

ANTE decimum diem Calen. significat un-
decimam, si de futuro loquar: post decimū diem
significat undecimam, si de præterito agatur. au-
tor Alciat. in d. l. anniculus. Spieg.

ANTE diem iij. Non. annotâte Manutio, ue-
teres dicebant, id est die tertio ante Nonas. Nā
cum dicitur, iij. Non. concisa locutio est: quæ in-
tegra esset, si diceret, iij. die ante Non. qua non
admodum utebâtur antiqui, sed eius loco, Ante
diem iij. Non. Spiegel.

ANTE id tempus significare, quod præcedit
actum: post uerò id tempus, quod subsequitur,
Doctores concludunt. Quæ sententia in actu mo-
mentaneo expeditum intellectum habet. Sed &
in actu tractum habente, idem est. ut cum dico
rem factam ante bellum, intelligitur cœptū. Vi-
de Alciatum, in l. ij. ff. Si cert. pet. Spiegel.

ANTE iudicium acceptum, id est, ante litem
contestatam, colligitur ff. Rē rat. hab. l. amplius.
Albericus.

ANTE omnia, id est, antequam ad alia pro-
cedatur. l. ante omnia. ff. de Proba. l. cum alimen-
ta. de Alim. & cib. leg. c. quamuis. extr. de Elect.
lib. sexto.

ANTAE populi Istri fluminis accolæ, cōge-
neres Sclauinis, quos in Romanas puincias in-
currentes Iustinianus per Childibiū ducem re-
pulsit, & post aliquot annos duce Germano foro-
ris suæ filio, ad internecionē ferè deleuit, ut me-

rito ab eis nomen Antici uendicauerit. Quapro-
pter Haloander noster (quæ fata ante diē nobis
præripuere, non sine, ut candidè fatetur Alc. in-
signi studiosorum iactura) rectè in titulo Iusti-
niani, pro Attico Anticus restituit. in quo bis er-
ratum uulgo esse idem Alc. ostendit cap. iij. lib.
Parerg. v. Sclauij cognomētum, de quo infra in
litera l. Haloander non agnoscit. Spieg.

ANTECESSORIS uocabulo, qui iura, pfi-
tentur, appellatos existimat Alc. Iustiniani; tē-
pestate id uocabulum in usu fuisse. Vide ca. xij.
lib. Dispunct. iij. Cic. ætas pro eo qui antecedit,
usurpauit. Quamuis hanc dictionem in Constit.
quæ in uulgatis codicibus, solū Præfationis in-
star est, in Pandectis Florētinis secundū locum
obtinet. Haloand. teste, pleriq; ut ratione caren-
tem, & subditiā, expungēdam cōsuere, & uel
adlesores, uel antecessores restituere non dubi-
tarūt: quasi de Paredris Atheniensium, uel præ-
fidum Paredris hoc loco habeatur oratio: ac nō
potius scholiasticum hoc uerbum fuerit, de uo-
ce Græca (licet nimis quàm curiose) expressum.
Siquidem apud Græcos uerbum *προνόμιον*, per
translationem inter cætera significasse, præeun-
do aliquem ueluti porrecta manu, in penetralia
facultatis ac possessionis alicuius deducere: id
uel particula *προνόμιον*, Alexandro Aphrodisien-
si, cæterisq; familiaris ostendit, ut antecessores
ea ætate nihil aliud, quàm iuris professores habi-
ti sint, qui in scholis publicis, autoritate Princi-
pis, certis locis Ius ciuile docerent. Spieg.

ANTEFERRI, pro præferri, anteponi: un-
de Antelatus apud Cic. orat. de Prouinc. Cōsu-
larib. De hac dictione & clausula Anteferri, præ
cæteris Felinus est uidēdus in Com. ad tit. de Re
scriptis.

Αντιμαχία, non absimilis anticategorix, sed in
hoc genere repriminatiois fortissimus est, si cri-
mē causa facti tuemur: qualis est defensio Ore-
stis, & oratio Milonis, ut, Occisus est, sed latro:
excæcatus est, sed raptor. Bud. lib. iam citato.

ANTEVERTERE, pro occupare, & præe-
nire legitur.

ANTIADÉS, quo uocabulo usus est Vlp. in
l. quæritur. de Edil. edic. Græcè tonsillæ dicun-
tur, German. *Schlundt geschwuer*. Antias uocat Ter-
tul. annotâte Rhenano nostro, pilos anteriores,
& è fronte pendent. Vide Rhodigin. lib. iij.
cap. ij. Spieg.

ANTICVS cur Iustinianus dictus, uide An-
tæ populi.

ANTICATEGORIA, repriminatio dici-
tur, siue mutua accusatio. Et fit, aut quum litiga-
tores idem crimen inuicem tentant, aut aliud at-
que aliud. Bud.

Αντίχρησις, pignus est quod ita datur, ut eius u-
sum & fructum, pro usuris sibi creditor compu-
tet. ut, si tibi fundum impignorem, ut eius fru-
ctus colligas, donec tibi centum soluerim. Al-
ciat. lib. ij. Dispunct. cap. iij. Lege, Pignus diuidi-
tur. Spieg.

ANTIDORVM, doni redditio est, ab *ἀντι*,
re, & *δῶρον*, donū. Vlp. de Pet. hæredit. l. sed & si.

Planè si antidora acceperunt, dicendum est, eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt. Obseruandum autem, ab ἀντι Græca uoce, quod est contrā, uiceuersa, pleraque produci. ut antidorum, anticategoria, antichresis, antipelargia, antiferna, antipepōthos, antipocha, antigraphæ. Eleganter autem diffinit genus quoddam esse permutationis. Et remunerandi obligationem censet naturalem. Spieg.

ANTIDOTVM, medicamentum est, quo nos contra uenenum præmunimus. Paul. ff. de Pen. leg. l. nō omne. Quæ, inquit, in numero antidotum non est. Item de Contrah. empt. l. quod sæpe. Antidota, inquit, & alia quædam salubria medicamina.

ANTIFERNA, bona sunt, quæ à marito uicissim loco dotis adferuntur in matrimonium. nam *παρρη* dotem significat: unde & Parapherna uocantur bona, quæ mulier ultra dotem sibi habet. Spieg.

ANTIGRAPHÆ OS Budæus uocat, quos Galli contrarotulatores dicunt. Hoc uocabulū Cæs. Maximilianus, & pleraque alia, quæ ministros Principis indicant, è Gallia in Germanicū transtulit, *Contralier, Grafier, Quartier, Forier, Financier, Trapezier, Guardier*, atque ijs similia. Spieg.

ANTINOMIA, legum contrarietas. ab ἀντι contrā, & νόμος lex. C. de Vet. iure enucl. l. De auctore: Nulla, inquit Iusti. in omnib. prædicti codicis mēbris antinomia. Et paulo post: Per suū uitium antinomias induxerunt. Nebris. Præceptor noster Zasius, in dissoluēdis antinomijs apud Iuriscōs. per Dn. Budæū haud temerè obseruatis, multū operæ impendit. Sed ueritas est, multas leges scriptas, sibi implacabiliter esse inuicem contrarias, teste Dn. Oldendorpio, qui rectè tradit, tunc postremam sequi nos oportere, memores semper mutationum quas circumstantiarum diuersitas exigit. Exempla sunt nouissimi iuris constitutiones. Spieg.

ANTIPELARGIA, dicitur quasi Ciconiaria lex, qua liberi parentes alere iubentur. *αντιπελ* Græcè ciconia dicitur. Nam ferūt, parentes suos senio confectos alere: & uolatu imbecilles, alis suis subuehere. Hinc uerbū *αντιπελ*, quod est promerentibus gratiam in tempore referre. Bud. in Annot. ad l. j. de Iust. & iure.

αντιπνοος, talio dicitur, quod genus Iuris (de quo infra latius) Aristot. improbat, nec legitimo iure, nec ei quod in ciuilitate uersatur, conuenire ait. Budæus annotauit in l. ius ciuile. tit. eod. Spieg.

ANTIPOCHA Lege, Aponcha.

ANTIQUARIJ sunt. Pyrrhus inquit, qui rerum antiquarū memoriā Principi suggerebant. Hi memoriales quoque dici uidentur: quamuis & aliud quoque in post. lib. C. significant. Spieg.

ANTIQUARIJS, qui antiqua uerba interpretatur, qui ue curat uetera. Iuuenal. satyr. vj. I. gnotosq; mihi tenet antiquaria uersus. Alciat. in l. hac parte. C. de Prox. sac. scrin. lib. xij. Bud. in annot. ad l. posteriorem. §. etiam Lucius. de Orig. iur.

ANTIQUIORA preferuntur. l. in finalib. ff. Fin. regund.

ANTIQUORVM mos seruandus est. l. more. ff. de Iurisd.

ANTIQUITATI creditur tanquam cognitæ ueritati, ad quam ueteres Iuriscōsultos respexisse cōstat. In hoc enim, ut præceptor meus Zas. cum Imp. Iustiniano dicebat, omnis uirtutis parens Homerus citatur. Cæterum ea quæ de antiquitate dicuntur, intelligenda sunt de tēpore quod Constantinum Principem intercessit. Enimuerò quæ in nouissimis libris Codicis leguntur, nihil ferè, teste Oldend. antiquitatis redolent. A recentioribus namque Græcorum moribus sumpta sunt: & ob id magna ex parte non intelliguntur. Spieg.

ANTIQUITATEM accipere oportet, ab introductione xij. Tab. ad tempora usque Iuriscōsultorum, qui uniuersum ius quotidie in melius reformarunt. l. ij. §. Deinde ex his legibus. Et §. Post orig. iur. Nouell. De his qui nup. iter. §. Atque hoc primum. Constit. xxij.

Αντισυνωμοτης, & *αντισυνωμοτης*, magistratus dictus, quod dicendæ causæ aut immunis est, aut quouis modo eximitur. Bud. in lult. de Senator.

A P

Απεισιτισμος. Vide, Banniti.

APERIRE scelus, furtum, coniurationem, adulterium: pro detegere, patefacere.

APER, porcus syluestris, animal propter cōuiuia natum, iuxta Satyrograp. Triphon. uisfratuarium, inquit, uenari in saltibus uel montib. possessionis, probè dicitur: nec aprum aut ceruum quem ceperit, proprium domini capit, sed fructus aut iure ciuili aut gentium, suos facit. Spiegel.

APERTA uis, hoc est, manifesta, euidens, nō recipit simplicitatis excusationem: ut neque seditio, neque inobedientia, & alia id genus delicta, ut docet Bald. in l. quicumque. C. de Ser. fugit. Spieg.

APERTISSIMAS probationes opponere. l. fin. §. j. ff. Quod met. caus.

APERTVM ius, Cicerone & Quintiliano autoribus, id est, quod clarum & indubium est. Varium autem, quod in opinionibus Iuriscōsultorum uagatur, quod & controuersiam appellant: à contrarietate opinionum, ueluti à uarietate uarium, & interpretes dubium, licet ineptius, dicunt. de quo latius disserit Salomon. in §. responsa prudētum. Instit. de Iure nat. Spiegel.

APERTVRAM, pro apertione, uel ipso apertendi actu, usurpauit Iuriscōs. in l. iij. ad Syllan. quum inquit: Omnis enim apertura prohibita est. Apud Vitruuium quasi os quoddam in ædificijs intelligitur. Spieg.

APHTHÆ, medicis sunt oris ulcera, quibus præcipuè infestantur infantes. Vnde Aphthiphū uolunt dici, qui eiusmodi uexetur affectione: & ob id apud Vlpia. in litem Offilius. de A. dil. e. dict. hanc uocem esse reponendam, qua Iuriscōsultus linguæ locutionisque prauitatem attigerit.

Atypum

Atypum autem Budæus legit, quod magis probandum, suffragante Noric. textu, & nō latis expedito plectro linguæ utentem, ab etymologia uocabuli intelligit. Scholiolum uerò, præpostere loquentem exponit. Porro Rhodiginus, si diuinare permittimur, inquit, malim Athyrophanam, uel Athyrotum substituere, quib. festinata nimis in loquendo celeritas significatur. Spieg.

APICES iuris, hoc est, subtilitates, summum ius, stricta iuris ratio, quæ bona fide agenti non conueniunt: ut eximius æquitatis cultor Vlp. dixit, in §. quædam. l. si fideiussor. Mandati. Hinc dubio procul emanauit uulgatum illud, Disputantem in reliquida non esse audiendum. de quo latius differit Bart. in l. confessus. ff. de Custod. reor. Spieg.

Απεύα, qua uoce Iustinianus utitur in Nouella xcviij. morositas est quædam, qua quis contumaciter resistit rogantibus, & sibi persuaderi nō permittit: uitium crudelitati cōtrarium. de quo lege cap. viij. lib. iij. Parerg. Alc. Spieg.

APOCHΑ Græcè, receptio est Latinè, uulgò Quittantia. Nam tunc illā creditor dat debitori, cum ab illo pecunias numeratas, aut rē quā illi debebat, recepit. Vlp. de Acceptil. l. si accepto latum. Inter Acceptilationem, ait, & Apocham hoc interest, quod acceptilatione omnimoda liberatio contingit, licet pecunia soluta nō sit: Apocha non aliàs quàm si pecunia soluta sit. Item de fide instrum. l. plures apochæ. atq; in eodem tit. est, de Apochis. Antipocha uerò uocatur, quā debitor creditori facit in præstationibus annuis oppidō necessariam. Vide Nebriss.

APOCYPHYM Alberic. profligatæ barbariei secutus autores, Apocrisum dici putauit, ab ἀπό, id est de, & κρυπτός, secretum: unde liber apocryphus, secretus, occultus, quæ ejus autor ignoratur. Melius interpretantur Eras. in Scholijs epist. B. Hieronymi ad Letam. de Instit. filij: & Viues in cap. xxij. D. August. de Ciuit. Dei lib. xv. ubi ait: Sicut multa sub nominib. aliorū Prophetarum, & recentiora sub nominib. Apostolorum ab hæreticis proferuntur, quæ omnia sub nomine Apocryphorum autoritate Canonica diligēti examinatione remota sunt.

APOCRISIARIJ, non Apochryfarij, nec Ipochryfarij, quamuis perinde barbarū, ut hæc esse uideantur: attamen illud rectius ab ἀποκρινω, quod respōdeo significat, dicitur. Est autem Apocrisarius, ut quidam putat, Responsalis & legatus Episcopi, inde dictus, quod aliquando pro Episcopo respondere cogatur. Vñ sunt hac uoce Pontifices. Item Iust. loca indicat Alberic. Canonum interpretes Papæ nuncios intelligūt Apocrisariorum nomine, ut & apud mediæ ætatis annales reperitur. Melius Oldend. qui ait: Apocrisarij dicebantur uelut locū tenentes Episcoporum, ut res Ecclesiæ gubernarent, negotia singulorum audirent, referrentq; ad Episcopos, ut Nouell. Quom. opor. Episc. §. Si uerò nō metropolitanus. & §. propterea sancimus. Sp.

APODECTAB, Athenis dicebātur, qui collationibus & uectigalibus præerant, quorum iu-

dicio quicquid controuersie erat, in publicis collationib. decernebatur. Alex. Nea. Gen. dier. lib. iij. cap. xij.

APOGONI. Lege, Epigoni.

APOGRAPHΑ, est annotatio bonorum, in dexq; eorum quæ reperta sunt. Iurisc. Inuentarium uocant, & Repertorium, ut in Comment. linguæ Græcæ Budæus testatur. Spieg.

APOGRAPHVM, dicitur exēplū uel libri, uel tabulæ: Latinè descriptum, uel exscriptum.

APOLECTI, id est, delecti, eximij, selecti, hoc est sanctius concilium, quod ex delectis cōstat uiris, Des heimlichsten Rhats.

APOLIDES, item insularij dicuntur à Iure consultis, uiles serui, ac pessimi, sine ciuitate, & in insulas deportati, & in publicum opus, aut in metallum dati. Canonica decreta, seruos colendis agris destinatos, nuncupant tū Originarios, tum Ascriptitios. Sed Originarij dicuntur propriè, qui ex Ascriptitijs nati sunt in ipso solo, siue fundo. ut C. de Agr. & cens. l. colonos. lib. xj. & eiusmodi sine gleba, quam coluerunt, uendi nequeunt. Ascriptitij uerò sunt, qui per xxx. annos fuerunt in solo. Spieg.

APOLIS, extorris, siue exul. ab ἀπολείω, deperdo: siue ab ἀπριουατιua particula, & πόλις ciuitas. Mart. de Pœn. Quidam, inquit, apolides sunt, id est, sine ciuitate. Vlpian. quoque de Leg. in l. j. Nec testamēti, ait, faciendi ius habent, cum sint apolides. Nebr.

APOSTATA quis propriè dicatur, ostēdit Bart. in Rubr. C. de Apostat. Est aut nomen detestabile hæc uox, ac Græcè nescientibus atrocior quàm Latinè desertor, aut transfuga. Et,

APOSTASIA peius sonat quàm defectio.

APOSTASION, repudij libellus. Cæterū

APOSTATAM, hoc est defectorem à fide Christiana ad Paganismum, uel Iudaismum deficientē, absq; libello licet accusare, propter enormitatem criminis. l. apostatarum. in prin. tit. eo. Nec tamen minus ueri Apostatæ sunt, quorum tota uita pugnat cum Christo, ac mundo seruit, & à baptismi professione discrepat. Spieg.

APOSTATES miles dicitur, quum ab Imperatore suo deficit ad hostem. Sic & discipulus qui recedit à placitis sui doctoris, apostates appellatur. Hinc ueteres Christiani, qui ab Euāgelica fide defecissent ad Panagismum, aut Iudaismum, eos infami uocabulo apostatas uocabāt: quod ab Imperatore Christo, cui semel dederāt nomen, ad Satanam, quem abiurarunt, descuiissent. Spieg.

Απογύνα, Græcis dicitur uxor quæ diuortium cum marito fecit. Vide Eras. Rot. in de Ratione concionandi, lib. iij. Spieg.

APOSTOLI item, legati cū mandatis missi, cuiusmodi xij. Dominus noster misit ad prædicandum Euangelium regni, cum potestate sanandi morbos, eiiciendiq; dæmonia. Iustin. secundum horum canones (quos Haloander adiunxit Nouel. constit. & quidem ut ipse indicat, non temerè) subinde profiretur se leges condidisse, prohibens ne quis à communione arceatur

tur præter Apostolicorum Canonum tenorem, quorū cognitio necessaria est iuris studioso. Sp.

APOSTOLICAM Ecclesiā interpret Romanam intelligit. Qui primus sic accepit, multo rum perniciosorum errorum autor fuit. Nam Apostolus ab Episcopo discernitur. Siquidē Apostolus est immediatē à Christo uocatus ad docendum Euangelium, & habet certum testimonium suæ doctrinæ, quod sit diuina: ac certū est eum habere Spiritum sanctū, & in doctrina non errare, ac potest ubiq; in omnibus ecclesijs docere. At Episcopus est uocatus per omnes homines ad docendum Euangelium certo loco, & potest errare: nec necesse est certum esse, quod habeat Spiritum sanctum, nec potest à dictatis Apostolorum recedere, nouumq; & aliud doctrinæ genus inuehere.

APOSTOLI, dimissoriæ sunt literæ. ab ἀποστέλλω, quod est remitto. unde Apostole, es, remisit. T. Liuius: Apostolos fregit in senatu. Tit. iuris est, de Dimissorijs, qui dicuntur Apostoli. Modest. quoq; de Verb. sig. Dimissoriæ, inquit, literæ dicuntur, quæ uulgō Apostoli, quod acta causæ à primo iudice ad secundum demittantur, ut de causa instrui possit. Et hoc in appellationib. ubi si appellationi deferatur, Apostoli dimissorij dicuntur: si non, Refutatorij. Quod si dubitetur, an deferendū sit, nihilominus dari debent: quod obsequij testimonium præstent aduersus superiorem iudicem. ideo à quibusdam Reuerentiales appellantur. Alc. de Verb. sig. itaq; Apostoli, literæ sunt testimoniales, testificantes scilicet de facta appellatione. Et hi sunt uarij: Conuentionales scilicet, quando pars admittit appellationem: Dimissorij, per quos apparet, quod iudex detulit appellationi: Refutatorij, per quos apparet, quod iudex non deferat appellationi: Reuerentiales, seu reuerendi, scilicet quando ob reuerentiam superioris deferatur appellationi: Testimoniales, de quibus iam dictum. Solent enim Acta iudicaria nonnunquam loco Apostolorū designari. Nam satis est appellanti, quod testimoniū habeat qualecunque, uidelicet prouocationem interpositam, & iudici insinuatam fuisse. Vnde Notarius quoq; (si utcūq; iudex tamē uoluerit) potest Apostolos testimoniales dare. Spieg.

APOTHELMATA, mathematicorum responsa dicuntur: quo titulo Ptolemæi liber Quadrupertitus, ἀποτελισματῶν insignitus est. Alciat. de Verb. sig.

APOTHECAM Vlpianus, exemplo Plinij & Columellæ, pro cella uinaria usurpat. l. uulgaris. ff. de Furt. Idem pro repositorio, quod propriè est, usurpauit in l. quæsitum. §. instructo itē fundo. ff. de Fund. instr. quum ait: Sed si quasi apotheca librorum utebatur, cōtrā erit dicendū. Videtur tamen à cella differre: ut sit Apotheca maius quoddam repositoriū, Cella uerò minus, ad usum scilicet quotidianum. Spieg.

APOTHECARIJ inter inhonoratas personas censentur. C. Si cohortalis. C. de Cohortal. lib. xij. Spieg.

APPARERE, paria sunt: Non esse, & nō ap-

parere. l. in lege. ff. de Contrah. empt.

APPARITIO, pro præstatione officij, cuiusmodi solet esse apparitorū apud Vlpian. in l. fin. Quod met. caus. cum ait delegante eo per uim apparitione Præsidis interueniente: quæ uerba interpret non intellexit, elegantem uerborum, delegante, & apparitione, significationem minime affecutus. Spieg.

APPARITIO, interdum pro præstatione officij, seu præsentia ad obsequendum: cuiusmodi solet esse apparitorum circa magistratum. Interdū pro discussione, ut in l. C. de Locat. præd. civil. lib. xj.

APPARITORES, ministri magistratuum: præcipuè uiatores, qui homines in ius uocant, alio nomine Statores dicti. Horum fit mentio in aliquot T. T. C. lib. xij. ad fin. ab apparendo dicti sunt, quod apparent ac præstō sunt, obsequunturq; magistratibus. Vlp. de Euiet. l. si pignora. Si pignora, inquit, ueneāt per apparitores. Sunt & ministri regij, qui astabant lateri, & corporis erant stipatores: ut si quando opus esset, ad imperium nutumq; regis præstō forent. Alex. Gertz. dier. lib. j. cap. xxvij. Præterea dicuntur etiam apparitores, qui citant partes, & eas apparere faciunt in iudicio. Apparitura aut, ipsum ministrum & officium, ut Tranquillus scribit in lib. de Grammaticis. Vide Oldend. in Classe j. Act. iij. in prin. Spieg.

APPARO, media correpta, pro întēdo usurpatur. Vnde apparitores dictos quidam putant. Frequens est in iure nostro, ut nomen Actionis, uel Exceptionis, per cōiunctiuam huius uerbi, & particulam Si, denotetur. ut apud Iustin. in §. Sic itaque. Instit. de Actionib. & Pomponium in l. penul. de Condict. caus. dat. caus. non secut. Spiegel.

APPELLARE, est à sententia inferioris iudicis ad superiorem prouocare, aut etiam extra iudicium implorare superiorē potestatem, in iniuria quæ sit nobis à minore magistratu. Vlpian. Qui appellat maiorem iudicem, debet appellare. Est etiam, eodē autore, appellare, blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Spieg.

APPELLARE, in iudicium uocare: quod etiā interpellare dicunt Iuriscōs. Est etiam citra iudicium reposcere debitū, hoc est, de promisso, aut debito admonere.

APPELLARE, pro alloqui, & uerba cū aliquo facere: ut debitor, antea quā uocetur ad iudicē, appellādus est ut soluat. Vnde teste Dn. Oldend. hoc sensu rectè dicitur: Appellatus debitor, bona conscientia urgetur apud iudicem ad solutionem. Item appellare, est auxiliij gratia quēpiā implorare. Sic accipitur in titulo de Appellat. Idem significat uerbum prouocare, quasi ab uno iudice ultrā uocare ad alium. Spieg.

APPELLARE ex aduerso, hoc est, nomina per antiphrasim, seu antistrophē imponere: ut bellum, quod minimè bellum uel bonum sit. Oldendorpius.

APPELLARE item est blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Hoc enim non est conui-

conuiciū facere, sed aduersus bonos mores attemptare. Vlp. in l. Itē apud Labeonē. ff. de Iniur.

APPELLATIO, est à minore iudice, per inuocationē maioris iudicis, prætextu iniquitatis primæ latæ sententię, receptio. ff. de Minor. l. præfecti. Vulgò, de minore iudice ad maiorem prouocatio. Eaq; triplex. A diffinitiuā sentētia, ut in l. j. & toto tit. ff. & C. de Appell. Ab interlocutoria, ut in l. ij. ff. de Appell. recip. uel nō. A gra uamine extraiudiciali, ut in l. j. §. solent. ff. Quan. appe. sit. Porro Bart. rectē diffinit, appellationē esse ius, per quod prior sententia tantisper extinguitur, donec iudex appellatus, per cognitionē in causa pronunciauerit. in l. j. ff. de Appell. Sp.

APPELLATOR, qui appellauit, hoc est, qui ab aliquo iudice ad alium prouocauit.

APPELLATVS Modestino est, quem Iudicem ad quem vulgò uocant. Proinde labuntur, qui litigatorem alterum uocant appellantem, alterum appellatū. quia iudex superior est appellatus, non aduersarius. Imò contra eum prouocatur, ut in d. l. j. Spieg.

APPELLO debitorem, cum in iudiciū eū uoco, uel de promisso, aut debito circa iudiciū admoneo. Spieg.

APPELLATIVVM nō ē, naturaliter cōmune est multorum, ut Priscianus docet lib. ij. Hoc quā proprium, magis attendi uidetur alibi, ut colligunt Doctores, l. Thais. §. Strichus seruus. ff. de Fideicom. libert. ex Alberico. Sp.

APPENDERE mutuū, pro dare mutuū.

APPENDICIVS, a, um, quod ab alio pendet. Vlp. de Acquir. hæred. l. si quis: Sunt, ait, appendicię præcedentis institutionis. Nebriss.

APPENDIX, propriè edificium quod alteri adiungitur, & quasi appenditur.

APPIA uia. Hęc sic nominata fuit ab Appio qui eam muniuit, ut autor est Liuius in nono j. Decad. Estq; præcipua uiarum ducens Brundisium, in qua erant cōditoria sepulchraq; Romanorū. Vide Pompon. in l. j. de Orig. iuris. §. fuit autem in primis.

APPIVS Claudius, non ille decemuir, sed centum amplius annis posterior, omnes omniū actionum tempora, & obseruationum solennitates proposuit, & in unum librum per ordinē redegit. Vide Old. in §. postea cum Appius in poster. l. ff. de Orig. iur. Sp.

APPLICITVM, pro iuncto, apud Scæuolam, quum ait, Domum meam cum horto applicito. l. uxorem. §. j. de Leg. iij. ut apud Plinium li. ij. Epistol. Applicitum est cubiculo hypocaustū perexiguū. Sp.

APPLUMBARE argētum, est plumbo addito curare, ut argentum argēto uel massa massæ cohæreat: cuius fit mentio in l. in rem actio. de Rei uendic. Sp.

APPONERE sibi præuaricatorem, est curare per tertium se adornandum, ut colladeret scilicet. Bud. in Annot. prior.

APPREHENDERE, pro capere personā, apud Vlp. ad Leg. Aquil. l. iij. Sin autem, ait, cum posset apprehendere, maluit occidere: magis est

ut iniuria fecisse uideatur. Spieg.

APPREHENSIO, id est captura personæ, non est passim concedenda propter magnam iacturam nominis & famæ, iuxta l. iij. §. tutores. ff. de Suspect. tut. Sp.

APPREHENSIO assimilatur traditioni. l. pen. de Vfuca. pro legato. l. qua ratioe. §. hoc autem amplius. de Acquir. rer. do. cum simil. per Apellum indicatis cap. iij. Meth. Sp.

APPROBARE opus, siue probare, est, ut uulgus loquitur, rectē & probē consummatum præbere. Id autem redemptoris est, non locatoris. Paulus de Locat. Si in lege locationis comprehensum est, ut arbitratu domini opus approbetur, perinde habetur, ac si uiri boni arbitratu comprehensum est. Ex Budæo. Porro approbare, & non contradicere, idem sunt Bartol. in l. nē in arbitris. C. de Arbitr.

APPROMISSOR est, qui quod suo nomine promisit, idem pro altero quoq; promittit. Festus:

APTA persona, pro conueniente alicui rei, & idonea. l. j. ad fin. de Constitut. Sp.

APVD particula, ad personam, uel locū simpliciter refertur. Hinc depositarius, commodatarius, & colonus, apud se habere dicuntur: dominus autem penes se. l. Titia. §. Caius. de Leg. secundo. Sed & Vlpian. tradit, penes se amplius esse, quā apud se: licet hæc differentia nō perpetuò constet, l. si quis in tantam. C. unde ui. Lege, Penes te. Spieg.

APVD ærarium pendere. Qui apud ueteres fisci debitores erant, interim dum eorum bona uenirent, cognoscereturq; quantum ex eorū bonis redigi posset, apud ærarium pēdere dicebantur. Autor Alcia. cap. xxij. lib. x. Parerg. Sp.

A Q

AQVA ubi uenundari solet, alimentorū appellatione continetur. l. j. ff. de Alimen. leg. Sp.

AQVA æstiuā est, quæ æstate sola uti expedit: l. j. §. duo aut sunt genera. d. tit. de Aqua cotid.

AQVA Claudia, cuius Pomponius meminit l. ij. de Orig. iur. Vide Claudia aqua.

AQVA cotidiana est, quæ duci assidue solet, tam æstiuo quā hyberno tempore. Hęc discer nitur ab æstiuā primū ex proposito utentis, utrum æstate tantū, an ea semper uti uoluerit: Deinde ex natura aquæ, cum nō nisi æstate duci possit. Postremò ex natura & utilitate loci, quæ non mittat aquam, nisi æstate. l. j. l. de interdicto ff. de Aq. cotid. & æsti. Sp.

AQVA palustris, est aquæ putrefactio.

AQVA pluuiā, & aqua cœlestis, pro eodem ponitur.

AQVA uiuā, quæ usui est, Labeo ait, interdicto, quod ui, aut clām, eū teneri, qui aquam corripit. l. is qui in puteum. ff. Quod ui, aut clām: Quære, Viua aqua. Spieg.

AQVA & igni interdicti, id est, iure ciuium Rom. priuari, exstimationē ponere, ac demerui ultimo supplicio, secundum Iuriscos. affici. Lege infra, Interdicti igni & aqua.

AQVAEDUCTVS, ius est ducendi aquam

perfundum, uel agrum alienum, ad irrigandum agrum meum, uel alterius, iure seruitutis constitutę. Hęc fit per fistulas subterraneas. Aquę huius autę fit per animalia. l. si prius. §. j. & ij. ff. de Aqua plu. arc. Quantopere autę curę fuerit priscis Romanis, ne quis uiolare ductus aquarum, necnon concessam deriuare auderet, cū ex multis apparere potest longę post editis Iurecoss. responsis: tum ex hoc, quod circus maximus, ne diebus quidem ludorum Circensium, nisi Aedilium, aut Censorum permissu irrigabatur. Agri uerō quos aqua publica contra legem quis irrigasset, publicabantur: cuius rei causa ædiles Curules iubebātur, per uicos singulos exire, qui in unoquoq; uico habitarent, prædiatę haberent, binos præficere, quorum arbitratu aqua in publicum saliret. Spieg.

AQVAEDUCTVM transduci per domum perpeti. Vide l. Si ego emi. ff. de Public. act. Sp.

AQVAM per fideicommissum relinquere. Vide Modestinum in l. Mela ait. §. quidam liber. de Alimen. legat. Sp.

AQVAM euocare, aquā abducere, apud Paulum in l. Proculus ait. de Dam. infec. Sp.

AQVAGIVM, quasi aquę agiū, id est, aquę ductus, appellatur, teste Festo. Hac uoce post Iurecoss. in l. Q. Mutius. ff. de Seruit. præd. rust. usus est Dn. Haloander in Græca uertenda l. pen. ff. de Via publica, quā ait: Præterea ut ante suas quisque ædes, publicas uias repareret, repurgetq; aquagia. Spieg.

AQVAGIVM facere deterius. Vide Pomponium in iam citata l. Quint. Mutius. Sp.

AQUALICVLVS, *ὕδατος ὀστρακίου* est, ab Aqualis, quod alium significat. Persius Sat. ij. Nugaris cum tibi Calue, Pinguis aqualiculus propenso sesquipedē extat.

AQVARIOLVS Festo dicitur, mulierū impudicarum sordidus affecla. Sp.

AQVARIOS uocat Vlp. seruos aquęgerulos. Rhodiginus scribit, Aquarium in Pomponio, ff. de Seruit. rust. præd. esse locum uidetur, unde ducitur aqua in fundum rigui. Vlpianus de Fund. instruit. legat. Hostiarij, inquit, topiarij, dietarij, aquarij, domui tantum deseruiētes continebantur. Quod ad Bistonium scribens comprobatur diuus Hieronymus: In lignarios, inquit, & aquarios damnauit. Sp.

AQVATIONEM pro irrigatione Palladius usurpat. annotauit & Rhodiginus.

AQVILEX, qui scientiam deducendę aquę habet: uel qui, Marcello autore, aquam colligit. Apud Iuricons. l. fin. de Iure immuni. Aquilices inter eos, qui immunes habentur, numerat: tametsi fuerint, qui uel errasse Iurecoss. affirmarint, uel aquilegem scribendū. Sed nihil obstat. Alciatus ait, ab eo qui aquilex nominandi casu dicitur, & aquilicem, & aquilegem deduci. Sicut & maior unicuique uideri debet Columellę, Iuriscōfultiq; autoritas, Nonij Marcelli testimonio: qui ignorasse uidetur, qui sint Elices. Huius dictionis explicationem infra pete. Sp.

AQVILIANA stipulatio, quia à Gallo Aquili

lio introducta est: qua omnes in uniuersum obligationes, quib. ultrò citroq; obstringimur, in stipulationem, & uerborum obligationem perducuntur, ut sic acceptilatione sopiri queant. l. & uno. §. eius rei. ff. de Accept. l. si donationis. C. eodem. Spieg.

AQUIMINARIUM uas, est quod quoquo uersum fundit aquas, à Græcis dictum Peritanterion, à *περι* circū, & *τρυγω*, spargo, irroro. Pōp. de Aur. & arg. leg. l. & si de aquiminario dubitatum est. & eo. tit. l. in argento. de Aquiminario. ait Celsus, se consultum respōdisse. Item de Supel. leg. l. j. aquiminarij sæpe meminit. Nebr.

A R

ARABARCHES, præfectus officio publicanorū. Vide Alc. lib. j. Prætermis. qui censet, non immeritò damnandos, qui apud Iuuenal. Arabarchen, simpliciter mollem accipiunt. Arabarchiæ uocabulum extat in Constit. C. de Vectig. commiss. quę sic habet: Usurpationē totius licentię submouemus circa uectigal arabarchiæ per Ægyptum, atq; Augustaneam cōstitutum, nihilq; super transductione animalium uendicari permittimus. Quę uerba indicant, arabarchen, præfectum fuisse exigendo uectigali de Pecuarijs, quę ex Arabia in Ægyptum deuehebantur: ut sit illud officij publicanorum. Sunt qui simpliciter mollē accipiunt: sed reclamante Alciato, qui eos damnandos existimat. Sp.

ARATRVM pati ciuitatem, id est, excidiū. sed & amittere est ius ciuitatis, illudq; ob delictum, quasi morte desinere habere. ut, teste Modestino, l. si ususfructus. Quibus mod. ususfructus amittit. passa est Carthago, & Mediolanum Insurię, Anno salutis M. clxij. Proprię pœna est Coniurationis atq; Inobediētię. Qua de re nō nihil attigimus in Scholijs nostris ad Ligur. Sp.

ARBITER dicitur non à lege, neq; à iudice, sed à litigantibus electus: qui totius rei potestatem habet. Ab arbitrando, id est existimando dictus: eiusq; sententię metu pœnæ standū est: quę si adiecta non sit, uulgò Arbitrator dicitur, nulla comminatione pœnæ formidabilis, sed quemadmodū Transactor arbitratur quod illi æquum uidetur. Vide Alciatum in l. si quis. §. omnes itaq;. C. de Pact. & in Comment. de Verb. signi. Spiegelius.

ARBITRI duo, si non consentiant, eligere debent tertium. l. item si unus. §. principaliter. & l. etsi ita. in princ. ff. de Recept.

ARBITRI sententię stare nihil aliud esse Proculus ait, quàm id agere (quantum in ipso sit) ut arbitrij sententię pareatur. Sp.

ARBITRI sententię stari debet, quam de re dixerit, siue æqua, siue iniqua sit: & sibi imputet, qui compromisit. autor Vlp. l. diem proferre. ff. de Recept. Sp.

ARBITRARI, est libera uoluntate aliquid declarare. ut habetur in l. si quis arbitrato. ff. de Verbo. oblig. Itaq; statuitur sententię arbitri, siue iustę, siue iniustę, uulg. l. diem. §. stari. ff. de Arbitr. Oldend. rectius accipit, s. pro existimare & censere ex æquitate. Compromissarij nanq; hi dicuntur,

dicuntur, quorum sententiæ, siue æqua, siue ini-
qua sit, metu pœnæ parendum est. Sp.

ARBITRATV rem terminare, sententiam
dicere, uel ferre, arbitratū esse: iudicare item ar-
biter dicitur. Scæuola in l. inter Statilianum. &
l. de his rebus. ff. de Recept.

ARBITRATVS boni uiri, nihil aliud quàm
æquitatem significat, ut ostēdit Old. in Tracta-
tu, quem de Iur. & æquit. edidit, ex Vlp. uerbis.
l. j. ff. Vfusfruct. quemad. caueat. Sp.

ARBITRII appellatione, non cōtinetur eu-
iuslibet prauus adfectus, sed arbitratu boni ui-
ri, in proposita autem. ff. Pro socio. l. hęc uendi-
tio. ff. de Contrah. emp. Est autem incorruptum
animi iudicium, quod arbitrium boni uiri dici-
tur. Siquidē hęc uox, Arbitrio, uel arbitratu bo-
ni uiri, semper denotat, debere abesse calumniā,
& agi rem sincerē ex æquo & bono. Vide & Ol-
dend. in Copia. Sp.

ARBITRIVM, non ipsa est sentētia, hoc est,
iudicium arbitri, ut magni nominis interpretes
uolunt, sed sententiæ dicendæ facultas. unde sic
Rubricam conceptam habemus, de Receptis ar-
bitris, & qui arbitrium receperunt, ut sentētiā
dicant. Vnde quidam rectē finit his uerbis: Arbi-
trium est facultas dicendę inter controuertē-
tes sententiæ, priuato consensu, non autem pu-
blica autoritate tributa. Arbitrium itē pro ipsa
sententiā, & toto cognitionis exercitio promi-
scuē ponitur, ut in l. Pomponius ait. & in l. qualē
autē. iam citata Rubrica. Nec laudum, tamen si
id quoq; magno errore receptū est, dici potest,
de quo infra. Rectē igitur Alc. aduersus Iaso. col-
ligit, ut aut proprio nomine arbitri iudicium ca-
reat, aut sententiā dicendā sit, l. v. §. fin. de Verb.
oblig. Inter arbitrium & iudicium, cum propriē
loquendum sit, differētia est, teste Cicerone, qui
inquit, in Orat. p. Comœd. Causam perdidisti:
propterea quod aliud est iudiciū, aliud arbitriū.
Iudiciū est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ.
Ad iudiciū hoc modo uenimus, ut totā litem
aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium
hoc modo adimus, ut neq; nihil, neque tantum
quantum postulauimus, consequamur. Iam mo-
nuit Dn. Oldend. uoces has, Arbitratores, Arbi-
tramentum, Laudum, à Commentatoribus in-
troducitas esse, pari incuria, qua rē ipsam negle-
xerunt. Spieg.

ARBITRIVM recipere dicitur, qui quasi
bonus uir receptus, admittit in se sollicitudinem
& curā finiendæ cōtrouersię priuatim transfer-
ri, cum alioqui non teneretur. Itaq; eleganter di-
citur teste Old. receptus, & recipere arbitr. Cæ-
tera in eius Copia. Sp.

ARBITRIVM iudicis, arbitrium boni uiri,
religio iudicantis. Papinia, in l. quæsitum. ff. de
Testibus. Omnia enim ista ex constante illa &
perpetua uoluntate boni & æqui uelut ex uno
procedunt, & eodē tendunt, scilicet ad dirimen-
das celeriter controuersias litigantium. Ex Co-
pia Dn. Old. Sp.

ARBITRIA propagare. Quære, Propagare
arbitria.

ARBITRIO tutorum legare pupillo. Vidē
l. j. iuncta Gloss. prima de Legat. j.

ARBITRATORIS nomen apud idoneos
autores Latinitatis, negant reperiri, nec esse ne-
cesse cōstitui differentiā aliquam inter arbitrū,
& arbitratorem, quod hic appellari queat seque-
ster pacis, aut arbiter honorarius. Porro pro lau-
do, aut arbitramēto, dicendum uolunt arbitriū,
aut sententiā arbitri. Sp.

ARBITRARIA pœna dicitur, quæ non le-
ge statuta est, sed iudicis arbitrio relicta.

ARBITRAMENTVM, quidam pro arbi-
trio, hoc est, arbitri sententiā usurpant.

ARBOR, generale nomē est, & appellationē
eius, uites quoq; & hederas & arundines & salic-
tum contineri, ex textibus Iuriscoss. relucet. Id
tamen excipitur, quod tam tenerū est, ut meritō
herbę nomine ueniat. l. certē. ff. Arb. furt. cē. Sp.

ARBOR cædua dicitur, quæ excisa repullu-
lat, siue ab eodem stipite, siue ex stirpibus: ut sa-
lix, arundo, cornus, fraxinus, esculus, quercus;
laurus, alnus, bætula, sambucus, populus, mul-
tāq; id genus species. Alc. de Verb. sig.

ARBORES euulsæ, uel uiuentorum deie-
ctæ. l. arboribus. ff. de Vfusfruct.

ARBOR uento deiecta, non iam arboris nō-
men, sed ligni magis obtinet. l. ligni. de Leg. j. Ar-
borē partimur in radicē, truncum, & ramos: di-
uidimus uerō in laurū, cedrū, quercum, &c. Sp.

ARBORVM grandium appellatione, quæ
intelligendæ sint, pete ex Alciat. Comment. ad
l. sylua cædua. de Verb. sig.

ARBVSTVM, locus est, quo certo ordine
arbores uitium causa plantantur. quæ sunt po-
pulus, ulmus, attinia, cornus.

ARCA, pro monumento, uel loculo in quo
mortui cōduntur in terra. in l. is qui intulit. ff. de
Relig. Item eodē significatu Arcula, in l. diui fra-
tres. eod. tit. Sed Arculam ipsam, si res exigat, in
locum commodiorem licere transferre, non est
denegandum. autor Mar. Sp.

ARCA camerata, id est, arcuata & conforma-
ta. Vlp. in l. si inquilinus. Locati. Vide in hunc lo-
cum Bud. Spieg.

ARCA lapidea, Caius in l. is q. intulit. Aduer-
sus eum, inquit, qui in alterius arcam lapideam,
in qua adhuc mortuus non erit conditus, mor-
tuum intulit, utilem actionem in factū procon-
sul dat: quia non propriē uel in sepulchrum, uel
in locum alterius intulisse dici potest. Sed & Pli-
nius de Viris illustribus p. loculo lapideo usur-
pauit. Absumptus est, inquit, positus apud Li-
byssam in arca lapidea. Sp.

ARCALIA, pro fisci quodam iure particula-
ri. Reliqua (inquit Theodosius) tam arcaliam,
quàm utriusq; ærarij, usq; ad incipientem primā
inductionem, iubemus ad indulgentiam pertine-
re. id est, remitti. Sp.

ARCARIVS est, qui pecuniā publicam ad-
seruat. Scæuola de fidei cōmiss. libert. l. Thais. Sti-
chū, inquit, rationibus redditis, manumitti uo-
lo. Stichus uicarius, probante domino, nomina
fecit. Et in C. Iusti. titul. est, de Susceptoribus,
& præ.

& præpositis, & arcarijs. Nebr.

ARCARIJ, & Atriarij, à Iureconsultis inter feruorum species numerantur. Eas refert Alex. Neapol. cap. xxv. tertij Genial. dier. & Pyrrh. lib. ij. de Quæst. magist. Sp.

ARCANVS homo, q. quæ audit, tacet & cōtinet optimè. Substantiue Arcanū dicitur secretū, cuius occultatio iuris naturalis est, quod nulla ciuili constitutione tolli potest. Alci. citat B. Thomā in enarratiōe l. bona fides. ff. Depof. Sp.

ARCEI. Lege. Biarchi.

ARCESSERE significat ad uocandum ire, uel uocare. apud Vlpia. l. i. §. legatis. ff. Vbi qui ager. Interdū accusare significat, & ablatiuo iungitur cum genitiuo. Cicero pro Cēlio: Ipse alterum iterum ambitus crimine arcesseret. Sp.

AREA, Festo locus est uacuus, quasi exaruerit, & nō possit quicquam generare, qualis est in qua teruntur menses. Florent. de Verb. sig. l. fundi. Locus, inquit, sine edificio in urbe, area: in ru re, ager. Nebriss.

AREA, locus sine edificio est, ab ariditate dictus, quod in ea fructus arecant: alij, quod solo sit nimio ardore arido: quidā, quod sicut ara in tēplis pura est, ita hæc ab edificijs pura, nec obrecta sit: sunt & qui ab aere dictam putent. Alciatus priorem etymologiā probat, nec in urbe sibi nomen uendicare arbitratur, nisi metaphoricè. Oldend. noster: Area, inquit, locus est purus in urbe sine edificio. Dicta non absimiliter, quod arida sit, nihilq. generet. Sp.

AREA in substantia bonorū est, ait Iulianus in fin. l. quoties. ff. de Vsfu. Sp.

ARENA, pro amphitheatro ponitur, quo in loco bestiæ conficiebantur: sic appellatus, quod arena in eo solo spargebatur, quæ sanguinem uel ferarum, uel gladiatorū effusum, ebiberet. Vlp. de Accusat. l. qui iudicio. Qui cū bestijs, inquit, depugnādi causa, in arenā intromissi sunt. & in l. j. de Postuland. Nisi in arena passi sunt sese honorari. Hinc & Arenarij dicti, qui operas suas locabant, aut obijciendo se feris, aut cōgrediendo cum altero gladiatorū. cuiusmodi homines infames sunt. Callistr. de Operis libert. l. hæc demū. Neq. arenarius, inquit, manumissus, & cætera. Nebriss. Quære, Harena.

ARBNARIAE, id est, arenæ fodinæ. Sp.

ARENIFODINAE. Vlp. Inde est quæsitū, an lapidinas, uel cretifodinas, uel arenifodinas ipse instruere possit. l. si cuius. §. inde est. ff. de Vsfu. Spieg.

ARCHIATRI, dicuntur medici Principis. ἀρχις enim Princeps, ἰατρὴς medicum significat, in aula Imperatoria. Alc. in Rubr. C. de Comitibus & archiat. lib. xij.

ARCHICAPELLANVS. Lege Capella.

ARCHIDVCIS appellationem primū Bruno frater Ottonis Imp. eius nominis l. insolēter assumpsit, teste Emilio Veronen. lib. Frac. hist. iij. Id postea Carinthianorum principes usurparunt: quibus extinctis, ad Austriacos simul cum ditione transijt, quod & hodie obtinent. Sp.

ARCHIEPISCOPI nomē in Apostolicis

literis non extat, quemadmodum nec hypodiaconi, nec archidiaconi. Extant autem in Pontificū & Ecclesiasticorum libris, nec nō apud Impp. in l. iubemus. in princ. C. de sacros. eccles. & Nouel. de Eccl. diuers. cap. §. iubemus igitur, tum alibi. Archiepiscoporū appellatione contineri & Patriarchas, Alberic. annot. Sp.

ARCHIEVNVCIVS, id est, cubiculariorū Regis princeps, cuiusmodi nunc est apud Cæs. Ferdinandum inclitus heros, Martinus à Guzman. de quo in dictione, Thesaurarij. Sp.

ARCHIGERON, princeps seniorum. ἄρχηρον enim senex est. C. de Episc. audien. l. archigerontes. Archigerontes, inquit, & diocetæ. Nebriss.

ARCHIGVBERNIVS, gubernatorū princeps, siue classis præfectus. compositum nomē ex ἀρχὴ Græco, & Latino, quod perrarō fit. Iabolen. ad S. Conf. Trebel. l. eius. Saturnius, inquit, archigubernius, ex classe Britannica. Sp.

ARCHIMANDRITA, agminis, siue gregis princeps. ἀρχιμάνδρα apud Græcos spelunca seu cubile est: multa q. alia significat. At Iustin. lib. j. Cod. pro Pontifice accipit. Reuerendissimi, inquit, archimandritæ. Idem coll. j. de Monach. Deo, ait, amabiles episcopi & archimandritæ. Vtrobique pro pastore. Nebriss. Sunt itaq. Archimandritæ, Abbates, quod ἀρχιμάνδρα Græcè, ut diximus, speluncam significat Latinè, uel gregem. Nā monachi olim in eremis, ἢ τῶν ἀρχιμάνδρων, id est speluncis, & cauis montium habitabant. Vel à grege pascendo sic dicti. Alciatus in l. ult. C. de Sum. trin. & fid. cath.

ARCHIMIMVS, mimorum princeps. Sunt autem mimi, qui in scena gestus, actusq. eorum quos irridere uolunt, soli imitatur: tum etiā mores, qui Ethologi nominantur, & Ethopœi: unde & Ethopœia, apud Quinti. poemata itē lasciuientia in turpitudine. ἀρχιμῖμος, quod est imitor. Iulian. de Operis libert. l. patronus. Nā si quis, inquit, archimimum, uel pantomimum. Pantomimi, rerū omniū sunt imitatores: Archimimi præcipui, & ceu mimorum principes. Sp.

ARCHITECTVS, princeps fabrorum. Νᾶ τέχνη, faber est Græcis, cuius scientia, ut inquit Vitru. est pluribus disciplinis, & varijs eruditionib. ornata: cuius iudicio probatur omnia, quæ à cæteris artibus proficiuntur, opera. Callistr. de Iure immun. l. quibusdā. Veterinarij, inquit, architectus. Nebriss.

ARCHIVA, grammatophylacia, siue chartophylacia, quæ Latinè tabularia, ac tablina dicuntur. Vlp. de Pœnis. l. moris. Quo loco, inquit, publicè instrumenta deponantur, archiuo fortè, uel grāmatophylacio. Rostra, forum erat ante curiā Hostiliam Romæ, à rostris nauium appellatū: ubi pulpitu erat concionantiū, his rostris ornatū: ibiq. legum tabulæ affigebantur, omnib. conspiciuæ. autor Salomon. in Cōment. ad tit. de Orig. Iur. Bud. ait, Archiuum ex Græco factū est. Archiuum autem etiam magistratuum ædes significat, & regiam, & palatium, & iudiciale forum, ex quo factum, ut Archiuum, & interposita u, Archiuum, significet chartophylacium. Sp.

ARCHOB-

ARCHOENOCHEVS, pincernarum, siue, ut Diuus Hieron. sub finem Quęst. in Genes. interpretatur, uinariorum princeps.

ARCHOS, Athenis magistratus erat, ut in Gallienis scribit Pollio. Alc. in Rubr. C. de Comit. & archiat. lib. xij. Vide & eiusdem cap. vj. opido elegans, Dispunct. lib. iij. Sp.

ARGENTARIVS, non tam argenti opifex est, quam is qui pecunias publicas exigit, aut pecunias sub fide publica permutat. Cicero in ea, quam ad Augustū Cæs. scripsit epistola, indicat illi ipsi autem fuisse argentarium. Atq; hi uulgo Campsores appellantur. Marcellus de Statu liber. l. Stichus. Aut argētarię, inquit, mēsa exerceitores. Item lib. ij. ff. de Eden. l. prętor. Nebriss. Sciendum tamē, quod argentarij, nummularij, mensarij, campsores, trapezitę, collibistę, fere idem significāt: nisi quod argētarij maiores negociatores erāt, qui non in permutando tantū, ut cęteri, taberna exercebant: sed qui etiā nummos scęnori collocabant, non suos tantū, sed etiam aliorum. Vnde argētariam facere, uel exercere dicebantur. l. Argentarius. §. j. ff. de Eden. & l. iam a Nebriss. citatis. Hi quoq; pręerant actionib. hoc est, uenditionibus quę in publico solenniter fiebant, rerum nō ad esum, sed supellectilem, uel alios usus pertinentium. Contractus quoq; apud eos celebrati, eorum calendarijs inscribebantur. Quod enim argentariorum olim fuerat, hoc hodie notariorum est officium publicum in contractibus describendis extra iudicium. Dicti aliās Collectarij, in l. quisquis. C. Si cert. petat. Alci. lib. iij. Dispunct. cap. xxij. Sp.

ARGENTVM factum etiam in historijs sepiculē lectitamus: id esse uidetur paratū non rude, sed elaboratum, cęlatumq;. Nam quę absoluta parataq; sunt, facta, eruditioribus dici solent. distinguitur tamē a signato, quod ex Seneca cognoscimus de Beneficijs primo: Libētius donabo argentum factum, quam signatum. Infectum argentum apud Paulum Octauenus ita definit, infectę materię pondus: signatę uerō numerū, factę autem speciē dici oportet. At Pomponius ff. de Aur. & arg. lega. Q. Mutius, ait, uasa argentea contineri, uelut paropside, trullę, pelues, & his similia. Infecti autem argenti, appellatio eandem materiā continet, id est non factam. Secundum Vlpianum argentum factum rectē quis sic diffinierit, quod neq; in massa, neque in lamina, neq; in signato, neq; in supellectili, neq; in mūdo, neq; in ornāmētis sit. l. Quintus. §. si. eod. tit. Sp.

ARGENTVM. Vide, Aurum obrizum.

ARGENTVM pustulatum. Lege, Pustulatum argentum.

ARGENTVM sublimatū, nusquā apud Antiquos repiri, traditū est. Planē uenenū est, quod semihora & minori spacio exedendo interficit. Nā omnia intrinseca, & pręsertim pręcordia, uelut ignis urit, ut attestatur Ant. Musa Ferrar. Sp.

Αργυρόκοι argenti sunt exactores. Hegend. in tit. C. de Suscept.

ARGENTVM uiuū, cuius uim naturę consulti maximam esse perhibent, atq; eius genera

quatuor. Gręci *ὁδὸς ἀργύρου*, quasi aqueum argentum uocant: a Romanis, ex motu, uiuum argentū. Hermol. Barb. hoc minerale & naturale existimat, Hydrargyrum arte factum: tamen apud autores tā Gręcos quā Latinos nomina confundi inueniuntur. Sp.

ARISTOCRATIA, est paucorū optimatū principatus, qui administrat omnia ad utilitatem publicam, qualis fuit Romę, cum senatus summa autoritate ciuitatis statū gubernabat, nihilq; pręter populi dignitatē, aut domi, aut foris spectabat. Quo tempore factę fuerunt leges, & senatuscōsulta. Hęc quādo corrumpitur, relicta scilicet administratione ad utilitatē potentium, cōtemptis tenuioribus, tunc fit Oligarchia: qualis fuit tempore Syllę. Quęre, Democratici. Sp.

ARGVBBE reū, est ipsum primō iudici deferre: deinde probationes in eum inducere: tū receptis testimonijs, & facto (ut uocāt) processu, eum accusare, id est, ad causam dicendam cogere, introductis aduocatis. Alciat. in l. qui accusare. C. de Eden.

ARGVAMVS, id est, argumētis probemus. in l. licet. §. possumus. ff. Naut. caup. Itab. Alberi.

ARGVIMVS autem, hoc est, probabiliter colligimus & demonstramus in iure nostro trifariam, lege, ratione, & exemplo. Methodum arguēdi Bar. tradidit singulari tractatu: clariss. itē uir Cl. Cantiuncula Iuriscons. eloquētiss. in explanatione legalium Topicorum, tyrūculorum Iuris disciplinę studium plurimum adiunxit. Sp.

ARGUMENTATIO ab argumētis differt: quod argumēta ea sunt, quibus causa probatur: argumentatio uerō elocutio, qua argumenta ipsa uerbis explicantur. autor Fortunat. Spiegeli.

ARGUMENTVM dictum est quasi arguto ac subtili quodā artificio elicitū. ut probat tex. in c. forus. de Verb. sig. Glossę sunt in l. de tutela. C. de In integr. restit. in l. desiderium. C. Depositi. in l. si uoluntate. C. de Resc. uend. Sp.

ARGUMENTVM pronunciat Cicero esse rationem, quę rei dabię faciat fidem. Ita etiam finit Bald. in l. conuenticulam. C. de Epis. & cler. Gloss. super Rubr. C. de Probat. & ibi Doct. Quę argumēti definitio, Catiuncula teste, ex l. si duo patroni. §. Marcellus. ff. de Iureiur. & l. qui filiū. §. fin. ff. ad S. C. Trebell. iuncto c. ad apostolicę. circa medium. de Re iudic. lib. vj. apertē sumi potest. Istic enim ex argumentis fuit rei controuersę facta fides. Sp.

ARGUMENTVM, pro probabili, uel nō necessaria pręsumptiōe, aut suspiciōe, ut apud Africanum, in l. non omnes. §. a Barbaris. de Remilit. Quo loco elegans est, Old. teste exemplum comparandę pręteritę uitę ad pręsentem: & contrā. Sp.

ARGUMENTVM ab allusione, cum illa ad similitudinem uocum solū referatur, non est iustū, nisi similitudini nominis, similitudo quoque rationis accedat. Sp.

ARMAMENTA dicuntur, quę ad instruendū aliquid pertinet, ut sunt in nauibus arma. remi,

ini, uela, antennæ, rudêtes, clauus, funes anchorarij, & cætera id genus. Ad hæc respexit indubiè Iurisconf. in l. j. §. quid si mutuam. ff. de Exercit. action. Spieg.

ARMAMENTA dicuntur, teste Sipontino, quæ ad instruendum aliquid pertinent. Vlp. l. iij. ff. de Rei uindic. Armamenta nauis, ait, singula erunt uindicanda. In nauibus autem armamenta sunt non solum arma, sed remi, uela, antennæ, rudentes, clauus, & alia eiusmodi. Sp.

ARMARIUM, rerum receptaculum, ueluti uestiarius. Spieg.

ARMARIUM, & armamentarium, ab eadè origine esse, id est ab armis, Varro autor est. Valla scribit, armarium esse, ubi reponuntur libri, ceteraq; huiusmodi: armamentarium, ubi reponuntur armenta & arma. Est igitur armamentarium, quod uulgo *Zeughuß* uocamus, ubi machinæ bellicæ, tela, sagittæ, aliaq; eiusmodi generis arma reponuntur. Estq; armamentarium priuatum, est etiam publicum. Spieg.

ARMATOS milites, lex Caligatos appellat: fortè nunc *curasser*. in Aut. Quibus mod. nat. efficitur. legit. l. à caligato. C. de Nupt. Vide infra. Miles caligatus. Imperitum uulgo armigerum appellat: quum hoc uocabulum denotet eum, qui in prælio gerit tela domini sui, ut scutum, ut arcum, lanceam, & cetera huiusmodi. Valla & hoc monuit. Spieg.

ARMATAM legibus, hoc est, ut elegatè Catiuncula explanat, iudiciorum atq; Legum præsidio uelut armatam & instructam esse maiestatem Imperatoriam, sapièter censuit Iustinianus in præcænio elementorum Iurisprudentiæ. Old. ceu grauiter dictu ab eo recipit alicubi: tametsi quidam, si dijs placet, Accursianorum patronus adferat, quod nemo adhuc conijcere potuerit, quid sit, Legibus armare, quid Armis decorare.

ARMENTA, Varro ab arando dicta tradit, quod principalis eorū is usus esset. arg. l. seruis. de Leg. iij. Spieg.

ARMENTVM quasi aramentum: ad quod boues maximè parabantur, ut inde eligerent ad arandū. Pomp. de Verb. sig. l. boues. Boues, inquit, armentorum magis quàm iumentorum nomine appellatur. Nebris. Alij id genus pecoris intelligunt quod est idoneum ad opus armorū, hoc est, quorumuis instrumentorum. Armento legato etiam boues cōtineri cōuenit, non etiam greges ouium & caprarum. Inter armentum & gregem quid intersit, latè explicat Valla lib. Elegant. iij. Spieg.

ARMILLAE erant ex auro, quas uiri milites ab Imperatoribus donati, gerebant: dictæ, quod ab armis, hoc est humeris dependebant. Fest. Vlpian. de Auro & arg. leg. l. argumento. In aures, inquit, & armillæ. Nebris.

ARMORVM appellatio non ad ea tantum, quæ offendendi causa habemus, refertur: sed & ea continet, quæ pro nostri corporis tutela gerimus. Scutum, gladius, cassis, idq; genus similia, postliminio reuerti negantur, quod turpiter amittantur. l. ij. de Capt. & postlim. reuers. Etenim

semper apud ueteres infame fuit, arma amittere. Explodit Angeli sententiam Alc. improprie arma dici existimantis, quæ solum defensionis causa parantur: quod id procul à Caij Iurisconsulti mente absit. Denotat itè scripta, seu instrumenta, atq; quæcunq; alia documenta, iuxta uulgarè illud, Non sumenda sunt arma ex domo aduersarij, quib. lædatur. l. j. l. qui accusare. & l. ult. C. de Edend. Spieg.

AROMATA in plurali (nam aroma non dicitur) quarundam herbarum fructus, odoris & saporis admodum grati, quibus utimur uel ad excalfaciendum uentriculum, uel ad appetentiam prouocandam, ut sunt zinziber, piper, saccharū, & huiusmodi, quas uulgo species uocat. Vlp. l. penult. ff. de Vusufruct. ear. rer. quæ usu consum. Silanæ, inquit, alicui legatus sit usufructus uel odorum, uel aromatum. Sp.

ARRA, simpliciter pignus est apud idoneos autores. Apud Iurecōs. uerò arra, uel arrabo, proprie illud est, quod datur pro emptionibus confirmandis. Nam quemadmodum Vlp. ait, sine precio uenditio nulla est, neq; precij numeratio, sed conuentio facit emptionem. Nebr. Sunt & arræ sponsalitiæ, quas utrinq; sponsus & sponsa mutuo dant in signum cōtrahendi matrimonij. Quære, Sponsalia dicuntur.

ARRALE pactū. C. de act. uedit. & empt. l. iij. ARRAE proxeneticiæ. Lege, Proxenetæ.

ARRESTARE, uulgo est aliquem, uel bona sua, per mandatum iudicis impedire, ne moueatur à loco, donec conquerenti respondeat. Arrestum, pro sequestro, uerbū quoq; barbarum est. Vide, Inijcere manum.

ARRIPARE. Lege, Plumbum in ripa.

ARROGANTIA, pro temeritate uoluntatis apud Zenonem Imp. in l. unica. C. de priuat. car. Lege, In iusticia. Sp.

ARROGARE, est in filium ac familiam sibi quempiam asciscere.

ARROGANS in mortalibus, eo quod de se plus quàm meretur, dicit: & mendax est, & iniustus, quia alienam, & sibi non conuenientem gloriam rapit.

ARROGATIO fit, cū quis quempiam qui sui iuris est, in potestatem suā loco filij accipit. In hoc differēs ab Adoptione, quæ fit, cū quis eū qui alieni iuris est, sibi adoptat, & propriū facit.

ARS, inquit Seruius, τὴν μίσην est: unde sine epithero malè ponitur, ut bonas artes, malasq; artes dicamus. Exempla in malā partē uocis accepta, habes in l. j. C. de his qui ad statu. confug. l. omnes. de Præscrip. trigin. ann. Sp.

ARTEMON, trochleæ genus tractoriū est, quod ἰναγὸν Græci uocāt: quo fune ductorio, per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, facili ductu importantur onera, uel exportantur. Alex. de Alex. Gen. dier. lib. j. cap. xxv. Est & Artemon, uelum addititiū, dirigendæ nauis causa ad aure flatum. ab ἀπρῶν de ductum, quod suspendere significat, & assuere. Vnde & ἀρῆνα item pro loro paruo accipitur, cui crumena assuitur. Est & hac similitudine trochlea, Græcè ἰναγὸν, qua ingentis

tis oneris lapides tolluntur. Nomen quoq; machinarij fabri. Alc. de Verb. fig.

ARTICVLATVS libellus, cuius formulā antiquitas ignorauit, idem qui Positionalis. Porro usus positionum & articulorum, modò non misceantur inutiles disputationes, & prisca seruetur forma, maximum adfert compendium in cognoscendis litibus, ut ait Oldend. Spieg.

ARTICVLVS, modò pro tempestiuo rei allicuius faciendo puncto, siue hora sumitur, ut in l. fi. C. de Offic. com. rer. priuat. modò p. thema te, seu casu, ut uulgò loquuntur. l. nò possunt. ff. de Legib. l. hoc articulo. de Hæred. instit. cum similib. modò pro membro, seu particula. l. cum oportet. §. sub hac. C. de Bon. quæ lib.

ARTICVLI calumniosi sunt, cū sub diuerso loquendi schemate habent aliquid, ad quod si in speciem respòdeas, aut negaturus sis quod prius negasti: aut contrà confessurus, quod paulo antè negasti, nò sine discrimine periurij. Quo modo id fiat, ostendit eleganter Oldend. de Formula libell. Spieg.

ARTICVLI captiosi. Lege, Captiosi articuli.

ARTICVLI impertinentes. Vide, Impertinentes positiones.

ARTIFICIALES operæ. Lege, Operarū duplex est species.

ARTIFICES sunt, qui rem à se in aliam formam elaboratā uendunt: quales sunt cerdones, fabri, pelliões, futores, textores, sarcinatores, fuliones, bractearij. Vide Alciat. in l. mercis appellatione. de Verb. fig.

ARTIFICIS nomine uidetur contineri ludi literarij magister, ex his Pauli uerbis: Duo societatem coierunt, ut Grammaticam docerent, & quod ex eo artificio quæstus fecissent, cōmunē eorum esset. ff. pro Socio. Spieg.

ARTIFICIUM Paulus & Modestinus pro scientia cuiuscunq; artis accipi uolunt. Martianus autor est, officium artificio mutari, nò idem ē cōtrario. Huius dicti rationem reddit gl. super uerbo Officiū. in l. legatis seruus. de Legatis iij. Notum est, artificium pro fraude quoq; sumi, & malitia: & numero multitudinis ferè pro artificibus: ut seruitia pro seruis, dicuntur. Spieg.

ARTIFICIUM sumptib. possessoris disce. re. Paul. in l. Cæterum. ff. de Rei uindicat. Spieg.

ARTIFICEM facere, apud Modestinum l. quod si. ff. de Rei uindicat.

ARTITVS, bonis instructus artib. Festus.

ARVALES fratres, dicti sacerdotes, quos Romulus primus instituit: seq; inter illos duodecim, fratrem appellauit, ut arua fruges ferrēt. Quorum insigne erat, insula alba, & corona spica. dicti ab aruo. Est autē Aruus, ager aratus, nondum satus, ut ait Festus.

A S

A S. Varro lib. j. de Lingua Latina assem ab ære dictū esse putat. As enim, & libra, & pondo, idē significāt: quod nec Accursius, ut mox sequitur, ignorauit. Sumitur tamē etiā p. integra quacunq; re. Veteres enim uolētes aliquid diuidere in partes æquales, ut hæreditatem, & quiduis

simile, id assem appellauerunt, & partes uncias. Ex asse hæres dicitur, qui solus est hæres. Spieg.

A S S A R I A pro obolis posita legimus. nam & assem pro re minima usurparunt priores, testimoniū Ciceronis & Plauti. Vnde ad assem redere, apud Plinium Cæcilium: etiam si aliter doctissimo interpreti est uisum. Spieg.

A S S E M, libram, & pōdo, idē significare, Accursius rectè admonuit: sed tamen asis appellatio, sæpius pro hæreditate accipitur. aliquando & nummum significat apud Latinos. Volusius Merianus (cuius nuper p. d. j. libellus, de Asis distributione, notis, & uocabulis) dicit assem in duodecim partes duodecimas diuidi, easq; singulas uncias uocari. De etymologijs aut horū uocabulorū, scribit M. Varro de Lingua Latina quarto, Alexander Neapolit. lib. j. Gen. dier. Budæus omnium exactissimè, opere pulcherrimo, ut ei tractationi peculiariter dicato. Quanquam à pristinis uocabulis nūc p. p. defueuimus, partem uocabulo utentes unā cū numerali nomine, ueluti, Instituo Titium in duabus tertijs, Caium in tertia tertiae: quod est perinde, ac si unū in bese, alium in triente instituam. Ex Comment. Viglianis ad tit. de Hæred. instit. lib. secundo. Spieg.

A S C I A ne polito, &c. uerba leg. xij. Tab. quæ explicat Dn. Oldend. in Scholijs.

A S C I S C E R E, pro approbare, discernere: ut in l. xij. Tab. cum Senatus, populusq; ascuerit. Lege cap. vj. & in illud Dn. Oldendorp.

Ασκησιον, locus in quo moniales seruantur, & ad pietatis studia exercētur. **ἀσκήω** Græcis exerceo: & **πύλω**, seruo, custodio, significat. Hinc Ascetria, pro Nonna, apud Iustinianum in cōstit. ult. de Sanctis. episc. tum alibi. pro qua uoce supposuerunt, qui eā non intellexerunt, Asistria, commentum ab asistendo ægrotis, sic dictam, ut & in tit. C. de Episc. & cleric. Asisterijs, pro Asceterijs legendum putarunt. Spieg.

A S C E T R I A, puella Deo dicata, monialis. Nouellis Constitutionibus lxxx. Budæus in Commentarijs.

A' S E soluere, quod barbari dicūt, soluere de suo proprio.

A S P E R G I L L U M, nouum uidetur, sed nò inelegans uocabulum: significat instrumētum, quo nos sacris aquis solemus aspergere, quarū antiquissimum usum Alberic. Campēsis cap. vj. lib. j. Eccl. Hierarch. astruit, cōtra scripturarios: quorū nomine, uir ille per omnia orthodoxus, complectitur quicquid portetorum, paulo sub excessum diui Imperatoris nostri Maximiliani, natum est, ad apostolicam ecclesiasticamq; subuertendam traditionem. Spieg.

A S P E R G I N E iactas res fieri deteriores, hoc est, mædæfactione, apud Callistratū, ad leg. Rhod. de iactu. l. nauis. §. cum autem. Spieg.

A S P E R N A R I, pro non agnoscere, recusare, apud Vlp. in prin. l. j. Quod quisq; iuris. Sp.

A S S C R I B I in ciuitatē, est recipi in ciuem:

A S S C R I B I uerò nūminib. est canonizari.

A S S C R I P T I C I I genus agricolarū ad finem originarijs, de quibus suo loco: dicti, quod aleribebantur

bebantur agricolationi: & recens admittebatur cum cæteris agricolis, ut unâ essent eiusdē cōditionis. Et (nisi fallor) nos adscripticios rusticos, siue colonos, Meyer uocamus, & uillam *ein Meyer hoff*. Spieg.

ASSCRIPTITII ciues nūcupantur extraordinarij, & haud ita pridem in ius ciuitatis admissi. Cicero pro Archia: Venit (inquit) Heracliam, quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, adscribi in eam ciuitatē uoluit, hoc est, ciuis fieri uoluit. *Burger vuerden*.

ASSCRIPTOR, idē significat quod Subscriptor. Est autem subscriptor, ut ait Pedianus, causidicus, qui causam adiuuare poterat. Sp.

ASSECLA, dicitur ab affectādo, qui officij causa deducit.

ASSECTARI prætexitatum, aut prætexitatam, est pudorem pueri ingentui, aut puellæ sugillare. Iustinian. in Insti. de Iniurijs. §. primo. Siue quis, aut matrem familiās, aut prætexitatum, prætexitatam uel affectatus fuerit. Ad i. Vlp. in l. item apud Labeonem. §. appellare. de Iniur. Cetera apud Budaicas Annot. Spieg.

ASSENTARI, ut lib. ij. Conui. apud Philelphum ait Muzanus, in uerbis est: sed Blādiri, in uerbis & rebus, cum aut dicimus, aut facimus quidpiam præter animi sententiam, placēdi studio: id quod fraude carere non potest.

ASSEQVI, adipisci, & quod uulgus lucrari appellat, *Erkloferen, Erlangen, Eroberen*. Impp. C. de Iure deli. Nec emere, nec donatū assequi, nec dānosam quisq; hæreditatem adire cōpellitur. Sp.

ASSERERE, est in libertatem uindicāre.

ASSERERE in seruitutem, est ex libero seruum facere.

ASSERERE manu, sunt iuris uerba. A quibus etiam Assertores dicuntur, uindices alienæ libertatis. Nā & causa ipsa liberalis dicitur, quæ actionem in se continet libertatis. Vide Donatum super illud Comici, Nam ego illam liberali assero causa manu. Spieg.

ASSESVRAE uerbo usus est Vlp. in l. iij. de Proxen. Spieg.

ASSESSORES dicuntur, qui assident iudicio: nō ut iudices, sed ut approbaturi iudicis sententiam. Paul. de Offic. assel. l. omne officium assessorum, quo iuri studiosi partibus suis funguntur, in his causis constat, & est. Est & in C. singularis tit. de Assess. & cancel. Nebris. Assessores itē dicuntur, qui ab illo cui delegata est iudicandi potestas, coguntur, ut sibi in causis cognoscēdis assideant, & suis consilijs adsint, quo controuersijs finis imponatur: Græci *συνδικητες* uocant. Lucas à Lenna, in l. omnes. C. de Decurion. lib. x. sentit iudicem sequi debere assessoris cōsiliū, nisi sit iniustus: tamen si Alexander Imp. apud Spartianū rectissimē cēset, non expedire reipub. si promouerētur iudices, qui nō per se, sed ope assessorū iudicarent. Domestici uerō iudices sunt, qui apud iudicem domesticorum officio funguntur: uel cōsej arcanorū iudicis. Cancellarij autē dicebatur, q. iudicib. libellos supplicatorios & offerebāt, & legebāt, quos hodie Notarios uocamus.

ASSEVERARE, quō distet à Profiteri, uide in l. non nudis. C. de Probat.

ASSIDVAE mulierū adulationes, p blandimentis continuis, apud Iustin. in l. assiduis. C. Qui pot. in pig. hab.

ASSIDVI fideiussores dicebantur locupletes: quam, teste Budæo, Galli Burgesiacam cautionem nunc appellant. Spieg.

ASSIGNARE libertum, ut ait Modestinus de Verb. sig. est hoc testari, cuius ex liberis libertum eum esse uelit. Spieg.

ASSIGNATIONES. Lege, Attributę pec.

ASSIGNO dominij translationē, non perpetuō signat, quoad cū pro ratione iuris, tum pro re nata accipiendum sit, ut docuit Bart. in l. si cōstante. ff. Solut. mat. Cui Bald. subscribit, in l. ubi adhuc. in fi. C. de Iur. dot. quod & antē monuit Oldend Spieg.

ASSIMVLO, pro comparo, nō assimilo dicimus: quōd pauci animaduertunt. Nam assimilare, teste Insulano, tollitur ē classe Latinarū uocum, non impediēte quicquam spurio illo sophistarum loquendi more, quo dicere solent, Istud assimilatur illi. Spieg.

ASSISTERE, pro præsentem & iuxta esse. l. fin. C. de Aduoc. diuers. iud.

ASSOLET, pro consuetum est, Marcel. in l. diuus Marcus. de Offic. præfec. Spieg.

ASTANDA, regū in Perside nuncios Angaros nūcupatos, à doctis obseruatum est, atq; illarum gentium esse uocabulum Herodoto uideatur. Sicuti astandę ferē notionis eiusdē, hoc est, grāmaphori siue tabellarij, qui certis itinerū spacijs permutarentur. Plutarchus in libro de Alexandri fortuna scribit, Darium Persarum regem fuisse quandoq; regis astandam. Spieg.

ASSVLTVS, ob quē quis feudo priuatur, est impetus in personam, uel locum, siue hoc pedibus fiat, uel equo, aut machinis, uel alia quacūq; re assiliatur. Vide Baronem à Tautēberg. in tit. v. lib. j. Feudorum. Spieg.

ASSVMPTIO, pro professiōe. Vlp. ad Municipal. Assumptio originis quę non est, ueritatem naturę non perimit. Spieg.

ASSVRGERE, p honorē præbere, ferē adiungitur datino, de quo uide Vall. lib. v. Trebatius Iuriscos, fretus Cæsaris beneuolētia, adeunte quondam Cæsarem cum plurimis honorificentissimisq; decretis senatu, sedētem eum pro æde Veneris genitricis admonuit, ut P. Cassurgeret: quod ille ita agrē tulit, ut subirato uultu Trebatium respexerit. Quam tamē despecti senatus cōtumeliam autores inter præcipuas Cæsarianæ necis causas commemorant. Spieg.

ASYLIA, ab esylo dicta, dicitur pro cō iure libertatis & ueniz, quod quis apud aras consequitur: quam Immunitatem Ecclesię uocat. Vide Budæum in Annotat. prior. Spieg.

ASYLVUM, *ἀσύλον, ἡ σίπη*, quod est trahere, quasi asyrum, Misericordię templum, unde neminem per uim extrahi fas erat. Ferr. Insti. de his qui sunt sui, uel alie. iur. §. qui ad ædem.

ASYLI etiam dicuntur à Græcis, homines à uiolentia

uolentia tuti, ut sunt sacrosancti, quos attingere sine periculo non licet, nec prehendere: quales erant Tribuni plebis apud Romanos, & Caudaceatores.

ASYSTATOS, id est, non consistens status. Africanus hac uoce usus est in l. qui quadringenta. ad leg. Falcid. ut uulgati habent codices, tametsi in Nor. text. *τὸ ψυδόμενον* legatur. Iuxta Alc. utraque lectio uidetur posse defendi: nisi quod alterum ad rhetores, alterum ad dialecticos pertinet. Vide eum cap. viij. lib. Parerg. j. Spieg.

Ἀσύναντος, apud Scæuolam in l. Si sic. ij. ff. de Verbor. obligat. pro hac dictione, qua is usus est, Alciato teste, cap. xvij. lib. ix. Parerg. Dd. eandem Græcam non intelligentes, supposuerunt hæc uerba, Si actum sit: sanè quàm ridiculè, ut idem rectè dixit. Cuius significatione Imp. Iustin. sic expressit in emendatis codicibus l. pen. C. de Verb. sig. Aut pro Et accipi, ut uideatur copulatio modo prolata, qui cōiungi non potest. Græcè *ἀσύναντον* dicitur. Spieg.

A T

ATAVVS pater abauis: sicut atauia, mater est abauis. Fest. Atauus, quia ata, uel tata est aui, id est, pater, ut pueri usurpant.

AT, Atq. particulas uariè accipi, demonstrat Albericus.

ATQVE si, Vlp. non inelegāter usurpat pro perinde, cum inquit: Pro eo habendum est, atq; si nullo iure factum esset. Ceterum Grammatici indicant, Atq; uarijs particulis pro uarijs significatis succedere.

ATQVE si gemina fiat, auget, intēditq; rem de qua agitur. Vide Gellium cap. xxix. lib. x.

ATQVI p. imò, apud Vlp. in l. Barbarius Philippus. de Offi. præf. & alijs locis similib. Atquin p., sed tamen, apud eundem, l. j. Si seruit. uind. Sp.

ATHLETA, interpretatur pugil, siue certator, *ἀθλητής*, *ἀθλῶ*, certamē, *ἀθλον*, præmium certaminis. Vlp. de Excusat. Athletæ, inquit, habent à tutela excusationem. Idem de His qui not. inf. Athletes aut, ait, artem ludicrā nō facere. Nebr.

ATHLETARVM nomine, gymnicus omnis intelligitur. Hi autē sunt *παλαῖστροι*, id est, luctatores. *Ἀρσενί*, cursores. *πύρραιοι*, pugiles. *Δισκοβολοί*, qui discum in sublime iaculantur. *ἀκονιστοί*, qui saltus pernecitate cōtendunt. Bud. in annot. prior.

ATNEPOS, & atneptis, filius uel filia abnepotis, uel abneptis.

ATRIDAE, Agamemnon & Menelaus Atrei filij, qui Græcorum principes fuerunt in expeditione Troiana. Vlp. in l. Si uxor. de Adul. indicat ceu uulgò iactatū, autore Sex. Cæcilio, illud Homericum, *ὃ μὲν οἱ φίλεσσ' ἀλέχοντο μερόπων ἀνδρῶν Ἀτρεΐδαι*: id est, interprete Erasmo: Num solis hominū Atridis affectus amorq; Vxorū est? Hinc & Maro Homerum secutus lib. Aen. ix. Coniuge prærepta, nec solos tangit Atridas iste dolor. Vide Bud. in poster. annot. citato titulo, Alciatum lib. ij. Prætermissor. eod. & Roterod. in paræ. Atridæ non soli amant uxores. Spieg.

ATRIENSIS, siue Atriarius, seruus est qui alijs seruis à domino præponitur. Dictus, quod

atrio, hoc est, primæ domus parti, ubi apud antiquos diuitiæ adseruabatur, custos adhibebatur. Vlp. de Fun. instruēt. l. instrumenta: Si uilla, inquit, cultior est, ueluti atrienses & scoparij. Item de Verb. sig. l. in lege: Vtrum, ait, dispensatores insularij, uillici, atrienses. Nebris.

ATRIENSES, domini negocia procurabāt, res uenales distrahebant, debita exigebāt, & in alios seruos non parum iuris usurpabant. Ab atrio dicti, in quo sportulæ, cibaria ue distribuebantur. Alciat. de Verb. sig.

ATRILICIVM, eam atrij partē significat, in qua olim licia etiam texebantur. autor est Afcon. Pedianus. Spieg.

ATRIVM quid sit, & unde dicatur, Festus indicat. Tu autem uide, quæ in dict. Seruorum species, infra relata sunt.

ATROCIA facinora dicuntur, homicidia, adulteria, & omnia capitalia crimina, per glo. singularem in l. ad ea. ff. de Reg. iur. Spieg.

ATROCEM iniuriam, quasi contumeliosiorē & maiorem accipimus. Vlp. ait, de iniur. Idē in l. ij. in fi. Aut ut ad spectu, inquit, atrox iniuria æstimetur. Quot modis illa fiat, à Iustiniano petendum est. §. atrox iniuria. Instit. eod. Spieg.

ATROCITATEM facinoris habere, dicuntur flagitia maiora: cuiusmodi sunt, quæ ad publicorum iudiciorum uindictam pertinent. Sp.

ATROCIORES fures, quoniam noctu furtum cōmittunt ui priuatæ adiunctū: metu enim relicto pallio diffugiunt uiatores. tametsi uerisimile sit, expoliatores à Iureconf. eos potius esse dictos, teste Alciato. Spieg.

ATROCITER uerberandi ius habere. Venul. de Offic. Proconf. l. si quid erit.

ATROX, contrariū miti. ut, sententia atrox, tametsi iuste dicta sit. Vide Glof. super uerbo, Atrocitate. in §. maxima capitis. Instit. de Capit. dimin. Spieg.

ATROX persona, quæ uel maiora flagitia habet, *die etruas mehr auff der huben hatt*, iuxta uulgatum dictum: uel quæ sæuitiam præ se fert, apud Paulum in l. iij. de Offic. præf. uigil. Sp.

ATSI particula, aduersatur & factio, & iuri: concertationi. ext. de Appell.

ATTAMEN, una dictio, notæ significationis, in l. ij. de Offic. assess.

ATTAB appellatur, ut Festus attestatur, qui propter uitium crurum, aut pedum plantis insistant, & attingunt magis terram, quàm ambulant. Nos *Schurpfer* oder *lurtcher* appellamus. Sp.

ATTENDERE, uerbum est non plenū, sed nudum. animum enim subaudiendum est, significatq; aduertere. Arcadius l. fin. de Testib. Mandatis cauetur, ut præsides attendant, ne patroni in causa cui patrocinium præstiterunt, testimonium dicant. Spieg.

ATTENTARI pudicitia dicitur, cū id agitur, ut ex pudico impudicus fiat. l. attētari. ff. de Iniur. Obseruandum autem, aliud esse attētare, aliud adsectari. Appellat enim, qui sermone pudicitiam attētatur. Adsectatur, qui tacitus frequenter sequitur. Absidua enim frequentia quasi præ-

bet nonnullam infamiam. Vlp. in l. ite apud La-
beonem. ff. de Iniur. Spieg.

ATTENTATA, interpretum, non autē Iu-
reconsultorum est uocabulum.

ATTENTIVS moneas, & inducas, qd hęc
sibi uelint uerba in Principis rescripto, latē ex-
plicat Arch. in c. si pauper clericus. de Præben.
lib. vj. Spieg.

ATTESTARI, propriē est, absenti denūcia-
re. Cur autem magis absenti, quā præsenti de-
nūciamus, scitē Alc. ut omnia, exponit in l. sub-
signatum. De Verb. sig.

ATTESTATIONES, dicta testium sunt,
uel testimonia, ordine iuris scripto deducta.

ATTINERE, pro curare, barbarū est: ut ali-
cubi Accurs. interpretatur. Impersonaliter ferē
legitur pro pertinet, decet, conuenit. l. quod atti-
net. ff. de Reg. iur. Spieg.

ATTINGERE hæreditatē, apud Iuriscōn.
reperire est: quemadmodum dixit Cic. ad Atti-
cum scribens, libro Epist. vj.

ATTINGERE rē quis dicatur, uide de Pe-
tit. hæred. l. sed et si. §. si quis re sua.

ATTRIBUTAE pecuniæ nūcupantur, quas
nunc assignationes dicimus. Et tributum à tri-
butus dictum: quod ea pecunia quæ à populo
imperata erat, tributim à singulis proportionē
census exigebatur. Ab ea attributa, quæ assigna-
ta erat, dicta est.

ATYPVS. Vlp. tria nitia linguæ expressit in
l. Offilius. de Edil. edict. & aliud præterea, quod
Atypi nomine uocauit: quod quid sit, Bud. se nō
dum inuenisse ingenuē fatetur. Existimat tamē
ab etymologia uocabuli, eos esse Atypos di-
ctos, qui nō satis exposito plectro linguæ uteren-
tur, quasi aerē nō ferientes: uel quasi nō satis uer-
ba exprimentes, cōformantes uē. Hos, ni fallor,
Gæxer, uulgō uocat nostri Germani. Bap. Egnat.
cap. ix. Racemat. in fin. Aphthiphum legendum
existimat, uocemq; interpretatur, qui aphthis,
hoc est, ulceribus oris laborarent. Spieg.

A V

AUARITIA, ex græcō nomen est sortita. Inter-
pretes existimant, eam propriē esse in retinēdo,
ut cupiditatē in acquirendo: sed falluntur. Nam
incitata semel uanis indicijs auaricia, ad alia ac-
quirenda se accingit subinde: quod nondum sit
consecuta tantū, quantū satis sit, ut uoti fiat cō-
pos, ut ait Viues lib. iij. de Anima. Porro ne quis
auariciam exerceat in sacrosanctis Iudicijs, ubi
latissima est, Oldend. teste, extorquendæ pecu-
niæ occasio, prætextu sportularum cōstituta est
actio condititia de Sportulis. Cuius meminit
Iust. in §. tripli & quadrupli. Inst. de Action.

AVARVS appellatur, cæcus & ambitiosus,
c. quorundam. de Elect. lib. vj. quia excæcatur
eius animus, ut agenda non uideat, & à prohibi-
tis non declinet. l. vij. dist. Virum. & c. Sicut hi. &
differentia inter auarum, largū & prodigum ha-
betur, de consue. ex par.

AUCTIONEM facere, est per auctionē uē-
dere. Est enim auctio rerum uenditio, quæ in pu-
blico & celebri loco fit. Inde Auctionari, est pu-

blicē & ferē sub hasta uendere, non ea quæ ad ei-
sum pertinent, sed ea quæ ad supellestiliē, atq; ad
alios usus. Vall. Hinc proscribere auctionē, pro
uendere usurpant, quod auctio fiat in ijs quæ pu-
blicē uenduntur per augmentū precij. Lege Jac.
Bugel. in j. Orat. Cic. de lege Agrar. Spieg.

AUCTIONARIA atria, in quibus auctio
fiebat. Sic auctionarię tabulæ, in quibus auctio-
nis ratio notabatur.

AVCTOR. Lege, Autor sæpe.

AVCTORAMENTVM, sumitur pro obli-
gatiōe, nexuq; ac ueluti stipēdio, precioq; eius
q sit auctoratus, id est, obligatus. Merces igitur
in ipsis mercenarijs, est auctoramentum seruitu-
tis: quoniam mercenarij ad tempus seruiunt, ut
auctoramentum, id est, mercedē seruitutis præ-
mium cōsequantur. Hinc Auctoratus, auctora-
mento obligatus, mercede conductus dicitur.

AVCTORARE, obligare est. Et auctorati
milites dicuntur, qui sacramento astricti sunt, &
quasi obærat, hoc est, græ stipendiario obstricti,
ac iam non sui arbitrij. Inde & Exauctorare, au-
ctoratum & astrictum dimittere, & abire sinere,
ac suo arbitrio reddere. Bud. in l. ij. de His qui
not. infam.

AVCTORATVS. Lege, Auctoramentum.

AVCTORITAS, ab auctore deducitur: cu-
ius dictionis in iure quinque significatiōes & qui-
dem nondum in uulgus proditas, Alciat. scribit
reperisse se. Et prima est, ut ius rei suæ uendican-
dæ, qualibet usucapiōe reiecta, significet. Vnde
in l. Atinia dicebatur: Quod surreptū erit, eius
rei perpetua auctoritas esto. & in Lege xij. Tab.
Aduersus hostem perpetua auctoritas. & si quæ
similia ab eodem declarata. Alia significatio est,
ut actionem pro re euieta significet, ut apud Ve-
nuleium l. si. de Euiet. Tertia, cum pro iure acci-
pitur, quod quis ab auctore, id est, uenditore con-
sequutus est. §. si. de Pig. act. Quarta, pro iudicis
edicto reperitur. l. j. C. Si cert. petatur. Quinta,
ex Theodosij nouella cōstitutione, de Indulgen-
tiji reliquorum accipitur, ubi pro mādato & iussu
Principis, seu senatus legitur. Spieg.

AVCVPATIO, pro lucro. Vide Budæum.

AVCVPIORVM & uenationū redditus. ui-
de Vlp. l. si fundi. ff. de Vusufructu. Spieg.

AVDENTER, apud Vlp. in fin. l. j. Si pars hę
redit. pet.

AVDACIA, pro fidentia, proteruitate. Vlp.
de Public. & uectig. Quantæ audaciæ, quātæq;
temeritatis sint publicanorum factiones, nemo
est qui nesciat. Albericus indicat in bonam acci-
pi partem Audere uerbum. Volunt nomen Au-
dax, quod non tantū ad hominem, sed ad factū
refertur, pro forti & strenuo accipi. Vide Eras. in
Chiliadibus, Fortes fortuna adiuvat. Spieg.

AVDACIOREM spe fieri, hoc est, cōfiden-
torem, proteruiorem, apud Iuriscōn. in l. j. in prin.
Si is qui test. liber esse iuss. fu. Spieg.

AVDACISSIMVS quisq; Vlp. de Carbon.
ed. Nam si aliter obseruetur, inuenta erit ratio,
quemadmodum audacissimus quisq; eo maio-
re iniuria imuberem adficiat, & cætera.

AVDACTER, id est, confidenter, in malam partem: quod mali plerunq; faciunt, & tamen à multis iustam causam tueri creduntur. Spieg.

AVDIENS dicto. Alphenus in l. arbiter ex cōpromisso. de Arbit. Alter ex litigatoribus dicto audiens non fuerat, hoc est, non obtemperauerat. Spieg.

AVDIENTIA, etsi est nomen Latinum (Cicerone namq; de Senect. audientiam sibi facere dixit) tamē Canonistæ, ut pleraq; alia, ineptè loquuntur, audiētia causarū, audiētia literarū, Sp.

AVDIENTIA. Audire uerbū, uarij usus est, & elegantis. Frequenter autem accipitur pro eo quod est, Pareo præcipiēti. Sic uidetur accipienda Episcopalis audiētia, de qua tract. tit. vij. lib. j. Cod. Siquidem expeditissimum est, Imperatores cōstituisse in primitiua Ecclesia de rebus & personis Ecclesiasticis. Audiētiæ uocabulo Plautus est usus in Pœn. & Cic. de Senect. Vulgò ineptè utuntur hac uoce, cum hominem multæ auctoritatis, ac gratiæ, aut celebris exultationis, dicunt esse magnæ audientiæ. Nec ignoro, nostros usurpasse d. tit. audientiam, pro iurisdictione, sed ut rudes temporum. Spieg.

AVDITOR contradictarum, hodie insigni officio clarus, quod uersatur circa rescripta, cōstituēdosq; iudices extra Romanā curiam: ut & quos auditores nūc uocant Sacri Palatij, quib. Pont. Maxi. causarum cognitionem mandat.

AVDITOREM ueteres pro eo solū accipiebant, qui aurenus adesset, donec tādē etiam pro quolibet discipulo usurparunt. l. ij. §. pen. de Orig. iur. l. cū scriptū. de Dot. rel. Vnde

AVDITORIVM, appellatur locus ubi causæ audiuntur. l. contr. §. is qui. de Re iud. Porro, Auditorium propriè ad Imperatores, Consistorium ad Rom. Pont. interpretes pertinere existimāt: licet nostro iure constet, id haud perpetuū esse. Pro ludo literario quoq; dici cœpit. l. j. C. de Stud. liber. lib. xj. Auth. habita. in fin. C. Ne filius pro patre. Vide, Secretarium.

AVENTINVS, Pompon. l. ij. de Orig. Iur. §. & cum placuisset: Signa, inquit, in Auentinum transtulerunt. Hic mons extra pōmœrium fuit Romæ, propter alteram ex duabus causis, aut quod plebs eò secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aues non addixissent. Spieg.

AVERSIONE, uel per auersionem emere, ut Budæus legit, suffragante Nor. textu, est, quū periculū uēditor à se auertit in emptorem. Modest. in l. qui officij. de Cōtrahend. empt. Res auersione emptā, uel si non dolo uēditoris factū sit, ad periculum emptoris pertinebit, etiā si ad signata nō sit. Ibidem, per auersionem uino uendito, id est, ut periculum acoris & mucoris sit emptoris. Sic per auersionem nauem conducere, in l. j. de Exercit. act. §. exercitorē. Interpres, rē auersione emptā, ut corrupti codices habent, accipit, p omni aduerso casu ab emptore suscepto. Bart. secutus hanc expositionem, docuit periculi appellatione, casus fortuitos contineri. Certè quā rectè id ex hoc responso colligat, ipse dixerit. Spieg.

AVERTA dicitur ex eo quod auersa sit. est enim *ὑπερμαχολον*, id est lora latiora, quæ p terga equi iugalis excurrūt, sub alis eius succincta. Iuriscons. in l. quoniam. de Cursu publ. Sella (inquit) cum frænis, sexaginta libras, totidē auerta non trāseat. Hæc ex Budæo in poster. Annot. Accursio Alciatus ad stipulatur: Sed quid, ait, si capitis ornamentum, quo habenæ figuntur, intellexerimus, ab auertendo: quod equi per eam uertantur, prout sessori uisum est. Spieg.

AVERTERE hæreditatem, pro auferre, seu eripere capitur.

AVFERRE, & pro è manibus rapere, & pro furari accipitur. Vide l. ij. & ibi not. ff. de Incēd. rui. nauis. §. non solum autem. Spieg.

AVFERRE dies, est dierum dilationem impetrare.

AVFERRE iudicio, id est, uincere. Bud. Mit *yrtheil erlangen, erhalten, oder erkoferen*.

AVFERRE pignora, *ymb schuld pfenden*.

AVFERTVR leuius, quā datur. l. non statim. de Pecul.

AVFVGIENS à fundo ante uim illatā, non dicitur ui pulsus. l. metum. ff. de Eo quod met. caus. Spieg.

AVGERE spectat ad quātitatem, Ampliare ad precium. C. de Sacrosanc. eccles. l. iubemus nulli. de Iur. fis. l. non intelligitur. §. diui. Augere hæreditatem, gregem, & pecorum partus. in fin. l. sed etsi. ff. de Petit. hæred. Spieg.

AVGMENTVM, pro accessione, Anfall. de diminutioni, *Abgang*, opponitur iuxta uulgatum illud: Hæreditas & augmentum recipit, & diminutionem: primū ex fructibus, deinde ex precijs rerum hæreditariarū exactis, uel quæ exigipotuerunt. l. item ueniunt. §. item non solū. & §. fructus. l. si quo tempore. ff. de Petit. hæred. Sp.

AVGVSTALES erāt, qui primos ordines in bello ducebāt, quod ab Augusto ad id munus essent adiūcti. l. quinq; summates. de Decurion. Verius tamē hac lege dignitas est, quæ inter magistratus municipales erat. Alciatus C. de Dec. l. præallegata. lib. x. Strabo autor est, deuicta Cleopatra, in certā administrationē Ægyptū reductam, & ad eam mitti solitos moderatione & prudentia insignes uiros sub præfecti titulo. Is est præfectus Augustalis, qui uicem regis obtinet, teste Alciato. Vide l. unic. de Officio præfec. Augustal. Dicūtur itē Augustales oēs Cæsarei.

AVGVSTALES itē sunt omnes Cæsarei ministri ad palatium principis. Augustale namque est ipsum principis prætorium: & Augustales prætoriani, custodes Palatini sunt, qui & Comitatus dicti: & Cæsariani, & Curiales, id est aulici, quos Curtisanos uulgus appellat. Ex Pyrr. Sp.

AVGVSTI dicuntur, qui nunc regnant, & à Senatu Imperatoris nomine honestati sunt: at Cæsares, qui ab ipso Augusto electi sunt ad regēdam prouinciam aliquam, cum Cæsaris honore tantum, donec Augustus uixerit, post eius mortem successuri in Imperio. Alc. C. de Excus. artif. lib. x. Quære, Imperatores appellantur Augusti. Alijs propriè est Augustus, cui summa in rebus

gerendis autoritas obtigit. Cæsar uerò qui iam quidem administrat, sed ad Augusti nutù, teste Alex. Neapolitano, nemo ambigit, quin à Diuo Iulio & Octauio, reliqui Imperatores, Cæsares Augusti dicti, cognominatiq; sint: partim quòd desiderio illorum post funera teneretur, partim quòd ipsi quoq; ad præclara facinora obeunda inuitarentur. Sed & mulieres Augustas dictas, præter historià Vlpianus indicat, quò in l. princeps. ff. de Legib. ait: Augusta licet legibus soluta, non est. Qui primus apud nos interpretatus est Augustù *ein Meerer*, quod uulgò receptù est, putauit deductà uocè ab augèdo: quod Insulanicus Huttenus probare uidetur, quò arrogantes titulos perstringès: Et uult Cæsar, inquit, inuictissimù triumphatorè se dici: cum alioqui docere possimus, socordia, negligentiaq; Cæsaris Romani factum terminum Imperij Christianorum iam inde à septingentis annis quotidie angustiorè, & ferè de nobis hostes triùphasse. Augusti uerò duo, quàdo facti, quèrè, Duo Augusti.

AVIARIVS, qui auario præest, hoc est, loco in quo aues educantur. Vide Colum. lib. viij. ca. j.

AVIA, mater est parentum, sicut auus pater parentù. Auia negocia nepotis administrat. Vide l. Nefenn. ff. de Neg. gest. Spieg.

AVLAEVM. Vlp. l. sed & si quid de usufructu: Velut aulaei, inquit, uel alterius apparatus. Sed & apud Ciceronem pro Cælio, in singulari legitur. Nam uisitatius in plurali & neutro genere Aulae legitur: rapeta sunt quibus parietes & aulae ornatus causa teguntur. Spieg.

AVLICVS, qui aulae sectator est assiduus.

AVOCARE, pro auertere, retrahere, apud Callistrat. §. fin. de Testib. Testes, inquit, non temerè euocandi sunt per longum iter, & multo minus milites auocandi sunt à signis uel muneribus, perhibendi testimonij causa. Spieg.

AVRARIA, uox ab Alciato obseruata in Codice Theodosiano, functionis nomè est, què collatione Iustrali exigebatur de rebus promercalijs & uenaliitiarijs. Eà sustulit Iustinian. lib. xj. Cod. Spieg.

AVREA pecunia in l. tres fratres. ff. de Pact.

AVREAE uestis Iurisc. in uulgatissima l. uestis. de Aur. & arg. leg. nullam facit mentionè: nec est quod mireris. Nà ad ea potius debet adaptari ius, què frequenter, quàm què perrarò eueniunt. Neq; enim tam frequè erat usus panni aurei temporibus illis, quàm est hodie, quo hippotoxotæ nostrates, nec nisi proscissis utuntur, ait Baysius. Spieg.

AVRES propitiæ opponuntur hebetib. quas habere dicuntur, qui non curant què audienda sunt, audire. Vlp. in l. si extraneus. de Iur. dot. Nequaquam enim iudex propitijs auribus audiet mulierem dicentem, Cur patrem, &c. Spieg.

AVREOS quadringètos Pamphilæ dari uolo, ita ut infrà scriptù est à Iublio actore, aureos tot & in castris quos habeo tot, & in numerato quos habeo tot. Exponit Vlp. in prin. l. quidam testamen. ff. de Leg. j. Spieg.

AVRELIVS Antoninus Imperator, qui ad

appellationè ex Germania iudicauit, ut memoriz tradidit Paulus in l. non putabam. de Cond. & demòstrat. is est, qui uirtute & eruditione insignis, Philosophi cognomentù tulit. Bella gefit in Germania contra Marcomannos: quorum loca hodie tenent Morauj & Silesij. Spieg.

AVREVS nummus. Aureum ubiq; pro solidò Glossæ exponunt, ut in l. fin. ff. de In ius uoc. & in l. quicunq; ff. de Ser. fugit. & alijs plerisq; in locis, iuxta Dn. Old. Aurei æstimationem apud Iurisc. interpretari oportet ad seculi sui rationè, non autem, ut Accursius putauit, pro quatuor libris. Verùm apud Iustinianù, solidi pro aureo, summà quatuor librarù non excedant. Quod autem apud eundè in §. postea. Instit. de Success. libert. pro mille sestertijs unù aureù accipimus: inopià sui seculi respicit. Neq; enim diuitiæ Romanorum sub Iustiniano cõparari possunt cum ætate aurea, què sub Augusto fuit: quo tempore lex Papia lata, propter magnas Romanorù diuitias mille sestertia requirebat. Nò aut uoluit aureum ualere mille sestertijs, quia id, Alciat. teste, ineptissimum esset dicere. Proinde & hodie, ut rectè monet Old. ex præsentè rerù statu colligenda est æstimatio aureorum, hoc est, florenorum Rhenensium: ut temporib. deferuiatur, ac benignior interpretatio, pro minore quantitate locù inueniat, iuxta l. factum. §. ult. ff. de Reg. Iur. Vide Budæum in princ. lib. iij. de Assè. Alciatum in Dispunct. & infrà in dictione, Solidus. Spieg.

AVREVS typus. Vide, *Timor*.

AVRICVLARIJ. Vide, Silentarij. Spieg.

AVRIFODINA, quæ & Auraria substantiue dicitur, locus ubi aurum effoditur. l. j. ff. Quod cuiusq; uniuers. nom.

AVRIS. Qui aurè alicuius tetigit, inquit Trebat. totum uideri eum tetigisse, l. uulgaris. ff. de Furt. Sunt exemplaria quæ hoc uocabulum habent. Si lectio proba est, tunc ruit quod à Grammaticis cõstitutum est: aures hominum esse, aurículas uerò reliquorum. Spieg.

AVRVM coronariù dicebatur, quod ob peculiaris splendoris fulgorem, coronis faciendis aptissimum erat. C. de Iudæis. l. Iudæorù. Quà formam patriarchæ quòdam coronarij auri nomine postulabant. Item lib. xj. de Auro coron. l. unica. Ad collationem, inquit Imp. auri coronarij, placuit neminem absq; consuetudine esse cogendum. Nebr.

AVRVM negociatorium, dictum à negocia toribus, quòd illi Principib. penderent. Sp.

AVRVM obrizum, id est, defæcatissimum: quod nunc non habetur propter Principum (ut quidà Italarù eruditif. ait) ignauiam, & innatà quandà auariçià. Idè queritur, Venetos etiam, quorù moneta probatissima erat, Scutos (ita enim appellatur impuri auri moneta) cudere cõpisse: & oēs Italiæ Principes sequutos esse. Obrizi usum in re medica rarissimù fuisse monuit festiuè innuès, melâcholicos donatos pelui aurearù monetarum, melâcholico humore potius priuari, q̃ auri puluere deglutito: demirâs itè de quibusdam medicis, qui, ut uirès animales æ-

gris augeant, & cor (ut dicunt) confortent, & exhilarēt, aureas monetas inter capones decoqui iubēt, ex quib. nihil aliud absumitur, quā multarum manuum sudor, quæ ipsas tractarunt, inhærens: itaq; arbitratur potius, aurum perniciosam naturam habere, ut cætera metalla. Quia nihil aliud est aurum, quā argentum uiuū, purum, condensatū, purissimam sulphuris puri partem actu recipiens. Quam ob rem aurū in honore habetur: quia gaudemus possidentes, adeo stolidi effecti, ut rubram terram existinemus, & albam. Nam argentum & aurū nihil aliud sunt, quā terra rubra, & alba. Argentum enim, est uiuum argentū, purum, condensatū, sulphur potentia mixtum habens, quod ex hoc deprehenditur, quia si tractetur, sulphuris odorē spirat: nō est autem actu, alioqui auri colorem habuisset. Optādum est magis, quā sperandum, ut nostrorū fert tēporum conditio, ut moneta in puram metallorum perfectionem reuertantur: ut sub diuersis Imperatoribus factum esse, Annales testantur. Aurū à Gallis Oro, ab Hispanis Oro, à nobis Gold nuncupatur: Argentū Galli Argent, Hispani Plata, nos *Sylber* uocamus. Quia uerò & frequēs est in iure nostro & auri & argenti mentio, præter singularem titulum, hæc non omnino inutiliter, ut puto, nostram farraginem retexendo, accesserunt. Spieg.

AUSPICIA maiora, maiores honores, & magistratus significant, nullus enim magistratus in auspiciato creabatur. Ex Budæo. Spieg.

Auß beueglichen urfachen. Hanc clausulam quā nunc ferè iudices uti solent, quod sub eius prætextu nihil non excusari posset, Dn. Old. summa ratione admonet expungendam, in epistola illa salutari, quā tum cordatè tū grauiter scripsit ad Hesiæ Cancellarium Dn. Ioan. Ficinum. Profecto digna est, ut subinde legatur ab omniū principum Germaniæ Cancellarijs, quod eos non modò sui admoneat officij, uerum etiam tam luculentis à se actionum instructis classibus (quæ hæcenus absque certa ratione tractatæ sunt) labore inuestigandi iuris & æquitatis non medio criter fubleuauit, in maxima rerum occupatione detineri solitos. Spieg.

AVTHENTICON, Græca uox est, pro authorato. Hinc lex authentica, & decretū authenticum, quod multorum autoritate comprobatum est. Cur uerò authentici nomine constitutionū Iustiniani uolumen citetur, cū tamen nūquā appareat, hūc titulū ab ipso legislatore præfixū esse, declarat eleganter Alciatus cap. xlvj. li. ij. Parerg. Haloander acerrimi iudicij uir authenticos, hoc est, ut ait, breues illas sentētiās ex Nouellis Iustiniani cōstitutionib. exceptas, in recognoscēdo codice loco mouit summa ratione, ut est legere apud eū. Alciatus obseruauit authenticum uocabulum, pro re certæ fidei poni nō solū apud Iulianū, Paulumq; Iurisc. sed etiā apud Ciceronem Epist. ad Attic. lib. ix. & x. Tamen si Gualibello de Mensib. hanc uocem apud ueteres hoc sensu non reperiri scribat. Spieg.

AVTHENTICAE rationes, plerunq; sunt

necessariæ actori ad instruēda ea quæ postea emergunt ad noticiam eius spectantia: & necessarium est, cautionem ab eo super hoc coherēdib. præstari. autor Vlpian. l. Pomponius scribit. ff. Famil. ercisc. Spieg.

AVTHENTICAE tabulæ, apud Vlp. in fin. l. iij. ff. Famil. ercisc. Heredē enim, ait, exemplū debere dare: tabulas uerò authenticas ipsum tenere, aut in ædem deponere.

AVT particula disiunctiua, inter diuersa ponitur. l. exigendi. C. de Procur. Spieg.

AVTOREM fieri, est se probare id quod agitur. Paul. in l. iij. de Autorit. tut. Spieg.

AVTOGRAPHVM. Lege, Opistographū.

AVTOR est, ut sic dicam, factor, ait Valla. Nā factor in usu non est, nisi in quibusdam à Græco translatis.

AVTOR est is, à quo quis ius in re comparauit, aut aliās quæsiuit: hoc est, qui debet præstare, ut emptor cum tali iure possideat uenditam rē, quali ipsum esse in uenditione affirmauit. Budæus citat locum è Cicerone ultim. actione in Verrem. Spieg.

AVTOR, sæpe pro duce negocij. Exempla pete ex Rhenani thesauro, in Tacitum. Sunt qui autorem, cum eum qui opus facit significat, uel qui primus inuentor perluaforq; est. per th. scribendum putent: ut à Græco ueniat, qui *αὐτορ*, *αὐτορ* dicunt. Sed Alciat. in Parergis scribit, se semper in plurimis ueterum monumētis auctorem legisse, atq; Val. Probum, libello de Præscriptis notis, **AVC.** id est, auctorem interpretari: atq; ideo arbitror ab augēdo deduci. augēt enim, confirmatq; alios exemplo sui, qui auctor alicui rei est. Spieg.

AVTORES pupillorum uocātur, in quorū administratione infirma ætas resq; eorum sunt. Ideoq; filios Regum pupillos sub autorib. fuisse legimus: sicut & nostra memoria fuere sub autoritate auorū paterni, diui Cæs. Maximiliani, materni, inclyti illius Ferdinandi Aragonum Regis Principes nostri Augusti, Carolus & Ferdinandus. Vnde Paulus: Etiam si non interrogatus tutor, autor fuit, ualet autoritas eius, cum se probare dicat id quod agitur: hoc est enim autorem fieri. Et Pompon. de Aut. tut. l. iij. Et si plurib. datis tutoribus, unius autoritas sufficiat: tamen si tutor autor erit, cui administratio, &c. Sp.

AVTOR iniuriæ publicæ, qui uindicat iniuriam publicam. Spieg.

AVTORAMENTVM. Lege, Autorare.

AVTORARE aliquem, est illum sibi obnoxium facere, atq; obligare: quoniam autores dicuntur, qui habent potestatem aliquid faciendi, & sine quorū autoritate non potest aliquid fieri. Vnde tit. est apud Iuriscōf. de Leg. uel Autorando milite. Hinc & autoramentū, ipsa obligatio. Vlp. de Autor. & con. tut. l. & si plurib. Si tutor, inquit, autoretur cui administratio tutelæ concessa non sit: pro, obligetur. Inde exautorare, pro eo quod est, ab obligatione soluere. Nebriss.

AVTORARE militem. Lege, Exautorare.

AVTOREM & testem producere dicimus,

quum eum cuius suasu, autoritateue aliquid factum est, aut unde rumor ortus est, indicamus. Vide Rhenanum in ludum Senecæ. Spieg.

AVTOMATA dicuntur à mechanicis ea opera, quæ sponte mouentur: qualia sunt horologia. Hinc Automatoria apud Paul. in l. cætera. §. fin. de Leg. j. ut habet Nor. tex. & Alc. pbat. Sp.

AVTORITAS, pro ueneratione ac dignitate quadam, cui credendum sit. Pomponius l. ij. §. Et ut obiter sciamus. ff. de Orig. iur. Primus, ait, diuus Augustus, ut maior iuris autoritas haberetur. l. septimo mense. ff. de Statu hominū.

AVTORITAS, pro decreto, permisso. Ibid. Pomp. Vt ex autoritate eius, inquit, responderet. l. iuste possidet. ff. de Adq. poss.

AVTORITAS legis, Beneficium legis. Idē Vlp. l. quod ait. ff. de Diuor. & repu.

AVTORITAS, est nomē unum ex his, quæ dominium rerum perficiunt, inquit Budęus. Illud Ciceronis, Iure autoritatis, significat iure usufruptionis, quam præscriptionem uocant, quæ sita ab autore, cuius causam sequitur, qui ab eo rem quouis modo legitimo & ciuili. Spieg.

AVTORITAS est duplex. Necessaria & probabilis. Necessaria eius est, qui habet statuendi potestatem, uel generalem, ut Cæsaris: uel specialem, sicut alterius magistratus. Probabilis autoritas est eorum, qui studiorum assiduitate meruerunt professoris titulo insigniri, iuxta l. j. C. de Profess. qui in urbe Constant. Hęc nullam fidem mereri debet, nisi quatenus lege aut ratione comprobata fuerit. Tunc enim admitteatur, inquit Oldendorp. non quia Doctoris, sed quia iuris sit sententia. de quo latius in uocabulo, Opinio.

AVTORITAS doctissimorum uirorum extra professionem suam nō recipitur in iure. l. in tantum. §. fin. & l. seq. ff. de Diuif. rer. Oldend. Iurisconsultorum autem tanta est autoritas, quanta Imperatorum iuris ratione. ff. Cōstit. j. §. cūq; hæc materia. Idem Spieg.

AVTORITAS summorum philosophorum, in sua professione fidem merentur, ideoque possunt allegari. l. Septimo mense. ff. de Statu hominū. l. proponebatur. in fin. ff. de Iudicij. Instit. de Emp. & uend. §. Item precium.

AVTORITAS, fama, & fides ex uirtute quæ sita. Pomponius: Nullam, inquit, obligationem ea scriptura recipit, sed ad autoritatem meam conseruandam poteris (si uelis) facere. Item: Ad autoritatem scribentis hoc quoque pertinet. & infra: Sed ad autoritatem defuncti conseruandam pertinet, ut ubi iusserit, ibi sint. l. Quint. Mutius. ff. de Annuis legatis. Spiegel.

AVTORITAS æterna. Vide infra, Æterna autoritas.

AVTORITATEM interponere, apud Ciceronem pro approbare, & confirmare: ut, decretū interponere, apud Liuium: Ius eo die se non dicturum, neq; decretum interpositurum.

AVTORITATEM laudare. Vide, Laudare autoritatem.

AVTORITAS testatoris Pomponio teste. ff. de Annuis legat. neque omnino spernenda, neq; omni modo obseruanda est. Spieg.

AVVNCVLVS magnus, hic est auia frater. Paulus.

AVVNCVLVS maior, is est proau frater, patris uel matris auunculus magnus. Paulus Iuriscos.

AVVNCVLVS nemo fit per adoptionē, super hoc Vlpian. uerbo in l. si qua mihi. ff. de Ritu nupt. Vide Gloss. Accurs. Spieg.

AVVNCVLVS, matris meæ frater, traxit appellationem ab eo, quod equè tertius à me ut auus est, sed non eiusdem iuris: ideoq; uocabuli facta diminutio est. Siue auunculus appellatur, quod aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filiam. Hęc Festus.

AVVS, patris & matris pater, inquit Paulus. Vnde quidam putant sic dictū, quia ad duos attingit: quasi Aduum. Vide Festum. Spiegel.

AVXILIVM ferimus armis, manu, clamoribus, obiectu corporis, plorādo. Vlp. autor est l. j. de S. C. Sill. §. hoc autem Senatusconsultū. Legge infra, Opitulationem. Notum est, auxilio nouo indigere, quæ de nouo emergunt. l. de ætate. §. ex caus. ff. de Interrog. action. Item auxilium legis frustra implorare, qui in legem committit. l. filio. §. j. ff. de Ritu nupt. Spieg.

AVXILIVM Iuris est suffragium, & beneficium Iuris, prout dicitur, cōtra hæc prodita sunt iuris auxilia. uide de hoc ff. ad Silla. l. Cū dominus. Frustra auxilium legis inuocat, qui committit in legem. ff. de Minor. l. Auxilium. de Vfu. c. Quia frustra.

A X

AXIOMATA, disciplinarū principia, & propositiones quædam indemonstrabiles, quæ in communi sensu, conceptuq; uersantur. Bud. in tit. de Offic. præf. præd.

A Z

AZONIS opinio maxima habetur, quia ipse fuit uas electionis, id est fons l. si credimus Baldo enarranti l. contractus. C. de Fid. instr. At Nic. Rhodius uir doctus, incorruptoq; animi iudicio, uix Azoni concedit: in quo Placentinum uincit. Spieg.

B A

BABYLONICARVM uestiū me minit Vlpianus in l. argumento sunt. de Aur. & argento legat. secū dum ueram lectionem. Item Martianus in l. interdum. §. diu quoque. de Publican. Sentit autē Vlpianus, tametsi uestes Babylonice, uestimento rum appellatione contineantur: tamen stragule Babylonice quæ equis insterni solent, non ueniunt appellatione uestis: quandoquidem in alium usum paratæ uidentur. Colores diuersos picturæ intexere, Babylon maximè celebrauit, & inde nomen Babylonicis imposuit, à doctissimis usurpatum utriusque linguæ autoribus, è quibus testimonia producit Baysius in libro de Vasculis. Spieg.

BACALARI, teste Rhenano, à bacillo nominati sunt, quia primi studij auctoritatem, quæ per exhibitionem baculi concedebatur, iam cōsequuti fuissent: ut fuerit uelut quoddam mancipationis signum in huiusmodi aliquod studium baculi traditio. Vulgus Bacalarios, eruditi Baccalaureos uocant. Sunt qui putant, quos hodie Iur. ciuili Baccalaureos nuncupamus, à Iustinia no Græco uocabulo *βάκας* appellatos, in proæmio Pandect. §. sed quia solitum est. Spieg.

BACCA, nō à Baccho deducitur, sed primogenium est: & significat modò fructus arborum minutiores, modò gemmas & lapillos. Propriè tamen fructus sunt minutiores diuersarum arborum: ut lauri, oliuæ, myrti, & similium. Vide Ruellium capite secundo, lib. j. de Natur. stirp. Spieg.

BACCHARI, idem quod furere. & Bacchæ appellatæ, quæ per furorem sacra Liberi patris celebrarent. Ideo Mænades quoq; dictæ, & Bacchus ipse Mænoles, quasi totus furens: ut scribit Clemens, Eusebio citante, cap. v. lib. ij. de Preparat. Euâg. Vnde Bacchata mulier seruili amore, pro uehementius, impotentiusq; agitata, correpta, & planè furenti, apud Iustin. §. fin. Instit. de Success. sublat. & Bacchatus, id est Baccharum more lymphaticè uaticinatus. in §. ite Iulianus ait. l. j. de Edil. ed. Spieg.

BAII equi. Lege, Palmati equi.

BAIVLARE. Caius: Ferri propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat. l. ferri de Verb. oblig. à baiulis tractum est uerbum. Spieg.

BAIVLI appellantur, qui onera mercedis gratia proprijs humeris portant: à Baijs, oppido Campaniæ fertiliss. & amœnissimo, in quo propter confluentium aduenarum multitudinem, ob aquas calidas in eius agro existentes, & ad uoluptatem, & ad curandos uarios morbos cōmodiss. magna erat huiusmodi hominum gerulorum copia. Spieg.

BALANTIVM. Vide Phollis.

BALANVS, glandē generali nomine significat: sed specialiter de palmulis, quas uulgò dactylos uocamus, accipitur. Alciat. in Comment. ad l. Carbonum. de Verb. sig. Spieg.

BALBVS, lingua hæsitans, cuius lingua inhæret, ita ut ægrè loqui possit. Vlp. in l. ite Offi. §. fin. de Aedil. edict. Quæsitum est, inquit, an balbus, & blæsus, & atypus sanus sit?

BALINEVM in domo usib. dominicis solitum uacare. uide §. fin. l. si cuius. ff. de Vsufruct. Spieg.

BALNEATOR, balnearum magister. Id nominis uulgato conuicio dicebatur in hominem alienarum rerum plus satis curiosum. Adi Chil. Eras. Vocabulum genere cōmune est: licet Petron. usurpauerit Balneatricem. Zeno Imp. in l. unica. C. de Monopol. uetat, ne balneatores inter se pactum ineant, &c. Spieg.

BALNEATORIVM, quod balneis usui est & accommodatum. Martianus: Instrumēto balneatorio legato, balneatores continentur: quoniam sine his balneæ usum suum præbere non

possunt. Spieg.

BALNEVM, quidam Balineum: sicut & apud Vlpian. in l. si cuius. §. fin. ff. de Vsufructu. & apud multos legitur. Quod non abhorret à ratione, cum Græci *βαλανεύον* uocēt, de cuius uerbi significatione Suidam, & magnum Etymologicū lege. Enimuerò in monumentis antiquorum, Balineum potius, quàm Balneum annotauimus frequenter, ait Cataneus. Poetæ tamen Balnea, & non Balinea usurpant. Balneas uerò P. Victor sæpius, interdum Pl. & Iurisc. utroque utuntur. Scæuola in l. patronus. §. pen. de Legat. iij. Varro tradit, Balneas publicas significare, ut neutro priuatas. §. j. Inst. de Libert. l. prædij. §. balneas. de Leg. iij. Spieg.

BALNEAS legatæ domus esse portionem, si per domum intrinsecus adibantur. Vide Paul. in l. prædij. de Legat. iij. Spieg.

BALIVVS, pro præside. Balia, seu Baliuatus pro prouincia, uocabula sunt omnino peregrina. Vides in quam uocum spurciciem degenerarint interpretes, paulatim recedentes à puritate Latini sermonis ueterum Iurisc. Nos *landvoegt* uocamus. Spieg.

BALLVCA, aurum est nondum purgatum, neque adhuc in massam redactum. Græcè *χρυσάμις* dictum, quasi ab eo quod sit aurum imperfectum: uerbum non Latinum, sed Hispanum. Plin. lib. xxxv. Hispani, inquit, aurum quod minutum est, ballucam uocant. Iust. lib. xj. C. in tit. qui est de Metal. Ostonos, ait, scrupulos in balluca. Et infra l. ob metallum. xiiij. uncias in balluca. Nebr.

BALNEARII fures, quibus Iurecoff. singulari tractatu, siue Rubrica, grauiorē pœnam constituerūt, dicti sunt, qui in balneis, huiusmodiq; locis publicis furantur. Vide Arist. in Problem. sect. xxix. quem refert Alc. eius rationes approbans, lib. ij. Parerg. Spieg.

BANDVM, Procopius signum dici militare ab Romanis interpretatur: unde factum coniectamus, Rhodiginus ait, ut uulgus inscitum Baderias nuncupet. Nam quod C. de Episc. & cleric. scriptum inuenias, Banno subiaceant imperiali: aliud est. siquidem eo nomine recentiorib. appellatur exilij species, quam proscriptionē dicebant ueteres: qui usu togæ carent, quando est illis aqua interdictum & igni. Spieg.

BANNVM, neotericum & nuper inuentum uocabulum est, inquit Oldend. sed res antiquissima. Est autem Bannum, eodem finiente, quo omnia humanitatis iura, uicissitudinesq; officiorum, & commercia interduntur rebellib. Ideoq; soli Cæsari, qui generalem ubiq; iurisdictionem habet, iure bannum indicere licet. Cæteri magistratus non banno, sed relegationibus, alijsq; pœnis utuntur. Sumptus est autem Banni usus, iuxta ipsam, ab instituto Romanorum. Romani enim Draconis Atheniensis durissimā legem imitati sunt, similitudine quadam: quia igni & aqua interdiceret solebant: quod ei nihil esset reliquum, cui hæc elementa denegarentur. Spieg.

BANNVM,

BANNVM, Albericus autor est, à Banderia, quæ uox illi paruum uexillum significat: & à uerbo, eo, is, ire, deriuari. Nostri tradunt, banni sententiam non excedere bannientis territorium. Et hoc usq; adeo uerum est, Zas. astipulante, quod etiam de moribus Germaniæ præses provinciæ non auderet capere aliquem in ciuitate suæ provinciæ. Obseruandum aut, Italos habere in communi sermone quædam uocabula, quæ licet Latina non sint, uidentur tamen originem ab antiqua aliqua, & recôdita historia sumpsisse. ut cum eum qui in exilium missus est, Bannitum uocant. Siqui dem apud Græcos, qui homicidium non sponte commisisset, is amissis bonis, patria per annum exulabat, donec à tali crimine expiatus, deinde reuerteretur: id exilium ἀννισμός, quasi abanna tio dicitur: cuius exemplum profert ex Hom. Alciat. in Parer. qui adnotauit ibidem, ab hac aban natione uideri posse bannitos dictos. Sed ea certe uox, teste Dn. Oldé, à ratione huius uocabuli Bannum, longè distat: credens proinde Bannire dici à Vuädalico uerbo Banner, quod uexillum significat, quoniâ in omni re seria solebant Vuädali adhibere uexilli ceremoniâ: cuius usum & dicit nunc palam uideri in Vuädaliciis ciuitatib. frequentem: tum apud Italos quoq; ad significandam pœnalis iudicij executionem, uexilla adhiberi. Cæterum bannum æquiparatur deportationi: & rursus excommunicatio habet similitudinem cum Banno. Gloss. in §. relegati. Inst. Quib. mod. ius patr. potest. solu. Doctores in l. j. de Hæred. inst. Sublata aut deportatione, cum prouinciarum numerus sub imperio Romano in angustum redigeretur: peruentum est ad p̄scriptionem, quâ dicitur Bannum, seu Excommunicationem Imperialis. cuius meminit Fridericus II. in Cōst. de Statut. & consuet. §. item nulla potestas. Et cum primum hæc nouissima p̄scriptionis pœna introduceretur, obseruata fuit, ut idem nouè tradit Oldend. differentia, inter Censuram & bannum, hoc modo: Censura Imperialis, Die Keyserlich Acht, intra annum habebat hanc appellationem. Quia imperium censet, utrum in eam sit declarandus, an non. nostra enim lingua Achthen, significat iudicare, existimare, reputare. Adimebat aut securitatem & pacem, publicatis personis & rebus. Bannum uerò, Die bann, id efficiebat, ut sic bannitus apprehendi quidem posset in quolibet iudicio, sed non passim occidi. Post annum uerò ista cēsurā & p̄scriptio iterabatur, cōfirmata grauiorib. pœnis. Inde dicta est, Die Oberacht, quasi aggrauatio excommunicationis & censuræ Imperialis. Sp.

BANNVM componere, iure Lōgobardico, est super multa pacisci. Vide Alber. in l. hodie. ff. de Pœnis. Spieg.

BAPHEVS, tinctor: & Baphe, tinctoria. utrumque à βαψω ductum, quod est tingo, coloro, inficio. Iust. li. xj. C. tit. de Muril. Baphei, inquit, per quos & priuata nostra substantia tenuatur, & species gynæcij confectæ corrumpuntur. Idem in titul. de Vest. olob. l. purpur. Ad Baphia, ait, Phœnices.

BAPHIA, taberna est tinctoria, βαψί. Hinc

Lampr. in Alexand. purpura Alexandrina, uulgo Probianā dicitur: idcirco quod Aurel. Probus præpositus baphijs, id genus muricis reperisset. Apud Phœnices autem tingeatur preciosissima purpura, quorum tinctoriam Suidas appellauit Oxum, ὄξος τὴν τῶν πορφυρέων. Hinc Oxobapta, in l. j. C. Quæ res alien. non poss. Corruptè ergo ibi dipapta legitur. Alciat. C. de Vest. olob. l. ult. lib. xj.

BAPTAE. Vide infra, Sericobaptæ.

BAPTISARE, è Græcorum uerborum numero est, quæ modica inflexione facta, olim sunt cōuersa in Latinitatem. Impp. in l. ij. C. de sanct. bapt. iter. utuntur uocabulo rebaptizare. Spieg.

BARBAM expilare, in Placit. Feud. de Pac. tenen. §. si quis alium cœperit.

BARBARAE nationes, quæ alio iure utuntur, quàm Romanorum principum constitutionib. Innulli. C. de Episc. & cler. §. quod si testator. Sp.

BARBARICARI, quæ barbaricas uestes intexunt. Aliter dicti phrygiones. horum artis est, ex auro & coloratis filis, in uestibus hominum, animaliumq; effigies exprimere. Virg. Pictus acutunicas, & barbara tegmina crurum. Alciat. C. de Excusat. artif. lib. x.

BARBARVS primò dictus est Græcis, ois quæ aliena loqueretur lingua: quod ipsis grauius loqui uideretur. Tandem uisi sunt & Latinis Barbari, qui aliena uterentur lingua, uel ipsis non intellecta, uel inconcinne duriterq; prolata. Nunc quisquis loquitur peregrina, & nobis incognita lingua, aut moribus est incôditis & horridis, is est nobis barbarus: ita quibus tantum cognita est lingua Germana, ijs omnes aliæ linguæ sunt barbaræ, quod ipsi uocant *uulsch*. Et hi iam diu satis, non tamen frustra ab Italis uocati sunt Barbari: quod Latinam linguam grauius & inconcinne loquerentur. Dei tamen dono, & clarorum diligentia uirorum, nunc barbariem exuerunt, & utraq; lingua cum Italis certare possunt. Sed quantum linguæ barbariem ademerunt, tantum eandem moribus adiecerunt, per mercatores & milites peregrè allatam. Inde est luxus in uestiêdo, & uescendo, CHRISTI contemptus in maledicendo, & insania in potando: quod Volzius Exabbas queritur in suis Obser.

BARBARAE gentes, initio omnes præter Græcos dicebantur, etiam Romani ipsi iam domini: post Latini & Itali ea sunt nota exempti, donatis prouincijs omnib. ciuitate, & in senatum ex illis compluribus etiam ascriptis qui fuerunt senatores, ut attestatur Lud. Viues, tametsi Romanum nunquam uenissent, ut ciues alij qui Romanum nunquam uiderunt. Cæterum Barbarici nomine illi soli sunt notati, qui sub Romano imperio non essent. Sic Rhenus noster duas dicebatur habere ripas, hanc citeriorem, illam ulteriorem, Barbaram. cuius meminit Iureconf. in l. Lucius. de Euiet. & Claudian. O quoties doluit Rhenus, quâ Barbarus ibat, Quod te non geminis frueretur iudice ripis. Spieg.

BARBATI, apud Romanos ioco prouerbia li, dicti homines, priscis ac simplicibus moribus

bus rusticanæq; ueritatis: quod illic serò receptū sit, radere barbā. Eò spectat illud Iuuenalis, Facile est barbato imponere Regi. Quod de ueterū horrida, non pexa barba accipiendum est. Hæc ceu molliter curata, per diminutionē Bar-bula: ijque qui eam gerant, Barbatuli appellati sunt. Cic. in Orat. pro M. Cælio. Spieg.

BARBARICVS ritus in mensis, pro Romano & frugali, curā Plauto dictus, ostendit eleganter Alc. lib. Parerg. vj. cap. xvj. Spieg.

BARDVS, id est, elūbis & ignauus, strenuo & uiro bellicoso opponitur. Zassius non in seipso nostrate lingua, *ein stuchenhesslin* uocat. in Epitom. Feud. tit. de Feud. succes. Spieg.

BARISELLI, *jeimer* uulgō, apud Sicābros seu Vuestphalos, umbram præ se ferunt Quæstorū, Triumuiraliū parricidij capitaliū. Zas. in l. ij. de Ori. iur. Bal. in Vfib. Feu. in tit. de Prob. feu. alien. §. præterea ij. Barisellos nominat singulares iudices, sine certo tribunali iudicantes. Spieg.

BARO S, inquit Eras. Græcè nonnunquā factum significat. & Latine graues uiros dicimus eximios magnæq; autoritatis. unde suspicor & uulgō nunc dici Barones, qui generis ac uirtutū autoritate cæteri præminent. Spieg.

BARONES, quam probam esse putauit di-
ctionē apud Cic. in de Finib. ij. interpretis doctiss. inquit, quasi nasci quosdam homines, & sola corporis mole graues, ut sunt barri, id est elephantes: quorū uox Barritus dicitur. Qui elenchum illius cōment addidit, Barones, ait, per simplex r, dicuntur potentes & principes: citatq; Cic. ad Attic. lib. v. Epist. Sed fortè non minus fallitur, q̃ ij qui putant, & Ciceronē in eodē opere Francorum meminisse. Id errati primus omnium Rhenanus restituit. Nam & hic lectio corrupta uidetur. pro Barones enim reponendum Varrones, haud uulgariter eruditi quidā monuerunt. Infulanus tamen, ceu probum Baronis uerbū, agnoscit apud Cic. receptum, & ait, eminentē atq; maiorem aliquam potestatem significare: Italosq; nomen Baroncelli inde, suo more, tanquā minorē Baronē finxisse. Alciatus, Verones, inquit, seu imitatione Dorica Barones, accepi populos Hispaniæ esse. sic à fluuio, cuius Mart. quoq; meminit, dictos: qui solebant principibus apparere, & excubias facere: quos & uerisimile est eligi solitos prægrandi corpore, quamuis mente stolidi essent: quod huius militiæ proprium est. Hæc ille. Sed an rectè Baronis uoce significetur, q̃ Germanicè *Freyherr* dicitur, adhuc quærendum esse puto. Constat autem consensu interpretū Pontificij iuris, Barones Comitib. præponendos, in Epigrapha. c. grandi. de Supp. negl. præl. lib. vj. Cæterū in Placitis Feudalib. Barones numerantur inter Valuafores, & Vafallos, uocabula illorū, ut ait præceptor noster Zas. Sed teste Barone à Tautenbergo, nostris, hoc est Germaniæ morib. Comitū Baro prorsus æquiparatur, nullūq; est inter eos nec dignitatis, uel præminentie discrimē: nisi quod de Comitatu nō sit inuestitus Baro: qui tamē in omnib. rebus suscipiendis, honoribusq; administrandis, haudquaquā Comite

censetur inferior. Baro item mulier fuit philosophiæ dedita, ut scribit Suida: quā P. Manutius allegat. Ex eo philosophos, qui stolidiores essent, non philosophos, quod eo nomine uiderentur indigni, sed Barones uocabant: ut quasi mulierculę per contemptū appellarentur. Cic. ult. Epi. lib. ix. Fam. Ille Baro te putabat quæsiturum, nū unū cælum esset, an innumerabilia? Sic enim ille hunc locū emēdauit. Quamuis Eras. inter eas uoces Baronem cōmemorat, quæ uidentur unā cum barbarico imperio inuasisse. Spieg.

BARTOLVS è Saxo ferrato oppido Picensi, quod nunc Marchia dicitur, Rainerij Forthuiensis discipulus, & Cini auditor. Lucernam iuris ciuilib. Bartolum appellat Baldi frater, Angelus Perusinus. Omnium uel calculo interpretū, Bartolus præter oēs iuris ciuilib. sciētiam maximè illustrauit: quod iudiciū Alc. elegātibus iambis probauit, cap. xli. lib. Parerg. iij. De autoritate Bartoli, post Iason. in l. j. ff. Si cer. pet. uide Neui-zanum in Sylua nuptiali. Oldend. acerrimi sanè iudiciū uir, sentit, plurimum illum profuturum Reip. si in meliora tempora incidisset: ceteris uero omnib. præferendum, quod in distinguendis factorum speciebus, ut certū ius colligatur, nulli secundus fuerit inter Iurisperitos illius seculi. Certè ob olim Bartoli opinionē, qui acutissimū Baldi testimonio, uidit oīa, cæteris præstare, receptum est. Sed quatenus id intelligendum, Zassius noster Salomoniusq; mōstrauere: quos cū Alciato, Oldendorpioq; ueterib. Iureconsultis haud indignè comparare possis. Vide cap. x. Cōpendij, ibidem & de Bartolistis.

BASEM esse sedem, & pedamentum cuique rei sustinendæ, Alciat. tradidit, interpretans l. statue. de Verb. sig. & cap. ij. li. iij. Parerg. Vnde Bases uasorum Corinthiorū. Iabolen. in l. hæres. §. pen. de Leg. tertio. In uulgatis editionibus atq; Norica, abaces pro bases legitur. Ego ab Alciati tanti uiri lectione uix puto recedendum: quam & Beroal. antè probauit. Spieg.

BASILICA, priscis locus amplior erat publicus sub tecto, ubi consilia priuata & iudicia & arbitria consiciebantur. deinde pro domo principis, id est regia dici cœpit. Postremò & ad diuina templa significāda recepta est. Alc. in rubr. C. de Sacros. eccl. Vide Rhodig. cap. xj. li. xv. cui uidetur illud Cic. ad Atticum lib. j. Epist. Basilicam habeo, prouerbiali figura dictum. Spieg.

BASSE. Lege, Blada.

BASTAGIA munus est ferendi res necessarias ad exercitum. *Baras*, porto. Inde Bastagarij.

BASTAGARIJ erant, qui necessaria militibus portabant: ut quod in bello calones, in priuata familia mediastini, in militia palatina faciunt bastagarij. à Græco uerbo *Baras*, quod portare significat. Inde etiam uernacula Italarū lingua, Clitellam Baston dicunt: quod onera portet, atq; sustineat. Sunt itaque & bastagarij, qui uestes ad tinctoriam ferebāt, & referebant opus, secundum Scotum in opere suo ad Theodol. Imp. iunctum gynæciarijs. Alciat. in C. de Metat. lib. xij.

B A V C A L I S, uas est quo æstate utimur refrigerandis in aqua cyathis. Alciat. autor in Prætermisiss. Spieg.

B E

B E A R E, Vlp. ait, est prodesse. l. bonorum appellatio. §. naturaliter. de Verb. sig.

B E A T E uiuere, & honestè, interpretatur Cicero, cum uirtute uiuere. Spieg.

B E A T I dicuntur diuites: quia cæteris prodesse possunt, & debent. Dicuntur item simili ratione felices. Alc. de Verb. sig. Etenim beatum uolunt eum, qui extra aleam sit fortunæ, qui que sortem suam nolit cõmutatam. Quod rectè dubitat Insulanicus Huttenus, an cuiquam mortaliū contigerit unquā, imò nec illi L. Syllæ, qui proprio cognomento dictus est Felix. Vera beatitudo est æterna & cœlestis illa, propter quā manifestandam, uerbum caro factum est. Spieg.

B E A T I S S I M O S Patriarchas & episcopos in Constit. subinde compellat Iustinian. Nec caret nos ita compellandi Rom. Pont. exemplo uel uel D. Hieron. testimonio, quod ante me ab eruditiorib. in hoc obseruatū uideo, ut inter audiendum cogitet sese dignum tanto honore sublimitateq; præstare, illud Horatij secum reputans, Tu rectè uiuis, si curas esse, quod audis. Sp.

B E L L A R I A sunt, quæ sub finem conuiuij afferuntur: & secundæ mensæ appellatur. Alciat. de Verb. sig.

B E L L E dubitare, apud Terentium Clemen tem in l. cum ab uno. de Legat. ij. Sp. (leg.

B E L L I S I M B scribere, apud Vlp. l. j. quod

B E L L I C A captiuitas. Olim in bello capti per hoc seruabantur, fiebantq; captiuium serui. §. serui autem eo. Instit. de Iure perso.

B E L L V M iustum habetur, quod denuncia tum antè & indictum est. Verius autè est solū indiciendi belli arbitrium esse apud principem, id est, Christianorum imperatorem, aut Regem, si absoluta illa potestate cuncta metiamur, modò ea in commodum Reipub. utatur. Qua de re eleganter tractat sacri imperij baronū per Germaniam doctiss. perillustreque ornamentum Friderichus à Tautenberg. tit. vj. lib. iij. Feud. Quamuis & maximè iustum bellum habeat suas calamitates: quarum meminit Augustinus in De ciuitate Dei, & Eras. in Chil. Spieg.

B E L L V M iustū est, quod propter defensionem suam uel suorum, quatenus exigit hostium temeritas, suscipitur. l. Vt uim. ff. de Iust. & iure. At dices: ea est definitio defensionis, non belli. Certè si defensionē à bello separabis, seditionē efficies, non bellum. Etiam cum Imperator indicit: Etiam si totus orbis in unum conflatu indicat, aut Pont. Max. Nā Imperator non magis potest bello legere, quā alicui rem suam uel uitā sine causa eripere. Rixentur ergo de bello commentatores in sempiternum, non iustificabunt unquam, nisi ex defensione legitima.

B E L L O R V M septem genera. Primum bellum Romanorum contra infideles. De hære. ex cõmunicandis. ij. & dicitur Romanum, quia Romana Ecclesia est caput fidei. xxiiij. q. j. Hæc est

fides. Secundū est iudiciale, quod sit autoritate iudicis habentis merum imperium. De sententia excom. c. dilecto. lib. vj. ff. de Rei uendic. l. qui restituere. Tertiū est præsumptuosum, quod faciunt inobedientes iudici. de Pœn. di. iij. ad fin. Quartum est licitū, quod sit autoritate iuris, quo ad illum cui cõceditur. de Rest. spo. olim. de sentent. excom. si uerò. C. Vnde ui. l. j. Quintū temerariū contra illos, qui se iustè defendunt. Sextū uoluntarium, quo moderni principes utuntur. c. Noli. xxiiij. q. j. Septimum est iustū & necessarium, quod sit se & sua defendendo. Et in iusto bello morientes salui fiunt, cæteris parib. xxiiij. q. v. omnium uestrū. & c. Si homicidium, & ea caus. q. viij. omni timore. Sed qui sine iussu Principis bellum ducit, tenetur lege Iul. maie. ff. Ad l. Iul. Maie. l. iij. & in Auth. de Armis. col. vj. & in Auth. de mandatis Princ. col. iij. Necessitate tamen imminente sufficit licentia magistris officiorum, secundum Hostiensem. C. de Fab. l. fin. lib. xj. De bello uide Archi. in Rosario. xxiiij. quæ. ij. c. iustum. ubi ponit hæc septem genera.

B E L L V M iustum ideo uideri non debet, quod triduo prius indictum sit, aut etiam, si placeat, decennio, nisi sincera cõscientia suscipiatur pro tuendis bonis aduersus malos, ac legitima & necessaria ratione ab ijs quibus Deus commisit gladium. Oldéd. Doctores argutè magis, quā utiliter disputant de bello, in l. ut uim. de Iust. & iur. ac alijs locis.

B E L L V M etiam hoc tempus dicitur, quo cessatur à prælijs, aut intercedunt induciæ. Sola pax finit bellum. Induciæ dirimunt congressus. Prælium autem est cõflictus bellicus. Verū tempore bellorum, præscriptiones cessant, donec finiatur tumultus. l. ab host. C. Quib. nō obijcit. lon. temp. præscrip. Idem sentiunt Iurisperiti de magna peste. Bar. in l. naturaliter. ff. de Vsuca. per l. ult. C. de Fund. limitroph. lib. xj. Spieg.

B E L L V M recuperatorium, quod scilicet ob recuperationem rerum ablatarum infertur. Defensoriū uerò, quod uidelicet necessariæ defensionis gratia, non interuallo, sed ex continenti suscipitur. Verū hoc non propriè belli nomen meretur, sed potius defensionis censetur facultas, cui libet omni iure, ipsoq; rationis ductu permissa. quandoquidem uim atq; iniuriā propulsare, ius gentium permittit. l. ut uim. ff. de Iust. & iur. cum simil. notatis per dictū Baronem loco allegatō. Bellum offensiuum, bellum defensiū, ut uulgò loquuntur, in Barbarorum schola nata sunt uocabula. Spieg.

B E L V, diuiditur in *ἀρμαυα*, & *βίον*, ut prius sit telum, quod arcu mittitur: posterius, quod mittitur manu. l. si caluitur. de Verb. sig. Spiegel.

B E L V A B inde dictæ sunt fere, quod absq; lumine, id est, sine intelligētia feratur & mēte. Sp.

B E N E agier. Quære, Inter bonos.

B E N E consulere quid sit, Pontanus docet lib. iij. de Prudentia. Spieg.

B E N E est, pro commodum est, seu bona ratione. Vlpian. usurpat exemplo Ciceronis. l. prima, de Reb. cred.

BENE fit, communis uox, qua in testamen-
tis præfabantur. Vide Eras. interpretantem *κα-
λὸς ἔστω*, Spieg.

BENEDICERE, pro laudare & gratias age-
re, & bene precari, beneq; ominari, in sacris lite-
ris frequentissimum, sed apud Latinos autores
inuitatius. Nec refert dandi casum addas, in ac-
cusandi, ut apud Psalm. Benedicam Dominum
omni tempore. & alibi, Benedicite Domino. Si-
quidem tradente Roter. Græci ut dicunt, bene
facio tibi, & benefacio te: ita dicunt, benedico ti-
bi, & benedico te. Itaq; differentia quã quidam
adferunt inter benedico te, & benedico tibi, pla-
nè ridicula est, eodem test. Spieg.

BENEFICENTIA, hoc est, liberalitas ceu
cognata iusticiæ, quæ communicat res debitas,
res non debitas præsertim iure ciuili communi-
cat: quas tamen aliquo modo inter nos iure na-
turæ communicare debemus. iuxta regulam,
Quod tibi non nocet, & alteri prodest, benignè
præstandum est: qualia sunt, non prohiberi a-
quam profluentem, monstrare uiam erranti, da-
re consilium petenti: hæc qui non communicat,
iustissimè celsari & appellari debet misanthro-
pos, ut uerè dixit unde quaq; doctissimus noster
ille Suuartzerdus, quem nomine Melanthonis
norunt, & Tagus & Ganges, forsan & Antipo-
des. Spiegel.

BENEFICIARIAE Actiones. **Lege** Actio-
nes beneficiariae.

BENEFICIUM, Seneca definiente, est be-
neuola actio tribuens gaudiū, capiēsq; tribuen-
do, in id quod facit pronè & sponte sua parata.
cap. vi. li. j. de Beneficijs. Extat hæc definitio in
C. Obertus in usib. Feud. tit. in quib. caus. feud.
amit. Est autem duplex beneficium, publicum
& priuatum. Longè præstantissimum est publi-
cum, uidelicet eorum qui aut constituunt, aut de-
fendunt, aut retinent resp. Priuatum, cum uide-
licet priuatim operæ aut facultates communi-
cantur. Vide elegatē §. sicut. in l. in commodato.
ff. Commodati. & post Iouian. Pontanū no-
strum Philippum de Beneficentia lib. ij. Philo-
soph. Moralis. Sunt autem eodem tradente cap.
xviij. lib. iij. qui ita distinguant, quædam benefi-
cia esse, quædam officia, quædam ministeria. Be-
neficium esse, quod alienus det. alienus est, qui
potuit sine reprehensione cessare. Officium esse
filij, uxoris, & earum personarum, quas neces-
sitas suscitatur, & ferre opem iubet. Ministerium
esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut
nihil eorum quæ præstat, imputet superiori.

BENEFICIARI. **Lege**, Munera militaria.

BENEFICIUM, benefactum, benignitas, li-
beralitas, meritum, promeritum, officium, gra-
tia, munus. Nizolius exempla indicat. Spieg.

BENEFICIUM cessionis, est quo subueni-
tur obærat, & qui soluendo non sunt. l. j. C. Qui
bon. ced. poss. Cedendarum autem actionum be-
neficio, de quo in l. fideiussorib. ff. de Fideiuf-
sor. petimus ut creditor suas nobis cedat actio-
nes. Spiegel.

BENEFICIUM nouæ constitutionis pro

fideiussoribus tractat Aut. de Fideiussor.

BENEFICIUM de duob. reis, pete ex Aut.
de Duobus reis.

BENEFICIUM epistolæ diui Adriani (de
quo fit mentio in §. si plures. Instit. de Fideiussor.
etiam in l. inter fideiussores. ff. l. fin. eod. tit.) est,
si unus è multis fideiussorib. de toto debito con-
ueniatur, rectè excipiet pro rata parte duntaxat
soluenda. Spieg.

BENEFICIIS Imperatoris obuiare, sacro
legij instar esse, pulchrè declarat Baro à Tauten-
berg. tit. xiiij. j. Feud. Spieg.

BENEFICIUM manumissionis apud Vlp.
in l. manumissiones. de Iust. & iur. Spieg.

BENEFICIUM, ne quis amplius, quàm fa-
cere potest, condemnetur, competit certis perso-
nis, hæredibusq; eorum, de quib. uide in l. sunt
qui. cum aliquot sequentib. ff. de Re iudicat. Sp.

BENEFICIUM, interdum pro priuilegio
usurpatur: quia benefacit ijs, quibus conceditur
contra legem communem: latissimamq; admit-
tit interpretationem, non iniuriosam tamen. l.
ult. ff. de Const. Princip. Spieg.

BENEFICIUM principis decet esse mansu-
rum ab omni diminutione alienum. Vide Andr.
Esernitanum lib. j. Feud. Quibus modis feud.
const. pot. Spieg.

BENEFICIUM quadrimestre ijs competit,
qui in actione personali ad solutionem conde-
mnati sunt, ut ad ipsam solutionem quatuor ha-
beant mensium dilationem, etiãsi à iudice tem-
pus breuius statutum esset. l. iij. §. Si quis con-
demnatus. ff. de Re iud. Spieg.

BENEFICIUM s. C. Macedoniani com-
petit filijs familiæ, parentibusq; eorum, qui pec-
uniam mutuam accipiunt patribus inuitis uel
in scijs. Spieg.

BENEFICIUM restitutionis in integrum
duplex est. Alterum minoribus xxv. annis, alte-
rum maioribus ex clausula, SI QVA IVSTA
MIHI CAUSA VIDEBITVR, cõpetit. Sp.

BENEFICIUM s. C. Velleiani. **Lege**, s.
C. Velleianum.

BENEMERITA quando sint specificè ex-
primenda, in instrumento concessionis remune-
ratoriæ, petendū est ab interpretibus usuū feud.

BENEMERITI sunt remunerandi, adeo
ut nec filiæ Vassalli benemeriti præteriri debeāt.
c. unico. Quemad. feud. ad fil. pert. Spieg.

BENEVOLVS, Erasmus alicubi scribit, si-
cut beneuolètia nihil aliud sonat Latinis quàm
amor, beneuolus nihil aliud est quàm amicus, &
bene uelle, nihil quàm amare: ita maleuolentia
sonat odium, maleuolus inimicum, malè uelle
odisse. Iustin. tit. de Nuptijs. C. lib. v. Imperialis
beneuolentiæ proprium hoc esse iudicat, ut Dei
beneuolentiam imitetur, qui quotidianis homi-
num peccatis semper ignoscere dignatur, & pœ-
nitentiam suscipere nostram, & ad meliorè eam
statum deducere. Spieg.

BENIGNITAS, ppriū equitatis epithetō,
cuius contrariū est, Rigor. Mod. de Leg. Nulla iu-
ris ratio, aut æqtatis benignitas patitur, &c. Sp.

BERO, faccus, quasi pero, à pera dictus. Vi-
de prior. Bud. Annot.

BERYTIENSIS colonia. Augusti benefi-
cij gratiosa, & (ut diuus Hadrianus in quadam
oratione ait) Augustiana Colonia dicta. autor
Vlpian. l. j. de Censib. Spieg.

BERYTO S, post Sidonem est, haud procul
ab Lici amnis ostijs, quam hodie Barutum vo-
cât, omnium eius littoris nundinario mercimo-
nio clarissimâ, teste Vadiano nostro. Foelix Italia
Plinio. Seb. Münstero annotatore. Eustachius ut
à Volaterrano citatur, etymi ratione hanc adsi-
gnat, quod Berum ex autoritate Helladij lingua
Phoenicû robur significat, quasi urbs in loco in-
expugnabili ac robusto sita. Nobis inde ursum
ut puto denotat, *cin Ber.* Theod. & Valent. A. A.
metropolitano nomine ac dignitate, Berytû ex-
ornarunt. l. unica. de metrop. Beryto. C. li. xj. Sp.

BE S. Lege, Sextans.

BESTIA, crudelitatem exprimit: Belua, ma-
gnitudinem, & quasi monstrositatem. Fera op-
ponitur cicuri. Vlpianus, Bestias, ait, accipere
debemus ex feritate magis, quàm ex animalis
genere. Nam quid si leo sit, sed mansuetus, uel a-
lia dentata mansuetus? Spieg.

BESTIARI dicebantur, qui ludis publicis
in amphitheatro cum bestiis depugnabant. No-
tum aut, quod apud Romanos ad bestias dâna-
ri, & feris obijci solebant parricidæ, & alij. Qua
de re Budæus in Annot. post. Martianus autor
est, Diuos fratres rescripsisse, dominos neq; per
se, neq; per procuratores suos, ut cum bestiis pu-
gnent, etiam criminosos seruos uendere posse. l.
domini. de Contrah. empt. Spieg.

B I

BIARCHI erant, qui emebant necessaria ad
uitâ totius domus principalis. *Bi* uitam, *arch*
principem significat. Aliâs dicti Biarcei, quod ui-
tæ necessaria curarent. Alc. in C. de Agent. in re-
bus. lib. xj.

BIBLIA, Latine libri, nec tantum sacri dicu-
tur. Bibliothecam Gellius librariâ appellat. Sp.

BIBLIOTHECA, locus ubi reponuntur li-
bri. nam *βιβλ* liber, *θήκη* repositorium dicitur.
Vlpia. de Leg. ter. l. libror. Libris, inquit, legatis,
bibliothecas non contineri. Nebriss. Sed & lo-
cum significare bibliothecâ, & aliâs armarium,
aliâs libros, Nerva autor est. Spieg.

BICOLOR, duorum colorum.

BIDELLI. Alciatus: Ego, inquit, & gymna-
siorum custodes, quos nullo Bidellos appellaba-
mus hoc nomine (episcopi) significari posse ar-
bitror: idq; ex Lucilij poetæ Epigramm. qui Mer-
curium gymnasiarum episcopum dicunt. Vide
eum cap. xxij. lib. vij. Par. Spieg.

BIDENS, genus instrumenti fossorij, quod
duos habeat dentes, sic dictum: sicut Rastrum,
quod habeat plures. Vlpian. Ligones, inquit, sar-
culi, falces putatoriæ, bidentes. Nebriss.

Biderman. Vide, Iudex æquus.

BIDVVM cōtinens, pro perpetuo biduum,
quod uulgò dicitur, per duos integros dies. Qui
promittit pecuniam, aut factum in diebus, non

adiiciens quibus, is post biduum tenetur. l. inter
illam. ff. de Ver. sig. Idem dicendum esse, si pro-
mittat quis se daturum, aut facturum in annis:
nam de duobus proximis intelligendum est. l. li-
bertas. §. ult. ff. de Manum. testa. quod Accur. re-
ctè notauit. Spieg.

BIGAMVS qui duas duxit uxores: à quo bi-
gamia, ipsa conditio. Vide Sipontinum.

BIGENERA animalia dicuntur, ex diuerso
genere nata. ut leopardus, & ex leone & panthe-
ra: cicursus, ex apro & scropha domestica: mulus
ex equa & asino: hinnus, ex equo & asina. Spieg.

BINI, idem significat quod duo. Sic in preto-
ris uerbis apud Iul. in fin. l. j. de His qui not. infam.
Qui ue suo nomine, non iussu eius in cuius po-
testate est, eius ue nomine, quem, quam ue in
potestate habet, bina sponsalia, binasq; nuptias
eodem tempore constitutas habuerit. Spieg.

BINA sponsalia constituere, est unam duob.
spondere, ut utriusq; sit uxor, & sic quod uulgò
dici solet, una filia duos generos facere. §. si quis
alien. nom. l. quid ergo si non. ff. de His qui not.
infam. ubi Bald. monuit, ut leges, quæ de binis
sponsalib. loquuntur, diligenter notemus. Nam
ex his argumentum sumi, quod non possit quis
eligi ad multas Ecclesias. Aetiologiam addit
Nam electum fieri sponsum Ecclesiæ. Nunc ô
Balde unius humeris imponuntur tres aut qua-
tuor episcopatus cum aliquot abbatij annexis.
Id quo colore excuses, quamuis acutissimi inge-
nij cognomè tuleris, haud scio si quem unquam
inuenieris. Spieg.

BIS credere idem dicitur, qui ante secundâ,
& post eam crediderit. autor Martian. in l. credi-
tor. Qui pot. in pig. hab. Spieg.

BIS, duum actum est, nec sepius fieri, ut uer-
bum iterum accipiendum est. autor Paulus, l. ue-
luti. in fin. de Edendo. Spieg.

BIS factum, etiam frequenter, sæpe, & mul-
tum factum interdum accipitur. Vide Zas. in l.
sæpe. ff. de Re iud. Spieg.

BISSEXTVS, siue Bisextus dicitur, quod
bis sexto calendas dicamus. Vide supra, Annus
bisextilis. Bart. in l. iij. ff. de Minor. Alc. in l. cum
bisextus. de Verb. sig. Spieg.

BISVS lini species in India nascês. iam ue-
rò & Egypto ex arbore lanicium quoddam fit,
ex quo uestem factâ lineâ magis dixeris, quàm
laneâ. Sola enim crassitudine à linea. autor Pol-
lux. A' bysso tenuissimo, & precioso lino byssi-
na uestis, ut à croco, crocatula dicta, penè ut au-
rum fulgens. Spieg.

B L

BLADA, pro frumentis, inter ea uocabula,
quæ usu quodam, sed nimium quàm corrupto,
ex Italica lingua sunt desumpta, habenturq; uul-
gò pro Latius. ut Alodium, pro hereditate, aut
possessionib. Appreciari, pro estimare: Media-
re, pro componere, aut pacificare: Appropiare,
pro uendicare: Campus, pro exercitu: Liga, pro
fœdere: Treuga, pro inducijs: Manu tenere, pro
tueri, ac sustentare: Saisare, uel sachisare, pro ex-
torquere, aut per uim auferre: Importat, pro in-
terest,

terest, seu refert: Perpetuare, pro cōtinuare: Fortalicium, pro arce, seu munitionibus: Succursus, pro suppetijs, aut supplemento: Contētare, pro eo quod sit contentū reddere: Assēcurare, & contutare, pro eo quod sit, sibi tutū ac diligēter providere, siue munire: Basse, p humiliter, summisit aut in imo: Partialitas, pro factione, aut studio partium: quorum aliquot crebrō apud interpretes occurrunt, purē loquuturo omnino uitanda. Monuit id eruditissimus Insulanus. Verū Bladi appellatione quid ueniat, Bart. explicat in l. j. §. eo opere. ff. de Aqua pluui. arc. Spieg.

BLANDIRI sibi, pro eo quod est, seipsum fallere, apud Vlp. legimus in l. iij. de Administr. tut. Blandiuntur, ait, sibi, qui putant honorarios tutores non teneri. Dicimur & blandiri uitijs nostris, dum ea excusamus, aut attenuamus. Lege Philadelphum lib. ij. Coniu. Spieg.

BLANDITIAE potentū, instar minorum. gloss. l. j. C. Si rect. provinc. in uerbo Pignora.

BLASPHEMARE, quod uerbū Latinū nō est, significat conuicium in Deum ingerere. Nota est in Nouell. constitut. quæ ultimo submittit supplicio blasphemias in Deum ingerentes. Annotauit Eras. in cap. xxvj. Matthæi, blasphemie nomen Christianis atrocius quiddam sonare, q̃ conuicium: nempe conuicium in Deum. Vide Bart. in l. item apud Labeonem, de Iniur. Spieg.

BLASPHEMVS est, qui de Deo non bene credit, indignari illi attribuit. Spieg.

BLATTA, purpura, conchylum. Blatta & eum uermiculum significat, qui pannos & res alias corradit, & pro purpura atq; cōchylia accipitur. Vnde Blateus color, medius inter album & purpureum: & Sericoblatta, Blattofericū pallium apud Vopiscum: quod & annotatum est ab Alciato, in l. lotas. C. de Metall. lib. xj. Spieg.

BLESVS est, qui literam aliquam exprime-re non potest, eamq; non quamlibet, sed certam: annotante Bud. in Vlpian. §. suprā citatum, ex l. item Offilius.

B O

BOEMIAE Rex. Vide, Rex.

BOETHI dicuntur ab Imperatore adiutores scribarum: quos alij Subadiuuas, alij Adiutorios appellant. ut in l. unicuiq; C. de Prox. sacr. scriin. *Boethio* enim significat adiuuo. Inde Seuerin. Boethius dictus, quem falso Boetium uocant. Alcia. C. de Tabular. scrib. & logo. lib. x.

BOMBYCINVM, quod est à bombyce. Est autem bōbyx uermiculus, ex cuius capillamento depeeditur, quod uulgō Hispanorum dicitur fergo, siue feda. Nam sericū lōgē aliud est, quā quod putat uulgus. Vlpian. de Aur. & argent. legat. l. uestis. Vestimentorum, inquit, sunt omnia lanea, lineaq; serica, uel bombycina. Nebris. Adde si placet, quæ Baysius annotauit cap. vj. de Re uestiaria, huc facientia. Spieg.

BONA intelliguntur cuiusq; quæ deducto ære alieno supersunt, ut ait Paul. in l. sub signatum. de Verb. sig. African. Bonorum appellatio, inquit, sicut hæreditatis, uniuersitatem quādam ac ius successione: & non singulas res demon-

strat eod. tit. Porro tradente Vlpian. Bonorū appellatio, aut civilis, aut naturalis est. Bona ex naturali significatione omnia cōprehendunt, quæ profunt. Ex ciuili ad facultates tantum referuntur, teste Alciato. quē uidē in l. bonorum appellatio. j. præcitato tit. & eod. Iabolenus autor est, propriē bona dici non possunt, quæ plus incommodi quā commodi habent. Quandoque tamen, ut Alciat. ostendit ibidem, appellatione bonorum comprehenduntur ea, in quibus plus incommodi est. Spieg.

BONA aduenticia sunt, quæ accessione quadam & præter spem nobis contingunt.

BONA ciuiliū publicare, est illa in publicum ē priuata possessione redigere.

BONA de ecclesiæ mensa dici, post uarios opinionum fluctus, obtinuit Bart. in l. si uacantia. C. de Bon. uacan. lib. x. si illa sint in registris, librisq; censualibus Ecclesiæ per prælatum, uel eius officiales inscripta. ex Zaslo. Spieg.

BONA deficere dicuntur, non solum cū nulla extant, sed etiam si aliqua extarent, quæ in remotis essent collocata. Bald. in l. fin. ff. Si cert. pet.

BONA fides, est sincera conscientia, unumquē certō excusans de ignorantia rei alienæ, quam uel tradit alij, uel accipit ab alio. Nemo sane conscientiam suam, uelut mille testes, fallere potest, si utēq; aduersario, uel iudici imponat. Eadem ratione mala fides, est læsa conscientia: quæ accusat & conuincit aliquem, nō ignorare rem alienam esse, quam per fraudem uel tradit, uel accipit. Quare bona fides dolo fraudiq; aduersatur. l. iij. in fin. ff. pro Socio. & cōtractib. bonæ fidei dictis. §. Actionum autem. Instit. de Action. l. consensum. ff. de Action. & oblig. Spieg.

BONA fides, pro æquitate accipitur in l. si fideiussor. §. quēdam. ff. Mandati. & in d. l. consensum. & similib. Spieg.

BONA fide, hoc est citra ullum figmentum facere, dicebant antiqui, cum fieri aliquid nō per functoriē, nec translatiue, id est uulgariter, sed accuratē & enixē & totoperē intelligi uolebant. Ex Bud. in Annotation. ad l. emptorem. de Act. empti. Spieg.

BONAM fidem agnoscere, elegāter dictum à Iurifcons. in l. quoties tutor. §. sicut autem. de Administr. tut.

BONAE fidei actiones, non quod ulla sit actio malæ fidei, quoniam in omnibus negocijs exigitur bona fides. C. de Act. & oblig. sed ideo dictæ sunt, quod iudex in cognitione potest habere rationem earum quoq; rerum, quarum inter contrahentes nulla mentio facta est. §. in bonæ fidei. Instit. de Action. Iulian. in l. consensu. in fin. ff. de Action. & oblig. Spieg.

BONAM fidem præstare, nil aliud est, quā sine dolo & fraude uersari. Bona fides enim, ut suo relatum est loco, contraria dolo & fraudi est. l. iij. in fin. ff. pro Socio. Inde dicitur homo bonæ fidei, qui nihil dolo facit. l. iij. iunct. glo. C. de Peric. & commod. rei com. Spieg.

BONAE fidei homo. Quære, Præstare bonam fidem.

BONA fidei contractus: Vide Contractus bonæ fidei.

BONA fidei emptorem, definit Modestinus de Verb. sig. l. Titulus nouus.

BONA fidei homo, cui res tutò creditur, uel qui rem sibi creditam fideliter seruat.

BONA fidei homo, qui non habet in se dolum. l. iij. C. de Peric. & com. rei uen.

BONA fidei possessor esse uidetur, qui rem possidet non suam, quam tamen suã esse putat: & eum qui uendidit, ius uendendi habuisse, puta procuratorem, ac tutorem fuisse. Cõtrã uerò, malè fidei possessorem esse dicimus, qui nec rem suam possidet, & eam scit suam non esse. Itaque bonæ fidei possessor usucapit: malæ non item.

BONA gratia. Appellatio est certæ speciei solutionis matrimonij, cuius Iustinian. meminit in nobili illa Constitutione, cui uerior titulus, De his qui nuptias iterant. Vulgò de nuptijs allegatur. Plauto locutio familiaris est, Bonã gratiam habere, pro eo quod nos dicimus, *zu gutem danck annemmen*. Spieg.

BONA hæreditaria partimur, non diuidimus. Spieg.

BONA in ipsis possessionibus, Fortunas in fructibus eorum, uocamus. Pedianus.

BONA lex, à mala, nulla alia nisi naturæ norma diuidi potest. Aristoteles lib. Politicorũ tertio: Qui legem, ait, ciuitati dominari uolunt, hi uidentur Deum ac leges dominari uelle. Qui uerò hominem uolunt dominari, hi beluam præficiunt. Legem accipi uult, pro naturali ratione diuinitus indita, ex qua ducatur certa uiuendi forma. Per hominem intelligit solam auctoritatem humanam, qua sic placeat, sic receptũ sit. Sp.

BONA leges ex malis morib. procreantur. Vetus uerbum est, citatur à Macrobio lib. iij. Saturnal. cap. xvij. Arist. autor est lib. Rhet. ij. apud Æginetas olim pecuniaria pœna multatos eos qui legis instituendæ dedissent occasionem. Sp.

BONA literæ sunt, quarum finis ad quæstũ non pertinet, & quæ uia ad philosophiam muniunt. Nã sine eis, iuris ciuilis cognitio, tãquam firmissimo præsidio destituta, consistere nequit. His certè debemus ueteres iuriconsult. de quibus extat Laurentij Vallæ iudicium, & Budæi, in Epitome nostra, infrà relatum. Spieg.

BONI censentur ij, Viues inquit, lib. de Anima iij. qui pridie sunt officio suo perfuncti, erga Deum, patriam, parentes, principem, herũ, amicos, liberos, necessarios, propinquos, familiares, socios, ciues, peregrinos. quæ officiorum ratio in humano genere patet latissimè: quãdo, ut rectè est à M. Tullio scriptum, nulla uitæ pars seu publica seu priuata carere potest officio. Habentur pro uiris bonis, qui quàm plurimis profuerunt, profunt, proderunt. nam qui nobis, aut ijs quos habemus beneuolentia coniunctos profuit, eum ritè fungi suo officio ducimus, & bonum esse uirum. Spieg.

BONI uiri q. Vide paulo antè, Boni cẽsentur.

BONI magistratus patrũ nomine cẽsentur. Et hoc uerissimum est, inquit Oldend. de Magi-

stratu patriæ, ac natalis soli, etius filij quòq; uidemur. Vnde Vlpian. in l. j. §. & generaliter. ff. de Ventr. in possess. mit. Qui etsi, inquit, non tãtũ parenti, cuius esse dicitur, uerũ etiam reipub. nascitur. Et Pomponius inter iuris gentium exempla refert, ut parentibus & patrię pareamus, in l. ueluti. ff. de Iustic. & iur. Spieg.

BONA memoria. Vide, Memoria.

BONA naturalia, omnia cõprehendunt quæ nobis profunt, & nos beant, hoc est fœlices reddunt. Bona autem ciuilia referuntur tantũ ad facultates nostras. Hinc philosophi bona distinguunt, ut sint quædam corporis, quædam animi. Alciat. de Verb. sign.

BONA nomina, nonnunquam mala fieri, si nunquam interpellas, ait Alphius fœnerator apud Columel. Ille nomina, iurecõsultorum more, debitores uocat: & interpellare, subinde creditum reposcere. Spieg.

BONA pars, pro magna parte: quod tamen non est perpetuum. Nam interdum pro ea, quæ alioquin non uideatur contemnenda, accipitur. Id antè monuit Insulanus. Spieg.

BONA prædia uno nomine dicuntur, bona satisfactionibus obnoxia. Pedian.

BONA paterna præsumuntur communia inter fratres. l. siue possidetis. C. de Probat. arg. l. si necessarias. § penult. ff. de Pignor. act. Spieg.

BONA rapta etiam accipimus, una re rapta. l. ij. §. uel cuius. ff. Vi bon. rapt.

BONA sequestrata, hoc est, cõsensu partium uel iudicis decreto apud sequestrem deposita, nec ab actore, nec à reo possidentur. l. libertus. ff. de Stat. hom. Spieg.

BONI ciues. Lege, Ciues boni.

BONI consulere, cum genitiuo. Vlp. in l. generaliter, de Decurionib. Vt qui clementiorem sententiam passus est, ob id quòd ad tempus relegatur, boni consulere debeat humanitatis sententiæ, nec Decurionatum accipiat. Per genitiuum, quasi Græco more dixit: id est, existimare, clementer secum à iudicibus actum esse in animaduersione criminis. Vide Budæum in Annot. poster. Boni ducere, apud Tertullianum subinde reperire est. Vide Annotat. Rhenan. in lib. v. aduersus Marcion. Spieg.

BONI rhetoris quæ partes sint in casu in integr. restitut. indicat Marcellus in fin. l. pe. ff. eod. tit. Spieg.

BONI uiri arbitrato frui. l. Si fundi. in princ. ff. de Vusufructu.

BONI uiri officium est, exemplo Sexti Ælij, in publicum edere, quod publicè profuturũ crediderit. §. augescere ciuitate. l. ij. de Ori. iur. Sp.

BONIS cedere, significat bona sua creditoribus, improbè æs alienum à nobis contendentibus, permittere.

BONIS conditionibus seruum uenditum, ut accipiendum sit, ostendit Iuricons. in l. conditioni. de Ædil. ed.

BONIS interdicebat olim prætor, his uerbis: Quando tibi bona paterna habita, nequitia tua disperdis, liberosq; tuos ad egestatẽ perdu-

cis, ob

cis, ob eam rē tibi ea re, cōmercioq; interdico. Citatur Paul. autor libro Sent. siue Factorū iij. Sp.

BONIS uiris præsētib; l. si pater. §. quādam. ff. de Fideicom. libert.

BONITAS, ut docet Alciat. in l. iij. de Reb. cred. quādam qualitas est, quæ rem ipsam non immutat: unde à substantia non parum differt. l. ubi autem. ff. de Verb. oblig. Spieg.

BONORVM appellatio ex re alieno deducto ex sermonis proprietate intelligēda est: ex mente tamen disponentis, aliter quandoq; accipitur, cum aliās aliquid absurdū induceretur. l. si quis seruū. §. fin. de Leg. ij.

BONO genere natus, id est bona familia, uel ut uulgus dicit, bona domo.

BONORVM possessio, pro iure ipso hæreditario accipitur, quod cū prætoris decreto acquiritur: ut tametī res ipsas hæreditarias possideamus, bonorum tamen possessionem, id est ius ipsum, à iudice impetrare nobis necessariū sit: nihilq; ab ea hæreditate differt, nisi quod solo animo hæreditas aditur: bonorum possessio ut acquisita uideatur, ius dicentis officium requirit. Nec est duntaxat ius persequēdi, retinēdiq; patrimonij, sed & rei cuiusq; cum is moritur, cuius fuit. l. iij. de Bon. poss. Vide Alciatum lib. quarto Paradox. & suprā. Aditio hæreditatis. Spieg.

BONORVM possessio decretalis. Quære, Decretalis bonorum possessio.

BONORVM possessio septima, ex pluribus bonorum possessionib; quæ aliās erant in usu redacta, est res ad sex ordinarias. §. decima. Inst. de Bon. poss. est tamen addita septima, quam Iustinianus hic appellat Extraordinariam, quæ ita appellatur, non ea ratione, qua Carboniana bonorum possessio, uel uentris nomine, quod scilicet non tribuat ius: nam imò ius tribuit ut reliquæ ordinariæ: sed quia est uaga, & non stabilita certa parte edicti, ut notat hic glos. super uerbo, & extraordin. & gloss. in l. fin. C. unde legit. Doctiss. Iuriscōf. Nic. Bellon. cap. xv. lib. j. Supput. unde excerpti hæc: Iuuenes, inquit, cum difficultate percipiunt, quæ nam sit hæc bonorum possessio, & quomodo, & quando competat. Sp.

BONORVM possessor, licet propriè hæres non est, tamen cum omnino hæredi surrogatus sit, quælibet dispositio de hærede uerba faciens, eum quoq; comprehendet. l. in conditionib; §. si patronus. de Condit. & demonstr. Spieg.

BONORVM possessores, Vlpianus inquit, in omnibus uice hæredum habentur. lib. ij. de Bon. poss. Spieg.

BONORVM possessor, cui ad exemplum hæredis bona defuncti iure prætorio decernuntur: aliud possessor bonorum, qui rem aliquam possidet. arg. l. j. C. Quor. bon. ex Apello. Quamuis Alciatus monuit alicubi, uulgarem hanc Doctorum differentiam à ueritate abesse. Spieg.

BONVM in sacris literis tripliciter intelligitur. Primum pro eo quod est conditum & ordinatum à Deo. Huiusmodi sunt omnia, quæ uocantur bona naturæ Nam omnes creaturæ destinatæ sunt ad aliquem usum & conseruationem

naturæ. Secundò bonū significat ἀγαθόν, id est, concessum lege Dei. Ita bonum intelligitur cum inquit Apost. Bonum est homini non comedere carnem. Hic bonum opponitur prohibito. Tertiò bonū significat actiones uirtutis, quas Deus præcipit, seu ueros cultus Dei, & quidem præceptos à Deo, ut apud Prophetam: Hoc est bonum ambulare coram Deo, & timere Deū. Hæc quòd multum lucis inferant partim antè dictis, partim & dicendis in hac editione, lubuit adscribere. Spieg.

BONVM in philosophia generaliter significat, quod est conueniens naturæ. Et est duplex. Bonum naturale, & bonum morale. Naturale, est res conueniens ad conseruationē naturæ, seu nata ad bonum usum, ut cibus, potus, bona ualētudo, opes, imperia. Sic appellatio boni cōtinet res dubias. Morale, quod est in actionibus cōueniens naturæ, iudicio mentis. Hoc modo appellatio boni intellecta, tātū significat honestum. Tale bonū sola uirtus est: cui opponitur uitium seu turpitudine, quæ, teste Philippo, uocatur malum in genere morum, seu malum culpæ. Deinde bonum utile est res naturæ cōueniens ad corporis conseruationem, quæ est expetenda propter aliud, scilicet usus causa: ut bona ualētudo, uita, opes, &c. Bonum suaue est cognatum utili: significat enim id quod ideo expetitur, quia affert sensui aut animo iucundos motus. Hæc duo scilicet utile & suaue uocantur ἀδύνατον, quod attingit ad genus morum. Quanquam igitur non sunt bona moraliter, tamen sunt naturæ res bonæ ad usus aliquos expetendos natæ. Oppositum est malum pœnæ, ut uulgò loquuntur. Sp.

BONVM accepisse uidetur Accursius eam æquitatem, quæ ex ancipiti hinc atque inde inclinantis animi motu præualeat, & scriptis mandari potest, qualis est usufructus materia: & apud Ciceronem Ius, quod Iupiter sanxit, ut omnia quæ reipublicæ salutaria essent, legitima & iusta haberentur. ut

BONVM etiam id significet, quod in quacūque ciuitate utile est, tametī non semper cum æquitate concordet: uideturq; Græcè ἀνίκητον dictum, ut Grammatici attestantur, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀνίκητον, quòd ex duabus partibus secernat, quid præuallere debeat. Ex Alciat. Spieg.

BONVM item, est iuris ipsius temperatio atque emendatio: quæ fit ex prudentia Iudicis accommodantis serationi causæ, & flectētis legem ad causam, non causam ad legē. Hoc bonum solet etiam bonum & æquum nominari: ut ostendit exemplis Lud. Viues, uir immortalitate dignus, in planè diuinis Commentarijs, quibus illustrauit Ciuitatē Dei, apud diuū August. Cicerō æquū bonum, in Bruto, sine copula dixit. Sp.

BONVM pro cōmodo, iuxta illud Celsij iureconsulti dictum apud Ciceronem, Cui bono fuerit, eum fecisse credendum, Declarat hoc eleganter Alciatus cap. xvj. Secundi Parerg. Spieg.

BONVM & æquum Arist. lib. v. Ethicorum tanquam differentiā ponit. Sic Accurs. aliud bonum esse censet, aliud æquum, narrans Iuriscō-

fulti hæc uerba, in l. prima. de Iust. & iur. nec satis explicat, Budæo teste, qui ea de re latè differit. traditq; : cum æquum & bonum dicimus, absolute bonitatem æquitatemq; significari, & iuris medullam, germanamq; iusticiam, quam censendo assequi, non cuiusvis sit iuris periti. Oldend. opportunè monuit, tota errare uia, pariterq; ostendere, se uim ac potestatem boni & æqui non intelligere, qui distinguunt inter scriptam & non scriptam æquitatem: fingentes pugnare inter se, scriptum ius, & scriptam æquitatem: quorū neutrum probari ulla ratione potest. Spieg.

BONVM ac æquum impetrare, est, Budæo exponente, ius suum obtinere, rem suā recipere: idq; exemplis demonstrat in Annot. prior. Sp.

BONVM & æquum non magis separari possunt, quàm honestum & utile. d. l. §. j. Neque diuersum probatur in l. Hac lege decernimus. C. de Pact. conuent. tam super dote.

BONVM nomen facere, hoc est idoneum, & soluendo reputare eum, quem quis admisit sibi debitorē delegati. l. inter causas. §. abesse. ff. Mandat. Spieg.

BONVM & frugi seruum intelligunt Iurif. conf. apud quos frequens est hæc locutio, utilem & necessarium. Beroal.

BONVS sanè Martinus in auxilio, sed carus in precio. Apophthegmata priscorum Francorum. Vide Capella.

BOVES cerebrosi, oppo. Domiti. horū meminit Iurif. conf. in l. instrumento fundi. ff. de Instru. & instrum. leg. Lege Cerebrosi.

BOVES. Vide Vlpia. in l. ædiles aiunt. de Ædil. edict. & infrà, Iumenta.

BOVES magis armentorum, quàm iumentorum genere appellantur. Pōp. l. Boues. ff. de Reg. iur.

B R

BRABEVTA, teste Dn. Budæo, à uerbo *βραβύον* dicti sunt, quod constituere & arbitrari significat. Brabeutæ, qui & Mastigomi & Rhabduchi dicuntur à Græcis, autorib. Polluce & Suida, Latine Designatores dicuntur ab Vlpian. in l. Athletas. ff. de his qui not. infam. Spieg.

BRABIVM, sic dicendū, nō brauium, ut admonet Erasmus: Latinis est uictoriæ præmium. An id debeatur domino equi, qui primus metā attigit, sed tamen excusso prius infessore, uide ff. de Aqua quot. & est. l. j. §. quæsitum. & de Acqui. posses. l. j. §. per eum. & Bartol. in §. item acquirimus. eiusdem l. Item in l. qui fundum. ff. Quem adm. seruit. amit. Spieg.

BRACTEARIVS est, qui secat aurum in tenuissimas laminas, quæ dicuntur bractæ apud Iust. lib. x. C. l. j. de Excusat. artificum. Græcè uocatur *βραχτης*, quod foliū est atq; bractea. Hinc & petalia Plauto. Annotauit Alciatus ibidem. Sp.

BREPHOTROPHIVM, locus ubi infantes expositi, publicè aluntur. Nam *βρεφ* infans, *τροφ*, alimentum dicitur. C. de Sacrosan. eccles. l. illud. l. ut inter. Nebriss.

BREVE testatum dicitur, quod summam rei continet, testium aliquando, nedum tabellionis subscriptione confirmatum, Nobis rectius, Old.

inquit, clientulare instrumentum dicitur, iuxta formam Nouell. de Instrum. fide. §. Si quis igitur cautè. Dicimus itaq; Breuis, uel Breue, Budæo meliore teste, quàm Baldo, cuius exempla sunt in l. actuarij. l. iubemus. & l. excellentia. C. de Erogat. militar. annon. & l. ult. de Cōuent. fisc. debitor. Quæ Bald. de testato breui scripsit, indicauimus in Scholijs apud Ligurinum lib. viij. Sp.

BREVI manu accipere, in l. licet. ff. de Iure dotium. Simile exemplum extat in §. fin. l. iij. ff. de Don. inter uir. & ux. Lege, Longa manu. Spieg.

BREVIA, & breues in Annotatio. prior. Budæus indicat, Commentariolos summam rerum continentes: cuius exēpla esse scribit in l. actuarij & l. iubemus. & l. excellentia. C. de Erog. milit. an. lib. xij. Item in l. ult. de Cōuen. fisci debitor. lib. x. sic legimus: Inter chartulas confiscati, Breuis quidā asseueratur inuentus, qui nomina debitorum continet. Dicitur igitur Breuis, & breue substantiuè: sicut uulgò, breue Apostolicum, breue Cæsareū, p. minore aliquo diplomate. Sp.

BREVIA RIVM, opus cōcisum, Græcè fœminino genere Epitoma: tum etiā libellum eum non ineleganter accipimus, quem ærarij Principis, quos honesto uocabulo *Εφεινιγμεν*, uulgus autem odiosè interdum *Finantzer*, uocat. Statum generalem appellant, quo Princeps statuit, quam summam ministerio omni Aulico expensam ferri placeat. Spieg.

BREVITAS. Vide, Grata breuitas.

BREVITER pro paucis uerbis, cuius cōtrarium est, productè, id est, pluribus uerbis.

BREVICVLVS. Interpretans hymnū Prudentij, Ad omnes horas, latius indicauī, à breui diminutiua forma deduci. Alciatū item non dubitasse, quin legendum sit in Rubr. C. de Sentēt. ex breuiculo recitandis. quod uitio scriptorum uox illa, ex periculo, non satis explicabilis irreplisset. Sed post ab ipsa obseruatū est etiam legi posse, in d. Rubr. sine periculo: quod sic habeat Cod. Theodosianus: ut appareat de periculo, seu experimēto memoriæ accipiendum. Spieg.

BREVISSIMI oculi, repositoria in quibus monilia magnum patrimonij æquantia seruantur, annotauit Rhenan. in lib. Tertul. de Habitu muliebri. Spieg.

BROCARDIVM, uocabulum est barbarum, in nostro eleganti Iure ciuili: relinquendum igitur barbaris.

BROCARDIA materia dicitur, quæ est contrariarum opinionum rationibus inuoluta.

BRVTIARI dicebantur ij, qui coacti erant seruilia exhibere: pro eo quod bello Punico secundo, post cladem Cannensem, ad Hannibalem defecissent primi. Alexand. Genial. dier. libr. j. cap. xxvij.

BRVTVM dicitur, quod quàm longissimè abest à sensu, sagacitateq;. Vnde animal brutum, non aptè ac peculiariter accipitur, pro animali carètè ratione. Quamuis Iure gentium, hoc est, humano, constituta seruitute quadam uitæ atq; necis alteri in alterum, serui inter bruta animalia reputabantur. §. j. Inst. de His qui sui uel alieni iur. & l.

iur. & l. ij. ff. ad leg. Aquil. Lege, Rustici & domini. Spieg.

B V

B V, particulam solebant ueteres magnis & amplis rebus præponere, à magnitudine scilicet bonis. Vide F. Pomp.

B V B V L A, absolute: & subauditur, caro.

B V B A L I N A E stragulæ, in l. argumeto sunt. de Aur. & arg. leg. à Iureconsulto dicta sunt, quæ equis inferni solebant. Expellibus enim bubalinis fiebant antiquitus stragula ad equos. Ex Bayfio. Sed editio Norinbergensis, quam idem Bayfius ueram putat, pro bubolonicis, Babylonicas habet: indicans sibi dictum, hoc in loco legendum Bubalinas, ut subintelligatur, pelles. Vide, Babyloniarum. Spieg.

B V B V L C V S, qui bobus utitur, aut boui custos. Paul. de Fund. instru. l. cum de Ianionis. De Bubulco, ait, siue de eo qui bobus arat. Inde Bubulonicus, a, um, res ad bubulcum pertinet. ut in eod. tit. l. Sed & stragulas uestes, & bubulonicas, quæ equis inferri solent. Nebriss.

B V C E L L A R I I Gallogræci uocabantur: & Buccellaniorum regio Gallogræcia, ut est apud Suid. citate Alciato. Sunt & buccellarij, equites cataphracti per Orientem, qui suberant magistro militum, ut legitur in Breuiario Scoti ad Theodos. Imp. Alberico latrones sunt, qui ponunt in ora captiuorum lignum, ut non clament. C. ad l. Iul. de ui. l. ult. Buccellatū dicitur à bucea, quæ est frustulum panis, quantum commodè bucca capere potest. Augustus apud Tranq. Post horam primam noctis duas buccas manducaui. Inde fit Buccella Martiali. Alcia. in l. j. C. de Eroga. milit. anno. lib. xij. Spieg.

B V C C I N V M, genus conchiliorum est, ex quibus purpureus color inducitur. Vlpian. de Leg. tert. l. si cui. Purpuræ appellatione, omnis generis purpuram contineri puto: sed coccū non continebitur, buccinum autem & ianthinum continebitur. Nebriss.

B V L E V T A. *βουλῆ*, in ciuitatibus Græciæ & Asiæ dicebatur Senatus, & consilium. Vnde *βουλευται*, Senatores & decuriones. Plinius Traianū consulens, an qui Senatores fiunt, debeant certum quid inferre pro introitu: Superest, inquit, ut ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde Buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Spieg.

B V L G A, nota etiamnum aulicis uox: quam Festus indicat fuisse Gallorum, qui folliculos, aut crumenas, aut sacculos scorteos, hoc est, è pellibus factos, olim appellabant Bulgas. Spieg.

B V L L A aurea, infantium ingenuorum est, scortea libertinorum. Vide Pedianū & Festum, cui à Græco sermone Bullæ uocabulum ductum uidetur. Spieg.

B V L L A R I, uerbum barbarū: quo tamen Accursiani utuntur, pro eo quod Imp. Cōstantinus, in l. si quis in metallū. C. de Pœnis. translātē, nec omnino inelegāter dixit, in facie scribere. Bulla item pro diplomate, uox est barbara: quum Latine sit tumor ille inanis, qui uisitur in aquis, mo-

mento temporis enascens, simul & euanescent.

B V N A S iudicat, prouerbio dicitur, ubi lis in longum profertur, nec unquam explicatur. qui mos nunc est, teste Erasmo, perditissimus aduocatis nostri temporis: ut subinde nouam reperiunt causam producendæ litis, quo plus numerum extorqueant à litigatoribus. Spieg.

B V P R E S T I S, animal similitum scarabeo, inter uenenatorum nomina recensetur. Vide Plin. in xxx. & Paul. Aeginetam lib. v. Ex eo perniciole uirus confici dicunt. Hinc Vlpian. legem Cori de Sicarijs interpretatus, scripsit: Pigmentarios, si cui temere dederint pityocampas, aut buprestim, legis Corneliæ de ueneficijs sanctione teneri. l. ij. Spieg.

B V R D O, partus est ex equo & asina: sicut ediuerso mulus, ex asino & equa. Vlpian. de Leg. iij. in l. item legato. in prin. ubi ait: Item iumenta, uel lectica, uel sella, uel burdones: item mancipia alia, &c. Nebriss.

B V R G I, quorum mentio in constit. Paul. Orosius lib. vij. Crebra, inquit, per limitem habitacula constituta, Burgos uulgò uocant. Hinc in tit. C. de Fund. rei priuatæ. Eum qui collegio uel curiæ, uel burgis, ceterisque corporibus seruiert. And. Altham. uir eruditus, præcipuusque Germaniæ illustrator, à Græco pyrgo uocabulum deductum putat. Colligitque: haud absurdè ab hac uoce, eos qui in castellis, munitionibus & turritis mœnijs habitant, *Burger*, quod ciues significat, quasi dicas Pyrgios: & *Burggraff*, appellatum præfectum atque Comitum arcis & castris. Constas autem est opinio, à Burgis, Burgundiones Germaniæ populos esse dictos. At Rhenanus noster uetustius nomē arbitratur, quàm quod primū Cæsaris, Tyberijque, etate natum sit: à Burgijs, hoc est, castellis limitum. Quam opinionem secutus Orosius, innumeros, qui subscriberent, reperit. Horum ueteres sedes, priusquàm per Germaniam in Sequanos cōmigrarunt, quicquid de illis cum proditu dignum, tum circa statum eorum, plerisque etiam magni nominis uiros latuisse, res ipsa manifestat, primus omnium idem Rhenanus Herculeo planè labore monstrauit, aperuitque simul uiam studiosis rerum indagandæ, patefaciendæque uetustatis: cuius inter primos, quos eruditio summa commendat, nostra ætate celebris uiri memoria posteris præcipuè celebranda, sacrosanctaque habenda est. Spieg.

B V R R H V S, homo dicitur, qui pransus cibo & potione rubet. Spieg.

B V S T V M Cicero appellari putat Tymbon, quod Latine sepulchrum uel monumētum dicimus. Seruius autem sic definit, apud Virgilium Aeneid. xj. Pyra, est lignorum congeries: Rogus, cum ardere cœperit, dicitur: Bustum uerò, iam exustum uocatur.

B V S T A facientem, pro combustore defunctorum corporum, sed perperam, Albericus intellexit. Nec enim Iuriscons. eo loco quem citat, busta, sed iusta facientem, dixit. Vide Seruium Aen. xj. & Oldend. explicantem hæc uerba lege xij. Tab. Rogum bustum uel nouum. Spieg.

EST litera tristis, & condemnationis. Vide suprà litera A. & de eius pronuntiatione, quando difficilioris est distinctionis, D. Eras. in Dialogo De pronuntiatione in scripto. Spieg.

CABALLATIO, in Constitutionibus munus alendi equos publicos, à caballis dicta: Festum autorem habet Alciatus. Vnde apparet & exemplaria in hoc uariare. Adi Rhodiginū, cap. xxiiij. lib. xxj. Spieg.

CABALLVS, ab equo eo distat: quod caballus ferè nunquam sine derisione dicitur, equus uerò semper de apto & probato. Pom. de Fund. instr. l. Si ita. Caballos, ait, qui in pistrinis essent: tanquam dicat, malos. Nebriss.

CABVS, frumētaria est mēsurā: unde cabesi, qui expleri nequeunt. Spieg.

CACABVS, olla grandior, siue illa sit ex argilla, stanno, argento, uel alia quacunque re metallica. Pomp. de Aur. & arg. leg. l. & si. Certè, ait, si cacabos argēteos habebat, uel miliarium argentum, id est uas ad coquendum milium. Nebriss. Cacabos & patinas inter culinaria uasa adscribit Paulus, in l. cū de lanionis. ff. de Fund. instr. Sunt & alia eius generis uasa apud Latinos. Aula, siue olla ad pulcem & olera coquenda, uel quod pro uerbio manifestū sit, celebrata Catullo, Ipsa olera olla legit. Annumerantur & ista, lebes, ahēnū, tripus, patella, frixorium, craticula, mortarium, & pastillum. Spieg.

CACOBTHES, malus mos Latine dicitur.

CADERE. Hoc uerbum multas egregias & uenustas trāslationes habet: quas refert Oldendorpius in Isagogico. Primò, cadere pro Republica, hoc est, occidi, mori. Secundò, cadere com modè, pro contingere, euenire. Tertiò, cadere in suspicionem, in deliberationem, pro incidere, uenire. Quartò, cadere causa, pro amittere. Quintò, cadere animos, cadere uultus, pro frangi, perire, debilitari. Sextò, cadere in potestatem, pro redigi, ut Instit. Quibus mod. ius pat. potest. sol. §. j. Adde, cadere formula dicuntur patroni in iudicio, cum rem ipsam, seu processum, quem uocant, per suas formulae non possunt rectè explicare: ut interdum quod magis ad rem suam pertinet, negligentius omittant. Cadere in consuetudinem, pro congruere cōsuetudini. Itē cadere in commodum dicitur, quando propter aliquod malè actum negociū periculum cōsequitur. Sp.

Kadion, suffragiorū urna, seu amphora. Fuerunt autē duo apud Veteres kadisci, in quos calculos mittebant iudices. Alterum *κἀιον*, in quem condemnationis, alterum *ἀκἀιον*, in quem absolutionis calculos proieciabant. Hæc *kadion* id est misericordiæ uocabatur, in quem *ἀκἀιον* mittebantur: altera *κἀιον*, hoc est, mortis erat, priore loco sita. Vide Bud. in Cōm. & suprà A. lit.

CADVCAE aquæ, quæ ex castellis, aut fistularum emanationibus effluunt.

CADVCA bona sunt, quæ à fisco uenduntur. Marcel. de His quæ in res. del. Vide Bar. in l. si duobus, in princ. de Leg. primo. Spieg.

CADVCA hereditas eadem ratione dicitur, qua caducum legatum, quod ad fiscum defertur, uel substitutum. Quoniam uerò iucundum erat substituto, legatum caducū accipere, quasi rem minime speratam: ideo Iuuenalis, dulce dixit legatum, quasi scilicet lucrum abruptum. Spieg.

CADVCVM dicitur, non quod cecidit, sed quod facile casurum est, ruinamque minatur. Vnde & paries caducus, & glans caduca. Alciatus de Verbor. significat.

CADVCVM ex lege Papia, legatum erat, relictum sub conditione: qua deficiente, uel uiuo, uel mortuo testatore, cadebat, & redibat uel ad testatorem uiuum, uel ad substitutū eo mortuo. Vnde tit. est in C. Iust. de Tol. caducis. Nebriss.

CADVCVS. Vide infrā, Glādem caducam.

CADVCEVM & hastam simul mittere, est permittere, ut pro arbitrio quis uel bellū ineat, uel pacem amplexetur. Caduceum uerò esse pacis insigne, caduceatorum nomen demonstrat. Sic enim uocantur, qui ad pacem significandam mittuntur. Spieg.

CADVCEATORES dicuntur legati pacem petentes, à Caduceo quem manu gestabant. Vtuntur iam nunc uirga alba, qui in bello capti sunt, ne ab hostibus lædantur.

CADVCEI, uirgæ, Græcè *καρπυῖα*, quibus legati pacem significabant.

CADVS uocabulū Græcum est, *καδὺς*, quod capacem esse significat: quamuis Plinius eo utatur, sed nō nisi, ut aptè doctissimus Geor. Agricola monuit, ubi uel Græca transfert, uel de Græcis uinis loquitur. Extat & apud Proculum l. pen. de uino leg. Illud uerum esse puto, cui uinum cum uasis legatū erit, ei amphoras, cados, in quibus uina diffusa seruamus, legatos esse. Sp.

CACVS iudicantis officio fungitur. Vide Bart. in hanc l. ff. Vbi quis ager. Spieg.

CACAM diem, & cæca testimonia uocant Iurisperiti, quæ scripto perhibentur absenti. Nam cæca sunt non tantum quæ non uident, sed & quæ non uidentur, & absunt. Vide Eras. exponētem parœmiam, Cæca dies, & Occulta fides. Spieg.

CACITATEM morbum esse, Sabini auctoritate Ulpianus ostendit in l. j. de Aedil. edict. Est autē tam corporis quàm animi orbitas. Sp.

CACVS utriusque luminibus orbatus, à postulando repellitur: tamen & senatorium ordinem retinet, & iudicandi officio fungitur. Lege §. origo uerò. ff. de Postul.

CAEDVA sylua à scindendo dicta, quod illius arbores licitum sit scindere, siue lignorum, siue materiæ causa. Papinian. Soluti matrimon. l. diuortio. Si arbores, inquit, cæduæ fuerint, uel germinales. itē de Verb. sign. l. sylua cædua. Sp.

CAELARE, pro insculpere. l. cum aurum. §. quid ergo. ff. de Aur. & arg. leg.

CAELATVRA, plasticę pars est, sicut Statuaria & Sculptura. l. ex argento. de Condit. tort.

CAELBS dicitur tam qui caruit semper uxore, quàm qui nunc caret. Nota Rub. C. de Infirmand. pœn. cœlibatus. Spieg.

CAELESTH

CÆLESTE oraculum, exponitur Principis rescriptum. I. iubemus. C. de Sacrosanct. eccles. Alberic.

CÆLICOLAE, apud Iustin. lib. j. Cod. interpretantur Christiani.

CÆLVM, pro aere. I. si cuius. §. deinde questum. ff. de Vusufruct. Virgilius j. Georg. Et variū cæli prædicere morem. Vbi Seruius, Cæli, id est, aeris. Lucretius, In hoc cælo qui dicitur aer. Sp.

CÆMENTICIA fundamenta. I. qui domum. ff. Locati.

CÆMENTARIVS, qui cæmēto construit ædificium.

CÆMENTVM, sunt alterius generis lapides rudes & informes, qui cæmenta uocantur, quibus ad fracturas operum utuntur inter pilares, uel quadratas eductiones. Hoc genus struatur incertum est, & sine uenustate, quasi lapide temerè inuento constructum. Vide Budæum in annotat. prior. Spieg.

CÆMENTVM, non ædificij fundamentū, sed lapides sunt, quibus ædificia cōsurgunt, præcipuè quadrati. Vlpian. de Riuis. l. Seruius. Si rituum cæmenticiū uelit facere, audiendum esse. hic pro lapidibus quadratis posuit. Spieg.

CÆRA prima ueteres solebant testamentū ab hæredis institutione ordiri: ideo olim legata, uel libertates ante hæredis institutionem scriptæ non debebantur. caput enim, fundamentumq; tabularum, ipsa est institutio, ut ait Iustinianus §. ante hæredis. Inst. de Leg. Hinc ea pars ab Horatio Saty. lib. ij. prima cæra dicitur. cuius carminis sensum, ut non satis ab interpretibus perceptum, Alciatus explicat cap. vj. lib. iij. Parerg. Sicut ergo prima cæra est, in qua hæredis nomē describitur, ita ea in qua secundi hæredes, uel legatarij describuntur, Ima cæra dicitur, quia sub prior collocatur. Imis autem cæris eradere quid sit, docent Alexand. Neapolit. lib. j. cap. j. Gen. dier. & noster Erasmus Cæturia iij. Adag. Chil. iij. Sp.

CÆSAR, dictus primus Iuliorum familiæ ex matris utero cæsus, ut Plinius putat: cum tamen uerius Pompeio sit Cæson. A' cæsarie tamē quidam deriuat: quod primus eius familiæ cum cæsarie natus sit. Nonnulli à cæso elephanto, quem Persæ Cæsum uocarunt. Vide Ferrar. in Rubr. Instit.

CÆSARIS procurator, pro fisci procuratore, & hic pro illo frequenter occurrit: quemadmodum & Fiscus, & Aerarium plerunq; confundi reperimus apud Iuriscos. quorū uerbis Pandectæ constant. Spieg.

CÆSARES, Viues ait, cōsuevit Romanus sermo cognominare eos, qui uel cæso matris utero, uel cum cæsarie nascerentur, uel oculis essent cæsijs. Addunt quidam, de elephanto in Africa occiso, quem indigenæ Cæsarem uocant. eamq; ob causam, cognomen hoc primū aucto Dictatoris contigisse. Sed qui hæc tradunt, ignorare uidentur, quod non sola illius progenies ex Iulij hoc cognomen habuit, sed & alij, & ante eum multi, & cum eo gentiles illius pleriq;. Vide infrā, Iulius. Spieg.

CÆTERA absolutè, pro quantum ad cætera, ponitur. Cætera cognitiōis differre, apud Scæuolam. l. intra. ff. de Minoribus. Spieg.

CÆIN fraticidæ & patriarchæ impiorum fit mentio in ix. Constit. Iurifuram. quod præst. sol. Quidam signum illud quod illi Dominus imposuit, Gen. iij. tremorem intelligūt. quos Constit. sequitur. Tu, si placet, uide B. Chrysostom. hom. xix. in Gen. & Ambros. in cap. ult. lib. ij. de Cain & Abel. Caini hæretici, Cain & Iudam honorabant: auctor D. August. Iudæ quoq; meminit hæc Constit. in fin. quum ait: Habeboq; partem cum Iuda, & lepram Hiezi, & tremorem Cain. Spieg.

CAIUS Seius pronepos meus hæres mihi esto ex semisse bonorum meorum, excepta domo mea & paterna, in quibus habito, cum omnibus quæ ibi sunt, quæ omnia scias ad portionem hæreditatis, quam tibi dedi, non pertinere. Vide Paul. de Legat. ij. l. Caius Seius. Spieg.

CAIO Seio illud & illud hæres meus dato, & te Sei rogo, fideiq; tuæ mando, uti ea omnia quæ scripta sunt reddas sine ulla mora, & reddas ipse. Habes sententiam Marcelli in l. Lucius Titius, cum duos. de Legat. j. Spieg.

CAIUS. Plutarch. in Problematis Romanis quærit, cur sponsam ad sponsum deducentes, iuberent illā hæc uerba profari: Vbi tu Caius, ego Caia? Forma sermonis, ut monet Erasimus, sumpta esse uidetur à Iuriscōf. qui pro cuiusuis nominib. ponūt, C. Seiū, & L. Titium: quemadmodū philosophi Dionē, ac Theonē. Vide Vigliū in §. nominatim. Inst. de Exhæredatione filior. Sp.

CALAMITAS pro damnatione. Lege, Mutatio ciuitatis. Spieg.

CALAMITOSI, miseri, ærumnosi, dānati. Macer in l. obseruandum. de Offic. præsid. Neq; precib. ait, calamitosorū illacrymari oportet. Sp.

CALATA comitia dicebātur ex eo, quod populus uocatus in unū locum, ad ferēda suffragia conueniebat. *κατά*, est uoco. Comitia præterea à coeundo, hoc est, conueniendo dicta sunt. Iust. lib. xj. Inst. tit. de Testam. ordi. Testamentorum, ait, duo genera in usu fuerunt: quorum altero in pace & ocio utebantur, quod calatis comitijs appellabant. id est, ad cuius solennitatem requirebatur populi uocati consensus. Nebriss.

CALCARIA fornax est, ubi calx ex coctis lapidibus cōficitur. Imperator tamen in titulo de Pœnis. l. aut dānum. pro fodina posuit lapidum, ex quibus igni resolutis calx ipsa fit. Nam de damnatis ad metalla loquitur. Sunt autem lapides in genere metalli. Nebriss. Calcaris substantiuum, qui calcem coquit. Spieg.

CALCEARIVM, pro calceo aut alio quouis, quo pes tegitur. Vlp. in l. cum hi. §. sed & personarum. ff. de Pact. De calceario quoq; ait, arbitrio Prætoris transigēdum est. Idem de aliment. leg. Diarijs, inquit, uel cibarijs relictis, neq; habitationem, neq; calcearium deberi, palām est. Sp.

CALCEATVM coerrare. Quere, Coerrare: **CALCITROSVS** dicitur, qui solet calcibus impetere.

CALCVLARE. Vide, Ratiocinator.

CAL.

CALCVLATOR propriè dicitur, qui lapillis & calculis computat. Modest. de Excusat. l. spadonum. Neq; calcularios, ait, quos uulgo Rationarios dicunt. Nebriss.

CALCVLVVS, est cõputus. C. de Error. calc. l. unica. Vel ut Vlpian. uocat, est ratio impensarũ quas alter ex contrahētibus alteri mutuo debet. l. furti. §. ult. ff. De his qui not. infam. Est & causæ cognitio & enumeratio. C. de Iud. l. rem non nouam. Item prima sententia diffinitiuæ. C. de Appellat. l. si actor. Dicitur item sententia & suffragium, quæ per lapillos significantur. Candidus calculus datur in absolutione, niger in damnatione. Beroaldus autor est, Bononiensem senatum etiamnum fabis albis suffragari, nigris refragari. Spieg.

CALENDARIVM, liber erat rationũ, non quarumcunq; sed earum quæ ad scenus pertinebant, & in quo debitorum nomina scribebatur. Dictum, quod primo cuiusq; mensis die, hoc est, Calēdis pecuniæ dabantur scenori, & exigebantur cū usura. Scæuola de Fun. instr. l. nepoti. Legauerat, ait, prædia ut structa sunt cum uino, grano, calendario Item Aphr. de Leg. tert. l. qui filiũ. Certa prædia nepoti per fideicommissum dederat, excepto calendario. Adde l. nomen. eod. tit. Nebriss. Accedit Budęus, Calendaria, inquit, dicebantur tabulæ ab obseruatione singulorum mensium: ut Diaria, à singulorum dierum ratione obseruata. cuius exēpla sunt tam apud Iuriconsultos, quàm apud alios. Quoniam uerò sceneratores diligentius faciebāt huiusmodi tabulas, ideo factum est, ut Calendarium in iure pro negociatione nominum faciendorum accipiat. Vlp. Calendarij quoq; curatio & quæstura in aliqua ciuitate inter honores nō habetur, sed personale munus est. Africanus: Itaq; ipsæ pecuniæ si adhuc Calendario, id est, nominib. faciēdis destinatæ essent, fideicommissio cedere solēt. Sp.

CALENDÆ quintæ. Vlpianus l. prima de Verborum obligation. Si quis interrogatus, Intra Calendas quintas dabis? respondebit, Dabo Idibus, non obligabitur. non enim sic respondit, ut interrogatus est. Verba hæc, Alciatus inquit, maiores nostri hætenus de quinq; diebus ante Calendas eius mensis, de quo ageretur, interpretati sunt: existimantes, opinor, idem esse, Promittis intra quintas Calendas, uel quinto Calēdas? cui sententiæ ratio Latini sermonis repugnat. Quapropter ea appellatione potius de quinque mensibus est accipiendum. Qui modus loquendi ex sceneratorum cõsuetudine ortus uideri potest. l. lecta. ff. Si certum petatur. qui solebant in singulas calendas mutuum dare. Vnde & Calendarium, pro libro rationum, in quo sceneratores nomina debitorum describebant. l. pen. eod. tit. cum similibus, quæ Nebriss. & Alciatus c. xxij. secundi Parerg. indicarunt. Spieg.

CALENDIS centesimis dari spondes. Obseruandum, ut & Alciatus singulariter monuit, ea ratione stipulationes concipi solitas, quod Calendis scenora exigebantur. & ex hac consuetudine ipse putat haud temerè deductũ, ut Calen-

daria, libros rationũ dicamus. Nam, ut animaduerti, inquit, solet Iuriconsultus ea dictione uti, cum sceneratorum rationes describit.

CALENDIS, intra Calendas, ante Calēdas stipulari, idem esse, uenustè demonstrat Alciatus eod. cap. quod est aduersus Gellium: quia intra Calendas, non in Calendis, ut ille docuit, sed in Calendas significat. Nec est dubium, præpositionem In, accusatiuo casu appositam, Vsq; significare. Qui ergo in Calendas promittit, usq; ad Calendas, & consequenter etiam ante Calendas promississe uidetur. Exempla habes, l. qui ante, l. præced. de Verb. oblig. Spieg.

CALENDÆ Martiæ: Scæuola, Quamuis fructuaria ante Calendas Martias, quib. pensiones inferri debebant, decesserit. l. defuncta. ff. de Vsfu fructu. Spieg.

CALERE iudicia Cicero dixit, pro exercere iudicia magna diligentia.

CALIGÆ, in materia odiosa, uestis appellatione non comprehenduntur, secundum decisionem Tholosanæ capellæ. Proinde si alia uestimenta clerici capti congruant ordini clericali, nihil oberūt ei caligæ bipartitæ, aut diuersorum colorum, quo minus ad iudicem Ecclesiasticum remittatur. Spieg.

CALIGATVM, pro caliga, hoc est, tegumēto tiliarum militari indutum, simpliciter Iurisc. accipit, in l. ij. de Offic. præf. uig. Apud priscos Romanos, caligæ clauis ferreis suffigebantur: cuiusmodi hodie Græci milites, die Stradioten (ut ipse Veneta expeditione uidi) gestant, & alij de Turcis quoq; tradunt. Spieg.

CALIGATVS miles, dicebatur manipularis, à caliga, hoc est, tibiali, siue ocrea, crurum armatura, infimæ conditionis miles. Vlpia. de His qui not. infam. Ait, inquit prætor, qui ab exercitu dimissus erit, dimissum accipere debemus militem caligatum, uel si quis alius usq; ad centurionem, uel præfectum cohortis, uel alæ, siue legionis. Nebrissensis. Vide item, Miles caligatus.

CALLIDITAS tacendo, fallacia dicendo admittitur. Lege prin. Auth. de Testibus. & infra, Fallaciæ.

CALLIDO commēto uideris accusationis instigator fuisse. hæc uerba sententiæ Præsidis prouinciæ, Papin. explicat, in l. ob hæc uerba. ff. de His qui not. infam. Spieg.

CALLIDO consilio uendere, in l. eum qui à furioso. §. Prætor ait. de Publiciana. Cic. ad Atticum, Callidius inire consilium.

CALLIDVS rerum Iudex, pro prudenti & intelligenti rerum æstimatore.

CALPHVRNIÆ, ceu improbiissime scēmi næ fit mentio in l. j. de Postul. tametsi, ut Alciatus indicat, antiquorum codicum lectio in eius nomine uacillat: unde ipse arbitrat de C. Affrania intelligendum, cap. xxxvij. lib. j. Parerg. Sp.

CALVMNIA, generalissimè nonnunquam pro omni malitia quomodolibet admissa intelligitur: sicut in Proëmio Instit. Sed etiam (inquit Iustinianus) per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat.

CALVMNIA, est propriè alicuius in litibus per fraudem & frustrationem uexatio. Cicero pro maliciosa & nimis callida iuris interpretatione usurpat in Offic. lib. j. estq; à caluendo, id est, fallendo appellata. Igitur & calumniæ est, cū quis ex certa sciētia iniuste agit, uel resistit. ff. ad Turpil. l. j. §. calumniari. Interpretatur quoq; Calumniæ, petitio iniusta, ex certa scientia in iudicio facta, & iustæ petitioni iniusta responsio. In l. j. §. per calumniam. ff. si uent. nom. mul. in possess. miss. accipitur pro mendacio, fraude, impostura: non quæ alij intendatur in iudicio, sed quæ aliud adferitur quæ res est, *Ein erdichte lügen*, Old. interprete. Præterea, falsi criminis est impositio. ff. de Verb. sign. l. j. in princ. & l. si quis calumniatur. Hinc uerbum Calumniari, quod est, per moras & frustrationes negociū differre, uel per fraudem alios litib. uexare. Quod & cauillari dicitur: utrūq; ab antiquo uerbo caluo, hoc est, decipio: quo usi post Plantū, Gellius, & Caius in l. si caluitur. de Verb. sig. licet uulgò legatur, calumniatur. Tracta est autē à caluis metaphora, qui eos frustrantur à quibus per capillos prehēdi uidentur. Hinc & calumniator. De quo uidet. l. j. ff. ad Turpil. l. athletas. §. calū. ff. de His qui not. inf. Sp.

CALVMNIATOR ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus. Neq; enim sufficit calumniatum. Vlpia. in l. Athletas. ff. de his qui notantur infamia.

CALVMNIOSI articuli. Quære, Articuli calumniosi.

CALVMNIOSA crimina, quæ falso delata sunt, & data opera. Vlp. in l. illicitas. de offic. Præs. id. Ne' ue, ait, defensores eorum calumniosis criminibus insectentur innocentes. Spieg.

CALVMNIOSA potestas aduersarij apud Caium in l. si idem. §. ij. de Iurisdic. omn. iud. intelligenda, quum reconuenit quem aduersarius, qui per moras & frustrationes (*mit vmbziehen vnd verlengeren*) negocium differt reconueniendo, uel per fraudem primum actorem litibus uexat. nam calumniari in iure ciuili, est ferè rem morari, frustrari, teste Hegēdorphino. Spieg.

CALX, uox hæc ueterum testimonio, siue cēmētum significet, siue pedis partem extremam, fœminini generis est: ut quorūdam Grammaticorum iuniorum distinctio locum non habeat. Ab eo quod est calx, & exustis lapidibus fit, Calcarius, qui calcem coquit: & Calcatorium, locus ubi calx coquitur. qui calcaria quoq; dicitur, teste Vlpiano in l. ait dominum. §. in calcariam. ff. de Pœn. Calx uerò pro extrema pedis parte, à calcando. Vnde calcaneum, & calcar, & calceus, qui è corio fit animantis: & calcearium, quo pes tegitur, apud Vlpian. l. diarijs. de Aliment. leg. Calx pro fine, per metaphoram, in l. Palatinos. C. de Pal. sacro. larg. lib. xij. ut apud Ciceronem de Senectute.

CAMBIO, elegans & antiquum uerbum, quod alicubi Alciatus annotauit, id ferè significat quod permuto. Vnde Campfor Latinè dictus. Nostri uerò uocem Cambij inde deducunt: quæ, eodem admonente, Latina non est. Id au-

tem ea uoce intelligunt, quod & Collybon Greci, id est, ut Pollux ait, *ἀγγύριον ἀναγλύω*. unde Lagni alij dicunt, deductionem uidelicet quandā, quam sibi trapezitæ retinent, uel ob mercedem suam, uel quia sua tantum intersit, pecuniam, quæ permutationis uice exhibet, potius retinere, ob monetæ uarietatem. Spieg.

CAMELASIA, siue Camelaria, curatio est camelorum: & Camelarij, ipsorum camelorum curatores. Arcad. de Mun. l. munerum. Camelasia ait, personale munus est. Nebrijs. Scholium Dn. Haloandri in huius l. §. Camedelasia, sic habet: Alias camelasia. quod & ipsum probari poterit, si antiquo more dictū putes, pro camelaria: quæadmodum est, Pecuniasū, lex Fusia, &c. Sp.

CAMELI, de quibus multa Plinius, iumentorum operam præstant. l. ij. §. j. ff. ad legem Aquil. Camelum usurpant quidam literis nil mutatis, genere tantum diuerso pro anchorario fūne. Vt illud Euangelicum (quanquā de animante intelligere maluit diuus Hieronymus) Camelum facilius est per foramen acus intrare, quam diuitem in regna cœlorum. Sed doctissimi grammatici malunt scribere Camilos. Spieg.

CAMERA, Feudistis est locus in quē thesaurus recolligitur: Cauena uerò, in quā frumentum, uinum, oleum, & huiusmodi cetera referuantur. Zaf. quæ res in Feud. dar. poss.

CAMERA ex figlino opere facta. l. fistulam. §. iuxta. ff. de Seruit. urb. præd. Vide Nonium. Sp.

CALIX diatretus. Vide Diatretarij, itē Rhodigin. cap. xxvij. lib. xxvij.

CAMERATA arca, uehiculum contestum, *Ein Senffie, oder ein hangend vreeglin*. qua matronæ gestari solent & ualetudinarij. Vlpia. in l. sed addes. Locati. Si inquilinus arcam cameratam in ædes contulerit. Spieg.

CAMINO Græco uocabulo usus Iuriscons. in l. si arborem. de Seruit. urb. præd. notum autem, fornacem nobis significare. Spieg.

CAMPANA, notum instrumentum. Albericus indicat, olim in Vrbe magna cōtentione certatū, liceat ne Dominicanis plures habere campanas: nec minore studio, impendio autem multo maximo, per sodalitiū ordinis, ut uocant, Humiliatorū, aduersus nescio quos Monachos, qui priores, ut ipse ait, deberent pulsare Matutinum, anxie quæsitum. atque post diuturnam litem, operamq; & impensam egregiè perditam, graui profectò sentētia causam decisam tandem uidelicet, quod qui primò surgeret, primò pulsare deberet. Habes quod rideas. Spieg.

CAMPANI, qui Campaniam Italiæ regionem habitant, sic dictam quod campestris sit. Vlpianus in l. metum autem. Quod met. causa. §. sed ex facto. Cum Campani, ait, metu cuiusdam illato extorsissent cautionem pollicationis. Sp.

CAMPVS, est ampla planicies siue in urbe, siue extra urbem: & regio campestris, quæ montes non habet. Spieg.

CAMPI Martij (qui priusquam Marti consecraretur, Tyberinus, autore Gellio, dicebatur: sicut Tyberis Martius, ut testis est Papinius lib. ij. Syl.)

ij. Syl.) meminit Iurifconf. in l. sed & Celsus. de Contrah. empt. Spieg.

CAMP S O R E S. Lege, Argentarius.

CAMP S O R I S & Bancharij, sanè barbara à Iurisperitis usurpata nomina, quæ Iurifconfulti nostri non agnoscunt. Spieg.

CAM V M, in vulgatis exemplaribus apud Vlp. legitur, in l. si quis uinum. de Vino, trit. leg. in qua recensentur aliquot genera uini facticij. Alciat. rectè corruptū locum putauit. nam pro hac dictione reposuit Haloader uocem Curmi. Lexicon uulgare, cui titulus, Vocab. utriusq; iuris, Camnium habet. citatq; Dioscoridem, sed perperam. Spieg.

CAN A B I S, herba est, ex cuius cortice funes extorquentur: accipitur tā pro ipsa herba quā pro ipso semine. Vlp. in l. j. §. igitur. Sed si ut certis mercibus eam locet, puto legumini, canabi. Vide Budæum in eundem §. de Exercit. act. Sp.

CAN A L E S. Vitruuius autor est lib. viij. ductus aquæ fieri generibus tribus: riuis, per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tabulis fistilibus, aquæductus uocabant Romani. Hinc præfecti aquæductuum. Vlpian. Fistulæ quoq; & paulo post, item canales. l. funes. ut uulgati codices. uel lineæ, ut Nor. tex. habet, de Action. empt. Spieg.

CANCELLARE, est scripta transuersis ueluti cancellis, seu lineis expungere, illinire. Vlp. de his quæ in testamen. del. l. cancellauerat quis testamentum, uel induxerat. Et ibidem, l. proxima, Si omnem scripturam cancellasset. Item de Probationib. Si chirographum cancellatum fuerit. Vnde officium Cancellarij est, rescripta, uel responsa Imperatoris, & mandata inspicere, & malè scripta cancellare: bene uerò scripta, signaculo suo obfigillare. Ceterum qualis esse debeat Cancellarius, Budæus indicat in Anno. ad Rubr. de Offic. Præfec. Præto. illum perquam uenustè Promum condū clementiæ benignitatisq; principalis factū esse declarans, id est, qui illius æquitatis officinæ, quā Cancellariā dicimus, liberam administrationem habet. Quāuis quidam Cancellarij nomē non putāt reperiri apud probatos autores: nisi quod Fl. Vopiscus scribit, à Carino Imperatore factum esse præfectum Urbis, unum ex Cancellarijs suis. At Dn. Oldendorpio hæc uox adeò probatur, ut sic ad Cancellarium Hessiæ in epistola superius indicata, de ea sic scripserit: Verū tamen id mihi uicissim donabunt omnes boni uiri, hoc tēpore omnino nullam reperiri uocem, & ne quidem inter eas quas recēsiui, qua significātius exprimi possit magistratus iste salutaris, quā ut Cācellarius appelletur, ab expungēdi functione. Id aut quacunq; ratione initio acciderit, nihil moror, quum nunc sit appositissima significatio, utpote per quam hac tempestate omnes omnium principum Cancellarij suarum partium admoneantur maximè. Siquidem in Republica nostra, si quis diligenter rationem ineat, nullo magis opus est munere, quā Cancellarij, scilicet qui uerso stylo multa cancellet ex ijs quæ parum prudenter introducta sunt,

& ita quidem recepta, ut non à quolibet homine sine piaculo mutari posse uideantur, &c. Ceterum Cancellarij nomen, tum officium amplissimum etiam, fuisse Iustiniani etiam principatu, ex Aurel. Cassiodori uerbis manifestum sit, quæ non grauior ex lib. xj. Variar. subiicere. Quamuis, inquit statutis gradibus omnis militia peragatur, & tempora sibi custodiant, qui iudicum iussionibus obsecundant, tuus honor cognoscitur solenni ordine non teneri, qui suis primatibus meruit anteponi. Tibi enim reddunt obsequia, qui te præire noscuntur. & infra: Respice quò nomine nuncuperis. latere nō potest, quod inter cācellos egeris. & paulo post: Vide quò te Antiquitas uoluerit collocari, undique conspiceris, qui in illa claritate uersaris. Spieg.

CANCELLATVM, inductū, productum, quo distent, Bart. docet in l. j. §. j. ff. de his quæ in test. del. Idem ostēdit, quo differant Cancellare, circumducere, & inducere, in l. si quis libertatē. ff. de Petit. hæred. Spieg.

CANCELLARIAE Regulæ Rom. Curia. Lege Quæstoria decreta.

CANCELLARIVS. Lege Cancellare.

CANCELLI, ligna sunt inter se modicis interuallis in transuersum connexa: quibus tribunalia, scenæ, & fenestræ muniri consueuerunt. Huiusmodi quoq; fenestræ Clatratae dicuntur. Aphric. de Leg. j. l. cetera. Si cancelli, inquit, sint, uel uela. Item de fund. instr. l. quæsitum. Cancelli quoq; instrumento contineri puto. Nebriss.

CANDIDATI, hi, cum eligendus erat magistratus, candidis & perspicuis uestibus induti, circumibāt tribus & curias, manus singulorum prehēfantes, corporisq; uulnera ex uestibus traieciunt ostendentes, tanquam bene de Republica meriti, suffragia petētes: id quod ciuib. Romanis omnibus licebat, ob uirtutis præmium consequendum. Zas. in l. ij. ff. de Orig. iur. Itaque candidati uocantur, qui nondum sunt assecuti honorem, sed ambiunt, & spes est eos assecuturos esse. Ad Vlp. de Offic. Quæstor. in fin. & Budæum hic. Spieg.

CANDIDATI principis, teste Vlpiano, solis libris principalibus in senatu legendis uacabant. Vide l. unicam. de Offic. Quæstor. Spieg.

CANI, pluraliter tantum, capilli albi in capitibus senum. Hos interdū uenire ante tempus, Alberic. citans uulgatum Boethij uersiculum, in dicat: Intempestiui funduntur uertice cani.

CANICIES, pro ipsa senectute in §. si uerò aliqui. Aut. de Quæstore. Hac censuit Imp. canicie deferendum, nimirum quòd gloria senum habeatur. Vide Alber. Spieg.

CANIS, appellatione pecudum non continetur. autor Caius l. ij. ad Legem Aquil. Longè magis bestia in eo numero non sunt. Verū canem non licet retinere, quia uulgò iter fit. l. hi enim. §. deinde aiunt ædiles. Albericus.

CANON Græcè, Regula Latinè. Distinct. iij. Canonib. soluere, legibus soluere, gratiam canonis facere, gratiam legis facere, pro dispensare, Vom gesetz ledigen.

CANON, annua frumentatio appellabatur, quam Aegyptus, & Africa, & Sicilia statim populo Rom. penderet. Ascon. canonem inter tria pensionum genera, quæ apud antiquos fuerant, numerat. Spieg.

CANONICA illatio, cuius meminere Imperatores Honor. & Theod. in l. placet. C. de Sacrosan. eccles. est ordinariū munus, quod habet certam præstationem lege impositam, ad cuius solutionem etiam ecclesia tenetur. Spieg.

CANONICI & rituales libri, sunt Decreta priscorum sacerdotum, quib. doctrina iuris Pontificij constare debet. Tufanus. Vide & Festum in uerbo, Rituales. Spieg.

CANON largitionum, prouinciales largitiones sunt, quæ fisco præstantur.

CANON emphyteuticus, canon pensionarius, qui ex iure emphyteutico quotannis soluitur. l. ult. §. Neceffitatem. C. de iure emphyteut.

CANONICATVS appellatur titulus regularis Sacerdotij in Ecclesia: unde Canonici dicuntur. Et differt à præbenda, quæ redditus habet annuos ex tali titulo. Itaq; qui utrunq; habet, is Canonicus præbendarius dicitur. lxx. Distinct. can. sanctorum canonum.

CANONIZO, non est quod uulgò putant, in cœlitum numerū referre, sed ad regulam examinare. *lexuon* enim, Latine regula dicitur. Vnde Canonibus soluere (quorum conditores magis probi, quam docti fuere, ut ait Alc. cap. xxij. lib. ij. Dispunct.) pro dispensare dicendum est: quod &, ut docet Budæus, Gratiam canonis, legisq; facere, dici potest. Spieg.

CANTHARIS, scarabæi quædam species oblongioris. Marcel. ad l. Cor. de Sic. & uenef. l. eiusdem. Et quod quis, ait, lustramenti causa dederit cantharidas. Nebriss.

CANTHARVS, non figlini modò nomē est à figulo ductum artifice, sed & nauigij species. Quin apud Antiphanem, Cosmarion, id est, ornamentulum muliebre Cantharus dicitur. Est præterea Cantharus illud aquæ conceptaculum, unde salientes aquæ erumpunt. Paulus de Leg. primo. l. cætera. Canthari, ait, per quos aquæ saliant. Nebriss. Nor. text. & Alc. hanc dictionem in syllaba aspiratione priuant: & Alciato dubium est, quid hoc loco sibi uelint cāthari: nisi accipias pro uasis aquarum, quibus epistomia adduntur, unde aqua exit: ideoq; salientes dicti Latinis autoribus. Idem indicat, Græcè legi posse *λευράπποι*, ut generaliter intelligatur omne instrumentum unde aqua defluit. Spieg.

CAPELLA. Vetus amicus noster eruditissimus ille, à Diuo Francisco Ioan. Camers, scribit in Commētario in Tabulam Cebetis, quod qui nostro seculo capellam pro edicula, sacello'ue usurpant, nedū non ineptē, sed ne friuolē quidem loqui existimandi sunt, quod ea uoce præter ceteros Clemens secundus post Petrum Rom. eccles. episcopus usus fuerit, cuius uerba referuntur in c. non fuit. ext. de iur. patronat. De capellis tota fermē causa xvj. Decretorum scripta est. Tit. item xxxvij. lib. iij. Decret. de Capellis mo-

nachorum & aliorum religiosorum inscriptus extat. Testatur itidem, ueterum plures Capellæ nomē in hac significatione usurpassē. Noster autem Rhenanus nouē tradit, & quidem bellē, Capellæ uocem Francis ueterib. deberi, qui in Gallijs regnum constituerunt, & Germanica lingua sunt usi. Occasionem nouæ uocis ex annotatione codicis cuiusdam peruetusti hanc fuisse narrat. Diuus Martinus Ludouico regi, illi (barbara pronuntiatione Clodouæus nominatur) qui fidem Christianam ex Francis primus suscepit, à Remigio tinctus, adeo obseruatus fuit, ut pleraque bella ope eius diu ex uoto confecerit, quorum minimum non est illud aduersum Visigothos gestum. Extat Apophthegma relatū in analibus Francorum: Bonus sanē Martinus in auxilio, sed carus in precio. Frequenter igitur præsentissimum Martini numen experti, tandē Cucullum, qui Francis & Germanis Cappa atq; Capula dicitur per diminutionem, de illius pallio nacti, Capellam sancti Martini nominabant sua lingua, *Sant Martens kappel*. Hancq; non solum domi ceu rem sacram colebāt, uerum etiam secum in militiam ferebant tot nationū uictores Franci. Locus in castris, ubi seruabatur tētorio obduci solitus, & temporaria structura exornari, magnæ erat uenerationi uniuersis, quem uocitabant *das kappel*, figuratē pro cōtinente contentum usurpantes. Vnde factum est, ut quibusuis postea Sacellis id nomen tribueretur. In Aëtis Concilij Triburiensis recentius habiti, citante Gratiano legimus: Sicubi à Nortmannis & Sclauis, ab Vngaris, & malis Christianis, seu qualicumq; modo ecclesiæ fuerint incensæ & combustæ, in Capellis cum tabula consecrata missas iterum celebrari permittimus (de Cōsecrat. distinct. j. c. cōcedimus.) ubi interpres: Fortē capellæ nō erant, inquit, olim ecclesiæ, cum antiquitus dicerentur Capellæ, tuguria caprarum pellibus tecta. audis perbellam etymologiam. Ab illa sua Capella reges Francorum sacrificum priuatum, cum his nunc militiæ, quod frequenter admodum eueniebat, nunc peregrē uersantibus, tum ob ardua subinde negocia, nō liceret semper interesse publicis Missis, Capellanum nominabāt, & Archicapellā, uel quod principis esset Capellanus, uel quod cæteris præesset, nihil Grammaticorum præceptionem curantes, quæ Græca cum Latinis componi prohibent, ne dicam cum barbaris. Archicapellanorum officium fuit etiam, tabulas atque imperiales annotationes recognoscere, quas omnes Latine perscribi mos erat (quarū plerasq; autographas magna uoluptate uidi, quū in Augustali curia sacris Scrinijs præpositum agerem) & est penes Rhenanum exemplum literarum Ludouici regis, qui Caroli magni pronepos fuit, sic subscriptum: Ernustus Cācellarius ad uicem Theotmari Archicapellani recognouit. Et alterū Othonis I. Augusti cum hac subscriptione: Vuilligis Cancellarius uice Roberti Archicapellani notauit. Dignitas enim esse cœperat. Et hunc titulum sub posterioribus Cæsarib. diu Archiepiscopi Electores retinuerūt, donec

donec ab officio in Archicancellarium mutatus est. Et habet nunc hunc titulum Abbas Fuldensis, ut sit Archicapellanus Augustæ.

CAPERE uerbum, ad effectum acquisitionis magis refertur, quam accipere. Nam plerumque accepisse dicitur, qui tamen dominum adhuc non acquisiuit. l. naturalis. §. j. de Præscrip. uerb. Quamuis etiam capere dicimus eum qui rapit, uel simpliciter aufert. l. j. de Fid. tut. Sunt & qui accipere, de manu alterius: capere uero, propria autoritate, intelligant. Sed hæc cōfundi aliquando, monuit iam antea Alciatus. Attamen plus est capere, quam accipere. l. aliud est capere. de Verbor. signific. Spieg.

CAPESCERE honorē. l. j. C. Si ser. uel liber. ad dig. aspir. lib. xj. pro capere honorem, Plautus dixit in Bacchid.

CAPISTRUM, capitis amiculum cuiuscunque animalis: transfertur tamen ad uites, & similia. Vlpian. l. j. Deposit. Nec si equus cum capistro. Spieg.

CAPITA Leg. Iul. de Adul. graphicè exprimit Triphonius, in fin. l. auxiliū. ff. de Minor. Sp.

CAPITA in libris dicuntur, quib. distinguuntur res uariæ. Dicitur & Capitulum à Cicerone.

CAPITE CENSI. Lege, Censere.

CAPITA diminuta, capiuntur pro capitatio-
ne, p. tributo uidelicet, quod pro singulo quoque capite exigebatur. Pacatus in Paneg. Quid memorem capita diminuta, & uitam ære taxatam? Alciat. l. unica. C. de Colonis Thracens. lib. xj.

CAPITIS diminutio, est prioris status commutatio. Huius maxima est, cū & libertas, & ciuitas, & familia simul amittuntur: ut est deportatio. Media est, cum ciuitatem & libertatem amittimus: ut est in colonias Latinas transportatio. Quum uero duntaxat familia mutatur, retenta libertate & ciuitate, capitis diminutio Minima dicitur: ut est Adoptatio. Interpretatur uero potius, quam definit Iuriscons. Capitis diminutionē. apertius etenim dicitur status, quam caput: cum figuratè hoc posterius dicatur: & apertius dicitur commutatio, quam diminutio. Spieg.

CAPITA rerum, quæ uulgò principalia puncta alicuius materiæ dicuntur.

CAPITALIS aduersarius, qui mortem & caput alterius petit. Spieg.

CAPITALE crimen, itē quot capitales pœnæ sint, Bart. exponit in l. ij. ff. de Publ. iud.

CAPITALEM diem dicere reo, *Ein Ansatz um den halß.*

CAPITALEM fraudem admittere, est tale aliquid delinquere, propter quod delinquēs, capite puniendus sit, l. cum autem. §. excipitur. de Ædil. edict. Spieg.

CAPITALIS causa quælibet intelligitur, quæ ad existimationem refertur. Sed si pœnā capitalem dicimus, de ea intelligimus, quum uita, libertas uel ciuitas perditur. Quam irrogare poterant magistratus maiores, non aut municipiorum duumui. quos Alc. fuisse existimat ex Decurionib. municipiorum. per l. j. ff. de Albo scriben. l. in honorarijs. ff. de Act. & oblig. locare pu-

blica soliti erant, ut indicat Vlp. in l. si quis uxori. §. si fugitiuum. ff. de Furt. Lege, Duumui. Sp.

CAPITALIS homo, & capitale crimē, propter quod caput cōmittentis peti debeat ad pœnam. Papinian. l. publicorum. ff. de Publ. iud. Capitalia, inquit, iudicia sunt, ex quib. pœna, mors, aut exilium est, hoc est, aquæ & ignis interdictio, per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. Nebrissenfis.

CAPITALIS locus, ubi si quid uiolatū est, caput uiolatoris expiatur. Fest.

CAPITALIS noxa, est crimen capitale.

CAPITALE odiū, supplicium, morbus item capitalis, quod caput alterius, id est, uitam petat.

CAPITALES pœnæ tres sunt. Prima est mors corporis. l. capitalium. ff. de Pœ. Secunda est damnatio in metallum. l. quidam. ff. de Pœnis. Tertia est deportatio, & tali non perditur libertas, sed ciuitas. De hac materia uide Fel. in c. Qualiter & quando. l. ij. de Accus.

CAPITALES Triumui. Romæ erant, ad quos capitalium causarum animaduersio spectabat, carcerisque custodia: ut cū animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. autor Pomp. l. ij. de Orig. iur. Quæ uero ratio fuerit olim in facinorosos animaduertendi, Budæus refert. Spieg.

CAPITANEI, uox Barbarorum Feudistarum, qua tamen & similibus uocibus, in re, ut ait Dn. Oldend. præclara nobis utendum est, si planè intelligi uelimus, dicuntur, quod ceu capita quædam, & (ut ait Baro à Tautenberg) uertices inter alios emineant uasillos, feudum præcipuè siue maioris nobilitatis cōsecuti, regni proinde, aut Regis Capitanei nominati. Vide eundem Baronem in §. j. de Feudo, March. Item Comes, & inferius Valuasores. Spieg.

CAPITATIO, nomen ordinarij tributi est, quod pro unoquoque animalis capite soluebatur. ab hoc Theffalonicen. Ecclesiam speciali priuilegio exemit Carus Imp. l. sacrosancta. C. de Sac. sanct. eccles. Vide exegesi. Hegendorf.

CAPITVLARIA, id est, libri Statutorum. Fridericus Sueuus Imp. secundus, hoc uocabulo usus est in Const. cui initium, Cassa & irrita. C. de Sac. sanct. eccles. Sp.

CAPITVLARII in Iustiniano Codice, ad colūnas pertinet nihil: eos ex Iurecōsultis nonnulli esse cōiectant, quos capita cōuberniorum appellat Vegetius, turmæ uidelicet præfectos.

CAPITOLIVM. Nemo ignorat à Tarquinio Superbo extructū, de quo lege Liuium primo ab Urb. cond. lib. Abde Dionys. Halicar. Antiq. Rom. lib. iij. Ex recentioribus Alexandrum lib. Gen. di. sexto & x. Bartolomæum Marlianum cap. j. & ij. lib. ij. Cæterum nihil frequentius apud ueteres Iuriscons. hac conditionali locutione, Si Capitolium ascenderit, uter eorū prior Capitolium ascenderit, & similes. Spieg.

CAPITVLENSES, populi sunt Italiæ, à Capitolio oppido, cuius meminit Plin. cap. v. libr. iij. Cels. l. fin. de Cens. Similes his Capitulenses esse uidentur. Spieg.

CAPITIVM, est capitis tegmen. Vlpian. de Aur. &

Aur. & argen. leg. l. uestis. Muliebria, inquit, sunt, ueluti stola, pallia, tunica, capita, zona. Nebris.

CAPITVLVM, non solum Latine paruū caput hominis significat, ut apud Teren. sed etiam particulam opusculi. ut apud Vlpianum l. j. de Testam. milit. annotauit Alciat in l. cubiculi. C. de Priu. eor. qui in sac. palat. milit. lib. xij.

CAPSA dicta, quod res in ea cōditas capiat. Vide Fr. Syluium in Actio. j. in Verrem.

CAPSARIJ dicuntur, qui filijs nobiliorū ciuium ad scholas euntibus, libros deferunt in capsula. Vlp. de Manum. uind. l. si collectaneus. ubi exprimitur Capsarij officium, eius scilicet qui portat libros. Item de Iure immun. l. quibusdam. Nebris.

CAPSOLDVM, barbara uox sic à uulgo cōficta, quia de solido, id est, integro carpatur. autor Alciat. Capsoldum, non dissimilem collybo deductionem, Salicetus de Stipendijs Iuris professorum, deduci non posse docuit. l. priuilegia. C. de Sacrosan. eccles. Spieg.

CAPTA hareditas, apud Ciceronem lib. j. ad Atticum.

CAPTARE hareditatem legitimā, apud Vlpian. in l. j. Si quis aliq. test. prohib. Albericus.

CAPTARE hareditatem ultimam. l. j. ff. Si quis aliq. test. prohib.

CAPTARI non debent uerba iuris, hoc est, in alienum sensum pertrahi. l. pen. ff. Ad exhibendum. Paul. Spieg.

CAPTIO apud Vlpian. in l. si uerò plures. ff. de His qui deiecer. Interdū tamen, quo sine captione actoris fiat, oportebit pretorem, &c. Hinc captiosus, pro fraudulento & fallace: à captione, hoc est, deceptione. Hac uoce Cic. utitur. Sed & captiosa ab alijs usurpari, Alciat. refert. Spieg.

CAPTIO, id est deceptio. l. si fundo. ff. de Act. empt. Hanc in contractibus, insidias uerò extra eos fieri receptum est. l. j. ff. de Minoribus. Captio item pro captatione honorum. l. magistratus. ff. de Mun. & honor. cum similib. Sed & pro captura usurpatur, Alberico indicante.

CAPTIOSI articuli dicuntur, qui ita cōcepti sunt, ut siue confitearis, siue neges, semper tibi incommodo cessurum sit. exemplo l. qui iurasse. §. si pater. ff. de Iureiur. His autem articulis reus conuentus, non tenetur respondere, quoniam nemini laqueus est iniiciendus. xxvij. q. j. de iudic. ij. Spieg.

CAPTIO SAM liberalitatem, interpretatio prudentium fregit, ut ait Vlpian. in l. cum Aquiliana. ff. de Transact.

CAPTIVITAS bellica. Olim in bello capti per hoc seruabantur, fiebantq; capientiū serui. §. serui aut eo. Inst. de Iur. person. Et quanquam hodie sit abolita seruitus talis, qualis olim apud gentes fuit, tamen aliquā eius imaginem etiam nūc in bellica captiuitate obseruant tenacissimē: uidelicet ut captus censeatur sub discrimine honoris & famæ, quasi proprius homo uictoris: nec nisi manumissus redit ad libertatem. annotauit alicubi Dn. Oldend. Spieg.

CAPTO. sunt qui negent hoc uerbum fre-

quentiam significare, sed blanditijs quibusdam seu gratiam, seu hareditatem aucupari. Hinc etiam dictos Captatores, cōnarum & hareditatum aucupes. Spieg.

CAPTORIA institutio, ex qua testator remanet captus, id est, deceptus, uulgò accipitur. Sed rectius Alciat. censet, cū captare propriè sit, illecebris, obsequio, donis, spe maiorum aucupari: ut meritò Captatoriæ institutiones dicantur, quæ hac ex causa factæ sunt, ut ab aliquo quis institutatur, uel legatum cōsequatur. l. captatorias. de Hared. instituend. Eas adulatorias interpretantur Papinianus & Caius. Spieg.

CAPTVS membris, qui officio membrorum priuatus est.

CAPVT, non tantum in iure ciuili pro statu accipi, sed etiam sic apud ueteres reperiri, Canticula monuit, Instit. de Capit. dim. Vulgò principale punctū uocatur, der Haupt artikel: cuius accessiones sunt reliquæ quasi liticulæ. Vide Budæum in Annot. prior. Spieg.

CAPVT aquæ illud est, unde aqua nascitur, ait Vlpianus in l. j. de Aqua cotid. Cicero pro Cælio: Tum quæram deniq; ex quo iste Senator emanet. Nam si ipse oriatur & nascetur ex se, fortasse, ut soleo, commouebor: sin autem ut riuulus accersitus, & ductus ab ipso capite accusationis uestre, lætabor. Spieg.

CAPVT noxa sequitur. l. licet. C. An seruus ex suo facto. Vide infra, Noxalis actio.

CAPVA, urbs Campaniæ, olim nobilis, quæ Hannibalem fatigatum uictorijs, luxu atq; ocio perdidit. Cicero ait eam superbiorum quondam domum fuisse. Eius in exemplis mentio fit à Iurecōs. Nihil ferè hodie præter umbram nominis retinet, Falco nominata. Spieg.

CAPVT omnium urbium urbs Romana. §. fin. Instit. de Satisfat.

CARBO, non tantum pruna extincta, sed dicitur etiam cū est ignitus. l. seruitutes. ff. de Seruitut. l. fundum. de Act. empt. Quæ Carbonum appellatione ueniant, docet Iuriscōs. in l. carbonum. ff. de Verb. sign. item in l. ligni. & l. pali. de Leg. iij. Carbone notare, id est damnare: cui contrarium est, Creta notare. De quo Erasmi in Chiliad. Carbonariam substantiue, est negocium carbonarium exercere. Spieg.

CARBONIANVM edictum, à Gn. Carbone, ut puto, dictum. Is fuit homo summa auctoritate in rep. partes Marianas secutus. Hoc edicto impubes bonorum corporalium possessionem adipiscitur, non secus ac ei nulla status controuersia mota esset.

CARCER bifariam intelligitur: publicus & priuatus. Publicus carcer est, quem magistratus habet ad continendos homines, non ad puniendos. Vlpian. l. aut damnum. §. solent etiam. ff. de Pœn. Priuatus carcer est, quem habent nulla potestate legitima præditi, uim illicitam exercentes priuatim. Et talis, sub pœna ultimi supplicij, interdictus est omnibus in l. j. C. de Priuat. carceribus. & l. succurritur. ff. Ex quibus causis maior. Propria tamen significatione uerū est, eum qui

In carcere clausus est, non uideri neque uinctum, neque in uinculis esse, nisi corpori eius uincula sint adhibita: ut dicit Vlpianus in l. Verum est. ff. de Verbor. signif.

CARCER, iure ciuili pœnæ loco non est, sed custodia. Et carcer duplex est: alter custodiæ, alter pœnæ. c. quamuis extra. de Pœn. lib. vj. & in Clement. c. j. de Hæret. Spieg.

CARCERARIUM, quod ad carcerem pertinet: ut Carcerarius quæstus.

CARCERATICUM, in Commen. ad tit. de Ver. sig. Alciatus accipit pro illa mercede, quam militibus, qui custodiæ carcerum præsumt, humanitatis causa magistratus largiuntur. Verum Haloandri nostri editio id uerbi haud agnoscit in §. pannicularia. l. diuus. ff. de Bonis damnat. sed genuinum, nempe Charisticon, quod ob gratiâ alicui datur. Est enim dictum à Charitibus, id est, Gratijs. Suidas, ut Alciatus refert, χαρίσιον, seu χάρισιον interpretatur munusculum, quod illi rependimus, à quo maiora nos accepimus. Vide, Charisticon, Spieg.

Καρίαι, saltatio obscœna, & comica. Bud. in l. athletas. de His qui not. infam.

CARDINALES, in Pontificio iure dictos opinatur Alciat. exemplo ciuiliū magistratuum. In libro Officiorū Theodosij Cardinales appellantur Præfecti prætorio Asiæ dioceses, & Præfectus Aphricæ, quod maiores ceteris essent. Nam teste Sipontino, Cardinalis, & Cardineus præcipuum significat. Minimè errare uidentur, qui nomen Cardinalis, diui Hieronymi ætate fuisse ignotum tradūt. Certè hoc Cardinalium genus non erat, etiam si demus nomen fuisse. Sed & adhuc sub iudice lis est, quo tēpore, quo fonte sit ortus Cardinalium ordo. Pontificum libelli, teste Roterō, indicāt tum institutos, quum orbis agnoscens Rom. eccle. totius Reipubl. Christianæ Principem, eò conflueret, si quid extitisset, quod eruditorum consilium requireret. Ad id muneris electi sunt duodecim Card. uiri, doctrina, morib. & linguarum peritia instructi, qui nunc uocantur Pœnitentiarij, penes quos hæret functio. Nomen & dignitas penes alios est, quæ nunc regum æquatur altitudini.

CARDO rei in eo uertitur, pro eo quod est, ex hoc tota res pendet. Cardo causę, perinde est, ac si dicas, lus per hoc, uel illud pono: ac si ex dilemate arguatur, an fateatur, uel neget pars aduersa. Atq; hic litium cardo, aut summam totius litis constituere est. Bud. in l. ij. de Orig. iur. Sp.

CARBENDI nomen, triste Cicero appellat j. Tuscul. quo loco declarat etiam quid significet.

CARERE culpa, pro eo quod est, non delinquere.

CARREVM, Laser, quod à celebratis, Cararum emporio aduehebatur. ut Alc. sentit, gentis suæ nomine nuncupatū, & Carium, & Caroum, putant culinæ principale, & in Curia laudatissimum. à Ruellio in stirpium nomenclaturam relatum est. Paulus eius meminit in l. non omne, de Penu. leg. Haloander substantiue legit, ut & ligusticum, copula adiecta, uidelicet: Sed quod

quidam negauerunt, piper, & ligusticum, & carreum, & laser, & cætera huiusmodi in penu non esse, improbatum est. Spieg.

CARINA, infima trabs, qua nauis fundatur. Pomponius in fin. l. quod in rerum natura. de Leg. j. Et si nauem legauero, & specialiter eam ad scriplero, eamq; per partes totam refecero, carina eadem manente, nihilominus rectè à legatario uindicabitur. Spieg.

CARNIFICIS, hoc est, eius qui in reos animaduertit, & eius item, qui reos in carcere custodit, officium uitandum esse dicit Aristoteles lib. Polit. vj. quod huiusmodi homines improbi esse soleant. Censoria lege cauebatur, ut nemo carnifex ciuis Romanus esset. Spieg.

CAPSARII, quemadmodū restituit ex Tuscis Pandect. Haloander, sunt, ut Paul. l. iij. de Offic. præfect. uigil. refert, qui mercede seruanda in balneis uestimenta suscipiunt. In eadem l. proberrare calceatum, idem reposuit, Coerrare. Quod apparet ad sententiam Iurisc. ac simul magis accedere ad uenerandam illam ueterum Iurisc. in dicendo maiestatem, quam diligenter obseruauerunt. Demiror autem, interpretem monuisse, & legi posse Coherare: quod uerbum ipse à uerbo Hero, heris, nusquam uel lecto, uel audito desleat: id autem ei præcipere significat. Lege, Coercere. Spieg.

CARRUCA, quæ & rheda uocatur, uehiculū genus est, à carro deductum. Scauola in l. uxorē quis legauit. de Aur. & arg. legato: Quæsitum est, inquit, an carruca dormitoria, cum multis, quæ semper uxor usa sit ei debeatur. Inde carrucariæ mulæ, trahendis carrucis assignatæ. Vltima syllaba spiritum habet in editione Norica. Spieg.

CARRUCIS stabulum uacans, in fin. l. si cuius. de Vusufructu.

CARRVCARIVS, substantiue, qui carrucam regit.

CARTHAGO, Iurisc. Modestini. Si usufructus, ait, ciuitati legetur, & aratrum in ea ducatur, ut passa est Carthago: ciuitas esse definit, ideoq; quasi morte definit habere usufructum. Mirum autem posteris seculis refluere eā principum Romanorum beneficentia potuisse, quæ sic diruta, sic dissecta uastataq; fuit, ut omnis muralis lapis in puluerem comminutus sit. Spieg.

CASA, Papinianus, Si areæ usufructus legatus mihi sit, posse me casam ibi edificare: id est tugurium, quod & tegurium, ut infra indicabimus.

CASARIA, quæ custodit casam. Festus.

CASEAREAM tabernam, Alberi. exponit, domū in qua sit caseus. citat. §. 2. l. sicuti. ff. Si seruit. uid. Haloander autem adnotauit legendum in ead. l. utrobique, Ex taberna rosaria. Spieg.

CASITO, frequentatiuum à caso, frequentatiuo uerbi cado. Paulus de Seruit. urb. præd. §. si seruitus stillicidij imposita sit. Nō licet domino seruitutis areæ ibi edificare, ubi casitare cœpit stillicidium. l. seruitutes. Festo Casabundum, crebro cadens est. Spieg.

CASSIANI apud Paulum ad fin. l. quod dicitur, ff. de Furt. à Cassio Longino, qui Masurio Sabino

Sabino successit, principe & parente Casianæ scholæ nomen sortiti: teste Pomponio Paulo ante fin. l. ij. de Orig. iur. Quo loco Zasius Scholasticus ingenuè fatetur feliciter Casianis & Proculianis contigisse, ut diuersas tuerentur opiniones, quàm barbaris leguleijs, qui horum uix umbras sequantur. Spieg.

C A S T E uiuere quādo mulier dicatur, Bart. differit in l. fin. C. de Indic. uid. toll. Alber.

C A S T A L D V S. Ald. Dn. Alciat. enarrās l. l. et. de Reb. cred. obiter monuit in lege Longobardica, seruum significare: & inde Castaldum seruum, cui casæ, seu domus cura est demandata. Sicq; generaliter omnes œconomos dici. l. penult. ff. de Testibus. l. cum unus. in prin. ff. de Alim. legat. Spieg.

C A S T E L L A N I non sunt, ut uulgi error recipit, arcium præfecti, sed castelli habitatores, sicut oppidani, sicut urbani. Nam castellum, uera significatione non arcem, sed uicū, aut oppidum sonat. Significat quoq; in Iure nostro aquę conceptaculum, unde ex aquæ ductu publicitūs distribuenta est per urbem aqua. Aphr. de Leg. j. l. cætera. Si cancelli, inquit, sint, uel uela legari poterunt, non fistulæ, uel castella. Item lib. xliij. de Aqua cotid. l. j. quid sit. Vlpian. satis clarè interpretatur: Ex castello, inquit, id est, ex eo receptaculo, quod aquā publicam suscipit. Hinc Castellarius, castelli aquarum custos, ut probat Marlia. lib. iij. Antiq. Rom. cap. xxj. Spieg.

C A S T I G A R E fustibus, apud Paulum, l. iij. de Offic. præf. uig. §. cognoscat. & Castigationem fustium remittere, ibidem Vlpian. in l. magistratibus municipalibus. de Iurisdic. om. iud. castigationem modicā, id est, corporis coercionem, utputa uerberationem, & id genus supplicio, id est, morti, siue graui cruciatui seu pœnæ opponit. Spieg.

C A S T R A T O S, Interpres more suo, hoc est præter bonos autores, pro ijs accipit, qui naturaliter ita nati sunt, ut gignere nequeāt. Lege, Spadonum genera.

C A S T R E N S I S ordo is ueterib. erat, ut miles Cæturionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitum Dictatoris pareret imperio. Bud. d. l. de Orig. iur.

C A S T R V M à uilla discernit Bart. in l. j. §. siue autem. ff. de Oper. nou. nun. Castra pluraliter tantum locus est, ubi milites tentoria figunt, à castris similitudine, quod fossa, ualloq; quasi muro circumdari solet. Modestinus: Emanfor est, qui diu uagatus, ad castra regreditur. lib. iij. de Remilit. Spieg.

C A S T V M & periurum, Cicero cōtraria esse notat, pro Q. Roscio Comœdo. Spieg.

C A S T A L D I A, gubernatio dicitur, qua domini res gubernantur: Castaldi, gubernatores, uel uicedomini. Zas. de Feud. degenerant. Itaq; erat Castaldio nō ab similib. procuratori, & actori possessionum domini: cuius sit mētio in l. ult. C. Quod cum eo qui in alien. pot. est. Secundum Aluarot. & secundū Glos. erat uelut œconomus quidam, cui res dominica gubernanda commit-

tebatur, instar œconomi ecclesiastici. argu. l. iubemus nulli. C. de Sacros. eccl. ex Cōment. Feudalibus Baron. à Tautenberg. Spieg.

C A S V S, Iurisperitis est certa ac determinata facti assertio, quam rhetores Hypothesin uocāt. Si uerò indeterminata sit, & generalis, Thesis est: quales sunt, ut Alc. docet, quas Cōclusiones, uel regulas Iuris uocamus. Spieg.

C A S V S item dicitur, quod fortuito hominibus accidat. Vide, Fortuitus casus.

C A S V S repentinos esse aiunt, si mulier enitens iam moriatur. l. si mater. C. de Inoffic. test.

C A S V M pro casu, hoc est, uocabulorum forma qua in aliam cadunt effigiē, etiam in iure nostro poni, demonstrat Albericus: quā rectè, ipse uiderit. Constat autem, Iurisconsult. figuratè uti composito pro simplici. l. uerbum reddendi. de Verb. sig. & contrā simplici pro cōposito. Gloss. fin. Rubr. Sol. matrim. Vbi Bart. & Iason. Quod & attestatur Appellus. Tēpus item pro tempore. l. uerbum erit. Numero plurali pro singulari. l. non est sine libertis: & econtrā singulari pro plurali. l. in usu Iuris. de Verb. sign. Spieg.

C A S V maiore, non negligentia perdere. in l. ueluti. ff. de Edend.

C A S V R V M, interdum pro euenturum.

C A T A D R O M V S, interpretatur decursus, ait Nebriss. Nā *κατάδρομος*, est decurro. Decursio autem per catadromum non sine periculo erat: quod & Iuriscons. significat, de Aët. empt. l. si seruus tuus. Eum, inquit, fuisse seruum, qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Alexandro Neapolitano est & Catadromus, in quo agitabātur equites præcipiti cursu. *κατάδρομος*, per quem seruus currendo, uel in cloacam se demittēdo, nimirum uitæ periculum adibat. Gen. dier. lib. iij. cap. xij. Alciat. probabile uidetur, Catadromum nomen sumpsisse *κατάδρομος*, id est, gruum machinam, qua architecti saxa ingentia subleuant: de qua apud Vitruuium. Attamen Catadromi uocabulum, de quo miranda cecinit, id est, uaticinatus est Accursius, Latine decurforium ad uerbum trāsferri potest: Budæo teste in Annotation. prior. Spieg.

C A T A L O G I uox ridiculè apud Albericum exponitur. Hac significatur nobis oratio, siue sermo, alicuius rei ordinē ac dispositionē cōtinens.

C A T A S T A, locus ubi serui uenales exponebantur.

C A T A S T R V M, quod Extimum est barbaris Iurisperitis, uulgo *Steyrbuch* appellatur. Spieg.

C A T E C H I S M V S. Ex ijs quę iam retulimus dilucidum sit, quā errent, inter quos & Alber. quibus ea uox adiurationem significat. Quæ uerè Ecclesia dicitur, rectè censuit pueros septennes catechismo habiles.

C A T E C H E S I S, Latine instructio, dicitur, à uerbo *κατέχω*, qd est audio, erudio, instruo, eaq; doceo uoce, quæ scriptis tradere nolim. Siquidē olim, (ut annotauit Eras. in præfatione diui Lucæ) qui Baptismatis essent candidati, ijs tradebantur fidei Christianæ mysteria, sed uiua uoce, sine scripto, quemadmodum priscis illis theolo-

gis mos erat apud *Ægyptios*, & apud Gallos Druidib. Id erat initiari mysterijs, quod B. Paul. & S. Lucas uocant *λατρυα*, *ἡχῆ* enim est uoce sonare. Inde *λατρυα*, uoce erudire, quæ scripto nolis committere. Catechizare autem est docere quocunq; modo, ut Steph. Rob. eod. Rot. autore indicat. Spieg.

CATECHISTA, qui catechumenū docet. Huius instar quidam arbitratur, qui uulgo Compates dicuntur. Spieg.

CATECHUMENVS, non Catechuminus (ut uulgius Canonistarum) pronūciandum. Budæo est nōdum initiatus, sed qui adhuc imbuitur elementis religionis, nondum ad sacra spectāda introductus, cui mysteria fidei uiua uocis ministerio concredebantur. Hinc olim ter Diaconus præco (ut Rhenanus admirabilis eruditionis uir ad Volzium nostrum Exabbatem scribit) exerta uoce clamabat, *Ite Catechumini*, Misfa est. Idq; apud Latinos imitatione Græcorum, à quibus mysteria religionis accepta sunt, qui abeundi uerbo utebantur, ubi Latini Missam, p. dimissione usurpabāt. Qua de re fusius inferius, in dictione Missæ uocabulum. Porro hunc clamandi morem rectè declarat Germanus Archiepiscopus ille Constantinopolitanus in historia Ecclesiastica, siue mystica theoria, cuius uerba Rhenan. noster in alia quadam ad eundem Volzium Epist. scripta, sic uertit Latinè: Catechumeni egrediuntur tanquam non initiati sacro Baptismate, & mysterijs Christi, de quibus dicit Dominus: Quoniam alias etiā oves habeo, quæ non sunt de isto ouili. Leo Tuscus interpret Lituurgiæ Chrysostomicæ, utpote in Græcia olim uersatus, rectius Erasmo, cui, ut arbitror, Leonina uersio incognita fuit, percepit dimissionem Catechumenorū per uerba diaconi eos abire iubentis, *ὡς τῶν λατρυαμένων*: hoc est, Nullus Catechumenorū (subauditur) remaneat. Et tertiam exclamationem, *ὅσοι πιστοὶ ἐσὶ καὶ ἐν ἀβύσσῳ* & *ἐν ὕδατι*, id est: Quotquot estis fideles, etiam atq; etiam in pace Dominum rogemus. Nam Catechumeni iam exierant, & preces pro illis etiam ab illis ipsis erant antea factæ. Vuicelius sic uertit in nostram, ut clarè appareat uirum Deo amabilem non percepisse hæc uerba, *ὡς τῶν λατρυαμένων*, exclamationem esse diaconi Catechumenos excludentis. Qualis & illa fuit, teste Rhenano in ecclesia Romana olim usitata, Qui nō communicat, dei locum, cuius meminit D. Gregorius Dialog lib. ij. cap. xxij. & quidem bis. Apud Erasmiū legitur peruerso sensu, Quotquot estis Catechumeni, accedite, &c. Quibus locis pro Accedite, legendum, abscedite. Hæc deprauatio fecit, ut Melantho, & multi eruditione singulari præstantes uiri, qui uersionem Erasmi nuper in editione Chrysostomi nouissima adiectam legērunt, tamen rem istam, & quam infra in uocabulo Missæ recitabimus, deprehendere nequierint, hoc est, Missæ etymologiam. Spieg.

CATERVAM, extra militiam rectius nostri pro turba, seu conuentu hominum, quā societatem interpretarentur. Spieg.

CATEGORIA. Lege, *κατηγορία*.

CATHOLICA Ecclesia, id est uniuersalis ideo dicitur, quia non duas aut tres inuenire liceat, sed quod uniuersorum electorū Dei namerus in Christo unitus & coadunatus p. fidei uinculum in unam coeat societatem, atq; in unum Dei populū, cuius **CHRISTVS** Dominus noster, dux sit & princeps. Extra huius Ecclesiæ cōtubernium nullam esse salutem, Scriptura pronūciat in formula Iuramēti Magistratuum, No uell. Iusiuran. quod præst. sol. extat hæc clausula: Et quod cum sanctissima Dei Catholica & Apostolica Ecclesia communionem habeo. Dn. Old. indicat eam per omnia conuenire ei, quod in iureiurando Athenienses dabant, cum ascriberentur in ciues. Erant autem hæc uerba: Pugnabo pro sacris, & solus, & unā cū alijs ciuib. quod tamen quātum ad ius naturale attinet, accipiendum est. Spieg.

CATHOLICANOS docet Alciatus dictos apparitores Præf. præf. Orientis: quoniam is propter amplissimā iurisdictionem, Catholicus, id est uniuersalis diceretur: quem titulū etiam Antiochenos episcopos usurpasse, autores aliqui prodiderunt. Hunc autem obtinuit Pont. Rom. Bonifacius à Phoca Imp. magna contentione, si Platinæ credimus.

CATHOLICA fides. Quæ Fides catholica.

CATHOLICVM aliqui existimāt esse idem quod Christianū, seu pium, dicentes, Ille est homo catholicus. Cæterū Catholicus id est quod uniuersalis cōmunis. Insulanus id rectè monuit. Sic enim in prima Rubr. C. Catholica fides, pro uniuersali accipitur: uel quia heretici singularib. opinionib. innitatur, uel quia fides **CHRISTI**, ab Apostolis per uniuersum orbem fuit diuulgata. iuxta illud, In omnē terrā exiit sonus eorū, &c. Id autē Psaltis carmen Alciatus interpretans d. Rubr. putat hyperbolicōs accipiendum: uel quod uerius arbitratur, intelligendum esse, ante cōsummationem seculi fore, ut ubiq; inualescat. Ego sequendos puto, qui indicant, in scriptura frequentem esse synecdochen. Spieg.

CATILLVS. Paulus de Fund. inst. l. cum de lanionis. Est autem meta, inferior pars molæ: superior, catillus. Spieg.

CAVDEx. Lege, Codicillus.

CAVEA, significat aream, quæ in medio theatri uelis testā, caueæ similitudinem referebant: in qua Equitum uelut honoratiorum subsellia constitui solebant. Vide tit. C. de Spectac. & de expens. ludor. lib. xj. l. ciuitatibus. in princ. ff. de Leg. j. & l. Septitia. ff. de Pollicitat. l. legatum. §. si municipio. ff. de Administra. rer. ad ciuit. pertin. Quo in loco Spectacula non improbantur, sicut Accursius putat, sed municipib. extra urbē Princip. Roman. prorsus inutilia cēsentur. Nam & apud Romanos multum diminuta fuit ludorum celebritas, teste Oldend. cap. vij. tit. j. Leg. xij. Tab. Spieg.

CAVENA. Lege, Camera.

CAVERE, uerbum est legale, id est, dare cautiones in iure. Sunt enim & oratoriæ cautiones.

Vnde

Vnde Cicero ad Trebat. iurisperitum dixit: Vt te aliquid de uestris cautionibus admoneā, Treuiros uites cenſeo: audio capitales eſſe. Spieg.

CAVERE, idem ſignificat quod ſecurum facere, *verſichern*. Is autem ſecurus eſt, cui uel pignore, uel fideiuſſione conſultū eſt. Vide Alciat. in l. habere. de Verbor. ſign. Lege, Satisficare.

CAVERE, pro cōſulere, quod aduocatorum eſt, qui in cauſis, litigatoribus ius ſuggerūt. Nam ſicut hodie, ita & quondam Iuriſperiti de iure reſpondebant, quod cauere dicebatur: ex quo ut Bart. Latomus atteſtatur, Reſponſa prudentum ſunt appellata, quæ ceſſerūt in partē iuris ciuiliſ.

CAVERE alicui, & cauere ab aliquo.

CAVERE boni uiri arbitratu perceptum iri uſumfructum: hoc eſt, non deterioreſ cauſam uſumfructus facere, &c. l. j. ff. Vſumfructuar. quem admo. caueat. Spieg.

CAVERE capite, eſt capitis periculo ſe obſtringere, & alium ſibi eodem uinculo obligare. Vide Bud. in poſter. Annot. Spieg.

CAVERE dotem, pro promittere. Lege tit. de Dote cauta. C. lib. v.

CAVERE idoneū quid ſit, in l. ergo. §. addici. de Fideicom. lib. Vlpian. oſtendit. Eſt etiā cauere, ſatisficare: item, ſatisfactionem ab alio accipere: item, uitare. Et Budæo admonente, cauere ſibi ab aliquo, eſt ſatis accipere, arbitrio ſuo cautionem exigere. Spieg.

CAVERE teſtamēto, pro prouidere, ne quid præter uoluntatem fiat.

CAVERE, pro nominatim exprimere: ut lege cautum eſſe, cautum non eſſe. uide Oldendorp. ij. Copiam.

CAVILLARI, varijs modis in iure accipitur. Cauillatur, qui calumnioſe agit. Cauillatur, qui breuiter & falſe aduerſariū ſermone captat, aut irridet. Cauillatur, qui ſciens, ut ſuam ſententiam tueatur, falſa prodit. Specialius uerò cauillari dicitur, qui eo aſſumpto, quod euidenter uerum eſt, diſſimiliter, acceptis terminis, quod falſum eſt inferit. Cauillationem Græci *ἀντιλογία* uocant. Quod tamen nomen apud antiquiores honeſtum fuit: & qui philoſophiæ doctores erant, Sophiſtæ dicebantur. Alc. de Verbor. ſign. Spieg.

CAVILLATIO, pro argumento ſophiſtico à Iuriſconf. uſurpatur, quo ab euidenter ueris, per breuiſſimas mutationes, ad eā quæ euidenter falſa ſunt, perducimur. l. natura cauillationis. de Ver. ſig. l. ea eſt. de Reg. iur. Græcis ſophiſma eſt. Sp.

CAVILLATIO, iocofa calūniatio: & cauillari, iocari eſt. Vlp. de Verbor. ſign. l. natura cauillationis. Item de Reg. iur. Ea, inquit, eſt natura cauillationis, quam Græci *αἰνιγμα* uocant, Nebrifs.

CAVILLATIO propriè eſt, quando ab euidenter ueris, trāſitur ad euidenter falſa, per quam uerborum inuolutionem, uel ſophiſtiam, c. uenerabiles. de Iud. Sp.

CAVMA, καύμα, calor, ſiue incēdium. Vlp. de Leg. j. l. cum res. Si fundus, ait, caumate perierit. Atq; alibi: Prædia, ait, quæ caumate perierunt. Atque adhuc alibi: Si caumate, alio uel caſu pars fundi perierit. Nebrifs.

CAVPO, propriè eſt qui uinum uendit. Caupona, mulier itidem uinum uendens: & locus in quo uinū uenditur. Caius l. nauta. ff. Naut. caup. ſtab. Caupo, ait, ut uiatores manere in caupona patriatur. Apud Iuriſcōſultos tit. eſt Furti aduerſ. naut. caup. & ſtab. Spieg.

CAVPONATIONIS nomen, latius patere apud Græcos, ex Platone deprehēdi poteſt: ubi de Legib. tractans, docet, cauponationē omnem in ciuitate nō nocendi gratia, ſed cōtrā, omnino naturaliter adinuentā eſſe, Lib. ſiue Dial. xj. Sp.

CAVSA criminalis dicitur maior: Ciuilis, minor. Aut. Vt om. obed. Iud. pu. §. ſi igitur fuerint.

CAVSAM dicere, eſt defendi, uel per ſe, uel per patronum.

CAVSAM dicere item eſt, quod Græci tum *ἀντιλογία*, tum *ἀντιδικία* dicunt, hoc eſt, iudiciū ſubire, & culpam, fraudesq; iudiciorum ſuorum, aſtorūq; præſtare. Budæus in lult. ff. de Senator.

CAVSAM dicere ex uinculis, id eſt, interim dum quæſtio criminis peragitur, in carcere uinctum eſſe. Ex Bud. Spieg.

CAVSA efficiēs eſt eius, ex quo res ipſa fluit. ut Ius ciuile, tutelæ: Teſtator, teſtamentariæ: lex, legitimæ: & magiſtratus, datiuæ: ius Gentium, emptionis, locationis, mutui, commodati, depoſiti, &c. Ius ciuile, ſtipulationis, contractus emphyteutici, &c. Ex Apello. Spieg.

CAVSA extraordinaria. Quære, Extraordinarius reus. (biles cauſæ.)

CAVSAE fauorabiles q̄ ſint. Vide, Fauora-

CAVSA & factum interdū pro eodem uſurpantur. l. plurimum. ff. de Iur. & facti ignōr. l. ſi ex plagis. §. in cliuo. ad Leg. Aquil.

CAVSA ius reſpicit, Occaſio factū. Cauſa domini q̄ proxima ſit. item quæ remota, Glo. explicat in l. poſſidere. §. ueteres. ff. de Acquir. poſſ.

CAVSA magna. Quære, Magna cauſa.

CAVSA mediante. Nouū enim non eſt quod cum aliquid abſolutè non liceat, mediāte tamen cauſa rectè fieri poſſit. Sic libera perſona, quod aliàs abſurdum fuerit, uēdicatur. l. j. §. j. ff. de Rei uend. Lege, Vendicare liberam perſonam. Sp.

CAVSA obligationis, contractus, delictum, & quaſi. Spieg.

CAVSAM obtinere, eſt cauſam uincere.

CAVSA propria. Quære, Propria cauſa.

CAVSAM publicam ſuſtinere, eſt in oculis conſpectuq; omnium exponere. Spieg.

CAVSAM recipere, eſt eam ſuſcipere defendendam. Spieg.

CAVSAM rhetorēs eſſe maximam propoſitionem deſiniunt, à qua argumētum deducitur. Sic à Paulo accipi in l. j. de Regu. iuris, cenſet Alciat. cap. j. lib. v. Parerg. Spieg.

CAVSA ſontica. Vide, Sonticus morbus.

CAVSA ſuperior, quæ iure cōmuni ſubdata eſt: uel ius apparentius. Cuius cōtrariū eſt, Cauſa inferior. Vide Bud. in l. poſter. de Orig. iur.

CAVSA, uerbū generale eſt, quod cōprehendit principium negocij, cum proponitur: & cum quis deliberat, & proponit ut litiget. Cum uerò diſcutitur, iudiciū eſt: quod accipitur non ſolū

solum cum ipsum factum discutitur, sed etiam tractantur ea, quæ preparatoria dicimus ipsius discussionis. At ubi iudicatum fuerit, dicitur facta iusticia: quia tum ius unicuique est redditum. Alc. lib. ij. Disputet. cap. xxiii. Vlpiano, causa factum est unde obligatio oritur, quod Rhetores *aitiop* uocant. Idem in l. ix. ff. Si cert. pet. Vtraque translatiue, dicitur omnis actio, quam in senatu, uel in foro habemus. Et Causidici, patroni, qui in causis, iudicijsque uersantur, ubi lites & controuersiae, id est, causae iudiciales aguntur. Praeterea, causa dicitur id, ex quo, uel per quod, uel à quo, uel propter quod aliquid fit. Differtque hoc à ratione, quod causa est impulsus ipse ad aliquid agendum: ratio uero, ordo gerendorum ex causa ueniendum. Vide, Lis. Sp.

CAUSARVM tria genera esse, notum est: Demonstratiuum, Deliberatiuum, (quod & Concionale appellatur) & Iudiciale. Ex ijs tamen propriè causa dicitur, quæ iudicialis est. Vnde causam pro lite & controuersia ponimus. Quamuis nonnulli ita distinguunt, ut controuersiam, seu litem dici uelint postquam contestatum est: causam autem, & ante & post contestationem.

CAUSAE definitionem, quam refert Glos. in Rubr. ff. de Cōdit. & demon. Bart. improbat: qui ait, causam esse quid præteritum, uel instans, quo quis impellitur ad aliquid disponendum. Sp.

CAUSA in tit. de condi. caus. dati caus. non secuta. Sic enim legendum, teste Dn. Old. ut infra in uoce Datum exponemus, pro ratione futura rei accipitur propter quam datum est. Facit hoc quod in uerbo, Ob rem datur, relatum est. Sp.

CAUSA cognita, pro examinare iusticiam causae, hoc est, an ueritas subsistat. Vide Modest. in l. ij. ff. de in Integ. restit. Spieg.

CAUSA cadere dicebatur, qui male agendo, ius agendi perdidisset. Apud priscos enim superstitione seruabatur, ut qui in actione instituenda uel uerbo lapsus esset, causa caderet: cuius superstitionis, ut Eras. attestatur, uestigia non exigua adhuc residet apud Anglos, interdum totum instrumentum reiicientes, si cognomen aliquod una litera fuerit secus scriptum. Admonet idem, cadere formula, litem perdere, & rem amittere, pro eodem dici uideri. Spieg.

CAUSAE cognitio dicitur ad differentiam actionis, quæ obiter indulgetur. Vlp. in l. si quis adfirmauerit in fin. ff. de Dol. mal. Spieg.

CAUSAE subscribere. Lege, Subscribere.

CAUSAE transactionis referuntur à Iuriscos. in l. cum hi. §. causae huiusmodi. ff. de Transact.

CAVSOR, aris, est causam rei gestae afferre, siue excusationem. Vlpian. de Fideicom. libert. l. generaliter. Neque enim causari debere, quo minus illi relictum sit. Nebris.

CAVSARI tempestatem, hoc est, in excusationem & defensionem afferre. Vlpianus in l. §. ui fluminis. Si quis caut. Sp.

CAVSARI dicuntur, qui causam habent ex morbo, ut muneribus uacent. Mart. de Re mil. l. milites. Causaria, inquit, missio est, quæ propter ualitudinem laboribus militiae soluit. Modest. de Excusat. Propter ægritudinem causariam uoca-

tam, causariam remissionem acceperint. Nebris.

CAVSIDICI sordidi, qui adhibebantur ad moram faciendam, dum meliores aduocati recrearentur. Vide Pedian. Spieg.

CAVSIFICARI, est iura allegare, & in iure disceptare. Vide Bud. Spieg.

CAVTELA, à Cautus. hæc uox omnino barbara non est, ut quidam existimauerunt: utitur ea Ammian. Marcell. l. xiiij. tametsi elegantius Cautionem dicamus, teste Alciato. Cautelas iuris summâ ratione improbat Budæus. Illis namque imputandum est, quod sanctissimum olim iuris studium uidemus ab antiquo illo ueroque degenerasse. Spieg.

CAVTERIVM, instrumentum est chirurgicum ad inurendum uulnera. Est & instrumentum pictorium, quo utuntur in ea pictura, quæ dicitur Encaustice. Caustum autem Latine ustile est. Vnde Caustica medicamenta, quæ causticam uim habent, id est ustiuiam. Martianus de Fund. instruct. l. item pictoris. Peniculi, ait, & cauteria, & conchæ.

CAVTI dicuntur, qui uident ne à recto delabantur, ne uel ab alijs decipiantur. Itaque duplex dolus habetur: & bonus, qui cautorum est, quo fraudem, malasque artes repellant: & malus, per quem ad iniqua, captiosaque, qui peruerso sunt ingenio, impelluntur. Prior prudentiae comes, sequitur iusticiam: posterior subdolorum est, atque fallacium, fraudis satellites ad suas tantum utilitates omnia referens, id est, omnem ciuilem societatis conseruandæ rationem euertens. Ex Pontano. Spieg.

CAVTIO, nuda promissio est, ex qua inducitur firma obligatio & securitas. C. de Verb. sig. l. sancimus.

CAUTIONEM extorqueri. Caueri alicui per iudicem, hoc est, compelli aliquem per iudicis officium, ut caueat. Vlpian. in l. si cum exceptione. §. quatenus autem diximus. ff. Quod met. causa. Ex Oldend. Copia. Spieg.

CAVTIO indemnitis. Papin. l. liberto. §. j. ff. Negoc. gest. Sed ei, inquit, cautionem indemnitis, officio iudicis præstari necesse est.

CAVTIONES iudiciales, ideo dici putantur Dd. sed falsò, quasi iure ciuili essent introductæ: Prætorias uero, quod à Prætoribus traxissent originem. Quo, teste Dn. Oldend. nihil absurdius. Nam iudiciales recensentur uelut species prætoriarum. in l. j. in prin. ff. de Prætor. stipul. Erroris causam ipse demonstrat. Spieg.

CAVTIO iudicio sisti, uocatur, si quis non possideat immobilia bona, ut is cogatur satisficere, hoc est, fideiussoribus idoneis cauere, se permansurum in iudicio usque in finem litis. Vide, Sistere. Spieg.

CAUTIONEM iudicatam solui petit actor à reo conuento: nec hodie potest exigi, quam ab eo qui alieno nomine causam defendit. nam olim qui conueniebatur suo uel alieno nomine, is ex legitima causa suspicionis cauebat iudicatum solui. l. qui proprio nomine. in prin. & §. in alium. C. de Proc. Inst. de Satisfat. l. si uero. & l. j. C. eo. tit. Sp.

CAV-

CAUTIONES prætoriae, omnes cautiones quoniam aliquam formam à Prætore acceperunt, uno nomine appellantur Prætoriae. Vnde Vlp. in l. in conuentionalibus, in prin. ff. de Verb. oblig. Enimuerò, inquit, Prætoriae stipulationes legem accipiunt ex mente Prætoris, qui eas proposuit. Et generaliter quicquid in iudicijs tractabatur, Prætorium dictum est. Vide, Prætoris cognitio. Spieg.

CAVTIO saluo pudore. Lege, Pudor.

CAVTIO subrepta aut corrupta, ad fin. l. Argentarius, ff. de Edend.

CAUTIONALES stipulationes, prætoriae, exponuntur apud Vlp. d. l. de Prætor. stipul. Sp.

CAUTIONEM rem ratam haberi, petunt mutuo à sese, actor à defensore rei, & reus à postulatore actoris, scilicet cum non satis constat de mandato. Nam hoc casu, qui alieno nomine infert alicui litem, uel suscipit, is debet cauere, dominum rem ratam habiturum, hoc est, comprobaturum ea quæ procurator fecerit: nec reclamaturum expressè, uel tacitè. §. si autem per Procuratorem. Instit. de Satisfat. l. Paulus respondit. ff. Rem rat. haber. Spieg.

C E

CEDENS cēsetur extranei loco. l. si cum emptore. in prin. ff. de Pact. l. ij. §. cum quis debitori. ff. de Hæred. uel actionibus uendit. Spieg.

CEDERE, est prorsus trāsferre ius in alium: Concedere, est exercitum duntaxat permittere retento iure. Bartol. in l. ad eum. ff. de Donation. Probatur in l. si usufructus. ff. de Iur. dot. l. necessarius. §. ut. ff. de Peric. & comm. rei uendit. Spieg.

CEDERE bonis, est bona dimittere, & deserre creditorum improbitati & instantiæ. Vide Azon. in Rubr. Qui bon. ced. pos. C. lib. vij. Sanè nouella constitutione cxxxv. sanxit Iustinianus, eos qui non desidia, aut luxuria, sed casu fortuito lapsi facultatibus sunt, non debere ad eam bonorum cessionem cogi, quæ cum ulla contumelia fiat. Quod & antè non ab simili casu constitutum fuisse, in Codice Theodosiano legitur. Vide Foro cedere. Spieg.

CEDERE diem, est incipere deberi pecuniæ: Venire diem, eum diem uenisse, quo pecunia peti possit. Ex Vlp. in tit. de Verbo. obligat. l. cedere diem. Et in tit. ff. Quando dies usufructus legat. cedat.

CEDERE possessionem, uel usumfructum, uel ius, est alteri possessionem, uel usum, uel ius tradere. Idem in tit. de Leg. ij. l. & similiter. Si usumfructum, inquit, mortis causa cessero. Et in tit. de Acq. possess. l. sape. Nebrissenfis.

CEDERE intercessioni, est cedere prouocationi id est, nō procedere ultrà, & admittere oppositionem. Et sublata intercessione dicimus, quod nunc, non obstante oppositione, uocant. Bud. in l. ij. de Orig. iur. Spieg.

CEDERE testibus, est testibus conuinci.

CEDERE uita, ultrò ad mortem accedere, sibi mortem consciscere. Cedere legibus, ultrò exilium acceptare, ne leges uiolare uideatur, si in urbe post commissum facinus manserit. Sic Cedere

re fortunæ, est succumbere. Bud. in l. si hominem. §. quoties. ff. Depositi.

CELARE, pro abscondere testamentum, crimen falsi est. de quo Bart. in l. Paul. C. de Fals. Sp.

CELARE fugitiuum, & bannitum, quid sit, uide text. & Gloss. in l. j. ff. de Fugit. & l. doli. de Ser. corrupt.

CELARE uenditorem quid sit, explicant Iuriscoss. l. j. §. j. de Act. emp. l. j. de Seru. & l. si is cui. §. celatum. Vt in poss. leg.

CELEBERRIMVS, pro multorum sermone comprobato. in l. si res puellaris. ff. de Administ. tut. Spieg.

CELEBRIS ciuitas, quam imperitum uulgi frequentatam uocat. l. si in aliquē. ff. de Off. Procons. & leg.

CELERES dicebantur milites CCC. quos Romulus ad custodiam corporis sui delegerat: à celeritate dicti, quòd pro belli necessitate, tum equites, tum pedites expediti pugnabant. Zas. in l. ij. ff. de Orig. Iur.

CELERITATEM desiderare, Iuriscoss. in l. j. de Dam. inf. & Celeritas actionum, hoc est, actorum, apud eundem, in l. iij. de Donat. int. uir. & uxor. De causis celerem cognitionem, hoc est, summariam desiderantibus, Bartol. petèdus est in l. si quis. C. de Post. Spieg.

CELERITER, pro uelociter, in l. ne quis. ff. de Cust. reor. Obserua, quòd celeriter quid fieri, arbitrio iudicis relinquitur. l. j. ff. de Iur. delib. Excludenda tamen est ubiq; & præcepta festinatio, & moratoria cunctatio. l. fin. ff. de Appel. l. tutor qui repertorium. de Admin. tut. Spieg.

CELERRIMO fini tradere. l. j. §. fin. C. de Vet. Iur. enucl.

CELEVSMA. Celeusma est nautarum cantus, quo remiges uel concitantur, uel inhibètur remis insistere. Bud. in l. j. ff. de Recept. arbit.

CELEVSES. Lege, Remiges.

CELSIORES, cognominantur legum Doctores. l. ij. ff. de Offic. diuersi iud.

CELSVM, patrem & filium equitatis admodum fuisse præcæteris studiosum, ostendit insignis locus in l. si seruum. §. sequitur uidere. ff. de Verbor. obligat.

CELLA, quòd ibi celemus, quæ occulta esse uolumus, appellata est. l. iij. de Offic. præf. uigil. l. quis sit fugitiuus. §. apud Cæliū scriptū est. Capita aut significatiōe, ut illi adieciua iunguntur: ut, Cella uinaria, penaria, olearia, mellaria. Sp.

CELLARII dicti, qui penui asseruando præessent. In Cod. Theodosiano, Cellarium neutro genere, pro collatione prouincialium accipitur: cum eo nomine, ut attestatur Alcuius, Comites uel præfides prouinciæ, ut cellam suā instruant, annonamq; suam augeant, aliquid extorquent: eadē ratione uox deducta, qua Cerarium apud Cicer. in Verr. cum prætextu ceræ, uel sigilli aliquid corraditur. Spieg.

CELLARIVM, locus à reponendis, celandisq; esculentis, poculentisq; dictus. Iuriscoss. de Leg. iij. Cellarium, ait, iunctum eidem diætæ. Cellarius uerò est, qui cellæ uinariæ præsertim præponitur.

ponitur. Vlp. de Fund. instr. l. quæsitum. §. si ali qua parte. Cellarium quoq; inquit, ideo præpo situm est, ut rationes saluæ sint. & alicubi sæpe.

CELLARIVM, Seruius ipse putat diuerum esse paucorum: penum uerò temporis longi.

COENACVLVM. Cœnacula loca sunt al tiora domus, ad quæ scalis aut cochleis ascendi tur. Hæc autem incolebant tenuiores & inquilini. Inde Cœnacularius Vlpiano in l. solutum. ff. de Pignor. action. Videtur, inquit, tacite & cum domino ædiam hoc conuenisse, ut non pactio cœnacularij, pfiat domino, sed sua propria. Cœ nacularium item facere dicebantur, qui domos totas cōductas, per singula cœnacula inquilinis locabāt, ut inde quæstum facerent pluri in sum mam locando, quomodo Budæo teste accipitur in l. si uerò. ff. de His qui deiec. Ita enim cœnacu lariam facere, ut argentariam & furnariam: apud Vlpian. exercere cœnaculariam legimus. Spieg.

CENOTAPHIVM, imaginariū sepulchrum dicitur. Sic uocari possunt hodie, Bud. ait, quas repræsentationes in anniuersarijs exequijs uoca mus. Nebris. Cenotaphium, inquit, interpreta tur inane sepulchrum, id est, quod sine cadauere, in memoriam tantum defuncti constructum est. Vlpianus de Relig. & sumpt. fun. l. uel quæ. Si ce notaphium, inquit, sit, uenire dicendum est. Et infra, l. monumentum. Monumentū, ait, memori æ causa factum, quod Græcè *νεκροτάφιον* dicitur, simplici, sine diphthon. Cēnotaphium uerò per æ, nouum sepulchrum est: per œ, commune mul torum sepulchrum. Græcè *κοινὸν τάφον*. Spieg.

CENSERE Budæus in l. j. ante finē, de Iustic. & iur. pro æstimari, in precio esse, laudari, elegan ter interpretatur. Sicq; intelligendū putat Iuriscōsultum, cum dicit feras bestias, istius iuris per itia cenferi, id est, admirationi nobis sunt. Nam & Cicero pro Archia poeta (ut eum Budæus uir doctissimus allegat) dicendi facultatem ex poe tarum lectione cenferi dicebat.

CENSERE. Iabolenus de Verb. fig. Cēfere, est constituere, & præcipere. Vnde etiam dicere solemus, Censeo ut hoc facias, & Senatū aliquid censuisse. Vnde Censoris nomē uidetur esse tra ctum. Pro arbitrari quoq; ponitur. Vnde Censo res dicti, ad quorum censionem, id est, arbitrium cenferetur populus. Hinc & Censiti, quorum res est destinata certa quadam sententia, & per eam in classem suam redacti. Qui etiam Opicensi, id est, opibus censiti dicebantur: & Capitecēsi, qui nullo, aut paruo ære cenfebantur. In C. Iustin. li. xj. tit. est, de Agric. & censit. Et infra, in quibus caus. colon. capite cens. dom. accus. poss. Pomp. de Acq. rer. domin. l. ergo. Censitorum, inquit, uice fungitur. Sed & operari significat, quod uul gō uocat, hoc est, in sententiā suam, explicata ra tione approbare audientib. teste Bud. in l. ult. de Senator. Propriè tamen est, sententiā suam ex ponere, & constituere, quod est præcipere. Nam Senatus quod iussu populi cēsuerat, omnino ob seruandum erat, annotauit Alc. de Verb. sign. Et cenferi prædia dicuntur, quæ censum præbent. Est & cenferi, in censum conscribi. ut C. In quib.

caus. pig. tacit. contrah. l. j. Spieg.

CENSERE territorium, pro imperare cen sum territorio. l. j. C. in quibus caus. ius pign. & l. omne territorium. de Cens. lib. x. Spieg.

CENSITOR est, qui recipit præsentationes collectorum coloni, & pignoris iure uendit prædium, si census non soluatur. ff. de Cens. l. forma. §. illa. & l. cum possessor. §. cum pro pecunia.

CENSORES, à cēsendo dicti, quod uitam, moresq; nostros examinant, & de eis inquirunt: census item rationem ducunt, professionem cu rant, & pro meritis hos de albo eximūt, illos de ligunt. Hinc & præfecti dicti morum, magistri ue teris disciplinæ, & seueritatis. Horū uestigia nos tris temporibus emulantur, quos uulgō Herol dos uocamus, si tamen uerè utātur suo munere: qui & scæcialium officio funguntur, dum bella so lennibus uerbis indicūt. Vide Alc. in de Magist. & Zasium in l. ij. ff. de Origin. iur. Præterea sunt Censores, à cēsū æris, hoc est, pecuniæ dicti, quia censum tollunt. Sunt & iudices. Nam censura, iu dicium est. Vnde senatum aliquid censuisse dici mus. l. cenferi. ff. de Verb. sign. Spieg.

CENSVS, patrimonium est Zasio, non redi tus annuus. in l. ij. ff. de Orig. iur. Igitur nomine census quidquid fortunarum quis habet, conti netur. Olim erat recognitio ciuium per capita, & quantū quisq; haberet in bonis: quod quinto quodq; anno fiebat à cenforibus, à Seruio Tullio rege institutum. Vnde censum agere (uerbum peculiare historijs) est recēfere hominum facul tates. l. de creationib. C. de Episc. aud. Itaq; cen sus id quoq; dici cœpit, quod numerata pecunia Principi per capita soluitur, siue per focos. Sp.

CENSVS, malè usurpāt Doctores pro redi tibus, seu prouentibus. l. frugem. ff. de Verb. sig. l. si sponsalib. §. j. ff. de Iur. doti.

CENSVS equestris. Vide, Facultates equest.

CENSITI dicuntur, qui cēsentur, id est, cen sum præbent. Est aut Censum, tributum & pensio publica. C. In quib. caus. pig. tac. contrahen. l. j. & C. Si prop. pēs. pub. l. si accipitur. Olim aut non nulli agricolatores cēsebantur, pro quib. domi ni prædiorū tenebātur, ut uidere licet in tit. C. de Agric. & censit. In quo de colonis quidem om nib. singulariter tamē aliquid tractatur de cēsitis, ne res publ. sua pensitatione defraudetur. Id quod à nostris morib. nō abhorret. Sūt enim hodie multi tributarij nobiliū nostrorū rustici. Sp.

CENSVALIS contractus admodum affinis est Emphyteuticario, seu Colonario contractui. Nullo autem, Oldend. teste, commodiore uoca bulo Latinè significaueris Emphyteusim, quàm si Colonarium contractum appelles. Spieg.

CENTIENS aureorū legit Haloander apud Celsum in l. propemodum. de Verbo. signif. non cētum aureos, ut est in uulgatis exemplarib. Sic & in l. Osidius. de Leg. iij. Pone, inquit, in cōdito cētiens aureorū esse. Cētiens, simile est huic Deciēs, de quo scribit M. Varro lib. ij. de Analogia, quæ duo significāt decies uel cēties, centena mi lia: qua scilicet ratione & modo loquēdi utimur etiam cum dicimus Deciēns uel Quinquiens se stertium,

stertium, pro decies uel quinquies centena milia nummum. Excerptum hanc ex nūcupatoria Haloandri, Codici præmissa. Spieg.

CENTESIMARE, & decimare, militaria uerba: milites enim ubi quid grauius admisisset, sæpe decimus quisque, interdum centesimus extremo supplicio afficiebantur, ut annotauit Egnatius in Macrino, apud Iulium Capitolinum. Sp.

CENTESIMIS Calendis dare spondes: notus loquendi modus Iuriscos. ex fœneratorum consuetudine ortus, ut Alciato uidetur. Significat autem, intra octo annos, & menses iij. licet aliqui centum annos intelligant, sed non rectè, eodem tradente, cap. xxij. lib. Parerg. Spieg.

CENTESIMIS Calendis dare spondes: Obseruandum, ut & Alciat. singulariter monuit, ea ratione stipulationes concipi solitas, quod Calendis fœnora exigebantur, & ex hac consuetudine ipse putat haud temerè deductum, ut Calendaria libros rationum dicamus. nam, ut animaduerti, inquit, solet Iuriscos. ea dictione uti, cum fœneratorum rationes describit.

CENTESIMA usura, antiquis fuit maxima & legitima. dicta ideo centesima, quia centesimo mense sortem æquat. singulo autem mense centesimum nummum reddebant, hoc est, duodecim asses annuos. Eius sæpius meminere Iuriscos. sed in primis Paulus in l. lecta. Si cert. pet. Obseruatum item est, antiquos non solum dixisse centesimas usuras, uerum & centesimum quæstum. Vide Budæum in l. nihil interest. de Euiet. & Oldend. Actio. viij. classe j. Spieg.

CENTONES, cilicia sunt ex pilis caprarum, siue panni crassiores, ex lana diuersorum colorum confuti. Meminit eorum Vlp. ff. de Fun. instr. Alexand. Neapol. Dixere autem, inquit, centones ex uillis grossioribus. sagula intexta uilioribus. pannis, quibus domorum tecta, tabulata, aut ligneæ machinæ militares, aduersus incendia, si ignis maior uis ingruat, muniuntur. Vide in Chil. Erasmicis, Farcire centones. Spieg.

CENTVM quæ in arca habeo, aut quæ ille apud me deposuit. Vlp. ait, si nulla sint, nihil deberi constat. l. j. ff. de Dot. releg. Spieg.

CENTVM anni, finis uitæ longæui hominis est, ait Caius in fin. l. an usufructus. ff. de Usufructu. Spieg.

CENTVMVIRALE iudiciū, centum quinque uirorum erat. l. Tit. §. j. ff. de Inoffic. testam. His hasta erigebatur, ut sciret iudicandi tempus. Sicuti nostro seculo Scultetus uulgò, solenni baculo, ueluti hastula, manibus prætento, iudicij auctoritatem asserere solet. Zas. in l. j. ff. de Orig. iuris. Dictum est à Centumuiris (non autem à Senatoribus, qui Romæ centum erant, reipublicæque curabant, non dantes operam iudicandis controuersijs priuatorum.) Nam cum essent Romæ xxxv. tribus, quæ & curiæ sunt uocatae, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum: qui centum uiri appellati sunt. Et licet quinque amplius quam centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur, centum uiri dicti sunt. Bud. Sic septuaginta interpretes dicti sunt, quum tamen

duo & septuaginta essent, teste D. Augustino lib. de Ciuit. Dei xvij. cap. xliij. Vide Bud. in l. j. ff. de Orig. iur. & Old. Clafs. v. action. v. Spieg.

CENTVMVIRI. Paul. de Inoffic. testam. l. qui repudiatis. Quasi centum uiri hunc solum filium in rebus humanis esse nunc, cum facerent intestatam, crediderint. Spieg.

CENTVRIA, ex C. peditibus. Decuria, ex X. equitibus constat. Ordo minor est centuria, maiorque decuria. nam ex LX. militibus erat: cui præerat uexillarius, plerumque centurio, aut ordinis ductor. Alex. de Alex. Gen. dien. lib. j. cap. v.

CENTVRIATAE leges. Lege, Curiaæ.

CENTVRIO, miles dicebatur, qui præerat centum militibus. Et cohors illa, cui præerat, appellabatur centuria. Centurionis insigne erat, uitis, siue sarmentum ex uite, Cuius meminit & Iuriscos. de Remilit. l. milites agrum. Si uitam tenuit, militiam mutat. Nebriss.

CERARIVM. Lege, Cellarij.

CEREBROSI boues, contumaces: ut homines, à peruerso cerebro, qui toti suo consilio hærent, & iracundiæ obtemperant, & à nemine persuaderi possunt. Col. lib. ij. Spieg.

CERNERE hereditatē, pro adire. inde Cretio, pro aditio hereditatis, quo uocabulo uti sunt Imp. C. de Iur. deli. uulgata l. Cretionum. Cætera apud Budæum in Annot. Spieg.

CERTA dies. Vide, Dies certa.

CERTA inquisitio, qua specialiter expressa solennia continentur. libellorum. ubi Barto. de Accus. Spieg.

CERTA institutio heredis dicitur, cum testator nominatim, uel indubitato signo eum expressit. libemus. C. de Testamen. l. quoties. §. si quis nomen. de Hær. inst. Et ex hereditatio certa quæ nominatim facta est. l. ij. de Lib. & posth. Spieg.

CERTA mulier de mariti morte dicitur, quæ certo nuncio intellexit eum perisse. Aut, hoc die. C. de repudijs. c. in præsentia. de Sponsal. Spieg.

CERTAMEN, pro ludo, in quo est contentio: ubi etiam uictori ab agonothea præmium proponitur. Scæuola de Annu. leg. l. liberto. Certamina, inquit, sub nomine ipsius celebrantur: id est, ludij. Nebriss. Sic eo. tit. l. pen. apud Marcellum aientem, cum erat pecunia certa reipublicæ Sardinorum relicta per quadriennium certaminis Chrysantiani. Quære, Sardiniani.

CERTAMEN Chrysantianum ab aureo flore præmio uictoris nuncupatum: *ἀνὰ χρυσάνθη*, id est, ab auro, & *ἀνὰ χρυσάνθη* flore. Huius ludij meminit Iuriscos. in l. pen. ff. de Ann. legat. Dn. Budæus certaminum, ludorum & agonum antiquorum quædam nomina explicat, non modo lucem inferentia ad l. athletas. ff. de His qui not. infam. sed & ad alia multa & Pandectarum & Codicis Iustiniani. Alexander item Neapolitan. cap. viij. lib. v. Quibus adde Valturium cap. xij. li. xij. de Remilitari, & Rhodigin. cap. xxx. lib. xij. Spieg.

CERTATIO, pro cognitione extrema in leg. xij. Tab. Vide Oldend. cap. j. tit. ij. certis oneribus destinatum patrimonium, apud Vlp. l. si deicommissum, §. quid tamen. ff. de Iudicijs. Sp.

CER-

CERTIFICO. Pro hoc uerbo, ceu reprobatum, plerique ponunt, certum, aut certiore facere, seu reddere: licet etiam eum certiore facere dicimur, qui alioquin nihil certi à nobis habuerit: atque sic obtineat frequentior usus scribendi: tamen aliter à Cicerone positum, lib. ix. Epist. fam. Insulanus obseruauit. Spieg.

CERTIORO, as, uerbo hoc Iuriscōs. utuntur: quod apud eos qui purè loquuntur, in usu non est. Vlp. de Eo qui pro tut. l. j. Sed necessarios, inquit, pupilli non certiorauit. Idem quoque lib. vij. tit. Mandati, l. si fideiussor. Cum certiorare, ait, nō fecit. Certifico uerò, & certificatio, nūquam quod meminerim, legitur, nisi in titul. de Excus. Honores, inquit, & immunitates certificauit scribens. Item de Pignor. & hypoth. l. cum tabernam, quæ est Scæuolæ lib. xx. ff. Non certificationem inquit, sed suppositionem à me accipere. Nebrissenfis. Verum Alciato uidetur uerbum certiorare, pro eo quod est, certiore facere, eadem ratione deductum, quæ & ueteres meliorare dixerunt. unde L. Columel. meliorescere. Spiegel.

CERTI uox, nunc angustius, nunc latius, secundum subiectam materiam declaratur. ut doct. Iason in l. certum. ff. si cert. per. & Felin. c. j. de Sum. trin. Sanè propria significatione.

CERTIS annis præstitum, non modò de pluribus, longèque tempore dicitur, sed etiam quod triennio præstitum est. Cætera huc pertinentia, uide apud Alc. in l. si certis annis. C. de Pact. Sp.

CERTIS oneribus destinatum patrimonium, apud Vlpian. l. si fideicommissum. §. quid tamen. ff. de Iudicijs. Spieg.

CERTI limites, cum finibus adiectum est, qui duo uicini proximi sunt. l. forma. de Censibus. Spieg.

CERTO certius, pro uerissimo, prouerbiali uoce Iuriscōs. usurpant. in l. testamento. ij. de Test. l. ait Prætor. §. si non mulier. Quæ in fraud. credit. l. stipulatio. §. sunt aut. de Verb. oblig. Sp.

CERTVM dicitur, quod liquidò apparet, & occultiore sensu deprehenditur: derivatione à ceruendo ducta. Vnde illa demonstratio, quæ per digitum fit, ea certior est quæ à nomine sumitur. Glos. l. quæ extrinsecus. de Verb. obligat. Bald. l. contra. C. Ad leg. Aquil. siue id nomē proprium, siue appellatum sit. Quorsum enim sunt nomina, nisi ut rem demonstrent? l. Labeo. de Supell. leg. Quamuis Decius, sed friuola ratione, dissentiat. Spieg.

CERTVM quandoque accipitur, pro eo quod clarum, manifestumque est: quæ certitudo iuxta rei qualitatem, uarijs modis assumitur. Spieg.

CERTVM quoque dicitur, quod licet incertum nunc est, tamen dubium non est, posse certificari. arg. l. quidam relegatus. de Reb. dub. Vnde Bartolus docet, & certum dici posse, quod licet incertum appareat, signo tamen indubitabili potest esse certum. Signum autem indubitabile illud intelligendum, quando fallere non potest. Sp.

CERTVM, cum de certi conditione agitur, dicitur, quod uel nominis, uel aliqua demonstra-

tionem, aut relationem apparet, quid, quale, quantumque sit. d. l. certum. l. stipulationum. l. ubi autem. de Verb. oblig. Spieg.

CERTVS factus dicitur is, qui ab integre fidei aliquo admonitus est. l. si quis ita. uers. penul. de Test. tut. Glos. l. Titio fundus. de Condit. & demonst. Spieg.

CERTVS hæres, ut adire possit, dicitur, qui probabiliter, uehementi quadam opinione, credit sibi delatam hæreditatem. l. Pannonius Auitus. §. j. de Acquir. hæred. exitusque ostendit eum rectè sensisse. Glos. l. si quis extraneus. in fin. eod. tit. Spieg.

CERVICOSVS ponitur pro duro & inexorabili.

CERVICEM erigere, est Imp. Constantio, in eum cui gratitudo debetur, irreuerentem esse. l. ij. C. de Libertate & liber. eor. Notum, dure ceruicis hominem dici, quasi indomabilem, more ferocium bouum, qui que ceruice erecta & rigida contumaciam quandam præ se ferat, tanquam nemini ceruicem inclinare uolens, Hartnyckig. c. nisi cum pridem. §. propter militiam. de Renunc. Spiegel.

CERVISA, ceruisia, uel ceruisum, potio est ex hordeo, siue tritico, siue ex pane concinnata. Vlpian. de Trit. & uin. leg. si quis. Certè ceruisum, quod ex tritico, uel ex hordeo, uel ex pane conficitur. Græcè *ζυθος*. Plinius: Ex iisdem fiunt & potus, zythum in Aegypto, celia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia. Quo loco melius quidam Cereuisiam legunt, teste Ste. Robert. Est locus in cap. xxv. lib. xxij. Porro idem Vlp. citata l. Simili modo, inquit, nec curmi, nec ceruisia continebitur. subaudi, uini appellatione. Spieg.

CESSARE, pro ociosum & inutile esse, sæpius occurrit etiam apud Iuriscōsultos nostros. Quod interpretes barbarè exponunt, modò pro nullum esse, modò pro non competere. Scæuola eleganter dixit in l. diuortio facto. de Neg. gest. Præterire denique aliquid temporis, debet, quo cessasse uideatur. Item cessare dicuntur, quæ non sunt extincta, & quæ redire possunt. Sic dicimus, cessare obligationem, sed non esse extinctam. Vi de Zafum in Tract. Substit. cap. iij. & Glos. fin. l. propter. ff. Solut. matr. Spieg.

CESSARE suo periculo, non negligentem esse. l. j. de Administ. tut.

CESSATIO interdum contumaciæ imputatur. l. is cui. §. cessatū. ff. Vt in poss. leg. Alber.

CESSIM, pro locum dare regrediendo, & retrocedendo. Iurisc. Ad leg. Aquil. Interim superius plaustrum celsim ire cepit.

CESSIO, propriè est traditio actionum, id est, rerum incorporalium.

CESSIO, in iudicio tali forma contingebat Accipiens rem, adito magistratu: Hanc ego rem, inquebat, ex lute Quiritum meam esse aio. Deinde iudex ex huiusmodi uindicatione interrogabat cedentem, an contrà uindicaret? Quo negante, aut tacente, rem uindicanti addixit, eaque uocabatur legis actio.

CESSIONIS bonorum effectus hic est maximus, quod qui uoluerit cedere bonis, is non possit detrudi in carcerem, aut si ductus fuerit, debeat dimitti. l. j. C. Qui bon. ced. poss.

CESSIONARIUS dicitur ille in quē transfusa est obligatio, uel nomen, & debet certiorare debitorem, quod nomen eius in ipsum transfusum sit, ipsum notificando, uel ostendendo instrumentum, & legendo, & copiam si uelit habere, dando, ut l. nomen. Quæ res pig. oblig. po. C. Alias alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. l. j. §. j. ff. de Nou. oper. nunc. & l. j. C. de Oblig. & action. per Bart.

C H

CHALDAEI, Assyriorum magi ex gentis uocabulo dicuntur, qui diurna obseruatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici posset quid cui euenturum, & ex quo quisque factus natus esset: quorum professio ab imperatoribus damnatur, quum aiunt: Chaldaei ac magi, & ceteri quos maleficos ob facinorum magnitudinem uulgo appellat. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas, quam ultore gladio uindicandam constituerunt: ut liquet ex l. nemo. C. de Malefic. & Mathemat. Spieg.

CHALDAEI, Impia ariolandi & prædicandi euētus futuros professio, quia à Chaldeis originem accepit: nomine etiam hoc suos professores insigniuit, ut Chaldaei uocentur. Quales etiam apud nos exterum quoddam uulgo à præfagijs *Zygyner* appellant.

CHARACTER, figura uel signum, uel forma, literarū præcipuè. Vlp. de Test. l. si testiū. Dū tamen, inquit, habuerit characteres. Nebriss.

CHARISTIA, pro annona graui, seu difficili, malè sumitur. Est enim in hac significatione Italici uerius quàm Latini sermonis. *χαριτία* quidem Græcis sonat gratiam, seu decentiam, nobis *Anmut*. Sic gratiofus dicitur, *ein Anmutiger mensch*. Nec gratiofus princeps, ut Barbaris in ore est, beneficium, hoc est, *ein Gnedigen fürsten* significat. Fateor hoc Grammaticū esse relinquendū: sed huc impeerunt, ut in sexcentis eiusmodi magni utriusq; Iuris Interpretes, quos huius ergo nullis contumelijs insectandos, Alc. alicubi rectissime censuit. Siquidem, ut & attigimus in Epistola nuncupatoria huic nostræ lucubrationi præfixa, uitia illa temporum fuerunt, non hominum. Acquisissimum esset, humanioris literaturæ professores, sic cæcutientes Interpretes, in uerborum Latinorum sensu tolerare, nec tam durè cum eis agere, quod quidam Grammatici fecerunt (testatur Alciatus) qui tamen interim sibi licere permittunt, de significatione uerborum Iuris civilis errare. Spieg.

CHARISTICON, pro remuneratione apud Callistratum in l. diuus Adrian. de Bon. dā. Sed debent ad ea seruari, quæ iure præsidium solent erogari: ut puta Charisticon quibusdam officialibus, &c.

CHARTA, est pagina scriptioni apta, ex qua cunq; materia illa sit, siue ex plūbo, siue ex cortice, siue ex linteis, siue ex papyro, siue ex corio,

quæ dicitur Mébrana. Vlp. de Leg. iij. l. librorū. Librorū, inquit, appellatione omnia uolumina continentur, siue in charta, siue in mébrana sint, siue in quauis materia. Neq; enim mébrana excluditur à chartæ appellatione, cum charta membrana appellatur. Idem quoq; ibi: Si quis, inquit, chartas legauerit puras, membrana non continebuntur. q. d. nisi addatur charta membrana. Idem de Bon. pos. sec. tab. l. chartæ appellatione. Etiam ad nouam chartam refertur. Spieg.

CHARTACEI codices. Vlp. Quod si in codicibus sint membraneis, uel chartaceis, uel etiam eboreis, uel alterius materiæ. l. librorum, in princ. de Leg. iij.

CHARTOPHYLACIUM, Græci uocant scrinium, in quo libri & scripturæ reponuntur. Bibliotheca, quia & locū, & armarium, & ipsos libros significat. Nerua tradit, ut Vlpia. refert, interesse, si quis bibliothecam legauerit. Spieg.

CHARTOPRATI, chartarum & papyri uenditores sunt. *χαρτοπ* enim chartam sonat, & *πράσις* uendo. Nunc Papyropolæ uocantur.

CHARTVLARII sunt Iustinian. qui tabulis nomina recepta & impensa describebant. Ex Pyrrho. Spieg.

CHASMA, est hiatus & uorago terræ, ex calida siccaq; materia, igneos uapores ad superna euomens: ut scribit Aristot. in Meteoris. Vlpian. Item si fundus chasmate perierit. l. cum res. §. si. de Leg. j. Sic Haloander noster legit, & Alciatus interpretatur esse in Cōment. ad l. quod te mihi. ff. Si cert. pet. Nebriss. Caumate legit. Est etiam chasma subita aeris disruptio, & quidam recessus cœli ipsius, teste Plinio, quū lib. ij. ait: Fit & cœli hiatus, quod uocant chasma. Hinc chasmaticus dictus terræmotus, dum mouente se terra, huiusmodi hiatus existunt. Spieg.

Χασιδρα, propriè terræ ruina, siue fissura, quam aqua pluuia, torrens, aut terræmotus efficit. Sp.

CHILIARCHI, mille uiris pfecti, hoc est, decē Céturionib. Bud. in l. posteriore de Orig. iur.

χαρίμβολος. Vlp. in l. j. Naut. caup. stab. Quanquā ipse uel nauicularius, uel magister id faciat, qd Græci *χαρίμβολος* appellāt. Significat hæc uox manus immisionē, ut Alciatus in Parergis refert, qui arbitrat *χαρίμβολος* à lurecōf. hic dici signū, quod magister in prora sedens dat, quum nauis imperat, ut aliquid faciant, seu aliquem recipiāt, uel non recipiāt. Verū cū hæc uox à se nusquā alibi lecta sit, admonet amplius quærendum. Sp.

CHIROGRAPHARIUS à Iuriscons. ponitur pro eo qui suo chirographo scripsit se debitorem in codice. Spieg.

CHIROGRAPHVM, est scriptura ex manu propria: quā Autographum etiam appellant. Differt autē à syngrapha, quod in chirographo tantū quæ gesta sunt, scribi solent: in syngrapha, etiā contra fidem ueritatis pactio scribitur. Paul. de priuil. cred. l. bonis. à chirographo, chirographarium formauit: quod significat eū qui à debitore autographū debiti habet. Chirographarijs, ait, creditorib. Nebriss. Propriè tamē Chirographum, promissio est obligatoria, manu debitoris

bitoris subscripta. At libellus, manu creditoris cōcipitur: nec in eo uerba directè ullam obligationem respiciūt. l. chirographis. de Admin. tut. Alciat. in l. procurator. C. de Edend. Vide Opi- sthographum. Spieg.

CHIROGRAPHI appellatione uti nos pro ipsis actionibus, palàm est: cum uenditis chirographis intelligamus nomē uenisse. l. Iulianum, de Lega. iij. l. qui chirographum. Spieg.

CHIRONOMI, gesticulatores sunt: & chironomia, saltatio gesticulatrix. Bud. in l. ij. de His qui not. infam. (nomia.

CHIRONOMIA Lex. Quære, Lex Chiro-

CHIRURGVS, medicus uulnerarius, à manu operatione ita uocatus: quem non raro medicum absolute Iuriscoss. appellat. Chirurgia ipsa ars, quæ à Græcis chirurgice dicta est, clericis interdicta. c. sententiā. ext. Ne cle. uel mō. Sp.

CHLAMYS, inter puerilia uestimēta recensetur, ab Vlpiano in uulgatissima l. uestis. de Auro & arg. leg. Suidas autor est, Numam primum Romanorū regum, chlamide usum esse, cum legationem Maurorum acceperet, rationemq; eorum habitus percepisset. Vide Bayfium in l. uestis. de Aur. & arg. leg. Spieg.

Χλαμύς. Cicero Tegmen dixit. Est summa uestis quæ pro tempore sumitur ad uentos, pluuiam, frigusq; depellendum.

CHOENIX, quæ & maior libra apud Athenienses uocabatur: fuit mensura tritici, quātum quisq; uno die comederet: pēdebat eorum drachmas cl. hoc est, vij. & xx. uncias Græcas, nostra autem mensura seiquilibram. Eius chœnicis dimidiū, drachmarū lxxv. libra, seu libella dicebatur. cuius sit mentio in l. iudices. C. de Episcop. aud. qua iubēt Imp. Honor. & Theodosius duas libellas, id est, chœnicem uictualis substantiæ, custoditis præstari: quod etiam olim fieri solitum, ostendit Pythagoræ symbolum, Chœnici ne infideas. Cuius explicationem pete ex Chiliad. Erasmi, & cap. xvij. lib. j. Parerg. Alciat. Hac uoce Paulus utitur in l. seruis urbanis. de Legat. iij. quum ait, quod maximè ex libellis familiæ, item cibarijs deprehendi poterit. Accursius pro albis panibus in scitè exposuit. Spieg.

CHOMATA quid sint interpretatur Vlp. de Extraor. crimini. l. saecularij: Chomata, inquit, sunt aggeres, qui solent aquam Niliaticam continere. χῶμα Græcè agger, cumulus terræ, uallum item. Nebriſ. Quære, Commata. (tum est.

CHORTALB, à chorte, quod in chorte nutri-

CHORVS, pro congregatione. Id & Alc. adnotauit. Celsus: Si chorus, inquit, aut familia legatur, perinde est, quasi singuli homines legati sint. ead. l. de Legat. iij. Si ridere libet, Accursium super hac uoce uideas, quæ est ei musicum instrumentum. Spieg.

Χρημάτων appellacione Græci accipiunt tam mobilia, seque mouentia, quàm immobilia: huiusq; significatio tam latè patet, quàm pecuniæ, apud Iuriscoss. Spieg.

Χρημάτων. de legato eius, usum ne, an fructum significet, dubitauit Iuriscoss. in l. si habitatio. de

Vsu & habitat. & ex ui dictionis, magis creditum esse. quoniā, ut Suidas inquit, nihil sit χρεῖσται quàm utilis sibi rei χρεῖσται, id est, p̄ necessitate, indigentia ue perceptio: fructum uerò potius uidentur Græci dixisse ἀνδραποδισμῶν. Ex Alciati Parerg. qui Luciani epigramma uenustum adducit, & interpretatur cap. xiiij. lib. ij. Spieg.

Χρησται, id est usus. Vlpian. Sed si χρεῖσται, ait, sit relicta, an usus sit, uidendum. l. si habitatio. §. j. ff. de Vsu & habitat. Spieg.

CHRISTI nomen, inquit August. à chrisma te dictum est, χρίσμα autem Græcè, Latine unctio nuncupatur. Ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit. Tractat. xxxij. in Io. Quum hoc ipsum CHRISTVS humanæ naturæ uocabulum est, neq; enim iuxta diuinæ naturam fuit auctus gratia: ne secundū corpus quidem unquā fuit unctus, sed secundum animam.

CHRONICA, corū, dicuntur ea quæ de temporibus scribuntur. Porro Chronicis libris & sua fides adhibenda est. qua de re extat commendata Felini commentatio in cap. ij. de Rescript.

CHRYSOMA, uas in quod aurum infundebatur: unde & nomen sumpsit. χρῶμα, id est, ab auro. Aliàs Balluca uocatur. Plautus in Bacchid. Opus est Chryso Chrysale. Alciat. in l. balluca. C. de Metallarijs, lib. xj.

CHRYSVLCA, aqua illa est, qua mista metallalla diducuntur. Vulgò, Aqua fort, oder Scheidwasser. Eius uim ignorasse ueteres, colligit Alciat. ex Vlpiani uerbis, in l. idem Pompon. scribit. uers. sed si diduci. de Rei uend. Spieg.

CIBARIUM, substantiæ, pro alimento accipiendum est. ut apud Africanum, in l. mortuo. de Statulib.

CIBARIVS panis, qualis est pastorum & rusticorum. Cibaria namq; minus delicata esse arbitrantur quidam: quāuis cibus etiam delicatis, autore Donato, præbeatur. Cibarium aut panem antiqui intellexerunt nigriorè, à quo furfur excretū non esset: sicut simlagineum albicantissimum, qui ex solo flore constat. Cibi uerò appellatione, potum quoq; contineri, dubium nō est. Adi Archid. c. in quibusdā. de Conse. dist. ij. Sp.

CIBILA, est mensa escaria, à cibo dicta. cymbantum uerò, mensa uinaria, à poculo cylice, calice dicta, M. Varr. autore. Spieg.

CIBORIA, in poculorū nomē clatura refertur. Quæ & Scythia nuncupari posse, nōnulli putarunt, quod angustiora in imo sint. Spieg.

CIBVM à uictu sic separat Donatus, ut cibus sit, qui etiam delicatis præbetur: uictus uerò in paruis aridisq; alimonijs sit constitutus. Cōstat Genes. j. quod nullum cibi genus permissum est præter fruges terræ, & arborū foetus. Atq; hic pastus erat homini cum ceteris animantibus communis. nec interim de uino ulla mentio. Spieg.

CICATRIX, hoc est, signum quod ex uulnere remanet, ad agnoscendum hominem, fidem facit. Vide Bart. in l. si quis in metallum. C. de Pœnis. & de Fabricen. lib. xj. Sp.

CICONIARIA lex. Vide Antipelargia.

CIDARIS, Persis, & Armenijs Regibus insigne

signe erat, cærulea scilicet fascia, albo distincta: ueltiaria, amictusq; purpureus, quadrangulari figura. Interdum Candys. Alexan. de Alex. Gen. dier. lib. j. cap. xxviii.

CIDONIVM malum, idem est quod Cotonium. Hinc uinum cidonium, ex eius mali succo confectum. Vlpian. de Vin. & trit. leg. l. si quis. Cidonia, inquit, si qua alia sunt uina, quæ non ex uinea fiunt. Nebrissenfis.

CILICIVM, textum ex lana caprina, ad usum maximè tentoriorū, siue castrorū. Vnde cilicina saga fiebant ad arcendas pluuias. Vlpia. de Fund. instr. l. instrumenta. Vela, inquit, cilicina, instrumenta esse Cæs. ait: quæ ideo parantur, ne ædificia uento, uel pluuiā laborent. Subaudi, prætenta. Nebrissenfis.

CIMELIARCHIVM locus est, ubi reponitur thesaurus. C. de bo. aut. iud. pofs. l. si. fin. autem. & de agricol. & cens. l. litib. fin. autem.

CIMELIARCHA. i. custos uasorū & aliarū rerū Ecclesiæ. C. de Sacros. eccl. l. iubemus. in gl. Quasi procuratori. & c. Ea quæ. Ext. de Off. arch.

CINCTATI, pro uiris militarib. & quasi ad militiam accinctis dicuntur. Contrā disincti ad pugna imbecilles atq; imparati accipiuntur. Sp.

CINÆDI dicti sunt apud ueteres, saltatores uel pantomimi. Capiuntur etiā in malam partem pro pueris meritorijs, quorum affectatorib. hodie ultimum supplicium debetur.

CINGERE arborē, est illā delibrare, seu decorticare. Paul. Arbor. fur. cels. leg. cedere. Cingere, ait, arborē, est illam deglabare. Itē infrā, l. fur. tim. & Alphe. Locati. l. in lege locationis. Ne' ue quem cingere, cedere, urere finito. Idem.

CINGULI præscripto. Imp. Zeno in l. ult. C. de Apparito. magistr. milit. Et sine cinguli, ait, præscriptione respondere negocio, sancimus. Sp.

CINGVLVM, & administrationem, ut in Nouel. Vt liceat matri & auix. §. quia uerò quidam. & C. Vt dignit. ord. ser. l. ij. lib. xij. l. omnes. de Metatis & Epidemeticis. & titulum dignitatis interpretantur, ut in Nouel. Vt omn. obed. ludic. Prouinc. §. arripiat. & C. de Præposit. sac. cubic. l. ult. eod. lib. Spieg.

CINGVLVM deponere, p. militiæ exercitiū relinquere. l. ij. C. ubi de Ratiocinijs agi oportet.

CIRCA ptinet ad tempus, Circū ad locū, Circiter ad numerū. Vide in l. Celsus. ff. de Vfur. Sp.

CIRCA, pro iuxta & prope, & ad locū & ad tempus refertur, exempla Alberic. indicat. Sp.

CIRCA principem occupari, apud Vlpian. in l. uerum. §. ex facto. ff. de Minorib. Sp.

CIRCA solum fieri, ab eo quod in solo fit, aliud esse notatur in l. j. §. hoc autem edictum non ad omnia. ff. de Oper. nou. nun. Spieg.

CIRCENSES ludī, qui in Circo magno Romæ fiebant: quasi circumenses. Hermog. de Muner. l. j. Equorum, inquit, Circensium spectacula. Et Paulus eod. l. ciuitatibus. Ludos, ait, scenicos, uel ludos Circenses. Vlpian. de His qui not. infam. l. athletas. ostēdit tanquam maximū beneficiū, Circensium magistratū à Principe dari solitū.

CIRCITER ad tēpus solum pertinere, Pris.

existimauit. Contrā Valla (quod uerius est, nec latuit etiam interpretes nostros) ad numerū frequentius refertur. Adi Card. de Offic. ord. lib. vj. & Specul. de Disput. & alleg. §. iij. Spieg.

CIRCITORES dicuntur, qui uigilias nocte circumeunt. Vlpianus de Instit. act. l. quicunque. Circitores uocat, qui circumferunt merces per uicos & urbes uendendi causa. Nebriss.

CIRCITORES à Triumuiris, aut à præfecto uigilum cōstituti, urbem noctu circumibāt, ad extinguenda incendia, & arcēdos fures. Hos Veget. circuitores appellat. Sed & uariē apud Vlp. in l. quicunq; de Instit. act. & Modestinum in l. si duos. de Excusat. tut. capiuntur. Horū meminuit & Pyrrhus de Milit. off. Spieg.

CIRCVLATORES, circūforanei sunt, qui publicē officias quasdam & præstigia faciunt, ut uideātur deuorare gladios, araneos, & serpentes. Paulus de Extraord. crimini. l. Circulatores qui serpentes circumferunt, & proponunt, si cui ob eorum metum damnum datum est. Nebriss.

CIRCVMCIDERE, est circum, uel per circuitum incidere & amputare. Ad legē Corn. de Sic. circumcidere Iudæis filios suos tantum, rescripto diui Pij permittitur, ut non in eiusdem religionis hominē, qui hoc fecerit, castrantis poena irrogetur. Spieg.

CIRCVMCIRCA, non id quod Accursius existimauit, sed omni ex parte, significat. Spieg.

CIRCVMDVOCERE, per translationē pro delere & abrogare, Budæus exempla Iuriscoss. producit. Est autem decipere, dolisq; petere. ut in l. cum prælatis. ff. de Iud.

CIRCVMDVOCERE edictum, apud Vlpia. in l. & post edictum. de Iudic.

CIRCVMSCRIBERE, est causam fraudib. cauillationibusq; in iudicio exornare, ut obtineas & uincas. Iulian. de Except. l. exceptiones. Aut pro minore, ait, uiginti quinque annis circūscripto. Nebrissenfis.

CIRCVMSCRIPTOR, qui aliquem fraude priuat bonis. Vnde apud Cicer. Circumscriptor testamentorum. Spieg.

CIRCVMSCRIPTVS non uidetur, qui usus est iure communi. l. non uidetur circumscriptus. C. de In integ. rest. Spieg.

CIRCVMSCRIPTVS dolo dicitur, sui facultate lapsus. l. j. ff. de Minor.

CIRCVMSTANTIÆ dictæ, quæ in unaquaq; controuersia quæri solent, & quasi quæstionem circumstant. Iuriscoss. in l. aut facta. de Pœnis. circumstantias enumerat septē, causam, personam, locum, tempus, quantitatem, qualitatem, & euentum. Aliquis comprehendit hoc uersiculo: Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando. Vide Apellum cap. ult. in Meth. Græcè *περίστασις* circumstantia appellatur. Quo autem distet à Prædicamento, declarabo in dictione, Prædicamentum. Spieg.

CIRCVMSTANTIÆ sunt notæ rerum & personarū cōmunes & externæ, ex quibus æstimator iuris definitio, non solum in pœnis delictorū, uerū etiam in omnibus cōtractibus & hu-

manarum functionum negocijs.

CISIARIUS, à cisio, qd' uehiculi genus est, cuiusmodi nūc Hūgari utūtur, trijugi, dictus, hoc est, ipsius cisij auriga & moderator. Vlp. Locat. Si cisarius dū ceteros trāsire cōtendit, cisū euer tit. Sic à Beroal. citatur hic locus in Cō. Philipp. Cicer. & Haloander consentit. Itaq; Glossæ no mine, id est, Carrucarius in cōtextū irrepsit. Sp.

CISIVM, genus uehiculi biroti. *Em karch. A* quo cisarij, qui cisium regunt, *furlūt.* Vlp. ff. Locat. & conduct.

CISTA, pro capsa, in l.j. §. si cista. ff. Deposit. Glos. inquit, interpretatur scrinium, secundum Teutonicos. Spieg.

CISTERNA, pluuialis aquę cōceptaculum est. Vlp. de Fon. deducen. l.j. Cisterna, inquit, non habet perpetuā causam, nec uiuam aquam. Sed si uinum condatur in conceptaculo cisternę, si militer cisterna quoq; per trāslationem appellari potest. Vlpian. de Furt. l. uulgaris. Et quidem, inquit, si cisterna uini sit. Nebriss.

CISTERNA, Festus ait, dicta est, quod est cis, id est, infra terram. Vlp. de Riuis. l.j. Cisternę autem imbribus concipiuntur. Spieg.

CISTOPHORI. Sūt qui in l. Pub. §. Titius. ff. Deposit. cistophoros putēt reponendos, ubi mendosē legantur modō Costrophinati. Cistophorum fuisse legimus quatuor milium & quingentorū denariū: sicuti & Rhodiū talentū dici opinātur cistophorū ab insigni ferētis cistam: sicut coronati modō uocātur nūmi, à coronę imagine. Ex cap. ij. lib. x. *Leēt. antiq. Rhodigini.* Sp.

CITARE reum sape & ipse Cicero dicit, pro eo quod est, uocare in iudiciū, uel in ipso foro appellare reum ad causę actionem. Spieg.

CITATIO, in ius uocatio, uel inuitatio. Est autē Iuris naturalis, & necessaria ad processum iudicij, nisi presens fortē fortunā in iudicio aduersarius, ad cōmonitionem iudicis uolens suscipiat iudiciū, & respondeat. Si uerō allegat, se non esse citatum, tūc non potest cogi, ut respondeat inuitus, sed est uocāndus solenniter in aliud tēpus. Ita docet Bart. in l.j. ff. de in Ius uoc. probatus ab alijs, *Old. teste.* Spieg.

CITATIO realis doctōribus est (adeo degenērārūt à Romana loquēdi puritate) quā uulgō Capturam dicimus. Iuriscōss. autem appellant, In ius duci uel trahi. Spieg.

CITATIO uerbalis. Doctores cum Accursio distinguunt inter uocationem quę uerbo fit, ut ipsi dicunt, & eam quę re & uerbo expeditur. sed hoc domi suę natum esse dicit *Old.* quod citatio quę uerbis fit, utiq; non sit imaginaria, sed realiter & cum effectu contingat. Vide Vlp. in l. iij. cum seq. ff. de Iudicijs, quibus edictorum ordinem eleganter declarat. Spieg.

CITIOR aqua pro rapidiore, apud Iuriscōss. in l.j. §. j. de Aqua plu. arc. Obseruauit & Alberic. Spieg.

CITRA, prępositiua particula opponitur ultra, in l. si filia. ff. Fam. ercif. uim priuatiōis habet, & etiā interdum negationis. Pro sine, & aliter etiam accipi, sicut apud idoneos autores indicat

Albericus locis citatis. Nobis sat erit, Vlpianum adducere, qui in l. ij. de His qui not infam. Non tamē, ait, si citra indignationē principis successor ei datus sit. Interpretes autē annotant, eam plerunq; exclusiuam esse. Vnde si quid quod rescripto iubetur fieri citra Cal. Martias, in ipsis calendis est factū, non ualere cōstat. Annotatum est & p ante usurpari, in c. dilecto. ext. de Testib. quę admodū Suetonius in Augusto, tit. de Spectaculis dixit, Citra spectaculū dies, hoc est, ante dies dicatos, ex more spectaculis. Vide Bero. ibi. Sp.

CITREAE mensę, ex citri materia elaboratę, olim celebrabatur. Paulus lib. xix. ff. de Act. empt. & uend. l. si sterilis. Veluti mensas quasi citreas emat, quę non sint. Nebriss.

CIVES, omnes liberi dicuntur, qui in Imperio Rom. communione ciuiliū rerum, bello & pace sunt participes. Zas. in l. ij. ff. de Orig. iur.

CIVES boni dicuntur, qui reipublicę studio si sunt, etiam si improbi sint homines. nam bonus ciuis, & bonus homo, eodem modo non dicuntur: ut docet Aristot. lib. Politic. tertio. Qui uerō boni uiri dicantur, quorū frequens sit à Iuriscōss. mentio, ex Cicerone petendum est. Spieg.

CIVIS meus, ciuis tuus dicitur, pro conciuē, quem barbari uocant compatriotam.

CIVIS Rom. cur diuus Paulus apostolus appellatus sit, not. x. dist. c. si in adiutoriū. c. fundamenta. §. ult. de Eleet. lib. vj. Spieg.

CIVES Romani erant, quibus ius ciuitatis concessum fuerat. Vide Alciat. cap. xxi. lib. ij. Dispun. de horum priuilegijs cap. xiiij. libro j. Parerg. Sunt autem Romani ciues omnes effecti, qui in orbe Romano sunt, constitutione diui Adriani. l. qui in orbe. de Statu homin. Colligūtq; propterea Iurisperiti, ius patrię potestatis, quod ciuium tantū Romanorū erat, ad omnes Christianos pertinere. Vide, Libertorum. Spieg.

CIVILE bellū. l. unica. C. de Cad. tol. Alber.

CIVILE esse, pro pertinere ad officiū ciuis, uel ciuilis moris esse apud Imp. Alexandrum. C. de Furtis. l. ciuile est quod à te aduersarius tuus exigit, ut rei quam apud te fuisse fateris, exhibeas uenditorem. nam à transeunte & ignoto te emisse, dicere non conuenit, uolenti euitare alie nam bono uiro suspicionem. Spieg.

CIVILE negociū, hoc est, iure ciuili receptū. l. unica, in princip. de Extra. cognit. Albericus.

CIVILIS dies incipit à media nocte, infrequentemq; mediā noctē finit. l. more. de Fer. Sp.

CIVILIS interruptio. Lege, Interruptio.

CIVILIS possessio est, quę sola animi destinatione & solennitate quadam constat, etiam si corpus not. interueniat.

CIVILIS ratio naturalia iura corrūpere non potest, ut ait Caius, l. eas. ff. de Capit. minut. Sp.

CIVILITAS, quasi ciuilis mos, qui & urbanitas dicitur: sic annotate interprete, ciuile pro urbano & elegante, in l. ciuile. C. de Furt. Spieg.

CIVILITER agere, quo distet à criminaliter agere, post Ciceronem libr. j. Offic. uide Iustin. in l. unica. Quando ciuil. act. crim. pręiu. & l. fin. de Fals. Spieg.

CIVILITER annum non ad momēta temporum, sed ad dies numeramus. Nā naturaliter ultimus dies integer anno accedere deberet, & præterea quadrans, hoc est, sex horæ. Ex Alc. Sp.

CIVITAS, est civilis societas, non solum simul uiuendi, sed & bene uiuendi. ait Salom. in l. Gallus. Cæsar lib. vj. belli Gallici ciuitatem usurpat, pro societate hominum, qui uno agro ac tractu habitant, iisdē legibus & institutis utuntur.

CIVITAS quandoq; non pro loco, sed pro ciuib. accipitur, ut cū quis ciuitati, uel ciuib. aliquid mādāt. l. si quādo. C. de Bon. uac. lib. x. Alc. de Verb. sig. in l. ij. Dicitur etiā Ciuitas ius ciuiū. Vnde Ciuitate donare, est, *Das Burgrecht entpfahen*.

CIVITAS sine legibus, est corpus sine anima, ut ait Cicero. Quocirca multū eleganter Aristotel. in Ethicis: Ideo, inquit, non concedimus ut homo imperet, sed ratio. Nam homo hoc sibi tribuit, & fit tyrannus. Ex Pomponio, l. ij. ff. de Orig. Iur. animaduertere licet, Pop. Rom. uiginti uix annis potuisse sine certo iure uiuere, quin leges à Græcis peterentur. Cætera Oldend. in ciuitatam legem scribens.

CIVITATIS fex. Socra. lege sancit, ut nec parua sit ciuitas, nec magna, sed una & sufficiens. Quamobrem Cicero eleganter, aduenticiam illam ociosorum hominum multitudinem, appellat fecem ciuitatis, ut quæ nulli proffit, multos autem oneret: monuit id ante me Dn. Old.

CIVITATEM uulgus appellat, muros, ac domos è lapidibus lignisq; constructas: sic Ecclesiam uocat, structuram simili materia congestā: quum reuera ciuitas constet hominū morib. & Ecclesia sit animorum in uera religione cōsensu, ut infrā patebit. Nonio inter ciuitatem & urbem hoc interest: ciuitas dicuntur incolæ: urbs autem completitur ipsa ædificia. Adde quæ dotē annotauit Oldend. in l. ij. ff. de Orig. iur. Sp.

CIVITATES fœderatæ. Vide, Fœderati.

C L

CLADES, pro calamitate, in l. j. C. de Iur. emphyteut. Spieg.

CLAM. Priscianus lib. xiiij. Clam, inquit, magis aduerbiū est, cum nec localem habeat significationē, quā plerunq; præpositiones possident, & qualitatem demōstret, quæ in aduerbijs inueniri solet: & diminuat, quod nulla præpositio habet, ut clanculum: & possit etiā absq; casu proferri: ut, Bona aperte facit, mala autem clam, &c.

CLAM facere, est si quis celet aduersariū, neque ei denunciat, si modò timuit eius cōtrouersiam, aut timere debuit. ut pulchrè Iurisconf. declarat in l. iij. §. fin. Quod ui aut clam. Vide quæ ibidem, & in duabus ill. sequentib. sequuntur. Sp.

CLAM ferre sententiam, est notam in urnam mittere: Palam uerò, est ore pronunciare. Lege Ciceronem de Legibus tertio. Ternas autē notas singulis iudicib. dabat is, qui causæ præerat: scilicet, A. C. N. L. de quib. suprā monuimus. Sp.

CLAMORE quomodo præstetur auxilium Iurisconf. ostendit. l. j. §. excusatur. Ad S. C. Sil.

CLANDESTINA matrimonia inhienda. Quære, Matrimonium non est.

CLANDESTINVM factum, uitio personali, non reali adscribitur: nec usucapio impeditur illo, quod Albericus, ut obseruatu dignum, adnotauit in l. quia. ff. de Usucap. Spieg.

CLARIVS face meridiana. C. de Probat. l. sciant cuncti. ut apud Ciceronem, Clariora luce consilia, Inuect. in Catil. iij. & Clariora sole. lib. j. de Fin. Spieg.

CLARISSIMATVS, dignitatis uocabulū: de quo Alciat. c. iij. lib. Dispunction. iij. Spieg.

CLARISSIMAE mulieres appellatur, clarissimis nuptæ. l. sceminis. ff. de Senator. Vide C. de Tut. & cur. clariss. person. Spieg.

CLARVM. Lege, Notorium.

CLASSARI. Lege, *κατάταξις*.

CLASSICI testes dicebatur, qui signandis testamētis adhibebantur, hoc est, primæ classis homines, quasi primæ autoritatis, & idonei ueritatis sponsores. Bud. in l. ult. de Pign. act.

CLASSIS, quā Græci τὸ ναυσίνδον uocāt, quidam, sed barbarè, Armatam, ius postliminij habet: de quo tractat Marcell. in l. ij. de Capt. & postli. reuerf. Vlpian. in l. omnia. de Bonor. posses. ex testam. milit. Item nauarchos, inquit, & trierarchos classium, iure militari posse testari, nulla dubitatio est. Spieg.

CLAUDIA aqua. Appiū Claudium (cuius fit mentio in l. ij. ff. de Orig. iur.) omnium primum ex agro Lucullano arcuato opere deduxisse aquā, à Frontino traditur: qui nouē solum aquas suo tempore in urbem fluxisse sic commemorat. Nunc autem in urbem influunt Appia, Anio uetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alstetina, quæ eadem uocatur Augusta, Claudia, Anio nouus. quæ autē fuerint istæ aquæ, & unde, quotq; passuum milibus, uel sub terrā, uel arcubus ducuntur, pluribus uerbis ipsemet recenset. Spieg.

CLAUDIO Hieronymiano clarissimo uiro ab Vmbrio primo, l. quæsitum. ff. de Fund. instr.

CLAUDVS, à Iuriscōsultis inter morbosos numeratur. l. item claudus. ff. de Edil. edict. De claudo, quare sit salacior cæteris, causam reddit Aristot. in Problem. Spieg.

CLAUSOS Vlpianus pro uinctis accipit. Si modò ita uincti sint, ut omni modo erūpere non possint. l. si quis graui. §. subuenitur. Ad Sil. Sp.

CLAUSULA, ad ea quæ præcedunt referenda est. l. si idem cum eodē. ff. de Iurisdic. om. iud.

CLAUSULA, extrema cuiusq; rei pars dici potest. Vide Mar. Nizol. Spieg.

CLAUSULAE prægnantes quæ sint. Vide, Prægnantes clausulæ.

CLAUSULARVM formulas Spec. ostendit tit. de Rescriptis.

CLAVSTRVM, improprie est cœnobium, siue monasterium: ut impura sunt, quantum ad Latinitatem attinet, Canonistarum ferè omnia. Sed Iurisconf. id est, quo aliquid clauditur, atque quælibet clausura. l. fundi. ff. de Action. empt. l. librorum. in fin. de Legat. iij. Spieg.

CLAVARIVS, nomen est officij, quo appellatus est Suetonij pater, ab eo quod præfectus fuerit donatio imperatorio inter milites dis-

fiendo. Tacit. Seditioſe militū uoces terrebat clauariū. donatiui nomē eſt, ex Theſaur. Steph. Sp.

CLAVATAE uestes, de quibus ſentire uide tur Iureconſ. in l. cū aurū. cum l. ſequen. de Aur. & arg. leg. ſunt, quæ clauos aureos, nos Flores appellamus, habent, ut docet Scholiū Bapt. Egnatij in Vopiſcū. Bayſius autem uir doctiſſimus, id quod res eſt apertè monſtrat, Vlpianū ut diuerſa, clauos aureos, & inſitas picturas accepiſſe, in l. uestis. eod. Obſeruandum item, quod pictæ uestes ab inſitis picturis nomen acceperunt: unde triumphales natæ. Spieg.

CLAVATOR appellatur ſeruus, qui ad tute lam domini ſuſtibus, clauaq; armatus eſt. Spieg.

CLAVVS, morbus eſt in ſimilitudinem tuber culi, coloris albi: ſitq; ut plurimū in plātis, di gitisq; pedū maximè. Vlpian. de Ædil. edict. qui clauum. Qui clauū itaq; habet, morboſus eſt. Ne bris. Lege, Latuſclauus. Adde quæ Bayſius do ctè poſt omnes ſcripſit in de Re uestiaria. Spieg.

CLAVVS in ueste, erat uerruca ex auro, uel ex cocco, aut alijs coloribus uesti intexta, ad ip ſius uestis ſplendorem attributa. Hinc & Anti clauij, & Anguſticlauij dicebantur ab antiquio ribus, qui poterant huiusmodi genere uestium uti. Vlp. de Aur. & arg. leg. l. cū aurū. Clau aurei & Purpuræ, partes ſunt uestimentorum. Nebris.

CLAVES armarijs & loculis cedunt. Quæ re, Loculi.

CLEMENTIA, quæ liberum arbitrium ha bet, non ſub formula, ſed ex æquo & bono iudi cat: autor Seneca. Spieg.

CLERICI. Alciat. lib. v. Parerg. Qui Chriſtia næ, inquit, religionis ſacris initiantur, ab ipſa uſ que naſcentis eccleſiæ infantia clerici ſunt appel lati, quod Græcis κληρῖς ſors ſit. c. Cleros. xxj. di ſtinc. ac ipſi per ſortem deligi ſoleant. Hodie ta men hæc electionis forma Pontificum iure ap probata non eſt, c. finali. de Sortil. quod certo ſci licet iudicio promoueri debeamus. An potius ita dicti ſunt, quod quilibet in decurias ſuas di ſtribueretur, ut ſibi mandato munere fungere tur? Vnde cōſtituti legūtur, qui Hoſtiarij eſſent, qui Pſalte, qui Lectores, qui Exorciste, qui Aco lythi, qui Subminiſtri, qui Diaconi eſſent: item qui Seniores, & qui Episcopi. Etenim κληρῖς, Dionyſio in Hierarchijs in decurias cōtribuere ſignificat. Vnde & κληρῖς attributio munerū unicuiq; ſingulatim facta. An uerò qd' receptius eſt, quia ad heredium patrimoniūq; diuinū ſunt aſciti: κληρῖς enim hæres eſt, quod olim ſorte diuideretur hereditas, ſicut & regna. Hec ille. Sp.

CLIENS, propriè litigatorem ſignificat, cuius cauſam defendimus. Dictus, quaſi colens: quemadmodū & qui cauſam eius agit, appella tus eſt Patronus, quaſi pater. Item cliens fiducia rius is dici poteſt Latinè, qui barbarè uulgò ap pellatur Vaſallus. Quos Vaſallos (inquit Bude us) uocant, Clientes Latinè appellare ſoleo, & clientelam, obſeruantiam ipſam, & obſequium, quod Homagiū dicunt, clientelaris officiij ſpon ſionem, agnitionemq;. Spieg.

CLIENTELA, præter notā ſignificationem,

eſt etiam quam Barbari Saluaguardiam dicunt. Vide l. j. C. Ut nemo ad ſuum patron. lib. xj. Sp.

CLIENTVM origo hinc orta. Prouiſurus Romulus, ne iniuria locupletum in humiles, uel uiciſſim egenorum inuidia in potentes diſcor diam päreret, plebeijs permittit, quem ſibi ex pa tricijs patronum eligerent. Hi Clientes diceban tur: eratq; ciuilis illa cōiunctio nihil aliud, quàm ſuſceptum pro pauperibus, humilibusq; patro cinium. Zaſ. in l. ij. ff. de Orig. iur.

CLIVOSA, dicūtur loca in ſublime ſurgen tia. Cluius enim montis latus eſt. Vnde Decli uis, ex monte deſcendens: Accluius, ad montem aſcendens. Vlpia. l. Prætor. Ne quid in loco. Vix cum plana fuerit, ſic cliuofa fiat. Nebris.

CLIVVS. Paulus l. ſeruitutes. §. j. de Seruit. urb. præd. Vel gradus, ait, uel cliuos ppius ianuū meā iure facere poſſum: dū ne quid ultrā, quàm quod neceſſariū eſt itineris cauſa demoliar. Sp.

CLOACA, alueus eſt per mediam urbem, in quem latrinarum ſordes cōfluunt. Latrinæ itaq; priuatæ ſunt, tanquam lateant. Vlp. de Cloac. l. j. Cloaca eſt, inquit, locus concauus, per quem col luues quædam fluat. Inde Cloacarius, qui cloacæ curam habet. Vlp. de Vſufr. l. ſi pendentes. Sī quid, inq; cloacarij nomine debeat, ſuſis ſum ptibus, & magna mole, ingentiq; altitudine de preſſæ ſtructure, per quas ſeptem amnes deſue bāt, ſecum rapientes omnia purgamenta Urbis: ad quas ſeruus demiffus, uix ſine noxa per cata dromum currere, uel in cloacas deſcendere po terat. Alex. de Alex. Genial. dier. lib. iij. cap. xiiij.

CLOACARIVM, quod rei publicæ ob cloacæ purgationē impenditur. Vlp. de Vſufr. l. ſi pendentes. ſi quid cloacarij nom. debeat. Sp.

CLYPEVS unde deducatur, Plinius indicat lib. xxxv. cap. iij. Vide Vlpian. §. ſi. l. ſi uerò plu res. ff. de His qui deiec.

CLYSTEREM, pro inſtrumento, quod per inferiorem partem ad recrementa proluenda in uentrem immittitur. Vlpianus uſurpat in l. item ſi obſtetrix. §. ſi quis per uim, uel per ſuaſum, ali cubi medicamentum inſudit, uel ore, clyſtere. Ad leg. Aquil. Spieg.

C O

COACTA coniugia, tam legibus Cæſareis, quàm Pontificū Conſtitut. improbata ſunt, quæ liberis citra eorū aſſenſum à parentibus uel rata habentur, uel imperantur à magiſtratu.

COACTA uoluntas, ſtricta iuris ratione eſt uoluntas. l. ſi mulier. §. pen. Quod met. cauſ. Sp.

COARCTARE, aſtringere eſt: contrariū di latere. Imp. ſanctè cenſuit, coarctandos, uel ut alij legūt, coartandos iuueniles calores, in l. cum non ſolum. §. filijs autem. C. de Bon. quæ lib. An uerò coarctandi uerbo, etiam maior ueniat ani maduerſio, Hoſtienſis ediſſerit. Alberic. id non negat, arg. in l. ſi quid. ff. de Offic. Proconſ. Certè uerbi proprietas repugnare uidetur. Spieg.

COACTI homines qualiter accipi debeant, exponit Vlpia. in l. ij. Vi bon. rapt. Spieg.

COACTILIA, Iurecōſultis, ut Bap. Egnat. in Annotat. apud Spartianum monuit, numero multitudi-

multitudinis dici uidentur pelles, seu lora, quib. inuoluuntur, alligantur uel uestimenta, quæ omnia instrumenti uiatorij sint. Horum autem Vlpian in l. uestis. de Aur. & arg. leg. in hæc uerba meminit: Argumento etiam sunt nationes quædam, ueluti Sarmatarum, quæ pellibus tegantur. Arist. etiam coactilia uesti cedere ait, & tegumenta, sub sellio rum huic legato cedere: quæ tegumenta Paulus de Supell. Leg. Cathedraria uidetur appellasse. Sed & ipse Paulus eadem parte (puta l. de tape- tis) coactiliorum uidetur meminisse, cum hæc ad- dat uerba: Sed dicendum est potius instrumenti uiatorij ea esse, sicut pelles, quibus inuoluuntur uestimenta, loraq; quibus hæ pelles constringi solent. A' cogendo aut, id est, astringendo, coar- ctandoq; coactilia dixere. Hactenus Baptista. Sp.

COACTORES sunt, qui modico precio mala nomina comparant. *Die verloren schulden an sich bringen.* Qua de re aliquanto latius differit Alc. in Parerg. lib. j. cap. xxiiij. ubi ex Acrone docet, Coactores esse argentario, qui ceu diuites, sum- mam rerum possident, mercenarios: qui & Col- lectarij dicuntur. Spieg.

COADVNATAE summae. Paulus: Cumu- lum, inquit, debiti & ad plures summas referimus: si uni forte multæ summæ centum aureorum debean- tur, alij uero una summa aureorum quinquaginta. Nam in hunc casum spectabimus summas plures, quia illæ excedunt in unam summam coadunatae. Sp.

COALERE, apud Venuleium, l. si. Quod ui aut clam, non est, radices emittere, ut Alberic, in- dicat, sed coherere, con crescere. Impp. in l. per omnes. C. de Defens. ciuit. Non sinant crimina impunita coalere. Spieg.

COALLVERE, est per alluuiionem aliquid augere. Pomp. de Acq. pos. l. ergo. Paulatim ali- quid coalluendo locum eminentem supra alueum fecit, & eum alluendo auxit. Nebris.

COANGVSTARE legem. Cicero de Legi- bus iij. Atq; hæc lex, inquit, dilatata, in ordinem cunctum coangustari etiam potest. Spieg.

COCCINA uestimenta dicuntur ea, quæ in- fecta sunt cocco, id est, frutice illo fullonio, cui adherent grana, quibus sit color ille lanarum præ- cipuus: cuius copia summa in ea parte Hispaniæ, quæ Tudertania appellatur. Vide Strabonem lib. iij. Sunt ut Baysius testatur, qui putat cocco ab- undare Germaniâ, esseq; id, quod *Karmesyn* uul- go dicimus. Vlpiano in l. si cui lana. de Leg. iij. non placet coccum contineri purpuræ appella- tione. Paulus in l. quæsitum eod. Coccum, quod proprio nomine appellatur, quin uersicoloribus cederet, nemo dubitauit. Quid uero debeat pro- mittens optimum, explicat Iuriscons. in l. Si quid uenditor. §. j. ff. de Edil. edict. Spieg.

COCCVM, quo infectores utuntur. Lege, Coccina uestimenta.

COCTILITIAM tabernam, Lazarus Bay- sius, uir impense doctus, eam intelligit, in qua co- quebantur ligna, ne fumum facerent: quorum me- minit Vlp. in l. ligni appellatio. de Leg. iij. de Ver- bo. sig. his uerbis: Sed & titiones, & alia ligna co- cta ne fumum faciant. A' Martiale autem ligna

Acapna dicuntur. Spieg.

COCVLA, uasa ænea, coctionibus apta.

COCVS, uilissimum antiquis macipium & æstimatione & usu in precio esse, & quod mini- sterium fuerat, ars haberi coepta, luxuriæ peregrina- riæ origine primum inuenta in urbem, Cn. Man- lio Volsone de Asiaticis triumphante. Ioan. Andr. sentit cocum qui cibos delicatesiores parat, & offi- cium habere, & artē, citat lex. in c. ne tales de con- secrat. dist. v. Bald. & Roman. coco imperatoris, tum Pont. Max. dignitatem tribuunt. Vide item Glos. super hac uoce in l. legatis seruis. §. si ex of- ficio. ff. de Legat. iij. Spieg.

CODEX, liber est in quo res digeruntur, & ordine describuntur, teste Budæo in l. talis. §. so- cer. ff. de Rit. nupt. Recte igitur Iustinianus supé- riorum Principum sine ordine positas consti- tutiones sua cura repurgatas, tum etiam Nouellas emendatas Codicem appellauit. Nec minus recte Dn. Haloander uulgi more non est secutus in di- uidendis libris Codicis, qui unius (inquies) cor- poris membra sunt, neque temere separari (si id commodè fieri possit) debent. Spieg.

CODICES membranei, chartacei, eborei, co- dicilli carati, apud Vlpianum in l. librorum. de Leg. iij. Vide, Chartacei codices. Spieg.

CODICILLVS ab antiquo, ut Dn. Old. at- testatur, scribendi more appellatione retinet: si- cut pleraq; Romani iuris uerba uetustatem refe- runt uoce ipsa, quæ res tamen longè aliâ habeat formam. Codex rursus à caudice arboris, *vom Stam des baums*. Siquidem caudex significabat cõtextum tabularum, quæ aptabantur cera ad scribendum. Inde codex, & codicillus uerba sunt, quæ retine- mus, tametsi loco tabularum cõmodior nunc usus successerit. Accipitur autem Codicillus aliàs pro diplomate seu literis principalibus, ut in l. admi- nistrantes. in princ. ff. de Excusat. tut. Aliàs pro paruis literis, à priuato ad amicū scriptis. Sulpitius ad Cic. Puer Acidini mihi obuiâ uenit cum codicillis. A' Iurisc. uero intelligitur pro sententiâ uoluntatis ultimæ, quâ sine iusta testamenti so- lennitate permissum est ob impedimentum necessi- tatem scribere. Qua uero ratione Codicilli (sic enim numero plurali frequenter uocantur) coe- perint, declarat Iustin. Inst. de Codicill. in princ. Idem monuit, & quid non uulgariter, nos hodie magis uti codicillis, quàm testamētis: imò cõfun- dere usum planè codicillorum & testamēti absque ulla necessitate prætextu clausulæ: Si non ualet iure testamēti, ualeat iure codicillorum. Qd' utiq; cõtra mentē iuris sit pessimo errore: necessitati enim deferuire debet illa clausula, nō temeritati. nec sunt cõfundendæ huiusmodi formulæ, ut est apertus textus in §. codicillis aut. Inst. eo. tit. Sp.

COEMITERIVM, Latine dicitur Dormito- rium, locus ubi mortuorum corpora cõduntur. Sic di- ctum, qd' hæc mors corporis tēporaria sit, simusq; oēs resurrecturi. Nō in scitè à quibusdā dictum est Sepulchretum: quo & Catullus utitur. Promptū ē Thesauro Linguae latine Stephani Roberti. Sp.

COENA recta, hoc est, legitimū cõuiuiū. Spor- tulæ loco erat apud antiquos liberaliores: for-

didi, tantū sportulā præbebant, teste Budæo. Sp.

COENACVLARIAM exercere, usurpat Vlpianus pro eo quod est, cœnacula locare. Legge, Cœnaculum. Spieg.

COENACVLARIUM, est Vlpiano in l. solutum. de Pig. act. pensio, quā inquilini pro conducto cœnaculo soluunt.

COENACVLUM, nedū locus est, in quo cœnatur: sed & superior domus cōtignatio. Paul. l. si duo. Vti possid. Sed si supra ædes quas possideo, cœnaculū sit. Et ibidem sapius. Item in tit. de His qui eiec. aut effud. sēpissimē. Nebriss. Astipulatur Alex. Neapolit. Cœnaculū, inquiens, superiora ēdiū, ad quē scalis ascēderetur, dictū. Hinc Cœnaculariā exercere Vlpia. dicitur is, qui eiusmodi negociū ageret, ut inquilinis domorū cœnacula locaret. lib. Gen. dier. iij. cap. xiiij. Sp.

COENATORIA, dicebātur uestes, quib. inter cœnādū utebātur. Domitius in x. Martial. Sp.

COETVS, conuentus est, siue cōgregatio, à coeūdo dictus. dist. xv. Qui cœtū fecerint. Nebr.

COETVS, homines decem requirit. l. j. C. de Tut. ill. per. quod & de Cōgregatione dicēdum. cap. j. de Eleē. Canonistæ uel ex duobus congregationem constare dixerunt. Sed uariat uocabulum ex subiecto argumento. Spieg.

COAEQVARE idē quod equare: ut coequare leges apud Liuiū. Sic coequalis, pro æqualis.

COERCERE aquam, est cōtinere sic ne defluat, uel dilabatur. l. j. §. penult. ff. de Fonte. Sp.

COERCIO modica, dicitur castigatio quam simplex iurisdictio ab Imperio mutuatur, cuius solius est omnis coercio. Quidquid igitur coercionis est supra modicā castigationē, meri imperij est. De quo fusiū Salo. in l. j. Si q̄s ius dic. Sp.

COERCITIO, pro castigatione. punitione, *leybstraff*. uox Liuiana & ueterū Iurisc. in exēplarib. uetustiorib. quæ Haloānder secutus est. Sp.

COERRARE. Paulus de Offic. præf. uigil. Sciendū est autem, inquit, præf. uigilum p totā noctē uigilare debere, & coerrare calceatum (id est indutum.) Nizolius Calceo uerbum (quod est induo) commemorat inter ea uocabula Latina quidē, sed non Ciceroniana. Interpres Coerrare uerbū parum usitatū, quod ipse pro à recta uia defletere accipit, egregiē nugatur. Sp.

COEVNDI ius. l. j. ff. de Manu. quæ ad fer.

COGERE homines, pro cōscribere, colligere, ue, apud Vlpia. in l. ij. §. dolo. Vi bon. rapt. Sp.

COGERE in ordinē, id est, ut uulgō loquimur, inquit Budæus, suo statu contentū esse cogendum. Huic opponitur, Eximere numero.

COGI fructuariū posse rectē colere. l. Si fundi. in prin. ff. de Vusufructu. Spieg.

COGITARE nō est, ut Albericus adnotat, quāsi simul agitare, sed dubitare, & ueluti in mora esse cōsiliij explicandi. Nonius. Cogitare, est dubitare: Deliberare, confirmare. Spieg.

COGITATIONES innoxie dicuntur, quæ malē euentuq; contrario cadunt, easq; putant neque criminofas, neque culpæ affines esse. Etenim non semper euentus rei spectandus, sed cōsultatio est. Spieg.

COGITATIO, cuius pœnam nemo meretur. l. cogitationis. ff. de Pœnis. Dicta uelut cogitatio, id est, longa eiusdem rei agitatio. Spieg.

COGITATIONE mortis donare. l. ij. ff. de Don. caus. mort. Spieg.

COGNATI sunt, qui cōmune nascendi initium habuerunt: quāsi unā, communiter uenati. l. j. in prin. ff. Vnde cognati.

COGNATI proximi, qui sunt ultra fratrem. l. j. ff. de Inoff. testam.

COGNATVS proximior. Vide §. repetitis. Inst. de Seruil. cognat.

COGNATIO diuiditur in agnationē & cognationem, l. inter agnatos. Vnde legit. Cognatio in specie à matre est. Si hac uoce utaris genericē, uel improprie, patruus, & fratris filius erūt cognati: si in specie, & proprie, non erunt cognati, sed agnati. arg. l. Iurisc. §. inter agnat. de Grad. & affinit. Spieg.

COGNATIO, pro propinquitate & similitudine, apud Florentinum in l. iij. de Iustic. & iur. Vide Salomonium. Spieg.

COGNATIO multifariā diuiditur, ut colligitur ex l. cognitionū. ff. de Var. & extr. cog. Iuxta Theophilum partitur in tria: in parentes, in liberos, & in propinquos, qui ex transuerso ueniūt. Et parentes quidē sunt, qui nos genuerunt: ueluti pater, mater, auus, auia, & qui supra hos sunt. Liberi uerō, qui ex nobis gignūtur: ueluti filius, filia, nepos, neptis, & qui infra hos sunt. Ex transuerso propinqui sunt, qui neque nos genuerūt, neq; à nobis gignuntur, sed stirpem suam & radicē nobiscū habēt cōmunem: ueluti frater, soror, patruus, uel auūculus, amita, uel matertera, cōsobrīnus, cōsobrina, & qui ex his descendunt. Sp.

COGNATIO spiritualis, est propinquitas uel attinentia, quæ prouenit ex sacramenti datione, uel ad sacramentū requirēdum, attestatione, uel attentione. Vnde ex cognitione spirituali, quæ in baptismo cōtrahitur, nouem propinquitates nascuntur. Prima filiatio inter sacerdotem baptizantem, & baptizatum. Secunda, compaternitas inter sacerdotem, & patrem baptizati. Tertia, commaternitas inter eundem & matrem baptizati. Quarta, inter filios sacerdotis & baptizatum, scilicet fraternitas. xxx. q. j. homines. & quæst. iij. ita diligere. Quinta, filiatio inter baptizatum & suscipientem ex baptismo. Sexta, filiatio inter eundem & uxorem suscipientis. Septima, fraternitas inter baptizatum & filios suscipientis. Octaua, compaternitas inter suscipientem & patrē suscepti. Nona, commaternitas inter eundem & matrem pueri. xxx. q. ij. per totum.

COGNITIONIS uerbum, in Principū rescriptis strictē poni, Iason docuit, in l. cū platis. ff. de Re iudic. proindeq; excludi sententiā in eis: cæterū à lege prolatū, includit eam. Albericus adnotauit, iudicē exequendo cognoscere. Sp.

COGNITIONES sunt causarū, ut cum dicimus, Senatus Romani cognitionem, certē legi non fuisse obnoxiam. Id ante nos monuit Rhenanus noster in Senecæ ludum. Spieg.

COGNITIO causæ quandoq; pro eius exercita-

ercitatione ponitur, citra tamen diffinitionis fastidium. Dicuntur & illæ causæ cognitionis esse, quæ non iuris ordinarij sunt, sed cognitioni Principis reseruantur: quâ ille per auditores suos extra ordinem absq; ullis processuum ambagibus confestim definit. ex Alc. Parerg. Sp.

COGNITIO ipsius feudi, pertinet ad dominium, & pares Curia. Sed ea quæ incidunt circa feudum, iudicari possunt apud ordinarium. c. j. Apud quem uel quos cont. & c. j. de Contro. inter dom. & alium & ex parte. de For. compet.

COGNITOR olim dicebatur, qui nunc Procurator iudicialis, ait Budæus. Vide, Patronus, & Procurator. Spieg.

COGNITOR quis dicatur in iure, & quid ab aduocato differat, Alciat. refert ca. v. ij. Parer. Sp.

COGNOSCERE modò dicuntur ij, qui de causa pronunciaturi, & sententiam dicturi sunt: modò qui instrumenta relegunt, acceptaq; & data conferunt. Vide Vlpianum, Alciatumq; enarrantem l. cognoscere. de Verb. sign. Spieg.

COGNOSCERE, æstimare, arbitrari, uerba sunt quæ ad animum & conscientiam referuntur: cuius uires intendere oportet discernentem inter æquum & iniquum. Vlp. in l. nam ita. ff. de Adop. Quod desideras, ait, an impetrare debeas, æstimabunt iudices: adhibitis etiam his, qui contradicerent, id est, qui læderentur confirmatione adoptionis. Spieg.

COHÆRERE, eiisdem ferè significationis, cuius est Adhæreo. Sic solo ædificia, nò aut acervum herere dicimus. l. q. acervus. ff. qd' ui aut clâ. Sp.

COHÆRES, qui simul heres institutus est. Vlpian. Si ego, ait, ex parte me dicam heredem, cohæres autem meus possideat hereditatem. l. j. Si pars heredit. pet. Notandum autem, quòd cum cohærede nò còtrahimus, sed incidimus in eum. l. hæres. §. si unus ff. Famil. ercisc. Spieg.

COHORS alia milliaria, quæ M. D. pedites, equites uerò cxxxij. habet. alia quingetaria, quæ ex D. L. peditibus, equitibus uerò lxxvj. còstabat. Alex. de Alex. Gen. dier. lib. j. cap. v.

COHORS à cohortando, quòd cohortari se ad pugnam soleat, multitudo certa militum. Ein schar, Ein bestimpte zal kriegs volchs.

COHORS prætoria, hæc erat apud antiquos quæ còsuli, aut prætori in puincia præstò semper erat, quasiq; latus eius cingebat. Cuius cohortis, Præfectus prætorius dicebatur. Bud. in Annot. prior. meminit eius Iurisc. in l. ij. de Offic. præf. uig. tum alijs locis fit mêtio huius dictionis. Sp.

COHORTALES dicti, quòd in domestica militia alicuius cohortis sint, teste Alciato. Meminit & horum Iustin. in Aut. de defensorib. ciuit. §. deinde. Accursiani qui putabant tit. de Coartilibus, lib. xij. rectè inscriptum, uolunt ex eo dictos, quòd coartati sint curia, cum ex locis eiusdè tractatus liqueat cohortales à cohorte dici, quasi cohorti obnoxios. teste Budæo in Annot. poster. ubi indicat cohortales à cohorte sic dictos, ut Curiales à curia, & tribules à tribu, & de alijs quoq; cohortem dici probat exèplis. Qui autè hic cohortales, & in l. si cohortalis, cohortalini dicuntur, ijdem sunt, ut opinatur, cum ijs qui apparitores in multis superiorib. titulis appellantur. Sp.

tur, ijdem sunt, ut opinatur, cum ijs qui apparitores in multis superiorib. titulis appellantur. Sp.

COINQUINO. Ioan. Iouian. Pontanus uir doctissimus indicat priscæ ætatis autores nò coinquinare, sed conquinare dixisse, sicuti conuenire, & còferre: ac tēporum ruditate effectum esse, ut p. eo qd' erat còquino, dictum sit coinquino. Sp.

COIRE, apud priscos uerbum criminofum erat. Lege enim Cornelia constituta erat accusatio aduersus eos, qui accusationes còdemnationesq; coierant. Verba legis extant in Orat. Cic. pro Aulo Cluent. Pœna legis Cornelia teneri iubentur, qui in accusationem innocentium coierint. l. j. in prin. ad leg. Corn. de Falsis. Spieg.

COIRE, in bonâ partē, per tot. tit. Pro locio.

COIRE in accusationem alicuius, pro subscribere alicuius accusationi, ut Bud. exponit. Cæterum coitio in malâ etiam partē accipitur, pro coniuratione, & conspiratione. Diuus Cæs. Maximil. suppullulantē nullâ sinebat uires accipere: ut erat optimus magister refrenandi eius auctores, nunquam nò alio ex capite coercitos. Sp.

COIRE pro consentire, & in unâ sententiam decurrere, ut in Tit. ff. De quibus reb. ad eund. iud. eatur. Et sæpe alibi in materia societatis.

COIRE cū furib. l. j. in prin. ff. Nau. caup. stab.

COLERE fundum qui promissit, quid eo nomine præstandum sit, explicat Iuriscos. in l. cum quæreretur. §. prædijs. de Leg. iij. Sp.

COLERE nummis dicitur, qui singulis annis præstat pecuniam pro fructibus: hoc est, ut ea persoluta, omnes fructus percipiat, Em Meyeri Paulus: Constat, inquit, colonum, qui nummis colit, cum eo qui fructus stantes furto surripuerit, acturum furti. l. si apes. de Furt. Spieg.

COLESEVM, uocè nihili, apud Alber. expūge, reponeq; Colofus, q̄ moles est par turrib. Sp.

COLLECTANEVS, qui eiisdem manibus est nutritus: apud Martianum, de Manumil. uind. l. si collectaneus.

COLLARIA, æ, uinculum quo còstringuntur colla malefactorum: apud Plautum in Captiuis. Nonius neutro genere profert Collare, ad infamiâ magis & pœnam, quàm custodiam pertinens. Vide Alciat. in l. uerum est. de Verb. sign. Vide, Vinculorum genera. Spieg.

COLLATIO antiquis erat, quæ & Indictio dicebatur. Iason uim uocis in iure nostro uariè usurpatâ pulchrè ostēdit, in Rub. c. de Colla. Sp.

COLLATIONIS nomē Nouellis Iustiniani constitutionib. inditum putant, quòd ueteres ibi leges conferatur, & aliqua ex parte mutentur.

COLLECTARII, in iure coactores dicuntur, qui in auctiōibus reliqua publicanorum solum lent emere, quæ illi uel ob grauiōres curas, uel ob debitorum procrastinationē nequieunt exigere. l. quisquis. C. Si cert. petat. Vide, Argentarij. & quæ adieci Comment. nono in Ligurinum. Sp.

COLLECTVM per Satyrâ, p. nò seruato ordine, dicitur, puerbiali schemate: à Satyra lance, exuarijs ferculis nullo ordine collatis, còposita.

COLLEGAE, apud Iurisperit. recentiores dicuntur, qui simul habitant: quasi unâ se colligant.

gant. At ueteres ab eligendo Collegas dici uolunt, quasi in idem munus collectos diceremus. Hinc & Collegia uocantur, in quibus qui dent nomen eliguntur, dum tribus pauciores non sint. Alc. de Verb. sign.

COLLEGARVM appellatione hi continentur, qui sunt eiusdem potestatis: autor Vlp.

COLLEGATARIVS. Vlp. Mox & collegatarius, qui litem contestatus non erat, usufructu amissit. l. interdū. de Usufruct. ad cresc. Sp.

COLLEGIATI artifices, ut Alc. cap. fin. lib. j. Parerg. scribit, dicuntur, quod in collegia, seu decanias distincti essent. Hi ut alicui muneri diligentius deferrent, uaria priuilegia consequantur: erantq; ex ipsius urbis facie, ut idē testatur, interq; eos maximē illi numerosi, quos in Nouellis Iustin. Lecticarios, seu Decanos appellat: ad hos cura libitinæ pertinebat, id est, exequias, sepulturāq; defunctorū procurandi, phetrea, lecticas ue ferendi. Varius autē eorum fuit numerus, donec Iustinianus mille & centum ergasteria, solum illis attribuit, quæ ad maiorem Ecclesiam pertinerent, immunitateq; fruerentur. l. iij. j. qui sub prætextu. C. de Sacrosan. eccl. Ceteros uerō munifices esse iussit, neq; hoc nomine excusari. Vide quæ idem adnotauit capite xxvj. lib. ij. iam dicti operis. Spieg.

COLLEGIVM, illorum dicitur, qui sunt eiusdem ordinis & professionis. ut Papin. de Excus. l. qui in collegio. & de Colleg. illicit. l. sæpe. Neratius Priscus, de Verb. sig. l. Neratius, à trib. collegium fieri ait, licet in eo plures contineri uideantur. Et collegium duorum consulum dicitur, quum alter alterum collegam appelleret. Nebris.

COLLEGIVM, propriè significat societatem ipsam collegarum. Tres numero collegium facere, Neratius existimauit: quod magis sequendum affirmat Marcellus. Spieg.

COLLEGIVM illicitum & reprobatum intelligitur, quod nulla lege inuenitur approbatū. l. j. ff. Quod cuius. uniuers. nom. & l. iij. §. in summa. ff. de Colleg. illic. quam quod pleriq; scripserūt, maiorem ad id numerum necesse esse. Spieg.

COLLEGIVM, corpus, uniuersitas, cōuentus, idem sæpe significant. Innoc. c. j. de elect.

COLLEGIA, uel corpora iure pmissa sunt. l. pen. §. Quibusdam. ff. de Iur. immunita. Bart. in l. j. ff. Quod cuiusq; uniuersi. nom.

COLLES intelliguntur homines inferioris uitæ. C. de Sum. trinit. l. fin. in pri. sup. uerbo Collis.

COLLEGIVM cuiusdam templi apud Scenolam. l. pater filiū. §. Tusculan. ff. de Lega. iij. Sp.

COLLIBERTVS, qui ab eodem patrono libertate donatus est.

COLLUCTATIO, quo à Pancratio distet, uide in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. Ad Leg. Aquil.

COLLUDERE in fraudem tertij, est conuenire. Vnde Collusio, quasi simul lussio in illusione tertij. De qua tit. Iuris, de Collu. detegē. Itaq; Collusio, est inter actorē & reū latens & fraudulenta cōuentio, per quam alter in iudicio superari se permittit. A colluēdo dicta. Est & Collude-

re, simul ludere, quorū meminit Vlp. ff. de Aleator. l. j. Si rapinā, inquiēs, fecerint inter se collusores uel, bonorum raptorum non denegabitur actio. Susceptorum enim (den Platzgeber, Scholder nemer) duntaxat prohibuit uindicari, non & collusores: quamuis & hi indigni uideantur. Spieg.

COLLVSORIE de hereditate litigare. in l. si seruus plurium. de Leg. j.

COLLYBVVS, pecunię permutatio, cābium. Budæus in annot. ad l. ult. de Pign. act. Alc. Cambij uocem inter barbara collocat. Lege quę in dictione, Cambio, adduximus. Spieg.

COLLYRIVM, medicamentum oculorum. §. Cū ex aliena, Institut. de Rer. diuis. l. adeo. §. cū quis. ff. de Acquir. rer. dom. Admonet Paræmia, Eodē collyrio mederi omnibus: leges, admonitiones, & obiurgationes, non oportere omnibus easdē ad mouere, sed pro gentium, temporum, & ingeniorum uarietate, sermonem attemperare. Refertur autore diuo Hieronymo, xxix. dist. c. necesse, indicante Alberico. Spieg.

COLONARIVS contractus, quo hodie apud rusticos nostros nihil est frequentius, cum quis ut liceat sibi habere semper agrum, obligat se ac hæredes suos, ad certam pecuniam uel speciem, uel utrunq; quotannis soluendū. Certē nihil aliud est, Old. inquit, quā Emphyteusis, nō illa quidē in Codice descripta, sed quam exēplo illius politia uelut utilem recepit. Fit autē mentio huiusmodi contractus in Noue. de Non alie. aut permut. rebus. probatq; Bartoli dictū: Quod multæ cōuentiones de colendis agris appellantur quidem diuersis nominibus, res tamē sitæ eadem. in l. si finita. §. si de uectigalibus. ff. de Damn. infect. & l. j. C. de Iur. Emphyteut. Spieg.

COLONARIVM ius, pro conditione colonorum. Et colonarium rectē dixerimus mercedem Emphyteuticam: quoniā Emphyteusis ex longa consuetudine constat. Spieg.

COLONARIVM ius in fraudē legis excogitatum est à callidis. Nouel. de Non alienan. aut permutan. §. Lex itaq; talia. Constit. vij.

COLONIA, ciuitas est à matrice ciuitate deducta, id est, metropoli. Interdum agricolationis locus, aratorisq; officina & domicilium. ut apud Paulum, Locati. Seruus qui colonię ascriptus est, ad periculum coloni pertinet. Eadem ratione idem Paul. coloniam dixit pro agro cōducto, in l. si in lege. §. colonus. ff. Locati. Porro alio sensu antiquos coloniæ uoce ufos, Alciatus indicat lib. de Verb. sig. iij. Spieg.

COLONIAE Germaniæ, cuius meminimus in dictione Agrippinenses, inter clarissimas Imperij nostri urbes, ab Oldendorpio rectē adnumeratur: inter cæterasq; laudes eius recenset, quod Coloniensis Academia, quatuor fratres, atq; iā nūc ætate florida iuuenes, paucis annis in Iure doctores exhibuerit, & certē, ut ait, doctissimi. Exemplum medijs fidius dignū, ut literis commēdetur: quale ne Valerius quidem habuit, cum illustrium uirorum catalogū recēseret. Sp.

COLONVS est, qui in uilla cōducit: Inquilinus, qui in ciuitate: appellatiōe sumpta nō ex loco, sed

co, sed ex materia quæ conducitur. Zas. dicto §. Item Seruiana. Porro prædij colonus originarius, uel ascriptitius, iure quodammodo seruitutis subiectus est domino prædij secundum Germaniæ consuetudinem, quæ non dissimilis est constitutioni imperatoris, in l. ij. C. In quib. cau. colon. dom. accus. poss. Spieg.

COLONI proprie dicuntur, qui agrum certa pecunia conductum colunt, autore Columella lib. j. unde in iure appellantur nummis colentes. l. si apes. ff. de Furt. Sicut olim omnes usquam habitantes, dicebantur generaliter coloni: ut apud Poetam, Tyrij tenuere coloni. ita nunc colonos uulgò referimus solum ad culturâ agrorum. Sp.

COLONI seu rustici, proprii iuris uulgò dicuntur *Freibauern*, quorum multi ciues sunt coloni in oppidis. Fuisse autè & olim tales colonos, aut non per omnia dissimiles, qui proprio colebant iure, liquet ex l. hi plures. §. sine quibus. C. de Agric. & censit. Item ex tit. Nouell. ut null. mutu. agric. Et null. credent agric. Obseruauit Oldendorp. Spieg.

COLONI originarij, quorum parentes adstricti fuerunt colendæ alicui uillæ seu agro. Sic originarij ciues dicuntur, qui ex parentibus cuiuslib. alicuius oppidi oriundi sunt, ad differentiam incolarum, qui ipsi nuper municipatum contraxerunt. ut in l. ciues. C. de incol. lib. x. Ciues quidem origo facit, sed incolas domicilium. Vnde est tit. in eod. lib. C. de Municip. & origin. ubi originales etiam uocantur. & Iuriscos. in l. assumptio. & in l. ult. §. penult. ff. ad Municip. eleganter probant. Originè, hoc est ortum, & natiuitatem mutari non posse, quære, Originarij serui. Sp. Ad. & Rhodigin. cap. vj. lib. xxvj.

COLONI partiarj dicuntur à partièdo: qui dant partem fructuum alieni fundi, non pecuniâ numeratâ. l. si merces. §. Vis maior. ff. Locati. Sp.

COLONI Dominici dicebatur, qui colebant agros Imperatoris, ut C. de præd. & omn. re. lib. xj.

COLOPHONEM causæ ponere, & ultimum calculum, ac totius rei definitiuum adijcere. *λοφον*, uertex est, & finis capitis. Budæus in l. ult. de Senator. Sic Colophonem addere, est ultimum & potentissimum suffragium adijcere, quasiq; ultimam manum imponere, postquam nihil ultra hæsitandum sit.

COLOR, id est ornamentum orationis, non est respiciendus, sed ueritas. Qua de re nõ ineléganter Speculator pluribus agit tit. de Aduoc. §. vj. cum sequen. Spieg.

COLOR, ut & titulus quæsitus, in l. Sulpitius. ff. de Don. inter uir. & uxor. pro uitiosa, fraudulenta, nec sincera donatione intelligendus est: nec Interpretes ignorarunt, Colorem quæsitum, usquâ in malâ sonare partem, pro prætextu scilicet apud Mart. l. ij. de Inoffic. testa. Igitur color quæsitus dicitur, cum id quod uerè agimus, simulatione aliqua obregimus, siue fraudandæ legis gratia, siue alia ex causa id fiat: solètiq; hoc loquendi modo Iureconsulti plerunq; uti metaphora, ut Alc. opinatur, à rhetorib. accepta, qui uerborum co-

loribus ueritatem plerunq; offuscant. Spieg.

COLUMBARIUM, Vlp. in l. Põponius scribit, ff. Fam. ereise. Idem Pomp. inquit, ait, & colubas, quæ emitti solent de columbario, uenire in familiæ ereiscundæ iudiciu. Colubarium & columbaria, proprie est locus ubi habitant colubæ agrestes: nõ domesticarum peristere oēs uocamus. Est & colubarium, loculamentu in peristerotrophio, singulis colubarum paribus præparatum.

COLVMNIARIUM, instrumentum ad percolandum aquâ, siue unum ex niuib. factum ex uiminib. aut ex sacco cilicino, siue lineo, aut ex argeto. ut Põ. de Aur. & arg. leg. l. In argeto, inquit, potorio, utrum id dütaxat sit, in quo bibi possit, an etiâ id quod ad præparationem bibendi cõparatum est, ueluti colum niuariu, & urceoli. Nebris.

COMEDERE beneficia, per trãslationem, est beneficiorum obliuisci.

COMOEDVS, qui repræsentat comædias, siue comædiarum actor. Paul. ad Leg. Aquil. Veluti si quis, ait, ex comædis aut symphoniacis, &c.

COMES nuncupatus est is, qui cum duce ad bella mittebatur, ut à latere eius non discederet, *en helyter, meggfell*. Deinde cum & principem ipsum (ut Oldend. tradit) comitaretur, prodèta est latius & ad maiorem dignitatem comitis significatio. Itaq; feudali iure, à quo hæc dignitas & totius nobilitatis nomina pcesserunt, Dux, Marchio, Comes, Baro, Eques auratus, in re feudali regalem dignitatē, siue maximam, ut regnū: siue maiore, ut ducatu (& Lande grauiatu) Marchionatu: siue magnâ, ut comitatu & baroniam à principe summo, Feudi titulo consecuti, proprie regni, uel regis capitanei nuncupantur. Tit. Qui feud. dar. possunt. in prin. & de Feud. March. cum not. à Doctoribus utrobique. Lege, Capitanei. Sp.

COMITEM, Labeo definit eū, qui frequentadi cuiusq; causa, ut sequeretur destinatus fuit. Nunc uerò dignitatis nomē est, uel quod ipse regem comitetur, uel quod eū multi comitetur: ut Pyrrho uisū est, iurispito ualde docto, nec infanti. Nonnulli à comitate, ne etymū desideres, appellatū uolūt: quod comis esse debeat. Comes autē, Cicerone pnuiciante p Balbo, benigni, faciles, suauis hoies dicuntur. Callistratus in l. obseruandū. de Off. præf. celsuit, ut præses in adedū quidē facile se præbeat, sed cõtemni se nõ pariat. Sp.

COMES Commerciorum. Vide l. ij. C. Quæ res uend. non poss.

COMES domorū, is à Iustiniano dicitur, qui domesticos principis præfecturam habebat. Sp.

COMES horreorū, cuius & mentio est in poster. C. libris, pistrini Principis curator fuit: habuitq; mancipia quædā purgandis horreis ascripta, coquendoq; panem Principis. Ex Pyrrho. Sp.

COMES laborum, qui & præpositus laborum, cui mediastini omnes, ali q; domus Imperatoris artifices atq; opifices, subditi erant. Sp.

COMITES Palatini, cur à principib. constituantur, doct. Vig. explicat in Inst. de Exher. li. Sp.

COMES rerum priuatarum procurator erat Cæsaris, cui omnis res familiaris commissa: qui quicquid egisset, ratum erat & apud Cæsarem.

COMES

COMES sacrarum largitionum olim is erat, per quē Cæsares stipendia militib. erogauerunt.

COMES sacri patrimonij erat is, qui præerat patrimonio Cæsaris.

COMITES scholarum, qui & tribuni scholarum, à scholis Palatinis atque militaribus dicti, quorū munus in tribus post. libris Cod. describitur: ut sint qui præsent epulis Imperatorijs, & bello & pace obsonia curent: quod tamen Pyrrho absurdum uisum est. Spieg.

COMITEM stabuli, uoce etiam à Iustiniano usurpata, nonnulli eum intelligunt, qualis olim fuit magister militum. Budæus item, Constabularium, magistrum militum uocat. Procopius, ut Pyrrhus refert, Protospatarium appellari dixit. Spiegelius.

COMITIVM, locus est, in quem populus suffragiorum causa conueniebat. Pro actu ipso, pluraliter tantum, comitia ueteres dicebāt. Differt autem Comitium, & Concilium. Etenim dum comitia calabantur, id est conuocabātur, totus populus per cornicinē adesse iubebatur. Concilium autem est, quum à magistratib. iudicij causa congregatur. Vigl. in tit. Instit. de Test. ord. Comitiorum genera quatuor Romæ erant, ædilitia, prætorialia, tribunitia, & consularia: quibus postea addita cenforia, & quæstoria. Alex. de Alex. lib. iij. Genial. dier. c. iij.

COMITIORVM rationem uniuersam accurate tradidit doctissimus uir Bap. Egnat. hætenus & ignoratam, & inuolutam errore. Sic enim de se ait: Nos uerò primi (ut opinor) centuriatis comitijs leges quoq; ferri: nos tributis, plebeios magistratus demandari: nos, quid tributa à curiatis distent, quæ alij magno errore eadem esse putarunt: nos curiatis comitijs & legibus rem militarem tandem, & auspicia procurata reteximus. Spieg.

COMITATVS is dicitur locus, in quo uitā agit Princeps: & Palatini omnes, qui eunti Imperatori, Cæsari uel assunt, dicuntur eius comitatus: & ipsi nunc comites, nunc comitatenfes. Vide Alc. C. de Excusat. artif. lib. x. Et, Palatini.

COMINVS, non est idem quod propē, sed è propinquo: sicut è contrario, Eminus, à longinquo. Vide Laurent. in Raudensem. Spieg.

COMMATA, pro chomata perperam legitur, ut Budæus indicat apud Vlpianum in l. facularij. de Extr. crim. Sunt autem, inquit, aquarum emissaria & incilia, ad hoc inuēta, structaq; ut pro arbitrato Ægyptiorum Nilus uicissim admittatur in campos aruales, aut intra aluē contineatur. Adi & Rhodigin. cap. vj. lib. xxvj.

COMMEARE, est animo redeūdi abire. Vlpian. Publicè enim utile est, ait, sine metu & periculo per itinera commeari. Spieg.

COMMEATALIS miles dicitur, qui in stipendij partē accipit alimenta ex cōmeatu, id est, ex alimento publico, iuxta priorem significationem uocis Commeatus. Iustin. de Præf. præ. Aphric. l. quas Deo. Nullum audeant duces, uel tribuni cōmeatalem de ipsis dimittere: ne dum sibi lucrum student conficere, incustoditas no-

stras relinquant prouincias. Et infra: Non de commeatibus militum, aut de eorum stipēdijs lucrum facere.

COMMEATVS duo significat. Nam omnia quæ ad uictum publicum pertinent, Commeatus nomine continentur: interdum etiam priuatum. Cicero pro lege Manilia: Iam commeatu & priuato & publico prohibebamur. Est præterea commeatus, facultas quæ datur militi, abeundi ex exercitu ad præscriptum tempus. Marcellus de Pœnis. l. ne legati. Commeatum, inquit, remeatum uel darem. Item de Re milit. l. j. & l. desertorem. Item ad municip. l. quoties. & l. Titius. Nebriss. Vide item Vallam lib. iij. Spieg.

COMMEMORARE, in memoriam reducere. Aurelius de Off. præf. præ. Breuiter commemorare necesse est, unde constituendi Præfecti prætorio officium origo manauerit. Spieg.

COMMENDARE nonnunquam pro deponere usurpamus. Nam & alio uerbo uti licet: modo conuenientes non hoc agant, quod depositi terminos prorsus euertant, etiam si egrediantur. l. Lucius. cum l. seq. §. qui pecuniam. ff. Deposit. Quid est enim aliud (inquit) commendare quam deponere. Spieg.

COMMENDARE falsa pondera. in l. arbitrio. §. de eo. ff. de Dolo. Spieg.

COMMENDA est custodia Ecclesiæ alicui commissa. c. nemo deinceps. de Ele. lib. vj. ubi Bonaglo. de commendis, cum multis quæstionibus in ca. dudum. de Elec.

COMMENDARE si cum datiuo iungatur, significat committo: si uerò accusatiuo, cum apud: uel ablatiuo, cum in, significat laudare. ut in l. si uerò non remunerandi. §. cum quidam. ff. Mandati. Significat quoq; deponere. l. commendare. de Verbor. sig. Porro commendat & Rom. Pont. Sacerdotia, cum administratorem generalem alicuius opulenti templi aliquem constituit, censeturque is liberam habere procurationem: modo nimirum reperto, quo, teste Alciato, citra ius irrenocabilis tituli, ex sacrorum fructibus *ἐκ τῶν ἱερῶν* luxurientur. Sed & commendat etiam qui custodiam mandat, ut idem adnotauit, enarrans d. l. commendare. Spieg.

COMMENDATARIVS, dicitur nudus minister, ead. l. Lucius.

COMMENDATIO generalis, hoc est, generalib. uerbis facta, non obligat. ut docet Bart. in l. Lucius. de Fideius. l. fideicommissa. §. j. de Legat. iij. Spieg.

COMMENTARIUM, pro protocollo, seu rotula tabellionū accipi posse, & referre in commentaria, pro protocollare, demonstrat Insulanus ex Cicerone. Spieg.

COMMENTARIENSIS ab Asconio Pediano is dicitur, qui præest à Cōmentarijs, id est, libris & rationibus publicis. Paulus de Iure fisci. l. in fraudem. Ea, inquit, manu commentariensis annotanda sunt. Aliàs pro carceris custode accipitur. ut C. de Custod. reor. l. ad Commentarienses. Nebr. Vide, A' commentarijs.

COMMENTARIVS, liber est, quem sibi quisq;

quisque priuatim facere consuevit, quasi quoddam memoriae promptuarium eorum quæ agimus: id est, diarium & ephemeris actionum nostrarum, Registrum uulgo uocatum. Budæus.

COMMENTARII sunt non eloquentiæ causa scripti, sed memoria summam rerum complementes: & id præcipue agentes, ut si quis eloquens uellet maiorum gesta referre, materiam ex commentariis eloquii ministris haberet. Vnde multos Imperatorum legimus commentarios rerum suarum reliquisse. Traianus ad Plinium: Dedit me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua assueui, referri in Commentarios meos iussi. Catanæus iij. Commentario in eundem Plinium: Pudet referre, inquit, quæ dicantur super illud Modestini, in l. abesse. ad fin. ff. Ex quibus causis maior. qui ad ærarium, aut in commentarium Principis relati sunt. Nos in diurnalem, & rationalem (subaudi, librum) in quem Princeps acta sua refert, interpretandum ducimus. Spieg.

COMMENTARII uerboſi. Vide, Verboſum.

COMMENTATIONES, à comminiscendo dictæ, fallaciamque confingendo, teste Donato. Alciat. ut eleganter, ita uerè posteriorum iuris interpretum nimis longas illas futesque ac parum sibi constantes lucubrationes alicubi commentationes uocat: & quidè propriè, easdemque liberè agnoscit plus detrimenti iuri nostro attulisse, quam auxilij: ut de doctoribus, inquit, dici possit, quod prouerbio trito de medicis traditur, Me multitudo perdit medentium. Sp.

COMMENTA, p̄ scriptis, apud Ciceronem in Bruto.

COMMENTITIVM, idè quod fictitiu. Ciceron. de Orat. Ut si in illa commenticia Platonis ciuitate res ageretur.

COMMENTITIVM ius. Paulus, in l. si pœna. ff. de Pœn. uocat nouum & recens excogitatum, hoc est, non translatum, non aliunde sumptum, nulloque exemplo institutum, sed uelut fictitium. Accursius à Commentis Iuris prudentum dictum esse dixit, ignorans significationem eius uocis, teste Budæo in poster. Annot. Spieg.

COMMENTVM, fictio est: à Cominiscor. Papinianus: Socer, inquit, cum nulum adulterij accusaturum se libellis præſidiatis testatus fuisset, maluit ab accusatione desistere, & lucrum ex dote magis petere. Queritur, an eiusmodi commentum eius admitti existimes? Itè Marcellus de Iure Fisci. l. Res quæ. Dignum fuisse puniri, p̄ tam turpi, tamque inuidioso commento. Item Vlpianus de Rebus eorum qui sub tut. l. quamuis. Tam callidum commentum in exemplum coercere debeat. Nebris.

COMMERCIVM omnes contractus comprehendit. Vide Gloſ. super illud ipsum uerbum, in §. idè iuris est. Instit. de Inutil. stipul. Iam Albericus indicauit uocem esse in Iure nostro creberrimam. Vsum autem & consuetudinem significat: sed tunc præpositioni iungitur. Spieg.

COMMILITIVM, militum commercium

est, & facultas ipsa, seu ius quo unà militant. Alc. lib. iij. Disp. cap. xvij.

COMMINISCI dictum à con, & mente, cum finguntur in mente quæ non sunt, inquit Varro. Vlp. in l. vj. ff. de Eo per quem fact. erit. Siue scientes, ait, siue ignorantes quid esset, quo comminisceretur. Spieg.

COMMINVS, id est, statim, uel ad manus. ff. de Pignor. actio. l. si qua. & de Rei uedictat. l. si à bonæ fidei. & de Verbo. oblig. l. Cōtinuus. Aliquando Cōminus exponitur, id est, tota ea die. C. de Fru. & lit. expen. l. Terminato. & ibi notat. & ff. de Re iudi. l. Paulus. uel Cōminus, id est, re-præſentialiter. C. de Leg. l. si imperialis. in prin.

COMMISSA dicuntur, quæ contra testatoris uoluntatē facta, aut non facta ab hærede, multa aliqua, pœnaque pleſtuntur. autor Alcon.

COMMISSORIA lex, hoc est, exceptio adiecta pactioni, contra quam si quid factum fuerit, conuentio rescinditur. l. Aemilius. ff. de Minor. Vide & Vlpianum in l. si fundus. de Leg. & fid. commiss. Spieg.

COMMISSVM, est delictum non solutæ p̄ſtationis. Nam committere inter alia significat delinquere. Triph. in l. auxilium. in fin. ff. de Minor. Itaque is qui non soluto uestigali remp. sua p̄ſensatione defraudat, multum sanè delinquit, & meritò res, quarum nomine aliquid soluendum erat, amittit. Ideo in commissum, uel in causam commissi dicuntur incidere. l. cōmissa. ff. de Public. & uestig. Spieg.

COMMITTERE, uulgo cōſiſcare dicitur. Paul. de Negoc. gest. Si periculum erat, ne prædia in publicum committerentur. in l. Herēnius. de Euct. Est etiam cōmittere, se ad contentione & concertatione exhibere. Hinc cōmissiones dictæ, scenicæ scilicet, & poeticæ, & etiam ludicræ, quas Prætores ludis præſidentes faciebant. Iuris. in l. j. Si quadrup. paup. fec. dic. Cum arietes, inquit, & boues commisissent, & alter alterum occiderit. Verius autem quod Oldendorpius Iuris cōsultus, singulari pietate, ac non uulgari doctrina nobilis, hic Cōmittere, cū Budæo, pro irritare, seu prouocare accipit. Vnde Cōmissum bellum dicimus, quod laceſſente iniuria quasi re ipsa aperte indictum, uel cœptum est. Vlp. de Offic. præfect. urb. l. j. committere, pro tradere, usurpauit.

COMMITTERE contra legem, uulgo dicitur, Peccare in legem.

COMMITTIMVS, inquit Donatus, quæ cum magno periculo uolumus esse seruata. Caius in l. ul. ff. Quod quisque iur. in pœnam ipsius edicti committere dixit. Spieg.

COMMODARE, est alicuius rei usum ad tempus concedere. Commodare argentum & triticum, improprie dicimus, pro eo quod est, mutuò dare. Nā proprie comodamus uestes, libros, uasa, equos, & similia, quæ eadem redduntur. Mutuò autem damus ea, pro quibus alia redduntur eiusdem generis: ut nummos, frumentum, uinum, oleum, & ferè cætera, quæ numero uel mensura dari solent, ut est Iurisconsultorum sententia. Sp.

COMMODATVM dicitur, quoties res à
i liqua

liqua certi commodi causa, id est, ob determinatum usum datur. Sic dictum, quod cum modo, id est, praescripto fine: §. si. de Pac. tenend. in Placit. Feud. utendi per tempus expressum uel tacitum datur. Tamen si Labeo putabat inter commodatum & utendum datum eatenus interesse, quatenus inter genus & speciem. Commodari enim rem mobilem, non etiam solit utendam etiam dari soli. Vlpian. tamen secutus Celsium & Viuium, definit, rem soli quoque propriè commodari. l. j. §. j. ff. Commodat. Vide Dn. Alciat. in l. ij. si certum. & Oldend. Action. xv. Class. iij. Differt autem Commodatum à Precario, propter usum specialem: item quod Precarium non potest reuocari, nisi tempore expleto: Commodum uero, non nisi expleto usu ad quem datur. Precariū item in immobilibus, Commodatum solum in mobilibus reperitur, ut ferè receptū est. Instit. Quib. mod. re contrah. oblig. §. item is. uers. Commodata autem res. Spieg.

COMMODATARIUS, cui aliquid commodatum est.

COMMODATI natura est, ut gratuitò detur usus rei. Alioqui mercede interueniente locatio erit, uel cōtractus innominatus. l. si ut certò. §. nunc uidendum. ff. Commodati. §. commodata autem. Instit. Quibus mod. re contrah. oblig. Sp.

COMMODATO dari. Old. Res autē commodato sic dari solet, ut eandē restituas: mutuò, ut aliam eiusdem qualitatis. Spieg.

COMMODO possessoris fungi in l. inter litigantes. ff. de iudicijs Spieg.

COMMODOVM dicimus aptū, & cū modo ac ratione: cuius contrarium est incommodum. Quamuis cōmodum etiā integrū significat. Inde commoditas pro convenientia & aptitudine quadam accipitur, & interdū pro utilitate. §. fin. de Pact. tenend. in Placit. Feud. & cōmodè ac cōmodum aduerbia pro aptè & opportunè, atque ut dicitur, optato tempore & loco. Ceterum an illa promissio, Cum potero, omnino idem polleat, quod, Cum commodum erit, uide l. nepos Proculo. de Verb. sig. & Alciatū in eadem Clausula, Quod commodè facere possis, id est, cōmodo tuo, facile, & sine molestia, ferè semper per parenthesis includitur. Spieg.

COMMODOVM possessionis consistit & in percipiendis fructib. rei possessæ, & in euitando possessionis onere. Vnde dici solet: Cum obscura sunt utriusque iura, pro possidente iudicandū esse. §. Retinendæ. Instit. de Interdict. Spieg.

COMMONEFACERE, idē quod admonere. l. consentaneum. C. Quomodo & quādo iud. Κοινωνήσεων, epistola esse dicitur, quæ cū mandatis in regiones emittitur ab Imperatore.

COMMONITORIVM, pro conventione tacita, & absque scriptura facta, apud cod. Theodos. cuius quoque in Iustiniani Codice mentio est. l. pr. C. de Suffrag. Spieg.

COMMORARI, pro simul morari. in l. ij. C. de Incol. j. lib. x. Interdum detinere est, in mora tenere.

COMMOTVS, pro excitatus ad aliquid fa-

ciendum. apud Vlpianum in l. ij. de Donat. causa mort. Spiegel.

COMMVNIA uestimēta sunt, quibus promiscuè utitur mulier cum uiro. Vlp. l. Magis putato. ff. de Rebus eorū, qui sub tutel. uel cur. sunt.

COMPACTO, uel de Compacto aliquid agere, id est, ex composito.

COMPAR, idem significat quod par. Interdum & socium, seu coniugem.

COMPARATIO literarum, ultimum subsidium indagandæ ueritatis, quoties neque testes, neque tabellio produci possunt, ut ueritatem scripturæ, cuius controuersia uertitur, attestentur. Fit autem, cum ex aliqua scriptura, seu instrumēto minimè gentium suspecto, character literarū agnoscitur, utrum omnibus numeris sit similitudo inter utrumque, an non. Spieg.

COMPARATIVVM nomen naturam suā seruat, & positiuo confertur, & de eadem specie intelligitur. Quapropter cum lex uerberantem multa x. aureorum afficeret, uulnerantem maiore, arbitrio iudicis responsum est, non posse iudicem aliam, quā pecuniariam penā pro uulnerare indicere. Comparatiuum enim, maiore, ratione multæ collationem facit. l. ubi. de Verbo. oblig. ex Alciat. Spieg.

COMPARATIVVM & Superlatiuum nomen haud perpetuò naturam suā seruare, demonstrant Doctores in l. cum pater. §. libertis. §. rogo. de Legat. ij. Alber. citatis locis indicat, & Comparatiuum assumere uim Positiui: & uicissim, hunc naturam Comparatiui. Spieg.

COMPASCVVS ager. Cicero in Topicis: Si compascuus est ager, ius est compascere.

COMPEDES, uinculū est quo pedes irreti solent. Dicitur Compeditus homo, & Cōpeditus absolutè. §. pen. Instit. de Injur. & §. ult. de Oblig. quæ ex delicto nasc. Spiegel.

COMPENDIVM appellamus, quod parsimonia quadam seruamus: sicut è cōtrario dispendium, quod uel incuria, uel negligentia, uel immoderatione dispendimus. Budæus: Compendium lucrum est tēporis, pecuniæ, & operæ. Vide Annotat. eius in l. eundem. ff. de Legation. Idem attestatur Accursium ubique ignorasse compendij significationem. Spieg.

COMPENDIVM in uia, est cōtractio quædam & breuitas, quæ maxima esse potest: sicut è contrario, Dispendiū, uia per ambages. Modest. de Legation. l. eundem, Itineris, inquit, compendium subeat. Et per translationem, tit. de Administr. l. Titium: Vtrum compendium negocij, an usuras prestare debeat. Nebris. Porro dispendium, uia compedio opponitur: quibus uerbis Innocētius III. appositè usus est, in c. qualiter. de Accus. quæ uerba interpretes Bernardus non intellecta transmisit. Spieg.

COMPENSANDVM lucrum cū damno. Extat casus à Pomponio relatus in l. si negocia. ff. Negoc. gestor. Spiegel.

COMPENSATIO, est debiti & crediti inter se contributio. l. j. de Compensa. Zaf. in §. In bonæ fidei, Instit. de Act. est debiti ad debitum, hinc

hinc inde in uim solutionis comparatio.

COMPERENDINATI rei dicuntur, qui in criminalibus à custodia dimissi, uice carceris iurāt in urbem, aut aliquam priuatam domum: ut interdum fit ex personarum dignitate, & genere caufarum. Bud. in l. poster. de Orig. iur.

COMPERENDINATIO, est utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendum diem. Spieg.

COMPERENDINATORES, qui nouam subinde causam comminiscuntur, quo negotium proferant.

COMPERTVS stupri, furti, sacrilegij: pro in stupro, furto, sacrilegio deprehensus. Comperitum esse, & exploratum esse, idem est quod, scire per inuestigationem, Spieg.

COMPETENS. Scæuola in l. qui Romæ de Verb. oblig. Et uictus prouocauit apud iudicem competentem. Spieg.

COMPETENS tempus in l. fortissimi milites. C. de Erog. milit. annon. Alber.

COMPETENS tribunal apud Vlpian. in l. sed & cæ. ff. de Procur. Spieg.

COMPETENTER, pro eo quod est, medio criter: & Competentia, pro ipsa mediocritate & conuenientia. Vlpian. Solut. matr. l. si cum dotem. §. eo autem corpore. Quatenus, inquit, & filio & patri competenter consulatur. Sp.

COMPETERE nobis dicitur, quod iure possumus. Vide Gloss. l. damnum. in princip. de Damno infect.

COMPETITORES, qui in magistratibus, officijs, & honoribus petendis concurrunt. l. generaliter. §. spurijs. ff. de Decur.

COMPILARE, est facto impetu in quempiam grassari: quod propriè latronum est. Aliquando accipitur pro eo, quod est, aliorum scripta & inuenta furari. Paul. ad l. Iuliam pecul. l. sacrilegi. Sunt, inquit, sacrilegi, qui publica sacra compilauerint. Nebrifs.

COMPILATORES, sunt improbi spoliatores, ne pilum (telum intellige) quidem relinquentes in spoliatorum corpore. Tametsi alij à pilis, id est, uillis dictos putent: quibus, ut Alcianus notauit, syllaba repugnat. Transfertur & ad alios: ut haud iniurià dixeris etiam Compilatores, qui uel nomina, uel testimonia bonorum auctorum induxerint. Quèadmodum Festo, Compilare hereditatem, est fraudare, diripere. Neque tamen rectè dixeris, Compilauit libros, aut pecunias. Probè autem iuxta Roterod. Compilauit scrinia mea. Compilant serui dominos, *beymlich abtragen*. Vsum uerbi huius interpres nō percepit. Spieg.

COMPITVM, Albericus (inquit) locus est, ubi plures uia concurrunt. melius Seruius Virgilianus interpres: Compita (ait) id est, per quadriuiam, quæ Compita appellatur ab eo, quod multæ uia in unam cōfluunt. Quia uerò in compitis laribus sacrum anniuersarium fiebat, Compitalia dicta, dies ei sacrificio status. Quod & antè monuit doctissimus uir Sigismundus Gelen. Spiegelius.

COMPLANATA domus, id est, destructa, & solo æquata.

COMPLERE promissum, id est, præstare quod promiseris.

COMPLVIVM est, quo de diuersis tectis aqua pluuialis confluit in eundem locum. Festus.

COMPLVRES qui dicantur, uide Bart. in l. j. Si rector prouinciæ.

COMPONERE apud Pompon. in notissim. l. ij. ff. de Orig. iur. pro concinnare, ut facilè à lectoribus intelligeretur leges, quò pertinerent, quis usus earum esset in foro. Componere enim est multas res apta quadam cohærentia, & uelut harmonia simul ponere, cōiungere. Sic dicimus componi carmina, leges, ædificia, orationes. Idem paulo infrà l. eadem usurpauit composuerunt, pro constituerunt, annotante in restauratione Politicæ Old. Erant enim leges xij. Tabularum composita, seu in ordinem redactæ, antequam exponerentur pro Rostris. Spieg.

COMPONERE lites, pro concordare, ac bonas condiciones pacisci.

COMPOS mentis, id est, competentis animi, uel animi sani: uel potius, qui est in potestate mentis, cui (ut ait Cicero) regnum totius animi à natura tributum est. Compoti contrarium est, qui animus non habet in sua potestate, sed fertur affectuū arbitrio. l. iij. C. de Curat. furios. Sp.

COMPOSITO pro simplici utimur. l. uerbum reddendi. de Verb. sign. & contrā, simplici pro composito, Gloss. fin. rubr. Sol. matr. ubi Bartol. & Iason. Spieg.

COMPOSITO, aduerbialiter, hoc est, ex pacto. cuius oppositum est, non ex composito.

COMPROMISSARIVM iudicem eligere apud Callistratum, l. cum lege Iulia. ff. de Recept. Spieg.

COMPROMISSARIVS iudex, hoc est, in quo sit factum compromissum. Iudex editicius uerò dicitur, Guidaleto teste, quem una tantum pars elegit: ut apud Virgilium, Vel qui uenit ecce Palæmon. Spieg.

COMPROMISSVM, dicitur ipsa facultas arbitro data: tractum ab eo, quod uterque litigans simul promittat se arbitri sententiæ paritum, addita per stipulationem pœna. Hinc Compromissarius, in quem compromittitur. Sp.

COMPROMITTERE, est compromissum facere, id est mutuo promisso fidem suam obligare. *zusamen verheissen*. Spieg.

COMPROMISSVM plenum. Quære, Plenum compromissum.

COMPROMISSVM soluitur die, morte, acceptilatione, iudicio, pacto. Paulus in l. non distinguemus. §. summa rei est. ff. de Recept.

COMPVTARE, & simul putare, quo ad arbores: & existimare, siue iudicare significat, quā ad mentem refertur. Est & Connumerare, siue quod uulgò dicitur, computum facere, siue calculare. §. itē tria. in fin. Instit. de Excusat. tut. Sp.

COMPVLSORIALES literæ dicuntur iudeo, quoniam superior iudex cōpellere solet ad hoc inferiorem iudicem à quo appellatum est,

ut scripta seu acta iudicij edat. l. à Proconsulibus. C. de Appel. l. prolatam. C. de Sentent. & interlocut. omn. iudic. Spieg.

COMMUNE substantiuè, pro communi rei publ. rectè usurpant interpretes, autoritate Scq. uolæ, l. Imp. Alexander. de Appel. Sed & sic, indicante locum Asconio, apud Cicer. repetitur. Adiectiuū significat, quod omnium est: ut lex communis. iij. dist. c. erit autem lex. Spieg.

COMMUNE, est sanè ambiguitas in hoc uocabulo. Nam pro rerum communi & iure & usu, prorsus expulso proprio, usurpatur, & pro uoluntario rerum cōmuni usu, & quem docet iusticia, seu rerū publicarum ratio & forma. Itaq; cōmune substantiuum, pro cōmuni reip. autore Asconio: adiectiuum, quod omnium est, quasi omnibus consentiens significat. De communi, pro de bonis societate acquisitis, Cicero dixit: quod antè à Syluio interprete indicatum est. Spieg.

COMMUNIS opinio habet autoritatē, non rā quia multorū est, quā quod ratione nititur: alioqui fugienda est. Quæ, Opinio communis.

COMMUNIS prudentia. Lege, Prudentia communis.

COMMUNIS sensus ea ferè complectitur, quæ iuri naturali ascribuntur: id est, Budæo interprete, quæ natura docuisse nos creditur. Spieg.

COMMUTATIO status. Instit. de Capit. dimin. in prin. Vide, Capitis diminutio.

COMMUNIS usus est, in cuius obseruationem omnes consentiunt, unde tam citò conualefcere nequit, hoc est, citra decennium. Is quā uariè accipiatur, docent iuris interpretes. Spieg.

COMMUNIS usus loquendi, proprietate potentior est. l. anniculus. l. in usu. de Verbo sig. Tamen quod ex prudentum consuetudine obtinuit, non dubitandum, propter eorū autoritatem, propriè dici. Vide Vfus uulgatus. Spieg.

COMMUNICANTVR, pro conferuntur, seu, ut uulgò dicunt, communes fiunt, apud Paulum in l. j. Pro socio. In societate omnium bonorum, omnes res, quæ coeuntium sunt, continuò communicantur. Spieg.

COMMUNICATIO rerū fungibiliū, quia nihil aliud est quā relatio, ideo præceptor noster Zasius (quem illustris Baro à Tautenberg alicubi commēdat, ob ueterē & bene fundatam peritiam, ac etiam anxie diligentis censuram amplectitur) genus unū, & generatim in reb. fungibilibus esse dixit. Quod Apellus candidissimus cōmendat, ceu admodū uerè & probè dictum, si ad diuersitatem retuleris categoriarum. Spieg.

COMMUNIO rerū, hoc est, ut res ita unius sint, sicut alterius, post Aristot. improbat, & à Iurecōs. statuentibus legitimam rerum & dominorum diuisionem ut unusquisq; suum habeat, sitq; sua sorte contentus. Siquidem naturale iudicium facilè sentit, fieri non posse, ut homines infatiabili quadam cupiditate corrupti, fruantur communiter omnibus rebus. Fac. l. ex hoc iure. ff. de Iust. & iur. Vide Oldend. in Diuin. tab. Præcept. vij. Spieg.

CON, particula, nunquam præponitur uer-

bis, quæ composita sunt ex præpositione In. Nemo, teste Iouiano Pontano, unquam dixit Coinuenio, coinhareo, coinhabito, coindoleo, coinfero, aut aliud huiusmodi. Quamuis coinquino dixerint. Extat apud Imp. in fin. memorabilis l. si quenquam. C. de Epif. & cleric. Quære, Coinquino. Spieg.

CONARI, hoc est, niti & dare operam ut aliquid fiat, leuius est quā facere, Donato autore. Est tamē ubi conatus instar facti habetur, atq; punitur. Qua de re Felinus differit singulari tractatu, à nemine non magnopere probato Spieg.

CONATVS, est incumbens in aliquid studium, uel animi, aut corporis impetus. l. j. in fine. ff. Quod quisq; iur. Spieg.

CONATVS puniri oportet in his, quæ faciliter trahuntur ad perniciofa exempla. Nam à corruptente iam (quantum ipse potuit) perfecta res est. §. Sed etsi credat. Instit. de Oblig. quæ ex delict. nascunt. l. Si quis seruo. C. de Furt. & ser. corrupt. Alioqui in alijs delictis, quæ externum factum requirunt, quid obest simplex conatus? l. j. ff. Quod quisq; iur.

CONCAMERATIO, structura est fornica ta, siue testudinea. Labeo de Legat. iij. l. si cui ædes. Aliquod, inquit, conclaue quod supra concamerationem. Nebris.

CONCEDO, generale uerbum: unde nūm accipit à natura contractus, cui adiungitur. Vide Bald. in l. non ambigitur ff. de Leg. Spieg.

CONCEDERE, pro permittere, temporarium est: Cedere, perpetuum. Vide text. iuncta Glos. l. ad eum. ff. de Donation. Spieg.

CONCEDERE in fatum, pro mori. Alber.

CONCHA, apud mare rubrum & crescit, & coalescit. l. cum aurum. §. fin. de Aur. & arg. leg.

CONCHAE, pro testis concharū apud Martian. in litem pictoris. ff. de Fund. instr.

CONCEPTIO formularum non obseruatur, apud Paul. in l. actio. de Neg. gest. Spieg.

CONCEPTIO iuramenti, inquit Iuriconsult. in l. Iusiurandum. de Iureiur. si de qualitate eius fuerit inter partes dubitatu, in arbitrio iudicantis est. Et paulum infrā: Ideo si quid tale incidere, officio iudicis conceptio huiusmodi iurisiurandi terminetur. Hæc uerba interpretes explicat. Sed Budæus in prior. Annot. ea Accursium neutrobi intellexisse indicat. Spieg.

CONCEPTIS uerbis iurare, id est, dictatis à deferente iuramentum, & ex arbitrio adiurantis, hoc est, adigentis, ad iusiurandum pernotatis. Idem appellatur præire uerba iurisiurandi. Vide Bud. in l. Iusiurandum. de Iureiur. & Oldend. Actio. ix. Classe j. Spieg.

CONCEPTIS uerbis peierare, est in expiabili periurio sese contaminare. Bud. in l. Iusiurandum. Spieg.

CONCESSIO libellaria. uide, Libellaria concessio. Item condictus dies, qui ferè est idem quod status, hoc est, destinatus, defixus, & statutus per cōmune dictum. nam cōdictum in commune dictum, uel simul dictum dicitur, quasi decretum & constitutum, Pylade teste. Spieg.

CON-

C A N T E O.

CONCESSVM dicitur, sicut datum, legatum, donatum, quod deductis omnibus expensis reliquum est. l. non amplius. de Leg. j. Sp.

CONCILIATIO mutui per consumptionem dicitur, quum res uerè ad accipientem translata, ab eo statim in necessitatem suam uertitur, uel ex interuallo consumitur. Proinde quæ Dd. de natura cooperatæ, & non cooperante mutuo civili congerunt, mera somnia sunt, ut instaurator iuris Oldend. rectè monet.

CONCINNARE, est re effictis mendacijs, omnibus lenocinijs perpolire. sicuti is qui unguentis delibutus, madèri coma & capillo composito còspicitur. Hinc Vitiligator appellatur. Græcè *κράττης ἀνάνης*, quasi sectator litiū. Vide, Redemptor caufarum. Est item concinnare, aptè componere. Hinc Concinnatorius, a, um, res ad concinnandum apta. Paul. de Pen. leg. l. instrumentum. Vasa, inquit, còcinnatoria instrumèto non còtinentur. Quod antè Nebriss. monuit. Sp.

CONCINNATORES litium, quorum Vlpianus meminit de Offi. Procon. Alexàder Neapolitanus interpretatur eos, qui nouas lites simulatis captionibus & cauillis improbis in longū ducere moliūtur, cū eis iure agere nō liceret.

CONCIO legitima dicebatur apud Roman. quæ fixa stataq; erat: atq; hæc ter in mēse fiebat. Budæus in l. ult. de Senat.

CONCIPERE iusiurandū, quid sit, ex uerbis Taciti intelligere possumus, lib. ij. Referunt illa à Budæo in Annot. prioribus. ad l. Iusiurandum. de Iureiur. Spieg.

CONCIPERE actionem in bonum. Papinian. de Sep. uiol. Dixi eum rectè ea actione experiri, quæ in bonum & æquum concepta est. id est, Budæo exponente, qua actione qui experitur, ita intendere petitionem potest, ut non ultra petat, quàm quod præstari & æquum & bonum est. Obseruandum autem, quod Scæuola Conciipiendi uerbum, tota lege Gallus, pro formare usurpauit, nec à proprio significato recessit. Vnde sunt qui parū probant, quod Glos. concipi, pro intelligi, & Dynus pro elici, siue còprehendi interpretentur. Spieg.

CONCILIATVS, aliquādo pro empto accipitur. ut apud Terent. in Eunuch. Prodi malè conciliate. pro, magno empte. Omnis enim conuentio Conciliatio appellatur, ut docet Donatus. Spieg.

CONCILIVM, quod Græci *σύνδολον* appellant, est legitima uirorū ex diuersis locis & prouincijs idoneorum, propter id quod in republ. passim controuertitur, nomine totius reipubl. ab eo cuius interest uocata congregatio, modis quibus oportet ac conuenit hoc ipsum, de quo controuertitur decisura, uel de ipso saltem consultura. Particulas huius definitionis pulchrè declarat Frid. Naufea lib. j. Rer. Concil. Spieg.

CONCILIVM, conuentus populi, non à consilio siue à consensu, ut Festus existimat: sed à concalando, hoc est, conuocando populum in unum locum. Spieg.

CONCLAVE, locus in domo secretior. Vlp.

de Vent. inspic. l. In quo, inquit, conclauis mulier paritura erit. Item Neratius, de Dam. infect. l. quod Cornelius. Conclauis, inquit, binarum ædium. Nebriss.

CONCRATITIVS paries est Papiniano, in l. Si fratres. §. item si communem. Pro socio, qui Latine propriè Intergerinus appellatur, qui à uicinis constructus, ueluti intergerit, id est, communiter gerendo est. Vide Vitru. Spieg.

CONCUBINAB appellatio, Masurio honestior uidetur quàm Amicæ: quod Accursius non recipit: ignarus planè, Concubinæ nomenclaturam apud ueteres inhonestam non fuisse: solūq; sic appellatam, quæ extra legis pœnam, & sine metu criminis haberetur. at Amicæ nomē, quascunque meretrices continebat. Cætera Alciatus de Verbor. sign. Spieg.

CONCVLCATIO. Vide, Perissologia.

CONCVPISCENTIA, est tam bonarum quàm malarum rerum appetitus. Concursum partes habere. l. j. §. interdum. ff. de Vsufr. ad cresc.

CONCVRSVS, sæpius de personis, quàm de rebus inanimatis dicitur. Exemplum prioris extat in l. idemq;. ff. Qui pot. in pig. hab. posterioris in §. fin. Instit. Si quad. paup. fec. dic. Spieg.

CONCVSSIO dicitur, quasi commotio totius animi ob aliquam imminuentem uiolentiā. Porro còcutio, à con, & quatio, mutatis in còpositione literis, significat, ppriè, totū moueo iniiciendo terrorem. Alberic. Còcussio, est crimen, inquit, cum quis officialis, à subditis per metum extorquet, aut non facit iusticiam, nisi pecunia recepta: uel aliquid ultra salarium debitum extorquet: uel cū quis accusat, uel ab accusatione desistit propter pecuniam. Sanè quod còtra leg. Iul. repet. turpiter datum est iudici, cuius & manus & oculos innocentes esse oportet, nulla usu capione acquiritur illi, uel hæredibus eius. Idem dicendum est de uèditionibus aut locationibus, pluris, minoris'ue eo nomine factis: quoniam irritæ sunt, nec ullo tēpore confirmantur. l. quod contra. ff. ad leg. Iul. Repet. l. bonæ fidei. in princ. de Acq. rer. dom. Quare autem leges tam uehementer execrentur corruptum animi iudicium in magistratib. eleganter tractat Iustin. in Aut. ut Iud. sine quoq; suffrag. §. considerauius. Spieg.

CONCVSSIO sordida. l. j. §. qui autem. in fin. ff. de Calumniat. Alberic.

CONCVSSIONIS rei sunt, pœnaq; legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accusationem innocentium coierint. l. ij. de Concus. Verba autem eodē in loco, scilicet, Qui'ue ob denunciandum, uel non denunciandum testimonium acceperint, ab Accursio intellecta non esse, minus mirum est, cum etiam à paucis percipiantur. Ea Budæus explicat. Spieg.

CONDEMNARE, pro condemnari facere. l. furti. §. mandati. ff. de His qui not. infam. Sic accipi à Suetonio adnotauit Erasim. Est uerò idem quod damnare, quod nunc genitiuo, nunc ablatiuo, sine præpositione iungitur: aliquādo etiam sine his ponitur. ut, Tanti condēnari, eodem scelerè, de ui, ex edicto. Spieg.

CONDEMNATVS, inquit Iurifcons. accipere debemus eum, qui ritè condemnatus sit, ut sententia valeat. l. Si se non obtulit. §. condemnatum. ff. de Re iudic. Spieg.

CONDICERE, prisca lingua denunciare est. §. appellamus. Instit. de Action. iungiturq; dariuo. ut, Condicto tibi pecuniā. l. si indebitum. in prin. ff. Rem rat. hab. In actionibus enim quibus aliquis personaliter conueniebatur, solebat coram aliquo qui attestaretur, condici & conueniri, qua die in iudicio sistendum esset. Vnde Condições, Personales actiones generaliter dictæ sunt. Item condictus dies, qui ferè est idem quod status, hoc est, destinatus, defixus, & statutus per commune dictum. Nam condictum, in commune dictum, uel simul dictum dicitur, quasi decretum & cõstitutum: Pylade teste. Iulianus pro repetere aliquid, usurpat: Si alienam, inquit, rem mortis causa donauero, eaq; usura parua sit, uerus dominus eam condicere non potest. Paulus pro cõtradicere: Hic scit, ait, posse sibi condici, si conualuerit donator. Zasius annotat, Cõdicere furtum à fure, esse actione personali petere rem actione rei persecutoria, & non famosa. Instit. de Action. §. Pœnales. Porro proditū est, neminem rem suam, nisi furi condicere posse, ut dicit Vlpian. l. fin. ff. de Vusufructuar. quem ad cau. Spieg.

CONDICTIO cum c, à uerbo Condicto, pactionem actionemq; significat. Vnde Cõdictio, inquit Caius, & Vendicatio, ad rei recuperationem pertinent. Sine c, à Condo, conditio, fors, dispositioque tum rerum, tum temporis dicitur. Vnde frequens apud Iurifcons. locutio, sub conditione stipulari, pendente item conditione, & similia. Spieg.

CONDICTIO olim erat certa quædam agendi solennitas, cuius meminit Alciat. in Comment. de Verbor. signific. Hodie nihil est aliud, quàm actio in personā. Camerarius Pabenberg. annotauit, conditio, peculiare uerbum iuris Ciuilis. Spieg.

CONDICTIO certi, quæ nihil aliud est, quàm actio personalis, competit ex mutuo, & ex omnibus contractibus. l. certi conditio. in prin. & §. quoniam igitur. ff. Si cert. petat. cond. Itaq; superuacaneè se torquent, qui disputant, utrum alia sit certi conditio generalis, & alia quæ ex mutuo competit. Adi Old. Spieg.

CONDICTIO ex lege, id est, actio personalis ex lege, datur contra executores magistratum, qui plus debito, plus iusto exigunt à litigatoribus, concutiunt miseros. Zas. in tit. Instit. de Act. §. quadrupli.

CONDICTIO ex l. omni modo. & l. scimus. C. de Inoffic. test. conceditur liberis, quibus aliquid, minus tamen legitima in testamento parenrum relinquitur. Ea igitur agendum ad legitimæ supplementum, cessante querela & expugnatione testamenti. Spieg.

CONDICTIO ex l. si quando. in fin. C. de Testibus. competit aduersus iudicem non admittentem iustas, ac ad rem facientes probationes litigantium. Spieg.

CONDITIONEM pèdere magis, quàm inpendenti esse dominum, quando dicendum, explicat Iurifcons. §. fin. l. arboribus. ff. de Vusufruct. Spieg.

CONDICTIO Triticiana, siue triticiana, Veteres Tritici appellatione intellexerunt opes terræ, cum omnes consisterent in pecorib. & culturis terræ. Hinc dicta, teste Oldend. Triticiaria conditio, qua omnes res nobis debitæ, siue certæ sint, siue incertæ, siue immobiles sint, siue soli, siue corporales, siue incorporales, ut In usus fructus. Seruitutes rusticæ uel urbanæ petuntur, excepta pecunia numerata: quæ cum certa debetur, habet suam condictionem. l. j. ff. de Condict. Tritic. Commentatoribus nominis ratio non satis cognita. Spieg.

CONDITIO, qualitas ea dicitur, qua aliquid condi, id est fieri actum est. Alciat. in l. debitori. C. de Pact. Vel,

CONDITIO dicitur, cum quid in casum incertum, qui potest tendere ad esse, & ad non esse, confertur. Ferr. Instit. de Verb. obligat.

CONDITIO uera, intelligenda ea est, quæ omnino incerta est, ante cuius euentum non oritur obligatio nec actio. Spieg.

CONDITIO diuiditur in eam quæ est facti, & eam quæ est iuris. l. multum interest. de Condi. & demonstr. Vbi sic inquit Iulianus: Multum interest, conditio facti an iuris sit. Nam huiusmodi conditiones, **SI NAVIS EX ASIA VENERIT: SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT**, quauis impletæ sint, impediunt hæredem, circa adeundam hæreditatem, quandiu ignorat eas impletas esse: quæ uerò ex iure uenient, ex his nihil amplius exigendum, quàm ut impletæ sint.

CONDITIONEM hanc, Si cælum digito non tetigeris, impossibilem, negatiuam Commentatores appellant, in l. in illa. de Verb. oblig. cum rectius (Alciat. ait) necessariam conditionem dicerent, quæ pro pura habetur. Nisi fortè de eo cælo, de quo oxymorum ridiculum ænigma confinxit Virgilius: Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Treis pateat cæli spaciū non amplius ulnas. Quid hoc in loco significet cælum, explicat Alciat. cap. xvij. lib. j. Parerg. Spieg.

CONDITIONES querere, adulteræ, infamesq; fœminæ sibi dicebantur, quæ homines bene mentulatos sibi adsciscerent, magnis etiam inuitatos præmijs. Egnat. in Capitolinū, & Lampridium annotauit. Viues autem, Conditio, inquit, in fœminis est coniugium: unde querere conditionem, & inuenire conditionē filiæ. Hinc apud Iurifconsultos in uerbis repudij erant & illa, Conditione tua non utar. Spieg.

CONDITIONEM remittere. Oppo. Conditionem manere alicui, l. ei qui furti. ff. de Furt. Oldend.

CONDITIONIBVS stare, est tenere pacta: cui contrarium, à conditionibus fugere.

CONDITIO seruitutis, id est status, fortunæ. l. ult. §. fin. de Ædilect. Variè autem usurpatur.

tur. Est enim conditio idem quod modus, ratio, lex, pactio, pactum, fortuna, status, locus, ius, causa. Spieg.

CONDITIO, à demonstratione hoc differt, quòd demonstratio plerunq; factam rem ostendit, conditio futuram. l. Si nominatim. ff. eod.

CONDITIO libertatis leuissima ea intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior & durior sit. l. In facto. ff. eo. tit.

CONDITIO qualis posita fuerit, multū interest. Nam aut in præteritum concipitur: ueluti, Si Titius consul fuit. Aut in præsens: ut, Si Titius cōsul est. Aut in futurū, Si Titius cōsul erit. l. Cū in secūdo. ff. de iniust. nupt. irrit. fact. testam.

CONDITIONVM quædā sunt, quæ quandoq; impleri possunt etiam uiuo testatore. Quædam sunt, quæ non nisi post mortem testatoris. l. Conditio. ff. eod. tit.

CONDITIO, causa, status, idem penè sunt re ipsa.

CONDITOR, qui aliquid componit, uel rei alicuius autor: ut, Conditor legum.

CONDITORVM, id est, sepulchrum. Catanæus ostendit exempla Comment. vj. Plinian. epist. Spieg.

CONDITVRA, quod ferculis, alijsq; esculentis condiendi gratia adhibetur. Vlp. de Trit. & uino leg. l. Si quis. Quod potius condituræ loco fuit. Nebriss.

CONDITVM, pro abscondito, id est, quod absconditè seruatur in aliquo loco. Paul. Diuersam autem esse causam eorū, quæ in condito essent. Item paulò suprā in themate, Si quæ in condito habuerat paterfamiliās. l. Osidius quidam. de Legat. iij. condituum uerò dicitur, quod seruari potest sine læsura. Spieg.

CONDVCRE dicitur is, qui precium accipit pro re aliqua faciēda, quod Redimere etiam dicitur. Vlp. Si quis seruū docendum conduxerit. Sic & apud alios Iuriconsultos reperies. Sp.

CONDVCT, in tertijs personis pro utile est, notius quàm ut exēplis probari debeat. Sp.

CONDVCTORIÆ operæ, quæ conductæ sunt mercede.

CONDVCRE numo uno, donationis instar inducit, ait Vlp. l. si quis. ij. ff. Locati. Est autem, teste Old. prouerbiale secundum ueteres, sicut nunc dicimus, fragmento panis uel pomi locare aut uendere: significantes donationē potius esse, quàm alium contractum. Spieg.

CONFARRATIO, genus sacrificij erat, quod fiebat inter uirum & uxorem, in signum coniunctionis: sicut Diffarratio, in signum dissolutionis. Spieg.

CONFERRERE pedem, antiqui dicunt, quod nos ad punctū uenire dicimus & iungere, Neber zu der sach kommen: quod non faciunt fugitantes litigatores. Bud. in l. posteriore. de Orig. iur.

CONFERRERE in publicū, Schatz zu samētragen. Vnde qui pecuniam sic contribuebant, collatores dicebantur. Et collatio appellari consuevit indictio. Indicare enim, est denūciare. l. libertus. ff. de Oper. liberto. Qua de re tractant tit. C. De

collatione æris. De collat. donat. De collat. fūn. fiscal. De indict. Vnde legitur Machabæo. Vir fortis. Iudas collatione facta, duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolymas.

CONFERRERE dotē uel alia bona, vider brin gen. Vt C. de Collat. bon. & ff. eod. tit.

CONFESSA res, pro clara, manifesta, & de qua nulla est controuersia.

CONFESSIO extraiudicialis, quæ fit apud probos & fide dignos homines extra iudicium. Hæc in plerisque casibus suum adfert robur, ad probandam intentionem actoris. Vide Bart. in l. generaliter. C. de Non num. pec. Spieg.

CONFESSIO nō nocet absentibus nec uocatis. l. fin. ff. de Interroga. l. certum. §. si quis absente. ff. de Confess. Bart. in l. pen. ff. de Duobus reis constit. item C. Res inter alios acta uel iudicata alijs ne noceat.

CONFESSIO coram notario facta habetur pro scriptura in fideiussione, iudicio fisci. l. penultima. C. de Fideiussoribus.

CONFESSOR, non is qui peccata alterius, ut imperitum uulgus appellat, sed qui propria cōfiteatur rogatus, uel etiam inuitus, per tormentum. l. seruos. C. ad Leg. Iul. de ui.

CONFESSORIAM actionē Iurisconf. appellat persecutionem ex Leg. Aquilia, in l. inde Neratius. §. ult. Ad Leg. Aquil. aduersus confitem damnum à se datum: ad differentiam negantis, quem oportet probando conuincere. Spieg.

CONFESSVS in iure, hoc est, in loco ubi ius redditur, pro iudicato est: quia quodammodo sua sententia damnatur, Paulus inquit, in l. j. de Confess. & Imper. Antonin. l. unica. Codice eod. Spieg.

CONFESSVS Iurisconsulto uidetur, qui monitus tacet. l. de ætate. §. nihil interest. §. qui tacuit. de Interr. action. Alberic. Varroni est qui falsus est, quod ab eo quæsitum est.

CONFESTIM, hoc est, intra quatuor menses. Sic enim interpretatur Bartol. in l. presbyteros. C. de Episcop. & clericis. Spieg.

CONFICERE rationes, in l. j. ff. de Tut. & rat. distrah. ut apud Cic. lib. j. Offic.

CONFIDBIVS SORES in l. fideiussoris autem. & l. uidelicet. ff. de Pact.

CONFIDENTIAM esse uitij, nec Archid. ignorauit, cap. j. circa fin. de Elect. lib. vj. Fidentia semper est laudis. Confidens autem, mala consuetudine loquendi, in uitio ponitur: ductum uerbum à confidendo, quod laudis est. Insulanus. Idem indicat, quo loco Cicero secutus est consuetudinem. Spieg.

CONFINIS ager, qui eodē loco finit. Confinium, terminus agrorum. Instit. de Rer. diuis. §. ex diuerso. Adde §. fin. l. iij. ff. Fin. regund. Spieg.

CONFINE S fundi, uide Terent. Clemen-tem in l. si cui fundus. ff. de Legat. ij. & infra, Mala uicinitas.

CONFIRMATIONE priuilegiorū quamuis nihil noui concedi uulgatum sit: l. ex uerbis. ff. de Donat. inter uir. & uxo. est tamen ubi confirmans aliquid dat. l. lege obuenire. ff. de Verb.

fig. ex Alberic. Spieg.

CONFISCARE. Ascon. Quia maior summa est pecunię publicę, quàm priuatę, factum est, ut Fiscus pro pecunia, & inde Confiscare dicatur. Inuenitur hoc uerbū & ad homines translatum apud idoneos autores. Quamuis, Insulano teste, à quibusdam deuitatur, potius scribentibus, in ærarium publicum redigere, uel fisco applicare: tametsi Plin. in Panegyrico ad Traianum, distinguit *Ærarium* & *Fiscum*. Cic. usus est uerbo publicare, pro confiscare. exempla idem in Obser. suis indicat. Catanæus non negat interdū confundi, monens tamen: Viderint, inquit, qui crediderunt ærarium & fiscum idem esse. Spieg.

CONFITERI. Donatus in Adelph. Terent. cōfiteri & indicare ita distinguit: Indicat, inquit, is qui de se uolens aliquid & de alijs etiam prodit. Sed confitetur, qui de se tantū, & qui inuitus. Interpretes tam ad eam quæ à uolente fit, quàm quæ per tormenta exquiritur confessio-nem, referunt. Vide Gloss. in l. seruos. C. ad leg. Iul. de Vi, super uerbo, Cōfessionibus. Porro obseruauerunt eruditiores nonnulli uerbum *Confiteri* à Cicerone alijsq; frequentius ita usurpari, ut dicant cōfiteri de scelere, nō scelus: quemadmodum accusare, defendere, damnare de Furto, de Repetundis, de Ambitu, dicimus. Spieg.

CONFLAGES dicuntur loca, in quæ undique confluunt uenti. autor Festus.

CONFLARE æs alienū, translātē pro cōtra here debitū, facereq; se debitorē alienę pecunię.

CONFLATAE arbores, pro ruptis. in l. fluminum. §. item apud. ff. de Dam. infect.

CONFLATVM uas, id est, compositum. Instit. de Rer. diuis. §. ex aliena.

CONFLVENS, est alueus, in quē duo plura uel flumina conueniunt.

CONFOEDASTI apud ueteres dicebātur fœdere coniuncti, *Bundtgnossen*. Vide Festum.

CONFRATER, nihili uox est: pro eaq; dicendum, frater uel consors. Insulan. monuit. Sp.

CONFRINGERE nauim, id est, naufragium facere.

CONFORMARE, pro asseuerare. l. testium. ff. de Testib. De hoc uerbo uide quę referuntur à Gloss. in l. & quia. ff. de Iurisd. om. iud. Bart. p. conseruare, idem uerbum exponit in Extrau. de Treuga. c. primo.

CONFVNDERE, id est, commiscere. §. si duorū. Instit. de Rer. diuis. ut confundi pro commisceri, apud Iuriscos. Quorū exempla Alberic. indicat. Spieg.

CONFVSA, quo distent à commistis, Gloss. differit in l. si frumentū. §. idem scribit, si ex mel. in fin. ff. de Rei uendic. Alber.

CONFVNDENDVM dolo malo argētum curare. uide Paulum in l. iij. ff. de Rei uend. Sp.

CONGIARIVM, sportula erat quam diurni cibi nomine, comitibus, anteambulonibus, affectis stipulatoribusq; suis, potentiores ciues distribuabant. Congium, uini mensura, sextarios sex capiens. Paul. de Fund. instru. l. tabernæ. Vnde, inquit, aræ, & cōgiaria, sextaria. Nebr. Vide

& Donarium, & Peristeuma. Congiarium est etiam donum quod Princeps priuatim dat alicui.

CONGRESSVS & congressio, sunt infra consuetudinem assiduam, & minus quiddam quàm familiaritatem sonant. Exemplum habes apud Insulanum è Cicerone petittum.

CONGLVTINATI libri apud Vlpia. item malleati & ornati, de Legat. iij.

CONIECTOR est is, quem uulgus diuinatorē uocat.

CONIECTVRA. Hac exquirimus, sit ne in rerum uniuersitate res ea, de cuius natura quæritur. deinde quæ eius origo, causa ac immutatio: ut, Sit ne ius gentiū, quæ eius origo, qua causa à iure naturali dissentiat, toto tit. ff. & Instit. de Iustic. & Iur. Habetur autem coniectura (quatenus ad forēsem usum attinet, potissimū in his quæ clandestina sunt) potior, quàm stricta uerborum significatio habetur. l. cum proponebatur. de Lega. ij. Vide l. continuus. §. cum ita ff. de Verb. obli. & l. apud antiquos. C. de Furtis. Quibus uerò ex causis assumatur, colligit Alciatus mox ab initio Commentariorū de Verb. sig. Sp.

CONIICERE in carcerem. l. fin. ff. de Custod. reor.

CONIUNCTA sunt bonis, & commoda & incommoda hæreditaria. l. j. de Bon. possess.

CONIUNCTA pro disiunctis ponuntur, quando ex re ipsa, uel argumento de quo agitur, aliud iudicari equum est. Aliās coniunctiue significatio est, ut cōiungat: & utriusq; coniuncti concursus requirit. l. si hæredi. de Condit. instit. Spieg.

CONIUNCTAB tabernę quę dicantur, declarat Iurisc. in l. j. de Seruit.

CONIUNCTI in legato unius personę potestate funguntur, ut ait Vlp. in princ. l. planē. de Legat. j. Spieg.

CONIUNCTIM, separatim. l. j. ff. de Vusufruct. ad cresc.

CONIUNCTI sunt, quos & nominum & rei complexus iungit. l. triplici. de Verb. sig. Hæc Pauli uerba singulariter obseruanda censuit Zasius: ut quæ, ut ipse ait, cōmunes errores potenter prosternant. Nam ex eis apparet, coniunctos re & uerbis, re ipsa tantisper connecti, ut etiā nominis complexu uniantur: quod certē à re coniunctis prorsus abhorret.

CONIUNCTIO realis, quæ re per se, hoc est re ipsa sic coniungit, ut oratione & uerbis omnino separet. l. re coniuncti. de Leg. iij. respon. ij. ut si institueretur Titius hæres in solidū, & deinde Caius in eadem hereditate in solidum. Spieg.

CONIUNCTIO uerbalis, quod ita coniungat, ut etiā à re prorsus non separet. d. l. re cōiuncti. eod. respon. Nam in ea copula uerbo quidem unit, ceterum re ipsa diuidit, ut si legetur fundus Ciceroni & Salustio equis partibus, paria de heredis institutione dixeris. l. Meuiō. in princip. de Leg. ij. Spieg.

CONIUNX, & coniugium, à communi iugo dicuntur: metaphora ducta à bubus, eodem assuetis iugo, quos posteaquam concordēs reddidit assuetudo, cōmodē ferunt iugū. hæc Eras-

mus.

mus. Et Laur. Abstemius in de Obscuris erroribus sentit Græcorum exemplo potius à coniugio, quàm coniungo, Cōiunx derivatum esse, & n literam in extrema nominatiui syllaba non habeat. Spieg.

CONNIVENTIA, est patientia accommodantium, ac uidere se dissimulantium. Pro consensu accipitur in l. si quisquis. C. de Postul. Sp.

CONNIVENTIBVS oculis, prouerbiali figura protulit Vlpia. in l. is qui suis. de Manu. id est, per dissimulationem: cum is qui uidet, oculos interdum claudit, dum perspicere non curat. Sic corrupti iudices in causa conniuent. Hallucinamur, inquit Eras. imprudentes: Cæcutimus nolentes: Conniuemus data opera. Sp.

CONNUBIUM, ius legitimi matrimonij, inquit Seruius. Diuus Paulus cōnubij honorabilis nomine, innuit thorū immaculatū: hoc est, ut ipse ille corporum contactus, qui uitari nō potest (ut uerecūdē dixit magnus noster Erasmus) sit castissimus. nam quidquid pertinet ad abominandas libidinum species, nec maritus ius habet ab uxore petendi, nec uxor tenetur obsequij lege. Spieg.

CONQVIRERE, pro inuestigare, in l. congnit. de Offic. præsid.

CONSANGVINEI. Lege, Consobrini.

CONSANGVINITAS, attinētia personarum est: ex eo proueniēs, quod una descendit ab alia, uel ambæ ab eadem. Est enim uinculū personarum ab eodem stipite descendentiū, carnali compage factum, quasi sanguinis unitas.

CONSANGVINITATIS, itemq; adgnationis iura à patre oriuntur: Proximitatis à matre, à fratre. Vlp. l. si spurius. ff. Vnde cognati.

CONSCIENCIA nihil aliud est, q̃ secretū & infallibile facti nostri iudiciū, & mille testes, ut dici solet. Cum insculpsit nobis Deus per creationem notitias & leges naturales, remittit nos ad cōscientiā: quā scit ita se formasse, ut dictaret omnia faciēda & uitanda, incipiēs primū à seipsa. Huc pertinet illud Dñi, in se cōplectēsummā diuinorū præceptorū, memorabile uerbum: Omnia quęcūq; uolueritis ut faciāt uobis homines, sic & uos facite illis. Hoc gētes etiam, per industriā innatā, cognouerūt: ut Oldēd. monuit, allegans Tit. 2. Quod quisq; iuris in alium statuit. Itē, Nosce teipsum. Cuius sententiæ post Cicer. Eras. noster in Chiliad. meminit. Porro iudex cōscientiā suā, & manifestæ rei ueritatem sequi debet: imō non habet quod tutius sequatur in omni re. Vnde, ut rectissimē idē dixit Oldēd. Qui tradunt duplicem in iudice conscientiam, nihil aliud docent, quàm ipsam fallendi artem & æquitatis euerfionem. Spieg.

CONSCIENCIA ductrix apud Paul. in l. qualem autem. ff. de Recept.

CONSCIUM ab eo qui simpliciter sciuerit, differre arbitratur Alciatus: ut conscius is dicatur, qui eiusdem consilij & particeps est. l. utrum. iuncta l. ij. ff. ad l. Pompeiam, de Parricid. Sp.

CONSCRIPTAE rationes. l. j. §. officium. ff. de Tut. & rat. distrab.

CONSCRIPTIO, pro inuentario. Archid. CONSENSVS liber nō est, qui alieno pendet ab arbitrio.

CONSENSVS est quadruplex, scilicet negligentia, consilij, cooperationis, & autoritatis, aut palliatiōis, uel defensionis. Et primō & secūdō, cōsentiens minus punitur q̃ faciēs, tertio æqualiter, quarto uerō plus. Vnde: Cōsensus spernit, suadet, iubet atq; tuetur: Hic minus, ille minus luit, hic æqualiter, hic plus. De hoc glossa optima in c. j. de Off. dele. super uerb. Pari pœna.

CONSENTIRE est in unam sententiā conuenire. Item, simul & in præsentia sentire. l. consensu. ff. de Action. & oblig. Spieg.

CONSENTIRE non dicuntur, qui uel errant, uel coguntur. l. ij. ff. de iud. l. si per errorem. de Iurisdic. om. iud.

CONSENTIRE omnes, cū temperamēto accipiendū est. l. ij. ff. de Rit. nupt. l. inter omnes. ff. Qui satisfacere cog. Sp. (Quod iussu.

CONSENTIT, qui subscribit. Gloss. l. j. ff.

CONSENTIRE in iudicem quādo dicantur partes, disputant Dd. in l. si conuenerit. ff. de Iurisdic. om. iudic. ac post longam disputationem, Hegondorphino teste. omnes uerē in hoc conueniūt in iudicē cōsentiri bifariam, partim li tem contestando, partim proponēdo exceptiones dilatorias. Ad Bart. hoc loco. Spieg.

CONSENTIRE iurisdictioni uidetur, qui sciunt se non esse subiectos iurisdictioni eius, & in eum consentiunt. l. ij. ff. Vbi quis ager. Spieg.

CONSENTIRE prædictioni. Vlpian. l. ult. Naut. caup. stab.

CONSEQUI, pro adipisci. Paulus: In lege enim Aquilia consequimur, inquit, & amisisse dicemur quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur. Spieg.

CONSEQUENTIAE hæreditatum. Vlp. in l. ij. in prin. de Legit. tut. Alber.

CONSEQUI propriè est, quod barbari dicunt à propè sequi. Vlp. in l. j. de Separat. consequuturi, pro adepturi, ut alij usurpat.

CONSERERE manum dicimur cum hoste, strey. Inde tracta est appellatio iudicialis, Manu confertum: quoniam & in iudicijs digladiari uidemur. Lege inferius, Ex iure manu confertum uocari. Spieg.

CONSERVATOR, iudex est datus ad defendendum aliquos contra manifestas iniurias, iudiciali indagine non utens. de Of. deleg. c. statumimus. lib. vj.

CONSILIVM, uel à cōsulendo dicitur, uel quod in unam sententiā, plurium mentes in unum consiliant & cōueniant. Sed à silentio credibilius dictū putatur, quo maximè inuenitur. Aliā significatione dicitur locus in quo fit consilium: collata ab eo quod fit, in id ubi fit. l. penult. §. fin. ff. de Iust. & iur. Explicat & Gloss. aliās huius uerbi acceptiones in §. eadem. Instit. Quibus ex caus. man. non licet. Spieg.

CONSILII appellatione in fideicommissio non uenit nepos, cōmuni magis Dd. conclusione, teste D. Bellon. Consil. quinquagesimo. Sp.

CON-

CONSILIARIUS, qui dat consilium. Item autor aut præscriptor alicuius rei. Paul. de Offi. Adfess. Consiliarijs, inquit, eo tempore quo adfident, negocia tractare in suum quidem adiutorium nullo modo concessum est. Dd. rectè existimant hoc officium ualde periculosum. Spieg.

CONSILIVM exercere apud Vlp. in l. ij. de Offic. eius cui mand. congregare adfessores significat (*Rats fründ, schæffel, beyseßer*) non autem, ut quidam imperitè putat, aduersus uerissimam Alciati & Salomonij sententiã. Nã cõsiliũ per s. p. cœtu iudicũ à Cicerone sæpè dici inuenias, qui & exercere iudicium frequenter dixit. Quis aut nescit, modò legerit Iuriscõsultorũ respõsa, proconsules & præsides prouinciarum, quum pro tribunali ius redderent in grauiorib. causis, studiosos iuris, hoc est adfessores, comites habuisse, à quibus consilio adiuuabantur. Sentit autem Vlp. quum exercere cõsiliũ, hoc est, cõuocare adfessores, & sententiã rogare, *fragen vmb vrtheil*, ad ordinariũ solũ pertineat: is cui mandata est Iurisdicctio, nõ potest cõsiliũ exercere. Vide Albutiũ discipulum, pro magistro Dn. Alc. Sp.

CONSOBRINI dicuntur duarum sororum filij, quasi consororini: possunt & duorũ fratrum filij hoc nomine uocari, licet ij uerius Consanguinei dicantur, uel Patruales. Instit. de Grad. §. quarto gradu. & p. pleriq.

CONSOCIARE, qui rentur parũ Latinam uocem esse, non mediocriter decipiuntur, teste P. Victorio. Spieg.

CONSOLIDATIO appellatur, si usufructuarius adquisierit proprietatem, tunc confunditur & finitur usufructus. Spieg.

CONSOLIDATVS usufructus, apud Vlpian. §. fin. l. iij. & l. idem. de Vsufruc. ad crescitum alibi. Spieg.

CONSOR casus, pro simili.

CONSOR, eiusdem fortis & conditionis. per metaphoram, quibus lis communis est, confortes appellatur. Tit. notus est in Iustiniani Codice, de Consort. eiusdem lit. Spieg.

CONSORTEs accipiuntur quandoque in iure pro agnatis, uel ijs qui dominijs participes sunt. Vide Bald. in l. dudum. in fi. C. de Contrah. empt. Spieg.

CONSORTIVM cum ancillis, nullum autem matrimonium erat iure ciuili.

CONSPIRATIO, quia ferè nunquam non dolosè censetur, ideo seuerè lex iubet uindictari. Sed & Imp. Adrian. priuatim quoq; statuit, uindictari scelus aduersariorum quibus opprimitur litigantis innocentia. l. diuus. ff. de Re iud. Sp.

CONSPIRATIONEM, inter malos esse uolunt pleriq; confederationem. Vnde grauisimum crimen iure nostro censetur. Albericus tamen indicat, quibus locis etiam intelligatur esse inter bonos: sicuti idem Ciceronis uerbis demonstrat Insulanus. Spieg.

CONSTAFOLARIOs, dictione ex Latino, siue Gallico, & Germanico conflata, hodieq; constofeleros uocant Germani, præsertim qui ad Rhenum habitant, assessores iudicij, decurio-

nes, *die constofler*, olim à Stafolo Comitum, hoc est, iudicis fiscalis, quæ uox Germanis gradum significat. Sic enim illi tribunal iudicarium innuebant, à gradibus, per quos ad id ascēditur, quando solent editiore loco sedere iudices. Et erant olim sub Francis omnes prouinciæ Comitum, qui Germanis Graphiones dicuntur, hoc est, iudicum fiscalium districtibus distinctæ. Vnde & tribunal Prætoris uocarunt *Staffelsteyn*. In antiquissimis priuilegijs Nouientēsis Abbatie, quæ Ethico Germaniæ primæ dux, non procul Selestadio, assentiente uxore sua Bertsuinde, constituit, legimus: Vnde *sol dirre hof han zuuene staffelsteyne, unde eynen stock*. Deprauatus locus est, in impressis Ripuariorum legibus, titulo, de Interuatione, in his uerbis: Si autem extra regnum supra (lxxx. subaudi, noctes) ad Regis stans possum, uel ad eum locum ubi Mallum est, autorem suum in præsentem habeat. Tu pro stans possum, scribe, Stapfolũ. Rursus inferius titulo, de Re propria: Si quis caballum, hominem, uel quamlibet rem in uia proprijerit, aut rem secutus fuerit, per tres Marcas ipsam ostēdat, & sic postea ad regis stabulum. Vbi legi debet, ad regis Stafolum. Recensuimus autem eius Legis sinceriores lectionem ex Codice Vormaciensi manuscripto. nam impressus libellus hic omnino corruptus est, habens in titulo, de Reprobis, cum debeat esse, de Re propria. Quo uocabulo, malè Latino, res aliena in proprietatem uindicta, intelligitur, id quod in bello captis rebus euenire solet. Siquidem Gallicus sermo Prifum nominat, quod belli iure publicatũ est, & depredationi obnoxium: quasi dicas, prehensum, siue prensus. Ex Rhena nicis Obseruationibus. Spieg.

CONSTANS pro graui, in l. obseruandum, de Offic. præsid. pro firmo, in definitione iusticiæ. Instit. de Iustic. & iur. Spieg.

CONSTARE dicitur testamētum, quod infirmari non potest. Cum dadi casui iungitur, est constantem esse & perseverantem. Significat & manifestum esse, & clarum: ut, Constat de eius innocentia: id est, manifesta est. & apud Vlpian. alimenta cum uita finire. l. cum hi. §. modus. de Transact. quoq; cum similib. Item, Constat inter omnes, id est, nemo negat. Spieg.

CONSTITVERE, est cum parte ipsa statuere, id est, deliberare, promittere. Alcia. in l. in bonæ. C. de Pact. Quandoque significat conueniendo obligare se ad id quod iam debitum est. Hinc actio constitutoria, quæ aliàs de Constituta pecunia dicitur: aliàs de Constituta: sicut in l. eum qui. §. j. aliàs Cõstitutoria, ut in l. neq; enim. ff. de Const. pecun. Latiusq; patere hoc uerbum, quàm fideiubere, Old. indicat. Spieg.

CONSTITVERE disceptationē, est accordare scripturas. Quam subsequitur tum summa quæstionis: quod nunc Principale dicimus.

CONSTITVERE iudicium, est ante iudicij ingressum contentione quadam perquirere, sit ne actio illi qui agit? aut iam ne sit? aut num esse desierit? aut illa ne lege? his ne uerbis fiat actio? quæritur. Hinc quæstio suboritur, de constitutendis

stituendis actionibus, accipiendis, subeundisq; iudicijs, de excipienda iniquitate accusationis: atque id genus multa, quæ ante litis ingressum tractantur, Quæstionis uocabulo. Bud. in l. poster. de Orig. iur. Idem citato Salustiano loco dici eleganter monuit. Constitueret maiestatem, quando significat lapsam aut labentem confirmare dignitatis uenerationem atq; amplitudinis existimationem. Spieg.

CONSTITVERE quæstionem, est decernere ut uindictetur.

CONSTITVERE in re præsentī, deliberare item cum re præsentī, dicebatur, cū quid statui, transigiq; non posse, nisi in loco ipso significabant, ut sit hodie in his actionibus, à quibus interdicta retinendæ possessionis auspicari soleamus, & in huiusmodi rebus alijs, quæ non nisi in locis ipsis explicari solent. Teutonice, *vff den ausgenschen geen*. Spieg.

CONSTITVERE seruitutē, pro imponere. §. inter rusticorum. Inst. de Seruit. cum simil. apud Iurecons.

CONSTITVERE statum causæ iudex dicitur, cum aut iuris disceptationem esse pronunciat, aut facti. Bud.

CONSTITVERE summam totius litis, in re aliqua, idē quod cardinē causæ ponere. Bud.

CONSTITVTO iure induci, accipiendū, quod non secundum regulas communes iuris inducitur, sed singulari aliqua ratione. quā usus prudētū approbauerit, & simul statuerit. Exemplum refert Alc. quæ & declarat in vij. Parerg. Sp.

CONSTITVTA iudicia, hoc est, processus ordinarij, ut nunc Formularij loquuntur, à uera genuinaq; ueterum ubique loquendi ratione alieni. Spieg.

CONSTITVTIO. Vide, Lex est.

CONSTITVTIO ciuilis, l. j. ff. de Priuat. delict. appellatur Ius ciuile uel forense. Alb.

CONSTITVTIO iudicij, est controuersia quædā iudiciū præcedens. uulgò, Finē nō pcedendi uocamus, ut existimat Bud. in post. Ann.

CONSTITVTIONES principum sunt leges, aut placita, quæ per prudentes & iure consultos interpretantur. Ferr. in præfat. Instit.

CONSTITVTIONVM sunt quatuor uirtutes. unde: Quatuor ex uerbis uirtutes collige legis: Permittit, punit, imperat, atq; uetat.

CONSTITVTORES. Quære, Mādatores.

CONSTITVTVM, pro certo, stabilito, non controuerso: ut, Constituti iuris est.

CONSTRICVTVM ius, pro arctato Inst. de Adopt. §. sed hodie.

CONSTRINGERE se pactis. l. j. §. j. Cod. de Monopol.

CONSVL nominatur, quod consuleret populum, & senatū: id quod consulere apud ueteres erat. Et est consul, qui magistratū gerit: Proconsul, qui cum potestate extraordinaria, ad aliquam prouinciam administrandam mittitur. Consulatus, dignitas ipsa consulis. Consulum autem nomen, ad millesimum plus minus annū progressum, cū Romanorū Imperio effloruisse,

Imperator autor est in Nouell. de Cōsulis. in prin. iuxta editionem Haloandri. Quo autem tempore cœperunt consules non esse annui, & qui essent maiores, qui minores, Alciat. indicat ex Dione lib. v. Parerg. Sp.

CONSVLVVM nomina quatuor leguntur (quod admiratur interpretes nostri) in S. C. ad petitionem hæreditatis pertinente. l. item ueniunt. §. pridie. ff. de Petit. hæred. Sed eorum dubitationem Alc. historiarū scientissimus submouet Dionis autoritate, cap. xi. quinti Parerg. Sp.

CONSVLARIS cognitio, apud Romanos summa cognitio causæ uocabatur. Budæus l. ult. de Senator.

CONSVLARES Leges. Vide, Tribunitiæ.

CONSVLERE principem, ferre ad principem, & reijcere causam ad principem, idē significat, Old. annotante, monētēq; errare tota uia qui putant Consulaciones ad Principem hodie prohiberi. Quin si de iure, quod exacto collectum fuerit, iudex dubitet, potest ac debet hodie etiam referre, uel ad principem, si magna & dubia admodum esset causa, uel ad iuris peritum. Si leuior, quod Bartol. uocat Formare punctum, quem uide in l. j. C. de Relation. probatur Nouell. de Iudicib. Constit. cxxv. Sp.

CONSVLERE, dare, aut petere consilium, pro uaria constructione. Posterioris exemplum est in l. si res estimata. §. si mulier. ff. de Iur. dot. & l. si cōuenit, ad fin. de Pact. dot. Alber. Pro prouidere Paul. posuit in l. ij. de Offic. procur. Cels. Sp.

CONSVLTA. Vide dictionem, Decreta.

CONSVLTATIO, tum electio, tū deliberatio futurarum est rerum, earundemq; plerūq; particularum. Lege Pontan. lib. iij. de Prudentia. Spieg.

CONSVLTISSIMVM edictum. l. humanum. C. de Legibus.

CONSVLTVS, adiectiuū, significat scientem & peritum, à quo iure consilium petas. Liuius j. ab Urb. cond. lib. Cōsultissimus iuris, ut illa quisquam ætate esse poterat.

CONSVETVDO, ius dicitur, quod moribus constitutum est. Propriè uerò ea appellāda est, quæ usu populi seruatur, & mutari nonnunquā cōtrario usu solet. Vigl. in tit. Instit. de Pup. substitut. Distat autem à Statuto, quandoquidē Statutum est ius scriptum: Consuetudo, nō scriptum. ut tradit Bartol. in l. de quibus. ff. de Legibus. Spieg.

CONSVETVDO diuturna, pro iure & lege in ijs, quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet, inquit Vlp. in l. diuturna. ff. de Legibus. Spieg.

CONSVETVDO dicitur ius commune eius loci in quo est. c. cū uenissent. De eo qui mittitur in possess. Alexan. in l. de quibus. ff. de Legibus.

CONSVETVDO sermonis, consensus eruditorum est: sicut uiuēdi consuetudo, bonorum consensus. Bud. in l. priore. de Orig. iur. Sp.

CONSVMMARE, quod inchoatū est perficere. l. si in aliquam. ff. de Offic. Proconsulis.

CONTEMNERE, & despiciere, eo distant: quod

quod despiciere est grauius quam contemnere. Paratus soluere, etiam si non offerat, contemne re non censetur. Vide Archid. & Io. Andr. in c. j. ext. de Sent. excom. lib. vj. eodem c. cupientes. §. si uerò. Spieg.

CONTEMPTA maiestas Prætoris uindicatur. l. si familia. ff. de Iurisd. om. iud.

CONTEMPTIBILIS uideri, apud Vlp. in l. nec quicquam est. de Offic. Procons.

CONTEMPLATIO personarum habenda est, hoc est, cuius uite sint, utrum frugi, an sef quioris. Adi Vlp. in celebri l. cū hi. §. sed & personarum. ff. de Transact. Sp.

CONTEMPLATIO, uox familiaris Vlpiano, quod uel ex l. item si cum putau. ff. de Negoc. gest. constat. Sp.

CONTENTI modico præsentē, in prin. l. cum hi. ff. de Transact. Item cōtenti esse debent in l. j. ff. Si pars hæred. pet. Sp.

CONTENTVS debet esse eo, quod quis eligit. l. j. §. pen. ff. de Separat.

CONTESTATA lis tunc dicitur, cum iudex per narrationē negocij, causam audire cœperit. l. unica. C. de Lit. contest. Non tamen per positiones & responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam, & responsionem secutam, contestatio litis fieri dinoscitur. c. unico. circa fin. ext. eod. tit. & c. cum causam. ext. de Iuram. calū. Vide infra, Protestatio. & tit. vij. lib. ij. Progymnas. Fori Tautenbergicorum. Sp.

CONTESTATIO. Lege, Protestatio.

CONTIGNATIO, est trabium coassatio ad tabulata, cœnaculāq; construenda. Papin. de Seruit. urb. præd. l. binas quis. Binas, inquit, quis ædes habebat una contignatione tectas. Nebr.

CONTIGNATIO, pro textura trabium: quandoquidem, Alciato teste, tigna solent trabes appellari, quibus summa domus cōtegatur. Extat uox apud Neratiū in l. pen. de Dam. inf.

CONTIGVVM, quod contingit. Vide Gell. lib. ix.

CONTINENS, pro continuus, seu continuatus plerunq; ponitur. Triphon. de Excus. tut. l. Titius ait, testamento Romæ concepto, ut in continentibus. Item Vlpianus de Aqua plu. arc. l. j. Noceat loco qui est intra continentia ædificia. Itē de Verb. sig. l. Urbis. Romæ, inquit, continentibus ædificijs. Nebriss.

CONTINENS, & incontinens, absolute, dicuntur propriè circa libidinem. Item continens dicitur terra, quæ non est insula. Vide Abstinens.

CONTINENTIAM esse duntaxat refrenationem pudicitie, pleriq; intelligunt: cum illa summam in eo consistat, ut te contineas ab omni impetu malarū cupiditatū, ne ue animū, cogitationesq; circa res turpes, aut illicitas, uerfari permittas. Sic enim describitur à Cicer. lib. ij. de Inuent. Continentia est, per quā cupiditas consilij gubernatione regitur.

CONTINENTIA causæ diuidi nō debet. l. nulli. C. de Iud.

CONTINENTIA ædificia. Videl. ædifi-

cia. de Verb. sig.

CONTINENTIA uerba. Videl. collegarum. §. j. de Verb. sig.

CONTINENTIA urbis, pro suburbij accipiuntur: quod cum ipsa urbe se teneant, contiguaq; sint. Alciat. de Verb. sig. Notandum, Qui extra continentia urbis est, abest. Cæterum usq; ad continentia, non abesse uidebitur. Inter continentia urbis uicos uult intelligi Vlp. in l. collegarum. ff. de Verb. sig. Sp.

CONTINENTIA dicuntur, quæ in utrāq; partem accidere possunt, & quæ accidere æquē, ac non accidere, natura comparata sunt, hoc est, quæ sunt ancipitis casus. Budæus.

CONTINGERE. Lege, Obtingere.

CONTINGERE mortem. l. j. §. j. de Leg. ij.

CONTINVA possessio dicitur, non solum quæ penes unū atq; eundem semper est, uerum etiam quæ ab uno ad alium legitimè translata fuerit. Spieg.

CONTINVVS fluuius dicitur, tametsi accrescat. l. j. primo resp. de Flum.

CONTRA, p diuerso. Paulus in l. Hæredes eius. §. Contra, si promissor. ff. Familie heriscun de Vlpianus in l. Celsus ait. in prin. ff. de Recep. Contra, ait, ubi duntaxat dari iussit.

CONTRA bonos mores fieri, peculiaris in iure ciuili locutio, id esse uidetur, quod publicā lædit honestatem, moremq; maiorum non scripto, sed usu solum communis cōsensus introductum. Pontificio iure id solum esse censetur contra bonos mores, quod peccatum inducit, ut aiunt, mortale. Spieg.

CONTRA ius partium pronunciare uocatur, cum in sentētia non exprimitur aliquid contra leges: sed tamen si ad factū & causam exigatur, tum apparet iniquitas. ex Oldend. de Sent. & re iudic. Spieg.

CONTRA placita seruitutem uindicare, apud Papinianum l. iij. ff. de Seruitutibus.

CONTRA res bis iudicatas in integrum restitui desideranti, diuus Seuerus & Imp. Antoninus permiserunt. Adi l. minor magistratus. ff. de Minor. Spieg.

CONTRACTVM, Labeo autor est, ut Vlpianus scribit, esse ultrò citroq; obligationem, quem Græci συνάλλαγμα uocant, quasi contra, seu uicissim actum, Ein buntlich hin vnd vider hädlung. id enim hæc uox significat: qua & Aristotelem usum esse li. Ethicorum quinto, Bud. in Annot. poster. indicauit. Igitur contrahere erit, ut Alciat. probabiliter colligit, uicissim & mutuò trahere. Doctores omnem eam, quæ est de Contractibus iuris partem, non aliter quam in somnijs tractarunt: quum ne uim quidem, teste Dn. Oldend. uerbi Contractus, satis explicarint. Sp.

CONTRACTVS, lata significatione continet omne pactū, ex quo nascitur obligatio: propriè tamen ultrò citroq; est obligatorius. l. Labeo. de Verb. sig. Quo distet autem innominatus (nam & is uenit nomine Contractus) docet Bart. enarrans l. stipulationes. de Verb. oblig. Spieg.

CONTRA-

CONTRACTVS nullus dicitur, qui in re, forma, uel materia peccat. Spieg.

CONTRACTVS bonæ fidei dicuntur, ex quibus simplici quadâ ratione boni & æqui, absque ulla subtilitatis disputatione, præstada sunt, etiam ea quæ non fuerant nominatim inter conuenientes dicta. Stricti uerò iuris, angustis finibus conclusi, nihil admittunt, quàm cuius facta est mentio. §. in bonæ fidei. Instit. de Actio. l. consensu. in fin. ff. eod. tit.

CONTRACTVS Colonarius. Vide, Actio emphyteutica. & Colonarius contractus.

CONTRACTVS constituti, qui teste Zasio est frequentiss. in omni terra, ideo nomen sortitur, quod in eo quod possidemus, possumus facere alium possessorem, constituendo nos eius nomine possidere. Vide ipsum in enarrat. l. quod meo. ff. de Acq. poss. Spieg.

CONTRACTVM emptionis & uenditionis, non autem contractum uenditionis & emptionis dicimus: quoniam contractus ab emptore, uelut indigente re empti, censetur cœpisse. Iuris partem non aliter, quàm in somnijs tractarunt, quum ne uim quidem, teste Dn. Old. uerbi contractus satis explicarint. Spieg.

CONTRACTVS Feudalis, quum totus ex beneficio proficiscatur, est bonæ fidei. Vnde rectè dixit Dn. Olden. pueriliter rixari Feudistas, utrum contractus iste sit bonæ fidei, an stricti iuris. Zasius in Feudis priuatorum Aluaxotum sequitur, qui meherclè parù solidè sua hic, ut tum pleraq; alia, firmat. Quis quæso contractus erit bonæ fidei, si Feudalem non sinant esse talem? Sp.

CONTRACTVS fidè detegendi seruo potestas tributa est iuxta Hermogenianum in fin. l. in certis causis. ff. de Iudi. Spieg.

CONTRACTVS Fiduciarius, qui non iure nititur, sed fiducia contrahentis: ut si fidem eius qui tibi obligari non potest, sequare. Ita Fiducia contrahitur, si te ita hæredem instituam, ut alas filiam, uel amicum meum exulem: uel si ea lege conferam tibi præbendam, ut eam alteri resignes. Quod in manus fidelis tradere, uulgò appellant. Spiegel. Quasi contractus. Lege, Actio negoc. gestor.

CONTRACTVS simulatus propriè est, cum fenerator, quod pignoris causa acceptum est, emisse uideri uult. C. ad nostram. de Empt. l. iij. C. Plus ual. quod ag. Spieg.

CONTRADICTO iudicio cōsuetudinem firmare Vlpiano est, quod uulgò dicitur in contradictorio iudicio obtinere, uincere, quemadmodum apud Ciceronem, Syllio indicante, contradictiones pro instantijs & obiectionibus accipiuntur. Spieg.

CONTRAFACERE, sic intelligendum: Si iussio affirmatiua est, qui negligit, aduersus eam facere dicitur. l. Si quis maior. C. de Trāf. Si prohibitiua, ne quid fiat, sit: aduersus eam negligendo non facimus, sed faciendo tantum. Ex Alciato. Spieg.

CONTRAHERE, pacisci, ut fit in emendis uendendisq; mercibus. Cicero iij. Offic. Tollen-

dū est igitur ex reb. cōtrahēdis omne mendaciū.

CONTRAHERE in loco, & conferre solutionem in locum, longè differunt. l. eum qui. §. j. ff. de Constit. pec. Spieg.

CONTRARIVM est, quod cum ipsa re pugnat. Dialectici in Topicis faciunt quatuor species: Relationē, ut pater, filius: dominus, seruus: ingenuus, libertinus: Priuationē, ut cæcitas: Cōtradictionem, ut Sempronius non est obligatus: & Contrarietatem, ut albedo, nigredo. Vide Appellum, cap. vj. Spieg.

CONTRARIVM iudicium tutelæ dicitur, quando tutori sunt sumptus & expensæ reficiendæ. Vlp. §. l. furti. de His qui no. infam. Contrario iudicio damnatus ait, non erit infamis. Spieg.

CONTRECTATIO, uerbale à Contrecto. Vnde & Contrectare, & Contrectatio apud Iurisconsult. legendum, non autem contractare, & contractatio.

CONTRIBVTIO, id est, collatio, ut fit mercium proiectu. l. j. ad Leg. Rhod.

CONTROVERSA, est certarum personarum de re propria cōtentio, & ante & post litem contestatam dicitur. Lege, Lis nascitur. & Causarum genera.

CONTROVERSV ius, id est, de quo in utranq; partem cōtrouersia est: aliquando idem quod dubium. Spieg.

CONTROVERSIAM possessionis facere is uidetur, qui prohibet aliquem uti possessione sua naturali. l. si duo. §. hoc interdictum sufficit. ff. Vti possidetis. Spieg.

CONTVBERNALES, pro seruorum coniugibus, & natis, instructo fundo continentur. l. quæsitum. §. si instructum. ff. de Fund. instruct.

CONTVBERNALES in re militari dicuntur, qui ijsdem tabernaculis, seu tentorijs militant. l. rem. §. j. ff. Commod. Sp.

CONTVBERNIVM quandoq; appellatur in seruis, quod in Quiritibus matrimonium est. l. liberorum. de Verb. sign.

CONTVBERNALIS seruus pro domestico. l. ult. de Aur. & arg. leg.

CONTVMACIA, à contumeo, inobedientiam significat, & propriè contemptum potiorum: & est delictum personale, personam sequens inobedientis. Vnde fit quod procuratores, tutores, uel curatores, si nō obtemperauerint iudici, ipsi tenentur, non dominus, pupillus, uel adolescens. l. j. §. si procurator. ff. Si quis ius dicen. non obtemper. Spieg.

CONTVMACIA euident, quæ & Manifesta nominari potest, est, si reus in faciem contestetur, se nolle comparere, se nunquam pariturum: uel mox à citatione appellet, iam facto se non compariturum, testatur. Spieg.

CONTVMACIA præsumpta, quam & dubiam aliqui nominant, est, cum citatus reus ad domum non in faciem, aut si familiæ suæ uel domi suæ uicinis denunciatur ista citatio: uel etiam in albo Prætoris, in ualuis curiæ: si reus non comparuerit, non est uerus contumax, sed præsumptus. Spiegel.

CONTVMACIA uera dicitur, cum reus in faciem citatur. Si sic citatus nō comparuerit, dicitur uerē contumax. Spieg.

CONTVMAX est, qui tribus edictis propositis, uel uno pro tribus, quod uulgō Peremptorium appellatur, literis euocatus, presentia sui facere contemnit. l. contumacia. de Re iud. Contumax item dicitur, qui uocanti in ius non obtē perauerit. Cæterum Contumacem per annum ius suum amittere, Doctores tradiderunt, idque in simplicis contumaciæ pœnam, contra mentem §. ultimi in noua Iustiniani Constitut. C. de Assert. tol. ut latius declarat Alciat. cap. xvij. lib. iij. Parerg. Obseruandum tamen, contumacem esse citationi, & non obtemperare ius dicenti, diuersa esse. Lege Zasium nostrum in Intellectibus iuris, & cognosces ingenia Interpretum defecisse. Spieg.

CONTVMELIA, conuicium est, à contemptu dicta Vlpian. Alijs à uerbo contumelio. Contumelia fit arbitro, quum spreto eo, ad alium iur. l. litigatores. ff. de Arbitris. Lege, Iniusticia. Spiegel.

CONTVRBO, as, præter uulgatam significantiam, etiā decoquo, siue fidē frango, nec creditori uolo aut possum satisfacere, denotat. Alphen. de In rem uer. l. quidam fundum: Postea, inquit, cōturbauerat qui boues uendiderat. Idē de Instit. act. l. quicumque. Si quis pistor seruum suum solitus fuit ad certū mittere locū, ad panē uēdendū, deinde cōturbauerit. Nebriss. Propriè tamen de seruis dicitur, qui cum rationib. dominicis paria non faciunt. ut in l. quidam. de In re uerf. Sic plena locutio est, Conturbare rationes, cōturbare fortunas, ut monuit Bud. in l. quicumque. §. sequent. de Instit. act. Sed & cōturbare debitores dici possunt, qui cōmiserunt & cōfundūt ea quæ bonis omnib. debent, ut ea nō dissoluantur nisi uniuersis, aut ne uniuersis quidem. Solēt namq; hi, qui creditorib. satisfacere nō possunt, id beneficij ab Imperatore impetrare, ut quinquennio toto à creditorib. appellari nō possint. Id Germani uulgō *Quinquenel* appellant. Spieg.

CONTVSA uasa. Vlp. Quemadmodū si uinum esset effusum, uel uasis cōtusis, uel qua alia ex causa. l. j. in princ. ff. de Peric. & commod. rei uend. Spiegel.

CONTVTOR. C. de Cōtrar. iudic. tut. l. j. & De in litem dan. tut. l. j.

CONVENAE dicūtur, qui è diuersis mixti nationibus, in unam coaluerūt ciuitatem. qualis est origo Venetorum. Spieg.

CONVENIRE aliquē, pro uocare in ius.

CONVENIRI interdicto, nihil est aliud, quàm quod comparente iam aduersario, postulatorem petere: ut summatim cognoscatur mandatum iudicis uigorosum & exequendum esse. Hæc uerba Iuriscons. Conueniri interdicto, etiā magnæ existimationis uiros nō intellexisse, Olandend. scribit. Spieg.

CONVENIT, absolutē ponitur, pro eo qd pacto firmatum est.

CONVENTIONIS uerbum generale est,

ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi, transigendiq; causa cōsentiunt, qui inter se agunt. Nam ut conuenire dicuntur, qui ex diuersis locis in unū colliguntur, & ueniunt: ita q; ex diuersis animi motibus in unum cōsentiūt, id est, in unam sententiam concurrunt. Adeo autem Conuentionis nomen generale est, ut eleganter dicat Pædus, nullum esse contractū, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionem, siue re, siue uerbis fiat. Spieg.

CONVENTIO legitima, ut ait Paulus, est, quæ aliqua lege confirmatur: & ideo interdum ex pacto actio nascitur, uel tollitur, quoties lege uel senatusconsulto adiuuatur.

CONVENTIO publica est, quæ fit per Principem, aut quoties inter duces belli quædam paciscuntur. l. conuentionum. ff. de Pact.

CONVENTIONALES stipulationes sunt, quæ ex conuentione reorum fiunt, quarum totidem sunt genera, quot penè dixerim rerum contrahendarum. Nam & ob ipsam uerborum obligationem fiunt, & pendent ex negotio contracto. l. stipulationum alia. ff. de Verb. oblig.

CONVENTICVLVM, pro illicita congregatione Iurisperiti usurpant. Sic & apud bonos autores reperies. Rarius enim bonam accipitur in partem. Vide Frideric. Nauf. lib. Conciliariū rerum primo, latius explicantē hoc uocabulum: qui nulla circuitione usus, quid de nostri seculi congregationib. senserit, inibi liberè indicauit. Iason arg. l. de Quæstione. C. de Pact. censet, crimine hæreseos notari eos qui uiuente Pōtifice, de Pontificatu conuenticulam faciunt. Alciatus potius lēse maiestatis credit. Vide eū in citata l. omnium scitissimè per eum explicata. Spieg.

CONVENTIS stare, est conuenta seruare. Spieg.

CONVENTA tacita, pro, quædam pacta tacito consensu contracta. Spieg.

CONVENTVS quatuor modis intelligitur. Primò, cum quemlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus. Secundò, cum significatur multitudo ex compluribus generib. hominum, contracta in unum locum. Tertiò, cum aliquis in locum frequentie hominum, supplicationis, aut gratulationis causa colligitur. Quartò, cum à magistratib. iudicij causa populus congregatur. Hæc ex Festo. Spieg.

CONVERSATIO æqualis, pro consuetudine familiarj, apud Callistrat. in l. obseruandū. de Offic. præsid. Spieg.

CONVICIUM, à uocum concertatione, quasi conuocium dici, Labeonis sententia est: quam Alciatus aduersus Vallam defendit, monetq; per c conuicium, non per t, scribendum. Obseruandum est, sicut is actione iniuriarum tenetur, qui conuicium palam fecerit: ita & eū qui subdolis uerbis dixerit, Magno dolore afficior, quod furti sis damnatus. Aegrè fero, quod publicam pecuniam expilaris. Tædet me, quod à latronibus sis stupratus, & si qua similia. Ex Alciat. Spieg.

CONVIVA, qui ad conuiuium uocatus est.

Conui-

Conuiuator, qui ad conuiuium inuitat: uel qui conuiuium facit & apparat. **Conuictor**, qui confedit & bibit nobiscum familiariter.

CONVIVIVM. Cicero: Bene, inquit, maiores nostri accubationem epularum, quod amicorum uitę coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt. Paul. l. final. de Aleator. qđ in conuiuio, inquit, uescendi causa ponitur, in eam rem familia ludere permittitur. Sp. (obligati.

CONVOTI, Festo dicuntur, ijsdem uotis

COOPTARE, est eligere inter pares, aut ferre pares, autore Valla.

COPIARI, castręse uerbum, pro copias agere. Vide Gell. cap. ij. lib. xvij.

COPIARVM negotium, quod nusquam eo sensu in alio autore reperitur, ut Alciatus attestatur, Papinianus in l. ob negotium. de Compensat. pro mercimonijs earum rerum, quę ad uitę pertinent, & ad exercitum deferuntur, u. furpat. Spieg.

COPIOSVM patrimonium, pro locuplete accipiendum. Tenui contrarium. Spieg.

Conuivialis, conuivialis ludus erat apud Gręcos, cum residuum potus in æneas phialas iactarent: qui si sonantior creperet, se ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Vide Alex. libro Genial. dier. iij.

COPVLATIVAM coniunctionem duobus modis accipi, Dn. Alc. obseruauit ex probatissimis grammaticorum: uidelicet quandoque sensu singulari, quandoq; sensu composito. Singulariter accipitur, cum dicimus, Cęsar & Pompeius fuerunt consules: non enim simul fuerunt, sed diuersis temporibus: Cęsar cum Bibulo, Pompeius cum M. Crasso. Composito sensu accipitur, si dixerō, Duo & tres conficiunt quinque: nec enim alteruter illorum numerorum quinque conficit, sed ita demum, si coniuncti sint. Spieg.

COPVLATIVAS particulas, & que, cum, Paulus in l. triplici. de Verb. sign. articulos more Gręco nominat.

COQVINATORIVM, uel potius coquinarium, ut legit Haloander, instrumentum apud Pomp. in l. & si non sunt. ff. de Aur. & arg. leg. in fi. §. Infecti autem. Spieg.

CORACINVM colorem Iuriscon. nominat in l. quęsitū. §. illud fortassis. si modō fidelia sint exemplaria, nec Crocinum legendum sit, quod habet Nor. editio. Alciatus nigrū interpretatur in Parerg. quo loco colores explicat. Spieg.

CORAM, & In pręsentia, idem est: referturq; ad corporalem pręsentiam. Vide Bartolum in l. j. in fin. ff. de Autor. tut. Spieg.

CORAM factum, ex natura rei plerūq; illud non uidetur, cui intelligētia non accesserit: cum qui animo non adest, abesse uidetur. l. diem. §. coram. ff. de Arbit. Vide Alciat. in l. coram Titio. de Verbor. sign. Spieg.

CORAM dicere sentētiā uidetur Arbitrari, qui eam sapientibus dicit: cęterum corā furioso, uel demente non nidebitur dici. l. diem proferre. §. pen. ff. de Recept. Spieg.

CORBIS, licet communi uocabulo uas sit

uimineum, Gręcē Cophinus appellatum: proprię tamen Corbis est, quo menses excipiuntur. Vlp. de Fund. instruc. l. Instrumenta. Instrumenta, inquit, cogendi fructus: quemadmodum torcularia, corbes, falces messorię, falces fœnarię. Nebrissens.

CORNICVLARIJ, adiutores Principis custodia, uel officialis, uocabantur. Accurs. Accenssi, inquit, dicebātur attributi decurionibus: hoc est, ministri eorum: quasi ad cęsum additi. Quos nunc Commētarienses & Cornicularios appellant. Dicitur autem Cornicularius in bello, Accensus decurionis. In Palatina militia Cornicularij accipiuntur pro Accensis Primiscriniorum, uel Principis proximorum. Alc. in l. ij. corniculario. C. de Prox. sac. scrin. lib. xij.

COROLLARIVM, id quod pręter debitū additum est, tanquā auēturiū superpōdiumq; id est ultra pondus, mensuramq; adiectum. Sp.

CORONA quę reges inueſtiuntur, tropum habet, cuius perpetuō meminisse debent erga subditos: sunt beneficiarij erga dominos. Vnde ortum, ut Imp. tribus coronentur coronis. & quędam huc facientia, exactius recitauimus in Ligurinum.

CORONARIVM, quod principi in nouę dignitatis honorem tribuitur. Inde coronarium aurum, de quo extat tit. C. lib. x.

CORPORA, factiones, sectiones, collegia, Zunſt, Gaffel, Zech. Mart. de Colle. illici. autor est: Nisi lex S. C. autoritate, uel Cęsaris, collegiū, uel quodcunq; tale corpus coierit, contra leges erit. Pōpon. tria corporū genera recensens, Tertium, inquit, est, quod ex distātibus constat, ut corpori plura uni nomini subiecta: uelut populus, legio, grex. Alciatus prodit lib. ij. Prętermis. Pomponium hęc corporum differentiā sumpſisse, ex Plutarchi lib. qui inscribitur de Pręcept. coniugalibus. Vbi refert Plutarchum scripsisse, Corpora quędam, alia ex discretis constare, ut classem & exercitū: alia ex coniunctis, ut domum & nauem: quędam unita esse atq; congenita, ut singula animalia. Cętera uide apud Cantiunc. in Topic. loc. v. qui est illi, A toto. Corpus Imperij pro illa orbis parte, quę subiacet Imperio Romano Tacitus posuit. Sic fortē non absurdē Corpus legum, uulgō appellantur singuli libri, quibus uersa doctrina iuris Ciuilis continetur. In Physica uocat Apollodorus, quod secetur in tria, in longitudinem, latitudinem, altitudinem.

CORPVS meum uxori meę uolo tradi sepe liendum in fundo illo, & monumentum extrui usq; ad quadringentos aureos. Scęuola ad propositionem respondet in l. Titius hęredes. de Legat. iij. Spieg.

CORPORATVM, quod ē corpore constat. **CORPORE** & animo possessioni incumbere, Iurisperiti dicunt, quia possessio non tantum corpore, sed animo etiā retinetur: & hoc uerbo Imp. Diocl. & Max. usi sunt in l. cōsentaneū. C. Quomodo & quando Iudex sent. prof. deb. Sp.

CORPVS positum, pro sepultū, apud Scęuolam in §. cibaria. l. fin. ff. de Aliment. legat. Huius

uerbi usus latè patet uarièq; , quem fideliter tradit Steph. Rob. Spieg.

CORPV S, pro collegio à Iurecoss. nonnunquam accipitur. ut Callistrat. de Excusat. l. non tatum. Non omnia, inquit. corpora, uel collegia uocationem tutelarum habet. Item Pompon. de Vscap. l. rerum. Corporum, inquit, tria genera. Iust. quoq; , C. de Legib. & const. l. quæ ex relatu. Quibuslibet corporib. inquit, aut legatis. Nebr.

CORPV S Legu. Vide antè paulo, Corpora.

CORPV S Homeri, quo distet à uolumine, seu libro, Vlp. exponit in l. librorum. de Leg. iij.

CORPORALES res sunt, quæ tangi possunt, ueluti fundus, homo, uestis: Incorporales sunt quæ tangi non possunt, qualia sunt ea, quæ in Iure consistunt: sicut hæreditas, ususfructus.

CORRADERE pecunias, est undecunq; illas eruscare, atq; cõquirere. Vlp. de Bon. damn. l. diuus. Plerunq; , inquit, corrasas pecunias præfides ad fiscum transmiserunt. Sp. (lib.

CORRAS Inûmi. l. statu liberos. ff. de Statu.

CORRECTIO legum, hoc est, emendatio, mutatio, fugienda est. Quoniam, ut monuit prudentiæ iuris scientissimus Oldend. semper quoad fieri potest conciliandæ sunt leges, perspectis rationibus earum: ut posteriores determinent potius, quàm extendant, aut restringant. Aristoteles lib. ij. Politic. etiam si quid incommodi habeant, receptas leges non esse mutandas censuit. Et Vlpia. in l. ij. de Constit. Princip. In rebus, inquit, nouis constituendis, euidentem esse utilitas debet. Legem autem correctam allegare, dissimulata lege corrigente, pœna falsi est, scelus reputatum. Bartol. in l. omnes populi. & in l. ult. ff. ad Leg. Cornel. de Fals. Adde quoq; Nouel. Ut cum de Appel. cog. in prin. Spieg.

CORRECTORES, pro rectoribus & gubernatoribus, apud Hermogenianum in l. de omnibus. ff. de Offic. præsid. Spieg.

CORREPTIO, magis ad uerba, quàm ad uerbera refertur.

CORRIVALES sunt, qui ex eodem riuo simul aquatur. Et per translationem, qui eandem amicam habent communem. Vlpian. de Aqua æstiu. l. j. Corriuales, inquit, id est, qui per eundem riuum aquam deducunt. Spieg.

CORROBORATVS, pro egressus annos pubertatis, qui uir esse cœpit, apud Ciceronem obseruauit Paul. Manut. homo nec negligēs, nec indoctus. Spieg.

CORRVMPERE seruum, est bonum seruum facere malum, siue malum deteriorem. l. j. ff. de Seruo corrupto. Verum corrumpere uirginem, est uitare. l. Si quis aliquid. ff. de Pœnis. Si quidem corrumpere, tam ad animum, quàm ad corpus refertur. l. si seruus seruum. ad Leg. Aquil. Spieg.

CORRVMPERE uirginem, est uitare. l. Si quis aliquid. ff. de Pœnis. Si quidem corrumpere uerbum tam ad animum, quàm ad corpus refertur. l. si seruus seruum. ad Leg. Aquil. Sp.

CORRVMPERE, est infringere auferendo efficaciam, ut in nihilum redigatur. Sic accipitur

in l. stipulationes non diuiduntur. in princ. ff. de Verb. oblig. Et in l. pro parte. ff. de Seruitutibus.

CORRVPTORES testamentorum, aut aliarum scripturarum pœna falsi tenentur, non solum si corruerint: uerum etiam si resignauerint & legerint per iniuriam, uel si aduersario legendas, pdiderint. l. j. § Is qui depof. l. Qui testamentum. & l. Paulus respondit. ff. ad l. Cor. de falsi. Eum qui. C. eod. tit.

COTIDIE. Lege, Quotidie.

COTORIA, uena est unde cotes exciduntur. Alphenus in l. Cæsar. de Publ. Cui insulæ Crete cotorias locaret, legem dixerat. Spieg.

C R

CRASSA & supina ignorantia. l. nec supina. ff. de Iur. & fact. ignor.

CRASSES CERE. Vide, Meliorescere.

CREARE frequens uerbum apud Iuriscos. à quo dicimus creare magistratum, pro constituere. Propriè significat, gignere uel generare, uel producere. Theologi omnes magno cõsensu creare uocant, aliquid de nihilo facere, hoc modo: Nihil aliud quàm potest Deus creare. Disputant tamen uanè, an potentia hæc creandi possit communicari creaturæ, de quo multa Thomas: cuius argumenta nititur infirmare Scotus, ut sua confirmet: quæ labefactare conatur Occam, ut sua figat: at ista quoq; Petrus Aliacen. Lege Vitem in capite xviij. libri xviij. de Ciuitate Dei. Spiegelius.

CREBRIOR opinio, pro frequentiore, receptiore, apud Vlpian. in l. unica. de Offic. quæst. quasi crescens numero.

CREDENTIA est assertoria epistola, quam uulgò certificationem uocamus, cū superior magistratus fidè facit pro subdito, uel etiã pro alio.

CREDENTIARIVM nominant barbari eū, qui sit à dapibus prægustandis: quem peculiari nomine Suetonius in uita Claudij, uocat Prægustatorem. Qui ad Principum mensas minutatim, suo more, edulia conscindunt: qui mos apud Italos ubique est uulgaris. Structorum nomine uocari posse, censuit Insulanus. Spieg.

CREDERE, pro mutuo dare, notum. Inde Credita pecunia potius quàm debita dicitur. Sp.

CREDERE propriè is dicitur, qui ita ré alienat, ut dominium trāsferat. qui enim dominium retinet, fidè alterius non sequitur: hincq; in creditum ire dicitur, non qui rem suam, seu certam speciem uindicat, sed in personam agit, ut sibi satisfiat. Vnde & per Prolepsim, in creditum ire, simpliciter pro credere accipi, plerunq; constat. l. ij. §. mutui datio. eodem, & alibi. Sp.

CREDENDI appellatio, Celsus ait, generalis est. Nam cuiuscūq; rei adsentimur, alienā fidem secuti, mox receptum quid ex hoc contractu credere dicimur: autor Vlpianus, l. j. Si cert. pet. Sp.

CREDIMVS tamen etiam, quibus non mutuo damus, ut commodatario, depositario, & creditori pignoris. Instit. Quibus modis re contrah. obl. Glos. l. creditori. §. in bonis. de Priuileg. credit. Spieg.

CREDITOR, actiua est contractus pars, &

& ideo dignior debitore, qui censetur passiva. Glos. & Doct. l. j. in princ. de Verb. obli. Vnde & qui mutuo accipit, quodammodo creditoris seruus efficitur. Glos. l. fideicommissa. §. si rem. de Leg. iij. Spieg.

CREDITOR ut quis dicatur, satis est quod fide alterius secutus sit, uel uerè, uel legis interpretatione. l. qui in fraudem. §. ex omni. Qui & a quibus manumit. Spieg.

CREDITOR in pignore proprietatem non habet, sed ius in re specificum. Vide Zasianos intellectus. Spieg.

CREDITORIS est quod debetur, non debitoris. Nam Iabolenus de Iur. fisci, id bonorum cuiusq; esse dicit, quod aeri alieno superest. Sp.

CREDITORES propriè sunt, qui dederunt pecuniam mutuò: impropriè, quibus quoquo modo debetur. l. creditorum. cum l. seq. de Verb. sign. Spieg.

CREDITORES chirographarij, qui & Personales: quod nihil habeant, nisi nudam obligationem personalem. Spieg.

CREDITORES dimittere, id est soluere, ex Alciato. Spieg.

CREDITORVM appellatione non tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderint, sed omnes quibus ex aliqua causa debetur. Caius in l. creditorum. ff. de Verb. signif.

CREDITVM, est genus mutui & crediti specifi. Vnde & generalis Rubrica, de rebus creditis. cuius primus in ordine titulus specificam rubricam habet, Si certum, hoc est, mutuum petatur conditione. Quod ut intelligamus hodie, eruditissimo uiro Gregorio Haloandro referimus acceptum. Sed & Iurifcons. Crediti significatione latiore quam mutui esse, probat exemplis in l. ij. §. fin. Si cert. petat. & ibidem docet, extra quas res consistat: diuiditq; in mutuum, & creditum. Mutuum est, cum tantundem redditur, hoc est, idem in sua functione: creditum, cum eadem res restituitur. Spieg.

CREDVLVS, qui facilliter credit: id autem ex rei nunciata & nunciantis qualitateprehendendum est. l. j. §. dolum aut. & lex hoc edicto. §. etsi stipulator. ff. De eo per quem fact. erit. Sp.

CREMIA, ligni appellatione contineri apud Iureconsultos Digestorum trigessimosecundo, & superameta materialium. etiamsi legitur Gremia quoque. Cremia, inquit Columella, uocant rustici tenuia ligna. Spieg.

CRESCIT, qui ad maiorem dignitatem euehitur. l. eos. C. de Excus. tut.

CRESCIT, id est, augetur: & decrescit, id est, minuitur peculium. l. peculium. ff. de Pecul.

CRETA Cimolia est, qua utuntur in lanicio pannarij, ad lanae duriciem molliendam. Nebr.

CRETIO, est certus dierum numerus, in quo institutus heres, aut adit hereditate, aut finito tempore cretiois excluditur, nec liberum illi est tempus ultra capiendae hereditatis. à decernendo appellata, id est à constituendo, quod heres debeat decernere. Caetera Alciatus lib. iij. Dispunct. cap. vij.

CRIMEN, generica uox est, completiturq;

delicta. Vide Bartolum, in l. transigere. C. de Transact. Spieg.

CRIMEN deriuare. Lege, Deriuare crimen.

CRIMEN domesticum ac uernaculum Cicero appellat, quod intra parietes admissum, nondum peruenit in publicum rumorem. In Actione in Verrem v. Spieg.

CRIMEN expilatae hereditatis, quia adhuc dominus non adest, alioquin furtum esset: ut quod in hostico est praedam agere, sit in suo dilabentibus dominis compilare. Ex Alciato. Spieg.

CRIMEN importare, appetere iudicio, pro accusare. l. qui cum maior. ff. de Bon. lib.

CRIMEN maiestatis est illud, quod aduersus populum Romanum, uel aduersus securitatem eius committitur. l. j. ad l. Iul. maiest. Securitatis significationem Accursium non intellexisse, admonuit Bud. qui inquit: Securitas reipubl. est ἀσφάλεια, cum scilicet status reipubl. ita compositus est, ut nulla ex parte periculum imminere uideatur, nec sit metus belli externi, aut intestini. Itaque hoc loco securitatem ab Vlpiano Latinae locutionis libenter obseruanti acceptam esse. Spieg.

CRIMEN laesae maiestatis est, ubicunq; quis contra urbem aliquid molitur, aut qui profugit ad hostes, uel illos iuuat qualicunq; causa, scilicet armis, consilio uel pecunia: uel qui subiectas provincias nititur facere rebelles, uel seditiones aut bella mouet in ciuitate, uel qui praetatum magistratum uel principem occidit, uel qui contra latum eius militat, uel arma fert & occupat contra Remp. Et idem dicitur Crimen perduellionis, id est, hostile: nam perduelles dicuntur hostes. Secus si committatur hoc crimen contra Remp. quia tunc non dicitur perduellionis, sed simpliciter laesae maiestatis. Et nota: Non subditus crimen laesae maiestatis non committit, ut in §. Rursus. in cle. pastoralis. de re iud. ubi Rex Siciliae Robertus non eo modo subfuit Heinrico Imperatori, ut crimen laesae maiestatis in eum commiserit.

CRIMINA, in quibus impunitas dabatur indici (id est, ei qui eius facinoris, cuius ipse est conscius, latebras indicat) sunt maiestatis, & prodicionis.

CRIMINA publica recensentur in l. j. ff. de Publ. Iud. Pontificium ius, unumquodq; crimen publicum censet. Sp.

CRIMINALITER usurpauit Vlpian. in l. meminisse. quae est postrema, tit. de Furtis. Scruola autem criminale dixit in l. ij. de Appellatio. recip. quod est contra nobiles Gramaticos, quae a crimine, criminofum, non criminale desectunt. Sp.

CRINALE ornamentum capitis, ad fingendum capillos, ne turbentur, euaginenturq;. Vlp. de Aur. & arg. leg. argumento. Fascia, inquit, crinales, pedulesq;. Vbi Beroal. legit crurules, quasi fascia sint crurum. Nebris.

CROCINVM (iuxta Haloandri editionem) pro coracino legendum, in l. quaesitum. §. coccum. de Legat. iij. Vide Alciatum, cap. j. lib. Parerg. ij. Spieg.

CRVCIA TVS uocatur, inquit diuus Augustinus. ubi dolores acerrimi exagitant. A cruce nomina-

minatus. pendentes enim in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus manibusque confixi, producta morte necabatur. Non enim crucifigi, hoc erat occidi, sed diu uiuebatur in cruce: non quia longior uita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Spieg.

CRVDAE uuae, maturis opponuntur. l. si seruus seruum. §. oliuam. ff. ad Legem Aquiliam.

CRVENTA spectacula sublata. Vide tit. de Gladiat. toll. C. lib. xj.

CRVCIARII, qui tolluntur in crucem, hoc est furcam: qui & Patibulati dicuntur. Supplicij huius, quod, ut ex Seneca constat, non fuit unius generis, Vlpianus meminit: Callistrat. item de Pœnis. l. capitalium. Summum, inquit, supplicium esse uidetur, ad furcam damnatio, item uiui concrematio. Sed furca tunc non erat, ut hodie, peculiare furum supplicium, sed latronum & homicidarum. §. famulos latrones. l. ead. Spieg.

CRVRA equi frangere. l. ult. ff. ad Legem Aquiliam.

CRVRVLES, quod Beroaldus Maior elegans uocabulum dicit, reponendum idem putat apud Vlpianum in l. Argumento. de Aur. & arg. leg. nam pro eo uulgati Codices habent, Fasciæ crinales. Crurules autem, & Pedules Vlp. appellat, à cruribus, scilicet & pedibus uestiendis. Spieg.

CRVSTVARI à crustis: quarum mentio apud Paulum in l. Pediculis. de Aur. & argent. leg. dicti, quorum artificio uasa crustis illigabantur. Huiusmodi crustarum meminit Iuuenalis Satyra quinta. Spieg.

CRUX, seruorū, nō ciuium erat supplicium. Vnde serui fugitiui, qui crucem meruerāt, Cruciferi dicti sunt: & in signum ignominiae crucis signum in ueste ferebant. Iuxta quod scriptū est, Morte turpissima condemnemus eum. Crux autem modo in pœnis reorum nō est apud Romanos. Vbi enim Domini crux honorata est, putatum est, quod & reus honoraretur, si crucifigetur. Autor Augustinus Tract. xxxvj. in Ioan. Sp.

C V

CVBILE. Quære, Lectulus.

CVBICVLARI, qui cubiculo, uel ad limina assident. Alphenus hos numerat inter eos, quos usus sui causa paterfamilias habet, ad finē l. in censoria. ff. de Verb. sig. Spieg.

CVBICVLVM, locus in quo cubile, id est lectus, in quo cubetur, sternitur. Vlpian. in l. cum fuerit. de Condit. & demonst. Quamuis, ait, nondum in cubiculum mariti uenerit. Nuptias enim non concubitus, sed consensus facit. Spieg.

CVBICVLVM Principis, dicitur sacrum. C. de Præposit. sac. cubic. lib. xij. Spieg.

CVCVLLVS, tegmentum capitis, & propriè papyraceū: quāquam & ex alia materia fiat. A quo Cucullatus, hoc est cucullo opertus dicitur: quales sunt monachi, & qui uulgo uocantur Fratres ordinum mendicantium, & quos Picus Iunior fasticiæ religionis nomine complectitur. de quibus Politianus in Præfatione, quam in Mæchmos Plauti fecit, hæc dixit: Hi sunt præcipuè quidā clamosi, leues, cucullati, lignipedes,

cincti funibus. Vnde Bardocucullus genus est uestis cucullatæ, à Bardis Gallorum gente, quod hoc præcipuè genere uestis uteretur.

CVCVMA, uidetur esse genus ædificij, turgurij pauperis. Ambros. pro uase quodam æreo uidetur posuisse. Vnde Cucumellam inter uasa posuit Vlpianus, tit. Si seruitus uend. l. si quando. Seius, inquit, si syluā seuisset, in qua labra & crateras & cucumellas positas haberet. Pro genere uerberis cuiusdam posuit Martianus, ad l. Corn. de Sic. lib. j. Si claua, inquit, percusserit, aut cucuma. Petronius Arbitrator pro fornace uidetur posuisse. Nebriss.

CVCVMAM, genus baculi ferrati Budæus existimat. Polit. licet in Miscell. indicat uocem esse inuentu raram, tamen hæc extat apud Martian. in l. j. ad Leg. Corn. de Sic. Bap. Pius, ait esse genus uasis, in l. si quando. §. cum in domo. Si seruit. uend. Cucumellas perperam exponit Interpret. cucurbitas esse, seu pepones, quos uulgo melones uocat.

CVCVMIS, ornamentum ex aurichalco in modum lācis factum, quod habenis affigitur loris' ue, quæ ab armis pendet, atque pectore equorum. Alias pro uase apud Martialem, Petronium Arbitrum, & Iurecōs positum. uide Alc. in Rubr. C. Nulli licere in frenis equest. lib. xj.

CVCVREBITARE dicitur uasallus, qui domini uxorem adulterat, uel ad crimen istud saltē sollicitat, turpiter tentat, affectat: item filiā, nepotem, nurū, aut sororem eius polluit. Zafius de Feud. priuat. Mariti cucurbitati solent duci Parisijs per ciuitatem ab uxore retrogradi super asinum, præcone clamante: Qui sic faciet, sic accipiet. Neuizanus in Syl. nupt. Spieg.

CVI uoles, quid sibi uelint hæc uerba, Iurisc. ostendit in l. si mandauero. §. si tibi. Mandati.

CVILIBET relictum ex familia, quomodo recipiendum, lege, Relictum cuilibet ex familia.

CVIVSLIBET conditionis: hæc addita uerba in principis constitutione, edicto, decreto, lege, seu quauis alia dispositiōe, dignissimos quosque regulariter comprehendit.

CVLCITRÆ, generali nomine uocari possunt, omne stragulum, in quo aliquid quiescendi gratia inculcatum sit. Paulus l. iij. de Supel. leg. Culcitra, toralia, mappa, uillofa, &c. Spieg.

CVLLEVS, uter ex corio bouis, capiens xx. amphoras. Vlpian. de Fund. instruc. l. quæsitum. Cuppæ, inquit, & cullei. Item Scæuola, eo. lib. tit. de Annu. leg. l. legatū. Vini, inquit, falerni, quod domi nasceretur, quotānis binos culleos. Est præterea Culleus mēsurā frumētaria, tātundem capiēs. Scæuola de Pign. act. l. ult. Pecuniā sub pignore culleorū accepit. Erat itē Culleus, saccus coriaceus, cui insuebatur parricida, simul immissa uipa, simia, & gallo gallinaceo, atque ita piciiebatur in pfluente. §. alia deinde lex. Instit. de Publ. ind. Huius cullei meminit Cic. p. Rosc. Amerino. Sp.

CVLPA, est læsio per imprudentiā facta, quæ tamen humana ratione regulariter euitari potest. Cur postremam hæc clausulam in definitione culpæ adiecerit, Oldend. ipse indicat in Tractata

statu de Culpa. Et quoniā sæpe accidit negligentia, non sine graui detrimento alterius, cū tamen absit animus nocēdi. l. j. C. Si aduers. delict. Quare Donatus, Culpa, inquit, est eius qui nesciēs aliquid læsit. Cum autem simpliciter in lege ponitur, pro ea accipitur quę leuis est, nisi materia repugnet. Porro culpæ nomē generale est, doliq; comprehendit, non quidem uerum, sed præsumptum. Nam si in materia culpæ, quam à Zasio nemo diligentius tractauit Old. de uero dolo locutus esset, iam culpam nominari, quid attineret? l. si idem. C. de Codicill. cum uulg. Et ea cum primis est inter dolum & culpam differentia, quod dolo certa animi destinatione & proposito lædendi cōtingit: culpa uerò segnitie uel simplicitate inconsideranter admittitur.

CVLPA lata duo continet genera. Est enim quædā ignauia, quædam uersutia. eas multis in locis distincte attingit Zasius noster in Intellectibus. Et est tam magna, teste Old. & multis nominibus suspecta negligentia, ut meritò dolo existimari possit. Duobus autē modis potissimū cognoscitur. refert idem in citato tractatu. Lata culpa etiam dolo proxima sæpe dicitur. arg. l. j. §. sed si in eo. ff. ad S. C. Syllan. Sp.

CVLPA lata, quæ & latior interdum à Iurif. cons. ornato schemate dicitur, quo comparatiuum propositiō scribimus. l. quod Nerua. Depos. Hunc loquendi ductum cum non aduertet Bartolus, purioris linguæ insuetus, iam citatam l. interpretans, culpam in quinque species partitus est: Latissimam, latiore, latam, leuem, & leuissimā: commētus eo in loco multa, quorum tamen nihil iure fundatū est. Itaq; rectius à Zasio in duas duntaxat species diuisa est, inter sese ex opposito diuersas, Latam scilicet, & leuem.

CVLPA leuis secundum Alciat. sic diffiniri potest, ut sit negligentia, qua quis in rebus alienis eam curam non adhibet, quam ceteri patres familiās solent, tamen in suis minimè diligentior sit. Et hæc nō ex malitia, sed ex segnitie animi, uel rusticitate, uel inertia, uel simplicitate, perficitur: ut Vlp. dicit in l. iij. §. ult. ff. de Suspect. tut. Dicta est autē leuis, non quod aliquando non grande damnum adferat, nec quod plerumq; non ex iniusta errandi causa prodire soleat: quippe quod qualiscunque citra calliditatem concepta opinio, excuset à dolo, iuxta l. igitur. §. potest. ff. de Liberal. caus. Verum ideo censetur leuior culpa, quia abest propositum nocendi. Et proinde illæsa conscientia, meritò istos errores, & nature defectus licet magnos sæpe excusat. Spieg.

CVLPA magna, eadem quæ lata. Paulus de Verb. sig. magnā culpam, dolum interpretatur, intellige præsumptum. Cæterum, quemadmodum in contractibus culpa præstanda sit, longa est disputatio: quam tamen paucis finiuit Alciat. in l. magna negligentia. de Verb. sign. Spieg.

CVLPA est deuiatio ab eo quod bonum est, quod per diligentiam hominis potuit prouideri, secundum Bart. in l. Quod Nerua. ff. Depos. it.

CVLPA est deuiatio à legis dispositione, secundum Pet.

CVLPA liberare, est aliquem excusare, culpamq; nullam admisisse ostendere. Spieg.

CVLPA & laudare, contraria.

CVLTVRA biennalis, quando pro una habenda est, docet Bart. in l. diuortio. §. quod si anno. ff. Solut. matr. Spieg.

CVLTVRA diligenti, prædiorum præcia ampliar, negligentiore diminui, Callistrat. censuit in l. iij. §. diui fratres. de iure Fisci. Spieg.

CVM præpositio ad personas principales nō coherentes posita, copulat: sicut particula, Et. l. Titia. §. nihil. de Legat. j. l. si quis inquilino. eod. tit. cum sim. Spieg.

CVMQVE. Vide, Quicunq;.

CVM commodissimum erit, ut accipiendum sit, exponitur in l. auus. §. pater. ff. de Iur. dot.

CVM dare potuerit, pro, Cum dederit. l. statu liberos. §. si quis acceperit libertatem. ff. de Statu libe. l. qui ædes. de Incend. ruin. nauif.

CVM instrumento fundus legatus, exponitur l. j. ff. de Fund. instru. l. ij. cum inibi not. C. de Verbor. sign.

CVM iustæ ætatis factus fuerit, cum perfectæ ætatis fuerit, cum adoleuerit, de annis xiiij. completis intelliguntur. Alberic. locos indicat. Cum ad legitimum statum peruenerint an uerba hæc conditionem inducant, not. in l. ex his uerbis. C. Quan. di. leg. ced. Spieg.

CVM nupserit lego, ut intelligatur, uide in l. si legatum. ff. de Condit. & demonstr.

CVM omni causa. Quoties lex utitur his uerbis, accipiendum est quasi dicat: Quicquid causam traxerit quouis modo ex re aliqua. Ex Old.

CVM oportuerit, & Si oportuerit, eandem significationem habent. l. quodcunq; ff. de Verbor. obligat.

CVM populo agere (quæ uerba Legis sunt xij. Tab.) est rogare quid populum, quod suffragio suo uel iubeat, uel uetet: unde Rogatio, pro lege dicta.

CVM Patribus autem agere, est ad senatum referre. Vide Bud. in Annot. post. Spieg.

CVM omnibus quę domi sunt, quo sensu hæc uerba ueniant accipienda, declarat Iurif. cons. in l. Seius. in prin. cum inibi not. C. de Leg. ij.

CVM uoluerit, ad tempus uitæ extenditur, teste Vlpiano in l. fideicommissi. §. sic fideicommissum. de Legat. iij. Spieg.

CVM is in tutelam suam peruenerit. Item, in suam tutelam & suam potestatem. Item, cum sui iuris fuerit factus. Item, cum ad pubertatem peruenerit. Item, & si cum suæ ætatis fuerit factus, uel legitimè factus, cum iustæ ætatis factus, uel cum maturæ ætatis sit, uel cum adoleuerit. Vide Vlp. in l. cum filio familiās. de Legat. iij. Spieg.

CVM ita legatur, Illi hoc amplius fundum illum cum omnibus rebus, quæ in eodem fundo erunt: mancipia quoq; cōtineri, Modestinus respondit, l. omnia. de Legat. ij. Spieg.

CVM morietur ipse seruus. Vide Africanum de Legat. j. l. Si à pluribus hæredibus.

CVM uolet. l. uxorem. §. Scquola. de Leg. iij.

CVM pater moreretur: uide Vlpianum hæc

exponentem uerba in l. fideicommiss. §. si filio. de Legat. iij.

CVMVLATIO, est unius actionis ad aliam adunatio. Vel, est plurium rerum uel actionum coaceruatio, contra eundem in iudicio legitime proposita. Vide Zasium in tit. Instit. de Act. §. si minus. Et ibidem, Cumulationum quatuor species. Item Hegendorph. in l. Si idem. ff. de Iurisd. omn. iudic. qui eam rem itidem in compendium contraxit. Spieg.

CVMVLVS debiti, pro augmento, apud Vlpianum in l. si plures. & Papinian. in l. maiorem. de Pactis.

CVNABULA, pro primis rudimentis, apud Aurelium, in l. amica. §. his cunabulis. de Offic. præf. præf. §. cum q. in præmio Instit. Erasmus citat Aurelij uerba in explicatione paræmiæ, Ab incunabulis. Notum Vergilij hemistichiū, Gentis cunabula nostræ. Similiter & crepundia, pro prima ætate accipiuntur. Spieg.

CVNCTI uocabulum, ad singula quæ ratio nominis complectitur, generatim refertur. l. cunctos populos. C. de Sum. trinit. l. sciant cuncti. de Probat. Hoc autem ab omnibus distat, quod hoc quidem omnes, sed coniunctos & congregatos: illud uero continet etiam si sint in diuersis locis: si Festo credimus. Spieg.

CVNICVLVS pro canali, in l. Proculus. ff. de Dam. infect. l. supra iter. de Aq. plu. arc. Vlp. in l. Seruius autem, de Riuis, Cuniculum uocat foramen sub terra occultum. Festus protulit genere neutro. Spieg.

CVNIRE. Lege, Inquino.

CVPIDI, pro amantibus eleganter apud Vlpian. in fin. l. j. de Edil. edict.

CVPIDITAS, hoc est, studium discendi, optima ratio uiuendi est. l. apud Iulianum. de Fideicom. libert. Et Cupidus nihil à Studio differt, Grammaticorum placito. Spieg.

CVPPA, & cuppula, uasa sunt uinaria, in quibus uina conduntur. l. Lucius. ff. de Leg. iij. Item Vlp. de Fund. instr. l. instrumenta. Cuppas exponit, uasa uinaria lapidea, uel de terra facta, at constant ex lignis. Item de Leg. iij. l. cuius. Vasa, inquit, uinaria, id est, cuppæ & dolia, quæ in cella fixa sunt. De Cuppula Iureconf. de Trit. & uin. leg. l. si cui. In Cuppis, inquit, siue Cuppulis. Nebriss. Simplicius p. Iouian. Pont. lib. j. de Aspirat. effert hanc uocem, cum ait: Sunt autem cuppæ uasa uinaria maiora ex ligno, quas satis improprie multi Vegetes uocant. Vocari autem cupas id genus uasis, Lucanus ostendit, cum ait: Nanque ratem uacuam sustentant undique cuppæ. Cupis enim naues impositæ, sustentantur in mari, cum ipsarum latera carinæque resarciuntur. Dictæ autem fuere à priscis Caupæ, à Cauo: inde caupones dicti, à caupis. Spieg.

CVR magna ex parte lib. Codicis nouissimi non intelligantur, lege Antiquitati creditur.

CVRIA, à cura dicta est: quod reipubl. cura per ipsarum sententias expediretur. Et apud Romanos solum is locus erat, in quem senatores pro reipubl. utilitate conuenerant, sed & ubi sacrorum

cura tractaretur. Hinc Curiarum sacerdotes, Flamines Curiales, ite & curiones nominati sunt. Illi enim in curijs familiarum ita res diuinas curarunt, sicuti senatores Romani, res humanas in Curia Hostilia. Sic nostra ætate Curiam dicimus Pontificis, & Curiam Cæsaris, aliorumque principum, quod ibi frequentiam hominum uersari uidemus. Cæterum uim & potestatem uerbi, hoc est, rem ipsam, nemo animaduertit. & propterea, ut uerisime dixit Dn. Old. curiarum maiestas in leuissimos usus paulatim est perducta. C. Si curialis relicta ciuitate, rus habitare maluerit. in l. ij. ff. de Ori. Iur. Curio maximus, cuius autoritate curiones regebantur. Curionatus, ipse magistratus. Ipsa autem omnia significantissimam habent derivationem à cura, quæ sollicitudo est & anxietas animi, quasi cor edens. Et profecto tali conatu recte censet Oldend. atque diligentia rempubl. iuuare oportet. Spieg.

CVRA pro onere, siue provincia alicui delegata. Sic Iurisconf. in l. j. de Officio præf. urbi. curam carnis ad illum spectare dicit. Salomonius interpretans hanc legem, uers. Et ideo fori suarium sub ipsius cura est. Verbum, inquit, curæ hic pro sollicitudine, imperio, & iurisdictione intelligo, quia in magistratibus sic accipi solet. Spieg.

CVRA ædium sacrarum. l. j. ff. Ne quid in loco sacro.

CVRARE, pro operam dare, in l. congruet. sic enim Haloandri editio habet. de Offic. præsid.

CVRATE agros accendere, apud Vlpian. in l. Iuliano. de Leg. iij. apparet Accursium, quod uariationem non satis intellexisse: nimirum neglectis bonis autoribus, qui de re rustica perquam eleganter scripserunt. Spieg.

CVRATORIS officium est, curare res adulti, decoctoris, & furiosi: Tutoris, tueri pupillum, & bona administrare. Spieg.

CVRAM præsentem ac momentariam iniungere, opponitur necessitati onerum præbendorum, iuxta Iurisconf.

CVRATOR bonorum secundum iuris formam constitutus apud Vlpian. in l. in integrum. de Minorib. Spieg.

CVRATORES sunt, qui rebus curandis, gerendisque præficiuntur, & secundario personis. Contrarium est in tutoribus, qui primo personis pupillorum defensandis adhibentur.

CVRIAE. Lege, Centumuiralia.

CVRIAE Dominicales, in pagis & uillis sunt, quæ uetustatis uelut umbram referunt. Zas. in l. ij. ff. de Orig. iur.

CVRIAE familiarium. Lege, Curia.

CVRIALES, sub Romanis principibus erant ex decurionibus seu principalibus ciuitatum, & qui munera omnia sustinere cogebantur, & ab alijs exigere: quorum conditio cepit pessima existimari, quia à præsidibus, exactoribusque tributorum plerumque inquietabantur, cogebanturque de suo tenuiorum onera subire: & ideo prohibita eis erat prædiorum alienatio, ne solum euertèrent, euitandorum munerum causa. Ex Alc. Parer. Sp.

CVRIALITAS quam barbarè dicitur, tam ineptè

ineptè necessitati opponitur ab Interpretibus, dum docent hoc aut illud procedere de curialitate: nec raro etiam contra apertū textum, præcepta legū torquentes ad arbitrariā licentiā. Sp.

CVRIATÆ leges, à Curialis comitijs dictæ sunt, id est, tributum coactis: Centuriatæ uerò, à centuriatis comitijs, id est, centuriatim, ex censu & ætate distributis. Atq; hæc maioris autoritatis erant. Bud in l. post. de Orig. iur.

CVRIONES. Lege, Curia.

CVRIOSI appellantur, non qui ubi delicta fieret denunciabant, ut sentit Accursius: sed qui commissi in curia Principis, uel in comitatu Præsidentum per omnes prouincias referrent ad præfectos: unde & nomen sumpsere. Alciat. in Rubr. C. de Curios, & stationar. lib. xij.

CVRIOSI erant, qui passim delicta in re militari commissi denunciabant. Scotus ad Theodosium, scribit in officio magistri officiorū esse curiosum unum cursus publici: quales sunt magistri cursorū, postm. vster, uocabulo maioribus nostris ignoto, appellati. Nam hi nobis primū sub Cæsare Maximiliano innotuerūt. Memoria nāq; patrum neglectam eiusmodi cursorum, quos & nos uoce Gallica Postas uocamus, consuetudinem, uice comitum Mediolanen. Ducum familia renouauit. Spieg.

CVRIOSVS in bonam partem, pro ualde diligente, apud Vlpian. §. penult. l. iij. de In rem uerl. Spieg.

CVRMI, ex maceratis & coactis frugibus potus. Vlpianus in l. Si quis. ff. de Tritic. & uin. leg. Igitur & acetum, ait, quod uini numero paterfamilias habuit & zythum, & curmi, & cætera, quæ pro hominum affectione atq; numero uini habebuntur. Spieg.

CVRRICVLVM temporis, id est, exitus, in Constit. ut Alberic. indicat: quemadmodum apud Ciceronem, Curriculum uitæ, legitur. Sp.

CVRSOR propriè est, qui pedibus celeriter literas defert. Paulus in l. seruis urbanis. de Leg. iij. Cursores in familia recenset. Interdū Viator appellatur, hoc est, Apparitor, qui lites in ius uocandis denunciat: uulgu suo, hoc est, barbaro more, Pedellos uocat. Spieg.

CVRTEM, pro Corte, solent dicere barbari, si sedes uillaticas putent. Aliqui credunt Cortem dici, qd̄ circa illam coerceatur pecus. Insulanus.

CVRVI. l. iij. ff. de Ædil. edict.

CVRVLES ædiles dicti à curuli. Erat enim curule, uel curulis, sedes ex ebore, qua maiores magistratus utebatur in curru, quo honoris gratia in curiā uehi solebant. De his ædilib. est Tit. ff. de Ædil. edict.

CVSO frequētatiuum est à cudo, ich schmide. inde cōponitur, accuso, are, verklagen. Est autem, Old. teste, pulchra metaphora. Nam accusare est apud causari, aliquem peccasse. Ergo quasi malleo ad incudem accuditur frequentia quadā deferendi ac probandi criminis, qui accusatur redigendus in aliam uiuendi aut moriendi formam. Spiegelius.

CVSTODIRE diligenter, pro uincire acci-

piendum in l. j. ff. de Fugit. adnotarūt & alij. Porro ad custodiēdi rationem, quam Doctores obscurè tractant, pertinet rem conseruare sumptibus. I. Iulianus. §. præterea ff. de Act. empt. l. domum. C. de Rei uendic. Spieg.

CVSTODIA, idē significare uidetur quod uincula: prior tamē uox non nisi publicam complectitur, posterior & publicam & priuatam. l. uinculorum. de Verb. sig. Magistratus autem ex qualibet leuissima suspitione, eum quem nocentem arbitratur, in carcerem ducere potest. Bald. in l. nullus. C. de Exhib. reis. Accipitur etiam Custodia, pro carcere, in l. ad Commentariensem. C. de Custod. reor. quoniam in illum rei, nō pœnæ causa, sed custodiendi mittuntur. Sed & Custodia non raro pro ipso in carcerem coniecto usurpatur.

CVSTOS, Iureconsult. in l. j. §. idem ait. ff. de Vent. in poss. mitt. Ad custodienda ea, quæ sine custodia salua esse nō possunt, custos ponendus, ut pecoris, melis, uindemiæ. Oldend.

CVTIS, innatum corpori amiculum & cooperimentum, Festus uoci tribuit originem Græcam. Plinius ait: Cutis ipsa sensu caret, maxime uerò in capite. Vbiq; per se, ac sine carne est, uulnerata non coit, ut in buccis, cilioq; Spieg.

C Y

CYATHVS, uasculum, quo prisci potus sui mensurā metiri soliti fuisse uidentur, quod serui quidam ad cyathos stare uel esse dicerentur, ut serui ad limina, & ad pedes. Pocillatores ab Apuleio appellantur. Spieg.

λυβιστάτορες, Græcis urinatores, hoc est, natates sub aquis sunt, qui se sub aquas capite mergunt. à *λυβιστάτω*, quod in caput ferri, deuoluiq; significat. Budæus in l. j. §. j. Ad l. Rhod. de lact.

CYMATILIS uestis dicitur, quæ cærulei coloris est. Sunt qui undulatam intelligant apud Plautū, quæ nobis *schawlott* est. quod tamen Dr. Baysius non probare uidetur. Spieg.

CYMBIVM, poculi quoddam genus, ad similitudinem cymbæ factum. Paulus de Auro & arg. leg. l. pediculis.

CYMBIA, inquit, argentea, crustis aureis illigata. Nebriff.

CYNOSARGES. Lege, Gymnici agones.

CYNICVS, Alberico, suæ ætatis auctores secutus est Tribaldus reprehensibilis. Dicti sunt aut Cynici, uel à Cynosarge gymnasio, ubi uersabatur Antisthenes, princeps philosophorū Cynicæ sectæ. uel à *κύων* (canes) quasi canini: quia essent in cauillis, castigationibusq; more canum mordaces cōtra uitia. Eras. noster refert alicubi: Apud priscos, inquiēs, aliquis cœpit pallio semitectus cū baculo obambulare, ac mendicato uiuere, & obuijs malè dicere: adeo non defuerunt qui institutum hoc sequerentur, ut hinc orta sit philosophorū familia, quæ Cynicorū dicitur. Sp.

D A

ACIAB prouinciæ, quæ nunc Vualachia post Mœsias, fit mentio in l. final. ad finem. C. de Diuers. offic. & appar. Hæc sub Gallieno Imperatore amissa

amissa est: & pōst à Gotthis Scandia, & Germanici Oceani remotissimis insulis egressi, occupata. Est autem longè ab ea quam non rectè hodie Daciam uocant: cum sit Dania appellanda, uulgò dicta *Denmark*, ad Cimbricam Chersonesum. Imp. eam diuidit in Mediterraneam & Ripensem, in Aut. de Eccl. tit. §. j. Spieg.

DACTYLIOTHECA, repositorium annulorum. Paul. de Leg. iij. l. argēto. Annulis legatis, dactyliothecæ non cedunt. Nebriss.

DACTYLIOTHECAM meam, & si quos præterea annulos habeo. Vide Vlpian. in l. libro- rum. §. fin. de Leg. iij. Spieg.

DAER, Græcis est mariti frater, Latinis Læuir: quod & Alciat. probat. At mariti soror, Gallos à nobis, ut Rhodigin. ait, Glos dici potest. Idem Alciatus, quin & alij obseruarunt, haud rectè ab Accursio, Læuirum uxoris fratrem, quasi læuum uirum acceptum: quum Læuir, solum sit mariti frater. Vide, Inateres. Spieg.

DALMATICA uestis est, qua modò utūtur omnes Diaconi ex consuetudine in solennitatibus, ut lxxvj. dist. de Ieiunio. Antiquitus tamen sine concessione Papæ, nec Episcopis, nec Diaconis licebat uti hac ueste, distinct. xxij. cap. Omnis filius.

DAMNARI indicta causa dicuntur, qui ad iudicium uocati non affuerunt, absentesq; sententiam passi sunt. Vide Budæum in Annot. poster. Spieg.

DAMNAS, apud Iuriscos. uox peculiaris. Marcell. in l. damnas esto. de Vsufr. leg. id est, damnatus, p. syncopen. Alij tamen Damnes legunt ea ratione, qua & copes dicitur copiosus. Sed Alciatus ueterem lectionem magis probat. Huc non respiciens Nebriss. monuit pro hac uoce, ubique reponendum damnatus. Meminit & eius uocis (ut attestatur Alciat. cap. j. lib. ij. Parerg.) Agreus Grammaticus, Iuriconsultorum uerbum illud esse asserens, Paulus alicubi Damnes dixit. Spieg.

DAMNAS esto hæres Titii sinere in illa domo habitare, quoad uiuet, Marcello unum uidetur esse legatum. l. damnas. ff. de Vfu & usufructu, per leg. dat. Spieg.

DAMNATI uoti sunt, q. ad obseruationē uoti obligati sunt, nō qui soluerint. Alc. de Verb. sign.

DAMNATI ad ferrum qui dicātur, explicat Alciat. cap. xxij. lib. j. Parerg. ipse eos intelligit, quos alibi lex ad gladium damnatos ait. Spieg.

DAMNATI in metallū, latè patent. de quo infra in dictione, Stipteria. Spieg.

DAMNATIO, & damnum ab ademptione, & quasi diminutione patrimonij dicta sunt. l. iij. ff. de Dam. infect.

DAMNATVS, qui non prouocauit. Cæterum si prouocet, nō dum damnatus uidetur. Damnatus enim ille est, ubi damnatio tenuit. l. ij. ff. de Pœnis.

DAMNO, uerbum notæ significationis. Genitiuo aliquando, aliquando ablatiuo iungitur: sed uariè. Genitiuo, eius rei propter quam quis damnatur: ut sceleris, ambitus, indulgentiæ, in-

iuriarum, maiestatis. Iungitur etiam genitiuo significanti pœnam. ut, damnari dupli, quadrupli. Ablatiuo itidem pœnæ: ut, damnati capite. Sp.

DAMNO, præter notā significationē, etiam est obligo. de Diuort. l. Si filius. Damnādum, inquit, eum, quanti mulier litem iurauerit. Item de Legat. j. l. cum filio. Hæredem, inquit, mihi dare damnauerit. Hinc Damnatus, pro obligatus legitur. Nebriss.

DAMNO imputatur commodum amissum. l. j. §. damnum. l. ij. §. meritò. Ne quid in loc. publ. Albericus.

DAMNO litis puniri, siue damnum litis facere, quid sit, ceu obscurum, & sicut omne multiplex dubium est, uariè exponit Glos. in l. contumacia. ff. de Re iudic. Spieg.

DAMNVM diuiditur in iniuriam & pauperiem. l. j. Si quadr. paup. fec. dic. Spieg.

DAMNVM quo distet à lucro cessante, aduersus Baldi sententiam, explicat Alc. enarrans l. cum prætor. de Verb. sign. Spieg.

DAMNVM, & damnatio, ab ademptione, & quasi diminutione patrimonij dicta sunt. Paulus l. iij. De dam. infect.

DAMNA fatalia, dicuntur quæ imprudentibus accidunt, ad quæ præstanda non cogimur. l. cum duobus. §. damna. ff. Pro socio. Spieg.

DAMNO fatali contingere. l. iij. ff. Naut. caup. stab.

DAMNVM infectum, damnum nondum factum, sed quod futurum ueremur. Caius de Damno infect. l. j.

DAMNVM non inconsultè accidens, sed facto. Vide Vlpian. in l. uerum. §. sciendum est. ff. de Minor. Spieg.

DAMNVM, pro pœna accipiūt in l. si pro fure. ff. de Condit. furt. Alberic.

DAMNVM, ad res, seu pecuniā: Periculum, ad personam, Accurs. refert.

DAMNVM resarcire. l. apud Paul. l. quod si minor. ff. de Minor.

DAMNVM facit. Vide Vlpian. in l. Si seruus seruus. §. huius legis. ff. ad l. Aquil.

DAPHNE, est amœnū & ambitiosum suburbanum iuxta Antiochiam. Eius meminit præter eos qui ab Alciato citantur, Amm. Marcell. ad finem lib. xix. diuus item Chrysost. contra Gentil. Extat etiam tit. de Cupressis ex luco Daphnen. lib. xj. C. quem nobis Alciatus restituit.

DARDANARI, dicuntur à Græcis propolæ, qui omnia præemunt, ut postea carius uendant. Vlpian. de Extraord. crim. l. annonam. Annonam uexare Dardanarij solent. Item de Pœnis. l. in Dardanariis. Alciatus inter eas dictiones numerat, quæ alijs in autoribus nusquam eo sensu reperiuntur, lib. iij. de Verb. sign. Sp.

DARE, est per traditionem dominium transferre. Dat item qui permutat, uel compensat. Alciat. de Ver. sig. & in Rub. C. de Pact.

DARE, est accipientis facere. l. non uidentur data. de Reg. iur. Hinc qui permutat, qui remittit, seu qui accepto fert, qui cōpensat, interpretatione Legis, Dare dicitur. l. ubi. in fin. de Verb. oblig.

oblig. l. intantum. de Lib. caus. l. si mulier. de Cōdition. ob caus. Sic propriè dat donatarius, mutuo præstans: & uenditor, si est mercis ipsius dominus. Spiegel.

DARE impropriè dicitur, qui surrepta restituit. l. statuliberos. §. si quis seruum. de Statulib. Pro restituere autem interpretantur in l. si seruus. de Edil. edict. Spiegel.

DARE cui actionem. Vlpian. in l. j. de Superfic. §. is autem. Nam cui damus (ait) actionem, eidem exceptione competere multo magis quis dixerit. Spiegel.

DARE actionem dicitur prætor, quando actorem ad intendendam actionem admittit. Vlpian. in l. j. in prin. de Superfic. & l. j. §. ult. de Vetr. inspic. Sic & prætor iudiciū suscipere cogit aduersarium. l. uir bonus. ff. Iudic. solui. Obseruandum autem, non rectè colligi, Prætor dicit se actionem daturum tali casu, ergo est Prætoria: nisi nominatim aliquid addatur, quod denotet actionem ex eius iurisdictione introductam esse. Nam omnibus iudicijs præerat, omnes actiones dabat. Et meritò, quia quasi uia uox erat iuris ciuilibis, ut Martianus dicit in l. nam & ipsum. de Iust. & Iur. ex Oldend. Sp.

DARE beneficium, pro rem gratà facere, dictum eleganter in l. Neratius consultus. de Reg. iur. Spiegel.

DARE ciuitatem, pro ciuem facere.

DARE damnum, est afferre incommodum. Nam qui commodum amittit, damnum pati uidetur. d. l. j. §. damnum. Sp.

DARE debere, est facto suo dominium retrò transferre. Vide Alc. in l. mutuū. ff. de Reb. cred. Spiegel.

DARE dilatione, & apud Ciceronē inuenitur.

DARE, pro facere, positum à Iuricons. in l. si quis ab alio. ff. de Re iud. singulariter obseruauit Zasius noster: etsi magna sit differentia inter dare & facere, ut ipse in §. seq. ead. l. docet. Sed sic dici in re magna, Donatus in Adelphis monuit. Spiegel.

DARE ferias, pro obseruare, apud Vlpianū in l. si in aliquam. de Officio Proconsulis.

DARE iudiciū, frequens locutio (ea dicendi forma qua actionem dare) significat agendi facultatem præbere. Vlpian. Prætor ait, Qui deiecerint, uel effuderint in eum locum, quo uulgò iter fiet, quātum ex ea re damnum datum erit, in eum qui ibi habitauit, in duplum iudiciū dabo. Spiegel.

DARE iusurādum dicitur etiam, qui ui, uel amens promittit. §. sicut ergo. iuncta Gloss. in Aut. ut Iud. sine quo. suffrag. Sic Cæsar libro j. Gallic. Hac oratione adducti, inter se fidem & iusurandum dant.

DARE in mandatis, idem quod mandare.

DARE in matrimonium, in §. legati autē. Instit. de Leg. sicut apud Liliū & Cæsarem reperitur. ut & apud Terent. Dare in nuptias. Sp.

DARE mancipio, uel mancipio, est rem ita dare, ut euictione præstatores nos sponteamus.

DARE mutuum testimonium dicuntur, ut

Erasmus exponit, aut qui mutuo studio sibi inuicem suffragantur, aut ad gratiam testificantur, neglecta religione. Sp.

DARE nomen, est curare nomen inscribendū. Arrianus in l. iij. de Re militari. Qui post desertionem, inquit, in aliam militiam nomen dederunt, legiū se passi sunt. Budæus interpretatur, ad delectum sese exhibere. Sp.

DARE oportere, in fin. l. quod te mihi. ff. Si cert. pet. & l. sæpe ita. §. j. de Verb. sig. §. is quoque. Instit. Quib. mod. re contrah. oblig. Sp.

DARE pœnas incesti, maiestatis, furti, hoc est, puniri ob admittū crimē incesti, maiestatis, furti.

DARE potestatem, est rem alterius arbitrio committere.

DARE tui contemplatione apud Vlp. l. item si. §. item si procuratori. ff. Neg. gest. Sp.

DARI fieri iussi. Vide Scæuolam in l. Titia. ff. de Inoff. testam. Sp.

DARI uerbum impropriè accipitur pro eo quod est, tradi l. si stipulatus. ff. de Vusu.

DATIO. Hanc notè significationis, ut Sipōtinus ait, uocē obseruauit apud Ciceronem Nizolius. Vlpianus, Est autem manumissio, de manu datio.

DATVM participium, quod frequenter in epistolis post Vale adscribi solet, Canonistę mutarunt in nomen data, cuius tempus utiq; considerandū est, ut latè differit Felinus in c. eam te. ext. de Rescript. Sp.

DATVM substantiuū in tit. de Cōdict. caus. dati, qui uulgò citatur sic: De cōditione ob causam, cōfusa (ut opportunè monuit Olden.) loquēdi phrasi ac proprietate, nec absq; studiosorum detrimēto. Præterea legendum, eodem teste, de Cōditione causa dati, causa non secuta: nō autem, Causa data, nullo cohærente sensu. Sic Celsus in l. ult. eod. tit. obligationem dati uocat. Spiegel.

DATARIVS nouū quidem, sed non inelegans Perotto nomen: significat aut eum, qui in postulationib. ac literis manu Pōt. Max. subscriptis diē ac locū notat, quib. datę sunt literę. Adieci uē, qđ dandū est, aut qđ datur, significat. Sp.

DATVS iudex, id est, delegatus. Nā in iure ciuili, ut Zasius ait, in l. duo iudices. ff. de Re iud. rarò inuenies uerbum Delegati pro iudice, sed frequenter uerbum Dati. ut, iudex datus, in l. Iudex. de Iudi. in l. à iudice. & l. apertissimi. C. eod. in l. ij. ibi. cui iurisdictione data est. in l. & quia. in princ. de Iurisd. omn. iudi. Propriè iudex datus dicitur, cui respectu unius causę, uel articuli tantum mandata cognitio est, & præter eam nihil habet. A' recentioribus Cęsaribus Pedaneus appellatus. Spiegel.

D E

DE, pro à. l. si is qui rem. §. fin. ff. de Furt. cum simil. Sic & Cic. usurpat.

DE domo, pro ex domo, apud Paulū in prin. l. lecta. ff. de Reb. cred. sic & Terentius usurpauit, Clamat de uia, id est, de uia, Pauli uerba, quę sic habent, Lucius Titius scripsi, me accepisse à Publio Mænio quindecim mutua numerata mihi

mihi de domo: secundum Alciat. significant, tam quod domi numeratū, quam quod ex domo ad eum missum est, siue per ipsum patremfam. siue per eius seruos, aut institores. Spieg.

DE, interdum pro, uel propter significat. Vlp. Vel siquid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit, dolo uel eius malo, uel culpa eius factum sit, quo minus perueneret, hisdem de rebus reddi, id est, propter hasdem res reddi, uel pro his rebus recte præstari. ut in l. aliud. de Verbo. signif. Vide Bud. in l. redhibere. de Ædil. edic. Hec item præpositio quandoq; in malam partem accipitur. ut desperatus, demēs, dedecet, deformis, degener. Alciat. lib. iij. de Verb. sign.

DE eadem familia, *uber einen leyf.*

DEALBATORES, itē Deauratores, lib. x. Cod. ab Impp. inter artifices recēsentur, qui munerum immunitate donati sunt. Spieg.

DEAMBULANDI ius, hoc est, spaciandi, Vlp. Præter habitationem autem, ait, quam habet, cui usus datus est, deambulandi quoque & gestandi ius habebit. l. plenum. §. j. ff. de Vfu & habitat. Spieg.

DE causâ nondum liquere, apud Vlp. in fin. l. Pomponius ait. de Recept.

DEBERE, uerbum, ad omnes omnino actiones referendum est. l. pecuniæ. §. hoc uerbum. de Verb. sign. Spieg.

DEBERE defunctus nō dicitur, sed debuisse. Interpretes citant textum singularem & unicum, quo id colligunt, l. qui Romæ. §. Augerius. ff. de Verb. oblig.

DEBILES personæ: inter eas fœminæ & pupilli connumerantur in l. nequicquam. §. obseruare. de Offic. procons. alibi Imperator miserabiles nuncupat. Spieg.

DEBITI facere gratiam, pro remittere.

DEBITI instar habet id, quod officio iudicis assequi possum ab inuito aduersario: imò & ipsum officium à iudice debetur postulanti secundum ius: & si negauerit, tenetur iniuriarum. l. j. §. permittitur autem. in fin. ff. de Aqua quotid. & æst. Spieg.

DEBITI solutio unde dicta sit, explicat Bud. in Annot. poster. Spieg.

DEBITOR propriè is dicitur, cui nulla competit exceptio: strictè autem accipitur, ut is sit, à quo inuito exigere possimus, hoc est, extorquerè: ut rectè Accursius interpretatus est, l. debitor. de Verbor. signific. Accedit quod uulgò dici solet: *ist ein guter schuldn̄er, aber ein böser bezaler. das ist, ein langfamer.*

DEBITOR hæreditarius, qui ante aditam hæreditatem dedit damnum, uel aliquam rem de hæreditate subripuit, autorib. Paulo & Caio. ff. de Petit. hæred. Spieg.

DEBITOR putatiuus, qui putat se debitorem: uero debitori opponitur. Vide l. qui se debere. de Cond. caus. data. cuius intellectum nec interpres, nec Bart. satis assecuti sunt. ut ex Zafianis intellectu euidenter patet. Spieg.

DEBITOR tuus, qui tibi non reddit quod est tuum.

DEBITORES actionis naturalis. Vide, Actionis naturalis debitores.

DEBITVM solutum dicitur, quum est res perfectè creditoris facta. Sic debitor fundi, alteri pignori, dando fundum, non satisfacit, nisi pignoris obligatione sublata. l. si rem meam. ff. de Solut.

DECANI, dicti sunt in exercitu, qui decem militibus præerant. Alio nomine Caput contubernij dicti: uulgò fortè, *Rotmeyster*. Apud Ecclesiasticos dignitatis nomen Decanatus. Alc. in l. non plures. C. de Sacrosan. eccles.

DECAPROTIA, decemprimatus est. l. fin. de Muner. Erant enim Decemprimi ex decuriis, exactores tributorum, quia fiscalia detrimenta de suo ipsi refarciebant. Alc. de Verb. sign.

DECAPROTI erant, qui pecuniam exigebant, quam ipsi fisco demum numerabāt. Quod si morte alicuius reipubl. fuisset illatum dānum, decaproti de eo quod receperāt, supplebant. Idē in l. nec potestas. C. de Muner. patrim. lib. x.

DECEDERE, sine appositione, pro mori, quasi à custodia & gubernatione corporis proficisci. Martian. de Mort. caus. donat. Si hi, inquit, qui inuicē sibi mortis causa donauerunt, pariter decesserint, neuter hæres repetit. Quomodo autem censeantur coniuges pariter mori, disputat Vlpia. in l. cum hic status. §. ambo. de Donat. int. uir. & uxor. Triphon. in l. qui duos impuberes. ff. de Reb. dub. Propriè uerò est, à mandato custodiæ loco recedere. Vnde consules, proconsules, præfides, prætores, dicuntur ex prouincia decedere: item præsidia de urbibus & castellis. Vide Vallam lib. Eleg. v. Spieg.

DECEDERE, & succedere, contraria sunt. Vlpia. ad Leg. Iuliam maiest. l. qui uel. Qui uel, ait, de prouincia, cum ei successum esset, non discessit. Nebriss.

DECEDERE iuri suo, est non summo iure agere, aliquid sui condonare comiter. Vulgò dicunt, præterire ius. Ex Bud. Annot. Spieg.

DECEDERE officio, non est ab officio recedere, sed est, contrā quàm decet atque officiosum est, aliquid agere. Ex eod.

DECEPTIONEM, circumuentionem & aliud genus in contractu Emption. & uend. non intelligi oportet pro fraudulento uenditoris consilio, quod uehementer damnatur: & si interueniat, reddit contractum bonæ fidei nullum. l. ex empto. §. is qui uinum. ff. de Action. empt. l. Si dolo. C. de Rescind. uendit. Verum exaudiri debet deceptio, ut Dn. Old. ait, quæ re ipsa contingit & incuria contrahentium. Nam uenditoris uotum est, precio uendere plurimo: emptoris autem, minimo emere. l. si uoluntate. C. de Cōtrah. empt. Vide quæso eū Clafs. iij. A. tio. j. ubi scitè confutat fanaticorum uoces calumniantium leges docere mendacium in Publ. deceptionem in uenditione: dolum dissimulare in compensatione, rixas in iudicijs. Spieg.

DECEM quæ in arca habeo ita legauī, uel stipulanti promisi, secundum Africanum, & legatum & stipulatio ualebit. Vide §. Qui quinq; l. si ser-

l. si seruus legatus. de Legat. j. Spieg.

DECIM aut quindecim hæres dato, secundum Pompon. pro eo est, ac si decem sola legata sint. in *l. si ita relictum. §. fin. ff. de Legat. ij. Spieg.*

DECIM & octo annos plenę pubertati, Modestinus adseruit, in *l. arrogato. de Adopt. Spiegel.*

DECEMPEDALE spacium. *C. de Aquæ duct. l. omnis seruitutis. §. pen.*

DECEMPRIMI, & uiginti primi, composita uoce dicimus. Decemprimorum fit inëtio in *l. ij. C. de Domest. lib. xij. Astipulatur Budæus, existimās inëtio duodecimprimos uocatos, qui Pares Franciæ nunc dicuntur. Spieg.*

DECEMVIRI, Lege, Duumuii.

DECEMPEDA, regula est seu pertica decē pedum, qua fabricæ mensura colligitur. *Ant. Mácin. in xv. Oden Horatij, lib. ij. Spieg.*

DECERNERE quæstionē, pro eo quod nūc dicimus ordinare, ut fiat informatio, & ut contra delinquentes procedatur. uulgō, *Peinlichen anklagen, oder fragen.* Vide Bud. in Annot. Sp.

DECERPERE oliuam immaturam. *l. si seruus. §. oliuam. ff. Ad leg. Aquil.*

DECESSIO, id est, diminutio. *Vlp. Hereditas nomen iuris est, quod & accessiōem & decessiōem in se recipit.*

DECESSIO, damnum: Accessio, lucrum. *l. si quis putās. §. si quid post. ff. Com. diuid. Alberic.*

DECESSOR est cui è prouinciā abeūti successor mittebatur. *Vlpian. l. iij. de Offic. Procōs. Rectē autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetq; qua die fines sit ingressurus. Spiegel.*

DECESSOR, in iure canonico nūcupatur, qui prædecessoris locum obtinet: & qui huius erat locum sortitus, Antecessor dicebatur.

DECEt, propriē conueniens est, referturq; tam ad animum, quā ad corpus, atq; extrema. Falluntur, qui apud Iuricons. hoc uerbum pro oportere interpretantur. Nam magis quod officij sit, quā necessitatem signat. *Spieg.*

DECAETERO, pro posthac, à probis usurpatur autoribus: quod & ab Erasmo alicubi annotationem, non autem ueteris declarationem. *Vide Alb. Spieg.*

DECIDERE, est cum creditore super debito transigere. Scæuola de Administrat. & peric. tut. *l. cum hæreditas. Cum plerisq; inquit, creditoribus ita decedit. & infra: Cum plerisq; creditoribus ita deciderunt. Nebriss.*

DECIDERE, est litem consensu mutuo dirimere: quod transigere plerunq; Iuriconsulti uocant. Exempla refert Budæus ex *Vlpiano, tit. de Furtis.*

DECIDVVM, quod cadit.

DECIENS, Lege, Centiens.

DECIMA, *Vlpianus in l. ij. de Pollicit. Si decimam quis bonorum uouit, &c. Accur. & Bart. hic Decimam intellexerunt, quam Vlpianus religionis ueræ expers, nunquam nouit: sicut nec*

sacerdotium orthodoxæ religionis, apud Modestin. in *l. si quis ob honorem. eod. titul. Vide Budæum in Annot. prioribus. Cæterum attentata uocabuli deriuatione, Decima est pars decima, non uigesima: & sic de iure communi, decima pars debetur, ut toto tit. extrā de Decimis. Attamen siue soluantur decem, siue duodecim, siue uiginti, omnia secundum communem usum loquendi appellantur decimę: ut latius probant *V. l. interpretes in Lecturis, & in Responsis. Spiegel.**

DECIMAE prædiales dictæ, quod ex prædijs debeantur, iussu diuino hæ præstandę sunt: is enim dominia rerum, quæ mortalibus dedit, hac affecit obligatiōe, ut Personas Deus creauit liberas, suāq; ipsorum hominū improbitas, ut alter alteri seruiat, effecit. Quo fit, ut decimæ personales, non iure diuino, sed humano potius inductæ, à plerisq; censeantur. *Spieg.*

DECIMAE personales sunt, quæ debentur ex opere personali, ut artificio, scientia, militia, negociatione, &c.

DECIMAE prædiales, quæ proueniunt ex prædijs. Ut uinum, bladum, fructus arborū, &c. Tales enim dandę sunt illi Ecclesię, in cuius Parochia sita sunt prædia. De deci. ad Apostolic.

DECIMAE mixtæ possunt dici hæ, de quib. dubitatur utrū sint prædiales uel personales, ut de agnis & fortibus aliorū animalium, quæ sunt in pascuis, & gregatim pascuntur.

DECIPERE, genericum est. Nam decipit, qui imponit, qui fallit, qui defraudat, qui uerba dat, qui in errorem inducit. *Vide §. j. l. j. ff. de Dolo. Spiegel.*

DECISIO, transactio dicitur. in eodē significatu Paul. ad Legē Falcid. *l. Si hæres. Si heres, inq; cū creditorib. deciderit, ne solidū solueret: & ob eam decisionem factū sit, ut aliquid retineret. Pro lege quoq; Imperatoris accipitur. l. ueteris. C. de contrah. & commit. stip. & de emendar. Iustinian. Cod. in princ. super uerbo, Decisiones. & §. unde quæsitum. Instit. de Nupt. Verū ea Imperatoris lex intelligitur, qua partium altercationes diremptæ sunt. Pragmatica uerō sanctio licet uulgō dicatur, quam Princeps extra corpus iuris ciuillis promulgarit, uerius tamen priuilegium uocatur: nō quod priuatis hominibus, sed uel corpori alicuius uniuersitatis, uel ei qui officio bene functus est, cōfertur: hoc est, quę ob causam publicam, aut communē negociorum functionem, in speciale quoddam priuilegium impertitur.*

DECLARARE, ad facta frequentius quā ad dicta pertinere, Valla demonstrat libro j. Nostri docent, eum qui uel addit, uel diminuit quidpiam, nō declarare, sed potius noui quid facere.

DECLINARE, pro eo quod est. euitare, usurpatur eleganter. Cicero in Officijs: Declinēt quę ea, quæ ei nocitura uideantur. Itaque quoties aliquem discrimine quā minimo à periculo abfuisse significabimus, corpore declinatum malum dicemus. Ex Erasmi Chiliadibus. *Spiegel.*

DECLINARE sententiam, est paulatim illam infirmare: & ideo nisi sententia declinetur, rebus iudicatis stabitur.

DECOCTORES, teste Budęo, dicti sunt id genus fermę hominum, qui Afoti dicuntur uerbo Gręco, id est, luxu & ganeę studio perdit: & Latine Nequam, uerbo significatissimo: eorūq; uitium Afotia & Nequitia, quam Gellius luxum & popinationem interpretatur. His olim Romę certus locus in spectaculis assignatus erat, ut insignes omnib. essent, etiamsi infortunio aliquo, non nequitia decoxissent. Accipiuntur & pro his, qui depeculantur pecuniam publicā. l. quilibet. C. de Decur. lib. x. Spieg.

DECOLLARE, pro auferre caput, interpretes nostri usurpant, non absq; exemplo. Nā Sueton. in Caligula: Miles, inquit, decolladi artifex, quibuscunq; ē custodia capita amputabit. Hoc ideo monui, quod eruditi quidam ab ea significatione abhorrentes, pro collo deponere solum usurpandum existimant. Spieg.

DECOLOR is dicitur, ex cuius ore color defluxit, & exanguis relictus est: atq; idcirco p. deformi capitur, & nigro. Discolor aut non modo pro uario sumitur, sed si quid eundem colorem uelut radios quosdam diffundit. Concolorem, eiusdem esse coloris, nemo ignorat. Versicolore uero, ut autē sępe dicimus, quod ē diuersis partibus spectanti non eundem offert coloris lepore. Hęc ex Thylef. quod & diligēter colorū materiam tractauerit, & eiusmodi uoces apud ipsos quoq; iurecoff. recurrant. Alciatus Vallę sententiam refellens, scribit, ex origine uocabuli eā re esse uersicolorem, cuius color in aliū uersus sit, & non quę uariorum colorum sit. Spieg.

DECOLORARI, pro infamia notari, per translationem. in l. eum qui probabilem. C. de Episc. & cler. Spieg.

DECOQVERE, est uorato patrimonio creditōrib. fidē fallere, aut certē fidem suā per inopiam nō liberare. Vide Bud. in Annot. ad l. si hominē. §. quoties. ff. Depositi. & Alc. in l. si aliqd. C. de Suscept. Prępos. & Arcar. lib. x. Spieg.

DECRESCERE peculium, pro diminui. l. peculium. ff. de Pecul.

DECRETALIS honorum possessio, quę facti est, & Extraordinaria uulgō uocatur: ideo dicta est, quod potissimum a decreto pendeat, suamq; substantiam accipiat: id monuit, & quidem notabiliter, Alciatus, enarrans l. delata. de Verb. sig. Spieg.

DECRETA priuata Cęsaris dicuntur, quę non publico decreto, ut inter exempla referantur, sed priuati iuris causa statuta esse uidentur. Vide Alex. ab Alexand. cap. xxij. lib. vj. Spieg.

DECRETA senatus, a cōsultis sic distinguuntur secundum aliquos: quod decretum dicant, particulam quandam esse senatusconsulti: ut cū prouincia alicui decernitur: tanquā decreta sint specialia, consulta generalia.

DECRETVM, apud Iuriscoss. propriē est de liberatio iudicis cum causę cognitione, ad mixtum imperium pertinens. l. ne quicquam. §. ubi

de Offic. Procons. Et est id quod placitum aliās Latine dicitur. Gręcē δόγμα, καὶ ψήφισμα, καὶ ἀπόφασις dicitur, autor Bud. At propriē & specialius dicitur, quum iudices autoritatē suam interponunt, & maximē in iurisdictione uoluntaria, ut in alienatione bonorum minoris, in transactione alimentorum, & in bonorum possessione. Albutius pro Alciato. Quo uerē a lege distet, infra patebit in dictione, Lex. Spieg.

DECRETVM, siue edictum primum, in cōtumacē solet expediri, ut is rēdio ductus, sui copiam in iudicio tandem faciat, ius ipsius contumacis non perimens. l. iij. in fin. de Acquir. poss.

DECRETVM secundū, constituit eum bonorum possessorem, quę ex primo decreto detinebat, incolumi hactenus cōtumacis iure. Vide c. j. ext. de Eo qui mitt. in possess. Bart. tractat materiam primi & secundi Decreti in l. si finita. §. Julian. ff. de Dam. infec. Spieg.

DECRETVM magistratus, non ideo habet autoritatē, quod magistratus dixerit: sed quod secundum ius & rationem decreuerit. l. penult. ff. de Iustic. & iur. Spieg.

DECRETVM prętoris exaudiri non posse, apud Vlp. in l. j. de Postul. Spieg.

DECVMBERE, & ualetudine impediri, & mori significat. Prioris est exemplū in l. ij. si quis caut. posterioris in ij. Tuscul.

DECVRIA. Lege, Centuria.

DECVRIA principis. Lege, Silentarius.

DECVRIONES, senatores Romę erāt, dicti a numero equitum, quibus pręerant in militia. Dignitas uerō ipsa, Decurionatus. De quorū officio & dignitate extat tit. ad Municip. Hodie cū exemplo doctissimi Haloandri, tum calculo clariss. D. Oldendorp. rectē appellauerimus, magistratus ciuitatum, Ordines Decurionum, quorum leges municipales, quę & patrię uocari possunt, uulgo Statuta dicuntur, probantur in tit. de Decret. ab ordine facien. Quāquam nonnulli magistratus ciuiles, hodie non habeant plenam iurisdictionem: certum tamen est maiorem eos plerunq; habere, quam olim Duumuii, & Decuriōes ciuitatum habuerint. Multum enim usus in ea re per tempora uariauit: & hunc consilere, prudentis est, ut dicit Iurisprudētissimus Oldend. Spieg.

DECVRIONES, qui olim apud Romanos, cum colonias, hoc est, alias ciuitates ex suorum ciuium corpore habitandas constituerent, cōsiliij causa conscribebantur, ut alijs ibi pręessent, sicut senatores Romę: propterea sic dicti, quod decimus quisq; ad hoc eligi solebat. Vnde iā nūc in ciuitatib. amplissimū Decurionū ordinē rectē uocamus. Pompo. in l. Pup. ff. de Ver. signifi.

DECVRIONES quoq; dicti sunt in castris, qui decem equitibus pręessent. Nam Varro testatur, turmis equitum, id est, duobus & triginta equitibus, pręfuisse ternos decuriones, quorū quilibet decem agnosceret.

DECVRIONES generaliter appellari cęperūt Principes seu capita cuiuslibet ordinis. Et ordo ipse, Decuria uocabatur: ut Decuria iudicium,

cum, Decuria scribarum, Decuria cubiculariorum. Inde Decurionatus.

DECVRSORIVM est, quod vulgo Torneamentum dicitur.

DEDECVS, ignominia, quæ ex turpiter gestis nascitur. Vlp. in l. in eadem causa. Qui ita alligati sunt, ut sine dedecore non possint in publicum apparere. Spieg.

DEDECVS publicum, accipe infamiam publicam, rem uel omnibus modis infamem & perniciosa. Spieg.

DEDICARE, & Dicare propriè est dicendo deferre, ac obsequio dare alicui numini, ac in perpetuum constituere. C. de Sacrosanct. eccl. aut ingressi. In pontificio iure pro consecrare: quæ admodum & à Plinio in Epistola usurpatur: tametsi ex M. T. pro Domo sua, ubi quid intersit inter consecrare & dedicare, colligi potest. Fiebat autem dedicatio templi, aut per consulem, aut imperatorem, præeuntibus uerbis Pontif. maximi. Ex Catanzo.

DEDISSE intelligendus est etiã is, qui permutauit, uel compensauit. l. dedisse. ff. de Verb. significat.

DEDITIO. Caius: Vt si, ait, damnati fuerimus, liceat nobis deditioe ipsius corporis quod deliquit, euitare litis æstimationem. Deditimus autem, quæ in perpetuum damus. Spieg.

DEDITITI, dicti sunt quidam populi, qui cum in Romanorum fidem concessissent, rebell. animis ab eis desceuerunt: quos deinde rursus superatos, adeo humanè Romani tractarunt, ut & uitam illis seruarent, & imaginariam quandam libertatem relinqueret, sed tamen infamiæ labe aspersam: lege lata, ut ad ueram libertatem, Romanæq; ciuitatis iura peruenire nunquã possent. Dicebantur & Dedititij ij, qui se permittebant alienæ uoluntati: quod non nisi in extrema fit inopia consilij & præsidij. Eorum aut, alij Libertini, alij peregrini dicuntur. De his habes elegans caput apud Angelum Politianum in Miscellan. Vide infra, Manumitti.

DEDITITII serui sunt, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem uictoris. de his in Instit. tit. de Libert. Nebriff.

DEDVCERE, pro de summa aliquid sumere, apud Iurecōsul. tit. de Iure dotium. Pater deducta parte tertia, reliqua sibi dos reddatur. In eod. tit. Vno pluribusq; filijs deducta parte. Itẽ apud Iulianum legimus ff. Famil. ercisc. in l. fundus qui dotis. Quia nullus casus interuenire potest, qui hoc genus deductionis impediatur. Hoc uerbum eleganter positum est pro redigere, in l. j. ff. Arbor. furt. cæf. quod interpretes pro extrahere, contra uim uerbi exposuisse uidetur. Spieg.

DEDVCERE item, pro perducere controuersiam ad exitum. l. ultima. ff. de Procurator.

DEDVCERE aliàs, pro redigere. l. j. ff. Arbor. furt. cæf.

DEDVCTARVM expensarum nomine comprehenduntur fructus. l. si à domino. §. finali. & l. seq. ff. de Pet. hæred. Hæ nullo casu intercepti-

tur. l. fundus qui. Fam. ercisc. Spieg.

DEDVCTIO, modò dispendium significat, Ein abgang. Aliàs deductio, imminutio est etiam iusta causa, fortè Ein abzug. Pedian. Spieg.

DEDVCTO ære alieno, non hoc ipsum solum, hoc est pecunia, sed quæuis onera ueniunt accipienda. Vide Alciat. in l. uenisse. de Verb. fig. Spiegel.

DEESSE, pro deferere, id est, non defendere, sicut adesse pro defendere sæpe dici, non ignorant qui in probæ Latinitatis autoribus uersati sunt, in quibus & Iurisconsulti nostri suas tenent non infimas. Spieg.

DEFECTA senectutis homo, apud Vlp. l. arborib. §. de illo. ff. de Vusufr.

DEFECTI ætate, qui propemodum consumpti sunt, Mit denen es gar nach auß ist, apud Vlpian. in l. si quis ingrauescente. ad S. C. Silan. Sp.

DEFENDERE, est eandem uicem quam reus, subire: & id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. l. minor. & l. sed & eæ. ff. de Procurat. Spieg.

DEFENDERE inculpatè, quid sit, pulchrè colligit ex uerbis Bart. in l. ut uim, Salomonius. Adde quæ idem Bart. docet in l. furem nocturnum. de Sicar.

DEFENDIT & qui uedicat. l. si idem. in prin. de Dolo.

DEFENDI non is tantum uidetur, Vlpianus ait, cuius se defensor ingerit: sed & is qui requisitus ab actore, nõ est defensionis defuturus. litem ait prætor. in fin. ff. Ex quibus caus. maior. Adi quoque text. iunct. Glos. l. rectè. ff. de Iudi. & l. ij. uerbo, defendi. Ex quibus causis in possess. eat.

DEFENDI autem uidetur, qui per absentiam suam in nullo deteriorem causam aduersarij facit. l. Prætor ait. ff. Quibus ex causis in possession. eatur.

DEFENSIO, pro excusatione apud Iuriscōsultos in l. si reipub. de Vusufr. Hæc & in capitalib. iudicijs danda est. l. seruum quoq; §. publicè. ff. de Procuratoribus. Item pro exceptione usurpatur. l. j. C. de Iur. & fac. ignor. l. si quidem. de Exceptionibus. Alber.

DEFENSIO illicita dicitur, quum offensio licita cõsetur. Baldo text. singularis est in l. si seruus. C. De his qui ad Eccl. confug. l. si pignus. §. si furem. de Furt. Spieg.

DEFENSIO plena accipietur, ut ait Vlpianus in fin. d. l. item ait prætor, si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisfidetur. Sp.

DEFENSIO est instat, imminenti uel offensionis propulsio. Vbi hæc cessat, non est quod propulsari queat ab offensione enim omnis defensionis pendet ratio. Vide Salomonium in l. ut uim. de Iusticia & iure. Quo uerò iure defensionitur, Bartolus explicat in ead. l. & quam uariè accipienda sit, refert ipse in l. de pupillo. §. j. & fin. ff. de Oper. nou. nunc. Sp.

DEFENSOR (tametsi à procuratore non usquequaq; distet) dicitur, qui absq; mandato, cū sola satisfidatione alterum in iudicio defendit

atque tuetur. ut est in l. minor. cum duabus proximè seq. ff. de Procurat. Vnde

DEFENSORES, id est, tutores, uel curatores. l. j. qui pet. tut.

DEFENSOR alienæ litis. Quære, Nemo alienæ litis.

DEFENSOR idoneus non est minor uiginti quinque annis, in quibus causis in integrum restitui potest. l. minor. ff. de Procuratoribus. Vide Paulum ibidem, l. neq. femina. Spieg.

DEFENSORES ciuitatum non ex decurionibus, sed ex alijs municipibus seu ciuibus eliguntur olim tres, qui curarēt, ne tenuiores à nobilibus læderentur. l. ij. & iij. C. de Defensoribus ciuitat. Quorum munus seu administrandi forma describitur in l. In defensoribus. C. eodem titulo.

DEFERRE appellationem, in iure Pōtificio idem est, quod admittere appellationem. Vide Archid. ext. de Appell. cum appellat. lib. vj.

DEFERRE hæreditatem, deferre iusiurandum, deferre iudicium, notè & frequentes apud Iuriscos. loquutiones.

DEFERRE causam ad patronum dicitur cliens, quum eum consulit, & ei controuersie ordinem, argumentumq; exponit. *Den handell anzeygen*, Spiegel.

DEFERRE in ærarium, item deferre in principis commentarium quid sit, Budæus explicat in l. abesse. de Minorib. cuius sensum Accursius non intellexit. Spieg.

DEFERRE nomen, propriè non est accusare, sed apud magistratum uel iudicem de aliquo crimine ante accusationem denūciare (*Angeben*) & alium in capitis discrimen rapere.

DEFERRE reum, idem est quod postulare, & ut cognitionem suscipiat petere. l. deferre. de Iur. Fisc. quomodo autem id fiebat, docet Alciatus in l. indicasse. de Verb. sig. Spieg.

DEFICERE dicuntur, qui ab his, quorum sub imperio sunt, desciscunt, & in hostium numerum se conferunt: sed & hi, quos senatus lata lege hostes iudicauit: uel relegati, utiq; usqueadeo, ut ciuitatem amittant. Autor Paul. in l. v. de Cap. minu. Spieg.

DEFICERE bona. Vide suprà, Bona deficere dicuntur. & Zas. ad fin. l. commodis. de Re iud.

DEFINITIO, est earum rerum quæ sunt eius rei propriæ quæ definire uolumus, breuis & circumscripta quædam explicatio. Bud. in l. j. de Iust. & iur.

DEFINITIO propriè dicitur, quæ constat ex genere & differentijs. Vide Bart. in l. j. ff. de Testam. Multa autem sunt definitionum genera, quæ Boethius breuiter & eleganter libro tertio in Topica Ciceron. exponit. Obseruandum autem, quòd definitio nominis præcedit definitionem rei. Neq; enim probè definiris canem, nisi primum cōstitueris, an de animali, siue terrestri, siue marino, an uerò de cœlesti sidere loquaris. Glos. l. quoties. de Verb. obliga. Vt res exemplo pateat. Queris an publiciana actio detur aduersus eum, qui pro hærede possidet? Ab initio per-

stringendum erit tibi, quid hac loquendi formula, pro hærede possidere, intelligi uelis. Sed nec id prætereundum quod & Viglius animaduertit, non uulgum modò, sed & doctos plerosq; uiros, non distinguere definitionem à diffinitione, sed librariorum errore iam olim ista confusa esse. Salomonius: Cōsidera, inquit, definitionis esse, explicare quid est: Etymologiæ uerò, rationem nominis exponere. Porro ueluti aliud est nomen, & aliud res ipsa quæ nominatur: sic alia cognitio nominis, & alia rei nominatæ. Hinc à nostris non recipitur passim ab etymologia syllogismus, sed uix negatiuè: & tunc cum ab essentia traducitur rei quæ nominatur, ut Iuris uocabulum è Iusticiæ uisceribus ductum. Spieg.

DEFINITIO pro regula accipitur interdum, ut in illa uulgata regula, Omnis definitio in Iure ciuili periculosa est: quod uel titulus demonstrat. Neq; enim tam est difficile, rem aliquam in Iure ciuili exactè definire, quàm est rarum, regulam ex legibus colligere, quæ nulla in parte infirmari queat. Adde Vigl. Instit. de Test. ord. & uide Budæum in Annot. Quamuis hoc ipsum quoq; Accursius declarauit. Spieg.

DEFORMARE, pro de turpare apud Iurist. conf. Ne deformetur urbs ruinis. l. ulti. Ne quid in loc. publ. Spieg.

DEFORMATI fructus, qui delapsis floribus iam formati existunt.

DEFORMATVM itè, modò pro informato, ut apud Quintilianum: & pro eo quod deformè & infame, expulchro & honesto factum sit, à M. Tullio dici, obseruatum est.

DEFORMITAS corporalis, plerumq; inuisa, non adeò in nostro attenditur, atq; in Pontificio iure. l. ex hac lege. ff. Si quis pau. fec. dic. Caius in l. fin. ff. de His qui deiec. Cicatricum autè & deformitatis nulla sit æstimatione, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem. Cæterum ædificiorum deformitati auxilium præbendum esse, Vlp. indicat l. præses prouinciæ. de Offic. præsid. Spieg.

DEFVRTVM, mustum est quod decoquitur quousq; pars tertia relinquatur. Vlp. l. quæsitum. de Fund. instr. Vas, inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, defrutum fieret. Itè de Vin. & trit. leg. l. qui uinū. Mulsum, inquit, passum, defrutum. Nebrissenfis.

DEFVNCTORIE, id est, neglectè & remisse. Vlpianus ad s. C. Tertyll. in l. ij. Non solum autem quæ non perit, coercetur, sed etiam quæ defunctorie periit. Hoc autem & perfunctorie dicitur ab eodem.

DEFVNCTVS. Quære, Fungi. & ibidè Vita defunctus. Spieg.

DEFVNGI, est explicari negotio aliquo, finemq; ei imponere. Vlp. de Act. empt. Emptorè noxali iudicio cōdemnatum ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit. Hinc defunctos fato, id est, solutos & exemptos, nec ultra illi fato obnoxios. Defunctum itè, ut adnotauit Bud. more Græcorum, pro cadauere intelligim? substantiuè. Cætera apud eum in l. emptorem.

emptorem. tit. eodem. Defungi etiam dicimus, non toto conatu, non magnopere aliquid curare, sed tepide & instrenue, & eo tantum animo, ut officio functi esse uideamur, & quatenus satis sit ad uitandam reprehensionem, aut emerendam ueniam. Defungi autem quanti minime quis possit, uide ff. de Act. empr. l. ex empto. Spieg.

DEGENER, qui maiorum suorum moribus respondet, ut colligitur ex textu & Gloss. in Aut. de Non alien. §. nunc ergo.

DEGLABRARE. Paul. in l. cedere. Arbor. furt. cæsa. Cingere est, inquit, deglabrare. Bud. hanc legem corruptam esse putat: indicatq; ex compendio Græco, quomodo hic locus legendus sit. Haloander à ueteri lectione non recedit. Itaq; Paulus deglabrare translato pro corticem eximere posuisse uidetur: quod proprie à simplicis uerbi significatione, & quidem magis usitati, nihil distat. Spieg.

DEGLVBERE, est detrahare pellem. Tiberius Cæsar, autore Suetonio, admonitus ab amicis, ut prouincialibus augetur uestigalia: rescripsit, Boni pastores esse tondere pecus, non deglubere. hoc est, nihil reliqui facere. Tondent autem, qui ita spoliunt, ut sortem relinquant, unde res possit crescere: quum cute detracta, nihil extet quod deinde possit auferri. Spieg.

DEGVSTARE, idem quod gustare. Vide Vlpianum in l. j. in princ. & §. j. l. si quis uina. in prin. ff. de Peric. & commod. rei uendit. ubi pulchre distinguit, de rebus degustationem exigentibus. Spieg.

DEIECTVM qualiter accipiendum sit, declarat Vlpian. in l. j. §. summa. de His qui deiec. uel effud.

DEI appellatio, quanquam apud Christianos non est ulli mortalium, uel per iocum communicanda, neque omnino tam insignis, tamq; foeda adulatio est in mores nostros recipienda: tamen quomodo fieri possit, ut usus sit huius adagij, Homo homini Deus, ostendit Roterodamus. Spieg.

DEO immortalis, apud Martianum ad leg. Iul. pecul. Sed etsi donatum Deo immortalis abstulerit, peculatus poena tenetur. Nā & gentes Deum intelligebant conditorem omnium rerum, cui sit obediendum, qui sit inuocandus: & id quidem lumine naturali, prorsus ignaræ gratiæ Euangelicæ. Cicero de Legib. De ipsis quidem, inquit, hominibus nulla gens est, neq; tam immāsueta, neq; tam fera, quæ non (etiamsi ignoret qualem habere Deum deceat) tamen habendum sciat. Igitur, iuxta Old. ualde ad rem dixit Pomp. in l. ut uim. ff. de Iust. & iur. cum inter exempla Iuris naturalis (nam sic ibi intelligi debet Ius gentium) referrer religionem erga Deum. Spieg.

DELATA hæreditas, ut explicatur à Teret. Clemente l. delata. de Verb. sig. proprie sic dici uidetur, quando eam hæres adire potest, ita quod nihil neq; ex parte hæreditatis, neq; ex parte heredis impedit, quo minus eam consequi possit. Vide Alciat. ibidem.

DELATORIA curiositas, pro maxima dili-

gentia interpretatur Gloss. in l. nec supina. ff. de Iur. & fact. ignorant.

DELATOR, occultus accusator dicitur, & calūniator. Memorabilis uox Domitiani apud Suet. Princeps qui delatores non castigat, irrat. Vel: Delator, est alicuius criminis denunciator, dummodo ad officium suum non pertineat ea denunciatio. Pro denunciatore tantum posuit Papin. in l. intra. de Diuers. temp. præscr. in tit. tamen de Iure fisci, propria delatoris significatione utitur sæpe. Nebr. Delatores etiam dici, qui bonis quæ confiscanda sunt, deferunt, & denunciant, obseruatum est. Vide, Quadruplatores. Antoninus Pius, delatores si non probarēt, capitali poena afficit: si probarent, oblato præmio dimittit infames. Veteri autem sanctione constitutum, ut neq; mulieri, neq; damnato criminis, neq; militi, aut ueteranis, neq; uiris clarissimis, ob dignitatem, criminofum deferendi licitum esset. Vide Alexand. Neapolit. cap. xxij. lib. iij. Spieg.

DELATVM est, quod ad eundem consequi possumus. Hinc delata hæreditas. Dicitur autem proprie delata hæreditas, uel bonorum possessio, quando quis remoto quolibet impedimento, potest eam adire, uel agnoscere. Singulariter obseruauit Nicol. Bellonus Iuriscos. acutissimus, Delatam hæreditatem dici respectu hæreditatis, non personæ hæreditatis. Qua de re differit diligenter, nec inutiliter capit. xvj. lib. Supput. ij. Spieg.

DELEGARE, in l. Nefennius. ff. de Re iud. est alium debitorem loco sui substituere. ut, si tibi sim in aliqua summa obligatus, dico ad debitorem meum quod te soluat: & sic debitor substituitur, ut soluat alteri creditori loco delegantis. Ita est tex. in l. delegare. ff. de Nouat. & del. Inde ueniunt iudices delegati, id est suppositi & suffecti à principe, uel iudice ordinario, ut loco principis audiant causas. Ex Zasio. Spieg.

DELEGATAM pecuniam Paulus dixit, p. decreta, constituta, ac assignata, in l. ij. Ad Leg. Iul. pecul. Et delegatæ iurisdictionis uocabulo usus est Papin. in l. j. de Offic. eius cui mand. est iurisdictionis, ut Bud. monuit in posteriorib. Annotation. Mihi magis placet editio Haloandrina, quæ habet, Delatam. Spieg.

DELEGATVS dicitur, cui causa committitur terminanda, uel exequenda, uices delegantis representans: & in Iurisdictione nihil proprium habens. l. prima. ff. de Officio eius cui mād. est iurisdictionis. Quo uero distet à Vicario, hoc est, ut interpretes barbarè dicunt, à Vicegerente, seu Locum tenente, Bart. indicat in l. prima, & sequenti. C. de His qui uicem alt. ger. Vide Iudex. Porro teste Dn. Oldéd. quia delegatorum iudicum usus non intelligitur, admodum perniciosus est. Tantisper enim, inquit, disputatur de potestate delegantis, de forma delegatiōis, de persona delegati, donec litigatores cum causa dispereant. Sp.

DELEGATVS iudex is est, qui iurisdictionem non suo iure, sed alieno beneficio habet. Horum delegatorum alij quidem à fortuna seu culmine imperiali dati, alij simplici appellatione principis delegati, quidā ex sacra iussione dati,

quidam pedanei. uide Cantiune. cap. ij. de Officio Iudic. lib. ij. Spieg.

DELERE, uel interlinere. Vlpia. Si unus rationes hereditarias deleuerit, uel interleuerit. Quære, Interlinere.

DELIACA supellex, in qua erant triclinia, & lecti cum pedibus, & fulcris ex ære Deliaci factis. Vide Bayf. Spieg.

DELIBATIO, minutio, apud Florétinum, Legatum, finientem esse delibationem hereditatis, qua testator, &c. Quære, Legatum.

DELIBARE, est consiliū alicuius rei faciendæ capere: quo capto, mens à cogitatione liberatur. Notus titulus. C. & ff. de Iure deliberandi. Quamuis (ait Vlpianus) interdū locus, uel tempus non patitur plenius deliberandi consilium. l. j. in princ. de Exercit. act. Spieg.

DELIBERARE, siue cōstituere in re presentati quid sit, effusè explicat Bud. in Anno. priorib.

DELICATVS debitor, est quasi luxui consecratus. quod enim nunc dedicatum, prius delicatum dixere. Vlpia. de Pig. act. in fin. l. si seruos. Igitur hæc, inquit, à iudice erunt despicienda, ut neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur. Spieg.

DELICTVM. Lege, Generale delictū. Item, Speciale delictum.

DELINEAMENTA nouercalia, apud Iuriscons. in l. iij. de Inoff. testam. Interpres nouerciales blanditias exponit. Cic. j. de Fin. Qui blanditijs præsentium uoluptatum deliniti, atq; corrupti. Spieg.

DELITESCERE, idē quod simplex ipsum, quod est latere. Id quoq; scholium indicat in l. j. de Fugit. Spieg.

DELPHICA uasa sunt, quorum nulla mutata forma, uariis & multiplex usus est. Namq; ita erant facta, ut duplici facie, diuersis usibus inuissent: nunc poculorum uicem præstantia, nunc clypeorum usum: tam elaboratæ artis Delphi uasa habebant. Alex. de Alex. Genial. dier. libro j. cap. xix.

DELVBRA, id est, templa. Lex xij. Tab. Cōstructa à patribus delubra habento. Hodie uerò Dei templa habemus, ut ad audiendum uerbū eius, populus Christianus statis tēporib. conueniat: suntq; donata multis priuilegijs. Quò pertinet T. T. Iuris de sacrosanct. eccles. de Immuni. Eccl. & alij id genus. Item, interdicta prætorum. ff. Ne quid in loc. sac. Nā Ecclesiæ uerbo ibi, pro templo utūtur Imperatores, populariter loquētes, ut sepe alibi, teste Oldend. Spieg.

DEMAGOGI, apud Athenienses uocabantur duces quidam uulgi, popularem auram concionibus aucupantes, homines populariter factiosi Bud. in l. uenditor. Com. præd.

DEMENSVM quid sit, exponit Donatus in Phormionem. Eius uocabuli ratio facit ad intelligentiā l. si quis uenditor. de Aedil. edict. Dicitur & Dimensum, Bapt. Egnat. in Spartiā. annotanti, οὐκ ἐμπίστον à Græcis dictum.

DEMERUIT. Vlpia Proinde etsi ita sit, ait, fideicommissum relictum, illi si demeruerit,

omnimodo fideicommissum debebitur, si modo meritum, quasi apud uirum bonum collocare fideicommissarius potuit. l. fideicommiss. §. quanquam autem. ff. de Legat. iij.

DEMIGRARE, ut & simplex, Migrare, est domicilium mutare, & aliò se ad habitandū conferre, relicta priore habitatione. ff. de Migrā. per tot. & C. de Iur. fiscal. l. certa pecunia. libro decimo. Spieg.

DEMINVI uetabo. His uerbis Prætor non tantum alienationem impedit, uerumetiam actiones exerceri non patitur. Vlpian. l. ait prætor. ff. de Iur. delib.

DEMINVTVS capite, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui in hostium potestatem uenit, & cui aqua & igni interdictum est. Nebriss.

DEMOCRATICI sunt, qui populari instituto uiuentes, dignitatem in libertate constituunt. *δημοκρατία*, principatus populi. Oligarchici, qui paucorum statu gaudentes, dignitatem partim in censu & facultatib. ponunt, partim in generis nobilitate. *ὀλιγαρχία*, status reipub. à paucis administratus. Aristocratici uerò dicuntur, qui optimatum statum fouentes, uirtute dignitatē metiuntur: *ἀριστοκρατία*, optimatum principatus, status, gubernatio: quādo optimates Rempub. tractant. Huic contraria *δημοκρατία*. Bud. in l. Ius civile. de Iust. & iur. Clarius, ut omnia, apud Oldend. sic habent, aut plures, aut omnes. Si unus, & ille bonus, Monarchia, seu regnum censetur: si malus, tyrannus: si uerò plures regnant, & boni, Aristocratia est: si mali, Ochlocratia: si deniq; omnes imperant, & bene, Democratia, hoc est, popularis principatus dicitur: si malè, Seditio. Spieg.

DEMOLITIO, molitiōi opponitur. l. stipulatio. ff. de Oper. nou. nun. Siquidem demoliri, est extructa diruere: Moliri, edificare est. Vlp. tit. de Vsufruct. l. hæres. Antequā usufruc. prohibuerit, demolierit. Et demolitus passus uē. ut in tit. de Vsufruct. l. eum qui. Spieg.

DEMOLIRI sepulchra, crimen est lesæ maiestatis, nec excusat ullus titulus. Vide C. de Sepulch. uiol. per tot. Spieg.

DEMONSTRATIO, est quædam ex instantibus, uel præteritis accidentib. notitia, quo magis dispositio sit liquida, adhibita rei, quæ est in facto, & nō quæ est in fieri. Verba Bartoli sunt in l. demonstratio. ff. de Cond. & demonstrat. Sp.

DEMONSTRATIO, plerūq; rem factam, Conditio autem futuram ostēdit. l. j. ff. de Don. Gloss. in Rubr. de Condit. & demōstr. & l. nominatim. eodem tit. Spiegel.

DEMONSTRATÆ rei, quidquid adiicitur satis demonstratæ, frustra est. l. j. in fine. de Dot. releg.

DEMORIRI mancipia apud Vlpian. l. uerum. §. si locupletis. uerf. Sed hæc res. ff. de Minoribus. Spieg.

DEMORTVÆ arbores. Paul. ff. de Vsufructu: Agri, inquit, usufructu legato, in locū demortuarum arborum aliæ substituendæ sunt. Sp.

DENA, idem quod decem: Bis dena, uiginti. Qui dena absolutè pro uiginti accipiunt, id idoneis probent autoribus. Iulianus de Legat. j. l. si quis testamento. Nulla, ait, hæc uerba recipiunt ambiguitatē: ut Dena dixisse uideatur, qui Decem dixit. Sp.

DENARIUS inde nomē traxit, quia primò decem asses ualebat. Apud D. Mattheum quoque in parabola de conductis in uineā cap. xx. drachma ualebat decimam partem coronati: quanta & hodie ferè diurne opere merces esse solet. Lege Georgium Agricola libro quarto, uirum & doctum, & disertum, mirè abstrusissimam ponderum mensurarumque rationem aperientem. Ad item Alexandrum Neapolit. libro iij. Sp.

DENEGARE, est sedulo negare se aliquid fecisse, aut sibi quid creditum esse.

DENEGARI nō debet ius iustè deprecantibus, teste Vlp. in l. ij. de His qui sui uel alieni iuris. Spieg.

DENICALES feriæ, cum hominis mortis causa familia purgatur.

DENIQUE, inquit Donatus, ad finē dictorum ponitur postremò. Sic apud Iuriscōs. in l. si filiusfamil. Si certum pet. cum similibus.

DENOTARE pro infamare, ignominia notare. Pompō. eleganter usurpauit, Turpia, inquit, legata, quæ denotandi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis pro non scriptis habentur. de Legat. j. Sp.

DENVNCIATIO quid sit, latissimè explicat Alciat. in l. detestatio, de Verborū significatione: qua non aliam copiosius enarrauit, quam paucis, sex scilicet tantum uerbis constet. Sp.

DENVNCIARE, in malare dicitur: ut adulterium, furtum, inimicitias, periculū, bellū. Est autē indicere, prænuñciare, & ut ita dicam, præsignificare. Obseruandum autem, quòd Denunciare testimonium, non est testificari, ut uulgò existimatur: sed est homini diem dicere ferèdo testimonio, hoc est, ad iudiciū euocare ferèdi gratia testimonij, & euocare inuitum ad remotum longinquumque tribunal: in publicis tantummodo iudicijs, quorum prætextu hominib. domi occupatis facilliter hoc modo adferebatur damnum. Et propterea huius calumniæ specialiter fit mentio l. j. §. j. ff. Ad l. Cornel. de Fals. Ex Budæo. Spieg.

DENVNCIATIO, ciuilis interpellatio, siue admonitio olim obseruabatur: quæ debitoribus in personam solenniter fiebat, antequā conuenirentur apud iudicem. Siquidem agens aduersario huiuscemodi denūciabat, **TALI DIE ADSIS MECVM DISCEPTATURVS**. A qua denūciatione licet hodie recessum sit, cōditionis tamen nomen pro personali retentum est actione, ut monuit Theophilus in §. appellamus. Instit. de Action. Vnde cōditiones, appellatæ sunt Actiones personales. Cōdicere enim, ut suprā dictum est, prisca lingua denunciare significat. Spieg.

DENVO, id est, rursus, de integro. l. cum prior. ff. de Distract. pign. l. j. de Aduocat. diuersor.

iudic. Alberic.

DEPECISCI (sic enim ubiq;) & non Depacisci legendum, significat pactiōē facere. A Iuriscōs. quidem in malam partem usurpatur, ut ex Alciato suprā exposuimus. Sp.

DEPECTVS participium, ab eo quod est Depeciscor, quod significat, turpiter pacisci. Vlpian. de Calumniat. l. & generaliter. Hoc, inquit, edicto tenetur, qui depectus est. Hinc depector. Alias autem nō depectus, sed Dispectus legitur in Norico exemplari.

DEPENDERE, pro præstare, soluere, in l. iij. §. in his. ff. de Usur. Sp.

DEPERDITVM, inquit Caius, intelligitur, quod in rerum natura esse desijt: Deminutū uerò, quod usucaptum est, & ob id de hæreditate exijt Spieg.

DEPLANO. Vlpianus in l. nec quicquam. de Offic. Proconsul. Opponitur autē edito loco, quo tribunal poni solet. leg. miles. §. sexaginta. ff. de Adult.

DEPLANO, uel sine figura iudicij, aut summarie. Hæc uerba ad ordinem & processum iudiciarium, non ad probationis fidem iudici faciendam, referenda sunt. Adi Bart. in Extrauag. ad reprimendum. & Clem. sæpè. de Ver. sig. & ibid. Gloss. Spieg.

DEPONERE, significat adponere, toto tit. Depositi. Alibi uerò transferre. l. si sponsus sponsæ. §. si maritus. de Don. int. uir & ux. Ex Apello. Spieg.

DEPONERE imperium, pro cessare ab officio. Vlp. Proconsul, inquit, portam Romæ ingressus, deponit imperium. Sp.

DEPORTATI nomine an bannitus ueniat accipiendus, Bart. differit in proœmio Pand. §. hæc autem tria. Deportatum, mortui loco haberi, Paul. scribit, l. iij. §. si deportatus. de Bon. libert. Spieg.

DEPORTATIO, est perpetua in exilium siue insulam condemnatio. Ciuium Romanorū pœna, quæ successit in locum aquæ & ignis interdictionis, quasi circumfinito: cui ei qui damnatus est, certo spacio circūscribitur pœnæ perpetuò pendendæ locus. l. inter pœnas. ff. de Interdict. & releg. Vnde præses aliquem ciuē deportare nō poterat. Item Deportatio interdum ultimū supplicij & mors censetur. §. publicorū. Inst. de Publ. iudic. §. cum aut. Instit. Quib. mod. ius patr. pot. solu. Vide suprā, Bannum. Sp.

DEPOSITARIUS is est, apud quæres deponitur. Lege, Sequestres.

DEPOSITVM dicitur, quod custodiendū alicui datum est: dictū ex eo, quod ponitur. Prepositio enim **DE** auget positum, ut ostēdat, totum fidei eius cōmissum, quod ad custodiam rei pertinet: ad cuius restitutionem prætor iudiciū atque actionem pollicetur. l. j. ff. Depositi.

DEPOSITVM debet restitui hæredi nō minus, quàm defuncto. l. j. §. si pecuniā. l. si plures. in princip. ff. Depositi.

DEPOSITVM est furi restituendum. Bald. in tit. de Deposit.

DE possessiōe deijcere, ex sermone Iuriscō-
sultorum in vulgi sermonem abiit, pro eo quod
est, famam cuiuspiam eripere, quam in omniū con-
sensu obtinuerit: aut adimere quidpiam, quod
suo quasi iure tenere uideatur. Nam ius semper
fauet possidēti, ne quis ui quempiam deijceret.
Ex Chiliad. Eras Sp.

DEPRECCARI, est precibus rogare, & sum-
missè obtestari ne quid fiat: multum autem lon-
geq; distat à recusare, ut docet Alex. Neapolitā.
cap. xiiij. lib. iij. Est etiam à se crimen remouere,
annotante apud Ciceronem Erasmo.

DEPRECCARI iustè. Institut. de His qui
sui uel alieni iuris sunt. l. secunda. ff. eod.

DEPRECATOR, qui reum ad impunita-
tem exposcit, & reatu eximit. Vulgus Intercesso-
rem appellat.

DEPRECIATVM, quod modò uiliori pre-
cio habetur, Paulus ad legem Aquiliam ad finē.
l. p̄inde. Sed & eius, ait, ratio haberi debet, quo
cætera corpora deprecia sunt. Sp.

DEPREHENDERE aliquē, est quod bar-
bari dicunt, capere in ipso facto, ita ut nec fuge-
re, nec inficiari possit, ut deprehendi in adulte-
rio. leg. palām. paragrapho, quæ in adulterio. ff.
de Ritu nupt.

DEPREHENDI dicuntur, qui effugere ne-
queunt, uel uitare cū maximè cupiant, aut è re
incommodè nata se explicare & subducere. Vi-
de Bud. in l. quod ait lex. ad l. lul. de Adult.

DEPRESSA nauis, pro mersa. l. si nauis ad-
uersa. & l. cū depressa. ff. Ad leg. Rhod. de Iactu.

DEPROPERARE, ut apud Paul. pro ual-
de properare, in l. unica. in fin. de Oper. nou.
nunc. & l. ij. §. sed quia diuinæ. de Veter. iur. e-
nucl. Spieg.

DEPVBER, qui ad annos pubertatis nō po-
tuit peruenire.

DEPVLSIO. Vide, Intentio.

DEPVGNARE feram, quæ regioni nocet,
apud Vlpian. in l. j. §. sed si quis operas. ff. de Po-
stul. Spiegel.

DERELICTVM. Vide §. qua ratione. Inst.
de Her. diuis. Aut. de Nupt. §. sed multo. C. de In-
fant. expos. l. j. & pro derelicto. per totum. Quo
distet derelictum à deperdito, indicat labolen.
in l. interdum. de Acquir. possess. Sp.

DERELINQVERE curationem. Caius ad
Leg. Aquil. Sed & qui bene secuit & dereliquit
curationem, securus non erit, sed culpæ reus in-
telligitur. Spieg.

DERIDERE sententiā pro improbare, seu
opinionem confutare, apud Vlp. in l. sed an ul-
trò. in tit. de Negoc. gest.

DERISORIVM magis, quàm utile legatū,
apud Vlp. in l. si domus. de Leg. j. Ibidē in prin.
simpliciter legare. Sp.

DERIVARE crimen, est deflectere ab eo ad
quē pertineat, ad eum ad quem non pertineat.

DEROGATORIAE clausulæ non tollunt
ea quæ Concilijs generalib. sunt constituta. Alc.
in l. nullus. de Sum. trin.

DEROGATVR legi, cū pars detrahatur: Ab

rogatur uerò legi, cū prorsus tollitur. Lege Alc.
in Comment. de Verb. sign.

DESCENDERE, p̄ nasci, oriri, apud Vlp.
tū cæteros. Hinc à nobis nati descendantium
nomine ueniunt, qui cum ascendentibus rectā
lineam cōstituunt: de qua uulgatum illud, Nul-
los ascendentes inter se posse connubium con-
trahere. Quare si Adā hodie superstes esset, non
posset ducere uxore. pro Glos. in l. nuptiæ. ff. de
Ritu nupt. Instit. de Nupt. §. inter eas. Sp.

DESCENDERE in causam, est se adiunge-
re causæ, *Sich der sach annemmen, anhengig machenn.*

DESCRIBERE, propriè est, quod barbarè
uulgò dicitur, Copiare. Caius in l. si quæ sunt. ff.
Fam. ercisc. Cæteris, ait, descriptum & recogni-
tum faciat. Sp.

DESCRIPTIO bonorum, quomodo licitè
fiat, Bart. pulchrè tradit in l. mādatur. ff. de Re-
quir. reis. in l. defensionis. C. de Iur. fisc. lib. x. Sp.

DESCRIPTIO, Cōmentatorib. Iuris ciui-
lis appellatur, quæ dialecticis definitio est ab ac-
cidentib. ut, leo est animal quadrupes, uillosum,
pedatim incedens: ut ait Plin. Vide Apellum c.
j. de Definitio. tit. Quintū definiēdi genus. Sp.

DESCRIPTIO, subnotatio, cognitio, di-
spunctio rationum, instrumētorum uē differūt.
Describimus ea, quorū exemplum accipimus:
Subnotamus, cum quasi Inuentarium confici-
mus. l. si. C. de Bon. aut. iud. pos. Adscribimusq;
quot corpora instrumētorum sint, & de qua re.
Cognoscimus, cum ea legimus atq; relegimus.
qui enim rationes recognoscit, uerum est, eum
ipsas cognoscere: sicut qui reddit, dat: qui repe-
tit, petit. Bart. in Rubric. Sol. matr. Dispungit ra-
tiones, qui data & accepta confert, excutitq; &
examinat. Vnde & dispunctio, pro diligēti per-
contatione, examinationeq; accipitur. l. si statu-
lib. p̄næ. in fin. ff. de Statulib. ex Alc. Sp.

DESECARE segetē, pro incidere, apud Iu-
risc. in l. si seru. seruum. §. oliuam. ad l. Aquil.

DESERERE propriè militum est, qui relin-
quunt locum in acie, aut sine comitatu discedūt
ex castris. Hinc desertor & desertio: de quibus
sæpe in li. ff. Nebrissenfis. Bart. an idē desero &
derelinquo significant, excutit in l. qui agros. C.
de Om. agr. desert. Sp.

DESERTAM causam Iureconsulti compo-
sita uoce Eremodicium uocant. l. & si sine dolo.
de Minorib. l. quum quærebatur. ff. Iudicat. sol-
ui. item l. prosperandum. C. de Iudic. Dicitur au-
tem deserta causa, quā altera parte absente fer-
tur sententia. Hinc prouerbiali schemate, Vince
re deserta causa, est uincere nullo cōtrā pugnan-
te. Adi Eras. in Chiliad. Sp.

DESERTOR quis sit, explicatur apud Iu-
ris. in l. desertor. §. j. de Re milit. Vide & C. de De-
ser. l. j. lib. xij. & infra. Emanfor.

DESERTOR accusatiōis, in priuatis crimi-
nibus punitur arbitrio iudicis, pro qualitate ad-
missi. l. si quis repetere. §. si stellionatus. Et l. Et
in priuatis. ff. Ad S. C. Turpil.

DESERTVM, pro neglecto. C. de Agric. &
censit. l. quisquis. lib. xj.

DESER-

DESERTVS locus quis intelligatur, uide ext. de Verb. sig. c. ueniens. §. illū locū desertum.

DESIDERARE actionem, dare actionem. l. si uerò plures. §. hęc aut actio. ff. de his q. deiec.

DESIDERIA provincialia, hoc est, private provincialiū actiones, petitiones. Accursius negocia intelligit in l. omnia. ff. de Offic. præsid.

DESIDERATI milites, secundum consuetudinem deperditi, uel qui perierunt: uel secundum rationem, ut Valturius refert, quod absentium rerum, necdum inuentarum, sint desiderium, Spieg.

DESIDERO, præter notam significationē, notat & deficere. In quo sensu accepit Iuriconsultus tit. Si libert. ingenu. esse dic. l. quoties. Siue officium, inquit, desideretur, id est, deficiat in eo, qui debet obsequi & obtemperare. Nebriss.

DESIGNATORES Græci *βασαντες* appellant. dici possunt, ut eruditus nostra ætate uidetur, qui magistri ceremoniarum uulgò uocantur. Vide Bud. in uulg. l. Athletas. ff. de His qui not. infam.

DESIGNATVS episcopus. Vulgus coadiutorē appellat. Refert Erasmus, Dauidem episcopum Traiectensem, uirum doctum & cordatum, suadentibus quibusdam ut propter ætatē ingrauescentem, pateretur adiungi sibi designatum episcopum: dixisse, sese diui Antonij exemplo cōmoueri, quo minus id facere uellet. Nam hunc negligi cōpisse, simul atq. successisset Rochus recentior diuus. Sp.

DESIGNATVS prætor, id est, electus. in l. Barbarius. ff. de Offic. prætor. Electus est in Cæsarem, duxit in uxorem, ambo ista non arident doctiorib. teste Insulano. Meliora hęc, Electus, siue designatus est Cæsar, duxit uxorem, uel Vlpiani testimonio. Sp.

DESINERE in perpetuum, nō ad tempus, quo quis reuerti possit, referendum est: autor Pomponius in l. si. de Assig. libert. Sic in l. si is qui. §. quod dicitur. de Iur. dot. Sp.

DESINIT esse soluēdo, cui uel insignis calamitas, uel magna inopia accessit. autor Paulus in l. si arbitro. Qui satisd. cog. Vide & Triph. in §. quod autem dicitur desijisse. l. tres tutores. de Administ. tut. Spieg.

DESISSERE reipub. causa abesse quis dicatur, indicat Vlpianus in l. si cui. §. tamdiu. ff. Ex quibus caus. maior. Sp.

DESISTERE, est de negocio abstinere qd calumniandi animo instituerat, ait Vlp. Terent. in Phorm. dixit, desistere litibus, hoc est renunciare. Planē si quis cognita rei ueritate, suū negocium deseruit, nolens in lite improba perseuerare, quam calumniæ causa non instituerat, is desitisse non uidetur. l. desitisse. ff. Vbi quis ager. Spieg.

DESPERATI homines, idoneis autoribus sunt, de quibus nulla est spes. Nostri interpretes absolute usurpant, pro consciscantibus sibi mortem. de quorum bonis C. & ff. tractant uulgati tituli, Azo in Summa. Sp.

DESPERATIO, ægritudo sine ulla rerum

meliorum expectatione: Cicero autor iij. Tuscul. Vide §. feudis. l. unicē. ff. de Port. quæ lib. dam. conced. Spieg.

DESPONSATA, destinata, denominata, idem sunt ff. de Adult. l. qui pupillam indicauit. Rosatus.

DESPONSVM, pro destinato & pacto. Cicero de Resp. aru. sp. Sp.

DESTINATA uel parata ad aliquam rem, factum uel qualitatem rei, nō habentur pro absolutis. unde in l. j. in fin. C. ad Sylleian. nihil dicitur esse actum, cum aliquid superest ad agendum. Vide elegantem textū in l. ligni. §. si lignū. ff. de Leg. ij. Sp.

DESTINATVM habere, pro deliberare, apud Triphon. in fin. l. tres tutores. de Administ. tut. Pro deputare & assignare Pōp. usurpauit in l. quod in rerum. de Leg. j. Quam fundo Titiano destinaret. Et infra, Cū nostra destinatione fundorum nomina & domus, nō natura cōstituuntur. Vlp. pro parare & cōstituere, quum ait: Aut si quis destinet domicilium transferre alter eorum. in l. cum hi. §. causa. ff. de Transact. Idem in l. unde Neratius. ad Legē Aquil. De quo, inquit, quæstionem habere destinaueram Sp.

DESTITISSE à lite contestata is uidetur, nō qui distulit, sed qui liti renūciauit in totum, ut ait Vlpianus. l. destitisse. ff. de Minorib. Sp.

DESTITVTVM testamentum, pro deserto. §. cum aut. Inst. de Hæc. quæ ab intest. defer.

DESTRVBERE matrimonia, testes.

DESVETVDO nō est simpliciter mala, sed contraria, aut diuersa consuetudo. Fieri autē potest, ait Insulanus, ut desuetudo sit bona & laudabilis. citat locum de Numa Pompilio apud Liuium libro j. ab Vrbe condita. Nostri uox hæc est, & morem suum intermittere, & legem abolere. l. de quibus. in fin. ff. de Legibus. l. j. §. j. de Interrog. act. Spieg.

DESVLTOR, qui in ludis Circensibus ex equo in alterum subinde mira pernicitate desiliebat. Vlpian. de Præscr. uerbor. Apud Labeonē, inquit, quæritur, Si tibi equos uenales experiendos dederō, ut si in triduo displicuissent, redderes, tuq. defultor in his cucurreris, & uiceris, deinde emere nolueris, an sit aduersus te ex uendito actio? Rhodiginus notat aliud omnino defultorem uideri, aliud defultorium equum. Nā illud, inquit, ad hominem utiq. spectat equos alentem: dicentemq. qui dicatur Defultorij. citat M. Terentium lib. ij. & Liuiū libro ad Urb. cond. iij. & xx. Quin & eum qui certat, rectē defultorē dixeris: quod comprobatur secundum eum Vlpianus, ijs uerbis, quæ iam citauimus. Sp.

DETEGERE, patefacere. Paulus de Cōdit. indeb. l. in summa. §. j. Sin autem euidentis calumnia detegitur, & transactio imperfecta est, & repetitio dabitur. Hoc Pauli dictum meritō Baldus effert, memoriq. mente tenendū exclamat. Nā hoc, tametsi transactio stricti iuris habetur, mox aperto dolo corrui. So der betrug ann tag kompt. Hoc enim propriē detegere significat. Vnde Detecta fraus, Detecta coniuratio. Sp.

D A N T E E.

DETEGERE improbitatem. l. transactio-
nem. C. de Transaction.

DETEGERE iniquitatem sententiæ. l. j. §. j.
ff. Si pend. appell. mors interu.

DETENTATIO, est insistentia corporalis
non dominij causa, sed ratione alterius effectus
uel iuris, quod ei dentur. Vnde plures fundum
detinere possunt ad cōsequendum effectum eis
debitum, & si spoliuntur uel turbentur, interdi-
cta eis dantur, non tamen aliter, quàm ratione
iuris quod habent, non ratione rei quæ detine-
tur. Ita pulchrè declarat Zasius in l. possidere.
§. ex contrario. ff. de Acquir. poss. Sp.

DETERIOREM seruum facere. Id quibus
modis fiat, exponit Vlpian. l. j. §. fin. de Seru. cor-
rup. Item deterior uia, quæ accipienda sit, ex-
ponit Iuriscōf. in §. deteriore. l. ij. Ne quid
loc. publ. Spieg.

DETERIVS generaliter intelligimus, cui
aliquid obest: quasi detritum, ne bonum sit. Sp.

DETERMINARE pro certò exprimere, de
finire, seu describere, accipitur in l. fin. ff. de Iust.
& iur. Quem locum, inquit Paulus, determinare
hoc modo possumus.

DETERRERE, à proposito auertere. Vlp.
de Ædil. edict. in l. quòd si nolit. §. qui m̃cipia.
Plerumq; enim natio serui aut prouocat, aut de-
terret emptorem. Sp.

DETESTATIO. Lege, Protestatio.

DETEXTA lana dicitur, cum perfecta est,
& à texturis instrumentis detrahi potest. Sp.

DETINERE, pro occupare etiam de eo di-
ci uolunt, qui possidet bona fide. per tex. l. apud
antiquos. C. de Furt.

DETRACTIO alieni, hoc est, ablatio & fur-
tum rei alienæ. Apud medicos uox hæc inaniti-
nem prauorum humorum denotat.

DETRACTOR, qui famæ alicuius deroga-
re nititur. huic pontificio Iure non patet facilis
aditus, uel ad accusandum, uel ad testimonium
ferendum.

DETRAHERE precio, pro minuitur
precium.

DETRUDERE in carcerem, apud Iuriscōf.
in l. qui in carcerem. Quod metus caus.

DETRVS VM, Imp. in l. quicunq; residen-
tibus. C. de Epif. & cler. intelligunt quæ idonei
autores Exautoratum, Canonistæ crebrius De-
positum appellant: quibus & Detrudi in mona-
sterium, perpetuò illi includi est, pœnitentiæ, ut
aiunt, agendæ causa, ob perpetrata crimina ma-
ximè publica, siue, ut ipsi loquuntur, notoria, po-
pulumq; Dei offendētia. Sic Chronica attestā-
tur, Zachariæ papæ autoritate, Hulderichū (qui
ab externis rerū scriptoribus corruptè Chilpe-
ricus nominatur, & postremus fuit è Merouingi-
cā familia Francorum rex) detonsum, in S. Eme-
ranni monasterium apud Reginisburgū, Auen-
tino indicante, detrufum, nulla cuiusquam que-
rela, sed non sine admiratione, ut alibi ex Æmy-
lio relatum à nobis est in Ligurin.

DETVRBARE possessione, pro eiicere.

DEVS, nomen principaliter in eo est, ex

quo omnia, & per quæ omnia, & in quo omnia,
quod à parte uirtutem & naturam trinæ singu-
laritatis denunciat. Secundo uerò in loco, & ut
ita dixerim, abusiue, Deos dicit Scriptura etiā
illos ad quos sermo Dei fit. sicut confirmat Sal-
uator in Euāgelij. Sed & cœlestes uirtutes sub
hoc nomine appellari uidentur, dum dicitur:
Deus stetit in synagoga deorum, in medio au-
tem Deus dijudicat. Tercio uerò in loco iam nō
abusiue, sed falsò, dii gentium dæmones appel-
lantur, quum dicitur: Omnes dii gentium, dæ-
monia. Hæc Origines in Cantica. Nominis ety-
mologiam ex probatis autoribus indicauimus,
enarrantes Prudētianū hymnū de CHRISTI
miraculis. Alberici prorsus ridicula est, ut & mul-
tæ alię, nimirum è Papiæ, & similibus autoribus
petitæ. Paulo antè citauimus Iuriscōf. Martiani
locum, quo DEI immortalis meminit singula-
riter, ut & Vlpian. in titul. de Iureiur. Dei enim
notio est æternitatis & immortalitatis, *ἀθάνατος*
καὶ ἀϊδιος, iuxta Homerū. Vide Oldē. in Diuin.
tab. præcep. j. Spieg.

DEVESTIRE, feudaliū placitorum con-
ditorib. adimere significat. i. prin. tit. vij. de Nat.
feud. Apuleius lib. iij. p. ueste exuere usurpauit.

DEVIRGINATA ancilla, apud Paulum in
l. ult. de Offic. præsid. pro deflorata, constupra-
tāq; & quæ uirginitatem exuit, ut ait Beroal. iij.
Comment. ad fin. Spieg.

DEVOLVTABRES, *Angefallen erbgüter*. l. j.
C. de Bon. matern. Spieg.

DEVOLVTVM feudum, *Ein leben so dem le-
benherren beyngesfallen*, quasi retrò deuolutum.

DEVOTÆ gentes, quæ olim Romano po-
pulo parebāt. l. alligatis. C. de Vectig. & cōmiss.

DEVO TI, qui professi uulgò uocantur. Re-
ligiosus & deuotus olim in malam partem solū,
at hodie solū in bonam. Alc. in Rubr. de Verb.
fig. Spieg.

DEVNX, Dextans. Lege, Sextans.

DEXTRA, l. quaq; l. j. C. de Aquę duc. lib. xj.
ut apud Plinium lib. ij. cap. xj.

D I

DIABOLE, Latinis est criminatio, cum reo
nihil sciente, nedum ad contradicendum non
admisso, soli delatori fides adhibetur. Fuere, ut
indicat Alciat. qui hanc uocem reponendā exi-
stimauerūt in l. natura. de Ver. fig. sed refragan-
te sensu. Spieg.

DIABOLVS, Erasmo delatorem, aut calū-
niatorē significare uidetur: à uerbo *διαβόλος*,
quod est deferre, traducere, siue infamem red-
dere: Budæo autem aduersarium. Spieg.

DIABATHRARIJ, corjarij. Nā Diabathra,
ut Pompon. scribit, Græcarum solearum est spe-
cies. Plaut. in Aulular. Sedentarij sutores, Dia-
bathrarij. Capiuntur etiam pro gradibus pensili-
bus, seu scalis. *ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν*, quod est ascendere.
Hinc Anabathra, Iunen. Satyr. vij. Alc. C. de Ex-
cusat. artif. lib. x.

DIACATHAROTIA, id muneris est, cū Im-
perator priuatis fundis concedit, ut purgentur.
διανατάξις enim idē est qd' purgo. purgatio ipsa
καθάρσις.

καθαγὼς, ἢ καθαγὼς dicitur. Alciatus in l. quicunque. C. de Omn. agror. desert. libr. xj.

DIACONI, id est, ministri. Miratur Erasmus, Diaconem quis primus dixerit. Arguit & Budæus erroris, qui diacones à diaconibus dicunt, quasi Diacon in recto, ut Dracon & Solon dicatur. Græci Diaconium sacrarium dicunt, vel secretariū, ubi dominica contineantur uasa. Sed & Diaconij gradū legimus in canonicis Decretis. Vnde diaconica uocantur loca, & decanica, C. de Episc. audien. quæ ab Ecclesiasticis uidentur diuersa. Spieg.

DIADEMA regium tā Romanis, quā exteris gentibus, candidam fasciam esse constat: quod infigne à Libero patre inuentum, Plin. notauit. Alex. de Alexan. Gen. dier. lib. j. cap. xvij.

DIARIVM, calendarium, quo singulorum dierū ratio obseruata continetur, Græcè Ephemerides uocantur.

DIASTOLAB, dicuntur rationū correctores seu distinctores: uel, quod magis erit gratiæ, diuifores. *διαστολῶν* enim est diuideo, ac distinguo. Inde *διαστολὴ* dicta. Alc. C. de Tab.

DIATHETVM, genus uidetur poculi. Iurisc. ad l. Aquil. l. si seruus. Si calicem, inquit, diathetum faciendum dedisti. Iustin. quoq; lib. x. l. j. Artifices, inquit, diathetarij. Nebriss.

DIATHYRON, Lege Prothyron.

DIATRETARIJ, sunt qui intarsiatū (quod uocat) faciunt: à Græca præpositione *δια* & *τρον*. Inde apud Vlpianum in l. si seruus. §. si calicem. ad l. Aquil. calix diatretus. Sanè hi artifices possunt tornatores dici: quoniam *διατρον*, torno laborare significat. Et *τρον*, tessellatus dicitur. Possunt & Diatrocharij dici, quod rotas, pilasq; ligneas faciunt, & carros: nam id ipsum significat *τρον*. Inde *τροχονομῶν* uerbum. Alc. C. de Excus. art. lib. x.

DIATRETVS calix, uas erat torno politū. Alex. de Alex. Genial. dier. lib. v. cap. xvij.

DIATVREI, Græcè *διατρον*, custodes nauis sunt, qui non precio conducti, sed solo uictu nauem custodiebant. Vox est composita à *δια* & *τρον*, id est, à uictu: *ὑπὸ τροῖς*, quod custodem notat. Alc. in l. j. ff. Naut. caup. stab.

DI AVLVS, duo sunt stadia: Drithalb hundert passus.

DICE, dea, iudiciorum præses dicitur. *Δίκη*, ius significat: ob id Græcè dicta, quod lites & cōtentiones dirimat. Hinc Dicastes, iudex, litium diremptor. Et Dicaipolos, qui circa reddēda iura uersatur. Item quas Græci Dicas uocabant, eas Romani Latine actiones, causas, seu iudicia dixerūt. Vide Bud. in Annot. ad l. j. de Iusti. & iure.

DICERE dominum mētiri. in l. quæ omnia. ff. de Procurat. Sp.

DICERE dotem, & doti, id est, promittere in dotem, inquit Bud.

DICERE ius, est, cum iudex de iure & æquo faciendo sententiam fert, ac promulgat. *πρὸς τὴν κρίσιν*.

DICERE mendacium, & mentiri, quo differant, declarant Nonius & Gellius.

DICERE mulctam, uerbum est antiqui iuris, quo utitur Iurisc. in l. ne quis. de Custod. reor. Item Alexander Imperat. C. de Mod. mulc. Vide Budæum in Annot. post. Sp.

DICERE sententiam existimatur arbiter, quum ea mente quid pronunciat, ut secundum id discedere litigatores à tota cōtrouersia uelit, ut tradit Paul. l. qualem. ff. de Recept.

DICERE pro testimonio, eodē autore, uulgò dicitur nunc Deponere. Sp.

DICTARE actionem. Paul. in l. non distinguemus. §. illud. in prin. ff. de Recep. arbitr. eodē sensu, quo Terentius impingere dicam, appellauit. Idē in l. si seruus depositus. in fin. ff. de Nox. action. iudicium dictare uocat. Tranquillus, intendere formulā dixit: uulgò nuncupamus instituere actionē. Porro dictata dicuntur quæ alio præeunte uerba scribi consueuere (Barbari, pronunciare ad pennam dicunt) ita & quæ natura nobis excipietibus suggerit, dictare dicitur. Testis est Catanens, doctissimus grāmaticus, qui dictare apud Plinium lib. Epist. ij. exponit, componere, suggerere: indicatq; ex lib. v. Epist. Senecæ colligi posse, quo differat à Dicere. Tum dictata sunt, inquit, quæ iudimagister de aliquo autore pueris tradit interpretamēta, ut prædicat, eademq; ipsi post paululum ita reddant, ut tradita sunt. quod & Catanens Ciceronis testimonio probat. Obseruanda autem pulchra metaphora apud Pomponium in l. ij. ff. de Orig. iur. §. nouissimè. Nam sicut dictari cēsetur ea, quæ nō nostro adfectu, sed alio præeunte uerba scribimus: ita & quæ uicissitudo rerum, uolēte Deo, suggerit, ea excipimus, & uolentes nolentes sequimur, quia natura dictat. Apud Barbaros dictare rationem, facere computum, dicitur. Sp.

DICTARE testamenta, pro suo arbitrio disponere. l. dictantibus. C. de Testament.

DICTAT ratio. Valla in Raud. Ita & ratio loquitur, quod nos scribendum putamus: & ratio dictat, quod in alterum effundamus. Solet in Principum rescriptis, quibus cognitio delegatur, clausula haud infrequens inseri, Prout ratio dictat, iurisq; ordo requirit. Sp.

DICTATOR, qui dictat, & qui Dictaturam gerit: quod à Cōsule diceretur. Creabatur enim uiua uoce, nō per suffragia. Quia uerò summa potestas & per omnia regia dominatio solo nomine excepto, erat dictatoris in populū, is quoque magister populi dicebatur. Eratq; extraordinarius magistratus. post dictatorem magister equitū secundā dignitatē gerebat, & ab ipso dictatore eligebatur. Dictus magister equitū, quod summa potestas huius erat in eqtes & accensos.

DICTATOR, à dictando nomen traxit: quod potestate sua finita, futuros solus ipse dictaret magistratus, id est, eligeret. Zasius in l. ij. ff. de Orig. Iur. Idē magister populi uocabatur, in quo ius maiestatis & totius imperij fuit, cuius ductu & auspicio sæpe respubl. & imperium stetit: quem Græci *ἀρχιμὴτρας* uocant. Alexand. de Alexan. libro quarto Genial. dierum, capite uigesimo secundo.

DICTIONE. Lege, Rem.

DICTIONE, sponsa, pacta. Nonius, Inter speratam, inquit, dictam, pactam, & sponsam, hoc interest: quod uirgo postquam petitur, sperata dicitur: dehinc promissa dicta, uel pacta, ex Bud. Spieg.

DICTIONE FACTA, eleganti combinatione dicimus, significantes omnem prorsus rem gestam inter aliquos.

DICTIONE à promisso Vlpian. eleganter discernit, in l. sciendum. de Edil. edict. Dictum, inquit, à promisso sic discernitur: Dictum accipimus, quod uerbotenus pronunciatum est, nudoq; sermone fungitur. Promissum autem potest referri & ad nudam promissionem siue pollicitationem, uel ad sponsonem. l. sciendum tamen est. ff. de Edil. edict. In summa, Vox hæc omne complectitur sermonem. Sp.

DIES, diuiditur in lucē, & diē. Lux est dies artificialis: Dies uero naturalis, uigintiquatuor horarum. l. more Romano. de Ferijs. Sp.

DIES, tribus modis accipitur. primò, secundum Romanę Ecclesię morem. cap. ij. de Ferijs. Est & dies ciuilis, qui in præsentia apud Germanos pleriq; in locis est in usu. à media nocte incipit, & sequētis noctis media parte finitur. Itaque quod in his xxiiij. horis, id est, duabus dimidiatis noctibus & luce media actum est, perinde est, quasi quauis hora lucis actum est. Vide l. more Romano. ff. de Fer. Est etiam Naturalis, ab ortu ad occasum. Is uulgò semper horarum xij. erat. qui numerus lōgo tempore custoditus fuit. Vnde & Dominus noster apud Ioannem: Non ne, inquit, xij. sunt horę diē? Ad Iuriscōf. in l. j. ff. de Manumiss. & uide Alciat. in l. ij. de Verbor. sig. Est autem dies in Iure ciuili intelligendus ex subiecta materia. Nam cum aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, antiquissima & uulgaris diē appellatio retinenda est. Sin autem quærat de continuo temporis successu, sequi oportet Romanam institutionē, ut in materia Præscriptionum. Nam tempus ita noctu procedit ac diē ad complendam usucapionem. l. in usucapionibus & l. seq. de Usucap. Sp.

DIES annua, bima, trima. Vide, Repetita diē.

DIES actionis cedere dicitur, cum id quod in pactum deductum est, cœpit deberi: etiam si nondum agi possit, ut quod debetur, præstetur. Diem uero uenire, est, quando res incipit perfectē deberi, obligatiōe, actioneq; efficaciter & uerē orta. Vide Alciatum. Sp.

DIES actionis exire. l. ait prætor. §. hi planē. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

DIES actionis exisse, pro finitum esse tempus actioni præscriptum. Paul. in l. sciendum. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

DIES compromissi proferre. Hæc clausula nullam aliam arbitro dat facultatē, quàm diem prorogandi: & ideo conditionem primi compromissi, neq; minuere, neque mutare potest. l. Labeo ait. ff. de Recep. Sp.

DIES diffusum, malē pro eo quod est, dif-

fissum, legi apud Vlpianū in §. si quis iudicio. in l. ij. Si quis caut. iud. sist. caus. Politian. in Miscel. annotauit. Budæus tamen ueterem lectionem magis probat. Spieg.

DIES suum obire apud Vlpianum in princ. l. si filia nupta. ff. Famil. ercisc. Sp.

DIES referre, Den tag ansagen. Diē proferre, Dē tag vneiter strecken. Papinianus. ff. de Recept. arbit. inquit. Ita sumptus ex cōpromisso, ut & diē referre possit. hoc quidem facere potest: proferre autem contradicentibus litigatoribus, non potest.

DIESSES, populi Macedonia. Paul. horū meminit de Censibus: In Macedonia, inquit, iuris Italici sunt Dieneses. Nebriss.

DIES atri dicebantur, quibus legiones educere, aut acies cum hostibus cōmittere, uel quicquam reipubl. agere religio non finit. Alex. de Alex. Genial. diē. lib. ij. cap. v.

DIES conditus. Lege, Condicere.

DIES Domini. Lege, Iudicium humanum.

DIES feriatas, quo ferię agūtur, hoc est quod à forensibus negotijs datur uacatio. Paul. in fin. l. ij. Si quis in ius uoc. nō uenit. Remittit, ait, prætor pœnam, puta quia dies feriatas fuit. & in tit. de Ferijs. Spieg.

DIES festi cōtinebant ferias publicas & priuatas, ludos, epistolas, & sacrificia deorū. Dies profecti. Vide suo loco. Sp.

DIES incertus, conditio est. Vide Bart. in l. si pecuniam. §. fin. de Leg. ij.

DIES iudicij diffusus, apud Vlp. in l. ij. Si quis in iudicio. ff. Si quis caution. Vide paulo post, Diffundere diem.

DIES legitimi uocantur, quos nunc dilationes ordinarias appellant. ait Budæus in Annot. prioribus.

DIES legitimi secundum Alconium uiginti, qui dabantur ad accusandum: totidemq; defensori ad respondendum. Dierum iudicialium, id est, certorū meminit quoq; Capitolin. in M. Ant. Philos. Spieg.

DIES mortis incertus. Vlp. de Cond. & demonstr. l. j. Dies autem incertus est, cum ita scribitur: Hæres meus cum morietur, decem dato. Nam diem incertum habet mors eius.

DIES sanctificationibus deputati, ferię in Iure dicuntur: de quibus lege Oldend in xij. Tab. tit. j. cap. iij. Spieg.

DIES sessionum, quibus sedet iudex pro tribunali. Vlpianus in l. ij. §. j. ff. Quis ord. in bon. poss. seruet.

DIES solutionis, sicuti summa pars est stipulationis. l. j. ff. de Edend.

DIES sigillarij. Vide, Sigillaria.

DIES stati, ordinarij sunt. Budæus in dictis Annot. Spieg.

DIES uentosus. Siquidem Paul. ait, diē uentoso id fecit, culpę reus est: l. qui occidit. ad Leg. Aquil. §. in hac actione.

DIAETA, locus in domo, ubi per ociū uersamur. Iuriscōf. de Leg. iij. Cellarium, inquit, iunctum eidē diætæ. Inde Diætarius, dictus est seruus

feruus siue minister in diæta deserviens, cuius meminit Vlpian. de Fund. instr. l. quæsitū. Est & Diætarius, qui ex diæta quippiā furatur. Vlp. in tit. de Effract. Simili, inquit, modo & diætarij & saccularij puniuntur. Idē eod. tit. l. saccularij. Qui diætarij, inquit, appellatur, hoc est, qui in aliena cœnacula se dirigūt furādī animo. Nebris. Vide & Catanæum Cōment. ij. Diætās hypocautas, opponit Iuriscos. editoribus in domo diætis: ut ex Norico textu intelligimus, in l. ligni appellatione. §. lignis autem. de Legat. ij.

DIÆTETICA medicina dicitur, quæ uisui medetur: uulgus Regimen uocat.

DIFFAMARE, in malā partē frequentius usurpatur, pro eo ferē quod est, Infamare, siue id iure, siue iniuria fiat. Iure, cum dicimus actionem & sententiam infamare: iniuria, cū scelertus aliquis dilacerat famam proximi, ductus ad hoc prauo quodam adfectu. Nam diffamare est, Old. teste, per diuersas partes famā diuulgare, uitiorum facta cōmemoratione. l. diffamari. C. de Inge. manu. Sp.

DIFFERENTIA, est qualitas discriminās, dissimilitudinesq; inducēs, p quas discernitur hoc ab illo. Salo. in l. Gallus. de Lib. & posthum. Bart. Latomus, Differentia, inquit, & proprium, re idem sunt: sed appellatur differentia, quod rē certa proprietate à cæteris distinguit: propriū, quod uni soli conuenit. Sp.

DIFFERENTIA est, quæ facit distare & differre unam speciē ab alia. ut rationale: hac enim differentia distat homo à boue, & reliquis animalibus. Spieg.

DIFFICILIS probatio. l. j. ff. de Inter. act.

DIFFICILE dicitur quandoq; quod nullo modo fit. ij. q. vj. biduū uer. sed aduersus. & glos. fin. de test. cap. præsentium exponit, non de facili, id est, nullo modo. Adde quod difficile interdum exponitur, id est, rarō. ut ff. de Leg. ij. Seio. & l. Heres meus. §. Vxori. Aliquando difficile, id est nūquam. j. q. j. Si quis neq; & c. Principatus. & ibi not. Aliquando difficile exponitur, id est, laboriosum, in Auth. Vthi qui ob. se. ha. perres mi. §. Quoniam autem. Aliquando, uix. lxvij. distin. Quantumlibet. & ibi not. Item qualiter difficile & facile intelligitur, uide de hered. institut. l. Seuerus.

DIFFICILE & impossibile propemodum non distant. Vlpian. Famil. ercisc. Si familiæ erciscundæ, inquit, uel communi diuid. iudicium agatur, & diuisio tam difficilis sit, ut penē impossibilis esse uideatur. Sp.

DIFFICULTAS pro incommodatione apud Paul. in l. ij. §. ex his. de Verb. obligationib. Sed non facit, inquit, inutilem stipulationē difficultas præstationis. Sp.

DIFFICULTAS magna, ferē fortuito casui æquiparatur. l. nō dubium. in fin. ff. de Legat. ij. Publicas difficultates, probi autores accipiunt pro penuria rei nummarie.

DIFFIDATIONEM uulgus uocat Denūciationem cū hostibus factam, antē quā committatur bellum: quæ non minus quā trium

dierum tempus complecti debeat. Vnde est Tit. De diffidat. Oldend.

DIFFINDERE diem, est differre in sequentem, qui nec religiosus, nec fastus est, sed iudicialis etiam partibus, sine exceptione morbi fontici, author Alciat. de Verbo. sig. Nebrissenfis ait, Diffindere diem, & diei diffissio, significat diem intercisum, intercapedinetum, ac proinde dilatatum. Spieg.

DIFFINITIO. Vide, Definitio.

DIFFVNDERE diem, olim dicebatur id, quod nos continuare terminum usque in diem crastinū, nuncupamus. Tria autē erant de diffendis iudicijs, pronūciandi genera. Aut diffundebatur dies, id est, in posterū diē reijciebatur: aut cōperendinabatur, hoc est, in tertium diem differebatur: aut deniq; iudex pronūciabat sibi non liquere, quæ Ampliatio uocabatur. Vlp. in l. si demeris. de Recept. arbit. Oldē. Vide & Ampliatio. Spieg.

DIFFVNDVNTVR uina propriē, quæ posteaquam defæcata sunt in dolijs, conduntur, transuasanturq; . Iulian. l. cum quæritur. de Legat. ij. Nam si uina diffudisset, habiturus usui. Item Proculus de Trit. & uin. leg. Cum uinum, inquit, quod in amphoris, seu cadis diffusum est. Nebrissenfis.

DIGAMVS, idē qui & Bigamus, is habetur, qui corruptam uel insciens duxerit, sed Pontificia solū constitutione: qua & à sacerdotio arceatur. qua de re latius differit Erasmus noster in Annotat. ad Paulum, item ad Iouinianū, & in de Ratione Christiani matri. Propriē autem Digamus, qui secundam uxorem duxit. Fuere apud Ethnicos graues authores, qui uel nullam, uel semel ducendam uxore esse putarunt, nec iterū naufragium faciendum. Lege Codrum sermone quarto, Neuizanum prodigiosum allegatorem. E' nostris, secundas nuptias Tertull. damnauit: cuius dogma ab orthodoxis patribus rescissum est, à quibus standum nobis est: ut antē Rhennus noster prudēter admonuit. Extat in Nouel. Constitut. bene longa, de his qui nuptias iterant. Spieg.

DIGESTORVM liber ideo duplici ff. signatur, quod Græci Pandectas per ω , cū accento circumflexo notabant, sub quibus & Digestorum libri comprehensi sunt. unde facili litura ω . in ff. Latine inoleuit. Alciat. lib. ij. Dispūct. cap. xvj. Hoc autem nomē primus Saluius Iulianus inuenit, qui Ius ciuile, quum olim confusum traditum esset, tanquam in quandam artem illud redegit. Alciat. in Rubr. C. de Edendo. Cæterum opus Pandectarum Iuris ciuilis sic uocari Digestum, non probat Insulanus, magis autem si Cōgestio appellaretur: cuius nomine Cicero alicubi intellexisse uidetur, prolixum opus. Halonder (cui utinā, ut cōstituerat, respondere licuisset & Vallæ & cæterorū calūnijs, quibus tā Iurecoss. ueteres, quā ipsum Iustinianum cōuicij impetūt) nō negat, nulla iniuria nostrorum hominum imperitiā accusari, qui caput aliquod ex Digestorū opere in testimoniū adducentes,

legis uerbo, & gemino ff. utitur, cum ex monumentis antiquissimorum Codicum constet, Latinos *ἐν τοῖς παλαιστοῖς* simpliciter huic δ , uel huic θ notæ, qua operis nomē significabant (unde & supina librorū negligentia irrepsit, ut hodie ff. scribantur) titulum, nudumq; capitis principium hunc in modum adiecisse, Dig. uel δ , uel θ , de Action. empt. Julian. Græcos uero frequentius operis nomē omisisse titulum, caput, ac uersum, quem *διὰ τίς* illi, quasi nouam facti speciem siue casum, nostri ineptè Paragraphum appellarunt, per numeros tantum indicasse, hoc modo, βιβ. δ. π. β. κ. γ. δ. ι. x. id quod fragmenta quædam de Pignorib. de Successione ab intestato, de Peculio Græcè scripra. quæ ipse dum uiueret habuit, antiquissima, testari possunt. Sp.

DIGITVS apud Iuriconsultū in l. Lucius, de Seruit. rust. præd. quid significet, Accursium ignorasse, cōmentum eius ostendit. Digitus autem hic modus aquarius, siue fistula digitaria intelligēdus est, per quem aquæ fluxus diuiduntur, perinde ac parietū prominentiæ per pedes diuidi solent. l. si quando. ff. Si seruit. uendic. Idē Budæus annotauit, & Olden. Nebr. ait: Digitus aquæ, sexta decima pars pedis, uncia uero duodecima. Spieg.

DIGITO summo tangere, apud Iustinianū in fin. Instit. ridiculè interpretantur, uel pro digniori, ut Alberic. indicat, uel pro longiori digito, ut Accursius putat. Est enim summo, seu extremo digito attingere, breuiter seu leuiter tangere. ut explicat Erasmus Cent. ix. Chiliad. j.

DIGITVM tollere, significat se esse redemptorē. Idem digito liceri. In emptione enim anti quitus post licitationē digitus leuabatur, significans quenquam emptioni allubescere. Bud.

DIGNATIO est, quod Græci *ἀξίωμα* dicunt, id est, dignitas & amplitudo propter honores gestos, aut magistratū: uel propter oris morūq; maiestatem: qualis in Pompeio fuit. Cicero alicubi personam & dignitatē pro eodem posuit, id est, pro autoritate quæ sita, nominisq; amplitudine. Vnde apparet, Accursium dignitatē exposuisse pro decurionatu, in l. Imperatoris. de Decur. Spieg.

DIGNITAS, honor est alicui, propter merita, specialiter principis, uel legis beneficio impensus. Bart. l. j. de Dig.

DIGNITATVM species, recentiores Iurif. quatuor esse tradūt: illustres, superillustres, quæ dictio nō satis Latina est: spectabiles, & clarissimos. Sed Alciati doctrina uerior, cuius elegans caput extat ea de re in libro Dispunctionum tertio, quæ clarissimatus, equitatus, perfectissimatus gradib. continentur, quos Alciatus non uno loco attigit, ostendens quantum hac in re aberratum hætenus fuerit. Sp.

DIGRESSVS est, cum quis à proposito argumento discedit. Græcè *παρυσβασις*. Iurecōf. Excessus. Ita ingressus est, qui Græcis *ὑμβασις*. Alc. in l. in bonæ. C. de pact.

DII cur iudices dicti, pulchrè mediūsfidius ostendit Aretius in Enarrat. in Euang. Ioan. Sp.

DIIVDICARE inter, Apud Labeonem: Est precium seruare, donec inter nos dijudicaretur. l. si oleum tuum. de Dolo. Sic Cicero in Tusc. Vtrum igitur inter has sententias dijudicare malimus. Admonent eruditi, Dijudicare cōtrouersia, uideri id significare, quod Appunctare barbarè dicitur. Nobis fortè est *Εὐδότερον*. Sp.

DILACERARE, translātè significat, dilapidare, disperdere: quod prodigorum propriè est. l. j. ff. de Curat. fur. Spieg.

DILARGIRI, diuersis dare.

DILAPIDARE, ppriè lapides auferre est. Iuriconsultus pro prodigere, disperdere usurpat in §. pen. l. uerum. ff. de Minor. cum ait: Melior est causa, secūdum Pomponium, eius qui accepit & dilapidauit, uel perdidit, scilicet pecuniā. Capnion in scenicis Progymnasmatibus olim à nobis enarratis Scena ij, Actus j. Dilapidat argentum suum tam prodigè, quā si leues essent ariste. Spieg.

DILATIO, est tēpus, qd' in indulgetur actori uel reo ad faciendum aliquid in re iudiciaria. Voluerūt enim optimi legislatores, dilationes neq; ipsius iudicis arbitrio prorsus, neq; partiū affectibus relinquere.

DILEMMA, argumentum est, quod utrinq; aduersarium capit, à *Δίς ἢ ἀναβάλλω* capio, seu conuincō. Aliās, Syllogismus cornutus, Iurecōf. familiaris. Nam ex contradictorijs concludit. Spiegel.

DILIGENS, pro studioso, quod eorū quæ amamus, sumus studiosi. Inst. in fi. de Suspect. tut. Enim uero tutor, uel curator, quamuis pauper sit, fidelis tamen & diligens, remouendus non est, quasi suspectus. Diligentia in causis defendēdis quantum ualeat, latè explicat M. Tull. lib. de Oratore secundo. Ea una, ut colligit, uirtute, omnes uirtutes reliquæ continentur. Sp.

DILIGO te ut illum, ergo diligo illū: haud probam illationem esse, Albericus monuit.

DILVCIDE, apertè, manifestè, disertè. *Μετὰ τὴν συστράφειαν*. l. si quis iusiurand. C. de Iureiur. l. generaliter. de Non num. pec. Sp.

DILVERE crimen, propriè reorum est, hoc est, infirmare, dissoluere, refutare obiectas criminationes. Spieg.

DIMIDIAM operam præstitisse non dicitur, nec diurnæ mercedis dimidium meritò consequetur, qui à meridie ad occasum opus faciet. l. j. de Verb. sig.

DIMIDIVM, est pars dimiditati altera. nam quod in duas partes diuisum est, dicitur Dimidiatum. Minus dimidium, pro dimidio minus, apud Ciceronem Budæus obseruauit.

DIMINVTIO, seu mauis, ut Haloander continenter legit, Deminutio capitis, apud Iuriscōf. est status immutatio, ut suprà dictum est. Antiqui tamen Oratores, de capite diminuere, & de capite demere dicebant. De capite minutis, apud Haloand. est tit. pro, de Cap. dimin. Sp.

DIMINVTVM. Vide, Deperditum.

DIMISSVM accipere debemus militē caligatum, uel si quis alius usq; ad centurionē, uel præfectum

præfectum cohortis, uel alæ, uel legionis dimissus est. l. Quod ait. ff. de His qui not. infam.

DIMISSORIAE literæ, inquit Iurisc. sunt, quæ uulgò Apostoli dicuntur: quod per eas causa ad eum qui appellatus est, mittitur. Sp.

DIMITTERE uxore, pro repudiare. Sic dimissa est matrimonio, pro repudiata.

DIMITTO, pro relinquo, ad ultimas uoluntates pertinet. Aut. de Eccl. tit. §. si quis uni sanctorum.

DIOBOLARES testes eleganter Budæus appellat leues, quos ipsos inopia ipsa refellit, quos fames magis, quam fama commouere creditur: quomodo & antiqui Diobolares meretrices dixerunt. Vide Fest. Spieg.

DIOECESIS, gubernatio, siue dispositio. Diocetes, gubernator, siue procurator. Iustin. de Episc. audien. l. archigeontes, & diocetæ. à *διοκτο*, gubernatio. Nebr. Sensum huius l. Accursius minimè est assecutus, ut indicat in Disp. Alc. Hæc uox in Iure ciuili pro prouincia assumitur. l. j. de Priuat. carc. Sed in Patr. Decretis, solet ad Episcoporum munus deflecti. Non enim in primitiua Ecclesia Episcopi iudicia exercebant, sed sacra administrabāt, curabantq;: unde merito diocesis, id est, procuratio, distributioq; in eis propriè locum sibi uendicabat. Sicut ergo Territoria dicitur, quatenus iudex ius terrendi habet: sic Diocesis dicitur, quatenus Episcopus ius administrandi sacra habet. Pronunciatur autem penultima syllaba breui. Siquidè Græci sic scribunt, *διοκτο*. Cochleus sentit, Diocesis, & Dioecesis, utrunq; rectè dici: nec ullo errore falli, qui Diocesis nomine utuntur. Sp.

DIOMEDIS & Glauci permutationis meminit Iustin. in proœmio Pandectarum his uerbis: Nostis temporib. talis legu inuenta est permutatio, qualem apud patrem Homeru omnis uirtutis, Glaucus & Diomedes inter se faciunt dissimilia permutantes. Quorum uerboru sensum, cū Interpres, antiquitatis imperitus, minimè assequeretur, fabulam insulsissimam non ex authoribus, sed è somnijs attulit. Significat aut Imp. ut Eras. in Chiliad. exponit, pro relictis, inutilibus, ac fastidiendis uoluminibus, recepta tū meliora, tum breuiora, hoc est, permutationem factam uehementer inæqualem.

DIORTHOTICVM Ius, dicitur quasi emendatiuum, quod in commercijs uersatur. Bud. in l. Ius ciuile. de Iust. & iur.

DIPLOMATA, uulgus Patetes literas appellat, bullæ sunt, codicilli, siue libelli, in quibus beneficia à Principib. impetrantur. Dicta, quod in duplicib. tabellis solitæ sint cōcedi simplicib. Apud Iuriscōsultos accipitur p itineris festinatione: hoc est, cū per dies singulos duplicia itinera conficiuntur. Venuleius de Verb. oblig. l. continuus. Quibus, inquit, quasi interpretatio quædam inserta est: is qui Ephesi se daturu spondiderit, ut neq; diplomata, hoc est diebus ac noctibus, & omni tempestate contempta, iter continuare cogatur. Et sequitur: Quod si diplomate, ac felici nauigatione maturius quam quis

quam peruenerit Ephesum, cōfestim obligatus est. Modesti. ad l. Corn. de Fals. Falso, inquit, diplomate comueuit. Nebriss.

DIPLOMATA intelliguntur, pro quibuscūque literis concessis à Principe, uel à magistratibus eius nomine, siue tabularijs, ut liberum & expeditum iter faciant, siue exulibus restitutis, siue aliquo crimine absolutis, siue obligationib. Vide Bud. in l. qui illicitis insignibus. ff. de Falsis. & infra in dictione, Tractatores. Sp.

DIPLOS terra, quæ est bis arata: apud Rhodiginum.

DIRECTARII, quos multi Diætarios etiā dicunt, Iuriscōsultis intelliguntur, quod in alienas se dirigant domos, tanquam *τοὶ ῥητοῖ*, ut uocant Græci: teste eodem Rhodig. Sp.

DIRECTA libertas. Lege, Libertas directa.

DIRECTVM dominium significatur, cum profertur absolutè. l. j. §. primo. ff. Si ager uectig. uel emphyt. cum ibid. not. l. si mater. §. eandem. de Excep. rei iud. l. minor. §. j. de Euiet. Alberic.

DIRIMERE, propriè cōponere est inter se cōcertantes, *Entscheyden*. Iurecōs. pro dissoluere, separare usurpāt. Paul. de Repud. l. j. Dirimitur matrimonium morte, diuortio, captiuitate. Sp.

DIRIMERE actionem, pro interrumpere, & in aliū diem reijcere eius exitū, Budæus exponit. Fortè id quod nobis est, *der hādelsē entschlagē*.

DIRIMERE cōtrouersiam, pro diiudicare, uel illo Ouidiano carmine noto: Res est arbitrio non dirimenda meo.

DIRIMERE litem, apud Cicer. pro dissoluere & decidere, interpretatur Budæus.

DIRIMERE tempus, & diffindere, uel diffundere diē, cognata sunt uerba. De quib. Bud. in Annot. prior. latius.

DISCEDERE ab emptione, apud Iuriscōs. in l. ij. de In diem addict.

DISCEDERE à consuetudine Ciceroni, quod Iurispr. in desuetudinem abire.

DISCEDERE ab officio, Barbari dicunt, nō facere suum debitum.

DISCEDERE in diuersa, est in senatu diuersa censere.

DISCEDERE à persona, id est, immutare personam. Modest. de Vusufr. l. Titio. Vusufructus inutiliter legari intelligitur, in id tempus uidelicet collatus, quo à persona sua discedere incipit. Spieg.

DISCEPTARE, est ambigere cōtēdereq;: ut in iudicio fieri solet. Hinc Disceptatio, accusatoris & patroni contentio: & Disceptator pro iudice & arbitro à Iuriscōs. accipitur, qui litem & cōtrouersiam dirimit & componit. l. ij. ff. de Recept. Pro diiudicare, cognoscere, apud Ciceron. quum ait lex, Bella disceptanto, accipiendum. Spiegel.

DISCEPTARE idē reipsa significat, quod disputare aliquam rem in omnem partem, quod magis tandem uerum cognoscatur, *Mu streitigen vorten erklären*.

DISCEPTARE, frequentatiuum est à dissepio, ire. *Von einander zūren*. Siquidem actionum

remedijs unusquisq; ius suum retinet, uelut sæpe ab alieno distinctum. Inde separari lites, pulchra metaphora dicuntur: hoc est. dirimi, tolli è medio, tribuendo unicuiq; quod suum est: autore Dn. Oldendorp.

DISCEPTARE, pro arbitrari, iudicare, *er-kennen, v. theylen*. Inde disceptator, & disceptare controuersias: item, libera disceptatio, id est cognitio, quæ secundum conscientiam fit.

DISCEPTATIO, causa, lis, contentio, controuersia. Paul. l. Nefennius, de Negoc. gest. Hæc disceptatio, ait, in factum constitit. Sic enim legendum, & non ut uulgata lectio habet, In facto constitit. Spieg.

DISCERE, propriè est rem ignotâ assequi: quod uel meditando fit, uel alio docente. Pomponius Iuriconsf. discendi studium, unam optimam uiuèd rationem existimabat, eamq; in octauum & septuagesimum ætatis annum perduxit. Memor memorabilis illius uocis, quâ dixisse fertur Saluius Iulianus, cognomèto Seuerus, origine Mediolan. Iurispr. *ἡμὲν τὸν ἑταῖρον πάλαι ἐν τῇ σπουδῇ ἔχον, προσμαθὲν τὴν βελτίστην*: id est, Haloand. uertente, Et si alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliquid addiscere. Extat apud Pomponium in l. apud Iulian. de Fideicom. libert. Spiegel.

DISCI, orbes argentei. Disci duo apud Iuriconsf. tit. Depositi.

DISCIPLINA in discipulo, Doctrina in magistro. Est enim propriè eruditio, quam à præceptore discipulus accipit. l. si pendètes. §. si serui. de Usufruct. Sp.

DISCIPLINAM docere, prisca locutio. De qua uide Oldèdorpiana scholia in Leg. xij. Tab. cap. vj. tit. j. Porro disciplina ciuilis, pædagogia est ad Christum. Gal. iij. Sp.

DISCIPULOS generali uocabulo nō tantum, sed & scholasticos appellatos, qui Iuri operam nauabant, ex Græcorum epigrammatis ait se obseruasse noster Haloand. Eos aut ab omni iniuria defendere debet magistratus ciuilis, episcopus, & Legum professores uniuscuiusq; loci. Constit. ff. ij. §. & hæc omnia.

DISCOBOLI. Lege, Athletarum nomine.

DISCOLOR uestis, quæ & uaria: hoc est, diuersis coloribus confuta. Diuisam nunc omnes uocant, ait Bayf.

DISCRETÆ gentes, pro distinctæ. apud Hermog. l. ex hoc iure. de Iust. & Iur.

DISCVSSO periculo, pro sublato, apud Papinian. in l. nihil. Naut. fœn.

DISCVSSORES, inquisitores & æstimatores facultatum hominum sunt. Heg. in tit. C. de Discuss.

DISCVTI matrimonium, apud Paulum in l. ij. de Don. inter uir. & uxor. pro disturbare, dissoluere.

DISIUNCTIONEM, hoc est, disiunctam orationem Iurecoss. appellant, quam uulgo alternatiuâ dicit. Et licet uerba aperta habeat, in ea tamen uoluntatem querimus. Nam sicut contra naturam coniunctorum est, utrunq; pariter

non existere: ita non est contra naturam disiunctorum, utrunq; existere ordine successiuo: & ideo facilius disiuncta resoluitur in cōiunctam. qua de re acuto uir ingenio latius Aret. tractat in l. Gallus. §. quidam rectè. ut in ead. indicat Salomon. Spiegel.

DISPENDIVM. Lege, Compendium.

DISPENSATIO, dicitur Iuris communis relaxatio ex causa utilitatis, necessitatis, & ingentis prærogatiuæ meritorum. Vnde deficiente altera ex his causis inducentibus, iustâ causam dispensandi, nō esset dispensatio, sed potius dissipatio, secundum Specul. in tit. de Dispens. §. nūc breuiter dicendū. & Panormit. in c. de multa. de Præbend. Pleriq; tamen, ut Oldend. monuit, huius uerbi uim nō percipiunt, qui relaxationem tantum communis Iuris significari putant. Porro qui dispensat Ius, is cuiq; suum distribuit, & curat, ne alicui fiat iniuria, ne quis lædatur: quod summum Iusticiæ munus. Sp.

DISPENSATOR, seruus est qui impédia domus curat, & uictui præest. Huic obsonatores, piscarij, coqui, idq; genus serui parèt: ab expendendo pecuniam dictus: uel quod rationes dispenset, id est procuret & consideret, calculumq; ducat: atq; hinc plurimum in urbe degit, Alc. de Verb. fig.

DISPOSITIONEM generalè esse uolunt Inno. Host. & Panor. quæ in toto genere: Specialem autem, quæ in una specie uerificatur. Sp.

DISPOSITIVE narrata quæ dicantur, uide in dictione, Enunciatiuè.

DISPVNGERE, est expungere, seu trāsuerfo calamo rationē cancellare. de Verb. fig. l. cognoscere. Dispungere, inquit, est conferre accepta & data: & ex ea collatione (ut ait Accurs.) cancellare quod est redditum. Hinc Dispunctio, ipsa rationis cancellatura. Vlp. l. cum plures. de Bon. aut. Iudic. poss. An recognitio, inquit, & dispunctio concedenda sit creditori. Nebrissenis.

DISPVNGERE rationes, est computum, ut uulgò dicitur, examinare. Papinian. de Verb. signif. Dispungere, est conferre accepta & data. Item alibi: Percunctandas atq; examinandas rationes, & dispungēdas atq; discutiēdas. Et iterū alibi: Vtrū semel, an etiam sæpius recognitio & dispunctio concedenda sit creditori. Budæus.

DISQVISATIONEM uocabant antiqui iudicium per opiniones (ut nunc loquimur) cū opinionem uel sententiā omnes rogātur. Bud. in l. poster. de Orig. Iur.

DISSERERE, ait Alciatus, nihil aliud est, quàm clarè & specialiter sententiam suam exprimere. Spiegel.

DISSIDIVM, inter uirum & uxorem diuortium est. Papin. ad l. Iul. de Adul. l. miles. Quære, inquit, an causam dissidij præstitisse uidear. Nebriss.

DISSIMVLARE pro cōnuere, in l. diuus. de Offic. Præsid. aliter dixit Paul. dissimulare de sua conditione, in l. iij. Quibus ad libert. proclam. non lic. Spieg.

DISSOLVTIO est, quæ coniunctionibus uerbo

verborū ē medio sublatiſ, partiſ. ſeparatiſ effer-
tur, hoc modo: Gere morē parenti, pare cognatiſ,
obtempera legibuſ.

DISTRABERE, pro eo quod eſt, uendere,
aut auctiōi exponere. Vlp. l. ſi uni. de Tranſact.
Si uni, inquit, pluribuſ ſue funduſ fuerit diſtra-
ctuſ. Tit. eſt præterea in ff. de Diſtract. pig. Nebr.

DISTRABERE controuerſiaſ, id eſt, com-
ponere & dirimere liteſ.

DISTRACTIO ponitur pro diuortio, in
Authen. de Nup. §. nuptiaſ. & ibi in gloſ. ff. de Di-
uort. & repud. l. ij. Et uide C. & ff. de Diſtra. pig.
& C. de lure delib. l. j.

DISTRACTVM, generaliter uocāt quālibet
cōtractuſ reſolutionē recentē Interpreteſ. Sp.

DISTRIBERE, ſuum cuiq; tribuere. l. j.
Famili. erciſc.

DISTRICTVS, à diſtringēdo, ſicut territo-
riū à terrēdo nomē ſumpſiſſe uideri poteſt: quo
nomine quidā ſignificari putant, quicquid ultra
territorium ſuum ex alieno ditioni ſue ciueſ ad-
dunt, uel uirtute bellica partuſ, uel quaqua alia
ratione. Vnde nunc Seleſtadienſiſ Diſtrictuſ,
ſeu, ut uulgō dicunt, Banni ſunt, quæ territoria
olim fuerunt Burneriorū, & Kunſgheymenſiū.
Tameſi, Alciato teſte, Diſtrictuſ uocabuluſ a
pud antiquorū neminem reperiatur. Cæterū
quod in Ligurinū annotant aliāſ retuli, qua-
tuor ſunt nomina eiuſdem intellectuſ, Territo-
rium, Comitatuſ, Diſtrictuſ, Diœceſiſ. Sp.

DISTRICTE, hoc eſt, ualde ſtringendo ac-
minitandō: metaphora ſcilicet à gladiatorib. tra-
cta, qui contra aduerſariū ſuum enſem ſtringūt,
id eſt, nudant.

DITIO, imperium. Phocaſ in uſu tantū in
ablatiuo & accuſatiuo ditionē putat: noſ tamē,
ait Cataneuſ, pleruq; in genitiuo notauiſuſ,
præſertim apud Iureconſultuſ. Sp.

DITIO, à Dito deriuatur, & poteſtatem ſi-
gnificat, ſeu facultatē. Zaſ. in l. ij. ff. de Orig. Iur.

DIV, longū tempuſ uariē demonſtrat in Iu-
re noſtro. Vide Albericuſ.

DIVALEſ conſtitutioneſ. Inſt. de Hæred.
quæ ab inteſt.

DIVALIA conſulta. C. de Teſtam. l. diualia.

DIVAE memoriæ. Inſtit. de Vſucap.

DIVERſA ſunt, quorū diſſinitio non eſt
eadem, ſeu quorū ſubſtantia nō eſt eadem. Con-
uertuntur hæc l. j. de Dol. Gloſſ. in l. omniſ deſi-
nitio. de Regul. Iur. Sp.

DIVERſA illa dicūtur, quæ origine & cor-
ruptione ſunt diuerſa. l. ſi mihi eodem tempore.
de Seruit. ruſtic. præd. l. ſi domuſ tua. de Seru.
urb. præd. Bald. in l. ex hoc iure. de Iuſt. & iur.

DIVERtere, Nunciū remittere, Dirime-
re matrimoniuſ, Repudiare uxoreſ, Nunciū
mittere, Matrimoniuſ ſoluere. l. ſi mulier. ff. So-
lut. matrimonio. l. Proſpexit. ff. Qui & à quibuſ
manu. l. Si cū dotē. §. Si marituſ. & §. ſeq. ff. eo. ti.

DIVI Fratreſ, quorū ſæpe apud Iurecoſſ. ſit
mentio, dicuntur, quia inter Diuſoſ relati ſunt:
qui honoſ *ἀνθρώπων* appellabatur: quæ quo ritu
fieret, Herodianuſ lib. quarto retulit.

DIVIDERE, pro partiri, ut cum Iuriſconſ.
inquit, de Verb. obl. Stipulationeſ nō diuidun-
tur. Loquitur enim nō de diuiſiōe, ſed partitiō-
ne, atq; earum rerum quæ partitionem non re-
cipiunt: qualeſ ſunt reſ imperfectæ, uſuſ, habita-
tio, iter, actuſ, proſpectuſ, ſtillicidiuſ, quaſi do-
miniuſ: quæ perſtringit Bart. in l. ij. §. ex pluri-
buſ. in ſin. de Acquir. poſſeſſ. Quod & Apelluſ
indicat. Spieg.

DIVIDVVM, quod ſeparatū & diuiſuſ eſt.

DIVIDERE, pecuniāq; inter ſe partiri.
Martianuſ l. collegia. ff. de Colle. & corporibuſ.
Sed permittuntur eiſ, inquit, pecuniaſ commu-
neſ (ſi quæ habent) diuidere, pecuniāq; in-
ter ſe partiri. Spieg.

DIVINA loca. l. j. ff. de Interdic.

DIVINAS domuſ, id eſt, Imperatoriāſ, Al-
ciatuſ interpretatur in l. ad inſtructioneſ. C. de
Sacr. ſanc. Eccl. Sp.

DIVINAE tabulæ, hoc eſt, decem præcepta
ſuperiori ætate relegatæ proſuſ erant à ſcholiſ
Iuriſperitorū, admiſſiſ potiuſ immēſiſ Baldi
& aliorū cōmētarijſ. Videbatur enim ad Theo-
logoſ pertinere, nec quicquam conferre ad Iu-
riſprudentiam Decaloguſ, quū tamen acerrimi
iudicij uir Oldēdorp. uerē indicariſ fontem
iudiciorū & actionuſ eſſe viij. præceptuſ. Sp.

DIVISIO, eſt uel totiuſ in parteſ, uel gene-
riſ in ſpecieſ ſiſſio. eſt enim duplex. Vna ſit in
parteſ, altera in ſpecieſ. Prior appellatur Parti-
tio, & eſt totiuſ integraliſ ſiue legalis in parteſ.
Poſterior diuiſio, totiuſ ſcilicet uniuerſaliſ, ſi-
ue prædicatiui in ſpecieſ. Gloſſ. l. recta. de Verb.
fig. Ex Apello. Sed clariuſ hæc, docendi gratia,
diſtinguuntur: ut diuiſio ſit generiſ in formeſ.
ut, animal diuiditur in hominem, auem, aſinuſ
& piſcē. Nā genus hæc omnia in ſe cōplectentſ,
quaſi totuſ quoddam: cui quæ ſubiecta ſunt,
ueluti mēbra ſunt. Vnde & Cicero fatetur, ſpe-
cieſ, quæ ipſe maluit appellare formeſ, interdū
& parteſ uocari. Partitio uerō, quū totū ſiue
(ut quidā appellare malunt) integruſ diuidi-
tur in ſuaſ parteſ, uelut in mēbra, tum in corpo-
ralibuſ, tum iſj quæ intellectu tātū percipiuntur.
ut cum corpus hominiſ diuiditur in caput,
humeruſ, brachia, thoracē, uētreſ, ilia, crura, &
pedeſ: aut domuſ in tectū, fundamentū, aut pa-
rieteſ. Hæc ſenſu percipiuntur. Rationiſ ſunt il-
la: Iuſ diuiditur in legem, moreſ, & æquitatem.
Si rempublicā diuidat in monarchiā, democra-
tiā, oligarchiā, & ariſtocratiā, diuiſio erit, qua
totuſ in formeſ diducitur. At ſi rempublicam
diuidat in parteſ, equeſtreſ ordinem, & popu-
luſ, partitio erit. In ſumma tamen, omniſ diui-
ſio aut eſt ſubſtantiaſ in ſubſtantieſ: ut, animalis
in hominem, & cætera bruta. aut ſubſtantiaſ in
accidentia: ut, animaliuſ aliud bipedeſ, aliud qua-
drupedeſ, aliud pedibuſ carentſ. aut accidentiuſ
in ſubſtantiāſ: ut ſi uolatilia diuidat in aquilā, no-
ctūā, & aliaſ ſpecieſ. aut accideſ in accidentia:
ut, eruditorū aliuſ ex ſe doctuſ eſt, aliuſ à præ-
ceptoribuſ inſtitutuſ. Sp.

DIVISIONEſ. Marcell. de Ann. legat. l. an-
m 3 tepen.

tepen. Cum quidam, ait, decurionibus diuisiones dari uoluisset die natalis sui.

DIVORTIVM, diuersitas mentiū: uel quia in diuersas partes itur. l. inter diuortiū. de Verb. signification. Est autem nomen generale, & de Amicitia interrupta dicitur, & inter amantes diuortium est: deniq; animæ corporisq; diuortiū est. Proprie tamen est, si uir & uxor separentur. Repudium uerò, si sponsus à sponsa dirimatur. Confunduntur tamen hæc uocabula. Lege, Repudium. Apud nostros est duplex diuortium, aliud uerum, aliud fictū. l. uir mulieri. ff. de Don. int. uirū & uxorem. In hoc uerò differunt, teste Paulo, quod repudiari etiam futurum matrimonium, potest: non rectè autem sponsa diuertisse dicitur. Diuortiū autem seu repudium, olim ex multis atq; non ita grauib; causis admittebatur, ut est uidere in l. celsu licita. C. de Repud. Hoc die uerò nō nisi ex causa adulterij diuortiū permittitur, Matthæi quinto, & decimonono. de Adult. & stupro. Quod & sancti Episcopi & iustissimi Cæsares intellexerunt etiam de casibus criminum, quæ maiora sunt & habentur, minusq; tolerabilia maritis omnibus, quā sit omne adulteriū. ut si homicida sit, uenefica, insidiatrix uitæ mariti deprehensa, furax, blasphema in Deum, & perpetua irritatrix mariti, ac omnino implacabilis. Quemadmodū & inter alias causas à Cæsarib; Christianissimis enumerantur, præter adulterij crimen, homicidiū, ueneficium, falsarij crimen, sepulchrorū effractura, sacrilegiū, latrocinium, plagiarij crimē, & huiusmodi quædam alia, quæ adulterio uel æquiparantur, uel multū excelant in crimine. Verū adulterij meminit Dominus exempli gratia: ut inde atrociora æstimes crimina. De quibus tamen Ecclesiæ iudicio standum est magis, quā proprio. Vide Annot. Erasmi in j. Corinth. vij. Spieg.

DIVRNAE operæ à mane incipiunt. l. ij. ff. de Ann. leg.

DIVRNUM officium, est opera. l. j. & iij. ff. de Oper. lib. Vide, Operæ.

DIVTURNVM quid sit, explicatur in l. diuturna. ff. de Leg. & Institut. de Iure nat. §. ex non scripto. Albericus hoc aliquādo cōtractius esse putat longo tēpore, tametsi uideatur idē significare tēpus. citat §. emensor. l. ij. de Re milit. Sp.

DIVVS intelligitur, qui sua uirtute diuinitatē meretur. Sic dicimus Diuos Imperatores etiam, dum sunt in uita. De quo latius aliquanto in scholijs ad Leg. xij. Tab. commentabimur.

DIXI, esse proprium iudicialium orationū extra quas abusus est, Salomonius indicat in l. mandata Iurisdictione. de Offic. eius cui mādāt. Vide, Perorare causam. Sp.

D O

D O, dico, addico: tribus his uerbis prætor negotium definiebat. Primum ad actiones, quib; rem dari petimus: secundū ad facta, uel rei uenditionem: ultimum ad executiones pertinet: sicut & Adiudico. Ex Alciato de Verb. sig. Sp.

D O lego. Iabole. de Statuliber. l. Stichum. Titio do lego. Paul. l. j. ad Leg. Falcidiam. Easq; res

quibusq; dare legare uolet. Non plus significat, do lego, quā si do solum, uel lego dixisset. Sp.

D O C E R E disciplinam. Vide tit. de Duob. Sacerd. generibus in Leg. xij. Tab.

D O C T O R E S legū, magistros appellari, adnotatum est etiam ab Alciato diligentissimo: putatq; generaliter magistri nomine contineri Baccalaureos, Licētiatos, Doctores. Sicut enim athlete tribus coronis, more Græciæ antiquo, insigniri debebant. l. j. de Athl. ita in agone literario tres sunt distincti gradus. Notādū aut, quod Doctores liberaliū artū, & medicinā professos, ciuitate Romana donauit diuus Cæsar. Hanc à principio parcissimè populus Romanus dabat: lapsis deinde temporibus, latius hoc Ius propagatum est, ut ostendit tit. de Censibus. Sp.

D O C T O R V M in iure promotio, in usu esse cœpit circa annos Imperij Lotharij August. Saxonis, qui mandauit publicè in scholis tractari Romanas leges: quas quū doctissimos quosq; (quemadmodū in re noua fieri solet) amplecti uiderent monachi, Scripturæ autem sacræ cognitionem frigescere & cōtemni, præ studio Iuriconsultorū: & ipsi quoq; Theologicū studiū auspicari cœperunt, atq; exemplo Iuriconsultorum, disputationes scholasticas de rebus sacris instituerunt. Mox quum & apud illos doctorum numerus augetetur, editæ sunt Constitutiones de Promotione, de Numero annorum: & sancitum est, ut de diuinis differentes, non modò recepta scholæ decreta sequerentur, sed & uocabulis uterentur, & loquendi formulis in ea schola natis. Quæ uerò factum id sit ratione, pulchrè Rhenanus noster recenset in Ann. ad Tertullianum. Spieg.

D O D R A N S, quasi dempto quadrante. Lege, Sextās. Vide Inst. de Hæred. inst. §. hereditas.

D O G M A, placitum, decretū, Græcè *ψήφισμα*, & *ἀπόφασις* dicitur, teste Budæo. Sp.

D O L A R E, fabrorum uerbum, cum materiæ complanatur asperitas. Vnde Iurisc. in l. ferri. de Verb. sig. Fabros tignarios dicimus nō eos duntaxat qui tigna dolarent, sed omnes qui ædificarent. Spiegel.

D O L I V M, uas fictile est, uino atq; alijs reb; condēdis aptissimum. Vlpian. de Fun. instruct. l. instrumēta. Dolia, inquit, licet defossa nō sint, & cuppæ. Idem de Aur. & arg. leg. l. dolia fictilia, quibus terra adfecta est. Hinc doliarius, qui facit dolia. Et Doliarius, a, um, quod ad dolia pertinet. Paul. de Fund. instruct. l. tabernæ. Doliaria, inquit, uasa, & ancones. Itē l. si uinum. Et doliare, inquit, uinum emeris. Nebriss.

D O L I V M, uas grande quo uinum reconditur. Dolia singula, in l. j. §. j. ff. de Peric. & com. rei uend. l. dolia. de Contrahen. empt. Scribunt Iuriscos. Vino legato cum uasis, dolia legata non sunt: quia scilicet ea mente uinum in dolia condimus, ut ex his postea in amphoras, uel cados diffundamus. Ex hoc est uinum, quod passim diffusum nominatur. Sp.

D O L I A etiam Vlpian. tradente, in alium usum, quā uini habentur: ut si tritico, uel pecunia

cunia impleantur. Adfert exempla Alcia. in Cōment. ad l. uinaria uasa. de Verb. sig. Spieg.

D O L O malo fecisse. Vide infra, Fecisse dolo malo.

D O L A B R A E, instrumenta quib. refringuntur, quæ coherent. Interpres inter armorū genera numerat, nullo idoneo, ut opinor, exemplo, in l. iij. ff. de Offic. præf. uigil. Spieg.

D O L O N E S, hastæ sunt, in quibus tanquā in uaginis latent pugiones. Dicti ab eo, quod dolo sublit. Alphen. ff. ad l. Aquil. l. si ex plagis. Flagello, inquit, quod in manu habebat, in quo dolo inerat, uulnerare tabernarium cœperat. Nebriss. Vide Alexan. cap. xv. Gen. dier. iij.

D O L V S, est machinatio fraudulosa, cum aliud agitur, aliud simulatur. l. j. de dolo malo. quā definitionē M. C. lib. iij. Off. Gallo Aquil. adscribit. Labeo definit alijs uerbis: cui Vlpia. subscribit. Obseruandū aut, quod nulla pactione effici potest, ne dolo malus præstetur. Autor Paulus in l. si unus ex argentarijs. §. illud. ff. de Pact. Sp.

D O L V S. Diuus Augustinus apud Euangelistam Dominica uerba, Ecce uerē Israelita, in quo dolo non est, enarrans: Dolum, inquit, Dominus dicit: & omnis qui uerba Latina intelligit, scit quia dolo est, cū aliud agitur, & aliud fingitur. Intendat charitas uestra, non dolo dolor est. Propterea dico, quia multi fratres imperitiores Latinitatis loquuntur sic, ut dicāt, Dolo illū torquet: pro eo quod est, Dolor. Dolo fraus est, simulatio est: quando aliquis aliquid in corde tegit, & aliud loquitur, dolo est, & tanquam duocorda habet: unum quasi sinum cordis habet, ubi uidet ueritatem: & alterum sinum, ubi consistit mendacium. Et ut noueritis hunc esse dolum, dictum est in Psalmis, Labia dolosa. Quid est, Labia dolosa? Sequitur, In corde, & corde locuti sunt mala. Quid, & in corde, & corde, nisi duplici corde? Hactenus ille. Spieg.

D O L V S fit, alterum circumueniendi causa. Fraus propriè dicitur, etiam si decipiendi consiliū non adfuerit: sed is qui deceptus est, à seipso, uel ex euentu fraudatus est. Dolum item quidam in faciendo, fraudem in uerbis dicunt. à *φράσιν*, quod est, loqui. Alcia. de Verb. sign.

D O L V M, palam & clam: Fraudem uerò palam committi uolunt. §. dolo. l. Iuris gentium. ff. de Pactis.

D O L V S malus, machinatio est fraudulenta, ad alterum circumueniendum instructa. Vel est, cum aliud agitur, aliud simulatur. Aliter, Dolo malus, omnis calliditas est, fallacia, machinatio; ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. Hic, ut & simulatio, cū in animo uersentur, cuius scrutator solus Deus est, nō potest directō externis adminiculis pbari: quapropter ad coniecturas ex facto colligendas, respiciendum est. l. dolum. C. de Dol. mal. l. quoties. C. de Naufrag. lib. xj. Spieg.

D O L V S malus aberit, quo sensu accipiendū, explicat Iuriscons. in l. hæc uerba. de Verb. sign.

D O L V S præteritus. Vlp. in l. sed & si lege. §. Scire autem: Tamen, inquit, & post motam con

trouersia omnes possessores pares fiunt, & quasi prædones tenentur. & paulo post: Qui uero prædo est, & ante litem contestatam doli mali nomine tenetur. hic est etenim dolo præteritus. Sp.

D O L V S serui, aut uerberib. castigandus, aut noxæ dedendus erit, autor Paulus in l. Quod si minor. §. si seruo. ff. de M. nor. Spieg.

D O L V S dolo compensandus. l. ult. ff. de Eo per quem fact. erit. Hoc uerum esse intellige, cū in delicto neutra pars excedit: sed tamen uerior est illa, Qui delinquit prior, maius delictum admittit.

D O L I capaces. Pontificio iure cēsentur septenni maiores: nostro iure, masculi, decem annos, ac sex menses nati: feminae, quibus ad nouem ætatis annos semestrem accessit. l. impuberē. ff. de Furt. l. j. & ibi per Gloss. fin. C. de Donat. l. pupillum. ff. de Nouat. cum similib. Spieg.

D O M E S T I C A furta uocant, quæ serui domini, uel liberti patronis, uel mercenarij his apud quos degunt, subripiunt. l. Respicendum. ff. de Pœnis.

D O M E S T I C A E persone, recensentur coniuges, siue pro marito uxor, siue pro uxore maritus testis esse uelit: item concubinae, item homines liberi, qui operas suas nobis mercede locant, quiq; alia ex causa ob imperium nostrum, possunt à fide diuertere: maximeq; ij qui à manibus ac pedib. nobis sunt, aliaq; uisiora officia sustinent. l. idonei. ff. de Testib. Spieg.

D O M E S T I C I, quia ex eadem domo sunt, & nobiscū habitant. Vide C. de His qui ad eccl. cōfug. l. presenti. §. sanè. & ibi in Gloss. & ad Syll. l. j. Bart. & Bald. in l. respiciendum. §. furta. ff. de Pœnis. Spiegel.

D O M E S T I C I iudices. Lege, Assessores dicuntur. (rius.)

D O M E S T I C V S princeps. uide Silentia.

D O M E S T I C V S testis, ubi quis ipse sese laudat, quasi domi testē habeat, non aliunde adductum. Huic aut testium generi quā minima fides haberi solet, ac legib. ceu suspecti reijciuntur. de Test. Paul. ait, Testes quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit. Imp. l. j. eod. tit. Etiam, inquit, iure ciuili domestici testimonij fides improbat. Eras. in Chiliad. indicat, Ciceronē alicubi domesticos testes appellasse, propinqua cognatione iunctos. Spieg.

D O M I C I L I V M, est domus possessio in ea ciuitate unde ciuis sis, in qua domo sepius commorere. ut colligere licet ex Iurecons. ad municipale, & de incolis. Vide Bar. in l. eius. §. Celsus. eod. Porro domiciliū esse constitutū, id est rerum suarū summā ibi esse, frequentiusq; à patrefamiliis incolis, Alcia. exponit: Si quis extra locū domiciliij de re aliqua cōuentus fuerit, tunc habet ius reuocandi domū, uel ut iudiciū agatur ubi res est. In loco aut domiciliij cogitur respondere de omnibus suis rebus, ubicunq; sint. l. ultima. C. de Præscript. x. uel xx. annor. Spieg.

D O M I N A sanctissima, scio te de amicis meis curaturam, ne quid his desit, ueruntamen & Marco dari octingenta. Scquola respondet in l. Ti

tia hærede. ff. de Ann. legat. Spieg.

DOMINA uxor. Quere, Vxorem appellat.

DOMINATIO, Triphonius de condict. in deb. l. si quod. Vt enim libertas, ait, naturali iure continetur, & dominatio ex gentium iure introducta est, &c. Notum, dominatum & dominatio nē in eadem re dici. Asperg dominationis quis sit exitus, memorabile habet exemplum in l. ij. ff. de Orig. iur. §. & cum placuisset. Spieg.

DOMINIVM, est ius de re corporali perfectē (quod salua legum prohibitione fiat) disponendi. Alciat. in l. traditionib. C. de Pact. Dominiū, inquit Bart. est ius de re corporali perfectē disponendi, nisi lege prohibeamur. Apellus noster plenius definit hoc modo: Est ius de re corporali perfectē disponendi, si rei copiam habeas: si minus, uendicandi: nisi uel lege, uel conuentione prohibearis. Est etenim dominium ipsissima causa rei uendicationis, cum uidelicet alius quispiam nobis inuitis uel possidet, uel detinet. Spieg.

DOMINIVM diuiditur in directum, & utile. l. i. §. final. si ager uectig. uel emphyt. pet. Partitur in proprietatē, & utum fructum. l. iij. de Usufruct. l. qui usum fruct. de Verb. obli. Sed & aliās in iure inueniri dominij species, indicat Alc. in Parerg. Quoddam enim dominiū est *κατὰ φύσιν*, id est, in spe. ut cū in l. in suis, de Lib. & posthu. filius familiās rerum paternarum dominus uocatur: unde & Sui hæredes dicuntur, tanquam sibijpsis succedant, erant enim uiuente quoq; patre domini. Aliud est dominium, quod *κατὰ νόμον*, id est, per anticipationē dicere possumus: ut cum mulier rei suæ in dotem traditæ domina dicitur. l. in rebus. C. de Iur. dot. Aliud est dominium, quod uidua habet, quam maritus relictis liberis decedens, in testamento iussit esse dominam usufructuariam, administratricē (dominiū enim illud *οικονομικόν*, & imaginarium est) eam solum in domo præminentiam consecuta, quam uiuente marito habebat: ideoq; ad alimenta tantum contrahitur: est igitur & hoc dominiū *οικονομικόν*. Aliud est, quod summū, seu maius dominium uocāt: quædam scilicet maiestas, cuius obseruationem fœderati supremo Principi, uel reipublice debent. l. nō dubito. de Capt. & postlim. reu. Effectus autem maioris dominij, quos non paucos referunt, ab interpretibus petendi sunt. Spieg.

DOMINIVM item diuiditur in id quod Iure gentium acquiritur, & in id quod Iure ciuili. Prius autem sine possessione acquiri nō potest, posterius potest maximē. l. à Titio. in fi. de Furt. l. cum hæredes. in prin. de Acquir. poss. l. facta. ad S. C. Trebell. l. j. de Bon. poss. §. j. Instit. de Acquir. per adrog. & tit. proximē seq. cum simil. Ex Apello. Spieg.

DOMINIVM, proprietas, & usufructus, quæ duo sunt partes dominij, & nō minus perfectiones quàm dominium ipsum, nō sunt ex pluribus causis. l. iij. §. ex plurib. de Acquir. poss. l. non ut ex pluribus. de Regul. iur. §. sic itaque discretis. Instit. de Actionib. Quasi dominium,

Ius in re, & Obligatio, sæpenumerō sunt ex pluribus causis. l. & an eandem. §. pen. de Excep. rei iud. d. l. non ex plurib. cum sint quædam imperfectiones. Vide Apellum. Spieg.

DOMINIVM acquiritur tum iure gentiū, tum iure ciuili. Iure gentiū, occupatione, inuentione, alluione, traditione, &c. Iure ciuili aut, usucapione, præscriptione, legato, aditione hereditatis, arrogatione, & nōnullis alijs modis. Qd̄ tamē, ut rectē monet Apellus, ad traditionē attinet, requiritur ipsius traditionis iusta causa. de qua uide infra, iusta causa traditionis. Spieg.

DOMINIVM, quasi dominium, & ius in re specificum, ad finia sunt inter se, & species distinctæ ipsius iuris in re generici. Directum uerō & utile, species ipsius dominij. Porro dominij duo esse officia, Bart. in l. j. de Acquir. poss. explicando, possessionis definitionem tradit. Vnū disponendi, alterum uendicandi, per l. in rem actio. de Rei uend. l. si quis ui. §. differentia. iam dicto tit. de Acquir. poss. Spieg.

DOMINIVM, imperium, regnum, maiestas, potētia, Ethnicorū sunt uocabula, teste D. Erasmo, q. Principe Christiano diuino opusculo demonstrat, qua ratione, quos hæc uocabula delectant, principatum transigere debeant. Spieg.

DOMINVS simpliciter appellatur in Iure ciuili is, qui quoquo tempore usu cœpit. l. si finita. §. Iulianus. de Damno inf. D. Erasmo cōditionis nomen Dominus est, non honoris: tyrannicum, non magnificum: Barbaricum, non Romanum. Nam & lenonem, ait, cui mancipia sint, dominum rectē dixeris. Quamuis non solum recētiore quidam (quos libenter sequimur) haud uulgari eruditione præstantes, sed etiam ueteres honoris causa Dominū aliquem dicere solebāt. ut cum Nefennius ad Paulum scribens, l. Nefennius. ad Leg. Falc. Ex facto, inquit, Domine, talis species incidit. Sic & mariti uxores suas, & maritos illę quandoq; appellant. Sic & Plin. Traianū Dominū, eadem scilicet consuetudine: cuius & Martialis quoq; & Seneca meminerunt. Certē apud Græcos *κύριος* frequēter honoris uocabulum est, *δυνάστης* non item: quemadmodum apud Latinos Herus dominij uocabulum est potius, quàm honoris. Spieg.

DOMINVS fit is, cui traditur, ex causa emptionis, donationis, dotis, mutui, legati, hereditatis, solutionis, transactionis, sententiæ, uel similib. l. traditionib. C. de Pactis. l. nunquā nuda. de Acquir. rer. dom. Domini aut appellatio, à domo deducitur. *οἰκῶν*, propriū Græci uocant, & à domo deriuant. Vigl. in tit. Instit. de Hæred. qual. & differ. ad eosq; extenditur, qui rei alicuius proprietatem habent, etiam si ususfructus alienus sit. Vlpian. Domini, abusuē dicuntur filij familiās, & ceteri liberi, qui in potestate sunt, & usufructuarij. Spieg.

DOMINVS litis, apud Neratium in l. si procurator. ff. Si quis caut. Spieg.

DOMINVLVS forma diminutiva apud Scouolam iuxta Noric. text. in l. uxorem. §. testamento. j. de Legatis iij. Spieg.

DOMVS,

D O M V S, quandoq; familia est: ut apud Paulum, tota domus pro gente una tota (*Ein ganz ges- schlecht.*) l. ult. de Offic. Præsid. per *μικρον οίκον* tanquam continens pro contento ponitur: ut accipiat pro his, qui unâ habitât. Alc. de Verb. sig. Veruntamen Domum non dici quæ adhuc erecta non sit, plerique senserunt. l. j. §. deinde. de Don. ut suprâ dictû est. Negat Cic. in Oratione pro Domo sua, quicquam sanctius, quicquâ omni religione munitius, quàm sit domus uniuscuiusq; ciuium. & quæ sequuntur. Paulum in l. sed & si is. de In ius uoc. arbitror ad hunc Ciceronis locum respexisse. Vbi tamen, inquit, de domo sua nemo extrahi debet: quia, ut Caius eod. tit. dixit in l. pleriq;, domus tutissimum cuiq; refugium atq; receptaculum sit. Proinde quid domum alienam ingreditur inuito habitatore, uim inferre uidetur. Hegendorph. has leges eleganter explicat. Spieg.

D O M V M meam cum hortô applicito libertis meis concedi uolo. & alio capite: Fortunio liberto meo ex domo mea, quam libertis meis dedi dictam, in qua habitabam: item cellariû iunctum eidem dictæ, ab hærede meo concedi uolo. l. uxorem. de Legat. iij.

D O M V M quæq; mea ibi erunt, cum moriar, Proculus exponit in l. si ita. de Legat. iij. Spieg.

D O M O instructa, supellectilem legatam, nō etiam uina accipimus: quia domus uinis instructa, intelligi non potest: autor Pompon. l. si ita testamentum. ff. de Fund. instr. Spieg.

D E domo, pro, ex domo, apud Paulû, in prin. l. lecta. ff. de Reb. credi. Sic & Terentius usurpauit: Clamat de uia, id est, è uia. Pauli uerba quæ sic habent: Lucius Titius scripsi, me accepisse à Publio Meuiο, quindecim mutua numerata mihi de domo: secundum Alciat. significant, tam quod domi numeratum, quàm quod ex domo ad eum missum est, siue per ipsum patremfam. siue per eius seruos, aut inuitores. Spieg.

D O N A R E ad processus, id est, ut eo donatarius utatur, in pompa, uel cū in Principis est comitatu. id enim significat processus in l. nam & Imperator. ff. de Donat. inter uir. & ux. teste Alciat. lib. iij. de Verb. sign. unde & alibi dicitur l. j. C. de Sent. pass. Cū processisset, Imperator saluatus est. Propriè nāq; dicitur procedere, qui pōpa quadam procedit in publicum: ueluti si sponsus procedat aut sponsa. quod Virgilius dicit, Tandem progreditur. Spieg.

D O N A R I A, dona sunt. Paulus lib. xlix. de Re milit. l. qui excubias. donarium pro donatio posuit. Item C. de Sacrosanct. Eccle. l. sancimus. Vasa, uel ueste, ait, ceteraq; donaria. Nebris.

D O N A R I V M, largitio est Imperatoris in milites: quæ eadem in populum facta, Congiariū dicitur. Bud. in l. pen. de Re milit. Alciatus autē tradit, quidquid præcipuum alicui datur, sicut dos, ita & donarium dici potest. quo sensu recētiore auctores, quos nominat cap. xij. lib. iij. Parerg. arbitraturq; & autorem opusculi, quod inscribitur Cato, sic accepisse: licet corruptè pro Donario, legatur Denarium: & uersu sequente,

Optat habere, pro, Captat habere. Cætera apud eum cap. xij. lib. iij. Parerg.

D O N A T I O diuiditur in eam quæ sit mortis causa, & in eam quæ sit simpliciter. l. Senatus. §. j. de Mort. causa don. l. alienatû. §. fin. de Verb. sign. Perpendendum uerò, quod donatio inter uiuos à parentibus facta liberis, non supputatur eis in legitimam portionem: nisi sic donetur, ut essent pro debita parte hæreditatis. l. si quando. §. & generaliter. C. de Inoffic. testam. Spieg.

D O N A T I O propriè est, per quam, nullo iure, sed magis ex mera liberalitate, atque munificencia, dominium rei gratis transfertur in alium. l. j. in prin. l. in ædibus. §. fin. l. donari uidetur. ff. de Don. ea quidem mète, ut statim fiat accipientis, nec ullo casu ad donantem reuertatur. Quod si sub conditione fiat, non est donatio. Spiegel.

D O N A T I O EL. CONSTANTINI AVG. de cuius etiam Baptismate uariant auctores, mirè Interpretû nostrorû fatigauit ingenia. Nam quàm seriò disputarint, ficticiāne sit, an donare etiam potuerit cum diminutione Imperij, successorumq; præiudiciō, editi illorum Commentarij bene longi demonstrant Ea uerò de re Hierarchiæ Ecclesiasticæ Pighius sub finem lib. v. ubi de præiudicijs illis disputationibus loquitur: Mihi sanè, inquit, perinde facere uidetur, ac si ab illo Cyro, eorum quæ egerit cum suis illis Persis, rationem exigeret: aut Alexandrum Macedonem repetundarum postularent, quod priuatis quibuscūq; obscurisq; hominib. ne parū regaliter munific, liberalisq; haberetur, integras ciuitates condonauerit, in successorû (ut hi quærerentur) præiudiciū, & damnum suæ illius Rei publicæ. Nam dederit, non dederit Romanæ Ecclesiæ Constantinus aliquid, ualuerit, necne Dominatio eiusmodi: usurpauerint, non usurpauerint aliquid ab Imperio, seu Romani Pontifices, seu quicumq; alij (quemadmodū usurpasse Galliam Francos, Britannia Anglos, Hispania Gothos, atq; alias nationes alia plurima, Regūq;, & Populorum continua successione, in hunc usq; diem retinuisse certum est) breuiter, quidquid eo tempore de Romano illo Imperio factū, infestū fuit, ad nostros Imperatores nihil inibi pertinere uidetur. Potuerunt fortassis de eo queri, CONSTANTINI in illo imperio successores, si is sua profusione notabiliter lesisset Rempublicam, statumq; minuisset imperij. Sed iam dudum uniuersa illa (ut suprâ demonstrauimus) cum suo imperio defecit à CONSTANTINO successio & posteritas. Nostri enim non Constantino, sed MAGNO illi succedūt CAROLO, qui nō à Constantinopolitanis imperatorib. (quorum & tunc, & diu postea supererat successio) sed à Romano Pontifice accepit suū Imperium. Quare quid illo Constantini Imperio factū aut non factum fuerit, tantum ad eos pertinere arbitror, quantū quid olim in illo regno Persarū aut Macedonum. Vallæ, & Huttenio cōmentitia & fabulosa uisa est prorsus CONSTANTINI donatio. huiusmodi & Septemuirorum Germania.

niæ, hoc est Electorum, institutionē esse demon-
straturus erat Huttenus, edito libello. Commen-
dationis partem, sed indigestam adhuc, reperiri
posse opinor apud quendam cordatissimū, am-
plissimi apud Germanos ordinis principē. Cer-
tē, si uerū dicere licet, non hoc duntaxat quale
nunc imperium est, sed etiā, sicut & alia Occi-
dentalia regna, CHRISTI cognitionem Roma-
næ Sedi debemus.

DONATIO immodica, seu immensa. Quæ-
re Immodica donatio.

DONATIO mortis dicitur, quum sit ab æ-
groto ea mente, ut si conualuerit, uel si eum do-
nationis poenituerit, uel si prior decesserit is cui
donatur, tū uelit donator rem ad se reuerti. Sp.

DONATIONES inofficiosa censentur, cū
parentes bona sua sic exhauriunt donationibus
dum uiuunt, aliās stultitia, aliās malignitate, ut
nihil sit inde ad liberos peruenturum.

DONATIO onerosa dicitur, cū donans re-
uocat donationem propter ingratitudinem. Za-
sius §. item si quis. Institut. de Action.

DONATIO propter nuptias, antiquo uer-
bo apud Germanos dicta est, *trfall*, hoc est: *ibr sol
solche gabe bleiben, vnd sol sie behalten, gegen daß ein-
bracht begehelt*. Tantam enim sententiæ seriem u-
num uerbum complectitur: ut uideas interim,
Germanas quoq; uoces non ociosas esse.

DONATIO propter nuptias. Vide, Dos.

DONATARIUS cui quid dono datur, præ-
senti uel absentī. l. etiā. l. absentī. ff. de Donation.
l. nec ambigi. C. eod. tit. Obseruandum autē, ge-
ri negocium cum donatario obligatorium. Ob-
ligatur enim teste Dn. Oldendorp. ad gratitudi-
nem autore omnium maximo, hoc est, natura i-
psa & Deo.

DONATIVVS, qui donare potest. Paulus:
Si duob. debitorib. mortis causa donatiuus cre-
ditor uni acceptū tulit, & cōualuerit, eligere po-
test, utri condicet, §. penult. l. Senatus censuit.
de Mort. caus. don. Haloander hanc uocem non
agnoscit, sed pro ea Donaturus reposuit. Spieg.

DONATOR, qui cui aliqd donat. Olim so-
lennia erant uerba, quibus utebātur donatores:
hodie ueluti superflua reiiciuntur, in l. ult. C. de
Donation. Spieg.

DONVM, à dando, uel donando dictum, &
est generale uocabulū. Munus uerò specialius,
ut quod ex necessitate officij, iustæue alia causa
præstatur. De quibus latiore explanationē ui-
de apud Alc. de Verb. sig.

DONEC, hoc est, quousq; inter nos dijudi-
cetur, hæc uerba faciunt conditionem. Alberic.

DORMIENTES, pro cessatorib. incurijs,
& negligentius sua agentibus. Iuxta uulgatum
illud: Vigilanti, & non dormienti, Ius ciuile scri-
ptum est l. pupillus. in fin. ff. Quæ in fraud. cred.
cum similib. Vigilantes aut accipimus, qui suarū
rerum satagunt. Spieg.

DORMIRE, naturale est. l. si seruus seruum.
§. fornicarius. ff. ad Leg. Aquil.

DORMITATOR, qui solet omnia negligē-
tius agere.

DOS est, quod datur à muliere marito. l. si rē
æstimatam. ff. de Iur. dot. uel ab eius patre, uel
extraneo. ut in §. accedit. l. unica. C. de Rei uxor.
act. Bartol. uult Dotem esse proprium patrimo-
nium mulieris: quem uide in Rubric. ff. Solut.
matr. Donatio uerò propter nuptias est, quam
facit sponsus, uel aliquis nomine eius sponsæ,
uel alteri nomine sponsæ. Illa redit ad uxorem,
uel eius hæredes: hæc ad maritum, uel eius hæ-
redes. Dicta Græcè *ἀντίπρα*, quasi cōtra, uel mu-
tua donatio. Vulgò hanc donationem propter
nuptias Dotem uiri nuncupamus: cum æqualis
sit in Iure doti mulieris, Ein vndergab. ex Oldēd.
Copia. Spieg.

DOS est proprium patrimonium mulieris. l.
iij. §. ergo etiā. ff. de Minorib. Vide Azon. in Sum-
ma. Bart. in Rubr. Solut. matr. Quod propterea
marito datur à parente, uel ab extraneo, ut one-
ra matrimonij sustineat. l. j. l. Dotis fructus. & l.
Res in dotē. ff. de Iur. dot. Ein heymsteur, Mitgab,
Brautſchatz: quasi mulieris thesaurus, ad uitæ ne-
cessitatem conferendus.

DOS legitimè restituta mulieri aut patri so-
luto matrimonio, non plus dicitur dos, sed no-
minabitur patrimonium mulieris: sicut hæredi-
tas adita, postquam est adita, nō plus dicitur hæ-
reditas, sed patrimonium heredis. l. sed si plures.
§. filia. ff. de Vulg. Dos autē nondum restituta,
quāuis matrimoniū sit solutū, rectē dicitur Dos,
per text. in l. j. §. taceat. C. de Rei uxor. act. Sp.

DOS non est ius uniuersale, ut cum Bartolo
Iason & alij cauillantur. quorum sententia non
potest ullo colore defendi: subscribendum itaq;
Baldo & ijs qui rectē sequuntur eum. Dn. Zasius
Dotem esse ius incorporale haud negat, id est
quandam qualitatem legalem, quoddā ius, qd
intellectu colligitur, quod uersatur circa corpo-
ra dotalia. Spieg.

DOS certa, quæ secundum patrimoniū pro-
mittentis, & conditionem eius cui promissa est,
accipienda. l. si cum ea. C. de Dot. promiss. l. cum
post. §. gener. ff. de Iur. dot. Spieg.

DOS profectitia Vlpiano est, quæ à patre, uel
parente proficiscitur, qui filiam pro rerum suarū
uiribus dotare compelluntur. Aduentitia uerò
dos illa est, quam nemo ex paternis bonis, sed
quispiam extraneus alicunde dedit: ut ex Iulia-
ni uerbis colligitur. Spieg.

DOS per præceptionem legata, hoc est, ante
captionem, in l. fundus. ff. Famil. ercisc. Quære,
Præceptio.

DOS promissa. Disceptant Dd. an dos pro-
missa dicatur dos, quasi sit ibi determinatio di-
minuens: & an in statuto ueniat nomine dotis
ea, quæ necdum tradita est, sed promissa. Est Za-
sio inuestigatio utilissima: quem uide in tit. Sol.
matr. Spiegel.

DOTEM legari, uel pro dote legari, nō disse-
runt. ff. de Dot. releg. l. cum quis. §. sed si nō dos,
& l. cum scriptum. Spiegel.

DOTEM paruam Dn. Alc. accipit, quæ si a-
missa sit, ex hereditatis rata portio refarciri filiæ
ualeat: magnam, quæ nō ualeat, adeo ut collatio
circa

circa nullam uerfetur fperem ex patris imperfuafibilitate: fic enim legendum idem, & quidem rectè, monet: non autem illam fpeciem, ut uulgata habet translatio. In Auth. collat. vij. paulò ante finem.

D O T I S caufa, pro ipfa dote nominatur in l. j. ff. Sol. matrimon. ut annotauit Zafius: Ex ifto textu colligo, aiens, dotis caufam nominari hìc ipfam dotem, uel negociũ, naturam, uel conditionem dotis: nam ita fumi caufam pro negocio, apud rhetores uulgatum eft. Nec temerè dotis caufa præcipua dicitur, quod ad mulieres pertineat, quæ folent ciuitatem replere ciuibus, liberis. Hoc eft quod dicit Iuftinian. in Aut. de nupt. in prin. artificiofam immortalitatem induci, pcreatione prolis. accedit elegans text. in l. liberorum. in fin. ff. de Verb. fig. Item text. in l. j. & generaliter nec non. §. fin. ff. de Ventr. in poffeff. mitt. Spiegel.

D O T A L E prædium, etiam nomen retinet foluto matrimonio. ff. de Fund. dot. Dotale autè prædium non folum intelligimus, cum iam marito eius dominium quæfitum eft. l. dotale. §. dotale. eod. fed etiam deftinatum. l. dotale prædiũ cuius. ibid. Spiegel.

D O T A L E S res effe uidentur, quæ dotali pecunia emptæ funt. l. cum uir & uxor. §. pen. ff. de Iur. dot. Spiegel.

D O T A L I V M bona, & Dotales fundi, hoc eft, ad dotem fpectantes, & in quibus dos mulieris collocatur, uel quos uir accepit pro dote mulieris. Spiegel.

D O T A L I V M feruorum & ancillarum fepememinere Iurifcofs. Sunt aut, ut uerbum ipfum prodit, quos uxor cum dote ad maritum attulit. Receptitius Dotali opponitur, quem uxor fibi proprium retinet, neq; doti dat. Spiegel.

D R

D R A C H M A M, & Denarium, idem nõ effe, docet Agricola lib. iiii. Quanquam menfurarum & pòderum ratio uix definiri, explicari ue fatis poteft, propter uariam eorundem dimensionem. Quod & Alexan. Nepol. exiftimat, apud quem extat lib. ij. elegans Caput, omnino Iuris candidato legendum: quo explicat. quibus finibus, quaq; menfura iter, actus, aut uia conftent. Sp.

D R A C H M A auri, id eft, oboli fex, tãti eft in præfentia propter temporũ noftorum paupertatem, quanti olim oboli oçto. ut Budæus docet lib. ij. de Affe. Hæc uox, ut neutro genere rapinã, manipulum, donariumq; fignificat: Drama uerò eiusdem generis rei eft repræfentatio, ut cõmuniter fit in fabulis. Vnde Dramaticum opus, uel poema, in quo folæ perfonæ agunt, abfq; poetæ interlocutione. Spiegel.

D R O M I, Latinè curfus dicuntur. Vnde Catadromus. Vide fuprà, Athletarum nomine.

D R O M O N E S dicuntur, qui præerant nauibus, ad feruandum traiectum maris, in hoc rei publicæ militantes, & maris tranfitum tenentes, uel tuentes. C. de Off. præf. præf. Afri. l. ij. Vnde etiam adhuc eorundem naues nomine uulgaribus **Dromones** appellantur.

D V

D V A S ædes habere, apud Vlpian. in prin. l. si quis. ff. Commun. præd. Spiegel.

D V A E res, non funt fructus, & fundus, fed una. l. fio. §. pen. ff. Quæ in fraud. cred. l. j. §. si duæ res. Quorum legatorum.

D V B I A caufa dicitur, quæ (ut uoce utamur forenfi) femiplenè probata eft. Glol. eft celebris in l. ad monendi. ff. de Iureiur. Porro in dubijs in terpretandis, ad initiora defleçtendũ effe, Schola nofta omnino recepit.

D V B I T A R E quid fit, Bart. docet in l. ad monendi. de Iureiur. Adde l. Licinius. de Fideicom. libert.

D V B I V M eft, de quo inter fapientes dubitatur. l. inutilis. ff. de Acceptila. arg. l. unice. & quidem perquam elegantis. Nihil in nouan. appell. pend. Spiegel.

D V B I V M argenti, de cuius pondere uel bonitate dubitari poteft. Spiegel.

D V B I V S euentus litis, ex Scæuola dici folet. l. quod deberetur. ff. de Pec. apud q. Iurecofs. ferè prouerbij loco ufurpatur, apertiffimãq; habet fignificationem, ut ait Alciat. Spiegel.

D V B I V S hæres, dum deliberat, utrũ adeat nec ne hæreditatem.

D V C A T V S, pro regione cui Dux dominatur apud Fendorum conditores. Extat exemplum huius fignificationis apud Suet. in Nerone. Lampridius autor eft, Heliogabalum illaudatum Imperatorem olim uendidiffe Ducatus, & officia Palatina. Tertullianus nouè ufurpauit Ducationem pro Ducatu: & Ducationem, pro Duce, Rhenano annotante in libro de Coron. milit. Spiegel.

D V C E N A R I I iudices erant, qui de leuiores rebus pronunciabant. Dicti à cenfucenatorum fectertiorum. Ducenarij quoq; ut alij tradunt, capiuntur pro exactorib. publicanis ne. Ducenaria enim nomen uectigalis eft, ficut Centefima, Quinquagefima. Reperitur etiam id nomẽ in alio fignificatu apud Veget. lib. xj. Vbi primus, inquit, haftatus, duas centurias, id eft C C. homines ducebat in acie fecunda: quem nunc Ducenarium uocant. Scotus ad Theodof. Imp. in fchola agentium tradit fuiße ducenarios, qui in præfectorum officio in prouincijs fiebant officij principes: eratq; eis potestas principalis, clementiæ adorandæ. Alc. in l. matriculam. C. de Agentibus in rebus. lib. xij. Aftipulatur Rhenani fcholium apud Eufebianam hiftoriã, ca. xxvj. lib. vij. Spiegel.

D V C E R E funus, uide, Funus familiare.

D V C E R E in matrimoniũ. Fœmina fola nubere dicitur, uir autem ducere in matrimoniũ, ducere in uxorem, habere uxorem, & habere in matrimonio. Spiegel.

D V C E R E pugnum alicui, pro percutere. l. Si cum. ff. de Iniur.

D V C E S partium, id eft, factionum. Cef. Maximilian. *Kædelfürer* uocare foiebat. Nunquam non illis grauis, fed mox in delictum deprecantes clementior: tulit autem omnium ægerrimè detectos

detectos paucis annis ante excessum suum, Cōtrafoederatæ coniurationis autores. Spieg.

DVCVM originem, à Romanis Zafius emanasse putat. Quanquam longè alia est ratio, nisi fallor, nostrorum, id est, eorum ducum, quorum fit mentio in Feudalib. placitis. Quæ uariavit in Germanijs, præcipuè sub Francis Principibus, qui Gallicum regnum & Germanicum simul administrarunt, priusquàm à nobis agnosceretur Feudum uocabulum. Nam quod à paucis obseruatum est, prius sub ueteribus Francis liberæ potestatis Dux fuit in Saxonia Henricus, pater Orthodoxarum regno Germanis uendicato, progressus Romam, Augustus appellatus est. Sp.

DVCTVS de domo, quis intelligendus sit, docet Iuriconsul. in l. in lege censoria. de Verb. significat.

DVCTVS misericordia, pro excitatus, in l. & eleganter. §. idem Labeo. de Dol.

DVELLVM, dicitur bellum, quod duabus partib. de uictoria contendentibus dimicatur. Vnde constat in significatione rei, errare eos qui duorum duntaxat bellum priuatim accipi putant, cum & multorum sit publicè, ut testatur Lex xij. Tab. iniquiens: Quiq; agent rem duelli, quiq; populare auspicium. Succinit & Horatius:

Græcia barbariæ lento collisa duello.

Porro duella priuata, tum alia cruenta spectacula sunt sublata omnino. l. unica. C. de Gladiat. lib. xj. Colligit Oldend. ex Const. de pace tenen. tempore Friderici Imperatoris I. cognomèto *Ænobarbi*, duellorum certamina fuisse frequentia, ad inuestigandam ueritatem rerum gestarum etià priuatim. Ab illo autem prisco more pugnandi, sunt istæ phrasæ, *Kempfluch klagen*, pro eo quod est, criminaliter accusare. Itè *kempfluch gruessen*, hoc est, ad discrimen uitæ solenniter prouocare. Vide infra Monomachiam. & Bart. in l. qua actiones. §. si quis colluctatur. ad Leg. Aquil.

DVL CIA inter ea numerantur, quæ mensis secundis apponebantur: cuiusmodi sunt ea quæ recensentur à Proculo in l. fin. §. cui dulcia. de Tric. & uin. leg. Spieg.

DVL CIARIVS panis, quamuis admixtione mellis fiat: tamen quodcunq; genus placen- tæ dulcioris, delicatiorisq; nihil uetat Panem dulcium uocari. Et putat Angelus Politian. Marzopane genus lautioris edulij apud Italos, rectè Panem dulciarium uocari posse. Idq; monuit Insulan.

DVL C I S S I M I S filijs meis. l. cum pater. §. dulcissimis. de Leg. iij.

DVL C I S S I M I S fratribus meis, auunculis autem tuis, quæcunque mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, uel ubicunque de maternis bonis concedi uolo, ne quam cum his controuersiam habeas. Sensum indicat horum uerborum Iuriconsul. in l. cum pater filios. §. dulcissimis. de Legat. ij. Spieg.

DVM, particula eâ significationem habet quàm donec & quandiu. Pompon. Hoc, inquit, sermone, dum nupta erit, primæ nuptiæ significantur: un-

de propriè hæc uerba interpretantur, donec, seu quandiu erit nupta. Cetera Alciat. in l. bonos. de Verb. sig. Spieg.

DVM nupta erit. His uerbis propriæ nuptiæ intelliguntur. l. bonos. §. hoc sermone. ff. de Verborum significat.

DVNTAXAT, idem significat, quod solum. Huius particulæ uim ostendit Bart. in l. cum ita. ff. de Condit. & demon. Non duntaxat, pro non solum, apud Paulum: Cum tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus præponatur. l. cum plures. de Administr. tutor. Spieg.

DVO, sunt multa. Instit. de Iur. pers. in fin. in Aut. de Depof. & de nunc. inq. ibi. cum multa, Bart. in l. j. ad Syll. Sic ex actu uno, seu ex duabus uicibus cōsuetudo fit, id est, assuetudo facti. l. ne mo. in fin. C. de Episc. aud. Spieg.

DVO Augusti quādo primū facti, Capitol. refert in M. Antonino Philosopho. Tres item simul Augustos legimus apud Amm. Marcellinū. In hoc tamen, inquit, negocio, Valētinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares, sed Augustos germanum nuncupauit, & filium, beneuolè satis. Nec enim quisquā antehac asciuit sibi pari potestate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem absq; diminutione aliqua maiestatis Imperatoris, socium fecit. Spieg.

DVODECIM, loquendi compendio appellabatur Leges xij. Tab. ut colligitur ex Cicero. lib. ij. de Oratore.

DVO mala. Cicero ad Octauium scribens: In duobus, inquit, malis cum fugiendum maius sit, leuius est eligendum.

DVO rei stipulandi & promittēdi: quia duo pluresue eandem rem aut stipulantur, id est, re sibi datum iri quempiam obnoxium faciunt, aut promittunt, aut simul stipulantur & promittunt: factum est, ut duo rei stipulandi & promittendi dicantur: inter quos obligatio quomodo oriatur, Iustinian. exponit lib. Institut. iij.

DVPLAM STIPVLARI, hoc est, ut precium emptori in duplo reddatur, si res fuerit euicta. Quæ stipulatio olim fuit frequentissima, ad reprimendam uenditorum temeritatem. l. iij. §. Si is, qui. ff. de Verb. oblig. Sic & Vlpian. dicit duplicari pœnā, in l. Qui tabulas. in princip. ff. de Furt.

DVPLI appellatione, interdum quadruplum continetur. l. inter eos. §. quod diximus. ff. de Furt.

DVPLICARI, apud Vlpian. in l. qui tabulas. ff. de Furt.

DVPLICATIO, est allegatio quæ datur reo ad infirmandā replicationem actoris. §. rursum. Instit. de Replicat.

DVPLICIA interdicta quæ dicantur, Iurisc. demonstrat in l. ij. de Interd.

DVPLICIA iudicia sunt, Fam. ercisc. Com. diuid. Fin. regund. quia par utriusq; litigatoris in his cōditio est, nec quisquam præcipuè reus, uel actor intelliguntur, sed unusquisq; tam rei, quàm actoris partes sustinet. Institut. de Iud. §. tertia

tertia diuifio, in fin. Spiegel.

DVPLICIARIII milites dicti, quib. ob uirtutem duplicia cibaria dabantur. Germani nūc, quib. duplicia stipēdia penduntur, *Doppelfoldner* uocant. Spiegel.

DVPLICITER. Vlpian. in l. ij. in fin. de Manum. testam. pro utraque parte, siue, ut Azo exponit, pro utroque gradu uenustē accepit. Sp.

DVPLIO, uerbum xij. Tab. quo duplex uel pecuniā uel capitis multa iniūgitur alicui: quē admodum Talionis, talis pœnā dicebatur condemnatio, cuius aliquis alium affecerat. Spiegel.

DVPLIO, uerbum à duo, teste Perotto: usus est eo Paulus in l. in hoc iudiciū. de Ser. corrup. inquit, quia omne damnum duplatur. Spiegel.

DVPLVM, bis tantum. Cato de Re rust. Maiores enim nostri sic habuere, & ita in Legibus posuere, furem dupli condemnari, fœneratorē quadrupli. id est ut bis tantum reddat, quantum furatus est. Iuriscos. in duplum, triplum, quadruplum, substantiue quoque usurpant, exemplo Ciceronis.

DVPONDII iuuenes, studijs tātū initiatī, infimæ classis auditores in scholis nostris: à dupondio nummo, quasi duobus assibus æstimantur, seu à pondere Dupōdio, quod & Stater dicitur, & Tetrachmon, sunt enim adhuc modici ualoris: Pupilli uulgò dicūtur, quemadmodū rudes Christianismi, Paruuli, & Infantes appellantur. Sed id uocabulum Iustinian. in proëmio Pandect. §. & primo quidem anno. reiecit, pro Dupondijs, Iustinianeos nouos nuncupandos censens. Spiegel.

DVPONDVS quid sit explicat Vigl. in e narratione §. & si plures. Institut. de Hæred. inst. rectē inibi refellens Accursij dogma, existimantis hodie ad Dupondium transitum nō fieri, nisi clarē de mente testatoris constet. Vide Georgium Agricolam. Spiegel.

DVRACINAE uuæ, & Duracina persica, quæ comestibilia, & matura sunt. Græcè *τρώσιμα*. Iureconf. de Verbor. sig. l. Qui fundum, inquit, uendit, pomumq; excepit, ficus, nuces & uuas duracinas. Nebr. de his & Alciatus pulchrē in l. qui fundum. de Verb. sign.

DVRA Lex, & quæ non facillē fertur, & quæ immitis intelligitur. Sicut apud Ciceronem, duriores legum conditores. Recentiores Iuris Civilis Interpretes differunt latē in l. omnes populi. ff. de Iust. & iur. An durior Lex seruanda sit. Spiegel.

DVRIOR conditio, pro difficilior: ut si quis deteriorem habeat patronum. Glos. §. final. l. generaliter. ff. de Fideicommiss. libert. Sic durior aduersarius in l. j. C. de Alien. iudic. mutan. caus. fac.

DVRANTE matrimonio, pro constante: contrarium, Solutio matrimonio. Donatus ait, Durare uerbum, perferendis malis conuenire. Spiegel.

DVRARE, pro in tempus consistere, apud Vlpian. in l. j. de Pœnis. Si in conditione priore durasset.

DVVMVIRI. Horum alij quos sæpe populus creauit, nec ante obitum mutare decebat, ab omniq; urbano munere & belli cura immunes erant, & sacras ædes dedicabant, & obsecrationes expiationesq; ad placandas auertendasque Deorū iras, tum alia quædam procurabant: quorum meminit Alexander capite xvj. libro iij. Genial. dier. Alij Municipiorum, & alij Nauales dicebantur: & alij Capitales, qui perduellionis diem ad populum dicerent, & in facinorosos animaduertent, à principio Originum creati. Vlpianus l. unica. Si quis ius dicenti: meminit Duumuiorum Municipalium, non illorum qui Romæ olim criminalia tractabant, teste Liuius libro primo. Et quamuis in Latinis municipijs, ceu primi magno in honore haberentur, deerat illis tamen potestas mulctandi. Vnde non poterant Iurisdictionem suam defendere pœnali iudicio. ut ait Vlpianus loco iam citato. Commentatores non animaduertunt, quis nam hoc loco Duumuiorum magistratus esset. Zasius noster putat, Duūuiros hodie rectē dici Tribunos plebis. Oldendorp. autem arbitratur, Tribunos successisse apud nos loco defensorum ciuitatis. Et Duumuiros nunc Magistros ciuiū uulgò dici, seu Consules. Quin & Duumuiratum fuisse magistratum municipalem, testatur Paul. tit. de Actionibus, & Vlpian. de Dam. inf. Spiegel.

DVVMVIRI nauales, quibus naualiū populi Rom. quoties instrui classem, uel refici oportebat, utq; naualibus socijs implerentur, comœtutq; & armamentis instruerentur, negocium dabatur: nec nō aquæductuū deriuandarumq; aquarum, coloniæq; deducendæ qui curam agerent, quiq; id muneris exequerentur, sæpe Duūuiros fuisse constat.

DVX. Feudistis Vassallus dignitatis est. uide Ducum origo: & lege, Comes. Dux autem, Princeps, & Comes communi genere leguntur. Itaque barbara sunt, Ducissa, Principissa, Comitissa. Spiegel.

E A

A, & Eadē, quandoq; aduerbia loci, referunturque ad Quā, pro, per eandem uiam.

E A mente, apud Vlpianum de Furt. pro uoluntate, & non, ut uulgus solet, pro intentione accipiendum est. Accurs. in l. codicillis. de Leg. ij. eadem uerba in Scæuolæ Responso, haud simpliciter, hoc est, pro animo, aut sententia, sed pro pacto intellexit. Spiegel.

E ADEM sunt, quorum substantia est eadem. Vide Bald. in l. neque leges. ff. de Legib. & l. ea quæ. C. de Condit. indebit. Quæ origine & corruptione sunt diuersa, eadem non sunt, ait Salomonius, l. Gallus. Spiegel.

E ADEM per eadem, est semper eadem inculcare: quo uitio notantur à uiris nō illaudatis recentiores Scholiastæ, qui additiones tantū acculant. Lege Castilion. Spiegel.

E ADEM opera, pro eo factō: quod, sermonis prisca ignari, nō animaduertēre, qui nec Operæ, antiquis quid fuerint, satis intellexisse uidetur.

E A D E M res non debet diuerso iure censer. l. j. de Rer. permut.

E A T E N V S, uariè poni docet Barto. in prin. l. j. de Oper. nou. nun. Porro Eatenus dicitur q̄s posse facere, quatenus ex fructib. superest, deductis alimentis. l. qui bonis. ff. de Cels. bon. l. Imperator. ad S. C. Trebell. Spieg.

E B

E B L A N D I T A E preces, significat testimonia blandis precibus impetrata.

E B O R A R I I, inter artifices qui à Principib. uacationem munerum obtinent, numerantur in l. priore. C. de Excusat. artif. lib. x. Spieg.

E B O R E V M, quod ex ebone est. Pōponius in l. ij. de Orig. iur. Placuit, publica autoritate decem constitui uiros, per quos peterentur Leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreas perscriptas, p̄ Rostris composuerūt. Sic legit Haloander. Vulgatus textus: Vt ciuitas fundaretur Legib. quas in tabulis eburneis præscriptas, pro Rostris, & cætera. Zasius obseruauit traditū à Dionysio & Liuiο, fuisse in æs incisas. Sed & fœdera Latino- rum in columnā æneam incisa esse post Rostra, Cicero autor est in Orat. pro Corn. Balbo. Sp.

E B R I I uel ipsis ethnicis adeo exosi fuere, ut Censores, tāquam indignos, qui honores & publica munera gererent, Senatu mouerent, notāque & ignominia perfringerent. Et Pittacus temulentos, si quid deliquissent, duplici pœna puniri curauit: ut formidine supplicij, à uino promptius abstinerent. Quanquam iure nostro pœna minuitur: quod in ebrio dolus abesse putetur. l. omne delictum. ff. de Re militari. & l. respiciendum. de Pœnis. Spieg.

E C

Ειβόλη, eiectionem denotat. Quod uerbum repōnendum est in l. iij. de Incend. ruin. naufr. Inde etiam Eiectionem suam Græci *εὐβολία* appellāt, Athenæo autore. Alc. in l. iubemus. C. de Naui. non excus. lib. xj.

E C B O L I A, medicamēta quibus medici u- runtur abigendis infantib. in utero enectis: quæ & Phthoria dicūtur. Vlpianus: Si mulierem, inquit, uisceribus suis uim intulisse (per eiusmodi intelligendum medicamēta) quo partum abigeret, constiterit: eam in exilium Præses prouinciæ exiget. ad l. Corn. de Sicar. Quod tamen hodie apud nos capitale est. Vim inferre, hoc est, qđ uulgo dicimus, *Zuung vnd trang thun*. Spieg.

Εκκλησιάρχης, Lege, Syndicos. & cap. v. lib. j. Parergon Alciat. Spiegel.

E C C E, pro uides, etiam de re non repētina, neq; noua dicitur. Exemplum habes apud Caiū in l. j. Quod cuius. uniuers. nom. Spiegel.

E C C L E S I A Græcis est, ait Erasmus, quæ Latinis Cōcio, hoc est, populus euocatus ad audiendum de Reipub. negocijs. Nam qui multitudinem ad nugas conuocant, *ἀγύρται*, circulatores, & circumforanei uocantur, qui aduersus Rē publicam seditiosi nominantur. *Εκκλησιαστής*, est apud cōcionem uerba facere. *Εκκλησιαστής*, qui publicitus orat apud multitudinem: quod munus

apud Ethnicos etiam semper & arduum in primis, & honorificum est habitum. Alc. in Parerg. utiliter monuit, quo factum sit, ut in Institutionibus Caij. nuper cum Codice Theodosiano editis, Ecclesia, & Ecclesiastica iura legantur, & pro Præsede Curia, & Adfiliati pro Adoptiuis, & si qua similia. Habet iam amicus noster Io. Sichardus, Iuris nostri faciendus interpres, cuius operæ Codicem Theodosianū debemus, grauissimū, quod æmulis suis obijcere licet, testimonium, omnium scilicet eruditissimi Iurecons. Alciati: qui disertè pronunciat, eum qui in Breviarium contraxit Codicis Theodosiani auctores utcūq; mutilatos, adiunxisse studia Legalia, præiunxisse nobis quibusdam in locis, quæ haud dubiè absq; eo percipi non potuissent. Indicauimus iam, Ecclesiæ uerbum Imp̄. pro templo in Constitut. usurpare. Dn. Oldend. in de Restaur. Politic. declarat, qua ratione ciuitas appellari sæpe solet Ecclesia, hoc est, cœtus uel cōgregatio: non qualiscunq; sed conciliata, in unam societatem cōmunionemq; fidei & Sacramentorum, celebrās dictum Imperatorū, Ecclesiam & rempublicam paribus ambulare passibus, & eodem fauore cēferi. l. fin. C. de Sacros. Eccles. Nouel. De nō alienand. aut permutand. §. finimus ergo. Constitut. vij. Nec multum distat (ut Iustinianus uocat) Sacerdotium & Imperium: quoniam illud quidem diuinis ministrans, hoc autē humanis præstans, ex uno principio procedunt, & eodem tēdunt: id est, ad **C H R I S T V M**. Nouell. Quomodo oport. episc. in prin. Constit. vij.

E C O N V E R S O. Est & in Vsbis. Feud. tit. l. Quæ fuit caus. ben. amit. in princip. Melius cēsent mutua uice, uicissim, uice uersa, separatim ijs duobus uerbis positis. Spieg.

E C O N T R A, quod in Placitis Feudalib. canonico. de Inuest. in marit. fac. & in Pontificio iure frequentius ponitur: sed nemo nescit, utraque modica rei Latine puritate tradita, Latinum esse negant, sed hæc illius uice potius, è diuerso, aut contra, dicendum. Spieg.

Ευρπός, socer, sicut socrus *Ευρπία*, ut Modest. scribit de Grad. quo exemplo & aliqui ex antiquis, annotante Alc. soceram pronunciauerunt, non socrum. Spiegel.

Εκκλησιάρχης, syndici sunt, & curatores Reip. Alc. in l. præses. C. de Transac.

E C V L E V S est genus tormenti ad modum crucis dispositum. C. de Male. & math. l. Et si excepta. in fin. de hoc xxij. q. j. c. j. per Arch.

E D

E D E A T R A E, qui præsent regijs epulis. fortè *Truchzassen* nunc à nobis appellati. Hos Nicolaus Zyegler, Dynastes Barri Elsatienfis (qui celebri nomine apud diuum Maximilianum inter primos præfectus Sacro scrinio rerum Germanicarum, in nostra lingua meruit audire, Tullius Cicero, tametsi Rom. omnino, quod mirari possis, ignarus esset) olim *Truchzassen* uocatos existimauit. Spieg.

E D E R E, in actione ex Edicto de Edendo, est copiam describendi facere, uel exemplar cōplecti

plecti & dare, uel dictare, hoc est, sic dicere ut alter scribendo excipiat, uel proferre scriptum ut legatur: aut deniq; quouis alio modo insinuare sententiam scripturæ, cuius tenor desideratur. l. j. §. j. & l. si quis argentarijs. §. si initium. ff. de Ed. den. Budæus, Edere, inquit, apud Iurisconsultos, quod nunc per scriptum dare, uel per declarationem dicunt. Vide Scriptorum nomine. Spiegel.

EDERE exemplum in aliquem, est supplicio afficere, & in eum animaduertere. Gellius li. vj. cap. xliij. docet, cur exempla pro grauissimis supplicijs, ab antiquis dicta sint. Spiegel.

EDERE iurandum, pro, in medium asserre.

EDERE leges, hoc est, cōscribere & statuere, uel imponere.

EDERE nomina, hodie dicimus eos, qui puocatores apud Acta Curia presentari dicuntur. Quod & nomen dare uocatur. ut dare nomē militiæ. l. iij. de Remil.

EDERE reo, pro contra reum. ut Cicero in Orat. pro Plancio. Spiegel.

EDERE, pro nasci apud Triphonium, in l. Arescusa. Incipiente igitur partu, existens conditio efficit, ut ex libera edatur, qui postea nascitur. Vulgati Codices pro Edatur, habent Nasca tur. Sed Haloandri textus, quem ubique sequimur, dubio procul archetypo magis respondet. Spiegel.

EDERE. Miratur Fr. Syluius, quæ sit opinio huius ætatis hominum uel doctissimorum, ut edere cum æ diphthongo prima syllaba scribatur: quum præpositio E, unde id uerbum compositum est, neq; in compositione, neq; extra hanc diphthongum recipiat. Spiegel.

EDICERE, est decernere aliquid iure magistratus, siue id iubendo fiat, siue uetâdo, quid refert? Quare Bartolus non rectè potest reprehendi, quod dixit, edictum esse genus, interdictum uerò speciē deseruiens materiæ, in l. j. ff. de Nou. oper. nunc. ex D. Oldendorp. Spiegel.

EDI, est uel dictare, uel tradere libellum, uel codicem proferre, ait Vlpian. in l. si quis ex argentijs. ff. de Edend. Spiegel.

EDI ratio ita intelligitur, si à capite edatur. Nam ratio (teste Caio in l. argentarius, d. tit.) nisi à capite inspiciatur, intelligi non potest, scilicet ut non totum cuique codicem rationum, totasq; membranas inspiciendi describendiq; potestas fiat: sed ut ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur & describatur. Spiegel.

EDICERE, pro cōstituere. Edicere Prætor sapius quàm iubere dicitur. Spiegel.

EDICERE, uel indicere Senatui, est extra constitutum tempus ob negocia incidentia, repellentē Senatores conuocare Hinc edictus, indictusue Senatus. Bud. in Annot. prior. Spiegel.

EDICO. Donatus in Hecyra Terent. Inter Edico & Interdico hoc interest, quod Edicimus quod fieri iubemus: Interdicimus, quod fieri uetamus. Edicimus uni generi hominum, Interdi-

cimus diuersis. itaq; Prætoris Edicta, & Interdicta dicuntur. Quæ distinctio, ut Alciat. ait, non fat uera est, cum sub Rubr. de interdictis quedā sint, quæ fieri nō prohibent, ut Restitutoria, Exhibitoria. Spiegel.

EDICTA, Catanzus obseruauit, Prætoris esse, Dictatorum etiam, Imperatorumq;: unde edictum Augusti, Traiani, & Adriani. Præcepta item præceptionesq; iustorum & iniustorum à Romanis Edicta uocari, propter eam quæ tunc edictionem fiebat: in qua definitione cōplecteretur & Interdicta. Notandū uerò, Prætorum Edicta, in omni Politia, hoc est, Regno, Aristocratia, & Democratia uiguisse, sicut & Respōsa prudentum. Quanquam prudentib. summa respondendi autoritas, à qua recedere iudicibus non liceret, sub monarchia cōcessa est ab optimo Principe Augusto, qui Pater Patriæ meritō appellatus est. §. responsa prudentum. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Spiegel.

EDICTA ædiliū curulium, portio sunt Iuris Prætorij. §. proponebant. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Rectè igitur, teste Oldend. dixerimus has actiones cēleri Prætorias. §. Prætorias. Instit. de Diuis. stipulat. Spiegel.

EDICTA perpetuæ Iurisdictionis apud Vlpian. in l. si quis id. in prin. de Iurisdic. haud dubiè Prætorum edicta perpetua intelligēda sunt, id est, quæ perpetuò uigere, & ex quibus Prætores omni tempore ius dicere debebant. Spiegel.

EDICTA proponere. Pomponius de Orig. Iur. Et ut scirēt, ait, ciues quod Ius de qua re quisq; dicturus esset, seq; præmunirent, edicta proponebantur. Quod Dn. Old. ad primam Prætorum institutionem referēdum uidetur, ut Pompon. loquatur tantum de edictis, prout res iudicāda incidebat. Attamen & illa sunt accipiēda, quæ perpetui iuris causa proponebantur. l. si quis id quod. in prin. ff. de Iurisdic. Spiegel.

EDICTA prætorum, qualia olim apud Romanos fuerūt: tale existimandū est, quidquid à magistratibus ciuitatū hodie sit ad supplendū, uel corrigendū ius ciuile, propter qualitatem loci, rerum, personarum uel temporis.

EDICTALES bonorū possessiones Alciatus existimat esse, quas Ordinarias uocamus, & quæ ius tribuunt: Decretales uerò, de quibus suprā, extraordinarias. Spiegel.

EDICTVM Domitiani, quo cautū est, abolitiones ex senatusconsulto factas ad huiusmodi seruos non pertinere. Pap. in l. si seruus. ff. de Cust. & exhib. reo.

EDICTORVM aliud monitorum, aliud cōuentionale, aliud citatoriū, aliud peremptoriū. De quibus uide l. ad Peremptoriam, cum seq. iunct. Gloss.

EDICTVM, ab edicendo, si rei significationē spectemus, ideo dictum est, ut scirent ciues, quod ius de qua re quisq; Magistratus dicturus esset l. ij. §. eodem tempore ff. de Origin. Iur.

EDICTVM, Bart. diligens Interpres, nil intentatum relinqūēs, innuit, quo differat à Rescripto, in l. postquam. §. Imperator. ff. Quor. leg. Sp.

E A N T E D.

EDICTVM circumducere, est delere & abrogare. Sic Vlpianus usus est in l. & post edictū. de Iudic.

EDICTVM fraudatorium, actio est reuocatoria. Zasius §. item si quis. Inst. de Actionibus. Spiegel.

EDICTVM Iustiniani notum est: quo loco Accursius ingenue fatetur, nec sua, nec aliorum glossemata lute scripta, defendi posse contra Imperatoris edictum. Sunt tamen qui Placent. Azon. Accurs. nō omnino cōtemnēdos putāt, grauiusq; peccare in Imperatoris legē, qui tam p̄digiōse prolixos scribunt commentarios. Spiegel.

EDICTVM peremptorium. Vide, Perimere Legatum.

EDICTVM perpetuum quid sit, undeq; originem habeat, docent Budęus & Alciatus. Accursiū id ignorasse, satis mirari quis uix potest, p̄sertim perpetui edicti mentione mille locis occurrēte. Vide Bud. in Annotat. prior. Alc. lib. ij. Disp. cap. xxvij. Spiegel.

EDICTVM translatitium, Gellius appellat ex antiqua consuetudine desumptum, quomodo & Cicero appellauit in prætura urbana. His autem Gellij uerbis facile intelligitur, ab Vlpiano p̄finitam circumscriptamq; Senatorum appellationem esse, in l. ult. de Senatoribus. Bud. ait, Edictum translatitium, idem quod uetus, & minimē nouum, nuper inuentum. Spiegel.

EDICTVM unum pro omnibus. Vide Iuricons. in not. l. nonnunquam autem. ff. Vbi quis ager. Spiegel.

EDITIO actionis, propriē p̄paratoria est. Bart. in l. insulā. de Verb. obligat. Edimus enim actionem, ut reus cognoscat, deliberetq; an iudicium accipere uelit. l. ij. in princ. ff. de Eden. quā eatenus impunē p̄nitere possit. l. si reus pacatus. de Procurat. Spiegel.

EDITIO etiam emissionem significat: ut editio librorū. Aliter pro creatione magistratū, & illa promulgatione dignitatis, quæ cōmunib. omnium uocibus ac suffragijs decernitur.

EDITIONEM exigere officio iudicis, est iudicem inuocandum esse ut decernat, & mādēt exhibitionem scripti, causa summatim cognita, & delato iuramento exigenti, quod non calumniæ causa postulet, iuxta l. si quis ex argentarijs. §. exigitur. ff. de Edend.

EDITITIVS iudex, quem altera pars elegit. Ex Cicerone pro Plancio satis intelligimus in crimine ambitus tantum esse iudices edititios. Spiegel.

EDITVS bouis, pro stercore, quo in quibusdam regionibus utuntur: ab edendo, seu extrā mittendo dictus. Iuricons. tit. de Legatis. in l. ligni appellatione. In quibusdam prouincijs edito bouum ad hanc rem utuntur. Nebrifs.

EDOCERE, pro diligēter docere. *Eygentlich darthun*. l. hac consultissima. C. de Testam.

EDVCARE, idem est quod alimenta p̄stare. l. fin. de Alimen. & cibar. leg. Vbi pupillus educari debeat, pulchrē Iuricons. toto hoc tit. ostendunt, & Impp. C. eod. Spiegel.

EDVCATIO, & alimenta legata, nomina sunt exæquata. l. fin. de Alim. leg. Spiegel.

EDVCATOR, patris & matris nomine etiā comprehenditur, ut rectē colligit Alciat. ex uerbis l. j. ff. de Obseq. Spiegel.

EDVLIVM, inquit Valla, est, quicquid edimus, aut quicquid ad prandium cōnamq; edēdi gratia nobis apponitur, & sumimus. Interpretatur hanc uocē, suo more, pro comestione apud Iurisc. in l. solet. in fin. de Offic. Procons. quā uis eam paterno casu protulerit, ab antiquo nominatiuo plurali, Edulia: quo uocabulo continēbantur omnia quæ ad esum pertinebant. Posterior ætas u in i mutauit.

E F

EFFECTVS. Sunt qui putāt effectum, & officium in animi habitibus esse propriissimam differentiam. ut, quemadmodum differentia hominis est, rationale: ita sit differentia ipsius iusticiæ, suum cuiq; tribuere: ipsius temperantiæ, frugaliter uiuere: Legis uirtus, siue officium, est imperare, uetare, punire, permittere. l. legis uirtus. de Legibus. Spiegel.

EFFECTVS, participiū, in l. nulla. C. de Procur. Effectus dominus litis. Instit. de Act. §. nāq; Et necdum eius rei dominus effectus est.

EFFECTVS legis Naturæ. Vide, Lex Naturæ. in fine.

EFFERRE, uerbum est funeribus accommodatum, quæ propriē efferri dicuntur. Feretrū uerō deferre, propinquiorib. uirilis sexus, olim munus dabatur. Itaq; filij, parentes, fratres, sorores, elatos funere deferēbant: nonnunquam serui libertate donati. Vide Riualium lib. Histor. Iur. Ciuil. secundo, & Alexandrum Neapolitanum. Spiegel.

EFFERVESCERE, significat ardore animi excitari, aut cum homo ira exandescit: contrarium est, Deferuescere. Vlp. in l. q̄s sit fugitiuus. §. idem ait. de Edil. edic. Si autem in hoc tantū latuisset, quoad iracundiā dominorū efferuesceret. Hoc ideo adscripsi, quod Accursius Efferuesceret, id est, humiliaret, interpretatus est. Sp.

EFFICAX dicitur, quod ad aliquid agendū uim habet. Vnde Efficax actio appellata. de qua Instit. de Action. quod & Albericus indicauit.

EFFICERE, denotat perfectionem. In l. Barbarius. ff. de Offic. Præt. Effecisset, pro efficere potuisset, accipiunt. Et ea suppletio in iure nostro non est noua. Zasius ait, interpretans uerbum, Peterentur, in §. postea. l. ij. de Orig. iur. id est, petitiæ & allatæ scriberentur. Sic & Accurs. in l. eum qui. ij. §. si à te. de Verb. oblig. ubi text. dicit, Rectē fundi usufructum petam, exponit Gloss. petendo fundum, consequar usufructum. Sed & Iuricons. in l. Labeo. de Statuliber. uerbum Videbitur exponit, id est, uideri potuerit, dicens in Lege xij. Tab. uerbum Nocet sic accipi. Et alibi Gloss. in l. si rem æstimatam. ff. de Iur. dot. exponit uerbū Dederit. id est, dare conuenierit. Et in Gloss. l. ij. C. de Fide instr. uerbum Retractas, id est, retractare intendis: multa q; id genus similia inuenias. Spiegel.

EFFI-

EFFICERE uicem, pro æquè prodesse, & loco alicuius esse.

EFFIGIARE uerbo nūc crebrius utitur Cæsarea Cancellaria in Diplomatis, quæ à Principe super Nataliū restitutione, hoc est, Nobilitatione, ut ait Budæus in prior. Annot. impetrantur. Tamen si apud idoneos Latinitatis autores, uix putat reperiri Effigiare: pro quo malint, delineare, exprimere characterib. depingere, aut effingere, idq; pro rei ipsius natura, de qua loqui uolueris. Prudentius, qui inter Christianos uetus uideri potest, grauissimus certè autor, hoc uerbum non respuit. Et Gellium dixisse, scetum ineffigiatum, Insulanus obseruauit. Spieg.

EFFIGIES antiquitatis in xij. Tab. extat. Huius cognitio non modò suauis est atq; delectat, sed etiam Iuris ciuilibus studioso mirè prodest, Budæo monitore.

EFFRACTORES dicuntur, qui, siue diu, siue noctu furandi causa domos effringunt. ff. de Effract. & expil. l. j. & iij. Sed & qui carceres effringunt ut euadant, Effractores sunt.

EFFRACTURA, pro uiolenta disruptione, & ubi fiat plerunq; in l. iij. de Offic. præfec. uigil. Paulus memorat. Spieg.

EFFRAENATI sunt, qui nullis legib. nulla ui honestatis cohiberi possunt. Spieg.

EFFRINGERE, est furandi causa ianuas frangere. Inde Effractores dicti. Vnde Iureconf. tit. est de EffraCTORIBUS: siue de ijs qui carcerem effregerunt: siue ijs qui furandi causa ianuas domorum priuatorum inuaserunt. Nebr.

EFFVSORES, qui patrimonium peculitū uetemerè & largè expendunt, dissipantq; Zerstruunt Gutt. Verbum fuit admodum familiare diuo Cæs. Imp. Aug. Frid. III. Spieg.

EFFVSVM, uide Vitiare uinum.

E G

EGERE dicitur, secundum Bart. qui non habet unde se alat. Festo est uelut exigens, cui negens quidem sit reliqua.

EGESTAS ferè in mala re dicitur, quæ scilicet ad malefium hominē impellit. Propriè tamen est, alicuius rei opus habere. Tryphonin. in l. bona fides. Depositi, censuit, nec iniquè, male meritum, publicè ut alijs exemplo, ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debere.

EGO possessor ero effectus, apud Vlpianum in l. & si fortè. §. j. ff. Si seruit. uindic. Spieg.

EGREDI xx. annos. Paul. in l. ult. de Cōdit. & Vlpian. in fin. l. j. de Constit. Princ. personam non egreditur, translata usurparunt. Quò enim, uel ad quod non egredimur pedibus?

EGREGIÆ personæ. Vide, Personæ.

E I

EI ius dicitur, cui quid per sententiā adiudicatur, aduersus autem eū, cui quid abiudicatur: quod uulgò dicunt, Causam obtinere, & Succumbere in causa. Vlpianus: Est, inquit, receptum, possit ei & aduersus eum ius dici. de Iurisd. om. iud. Spieg.

EIECTA uocantur, quæ uel leuandæ nauis

gratia mari committuntur, donec fors ea saluata restituat: uel quæ incendij causa sub diū emittuntur, priori domino qui ea abiecit, restituenda, ut qui animo ea possidere interim non destitit: ut uulgatis Legibus sub tit. ad Leg. Rhod. de lactu, & de Acquir. rer. dom. constat. Spieg.

EIECTVS, pro naufragium passio. ut apud Terent. in Andr.

EIIICERE, uerbum est ad immaturum parum accommodatum. Vnde Eiecti partus, pro aborti. Eiecti item, & Eiectitij, pro abortiui, dicuntur. Vlpianus in l. si seruus seruum. §. si quis de manu. ad Legem Aquil. Si mulier, inquit, uel equa istu à te percussa eiecerit. Spieg.

EIIICIMVS quempiam, antequā sit ingressus. Deijcimus uerò iam ingressum, hoc est, deturbamus. Spieg.

ἐνέμψις. Lege, Leuir.

EIVRARE, significat id quod desideratur, non posse præstari: autor Pomponius. Spieg.

EIVLATVS, rationis ploratus experts.

EIS'QVE mancipijs, quæ suprā legauit, cibarij nomine ab hæredib. meis præstari uolo, quæ me uiuo accipiebant. Explicat hoc thema Scæuola in l. à filio. §. testator. ff. de Aliment. legat. Spiegel.

EIVS uitæ adolescens, ut meritò bonis ei interdici debeat. in l. patri. ff. de Minor. Spieg.

EIVS MODI homo, id est, talis generis uel eiusdem modi. l. fin. ff. de Offic. Præsid. Spieg.

E L

ELATI sui securitate, apud Impp. in l. nullus. C. de Iudæis, ut apud idoneos autores, elatus arrogantia, superbia, insolentia: & efferrī iracūdia, odio, dolore, lētitia.

ELÆEMPORIA, id est, olei publicè coemēdi cura. Iurisconf. in l. fin. §. patrimoniorum. de Mun. & hon. Elæemporia & Osprionia (hoc est, leguminum comparandorum cura) apud Alexādrinos patrimonij munus existimatur.

ELECTIO secundum Io. est alicuius personæ idoneæ ad dignitatem, uel fraternitatem, uel societatem, seruata forma canonicè facta uocatio. Et hoc modo electio sumitur strictè, quamuis eligere ad multa se habeat, ut etiā not. Rofre. in sum. eod. tit. §. j. in prin.

ELECTRVM, metallum ex auri, argentiq; mixtura. Iurisconf. Si quis, inquit, electrum ex alieno auro, argentoq; miscuerit. Plinius aurum in quo quinta argenti portio est, Electrum nominat. Veteres Germanos Electrum Glesum dixisse, Althamarus scribit, idemq; quod Succinū esse. Hodie nos Succinum, *Agsteyn* appellamus, ut apud Tacit. Rhenanus noster indicauit. Sp.

ELEMENTA prima, hoc est, primordia, apud Iustinian. §. pen. in proœmio Instit. Nam omnia principia dicuntur Elementa, à ueris corporib. elementarijs, per quæ omnia gignuntur: quod & Glossa in d. §. innuit. Vnde & autore Prisciano, Literæ uocantur Elementa, Græcè *στοιχεῖα*, quoniā simul iunctæ, orationem uelut unum corpus efficiunt. Vide l. rerum mixtura. iuncta Gloss. & Aut. Vt præpon. nom. Imp. §. pen.

ELENCHVS, lapillus est ex genere margaritarum. Paul. de Aur. & arg. leg. l. pediculis. Item cum in aures, in quibus duæ margaritæ elenchi, & smaragdi duo legasset, & postea elenchos detraxisset. Nebr. In lib. quem de Vasculis Baysius edidit, collegit à Plinij uerbis, cylindros & elenchos in eo differre: quod elenchi sint fastigiata longitudinis, cylindri uerò proceritatis, æqualiter orbiculatæ. Spieg.

ELEPHAS, maximum animalium terrestrium, iumentum operam præstat, contineturq; primo capite Leg. Aquilæ. Caius autor l. ij. ad Leg. Aquil.

ELEVARE fidem testium, & refutare testes, quid sit, in Annot. Bud. docet. Quàm uerò eleganter hoc uerbo ueteres usi sint, pluribus ostendit Beroaldus apud Propertium. Spieg.

ELICES, sulci sunt aquarum, per quos aqua collecta educitur à liris. Vlp. l. j. de Aqua pluuiæ. arc. Sulcos aquarios, qui hinc Elices appellantur, si quis faciat aquæ pluuiæ arcendæ, eum teneri. Haloander sic habet. Qui Græci *ἐλκιδες* appellantur: quemadmodum & Alciatus quandoque legendum existimauit. Nunc in Parergis indicans nihil immutandum, idq; autoritate L. Columellæ, cuius uerba adducit lib. j. de Rustica, cap. viij. & lib. xj. cap. ij. Arbitratur tamen Elices propriè dici, capita fontium & scaturigines. Vnde Aquilices Callistrato, qui artem hanc exercent, sciuntq; quomodo aquæ elici possint. Spieg.

ELIMATVM, id est, expoliturum. Nam Polire uerbum, propriè pro limare ponitur. Et Expolire nihil à poliendi significatione differt: nisi forte aliquid perfectioris artis habere uelis. Sic uerbum Elimatum, accipiendum in §. sed cum perspeximus. l. ij. C. de Vet. Iure enucl.

ELIDERE, pro excludere, aut perimere. Paul. in l. si unus. §. pactus. Prius pactum per posterius elidetur.

ELIGIMVS re ipsa, quod prius mente optauimus: quapropter promiscuè optio electioque assumitur. autor Alc. Omnis autè Electio, actus est uoluntarius. ut Aristot. docuit ij. Ethic. colligiturq; ex l. Gallus. §. & quid si tantum. Est autè Electio de multis. l. quod in hæredem. §. eligere. de Tribut. l. plerunq; §. fin. de Iur. dot. Vide Solum. in l. Gallus. Spieg.

ELOCATVS fundus, q̄ locatus est, dicitur.

ELOGIUM, testificatio est de aliquo, honoris, uel uituperationis causa. Vlp. de Ædil. edict. in l. ædiles aiunt. deflexit paululū significationē, cum dicit: Elogium huic edicto subiectum est. Propriè hoc est in malam testificationem, apud Martian. accipitur, de Custod. & exhibit. reor. in l. diuus Hadrianus. Qui cum eo, inquit, elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt. Et infra, eod. tit. in l. Celsi, cuius initium est: Non dubium. Remittat, ait, illud cum elogio ad eum, qui ei prouinciæ præest unde is homo est. Igitur cum elogio mittere reum, id est, cum oneribus & informationibus, ut ait Bud. in l. poster. de Orig. Iur. Alicubi reperies elogium pro ultima uoluntate,

per quam enunciat testator, quid fieri uelit: ut apud Scæuol. in l. cum quis. §. Seiam. de Leg. ij. Spiegel.

ELOGII munus eius, qui annonæ rationem procurat. *ἀνογ* enim rationalis, rationatorue à Græcis dicitur. Hinc Alogistes, & Analogos, qui rationes reddere non tenentur. Modest. in l. quidam. de Administr. tut. Vide Alciat. in tit. de Frument. Alexand. lib. xj. C. Olden. in Action. ij. class. iij. Spieg.

ELOQUENTIA, est bene & rectè loquendi scientia. Vnde Eloquens, qui in dicendi ratione perfectus est. Pomponius l. ij. de Orig. Iur. §. ab ijs profecti. Sed plus, inquit, eloquētiæ, quàm studio Iuris operā dedit. & in §. ab hoc plurimi. ad fin. Ex his, ait Trebatius, peritior Cassellio, Cassel. Trebatio eloquentior fuisse dicitur, Offilius utroq; doctior. Iuris Ciuilis scientiam, deere cultum sermonis, modò illi nō præcurrat, ostēdimus in Compendio Tyrocinij. Spieg.

ELVDERE, est finē ludo imponere. Ex Do nato, interprete Terentij. Spieg.

ELVGERE, luctum deponere, uel finem luctu facere. l. j. ff. de Infamibus. *Die klagkleyder binweg legen*. Solet autem uir elugeri propter turbationem sanguinis. Vnde Pōponius eam, quæ intra legitimum tempus partū edidit, putat uel statim posse nuptum collocare. l. liberorum. d. tit. Spieg. Vide Budæum copiose tractantem de Emblematis in d. l. tigni. His autè uasa pura opponuntur, hoc est, non calata: quorum meminit Iuriscos. in l. si in rem. ff. de Rei uind. Spieg.

ELVSCARE, est aliquem altero oculo orbare. Nam luscus propriè est, qui altero oculo caret. Vlpian. de Condit. tritic. l. in hac actione: Si quis, inquit, post mortem seruum eluscaturū dederit. Idem ad Leg. Aquil. Iulianus, inquit, scribit Aquilia teneri eum, qui eluscauerit in disciplina discipulum. Hinc Eluscatio, actio ipsa privandi altero oculo. Vlpian. de Ædil. edict. l. item Offilius. Eluscationem eam quidam putant, ubi homo lumine adhibito nihil uidet. Qui id dixerit, non sunt audiendi, quia nulla freti autoritate id dicant. Hic igitur legendum Nuscitionem, ut re posuit Iurisconsultis. Haloander. Spieg.

ELVSORIVM Prætoris imperium esse nō debet. l. si Prætor. ff. de Iud. & l. ult. Ne quid in loc. publ. hoc est, uanum.

E M

EMANCIPARE agrum, est alienare è mancipio, id est, dominio & possessione sua emitte-re, & alteri possidendum tradere.

EMANCIPATIO, actus Iuris ciuilis est, p quem qui filius est, pro non filio habetur: unde Legitimus dicitur. L. actus. de Regul. Iur. id est, sola Legis fictione inductus. Spieg.

EMANSIO, minus est delictum desertione. Sicut fugitiui deteriores sunt erroribus. Spieg.

EMANCIPATIO, est patriæ potestatis relaxatio, utriusq; & patris & filij interueniente consensu. Dicta, quasi è manu traditio. Nam sicut in seruis manumissionem, ita in liberis emancipationē propriè dicimus. Vulgò nunc & crasse qui-

ſe quidem extra panem ſuum & poteſtatem dimiſſio uocatur. Verùm Emancipatio nō ſolū ad liberos refertur, ſed ſignificat etiam quamcūq; imaginariam uenditionem. ut eleganter declarat Budæus in Annot. priorib. & monuit doctiſ. Vigl. in tit. Inſtit. de Teſt. ord. Dicta, quaſi manci emptio, ficta & imaginaria. Itaq; Emancipare eſt, ē mancipio ſuo mittere, & alteri poſſidendum permittere. inde Mancipio accipi, & e. mi, locutiones uetulae. De quibus uide Bud. in l. ij. de Orig. iur. Sp.

EMANCIPARE, craſſè & populariter eſt extra panem ſuum & poteſtatem dimittere.

EMANSOR, inquit Modestiſ in l. deſertorem. de Re milit. eſt, qui diu uagatus ad caſtra reuertitur: eoq; diſtat à deſertore. Quemadmodum & erro dicitur ſeruus, qui eo quoq; animo errat, ut ad tempus reuertatur: ſicut fugitiuus, qui non habet animum reuertendi. Nebr. Vide infra, Erro.

EMASCVLARE, eſt caſtrare, hoc eſt, maſcula uirilitate uiduare: in qua ſignificatione eſt & Eurare, apud bonos autores. Sanè quod id fieret, ediſto uetitum eſt. l. j. C. de Eunuch. & publicum iudicium ex lege Cornelia cōſtitutum. Spiegel.

EMBAMMA Græcis eſt, quod nobis cōdimentū, & alio nomine Intinctus dicitur. Alexā. Neapolit. Embammata, inquit, contriti ſapores dicuntur, acido uino infuſi, aſperrimi guſtus ad acuendum, excitandumq; ſtomachum: à uerbo *ἐμβαπτω*, intingo. Seu acetū coagulū, quod uino dilutum, aut aqua acetī ſaporem facit. lib. v. cap. xj. Genial. dier.

EMBATEVTICI Iuris appellatione, ceu generali, cuius meminit Vlp. in l. iij. §. ſi. de Reb. cor. qui ſub tut. Alciato tradente, ad ius intelligi poteſt, quod & quandam detentionem reſpicit, & rei poſſidendæ facultatē, tametiſ proprietates uera ad alium pertineat. Quale eſt ius ſuperſicia rij, uel eius qui fundum uectigalē poſſideat, uel perpetuarij. l. bonorum. de Verb. ſig. l. ſin. de Superſic. l. j. ſi ager uectigalis. Erunt fortè, quibus magis arridebit, Ius Embateuticon intelligere, quod uulgo Pedagiū, *πυργωλλ*: quod alioqui ad Regalia ſolet pertinere. Sed Alciatus eam interpretationem magis probat, quæ in Etymologico magno eſt, ubi ille Grammaticus, *ἐμβατρία*, inquit, quæ nūc & *ἐμβατρία* dicitur, id ius quod creditor in bonis debitoris ſibi pignoris retinuit, propria autoritate ea ingrediendi. Sp.

EMBLEMATA, ornamenta quædam ſunt uasorum, quæ addi atque detrahi poſſunt. Dicta ab *ἐμβάλλω*, quod eſt impono, ſeu interſero. Vlp. de Aur. & arg. leg. l. ſi gēma. Emblemata rectè legantur, & ſeparantur, & præſtanda ſunt. Et eod. Pomp. l. & ſi. Ea quæ inaurata ſunt, non debent, neq; aurea emblemata. Vlp. item ad Exhiben. l. tigni. Si anſam ſcypho iniunxeris, uel emblemata phialæ. Nebr. Vide Budæum copioſe tractantem de Emblematis in l. tigni. His autē uafa pura opponuntur, hoc eſt non celata, quorum meminit Iuriſcof. in l. ſi in rem. ff. de Rei uind. Sp.

EMBOLA Græca uox, & inter cætera itineris ingreſſum ſignificat: qui felix dicitur, propter Imperatoriam maiestatē. Accuſius, quiq; eum ſecuti ſunt, ſuper hac uoce quædam ridicula effutierunt. Vide Alciat. in l. iubemus. C. de Sac. ſanct. eccl. Spieg.

EMBOLA, roſtra ſunt nauium. Significat & alia præter hoc. de quibus Hermol. in Corollario Pliniano. Alc.

ἐμβολισμός Græcè, nobis intercalatio. Si quidē Macrobio tradente, Intercalare, interſerere eſt: quod uerbum in §. minorē. l. iij. de Minoribus. Accuſ. ut Budæus ait, inſcitè, de medio tollere, interpretatus eſt: cum ſit nō eximere, ſed interſerere, interponereq;. Nebriff.

ἐμμελία, pacata ſaltatio eſt. Bud.

EMENDARE, eſt mendum, id eſt, errorem tollere, ſalua remanente ſubſtātia: idemq; ſignificat quod corrigere, & caſtigare. l. actorū. ff. de Re iud. Qui non ſubtiliter factum emendat, laudabilior eſt eo qui primus inuenit. Elegans hoc dictum extat ff. in conſtit. prima. Sp.

EMENDATIO, modò pro prauorum morum, & uitioſè admiſſorum caſtigatione uſurpatur. ut TT. C. ſatis notis: modò pro mutatione, ſeu libelli uariatione: de qua Interpretes diſſerunt in l. edita. C. de Eden. Alc. hic omnino uidentus eſt ijs, qui ad forū animū appulere. Emendatio etiā eſt, qua ſingula, prout ipſa res poſtulat, dirigimus, eſtimantes uniuerſorum ſcriptorum ſententiam diuerſam: uel correſtio eorum, qui per ſcripturam, diſtinctionē ſunt: autore Dioſmede. Tradunt optimum eſſe emendandi genus, ſi ſcripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea poſt interdum, uelut noua atq; aliena, redeamus. Spiegel.

EMENDICARE, more mendicantium aliquid petere. C. de Accuſ. Imp. Singuli aiūt, uni uerſq; iudices cognoscāt, in publicis criminib. non oportere emendicatis uti ſuffragijs Decretorum. Spiegel.

EMENDICATA ſuffragia appellātur, quæ leuiter cauſam adiuuant: ut potentium cōmendationes, & ciuitatum in alicuius honorem decreta, ut ait Alc. ubi medicata ſuffragia refert inter proueria Iureconſult. Sp.

EMERE rem neceſſariam, licet mortalem. §. ſciendum. in ſi. l. uerum. ff. de Minor. Sp.

EMERITA ſtipendia dicuntur, quæ peracta ſunt, quum iam milites miſſionem ut ueterani impetrauerūt. Emerita, numero tantū multitudinis etiam ſunt præmia ueteranorum, ut ex Modestiſ uerbis colligitur in l. deſertorem. de Re milit. Spieg.

EMERITI dicuntur milites, qui ſunt exauſtorati, hoc eſt, militię ſacramēto ſoluti, quibusq; iam donatiuū eſt ſolutū. Modest. iam dicta l. Si expleto, inquit, tempore militię redeat ueteranus, reſtituatur, & emerita accipiat. Nebr.

EMICARE, pro excellere, apud Iuſtinianū in §. hæc omnia. l. ij. de Vet. iur. enucl. ubi de Triboniano ſuo loquitur.

EMINET, qui cæteris præſtat. Vnde eminentiſſi-

nentissimus Tribonianus Instit. Quib. alien. licet. §. sed hoc etiam. Et Eminentia tua, in §. final. Aut. de Alien. & emph. Eminentia formæ, in Aut. de Rapt. mulier. in prin. & Potestatum eminentiæ. C. de Appar. præf. urb. l. j. lib. xij. Sp.

EMISENI, populi in Emisena regione Syriæ. Paulus de Cels. Imperator noster Antoninus ciuitatem Emisenorum coloniam iuris Italici fecit. Nebr.

EMISSAM manū, Modest. usurpat in l. quidam. de Prob. pro cautione manufacta. Alc. obseruauit. Spiegel.

EMISSARII uocantur conciliatores, atque internuncij furtorum eorum, quæ à magistratibus committuntur. autor est Aseonius. Ponitur & pro calumniatore & uexatore summisso & subornato ab inimicis. Spiegel.

EMOLOGARE uerbū, nec Latinitas, nec Græcismus agnoscit. Interpretes pro confirmare, uel laudare usurpant. Homologare, propius ad suam, quæ Græca est, originem accedit. Vide Bart. in l. cum antea. C. de Arbitr. lege, Homologare.

EMOLUMENTVM, utilitas est: opponiturque Detrimeto, sed quam, ut nonnullis, nec absurdè uisum est, ex opere & labore, & quasi molimine nostro assequimur. Interpretes Emolumenta etiam pro bonis absolute, interdum pro salarijs accipiunt. §. quod si delinquentes. Aut. de Mand. princ. C. de Præf. præf. Aphr. l. j. §. quæ uero emolumenta. l. iudices. de Ann. & trib. Sp.

EMPHRACTAE. Vlp. in l. j. §. igitur. de Exercit. act. hac dictione usus est. Bud. indicat melius in quibusdā Embatæ legi, siue Epibatæ. Nebrissenis priorē lectionem sequitur, interpretaturque Emphractas, nauigia tecta. Embatas uulgare uerbum, aut nauticum esse, putat Budæus. Epibatas autem & milites classiarios dicit, hoc est, milites in nauibus merentes: & pro uectoribus apud Græcos accipi tradit. Sp.

EMPHYTEVSIS, est concessio quædam perpetua ad usum, utilitatem & culturam rei efficiens utile dominium: ita ut domino proprietatis annua pētio persoluatur, saluaque sit rei substantia. Vide paulo post, Emponema: & infra, Perpetua locatio. Interpretatur autē Emphyteusis, insitio. ab *ἐμψυτίζω*, quod est insero, siue planto: *φυτὸν*, planta. Apud Iuriconsf. fundus dicitur in emphyteusim dari, hoc est, in plantationem. Inde deducitur Emphyteuticus, & Emphyteuticarius. Ab initio enim, ut supra quoque attigimus, sterilia tantum per hunc contractum cōcedebantur: ut is qui acciperet, rem in meliorem statum deduceret, & sterilem fertilem redderet. Hinc Emphyteuticarius, qui agrum ea cōditione accepit, ut meliorem redderet. Exigit autem ratio Græci sermōis, ut Emphyteusis, & ius Emphyteuticum pronuncietur: itemque ius Embateuticon. de quo supra. Lege & Actio Emphyteutica, & perpetua locatio. Sp.

EMPHYTEVSIS, contractus est inter emptionem & uenditionem, item locationē & conductionem, medius & specialis. de quo uide C.

de Iur. Emphyteut. & in §. adeo autem. Instit. de Locat. & conduct. Sp. Vide, Colonarius contractus. Spiegel.

EMPHYTEVTICVS canon. Iustinianus primo Codicis, de Sacros. eccles. Qui emphyteuticum canonem per biennium nō soluerit, repellipotest. In eodem titulo perpetuarium Ius dicitur Emphyteuticarium.

EMPHYTEVSIS concessa duobus, uel patri & filijs, potest mutuo inter eos alienari, etiam domino nō consentiente. Bart. in l. j. C. de impo. lucra. discretio. & in l. si domus. §. si. ff. de Legat. j. Aliter in hæreditate phibita alienari. l. Voluntas. C. de Fideicommiss. l. Pater filium. §. Quindecim. ff. de Leg. iij. l. cum hi. §. inter. ff. de Transactionibus.

EMPHYTEVSIS ciuilis concessa perpetuo intelligitur, cum nullum tempus adijcitur. Ecclesiastica in tertiā generationē, iuxta §. Emphyteusim. Nouell. De non alienad. aut permut. Spiegel.

EMPHYTEVSIS Ecclesiastica potest de consuetudine per stipulationem acquiri etiam hæredib. extraneis. Bald. in l. j. C. de iur. Emphyteut. & in l. Etiam. ff. Solut. matr.

EMPHYTEVTICA actio. Vide, Actio Emphyteutica.

EMPLASTRVM, nunc uulgō unguetum dicitur, *ein Salb.* Nec quod doctis est Cataplasma, *ein pflaster*, significat: tamen communem sequutus errorem, qui Germanicè uertit Instit. Iustinian. sic reddidit hoc uocabulum, in §. cum ex aliena. de Rerum diuis.

EMPONEMA Græcis, quæ melioratio nostris dicitur. Et est ius quod Emphyteuta adquirat. Primum enim sic cepit contractus Emphyteuticus, ut sterilia tantum cōcederentur, in meliorem statum plantationib. reddenda. Extat uox apud Iustinianū in l. ult. C. de Iur. Emphyt. Sp.

EMPTIONIS uerbo quancūque alienationem contineri, Alberic. antè monuit, citans l. statuliberi. ad fin. ff. de Statulib. Præterea omnem, quo dominium transfertur, contractum. l. sicut. §. uenditur. Quibus modis pign. uel hypoth. sol. Idem indicauit, emptionis & uenditionis uocabulis, ueteres usos indiscriminatim. l. ueteres. de Act. empt. l. cum apparebit. Locati. Errat autē Accursius, qui promiscuè intelligit emptionem pro uenditione: & cōtrā. ut rectè notat Dn. Oldendorp. Spiegel.

EMPTIO imaginaria dicitur, quæ simulatur, cum in ueritate non sit emptio. Zas. §. item si quis. Instit. de Action.

EMPTIO successit permutationi, inuenta moneta. l. j. de Contrah. empt.

EMPTIO uxoris, quibus olim solennitatibus peragebatur, refert Alcuius, enarrans l. pronunciatum. de Verb. sig. Sp.

EMPTOR, non solum qui precio emit, sed etiam si quis uel permutauit, uel compensauit, accipiendus est. l. sciendū. §. penult. ff. de Edil. edict. l. si. Ex quib. caus. in poss. eat. Cetera apud Alberic. Spiegel.

E A N T E N.

EMPTOR familiæ, sicut alia uetusta, in usu esse desijt. meminit eius Iustin. in §. Accessit. Inst. de Test. ord. Spieg.

EMPTOREM pro uenditore, locatorē pro conductore, creditum pro debito quandoque poni, & quandoq; uice uersa poni, obseruatum est ab Accursio l. ij. ad Leg. Rhod. Laur. Valla lib. j. Eleg. & nuper ab Alciato lib. v. Parerg. Sp.

EMPTORI quid redhibitorio iudicio præstare uenditor debeat, doctē diffusiusq; aliquando explicat Alexāder Neapolitan. cap. j. libri sexti. Spiegel.

EMPTVM & paratum. Vlpian. de Legat. iij. l. si quid earum. inter emptum & paratum docet hoc interesse, nempe in empto paratum interesse: in parato non continuo emptum contineri. Spiegel.

EMPTVM rogare, pro emere. Id admonuit Alciat. in Parerg. Spieg.

E N

ENARGIA, per a, euidētiā & rerum representationem, & ut Cicero inquit, illustrationem. Energia autem per e, scriptum in secunda syllaba, efficientiam significat. Budæus in Annot. prior. Spieg.

ENCAVSTVM curdicatur librariū atramentum, Rhodigin. indicat cap. xxxj. lib. vij. Vi de C. de Rescript. & prag. sanct. Sp.

ENCAENIA, Erasmus apud Euangelistā uerbum uerbo reddens, initialia interpretatur. Sacer apud Iudæos dies ob memoriam instaurationis templi, post diuinam in Perside captiuitatē. Hæc autem uox non perinde à multis intelligitur ac Dedicatio. Græca dictio est, ab innouando, siue initiando. Latina dicitur hinc, quod res aliqua toto iure destinatur in certum usum: quē admodum nos, dum in Baptismo initiamur & innouamur, utique dedicamur Christo, & eius cultui. Hinc translata uox ad consecrationem templorum, quē cultui diuino dicantur. Albericus uocis Encæniarum etymologiā adfert, planē Hugonicam, quam animi causa, Erasmus retulit in Annot. c. x. in Ioan. Scribendum est autē Encænia, per æ diphthongum: quod *εναν* per epsilon, Græcis sonat inane. Ex Annot. Eras. in Ioan. Spiegel.

ENCHIRIDIA Græcis, qui nobis à pugno Pugillares dicuntur. Ex lib. iij. Alciati, de Verb. fig. Spiegel.

ENCOMION, carmen in uictoris laudem editum ad immortalitatem, quo ipsius res geste magnificæ, illustri præconio canebantur: quod & Epinicion uocant, id est, præmium & celebritas pro habita uictoria. Alex. de Alex. Gen. dier. lib. j. cap. xxij.

ENDIADIS, est quædam figura, Glos. ait super uerbo Placitum & consensus. in §. j. l. j. ff. de Pact. nec explicat. Est autem, dū substantiuum in adiectiuum resoluitur.

ενδίαδης, id est, in re ipsa. Vlpianus. l. quod ait. Ad Leg. Iul. de Adult. Et hoc est quod Solon & Draco dicunt, *ενδίαδης*. Hanc lectionem ut ueram probat Alciatus, nec ab ea recedendum admonet:

tametsi altera è Luciano sit magis elegans & erudita. Spieg.

εναντιον dictum, accipiendum interpretantur Græci, Erasmo referente, quum paululum ultra præscriptū significant esse concedendum, præsertim in his quæ sunt humanitatis. Veluti si quis pollicitus solutionem ad diem Augusti decimū, reddat posttridie. Extat in Pandectis nostris uocabulum apud Iulian. l. ratum autem. de Solut. & liberat. Item apud Vlpianum, hunc Iuliani locum citantem, l. quo enim. Rem rat. hab. Rursus in l. pen. de Probat. Sp.

ENODE, quod sine difficultate est.

ENORME damnū, pro immodico prægrandiq; usurpatur: id censuræ iudicis relinquitur, Interpretum calculo.

ENORMITATEM stipendiorum, dixit Spartianus pro nimia largitate. Sp.

ENTHECA, uocabulum in Decretis Canonicis eadem penē significatione ponitur, quæ apotheca, & horreum, uidelicet pro loco, gazeq; repositorio. annotauit Beroaldus. Extat & apud Iurecos, nempe Vlpian. in §. fin. l. Iuliano. al. Iulianus. & Papinianum in l. ij. de Fund. instr. Dotes prædiorum, inquit, quæ Græco uocabulo Enthecæ appellantur. Alciat. aliter legit. Haloander noster Græcè doctissimus nihil mutauit. Spiegel.

ENTROMISTICA, pro Intronisticis, supponendū apud Iustinian. in Constit. de Sanctiss. episc. §. si quis autem episcoporum. Sunt autem Cathedralia, ut nunc uulgo dicuntur, à Græca uoce *εντρομίστικα*, quod est in sedē ponere. Barbari dicunt installare, quod & Cocleus indicat. Spiegel.

ENVCLEARE, translātē pro declarare & explanare. ut in tit. C. de Vet. iur. enuel.

ENVMERARI pro recenferi, in l. fin. C. de Præscript. xxx. annor. Terentius aliter usus est.

ENVNCIARE consilia. Lege, Consilia enunciare.

ENVNCIATIVE, uel narratiuē deduci dicitur, cum simpliciter aliqua res, sine mysterio, sine pondere, sine momento deducitur. ut cum dico, Peto à Titio, qui est hæres Seij. ista uerba, Qui est hæres, enunciatiua sunt. Vnde etiam si non est hæres Seij, tamen procedit libellus. Casus est, ut aiunt, in terminis, in l. qui familiæ. quæ tex. ut singularem, secundum præceptorē meū Zafium omnes Doctores exclamant ff. Fam. et cisc. Dispositiuē autem narrata, uim habent & obligandi, & disponēdi causam: adeo, ut ea quæ medullas respiciūt, mutari, emendariue nequeant, maximē si pro reo faciant. per text. elegantē in l. cum precum. C. de Lib. caus. Sp.

ENVNCIATVM Ciceroni est, quod Dialectici Propositionem uocant.

ENIXAE preces, hoc est diligentiores, quæ cum maiori studio fieri solent. Papianus in l. cum pater filios. ff. de Legat. ij. in fin. §. filius matrem. Nam, ait, enixæ uoluntatis preces ad omnem successionis speciem porrectæ uidebantur. Spiegel.

E O

E O, pro intantum, etiam reperire est & apud Canonistas.

E O, pro propterea. Paulus de Constit. pec. Non minuetur peculium, eo quod ex ea causa obstrictus esse coeperit. l. id quod sub conditione. Spiegel.

E O amplius. Hæc uerba & addunt & repetunt, ut Interpretes demonstrant, l. si seruus. §. si quis ita. de Legat. j. & l. si sit. eod. cum similibus. Spiegel.

E O D E M tempore facta intelliguntur, quæ distant modicè. Spiegel.

E O ipso. Verbo hoc Barbatius tradit denotare Canonem latæ sententiæ: citatq; l. fin. §. si postquam. uers. Eo ipso quod inuentarium fecit. C. de Iur. delib. Spiegel.

E O loci, pro in eo statu. Vlpian. de Iud. l. sed & si. Si ea res, quæ per fideicommissum relicta est, eo loci sit, dicendum est, non debere præscribi. Spiegel.

E O loci, pro eo loco, uel in loco, apud eundem, de Nou. op. nunc. l. de pupillo. Qui eo loci operantur. l. cum aliter. Ad S. C. Syll. Quicunq; eo loci faciunt, unde uocem exaudire potuerat. Idem pro tunc, eo loci usurpat, in l. hæres. de Iud. Defendere se eo loci debet. Sp.

E O minus. l. j. Qui testam. fac. poss. tum alijs locis.

E O nomine, quo contrahitur, actionem esse dandam, Iuricons. exponunt tit. de Instit. act.

E O potius, pro eo amplius, uel ea maxime ratione. Sic colligitur, Alberic. ait, ex l. item ait prætor. §. hoc autem. ff. Ex quibus caus. maior. Spiegel.

E O V S Q V E, pro intantum. §. illud quæsitum. Instit. de Rer. diuis.

E P

EPANGELIA dicitur, quum quis accusatur, quod præter leges concionetur, aut rempublicam capeffat. Ex Caelio. Sp.

EPHESVS, metropolis Asiæ est, quæ propriè minor dicitur, ad quam Proconsuli necessitas imposita erat per mare applicare, teste Vlpiano in l. iij. de Offic. Procons. Sp.

EPHIPPIVM, Lege, Parephippius.

ἐπιβάται, milites dicuntur nauibus impositi, non ut remos ducant, sed ut stent ad pugnam parati. Latine Clasiarij. Bud. in l. j. de Recept. arbitr.

ἐπιβάται naues, in dictione Mesonautæ explicantur: & ibidem, quid sit Epibates. Sp.

EPICAIA, indeq; uerbum Epicaizare, uocabula sunt insulsa, quamuis protrita. Nam, ut docet Budæus, potius Epijcia, & Epijciare dicendum est. Spiegel.

EPICOPPI dicuntur remis appositi & gubernaculis: uelut Epibatæ Atticis, sunt in nauibus depugnantes. Quamquam & qui aliena iter nauifaciunt, sic dicantur quoque: quos Homerus item Emporos uocat. Sp.

EPIDEMETICI, sunt hospitiorum metatores in urbe. Dicti ab *ἐπιδημία*, in urbem aduen-

tu. qua uoce usus est Vlpian. in l. obseruare. ff. de Offic. Procons. Sanè Iustinianus Epidemetica in Aut. Vt nulli iudic. uidetur, Alc. teste accepisse pro collatione pecuniæ, quæ a ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domibus hospitarentur. Quam significationem idē probat propter l. omnes. C. de Metat. & epidem. lib. xij. Sp.

EPIGONI uocantur ex secundis concepti nuptijs: sicut Progoni intelliguntur, qui ex primis. quamquam eo item uocabulo maiores accipi uidentur, uelut minores uocantur Apogoni. Ex Rhod. Speg.

ἐπιεικής, æquum & bonum est. Interdum ipsa æquitas. Hinc uerbū, *ἐπιεικής* ex fide bona, ex æquo & bono statuere, ex bono & æquo arbitrari, censere, æstimare, cōstituere. Hinc cōtractus bonæ fidei, hoc est, æquitatis, nō stricti iuris. Sp.

ἐπιεικής, æquum & bonū est Aristoteli lib. Moralium v. non quidem simplex æquitas, sed id quod a legislatoribus est emissum: de quo tamē si interrogati fuissent, suadente eadem equitate, idem cōstituisent. Sic uidetur Iurecons. bonum & æquum accepisse in l. seruum. de Verb. oblig. Quod Budæus indicat. Interdum tamen ipsa æquitas est.

ἐπιμελητής, qua uoce Paul. in l. Lucius Titius, de Administ. tut. usus est, iuxta Haloandri editionem, generaliter significat curatorem. Apud Athenienses decem erant hoc nomine, qui empirijs præsiderent, curarentq; in usum ciuitatis triticum deferri. Vide Alciatum cap. xxix. libr. Parerg. ij. Spiegel.

EPINICIA, a nobis cantica solennia, obsecrationesq; ob partem uictoriam dici possunt. ex Bud. Spiegel.

EPISCOPI, & Ephori Græcis sunt, quibus non solum oculis lustrandi potestas, sed etiam prouidentia & cognitio mandata est: a qua significatione Episcopi Antistites dicuntur: quod uocabulum si Latine transferre quis uelit, non uerius Speculatorem, ut Budæus censet, quam inspectatorem uocarit. Fit metio Corepiscoporum in decretis Canonicis, dist. lxxij. cap. quamuis. & seq. quos opinatur Erasim. uicorum ac pagorum sacerdotes appellatos: scribendumq; Chorepiscopos, quod *χωρεπίσκοποι* Græcis interdum rus aut agrum declaret. Est autem Apostolus usus episcopi & presbyteri uocabulis ut genericis. Qd̄ quam multos, qui id nō animaduertunt, multis difficultatibus inuoluit: sicut & diuum illum Hieronymum, quod mirari possis, omnium orthodoxorum eruditissimum, si Pighius uera scripsit sub fin. lib. ij. Eccl. Hierarch. Liber eiusdem operis v. cuius, quam in eo tractat de Regno & Sacerdotio, materia, nobilissima Interpretum nostrorum mirè exercuit ingenia. negligendus non est ei, qui uerè Iuriconsulti nomen aliquando sibi imponi cōtendit. non quidem ut omnia probet, sed potius ut notet carbone non pauca conuicia, quibus adulator spiritu tam præclaras Christi gloriam spirantes animas impudentissimè aspersit. Principale uerò episcopi munus est, ut diuina doceat: quod Paulus ad Thim̄ scribit, non

bit, non ut lites dirimat. Vnde Hostiensis & Ab-
batis recte explosa sententia est, qui c. j. de Con-
sang. dixerunt, preferendum Canonisten Theo-
logo in ea ciuitate, in qua plurimę essent iudicia
les controuersię explicandę. Licet hodie id nō
faciant: ne sit eis confusio & ignominia, Iesum
crucifixum, pauperem & esurientem, fartis prę-
dicare corporibus, & iuniorum doctrinam, ru-
bēres buccas, tumentiaq; ora proferre Ecclesię
Principes. xxxv. dist. Arcadius iuricons. Episco-
pum intelligit in l. fin. §. Irenarchę. ff. de Muneri-
bus, pani & ceteris uenalibus pręfectum, quę
ad quotidianum spectēt usum. Quod autem E-
piscopus hodie pręses sit suę ciuitatis & territo-
rij, dictum est Baldi, ut uolunt elegans, in l. siue
pars, in fin. C. de Dilat. Vnde exactissimā in cu-
stodiēdo territorio suo, & facinorosis deprehen-
dendis diligentiam pręstare debent: nisi obijci
sibi uelint id, quod priuatis dominis usuuenit:
ut iubeatur carere ædibus, quas nolit defende-
re. l. hoc amplius. in prin. de Dam. in f. Sp.

EPISTALMA id est, commissio Principis,
per mandati subscriptionem facta. Alc. in l. pa-
ctum. C. de Pact.

EPISTOLA, uocabulum origine Græcum
nemini non Latinorum notum, ut Latini ab ele-
mentorum multitudine literas, ita Græci ab e-
mittendo epistolas nominauerunt. *ἐπιστάλω* enim
mitto significat: sic *ἀγγελία* nūcio. Vnde aposto-
lus nūcius. Ab epistola diminutiū Epistoliū.
Catull. Cōscriptū hoc lacrymis mittit epistoliū.
Et quia *ἐπιστάλω* non modō mitto significat, sed e-
tiam orno, indestola corporis ornāmētum, te-
ste lo. Petr. Valla interprete Plautino. Extāt de
earum ratione conscribendi, libelli uulgati, ele-
gantes. At non æquę nota, quęuis Epistolę, quę
fides ei adhibenda, requirat ne etiam signū mit-
tentis, diem & consulem, tum pleraq; alia quę
in considerationem Epistolaris rei ueniunt, nec
inutiliter a nostris Interpretibus differendo de-
ducta sunt in l. nuda. ff. de Donat. in l. Lucius. de
Fideiuss. ubi inuestigatur, quam uim obligandi
habeant, quę uulgō uocantur literę Creden-
tiales, in l. cum tabernā. §. idē quęsiť. de Pig l.
public. Depositi. C. de Probat. l. non epistolis.
Aut si contractus. C. de Fid. instr. d. l. cum taber-
nam. §. j. An literę commendatitię obligent, in
l. fin. C. de Pig. act. Magister practicę tit. de Acto-
re. uers. item repellitur credere. Est uerō Episto-
la absentibus id, quod sermo pręsentibus: imō
qui mittit alteri literas, intelligitur pręsens prę-
senti loqui. Bart. in l. nuda. de Donat. Astipula-
tur l. si per procuratorem, ibi, uelut pręsentis. de
Procurat. Spieg.

EPISTOLA diui Adriani fideiussoribus a-
mica, non extat: sententia tamen eius habetur
in l. fin. C. de Constit. pec. §. si plures. Instit. de Fi-
deiussor. Lege, Beneficium epistolę diui Adria-
ni. Spiegel.

EPISTOLA falsa uel inanis reperta. l. qui-
dam. ff. de Dolo.

EPISTOLA Ioannis Rom. pont. eius no-
minis XI. quę sub titulo de Summa trinitate, in

Iustiniani Codice sita est, suspecta multis doctis
simis uiris habetur. contrā Alciatus de ea non
uult hęsitandum esse, cap. xxxij. lib. iij. Parerg.
Spiegel.

EPISTOLA sibi aliquem cohęredē caue-
re, apud Vlpian. ff. de Pactis.

EPISTOLAM emittere. Scæuola in l. ali-
menta. ff. de Alimen. legat. Epistola etiā, inquit,
emissa ad ordinē ciuitatis unde oriunda erat.

EPISTOLARES uiri deuoti, apud Iust. n.
in l. si. §. in his aut. C. de Tem. appell. Opinor ho-
rum referre speciem, qui nunc apud Cōsilia (ut
uulgō uocant) Iusticię, in summorū aula Prin-
cipum Actis scribendis prępositi sunt, *Des hoff-
rahs Secretarien.*

EPISTOMIUM, foramē est, per quod aqua
defluit ex concha, labro, uel cratere. Vlp. l. fundi.
de Act. empt. Castella plumbea, opercula puteo-
rum, epistomata. Nebriss. Hic nō tantū, sed &
alibi deprehenditur Nebriss. uulgatos sequutus
esse Codices. Nor. tex. Putealia habet. & hęc uer-
ba, Opercula puteorum, Budęus existimat in
textū addita epistomia. Alciatus, ut est in Nor.
quoq; textu, citat in Parergis, quā ait uulgō uo-
cari spinas. Budęus uerō in Annot. ad d. l. *in res-
piciet*, inquit, Græcum est, quasi oris obturaculū
dicas. Hoc ad hauriendum, ad quotidianum u-
sum uinum in hypogeis utimur, Fontem appella-
ntes. Spiegel.

EPITHESES. Vlpian. l. Lex Cornelia, in fi.
de Iniur. Eadem pœna ex S. C. tenetur is, qui epi-
thesim, aliudūc quid, siue scripturam in notam
aliquorum produxerit. Est Epithesis inscriptio
quędam apposititia, in cōtumeliā fraudemūc
alicuius facta. Sp.

EPITHECA Græcis est, quod dos Roma-
nis. Vnde prędiorum epithecę apud Iuris pru-
dentes, quas Papinianus impositiones interpre-
tatur: quamuis pro epithecis, uitiose legitur eo-
tici, ut & apud Vlpianum. Lege cap. xij. lib. xxij.
Lectio. antiq. Rhodigin. Sp.

EPITIMIA, apud Modestianū in l. scire. de
Tut. & curat. Sic enim legendum. Nā Interpres,
ut Scholium Haloandri indicat, Græcam uocē
reliquit: quam Alciat exponit pro illabefacta no-
minis honorisq; sui fama, *Niemands nachtheylig an
seinem glympff v. ad ehren.* Accursius Etymio legit;
& uoluntatē testatoris interpretatur. Sed men-
tem Iuricons. non satis percepit, quam idē ele-
ganter explicat lib. Parerg. ij. Sp.

EPITOME es, uel Epitoma, atis, breuiariū
interpretatur, ubi scilicet res in compendiū re-
diguntur. Vlp. l. an inutilis. de Acceptilat. Epito-
mat. inquit, liber Labeonis. Nebriss. At Budęus
in l. qui leuandę. ff. ad Leg. Rhod. de l. act. anno-
tat inualuisse peruersa cōsuetudine, ut Epitoma
neutro genere dicatur. Id aut nec analogia, nec
usu, nec autoritate doctorū defendi posset: erro-
re uerō eorū inductū esse, q. epitoma, ut epithe-
ma & anathema, & similia dici putauerunt. Sp.

EPVLONES. Lege, Septem uiri.

EPVLUM, conuiuium est numerosis ciui-
bus exhibitū, uel in honorem deorū, uel ostēta-
tionem

tionem magnificentiæ, aut in funere parentali. Iurisconf. de Leg. in quadam l. ad munus. Vel si Epulum, inquit, relictum fuerit. Nebriff.

E Q

E Q V E S T R I S dignitas. Videl. j. C. de Equest. dig. lib. xij. Ea inter patres & plebem fuit. Seuerus Imperator cōsuevit equestrem ordinē appellare, Senatorum seminariū. iudicandi ius aliquando habuit, unde Equites iudices appellati. Deinde autoritas nominis uario seditionū euētu substitit circa publicanos, lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. Et quia gerendorum annulorum autoritatem tenuerunt, illustres ab Historicis appellati, olim sexcenti numero fuere. Lege Catanqum in prin. Comment. v. Spieg.

E Q V E S T R I S facultas, census equitū Romanorum, qui quadringentis millibus nummū (nam idem id est) cōstabat. Lege Catanqum Comment. j. Budæum in l. ult. ff. de Senat.

E Q V I appellatione non continetur pullus. l. sed addes. §. si quis mulierem. ff. Locati.

E Q V I E N S mula, quæ equum appetit, ut creditur.

E Q V I M E N T V M, merces quæ datur pro admissura equi. Sp.

E Q V I S O, domitor equorum, uulgo Parafrenarius, tametsi prisci equifones uocabant omnes, quibus alicuius rei regimen committēbatur. Spiegel.

E Q V I T A B I L I S locus, in quo facilē equi inambulare possint. Steph. Rob.

E Q V I T I A R I I, qui equitijs præsunt uel curant, quibus affines uel Mulomedici habentur, dicit Cælius.

E Q V I T E S cur dicti, quæq; ad eos pertinet, latè, docteq; explicat Alex. Neapolit. lib. ij. cap. xxix. Attigit etiam Alciatus, enarrās l. plebs est. de Verb. sign. Budæus item in d. l. ult. de Senat. Spiegel.

E Q V I T E M etiam appellamus eum, qui uel asino, uel mulo, uel camelo insidet, nedū equo: monuit & antè Apel. Beatus Augustinus cap. iij. lib. de Ciuit. Dei. Eques, ait, nō homo & equus, sed solus homo est. At Gellius, Marcellus, Macrobius & Seruius, docent equitē pro equo accipi, testimonio tum Ennij, tum Virgili. Macrobius: Omnes, ait, antiqui scriptores, ut hominē equo insidentem: ita & equum quū portaret hominem, equitem uocarunt: & equitare non hominem tantum, sed & equum quoq; dixerunt. Spiegel.

E Q V I T E S aurati, quos nos Ritter appellamus, & per errorem uulgò Milites uocant: in Equitum Romanorum succedere locum, de quibus lib. xij. C. de Equ. dig. Nam ut olim Romani EQ. aureis annulis à plebe, sic nostri iam aureis, à reliqua nobilitate, calcaribus distinguuntur. Vulgaris nobilitas aurum nunc usurpat, postquam uirtus in precio desijt esse, quæ una præstare oportuit. Adde quæ de his pulchrè scripsit Viglius in Rubr. Instit. de Test. milit.

E Q V I T I V M, equorum armentum. Vlpia-

nus: Equitij usu legato, uidendum, an & domare possit, & ad uehendū sub iugo uti. Equitarij, equorum moderatores. Differt autem Equitij legatum, à legato equorū. l. equis. ff. de Vfur. §. si grex. Instit. de Legat. l. plenum. §. equitij. ff. de Vfu & habit. Spieg.

E Q V V L I, id est, parui equi, in §. in pecūdum fructu. Instit. de Rer. diuis. Sic equula apud Varon. Nemo est tam negligēs, qui summa diligentia eligat asinum qui faciat equulam.

E Q V V S militaris. l. officium. ff. de Re milit.

E R

E' re, id est, ex utilitate, uel ex præsenti materia, ut Alciatus exponit. Apud Haloand. sic incipit l. j. ff. Si cert. pet. quum receptior lectio habeat, Bene est. quam & ipse Alciat. probat. Sp.

E' Repub. id est, pro Reipub. utilitate, uel in commodum Reipub.

E R A N I A pecunia quid, & corruptè hactenus herosa apud Iurisconsultū in l. creditor. de Solut. lectū esse, Alciat. ostēdit elegātī cap. xxv. lib. Dispunct. ij. Catanqum apud Plinium secundum, uocē Eranos, interpretatur Exactores collationū: dicens sic Pollucem, Athenæum, & eos secutum Hammonium interpretari. Sp.

E R A S I, quos uulgò extra statū positos dicimus, *Die irer eeren oder ampter entsetzt seind.* Ex Budæo & Catanqum. Plinius in Panegyrico: Datum est ijs, inquit, qui post edictum tuum, in locum erasorum subditi fuerant, æquatiq; sunt ceteris, illi etiam quibus non erat promissum: id est, Budæo exponente, Delectorum è numero eorum qui accipiebant congiarium. Sp.

E R C I S C E R E, pro diuidere, ex Festo notū est. Iudicium de hæreditate inter cohæredes diuidēda, cur id nominis obtinuerit, pluribus docet Riual. in xij. Tab. interpretatione. Sp.

E R C I S C I, uerbum antiquum est, & significat Sex. Pom. diuidere: fortè ab arceo, es, deriuatum: quod in diuisione hæreditatis altera, uel utraque pars ab altera arceatur, id est, separetur. Hinc dicūt Iouē Erciū, quòd arceat à nobis mala, Zaf. §. quædam. Instit. de Actionibus. Accedit Pontanus, lib. j. de Aspirat. quū ait, At Erciscundus, quā uocē apud Iurisc. sæpius reperiēs, quē alio nomine penetralem Romani uocabant, aspiratione caret. Erciū enim antiqua dictio, unde Erciscundum dici uolunt, à coercēdo tracta est. Vnde Iouem Erciū puto dici, quòd malè crederetur arcere. Alij ab *ἐρκεῖν*, qd' intersepire & diuidere significat, deduci contendūt: ideoq; aspirandum dicunt. His Oldend. subscribit. Accursius uocis huius uim ignorauit. Sp.

E R E M O D I C I V M est, quādo reus damnatur ex eo, quòd in iudicio non comparuit: quasi desolatum, siue desertum sit iudicium, propter rei absentiam. *ἔρημος*, solitudo Græcè uocatur. Nebriffensis. Est enim iudicium apud Iustinianū, quum altera parte absente fertur sententia. Contra quod restaurationem plerunque dari Leges uoluere. Vide post Vlpianum in fil. ait Prætor. ff. de Minor. Deserta causa. & Alex. Neapol. cap. xv. lib. iij. Spiegel.

E A N T E R.

ERGA Deum religio. Inter exempla Iuris gentiū, id est, Iuris uerē naturalis, à Pomponio in l. ij. de iust. & iur. refertur: quod Oldend. singulariter obseruauit. Sp.

ERGASTERIUM, officina est ubi ab artifice aliquid fit opus. Nā *εργαστήριον*, opus denotat Græcè, siue officium. C. de Episc. & cler. l. omnis. Ex ergasterijs, inquit Imp. & tabernis conquirere potuit. Item libro xj. de Epidem. & metat. l. in quælibet ergasteria quæ mercimonijs deputantur. Papinianus de Via publ. l. Aediles. Vt ante ergasteria nihil proiecctum sit. Nebrissenfis.

ERGASTVLVS, qui & Ergastularius, custos carceris. Quamuis & Ergastulum pro eo est reperire, qui damnatus fodit. Plinius: Coli rura ergastulis, pessimū est ut quicquid agitur à desperantibus. Ergastulum, inquit Bud. locus in quo mancipia deteriora in uinculis opus facere cogebantur, ut metallarij serui solent. Pompon. Iurisc. Qui uē domi erant uincti, qui uē in ergastulo custodiebantur. Sp.

Εργαστήριον, operarij sunt. Græca dictio, reperitur in l. unica, C. de Monopol.

ERIPERE, est de manibus auferre per raptum. Eximere, quoquo modo auferre. Pompon. autor Med. eximendi. Ne quis eum, qui in ius uoc. Spieg.

ERIT, interdum præteritū tempus demonstrat. l. uerbum erit. de Verb. sig. ut si in testamento dictum sit, Quod in codicillis scriptum erit, uel quod quibusq; tabulis reliquero, ualere uolo. Intelligētur hæc uerba, Cū moriar, quodcūq; codicillis uel tabulis reperietur scriptum, siue ante testamentum scriptæ sint tabulæ, siue post. Spiegel.

EROGARE, impendere, distribuere. Paulus in l. ciuitatibus. de Leg. j. Nihil ex testamento uidetur capere, qui tantum erogat, quantum accipit.

EROGARE per partes, in l. quædam. ff. de Edendo. Apud Apuleiū pro ualde rogare. Pijs, inquit, precibus erogatus, *Erbetten*. Sed Exrogare, est ex lege uetere aliquid eximere per nouā legem, tradente Festo. Sp.

EROGATIONEM in honorē filij facere, apud Scæuolam l. fin. ff. de Petit. hæredit. Sp.

ERRANS, dubitans, ignorans, titubās, quibus modis distent, tradit Bart. in l. qui testamentum. ff. de Testam.

ERRANS circa causam facti, in ipso quoq; facto errasse uidetur. l. si posthumus. in fin. ff. de Liber. & posthum.

ERRARE, est aliud p alio putare. Vide Azō. in Sum. de Iur. & fact. ignor. Hinc errantis nulla uolūtas esse censetur. l. sed & hoc ita. ff. de Aqu. plu. arc. l. si per errone. de Iurisd. om. iud. Hinc uulgatum illud, Qui errat, non consentit. Sp.

ERRARE, & fugere iumentum, non tamen erroneum, aut fugitiuum esse, dici potest, colligitur ex fin. l. penult. de Aedil. edict. l. error.

ERRATVM est, quod consulto admissum non est, minusq; quam uitium significat. Idem etiam quod mendum, error denotat.

ERRONES, uagabundi serui & fugitiui. nobis *Stærter*. sic enim interpretatur Vlpian. titulus de Ser. fugit. Quamquam Arrianus de Re milit. l. qui cū uelit erronei crimē in seruō leuius esse, quam fugitiui. Inde Labeo pusillum fugitiuum erroneum appellat: ut ex diuerso, magnum erroneum. In summa, Erro est, Cataneo etiā diligentissimo & doctissimo Grammatico iudicante, qui non equidem fugit, sed frequenter sine causa uagatur: & temporibus in res negatorias consumptis, serius ad dominum redit. §. erroneum. l. quis sit fugitiuus. ff. de Aedilitio edicto. Hinc Columella erroneum apum ducem censet, detrahitis alis uelut quadam compede, domi retinendum. Spiegel.

ERROR est existimatio, qua approbatur uerum esse, quod falsum est: uel falsum esse, quod uerum est: uel certum esse, quod incertum est: aut contrā.

ERROR, pro uagatione apud Vlp. cum de seruo corrupto loquens, Autamator existeret, ait, uel errori, uel malis artibus esset deditus. in fin. l. j. ff. de Ser. cor. Interpres nō intellexit hunc locum, ut expositio eius declarat. Sp.

ERROR & Dubitatio paria sunt. Doct. in l. fin. C. de Condict. indeb. l. fin. §. si autem nescius & dubitās. C. de Furtis. A' Celso tamē in l. quod non ratione. ff. de Legibus. Error accipitur pro uago alicuius usus incepto, quod certam æqui & boni rationem non habet. Nam Errare inter alia significata, ponitur pro uagari & discurre: sicut & Coerrare apud Iuriscos. de Offic. præfec. uigil. Spieg.

ERROR & ignorantia promiscuē accipiuntur in iure, & idem uitium in specie significant. l. Iuris ignorantia non prodest. & l. seq. ff. de Iur. & fact. ign. l. Error facti. C. eo. tit.

ERROR computationis citra prouocationem corrigitur. Verbum est Macri, in l. j. Quæ sent. sine appellat. rescind. Sp.

ERROR iuris, à iudice contingit uel per thesim, id est, generali decisione, generalibus uerbis: uel per hypothesim, id est, per indiuiduum: cum personæ & causæ nominantur. Theticus ipso iure nullus est: Hypotheticus, siue supposititiuus, licet sit iniustus, tamē non est nullus. Ita tractantur in l. ij. C. Quand. prouoc. non est nec. & in l. j. post princ. ff. Quæ sent. sine appel. rescind. Obserua, quod & Error iuris, facti nomen recipit. Quatenus enim error, ius est: factum autem, quod in alio quā ueritate ipsa consistit. Sp.

ERROR iuris bifariam considerari potest. Aut enim erratur in iure constituto: aut erratur in iure, quod quis in suo habet negocio. l. j. §. j. ff. Quæ sentent. sine appellat. rescind.

ERROR iustus est, cui nulla potest obijci culpa, quod errans non habuerit rem notam, quia scilicet ignorauit postmodum emergentia. l. de ætate. §. Interdum. & §. Qui iusto. ff. de Interrogat. in iur. fact.

ERVESCIMVS, id est, pudore afficimur, cum quid sine lege dicimus. In Aut. de Trient. & semiss. §. consideramus.

E A N T E S.

ERVDERARE, est repurgare, rudesq; hoc est, comminuta fragmenta dirutorum ædificiorum auferre. Spiegel.

ERVBERE, pro detegere, apud Vlpianū in §. sed si seruus. l. inde Neratius. ad Leg. Aquiliā.

E S

ESCVLENTVM, quod edi potest. Modestinus de Offic. præf. Nisi esculentum, poculentumue, quod intra dies proximos prodigatur. Spiegel.

ESSE, cum genitiuo positum, aliquādo nec ineleganter significat pertinere, uel officium, & partes esse alicuius. Pedius, de Alien. iudic. caus. l. nō solum. Hęc, inquit, actio in id quod interest competit. Proinde si res nō fuit petitoris, id est, ut rectē Gloss. exponit, ad eum non pertinet, cessat iudicium. Alia uulgata sunt. Sed & Esse, pro uenire, uel uēdi, apud Iuriscos. opinor me legisse. Spiegel.

ESSE, ad ueritatem referri, Paul. demonstrat. l. hæc uerba. de Verb. sig. Sp.

ESSE, pro esse singi intelligendum, ubi substantiuē ueritas demonstrari nequit, Baldi doctrina est, Interpretum calculo probata, in l. quę fortuitis. ff. de Pignor. act. Sp.

ESSE cum aliquo testamenti factionem, id est, talem esse, qui potest institui. Instit. Quibus non est permis. fac. testam. §. testamenti autem. & Instit. de Hæred. qualit. & differ. §. in extraneis. Spiegel.

ESSE, pro manere, in l. si patronus. ff. de Cōcub. tum alijs locis. Sic Cic. ad Atticum: Tu quidem & amicē & prudenter suades, ut in ijs locis sim potissimum, quoad audiamus hęc quę comota sunt, quorsum euadant. Sp.

ESSE in possessione, & possidere, diuersa sunt. l. si quis autem. §. j. de Acquir. poss. l. Prætor ait. §. eum. de Dam. inf.

ESSE talem, & haberi pro tali, diuersa sunt. l. mercis. & ibi Gloss. de Verb. sig. Bartolus in l. maritus. ij. §. legis Iuliæ. ff. de Adult. Sp.

ESSE in uita, est inter superstites adnumerari. Nam Esse quoq; pro uiuere eleganter usurpatur. Cicero: Nec enim dum ero, angar ulla re.

ESSEDARIVM, qui essedam regit. uehiculi id genus est, apud Belgas repertum.

ESSENTIALIA rei dicuntur, quæ ab ea cuius sunt, separari nequeunt. Salom. in l. Galus. Spiegel.

ESSENTIAE nomen à plerisq; deuitatur, quamlibet sit frequens in ore theologorum, ac philosophorum. pro eoq; habent Græcē *οὐσία*. qua uoce alicubi Vlp. est usus. Sed enim si Macrobius bonus autor dicendi haberi potest, hic etiam in Somnio Scipionis, essentię nomine est usus. Donatus Grammaticus deriuat à uerbo Sum, hæc Gerundia, essendi, essendo, essendū. Verūm doctissimi quiq; hanc deriuationem nō probant. Vide Obseruat. Insulanicas. Sp.

EST, non solum præsens tempus, sed etiam præteritum complectitur. l. uerbū erit. de Verb. sig. quamuis propriē præsens notat, demonstrationemq; cōtinet. l. inter uestem. §. item scribit.

ff. de Aur. & argent. leg. Vide Gellium lib. xviij. cap. vij. & Alciat. in d. l. erit. Sp.

ESTO aduocatus iuuenis, & medicus, senex: prouerbiale est, cuius rationem singulariter explicat Alciat. cap. xxj. lib. x. Parerg. Sp.

EST rationis. Hic modus dicendi apud Iuriscos. frequens reperitur. Martianus de Hæred. instit. Quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est: pariter de bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi conscuerint. Vlpian. Quando dies legatorum, quæstionis est. & idem de Fideicom. libert. Bapinian. de Collat. dot. Paulus de Aqua plu. arc. dixit, Consuetudinis est. & de Verb. obligat. Dubitationis est. Modest. de Donat. Summæ æquitatis est. Spiegel.

E T

ET, pro, id est, in §. sed istæ. ibi cum dicitur: Et si quæ sint similes. Instit. de Act. Huius particulæ uis propria est, ut cōiungat. l. ea tamē adiectio. de Leg. iij. tametsi hoc nō sit perpetuum. Est enim, ubi & pro uel, disiungit: & alijs modis accepta, cum dispositionē, tum sententiā uariat, ut latissimē prosequitur Alber. Attigit Bartol. l. j. de Pact. l. non solum ff. Sol. mat.

ET à te Seia peto, ut quidquid ad te ex hæreditate mea peruenerit, exceptis his quæ tibi suprà legauī, reliquū omne reddas & restituas Meuiæ infanti dulcissimæ, à qua Seia satis exigi ueto, cum sciam, eam potius rem acturam, quam detrimento futuram. Vide Scæuolam in l. uxorem. §. fin. de Legat. iij. Sp.

ET domus eam partem, in qua morari consueuimus. Scæuola declarat, de Legat. iij. l. uxori suæ in prius. Sp.

ET peracto quinquennio cum eius ususfructus esse desierit, tunc eum fundum illi & illi libertis dari uolo l uxori usumfructum. ff. de Vsu & usufruct. Spiegel.

ET cætera. Sunt qui plurimū referre putent, extensim hæc clausula scripta sit, an præscriptis notis, &c. Quod Alc. ridiculum arbitratur, refertq; dictionem Cætera, deductam à Græco *ἑτέρα*, id est, & alia. Et ideo cum abbreviationis causa apponitur, eius uirtute censerī alia repetita, quæ ex natura & consuetudine actus requirebantur. Spiegel.

ἑτέρας Græci amicos uocant, quæcunq; scilicet scortilla, etiam ignobilia. Concubinæ nomē paulò honestius olim Amicæ, ut quæ extra Legis pœnam & sine metu criminis habebantur. Meretrices uerò, quæ palàm & pluribus se accepta pecunia miscunt. Alciat. de Verb. sig. Vide suprà, Concubinæ appellatio.

ETHOLOG, morum sunt effictores, affectuumq; cuiuscunq; personę. Bud. in Annot. præ. Aliàs Ethopœi. Hinc Ethopœia, morum alienorum imitatio.

ETIAM particula cōsentientis est. Iuriscōf. de Verb. oblig. l. j. Et respōderit: Quidni? etiam. Nebrissenfis.

ETIAMNVM, pro adhuc. Vlp. tit. Arb. furt. cæs. l. item. Etiamnum reponi potest. Nebr. Aliqua ex

qua exemplaria etiam nunc habent, suffragante textu Nor. quod significat, pro usq; nunc, usq; ad istud tempus. Etiamnum, ponitur pro usq; tunc, uel usq; ad id tempus. Sp.

ETYMOLOGIA, uerborum est explicatio, id est, qua de causa quæque essent ita nominata. ut ait Cicero j. Acad. Si propriè uocè hanc, Dn. Oldend. ait, Latinitate uolueris donare, ueriloquiū appellabis. Cicero in Topicis, à notatione nuncupat. Aristoteles Symbolū dicit. Etymologia non uerbi solum, sed etiam rei de qua quæritur, uerā interpretationē sequitur. Quamobrem species finitionis censenda est meritò. Cæterum cum naturam suam seruat Etymologia, argumētum ab ea affirmatiuè sumptum, ualere negant. Negatiuè uerò efficax esse, quia à quo remouetur genus, ab eo & quolibet species remouetur. Exempli causa: Fur à ferendo, id est, contrectando dicitur: uerū erit, si dicamus, Res non fuit contrectata, igitur in ea furtum factum non est. & id pro regula proditum est: quæ tamen non procedit, cum ratio uocabuli aliud inducit, ut exemplis demonstrat Alc. in l. taberna. de Verb. sig. Spiegel.

E V

EVADERE. uerbum Vado, cum compositis dici solet in re iniusta, aut difficili. ut, Vadamus immixti Danaï haud numine nostro. Inde Donat. Evadere dicit esse, per obstantiam & difficultatem uenire. Sp.

EVAGARI, non est idem quod uagari. Contractius enim est, diu uagari in Emanfore, quam per prolixum tempus euagari: quod est Desertoris. Vide Modest. in l. desertorem, de Remilit. Spiegel.

EVANESCIT actio, id est, intercidit. in §. j. l. cum fundus. Si cert. pet. Item Euanesce actiōnem autoritate Iuris, remitti actiōnem uoluntate domini. l. qui iniuriæ. §. si seruus. ff. de Furt. Spiegel.

EVANGELIUM, pro præmio accipi, quod dari solet latum adherenti nuncium, & noster Zaf. alicubi indicauit. Propriè autem Græcè sonat, bonum nuncium. At non pro quocunque bono nuncio ipsum accepit Christus, sed p nuncio redemptionis & salutis nostræ æternæ, quo per Apostolos exhilarauit & impleuit orbē terrarum. Quidam citant è l. falsus creditor. ff. de Furt. hæc uerba: Quid ergo, si quæ Græci Evangelia dicunt, petant? Sunt tamen, qui hoc loco *αὐτοῦ* legendum existimant, hoc est, indicium, uel præmium. Haloander neutrum agnoscens, legit *ἡμεῶν*, interpretaturq; inuentionis præmia. Spiegel.

EVANGELISTARVM, Euangeliorumq; meminit Imp. in Authēt. Iusiurand. quod præst. ab his. Bald. docuit in c. post translationem. ext. de Renunc. Euangelium recipere interpretatiōnem, non quidem singularem, & sectariam, sed quæ ad cōmunem sententiam Ecclesiasticæ traditionis accedit. Hæc est enim ipsissima rectæ intelligentiæ scripturarum amussis, secundum Pighium iij. cap. lib. j. Hierarch. Ecclesiast.

EVCHARISTIA, quam Latini Missam uocant uulgari appellatione, docti gratiarū actiōnem erant uocaturi: sicut Græci Eucharistiam. Certè Dominica solennia nostros uocasse, Tertullianus testis esse potest.

EVCTERIA, loci in quibus oratiōes, actaq; prouinciarum continentur. Alciat. in l. immunitatis. C. de Agriculis & censitis. lib. xj.

EVECTIONES, quo uocabulo Imp. utuntur. C. de Cursu publ. lib. xij. diplomata dicuntur: pro quo Græcè *synthemata* legimus, id est, tesseras. Bud. ibid. Sp.

EVENIT impersonale, pro ita cecidit.

EVENIET, pro continget. Vlpian. §. j. l. j. de Seru. corrup. Eueniet, ut duobus actio serui corrupti competat: quod est absurdum. Sic etiam accipitur in §. est & aliud genus. uers. sed primus. Institur. de Don.

EVENTVM, Cice. in Rhetoricis, cuiuscūq; negocij finem diffinit, à quo sæpenumero res iudicantur: quo nihil iniquius est. siquidem euentum in manu stultorum uersari, magni autores tradiderunt, tametsi spectandus ille est. ut Imp. censuit in Aut. facta. §. euentus. de Pœnis. l. non noua. C. de Iud. & Euentus declarat l. ordinata. ff. de Lib. caus. Si euentum fraus habuerit, in l. ait Prætor. ff. Quæ in fraud. credi. pro eo quod est, si fraude actum fuerit. Nam ut Lucretij testatur carmen, Euentum dici poterit, quodcūq; erit actum. Spiegel.

EVENTVM expectare. l. pen. in fin. C. de Procurat.

EVENTVS autē, in Iure nostro multa complectitur, metum siue uim, errorem, dolum, culpam & casum fortuitum. Vide Apellum cap. vij. de Circumstantijs. Sp.

EVENTVS mortalitatis, pro casu mortis apud Vlp. de Offic. Præsid. l. illicitas. §. pen. Catenæus ante nos, in Commentario in Plinianas epistolas, admonuit Iuriscoss. frequenter usurpare mortalitatē, pro morte. Vide & Mortalitate. Sp.

EVERRIATOR dicitur, qui accepta hæreditate, iure iust à facere defuncto debet: quæ si non fecerit, seu quid in ea re turbauerit, suo capite luat. Vide Festum.

EVERRICVLVM, & Verriculum, rete est piscatorium, à uerrenda aqua sic appellatū. Vlp. in l. iniuriarū. de Iniurijs. Si quis me prohibeat in mari piscari, uel euerriculum (quod Græcè *αὐλῶν* dicitur) ducere. Sp.

EVERTERE patrimonium domini, eleganter dictum ab Vlp. in l. j. Si fam. furt. fec. dic. pro spoliare dominum patrimonio. Idem uenustè quoq; euertere usurpat pro destruere, in fin. §. pen. l. ij. Si quis caut. Sp.

EVERSIO totius domus. Paul. in l. ult. de Offic. præsid.

EVESTIGIO, pro continuò, siue statim. Scæuola in l. diuortio fact. de Neg. gest. Non, inquit, euestigiò in officio deliquit. Nebriss. Alberic. indicat esse præpositionem cum casu, reclamante ueterum scriptura.

EVICTA hæreditate, legata reddi. Vide Caium

Caum l. quod si possessor. ff. de Petit. hæred. Sp.

EVICTIO, est aut rei emptæ, aut alia ex honesta causa acceptæ, iudicis decreto interposito, abductio, uel amissio. ff. de Euiet. l. euiet. §. j. Et ad ea uenditor tenetur, etiam si nihil speciatim de ea conuenisset. Etenim oportet, rem accipientis faciat. C. de Euiet. Sp.

EVIDENS, propriè quod apertum est, & semper apparet. l. ea quæ. ff. de Cōtrahen. empt. Vnde uulgatum illud, Quod in euidenti est, nulla potest tergiversatione celari: nec indiget, quod manifestum est, probatione. Siquidem plus esse Euidens quàm Manifestum, traditum est. Impp. in l. quoniam sororem. C. de Iure delib. Manifestum atq; euidens est, inquit, antequam pro hærede gereret, uel bonorum possessionem admitteret. De Euidenti, uide ff. ad Exhibed. l. iij. & de Edil. edict. l. quæritur. §. ult. Sp.

EVIDENS utilitas apud Vlpianum l. ij. de Constit. Princip. sic intelligenda est meliore interprete Dn. Oldend. ut retineatur Ius naturæ, quod lex, aut consuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura. Sp.

EVIDENTIA, Cicer. in Acad. Propterea quod nihil clarius *in pydæ*, ut Græci: perspicuitatem, aut euidentiā nos, si placet, nominemus, fabricemus quæ, si opus erit, uerba. Sp.

EVIDENTIA facti, inter species probandi uersatur, *Die that beuysen*. ut cum qui sensu corporeo coram percipitur. Si quis enim asserat, uulnus atrox esse, & mox indicet locum, certè hæc probatio non potest reuocari in dubium. Paul. in l. uulneris. de Iniur. & in l. si corruptione. Fin. reg. Spieg.

EVIDENTIAM facti, & Notorium exæquant Canonistæ. c. ult. Ext. de Restit. spoliat. c. euidencia. de Accusat.

EVIDENTEM uoluntatem testatoris uocat Vlpian. in l. licet Imperator. de Leg. j. quæ ex argumentis & interpretationibus uerborum colligitur. Spieg.

EVIDENTER probatur, hoc est, apertè, perspicuè. C. de Testam. l. non codicillum.

EVIDENTIVS. l. in suis. ff. de Lib. & posthumis.

EVIDENTISSIMA ratione constitutum, in §. sed hoc. Instit. Quibus alien. lic. apud Plinium reperies. & Ratio euidens, & Argumentum euidens.

EVINCERE, pro uendicare. Cels. Quod euincitur, in bonis non est.

EVLABES, negotiorum susceptorem significat. ut est apud Suidam. monuit Alc. in tit. C. de Præpos. labor. lib. xij.

EVM qui prouinciæ præest, adire potes. Is existimabit, quid sit partium suarum. Harum clausularum sensum explicant Iulianus, & Callistratus, de Offic. Præsid. Sp.

EVNOMIA, recta Iuris Legumque constitutio. *divopai* populi dicuntur, qui recta legum, institutorumque ratione utuntur. Bud. in Annot. prior.

EVNOMIA duplex est. Vna quidem recta Iuris constitutio: altera uero, rectè Iuri consti-

tuto, obtemperatio. Neque enim satis est, bene institutam positamque esse rationem Reipubl. nisi & hoc omnibus persuasum sit, institutioni tali omnino parendum esse. Bud. in eisd. Annot.

EVNVCHI propriè dicuntur lectorum custodes, & cubicularij, non spadones: quamuis barbari Reges id muneris hisce molliculis ferè iniungere soliti sunt: unde & Eunuchi Spadones dici cœpere. Quære, Spado propriè. l. i. Spadonum genera. Sp.

EVOCARE sacra, est expugnatores sacrilegij nomine exoluere. Vlpianus in l. sacrileg. de Rer. diuis. Et solent, inquit, qui liberare eum locum religione uolunt, sacra inde euocare. Quæ res ut olim sit fieri solita, Macrobius & Lilius exponunt. Spieg.

EVOCARI, prouocari apud Vlpian. de Fideicom. libert. in l. cum uerò is. §. Euocari autem à Prætoribus oportet eos, qui Fideicommissariam libertatē debent: cæterum nisi fuerint euocati, cessat Rubrianum S. C. proinde denunciationibus & edictis, literisque euocandi sunt. Et Cicero usurpauit alicubi Euocare, pro Vocare. Vnde haud scio quàm rectè monuerint quidā, ex adductis Vlpiani uerbis, colligi discrimen inter Euocari, atque Vocari. Apud gestarum rerum scriptores Euocati accipiendi sunt, non qui iusti milites sunt, sed qui repentina aliqua necessitate ex agris in bellum tumultuariè & uocantur, & coguntur. Vnde & auxiliares dicti, quod subito conuocarentur, ad opem Reipublicæ ferendam. Ea militaria, Catanæo teste, dicitur Euocatio. Sp.

EVOCANDI creditores in integrum restitutionibus. l. etiam si. in fin. ff. de Minoribus.

EVVLGARE, est palam uulgo aliquid facere. Lilius ad finem lib. ix. Decad. j. de C. Flauio, Cn. F. scriba loquens: Civile, inquit, Ius repositum in penetrabilibus pontificum euulgauit. Sp.

E X

EX, particula, ut uarijs uerbis iungitur, ita & uariè est significationis. Propriè autem innuit causam proximam, & immediatam. l. j. §. ex incendijs. de Incend. ruin. naufr. Significat itè Ex præpositio, causam per se, & non per accidens. l. eo tempore. §. fin. ff. de Procur. Ad Bart. in l. Prætor. §. j. ff. de Bon. aut. iud. possid. ac plerisque alijs locis. Alber. collegit non inutiliter aliquot alias huius particulæ significationes. Sp.

EX ABUNDANTI stipulationē interponere, apud Vlp. l. v. eod. Sp.

EX ABUNDANTI, pro abundanter, apud Papin. in l. causam. de Manumiss. Vide Glos. in l. si pupilli. §. item si procuratori. ff. de Negoc. gest. Spiegel.

EXACTA dicuntur, quæ perfecta sunt, & quib. ultima manus adposita est. Alias sunt exacta, quæ iam præterierunt. Paulus in priori signficato de Act. & oblig. l. j. Exactissima, inquit, diligentia. Nebrissenfis.

EXACTA pecunia intelligitur, quæ persoluta est. siue enim uolens, siue inuitus debitor dederit, non est dubium, dici eum soluisse. Ex Alc. Spieg.

E A N T E X.

EXACTIONEM, quæ passim imponitur. Barbari nominant talias, collectas, procurationes, præstáticas, *vsteg, bett, steur, schatzung*: Tributum autem uno nomine debet appellari. ut exemplis Insulan. in Obseruat. ostendit. Quod uero à Iuriscoss. Exactio etiā nominatur Angaria, Græca uox est, significans exactiōem siue coactiōem: quod à Nebr. indicatum est supra. Sed tamen Perangariæ nomen repudiatur: quod Iuriscossulti quodam suo more dicunt, pro derelicto habere, causam uidelicet, ius, aut litem intelligentes. Spieg.

EX aduerso, pro è diuerso, & contrà: frequentius tamen apud Canonistas.

EX AB D I F I C A R E, pro absoluere ædificationem.

EX A G O G I C A uestigalia. Ex Cicerone liquet pro Lege Manilia, uestigalium tria fuisse genera: ex agricolatione: mercibus exportatis, uel importatis, unde exagogica dicebantur & isagogica: deniq; ex agris pascuis. Primum decimas complectitur, sequens portorium, postremo nomen fit scriptura. Ex Cælio. Sp.

EX A G O N I A dicuntur quæ ad causam non pertinent, uelut extra certamen.

EX A G G E R A R E, est accumulare. Agger enim, terra est accumulata. Vlpian. de Itin. act. priu. l. unde. Aut deprimat, aut exaggeret iter. Nebriss.

EX A N G E L V S. Cælio citante Angelū esse scribit Ammonius eum, qui extrinsecus quippiam nunciat.

EX A N G E L V M, qui quæ intus fiunt, extimis promit, quem Diangelum uocat Thucydides: Aut angelum, qui ex te nunciat, non ab alio missus. Spieg.

EX A M E N, noua apum soboles, quæ parentes ex suis aluearibus, ad nouas quærendas sedes exire cogūt. §. examen. Instit. de Rer. diuis. l. naturalem. §. examen. ff. de Acquir. rer. dom. Translatè pro quacunq; nouæ prolis multitudine instar apum accipitur. Metaphoricè autem à nostris Interpretib. modò, nec absurdè, pro iudicij inuestigatione: modò pro scrutinio, & ut barbarè dicunt, depositione testium.

EX animo, & simulatè, contraria, Imperatores in l. j. C. Si aduers. delict. delictum non ex animo uenire, pro nò libenti animo factum esse, ponere uidentur. Spieg.

EX A R G E N T A R E, in pecuniam redigere significat. Ex Alciat. Sp.

EX A R M A R E, quod uerbum Accursius in scitè interpretatur in l. ij. ad Legem Rhodiam de iact. §. j. ea forma dicitur, qua exscalciare, hoc est, armis despoliare, ut malo, rostro, antèna, carthesio, clauo, pede, anchora, & reliquis. Hac uoce etiam usus est Cæsar in Comment. & metaphoricè Plinius secundus exarmare dixit, pro debilitare & infirmare. Ex Bud. Sp.

EX A R V I T flumen: id est, exiccatus est. l. j. ff. de Flum. Sic Cicero, Exaruerunt amnes, in Pisonem. Spieg.

EX A R V I T patrimonium donationibus,

pro exhaustum est: in Aut. de Inoffic. don. & C. eod. l. si matres. & l. fin.

EX A S P E R A R E, asperius facere. Iurisc. in l. interpretatur. Exasperandæ non sunt pœnæ. Spiegel.

EX asse hæres. Vide, As.

EX A V T O R A R E, est obligatione militari, atque stipendio liberare, priuareq; Hinc exautorati milites dicuntur, qui missionem habuerūt. Exautorare Vlp. interpretatur, insignia militaria detrahare: quod cū infamia cōfiscitur. Id etiā secundū Budæum citra ignominia fieri potest: & fit hodie, quum autoratus & obstrictus abire permittitur, & suo arbitrio redditur: quod Galli lingua uernacula dicunt, Quictare sacramentū. Nos, *Deß eyds ledig sagen*. Sp.

EX A V D I R E, pro perfectè audire. Vlp. de furdo loquens in l. j. de Postul. Nec enim erat, ait, permittendum ei postulare, qui decretum Prætoris exaudire non poterat. Sp.

EX A V T O R A R E militem, est sacramento militiæ soluere: sicut è diuerso Autorare, militē sacramento sibi obligare. Arr. de Lib. cau. l. qui de libertate. Exautoratus, inquit, id est, à militia remotus. Nebr.

EX bono & æquo facere, elegantius quàm quod uulgò dicitur. In bona fide & æquitate. Iulianus de Contractib. bonæ fidei loquens, In ijs, ait, alter alteri obligatur de eo quod alterū alteri ex bono & æquo præstare oportet: id est, Budæo expositore, non de eo solū quod cautum est: quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem. quod & ille annotauit.

EX bonis peruenire, apud Papinianum, de Vfur. in iij. §. cum Pollidius. Ex bonis meis, hoc est, ex substantia mea. Sic exponit Vlp. in l. ij. §. ij. In hac actione. Vi bon. rapt. Sp.

EX C A N D E S C E R E, non est fortiter acclamare, ut indicat Scholium, in l. obseruādum, de Offic. præf. sed uehementius cōmoueri & irasci, quod ira uelut ignis animum incendat. Callistratus loco iam citato de Ius reddente, loquens: Sed &, inquit, in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum illacrymari oportet. Spiegel.

EX causa hæreditaria diuersum esse, id est, propter hæreditatem. not. in l. j. qui absenti. §. si. ff. de Acquir. possess.

EX C E D E R E, propriè exire est. Sed à Paulo, in l. iij. de Offic. præsid. Gloss. accipit pro decedere, hoc est, se abdicare administratione.

EX C E P T I O, generale nomen est cuiuscunque defensionis, quoquo modo actioni obiectæ. Præscriptio uero dicitur, quæ directè intentioni nò aduersatur, sed solum de ea limitat. Alc. in de Quinq; pedum præscript. Sp.

EX C E P T I O, est actionis exclusio. Tametsi dilatoriæ, & solius intentionis exclusiones, propriè quoq; exceptiones dicantur. Idem de Verb. signific. Bartol. non ab re colligit, quod directæ actioni interdum obstat exceptio, non autem utili. Et cōtrà quod utili opponatur, & non directæ.

directæ. in l. quoties. ff. de Admin. tut. in l. si culpa. ff. de Rei uend. Sp.

EXCEPTIONES annales, atq; mistas, quas Iuris Pôsticij Commétatores induxere, nos modò perpetuis, modò téporalib. adcomodamus, ut Ferrarius noster attestatur, enarrâs tit. de Except. in Inst. Vbi etiâ perspicua (ut assolet) breuitate, quod tamé paucis cõcessum est, indicatum, siue, ut uulgò dicunt, praxim exceptionû. Sp.

EXCEPTIO, Anomala commentitia. Vide Anomaliam.

EXCEPTIO intentionis, ex ui uocabuli nihil aliud est, quàm actionis exclusio: siue hoc directò fiat, ut in cõiecturali: siue ex obliquo, ut in iuridiciali statu. Sub hac includi omnes peremptorias exceptiones, docet Zasius noster, enarrans l. qui se debere. de Cond. caus. data caus. nõ secuta. Spiegel.

EXCEPTIO omni maiores testes, quorum fides nulla ex causa legitima potest eleuari, & qui communi hominum opinione reputantur boni uiri. Quibus uerò suspicionis exceptio rectè opponatur, tradunt Iurisconsulti, in l. ij. & iij. de Test. Vide & infra, Testes omni exceptione maiores. Sp.

EXCEPTIONES perpetuæ dictæ, quòd ut semper locum habent, ita & nulla litis parte euitari poterunt: quæq; rem de qua agitur, hoc est, causam principalem perimunt: unde etiam peremptoriæ appellantur. Qualis est exceptio doli mali, rei iudicatæ, iurisiuradi, pacti cõuenti de non petendo perpetui, & id genus exceptiones agentibus nunquam non obstantes.

EXCEPTIO præstinationis dicitur, cum quis ante tempus petit. Inter dilatorias connumeratur: unde mox à primo limite, id est ante litem contestatam, est obijcienda. Sp.

EXCEPTIO præposterationis, genus est præiudicialium actionum earum, quæ ita se contingunt, quòd sequens iudicium premitur per sententiam prioris iudicij, hoc est, iudiciû quod sequitur, est accessorium ad causam quæ primò est mota, ita quòd utræq; causæ sese contingunt. Exempli gratia. Ego peto à te, quòd diuidas hæreditatem: tu contrà contendis, quòd non sis hæres: quomodo ergo meam diuides hæreditatem? Ecce hic sunt duo iudicia, scilicet diuisoriû hæreditatis, & an sis hæres. Ista duo iudicia se contingunt: quia non potest diuidi hæreditas, nisi cum hærede. Ergo prius est, quòd declaretur hoc iudicium, an sis hæres, uel non: qua sententia lata, tunc præiudicatur alteri petitioni. quia si sum iudicatus hæres, meritò mecum diuides: si iudicatus sum non esse hæres, rectè nihil diuides mecum. Extat hic casus in l. ij. Fam. ercisc. & dicitur Exceptio, uel præiudicium præposterationis: & primum est genus præiudicialium ratione contingentiae. Vide Bart. in l. fundum. ff. de Except. & præscript. Sp.

EXCEPTIONES temporales sunt, quæ ad tempus solum nocent: quare cum actionem in tempus deferre soleant, etiam dilatoriæ uocantur apud Innocentiû, tractatu de Exceptioni.

Vt est pacti conuenti temporalis. Item iudicis incõpetentis, & ea quæ aduersus procuratorem competit, sicuti Iuriscons. in l. exceptiones. de Except. & post eum Iustinian. exponit.

EXCEPTO eo, apud Paulum in l. cui rectè. ff. de Nouat.

EXCEPTO quòd, pro præterquam quòd.

EXCEPTOR, pro librario, hoc est, qui aliquid describit, apud Vlpian. §. final. l. sed addes. Locati. Vulgus perperam scriptores dicit, quos librarios dicere deberet: cum scriptores sint ipsi autores, conditoresq; librorum. Quod Beroaldus in Suet. Domitianum adnotauit. Describere & exscribere, propriè est exempla transferre, quòd pertinet ad librarios. Sed & hi pro custodibus librorum, ac etiam pro ijs, qui libros rationum curant, accipi Catanæus indicat Commét. quarto in Plinian. epistol. Proinde qui ab ascitis ad penetralia rationum, *uff die radikanmer*, nuncupatur hodie *buchhalter*, haud absurdè librarij posse uidentur uocari. Sp.

EXCESSVS, pro errato, noxa, maleficio, facinore admissio, apud Canonistas & barbaros ponitur.

EXCESSVS uocabulum apud Marcellum in l. iam dubitari non potest. de Hæred. instit. non satis intellectum à nostris doctoribus. Alciatus in Parergis monuit: quod uidentur ueteres pro digressionem quadam accipere, uel cû quis altius rem petit, uel cum capta occasione obiter extra argumentum aliquid dicitur. Spiegel.

EXCIPERE, pro suscipere, in §. hoc amplius. Instit. de Rer. diuis. Cum missilia iactant in uulgus, ignorant quod eorum quisque sit excepturus. Huius uerbi & uariis & elegans est usus. A' nostris & pro nominatim cauere, *Eygent lich vßdrucken, vßdingen*, usurpatur. In emptiõibus eo iure utimur, quod lex præscripsit: alij enim plura, alij pauciora excipiunt. De alijs Alberic. Spiegel.

EXCITENTVR, pro animentur & commoneantur, apud Caium in l. j. §. ij. Quod cuius. uniu. nom.

EXCIPERE actionem. Oppon. Secutum esse. Caius in l. non solum. ff. de Noxal. action. Nam absurdum, inquit, uideretur, eos quidem, qui bona fide possiderent, excipere actionem, prædones uerò securos esse. Sp.

EXCLVDERE gallinæ uel aues dicuntur, cum incubando pullum emittunt ac procreant: quod & excudere dicitur.

EXCLVDI tempore, est impediri, ne quis quid possit agere propter tempus. Papinian. ad S. C. Turpil. l. Quærebatur, an hi, qui ab accusatione tempore exclusi essent, in S. C. Turpilij inciderent. Et subdit: Qui præscriptione temporis exclusi, causam adulterij perferre non poterunt. Idem de Decurion. l. spurij. Si præscriptione temporis exclusus fuerit, non tenebitur. Sic apud Paul. in l. Si proponas. de Inoffic. testam. Julian. in l. si libertus. de Bon. libert. & Pomponium l. si tamen. de Ædil. edict. Sp.

EXCLUSIO, est exceptio. l. ij. de Excep.

EX cohorte Prætoris, dicuntur prouerbiali sermone, qui ad omnem nutum delegantur, ad hoc, aut ad illud exequendum, *Flux band anschlagē*. Ministri Prætorum non egent alia excusatione, quàm ut dicant, se quod fecerunt, illorum iussu fecisse, ut iam in Prætorem sit actio, non in ministros. Ex Chiliad. Eras. Spiegel.

EX composito, idem significat quod Composito, quasi dicas, dedita opera, & ut conuenerat inter eos: ut subaudiri uideatur alius datiuus (negocio) nempe, ex composito negocio. Dem *anschlag nach handeln*. Ex disposito, in similem uisum dixisse Macrobius, Insulanus obseruauit. Spiegel.

EXCONSUL dicitur, qui perfunctus est Consulatu, non qui Consulatum dimiserit: sicut Exquestor, qui pfunctus est Questura. Imp. in Procemio C. Thomam, inquit, Questorem sacripalarij & Exconsulem. Nebriss.

EXCONSULE, exquestore, loquendi forma seculo Iustiniani familiaris fuit, pro consulari & questorio uiro, hoc est, qui functus fuerit consularis magistratu uel questura: quomodo ueteres Latini Proconsule, & Salustius promili te, & Cic. proquestore, uno uerbo per omnes casus & numeros dixerunt. Constit. ff. ij. §. Et primo quidem Dn. Haloander.

EX CONTRARIO, Paul. in emptionib. Scimus, ait, quod præstare ueditor debeat quidque, ex contrario emptor. Ex compromisso sumptus. l. pen. ff. de Iudicijs. Spieg.

EX continenti, hoc est, coniunctè ac continuè. Nam continere significat intra se tenere. Id autem fit cum paciscentes in eadem adhuc tractatione contrahendi persistunt, nec ad aliud negotium processerunt. l. si ex duob. in princ. ff. de Duobus reis. Constit. l. Cōtinuus. in princ. ff. de Verb. obl.

EXCRESCERE, & decrescere aqua dicitur. l. ij. in prin. de Aq. plu. arc. Alberic.

EXCVBIAE, pro uigilijs rectè intelliguntur, in l. j. de Official. præfect. uigil. Sunt enim & diurnæ. Vnde opinor hanc uocē apud Paulum absolutè poni in l. qui excubias. de Re militar. Vigiliæ enim tantūmodo sunt nocturnæ, si Val. credimus.

EXCRUCIATI, exterminatiq; apud Varr. M. Q. Tulliumq; leguntur uocabulis sanè probis, pro ijs, qui curia & terminis exacti sunt. Sp.

EXCVSARE, propriè est obiectum crimen diluere. Translatè tamen, in iure nostro, est causam afferre, per quam stetit, quo minus factum est quod fieri, uel agi, præstari ue debuit. Veluti, si latrones aut flumina impedimento fuerunt, ne ad diem à iudice dictum, adesse possem. Excusare item propriè dicitur, qui excusat eum, qui ipse nec in ius uenire, nec alium mittere potest, in c. dilecti. de Dolo & contum. Id quod fermè contingit in iudicijs criminalibus, ubi procurator nonnunquā admittitur, nō ut uerè interueniat, sed magis ut reum pro innocentia atq; absentia sua excuset. l. seruum. §. publicè. ff. de Pro-

cur. & Bart. in Const. ad reprimendum.

EXCVSSIO, diligens inquisitio est, ac detentio rerum, bonorumq; principalis debitoris, per iudicem usq; ad peram (ut uocant) & sacculum, id est, nouissimum quadrantem effecta.

EXCVSSIONIS beneficium, quod & Nouæ Constitutionis Imp. Iustiniani dicitur ideo, & quidem meritò appellatur, quod bona debitoris, ad quem ea res principaliter pertinet, principio sint excutienda: experiundumq; an spes sit consequendi ab eo debiti. Vide Olden. in de lure singulari. Spieg.

EXCVSSIS proprijs facultatibus. l. plures. §. j. de Administr. tut.

EXCVTERE diligenter rationem. l. Titia. §. fin. de Manumiss. testam.

EXCVTERE, diligentius æstimare, & exactius aliquid expendere. Vlp. Si tibi mādauero, ut excuterer uires hæreditatis, *Vff den höchsten vuerdt angeschlagen*. Et alibi: Si tibi mandauero, ut uires excuterer eius, cui erā creditus, *Bins Vermöge erfuchen*. Est Excutere etiam, nomen exigere, & debitorē appellare: in qua significatione in iure persæpe accipitur. Paul. Non prius pupillus ad magistratus reuerti potest, quàm omnes tutores excusi fuerint: id est, ut Budæus exponit, q̄ actionem tutelæ expertus sit, an ab eis suum seruare possit. Spieg.

EXECRABILE, hoc est, detestandū & abominandum delictum, si seruus suum dominum uendat. l. moueor. C. Si seru. export.

EXECRANDA præda. l. ne piscatores. ff. de Incend. ruin. nauf.

EXECRARI lites, pro abhorrere à iudiciali strepitu. in litē si res. ff. de Alien. iud. mut. caus. Hæc enim, inquit Vlp. uerecundia & cogitatio eius, qui lites execratur, nō est uituperanda. Sp.

EXECVTIO, id est, actio iudicati, quā tertius, quod mirari possis, impedire potest, ratione interesse quod prætendit. Et dicitur uulgò ite casus contractionis: qui & causa emergens appellatur. ut Zas indicauit. Spieg.

EXECVTIO sententiæ, nunc officio iudicis, nūc actione in factum fieri dicitur. l. intra. de Re iud. ubi Bart. quandoq; & utili actione. l. fin. cod. Spieg.

EXECVTORES ultimarum uoluntatū legiti sunt, quib. à lege tribuitur potestas ultimæ uoluntatis defendendæ, quo minus interuertatur, aut procrastinetur. Hos & rectè dici Publicos cōseruatores ultimarum uoluntatū: quales sunt omnes boni magistratus, præsertim in causis pijs Episcopi: Old. indicat in singulari ea de re quàm exactè scripto tractatu. Spieg.

EXECVTORES, testamentarij sunt, quos testatores ipsi deputarunt, ad exequendam uoluntatis suæ postremam ordinationem. Et horū alij uniuersales, alij uerò particulares uulgò dicuntur. Vniuersales quidem executores sunt, quando testator nullos scripsit hæredes in specie, sed pauperes Christi instituit hæredes generaliter: uel aliquē locū pium: uel si uniuersa bona sua iussit p tales testamentarios distribui pau-

peribus, non instituendo hæredes. Et huiusmodi executores habent nomen hæredis, & censentur omnibus modis hæredes. l. id quod pauperibus. & l. si quis ad declinandam. C. de Episco. & cleric. Particulares uerò executores sunt, qui simul cum alijs hæredibus in testamento scribuntur. Frequenter enim fieri solet, ut testatores institutis hæredib. deputent nihilominus aliquos ad executionem rerum suarum, quas in uarias causas relinquunt: fortè dubitantes de fide hæredis, ut in l. alio hærede. de Alim. & cibar. legat. Quare, Testamentarius. Spieg.

EXECVTORES ultimarum uoluntatum eadem ratione qua publici iudicum ministri dicti sunt (de qua mox infra) quoniam iussa testatorum adamussim exequuntur. Sæpe appellantur fideicommissarij apud Bart. Item distributores, dispensatores, apud Speculatorem. Quæ omnia tendunt eodem. Modò tamen memineris D. Oldend. monitorem, longam esse differentiam inter fideicommissarios, de quibus tractatur in tit. ff. & C. de Fideicommiss. ac illos quorum munus nunc frequentatur in nostra Germania. V. fus autem introduxit, ut compedio quodam loquendi dicamus istos executores ultimarum uoluntatum, uno uerbo Testamentarios. Quæ phras, eodem tradente Oldend. perperam recepta est. Quamuis enim & Leg. xij. Tab. dicebantur olim duodecim, ut quæ omnib. notæ essent: & in nouo quoq; Christi testamento, duodecim intelliguntur Apostoli, qui tot erant: longè tamen alia illius appellationis est ratio. Spieg.

EXEGISSE dicitur, cui per delegationem satisfactum est: cum delegationem uice solutionis habere, receptum sit. l. quamuis, §. interdum. ad Vell. Spiegel.

EXEMPLAR principalem scripturam esse, exemplum uerò, quod inde descriptum sit, rectè Bartolus in l. Sempronius Proculo. ff. de Legat. ij. dicit. Paulus in l. ij. ff. de Fid. instru. Authentici uocat, quod uulgo dicunt Originale. Et exemplum pro iudice accipit. Nusquam autem reperias eo modo Copiam dici. Plinius alicubi exemplum appellat exemplarium. Semper enim memento, bonos authores non obseruare differentiam inter exemplar & exemplum.

EXEMPLARIUM, Scæuola de Legat. ij. l. Sempronius. Binæ, ait, tabulæ testamenti eodem tempore exemplarij causa scriptæ: pro exemplo, teste Valla, positum, qui sic reperiri ait libro sexto.

EXEMPLVM, pro eo quod adhibetur ei, aut docendo, aut probando, aut ornandæ causa Iuriscos. multis locis usurparunt. Vlp. in l. j. de Edil. edict. Julian. in l. iij. de Collat. bon. & simil. Donatus monuit, Exemplar, graues pœnas dici, quæ possint cæteris exemplo esse: Hinc exemplum in aliquem fieri, Das einer gestrafft vuerde, den anderen zur zucht. Astipulatur Imp. Alexander in l. mouere. C. Si seru. export. uend. Execrabile, inquit, delictum, in exemplum capitali pœna uindicauit. Spieg.

EXEMPLVM, pro eo quod uulgo Copiâ

uocat, Ein abschrifft, apud Paul. Si legatû, inquit, certum petatur, non iubet prætor uerba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti. Pro exemplo alicubi exemplar positum apud Cicer. ita ut parum inter se differant exemplû & exemplar, apud idoneos autores. Bart. discrimen inter ea adfert, in l. Sempronius Proculo. de Leg. ij. Vide, Simplex exemplum. Spieg.

EXEMPLVM quoque appellat Cicero id, quod rem uenditurus ostendit emptori, ut ex particula, totius qualitatem æstimet. Ein prob, oder muster.

EX empto. Hæc uerba modò pro contractu emptionis accipienda sunt, ut apud Vlpianum in l. ædiles aiunt. ff. de Edil. edict. modò pro actione illa ciuili, ut apud Paul. in l. iustissimè. §. proponitur. dict. tit. Spieg.

EXEMPTA actio. Vide, Actio exempta.

EXEMPTILIS, le, quod eximi potest, siue detrabi ab alia re. Vlpian. de Aur. & arg. leg. l. argumenta. Lapides siquidem exemptiles sunt. Nebriff.

EXEMPTVS dies, pro adempto, & denegato.

EX eo uino, quod in illo fundo nascetur, hæres meus amphoras decem quotannis in annos singulos dato, Iuriscos. elucidat, ff. de Trit. & uin. Spiegel.

EXEQVI, pro ulcisci. Instit. in fin. de His qui sui uel alien. iur. sunt. Sic & à Plinio iuniore usurpatum est. Catanzus enim interpres, executos, id est, ultos exponit. Epistol. quarta lib. iij. Spiegel. Aliàs significat declarare. Cicero Varoni: Occultiora habeo, quæ uix uerbis exequi possum. Aliàs accipitur pro agere iudicati formula in factum, uel officio iudicis. l. intra. & lege final. ff. de Re iudic. Vnde Zasius, teste Oldendorp. executionem rectè accipit pro actione iudicati, quam tertius possit impedire pro suo interesse, idq; mirabile reputat, ut paulo antè diximus. Aliàs deniq; exequi denotat perficere, ad finem perducere, vollziehen, vollenden. Hinc sunt executores publici iudicum ministri, quorum officium est, ut mandata & sententias ad effectum perducant. l. executorem. C. de Execut. rei iudicat. Vbi Accursius tractat quasdam more suo, hoc est, admodum frigide, huius uerbi significationes. Spieg.

EXEQVI translative, est transferre pœnam in leuiorem communemq; modum, qui ad illud delicti genus non multum pertineat. Vlp. in l. j. ff. de Iur. patro.

EXEQVI mortem. Lege, Mortem exequi.

EXERCERE, est lucem facere, ut in tit. ff. de Exerci. actio. Et profectò in omni re, etiam literaria, nulla est ad lucrum comodior uia, quam exercendi, & frequenter tractandi.

EXERCERE consilium, das gericht oder hofgericht besetzen, beruffen, versamlen. quod quia potestatis est, der vberhand geburt, madata Iurisdicção nō trāsit: & idcirco Vlp. de Iurisdic. scribit eum qui iudicare iubet, magistratū esse oportere. Vide de Con-

de Consilium exercere. Spieg.

EXERCERE feras. Triphonius l. usufructuarium. ff. de Usufructu. Si uiuarijs, ait, incluse feras in ea possessione custodiebantur, quando usufructus coepit: non exercere eas fructuarii potest, non occidere. Spiegel.

EXERCERE quæstionem, pro torquere, & tortura afficere.

EXERCITOR is est, ad quem obuentiones alicuius nauis, & redditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per aduersionem conduxit: idq; uel ad tempus, uel in perpetuum. Exercere enim, lucrari, seu lucrum facere significat.

EXERCITOR est, qui tā nauim, quā cau ponam, aut stabulum exercet. Ex Apello. Spieg.

EXERCITVS. Vlpianus: Exercitum dicimus, non unam cohortem, neq; unam alam, sed numeros multos militū, &c. l. ij. de His qui not. infam. Exercitus autem nomen ab exercitatione trahit. l. j. ff. de Militari testamento. Spieg.

EX facili, pro facile.

EX facto consultus, apud Vlpia. in l. ij. §. j. ff. de Minor.

EXHEDRA, cubiculum erat columnis fultum, & epistilijs pluribus, excisis spatijs, quibus prospectus in uiam erat aliquando sub dio, nunquam sub tecto. Alexan. de Alexan. Genial. dier. lib. v. cap. xj.

EXHEDRAM, in l. si uerò. ff. de His qui deiecer. pro cella studiaria accipi posse, Budeo uidetur. Accursius diuinaci coniectura fenestrā interpretatur. Exhedra autem Græcè, à sediū frequentia & selsitandi commoditate nomen accipit. Ad Vitruuium lib. v. de Palæstrarum ædificatione. Spieg.

EXHÆREDARE, est hæreditate & succedē di iure aliquem priuare. Fit autem exhæredatio omnis in testamento, uimq; suam duntaxat post mortem testatoris habet. Abdicare uerò, est familia eiicere. Atq; abdicatio nihil aliud est, quā ignominiosa quædam emancipatio. Vig. Instit. de Exh. lib.

EXHÆREDITATIO, legis implet uoluntatem. Præteritio secus. Illa solidat testamentū, ista infirmat. Illa lege permittitur, ista prohibetur. Salom. in l. Gallus.

EXHÆREDITATIO certa. Lege, Certa institutio.

EXHÆREDATVS, hereditate ritè priuatus. Non enim quæuis exhæredatio summoet filium à contra tabulas possessione, sed quæ ritè facta, ut apud Vlpia. de Bon. posses. Vnde filijs querela sæpe est, de Inoff. testam. Spieg.

EXHÆRES, qui priuatus est hæreditate, quæ ad eum pertinebat. Cic. j. de Oratore: Quæsitum est de iure ciuili, possētne paternorum bonorum exhæres esse filius. Spieg.

EXHIBENS tardius, censetur non exhibere. l. Iulianus scribit §. ult. ff. ad Exhiben. Spieg.

EXHIBERE, Paulus inquit, est facere in publico potestatem, ut ei qui agit, experiundi sit copia. Inde actio ad Exhibendum, quando ago ut

res aliqua in publicum exhibeatur & promatur. l. ij. ff. ad Exhibend. Spieg.

EXHIBERE actionē, mandare actionem, cedere actionem alicui, l. qui iniuriæ. §. qui alienis. ff. de Furt. Dicimus etiam cedere actioni, transferre actionem ad aliquem. Caius in l. quod sæpe arra. §. si res uendita. ff. de Contrab. empt. Sp.

EXHIBERE rem dicitur, qui in præsentiam offert. Alciat. de Verb. sig. Restituere uerò generalius uerbum est, quod etiam ad fructus refertur. Ibid. Sed & usus exhibitionis, latissimè patet, ut ostendit in de Action. ad Exhibend. Oldēdor. & propriè ad res mobiles pertinet. Trāsfertur tamen & ad res incorporales, ut exhibere negociū, hoc est, molestiam: exhibere amicitiam, exhibere doctrinam. Spieg.

EXHIBERI, pro per gratiam relaxari, in l. ad bestias. ff. de Pœnis. nec rectè interpretari, nec inde colligi posse alienationē pœnæ, ostendit Alciat. cap. xxvij. Secundi Parergon. Spieg.

EXHIBITIO, pro degustatione, apud Vlp. in l. ij. de Opt. uel elect. legat.

EXHIBITIONIS necessitate teneri, apud Imp. in l. exhibitionis. C. ad Exhibend.

EXHORTANS, non utitur opera mandato ris. l. ob hæc uerba. ff. de His qui not. infam.

EXIGO, desidero, ut des fideicommissum, ualeat: sed & ita uolo hæreditatem meam Titij esse: scio hæreditatem meam restitutum te Titio. Neratius autor. Spieg.

EXIGERE, uariè accipi, monuit Alciat. propriè tamē exegisse dicitur, qui id recepit, quod instituta actione petebat: unde exigere ab inuito accipitur. Spieg.

EXIGERE, ab ex & ago, pro eiicere, expellere, v/ztriben. Aliàs debitum petere. ut, exigere pecuniam. Et exactores, qui exigunt. C. de Exactor. tribut.

EXIGVA res. Vide, Res exigua.

EXIGVA summa, pro modica. l. final. ff. de Præt. stipul.

EXIGVIORES nummi, apud Vlp. in l. nummis. de Leg. ij. & exiguius legatum, in fin. l. si ita sit adscriptum. de Leg. j. sicut exiguisima legata, dixit Plinius Secundus. Spieg.

EXILIVM, inquit Cicero, nō supplicium est, sed profugium, portusq; supplicij. Siquidē reis olim licitum fuit post primam actionem exiliū sibi consciscere ante iudicium peractū. Vide inferius, Profugus. Spieg.

EXILIVM triplex exponit Marcellus, aut certi loci, aut lata fugæ, aut insularis uinculi. l. v. de Inter. & releg. tametsi, Budæi iudicio, locum illum corruptum esse censentis, illa distinctio elici non potest. Spieg.

EXILIVM uoluntarium in l. aut facta. §. euētus. de Pœnis. Accursius intelligit arbitrato iudicis statuendum, cum uoluntarium, pro spontaneo Iuriscons. intellexerit, quod sibi quisq; consciscit. Vide ibid. Bud. Spieg.

EX illo dolio amphoras decem, & si non decem, sed pauciores inueniri possunt: non extinguitur legatum, sed hoc tantum modò accipit

cepit quod inuenitur, ait Paul. in l. si quis seruū. de Leg. ij. Spiegel.

EX iure manu confertum uocari, prisci Iure-
coff. dicebant aliquem, cui lis intendebatur. Me-
taphora sumpta à bellis, in quibus matius conse-
rere dicuntur, qui cominus configunt. Autor
Varro lib. de Lingua Latina ij. Spieg.

EXIMERE, diuiditur in eripere, & eximere:
ut prius sit de manibus auferre raptum: posteri-
us, alia ratione impedire, & moram facere, quo-
minus in ius uocatus ueniat, & se iudicio sistat. l.
sed eximendi. ff. Ne quis eum qui in ius. Sp.

EXIMERE diem, est prologare. ut, Cato diē
dicendo eximebat, id est, prælonga oratione, cē-
sendi tempus consumebat de industria. Sic exi-
mere actionem dixit Vlp. cum per dilationē effe-
ctum est, ut iam agi lege non posset. Vide suprā,
Actio exempta.

EXIMERE ex reis, hoc est, reorum & accusa-
torū albo delere, siue actionem remittere in cau-
sis criminalibus, *Ledig erkennen*. Eximere ex æra-
rijs, condonare multam, id est, quitare emendā.
Eximere noxæ, gratiam criminis facere, hoc est,
remissionem dare. Eximere notæ, remittere in-
famiam. Budæus.

EXIMVS Imperator. Martian. in Aut. de
Consul. §. j.

EXINANIRE legatis, donationibus: hoc
est, euacuare, attenuare, & ad nihilum patrimo-
nium redigere. l. j. & ij. C. de Inoffic. donat.

EX integro agere, idem quod de integro si-
gnificat.

EXIRE de potestate parentum, à Iurecoff. di-
citur emancipare: à qua sermonis formula exisse
è potestate dicuntur, qui effrenati feruntur aut
libidine, aut iracundia. Lege Tullium libro Tu-
scul. quæst. ij. Spieg.

EXISSE è potestate dicebantur, qui à mente
excidissent, & qui sprete ratione, cupiditatū ar-
bitrio, præcipientes ferebantur. Formula sermonis
detorta uidetur, ut ait Erasmus, à Iureconsultis:
apud quos filij ex iustis nuptijs procreati, dicū-
tur esse in potestate parentum: nisi emancipen-
tur, aut nisi pater moriatur. Rursus emancipati
dicuntur exisse de potestate parentum. Spieg.

EXISTERE, propriè ab existendo dicitur.
Sistitur autem, quod firmum & immutabile. Ci-
cero de Offic. lib. ij. Vt tyranni existeret, & opti-
mates opprimerentur. Hinc

EXISTERE conditio, propriè dicitur, quan-
do mora amplius dilui nō potest. Ex cap. ix. lib.
ij. Parerg. Alc.

EXISTERE, operari est, & efficere: qui est
signatus modus loquendi elegantiae Iuriscōsul-
torum dignus, monuit Zasius in Gloss. nouis. ad
l. in ratione. ff. ad Leg. Falcid. Spieg.

EXISTIMATIO, est dignitatis illæq̃ sta-
tus, legibus ac moribus comprobatus: quæ ex
delicto nostro autoritate Legum aut minuitur,
aut consumitur. Autor Callistr. l. cognitionum.
de Extraor. cog. Spieg.

EXISTIMATIO aliàs pro fama accipitur:
quia scilicet fama ex uulgi iudicio & existimatio

ne nascitur. l. Testium. ff. de Testibus.

EXISTIMATIO est aliàs arbitratus & iudi-
cium. Nam existimatio ab æstimatione profici-
scitur. Cum rebus æstimatis, hoc est, perpensis &
excussis, postea iudicamus & arbitramur.

EXISTIMATIONEM conseruare. Vlp. in
l. quid ergo. ff. de His qui not. infam. Pœna gra-
uior ultra legem imposita, existimationem con-
seruat, & c. Spieg.

EX Legibus uerbum, quomodo intelligen-
dum, Alciat. explicat in l. nominis rei, de Verb.
sign. Et reuera si unquam peccatum est in hoc,
nunc peccatur maximè non à Iurisperitis tan-
tū, sed à principibus, magistratibus, regibus,
pontificibus, sacrificis, theologis quoq̃. Proin-
de nulli non, ut uulgò dicitur, facultati, crebrius
inculcanda est ea sententia, quæ habetur C. de
Legibus: Nulli dubium, in legem cōmittere eū,
qui uerba legis amplexus, cōtra legis nititur uo-
luntatem. Spieg.

EX more, pro, secundum consuetudinem.

EX natis gregem supplere, id est, in locum ca-
pitum defunctorum uel inutilium alia submit-
tere, ut dicunt Vlpia. & Pompon. l. uetus. & seq.
ff. de Vusufructu. Spieg.

EX nobis Descendentes dicuntur: ut Nos, ex
Ascendentibus. Auth. de Hær. & Falc. §. primum
utiq̃. Alber.

EX NVNC, prout extunc: & extunc, prout
exnunc, hac uulgò clausula usurpata, necdum ta-
men Latinitate donata, temporis extremum ad
initium retrahi, & uiceuersa initium ad extremū
temporis retrahi significatur. ut uult celebris
Gloss. in l. j. C. de Edend. & Bart. tradit in l. si ita
stipulatus. in prin. ff. de Verb. oblig. & in l. de Pu-
pillo. §. si plurimum. de Oper. nou. nunc.

EX officio ad artificium transire, declaratur à
Martian. de Leg. ij. l. legatis seruis. Spieg.

EX OLERE, pro deficere, ac uetustate quadā
euanescere, familiare uerbum Iurecōf.

EX ORBITANTIA, Zas. interpretatur, quæ
sunt extra limitanea, quæ sunt irregularia, quæ
sunt enormata, & propemodū absurda. De his
ualde notabilis doctrina, per Ang. iactatur in l.
quique. §. parentes. ff. de in Ius uoc. Quod quan-
tumcunq̃ sint exorbitantia aliqua, tamen pro-
pter honestatis rationē fit extensio etiam ad ca-
sum improprium. Sanè egregia limitatio ad id,
quod per manus traditur, in exorbitantib. non
fieri extensionem. Spieg.

EX ORCIZAVIT, apud Vlp. in l. j. de Var.
cognit. qui ibidem indicat, id uulgare fuisse im-
postorum uerbum, quod propriè significat, reli-
gione obstringere, hoc est, alicuius animo reli-
gionem iniicere, id est, metu religionis temera-
tē percellere, aut perterrefacere: quod & religio-
nis implere dicitur. Spieg.

EX ordine, uice aduerbij fungitur.

EX parte, idem quod partim significat, & ui-
ce aduerbij ponitur. Canonistæ aliter, & ut ple-
raq̃; alia, barbarè usurpant.

EXPEDITIO dicta, quod milites ac bellato-
res expeditos acris & domesticis affectibus
absolutos

absolutos esse oportet.

EXPEDIRE, pro absolueret. Caius de Iureiur. Maximū remediū expediendarū litium in usum uenit iurisiurandi religio. In tertijs personis, hoc est, impersonaliter, pro utile est, usurpatur. Insti. De his qui sunt sui uel alien. iur. §. sed & maior. Expedit reip. ne quis re sua malè utatur.

EXPEDITVM, Vlp. in l. cōtra. §. si filius. de Pactis, uenustè accipit, pro certo, explanato, declarato, deciso. Quod & ipsum nō est expeditū. Idem in l. ij. Rempub. salu. fore. non expeditam emptionem, pro difficili, & ea quæ citò fieri non potest. Sic expeditissimū, pro certissimo & indubitato, Caius dixit in l. in uēditione. §. fin. de Bon. aut. iud. poss. Spieg.

EXPELLERE ē patrimonio, Ciceroni est, paterna hēreditate excludere. Idē dixit, Expulsam à matrimonio filiam.

EXPENDENDVM reditum patrimoniū utiliter monuit Vlpia. in l. Ius alimentorum. Vbi pup. educ. deb. sic scilicet, ut semper aliquid ex reditu superfit. Spieg.

EXPENSÆ, sumptus sunt uoluntarij, & non necessarij: Impensæ uerò sunt utiles, & necessarij. Confunduntur tamen.

EXPENSVM, expensī: & expensa, expensæ, sumptus.

EXPENSVM ferre dicimus, & Acceptum ferre: quod & Accepto ferre à Iurecons. dici solet. tracta à ratiocinationibus metaphora. Duæ enim partes rationum sunt: prior accepti est, & posterior expensī. Bud. in Annot.

EXPENSVM ferre, est scribere se pecuniā dedisse, ut inquit Afcō. Vlpian. ad S. C. Trebel. l. mulier. dicendum est potius, fructibus hoc expensum ferendum, quā fideicommissio. Obseruandum autem, quod nō solum de pecunia, sed etiam de alijs operibus dicitur. Marcell. ad Leg. Iul. reperundar. l. lex Iulia. Illud quoque cauetur, ne expensum ferat opus publicum faciendū, frumentum publicè dandum, præbendū, apprehendendum, facta testā tuēda, antequā perfectā, probata, præstita lege erūt. Iabol. de Supel. leg. l. Qui uestem communem omnē, & res pluriū generū supellestili ferre solitus erat. Scæuola: Quæ in fraud. l. pupillus. Creditores suæ negligentiae expensum ferre debent. Spieg.

EXPELLERE & repellere non debet intelligi de armis priuatis & de facto, sed de publica executione, & de Iure, teste Iustiniano in proximo Instit. Quin, ait, sed etiam per legitimos trames calumniantium iniquitates expellit. Vnde quidam Doct. falsò tradunt incertis speciebus, permitti priuatim expellendi facultatē, de quo latius aliquanto & perbellè scribit, Olden. in de Action. Emphyteut. Spieg.

EXPERIRI est actionem intendere in iudicio. Paulus de in Ius uocand. In Ius, ait, uocare, est Iuris experiundi causa uocare. Idem alibi citans uerba edicti Prætorij in eum qui ui rapuit: Primo, inquit, anno quo experiundi potestas fuit, in duplum, post annum in simplum actionē dabo. Spieg.

EXPERIRI intra parietes, Ciceroni est, per mittere rem disceptandam intra amicos citra iudicium, & extra cancellos forenses: uulgus Amicabilem ingredi compositionem appellat. Sp.

EXPERIENS, p. experto. in l. ex aula. C. de Priuil. eor. qui in sac. palat. milit. Alberic.

EXPERTES, qui nullam rerum experientiam habent. C. de Tutor. & cur. illustr. perf.

EXPERTVS, hoc est, experientia doctus & prudens factus. Huic credere oportet. l. dist. c. ut constitueretur.

EXETERE ius alicuius, pro curare, ut alicui fiat ius, & ius suum obtineat.

EXPILARE, furtiuè fraudare. Inde apud Iuricons. titulus est, De crimine expilatæ hereditatis. Et qui alienam hereditatem expilauerit, extraordinariè solet coerceri.

EXPILARE populum dicitur, qui exactio-nibus spoliatur. Spieg.

EXPILATA hereditatis crimen. Lege, Crimen expilatæ hereditatis.

EXPILATORES, sunt Afcō. atrociores fures, qui ne pilū quidē relinquūt in corpore spoliatorū Vide suprā. Cōpilatores. In Iure nostro, p. priè hoc uocabulo notatur, qui ex reb. uacantis hereditatis aliquid furripiunt. ut ff. & C. eod. Vlpianus de Effrac. l. j. Expilatores, inquit, q. sunt atrociores fures, hoc est, ἀπειροκατα, id est, qui uestibus homines exuunt. ut Haloander interpretatus est. Budæus legit συλαγωγοι, uel συλαγῆ, indicans hoc furtum uocari improbius, in l. si te expilasse. C. ex quib. caus. infra. irrog. Cicero in prætura urbana improbiissimum appellauit. Alciatus: Apparet eos dici expilatores, qui uisitoribus noctu pallia & uestes rapiunt. Spieg.

EXPIRAT, Mart. §. fin. l. j. de Requir. reis. Nā & si intra annum mortuus sit, criminis causa expirat & perit. Translatè, pro decidit & trāsfuit. Sic & libertas expirare dicitur, quæ in declinatione est. Spieg.

EXPLANAVNT, id est, interpretati sunt, & exposuerunt, apud Iust. in Aut. Quem oportet episc. §. j. Hoc autem futurū esse credimus, si sacrarum regularum obseruatio custodiatur, quam iusti & laudandi, & adorandi inspectores & ministri Dei uerbi tradiderūt Apostoli, & sancti patres custodierunt & explanauerunt. Hinc explanator, qui interpretatur & exponit. Cicero j. de Diuin. Sunt enim explanatores, ut grammatici poetarum. Spieg.

EXPLICARI, id est, decidi res non potest citra adiudicationes & condemnationes. autor Paulus de Procur. l. licet. §. si plures. Spieg.

EXPLICATIO, est allegatio infirmas supplicationem. Et est pro actore contra reum. Replicatio, allegatio est contra exceptionem: supplicatio uerò, allegatio est, quæ replicationem infirmat, & reum adiuvat. Spieg.

EXPLICITE, nō est distinctè & apertè, ut Canonistæ usurpant, hoc enim explicatè significat, sed expeditius & celerius denotat.

EXPLICITO, hoc est, absoluto, apud Vlp. ad S. C. Trebell. Explicito tractatu, qui ad fideicommissa

commiffa singularum rerum pertinet, tranfeamus nunc ad interpretationem S. C. Trebelliani. Hoc S. C. factum est, eod. referente, temporibus Neronis, octauo Cal. Septemb. Anneo Seneca & Trebellio Maionio Cofs. Sp.

EXPLORATA fides, pro perspecta & certo cognita, apud Aurelium, in l. unica. de Offic. præf. præf. Spiegel.

EXPLORATORES, qui secreta nunciant hostib. proditores sunt, & capitis poenas luunt. Arrianus in l. omne delictum. de Re milit.

EXPLOSA pristina fictione. Insti. de Fideicom. hæred. §. sed quia. Alber.

EXPLOSI ridiculis ambagib. l. ult. C. de Legib. & constit. Alberic.

EXPLOSI atq; reiectis præscriptionib. l. j. C. de Consort. eiusd. lit. Alberic.

EXPOLIATI, Zasius inquit, eleganti figura dicuntur, qui sunt priuati, qui iacturam in bonis passi sunt. Ita Iurisc. in l. j. ff. de Do. int. uir. & ux. dicit, donationem esse prohibitam inter coniuges, ne se mutuo amore spoliarent. Sic in l. ij. de Bon. dam. Is qui detruditur in carcerem propter crimen, non debet spoliari bonis antequam feratur sententia. Spoliari, id est, priuari. Et quod Iustin. in §. compensationes. Instit. de Act. dicit, Expoliatum bonis, Iurisc. in l. fin. ad fin. de His quæ in fraud. dicit, Exutum bonis: ut paria sint, Exui bonis, & Expoliari bonis, id est, iacturam bonorum pati. Vnde interpretes dicti §. compensationes, uerbi Expoliatus elegantiam non intelligentes, alienum, ridiculum, & planè impium, ut Zasius uerbo, sensum inuexerunt. Spiegel.

EXPLORATORES. Lege, Atrociores fures.

EXPONI dicuntur infantes, serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittuntur, uel eis alimenta negantur: à parentibus, à dominis uel à patronis. Ut in c. unico, de infant. & languid. Expone enim aliqui solent relegati pietatis officio infantes uel languidos ante Ecclesias, ut eos alij miseratione moti colligant. lxxxvij. distinct. Si expositus.

EXPOSHERE, & Deposcere, est dedendum aliquem ad poenam petere.

EXPORTARE, *verschicken*. Martian. Exportandus ab Italia, si uenerit, in prouincia morari potest. l. ij. de Export.

EXPOSTVLARE summissim, seruorum est erga dominos: qui aperte conqueri non audet, propter reuerentiam. Nec semper est subaccusare, seu appellare aliquem de accepta iniuria, uerum etiam uehementer postulare. Insul. ex Suet. in Aug. exemplum adfert. Sp.

EXPOSTVLATIO, est aduersus eum quem accusamus. Quod F. Sylu. adnotauit. Expostulationem facere, est eum querela apud amicos querere, & quasi officium amicitiae in alio desiderare: quia ab eo uiolatum sit. Spiegel.

EX preparato, uice aduerbij ponitur, id est, dedita opera.

EX præscripto agere, imperitè aulici dicunt, iuxta instructionem.

EXPRESSA nocent, non expressa non nocent. Sententia hæc est apophthegmatica, plus in recessu habens, quam uerba ipsa in fronte præse ferebant. ut ostendit eleganter Ferrarius in huius Regulæ explicatione. Obseruandum tamen, quod & ea quæ ad aliud expressum referuntur, aut ex necessaria consequentia ueniunt, tanquam expressa iudicantur. l. ait Præt. §. j. l. in summa. in prin. de Re iud. l. asse toto. ff. de Hæred. instit. cū similibus. Hanc elegantem Iuris doctrinam accuratè & latè prosequitur Iason in l. Præt. ait. ff. de Oper. nou. nunc. & Abbas in c. olim. extr. de Censib. Alioqui expressum, facit cessare tacitum. l. cum ex filio. §. filio. ff. de Vulgar. & pupill. substi. Et plerumque fit latior interpretatio in casu expresso quam tacito.

EXPRESSE, pro manifestè & aperte.

EXPRIMERE, inter alia etiam hoc significat, ui & necessitate impetrare & auferre. ut enim extorquere, sic exprimere dicitur, quasi manibus pressis auferre, & extundere. Spiegel.

EXPROBRARE, pro pudore afficere. Sic Plin. Iunior: Etiam mala emptio semper ingrata, eo quod exprobrare domino stultitiam uidetur. Spiegel.

EX prouincia Iodices adferri. l. argentarium. ff. Vbi quis ager. Spiegel.

EXPROMITTERE, fideiubere, & pro alio promittere. Vlpian. de Iur. dot. Debitor mulieris, iussu eius pecuniam uiro suo expromisit. Idem de Dona. Si quis seruo suo grandem pecuniam crediderit, deinde liber factus, eam expromiserit.

EXPROMISSORES sunt hi, qui pro eo promittunt, qui ipse efficaciter obligatus non est. ut qui pro seruo promittit centum domino, si eum manumiserit, nec enim cum seruo contrahitur uera obligatio. Hinc & Expromittere, pro alio promittere. Vide Vlp. in l. & eleganter. §. seruus. de Dolo. & l. debitor mulieris. de Iur. dot. Quo uero expromissor à mandatore, fideiussore, sponse, constitutore, & principaliter obligato differat, annotatum est in Authent. de Fideiuss. in princ. Accedit §. satisfactio. l. v. ff. de Verbor. obligatio. & l. si quis accepto. de Cond. ob caus. Spiegel.

EXPROMISSOR, qui patitur transferri obligationem ex persona alterius in suam. l. Et eleganter. §. Seruus pro libertate. ff. de Dol. mal. Eodem modo ponitur in l. Si quis accepto. ff. de Condict. caus. dat.

EXPVGNATVR naus, cum spoliatur, aut mergitur, aut dissoluitur, aut pertunditur, aut uela cōciduntur, aut anchoræ inuoluuntur de mari. Callistratus autor, de Incend. ruin. nauis. Sp.

EXPVNGERE, Bud. ait, est punctis circūducere & tollere, & quasi rem iam confectam eximere è codice. Hermogen. de Diuers. temp. præscri. Reipub. rationes subscriptæ & expunctæ aduersus eum quidē qui administrauerit, ultra uiginti: ad uero hæredem ultra decem annos retractari non possunt. Spiegel.

EXPVNCTI. Vide Punctum. ad fin.

EXPVN-

EXPUNCTVS miles dicitur, qui è numeris exemptus est, & ære dirutus. Bud.

EXPURGARE, idem quod, se uitio aliquo purgare. Et Expurgationem habere pro se purgare, accipitur.

EXQVAESTORE, exconsule, Iustinianus in procemio Pandectarum dixit, loquēdi forma ei seculo familiari, pro quæstorio & consulari uiro: quo modo ueteres Latini Proconsule, & Salsust. Promilite, & Cicero Proquæstore, uno uerbo per omnes casus & numeros dixerunt: quod & Haloander noster accuratè admonuit suæ editioni scholiolo adiecto, Spieg.

EXQVIRERE, id est, inter se consultando inuestigare: quod est uniuersalis Concilij proprium. Spieg.

EXROGARE. Vide, Erogare.

EXSCRIBERE, est & exemplum sumere, & scriptum perficere.

EX secto uentre extractus. Vlpian. l. Posthumus. de Inoff. testam. Spieg.

EX seminario, id est, stirpitòs. Sic Vlpian. interpretatur in l. uitem. §. quod si quis. Arb. furt. cæf. Spieg.

EX superiore in inferiora non aquà, nò quid aliud immittit licet. in suo enim alicui hætenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat.

EX syngrapha agere, ob signatis tabellis agere: pro eo quod est, rigidè, parumq; ciuilitè, sed uelut ex obligatione. Sunt formæ, ut ait Eras. à Iuriscos. ductæ, uersæ in prouerbium. Spieg.

EX tempore, id est, causa temporis, seruiendo tempori, ut uulgo dicunt, secundum exigētiam temporis.

EX tempore dicere, id est, citra præmeditationem: & apud Persium, ex tempore uiuere, id est, citra sollicitudinem futurorum. Hanc uitam ceu felicissimam probauit Christus: ut quam & ipse semper secutus sit, & Apostolis sequēdam proposuerit. Ex Eras. Spieg.

EXTENDERE legem, est eā ampliare ad nò expressa. Vnde uulgata doctrina est, in fauorabilibus extensionem fieri oportere, si sit idoneitas rationis. l. illud. C. de Sacrosanct. eccl. Bart. in l. si constante in prima parte, in noua quæst. Sol. mat. Sed & interdum uerba in extētam, & de stricta significatione in latā laxari posse, Gloss. mouit, in Aut. Vt hi qui oblig. post princ. uerb. ad curationē. & ibi Ang. Sic & nostra appellamus, in quibus ius aliquod habemus. Gloss. & Bald. in l. i. ad prin. de Orig. iur. Gloss. in l. si & me & Titium. Si cert. pet. in l. i. ad fin. & ibi Alber. de Eo quod cert. loco. Vide suprà, Exorbitantia.

EXTERMINARE, est quod nos uocamus, *Verbannen*, id est, extra Bannum eijcere. Quā uocem, ut Rhenanus noster attestatur in Annot. ad Tertullianum, Ansegisus Abbas, Francicarum Legum, quas de Germanico sermone in Latinū uertit, Forbânire reddidit. Vnde Forbâniti legibus Longobardorum & Alemanorum, & reliquarum gentium nominis Germanici. Vfus est eadem uoce Imp. Fridericus II. in Cōstit. Regni Neapol. lib. ij. tit. ij. ubi interpres minimè con-

temnendus, quo Foroiudicati à Forobannitis distent, haud in seicte demonstrauit. Spieg.

EXTERNAE res dicuntur non tantū bona fortunæ, sed etiam quæ domesticæ nò sunt: quas Forenses appellat Cicero. Spieg.

EXTERVS religionis, pro alieno à religione, Imp. usurparunt in l. nemo. C. de Iudeis. Spieg.

EXTER heres, pro eo qui nò sit domesticus, & ex eadem familia. Papinianus posuit in l. Peto Luci. §. j. de Leg. ij.

EXTORRES, exules sunt: quasi extra terrā eiecti. Alc. in l. nemo clericus. C. de Sum. trin. & fid. cath.

EXTRA, pro præter. l. diximus. ff. de Excus. rat. Alberic. Sic apud Ciceronem in prima inuect. in Catilin. tum alijs locis per Syluium adductis. Spieg.

EXTRA ordinem querere, est, non obseruata forma procedēdi, causam aliquā tractare. Adi Bartolum in l. j. ff. de Furt. Vide Ordo.

EXTRANEVS, in materia dotis, dicitur omnis ille, qui non est paterfamil. uirilis sexus, & qui non habet filium in potestate: solo eius parēte excepto, omnes alijs dicuntur Extranei. Vide Zasium in §. fuerat. Inst. de Action. Spieg.

EXTRANI etiam sui dici possunt, ratione delicti. Gloss. est probata, in l. ij. ff. de Offi. Præs. ubi dicitur, Præsides etiam aduersus extraneos imperium habere, si malefecerint: licet alijs in suæ tantum prouinciæ homines habeat. Spieg.

EXTRANEOS hæredes, Viglio teste, melius definiuit Tribonian. in §. cæteri. Inst. de Hæred. qual. quàm posteriore Institutionū libro Caius. Variè autem Extraneus dicitur: interdū respectu eius qui in potestate est, interdum filij, interdum uel agnati, uel propinqui. Vide Bald. in l. si emancipati. C. de Collationib. Spieg.

EXTRAORDINARIA quæ dicantur, uide infra in dictione, Ordinaria.

EXTRAORDINARIVM iudicium. Vlp. ait, Si cert. pet. Responsum est in l. cum filiusfamiliās, à Scæuola, Extraordinario iudicio esse illi subueniendum. Alciatus hunc locum edisserens, l. cum filiusfamiliās. ff. Si certum petat. docet, quòd certo apud ueteres ordine, quibuscūq; formulis, tam publica iudicia, quàm priuata tractabantur: quæ deinde in usu esse desierunt, unde cœperint iudicia omnia extra ordinē reddi. Sed magis specialiter extraordinarium iudiciū dicitur, quod officio iudicis implorato constitui tur. l. si cui legatū. de Cond. & demon. l. j. de Var. & extraord. cogn. quoties ex equitate alicui succurrendum est, quia ordinarium remedium desit. l. in causæ. ij. de Min. l. salarium. Mand. Spieg.

EXTRAORDINARIVS iudex. Lege, iudex.

EXTRAORDINARIAE pecuniæ nomine, sordida lucra & furta intelligit Ascon.

EXTRAORDINARIVS reus, teste Paulo Manutio, is dicebatur, cuius causa non ordine, ut aliæ causæ, sed primo loco semper ageretur, & inde extraordinaria causa, quæ statim ante omnes

mnēs cauſſas ageretur, ut cum erat de ui, uel con-
iunctionem habebat cum aliqua cauſſa antē iu-
dicata. Spiegel.

EXTRAORDINARIUM remedium, Alc.
officiū iudicis interpretatur, in d. l. cum filius-
familias. Si cert. pet. & cap. x. lib. j. Paradox. con-
tendit, eadem eſſe remedia, officiū iudicis, uti
lem actionem, atq; actionem in factum. Sp.

EXTRAUAGANTES, aliquot ſanctiones
Principum ſunt: dictæ, quod ſint extra librorum
iuris ciuiliſ contextum frequentatæ. qualis eſt
conſtitutio Lotharii Saxonis, de Feud. non aliē.
& diui Friderici, de pace tenenda. & de Sacra-
ment. puber. ſpontē factis non retract. Item de
priuilegijs Eccleſiæ, Friderici Imp. eius nominis
ſecundi. Item de Maiestate læſa: deq; Rebellib.
ediſtum Henrici ſeptimi: & rursus de Pace Con-
ſtantix, duorum Friderici Imp. & Henrici Ro-
manorum Regis VI. cū nōnullis alijs Principū
ſanctionibus publicis, Iuris libris necdum adiū-
ctis, ſed quæ in Archiuſ Imperij in reip. uſum cō-
ſeruantur, ut monuit Ferrar. Spiegel.

EXTREMA pueritia, pro extrema parte
pueritiæ.

EXTREMUM in iuriſdictione, eſt decerne-
re aliquid, iubere, uel addicere. quippe ſicut cita-
tio ad præparationem pertinet, ita decretum ad
extremam executionem. Proinde puniri poteſt
is, qui præcepto iudicis in quacunq; parte iudi-
cij non obtemperauerit. Dd. quia non percepe-
runt uim uocabuli extremi in ediſto, Si quis ius
dicen. nō obtem. eorum ingenia, ut ait Zuſius,
egregiē defecerunt: quem uide hic. & libr. j. Sin-
gular. intellect. Item Hegendorph. eadem l. uni-
ca. & Old. Claſſ. j. Action. ij. Spiegel.

EXTRICARE, eſt quod intricatum eſt ex-
pedire atq; reſoluere, ſiue enodare. Vlp. ad Leg.
Aquil. l. ſi ſeruus ſeruū. Si cū margaritas, inquit,
maritus dediſſet in uſum extricatas, eaſq; inui-
to, uel inſcio uiro perforaſſet. Extricatas dixit, p-
ſolutas, & non perforatas, neq; in lineam rada-
ctas. Nebr. Aliter: Extricare, eſt dempto cortice
expolire. Sic Vlpian. Sunt extricati uniones, qui
ex rudi & natiuo habitu arte gemmarij politi
ſunt. Sic item margaritæ extricatae, ab eo appel-
latæ, quas Accuſſius, margaritarum naturā igno-
rans, ab inuicem ſeparatas, interpretatus eſt, te-
ſte Budæo. Spiegel.

EXTRINSECUS, id eſt, extra naturam rei.
l. fluminum. §. uitium ff. de Dam. inſect. Aliter ſu-
mitur C. de Bon. quæ liber. l. cū oportet. in prin.
& §. ſub hac. Alberic.

EXTRVITVR, inſtruitur, fabricatur, arma-
tur nauis. Paul. l. qui nauem. Marcel. l. quod quis
nauem. de Priuil. cred. Spiegel.

EXTVNC, ex illa hora, & temporis momen-
to: ſicut Exnunc dicitur, pro, ex hoc tempore &
hora. De clauſula hac Exnunc, prout extunc, ſu-
prà dictum eſt.

EXTVNDERE. Vide, Exprimere.

EXTVRBARE, id eſt, ui eiſcere. Eſt Cicero
ni exturbare à ciuitate, quod uulgò dicunt, face-
re ciuem multari exilio, *Verbannen*.

EXVEHERE. Celfus ſcribit: Si quis merces,
quas exuehendas conduxit, in horreo poſuit, cū
conductore ad exhibendum agi poſſe, teſte Vl-
piano, l. v. ff. ad Exhiben. Spiegel.

EX uirili ſexu, ſeu per uirilem ſexum, & per
lineam uirilem ſcendentes differunt. Nam pri-
mo caſu etiam ſcimina ex filio, uel nepote nata
continebuntur, ſecundo nō continebuntur. Non e-
nim per lineā deſcendit, niſi qui in lineā eſt. Re-
centiores interpretes, in l. Gallus. ff. de Liberis
& poſthum. Spiegel.

EXVL, qui à ſolo eiectus eſt. Translatè, nec
omnino ineptè dicitur, in l. iubemus. C. de Te-
ſtam. Exul fiat à Republica falſitas. Lege, Profu-
guſ. Spiegel.

EXVS TIS ædibus, nec aræ nec cæmento-
rum uſumfructum deberi, Iulianus tradit, teſte
Vlp. in l. repeti. §. rei mutatione. ff. Quib. mod.
uſufruct. amittat. Spiegel.

F A

Litera ſolo puncto poſtpoſito nō
tantum ſilium, ut uulgò arbitran-
tur, ſed etiam fratrem denotat. Ex-
tat in Bruto Cicerōis exemplum,
quum ait: Feſtiuitate igitur & face-
tijs, inquam, C. Iulius L. E. ubi F. litera fratrē de-
notat. Nam teſte Pediano in orat. pro Scauro, is
C. Iulius habuit fratrem L. Iulium. Spiegel.

FABER tignarius intelligitur omnis qui ædi-
ficat. quia in Lege xij. Tab. Tigni appellatione
omnis materia unde domus conſici poteſt, cōti-
netur. l. tigni. de Verb. ſignif. In ſpecie tamen ac-
cipi uidetur pro lignario, ſeu materiario tantū,
qualem Græci *τῆξων* uocant: cuius uocis memi-
nit Papinia. l. pen. de Via publ. dum licitum eſſe
teſtioni tradit, trochos, id eſt, rotas extra ergaſte-
rium proponere. Spiegel.

FABIA Lex, Quære, Lex Fabia.

FABIANA formula, à Fabio dicta: ad eorū
reuerentiam pertinens, quæ in fraudem patroni
alienata ſunt. Spiegel.

FABRE, pro artificioſe: ut à fabris eſſe uidea-
tur. Sic apud Plautum, Hoc factū eſt fabre. Sed
iam ab uſu receſſit: magis enim utimur alio ad-
uerbio, Adfabre. Spiegel.

FABRI dicuntur, manu artificioſum aliquid
facientes: eſtq; generale nomen: unde ex adie-
ctione ſolet diſtingui. ut cum dicimus, faber li-
gnarius, faber murarius, faber aurarius. & ſimi-
lia. Ex Alciato. Spiegel.

FABRICA, generale nomen eſt in Aut. de
Armis. Sed in Conſtitutionibus ſpecialiter acci-
pitur pro armorum factione. Vnde & Fabricen-
ſes, dicti: in quem ſenſum & fabricæ Cremonen-
ſis, teſte Alciato, meminit Marcellinus libro xv.
Nec eſt fabrica, pro quo à Canoniftis ponitur, ſi-
cet error hic apud uulguſ peruicerit: ſed pro-
priè Latinis donat quorumcunq; fabrorū of-
ficiū. Spiegel.

FABRICA item, pars eſt architecturæ, quæ à
Vitruuio ſic deſinitur: Fabrica eſt continuata ac
trita uſus meditatio, quæ manib. perficitur. Sp.

FABRICENSES. Vide, Stigmata.

FABRI-

F A N T E A.

FABRILES operæ. Vide infrâ, Operæ fabriles. & l. pen. de Præsc. uerb. l. fabriles. de Oper. libertor. l. si sortem. C. de Condict. indebiti. Albericus.

FABRORVM collegia ea de causa instituta, ut quoties in urbe aliquod incendium excitaretur, ad illud compescendum accurrerent. Eorum instrumenta Vlp. connumerat in l. quæsitū. de Fund. instr.

FABRORVM præfectos, quorum multa est mentio apud autores in l. diuus. ff. de Bonis damnat. eos esse censet Bud. quos Commentariensis, qui dicitur, adiutores sibi sumpsit ad custodias obseruandas regendasq. Spieg.

FABVLA, res passim uulgata, etiam si uera sit, à fando dicta. Canticula non absurdè apud Iustinianum explicat pro commenticijs traditionibus, seu doctrina adulterina: quemadmodum & Paulus in l. antiqui. Si pars hæredit. pet. accepisse uidetur. ubi dicit: Ideo multa de huiusmodi re, tam uaria & incredibilia tradiderunt, ut fabulis annumerarentur, hoc est, fabulari narrationi, in qua multa falsa & minimè uera, referuntur. Atqui uox hæc Latina respondet duabus Græcis uocibus: alteri quæ est *μῦθος*, alteri quæ est *ἀγῶνη*. Iam ut *μῦθος* Græcis anceps est ad confictam fabulam, quales sunt apologi, & ad seriū uerumq. sermonem, itidem apud Latinos est fabula. Vnde & à fabulandi uerbo non abhorret Euangelium. & Hieronymus exponens epistolæ ad Philemonem cap. j. historiā Dalilæ & Sampsonis, fabulam appellat. Vide Eras. in supputat. Err. Beddaicor. Spieg.

FAC ita esse. Item, finge, uel da. Latine dicitur pro eo, quod Sophistæ, & uulgus Interpretū frequenter usurpant, Pone casum: quod planè barbarum est, teste Tislinio. Spieg.

FACERE, per quàm generale uerbum est, & ad quæcunq. facta refertur. Spieg.

FACERE uidetur, qui iubet & mandat. l. in condemnatione. ff. de Regul. Iur. Alber.

FACERE, quādoq. pro dare interpretamur. l. si hæres. de Leg. j. Spieg.

FACERE, plus est quàm pronunciare. l. si tamen. §. ei qui seruum. ff. de A. dil. edict. Alberic.

FACERE, pro laudare, Plin. Iunior posuit: tam latè patet id uerbum, multorum locum explens. Sed nos quæ ad nostrum institutum propius accedunt, duntaxat adnotanda duximus.

FACERE item est numerare. Vnde paria fecisse dicitur, qui pecuniam quam accepit, numerauit, & id quod debet reddit. Ex Alciato. Spiegel.

FACERE denique pro soluere accipitur. l. sunt qui. de Re iud. & l. ult. C. de Rebus credit. Spiegel.

FACERE, id est, sollicitare intelligimus, ut cum paciscimur, Ne seruum facias furem, aut fugitiuū: id est, ne ad furtū fugam uel sollicites. Sp.

FACERE etiam accipitur, per quem non fiat, quo minus fiat. l. uter ex fratribus. ff. de Cōdit. instit.

FACERE, procreare etiam significat, in l.

cum satis. de Agric. lib. xj. Spieg.

FACERE, Bart. interpretans l. naturalis. §. j. ff. de Præscrip. uerb. an non facere, sit facere, pulchrè differit.

FACERE, aliud est quàm reficere. l. iij. §. pē. ff. de Itin. actūq. priu. l. j. §. j. de Via publ. refic. Interpretes tamen apud Iuricons. hoc uerbum pro reficere accipiunt, ut in l. si seruus seruū. §. si calicem. ad Leg. Aquil. l. Mutius. de Rei uend. l. j. de Mort. inf.

FACERE æqui boni, apud Ciceronē, Terentium, & Liuium ferè est, quod Iuricons. dixit, Boni consulere, in l. generaliter. ff. de Decurionib. quod quid sit, docet ibi Budæus. Spieg.

FACERE certiore. Vide, Certifico.

FACERE cœnaculariam. Lege, Cœnaculū. ibidem, Cœnaculariam exercens.

FACERE contumeliam. Apud ueteres & Ciceronis ætate superiores pro eo, quod præsens ætas afficere contumelia dicit, receptū fuit: ab usu tamen cotidiani sermonis remotum iam Ciceronis ætate. Spieg.

FACERE damnū, pro periclitari, & damnū & incommodum ex re aliqua accipere. l. Proculus. ff. de Damn. infect.

FACERE exemplum in Dauū, pro eo quod est, ita punire Dauum, ut sit alijs exemplo. l. Proculus. de Dam. inf. Spieg.

FACERE fraudem creditorib. ex interpretatione legis, ultra uim uerbi intelligitur, qui seruitutes per negligentiam amittit, uel rem pro derelicto habet. l. iij. ff. Quæ in fraud. cred. Spieg.

FACERE hæredem dicitur is, qui moritur: cum testamento facto, eius res in alienam potestatem redeunt. Attamen, Facere hæredē, pro relinquere hæredem, usitatus est. Spieg.

FACERE impressiōē, idē quod facere impetum. nempe insultare. de quo apud Feudistas.

FACERE inducias, quod uulgò, ut omnia barbarè dicunt, facere treugas. Metaphoricè, p spacij aliquid dare, donec quidpiam fiat.

FACERE iudicem, id est iudicium alicuius rei ad aliquem deferre.

FACERE mecum, pro mecū sentire, & meæ esse opinionis, aut mihi fauere.

FACERE nauim, pro ædificare nauim.

FACERE negocium, præter notā significationem, est etiam accusare, deferre. Sp.

FACERE nomen cum uineis, hoc est, facere supputationem redditus uinearum.

FACERE nomina. Vide, Nomina facere.

FACERE non oportere, quam ea uerba habeant significationem, Alciat. lucidius exponit post Vlpianum, de Verbor. signif. Sp.

FACERE occasionem, pro dare. Sp.

FACERE oportere, absq. negatione, colligitur ex uerbis Vlp. in l. facere oportere. de Verbor. signif. ut ibidem Alciatus declarat. Sp.

FACERE palam, quod Barbari notificare dicunt.

FACERE paria, non est uerbū Hispanicum, ut Accursius dixit, sed usitatum Latinis autorib. quos citat Budæus. Scæuola de Statulib. l. fin. §.

argentarius. Paria facere interpretatur, reddere iustas rationes, & totum debitum soluere. Callistratus in l. semper. §. conductores. de Iur. immunit. accipit paria fisco fecisse, pro satis fecisse, & satis dedisse. Alciatus in libro rationū ait, ab una pagina acceptū describitur, ab alia expēsū: unde Paria facere dicitur, qui tantum accipit, quantum expendit. Spiegel.

FACERE partem coniuncto, id est efficere, ut partiaris remaneat, nec totum accipiat. Ediuerso, collega tunc alteri coniuncto partem non facit, quando eo à parte sua excluso collega, legatū ex utrisque partibus recipit. Et hoc est quod uulgò ex regula affirmatiua dicitur, Qui ad partem admittitur, partem coniuncto facit: id est, id efficit, ut coniunctus non plus parte sua recipiat. Sic ex regula negatiua: Qui ad partem non admittitur, partem alteri non facit: id est, non impedit eum, quin totum accipiat. Quando uero coniuncti partem collegæ faciant, quando non faciant, leges mirificè uariant: quas tamen doctè præceptor noster Zasius in Intellectib. suis explicat. Spiegel.

FACERE potestatem iudicandi, uetus modus loquendi: ex quo, ut Alciatus tradit, satis apparet uerum esse, quod iudiciū scilicet à litis contestatione incipiat. Qua de re latius differit in Rubr. C. de In Ius uoc. Spiegel.

FACERE promissa, pro stare conuentis. Simile ferè est illud, Verba ad rem conferre.

FACERE remissionem. Vlpianus l. j. Quād. appellan. sit. An uerò à remissione quam præses fecerit appellatio sit interponenda.

FACERE reum, idem est quod accusare, & indicare. l. si ueris. C. de Fid. instrumen. Dargeben, Angeben. Spiegel.

FACERE rapinam, apud Scæuolam de Legat. ij. l. pen. §. matre.

FACERE sponsonem dicimur, cum alius alium fore uictorem affirmat. Martian. l. iij. de Aleat. Quibus sponsonem facere licet. Spiegel.

FACERE securitatem, quod barbari Affecurare dicunt.

FACERE stipendia, idem quod militare, & stipendiarios, hoc est, milites stipendijs propositis colligere.

FACERE sumptum, quod aliàs facere expēsas, uel expendere dicitur.

FACERE suspectum tutorem, est detegere, & iudici approbare suspicionis causas. l. ij. C. de Vsu. pupil.

FACERE syngraphas, est uulgò obligationes, schedulas, & signa dare, Bekanntnuß vnd schuldzedel geben.

FACERE tyrocinium, & ponere rudimentum, Latine dicitur id, quod uernacula lingua, caput operis facere dicunt, Die erst prob thun, id est, initium opificij: cum opifices specimen artis edentes, magisterio decorantur. Budęus.

FACIT transacta omnia: prouerbiale est, teste Donato apud Terent. in id negocij de quo nihil superstit ad agendum. Indicauit & Erasmus hæc uerba solennia esse apud Iurisprudentes, tū

alios complures melioris notæ scriptores. Sp.

FACERE uitium. Quære, Vitium facere:

FACERE SERE negocium, impedire, cogere, quod propriè Barbarè dicitur, dare ad faciendum. In ein handel furen.

FACTI esse censentur, quæ alterius tantum partis uoluntati innituntur. Gloss. §. ex cōditionali. de Verbor. obligat. Hinc est, quod animi declaratio, ex regula ad heredes non pertinet. l. inter. §. Stichum. ff. de Verbor. oblig. Spiegel.

FACTI euidentia. Lege, Euidentia facti.

FACTIO, olim honestum uocabulum erat, nunc malorum consensus & cōspiratio dicitur. Vnde ferè uidetur factiosi nobis esse, qui Cicero ni Falcarij. Factiōes, inquit Liuius, fuere, erūtq; plurib. populis maiori exitio, quàm bella, quàm fames, quàm morbi. Obserua, quod factionē cum testamēti adiectione (qd' Viglius antè admonuit) apud bonos autores non temerè reperiās. Sp.

FACTOR, non significat eum qui gerendis negocijs præest, sed qui uel uinum, uel oleum facit, aut aliud simile. Spiegel.

FACTORES, uerbo nondum recepto à Latinitatis professoribus, uocamus eos, qui rem allicius priuatam administrant. Hos ueluti in decores à perfectissimatus dignitate repellit lex, & simul tāquam immemores libertatis & generis notat. l. j. C. de Perfect. dign. lib. xij. l. si quis procurat. C. de Decur. Ex Alciato. Spiegel.

FACTVM, idem nostris quod calus, species, sine cuius recta noticia impossibile fuerit certā iuris & actionis rationē colligere: quippe quod in causa & facto ius esse positum, Iulianus respōdit, & exemplo declarat in l. si ex plagis. §. in clin. ad Leg. Aquil. & Vlp. in l. cū duobus. in prin. Pro socio. Quomodo aut factū rectè discernas, non temerè inueneris alibi atq; apud iurisperitiss. Old. in de formula inuestig. action. pruden- ter ille admonet, ut cognita facti specie, quid ius de eo statuat, consulamus Iurisconsultos & Imperatores, non Repertoria. Spiegel.

FACTVM substantiuè, res gestæ, ein that handlung. Paul. in l. si familia. de Iurisdic. Quemadmodum, inquit, & cum plures serui iniuriam fecerunt, uel damna dederūt, plura facta sunt (nō ut in furto) unum Alciat. ostendit hoc loco Iuriscos uerba Doctores non rectè percepisse, cap. xvj. Paradox. ij. Sp.

FACTVM, uel simplex, uel multiplex est: ueniuntq; in eius consideratione circūstantiæ rerū, personarū, temporis: unde non unā, aut alterā eius partē, sed totum expendere oportet. l. bona fides. ff. Depositi. Item dicitur, quod est redditum. Pomp. Faciendi uerbo, reddendi causa etiā continetur, & quod non factū cōprehendit. l. ij. §. item si in facto. & l. ubi aut. §. qui id quod in faciundo. de Verbor. oblig. Spiegel.

FACTVM in pactis ueritur, in stipulationibus ius continetur, autor Paulus in l. si unus ex agentarijs. §. pactus. ff. de Pactis. Sp.

FACTVM quod non durat, factum non intelligitur. l. si pro patre. §. uersum. & ibi Gloss. cū multis concord. ff. de In rem uers. Sp.

FACTVM

F A N T E A

FACTVM umbraticum dicitur, quod in nihilum recidit: ut si iudex acta deneget appellationem prosecuturo. Sp.

FACTVM, & gestum, *ἡγεμονία*, nihil distat. Caius l. licet int. de Verb. signif.

FACTVS ex fraude, & mendacio, id est, fraudulentus omnino & mendax, qui nihil in se habet præter fraudem & mendacium, tanquam ex his corpore & animo cõstet. Ex Syluio. Spiegel.

FACTVM notare, pro pœna infamiae notare, teste Bald. in l. quid ergo. §. quum autem factum. ff. de Infamis Sp.

FACILITAS conueniendi. Vlp. Qui satisf. cog. l. ij. Fideiussor locuples iubetur dari, qui non tantum in facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate. Sp.

FACULTAS, pro facili potestate. l. si quis posthumus. ff. de Lib. & posth. cum similibus.

FACULTATEM dare, hoc est, auctoritatem & licentiam quam uocant.

FACULTATEM restituendi rem habere, ferè idem est quod possidere. l. j. §. quod ait prætor. ff. Quor. legat.

FACULTATIBVS lapsi. Vide, Labi in hèresim.

FACULTATES in plurali tantum, sunt diuitiæ, opes. Vlpian. Sed facilem, inquit, iudici uoluntatis coniecturam fore, ceteris patris facultatibus examinatis. l. quæ situm. §. sed & ipse Papi- nianus. ff. de Fun. instr. Sp.

FACVNDIA, facultas differendi cū gratia. Gel. Hæc lex exigit in Doctoribus & Magistris. l. Magistros. C. de Profess. & mag. lib. x. & de Profess. qui in urbe Constant. l. unica, lib. xj.

FACVNDIA canina ueteribus dicebatur, quæ forensi oblatione aduocatorum, omnia fora perstrepebat. Quam Plato rapinæ accipitru assimilabat. Hi enim philodici, non tam tondere clientes, sed deglubere, & totas uorare cupiunt. refert Zas. in l. 2. ff. de Orig. iur.

FAIDAM, uocem origine Teutonicam, Albericus indicat in iure Longobardorum, modo pro iniuria: ut l. si caballus; tit. de Pauper. modo pro hostilitate, ipse in inimicitiam uocat: ut l. in omnibus. tit. de Plag. liberor. hom. usurpari. Accedit Comitum Germaniæ undequaq; doctiss. Hermannus Nuenarius, qui obseruauit ex Constituit. **CAROLI MAGNI** ad Leg. Salicam adiectis cap. iij. appellari Faidosum, qui hostis est publicus. Fæd enim bellum significat. Spiegel.

FALCARI sunt qui falce metunt, à qua & dicti: quo nomine apud Ciceronem in Catilin. s. coniurati intelliguntur: propterea quod ciuitatem omnem, adeoque ipsa urbis ædificia tanquam falce metere, id est, ferro, igniq; omnia uastaturi esset, ut exponit Syl. eius Orat. interpres.

FALCES sunt messoriæ, putatoriæ, & scenariæ: quæ Dumariæ aliàs uocantur. Messoriæ frumentorum sunt: putatoriæ, uitium: scenariæ, quæ scenu secatur. Dumarij spinæ, uespresq; cæduntur. Vlp. de Fund. instr. l. instrumeta. Falces,

inquit, messoriæ, scenariæ, putatoriæ. Nebr. Est & falx uinitoria, quam eleganter describit Palladius lib. iij. Falces item armorum genera, murorum oppugnationi apta, referuntur. Sp.

FALCIDIA lex, quæ falcat, hoc est, amputat legata, quando saltem quarta pars bonorum non supersit hæredibus, à Falcidio tribuno plebis lata. Vide tit. xxij Instit. lib. ij. & Vigl. Quib. mod. testam. infr. Sp.

FALLACIA simulationi annexa est: calliditas ad ingenium refertur: machinatio, ex præcogitata aliqua inuentione, manuq; & arte conficitur: impostura, ab impostoribus, id est, deceptoribus: quos & Planos uocant. Alciatus de Verb. sig.

FALLACIAM itè accipi pro cauillatione, siue sophistico argumento, Dialecticis est notissimum: eisq; uulgo Amphibologia dicitur. Nam apud Arist. Græcè legitur *ἀμφιβολία*. Exemplum habes in §. penul. l. librorum. de Leg. iij. de qua nostri Iuriscōsulti, sub Rubrica, de Reb. dub. pleraque attigere. Alberic. latius, & in §. librorum. & in l. v. C. de Iud. & in l. quoties. ff. de Verb. oblig. De ea quæ ab Accidete dicitur, in §. fin. l. debitor. de Leg. ij. & in l. uendicatio. & l. quæ de tota. §. incertè. ff. de Rei uendicat. fit mentio, & ab Alberico eius etiam cui à figura dictionis nomen est. Bar. leuiter attigit priorem, in l. iij. §. & incertà. de Acquir. posses. Castræsis aliquanto diffusius & clarius. Sed & de cauillationibus, quæ per locos à compositione & diuisione funt, tractatur in d. l. quoties. & per Albericum in l. ubi fideiussor. ff. de Solut. Necnon de ea, quæ ab eo, quod est secundum quid, ad id quod simpliciter dicitur, in l. dictum. §. in stipulatione. ff. de Eui. St. Sp.

FALLACITER incusare, in Constit. Principum, sub tit. de Abolit. & de Calumniat. Sic Cicero lib. Officior. iij. Ratio hæc postulat, ne quid insidiosè, ne quid simulatè, ne quid fallaciter. Sp.

FALLERE fidè, est cōtrà quàm dictū, cōueniūte est facere. Vlp. de Cōstit. pec. l. j. Hoc edicto Prætor fauet naturali equitati, qui cōstituta et cōsensu facta custodit: quoniā graue est, fidè fallere: tamen si quæ re fallit, improprie fallere dicitur.

FALLERE promissum, pro non implere.

FALLONIA, aliàs Felonia, est culpa iniuriæ, propter quā Vassallus amittit feudū. Et est quæ respicit dominū, scilicet, quā trib. uicib. citat' legitime, fidelitatē præstare noluerit, ut in usib. feudorum, quæ sit prima causa beneficij amittedi, cap. j. Est & alia causa, quando infēdauit alia lege quàm ipse habet, uel talem uassallū, qui feudum deseruire non potest. Quædā uerò est culpa, uel fallonia, quæ non respicit dominū, scilicet, quādo Vassallus interfecit fratrem, uel filiū suū, uel filium fratris, uel aliud crimen cōmisit, quod parricidij appellatione cōtinetur. Et plures alias fallonias tam respicientes dominos, quàm alios, propter quos feudum amittitur, not. Hostien. in summa de Feud. C. Quib. mod. feud. amit.

FALSA sententia, non est sententia, nec indiget beneficio restitutionis: quia nihil magis cōtrarium est ueritati, quàm falsitas. l. ignitis. ff.

de Except. Sic sereniss. Princeps noster FERDINANDVS Archidux haud multo post ab initio principatu, rescidit sententiam, detecta falsitate, absq; ulla in integrum restitutione, approbans paucorum responsum: cum quibus clarissimus uir Io. Faber, atq; ego sentiebamus: quod apertiss. Iuriscoss. & Imp. textus proferebamus aduersus plures errorem Glos. receptamq; doctorum opinionem secutos: quam temere se qui, nec satis tutum est apud Deum. At censenda est falsa sententia, ex falsis uel testibus, uel instrumentis lata. Quia nunquam potest dici res iudicata, quæ ex falsis iudicata est. Sp.

FALSARIVS, qui decipiendi gratia, scripta publica falsificat. Vide Specul. tit. de Crim. fals. per tot. Obseruandum autem, quod grauius delinquit is, qui literas falsificat, quam is qui falsis literis utitur. Spieg.

FALSI, uel quasi falsi poena, deportatio est, & omnium bonorum publicatio. Sp.

FALSI proprie ad delictum pertinentis exempla sunt apud Iulianum in l. ij. ff. ad Leg. Cornel. de Fals.

FALSO parentes instimulari apud Marcelum l. ij. ff. de inofficio testam. Sp.

FALSO aduerbium, quod uero contrarium est. Imp. Philippus: Luminibus captum curatorem haberi debere, falso tibi persuasum est. l. iij. C. Qui dare tutor. possunt: & Imp. Claudius de Diuer. rescrip. Falso asseueratur, auctoritatem rescriptorum, reuoluto spacio anni, obtinere firmitatem suam non oportere. Sp.

FALSO negationem additam in l. legatus. de Off. Proconsul. atq; ob id Accursium se miserabiliter torquere, Politian. indicat in Miscell. Sp.

FALSITAS nihil aliud est, quam uerorum imitatio, iuxta genuinam lectionem in Aut. de instrum. aut. in prin. collat. vj. respondet Noric. edit. Constit. lxxij. Sp.

FALSITAS uerbis, an facto committatur, nihil refert: utrobique enim dolus est proximum lædens contra ueritatem. Quod diligenter nota l. Si seruus non sit unius. ff. de Interrog. in iur. faciend.

FALSITATIS ad esse tria requiruntur, sci licet mutatio ueritatis, dolus, & quod alteri sit nocitum. Quorum si alterum deficit, falsitas non est punibilis, iuxta no. per Host. Azo. & Tancre. in suis summis. & per text. in l. Quid sit falsum. ff. Ad l. Corn. de fals. & l. Nec exemplum. eo tit. C. & l. Damas. C. eod. Pet. de Ancha. conf. xxij. & Paulus de Cast. consil. xlix.

FALSVM, est immutatio ueritatis cum dolo. Authen. de Instr. ex caus. in prin. Vt hæc uox uariè accipitur, ita & uariè committitur falsum. Quod pulchrè declarat Bart. in l. quid sit falsum. ff. ad Leg. Corn. de Fals. & in l. nec exemplum. l. damus. C. eod.

FALSVM esse dicit Paulus Iurisc. si quis chirographum alterius imitetur, aut libellum, aut rationem intercidat, aut describat.

FALSVM uocatur etiam id quod suspectum est, in l. iubemus. C. de Falsis. l. Paulus respondit.

ff. de Verb. sig.

FALSVM committit, qui rem duobus uendit. l. qui duob. ff. de Leg. Cornel. de Falsis. Breuiter, quicquid non est uerum, potest dici falsum, etiam si non procedat ex mendacio alicuius, uel fraude. l. si is qui ducenta. §. utrum. ff. de Rebus dub. l. si quid perfectum. ff. de Solutio. Sp.

FALSVM testamentum, quod uerè non est factum: illegitimum testamentum, quod non iure factum est. Spieg.

FALSVM, non est iniuriæ uerbum, si ad ius refertur, non ad factum. Sic Iabolenus sententiam Labeonis quasi iniustam reiiciens: Quod falsum (inquit) puto. in l. penul. ff. de Iniur. Ollend.

FALSVM testimonium, in diuinis Tabulis non tantum accipiendum est, ut uulgò solet, quod in iudicio solum feratur: uerum etiam omnis uox lædens proximum, omnisque prædura, & summi iuris interpretatio, refragante equitate, intelligenda est, falsum testimonium esse in natura: quæ & sic præcepit, Estote misericordes. ut pulchrè declarat c. j. de Verbor. sig. teste Ollend. Sp.

FALSVM accipitur tribus modis. i. Quid quid non est uerum, potest dici falsum, etiam si non procedat ex mendacio alicuius, uel fraude. l. si is, qui ducenta. §. utrum. ff. de Rebus dub. l. Si quid perfectum. ff. de Solut. ii. Falsum accipitur pro immutatione ueri fraudulenta. Quo modo omnia mendacia rectè uocantur, falsa. ut Nou. de inst. cau. & fid. in prin. iii. Est crimè graue, quod appellatur falsum: quoties animi dolum sequitur facti executio ad peruertendam ueritatem, & simulandum id quod non est, ut describit l. Quid sit falsum. ff. ad l. Corn. de fals. Vnde Falso aduerbium, quod uero contrarium est. Imperator Philip. in l. ij. C. Qui dare tutor. poss. Luminibus, inquit, captum curatorem habere debere, falso tibi persuasum est.

FALSVS procurator dicitur, qui se liti offert, id est, qui sine mandato agit: & contra hunc datur sententia iudicati, id est, sententia contra eum exequitur passiuè. Textus memori mente tenendus in l. Plautius. j. responso. ff. de Procurat. Sp.

FALSVS rumor non solet obesse. l. fin. ff. de Hered. instit.

FALSVS tutor à Paulo interpretatur, qui uerè tutor non est: uel datus est, sed perperam & inutiliter, ut qui habenti alium tutorem datus est. §. interdum. Instit. de Curat. Sp.

FAMA, siue existimatio hominis, est dignitas illæ status, legibus ac moribus comprobata: quæ ut ex delicto nostro, auctoritate legum uel minuatur, uel consumatur, docet Callistratus in l. penul. de Var. & extraord. cog. Sp.

FAMA item, inquit Bartolus, est communis opinio, uoce manifestata, & suspicione proueniens. Rumorem uerò communem non esse opinionem, sed uariam quandam susurrationem, minus ipsa fama efficacem, ferè apud nostrates receptum est. Sed ueteres non adeo multum differre

ferre famam à rumore existimauerunt. Archidia-
ac. xxxv. q. vj. si duo. Sunt autem idem: præter-
quam quod alterum Latinum est, alterum è Gre-
co, teste Valla. Callistratus in l. iij. de Testibus:
Aliàs, inquit, numerus testium, aliàs dignitas &
autoritas, aliàs ueluti consentiens fama confir-
mat rei de qua quæritur fidem. Itaq; inconstans
fama, improbisq; uel etiam ignotis autoribus
exorta, nullam adijcit fidem, quantumuis inuul-
gata: quamuis coniecturam facit, quia fallax est
rumor. Paulus in l. fin. de Hæred. instit. Quia fal-
sus rumor non solet abesse. Nostri famam inter
species non plenæ probationis retulerunt. Plu-
ra de ea commentatus est Bartol. in l. de Minore
§. & plurium. ff. de Quæst. Sed & fama pro exi-
stimatione usurpatur, & nomine. Sic incolumi-
eum fama dicimus, cui integrum est nomen, &
illæsa existimatio: quam qui negligit, Decreta
Pontificia crudelem pronunciant. xij. qu. j. c. no-
lo. Spieg.

FAMA constans ea accipienda est, quæ nec
improbis autoribus, nec etiã ignotis exoritur.
Hæc testimonio fidem adijcit. l. iij. ff. de Testib.
Alioqui fama quantumuis inuulgata, non pro-
bat satis, sed coniecturam facit: quia sæpe fallax
est rumor. l. ult. ff. de Hæred. instit. Sp.

FAMILIA à Gente differt significatione:
quoniam Gens latius accipitur, ut comprehen-
dat omnes eiusdem stirpis & nominis, etiã mil-
lesimo gradu disinctos: Familia magis ad agna-
tionem refertur, diduciturq; in res, & in perso-
nas. In res: ut, Agnatus proximus familiam ha-
beto. id est, hæreditatem In personas autem, aut
natura, id est, æquitate naturalis: ut uxor marito,
gener nurusq; socero, denique quilibet familia-
ris domino: aut iure naturæ sub unius potestate
subiectas, uti filios & nepotes, ceterosq; de in-
ceps quoniam in potestate sunt. l. in suis ff. de Liber.
& posth. Hinc tit. Iuris, de Famil. eriscunda, hoc
est, diuidenda hæreditate. Aliàs Familiæ appel-
latione famuli & serui propriè continentur. à Fa-
mul, qui Ofcis seruus dicebatur, mutatione lite-
ræ uini. Astipulatur Vlpian qui in l. j. de Vi &
ui, Familiæ, inquit, appellatione serui continen-
tur. & de Ædilit. edict. in l. ædiles. Familiæ, ait, ap-
pellatione omnes qui in seruitio sunt continen-
tur, etiam liberi. Quamuis appellatione Familiæ
ab initio, serui tantum & ancillæ significabatur:
nempe à famulando. Tres autem Familiam con-
stituent, sicut & Collegium. l. Neratius, de Verb.
fig. Vide Alciat. in l. detestatio. ad fin. & l. prote-
statio. tit. eod. Sp.

FAMILIA legata, singuli homines continen-
tur, autor Iuriscons. in l. si chorus. Item familiæ
appellatione continentur etiam, qui à testatore
non sunt nominati. iuxta Bart. Extat elegas the-
ma apud eundem Iuriscons. in l. is qui ff. de Le-
gat. iij. Sp.

FAMILIARIA sepulchra sunt Iuriscoss. quæ
quis sibi, familiæq; suæ cõstituit: sicut Hæredita-
ria, quæ quis sibi, hæredibusq; suis constituit. Sp.

FAMILIARITAS, pro cõuersatione: quæ
si nimia est, ut dicitur, cõtemptu parit. l. obseruã

dū. ff. de Offi. præsid. Quod tamē inter prudētes
locū habere non putāt. Bap. Castellioncus citat
l. cui. ff. de Pecul. sed quā rectē, ipse dixerit: &
pro similitudine accipitur, in §. adeo autē. Instit.
de Loc. & cond. Quemadmodū apud Terent Fa-
miliariter, pro, in similitudinem familiarum. Sp.

FAMILIARIS, substantiuum, & qui ex ea-
dem familia est, & amicū significat diuturna cõ-
suetudine nobis adstrictum. Hi regulariter ido-
nei testimonio non habentur. Vide Glos. super
uerbo, de familia, circa fin. in c. in literis, ext. de
Testibus. Sp.

FAMILIARES olim seruos esse uocatos,
autor est Seneca lib. Epist. vj.

FAMOSA actio, quam cliens contra domi-
num intentare non potest. Zaf.

FAMOSAE actiones dicuntur, quæ iustam
ignominiam irrogant iustè condemnatis. sunt
hæ, Furti, Bon. raptorum, Iniuriarum, de Dolo
malo. Item, Tutelæ, Mandati, Depõsiti, scilicet
Directa, non contraria. Item pro Socio: quæ cū
utrinq; directæ sit, ultrò citroq; damnatum infam-
ia notat. Et generaliter omniū publicorū iudi-
ciorum accusationes. §. ex quibuldā. Instit. de
Pœnis tem. litig. l. j. de His qui not. infam. Sp.

FAMOSI libelli, nomine publici iudicij cõ-
tinentur: tamen si in tractatu publicorū iudicio-
rum non connumerentur. Vide Alciat. in l. hæc
stipulatio. de Verb. fig. Sp.

FAMOSA persona in malā partē apud Paul.
in l. iij. de Offic. præf. uig. A. Viue annotatū est.

FAMOSO iudicio condemnatus, per in in-
tegrum restitutionem infamia eximitur. Lege §.
pen. l. j. ff. de Postulan. Sp.

FAMOSVM non tam esse malæ, quàm mul-
tæ famæ. Vide infra, Famofum. Sp.

FAMOSVM, uocabulum medium, in malā
tamen partem frequentius, Imp. cum laude uti-
tur in §. iura quoque. Aut. Iusur. quod præst. ab
his qui admin. susc. Secus Iurecoss. Nam apud
eos legimus, famosos fures latrones, mulieres,
pro infamibus, improbiis, impudicis. l. iij.
§. j. de Offic. præf. uig. l. neq; famosi. Ad leg. Iul.
maiest. l. capitalium. §. famosis. & l. fin. de Pœnis.
Vide Alberic. in l. sacrilegi pœnam. §. fin. Pecula-
tus item, famosum crimen. Sp.

FAMVLICVM aylicū Spartianus appel-
lat, famulos omnes Imperatorios, quos Iustinia-
nus Ministeriales domus, & hospitij & palatij
uocat. Pyrrhus de Rom. magistrat. Sp.

FAMVLVS à seruo hoc distat, quod hic in
dominio nostro, ille uerò nō est. Ex Alciato. Sp.

FANATICI furentibus connumerantur: à
fanis dicti, quod circa fana, hoc est, templa bac-
chantur: & caput iactantes, per furorē uaticinan-
tur Vlpian. in l. j. §. apud Iulianum, de Ædilit. e-
dict. Si seruus inter fanaticos non semper caput
iactaret, & aliqua profatus esset. id est, ut Budæ-
us ipsissime exponit, futura prædiceret. Profari
enim Latine dixit, quod Græci Prophetare di-
cūt. Fanatici autē olim dicti sunt homines numi-
ne afflati, qui uerbo Græco Enthei, & Theopho-
rumeni dicuntur, quod non sua sponte, sed diui

no nomine ferantur: cuiusmodi Cumæa Sibylla describitur à Virg. in sexto.

FARI, nihil aliud est, quàm ferre, id est, loqui. Tametsi Varroni fatur is, qui primus significabilem uocem ore emittit, nullo ordine uerborum seruat. Vnde pueri antequam id faciant, infantes dicuntur. Loquitur autem is, qui suo loco unumquodq; uerbum sciens ponit. Vlpianus in l. ij. Rempub. salu. fore. Si pupillus absens sit, inquit, uel fari non possit. Sp.

FARRAGO, per metaphoram accipitur pro quacunq; cōmitione. Iuuen. in x. Sat. Quidquid agūt homines, uotum, timor, ira, uoluptas, Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

FAS ad Deum, iustum ad hominem referri uolunt. Maro, Fas & iura sinunt: id est, diuina & humana iura permittunt. Sp.

FAS ac nefas omne miscere, apud Pomponium in §. & cum placuisset. l. ij. ff. de Orig. iur. illic enim fas iudicis officio fungi, audire cōtrovertētes. Nefas erat supponere auctorem calumniosum: iudicare item contra possessorem nondum conuictum, contra l. ordinata. §. sed si quis actiones. ff. de Liberal. caus. Sp.

FASCES, fasciculi erant uirgarū, intra quas uirgas securis obligata erat, ita ut ferrum in summo fasce extaret. Hos fasces lictores magistratibus præferebant. Vnde

FASCIVM nomīne, dignitas magistratus & honos significatur. Vlpian. autor est, Proconsules non amplius quàm sex fascibus uti: quod incitè Accursius pro sex mensib. exponit: quū Proconsulare imperium fuerit annuū, in secundūq; interdum & tertium prorogaretur. Proconsul autem sex tantū lictores, id est, uiatores qui fasces præferebant, nō duodecim habet: ut meminerit, iustum Consulem se non esse. Obseruandum, quod fasces submittere dicūtur, qui de iure suo cōcedunt, ac legitimam potestatem ultrò ad priuatam mediocritatem demittunt. Vide Bud. in l. Proconsules. ff. de Offic. Procons. Alciat. in Rubr. de Consul. & non spargend. pec. lib. xij. & Eras. in Chil. Sp.

FASTIGIVM attollere, est augere nomen, existimationemq; gentis suæ, uulgus Statū appellat. *Nammen und stammen erheben.*

FASTI dies dicuntur, quibus diuina humanaq; agere licebat. nam & in eis feriæ inerāt. Nefasti, quos ominosos antiquitas putabat: quidā ex nostris Aegyptios, uel Reiecticios nomināt. Fasti etiam libri dicuntur, quibus totius anni fit descriptio, & causæ festiuitatum explicantur. Vulgus Calendaria uocat: quo tamen uocabulo libros Debitorum appellant Iuriscōs. Zas. in l. ij. ff. de Orig. iur. Vide, Profesti dies. Sp.

FATALE apud Papin. in l. iij. de Fund. instr. accipiendum pro eo, quod per fatū, hoc est, mortem esse desijt. Vnde impertinenter annotationi cula Glos. adiecta est, de fatalib. appellationib. sentiens. Propriè uerò, quicquid nobis deberetur ex fato, siue bonum, siue malum. Sp.

FATALES dies, Azo in Summa C. de Temp. appellat. dictos indicat, quod causæ fa-

tum, hoc est, terminus imponatur. Sp.

FATALITER quid fieri, pro diuinæ uoluntatis præstituta serie accidere, pulchrè interpretatus est Alciatus super his Vlpiani uerbis: Neq; id quod fataliter accessit, matri damnum iniungere debet. in l. quæreret aliquis, de Verb. sig.

FATO facere. Vlpian. in l. ij. de Conditio. & demon. in fin. Nam si fato fecerit, non uidetur obtemperasse uoluntati. Nimirum pro eo, quod casu, siue suo quis nutu facit, insciens alienæ uel uoluntatis, uel conditionis, quæ illi alioqui utiliter si sciuisset, implēda erat. Sic Cicer. ij. in Verrem: Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut cæteros, ex uestra familia, sed opera tua Consulem factum.

FATVM, pro casu calamitatis. Modestinus: Alterum fati infelicitas excusat. l. infans. ad Leg. Corn. de Sicar.

FATVM, pro fine causæ. l. properandum. §. hoc autem. Alberic.

FATVITAS, pro simplicitate, ac animi puritate usurpatur à Canonistis. c. pen. ext. Quod metus caus. à Iuriscōs. uerò pro imprudentia.

FATVVM, Caius l. ij. de Postul. nō pro mente capto, ut sentit Interpres, sed pro simplici, hoc est, inepto & parum idoneo ad res administrandas usurpat. Sic Imp. Carol. Ludouici Germanici regis F. Simplex dictus, & quod rebus suis, publicisq; superesse non posset, abrogato Imperio, ei iuxta Caij sententiam, datus est curator. Carolomanni Baioariæ & Italiæ Regis F. nomine Arnolfus, nobili exemplo fratris filius, patruo. Spieg.

FAVERE, est bene precari alicui, siue alicuius cōmodum & laudē tueri. Vlp. Quod n. bonū est eis fauere, ut partem faciāt nihil habituri. l. si post mortem. §. liberi. de bon. posses. cōt. tab. Sp.

FAVERE linguis. Hoc uerbum (inquit Erasmus) non ut pleriq; existimāt, à fauore trahitur: sed imperatur silentium, ut ritè peragi sacri possit, nulla uoce mala obstrepente.

FAVERE naturali æquitati. l. j. in prin. ff. de Constit. pec.

FAVOR quàm uariè dicatur, quid in fauore cuiuspiam inductum, Bart. docet in l. fauore. C. de Leg. & Bald. diffusè in eadem ostendit, fauorem non esse in odium detorquendū. Proximus autem amor est fauor, nasciturq; ex iudicio boni alicuius: & est quædam beneuolentia, ita ut nullus sit amor absq; fauore: fauor autem esse alicui sine amore possit, quū alicui, quē nō amamus, cupimus tamen bene factum. Vnde fauor, quum non est amore fultus, res est quæ leuissimis de causis tollitur: & eo citius, si contra rem nostram, aut nostrorū tendat, sicuti si quid in eo fauore insit uel damni, uel periculi, uel molestiæ. Quod iudiciū de dignitate temerè est, exiguaq; causa susceptum, leuissimè quoq; ponitur. Cui enim precio inducti fauimus, huic uel persoluto precio tãquā causa sublata, desinimus fauere, uel nō persoluto ex indignatiōe malè uolumus. Si cui ex odio aut inuidia alterius fauim⁹, residēte illo animi motu, staccescit fauor: quæ quotidie in certa-

in certaminibus, & ambitione civili cōtingunt. Vide Lud. Viuein, ex cuius lib. de Anima tertio hæc excerptimus. Sp.

FAVORABILIS non est, ut uulgò putât, favore dignum, sed quod plenum favoris apud omnes. Interdum etiam, à quo favorem accipimus, significat. Sic Interpretibus prior ratione, dictæ favorabiles causæ, quæ propemodum hæ sunt: Causa testamēti, matrimonij, dotis, legitimationis, pupilli, ecclesiæ, item uiduarum, & aliarum miserabilium personarum, quæ numerantur infrâ. Spieg.

FAVORABILIS. Oppon. Infavorabilis. l. dotem dedit. ff. de Collat. bonor. Old.

FAVORABILIS iudex. Irroborauit, ait Be roaldus, consuetudo corrupta, ut favorabilem eum uulgò appellitent, qui favorem præbet & opitulatur: cum è cōtrario ab his qui purè & Latine locuti, favorabilis dicatur is, qui gratiofus est, & imperabilis, ac favoris plenus apud cunctos mortales. Spieg.

FAVORABILIOR est rei causa, quam actoris: de quo uide Philosophū in Problemat. partic. xxix.

FAVORABILITER rescribere, apud Mar tianum in l. diuus Pius, de Manumiss. testam. Paulus in fin. l. Pupillus. de Adquiren. uel amit. hæredit. Hoc enim, inquit, favorabiliter ei præstatur. Spieg.

FAVSTINAE Augustæ Papinianus meminit in l. quod Principi. de Leg. ij.

FAX accusationis, id est, autor & incitamentum, & ut Nonius loquitur, suscitabulum. Catanus Comment. iij. Epist. cui initium est, Causam per hos dies: exponit, facem, pro uehementi causa. Spiegel.

F E

FEBRICVLAM leuem, quâ medici Ephe merim, id est, Diariam nominant, iustum impedimentum præbere, nostri negant: tamen Cicerō censuit, assiduâ febriculam, quæ & nimio labore euenit, esse satis molestam. Sp.

FEBRIS. Seruius Febrem à feruore dici ait. Iulian. in l. quæsitum. de Re iud. definit, febrem esse motum corporis contra naturam. Sed eam medici non probant, quòd omni morbo conueniat. At Iurisc. per antonomasiam definisse uidetur: quòd maior, impetuosior, & feruentior sit motus febrium, quàm in alijs morbis: Itaq; eius definitio est legalis, id est, ut Zas. docuit, theorica. Vide eum, d. l. enarrantem. Sp.

FEBRIS tertiana, fontici morbi nomine cōtineri, hoc est, annumerari potest inter eos morbos, qui cadūt sub iusti impedimenti rationem. l. qui tertiana. de Edil. edic. ubi Iurisc. dicit, non inter sanos censerī, qui tertiana laborant. Hoc quartanæ non tribuitur, quæ excusatorem requirit, ut in d. l. quæsitum. Bart. tradit. Sp.

FECI, quia prætor uel iudex iussit: hæc excusatio quamuis generalis, modò probata sit, adeò sufficit, ut si fuerit replicatum, Iniuste iussit: rectè duplicabitur. Non fuit meum uelut priuati hominis hoc disputare, sufficit mihi esse ius-

sum. l. mulier. ff. de Leg. commiss. Obseruandū tamen hic, monente etiam Old. sufficere iussum iudicis ad excusationem doli, & ad euitandum damnum, etiam si iniustus sit, non autem ad lucrum, ne in hoc fallaris. Sp.

FECIALES, à ferendo dicti: quòd belli pacisq; ferendæ apud eos ius erat. Sunt qui deriuent à faciēdo. Vide infrâ, Feciales: & Cēsores.

FECISSE dolo malo, qualiter quis dicatur, exponitur à Iurisc. in l. j. §. j. de Eo per quem fact. fuer. l. rectissime. de Liber. caus. l. j. §. fecisse. de Hæred. uel act. uend.

FECISSE fideliter, Callistrato uidetur, qui cum portionem retinere potuisset, totum restituit. l. libertatem. Quæ in fraud. creditor. Sp.

FELICES dici diuites, Alc. autor est, nō ab simili ratione qua Beati dicuntur diuites. Sunt tamē qui felicē minus esse uelint, quā beatū. Sp.

FELONIA, Barbara uox Feudistarum: dicitur delictum, noxia, perfidia Vassalli erga dominum suum. Hæc nec expresso pacto remitti potest: quòd Vassallus eo ad delinquendum inuitaretur, contra l. conuenire. ff. de Pact. dot. cū uulg. Vide Bal. in l. j. de Rer. diuis. & Zasium de Feudi priuatione, parte x. Sp.

FERA natura, pro ferina, hoc est, quæ ferarū ritu uel sit, uel se habet. l. naturalem. §. apium. ff. de Acquir. rer. dom. Sp.

FERAE bestię dictæ, quòd pro naturali desiderio ferantur. Instit. §. Feræ igitur bestię. de Rer. diuis. Spieg.

FERCVLVM, interdum uas est ad ferendū obsonium: uel pulmentariū. annotauit Baysius, de culinarijs exactè differens. Sp.

FERE, particula aduerbialis, significat penè, hoc est, parum abfuit quin. Vt, Ferè seruitutem morti comparamus. l. seruitutem. ff. de Reg. iur. hoc est, parum abesse, quin seruitus morti cōputetur. in l. querela falsi. C. ad Leg. Corn. pro ple runq; ut & apud idoneos autores accipiendum est. Sic Proculus dixit: Ferè aliqui solent hæc uerba adijcere, Dolus malus à uenditore aberit. l. si cum fundum. de Contrah. empt. Sic & in alijs locis, in quibus Interpretes uim huius particulæ non satis percepisse uidentur. Sp.

FERIÆ, sunt dies cessationum, & ab operis, & à forensibus negocijs, excepta necessitate. Scæuola enim consultus, quid nam ferijs ageretur? Posse quod prætermisum noceret agi, respondit. quod & Constit. Alexand. & Gregorij Pontificum, nec non Imp. Constantini, & aliorum legibus comprobatum est, Rubr. de Ferijs. Apud antiquos multa feriarum erant genera: Publicarum autem quatuor numerantur. Statuæ, uniuersi populi communes, quæ certis & constitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè seruabantur Agonalia, Carmētalìa, Lupercalia. Nos festa fixa & immobilia, secūdū Ecclesiæ consuetudinē, uocamus. Cōceptiuæ sunt, quæ quotānis à magistratib. uel sacerdotib. cōcipiuntur in dies certos, uel incertos: ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia. Nobis festa mobilia. Latinæ autē à populis Latinis dictæ sunt: quòd, ut Roma.

Romanis placebat, concipiebantur: atq; has ferias Latini cū Romanis instar nundinarū quotannis celebrabant. Quarum causa præfectum creari solitum, Feneſtella docet. Vide Budæū & Zas. in l. ij. ff. de Orig. iur. Imperatiuæ, quas Consules, uel Prætores pro arbitrio indicebant. Nūc festa extraordinaria dicuntur. Cuiusmodi fortè sunt apud nos pro re nata supplicationes, nundinæ paganorum, ac rusticorum, quibus ad negocia & merces conueniebant. Harum speciem referre uidentur, quæ uulgo nostrum appellat, *Meſtag*. Cæterum de præſcorum Romanorum ferijs plura congeſſit Riuallius, super his ex Leg. xij. Tab. uerbis, Ferijs iurgia amouento. De feriarum autem atq; festorum obseruatione extat præclara, si seruarietur, Impp. Leonis, & Anthemij constitutio. Extra cōtrouersiam est, in dies, siue ferias, Deo opt. Max. certorumq; diuorum natalibus dicatas, partium consensum nihil posse. Qua de re latius differit Bar. in l. j. §. j. ff. de Ferijs. Spiegel.

FERIAE esuriales, id est, dies Ieiunij.

FERIAE extra ordinem indictæ, ob res puta prosperè gestas, uel in honorem Principis: autor Vlpian. l. sed & si. §. si feriæ. ff. Ex quib. caus. maior. Spiegel.

FERIATI dies, in quibus feriæ aguntur.

FERIRE fœdus, quod & percutere dicitur, & inire, hoc est pacem componere. Barbaris Ligam est facere. Spiegel.

FERRAMENTA, dicuntur instrumēta ferrea, quibus fabri utuntur: deinde gladios, ficas, lanceas, hastas, pila, aliq; huius generis tela, uel ferrea, uel ferro præfixa significant. Sp.

FERRARIA, absolute, fodina ex qua ferrū extrahitur.

FERRE, pro accipere. Inde ferre puncta & tribum, pro eo quod est, accipere suffragia: & ferre fructum, id est, accipere, uel percipere, apud Cicer. Spiegel.

FERRE ad populum, & consulere populum significat, & cum ad populum legislator in medium legem profert.

FERRE conditionem, quod & offerre dicitur, uictoris est & superioris.

FERRE iudicem, inquit Budæus, est cuiuscunq; iudicio acquiescere. Spiegel.

FERRE legem, legem suis imponere, & quasi imperare.

FERRE primas, est primum locum habere.

FERRE quæſtionē, est uindicadū facinus iudicib. præbere, & mādare, uel potius ad senatū referre, ut de uindicādo scelere extra ordinē S. C. fiat, & in iudiciū res deducatur. Ex Bud. Spiegel.

FERRE sententiam, iudicis est: Senatorum, dicere. Spiegel.

FERRE signa milites dicuntur, cum castra mouent.

FERRE uentrem, pro prægnantem esse.

FERRI, Caius inquit, propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: Portari ea, quæ quis iumento secum ducit: Agi ea, quæ animantia sunt. Sed, Alciato teste, nimis propria & subtilis est

hæc Iuriscons. interpretatio: quandoquidem & portari dicitur, quod quis suis humeris fert, ut rectè Valla annotauit. Sp.

FERRVMINARE, est per eandem materiam conglutinare: quemadmodum ferrum ferro adglutinatur, non interueniente alia materia. Pomp. l. quicquid. de Acq. rer. dom. Quicquid, inquit, alieno argento ferruminaueris. Nebr.

FERRVMINATIO hoc differt à Plūbatu ra: quod hac, plumbo massa massæ iungitur, ita ut iunctura plumbea cohæreat: illa uerò per eandem materiam massa massæ confunditur. Vide l. in rem actio. §. item quæcunq; ff. de Reo. uindic. & Bayf. in l. uxori quis legauit. ff. de Aur. & arg. leg. Spiegel.

FERTON. Lege, Verton.

FESTA conuiuia, id est, solenniter lata, Impp. ciuib. exhibenda censuerunt. l. iij. C. de Sacrif. Pagan.

FESTINANT, pperare, sine, ut opinor, exemplo. C. de Curs. publ. l. ijs tantūmodo. lib. xij.

FESTINATIO subita. §. j. Instit. de Oblig. ex quasi cont.

FESTINATIONEM præcipientem opponit Iuriscons. moratoriæ cunctationi, in l. tutor qui repertorium. §. j. in fin. de Administr. tut. Secundum Canonem. Qui unū quid maturè transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Verū utrorumq; uerborū ratio sub hac significantia proxima est ueritati. ut sit sæpe animi properare, studiosè ad res aliquas contendētis: Festinare corpore necessitatibus obsequendi. Sp.

FESTOS dies, hoc est, & feriatos & lætos, cur legum cōditores instituerint, Seneca refert, de Tranquillitate uitæ cap. fin. Numa statuit, ut quidam essent dies festi, quidā interciſi, reliquī omnes profesti. Vide suprā, Dies festi: & infrā, Interciſi dies. Sp.

FESTUCA, uirga Prætoria, qua quis fiebat liber. Aliās uindicta dicebatur.

FEVDATARIVS, est qui feudum recipit. Aliās Vassallus dictus.

FEVDI substantia est, Vassallum esse fidelem, & domini rebus, bonis, honori, uitæ non insidiari, feudumq; à domino recognoscere. Vnde non abs re à fide dictum feudum, magnis quibusdam uiris esse uidetur: ut suprā indicauimus. Astipulatur Oldéd. hisce uerbis: Quin & res ipsa manifestat, quod Vassallus non illam uulgarem fidem tantum debet, qua contrahentes inuicem se constringunt, sed bona & corpus, ubi periculum inciderit, pro domino debet: à quo uitæ necessaria pro se, uxore, & liberis accepit. talis fides dedit appellationem feudo. Et est feudi concessio nominatus contractus & ordinarius, quoniam nomen istud à consuetudine ad huiusmodi conventionem introductum est solenne. Bart. in l. iuris gentiū. §. quinimò. ff. de Pact. Vide Oldéd. de Re feudali. Sp.

FEVDVM uocem barbaram, Latinè Beneficiarium fundum uocant. Alciat.

FEVDVM, est beneuola concessio rei pro homagio

homagio facta, dominio directo remanente apud concedentem: sed Vassallus acquirit usumfructum, & utile dominium. Sed uide tu Petrum Rebuffum, uirum doctum, Zasius teste. Dictum à fidelitate, quam Vassallus tenetur domino præstare. Sunt qui existimant dictum etiam à fœdere: cum ex certis fœderibus in forma fidelitatis ultro & citro conscriptis, constare possit. Vide eundem in l. ij. de Orig. iur. Sp.

FEVDI nomen receptum dicitur à fide seu fidelitate, ut testatur cap. ij. in fi. Per quos fiat inuestitura. Cæterum Dn. Gregorius Haloander, in Nouell. præfatione nos admonet, Feudorum consuetudines à ueteribus appellatas fuisse iura militarium, quæ Iustinianus *spartas* uocat.

FEVDVM propriè dictum, sic definitur: Feudum est beneuola, libera & perpetua, immobilis uel æquipollētis rei concessio, cum dominij utilis translatione, proprietate retenta, sub fidelitate & exhibitione seruitiorum. Hoc etiam simplex, purum & rectum dicitur, ad hæredesq; transit. Feudum improprie, quod & Degenerans ite & non rectum dicitur, quod omnino disidet à natura Feudi proprii: id autem multis fieri modis potest, ut in ultima parte Compendij Feudalis Zasius accuratè explicat.

FEVDI autem, quod diuisionem non admittit (simul etiam intelligemus tradente Dn. Oldend. exempla reliquorum beneficiorum, quæ diuidi possunt) exempla sunt Regnum, Ducatus, Marchia, Comitatus, & cætera quæ dignitatem habent. c. j. §. omnes. de Prohib. feud. alien. per Frideric. Bart. in l. inter tutores. ff. de Administr. tut. l. & ideo. ff. de Condict. furt. Panorm. in c. prudentiam. de Offic. deleg. Sp.

FEVDVM diuidi quod potest, quære paulo antè, Feudum propriè dictum.

FEVDVM antiquum, seu paternum, quod ab aliquo ex antecessoribus, cui communis agnationis ultra quartum gradum origo fuit, antiquum dicitur. Paternum autem, si à patre, uel aliquo usq; ad quartum gradum, nempe auo, proauo, abauo, atauo proueniat. Cætera uide apud illustrum Feudalium placitorum interpretem Baronem à Tautenberg, tit. viij. §. hoc quoq; num. iij. Nouum autem feudum appellatur, quod habet initium in persona inuestiti, nec à progenitorum successione transmittitur. Sp.

FEVDVM Castaldia, ut interpretantur nostri, concedebatur ratione administrationis bonorum & possessionum dominicarum. Annotauit idem Baro tit. ij. lib. ij. Feud.

FEVDVM conditionatum, id est, ad certum seruitium adstrictum, uulgò *Seslehen* nominatur. Autor Zas. de Feudis degenerantibus. Sp.

FEVDVM degenerans, quod & non rectum dicitur, intelligitur quod à natura proprii rectiq; feudi recessit. Recti autem feudi compendiosa natura hæc est, quod ad hæredes transitorium sit in infinitum. Porro, quod ex gratia & gratuito domini beneficio originem sumpserit. Item quod Vassallus fidelitatis sacramento ad incerta seruitia obstringatur. Præterea, quod sit in re

immobili, item sine domini, uel agnatorum consensu alienari non possit. Et tandem, quod sine culpa amitti non debeat: & cætera id genus similia.

FEVDVM Ecclesiasticum, quod uel ab Ecclesia datur: uel quod ab ea recipitur: uel quod datur & recipitur à clerico, licet non tanquam ab Ecclesia. Seculare, quod à secularibus datur & recipitur: de quo Feudorum liber maiori ex parte loquitur. Spieg.

FEVDVM emptum, seu emptitium, quod à domino precio comparari potest. Hoc autem omnino sub recti & simplicis feudi natura relinquitur, eo solo excepto, quod non est gratuitum. Siquidem emptio, Feudi substantiam non mutat. Spieg.

FEVDVM Francum, id est, liberum, ita ut nihil pro eo seruitij præstetur. Et quod Francum liberum dicatur, allegatur tex. in c. ex literis. j. de Sponsalib. Quippe, quod ad communem uerbi intelligentiam recurratur. Sp.

FEVDVM Guardie id esse existimant, quod arcis tuendæ, aut territorij custodiendi gratia concedebatur. Spieg.

FEVDVM masculinum, quod ad masculos tantum transit: id quod in Feudo regulare est. Siquidem fœmina in Feudo succedere, nisi per pactum hoc exprimatur, non potest. Et tunc fœmininum Feudum dicitur. Sp.

FEVDVM maternum, secundum Baldum & Aluarotum eisdem regulis tractatur, sicut Feudum antiquum & paternum. Sp.

FEVDVM nobile, quod possessorem suum nobilitat, uel eum qui prius erat, nobilem ostendit. Contrà ignobile, quod & Burgense, id est, Plebeium interpretatur, quod scilicet à paganis, id est, à priuatis conceditur. Sp.

FEVDVM nouum. Lege, Feudum antiquum.

FEVDVM reale idem uolunt esse quod perpetuum, hoc est, quod ad hæredes transeat, naturamq; proprii feudi sequatur. Quod autem cum persona extinguitur, nec ad hæredes transmittitur, personale feudum appellatur. Hoc autem iuxta D. Oldend. æstimatur bifariam. Altero modo, quia porrigitur ad hæredes accipiētis, quanquā dantis successores teneantur, ut est Feudum Guardie, sicut initio haud dubiè feuda concedi solebant. Item tale est feudum habitationis. C. Feuda habitationum. de Capit. Cunrad. c. j. de Feud. Guard. Altero modo cæsetur feudum personale, quod neq; ad dantis neq; ad accipiētis hæredes porrigitur, ut Soldata. c. j. Quis dicat. Dux. Sp.

FEVDA regalia, quæ & dignitatum dicta: quod à solo Romano principe conferuntur, habentia præter simplicem iurisdictionem dignitatis titulū. ut sunt Ducatus, Marchionatus, Comitatus: unde Duces, Marchiones, Comites. c. j. Quis dicat. Dux. Hos Capitaneos regni, secundum feudalia placita propriè nominari uolunt. Quæ uerò uel ab inferioribus à principe recognoscuntur, uel si ab ipsis Regibus conferantur, modò extra dignitatē sint, Ignobilia uocantur. c. j. Quæ feud. dare poss. Sp.

FEVDVM Soldatæ, ut per se ignobile est, ita nec propriam habet feudi naturam: quum uel dantis, uel accipientis morte finiatur. Et est quædam annua gratuita præstatio, ut definitur tit. x. lib. ij. Feudorum. Videtur autem Baroni à Tautenb. Soldatæ uocabulum, etsi iam in aliam significationem degenerauit, ex antiquitatis usu profluxisse. Nam, ut idē adnotauit, secundū Calsiodorū, Vegetiū, & Frontinū, Solidatum in militia appellabant eum, cui stipendia ab Imperatore promissa erant. Quum enim populus Romanus supra ducentos annos (ut Liuius testatur) proprijs impendijs militasset, Anxuro capto, decreuerūt patres, ut stipendium miles acciperet: cui & uestem, & frumentum, ultra pecunias, equiti etiam equum dare solebant. Qui Delecti auctorati dicebantur: temporis uero successu, Matriculati & Solidati. Sp.

Feymer. Lege, Barisellæ.

F I

FIBVLAE, dicuntur propriè ornamenta cinguli ad uestem subligandam: & tā uiriles quàm uxoriarum habentur. Earum mentio est in l. j. C. Nulli licet. in fren. libr. xj. & apud Plinium, & Baysum. Spiegel.

FICTIO, est legis aduersus ueritatem in re possibili ex iusta causa dispositio: etenim constat, nunquā extendi fictionē ad ea, quæ impossibilia sint. gloss. l. talis. de Legat. j. §. minorem. Institut. de Adopt. siue de iure, siue de facto id fieri nequeat: imitatur enim fictio naturam, nec facile lex fictionem aduersus fictionē inducit. l. iij. §. è contrario. ff. de Acquir. possess. Hæc ex j. cap. lib. vj. Parerg. Alciat. Est autem magna differentia inter fictionem & præsumptionem. Quia fictio iuris tantū operatur, quantū ueritas: unde nunquam ei dicitur esse cōtraria. Siquidem ius facit ens de non ente. Præsumptio autem in dubio stat, tamen eatenus ueritatis habetur comes, quatenus in contrarium nulla apparet probatio. Vide Gloss. & Bart. in l. si is q̄ pro emptore. ff. Quod met. causa. Itaque fictio ad solam legem pertinet. Nec enim contrahentes fingere possunt, nisi lege permittente. ut in Aquiliana stipulatione, & quibusdam alijs itē casibus, in quibus lex stipulationem fingit, uel hypothecam. Estq; iure ciuili inuenta. Sic Iurisconsultus in l. ij. Pro socio. dominium societate omnium bonorum acquiri, sine traditione per quandam fictionem affirmat, cū textus dicat, creditur. Non autem ob aliud inducitur, nisi ut suppleat id, in quo desideratur facti ueritas, ad hoc, ut ex ea ueri producantur iuris effectus. ut declarat Bar. in l. si is qui pro emptore. de Vsu cap. Imitatur autē fictio legis, naturā ipsam. l. adoptio. ff. de Adopt. Vnde sicut naturaliter quis filium ad tempus habere non potest, nec sub conditione: ita nec emancipare eum, nec adoptare in diem sub conditione licet. l. si tibi. eod. tit. Sp.

FICTIO priuata in perniciem alterius, teste Old. nihil distat à fraudulenta simulatione. Vlp. in l. cum hi. §. si cū lis. ff. de Transact. fingi enim, inquit, lites poterunt, ut transactio etiam citra

prætoris fiat auctoritatem.

FICTVM, absolutè, præsupponitur falsum: aliàs non fingeretur. Præsumptum, habetur loco ueritatis.

FICTVS Barbaro uocabulo pro emphyteutica pensione, mercedeq; meliorationis accipitur, uideturq; Alciato Latine dici posse, Colonium. Spieg.

FIDES propriè diffinitur, ut sit dictorum, cōuentorum uel cōstantia & ueritas: dicta, quod fiat quod dictum est, ut Cicero tradidit. Vnde fidē appellarunt ueteres Christiani, quod ea quæ de Christo commentarijs Euangelistarum prodita erant, uerissima ducerent. Inde Rubrica, de Sum. trinit. & fid. cath. Sp.

FIDES, est eorum quæ sperantur fundamentum, & quæ non uidentur indicium. Hoc enim melius accedit sententiæ Pauli ad Hebræos, quā uulgata habeat trāslatio: ut mirū nō sit, si Paulū non intelligentes recentiores Theologi, alijs ipsam modis definierunt. Scholium est Alciat. in Rubr. C. de Sum. trin. & fid. cath. Sp.

FIDES catholica. Obseruandum fidei uocabulum nequaquam simplex, sed multijugum & uarium in diuinis scripturis innēiri. Videlicet nonnunquam pro ipsa conscientia intus diiudicante quid uerum aut falsum sit, in his quæ aguntur, quid simulatum fucatumq; quid syncerum ac simplex. Quo sensu Paulus, Quicquid, inquit, ex fide non est, peccatum est. Ex fide, idem quod ex ueritate & synceritate conscientia intelligēs. Pro constantia in præstando item accipitur, iuxta etymologiam uocabuli, ut apud eundē Paulum: Quid enim, si quidam eorum non crediderunt, nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuat? hoc est: Si non steterunt illi in his quæ Deo promiserant, num item suis promissis non stabit Deus? & rursus: Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Est & fides usitatori scripturæ & Ecclesiasticis scriptoribus uniuersæ Christi ecclesiæ more, secundum quam Christi fideles dicimur, nempe is habitus animi, quo certò & absque ulla hæsitatione assentimur ijs, quæ à Deo salutis nostræ causa ecclesiæ suæ reuelata sunt, seu scripto illa, seu uiuæ uocis oraculo, uiuāq; traditione, aut Christi, aut Apostolici, eadem acceperit, & uelut per manus à patrib. in filios magno ad nos consensu perduxit. Cui & de scriptis, & de non scriptis ea in re credimus. Hanc fidem orthodoxi patres appellant catholicam, estq; omni ascripto Christi familiæ prorsus necessaria, qui, modò usum rationis adeptus est, ad quam uariæ illę fidei differentia pertinent, quæ in scripturis occurrūt, secundum quas quædam infirma, quædam sana, quædam modica, quædam magna, quædam perfecta, quædam mortua, quædam uiua fides dicitur. De quibus exactè doctissimus ille Pighius controuers. secunda. Sp.

FIDES catholica. Hæc est pietas siue religio nostra, quæ ideo catholica nominatur, quod non certo alicui populo tradita est, ut Iudaico, sed toti generi humano: nec ullum excludit, omnibus

nibus per hanc salus esse licet, & sine hac nulli: nec religiones in hac sunt suæ cuiq; genti, sicut apud gentiles. Alij enim dij & alio modo apud Romanos colebantur, quàm Græcos: alij apud hos, quàm apud Gallos, Hispanos, Scythas, Indos, Persas. Omnes gentes quæ Christum professæ sunt, eundem colunt Deum, & eodem sacrificij genere, vide ij. l. C. de Süm. Trin. & fid. cath. Sp.

FIDES, pro cautione, in l. sacris. C. de Prox. sacr. scrib. lib. xij. Sic dicimus, fide alicuius sumere, id est, non sua, sed aliena cautione. Sp.

FIDES iudici facta dicitur, quando probatū ei est, uera esse quæ affirmata sunt. Hinc Rubrica, de Fide instrumentorum. Sp.

FIDES labefacta, dicitur creditum perditum. Tueri fidem suam, est seruare illam famam locupletis debitoris. Et fidem suam liberare, pro eo antiqui dicebant, quod nunc negotiatores & coactores, tenere promissum dicunt, & nō deesse promisso.

FIDES publica est, quod imperiti Saluum conductum uocant: quem Accursius, malus Latinitatis autor, securitatis nomine intellexit. Sp.

FIDES tuitionem, auxilium, tutelam significabat, unde in fide alicuius esse dicebant olim: quod nunc uocant, feudum ab aliquo tenere, & haud dubiè à fide nuncupat atque salutant fidem uel uasallum, quem clientem olim dicebāt. Vnde sic scribunt, Dilecto nostro fideli: *Vnserm leben getreuen.*

FIDEM arguit & dignitas, & mores. l. ij. de Testibus.

FIDELI bonæ homo. Quere, Bonæ fidei homo.

FIDELI bonæ possessor. Vide, Bonæ fidei possessor.

FIDE alicuius sumere, id est, nō sua, sed aliena cautione. Bud. in l. ult. de Pignor. act. Sp.

FIDE sua iubere, id est, sponforem se constituere, & periculum in se recipere. Paul. Si filius familias ita stipulatus fuerit: Quantam pecuniā Titio credidero, fide tua esse iubes. Vlpianus in l. ubi autem. de Verb. oblig. Sp.

FIDE autē sua promittere, ambigua locutio est, sicut & in uerbo ueritatis spondere. de quorum capto differit pulchrè Al. in l. si quis maior. C. de Transact. Sp.

FIDEM suam astringere, locutio elegans apud Papinian. l. procurator. de Procurat.

FIDEM suam astringere, uinculum obligationis suscipere. Papinian. in l. procurator, qui pro euictione. ff. de Procur. Sp.

FIDEM fallere. Lege, Fallere fidem:

FIDEM frangere. Vlp. in l. sed si hoc lege. ff. de in lus uoc. Sed si suis, ait, numis emi, & fidem fregi, pro patrono non habebor. Sp.

FIDEM mutare, pactum rescindere, & uiolare promissum.

FIDEM bonam præstare, nil aliud quàm sine dolo & fraude uersari. Bona fides enim, ut suo relatum est loco, cōtraria dolo & fraudi est. l. iij. in fin. Pro socio. Inde dicitur homo bonæ fidei, qui nihil dolo facit. l. iij. iuncta glos. C. de Peric. & com. rei uendit. Sp.

FIDEM licitæ transactionis rumpere, apud Hermogenianum in l. pen. de Transact.

FIDEM sequi alicuius, eligere aliquem cum quo re habere, aut negociū nobis esse uelimus, usus est Vlp. in l. j. de Reb. cred. Est etiā exemplū in l. ij. C. de Bon. aut. Iud. possid. Ex Bud. Sp.

FIDEICOMMISSA dicuntur, quæ fidei hæredis alteri restituenda demandantur: quæ ab fide hæredum licet pendeant, unde & nomen accepere, D. tamen Augustus, ne perfidiæ humanæ locus esset, ad necessitatem Iuris ea retraxit. Vide §. in primis. Instit. de Fideicom. hæred. l. j. & C. Comm. de Legat. Nec ignorandū, fideicommissa non esse, ut uulgō putat, legatis exequata. Nam licet Vlpian. l. j. de Leg. j. scribat, quod per omnia exequata sint legata fideicommissis, nō tamē cōuerso dicit, fideicommissa legatis exequari. Vnde Zasius colligebat, quod & ab Alciato post legimus probatū, minimè sequi necessario, ut utraq; eodem iure petantur. Fiunt autē fideicommissa uerbis precarijs erga grauatum: qualia sunt, rogo, peto, uolo, mado, deprecor, cupio, iniungo, desidero, impero. Vnde & nomen illud sumpserunt, quod in sola fide pudoreq; hæredis consisterent. §. fin. Institut. de Singulis rebus per fideicom. relict. Accedit Vlpian. inquit ens: Etiam hoc modo, cupio ut des: credo te daturum: fideicommissum est. De Legat. j. l. etiam. Spiegel.

FIDEICOMMISSARIA libertas est illa, quam testator non directè impertit, sed per missionem alterius, uel hæredis, uel legatarij, uel donatarij mortis ergo, cuius fidei hoc commisit & credidit.

FIDEICOMMISSARIVS Pretor, qui de fideicommissis ius Romæ dicebat. §. j. Instit. de Fideicom. hæred.

FIDEICOMMISSARIA substitutio. Vide inferius, Substitutio.

FIDEICOMMISSORVM alia sunt universalia, hoc est, ad hæreditatem spectantia, quibus totum patrimonium, uel eius partem hæres alij restituere rogatur. Alia rerum singularium, quæ uocantur. nam discrimen olim fuit inter ea: sed sublato eo, per omnia sunt exequata fideicommissis legata. §. j. Sed nō usq; Instit. de Leg. Vlpianus l. j. eodem. Item l. j. & ij. C. Commun. de Leg. Sp.

FIDELI tuæ committo filia, ut cui in familia nubas, & quotiescunq; &c. uide Scæuolam in l. uxorem. §. testamento. ij. de Leg. iij. Sp.

FIDELI hæredū meorum committo, ne fundum Tusculanum alienet, & ne de familia, &c. ibidem, Fidei tuæ committo uxor, ut des restitutas, &c. Vide Papinianum in l. cum pater filio. de Leg. ij. Sp.

FIDELI autem uestre uerè & sapidè committo, ne eum fundum uendatis, &c. uide Paul. de Leg. ij. in l. Titia Seio. §. Seia. Sp.

FIDELI hæredum meorum cōmitto, ut sinat eum habere domus meas, &c. uide Paul. l. si mihi Mæuia. ff. de Legat. ij. Sp.

FIDELI tuæ committo Sempronia soror, uti legata

legata, quæ alumnis meis, &c. l. codicillis. ff. de Ann. legat.

FIDEIVBBERE pro cōdemnato, nihil aliud est quàm promittere iudicatum condemnationis solui. l. si uerò. in prin. ff. Qui satisfat. cog. Nā si non condemnatus, sed absolutus fuerit, & uictor litis, non est opus aliquid soluere ex cautio ne iudicatum solui. Sp.

FIDEIVBENS ob euictionem rei alienatæ, Auctor secundus tempore Iustiniani appellabatur. Nouel. Vt credito. primū aggreddā. §. Neq; hoc tantum. Const. iij.

FIDEIVSSOR dicitur, qui se pro alio obligat, quasi iussu alterius ponens fidem suam. Nec refert, utrum ante, uel post obligationem principalis debitoris. Instit. de Fideiussor. & ff. eod. l. j. & ij. Sp.

FIDEIVSSOR conditionalis, qui sub conditione promittit, nomine debitoris continetur. ut docet Bart. in l. si certum petat. Et fideiussorem propriè esse debitorem, ferè omnes tradunt: quia iura eum plerunque appellant debitorem. Ex Alciat. in l. j. ff. Si cert. pet. Sp.

FIDEIVSSORES afsidui. Vide, Afsidui fideiussores.

FIDEIVSSOR qualiscunque. Vide, Quali scunq; fideiussor.

FIDELITAS, in feudalibus placitis nihil aliud est, quàm sacramentum illud, quo domino fidem suam obstringit Vassallus: quod plura cōplectitur, ut traditur Tit. v. & seq. libro secundo Feud. Vide Bart. in laudatis Commentarijs ad Constit. Ad reprimendum. & in l. omnes. C. de Annon. & trib. lib. x. Sp.

FIDUCIA, præter uulgatam significationē, pro pignore accipitur in iure. Vnde & Fiduciarius seruus, & res fiduciaria, quæ loco pignoris apud creditorem deposita sit: & ita non rarò utitur Paulus, tit. de Deposito. Ex Alciato. Sp.

FIDUCIA accipitur res, cuiusq; res aliqua ea lege mancipatur, ut mancipanti aliquando remancipet. Veluti si quis tempus dubium tenens, amico potentiori fundum mancipet, reddituro cum tempus illud dubium præterierit. Hinc fiduciaria mancipatio nominatur, quòd restituenti fides interponitur. Et uēditio fiduciaria, quæ fit sub redimendi, redhibendiq; lege. At quæ inde Actio fiduciaria.

FIDUCIARIA hæreditas, id est, fideicommissaria, apud Vlpianum in l. certi conditio. Si cer. pet. & fideicommissaria possessio, quasi fide data accepta, à fiducia tamen dicta. Bud.

FIDUCIARIA tutela, Fiduciarij tutores, appellantur fratres, quibus post mortem parentis singulari fide deferitur autoritate iuris, fratrum & sororum in pupillari ætate administratio atq; tutio. Instit. de fiduciaria tutela. in prin.

FIDUCIARIUS contractus. Require, Contractus fiduciarius.

FIDUCIARIUS heres propriè dicitur, qui institutus est contemplatione non uerè præteriti, sed quodammodo instituti. l. Seius Saturnini, ad Trebell. l. dedit dotem. de Col. bon. Sp.

FIDUCIA item, pro emancipatione, qua pater naturalis olim solebat filium solenniter uendere, ea scilicet spe atq; fide, ut rursus eidem patri reuenderet, statim manumissuro. Inde ueteri iure dicebatur contrahi fiducia, hoc est, Manumissio fieri spe successionis. Inst. de legit. adgnator. success. §. fin. Hinc

FIDUCIARIUS pater, antiquo iure nominabatur, qui præter naturalem patrem alius adhibebatur. Quibus id fiebat solennitatibus, anti quitatis studiosus (nam illæ sublatæ nunc sunt) petere potest ex primo Caij Instit. lib. Sp.

FIGERE propriè est legum. Nam figi leges dicuntur, cum in æs inciduntur: & tunc fixæ tolli non poterant, cum promulgatæ possent. Refigere autem, est leges iam æri incisas abolere & remouere. Quidam Triboniano iniquiores aiunt illum solitum figere leges precio, atq; refigere: uide Bernard. Rutilium in uita Tribon. Sp.

FIGERE tabulam, & refigere. Quære, Tabulam figere.

FIGLINA, officina figuli. Meminit eius Iurisc. de aur. & arg. leg. l. fundi. Cum in fundo, inquit, figlinas haberet. Nebrifs.

FIGMENTVM falsi tituli. l. si ancillam. C. de Contrah. empt.

FIGURA iudicij, hoc est, pcessus iudiciarij.

FIGURATE loqui. Vide infra, Iurisc. consulti nonnunquam.

FIGURATVM, contrā quàm uulgò putat, dicitur, quod non simpliciter indicatur, sed subobscurè intelligitur. Sp.

FIERI iniuriam contra bonos mores, quid sit, Paulus exponit l. j. de Extraord. crimin.

FIERI in continenti dicitur, quando quid sit uno contextu, non diuertendo ad extraneos actus, contrarium uē actum interponēdo. Vide c. quia propter. ext. de Elect.

FIERI non uidetur, quod iure non fit. l. iij. §. si liber homo. ff. de Cond. causa data.

FIERI bona fide. Lege, Bona fide. hoc est, citra figmentum facere.

FIERI patrē familiās, Der eygen feur unnd rauch überkummet.

FILIASTER, quo quidam utuntur proprio uigno, non paruus filius est, sed imitans filium. Auctor Valla lib. j.

FILII appellatione, ex proprietate sermonis, nepos non continetur, sed ex interpretatione. qua de re Bart. & Baldus in l. Gallus. §. ut instituens, præconio Salomonij utiliter differunt. Attingit item aliquot locis Alciatus in elegantiss. Comment. suis, de Verb. sign. & Zasius no ster in tractatu Substitutionū, indicat, consueisse ætatem nostram, cum nominat filios, uel liberos, addere nepotes, Kind, und Kindskinder, ad tollendas cauillationes. Filiorum autem nomine, etiam filia continentur: sed non è contrario, ueniuntq; propriè primi gradus. text. est in l. quod si nepotes. in fin. ff. de Testam. tut. Discrimen inter filios & liberos secundum communem usum & intellectum, in idiotam & laicum illiteratū & indoctum uenire & cadere non potest. Quod Glossæ

F A N T E I.

Glossæ dictum in d.l. quod si nepotes. Bartol. ibidem agnoscit, & in l. liberorum, circa fin. ff. de Verb. sig. Tamen si in ordinationibus, in quibus mens & uoluntas ordinatoris euidenter & manifestè deprehendi, aut declarari non potest, filiorum appellatione ueniant etiam nepotes, ut sentit Bart. in d.l. liberorum. & expressius Alexander in Addit. ad Bartol. in l. Lucius Titius, qui fratrem habebat testamento. de Hæred. inst. Sp.

FILII ideo liberi dicti sunt, ut parentes minerint, se illis non perpetuo imperaturos. Ita que cum pater filiam natam xxv. anni: negligit dare nuptui, absq; graui causa, potest ipsa liberè, hoc est, sine consensu paterno, matrimoniū contrahere: & oportet nihilominus patrè suppeditare pro facultatibus dotem. Aut. sed si post. C. de Inoffic. testam. Sp.

FILII familiarum, patres familiarum, filia familias. in l. iij. §. sed utrum. ff. de Minoribus.

FILIUS est, qui ex uiro & uxore nascitur. l. filium. de His qui sunt sui uel alieni iur. Quam de finitionem Alciat. lib. vj. Paradox. non admodū probat. Noster Apellus putat Vlp. filium naturalem, non etiam civilem, definire uoluisse. Cum regulariter, Lex sit naturaliter potius intelligenda, quàm civiliter. l. fin. C. de His qui uel. ætat. impet. Porro filius esse negatur uulgatissimo tropo, qui degenerat à paternis moribus, qui meruit abdicari, & tamen manet naturæ uinculū. Sic episcopū esse negamus, qui indignus est hoc nomine, & tamen manet consecratio. Sic Christianum esse negamus, qui moribus est impijs, & tamen non tollitur baptismus. Sic dicimus uxore esse desisse, quæ se miscuit alteri uiro, matrimonio ius adimens sibi. de quo suo loco. Sp.

FILIVS regis potest dici rex uiuente patre. arg. §. cum quidam Celsus. l. cum uerò is. ff. de Fideicommissis. libertat. adiuncto textu in l. in suis. & ibi Bald. ff. de Liber. & Posthum. Sp.

FILIVM spurium, rescripto Principis legitimum effectum, uerè legitimum celsuerunt Socius, Decius, Curtiusque, ut attestatur Alciatus. Nam & aliquem mihi (ait) iustum filium censeri, agnatis uerò meis nō censeri, haudquaquam naturæ repugnat: cum satis sit mihi, integrè censeri filium: nihilque obstat respectu aliorum qui non consenserunt, fictionem Legis nihil operari: huiusmodi enim uarietas magis aliorum personas, quàm ipsius filij respicit. l. in stipulationibus. §. j. de Verb. oblig. Sp.

FINGILITES posse, extat nobile exemplum apud Vlp. in l. cū hi. §. trāfactiōes. ff. de Transact.

FINGITVR receptum, quod uerè receptū non est. Gloss. in l. uoluntati. §. creditor. ff. Quib. mod. pig. uel hypothec. soluit. Alberic.

FINIS uitæ longæui hominis. Quære, Centum anni.

FINITOR, agrorum mensor dicitur.

FINITVM intelligitur, quod finiri potuit. l. j. C. de Poenis. Sunt quippe pleraque uerba, quæ quum effectum significant, ad potentiam tamen solum referantur, ut cum Lex dicit, Si aqua pluuia noceat, id est, nocere possit. Sp.

FINIVM regundorum, id est, discriminandorum, seu statuendorum. Regere enim antiqua & Decemuirali significatione, est suis finibus terminatum habere. Actio itaq; finium regundorū, ad agros pertinet, non ad ædificia urbana: iuxta §. fin. l. iij. ff. Fin. regund. Oldend. adserit eam nō inconcinne dici finalem quæstionem, in l. si consterit. C. Fin. regund. Cætera uide apud Ferrar. nostrum, uirum iuxta doctum ac diligentem, in §. si finium regund. Inst. de Offic. iud. Sp.

FIRMAMENTVM, & continens causæ, Latine Pūctū litis decisorij dicitur, Græcè *συνεχόμενον*: atq; id est, post quod nihil quæritur, & quod ad iudicationem firmissimum adfertur. Bud. in An. not. pr.

FIRME respondere, hoc est, absq; ullo timore, aut pauore.

FIRMVM est facti, Ratum iuris. Vide Bartol. in l. id quod pauperi. C. de Episcop. & cleric. Spieg.

FISCVS, præter uulgatam significantiam, apud Iurecos. est pecunia publica. Hinc apud illos tit. est de iure Fisci. & de Fiscalibus debitoribus & exact. Nebr. Legè, Patrimonium.

FISCOVS ita principis est, ut ab Vlpian. Princeps Fiscus appelletur, in l. ij. §. hoc interdictum. Ne quid in loc. public. fiat. ex Pyrrho. Sp.

FISCOVS, & Aerarium apud Iuriscos. in Pædætis crebrò conuertuntur: ut uetustiores Aerarium à Fisco distinguebant, ut reip. ab Imperatoris pecunia distincta erat: sic & ærarij quæsttores, tribuniq; à fisci præfectis distabant.

FISTVCA, instrumenti nomen est, quo figuntur, pangunturq; in terram sublicæ, palijq; ex Herm. Barb. Spieg.

FISTVLAE & canales & crateres & si quæ sunt alia ad aquas salientes necessaria: item seræ & clauæ, magis domus portio quàm instrumentum sunt. l. quæsitum. ff. de Fund. instr. Fistulæ item plumbeæ sunt, per quas aqua è fontibus ducitur. Fistulas quoque appellari licet Tubos plumbæos, per quos aqua pluuia è tectis ducitur. Spieg.

F L

FLAGELLARE annonam, hoc est, duriorè facere: quod est Dardaniorū, quorū mentionem Iuriscos. faciūt, hoc est, præmercatorū, qui Hermolao teste, Græcè Timiopolæ appellantur.

FLAGITARE, propriè est, uehementer, & ueluti quadam inflammatione animi petere. Significat etiam, de stupro uehementius instantiusque appellare. Vlpian. in l. nunquam. de Priu. del. Si quis, inquit, alienam ancillā surripuerit, & flagitauerit, utraq; actione tenebitur. Sic apud Ciceronem reperitur, annotante hic Bud. Sp.

FLAGITIVM, more militari, dicitur res flagitatione, hoc est, increpatione digna. Nam flagitatio ad strepitum refertur. Ex Donato. Sp.

FLAGITIVM facere, pro peccare, & crimen ac facinus committere. Discriminat tamen à facinorè Archid. xxxij. q. vij. c. flagitia. Certum est, non tantum pro turpibus peccatis flagitium accipi, uerū his etiam, quæ per negligentiam,

F A N T E O

imprudenciam, obliuionemq; cōmittuntur. Sp.

FLAGRANS crimen dicitur ueterum Iurifconsult. uerbo, in quo quis deprehenditur, *an frischer that ergriffen*, adnotauit Hegend. in l. ictus fustium. ff. de His qui not. infam. Sp.

FLAGRVM, idem quod flagellum, eius diminutiuum: uirga qua cædi consueuerunt serui: sicut liberi fustibus. l. Pedius. ff. de Incend. ru. in. nauis. Sp.

FLAMINES Curiales. Lege, Curia. & Oldend. cap. v tit. j. l. xij. Tab.

FLAVIANA actio ad ea reuocanda pertinet, quæ libertus de bonis diminuit. Vlp. l. j. Si quid in fraudem patroni factum sit.

FLAVIANVM ius ciuile, hinc liber, qui actiōnes continet. Nam nec Cneus Flauius de suo quidquam adiecit libro, sed cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redeuisset has actiones, Cneus Flauius eius scriba, Libertini filius, subreptum librum populo tradidit. Pomponius l. Necessarium. de orig. iur.

FLAUII. Vide, Imperatores, quo à Cæsari- bus & Augustis distent. apud Sigebertum legimus, Auctarium Regem, à Longobardis, Flauium appellatum: & ab eo quoq; omnes Longobardorum Reges, Flauios appellatos. Sp.

FLATORES, id est, fabricatores. Pompon. de Orig. iur. Et triumuiui monetales æris, argenti, auri flatores.

FLOCI nomine intelligitur habitus habens manicas longas, & amplas: Cucullæ uerò nomine habitus longus & amplus sine manicis, ut in Clem. Ne in agro. §. Verum. de statu monach.

FLORET res publica, per metaphoram, pro augetur, siue crescit in Nouel. de Natur. liber. & in Nouel. de Donat. à Curial. fact. Sp.

FLUCTVS, est maris in unam partem agitatio. Seneca lib. quarto Natur. quæst. Sp.

FLUCTVARE, id est, dubitare. xij. dist. c. lla autem nauicula. j. q. iij. §. His ita.

FLVMEN, est fluens aqua: autor Seneca tertio lib. Nat. Quæst. Sp.

FLVMEN hortum occupare. Vide Iabolenum l. cum usum fructum. ff. Quibus mod. usufruct. amitt. Sp.

FLVMEN publicum, quod in commune omnibus in eo ius piscandi pateat. Iust. in tit. j. libri secundi Inst. Sp.

FLVMEN priuatum, quod ex conuentione legem accipere solet. Nihil enim differt à ceteris locis priuatis, ut ait Vlp. in l. j. §. hoc interdictum. ff. de Flum. Sp.

FLVXA fides, instabilis, & citò peritura.

FLVXA uestimenta, amplissima & minima astricta, quasiq; liberè fluentia.

F O

FOCARIJ, qui & mediastini dicti sunt à Iu- reconsultis, inter species seruorum numerantur. Vide Alex. Neapolit. libro tertio Sp.

FOECIALES. Vide Zasiana Scholia in l. ij. ff. de Orig. iur. Oldend. in cap. vj. tit. j. Leg. xij. Tab.

FOEDERATI, liberi erant, suis tantum le-

gibus relictis, qui tamen populi Romani maiesta- tem comiter obseruare tenebantur: ex foedera- tisq; ciuitatibus, in delinquentes Romæ ani- maduerti fas erat. l. non dubito. de Capt. Anno- tauit Alciat. in Parerg. Sp.

FOEDVS, à fide deriuant nonnulli: quod in foederibus fides interponeretur. Hinc Foede- rati: quam uocem apud probatos autores, atque ipsum Ciceronem non raro inuenias: non autè Confederati, ut quæ Latina nō sit: quod alij ad- mouere. Sunt autem Foederati, non ut Accur- sius censuit, quibus cum induciæ factæ sunt, *ein Anstand*: sed ij cum quibus amicitiam, uulgu- nunc intelligentiam appellat, societatemq; coi- mus. *Bundgenossen*. Sp.

FOEMININO uocabulo masculos conti- neri, turpissimum est, inquit Iurifcons. in l. si ita scriptum. de Leg. ij. Accursius rationem adducit, sed non ex mente Iurifcons. haud animadu- tens ueteres solitos fuisse, quoties aliquem tan- quam mollem & effœminatū carperent, foemi- nino eum uocabulo, irrisiōis causa appellare, ostendit Aristoph. exemplo, Alciat. lib. Parerg. j. Spiegel.

FOEBRIS pecunia quæ sit, uide C. de Naut. foen.

FOENERARE pro accipere foenore.

FOENERATICIA res, quæ data est foeno- ri, siue accepta, aut ad foenus pertineat.

FOENVS, à foetu dictum est, autore Gell. & quasi à foetura quadam pecuniæ parientis atq; incrementis. Alij malunt à fundo: adduntq; ra- tionem hanc, prouentū esse à naturali terræ fru- ctu: postea uerò ad usuram translatum non ali- ter ac si pecunia ex se fructum quemadmodum terra producat Erasmus autem in prouerbio, A mortuo tributū petere: Foenus deductum uide- ri uult à uerbo *gēps*, quod est ferre: quod hac uo- ce ueteres nō utebantur, nisi de terræ prouentu: quæ ueluti gratissima debitor, pro singulis gra- nis aliquoties centena reddit. Idem tradit lib. ij. de Rat. conc. Sp.

FOETAB, absoluto uocabulo dicuntur pu- erperæ, & quæ iam partu absolutæ sunt. Sp.

FONS à fundendo dicitur, quod inde aqua fundatur, quam Vlpianus uiuā uocat, ex perpe- tua quadā causa. Quare primū à cisterna in hoc differt, quæ aquā imbris collectam continet. Deinde à puteo distat, quod cum aqua de terra manat, & usui sese haurientib. præbet, tunc fons dicitur. Vbi uerò in alto & profundo est, ibi pu- teus appellatur: ut tamen fontis nomē nō amit- tat. Vide infra, Puteus. Sp.

FORANEOS, forenses substantiuè, pro ex- traneis & peregrinis. Commentatores, ut plera- quæ alia more suo, hoc est, sine exemplo probati auctoris, usurpant.

FORANEVS. Vide, Officialis foraneus.

FORENSIS homo, causidicus, uel qui se in foro exercet.

FORENSES disceptationes. l. repetita. C. de Epif. & cler. l. consulta. de Testam.

FORENSIA instrumenta, quæ & dicantur,

F A N T E O.

tur, & quantum eis fidei sit adhibendum, not. in l. pen. C. de Fide instr. & per Azonem in summa, eod.

FORESTA est locus ubi feræ inhabitant uel includuntur. in Gloss. Capite Cum dilecti. De donat. aliàs dicitur latum nemus, de his ponit Felin. in c. Rodolphus. in xvj. col. aliàs xij. vers. Quid autem sit Foresta. de rescri. Et ubi quis habet usum uenandi, secundum Ber. de donat. cū dilectus. in glos. j.

FORERII. Lege Metatores.

FORINSECVS, id est quod foris. in Aut. de Eccl. rer. im. alien. §. fin. Vtitur & hoc uocabulo Plinius maior.

FORMA est, quæ essentiam rei præstat. l. Iulianus. §. si quis rem. ad Exhib. & quod de substantia dicimus. ut si in testamento desit voluntas, ut quia furiosus aut impubes testatus est. l. generali. C. de Sacrosanct. eccles. aut in contrahentibus deficiat cōsensus. l. cū Aquiliana. de Trāsf. action. Quod & ad materiam protrahendum est. Nam & ea contrahui perficiendo necessaria est, ut res ex uenditoris, precii ex emptoris parte. l. in uenditionibus. de Contrah. emp. §. precium. Instit. de Empt. Alioqui actus ipsi, si horum aliquid deficiat, omnino pereunt. Sp.

FORMA, facies cuiusq. rei. Ferè enim idem sunt. Vlpianus de Seruit. urb. præd. l. qui luminibus. Sciatis se formam ac statum antiquorū ædificiorum custodire debere. Est & in iure, ubi & regulam & modum significat.

FORMA in plerisq. rebus materię præstat. Hinc Labeo & Sabinus dicunt, abesse rem, cum abest forma. Quid. lib. Transform. ij. Materiam superabat opus. A stipulatur Caius in l. mulieris. de Verbor. sig. Plerunq. plus est, in manus precio, quàm in re. Sp.

FORMA quoq. lignum illud est, quo calcei informantur. Vlpianus ad l. Aquil. l. sed & si. Si forma, inquit, calcei ceruicē percussit. Item tit. Locati. l. item queritur. Si forma calcei tam uementer ceruicem percusserit. Nebriss.

FORMA causæ, ordinata series est, rem ad substantiam deducens. Substantia uerò, quæ primam rei essentiā præstat. Solennitas, modus est, seu qualitas quædam rei accedens, quæ actus sit solennis. Alciat. cap. xv. lib. v. Paradox.

FORMA ac status antiquorum ædificiorum custodiend. l. qui luminibus. ff. de Seruitut. urb. præd. Sp.

FORMA mutui. Vide, Mutui forma.

FORMA pristina. l. si quid. C. de Seruit.

FORMÆ, pro ordinibus & decurijs quibusdam intelliguntur. l. scrinijs. C. de Palat. xij. Ex Pyrrho. Sp.

FORMA iuris fiscalis pactis priuatorum cōuellenda nō est, iuxta Papinianum in l. inter debitorum. ff. de Pact. Sp.

FORMAM Senatusconsulti, quo tempore principes rerū potiebantur, uide in l. ite ueniūt. §. præter hæc multa. ff. de Petit. hæred. Sp.

FORMARE punctum, Bartolo quid, uide Consulere principem.

FORMALIA iustificari dicuntur, quando examinatur, an sit ritè appellatum, de quo ff. de Appell. recip. & C. eod. titul. Hodie, Zasius ait, in bonis consistorijs primò iustificantur formalia, antequam audjatur causa appellationis. in l. præses provincie. ff. de Re iudic. Sp.

FORMIDOLOSVS, qui formidat, & qui formidatur, §. si quis. Instit. de Pupil. subst. l. fin. C. de Iur. delib.

FORMITER iuratur, quando cum causa adiecta, uel cum expressione contractus iuratur: Informiter uerò, cum causa iuramenti non exprimitur. Zasius de Act. §. item si quis postulat. Instit. de Action.

FORMVLARII, dicti à formula, hoc est, stylo: qui ut Cicero autor est, de Oratore, & pro Muræna, Leguleij esse maluerunt. Sp.

FORMVLA, à Forma diminutum est, prorsus tamen à corpore abhorret, & accipitur pro præscripto, norma, uel nota: item pro actione apud Paulū, de Furt. l. si seruus nauem exerceat, nō uoluntate domini, de eo quod ibi perijt, uulgaris formula in dominum danda est: hoc est, actio in factum, Ex edicto, naut. caup. stab. quæ oritur ex recepto: ut hic monuit Glos. Hinc formulam intendere, pro dictare actionem: & Formulam excidere, pro cadere causa, apud Suet. Sp.

FORMVLAB iuris, id est solennitates antiquæ circa actiones, sublatae sunt tantū ab Imp. Constantio, Theodosio & Valentiniano, nō ipsa actionis formula: ut quidam existimarūt, & magno quidem suo errore, & litigantium incommodo. Nam si, ut attestatur Oldendorpius, ex facti serie, quantumuis bene narrata, aut nullam, aut ineptam colligas conclusionem, quæ haud rectè, quàm à speciali actionis inuestigatione proficiscitur, totus libellus corruit. ut probat Iason multorum testimonijs in l. j. ff. de Edend. Vi de suprā, Actionis formula. Sp.

FORNACATOR. Paul. de Fund. instruct. Instrumento, inquit, balneario legato, etiam balneatorem contineri, Neratius respondit. Continetur autem & fornacator. Est autem idem quæ Fornacarius. Sp.

FORNACARIVS, seruus erat idem qui pistrinarius, uel pistor. Vide Budæum in l. si Fornacarius. ad Leg. Aquil. Sp.

FORNICARI, non est propriè stuprum inferre, sed opus aliquod ad speciē fornicis fabre facere: quod uocabulum à fornice deriuat Calpinus: sed reclamante Insulano, quod à uerbis nomina deriuari soleant. Vnde à fornicari uenit fornix. Sp.

FORNICARII, opifices sunt, & propolæ, & institores, qui tabernas à fisco conducunt sub fornicibus, id est, arcub. ut ibi merces suas uenales habeant. Iurisconf. de Vfur. l. cum quidam, inquit, Fiscus ex suis contractibus usuras non dat, sed ipse accipit, ut solet, à fornicarijs, qui tardius pecuniam inferunt. Sp.

FORNICATVM opus dicimus, quod sit concameratum, seu ad formam testudinis factū. Id si angulosos recessus habeat, Anaglyphū

F A N T E O.

appellari solet. Camera, quam Græci, Budæo te-
ste, in l. si inquilinus. Locati. Cameram uocant.
Fornix, arcus, testudo, cognata sunt uocabula,
sed tamen nonnihil inter se differentia, ut ibi in-
dicat. Sp.

FORVM (nec enim usquam gentium reperi-
tur forus masculino genere, nisi apud Isidorum
& Canonistas, ut tradit Festus) sex modis intelli-
gitur, quem uidere potes. Isidorus inquit, Forus
est exercendarum litium locus, à fando dictus:
siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges
dedit. sed hanc Isidori sententiam doctè refellit
Alciat. cap. xxiii. secundi Dispunct. citans gra-
uissimum autorem M. Varronem, qui lib. j. de
Lingua Latina, Forum dictū à ferendo ait, quòd
in eum locum litigantes controuersias deferat:
sicuti negotiatores res, quas uendere cupiunt.
Seneca autor est, triplex olim Romæ fuisse fo-
rum. Sic enim lib. ij. de Ira: Adijce, inquit, publi-
ca periuria gētium, circumscriptiones, fraudes,
inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora.
Lege Alexand. cap. xij. Genial. diē. lib. ij. & Rho-
digin. cap. j. Lēction. antiq. lib. xv. Sp.

FORVM Suarium in l. j. de Offic. præf. urb.
§. cura canis omnis. uide hic Budæum. Sp.

FORVM competens, *bandmal*, *ein bequembliche
ordentlich gericht* stat. Quasi eo loco se iuri obtem-
peraturū manu propria iurauerit. Vnde dicitur,
bandmal beuueisen, pro eo quod est, *sein herkommen
beuueisen*. Verba sunt significatissima uenerandæ
antiquitatis: nec splendorem uerborum, sed rem
curamus.

FORI appellatione interdum subsellia intel-
liguntur, hoc est, iudicia publica, quæ exercebā-
tur sub dio, aut certè ex eo loco, unde cælum fa-
cilè perspicì possit: quod uel Cicer. satis indicat
pro Rege Deiotaro. Id obseruant etiamnum a-
pud nos pleraq; municipia, præcipuè quæ impe-
rialis iuris censentur, dū in criminosis causis co-
gnoscendū est. Vide suprà citatam l. moris est.
Ineptissimè autè Isidorus in masculino genere
dixit, Forus, quem Rom. Pont. sequitur in c. Fo-
rus. de Verb. sig. Sp.

FORO banniti. Vide, Exterminare.

FORO cedere dicebantur argentarij, qui ta-
bernis, hoc est, mensis suis, quas Romæ in foro
conductas habebant, cedentes aliò migrabant,
uel exilij causa, uel ob æs alienum. Hoc enim po-
steriore casu negotiationē mensarum indecorè
abrumpebāt: quod nunc uulgò dicimus *Banckes-
rott*. Vide Old. class. iij. Actiō. xxij. Sp.

FORI disputationem Pomponius in nobili
illa l. ij. de Orig. iur. Old. exponente, accipit, pro
applicatione legum ad cōmoditatem Reipubl.
cuius negotia in foro tractari solent. Dicimus e-
nim, in foro disputare, sicut uti foro, deferuire
foro. Sp.

FORO interdicere, plus est quàm aduocati-
onib. ut ait Iurisconf. l. moris est. §. j. ff. de Pæn.
Vide suprà, Aduocatione.

FORO te para, hoc est, ad forenses actiones
ne imparatus accedas. Nam qui in hac uitæ con-
suetudine & communi hominum societate ali-

quantū uersatus est, non ignorat, uix unū ex mili-
bus dari, etiam per sese quietissimo, non quan-
doque in foro & ante tribunal, uel pro ipso com-
parendum sit, uel pro altero intercedendum.
Quòd si igitur forensium actionum rudis atque
ignarus accedit, non mirum est, si cum molestia
damnum etiam atq; dispendium reportet, tum
& fama nonnunquam periclitetur, ut scitè mo-
nuit Iustinus Goblerus.

FORTUITO, item fortuito, hoc est, casu, &
ut uulgo dicunt, ex casu fortunæ.

FORTUITVS casus, intelligitur id quod i-
ta accidit, ut hominis consilio, cura, ac diligen-
tia præuideri, aut præcaueri non potuerit. ut sa-
tis Vlpianus indicat in l. ij. §. si eo tempore. ff. de
Admin. rer. ad ciuit. pert. Obseruandum autem,
quòd casus fortuiti, uel natura accidunt, ut ma-
ris tempestas, congelatio, grandinatio, fluminis
impetus, aduersa ualetudo, ad hæc mors: quæ ob
id Fatum dicitur, ut ait Pyrrhus. uide Gl. singula
rem Aretin. in §. j. de Capit. dimin. Institut. lib. j.
uel hominis facto contingunt, ut latronum insi-
diæ, hostium incurfus, uis etiam priuata impro-
uisa, iudicis iniuria, uel iniqua sententia, falsa co-
stium depositio, atque testamenti falsificatio, &
his similia, quæ interpretes sparsum indicant.
Spiegel.

FORTVNA, uocabulum medium est: sed
cum fortunam solam dicimus, intelligendus est
inopinatus prosperæ cuiuspiam rei euentus. Sic
thesaurum, fortunæ donum appellamus. l. si is
qui in aliena. §. cōmunis. ff. de Acquir. rer. dom.
& §. quòd si seruus. ibid. Fortuna aliud dedit,
quàm cui operam dabat.

FOS SA, receptaculum est aquæ manu factū.
Lege, Incile. & Lacus. Sp.

FOVEA, pro scrobe ferarum uenandarum
causa facta. Paul. ad Leg. Aquil. Qui foueas urso-
rum, ceruorumq; capiendorum causa faciant, si
in itineribus fecerint, eoq; aliquid deciderit, fa-
ctumq; sit deteri, lege Aquilia obligati sunt. Sp.

F R

FRACES. Lege, Amurca.

FRACTVM, interdum dissolutum signifi-
cat, contineturq; sub uerbo Rupisse. l. Marcell.
de Verb. sig. l. si seruus seruum. §. inquit Lex. ad
Leg. Aquil. Sp.

FRAGILE consilium. l. j. ff. de Minoribus.

FRAGMENTVM, pars fractæ rei. Vlp. Al-
phenum deniq; scribere ait, posse ita agi, ius illi
non esse, in suo lapidem cedere, ut in meum fun-
dum fragmenta cadant. l. autem. §. Aristo. ff. Si
seruit. uendicet.

FRAGOR, sonum rei duntaxat fractæ pro-
priè significat: estq; fictitium uerbum à sono.

FRANCI. Alberi. in hac dictione auspicatur
regnum Frâcicum à Carolo magno, quod de Ro-
mano imperio intelligi non potest. Nam prius
Francorum reges, puri puti Getmani, post præ-
stantissimos quosq; imperatores, armis eorum
exerciti, etiam toties ab eis repressi, nec uirtuti
illorum cedentes, tandem potiti Gallijs, Belgi-
ca & Celtica, regnare ibi cœperunt Sp.

FRATER

F A N T E R.

FRATER & soror, in transuersali linea sunt in secundo gradu, iuxta leges Cæsareas: secundum Pontificias Constitutiones in primo. Quæ sit huius differentie causa, exponunt interpretes. Iuris Cæsarei supputatio ualet adhuc in hæreditatibus. ac tutelis: Pontificij iuris, in matrimonio. Sp.

FRATREM dici, quasi ferè alterum, scilicet patrem, notum est: aut eum qui familiam sustinet: quare & Græcis *πρωτογενής*, hoc est, contribulis esse uidetur. etenim qui nascatur, ut patris familiam obtingat. l. scemina. ff. de Verb. sign. Cicero fratrè pro sororis marito usurpauit, Pro domo sua, & de Respons. Aruspicum. Et hodie fratres dici uidemus eos, quorum alter alterius sororem habuit in matrimonio. Sp.

FRATERNE, id est, ex officio fratrum, ut fratres facere decet. Fraternè amare, pro eo quod est, tanquam fratrem amare. extat apud Ciceronem in lib. j. Epist. ad Attic.

FRATRES, Hebræi suo quodam more quoslibet consanguineos & cognationis propinquos appellant, & extra usum nostrum. Nam quis dicat fratres, auunculum, & filium sororis? Scriptura tamè etià huiusmodi cognationes fratres appellat. Nà Abraham & Loth fratres sunt dicti, cum esset Abraham patruus Loth. Laban, & Iacob fratres sunt dicti, cum esset Laban auunculus Iacob. Ex D. Augustino, in c. vij. Euangelij Ioannis. Sed de eare doctissimè simul & copiosissimè disseruit D. Hieronymus aduersus Heluidium. Sp.

FRATRES Pont. Max. uocantur Episcopi, Archiepiscopi, Patriarchæ, Cardinales: ceteri omnes filij. Quæ forma nisi seruata sit, præsumitur rescriptum falsum. c. quàm graui. de Crim. falsi.

FRATRES consanguinei. Vide, Germani fratres.

FRATRES gemini, non Gemini fratres dicendum: tamen non minus Latine dicitur Frater germanus, & germanus frater. Sp.

FRATER patruelis, filius patru. Fratres patruales, sororesq; patruales, dicuntur, qui, quætie duobus ex fratribus progenerantur. ut apud Paulum traditum est in l. Iurisconsultus. §. eodè gradu ff. de Grad. Sp.

FRATRIAE, duorum fratrum uxores dicuntur, Græcè *ἀδελφῆς*. l. nō facilè. ff. de Grad. Alc. in l. si super. C. de Transact.

FRATRIS appellatione, Iuriscons. completur sororè. l. Lucius & Titia. Famil. ercis. l. Lucius Titius. §. quæsitum de Legat. iij. Sed obseruatu dignum, quod Iac. Butrigarius monuit, cōmunè loquendi usum aduersari. Quanquam fratrum nomen, interpretatione extēsua nepotes cōplectitur, ut annotatū est ab Ioan. And. ad Speculat. de Success. ab intest. refragatur tamè communis usus laicorum, secundū quē disponentes regulantur. l. omnib. de Verb. sig. & l. fundi. eod. tit. l. Labeo. de Supel. leg. cum concordib. legibus. Quinimò & soror fratris nomine quādoq; accipitur, ut apud Modestinum, de Pact. Tres, inquit, fratres Titius, Mæuius, & Seia cōmunè hæreditatē inter se diuiserunt. & paulo post: Sed postea duo de fratribus, id est, Mæuius & Seia. Sp.

FRAUDATIO & Fides, cōtraria. Cic. in Cætil. Ex hac enim parte pudor pugnat, illic petulatia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio.

FRAUDATIONIS causa latitare. ff. Ex quibus cau. in poss. eat. l. Fulcinius. §. hoc edictū. & Quæ in fraud. cred. l. j. & ij. §. j. Alberic.

FRAUDATOR, tā qui fraude alienat, quàm qui fraude accipit. l. ait Prætor. §. penult. l. ult. §. fin. ff. Quæ in fraud. cred. Variè hanc uocem accipi, Glossematarius declarat in l. Imperatores. de Cur. bon. dand. Sp.

FRAUDATORIVM interdictum. Lege, Interdictum fraudatorium.

FRAVDEM admittere. Vide, Capitaletm fraudem.

FRAVDEM facit, si quis quod facere debet non facit. l. in fraudem facere. & l. seq. ff. Quæ in fraud. cred.

FRAVS, à ferendo, deceptio quæ alicui infertur. Differt à Pœna, autore Vlp. quod fraus sine pœna esse potest: Pœna nō sine fraude. Pœna est noxæ uindicta: Fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quædā præparatio. Quando, & per quæ fieri dicatur, disserit fufius Zaf. in §. item si quis. Instit. de Action.

FRAVDIS interpretatio, ut Papinianus ait, semper in iure Ciuili, non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoq; desideratur. Obserua autè quod Old. monuit, Papinianū eodem respexit, quod respexit naturalis lex, dum dicit, Non cōcupisces, Non desiderabis aliena. Sp.

FRAVS euidens. l. j. ff. de Off. præf. urb.

FRAVDULENTVS usurpator, idem qui malæ fidei possessor: nihil repetit impensarum, nihil retinet, imputaturus sibi, quare non abstinerit ab alieno. l. adeo quidem. §. ex diuerso. l. qua ratione. §. sed non ut literæ. ff. de Acquir. rer. domin. Sp.

FRENARE, translātè pro cohibere & continere, apud Ligurinum nostrum alicubi non infelicitè Poetam imitatus, mox ab initio lib. j. in quem nostra extant Scholia. Si quid & in illis, & alijs meis quisquilijs dictum est, quod scitis S. R. E. (cuius summa apud orthodoxos habita semper est autoritas) aduersatur, indictum est: cuius me, ut & omnium etià rectè sentiētium iudicio subijcio. Sp.

FREQVENS est. Paul. Parère, inquit, exceptioni rei iudicatæ, frequens est: hoc est, non infuetum. l. singulis. de Except. rei iud.

FREQVENTES ire in alia omnia, pro frequentes dissentire, *ungleich einziehen*. Neque solum ire in alia omnia, sed & discedere & transire, eodem sensu ueteres dicebant. Sp.

FREQVENTIA, assidua frequentia, quasi nonnullam præbet infamiam. l. item apud. §. aliud. ff. de Iniur. Sp.

FREQVENTER fieri dicitur, quod bis etiam tertie factum est. Alber.

FREQVENTISSIMA est hæc causa possessionis. in l. Fulcinius. §. cum hoc edictū. ff. Ex quib. caus. in poss. eat.

FRIBVSCVLVM. Lege, Repudium.

FRIVOLA uasa sunt propriè fictilia quassa. Vnde uerba friuola dicta, quæ minus sunt fide subnixæ. Iuricons. in l. solutum. §. de Pignor. ad hanc uocem pro supellectili tenui et uili accipit: qualis eorū esse solet, qui in cœnaculis habitant, & in celebribus urbibus, in foro friuolario eam uenditant: quod nostrate uulgus; *Gympelmarkt* appellat. Sp.

FRONDATOR, & qui arbores amputat, & qui è frondibus manipulos facit, hyemis tempore, ad pastum animalibus offerendos, & qui manibus uitium folia euellit, quo ardor solis uiam maturiorem reddat. Ex Seruio. Sp.

FRVCTVARIVS ager idem qui uestigialis intelligi potest, Insulano testè. Barbari unà cum Italis uulgo uocant censalem agrum, ueluti si diceres, censualem. Nisi fortè quis uelit fructuarium haberi pro agro culto & fertili. Videtur tamen priori interpretationi citius accedendum. Spieg.

FRVCTVARIA uilla dicta, quod in eam fructus deuehantur. Sp.

FRVCTVARIVS, cuius est fructus. Vide Florentinum in l. si alij usus. ff. de Vusufruct. Sp.

FRVCTVARI iuris esse apud Scauolam. l. usufructuarium. §. si uiuarij. ff. de Vusufruct. Sp.

FRVCTVARIVS seruus. Iulianus intelligit eum, in quo quis usum fructum habet, sed alterius est proprietatis. Sp.

FRVCTVS à ferendo dicuntur, quos fundus uel quælibet res fert, uel qui ex qualibet referuntur. Bart. fructus. in l. & ex diuerso. de Rei uendic. diuidit in ciuiles, & naturales: rursum naturales in nostrò ingenio, exercitatione, laboreq; ac scientia partos, quos nullo exemplo, ut pleraq; alia Doctores uocant, industriales, & naturales. Porro fructus nomine nò tantum quos terra profert. l. fructus. ff. de Rei uend. sed etià & mercedes, & pensiones continentur. l. prædiorum. de Vsur. l. usura. de Petit. hered. cum concord. apud Alber. Fœtus etiam pecorum & partus & ancillæ ueniunt: ut ibi per eundem indicatur. Vide l. uideamus. j. ff. de Vsur. Sp.

FRVCTVS appellatione interesse quoque continetur. ff. Si seruit. uendic. l. loci corpus. §. in confessoria. & l. si fortè. §. fin. Alberic. Obseruandum etiam, cum agitur in rem, fructuum nomine contineri utilitatem, tam ex fructu, quam usu prouenientem. l. cum in rem. ff. de Rei uen. Sp.

FRVCTVS intelliguntur, ait Paulus, deductis impensis, quæ querendorum, cogendorum, conseruandorum eorum gratia fiunt. §. fin. l. si à patre ff. de Petit. hered. Sp.

FRVCTVS omnis in omni actione definiendus est, deducta impensa: quoniam nulli fructus contingunt sine aliquâ hominis cura, & sine aliquibus impensis. l. fructus ff. Solut. matr. Sp.

FRVCTVS annui fundi Corneliani, quid hæc uerba uelint, not. in l. quis ita. ff. de Vusufr. & per Azon. in summa, eod. titul. §. constituitur. Alberic.

FRVCTVS annuos fundi Corneliani Pu-

blio Mænio do lego; Iabolenus explanat. ff. de Vsu & usufr. l. cum ita. Sp.

FRVCTVS fructuum qui sint, uide l. cum autem redhibitio. §. cum redhiberetur mæcipium. de Ædil. edict. Sp.

FRVCTVS hominis in operis est, & operæ in fructu sunt. l. fructus. & l. præcedente ff. de Oper. ser.

FRVCTVS industriales sunt, qui principaliter requirunt diligentiam culturamq; hominis: quæ nisi continuo interueniat, natura nihil operatur. l. bonæ fidei. in prin. de Acquir. rer. domi. Spieg.

FRVCTVS naturalis accessio, usura ciuilis. l. si nauis. ff. de Rei uend. l. usura. ff. de Verb. sig.

FRVCTVS naturales sunt, qui ui & beneficio naturæ principaliter, non diligentia & opera hominis proueniunt: ut arbores, poma, lac, pilus, lana, agni, uituli, equuli, succuli. l. fructus. ff. de Vsur. Sp.

FRVCTVS pendentes, pars fundi sunt. l. fructus. ff. de Rei uend. cum cōcor. censentur tamen res mobiles, propter futurā mox perceptionē: de quo Bart. in l. ult. de Requir. reis.

FRVCTVM percipi spica, aut fœno cæso, aut uua adempta, aut excussa olea, quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, uel uindemia coacta sit, Labeo ait, teste Paul. in l. si usus fructuarius. ff. Quib. mod. usus fruct. amitt. Spiegel.

FRVCTVS percipiendi sunt, quos tam petitor percipere potuisset, quam possessor. l. si nauis. §. fin. de Rei uend. Fructus uerò percepti, separati dicuntur à solo. l. pen. eo titu. Duobus autem modis dicuntur fructus tam percepti, quam percipiendi. De quibus latè Speculat. tit. de Fruct. & interesse. §. j. per tot. Adde Bart. in d. l. ex diuerso. §. si petitor. ff. de Rei uend. Sp.

FRVCTVS portionis instar obtinet. l. cum filius. §. dominus. de Legat. ij.

FRVCTVS quærentur, colliguntur, conseruantur. l. si à patre. §. fruct. ff. de Petit. hered.

FRVCTVVM eousq; habēda ratio, quousq; haberetur, si res petita nò pisset: id est, ad rei iudicandæ tēpus. Vide l. fructus. ff. de Rei uend. Sp.

FRVCTVVM autem fundo cohærentium alij maturi, alij immaturi dicuntur: tamen si uni sint, nò diuersi, hoc est, eadem res. l. fin. §. pen. ff. Quæ in fraud. credit. Adde glo. in l. fructus. ff. de Rei uend. Sp.

FRUGALIS, Maxilla, Vexillū, hæc tria scribit Quintil. euulsa à Latino sermone. Insulanus credit illum ad prisca & abolita tempora respexisse: cum alioquin in receptis habeantur. Quāuis autē Frugalem grammatici dici negent, frugalitas tamen, frugaliter, & frugalissimus dicitur. Cic. lib. Tuscul. Quæst. iij. Frugalitas, ut opinor, inquit, à fruge, qua nihil melius è terra oritur. lib. de Finibus ij. Quod bene, id est, rectè, frugaliter, honestè. In Verr. iij. Homo autem ordinis sui frugalissimus. Sp.

FRUGALITATIS nomen tanquam ad caput referre uolumus: quod nisi eo nomine uirtutes

tutes continerentur, nunquam illud tam peruulgatum esset, ut iam prouerbij locum obtineret, Homines frugi omnia bene facere. Cicero autor lib. Tusc. quæst. iij. Itaque complexa est fortitudinem, iustitiam, prudentiam, temperantiam. Subindicat idem ex Hugone, nescio quo, Alberic. Spiegel.

FRUGES, à fruendo dictæ sunt: uel à frumine, quod summa pars gulæ est, per quam cibus in uentrem demittitur. Sunt autem fruges, quibus homo uescitur: præter carnes, & poma. Atque frugum duplex genus. Vnum, quod arista habet, ut frumenta: aliud, quod siliquam, ut legumina. Alc. de Verb. sig. Generaliter fruges dicuntur, quicquid ex fructu terræ in alimoniam uertimus. Sp.

FRUGIBONÆSERUUS, id est, fructuosus, utilis, necessarius, per quem fit aliquid quo fruamur. Contrarium est nequæ. Quint. lib. j. Quum Cælius se esse hominem frugi uult probare, non quia abstinens sit, nam id ne mentiri quidē poterat: sed quia utilis multis, id est, fructuosus sit, dicit. unde dicta est frugalitas. Frugi plerisque uidetur esse dictio indeclinabilis: quidam figuratē datiuum esse putant. ut sit homo frugi, id est, ad frugem, ut ait Priscianus lib. iij. Qui idem in lib. v. inclinari dicit, huic frugi, hanc frugem, ab hac fruge. Nam uetustissimi, inquit, Frux, & fruges nominatiuum protulerant. Igitur frugi homines ignaui opponuntur, hoc est, quibus suares curæ non est: quemadmodum frugi seruus dicitur, qui domini commodum cordi habet. Alphen. l. si uendita insula de Peric. rei uend. Quobrem si diligentiam uenditor eam adhibuisset in insula custodienda, quam debent homines frugi & diligentes præstare, si quid accidisset, nihil ad eum pertinebit. Sp.

FRUGI, pro eo quod est, fructum capere, tam nostra è re, quam eius etiā, cuius proprietates ad alium pertinet, dicitur. Vlpianus ad Leg. Aquil. l. Neratius. Sed si bonæ frugi seruus intra annū mutatis moribus occisus sit. Sp.

FRUMENTARIA machina. Lege, Machina frumentaria.

FRUMENTARIA tessera Non est quædam mensura frumenti, quæ non alibi, quam Romæ extet, ut falso traditū est, in l. mortuo. ff. de Leg. ij. sed signum erat frumentarium, quo exhibitio frumentum à Principe dabatur Populo Romæ, ut hodie quibusdam in locis nummi plumbei, uel ærei, uel quid simile, quod pro symbolo sit, vvarzeichen. Ex quo factum est, ut Tessera pro iure percipiendi frumentum accipiat. autor Budæus in Annotat. ad l. sed & si suscepit. de Iud. Quia autem Romæ tantum tessera frumentariæ dari solebant, ideo earum legatum Vlp. hoc censet Romæ tantū, non etiam in prouincia deberi.

FRUMENTATORES Latine dicuntur, quos Græci σιτῶνας ἢ λαϊῶνας, hoc est, coemēdo condendoq; frumento atq; oleo curatores præfectos atq; præpositos. Hæc enim munera erant apud Athenienses, aliasq; ciuitates, quæ frumēto importato utebantur. l. Munerū ciuiliū. §. j. ff. de

muneribus & honoribus. Hinc Sintona. Quære suo loco.

FRUMENTVM, id esse quod arista in se teneat, recte Gallum definisse, Insulanus autor est. l. frugem pro re ditu. de Verb. sig. Sanè quamuis frumēti appellatio amplior sit, tamē *λαϊῶνας* de tritico intelligimus: atq; hoc communem loquendi usum in Italia obseruare tradit Alciatus. Spiegel.

FRUMENTO arenam uel aliud miscere, ut difficilis separatio sit. Vide Vlpianum ad Leg. Aquilam.

FRUSTRA esse dicitur, quod exitu speratū non habet, quodq; non ex sententia euenit, dicitur. Igitur pro nequaquam, incassum, inutiliter, ac sine ullo rei effectu, sæpe accipitur. Exempla indicat Alberic. Sp.

FRVSTRANDA dilationis causa, latitare non dicitur, qui præsens iudiciū subire non compellitur. l. iij. ff. de Iud. Alberic.

FRVSTRARI tēpus, *Verſpetigen*, post tēpus; hoc est, frustra petere: apud Vlp. in l. sed & si per Prætozem. §. actio exempta. Quib. caus. maior.

FRVSTRATIM, pro frustra, & minutatim, xij. q. j. §. his ita. not. ext. de Præsumpt. c. auditis.

FRVSTRATIONEM, pro fallacia, quæ uulgo *fallyeren*, mercatorum dicitur, usurpat Papin in fin. l. iij. de Vfur. sed & apud alios autores deceptionem significat. Sp.

FRVSTRATOR quis dicatur, indicat Gl. ut uolunt, singularis, in l. meritō. ff. de Vi & ui arm. Papinianus de Nego. gest. l. liberto. §. litem. Frustratores amicus ultro egit, causas absentia eius allegans, & paulo post: Et hoc uerum est, cum frustrator condemnatus est. Sp.

F V

FVCATVM, pro falso, dissimulato, tecto.

FVCVS herbæ genus, quam Græci *φύνον* uocant, tingendis lanis utile. Vnde simpliciter fucum pro colore reperire licet: & fucare pro colorare, maxime si colorem nō natiuum, aut genuinum, sed artificiosum, ac uelut adulterinū significemus l. j. C. Quæ res uend. non poss. Sp.

FVCVM facere, pro eo quod est, imposturā facere, & artificiosa dissimulatione deludere. & Sine fucō, p simpliciter & apertē, frequēs est apud bonos autores. qui etiā medicamentum illud, quo cuti superinducto, mulierculæ uitia formæ dissimulat, quasiq; personā assumūt, fucum uocāt. Ut aut fucus est color arte additus: ita persona, facies est nō uera, sed apposititia. Vnde eleganter dictū à Seneca: Ut personā malit q̄ faciet: id est, Roter. interprete, uideri malit, q̄ esse. Sp.

FVCVS, color est arte additus. Quamuis Erasmo referente, simpliciter fucum pro colore reperire licet: & fucare, pro colorare, ut in l. j. C. Quæ res uend. poss. Vide de Consecr. dist. v. fucare. Quin & colorem pro fucō usurpauit Iulianus, citante Vlp. ad S. C. Maced. l. item si filius familiās, in prin. Porro fucum facere, pro eo quod est, imposturā facere, & artificiosa dissimulatione deludere, frequēs est apud bonos autores, & quibus profert exempla ipse Erasmus. Sp.

F A N T E V.

FVERIT. Hoc uerbum scriptum in testamētis (quum & præteritum & futurum tempus respiciat) quomodo accipiendum sit, declarat Bartol. in l. hoc articulo. ff. de Hæred. inst. Sp.

FVGA, est abscessus cum celeritate. Eam Baldus, ut nostri dicunt interpretes, magistraliter diuidit in uoluntariam, causariam, & ignominiosam. Prior grauat fugientem suspitione magna, non tamen quæ iustam fidem mereatur, nondum cognita re ipsa. Aut si uerò. C. ut omn. iud. tâ ciuili. quàm milit. Altera excusationē habet. Non enim omnis qui de loco recedit, pro fugiente habetur. Siquidem causa faciendi, non factum inspicitur. l. uerum. in princ. ff. de Fur. Huic cōtraria, quod causam non habeat quæ excuset, Ignominiosa dicitur. Sp.

FVGA lata. Quære, Lata fuga.

FVGAM facere uidetur liber homo, pro seruo se gerens. l. quod autem diximus. §. uarijs. ff. de Liber. caus.

FVGAX, qui propter timiditatē facilē fugit.

FVGERE, pro non intelligere. Quicquid enim non intellexeris, Fugit me, dicis, ait Augustinus Tract. xxv. in Ioan. Sp.

FVGIENTS quomodo non morare dicitur, pulchrè ostendit Iur. Icon. in l. Titius. de Ser. export. Interdum, sed adiectiuè, pro dubio & in uitium inclinante ponitur. Cicero: Qui uinum fugiens, uendat sciens, debeatne dicere? nō necesse putat Diogenes: Antipater, boni uiri existimat. Itaque fugere in uino, Latine dicitur, quod uulgò, non seruari dicimus. Sp.

FVGIENTES in iure nostro dicuntur rei, tametsi non semper fugiant. l. properandum. C. de Iudic. quemadmodum litigantes, scilicet habitu & qualitate. Natus est modus, quo Grammatici tradunt, Participia absolui à tēpore: qui confert pro testium dictis sustinendis. ut Zasius noster monuit, in admodum utili illa ad practicam l. si se non obtulit. §. si ex conuentione. ff. de Re iud. Sp.

FVGITARE quæstionē, pro formidare, & fugere tormentum, apud Cic. pro Roscio Amer.

FVGITIVI appellatione Labeoni ex fugitiuanatus non continetur. teste Vlpian. in l. j. in fin. de Fug. Sp.

FVGITIVARI apud antiquos fugitiuorū reprehensores erant: qui eam operā profitebantur, ut fugitiuos inuestigatos reducerent. Iur. Icon. in l. si apud te. Locati. Non enim ambo, inquit, pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus. Locus quoq; Varroni fugitiuarius dicitur, id est, qui fugæ pateat. Dicitur autem Fugitiuarius ea forma, qua thūnarius, de quo Budæus in l. uenditor. ff. commun. prædior. & Anataria quædam aquila apud Plinium, id est, anatum insectator. Spieg.

FVGITIVVM iumentum, aut errone, etiā si fugiat, aut erret, non dicitur, autor Pomponius in fin. l. Labeo. eodem rit. Sp.

FVGITIVVS nō est, qui ad amicum domini cōfugit. l. bouem. §. qui ad amicum. §. qui per suadet. §. si seruus. eod. tit. Obseruandum, quod

fugitiuus seruus etiam dicitur, qui à domino emēte recedit, ne ad eum redeat, etiam si mutato consilio ad eum reuertatur. Vide Vlp. in elegantissima l. quis sit fugitiuus, de Edil. edict. Diuiditur autem fugitiuus, ut ex ead. l. patet, in Erronē & Fugitiuum: rursus Erro in Fugitiuum & Erro nem. Sanè Tryphoninus ostendit, solam mentē propositumq; fugiendi non sufficere, ut Fugitiuus quis dicatur, nisi & aliquis actus fugæ accesserit. l. fugitiuus. de Verb. sig. Sp.

FVLCIRE, est ueteri operi instituēdo remedium adhibere. Vlpian. in l. j. §. si quis edificium. de Oper. nou. nunc. Sp.

FVLCIMENTVM, fultura, & sustentaculū: à fulciendo dicta, Vlpian. de Fund. inst. l. quæsitum. Proinde, inquit, fulcimenta si qua habeat. item in tit. Si seruit. uendic. Sicuti autē refectio, ait, parietis ad uicinum pertinet, ita & fultura edificiorum uicini.

FVLCRA sunt, ut docet Seruius, lectorum spondæ, quæ legato lecto cōtineri ait Vlp. in fin. l. liberorum. de Legat. iij.

FVLLO, qui uestes polit, emaculatq; nō pannarius. Vlpianus de Fort. Fullo, inquit, uel sarcinator, qui polienda, uel sarcienda uestimenta accipit. Vide §. fin. Instit. Mand.

FVLLONICA, dicitur ars & exercitiū fullonum, substantiuè nomē ipsum accipiendo. Si artem adijcias, adiectiuum erit. Vlp. pro officina fullonū posuit, in l. iij. de Aqu. plu. arc. Nam sententiæ concinnitas ita intelligi cogit: à qua satis absurdè recessit interpret. Sp.

FVLMINIS ictu deusta armamenta in l. na uis aduersa. ff. ad Leg. Rhod. de iact. Alberic.

FVMVS, à furuo, notæ significationis. Vide l. si quis fumo. ff. ad Leg. Aquil. Itē dicuntur promissa magnifica quidē, sed inania. Vnde fumos uendere, pro eo quod est, principum beneuolentiam, simulato commendationis officio, per occasionem familiaritatis, precio uendere. Ad Chil. Eras. Sp.

FVMI, sicut aquæ immisio est. Vide Vlp. in l. sicuti. §. Aristo. ff. Si seruit. uindic. Sp.

FVNCTIO nostris est usus, utilitatē sue ipsius effectus & æstimatio, quæ pro alia re fit, ut creditori satis fiat. Paulus in l. ij. §. mutui datio. Quia, inquit, in genere suo functionē recipiunt. Idem in l. precia. ad Leg. Falcid. Precia rerum nō ex effectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur, id est, mutua utilitate pensantur. Sic idem in l. si seruum meum. ad Leg. Aquil. & in l. certum. Si cert. pet. Quatenus mutua uice res fungantur, quæ tantundem præstent. Sp.

FVNCTIO publica, quod ratione soli præstetur. l. j. §. hic titulus. ff. de Publ. & uectig. Personalis, quæ ob munus soluitur. l. j. C. de Excus. mun. Sp.

FVNCTVS uita. l. j. C. Si reus uel acc. mort. fuer. & l. j. de Posthum. hæred. inst. Alberic.

FVNDAMENTVM propriè in ædificijs dicitur.

FVNDVS, est definita pars agri, siue culta sit, siue inculta. Præsidium latius patet, & tam de ur bano,

bano, quàm rustico: nec de solo tantum, sed etiā de edificio dicitur. Accipitur tamen fundus pro omni eo, quod solo continetur: à fundando dictus, ut in quem aliquid fundari possit. Ager autem est qui colitur, & qui fructuum causa habetur ad usum hominis, *ἀνδρῶν*, id est, à rure. Possessio usus & præscriptio est agri, cuius proprietates ad nos non pertinet. Prædium tam ad possessionem, quàm ad agrum refertur. Dicitur igitur fundus, & omnis ager, & omne ædificium, uillæ, domus, & in quas fructus deuehuntur. *Ædes*, urbana sunt prædia, quæ solo superficieq; constant. Superficies, omne quod supra faciem terræ est. *Area*, locus sine edificio: ab ariditate dictus, ut in ea dictione latius dictum est. Obseruandum autem, fundum non magnitudine, sed destinatione patrisfamilie. Vnde etiam pars fundi, rectè fundus appellatur, l. planè. §. fin. de Legat. j. cum concord. Fundi item esse censentur ea, quæ intra se tenet. l. Iulianus. §. ult. & l. fundi. ff. de Acq. rer. dom. Paul. hanc uocem in l. sed si. ff. de Acq. rer. dom. usurpauit pro uasis potiorij fundamento. Et quauis fundus est quiddam minus quàm ager, Iuristæ tamen promiscuè usurpant. Exemplum habes in l. quædam mulier, de Rei uend. Sp.

FVNDVM in Appia cū uillico suo, &c. l. uxor rem. §. concubinæ. de Legat. iij.

FVNDVM Cornelianum de nomine meo exire uero. l. pater filium. §. duobus. de Legat. iij. Spiegel.

FVNDVM Trebatianum, &c. fundum Satrianum, &c. dari uolo, Scæuola in l. patronus §. libertis. de Legat. Sp.

FVNDI Trebatiani reditus uxori, &c. dari uolo. Vide Scæuolam ff. de Vsu & usufruct.

FVNDVS, *Grund und boden*.

FVNDVS ita ut instructus est, & fundus cū instrumento legatus, fatendum esse (inquit Iurec.) in l. quæritum. §. sed si fundus ff. de Instruc. plus esse, cum instructus legatur, quàm si cum instrumento. Sp.

FVNDI appellatione etiam populus, ciuitas, communitas, monasterium, uicus, castrum, uilla, & alia continentur. Zas. in §. æquè Instit. de Actionibus.

FVNDI confines. Terentius Clemens in l. si cui centum, de Leg. ij. Sæpe enim, inquit, confines fundos etiā supra iustā estimationem (*hæber dann es uert ist*) interest nostra acquirere. Sp.

FVNDVM cum instrumento, an fundum & instrumentum, an fundum instructum. Vide l. v. de Inst. & instrum.

FVNDVS Puteolanus. Quære, Puteolanos.

FVNDVS seruicius, & dominans Lege, Prædium seruicius.

FVNDITVS, de hoc aduerbio uide Bart. in Aut. decernimus. C. de sacrosan.

FVNDI uestigiales sunt, qui ciuitatum sunt, & mancipibus ita locantur, ut certum uestigiale reipub. pendat. Alc. de Verb. sig. & in Dispunct. lib. iij. cap. iij.

FVNERIS uestis. Vide Vlpian. l. sed etsi quid. §. & generaliter. ff. de Vsufr.

FVNERARE, pro sepelire, frequēs apud Vlpianum.

FVNESTA familia, quæ luctum & exequias celebrat.

FVNERARI. Satius est de suo testatorem funerari, quàm alios legata consequi, teste Vlpiano, l. at si quis. ff. de Religios.

FVNGI, est officium, munusq; agere. ut, fungi magistratu, fungi prætura, fungi legatione, fungi officio, uel munere suscepto, fungi partibus iudicis, fungi militia, fungi stipendio. Vita tamen fungi, à reliquis locutionibus. quæ ex hoc uerbo constantur, longè multumq; differt, nempe reliquis locutionibus, præsens muneris officijq; recepti functio inest. Vita autem fungi, nō uiuere est, sed diem, uel mortē obire. Inde uita functus, uel uita defunctus, aut defunctus absolute dicitur, qui diē obiuit, id est, qui uitæ officium, & corpus gubernandi munus absoluit. Attamen uita fungi, rarō dici uideas, pro mori: sed potius uita functum, aut defunctum pro mortuo. Sp.

FVNGI officio suo, est quod uulgus dicit, facere suum debitum. Vlpianus in l. Iudex. de Re iudic. Semel enim, siue malè siue bene, officio functus est. Sp.

FVNGIBILES res dicimus, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura: ut pecunia, frumentum, uinum, oleum. Ceterum corpora in uniuersum omnia, omnes aliæ species, dicuntur res non fungibiles. Zas. in §. in personam. Instit. de Action.

FVNVS generalius est, quàm Exequiæ: est enim tota pompa, tam domestica, q̃ extrinseca. exequiæ uerò tantum in uia, dum funus procedit. Hinc rectè dicitur Actio funeraria: quoniam totam sepulturæ rationem complectitur, non exequiarum duntaxat. Annotatū legimus quoq; Funus propriè dici cadauer iam ardens, uel incensum: Exequiæ dum portatur: Reliquiæ, iam crematū & bustū: Conditū uerò, iam sepultum. Sp.

FVNVS ducere. Vide Vlpianum in l. at si quis. ff. de Religios.

FVNVS familiare. Vlpianus in l. ij. de In ius uoc. in fine. Neq; funus, inquit, familiare ducentem, iustāue mortuo facientem. subaudi, In ius uocare oportet. Dixit autem Funus ducentem pro eo, quod est funus facientem. ut Virgil. lib. Æneid. iij. dixit, ducere somnos, pro eo quod est dormire, & tanquā somnum facere, teste Fr. Syluio in Commēt. in Orat. pro P. Quintio. Idē, Funeris causa, ait, sumptus factus uidetur is de mū, qui ideo factus fuerit, ut funus ducatur, & si ne quo funus duci non possit. Sp.

FVNVS imaginariū, Græci Cenotaphion uocant, cum mortuo iusta absente cadauere perfoluntur. Legitimum uerò dicitur, cum defuncti corpus adest. Sp.

FVNVS publicum erat, cum quis propter sua in reipublicam beneficia, publicis sumptibus sepeliebatur. Ceremonias illius Plutar. ostēdit in Publicola. Sp.

FVNERIS sumptus pro facultatibus, uel dignitate defuncti arbitrantur. Vlpianus ait in l. si quis

quis sepulchrum. De Relig. & sumpt. fun. Funeris impenfam accipimus, quicquid corporis causa erogatum est: ueluti unguentorum, & precii loci in quo defunctus humatus est, & si qua uectaria sunt, uel sarcophagi, & uectura, & quicquid corporis causa antequam sepeliatur, consumptum est. l. funeris. ff. de Sumpt. fun. Sp.

FVRCIA. Callistratus de Pœnis, in l. capitalium, recitat inter gradus pœnarum capitalium furcam, famososq; latrones figendos furca in ijs locis, ubi grassati sunt: pluribus cōplacuisse scribit, nec absq; summa ratione, quam ibidem refert Sp.

FVRCIFER, qui seruus in furto, aut eiismo di aliquo flagitio deprehensus fuerit, aut improbitatis scelere cōiunctus duplex ligō, quod curui subiicitur, & cui temo affigitur, attollere uidebatur, & intuentie uicinia circumferre, ut fidē ei in posterum non haberent, & ab eo tanquam infido cauerent. Ideo furcifer appellabatur à Latinis: quod etiam Græci *φαιρὸν* hoc Romani furcam nominant. Vide Plutarchum in Quæstion. & Coriolani uita. Sp.

FVRENTI gladium porrigere, apud Vlp. in l. qua actione. §. penult. ad leg. Aquil.

FVRORE, impetus animi sine ratione, demencia. Vlpianus: Si quis caut. in l. ij. §. si nō propter ualetudinem: nam qui furore, inquit, impeditus est, ualetudine impeditur. Sp.

FVRORE est morbus seu aduersa ualetudo, l. ij. §. Idem est. ff. si quis cautioni.

FVRIOVS, ut interpretes docēt §. j. Instit. de Curat. hoc distat à mente capto, quod ille rabie quadam animi agitur: at mente captus magis in quiete est, nullaq; extrinsecus signa ostendit: idemq; est qui & demens. Sp.

FVRIOVS natura, qui continua mentis alienatione omni intellectu caret. l. diuus. ff. de Offic. præsid. proinde rectē ignorantis loco habetur. l. Iul. de Repud. nec longē abest à statu pupilli. l. fulcimus. §. adeo. Ex quib. caus. in possess. eat. Sp.

FVR quandoq; dicitur, qui hoc crimen affectat, quamuis non perfecit. Sp.

FVR improbus, raptor dicitur: quia est fure improbius. Vi bon. rapt. in prin. Fur manifestus est, qui cum re furtiua deprehenditur, priusquā eō loci rem pertulerit quō destinauerat. Sed qui pertulerit quō destinauit, tametsi deprehendatur cum re furtiua, non est manifestus fur. Ex l. iij. & l. v. ff. de Furt. Sp.

FVR nocturnus, hoc est, noctu deprehensus, seuerius quā interdiu deprehensus punitur. l. iij. ad leg. Aquil. Sp.

FVRTVM, est contrectatio fraudulosa, uel ipsius rei, uel etiā usus, possessionisue: quod lege naturali prohibitum est admittē. l. j. de Fur. Vlpianus notat in fin. l. si quis testamentum. ff. ad leg. Aquil. quod furtum exigit animum furis. Spiegel.

FVRTVM à furno, id est, nigro dictū, Labeo ait, quod clām & obscurē fiat, & plerunq; nocte: uel à fraude, ut Sabinus ait, & à ferendo, id est au-

ferēdo: uel à Græco sermone, quod *φάπας* appellant fures. Imō & Græci à ferēdo *φάπας* dixerūt. Quæ interpretationes uocabuli quum suam habeant uim & utilitatem, ad percipiendam rem ipsam: Paulus eas non frustra recēset, possuntq; omnes uideri probabiles: nempe quod nomina sæpe non unam duntaxat rationem significandi habeant. l. j. ff. de furt.

FVRTVM non facies. vij. Lex Diuina. Tab. hoc est, non eripies aliorum fortunas, neq; ulla fraude ad te trāferes: aut si apud te sunt, nō contrectabis inuito domino. Hæc Lex euidenter ostendit, rerū omnium cōmunionem repugnare cum natura. Nam si omnes res nobis secundum naturam essent communes, hoc est, ita unius sicut alterius, non posset committi furtum cōtra naturam, quæ cōcederetur occupanti. Alciat. in l. probum. ff. de Verb. sign. sentit, defendi posse furtum, nō natura, sed ciuili lege probum esse. Nam legūtur fuisse aliqui populi, apud quos furari impunē licebat: quod ex Aristotele Iuriconsulto A. Gellius tradit. Sanē, quāuis lege Iudæorum fures punirentur, non tamen consequens est, teste eodem, iure gentium id crimen puniri. nec enim soli Iudæi ius gentium constituūt. Sp.

FVRTVM conceptum dicitur ex autoritate Caij Iuriconsulti, lib. Instit. secundo, cum apud aliquem alterum res furata inuenitur. Oblatum uerō, cum res furtiua alicui à fure ita datur, ut apud ipsum furē inueniri nō possit. Paulus: Concepti, inquit, actione is tenetur, apud quem furtum quæsitum & inuentum est. Oblati, qui rem furtiua alij obtulit, ne apud se inueniretur. Quæ de re uide Iustinianum Instit. de Obligat. quæ ex del. nasc. Sp.

FVRTA domestica uocantur, quæ serui domini, uel liberti patronis, uel mercenarij ijs apud quos degunt, surripiunt. autor Marcellus in l. respiciendum. de Pœnis. Sp.

FVRTA apud ueteres Aegyptios omnia fuisse licita & impunita: apud Lacedæmonios laudata, refert Gellius lib. xj. cap. xviij.

FVRTA per lancem & licium perquirere, si Masurij Sabini liber, quem de furtis scripsit, extaret, nulla opus esset dubio procul coniectura. Nunc igitur quid super hac re sentiat doctiss. Alciatus, cuius sententia mihi magis, quā Rhodigini placet. Arbitratur is, consueisse lictores in alienas domos perquisitum ingredi, in primis licio cinctos, ut se iure publico, & tanquam magistratibus obsequentes, non autem propria autoritate alienas domos ingredi ostenderent: licium accingere, & lancem secum ferre, quam oculis obijcerent, ne qua ex parte matrē familiās, mulieresue conspici possent. hincq; tracta uidetur appellatio, per lancem & licium rem perquirendi. Ex cap. viij. lib. v. Parerg. Sp.

FVRTIM arbores cædit, qui clām cædit. l. Furtim. ff. Arbor. furtim cæsar.

FVRTIUA opera, quæ & succisuiæ. Quere, Succisui operis.

FVRTIUA res, quæ furto surrepta est. Sed & furtum tropo Metonymiæ, pro re furtiua dicitur.

citur. ut in l. seruus. ff. de Condict. indeb. Sp.

FVRTIVVM est non solum quod noctu, aut interdiu clam auferitur, sed quidquid alienum mobile, malo animo, iniuncto domino contrectatur, s. furtum autem fit. Instit. de Oblig. quæ ex delict. nasc.

FVSTES, quo à flagris differant, Iuriconsul. ostendit in l. seruorum. de Pœnis.

FVSTVARIVM mereri sic dicebant, ut nunc vulgus, Meritus est bastonatas. Et est teste Marcello, in l. seruorum. s. fin. de Pœnis, quæ fuste in flagitur maior pœna pecuniaria. Meminit eius vocabuli Seruius Aeneidos sexto. T. item Livi ab Urbe condita, lib. v. Fustuarium, inquit, meretur, qui signa relinquit, aut presidio decedit. Modestinus quoque, Iureconsultus inter pœnas militares fustium castigationem recenset. Id supplicium eiusmodi est, accepto fuste, Tribunus uiratum attingit damnatum: quod ubi est factum, omnes qui in castris sunt, cædentes fustibus lapidibusque, plerisque, in ipsis castris conficiunt. Vide Rhodig. cap. v. lib. x. Sp.

FVTILIS causa, pro uana & leui, etiam à Plinio dicitur.

FVTVRVM indicatiui quo distet à futuro subiunctiui, docet Gl. in l. j. s. si in emancipato & s. sequen. ff. de Coll. bon. Alber.

FVTVRVM opus, & quod nondum factum est, & quod fortè non fiet. l. circa prin. ff. de Op. nou. nunc. Sp.

FVTVRVM tempus id regulariter accipimus, quod nec ad præsens, neque ad præteritum refertur. Quamquam materia ita suadente, præsens pro futuro, & futurum pro præsentis sumitur. xxxij. q. v. si Paulus. Ex Alc. Sp.

G A

GABELLA, Dacia, Talia, Passagium, Pontuegium, Guidagium, & similes uoces, quæ apud Italos sunt species certi tributi & exactionis, nemo ignorat esse ab interpretibus è triuio sermonis Italici collectas.

GADIBVS habere. Apud Pomponium in l. si mihi & tibi. de Legat. j. ad occasum extra Herculis columnas, in ipso Bæticæ provincie capite, ut ait Plinius, Gades insula septuaginta quinque milium passuum longa, & angusta mari à continente diuisa, cum uetere oppido, eodè quo insula nomine, ubi templum ditissimum olim sacratum Herculi eoque sanctius habitum, quod ossa eius ibi sita magno accursu pagani colebāt. Spieg.

GALATIA. hanc regionem, Vadiano nostro teste undecunque doctissimo, post ingresses illas Alexandri uictorias, & auctas per Asiam Macedonum uires, Græci infederunt. quibus postea Galli se & ipsi magno hominum numero Asiam ingressi coniunxerunt, Gallogræci dicti, gens mixta: & regio quæ mox crescentibus Galloꝝ rebus Galatia uocata fuit, antea Gallogræcia dicebatur. Sed utriusque uocis usus apud scriptores manet: quin & apud Iuriconsul. l. patto-

nus. s. Sempronio. de Legat. iij. Hæc est Galatia, quam Petrus præcipuus apostolorum epistola plena (ut Erasmus inquit) apostolicæ maiestatis erudit: quam Paulus peragravit, & Euangelio suo Christum purè docuit. Diuus Hieronymus prologo secundi Commentariorum ad Galatas ex Lactantij autoritate tradit, Gallos antiquitus à candore corporis Galatas uocatos: & inde Galatiam prouinciam dictam, in qua Galli uenientes Græcis se miscuerint: & prius quidè Gallogræciam, post autem Galatiam dictam. Nec mirandum arbitratur, inter Græcam Asiæ gentē Gallos confedisse, cum contra Asiani Græci in Gallia confederint. Sp.

GALBATI, galeis tecti milites sunt. Est autem galea, teste Diodoro, crista capitis de corio: quum sit cassis de lamina. Dicta quoque galea Varroni, à galeo, quo multi antiquorum usi sunt. Commum, curuaturam galeæ, quæ in ea præeminet, dicimus, super quam crista sunt. Lego apud Alexand. Neapolitanum libro primo, quo loco refert insignia galearum apud diuersas gentes, Cymbris nostris, atque Teutonibus in usu fuisse, ut galeas contegerent horrentium hiatibus animalium: quo in aciem delati, uisu essent truculentiores. Sp.

GALBNVS Pergamenus, Niconis illius geometræ atque architecti E. qui reliquos omnes superiores medicos (Hippocrate tamen semper excepto) & ingenij magnitudine, & doctrina, & diligentia longissimè superauit, ut Fr. Philelphi attestatur lib. Cornu. j. Interpretes sequenti uersiculos uulgatos, quos refert Glor. super uerbo Ditissimi. in s. nos uerò tantam in Proem. Pād. Galienum non rectè uocant. Galinos Græcis dictus est. Sp.

GALBOTAE, in Sicilia dicebantur portentorum interpretes, teste Cicerone, libro j. de Diuinat. Rubr. C. de Mendicanti ualid. lib. xj. indicat, tales Spanaldos Galotas uulgò ab Italici appellari. Sp.

GALLICANA lingua. Vlp. de Legat. iij. Fidei commissis quocumque sermone relinqui possunt, non solum Latina, uel Græca, sed etiam Punicæ, uel Gallicanæ, uel alterius cuiuscunque gentis lingua. Loquitur autem de uera & antiqua Gallorum lingua: quam doctiss. Glareanus multis de causis existimat eam esse, qua hodie Rhenanus utitur: qua hodie Francigenæ utuntur, Romanam esse, quamquam corruptam, nemini est dubium. Punicæ linguæ uerba aliquot extant in Pœn. Plauti, quæ ipse mox interpretatur uerbis Latinis: si lo. Petro Vallæ interpreti credimus. Sunt qui putant, Gallicanos eos appellari, qui sunt extra Galliam. Vide Suetonium in uita Neronis. Sp.

GALLVS gallinaceus, seminas, quia est castratus: diciturque fortius pugnare cum serpente. Vide Scholium in l. j. C. de ijs qui parent. uel liber. occider. Sp.

GALLICINIVM secundum diei ciuilis diuisionem, post mediam noctem à galli cantu dictum est: quem tamen Interpres in l. non mino-

G A N T E A

rem. C. de Transaction. secundam noctis horam intelligit. Sp.

GALLINARIUM, locus in quo gallinae nutriuntur. Qui curat gallinas, Gallinari⁹. Quod ex gallis est, Gallinaceum dicitur. Substantiue item pro gallo usurpari constat.

GALLINA domestica, exiguum rei censeatur. Aut. Ut om. obed. prou. §. hoc considerantes. Alber.

GALLINAS, diuersi generis memorant auctores. Caius Iuricons. & de Cortalibus, hoc est, de ijs quae in corte aluntur: quae & Domesticae dicuntur: & de ueris gallinis loquitur, hoc est, Phasianis, in l. naturalē. de Acq. rer. dom. Et Iust. in §. gallinarum. Inst. de Rer. diuis.

GALLVS Aquilius uir fuit maximae ac probatissimae scientiae, Caesaris & Ciceronis amicissimus: de quo idem Cicero uideatur in Orat. Aul. Cecinnē. Fuit in formulis concipiendis probatus multum, & inter ceteras de dolo malo edidit acutissimas formulas, quae ad nostros, ut Salomonius attestatur, non peruenerunt. Illarum enim meminit Cicero, commendatque iij. Offic. & de Liberatorijs stipulationibus illam, quā Aquilianam uocauit antiquitas: cuius concepta uerba Iustin. inseruit §. quicquid. Quibus mod. tol. obl. Item & per celebrem illam, de inst. posth. nepot. Sp.

GALLOS. Lege, Inateres.

GAMOS, Latine nuptiae. Inde, Monogamus, unius uxoris uir.

GANEAE, amica non est, ut indicat uulgatum recens auctum Lexicon, & sentit Glos. in l. non aliter. ff. de Usu & habit. Donatus enim appellat Ganeam, meretricum tabernam: quia sit in terra, & non, ut coenacula, superius. Festus similiter locum abditum, uelut sub terra, dicit antiquos appellasse Ganeam. Nimirum, quod apud Graecos γὰρ & γὰρ, terrā significat, à quib. Ganeam deuici, ijdē auctores intellexerunt. Vnde loca significat uinolentiae, gulae, libidiniq: apta: quae & Ganeonibus nomen indiderunt. Sed & pro gula, & re lauta à bonis autoribus usurpatur, ut & Genialis dies, pro laeto & uoluptuario: & Genialiter uiuere, pro molliter & laute. Sp.

GARIOPHYLLUM. Haud scio, an Iuriscōsultus in l. final. de Publican. numeret inter species ad uestigial pertinentes: ut quidam putant. Nam Volaterranus scribit, quem nunc Gariophyllon uocant, post Plinij tempora à Damasco in Italiam uenisse: quum nec ipse, nec alij mentionem eius faciant. Vnde apparet Haloandri lectio esse uerior, qui pro Gariophyllo, Folium barbaricum habet. Sp.

GARRITUM auium percipere. Vide Glos. in l. iij. C. de Malefic. & mathem. & xxvj. q. iij. c. j. Alberic.

GAVLVVS, inter onerarias magis, quam paruas naues referendus, ut Baysius ex Herodoto demonstrat. Accipitur item, eodem tradente, pro uase quo pastores utuntur ad lac excipiendum. Sp.

GAVSAPINAM penulam, non inter theri-

stra, id est, aestiua, sed hyberna uestimenta annumerandam, tradit doctissimus Baysius ad finem cap. xvj. de Re uest. Sp.

GAZAM, in numero tantum singulari Persicam uocem esse, eaquē significari diuitias, id est, omne id quod possidemus, Seruius dicit. Hinc

GAZOPHYLACIUM, gazae repositoriū, cuius uocabuli frequens est mentio apud Ecclesiasticos scriptores. Budęus alicubi pro officinis chalcotyporum usurpauit. Sp.

G E

GELTOR, *recht nach*. Nostrates uulgò solent dicere significantes accipiendam esse oblatam pecuniam, uel quam reus cōfiteatur: & deinde cognoscendum de iure creditoris, utrum plus ei debeatur, autore Oldendorpio Iureconsulto hac arte celeberrimo, imò, ut quidam eruditorum ait, altero uelut Papiniano. Sp.

GELV, glaciei nomine continetur. Est enim aqua conferta, à serenitate cœli concreta. autor Aristoteles. Sp.

GEMINA, id est, duo quae similia sunt: quod magna similitudo sit geminorum, id est, eodem partu editorum. Maro: Geminiq: minantur in cœlum scopuli.

GEMINA soror, pro uterina.

GEMINATA, hoc est, repetita uerba, uoluntatem constantem indicant. l. balista. ff. ad Treb. Bald. in l. precibus. C. de Impub. & alijs substit. & in Proœmio Pandect. Sp.

GEMINI. Variè hæc uox ponitur. Nam modò pro duobus, ut apud Poetam, Sunt geminae somni portæ. Modò pro similibus, ut apud Plautum in Menæchm. Et Gemini significant natos uno partu, & eodem die: quos alio nomine Gemellos uocant. Virgilius: Modò namque gemellos, Spem gregis. Nec de duob. tantum dicimus Geminos, sed etiam de pluribus, ut Paulus Iuriscōsult. in l. antiqui. Si pars hæred. pet. dixit. Sed & Tergeminos senatores cunctos uidimus Oratos. Vide infra, Ter enixa mulier. & Budęi Annot. ad d. l. antiqui. Sp.

GEMMA, uocabulum generale, comprehendit propriè quæcunq: nec oblonga, nec perforata sunt. Sp.

GEMMAS Pomponius in l. & si non. de Atr. & arg. leg. à margaritis distinguit: pariter Curtius: sic uterq: Plinius. Apud Seniores multa de gemmis differuntur. Sp.

GEMMATOS lectos, id est, gemmis distinctos & ornatos, dixit Paulus in l. iij. de Supel. leg. Sp.

GEMONIAE scalae, quae erant in Auentino, in decimatercia regione Urbis, dicebantur, ad quas corpora damnatorum tracta precipitabantur. Quod supplicij genus, sublati Christianorum persecutionibus, in desuetudinem abiisse uidetur. Sp.

GENEALOGIA, sermo de origine generationis.

GENER, maritus est filiae meae. l. non facile. ff. de Grad. affinit. contineturq: eius appellatio- ne sponsus. l. in legibus. ff. de Testibus. & l. seruus. de

uus. de Gradibus. Porrigiturq; Generi appellatio, ad progeniem. l. Gallus. §. forsitan. de Lib. & post. Præterea habetur filij loco. l. iij. in fin. C. de Nat. liber. Apud Alciat. legi obseruatum à Iustino lib. xvij. generum pro sororis marito poni. Sicut & Vitichindus noster in historia temporum suorum usurpauit. Sp.

GENERA corporum tria sunt. Vnum, quod continetur uno spiritu. & Græcè *ἑνόν* uocatur: ut homo, lignum, lapis, & similia. Alterum, quod ex contingentibus se, hoc est, ex pluribus inter se coherentibus, constat: quod *συνήμεινον* uocatur: ut ædificium, naus, armarium. Tertium, quod ex distantibus, constat: ut corpora plura non soluta, sed uni nomini subiecta: ueluti populus, legio, grex. autor Pomponius in l. rerum mixtura. de Vfusap. Sp.

GENERALE omne obscurum est: ut omne multiplex dubium Bald. in l. j. C. de Seru. fugit. Spieg.

GENERALE delictum, quod Dd. nominatū appellant, intelligit Iuriconsultus illud, in l. aliud est fraus. §. inter multam. de Verb. sig. quod certa appellatiōe plurima eiusdē nature crimina cōplecti potest: ut furtū, homicidiū, falsum. Sp.

GENERALIA uerba. Si hæc adeo generalia sint, ut citra manifestam calumniam restringi non possint, uerbis ipsis standum est. l. pluribus. de Acceptil. Sp.

GENERALIS confirmatio non confirmat nisi iusta. Bald. in l. iij. C. de Precib. Imp. offer. Idem cap. j. Per quos fiat inuest. in Vrbibus Feud. Spieg.

GENERALIS lex dicitur, quæ omnes casus, exceptis illicitis & iniustis, comprehendit. Etenim nihil absurdius esse potest, quàm legem iustam ad interpretationē iniustam trahere. arg. l. penult. ff. ad Exhibend. l. si possessor ex hæreditate. ff. de Petit hæred. uel talem casum, per quē fieret fraus Legi. l. cum hi. & ibi Bart. ff. de Transactio. Sp.

GENERALEs actiones dicuntur, quæ cōpetūt ad hoc quod generale est, diuersas rerum species, adeoq; totas negotiationes cōplectens: uti tutela, societas, & alia negotia. Quamuis Vlpian. generalem uocet actionem, quæ de pluribus competit: specialem uerò, quæ ad unam dūtaxat causam pertinet. l. j. §. item sciendum. de A qua plu. arcen. Sp.

GENERALITER dicta, generaliter intelligi debent. l. j. §. generaliter. de Bon. possess. cont. Tabulas. l. iij. iuncta Glossa de Offic. Præsid. cum uulgar. comprehenduntq; singulas species, hoc est, in singulis speciebus uerificantur, & per singulas species distribuuntur. l. si chorus, in principio, de Legat. iij. ubi dicit textus: Si chorus uel familia legetur, perinde esse, ac si singuli homines essent legati. Sic in l. Mæuius. §. duorum, de Legat. secundo, qui legat homines, sub compendio uerborum, censetur singulos legasse. Spieg.

GENERIS uoce abutitur Tribonian. in §. plebs. Inst. de Iur. nat. gent. & ci. appellans illud

totum, & speciem partem: id quod teste Apellō, primus deprehendit Alciatus. Idem accidit passim Ciceroni, præsertim uerò lib. j. de Oratore. Spieg.

GENERO SI dicuntur, teste Raph. Regio, qui à nobilibus genus dicunt. Seneca est generosus, ad uirtutem bene à natura compositus. Hoc unum, inquit, est intuendum. Alioqui si ad uetera te reuocas, nemo non inde est, antè quod nihil est. A primo mundi ortu usque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis, sordidisq; alternata series. Non facit nobilem, atrium plenum famosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam uixit, nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione supra fortunam licet surgere. Sp.

GENESIS est, quam alij genituram, Cicero sidus natalitium appellat.

GENETHLIA CI, dicti Mathematici, qui à natiuitatis die & hora, quos illi Horoscopus uocant, futura prædicunt. Est autem Matheios duplex species. Alia quidem quatuor sub se liberales artes complectens. Alia uerò sacris cōstitutionibus, tanquam quæ cantamina doceat, prohibita. l. si excepta. C. de Malefic. Hanc Alciat. pulchrè declarat in Annotat. in tres posteriores lib. C. Spieg.

GENII dicti, quia nobiscum gignantur, uel quod genitos tueantur. Apud omnes ferme constat, duos unumquemq; genios, ut uulgò aiunt, angelos habere, uitæ suæ custodes, alterum bonum, alterū malū. Vide cap. ij. quod est de Templ. & Lucis, in Tab. xij. Vlpian. de Iureiur. in l. si duo patroni. ff. ubi, si quis, ait, in re pecuniaria p genium principis peierauerit. Tertullianus itē, qui paucis antè annis uita defungitur, quàm rerum potiretur Alexander Imperator, sub quo Vlpiani nomen inclaruit. Citius denique, inquit, apud uos per omnes deos, quàm per unum genium peierant, in Apologetico, cap. xxvij. & in eodem: Atque adeo omnes illi sub ipsa usque impietatis eruptione, & sacra faciebant pro salute Imperatoris, & genium eius deierabant, alij foris, alij intus. Ita denique in ad Scapulam: Sed ijdem ipsi, qui per genios eorum in pridie usque iurauerant. Testis est Alexand. Neapolitan. cap. x. lib. v. Per salutem & genium principis deierare, longè præstantissimum iusiurandum haberi cœptum, cui nulla ui, nulloq; imperio cōtrà ire fas erat. Quod Tiberius Cæsar de se præstari uetuit. Quod etiam de Nerone proditur. D. Rhenanus ab hac per genios Cæsarum deierandi consuetudine existimat natum, postea apud Christianos Principes, ut per salutem Regis, aut liberorum eius iuraretur, quod tamen in legibus Francorum seuerè prohibitum constat. Cæterum non opinor genij nomine uel uerum Deum, uel, ut Interpres existimare uidetur, angelū accipiendum: tamen si in l. qui per salutem, eod. tit. dicit, Licet per Deum iurare uideatur. Siqui dem de eo literis proditum est, quod cultū ueræ pietatis adeo infectat⁹ sit, ut rescripta principū cōtra Christianos collegerit: ut doceret, quibus

poenis affici oporteret eos, qui se cultores veri Dei confiterentur. Solebant autem milites per genium Imperatoris iurare, se nunquam deserturos militiam, nec mortem recusaturos pro Romana republica, & omnia se strenuè facturos, quæ præcepit Imperator. Quæ si miles non seruasset, capite puniebatur, etiam si res bene cessisset, ut tradidit Modest. in l. iij. §. in bello. de Re milit. Pagani uerò, hoc est, militiæ cupientes, nec dum cincti, si quid per genium Principis peierassent, mitius puniebantur: quod ex Vlpiani uerbis deprehendere licet. Nam paulo post, Imperator, inquit, cū patre rescribit, fustib. eum castigatū dimittere. His adde de Genijs quæ relaxa sunt infra, Larem fouere. Bud. libr. j. de Contemptu rerum fortuitarum, scribit, Genium, pro ui naturæ, atque pro ingenio usurpari ab antistitibus eruditionis nostræ ætatis. Cæterum Genium malum Græci dicunt *ἀνδροπαῖς*: quo nomine uocamus eos, Eras. teste, quibus incommodorum nostrorum maximam partem acceptam ferimus. Sp.

GENITALIS feritas, id est, genuina, natua. Iustinian. Instit. Si quad. paup. Cæterum, inquit, si genitalis sit feritas, cessat actio. Sp.

GENITOR, nihil à Generatoris significatione discrepat: eandem quoque significationem habet Genitrix. Usurpatur tamen uox Genitores, pro maioribus, in Aut. de Mandat. Princi. §. primo. Sp.

GENITVS in seruitio, pro seruo. *Ein cygenmann*. Aristote. in Politic. grauissimis rationibus seruitutem defendit ex natura causam trahere, reprehendens eos qui contrarium adfirmarunt. Quanquam, ait Philippus, quorsum opus est tā subtili disputatione? Illa uox, Honora patrem, & matrem, subiicit omnes homines seruituti. Cætera uide apud Old. in Diuin. Tab. Præcept. iij. Spieg.

GENTIS, quàm familiæ significatio, latior est. nam Gentis nomen agnatos & cognatos cōtinet, ut Alciatus docet in l. sape ita compertum est de Verb. sig. Idem apud Cicer. lib. de Oratore primo: Gentem in patricijs esse, in plebeijs stirpem ostendi tradit, cap. xij. lib. j. Parerg. Ad quoque Bar. in l. j. ff. de Probat. Gentem tamen, familiam tantū ex eodem parente masculino productam, nuncupari, admonuit eruditiss. uir Oldend. Gentem autem decem uiris confici, ut de coetu suprā dictum est, Alciato placet: quod & de turba dicendum est. l. prætor. Vi bon. rapt. Sp.

GENTILIS, qui ex eadem gente mecum est, dicitur. Nec uidetur Insulano, quàm iuste uox illa transferatur ad genus hominum, quos Ethnicos uocamus. de quo latius Sipontinus. Deniq; curiosiores quidam nostræ ætatis, pro iure patronatus, malunt dicere, Gentilicium sacerdotium. Sp.

GENTILES Accursius pro cognatis accipi existimauit, nullo autore. Sunt autem ex definitione Q. Mutij, Gentiles, qui eodem inter se nomine sunt, & qui ab ingenuis oriundi sunt, & quorum maiorum nemo seruitutem seruauit, &

qui capite minuti non sunt. Sed huic sententiæ repugnat, quòd etiam in seruis iura gentilitatis fuisse, sentit Plin. capij. lib. xxxij. Nisi olim hæc fuisse arbitremur, & ante xij. Tabul. Leg. Itaque Gentiles propriè dictos Rom. patricios inter se, ex gentilicio iure, quod eis tantum competebar, nempe, ut excluso fisco, cuiuslibet cognominis sui hæreditatem gentilicio iure ad se traherent, annotauit Alciat. ut & illud loco iam citato: Gentem scilicet nihil ad sanguinis uinculum pertinuisse, genus uerò, uel stirpem pertinuisse. Papi nian. l. prima. de Probat. Quoties quæreretur, genus, uel gentem quis haberet, nec ne, eum probare oportere. Sed & Gētilium aliam in iure interpretatorem fuisse, indicat: nempe ut quemlibet significet Romano Imperio non subiectū: quia nō Lege ciuili, sed iure Gentium uiuit: quo fit, ut perinde sit cum Gentilem dicamus, ac si Barbarum. Sp.

GENTILICIVM dicitur, quod ex genere, siue familia est. ut Gentilicia nomina, quæ originem gentis, uel familiæ declarant. ut Spiegelus, Maius: & Gentilicia insignia, quæ Armā uulgò uocantur, quasi armis, militarijs; quæ sita, successere in locum, ut Budæus rectè existimare uidetur, maiorum imaginum, unde præcipuè generis nobilitas accipiebatur. Vnde

GENTILITAS nobilium fuit, scilicet eorum qui sui generis imagines proferre poterant. Imaginibus enim, ob insignem uirtutem, ac rerum præclarè gestarum, decora donati solebant. Nemo est qui ignorat, & nostri temporis gentiles, seu nobiles (ut uulgò dicimus) cum agnationis iure de Feudis controuertunt inter se, uel cū domino (*dem leben herren*) nō habent ferè digniora probandi argumenta, ad ostendendam gentem suam, quàm ea quæ ex imaginibus ac cognomine mutantur. ut quum dicunt, *wir haben einen Schilt und Helm*. Nunc enim pro imaginibus insignia gentilia habemus. teste Budæo. Spig.

GENVINA pietas, quam uis corruptè legatur in uulgatis codicibus Gemina, p. insita, siue ingenta patris in filium affectione, uiq; amoris usurpatur ab Vlp. in l. iij. de Lib. hom. exhib. Vnde scholium interpretis, alioqui ineptū, huc minime pertinet. Certè ex eo liquet, ipsum non intellexisse, quid uerè pietas, quid item officium significet. Certè affectum nullum paternum uincere iure nostro euidentissimum est. Alciat. fatetur in Parerg. se quandoq; existimasse corruptū hunc locum, & non geminam, sed genuinam pietatem intelligendum: quod & Norica editione constat, quasi naturaliter ingentam dicas, indicans uocem genuinam apud Ciceronem duob. locis hoc sensu legi: in oratione in L. Pison. & in Partitionibus. Sp.

GENVS est, quod sui similis communiōe quadā, specie autem differēs, duas aut plures cōplectitur partes: atq; partes hæc generib. ex quib. emanant, subiiciuntur. Bud. in l. j. de Inst. & iur.

GENVS prædicatur de singulis speciebus. l. interdum. de Verb. signif. l. si quid earum. §. j. de Leg.

de Leg. iij. Totum uero de partibus non prædicatur. Neque enim sicuti dicitur, Testamentaria est tutela, Legitima est tutela, Dativa est tutela: ita dicitur Satisfactio est tutela, Tutio est tutela. Ex Appel. Sp.

GENVS, interdum *generis* pro reb. intelligitur, quæ sub suo genere continentur. ut in l. iij. §. mutui ff. Si cert. pet. Item apud Vlpianum pro qualitate in l. iij. ff. de Lib. exhib. Ea; uoce bifariam utitur Alfenus in eodem Responsio, l. in naue Saupheij. Locati. Notum est, genus pro specie & pro indiuiduo, species in Iure Ciuili passim accipi. Sp.

GENERIS uoce abutitur Tribonian. in §. Plebs. Instit. de Iur. natur. & gent. appellans illud totum, & speciem partem: id quod recte Appello, primus deprehendit Alciatus. Idem accidit passim Ciceroni, præsertim uero libro primo de Oratore.

GERERE, uerbum est genericum, resq; tam forenses, quam extraiudiciales complectitur. ut patet toto titulo de Negoc. gest. & l. uel ei. §. gestis. ff. Quæ in fraud. cred. & l. gesta. de Re Iudic. Ex Alberico. Sp.

GERERE pro ciue dicitur is, qui iure ciuitatis utitur, siue ciuis sit, siue non sit.

GERERE, pro facere, Iuriscoss. familiarissimum est. Notum uulgatum illud, Qui per alium gerit, per se gerere uidetur. l. ita aut. §. gessisse. ff. de Administr. tut. Sp.

GERERE pro hærede quid sit, pulchrè declarat Vlp. in l. pro hærede. de Acq. hæred. & Imp. in §. pro hærede autem. Instit. de Hæred. qual. & diff. Breuiter, ut Iulianus scribit, Pro hærede gerere, non tam est facti, quam animi. Nam hoc animo esse debet, ut uelit hæres esse. Sp.

GERERE negocium suum, est rem suam utiliter facere, & ut uulgò dicitur, bene facere casum suum.

GERERE personam alicuius, hoc est, referre aliquæ, & eius munere fungi. Nostris frequens in ore est: Qui per alium gerit, per se gerere uidetur. Quæ de re Spec. tit. de Celsion. actio. §. j. uer. Item queritur. Sp.

GERERE rem, & res, aliud esse, hoc est, beligerare, quam negocia gerere, Bud. annotauit. legendumq; ob id existimat in l. desertorem. §. in bello de Re milit. cesserit, pro gesserit. Sp.

GERMANIA, dum Romani rerum potirentur, constituta erat sub duobus Præsidibus. auctor Macer l. iij. ff. de Offic. præf. Eius quidem Iuriscoss. meminerunt, Allemanniæ nusquā: quod hoc notum, & forte post eos natum: uel potius ignotius, illud uero usitatus erat. De utroque uocabulo eleganter differit Rhenanus noster. A quo tamen in disputatione de nomine Germaniæ dissentit Aegidius Tschudius Glaronensis, cui uerior Strabonis sententia uisa est: Germanos sic dictos existimantis, quod fratres fuerint Gallorum, ob morum conformitatem. At Hubertus Thomas Leodius, uir impense eruditus, amicus noster, in eleganti Commentario suo nuper edito, maualt cum Cornelio Tacito

ex ueterib. & recentioribus cum Dn. Beato Rhenano, & alijs eruditis nostratis linguæ peritis sentire, quam cum Strabone, alioqui grauissimo autore: ut uidelicet Germaniæ uocabulum sit merè Teutonicum, ab insigni fortitudine deductum. Nam *Ger Man*, prius uirilem, strenuūq; significat. Nec quenquam, inquit Hubertus, moueat hic Dn. Aegidius Tschudius, aliam ex Strabone afferens Germaniæ nominis originem, nisi idem præstet in Allemannis, Nortmanis, Marcomannis, & huiusmodi alijs in *Man* exeutibus: quæ quam plurima sunt, ita ut non possit singularitas in Germaniæ uocabulo allegari, aut inspicari, etsi sit non parua, aut indiligens Strabonis autoritas. Quis enim audiuit Romanos gentibus nomina imposuisse, & nō proprio & communi appellasse? Hactenus Huberti uerba retulimus. Rhenani opinio placet Dn. Alciato, apud quem extat de Germania perquam elegans cap. libro Parerg. x. Albericus suos ille secutus auctores, à germine deducit Germaniam, candidè ei generis nobilitatem adserens præ cæteris nationibus. Porro si quis hodie uoluerit totius Germaniæ statum diuidere, commodè id fecerit, auctore Oldendorpio, Romanorum exemplo, qui tres gradus faciebant in Vrbe, scilicet Senatorium, Equestrem & Plebeium. Sic nos dicemus esse tres ordines per totam Germaniam, uidelicet Senatorium, hoc est Principum, Magistratum: Equestrem, id est, Vassallorum, nobilium, siue ruri, siue in ciuitatibus: Plebeium, hoc est, reliquorum ciuium, negociatorum, opificum, & rusticorum. Sp.

GERMANI fratres dicuntur ex utroq; parente: Consanguinei, ex eodem tantum patre, non etiam matre: Vterini contra, ex eadem matre, & duob. parentib. Sp.

GERMINA dicuntur uirgulta, quæ de radicibus nascuntur: hinc & germinales arbores apud Paulum in l. diuortio. §. puto. ff. Solut. matr. Modò proba sit lectio, quam Alciat. sequi uidetur. Norembergensis editio Cremiales habet: quæ mihi magis arridet: & ut apparet, nec ipsum Accursium latuit, si orthographiæ peccatū condones. Sp.

GERONTOCOMION, ubi senes curantur. l. illud quod. C. de Sacros. eccl. Sp.

GERVNDIA, à gerenda duplici significatione actiua & passiuā, quidam dicta esse existimant: quarum ut participiorum significatio tota ferè ex adiunctorum ui pender. nam si dixerō liberos hæredes instituendos, uel exhæredandos esse, moriendum esse omnibus: hic quædam colligitur necessitas, at cum dicimus, Inter nauigandū multa animo obuersari pericula, animo occidendū Titium inuasit, in allegandis Legibus iudiciū & modum adhibendum, in diuidenda hæreditate iudicis maxime ualere officium: hic nemo dixerit aliquam esse necessitatem. Proinde rectè sentiunt, qui nihil differre arbitrantur, siue titulus inscribatur, de Hæredib. institutionedis, siue de Hæredū institutione. Vide Alc. in Rubr. C. de Edend. l. as. & Doctores, Instit. de Action.

item Vigiliū in Rubric. Instit. de Hæred. instit. Spiegel.

GERVŒIA. Quod senatus Romæ, hoc ferme fuit *γερωνία* Spartæ, id est, Lacedæmone. Ipsa quoque à senibus dicta, qui Græcè *γερων* dicuntur, quæ uox in nonnullis exemplaribus corruptè legitur, in Gloſſ. archigerontes. C. de Episc. aud. Sp.

GESTA. Gloſ. in l. ij. ff. de Curat. bon. dand. sentit, Acta esse iudicij, hoc est, quæ quoquo modo in iudicio fiunt: Facta, uerbales respicere contractus factos extra iudiciū: Gesta uerò, quæ sine uerbis fiunt, esse censenda. Sed hæc merito, Alciatus inquit, non recipiuntur: cum ex subiecto argumento, gestum etiam accipiat, siue ex contractu, siue aliter quid factum sit. ff. de Min. Nec dubium est, ex communi loquendi usu, nihil hæc differre: quod Bart. annotauit l. j. de Offic. procons. Cæſ. Sp.

GESTA fraudationis causâ quæ dicantur, indicat Vlp. l. j. & seq. Quæ in fraud. cred.

GESTAM rem, pro actam, Pomponius contra Vallam dixit in l. final. de his quæ in Testam. del. Sp.

GESTANDI ius habere, uide Vlp. in l. plenum in prin. ff. de Usu & habitat. Sp.

GESTATIO, locus quo gestabantur sanitas uel uoluptatis gratia. Paulus in l. competit. Poterit, ait, dici & fructuarij interesse, propter uoluptatem & gestationem. Sed pro ipsa succollatione interdum usurpatur. Nam, Celsus inquit, Lenis in nauis, in lacu gestatio est: uehementior in alto, uel lectica, aut scano: acrior uehiculo.

GESTATORIVM, appellamus lecticam sellamue, siue carrucâ: deniq; quodcunq; in quo gestatur, uide Beroald. in Comm. ad C. L. Cæſ. uitam apud Tranq. Sp.

GESTIRE, pro cupere, in l. j. C. de Inoffic. donat. Est tamen propriè, letitiam animi promerere, cum quodam corporis motu. Sp.

GESTOR negotiorum, similis est procuratori: nisi quod mandata à domino procuratione non habet, sed amicitia fretus rem administrat, bonamque fidem agnoscere debet. Vlp. de Neg. gest. l. ij. ait prætor, si quis absentis negocia gesserit, iudiciū eo nomine dabo. Sp.

GESTORES negotiorum triplicis sunt differentie, uidelicet uoluntarij, qui ultro absentis res gerunt Necessarij, qui obligatione officij administrant, sicut Curatores. Et quasi necessarij (ut sic dicam) qui suspitione obligationis inani ad gerendum accedunt. Quales sunt liberi homines bona fide seruiantes, quibus aliquid agendum mandatur. l. At qui natura. §. Si libero. C. de negot. gest. Item tutores à patre in testamento dati posthumo, qui interim administrant, nec tandem nascitur posthumus. l. Cum pater ff. eodem titul. Item hi, qui se procuratores opinantur falso, aut curatores, quum non sint, eorumque successores. l. ij. §. Et si furiosi. ff. Negocio. gestor. l. Curatoris. C. eodem titul. l. Quicquid. C. Arbitr. tutel.

GESTVS, huius gestus, pro negocio gesto,

acto, administrato, apud Vlpianum, in l. Item si cui putauit. ff. Negoc. gestor. cum ait: Nec possit, quod alij adquisitum est ipso gestu, hoc tuum negocium uideri. Sp.

G I

GIBBOSI, qui gibbos habent. Paulus horum meminit in l. ij. de Adil. edict. In uulgatis codicibus Gibberos scriptum est. Quanquam grammaticos scio annotasse, & gibber, gibbera, gibberum, & gibber, gibberis, & hoc gibbere dici: nos tamen Haloandri editionem referimus. Sp.

GIBBLINI. Vide Guelphorum.

GIBZILE lepra, cuius est mentio ceu speciei diræ imprecationis in Nouel. Iusurand. quod præstat. sol. Denotat auaritiā parentum inficere prolem: & malè acquisita à maiorib. non sine culpa possideri à successoribus. uide D. Ambrosium in cap. iij. Euang. secundum Lucam. Fuit autem seruus Elisæi prophetæ, de quo lege cap. v. Reg. iij.

GIGNENDI casus, propriè denotat proprietatem. l. locum. in prin. ff. de Relig. & sumpt. fun. & not. in l. Q. Mutius. de Aur. & arg. leg. Tamen si communi loquendi usu corrigatur etiam ad facultatem, seu ius administrandi, seu possidendi. ex Alber.

GIGNERE & Parere, factum & operationem quandam important. Hinc dispositio loquens de filijs ex uiro & uxore natis, nisi in ueris filijs locum habere potest, maxime illis superstitibus. Qua de re pulchrè Bart. differit in l. liberorum, de Verb. signif.

G L

GLADIATORES dicuntur generaliter omnes, qui gladijs pugnant, etiam discendi gratia, antequam in ludum producantur. Omnino prohibentur in Constitut. Principum, libro xj. C. de Gladiat. toll. Originem eorum Capitolinus, Bud. genera refert in Annot. ad l. athletas. de His qui not. infam. Sp.

GLADIO ultore puniri. C. de Adult. l. cum uir.

GLADIVS, non simpliciter pro telo usurpatur ab Vlpiano, finiente in l. ij. de Iurisdic. omn. lud. meram imperium esse, habere gladij potestatem, sed per Rhetoricā denominationē, pro quauis pœna, quæ de reo ex delicto aliquo expetitur.

GLANDARIA sylua, quæ seruatur glandis ferendæ causa. Cato autor.

GLANDEM caducam, quæ ex arbore cecidit, in l. syluæ. de uerb. sig. Caius finit: sed non, ut adnotauit Alc. ex sermonis proprietate. quoniam caducus, non qui cecidit, sed qui facile casurus est, ruinamque minatur, significat. Vnde & Paris cadueus. Sp.

GLANDIS appellatione, inquit Iurecons. in tit. qui est de Gland. legen. l. j. omnes fructus continentur. Item de Verb. sig. l. qui uenenum. Item l. sylua. Nebris.

GLAREA, terra est lapillis permixta. Paulus de Aqua pluui. arcen. l. supra inter glareas iniecta. Item de Via pub. l. j. In uiam terrenam glareâ immittit.

G A N T E R.

immittere. Sp.

GLEBAM accipimus cespitem terræ dictā, quod sit quasi globus. l. certo generi. ff. de Seru. rust. præd. Sp.

GLORIA, appellatur consentiens laus bonorū: Quintilianus. Gloriæ cupiditas haud improbatā ab Imp. Alexandro, in l. ij. C. de His qui spont. mun. lib. x. Melius sentit Erasmus noster alicubi: Quanquam o superi, inquiens, quod est hoc totum quod uulgo gloriam uocant, nisi nomen inanissimū ex paganismo relictum? Quod genus non pauca resederunt apud Christianos, dum immortalitatem appellāt, famam posteris relictam. Sp.

GLORIA uiuere dicitur, qui pro Rep. cecidit. Instit. de Excus. tut. §. si in bello ff. eo l. bello amissi. & ad Leg. Aquil. l. qua actione. §. si quis. Spiegel.

GLORIOSVS & celebris dicitur, quē Græci uocant *gloriosos*; & iactabundus, quem illi uocāt *gloriosos*. Id ante me Listerius inuenit. Sp.

GLOS, uxor fratris est. l. non facile. §. affinitatis. ff. de Grad.

Glossa Latine lingua dicitur. Glossema, expositio, siue interpretatio. Quintilianus: Circa glossa semata etiam, id est, uoces minus usitatas, non ultima eius professionis diligentia est. His uerbis Fabius innot, Glossemata uoces esse, quę ex positione indigent: nō, ut uulgo accipitur, ipsas expositiones. Iaco. Butrigarius in l. ij. C. Qui pro sua Iurisd. tanti fecit Glossę autoritatem, quod eam communi opinionioni anteponebam statuerit: quod & Baldo uisum est, in l. hæreditas. C. de Posses. tum plerisq; alijs clari nominis interpretibus. In contrarium tamen est, quod quotidie & in scholis & iudicijs Glossas impugari refellique uidemus. Nisi enim uel iure, uel rationibus funditus nitatur, & a textu non dissideat, minime sequenda. Quod dicere solebat præceptor noster primus Capnion, uir ille incomparabilis. Nam ubi Textus expressi sunt, ibi nulla est dubitatio, nec ad Glossam respiciendum: quod & Baldus recte docuit, in l. ancillæ. C. de Furt. Nam doctrina Glossę nullā nobis necessitatē imponit: quā sit tantummodo probabilis, ut dicit Bart. l. ij. ff. Si cert. pet. Quod aut uulgo iactatur, quod in iudicando a Glossa recedi non debeat: id non esse uerum, post Abbate, Zaf. itidem præceptor noster subinde nec inutiliter, pro re nata inculcat. Ceterum, ubi textibus destituimur, tū Glossę autoritas minime cōtemnenda est. Qua de re latē differit Neuzanus in Sylua nuptiali. Sp.

GNAVVS, melius Nauus scribitur. Nauo enim opponitur ignauum: strenuū id significat. Rhenan. in Annotationib. ad Liliū, Velleium suū citat. Sp.

GOSIPIVM, frutex, de quo Plinius libro xix. cap. j. Superior pars Ægypti in Arabiam uergens, gignit fruticem, quem aliqui Gossipion uocāt, plures Xylon, & ideo ligna inde facta xylinā. Paruulus est, similemque barbatę nucis de-

fert fructum, cuius ex interiore bombyce Janugo netur. Nec ulla sunt eis in candore molliciaue præferenda.

G R

GRADVS, est unius personę distantis ad aliam, in linea consanguinitatis, uel affinitatis, facta collatio ad communem parentē. l. j. cum seq. §. usq; ad §. affinitatis. ff. de Grad. Concisus iuxta Philippum optimum docendi magistrum, Gradus est interuallum quo cognoscitur, quę persona stipiti propior. Vide perquam elegantē, quē ea de re scripsit libellum, ut discas nunc gradus numerare aliter, quā uetera iura ciuilia tradidere. Sed &

GRADVM pro existimatione, & honoris loco usurpari, notum est. Hinc in gradum reponere, est deiectum restituere. Sp.

GRADVS arctissimi dicuntur esse, primus, & secundus, & tertius. Namq; in primo sunt supra, pater & mater. infra, filius & filia. Secundo sunt gradu supra, auus, auia: infra, nepos, & neptis: ex transuerso, frater & soror. Tertio gradu sunt supra, proauus, proauia: infra, pronepos, proneptis: ex transuerso, fratris, sororisq; filius & filia, & conuenienter patruus & amita, auunculus & matertera. Sp.

GRADVS cognationis dicti sunt, ad similitudinem scalarum, locorumue decliuum: quos ita ingredimur, ut a proximo in proximum, id est, in illum qui quasi ex illo nascitur, ueniamus. Atq; horum alij sunt superiores, alij inferiores, alij collaterales.

GRADVS ætatum iuxta sententiam Iuriscollatē explicat Alc. interpretas l. pueri appellatio. de Verb. sig.

GRADVS in agone literario tres sunt. Vide supra, Doctores legum.

GRADVVM consanguinitatis computatio dissimiliter numeratur iure ciuili & Canonico. Institut. de gradibus cognat. Et xxxv. q. v. c. Ad apostoli. c. Quod dilectio. Et c. ult. de cōsanguin. & affin.

GRABCA mercari fide, id est numerata pecunia, ubi nō uerbis, neq; stipulationib. sed præfente pecunia res agitur. Sp.

GRABCA religio, pro Paganismo: & Græci pro paganis quādo dici cōeperint, ostendit Alc. in Parerg. declarans quædam loca in Nouellis Const. cxxxj. de Eccl. tit.

GRABCVM uinum inter dulcia numerat Iuriscoll. l. ult. ff. de Trit. & uin. leg. de ijs post Plinium, lib. xij. Steph. Nigrū multa & uaria uini genera referentē in opere quod de Nimio uitæ luxu inscripsit. Alex. Neap. c. xxj. lib. v. annotauit, quod ueteres uinū Græcū semel tantū etiam in lautissimis cōuiuijs apponere solebāt: primusq; diuus Cæsar triumphalibus cœnis, quatuor uini genera propter instituta maiorum dicitur appo- fuisse, Falernū, Chium, Lesbium, & Mamertinū. Philelph. lib. Cōuiuior. j. ostēdit, uinum omni erate perniciosum, eiusq; incōmoda refert. Quomodo facias uinum Græcū, docet M. Cato. Sp.

GRAMMATA. Lege Budæum in Com-

ment. linguæ Græcæ.

GRAMMATICI, hoc est, qui Grammaticâ docent, an à muneribus excusentur, uide l. si duas. §. grammatici. ff. de Excus. tut. & l. sextumdecimum. §. fin. de Vac. mun. Sp.

GRAMMATOPHYLACIUM, ubi tabulæ & instrumenta publica, monumentaq; rerum gestarum, actarumq; asseruantur: quod Tablinû Latinè appellatur. Vlp. in l. moris. de Pœnis. Archivio fortè uel Grammatophylacio. Sp.

GRANDE beneficium, pro incomparabili, apud Vlpianum in l. j. de Bon. libert. Scilicet ad remunerandum tam grande beneficium, quod in liberos confertur, cum ex seruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Indicat uulgatus uersiculus, Non bene pro magno libertas uenditur auro: libertatem precio nummario non estimandam. Sp.

GRANDÆVOS, propriè qui prouectiore sunt ætate, accipimus. Pontificio iurè, necdum xxx. annor. natum complectitur id uocabulum, atque uirilem etiam ætatem. Albericus exempla indicat. Sp.

GRANDE damnum pupilli uel adolescentis uersatur apud Vlpianum l. pen. ff. de Minor. Spieg.

GRANDICVLI pueri, Canonistis sunt docti capaces. ca. j. extrâ de Delict. pueror. Plautus Grandiculi uoce in Pœnulo usus est: Infundas infundebam grandiculos globos. Sp.

GRANDIS commodi captadi gratia, apud Callistratum l. iij. ff. Ex quib. caus. maior.

GRANDIS natu, quinquagenario paulò minor est Pomponio in l. secunda, de Orig. iur. Ergo Sabino cõcessum est à Tiberio Cæsare, ut populo responderet; qui in equestri ordine iam grandis natu, & ferè quinquaginta annorû receptus est. Sp.

GRASSARE dicuntur, qui ex insidijs uiatores impetu gradiendi adoriuntur. Item qui gerendo negotia sensim sub aliquo prætextu contrahant res alienas, ut in l. iij. de Suspect. tutor. & Inst. eod. tit. §. nouissimè autè. Sed diutius grassandi in re familiari facultatem præstat. Sp.

GRASSATOREs, ut ait Callistratus, de Pœnis, in l. capitaliû. §. omnia admissa. sunt, qui prædæ causa id faciunt, proximi latronibus habentur: & si cum ferro aggredi & spoliare instituerunt, capite puniuntur, utique si sæpius, atq; in itinerib. hoc admiserunt: cæteri in metallum damnantur, uel in insulas relegantur. Porro grassaturam, quod uocabulum Accursianus, teste Budæo, parû intellexerunt, Iuuen. Satyrâ iij. describit dilucidè, Claudianus in l. aut facta. de Pœnis in §. Qualitate, inquit, rixæ à grassaturis discerni solent. Vide annotata in hunc §. per ipsum Budæum. Sp.

GRATA breuitas, prouerbiale uerbum perquam elegans, pro eo quod Barbari dicunt: Gaudent breuitate moderni. Gloss. l. j. ff. Quod met. caus. At eadem monuit in l. j. ff. Si cer. pet. Quod nimis obscurus fio, dum breuis esse laboro. Sp.

GRATIA, beneficium quod gratis datur no-

bis: Gratiam autem facere, est ex iure diligentiorè aliquid imminuere. Pompo. l. pen. de Iureiur. Labeo etiam absenti & ignorantì iurifurandi gratiam fieri posse, respondit. Esse uerò in gratia, pro, esse in aliquo munere & reputatione quam uocant. Sp.

GRATIA bona, & mala dicitur. Vide Gell. cap. ix. lib. xij.

GRATIAM canonis, legisq; facere, pro dispensare dici posse, Budæus antè monuit in Annot. prior. quod & Soluere legibus dicitur. Vlp. tamen, solutû esse legibus, accepit pro eo quod est, non teneri. l. Princeps. de Legibus, & Iulianus l. sequenti. Quomodo & antiqui sæpe usi sunt, ut idem Budæus ibidem citatis ostendit exemplis. Sp.

GRATIA decipiendi alium falso laudare, apud Caium, l. quod si cum. ff. Quod met. causa. Spiegel.

GRATIANVS monachus ex Benedicti familia circiter annum ferè quadragesimum à nato Seruatore ueterum Pontificum decreta suscepit: & certis quæstionibus subiecta, multis quoq; sanctorum patrû testimonijs auxit, locupletauitq; adeo ut opus illud suû, à studiosis magno plausu exceptum, meruerit iuris Pontificij pars esse. Sic Alciatus. Et nonnullis magna auctoritate uiris, inter quos est & Felinus, auctor parû probatus habetur, quod non constet, quis ipse fuerit, quo tẽpore suum exhibuerit opus, cuius Pontificis, cuius cõcilij fuerit auctoritate cõprobatû. Nam ea quidem fabula, teste Roterod. quæ de palea iactatur in scholis, prorsus affinis uidetur illi, quæ de permutatione Diomedis & Glauci, deq; legib. à Græcis petitis fertur in ff. Gloss. fẽm. Sp.

GRATIFICATVS tutor soluerit. l. si non expedit. §. si pupillus. ff. de Bon. aur. iud. poss. Alberic.

GRATIOr prospectus & liber. Vide l. inter seruitutes. ff. de Seruit. urb. præd.

GRATIOsa sententiâ. Vlpian. in l. in hæredem. de Calumniat. Nam constitutum est, ait, turpia lucra ab hæredibus quoq; extorqueri, licet crimina extinguantur: ut puta ob falsum testimonium, uel iudici ob gratiosam sententiam datum. Sp.

GRATIOsi dicuntur Latinis, quibus fauor propenso quodam animi studio. Vlpian. in l. j. de Censibus. Sed & Berytiensis, inquit, colonia est in eadem prouincia, Augusti beneficijs gratiosa. Hebræis Iochanan, uel, ut nos loquimur, Ioannes, gratiosum significat, quæ Germanicè *Huldrych* uocamus, ut antè monuit Aretius. Gratiolus item, qui apud multos ualet gratia. Cui tenues opes sunt, gratiosus non est. Nam amor & gratia, mouetur opinione & fama liberalitatis. auctor Cicero lib. de Offic. ij. uide supra, Fauorabilis. Sp.

GRATIOssimus aduersarius apud Cic. pro P. Quintio, in prin.

GRATVITO, id est gratis facere: opponitur, Mercede facere. Sp.

GRATITUDO naturalis, eadem quæ & obligatio, Græcè *ἀντίδωρον*. Quo uerbo Vlp. utitur in l. sed et si. §. consuluit. de Petit. hæc. Vide Alex. Neapolit. à principio lib. v. pulchrè differentem de naturaliter insita hominī gratitudine: pro quo faciunt hæc uerba Iuriscōn. in d. §. quamuis. ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligarunt. Sp.

GRATIS, & precio, contraria Cicero indicat pro Roscio Comædo.

GRATVITA libertas, quæ datur gratis, & sine præmio. in l. j. ff. de Libert. & eorum liber. Spieg.

GRATVITVM officium, non germanum legendum in Aut. iusur. quod præst. ab his. Sp.

GRATVM eum esse Cicero de Oratore docet, si omnia quæ faciat, grata sint, ipse tamen nihil gratiæ causa faciat, quod de Cn. Flauio scriba (cuius Pompon. in l. j. §. postea cum Appius. de Orig. iur. meminit) recipiendum esse non uidetur. Spieg.

GRATVS, qui gratiam pro beneficio refert, uel saltem memor est accepti beneficii. Quamuis, ut Donatus attestatur, non cōtinuò, qui memor est, etiam gratus est. Memor enim est, qui apud se meminit: Gratus, qui meruit hoc nomine uocari, dum uicē reddit. Nam multi sunt memores, ingrati tamen: Nostro iure gratus censetur, nisi probetur ingratus: l. seruus. l. cetero. ff. de Manum. test. cum simil. Sp.

GRAVES controuersie censentur præiudiciales respectu minorum. Paulus ff. de Iudicijs. Per minorem causam (ait) maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet, &c. Sic uniuersa lis actio præcedit particularem, criminalis civil. l. ult. C. de Petit. hæc. & l. ult. C. de Ordin. cognition. Sp.

GRAVES personæ sunt nostris, quibus ad est firmitas ac constantia animi, & in uultu, moribus, uerbis, rebus agendis quædam seueritas. Hostiensis generaliter finit, quæ non sunt infames. l. cum pater. §. rogo. & l. cū quidam. ff. de Leg. j. c. unico, extra de Scrutin. Vide Panorm. in c. licet. de Test. Sp.

GRAVISCANORVM meminit Celsus in l. quædam in testamēto. de Leg. ij. Seruius enarrans illud Poetæ lib. x. Et Pyrgi ueteres, intempestæq; Grauiscæ. Grauiscanum oppidum, inquit, alij tempestum dicunt, uentis & tempestatibus carens: quod nulla potest ratione contingere. Intempestas ergo Grauiscas accipiamus pestilentes. Et secundum Plinium in Naturali historia, & Catonem in Originibus, ut Intempestas intelligas sine temperie, id est, tranquillitate. Nam, ut ait Cato, ideo Grauiscæ dictæ sunt, quod grauem aerem sustinent. Spieg.

GRAVIA delicta quæ sint, Alber. attigit in l. si quis, non dicam. C. de Episco. & cler. l. leuia. ff. de Accusat. ut distent ab enormibus & grauissimis. uide C. de Custod. reor. aut. sed nouo iure. Spiegel.

GRAVIDA est, quæ iam grauaturs conceptu. Spiegel.

GREGARIJ milites dicuntur ij, qui humiles sunt, & non delecti, quales esse solent qui tumulari colliguntur. Dicuntur & gregales, & minores & extraordinarij. Vide Valtur. libr. de Re milit. viij. & l. ult. in fin. C. de Milit. ueste, lib. xij. Sp.

GRESSVS, duos pedes, & semis se cōtinet.

GREGX, latius patet quàm armentum. Si quidem grex tam maiorum quàm minorum est animalium: Armentum autem maiorum tantum. Sed nota, si grege legato aliqua pecora uiuō testatore mortua essent, in eorumq; locum alia essent substituta, eundem gregem uideri, ut tradit Pomponius de Legat. j. Accipitur item pro multitudine hominum, siue parum honesta, siue honesta, ut apud Cic. Grex philosophorum, Grex latronum, Grex sceneratorum. Verum quando Grex non intelligatur, uide l. ult. iuncta Gloss. ff. Quib. mod. usus fruct. amitt. Sp.

GROMA, est ratio metandi castra, & loca in bello capiendi opportuna. Higinus, R. Volaterrano indicante, de Castris metandis libellum edidit, quem Gromaticon appellauit.

G V

GUARDIA, dicitur custodia: & Guardiani, custodes: ut quib. castra & territoria custodienda traduntur. & Guarentare, pro defendere, in Vsb. Feudor. de l. Conrad. c. sunt pares uocabula Longobardica, hoc est, ab origine, Germanicè *ueruaren*. Sp.

GVBERNATOR. Lege, Prætor.

GVELPHORVM & Gibelinorum nomina, Fridericus ij. longo temporis intervallo repetiuit, nata sub Conrado iij. Aug. Vnde merito si de carent apud historiæ peritos, quæ pleriq; auctores (inter quos sunt Albericus & Bartolus) de illorum origine scripserunt. Principium autem horum nominum, quæ tantum furoris, cædis, incendiorum, uastitatis, infelicibus populis Italiæ intulere, tam uerè, quàm diligenter refert Iacob. Bracellus libr. ij. Hispani belli. Paulus Æmilius attigit lib. vij. Francicarum rerum. Ego in Scholijs adfectis in libr. j. Ligurini. Bracellus meminit & uillæ Helenæ fontis, quæ nobis est, ut opinor, Heylprunn, & oppidi *Vueblingen*, quod Itali in Gibelingum deprauarunt, Guelphorū, qui Catuli in eruditiorum Annalibus nuncupantur, eadem est quæ & Vveyblingorum, hoc est, Sueuica origo, posterius appellati Bauariæ duces ab Henrico iij. Qui hodie Brunswicensis principes uocatur, Bauarici sanguinis sunt, ex Guelphone Henrico, Bauariæ duce. Vveyblingi non multo post extincti, in Cunradino, nepote Friderici ij. aduersus quem in regnum Neapolitanum Carolus Gallorū regis frater, Clemente Pont. Rom. autore uocabatur: cui soboles Fridericorū, indolesq; illa Sueuorū ducum inuisa, suspectaque, ac formidolosa erat. Seruatum est nomen in hunc diem, ut Guelphi Pontificum, Gibelini Cæsarū partes dicantur: de quibus Neuizanus, homo prodigiosæ lectionis multa indicat, nec omnino contemnenda. Sp.

GVERRAM facere, est Feudistis, ad bellum

cum

H A N T E A.

cum tumultum accingi. Tit. Hic finitur Lex. in usibus Petad. lib. j. Sp.

GVIDAGIVM, Barbarū est, quod nos, *vueg und geleydgelt* uocamus.

GVLA, est qua cibus & potus deuoratur. **VI** pianus: Et sic ferui, inquit, quem tonsor radebat, gula sit præcisa. l. item Mela scribit. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

GVMMI, uocabuli exotici sit mentio in l. si de Pup. sed in Codicibus post Haloandrum editis: quem locum totum & doctissimus uir Ruelius restituisse uidetur pristinae lectioni. Sp.

GVNETHETICI saltus ij sunt, quos homines quodammodo adscriptitij incolunt, nullam ulterius expectantes mercedem, quàm quæ ex ipso saltu colligitur. *γυνή* is locus dicitur, in quo feliciter pullulant proueniuntq; arbores: *βένιν* autem, mercenarium, seruitutiq; addictum hominem significat. Alciat. in l. meminimus. C. de Prædijs Tam lib. xj.

GVRGES, omnis aquarum congeries dicitur. Poeta pro periculo maris usurpauit j. **Ænei**. Apparent rari nantes in gurgite uasto. Hoc carmen prouerbij uice protulit Iason in l. re coniuncti. de Legat. iij. de occupato in materia difficili & latissima, ad quam tamen extricandam pauci Interpretes accesserint, indicauit Alc. libr. iij. de Verb. sig. Sp.

GVSTARE, est breuiter quippiam attingere. Ductum ab ijs qui cibum aut potum tenuiter degustant, nihil inde in stomachum transmittentes. Canonistæ aiunt, Gustare, est aliud quàm comedere, uel bibere. Sp.

GVTTVR, spiritus causa est, hoc siquidem halitum animantia trahunt redduntq; Proinde quæ pulmone carent, neq; item collum habent. Hinc gutturosus dicitur Iureconf. & Celso, cuius guttur tanquàm spongia quædam intumescit, ita ut hoc malū non morbus, sed uitium sit. Vlp. de Ædil. edict. l. qui clauū. Si quis, inquit, natura gutturosus sit. Sp.

G Y

GYMNICI agones dicuntur, quia nudi athletæ ijs ludis exercebantur. Inde Gymnasia, exercitij loca: quæ tria Athenis fuerunt, Lyceon, Academia, & Cynosarges. In Lyceo disputabant, inambulantes Peripatetici, qui erant à partibus Aristotelis. In Academia, Platonici. *γυμνασία*, lauacrū dicitur, quod propè erat altero huic gymnasio. Apud Cynosarges pueri nothi exercebantur, qui nec à patre, nec à matre ciuitatis ius habebant. *γυμνασιον* gymnasium. Bud. in l. athletas. de His qui not. infam.

GYNAECIARIJ erant, qui pannos curabant, & uel peniculo adhuc rudes tergebāt, uel fortè lanæ nodos incidebant, extrahebantq; opus, quod à mulieribus fieri solet. Inde Gynæciū dictum. Quod si qui uiri foeminis mixti id agebant, à loco dicti Gynæciarij, *ἀπὸ τῆς γυναικός*, id est, à foemina. Alc. in l. balluca. C. de Metall. lib. xj.

γυναικονορία, dominium uxorum ut sunt Gynæocratæ, qui sub uxoris imperio uiuunt. Sunt & populi Plinio, Amazonibus uicini, à qui

bus cum uicti essent, in id obsequij adstringebantur, ut procreandæ soboli inseruiret. refert Bud. in l. ius Ciuile. de Iust. & iur.

H A

ABET, prouerbialiter dicitur, cum obtigit alicui quod expectauit, aut quo dignus est. Ex Eras. Spieg.

HABENA uel ferula cædi. l. j. §. impuberi. ff. ad S. C. Syllan. Sp.

HABENS precium, rem habere uidetur. Gl. fin. l. item si. ff. de Alien. iud. mutan. cau. Sp.

HABEO, an denotet dominium, à Barto. petendum est in l. j. §. potestatis. ij. ff. de Pecul.

HABEAT, id est, habere possit. in l. si quis sub conditione. ff. de Testam. tut. & l. j. §. ait Prætor. de Postul. Quandoque id est, habere poterat. C. de Inoffic. testament. l. si quis filium. Notauit Albericus.

HABERE, generale uerbum, & ad ius domini, & possessionem refertur: qui etiam de facto detinet, ut seruus habere dicitur. l. stipulatio. ista. §. hi qui. de Verb. obl. Ex Alc. Sp.

HABERE quisq; potest, quod è re sua quæsitum est. l. Communis. ff. Commun. diuid. Sp.

HABERE quis dicitur, quod remanet onere deducto. l. non amplius. de Leg. j. Sp.

HABERE pro cōtinere, in l. ait lex ff. ad Leg. Aquil. & l. ex duobus. de Neg. gest.

HABERE cōcilium, quod uulgò dicitur, Facere congregationem. Sed & consultare signat.

HABERE delectum militum, est quod dicimus Teuton. *Musteren*: quod bonorum & malorum delectus sit, ut mali remittantur, bonorum nomina accipiantur. Sp.

HABERE pro derelicto, est ea mente abijcere, quæ in numero quis rerum suarum esse nolit. §. qua ratione. Inst. de Rer. diuis. Sp.

HABERE, pro detinere, notum est. ut ff. de Rer. uend. l. officiū. & de Vi & ui arm. l. j. §. quod autem. Sp.

HABERE excusatum, pro accipere excusationem meam: ut Latina locutio defendi potest Mart. autoritate in secundo.

HABERE febrem tertianam, uel quartanam, Iabolen. adeò insani esse hominis censet, ut ne ijs quidem diebus quibus morbo uacat, rectè sanus dicatur. l. qui tertiana. de Ædilit. edict. Spieg.

HABERE, pro habere debet, interpretatur in l. si uxori. §. cum ita ff. de Aur. & arg. leg.

HABERE intencionem dicitur in præiudicijs, qui ius habet præferendū in iudicando, modo probauerit id quod intēdit & allegat, siue sit actor siue reus conuentus. Vnde Vlp. in l. sed & hæc. §. non solum autē, de Procur. uidetur distingere Præiudicium ab Actione.

HABERE licere: quam significationem hæc uerba ferant, not. in l. habere licere. ff. de Eui. & in l. emptio. §. qui autem. de Action. empt. l. stipulatio ista Habere licere. de Verb. obl. Alber. monuit, in eiusmodi obligatione non factum, sed ius uersari. Sp.

HABERE

HABERE in matrimonio, est habere uxore. Hoc dicendi genere usus est Cicero, & iuris Pōtificij Interpres: prolem in matrimonio habere, pro ea quæ ex iusta uxore suscepta est, usurpant. Spiegel.

HABERE positum. Lege, Positum habeat.

HABERE relatum in rationibus, apud Paulum in l. Publica Mævia. §. accepi. ff. Depositi. Sp.

HABERE quæstionem, pro torquere. Vide tit. in ff. de Quæstion.

HABERE rem aliquis, eleganti figura loquædi dicitur, ad quam habet actionem, ut cum dicimus, iste habet centum ex hæreditate, & adhuc ne obolum quidem accepit, ut tradit Zasius in l. ait Prætor. §. si iudex. ff. de Re iud. Sp.

HABERE reum, est cui diem dicere, quæm-ue accusare. Sp.

HABERE in sinu meo, Iurisconf. in l. qui testamētum, de Probat. dixit, pro in occulto, & penitus apud me, & in potestate mea. Vide infra, In sinu meo. & Bud. in Annot. prior. Sp.

HABERE tot annos. l. iij. C. Si mancip. ita fuer. alien. ut manumitt.

HABERE uadimonium cum aliquo, dicitur tam qui uadatus est, quàm qui est obligatus. Spiegel.

HABERE uenale, significat uendere.

HABERE in uotis, est rem aliquam totis animis concupiscere, optareq;. Habere aut uotum, idem quod uotum facere, uotum nuncupare, uotum fouere, ac uotum suscipere.

HABET quis per alium, quod per se habere non potest. Gloss. l. imperator. ff. de Stat. hom. & Gloss. fin. l. petendæ. C. de Tempor. in integr. restit. Sp.

HABETO res tuas. Verba hæc diuortium ac repudium notant. Vide tit. ff. de Diuort. & repud.

HABETVR, & intelligitur, uerba fictionem significat. l. uni. in prin. C. de Rei uxor. act. l. Prætor. §. siue autem. de Oper. nou. nunc. Sp.

HABITANDI causa in caupona esse. l. pen. §. in factum actione. ff. Naut. caup. stab.

HABITARE, perpetuum comorari, ad tempus esse, quidam uolunt. Habitare aut dicimus, uel in suo, uel in cōducto, uel gratuito. Vnde habitasse nō dicitur, qui obiter mansit, hospes uerō paulisper hospitari dicitur. Tantum enim interest inter habitatorem & hospitem, quantum interest inter domicilium habentē, & peregrinantē. Vide l. j. in pen. resp. de His qui deieci. Dubiū tamen non est, eum quoq; habitare, qui ad tempus habitat. ead. l. & l. Lex Cornelia. §. domū. de Iniur. Vide Bart. in d. l. j. & in l. cum de Ianionis. §. Sabinus. ff. de Fund. instr. Sp.

HABITATIO, ius est alienas inhabitandi ædes, salua ædium substantia. Ferr. Instit. de Vsu & habit. Est domus etiam & locus quem habitamus. Sunt autem diuersa, habitatio, & domicilium. Sp.

HABITATIONIS Feudum degener dicitur, quia personale est, & ad hæredes non transit regulariter. Nec mirum, quum & habitationis

legatum ad hæredes non transeat. l. si habitatio. §. ad hæredem. de Vsu & habit. Sp.

HABITATORVM nomīne ueniunt interdum inquilini. l. habitatores. ff. Locati.

HABITVS est corporis qualitas, non natura, sed industria comparata, maximè pertinens ad gestum siue tristem siue hilarem. Eius rationem præsertim in quæstionibus habendam, Interpretes iuris nostri subinde admonent. Habitus, membrorum compactionē significat, quæ & in iure nostro consideratur. Sp.

HABITVS non facit monachum. Huius pro uerbij originem ex Græcis corruatū fontibus, Rhodigin. docet cap. xij. lib. v. l. est. antiq. edit. poster. Quadrat quod refertur in Canonicis decretis Distin. xij. Non cathedra sacerdotē facit, sed cathedram sacerdos: nec locus hominē sanctificat, sed locum homo. Sp.

HABVISSE. Plautus in Rudentib. Miserū, inquit, isthuc uerbū, & pessimum est, Habuisse. Pertinet autem & hoc ad figuram prouerbialē, ut Erasmus noster monuit. Sp.

HABVIT, quandoq; pro habiturus erat. Instit. de Actio. §. si quis agens. Quomodo hoc uerbum ad futurum referatur, differit Bartolus in l. exterarum. C. de Testam. tut.

HACTENVS, quatenus. Vlp. in l. si quis. ff. de Pact. Nec enim improbum ait, & si quis hactenus desideret conueniri, quatenus facultates patiuntur. & de In rem uers. l. si pro patre. Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus ei soluerit, hactenus non uerterit, quatenus domino debet. cum sim. Sp.

HALTICI. Lege, Athletarum nomīne.

HAMA, instrumentum, quod ignium extinguendorum causa habetur: de quo loquitur Paulus in l. nam salutem. §. sciendū est. de Off. præf. uigil. In uulgatis codicibus pro hāmis, corruptè armis legitur. Sp.

HAMI apud Vlpianum de Fund. instr. l. instrumenta: anuli quidam ferrei, ad multos usus domesticos utiles intelliguntur: puta è quibus equi, muli, & asini deligentur. Canales, inquit, & harpagonēs, & hamos instrumento contineri constat. Nebriss. Qui non animaduertit & hoc loco, hamos legendum, ut apud Paul. iam citata, ad stipulantur. Alc. lib. Prætermis. j. & Haloandri editio, absque tamen spiritu, ut & ibidem ille formiones pro phormionib. Satis constat ex Plinij epist. ad Traianū hamam numeratā inter instrumenta ad incendia extinguēda. Interpres uir doctiss. Catanzæus annotat hamam inter instrumenta rustica cōnumeratā à Iul. Polluce: item Suidam fabrilē credidisse instrumentum. Sp.

HACTENVS ne. Vlp. l. si fundi. §. instrumenti. ff. de Vusufructu. Puto, ait, fructuarium hactenus uti posse, ne ex eo uendat. Sp.

HARENA pro amphitheatro siue pugna ad bestias, ad Tryphoninum l. fin. de Fug. quoniam interdum, inquit, aut pecunia interuersa, aut cōmisso aliquo maiore maleficio, ad fugiēdam inquisitionem, uel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent. Sp.

HARENA

HARENNA, pro loco accipitur, in quo pugnant gladiatores, quod harena tenuissimo pulvere sterneretur.

HARENARIUM, in harena depugnantes: & in harenam descendere. Callistratus in l. Hē demū. ff. de Oper. libert. Nec harenarius, inquit, manu missus tales operas: quia istae sine periculo uitae praestari non possunt.

HARENNA aliquando metaphoricè forum dicitur: quoniam illic hodie nihilo modestius depugnant actores causarum, quam in harena olim solebant sese dilaniare. Seneca: Hoc ita, inquit, habitum est scholam quasi ludum esse: forum harenam. Et Plinius, harenam suam appellat, centumvirale iudicium. Et profecto rectissimè.

HARMOSTAE, magistratus apud Lacedaemonios, qui efficiendis arcibus, & reficiendis ciuitatibus praerant. *apud*, quasi prouinciarum constitutores. Budaeus annotauit.

HARPAGONES, unci sunt ad rapiendum apti. ab *harpagō* dicti, quod est rapio. Quere, Instrumeta domus: & uide Vegetium lib. ij. cap. xxv. Spieg.

HARUSPEX. Pontanus in de Aspirat. lib. j. Aspiramus, inquit, A in nomine Harat: cum caulem significat, differtq: ab ara, in qua rem diuinā faciebant, non solum tempore, sed etiam aspiratione: deducuntur autem ab eo, quod est Harā, id est auis, Hariolus, Hariolor, Haruspex, Haruspicius, Haruspicina, quae uoces omnes aspirationem habent. At qui non aspirant, ab ara uictimarum dictum putant. Sp.

HASTAE praesse, id est, centumuirali iudicio, apud Pomponium in l. ij. de Orig. iur. §. post aliquot deinde annos. Vide Bud. in Annotat. priorib. Sp.

HASTA centumuiralis idcirco dicta, quod Centumiri hasta in foro posita, iudicabant. Vnde

HASTAE subicere, quod uulgo, *verganden* uocant, est uendere in auctione, quae fiebat apposita hasta. De qua lege Beroaldum quarto in Propertium Comment. Id genus uenditionis elegantius uocabulo Tertullianus Hastarium nominauit. Ceterum ius Hastae pulchrè tractat Zasius in Scholijs, in l. j. de Orig. iur. Sp.

HASTAM abicere, translata est causae diffidere, & cōtentionē relinquere, *des handels abstehn*. Spieg.

HAVSTVM, esse ius hauriendi aquam è puteo uicini, Iurisconf. indicat in l. j. de Seru. rust. præd. Porro hauriendi ius, nō hominis, sed praedij est. autore Pōponio in l. si mihi in fin. de Seruit. rust. præd. Ad stipulatur Paulus in l. cum fundus. ff. Commun. præd. Sp.

HAEREDITAS nihil aliud est, quam successio in uniuersum ius, quod defunctus habebat. Et ideo hoc nomine etiam damnosa haereditas cōtinetur: diuiditurq: in duodecim uncias, quae Afsis appellatione continentur. l. nihil aliud. & l. haereditatis de Verb. sig. Lege, As.

HAEREDITAS, ipsum ius est personam defuncti referens, non autem facultates. l. haereditatis. & l. pecuniae. §. haereditas. eod. ideoq: ab ipsis rebus haereditarijs differt. Vnde qui haereditatē uendit, rebus haereditarijs euietis, nihil praestat. Haereditas nomen seruat, etiam si nulla corpora haereditaria sint. l. haereditas. de Petit. haered. Et in multis partibus iuris, pro domino habetur: ideoq: haereditati quoque, ut domino per seruū haereditarium acquiritur. autōr Hermog. in l. haereditas. de Acquir. rer. dom. Sp.

HAEREDITATIS appellatione neq: legata, neq: fideicommissa cōtinentur, teste Caio in l. si Titius. ff. de Legat. iij. Sp.

HAEREDITAS & augmentum recipit & diminutionem. Vlpian. in l. item ueniunt. §. item non solum. ff. de Petit. haered. Sp.

HAEREDITATIS aditio, est modus adquirendi dominium iure ciuili introductus, atq: adeo quaedam actio: haereditas uero bonorum uniuersitas, quam reliquit post se defunctus. Caius Iurisconf. in l. nihil aliud, de Verb. sig. aditionem haereditatis potius, quam ipsam haereditatem definire uoluit. Nam cum haereditas sit relatio iuxta aequalitatem & inaequalitatem, ipse definiuit iuxta actionem & passionem. Quod si considerasset Bart. in Rub. ff. de Acq. haer. in ea definitione explicanda tantopere non fuisset anxius. Hoc uidere potuit homo excellenti ingenio atq: doctrina Apellus, apprimè bonis literis instructus. Sp.

HAEREDITATE uenire bona dicuntur, quae iure haereditario alicui obueniunt. Cic. de Inuent.

HAEREDITATEM adire dicitur is, qui heres factus, uel autoritate praetoris, uel qua uoluntate in haereditatem se intromittit. Sp.

HAEREDITATEM in capita diuidi, nihil aliud est, quam eam in tot partes, easq: aequales dispesci, quot sunt capita quibus solet deferri. In Stirpes uero successio diuiditur, quando liberi parentis sui locum adsumentes, in eam haereditatis partem duntaxat succedunt, quam parens ubi superstes esset, adsecutus fuisset. Sic dicta, quod secundum stirpes atq: radices eius domus cōfertur, & postea in successores ex singulis stirpibus, pro cuiusq: portione disijcitur. Vide infra, in capita succedere.

HAEREDITAS communis, quae ad utrumque aequaliter lege ueniebat. Cicero pro Elaco.

HAEREDITATEM creui, pro acquisiui: quae locutio & apud Ciceronem non est infrequens: qua quidem uulgus iam uti coepit. Neq: tamen, Vigl. inquit, scio, an quisquam rectè intelligat. Arbitratur is, non à decernendi significatione dictam Cretionem, sed à cernendo, id est, uidendo: quod Varronem quoq: uelle putat, lib. v. de Verb. orig. Sp.

HAEREDITAS delata. Vide, Delata haereditas. & l. is potest. ff. de Acq. haer. Item ordo deferendae haereditatis ab intestato sine ullo dolo repudiatae, cuius cognitio ad alia quoq: procedit, tractatur Nouell. de Haereditib. & Falcid. §. et si nemo alius. & seq. Constit. j. Sp.

HAERE-

HÆREDES, ait Iustinian: ad finem tit. Instit. de hæred. qual. ueteres pro dominis appellabant. Idem tradit Festus. Dicimus & herum ad huc dominum. Sed tamen uix uidetur, quod & a Viglio annotatum est, hoc ab eodem fonte deriuari, quum illic prima corripiatur, hinc diphthongus sit, ut ab hærendo potius uideatur hæres dictus: quia proximus testatori, uel defuncto in bonorum dominio hæreat, succedatq: uel ab ære. nam & lex xij. Tab. hæreditatem nonnunquam pecuniam uocat. Sp.

HÆREDITAS fideicommissaria, a fide heredis, cui committitur, nomen accepit: quæ & fideiucaria appellatur. Sp.

HÆREDITAS iusta dicitur, quæ iure legitimo obuenit, id est, cognationis nomine. Hic enim titulus hæredis plenissimus est & omnibus partibus iuris nixus. Ex Budæi Annotat. prior. Spieg.

HÆREDITAS legitima dicitur, cum sit successio ab intestato: Honoraria prætoria, cum bonorum possessionem accipimus: Testamentaria uero, ex se nota. Zas. in tit. Instit. de action. §. item si quis.

HÆREDITAS lucrosa, Caius ff. si quis ommiss. caus. testam. Nam liberum, inquit, cuiq: esse debet, etiam lucrosam hæreditatem ommittere: quod pulchrè declarat Vlp. in l. quia autem is. §. non simpliciter. eod. tit. Sp.

HÆREDITATEM lucuosam prosequi. uide Zas. in l. si mater. ff. de except. rei iud.

HÆREDITATEM meam cum Titio partiaris, te rogo Luci Titii, pro hoc, Paulo autore in l. ubi parce. ad Trebell. accipiendum est, Rogo hæreditatem illam restituas. Sp.

HÆREDITAS sine sacris. quære, Sine sacris hæreditas.

HÆREDIS nomen, latiore significatione possessorem & fideicommissarium, & legatariū comprehendit. Sp.

HÆREDIS appellatio, etiam ultra proximum hæredem extenditur. l. fin. C. de hæred. instit. Vnde solemus dicere, & quidem Alci. teste, ex sermonis proprietate, hæredis hæredem, testatoris hæredem esse.

HÆREDITATEM sibi, seq: ei obligare, l. nam & Ser. §. qui negocia. ff. neg. gest.

HÆREDITATIS procuracionem suscipere, in princip. l. debitor meus. ff. negoc. gest. Spiegel.

HÆREDIS appellatione, omnes significari successores, credendum est, l. heredis. de uerb. sig. Quinetiam Hæres singulariter nominatus, ad post natos porrigitur hæredes. l. tale. §. ult. ff. de pact. Sp.

HÆREDITARE, uulgare sordidumque uerbum esse monuit Alc. legiq: haud dubiè corruptè in antiquis Codicibus. Cicer. lib. ij. ad Atticum, epist. prima: Cum in Sicilia hereditatem sepe hæreditasset. Vnde aliqui emendarunt, legentes, ædilitatè sæpe dictitasset: uerū cum, quid sit dictitare ædilitatè, non satis constar, meritò ille putat, quòd minus receditur ab exèplari, si lega-

tur: Cum in Sicilia hæreditate sese ditasset. Sp.

HÆREDITARIAM pecuniam, hereditatis nomine accipi posse *ἀναφορῶν*, Alciatus anno. tauit. Sp.

HÆREDITARIA sepulchra. Vide, Familiaria sepulchra.

HÆREDITARIUS debitor intelligitur is, qui seruo hæreditario promissit, uel qui ante aditam hæreditatem damnum dedit. Autor Paulus, l. sed uerum. de Petit. hæred. Sp.

HÆREDITARIUS seruus uerè dicitur, cum hæreditas adhuc iacet, à nemine possideatur. Vide Zas. in l. possessio. §. ueteres. ff. de Acquir. uel amittend. possess. Sp.

HÆREDIVM, ut Budæus docet, quasi debitū sit id bonum, nō aduenticiū: dictum, quòd hæredè sequeretur. Hoc hodie proprium, quod olim hæredium auitum uocabatur. Sp.

HÆREDVM nomine, in Feudalibus Placitis, filij interdum intelliguntur. Sp.

HÆRES olim dicebatur dominus. §. item extraneus. Instit. de Hæred. qual. & differ. hodie plerūq: certarum rerum: uel est quasi dominus, uel habet ius in re tantum. Neq: enim in his rebus plus habuit defunctus. l. & nō tantum. §. ueniūt. de Petit. hæred. Quod nisi dixerimus, nulla erit prorsus, Appello teste, inter Rei uendicat. & Hæred. petitionem differentia. Porro Hæres iuris interpretatione eandem personam sustinere creditur, quam defunctus gessit: & ideo ad eum transfertur: quæ propter mutuū consensum iure Ciuili, uel gentiū obligatione oritur: quæ iuris est. Quin & heres, & hæreditas, unius personæ uice funguntur, licet duas appellationes recipiāt. l. hæreditas. ff. de Vsucap. teste Alber. Hæres itè nomen Deæ, cui ueteres post acceptā hæreditatem rem diuinam faciebant. Sp.

HÆRES singulariter nominatiuus, extenditur etiam ad postea natos. l. tale. §. ult. de Pact.

HÆRES anomalus, siue successor, is dicitur, qui inuenitur sine certa qualitate. Zas. in Intellectibus citat Gloss. in uerbo, successor. §. pen. Instit. de Eo, cui libert. caus. Sp.

HÆRES ab intestato est, qui succedit in ius defuncti sine omni testamento. Instit. de Hæred. quæ ab intest. defer.

HÆRES exasse. Vide, As.

HÆRES certus. Lege, Certus hæres.

HÆRES damnas esto. Lege, Damnas.

HÆRES legatarius. Lege, Legatarius.

HÆREDES legitimi. Lege, Legitimi hæredes.

HÆREDES feudales, *Lehen erben*, ut filij Landterben, ut filij. Profectò eleganter hæc uerba differentiā indicant inter masculos & fœminas.

HÆREDES lineæ descendentes dicuntur *ganerben*, *Die da im rechten blut stām nideruuerst geben*. Hi enim præ cæteris omnibus ascendentes lineæ, uel ex transuerso, hereditatem accipiunt. *Ganero ben* igitur, *das an sie das erb nideruuerst gebet*: antiquo Saxonum uerbo.

HÆREDES necessarij, olim fuerunt serui: quòd domini eos uel inuitos instituebant ob
f immodi-

immodicam potestatem, qua & eos occidere olim poterant. Quod quum Christianis non liceat, hæc hæredum species in desuetudinem abiit. Vide, Sui & necessarij hæredes. Sp.

HÆRES præcipiens, *dem etiuas uor andern uer schaffist*, dicitur apud Papinianum in l. pecuniæ fortem. & l. cum unus seq. ff. de Aliment. legat. Spieg.

HÆREDEM relinquere, & scribere, rarius, Facere hæredem sapissimè, Cicero dicit. Sp.

HÆRES secundus. Quære, Secundus hæres.

HÆREDEM suum nasci dicimus, qui post mortem nascitur, quoniam sicut uiuentis nemo est hæres, ita nemo testatori uiuo suus hæres nascitur. Futurum autem hæredem nasci, qui uiuo testatori suus nascitur: quod futurus pro parentum uoto speratur, arg. l. scripto. ff. Vnde liberi. Igitur dicitur nasci non suus futurus, quem alius præcedit. Ex Salomon. subtili proprietatis scrutatore, in uulgatis. l. Gallus. Sp.

HÆRES Testamentarius, ex se notus. Sp.

HÆRESIS, Græca uox, Latine sectam sonat, ambiguum nomen, odiosum est nostro usu factum: quoniam ijs accommodatur, qui non uiam Ecclesiam Catholicam sequuntur, sed sua iudicia, suasque priuatas sectas. Viues in cap. xij. lib. viij. de Ciuit. Dei. Eras. noster cap. xxvj. in Acta Apost. in bonam partem accipi Hæresim annotauit: & pro dissidio, ab Apostolo c. xj. prim. epist. ad Corinthios. Tertullianus indicat Hæreses dictas, ex interpretatione electionis, qua quis nouum aliquod dogma, uel ab alio prius inuentum amplectens, utitur. At hoc Christianis non licere, qui duces sequimur Apostolos. Nam & hi non suam, sed à CHRISTO doctrinam maioribus nostris tradiderunt. Ex Argumento per Beat. Rhenan. in lib. de Præscrip. aduers. hæret. Sp.

HÆRESSES, quæ orthodoxis sunt dogmata peruersitatis, illaqueant animas, & in profundum præcipitantia, nascuntur, quum scripturæ bonæ intelliguntur non bene: & quod in eis non bene intelligitur, etiam temerè & audacter asseritur. Autor diuus August. in princ. Tract. xviij. in Euangelium Ioannis. Sp.

HÆRESSES, in iure dicuntur priuilegiariæ quædā & singulares de immunitate sanctiones. Modestinus in l. Si duas. §. j. ff. de Excus. tuto.

HÆRESSES in bonam partem usurpat Modestinus, quasi priuatas, singulares, in l. si duas. ff. de Excus. tut. Annotauit & Zasius quæst. j. de Iudæis. Sp.

HÆRETICI dogmatis infamiam sustinere, apud Iustinianum ad fin. l. j. C. de Sum. Trin. uide Alciat. super his uerbis: itemque mox sequentibus, nempe, Diuina primum uindicta, quæ falso à quibusdam interpretantur, minimè quadrata Legislatorum temporibus. Sp.

HÆRETICVM dicunt nostri, qui singulis opinionibus, post admonitionem innititur, seipsum ab Orthodoxis, hoc est ab his, qui cum Ecclesia sentiunt, separans. Vnde hæretici, ut Interpretes tradunt, execrabiliores Iudæis ha-

bentur: quia fidem quam profitentur, uiolant. Ac ideo prohibentur ubique congregari, sed intra oppida præsertim, ubi maius periculum, ne alios inficiant, & malo sint exemplo. Qua ratione leones de urbibus pelluntur, in Aut. de Lenon. in fin. & meretrices de uicina pudicarum: sicut scholarius facinorosus, de collegio: leprosus, uel pestilens de ciuitate. Not. in l. casus. C. de Testa. Obseruandum autem, quod hæretici ueteri iure notantur infamia facti, non autem iuris, nisi prius condemnati fuerint: ut tradit Alc. in titul. C. de Sum. Trin. & fid. cath. l. j. At noua Friderici Imper. lege, ipso iure hæretici notantur etiam iuris infamia. Aut. Gazarof. de Hæret. de quo latius disserit idem Alciat. loco iam citato, & l. nullus enarrans, eod. tit. ait, quod hæreticus non potest aliquid impetrare, uel impetrato frui, nisi quod in damnum sui uergat.

HÆRETICORVM libros domi habere non licere, colligit Fr. Syluius exemplo Sex. Titij: qui alioqui innocens erat, & lata lege Agraria, apud Populū gratiosus. Itaque absolutus fuisset, nisi Saturnini imaginem domi suæ habuisset: sed quum rectè, ipse uiderit. Pighius acerrimus, incomparabilis Erasmi Roter. puriorisque Theologiæ restaurandæ hostis, nullo primitiue, atque sanctorum patrum exemplo, perstringit ipsum eo potissimum, quod M. Luthero, Oecolampadioque rescripserit literas.

HÆRETICORVM libri omnino comburendi sunt, quoniam blasphemia contra Deum non debet ad alia prorepere secula. Nouell. Vt Antoninus Seuerus, Petrus. §. Vnde in uniuersum. Const. xlij.

H E

HEBDOMADAE, quas Latini Septimanas appellant, septem dierum, secundum communem usum, intelliguntur. Alibi tamè de septenario numero quarumcunque rerum dicuntur. Vnde Leuitici xxv. Numerabis quoque tibi (inquit Dominus ad Moysen) septem hebdomadas annorum, id est, septies septem annos. Septenarij numeri Iustinianus meminit in l. ij. §. quod cœlesti. C. de Ver. iur. enucl. Sp.

HELICIIARI sunt, qui onera funibus moliuntur: uel qui naues deducunt, subducunt, ad officia inuicè adhortantes: ab *ἐλκίζω*, quod est, traho. Budæus in l. j. de Recept. arb.

HELIOCAMINVS, solis euaporatio, seu æstuarium dicitur, *ἐπὶ τῷ ἡλίῳ καὶ καμίνω*. Locus ad quem sol hybernus accedens, ipsum euaporat & calefacit. Alexand. Neapolit. Genial. dier. lib. v. cap. v. Extat dictio apud Vlpianum, in l. arborum. de Seru. urb. præd. Sp.

HEPATICS, qui hepatis morbo laborat. Hic à Iuriconsulto inter morbosos censetur: l. qui clauum. de Aedilit. edict. Sp.

HERBARIVS, petitus herbarum, radifecarum. **HERBVLAE** quæ ligni appellatione continentur apud Vlpian. in l. ligni. §. lignorum. de legat. iij. Extat & apud Ciceronem lib. de Natur. Deor. ij. Sp.

HERCVLIS nomen cur nothis conueniat, ostendis

ostendit Alciat. cap. iij. lib. iij. Parerg.

HERB, Accursius in l. j. si cert. pet. pro herile aduerbialiter exponi posse tradit nimis barbarè ineptèq. Nam, quod Alciato quoq. in eadem l. annotatum, benè est, instar nominis habet: ut apud Terentium ponitur. Eamque receptiorem probat lectionem. tamen ff. Florentinis, E re, id est ex utilitate, uel ex præsentia materia legitur. Spieg.

HERILIS, domini filius, à seruis in Comædijs frequenter appellatur. Sp.

HERVS pro domino simpliciter. item uide, Infans.

HERVS familiare Comicis uocabulum, ab Vlpiano expositum, cū inquit: Legis autem Aquiliæ actio hero competit, hoc est, domino. l. item Mela scribit. §. penul. Sp.

HERMAPHRODITI, qui Mercurij & Veneris filius fuit, nota est fabula. Hic fuit Androgynus, id est, utrumque sexum habens, foeminæ scilicet, & masculi. Hinc omnes Androgyni uocantur Hermaphroditi. Paulus de Testibus l. re petundarum. Hermaphroditus an ad testamentum adhiberi possit, qualitas inualefcētis sexus ostendit. Idem censuit Vlp. in l. quæritur. de Statu hom. Antiqui, Nebrissenfis ait, Hermaphroditos *αὐτοποιῶντες*, hoc est, semiuiros, & semifoeminas uocabant. Vlpianus de Liber. & posthum. l. sed est. Hermaphroditus, inquit, & maximè si in eo uirilia præualebunt. Sp.

HETEROPLON Legè, Amphoteroplon.

HETRVS A, prodigia, portèra ad Hetruscos & aruspices, si Senatus iusserit, deferũto, ait Lex xij. Tab. uide in hunc locum, quæ doctè adnotauit Oldendorp. cap. vj. tit. j.

H I

HLACINTHVS, & flos est, & gemma. huius sit mentio in l. unica C. Non lic. in fren. equ. lib. xj. in ea fulgor uiolaceus dilutus est. autor Plinius. Sp.

HIC, hæc, hoc, & quædo demōstrent, & quem alium sensum pariant, Bart. explicat in l. j. de Oper. nou. nunc. & in l. Constit. C. & in l. Mæuius. §. duobus. de Leg. ij. & in l. huiusmodi. de Verb. oblig. & copiosius in l. j. §. huius studij. ff. de Iust. & Iur. Sp.

HINC, haud rectè ad tempus refertur ab Interpretibus, quum aduerbiū de loco sit. Eleganter tamè ponitur pro, Ex hac causa, iuxta uulgatum illud, Hinc illæ lachrymæ. & pro, Ex hac parte. ut in l. Fulcinius. ff. ex quibus caus. in pos. seff. eat. Sp.

HINC inde, pro undecunq. circūquaq. uox Canonistis familiarior.

HIRENARCHAE, non habet Græcè adspirationem. Vide Irenarcha.

HIERARCHIAM, orthodoxi doctores interpretantur, sacrum illum Principatum, quem Christus instituit. Hunc schismatici & hæretici ab initio semper sibi uendicauerunt: unde toties legimus, Christi Ecclesiam per schismata & hæreses esse exagitatam. Utinam non & uo hoc nostro. Sp.

HIEROGLYPHICAE literæ sacrae. Quo nomine dictæ sunt Aegyptiæ, quæ notis uolucrum, ferarum, aliarumque rerum prænotatæ erant: de quibus extat elegas opusculum Ori Apollinis Niliaci, à conuictore nostro Trebatio, apud Conradum Peutingerum V. C. latinitate donatū. Modestino in l. inter eos. Ex quib. caus. maior. Notis scribere, est cōpendioso scribendi genere excipiēdo uti. Eos qui notis scribūt acta Præsidiū Reipub. causa, non abesse certū est. Sp.

HIEROPHYLAX, sacrorum custos, *ἱερός* sacer, *φυλάξ*, custodius: Latine Ædituus, uel Æditimus. Scæuola de Ann. leg. l. annua. Sacerdoti, inquit, & hierophylaci, & libertis. Quære, Quisquis mihi hæres erit, fidei eius committo, ut det ex reditu cœnaculi mei.

HIEROSIARCHVS is dicitur, qui præpositus rebus sacris fuisset: quasi Princeps sacrorū, *ἱερός* quod est sacrū: *ἀρχή*, princeps: quasi rerum & sacerdotij caput. Pontificis Max. propriū esse conuenit. Alexander pro Hierophylace, in iam citata l. Hierosiarchá legit, Gen. Dier. lib. v. c. xvij. Sp.

HIPPAGIVS, Alciato idem est qui armiger.

HIPPOCOMI, stabularij sunt, qui equos curant. *ἵππος* enim equum significat, *κομῶ*, nutrio, curo. Alc. in l. quoniam. C. de Curf. pub. libr. xij.

HIPPODROMVS, ubi equi ad cursum incitantur.

HIPPONIS Iulianus meminit in l. nauis aduersa tempestate. ad Leg. Rhod. de iact. nimirum eius quod Hipponium Straboni est, Locrorum colonia: quam, ut & Plinius dicit, à Romanis Vibonè, deinde Valentiam appellatā. Urbis adhuc extat, sinumq. efficit Hipponiatem. Sunt item duo Hippones in Aphrica, Straboni, Melè, Plinio, Ptolemæo, ab equitibus Græcis dicti: ut Solinus inquit. *ἵππος* enim equus est Græcè. Alter est enim in sinu Hipponensi citra Cârthaginem: Diarrhyton dicitur: quod palustri agro situs, à fluore: Plinius. Huius Episcopus fuit diuus Augustinus. Est alter Hippo regius, ulterius à Regib. inhabitatus. Albericus, Hippones, ait, nomen est loci. Sp.

HIRCIS, & Coloritis, uocabulis nihili sublati è Præfatione Iustiniani, ad Pandectas, tamen si ea Interpreter pro maximè idoneis enarrauit: germana nobis restituit Politianus. Sp.

HIRCVS, fœtor est alarum, quem Plinius alarum græueolentiam appellat. & aliquando uirus est alarum. Hircosum, hoc est, qui hircinum odorem olet, negat Vlp. morbosum esse. Sp.

HISTEROLOGIA, hoc est, cōuerso ordine, quatioq. Iuriscōsultus utitur. ut cum prius determinat secundam quæstionem, quàm primam. l. iij. §. Labeo. de Incend. Dicitur etiam Hyfteron proteron. Ex Alciato. Sp.

HISTORIA, propriè est earū rerum, quib. gerendis interfuerit is qui eas narrat. Vnde nomen habet *ἱστορίαν*, quod est uidere. Tradunt nostri, libros & scripturas in publicā custodiam rerum gestarum gratia, repositos, integram fidē habere. l. census. ff. de Probat. in hoc autem non

editos, redigi ad semiplenam probationem. Videndi doctores, qui in l. j. de Rebus cre. scribunt, quid sentiendum sit de uetustis Chronicis, & libris. Sp.

HISTRIONES sunt, qui personam agunt in fabulis. Dicti, ut quidam uolunt, ab Histro flumine: quemadmodum & Dauis, quasi Dacij, à Daco fluuiio: quia ferè serui erant, qui histrionicam faciebant. Quidam autè ab Hetruria Histriones dictos uolunt: ubi cū Ludiones primū uocarentur, quia Thusco uocabulo Hister Ludio uocatur, ideo histriones appellari cœpti sunt. Necessè autem erat, histriones perditissimis fuisse moribus, & deploratæ nequitie: cū in ea ciuitate, puta Romana, pro ciuibz nō haberetur: cuius erant tam multa millia hominum flagitiosorum & facinorosorum ciues. Itaq; non mirum est illos fuisse notatos infamia. Sp.

HISTRIONEM balneatorem facere, abusionis exemplum, relatum ab Vlpiano in l. sed etsi quid. §. j. ff. de Vusu. Sp.

H O

HOC amplius. Quem sensum hæc uerba inducant, Bart. explicat in l. si tibi purè. de Leg. iij. & in l. libertis de Condit. & demonstr.

HOC anno. Quid hæc sibi uelint, uide l. qui hoc anno. ff. de Verb. obligat. & l. j. §. quod autem. & §. item quæsitum. ff. de Aqu. cotid. Alberic.

HOC est, pro, id est, in l. cum hi. §. si prætor. ff. de Transact.

HOC mihi probatur, Ciceronianum esse Budeus obseruauit.

HOC pretextu, in l. apud eū. ff. Si tut. uel cur. pro obtentu, siue colore. Sp.

HODIE, pro quouis tempore huius diei: nec differt, nec cōditionem inducit, sed præsens tempus respicit. l. liber homo. §. j. ff. de Verb. obl. l. Prætor. §. præterea. de Iniur. Cicero pro hodie sic diem hodiernum dixit, ut Græci dicunt, *τὸν αὐτὸν ἡμέραν*. Canonica decreta, hodiernum diem, donec seculum durat, intelligunt, xj. q. iij. no lite. Sp.

HODIE, non retro. Vlp. in l. furti. ff. de his qui not. infam. Quamuis si iniusta appellatio eius uisa sit: hodie notari puto, non retro. Sp.

HODIERNVS. Vide, Modernus.

HOLOBARAE uestes, quæ ob aurū intextum graues sunt: *βαρὺς* enim Græcè, grauem significat. Inde apud Homerum *βαρὺς χιτὼν*. Alc. C. de Vest. holob. lib. xj.

HOLOBRIZAE uestes, quæ totæ sunt ex obrizo: quod aurum purissimum est, & quantum coctum, non diminuitur. Alc. C. de Vest. holob. lib. xj.

HOLOGRAPHIA scriptura, testamenta manu ipsius testatoris integrè descripta, unde & nothen sumpsit. *ἥτοι* enim totum significat. Hinc & Holopygium Catullo. Ex Alc. Parerg. Sp.

HOMAGII, siue Hominij nexus (uocabula sunt Feudistarum) quo distet à iuramento, ut ijdem nocant, fidelitatis, not. in c. ex diligenti, de Simonia. & c. nimis. de Iureiur. Specul. de Feud.

§. nunc. de Homagij. Vide, Clientis fiduciarius. Spieg.

HOMAGIUM est idè quod fidelitas. Tamen Spe. eo. tit. in lib. de feu. ponit illam differentiā, quod Homagium est de his, quæ ad temporalia pertinent: & ideo pro spiritualib. indignum est, & à Romanæ Eccl. consuetudine alienū, ut quis Homagium facere cōpellatur. Lucius Pontifex. De reg. iur. Fidelitas tamen pro spiritualib. præstatur, quia Prælati bene præstāt fidelitatē, ut in cap. Antiqua. De priuileg. uel sic potest describi:

HOMAGIUM est quædam restrictio seruitutis liberi hominis facta domino per pactionem uel petitionem, siue stipulationem, promittente libero homine, domino suo fidelitatem, & constituyente se hominem uel uasallum suum. Et sic in aliquibus partib. hoc modo ille, qui facit Homagium coram domino suo, flectit genua suate nendo manus suas coniunctas simpliciter inter manus domini, iusiurandum de fidelitate præstans, & mutuo se in signum fidelitatis osculantur. Cuius forma ponitur in lib. feud. de no. for. fid. cap. Est & alia, f. post rubr. illam, de for. fid. Ad idem facit de iureiur. c. Ego enim. & l. xij. distinet. Cum duo. Et Hostien. ponit eam in sum. de feud. §. Quid sit fidelitas, & qualiter sit facienda. Ex dictis Homagium describi potest secundū formam: Est quando aliquis flexis genibus, iunctis manibus in manus domini positis aliquid promittit, quod pro spiritualibus fieri non debet, de quo uide c. ueniens. de Simo. ex diligenti. de excess. præla. graue. de re iud. c. fin.

HOMAGIUM est multiplex, secundum Specul. ubi sup. quoddam est legium, quoddam est nō legium, quoddam edictale, quoddam decretale, & c. de quibus infra.

HOMAGIUM Decretale est, cum hæres hominis mei, qui illo feudo ex consuetudine posset infeudari, & per consequens in Homagium succedere: debet infra certum tempus me in dominum agnoscere, & fidelitatem mihi præstare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere: & in recipiendo uideor sibi ius feudi decernere, propter quod dici potest Homagium decretale: sicut etiam bonorum possessio decretalis: & quod ius mihi tribuit, sicut & talis bonorum possessio. l. Si nullus sit proximior. Et ideo in curia Franciæ semper recipiuntur fidelitates & homagia alterius saluo iure. Quod autem in Italia & alibi uocatur Vassallitium, in Francia uocatur Homagium, & c. etiam dicitur Homagium, ca. Veritatis. de iureiur. Differunt tamen, quia homagium est, quando iuratur alicui fidelitas, nemine excepto: sed Vassallitium superiore excepto, scilicet Imperatore. De hoc opt. glos. in uerbo, homo q; ligius. cle. Pastoralis. de re iud. ubi etiam dicitur, quod quis non potest esse ligius duorum, sed bene legius unius. & Vassallus alterius, uel uasallus plurium. & sic homagium dici potest, hominis ligium.

HOMAGIUM edictale est, sicut possessio bonorum edictalis. Vnde secundum Spec. ibid. Homagium edictale siue hereditarium est, quod quis

quis habet eo ipso, quod adit hereditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & uidetur hominis homagium subijisse, & tale homagium potest finire tempore, si domino placebit: quia si domino non placeret, non finiretur, etiam si uasallus uellet bonis feudalibus cedere, imò ageret contra ipsum, ut eū in dominū agnosceret: & hoc ex cōtumelia sua, unde puniri debet, ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet. pro quo ff. de negot. gest. l. sine hereditaria. Et ideo possum eum cogere, ut subeat Homagium decretale, & etiam quod plus tribuat ei in effectu, quam edictale.

HOMAGIUM legium, est secundum Spec. ibid. quod fit Imperatori uel Regi, nullius alterius fidelitate salua. Illud autem quod fit alijs, non dicitur legium, quia fit uel iteratur salua imperatoria uel regia fidelitate. Multi enim putant homagium legium esse, quando uasallus mittit manus suas inter manus domini, & sibi homagium facit, & fidelitatem promittit, & ab eo ad osculum recipitur. Quod non est uerum: ut etiam ibidem dicit Specul. Sed ut ipse dicit: tunc alij ponunt, quod duplex est homagium. Homagium legium, in quo nullus recipitur, quantum ad uerba, sed quantum ad mentem. Et aliqui, qui supremam & generalem habent auctoritatem & iurisdictionem, puta Imp. uel Rex, intelliguntur excepti, &c. Item ubi ponitur legium supra & infra habent aliqui lagium.

HOMAGIUM non legium est, quando aliquid excipitur, puta, Facio tibi homagium excepta fidelitate, ad quam domino meo tali lege tenor, uel soluo quod possum cum uolero dominum legium mihi constituere: uel soluo quod nolo tibi talem iurare. Sed dictum primum est uerius, secundum Spec. licet hoc ultimo designatum communis usus approbet. Et secundum ultimum modum sequitur per totum, & illo utitur Spec. de Homagio legio.

HOMERVS, omnis uirtutis pater appellatur. §. ult. in Procem. Pandect. auctoritateque eius dictum, firmat Iuriconsul. in l. j. §. j. de Contrah. empt. Nam in sua cuiusque arte legitima est probatio, quales sunt, qui communi studiosorum calculo, per Academijs iamdiu approbantur. ut Hippocrates, Galenusque, Medicis l. septimo. ff. de Statu hom. Plato, & Aristoteles Philosophis: l. j. de Nund. l. si pater. de Solutio. Linius, Salustius, Tacitus, Historicis. l. in quaestionib. ad Leg. Iuliam Maiest. l. j. de Offic. Quæst. Cicero, & Virgilius, Humanitatis professoribus. l. Cicero. de Pœn. l. in tantum. in fin. de Rer. diuis. Licet autem maxima dissensio ex Græcis autoribus pateat de Homeri temporibus, & de patria, & parentibus: tamen quancumque rationem temporum sequi libeat, Homerus erit urbe Roma antiquior. Quantum uero honoris illi habuerit antiquitas, Macrobius testatur. Sp.

HOMICIDIUM propriè est, cum homo caeditur, hoc est, occiditur. à cæde enim deriuatur, ut Alberi. uoluit, citans l. ita uulneratus. in prin. ibi, adhibita manu. ff. ad Legem Aquil. At Do-

minus in Euangelio, omnem iniquum modum ad nocendum fratri, homicidium appellat: eo de teste. Cæterum, homicidij reus olim adeo abominandus, ut arceretur sacris & foro, quoad iudicium peractū esset. Hodie patent ijs, quos constat esse in reatu cædis, uel templa, uel loca, quæ ius, ut aiunt, asyli à Principibus, sed nescio quam iuste ad hanc criminis speciem impetrarunt. E quidem puto; nec sanctiores aras tueri debere, qui prudentes necem humanam admisere: cum hominem homini insidiari, nefas esse censuerit Florentinus in l. ut uim. ff. de Iust. & Iur. Sp.

HOMINIS nomen unum nobis natura dedit. Omnes enim homines appellamur. Iure gentium tria esse hominum genera coeperunt. Sunt enim liberi: & qui ijs opponuntur, serui. Est & tertium genus libertinorum, id est eorum qui serui esse desierunt. autor Theophilus. Hominis appellatione, Caius ait, tam feminam, quam masculum contineri, non dubitatur. Quod dictum ad naturam humani generis referendum est. Nā illud constat, ut attestatur Alciatus, cum Hominem dicimus, quemcumque contineri, non solum siue masculus, siue femina sit, sed siue liber, siue seruus, siue pubes, siue impubes. l. iij. §. j. de Lib. hom. exhibend. Tametsi regulæ triviales afferunt esse communis generis, nusquam tamen legitur iunctum cum adiectiuo: neque de muliere separatim quisquam dixerit, Homo pulchra; teste Glareano, uiro undequaque doctissimo. Quod Sulpitius ad Ciceronem scribens, ait, Quoniam homo nata erat: eadem ratione dici poterat, Ea nata erat animal, hoc est conditione mortali. Sed Alciat. allata Caij uerba, in suis Comm. ad titul. de Verb. signif. explicans: Non, ait, generis communis, sed commune nomen est. & tam masculum, quam feminam continet: idque exemplo Græci sermonis, ἀνθρωπος. Nam & Hebræi Adam; quo nomine terra natum hominem significant, ad utrumque sexum referunt. ut habetur apud Mosen: Creauit eos, & benedixit illis, & uocauit nomē eorum Adam. Dicitur autem Homo, siue ab humo, siue à cōcordia, ἀνὸ τῷ ὁμοῖοις; quod nullum animal sit socialius. Itaque ubi non est mutua charitas, ac societas amica, ibi non sunt homines. Et hinc apparet, Legem quæ de hominibus loquitur, etiam de feminis accipiendam esse, & quidē propriè. l. j. de Verbor. sign. Quod arbitratur Bartol. etiam si articulus Quis, proponatur. Verum Alciatus dubitat motus exemplo Græcorum, qui per articulos, ὁ, καὶ ἡ, sexum distinguunt. Attamen hominem dici eum qui in utero est, Lex uetat. l. cum inter. de Fid. lib. iubens expectari, postquam natus est, & in terram ceciderit. Quæ uerba uenuste interpretatur Alciatus, in l. hominis. de Verb. sig. Sp.

HOMINEM pignerari quid sit, doctè explicat Budæus in poster. Annot. improbatque, quod iuris Interpretes maluerint Repressalias dicere, quàm Latine Significationes uocentur. c. unico: de Iniur. libr. vj. Sp.

HOMINIS Legatum, orationis compendio singulos homines complectitur. l. Meuius. §.

duorum. de Leg. ij. Sp.

HOMINVM, qui nostro tempore, uel seruis, uel libertis accedunt, alij proprij dicuntur, alij clientes, seu, ut uulgò uocant, Vasalli nominantur. de quibus ut Zasius noster latè, ita nec uulgariter tradit, quidquid ad horum considerationem pertinet.

HOMO homini Deus. Homo enim conditus est, ut cæteros homines pro uirili tueatur, ac uiuet. hinc & illa lex naturæ extitit: Quæ uultis ut uobis faciant homines, uos quoque facite illis. Antiquitas nihil aliud existimabat esse Deum, quàm prodesse mortalibus. Vnde frugum, uini, legum autores, & quicumque ad uitæ commoditatem aliquid attulisset, eos pro dijs habebat. Ita que naturali obligatione, tametsi ciuili non debent, potentium est tueri tenuiores aduersus iniurias diuitem, largiri egentibus. Vide Erasmi in Chiliad & Melanch. paulo ante ff. ij. Philosoph. Moral. Sp.

HOMO debilitatus, uel uulneratus. l. non solum. ff. de Rei uindicat. Homo uerberatus, eod. litè si homines tenuis uitæ. Iuriconsf. in l. illicitas. de Offic. Præsid. eleganter uocat, quib. tenuis est res familiaris angusta. Sp.

HOMO honestioris loci, apud Vlpian. in l. cum hi. §. sanè si is. de Transact.

HOMO in fructu hominis esse non potest. Adi Vlp. l. uetus. ff. de Vfus. Sp.

HOMO prouincialis. uide §. apud Labeonè. l. hæres ff. ubi quis ager. Sp.

HOMOLOGARE, est roganti promittere, auctorem fieri, & assentiri. Vltus est hoc uerbo Imp. in §. fin. l. ne in arbitris. C. de Rec. arbitr. Vide Budæum in Anno. prior & Old. in Copia. Sp.

HOMOLOGIA, Græca uox pactum, assensum, confessionem quæ significat.

HOMOVSTON, uocabulum apud Iustin. in l. iij. C. de Sum. trinita. consubstantiale Latinis est: quod in filio Arrius, in spiritu sancto Macedonius negabat. At Nestorius, **CHRISTVM** filium Mariæ hominem tantum credidit, superuenisse quæ; deinde in eum diuinitatem: quib. non minus deteriora prodidit Eutyches, qui Christo diuinam solum naturam asseruit. Quapropter Arrius Nicæna, Macedonius Constantinopolitana, Nestorius Ephesia. Eutyches Chalcedonia Synodo condemnati sunt. c. sunt igitur. xv. Dist. & xxxiij. q. iij. c. quidam Sp.

HONESTA, ea Bart. interpretatur in l. j. C. de Dignit. quæ ab honestis communi sententia personis geruntur. Sp.

HONESTÆ personæ, item quæ uiles sint habendæ, prolixius tradit Alciatus, interpretas l. mercis appellatione. de Verb. sig. Sp.

HONOR pro dignitate, apud Caium in l. nuper. de Donat. int. uir. & uxor. Propriè reuerentia est, quam alicui exhibemus in uirtutis testimonium.

HONOR pro dono, in l. si mādauero. in prin. ff. Mand. Item pro præmio, & ut uulgò appellat, arra, in l. j. §. proinde. ff. de Var. cognit.

HONORIS causa donatio quæ dicatur, in-

dicat Iuriconsf. in l. nuper. ff. de Donationib. inter uirum & uxorem.

HONORIS causa nomino. Id persæpe dicit Cicero, quum uiuum aliquem nominat, in quo aliqua suspicio contumeliæ latere possit. Id etiam de honestissimis hominibus, aut amicissimis dici consuevit: atque hoc etiam ipsius Ciceronis exemplo. Sp.

HONOR ciuitatis, quo in ornatu situs sit, Iuriconsf. ostendit in l. ciuitatibus. in fin. de Leg. j. Spieg.

HONOR municipalis, est administratio reipublice cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine sumptu contingens. l. honor. ff. de Mun. & hon. Sp.

HONORE pleniore, pro ampliore, apud Vlpianum legimus in l. v. §. si legata. de Legat. præst. Sic idem honestiorè titulum in eod. §. dixit, pro eo qui magis decet. Sp.

HONOREM perdere dicuntur filij, cum eorum parentes iterum nubunt. in Aut. de Nupt. Alber.

HONOR Prætoris, pro magistratu apud Pomponium, de Orig. iur. l. ij. §. eodem tempore. §. Prætorum quoque, Inst. de Iur. nat. gent. Quia magistratui inest dignitas: rursus dignitatem sequitur honor, teste Callistrato, ff. de Muner. & honor. Sp.

HONORARIVM, Budæo Alciato quæ testibus, est præmium quod Iuriconsultis datur. l. qui operas suas. ff. Locati. Quod tamè hodie præfatum nomen prorsus retinere non potest. Non enim iam Honorarium, sed Arbitrarium iure uocari debet: id quod arbitrato eorum statuitur qui accipiunt, non eorum qui præbent. Cicero honorarium arbitrum uocat eum, quem pars utraque summum suæ controuersię honoris causæ facit iudicem. Cic. v. Quæst. Tusc. Sp.

HONORARIVM donum, Budæo teste, quæle hodie Principibus, suas primùm urbes ingressis porrigi solet. Insignes aliquot Germanię nostrę ciuitates, quæ Imperiales uulgò uocantur, non Cæsares modò suos, sed & alios Principes, Duces, Comites, nec non prærogatæ cum nobilitatis, tum autoritatis uiros, etiam nationis externæ, frequenter eiusmodi honorarijs excipiunt. Hinc uocabula usurpata, in Fürsten schenck, Grauen Herren, oder Gemeyn schenck. Sp.

HONORARIVM ius, idem est quod Prætorum, ab honore Prætorio sic nominatum. §. prætorium quoque. Inst. de Iur. nat. gent. & ciuili. Vide hoc loco Theophil. & infra, Ius honorarium.

HONORARIVM decurionatus, quod datur honoris causa, dum fiunt decuriones. Papinianus de Muneribus & honor. l. æstimationem. Qui pro honore, inquit, pecuniā promissit, si soluere eam cœpit, totam præstare operis inchoati exemplo cogendus est. Decurionatus autem secundum Callistratum municipalis honor appellatur. l. honor. eod. tit. Sp.

HONORARIJ successores. Vlp. de public. Action. Hæc, ait, actio & hæredi & honorarijs successoribus.

H A N T E O

successoribus competit. Sed honoré, inquit, haberi ei æquum nō esse Marcellus existimat. l. sed si hac lege, de in ius uoc. Sp.

HONORES per gradus obtingētes. in prin. l. Quæ utiliter. ff. Neg. gest.

HONORATI etiam hi, qui Palatinam quidem dignitatem habent, administratione abstinere: & quod Ausonius ait, Muneris exortes, nō mine participes. Capitur hoc in significatu etiā apud Non. Marcell. Ex Alciato. Sp.

HONORIFICVM, quod honore dignum est. arg. l. Julian. Si quis omiff. caus. test. Sic apud Ciceronem, Plinium Iuniorem, & Martialem. Si quid honorificum pagina nostra sonat. Sp.

HORA, tempus, hoc est, quamcunq; æternitatis partem, siue annuum, siue diurnum, siue nocturnum spacium complectens, significat. Obferuandum autem, quod Paulus Iurisc. ponderat horas diei, non numerat: atque uult priores quinque posterioribus septē præualere: propterea quod ad quoduis negotium conficiendum, à prandio simus ineptiores. Vide Alcia. in l. ij. de Verb. sig. & Appellum c. j. in Method. Sp.

HORARVM aquæductum habere, in l. ij. ff. de Aq. cotid. & æsti.

HORAS, pro diebus dilatorijs, seu, ut hodie uocant, pro dilationibus ordinarijs, à Cicerone accipi, Afconius admonuit: quod & à Budæo in l. si necessarius, de Pignor. act. annotatum est C. Scipio Nasica, cuius meminit Pomp. l. ij. de Or. Iur. diem certas disceuit in horas. Siquidem ante illum uix uesper erat disunctus ab ortu: ut Sallust. cecinit. Sp.

HOROLOGIVM, Vlpianus in l. quæstio. §. Papinianus. Excepto, inquit, horologio æreo, quod non est affixum. Nam & hoc instrumento domus putat contineri. Vide Beroald. Comm. ij. & v. in A sinum Apul. Sp.

HOROSCOPIVS, est inspectio horæ: estq; ea pars signiferi, quæ supra nostrum hemisphærium ascendit, eum quid contingit. Sp.

HORREVM, repositorium non solum frugum, frumenti, & uini: sed aliarum quoque rerum, quæ aduersari consueuerunt. Iurisc. de Fund. instr. l. tabernam. Legauerunt, inquit, horreum uinariarium cum uino & uasis & instrumento. Et de Empt. & uend. Clauibus, ait, traditis, ita mercium in horreis conditarum possessio tradita uidetur, si claues apud horrea traditæ sunt. Item Locati: Dominus horreorum effractis & cõpilatis horreis, non tenetur. Hinc horrearius, qui præpositus est horrei custodiæ. ut eod. tit. l. cum in plures. Rerum, inquit, custodiam, quam horrearius habet. Item l. Cælius: Cum horreario agendum. Et merces horreaticæ, quæ in horreis adseruantur, &c. Nebrissenfis. Item horreum, quicumque locus est, ad reponendas merces idoneus. Alciatus in l. pacta nouissima. C. de Pact. Hinc & horrearii dicti, qui ad custodiam in horreis eiusmodi merces recipiunt. Horum autem per simplex r. mel æstiuum ab hora. Nam Græci omnes fructus æstiuos nominant *ωρεαι*. quoniam id tempus per excellentiam horam significat. Sp.

HORTARI magis est quam monere. Id enim quoddam quasi imperium habet. l. iubemus. C. ad Leg. Iul. repetun.

HORTVS riguus, uel irriguus, qui iuxta aquam est, uel per quem medium diffluunt riuus. Spieg.

HORTI amœni, urbani prædij appellatione continentur, autore Vlpiano l. urbana prædia, de Verb. sig. Nisi plurimum in reditu sint, id est, principaliter propter rusticos redditus constituti. Sp.

HORTI olitorij, ab olere, non ab oliuis dicti, ut Accursius existimauit. Scholium est Alciati in l. urbana prædia de Verb. sig. Vlp. in l. si cuius. §. fructuar. ff. de Vsufr. Vt fortè, ait, hortos olitorios faciat, uel aliud quid, quod ad redditum spectat. Sp.

HOSPES, tam qui recipit, quam qui recipitur. Glossa in uerb. uel uectoribus l. j. §. magistris: ff. de Exerc. act. Vsurpatur itē pro homine ignaro eorum quæ aguntur. Sp.

HOSPITALE, quod est hospitis, siue quod ad hospitē pertinet, Latinis significat. Ecclesiastici suo more utuntur hoc uerbo.

HOSPITIO repentino recipi. l. penult. ff. Naut. Caup.

HOSPITIO LA modica distribuere, apud Vlpianum in l. si uerò plures. de His qui deiec. Spieg.

HOSPITIVM, antiquis domus, quæ gratis liberaliterq; ueniēti hospiti patebat: unde & pro amicitia frequenter ponitur. Vide Budæum in l. solent ff. de Offic. Procons. Sp.

HOSTIA, ab hostis fit: significatq; sacrificiū, quod ab ijs fit, qui in hostem pergunt ob uictoriam, id est pro uictis hostibus.

HOSTIAM nauigauit. in l. nauis. ij. ad Leg. Rhod. de Iact. Vrbs est Latij, ab Anco Martio extructa, teste Lilio. Militie, omniumq; munerum uacationem habuit, præter dies xx. in aduentu Hannibalis, quo Reipub. subueniretur. Sp.

HOSTIS non hostis, dicitur, teste Roterod. qui nulla lacelsitus iniuria, tamen quæ sunt hostiū facit: aut qui pacis obtentu facit hostilia. Sp.

HOSTES sunt, qui aut nobis, aut quib. nos publicè bellū decreuimus. Cæteri latrones, aut prædones sunt, atque propriè ex bello censendi sunt. Nam ubi nō est bellum, ibi nec hostes. l. hostes. ff. de Capt. l. hostes. de Verb. sig.

HOSTICVM, pro hostili terra. apud Vlp. in l. j. in princ. ff. de Bon. possell. ex test. milit. Vnde Hostiū Hostilium à matre nominatum, peritisimi uetustatis referunt, quod primus esset in hostico procreatus. Sp.

HOSTIRE est, ut ait Nonius, comprimere & recedere. Hinc Hostis. Est & ferire, autore Festo. Est quoque æquum reddere: tum compensare, & æquum beneficiū rependere. Vnde Redhostire, & Hostimentum, æquamentum. Deinde tamen hæc uox Hostis, ut testatur Alciatus, cœpta est in aliū sensum accipi, ut uidelicet perduellē significaret. Nam & perduelles, iure Gentium æquali causa ad bellū procedere existimantur.

bantur. Sic à ueteribus dicti, quia cum illis duellum, id est, bellum esset. l. quos nos. de Verb. sig. Merito igitur Hostes, publicos inimicos significant. Hostis item, apud antiquos pro peregrino accipiebatur: quod suis legibus ita uiueret, sicut nos nostris, & ideo par nobis uideretur.

H V

HVCVS QVB, apud Venuleium, pro, usque huc. l. si fructuarius. ff. Vsufruct. quemad. caueat.

HVIVSMODI uocabulo, quasi simile, & eo modo fieri, uel esse aliquid, significamus. Vlpianus: Et si qua alia, sunt huiusmodi ministeria. l. deniq; de Pignor. Huiusmodi, idē, sed de quo nullum idoneum exemplum reperitur. Quod ab Alberico indicatur in Vtrubi, uanum est, ut pleraq; alia, Sp.

HVIVS non facio. Vox est prorsus contemnens unam aliquam rem. Vide Erasmus in Chiliad.

HVIVS esse instituti, & uitæ, apud Vlp. in l. plenum. §. Equitij. ff. de Vsu & habit. Sp.

HVMANÆ leges. Obseruandum singulariter, quod quæcunq; ad externam uitam decenter & cum commodo proximorū degendam ab hominibus constituuntur, non humanæ, sed diuinæ traditiones sunt, dimanantes scilicet ex lege dilectionis mandatorū Dei capite. Vnde beatus Petrus inquit: Subditi estote omni humanæ constitutioni propter Dominum, siue regi tanquam præcellenti, &c. Humanæ enim huiusmodi leges dicuntur, quod per homines eduntur, non autem quod ab hominibus natæ sunt: quare hortatur Petrus, ut propter Dominum illis pareamus: si propter Dominum, igitur Dei leges iam existunt. At humanæ traditiones, Aretio teste, intelligendæ, quæ merè hominum inuenta sunt, nullamq; bonā frugem adferunt proximis, sed uel ad placandum Deum citra ueram respicientiam, uel pro cupiditatibus alijs sunt constitutæ. uide eum in xv. cap. Matthæi. Sp.

HVMANA fragilitas, uita hominum fragilis. Vlp. in l. illicitas. de Offic. Præsid. Sicuti medico, inquit, imputari euentus mortalitatis nō debet: ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet: prætextu enim humanæ fragilitatis delictum decipiētis in periculo hominis innoxium esse non debet. Sp.

HVMANITATIS ratio habenda in infirmitate. Vide Vlp. §. fin. l. si cui. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

HVMANITATIS tantū gratia sepeliri, in l. uel quæ. ff. de Relig. & sumpt. fun.

HVMANIORES domini, pro lenioribus apud Iust. in §. eodemq; iure. Instit. Ex quib. caus. maior.

HVMANIOR sentētia, pro benigniore, mitiore uel in iure nostro ponitur: atq; sequēda est. l. cum antiquitas. C. de Vsufruct.

HVMANITAS, propriè humanam naturā significat. Sic accepisse uidetur Vlp. in l. non tantum. ff. de Appell. ubi dicit: Credo enim humanitatis ratione, omnem prouocantem audiri debere, quod & Paratilon Bartoli indicat, Ponitur

& pro eruditione, ut pluribus Gellius tradit, & pro māsuetudine, summaq; uirtus habetur, qua quō doctior quis est, eo & pollere magis debet. Vnde & prouerbialis extat senarius, *ἀνθρώποις ἡνίοχοι*, hoc est, Humaniores reddit eruditio. Citatur ab Alc. ut l. in responsum. C. de Trāf. act. ubi admonet exemplo Principum Dioclet. & Maximiani, qui perquām humaniter Pontio, tametsi is eis nimis concise & imperfectè supplicasset, responderint, Semper modeste à quolibet respondendum. Sp.

HVMANITATIS studia, artes ipsæ liberales dicuntur, De quibus Cicero in Oratione pro Muræna.

HVMANITVS, id est, ut solent homines.

HVMILIS & deploratus. Vlp. in l. si quis ex argentarijs. ff. de Edend. Quid enim, ait, si humilis & deploratus unus edidit, ut dubitare merito quis de fide editionis possit? Sp.

HVMILIS sortis homines, ueluti pauperes, ignobiles, indocti, plebeij, ut Erasmus testatur. Spieg.

HVMARE. Plinius ait: Sepelire, est quoquo modo condere: Humare uerò, humo contegere. lib. vij. cap. liij. Iabolenus ff. Comm. præd. l. caueri. Sicut ne illa quidem seruitus, ait, consistere potest, ut certus numerus hominū in uno loco humetur. Sp.

HVMILIS persona, pro abiecta, pro paupere, pro ignobili ac summissa intelligitur. ut exemplis probat Alber. Tu Bart. adi in l. ij. §. tutor qui repertorium. ff. de Suspect. tut. Sp.

HVMOREM assiduū habere, apud Paulū in l. fistulam. de Seru. urb. præd.

H Y

HYBERNACVLVM, locus hyberno temporis idoneus: sicut hybernacula militū, Statua per hyemem solemus appellare. Sp.

HYDRAVLOS, organum dicitur extrahendū à profundo aquæ idoneum. Hinc Hydralē, quorū mentio est in l. v. C. de Excusat. mun. lib. x. dicti, quib. cura aquæ principalis domus demandabatur. Sp.

HYDROMELI, aqua mulsæ, *ὕδρωπ*, aqua, nam ex aqua & melle cōstat. Vlp. de Trit. & uin. leg. l. si quis. Neq; ceruissia, inquit, cōtinebitur, neq; hydromeli. Nebriff.

HYDROPHYLACAE, curatores aquarū sunt. nam *ὕδρωπ* aquam, *φύλαξ* custodem significat. Quamobrē Plaut. Phylacam pro carcere, custodiae posuit. Et Vlpian. Grammatophylacium, in l. moris. de Pæn. Alciat. in l. discernimus. C. de Aquæduct. lib. x.

HYPERBERICI mensis in Decretis Pontificijs mentio fit xviij. dist. c. propter. Quo loco Scholiastes nodum in scirpo quærit, existimans, eandem esse rationē nostri mensis Octobris, quæ & Græcis. Opinatur tamen Alciatus, Hyperberetæi legendum: quod sic is mensis, autore Suida, apud Macedones uocetur, sitq; ultimus anni apud eos mensis. Vnde

HYPERBERETAEA ab eis dicuntur serotina, tarda, & post collectos demum fructus accidentia

identia. Vide Bap. Pium, cap. lxxv. in Annot. poster. & Alc. cap. antepen. libri primi Parerg. Sp.

HYPERBOLE, ut in Diuinis scripturis, ita occurrit etiam in iure nostro. ut cum Lex probationes luce clariores requirit: uel momēto fieri iubet, quod satis est, si nullo extraneo actu interueniente fiat. Iste autē tropus, id est, ut ait D. August. cap. xxj. lib. xvj. de Ciuit. Dei, modus locutionis fit, quando id quod dicitur, longē est amplius quā quod ex dicto significatur. Sicut Hieremię xx. locus multorum uersuum, quem sacer Hieronymus dictum accipit per hyperbolen. & Daniel. iij. & Ecclesiastes x. Volucres cœli auferent uocem tuam. Origenes in j. cap. Epistol. ad Rom. hyperbolem esse ostēdit illo uerbo, Quod fides uestra enūciatur in uniuerso mundo. Tū in Euangelio, & alijs sacre Scripturæ libris, est hunc tropum inuenire: quem fieri Augustinus in lib. contra Iulianum v. docet, ad animos audientium permouendos. Cætera quæ ad nostrum pertinent magis institutum, uide apud Alciatum lib. de Verb. signif. iij. Sp.

HYPAETHRA, sunt media spacia quæ inter porticus adornabantur, ambulationes pulcherrimis pauimentis strætę quāsi sub aperto sint æthere. Latinis Subdiuales dictæ ambulationes, Plinio Subdiaria. Vide Alciat. in l. malum nauis. de Ver. sig. & Bud. in l. ex sylua. ff. de Vsfri. Vlp. De uelis, inquit, quæ in hypæthris extenduntur: item de his quæ sunt circa columnas. Celsus scribit, magis supellectili adnumeranda. l. quæstus. §. de uelis. ff. de Fund. instr.

HYPOCAUSTVM, Nebrissenfi fornax est in balneo, subdita caldarijs, calfaciendis. ab *ὑπο*, sub, & *καυσ*, calor. Vlp. de Leg. iij. l. ligni appellatione. Siue diatarum, siue hypocauistorum, siue ad calcem. Idem Mandati. l. si quis mihi. Sphæristerium, ait, hypocauista, & quædam ualetudini apta. Aliās cubiculum dicitur undiq; oclusum, in quod aer non admittitur, sed igne accenso, feruore atq; æstu uaporat intus, nec foras diffunditur calor. *ὑποκαυστὸν*, quod est, succendere. Alex. Genial. diē. lib. iij. cap. xiiij. Sp.

HYPOCRISIS, est eorum qui non proficere, sed conspici cupiunt. Eam & uitandam, post cœlestē doctore, grauisimus autor Sēneca docet, Epist. v. lib. j. Sp.

HYPOCRITAE, sunt alienæ personæ simulators. Latine Histriones, Ludionesq; aut etiā Ludij. Vide Bud. in l. ij. de His qui not. infam. & suprā Histriones.

HYPOMNEMATOGRAPHI, commentariorum scriptores. *ὑπομνηματῶν* enim Commentarij sunt. Cicero Fil. Multum mihi opæ eripitur in scribendis hypomnematis. l. si quis spontaneos, de Decurion. C. lib. x. Alc.

HYPOTHECA, suppositum pignus. Binus derpsand. iuris est. de Distract. pignorum, uel hypoth. l. cum tabernam. Non certificationem, inquit, sed suppositionem à me accipere, hoc est, uocabulo usitatore: Hypothecam. Item de Pignor. & hypoth. l. tres. Inter Pignus & Hypothecam tantum nominis sonus differt. Hinc Hypo-

thecarius, penes quem remanet hypotheca, siue pignus, ut in tit. de Separat. l. j. Hypothecarius, ait, creditor. Nebr.

HYPOTHECAM & Pignus tantum nominis sono differre, Martianus tradit in l. v. de Pignor. Vlpianus tamen in l. si rem. §. j. de Pignor. act. quod & à Triboniano in Instit. relatum est, Caij sententiā approbat, quæ habetur in l. plebs est. de Verb. signif. Alciatus arbitratur hypothecam de re mobili contrahi. Vide eum hic, & libro quarto eodem tit. Pignus nos Germani propriè uocamus, *ein Pfand*, quod traditur creditori: constatq; in re mobili, quod etym ratione rectè etiam *ein Handpfand* dici potest. Siquidem Pignus appellatum est à pugno. Hypothecam autem, *ein Vnderpfand*, quæ immobilium est, appellamus, notabiliter Vlpiani differentia astipulantes. Sp.

HYPOTHECA diuiditur in tacitam, & expressam. Tacita cōstituitur à Lege, l. j. §. & ut plenius. C. de Rei uxor. act. Expressa ab homine. Spieg.

HYPOTHESES est, quod prisci Iurecossi Speciem appellant: recentiores, Legis casum. Vlpian in l. sed interim. de Donat. int. uir. & ux. Quando igitur retrò non agitur, emergūt uitia, ut Marcell. animaduertit, in specie huiusmodi. Paulus in l. Latinus Largus. de Legat. j. Proximè ex facto incidit species talis. Alciatus in l. edita. C. de Eden. Hypothesis, ait, determinata facti assertio est, quæstionis, seu causę modum cōplectens. Vide eundem capite octauo libro primo Parerg. & inferius, Thesis. Budæus obseruauit in Comment. Græc. ling. Paulum Casum uocabulo commodius usum, quā utantur hodie nostri: ubi, In hunc casum, inquit ille, ancillas substitutas uideri, in quem casum fideicommeruerunt, ita quum contingit fideicommereri. Sp.

HYPOTHESIM ad Thesis transferre, id est, causam ad communem locum, siue speciem ad genus transferre. Huius extat insigne exemplum apud Vlpian. in l. penult. de Iurisdic. omniud. Sp.

HYPOTHETICA, ppositio. Vide, *κατηγορία*.

HYSGINVS color, ab Hysge herba: à quo uestes Hysginobaphes, hoc est, ad eius colorem tinctæ. Vide post Bayf. Ruellium, Masurium, & Thylesium. Hysgini uox extat apud Iuriscōs. in lege, quæsitum. §. illud fortassis. de Legatis. iij. Spieg.

ACERE aleam, est rem periclitari, fortunæq; arbitrio cōmittere. Vide Chil. Eras. Sp.

IACERE precia prædiorū, præuili uendere. ut apud Cicer. Spieg.

IACERE testes dicimus, qui uim testimonij habere non possunt. Leguleijs, ut barbari omnia solent, est, non stare dicto. Sp.

IACHINVM, uerbum adulterinum in antiquis exemplaribus apud Vlpian. in l. si cui lana. de Legat. iij. expungendum admonuit nobilis Gram.

Grammaticus Bapt. Plautius, genuinumque substituit Ianthinum. Quod tamen non admodum placeat. Haloander, ut Nebriss. Baifio Ianthinum legit. Vide, Vestimenta ianthina. Sp.

I A C T A N T E R, lactuose, lactuosus, quod Barbari usurpant, nusquam leguntur. Quod uero quidam probant ea ex Cicerone, non lactuose, neque; Lactuosus in ijs locis, quos adducunt, legi debet, sed Actuose, & Actuosus.

I A C T A R E, pro eo quod est, arroganter, uel gloriando commemorare, notum est. Triphon. uidetur usurpare pro, inaniter loqui, in l. fugitiuus. de Verb. sign. Licet id facturum iactauerit. Hinc nostris in ore est, iactatoria uerba non obligare. l. fin. de Hæredib. instit. Sp.

I A C T A R E, pro concutere, fatigare, uexare. Vlpian. l. j. de Aedilit. edict. §. apud Iulianum. Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret. Sp.

I A C T A R E iugum, est incommodè ferre seruitutis necessitatem.

I A C T A R E pecuniam, in l. cum de indebito. ff. de Probat.

I A C T A R E rectè, in l. si actum. ff. de Action. empt.

I A C T A T I O, idem quod iactantia. ut in l. metum. C. Quod met. caus. iactationib. tantum non fit metus. Sp.

I A C T V R A, damnum est, sed uoluntarium: ut quæ fit in tempestatibus maris, ubi bona proieciuntur. ut in tit. ad l. Rhod. Sp.

I A C T V R A infamiae. l. fin. C. de Sec nupt.

I A C T V R A substantiæ. C. de Episc. aud. l. tā elementis. Sp.

I A C T V S aleæ, fortunæ ludus est magis, quam artis. Ex Eras. Chiliad. Sp.

I A C T V S absolute, etiam ictū retis significat. Spieg.

I A C T V R A M facere, loquēdi est modus maxime iacturæ proprius. Sp.

I A C V L A N S. Vlpian. ad Leg. Aquil. Sed et si, ait, à iaculantibus per lusum seruus fuerit occisus, Aquiliæ locus est. l. item si obsteretur. §. fin. Spieg.

I A C V L A T O R I V S campus. Ibidem: Sed si cum alij in campo iacularentur, seruus per eum locum transferit, Aquilia cessat: quia non debuit per campum iaculatorium iter intempestiue facere, qui tamen data opera in eum iaculatus est, utiq; Aquilia tenebitur.

I A M, pro præterea, & pro posthac etiam per sæpe reperimus positum. Sp.

I A M nunc, quod & nunc iam dicitur, certi temporis, quod præsens est, indicationē facit. l. si mortis. ff. De don. caus. mortis. Sp.

I A M T V M, una dictio, qua usus est Papinianus in l. pater instituto. de Capt. & postl. reuers. temperamentum tractus facit. Sic & apud Cic. pro A. Licinio, item pro Cluentio. Glossam uide Zasij in eandem l. Sp.

I A N V A recepto seculi illius errore, Alb. est, quæ uero nomine Genua dicitur, Ligurum metropolis, nobilissimo portu illustris. Memini eis

aliquanto pluribus in Scholijs, quæ scripsi in Ligurinum. Quod Glareanus annotauit, obseruandum est. Nempe quatuor hæc nomina, Genua, Geneua, Genabum, & Gebenna, multum obscuritatis lectori ingerunt. Vide eum in Commen. Cæs. lib. j. ubi ait: Ineptiores aut hi qui Genuam Ligurum caput, Ianuam nominari putant: quasi Italiæ, & maxime Liguriæ Ianua, quia maris portus esset, & fortassis, ut ab alijs eo distinctius nomen esset.

I A N V A R I V S, primus mensium, quem Numa Pompilius à principe deo, hoc est Iano appellauit: quem primum esse uoluit, tanquam bicipitis Deiensem, respicientem & prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Iudæis erat decimus. lxxvj. Dist. ieiunium. Libellus circumfertur nomine Berosi Babylonici, qui Ianu dicit fuisse Noam: eum libellum eruditi mera somnia narrare putant, digna profecto commētis anianis. Sp.

I A N T H I N V S, color est uiolaceus: nam iowa, uiola est Græcis. Vlp. de Leg. iij. l. Si cu. buccinū, inquit, & ianthinum continetur. Hinc Ianthina uestis, uiolacea. Neb.

I A T R I A, dicuntur præmia, quæ medico præstantur. Alc. teste. Sp.

I B

I B I, aduerbium in loco. Interdum ad personam referunt, ut in l. ubi cœptū. ff. de Iudic. Pro tunc, uel tum positum, Accursius existimat, in l. si quis in legatione, eod. tit. Sp.

I B I, ubi. Vlp. Et sanè, ait, si ibi tondebat, ubi ex consuetudine ludebatur. Sp.

I C

I C O N. Sic scribendum. Latine effigies, imago, & statua membrorum hominis, à pictoribus seu statuarijs ad uiuum expressa. Iconismos, Seneca lib. xv. Epist. ad fin. appellat descriptiones, atq; uerbum esse publicanorum. Sp.

I C T E R I C V S, qui regio morbo laborat, à colore galguli, quam Græci auem icteron dicunt. Idem & Aurigo dicitur, à colore, quem bilis per omne corpus diffusa gignit. Sp.

I C T V S, percussio ipsa. Vlp. ad Leg. Aquil. Et si quidem apparet, cuius ictu perierit. Item, ictu uno occidit utrumq; l. quod ait. §. fin. de Adult. Adde l. j. de His qui deiec. Obserua autem, quod solus ictus fustium, est grauior quauis pœna pecuniaria. l. seruorum. in fin. ff. de Pœn. l. iij. C. de Sport. Vide & Martianum ff. de His qui not. infam. Sp.

I D

I D E A B Platonice, à spectando sunt dictæ, quoniam qui aliquid est acturus, ideam inspicit, ad quam suam actionem aptet. ut pictori, qui de exemplari aliquid pingit, hoc exemplar est Idea. Vide post Senec. Epist. lix. Hostien. ext. de Sum. Trin. c. damnamus. sub finem. Sp.

I D E M, non est, quod ab alio separari potest. l. si dominus. ff. de Ser. urb. præd. Adde Gloss. in l. hæred. ff. de Dolo. Pro simili ponitur l. si non sortem. §. libertus. ff. de Condi. indeb. Et Celsus putat eam esse causam operarū, ut nō sint eadē, neque

neque eiusdem hominis. Sp.

IDEM, etiam dicitur, pristina qualitate, uel quantitate non seruata. l. & an eadem. §. j. ff. de Execut. rei iud. l. si seruitutes. de Seru. urb. præd. l. proponebatur. de Iud. Sp.

IDEM dicere, pro in eadem esse sententia, frequens est locutio. Sp.

IDEM esse, quid fieri tempore licito, uel tempore illicito, si conferatur ad tempus licitum: Bald. tradit, in l. in tempus. ff. de Hæred. institu. Sp.

IDEM, & unum, contra. l. eum qui. ff. de Vsu cap. potest conferri diuersi iuris, ob diuersam scilicet rationem: quod Legis dispositione unum sit in obligatione, alterum non sit, per text. in l. miles. §. decem. ibi. quæ a lege tribuitur. ff. de Re iud. Vide Zasium in eand. Sp.

ID est, pro hoc est, siue, hoc significat. l. id est. ff. de Condi. & demonst. l. cum erat. de Ann. leg. cum simil. Super hac uoce pluribus differit Bart. in l. j. ff. ad Leg. Aquil. & l. fin. C. de Pœn. Zas. notat concisus, uidelicet: Id est, aliquando accipitur coniunctim: & tunc sumitur expositiue, habeturque pro una dictione, & ita communiter usurpatur: aliquando separatim, ut sint duæ dictiones, ac si diceremus, hoc est, & tunc uenit limitatiue uel determinatiue, ut in l. sunt qui. ff. de Re iud. in l. j. §. quadiu. ff. Quand. act. de pec. ann. est, cum dicitur, eam actionem esse temporalem, id est, annalem: quasi dicat, hoc est.

IDEO, sicut Idcirco, est particula collectiua, siue rationalis. Vide Bart. in l. demonstratio. §. quod autem ff. de Condi. & demonst. Sp.

ID genus, hoc genus, pro eius generis, & huius generis, elocutio elegans, à Beroaldo obseruata: quod ea Plautus, Terentius, Ciceroque sint usi. Sp.

IDIOGRAPHVM, idem quod Autographum. Sp.

IDIOMA, id est, proprietas. Nam unaquæque lingua sua quædam habet peculiaritatem.

IDIOTA, non tantum indoctus & illiteratus: sed etiam priuatus & plebeius dicitur. Aut. Quom. oport. Episcop. §. quandoque. Vide Alber. Spieg.

IDIPSYM, pro hoc. Pomponius in l. ij. de Na. ut. sœn. Sp.

IDONEE, apte, commodè. Pomponius de Damn. infect. Qui magis idonee reficere parietem uelit. Sic & alibi persæpe reperies: ut & apud Cicer. In iure autem idonee cauere dicitur, si quis pignoratitia, uel fideiussoria cautione, aut (si illas præstare nequeat) saltè iuratoria cauet. e. j. de Dolo & cõtum. lib. vj. iuncta Gloss. super uerbo Sufficienter. Idoneus largè, dicitur aptus ad omnia & bona, & mala, Donato autore. Cui stipulatur Vlp. in l. ij. §. idoneos autem. Ad S. C. Tert. Quilibet autem præsumitur idoneus, sicut & quælibet res bona, nisi diuersum doceatur. Idem in l. cum quidam ita fideicommissum. Papi nianus in l. cum pater. §. rogo. de Legat. ij. l. ult. de Liber. agnosc. l. si creditores. in fin. de Priuil. cred. Sp.

IDONEIOR. Paul. l. ij. ff. de Popul. action. si plures, ait, simul agant populari actione, prætor eligit idoneiorem. Sp.

IDONEVS defensor alienæ litis sine satisfactioe intelligitur nemo, teste Caio in l. qui proprio. §. qui alium. ff. de Procur. Sp.

IDONEVS paries is est, Paulo tradente in l. sed ita. de Dam. inf. si utrarumque ædium onera, quæ modò iure imponantur, communis paries sustinere possit. Sp.

IDONEVS tutor, dicitur qui est soluendo, quatenus sunt facultates pupilli. l. ij. §. Idoneos. & ibi Bart. ff. ad Tertull. & præsumitur quilibet idoneus, nisi quo ad facultates. Bart. in l. si uero. §. Qui pro rei. ff. Qui satisf. cog. Itè ista dictio non est declaratiua, sed etiam expositiua. no. Bart. in l. Quæsitum. §. penult. ff. de Fide instr.

IDVARE, antiquum uerbum, separare significat. unde & Diuidere uerbum, & Idus dicti Macrobio. Vide Alc. in l. malum maius. §. uiduam. de Verb. sig. Sp.

IDVS, dicuntur diuisiones: unde proprie existimantur dies, qui diuidunt mensem. Diuidunt enim menses præcipuè Nonas à Calendis. Vide Gloss. super uerb. Post Idus Martias. in l. Cæsar. ff. de Publ. & uetig. Pridie Idus Mart. in l. item ueniunt. ff. de Petit. hæred. l. Titius Seio. & ibi in Gloss. de Const. pec. Sp.

I E

IECVR, dicitur Græcè *ἰεῦρ*: unde Hepatice homines, qui iocinoris morbo laborant, appellantur. Vlp. de Edil. edict. l. qui clauam. §. Trebatius ait. Si tamen ex corporis uitio id accidit, ueluti quod iecur dolet, morbosus est. Sp.

IEIUNIVM, tēpus quo à cibis abstinemus, quod & Ethnici interdum instituerunt, Quadragessimam improprie significat. Hanc diuinitus consecratam, & Apostolorum ordinatione traditam, Pighius contendit, nec eius autorem Telsphorum, sed exactorem fuisse. D. Cæsar MAXIMIL. partitam Quadragessimam, sanctius obseruandam existimabat: eiusque causa scripsit iterum atque iterum ad Lateranum concilium: sed reclamantibus Theologis Cardinalibus non successit res. Ioannes à Lopis, uir clarus & Iuris peritus doctus in eleganti sua Repetit. l. si pater. C. de Hæred. institu. haud absurde quoque tutius esse arbitrat, si quadraginta illi dies indicti ad ieiunium, diuiderentur per trimestria, & singulo quoque trimestri indiceretur ieiunium decem dierum. Sic enim facile ab omnibus obseruaretur. Sp.

IESVS, est nomen Redemptoris ac Saluatoris nostri Christi, qui Hebraicè *יֵשׁוּעַ* dicitur, Latine Saluator: uel, ut alij uolunt, Seruator. Cuius significationis ratio est apud Matthæum: Hic enim, inquit, saluū faciet populū suū à peccatis suis. Vide in Nouell. Constitu. ix. in cuius princip. & fine sanctissimi huius nominis fit mētio. Porro ex initialibus Rubricis Cod. Paderb. Instit. Authen. tametsi Haloandri editio non agnoscat eas, colligunt Doctores, Imperatorem nostrum Iustinianum fuisse Christianum. Scien dum

dum autē, quod quāvis à principio fuerit Christianus, tamen in hæresim, ut historia prodit, lapsus est, in eaq; mortuus. Proinde parum cōuenit Christianum appellari, qui in fide Christiana nō permanserit. Gloss. fin. c. firmiter. de Summa Trin. & fide cath. Præterea dicunt, quod nō possit esse Imperator, uel Rex, nisi sit Christianus. Hoc uerum esse, nō credit Zasius: nec usus, ut ipse ait, recipit. quod de Regib. clareat in his nationibus, ubi Christiani non sunt, Imperator sit nomen officij: Rex, nomen generis. Reges enim nascuntur, Imperatores creantur. Iulianus quāuis apostata, præfuit Imperio. Potest tamen Doctorum dictum intelligi, de Imperatore Romano, qui defensor & propugnator est, & esse debet Rom. Ecclesiæ, & fidei orthodoxæ. Sp.

I G

IGITUR, particula colligit interdum supra dicta illatione, hoc est, ratione confirmat. Vlp. in l. si procuratorem. §. si ignorantes. ff. Mandati. l. diuus. ff. de Cust. reo. & sim. Interdum pro Deinde, ponitur. Instit. de Tutel. in principio. Sp.

IGNARVS, uocatur rudis & imperitus, uel indoctus, uel inscius. Ignarum conditionis suæ Imp. Constantinus in l. ij. C. si seru. aut libert. lib. x. non ineleganter usurpauit, pro nesciente statū natalium. Sp.

IGNARVS patris, qui patrem non nouerat, dicitur.

IGNAUIAM Iuriscoss. quæ non est stulticia, ut interpretes putarunt, diligentij opponūt. Si quidem naui homines, impigri, & diligentes appellantur. Scio tamen ignauia uulgò pro pusillanimitate accipi. Porro, Ignauia culpam contrahunt, qui ex qualibet leui, uana, iniustaue causa ad res improvidas, temerariasue aut noxias mouentur, dū dolus absit. exēpla sunt in l. ij. §. si publicanus. ff. Vi bon. raptr. l. ij. in fin. iunct. Gloss. ff. de Abig. & fortè in l. qui rei. §. j. §. si quis. ff. de Bon. cor. qui mort. sibi cōsciu. cum sim. ex Zasio. Sp.

IGNAUITER, Gloss. in l. fin. C. de Episc. & cler. stultè exponit, nimirū satis stultè. Nam lentè & leniter significat, ut apud Cicer. secūda Tuscul. Sp.

IGNIS & aqua ueteres cum ueram Dei creationem non satis perciperent, arbitrabantur his duob. elementis igni & aqua produci omnium animantium uitam. Ideo nuptiarum fœdera interuentu ignis & aquæ celebrabantur, ut testatur Scæuola in l. penul. de Donat. int. uir. & ux. quem locū Accursius malè de ræda nuptiali intellexit, quæ alia quadam honoris solennitate solebat nouæ nuptiæ præferri: & seruus qui præferebat, dicebatur Prælucēs. Vide Bud. in fin. prior. Annot. eandem pulchrè explicantem. Sp.

IGNEM ne habeto, & ignem innocentem, hoc est, innoxium habeto. differūt, l. uideamus. §. si hoc in locatione ff. Locat. & conduct. Ignem inferre, Ignem iniicere, ibidem in fin. & l. sequēt. Spieg.

IGNEM inferre, *feur hinc in trāgen*. Ignem iniicere, *feur ein uuerffen*, dicta l. Videamus. in fine. & l. sequent.

IGNIARIVM est, inquit Bud. quo ignis elicitur: constat silice, è quo ignis atterendo elicitur: & ferro, quo silex atteritur percussus: unde scintillæ decussæ, & in fomite, linteoq; cōcepto, exceptæ, flammam excitant. Igniarium dare quid sit apud Senecā, libro de Benefic. iij. cap. xxxvj. declarat in Chiliad. Erasmus.

IGNOBILITAS, hoc est, obscuritas, humilitas generis, uiris fortibus non est obijcienda.

IGNOMINIA, quasi nominis nota infamia. de qua Seneca ad Albinam. Hinc Ignominiosus, notatus infamia. Item Ignominia causa missus. l. ait Prætor. ff. de His qui notan. infamia. Spieg.

IGNOMINIA soluti milites dicti, qui felici prælio, priori culpa correctæ, & oblitterata memoria dedecoris, in eum, quo prius erant, gradū restituti, pristinam dignitatem recipiebant. Sp.

IGNOMINIATVS, apud Gellium, pro ignominia affectus. Antiquum & obsoletum.

IGNORANTIA est, cum de facto uel de iure nihil scio, nec inde aliquid suspicor. Lege Azonem in Summa. Sp.

IGNORANTIA, Paulus inquit, uel Iuris uel facti est. l. j. Item, in l. regula est. de Iur. & facti ignor. Idem tradidit, Iuris quidem ignorantiam cuiq; nocere, facti uerò ignorantiam non nocere. Exemplum pete ex iam citata l. j. Et uide Philippum lib. ij. Philosoph. Moral. tit. Quando excusat erratum ignorantia. Sp.

IGNORANTIA sui, perniciosa est, ut ostendit Plato in Legibus suis. Vereor, ne & nunc sint quàm pauci, qui seipsos cognoscant. Plautus tē. pbra sua taxās: Vix, inquit, in foro decimusquisque est, qui ipse se nouerit. Ad humani, inquit Cicer. ingenij uitium pertinere potest, quando quis per ignorantiam non satis intelligit quid faciat, uel dicat: aut contrā, ut si quis nesciat ea, quæ ad se attinēt. Vulgò nominatur affectata ignorantia, quæ in facto proprio non excusat. Iuxta Aristotelem differunt, Quod peccat ignarus, & quod peccatur propter ignorantiam. Excusabile est, ubi sola ignorantia errati causa est. At ubi non ignorantia, sed nostra ignauia, aut cupiditas, errati causa est, ibi ignorantia non excusatur. Sp.

IGNORANTIA supina, quam Vlpianus censuit minimè ferendam, est factum ignorantis, quod Accursius ad alienum duntaxat refert: non satis assecutus uim eleganter usurpati à Iureconf. uocabuli, Supini. Plaustra extant eiusmodi uocū, quas ad eum modū se nudis bonarū literarum Interpreter ille rectè aperuisse putauit. Tolerabilis est autem ignorantia facti alieni. l. fin. ff. Pro socio. Sp.

IGNORANTIS & inuiti conditionem meliorem nos facere posse, non deteriorem. l. soluēdo. ff. de Neg. gest. Sp.

IGNORANTIS domini conditio deterior per procuratorem fieri non debet. autor Paulus tit. de Procur. Sp.

IGNORARE dicimur, quod scire debemus. l. ij. C. per quas pers. nob. acq. item l. ij. §. j. C. de Rei

I A N T E L.

Rei uxor. action. Translatū ad personas, est non cognoscere, ac parum exploratum habere. Sp.

IGNORATIO, ab ignorantia significatio-
ne non differt. Sp.

IGNOSCERE est, quæ iudicas puniēda,
non punire: autor Seneca lib. de Clementia secū-
do. Pro noxam remittere, Vlpian. usurpat in l. ij.
§. utriusque legis reddit rationem. ff. de Noxal.
Ignoscere tamen eleganter à Varrone, pro ualde
noscere accipitur. Ignoscere omnibus & nulli,
æque crudele censet Seneca, c. ij. lib. j. de Clemē-
tia. Sp.

IGNOTI iuris non esse. C. de Reuo. ijs quæ
in fraud. cred. l. ignoti.

IGNOTVS, hoc est, incognitus, non uisus.
Iustinian. Non esse autem admittendam excusa-
tionem eius, qui hoc solo utitur, quod ignotus
patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.
§. item propter inimicitias. Institut. de Exc. tut.
Sic ignoti domini, in l. j. C. de Thesaur. libr. x.
Spieg.

I L

ILICO, breuitatem temporis notat. l. j. §. cū
adijcitur. ff. de Verbor. oblig. cum sim. Sunt qui
scribant duplici ll. Interdū tamen non tempus,
sed locum significat. Sp.

ILLABORATVS, quod sine labore & dili-
gentia factum est.

ILLACRYMARI. Callistratus l. obseruan-
dum. de Offic. præf. Neque precibus calamitoso-
rum illacrymari oportet: id enim non est cōstan-
tis & recti iudicis. Sp.

ILLATA, ab Inuectis quo distent, uide l. &
si non inducta. C. In quibus caus. pig. tac. contr.
Alber.

ILLAUDATVS, inculpato opponitur. Gel-
lius libro secūdo de illo loco Virgiliano loquēs,
Aut illaudati nescit Busyridis aras. Sed enim, in-
quit, qui in omni re, atque omni tempore laudē
omni uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessi-
mus, deterrimusq; est. Sicuti omnis priuatio in-
culpatus facit. Hinc Callistrato in l. testium, de
Testibus. Inculpatus testis dictus, qui est explo-
rate fidei, ac nulla unquam inconstantia testimo-
nij labefactatæ, & moribus probatissimis, & in-
tegræ famæ. Ex Budæo. Sp.

ILLAEDERE legem, pro infringere & uiol-
lare.

ILLECEBRA, omne blanditiarum genus,
quibus allicimur. l. quidam ignauix. C. de Dec.
lib. x. Sp.

ILLEGITIMORVM, ut utamur uerbo a-
pud nostros doctores recepto, alij Incestuosi uo-
cantur: puta ex cognatis procreati. Alij Nefarij:
ex descendētibz suscepti. Alij Spuriij, qui & A-
dulerini: ex adulterio nati. Hi nisi à principe,
aut huius autoritate, Legitimationis, ut uulgò
dicitur, beneficiū impetrauerint, à successione
parentum non tantū excluduntur. l. si adalte-
rium. in prin. ff. ad Leg. Iuliam de Adulter. l. quin
etiam. ff. de Ritu nupt. & §. ergo omnes. Institut.
eod. titul. sed alimentis etiam non censentur di-
gni iure ciuili. Aut. quibus modis nat. efficit. sui. §.

ult. Ad hæc, Roman. Pontif. iniquum censentes,
infantem à Deo creatum, fame necari, præstan-
da constituerunt. c. cum haberet. de Eo qui dux-
in uxor. quam per adult. poll. Sp.

ILLEXERAT, pro persuaserat, in sententiā
ne attraxerat. Vlp. in l. j. §. si omnes. de Ventr. in-
spic. Vel, ipsa eum illexerat, ut crederet. Sic Illi-
ces, ueluti suasores in Plauti Pœnulo, Valla in-
terprete, sunt accipiendi. Propriè tamen inescā-
re est: quod & pellicere etiam dicitur. Sp.

ILLIBATVS quadrans, apud Vlpian. in l. si
filia nupta. §. Papinian. ait. ff. Famil. ercisc. Inter-
pres, illibata ab intactis, in l. si quā per calumni-
am. C. de Episc. & cler. hoc putat distare: ut illibā-
ta partem, intacta totam respiciant. Apparet ta-
men pro eodem poni. l. fin. C. In quibus caus. re-
stit. in integ. non est necess. quod & Alberic. no-
ster, teste Old. non indoctus interpret iuris, ad-
monuit. Sp.

ILLIBERALES & sordidos quæstus, libr.
j. Offic. censuit Tullius, eorum esse qui in homi-
num odiā incurrunt: ut portitorum, & scenera-
torum: item quæ eorum, quorum opera, nō quō-
rū artes emuntur. Alciatus in l. mercis. de Verb.
fig. Sp.

ILLICENTIATVS, improbum uocabulū,
extat in c. constitutus. ext. de Procu.

ILLICITE ædificare, id est, hoc quod dirui
constitutiones iubent, autore Vlp.

ILLICITVM, quod non licet, & indecens
est. Hinc Illicite aduerbium, familiare Iuriscofs.
ac Imp. in Const. Vide §. sancimus. in Auth. de
Incest. nupt. Sp.

ILLOTIS manib. Caius in priore l. de Ori-
gin. Iur. prouerbialiter protulit. Explicationem
pete ex Chil. Erasmi, quod opus ceu diuinum,
Alciatus calculo suo dignum censuit immortalī-
tate. Sp.

ILLVM illius liberum esse uolo. His uerbis
seruo libertas adseritur. l. si quis ita scripserit. ff.
de Manumiss. testam. Sp.

ILLVMINARE, pro illustrē & insignem fa-
cere, positum in l. ij. C. de Nat. lib.

ILLVSTRARE, quod est, lucem & splendo-
rem afferre, magis probatur eruditis, quā Cla-
rificare: quod hoc nō inuentu facile sit apud ue-
tustos autores, præterquam apud Virgil. de For-
tuna, Nec quos clarificat, perpetuò fouet. Sp.

ILLVSTRE & obscurum, contraria. Nec ad
personam tatum, sed & ad rem refertur, ut apud
Ciceronem, Illustre domicilium.

ILLVSTRIS uir, pro magni nominis, ut
Eraf. Budæus, Alciat. nec enim imagines tatum
respicit. Nostis placuit illustrē dici, ut quis mox
ad Principis latus admotus est. Quales sub di-
uo Maximiliano fuere, Matthæus Langus Au-
gustanus, Petrus à Mota Hispanus, Io. Collaure-
us Kirchenfis, Ia. Bannisus Dalmata, Andreas
Burgus Mediolanen. Cyprianus à Serntem Ti-
rolensis, Ia. Villingerus Ellates, Ioann. Renne-
rus Ehingius, Nicol. Zyeglerus Nordlingiacus,
Gabriel Vogdus Campodunius: tum alij multi
quos ob merita, Principis clementia euexit. In-
ter hos

I A N T E M.

ter hos enituit Langus, de quo pluribus aliquan-
to egimus, & in comment. in Austriad. Bartoli-
ni, & in Scholijs nostris, c. xlj. lib. j. Syluiarum
Contentionum, siue commentarij, quo Aeneas
Syluius cum Antonij Panormitę Alphosini di-
ctis & factis, externorum & nostrorum præci-
puę Principum confert. Quatenus uerò ad di-
ctionem illustris pertinet, uide Ange. in l. j. C. de
Præposit. labor. lib. xij. Sp.

ILLVVIS, spurciam, immundiciam, fœ-
toremque oris notat, apud Trebatium in l. qui
clauum, de Aedil. edict. Sic enim legendum, ut
admonuit Budæus: non Ingluue, ut antiqui co-
dices habent. Sp.

ILLYRICVM, pro Illyria regione, Epiri cō-
termina: cuius descriptionem pete ex Vadiano,
cosmographorum nostrę etatis principe. Apud
alios reperies frequēter positum adiectiuē: pro
quo nostri Impp. Illyricianum usurparunt. Sp.

I M

IMAGO, est collatio formę cum forma, cum
quadam similitudine. Refertur non tantum ad
picturam, & ceram, statuas, & ad ea quę sunt ex
marmore, ære, argento, & similibus: sed etiam
ad notas, quibus ea quę ediscenda sunt, nota-
mus. Asinius Pollio traditur fuisse autor imagi-
num scriptorum in bibliothecis locandorū. Sæ-
pius etiam imago pro nobilitate generis accipi-
solet. Hinc fumosę imagines, quę a maiorib. de-
generant, & ferē nihil imaginis eorum habēt.
Atq; imagines hę, Stemmata uocabantur, iuxta
illud Sat. Stemmata quid faciunt? Vide Budęū
in Annot. l. ij. de Orig. Iur. Socrates cap. xlj. Hist.
Tripart. scribit, Imaginem CHRISTI fusilem, a
Iuliano Augusto deiectam. Albericus refert, se
anno MCCC.L. Romę uidisse Saluatoris ima-
gem diuinitus pictam. Sp.

IMAGINIS, hoc est, simulacri picti legatū,
de tabula accipiendum non est. autor Papinian.
in l. si imaginem. de Aur. & arg. leg. Sp.

IMAGINES Deo noluit fieri Numa. Primū
enim principium, mentem inuisibilem, & increa-
tam esse censuit. Proinde in centum & sexaginta
annis, in templis Romę simulachrum corpo-
reum nullum extitisse traditur. Quod & Eusebi-
us in libris de Euangelica præparatione, ex sen-
tentia Clementis testatur, opinatus eam legem,
ex Mosis præceptis emanasse. Ex commentarijs
Zasiani ad l. posteriorem de Orig. Iur. At Chri-
stianis diuorum imagines, imitationis, non ado-
rationis exemplo proponuntur Sp.

IMAGINEM remanere, origine rei sublata
absurdum est. l. j. in prin. C. de Latin. libert. toll.
motuit & Alb.

IMAGINES subitę uocantur, quarum no-
bilitas parum antiqua est, & quę repentē, fortu-
næq; beneficio acquisita est. Budæus in l. poste-
riore de Orig. Iur.

IMAGINARIA rei representatio, de qua ui-
de Dn. Budęum doctē & singulariter differen-
tem in Annot. priorib.

IMAGINARIVM, pro eo usurpatur, quod
nec esse potest, sed dūtaxat imaginatione potest

comprehendi: quę ratio cinatio, aut apprehen-
sio propriē dicitur.

IMAGINARIA bona, quę imaginē bonita-
tis habent, cum reuera bona non sint. Sp.

IMAGINARIVM contractum dicimus nō
in hoc conflatum, ut legitimus sit, sed quod sub
eo quasi prætextu, aliud habeatur actum: uulgō
contractus simulatus uocatur, nullumq; obtinet
iuris uinculum. autor Modest. l. contractus ima-
ginarij, de Action. & obligat. Sp.

IMAGINARIA donatio intelligitur, quę
fit accedēte precio: quōd hæc ex mera liberalita-
te proficisci debeat. l. j. cū simil. ff. de Donat. Sp.

IMAGINARIA ordinatio, in Aut. Quom-
oport. episc. §. j. Sp.

IMAGINARIA uenditio, quę paruo tem-
pore apud emptorem duratura est. l. iij. §. si abi-
gnoto. ff. de Manum. Vnde autem illa irreperit,
Ferrarius pulchrē ostendit in Comment. ad re-
gul. Iur. Ex quibus satis cōstat, ipsum esse in eis,
qui hodie profitentur apud nos iurisprudentiā,
rectē intelligendorum Legalium textuum opti-
mum magistrum. Equidem minore iam deside-
rio ipse teneor sanctissimi senis Zasij: quōd uide-
tur pares ei hæc ætas, si modō non superiores re-
liquisse, qui iuris ciuilis rectē tradendi functio-
nem amplecti uelint, & possint: quo tandem lō-
ga die, ille malē receptus docendi modus, unā
cum spurca barbarie, ut in cæteris disciplinis iā
felici successu contingit, penitus profligatur.
Spieg.

IMAGINATIONEM, phantasiā, & uice-
uersa hanc imaginationem nominari, & eādē
esse functionē, quidam arbitrantur: tamen phā-
tasia expeditior & liberior imaginatione sit. qđ
pulchrē declarat Hispanorum doctis. Viues lib.
j. de Anim.

IMAM autem uellere, ueteres dicebant, ad-
monere: à prisco ritu sumpta figura, quo in ius
ducturi quempiam, aurē uellicabant: attestan-
tes eum, quem quasi testem meminisse uolebāt.
Vide Erasmus in Chil. & Alc in l. sub signatum,
de Verb. signif. Sp.

IMBECILLITAS infantia, apud Impp. in
l. unica. C. si sec. nup. mul. ut apud Cic. etatis im-
becillitas. Refertur & ad spiritum & ad corpus,
sicut Imbecillus.

IMBVTI serui artificijs, apud Vlpianū in l. si
seruos pignorat, de Pignor. action. Notū est,
Imbuere etiam instituere, docere, & formare si-
gnificare. Inde imbutum literis & moribus dici-
mus, pro Instituto. In mala quoq; re id uerbum
usurpamus. Nā Imbuere scelere, odio, ueneno,
sanguine, crudelitate, dicimus. Sp.

IMITARI, est simile quid facere: Emulari
exemplum, est paria facere, & æquare. Sp.

IMITARI chirographū, hoc est, adulterare,
capitale crimen est. Titus Cæsar profitebatur se
maximum falsarium esse potuisse: quod imitatio
huiusmodi erat ei facillima. Cæf. Maximilianus
symboli sui imitatore, Erardū à sylua, post am-
putatam dextram, ultore gladio puniuit, frequē-
ti Curia apud Laureacum Sp.

IMMANIA

I A N T E M.

IMMANIA lucra, ut Cicero, immanes pecunias, Martian. dixit in l. per Illyricū. sic autem legendum apud Alb. C. de Coh. lib. xij.

IMMANITAS est, quum iudicio atq; ingenio humano abiectio, fenum sumitur. Extat elegans Iouiani Pontani libellus de immanitate: in quem scholia scripsimus. Sp.

IMMATVRVM, olim propriè de fructibus aut frugib. dicitur, cum ante tempus decerpuntur, colliguntur. Vlpian. Si oliuam, inquit, immaturam decerpserit, uel segetem defecuerit immaturam, uel uas crudas, Aquilia tenebitur. in l. si seruus seruum. ad Leg. Aquil.

IMMATVRA mors est, quæ ante extremam senectutem accidit. autore Cicerone in libr. de Senectute.

IMMENSVM, quod præ magnitudine mensurari non potest. Immenso mercari, immensum precium, immenso plus, obseruatæ ab eruditis locutiones.

IMMERITA gratia, quæ nõ debetur illi cui refertur.

IMMINVERE maiestatem. Cicero: Si maiestas est amplitudo ac dignitas ciuitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus Pop. Rom. tradidit. Inde læsa maiestatis, & imminutæ autoritatis crimina. de quibus Bud. in prioribus Annot. Spieg.

IMMINVERE uirginitatem, pro eo quod est, uitare uirginem. Sp.

IMMISCERE, est suorum: adire, extraneorum. Instit. de Hæred. qual. & differ. §. extraneis. Sp.

IMMISVM dicitur, quod ita immittitur, ut in alieno requiesceret. unde & seruitutis tigni immittendi nomen sumpsit. Proiectum autem est, quod proiectum extra parietem, uel ædificium, nusquam conquiescit. qualia sunt mœniana & suggrunda. Alciatus de Verb. signif. Dupl. iter autem immitti in meum potest. Aut enim directo, aut ex obliquo immittitur. Prior immisio fit uel connexim: ut cum trabes, tigna; in parietem, in murum meum immittuntur: aut appensim, seu proiectitiè, dum protecta, suggrunda in ædes uicini immittimus. arg. l. malum. §. inter. de Verb. signif. Ex obliquo immittitur, utpote si ex ædificio meo fornax iuxta parietem tuum posita, fumum emittat, uel fistulæ aquam, aut balneæ humorem. de qua immisione Iuriscos. diff. seruit in l. sicuti. §. Aristo. de Oper. nou. nunc. & in l. quidā Hyberus. l. fistulam. ff. de Seru. urban. præd. Cætera pete ex Zasianis Intellectibus. Sp.

IMMITTERE, pro eo quod uulgo subornare aliquem dicimus.

IMMO, coniunctio, quæ apud ueteres significabat prorsus, quasi ex infimo. Nunc uerò significat, quin potius. l. Lucius, immo Pamphilus. Vnde eius in j. Const. C. Bartolus indicat. Modò corrigit, modò addit, modò copulat, modò continuat, l. immo. de Leg. j. l. Stichus. ff. de Manum. test. l. immo. ff. de Libér. cau. Vide Albericū. Sp.

IMMODICA, seu (ut uocant) immodica donatio uisa est olim ultra ducentos aureos; dein-

de usque ad trecentos permissa: tandem ad quingentorum aureorum quantitatem extenditur. l. sancimus. in prin. l. data. l. secundum. & l. si quis. in fin. C. de Donation. Sp.

IMMODICO precio uendere, & non uendere, eadem sunt. l. non dubium. in fin. de Legat. iij. Sp.

IMMORARI, est multum temporis insu-
mere.

IMMORTALITER, pro perpetuò.

IMMVNES & liberæ ciuitates, quæ nullum uectigal pendunt. Vide l. ult. ff. de Censib.

IMMVNIS, qui nullò fungitur officio, liber ab onere publico, qui uel ætate, uel alio priuilegio præstare mûnia non tenetur. Autor Festus, Immunem item uocant Latini, quem ἀσμβολοὶ Græci, nempe eum qui nihil confert ad conuiuium. Sp.

IMMVNITAS, exemptio & uacatio munerum & onerum. Lege elegantes Tractat. de Vac. & excus. mun. & de Iure immunit. Cum quis olim apud Hebræos duxisset uxorem, donabatur ei immunitas unius anni ab omnibus muneribus. Sicut hodie quoque plerq; ciuitates hunc honorè rectè præstāt matrimonio, ut primo anno exemptione habeat onerū publicorum. Sp.

IMPATIBILE, quod ferri non potest, siue tolerari. Incompatibile, uox à barbaris ficta.

IMPEDIMENTA, dicuntur sarcinæ, quæ necessariæ ad usum uitæ feruntur. ueluti quæ arcis (in Reysstruchen) muli, aut hippoperis, equi uehunt. Hippoperas Seneca appellat culeum scortæum, quo uestes, aliæque eiusdem generis in equo uehuntur. Itali uulgò, quos nos sequimur, Vallisiam appellant. Sp.

IMPENDIVM, idem significat, quod Impensæ. l. inter cohæredes. §. fin. ff. famil. ercisc. & ponitur etiam pro pecunia, quæ scœnori datur. Spieg.

IMPENDIOSVS, qui plus equo impendit & consumit quàm par est.

IMPENSAB funebres, omne æs alienum excedunt. l. penult. ff. de Relig. cum simil. quæ ab Alberico citantur. Sp.

IMPENSAB necessariæ sunt, quæ nisi fierent, res interiret, ubi necessariò subuenitur rei iam labenti, uel detrimentum iminanti. Vtiles sunt, quæ conferunt quidem, & meliorant, sed non erat necessarium quòd fierent. Voluptuariæ uerò dicuntur, quæ causa delectationis sunt. Zasius Inst. de Acq. §. propter retentionem.

IMPERFECTVM, nondum absolutum & perfectum. Hinc imperfectum testamentum, pro non iure factum. Paul. de Leg. iij. Ex imperfecto testamento, ait, legata uel fideicommissa imperatorem uindicare, inuerecundum est: decet enim tantæ maiestati eas seruare leges, quibus ipse solutus esse uidetur. Sp.

IMPERATOR, Pater patriæ, Augustus, Pontifex Max. à Senatu Populoque Roman. appellabatur. Hic delectum faciebat, milites conscribebat, pecunias colligebat, hostibus bellum indicebat, &c. Alciatus de magist. Rom. Veteres

scriptores honorificētissimē locutos esse de Imperatoribus satis indicat Tertullianus in de Corona Militis, & ad Scapulam. Quin & ætate diui Hieronymi obseruatum est, tantam etiānum Imperatorum auctoritatem fuisse Romæ, ut illorum literis, Orientis atque Occidentis Episcopi Romam contraherentur, ac nō potius Rom. Pontificis: præsertim, cum Cōstantinus iam Syluestro celsisset Imperium. At post iam profectioribus rebus Christianis, parcius loquuntur potestatis Papalis, contendit Imperium nostrum, quod auctoritate Ecclesiastica cœpit in Carolo Magno, magis legitimum esse, quā illud uetus, quod cœpit in Iulio: atque perinde pendere ex Roman. Pontificis iudicio: non contrā. At moribus nostris receptum est, iam olim Imperatorem uerum fieri, qui Septemuirorum Germaniæ, quos Electores uocamus, suffragijs Cæsar, hoc est, Romanorum Rex designatus est. ut latius apud Ligurinū indicauimus, libro ij. Huic communi calculo Doctores uniuersum orbem de iure subiiciūt. l. deprecatio. ad Legem Rhod. de lactu. Ab eis tamen Alciatus discedit in l. cum electos populos. C. de Sum. trinit. indicans, si quādoque Imperatores orbis dominos se appellēt, id uel per hyperbolen accipiendum esse, uel eorum dictis minimē credendum: quia in causa propria olim nomen Imperatoris, qui causa gerendi belli eligebatur, re bene gesta, cōsequebatur. adnotauit C. L. Cantuunc. in Proœmium Instituit. Ciceronis Philipp. ult. & Valtur. aliquanto copiosius. Eratq; etiam olim Cæsaris nomen atque dignitas sublimior, quā imperatoris, ut Leon. Arétinus ostendit. Porro, de Electorum institutione, lege, si uacat, quæ annotauimus ad diction. Librum. Appellatur autem Imperatores Augusti, quasi religiosa ueneratione ac obseruatione digni, & boni augurij admodum profuturi Romanæ ditioni gubernandæ, sicut ubique in Titulis Iustiniani, & apud Iurisconsultos intelligendum est: non ab augendo, ut Accursius, totius antiquitatis ignarus, comminiscitur, teste Oldendorp. Quo uerō Imperatores à Cæsaribus & Augustis distent, annotauit in Tacitum Alciatus, & noster Rhenanus. Sed obseruandum: eum, quem uetustiores Cæsarem dixere, nos Regem: & rursus, quem illi Imperatorem, nos Cæsarem compellare. Quod & eruditus iurisperitus, Ferrarius Montanus admonuit, in quem nimis maledicē quidam Floridus genuinum infixit: quod scripserit, Iustiniano inditam Flauij appellationem, à Flauiorum familia, ex qua fuerit oriundus. Humanius erat, erratulum indicare, meliore sententia adducta. Et bene habet, quod ut infano cerebro esse apparet, nec Italis pepercit. Ex hoc loco ille ansam arripuit uituperandi me: cui nuper respondimus Epistola, cui titulus est, de Modestia scribendi. Quam in hūc locum commodum uisum est insulcare: quod illius uituperatio Commentis suis intermixta passim legatur. S P I E G E L I V S F L O R I D O. Vituperationem tuam Floride, sanē prout de-

beo, molestē ferrem, si, quæ tria Socrates in monitore, acutoque iudice esse uult, ijs omnibus te præditum esse scirem: doctrina, & beneuolentia, & libertate. Is enim uerē consilium dare, & rectē iudicare, & auctoritatem habere debet, qui & quod didicit, audet: & quod audet, id ad amorem utilitatemque, & honestatem accomodat. Sed certē tibi hæc ego Floride tribuere non possum, in ijs præsertim libris tuis, quos superiore anno edi uoluisti. Primum enim calumniandi & maledicendi libidinem dissimulare non potes: libertas uerō bonarum rerum est, cui contraria est sermonis petulantia. Deinde quam tu erga nos omnes, quos tuis conuicijs urges, beneuolentiam habeas, libri tui indicant. Doctrina uerō cuiusmodi tua sit, & in hac Epistola tibi ostendam, & quandoque alijs hominibus nostris demonstrabo. quarum rerum doctrina florere debet, qui ad summas laudes studeant aliquando peruenire. Verum, ad maledicta tua uenio: quibus tu, quoniam ea natura præditus es, delectaris. ego, quia eiusmodi homo es, non offendor. Edentulum me, & uetulum uocas: at tibi his moribus Deus uitā longam, quam petis, non dabit: egoque quod ut optas, iam olim sum assecutus, senectutem à morbis liberam, & animi molestijs solutam. De bacchationes mihi obijcis: uerum ego non tibi offensus eram, sed à tua sententia assensionem meam amouebam, idque pro homine, ut etiam ipse fateris, apprimē, sic enim loqueris, erudito, & quod ego permagnifico, Germanorum uerō à nullis lacessitus, in plerosque omnes tela tua conuiciorum, maledictorumque emit. Morionem me appellas insulsiſsimum, & indoctiſsimum, & leuiſsimum. non fuit igitur causa, cur irascere, & cur cōicia faceres. nemo enim sapiens maledictis, sed consilijs: non ignominia, sed doctrina, uel rudes animos informare, uel uiciosos corrigere studet. Scribis te non solum Italis, sed etiam Germanis, atque Hispanis scribere. cur igitur in me describendo Fanutij mentionem facis, qui neq; omnibus Italis, & propē nulli Germano, est notus: si non noua & inaudita maledicendi cupiditate agitaris? an tu dialecticis ne imbutus quidem es: neque illud nostri, notiores esse debere rationes, per quas res probantur, quā id sit, quod est propositum. Vide igitur, quid inter te & me intersit: ego pro patriæ charitate hominem Germanum defendi, uinum offendi: tu à me solo læsus, omnes inuadis. cur hoc, si non eiusmodi es, cuiusmodi te esse credimus? Semper prudentes uiri illorum hominum amicitiam uitandam esse sibi putarunt, qui omnes uituperarent, neminem ita laudarent, quin aliquam etiam notam simul inurerēt. Hōcne te herus tuus Carpenſis Comes librarium puerum, non adiutorem studiorum, olim Luteciæ docuit? à quo præter Erasimum ferē nemo est uituperatus. Tu uerō non solū me, ut feri bis, edentulum, neque Fanutium garrulum, neque grammaticum indoctum Beroaldum, neque Zoilum Doletum (ita enim nos nominas) sed & Erasmi

Erasmi, Vallæ, Alciati, Zasij, aliorumq; permul-
torum ita meministi, ut quantum in te est, glori-
am illorum non amplificaris, nomini, famæque
detraxeris: si tamen per te cuiquam aut addi ad
honorem, aut detrahi de existimatione potest.
Et ut de Zasio tibi respondeam: quid quæso in
illo uiro fuit, in quo te nō superet? aut quid nam
in te est, quod in illo non fuerit illustrius? qua
quidem in re ipse elaborandum esse duxit. Iuris
te studiosum esse profiteris: at is Doctor legum:
& uerè doctor, quippe è cuius schola prodierint
prudentissima, præclarissimaq; ingenia, quorū
pars adhuc magna Respub. gerit, tuam petulan-
tiam uanitatemq; miratur, præceptoris obliui-
sci non potest. Conatus es tuis libris ostendere,
te quàm plurima legisse: sed Zasius plura memo-
ria tenebat, quàm tu scribēdo unquam cōplecte-
ris. Tu speras te scientia iuris utilitates tuis ad-
ferre posse, ille attulit: & plures è periculis libe-
rauit, quàm te, ut uereor, unquam sint consultu-
ri. Tu uerò quædam conquisiisti, in illisque lē-
dendi causam arripis, & artes tuas iactas: uerū
in his scientia nulla est, & Zasius res integras co-
piofissimè explicauit, lumen obscuris rebus at-
tulit, res maximas interpretando demonstra-
uit. Græcas literas tenes: utinam id quidem: at-
que utinam ille non eas contēplisset potius,
quàm amasset. Qua in re igitur tu eum superas,
eam tu ita tenes, ut non excellas: ille propterea
ignorauit, quòd suo studio contētus, tibi uobis-
que adolescentulis, uestras gloriolas statuisset
relinquere. Quid igitur est in quo superas? aut
quo modo excellis? Vt cum uulgus de Comœ-
do & Tragœdo iudicat, & uidere potest, quando
Roscius numero offēdat, in eoq; exclamat: ne-
que considerat humanum esse, defatigatum ani-
mum aliquando errare, neque idcirco tamē aut
fabulas agere, aut histriōne præstare dicitur: ita
neq; tu, uel Zasio, uel Vallæ doctiores, quòd in il-
lis aliquid inueneris, quòd reprehendas, si quid
tamē uerum inueneris: sed ut iniquè sit aspecta-
toribus maximas uirtutes non admirari, tenui
uero errore histriōnis offēdi, ita tu etiam mā-
lus homo, non uir bonus es, qui in leuiculis re-
bus exclamas, & in illustri loco positas uirtutes
non intueris. Si tam facile monumentis eius cre-
deres, uirum bonum & in sua arte eruditum Za-
sium fuisse, & fidem haberes ita famæ hominis,
ut temerè germano adolescentulo aures tuas
præbuisi, neq; te fatigares maledicendi studio:
certè & ueriores ad gloriam, quam petis, uiam
munires, & plurium hominum gratias collige-
res. Quod in iudice turpe est, & quod leges ue-
tant, absq; testimonio credere, in eo tu Iuriscon-
sultus scilicet laberis, tibi que faciesis negotium
nulla gratia, multorum odio: nullo commodo,
summo detrimento ocij & studiorum. Sed hæc
de Zasio, quem & uita sanctissimè pēcta de-
fendit, & literarum monumenta tuentur, & am-
plectitur fama hominum, & ornant sermones a-
micorum. De me etiam non magnopere sollici-
tus sum, cui quoniā gloriam uanam semper con-
tempni, non potest tuum esse molestum conui-

cium. si tamen conuicium potius dici, quàm pe-
tulans calumnia nominari debet, senectutis ex-
probratio, & ignorantie crimen. Nemo enim est
omnium doctorum, quin se ignorare quàm plu-
rima fateatur: nemo etiam omnium sapientum
senectutem uitio dandam putauit, præsertim si
à scelere remota, & suis cōtenta esset. Itaq; quod
non extimui, consecutus sum, uacantem dolori
bus morbisque senectutein, & quia multa quo-
tidie cognosco, quæ antea ignorauī, habeo inue-
nioque semper quo me oblectem. Verū ualde
uereor ignorare te quòdnam sit optimum sapie-
tiæ genus: & qui inter literatos numerari debe-
ant: & quæ scribendi ratio semper optima uete-
ribus habita sit. Quod equidem te nescire non
miror, quamdiu hac petulantia iactaris, & tam
malè de eruditis hominibus iudicas: & ita uer-
ba sectaris, ut neque in his deligendis, collocan-
disque, iudicium mentemque adhibeas: sum-
mamque eruditionem in uocabulorum explica-
tione positam esse putes. Rerum cognitio, uer-
borum doctrina, semper maiores & utilitates &
honores, apud maiores nostros inueniebat: ne-
moque doctus habebatur, cuius pectus uocabu-
lorum plenum, sapientiæ uacuum fuit. Itaque
quòd iuris tu studiosus es, laudo: quòd pergis,
approbo: sed quoniam eam scientiam nondum
afsecutus omnino es, & de his qui illam tenuerunt,
tam iniquè statuis: & improbabit & ui-
tuperabunt hi, qui iudicio præditi sunt, & hone-
statem amant. Is igitur qui literatus uideri uult;
in philosophia diu multumq; uersatus sit, quæq;
ad uitam pertinent, & quæ ad rationem differen-
di, ea omnia conquisita & cognita habeat: quam
tu nondum uideris esse adeptus. Habent enim
libri tui multa asylogista, pleraque omnia ame-
thoda, taceo quàm nō pauca sint leuia, & inania;
& non uno in loco falsa: quæ si annotare uelim,
paruo labore tibi demonstrare uellem, etiā nos;
quos tu uituperas, de tuis scriptis iudicare pos-
se. Verū tametsi præclara res sit philosophiæ
studium: tamen non omnis doctrina in intelli-
gēdo posita est: sed multæ, exq; magnæ eius par-
tes sunt, quæ nisi in uitam & ad actiones educan-
tur, nemo eruditorū est, qui rectè perceptas esse
fateatur. Vt enim quod quisque perfectè didicit;
si idoneum ingenium nactus est, docere potest:
ita etiam quod didicit, modò habitus comparat-
us sit absolutus, non poterit non accommoda-
re ad uitam, ad mores, ad hominum utilitates;
ad uirtutē, si uir sit bonus: id quod tu minimè
facis. Vbi enim illa philosophica modestia: ubi
literatus pudor? Vt orator lutosus es, ita Satyri-
cus scriptor dissolutus. Quo magis deslenda est
nostri seculi consuetudo: quod olim in Comœ-
dijs nō licuit nominare aliquem, & quod apud
ueteres Satyrici parcius faciebāt, id nobis in so-
luta oratione licere, & in eo nos modum non te-
nere, nihilque putare pulchrum, nisi quod petu-
lans, acerbum, superbū, ignominiosumq; exi-
stat. Vellem herclè, & tuo nomine uellem Flori-
de, animum te ad meliora studia humanitatēq;
appellere: à qua quamdiu alienus es, non eam

quam petis gloriam assequeris. Veritatis ita studiosum esse oportet, ut quemadmodum liberales literæ nostræ sunt, ita animum ad liberalitatem humanitatemque, à feritate & sordibus traducat. & ita gloriam petere oportet, ut splendorem eius uirtutibus, unde oritur, illustremus: non uitij, è quibus dedecus nascitur, obnubilemus. Hospes ille in Platonis Sophista, animus ratione carens, inquit, turpis etiam moderatus habendus est: quod si uerum est, necesse est etiam ubi immoderatio turpitudineque sit, ut est immodestia, lædendique cupiditas, ibi quoque animus ipse rationem amisisse uideatur. à quo uitio remotissimi esse debetis uos qui docti literatiq; haberi uultis, & ex literis doctrinaq; uoluptatē capere. Tria enim proponuntur apud Platonem lib. ix. de Rep. uoluptatum genera: unum doctrinæ, alterū iracundiæ, tertium cupiditatis. atq; hoc inter literatum idiotamq; interest, quod nullam oblectationem animi maiorem agnoscunt qui docti sunt, quam doctrinæ: & tum se plurimum, profecisse putant, cum à reliquis duobus animū liberarint, ut neq; ira odioq; & furore iactentur, & libidines aspernentur, neq; abduci se à ueritatis studio, uitæq; sanctimonia, uoluptatibus patiantur. ex quo tria quoq; hominum genera exorta sunt: unum doctorum probatis moribus, moderatum, liberale: alterum de uulgo, imperitum, illiberale, corporis quam animi bona pluris æstimans, quod raro honestatem utilitati solet præponere: tertium literatum quidem, sed iracundum, ambitiosum, cupidum: quo in numero doleo te Floride uersari malle, ut potius acerbis quam lenis scriptor esse uelis: ignoras uerū laudis iter, & nescius, quæ nam scribendi ratio optima, & quodnam doctrinæ genus præstabilissimum iudicetur. Perfecta enim scientia, non in cognitione solū, sed etiā in uirtute posita est: omnisq; cognitio absque iusticia reliquisque uirtutibus, malicia est, non doctrina. neque tantum quid scribas, homines considerant, sed etiā quomodo scribas animaduertunt: si diligens sis, laudant: si maleuolus, aduersantur: ut acer sis, concedent: ut acerbus, etiam si satyricus esse uelis, non permittent: uerū te esse patiētur, maledicū non ferent: sunt enim ista maleuolentiæ & impudentiæ signa: nihilq; scriptorem magis quam uerecundia moresque boni commendant: quæ ego certè in te Floride requiro maximè. Annos enim ego iam ad sexaginta uixi: literas literatosque amaui semper: altere mihi senectutem tranquilliorē reddiderunt: alteri sæpe in me honorifici fuerunt: nemo lacepsit: uel quod non putarunt esse opus, uel quod existimarent uoluntatem respiciendam esse, nō culpandas uires, & in uicijs aliquando iustam reprehendendi rationem rarius in ignoratione esse: præsertim si aut arrogantia, aut impudentia non sit coniuncta: itaque è suo me numero non eiecerunt. tu in senem, eumq; ignotū, tela tua emittis: quæ tamen me non uulnerent, non magis quam illa quæ in mortuos iecisti: tamen dolet mihi, literarum nomine, multorum petulantia fieri, ut gratias

hominum à multis eruditis comparatas, literæ nostræ, liberaliaque studia non diutius queant retinere. Nam aut contemnantur plerique omnes literati nostro seculo, aut sunt inuisi: paucos qui ament reperiās. Vulgus enim negligit, barbari oderunt: & hi qui amplecti eos & tueri possunt, nostris contentionibus sæpe iuuenilibus, sæpe anilibus, sæpe nimium acerbis alienantur. Itaque nos nostris moribus auctoritatē amittimus, gratias amittimus, fidem amittimus. Quanto satius erat, cum tria sint in eruditis ingeniorum ornamenta, unum doctrinæ, alterum orationis, tertium morum: doctrinam salutarem omnibus hominibus ostendere: orationem non ornata solum, sed etiam sententijs uerecundam esse: & ita doctrina uti, ut nostros mores ipsa informari patiamur: quo omnes intelligāt, literas nostras & ad honestatem & ad elegantiam & ad utilitatem rebus humanis conducere. His de rebus te commonitum uolui: primum, quia necessaria est ista querela de nostris moribus hoc tempore: deinde, quia facere hæc à te lacepsitus uideor: tamen si faciam inuitus, & lenius te appellare debebam, qui tibi præcepta uerecundiæ tradidisti, satis uerecundè fecisse me puto, qui nō fecerim satis acriter. Sed rogo te, cohibeas actus istum stylum tuum: & hunc ad expoliendas literas potius, quam ad pungenda bonorum uirorum ingenia adhibeas. Vale. **VIDE TV R** aut mihi Iustinianus id prænominis retinuisse: quod hoc quinq; Principes Constantinopolitani, continua serie cum præcedentes, usurpassent: quod uel priuatis licet, ut docet Glos. in l. facta. §. si in danda. ff. ad Trebell. & constat per eos, quos citat non paucos autores Neuzanus. Fl. Val. Mar. tianus. Fl. Val. Leon. Fl. Val. Zenon. Fl. Val. Anastasius. Fl. Val. Iustinus, cui nepos ex sorore Iustinianus successit. Opinatur & doctissimus unde quaque Alciat Imperatores Orientis Flauij præ nomen solitos sibi addere ob Constantini magni memoriam, qui huiusmodi fuit prænominis: uerū id, ut moris est, ante nomē adscribebant: ut cum dicitur, Flauius Iustinianus Cæsar. Vnde quod sequitur in Iustiniani titulo (quem nobis restituit primus idem Alciat.) non Flauius, sed Slauius est, à Slauis barbaris deuictis: quos uerū simile est ueteribus fuisse Basternas. de his populis uide Ioachimū Vadianum eruditissimum, & singulare ætate nostra decus, in nunquam satis laudato opere, cui titulus est, Epitome trium terrarum partium. Satis autem constat, parentes Iustiniani obscuro loco ortos. Nec ignorandum, quod Impp. Ludouicus eius nominis i. cognomēto Pius, Henricus primus, Otho itē primus, si Alberico credimus, sedulo uenerandę antiquitatis scrutatori, cesserūt privilegio Romani Pontificis eligendi: quod illi propter Schismaticos, Imperio contulerant: quod tamen (ut utar ipsius Alberici uerbis) facere non potuerunt in præ iudicium Imperij & successorum. Ne hic tantum uir ille, de Imperatoris auctoritate sentitegregiè, Obiter admonendū hic putauī, Ludouicum

cum Regem Germaniæ, Imperatoris Arnulfi filium, cui in Imperio successit, nonnullis alioqui eruditissimis uiris, contra fidem historiæ accipi, qui Veronæ captus à Berengario, cæcatusq; fuerit. Siquidem hic Ludouicus Italis solo nomine Augustus, obiit anno Salutis noningētesimo duodecimo. hoc autem Ludouico cognomini, unde error irrepfit (iusta summa Dei uindicta) accidit, filio Bolonis, qui Caroli Calui necessarius fuit. Nam is post defunctum Cæs. Ludouicū, quod ille maternus eius auus fuisset, adductus spe Italici regni, Augustique nominis sub annis Imperij Cæs. Chonradi primi Ostrofranci, ex genere masculino Caroli magni, apud Germanos postremi, in Italiam contra Berengarium transceudit: à quo prælio uictus, uita tamen donatur, ea lege, iureiurando firmata, ut Italicis rebus deinceps temperaret. Sed quum uix ille annum conuiescens, contra iurifurandi religionē hostis repeteret Italiam, à Berengario iterum captus, luminibus priuatur, anno quarto ab excessu dicti regis Ludouici Augusti: cui Italici Annales imperatoris nomen detrahunt, quod à Ro. Pont. non est diademate cinctus. Sp.

IMPERATORIS nomē præponitur instrumento iure Ciuili. Nouel. ut præpon. nom. Imp. bona fide recitauimus in Scholijs Ligurianis li. vi. & ix. quā indignabundē tulerit Rom. sacerdos Adrianus eius nominis quartus, quod nulla non heroica uirtute præditus Friderichus i. nomē suum Pontificio præposuerat constit. diu. Cæs. Maximil. quæ anno à nato Seruatore, M. D. xx. promulgata est apud Agrippin. Coloniam, & meo iudicio politiore stylo digna fuisset, proximum locum in Nouell. à Constit. de Tabellionib. meretur, disertē præcipit, ne ut hætenus neglectum est, in locis sacri Imperij nomē & annū Augusti, aut Cæsaris in conscribendis instrumentis omittat. Sp.

IMPERAT princeps ciuib. suis, pater liberis, præceptor discipulis, tribunus uel centurio militibus. Seneca lib. j. de Clementia. Sp.

IMPERITI. Cicero appellare solet eos hac uoce, quos uulgus Simples uocat: nostri tales doli expertes censent. l. si quis id quod. §. & alij. ff. de Iurisd. om. iud. Sp.

IMPERITIA, Caius ait, culpæ annueratur. Vnde colligunt Interpretes, quod perinde est, quispiam per imperitiam peccet, aut dedita opera, utrolibet enim pacto culpam contrahit, & pœna fit dignus, ut sic discat quisque prius officium, aut artem quam exerceat: ne hoc suo intelligere atq; exercere faciat, ut nihil tandem lege cogatur. Exemplū habes ad hanc rem aptissimum in l. qua actione, ad fin. l. idem Iuris. ff. ad Leg. Aquil. & §. imperitia. Instit. de Leg. Aquil. l. illicitas. §. sicuti medico. ff. de Offic. præsid. ubi rhetorico epiphonemate Iuriscos. Quid enim, inquit tam contrarium est consensui, quā error, qui imperitiam detegit: hoc est, inscitiam, ignorantiam. Sp.

IMPERITIA priuatorū, Iurisdictionis for-

mam immutare non potest. Vlpian. in l. si filia nupta. in prin. ff. Famil. ercisc.

IMPERIVM, potestas. Hinc cum imperio esse, dicebatur apud antiquos, cui nominatim à Pop. Rom. dabatur imperium. Cū potestate esse dicebatur de eo, qui à populo alicui negotio pificiebatur: teste Festo. Quod autem Iurisc. de Iurisd. om. iud. Imperium, ait, est gladij potestas, hoc nō est de fabrilis gladij, seu, ut Logici loquuntur, materialiter accipiendum: sed ἀλλοτρίως, de iure puniendi facinorosos homines.

IMPERIVM extraordinarium, Populi Romani suffragium erat. Sp.

IMPERIVM merum, dicitur quasi liberum. Eius recenset exemplum multa Bart. in explicatio- ne Arboris Iurisdiction. Sp.

IMPERIVM, quod nō est merum, mixtum omnino apud Vlp. intelligendum est: qui tradidit, Imperium aut merum, aut mixtum esse. Nec alia est species imperij, ut somniant Accursiani. Lege, Merum imperium Sp.

IMPERIVM mixtū, idem quod nō merum imperium. Nam quod Accursiani sentiunt, illud esse, quod ex imperio & iurisdictione constituitur, commentitiū est: ut iam iam admonuimus, & ex Salomoniō clarē constat. Sp.

IMPERIVM minus Prætor, Consul maius habebat, ut Gellius ex Tuditani sententia scribit. Et uerum est, Prætores iurisdictionem, id est, imperiū non merum, iure magistratus exerceuisse, licet S. C. Turpil. animaduertēdi potestatem de nece domini, specialiter tributum, egissent: Ex Salomon. Sp.

IMPERIVM populare. Quære, Populare imperium.

IMPERIVM summum, id est, consulare. cuiusmodi Prætorum erat in prouincia. Sp.

IMPERTINENTES positiones, alias Articuli, alias Assertiones, alias Capitula, alias denique Positionales articuli. sic enim id genus scriptū dicitur c. ult. in prin. c. præsentium §. testes. de Confess. lib. vi. c. causam quæ. ij. & c. ex parte. de testibus, dicuntur; quorum probatio nihil adiuturā sit intentionem actoris. Dominicus in d. c. ult. Impertinentes articulos diffinit eos esse, qui ad causam prorsus nihil faciunt: aut si prima fronte utcunq; aliquid facere uideantur, ad ius tamen relati, nullum habēt probationis effectū. l. ampliorem. C. de Appell. Sp.

IMPETRABILIS dies, in quo quis quid facile impetrat & obtinet.

IMPETRATA uenia fieri. Lege, Venia ætatis.

IMPETRARE actionem, quoniam partes eam certis uerbis à Præторе petebant, dicebantur. Interrogabat enim, An sibi ea de re iudicandi potestatem facerent? Ipsiq; se facere respōdebant: sicq; iudiciū accipiebatur, id est, lis contestabatur: deponebantq; in æde sacra sportulam, in qua pecunia erat, quam qui uicisset, lucrabatur: ea pecunia Sacramentū dicebatur. Inde est apud M. Varronem & Ciceronē: Sacramēto uincere. Ex Alc. Sp.

IMPETVS, inuasio cum tumultu. Hinc Impetum facere in aliquem, & in bona & fortunas alicuius pro inuadere, & adoriri.

IMPETVM sustinere. Caius ad L. Aqu. idē
dicetur, ait, etsi propter infirmitatē sustinere mu-
larum impetum non potuerit. Sp.

IMPLERE promissum, quod Barbari dicūt, Tenere suam promissionem. Plinius Junior: Impleui promissum, priorisq; epistolæ fidē exolui.

IMPLICITVS casus libertatis, apud Paulū
l. fin. si ex noxal. caus. Sp.

IMPLVVIVM, cohortē, plateam, hypæthri
amq̃, quæ ueteres distinctè dixerunt, unico no-
mine per translationem Aream appellari posse,
doctissimo Alciato uidetur in explicatione l.
fundi. de Verb. fig. Sp.

IMPLUVIATVS color, pullo simillimus:
dictus uelut fumato stillicidio implutus: eundē
& esse qui Suafus, Insuasusūe uocatus est, Thy-
les. tradit Sp.

IMPONERE iniurias, pro facere, dixit Cicerone Actione in Verrem vj. Sp.

IMPONERE leges, id est, conditiones. ut
apud Ciceronem. Sp.

IMPONERE plagam, pro eo quod est, face
re, idem pro P. Sestio dixit.

IMPONERE tributum dicitur Princeps, quando subditos imperio cogit ad dandas pecunias, tributum, milites, & id genus.

IMPONERE uestigal, Syluius in orationem Cic. pro M. Fonteio, scribit ita usitatum uulgo esse, ut uestigalia noua appellent Impositiones. Sp.

IMPORTAT, pro irrogat, infligit, apud Mar
 tianum in l. i. c. t. s. fustium. ff. de His qui not. infa.
 Spieg.

IMPORTATA, propriè pro inuenta, illata,
 usurpat Iurisc. in l. j. de Migr. Sp.

IMPOSSIBILE accipiendū est, quod uel iure uel facto fieri nō potest. Baldo. Quære, Difficile est illud. Cuius contrarium est Necessariū. in l. Non quicquid de Orig. iur. Hinc argumēta- tio per locum ab impossibili: de quo uide elegā- tissima Topica Cl. Cantiunc. Obseruatum scio, Possibile, & impossibile, Ciceroni in usu nō fu- isse: quæ tamen uerba postmodū finxit, aut cer- te admisit necessitas. Rhodiginus ait, Impossibi- le nō Latinum uerbū malè feriatīs uidetur: quo tamen utitur Boethius: non reformidat cum lu- reconsultis Quint. lib. v. Sp.

IMPOSSIBILIS cōditio habetur, cui natura impedimento est, quo minus existat, ueluti si quis ita dixerit: Si digito cœlum attigero, dare spondes? aut Iustinian. Instit. de Inutil. stipul. Spieg.

IMPOSTORES, dicuntur deceptores, & qui fallunt præstigijs quibusdam. ab imponendo, id est, decipiendo, dicti. Ulpianus de Edil. dict. l. Ob quæ vitia non gulosos, inquit, nec impostores. Hinc Impostura, deceptio; & Impone-
re, pro decipere. Idem libro de Crim. stellion l. stellionatus. Item si quis imposturas fecerit. Ne-
brissenfis.

IMPOSTURA, ab eo dicta, quod adulteri-
nas merces pro ueris supponat Vlpia. de Crim.
stell. Si quis imposturam fecerit, aut collusionē
in necem alterius, Stellionatus potest appellari.
Vide suprà, Fallacia. Sp.

IMPOTENS dicitur plerumq; in malâ partem, ut non sit idem, quod debilis, & imbecilliss: sed qui non potens sui, nec suæ potestatis est. Impos apud priscos dicebatur. Sp.

IMPO^{TE}TENS postulat^{ur}, pro improbo, &
violento accipitur: quod proprie tyrannoru^m est.
Spieg.

IMPOTENTIAE uocabulum, licet ad eos plerunq; referatur, qui sibi nequeunt temperare ab impetu uiolentiaq; animorū, etiam nihilominus pro imbecillitate uolunt quidam à Terētio usurpatum in Adelphis. Iustinianus nō permittit, ut uxor statim diuertat à marito propter impotentiam: sed elapso triennio, si nihil emendatū fuerit hoc malum. quoniam uxor reuera non fuit, quæ non consensit in uirum impotentem & per occasionē quoq; necessaria. in Aut. de Nupt. Dicitur etiā immodica, intolerandaq; potentia: sicut & Impotens tyrannus, & Impotens fortuna, pro Nimium potens. Sp.

IMPRECARI proprie mala dicimur.

IMPRÆSENTIARVM, sic legi debere cō
iunctim, Catanæus contendit: alij tamen inter
dum In præsens, & Ad præsens. Vlp. ferè semper
Impræsentiarum. Nam de Tabul. exhib. Quid e
nim, inquit, si occultatæ tabulæ postea prolata
sunt, cur noceat ei qui responderit, quod impræ
sentiarum ei uidebatur: Idem: Tempus enim ei
dandum est, si non potest impræsentiarum exhib
ere. Hic autem de tempore alio, quàm præsen
ti melius intelligitur: Tusano teste, in Annot. ad
Budaic. Epist. Sp.

IMPRESSIONEM facere, hoc est, impetū
& incurſionem facere.

IMPROBA merx, uel iniusta, in qua non est
lucrum.

IMPROBE dicere testamentū inofficiosum.
Vide Vlp. in l. Papinianus. §. meminisse autem.
ff. de Inoffic. testam.

IMPROBARE testamentum ratum & firmum non tenere. Contrarium, Approbare. Sp.

IMPROBVM testamentũ, Ciceroni falsum,
& calumnijs plenum. Sp.

IMPROBUS debitor non est, qui ignorat
quantum debet. l. non potest uideri improbus.
ff. de Reg. iur. Sp.

IMPROPERARE, est crimen, uel aliquid aliud obijcere.

IMPROVISVM debitum. l. ult. §. j. C. de fu
re delib. Alb.

IMPRUDENTIA est, quum scisse aliquid
is qui arguitur, negat. Si Donato credimus enar-
ranti illud Terentij ex Eunuchio, Dono mihi de-
dit imprudens harum rerum omnium. Impru-
dens per se est, Ignarus per alios. Imprudentia est
gere, est quod uulgò dicitur Per inaduertentiam
& incitiam, quæ non excusari possim, teste Pau-
lo, qui in l. nã & Seruius. §. fin. ff. Negoc. gest. ait:
Qui

Qui imprudenter aliquem elegerit ad aliena negotia, is quicquid detrimenti electus negligentia sua fecit, præstat. Sp.

IMPRUDENTIA peccare, Iustinianus de iudice qui litem suam fecerit, loqueris: Et utiq; inquit, peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam ideo uidetur quasi ex maleficio teneri. Tit. v. lib. iij. Inst. in prin.

IMPUBEREM appellat Iurifcon. minorem xxv. annis: Puberem maiorem. l. impuberibus. de Acquir. hæ. Vtrunque pariter improprie, teste Appello. Est autem propriè

IMPUBES, uel impuber, qui xiiij. annos non expleuit. S. C. Syllaniano torqueri non debet, sed terreri tantum. Veruntamen impuberes ab anno septimo, usq; ad annum sesquiundecimum, proximi censentur infanti: similes planè furioso & infanti, quantum ad delinquendi adfectum atinet. Quia huius ætatis pueri, bonum & malum non adhuc possunt discernere, adeoq; intellectu carent. §. pupillus. Instit. de Inutil. stipulat. Ab anno sesquiundecimo, usq; ad annum decimumquartum, impuberes censentur proximi pubertati, & doli capaces: ideoq; & furtum & iniuriam admittere possunt. l. pupillum. in princ. ff. de Reg. iur. l. impuberem. ff. de Furt. cum simil. Et hæc ita se habent in masculis. Nam foemina intra duodecimum ætatis annum censentur impuberes, nec matrimonium rectè contracturæ. Instit. de Nupt. in princ. nec testamentum rectè facturæ. §. præterea. Instit. Quib. non est permiff. fac. testam. Attamen impuberis est ministerium, si fortè uel librarius, uel nomenclator, uel calculator sit, uel histrio, uel alterius uoluptatis artifex. l. ut iurifurandi. §. dabitur. ff. de Oper. liber. Spieg.

IMPULSOR, qui incitat & impellit ad aliquid faciendum.

IMPUNE, sine pœna, sine damno uel periculo. l. qui seruum mihi ex stipulatu. ff. de Verb. oblig. Bald. tex. huius l. singularissimum esse dicit. Spieg.

IMPUNITA iniuria, ob quam nullum summum est supplicium.

IMPUNITAS, licentia, uenia, libertas. Plinius cap. j. lib. xxix. Medicoq; tantum hominem occidisse, impunitas summa est. Sp.

IMPVTARE, pro subducere rationem. Vlp. in l. j. §. de seruis quoq; de Tut. & rat. distrahend. & util. cur. caus. aët. Præterea, si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo, imputare non posse: sed est uerius, non nisi per quã egenti dedit, imputare eũ oportere, de largis facultatib. pupilli. Hoc est quod uulgò dicitur, deducere in suis rationib. Spieg.

IMVS pes, extrema pars pedis.

I N

IN præpositionis elegãs usus apud Latinitatis autores: de quo Gellius. Non semper obseruatur in dispositionib. Legalib. De ea pluribus nec omnino ociosè Alb. Vide infra, Licentia. Sp.

IN annos singulos, hoc est, pro singulis quibusq; annis stare usumfructum, quo modo sit accipiendum, Iustinianus explicat in l. ambiguitatem. C. de Vusufr. Sp.

IN annos singulos, quibus in Italia erit. Exponit Iurifcon. in l. Iulianus. §. eum quoq; ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

IN annum, in spacium unius anni.

IN autoritate esse alicuius, est ei obtemperare. Dicitur & in potestate. Consules fuerunt in patrum potestate. Sp.

IN bonis est, quod superest deducto ære alieno. l. j. ff. de Cess. bon. Item in bonis, pro in domino esse, Iurifcon. usurpat in l. si idem. ff. Pro derel. Sp.

IN bonis meis esse dicuntur, etiam iam raptæ res. text. in l. ij. §. ij. in hac actione. uers. si fugitiuus ff. Vi bon. rapt. Et ex hac l. colligitur discrimen inter Ex bonis, & In bonis, iuncta l. rem in bonis. de Acquir. rer. dom. Sp.

IN caducum parietem inclinare, quid sit, exponit pulchrè Roterodam. in Chil.

IN capita, in singulos, singulatim. Liuius lib. ij. ab Vrbe: Extulit eum plebs, sextantibus collocatis in capita. id est: quisque collocauit sextantem, & contulit. Sic apud Iustinianum tit. j. lib. iij. Inst. Conueniens esse uisum est, non in capita, sed in stirpes hæreditatem diuidi. Itaq; succedere in capita, est pluribus qui sunt eiusdè gradus, hæreditatem in æquales partes dispendam, id est, diuidendam competere, *Zu gleichem theyl ertheilen*. l. post consanguineos. §. hæreditas. ff. de Suis & legitim. hæred. Imp. in Auth. de Hæred. ab intest. ueniens. §. si uerò neq; fratres. uers. si autem plurimi. Sic fratrum filij inter se non aliter, quam in capita succedere debent. Et hoc suadet æquitas naturalis, ne, qui sunt cõditione & gradu pares, ad lucra possessoria impariter nulla iusta ratione uocentur. Qua de re effusè tractat Zasius in Intellectibus & responsis suis, absurdam indicans hæc collectionem: Fratrum filij patruo extante, inter se in stirpes succedunt: ergo simpliciter in stirpes succedant. Nam qualitas succedendi, in antecedente & consequente uariatur. Stirpulis enim successio filiorum fratrum cū patruo, ex qualitate priuilegij nititur, quæ in solis fratrum filijs non est recepta. Sic Azo, præceptor Accursij, bene & rectè docuit: cuius sententiam discipulus, ut in Glossis probauit, ita in Responsis, seu Consilijs, ab eo discessit. Sed palam est, & quæstum & lucra, iudiciũ sæpè fallere. Impe. noster statuit pro opinione Azonis, Nerelii Procellario, Chuonrado Peutingero, Matthia Helder, Hieronymo Veho, Vuolfgango Brantnero, Nicolao Ribiseno, tum multis alijs doctis uiris, eiusmodi constit. reuocandam magis, quam sanciendam, nobiscum sentientibus. Suam interim Accursiani, ut communem, mordicus tenebant. Id æquitatis cū amantiori, tum patrono strenuo Zasio, quod & res ipsa erat, ab uno scilicet Accursio, qui se penumero labitur, pendere: Cõstitutionibus interim, æquitate, litera, naturaq; posthabitis, uidebatur esse grauissimum. In stirpes uerò succedere, est liberos parentum suorum partem hæreditatis adipisci, quam ipsi

superst.

superstites adsecuti fuissent. Hæc successio stirpalis, quæ & parentalis uocatur, rectè à melioribus interpretib. iuris esse priuati dicitur. Siquidem Imp. in d. Auth. §. sed & ipsis. manifestè uoluit, quod fratrum filij nullo alio casu in locum parentum succederent, quàm ubi cum eorum proprijs patruis uocarentur. Imp. uerba sic habent: Quandoquidem, inquit, fratris & sororis filijs tale priuilegium dederimus, ut in priorum parentum succedentes locum, soli (in tertio constituti gradu) cum his, qui in secundo gradu sunt, ad hereditatem uocentur. Nam aliàs iure communi à successione excluderentur. Igitur qui uel confuunt, uel iudicant, pari inter se existentes gradu, cuiusmodi etià sunt relictæ duntaxat nepotes. §. si quis igitur, uers. in hoc enim ordine. Iure proprio tutos, in quacunque successione, in stirpes succedere debere, non modò contradicunt ueritati, ut Zasius ait, inuictæ, apertissimisq; textib. fulcirè, sed etiam naturalem æquitatem tollunt. Dent ergo manus hæc in parte Accursiani, & cū Sulpitio Iuriscons. in gratiam redeat: hoc est, ut ille, ad æquitatem omnia perpendant. Vide infra Legitima. Sp.

IN caput præcipitari, pro exturbare ædibus, (nostri dicunt, *die stæg zeigen*) uel potius quæ funditus perdere est: *Gar umsturtzen*. ut de præobratæ dicitur. Sp.

IN causam descendere. Lege, Subscribere.

IN consilium ire dicuntur iudices, cum aut capita conferunt, aut interiore consilio instrumenta litis percensere aggrediuntur.

IN commune redimere, uide Iulianum in l. si communi. ff. de Seru. præd. rust. Sp.

IN creditum ire dicitur, non qui rem suâ, seu certam speciem uindicat, sed qui in personam agit, ut sibi satisfiat. l. procuratoris. §. pen. de Tribut. tametsi per Prolepsin simpliciter procedere accipiat plurimæque, ut in l. ij. §. mutui ff. Si cert. seruo inuito. §. fin. ad Trebell. Lege, Credere. Adi Oldendorp. explicantem l. ij. ff. de Rebus credit. Action. xvij. Class. iij. Sp.

IN creditum possidere dicitur, qui in possessionem pignorum debitoris, ex decreto Prætoris missus est. l. à diuo. §. si pignora. ff. de Re iud. Spieg.

IN damno non uersari, apud Vlp. in fin. l. quæ utiliter. de Neg. gest. Sp.

IN diem, & longam dilationem, & spacium unius diei tantum notat: quod Accursius non animaduertit, clara Vlp. uerba, in l. iij. de Procur. futili interpretatione obscurans. Sp.

IN diem uiuere, idem quod, ex tempore uiuere, neque habita dierum, aut horarum ratione. Erasmi. noster in Chiliad. significantius interpretatur: ut in diem uiuere, sit presentib. rebus contentum uiuere, atq; ex parato, minimè sollicitum de futuris: additq; eiusmodi uitam seu felicissimam omnium probasse CHRISTVM.

IN æquo est dolor amissæ rei, & timor amittendæ, auctor Seneca, quem Lucas à Penna, antiquus, celebriq; nomine Doctor habuit in parato. Sp.

IN eadem causa esse, uerbum est Iurisc. Vlp. Si quis quemquam in iudicio fisci promiserit, in eadem causa debet sistere: id est, in eodem statu, & eadem conditione. Caput est l. xj. si quis caut. Sic Paul. l. seq. Non uidetur in eadem causa fisci. Quære, Sistere in eadem causa. Sp.

IN fide alicuius esse, idem est quod, feudum tenere ab aliquo. Fides enim auxilium, & tutio nē significat. Budæus in l. Herennius. de Euit.

IN facto positam esse quæstionē iuris, id est, ius definiendū esse secundum circumstantias facti. l. ex plagis. §. in cliuo. ff. ad Leg. Aquil.

IN factum actio, in factum disputatio. l. Nersennius. ff. Neg. gest. Old.

IN folle offerre, apud Callistrat. in l. cum seruus. de Condit. & demonstrat. Accipit Erasmus pro eo, quod erat, inexploratè, inexplicatè, & confuse: sicut qui syngraphas & pecuniâ sacculo inclusas offert. Sp.

IN fraudē fieri dicitur, quod uerè inter partes agitur, sed alterius fraudandi causa, ut cū pater alienat bona, filios in legitima portione defraudandi: uel reus, ut lucrum Fisco diminuatur. Huiusmodiq; contractus ipso iure ualent, licet ab eo, in cuius fraudem facti sunt, possint rescindi.

IN fraudem autem Legis, quid fieri dicatur, docent Paul. & Vlp. de Legib. Sp.

IN fraudem legis facere, ad finem est eius, quod est, contra legem tacere. l. contra legem. de Legibus. Sp.

IN fructu id esse intelligitur, quod ad usum hominis inductū est. neque enim maturitas naturalis hic spectanda est: sed id tempus, quo magis colono dominoque eum fructum tollere expedit: auctor Iabolenus l. pen. ff. de Usu & usufr. Spieg.

IN fructu esse hominem, Caius inquit, absurdum uidebatur: cum omnes fructus rerum, natura hominum gratia comparauerit. l. pecudum. de Usu. Sp.

IN hæreditatem legitimam non cōcurrere. l. filio. ff. de Inoffic. testam.

IN hypothecis uindicare, est per hypothecariam actionem petere. l. Fideiussor. §. Lucius Titius. ff. de Rebus dub. ex Copia Dn. Oldendorp. Spieg.

IN gleba uindicare quid sit, Gel. lib. ix. docet, & Bud. in prior. Annot. Sp.

IN gradu esse, uox est ad dignitatē pertinēs. l. sacrosancta. C. de Episc. & cler. Sp.

IN imaginariam seruilem causam deduci. Vid. l. iij. ff. de Capit. minut.

IN integrum restituo. Boni Prætoris est, potius restituere litem, ut ratio & æquitas postulabit, quàm actionē famosam cōstituere. ad quam tunc descendendum est, cum remedio locus esse nō potest. Marcellus in l. diuus Antoninus. ff. de integ. rest. Sp.

IN lōginquo habere, ueluti trans mare, in fin. l. si quis ex argentarijs. ff. de Edend.

IN ius uocare est, iuris experiundi causa uocare. l. j. ff. de In ius uoc. §. ult. Inst. de Poena tem. litig. Vtiq; enim, inquit Imp. in primis aduersarius

rius in ius uocandus est, id est, ad eum uocandus, qui ius dicturus sit. C. in l. trib. ff. de Iudic. nuncupat. prouocare in iudicium, Oldend. teste. Sp.

IN ius uocati, ut eant, uel satisfident. Tit. v. lib. ij. Pandect. qui haftenus sic legebatur: In ius uocati ut eant, aut satis, uel cautum dent. sed malè. Nam solum de satisfactione tractat. Differetiam uero eorum, qui simpliciter, aut datis fideiussoribus, aut iurato cauere possunt, declarat Tit. viij. eiusdem lib. Sp.

IN iudicium quinque genibus situm, id est, in alieno arbitrio res est posita. Alludit ferè nostris sermonis parœmia, qua significamus, ut quid decidamus, non esse nostræ facultatis. *Es steht bey den heupteren.* Sp.

IN iure, cum dicunt oratores, quod Budæus haud scit, an per paucis animaduersum sit, apud Prætores intelligere debemus. Lege eum in poster. Annot.

IN iure nostro sunt nonnullæ declarationes, hoc est, uocum interpretationes potius, quàm definitiones: quas diligenter indicauit doctiss. uir Appellus in Methodo, ex qua laborem hunc nostrum, ubi uisum fuit operæ precium, & auximus, & ornauimus. Hiscæ autem declarationibus non longè abluunt, Etymologia, Notatio, & Allusio. Sunt tamè qui inter hæc nomina magnū faciunt discrimen: qua de re pleni sunt interpretum libri. Quanquam paruo fructu tam anxios esse libuit: quando tantopere cæcutimus, ut præter unicam hominis definitionem uix aliam ullā reperiamus, quæ ueram suam differentiam contineat. Vide Cantium. in Topicis, ubi tractat locum ab Etymologia. Sp.

IN l. j. ff. de Edend. Politian. uers. eum quoque edere Labeo ait, ex Pand. Florentinis reposuit, ut habent recentiores Codices. Alcia. tamè multo aliter legit, & interpretatur etiam, quem Vlpiani mentem expressisse puto. Vide eum in fin. lib. ij. Dispunct. Sp.

IN libertate fuisse, quomodo sit intelligendū, exponit Vlpian. in l. quod autem. de Liber. caus. Spieg.

IN litem iurare, est suo ipsius iuramento, rei quæ in lite, id est, in iudicio petitur, æstimationē inire, & pro quanto ea carere nolit, affirmare. Et quia iudex in hoc iuramento sequitur affectum actoris, appellatur etiam Affectionis iuramentum. Sp.

IN morbo consumere, uerbum est creditorum, sententium debitorem creditam pecuniam non redditurum, nec existimantium operæ precium ob tantillam Legibus agere. Seneca libro de Beneficijs iij. Quingenti, inquit, denarij sunt illud, quod dici solet, in morbo cōsumat. Sp.

IN neutris esse, apud Paul. de Legat. iij. Lege, Seruis urbanis.

IN obligatione esse aliquid dicitur, cum uinculo obligationis innectitur.

IN solutione esse dicitur, quod potest pro re obligata, solui, licet iudicialiter non possit peti. Ex Zaf. Sp.

IN omnib. talibus. ff. de Rei uendi. l. in rem. §. sed & id. Alb.

IN ordinem redigere, propriè significat inter uiles numerare, ut docet Priscianus, quasque intra classem suam continere, non eximium ducere, honore non eximio dignari. Huic affine, In ordinem legere, apud Paul. in l. ult. de Veteran. Sed ueterani, qui passi sunt se in ordinem legi, muneribus fungi coguntur. Sp.

IN pecuniam ludere. Paul. in l. ij. ff. de Aleatoribus. Senatusconsultum uetuit in pecuniam ludere: præterquam si quis certet disco uel pilo iaciendo, currendo, saliendo, luctando, pugnando: quod uirtutis causa fiat. Sp.

IN perpetuū, contrarium habet, in tempus.

IN potestate consistere, existimatur, quod in actu nō est, sed esse potest. l. aduersus sententiā. ff. de Arbit. quam Alciatus nobis restituit. Vide eum in Dispunct. Sp.

IN potestate habere, id est, in cura, & administratione. Sic dicitur Episcopus Ecclesię fundos habere in potestate. c. j. de Reb. Eccl. non alien. Tutor quoque in pupilli caput potestatem habet, id est auctoritatem. Inst. de Tut. in princ. Vnde & alibi sua potestate quis fecisse dicitur, quod propria auctoritate fecit. Ex Alc.

IN præsens exponit Valla, id est, in præsentia rum: quod aduerbium, teste Glareano, nusquam apud ueteres reperias: quamuis etiā, eodem indicante, Perottus, atque adeo nostra ætas sæpe eo utatur. Vlpian. Cur noceat ei, inquit, qui respondit quod in præsentiarum uidebatur. l. de ætate. §. ex causa. ff. de Interrog. act. Sp.

IN præsentiam, id est, donec sit præsens Hæc enim est natura præpositionis iunctæ accusatiuo casui, ut cum Verg. dixit, In lucemq; tulisset: id est, usque ad lucē. Hoc à Seruio animaduersum, Alc. etiam indicauit. Sp.

IN primis, modò ante omnia, modò pro præcipuè, excellèter: utriusque significati exemplum apud Pompon. extat in l. ij. de Orig. iur. alterum mox à prin. alterum in §. fuit autem. Sp.

IN procinctu esse, significat id, quod Barbaris, hoc est, in fieri, hoc est in potètia propinqua.

IN re disceptare, pro iuste iudicare. c. fraus. §. iudex. extra de Verb. sig.

IN re permittere, pro in possessionem ingredi. l. cum unus. ff. de Bon. aut. iud. poss. Albericus.

IN ré præsentē uenire. *auff den augen schein gehn.*

IN rem suam fideiussor, pro reo principali habendus est. l. Sed & si fideiussor. ff. de Pactis. Alberic.

IN rem uersum. Vide, Versum in rem.

IN seruitutem petere. l. in seruitutem. ff. de Bon. libert. Alb.

IN sinu meo habui, pro in potestate ac fide mea. apud Scæuolam in l. qui testamentum faciebat. de Probat. Quod enim alterius fidei committimus, in sinum deponere dicimur. Vide Erasmus explicantem prouerbiū, In sinu gaudere Sp.

IN sortito esse, id est, in incerto & ambiguo, ut in iure.

I A N T E N.

ut inueniri non possit. Iure nostro rarum est, ut iudicium per sortes admittatur, nisi cum res adeo perplexa incertaque est, ut alium exitum non habeat. l. si duob. C. communia de Legat. uide Alciat. lib. v. Parerg. cap. xxij. Sp.

IN tabulas referre, id est, scribere in tabulis, & ut dicunt, in Registro. Sylu.

IN utero qui est, non est pupillus. l. non est. ff. de Verb. sig. tametsi animal esse uideatur, leg. j. §. proximus. ff. Vnde cognati. l. negat. de Mort. inf. Nam qui in utero est, pro iam nato habetur, quod de eius commodo tractetur. l. qui in utero. ff. de statu hom. Alb.

IN ANE, & Inutile, ut diuersa ponuntur in l. ordinata. de Liber. caus. Sp.

INANIA uasa, pro uacuis. l. j. §. licet autem quandoque. ff. de Peric. & com. rei uendit.

IN ARGENTATVM, sicut inauratum. hoc est, argento & auro illitum, tectum.

IN ARGUTA sententia. Vlp. in l. hoc Senatusconsultum. §. si pecunia. quā sententiā & Celsus scripsit, quā mihi non inarguta uidetur, hoc est, ut uulgō dicunt, ratione fundata. Sp.

INATERES, duorum fratrum uxores Græcis inter se uocantur. Sicuti Ælij uel etiam Aelij dicuntur, quibus duæ nupserint sorores. Sororis autem meæ maritus, non habet speciale nomen, quo illum appellem: nec uxoris frater. Daer, mariti dicitur frater. At soror uocatur *γάρη*, à nobis dici potest Glos. Frater meus, Leuir est uxori meæ. Vide Rhodig. cap. xxiii. lib. xxvii. & Dn. Oldendor. in Copia, quo loco nomina Adfiniū indicans, pro Inateres, uoce Græca uiciose legitur Inatrices. Sp.

IN AUIDITVM damnari, idem quod, indicta causa damnari.

IN AUIDITVS, Vlpian. ad Leg. Corn. de Sicar. Inauditum filium pater occidere nō potest. Accursius imperitē exponit, inauditum, id est, suppositū. Bud. inauditum filium, hīc intelligit *ἀντίπαιον*, hoc est reum, iudicio non conuictum, & indicta causa patrem interficere posse. Satis idē admirari nequit Budæus, quod Accursius futile tate, ut ait, mira præditus, Bartolum uirum ingenij felici & solidi enarrationum tam absurdarū affectam post se traxerit. Sp.

IN AVRIS, ornamentum ex auribus fœminarum dependens. Vlpia. de Aur. & arg. leg. l. argumento. Veluti in aures, armillæ. Item l. pediculis. In aures in quibus duæ margaritæ. Nunc in Italia incipiūt gestare in aures, autor est Massarius. Nebrissenfis, & Sp.

INCANTARE, uel uerbis uel rebus adiunctis, aliquid supra naturā moliri. Priscis persuasum erat, prodigiosam inesse uim uocibus incantatorum: adeo, ut mysticus quoque Psalmus mentionem faciat uenefici incantantis sapienter. A nostris Incantatio, hoc est, actus ipse incantandi, inter infames numeratur. Adi Bartol. in l. j. C. de Malefic. & Mathem. Sp.

IN CASSVM, id est, sine causa, quasi sine casibus, sine quibus uenatio est inanis. Sp.

INCAVSTO, hoc est, atramento falsum de-

prehenditur. Aut. de Fid. instr. §. j. Alb.

INCAVTE factū pro infecto habetur. l. j. §. j. ff. de His quæ in test. del.

INCAEDVVM, quod non cæditur.

INCENDIARIJ, qui ob inimicitias, uel prædæ causa incenderunt. Vlp. in l. capitalium. §. incendiarij. de Pœn. Sp.

INCERTVM dicitur, quod ignoratur. l. sub-signatum. §. ult. ff. de Verb. signif. Denique cuius effectus incertus est. l. ne in arbitris. C. de Arbit. Spieg.

INCERTVM conditionis, pro incerta conditione. l. j. C. de Pactis. Alb.

INCERTITVDO, est substantia transactio: unde post rem iudicatā ea nullius momenti est. l. res iudicata. de Reg. iur. Sp.

INCERTITVDO reprobat, primum in contractib. l. inter stipulantē. §. inter Stichum. ff. de Verb. oblig. l. cum duob. ff. de In diem addit. Deinde in ultimis uoluntatibus. l. duo sunt Titij. ff. de Testament. tut. cum sim. Denique in iudicijs nullo modo admittenda est. l. iij. C. de Senten. quæ fin. cert. quant. proferunt. l. quid tamē §. Pomponius ait. ff. de Recept. arb. l. idem Pomponius scribit. ff. de Rei uend. Sp.

INCESTA, est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum, autor Seneca libro Declamar. sexto. Spieg.

INCESTVS, uel incestum, dicitur id crimē, quod committitur cum ea, cum qua illicitum aliqui matrimonium fuisset. Notum est, Cicero nem adulterium & incestum, stuprum sæpe appellare. Crimen incesti grauius est adulterio. l. si adulteriū. §. j. uers. duplex. de Adulter. Vnde qui incestuosus à nostris dicitur, nec hæres institui potest, nec ei legari potest: quinetiam ab accusatione, & ferendo testimonio repellitur. Vide Abbat. in c. transmissæ. de eo qui cog. consangu. ux. suæ. Sp.

INCIDENTIS, hoc est, intercidentis quæstionis, & emergentis materia, tractatur utiliter à Bart. in l. j. C. de Ordin. iudic. & in l. uiro atque uxore ff. Solut. matrimon. & Felino in c. subort. de Re iud. Sp.

INCIDERE, in sculpere etiā significat, in l. ij. §. sed ne diutius. ff. de Or. iur. l. ij. Alb.

INCIDERE in eam ualitudinem, propter quam operæ inutiles fiunt. uide Labeonem l. penult. de Rei uind. Sp.

INCIDERE in captionem. l. j. ff. de In integ. restitut.

INCIDIT sæpe, pro euenit, uel ferē fit. Non quod prout res incidit. Hæc Vlpiani uerba in l. si quis id. de Iurisdict. omn. iud. Accursius nō percepit. Sensus est, exponente Hegendorph. Non si res quæpiam non ita magni momenti est.

INCILE, inquit Vlpia. l. j. de Riuis, locus est depressus ad latus fluminis. Ex eo dictus, quod incidatur. Inciditur enim lapis, uel terra, unde primum aqua ex flumine agi possit. fossæ sunt, per quas aquæ pluuiæ deducuntur ex satis. Dioryges à Græcis dictæ. Ein kleines uiaßergäßlein, dardurch man das uiaßer auß einem fluß leyret auff ein uiaßen

ein uusen oder acker. Nebriss.

INCISA spes lucri, quæ decedit, & qua fruamur.

INCISVM dicitur, quod scalpro scriptum, aut sculptum est.

INCITARE, est adhortari, instigare, extimulare. Hinc incitationes, & incitamentum, quod commouet, incitat, & accendit ad aliquid faciendum. Notum est incitare currentem, pro, ultrò promptum adhortari. Sp.

INCLINATIONES rerum & temporum dicuntur, quando reipub. Constitutio, tenorem suum iam non amplius seruat, sed ad mutationem spectare uidetur, ut nunc apud Germanos. Præterea prudens, quæ aliorum peritissimus Stabius, aliquando communicabat amicis, de inclinatione Germanici imperij, transferendis quæ montibus, ut aiebat, in cor maris. Disputantem audiui Cæs. Maximilian. cum Collimitio, de effectibus nigrarum stellarum: quibus quod abditissimæ sint, nec uulgò satis cognitæ, id nominis inditum. Sp.

INCLUSA auro gema. l. gema. ff. ad Exhib.

INCOLA propriè est, qui cum aduenia esset, in aliquam ciuitatem ea mente habitatum uenit, ut ibi perpetuò sit, summamque rerum suarum ibi habeat. Alciat. de Verb. sig. Idem in Parerg. Sciendum, inquit, in iure nostro incolas esse, non simpliciter alienigenas habitatores, sed eos qui domicilium, sedemque rerum suarum animo permanendi fixerint: quos Iurècon. *perpetuus* dixit: *non* pro domicilio accipiens, quod ab eis translatum sit. Sp.

INCOLAE Zasio sunt, habentes domiciliū in loco, quo facillè possunt mutari. Si quis alienus, idè tradit, decem annos habiter in loco, & postea parat domicilium, is iam dicitur Incola, & sortitus est forum loci. l. ij. C. de Incolis, lib. x. Spieg.

INCOLORATE restitui desiderans. l. minor. ij. ff. de Minor. id est, nulla allegata causa.

INCOLUMES. Vide, Mutatio ciuitatis.

IN commissum cadere, est alicubi aliquid uenendo, uestigal non soluere. de quo tractat tit. C. de Vestigal. & commiss.

INCOMPERTVM, de quo nullam certitudinem habemus.

INCONSEQUENS, cum sequens non respondet superiori. Græci *ἀνάνιστος* uocant. Spieg.

INCONSTANTIAM recusare. ff. de Procur. Sp.

INCONSULTA facilitas damni restitutio nem indulget, non euentus damni, autore Vlp. l. uerum. §. sciendum. de Min. Sp.

INCONSULTO heredis nomen deletum. l. j. ff. Si tab. test. ext. l. j. de his quæ in test. del. l. si unus. §. j. C. de Testam. Albè: exponit Inconsulto, id est, non studio. Sp.

INCONSULTVS, & eum a quo consilium non est petitum, & eum, qui cum quæreret consilium, non accipit tamen, sed quasi pro indigno

habitus est, significat.

INCONSULTVS calor, ueniam continet, & non calumniam. ff. ad Turpill. l. j. in fin. Alber.

INCONSULTVS dolor. l. Gracchus. C. de Adulter.

INCONSULTVS fecit. Oppo. Optimo consilio usus est. l. pen. §. si. ff. de rit. nupt.

INCONTINENTI, id est, statim. Iust. Ex continenti dicere solet. Non autem intelligendum ad punctum, ad momentum, sed ciuilitè, moraliter. Ea enim incontinenti fieri dicuntur, quæ ut supra attigimus, explicantur antequam partes ad extraneos actus ueniant. ita est tex. in l. reos. §. cum duo rei. ff. de duobus reis stipul. Sp.

INCONTINENTER resistere dicitur, qui etiam interuallo trium dierum resistit: & homo uulneratus, si intra tres dies moriatur, dicitur in continenti mortuus: ut colligitur ex l. sciendum. ff. de Ædi. edict. & est Gloss. singularis in l. j. C. de Emend. seru. Sp.

INCRUSTARE, est crustam parieti, uel alicui alteri rei inducere: siue id fiat ex calce, gypso, argilla, lapide, uel alia materia. Proculus de Seruit. urban. præd. l. quidam. Parietem, inquit, communem in crustare licet. Et paulo post, Quod obseruari in incrustatione oportet. Itè de Verb. sig. l. impense. Paulus ait, Incrustationes, loricationes, & picturæ. Nebr.

INCRUSTATIONES, tectoria sunt parietum, ex crustis marmoreis facta. Proculus in fin. l. quidam Iberius. quod obseruari, ait, & in incrustatione oportet. Vide Alciatum in l. impense. ad fin. ff. de Verb. sig. Sp.

INCUBVS, ægritudo quæ sit, docet medicorum princeps Auicenna tertio primæ, & Rhodiginus libro decimoquarto. Item Dæmones ab incubando, qui mulieribus commiscuntur, a superuentu Incubi dicuntur: qui uiris, & patiuntur muliebria, Sucubi. Quanquam Ægyptij dæmonicum spiritum misceri uiro posse, negant. Anna libus proditum est, Hunicam gentem, suam referre originem a Dæmonibus. quod certè turpius uidetur, quàm referre nobilitatis suæ initia, in piratas, aut latrones, aut sicarios insignes: quod, Viue teste, multi faciunt. Sp.

INCULPATVS. Lege, Illaudatus.

INDAGINEM pro effectu & proposito Indaginis, id est, pro captura accipit Iuricons. in l. emptorem. §. ultimo. de Act. empr. Sp.

INDEBITVM, quot modis iure nostro accipiatur, explicat in Summa Azo.

INDEMNATI dicuntur ij, qui causam non dixerunt, id est, qui in iudicium uocati non sunt; etiam si partis iniuste dederunt. ut apud Ciceronem in Oratione pro Domo sua. Sp.

INDEMNITATI consuli posse, apud Papiianum in l. fideiussor. Neg. gest.

INDEVOTIO, apud Iustinianum in l. si quis argentum. §. ult. C. de Donat.

INDEX, pro tabula quæ præponitur libris, ut & numerum, & ordinem, tam librorum, quàm rerum, per capita indicet. Martialis pro inscriptione, qua unusquisque summam liber demonstratur.

stratur, usus est: Et cocco rubeat superb. index. Est præterea, qui alicuius facinoris particeps. cōiurationem detegit: & digitus post pollicem primus. Vide l. ij. ff. de Fide instrum. & §. fin. Instit. de Public. Sp.

INDICARE, estimare est, precium rei uenalis statuere. Hinc Indicatio, & Indicatura, id est, precium, & æstimatio operis. Bud. in l. Julianus. §. quod autem diximus. de Act. empt.

INDICARE, est precium rei uendendæ statuere. Mercari uero & liceri est aliquid minus offerre, quàm indicatum sit, donec in precium consentiant emptor & uenditor. Itaque indicare, uenditoris est: Liceri & mercari, emptoris. Aliter item indicare sumitur. de quo uide, Confiteri. Spieg.

INDICIUM apertum. Vide, Præsumptio.

INDICIUM profiteri, ultro sese, consortelque criminis deferre. Iurisconsul. in l. j. ad Leg. Corn. de Sicar. Qui cū magistratus esset, publico iudicio præfess, operâ dedisset, quo quis falsum iudicium profiteretur, ut quis innocens conueniretur. Sp.

INDICTA causa damnari dicuntur, qui ad iudicium uocati non affuerunt, absentesq; sententiam passi sunt. Bud. in posterior. Anno.

INDICTIO, est denunciatio. Vlp. de Oper. libert. l. libertus. Cui post indictionem, inquit, operarum. Atq; alicubi: Si indictiones temporariæ indictæ sunt. Nebr. apud Paul. in l. quæro. ff. de Vsufr. Sp.

INDICTIO est numerus annorū cōsistens ex trib. lustis. Est autem lustrum quinquenniū, & qualiter possit inueniri indictio, habetur in glo. Indictionis, cap. Inter dilectos. de fid. instru. Sic enim faciendum est, Annis Domini addas tres, & diuide totum per quindecim, & id quod remanet completa diuisione in numero diuidendo, hoc ostendit indictionem in isto anno. gloss. in Autent. ut præp. no. impe. Col. iij. & c. de lust. Cod. confir. in fin. uide latius de hac materia.

INDICTVM, & quod non dictum est, & quod solenniter promulgatum est, significat.

INDIFFERENS. Quære Medium.

INDIFFERENTER, pro indiscriminatim apud Vlpianum, de Officio quæstor. usurpauit Suetonius pro suisq; deq; annotate Erasmo. Sp.

INDIGNATIO, est oratio per quam conficitur, ut in aliquem hominem magnum odium aut in rem grauis offensio concitetur. autor Cicero lib. j. de Inuent. Bart. in Comment. ad Constit. Qui sint rebelles, circa fin. super his uerbis: Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem nostram. Huius, inquit, uerbi nullū effectum inuenio, nisi quatenus uerbum sonat. Quia Imperator indignatus ex hoc facto, nō exhibebit se gratiosum. Sp.

INDIGNVS, non semper est reprobus, sed propriè immeritus. Hinc uenit nomē Indignitatis, affine admodum Contumeliæ. Notus est tit. in Pand. de His quib. ut indignis leg. auferuntur. Vide Bartol. in l. hæreditas. C. de His quibus ut indign. Sp.

INDISCRETA cautio, quæ absq; causa est. l. cum indebito. §. fin. ff. de Probat. Alb.

INDISCRETE, inordinate, confusè. l. si quis ad declinandum. §. ubi autem. C. de Episc. & cler.

INDISCRETVM, hoc est, maximè coniunctum: contrarium discreto.

INDISCRETVM, pro nondum de creto, deciso. in Autent. de Nupt. §. quia uero hætenus.

INDISTINCTE scribit. Paul. l. non distinguemus. §. Julianus. ff. de Recept.

INDIVIDVVM, quod diuidi non potest: Indiuisum, quod non est diuisum. Sed hæc indiscriminatim poni, Albe. indicat, & simul omnes seruitutes esse indiuiduas, excepto usufructu, l. j. ff. ad Leg. Falcid. cum simi. Sp.

INDIVIDVVM quinque uocibus à Dialecticis addi solet. non quia sit communis uox (prædicatur etenim de una re tantum) sed quia in definitione speciei eius sit mentio: ut, Tutela testamentaria Seij, Dominium directum Caij, Obligatio naturalis Pamphili. Vide, Genus p. speciem.

INDOCTI, hoc est, imperiti, qui, quicquid semel in sedit animo, nunquam patiuntur reuelari: stupidiore, quā ut ipsi rectè iudicare queant: & ijdem præfractiones, quā ut alienæ sententiæ uelint accedere: quod quidem hominum genus omnium extremum, ac prorsus inutile, merito iudicauit Hesiodus. Sp.

INDOLENS, & specimē uirtutis, hoc est, initia: & plenam interdum uirtutem significat.

INDOTATVS, contrarium dotato. Non cogitur quis indotatam uxorem, hoc est, quæ nō adfert dotem, ducere. l. si donaturus. ff. de Condict. eaus. dat. Sp.

INDVCERE, præter alia significata, est etiam expungere, & cancellare calamo transuerso. Vlp. de His quæ delentur. l. cancellauerat autem quis testamentum, uel induxerat. Item, Si nomina omnia induxerat, ut proponitur. Itē, Quæ in testamento legi possunt, ea incōsultō deleta, uel indulta, nihilominus ualent: cōsultō, non ualent. Hinc **Inductio**, pro abolitione & litura ponitur. Nebriss.

INDVCERE sententiam, aut decretum, uulgō est, ad nihilū ponere. Est enim inducere propriè, ducto per ceras stylo tegere, interlinere, & memoriam scriptorū obliterare, *Vstylgen*. Bud. in l. ult. de Senatorib. Vide Gloss. singularem in l. si quis libertatem. ff. de Petit. hæred. & Gloss. in l. indultum. C. de Solut. Sp.

INDVCIÆ, inquit Paul. de Capt. l. postliminium. sunt, cum in breue, & in præsentit tempore conuenitur, ne inuicem se lacefferent hostes. Nebr.

INDVCIÆ nomen ab eo sumpterunt, quod in diem ducantur, id est, differantur: quo tempore à bello & uindicta superfedere æquum est. Aliàs barbarè Treuga. Alci. in l. cum proponas. j. C. de Pact. Præterea quid sint, & unde dicantur Induciæ, Aul. Gellius lib. j. cap. xxv tradit. Has quidam Treugas uocant, quid, & cur ita uocent, ignorantes. Est autem Germanorum mili-

militum, qui uel ante Christi natalem in omnibus praelijs primi nominis fuere, uocabulum: quo fidem illi, seu fiduciam significant, cuius ob seruandę tenacissimi fuerunt. Hodie q; uocatur, *Treu*, uel *Traut*. Fides induciarum autem nomē Germanis nunc frequens est, *Ein Anstand*. Autor Paulus Volzius.

INDVCIÆ quinquennales, quæ debitoribus à Principibus largiri solent, uulgò *Quinquennel* appellantur. Sunt qui putant, quod & uerius est, Principem non posse eas solutę cōcedere, id est, sine cōsensu maioris partis creditorū. Quod & consultus in Augustanis Comitijs, respōdi at que obtinui. Sp.

INDVLGENTIA Paul. Is cui alimenta relicta fuerant, in metallum damnatus, indulgētia Principis restitutus est.

INDVLGENTIA, Latinis est, permissio, obsequium, & lenitas quædam propensior, siue patrum in filios, siue quorumuis in alios. Sic reperitur in Constitut. & multis Legib. Canonistę pro uenia usurpant, tum alijs modis: sed barbarę, ut Doctores. Vide Archid. ext. de Pæn. c. ult. lib. vj. Sp.

INDVLGERE, est clementer & facile concedere. l. ij. §. ignominie causa. ff. de His qui not. infam. Sp.

INDVSTRIA singularis. l. nulli. §. fin. C. de Episc. & cle. Donatus sciētiam & prouidentiam interpretatur: etiam pro ingenij, siue artis exercitatione accipitur. Sp.

INDVSTRIALES fructus. Vide, Fructus industriales. Infirmatus à litigatoribus. l. licet. ff. de Recept.

INDVSTRIOSVS. Vide, Victoriosus.

INÆDIFICARE, elegans uerbum apud Vlp. de Vsufr. cum ait: Sed & si quid inēdificauerit, postea neque eum tollere hoc, neque refugere posse. Hoc & Rhenanus apud Liuium restituit. Inēdificati lapides. Sp.

INEPTAS uoluntates defunctorum circa sepulturam: ueluti ut uestes, aut quæ alia superuacua ei in funus impendātur, non ualere, Papi nianus autor est teste Martiano in fi. l. seruo alieno. de Legat. j. Sp.

INFAMIA non nisi ex delicto irrogatur. l. j. ubi Bartolus, de His qui notantur infamia. Sp.

INFAMIA notari, Nota laborare, Notari, Existimationem lædere, Famofum esse. Vlp. in l. ij. ff. de His qui notant. infam.

INFAMIA, bonę famę contraria est: poniturq; pro omni turpitudinis, dedecorisq; genere. Duplex est, iuris, & facti.

INFAMATVS à litigatoribus. l. licet. ff. de Recept.

INFAMIA iuris, sola autoritate Legis nominatim infligitur. Itaq; condemnatus ex famosis actionibus, iustā contrahit nominis maculā. Sp.

INFAMIA facti dicitur, quādo aliquis malē uersatus, à probis hominibus reprehenditur, cōtra bonos mores agit. l. ij. ff. de Obseq. à liber. & liber. parent. & patron. præst. l. ij. C. de Dignit. Est & alia Infamia facti, quę ex temeritate & per

uicacia proprij capitis oritur: præsertim circa ea quæ sunt fidei: ut sunt hæretici, qui omnes infames sunt infamia facti. Zas. in §. itaque discretis. Inst. de Action.

INFANS, præter communem significationem, etiam eum significat, qui cum sit filius, frater, hæres, tamen administrationem haud consequitur, dum aut pater, aut frater natu maior uiuit: quāsi pupillus adhuc sub cura tutoris. Dicitur autē infans, quod fandi non habet copiam in cura administranda, hoc est, sua non refert. Ideo nominatur à nobis propriē *Vnmundig*: sicut is qui curat res, uocatur *Fürmund*, uel potius *Mundbar*. huius habemus præsens exemplum in Cæs. Ferdinādo, qui licet sit Philippi Aug. recor. Hispaniarū Regis, filius, & Imp. nostri CAROLI frater & hæres, si illē, quod Deus auerrat, sine liberis decederet: uiuente tamen Carolo fratre natu maiore, perpetuū erit & uocabitur Infans Hispaniarum. Similis mos fuit apud Germanos usq; ad nostrā ætatem, ut regente ac uiuente patre uel fratre natu maiore, reliqui fratres omnes seu filij, Infantes erant. Vnde solus pater, uel frater regens Dominus, uel Herus, cæteri Heruli, uel Domicelli uocabantur. Vulgò qui regebat, *ein Herr*, cæteri *lung Herr* uocabantur. Idque non solum in præclaris familijs, sed uel in urbibus accidit, ubi Prætor aut Consul, Dominus, *ein Herr* filij eorum, *lung Herren* uocati fuere. Constat itē, quod de plerisque dominis familiarum, Comitum, & Baronum, scriptum legitur hoc uocabulum *lungherr*. Inde est etiā, quod tot hodie *lungheri* uocantur, & uocari contendunt, qui tamē nobilitatis à genere nihil habent. Sed & in hoc abusus est, quod omnes à genere nobiles *lungheri* uocantur, & uocari contendunt, cum tamē res administrent ipsi, & sint præsenio cani. Hoc autem *Iungherorum* nomē celebrius effectum est, posteaquam omnes sacrifici & monachi cū tota Ecclesię Rom. familiā, Heri & Domini uocitari ambiere. Ex reliquijs Volcianarum Obseruationum. Apud Iuriscos, infans & qui infantię proximus est, non multū à furioso distant: quia huiusmodi ætatis pupilli, nullum habent intellectum, ut ait Iustinia. in §. pupillus. Inst. de Inut. stip. Sp.

INFANS seruus, nondum anniculus. Vide Paul. ad fin. l. si ego emi. ff. de Publician. action. Spieg.

INFANTIA, primus ætatis gradus, est intrā annum septimum. Rectē autem infans dicitur, quāsi nullis idoneus officijs: quia cōsilio prorsus caret, ac primæuæ innocentie, quia Deus ab initio creauit hominem, exemplū nobis refert. Quamobrem etiam nullius delicti culpā admittit. l. infans. ff. ad Leg. Corniel. de Sic. Sp.

INFAVSTAS uoces iactare. l. j. ff. de His qui bus ut indig.

INFECTA emptio. l. ij. ff. de Rescind. uend.

INFECTOR, qui lanas inficit & imbuit aliquo colore.

INFECTVM argentum, pro nō cælato, aut signato.

I A N T E N.

INFERIOR, pro ultimo. l. si neutri. ff. de Priuil. credit. Alb.

INFERIORA prædia, quæ sui natura profluentem aquam excipiunt. l. j. §. sed si uicinus. ff. de Aqua pluui. arc. Sp.

INFERRERE mortuum, pro sepelire, uulgò notum est. Quod fit, cum terra conditur corpus. l. diui fratres. ff. de Religios. & sumptibus funer. Spieg.

INFICERE propriè est tingere & colorare. per metaphoram uerò polluere, maculare & corrumpere. Vnde oleum infici dicitur, quando per alterius rei admixtionem natura eius corrumpitur, & admixtæ rei naturam accipit.

INFICIARI, est ex dolo negare.

INFICIATIO, est negatio. Neratius l. iudicatum. ff. Iudic. solui. Ad inficiationem, inquit, compelli eum, qui sine iudicio partem dare paratus est. Nebr.

INFICIATOR est, qui negat se uel debere quod actor petit, uel cõmisisse quod accusator obijcit. Non. Marcellus locum Ciceronis ex secunda in Catil. Inuect. citat, ut doceat inficiatores esse falsi criminis obiectores: sed apparet erudito uiro F. Syluio, Marcellum non esse Ciceronis mentem assecutum. Sp.

INFIDELITAS, fides uiolata, perfidia.

INFIRMÆ ætatis, autore Paulo, in l. ciuitatibus, de Leg. j. seniores, pueri, & puellæ sunt accipiendi. Sp.

INFIRMITAS, mala ualetudo, propter quam, ut ait Paulus, curator dari solet. l. item. ff. de Postulan. Item imbecillitas, debilitas, de qua Caius in l. idem iuris. ff. ad Leg. Aquil. ita scribit: Nec uidetur iniquum, si infirmitas culpæ adnumeretur: cū affectare quis nõ debeat, in quo uel intelligit, uel intelligere debet, infirmitatē suam alijs periculosam futuram. Sp.

INFLIGERE alicui precium rei, hoc est, in ferre, *auflegen zubezalen*. Iulianus, ff. Negotio. gestor. Ex facto ferebat, inquit, quendam ad filiginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum: eidemq; alium subcuratorem constitutum filiginem miscendo corrupisse, atq; ita precium filiginis, quæ in publicum emptæ erat, curatori inflictum esse.

INFORMARE, est Latinis in animo instituere, aut cõcipere contractū, est facere eum pinguiorem, auctiorem, & magis extensum: atq; informatus contractus, id est, ualde formatus, scilicet auctiore forma efficax factus. Hoc fieri dupliciter, pulchrè Zasius docet in longè difficillima l. lecta. ff. Si cert. pet. Reformare autem contractum, est eū circa qualitates modificare, perputare, moderari, formam contractus aliquatisper alterare, retento tamen cõtractu. Item informare actiones, est in formam eas extensim deducere. Siquidem, ut Alciatus refert, enarrans l. in bonæ fidei, actiones ex contractibus certis formulis cõtinebantur, quas à M. Manilio compositas, Varro autor est. Item in Rubrica de Pactis: Informatur, ait, id est, ampliore forma instruitur. Sp.

INFORTIATVM. Haloander indicauit,

una eademq; opera Bulgari & Azonis seculo natus Voluminum appellationes, Dig. Vetus, Infortiatum & Nouum, præter barbariem nihil olentes: & quidem rectè censet, in partiendo Digestorum opere, plus apud nos ualere debere Imperatoris autoritatem, quàm imperitiam uulgi, adeoq; sine ratione receptam cõluetudinem. Spieg.

INFORTVNII nomen plerisque displicet, cum tamè illo usi sint Terentius, Liuius, Imperator: qui in Aut. de Nupt. censuit ingratos filios, patri esse infortunium.

INFREQVENS, exponit Accursius in l. j. ff. de Migrando, pro Valde frequens, contra uim uocabuli, ac apertam alioqui Vlpiani mentem, cur sit parum frequentatum id interdictum, indicantis. Sp.

INFVNDIBVLVM, instrumentum ad liquores infundendos. Catoni, ab infundendo, ut Egnatius arbitratur, dictum. Sp.

INGENIUM, propriè natura dicitur cuius ingenita. Vel, est uis quædam naturalis nobis insita, suis uiribus præualens, ad inueniendum, quod ratione iudicari possit. Cato contulit ingenium hominis cum ferro: quod si exerceas, uis quidem nonnihil atteritur: si nõ exerceas, magis consumitur rubigine. Ingenium ubi intendis, ualet. not. in Aut. de Exhib. reis, §. illud. Sp.

INGENIO magno. l. à testatore. ff. de Condit. & demonst.

INGENIO subtili extorquendum est aurū à Barbaris. l. ij. C. de Commenc. & mercat. Vide Zasium in Apologia ad Eckium. & infrà, Subtile ingenium.

INGENS, plus est magno, & quasi diceret, supra, uel ultra gentes. Hinc, ingens contentio, in §. retinendæ. Instit. de Interd.

INGENVS est, cui ex natiuitate competit libertas, qui non est factus liber, sed natus. Instit. de Ingē. in prin. Lege, Libertinus. Vide post Iustinian. Placentinum, candidum ac sobrium interpretem Elementorum iuris, candidatis iuris legendum præ Angelis, Plateis, & id genus Commentatoribus, omnia nõ barbarè tantum, quod utcuq; ferri poterat, sed confusè, contra edictum Iustiniani tractantibus: ut taceam interrim, eos Latini sermonis nudos, non rarò à textuum Legalium ueritate longè alienos inuehere sensus. Profectò breuior iuris interpretandi ratio, longè utilior est Legum studiosis, uerbosa illa, & latè à subiecti facti specie digrediente doctrina. Sp.

INGENVS filius familiæ. Iuris. Sutor, inquit, puero discēti ingenuo filios familiæ parum bene faciēti, quod demonstratum erat, forma calcei ceruicem ita percussit, ut oculus puero perfunderetur. l. sed & si ff. ad Leg. Aq. §. penult. Sp.

INGERENS operam suam inuito, suspectus est Vlpiano in l. quæ omnia. §. nec ferendus, de Procurat. Ingerere plerunq; in iure nostro uitiosonatur. Sp.

INGRATITVDO tam perniciosum est crimen, ut nulli sit secundum. Quare nõ exceptio nem

nem solum, sed etiam actionē producit, de qua tractatur in l. j. C. de Libert. & eor. liber. Sp.

INGRATI liberi qui sint, Iustinianus docet singulari titulo C. de Ingrat. lib.

INGRATIS, adverbialiter, præter gratiam & meritum. j. q. j. gratia. D. Hieron. alicubi pro eo quod est, nolenti, usurpavit.

INGRATVS est, & qui non meminit accepti beneficij, & gratiam ullam non habet, *ein un-dankbarer, ein unholdseliger*. Seneca: Ingratus, inquit, est, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit: Ingratus est, qui dissimulat: Ingratus, qui non reddit: Ingratissimus omnium, qui oblitus est. Beneficium enim cui collatum est, ad promerendum, naturæ lex obligat & deuincit. De quo pluribus Alexand. Neapol. cap. j. libr. v.

Certe uulgatam mortalium ingratitudinem, perstringit exemplum Euangelicum, quo è decem lepra, Christi beneficio, liberatis, unus duntaxat reuersus est, qui egerit gratias. Porro sunt qui negant in eum actionem proditam, qui non meminit accepti beneficij: at in eum qui illum lædit, à quo beneficijs affectus est, competere actionem ingrati, & conditionem. ad priorem puto Alexandrum respexisse: cuius uerba, in dictione, Actio pro socio, adduximus. Sp.

INGRESSVS contractus, apud Vlp. in l. Iurisc. de Pactis. non ex uulgari sententia, pro principio intelligendus est, sed, ut Alciatus Interpretes melior, admonuit in Parerg. proposita ipsius contractus materia. Vide eum libr. j. capit. xxiii. Sp.

INHONESTVM, hoc est, quod honestè fieri non potest: & iure nostro, quia penitus fieri nō potest, inhonestum impossibile dicitur. l. filius qui. ff. de Cond. inst.

INHONORATÆ personæ quæ sint, Alciatus indicat in Commentar. in tit. de Verb. sig. Spieg.

IN horas, pro sæpissimè. Est adverbium temporis, sicut in dies: quasi tu dicas, In horis singularis. Sp.

INITIARI, hoc est, sacris imbui. Lex xij. Tab. Neque initiantur, ait: sic & nunc dicimus, Initiare uel initiari sacris ordinibus eum, qui sacris imbutus ad ordines deputatur. Vide Oldend. cap. vij. tit. j. Sp.

INIECTIONEM manus excipere apud Vlp. in l. sed si hac lege. ff. de In ius uocan. Quære, Pudor.

INIECTA illata, pignori esse locatori. l. item quia. ff. de Pact. Sp.

INIICERE manum, propriè fit uerbo anti-qui iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritate, rem nobis debitam, aut etiam nostram uendicamus. l. sed si hac. ff. de In ius uoc. l. penult. de Seru. export. Iniicitur etiam manus in aliquem, uel in eius bona, uel merces aliquas, quando ille inde abire, uel res inde moueri, auctoritate aliqua uentantur: quod nos Arrestare dicimus. Bud. in l. ult. ff. de Senat. Vide, Pudor. Sp.

INIQUI TAS pro prauitate illa nature, quæ sibi tantum homines student, ab omni beneficē

tia erga alios alieni: qua abundante, necesse est utiq; charitatem refrigerare, apud Matthæum xxiiij. Latinis propriè significat læsionem, iniuriam, minus aut plus, sicut in negotijs fieri solet. Aristoteles autor est: Iniquitatis esse, mores ritusq; patrios præuaricari, legibus & auctoritati publicæ subesse non uelle, mentiri etiam ac peiorare, pactaq; transgredi, & fidem fallere. Hanc calumniam iactantiaq; ac humanitatis simulatio, & peruersitas, dolusq; malus sequuntur. Sp.

INIUSTICIA, iustitiæ contraria, de qua Dd. ut ferè omnia cōfule. In summatia iniustitiæ genera reperiuntur secundum Aristotelem, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga deos diuosq; aut etiam erga mortuos, tum erga parentes & patriam, rectum non seruans. Arrogantia uerò circa cōtractus commerciumque uitæ, supra quàm merita est præpollere uolens. Cōtumelia uerò uoluptatē sibi ltruens, in probum ac dedecus alios ut ducat. recteque de ea sic Euenes: Tamen si nil sibi commodet, inquit, iniuria, gaudet tamen. Itaq; iniusticia uitii animi est, quo amplius, quàm par sit, qualibet in re habere pollereque uolunt, eodem teste Aristotele in libello de Virtutib. Sp.

INIQUITAS loci, & asperitas, idem sunt. ff. Si quadr. pauper. fec. dicat. l. j. §. j. Alb.

INIQUVM petendū, ut æquum feras, Pro-uerbium, quod Eras. explanante ductum uideri potest à negociatoribus, qui callidè merces longè minoris licentur, & multo pluris indicant, quàm pro dignitate, quo precium saltem æquū accipiant. Sp.

INIRE uerbum non iungitur ferè nisi rebus aliquid momenti habentibus, grauib. & non minutis: ut, In eo rationē, fœdus, pacem, societatem, bellum, consilium. ut apud Iuriscos. Inire consilium diuortij. l. si cōcubina. §. j. ff. Rer. amot. Inire furti consilium. l. merito. ff. pro socio. Inire cubile alicuius, pro cum eius uxore dormire, apud Ciceronem legitur. Eras. monet, Inire prædium, cœnam, dormitationem non ita ritè dici. Spieg.

INIVDICATVS, adiectiue, pro non iudicato, indemnat, apud Gellium. Sp.

INIVRIA. Monuit Iuriscos. in l. sed & si. ff. ad leg. Aquil. quod in eo titulo iniuriam accipere nos oportet, non quemadmodum circa iniuriarum actionē, contumeliā quandam: sed quod non iure factum est, hoc est, si contra ius, & culpam quis occiderit. Et ideo interdum concurrunt actiones legis Aquiliæ, & iniuriarum: sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia cōtumeliæ. Igitur iniuriam hic accipiemus, damnum culpa datum etiam ab eo, qui nocere noluit.

INIVRIAS actione exequi, hoc est, ut nota uit Old. actionem iniuriarū dictare, ut sequatur executio. l. non solum. §. ego autem. ff. de Iniur. Spieg.

INIVRIA, est omne id quod non iure fit, siue uerbis, ut conuicio: siue re, ut cum manu infertur. Et iniuriam qui facit, offendere: & iniuriam qui propulsat, defendere dicitur. Vide

I A N T E N

Salomon in uulgata l. ut uim. Nec ineleganter interdum pro molestia usurpatur, & offensa. Vnde & cœli dicimus iniuriam. Sp.

INIVRIA diuiditur in furtum, rapinam, damnum, adulterium, homicidium, & quidquid tandem non iure fit: atque in iniuriam, hoc est, contumeliam. l. j. in prin. de Iniur. Sic enim, ut idem admonuit, præualuit hodie, ut hæc species priuati delicti, iniuria potius, quam contumelia appellatur. Sp.

INIVRIA, ablatius, qui aduerbialiter ponitur, pro eo quod est, sine causa, & immerito. Sed & autore Donato

INIVRIA ex affectu fit, damnum ex culpa. l. qui seruum. ff. de action. & oblig.

INIVRIA autem secundum Labeonem, aut re fit, aut uerbis. Re, quoties manus inferuntur: uerbis uero, quoties non inferuntur manus, ut cum conuicium fit. d. l. j. §. j. Ad infamiam fit iniuria, cum pudicitia attentatur.

INIVRIA grauis uidetur Impp. quæ inani honestatis colore uelatur. l. pen. C. de Contrah. empt. Putat tamē Old. hanc l. si ad naturam exigatur, aliàs defendi iure non posse. Sp.

INIVRIÆ scriptæ, uel pictæ, dicuntur perpetuæ: quia in eis annus non transit. Zasius in l. cum lex. ff. de Legib. Sp.

INIVRIVM, id est, iniquum, uim aduerbij habet. Sp.

INIVRIOSVS, qui infert iniuriam, apud Iurisc. in l. ult. ff. de Offic. procu. Cæs. si tamen, inquit, quasi tumultuosum, uel iniuriosum, aduersus colonos Cæsaris prohibuerunt. Spiegelius.

INIVRIOS A uita, pro plena sceleribus & iniquitatibus, nempe alijs noxia. Vide Cic. lib. j. de Finib.

INIVSTVM, generaliter notat, quia non iure Ciuili factum est. Sp.

INNOTESCERE, notum fieri, *Antag. kommen.* l. j. in prin. §. j. ff. de Requir. reis. Et intelligitur quoquo modo, ut ait Alb. citans l. quidam de cedens. sub fin. ff. de Administ. tut. Sp.

INNPTAE nuptiæ, id est, falsæ Ciceroni lib. iij. de Ora. Sp.

INOFFICIOSA donatio dicitur, quæ non expietatis officio est facta, per quam uel liberi, uel parentes bonis sibi debitis, aut ex proposito donantis, aut re ipsa fraudantur.

INOFFICIOSVS, qui contra officium facit, uel qui nullum officium præstat amico.

INOFFICIOSVM testamentum, Iurisc. dicitur, quod non ex officio pietatis paternæ confectum est, filiis sine legitima causa exheredatis. Hinc querela Inofficiosa, qua liberi contra parentes agunt, ut qui eos uel sine iusta causa, uel iusta, sed non probata exheredarint. Marcellus in l. nam & his. ff. de Inoffic. testament. Huius uerbi de Inofficioso, uis illa, inquit, est, docere immerentem se, & ideo indignè præteritum, uel etiam exheredatione summotum. Sp.

INOPIA laborare. Modestinus l. ult. de Inius uoc. uel à præfecto urbi quasi inofficiosus castigatur, si inopia dignoscitur laborare. Spiegelius.

INOPS dicitur is, qui solus est, qui nec amicos, nec propinquos habet, quorum ope, id est, auxilio tutari se possit. Cicero inopiam & solitudinem ferè in eadem re dicit. Reus inopia, hoc est, egestate, in corpore puniendus est. l. si quis id quod. §. in seruos. ff. de Iurisdic. Porro quo distet à penuria, docet Glos. in Auten. Ut iud. sine quoquo suffrag. Sp.

INNOCENTIAM iureiurando approbare, apud Ulpianum, l. furti. de his qui notant infamiam.

INOPINABILE, quod quis nunquam existimasset futurum. Imp. indicat in Auten. Vt hi qui obl. se hab. perhib. §. & pro hoc dicimus Ad stipulatur leg. ij. §. sed quia diuinæ. C. de Veteriur. enucl. naturam producere inopinabilia. Alber.

INOPINATA & incerta turbant Prouinciales. l. ult. ff. de Offic. præf. uig. & l. obseruare. §. rectè. de Offic. Proconf. Alb.

INOPINATVM, idem est quod præter spem accidit, & non de nouo, ut Interpres putat, in l. oratione. ff. de Ferijs. Siquidem haud rarò noua cum spe etiam contingere solent. Sp.

INOPINATA uerba, quæ impræmeditatè & improuise effluunt.

INORDINATVM, est omne confusum: sed non conuertitur. §. inordinatum. Auth. de Har. & Falcid.

INQVANTVM, id est, tantum quantum. Spieg.

INQVIETO, pro molestus sum, plerique subdubitarunt: sed Erasmus noster sic accipiat apud Suetonium annotauit: & Insulanus indicat sic apud Liuium & Plinium passim inueniri. Imperator dicit, Inquietati sumus assiduè adulationibus mulierum, in l. assiduè. C. Qui potior. in pig. hab. Sp.

INQVIETVDO apud eundem in l. ij. C. de Carbon. edicto.

INQVILINVS, ab in & colo, hoc est habitatio, is dicitur, qui in alieno habitat, siue ruri, siue in ciuitate: quanquā frequētius ad ciuitatem referatur. *Ein hausman, der umb zins in eins andern hauss sitzt.* Olim ex inquilinatu etiam addicebantur agricolationi, nec discernabant ab Adscriptitijs, uel Originarijs. l. diffinimus. C. de Agricol. & Censit. Nec nunc est, quod prohibeat aliquem in ciuitate habitatem, astrictum esse persona sua ad colendum agrum, ut attestatur Oldendorp. Spieg.

INQVILINI dicuntur uulgè, qui prædia urbana conducunt: coloni, qui rustica: appellatione sumpta non ex loco, sed ex materia quæ conducitur. Sp.

INQVINO, Iouian. Pontanus lib. de Aspiratione

tionem 2. Inquino, inquit, aut simplex uerbum est: aut si est compositum, minus apparet eius compositio. Verbum enim illud, ex quo Grammatici quidam trahi uoluerunt hoc uerbum Inquino, ne temporibus quidem Ciceronis erat in usu. Id autem fuit Canio. dicebat Canire, sterco facere. Caius in l. j. de Collus. detegenda, inquinare amplissimum ordinem dixit. Quære, Coinquinare. Sp.

INQUISITIO, est criminis alicuius per torturam inuestigatio. sed aliter Canonist.

INQUISITIO est merum officium iudicis, quod exercere debet ad inuestiganda delicta, ut boni mores conseruentur. Putant autem nonnulli, regulariter inquisitionem prohiberi, per l. ult. C. de accusat. Ego nihil dubito, eam regulariter permitti, iuxta l. Congruit. ff. de offic. praesid. Nam quod ipsi distinguunt inter generalem inquisitionem, somnium est. Quomodo enim in genere aliquid peruestigabit magistratus, quod fructum adferat Reipublicae, nisi perueniat tandem ad specialem inquisitionem aduersus hunc uel illum? Quod ita dicunt, sine legitimis iudicijs speciale inquisitionem non procedere, id obseruandum est etiam in illa, quam ipsi uocant generale. Nam nullus omnino potest in suspicionem adduci, nisi ex causa secundum iuris definitionem uerisimili: quae cum adest, quilibet iudex potest, siue dicas generaliter, siue specialiter, inquirere ueritatem.

INSANVS, qui non est sani consilij, & qui non habet mentem integram. Vide l. ob quae uitia. ff. de Aedil. edict.

INSCIENTE domino. in leg. j. §. j. ff. de His qui deiecit. & effudit.

INSCRIPTIO, libellus est accusatorius, super crimine ab aliquo commissio: quod ubi accusans non probauerit, ad talionem tenebitur. de qua in l. pen. C. de Accus.

INSCRIBERE, est obligare, si non probauerit, ad eam poenam, quam reus debet pati, uel quam accusando inferre intendis, si probauerit accusator, ut in c. Super his. de accusa in gl. & ij. q. viij. Quisquis. Nam calumniantes ad uindictam poscunt similitudo supplicij, ut ibi dicitur.

INSIDIARI, pro ex animo nocere: *eim auff sein lebensstellen*. ex interpretatione Salomonij super illud uulgatum in l. ij. ff. de Iust. & iur. Hominem homini insidiari nefas esse. Sp.

INSIGNIA gentilitatis, arma sunt militiae: quae ipsa primum ut simile est ueri, uirtutis praemia fuerunt, ac rerum praeclare gestarum decora, ut sentit Bud. in l. posteriore de Ori. iur. Astipulatur Ale. apud quem extat lib. v. Parerg. elegans cap. de Insignibus & armis. Sp.

INSIGNIA militaria detrahere, apud Vlp. in l. ij. §. sed & si ita. de His qui not. infam. Spiegelius.

INSIMVLARE, est crimine ingerere. Donat.

INSINUARE. lege, Proferri.

INSISTERE rei. Secundum naturam, quae semper est simplicissima, non est, inquit Oldend. nisi unus possidendi modus, puta, insistere rei: sicut sedibus ad hoc utimur, ut nos in aliquo loco

conponamus. Idem refert, quod solent multis in locis haeredes, quo magis ius suum succedendi declarent, sedem ponere in domum haereditariam. Sp.

INSOLARE uerbum, a sole dictum, pro eo quod est, ad solē explicare, & solem recipere. Vnde Insolatio, qua uoce Plin. maior usus est. Spiegelius.

INSOLITA dicuntur, quae fieri non consueuerunt, quae & Insueta. Haec non esse uerisimilia, sed potius habere imaginem falsitatis, Baldus docuit in l. j. C. de Eurt. Vnde prudentium est Magistrorum Sacri. Scrinior, fugere insuetas clausulas, nisi oraculo principis promanet: quod per eiusmodi insolitas clausulas praesumatur fraus. per Gloss. ab omnibus commendatam, in l. quae sub conditione. in fin. ff. de Condit. insert. Censuit Bald. sperni posse literas etiam Rom. Pont. si habeant poenam insuetam. Sp.

INSOLVTVM inconsulte dare, apud Vlp. in l. minor. v. de Minorib. Sp.

INSPECTIO, cognitionem & iudicium significat, ut ait Bud. Est enim diligens rei alicuius consideratio. Inspector autem nomen est artificij, atque etiam muneris & officij. Vide Alb.

INSPICERE, est rem diligenter considerare & aestimare, ut faciunt emptores. Caius de Peric. & com. rei uend. l. Si post inspectum praedium, antequam emptio contraheretur, arbores uentorum ui deiectione sunt. Sp.

INSPICITVR, pro inspicere debet. l. conquiretur. C. de Inoffic. testam.

INSPOLIATVS, Spoliato contrarium.

INSTANS annus, apud Vlp. in l. fructus esse. §. Papinian. Solut. matr.

INSTANTANEVM, & moraliter, & naturaliter accipiendum est. Moraliter quidem, non ad punctum, non ad unguem, ut ea quae sunt modica, & modicissimae durationis. In naturalibus non ita: quia in eis praeceditur ad punctum, ad momentum. Ita eleganter dicit Bald. in cap. j. de no. form. fidel. in Placit. Feud. Ex Zas. Sp.

INSTANTER, & saepius petere, apud Macrobinum in l. unica, de Libell. dimiss. Idem paulo post Instantiam usurpat, pro continua intentione & assiduitate.

INSTANTIA, dicitur tempus exercendi iudicij, uidelicet a litis contestatione ad sententiam usque. In causis criminum intra biennium diffinita est. l. ult. C. Ut int. cert. temp. crim. quae est terminus. In ciuilibus causis uetat Imp. ultra triennium causam prorogari. l. properandum. in fin. C. de Iud. Quamuis neutram praescriptionem in exercendis iudicijs corruptum hoc seculum seruat, ut uere dixit Oldend. quem uide in de Formula Action. Leges quae instantiam iudicalem triennio finiri sanxerunt, melius quam Canones disposuerunt, qui perpetuam eam esse uoluerunt. Sp.

INSTANTIAM tantum edicti perire. l. & post. §. circumducto. ff. de Iud. Sp.

INSTAR, similitudinem seu magnitudinem, uel mensuram respicit. Vlpian. l. stipulatio de Oper. nou. nunc, Si proponatur instar cuiusdam

dam operis, quasi facies quædam facti operis. Idem in l. aut facta. de Pœnis, in prin. Quosq; alios suadendo iuuisse, sceleris est instar. Admittit interdum præpositionem Ad, apud doctissimos: quorū aliquot exempla proferre licet è Thesau- ro Roberti Stephani. Sp.

INSTARE, significat etiam molestius & urgentius, & quod dicitur, instanter aliquem sollicitare. Sp.

INSTAURARE, propriè id est, quod rem quæ prius erat, in pristinum statum reducere. Alc. cap. vj. ad fin. lib. v. Paradox. Sp.

INSTIGATOR, suasor, impulsor, incitator Papinianus in tit. de his qui not. infam. Ob hæc, ait, uerba sententiæ præsidis prouinciæ. Callido commentò uideris accusationis instigator fuisse: pudor potius oneratur, quàm uidetur irrogari ignominia. Sp.

INSTIGATVS, Vlp. in l. j. si quadrup. pau. fec. dicat. Sed &, ait, si instigata alterius fera damnum dedit.

INSTIPVLARI, per interrogationem stipulari. Fiebat enim stipulatio per interrogationem. Vide infra, Stipulatio.

INSTITOR, ut inquit Iuriscons. de Instito. act. l. Institor. est, qui tabernæ locum ad emendum uendendumque præponitur: ex eo appellatus, quod negotio gerendo instet. l. iij. de Instit. act. Est & qui per urbem merces uenales circumfert: ut in eo tit. Nebr. Lege, Actio institoria, & uide Sipontinum.

INSTITRIX, ancilla, quæ pro domina negotiatur.

INSTITVERE, est quasi hæredes domini intus statuere, ac defuncti locum subintrare, succedereq;. Vigl. in tit. de Hæred. institut. Est etiã Budæo instituere aliquid, autorem, quasiq; conditorem alicuius rei fieri, exemplumq; posteritati relinquere. Porro instituere, & inuestire, iuxta traditionem Feudistarū, idem sonat, nisi quod quis institui dicitur præsentia literis, inuestiri aut etiam absens: hoc est, in possessionem statui, uel poni. Vnde institui dicuntur hæredes, ab aliquo in hæreditatem ducti, & hoc in primo gradu. ff. de Vulg. substit. l. j. in prin. Substitui uero, qui in locum institutorū deficientium, id est morientium, ad hæreditatem instituuntur, ut in substitutione pupillari. Institut. de Pupill. substit. in prin. Obseruandum, quod non tantum instituere hæredem, sed etiam creare & facere dicimus. Nihil enim refert, quibus uerbis designetur institutio, utrū dicatur, Hæredem facio, uel uolo, uel mando, uel cupio: an, Hæres esto, uel erit. l. quoniam indignū. C. de Testam. Quinimò & parentes si dicant, Relinquo liberis meis omnia bona mea: satis esse uidetur ad institutionem, qui nisi hoc titulo relinquāt liberis legitimam, adeo corruit testamētum, ut non sit opus expugnare per querelam inofficiosa. §. ad hæc aliud capitulum. Nouell. ut cum de Appellat. cog. nam hoc titulo & honestius & commodius tribui solent hæreditates: quippe quod magis honorari censentur instituti, quàm legatarij. l. Filium. §. Sed & si por-

tio. ff. de Legat. præstan. Sp.

INSTITVERE accusationem, est iudicium dictare, actionem uel crimen intendere. Vlp. Si maritus præuenerit, accusareq; instituerit, reponere non cedunt patri: quia accusationem instituere non potest. Bud. Qui & annotauit, instituere accusationem usurpari, pro inceptare, occupare, priorem incipere. Vlp. Si extraneus instituerit accusationem, an superuenienti marito accusatio permittatur. Et sic sæpe ipso teste, Sp.

INSTITVERE litem. Papinian. Non enim sufficit, inquit, litem instituere, si non in ea perseueres. l. nam & si. ff. de inoff. test. Sp.

INSTITVTVM, est ius non scriptum, quod tamen certum autorem habet, id est, magnum aliquem autorem, quem reliqui imitari non erubescant. Budæus in l. ius ciuile. in fin. de Iustitia & iure.

INSTITVTVS dicitur, qui in ipso succedendi gradu & capite constitutus est: Substitutus uero, qui subiungitur, & subtus, hoc est, in ima cetera scribitur. Vigl. in Instit. de Vulg. substit. Hinc ab institutis exheredatus, à substitutis præteritus. Itē per contrarium, Ab institutis præteritus, A substitutis exheredatus, legimus. Ut si testator scripsit, Titius & Seius hæredes sunt, Sempronius autem filius meus exheres esto, hoc est, exheredatus ab institutis, id est, à patre, quatenus ad institutos attinet. Si uero dixerit: Titius & Seius si hæredes non fuerint, Caius hæres esto, uel Caium substituo: hic nulla fit mentio Sempronij filij. Ergo à substitutis, hoc est, quantum pertinet ad secundum gradum substitutionis, præteritus est à patre. l. j. §. si uenter. ff. de Vent. in poss. mitem. Sp.

INSTRATVM, omne uestimentum est, quod iniicitur. ut Vlp. definit. Alexā. de Alex. Genial. dier. lib. iij. cap. xix.

INSTRVCTAM tabernam Vlp. de Verb. sig. appellat, quæ & rebus & hominib. ad negociationem parata constat. Quod ut accipi debeat, ibi declarat Alc. Sp.

INSTRVERE accusationem, uel actionem, uel litem, est literis, ac testibus, ceterisque; ad probandum necessarijs eam adornare. Vnde Instru mentum litis uocat Quintilianus, quicquid ad instruendam litem, id est, causam pertinet, quod nos Productionem dicimus. Autor Budæus. Spieg.

INSTRVCTO contineri. Vlp. Omnia quæ eò sunt collata, ut instructior esset paterfamilias, instructo, inquit, continebuntur. Sp.

INSTRVMENTA, generaliter intelligi possunt omnia ea, quibus causa instruitur: ut tæ testimonia, quàm scripturæ instrumentorū loco habeantur. ut innuunt Paul. in l. j. de Fid. instr. & Vlpian. in l. notionem. §. instrumentorum, de Verb. sig. Specialiter tamen pro scripturis accipienda sunt instrumenta, quibus legitima ratione fides est adhibenda. Veluti quæ per tabelliones publicos, seu notarios, ut nunc uocamus, scribi solent. de quib. in Aut. de Instru. caut. Vel quæ sigillo, seu annulo signatorio confirmantur ab Episcopo,

Episcopo, magistratu, aut etiam ab ijs, qui publici alicuius officij auctoritatem habent indubitam. Sp.

INSTRUMENTI nomine aliquando intelligitur monumentum scripturarum ad res gestas pertinentium. Vnde instrumentum uetus & nouum. Suetonius in Vespasiano: Vndiq; inuestigatis exemplaribus instrumentorum imperij pulcherrimum ac uetustissimum consecit. Sp.

INSTRUMENTVM culturæ, est, finiente Vlpiano, apparatus rerum diutius maturarum, sine quibus exerceri possessio nequiret. l. quæsitum est. de Fund. instr. Idem ostendit in §. si domus. d. l. inter fundi instrumentum & ornametum multum interesse. Sp.

INSTRUMENTVM est apparatus rerum diutius maturarum, sine quibus exerceri possessio nequiret. Celsius dicebat instrumenti ea esse, quæ ad tutelam domus pertinerent. l. Quæsitum. ff. de instrum. uel instrum. leg.

INSTRUMENTA noua, intelliguntur nuper reperta, tamen si antiqua sint. Gloss. in l. Imperatores. ff. de Re iudic. & Gloss. in l. admonendi. in fine. ff. de Iureiur. Sp.

INSTRUMENTA domus quæ sint, quæ relictæ domo instructæ ad nouum dominum transferant, adnotauit Iurisc. in l. quæsitum est. §. si domus instrumentum sit legatum. ff. de Fund. instr. Breuiter & præter imagines, & affixa spolia, ista etiam Paul. de Instr. fund. adnotauit Specularia, Pegmata, Canales, Harpagones, Hamas, Centones, Siphones, Scalas, Perticas, Spongasq; quibus instrumentis domus contra uim ignis ad incertos casus defenditur, squalor abluatur, & immunditiæ purgantur.

INSTRUMENTO fundi quæ ueniât accipienda, docet Vlpian. in l. viij. ff. de Instrum. uel instrum. Sp.

INSTRUMENTO lanionis, teste Paulo in l. cum de lanionis. relinquimus mensas, pondera, ferra, & alia, quæ lanientiæ carnis causa parata sunt: item trutinas, cultros, dolabras. ff. de Fund. instr. in prin. citatæ l. Sp.

INSTRUMENTO piscatorio legato contineri, Arist. ait naucellas, quæ piscium capiendum causa paratæ sunt: sed & piscatores contineri, uerius est, teste Martiano l. item pictoris. ff. de Fund. instr. Sp.

INSTRUMENTO legato aliquando & per sonas legantiu necesse est inspicere, ut docet Paul. in l. cum de lanionib. ff. de Instr. Sp.

INSTRUMENTIS uel epistolis amicorum de iure suo edoceri, apud Vlp. in fin. l. de ætate. ff. de Interrog. act.

INSUBTILITER apud Vlp. quum ait C. in l. Iuris gentium. §. adeo autē. ff. de Pact. quod non insubtiliter dici potest. Sp.

INSUETA uide, Insolita.

INSULA, olim non erat nisi maris, quod sit in solo posita, mutata A litera in V. Hodie appellatur insula cuiusuis etiam fluminis. Domus ite principum, potentiorum, diuitemq; insulæ uocantur, quod sint à priuatorum domibus disjunctæ.

Hinc insularius seruus, qui insulæ custos est, quo uerbo usus est Pomp. in l. si ita. de Vsu & habit. Dominus, inquit, proprietatis, etiam inuito usufructuario, per saltuariū, uel insularium custodire potest. Ex Budæo. Alciat. in Comment. de Verb. signific. Sunt autem, inquit, insulæ, domus, quæ uicinorum communibus parietibus non coniunguntur, sed quoquo uersum uel priuata, uel publicata area ambiuntur, non inodo ab incendijs ob id tutiores, sed etiam à furibus, qui per tegulas commeari in eas non poterant, præter quorum ædificia aqua flueret, unde Insulæ nomen inditum. Sp.

INSULAB Italiæ, pars Italiæ sunt, & cuiusque prouinciæ, inquit Vlpian. ff. Vbi quis ager. Spieg.

INSULA iuncta domui, quado appellatio ne domus legata esse uideatur, Paul. tradit in fin. l. prædijs. de Leg. iij. Sp.

INSULA est duplex: Perpetua, & Natiua. Insula perpetua, pars est cuiuslibet prouinciæ. l. Insulæ. ff. de iudic. Natiua uero, quæ nasci raro contingit. Inst. De rer. diu. §. Insula. l. Adeo. §. insula. & l. Insula. ff. de acquir. rer. dom.

INSULAM solent commentatores diuidere in Naturalem, Causalem, & Accidentalem. Per naturalem intelligi uolunt perpetuam. Causalem uero appellant, quam nos diximus natiuam. Et certè utraq; est naturalis.

INTEGER homo, pro firmo, non saucio. in §. his autem uerbis. Institut. de Leg. Aquil. pro non infamiæ nota maculato, in t. de popul. act. Spieg.

INTEGRA causa, pro bona, & quæ nodum decidit. & Integra fama, pro exultatione. l. j. de Excusat. ueter. C. lib. x.

INTEGRVM uarijs modis accipitur, ut not. Institut. de Rer. diu. §. Apium. C. de Rei uend. l. iudicia. Alb.

INTELLIGENTIA cōmunis, uulgi & populi intellectus habetur, quæ præfertur proprio significato uocabuli, secundum Panormit. in c. quamuis. de Verb. sign. Quod tamen intelligendum est, quando receptus usus loquendi & intelligendi, contrarius & repugnans propriæ significationi uocabuli, tam uiget in sensu peritorum, quam imperitorum, secundum Baldum in cap. j. de success. feud. in uerbis Feud. Vide, Vfus uulgatus loquendi. Sp.

INTENDERE, pro agere, litem facere, ius suum persequi, defendere. Exempla habes apud Paulum in l. si eo loco. ff. Si seruit. uend. Sp.

INTENDERE hi dicuntur, qui rei diligenter incumbunt. Vnde cum actor multa opera, intendere & incumbere suæ petitioni debeat, Intentio pro Actione usurpata est. l. si quis intentione ambigua. ff. de Iud. item l. ij. in princip. ubi est text. elegans, l. generaliter. ff. de Except. cum similit. per Zas. citatis in l. qui se debere. de Cond. caus. data, caus. non secuta. Sic Cicero docet, statum causæ, & controuersiam consistere in intentione & responsione, id est, in actione, & defensione. Sp.

INTEN-

INTENTARE actionem, pro instituere, ut uulgò dicitur, respuunt eruditi. Suetonius, Intèdere formulam dixit. Sp.

INTENTIO, est prima pars, cum scilicet actor proponit, & facit litem: formaturque hæc actio ex *actio*, id est, ex causa. Depulsio est responsio rei, quæ ex continenti ad refutandam causam accipitur, iuxta rhetorum doctrinam: à quibus, Alciato indicante, accepta uideri potest contentia causæ. Nulli, inquit lex, audientia præbeatur, qui causæ continentiam diuidit. C. de Iudic. Doctores Intentionem quandoque pro Exceptio ne aduersus sermonis proprietatem accipiunt, quamuis etiam alia significet. Sciendum etiam, quòd intentio uel actio edita potius est Iuriscôn sultis ueteribus (qui non secundum Pontificum, aut Iustiniani in Authenticiis idioma, sed ex ea lingua intelligendi sunt, quæ apud doctos tempore suo in usu erat) qui libellus Conventionalis uulgò dicitur. Rubr. extr. de Libell. obl. Auth. offeratur. C. de Lit. contest. Albutius pro Alciat. Spieg.

INTER particula, non significat æqualitatem: & per hoc natus inter seruos, non intelligitur seruus.

INTER bonos bene agere. Hoc exemplo Manutius demonstrat, à Cicerone priscorum Iuriscôn sultorum formulas sine uerbo citari. Proindeque uoces illas, ut & oportet, ab imperitis, qui locutionem parum integram crederent, additas. Est autem egregium præceptum, ad omnem uirã pertinens, & uox plena humanitatis: ut inter bonos bene agatur, hoc est, ut Philippus ait, bonos ex fide debere præstare etiam, quæ nõ apertè lingua nuncupata sint. *Das keiner den anderẽ gefahren soll.* Sp.

INTERCALARE, interserere est. Et mensis Februarius Intercalaris ob hoc dicitur, quòd ei dies unus interseritur. Diesque ipse institutus Intercalaris Latine dicitur, & Græcè *μεσολαιος*, & intercalatio ipsa *μεσολαια*. Quæ in re militari fit, cum inserimus per directũ interuallis præpositorũ militum aliquos ex ijs, quos postponi placuerat. Sed & *μεσολαια*, dies exēptiles propterea dicti sunt, quod ex mense eximi solebant, ut annus cum solis lunæ ratione cōgrueret. Bud. in l. tertiam. §. minorem. de Minor.

INTERCEDERE sen. conf. hoc est, opponere sese tribuni poterant. Cæterum intrare curiam tribunis nõ licebat. Ante ualuas autem positis subsellijs, decreta patrum attentissima cura examinabant: ut si ex ijs improbassent, rata esse non sinerent. Adde, quæ infra in litera T. adnota uimus. Sp.

INTERCEDERE pro alio, hoc est, fidem suã interponere, spondere, obligari, ut apud Iuriscôn s. per tot. tractatur ad S. C. Velleian. & Bar. in l. ij. §. omnis. ibid. Sp.

INTERCEDERE, aliàs pro interuenire. l. Fructus esse. §. Diuortio facto. ff. Solut. matr.

INTERCEDERE, aliàs pro contradicere, impedire. Papinianus in l. si. ff. Fam. ercisc. Si non intercedat, inquit, ætatis auxilium.

INTERCEDERE, aliàs est interuenire cōciliandi uel iuuandi gratia: sicut fideiussores intercedere solent pro debitore.

INTERCEDERE propriè fuerat Tribunorum plebis, quibus ius intercedendi concedebatur. Nam in hoc creatos dicit Gellius, non ut ius dicerent, sed ut intercederent opponerentque sese iniurijs ac uolentijs. Intercedere enim post alia significata accipitur pro Inhibere, coercere, uetare. Vnde intercessionem uulgò oppositionem dicimus. Cæsar bell. ciuil. j. Refertur statim (ait) intercessione Tribunorum.

INTERCIDERE legatum, pro deficere, Vlpia. de Condit. & demonst. Intercidit legatum, si ea persona decesserit, cui legatum est sub conditione. Sp.

INTERDICERE, natua significatione est prohibere, & ne aliquid fiat, uetare. Vnde interdita proficiscuntur, quorum natura est prohibitoria. Quapropter sunt, ut refert Iustinianus, qui putant interdita tantum ea uocari, quæ prohibent: reliqua, ut sunt restitutoria, & exhibitoria, propriè decreta esse. Sed usu frequentatum est, omnia uno uocabulo interdita appellari. Abusio huius uerbi, scilicet pro edicere, notatur Instit. de Interdict. Oldend. gradus generaque partium tractans: Interdicere, inquit, est maxime prohibere: & cōstruitur cum ablatiuo, ut interdiceret loco, personis, uel rebus. Vnde interditi passiuè dicuntur illi, quibus fit prohibitio. l. relegatorum. §. interdiceret. ff. de Interdict. & relega. Spieg.

INTERDICERE Prætorem de ui, id est, interdito de ui concesso, iubere eum, qui uim fecerat, restituere, teste Budæo. Sp.

INTERDICERE, pro interdito uti: & est Prætoris. Vlp. in l. locum. §. si quis dolo. de Tab. exhib. Si neque amouerit, inquit, tabulas, neque celauerit, sed idcirco alij tradiderit, ne eas interdiciendi exhiberet Pompon. in l. j. de Loc. & itine. pub. interdicitur pro eo quod est, interdicitur red dicitur, dixit, ut Accursius sentit. Indicat & alia exempla Budæus, quibus accipitur pro eo quod est, interdito agi. Sp.

INTERDICERE alicui arte sua, Paulus dixit in l. fin. de Pæn. Sp.

INTERDICERE foro. Lege, Aduocatione.

INTERDICERE patria quid sit, not. in l. nulli. C. de Sent. & interloc. om. iud. Sp.

INTERDICI igni & aqua. Oldè. de priscis temporib. alicubi loquens: Nefas uidebatur, ait, quauis malos, tamen homines supplicio capitis afficere. Itaque maximam pœnam existimabāt interdictione ignis & aquæ. Quæ enim earũ rerũ usu in hac uita nemo carere possit, perinde habebat, ac si esset is, qui eam sententiã excepisset, morte multatus. Proinde Vlp. in l. j. de Leg. iij. Hi, inquit, quibus aqua & igni interdictum est, si deicommisum relinquere non possunt, quia neque testamētum faciendi ius habet, cū sint *interdicti*. Quod igitur supra in dictione. Aqua & igni interdici, legis, ac demum ultimo supplicio, secundum Iuriscôn s. adfici, de posteriorib. temporib. quibus pœne capitales.

pitales introductæ sunt; accipiendum est. Vide Lactant. cap. x. lib. ij. Diuinar. Instit. Budæū item ad fin. Annot. prior. Sp.

INTERDICTA sub edictis contineri, Bartolus rectè docuit: cuius tamē de interdictis definitio Alciato displicet. Sp.

INTERDICTA reddi olim ideo dicebantur, ut momentanea quadam cognitione dirimerentur controuersiæ, præsertim possessionū. Itē dicebantur pronunciari, in l. j. §. nuntiatio. ff. de Oper. nou. nunc. Item dicebantur edi. l. ij. in fin. ff. Quod legat. Sp.

INTERDICTVM, olim erat certa solennitas, qua Prætor utebatur, cum de possessione cōtenderetur. Hodie nihil est aliud, quàm actio in personam. Alcia. in Parerg. admonet, interdictū duobus modis accipi. In primis, quod prohibitorium est: quoniam interdicare, prohibere est: hincq; etiam, si quæ causam proprietatis habet, interdicta dicuntur. Secundo etiam propriè dicitur interdictum, quo Prætor aliquid iubet, uel uetat, non perpetuo, sed ad tempus, donec plenior iudicio de iure petitorij quærat, quasi interim dictum, ut est apud Paulum. Interdicere enim, est interim edicere. Itaq; interdicta, quasi interim dicta, cum possessionem respiciant, totā litem non perimunt, quin de dominio queri possint. Quapropter & præiudicia quandoque appellant. Interdicere autem apud ueteres id significat, quod interim dicere. Alciatus Ciceronis testimonium profert in l. pecunias. de Verb. sign. Cæterum interdicta omnia prohibere uim, scitè colligit Fer. Institu. de Interdict. atque inibi tradit, cur Vlp. nonnulla interdicta mista dicantur. Obseruandum autem, interdicti etymum, Institi. de Interdic. Iustinianum non tractare, sed teste Oldend. allusione quadam nos in cognitionem interdictorū summam perducere tentare. Quāquam pro his uerbis (inter duos) habent quædam exemplaria (interim) ut testis est Alciat. Vulgarum lectionem sequitur noster Haloader. Insuper appellationem interdicti obscuram esse ijs, qui rem ex antiquitate non satis fideliter perpendunt, monuit Olden. Vnde iuxta eum, sicut duplex censetur bonorum possessio, uidelicet Edictalis & Decretalis, ita docēdi gratia statuedum duplex interdictum, scilicet edictale, quod prætorijs edictis proponitur: ut sciant omnes, ea forma posse implorari: & decretale, quod Prætor pro re nata implorantibus decreuit: sicut notorum magistratuum interdicta sunt decretalia ex edictalibus interdictis Prætorum. Et ista obseruatio (inquit ipse) magnam tibi lucem adferet, quoties legis istas uoces: Prætor interdictum proponit, item cur quo interdicat, scilicet aduersario. Item: Sed si simul ueniant ad interdictum mouendum. Item uim fieri interdicam, cū tamē sit propositū interdictum. Item quolibet postulante interdicatur l. j. ff. de Loc. & itinerib. publ. l. ij. §. restituas. ff. Ne quid in loc. uel itiner. publ. fiat. l. j. ff. Vt in flum. publ. & alibi sæpe Sunt etiam, qui putant interdicti nomine intellexisse Ciceronem, quā uulgò inhibitionē, siue arresta-

tionem bonorum dicunt. Quam autem uim habet, in Comment. de Verborum significationibus Alciatus ostendit. Diuiditur autem interdictum ab effectu in Prohibitorium, Restitutorium, & Exhibitorium. Præterea in Adipiscendæ, Retinendæ, ac Recuperandæ possessionis. De his pauca attingemus, iuxta seriem alphabeti.

INTERDICTVM

Adipiscendæ possessionis, uim habet interdicti Quorum bonorum, de quo infra.

Aquæ quotidianæ & æstiuæ. Est extraordinariæ & celeris expeditionis.

Aquæ ex castello ducendæ. Et hoc est extraordinariæ cognitionis, ut eleganter tractant Vlpianus in l. j. §. illud, queritur. Pomponius in l. hoc iure. in princip. & §. is qui. ff. de Aqua quotid. & æstiu.

Aquæ pluuiæ arcendæ. Locum habet in damno nondū facto, opere tamē iam facto, hoc est, de eo opere, ex quo damnum timetur. l. j. ff. de Aq. & aq. pluui. arc.

De Arboribus cædendis. Prohibitorium est. Vide Vlp. in l. j. eo. tit.

Cloacis. Pertinet autem ad priuatas. Nam publicæ publicam curam merentur. l. j. §. hoc autē interdictū. ff. de Cloacis. Et est duplex: alterum prohibitorium, alterum restitutorium.

Fonte Datur ei, qui Vti possidetur aqua, hoc est, siue haurire prohibeatur, siue etiā pecus ad aquā appellere. Item ei, qui ire ad hauritum prohibetur: & generaliter omnibus, quibus pernititur interdictū aquæ æstiuæ l. j. §. hoc autem interdictum. §. planè. §. item ultimo. ff. de Fonte.

Fraudatorium. Vide suo loco.

Glande legenda. Adi Vlpian. eod.

Itinere actūq; priuato. Sunt autem duo interdicta prætoria: alterum de itinere actūq; priuato, alterum de itinere & actu rescindingo.

Libero homine exhibendo. Hoc interdictum proponitur tuendæ libertatis causa: uidelicet ne homines liberi retineantur à quoquam. leg. j. eod. tit.

Liberis exhibendis. Hoc interdictum proponitur aduersus eum, quem quis exhibere desiderat: & eum, quem in potestate sua esse dicit. l. j. eodem.

Loco publico fruendo. Publica uectigalia tuetur hoc edictum. Vide Vlp. l. j. eod.

Migrando. Infrequens est hoc edictum, ut testatur Iuriscoll. l. j. eod.

Momentaneæ possessionis. Vide not. in l. ulti. C. Qui legit. person. hab. in iudic. stand. & l. j. C. Si de moment. possess. fuer. appell. Hoc interdicto & impubes absque tutoris auctoritate uti potest. l. j. §. si filius. ff. Vnde ui.

Mortuo inferendo. Vsum huius interdicti uenuste ostendit Oldend. Actio. xij. Class.

Ne quid fiat in loco publico. Hoc interdictum generale est, & prohibitorium, non etiam restitutorium.

Ne quid fiat in mari, uel flumine publico. Duo interdicta sunt: prius prohibitorium, posterius restitutorium.

Ne quid fiat in loco religioso. uide infra, Religiosus locus.

Ne quid in loco sacro fiat. Pertinent & ad hoc interdictum muri ac portæ ciuitatum: ne in eis aliquid fiat, ex quo damnum aut incommodum irrogetur. l. ij. ff. eod. tit.

Ne uis fiat ei, qui in possess. mis. est. Hoc interdictum est generale: quia complectitur omnes eos, qui misi sunt in possessionem.

Operis noui nunciatione. uide Vlp. in l. Prætor ait. ff. de Nou. oper. nunciat. Vocatur & Edictum, in l. j. §. j. eod.

Præcario. Est restitutoriu, de quo in l. ij. §. j. & in l. in reb. ff. eod. tit.

Quod ui aut clam. Sortitum & hoc à primis prætorij edicti uerbis appellationem, ut & quædam alia sequentia. Quibus uero per hoc occurratur, Vlp. ostendit in prin. l. j. eod. tit.

Quorum bonorum. Non ignorandum, quod Prætorum edicta, plerumq; solebant appellari à primis uerbis, retinereq; nunc actiones, quibus loco utimur interdictorum, priscam appellationem, ut eo facilius appareat, unde descenderint. Dn. Oldendor. hanc actionem egregie tractat à pri. a. class. ij.

Quorum legatorum. Germana lectio habet, Quod: nō Quorum. Hoc quoq; interdictum nomen retinet à primis uerbis edicti prætorij, cuius tenorem diligentissimus Oldendorp. nobis uerisimili coniectura concinnauit.

Recuperandæ possessionis, est interdictum, Vnde ui. de quo uide Vlp. in l. j. ff. de Vi & ui arm. Lege, Vis expulsua.

Retinendæ possessionis. Huiusmodi est interdictum, Vti possidetis, & interdictū Vtrubi. Vide Theoph. Inst. de Interd. indicantem nonnihil inter ea differentia.

Ripa munienda. Cum prætorem olim Romanum, Olden. ait, uideamus tam fuisse curiosum, ut interdicta proponeret de reficienda uia, itinere, ripa, alijsq; locis publicis, ut in l. j. §. ult. ff. de Rip. muniend. quanto magis oportuerit nostros magistratus interdictū reddere doctissimis hodie Germaniq; uiris aduersus logodædalos quosdam, & bonarum literarum hostes: ut patiantur, neue impediunt disciplinam civilem multis errorib. repurgari, ac (quoad fieri potest) suo nitore, & usui publico restitui.

Riuus. Hoc interdictum utilissimum est, ut ait Iurisc. in l. j. ff. eod. tit.

Saluiano, à Saluio Iuliano prætore nomen accepit, huius edicti ordinatore, quem Imperator uocat summæ autoritatis hominem, in l. pen. C. de Condict. indeb. Rursus summum iuris scientiæ autorem nominat, in l. inter antiquam. C. de Vsfu. fruct.

Sepulchro edificando. Olim quod quisque uellet, poterat inferre mortuum, & edificare sepulchrum, modò id in suo faceret, sine alterius detrimento, & extra ciuitatem: tum autem locus ille religiosus censebatur. l. ij. in princ. §. j. ff. de Religio. Vsum huius interdicti in foro nostro, quem Doctores neglexerunt, non inutiliter indicat A.

tion. ix. class. ij. Oldend.

Superficiebus. Proponitur interdictum duplex, exemplo interdicti Vti possidetis. Vide l. j. ff. eod. tit.

Tabulis exhibendis. Sub hoc interdicto includitur, quicquid omnino ad ultimam uoluntatem pertinet, siue sint epistolæ, siue codicilli, uel aliæ scripturæ: & siue testamentum sit perfectum, siue imperfectum. Vide Zas. in l. j. ff. eod. & Old. Action. j. class. v.

Vi & ui armata. Quomodo hoc loco uis intelligenda est, Vlp. docet in l. j. ff. eod. tit. Aliter enim accipitur uis in interdicto, quod ui aut clam, de qua suo loco. Hoc autem interdictū Prætor proposuit aduersus immanem uolentiam. Etenim fuit æquissimum ui deiecto possessione sua subueniri, eodem aut. in d. l. §. j.

Via publica reficienda. Perpetuum est, & omnib. & in omnes datur, & habet condemnationem in id, quod actoris intererat. l. j. ff. eod.

Vt liceat rip. pub. flum. refic. Ad Iurisc. in l. unica, de Ripa muniend.

Vt in flumin. publ. nauig. liceat. Hoc interdicto prospicitur, ne quis in flumine publico nauigare prohibeatur. Sicut enim ei, qui uia publica uti prohibetur, interdictum supra propositum est, ita hoc quoq; proponendum Prætor putauit. l. j. eod.

Vti possidetis,

Vtrobi. Rationem horum interdictorum Vlp. grauiter tractat in l. j. ff. uti possidetis. Vtrunque interdictum à primis eius uerbis nuncupatur, sicut de alijs supra indicatum est. Alterum pertinet ad retinendam possessionem immobilium uidelicet, ex interdicto uti possidetis. Alterum mobilium rerum tuetur possessionem, ex interdicto utrubi: sic enim legendum, non utrobi, id quod uide infra suo loco. Obseruandum tamen, hodie in locum interdictorum proponi simpliciter actionem in factum, quæ accommodata est interdictis. §. fin. Insti. de Interdict. Vide Zasium in §. Actionum. de Action. Sp.

INTERDICTVM annale, quod pœnam, non autem rem persequitur. l. j. ff. de Vi & ui armat. Ei opponitur Perpetuum, nempe rei persecutiuum. l. in honorarijs. ff. de Acti. l. ui impulsos. C. Vnde ui. Duplicis etiam nomen sortitur hoc interdictum, quādo experimur iudicio retinendæ possess. quia in eo utrinq; & actoris & rei nomen recipitur. Sp.

INTERDICTVM exhibitorium, quo agitur ad aliquid exhibendū. l. j. & fi. ff. de Lib. hom. exhiben. §. summo. uersic. exhibitoria. Insti. eod. Spieg.

INTERDICTVM fraudatorium, quo reuocantur in fraudem creditorum alienata: cuius finentio in l. si postulante. ff. ad Trebell. & l. pupil. ff. de Solut. Sp.

INTERDICTVM perpetuum. Vide, Interdictum annale.

INTERDICTVM priuatum uniuersale, uenicum est: nempe, Quorum bonorum: sic dictum, quod detur pro bonorū uniuersitate. l. j. ff. Quorum

Quorum bonorum. Sp.

INTERDICTVM prohibitoriū, quo Prætor uetat aliquid fieri. Vide §. summa. Instit. de Interd. Sp.

INTERDICTVM publicum, quod loci publici uel religiosi causa competit. ff. Ne quid in loco publico fiat. Huic opponitur priuatum, quod duplex est, uniuersale scilicet, & singulare. Spieg.

INTERDICTVM restitutorium, quo Prætor aliquid restitui iubet: ueluti cum bonorum possessori possessionem eorū, quæ quis pro hærede, aut pro possessore possidet. Instit. de Interd. §. summa. uers. Restitutoria. Sp.

INTERDICTVM simplex, dicitur regulariter omne interdictum. l. ij. Pro socio. Sp.

INTERDICTVM singulare, quod competit singularibus rebus. Eiusmodi sunt omnia interdicta, excepto. Quorum bonorum. Glossa in l. ff. de Interdict. In ea multæ interdictorū species continentur, quæ hodie intactæ illibataq; seruantur, annotantibus Angelo in l. si quis missus. §. cum Prætor. ff. Ne uis fiat ei. & Aretino in prin. Instit. eo. Sp.

INTERDICTVM decretale. Lege, Interdictum.

INTERDICTVM Edictale. Vide ibidem.

INTERDICTI. Vide supra, Interdicere natiua significatione. & tit. ff. de Interd. & releg.

INTERDVM, uel absens, si bonam causam habuit, uincet, iuxta Vlpian. l. & post. ff. de Iudic. Spieg.

INTERVNT & homines, & res. l. uerum. §. ult. Pro socio.

INTEREST, pro utile est, sine casu. Celsus: Quia non interfit quid faciat morbum, sed quid tollit: id est, inquit Budæus, ad rem non pertinet. Obseruandum autem, quod id demum interest, quod in ueritate est, nō quod euenire potest, aut potuit. l. ad exhibendum. ff. ad Exhibend.

INTERESSE, est singulare præcium rei nō præstitæ, cum suo augmento, accessioneq; hoc est, lucri, damniq; non habita ratione. Vel est damnum emergens, & lucrum cessans, ex eo quod aliquid fieri cessatur, secundum Accur. Alc. de eo quod interest. Philippus inquit: Interesse est, quod debetur alicui: uel quia dāno affectus est, uel quia lucrum aliquod impeditum est. Huius, ut insolentis uoculæ, Alciatus ueniam petit, quia non putauit Latine dici posse. Sed doctissimus Iurisconsultus Ant. Fumeus, eam à Iurisc. consultis usurpatam ostendit, in l. quod sæpe. in fine. ff. de Contrah. empt. in l. debitor decem. ff. de Leg. ij. Is, eius quod interest, quam nemo ex interpretibus adhuc attingit, talem affert definitionem: Id quod interest, est damni dati, uel lucri cessantis æstimatio. Sed illam nobis tradidit Paulus in l. si commissæ. ff. Rem. rat. hab.

INTERESSE item dicitur illius, ad quem res, qua de agitur, pertinet. l. eum qui. §. fin. ff. de Fort. Sp.

INTERESSE mirabile. Vide Gloss. in l. si in

emptionem. ff. de Minoribus.

INTERGERINVS paries, idem qui Papi- niano in §. item si communem, in l. si fratres, Pro socio, Concraticius est. De quo latius in poste- rioribus Annot. Bapt. Pius c. lxxxij. Alcias. item qui sit ostendit, interpretans l. maiore parte, de Verb. sig. ubi uaria exponit parietū genera. Vul- gus medianum appellat: cum medianus Latine aliter accipiatur, quod & Bud. monuit. Quære, Parietum uaria sunt genera.

INTERLINERE, est atramento, aut aliqua re alia superinducta, picturam uel scripturam de- struere. Iulianus in l. qui tabulas. ad Leg. Aquil. Corripisse enim tabulas, inquit, recte dicitur & qui eas interleuerit. Sp.

INTERLOCUTORIA sententia uocatur, quæ non definit controuersiam, ea enim Defini- tiua dicitur, sed aliquid obiter decernit ad cau- sam pertinens. Est autem multiplex, ut planè tra- dit Bart. in l. quod iussit. ff. de Re iud. & Felin. in Rubr. de Re iud.

INTERMISSIO, uacatio ab aliquo mune- re ad tempus, Einstillstand.

INTERMITTERE, pro non continuare, in l. nam & seruus. §. suo. ff. de Neg. gest.

INTERNECINVM testamentum, propter quod dominus eius necatus est. autor Festus.

INTERNUNCIUS, qui inter alios medi- us est, ad aliquid tractandum, & modò huic, mo- dò illi per uices nūciat. Quàm hoc uocabulo uti- tur P. Bembus Latine, tam barbarè nūc receptū est in aulis principum nomen oratoris.

INTERPELLARE, ad tribunal ire. Oppo. Interpellare ad tribunal per iniuriam mei uexā- di causa. l. non solum. §. si quis per iniuriam. ff. de Iniur.

INTERPELLARE ponitur pro postulare iusticiam, & inuocare officium iudicis, in l. diffa- mari. C. de Ingenu. manum. Vide Oldend. in eā- dem. Sp.

INTERPELLARE debitorem, Budæus in- quit, est in iudicium uocare. Id autem proprium est creditoris, qui sua nomina exigit, præsertim cum in mora sunt debitores. Sunt enim quædā nomina, quæ non antè dissolui debent, quàm de- bitor interpellarit. Rursus quædam sunt, in qui- bus dies ipsa, hoc est, temporis lapsus, pro homi- ne interpellat: adeo ut in mora esse uideatur, si ultro debitum non obtulerit. Sp.

INTERPOLARE, est in aliam formā mu- tare. Vlp. de Edil. edic. l. præcipiunt. Interpolat, inquit, ueteratores, & pro nouitijs uendunt, id est, in habitum nouitiorum mutant. Nebr.

INTERPONERE, hoc est, accommodare debet prætor partes suas. §. sin autem. Instit. de Satisfat. tut.

INTERPRETATIO est, quæ exponit id quod dictum uel scriptum est alijs uerbis, quæ idem ualeāt. Salomonius inquit: Vbi uerba sunt aperta, interpretatio contra manifestam uirū uo- cabulorum nihil ualet. Neq; communis opinio efficere potest, quod uerba dicant, id quod non significant. Haloander in celebranda illa Nun- cupatoria

cupatoria præmissa Nouell. Constit. commemorat, quatuor genera interpretandi apud ueteres fuisse. Officium ueri interpretis explicat diuus Hieronym. in epistola inscripta, De optimo genere interpretandi. Sp.

INTERPRETATIONEM extensiuâ recentiores appellant, quam Cicero Ratiocinationem nominat, quod ratione differitur. Fortunatianus collectiuam, quod ex eo quod scriptum est, colligimus id quod scriptum non est, ut perinde esse dicamus, ac si scriptum esset. Ab interpretibus modi petendi sunt, quibus collectio fieri potest. Contraxit illos Salomonius lib. v. Cōment. in l. omnes populi. Sp.

INTERPRETATIO singulorum uerborum glossa est, seu glossema, nomen à lingua tractum, quasi lingua obscurior dilucidior declaratur, ut homo terreus & præfractus, hoc est, durus & inflexibilis. Aliquanto fufius est Scholiū, ab exercitatione scholarum deductū, quod constat oratione facili, ac demissa omni prorsum cultu atq; apparatu nuda. Commentarij à cōmentādo nuncupantur, quod est differere. Hi sunt duorū generū, uel simplices, uel In aliud simplices: in quibus breuiter annotantur admonēdæ memorie nonnulla. Quomodo id fiat, Viues docet lib. iij. de Ratione dicēdi. In aliud uerō sunt, quādo sensus auctoris cuiuspiā inquiritur, atq; explicatur, qui sunt breues & contracti. Diffundūtur uerō, si de proposita materia disputatur, & quid adferre queat cōmentator, experitur: quales ferē sunt in Aristotelem, in Hippocratem, in Galenum, in Magistrum sententiarum. In iure etiā Ciuili ad xij. Tab. & ad edicta Magistratuū omniū. Huius notæ scriptores, idē Viues ait, non tā alieni operis expositio dici debeāt, quā autores p. prij. Ideoq; ad xij. Tab. & ad Edictum Prætoris ædilitium commentarios suos inscribunt.

INTERREGNUM, appellatur id tempus, quo regnum uacat, hoc est, antequam in demortui locum, nouus rex præficiatur. Hinc inire interregnum, regis demortui uice fungi: & Interrex, qui regis demortui locū tenet, donec alius substituatur. Cuiusmodi uacante imperio apud nos, sunt ē Septemuiris, Magnus Comes Palatinus ad Rhenum, ac Saxoniz Dux, Constitutione diui Caroli Quarti. Sp.

INTERROGATVR, intelligendum, à Iudice, uel à Parte. Gloss. in prin. l. siue. ff. de Interro. act. Sp.

INTERROGATORIA sunt, quæ facit pars testibus productis contra se: & dantur super articulis, & formantur per circumstantias causæ & personarum. Gloss. in cap. præsentium. de Testibus, libro sexto.

INTERRIPTIO usucapionis, est usurpatio. l. ij. ff. de Usucap. Vide Bar. in l. ut perfectius. C. de An. except. Est autem duplex interruptio, naturalis & ciuilis. Naturalis cōtingit, extinctis his, quæ ad substantiam usucapionis naturali ratione requiruntur: ut sunt, possessio, titulus, bona fides, & res ipsa non uiciosa. Hæc tam latē patet, ut exinde nulla præscriptio, siue aduersus in-

terruptentem, siue aduersus quemcunq; alium procedat, nisi dentur cœpta & continuata. l. naturaliter. ff. de Usucap. Ciuilis interruptio est, quæ per auctoritatem Iuris impedit usucapionem, etiam si prædicta ad naturam eius requisita non deficiunt. Veluti per uocationem in ius, per litis contestationem: uel si factio aliquo interpellatur præscriptio, ut si debitor præscripturus iam actioni tradat pignus, uel aliam cautionem, uel soluat usuras creditori, ipse enim aduersus se usurpat præscriptionē ciuilit. l. cū notissimi. §. imō & illud. C. de præscript. xxx. ann. Hæc autē soli interpellanti prodest, aduersus alios interim nihilominus procedente præscriptione. l. intra quatuor. ff. de Diuers. & temp. præsc. Sp.

INTERPRETATIO omnis in iure, nisi deferuiat foro, hoc est, usui rerum quotidianarum, inutilis est & perniciosa. Vnde Pōponius interpretationem decem uirorum elegāter uocat disputationem fori, in l. ij. §. His legibus latis. ff. de Orig. Iur.

INTERRVMPITVR aduersus omnes, hoc est, exponente Olden. Omnes uti possunt beneficio interruptionis. Hæc Iuriscōsulti uerba, in l. naturaliter. ff. de Usucap. Accursius uoluit emē dare, hanc phrasim non percipiens. Sp.

INTERSCALINIVM, inter remiges spacia, qua figura dicuntur intercilia, ac interfinia. Quære, Remiges.

INTERCISI dies erant quasi dijs & hominibus communes. Nam quibusdam horis fas eratius dicere, quibusdam uerō nefas erat. Sp.

INTERRITVRA, siue Intertrimentum, detrimentum est propriē in nummis aureis, & uestibus, quasi usu & attritione detritum & consumptum. Scæuola de Pignor. act. l. pignori. Quæro intertrituram quæ ex operis facta est. Nebriss.

INTERVALLVM, spacium quod est inter palos, uallum Castrense constituentes: à quo omne spacium, interuallū est appellatum. Vide l. per interualla. ff. de Iudic. l. j. C. de Honor. non cont. int. patr. & fil. l. j. si tut. Reipub. caus. abfue. Alber.

INTERVENIRE auctoritatem perperam, uel non interuenire, paria sunt. l. ij. ff. de Aut. tut.

INTERVENTOR propriē, qui interuenit & impedit agentem aliquid. Vlp. pro fideiussore, in l. licet de Obseq. à liber. & liber. præstand. utitur, ut & Lampridius in Commodō, Budæo annotante. Sp.

INTERVERSA pecunia domini, l. fin. ff. de Fugitiuis.

INTERVERTERE, modō callidē est furripere: quod plerunq; fit, cum rem commodatam aut creditam, dolo, ne restituatur domino, efficiamus. Vide Vallam lib. v. Triphon. l. fin. de Seru. fug. Quoniam interdum aut pecunia interuersa est. Modō subuerrere & euerrere. Paul. de capit. demin. Quæ salua ciuitate accidit, publica iura non interuerti constat. Idem: Legitimæ tutelæ interuertuntur eadē ratione, qua & hereditates. Scæuola: Cui per fundum aque ductus debetur, quacunq;

quacunq; uult, in eo uinum facere licet, dum ne aqua ductū interuerterit. Vtitur & Imp. C. de Iustinian. Cod. confirm. & l. ij. de Iud. Sp.

INTERVSVRIVM, usura est, quæ medio tempore fluxit, de quo latius Zas. in l. stipulatio. §. inter certam. ff. de Verb. oblig. Sp.

INTESTABILIS, qui iure testamētum facere non potest, & cuius testimonium non accipitur. Intestatus uerò dicitur nō solūm qui mortuus est nullo confecto testamēto, sed etiā cuius ex testamento adita non est hæreditas. Item Intestatus est, cuius uerbis nō adhibetur fides, qui iū testis esse non potest.

INTESTABILES, apud Latinos priscos, Budæo teste, fuerunt ijs similes, quos Græci *ἀντί-πρω* uocarūt, hoc est, præsidij legum exortes. Horat. in ij. Serm. Intestabilis & sacer esto. Vlpia. de Testam. Si quis ob famosum carmen damnetur, senatuscōsulto expressum est, ut intestabilis sit: ergo nec facere testamentum poterit, nec ad testamentum adhiberi. Caius: Cum quis intestabilis uidetur esse, eō pertinet, ne eius testimoniū recipiatur, & eo amplius (ut putant quidam) ne ei ipsi dicatur testimonium. Vlp. in l. lex Cornelia. de Iniu. Si condemnatus sit is, qui librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, ex lege Cornelia intestabilis esse iubetur. Plinius de arte magica loquēs: Proinde persuasum sit, eam intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam ueritatis umbras. Obseruandum tamen, quod intestabiles, non omnes quoquo modo damnati, uel infames intelligēdi sunt, sed illi tantūm, quos ipsa lex tales esse iussit. Vigl. in tit. Inst. de Testam. ord. Sp.

INTESTATO, aduerbiū, sine testamento. Scauola: Luc. Titius intestatō moriturus. Sic Paulus: Vt legata, quæ ei dederat, intestatō moriturus restitueret. Sp.

INTESTATVS dicitur primò, qui testamentum non fecit: uel si fecit, tamen iure defecit, ut quia iniustum, uel irritum pronunciatum est. Idē enim est, testamētū non facere, uel huiusmodi facere, quod nullum pronūciatur. Secūdo intestatus dicitur, qui testamētū ex se quidē ualidum fecit, sed quod ex eo corruit, quod hæres institutus noluerit adire. Tertiò intestatus dicitur potest etiam is, qui testamentum facere iure non potuit, ut pupillus & furiosus. Vide Vlp. de Suis & legit. hæred. & Paul. in l. intestatus. & ibi Alc. de Verb. signif. Sp.

INTESTINVM, pro maximo, & periculosissimo, & pro occulto accipitur. Sic intestinum uulnus, intestina prælia, apud Imp. C. de Legit. hæred. Leg. xij. Tab. l. ij. in princ. de Vet. Iur. enucl. Sp.

INTIMA, pro arcanis, apud Vlpia. in l. ij. de Recep. qui arbitr. recep. Finge enim, inquit, post causam iam semel atq; iterū tractatā, post nudatā utriusq; intima & secreta negocij aperta, &c.

INTIMARE, denunciare, in l. ij. C. de Iudic. Insulanus obseruauit, hoc uerbo usum esse Plinium, ante Apuleium & Gellium.

INTOLERABILIA seruitia, in §. sed & ma-

ior. Instit. de his qui sunt sui, uel alien. iur.

INTRA. Apud ueteres tres erant præpositiūculæ diuerso sensu, Ins, Vls, Cis: quæ quoniā obsuro sonitu promebantur, euphoniæ causa additionem eandem receperunt, diciq; ultra, citra, intra cœptū est. sicq; Intra idem significat, quod in. unde rectē dicemus, Brigantium intra Alpes est, id est, in Alpib. ipsis: sicut Segusium citra Alpes, Vocentij ultra. Sic & qui dicit se intra calendas facturum, in ipsis calēdis dicere uidetur. Ex Alc. Sp.

INTRA, sine casu, contrariū est Extrinsecus.

INTRA diem mortis ut aliquid fiat, si quis dixerit, ipse quoq; dies, inquit Vlp. quo quis mortuus fuerit, numeratur. Sp.

INTRA fidem, significat credibile esse.

INTRA modicum tempus, id est, Iuriscons. exponente, dum hospitium quis conducit, sarcinulas componit, quærit aduocatum. l. ab hostibus. §. sed quod. in fin. ff. Ex quibus caus. maior. Spieg.

INTRA quāmodicū, pro eo quod est, minus quāmodicum.

INTRA parietes agere, uel experiri, id est, inter amicos disceptandam rem permittere citra iudicium & extra cancellos forenses: sicut prudentes uiri, ut uerē dicit Oldend. solent optare: contrā stolidi ad iudiciariam properant molestiam. Sp.

INTRA quatuor annos: & A quatuor annis, hoc differunt: quod intra quatuor annos, id est, quod triennio nondum finito: A quatuor annis, id est, iam elapso tempore quadriennij. Sp.

INTRA uerba, id est, non ultra uerba.

INTRIBUTIO. Vlp. de Verbor. signif. l. ager. Tributum sanē appellatur ab intriptione. & in l. iij. de Vet. Nam nec ab intriptionib. quæ in possessionibus fiūt, ueteranos esse excusatos, palām est. Sp.

INTRICARE peculium, frequens locutio apud Iurecoss. pro impedire, inuoluere, remorari. Non. Marcellus tricas impedimenta & implicationes interpretatur. Vnde dictum sit extricare & intricare. Lucilius apud eundem Tricones appellat, qui nugis homines remorentur. Et tricinus quæstus, pro tardo seu sicco. Vide Erasmi explicantem adagium, Tricæ apinæ. & infrā, Peculium intricare. Sp.

INTRINSECVS, quod Barbari Ab intra dicunt: cui contrarium est, extrinsecus. Vide l. de niq. §. fin. de Pecul. leg. Sp.

INTRODVCRE, ponere, instituere, constitutuere: quod & in medium asferre aliquando significat, teste Budæo.

INTROITVS militiæ, apud Scauolam in l. pen. de Leg. iij.

INTRVSI dicuntur, qui non per electionē canonicam, sed per uiolentiam occupant honores, officia, uel ecclesiastica beneficia.

INTVERI, pro attendere. Paul. in l. promittendo, in prin. ff. de Iur. dot. Magis enim, inquit, res, quā uerba, intuenda sunt. Sp.

INVALETV DINIS nomen nec Cice-

ro abhorruit. Insulanus citat uerba ex Epist. ad Attic. lib. vij.

INVALIDITAS inter remedia Iuris numeratur, quæ aduersus iniquitatem iudicū introducta sunt, de quo latè Bart. in l. si expressim. ff. de Appel. & in l. cum quærebatur. ff. de Re iudic. l. j. C. Quan. prouoc. non est nec. Sp.

INVECTA & illata. Vlp. ex inuectis & illatis, ait, eum funerandum.

INVENTIO thesauri ea est accipiēda, quæ fortuito contingat, non data opera, de quo tractatur in l. ij. §. ult. ff. de Iur. Fisc. l. j. C. de Thesau. lib. x. Sp.

INVENTARIUM uocatur scriptura, in qua res pupilli descriptæ sunt. Alc. in l. pactum. C. de Pact.

INVERECVNDE postulare. l. j. ff. de Postuland.

INVERECVNDVM desiderium. uide Pau. in l. si & rem. ff. de Petit. hæred. Sp.

INVESTIGARE rationem non solum dicimus: uerumetiam inuestigare eum, qui sese celare tentauerit. l. Non distinguemus. §. si arbiteri. ff. de Recep.

INVESTIRE, à uestio est: & ut monuit Oldend. eleganti tropo seu figura denotans maximi fœderis ultro citroq; contrahi negocium, in quo non sufficiat uulgare hominis officium exhibere, sed exigatur optima & animi & corporis uirtus. Quemadmodum ferè uestis habitu discernere solemus, qualis quisq; sit, eximie ne dignitatis, an plebeius. Quam ob rem & Christus seruator noster: Amice, inquit, quomodo huc in tracti non habens uestem nuptialem? hoc est, animum uera fide adornatum. Sp.

INVESTITURA est, quo quis in nouæ acquisitionis monumentum ornatur. Alciat. in l. traditionib. C. de Pact. Obærato est inuestitura propriè possessio. Duplicem autem esse tradunt Doct. propriam scilicet, & abusiuam: quæ & uerbis dicitur, quod uerbis fiat, cum actu corporeo: ut eū dominus dicit, Inuestio te isto annulo, uel ense, uel hasta, uel alia re porrecta, pro loci consuetudine. Hæc significat, ut Old. eleganter dicit, totam hominis conditionem transformari in fidem & obsequiū erga dominum. Istæ ceremoniæ, idem ait, allegoria & mysterio non carent. Quod quum Iurisperiti neque scribendo, neque docendo explicent: fit, ut non aliter in foro quoque utantur huiusmodi solennitatibus, quam simiæ & psittaci usu quodam inanimato solent mores humanos imitari. Propria uerò est, quādo Vassallus in possessionem realem per dominum, uel nuncium eius inducitur. Hac feudū pleno iure acquiritur. uide tit. de Consuet. rect. feud. in prin. Sp.

INVETERARE, id est, ad uetustatem seruari, inquit Budæus.

INVETERATVM malum, pro antiquo.

INVETERATVM, & recens, contraria.

INVETERATA consuetudo cur pro lege merito custodiatur, Iulianus eleganter declarat l. de quibus causis. ff. de Legibus. Sp.

INVETERAVIT opinio, consuetudo: pro inoleuit, inualuit.

INVICEM se impedire, apud Iulianū, l. quod ties. ff. de Vusufruct.

INVIOLABILITER, apud Haloandrum in §. instituto. l. pen. de legat. ij. quem uertit Latine. Quære, Non autem uolo.

INVITARE, prouocare ad bonorum possessionem, apud Vlp. in l. j. Vnde cognati.

IN VIRILES, id est, pro numero personarum. l. uirilis. ff. de Leg. præst. Alb.

INVITVS, qui per uim aliquid facit, non libenter, tergiuersans, contra uoluntatem, repugnans, coactus. Vide l. filiusfamil. ff. de Procur. l. inuitus. C. eod. l. inuitū. ff. de Seruit. urb. præd. l. in eo. §. j. ff. de Rit. nupt. & Barto. in d. l. inuitus. C. de Procurat. Sp.

INVOCATIO brachij secularis dicitur, cū iudex ecclesiasticus inuocat gladium ciuile magistratus, ut sententiam eius exequatur. l. episcopale. C. de Episco. audien. c. j. de offic. ordin. Vide Bart. in l. unica, ff. Si quis ius dicent. non obtemp. Sp.

INVLTVM crimen, de quo nō est sumptum supplicium l. quod euitandi. C. de Con. ob turp. caus. l. j. C. de His quibus ut indig. Sp.

INVMBRATA quies, pro latebrosa & emētita, Zasio teste, dixit eleganter Celsus, in l. quod meo. §. ij. de Acqui. posses. Huiusmodi habere dicuntur furiosi aliqui, in quibus sanitatis uestigium apparet, furore aliquando quiescente. Sp.

INVNDARE, propriè fluminum est, quæ dū undas suas latius emittunt, omnia deuastant. ut, Inundatus ager. Instit. de Rer. diuif. §. Alia tanē causa est. Sp.

INVNDANS aqua, Iurisc. in l. si quando. §. secundum. ff. Si seruit. uendi. Quoniam, inquit, damna inundantis aquæ latenter euenire solent: & malle debemus inundationem auerti, quàm postmodum de damni æstimatione litigare. Sp.

INVNDATIO fundi speciem non commutat. ibidem. ea tamen possessio amittitur. Nam, ut Paulus ait ad fin. l. cum unus. de Bon. aut. iud. possid. si propter naturam rei, ueluti si prædiū inundatum sit, aut propter latronum potetiam, non potest possideri, rectè dicitur, nō esse quod possideatur. Sp.

INVNIERSVM, pro eo quod est generaliter. Sp.

INVOLVNTARIVM est, quod per uim, uel per ignorantiam fit. Quod ergo neq; ui, neq; ignoranter fit, uoluntariū necessariò dicitur. Salom. de Voluntario & inuoluntario.

INVERERE, etiam est ita imprimere, ut deleri nequeat: ut stigma in armō equi inustum, aut in femore. Itaq; inustum, quod ignito ferro impressum est, ut stigma fronti.

I O

IOCA, seriāq; conferre dicimus, quoties omnia nostra cum aliquo communicamus.

IOCOSVS, Latinum est. Horat Oderunt hilarem tristes, tristemq; iocosi. locundus non irē.

IOQVM uocamus, quod est contrarium serio

ferio. Hinc ioci gratia facta obligatio, non ualet. l. obligationū substantia. ff. de Act. & oblig. Dif- fert autem iocus à ludo, quod ludus factis, iocus præcipue uerbis fieri dicatur. Sp.

I O C U L A T O R, uox non admodum proba, ut uolunt, locum apud Canonistas sortita est. c. cum decorem. ext. de Vit. & honest. cler. & eod. tit. c. j. lib. vj. Cicero tamen alicubi Ioculatoriam disputationem dixit, pro nec graui, nec seria. Sp.

I O T A, & Apex quid sit, in Ann. Noui Testa. Erasmus indicauit: super quibus, ut & Theologi nonnulli, lapsus est Arch. Sp.

I P

I M A G I N A T O R, magister equitū. & **I M A G I N A**, præfectu- ra, & quasi magisterium equitum. Quidam pro ala lxiij. equitum accipiunt.

I P S A R E, in l. fin. ff. de Eden Inst. Quib. ex cau. maior. §. in fraudem.

I P S E dixit, usurpari solitum, quoties senten- tiæ rationem ignoramus, uel defensionem à no- bis ad ipsum autorem reijcimus. Sic uolo, sic iu- beo, sit pro ratione uoluntas Sp.

I P S I curandum, aptè tum conuenire uide- tur, cum coniecturas sequi fas est, ubi nihil ad- fertur quod sequaris.

I P S I S placet. His uerbis prouerbialiter signi- ficamus, causam nihil ad nos pertinere. Cætera Erasmus in Chil. Sp.

I P S O die & sumere lugubria, & deponere, apud Vlpian. in l. genero. de His qui not. infam. Spieg.

I P S O facto l. ult. C. Loca. Vide Bart. in l. j. ff. de His qui not. infam.

I P S O iure aliquid fieri, uel ope exceptionis, nihil interest. l. nihil interest de Reg. iur. nempe quo ad effectum, cōsequendumque ipsam rem. Sed quo ad alia, multum per omnem modum in- terest inter hæc duo. Vide post Bartol. in l. si ma- ter. C. de Suis & legit. hæ. Zaf. in §. bonæ fidei. de Act. & Ferr. d. l. nihil interest, interpretantem. Bellonus capite decimo, lib. j. Supputat. uerba ip- so iure intelliguntur, ait, sæpe, id est, sine facto hominis. Sp.

I P S O iure. uox ista nonnihil in Iure solet ua- riare, quod multis imposuit. Alias enim accipi- tur pro iure solenni, hoc est, ciuili solenniter lato emphaticas, ad differentiam Iuris Prætorij. l. j. in fin. ff. Quod fal. tuto. l. Si ususfructus mihi §. Il- lud sciendum. ff. Vsufruct. quemadmodum ca- ue. Alias intelligitur pro eo, quod dicimus dire- ctò, recta uia, immediate: ut, quando nulla est o- pus exceptione uel sententia, sed statim ipsa iu- ris autoritas declarat aliquid.

I P S V M, pro res ipsa de qua agimus, apud Ci- ceronem. Interdum emphasim habet demonstra- tiuam, ut apud Pomponiū in §. Deinde quia ne- cessitas ipsa, inquit, curam reipub. ad senatū de- duxit. l. poster. de Orig. iur. Quippe nullus homi- num, sed duntaxat necessitas, quæ contradictio- nem non admittit, ansam dedit S. C. paulatim in- stituendis. Solet enim, ut egregiè dicit Oldend. multa nos uel inuitos docere necessitas, sicut & exitus stultorum magister. Sp.

I R

I R A, de causa est: Iracundia, de uitio multum irascentis, siue de moribus. autor Donatus. Iram flecti clemētia, dicit Alexander in l. in ipsius. C. Famil. erciscund. De iracundis not. ff. de Edil. edic. l. j. §. fin. Et iratum, hoc est, ira commotum iudicem, non esse timendum pro debitis publi- cis, Constantinus sanciuir l. j. C. de Exact. trib. libro decimo.

I R E N A R C H A, pacificator, siue pacis conci- liator. *ἱρεάρχης*, pax: *ἄρχος*, princeps est. In C. Iustini- tit. est de Irenarchis. Martian. de Custod. & exhi- bit. reor. l. diuus Hadrianus. Irenarcharum sæpe meminit. Nebr. Vnde

I R E N A R C H A E sunt pacis principes & cu- stodes, ut est in tit. de Irenarchis. C. lib. x. optimè definitum, ut ait Pyrrhus, qui illic plura ex bonis autoribus scripsit. Vt autem Olden. indicat, Ire- narchæ olim erāt, qui disciplinæ publicæ, & cor- rigendis moribus, præsertim uerò, ut itineranti- bus pax & securitas conseruaretur, inuigilabāt. Citat uerba Martiani, & simul optat, ut hodie principes nostri reuocarent ad reipubl. huius officij sanctissimam functionem. Sp.

I R E ad iudicem, ob reuerentiam dicitur is, qui administrationem iustitiæ desiderat humili- ter à iudice, tanquam à uera lege & sacrosancta iustitia. Sic accipe Tit. De quibus reb. ad eund. iud. eatur.

I R E in creditum. Vide, Credere.

I R E in ius. Quære, Venire ad iudicium.

I R I N V M, à Pompon. tit. de Aur. & arg. leg. l. in argento. inter unguentorū species refertur. §. unguentis legatis. de cuius confectione uide a- pud Dioscoridem. Hunc §. quia mendis scater, Baysius in de Vasculis emendauit. Sp.

I R O N I A M, quam Latini dissimulationem nominant, est & quandoque reperire, cum uer- ba oppositum eius indicāt, quod nos reuera sen- timus. Vt cum lex: Pater, inquit, filium exhære- dauit. l. cum quidam. C. de Legat. maximam scili- cet ad illum affectionem ostentans. Ex Alc. lib. iij. de Verb. sig. Indicat & Albericus exempla si- milia. Extat & nobile quidem teste Haloandro in l. Ofidius. de Lega. iij. ubi Imperator oblique perstringit actoris illius impudicam auaritiam. Spieg.

I R O N I C A locutio non habet consensum: ut si offerenti ridiculum emptori precium, aut si id uoluerit expectari, dicat uenditor: Age, cras redi, *morgen gibt man zu borgen*. quasi dicatur, nun- quam. Sic & quæ ioci causa, uel docendi gratia proferuntur, extra obligatoriū sunt consensum. l. obligationum substantia. §. ultimo, ff. de Actio. & oblig. Sp.

I R R E V E R E N S miles punitur. l. milites a- grum. §. irreuerens. ff. de Re militari. Sp.

I R R I G A R E, id est, adquare, & quasi riuos in agrum aut hortum, per rigationem uel rigan- do deducere. l. j. §. idem Labeo. ff. de Aqu. quot. & æstiu. Sp.

I R R I G V A E fontium aquæ. l. j. C. de Muni- cip. & colon. patrim. lib. xj. Alb.

IRRIGVA loca, per quæ aqua riuos producit ad irrigandum. Papinian. in l. diuortio. Solut. matrim. Si bis in anno fructus capiantur, ut est in locis irriguis. Sp.

IRRITARE, non ratum esse uelle, uel ostendere, uel facere. l. j. ff. de Ferijs. Ab irruo frequentatuum, incitare, prouocareq; significat, ut irritare canem in l. item Mela. §. item cum eo. ff. ad Leg. Aquil.

IRRITAE pœnæ, in cassum rogatæ, ad nihilum redactæ.

IRRITAE preces, uanæ, & quæ principis aures surdas offendunt.

IRRITVM dicitur, quod effectu firmum non est. xj. quæst. iij. c. irritam.

IRROGARE, pro infligere. Vlpian. in fin. l. pen. de Calumniat. Pro modo, ait, delicti pœnâ irroget. Sic dicitur irrogata deportatio, in l. si debitori. ff. de Fideiuf. Sp.

IRROGARE leges, pro constituere.

IRROGARE mulctam, idem quod dicere mulctam, autore Budæo. C. de Vfur. Fisca. lib. x. Inst. de Publ. iud. §. penul. Quære, Mulctam irrogare. Sp.

IRROGARE priuilegia, est, quod uulgus priuilegiare uocat.

IRROGASSIT, antiquum uerbum, pro quo apud Ciceronem in Legibus corrupte legitur Interrogassit.

IRRVPTIO, impetus, incurfio. Vnde irruptionem facere, *ein angriß thun*.

I S

IS qui per partem itineris it, totum ius usurpare uidetur. Paul. ait l. si stillicidij. Quemad. seruitamit. Sp.

ISONOMIA, id est, æquabilis bonorum hominumq; distributio, in qua omnia omnibus paria ac demensa respondent. Bud. in l. ius ciuile. de Iust. & iur. Sp.

ISOTOMIA dicitur, qui iisdem legib. cū ciuib. uiuit. *Isotomoi* erant Athenis, nec ciues, nec *metoicoi*, sed ciuili iure inhabitantes. Sp.

ISO STATES, æqualitatis recognitor. nam *isotomoi*, æqualis. C. de Pond. & aur. illat. l. quoties. Quoties, inquit, de qualitate solidorum orta fuerit disputatio, placet, quæ sermo Græcus appellat Ilostaten, pro sua fide & industria, ut neq; fallat, neq; fallatur, contentionem dirimere. Nebriss.

ISTHMVS, propriè, ut Bud. scribit, collum significat: à cuius similitudine terra oblonga & angusta inter duo maria, Isthmos etiam dicitur. Cui Porthmos, id est, fretum opponitur, maris scilicet inter duos continentes angustia. Sic autem Isthmus à latiore terra, p̄tinus gracilescit, ut ceruix à corporis compage deductior eminet. Pau. in l. pen. de Seruitut. rust. præd. iuxta Haloandri (quæ ubiq; lucidior est) uersionem l. Titius ait, C. Scio fratri, S. P. De aqua fluente in fontem, quæ pater meus in Isthmo instruxit, do, concedoq; tibi gratuito digitum, siue ad domum, quam in Isthmo tenes, siue quocumq; tandem uolueris. Sp.

ISTIVS MODI, id est, istius formæ & speciei, uel talis.

I T

ITA, regulariter ponitur pro Sic, modumq; denotat. Exempla indicat Alb. Est tamen reperire, ubi conditionem facit, ut docet Gloss. in l. Julianus. ff. de Cond. & demonstr. Sp.

ITA fieri, non est reficere, uel constituere uia, sed exhiberi seruitutem itineris. quo nomine ista sunt paria: Iter fieri, uel non fieri, Quo minus ire, agere liceat: nisi quod primum est concisus, alterum uero explicatus. Zasius in §. Cato, quod Doct. non intellexerint hunc ornatum loquendi modum, ostendit eos in magnum errorem incidisse. Sp.

ITA nati, pro Ad hoc: quod barbari, ad eum finem dicunt.

ITA ut est, in l. quæsitum. §. peto. & l. qui habebat. ff. de Legat. iij. Barbarè uulgò dicitur, Vnde de facto est. Sp.

ITA uti, ita demum, ita tamè, regulariter uerba præcedentia coarctant. l. Lucius. §. qui habebat. ff. ad Trebell. l. libertas. §. ij. ff. de Manu. test. cum similib.

ITER, ab eundo dictum est, & est ius eundi hominis. Actus, ab agendo: unde ius iumentum agendi, actus est. Via, à uehendo: & ideo ius in se continet etiam uehiculum ducendi. Semita, seminis uia, per quam scilicet incedunt homines strictiori itinere. Alc. de Verb. sig.

ITER, est ius eundi ambulandi hominis, non etiam iumentum agendi uel uehiculū. *Gerechige kreyt zu gehen durch ein felt oder acker*. Modestinus in l. Inter Actum. ff. de Seruitutibus prædiorum rusticorum. Iter est enim, inquit, quo quis pedes uel eques commeari potest.

ITER intempestiue facere. Vide, Iaculantes.

ITERVM, duas habet significationes: uno etenim modo significat *διὰ τοῦ ποταμοῦ*, hoc est, secundum alterum *παρὰ τοῦ ποταμοῦ*, hoc est, sæpius. Autor Paulus in l. uoluti. ff. de Edendo.

I V

IVDEX dicitur, quasi ius dicēs populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iudicare. Et iudex est, qui iurisdictione propria, aut sibi delegata & commissa, ius habet super causas litigiorum cognoscendi. Et qui ex propria iurisdictione illud habet, dicitur iudex ordinarius: qui uero ex delegata, dicitur delegatus, extraordinarius. Interdum improprie ponitur. l. pen. ff. de Arbitr. Dicitur & iudex animatum ius: melo dicus autè Græcè, quasi mediarius Latine, à medio & iure cōposito uocabulo. Quoniā qui medium cōsequitur, is ius suum obtinere uidetur. Vide Budæum in l. ius Ciuile. de Iust. & Iure.

IVDEX appellationis. Papinianus: Qui pro uocauit, ait, pactus est, intra diem certum pecunia, qua transegerat, non soluta, iudicatis se satis facturum. Iudex appellationis nullo alio de principali causa discussio, iustam conventionem, ueluti confessi, sequetur. l. tale pactum. §. j. ff. de Pact. Spieg.

IVDEX non competens, idem qui non satis. Notus est apud Iustinianum titulus: Si à non cōp. iud. iudic. esse dicatur. Sp.

IVDEX

IVDEX, iustitiæ antistes. Hunc uero seu iustitiæ antistitem, oportet esse gravem, sanctum, severum, incorruptum, inaduabilem, contraque improbos nocentesque, immisericordem, atque inexorabilem, erectumque, & arduum, & potètem, ui & maiestate æquitatis ueritatisque, terrificum, ut ait idem Budæus, in l. iustitia, de iust. & iur.

IVDEX limitaneus, qui habet limitatam iurisdictionem, ut Argentorati senatus minor, qui iudicat usque ad summam sexcentorum florenorum, & intra eam summam non ultra. Vide Zasius in l. quidam existimant, ff. Si cert. pet. Sp.

IVDEX ordinarius, qui à Rom. Pont. uel Imperatore legitimam potestatem accepit. Quære, Ordinarij iudices.

IVDEX pedaneus. Cur ita fuerit appellatus, sua cuique est sententia. Cantionculæ uero doctissimo non admodum arridet, ad exemplum pedariorum senatorum dictos fuisse, quam pedarij senatores non minores reliquis senatoribus extiterint, sed ex facto, imitatione successiva nullo modo die mutabili nominarentur, nempe quod qui hodie Catonis sententiâ sequuti, ad eum pedibus transierant, die insequente in Casaris: & contra, qui hodie Casaris orationem amplexi, cras in Ciceronis sententiâ pedibus ire poterant. Sp.

IVDICARE, pro condemnare, ut apud Ciceronem reperitur. Ita iudicatus, pro condemnatus, apud Iurisc. in l. si pro aliquo, ff. ad S. C. Vell. & l. grege, de Pign.

IVDICARE, pro aestimare, in l. hac edictali, §. his illud, C. de Secund. nupt. Sic apud Horatium Sat. vij. lib. ij. Iudex rerum, pro aestimatore.

IVDICARE quo distat à ius dicere, Bart. differit in l. j. ff. de iurisd. Sp.

IVDICARE, munus publicum est, ait Paul. l. quippe, ff. Vbi quis ager, Sp.

IVDICARE de re aliqua grauius, sic dictum, ut grauius statuere. Budæus.

IVDICARE de turri, siue de muro dicuntur, qui spectant in tuto pericula aliorum. Ad. Chil. Eras. Sp.

IVDICASSIT, pro Iudicauerit, antiquum uerbum in lege xij. Tabularum: Quum magistratus iudicasset, interrogasset per populum, mulctæ poenæ certatio esto.

IVDICATIO, cognitio, l. episcopali. C. de Episc. aud.

IVDICATI actio, & actio facti, diuersa sunt nomina, sed eadem res: nisi in iuramenti delatione, ibi propriè uenit actio in factum. Zasius in l. intra, ff. de Re iud. Oldend. rectè notat, iudicati, seu rei iudicatæ actionem non in factum nuncupandam, ut Accursius putat. Non enim, ait, quia factum est, agitur, sed quia iudicatum est. Sp.

IVDICATVM item est, iuxta Ciceronem, de Inuent. de quo iam antè sententia alicuius, aut aliquorū constituta est. Ibidem. Iudicatum est res assensione, aut autoritate, aut iudicio alicuius, aut aliquorum comprobata. Vide Gloss. in l. si & iure ff. Qui pot. in pig. hab. & Bart. in l. stipulatio nes non diuiduntur ff. de Verb. oblig. Sp.

IVDICATVM, seu res iudicata dicitur, quæ

finem controuersiarum pronuntiatione iudicis accepit. Quod uel condemnatione, uel absolutione contingit, uidelicet iusta ac ualida. Alioquin si nullius iramenti sit, non potest temere condemnatio, uel absolutio dici, l. j. & l. ij. §. condemnatum. ff. de Re iud. Sp.

IVDICATVM facere, pro parere iudicato, siue persolvere, quod iudex dependendum esse pronuntiauit. Inter alia enim facere, ut supra indicauimus, significat soluere. Sp.

IVDICATVM solui, dicebant ueteres eam satisfactionem, quæ de soluendo per reum fiebat. l. iudicatum. ff. l. iudicatum solui. Quære, Stipulatio iudicatum solui. Sp.

IVDICEM religiosum sortiri, apud Vlp. in l. die, l. denunciasse, de Adult.

IVDICES qui dari possunt, Paul. explicat l. cum Prætor, §. non autem. ff. Vbi quis ager. Spiegel.

IVDICIA ordinaria, dicta ab ordine Pontificum, quorum autoritate declarabatur, nū cuique actio competebat, an non: tandem ad Prætorum translata, quod hoc declarandi officio ad avaritiam abutebantur. Vnde in edictis Prætorum hæc uerba: iudicium dabo, iudicium non dabo. Spiegel.

IVDICIA constuprata, uocantur obscena, ut quæ stupris & adulterijs corrupta sunt. Bud. in l. si bene collata, de Vfur.

IVDICIALIS molestia, apud Ciceronem ad Atticum.

IVDICIALIS questio, l. Lucius. ff. Mand. & in Auth. de Exhib. reis, §. illud. Alb.

IVDICIO sisti, est factum cohærens personæ, unde cum ea extinguitur. Neque enim possibile est mortuum sistere, iuxta l. j. §. ne autem hoc. C. de caduc. toll. Sp.

IVDICIO appetere, pro experiri. l. qui cum maior, §. is demum. ff. de Bon. libert.

IVDICIVM pro poena, apud Vlp. in l. si quis id. in prin. de iurisd. Sp.

IVDICIVM est legitimus actus, in quo tres personæ primariè intercedunt, iudex, actor, reus. Et non nisi post litis contestationem propriè dici, omnes farentur. Hinc dictum M. Varroni, quod ius, id est, potestatem dicendi, hoc est, pronuntiandi, Prætori partes darent. Alciatus in Comm. ad titu. C. de In ius uoc. & cap. ij. libr. ij. Paterg. Spiegel.

IVDICIVM & Consilium haud ita multum differunt. Siquidem priscis consulere fuit iudicare. Inde senatusconsulta, & fortè etiam consilium nomen. Nunc si quid interest, hoc est, quod iudicium adhibemus obuijs & expositis, consilio utimur in retrusioribus ac dubijs. Ex Erasmo. Spiegel.

IVDICIVM æquum, convenientissimè interpretatur à nonnullis Germanis, Bon. yder, oder erher urtheil. ut æquus uir, ein bydermann, E in l. longa die commutata. Nam boderman dicendum erat, quod inter duos suum cuique conseruat. Hoc Lector, candide refer acceptum reliquis non uulgarium obseruationum Volzianarum. Sp.

I A N T E V.

IUDICIUM facere, est iudicare. ut facere pugnam, prelium, coniecturam, finem, conuicium, furtum, pactionem, aliaq; eiusdem generis. Sp.

IUDICIUM humanum, quo quis ab hominibus bene uel malè audit: cui cōtrarius est dies Domini, qui intima cordis scrutatur & iudicat. Vide quæ not. in §. similes rusticū. in Vlib. Feud. tit. de Pace & uiolat. Sp.

IUDICIUM, legitimam contentionē significat, & disceptationem, quæstionem, siue litem. Cognitionē item, notionem & existimationem, siue opinionem. Itaq; primo sumptum modo, iudicia publica dicta, quia publicam quærent uindictam. Sp.

IUDICIUM prolusorium, dictum est *προκατασκευαστικόν*: est enim præiudicialis causa, quæ hoc uerbo significatur. Bud. in poster. Annōt.

IUDICIUM rescindens, est in iudice, in prætorē uiuo: qui imploratus per eum qui læsus est, propter absentiam alterius restituit in integrum eum qui læsus fuit: & rescindit, annullat, cassat, sustollit quicquid illud est, in quo alius se cōqueritur læsum, tollitq; ei omne obstaculum. Zasius in tit. de Action. §. rursus.

IUDICIUM rescissorium id est, cum uia agēdi aperta est, sublatum est obstaculum: quod is qui læsus est, potest rem suam petere, ac si nunquam fuisset usu capta: & damnum reponere, ac si nunquam fuisset læsus. Hinc ita dictum, quod rescindit obstaculum, & cassat quod obstabat læso. Zasius in tit. Instit. de Act. d. §. Atque id duplex, scilicet Institutorium & restitutorium. Vide ibidem.

IUDICIUM rescindere. Vide, Tollere iudicium.

IUDICIUM suum, hoc est, ultimam uoluntatem, non intelligitur quis uelle impugnare. l. iij. de Testam. milit.

IUDICIO sisti, non est aliquem in iudicio repræsentare, cum non parum distent, ut Iason declarat in l. j. si quis in ius. Breuiter qui in iudicio sisti promittit, à principio usq; ad sententiam sistere tenetur: qui in iudicio aliquem repræsentare pollicitus est, confestim cum exhibuit, liberatus est. Sp.

IUDICIUM profiteri, est, ultro sese, confortesq; criminis deferre. Bud. ad l. Cornel. de Sicar. l. j.

IUGALIS, pro uxore, in l. cōsensu. §. j. C. de Repud. Alb.

IUGARIVS, id est, bubulcus, & auriga boū, qui iuga ducit & regit.

IUGATIO, uectigal quod iugeratim, hoc est de singulis iugeris præstatur. Eiusq; immunitas, nisi à principe specialiter concessa sit, nullius momenti habebatur. l. immunitates. C. de Agri. & censu. lib. xj. Sp.

IUGATORIVS bos, qui iugo subditur.

IUGERVM dictum, quod uno boum iugo per diem exarari potest. Vide Alciatum interpretantem l. mille passus. de Verb. signif. Alexandrū Neapolitanum capite uigesimo, libro secundo. Spieg.

IUGIS aqua, profunda.

IUGIS puteus, altus.

IUGVLVM petere, in agendis causis tunc dicitur causidicus, quū id quod est potissimum, ualidissimè inuaditur. Non abludit, quod uulgò dicitur, *ich wil im dis leben treffen*. Ita suis uerbis hominem iugulare, pro conuincere, notum est.

IUGVM, pro pari duorum animalium plerūque accipitur, ut sæpe apud Vlp. Est tamen iugū non modò seruitutis, uerū etiam beneuolentia. Sic enim Horat. Diffugiunt, cadis Cum feceris siccat, amici Ferre iugum pariter dolosi. Ac rursus: Diductosq; iugo cogit abeneo.

IUGVM idem trahere, pro eo quod est, negocij uices pariter sustinere. *Zu gleichem geuynn und uerlust*.

IULIVS Cæsar, de gente Iulia (quæ pro indubitato creditur ab Iulo Aneæ filio manasse. uide omnino Io. Lud. Viuem) natus fuit Romæ C. Mario, & L. Val. Flacco Coss. ad III. id. Quintil. qui mensis post eius mortem, lege Antonia Iulius est ea causa dictus. Meminit eius Pompon. in leg. ij. §. deinde Caius. de Orig. iur. Eruditi non probant eum excludi à catalogo Imperatorum. Sunt enim, qui Octauium Augustum primum Imperatorem appellant. Sp.

IUMENTA, à iungendo appellantur, quod currui iungerentur, ut equi & muli. Boves uerò armenta potius dicebantur, ab arando, quod in principalis eorum usus. Vnde iumentis legatis non debentur boues. l. legatis seruis. §. iumentis. ff. de Leg. iij. Vlp. in l. ædiles aiunt. ff. de Edil. edict. ostendit, quæ iumentorū appellatione continentur. Generaliter autem, quicquid nos iuuat, iumentum accipi potest. Sp.

IUNGERE litem inter se. l. j. ff. de Litig.

IUNCTIM, sine interuallo.

IUNCTVS mulus, à clitellario differt: hoc est, mulus qui iugo assueuit.

IURA prædiorum, sunt seruitutes propriæ. l. j. de seruit. rust. præd. Dominium uerò, ius prædij non est, sed ius ipsius domini. Sp.

IURAMENTVM, affirmatio est, uel negatio, sacræ rei assertionem, uel attestationem firmata. Dicitur autem, ut & iusiurandum, à iuro, quod propriè significat (teste Oldendorpio) promittit me, adhibitis etiam testibus, ita seruiturum, ac si ius esset: cumq; nullum sit præsentius testimonium, quàm diuini nominis, sit, ut tum iurare dicamur, cum Deum inuocamus testem. Est multiplex. Voluntarium, quod & conuentionale dicitur, est, quando extra iudicium, absente iudice, pars parti defert iuramentum, ad confirmandum contractus, & quæcunque negocia, uidelicet ut promissa seruentur. Et hoc iusiurandum dicitur extrajudiciale & uoluntarium, de quo tamen non loquitur Paulus in l. iusiurandum, quod ex conuentione. in princip. ff. de Iureiurand. ut quidam, Oldendorpio teste, falsò putant. sed l. j. & Constitut. Friderici Imperatoris, C. Si aduers. uindition. Ex hoc autem iuramento non nascitur actio, ut dilucidè tractat idem Oldendorpius Action. ix. Class. j. Iudiciale

Iudiciale iuramentum aliud sit, quando in iudicio, corā iudice, & eo approbante, pars parti iuramentum defert. Tertium iuramentum est necessarium, & hoc in triplici differentia. Aut enim suppletium est, uel in supplementū, quod à iudice defertur in defectum probationum. Aut iuramentum necessarium purgatum est, quo se quis purgat de conscientia. Aut est in litem iuramentum necessarium, quando æstimatur lis ex affectione iurantis. Zasius Insti. de Act. §. item si quis postulanti. Sed melius puto, ut eundem Oldend. loco iam indicato adeas: ut cognoscas iuramentorum genera per interpretes obscurè magis, quàm utiliter tractata. Porro iuramenti uoce usi sunt & Seneca in de Clementia, & Vlp. in I. iusiurandum. iij. §. si de qualitate iuramenti. de Iureiur. Sicq; in Florentinis libris legi, testatur Budæus, Sp.

IURAMENTVM affectionis. Quære paulo supra, In litem iurare.

IURAMENTVM calumniæ hæc continet. Primo, quod nō calumniandi animo litem moueat. Secundō, quod bonam causam, siue iustam defensionem se habere putet. Tertiō, quod in totale nullam exiget probationem, nisi quā pro ueritate putet esse necessariā. Quartō, quod nullam allegationem causa differendi negotij proponet. Quintō, quod nihil penitus causa patrocini iudicibus, uel alicui personæ pro hac causa uel promiserit, uel postea daturus sit, uel per se, uel per mediam personā. Vide Baronem à Taurenberg, titulo octauo Progymnasmatum fori. Oldend. Habemus nunc, inquit, iuramentum calumniæ, quo periuria magis introducuntur, quàm excludatur calumnia. & uerissimum est. Certè si cautiones antiquæ non essent abolitæ, quarum tamen quædam adhuc uestigia in quibusdam locis retinentur, nihilo peius forenses res haberent. Sp.

IURAMENTVM informe. Quære, Iusiurandum simplex.

IURAMENTVM litis decisiuum, nihil aliud est, quàm iudiciale, per quod lis deciditur. Zas. Insti. de Act. §. item si quis postulat.

IURAMENTVM ueritatis appellatur, quod iudex cognita causa defert auctori, ad supplendam probationem eius.

IURAMENTVM referre. Vide, Referre iusiurandum.

IURAMENTA remittere. Lege, Iusiurandum remittere.

IURAMENTVM habet uim iudicati. l. ij. ff. de Iurciur.

IURE pietatis de suo præstare. l. Neseñnius. ff. Neg. gest.

IURARE Lege, iuramentum.

IURARE conceptis uerbis. Vide, Cōceptis uerbis iurare.

IURARE per Iouem. Quære, Iusiurandum.

IURATI testes. Vide infra, Testes iurati.

IURATISSIMI uocē qui usurpant, ex ueteribus, idoneos proferant autores. Certè apud Plinium in Præfatione locus corruptus est, quē

Rhenanus noster restituit. Sp.

IURATORVM nomine censerī posse, qui iudices, uulgō Scabini, *Scheffel* appellatur, uideo placere nonnullis eruditis. Sp.

IURATO promittere. Paul. l. ult. Qui satisfacere cog. Qui iurato promissit, iudicio sisti, non uidetur peierasse, si ex concessa causa hoc deseruerit. Sp.

IURE belli transfugam recipi, quid sit, uide l. transfugam. ff. de Acquir. rer. domin.

IURE communi qui tutus est, priuilegijs nō indiget. Id autem intelligitur, quum aliud ius nō exprimitur. Instit. de Iur. nat. §. quoties. l. fin. C. De his qui uen. ætat. imp. Sp.

IURGARE, quasi de iure agere, & cōtendere. Hinc Iurgium, quasi iuris agium. c. forus. §. iurgium. de Verb. sign. Sp.

IUREIURANDO firmare. Cic. de Legibus: Plurima firmantur iureiurando inter ipsos homines, dijs immortalibus interpositis, tū in iudicijs, tum testibus. Idem in Officijs, Dare iusiurandum, dixit. Liuius, reddere & exigere. Sp.

IURE legitimo. l. si naturalis. ff. de Adoptio.

IURE publico, id est, ciuili. l. placet. C. de Episc. & cler. Alb.

IURE reuocandi domum, est posse petere, ut causa, ob quam alibi conueniuntur, remittatur domum, & ad locū, in quō domicilium habent. l. ij. §. legatis. ff. de Iud. Sp.

IURIDICI, à dicundo iure præfetti Italiæ, ab Adriano principe instituti, apud Capitulinū, annotante Egnatio, intelligēdi. Notus tit. Iuridici dies, quo ritè ius dici potest. & iuridica actio, quæ secundum ius est. & iuridicus conuentus, in quo iura redduntur. ueluti nostrate lingua, *Rath, Gericht, Hoffgericht haben.* ubi plures de causa deliberantes, tandem eam per sententiam decedentes cōueniunt. ff. de Offic. iuridici, quem uide, & l. Thais. de Fideicom. libert.

IURIS ciuilis intellectus, ex Rhetoricis præceptis magna ex parte petendus. Vide infra, Negatio pura.

IURIS professores. Quære, Professores iuris.

IURIS stricti uocabulum peculiare est Iurisc. consultis. Reliqui scriptores, Budæus ait, summum ius appellant. Inde summo iure agere, pro eo quod est, non ex æquo & bono, sed iniquiore quodam iure, & præfracto. Sp.

IURIS stricti rationem Impp. in l. placuit. C. de Iudic. non ius scriptum appellant, ut quidam putant: sed ut obseruauit melior ille noster Romanarum legum interpret Oldend. præduram, & ab humanitatis regula alienam interpretationem, aut etiam cauillationem sophisticam, eorū quæ lege comprehensa non sunt. Sp.

IURISCONSULTVS est, qui legū, & consuetudinis eius, qua priuati in ciuitate utuntur, & ad respondendum, & agendum, & cauendum peritus est, auctor Cicero lib. j. de Oratore perfecto. Sp.

IURISCONSULTI nonnunquā figuratè loquuntur. Alciatus exempla proponit lib. iij. de Verb. sig. latè ostendens, quib. figuris usi sint.

Sed

Sed & ipse legislator ironice loquitur, quod & ab Apello animaduersum est, in l. antepen. C. de Leg. Idem agit in l. j. §. bestias. uersic. denique. ibi nisi in arena passi sint se honorari, de Postul. in l. sicut aut. in prin. si seruit. uend. in l. Offilius. uer. pone, inquit. de Leg. iij. Ceterum qua lingua intelligendi sint ueteres Iuriscōsulti, superius in uoce Intentio, indicauimus. Sp.

IURISCONSULTORVM uel prudentium triplex est differentia, quam obscure confudit Tribonianus. Inst. de Iur. natu. gent. & ciui. I. Fuerunt prudentes, qui leges xij. Tab. interpretabantur, quorum disputationes fori, dicuntur Ius ciuile. l. ij. §. His legibus latis. ff. de orig. iur. II. Fuerunt prudentes, qui priuati respondebant consulentibus autoritate probabili, non autem necessaria. III. Cœperunt publice Imperatoris autoritate signatis scriptis respondere sub Augusto, à quorum responsis non licebat recedere, d. l. ij. §. Primus diuus Augustus.

IURISDICTIO, facultas atq; potestas est iuris dicendi. Nam ius dicere, est præesse iuri dicendo, & legibus gubernare, ac iustitiam ministrare. Improprie accipitur pro notione, in l. ait Prætor. de Sent. & re iudic. Sunt qui scribant Iurisditio. Sp.

IURISDICTIO, genericè accipiendo, est potestas de publico introducta, cum iuris dicendi, & æquitatis statuendæ necessitate, Gloss. in l. ius dicentis. ff. de Iurisdic. Hæc est pulchra & elegans diffinitio, ut ait noster Zasius, & iuxta Oldendorp. satis bona, si quis eam rectè intelligat, quam & ipse explicat. Apud Alciatum ad fi. cap. xxiiij. lib. Disputat. ij. inuenimus adnotatum, falli eos, qui iurisdictionem non à dicendo iure, sed à ditione, hoc est, dominio iuris appellatam perquam ridiculè tradiderunt. c. gratum. de Offic. delegat. in l. j. de Iurisdic. omn. iudic. Diuiditur autem iurisditio à Zasio in tres species: imperium merum, mixtum, & simplicem iurisdictionem, quæ est iuris dicendi potestas, ad utilitatē priuatam, officio suo actioni deseruiens. Hanc in sex gradus secut Bart. quos Zasius doctè contrahit in tres, in l. cui iurisditio data sit. eod. tit. Spieg.

IURISDICTIO Anomala, quæ & Extraordinaria dici potest, quæ consuetudine, non iure subsistit: cuiusmodi est iudicium curiarum domicalium, qui circa feuda tantum, emphyteuses, & pacta curialia cognoscunt. Sp.

IURISDICTIO libera dicitur, cum is qui eam habet, non impeditur maiore aliqua potestate, quo minus agat pro imperio, & lege agi iubeat. Ex Budæo in poster. Annot. Sp.

IURISDICTIO restitui, uel abrogari, ut dicitur, unde loquendi modus ille inoleuerit, ostendit Alc. cap. ij. lib. iij. Parerg. Sp.

IURISPERITI, apud Aftenum, ff. Si serui. uend. Annio, inquit, consilium omnes iurisperiti dederunt, ut cum eo ageret, ius ei non esse, in eo loco ea posita habere, inuito se. Sp.

IURISPRVDENTES. Lege ibidem.

IURISPRVDENTIA, est diuinarū & hu-

manarum rerum notitia, iusti atq; iniusti scientia, hoc est, ipsa *ἡ γνῶσις τοῦ δικαίου*, disciplina rotunda, integra, & sine offensione. Budæus in l. j. de Iust. & iur. Vel est ars boni & æqui. Neq; enim uoluit Iuriscōf. hac posteriore definitione ius definire, sed ipsam iurisprudentiam, quæ est habitus animi, ipsius uidelicet intellectus. Ius uerò nihil aliud est, quàm relatio. Nā & Obligatio est Ius, & Actio est Ius, & Dominium, & Vtusfructus, & pleraq; in legib. infinita, nimirum species ipsius iuris. Ex Apello. Sp.

IUS est, quod uel natura, uel ciuitas, aut populus, uel gens, uel consuetudo iubet. Ius autem pluribus modis dici, Paulus tradit in uulgata l. ius pluribus modis dicitur. de Iust. & iur. Sic autem exactè definieris, secūdum Apellum: Ius est facultas & autoritas agendi secundum legem. Vlp. autem: Ius, ait, est ars boni & æqui, hoc est, collectio omnium præceptorum boni & æqui. Hinc colligit Alciat. quo loco in Parerg. hanc defendit Vlp. diffinitionem iuris, id fecisse Iurec. quod tantopere exoptauit uidere Cicero lib. de Orator. j. Et est dictum ius, quod omnia recta & inflexibilia exigit. Æquitas uerò est, quæ ex iure multa remittit. Salomonius existimat, Vlpianum siue Celsum loqui de officio boni & æqui uiri, quod in actione uersatur: & ideo ius est ars, intelligit exercitium boni & æqui uiri, ueluti uirtus dicitur ars boni hominis: philosophia, ars sapientiæ studiosi: & iniqui ars, nequitia. Nec enim hic agitur de Iuriscōfultorum scientia, quæ est, non ignorare quicquid legibus scriptum, moribus receptum, prudentum uel autoritate digestum est: in qua cognitione nullum artificium requiritur, præter assiduam lectionem. Arist. v. Ethic. d. gnosceret iusta & iniusta, nullam sapientiam putat. quoniam de quibus rebus leges loquuntur, non difficile est intelligere: sed iusta facere, maius negotium est. Sp.

IUS, idem est quod lex, à iussu per apocope dictum. quoniā propriè nihil aliud est, quàm quod natura iubet sequi aut uitari. Quamquā & uulgò, sicut lex, ius etiā appelletur, quicquid uel gens, uel populus, uel consuetudo iubet. Ius autem esse executionem iustitiæ, non rectè tradidit Accursius: quod nec ipse, nec Accursiani perceperint diffinitionem iustitiæ.

IURIS præcepta tria sunt: Honestè uiuere, Alterum non ledere, Ius suum cuiq; tribuere. Iuris autem, intellige naturalis. Et quàm huc omnes referantur humanæ leges, Oldendorp. demonstrat breuiter: Honestè uiuēdo castratur libido: si neminem lædimus, coercetur ira: si cuiq; suum finitur, reprimatur cupiditas. Quæ sunt iniuste, ferè ab his uitijs oriuntur, quæ his præceptis Vlpia. prorsus explodit. Sp.

IUS per se dictum, genus est: ius ciuile, species: ius ciuile Romanum, indiuiduum, quod nō, nisi ut totum in partes, secatur, in leges, senatusconsultum, edicta magistratum, & ceteras partes diuisum est. Sp.

IUS, aliud bonum, aliud melius, aliud optimum. C. de Procur. l. exigendum. & de Vfur. l. j. &

& quand. & à quibus quart. pars. l. j. libr. x. & ff. de Pignor. l. si de ius. §. pater. Alberic. Vide Bar. in d. l. j. explicantem, quid iure optimo sit accipien- dum. Sp.

IV S. bonum & æquum est quidē, non quod secundum legem, sed quod est secundum emen- dationem legis. Iuris itaq; prætorij munus est, iuris rigiditatem corrigere. Ius aut civile. §. ius prætorium. de Iust. & iur. & Inst. de Bon. possess. in prin. Salom. in l. Gallus.

IV S. à lege differt, quod ius generale est, lex iuris species. Et ius ad nō scripta etiam pertinet, lex ad ius scriptum.

IV S. à materia & forma diuiditur in publicū & priuatū. Rursum priuatū in scriptum & non scriptum. A causa uerō efficiente, in natura- le, siue gentium, & civile. Vide Apellum capi. ij. in Method. Sp.

IV S. pro loco ubi ius redditur, notū est. Quē admodum confessionem factam in iure, eodem accipimus sensu, quæ & inter Prolationis speci- es refertur, apud Paulū in l. j. de Confes. & l. j. C. eodem. Sp.

IV S. agnationis pacto repudiari non potest, ait Modestinus.

IV S. Analogum, distributiū est, proportio- ne constitutū. Quod si præter Analogiam distri- butū fuerit, non ius, sed iniuria est: ut cum postē- riores honorū partes ferunt, quibus priores iu- re debentur: contraq; malorum priores, quibus conueniunt posteriores. Vide Bud. in uulg. l. ius civile. Sp.

IV S. Apertum Lege, Apertum ius.

IV S. Aquæ, pro uiolentia, siue controuersia aquæ poni, in l. ij. §. item Varus ait. ff. de Aq. plu. arc. sub hac litera monuit Alber. quum uerior le- ctio habeat, Vis aquæ deiecit. Ius autē aquæ ha- bere, pro seruitutem, in l. in concedendo. eo. tit. rectē iudicauit. Sp.

IV S. aureorum annulorum: Dion historicus autor est, nemini ueterum Romanorum gestare aureum anulum, præter senatores ac equites, fuisse permissum. Propterea libertis annulorum ius ab ijs modō datum, qui imperio forent poti- ti. Quo nomine Sext Pompeij libertum Menam ab Augusto aureis annulis ornatum idem prodi- dit Dion. Erat uerō is transfuga. Porro quum i- dem Augustus cum uitæ periculo ægrotaret, iā- que conclamatus uideretur, saluti ab Antonio Musa restitutus, pecunia est ampliter donatus, & annulo aureo, quoniam erat libertus. Conces- sum & idem iuris non præsentibus modō, sed & futuris, qui medicos se profiterentur. Rhodigi- nus apud Iurecōsultos ita legit, Etiam fœminas ius aureorum annulorum impetrare posse: item eum qui aureorum annulorū ius impetrarit, ut ingenuum haberi. Notum autem est, ius annulo- rum aureorum pro equestri ordine, ut hodie cal- car aureum. Vide Bud. in priorib. Annot. & Rhodig. cap. xij. lib. vj. Sp.

IV S. Civile, cum aliquid cōmuni iuri uel ad- ditur, uel detrahatur: hoc est, cum populus sibi constituit, quasi proprium ius ciuitatis. Hoc autē

aut scripto constat, ut sunt leges, plebiscita, sena- tusconsulta, principum decreta: aut sine scripto, ut ea quæ autoritate prudentium fiunt.

IV S. Civile quid sit, & quatenus ualeat, nemo grauius, teste Oldend. descripsit, quàm Vlp. de Iust. & iur. inquit: Ius civile est, quod neq; in totum à naturali iure recedit, neq; per omnia ei seruit. Itaq; cū aliquid addimus, uel detrahimus iuri cōmuni, Ius proprium, id est, Civile effici- mus. Vnde Philippus rectē dixit, Ius civile nihil aliud esse, quàm determinationē Iuris naturalis. Cæterum Papinianus ostendit eod. tit. Ius ciui- le ex partibus eius, quas declarat Iustinianus In- stit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Sp.

IV S. Civile anonymū dicitur, quod in gene- re sine aliquo speciali nomine comperitur: scili- cet, quod nec sit Lex, nec editum Prætorij, nec Plebiscitū, nec Constitutio, nec Cōsuetudo. Vi- de Zasium in l. ij. §. hæc disputatio. ff. de Ori. iur. Spieg.

IV S. Civile Papyrianū (inquit Pomponius) dicitur, non quia Papyrius de suo quicquam ibi adiecit, sed quod Leges sine ordine latas, in unū composuit.

IV S. ciuitatis tradere, idem quod ciuitate do- nare, id est, planē ciuem facere. Vide Rhenanum in Ludum Senecæ. Erat autem id propriē in pe- regrinis, sicut Ius Quiritum in libertis. Sp.

IV S. Commentitium. Lege, Commentitium.

IV S. commune, est genus, siue materia, ex qua Ius civile conficitur: & per hoc potissimē Iuris ciuilis pars, est ius commune, à quo sejun- gi non potest, ueluti reliquæ species à sua mate- ria sunt inseparabiles. Ex Salom. Vide infra, Ius Quiritum.

IV S. compascendi habere, Scæuola in l. pen. ff. Si seruit. uendic. Plures, ait, ex municipibus, qui diuersa prædia possidebāt, saltū cōmunē, ut ius compascendi haberent, mercati sunt. Sp.

IV S. compascuum, apud eundem Scæuolam in dicta l. pen. ubi inquit, Aliquid secum compa- scui iuris traxit.

IV S. constitutū id dicitur, quod singulare, uel extraordinarium est. Alc. Lege, Constituto iure.

IV S. consuetudinis uocatur, quod in morem uetustas, uulgi approbatione, produxit.

IV S. consideratum, ut animal, Naturale uoca- tur: item ut homo, Humanum, siue Ius Gētium: tertio ut ciuis, Ius Civile appellatur. Salomoni- us in Pand. de Iur. ciuil.

IV S. crediti amittere, in fin. l. sed & partus. ff. Quod met. caus. Sp.

IV S. dicens, idem qui iudex. l. j. ff. de Iurisdict. Iud. Alludit autem Iuriscos. ad etymologiam uo- cabuli Iudex: ut qui à dicendo iure dictus est. in c. forus. ext. de Verb. sig. Rectē uerō notatur In- terpres à nonnullis ætatis nostræ eruditionibus Ciuil. Iur. professoribus, cum putat aliud esse ius dicere, & iudicem esse. Obseruata sunt ius di- centium septem uocabula: Iudices primi, qui- bus mandata est iurisdictio: qui & ad plures causas Delegati ut plurimum dicuntur. his mul- to plura competunt, quàm iudicibus pedaneis. Iudices

Iudices dati, pedanei sunt, quibus litis tamen cognitio, uel pronuntiatio, uel etiam utrumque in una causa cōcessum est. Sunt & iudices quidam, qui antelitis cōtest. ex sacra iurisdictione, uel forma dati sunt: nimirum qui accedente iussu Principis, ab ordinarijs dati sunt, ut summam cognoscerent, iudicarentque. Iudices item sunt ab imperiali fortuna dati, non ut Delegati, sed quorum iurisdicatio etiam post mortem imperatoris necdum expirat. Leguntur & executores iudices. Traduntur & arbitri iuris, qui electi à partibus, de aliquo articulo iussu ordinarij cognoscunt. Vulgo etiam arbitri iuris appellantur, qui legis municipalis iussu eliguntur. Alci. Paradox. lib. ij. cap. v.

IVS dicere. Lege, Iurisdicatio.

IVS æquabile. Vide, Æquabile ius.

IVS esto, id est uim atq; auctoritatem legis habet. Cicero in Legib. lib. ij. Quod is, qui bellum gerit, imperasset, ius, ratūq; esto. Verba sunt xij. Tab. Budæus. Sp.

IVS Emphyteuticarium, contractus ille colendorum agrorum, qui ius dat in re: cognitus quidem ueteribus, non tamen sub tali forma solenni. l. si domus alicui. ff. de Leg. j. Sp.

IVS facere dicitur, quod iuris atq; legis uim habet. Vlp. Non ambigitur, Ius senatum facere posse: hoc est, Senatuscoss. pro lege haberi. Verbum est, inquit Bud. Iuris peritis notum. Sp.

IVS gentium, est multorum populorum auctoritas. Ius Ciuile, est unius populi iussus ex norma naturæ promanans, quæ à Deo in corde & cōscientia hominis est insculpta: de qua, si quando dissensio est, ut rectè iudices, repetendæ sunt diuinæ tabulæ Decem præceptorum, in quibus renouatum & descriptum est Ius, uel Lex naturæ, tam certo testimonio, ut uariari non possit, teste Olden. Sp.

IVS gentium appellant Iurecoss. nō tantum id, quod naturale secutum est: quod argenteo seculo natum existimatur, cum commercia rerum esse cœperunt: sed illud etiam primarium, quod inter homines solos intercedit. Budæus in l. j. de Iust. & iur. Nota tamen, quod cum audis hanc uocem, Ius gentium, non semper exaudiendum esse Ius naturale, sed plerumq; Ius humanum. ut Liuius, teste Oldendorp. rectè appellat. Neque enim sequitur: Gentes id constituerunt, aut in usum admiserunt: ergo est Ius naturale, aut æquum. Vnde Cicero, grauiter: Iam uerò stultissimum illud existimare, omnia iusta esse, quæ sint in populorum institutis, aut legibus etiam, &c. Obseruandum item Iura gentium, quod est sedium hostilium occupatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, induciæ, &c. inter alienigenas præscriptum: quasi eo oēs ferè gentes utantur. Vide, Ius naturale.

IVS honorarium siue Prætoris, est uita bōx Iuris ciuilis. Solis enim Prætoribus licebat, per sententiam, per edicta eorum Ius constituere: quod præterea nemini licet nisi Principi. Quod Accurs. non est adsecutus, Zasius teste. Sp.

IVS IURANDVM, est affirmatio religiosa,

quoties quid, quasi Deo teste, assertur. Vnde & Sacramentum dici solet, quasi sacræ rei arctissimum uinculum, quod nullo modo sit ludendum, teste Cic. lib. Off. iij. quo loco cuiusmodi iusiurandum & quibus seruandum sit, demonstrat. Olim apud Romanos iusiurandi per Iouē, quod maximum erat, talis adhibebatur solennitas. Lapidē enim silicē tenebat iurans, sic dicēs: Si sciens fallo, me Diespiter (salua urbe arceq;) bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem. Enim uerò non temerè scribit Oldend. sicut hoc seculo iuramenta temerè deferri solent in causis obularibus, ac nullius momenti: ita penè nō haberi ullam solennitatis rationem, quæ utiq; malorum hominum legem cōscientiam terrere posset à periurijs subeundis. Nostri referunt inter iustæ probationis species l. j. ff. de Iureiurando, maioremq; habere auctoritatem, quàm res iudicata, ut ait Paulus l. ij. titul. eod. ad stipulante Vlpiano in l. non erit d. titul. Oldendorp. indicat duplicem errorem esse in deferendo iureiurando: causamq; eius demonstrat in de Probat. dict. & fact. titul. Quotuplex sit probatio. Sp.

IVS IURANDVM offerre & deferre, Quintil. in l. v. Iusiurandū litigatori aut offerūt suum: aut non respuunt oblatū: aut ab aduersario exigunt: aut recusant, cum ab ipsis exigatur. Seniores præcipere solebant, ne unquam iusiurandum deferremus. Sp.

IVS IURANDVM diuidit Abb. Panor. in c. fin. de Iureiur. in iudiciale, & extraiudiciale. Iudiciale rursus in necessarium, & iudiciale: quod dicit uendicare nomen sui generis.

IVS IURANDVM adaçtum. Quære, Adaçtum iusiurandum.

IVS IURANDVM simplex, Doctores infort me uocant, non est, ut ipsi tradidere, quod prorsus adiecta causa detur: sed quod innominatam causam complectatur. Quia in iudicijs nihil debet admitti sine generali uel speciali, ut ait Oldend. indicans erroris occasionem, quod Doctores phrasim horum uerborū, Si iuraueris te Stichum mihi dare oportere, non perceperunt. Sp.

IVS iniquum ideo dicitur, quia iustum est, & non quia iustum: ut, Zasius teste, homines Latini probant. Sp.

IVS Latinitatis. Vide Latini. &, Latinitatis ius.

IVS in manibus habere dicuntur, qui uim rem gerūt, & quibus, ut Ennius ait, ferro geritur res, quibus ius est in armis, & quibus leges inter arma silent. Ex Chil. Eras. Sp.

IVS meū, dicitur non solum quod mihi competit iure cōmuni, sed etiam quod ex pacto, uel cōsuetudine debetur. c. constitutus. extra, de Religiosis domibus.

IVS militare, quo soli milites sunt adstricti. Oldendorp. in Restauratione Politicæ indicat quondam appellatum esse ius militare, rem militarem: quod & ipsum quanquam in armis uersaretur, & ui exercendum esset, nihilo tamē minus haberet rationem iustitiæ, secundum quam susciperetur, & susceptum procederet. Quo secundum

cundum eum respexit Iust. in proœmio Institut.
quum dicit: IMPERATORIAM MAIE-
STATEM NON SOLVM ARMIS DE-
CORATAM, SED ETIAM LEGIBVS
O P O R T E T E S S E A R M A T A M.
Spieg.

IVS moribus introductū, item ius moribus
receptum, & ius moribus constitutum, in iure
nostro legimus: quod pleraque non cauta legib.
in mores recepta sunt, hoc est, hominum obser-
uationem.

IVS multæ dicēdæ datur, quibus publicum
iudicium est, & non alijs: nisi hoc eis specialiter
permisum est, in fin. l. ij. ff. Vbi quis ager. Spieg.

IVS naturale immutabile esse, & eandē vim
ubiq; habere, sicut ignis hic & apud Persas urit,
ut Arist. dixit, pulchrè declarat Melancht. poste.
lib. Epitom. Philosophiæ Moral. Sp.

IVS naturale dicitur, quod est commune o-
mni nationi, eo quod ubiq; instinctu naturæ ha-
betur, non aliqua constitutione humana facta,
sed ab ipso naturæ conditore, ut maris & scēmi-
næ coniunctio, successio liberorum in bonis pa-
rentum, l. j. s. Ius naturale. de Iust. & Iure. Ius gen-
tium, quo gentes humanæ utuntur: quod à natu-
rali procedere facile intelligere licuit: quia illud
omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter
se conuenit. ut quod Deo, religioni, patriæ & pa-
rentibus pareamus.

IVS nouum. Lege infra, Ius uetus.

IVS patronatus. Vide, Patronatus.

IVS positium, determinatio est iuris natu-
ralis per circumstantiam aliquam, ratione pro-
babili, non necessaria. ut, ius naturale docet fur-
ta puniendā esse: deinde legislator addit speciē,
videlicet modum pœnæ, in quo constituendo
sequitur probabilem rationem. Appellant item
ius positium, quod ab arbitrio constituentis
pendet, c. cum in multis. extra de Rescriptis, li-
bro sexto. Summa uerò iuris diuisio scitè tradi-
tur. ut aut sit naturale, aut positium. c. ij. dist. j.
Fittamen quædam dissimilitudo iuris positiui
in diuersis locis & temporibus, propter uarias
rerum circūstantias. Inde toties in iure reperies
hæc uerba, Inciuile est. Item, Neq; naturale, neq;
ciuile est, Hoc iure hodie utimur, Ciuilis ratio
suadet, & alia eiusmodi. Positium quippe Ius
dicitur, quasi ab hominibus positum, ciuili qua-
dam & politica argumentatione, ad extenden-
dum ius naturæ. ut est, Old. teste, pulcherrimum
exemplum in l. bona fides. ff. Depositi. Et in o-
mnibus humanorum negotiorum aut formis,
aut pœnis. Sp.

IVS postulare, est requestam rationabilem fa-
cere, Bud. in l. poster. de Orig. iur.

IVS Prætorium, nominantur edicta magistra-
tum, prætorum, præsidum, ædiliū. Zasius In-
stit. de Act. s. sed istæ.

IVS primæ ætatis, id est, primogenituræ, di-
citur Conaturale, adeoq; inseparabile, ut in nul-
lo alio subiecto verificari possit. l. nam quod. de
Penū leg. l. ij. in princ. de Tut. Vide Pennatem
ueterem, sed celeberrimi nominis interpretem

trium poster. lib. Cod. in l. j. de Priuil. eor. qui in
sacr. pal. milit. lib. xij. Sp.

IVS priuatum, diuiditur in scriptum, & non
scriptum, uel sine scripto, ut Haloandri, seu No-
ric. habet text. Ius autem priuatum est, quod pec-
uliariter, & cum analogia quadam, ad singulo-
rum priuatam utilitatem pertinet: uel, ut Vlp. in-
quit, singulorum utilitatem spectat. Vide Cl. Cā-
tiunc. in s. huius studij. Instit. de Iust. & Iur. Hu-
ius uerò tres sunt species. Nam illud aut ex natu-
ralibus, aut gentium, aut ciuilibus præceptis col-
lectum est. Sp.

IVS pro herede possidere. l. regulariter. ff. de
Pe tit. hæredit.

IVS protomiseos siue congrui, ut utrumque
Dd. appellant, nos *den uor kauff haben*, proximos
sanguine seu cognatos præfert extraneis, intro-
ductum quidem lege naturæ, perperam autem
abrogatum ab Imp. l. dudum. C. de contrahen-
empt. Friderichus Imp. eius nominis secundus,
restituit, cuius constitutionem interpretatus est
prolixè nobilis iurisperitus Matthæus ab Affli-
ctis. ex ea noster Oldē. bonam partem recitat in
de Iur. & æquit. tit. vij. rectè existimans dignam
esse, ut inter cæteras Imperiales (nimirum con-
stitutiones) referatur, ceu summam habens æ-
quitatem. nec enim nouum est, ut ibidem doctè
persequitur, quod redeant antiquæ leges, explo-
sis recentioribus. Sp.

IVS Quintæ relationis, Romanis imperato-
ribus initio principatus quintæ relationis con-
tribui Senatus decreto ius solitū: ceu honor fo-
ret is exquisitus. Propterea in Pertinacē Capito-
linus, quartæ relationis ius illi fuisse omne scri-
bit. quoniam, uti eruditis placet, in numero de-
minuto fuerit imperij breuis, ac Thebani planè
prælagium. Nam & Probo Imperatori, cui tertium
ius relationis fuisse additum prodiit Flauius
Vopiscus, id ipsum ferè usuenit. Ius autē quin-
tæ relationis, teste Rhodigino, intelligūt, uti quin-
quies super re iudicata iam, referre ad Senatum
possent, præiudicijs nil officientibus. Quam ta-
men sententiam non satis probat Alciatus, qui
maximum ius Cæsareum in eo esse sentit, quod
rescindere rem iudicatam semel ualeant. l. fin. C.
Vt lite pend. l. causas. C. de Transact. nec opus
esse, quinquies uariare: probabiliusque inter-
pretatur, Si id ius esse existimemus, ut ab eorum
sententia nulla sit prouocatio. Cum enim nemi-
ni liceat tertio prouocare, si aduersarius meus
bis obtinuerit, & ego tantundem: consequens
est ut ultima sententia, quæ in hac causa quinta
erit, executionem habeat. Erit ergo ius quintæ
relationis, perinde ac res iudicata, de quo adhuc
semel cognosci potest, & alius superior magistra-
tus adiri. Sp.

IVS Quintæ relationis, nihil aliud fuisse cre-
dit Egnatius, quam uti quinquies Imperatores
de re iudicata, & perfecta, referre ad Senatum
possent, æquè ac si nihil adhuc iudicatum foret.
Spieg.

IVS Quiritum. Obseruandum, ius commu-
nē, ex quo quisq; populus ius sibi constituit, du-
plex

plex esse. Vnum latissimum, quod gentium dicitur. Alterum Romanum, quod commune est inter omnes Romani Imperij populos. Quo uero iure soli Quirites tenentur, id est, qui domicilium Romæ obtinent, Ius Quiritium uocatur. Ceterarum uero ciuitatum, appellantur iura municipalia. Nostra, ait Salomon. Quiritia, longè ab his absunt, & imperitè à quibusdam municipia nominantur, cum Roma non sit municipium, reliqua quippe oppida à munerib. in urbe Romæ capiendis dicta sunt municipia. Paulus in l. j. ad Municip. & Gellius.

I V S in re, diuiditur in dominium, quasi dominium, & in ius in re specificum: id uidelicet, quod habet creditor pignoris uel hypothecæ, is cui, uel cuius prædio debetur seruitus, is qui tantum habet retentionem, non etiam actionem. Huc accedunt, quæ indicant Apello, Bartol. la sonq; in Rubr. ff. Sol. mat. super Glos. fin. scripta reliquere. Sp.

I V S in re, fortius dicitur eo, quod ad rem competit. Vide c. pen. de Præb. libro sexto.

I V S reuocandi domum habere. Exceptionis est fori. Vide §. si cum, ad fin. l. sed & si. ff. Ex quibus caus. maior. Sp.

I V S singulare est, quod ad singulos in specie refertur: puta ad unum corpus, uel genus hominum, aut etiam ad unum dūtaxat hominem, uel ad unam causam. Olden.

I V S specificum in re. Vide paulo antè, Ius in re.

I V S scriptum, à partibus definiendo, est lex, plebiscita, senatusconsulta, Principum placita, magistratum edicta, & responsa prudentum. §. scriptum autem. Instit. de Iur. naturali, gentium & ciuili.

I V S non scriptum, siue sine scripto, quod exemplis, & actuum uniformium frequentia comprobatur. Quod & dicitur, Ius moribus constitutum, ut eleganter explicat Cl. Catiuncula in §. ex non scripto. Instit. de Iure nat. gent. & ciuili. Spieg.

I V S suum, id est, meritum. Quemadmodum dicebat Aristoteles, Iusticiam esse uirtutem animi, cuique secundum merita distribuentem. Diuus Augustinus libro xix. de Ciuitate, hoc uerbum exponens, Ius suum unicuique tribuere: Iusticiæ, inquit, munus est, ius suum unicuique tribuere. Vnde fit in homine iustus quidam ordo naturæ, ut anima subdatur Deo, animæ caro, ac per hoc Deo anima ipsa & caro: proinde una omnium uirtutum iusticia, alienum bonum esse uidetur, quoniam ad alium pertinet. Quippe multi in proprijs uirtute uti potuerunt, nihil quod uitio uerti possit, admittentes: at uero in ijs, quæ cum alijs transigenda sunt, non item. Quapropter nemo iustus erit, nisi in alterum tribuendo ei quod suum est: in quo omnis legum ratio consistit. Sp.

I V S suum obtinere non posse dicebant, quem nunc iusticiam habere, uel consequi non posse dicimus. Budæus in Annotationibus prior. Sp.

I V S tibi non esse parietem illum ita habere, apud Papinianum l. si cum mens. ff. Si seruit. uen. dic. Sp.

I V S tuum quid sit, uide C. ad Exhibend. l. instrumenta. & Institut. Vi bono. rapt. §. final. Aliquando pro ipso iudice, hoc est, ius dicturo, quod & Albericus indicat, accipitur. ut in §. fin. Institut. de Pœn. tem. litig. & l. liij. de Interrog. actio. Spieg.

I V S uetus appellatur, quod ab urbe Romæ condita, & à Romuli tempore, ad seculum usque Iustiniani, ferme per M. CCCC. annos confusissimè sparsum erat. Vide Hegend. in titu. C. de Vet. Iur. enucl. Ius autem nouum, eod. teste, in l. j. ff. Quod quisque iuris, appellatur, quod nec in scripta redactum est, nec corroboratum consuetudine. Dn. Oldend. in iam citata l. Ius nouum, indicauit accipi pro Iure iniquo, & ab usu foris abhorrente. Sp.

I V S S V M pro nomine accipimus. l. sed est quis. §. si duos fructuarios. ff. de Vsu fructu. Spiegel.

I V S ususfructus, quo distet à perceptione fructuum, colligitur ex uerbis Iurisco. in l. usufruct. de Iur. dot.

I V S uxoris est uiuere sub eodem tecto, ibi esse Caiam, ubi maritus est Caius, pro sua proportionè administrare rem domesticam, occupare partem lecti, poscere debitum, frui societate fortunarum omnium. Sp.

I V S S V id factum intelligitur, quod quis fieri quouis modo mandauit, siue testato, siue per epistolam, siue uerbis, siue per nuncium, siue generaliter, siue specialiter. leg. j. ff. Quod iussu, per tot. l. cum de indebito. §. in omnibus. ff. de Probat. Instit. de Attil. tut. §. nos autem. & supra in dictione. Feci. Sp.

I V S S V M pro nomine accipimus. l. sed & si quis. §. si duos fructuarios. ff. de Vsu fructu. Sp.

I V S S V S actum præcedit, Rati habitio sequitur. Autoritas in ipso actu interuenire debet. Mandatum ad futura: Autoritas ad præsentia: Rati habitio ad præterita refertur: Consensus autem ferè ad hæc omnia. Vigl. in tit. Instit. de Hæred. instituend.

I V S S V S, pro imperio, apud idoneos scriptores raro reperitur: præterquam in ablatiuo, iussu. Nostri iussus, cum obliquis, ut iussum, & iussione usurpant. Vt iussus Prætoris excusat, l. si quis eum. ff. Si certum petat. Sp.

I V S T A, sunt exequiæ, id est, sacrificia quæ mortuis impenduntur: & funerandi solennitas.

I V S T A causa traditionis, nempe cōtractus, delictum, uel quasi, ut emptio, donatio, dotis cōstitutio, permutatio, transactio, negotiorum gestio, iussurandum, sententia, contumelia, damnū, imperitia iudicis, deiectio cœnacularij. Ex Apel. Sp.

I V S T A dissidia, pro æquis, & iure factis, apud Cicer. intelligenda, in de Amicitia. Sp.

I V S T A exigere, inquit Budæus, est summo iure agere cum aliquo.

I V S T A facere, apud Vlp. in l. ij. de In ius uo. Accurs.

Accurs. intelligit obsequia. ut lauare corpus, qd' pollinctoris officium est: ignorans, quid sint iusta funebria, hoc est, exequiarum ritus: qui ideo iusta dicebantur, quod sacrificia quædam iuste deberi censebantur mortuis, qui uiuentes ipsi benemeriti fuissent de alijs. Oldē. iusta mortuo facit, hoc est, exequias apparat, ut nunc dicimus. Spieg.

IUSTA est ignorantia in alieno facto, in quo constantissimus errare potest. l. in omni. ff. de iur. & fact. ignor. Sp.

IUSTA mater familiæ, & pellex, contraria.

IUSTA peragere, est funerandi officium implere: quod & Parentare dicitur. quo & Vlpianus utitur in l. pro hærede. de Acq. hære. Ex prior. Anno. Budæi. Apud Ciceronem iusta soluere, quasi officium debitum exhibere, annotatum est in Orat. pro Rosc. Amerino.

IUSTAE sepulturae traditum, id est, exponente Martiano, terra conditum corpus, inquitandum non est. Videtur autem, idem ait, terra conditum, etsi in arcula conditum hoc animo sit, ut non alibi transferatur. l. diui fratres. ff. de Religios. Sp.

IUSTAM, iniustamq; uxorem, in l. uxor. ad Leg. Iuliam de Adult. Accursius tripliciter enarrauit, & in omnibus astipulatorem habet Bartolum: Budæum uero in nulla assensorem. Nam iusta mulier sic, ut filius iustus dicitur. de quo uocabulo ipse satis multa in prior. Annot. dixit. Hodie iustæ uxoris appellatio, aut nulla est: aut eius est uxoris, quæ iustis sponsalibus, & palam in uiri manum coijt, non occulto consensu. Iniustam uxorem in iam citata l. Vlpianus pallacem uxoris numero locoq; habitam intellexit. Sp.

IUSTICIAE uocabulum latè patet. Genericè Obedientia erga omnes: diuiditurq; in prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iusticiam in specie. Proinde, cum Aristot. dicit, Iusticiam in se uirtutes omnes complecti, de genere loquitur, nō de specie. Nam specifica iusticia ab alijs uirtutibus specie distat: tantum abest, ut eas cōplectatur. Vide Philippum, Apell. & Oldend. Videtur autem Iusticia dicta, quod uim sistat: nec progredi patiatur. Alioquin si ea nō sit, cum uis super sit, nullus est legis uigor. ut in iusticia uis opposita sit, *κατὰ ἀντίθεσιν*, pro ui. Vide Iustos dies.

IUSTICIAE particularis (cuius est, suū cuique tribuere, gubernareq; actiones, quatenus suscipiuntur erga alios) natura ex eius speciebus deprehenditur: quæ duæ sunt, Distributiuæ, & Commutatiuæ. Prior est personarum ordinatio in omni uita, publica & priuata, iuxta proportionē Geometricam: uidelicet qua gradus officiorum & personarum constituuntur, & idoneis aptæ functiones tribuuntur. Itaq; huius usus est, ut latius explicat Philippus, in gradibus personarū ordinandis, in legendis magistratibus, in imperijs, in exercitu, in familijs, in omni conuersatione. Posteriori, hoc est, commutatiuam iusticiam definit Aristoteles esse, quæ cōmutat equalia proportionē arithmetica: id est, quæ simpliciter

rerum equalitatem efficit, sine collatione personarum. Hac autem utimur, non solum in contractibus, sed etiam in iudicijs, in pœnis: non solum ubi damnum & lucrum, sed etiam ubi delictum & pœna æstimantur. Hæc in iure non anxie, sed ciuili quodam modo, quod & Cantiuncula indicat l. j. ff. de Iust. & Iure, & Institut. eo. definitur, ab effectu scilicet, & officio, quod genus definiendi est, Apello teste, in iure nostro frequens. Iusticiæ autem ueterum illam definitionem, quam interpretē nō satis intellexisse apparet, ut plenā eruditionis & commendat, & libr. ij. Philotoph. Moral. aptissimè Philip. teste Oldend. exponit. Spieg.

IUSTICIA, habitus animi communi utilitate seruata, suam cuiq; tribuens dignitatem. estq; in his, qui secundum regulam mentis bene operantur, iudicium in illis, quo recta descriptione cum proximis agimus. Æquitas uero in eo, cum sincera intentione Deo soli in his quæ rectè gerimus, uel iudicamus, placere contendimus. Annotauit tamen Alc. melius uideri ab Vlp. Iusticiam constantem uoluntatem appellatam, quàm à Cicer. habitum animi uel æquitatem tantum. Spieg.

IUSTICIAM per se exiguum quiddam esse dixit Aristot. in Rhetor. significans, ut explicat Erasmus, non multum adferre momenti, si probus sis, nisi talis etiam habeas: & opinionem longè plus ualere, quàm rem ipsam. At rectius Socrates admonet, ut talis quisque sit, qualis haberi uelit. Sp.

IUSTICIA, ut definitur ab effectu & officio (quod genus definiendi Apellus animaduertit esse in Legibus frequens, nō aliter quàm definitio essentialis, quæ explicat rei differentiam) est constans & perpetua uoluntas, ius suum cuique tribuendi. hoc etenim efficit iusticia, ut reddat cuiq; quod suum est: quo uno ab alijs uirtutibus etiam iuxta essentiam, differt.

IUSTICIA ab effectu, diuiditur in prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iusticiam.

IUSTICIAM uniuersalem (de qua post Platonem & Aristotelem uide Philippum in princ. ij. lib. Epitom. Philos. Moral.) Iuriscoss. non considerat, sed particularem, siue specificam, quam Imp. Inst. de Iust. & Iure, non anxie, ut Cantiuncula appositè monuit, sed ex officijs iusticiæ cōmunibus, ciuilitè diffiniuit. Eiusmodi ab effectu & officio diffinitiones multas in Iurecoss. habemus, quarum aliquot diligenter in Method. Apellus collegit Viderit igitur Bartol. qui in l. j. de Appell. ab effectu nō probè diffiniri censuit, dum Placentini definitionem inibi improbat. Spieg.

IUSTICIAM edicere, & intermittere iurisdictionem, apud Cic. de Arusp. resp. Iusticiam remittere, apud Liuium: sicut Iusticiam indicare, teste Budæo. Sp.

IUSTICIUM, iuris dictionis intermissio, quas uulgo Vacatiōes uocat. Vide Status dies.

IUSTISSIMVS est titulus, dixit Vlpian. in princ. l. j. ff. Pro dote. Sp.

K A N T E A.

I V S T I S S I M A absentiae causa studiorum. l. nec non. ff. Quibus caus. maior. Sp.

I V S T O S dies, in Lege xij. Tab. dictos ait Gellius, qui iudicatis dantur. quia interim suspēditur omnis executio, fitque quēdam interstitio seu cessatio iuris, unde & iusticium dictum. Quo fit, ut sicut à dictione mœstus, stultus, lætus, deducitur mœsticia, stulticia, læticia: eodem modo à iusto deduci iusticium, dicendum sit, quod qui dem iustum dicatur, à quo uis omnis submota est. Festus, iusti, inquit, dies dicebantur triginta, cum exercitus esset imperatus, & vexillum in acie positum. Opinatur Alciatus, quod interim uis omnis sisteretur. Vnde consequens est, à iusticia ius ipsum dictū: non econuerso, ut Grammatici existimant, à iure iusticiā. Lege cap. xxix. libr. j. Parerg. Sp.

I V S T V M, iniustumq; duo in iure significat. Interdum id quod rationi atq; æquitati innixū est: ita iustum & iniustum possessorē uocamus, & iustam ac iniustam petitionem & causam. Interdum uerò, quod secundum Legis solennem ritum ordinatum est. sic iustæ nuptiæ, & uxores, item iusti filij, iusta sententia, & iustum quoq; ac iniustum testamentum. Sp.

I V S T V M prælum, iustum exercitum historici dicunt, id est magnum. Asconius, iustas inimicitias, pro magnis apud Cic. exposuit. Sp.

I V S T V M uadem, idoneum sponsores uocabant ueteres, inquit Festus.

I V S T V M dolorem exequi, uide Vlpianum in l. iij. ad Syllan.

I V S T V S, qui præcepta iuris seruat. Nam à iure dicitur. Ponitur & pro mediocri, hoc est, quod nec debito minus est, nec modica excedit. Sic iusta mensura dicitur, hoc est, æqua, & quæ neq; maior, neq; etiam minor est, quàm debeat. Spieg.

I V S T V S, pro uero. Vnde apud Iuriscoss. qui filium adoptat, interrogatur: an uelit eum, quem adoptat, iustum sibi filium esse, id est, uerum filium. Bud. contrā. Iustus apud Iuriscoss. frequens, non satis (ut arbitror) intelligitur. Caius de arrogatione loquens: Is qui adoptat, inquit, rogatur, an uelit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse. Iustum intelligo, non uerum, ut alij qui cēsent, sed omnibus partibus (ut ita dicam) filiationis, ueri filij uicem obtinentem, naturalis & legitimi filij loco sedentem. Sp.

I V S T V S possessor & petitor est etiam, qui ex liberalitate accepit, ut ait Vlp. l. sed etsi. §. j. ff. de Publician. act. Sp.

I V V E N I L I leuitate ductus. §. Scæuola. l. quod si minor ff. de Minor. Sp.

I V V E N I S talis si interueniat, cui præstanda sit restitutio: ipso postulante præstare debet: auctor Caius. l. illud nullam. ff. de Minor. Sp.

I V V E N I S Marcellus in fin. l. non aliter. de Leg. ii. Cæterum existimari posse, ait, eum iuuenem, qui adolescentis excessisset ætatem, quoad inciperet inter seniores numerari. Sp.

I V V E N E S Iuriscoss. dicuntur, qui adolescentium excefferunt ætatem, quoad incipiant inter

seniores numerari. ff. de Leg. iij. l. non aliter. §. j. l. cum hi. §. modus. ff. de Transact. Quamuis Vlp. pro adolescente usurpat in l. si pecuniam. ff. Si cert. pet. Bald. in l. cum antiquioribus. C. de Iur. delib. dicit, umbram senis doctoris esse potiorē, quàm doctrinam alicuius iuuenis: tametsi Gloss. in Aut. de Monach. §. ordinationem. Col. j. uelit, quod excellentis doctrinæ iuuenis, & nobilitate conspicuus, præferendus est seni. Fr. Syluius annotauit, Adolescentes & iuuenes eosdē esse, hos scilicet, qui annum xvij. excefferunt, necdum xlvij. attigerunt. Sp.

I V X T A, quot modis accipitur, Barto. exponit in l. j. ff. de Testam. & in Extrauag. Ad reprimendū. Quo uerò modo, iuxta, Penes, & Apud, differant, declarat Iuriscoss. in l. penes. de Verborum signif. uide infra, Penes te. Albericus indicat, quibus locis, iuxta, pro secundum ponitur. Spieg.

Litera, Latinis in usu non est: nisi in dictionibus Græcis, quibus tanquam Latinis utimur. Græci Cappa uocant: apud quos iactatum olim ænigmatis uice, *καππα λυσις*, id est, tria pessima Cappa. Erasmi. in Chiliad. indicat & explicat. Spieg.

ΚΑΝΟΤΥΧΙΑ, ars ad perniciem hominum inuenta, *κανοτυχία*, & *κανομήχανοι*, sunt qui noxijs artibus utuntur: qui coerceri iubentur. ff. de Extraordin. crim. Sp.

ΚΑΘΙΟΝ, urna suffragiorum. Duo fuerunt cadiſci apud ueteres, in quos calculos mittebant iudices. Alterum *κισπος* uocabant, alterum *κισπος*. Sunt & pocula ex hoc nomine. Bud. Sp.

ΚΑΙΡΟΣ, tempus, id est, occasio & opportunitas. Quamuis omnino plus quiddam est quàm tempus: nempe articulus, ipsumq; momētum, ac pūctum (quod aiunt) in quo res sit agenda.

Kalendarij nomine, Accursius intelligit generatim debitorum nomina: cum Iurēconsultis, apud quos uocabulum hoc in usu est, tantum, & propriè, funebre debitum notet. Sp.

Kalendæ, sic Albericus scribit, non solum primus dies, KL. simpliciter appellatur, sed omnes dies qui posttridie idus incipiunt, usq; ad sequentem mensem: idq; fortè, ut Alciatus existimat, ex emplo Græcorum, qui primam partem mensis *ισάμενος* uocant, secundam *ινιδίον*, tertiam quæ post uigesimam diem est, *οβιοντα*. Sp.

ΚΑΤΑΔΙΝΟΙ Græcis sunt, qui nobis damnati dicuntur. Sp.

ΚΑΤΑΝΟΪΣΜΑ genus suauij, quo iusta zelotypis repudiij causa datur. Vide cap. x. libr. iij. Parerg. Alc. Osculum inter adulterij procemia habetur, quæ gradatim cōmemorat Accursius gl. i. quod ait lex. ff. de Adult. Sp.

ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ fieri dixit Iustinianus, quod alienis uestigijs insistere ueteres dicere consueuerūt: cum quis de suo nihil addit, sed aliena solum recitat. Ex Alciato. Sp.

καταχρηστικῶς, id est abusiue. Caius Iureconsult. hoc uocabulo utitur in l. licet. ij. de Verborum significat. Summe autem annotandum, ut monuit Alciatus, sic, hoc est, abusiue uocem plerumque propria & subtili interpretatione reiecta, accipi. Nimirum enim Iuris subtilitas, crux est, ut anti qui dicebant.

καταχρηστικῶς figuram esse, Quintilian. autor est, ubi proprio nomine omisso, aliud uicinum assumimus. Vide, Metaphora. Sp.

καταράκτης, genus auis maritimæ. Item Catara-cta, quo nomine & Liuius utitur, locus est abruptus, & præceps, in flumine, unde aqua ruit potius, quam fluit: ut cataraetes Nili apud Strabon. lib. ult. Ex Bud. Sp.

Kathari qui, uide Schismaticus.

καθάρματα, homines dicebantur, qui graui quo-
piam morbo expiando, immolabatur Dijs. Bud. in Annotationibus.

καθάρματα, Græcis sacrorum hominum, id est, detestandorum, & execrabilium species: ab eis enim multis illi nominibus appellantur, quæ refert Budeus in Annotat. ad l. ij. ff. de Pœnis.

κατηγορία, nomen à foro sumptum est, & signifi-
cat accusationem & crimen. Ut enim in accusa-
tione necesse est aliquid certi dici, ut, Verres est
fur: ita in omni propositione aliquid de aliquo
dicitur. Et quia constat, magnam requiri in foro
& iudicijs diligetiam, ut propriè & aptè aliquid
de alio dicatur, fortasse planius Categorias Boe-
tius accusationes, pro prædicationibus uertisset:
ut quidam non uulgariter eruditus monuit. Ca-
goricæ propositionis, quæ ex uno nomine, &
unico uerbo constata est: necnon Hypotheticæ,
quæ nihil aliud est, quam duæ Categoricæ copu-
latæ, meminit Scholiastes in fin. l. quæsitum. ff.
de Acq. rer. dom. Vide Bart. in l. si is, qui ducen-
ta. §. utrum. ff. de Rebus dub. Sp.

Ketzer. Lege, Schismaticus.

κλίμα, obreptionem etiam significat. Obre-
pere uerbum, apud Iuriscoss. frequens est, ut &
Preces obrepticæ, & surrepticiæ, uulgo iam no-
tæ. Sp.

κροτοφόρος. Vide, Plus minus.

κύριος. Vide, Dominus.

κυνία Græci uocāt, quæ Numella Latinis est,
uinculum ad infamiam magis & pœnam, quam
custodiam pertinet. Similiter infame est uincu-
lum, Collaria (uulgo *Halbschellen*) quibus in publi-
co blasphemæ, & lenæ, & minores fures alligan-
tur, ut derisui uiatoribus sint, ut Alciatus ait.
Spieg.

κωμικοὶ μάστορες. Videtur de his proferri solitum,
qui aliquod mendacium, ficto aliquo teste, con-
firmare uolebant. annotat in Cice-
rone P. Victorius.
Spieg.

ABARE sermone, dicitur per
translationem, qui inconstanter
& timide loquitur. Vulgatus Va-
cillare appellatur. Sp.

LABARVM quid sit, non te-
merè fortasse reperiēs, præter-
quam apud unum Sozomenum in Historia Ec-
clesiastica, quæ uulgo Tripartitæ nomē retinet.
Alciatus Socratem citat, nimirum ex corrupto
exemplari. Sozomenus c. v. libr. j. de Labaro lo-
quens: Hoc, ait, signum bellicum, inter alia præ-
ciosius erat, eo quod Imperatorem præcederet,
& adorari à militibus moris esset. Obseruandum
autem, quod Constantinus Imperator, cognō-
mento Magnus, Labarum in Christi crucem cō-
mutauit: de quo in Cōmentarijs nostris in Hy-
mnū Prudentianum, cui titulus est: Ad omnes
horas, aliquanto copiosius scripsi: & Cassiodo-
rus, & Ruffinus meminere: atq; Aur. Prudentius
cōtra Symmachum, tali carmine, CHRISTVS
purpureum signati textus in auro Signabat La-
barum. Meminit & eius Accursius in enarratio-
ne Rubr. de Præposit. lab. C. lib. xij. & Pyrrhus
tit. mox seq. Sp.

LABEFACTARE fidem, opponitur tueri
fidem suam, hoc est, perdere famam locupletis
debitoris. Sp.

LABEO, nomen Iureconsulti, à labiorum
magnitudine sic dicti. Hic Latinorum uerborū
origines, rationesq; percalluit, eaque præcipuè
scientia, ad enodandos (ut Gellius scribit) iuris
laqueos utebatur. Vide capit. j. nostr. Epitom.
Spieg.

LABES, uiolenta quædam uel aquæ illuuiēs,
uel tempestatis, grādinis uel ruina: aut cum terra
in altissimum hiatus, uel barathrum aperitur.
Alexand. Imperat. labe tempestatis dixit in l. li-
cet. C. Locat. Quamuis Nor. text. non labe, sed
lue habet: quod & Albericus indicauit, & Vlp.
in l. ex conducto. §. j. Sed & si labes facta sit, in-
quit, omnemq; fructum tulerit. Budæus non la-
bes hic, sed tabes legendum existimat. Rectior
mihi uetus lectio uidetur, quam nec Haloander
mutauit. quod nomen immortalitati sacratum,
sciolorum quidam deprauauit in Alexandrum apud
Zasium, mox à principio Scholiorum, ad l. ij. de
Orig. Iur. Sp.

LABES item est, ut ait Festus, macula in uesti-
mento, & deinde metaphoricè transfertur id
homines uituperatione dignos. Vnde Labes hæ-
retica dicta Canonistis, c. ut officium. §. j. ext. de
Hæret. libro sexto.

LABIA dolosa. Vide, Dolus. Diuus August.

LABI, pro errare. Instit. de Action. §. si quis
agens.

LABI in hæresim, pro deficere ab Orthodo-
xia in Decretis Pontificum. Labi in impruden-
tiam, apud Varronem legimus. Dicuntur labi &
ij, qui ad egestatem uergunt iactura, & infortu-
nio. Vlp. in l. j. §. si magistratus. de Magistrat. con-
uen. Quod si, inquit, idoneum exegerit, quam-
uis postea facultatibus lapsi sunt tutores, nihil

est quod ei qui dedit, imputetur. Non enim debet magistratus futuros casus & fortunam pupillo præstare. Sp.

LABI mente, pro, delirare.

LABOR, est functio quædam uel animi, uel corporis, grauioris operis & muneris, autor Cicero ij. Tuscul.

LABOR corporis quamuis exiguus, maior censetur quolibet precio. De qua re latius Bart. differit in l. j. C. de Sent. quæ pro eo quod inter. profer. Obseruandum, quod tam labor quam pecunia diuisionem recipiat. eius exemplum habes apud Papinianum, de Ann. legat. l. Seio amico. Sp.

LABOREM ferere dicuntur, qui frustra laborant: quasi nihil fructus è labore reportantes, præter laborem ipsum.

LABORANTE naue, pro, periclitâre, Paul. dixit in l. ij. ad Legem Rhodiam. Sp.

LABORATI libri, id est, elucubrat, multo- que labore atq; industria facti.

LABRUM, id est quod Labium. Vnde primoribus labris, siue labijs degustare, pro eo quod est, breuiter quippiam attingere, dicimus. Reperitur tamen Labrum, pro marginibus & extremis oris fluminis, lacus, fontis, & huiusmodi, quæ leni aquæ motu perluuntur. Bud. admonuit, Labra significare apud Vlpian. de Actio. emp. crateres lapideos, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Caput Legis est in emendationibus codicibus, Funes: in antiquis, Limes. Alphenus in l. si quando. §. primo. ff. Si seru. uend. Labra, pro uasis uinitoribus accommodatis, usurpasse uidetur. Accursius bifariam interpretatur, postremum quidem more suo, scilicet genus herbæ, quod Labrum asininum uocetur. Plinius meminit Labri uenerij herbæ in flumine nascentis. Nebrissenais ait, Labrum uas est patulum, grandioris aquæ capax. Vlpianus de Empt. & uendit. l. limes. Labra, inquit, salientes fistulæ. Spieg.

LABYRINTHVM & hodie uocant Causarum patroni rem quampiam uehementer impeditam, & inextricabilem. Canonistæ habent suum erroris Labyrinthum. Sp.

LAC, succus maternus, quo animalia nutriuntur. Bartolo Lac inter fructus industriales numeratur, in Repetit. l. ex diuerso. ff. de Rei uend. Modicum lac intelligitur, quod non ad compendium, sed ad usum præstatur. l. plenum. ff. de Vlu & habit. Sp.

LACVS, obseruauit Rhodiginus Græcis plerumque fuisse in more, uti sub terra pararent loca uel rotunda, uel tetragona continendis uinis ac oleo quoque. Ea uero Lacos dicebant, unde & pro morte usurpatur uerbum sanctis literis, quoniam mortuorum conditoria eam præferant imaginem. Hinc illud, Et similis ero descendentibus in lacum. Vide c. xxvj. lib. xxvij. Sp.

LACERATVM, pro discisso, uulneratoque, apud Vlpianum, de Edil. edict. in litem Offilius ait. Sp.

LACERTVS, piscis. meminit eius Iurisconsultus in l. qui penum. de Pen. leg. Lacertos, in-

quit, cum iniuria sua contineri. Nebriss.

LACESSERE famam patroni, Papinianus ait, in l. si adulterium. de Adult. non facile liberti conceditur, quod nobis est, Antasten, Anmoßen, Anziehen, Verunglympffen. Lacessimus autem, hoc est, prouocamus, siue impellimus, scripto, uoce, uerbo, facto, & tam in bonum, quam in malum accipitur. Sp.

LACHANIZARE, uulgò dicebant Langue re, teste Suetonio in uita Octauij. Cæsaris: pro quo Augustus nouauit Betizare: quod, ut opinor, honoris causa, tam diligenter noster adnotauit Erasmi in Natale Bedam. Sp.

LACONISSARE, non est paucas syllabas scribere, sed de reb. plurimis paucas. autor Gregorius Theologus, indicante Erasmo Sp.

LACTANS dicitur, quod lac reddit & præbet: Lactēs uero, cui præbetur, & quod lac sugit.

LACTANTIA Cellus uocat omnia, quæ lac emittunt, uel pro ijs quæ uulgò Lacticia dicuntur, accipit, uel pro cibis lactarijs. Dicitur uero Lactarium, & quod ex lacte confectum est, & quod ex se lac producit. Hermol. Barbarus non probat eos, qui ex lacte quoquo modo cibum uocant Lacticia. Sp.

LACVNAM explere, pro sarcire damnum, etiamnum in aulis usurpatur. Gell. libr. j. cap. iij. famæ lacunam dixit, pro macula. Quin & in libris, teste Eras. mendum dicitur, quod deprauatum est: lacuna, ubi deest aliquid: illud eluitur, hæc expletur. Sp.

LACVNAR, Laquear, siue Lacus, est testeelegantior fabrica. Vlp. de Fund. instruct. l. quæ situm. Scalæ, inquit, quæ lacunaribus admoventur. Nebriss.

LACVS est, qui perpetuam habet aquam: Stagnum, quod temporalem: ut scilicet hyeme tantum: Fossa, receptaculum aquæ manu factum, l. j. Vt in flumin. public. l. foramen. ff. de Seruit. urb. præd. sunt exortes iuris alluionis, l. lacus & stagna. ff. de Acq. rer. dom. Sp.

LACVS item, à Iureconf. in l. si seruus seruus. §. fin. ad Leg. Aquil. pro conceptaculo uini accipitur. Nec arbitror torcular esse. Sed & id Interpretès ambiguum reliquit. Erasmus indicat, uinum lacum dici, in quem exprimitur uinum li quor. Sp.

LACVS publicus, à priuato differt: quod publicus eatenus publicum littus habet, quatenus hybernus fluctus maximus exæstuat. At in priuato id tantum littoris constituitur, quatenus ætatum est, & in eius uenditione tempus contractus obseruamus. l. Rutilia. ff. de Contrah. empt. Sp.

LAEDERE, ad omne genus offensionis transfertur. Qui dolo lædit aduersarium, infamis est. Adi Spec.

LAEDERE famam, pro detrudere famam, quam quis iam omnium consensu obtinuerit. Quod & de possessione deijcere dicitur, ex sermone Iurisconsultorum, ut ostendit Eras. Sp.

LAEDERE fidem, Treuloff uerden.

LAEVS ex delicto, uel quasi ex delicto, uenire etiam nomine creditorum, omniū Doctorum

rum consensus est, Rosfredi sententia explosa: qui solus diuerſeſebat, quod ista res haberet damnum pecuniarium. Vide Enarrat. Zas. in §. itē si quis. Inst. de Act. Sp.

LAGENA, genus uasis testacei, non tam ad aquam, quam ad uinum, & alios humores continendos accommodatū. Mensuræ etiam nomen esse, Budæus in de Asse, ostēdit ex Athenæo. Sic Scauolam accepisse, rectē monuit Interpres, in l. cum quis decedens. §. Sciam. de Leg. iij. Et Mænio, inquit, liberto meo, nihil de me merito, dari uolo lagenas uini uetustū cētum quinquaginta. Alias Lagenæ est uas uinariū. Vide Bayſium. Sp. LAGIVM Vide, Cambio.

LAICI, opponūtur ijs qui sacris initiati sunt. His prohibuit Martian. Imp. publicē de fide Catholica differere. Verum hoc non contentus Romanus Pont. Alexander, eo nomine quartus, prohibuit illis omnino, hoc est, publicē, uel priuatim, ea de re disputando uerba facere, capite secundo, de Hære. in sexto. Certē, quod eleganter ab Alciato dictum est, Christiana pietas fide, nō syllogismis consistit. Budæus inquit, Laicū uulgō attrectabile significat, sicut Sacrum dicitur & Sanctum, cuius tactu populo interdictum est. Spiegel.

LANA caprina. De certantibus duobus contentiose, utrum lanas haberet caper, an setas: aut alioqui de uillis caprinis dimicantibus, re uide licet inutili, minimiq; momenti: natum apparet Adagium de lana caprina. Sunt huic cōfinia, de asini umbra, & de fumo disceptare. Sp.

LANA lignea, cuius Vlpian. meminit, Græca tamen uoce *ξύλινον*, accipienda est. Haloandro teste, quæ gossipinis aut eius generis arboribus depectitur. Quære, Gossipium. Sp.

LANA leporina, anserina & caprina, l. si cui legetur. de Legat. iij. Sp.

LANA tingendæ purpurę destinata, purpuræ appellatione non continetur. autor Vlpian. in fine leg. si cui contra, de Legatis, tertio. Spiegelius.

LANA Vlpia. Si cui lana legetur: id legatum uidetur, ait, quod tinctum non est, siue autem facta sit, siue infecta: lanæ appellatione etiam neram cōtineri, Sabinus rectē putat. Extenditur autem lanæ appellatio eatenus, quatenus ad telam peruenit. Succida quoq; continetur, & loræ, si modò tincta non sit. Sp.

LANARIVS, qui lanam curat: Lanatus, qui lanam gerit.

LANATÆ pelles. Et hæc lanæ appellatione continentur: qui Lauatę, legunt apud Iuriscōf. contaminant ueram lectionem infulsē. Sp.

LANCEA, *λάνχνη*, id est, spiculū uenabuli, uel iaculi. Hinc Lanceati, iētu lanceę necati. Rhennus noster ad Tertullianum adnotauit, Lanceare, pro Lanceam ferre. Sp.

LANEVM, quod ex lana est. Vlpian. Vestimentorum sunt omnia lanea. l. uestis. de Aur. & arg. leg. Genera lanarum doctē exponit Bayſius cap. iij. de Re uestiar. Sp.

LANICIVM, ipsa lana. Dicitur autem lani-

cium, sicut à fuga effugiū, teste Seruio iij. Geor. gic. comment.

LANIFICAE mulieres, quæ lanæ artem exercent. Alphenus de Fund. instr. l. uillę instr. Cōsultus, ait, de mulieribus lanificis, an instrumētō continerentur. Sp.

LANIPENDIA mulier, Paulo in l. sed si uir ex lana. de Don. inter uir. & ux. pro lanifice, seu quæ lanificibus ipsis pensa diuidit. Sp.

LANGVOR, defectus uiriū, & succi naturalis: transfertur autem ad animum, ut in l. iusto. §. eum qui ff. de Vfu cap. Sp.

LANISTAB, magistri atq; institores gladiatorum dicebantur, teste Budęo. Horum genera, cum in iure Ciuili fiat eorum mentio haud infrequens, idem diligentissimē explicauit in prioribus Annotat. ad leg. athletas. de His, qui not. infam. Sp.

LANIVS, uel Lanio, qui carnes in carnario uendit, à laniadis pecoribus, quod eas cōcidat, lanietq; Paulus. de Fund. instr. l. cum de laniationis instrumēto quæritur. Lanionia uerò, mensa est carnificis, qui mutiladis damnatorum membris præficitur. Vide Zasium in l. ij. ff. de Origin. Iur. & Beroald. in Suet. Sp.

LANX, quæ & Langula, à latitudine dicitur. Iuuenalis: Aspice quàm magno distendat pectore lancem. Est deniq; uas diuinis aptū lanx. Ausonius: Thuribula & pateræ, quę tertia uasa Deum lanx. Erant autem Lances maximæ, mediæ, & minimæ, ut ait Iurec. in l. qui lancem. de Aur. & arg. legat. Earum quadratæ aliæ: quarum Vlpianus meminit in d. l. uestis. & aliæ rotundæ, ut hæc Iureconsult. uerba indicant, in l. si rem. de Rei uend. Quamuis & in uasis occurrat difficultas, utrum lancem duntaxat dici oporteat, an etiam quadratam, uel rotundam. Nos cum Gallis, teste Bayſio, rotundis utimur, appellamusque Platten: illi uerò Platum, à latitudine, ut idem opinatur. Lances librę partes, quibus pondus & res ponderandæ imponuntur, etiam dici, apud anti quos notum est: quod ad lancium formam factę essent. Sic ea uoce Iustinianus utitur in fine l. cū quis. C. de Nat. lib. Sp.

LAPIDEM empti, pro uillissimis homunculis accipiuntur. Adi Chil. Eras.

LAPIDICINA, locus, ubi lapides exciduntur, Latomiæ à Græcis dictæ. Vide Bartol. in lege j. ff. de Contrah. empt. Fructum facere lapidicinas, colligimus ex l. si ex lapidicinis. ff. de Iur. dot. Sp.

LAPILLI quo distent à gemmis, & quo ab his margaritæ, Paulus ostendit in lege, & si non sunt. §. perueniamus. uers. gemmæ autem. de Aureo & arg. leg. Adi Vallam ad finem libr. Elegant. sexti. Bartol. annotauit in leg. fin. §. species. ff. de Public. lapillos non uenire lapidum appellatione. Sp.

LAPIS, pro milliario, hoc est, mille passibus aliquando accipitur. Martia. de Excus. l. propter litem. Ne ultra centesimum lapidem tutelam gerat. Nebriff.

LAPIDES inædificati. Paul. de Rei uendic.

L A N T E A.

Quæ religiosis adhærent, inquit, religiosa sunt, & idcirco nec lapides inædificati, postquam remoti sunt, vindicari possunt. Sp.

LAPSA hæreditas quæ sit, interpretatur Vlpianus in §. si locuplet. & in lege, uerum. de Minorib. Sp.

LAPSVS sui facilitate. ff. de Minorib. l. j. Circumscriptus uerò, dicitur dolo deceptus. l. j. ff. de In integ. rest. Alb.

LAQVEIS iuris liberari. l. j. C. Si rector provincie.

LAQVEO uitam finire. Id genus mortis apud Romanos ueteres turpe habitum est, quod animam, id est, spiritum oclusa uia in pectore interire putabant. Itaque in lib. Pontificalib. ut ait Seruius, cautum erat, ut qui laqueo uitam finiuisset, insepultus abijceretur. Vnde nec apud illos intelligendum ita suspendi, ut fune fauces constringantur, fiatque suffocatio. Sed intelligendum est eorum, qui cruci suspenderentur, brachia & crura funibus cruci alligari solita. Sp.

LAQVEOS iudicii declinare, id est, periculum uel pœnam. Vide Syluium in Oratione pro Milone.

LAQVEVM appellamus, quo damnatorum gula substringitur. Est & decipulum auium, & ferarum. Vnde metaphoricè pro insidijs ponitur. De laqueo pulchrè Ausonius sic: Qui laqueum collo necabat, reperit aurum, Thesaurique loco deposuit laqueum. At qui condiderat, postquam non repperit aurum, Aptauit collo quem reperit laqueum.

LAREM fouere, in l. ciues. C. de Incolis, lib. x. Imp. Dioc. & Maximian. non pro domicilio, cuius uocis iamiam meminerunt, sed magis, ut erant paganissimi propugnatores pertinacissimi, uel pro domestico deo, cui focus sacer erat, uel pro igne posuisse uidentur. Lares enim priuatorum domibus etiam præesse credebantur. Hinc à Lare ordiri, ut dicitur uulgò, pro, à domesticis ac familiaribus initium sumere, quod Cæsar Sigismundus frustra expectabat apud Synodum Constantiensem. Nimirum fouere larem, id est, quod etiamnum appellant Germani, *Rauch und licht halten*. A Lare nymphea reputabantur apud cæcas gentes gemini dii familiares, alter bonus, alter malus, unicuique homini designati, ut curam eius peculiarem haberent: ideo Genij, & Penates appellati. Hos enim domi colebant, quasi peculiare deos in larario, hoc est, loco & sacrario domestico. Refert Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem, primum in larario suo coluisse Habraamum, & Christum: sed Philippus deinde Imperator, religionem Christianam secutus est. Ex his, Oldendorp. inquit, facile accipitur id, quod Vlpia. in l. si duo patroni. §. ult. de Iureiuran. Si quis, ait, iurauerit in re pecuniaria per Genium principis, se dare non oportere, & periurauerit. Sp.

LARIBVS, auitisque sepulchris carere. Celsus in l. in fundo alieno. de Rei uindi. prouerbia li schemate pro re chara protulit, teste Erasmo. Spieg.

LARGITIO, quod uix unquam gratuita est, propior corruptelæ est. Quin & iure, Pontanus inquit, corruptela dicta est à maioribus, quæ ut malos ad se trahit, sic bonos detorquere à recto querit. Siquidem largitiosi, liberalitatis prætextu, fauorem popularem aucupantur: ut appareat, non dare eos, sed uendere: unde factiosi plerumque euadunt ad occupandam publicam libertatem. Huiusmodi hominum ferax etiam non est Italia. Vnde nulla pax illi diuturna speranda. Obseruandum, nullam unquam in ciuitatibus, aduersus liberalitatem scriptam legem esse. At ambitus, ac repetundarum leges, largitiosos præcipue coercent. Sp.

LARGITIO, propriè est expensa, quæ sit ad aucupandum fauorè, in petitione magistratuum. Cicero in de Legib. lib. iij. Itaque ut omittam largitione corrupta suffragia, non uides, si quando ambitus sileat, quæri in suffragijs, quid optimi uiri sentiant? Notum prouerbum, Largitionem fundum non habere. Imp. hanc uocem pro donatione usurpant interdum. Vnde apud eosdem, Largitionales tituli. Sp.

LARGITAS dotalis, donatio in dotem est. Hoc ferè semper sub prohibita per Legem alienatione non comprehenditur. lege fin. C. de Litigios. & Nouell. de non alienan. §. alienationis. Spieg.

LARIDVM, ut Macrobius ait, est caro salita: sic dictum, quasi largè aridum. Dicimus etià Lardum absque i. Martialis: Et pallens faba cum rubete lardo. Quo uersu clarè patet, Lardum esse salitam carnem: non autem pingue illud suillum, quod uulgò Lardum dicunt. Hanc salitam carnem Succidiam quoque nominant, item & neutro genere Succidium. Succidia autè continet pernam, petasonem, & lardum. Sp.

LASCIVIA, pro ludo improbiore, & noxio, ac proteruitate quadam ludicra, usurpatur à Loreconf. in l. lex conducto. Locati. & ad Leg. Cornel. l. cum quidam. Vide Bud. in Annot. Item pro petulantia, in prin. Insti. Si quadr. paup. fec. dic. pro ut uituli atque hœdi lasciuire solent. Sp.

LASER, Græcis Silphium, succus est herbe Laserpitij, in Cyrenaica regione. Paul. in tit. de Penu legat. l. non omne. Sed quod quidam, inquit, negauerunt piper, ligusticum, careum, laser, & cætera eiusmodi in penu non esse, improbatum est. Aut. Nebriß.

LATA culpa. Vide, Culpa lata. & Culpa magna.

LATA fuga, species est exilij, cuius meminit Martianus in l. exilium. ff. de Interdict. & releg. Qui autem exilio damnabatur, aut certus ijs locus à iudicib. destinabatur, quo exularent. In eum locum quum ueniebant, fiebant eius ciuitatis ciues, & tum demum Romanam ciuitatem amittebant, aut locorum omnium, præter certum quandam, aditus mittebatur. Ammianus Marcellinus: In corpore, inquit, immaculato, lata fuga damnatus est. Quod relegationi diuersum uidetur: quæ intelligunt Iurecôulti, cum in insulam aliquis, uel locum alium mittitur ad tēpus: sicut in quin-

quinquennium. Vide Vlp. in l. relegatorum. eo. tit. Sp.

LATERANI, dicuntur satellites, qui Principis alicuius latus tuentur, *Trabanten*. qui etiā *Laterones* dicuntur.

LATERANVS, nomen proprium Consulis Romani. Vnde Lateranense Palatium. Item Lateranensis basilica S. Ioannis uocata est. Quia Lateranensium familia adeo insignis Romæ fuit, ut magnæ urbis parti nomen dederit. Certè Romanus Pontifex Lateranensis quandoq; dictus Episcopus, Egnatius in M. An. Philosopho. Spieg.

LATERCVLVM, Iustinianus in Constitut. xvij. cui tit. est, secundum Haloandrum, Præcepta præsidum. aliàs, de Offic. præsid. Eadem madata, inquit, in libris Legum transcribere, & in sacro Laterculo deponi præcipiat. Sp.

LATERES, simpliciter non significant lapides, ut Interpres exponit in l. si uenditor hominis. §. firmitus. de Actio. empt. Nam hi ex terra albidæ, & cretosæ fiebāt, siue etiam rubrica, aut ma seulo sabulone. Vide post Vitruuium lib. ij. cap. iij. quod est de lateribus, Budæum in l. si fratres. Pro socio. Sp.

LATINE loqui, nihil aliud est, quàm uti lingua Latia & Romana. Nam Cicero inquit, non tam præclarū est scire Latine, quàm turpe nescire: neq; tam id mihi Oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium uidetur. Interdum tamen Latine loqui, sumitur pro eleganti sermone uti. Olim Latina suis finibus, exiguis sanè continebatur, Græca aut in omnibus ferè gentibus legebatur, ut testatur Cic. pro Archia. Vt autem linguæ Latine honos per omnes gentes diffunderetur, Romani magistratus Græcis nunquam nisi Latine responsa dabant, eosq; per Interpretem loqui cogebant, non Romæ tantum, sed etiam in Græcia, & in Asia: ut est apud Val. Max. lib. ij. de Inst. antiq. Vide post Alc. in dictione, Sermo Latinus, lib. j. Prætermitt. Catanæum Comment. primo in Plinian. Epist. ut cognoscas (si fortè requiris) an aliud sit Latine loqui, aliud Grammaticè. Sp.

LATINI, dicti sunt quidā populi, qui à Romanis suis legibus relicti, liberiq; erant: sed iura ciuitatis Romanæ non habebant: adeo, ut si qui Romani in colonias Latinas mitterentur, ius ciuitatis Romanæ amittebant, & Latinā ciuitatē adipiscerentur. Quod Cic. in Orat. pro Domofua ad Pontif. ostendit: quod Latinitatis ius, inferius quidem ciuitate Romana, sed tamen ignominiosum non erat. Ex Parerg. Alc. Sp.

LATINI, & Dediticii libertini, de quib. Politianus in Miscellaneis, à Iustiniano sublatis sunt reducete omnia ad pristinā, eandemq; simplicē urbis Romæ libertatem, ut patet in §. Libertinorum autem status. Inst. de Libertin. Sp.

LATINITAS, pro Latino sermone: cuius contemptores arguit Budæus in prior. Annot. Sed & noster Zasius locis non paucis, euidenter planum fecit, quanto exponatur periculo, quisquis iura ciuilia, nudus rei, Latine profiteri peragat. Sp.

LATINITAS ius, erat ius petendi magistratus, & eadem quæ Itali antè habuerant. autor est Aconius Pedianus. Sp.

LATITARE dicuntur, ait Bud. qui ad iudicium uocati frustrantur, & ludificantur. Vide l. iij. de Iudic. & l. Fulcinus. ff. ex quib. caus. maior. & infra, Tyranni uocabulum. Sp.

LATITATIO, turpis occultatio sui. l. Fulcinus. §. quid sit aut. Quib. ex caus. in possess. eatur, quæ definitio Ciceronis est. Sp.

LATOR, pro tabellario reperitur apud Sueton. in Caligula, Budæo indicante. Dicuntur & Latores, quos uulgo minores procuratores appellat in iudicijs Prouincialibus, & Consistorijs Episcoporum. Horū officiū Zasius indicat in §. Quadrupli. Institut. de Act. Sp.

LATOR legis, qui & legislator uno uerbo dicitur: qui legē tulit, hoc est, promulgauit, uel instituit. Lator pro tabellario, notum. Sp.

LATRO, obfessor uiarū, hoc est, qui per uim furatur (*Strassenrauber*) impunè occidi potest. Sic Isauros latrocinij infames, Arca. & Hon. Impp. nulla Feriarum ratione habita, permiserunt duci ad supplicium, etiam uenerandis Paschatis festis. l. prouinciarum. C. de Ferijs. Sp.

LATRUNCVLATOR, inquit Vlpian. de Re pecuniaria, iudicare nō potest, in l. solemus. de Iud. Igitur rerum capitalium iudex, siue quæstor accipitur. Interpretes iudicem malefactorū uocant. Imaginem hodie eius referre uidetur, qui à militibus nostris, *Prouost*, parum uoce Gallica deflexa, *Prauost*, appellatur. Quamuis magis placet Alciato, dici præfectum apparitorū & militum, qui latrones conquirunt, *Schergenmeister*. Spieg.

LATRUNCVLVS. Vide Vlp. in l. hostes. ff. de Capt. & l. si pater. §. si quis. ff. de Donat. In numero multitudinis significat etiā, quod uulgo *Schach* uocat. Senec. Latrunculis ludimus. Sp.

LATVMIAE, uel Latomiæ, quarum Iurif. cons. meminit in l. succurritur. ff. Ex quib. caus. maior. generali uocabulo sunt loca ea, unde lapides in usum nostrum excisi sunt. Lapidicinas Latine uulgò appellant Censet Budæus, melius appellari Lapidicinas, quo nomine Plautum usum fuisse dicit. A latomijs latomi appellati sunt, nō qui parietes & domos lapidibus ædificant, sed qui in lapidinis lapides excidunt. Accursius loca latennia ridiculè intelligit latumiarum uocabulo, l. j. ff. de Aleatoribus. Sp.

LATVMIAE, lapidicinae dicuntur & loca cæsis lapidib. exca. Vnde carcer Syracusanus, Latumiæ uocabatur, quem Cicero in prætura urbana describens: Latumias Syracusanas, ait, omnes audistis, pleriq; nostis. Opus est ingès, magnificum, regum actyrannorum, ex saxo in miram altitudinem depressum, & multorum operis penitus excisum: Nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri nec cogitari potest. Erat & carcer Romæ sic dictus, eius meminit Liuius.

LATVRVM nomen meum. Vlpianus in fin. l. hoc iure utimur. de Donat. Deniq; Pegasus putabat

putabat, inquit, si tibi centum spondero hac conditione, si iurasses, te nomē meum laturum, non esse donationem. Sp.

LATVS CLAVVS, Senatorij ordinis insignie erat: & calceus lunatus, qui tum communis etiam nobilitati fuisse putatur. Aliàs Latyclauū dictum. Bud. in l. ult. de Sen. Vocatur & alio nomine Clauus. Vide, Clauus.

LATVS digitus, est minima mensurarum: à qua natū prouerbum, Latum unguem discedere. Vide Eras. hoc ipsum Adagium explicantem Cent. v. Decad. j. Sp.

LAVACRVM, stibam, siue stupham interpretantur in l. iudices. C. de Episc. aud. Siquidē à nobis alienis ita locus appellatur, in quo quis lauari commodē potest. Sp.

LAUDARE, antiquo uerbo iuris, citare significat, & nominatim prodere. Pomponius in l. tenetur. de Action. empt. Si tibi, inquit, iter uendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutē uolueris. Vide Budēum in Annot. prior. Alc. quoq; in Parergis scribit, quod nominatim approbare, in iure significat: & simul adnotat, ab hoc uerbo Commentatores dixisse Laudū, pro arbitri sententia: cuius substantiūq; uocis exemplum apud Latinos nullum est. Sp.

LAUDARE auctoritatem, est in iudicio dicere reticulum suæ possessionis: & est antiquus sermo Iuriscoss. Cum autem Pontifices summi, potestatem suam tuentur, aiunt se successores esse D. Petri: huius tituli auctoritate, ut Bud. ait, uim armorum propulsantes.

LAUDARE cum exceptione, id est, non integre.

LAUDATIONIS uocabulo, Cicero pro oratione funebri usus est. Itali, qui & barbarē norunt loqui, uulgo dicunt, orare pro funere. Cetera apud Rhenanum in Annot. ad Liuium lib. ij. Decad. j. Sp.

LAUDATOR huius propositi. Non oportet laudando augere malitiam, apud Vlp. in l. j. §. sed utrum. ff. de Ser. corr. Sp.

LAUDE dignum dicere, est nō uerba illi benigna hominum, sed iudicia hominū promittere. Vide Senecam Epist. ciiij. Sp.

LAUDIMIVM, quidam accipiunt præmiū illud, nempe quinquagesimam, quod præstatur iuxta sanctionem Iustin. in l. iij. C. de Iur. emph. pro renouatione emphyteutica: à uerbo Laudo deducentes: cum Latinus esset Laudatium, sicut Donatium. Sp.

LAUDOMINIUM: de hoc fieri mentionē in l. diuortio. §. quod in anno. ff. Sol. matrimo. Zas. monuit, qui nescire se ingenuē fatetur, an habeatur alibi text. Nominatur autē Laudominium id, quod datur supra pensionem certo annorū curriculum: prerogatiua, quæ fit à colono & certo tempore domino. uulgo *shrschatz*. Et tale Laudominium cōputatur etiam in fructu, ut pulchrē declarat ipse Zasius iam citato loco. Sp.

LAUDVM pro arbitrorum definitione, barbara uox est, & inepta, ut paulo supra admonui-

mus. qui cum ius cognoscendi habeant, propriē dici potest eos pronunciaſſe, uel statuſſe: quod & in arbitratoribus Alciatus admittendum putat. Tamenſi negent Doctores, in l. j. de Re iudic. ſententiam propriē dici, quod ab arbitro pronūciatum eſt: quod tamen ipſi Alciato non ſit uerifiſimile, cum id quod unusquiſq; etiam priuatus ſentit, Latine & elegāter, Sententia dicatur: nec aliter ſoleant Iuricoſſ. arbitrorum definitiones quā ſententias appellare. l. litigatores. l. qualē. de Arb. Adde, quæ idem adnotauit cap. xlv. lib. j. Parerg. Sp.

LAVS Alberici Roſati Bergomenſis, ſuo uo Iuricoſultiffimi, Vide infra, Opinioni comuni.

LAUTIA, lautiorum: lautia etiam ſœminē, munera dicebantur, quæ Romani per queſtores legatis exterarum nationum mittebant. Itaque Lautiæ appellatione, teſte Budęo, continetur ea pecunia, quæ in legationes ſuſcipiendas quouis modo conſumitur. Sp.

LAUTICA, dicuntur quæcunq; ad lauticiā atq; elegantiam cultus & menſæ pertinent. Iure conſ. de Auro & arg. leg. l. argumento. Mundo, inquit, muliebri cōtinentur lautica, æcus, reticula, & huiusmodi. Nebriff. Lautica uocem, ni fallor, nihili, Nebriff. interpretatur: pro ea reponendum eſt uocabulum Calentica, ut habet editio Norimberg. cuius non tantū hīc, ſed & alibi meminit Vlp. Erat autem tegmē muliebre capitis, ut Bayſius ex Cicerone docet. Sp.

LAUTIORES ſerui, id eſt, elegātiores. Lautus propriē dicitur diues & nitidus, nō in uelle modō, ſed in uiſu quoque delicato. Hinc apud Vlp. intelligimus lautius, p magnificētius. ſplendidius. in l. ſed & ſi lege. ff. de Petit. hære. Si quis, inquit, re ſua lautius uſus ſit, cōtemplatione delatæ ſibi hæreditatis. Sp.

LAXAMENTVM, ſiue Laxitas, quies dicitur, ſiue ceſſatio à labore. Neratius, de Vacat. & excuſat mun. l. tempus. Cum laxamento quodā, inquit, itineris. Nebriff. Laxamentum etiam uocat Lex inducias duūm menſium, qui dantur tutoribus ad pecuniam collocādam. Aut. ut ij qui oblig. hab. perhib. res min. §. quoniam autem uidemus. Sp.

LAXARE, & Adſtringere. contraria. **LAXITAS**, eſt naturalis libertas animantū. Inſt. de Rer. diuiſ. §. planē. Alber.

LAXIVS tempus, pro Longius, apud Proculum in l. cum ſtipulatus ſim. de Verbor. obligat. Cum ipſe arbitro meo alium diem operi faciundo laxiorem dederim: id eſt, cum diem protulerim. Sp.

LECTICA, cathedra, & ſedes, qua ſerebantur diuites & potentes, in qua puluinar & lectulus ſtratus erat. Græcē *ἐξάρονον*, quod à ſex ſeruis portaretur Hodie à nobis dicitur, *ein Senſſi*, quæ ualeudinarij non quidem ab hominibus, ſed binis equis commodius uehūtur. Paul. de Seruit. ruſt. præd. l. qui ſella, inquit, aut lectica uehitur, ire, nō agere dicitur. Accuſſius. Sella, id eſt, equo lectica,

lectica, id est, curru, interpretatur. Quod utrūq; ut ostendit Nebriss. falsum est. Sp.

LECTICARIA. Vide, Muliercularius.

LECTICARIUS, qui lecticā humero fert. de Leg. j. l. si ex toto. Si ita, inquit, legatum sit, Lecticarios octo. Item Vlp. de Leg. iij. l. item legatō continentur mancipia: puta lecticarij, qui solam matrem familiās portabant. Rom. Pont. u. sum lecticæ etiamnum seruat: quem ei Constantinus Magnus, & ceteri qui hunc insecuti sunt Imperatores, concesserant. Et quemadmodum olim Romani ad gestandum Germanis utebantur, quod clarè constat ex Tertulliano, in de Ad uxorem, nimirum ob staturæ proceritatem, ut ibidem Rhenanus annotauit, super uerbo, Nec Germanicos baiulos: ita hodie Pontificij corporis gestatores sunt Germani. Dicuntur itē Lecticarij, qui lecticas in quibus per urbē magnatēs circumferebantur, fabricabāt, teste Alc. C. de Excusat. artif. lib. x. Sp.

LECTISSIMI, pro egregijs & eximijs usurpantur à Cicerone. Quod nomen dicitur sapius, quàm Electissimū. Vide orationes pro Cœlio, & pro M. Fonteio. Sp.

LECTO teneri, pro morbo uexari.

LECTVM, neutro genere protulit Vlp. in §. fin. l. librorum. de Legat. iij. Vt lectum, inquit, legatū continet & fulcra. Bartolo autē Lectus, super quo quiescimus (quem Cubicularem uocat Cicero, ad differentiā triclinaris lecti, super quo sedebant antiqui ad mensam) continetur appellatione alimentorum in l. legatis. ff. de Alim. & cib. legat. Nec uenit in hypotheca bonorum generali, l. j. C. Quæ res pignor. oblig. possunt. Sp.

LECTVLVS. Cicero inuectiua quarta distinguere uidetur lectulum & cubile: ut lectulus sit interior & charior quàm cubile. Virg. Georg. j. Cubilia talpæ, & corui cubilia dicit, ut ne putres, monente Fran. Syluio, hominum tantum dici Cubilia. Sp.

LEGALIS sciētia, est res sanctissima. Vide Vlp. l. j. §. proinde. de Extraord. cognit.

LEGANDI uerbū, licet olim latæ significationis fuerit, tamē hodie ad solas donationes post mortem ab hærede præstandas refertur. Vigl. in tit. Inst. de Testament. ord. Vide infra, Verba quibus substitutiones. Sp.

LEGARE, idem est quod decernere, & mandare: unde & Delegare dicimus. In testamentis tamen, in quibus uerba secundum testatorū consuetudinem accipiuntur, uerbum legandi obliquum est. Vide Alciat. in l. uerbis legis. de Verb. signif. Sp.

LEGARE à filio. Lege, A filio legare.

LEGATARIJ à parte. Quære, Suggestum est.

LEGATIO. Ea aut publica erat, aut uotiua, aut libera. publica mandabatur publico nomine: uotiua & libera priuatim impetrabantur aut uoti soluendi causa, aut alio priuato nomine. Legationem ueteres ut rem sacram habuerunt, cui deum Mercurium præfecerunt: ideoq; Legatos uiolare, impium habebatur. Verum legationes

liberæ olim dicebantur, quæ ornamenti tantum causa ab senatu impetrabatur: quemadmodum honorarij magistratus, à principib. honestamēti causa conceduntur, tituloq; tenus obectur & geruntur. Hæ autem ab ijs senatoribus impetrabantur, quibus negotia futura erant in prouincijs, ut qui hereditates persequi, aut legata, aut qui nomina exigere uolebant in prouincijs, legatorum personis acceptis commendabiliores controuersias haberent, atq; fauorabiliores. Vlp. de Leg. Qui libera, inquit, legatione abest, non uidetur Reip. causa abesse. Sp.

LEGATIVVM, personale munus est. Vlp. in l. munerum. de Mun. & hon. Legati quoq; qui ad sacrarium Principis mittuntur, quia uaticum (quod Legatiū dicitur) interdum solent accipere. Idem in l. ij. de Legationibus: His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatiū ex forma restituitur. Sp.

LEGATOR est, qui aliquid legat: Legatarius, cui ex testamento aliquid legatur: Legatum, ipsa donatio, testamento relicta, Insti. lib. ij. Inst. Sed si rem, ait, legatarij quis ei legauerit, inutile est legatum. Sp.

LEGATA electione serui, semel duntaxat optare possumus, Paulus ait l. v. ff. de Legat. j. Spieg.

LEGATIS seruis exceptis negotiatoribus, Labeo scripsit, eos legato exceptos uideri, qui præpositi essent negotij exercendi causa: ueluti qui ad emendum, locandum, conducendū præpositi essent: cubicularios autem, uel obsonatores, uel eos qui piscationibus præpositi essent, non uideri negotiationis appellatione contineri. & puto, Martianus ait, ueram esse Labeonis sententiam. Sp.

LEGATVM, est quædam donatio à defuncto, testamento relicta, ab hærede præstanda: ut, do, lego: uel, hæres meus dānas esto dare ditio-nem talem: aut alijs uerbis, §. j. Inst. de Leg. l. legatum. de Lega. ij. Alibi definitur plenius: Legatū, est deliberatio hæreditatis, qua testator ex eo, quod uniuersum hæredis foret, alicui quid collatum uelit. l. legatum de Leg. j. Sp.

LEGATVM in aliena uolūtate poni potest, in hæredis non potest. Paul. in l. Senatus. de Legat. j. Sp.

LEGATVM annuum, quod in singulos annos, hoc est omni anno debetur, l. legatum. §. uini ff. de Ann. leg. Paulo teste. Sabinus eiusmodi Legatū, plura legata esse ait: & primi anni purū, sequentiū conditionale. uideri enim hāc inesse conditionem, si uiuat. & ideo mortuo eo, ad hæredem legatum non transire. l. iij. de An. leg. Sp.

LEGATVM annuum relictum sine adiectione summe. Vide Vlpianum de Annuis legat. l. si cui.

LEGATVM relictum in singulos annos, simile est usufructui, cum morte finiatur, Caius auctor ff. de Ann. legat.

LEGATVM caducum uariè dicitur. Primò, si defuncto sit relictum, quem tamen testator in uiuis esse credebatur: aut ei, qui priuquā testator decessit.

decefferit. Secundò, quando res quæ relicta est atq; legata, non inuenitur. Tertiò, si graues inimicitiae inter utrumq; oboriantur. Quartò, si legatarius legatum respuat. Quintò, si conditio sub qua sit relictum, defit. Cur Iuuenalis dixerit Dulce legatum, suprà indicatum est in dictione Caduca hæreditas.

LEGATVM per damnationem, huiusmodi fiebat uerbis: Hæres meus illi dato: aut, Illi ab hærede dari iubeo: aut, Hæres damnas esto dare. Huiusmodi autem legatum ueteres Iuriscoss. indebitè solum, repeti nolabant, quod Iustin. fustulit. Id duntaxat legatum, non debitum solum repeti uetās, quod religionis & pietatis intuitu, sacrosanctis Ecclesijs, uenerabilibus uel locis sit expensum: quod tamē summo iure magis, quàm iure constituisse uidetur. Sp.

LEGATVM inutile in sex casibus locum ob tinet. Primo, cum deficit legatum ex persona legantis. puta, si est seruus. Secundo, propter rem quæ legatur, qualis est sacra, uel ædibus iuncta. Tertio, ob personā cui legatur, præsertim si proprius est seruus. Quarto, quando uterq;, & qui legat, & cui legatur, inhabilis cognoscitur. Quinto inutile est legatum in re propria eius cui relinquitur, cum æstimatio rei potuisset legari. Sexto, si cui legatur, qui eius minus est capax. cuiusmodi est deportatus, pænæ seruus, & id genus homines, quibus neq; testamenti actio relicta est. Sp.

LEGATVM pium, quod religioni, bonis literis, & paupertati relinquitur.

LEGATVM præceptionis, non nisi uni ex hæredibus dari potest, ut aliquid ex hæreditate præcipuum habeat: quòd si coniunctim multis, aut disunctim singulis relinquitur, omnibus una tantum res quæ nominata est, sicut & in legato uendicationis, debetur. l. si pluribus. de Leg. j. non uni res, & alij æstimatio. Lege cap. j. libr. iij. Parerg. Alc. Sp.

LEGATVM præsens, id est, purum, Conditionali opponitur. lege j. ff. de Condit. & demonstrat. Sp.

LEGATVM per sinendi modum, sic legabatur: Hæres meus, rem illam Titio per mitte sume re. In quo legato hæres rem tradere nō teatur, sed uendicanti legatario non permittitur prohibere. Sp.

LEGATVM per uendicationem dicebatur, quòd legatarius post mortem testatoris, non etiam spectato hærede, statim sibi, aut præsumebat, aut defunctus ad hæredem eius trans mittebat: & his fiebat uerbis: Stichum seruum tibi do, lego, uel illam rē tibi præsume, habe, uendica. Nec in eo traditio hæredis expectanda est, sed ipse legatarius possessionem accipit: quam in remissionem (ut ait Alciatus) uidetur Iustin. appellasse l. j. in prin. C. Com. de Leg. Sp.

EXEMPLA ALIQVOT LEGATO.

rum, iuxta Alphabeti seriem collecta. Lector
prudens rem ipsam expendat.

Ad quemcunq; ex testamento meo, uel ab in-

testato: uel ita, Ad quemcunq; quoquo iure bona mea perueniunt. Hæc uerba quid uelint, Metianus de Leg. iij. l. si ita fuerit, ostendit.

Æliæ Dorcardi matri meæ dari uolo, quoad uiuet, usum fructum bonorum meorū, ita ut post obitum eius liberos meos, aut ad eū, qui ex his uiuet, pertineat. Vide l. generali. ff. de Vsu & usu fruct. Sp.

Agri plagam, quæ est in regione illa, Mæuijs, Publio & Caio transcribi uolo, precio facto uiri boni arbitrato & hereditati illato, duplè euictio ne expromissa à reliquis hæredib. ita ut sub pœna centum promittat eam agri plagā, partem uē eius ad Seiam posterorū eius non perueniatur quaquam ratione. Vide Scauolam in l. uxorem. de Leg. iij. Sp.

Amplius, quàm Titio legavi, hæres meus Seio decem dato. Africanus in l. si seruus legatus. §. si ita scriptum. de Legat. j.

A quibus (scilicet libertis) præstari uolo hæredi ex reditu eius fundi decem per annos singulos usque ad annos trigintaquinq; à die mortis meæ. Scauola respondet in l. codicillis. de Ann. legat.

A te peto Sei, ut ab annis duodecim ætatis ad studia liberalia fratris tui inferas matri eius tot, annuo, usq; ad annos quatuordecim, ea amplius tributa fratris tui pro censu eius dependas, donec bona restituas, & ad te reditus prædiorum illorum pertineant, quoad perueniat frater tuus ad annos quatuordecim. Scauola explicat ad fin. l. liberto suo. ff. de Ann. legat. Sp.

A te Petroni peto, uti ea duo millia solidorum reddas collegio cuiusdam templi. Vide Scauolam in l. pater filium. §. Tusculanus. de Leg. iij.

A te peto, tuæq; fidei committo, ut quicquid ex hæreditate mea ad te peruenierit, restituas filio tuo, retentis tibi hortis meis. Declaratur per Scauolam de Legat. iij. l. post emancipationem. Spieg.

A te autem fili charissime, quæcunq; legavi, præstari uolo. Et si quid euenerit æris alieni, quæ in tempus pro mutuo acceperam, & debnero, à te solui uolo: ut quod forori tuæ reliqui, integrū ad eam pertineat. Ad hoc thematium respondet Scauola in fin. §. l. nomen. de Leg. iij. Sp.

A te hæres peto, quicquid ad te peruenit, ut tantum ei des. Idem exponit, eod. tit. ad fin. l. Meuius fundi. Sp.

A te peto, marite, si quid liberorum habueris, illis prædia relinquo: uel si non habueris, tuis, siue meis propinquis, aut etiam nostris libertis. Hisce uerbis non esse datam electionem, sed ordine scripturæ factam substitutionem, Papinianus respondit in fin. l. cum pater filios. ff. de Leg. iij. Sp.

A te Mæui ex reditu fundi Speratiani præstari uolo Arrio Pamphilo, & Arrio Stichō, die mortis meæ annuos sexcentos quotannis, quoad uiuent. Adi Scauolam de Ann. legat. l. Titia hærede. p.

A te autē Mæuia filia charissima peto, ut Stichum seruum tuum manumittas, cū in ministrum

rium tuum tot capita seruorum tibi his codicillis legauero. Vide Modestinum in l. Titia cum testamentum. de Legat. ij. Sp.

Et à te Seia peto, ut quicquid ad te ex hæreditate mea peruenerit: exceptis his, quæ tibi supra legauit, reliquum omne reddas & restituas Mæuiæ infanti dulcissimæ. A qua Seia satis exigi ueto, cum sciam, eam potius rem aucturam, quam detrimento futuram. Vide Scæuolam in l. uxore. §. fin. de Leg. iij. Sp.

A te autem Sei peto, ut cum ad annum uicesimum quintum perueneris, militiam ei compares: si tamen te antè non reliquerit. l. libertis. ff. de Alim. legat.

A te peto Cai Sei, quidquid ex hæreditate mea redegeris, illis meis alumnis des, & cætera, quæ sequuntur uerba: Papinianus exponit in l. alio hærede. ff. de Alim. legat. Sp.

A te peto uxor, uti ex usufructu, quæ tibi præstari uolo in annum uicesimum quintum, cõtenta sis annuis quadringentis. Quot amplius fuerint, rationibus hæredis, hæredum meorum inferantur. Vide Scæuolam in l. generali. ff. de Usu & usufr. Sp.

A te uxor charissima peto, ne quid post mortem tuam, fratribus tuis relinquant. Habes filios sororum tuarum, quibus relinquant. Scis unum fratrem tuum, filium uestrum occidisse, dum ei rapinam fecit: sed & alius deteriora mihi fecit. Exponitur à Scæuola de Legat. ij. in fin. l. pen. §. matre. Sp.

A uobis quoque cæteri hæredes peto, ut uxori meæ præstetis, quoad uiuet, annuos decem aureos: uxor superuixit marito quinquennio, & quatuor mensibus, &c. Modestinus respondit, integri sexti anni legatum deberi, l. v. de Ann. legat. Spieg.

A uobis peto, ut quicquid uobis legauit, eo cõtenti sitis uiuentes: ut post uos filijs meis restitutus. Scæuola mentem aperit huius fideicommissi in fin. l. ult. §. pen. de Leg. ij.

Attia, donec nubat, hæres meus quinquaginta dare damnas esto: neque adscriptum est, In annos singulos, nihilominus id legatum in annos singulos deberi, labolenus autor est. Sp.

A uibus legatis, anferes, phasiani, & gallinæ, & auararia debentur: phasianarij autem, & pastores anferum non continentur, nisi id testator expresserit: ut Paul. de Leg. iij. tradit. Sp.

Balneas legatæ domus esse portionem, si per domum intrinsecus adibantur. Vide Paul. in l. prædijs. de Leg. iij. Sp.

Caius Seius pronepos meus hæres mihi esto ex semine bonorum meorum, excepta domo mea & paterna, in quibus habito, cum omnibus, quæ ibi sunt. Quæ omnia scias ad portionem hæreditatis, quam tibi dedit, non pertinere. Vide Paulum de Leg. ij. l. Caius Seius Sp.

Cai Seio illud & illud hæres meus dato: & te Sei rogo, fidei quæ tuæ mando, uti ea omnia, quæ scripta sunt, reddas sine ulla mora, & reddas ipse. Habes sententiam Marcelli in l. Lucius Titius cum duos. de Leg. j. Sp.

Centum, quæ in arca habeo, aut, Quæ ille apud me deposuit. Vlp. ait, si nulla sint, nihil deberi cõtstat, l. j. ff. de Dot. rel. Sp.

Cuius meis do lego chirographum Caij Seij.

Constitui, dari quæ uolo Callimacho mercedis loco decem millia denarium. Vide Scæuolam in §. penult. l. cum quis decedens. de Legat. iij. Spieg.

Corpus meum uxori meæ uolo tradi sepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui usque ad quadringentos aureos. Scæuola ad propositionem respondet in l. Titius hæredes. de Legat. iij. Sp.

Cui bis legauero, semel deberi uolo. Quomodo intelligèdum sit, Hermogenian. docet l. si quis in principio. de Leg. iij.

Cum his quæ ibi erunt, Pomponius hæc uerba in legatorum exemplis declarat, l. si fundus. de Leg. ij. Sp.

Cum is in tutelam suam peruenerit. Item in suâ tutelam, & in suam potestatem. Item, cum sui iuris fuerit factus. Item, cum ad pubertatem peruenerit. Item & si cum suæ ætatis fuerit factus, uel legitimæ ætatis. Cum iustæ ætatis factus, uel cum maturæ ætatis sit, uel cum adoleuerit: uide Vlp. in l. cum filio familiæ. de Leg. iij. Sp.

Cum morietur ipse seruus. Vide Africanum de Leg. j. l. si à pluribus hæredibus.

Cum omnibus quæ domi sint. Quo sensu hæc uerba ueniant accipienda, declarat Iurisconsult. in l. Seius. in princip. cum inibi not. Codice, de Leg. ij.

Cum pater moreretur. uide Vlpia. hæc exponentem uerba in l. fideicommissa. §. si filio. de Legat. tertio.

Cum uolet. l. uxorem. §. Scæuola. de Legat. iij.

Cum uoluerit, ad tempus uitæ extenditur, teste Vlp. in l. fideicommissa. §. sic fideicommissum. de Leg. iij. Sp.

Dactyliothecam meam & si quos præterea annulos habeo. Vide Vlp. in leg. librorum. §. fin. de Legat. iij. Sp.

Item dare damnas esto. Iulianus de Legat. iij. hæc uerba quæ adijci solent in repetendis legatis exponit iuxta Sabini mentem. Sp.

Damnas esto hæres, Titium finire in illa domo habitare, quoad uiuet. Marcello unum uidetur esse legatum, l. damnas. ff. de Usufructu per leg. dat. Sp.

Decem quæ in arca habeo, ita legauit, uel stipulanti promissi, secundum Africanum, & legatum & stipulatio ualebit. Vide §. qui quinq. l. si seruus legatus. de Legat. j.

Decem aut quindecim hæres dato, secundum Pomponium pro eo est, ac si decem sola legata sunt, in l. si ita relictum. §. fin. ff. de Leg. ij. Sp.

Domina sanctissima, scio te de amicis meis curaturam, ne quid his desit, ueruntamen & Marco dari otingenta. Scæuola respondet in l. Titia hærede. ff. de Ann. legat. Sp.

Domo instructa, supellectilem legatam, non etiam uina accipimus: quia domus uinis instructa, intelligi non potest. autor Pomponius, leg. iij. l. si ita

si ita testamento. ff. de Fund. instr. Sp.

Domum meam cum horto applicito libertis meis concedi uolo. & alio cap. Fortunio liberto meo ex domo mea, quam libertis meis dedi, diæ tam, in qua habitabam, item cellarium iunctum eidem diæ ab hærede meo concedi uolo. leg. uxorum. de Legat. iij.

Domum, quæq; mea ibi erūt, cū moriar. Proculus exponit in l. si ita. de Legat. iij. Sp.

Et domus eam partem, in qua morari consueuimus, Scæuola declarat de Legat. iij. leg. uxori suæ. in prin. Spieg.

Dulcissimis fratribus meis, auunculis autem tuis, quæcunque mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, uel ubicunq; de maternis bonis, concedi uolo, ne quam cum his controuersiam habeas. Sensum indicat horum uerborum Iuriscon. in l. cum pater filios. §. dulcissimis. de Legat. ij. Sp.

Eisq; mancipijs, quæ suprâ legauī, cibarij nomine ab hæredib. meis præstari uolo, quæ me uiuo accipiebant. Explicat hoc thema Scæuola in l. à filio. §. testator. ff. de Aliment. legat. Spieg.

Equis legatis, & equæ continentur, Martianus de Leg. iij.

Ex illo dolio amphoras decem, et si non decē, sed pauciores inueniri possunt: non extinguitur legatum, sed hoc tantummodo accipit, quod inuenitur, ait Paul. in leg. si quis seruum. de Legat. ij. Sp.

Et peracto quinquennio, cū eius usufructus esse desierit, tunc eum fundum illi & illi libertis dari uolo: leg. uxori usumfructum. ff. de usu & usufruct. Sp.

Felici, quem liberum esse iussi, usumfructum fundi Vestigiani lego: cuius proprietatem puto te Felicem consecutum, si non contenderis cum hærede meo, sed potius concordaueris. Sed & tu hæres omnia fac, ut amici sis. hoc enim uobis expediet. Vide l. generali. ff. de Vsu & usufruct. Spieg.

Fidei hæredum meorum committo, uti sināt eum habere domus meas, in quibus habito, nullo omnino excepto, cum omni instrumento, & repositis omnibus. Paulo his uerbis nō uidetur testatorem de pecunia numerata, aut instrumentis debitorū sensisse. leg. si mihi Mæuia. ff. de Legat. iij. Sp.

Fidei hæredum meorum committo, ne fundū Tusculanum alienent, & ne de familia nominis mei exeat. Vide Papinianū in l. cum pater filio. de Legat. ij. ibidem & quæ sequuntur uerba, per eundem exponuntur, nempe Fidei tuæ committo uxor, ut des, restituas filiæ meæ, cū morieris, quidquid ad te quoquo nomine de bonis meis peruenerit. Sp.

Fidei tuæ committo filia, ut cui in familia nubes, & quotiescunq; nubes, patieris de dote tua, quam dabis, partem dimidiam stipulari fratrem tuum: & Seiam matrem tuam, pro partibus dimidijs dari sibi, si in matrimonio eius, cui nubes siue diuortio factō, prius quàm dos tua reddatur, eoque nomine satisfactum erit, morieris nullo filio filiaque ex eo relicto. Vide Scæuolam in l.

uxorem. §. testamento. ij. de Leg. iij. Sp.

Fidei tuæ committo Sempronia soror, uti legata, quæ alumnis meis reliqui, ex medio recipias, & apud te habeas, quoad eos commendatos habes, l. codicillis. ff. de Ann. legat. Spieg.

Fidei autem uestre Vere & Sapide committo, ne eum fundum uendatis: cumq; qui ex uobis ultimus decesserit, cum morietur, restituat Symphono liberto meo & successori & Beryllo & Sapido, quos infrā manumisi, quiue ex his tunc superuenerint. Explicantur hæc à Paulo de Legat. ij. in l. Titia Seio. §. Seia. Sp.

Fili contentus eris pro tuo semisse ducētis aureis, & uos filiæ pro uestris quadrantibus centenis aureis. Quid hæc sibi uelint, declarat Papinianus paulo supra finem bene longè l. cum pater filios. ff. de Legat. ij. Sp.

Filij filiq; meæ ibi sunt, ubi eos mater sua esse uolet: eisq; hæres meus in annos singulos, iaque pueros puellasq; singulas, damnas esto dare cibarij nomine aureos decem. Vide Pomponium in leg. Quintus Mutius. ff. de Annuis leg. Spieg.

Filijs maribus domum meam instructam, do lego, dariq; iubeo. Vide §. sed & ipse Papinianus. l. quæsitum. ff. de Fund. instr.

Filia mea Crispina, quam cupiebam collocare nuptū, cuicunq; amici cognatiq; mei approbassent, ut rectè collocetur, prouidebit Pollianus, cum is mentem meam cognitā habeat de æqualibus portionibus in dotem dandis, quibus & sororem eius collocaui. Speciem horum uerborū, quæ Græcè referuntur in l. Theopompus. ff. de Dot. rele. Scæuola explanat. ibidē Latine uertit, ut citata sunt per Dn. Haloandrum. Sp.

Filia mea præcipiat, sibiq; habeat uolo rē matris suæ. Papinianus explicat in l. cum pater filio. §. filia. de Leg. ij.

Filiæ. Pomponius de Leg. ij. l. si ita scriptū sit, Filiab. meis centum aureos do: an, inquit, & masculini generis & fœminini liberis legatum uideatur? nam si ita scriptum esset, Filijs meis hocce tutores do: responsum esset, etiam filiabus tutores datos esse: quod non est ex contrario accipiendum, ut filiarum nomine etiam masculi continerentur. exemplo enim pessimū est, fœminino uocabulo etiam masculos contineri.

Fornacator. Paul. de Fun. instr. Instrumēto, inquit, balneario legato, etiam balneatorem contineri, Neratius respondit. continetur autem & fornacator. Est autem idem qui fornacarius. Spieg.

Fundum in Appia cum uillico suo & contubernali eius & filijs dari uolo. l. uxorem. §. concubinæ. de Leg. iij.

Fundum meū illi do. Iabolenus, Qui fundum, ait, mandato meo in societatem mihi & sibi emerat: deinde eum finibus diuiserat, & prius quàm mihi traderet, ita eum tibi legauerat: Fundū meū illi do, negaui amplius parte illi deberi. Rationem apud eum leges l. qui concubinam. de Leg. iij. Sp.

Fundum Cornelianum de nomine meo exire ue-

re uero. l. pater filium. §. duobus. de Leg. iij.

Fundum Trebatianum, qui est in regione Arelatia: item fundum Satrianum, qui est in regione Nyphana, cum taberna dari uolo. Scæuola in l. patronus. §. libertis. de Leg. iij. Sp.

Fundi Trebatiani reditus uxori meæ, quoad uiuet, dari uolo. Vide Scæuolam ff. de Vfu & Vusufructu.

Is enim fundus propter illam ad me peruenit. Vide Vlpianum in l. j. §. si quis uxori. ff. de Dot. releg. Sp.

Hæres, cum morietur, Lucio Titio dato decē. Paulus explicat l. si pecunia. de Legat. secundo. Spieg.

Hæres meus aureos centum Licinio damnas esto, neque adscripsisset dare: deberi ei legatum constat. Alfenus.

Hæres dare damnas esto, si in Capitolium non ascenderit: utile legatum est, quamuis in potestate eius sit, ascendere uel non ascendere, ut Paulus dicit in l. iij. de Legat. ij. Sp.

Hæres meus damnas esto Lucio Titio, Stichum seruum meum reddere, uel ita, illum seruum meum illi reddito. Cascellius, Iabolenus teste, ait de beri. neq; id Labeo improbat: quia qui reddere iubetur, simul & dare iubetur. l. hæres meus. in prin. de Legat. iij. Sp.

Hæres meus damnas esto dare aureos quinque: non quilibet hæres, sed omnes uidebuntur damnari, ut unā quinque dent, autor est Pomponius in leg. si pluribus hæredibus. ff. de Legat. ij. Spieg.

Hæres meus dato. Paul. de Legat. iij. l. si plures, ait, gradus sint hæredum, ad omnes gradus hic sermo pertinet, sicuti hæc uerba, Quisquis mihi hæres erit. Quære, Præstatio. Sp.

Hæres meus illi fundum dato, Seio hoc amplius decem: non erit dubitandum, quin Seius & fundi partem, & decem ex testamento percipere debet, teste Mariano leg. si sic locutus. de Legat. iij. Sp.

Hæres meus Titio decem trima die dato. Vlp. exponit l. iij. de Ann. legat.

Hæres meus Titio dato, quod mihi ex testamento Sempronij debetur. Vide Papinianum in l. cum filius. §. hæres meus. de Legat. ij. ubi notandum egregie dictum Papiniani, nempe nec in totum falsum uideri, quod ueritatis primordio adiunatur. Sp.

Hoc amplius filio meo. Vide Papinianum de Legat. j. leg. quid ergo. & Africanum l. si seruus legatus. §. sed si ei.

Hoc amplius Publia Clementiana percipiet sibi usufructum quartæ partis hæreditatis meæ, ex qua Iulium Iustum, filium meum hæredem institui: peto q; a te Publia Clementiana, uti fratrem tuum Iulium Iustum alas, tuearis, dependas pro eo (pro quo tibi usufructum eius portionis reliqui) donec mentis compos fiat, & conualescat.

Hoc amplius, si nauis ex Asia uenerit, hæres meus ei fundum dato. Vide Pompon. de Legat. iij. l. si tibi pure. Et ibidem Lucius Titius plebi quina dedit, hoc amplius Seius. & infra, Titius

accepit quinque, Seius hoc amplius fundum. Sp.

Hortus quando domus legato continebitur, docet Paul. in l. prædijs. ad finem ff. de Legat. iij.

Ille, aut ille hæres, Seio centum dato. Potest Seius, Paulo tradente, ab utro uelit, petere, cum in uerbis nulla est ambiguitas, non debet admitti uoluntatis quæstio. l. illi. ff. de Legat. iij. Sp.

Illi, aut illi, uter eorum Capitolium prior ascenderit, utile legatum adserit Africanus in lege, Si seruus legatus uiuo testatore. ff. de Legat. j. Spiegelius.

Illi cum illo habitationem lego, perinde est, ac si ita, Illi & illi legasset: autor Iulianus.

Cum ita legatur, Illi hoc amplius fundum illum cum omnibus rebus, quæ in eodem fundo erunt: mancipia quoque contineri, Modestinus. respondit l. omnia. de Legat. ij. Sp.

Illi, quantum plurimum per legem accipere potest, dari uolo: utique tunc cum quandoque capere poterit, uidetur ei relictum: sed & si dixerit, Quam maximam partem dare possum, damnas esto dare ei hæres meus, idem erit dicendum, teste Vlp. de Legat. ij. l. si ita quis. Sp.

Illi si demeruerit, omnimodo Vlp. ait, fideicommissum debebitur: si modò meritum, quasi apud uirum bonum, collocare fideicommissarius potuit. & si ita sit: Si te non offenderit, æquè debetur: nec poterit hæres causari, non esse eum meritum, si alius uir bonus, & non infestus, meritum potuit admittere. Sp.

Illum tibi commendo. Teste Vlpiano in leg. fideicommissa. de Legat. iij. Diuus Pius rescripsit, fideicommissum non deberi. Aliud est enim per sonam commendare, aliud uoluntatem suam fideicommittentis hæredibus insinuare. Spiegelius.

Illud, aut illud, utrum elegerit legatarius, nullo à legatario electo, legatum ad heredem transmittitur: autor Paul. in l. illud. ff. de Opt. leg. Spiegel.

Infans dulcissima. Scæuola de Legat. iij. reliquum omne, inquit, reddas & restituas Meuiæ infanti dulcissimæ. Sp.

In primis sciant hæredes mei nullam pecuniā esse penes uxorem meā, sed nec aliud quidquā, ideoque eā hoc nomine inquietari nolo. Hæc uerba quem sensum habeant, Modestinus indicat de Legat. ij. l. Titia. §. cum Seius. Sp.

Lances numero duas leues, quas de sigillariibus emi, dari uolo. At inde natum thema, Scæuola respondet in l. pen. de Legat. iij. Accursius Iuricons. responsum non intellexit, ut nec uir quidam doctus, multiq; nominis inter caudidos. de quo latius Alexander lib. iij. cap. iij. Sp.

Lecticarias octo, aut pro his in homines singulos certam pecuniā, utrum legatarius uolet. Vide Pomponium in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. de Legat. j. Sp.

Libertis dari uolo, quæ uiua præstabam. Vide Papinianum in fine l. Seio amico. ff. de Annuis legatis. Sp.

Libertus medicus, medicamentorum sumptum quando non rectè petit, Papinianus indicat in

eat in præallegata l. Seio. Sp.

Libertis meis omnibus alimentorum nomine singulis annuos denarios duodecim ab hære de dari uolo, si ab uxore mea nõ reuocauerint. Hæc speciem Scæuola expedit in l. Mæuia. de Ann. legatis. Sp.

Libertis meis, quibus nominatim nihil reliqui, quæ uiuus præstabam, dari uolo. l. Sempronio. ff. de Vfu & usufructu.

Libertis libertabusque meis, & quos in codicillis manumissi, fundum ubi me humari uolui, dari uolo, ut qui ab his decesserit, portio eius reliquis adcreseat, ita ut ad nouissimum pertineat, post cuius nouissimum decessum ad rempublicam Arelatensium pertinere uolo. Hoc amplius libertis libertabusque meis habitationes in domo, quandiu uiuent. Sed Pactiæ & Trophimæ dietas omnes, quibus uti consueuit. Quam domum post mortem eorum ad eandem rempublicam pertinere uolo. Scæuola explanat in l. codicillis. ff. de Vfu & usufructu. Sp.

Lucio Titio prædia mea illa cum prætorio, sicut à me in diem mortis possessa sunt, do. Paulus protulit, instrumentum rusticum, & omnia quæ ibi fuerunt, quo domus fuisset instructior, debere conuenit: colonorum reliqua non debentur. l. prædijs. de Leg. iij. Lege, Reliqua actorum & colonorum. Sp.

Lucio Sempronio lego omnem hereditatem Publij Mæuij. Papinianus elucidat in l. cum filiis. de Legat. iij.

Lucio Titio, si is hæredi meo tabellas quibus ei pecuniam expromiseram, dederit, centum dato. Hoc legatum explicat Iuris. in l. ab omnibus. §. j. de Legat. j. Sp.

Lucio Titio fundum Seianum, uel usumfructum fundi Seiani lego, Marcello respondente de Legat. iij. potest legatarius uel fundum uindicare, uel fructum: quod facere non potest is, cui tantum fundus legatus est. Sp.

Lucio Titio marito meo, cui maximas gratias ago, dari uolo supra dotem, quam ei dedi, tot aureos. Vide Paul. in leg. Seia cum nuberet. ff. de Dot. releg.

Lucio & Titio, eorumque cui fundum do, lego: Iuliano teste, utiliter legatur his uerbis, Et si uterque uixerit, utrique: si alter, alteri totum debetur, l. si quis testamento. §. his uerbis. de Legat. j. Sp.

Lucio Titio tot, & hoc amplius, uxori & liberis eius tot, Africanus dubitandum non esse ait, quin legatum maneat, quem uide de Legat. j. §. si ita scriptum.

Lucio Titio tritici modios centum, qui singuli pondo centum pendeant, hæres dato. Vide la bolen in l. quidam. ff. de Trit. legat. Sp.

Lucio Titio auri pondo tria, quæ uiua præstabam. Scæuola enarrat thema §. fin. l. Titia hærede. ff. de Ann. legat. Sp.

Lucius Titius hæres meus quinque aureos Thitafo dare dānas esto: deinde alio loco ita legatum fuerit, Publius Mæuius hæres meus Thitafo quinque aureos dare damnas esto, Pompo interpretatur de Leg. iij. Sp.

Lucius Titius & Caius Seius Publico Mæuiodecem dare damnas sunt. Paulus ostendit ex Sabini mente, l. ciuitatibus. de Legat. j.

Lucio Titio bono uiro, cuius obsequio gratias ago, dari uolo annuos (quandiu uiuet) aureos decem, si rebus nepotis mei interuenerit, omnemque administrationem rerum nepotis mei ad sollicitudinem suam reuocauerit. Scæuola casum elegantem extricat eleganter in l. Mæuia. ff. de Ann. legat. Sp.

Lucius Titius Seij hæredi suæ, quam pro parte dimidia institui, salutem. Mæuium libertum meum, quem in testamento pro parte dimidia hæredem institui, eam partem hereditatis uero accipere: cuius in locum partem eius Publii Sempronium dominum meum hæredem esse uolo. Vide Scæuolam in l. cum quis decedens. §. Seiam & Mæuium. de Legat. iij. Sp.

Lucius Titius hæres meus, aut Mæuius hæres meus, decem Seio dato. Legatum hoc interpretatur Pomp. in l. si ex toto. de Leg. j. Sp.

Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine ullo Iurisperito, rationem animi mei potius secutus, quam miseram & nimiam diligentiam. Et si minus aliquid legitime minusue perit fecero, pro iure legitimo haberi debet hominis sani uoluntas. l. pen. §. fin. de Legat. iij.

Mando filiæ meæ, pro salute ipsius sollicitus, ut quoad liberos tollat, testamentum non faciat. Ita enim poterit sine periculo uiuere. Sensus pete à Papiniano, de Leg. iij. l. cum pater filios. §. mando. Sp.

Medico Sempronio quæ uiua præstabam, dari uolo, iuxta Papinianum in l. Seio amico. ff. de Ann. legatis, ea uidentur relicta, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam liberalitatis uoluntatem habuerunt. Sp.

Mæuii filii, quod iam tibi maximam partem facultatum dederim, contentus esse debes fundo Semproniano cum suis inhabitantibus, id est, familia, & quæ ibi erunt. & infra: Argentum omne & supellestem (quodcumque habeo) tibi do, & quidquid in prædio Semproniano habeo. Vide Paulum in l. quæsitum est. de Leg. iij. Sp.

Mæui & Semproni dulcissimi filij præcipite omne, quidquid ex hereditate bonis uere Titij domini mei patris uestri ad me peruenit mortis eius tempore: ita tamen ut omne onus eiusdem hereditatis, tam in præteritum, quam in futurum, nec non etiam si quid post mortem Titij domini mei solui, agnoscatis. Extant hæc uerba apud Scæuol. quorum & sensum ille aperit, in l. penul. de Legat. iij. Sp.

Mæuiio infanti aleno meo, quadringenta dari uolo, quæ à te Seia suscipias, & usuras eius quincunces in annum usque, uicesimum ætatis præstes, eumque suscipias, & tuearis. Vide Scæuolam in l. à filio. ff. de Alim. legat. Sp.

Mæuiio liberto meo nihil de me merito dari uolo lagenas uini uetusti centum quinquaginta. l. cum quis decedens. §. Seiam & Mæuium. de Leg. iij. Sp.

Mulos duos, qui mei erunt, cum moriar, Seio hæres dato. Iulianus interpretatur de Leg. iij. Sp.

Nigidium,

Nigidium, Titium, Dionē, libertos meos senes, & infirmos, peto, in locis in quibus nunc agunt, senescere patiamini. Vide Scæuolam in l. Sempronio. ff. de Vfu & Vsfu. Sp.

Nisi hæres meus uoluerit, illi decem dare uolo. quasi conditionale fideicommissum est Vlpiano: quem uide in leg. fideicommissum. de Legat. iij. Sp.

Non uolo autem, ut à meis hæredibus ædes meæ ueneant, illarum uero nomine pecunia mutua accipiat: sed ut apud eos (siue filij, siue nepotes sint) in omne æuum inuolabiliter permanent. Si quis uero eorum partem suam uel uendere, uel in causam mutui obligare uoluerit, saltem cohæredi suo eius uendendi uel obligandi potestatem habeto. Quod si aduersus ea quis fecerit, quidquid eius rei gestum esse dicetur, id infirmum atq; irritū esto. Hæc Græcè extant in §. instituto filio. l. Lucius Titius, de Legat. ij. Haloander noster ea uertit proximè Iuriconsultorum phrasim attingens, ab Alciato neglectam. Scæuola uero interpretatus est ibidem. Sp.

Nullo modo prædium suburbanum aut domum hæres alienet. Hæredis hæres alienauit. Quid iuris? Scæuola respōdet in lege Lucius Titius. de Legat. ij. ff. Sp.

Omnibus libertis libertabusq; meis cibaria & uestiaria, quæ uiua præstabam, dari præstariq; uolo. Adi Scæuolam in l. à filio. §. fin. de Alimen. legat. Sp.

Omnibus libertis meis cibaria præstabis pro arbitrio uestro: non ignorantes, quos ex his charos habuerim. Cetera quæ huc faciunt, explicat Modestinus l. uerba testamenti. ff. de Alimen. legat. Sp.

Omnibus autem libertis meis, & quos uiuus, & quos his codicillis manumisi, uel postea manumifero: contubernales suos, item filios, filias lego, nisi si quos quasue ad uxorem meam testamento pertinere uolui, uel ei nominatim legauit, legauero. l. uxorem. de Legat. iij.

Omnibus, quos, quasue manumiserim, siue his tabulis, siue quibuscunq; alijs filios filiasue suas omnes concedi uolo. Scæuola exponit in fin. l. cum quis decedens. de Legat. iij. Sp.

Quum grege legato, & arietes & agnos debere, nemo dubitat, Modestinus ait in fin. l. Serius legatis. de Legat. iij. Sp.

Pamphilo liberto hoc amplius, quam codicillis reliqui, dari uolo centum: & scio omnia, quæ tibi Pamphile relinquo, ad filios meos peruentura, cum affectionem tuam circa eos bene perspectam habeam. Quid his uerbis ueniat accipiendum, Scæuola aperit de Legat. iij. in prin. l. Pamphilo. Sp.

Patrimonij mei redditū omnibus annis uxori meæ dari uolo. Aristo respondit, ad hæredē uxoris non transire: quia aut usufructui simile esset, aut hic legato in annos singulos. Vide Vlpianum de Vfu & usufruct. Sp.

Pecunia, quam Titio liberto meo & alumno legauit, esse uolo penes Publium Mæuium usque ad uicesimum quintū annum ætatis eius, proq;

ea computari cum eo usuras quadrantes. Quantum autem ei statuendum sit in sumptum, tu Publi Mæui (cum patris affectum ei præstare debeas) æstimabis. Lege Scæuol. de Ann. leg. l. liberto suo. §. Largius Euripianus. Sp.

Pertinent hi codicilli ad uxorem & filiū. Primū rogo, sic inter uos agatis, ut me uiuo egisti, itēq; rogo, Quidquid aut ego reliquero, aut uos ipsi habetis, commune uobis sit. Scæuola explicat l. fin. §. Lucius. de Legat. ij. Sp.

Peto à te domina uxor, ne ex fundo Titiano partem tibi uēdices, cum scias me uniuersam eius fundi emptionem fecisse, sed beneficio affectionis & pietatis, quam tibi debui, eandem emptionem (cum numis meis comparassem) tecū communicasse. Vide l. uxorem. de Legat. iij. in prin. Sp.

Peto à te filia, ut acceptis ex hæreditate mea in portionem tuā centum aureis & prædio Tusculano, partē hæreditatis restituas matri tuæ. Hæc uerba Papinianus interpretatur mox à prin. l. cū pater filios de Leg. ij. Sp.

Peto à te filia mea, ut dotalem cautionē post mortem meam mutes, & ita renoues, ut fratres tui dotem stipulentur hoc casu, ut si sine liberis uno pluribusue in matrimonio morieris, dos ad eos perueniat. Ibidem, §. fideicommissit.

Peto à te Titi, fideiq; tuæ committo, uti curā condendi corporis mei suscipias, & pro hoc decem aureos è medio percipito. Scæuola exponit l. pen. de Legat. ij.

Peto, cū morieris (licet alios quoq; filios susceperis) Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorē nominis mei. Papinianus enarrat in l. cum filius. §. pater. de Legat. ij. Sp.

Peto ut fundum meum Campanum Genesæ alumne meæ adscribas ducentis aureis, uti est, l. quæsitum. de Legatis, tertio.

Peto fundum meum ita, uti est, alumne meæ dari. Scæuola interpretatur l. qui habebat. de Legat. iij. Sp.

Peto Luci Titi, ut contentus sis centum aureis, item peto pro parte tua contentus sis Luci Titi centum aureis. Papinianus hæc uerba explicat in prin. l. Peto Luci Titi. de Legat. iij. & paulo post illud: Peto pro hæreditate, quam tibi reliqui, quæ ad fratrem meum iure legitimo rediret, contentus sis centum aureis. Sp.

Peto uti uelis cohæredem tibi recipere in fundo Iuliano meo, quem amplius te recipere iussi, Clodium uerum nepotem meum, cognatū tuū. Bart. ex his apud Scæuolam uerbis in fin. l. Lucius Titius. colligit, uerba institutionis ad alium, quam institutū directā, habere uim fideicommissi, & §. fin. l. pater filium. de Leg. iij.

Quanta pecunia dotis nomine, & reliquæ: pro ea quinquaginta hæres dato. leg. cum scriptum esset. ff. de Dot. releg.

Prædia quæ ad eos ex bonis meis peruentura sunt, nulla ex causa abalienet, sed conseruent successioni suæ, deq; ea re inuicem sibi caueant, l. pater filium. §. pen. de Legat. iij. Sp.

Prædiolum meum dari uolo libertis libera-

busque meis, & quos hoc testamento manumifi, & Seia alumna mea, ita ne de nomine familiae meae exeat, donec ad unum proprietas perveniat. Lege Scæuolam de Legat. ij. l. pen. §. Lucius Titius. j. Sp.

Præsentibus & consentientibus fratre & matre puellam nubere, apud Scæuolam in thematij, l. uxorem. §. testamento. ij. de Leg. iij. Sp.

Præstari uolo Philoni, usque dum uiuit, quinquagesimam omnis redditus, quæ ex prædijs à colonis uel emptoribus fructus ex consuetudine domus meae præstatur, Scæuola declarat in l. liberato suo. de Ann. leg. Sp.

Proprietatem autem eorum quæ supra scripta sunt, reuerti uolo ad filias meas, quæ tunc uiuent. Vide Scæuolam in l. filios hæredes. ff. de Vfu & usufructu.

Propter res uniuersas, quæ mihi cum fratre meo, patruo uestro, communes sunt, quas æstimationis constitit esse uniuersas, duo millium aureorum fidei uestre committo, uti pro portione uestra mille aureos à Lucretio patruo uestro accipiat. Scæuola sensum indicat leg. fin. §. j. de Legat. ij. Sp.

Publio Mæuio dominulo meo ab hæredibus meis dari uolo pueros quinq; ex meis, duntaxat intra annos septem. Scæuola elucidat in l. uxorem. §. testamento. j. de Legat. iij. Sp.

Publio Mæuio oēs iuuenes, quos in ministerio habeo, dari uolo. Vide leg. non aliter. ff. de Legat. iij.

Quæ uxori meæ iure donauero, ea ei lego. uel ita, Quæ uxori manu fissionis causa donauero, Africanus inutile legatum pronunciat, l. si quando quis. de Legat. j. Sp.

Quanta pecunia ex hæreditate Titij ad me peruenit, tantum hæres meus Seio dato. Hæc uerba interpretatur labolenus in l. qui concubinam. §. cum ita. de Leg. iij. Sp.

Quantam pecuniam hæres meus à Titio exegerit, tantum Mæuio dato. Paul. exponit de Legat. secundo.

Quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino, damnas esto. leg. ij. ff. ad Leg. Aq. Spieg.

Quantum hæres meus habebit, tantum Titia so dari uolo: pro eo est, quasi ita sit scriptum, Quantum omnes hæredes habebunt. Quod si ita fuerit, Quantum unus hæres habebit, tantum Titia so hæredes meos dare uolo: minor pars accipienda erit, quæ uenit in legato. Pomponius auctor de Legat. ij. Sp.

Quæ à filio meo legauit, quæq; eum dare iussi, si mihi hæres esset: id hæres meus iisdem diebus dato. sed si ita repetita fuerint, Legata, quæ à filio meo legauit, hæres meus dato: purè repetita uidebuntur legata, duntaxat monitione eorum facta. l. si quis filio. de Legat. j. Sp.

Quæ Lucius Titius mihi debet, ea hæres meus Cornelio dare damnas esto. Vlp. ait, nihil amplius ex hoc legato, quam actiones suas hæres præstare debet.

Quæ legata peto decuriones, & rogo, ne in

aliam speciem aut alios usus conuertere uelit. Vide Scæuolam in l. quidam prædia. ff. de Vfu & usufructu. Sp.

Quæ pecunia propter uxorem meam ad me peruenit, quinquaginta, tantundem pro ea dote heres meus dato. Iulian. explanat in l. cum scriptum esset, in prin. ff. de dot. rel. Sp.

Quas pecunias legauit, quibus dies appositus non est, eas heres meus, annua, bina, trina dato. Talis scriptura, teste Vlpiano, ad corpora legata non pertinet: sed ad ea, quæ pondere, numero, mensura, continentur: ad ea tantum legata pertinent, quibus dies non est appositus. de Legat. j. Sp.

Quæq; eius causa parata sunt. Paulo teste, hæc adiectio legatum aliàs plenius efficit, aliàs exiguius. Id enim significat, & si quid præter ea, quæ dicta sunt, eius causa paratum est minuitur, detracta coniunctione Quæ: quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quæ eius causa parata sunt. l. ea tamen. de Leg. iij. Sp.

Quæcunq; in legatis reliqui, uel dari præcepit, ab Atticiano filio meo & hærede dari præstariq; iubeo. deinde subiecit in præceptione relinquenda filia suæ hæc uerba: Paulina dulcissima filia mea, si quæ me uiuo comparauit, dedi, si habere iubeo: cuius rei quæstionem fieri ueto, & peto à te filia charissima, ne uelis irasci, quod ampliore substantiam fratri tuo reliquerim, quem scis magna onera sustenturum, & legata, quæ supra feci, præstaturum. Sp.

Quos libertos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari iubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad Sarcophagum meum memoriam meam quotannis celebrent. l. libertis. §. pen. ff. de Alim. legat.

Quæcunq; primis tabulis dedi, eadem omnia ab hæredibus quoq; hæredis mei in duplum dari uolo. Vide Scæuolam de Leg. ij.

Qui meus erit, cum moriar, hæres, dato: exponitur à Paulo in l. v. de Legat. ij. Iulianus l. seq. conditionem huiusmodi legato iniectionem putat. Spiegel.

Quicquid in horreo meo erit, modò non sit legatarij dolo, hoc est ampliandi legati gratia in horreum illatum. Sp.

Quicquid propter Titiam ad Seium dotis nomine peruenit, tantam pecuniam Seius hæres meus det Titia. Vide Modestinum in l. Mæuio fundi. de Leg. ij.

Quicquid mihi Lucium Titium dare facere oportet, Sempronio lego, nec adieciſſet, Præſens in diem uero. Scæuola in leg. si scripſiſſet. de Legat. ij. docet. Sp.

Quicquid in patria Gadibus possideo. Scæuola exponit de Legat. iij. l. uxorem. §. legauerat. Spiegel.

Quicquid ex hæreditate bonis uero meis ad te peruenerit, cum morieris, restituas. Modestinus elucidat in l. quod his uerbis. de Leg. iij.

Quicquid erit, cum moriar, in illa regione: & quicquid in quacunq; specie erit in illa regione, & quod meum erit. l. nepoti. de Instrum. Quicquid

Quicquid ex bonis meis ad te peruenit, restituas. Hæc uerba & fructus à morte testatoris præceptos comprehendunt. Albericus pleraque indicat loca. Sp.

Quicquid ex hæreditate mea ad te peruenit, exponitur in §. si. l. post emancipationem. de Leg. iij. Sp.

Quicquid ex hæreditate supererit, quid significet, exponitur in l. deducta. §. fin. ff. ad S. C. Trebell. Sp.

Quicquid mei iuris est in illo fundo, trado. Hæc ut incerta traditio, uana est. l. locus. ff. de Acquir. poss. Sp.

Quisquis mihi ex superscriptis hæres erit, aut si hæres erit Seius, uel si hæreditate adierit: subiectum legatum, uel fideicommissum non faciunt conditionale, teste Vlpiano in l. iij. de Legat. j. Spieg.

Quisquis mihi alius ex superscriptis cum patre meo hæres erit, ab eo seruos, illum & illam, Titio lego. quos singulos æstimo uicenis aureis. Interpretatur Iulianus in l. si quis testamento. §. si libertas. de Leg. j. Sp.

Quisquis hæres mihi erit, proximus hæres tantum significatur. ut dicit Paul. in l. ex illa parte. de Verb. sig. Sp.

Quisquis mihi erit hæres, omnes gradus heredum completitur, excepto substitutionis casu. l. si plures. ff. de Legat. iij. nam in eo non omnem patris hæredem significat, sed testamentarium tantum, l. ex illa. ff. de Verb. sig. & similibus locis per Albericum indicatis. Sp.

Quisquis mihi hæres erit, damnas esto Attio hæredi decem dare. Item, Quisquis mihi hæres erit, damnas esto hæredi meo decem dare. Item si hæres non fuerit. Quo sensu accipienda sint uerba horum legatorum, aperit Iurisc. in l. ab omnibus. de Legat. j. Sp.

Quisquis mihi hæres erit, damnas esto dare: fideique eius committo, uti det, quantas summas dictauero, dederò, Martiano referente de Leg. iij. His uerbis Aristoteles res quoque corporales contineri ait, quia & hoc uerbum QVANTAS, non ad numeratam duntaxat pecuniam referri, ex dotis relegatione & stipulationibus emptæ hæreditatis appareret, & SVMMAE appellatio similiter accipi deberet, ut in his argumentis, quæ relata essent, ostenderetur. Sp.

Quisquis mihi hæres erit, fidei eius committo, ut det ex reditu cœnaculi mei & horrei, post obitum, sacerdoti & hierophylaci, & libertis, qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarum, quas ibi posui. Ex his uerbis, & Scæuolæ responso de Annu. legat. l. annua. Bar. colligit, relictum sacerdoti, uel ministris Ecclesiæ, ipsi Ecclesiæ uideri relictum. Sp.

Quisquis mihi Gallicanarum rerum hæres erit, damnas esto dare: ab omnibus hæredibus uideri legatum, quando ad omnes eos res Gallicanæ pertinent, teste Vlp. in l. iij. de Legat. j.

Quisquis mihi liberorum meorum hæres erit, eius fideicommitto, ut si quis ex his sine liberis decedat, hæreditatis meæ beßem, cum morietur,

fratribus suis restituat. Marcellus declarat in l. Lucius Titius cum duos, paulo ante fin. titul. de Leg. j. Sp.

Quisquis mihi hæres, hæredesque erunt, hoc amplius Lucius Eutychus, quam quod cum hæredem institui, è media hæreditate sumito, sibi que habeto unam cum Pamphilo: quem liberum esse iubeo, instrumentum tabernæ ferrariæ, ut ita negotium exerceant Adi Scæuolam in l. penni. de Legat. ij. Sp.

Quisquis mihi hæres erit, sciat me debere De metrio patruo meo denarium tria millia, & deposita apud me à Seleuco patruo meo tria millia, quæ etiam reddi & solui ei iubeo. Sunt apud Scæuolam hæc ipsa uerba interpretantem in l. penni. de Leg. ij.

Quisquis mihi hæres erit, omnia libertis meis, quos hoc testamento manumisi, & quos antè habui, quosque ut manumittantur petij, alimentorum nomine, in menses singulos, certam pecuniâ dato: Vide l. Lucius Titius. de Leg. Sp.

Quoad seruier: uel si fortè seruus Titij erit. apud Martianum ratum est, l. seruo alieno. de Legat. j. Sp.

Quod in rerum natura adhuc non sit, legari posse, Pomponius autor est. ueluti quicquid illam ancillam peperisse constiterit. uel ita: Ex uiuo, quod in fundo meo natum erit, uel foetu, tantum dato. de Leg. j.

Quod mihi Caius debet, id hæres meus Sempronius dare damnas esto. Quod mihi Lucius debet, id hæres meus Meuius dare damnas esto. l. non quocunque. §. qui Caium. de Leg. j. Sp.

Quod si aduersus uoluntatem meam facere uoluerit, fundum Titianum ad fiscum pertinere. Ita enim fiet, ut fundus Titianus de nomine nostro nunquam exeat. Vide Scæuolam de Leg. iij. l. pater filium. §. fundum Titianum. Sp.

Quod si conditione supra scripta recipere legatum, legatam sibi pecuniam ciuitas Sebastenorū noluerit, nullo modo hæredes meos ei obligatos esse uolo, sed habere sibi pecuniam. Scæuolam uide in l. liberto suo. de Ann. leg. hanc speciem scite explicantem. Sp.

Quod mihi Titius debet, Meuius hæres meus dato: quod Meuius, Seio dato. Declarat Pomponius in l. qui duos reos. de Leg. ij. Sp.

Quod Titio infra legauero, id neque do, neque lego. Vide Pomp. ad fin. l. si mihi & tibi. de Leg. j. Spieg.

Rogo, restituas libertis meis, quibus uoles. Marcellus putauit, heredem posse etiam indignum præferre. At si ita fideicommissum reliquisset, His quos dignos putaueris: petere posse ait eos, qui non offenderint. Vide Iurisc. in l. cum quidam ita. de Leg. ij. Sp.

Rogo filia, ut bona tua quandoque distribuas liberis tuis, ut quisque de te meruerit. Quid hæc uelint uerba, Papinianus indicat in l. cum pater filios. de Legat. ij. Sp.

Rogo fundum, cui uoles, aut quibus uoles ex familia, relinquo: Papinian. ait, rem in expedito fore. Quod si talia uerba fuissent, Peto ne fun-

duo de familia exeat: hæredis hæredem propter sequens fideicommissum, quod in exterum collatum est, operatum intelligi, l. si unum ex familia. §. sed et si fundum. Sp.

Rogo fundum, cum morieris, restituas ex libertis, cui uoles. Idem Papinianus eleganter interpretatur.

Rogo te Titi, ut acceptis centum, illum seruū manumittas, uel Sempronio quid præstes: parū quidem apte scribi, fatetur Iurisc. uerū æquè intelligendum hæredis fideicommissum, ad finem, l. si seruus legatus. ff. de Leg. j. Sp.

Rogauit Titius, spondit Mænius. Hæc uerba Vlp. ait, non tantum pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. l. Iurisc. §. quod ferè. ff. de Pactis. Sp.

Marcellus de Leg. j. Si quid relictum sit ciuitatibus, omne ualet, siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, siue in eruditionem puerorum, siue quid aliud. Sp.

Item rogo, uti reliquum æs alienum, quod ex bonis Aretonis debetur, omnibus creditoribus ex re ditibus eorum bonorum soluas, reddas, satisq; facias. l. nomen. §. uni. de Leg. iij. Sp.

Seio uxori meæ, si omnes res, quæ tabulis dotales continentur, hæredi meo exhibuerit, & tradiderit, summam dotis quam mihi pro ea pater eius intulit, dari uolo. Hoc amplius decem. Vide Scæuolam in l. qui dotē. ff. de Dot. re leg. Sp.

Seio amico fidelissimo, si uoluerit, sicut meis interueniebat, eodem modo filiorum meorum negotijs interuenire, annuos senos aureos, & habitationem, qua utitur, præstari uolo, Papinianus exponit ff. de Ann. legat. Sp.

Seio seruos decem do, præter eos decem, quos Titio legauit. Item illi, si uolet, Stichū do: Caius declarat in l. si ita legatum sit. de Leg. j. Sp.

Seio, si mihi hæres non erit, & uxori eius Marcellæ argenti libras quindecim dari uolo. Vide Scæuolam in l. ult. §. Seio quem. de Leg. ij. Sp.

Sempronio, ea quæ uiuus præstabam, dari uolo. Vide Scæuolam ff. de Vfu & usufruct.

Sempronio alumno meo illud & illud: & cū per ætatem licebit, militiam illam cum introitu comparari uolo. Hæc q; omnia integra. Itē Seio liberto meo militiam do lego, quam & testator habui. Vide l. pen. de Leg. iij. Sp.

Sempronio decem, aut si noluerit, Stichū hominem lego: hoc casu duo sunt legata, sed uno contentus esse debet, teste Paulo l. si quis seruū. de Legat. ij. Sp.

Sempronie mulieri meæ reddi iubeo ab hæredibus meis centum aureos, quos mutuo acceperā. uide Scæuolam de Leg. iij. l. Lucius Titius.

Sempronius sumito prædia mea omnia, quæ sunt usq; ad prædium quod uocatur Gaas in finibus Galatiæ, sub cura uillici primi, ita ut hæc omnia instituta sunt. Scæuola de Leg. iij. respondet l. patronus. §. Sempronio ita legauit. Sp.

Seruus Iurisc. exequat quadrupedes, quæ pecudum numero sunt & gregatim habentur: ueluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini, l. ij. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

Si ad pubertatem peruenerit. uide l. seruus alieno. de Leg. j.

Si aliter fecerit, ex hæres esto, uel perditio legatum. apud Scæuolam in l. uxorem. §. hæres. de Legat. iij. Sp.

Si cui bis legauero, semel ei hæres dato, uel semel debeat: Vlpian. tractat in l. si ita sit adscriptum. de Leg. j.

Si cui legetur, cum quatuordecim annorum erit: utimur, ait Vlpianus, certo iure, ut tunc sit quatuordecim annorum, cum impleuerit: & ita Imperatorem decreuisse, Martianus scripsit. cū sic relictum est, Cum ad quatuordecim annos peruenerit, annua bima trima die: legatum est conditionale, & in diem, ut Vlp. docet in l. si cui legetur. de Legat. j. Sp.

Si existimauerit hæres, si comprobauerit, si instum putauerit. Vide Vlp. in l. si sic legatum. de Leg. j. & decem quæ mihi Titius debet lego, & Titio decem, quæ mihi Seius debet, legauero. At Stichum, aut decem, utrum ego uelim. ibid. Sp.

Si filie familiæ ita legatū sit, Cum in tutelam suam peruenerit: tunc debeat, cum uiripotēs facta fuerit: autor Paulus, de Leg. iij. Sp.

Si ita Titio legetur, Fundum Seianum, uel usum fructum eius sibi habeto: duo esse legata, & in arbitrio eius esse, an uelit usum fructum uindicare. Sed & ita leget: Titio fundum do lego, ut eum pro parte habeat: mihi uideatur, ait Vlpianus, posse dici partem habiturum. Videri enim fundi appellatione non totum fundum, sed partem appellasse: nam & pars fundi, fundus recte appellatur in fin. l. planè. de Leg. j. Sp.

Si nemo filiorum uolet, idem est, ac si diceret: Si quis filiorum nō uolet, ut Bellonus recte tradit cap. xiiij. lib. iij. Supput. Sp.

Si mei erunt, cum moriar, serui, s. ita relict. Vlpianus debet negat, si modò sensu testatrix, ut ita deberentur, si in solidum eius fuissent, l. Iulia no, iuxta Nor. text. de Leg. iij. Sp.

Si morientur cum matre mea, quam pro parte hæredem institui: exponit Scæuola, de Ann. leg. l. annua. Sp.

Si morte patris, sui iuris effectus fuerit.

Si Nerua consul factus erit, Titius hæres Actio det fundum: si non erit Nerua consul factus, Seius hæres Mænio centum dato: Celsus exponit in l. si illud. ff. de Leg. ij. Sp.

Si nupserit. Vide Caiū l. nō dubiū. de Leg. iij.

Si primus mihi hæres non erit, secundus Titio decem dato: si secundus mihi hæres non erit, primus Seio fundum Tusculanum dato. utriusq; omittentibus hæreditatem, Primo & Secundo, quærebatur, substituti, quos eis dederat, an, & cui legata præstare debeant? Paulus respondit, ab utroq; substituto legata deberi, l. debitor decem. §. si primo. de Leg. ij. Sp.

Si qua filia mihi gignitur, ei hæres meus centum dato. Declaratur per Vlp. l. qui filia. de Legat. j. Sp.

Si quid in testamento, quod ante hoc tempus feci, legauit, cui dare uolui: peto ab his uti tertiā partem pecuniæ filie meæ reddant, l. libertis. §. posthumis.

posthumis. ff. de Aliment. legat. Sp.

Si quid cui liberorum meorum dedi, aut donavi, aut in usum concessi, aut sibi adquisiuit, aut ei ab aliquo datum, aut relictum est id sibi præcipiat, sumat, habeat. Sensum ostendit Scæuola in l. pen. de Leg. ij. Sp.

Si (quod abominor) neq; filia mea, neque nepos meus, hæredes mei erunt, tunc portionem meam partis dimidiæ fundi illius ad liberos meos pertinere uolo. extat apud Scæuolam in l. penult. de Legat. ij.

Si sine filijs decedat. Hanc conditionem in testamento patris filio appositam, aliqui de masculis tantum accipiendam putarunt, ut refert Alciatus, quibusdam coniecturis, quod uidelicet propriam filiam testator excluderat, & quod ex lege municipali masculi foeminis præferrentur: consuluit ipse (tum enim ius dicebat) quamplurimos notæ prudentiæ patres familiæ: an si ipsi illis uerbis testarentur, decedente filio neptem suam excludi uellent? negauerunt omnes, & huiusmodi sermone de utroq; sexu se communiter intelligere professi sunt, scrupulosam recetiorum interpretationem omnes uno ore damnantes. Spieg.

Si Stichus Seij factus, iussu eius hæreditatem adierit, rogo det. Paulus ostendit, cur non ualeat eiusmodi fideicommissum, l. sed et si sic. de Legat. iij.

Si Titius hæredi meo cauerit centum Mæuio se daturum, & hæres meus Titio centum dato. Item si Titius hæredi meo cauerit, se in municipio ex centum aureis opus facturum: tunc ei centum aureos hæres meus dare damnas esto. Item, si tabulas chirographi mei hæredi meo reddiderit, hæres meus ei decem dato. Item Stichum aut Pamphilum, utrum hæres meus uolet, Titio dato. Item fundum Cornelianum & mancipia, quæ in eo fundo dum moriar, mea erunt, hæres meus Titio dato. Item Titio & Mæuio singulos seruos do lego. Item Titio seruum do lego, Mæuio alterum seruum do lego. Hæc legata per Iulianum explicatur in l. huiusmodi legatum. ff. de Legat. j. Sp.

Si uolueris, Vlpiano tradente, quanquam fideicommissum non debeatur ita relictum, tamē si ita ascriptum fuerit: Si fueris arbitratus, si putaueris, si existimaueris, si utile tibi fuerit uisum, uel uidebitur. Non enim plenum arbitrium uoluntatis hæredi dedit, sed quasi uiro bono fideicommissum relictum, l. fideicommissa, §. quamquam. de Legat. iij. Sp.

Si mihi Mæuia & Nigidia filia meæ hæredes erunt, tunc Mæuia è medio sumito, præcipito, sibi que habeto fundos meos illum & illum cum casulis & custodibus omnium horum fundorum, & cum omnibus his agris, qui ad cōiunctionem cuiusq; eorum fundorum emptione, uel quolibet alio casu obtigerint. Itē cum omnibus mancipijs, pecoribus, iumentis, cæterisq; uniuersis speciebus, quæ in iisdem fundis, quouē eorum cum moriar, erunt: uti optimi maximiq; sunt, utiq; eos in diem mortis meæ possedi, & (ut ple-

nus dicam) ita uti claudentur. Speciem horum uerborum Paulus recitat de Legat. ij. & enucleat ibidem. Sp.

Si te hæredem solum instituam, & scribā: uti monumentum mihi certa pecunia facias. Pomponius declarat in l. Q. Mutius. de Ann. legatis. Spieg.

Sibiq; eos habere, possidere uolo, ea lege & conditione, ne quis eorum partem suam uendeat, donare, aliudue quid facere alij uelit. quod si aduersus ea quid factum erit, tunc eas portionēs prædiumue cum taberna ad rempubl. Tusculanorum pertinere uolo. Ad speciem, quam subdit Scæuola in l. pater filium. §. quindecim, respiciendum tibi est. Sp.

Si Stichus & Dama serui mei in potestate mea erunt, cum moriar, tunc Stichus & Dama liberi sunt, & fundum illum sibi habento. Iabolenus elucida in l. qui concubinam. de Legat. iij.

Sticho seruo meo hæres quinq; dato: & si Stichus hæredi meo per biennium seruerit, liber esto. l. qui concubinam. §. cum testament. de Legat. iij. Sp.

Stichum Sempronio do lego. Si Sempronius Stichum intra annum non manumiserit, eundē Stichum Titio do lego. Vide Iulian. in l. si quis testamento. de Legat. j. Sp.

Stichum aut decem hæredes danto. Celsus ait, non potest alter hæredum quinq;, alter partem Stichi dare: sed necesse est utrunq;, aut Stichum totum, aut decem soluere.

Stichus nutricis meæ nepos liber esto, cui decem aureos annuos dari uolo. l. Stichus. ff. de Aliment. legat.

Taberna purpuraria Paul. de Legat. iij. Pater filia tabernam purpurariam, cum seruis institutoribus & purpuris quæ in diem mortis ibi fuerunt legauit. neq; precia purpuræ condita, neq; debita, neq; reliqua legata contineri placuit, auctor est. Sp.

Tabernam meam, uti nunc est, do lego. Vide Pompon. in l. j. de Seru. legat.

Titio fundum do lego, si hæredi meo decem dederit. Vide l. si quis testamento. de Leg. j.

Titio cum Seio do lego. Martianus ait, utrisq; legatum est, sicut si fundus cum domo Formiana legatus esset. Sp.

Titius & Seius hæredes sunt: si Titius & Seius hæredes non erunt, Caius hæres esto. quo sensu hæc uerba accipienda sint, pulchrè differit Alc. Par. lib. v. c. vij. Sp.

Titio filio nomina ex calendario, quæ elegerit filius meus sibi, uiginti dare damnas suuto sine dolo malo.

Titio fundum detracto usufructu, lego, uel Seio eiusdem fundi usufructum hæres dato. l. si alij. ff. de Usu & usufr.

Titio Seiana prædia, sicuti comparata sunt, do lego. Casum habes apud Paulum in l. prædijs. de Legat. iij. Sp.

Titio Stichum do lego, si Pamphilum non elegerit. simile est, atq; ita legatum fuisset, Titio, Stichum aut Pamphilum, utrum eorum uolet, do lego.

lego. l. cum ita. ff. de Opt. legat. Spieg.

Titio usumfructum fundi lego: quotiesq; capite minutus erit, eundem usumfructum ei do. Caius explicat in l. in singulos. ff. de An. Leg. Sp.

Titio hoc amplius dari uolo decem aureos, quos mihi hæredes Caij Seij debent, aduersus quos ei actionem mandari uolo, eiq; eorundem pignora tradi. uide Scæuolâ de Leg. iij. l. nomen.

Titio centum aureos hæres præsentis dato. Vi de Papinianum de legat. ij.

Titia uxor mea tantulam partem habeat, quantulam unus hæres. Ad Iabolenum de Legat. iij. l. qui concubinam. §. j.

Titia textores meos omnes, præterquã quos hoc testamento alijs legauit, lego: Plotia uernas meos omnes, præterquam quos alij legauit, lego. Vide Pompon. de leg. j. Ibidem in fin. l. Titia. nihil differt, idem Pomponius ait, utrum ita legatur Titio & Mæuio: an ita, Titio cum Mæuio: utrobique enim coniunctim legatum uidetur. Bar. ex hoc text. colligit, Inter, & Cum, nihil distare ad personas relata. Sp.

Titia amplius, quàm dotem, aureos tot hæres meus dare damnas esto: manifestum est, inquit Iulianus, dotem quoque relegasse, l. qui ita legat. ff. de Dot. rel.

Titia uxori meæ quanta pecunia ad me ex stipulatione dotis eius nomine peruenit, quæ dos est dotalibus duobus consignatis instrumentis centum aureorum. l. ult. ff. de Dot. rel.

Stichum aut Pamphilum, utrum hæres meus uolet, Titio dato: dum utrum uelit dare, eo die quo testamentum meum recitatum erit, dicit: Pomponius interpretatur in l. statu liberum. de Legat. ij. Sp.

Stichus, si decem Titio dederit, uel Capitolium ascenderit, liber esto. Legatum esse utile, autor est Iulian. in l. Quæsitum est. §. j. de Legat. j. Sp.

Stichus liber esto: & ut eum hæres artificium doceat, unde se tueri possit, peto. Verba huius fideicommissi interpretatur Caius de Legat. iij. l. Stichus.

Te Titio rogo, fidei quæ tuæ committo, ut margarita quæ tibi pignori dedi, uendas: & deducto omni debito tuo, quod amplius erit, id omne filie meæ restituas. Africanus quomodo sit accipendum, tradit in l. si seruus legatus. §. qui margarita. de Legat. j. Sp.

Te rogo Luci Titio, ut ab hærede tuo petas dari Mæuio decem aureos. Paulus respondit, utile futurum fideicommissum, scilicet ut mortuo Titio, ab hærede eius peti possit. l. sed & si sic. de Legat. iij. Sp.

Te fili rogo, ut prædia quæ ad te peruenerint, pro tua diligentia diligas, & curam eorum agas, ut possint ad filios tuos peruenire. Secundum Vlpianum magis consilium exprimunt, quàm fideicommissum. Cætera uide in l. fideicommissa. §. hæc uerba. de Legat. iij. Sp.

Tite fili hoc amplius de medio sumito legata mea, quæ mihi tam pater tuus præsens, quàm Clælius iustus frater patris reliquerunt. Scæuola explicat de Leg. iij. in l. uxorem. §. felicissimo.

Vt habeant, unde se pascant. Aburnio exponit l. pen. de Aliment. legat hæc adiectio magis ad causam prælegandi, quàm ad usumfructum constitutum pertinet. Sp.

Ventrem cum liberis in possessionem esse iubeo. Vide Martianum in lege, si quis legauerit. de Legat. j.

Veto autem ædificium de nomine meo exire: sed ad uernas meos, quos hoc testamento nominaui, pertinere uolo.

Vina mea, & uestem meam. Vide Pompon. in l. nuper. ff. de Leg. iij. Sp.

Volo prædia dari libertis meis. Quod si quis eorum sine liberis uita decesserit, partem eius ad reliquos pertinere uolo. Vide Papinianum in l. cum pater filios. §. uolo. ff. de Leg. ij. Sp.

Volo, ut omnia quæ subiecta sunt, firmitatem habeant. Maximo domino meo denarium quatuordecim millia, quæ depositi nomine à Iulio Maximo patruo eius accepi, ut illi cum in uirum proventus esset, restituerem: ut maximè cum uluris in triginta millia excurrat, ei restitui uolo. sic enim patruo eius iuravi. Hunc locum Haloander non ita uertit Latine, qui Græcè extat apud Scæuolam in l. cum quis decedens. §. codicillis. de Legat. iij. Sp.

Vxori præter id quod à Mæuio annui nomine accipiebat, aureos ceterum dari uolo, Papinianus ait, annum uidetur, & semel centum aureos reliquisse. l. Seio amico. ff. de Ann. legat.

Vxori meæ usumfructum lego bonorum meorum, usque dum filia mea annos impleat octodecim. Vide Scæuolam ff. de Usu & usufr. Sp.

Vxor mea, quicquid ei comparauit, & quod mihi dedit, è medio sibi sumat. l. ult. ff. de Dote rel.

Vxori meæ, dum cum filio meo Capuæ erit, hæres meus ducenta dato. Iabolenus exponit in l. qui concubinam. §. pen. de Legat. iij. Sp.

Vxori meæ, quicquid uiuus dedi, donauit, ususque eius comparauit, concedi uolo. Scæuola declarat in l. uxori suæ. §. j. de Legat. iij.

Vxor causa parata. Vlp. de Leg. iij. hoc legatum ait, generale est, & continet tam uestem, quàm argentum, aurum, ornamentum, ceteraque: quæ uxoris gratia parantur. Sed quæ uidentur uxoris gratia parata? Sabinus ita scripsit: Quod in usu frequentissimè uersatur, ut in legatis uxoris adiiciatur, quod eius causa paratum sit, hanc interpretationem obtinuit: quod magis uxoris, & communis promiscuique usus causa foret paratum. Lege item, Quæque eius causa parata sunt, & Emptum. Sp.

Vxori meæ uestem, mundum muliebrem, ornamenta omnia, aurum, argentum, quod eius causa factum, paratumque est, omne do lego. Trebatius hæc uerba, Quod eius causa factum, paratumque est: ad aurum & argentum duntaxat referri putat: Proculus ad omnia. quod & uerum esse, Iabolenus testis est, de Leg. iij. Sp.

Vxori meæ latorialia mea (alias, lateralalia) uitoria, & quicquid in his conditum erit, quæ membranulis mea manu scriptis continebantur, neque exacta erunt, cum moriar, licet in rationes meas

meas translata sint, & cautiones ad actorem meum trāstulerim. Ad casum horum uerborum ergo Scæuola respondet in l. penult. de Legatis, iij. Spieg.

Finis Legatorum.

LEGATVS, uicarius est: quod redeunte imperatore, aut consule, cedere eum oportet. Est enim locum tenens, fiduciarium operam superioris obtinens. Bud. in l. post. de Orig. iur. De huius munere uide post Vlp. in l. soler. ff. de Offi. Procon. Alex. Gen. dier. lib. iij. ca. vj. Est itē Legatus, qui refert mandata sui Principis: nunc Orationem dicitur: qua uoce ita usus est Maro in xj. teste Bud. Huic autem non est fas uim ad mouere. Si quidem iure gentium receptum est, ut legati publica fide ueniant & redeāt inuiolati, etiā si perferant atrociam. quales olim erant faciales, ac patres patrati. Sp.

LEGEM dominari, & hominem dominari, exponitur suprā in dictione Bona lex.

LEGE hac, pro hoc iure, hac conditione, uel hoc pacto. Alb. indicat exempla. Sp.

LEGE Fauia plagiarij puniuntur, l. j. de Plagiarij. Lex autem illa à Fabio lata est, unde & Fauia dicitur: licet quādoq; propter affinitatem literarum Fauia scriptum reperiatur. Eius meminit Cic. orat. pro C. Rabirio. Fuit & alia Lex Fauia, de qua paulo post. Sp.

LEGE agere, simpliciter pro eo accipitur, quod est, actionem & querelam intendere, quod uulgo dicimus, *mit recht furnehmen*. Significat etiā exequi sententiam, siue iussu iudicis, ut est gulam laqueo frangere, securi ferire, & id genus ulteriores excludens intercessionem. Vlp. in l. Barbarius ff. de Offi. Prætor. An fore, inquit, propter utilitatem eorum qui apud eum egerunt, uel lege, uel quo alio iure. Itaq; lege agere, est auctoritate legis aliquid facere, quasi aut iubēte, aut permittente lege. Vide Legis actio. Sp.

LEGE obuenire, hoc est, per legem cōtingere: ut obuenire hæreditate dicitur, quod nobis per hæreditatem contingit. Vlp. Excipiuntur autem arma, quæ quis commercij causa habuerit, hæreditatē ei obuenierint. Sp.

LEGE rogatum est, hoc est, solenniter decretum. Forma enim legis rogandæ hæc erat: Primum deliberabatur à senatu consultante, tum utilis esset lex tum ferendā: deinde, si è repub. uidebatur, proponi solebat populo tribus nundinis: tertio autem nundinarū foro rogabatur populus à cōsule, hoc est interrogabatur, an id placeret, quod patres statuissent. Vide infrā, Rogari lex tum dicitur. & Oldendor. in restaurat. Polit. Spieg.

LEGE uēdere, ut Lege agere, id est legitime. *Recht und redlich*.

LEGEM dixit testator, l. Lucius. §. Lucius ff. de Fideicom. libert.

LEGEM prodere. Quære, Prodere legem.

LEGEM, hoc est, pactum, pactionem, apertius cōscribere, apud Papinianum l. ueteribus. ff. de Pactis.

LEGEM naturæ appellant Theologi ratio-

nem communem, cultum unius Dei distinctum; hominumq; inuicem charitatem, quam in communem sensum, id est, notiones anticipatas cadere uolunt. Cic. summam & æternam legem appellat prudentiam illam, rationemq; communem naturæ humanæ ingentiam, quasi particulam quandā diuinitatis, quæ sectandæ nobis auctor est iustitiæ, auersandæq; iniustitiæ. Vide Budæum in prior. Annot. Sp.

LEGES, Dei uerbo confirmatæ, quas in animis hominum insculperat, quoniam propter originis uitium, obseruata est in hominibus naturalis notitia, uia uoce renouatæ sunt, atq; in Tabulas lapideas decem Præceptorum descriptæ: quæ mōitore Olden. diligenter perpendendæ sunt ceu fontes xij. Tab. & totius iuris Gentium & Civilis. Sp.

LEGERE in ordinem. Vide, In ordinem redigere.

LEGES humanæ. Vide suprā, Humanæ leges: & paulo post, Lex humana.

LEGES Apuleiæ. L. Apuleius Saturninus Trib. pleb. legem tulit, ut nemini præter decretū populi, in regione esse liceret. Idē & alteram legem tulit, ut ueteranis in Aphrica centena agri iugera diuiderentur. Idem ibid. Item legem tulit, ut publicam maiestatem minuēs, capitis poenam subiret. Sp.

LEGES condere, pro componere, uel scribere, apud Ciceron. in de Legibus, & Iurisconsult. in l. omnes populi. de Iust. & Iur. Solius autem Principis est, condere leges communes. An autem quælibet Communitas possit condere Ius proprium, id est, statuta, & super quibus rebus, & an possint mutari, & qualiter intelligantur, cum quibusdam alijs, Bartolus in d. l. omnes populi, effusè tractat. Pro moribus autem nostræ Germaniæ, Decuriones, seu primores ciuitatis, qui nomine populi in maioribus negotijs conuocari solent (quos dicimus Maius Concilium) hi cum totum repræsentant populū, sufficiunt ad condendam Legem, seu Statutum: imò duæ partes sufficerent, dum omnes essent uocati, l. nominationum. C. de Decurio. lib. x. l. nulli ff. quod cuiusque uniu. nomin. Super his tamen, quæ sunt iuris diuini, & respiciunt spiritualia, non possunt statuere. Quod latius tractant Doctores: Iuris quidem Pontificij, in c. Ecclesia sanctæ Mariæ de Constitut. Civilis autem, in l. iam allegata. Sanè sciendum, quod leges condere, ut tradiderunt quidam, in manu fuerit cuiusque Iurisconsulti, non tantum earundem promulgandarum, mos non recipit, qui patet in l. ij. §. j. ff. de Orig. Iuris. sed etiam Iustiniani uerba reclamant. Nec enim ociose dicit in §. responsa prudentum. Instit. de Iust. & Iur. Quorum omnium sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut iudici recedere ab eorum responso nō liceret, ut est constitutum. Alioqui uerbum Omnium, quod hic colligit, non distribuit, frustra fuisset positum post dictionem Quorum. Præterea, Ab eorum responso, scilicet omnium, & nō Responsis, scriptum est. Vnde notabiliter doctiss.

doctiss. Salomonius colligit: Quod sicut una dicitur sententia, in quam omnes consentiunt, §. Senatusconsultum. Instit. de iur. nat. gent. ita unum responsum, in quod plures respondendo consentiunt: quemadmodum communis opinio, una opinio. Vide Alexand. Neapoli. c. xxij. lib. sexti. Sciendū tamen, quod nulla legum erit utilitas, si in literis tantum consistat, non etiam per ipsa facta atq; opera subditis utilitatem de se præbeant. Nouella de Prouin. præsidib. constit. clxj. Sp.

LEGES Calsiæ. Calsius Longinus, L. filius legem tulit, C. Mario, & C. Flacco Coss. qua populus per tabellam suffragia ferret. Idem alterā legem, ad minuendam nobilitatis potētiā dedit: ut ille quem populus damnasset, cuius imperium abrogasset, in senatu non esset. Aymarus.

LEGES Corneliæ. Cornelius consul legem tulit, ne quis legatis exterarum nationum pecuniā expensam ferret. quoniā pecunia eis mutuo data, usurā, turpiaq; , & famosa ex eo lucra faciebant. Aliam item Legem dedit, ne quis in Senatu Legibus solueretur, nisi Senatores ducēti adfuissent: ne quis cū absolutus esset, cum ea de re ad populum ferretur, intercederet. Tertiā legem idem Cornelius tulit, ut Prætores edictis suis perpetuis ius dicerent. Fuit insuper quædā Lex Cornelia, quæ Iuliano autore, de Testamentis, perinde eorum qui in hostiū potestate decesserunt, testamēta confirmat: ac si hi qui ea fecissent, in hostium potestatem non peruenissent: & hereditas ex his eodem modo ad unumquēque pertinet. Item Legem in eum tulit, qui sciens, dolo malo, testamentū, uel alias tabulas falsas scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit: qui uē signum adulterinum fecerit, sculpsit, expresse- rit, & ob testimonia falsa pecuniam acceperit: seruos quidem ultimo supplicio, liberos autem deportatione, omnium quoq; bonorum publicatione affecit. Est & altera Lex Corneliæ, de Sicarijs, quæ homicidas ultore ferro persequitur. Idem Aymarus:

LEGES Gracchorum. Tiberius Gracchus Trib. pleb. legem tulit, ut nemini ultra quingenta telluris iugera habere liceret: & ut agros contra legem tenentes, cum fructibus eos, accepto precio, dimitterent, & egenis ciuibus traderent. Ad reliquos uerō agros diuidendos, qui in publicū redigebantur, ut tres uiri præstantes crearetur, qui per singulos annos immutati, eos pauperib. impenderent. Longè post Cn. Gracchus, Tiberij Gracchi frater, Tribunatum obtinuit, & Il. sequentes tulit: Vt qui magistratu per populum remotus esset, facultatem alterius magistratus ineundi non haberet. Et si in magistratu constitutus, ciuem Rom. sine iudicio necasset, ut in eum Populi animaduersio foret. Præterea aduersus potentiam Senatus Il. populares tulit. ueluti de Colonijs deducendis, de Vestium, siue stipēdiōrū diminutione publicè militibus dandorū. De minoribus xvij. annis ad militiam non cogēdis. Leges etiam pares in suffragijs Italos & ciues Rom. constituit. Frumentariam quoque le-

gem de annona pauperibus assignanda, & aliā de Iudicibus eligēdis tulit. Nam cum soli antea Senatores iudicaret, ob eamq; rem à plebe timerentur, trecentos ex equestri ordine Iudices, parem Senatoribus numerum statuens adiecit. Aymarus.

LEX Helia & Fusia. Helius & Fusius Tribun. pleb. sua autoritate legem tulerunt, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, nisi de cælo seruasset, quippiam ageret. Aymarus.

LEGES naturę. Philippus libro primo Epit. Philosoph. Moral. scitē definit, quod sint notitiæ diuinitus impressæ mentibus hominū, nobiscum nascentes: hoc est, iudicia quædā de moribus, quę sunt quoddam mentis lumen, sicut oculis suum lumen inditum est. Idem appositē explicat inibi, quæ sint præcipuæ leges naturę: indicatq; , totā Philosophiam moralem, re ipsa, & uerē esse explicationem legis naturę. Vide infra, Lex naturę. & Olden. tit. ij. in Ilagog. ibi: Ius autem, uel Lex naturę. Sp.

LEGES perpetuas, Doctores uocant, in corpore iuris inclusas.

LEGES Pompeiæ. Cn. Pompeius Magnus legem tulit, ut Quæstor ex his qui Consules fuerant, suffragio populi crearetur. Alteram de Iure magistratuum renouauit, ut absentis ratio in comitijs haberetur: & ut à petitione honorum absentes submouerentur. Tulit & aliam legem: ut si quis parentis, aut filij fata clām, palam uē præparauerit, insutus culleo, cum cane, gallo gallina ceo, uipera, & simia, in mare proximum, uel in amnem proijceretur, ut inter ferales angustias cōprehensus, omnium elemētorum usu uiuus carere incipiat, & ei cælum superstiti, terra mortuo auferatur. Aymarus.

LEGES Tabellariæ. Vide Tabellariæ.

LEGES Triumphandi. Lege cautū erat, ne quis Imperator triumpharet, nisi quinque millia hostium una acie cecidisset. Hæc lex L. Mario, & M. Catone Tribunis pleb. roborata est, quod pœnam Imperatoribus minabatur, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium, falsum numerum literis Senatui ausi essent referre. & iubebat eos Urbem ingressos protinus apud Quæstos urbanos iurare, se uera ad Senatum de utroq; numero scripsisse. Alia lex triumphandi erat, qua pro aucto Imperio, non pro recuperatis, quæ reipub. aliquando fuissent, triumphus decernebatur. Sed & parte ciuitatis lachrymante, & de ciuili bello decernere supplicationes, ouare, uel triumphare nefas erat. Alia triumphandi lege cautū fuit, ne Dux ante triumphum Urbem ingrederetur.

LEGIS actio, pro formula persequendi, quę ex Lege ciuili cōponitur. l. ij. §. deinde ex his legib. ff. de Ori. iur. & appellabatur, inquit Pomp. hæc pars iuris, Legis actiōes. Porro suprā indicauim⁹, legis actiōē apud iudicē esse uel magistratū, est eum habere legitimā & ordinariam iurisdictionē. Martianus in l. iij. ff. de Offic. Procons. distinguens inter Proconsulem & legatum eius. Quia, inquit, non habet iurisdictionem talem: scilicet

L A N T E E.

scilicet ordinariam. Quod declarans Vlpianus in l. sequen. Omnino enim, ait, nō est apud eum legis actio: quasi dicat, non habet quicquam potestatis proprio iure, sed alieno. Sp.

LEGIS actio quid, & qua olim uerborum solennitate fiebat, Alciat. indicat in l. pecuniæ. de Verb. signific.

LEGIS mens & uerba ad titulū sub quo sita est, accommodanda, & ex subiecta materia uel amplianda est, uel restringenda. l. iij. de Statu hom. l. insulam. ff. de Præscrip. uerb. Sp.

LEGIS officium est, ut generaliter statuat de negocijs hominum, & in commune. Quod eleganter probat Aristoteles in Politicis. & Celsus noster tit. de Legib. Nam ad ea, inquit, potius debet aptari ius, quæ & frequenter, & facile, quàm ad ea quæ perrarò eueniunt. Vnde Papinian. in l. j. ibidem: Lex est, ait, commune præceptum, uirorum prudentum consultum. Appositè Zasius hic monuit, præceptum accipi pro doctrina: ut non opus sit Glossæ expositione. Cæterum Legis est, ad factum se arctare: Regulæ autem, Legem respicere. l. j. ff. de Regul. iuris. Potest autem Legis mentio fieri duobus modis. Altero secundum propriam atq; perfectam significationem. Et sic Lex est noticia naturalis, à Deo nobis insita, ad discernendum æquum ab iniquo. Vnde dicitur aliàs Mens, uel Ratio recta, aliàs naturæ uis, aliàs Regula, seu norma iuris; & iniuriæ: quæ omnia tamen eodē tendunt. Altero modo populariter, ut Cicero uocat, nuncupamus Legem, quæ scripto sancit quod uult, aut iubendo, aut uetando. Ita uulgò Lex accipitur in l. legis uirtus. ff. de Legib. & ferè Oldend. teste, per reliquos libros iuris. Spieg.

LEGIS textus omnem dubitationem tollit. Vide Bald. in l. ancillæ. C. de Furt. Siquidē Glossa nullam nobis necessitatem imponit, cum sit ratum probabilis: ut dicit Bart. l. j. ff. Si cert. pet. Veritatem, dicebat semper Zasius, ex Legū textibus, ex æquo & bono quærendam, non ex conspīrato, plausibiliq; huius, uel alterius Glossæ, aut Doctoris fauore, esse prostituendam. Sp.

LEGIS uirtus est, ait Iurec. imperare, uetare, permittere, punire. Sp.

LEGIS latoris boni officium in his duobus potissimum uersatur: primū, ut statuta sua loco, tempore, personis & rebus accommodet: deinde, ut aperta sint, & si dubitatio incidat, ab ipso autore interpretentur, non ab alijs pro suo adfectu. Ideo appellatur à Pomponio in l. ij. de Orig. iur. disputatio fori. Vide Old. in Restaur. Polit. Spieg.

LEGIBVS & præmia proposita sunt uirtutibus, & supplicia uitij, hoc est, per Leges. Fuit cōsuetudo Athenis, ut ciues benemeriti donarentur immunitate: quam Demosthenes defendit aduersus Leptinem, qui contra istam immunitatem Legem ferre uolebat. Meminit eius Cice. in Oratore. Sp.

LEGIBVS soluere, Budæo, quod dispensare est apud recentiores. Porro, Legibus solum esse Principem, Vlpianus autor est tit. de Legi-

bus. Vnde quidam, haud scio quā rectè, plenitudinem potestatis deriuant: quæ si est in Imperatore, ut certè est, sed ad bonum dūtaxat. Nam, ut Papinianus tam eleganter, quā uerè dixit, Quæ facta lædunt pietatem, æstimationem, uerecundiam nostram, nec facere nos posse credendum est. Quin & illud Alexand. Imp. notum est in l. filius. de Condit. instit. Nihil tam proprium Imperij est, quā legibus uiuere. Custos itaque, non uiolator legum Princeps esse debet: qui diuersum loquuntur, ait Salomon. Principibus adulantur. Sp.

LEGVM beneficio uti, in fin. l. non solum. ff. de In integr. restit. Sp.

LEGVM studiosi relicto Latinæ linguæ nitore, inepti plerumque, teste Alexand. Neap. lib. iij. cap. iij.

LEGIO, incerto numero militum & pedum constabat. Romulo primum regnante, Legio ex peditibus MMM, equitibus uerò CCC, fieri cœpta est: quam quod ex lectis militibus cōfecerat, Legionem appellari maluit. Alexander Neapolit. Genial. dier. lib. j. cap. v. Postea auctæ sunt Legionēs. Vide ibid. apud eundem. Porro legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populum omnem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc uiueret, autor Alfenus l. proponebatur. ff. de Iudicijs. Sp.

LEGIO à legēdo, hoc est, eligendo dicta est, uariq; semper numero. Nam talis exercitus delēctissimis cōstabat militib. Ein aufferlesen kriegsherr. Vnde miles légionarius, qui ad legionem pertinebat: & miles auxiliarius dicebatur.

LEGIONVM cognomēta uaria nemo Diōne Niceo clarius diffusiusq; explicauit lib. lv. historiæ, teste Alciato lib. Parerg. vj.

LEGITIMA est portio hæreditatis, iure naturali liberis debita, minuscula dicta. Sic appellata, quod secundum naturales leges, alimētorum uice subrogatur. Ferr. Inst. Quibus mod. testam. infirm. §. igitur quartam. Politus dubitat, an hæc portio hodie Quartæ nomine uenire debeat. Itaque sciendum, quod legitima liberorum olim erat quarta pars bonorum quæ pater tempore mortis reliquisset, deducto ære alieno & impensa funeris. l. Papinianus. §. Quartā autem. ff. de Inoffic. testament. l. cum quæritur. C. eod. tituli. Hodie uerò cum quatuor sunt filij uel pauciores, tertia pars est: cum plures extant, dimidia pars paternæ substantiæ legitima censetur. §. frequenter igitur. Nouell. de Trient. & semiss. §. Porro hanc particulam. Nouel. de His qui nupt. iter.

LEGITIMÀ nepotū uariat. Aliàs soli sunt, non cum mortuorum fratrum filijs, succeduntq; in capita. Eodem modo ex numero eorū colligenda est triens, hoc est tertia, si quatuor uel pauciores fuerint: aut semis, id est, dimidia pars bonorum auitorum, si plures sint. Nouell. de Trient. & semiss. in prin. Aliàs cum permixti sunt mortuorum nepotum filij, & sic pronepotes, aut de-

inceps hi in stirpes succedunt, & tantam partem accipiunt pro legitima, quātam pater eorum fuisset accepturus. §. neque illo. Nouell. eod. tit. Aliās denique nepotibus superest filius unus uel plures defuncti. Quo casu omnes nepotes in stirpes succedunt. Nouell. de hæred. ab intesta. §. sic tamen. Adscendentium seu parentum legitima, hoc est, quam liberi debent parentibus, eodem modo auēta est hodie, sicut de legitima liberorū dictum est, ut Oldend. teste cōmuniter probant Doctores per l. Nam & si. C. de Inoffi. testamen. transuersalium, hoc est, fratrum ab intestato succedentium legitima & olim & nūc est quarta bonorum pars. argu. l. Papinianus. §. quarto. ff. eod. tit. Sp.

LEGITIMAM debere relinqui iure institutionis, hoc est, iure hereditario. Hoc enim uoluit Imp. in Nou. ut cū de Appell. cog. §. aliud quoque capitulum. Lege, Instituire.

LEGITIMARVM Actionum uerbo, intelliguntur Leges xij. Tab. Zas. in §. sed ista. Instit. de act. Sp.

LEGITIMA conuentio est quæ aliqua lege confirmatur. Auctor Paulus, de Pact. Sp.

LEGITIMA hereditas propriè dicitur, quæ ab intestato defertur. l. j. de Suis & legit. quoniā eam Lex ipsa absq; facto hominis defert. Sed & quæ ex testamento defertur, legitima quoque, nō impropriè, latiore tamen sensu dicitur: ea enim à lege xij. Tab. confirmatur, dum in illa constitutum est: Vti quis rei suæ legasset, ita ius esto. l. uerbis. de Verb. signific.

LEGITIMA hominis ætas, post quintum & uigesimum annum reputatur. Interim namque Minores appellantur: iuua di propter ætatis imbecillitatē. l. ult. C. de His qui uen. ætat. impet. l. j. ff. de Minorib. xxv. ann. Sp.

LEGITIMA interpellatio quānā dicatur, Bar. docet in l. uinum. ff. Si cert. pet. Sp.

LEGITIMA iudicia, Budæus interpretatur, iuri scripto, aut moribus recepto astricta. Sp.

LEGITIME, idē est, quod iuste, uel ratione legum obseruata. Vide Aut. de Hæred. & Falc. §. si quis autem. item l. Gracchus. C. de Adul. Spieg.

LEGITIME consistere potest, rectè agere potest. l. grege pignori. §. & in superficiarijs. ff. de Pign. Opp. Non rectè agi, submoueri exceptione, l. si superatus. §. fin. ff. eodem tit. ex Copia Oldend. Sp.

LEGITIMOS dies, nūc dilationes ordinarias uocant. Sp.

LEGITIMVM, quod secūdam Legem est: uerbum tamen generale, & ambiguū, poniq; solet pro æquo, iusto, uel conueniente.

LEGITIMVS hæres pro parte factus. Papinianus: Quia credimus eum, inquit, legitimum hæredem pro parte esse: & ideo pars hereditatis in testamento remanet: nec absurdum uidetur, pro parte intestatum uideri, in fin. l. nam et si. ff. de Inoffi. testam. Sp.

LEGITIMVS status, & Legitima ætas xxv. anni, C. Quand. dies leg. ced. l. penult. & de His

qui uen. ætat. impet. l. fin. Alb.

LEGVLEIVS, in legibus uersatus. Ein Gesatzforscher. Cicero: Ita & tibi Iureconsultus, per se nil nisi leguleius quidā cautus & acutus, præco actionum, cautus formularum, anceps syllabarum.

LEGVLVS Varroni, qui uuas aut oleas colligit, extat apud Vlp. l. si cuius. §. proinde. uerf. si tamen. ff. de Vusufruct. Sp.

LENO, scortorum productor. Prisciano uocabulum est genere commune: quamuis habeat scemininum, Lena. Vlpianus in l. palam. de Ritu nupt. Dicendum est, ait, hanc quoque lenæ appellatione contineri. Loquitur autem de muliere, corpora quæstuaris, & prostitutas mulieres habente. Lenonum autem fraudes recenset Imp. in Const. de Lenonib. Collat. ij. Sp.

LENO CINARI, blandire est, translātū uerbum à lenonibus, quo Quintilianus usus plerumque. Ex Catanæo. Sp.

LENO CINIVM facere, Vlpianus inquit, non minus est, quā corpore quæstum exercere. Idem in l. athletas, de His qui not. infam. Lenocinium facit, qui quæstuaris mancipia habet. Spieg.

LEONINA societas est, qua alter lucrum tantum, alter damnum sentit: qualis iure coiri non potest: & ut Eras. in Chil. dicit, solet esse cum regibus, aut præpotentibus plebei sortis hominibus. Extat in l. si non fuerint. §. Aristo. Pro socio. Notum ex Apologo, quod leo cōmunem ex uenatu prædam sic diuidebat cum uulpe, ut sibi ferre totam retineret, uulpi uix minimam concedens partem. Sp.

LEPADNA Græci dicunt coria lata circa petus equorum. Vide Alciatum in l. quoniam. C. de Cursu publ. lib. xij.

LEPRA, eadem quæ mala scabies, hoc est, incurabilis, ab Horatio nominatur. Eius meminit Imp. in Aut. Iusur. quod præst. Sp.

LAESVM ius, in l. j. ff. Ex quib. caus. maior. non amissum, ut Interpretes existimat, significat. Ut non respexit ad Lædere uerbi elegantiam, ita nec uim uerbi Amittere intellexit. Siquidem uerè amissa, perditæ, aut quæ irreuerabilia sunt, corrigi non possunt: Intercepta uerò, & occupata, possunt. Sp.

LEVARI, uel onerari culpa, apud Macrum, de Offi. præsid. l. diuus. §. fin. Sp.

LEVATO uelo cognoscere, Honorius Imp. dixit prouerbiali figura, si Alcia. credimus, quod uulgò dicunt, de plano fieri, hoc est, quod facile, & absque cognitione causæ conceditur: quod iudices grauioribus & arduis causis, pro tribunali sedentes, cognoscant: ubi uerò descenderint, in plano constituti, leuiora negocia decedant. Spieg.

LEVIDENSE munus, prouerbialiter, uile, & minimi præcij uocat Cicero, ut Eras. in Chiliad. tradit, cuiusmodi magistratibus accipere licet. Nam illis, ut admonet adagium uetus ab Vlpiano Græcè citatum, de offi. Procons. in l. solet etiam. §. nō uerò. Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus

L A N T E E.

omnibus, nisi uerecūde, atq; quodam cum delectu, accipere non licet. Sp.

LE VIR. Lege, Daer, & Inateres.

LE VIS castigatio duntaxat concessa est docti. l. sed & si quacūq; .§. fin. ff. ad Legem Aq. Spieg.

LE VIS febricula, nō consideratur. l. ob quæ uitia. ff. de Edil. edict. Sp.

LE VIS offensa non adimit legatum. l. iij. de Alim. leg. Sp.

LE VITER, pro parum, uel mediocriter. Vlp. l. prætor. §. præterea. de Iniur. uel quod leuiter pulsauerit, uel emendauerit.

LEX est mens sine cupiditate. Lege, Scriptū ius.

LEX, generale nomen est, dictum à deligendo, ut magis uidetur Ciceroni, quàm à distribuendo. *u. sup.* Græcis appellatur. Nam ut illi æquitatis (inquit) sic nos delectus uim in Lege ponimus: & proprium tamen utrunq; Legis est. Omnis ergo Institutio, quæ secuti, elegimus quod faciamus, & contrarium uitamus, communi appellatione Lex dici potest. Sic accepto uocabulo, Lex diuiditur in Diuinam, Humanam, & Diabolicam. Diuina rursus diuiditur in Legem Naturæ, & Latam. Lata iterum in Veterem, & No-uam. Vetus in Moralem, Iudicalem, & Cerimonialem: quæ suo loco breuiter, pro instituto nostro declarabuntur: ne mutetur ordo, qui scripti huius generi debetur. Legi autem omnes homines obtemperare conuenit, cum ob alia multa, tum uel eo maximè, quod lex omnis, inuentum quidem, ac munus Deorum est. Priscis temporibus Lex erat, quod populus Roman. senatorio magistratu interrogante, ueluti Consule, constituebat. Constitutio uerò propriè est, quodcunque Imp. uel per Epistolam constituit, uel cognoscens decreuit, uel edicto præcepit. Decretum uerò, prudentum hominum. Papinianus, Lex, ait, est commune præceptum, uirorum prudentum cōsultum, delictorum quæ spontè uel ignorantia contrahuntur coercio, cōmunis Reipubl. sponso: cuius uirtus est, imperare, uetare, per-mittere, & punire. Breuiter, Lex est sententia, qua bona tum præcipiuntur, tum mala prohibētur. Ius est autoritas, seu facultas agendi secundum Legem. Iustitia, est uirtus perducens ista ad exercitationem. Proinde quoties audis has uoces, Lex, Ius, Iusticia, statim cogita, monente Oldendorp. te diuinum aliquid, atq; excelsum audire, hoc est, ueram, & à Deo ipso dictatam honestatis formulam. Loquitur autem de propria significatione, & eminentissima istorum uerborum potestate. Non prætereundum, quod Lex, uocabulum in contractibus, in toto Iure nostro accipitur pro conuentione, ut docet Zasius in l. ciuitas. ff. Si cer. pet. Bart. ignorantia huius uocabuli deceptus, in l. cotem ferro. ff. de Public. tradidit, Contractum per ciuitatem factum, habere uicem & pondus Legis: quod ipse Zasius audacter dicit non esse uerum, nec hoc usquam dici: & id ipsum sensisse Bald. contra Bart. in l. j. C. Ne fil. pro pat. quod longè alia conditione con-

trahatur inter partes, & alia cōditione statuatur Lex. Sp.

LEX abdicacionis abrogata. Vide, Abdicatione. in fine.

LEX abrogata. Vide, Abrogare.

LEX Acilia. M. Acilius Glabrio, legem de pecunijs repetundis seuerissimam tulit, qua ne cōperendinari quidē reum finit. Aymar. lib. ij. hist. Iur. Ciuil. De eadem re & Iulius legem Iuliam repetundarum tulit, qua facinorosi partim exilio, partim durius, iuxta delicti qualitatem puniuntur.

LEX Aemilia, à Mamercio Aemilio Dictatore lata, statuit, ne plus quàm annua ac semestris Césura esset: cū uetere instituto, seu malueris Lege xij. Tab. magistratus quinquennio duraret.

LEX Agraria. Quære, Termes.

LEX equitati non adhērēs, Lex dici non meretur. cap. erit autem lex. iij. dist. Sp.

LEX Aeterna. Vide, Aeterna lex.

LEX Annaria. Ea lex annos finiuit, quib. magistratus capiendi potestas fit. Aymar. eod.

LEX Aquilia. Aquilius Trib. plebis, à plebè rogauit, atque statuit primo eius capite, ut occidēs iniuria seruū alienum, quadrupedem, uel pecudem, tantum æs, quanti plurimi res eo anno erit, domino dare teneatur. In omni autem alio damno, in tantum (tertio eius capite) uis domino obligatur, quanti res in xxx. proximis diebus fuerit. Secundum caput huius legis in dissuetudinem abiit. Certè Lex Aquilia plebiscitū est: cum eam Aquilius tribunus plebis à plebè roga uerit, teste Vlp. l. j. ad l. Aquiliam. Sp.

LEX Aterina cōstituit, ut ouis ære deno, bos ære cēteno definiri intelligatur. In multa scilicet publica per magistratum, ob nummorum penuriam indicta.

LEX Attilia. L. Attilius, & Claudius Martius Tribuni Pleb. rogationem tulerunt, ut tribuni militum semideni, in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea (perquàm paucis suffragio populi relictis locis) Dictatorum & Consulū fermè beneficia fuerant.

LEX Attinia. Hac lege dispositum comperimus, ut eius rei quæ subrepta erit, æterna esset autoritas, nisi in potestaté eius cui subrepta fuerit, reuerteretur.

LEX Aurelia. Per Aur. Cottam lata, quæ plebi magistratus interceptos reassumere concedebatur. Sp.

LEX Barbarica, id est, Romanā: apud Plautū in Captiuis, est mentio huius legis. Intelligit autem, Alciato declarante lib. vj. Parerg. c. xvj. legē maiestatis latam aduersus eos, qui consilium iniussent, quo Pop. Rom. uita, aut uictu prohiberetur. Sp.

LEX beneficij inter duos, hæc est: Alter statim obliuisci debet dati, alter accepti nunquam. auctor Seneca lib. ij. cap. x. de Beneficijs. Sp.

LEX bona. Vide, Bona lex.

LEX Calphurnia. C. Calphurnius Piso, legē de ambitu consularis tulit, qua præter alias pœnas, pecuniaria etiam pœna adiecta fuit.

L A N T E E.

LEX Campana. Huius meminit Cicer. lib. ij. Episto. ad Atticum. Initium epistolæ est: Accepi aliquot epistolas tuas. suntq; hæc inter cætera eius uerba: Habet etiam lex execrationem in cõcione candidatorum, si mētionem fecerint, quo aliter ager possideatur, &c. Sp.

LEX Canuleia. Canuleius Tribunus pleb. legem tulit, contra constitutionem xij. Tab. ut cõnubium plebi cum patribus esset. Sp.

LEX Cerimonialis per Mosen lata, abrogata. Vide infra, Lex scripta iudicialis.

LEX Chironomia, à Quint. lib. j. dicitur, Lex gestus. Ab heroicis ipsa temporib. orta, & à summis Græciæ uiris, atq; ab ipso etiã Socrate probata, à Platone quoq; in numero ciuiliū posita uirtutum, à Chrysippo in præceptis de Libero- rum educatione non omissa. Sp.

LEX Ciconiaria. Quere supra, Antipelargia.

LEX Cincia. Cincius legem tulit, ne quis ob causam oradam, pecuniam, donum uē accipiat, contra causidicos quæstuarios, teste Budæo in Ann. poster. Sp.

LEX Claudia. Q. Claudius Trib. plebis uno patre adiunãte, C. Flaminio, legem aduersus Senatum tulit, ne Senator, qui uē Senatoris pater fuisset, maritimam nauim, quæ plus quàm trecetorum amphorarum esset, haberet: tam quæstum omnem Patribus indecorum ratus. Sp.

LEX Clodia. P. Clodius plebis Trib. legem perniciosam tulit: Ne quis per eos diēs, quibus cum populo agi liceret, id est, populus quid rogari posset, de cæde contra legem Fusiam & Heliam, seruaret. Tulit & idem Clodius alteram legem: ut frumētum quod antea senis denarijs ac trientibus in singulos modios populo dabatur, gratis daretur. Tertiam idem tulit, ne quem Censores in Senatu legendo præterirent: ne uē qua ignominia afficerent, nisi apud eos accusatus, & utriusque Censoris sententia damnatus esset. Spieg.

LEX Commissoria. Vide, Commissoria.

LEX Cornelia de ieiunijs competit, hoc est, actio quæ est ex lege Cornelia. l. lex Cornelia. in prin. ff. de Iniur. Oldend.

LEX Cornelia de Sicarijs dicitur, quia à L. Sylla Cornelio lata est: prius tamen Sempronia dicta, à Caio Graccho, qui primus eam tulit. ut autor est Cicero. Sp.

LEX correctæ. Lege, Correctio legum.

LEX Decia. M. Decius Trib. pleb. plebiscitū tulit, ut duū uiros naualis classis ordinãde, reficiendæq; causa, populus iuberet.

LEX definita ab effectu & officio, est correctio uoluntariorum, & non uoluntariorum delictorum, secundum quam omnes conuenit uiuere. l. ij. de Legibus. Sp.

LEX diabolica est, cuius autor est satanas, princeps & autor omnium malorum: non quod sit ulla substantia per se mala, sed quod sicut ipse satanas bene cõditus à Deo, sua peruersa uoluntate in malū degenerauit: ita alias res à Deo bene cõditas, quātum potest, uitiat & corrumpit: maximè uerò homines, quos lege sua, legi di-

uinæ ex diametro contraria, ad peccandum sollicitat. Hanc satanicam legem scriptura uocat Legem membrorum, Legem peccati: quod illius satelles, peccatum sit: stipendium, mors. Spiegel.

LEX Didia statuit, ut uniuersa Italia, non solum urbs, Lege sumptuaria teneretur. Insuper eadem prouisum, ut non solum pœna legis teneretur, qui prandia maiori sumptu fecissent, sed etiam qui ad ea uocati essent, atq; omnino interfuissent. Aymar.

LEX dilectionis, Dei mādatorum caput. Lege, Humanæ leges.

LEX Duillia. Duillius Trib. pleb. legem iussu populi tulit, ut qui plebē sine prouocatione creasset, tergo ac capite puniretur.

LEX Diuina est, per quā accepta pro capto nostro, de Dei uoluntate docemur, requirens in nobis plenam, & perfectam obedientiam erga Deū, qua nos totos submittamus diuinę uoluntati: ac damnans eos, qui non præstant hanc perfectam obedientiam. Hæc est enim propria uis legis diuinæ, siue scripta sit, siue non scripta. Huius meminit opportunè Apostolus Roman. primo. De scripta uerò, Deuterono. vj. & xxvj. Matth. xxij. Marci xij. Lucæ x. Galat. iij. Hæc diuina lege, ut est ab Optim. Max. Deo data, nihil iustius, nihil sanctius, nihil salubrius est: quæ in dilectione Dei, & proximi tota consistit. Spiegellius.

LEX Fabia. Fabius pœnam his adiecit, qui nō certo numero, ut antè fuerat, definiti, deducere & sectarentur candidatos in campum, comitorium tēpore. Meminit & eius Cicero pro L. Muræna. Sp.

LEX Falcidia, non à falce dicta est, sed à C. Falcidio Tribuno plebis, qui primus eam legem tulit: quod & Isidorus tradit, c. quædam. ij. distinctio. Quibus autem uerbis lata sit, quousque sensu, duo grauissimi autores uidentur Dn. Alciat. plurimum à uero abesse: nēpe Cocceius Diō, & Eusebius Cæsariensis in Chronicis. Lege cap. xxiiij. Parerg. Iur. lib. v. & infra in dictione, Lex Vocœnia. Sp.

LEX Fannia, per Coss. in cõuiuiorum luxum lata est: quæ ludis Romanis, item ludis plebeijs, & Saturnalibus, & alijs quibusdā diebus, in singulos dies centenos æris consumi concessit: decem uerò diebus alijs, in singulis mensibus tricenos: cæteris autē omnibus diebus denos. Vide Gell. lib. ij. cap. xxiiij. Sp.

LEX Fauia. Vide Lege Fabia.

LEX Furia. Vide Lex Voconia.

LEX Fusia Caninia, in eadem dictione.

LEX Generalis. Vide, Generalis lex,

LEX Genutia. Genutius pleb. Trib. legem ad populū tulit, ne fœnerare liceret. Item fuisse alijs plebiscitis cautum, ne quis eundem magistratū intra x. annos caperet, nec duos magistratus uno anno gereret: & ut ambos Coss. plebeijs creari liceret.

LEX Horatia. Horatius, Tarratæ Vestali, quod popul. Roman. dono campi Tiberini, siue Martij

L A N T E E.

Martij ornasset, in gratiam beneficij eius, legem ad populum tulit, ut unâ omnium foeminarum testabilis esset: & si xl. annos nata, sacerdotio abire, & nubere uoluisset, ut exaugurandi atq; nubendi ius, potestatemq; haberet. Sp.

LEX Hortensia. Q. Hortensius Dictator legem tulit, ut eo iure quod plebs statuisset, & Patricij, & omnes Quirites tenerentur.

LEX humana, quæ & ius ciuile appellatur, media inter legem diuinam, & diabolicam: quæ quanto ad diuinam magis accedit, tâto sanctior & melior est: quâto rursus ad diaboli legem deflectitur, deterior ac deprauatior. Est autem Lex humana, ordinatio publica, non præcipiens de interiore mentis iusticia, nec iudicans de occultis: quod homo non intueatur cor, sed tâtum de factis externis, honorem deferens operibus extrinsecus bonis, & pœnam irrogâs externis malefactis: in hoc cõstituta, ut obedientia ac honor præsentibus magistratibus deferatur, & ciuilibus quædam & externa pars conseruetur. Hæc enim statuit de iure personarum, de Rerum diuisione, & Possessione, de Contractibus, de Testamētis, de Pœnis delictorum, & cæteris similibus, sine qua Lege impossibile est retineri uitam corporalem: ut non iniuriâ, Anima ciuitatis appellata sit. Sp.

LEX Icilia. Icilius, postquam decēuiri se magistratu abdicassent, à plebe in Tribunū factus, plebem rogauit: & plebs sciuit, ne cui successio à decemuiris facta fraudi esset. Et de Coss. creationem cum prouocatione M. Duillius in rogationem pertulit. De triumpho item Consulum pro quadam uictoria rogationem ad populum tulit, & populus eam accepit, tumque primū sine autoritate Senatus, populi iussu triumphatū est. Spieg.

LEX Iulia. Vlpian. à diuo Augusto hanc legem fuisse latam scribit: cui Tranquillus astipulatur: & Vives apud Augustinum annotauit, ante Casarem Augustum neminem causam de Adulterio dixisse. Nam Clodius de pollutis sacris Bonæ deæ, non de adulterio est postulatus: non prætermittitur id crimen inimicis, si Lege esset aliquid de eo constitutum. Itaque primus Augustus Legem tulit de adulterijs Iuliam, sed in uiros, & de pudicitia in foeminas, at non ita graui adiecta pœna: quâquam postea in utrunque sexum data est actio Adulterij, grauiore pœna adiecta, ut est uidere in Constitutionibus Imperatorum in C. & responsis Iurisconsult. lib. .x. xlvij. Spieg.

LEX Iulia de Annona, pœnâ aduersus eum statuit, qui ut annonæ cariore esset, aliquid fecerit. Sp.

LEX Iulia Miscella, qua prohibebatur legatum capi, nisi prius de non transeundo ad secundas nuptias iuratum esset, à Iustiniano sublata est, leg. ij. & sequenti, C. de interdicta uiduitate. Spieg.

LEX Iulia peculatus, reo aqua & igni interdictum. Sp.

LEX Iulia de Vi publicæ & priuata: quarum

hæc uim sine armis committentes, tertia parte bonorum punit: illa in ui armata deprehensos deportat. Sp.

LEX lata seu scripta, & quæ Mosaica, & Vetus appellatur, Legi naturæ successit, quum hæc ita esset obscurata, ut etiam manifesta scelera, perinde ac si scelera non essent, dissimularentur. Quare scripta lex ob id in primis diuina auctoritate ac beneficio lata est, ut quæ impunè admitterentur scelera, ut stupra, incestus, adulteria, rapinæ, cædes, & his similia facinora, comprimerentur. Quod significans Apostolus ait: Lex iusto non est posita, sed iniustis, impijs, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, parricidis, & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagarijs, mendacibus, & per iuris. Hunc usum diuinæ Legis (qui ciuilibis est) Lex humana est imitata, & eatenus Dei donum est, ex lege diuina suam originem trahens. Spiegel.

LEX Lectoria. Q. Lectorius legem tulit in deceptores eos, qui adolescentes in contractibus circumueniebant. Alia eiusdem lex acerrima in eos, qui pupillorum bona diriperent. Sic etiam hanc uocem scripserunt Pomponius Lætus, & Aldus Manutius. Quidam apud Ciceronem, quod & Erasmus annotauit, Plectorica, pro Lectorica legendum putant. Sp.

Lex Licinia. P. Licinius Conf. legem tulit, ut Calendis, Nonis, nundinis Roman. cuique in dies singulos, xxx. duntaxat asses edundi causa consumere liceret. Nuptijs ducentos indulsit: cæteris uerò diebus, qui excepti non essent, statuit, ne amplius apponeretur, quàm carnis aride pondo tria, & famentorum pondo, libra, quod è terra, uite, arboreæ natum sit. Imperatum est etiam, ut parentibus ianuis, & in propatulo pranderetur, & cœnaretur: ut sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Postea cum istis legibus situ & senio oblitteratis, plerique familiam & pecuniam suam prandiorum gurgitibus prolussent, L. Sylla Dictator legem ad populum dedit, ut Calendis, Idibus, Nonisque, diebusque ludorum & ferijs quibusdam solennibus, sestetertios tricenos in cœnam consumere, ius, potestasque esset: cæteris uerò diebus omnibus, non amplius quàm ternos. Aemilia quoque lege, ab Aemilio Scauro Consule lata, non sumptus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus fuit. Lex deinde Antia, præter sumptum æris id etiam sanxit, ut qui magistratus esset, magistratumque capturus esset, ne quò ad cœnam, nisi ad certas personas itaret. Postremo Lex Iulia ad populum peruenit, Cæs. Augusto imperante: qua profectis quidem diebus ducenti finiuntur: Calendis, Idibus, Nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti: Nuptijs autem & repotijs H. s. milies esse. Edicto tadem Augusti (uel ut alij) Tiberij permissum, ut per uarias solennitatum dies, à C C C. H. s. usq; ad duo milia sumptus cœnarum propagaretur: ut his saltè finibus luxuriæ effluuiscētis æstus coerceretur. Aymar.

L A N T E.

LEX Licinia. C. Licinius Stolo, Tribunus plebis cum L. Sextio collega eius, legem tulit, ne quis plus quinquaginta agri iugera possideret. Alteram item dedit, ne tribunorum militum comitia fierent: & ut alter Consul è plebe crearetur. Item alia lex Licinia, & Mutia, quam P. Licinius Crassus orator, & Q. Mutius Sequola Pontif. max. orator & Iurecons. sapientissimi Coss. de ciuib. regendis in eor. consulu. tulerunt, ut in suæ ciuitatis ius quisque redigeretur. Spigelius.

LEX Lögobarda. Vide, si placet, Scholia nostra in lib. ij. Ligurini.

LEX Manlia. Cn. Manlius Consul, legem de uicesima eorum, qui manumitteretur, nouo exemplo, ad Sutrium in castris tributum tulit. item Manlius Trib. plebis legem tulit, ut quando res à nobilibus aduersæ gestæ fuissent, etiam hi ad magistratus gerendos admitterentur, quorum maiores in Romana Republ. magistratus nō exercebant. Huiusmodi autem homines noui appellantur. Præterea fuit autor, ut Cn. Pompeius Magnus bellum aduersus regem Ponti Mithridatem gereret. Sp.

LEX naturæ, si generatim accipiat, non tantum indicata est menti hominis: quin uiget quoque in omnibus rebus creatis, etiam in his, quæ sensu carent, & ratione. ueluti corpora cælestia, maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animantium genus, suæ quodque naturæ Legibus obtemperant. Quod tamen sic accipiendum est, non quod natura, sed Deus, naturæ conditor harum legum sit autor, etsi leges naturæ dicantur. Quicquid enim natura dat, aut facit, Deus facit, ac generat. Verum lex naturæ in hominibus est illa noticia de Deo, & de Dei uoluntate, quæ conditis nobis menti nostræ per Deum est indita. Vnde & in Ethnicis hæc naturæ lex facit, ut intelligant, Deum conditorē totius naturæ, Deum bonum & iustum, Deo obediendum, Deum inuocandum esse, sicut dicit Apostolus: Qui cum cognouissent Deum (nimirum per naturæ legem) non sicut Deum glorificauerunt. Hæc item lex facit, ut homo naturaliter intelligat, Virutem expetendam esse propter Deum. Itidem secundum naturam esse, parentibus ac maioribus obtemperare. Hæc quoque facit, iniurias, cedes, furta, stupra, adulteria, mendacia, & his similia, naturali iudicio dispicere, idque attestare conscientia. Vide, Homo homini Deus. Spiegel.

LEX Oguinia. Q. & Cn. Oguinij Tribuni plebis rogationem promulgarunt: ut cum quatuor augures, & quatuor pontifices ea tempestate essent, augeriq. horum sacerdotum numerum placeret, quinque augures quatuorq. pontifices (de plebe omnes) allegerentur. Aymar.

LEX Oppia. M. Oppius, & T. Romuleius Tribuni plebis legem tulerunt, ne qua mulier ueste uarij coloris uteretur, nec plus semuncia auri haberet: nec iuncto uehiculo in urbe, oppidum, aut propius inde mille passus, nisi sacrificij publici gratia, ueheretur: neu superfluo ornatu

uteretur, aut plus uncia in auribus appenderet. **LEX Orchia.** C. Orchius Tribunus pleb. de Senatus sententia legem tulit, quæ numerum conuiuarum præscribebat fieri: & ut patentibus ianuæ cœnaretur.

LEX Othonia. Otho Tribunus pleb. legem tulit, ne quis cum ordine equestri in spectaculis sederet, nisi sestertium quadraginta millia possideret: quod si contingeret, quisque esset, siue ingenuus, siue libertus, inter equites in gradibus xiiij. spectare liceat.

LEX Papia Papius Coss. & ciuis Rom. ne urbe Roma peregrini uterentur, lege cauit.

LEX Papia. Hac lege cautum est, ut Pont. Maximi arbitratu, uirgines è populo xx. legerentur, sortitoq. in concione ex eo numero Vestalis fieret. Sp.

LEX Papia Poppea, emendata est ab Augusto, non à Papia & Pompeio, duobus cōsulibus lata, quod tradendo Isidorus lapsus est. Ea continebat, Alciato meliore autore: ut si uir & uxor filios non haberent, quod alter alteri reliquisset, decima parte Fisco adiudicaretur: sublataq. est Honorij & Arcadij Imp. Constitut. quæ adhuc sub Tit. de Infir. pœn. cœlibatus, extat, l. fin. Papius Poppeus prius eam tulit: quare etiam simpliciter ab autoribus, Iulia appellatur. Iuuen. Nam placet, Vrsidio Lex Iulia. Non enim ibi, teste eodem Alc. intelligenda est ea, quæ in adulteros legitur, quod alij existimant. Sunt, qui eam Legem alia quoque capita habuisse tradant: ut circa caducorum obseruationem, & de Iure quod in bonis libertorum patroni habent, & ne inter Senatores & libertas matrimonia fierent. Tib. quoque Cæs. nouum caput legis Papiæ edidit: ne sexagenarij uxorem ducerent: quasi generare non possent. Alc. certè Iustiniani lege id factum deprehendit, l. sancimus. C. de Nuptijs. sc. iij. cap. lib. Disput. iij. Sp.

LEX Papiria. L. Papirius Crassus, & L. Iulius Coss. Legem de mulctarum æstimatione, ualde populo gratam ferre præoccupauerat, cum eam à Tribunis parari, unius ex collegæ prodicione exceperent. Vide infra, Vapula Papiria.

LEX parabolæ. Vide infra, Parabola.

LEX Petilia. C. Petilius, & L. Papirius Mugillanus, siue Cursor, Coss. legem hanc ad populum tulerunt: Vt nullus (nisi qui noxam merisset, donec pœnam lueret) in compedibus, aut in neruo teneretur: neque in posterum aliquis ob æs alienum neceretur, sed pecuniæ creditæ, bona debitoris, non corpus obnoxium esset. Itaque nexi soluti erant.

LEX Petilia, à C. Petilio Trib. pleb. lata est, qua lege nouorum homin. ambitio, qui nundinas & conciliabula obire solebāt, compressa est.

LEX Plotia. Marcus Plotius Tribunus plebis legem tulit, ut tribus singulæ quinos denos, qui eo anno iudicarent, ex eo numero suffragio crearent.

LEX Politica. Sunt perditissimi homines, qui mendaciter atque sacrilegè docuere, reuocandas Mosaicas, nostrasque abolendas leges, quas tamen

L A N T E

tamen Christus ipse probauit, imò quas per no-
ticias honestatis, & lumen naturæ omnibus in-
sculptum, docuit, uultque pro conseruanda tran-
quillitate obseruari. Rom. xij. Ex nuncupatoria
D. Oldend, in aureum libellum, cui inditum no-
men, Restauratio Politicæ. Sp.

LEX Pompeia. Cn. Pompeius Strabo, Magni
Pompeij pater, legem tulit incolis trāspadanis,
ut petendi magistratus & ciuitatis Romæ ius a-
dipisceretur, quemadmodū ceteræ Latinæ co-
loniæ.

LEX Prædicatoria: dicta ab eo, quod prædia
in solutum dantur. Quomodo obætorū bona
in solutum dari debeant, pete ex xxij. cap. lib. x.
Parerg. Alc. Sp.

LEX Publica. P. Philo Dictator, tres ll. tulit. V.
nam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent. Al-
teram, ut ante initum suffragium, patres Legū,
quæ comitijs centuriatis ferrentur, auctores fie-
rent: quod antè non erat. Tertiā, ut utrumque
censorem plebeium fieri liceret.

LEX quina uicenaria. meminit eius Plautus
in Pseud. hæc non permittebat pecuniam à da-
nista in tuò adolescentibus dari. Refertur autè,
ut arbitratur Alciat. ad uiginti quinq. annos,
intra quod tempus fas non erat credere minori.
Spieg.

LEX Regia. Salomonius ait, est lex Populi,
per quam decernitur Imperium, continens con-
ditiones, quibus principatus ineundus, geren-
dusque est: dicta Regia, quod per eam ius regnan-
di defertur. Vnde, ut colligit, non una pro omni-
bus futuris Principibus lex Regia ab initio lata
fuit (ut rerum imperiti arbitrantur) sed sua cui-
que principi, certis conditionibus, adeò quod
quibusdam maior potestas, quibusdam minor
tributa fuit. Idem existimat uero simile esse, Vlp.
loqui de lege regia Alexandri Mammeæ, cuius
protutor, & magnus consiliarius fuit, qui tam iu-
stus & temperans erat, quod meruit legib. solui,
quoniam sibi ipsi lex erat. Idem in libris quos de
Principe scripsit, dicitur nihil nō tribuere Rom.
Pontifici, Imperatoris auctoritatem (qui & ipse
certissimam à Christo habet causam temporali-
um rerum gubernandarum) nimis eleuans, im-
pudentissimum, ut opinor, Oldradi secutus iu-
diciū. De quo inter alia Hieronymus Balbus
Italus, Episcopus Gurcię nostrę, qui singularem
prudentiam longa maximarum rerum tractatio-
ne comparatam, cum summa doctrina cōiunxe-
rat, plenus dierū nuper Romæ decessit, in libro,
cui indidit titulum, de Coronatione, in hæc uer-
ba scribit: Quibus igitur cruciatib. Oldradi ma-
nes torqueri credimus, qui in quodam suo non
tam consilio, quàm conuicio, adeò petulanter in
Cæsares debacchatur, ut omnem eorum auctori-
tatem radicitus euellere studeat: quos non mo-
dò regibus, sed uel plebeijs magistratibus post-
ponere audeat: quod quidē nomine arguitur & Im-
perij calumniator impudens: & quæ sequuntur.
Marcellus in Tit. de mortuo inferen. l. ij. Negat,
inquit, lex regia mulierē, quæ prægnans mortua
sit, humari antè quàm partus ei excidatur. Sp.

LEX Roscia. L. Roscius, Otho Conf. legem
tulit, ut in theatro equitib. Rom. equites xxij.
spectandi gratia darentur, quod plebi displicuit.
Aymar. lib. suprā citato.

LEX salua, id est saluo Canone. C. de Fun-
patrim. l. j. & ibi not. & eo tit. l. uniuersi. & l. fun-
di. Albericus.

LEX sacrata militaris, quam M. Valerius Cor-
uinus dictator tulit, ne alicuius militis scripti no-
men, nisi ipso uolente, deleteretur: & ne quis, ubi
Tribunus militum fuisset, postea ordinū ductor
esset. Aymar. Sp.

LEX Satyra est, quæ uno rogatu, multa simul
& uaria comprehendit, ut, Vultusne iubeatne;
ut cum Iugurtha bellum componatur: elephan-
tes tradat: omnes transfugas uniuersos reddat:
Vide & Satyra Lex. Sp.

LEX Scatinia. P. Scatinus legem tulit, quæ
puerorum concubitores graui supplicio affice-
rentur. Aymar.

LEX scripta iudicialis, per Moysen, à fine eius
Legis nomen accepit, qui est in coercendo per
disciplinam, ad retinendam societatem humani
generis, tradita ac instituta, ad gubernationē il-
lius populi CHRISTVM expectatis, de Ritib.
coniugiorum, Successionibus, Pœnis debitorū,
& similibus rebus forensibus præcipiens. Mora-
lis, & hæc sortita nomen à fine, cui responderet: ni-
mirū quod expositio Legis naturæ, ac doctrina
uirtutum, carnis fragilitatem ostendens, & ad
gratiam præparans. Cerimonialis uerò instituta
fuit ad præfiguranda uenturi CHRISTI myste-
ria, & ueros fidei cultus Deo acceptos, nimirum
ultimo fini legis respōdens. Sunt autem iudicia-
les & cerimoniales leges abolitæ, non pertinen-
tes modò ad nos. Iudicialis enim data erat, ad
moderandum populum illum utentem cerimo-
nijs, CHRISTVM præfigurantibus. Statu ergo
illius populi mutato, necesse erat, ut & hæc lex
cessaret. Vnde nos nunc rectè eius loco, iure ci-
uili imperatorio utimur. Itidē cerimonialis ob-
solēta est: quoniam per CHRISTVM adimple-
ta. Sola Lex moralis (cū interpretatio sit Legis
naturæ) abrogata non est. Sp.

LEX Sempronia. Vide paulo antè, Lex Cor-
nelia.

LEX Sulpitia. Sulpitius Trib. pleb. legē pro-
mulgavit, ne quis ordinis Senatorij, ultra duò
millia drachmarum, æs alienum conflare posset.

LEX talaria à Plauto in Milite appellatur,
quod illa cauebatur, ne quis in cōuiuio talos ha-
beret. Horatius: Vetiata legibus alea. Hoc & Alci-
atus in Parerg. annotauit. Sp.

LEX Titia. Vide, Titia Lex.

LEX Tullia. Vide, Tullia Lex.

LEX Valeria & Horatia, statuit, ut quod Tri-
buni plebiscitis iussissent, Populus teneret. Et
ne quis ullum magistratum sine prouocatione
crearet: quod si aliquis creasset, eum occidi ius,
fasque esset, neue ea cædes capitali noxa habē-
retur. Sanxerunt etiam, ut caput eius qui Tri-
bunus plebis, Aedilibus, Iudicibus, Decemuiris
nocuisset, Ioui sacrum esset: & familia ad ædem
Cereris

L A N T E I.

Cereris, liberi libereq; uenum irēt, lata à L. Valerio, & M. Horatio Coss.

LEX Valeria & Porcia. M. Valerius Cof. legem de Prouocatione tulit, qua eum, qui prouocasset, uirgis cædi, securiq; necari uetuit. Si quis aduersus ea fecisset, nihil ultra quam improbè factū adiecit. Sed lex Porcia deinde lata, uehementior fuit. Nam eum qui Rom. ciuem uerberasset, necassetq; graui pœna afficiebat.

LEX Voconia. Paul. l. j. ad Leg. Falcid. Lex Falcidia, inquit, liberam legandi facultatem dedit. Sed quomodo dedit, si iam lege xij. Tab. data erat? cuius uerba sunt, Quod quisq; rei suæ legasset, ita ius esto. l. uerbis. de Verb. signif. Respōdent nostrates doctores, apud Paulum uerbum illud Dedit, intelligendum, id est, datam declarauit. At Alciat. Ego inquit, Lege Voconia, itemq; Furia facultatem eam coangustatam fuisse scio. Insti. Ad leg. Falc. in princip. quas Lēges deinde Falcidius abrogauit. Quid autem illis legib. sancitum esset, amplius quærendū arbitratur. Theophilus autor est, lege Furia cautum fuisse, ne cui plus quam mille nūmi legari possent. Alioquin eius quod amplius legatum esset, quadruplum restitui. Voconia uero lege prohibitum testatori, ne cui plus legaret, quam hères esset habiturus. Cicero oratione in Verrem. vj. Voconia legem meminuit: qua cauebatur, ne quis census, id est, qui cētum millia in bonis haberet, hāredem mulierem institueret. Idem in oratione pro Balbo: Tulit, inquit, apud maiores nostros legē C. Furii de Testamētis: tulit Q. Voconius de mulierum hāreditatibus: in iure nostro etiamnum Legis Fusiæ Caniniæ extat mentio, quæ certum modum libertatibus cōstituebat, potestatemq; à Lege xij. Tab. testatoribus generaliter datam restringebat. Hæc ille libro quinto Parerg. cap. xxij. Sp.

LEX Volumnia. Q. Volūnius Saxa Tribunus pleb. legem tulit, ne quis hēredem mulierem institueret. Cuius contrarium Imp. Justin. posthac statuit.

LEXIARCHICI apud Athenienses appellabantur, qui ius de hāreditatib. dicebant. *λεξι* enim hēreditatē dixerunt, *ἀρχι* & *ἀρχον*, id est, à designēdo, quod ab uno in alterum desinat, id est, ut Galli dicunt, In mortuis uiui selsitant, qua ratione ipse etiam uerbum Lego, in lege xij. Tab. generaliter acceptū arbitratur, l. uerbis. ff. de Verb. sig. pro qualibet deficientiū uolūtate, *ἀπὸ τῆς λέξεως*, quod & syllaba indicat, quæ in legato prima producit, cum alioqui esset corripienda. Hæc Alc. c. j. decimi lib. Parerg. Sp.

L I

LIBELLA. Vide suprā, Chœnix. Accurs. in l. iudices. C. de Episc. aud. ubi Imp. iudicib. mādant, ne alimenta his, qui custodia carcerum continentur, deesse sinant uictualem substantiam, libellis duobus, aut tribus diurnis, arbitrato Commentariensis decernant, à libro, diminutiva forma dici credidit. Verū Alciato magis accedendum, qui de libellæ pondere fœminino genere, ductum putat, cap. xvij. libr. j. Parerg. quod & ab

Oldend. obseruatum est. Sp.

LIBELLARIA concessio dicitur, cum Emphyteuta transfert ius suū in alium: hoc est, substitutio quædam Emphyteusis, teste Oldendor. Spieg.

LIBELLVS, itē Epistola est assertoria, quæ uulgō Credētiā, uel Certificationē uocamus: cum superior magistratus fidem facit pro subdito, uel etiam pro alio: ut quum tributorum & uectigalium immunes, ad publicanos æstimare solent: ne pro uectura res suas aduehentes, importantesq; inhi-beant. Paul. in l. si publicanus, de Publ. Significet, inquit, id libello manu sua subscripto, eumq; ad publicanum mittat. Huiusmodi assertorias literas, quarum species est, quæ uulgō Formata nuncupatur, ab Episcopo Clerici habere solent. l. si qua per calumniam. §. prætereā habemus. C. de Episc. & cler. Sp.

LIBELLVS, est formula scripti, completēs actionem, & futuræ litis speciem in iudicio, l. j. C. de Edend. Sic rectē diffiniri libellum Old. dicit, nec tam curiosè laborandum hīc esse, ut quidam faciūt. Nam libellus nihil aliud facit, quam quod ius illud persequēdi exhibet iudici cognituro de causa. Sp.

LIBELLVS est duplex, Conventionalis, & Accusationis, seu Inscriptionis. de Cōventionali loquitur d. l. j. & l. j. C. eod. tit. de inscriptione libellorum. ff. de Accus. Sp.

LIBELLVS, indicatē Albutio pro Alciato, quum simpliciter lex de Libello loquitur, apparere non de alia specie intelligendum, quā de Supplici, quem uulgus Supplicationē appellat, in tit. C. Quand. libel. Princ. dat. litis contest. fac. & in l. non distinguemus. §. cum quidā. ff. de Arbit. Vide Budæum in Ann. prior. Sp.

LIBELLVS Absolutus est, quando casum seu factum summam uno orationis contextu completimur.

LIBELLVS, elegāter pro punctis & articulis qui in cōsultationem proponēbātur ab Imp. Vlp. usurpauit in litē ueniāt. §. præter hæc. de Pet. hered. eod. Oldend. annotauit, Libellū etiam appellari Commentarium in Sacras literas, in c. ij. in prin. de Sum. trin. & fide cath.

LIBELLVS famosus quid sit, ostēdit Imperator l. unica. C. de Fam. lib. Azo ibidem: itē l. riscal. l. lex Cornelia. de Iureiur. §. fin. Sp.

LIBELLVS, syllogismus Iuristarum uocatur. Nam primò narrat planè, secundò addit causam petitionis, & tertio subinfert ipsam petitionem. Zasius in tit. Instit. de action. Vt ecce cum ita dicimus: Iure statutum est, possessorem iniustum rei aliene, teneri ad restitutionem eius domino rectè uendicanti. Sed Titius possidet me inuito, & iniuste, rem meam, nec uult restituere. Quare peto Titium condemnari, & compelli, ut mihi eandem rem restituat. Hic uidēs Maiorem propositionem, Minorem, & Cōclusionem. Ex Zasio, & Oldend. Sp.

LIBELLVS appellatur etiam Schedia Iotimatoria, uidelicet quæ in foro, aut ualuis ecclesiarum proponitur: inuenisse puta Sempronium annulum

L A N T E I

annulum aureum, eiq; cuius est redditurū, ut dicitur l. falsus. §. pleriq; ff. de Furt. annot. Old. Sp.

LIBELLVS quomodo, & quot modis emēdetur, lege apud Zas. in tit. Instit. de Actiō. §. si minus.

LIBELLVS memorialis, scriptum memorię causa paratum.

LIBELLVS positionalis, aut (ut dicunt) Ariculatus, uocatur, qui singulas partes, & circumstantias facti, seu casus, breuissimis pronunciaris complectitur, adiectis nihilominus, quę ad libellum requiruntur. Vide Old. in de Formula libelli. Sp.

LIBELLVS repudij, in leg. si pœnituit. ff. de Diuort.

LIBELLI appellatorij, uocantur porrecti à litigatoribus, in l. j. §. ul. ff. de Appell. & alibi sepe in eod. tit. sic dicuntur libelli. Oldend.

LIBELLYM principi, uel p̄sidi dare, Paul. in l. libertus. ff. de In ius uoc. Sp.

LIBELLO s. agere, in l. rescriptū. ff. de Dist. pig. Rescriptum est ab Imperatore, libellos agente Papiniano, id est, libellis apud Imperatorem p̄fecto. Budæus.

LIBER pro certa parte operis, ut Pandectę iuris in quinquaginta libros distinctę sunt. Budæus obseruauit, Ciceronem alicubi usurpasse Librum, pro inuētario, ut uulgō dicitur, uel Registro. Sp.

LIBER rationum, sue Ratio, ultrō citroque dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluēdi, sui gratia negociatio. l. si quis ex argentarijs. §. rationem. ff. de Edendo. Sp.

LIBER à fide, qui fidem soluit, dicitur.

LIBER homo. Oppo. Seruus. Vlpian. l. j. de His qui deiec. §. hæc in factum. uers. Sed cū quia in libero homine, inquit, nulla corporis æstimatio fieri potest, sed quinquaginta aureorum condematio fit. Sp.

LIBERA administratio, quę plenā rei administrandę potestatem habet, fraude remota, l. si pater. ff. Quę in fraud. credit. Sp.

LIBERA iurisdictio. Vide, Iurisdictio libera.

LIBERALE respōsum, hoc est, ingenuum, & minus dissimulanter prolatum.

LIBERALITAS fraudulenta, quę nocet alijs. ut si quis debitum condonans debitoribus, nolit creditoribus suis solutū iri. Vide l. ul. C. de Reuoc. his quę in fraud. cred. Sp.

LIBERALITATE frui dicitur is, in quem liberalitas confertur, non qui ea studiose utitur. P. Victorius.

LIBERATIONIS uerbū, solutionisq; eiusdem est significatio. Vide, Soluere. Sp.

LIBERA mandata, quę plenā rei constituentē potestatem habent, Bud. ait. Sp.

LIBERA p̄dia meliore iure sunt, q̄ seruati. Tullius inq̄t pro Lege agraria. Freyeygen und ledig.

LIBERE, & sine exceptione fideiussores promississe intelligitur. Libere, quantum ad ius & naturam fideiussorionis. Sine exceptione, scilicet friuola. Non tamen per hoc legitimis exceptionibus renunciat, c. ex parte. ij. de Offi. deleg. Vide

Iason. in l. j. C. de Sacr. Eccl. Sp.

LIBER populus quis sit, Proculus explicat in l. non dubito. de Capt. & postl. reu. Sp.

LIBERAE personę Vlpiano, quę nullius sunt, l. j. de Interd. Sp.

LIBERI sunt, qui ex ingenuis nascuntur: sūt autem liberi, qui manumittuntur.

LIBERI, nedū filij, sed & nepotes, pronepotes, & deinceps nati dicuntur. Vlpian. de Pollit. l. inter liberos. nepotem quoq; contineri, Diuus Pius rescripsit. Paulus: Liberi uocantur usq; ad trinepotem. l. Iurisconsultus. §. parentes. ff. de Gradibus affinit. Callistratus: Liberos appellatone, nepotes, & pronepotes, ceteriq; qui ex his descendunt, continentur. hos enim omnes Liberos appellatone Lex xij. Tab. cōprehendit. Sp.

LIBERI dictio, tametsi solet Latine loquētib; plurali numero proferri, sicut pugillares, cōdicilli, quādoq; etiam singulariter liberum dicimus. Modestinus. l. ius autem. de Pact. Non potest, inquit, quis nolle suum liberum esse. Item Vlp. l. nemo p̄do. de Reg. iur. Locupletior non est factus, qui liberum acquisiuit. Sp.

LIBERORVM appellatone, interpretatus est diuus Pius l. j. de Iur. immunit. l. quia. Soluit matrimon. nepotem quoq; ex filia cōtineri. quā interpretationem non procedere in priuilegijs, quę generaliter publicę utilitati derogarent, cōmuni sententia receptum est. Vide Alc. interpretantem l. cognoscere. de Verb. sig. Sp.

LIBEROS habere qui dicantur, ostēdit Alexan. Neap. c. xv. lib. j. Sp.

LIBERALIA, Vlpia. ait, studia accipimus, quę Gręci *λευβερια μαθηματα* appellant. Ciceroni, Ingenuę artes dictę: Plinio, Liberales: quę, auctore diuo Augustino lib. vj. de Ciuitate Dei, seculares à recentioribus uocatę sunt. Cur dictę sint Liberales, Budæus indicat in posterior. Annot. Sed & Seneca cur sint liberalia studia dicta, eaq; non ad uirtutem ducere, sed p̄parare tantum, ostendit epist. lxxxix. Sp.

LIBERALI causa manu asserere, sunt iuris uerba, Donatus inquit: à quibus etiā Assertores dicuntur, uindices alienę libertatis. Nam & causa ipsa Liberalis dicitur, quę actionem in se continet libertatis. Itē, Liberale iudicium, cum quis aliquem uindicat in libertatem.

LIBERALIS causa dicitur, quādo alicui mouetur quęstio status, seruus, an liber sit. Vt si quis dolo malo, uel in seruitute, uel maior uiginti annis passus se uenundari sit, preciumq; acceperit: his enim proclamatio ad libertatem non datur: tit. uulgato, Quibus ad libert. proclam. non lic. cōtinetur. Quod & ab Egnatio est annotatum in Iul. Capitol. suprā, Asserere manu. Sp.

LIBERV agere, Zasius ait, nihil aliud est, quā nullum habere dominum, cui subiectum esse oporteat. Nec quilibet tantum à natura, uerum etiam qui absque dolo malo in libertate diu moratus est, liber esse p̄sumitur: nisi probetur esse seruus, l. interest. §. fin. l. igitur. §. potest. ff. de Liber. caus. Sp.

LIBE.

L A N T E I.

LIBERVM est mihi, hoc est, licet, possum, & in arbitrio meo constitutum est.

LIBERTAS opponitur Seruituti. Vnde cōuenire non possunt. C. de Latin. lib. tollend. l. ergo. ff. de Fideicomm. liber. Porro sub appellatione libertatis, non solum accipienda est, quæ seruili conditioni opponitur, sed omnis conditio alieno iuri subiecta. Contrā quoq; sub seruitutis appellatione omnes omnino species subiectionis sunt intelligendæ, quæ iuris ac potestatis ali quid in persona producūt, teste Dn. Old. quem uide a. l. ix. Clasis iij. Sp.

LIBERTAS directā nuncupatur, quā dominus statim contribuit. Sicut obliqua seu fideicommissaria, quæ dandā mandatur hæredi. Quære, Fideicomm. libertas.

LIBERTAS relicta uidetur hisce uerbis, No lo aliquando tibi seruiat. l. quidam testamento. ff. de Fideicom. libert.

LIBERTATIS appellationē cōtineri ciuitatē Romanam, l. unica, iam citati tit. C. indicat.

LIBERTATIS proprium est, sic uiuere ut uelis. Cic. de Offic. & idem in Paradox. Libertas est potestas uiuendi, ut uelis. Libertas, Florētius Iuriscōf. in l. libertas. de Statu hom. est naturalis, inquit, facultas, eius quod cuiq; facere libet: nisi si quid ui, aut iure prohibeatur. Est quæ ea nihil gratus, leg. Paulus. §. j. ad tit. de Fideicomm. libert. Adde Regulam iuris, l. libertas. Ex Alberico.

LIBERTINVS est, qui ex manumissione libertatem est consecutus: Ingenuus uerò, qui statim, ut natus est, liber est. Instit. de Liberti. Est quæ Libertinus relatiuū Ingenui: sicut Libertus Patroni, & Libertus quidē idem quod Libertinus, hoc tantum differentes: quod Libertus semper refertur ad eum cuius est libertus, puta Patroni: Libertinus uerò, nomen est absolutum, denotās eum, qui nec seruus, nec liber est. Notus est Iustinia. in j. lib. Instit. rit. de Ingen. & libert. ubi nihil agitur nisi de cōditione, nullo respectu habito ad patronos. Sp.

LIBERTORVM genera suprā indicauim⁹. Adde Alciatum, apud quē ea de re, tum alijs scitu dignis, extat elegans cap. lib. j. Parerg. Sp.

LIBET, idē quod placet: à labēdo, ut Varro inquit, quod quæ placent, in mentē prolābātur. Sic accipitur à Iuriscōf. in definitione Libertatis, quod & ab Alb. obseruatum est. Sp.

LIBONIANI senatusconsulti sentētia est, ne is sit tutor qui se in testamento tutorem scripserit. Papin. in leg. Ex sententia. ff. de Testamē. taria tutela.

LIBRA instrumentū est, quo res cum lancib. ponderantur, & alio nomine Bilancem uocant. Instrumentum uerò quo res sine lancib. ponderantur, Statera dicitur. at Trutina propriē foramen est, in quo examen regitur. Examē uerò dicitur propriē lingua, qua trutina regitur. Sp.

LIBRAM argenti constituunt quinq; solidi: dicente Imperatore, subemus, ut pro argēti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ut pro singulis libris

argenti quinos solidos inferat, C. de Arg. prec. quod thes. infert. lib. x. Sp.

LIBRAM auri, septuaginta duo aurei constituant. l. quotiescunq;. C. de Susc. Præp. & Arch. lib. x. Vide Iason. in l. fin. ff. De in ius uo. & quære infrā, Solidus. Sp.

LIBRARIJ depositorū ij erant, qui perscribebāt, quid quisq; apud signa deposuisset. Nam, ut Vegetius prodidit, antiquitus institutū erat, ut ex donatiuo, quod milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur: ne à contubernalib. per luxum absumi posset, inanium q; rerū cōparationem. Librarios item, recepta nunc uoce, appellant Librorum excussores, hoc est, Typographos. Cuius artis inuentum, Elfacijs nostris, ante alias nationes donatum, apud Argentoratū **IOANNI MENDELINO** Prototypographo, **SCHOTTORVM** familię proauo, sub annum **CHRISTI, M. CCCC. XXXXII.** licet eius publicatio, sed haud absq; ingenio, Moguntiacis tribuatur. Sp.

LIBRARIVS. Scæuola: Si librarius, inquit, in transcribēdis stipulationis uerbis errasset, ff. de Reg. iur. Vulgō Notarius uocatur. Vlp. l. sed etsi quid. ff. de Vlsufruc. Nam si, ait, librium rursus mittat, & qualum & calcem portare cogat. Antiquis etiam erat, qui libros perscribebāt: quo nomine uocari possunt, quos hodie Impressores, haud scio an propriē dicūt. Librium itē, quod ad libros pertinet. Vnde Plinio Librium atramentum. Libraria nobis est, quæ Græcis Bibliotheca dicitur. Sp.

LIBRATORES, id est, mensores, in l. j. C. de Excusa. artif. lib. x. Nam Librare, est libra metiri. Libra autem, siue Libella, mensorum instrumentum: & Libramentum, certa mensura, l. cum anterioribus. in prin. C. de Temp. appel. Sp.

LIBRABA. Vide Synthesis.

LIBRIPENS, ponderator est, à libra, & pendendo, siue ponderādo dictus. Vereres enim ære graui & rudi, non signato usi sunt, neq; numerabant, sed precium appendebant. Hinc Testamentum per æs & libram. Vigl. in tit. Instit. de Testament. ord. Sed &

LIBRIPENS dicitur pensator stipis, seu stipendiorum militum. Bud. in Ann.

LIBRI improbatæ lectionis protinus corrūpendi. Quære, Medicamentum.

LIBRI publici, & scripturæ accipiendi sunt, qui in publicam custodiam, rerum gestarum gratia, repositi sunt: quibus & integra fides habenda est. l. Censur. ff. de Censib. Aut. Ad hæc. C. de Fid. inst. Obseruandum autem, quod iuxta Vlp. responsum libri necdum perscripti, non continentur librorum appellatione, nō magis, quā uestis appellatione nōdum detextā. Sed perscripti libri nondū malleati, uel ornati cōtinebūtur, proinde & nondum conglutinati, uel emendati continebuntur. Sp.

LIBRORVM appellatione quid cōtineatur, tradit Iurecon. in l. librorū. de Leg. iij. Vide Bar. legē eandē explicantē: ut scias, an nomine librorum Iurisprudentiæ, quos legales uulgō uocāt, ueniant

ueniant Commentarij, seu, ut appellatur itidem uulgo Lecturae Doctorum. Sp.

LIBRVM Valla interpretatur partē operis: Volumen uerò minus esse Libro: confutans Vlpiani sententiam, qui, Si centum, inquit, libri legati sunt, centum uolumina ei dabimus, non ceterum quā quis ingenio suo metitus est. At quid sibi uellet Iureconf. nesciuisse Vallam, Alciatus demonstrat lib. de Verb. sig. iij. Sp.

LIBIDO, pro uoluntate interdum, ut apud Ciceronem inuenire licet, accipitur. Nam ab eo quod libet, dicitur. Donato est quēlibet uolūtas temerē suscepta. Et quamuis in mala re ferē semper dicatur, tamen in re honesta à Salustio dicitur: quod Fr. Syluius antē monuit.

LIBIDINO SAE sententiā, quā pro libidine cuiusq; feruntur.

LIBITINARIVS, funeris curator. Vlp. de Inst. aet. l. quicunq;. Si Libitiniarius, inquit, seruū pollinctorem habuerit, isq; mortuum sepelierit. Nebriff. Aliās designator dictus. Pollinctorē pro eo, qui cadauera tractat & sepelit, ut suprā. Vide infra, Pollis. Sp.

LIBVRNI, olim Romanis, qui p̄uatiim quoscunq; in iudicium uocabāt, iussu magistratum (quod uilissimorū hominum officium erat) dicebantur: quod ferē ē Liburnia, essent.

LICENTIA, Vallā est, impunita facultas loquendi, uel agendi quācunq; placeat. Vlp. tit. de Minorib. hac uoce in bonā partem usus est: In uerbis semper in malam partē accipi, scilicet pro temeritate loquendi quā uelis: In factis in malum accipi, nonnunquam in bonum, ut apud Vlp. in l. iij. de Iurisd. om. iud. ubi hac uox ablatiō casu posita est: quod interpretes multos fefellerit, sicut particula In, apud alios multos Latīnā linguā scriptores, & maximē ueteres, subaudiunt. Id quod primus omnium ostendit Alc. in Parado. Item & apud Triphonymū in l. qui sine. de Minor. pro licita facultate ponitur. Vide Bar. in l. alio. ff. de Alim. leg. Sp.

LICET, absolutē pro Poteris facere, plurifariamq; intelligitur, ut à Bart. traditum est in l. stipulatio ista. §. hi, qui. ff. de Verb. oblig. Sp.

LICET, pro quamuis, aduersatiua particula est, de qua uide Arch. c. licet. de Iureiur. libro sexto. Sp.

LICEAT ire, id est, possit ire. Est enim elegans, Zasio teste, loquēdi figura, cum licere, pro posse usurpatur. Vnde, qui promittit ire, agere licere, intelligitur stipulatori dedisse potestatem & facultatem eundi, agendi. Sp.

LICERE ire, agere, ex natura & origine non esse ita personale, quod ad hāereses nō transeat, sed iuris praesumptione nō est transitorium, nisi hāeres exprimat. Quod obseruatu dignum est. Vt licere, agere, per uiam publ. uide l. ij. §. ult. ff. Ne quid fiat in loc. publ. Sp.

LICERE uti, frui, ex sui natura nō transit ad hāereses, adeo, ut si etiam hāeres exprimat, adhuc manet personale. Vnde istae duae Stipulationes, Licet ire, agere, licere uti, frui, non in omnibus assimilantur: quod à paucis quoq; animad-

uersum est, Sp.

LICERI, idem est quod licitari, hoc est de ferre precium, precium augere in auctione faciēda, hoc est, in uenditione quā publicē fit. Vlpianus: Si res eius uenierit, & existat qui plus liceatur:

LICERI animose. Paulus in l. si pignori. ff. Famil. ercif. Nisi obijciatur, ait, creditori, quod animosē licitus sit. Sp.

LICITATOR, qui precium offert in auctione pro re uenali. Hinc Licitatio, subhastatio, hoc est, uenditio proposita, quā precio euentis augetur. l. licitatio. ff. de Publ. & uectig. Sp.

LICITATIONE uincere. Vlpianus. Nā ad licitationem rem deducere, ut qui licitatione uicerit, hic habeat instrumenta hāreditaria, nō placet, neq; mihi, neq; Pomp. Sp.

LICITVM dicitur, quod iure licet, hoc est, quod honestū sit, ut Modestinus interpretatur l. semper. de Ritu nupt. Sp.

LICTORES dicuntur, qui ante Praetores, aut Consules ferebant insignia magistratus, hoc est, uirgarum fascēs, & secures. Hermogenianus de Manumiss. uindic. in l. antepen. Manumissio; inquit, per lictores hodie domino tacente expediri solet. Græcē παῖδες dicebātur, quasi uirgas tenentes: praecedebant enim magistratus, fascēs uirgarum praeferentes. Vide Budæum in l. Proconsules, de Offi. Proconf. & infra, Viatores. Etyymum uocis expendit Gellius capite tertio, libro duodecimo. Sp.

LIGARE, hoc est, uincire hominem, est diligentis custodis. l. j. §. pen. ff. de Fugit. l. si hominē. ff. Depositi. Sp.

LIGARE funes arboribus. Inst. de Rer. diu. §. riparum.

LIGATI uidentur, qui domi semper manere coguntur. Aut. Quom. oport. epilco. §. si uerō nemo. Sp.

LIGATVRA, quo quid ligatur.

LIGIVM Feudum, interpretes Placitorum Feudaliū esse tradunt, ubi absolutē fidelitas contra omnem hominem iuratur. Hinc Ligius homo, qui Zasio uulgo uocatur, Gotts freund und aller uueli feind. De quo si plura queris, uidere licet Specul. & Ioannem Andrēā in c. pastoralis. in Clem. de Sent. & re iud. Sp.

LIGNATIO, & lignorum defectionē, & locum unde ligna accipi possint, significat Sp.

LIGNVM, Vlp. de Leg. iij. l. ligni appellatio, ne uocat, quicquid comburendi causa comparatum est. Materia etiam est illa, quā ad aedificandum, fulciendumq; aedificium necessaria. Nebr. Item eodem tradente ibidem, Lignorum appellatione in quibusdā regionibus (ut in Aegypto) ubi arundine pro ligno utuntur, & arundines & papyrus comburitur, & herbule quēdam, uel spinæ, uel uepres continebuntur. Sp.

LIGNA cocta, pro aridis, quā & acapna dici possunt. Offilius ea nec ligno nec carboni adnumerat, sed ut proprium genus. l. ligni appellatione. §. si lignum. de Leg. iij. Sp.

LIGNEA lana. Vide, Lana lignea.

LIGV

LIGUSTICON, quod Liguriæ montibus innascatur, uocabulum detorsit Galenus unius inuersione literæ, Libysticon appellauit. Pro pipere eo usa est antiquitas, & nunc rustici Ligures pro pipere in condimentis utuntur, ut testatur Musa Ferrarien. Paulus in l. non omne quod bibitur. de Pen. leg. Sed quod quidam, inquit, negauerint piper, & ligusticum, & careum, & laser, & cætera huiusmodi in penu non esse, improbatum est. Sp.

LIMEN. Annotarunt eruditi quidam ab Vlpiano hanc uocem, pro interiore domus parte, ut etiam à Marone, usurpatam in l. illicitas. de Offi. præsid. quum ait: Et ne tenuis uitæ homines sub prætextu aduentus officiorum uel militum limine unico, uel breui supellectili ad aliorum usus translatis, iniurijs uexentur. Apertius quid est, quam si Lumine legas, ut uulgò habetur. Sp.

LIMENARCHÆ, non à liminibus Imperij, sed à τὸν πύλινον, id est, à portu dicuntur. Sunt autem custodes portuum: quos Aristot. in Politicis appellat Limenophylacas. Ita uox hæc intelligenda est in l. Limenarchæ. de seruis fugit. in l. Munerum. de Muner. & honor. Alciat. in Rubr. C. de Fundis limitrophis, lib. xj. Dicitur uero Limenarcha, liminis, seu limitis præfectus, qui scilicet gerit curam tuendorum prouinciæ limitum, præficunturq; militibus limitaneis. Arcad. de Muner. l. munerum ciuiliū. Nebr. Est dictio merè Græca: μῦν enim Latinè portus dicitur. Itaque Limenarcha propriè dicitur, qui locis maritimis præest, unde traiectus est ad cæteras nationes. Spieg.

LIMINA Imperij nõ eo modo dicuntur, quo limē domus: unde seruus ad limina dictus, pro atriensi, Ein Portner. Sunt enim loca quæ nos Anstoß & Frontyer, etiam uoce iam Germanitate (si dicere liceat) donata, nuncupamus. Sp.

LIMINE, hoc est, ingressu iudiciorum expelli, in l. fin. C. Sent. rescind. non posse. Sp.

LIMINIVM. Cum postliminij uis, hoc est, origo nominis queritur, Seruius, teste Cicerone in Topicis, nihil putat (ut ipse Cicero opinatur) notandum, nisi post, & liminū, illud productionē esse uerbi uult, &c. Scæuola autem P. Fil. iustum putat esse uerbum, ut sit in eo & post, & limen: ut quæ à nobis alienata sunt, cum ad hostem peruenierint, & ex suo tanquam limine exierint: hinc cum redierint post ad idem limē postliminio uideantur rediisse. Sp.

LIMITANBI fundi, id est, limiti deputati.

LIMITANBI milites dicuntur, qui sub limenarcha prouinciæ terminos tuentur. Iustinia. de Offic. Præt. Aph. l. quas Deo. Pro limitaneis, inquit, ordinandis, quia necessarium nobis esse uidetur, ut extra Comitatenfes limites limitanei constituantur: qui possint & castra & ciuitates & limites defendere. Et paulo post: Si commotio aliqua fuerit, possint limitanei sine Comitatenfibus militib. &c. Nebriss.

LIMITARE, partiri, diuidere, siue distinguere, Latinis est. quod interpretes, sed barbarè, pro moderari usurpant. Petr. Victorius: Limita-

re esse existimo, inquit, lites & terminos collocare. Sp.

LIMITES in agris, nunc termini, nunc uia transuersæ sunt. Horum duo maximi dicuntur, Cardo, & Decumanus. de quib. uide Pliniū duo de uigesimo lib. Indicat tamē Bud. hic, Limitem non pro termino intelligendū oportere, sed pro forma agri. Vide l. in agris. ff. de Acquirend. rer. dom. Limites autē, seu termini territoriorum, qui uocantur à Iurecoss. in l. v. de Iust. & Iur. Agri, teste Zasio, origine in acceperunt à iure Gentium, quo tempore distincta sunt dominia, cœpit esse Meum, & Tuum. Obseruandum uerò, quod limites faciunt res certas in genere, tribus modis: aut natura, aut hominis factō, aut adiectiōe qualitatū fungibilium. A natura res propē omnes natæ accipiunt limitationem. Homo limitatur per suam naturam, equus pariter, & sic de alijs. Quicquid manu hominis fabricatur, erigitur, placitur, hoc dicitur limites accipere factō hominis. Sic domus limites accipit, secundum quod ædificata est. Sic fundus, sic nauis limites accipiunt ex opere. Quod fundus est latus, uel arctus, modicus, uel ingēs, hoc est factō hominis. l. quod in rerum. de Leg. j. Tertiō aliquæ res accipiunt limites per numerum, pondus, & per mensuram, ut sunt oēs res fungibiles. Hæc tertia, ceu singularis doctrina Zasio debetur, quam uide in l. mutuum. §. mutui. ff. Si cert. pet. Sp.

LIMITES certi, cum finibus adiectum est, qui duo uicini proximi sint. l. forma. ff. de Celsib. Vide Bar. in l. demonstratio. ff. de Condit. & demonstrat. Sp.

LIMITROPHI fundi dicuntur, non à limenarchis, sed à limitaneis militibus, quod teneretur eorum possessores annonam inde provenientem, ad castra militum ducere, qui in Imperij limitib. excubabant aduersus barbaros. Limitanei uerò agri, à limitrophis differunt: ut ex his Aelij Lampr. in Alex. uerbis colligitur: Sola quæ de hostibus capta sunt, limitaneis ducib. & militibus donauit, ita ut eorum essent, si hæredes eorum militarent, nec unquam ad priuatos pertinerent: dicens, attētiūs eos militaturos, si etiam sua rura defenderent. Alc. in Rubr. C. de Fundis limitroph. lib. xj.

LINEA margaritarū, series est margaritarū pertusarum, filo insertarum. Scæuola ad Legem Falc. l. Lineam, inquit, margaritarum. Item Vlp. de Fur. l. si quis uxori. Si linea, ait, margaritarum surrepta sit. Nebriss. In linea uti margaritis pertusis, apud Iurecō. in l. si seruus seruū. ff. ad Leg. Aquil. Quære, Linea.

LINELLVS differt à Feudo: primò, quia in eo iuratur secus, quam in linello. Item feudū datur amore, linellus uerò pro mercede. Itē in Feudo non succedunt fœminæ, in linello secus. Et de multis alijs differentijs uide Feliciū in c. Ceterum. column. v. & sequent. in uers. nonò fallit de iudic.

LINEVM, quod ad linum attinet. Hinc lineæ uestes, quarum usus etsi nunc uilis sit & plebeius, tamen is olim nobiliū erat, & honoris causa

causa primū datus est sacerdotibus: ac proinde nulli monachorum concessus, nisi inter obenda sacra, teste Erasmo in uita diui Hieronymi. Inter lineas autem uestes Baysius cap. iij. de Re uest. Byssum numerat. Quare Byssus. Sp.

LINI appellatione, tā factum, quā insectū cōtinetur, quodq; netū, quodq; in tela est, quod nondum est detextum, etsi tinctū linum sit. Vlp. ait, credo lino continebitur.

LINARIVS, qui lini artem exercet.

LINGVA Romana, id est, Latina. Aut. de Mā dat. Prin. in princ. Albericus. Pro differentia sermonem apud Vlp. accipitur in prin. l. fideicommissa. ff. de Leg. iij. Fideicommissa, ait, quocunq; sermone relinqui possunt: non solum Latina, uel Græca, sed etiam Punica, uel Gallicana, uel alterius cuiuscunq; gentis lingua, linguis abscessis pœnas loqui. Iustit. in l. j. §. j. C. de Offic. præf. præf. Africæ.

LINTRARII, quorum meminit Vlpianus in l. j. Naut. caup. stab. lintrium sunt exercitores. Lintres autem sunt inter fluuiatiles nāues, quæ remis agebantur. ut palām fit ex Cæsare in vij. Comment. Sp.

LIQVAMEN, dicitur pinguitudo ab igne liquata, & coquinario usui pro cōdiendis edulis referuata. Accipitur tamen aliquando etiā pro alijs quæ in ciborū usum non ueniunt. Hoc uocabulo ambigūe usi uidentur imperatores in l. j. Quæ res export. non deb. Sp.

LIQVET, quod iā idoneū dijudicari potest. Non liquet, quod causa iam cognita, & peruenta ad conclusionem, iusticiam non habet cōpertam. Est autē mos iste quo dicitur à Iurisc. Non liquere, à uetustate sumptus: ut cum ampliatur reus, hoc est, causa, pferebatur in aliud iudiciū, quo melius cognosceretur. l. Pomp. ff. de Re iud. l. idem Pomp. ff. de Arbit. Sp.

LIQVIDO dicere, pro apertè.

LIQVIDVM. Quare, Notorium.

LIQVIDVM facere, etiam de auro, uel plūbo, ac simili dissoluto dicitur. Sp.

LIS, est grauior quēdam controuersia & dissensio, quā iurgii, quod inter beneuolos quomino: quoniam primæ inter homines controuersie de limitibus & amplificandis rerum dominij cōperūt. Vnde illud: Limes erat positus, litem ut decerneret agri. Dn. Alciat. in l. causas. C. de Transact. Lis, inquit, actio est, siue in rem, siue in personam, quæ in iudiciū deducta est: & propriè post litem contestatam. Causa uerò, receptius & generalius uocabulum est, tam ad ciuilia, quā ad criminalia pertinens: tam ante contestationem litis, quā post. Lis nascitur, cōtrouersia pertinacia efficit. & litigant homines, partis est, lis summæ. Propriè itaq; lis dicitur, ante quā contestatio sit: Controuersia uerò potius post iudiciū acceptū. Alc. lib. ij. Dispun. c. xxiiij. Vide infra, Litem post contestationem. Sp.

LIS æstimata, pro iudicis sententia nummaria de eo quod interest actoris. l. hæc si res. ff. de

Rei uendi. Quam æstimationem cum bona fide fieri oporteat, Lex Iul. de Repetund. punit iudicem qui ob litem æstimadam aliquid acceperit. Vide ibid. l. j. Sp.

LIS pendere non dicitur, nisi lite contestata. arg. l. amplius non peti. ff. Rem. rat. hab. Putatur uerò lis contestata, quando iudex petitione proposita, & responsione audita, causam cognoscere incipit. Contestata quoq; lis dici potest, iudicio iam constituto, hoc est, dijudicatis, ac disceptatis exceptionib. litis auspiciatū morantib. Sp.

LIS uindictarum est, inquit Alconius, cū litigatur ea de re apud Prætorem, cuius incertum est, quis debeat esse possessor. Cetera apud Bud. in l. ij. de Orig. iur. Sp.

LITE cecidisse dicitur Festo, qui eius rei de qua agebat, causam amisit.

LITEM capitis æstimare, id est, rem capitalem ad æstimationem redigere. ut eleganter ostēdit Alc. lib. iij. Parerg. Sp.

LITEM, post contestationē solum dici, causam uerò etiam ante, Doctores ferè tradiderūt. Vlpiani tamen uerba in l. litis nomen. de Verb. sig. indicant, quando adhuc contestata non erat, nihilominus litem fuisse. Idemq; de Cōtrouersia Fortunatianus scribit: uideturq; etiam extra iudiciū litē dici. Abb. c. ex parte. extrā eod. Proinde Alc. Has, inquit dictiones eiusdem ferè significationis esse, credere pronius sit. Sp.

LITEM æstimari aduersus aliquē pluris uel non pluris, quā debet, l. si inter. §. si res pignorat. ff. de Pignorib.

LITIS æstimatio, est similis emptioni. Quomodo hæc in omnib. causis, & obligationib. olim locū habebat, & quēdā uulgò haud cognita, refert Alc. c. xvij. lib. citati. Sp.

LITEM sub iudice esse, ut Alberi. indicat, & Glossæ, & Aduocati usurpant pro eo quod uulgò dicitur, opinionem adhuc manere dubiā. Sp.

LITEM suam facere, est litem in rem suam uertere: quod est rem inter duos controuersam adiudicare sibi: quod fit, cum iudex ita cum litigantibus agit, ut ei iure suo cedant. Bud. in l. ult. de Edil. edict. Sp.

LITEM suam iudex facere tunc intelligitur, cum dolo malo, in fraudem legis sententiam dixerit. Dolo autem malo hoc facere uidetur, si euidētius arguatur eius gratia, uel inimicitia, uel etiam sordes. autor Vlpia. in l. si filius familiars. ff. de Iud. Sp.

LITIS contestatio, Iurisconsultis est, hinc inde apud iudicem negocij principalis facta narratio. Alciatus: Contestatio, inquit, est propriè pluriū, ut in iudicijs, cum actor quid mentis suæ sit, petendo explicat: contrā reus negando diffitetur. unde & litis contestatio. Vnde traxerit originem Litis contestatio, doctè (ut omnia) Oldē dorp. iuris Interpres nulli secundus, si candorē animi, doctrinæque puritatem desideras, tradit in Practica, titu. de Litis contestatione, in Classe prima. Sp.

LITIS instrumentum, Quintilianus eleganter appellat, ut nunc dicimus, productiones ad

instruendam causam factas. Sp.

LITIGATORIS temeritas unde deprehendatur, Bart. explicat in l. properandum. §. sin autem. C. de Iud.

LITIGASSE temerè uideri nō potest is qui celebris alicuius Iuriconsulti cōsiliū, licet infelici euentu, sequutus est. Abb. capit. calumniā. in fin. de Pœnis. Alciatus in leg. prima, de Rebus cred. Sp.

LITIGIOSA res quæ sit, Iulian. docet in l. ij. de Litig. clariū Imp. in Aut. eod. tit. Bart. in l. quanquam. ff. de Aqua plu. arc. in l. j. C. de Liti. & in l. j. C. de Lit. contest. Idem in l. Pomponius, de Acq. possess. differit, an sit reale, uel personale ultium. Sp.

LITIGIOSVS, hoc est, qui frequens in litibus uersatur, uel qui quauis de causa litem facit. Iuxta prouerbiū, Litem mouebit, si uel asinus mordeat canem. Talis sacris initiari prohibetur xlvj. Dist. Sed & Imp. lib. iij. Inst. singulari pœna arcuit temeritatem litigantiū: quam nec Ethnici bene ferre poterāt. Cicero Litigiosi uocem in Orat. pro Muræna, pro Iuriconsulto multum uerboso usurpat, annotante Syluiō. Sp.

LITIGIVM pendens. Iulianus: Quod si furiosus curatorem habeat, uel habuerit, adhuc litigio pēdēte, potest quidē presente curatore sententia dici, l. sed & interpellatur. ff. de Recept. Sp.

LITERAE, pro instrumentis, documentis, monumentisq; accipiuntur, ut not. in l. si procurator absentem. ff. de Procur. Sp.

LITERAE, pro prescriptionib. & pactis, uero *schreibung*, in l. qui mutuā. ff. Mandati. (les literæ.

LITERAE cōpulsoriales. Vide, Cōpulsoria

LITERAE dimissoriae, siue Apostoli, uocantur Libelli, in Tit. ff. de Libel. dimiss.

LITERAS nullas scire, hoc est, scientias, & disciplinas, quæ literarū monumentis continentur, & modicas, paria sunt. Aut. de Fide instrum. §. oportet. Obseruandum, quod qui literas alteri mittit, intelligitur p̄sens p̄senti loqui. Bar. in l. nuda. de Donat. fac. l. si per procuratorem. ibi, uelut p̄sentis. de Proc. Idem docet, quando literas aperiens teneatur pœna falsi, in l. qui testamentum. ff. de Falsis. Sp.

LITERIS, pro scriptis simpliciter Papinianus accepit in l. qui mutuā. ff. Mandati. Vnde iterum diuinat interpret, literis, id est, pacto, intelligens. Sic Cicero ad Atticum: Quod meis omnibus literis in Pompeiana laude esset perstrictus. Quanquam & pro epistola, & mandato non absurdè accipi potest. Sp.

LITERA salutaris apud ueteres erat A, absolutionē: tristis uerò C, condemnationē notabat: ut à principio retulimus. Cicero p̄ Milone: Nec uobis, inquit, tam salutarē hanc in iudicando literā quā illā tristē dedisset. Intelligit autē tabulam salutarē. De quo uide in hunc locū Bart. Latomum Scholiastem impense doctum & diligentem: Græcis uerò θ nigrū, mortem significabat, θ νάτος. Persius Satyr. iij. Et potis es nigrum uitio præfigere θ. Bud. in prior. Ann. Sp.

LITERATVRA, literarum cognitio, & sciē

tia. Cum Alphonfus Aragonum Rex ille clarissimus, audisset, unum aliquem ex Hispaniæ regibus solitum dicere, nō decere generosum, & nobilem uirum esse literatū: exclamasse fertur, Vobis hanc non regis, sed bouis esse. Cæsar Sigismundus rectè literatos censuit p̄ferendos ijs, qui imaginibus tantum nituntur, cum literatura equipolleat nobilitati, & hominem nobilitet. Iuxta Gl. in uerbo, literas. in c. de multa. de P̄bend. in c. perlectis. xxv. dist. in l. coiri. ff. Pro socio. fac. l. prouidendum. ibi, nobilissimos. C. de Postal. Spieg.

LITVRA, id est, superinductio. Fit, cum superinducto atramento, aliōue liquore, scripturā uel picturam destruimus. Interpretes Cancellationem uocant. Vide Bar. in l. non solum. §. item ait. ff. de Procur. item in l. fin. de His quæ in test. del. Sp.

LITVRGVS Græcè dicitur, qui publicè operatur, circa res sacras p̄sertim. *λατρυργος* enim minister publicus est. Cuius etiam in epistolis Plin. Cæcil. meminit. Qui & Lituchus, non ab simili significatione dici potest, habens curā rei sacræ: *ἀπὸ τοῦ λατρεῖν καὶ ἔχειν*. Sic etiā Rabduchus dicitur p̄ses, curatorq; athletarum, *ἀπὸ τοῦ παθεῖν καὶ ἔχειν*. Suidæ & cæteris. Alciatus in l. omnes iudices. C. de Cupressis, lib. xj.

LITTVS, Celsus inquit, est quousque maximus fluctus à mari peruenit. Idq; M. Tullius ait, cum arbiter esset, primum constituisse. Idem iuris statuit Iabolenus in lacu publico. siquidē in priuato id tantum littoris cōstituitur, quatenus actum est l. Rutilia. de Cōtrah. empt. Littus propriè maris est: Ripa fluminum.

LIVORES. Vide, Plaga.

LIXIUIVM, neutro, uel Lixiua, fœminino genere, cum x, & non s, scribendum, ut Albericus, & cæteri Interpretes, communem secuti errorem, protulerunt. Est aqua, in qua lauandi gratia decoctus est cinis. Sp.

L O

LOCATIO, est personæ, uel rei ad usum facta concessio, uel mercede, uel pecunia numerāda conuenta. Hinc locator, qui eiusmodi locatorem facit. Albericus adnotauit, locatorem propriè dictam, sine pecunia esse non posse. Habet autem locatio & conductio aliquam cū emptione & uenditione similitudinem, sed non omnimodam, l. sciendum tamen est. §. deinde aiunt. & l. sciendum est. ff. de Ædil. edict. Sp.

LOCATIO in longum aut longissimū tempus dicitur alienatio, quoniam dat ius in re: alio qui is qui locat, non censetur alienare. l. codicillis. §. instituto. ff. de Leg. ij. Sp.

LOCATIO perpetua. Quære, Perpetua locatio. Habet autem locatio & conductio aliquā cum emptione & uenditione similitudinem, sed non omnimodam, l. sciendum tamen est. §. deinde aiunt. & l. sciendum est. ff. de Ædil. edict. Sp.

LOCATIONIS contractum naturalem & omnium gentiū Paulus appellat in l. j. ff. Locat. Idem epitheton adijcitur emptioni & uenditioni in l. j. in fin. ff. de Contrah. empt. Sp.

LOCATOR

LOCATOR regulariter dicitur, qui precium accipit: conductor, qui dat: ut sit locator dominus, conductor inquilinus. Sed nonnunquam etiam uiceuersa euenit, ut locator precium det, & conductor accipiat. Bud. in l. ij. ad Legem Rhod. de laet. in prin. Ad Olden. Class. iij. Action. ix. Idem non temere monuit, idque memori mente tenendum, uidelicet uerti nonnunquam apud Iuriconsultos uerborum ordinem, ut locator sit, quem tu prima fronte conductorem iudicares: & contra, conductor censeatur, qui tibi uideatur locator. Nam tunc opus respicitur, non per sona, ut in l. dominus horreorum. §. ult. l. sed adde. §. illud. l. si quis domum. §. si colonis. ff. Loca. Quæ formula non pertinet ad l. ueteres. de Actio. empt. & l. si dominus. ff. de Usufructu. Quod Bar. fefellit in l. ij. C. de Locat. & conduct. Sp.

LOCULI, pro receptaculis pecuniarum, geliki sten, apud Vlp. in l. librorum. in fin. de Legat. iij. quum ait: Sunt tamen quædam quæ omnino legatum sequuntur, ut legatum lectum continet sulcra, & armarijs ac loculis claustra & clauces cedunt. Seruator noster Iudæ loculos pecuniarum, quas pauperib. erogaret, comisit: ne uideretur, aut quasi inhonoris, aut quasi egenus dominum prodidisse. pro marsupio hic accipiendi, ut apud Mar. exculsi loculosque: sacculumque: Sp.

LOCUPLES, firmus, certusque, ad rem qualibet. Vnde locupletem autorem dicimus, locupletem testem, locupletem tabellarium, & locupletem fideiussorem.

LOCUPLES, siue pro locuplete fideiussor in personis necessarijs accipitur. Paul. in l. iij. ff. In ius uocat. ut eant.

LOCUPLES hereditas, quæ opes adfert, uel oneri, uel incommoditati, seu, ut uulgo dicunt, uexationib. coniuncta. Opulenta uero dicitur, quæ his caret, l. si quis mihi bona. §. ij. ff. de Acq. hæ. Azo locupletem hereditatem accipit, quæ maior est centum aureis, in Rubr. C. de Bon. libert. Sp.

LOCUPLETES, antiqui locorum, id est, agrorum plenos appellabant. Vnde qui ex prædio suo possessionib. diues est, is proprie est locuplet. Alc. de Verb. sig. Antiquissima iuris naturalis regula est, neminem cum alterius iactura fieri locupletior. l. nam hoc natura. ff. de Cond. ind. Liure natura. de Reg. iuris. Quod si quis locuplet fieri uelit, naturæque legem contemnere, aduersus eum iure nostro uarijs modis prouidetur: quos attingunt interpretes in l. si me & Titium. ff. Si cert. pet. Sp.

LOCUPLETIOR generaliter dicitur is, qui non est pauper factus, ut in l. in pupillo. ff. de Sol. Verum non oportet sic intelligere, cum dicitur dari aut locupletari, ex te aliena: quod uerbum uariam habet interpretationem. In summa: Quicumque aliquid acquisierit, quod bona eius augeat, is haud dubie reputabitur factus locupletior, & tenebitur ei, ex cuius re acquisiuit. l. cum fundus. §. seruum tuum. ff. Si cert. pet. l. si seruus. §. seruum tuum. ff. de Action. empt. uide ibi Bart. & Old. Action. ij. Class. iij. Sp.

LOCVS, ubi quid collocari potest, dicitur.

Eius autem metaphoricè uaria est significatio. ut cum dicimus quem loco obscuro natum, uel loco fratris fuisse: illud enim ad genus, nobilitatemque refertur, hoc uicem denotat. Ex Alc. Sp.

LOCVS, portio est fundi: qui & latere potest, quia fines suos adhuc non habeat: idcirco determinandus, diffiniendusque est. Fundus uero omne est, quod solo continetur. Ager, species est fundi: quæ ad usum hominis comparatur. Alc. in de Quinq. ped. præsc. Accipit autem locus in iure, ex mente proferentis interpretationem. quâdunque enim generaliter ponitur, l. fundi. de Verb. sig. Qua ratione in prædijs urbanis locus sine ædificio dicitur Area: in rusticis, Ager. At cum specialiter respectu fundi locum dicimus, de portione aliqua recipimus. Ex eod. Sp.

LOCVS opacus, quondam cepit esse solis plenus. Vide Vlpia. in l. si arborem. ff. de Seruit. urb. præd. Sp.

LOCI, sunt argumentorum sedes, unde probabilia educuntur argumenta, ad id quod in controuersia positum est comprobandum. Coegere locorum quasdam facies, longe à ueterum, puta Aristotelis, Ciceronis, Boethij traditionibus, diuersissimas Legum professores, Albericus Rosatus, Speculator, Baldus, nonnullique alij, quos Cantuncula noster uicit tractatione sua, siue dictionem, quæ pura est, & polita: siue ordinem, qui hic digestus, apud superiores implicatior habetur, exigas. Sp.

LOCI muliebres, dicuntur uterus, quem uulgo matricem uocant, & à Celsò uulua etiam nominatur: licet Plinius hanc in reliquis animalibus esse dicat. Sp.

λογιστική. Vlp. l. iij. de Penu leg. Sed & chartas, inquit, ad ratiunculam, uel ad *λογιστήριον* paratas, contineri appellatione penoris. Videtur ea uoce, ut monuit Alciatus, intelligi, non codices, uerasque rationes, sed potius quædam aduersaria, quæ siunt causa describendi, quod quotidie in uictualibus expendatur. quale est quod Diurnum ueteres dixerunt. Sp.

LOGICE, appellatur ab Aristotele differendi ratio, hoc est, disputandi, & rem dubiam argumentis probandi.

LOGISTA is dicitur, qui reddendis rationibus præest. Hinc logistice, ars ipsa computatoria, uulgo Algorismus dicta. Iustinia. in tit. de Mod. mulct. leg. curator. Curator, inquit, reipubl. qui Græco uocabulo Logista nuncupatur, mulctandi ius non habet. Nebriss.

LOGISTAE sunt, qui Rationales alibi dicuntur: in hoc distantes à logographis, quod illi liberos rationum scribebant, logistæ curabant. Alc. C. de Tab. scrib. & logog. lib. x.

LOGODABDALVS, uerborum nundinator inanis, qui uenustatem uerborum, non sensum acumen consecratur: aut qui orationis concinnitatem potius, quam pondera sententiarum præstare potest: loquendi quidem peritus, ciuiliu uero rerum ignarus. Bud. in l. ius ciuile. de Iust. & Iur.

LOGOGRAPHOS, Ammonius in differentijs, interpretatur eos, qui *λογόγραφος λόγος*, iudicia

lia & ita scribunt. Alc. C. de Tab. scrib. & Logog. lib. x. rationum scriptores.

LOGOS, Albe. ait, multa significat, sed parū competenter declarat. Græcis autem Logos est uerbum, oratio, sermo, ratio, modus, supputatio nonnunquam, & pro libro usurpatur à uerbo λέγω, quod est dico, siue colligo. Vide Eras. in Ann. Noui testam. Sp.

LONGA absentia obliuionem inducit. l. finitum. §. fundi. ff. de Vfuscap.

LONGA consuetudo, uelut tacita ciuiū conuentio habenda est, teste Hermogeniano in leg. sed & ea. de Legibus. Sp.

LONGA possessio, dicta fuit apud ueteres duū annorum: quam nunc x. & xx. annorum appellamus. Vide Old. in de Vfuscap. Sp.

LONGA manu traditum, labolenus explicat in l. pecuniam ff. de Solut. ut breui manu datum. Vlp. in l. licet. ff. de Iur. dotum. Sp.

LONGA peregrinatio apud Vlp. de Procu. in causis refertur, quæ nō sinunt procuratorem compelli ad suscipiendum iudicium. Vide l. post litem. ibid. Sp.

LONGE lateq; rem meliorem facere, apud Scæuolam l. intra. ff. de Minorib. Sp.

LONGE ab insidijs, l. ita uulneratus. §. oēs. ff. ad Leg. Aquil.

LONGE lateq; Vlpian. in l. si habitatio. de Vfu & habit. Si usus fundi, ait, sit relictus, minus utique esse, quā usum fructum: longè lateq; distare, nemo dubitat. Sic ab Erasmo citatur in Chil. Haloander legit, Longeq; distare, exempta uoce, Latè. Sp.

LONGE magis, l. frater à fratre. ff. de Conditione indebiti.

LONGE minus, l. qui pignoris. ff. de Acquirenda possessione.

LONGINQVO abfuturus, apud Vlp. in l. uel si longinquo. ff. de Procurat.

LONGINQVO absens seruus legatus requirendus. l. cum seruus, de Leg. j.

LONGO silentio finitur causa. Papinianus in l. ij. Ne de stat. defunct. Sp.

LONGVM tempus, decem anni inter præsentis, uiginti inter absentes accipiuntur. Longissimū, quadraginta anni, & quod excedit, atq; unius hominis memoria clauditur. Longeuū aut interpretatum, cuius nulla extat memoria. Vide Azonem in Summ. Quæ sit longa cons. Sp.

Λογόντα, Vlpiano sunt atrociores fures, in l. j. de Effrac. quā dictione Græcā Nor. tex. habet: & eo modo reponendam, Alciatus firmat in Parer. cum alij aliter, ut ait, coniectura inani comminiscerentur. Sp.

LOQUELAE uocabulū, tametsi id inter obsoleta habendū existimetur, propriè nō est accipiendū (teste Insulano) pro singulari aliquo, ac ueluti patrio aut gentilicio more loquēdi, sicuti Barbari solent dicere loquelam Germanicā, aut Gallicam: quin potius, est series aliqua uerborū. Ita Maro, Funditq; has ore loquelas. Sp.

LOQVI quando quis dicitur, uidel. Labeo. sub fin. ff. de Supel. leg. & suprà, Fari.

LOQVITVR res ipsa, hoc est, apertissima est, & sermone non eget.

LORICATIO, tectorium est, parieti in modum loricae inductum: idem ferè quod incrustatio. Paul. de Verborum signifi. l. impensæ. Incrustatio, inquit, loricaciones, & picturæ. Nebriss. Hanc explicās l. Alc. Loricaciones, ait, sunt superficies integendi causa: quæ ad pauimenta maxime pertinent, fiuntq; ex calce & arena. Est & Lorica, quæ uallis castrorum, uel podijs opponatur, alio significato. Sp.

LOTHARIUS, antiquus interpres, siue Glossator iuris nostri. Memoria traditum est, Cæsar. Henricum, Imp. Friderici ij. Filium, Lotharium & Azonem, olim cum fortè fortuna secū essent, interrogasse, an merum imperium in imperatore solum resideret: Lotharius blandiendo respondit, Eum solummodo, & neminem alium merum imperium habere. Azo interrogatus, ueritatem dixit: quod merum imperium apud imperatorem tanquam in fonte esset, sed propter publicam utilitatem etiam alios iudices merum imperium habere. Imperator Lotharium equo donauit, Azonem in nullo remuneratus est. Inde ortum prouerbiū: Lotharius iniquum dixit, & equum habuit: Azo equum dixit, & equum perdidit. Sp.

L V

LUBRICVM, secundum Grammaticos dicitur, quod labitur, dum teneri creditur: ut piscis, serpens, translatè Lubricum linguæ, quod incautè excidit, uerbum interpretatur: quod in periculum trahendum non esse, etiam si ad maiestatem pertineat, Modestinus ait l. famosi. ad Leg. Jul. maiest. Sp.

LUCRATIVA causæ sunt, hereditas, legatum, fideicommissum, mortis causa donatio, & alia quæ relinquuntur in ultima uoluntate. Sp.

LUCRVM, est nomen generale. l. coiri. & l. sed. ff. Pro socio.

LUCRVM amplecti qui uelit, opus autem ferre recuset, ferendus non est. l. j. §. pro secundo. C. de Caduc. tollend. Sp.

LUCRVM cessans, appellatione damni rectè uenire, Alciatus putat. quod tamen subsistere non potest, nisi latissimè acceperis damni significationem. Siquidem in Damni definitione lucrum cessans non comprehenditur. Sic enim Vlpianus in l. Proculus, ff. de Dam. infecto. Longè interest, inquit, an quis ex alieno facto damnum patiat an lucrū, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur. Vnde Fumæus, Gallix ornamentum, qui ad ingenij acumen, Romani sermonis mundiciem adfert, non temerè mirari uideretur eruditissimum Alciatum, ita continentem, ut non moueatur tantis tumultibus, ac ferè perpetuis dissidijs doctorum nostrorum miserè sequentium pro ea differentia, quæ sit inter damnum & lucrum cessans. Porro lucrum cessans post moram, hoc est, cum debitor non soluit constituto die, cadit in rationem damni emergentis post moram. Nam & hoc est, non soluere constituto die. Vide Philippum libro secundo Philo.

Philosophiæ Moralis Sp.

LVC RV M facere dicitur, qui honestis rationibus acquirit. l. cura. §. deficientem. ff. de Mun. & hon. Quæ uerò lucra honesta sint, refert Spec. tit. de Cler. conuen. Sp.

LVC RIFACERE iniuriam, est, Bud. teste, iniuriam impusè committere, & pœnam nō lue

LVC VBRATIO, id est, studium. Iustinian. Instit. de Legatis: Nostra autem constitutio, quā cum magna fecimus lucubratione, & cetera: Propriè autem est lucubratio, studium nocturnum, non solum circa literas, sed etiam alias res. Vide Catanzum Comment. tertio. Qui per g. scribūt, quasi à lugubre deductum sit uocabulum, planè errant. Sp.

LVC TV S, ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. autor Cicero Tusc. iij. Vfurpat tamē etiam extra lethalem casum. Lex ciuilis notat infamia nubentem intra tempus luctus, aufertq; ei omnia lucra nuptialia. l. j. & ij. C. de Secun. nupt. Viri uerò non lugent uxores. l. uxores ff. de Nupt. Sp.

LVC V S dicitur, quod non luceat, non quod sint ibi lumina causa religionis, ut quidam uolunt, quos Oldend sequitur. Semper tamen sequitur lucum consecratio, etiam in sacris literis, ut testatur Nebriss. Haud scio, an nemus tantum publicum significet. Paulus in l. id quod post emptionē. de Per. & comm. rei uen. Veluti, ait, uix publicæ, limites luci, qui fundum tangunt. Sp.

LV DIBRIO non debent esse leges, hoc est, irrideri ab aliquo, uel uanæ haberi. C. de Bon. quæ lib. l. si §. ubi autem. Sic nec decreta Prætorum. l. si Prætor. ff. de Iud. Alb.

LV D I C R A ars, quæ ludi gratia fit. ut scenica & histrionica. Possidoni⁹, autore Seneca, quatuor ait esse genera artium. Nam sunt uulgares, quæ & sordidæ uocantur: sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Ludicræ sunt, quæ ad uoluptatem oculorum, auriumq; tendunt. qualis scenica, & histrionica, nostro iure infames. l. qui autem. l. athletas. de His qui not. infam. Sp.

LV D I F I C A T I O, apud Imp. in l. cum de. C. de Pact. int. empt. & uend. pro friuola dilatione, *Geyrheben umzugk.* Et ideo (inquiētes) aditus cōpetens iudex, fundum, cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis, sine ulla ludificatione, sua auctoritate perficiet. Sp.

LV D V S. Omnem scholam ludū dixere Romani: & magistri ludi dicuntur, qui primas literas docent. Autor est Asconius.

LV D O R V M species, quibus ueteres Romanis sunt, uide apud Alex. Neapoli. lib. Genial. dierum tertio, capite uigesimo primo ad longū, & lib. c. viij.

LV D V S aleæ. Vide suprā, Aleatores. Quā inonestum censeant leges immodicū ludi abusum, ex eo pater: quod cum regulariter omnibus actionibus personalibus præscribatur xxx. annis, in hoc casu repetitio extenditur ad annum quinquagesimū, l. sicut. C. de Præscrip. xxx. ann. Repeti autem possunt, quæ in ludo ultra aureū

petuntur. l. ult. C. de Reliq. & sumpt. fun. Sp.

LV D V S noxius, uel potius lusus, ut Noric. textus habet, quod ob noxam, hoc est, culpam puniatur. Vnde & Iuriscoss. familiariter in culpa esse dicitur. l. nam nudus. ff. ad Leg. Aquil. Et Iustin. in Proëmio ff. nō procul à fine: Quis ludos, inquit, appellet eos, ex quibus crimina oriūtur. Scimus placitis feudalibus sancitum, si uasallus cum domini uxore turpiter luserit, eum feudo priuandum. Quæ de re eleganter disserit Baro à Tautenberg. Sp.

LV E R E, Apellus ait, nihil aliud est, quā sol uere, à Græco uerbo *λύω*. Virg. lib. j. *Æneid.* Post mihi non simili pœna commissæ luetis. Luere tamen legislatori hoc tātum significat, cum hæres ius pignoris soluit eius rei, quæ alicui legata est. §. sed & si rem suam. Inst. de Leg. Sp.

LV E R E item, est captiuos redimere, aut res captas recipere precio dato. Vlp. Sed nec hi, qui ab hostib. redempti sunt, militare debent. priusquam se luant Idem: Si patre redempto, & ante luitionē defuncto, filius post redēptionis quantitatē offerat. Est ergo luere, preciū redēptionis restituere ei, qui captiuum redemit. Bud.

LV E R E pœnas, quod & dare pœnas dicitur, pro ferre cruciatum, supplicium. Vnde apud Iurisconsult. Luere grauiorem pœnam, in l. fin. de Bon. damn. Notum uulgatum illud: Qui non habet in ære, luat in corpore. l. quicumque. C. de Seru. fugit. arg. leg. si quis iniuriam. ff. de Iniur. Spieg.

LV G E R E, hoc est, in luctu esse. Marcellus ff. de Religiof. Minimè, inquit, maiores lugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendā, & parentes & liberos interficiendos uenit, &c. Mos erat Romanorum, ut mortuos maritos, uxores omni auro, purpuraque posita, annum lugerent, eumque annum uiduæ manerent. Quum annus decem mensium erat, decem menses lugebatur. Post annum licebat ijs iterum nubere. Quæ uno autem contentæ erant matrimonio, corona pudicitæ honorabantur. Vide Val. Max. lib. ij. Tit. de Inst. antiquis. Hinc faciliè intelligis, lugubria quæ sint, in l. genero. ff. de His qui no. infam. Sed hodie iure Codicis hoc correctum est in l. decreto C. eod. tit. Ius uerò pontificum absoluit mulierem à legali pœna, si intra annum nupserit. c. pen. & c. fin. de Secund. nupt. Sp.

LV G V B R I A. uide Hegendorph, in iam allegata Lege, genero.

LV M E N, pro oculo, quod oculorum beneficio lumen conspiciamus, in leg. j. §. casum. ff. de Postuland.

LV M E N, pro luce, ac die. Hinc Luminibus obstruere, uerbum antiquum iuris, quo post Ciceronem usus est Iuriscoss. in l. æquissimum. §. si ædium. de Usufructu. Vide Bud. in eand. & infra, Obstruere.

LV M I N I E V S non officii, & prospiciēdis seruitus, differunt. Nam seruitus, prospectum habere, aliquanto latius est: scilicet ut cœlum non solum uideatur, sed & procul spectemus etiam alia ædificia. At seruitus, Ne luminib. officiatur, in-

telligitur lumini celesti, quod ex cœlo habetur. Vnde tunc dicimur Lumini non officere, quando damus vicino tātum spacij, ut cœlum uideat. autor Bar. post Gloss. in lege, inter seruitutes. ff. de Seruit. urban. præd. Luminis autem habere seruitutem, aliud est. Nam quando uicinus cogitur habere fenestram apertam, foramen in muro apertum, etiamsi cœlū nō uideatur, tamen satis est habere lumen, ut aliquāto lucidior sit domus. Sunt quasi tres gradus cōparatiui. Prospektus est latissimus. Officere luminibus, minus latum. Seruitus luminis, tota arcta & stricta. Ex Zafio. Sp.

LVNA uicesima, pro uicesimo die post nouā Lunam.

LVNATICI dicuntur, in quos luna agit, & ut Apuleius ait, qui cursum lunæ patiuntur: quales sunt potissimum qui comitiali morbo laborant, aut insania, alioque morbi genere quopiam certis lunæ temporibus grauantur, & agitantur. Vnde Paulus mancipium furiosum, aut lunaticum redhibendum censuit. l. bouem. §. aliquando. de Edil. edic. Sp.

LUPANARIUM, idē quod Lupanar. significatq; locum in quo diuersantur meretrices. Qui eundem & Prostibulum dici putant, falluntur, quum hæc uox ipsum scortum notet. Vlpianus in l. ancillarum. de Petit. hæc. Licet à Lupanario perceptæ sint. Nam & in multorum honestorum uirorum prædijs lupanaria exercentur. Sp.

LUPINVS, leguminis genus est quoddam, inquit Albericus. Tu uide Dioscoridem lib. secundo, & Plinium libro xvij. qui de illo admiranda scribit. Iulianus rectē in frugibus lupinum, Seruius in frumento, sed malē, contineri putauit. Si quidem ex §. frumentum. in l. frugem. de Verb. sig. colligit Alc. Legato frumento, uel frugibus, etiam cōtineri quod adhuc in agro, in arista, uel siliqua: nos Feigbonen appellamus. Sp.

LVSCITOSI (qui & Lusciosi, & Nusciosi) qui dicantur, Budæus §. Offilium. in l. Offilius. de Edil. edic. enarrans, doctē explicat: & Alciatus in Comment. de Verb. sig. iam dictum §. hætenus corruptē lectum, Haloander restituit integrē. Sp.

LVSCVM, Modest. in l. stuprū, eod. tit. inter uitiosos numerat: non qui strabis ac distortis oculis sit, sed qui altero captus est oculo, dicitur: qui & Vnocus, & Cocles: qualis fuit Hannibal, Sertorius, Philippus, Antigonus, omnes optimi Imperatores. Sp.

LVSTITANI, Paulus in prin. l. Nam & Seruius. ff. Negoc. gest. cum à Lusitanis, inquit, tres capti essent. Lusitania à Septentrione habet Tarraconensem Hispaniā, diuisam ab ea flumine Durio, ab Occasu Oceanum occiduū, à meridie Anam fluuium, ab Ortu lineam ab Ana ad Durium ductam. Hanc regionem aliquanto maiorem facit Strabo. Et nostra quoq; ætas. Portugalia enim uocatur, regnū nobile, cuius solertia factū est, ut ab Hispania in Indiā hodie nauigetur. Cuius regia in ea est Vlysbona, quā Plinius Olyssipponem uocat. ex c. xxiiij. Glareanica Geo-

graph. Sp.

LVSORIA edicta, apud Iulianum, in l. si Pretor. de Iud. annotauit Alb. quum tam hic, quā alibi, Elusoria legerit Haloander.

LVSTRAMENTVM, purgatio facta per ueneficium, aut sacrificium, aut incantationem, à lustrando dictum. Marcel. ad Leg. Cornel. de Venef. & sicar. l. eiusdem. Si quis, inquit, lustramenti causa dederit cantharides. Nebr.

LVSVS gratia facere, apud Vlp. l. iij. ff. de Ser. corrupt. Notum autem lusum pro ioco accipi, opponiq; serio. Sp.

LVSTRVM, pro tempore locationis. Solebant enim ueteres frequenter locare prædia tū urbana, tum rustica, in quinquennium, ut apparet ex l. si in lege locationis. §. si domus uel fundus. & §. seq. ff. Locati, alijsq; locis. Vnde hoc tempus locationis uocabant lustrum cuius sit mentio à Iuriscōsultis in l. iij. §. res pignori. Si cert. pet. Nam & si colonus, inquit, post lustrum cōpletū fructus perceperit, condici eos constat. Nunc autem inter ternos, id est, nouenos, in Emphyteuticis. Prædia namq; urbana ferē nunc solemus locare in annum: rustica uerō in triennium. Idcirco apud aliquos Lustrum quinquennium comprehendit: quoniam post quatuor annos expletos statim erat lustrum, aut ad principium quinti anni respiciendum sit, non ad finem. idem enim est (teste Alc. c. j. lib. Dispunct. ij.) lustrum, quod Olympias Ouidio, Martiali, Ausonio, Sertio Grammatico. Sp.

LVSVS inter ea numeratur, quæ cēsentur nomine tituli lucratiui, etiamsi multa perdidit lusor. Nam ista illicita media nō sunt in consideratione. Bal. in l. j. ante fin. C. Si quid in fraud. Sp.

LVX, pro publico.

LVX indubia probationis, apud Imp. in l. iij. C. de Cond. ob turp. caus.

LVCE clariores probationes, l. si. C. de Prob.

LVCE dignitatis, hoc est, splendore. Aur. Arcad. leg. unica, de Offic. præf. Præt. Non aliter, inquit, iudicatuus esse, pro sapiētia, ac luce dignitatis suæ, quā ipse (Princeps scilicet) foret iudicaturus. Sp.

LVTARIVS, quod in luto degit. Hinc luteriæ testudines, marinis oppositæ: quod in dulci aqua & luto uiuant. Sp.

LVTEVS homo, pro contempto, nulliusq; precij. Vt enim aurea, pro egregijs: ita lutea, pro uilibus accipimus apud probatos autores. Quin &, Erasino teste, hodie quoq; aurea uerba, gēnos mores dicimus. Sp.

LVXVRIA, Latinis impensam profusam significat, superuacaneamq; rerum abundantiā: cui contraria Frugalitas. ut in l. ex damni. ff. de Damn. infec. Est etiam redundantia germinis, quæ Plinio inter uitia frugum ponitur. Pro crapula uerō, & uinofitate, nemo Latinus autor usurpauit, tamen si hoc sensu Vlp. posuisse in l. j. ad fin. de Edil. edic. Accurs. putauit. Quamuis Bud. ibidem, non luxuriam, sed plurifariam, legēdum existimat.

LVXVRIOSA frumenta, quæ adeo copio-

M A N T E A.

se proueniunt, ut immitti in ea soleant pecudes ad depascendū. Pabula uerò luxuriosa, quæ maximam herbarum copiam afferunt.

LVXVRIO SVS, opponitur homini, qui est uitæ emendationis. l. non debet dari. ff. de dolo. Seuerus Imp. rescriptit: Si adolescens luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas, idq; tu sciens, mandatum susceperis, non habebis mandati actionē: quia simile est, quasi perdituro pecuniam sciens credideris. Sp.

L Y

LYCIA: eius Papinianus meminit in §. dulcis finis. l. cum pater filios. Quæcunq; inquit, mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, uel ubicunq; de Leg. ij. clarissima quondam Asiæ regionum, & sexaginta oppida complexa: è quibus tamen, Vadiano nostro teste, Pauli apostoli ætate triginta sex tantū extiterint: reliquis partim bello, partim terræmotu disiectis. Sp.

LYNTRARIJ. Vide, Lintrarij.
LYTAE, olim studiosi scientiæ iuris, primo anno dicebantur Dupondij friuolo ac ridiculo cognomine: sicuti quarto anno dicebantur Lytæ, quinto autem Prolytæ, autor Iustin. in præmio Digestorum §. & primo quidem anno. Dn. Haloander Lytas accipit, solutores, ut qui iam legum ænigmata per se possent soluere. Prolytas, qui *λύταις*, id est solutoribus eruditione præstarent. Sp.

LYTOS, interpretatur solutus, à *λύω*, soluo. Iustin. in Proæmio ff. Quia solitum erat, quarti anni studiosos, Græco, & consueto uocabulo quodam, Lytos appellari, hoc est, solutos. Nebrissenfis.

M A

MACEDO primus omnium insigni quadam auaricia inductus, mutua cœpit dare pecuniam filiis familiarum, ut post mortem patrum soluerent sub magno fœnore: quod ne traheretur ad exemplum, & paulatim ad consuetudinem, fuit autor Senatusconsulti sanè grauissimi, per quod pecuniam mutuo datā, amitteret scelestus creditor. Vide l. j. ad S. C. Maced. Cessat aut hoc S. C. in xj. casibus, quos refert Gloss. in §. illud propriè. Inst. Quod cum eo, qui in alien. pot. & Suet. cap. xj. in diuo Vespasiano. Sp.

MACEDONIAM, quam Romani uiginti annorum bello, uario casu, nec parua suorū clade deuicerūt, Imp. Theodosius, & Valent. recēsent inter alias illas suas provincias, easdemq; in clytas, in l. ult. C. de Diuers. offic. libr. xij. quæ omnes, Pannonia excepta, nunc alienæ à CHRISTIANI nomine sunt: Pannoniam superiorem non nisi magno dedecore, si non potius scelere, amittere poterimus. Item, Macedonum, id est, eorum qui Macedoniam, quæ hodie uniuersa Turciæ ditiōis est, inhabitant, Imp. meminere in l. ult. de Annon. & trib. lib. x. Plin. autor est, quinquaginta populorum frequentia habitata fuisse.

Describitur pulchrè per Vad. Sp.

MACELLARIVS, qui in macello nō solum carnes, sed omnia obsoniorum genera, quinetiā panem & frumentum uendit. Vnde autem Macellum dictū, Festus, & Varro lib. iij. de Lingua Latina, docent. Sp.

MACERIA, appellatur paries sine calce, aliæ compactione formatus. Caius ex auctoritate Solonis l. ult. ff. Fin. regun. Si quis, inquit, sepē, uel maceriā iuxta alterius regionē effoderit, terminum nō excedat. Albericus, codicem nactus corruptum, perperam legit Maceriam lignorū, in l. carbonum. ff. de Verb. signifi. Sic in l. quod si neq; ff. de Peric. & com. rei uend. Maceriam, pro calce poni putauit: quum Materiam, utrobique sit scribendum. Sp.

MACERIAM ducere. Vide Vlp. in l. pen. ff. Comm. prædior.

MACHINA Vlpiano dicitur, ubi nō tam materiæ ratio, quàm manus, atq; ingenij ducitur. Idem in l. si, ut certo. §. sed interdum. in Machina operari, eleganter opponit, de plano opus facere: inibiq; pro instrumento, quo cōmodius moles impellitur, Machinam accipit. Sp.

MACHINA frumentaria, apud Vlpian. in l. quæsitum. §. ij. de Fund. instru. pro instrumento, quo frumenta facili in granaria impelluntur. Spieg.

MACHINARIVS, qui machinas conficit. Paul. l. si putator. ad Leg. Aquil. Vel Machinarius, inquit, hominem prætereuntem occidit. Ab eodem Machinarius, mensor dicitur ab Vlpian. in l. ult. Si mens. fall. mod. dix. ad Decempedatoris differentiam. Vide Budæum in Annotat. prior. Spieg.

MACHINATIO Lege, Fallaciā.

MACHINATOR, pro inuentore & autore accipitur, qui & Architectus dicitur. Rarò in bonam partem usurpatur. Siquidē machinari, propriè est dolo, atq; astutia inuenire.

MACROCHERA, tunica manicata. Sp.

MACROCOLLA: Lege, Protoecollum.

MACTE, cum à mactus uenit, uox est cohortantis, non tamen ferè nisi in uocatio à Latinis usurpata, cum genitiuo, sed rarò: interdum cum ablatiuo, ut frequenter iuncta. Ponitur & aduerbialiter Mactè, p. eximie, uel egregiè: quod pauci obseruarunt. Sp.

MACVLA, propriè est sordes, & turpitudō, qua pannus infici possit. ut apud Plinium: Fullo nes, inquit, eas maculas è uestib. tollunt. Translata autem significatione, ponitur pro turpitudine, infamia, ignominia, & dedecore. Hinc apud Ci. aspergere maculis, & afficere macula, & similia legimus. Et Macula infamiæ, pro nota, in l. j. C. de Nat. lib. Modestinus per translationem dixit, Maculam seruitutis sustinere, in l. fin. de Nat. rest. Libertinus, qui natalibus restitutus est, perinde habetur, atq; si ingenuus natus, medio tempore maculam seruitutis non sustinisset.

MACVLATVM adulterio seruū, apud Iustinian. Instit. de Hæred. instit. §. est tamen casus: cum traductum, hoc est, promulgatum, tum pro

in iudicium tractum intelligimus, & accusatum. Et frequens apud Cic. ut hominē infamē ac scelerosum, maculā, labē, sordes, lutū appellet. Sp.

MAGI, id est, incantatores, maleficorū sceleratorumq; nomine ueniunt. l. nobis. C. de Malefic. Sp.

MAGICÆ, ars incantandi, de qua uide Plinium. Pontificia Decreta abrogant illi artis nomen, cap. nec mirum. uers. prestigium. xxvj. q. vj. Spieg.

MAGIDEM fœminino genere, Iuriconsul. in l. seruus. de Condi. indeb. pro Patina accepit. Nec enim Schachorum tabularium, ut Albe. ait, significat. Nam Fenestella dicit, se iuuenē, tympana appellata, patinas & lances, quas antiqui Magidas appellauerant. Plinius cap. xj. lib. xxxij. Apud Pollucem in coquinario instrumento enumerari, Bud. in eand. l. adnotauit. Magas uerò, & Magadium, instrumentum est musicum, quadrata tabula constans, leuiter conuexa, intentis in ea citharæ fidibus. Sp.

MAGIS, & electiue, ut in l. iubere cauere ff. de Iuridict. omn. iud. & alibi sæpissimè in iure nostro occurrit, & comparatiue ponitur. ut in l. ij. §. mutui datio. ff. Si cert. pet. secundum uulgatam lectionem. Haloandri nanq; uariat. Vide Albericum. Zas. noster ostendit in Commentario Feud. magis & minus, diuersas species non facere. Sp.

MAGIS magisq; hoc est, frequentius. Imp. Constan. in l. j. C. de Vet. lib. xij. Sp.

MAGIS impendere, quàm acquirere apud Marrianum. l. statuat. ff. de Vsufr. Sp.

MAGIS uerum, pro uerius, ut & apud Andriam Terent. Sp.

MAGISTER, moderator est. Dicuntur autem magistri, non solum doctores artium, sed etiam pagorum præfecti, quos uulgo Syndicos uocamus: uel collegiorum societatumue, quos Abbates appellat. Hinc & Magister populi, Dictator: & magister hastes, qui auctionibus præest: & magister pecoris, ipse custos: & magister nauis, cui cura nauis demandata est. Dicti magistri, quoniam magis cæteris possunt. Vnde & magistratus: qui per imperia potentiores sunt, quàm priuari. Alciat. interpretans l. cui præcipua. de Verb. signifi. putare se dicit, Magistri nomine, ceu generico, contineri Baccalaureos, Licētiatos, Doctores. Sicut enim athletæ tribus coronis, more Græciæ antiquo, insigniri debebant, leg. j. C. de Athlet. ita in agone literario, tres sunt distincti gradus. Primus, qui à bacca laurea nomen sumpsisse uidetur, Scholastico ordini proximior, & Doctorum. Secundus ad eos pertinet, qui nondum insignia accepere, electi tamen, auctoratq; sunt, traduntq; in materia fauorabili pro Doctore haberi. Sp.

MAGISTRI censuū, uocabulum, quod extat in l. fin. C. de Iure Emphyt. etiamnum inter honorata officia Principis manet: ut apud sacri Imperij Præsidem inferioris Elsatæ, quem hodie laudatissimus Germaniæ Septemuir Ludouicus Comes Palatinus Rheni, Imperatoris no-

mine administrat. Etenim sciendum iure nostro instrumentum quamuis subscriptum à tabellione fidem plenā nō facere, nisi apud magistrū census in actis insinuatū sit, uel ubi magister census non adsit, sed solum publici tabularij, saltem per duos tabellarios sit subscriptū. uide Authent. de Tab. & Alc. lib. vj. Parerg. c. xix. Sp.

MAGISTRI cæremoniarum, hodie uocantur, qui in regum aulis, quū pompa sit, unicuique incedendi locum ordinemq; præscribunt. Eos, & quidem rectè ueteribus dictos esse Designatores, Bud. adnotauit in l. athletas. de His qui not. inf. prolato, quod in prologo Pœnuli apud Plautum inuenit, exemplo. Sp.

MAGISTER equitum. Lege, Dictator. Itē, Præfectus Prætorio.

MAGISTRI libellorū, qui libellis præfunt, quas nos hodie Supplicatias nominamus: nempe Scriptura qua comprehenditur querela lassi petentis. Huic officio, quod mox sub initium operis indicauimus, apud Alexandrum Imp. præfuit Papinianus, qui unus de uerticibus iuris dicitur, l. Rescriptum ff. de Distraet. pign. cū dicitur, Papiniano Libellos agente. Quod ibi non intellexit Accursius. Vnde Zasius rectè docuit, superuacaneam esse Glos. magnam in l. nec quicquid. §. ubi decretum. ff. de Offic. Procons. cum dicitur: Causa in qua decreto opus est, non potest per libellum expediri: id est, quod simpliciter scribatur ad Supplicatias, Fiat hoc, uel illud. Et at, ut petitur. Sp.

MAGISTRI memoriæ qui dicantur, uidel. eos qui. C. de Excus. mun.

MAGISTRI militum. Lege, Præfectus Prætorio.

MAGISTER nauis est, cui totius nauis anchora est mandata. l. j. §. j. ff. de Exerc. Sp.

MAGISTRI officiorum erant, qui procurabant, ut milites in acie cæteros antecederet, quibus stipendia meliora darentur, uel labor prolixior faceret anteire. Item erant, qui significabat quotannis Cæsaribus, quemadmodum se nuncius militum haberet, castrorumq; iura. Erant & quibus castrorum positiones, ualli, fossæ, tentoria, tabernacula, tormenta bellica, & reliqua curæ erant, tanquam castrorum Præfecti. Vide Placentinum, Azonem, & Hegendorph. in Exegesi Titul. de Offic. magistri Offic. C. libro primo. Spieg.

MAGISTER populi. Lege, Dictator.

MAGISTRI societatuū, apud Paulū, l. item. ff. de Pact.

MAGISTRI uocem, proprio nomini antepositam, de literarum magistro, Pontificij iuris Interpretes accipiunt: quum uerò sequitur, ut de fabro, opifice, artificeue intelligūt: sed quàm rectè, ipsi uiderint. Magistri etiam dicuntur, qui bona sub hasta uendunt. Vide Cœlium libr. xj. cap. v. Spieg.

MAGISTRO debetur reuerentia. l. à quib. ff. de Donat. Alb.

MAGISTRVM excusare debet discipulus exemplo Celsij. l. dicere. de Recept. arbit. Sp.

MAGI.

MAGISTERIUM, magistri dignitas, seu officium.

MAGISTERIANI. Iustinianus in Authē. de Mand. Princip. uel potius Præcept. præsidū. Deinde cōueniens est, ait, ne eos, qui hinc com-
meant, siac Magisteriani sint, siue ex quocūq;
alio iudicio, permittas subditos nostros super-
exigere. Sic Haloander noster uerit, cuius edi-
tione libenter utimur. Interpres, & eum secutus
Alb. Magisterianos inter magistratus genera re-
ferri monuerunt. Sp.

MAGISTRATVS apud Pomponium l. ij. de Orig. iur. significat omnes quibus iudicandi
functio cōmissa fuerat: non ut ius constitueret,
sed ut id quod constitutum esset, dicerent, quasi
uiua vox iuris Ciuilis, l. nam & ipsum. ff. de Iust.
& iur. §. Prætorum quoq;. Instit. de Iur. nat. gent.
Spieg.

MAGISTRATVS uocabulum, P. Bemus in
Epistolis, quas Leonis Pontif. nomine planē
Ciceronianē scripsit, numero multitudinis ele-
ganter usurpat pro Dynasta, uel magis Potesta-
te: quæ uox hodie Italis uulgō denotat eum, a-
pud quem est arbitrium moderandæ reipublicæ
uel ciuitatis. Cæterum magistratus fiducia iniu-
ria non licet. l. nec magistratib. ff. de Iniurijs. Sp.

MAGISTRATVS, hoc est, ius, Cicero ait
de Legib. ut præsit, præscribatq; recta & utilia,
& coniuncta cum legibus. Ut enim magistrati-
bus leges, ita populo præsent magistratus: uere-
que dici potest, Magistratum legem esse loquen-
tem. Legem autē mutum esse magistratū. Idem
de Offic. Est igitur proprium munus magistra-
tus, intelligere se gerere personam ciuitatis. Ve-
tus autem inter sapientes quæstio fuit, utrū ma-
gistratus præesse legibus, an leges magistratibus
deberent: quam totam sedat Stoicæ summæ sa-
pientiæ Chrysippus, cuius uerba recitat Martia-
nus in leg. ij. de Legib. Ex illis autem manifestū
fit, magistratus ciuitatis subesse legibus oportere.
Nec mirum, quia leges ministri sunt, ut docet
Cicer. Nec aliud sensit Pomponius in l. ij. de O-
rig. iur. dum dixit: Parum est in ciuitate ius esse,
nisi sint qui iura reddere possint. Vide Salomo-
nium in d. l. ij. de Legib. Sp.

MAGISTRATVS ciuitatis, an membrum
eius dicatur, Bart. differit l. j. C. de Apparit. Pro-
cons. lib. xij. Quo uerō iure nitantur, docet Bart.
in l. Iulianus uerum debitorem. ff. de Condi. in
debiti. Sp.

MAGISTRATVS, Prætores, uel Consules
dicti sunt, eo quod maiores sunt reliquis officijs
& tanquā capitis Principis membra. C. ad Leg.
Iul. maiest. l. quisquis. Bar. ordinem magistratū
receset in l. j. ff. de Offic. eius, cui mand. est iurisd.
sed hunc ceu parum probè digestum, recentio-
res attingunt. Vide Cantianculam libr. j. de Of-
fic. iud. Sp.

MAGISTRATVM esse, est, uel ordinaria iu-
risdictione fungi, uel merum imperium obtine-
re, quod satis arguunt uerba Iuriscons. in l. eum
qui. de iurisd. omn. iudic. quum ait, Magistratus
qui in aliqua potestate sunt, &c. Nam potestas in

persona magistratuum imperium significat, l. pō
testatis. de Verb. sign. Idem probant exempla,
quæ inibi Iurisc. adducit, quum ea sint magistra-
tū, quibus merū imperium concessum est. Sp.

MAGISTRATVS maior, Consul dicitur.

MAGISTRATVM imminuere dicebāt ue-
teres, quod nunc derogare iuribus, & prærogati-
uis officij dicunt. Sp.

MAGISTRATVM aspectu capita aperiti
nō uenerationis causa, sed uoletudinis, ex autori-
tate Varronis Plin. tradidit c. xj. lib. xxvij.

MAGISTRATVS municipales, qui & De-
curiones, iudices etiam, *Bürgermeister*, *Schepffen*,
Richter, de interiore magistratu accipiuntur. Præ-
fides uerō prouinciæ, Proconsules, atq; hisce si-
miles, Maiores dicuntur: quo loco apud nos sunt
Electores, cæteri q; Principes, quos in cōfessum
Imperator admittit, & quib. est decernendi arbi-
trium: quo alij carent, qui à nobis appellantur,
Stend des Reichs, à stando uidelicet, hoc est, obtem-
perandō superioris magistratus decretis. Sic in-
terpretabatur magni nominis apud nos Iuriscō
fultus Gregorius Lāparterus. Accursius, & mul-
ti cōmentatores putant Municipales magistra-
tus ab Vlp. in l. magistratibus, de Iurisd. omn. iu-
dic. appellari magistratus uillarum & castrorū:
sed hoc est merum somnium, ut idem hic tradit,
secutus melioris interpretis sententiam, puta Al-
ciati, quem uide in l. de Verb. sig. Sp.

MAGISTRATVM inquietare in l. j. ff. de
Postulan. Ibidem insignia magistratus uidere &
reuereri non posse, §. origo uerō. Sp.

MAGISTRATVS uirum ostendit. Quam
uerum sit id Aristotelicum, satis ostendit horren-
dum illud atque omnibus seculis memorabile,
teste D. Oldend. exemplum, quod Pomponius
refert in l. ij. ff. de Orig. iur. §. & cum placuisset.
& profecto quemadmodum uas integrum sit,
necne, nisi infusa aqua cognoscere non possis:
ita qualis quisq; sit, sine magistratu nullo modo
perpicitur. Sp.

MAGNA & euidentis calliditas, apud Vlp. de
Dolo, in fin. l. & eleganter. Sp.

MAGNA causa, quæ sit apud Iuriconsultos,
nec Gloss. nec Interpretes certō tradidisse, Zaf.
ex eo docet, quod exempla ab eis posita, sint im-
proba. Vnde ipse dici uult suo periculo, & quidē
nouē, quod magna causa potest uerti in eo, qui
est condemnatus, ut pecuniam soluat: cæterum
quia cōfessim cogitur proficisci in necessitatem
reip. hic cessare ordinē executionis contra eum:
modò paratus sit dare fideiussores, uel pignora,
ne necessitas reip. impediatur. Cæterum inter
magniponderis, siue gratiores causas, in iure Ci-
uili referuntur ab idoneis interpretib. causa ma-
trimonij, item status, atq; famæ, & quales sunt o-
mnes causæ criminales. Sp.

MAGNVS Dominus, Deus & Seruator nō-
ster IESVS Christus, in Nou. Ius. quod præst.
ab ijs qui offi. suscip. Sp.

MAGNA dos, secundum qualitatem perso-
næ solui intelligitur: C. de collat. Aur. quod locū,
& ibidem not. Sp.

M A N T E A.

MAGNAE facultates recipiunt estimatio-
ne, partim ab arbitrio iudicis, partim à vulgi opi-
nionē, partim à qualitate personæ. Vide quæ no.
in §. sed hoc iure utimur. Inst. de Attil. tut. Sp.

MAGNAS fraudes in rationibus committe-
re. Vide Vlp. in l. unde Neratius. in §. Idem Iulia-
nus. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

MAGNA machinatio, apud Iurisc. in l. quid
enim. de Dolo.

MAGNA mora, sex mensium dicitur. l. ult.
C. de Censibus. Sp.

MAGNA negligentia, culpa est. Vide Alcia-
sum de Verb. sig. Sp.

MAGNUM tempus, quadriennium accipi-
tur. l. uxor. C. de Repud. Sp.

MAGNO & Magni, absolute posita, pro ma-
gno precio intelligimus. Sp.

MAGNARI negotiatores, qui trans mare
ad se deuehi species curant, uerè, & ut ita dicam,
Alciatus ait, *negotiosus*, mercatores sunt. Sp.

MAGNANIMITAS, id est, sublimitas &
præstantia animi, propriè Imperatoris est. Sene-
ca autumat, Magnanimitatem & fortitudinem
idè esse, nihilq; aliud in rebus humanis magnū,
nisi animum magna despicientem. Sp.

MAGNI, id est, Imperatores, apud Martianū
in l. j. ff. de Requir. reis. Sp.

MAGNI litem estimare. apud Paul. in l. puta
enim. ad Leg. Aq. Sp.

MAGNI arbitrari dicitur, ut magni duco, ma-
gni facio. Sp.

MAGNIFICARE uerbū, deuitatur à non-
nullis: nec patiūtur dici, Magnificat anima mea
Dominum, cum Terentio ea uox non putuerit.
Ex Insulano. Sp.

MAGNIFICERE, nō est, ut Interpres ex-
ponit apud Vlp. in l. j. §. fin. Quod ui aut clam, ual-
de diligere, sed in precio habere: uulgò dicunt,
reputare. Idè in l. obseruare §. ingressus. de Offi.
Procōs. Magni enim faciūt, ait, Prouinciales, ser-
uari sibi consuetudinem istam. Sp.

MAGNIFICENTIA, est (inquit Cicero de
Inuent. libr. j.) rerum magnarum & excelsarum
cum animi ampla quadam & splendida propo-
sitione agitatio atq; administratio.

MAGNIFICVS dicitur, autore Aristotele,
qui in magnis pro dignitate sumptum facit: uel
qui res præclaras gerit. Interdum tamen, Cata-
nzo teste, pro glorioso & iactabundo ponitur.
Vide Abb. in c. nouit. de Offic. deleg. Cæterum
in quibus magnificus cum liberali conuenit, in
quib. etiā ab eo differat, pulchrè demōstrat Pon-
tanus in de Magnificentia: quam ille definit, pe-
cuniæ fructum esse. Sp.

MAGNIFICENTIA mea, in l. j. C. de Ve-
teran. libr. xij. Magnificentia uestra. C. de Offi.
eius qui uic. alt. lud. obt. Sp.

MAGNIFICENTIA publica. Huius me-
minit Cic. pro L. Flac. Hæc, inquit, ratio ac ma-
gnitudo animorum, in maioribus nostris fuit:
ut quum in priuatis rebus, suisq; sumptibus mi-
nimo contenti, tenuissimo cultu uiuerent, in im-
perio, atq; in publica dignitate, omnia ad gloriā,

splendorēq; reuocarēt. Queritur enim in re do-
mestica cōtinētiae laus, in publica dignitatis. Sp.

MAGNIFICENTISSIMVM Senatuscō-
sultū, pro amplissimo & nobilissimo, apud Cic.
lib. j. de Diuinatione.

MAGNIFICENTISSIMVS, ab Impera-
tore exquestor appellatur, in Aut. Vt diuine ius-
siones. quod & ab Alberico adnotatur est. Sp.

MAIESTAS prætoris, id est, dignitas, auto-
ritas. Paul. fortasse quia hîc & contempta mai-
estas prætoris uindictatur: quem certè non licet
contemnere, ut rectè annotauit interpres, a dissi-
pulante Vlp. in l. de ætate. §. qui tacuit. de inter-
rog. act. Sp.

MAIESTAS, est supremus honor erga sum-
ma bona: à maiori dicta, quasi honor in medio-
crib. uersetur, maiestas in maximis: & si honor
maiestate est latius quiddam, nempe genus: sed
sermone cōmuni distinguuntur, ut ait Viues. Poe-
tæ festiuiter finxerunt, Honoris & Reuerentiæ fi-
liam esse Maiestatem: quam fabulam Ouid. v. Fa-
storum, facetissimis uersibus persequitur. Mai-
estas, propriè Romanis principibus, hoc est, ut
nunc loquuntur, Imperatori, aut regi Romanorū
debetur: cæteris non itè. Hi nanq; iure sacrosan-
cta, nec impunè uiolabili maiestate muniti sunt.

MAIOR. Hæc dictio simpliciter prolata, de
maiore xxv. ann. est accipienda. l. si maiore. C. de
Transact. & l. fin. De his qui uen. æt. imper. Sp.

MAIOR amita, aui & auiæ amita.

MAIOR auunculus, aui & auiæ auunculus.

MAIOR socer, uxoris meæ proauus.

MAIOR socrus, uxoris meæ proauia.

MAIOR, ad annos relatum, pro longiori æ-
uo intelligendum.

MAIOR causa impedit contumaciam. l. con-
tumax. §. ij. ff. de Re iud.

MAIOR causa, criminalis: Minor civilis dici-
tur. Imper. in Aut. Vt omnes obed. Iud. prouin.
§. si igitur ambo.

MAIOREM causam facit infamia, non sum-
ma pecuniæ. l. si in duabus. ff. de Reg. Iuris. Sp.

MAIOREM magistratum minor præcede-
re debet. l. honor. ff. de Muner.

MAIORI natu, in l. qui cū maior. ff. de Bon.
lib. §. maiorem. Inst. de Adopt.

MAIOR pars, quando potior habenda sit,
Bart. declarat in l. quod maior. ff. ad Munic. Item
quando minori oblit, in l. rescriptum. ff. de Pæst.
Quæ uerò maior pars iudicium dicatur, not. in l.
Pomp. de Re iud. Sp.

MAIORE parte anni possedisse quis intelli-
gitur, etiam si duobus tantum mensibus posside-
rit, modò aduersarius, aut paucioribus, aut nul-
lis possederit. Autor Licinius Rufinus, de Verb.
signifi. Sp.

MAIOREM patruū ueteres appellauerunt aui
& auiæ patruum.

MAIOR propositio, seu *propositio*, in syllogi-
smo, assumptio dicitur. Conclusio autè, comple-
xio: cui si quid demas, *subiuncta* appellatur. Est e-
nim id argumentum ex uno adsumpto conclu-
dens: qd' oratoris, Iuriscōsultiq; propriū est. Sp.

MAIOR

MAIOR questio minorem causam ad se trahit. Paul. l. per minorem. ff. de Iud. Sp.

MAIORIS iussus excusat. l. quod principis. ff. de Aqua plu. ar.

MAIOR summa, propriè minorem continet. l. iij. §. si plus. ff. de Statu liber. l. j. §. si stipulandi. de Verb. oblig.

MAIORES ad annos relati, dicuntur Vlpiano, qui annum exegerunt septuagesimum, l. iij. de Iur. immun. Sp.

MAIORES, à tritauo in infinitum propriè intelligimus: tamen si quidam auos, abauos, proauos, atauos, eodem nomine significari uelint: tamen hoc non est proprio, id est, ipsis tantum conuenienti nomine, sed generali. Sp.

MAIORES, flamines appellabantur patricij generis: Minores, plebeij.

MAIORI, & in primis Cæsari, obediendum est, c. qui resistit x. q. iij. l. cōtra pupillum. §. is qui ad manus. ff. de Re iud. Bart. l. iij. §. fin. ff. de Cust. reor. Bald. l. Senatus. de Accusat.

MAIORITAS, uox barbaris relinquenda.

MAIUMA, festiuitas est, quæ sit Romæ Maiomenise. Nam Romani maritimam urbem adeuntes Hostiam, inter aquas uoluptatibus incumbunt, inuicem sese inuadentes. Quam quidem solennitatem sustulit Anastasius Imperator. Sed & in presentem diem, quercum Kal. Maij ludentes in urbem iuuenes portant. Alc. in tit. C. de Maiuma, lib. xj. Idè, quale festum esset, ex Suida latinus aliquando demonstrat capite v. libr. Parerg. v. Sp. eg.

MAIUS auditorium impedit contumaciam. l. contrā ff. de Re iud.

MAIUS consilium. Vide, Leges condere.

MAIUS ad se trahit minus, hoc est, quod pro uerbali ter dicitur, Motus maiores expellunt minores. Vnde quādo sunt duæ actiones, quarum altera est maior, altera minor, istæ nō possunt cumulari, per l. per minorem. ff. de Iudic. ubi dicitur: Si incidat maior & minor actio, tunc maior trahit ad se minorem. Sic si incidat actio criminalis, & actio civilis in iudicium, tunc criminalis præcedit, & civilis differtur. Vide Zasum enarrantem §. si minus. Institutionib. de Actionibus. Spieg.

MALABVSTVM, aliàs Malauistum, sed perperam, Alb. ait, habetur in l. final. §. species. ff. de Publican. Sūt enim qui Malobastrū ibidè legūt. Tamen pro illis genuinum restituit Holoander, Malobarthum scilicet: cuius meminit Plinius: sed exactius doctissi. Ruellius, & ut quidam de eo uerè dixit, Medicus hac ætate longè clarissimus. Sp.

MALA fides. Vide, Bona fides.

MALA medicamēta. Lege, Medicamentum.

MALAM, id est, eam faciei partem, quæ mali speciem præ se fert, hoc est, rotundam. Cicero à maxillis deducit, cum inquit: Quin etiam uerba sepe contrahuntur, non usus causa, sed auriū. Quomodo autem uester Axilla Ala factus est, nisi fuga literæ uastioris, quam literam etiam à maxillis, & axilla, & uexillo, & pauxillo consue-

tudo elegans Latini sermonis ouellit? Ea sunt uero si uoce, Iurisc. in l. non solum. ff. de Iniur. & Imp. in §. fin. Inst. eod. Sp.

MALA mansio. Vide, Quæstionis uerbo.

MALA uicinitas. Propter hanc, ut dicit Tertius Clemens, sæpè confines etiam supra iustam æstimationē interest nostra acquirere: haud dubiè insinuans, malam uicinitatem esse perniciosum damnum. Accedit l. quod sæpè. §. fin. ff. de Contrah. empt. Sp.

MALÉ cogitare, de ijs qui odium aut simultatem aliquam animis suis conceperint, solemus dicere: sed præsertim cum premitur odium, ultionis autem tempus atq; occasio obseruatur. Exempla producit Insulan. Sp.

MALÉ accipere aliquē uerbis, pro iniuria afficere. Subauditur tamen aliquando, uerbis. Sp.

MALÉ audire, infamari, inquit Valla, crimina nostra audiētes. Ei opponitur, Malè dico. Sp.

MALÉ cedere, id est, malè succedere, siue accidere alicui, quod non sperabat.

MALÉ cōceptum instrumentum dicitur, in quo Barbarissimus est admissus, seu, ut Interpretes dicunt, mala grammatica, l. imperator. & ibi uide, ff. de Statu homi. & l. qui habebat. ff. de Manum. testamen.

MALÉ consumere. Paul. Solutæ sunt adolescenti pecuniæ debitæ, easq; malè consumpsit, l. minor. iij. de Minorib.

MALAE fidei emptor quis dicatur, pete à Iurisc. in l. si quis cum seiret. ff. Pro empt. Sp.

MALAE fidei possessor. Lege, Bonæ fidei possessor. Et quomodo probetur in possessore, Bart. in l. Celsus ff. de Vsuc. Sp.

MALÉ mereri, pro nocere & incommodare. Tryphonin9 in l. bona fides. ff. depositi. Malè meritis publicè, etiam egestate laborare debet. Sp.

MALÉ mereri de aliquo, pro nocere alicui, & illi incommodare.

MALÉ promissum, accipitur aut super re mala, uel turpi: aut pro malè concepto. Archidiaconus. Sp.

MALEDICERE, ut plurimum unico uerbo scribitur.

MALEDICTA. Verba Ciceronis p. M. Cælio satis arguūt, antea actæ uitæ crimina, quæ causæ propria non sunt, appellari maledicta. Eius autem uerba sunt: Quod obiectum est de pudicitia, quodq; omnium accusatorum non criminibus, sed uocibus maledictisq; celebratum est, id nunquam tam acerbè feret M. Cælius, ut eum pœniteat, non deformem esse natum. Sunt etenim ista maledicta peruulgata in omnes, quoru in adolescentia forma & species fuit liberalis. Sed aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem notet, argumento probet, teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam. quæ si petulantius iactatur, conuiciū si facietur, urbanitas appellatur. Vide Syluium in orat. pro M. Fonteio. Sp.

MALEDICTVM, hoc à contumelia distat: quod hæc heredis institutionem uiciat, circūscribitq;

M A N T E A.

scribitq. Id Vlpian. indicat in §. si quis nomen. l. quoties. de Heredibus instituendis. Illud uero nihil impedit, quo minus eadem recipiatur, cōstetq. ut etiam disertè ponit Martianus in l. his uerbis. §. primo. eodem. Sp.

MALEFICIA dicuntur ea delicta, quibus quis dolo malo interueniente læditur. ut sunt, furtum, rapina, damnum iniuriæ datum, & iniuriæ. Porro publicæ disciplinæ uigor postulat, ut malefici puniantur, l. locatio. §. quod illicitè. ff. de Publican. Sp.

MALEFICIUM dicitur, quicquid improbè admissum est. Vlp. l. j. in prin. Si fam. furt. sec. dic. Vtilissimum id edictum prætor proposuit, quo dominis prospiceret aduersus maleficia seruorum, hoc est, quasi malefacta. Quamuis & quæ dicta, scripta, consulta criminose sint, ut sentit Alciatus, maleficij nomine, præcipuè in legali pœna ueniant. quamuis haud raro regitur per officium, l. non æstimo. ff. de Admin. tut. & l. tres tutores. eodem. Sp.

MALEFICOS speciali nomine incantatores antiqui intellexerunt Rub. C. de Malefic. Sed uerior est expositio Hegendorphini. quæ uide in Exegeti, eod. tit. Generaliter autem maleficiorum nomine accipiendi sunt, qui damnum inferunt, qui nocent alteri. Sp.

MALEVOLENTIA. Vide, Beneuolus.

MALICIA peruersitatem sonat, cum quis data opera malè agit. Hæc ætatem supplere dicitur: & alij damnoſa, dolus. Bald. in l. quæ fortuitis. C. de Pign. act. Idem in l. Macedoniani. C. ad Maced. & alibi. Sp.

MALICIA callidorum est, uasorum, & dolosorum, contra quos prætor edictum proposuit, de Dolo malo. Sp.

MALICIOSUS gerere rē mandatam, idem est quod decipere. & Malicioſe edere dicitur, qui dolo malo non edidit, l. ubi exigitur. ff. de Eden. Spieg.

MALI homines. Paul. in l. iij. de Offi. præsid. Ut curetis, inquit, qui provinciæ præest, malis hominibus purgare prouinciā. hoc est, improbis, sceleratis, & ijs quos perditos homines appellare solet Cicero: raro autem malos, quo nomine uulgò appellantur. Sunt autem mali puniendi, quod & eorum exemplo cæteri à peccato deterrentur, & improbis hominibus ciuitas purgatur. Sed & ciuitates tum optimè gubernari Plato scribit in Amatoribus, quum nocetes pœnas expendunt. Sp.

MALOS homines, quo nomine uulgò appellantur, & Paulum in l. iij. de Offi. Præsid. accepisse uidetur, pro improbis, perditis, sceleratis, raro dici, F. Syluius obseruauit. Sp.

MALIGNE, pro peruerſe. Mart. de Cust. reor. l. diuus. Sed si quid malignè interrogasse, aut non dicta retulisse, pro dictis eum compererit. Item Maximus l. iij. de Inoffic. testament. Malignè, ait, circa sanguinem suum inferentes iudicium. Sp.

Mānisa. Vtitur Scæuola Græca hac uoce, quæ Maximè significat, secundum Noricum textum

in l. Pamphilo. de Leg. iij. Sp.

MALLEATVM, quod malleo factum est. Vlpia. de Leg. iij. l. librorum. §. sed nec cepti. Sed perscripti, ait, libri nondum malleati, uel ornati continebuntur libri. Sp.

MALVM committere, pro delinquere. Ibidem. Sp.

MALVM substantiuè positum, damnum est, incommodum, & detrimentum. Sp.

MALVM nascens & inueteratum. Cicero in Philipp. Omne malum nascens, faciliè opprimatur: inueteratum, fit plerumq. robustius.

MALVM, nauis esse partem, artemonem autem non esse, Labeo ait: & uerius est, ait Labolenus: quia plerumq. naues sine malo inutiles, ideoque pars nauis habetur. Vide Alciatum in l. malum nauis. de Verb. sign. Sp.

MALVS seruus qui dicatur, eleganter scribit Vlp. in l. cum autem redhibitio. de Edil. edict. in §. recipitur & ille. Sp.

MAMILLARE, fascia, qua mulieres mammas, id est, ubera tegebant. Id, si cui legatum esset, etiam detractis ornamentis, debere uidetur, quemadmodum Paulus de inauribus respōdit in §. fin. l. pediculis. de Aur. & arg. leg. Sp.

MAMMA, Græca dictio, id est, auia patris, seu matris mater: sicut Tata, pro patre accipitur apud Martialem. Eras. in Scholijs Epist. Hieronymi. Mammam, inquit, antiqui matrem uocabant, ut auiam Tatam. Cæterum Mammam dare, non significatiōis est grāmaticis: id uero haud æquè, scilicet cum infantem quis uxori suæ lactandum tradit. Etenim illa mater esse incipit, & ipse loco patris est. Plaut. in prologo Menæch. Adeo forma simili pueri, ut mater sua non internolle posset, quæ mammam dabat: Neq. adeo mater ipsa, quæ eos pepererat. Iis quidem iure nostro debetur reuerentia. l. j. ff. de Obsequ. à liber & libert. ut in ius absq. uenia citari non debeant. l. fin. C. de In ius uoc. Sp.

MANALIS fons, ex quo aqua perpetuò manat.

MANCEPS est, quisquis à populo aliquid emit, conductiue: quia manu sublata, significat auctorem se emptionis esse. Erant autem mancipes publicanorum principes. annotauit Bud. in Pand. l. in naue. locati.

MANCIPES apud Vlp. intelliguntur hi, qui ius uectigalis per centum annos emerunt. Alc. lib. iij. Disp. cap. xx.

MANCIPATIO, imaginaria quædam uenditio est: quod ipsum ius proprium est Romanorum ciuium. Vnde uerbū Mancipare, pro uendere usurpatur. Et emācipare, hoc est, suum iam factum mancipiū ex manibus tradere. Mācipium enim qui accipit, æs tenens, ita dicit: Hunc ego hominem iure Quiritum meum esse aio. mihi emptus est hoc ære, æneaq. libra. Hinc mancipi emptio, & in mancipatum dare. Bud. in prior. Ann. Sp.

MANCIPATIO fiduciaria. Lege, Fiducia. **MANCIPIO** dare, est nexus solennitate ab alienare: ita, ut rem omnino accipientis faciamus.

mus. Nexus autem, Iuris quædam solennitas, quæ fiebat eo modo, quo in Inst. Caius exponit. & Budæus refert in l. ij. ff. de Orig. iur. Sp.

MANCIPIVM, est aliquid quod est propriū nobis, & quarum rerū habemus dominium. Dictū, quod manu capiatur, id est, teneatur. Hinc & mācipia dicta, uicti: quod in manu, hoc est, potestate uictoris essent: sicut Māgones, qui de huiusmodi uenalibus negotiarentur: quod eos in manum, id est, potestatem emptoris agerent. Ex Philippo & Alciato. Sed & mancipium, homo in bello captus, & seruituti subiectus, dicitur. Sui autē mancipij esse accipimus, qui nullius dominio subiectus est. Mancipi uerō res dicuntur omnes, quæ alienari possunt, id est, quæ à nostro dominio, ad alterius transire possunt. Sp.

MANCVS, propriè significat eum, qui sine manu est. Iuriscoss. tamen est, in l. qui clauum. §. penult. & l. item Offilius. & l. quæritur. §. si quis digitis. de Aedil. edict. qui imbecillitate dextræ, sinistra utitur.

MANDARE, hoc est, committere, omnem seu uniuersam Iurisdictionem, aut speciē unam prætor potest. l. solet Prætor. & l. seq. ff. de Iurisd. om. iud. Nec tamen si totam delegat, committit, prorsus ab ea excidit, aut eam amittit. Etenim aliud est committere, & aliud amittere. l. iudicium soluitur. ff. de Iudic. Siquidem quod tota Iurisdictione delegari possit, firmat Iuriscoss. memorabili ratione in citata l. solet Prætor. Sp.

MANDARE, pro iubere, apud Vlpian. in l. j. Quod iussu, a calibi. ut Alber. adnotauit. In quo autē differant mandare, præcipere, iubere, imperare, Valla docet lib. v. & Gloss. in l. sæpe. ff. de Off. præsid. Insulanus obseruauit hoc uerbum apud Cic. sæpe accipi pro eo, quod sit, per alium nunciare, seu alieno ore notum facere. Mandare item creditur, qui nō prohibet pro se intercedere. Vlp. ait, hoc est, qui patitur alterum pro se interuenire: aut quod gestū est ratum habet, à mandati consensu non fieri alienum. Quasi perinde sit, non prohibere aliquem interuenire, uel negotia eius subire, aut quod gestum est ratum habere, atq; si id fieri mandauerit. In l. hæc uerba. ff. de His qui not. infam. traditur aliud esse mandare, quam instigare, uel hortari, consulere, uel commendare, promittere, uel demonstrare. Sp.

MANDATOR est, qui aliquid agendū committit. Paulus ad S. C. Sylla. Et si certus sit percussor, tamen habenda est quæstio, ut cedis mandator inueniatur. Mandatarius est, qui mandatum suscipit adimplendum. Sp.

MANDATORES, qui alicui sunt autores, mandantq; ut pecuniam det mutuo, aut tempus solutionis proroget. l. si uerò non remunerandi. §. si post creditam. ff. Mandati. Itaq; similes sunt fideiussoribus: nisi quod præcedūt rei principalis obligationē. l. si fideiussores. ff. de Fideiuss. & mandat. Constitutores ex diuerso, qui pro alio se soluturos constituunt, sequuntur obligationem. Id quod nudo tantum pacto, uel etiam per epistolam fieri potest, ut in l. quidam. ff. de Constit. pec. Distat autem multum à fideiussoribus,

quia ex quocunq; debito potest quis constituere, non tantum id quod ipse constituens, sed & quod alius debet. Sunt etiā mādatores, ut Bud. monuit, impulsores delatorum, interq; delatores referuntur. Vnde & apud Iuriscoss. Mandator delationis, in l. ex quibusdam. de Iure Fisci. Et Delator mandatorem edere debet. Sp.

MANDATA Iurisdictione eadem est, quæ uisitatius dicitur Delegata.

MANDATVM, cōmissio est, uel quod committitur. Sunt qui uolunt mandatū esse dictum, quasi ex mea manu datum: sed an id uerum sit, Tiffinus aliorum, inquit, esto iudicium. Sp.

MANDATVM iudicis quid sit, uide C. de Mandat. Princip. in Authen. eod. tit. Mandatam rem participialiter Iuriscoss. dixit in l. fin. §. fin. de Condict. ob turp. causam. ut Cicero loco supra citato: In priuatis rebus, si quis rem mandatam nō modò maliciosius gessisset, sui quæstus, aut commodi causa, uerum etiam negligentius, eum maiores summū admisisse dedecus existimabant. Interpres sanum Iuriscoss. sensum corripit, interpretando mandatam rem, pro mandato meo emptam. Nec conueniebat genericè quod protulit, ad speciem tantum deflectere: quod & alibi factum ab eo deprehendes. Sp.

MANDATI iudiciū, nō minus turpe quàm furti constitutum esse, Cicero pulchrè demonstrat in Orat. pro Roscio Amerino. Cuius uerba refert Budæus in Annot. ad l. j. de His qui not. infam. quod ad eam intelligendam faciunt. Oldend. autor est, quod Cicerone nullus unquam mandati contractum depinxerit elegantius loco iam citato. Sp.

MANDATI obligatio, Paulus inquit l. j. Mādati, consensu contrahentium consistit. Ideo per nuncium quoque, uel epistolam, mandatam suscipi potest. Item siue rogo, siue uolo, siue mādō, siue alio quocunq; uerbo scripsero, mādātī actio est. Mādātum nisi gratuitum, nullum est. Nam originem ex officio, atque amicitia trahit. Contrarium porro est officio, merces. Interueniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potius respicit. Bud. in Ann. prior. Sp.

MANDATVM temporarium esse, hoc est, mandantis morte expirare, præceptum autem manere perpetuum, sentit Gloss. in l. & quia. ff. de Iurisd. iud. Vide Albericū in l. mandatum. C. Mandat. Spieg.

MANDATVM meo, sicut iussu meo apud Iuriscoss. Iabolenus: Qui fundum mādātū meo in societate mihi & sibi emerat, l. qui concubinam. de Leg. iij. Quod ante me monuit D. Oldend. Veteres solebant dicere (mandatū) in ablatiuo, cum mandatū priuatum intelligi uellent: mandatū uerò publicum, per ablatiuum (mādātō) denotabant. Inde est illa locutio, quam D. Haloander, ut idem ait, de nobis optimè meritis, diligenter obseruauit in Pandectis ubique: Mandatū meo, mandatū Titij. Sp.

MANEBVNT nummi tui, pulchra locutio in l. j. de Stipulat. ser. quam & Albericus obseruauit. Spieg.

MANERE promissis, idem quod, stare promissis.

MANERE rem apud aliquem, id est, rem ei solui. l. tale. §. fin. ff. de Pact. Alb.

MANES olim, hoc est, animas è corpore uolantes, quòd ubique manerent. quasi Deos colebant: ideo iura eorum uoluerunt esse sancta, id est, ab iniuria hominù defensa atq; munita. Hinc est in xij. tab. Deorù manium iura sancta sunt.

MAGONES, appellatione uenaliariorum ueniunt: quoniam uenalia, id est, seruos uenales expositos, ipsi emere preoccupant, ut carius uendant. Cū enim mercis nomen in huiusmodi seruis locum non habeat. l. seruos. in fin. de Legat. iij. consequens est, ut saltem uenalicij appellatione censeantur, teste Alc. tametsi mango, ut Nebr. indicat, non modò seruorum uenditor sit, sed aliarum quoq; rerum. In quo autem distet à Venaliario, uide Africanù de Verb. sig. l. mercis appellatione. Sp.

MANGONIVM, artificij quòd ad res facilius uendendas adhibetur. Vnde

MANGONIZARE, componere rem aliquam ad alliciendos emptores, *Auffnutzen*: quem admodum uidemus equos uenire mangonizatos. Spieg.

MANIBVS communibus, pro non lotis, ut exponit Alberic. Sp.

MANIBVS pedibusq; extremum conatum significantes, dicimus. Sp.

MANIBVS suis facere, quandoq; idem esse quod, alij mandare, Alber. obseruauit in l. si quis id quod. ff. de Iurisd. omn. iud. Sp.

MANIFESTARIUS fur cur grauius puniatur, quàm raptor, itidem manifestus fore quæ improbius, Alciatus eleganter demonstrat enarrans l. Marcellus. de Verb. signifi. licet alij sentiant aliter. Sp.

MANIFESTE cōstare dicitur, quod etiam ex coniecturis probabilibus cōstat. l. j. C. de Testam. ubi Iason. Sp.

MANIFESTVM, uulgò notorium dicitur. Bar. in l. scriptus hæres. ff. de Relig. & sumpt. fun. discernit pulchrè Notorium à manifesto. Vide infra, Notorium. Sp.

MANIFESTVM crimē est Bartolo, in quo quis deprehenditur, in l. si fur. ff. de Furt. Vide eundem in l. hæredes palam. de Test. Sp.

MANIFESTVM furtum intelligi uoluere priores, ut Massurius scribit, quod deprehenderetur, dum perpetraretur: extat elegans cap. de Furtum speciebus apud Rhodigin. lib. x. Sp.

MANIPVLVS leuis, ex xx. militibus, & turbis scutatorum fit. Huic Centurio præerat, qui manipularis uocabatur. Dictus autè leuis, quòd hastis miles, gæsisq; non armis grauioribus muniretur. Alex Genial. diu. lib. j. cap. v.

MANSERES. Lege, Naturales filij.

MANSIO, & decessio, cōtraria. Sic mansio in uita: cui contrarium est, excessus è uita. Est itè mansio, iter unius diei. Plinius: Mansionibus octo distat regio thurifera à monte excelso. Sic & apud Arcadium, mansiones in l. fin. de Muner.

demenfa militum itinera, intelligenda sunt. *ein tagreis*. Budæus admonet, quos hodie Galli *Mareschallos* hospitiorum, Germani *Forier* uocant, Latine appellari posse mansionarios designatores: & cretarios designatores, à creta qua utuntur. Sp.

MANSVETARII, qui feras mansuefaciunt. Firmicus: Septentrione oriente nati, erunt mansuetarij ferarum. Sp.

MANSVETAB feræ, quatenus intelligenda, Iustin. declarat Institut. de Rer. diu. §. paucum quoq;. Vide Cantiunculâ, qui hunc locum, ut pleraq; alia, eleganter elucidauit. Sp.

MANSVS uox est uernacula Italarum, & agrum, seu fundum significans, qui duob. bobus ad laborandum sufficit. Vide Zasium in Com. Feud. tit. Ad quid uasall. dom. ten. & Baron. Tautenberg. in §. si quis. de Manso. tit. iij. lib. j. Feud. & infra sub finem, in dictione Menturarum nomina. Sp.

MANTELLVM, à tegendis manibus dictum uolunt. Polluci *manutellum* id genus coopertorium, sed uillosum, cuius & Varro meminit: quæle est nostrarum mulierum tegumentum, quod uulgus *Kursen* nominat. Vide inferius, Reuolutum mantello. Sp.

MANTICE, ars ipsa diuinandi. Vide Cicij. de Nat. Deor. Sp.

MANTICVLARIUS dicitur fur, qui inferens se confertè multitudini, marsupia aut secat, aut artificio doloso aperit, & euacuat, ablata pecunia. Vide Festum. Sp.

MANVBIAB, pro spolijs. Vnde manubias facere, pro spoliari. Imper. in l. eos. C. de Modo mulctar. Aur. de Trien. & semisse, §. hic à nobis. Spieg.

MANV longa tradere apud Iabolenum in l. pecuniam, quam. de Solut. quid sit, & item quid, Breui manu accipere, ut dixit Vlp. in l. licet soleat. de Iure dotium, Erasmus noster in Chiliadibus explicat. Sp.

MANVFAC TVM opus, opponitur naturali. l. j. §. primo. ff. de Aqua plu. arcend. Sp.

MANVMISSIO, datio est libertatis. dicta, quòd dominus caput, uel aliud quid serui quem in libertatem adsciscere uolebat, manu tenens, dicebat: Hūc hominem liberum esse uolo: & ita è manu, id est, potestate sua mittebat. Diuiditur autem manumissio, in emancipationem, & manumissionem: ut prior sit filiorum familiæ, posterior seruorum. Sp.

MANVMISSI ciues Romani dicebantur, qui testamēto, uel in ecclesia uel ante cōsulem, aut prætorem erant manumissi. Latini autem Iuniani, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut contuij adhibitione, ex lege Iunia Norbana, quæ conditionem eorum prima reperit, manumittebantur, dedititij: qui post admissa crimina, supplicijs subditi, & publicè pro criminibus cæsi essent: aut in quorū facie, uel corpore, quæcunq; notæ, seu stigmata, igne, aut ferro impressæ erant, ita ut deleri non possent. Hi postquam à dominis suis manumittebantur, dedititij uocabantur.

bantur, ex lege Ælia Sentia, ut quorū turpitudō cōmunis erat, eorū & nomen cōmune esset. Sp.

MANVMITTERE seruū, dare ei libertatem. Nam quandiu quis in seruitute est, manui, hoc est potestati subditus est. Sp.

MANVS, pro arte. Vnde & Caio manus pretium, in l. mulieris. de Verb. sig. Significat, autem mercedem, quæ artis nomine debetur architecto. Sp.

MANVS apud Pomponium in l. ij. in principi. de Orig. Jur. non pro tyrannica uolentia intelligenda, cum pleriq; reges inter optimos principes numerentur, sed pro suprema regis potestate, seu autoritate, qua iubebat, aut uetabat aliquid, secutus tantum naturalem rationem. Heruagius noster, in uarijs Pand. lectionibus indicat, quædam exemplaria habere, à regibus. Si lectio, ut apparere uidetur, Scholium Zasianum à coniectura sumptum locum habebit. Sp.

MANVM iniicere. Lege, Iniicere manum.

MANVS leuatio, non solum uerberatio, facit quem teneri iniuriarum. l. item apud. §. j. de Iniur. Sp.

MANVS pro multitudine, ut manus militū. Vlpianus in l. Metum autem præsentem. in principio. ff. quod metus causa. Idem ait, & si fortè adhibita manu, in meo solo per uim ædifices.

MANV longa. Vide, Longa manu.

MANV militari. Quære, Militari manu.

MANVS militaris. l. iij. in princ. ff. Ne uis fiat ei. Vide, Militari manu. Sp.

MANV prohiberi, apud Pomp. in l. quauis. ff. de Acquir. rer. dom. Sp.

MAPPÀ, mense stragulum est, rasum, uel uiliosum. Aliàs Mantile, siue Toral. Florentinus de Supellect. leg. l. supellectili. Toralia, inquit, & mappa uillosa. Nebriß. Mappa item, Budæo annotante, Circensium committendorum signum erat. Vide & St. Robert. Extrat uox pro ipso spectaculo apud Iustinianum in Nouel. de Consul. meliore interprete Haloand. Sp.

MARCHIONES, seu Marggraphij, ut Iurif. consultissimus Bonifacius Amerbachius monuit: originem ex Limitaneis præpositis traxerunt: quod limitibus, quos uulgò *Marcken* appellamus, Graphij, id est, præpositi fuerunt. Vide Zas. in tit. Qui feud. dare poss. Quidam à Marca, quod equum significat, equorum stabuli magistrū, *Marstaller*, & equorum præfectum, *ein Markgrauen*, existimant appellatum. Sed magis est, ut Amerbachij sententiam sequamur. Marchio autem, & Comes, propriè regni, uel regis Capitanei dicuntur. Qui ab his Feudum accipiunt, propriè regis, uel regni Valuasores, quasi ad ualuas stantes: qui & ipsi Capitanei nuncupari poterint. & si Capitanei. de Feud. Marchiæ. Rursum Feudum capientes ab eis, minores Valuasores appellantur. Vide Baron. à Tautenberg, de His qui Feud. dare poss. Alciatō uidetur Celticū uocabulum esse Marchio, quo præfectus equitum significetur: quod antè Rhenanus noster admonuit, & Althamerus latius explicat in Commè. Germaniæ. Henricus Glareanus uir doctiss. hodie magna ex parte Celticè loqui Heluetios. Rauracos, Sequanos Rheno proximos Brisgo, enses, ac Ellaticos nostros. Annotauit in Parer. Alc. & apud Gallos hodie usurpari Marcare, pro eo quod est, equitare: & Pausaniam scribere triplicem Equitum ordinem à Celtis, qui in exercitu Brenni erant, Trimarcisiam dictam, fuisseq; hanc uocem, & rerum in Italia potentibus Longobardis, & deinde Francis regib. (origine Germanis) Magistri Stabuli, seu equitum nomen: deinde in propriæ Iurisdictionis appellationem transiisse, sicut & Duces & Comites. Sp.

MARCVS Imperator testimonio Papiniani, fuit princeps prudentissimus, & Iuris religiosissimus. in fi. l. si unū ex familia. de Legat. ij. Sp.

MARE, dicitur omnis aquarum congeries, Gen. j. Maris Rubri (quod Hebræi fide transferant, Ægyptijs deuoratis, Hebr. xj.) fit mentio ad fin. l. & si non sunt. de Aur. & Arg. leg. Sp.

MARGARITAE, Iureconf. nec lapillorum nomine, nec gemmarum ueniunt. Valla dissentit ab eis, sed perperam. Nam de proprietate illi loquuntur, ipse de abusu & translatione. Vide Alc. lib. iij. de Verb. sig. Sp.

MARGARITAE extricatae. pro mundatis & purgatis. in l. si seruus seruū. ff. ad Leg. Aquil.

MARGARITA pluriuè apud Vlpian. in l. si gratuitam. ff. de Præscript. uerb. Si margarita, inquit, tibi æstimata dederō: ut aut talem mihi adferas, &c.

MARGARITARIVS, negotiator margaritarum: quarum originem, naturamq; pete ex no. Plinij, cap. xxxiij. ut intelligas l. pediculis. sub finem, de Aur. & arg. leg. ubi de elenchis, cylindris, & tympanis, uocabulis Accursio incognitis, agitur. Restituit in eodem nonnullos ueræ lectioni, eruditiss. Baysius locos, quos apud eum uidere licet in libro, qui in manu habetur, de Vasculis. Sp.

MARITIMI mores, pro uarijs & inconstantibus. Quemadmodum enim mare, ut inquit Erasmus, nunquam conquiescit, & subinde mutat faciem: ita ferunt, homines maritimos non nihil ex maris ingenio referre. Sp.

MARINVM & maritimum, interpres, ut apparet ex scholio, confundit. Quod mare incolit, uel quod ex mari est, marinum: quod uerò in mare accolit, uel quod ad mare est, uel quod ad mare fit, maritimum accipiendum. ut apud Iurif. conf. in l. ij. si quis cautionibus. Tempestatem, inquit, intelligere debemus, siue marina, siue terrestris sit. Sp.

MARITARE, locare in matrimonium.

MARITIMAE usuræ. Vide, Nauticæ usuræ.

MARITVS, propriè à contractis nuptijs dicitur: licet pro sponso etiam ponatur. ut in l. non sine. C. de Bon. quæ lib. Obseruandum, quod ex uxoris nobilitate, maritus fiat augustior hominum opinione. Coruscat enim, ut inquit Bald. radijs uxoris. l. j. C. de Præpos. lab. libro xij. Vide Alciat. in l. j. C. de In ius uoc. Sp.

MARITVS & uxor unum corpus cēsentur. l. j. §. Seruum mariti. ff. de quæst. Domestici uocatur,

tur, & socij uitæ, diuini atq; humani iuris confortes. l. j. ff. Ad senatusconsultum Syllania. l. j. ff. de ritu nupt. l. Aduersus. De crimin. expilat. hæreditatis.

MARITI affectio dicitur in uxorem, uxoris uerò in maritum animus, teste Vlpian. in l. v. ff. de bon. damnat. Sp.

MARITI lenocinium ipsum onerat, nō uxorem excusat. l. j. §. si publico. ff. de Adult. Sp.

MARMORIS appellatione quid contineatur, docet Iuriscōf. in l. quæsitum. §. illud. de Legat. iij. Hinc marmoreū, quod ex marmore est: & marmoratum, quod superficiem tantum ex marmore habet, & marmorariæ laudes, apud Ciceron. pro Archia, pro statuis marmoreis in aliquius honorem decretæ, ponuntur. Marmorosum autem, quod marmoream formam, uel duri ciem habet. Sp.

MARTE suo, Imp. in l. j. C. ne lic. pot. inquit, causæ discurrant, id est, uiribus suis. Nam ut in Chiliadibus nolter Erasmus monuit, quoties nullis auxilijs adiuti, nostro ingenio proprijsq; uiribus rem peragimus, nostro Marte peragere dicimur. Sp.

MARTIA Catonis filia minor. Quæ quum quæreretur ab ea, cur post amissum maritum de nouo non haberet: respondit, non se inuenire uirum, qui se magis uellet, quàm sua. Quo dicto ostendit, diuitias magis in uxoribus eligi solere, quàm pudicitia. D. Hieron. recenset aliquot inæronarū Apophthegmata, lib. j. aduersus Iouinianum. Et Erasmus libro Apoph. viij. Sp.

MARTIVS mensis. Vide Albericum. Cui il lud Ouidij ex iij. Fastor. addi potest: A te principiu Romano ducimus anno, Primus de patrio nomine mensis erit. Sp.

MARTYR, Latine testis dicitur. Vnde nobis martyres, qui fuso sanguine, Christum illum Seruatorem esse testati sunt. horum fit mentio ab Imp. in l. ij. & iij. C. de sacrosanct. Eccles. quarū uerum intellectum unde quaque doctissimo Alciato debemus. Impius Vigilantius, omni honore martyres priuauit. Stultus Eutimius, qui ne cogere adorare mortuum, templa martyrum non ingrediebatur. Venerandi sunt martyres, non adorandi ut Deus, quemadmodum D. Hieronymus in Vigilantium disserit. Verusti ecclesiæ scriptores martyrem etiam appellant, qui nondum martyrium fecit, sed destinatus est ad supplicium, & illud æquo animo expectat. Vide Io. Fr. Picum in Commen. ad ij. Hymnū, & Rhenan. in Annot. ad Tertul. Hieronym. in uita Hilarionis usurpat pro monumento aut facello martyri dicato. Sp.

MAS dicitur, quod fortior ac generosior sit. Amare masculus diminutiue, qui non potest significantius exprimi & demonstrari, quàm per sexum, dicendo uirilis sexus: quæ, quod sit debilior uox, ad excludendas fœminas, contra naturam & uim uocis est, ut docet Salomonius in Commentario ad l. Gallus. non temerè dissentiens ab omnium sententia, & in scholis, & iudicijs recepta: nempe ea tradiderūt, esse eiusdem

significationis hos sermones, Stripulari pro descendētib. uirilis sexus, & descendētib. per uirilem sexum, & descendētib. per lineam masculinā: quod his casib. ueniunt fœminæ ex marib. descendentes, & nō masculi ex fœminis. Dixerunt autem esse, si dixeris, pro descendētib. masculis, quod nō fœminæ, sed solū masculi continentur. Quod Castrensis quoque locum habere putat, si dixeris, Ex linea, seu de linea masculina. Nunquam igitur, Salomonius ait, fatebor, ex significato uerborum, non idem esse dicere, uel stripulari, pro descendētib. seu liberis uirilis sexus, & liberis masculis: imò plenius dicimus, uirilem sexum quàm masculos. nam solo sexu maribus & fœminis discernuntur, & nominantur. Mas enim dicitur, quod fortior & generosior sit, ut iam dictum est. Tamen si masculus non semper sexus est, sed interdum quicquid negetum ac robustum est, masculum dicitur. Vide Non. Marcellum. Obseruandum uerò, sub masculi uocabulo fœminam nonnunquam contineri, ut not. in c. Rainaldus. & ibi. Abbas, de Test. Itaque fœdum masculinum, ein mannlich leben, ad fœminas extendi nequit. Sp.

MASCVLINVM comprehendere fœmininum, non est perpetuum, præsertim in pœnalibus & odiosis. Nam in illis regulariter fœmina sub mare nō intelligitur, nisi delictum, uel actus sit indifferēs, qui æqualiter possit committi per mulierem sicut per uirum, quia tunc sub masculino fœmina intelligitur: Qua de re pluribus Bartolus in l. j. de Verborum significatione, & Iason multo latius in l. a iudic. C. de Iud. tractand. Spiegilius.

MASSA, id est, pila argenti legata, scyphi ex ea facti debentur. Eius causam habes in l. lana. in fin. & l. quæsitū. §. illud. de Leg. iij. Proprie dicitur farina omnis ad pinsendum macerata, & aqua subacta. Sp.

MASASAS auri olim Romanis Imperatoribus quasdam prouincias pensitare solitas, uir doctiss. Beatus Rhenanus ad Tertullianum adnotauit. Sp.

MASSARICIAE, uocabulum è vulgi truiosumptum, ut pleraque eius notæ apud doctores reperiuntur, Bartolo dicuntur suppellectilia ad domum pertinētia: quod & alicubi Zaccus indicauit.

MASTI, fistulæ sunt. Vitruu. lib. xij. ubi Athenis ex huiusmodi locis & fontibus multi, uel que ad portum Pyrenæum ducti sunt salientes. Varr. de Re rustic. papillas uertit, Casiod. uberrā. Dum quāto, inquit, pulchrius est, Claudiam aquam per tot sicca montium iuga, lauacris & domibus liquores purissimos, fistularum uberibus emisisse. Alcia. in l. eos qui aque. C. de Aqueduct. lib. xj.

MASTLES nuncupatur, ait Rhodigin. qui nil firmum meditatū, nil stabile: unumq; dicit, mox aliud facit. Sp.

MASTIGOPHORI, Agonothetarū erant lictores, quasi dicas flagriferi, ad summouendam turbam, & cohibendas seditiones. Horum ministrum

minit Arcadius in l. munerum. ff. de Mun. & honor. Sp.

MATER, quæ quoduis animal partu edit, autor Nonius. Nostri interdum hoc nomine etiam auiam accipiunt, licet improprie. Vide Bartol. in l. liberorum. ff. de Verb. sign. Sp.

MATERFAMILIAS appellatur ea solùm, quæ in mariti manu mancipioq; aut in eius, cuius maritus manu mancipioq; est. Quoniã non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoq; mariti, & in sui hæredis locum uenisset. Porro matrem familiã neq; nuptiæ, neque natales faciunt, sed pudicitia, & boni mores. Alc. de Verb. sig. Lege. Vxor iusta. Sp.

MATER matrima illa dicitur, quæ cum mater sit, adhuc habet matrem uiuentem: sicut patrimi, & patrimēs, quorum patres uiuunt.

MATERTERA, matris soror est, Institut. de Grad. cog. in Gloss. uer. patruus. Sed matertera magna, auæ soror: sicut promatertera, proauæ soror.

MATERIA est, ex qua species fit, & sine qua species esse non potest. l. adeo. §. cum quis. ff. de Acquir. rer. dom. Et ubi hæc non est, nec materia tum adesse potest, secundum Bald. in Aut. offeratur. post princ. C. de Lit. contest. qui allegat l. qui res. §. arenam. ff. de Solut. l. quæsitum. §. illud. ff. de Leg. iij. Et malè materiaturum dicitur, quod compositum est ex mala materia, ut ædes ex lignis non cæsis tempestiuè. Sp.

MATERIA proprie dicitur, ait Nebr. circa quã uersatur faber tignarius, siue lignarius. Paulus de Peric. & com. rei uendi. l. quod si. Neq; materia empta si furto perisset. Alciat. Materia est, inquit, unde quid conficitur, ut in scypho metallum, in contractu cõsensu. Substantia, per quã materia in certam speciem deducitur: ut in uasis uel uestibus artificium, in emptionis contractu precium. Forma, quæ certæ illi speciei nomen dat. Solennitas actui perfecto extrinsecus accedit: ut autoritas tutoris in pupillorũ, agnati cõsensu in mulierum contractibus. Item materiæ appellatione ligna omnia comprehendit, quod Græci *ύλη*, & syluam, & materiam uocent, alij monuerunt. Materia autem omni legata, nec arca, nec armarium continetur. l. seruus. j. uerf. de Leg. tertio. Sp.

MATERIA facta, infecta, signata. Vide l. si in rem. §. Octauenus. ff. de Rei uend. Sp.

MATERIA, pro tractatu super re, uel facto quopiã. Albericus citat l. j. ff. Si pars hæred. pet. Spieg.

MATERIA & causa omnium actionum colligitur partim ex dominio rerũ, uel ex iure quod in rebus asseritur, ut in uendicationibus: partim ex obligatione dictorum, factorum uic. sicut in conditionibus, iuxta mentem Imp. in §. omniũ. in princ. Institut. de Action. Sp.

MATERIAM peccandi malis moribus præstare, in l. j. ff. ad Maced.

MATERIAM rudè intelligimus, quæ apta est ad ædificandum: inquit Alber.

MATERIALITER, ut uocant, & demon-

strationis solius causa, pleraq; à Iurecoss. poni, adnotarunt Apellus, & Alcia. Hic cap. ult. ij. Parerg. simili modo declarat interdicta posita: ubi defendit, quod scitũ pulchrũ est, receptam Doctorum nostrorum, à primæ uocis initio, adducendi responsi consuetudinem. Sp.

MATERIARI, à Tertulliano eleganter dicti sunt, adnotante Rhenano, qui negabant Deum: quod tamen nos uerè profitemur, omnia ex nihilo protulisse. Sp.

MATERIAM succidere quantum ad uillæ refectionem satis sit. Vide Vlp. l. arbor. ff. de Vsu fruct. Sp.

MATERIARI, id est, lignari, & materiam ad munitiones faciendas cædere. Siquidẽ materia proprie ea uocatur, ligna quæ structuris seruiũt.

MATHEMATICI, quorum ars iure nostro improbatur, uocatur Genethliaci, Astrologiq; & qui Chaldæi uocantur. Astrologicam uanitatẽ cõfutarunt Pici: Senior, xij lib. Iunior, uno, qui quintum in Opere de rerum prænotione, locum obtinet. Spieg.

MATRICES aquarum, Albericus indicat pro fistulis poni, in l. eos. C. de Aquæduct. lib. xij. Erant etiam matrices libelli, in quib. Cæsareo fisco pensitantes descripti continebantur. Habebant & nomina militum inscripta matrices, siue matriculæ, per diminutionem. cuius uocis frequens est mentio in posterioribus lib. C. Vnde & matriculariorum uocabulum. Præterea matrices, urbes Latine dicuntur, quas Græci Metropoles appellant. Quinetiam matrix, uerum, & quod Græci *μήτρα* uocāt, significat. Itẽ nutricem pullorum, apud Colum. Et generaliter quamcunq; educatricem. Item coturnicum ducem, quem Græci *ἀρχομήτρα* appellant, transtulit Gaza matricem. Vide Alciat. in l. eos qui aquæ. C. de Spectaculis. lib. xj. Sp.

MATRIMONIUM, est coniunctio humanæ & diuinæ domus, ut ait Iuriscõ. Dicitur à Iasone contractus bonæ fidei, in §. fuerat. Institut. de Actionibus. Præterea species seruitutis est, l. ij. ff. de Libero hom. exhibed. Et proprie, quod dura sit seruitus, dicit Bald. in l. bonæ fidei. C. de Reb. cred. quia maritus non dicitur plenam habere sui corporis potestatem. c. diuersis. ext. de Cler. coniug. Sp.

MATRIMONIUM non est, quod aduersus leges coit, §. si aduersus. Institut. de Nupt. Haud scio, an ratio clandestini matrimonij, quẽadmodum à Canonistis dicitur, apud summi iudicis tribunal subsistere possit. Nam (ut memorabiliter dixit Tertul. ad Vxorem, sub fin. libri ij.) nec in terris filij sine cõsensu patrum ritẽ, & iure nubent. Hęc uerba, Rhenanus ait, aureis literis scribi deberent. Vtinam Theologi & Iureconsulti de hac re Pont. Rom. Cæsarem, ac reliquos reges & principes admoneant, ut concorditer, & ritẽ, & ordine huic malo obuiam eatur, seducendi teneras & simplices puellas, inconsultis, imò inuitis parentibus. Raptus uirginum in legib. seuerè est prohibitus: & istas insidias clandestinarum nuptiarum ferre cogimur? Profectò leges Cæsareæ,

reæ, maximè ab ijs Imperatoribus latæ, qui fidē nostram amplexi fuere, si reuocarentur, multo saluberrimum foret. His enim receptis, ut multo sanctius nuptiæ fierent, ita possent & honestiores & diuturniores persistere. Sp.

MATRIMONIUM putatiuū dicitur, quando seruus cum libera, uel libera cum seruo, uel consanguinei ignorantes, in gradu prohibito contrahunt matrimonia. Nam comperto errore, cōperto impedimento, iam matrimonium diremptum est: unde dicitur matrimoniū putatiuum, sicut homo pictus, ut Zasius noster tradidit in iam allegato §. Instit. de Act. ion.

MATRIMONIUM, coniugiū, connubium, & nuptiæ, pro eodem ferè usurpantur. Matrimonium, ut diuo Augustino placet, dictū est, quod formina ob id potissimum nubere debeat, ut mater fiat. Matrimonij uocem latius patere, quam matrimonij sacramentū, Theologi demonstrant. Constat autem, matrimonij institutionē omnium antiquissimam esse, & Deum autorem referre, Gen. ij. Præterea negotium matrimoniorum, etq; fata pendere à Domino, & promoueri, Genes. xxiiij. Sp.

MATRONA dicta est, quæ in matrimonio cum uiro conuenit, etsi liberi nondum nati sint. Vide Gell. lib. xviij. cap. xiiij.

MATRIMONIALIS habitus, pro cultu qui matronam decet, in l. item apud Labeonem. §. si quis uirgines. ff. de Injur. Sp.

MATRVELIS, idē quod matertera. Et matruales dicuntur filij & filię matertera. in l. j. ad Legem Pompeiam. Sp.

MATVRA mulier non dicitur, quæ minor est xij. annis. l. cum hic status. §. si quis sponsam. ff. de Donat. int. uir. & ux. Sp.

MATVRE, nō est abbreviare, sed accelerare, ita ut adhibeatur industriæ celeritas, & diligentia tarditas. Cætera apud Ferrarium in §. his igitur. Instit. de Iust. & Iur. Sp.

MATVRE fieri dicitur, iuxta sententiā Cæf. Augusti, quod nec citius fit, nec serius, ita ut per hæc (ut ipse dicere solebat) tarda acceleratio exprimat. Id quod Seruius & Donatus super Aeneide Virgilij, & alij tradiderunt. Hoc & Baldus sentit in l. ij. §. si quis tamen. ff. si quis cautionibus. Spieg.

MATVRI fructus propriè dicuntur, qui neque crudi, neq; mites, neq; caduci, neq; nimium cocti, sed in tempore temperati proueniunt, ut in l. Iulianus. §. si fructib. ff. de Act. empt. §. is uerò ad quem. Instit. de Rer. diuision. Sp.

MATVRISIME, quo superlatiuo utitur Papinianus in l. aliquando. de Offic. Procos. Tardissimè opponitur. Dicitur etiam maturrimè, per contractionem, celerrimè. Sp.

MATVRVM, itē maturitas, per translationē de alijs quoq; dicuntur. ut maturus homo, maturum supplicium apud Cic. matura uiro uirgo, apud Gellium: maturitas mentis, maturitas temporis. apud decreta Pontificum. Specul. titul. de Aduocat. §. v. uers. Cum autem maturi uiri iudicium colligit, uultu, gestu, uoce. Sp.

MAXIMA capitis diminutio. Vide, Pergrini.

MAXIMA munera quæ sint, uide C. de Veteran. lib. xij.

MAXIME, dictio implicatiua casus etiā nō expressi, ut in l. sunt qui. & l. cum ex causa. ff. de Re iud. de eius efficacia cum Alb. tum interpretes multa, quæ grammaticos latent: ut uocū magis, quàm rerum significationis peritos. Porro Gloss. in l. mox citanda, indicat hoc uerbum Maxime, aliquando abundare in Iure. allegat bonum text. in l. fin. §. fin. C. de Testamen. manum. cum dicit, maximè propter libertates. quoniam propter nullum alium casum quàm libertatis ea Imperatoris prouisio inuenta est. Vide Zasium in lege prima, §. quæsitum est. ff. quod Legatorum. Spieg.

MAXIMUM est, quo magis colligi non potest. Gloss. in l. qui sine. ff. de negoc. gest. Sp.

MAXIMUM remediū dirimendarum litium, est iurisiurandi religio. l. j. ff. de Iureiur. Caius ait. Est autem hodie multis in locis duplex error in deferendo iureiurando: Cuius causam ipsissimam Oldendorpius demonstrauit in de Probationibus dictorum, factorumq; Sp.

M E

MEA memoria, memoria tua, hoc est, quantum meminisse possumus. Bart. in l. fin. ff. de Alien. leg. dicit: Memor quis esse præsumitur eorum quæ aliàs sciuit. Quanquam aliud est meminisse, aliud scire. Meminisse enim, Seneca ait, est rem commissam memoriæ custodire. At contra, Scire, est sua facere quæque, nec ab exemplis ripendere, & toties ad magistratum respicere. Spiegelius.

MEA pecunia, pro Mihi debita. Alberic. allegat l. si & me, & Titium. ff. Si cert. pet. l. eius qui in pecunia. eo. tit. & l. j. Quod cum eo. Sp.

MEA res amplius quàm semel esse non potest, sæpius deberi potest. l. Et an. ff. de Exceptio ne rei iudic. Sp.

MECHANICVS, opifex eorum operum, quæ ingenio simul ac manibus fiunt. *ἀνὰ τὴν μηχανήν*, quod inuentionem significat. Mechanica ipsa ars est, cuius partes Politianus in Panepistē enumerat. De Mechanicis habes in Aut. de Nō alien. & C. de Excusat. artific. lib. x. Sp.

MECVM facit, pro Mecū sentit. Insulse dicitur, Facit pro me. quemadmodum frequens est reperire apud superioris ætatis Interpretes.

MEDERI remedio, pro opem ferre tempore, apud Iust. in §. fin. Instit. de Donat. Sp.

MEDIA uocabula, quæ in utramq; partem intelligimus: ut uis, fama, dolus, periculum, medicamentum, uenenum.

MEDIANVM uocabulum, in l. si uerò. ff. de His qui deiecerūt. Bud. accipit pro mediano cubiculo cœnaculi: id est, superioris membri domus, quod inquilini Romæ habitare solebant, quasiq; corpusculum suis quoque membris constans, cubiculo, exhedra, cellula, & huiusmodi cubiculi appendicibus. Medianum item pro medio, idem indicat architectonicum uerbum esse: ut

ut apud Vitruvium medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur, & medianæ testudines. Spiegelius.

MEDIARE, & Mediator, quibus interpretes, & vulgus causidicorū utuntur, barbara sunt vocabula.

MEDIASTINVS Nebris. dicitur, qui in medio lauantium stat. Vlp. de Iniur. l. itē apud. Mul- tum interest, qualis seruus sit, bonæ frugi, an mediastinus. Budæo est mācipium abiectius, quod vilissima & sordidissima ministeria obire domi cogitur, domum uerrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusmodi alia facere. Ipsum ob hoc ita dictum, quod in media domo ad imperia omnium nutusq; excubare soleat. Vlp. in d. l. item apud. & in l. cum de serui. de Operis ser- uor. Mediastinum item accipimus, quod ad me- diastinum pertinet. Vlp. Qui mediastina opera fungitur, non continetur. ut purpurarij, atriarij, & focarij, & his similes. Sp.

MEDIASTINI opera fungi, apud Vlp. l. j. ff. Naut. caup. stab. Sp.

MEDIAE iurisprudentiæ appellatione, Vi- glio uidentur potius significari prudentium in- terpretationes, quas communi nomine ius Ci- uile nominamus. Accursius autem mediam iur- isprudentiā id ius intellexisse arbitratur, quod- cumque fuit, quod post xij. Tab. & ante Principū constitutiones est editum. §. & hæc quidem. In- str. de Legit. ag. suc. Sp.

MEDICAMENTVM, quo homines & cæ- tera animalia curantur. Nonio etiam uenenum est. Vlp. distinctē protulit in l. iij. ff. Fin. regund. Mala, inquiens, medicamenta & uenena ueniūt quidem in hoc iudicium, sed iudex omnino in- terponere se in ijs non debet: boni enim & inno- centis uiri officio eum fungi oportet. Tantundē debet facere in libris improbatæ lectionis, ma- gis fortē, uel similibus: hæc enim omnia proti- nus corrumpenda sunt. Sp.

MEDICAMENTARIVS, in Cod. Theo- dosiano, qui malo medicamento aliquem potio- nauerit, adnotauit Alciat. lib. ij. Parerg. Sp.

MEDICA potest esse mulier. Imp. in l. j. C. de Commu. seruo manumiss. §. ne autem. Sp.

MEDICI qui sint, Bartol. non in scitē tradit in l. j. ff. de Var. & extraord. cog.

MEDIETATIS uocabulo, quasi timide u- sus sit Cicero, Insulanus obseruauit, cuius ille uerba refert ex lib. de Vniuersitate. Dimidieta- tem nihil esse, & alij monuere. Sp.

MEDIMNVS, modios sex continet. Mo- dium cōficiunt sextarij sedecim. Sextarius, qui- nā denā uncia: sic dictus, quod sit sexta pars cō- gij. Ex Alciat. Sp.

MEDITVLLIVM, non medium terræ di- citur, inquit Festus, sed procul à mari: quasi me- ditellium, ab eo quod est tellus. Cicero in Topi- cis scribit, tullium, in hoc uerbo extensionem ef- se uocabuli, nihil significantem.

MEDIVM dicitur etiam, quicquid inter duos extrema est, etiam si non æqualiter distet. §. adie- ctio. in l. iij. ff. ad L. Corn. de Sic. Seneca Epistol.

cxviii. Id medium atque indifferens, ait, uoca- mus, quod tam malo cōtingere, quàm bono po- test: tāquam pecunia, forma, nobilitas. Medium quoque usurpatur pro manifesto & certo. Vnde dicimus, rem in medio relictam, super qua non- dum constitutum est. Sed & medium pro tertio, quod quēdā contraria habent, etiam in iure no- stro intelligitur. ut inter esse meum, & esse tuum, esse Caij, uel Titij. l. sed & si possessori, in prin- c. de Iureiur. l. si inter me & te, de Except. rei iud. Inter ad sensum, & contradietionem, patientia. l. j. §. scientiam, de Tribut. act. Inter delicate pro- gredi, & diplomate uti, est maturare. l. cōtinuus. §. j. de Verb. obligat. Inter donatum & commo- datum, precarium. Arg. l. j. de Prec. Inter sacrum & profanum, sanctum. l. sacra. de Rer. diuis. Inter liberum, siue ingenuum, & seruum, libertinus. l. manumissiones. de Iust. & iure. Inter uenenum bonum, & uenenum malum, amatorium. l. eius- dem. §. j. ubi Bartol. de Sicar. Inter negligentiam crassam, siue nimiam securitatem, & delatoriam curiositatem, scientia. l. nec supina. de Iur. & fact. ignor. Inter bonam fidem, & malam fidem, du- bietas. Gloss. §. genera. l. iij. de Acquir. possess. Ex Apello. Sp.

MEDIVM ingenium, hoc est, mediocre, uel utriq; sententiæ fauens æquē.

MEDIVM responsum, pro dubio, Maxilia- næ aulici uocabant, *Steffan Mosers bescheid*.

MEDOGRAMMATEI sunt, quos scribæ consulebant. Nam *μὲδωγραφία* significat Sui- dæ. Alc. C. de Tabul. scrib. & Logograph. lib. x.

MEDOGRAPHIA, id est, litera. Inde Me- dographus, id est, medicinæ scriptor, sic accipi- tur C. de Tabul. scrib. & c. lib. x.

MEI usus causa paratum, ut intelligēdum sit, Iuriscōs. declarat in leg. cum in testam. ff. de Aur. & arg. leg. Sp.

MEO iure, est aliquid agere, facere uē, mea fā- cultate, uel autoritate, uel cōcessa mihi omnium consensu libertate, & potestate. Sic tuo iure, suo itē iure, uerba apud Iurisperitos frequētissima. Bud. in Annot. ad l. usufructuarius. de Usufruct.

MEL, notæ significationis. Vlp. Si reditus ex melle constat, etiam aluei apesq; continentur.

MELANCHOLICI sunt, qui morbis me- lancholiæ, id est, atræ bilis uexantur: qui morbi animi sunt, non corporis. Horū meminit Caius tit. de Ædilit. edict. Aristoteles ait omnes inge- niosos melancholicos esse. Sp.

MELINVM, coloris species, cuius meminit Paulus in l. quæsitum. de Leg. iij. Vide Hermol. in Glos. in Plin. Item ubi nascitur, Ruellium: qui simul, quid Melinum oleum sit, explicat. Sp.

MELIOR conditio adferri uidetur, si priori precio aliquid additum sit: aut si persona emptō- ris melior, uel solutio precij commodior obue- nerit. Et generaliter, si quid acciderit, quod ad utilitatem uenditoris pertineat. l. eum qui. §. ult. cum l. seq. ff. de In diem addict.

MELIORARE proprietatē. Vlp. l. si cuius. §. proinde. ff. de Usufruct. ubi de usufructuario loquitur: Siquidem permittitur ei, inquit, me- liorare

liorare proprietatem. Vide, Certiorare. Sp.

MBLIORASCERE, crassescere, solidescere, lapidescere, herbescere, nullis autorib. olim plus, quàm Plinio auunculo, & Columellæ fuerunt familiaria uerba, teste Insulano. Sp.

MELOPROXIMVS, in poster. Iustiniani libris, est, qui se cum proximo Scrinijs sacri exercebat, curamq; cū eo gerebat, uelut subadiuu. Ex Pyrrho. Alcia. in l. peculiari C. de Prox. sacr. scrin. li. xij. deducit à uerbo Græco *μακρὸν*, quod exercere significat: uel à *μέλας*, quod curę esse denotat. Eo nomine nūc agit incolumi fama apud Cæs. Ferdinandum claris. uir Ioannes Ferrenberger ab Egenbergo, Primarius à Secretis, hoc est, lummo Cancellario proximus. Sp.

MELIVS fieri non uidetur, quod contra do mini uoluntatem sit: ut rectè ex Celsi responso colligitur. l. quamuis. ff. de Vusufr. Sp.

MEMBRANA, tenuior animalium pellis: Corium uerò, crassior, quæ uulgò pergamena uirginea dicitur. Obseruandum tamē, quòd hodie in membrana, quę pergamētū uulgò à nostris dicitur corruptè: uel in charta, quæ papyrus dicitur seu papyrum, omnia instrumenta scribuntur: quanquā iniungi etiā notarijs tabellarijsq; solet in ipso argumento secundum Speculat. ut instrumenta in membranis conficiant, quòd & ipsa formula, qua hodie sacri palatij Comites à Principe cōstituuntur, disertè cauet. & ego subinde uti soleo, sed tamē ex eo, teste Viglio in cōmentarijs in § nihil aut̄ interest. Instit. de Test. ord. nō ledētur partiū iura: etiamsi ad memorię custodiā hoc proficiat, cū materia sit durabilior. Extat Iustiniani Nouella cōstitutio, tabellionib. præscribens, quibus uti chartis debeant, cuius tamen nulla est hodie obseruatio. Sp.

MEMBRVM, pro cubiculo, siue parte ædificij, apud Vlp. de Manumiss. testam. l. si ita fuerit. §. Idem quæri potest, inquit, & si fabris duobus, uel pictoribus si membrum depinxissent, uel fabricassent nauem. Vulgati codices corrupti, nō membrū, sed templū habēt. Quin & partem domus Columella, cū Plinio Iuniore, & Apuleio, membrū nominant. Vide Catanæum Commēt. ij. qui aliud exemplar securus, Iuriscons. uerba sic citat. Et Vlp. de Manum. testam. Quæri, inquit, potest, si fabris duobus, uel pictoribus templum, uel membrum depictum esset. Sp.

MEMORIA est, Cicero inquit, per quam animus repetit ea, quæ fuerunt. Idē bona memoria, dixit ad Attic. lib. viij. Sola præterita esse subiecta memorię, Themistius ostēdit lib. j. cap. iij. de Memoria. Elegāter dixit Imp. C. de Ver. iur. enucl. Memoriam omnium habere, potius est diuinitatis, quàm humanitatis. Sp.

MEMOR. Vide, Mea memoria.

MEMORIALES. inter antiquarios censeri posse, eruditus Iuriscons. Anglebermæus existimat. Quære, Antiquarij. Sp.

MEMORIAM hominum excedere. Quære, Tempus quod excedit.

MENDA, & Mendum, error, siue erratum.

MENDACIVM, est aliud dicere quàm sci-

as, præsertim cū alicuius detrimentū sequitur. Id autē criminiosissimum erat apud Persas: & iure nostro, hoc est, Ciuili, quod potissimum ex Ethnicorū responsis natum est, qui inficiādo re aduersario duriores facit, comperto mendaciū, l. si ex parte. §. j. ff. Quod cum eo qui in alien. potest. ubi Accursius citat ll. eodē pertinentes. Va de nobis, qui in uerba magistri, ac omni exceptione maioris legislatoris, qui ipsissima ueritas est, iurauimus, mendacium est longè fugiendum: cuius octo genera explicantur in Decretis Canonicijs xxij. q. ij. Sp.

MENDACII circumstantia uariat ius commune. l. cum de indebito. ff. de Probat. Sp.

MENDACII pœnam ferre, apud Vlp. in l. de etate. in prin. de Interrog. action.

MENDAX precatior, id est, fraudulentus, creat impetratis. leg. & si legib. C. Si cont. ius, uel util. public. Sp.

MENDICANTES ualidi non sunt admittendi. C. de Mendic. ualid. lib. xj. Vide Oldend. cap. viij. tit. j. xij. Tab.

MENDOSI mores, pro uitiosis. Naso, Non ego mēdosos ausim defendere mores. Sic apud Horatium in Sermon. Si uitijs mediocribus, aut mea parcis Mēdosa est natura. id est, uitiosa. Budæus: Ad libros mēdosos uel imperfectos rectoriā, & quanto minoris porrigunt Doctores, saltē utiliter, in l. j. in prin. ff. de Edil. edict. arg. l. lob. quæ. §. idem Pomponius. ff. eod. tit. Sp.

MOENIANA, ut uolunt, Camerario teste, à mœnio, dicta ædiū proiecta, sub quæ quasi tecta subire posset. Vnde & summœnium, hæc loca comprehensim dicta: & summœniana uxores Martialis, quòd sub his, ut sub fornicibus prostibula essent. Nebriff. absque diphthongo Mœnium, ait, locus fuit Romæ, qui ultra ædificia proferebatur, in uiam publicam propendens, à Menio bonorum paternorum dilapidatore, spectaculis seruatum. Is enim primus ultra colūnas extendit tigna, quò ampliarentur superiora. Labolenus de Verbor. signif. l. malum nauis. Quælia, inquit, mœniana, & subgrundiaria essent. Vlpianus in l. prætor ait. Ne quid in loc. publ. Cum quidam, inquit, uelū in mœniano immisum haberet. Græci Mœniana appellant Orthas, si Honorio & Theodosio principibus credendum, in l. pen. C. de Aedif. priuat. quod & Hermol. indicauit. Accursius sumptū nomen à mœnibus putat: cui tamen, Alciato teste, doctissimi grammaticorum merito aduersantur, uocis etymologiā ex historia adducentes, quam Nebr. hic attigit, & ipse Alciat. refert in enarratione d. l. malum nauis. Sp.

MENS, uoluntas, sententia, & quam uulgus intentionē uocat. Quando uerò mens legis certa dicatur, exactè tradidit Alciatus in Commēt. de Verb. signific. Cæterum eadem uidetur esse mens, seu sententia, & ratio legis: aliqua tamen est differentia. Sententia enim legis est, quæ uerba ostendunt, l. prospexit. ff. qui & à quibus. Bald. in l. ratio uerò eius per coniecturas constat. Bald. in l. si quis

si quis seruo, C. de Furt. mentem, rationemq; legis haud absurde animam legis appellat: atq; ob id censuit eam magis attendenda, quam ad uerba, quæ illi corpus sint. Maxime loco in Iuris peritorum ore uersatur, Quum mens patet, de uerbis curandum non est. Gloss. l. si in uenditione. sub fin. ff. Comm. præd. Bald. l. quamuis. C. de Fideicom. l. j. C. Plus ual. fac. l. iij. §. conditio. ff. de Adm. Leg. c. intelligētia. de Verb. sig. Text. in l. si uno, in prin. ff. Locati. l. insula. ff. de Præscript. uerb. cum uulg. Sp.

MENTE capiti significatione omnes cōprehenduntur, qui quomodocunq; mente carent. Videtur tamen aliquando dubitasse Vlpianus, an quod de mente capto statutum esset, in furioso obtineret. Post Bartolū in leg. si furiosi. C. de Nupt. uide Viglium in §. item furiosi. Institut. Quibus non est permiss. fac. test. Mente autē capta dicitur (autore Festo) cum mens ex hominum potestate abiit. Hinc quibus non deest omnino mens, sed qui tamē sunt subitupidi, non minus facere testamēta creduntur, quam scēminæ post duodecimum annum, in qua ætate sciimus nondum esse plenum animi robur. Alciat. arbitrat. mente captū dici, qui morbo oppressus est, quem Græci *μεντωρ* dicunt: cui *λογισμὸς*, id est, rationalis animæ pars labefacta est: prouenitq; ut Gal. definit, ex solo humenti, maloq; temperamento in capite hærente.

MENTIS compos, sanæ mentis, uel suæ mentis, hoc est, prudens & sagax.

MENSA, pro tabula qua argētarij utuntur, apud Papin. in l. pater filios. §. mensę negocium. de Leg. secundo.

MENSIS absolutē cum sit mentio, xxx. dies computari traditum est. l. fin. §. j. C. de Iur. delib. tot enim diebus, cum tardissimē à coitu solis luna remoratur, ad suas uices redit, cursumq; cōstituit. Quod si de materia fauorabili agatur, ubi lex duorum mensū mentionem facit, & qui lxx. die uenerit, audietur: quod etiam procedere existimat Alciatus, si lex duorum mensū utilium terminum statuatur. Quod si certa die terminus mensis assignetur, ut si quinta die Augusti iudex dicat se mihi mensis terminum cōstituere, usq; ad v. Septembris durabit, cōplecteturq; hac ratione unum & xxx. diem. Verū menses ante anni à Iul. Cæs. correctionē, fuisse tantummodo xxix. dierum. Vide Macrobi. lib. j. cap. iij. Sp.

MENSE Decēbri, mense Octobri. Vide Scēuolam l. defuncta. ff. de Vsufr.

MENSOR, non solum is est qui agros metatur, sed & qui pronunciat: & non de mensuris tantū, sed etiā de seruitutib. Vide Agen. Urbic. lib. de Constit. agrorum. Menses item sunt Veget. & Modest. qui in castris ad podisum dimenziuntur loca, in quibus tentoria milites figant: uel qui hospitia in ciuitatib. præstant. Ato. in tit. C. de Mensor. lib. xij. & infra, Metatores. Sp.

MENSULARII uocabulum reperies apud Vlp. in l. si uentri. §. in bonis. de Priuileg. credit. Habebant autem, inquit Budæus, nummularij, siue mensarij, aut mēfularij, & argentarij causam

publicam, & rationem accepti expensiq; faciebāt, & tam pecuniariā permutationē, quā maiorem negotiationem exercebant, quibus olim moris fuit, pecunias custodiendas dari, sœneratō interdum, interdum gratuito. Sp.

MENSURARVM nomina apud ueteres hæc sunt ferē. Digitus minima mensurarum est, quorū iij. palmū efficiunt: xvj. pedē. Pes autem tanquam as in numeris: atq; ideo dimidius pes, Semis uulgō appellatur, quantū scilicet pugno, extensoq; pollice metimur. Sicut & Spithama, uox Græca, quæ & ipsa uulgō seruat nomē, quantum extensis articulis, à minimo ad pollicē amplecti possumus: Latine Dodrans dicitur, & Palmus maior quibusdam. At cubitus sesquipedalis est. Gressus uerō ij. pedes & semissum cōtinet. Passus v. pedes. sic dictus, quod passis, id est, dilatis brachijs & manibus, hanc dimensionem conficiamus. Vlna sex pedibus cōstat. Peritica duos passus in se habet, hoc est, pedes decē: unde & Decempeda dicitur. Plethrum pedes cētum. Iugerum longitudine pedibus cxxl. in latitudinem dimidio minus conficitur, duosq; in se Actus continet. Stadium, passus cxxv. habet: qui sunt plus paulo pedes D C. Diailus, duo sunt stadia. Miliarium, sunt mille passus, hoc est, stadia octo. Dolichus, stadiorum est duodecim. Leuca, dictio est Gallica, mille & quingentos etiam ipsa passus habet: licet alicubi amplior sit. Parasanga, uocabulum Persicum, xxx. censetur stadijs, quæ mensura paulo minor est miliario Germanico. Schoenus apud Aegyptios lx. est stadiorum. Stathmus, id est, mansio, miliaria habet uiginti duo semis. Huius mentio habetur in Nouell. ut omni. obed. iudicibus. §. se igitur. Est & uulgaris uox Mansum, qua tantum agri significatur, quantum singulis annis par boum arare, colereq; potest. Hinc fortasse oritur, ut ait Zasius, quod nos Germani Prata dimensa, *Mansmat* nominamus. Vide Alciatum in l. mille passus. de Verb. sig. Bud. in l. ult. Si mēf. fal. mod. dix. & Ol. dend. Aetion. ij. Class. iij. Sp.

MENSURAM agri agere, apud Paulum in l. ij. ff. Si mēf. fal. mod. dix.

MENSURAS finitū, & multa ad id congrua, lege ad amussim resoluta apud Alex. de Alexan. Gen. dier. lib. ij. cap. ix.

MENSTRVVM, pro alimento in singulos menses legato: ut annuum, quod in singulos annos. Vlp. in l. qui bonis. de Cess. bon. & in l. ex anno. de Don. interuir. & ux. Sp.

MENTIONEM facere nullam, hoc est, non cōmemorare, in l. j. C. de Posthum. hæred. instit.

MENTIRI, hoc est, mendaciū dicere, & non dicere uerū, differunt. c. cum contingat. extra de Iureiur. Porro mentitur nō solum qui falsum dicit, uerum etiam qui simulat. ut, Faciem mentita Creusæ. &, Aēs mentitur aurum. Sp.

μίσθωσις, præmiū quod datur indicanti & nunciati. Significat tam indicium, quā indicis præmium. Bud. mauult pluraliter dici. Est etiam impunitas conscio proposita, si indicauerit alios.

MEO iure agere, summo iure agere, hoc est, rigorem

rigorē potestatis sequi ad unguem, *glatt dem rauen nach*. Oppo. Iure suo decedere, Non omnia pro iure suo exigere: quod bonorum est uirorū, ubi causa desiderat. ut Olden. in Copia scribit. Vide & infra, Summo iure. Sp.

MEORVM, uel suorum appellatione nō solum intelliguntur quæ nostra sunt, sed etiam ea in quibus ius aliquod habemus. Quod Zasius aduersus Stellam uerē euicit, ex uerbis Iuriscos. post Gloss. & Baldus in l. ij. de Orig. Iur. Sp.

MERCALEM uxorem, id est, meretricem, Albericus exponit C. de Condict. ob turp. caus. Spieg.

MERCATIONEM, hoc est, ipsum mercandi actum, Patres censuerunt periculosam. c. qualitas. de Pœnit. dist. v. Sp.

MERCATOR, ac fœnerator. Vide §. sed & ipse Papinian. l. quæsitum. paulo ante finem, ff. de Fund. instr. Sp.

MERCATORES, non, ut quidam uolunt, à mercede, sed à uerbo mercari, quod est emere, deducitur. sunt enim hi, qui res emunt, quas in eadem specie carius uendant, ut ait Alc. Cui inter sordidos, mercatores tenues habentur. Contrā, copiosi mercatores, nō uiles cēsentur. Fœnerator mercatoris nomine non uenit, per l. quæsitū. §. sed & ipse Papin. paulo ante finem, est enim l. prolixa, ff. de Fund. instr. Sp.

MERCATVS, pro loco in quo res uenduntur, qui & emporium dicitur. C. de Nūdinis. leg. j. Spieg.

MERCENARIVS, opponitur gratuito. Est. quæ is, qui alicui operas suas locat. l. respiciendū. §. pen. ff. de Pœn. Vbi Marcellus tradit, domestica furta uocari, quæ serui dominis, uel liberti patronis, uel mercenarij his apud quos degunt, surripiunt. Sp.

MERCENARIJ testes, qui mercede conducti sunt, uel precio corrupti.

MERCES, propriè laboris est præmiū: quæ ideo magis uidebitur ultro soluenda quā petenda, quoniam persona quæ operam præstat, longè dignior est, quā ulla res quæ uicissim solui possit. Vnde sacra scriptura non uno in loco præcepit: Dignus est operarius mercede sua. Et uulgō non ab re dicimus, Merces operarij clamat in cœlum. Ex Olden. Sp.

MERCES esculentæ, quæ hominum esui accommodatæ uenduntur. Sp.

MERCES eximij laboris à Iuriconsulto eleganter interpretatur, quæ pro salute alicuius datur, l. si pater. §. si quis. de Donat. Sp.

MERCES uenaliciz. Si nauem uenaliciorum perforasset quis, Aquiliæ actionem esse, quasi ruperit, Viuianus scribit: teste Vlp. in l. si seruus seruum. ff. ad Leg. Aquil.

MERCIMONIVM, est contrectatio quædam mercium.

MERX, mercatura. Differunt tamē inter se: quod merx est species ipsa, quæ emitur, uēditur uē: mercatura, actus mercandi. Et dicimus mercaturam facere. Est autē mercis appellatio angustā. l. j. §. j. de Exercit. nec ea cōtinētur homines.

Aliquando tamē, ut Alberic. indicat, oēm comprehenditur negociationē. Pro pensione etiā, & annuo redditu accipi, Bud. autoritate Cic. probat. Adde Bart. in l. iubemus. §. j. C. de sac. ec. ad res mobiles tātum pertinet. autore Vlp. Vnde si lex municipalis (uulgus statū uocat) à socio initum mercatū ratū haberi mādāt, de re tātum mobili intelligendū esse, sunt qui tradidere: & ut Alciar. to uisum est, minimē absurdē: quādoquidē mercatus à mercede deducitur. Per locū ergo, qui à coniugatis dicitur, ubi merx non est, ibi nec mercatus. Vide Topi. Cant. Quauis Alc. à uerbo mercari potius trahi id nomen credit, quod mercari uerbum simpliciter emere plerunq; significat: atque ita uulgaris loquendi usus seruat. Sp.

MERX peculiaris, dicitur res, in qua dominus permittit seruū suo proprio nomine negociari, etiam si nihil sit in peculio. Merx dominica autem, in qua nomine alieno, hoc est domini uice gerit negocia. Sp.

MERERE, uerbum est militare, quod Græci *στράτας στρατιά* dicunt. Lucan. *Ere merent paruo*. Iuriscos. in l. municeps. sub tit. Ad municipalem. ut subintelligas legē, ut Politianus pridē animaduertit, & Bud. in poster. Anno. indicauit. Miles, inquit, ibi domiciliū habere uidetur, ubi meret. Pro quo hætenus Accursianj inepetē legunt, uel inhæret, uel haberet. Inde emereri uerbū, Bud. ait, ut elugere: & emeriti milites, & l. pedia emerita Ciceroni. quā uocē Modest. de Re milit. pro commodis ueteranorum accepit. Notum, merere etiam esse quæstum facere. Sp.

MERERI, inquit Valla, mercede operari, laborare, atque alteri inferuire. Propriè tamen spectat stipendij ac præmij: quod dicitur, stipendia facere. Donato item est, dignum esse. ut apud Iuriscos. in l. cum pater. §. rogo. ff. de Leg. ij. Hinc loca meritoria, quæ mercede locantur, fortē uiatoribus, uel peregrinantibus. Hinc & meritoria scorta, meritoriz rhedæ, & muli meritorij. Alc. de Verborum signif.

MERETRICEM (quæ à merēdo dicta est, quod mercede suam exerceat militiam, ut Valla ait) Imp. leg. excludunt, arg. l. si, ea quæ. C. de Adult. Nec Iuriscos. ignoscendū ei censuit, quæ paupertatis obtentu turpissimā uitā elegit. l. palā. ff. de Ritu nupt. Quis uerō meretrices publicitus instituerit primus, Rhodigin. refert cap. iij. lib. viij. Alc. item in Comm. de Verb. signif. Porro elegantem meretricum detestationem habes apud Salomonē cap. v. Prouerb. & de earū natura Camertē in Cōment. in tab. Ceбетis. Obseruādū tamē, quod meretrix non est, quæ cū uno aut altero, etiam pecunia accepta se cōmiscet, sed ea quæ palā, & plurib. se prostituit. c. uiduā. xxxij. distin. c. meretrices. xxxij. q. iij. Solamq; huiusmodi de uicinia posse expelli, Alci. existimat, ne probis mulieribus malo sit exemplo. Sp.

MERITORIVM absolutè positum à Paulo, cum ait: Et mercedes eius inter cæteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur. l. prædijs. §. Balneas. de Legat. iij. Sp.

MERITORIVM, siue meritoria taberna, stabulum

stabilum est, siue caupona, in quam uiatores diuertunt: à mercede quam solunt, sic dictū. Vlp. de Iniur. l. lex Cornelia. Ad meritoria, inquit, uel stabula non pertinebit. Nebriss. Idem l. si cuius. §. fin. ff. de Vusu. Quod autem dicitur, inquit, meritoria non facturum, accipe, quæ diuersoria, uel fullonica uulgò appellantur. Sp.

MERITVM, pro culpa, notum est. Pro mercede à Terentio in Phor. accipi, Bud. annotauit.

MERO iure munito, non debet tribui extraordinarium auxilium. in l. in causæ cognitione. ij. ff. de Minor.

MERVVM, antiquis solum significabat: unde meracum uinum, quod merum est, nulla aqua admista. Hinc etiam meracius bibere dicuntur, qui minus aquæ uino miscunt. Celsus medicus præcipit, hyeme meracius bibendum esse, æstate dilutius. Nunc merū, purum appellamus. Merore iure, mera subtilitate, mera æquitate, mera itē ac pura ueritate, atq; mera poena, quomodo accipiēda sint, Bald. docet in l. etiam. ff. de Obsequ. pat. præstand. Sp.

MERVVM imperium, est habere gladij potestatem ad puniendū faciērosos morte, exilio, & relegatione. ff. de Public. iud. l. ij. Mixtum uerò imperium potestatis mediæ est, ex iurisdictione & mero imperio, omnia potens, præter pœnam capitalem. Alciat. Parerg. lib. ij. cap. vij.

MERVVM imperium, quasi liberum, ut supra dictum est: cōsistitq; in inquisitionib. accusationib. Mixtum, persecutionib. & ijs, quæ officio iudicis expediuntur. Simplex iurisdictione, actionib. Vide Alciat. de Verb. sig. in l. potestatis. & inferius, Mixtum imperium. Sp.

MESODICVS. Lege, Iudex.

MESONAVTA, in naui uilis mancipij nomen est, ut mediastinus domi. Est enim mediastinus, mancipium abiectius, quod uilissima & fordidissima ministeria obire domi cogitur, domū uerrere, purgamenta efferre, ligna cōgerere, &c. Bud. in l. j. de Arbitr. Item mesonautæ sunt, qui in nauibus custodiæ gratia præponuntur: ut sunt diaetarij, *μεσωνάυται* Græcè. Alc. lib. iij. Dispun. ca. xxj. Idem quoq; ut ipse fatetur in Parerg. dubitauit quandoque, quid mesonautæ appellatione sensisset: quoniam Herm Barbar. mancipium eā uoce intelligit, in medio nauis unicuiq; deferuiens: quales sunt mediastini in principum domibus. Sed ipse hanc sententiam non probat, cum Vlp. l. fin. Naut. caup. stab. Et quid, inquit, si quis sit ex his, quos uulgò *μεσωνάυται*, Græci *ναυὲς ἐπιβάται* dicunt. Quibus uerbis significatur, mesonautam uulgari uoce eum dici, qui nauem insecēdit: & ne quid naui nomine domino nauis soluat, ducēdis remis operatur. Epibates enim propriē nauis ascensorem significat. unde & milites, qui in naui pugnant, eo nomine uocātur, & *ἐπιβάται* naues. Vlpia. in l. j. §. igitur. de Exercit. act. id est, consensoriæ, & transportandorum hominum causa factæ. Sp.

MESSORIAE falces, quod ad messem, id est, tempus metendi pertinent. Sp.

META Vide, Catillos;

METAPHORA, translatio à Cicerone dicitur, sine qua nec quotidianus sermo consistit: cū propter uocabulorum angustiam similibus plerunq; uti cogamur, uel quia propriū deficiat, uel quia translatum proprio elegantius sit. ut cum Iurecoss. adulterinā monetam, adulterinam scientiam uocant: & adulterari rationes dicunt, id est, cōturbari, uel falso describi. l. j. in fin. de Ser. corr. Sic ambulatoriam uoluntatē, actionem, legis potestatem, stipulationem dicimus, sic uiam aperire: sic calcē, pro fine: tunabula, pro initijs plerunq; reperire est. Hinc anfractus litium antiquare, id est, extinguere. hinc defloratæ species, enucleatū ius, freni temperies, nuda conuentio. Sic in promptu dicimus, ad manum, in pendētī, prima facie, laquei legum. Sic inhiare cōmodis, quod à lupis translātū est. Sic remp. florere, dōtem & donationem propter nuptias æquis passibus ambulare, tempora largiri: causam capitalem, quæ ad statū pertinet, dicimus: & si qua similia, quæ nusquā in quocūq; autorū genere non occurrunt. Ab hac non multū distat, quæ *μεταχρησῖς*, id est, abusus dicitur, cū omisso proprio & peculiari nomine, aliud apponimus. ut cum lex Iulia stuprum appellauit; generalissimo nomine usa, cū speciale crimen insequeretur. Merito Papin. Lex, inquit, Iulia stuprū & adulteriū promiscuē, & *μεταχρηστικὴ* appellat. quod Græci *πλοῦν*. Qua figura etiam parricidā dicimus, qui matrem interfecit. Sic & Caius: Inter gestum & factum, inquit, *μεταχρηστικόν*, nihil interest. Ex Alcia. lib. iij. de Verb. sig. in prin. Sp.

METALLARIJ, & metallici dicuntur, qui sunt damnati ad metalla, hoc est, ad effodiēdam terram ex metallis. Quādoq; tamen simpliciter accipiuntur pro effossoribus metallorum, *Bergknappen*. ut apud Iuricons. tit. de Pœnis, & lib. xj. C. de Metallar. Nebr.

METALLICA Geor. Agric. quæ uel metalla ipsa sunt, uel iuxta metalla reperiuntur, uel dū in fornacib. illa excoquūtur, fiunt, uel aliqua alia præparatione ex iisdē consistūt: operæ precium est, ut rerū metallicarū appellationes iuxta nostratē linguam, autore Plateano, recēseamus.

Æs purum, *gedigen Kupffer*.

Alueus, *ein Trog*.

Argentum quod statim suum est, *gedigen Silber*.

Argentum rude, *Silberertz*.

Argentum rude puniceum, *rot guldinertz*.

Argentum rude plumbei coloris, *Glasertz*.

Argentum rude nigrum, *schwartz Ertz*.

Argentum rude purpureum, *braun Ertz*.

Argentum rude cinericium, *grau Ertz*.

Argentum rude ruffum, *rothbrendig Ertz*.

Argentum uiuum purum, *gedigen Quecksilber*.

Anthrax, siue uenā minij, *Quecksilberertz*.

Caput dimensionum, *Fundgrub*.

Carbones fossiles, *Steinkolen*.

Casa, *Kann*.

Cæruleum, *Lasur*.

Chryfocolla, *Berggruen oder Schiefergruen*.

Cobaltum, *Cobalt*.

Cuniculus, *Stollen*.

Carrus,

Carrus, Karren.
Dæmon metallicus, das Bergmännlin.
Declive montis, das geheng des Gebirgs.
Dimensio, Maß.
Excoquere, Schmelzen.
Exitus uenæ, das ausgehen des gangs.
Extensio uenæ, das streichen des gangs.
Ferrum purum, gedigen eysen.
Fibræ, Klufft vnd geschicke.
Fluores, fluß.
Fodina, Grub oder Zech.
Funis ductarius, Seil.
Fossam agere, Schorffen.
Galena, siue Molybdena; Glantz vnd bleyertz.
Auch Bleyshuueyff.
Gypsum fossile, Gyps.
Iacens, das ligende.
Iurati, die geschuornen.
Iurati duumui, zuuen geschuornen die ein Gebirg
besahen.
Lapis specularis, unser lieben Frauen eyß.
Lapilli nigri, Zwitter.
Ligo, Reithau.
Lythargyrum, Glett.
Machina tractatoria, Hassel.
Magister metallicorum, der Bergkmeister.
Malleus, Berghammer, oder Feustel.
Metallici, Bergleut.
Minium, Bergzynober.
Ochra natua, siue Sil, Berggel, Ochragel.
Ochra facticia, Bleygel.
Pendens, das hangend.
Plumbum candidum, Zinn.
Plumbum nigrum, Bley.
Præses fodinæ, Steiger, oder Hutmann.
Præfectus rationibus, Schichtmeyster.
Puteus, Schacht.
Pyrites, Kyß.
Pyrites colore argenteo, Vvaßerkyß, oder uueißer
kyß.
Pyrites colore aureo, Ein geler kyß oder Kupffers
kyß.
Pyrites prorsus aurei coloris, Kyß der gätz gold
farbig ist.
Pyrites colore galenæ similis, ein glantziger kyß.
Pyrites cineracius, ein grauuer kyß.
Recrementum, Schlacken.
Rubrica fabrilis naturalis, Bergrotel.
Rubrica fabrilis factitia, Rotel.
Sandaraca fossilis, Bergrot.
Sandaraca adulterina apud Plinium & Vitru
uium, Sandix apud Dioscoridem, Rarysrot.
Saxum scissile, Schifer.
Saxum corneum, Hornstein.
Saxum harenosum, Sandstein.
Situlus, Kobel.
Spatum, Spet.
Splendor, Glimmer oder Katzenfilber.
Specus, Schacht.
Terminus, Lochstein.
Tumulus è fodina egestus, Halden.
Vena, Gang.
Virgula diuina, die Rut.

METALLICVS substantiuum, qui in me
 tallis operatur. Imp. Constant. de Pœn. Appare
 bit eam non oportuisse in ministerium metalli
 corum damnari. Sic & apud Plin. inuenitur. Sp.

METALLVM, pro uena perscrutata, cõple
 tum est, id est, quod nõ deficit inclinatione: sed
 quæ metonymicè metalla dicuntur, carent plu
 rali. ut aurũ, argentum, & similia. Laticil. lib. vii.
 Huius uocabuli appellatione, ut Albericus indi
 cat, continentur lapidicina. l. iij. §. fin. ff. de Reb.
 cor. qui sub tut. Tu uerò Bartolũ adi, qui docet
 in l. Lege. ff. de Contrah. empt. quid propriè la
 pidicina sit. Porro, quo Damnari in metallum, a
 Damnari in opus metalli, distet, Iuriconsf. osten
 dit in l. aut damnum. §. inter eos. & §. sequ. ff. de
 Pœn. iunct. Gloss. l. si mater. C. eo. Sp.

METALLVM diuiditur in aurũ, argentum,
 ferrum, plumbum, &c. l. in uenditionib. de Con
 trah. empt. & unde dicatur, in dict. Stypteria, ex
 plicatur. Sp.

METALLVM miniarium, uocatur argen
 tum, cum quo effoditur minium. Vide Plinium
 lib. xxxij. cap. vij.

METARI, propriè est locum destinare, de
 metiriue figedis militũ tentorijs. unde dictum,
 Castra metari. annotatore Rhenano in lib. Ter
 tul. aduersus Valentinianos. Sp.

METATORES sunt, qui præcedentes lo
 cum eligunt in castris, ut scribit Veget. Hos uul
 gò Forerios uocant, ab inscribendis, ut Alciat.
 arbitratur, foribus, tit. de Metat. & epidẽ. C. lib.
 xij. Metatæ domus ipsæ dictæ, quod per hosce
 metatores in urbe metarentur. Hæc uox quoq;
 numero singulari prolata reperitur apud Calsio
 dorum lib. iij. hist. Sp.

METAXARII Iuriconsultis nuncupantur
 sericum negociantes, quod metaxa uocant Græ
 ci. Sp.

METOE CIA, Athenis dies festus. Item sa
 crificia de receptis in ciuitatem colonis. Autor
 Plutarch. in Theseo.

METOE CION, locus carceris Athenis. Est
 & tributũ quod Metæci, hoc est, extra patriam
 habitantes, persoluunt. Autor Suidas. Soluebāt
 autem inquilini quotannis summam duodecim
 drachmarum.

METOE CVS, qui sedes mutat, & de loco
 ad alium transit. Latine transmigrator, seu inco
 la. Hunc Pomp. de Verb. sign. l. pupillus, *transmigrator*
 appellat. Alciat. C. de Iure fisc. lib. x.

METHODICI. Lege, Via, inquit Paulus.
METHODVS, id est, iustus ordo tractandi:
 ut nihil effecisse, qui sine ordinato progressu scri
 bit, aut docet, rectissimè iudicetur. Sp.

METICVLOSVS est, qui frustra aliquid ti
 met. leg. nec timorem. §. j. ff. de eo quod metus
 caus. Sp.

METIENDO metiri. Paul. ff. Si mens. fall.
 mod. dix. Siue, inquit, de itineris latitudine, siue
 seruitutem immittendi, proijciendiq; queratur:
 siue aream, uel tignum, uel lapidem metiẽdo me
 titus fuerit. Sp.

METVS, inquit Vlpianus, est de instanti, uel
 futuro

futuro periculo, mentis trepidatio. Ciceroni est in Tusc. opinio impendentis mali, quod intolérable esse uideatur. Et tam actiue, quam passiuè sumitur. nam metus hostium rectè dicitur, & quum timent hostes, & quum timentur. Est autè quintuplex. Primus minarum, qui non parit actionem: quòd minæ nō incutiunt terrorem. Secundus facti: quando præuerfatur periculum salutis, uel cruciatus corporis: & is cadit in cōstantem uirum. Tertius potentiæ, qui scilicet incutitur à principe, magistratu, superiore, &c. subditis. Quartus reuerentiæ: ut libertus habet erga patronū, filius erga patrem, uxor erga maritum, &c. Quintus est perfidiæ: ut cum aliquis promouetur ab alio, quia timet eius perfidiam. Zafius in tit. Instit. de Act. §. Quadrupli. Sp.

ME TV S captiosus. l. item si. §. unde quidem. ff. Quod met. caus. Sp.

ME TV S causa abesse uidetur, qui iusto timore mortis, uel cruciatus corporis conterritus abest. Autor Vlp. l. iij. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

METROCOMIAE, pagi maiores, qui paulum infra urbis dignitatem sunt. ut sicut *metropoli* dicitur ciuitas matrix, hoc est, maior cæteris: ita etiam *metropoli* pagus cæteris maior, & caput aliarum uillarum. Alciat. in l. unica, C. Non licet re habitator. metr. lib. xj. Bud. Metropolis dicitur urbs, ex qua coloniæ deductæ sunt, quales multæ Athenis, & ab urbe Roma. sic enim se habet metropolis ad coloniam, ut mater ad filiam. Hinc Metropolitanus, qui ex metropoli ciuitate oriundus est: & Metropolitæ, metropolitane ciuitatis pontifex. Vide tit. de Metropoli Beryto. C. lib. xj. Sp.

ME VIO infanti alumno meo, quadraginta dari uolo, quæ à te Seia suscipias: & usuras eius quincunce in annum usq; uicesimum ætatis præstes: eumq; suscipias & tuearis. Vide Scæuolam in l. à filio. ff. de Alim. legat. Sp.

ME VM rectè nomino, in quo ius habeo. Sic rustici agrum què colunt, suum esse dicunt. Accursius autor, qui citat l. cū aliquis. C. de Iure de liberandi, traditq; in l. iij. de Orig. Iur. hæc uerba Pōponij. Non quia Papyrius de suo quicquā ibi adiecerit, sed quòd leges sine ordine latas, in uinum composuit, facere pro compilatoribus rationum & glossarum, ut eius dicantur, qui compilet. quod Zafius nō improbat, si uerbum compilandi, eiusq; elegantiam intellexit. Sp.

ME VM. Vide Bart. in l. nuper. de Leg. iij.

ME VM esse, quod ex re mea superest, cuius uindicandi ius habeo, Celsus ait l. solum. ff. de Rei uend. Sp.

ME VM id dicere possum, in quo mea utilitas consistit. Vide Gloss. in l. prætor. ff. de Eden.

ME VM præualeat nostro. Gl. j. l. quoties. ff. de Administr. & pericul. tut. Sp.

ME VM quandoque demonstrat, quandoque taxat, quandoque cōditionem facit. l. nuper. de Legat. iij. Sp.

ME VM & Tuum, duo pronomina, si è medio tollerentur, homines quietissimè uiuerent, iuxta Senecam,

ME VM, tuum, suū, regulariter denotant non solum directum dominium, sed etiam quasi dominium. leg. seruos autem suos. ff. de Legat. iij. l. Qu. Mutus. §. argento. ff. de Auro & argen. leg. Spiegelius.

M I

MILES, ein Kriegsmann, barbarè pro equite aurato, id est, Ritter, uulgus accipit, qui Dritter olim dictus uidetur, ut alicubi Rhenanus demonstrat, & Althamerus sequitur. Sp.

MILES, si pagano, id est, non militi confertur, dignior existimabitur: ut docuit Bart. in l. j. §. nec castrense. de Coll. bon. quod & in Doctores dicendum, qui & ipsi dignitatem largo modo habere dicuntur c. quanto. de Magistrat. Propriè enim dignitates in iure nostro sunt, quæ clarissimatus, equitatus, perfectissimatus gradibus continentur, de quibus copiose differit Alciatus, ostendens quantū hac in re aberratum à Doctores hactenus sit. Milites autem olim qui dicebantur, declarat Speculator in tit. de Procur. §. j. & Accursius in l. pen. ff. Ex quib. caus. maior. Hodie uerò, quanquam circa militarem obseruantiam, multa nobis è manibus fœdissimè elapsa sint, cōuenit tamen cōmuniter inter Doctores, etiam milites nostros priuilegia habere (quæ rectè placuit olim legislatoribus condonare illis) non pauca. l. scimus. in princ. C. de Iur. delib. si modò militiam exerceant. Ex Oldend. Sp.

MILES, tam caligatum, gregariumq; peditè significat, quàm equo militatè, & honoratum. Distinguitur autè à togato, & ut recentiores loquuntur, à pagano. Bud. in l. ult. de Senat.

MILES caligatus, cui caligis militaribus uti permissum erat. Tametsi pro Caligatis omne militum genus, à militari caliga, multi accipi contèdunt, ut doctissimus Alexander Neapolitanus scribit lib. vj. Caliga uerò fuit calceamentum militare, quod ferreis clauis multiplicibus muniebatur. Quemadmodū superiore anno, spectauisse se se Argentorati in foro reliquiario Paulus Volzius narrauit, quarum una in solea cxxvj. clauos habebat: calcem uerò infernè muniebat ferrum semicirculare. Inde caliga pro militia dicta est. Vnde Auximi, quod est oppidū in Piceno, id est, Marchia, ut nunc loquuntur, in quodā ueteri Epitaphio legitur sic: Omnibus officijs in caliga defuncto. Id quod Romæ in altero epitaphio sic legitur: Omnibus expeditionibus defuncto. Inde etiam à militibus ioco uocatus fuit C. Caligula, per diminutionem, cum esset corpore uasto, & ideo caligas haberet enormes. Vide Beroald. apud Suet. Cæterum caligæ à multis uocantur tibialia, uulgò *Hofen*. Caligatorum meminit Imperator in Aut. Quib. mod. nat. Sp.

MILIARENSES, numismatis genus, quod permissum erat consulibus, ut in populum spargere possent. §. hocque ipsos spargere. in Nouel. de Consul. Haloander uertit, in miliarensis, id est, in didrachmis. Est autem didrachmum nummus, ut ait Bud. binas drachmas ualens. Vide eum lib. v. de Affe. Sp.

MILITE S, in l. obseruare. ff. de Offic. Procons.

D cons.

cons. imperitè pro uiatoribus interpres accipit, qui æquè in scitè illi milites iustitiæ sunt. Nā Iurecons. de Militibus sentit, qui prouinciam tuebantur. Vnde nomen traxerint, Vlp. docet in l. j. de Test. milit. Vide Liuium lib. ix. & Bartol. in l. j. C. de Dign. lib. xij. Sp.

MILITES omnes qui discedere à signis sine periculo non possunt, rei publicæ causa abesse intelliguntur, ait Scæuola l. pen. Ex quib. caus. maior. Spieg.

(lites.

MILITES limitanei. Quære, Stationarij mi-

MILITES literati, dicuntur Doctores & aduocati: tametsi ad eos militare priuilegiū de foro nō pertineat, quōd eis turpe sit, ius in quo uersantur, ignorare. l. ij. §. Seruius autem Sulp. ff. de Orig. iur. Eadem ratione neq; militib. ecclesiasticis, hoc est, clericis, competit, ut est cōmunis & uera sententia Doctorum. Nam clerici non debent ignorare literas, & iura scripta, imō rudes & indocti ad ordines nullo modo sunt admittendi, ut Nouel. de Sanctiss. episc. §. clericos autem non aliter. c. fin. de Ætat. & qual. Sp.

MILITES qui latrocinantur, Cæs. Maximilian. Heckenreuter appellabat, hodie Schnapbanen: sicut milites ignominiosè missi, potius pœnis, quàm beneficijs afficiendi sunt, ut probat l. milites. C. de Quæst. Sp.

MILITES, per quos aduersus hostium iniurias & insultus publicus status conseruatur, uarijs in iure nostro epithetis designantur, Cincti scilicet, Sagati, Caligatiq; dicti. de quib. copiosissimè scribit Alex. ca. xxij. lib. vj. Genial. diu. Meminit item Vulturius. Milites autem olim qui dicebantur, declarat Specul. in tit. de Procur. & Accurs. in l. pen. ff. Ex quibus caus. maior. Hodie uero quancūq; circa militarem obseruantiam multa nobis è manibus scēdissimè lapsa sint, ut uerissimè dicit Oldend. conuenit tamen cōmuniter inter Doctores, etiā milites nostros militaria priuilegia habere, quæ in corpore Iuris, ut aiunt, cōtinentur, modò militiam exerceant. Sp.

MILITANDI appellatione latissimè utitur Iustinian. Nunc etenim uocat militiam armatā, nunc metaphoricè celestem, aliàs literariā. Sic militiam Scriniorum uocat in l. in sacris scriptis. in fi. C. de Prox. sacr. Scrin. lib. xij. Eadē metaphora, militiam scholasticam appellat, in l. hac Lege. C. de Priuileg. Schol. eod. lib. Sp.

MILITARES uiæ, id est, publicæ apud Paulum declarantur in l. ult. de Locis & itiner. publ. Spiegelius.

MILITARIA delicta quæ sint, recensentur à Iureconsult. Tit. de Re milit. Sp.

MILITARI manu quando iudex uti debet, Vlpianus demonstrat in l. qui restituere. de Rei uendic. Spieg.

MILITARITER, id est, more militum. Arrianus Imperator noster rescripsit & hos militariter esse puniendos in l. qui cum uno. ff. de Re milit. Sp.

MILITIA non ad arma solum spectat, sed & uniuersitatem quoq; designat. Hinc militia Aduocatorum Imp. Leonis & Anthemij constituta

tionem: militia Palatina, pro omnibus qui in palatio, in Breuiario Theodosij: militia literata, Cæsarum rescriptis, in tit. de Prox. sacr. Scrin. militia negotiatorum, Iustin. C. lib. viij. Vide Alcibi. Prætermitt. primo. Sp.

MILITIA urbana, est eorū qui in foro uersantur. Cicero pro Muræna: Seruius hic nobiscū hanc urbanam militiam respondendi, cauendi, scribendi, plenam stomachi, ac sollicitudinis, secutus est: Ius Ciuile didicit, uigilauit, laborauit, præstō multis fuit. Sp.

MILITIAE genera tria, uidelicet sacramentum, coniurationem, & euocationem, Seruius in viij. Æneidos declarat, & Bud. in Annot. ad l. j. Depositi. Sp.

MILITIAE imaginariæ genus, Cæs. Claud. instituit: quod uocauit super numerum quo abfentes & titulos tenus fungerentur. Sic nunc plerisq; collegijs ecclesiasticis, Canonici super numerarij nuncupantur, donec imagine posita, Præbendam, ut uocant, sunt consecuti. Sp.

MILIVM genus frugis, à maxima numerorum summa, quæ est mille, nomen cepisse quiddam putant: teste Festo. Vlpia. ad Leg. Aquil. sed & si quis milium, uel frumentum meum effuderit in flumen, sufficit Aquilæ actio.

MILIARIVM argenteum, in l. cum aurum & argentum. §. si cui escarium. ff. de Aur. & arg. Iurecons. ait. Certè si catabos argenteos habeat, uel miliariū argenteum, Baysius annotat. Quod hic Pomponius miliarium uocat, Paul. in l. cum de lanionis, æneum appellat, quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit: quo in loco ipse putat legendum, Ahenum: idq; autoritate Horatij comprobatur, ut & quod miliarium sit uas ad parandum aquæ calidæ potum, ex Athenæo docet. Haloander noster in iam citata. pro æneo Ahenum legit.

MILIARIVM, siue milliare, à mille passibus dictum est. Sunt autem mille passus, stadia viij. Stadium autem passus centum uiginti quinque habet, qui sunt plus paulo pedes sexceti. Passus sunt quinq; pedum. Leuca dictio est Gallica: cuius tamen Ammianus Marcell. meminit. Mille & quingentos etiam ipsa passus habet, ut Antonin. in Itinerario ostendit: licet plerisq; in locis sit amplior. Quia uero milliariū lapidibus distinguui solet, sæpe dicimus, Ad uigesimum lapidem, hoc est, ad uigesimum miliare. Iurisconsult. inquit, Ultra centesimum miliarium ab Vrbe, tunc iam suscipere non coguntur. Sp.

MIMI, non ioculatores, sed effectores Latine dicuntur, qui uel intra, uel extra scenam, gestulationes exercent, imitanturq; dicta, factaq; mores hominum, & naturas cum lasciuia: à uulgiu, quod significat, imitor. Autor Diom. Vide supra, Archimimi.

MIMI sunt ioculatores, uel dominorum seruitores seipos inuitantes, iuxta illud: Mulca, cænes, mimi, sunt ad conuiuia primi, Non inuitati ueniunt prandere parati.

MINAE, id est, comminationes, & metus incussiones per uerba, aut signa, non raro iustum metum

metum faciunt. De quo uide Bartol. in l. j. §. quæ
onerandæ. in fin. Quar. rer. act. non dat. Sp.

MINERA. Hæc maiore consensu, siue com-
muni, ut aiunt, opinione interpretum, in regali-
bus, terræq; fructibus numeratur. c. j. in uerbo,
Argentaria. in V. libus Feud. l. diuortio. §. si uia.
Solut. matr. leg. iij. §. fin. cum seq. de Reb. eor. qui
sub tut. non alien. Sp.

MINAB eluforia, pro uanis, apud Paul. in l.
hæc autem. in prin. Si cui plus quam per l. Falc.
De huiusmodi minis uide Iurisc. in l. iij. iuncta
Gloss. ff. Ex quibus caus. maior. Sp.

MINICULATOR, corporista uulgò est, qui
capitales literas scriptis libris minio aut rubrica
præponit. Vlpian. de Operis libert. l. ut iurifurâ
di. Si fortè, inquit, librarius, uel miniculator, uel
calculator, &c. Nebriff.

MINIMA causa, quæ duum aureorū tatum
est, quæ iudiciales sumptus ferre non potest.
l. j. ff. de Dolo. ij. q. vij. anteriorum. §. illud. Sed &
quæ decem libras auri non excedit, hoc nomine
uenit. de qua in nouissimis Iurib. tractatur. Sp.

MINIME omnium, pro nullo modo. Mini-
mè gentium enim dicebāt ueteres, pro eo quod
est, omniū gentiū iudicio minimè faciendū esse.
Festus autor. Interdū plus est quam Nō, nēpe in
respōsione negatiua: id quod uulgò dicitur, ab-
sit. Pronon, apud Iuriscoss. frequens est. Sp.

MINIMUM peculium habens, etiam pecu-
liaris intelligitur. Caius ad fi. l. si quid uenditor.
de Edil. edict. Aequè si quis, inquit, simpliciter
dixerit peculiatum esse seruum: sufficit, si is uel
minimum habeat peculium. Aduerbialiter signi-
ficat, quod barbari dicunt, Ad minus. Sp.

MINISTER nudus, merus executor est, ut
Bartol. docet in l. si quis Titio. de Legat. ij. Quæ-
uis Iurisc. simpliciter ministrū legatario op-
posuisse uidetur. Quod minimè interpret ani-
maduertit, qui uel secuti sunt eum. Vnde eis cum
hic, tum alibi, tot sunt anxie quæsitæ distinc-
tiones, atq; subdistinctiones. Sp.

MINISTERIUM, pro omni ponitur ope-
ratione, ut in l. quod meo. ff. de Acq. possell. Inde
damnat in ministeriū metalli, in l. aut damnum.
ff. de Pœn. Interdum pro ipsis ministris accipi-
tur. Paul. Urbica ministeria dicimus etiam, quæ
extra urbem nobis ministrare cōsueuerunt. Sic
in l. ij. de Seru. fug. l. in eadem. Ex quibus causis
maior. & sim. Sp.

MINISTRATORES, propriè dicuntur, qui
patrifamiliās in mensa ministrant. A manib. du-
cto nomine. Alc. de Verb. sig. Cœnantibus apud
Angliam Prælati ac Baronibus ministratores
flexis genibus officium suum faciunt, teste Aen.
Sylvio, qui nec Imperatori, nec regi tantum adu-
lationis à nostris impendi, prandereq; pranden-
te domino, famulis duobus, tribusue, qui uel ui-
na, uel cibos apponant, expectantibus, per con-
tentionem Ant. Panormitæ ostendit cap. xxxiiij.
lib. ij. Comm. in dicta & fact. Alphonsi regis. Sp.

MINOR circumscriptus in uenditione. l. nō
solum. §. est & casus. ff. de Procur. Sp.

MINOR magistratus quis dicatur, uide l. nec

magistratibus. ff. de Iniur.

MINOR quam uiginti quinque annorum na-
tu, in l. iij. ff. de Minoribus.

MINOR tempore. C. de Iur. dot. l. si rebus.

MINOR uiginti annorum, pro nondū natus
xx. annos, & correlatiuè maior uiginti annorū,
id est, plures annos xx. natus. Lancil. cap. vj. lib.
vij. de Reb. non uulgarib. Vlp. sub fin. l. de Manu
mis. Iā autem, inquit, minor non est, qui diem su-
premum agit anni uicesimi. Sp.

MINORES dicuntur, qui nondum annum
xxv. excefferunt.

MINORES summæ pecuniarū quæ sint, do-
cet Iurisc. in l. j. C. de Defensoribus ciuitat.
Quo loco Solidi, pro aureis non aliter accipiun-
tur, quam in §. ult. Instit. de Pœn. tem. litig. Alio
modo intelligendus est Solidus in l. si libertus.
ff. de In ius uoc. Quære infra, Solidus. Sp.

MINORIS empturum me fuisse. Vide, Quā
to minoris.

MINTURNENSES. Aristo, apud Vlpian.
ff. Si ser. uindic. dicit eum, qui tabernā caseariam
à Minturnensibus conduxit, ad superiora prohi-
beri posse fumū immittere. Minturnæ oppidum
in Cāpania, habens propinquas paludes, in qui-
bus Marius delituit, fugiens persecutionem Syl-
læ. nunc Taietum castellum esse dicunt. Sp.

MINVS quod est in dubio assumendum, l.
qui concubinam. §. cum ita. j. ff. de Legat. iij. Sp.

MINVS, uim cōparatiui nō semper retinet:
unde quod nō recepi, rectè dixero minus rece-
pisse: & minus tribuere uidetur, qui nihil tribu-
it. l. illud. §. j. ff. de Tribut. Minus positio adiun-
ctum contrariæ significationis, cōparatiuū de
monstrat. ut minus stultus, id est, prudētior. Sp.

MINVS scriptum, & plus dictum. C. de Test.
& quemadmod. ord.

MINVS malum, quod iniquitatis minimum
habet, ac in ratione boni computatur, intelli-
mus. Vide Salomon. in l. Gallus. Sp.

MINVS CVLA. Lege, Legitima.

MINUTA alimenta Vlp. interpretatur esse
decem aureorum annuorum, in l. iij. §. quamuis.
Si cui plus quam per leg. Falcid. Sp.

MINUTATIM, id est, per minutas partes
non sunt alimenta legata præstanda, l. iij. ff. de A-
liment. & cib. leg. cum sim. quæ Alberic. citat. Sp.

MINVTAE pecuniæ. leg. si plures. §. j. ff. de
Pactis.

MINVTVM. Lege, Momenta.

MIRABLEM partum Imp. appellat, qui à
maiore quinquaginta annorum editur. l. si ma-
ior. C. de Legit. hæred. Sp.

MIRIONES appellauit antiquitas, qui ob
oris distorti deformitatē, admirationi forēt. Sp.

MISCERE, & cōfundere, quo differant, ex-
plicat Gloss. in l. idē Pomponius. §. si plumbum.
ff. de Rei uend. Sp.

MISERABILIVM personarū nomine, etiā
si opulenti sint, propter fortunæ iniuriam, ueni-
unt perpetuo morbo detenti, senes uoletudina-
rij, furiosi, mēte capti, uiduæ, pupilli, orphani, &
quæ personæ his debēt cēseri similes: quod relin-
quitur

quitur arbitrio iudicis, ex sententia Bar. in l. j. C. Quan. Imp. int. pupil. & uid. c. ex tenore. de For. compet. Aegroti autem, quorū hīc fit mentio, accipiuntur, qui morbo graui sunt adfecti, propter quem cuilibet rei agendæ sunt impares. l. ij. §. si quis in iudicio. ff. Si quis caut. l. morbus. de Verbor. sign. Sp.

MISERATIO, significatio misericordiæ, qua ex aliquis infelicitate mouemur. Triphozinus: Nisi quatenus interdum misratio ætatis ad mediocrem poenam iudicem produxerit. l. auxilium. §. in delictis. ff. de Minorib. Sp.

MISERICORDIA, est egritudo cordis, ex miseria alterius, iniuria laborantis: uulgò compassio dicitur. Lege Cic. iij. Tusc. & Senec. ij. de Clementia. Spieg.

MISERICORDIÆ causa dare, apud Paul. in l. si quis. ff. de Calumniat. Sp.

MISERICORDIA ductus feci. Lege §. idē Labeo quærit l. & eleganter. ff. de dolo. Sp.

MISERVUM esse Donatus dicit, qui prematur calamitate, qua indignus sit. Itaq; nocēs, sceleratūq; uerē miser non est, quomodo uulgò dicitur, cum calamitate premitur: tametsi natura nobis insitum est, ut eorundē atrocioribus supplicijs illachrymemus. Sp.

MISOCALVS, Græcè *μισοκαλός*, osorhonesti dicitur, atq; is, qui omnem literarū elegantiam, nitoremq; dicendi perolus, ab omnibus doctrinis humanioribus abhorrens, rusticus, inuentus, illepidus, & hircosus est. Is inquam, qui & iuris decorum aspernatur, sua barbarie contentus. Bud. in l. j. de lust. & iur.

MISSAE uocabulum, pro sacro piaculari in Dictionario Alberici, ceu Græcū, falsò interpellatio exponitur. Hoc autem ut barbarum, nonnulli etiam, magnū nomen in bonis literis confecuti, reijciunt: licet alijs quibusdā uiris, impenitē doctis, maximē autem Reuchlino nostro, uisum est Hebræum: tamen certum est, à mittere do missam dictam pro missione, sicut remissionem pro remissione apud Tertullianū & Cyprianum legimus. In sacro hoc enim, quod Missa uocatur, duplex quondam fuit missio, hoc est, dimissio. Nam mittere & missum facere, pro dimittere legitur apud idoneos autores: sicut missio pro dimissione, cuius apud ueteres Iuriscoss. mox ut dicemus, plura genera existunt. Erant autē huius sacri duæ partes: quod doctissimi uiri Volzius, & Rhenanus ante me, & primi, quod ego sciam, monuerunt. Prior fuit, ab Introitu usq; ad Offertorium inclusiuē, in qua fiebat cōfessio, cantio, lectio, interpretatio, increpatio, adhortatio, oratio, oblatio. Quibus consummatis, Diaconus ex more, ac edito loco, sublata uoce clamabat: Si quis non cōcat, det locum, teste diuo Gregorio Dialog. lib. ij. cap. xxij. uel, ut Isidorus, Vuilhelmus Durandus in Ration. li. vj. scripsere: Si quis est Catechumenus, exeat foras. Tum enim dimittebantur & Catechumeni, & qui alioqui uel suo uel ecclesiæ iudicio, communionē corporis Christi censebantur indigni. Indeque uocata est hæc prior huius sacri pars, missa Catechume-

norum. In altera parte huius sacri, fiebat panis fractio, corporis & sanguinis Christi cōmunio, Agape, Eucharistia, siue gratiarum actio. Quibus exactis, iam altera fiebat missio, quando fideles Christiani (qui soli norunt, ut diuus Augustin. ait, quid sit edere corpus Christi, & sanguinem eius bibere) quoq; dimittebatur, iterū clamate Diacono, Ite, Missa est, scilicet ecclesia, quæ est fidelium congregatio, quam & Latine Collegiā, & Græcè Synaxim uocant. Et ab hac missione dicta est hæc ultima sacri pars missa fidelium: quod fideles mitterentur ad sua quisq; negotia priuata. In sacris quoq; gentium non admodum dissimiliter agebatur. Nam sacrificus rem diuinā facturū, dicebat, *τίς τὸ θεῖον*, id est Quis hic? Qui aderant, respondebant, *πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ*, id est multi & boni. Hæc uerò dicebatur, ut si quis esset sibi cōsciū admisi piaculi, à mysterijs discederet. Peracta uerò re diuina, conuersus ad plebem sacerdos aiebat *καὶ εἰς ἀφ᾽ ὑμῶν*, id est, populus missio, ut est apud Apuleium lib. xj. Huc locum & restituit nobis Beroaldus, & doctè enarrat: Vis, inquiens, exemplum simile? Proximū habes. Nam quotidie in mysterijs nostris solet sacerdos post peracta solēnia dicere, Ite, missa est. Ut autem hoc sacrum sit Missa uocata, longa diē factum est, denominatione deducta à fine ubi dictum est, Ite, missa est. Siquidem à fine plerumq; denominationē fieri, nemo doctus ignorat. Prisci enim, teste Rhenano, Dominica solēnia sacrificiūq; uocitarunt, propter geminam illam missam, hoc est, missionē, siue dimissionem populi in eodem sacro, factum est ut solēnia missarum dicāt ueteres pluriuē de uno & eodem sacrificio loquentes. B. Gregor. lib. Dialog. iij. cap. iij. Protrinus, inquit, uenerandus uir orationi incubuit, & missarum solēnia exorsus est, sacrificiū in conspectu Dei omnipotētis immolauit. Item alijs in locis, quæ recitare longum esset. Idem etiam & posteriores factitarant & antiquiores, Seuerus Sulpitius in uita diui Martini lib. ij. Deinde, inquit, paulo post Archidiaconus ingressus admonet pro consuetudine populum in ecclesia expectare, illū ad agenda missarū solēnia debere procedere: ubi clarè uidēs eum de una Liturgia loqui. Georg. Vicelius in typographia prioris ecclesiæ, quo exprimit quanti Christum faciat, Eucharistiā ab Ignatio martyre uocatā inquit Missam, epist. ad Smirnen. vj. sic enim illi legitur: Propterea non licet sine episcopo, neq; offerre, neq; missas celebrare. At cum Ignatius (ut Rhenanus in alia quadā ad eundē Volzium epist. scribit) Græcè scripserit, uerisimile est, Latinum interpretē exponere ea, quæ præcedunt, Offerre scilicet, & sacrificiū immolare. Nā Liturgias pauci intellexerunt. Confirmata est autē missæ denominatio per sacri huius uulgationē, quādo sine delectu, illotiq; manibus sacris initiati sunt. O si non ad quæstum etiam, quilibet usque ad nauseam, & cōtemptum: quem rempi Christianam, in summum discrimen quandoq; adducturum, sæpenumero prædixerat Iacobus Bannissius, patronus noster: quo nostro quo

omnino

omnino neq; uir experientior, nec incorruptior quisquam in aula, nec Rom. ecclesiæ studiosior, atq; addictior fuit, priusquam etiam Lutheri nomen audiretur. Atq; ita ex arcano mysterio nata est, quam hodieq; uidere licet, uulgaris illa missa sacrificiorum, cuius filia est missa illa mercatorum. Sic enim uocantur uulgò nundinæ, emporumata, mercatus, negotiationes: quæ ferè in templorum dedicationū anniuersarijs, aut sanctorum natalitijs habètur. Et planè dubium est, Volzium ait, utrius missæ negotiatio lucrosior, aut abusus damniabilior. Vt uerò digressi paululum redeamus, quod dimittitur, seu finitum atque completum est: idcirco maiores nostri subinde missam esse, pro finire, & missam, pro fine, seu completionem usurparunt. Ita Io. Cass. lib. iij. cap. vij. de eo, qui ad orationē tardius occurrit, Si congregationis, inquit, missam stans pro foribus præstolabat. Et cap. viij. Vt contenti, ait, somno, qui nobis post Vigiliarum missam, usq; ad lucis indulget aduentum. Et paulo inferius, Nisi, inquit, post Vigiliarum missam, somni quantū cunq; gustarit, &c. Sanctus quoque Benedictus in regula sua, quod de publ. præcibus dicit cap. ix. finiantur, & cap. xij. completum est, hoc capite decimo septimo, semel dicit, Missæ sint: & bis, Fiant missæ. Ex quo luculenter ostenditur, quod missum esse, uel fieri, pro finitum atq; completum esse, uel fieri intellexerunt. Et ita fortè quidam acceperunt, quod dictum erat, Ite missa est: id est, finita, completa. Inde & complenda dicta uideri potest. Sp.

MIS SI qui sunt ad gratulandū principi, rei pub. causa abesse dicuntur, teste Paulo in l. qui mittuntur. ff. Ex quibus caus. maior. Sp.

MIS S O S pro uocatis in l. ult. ff. de Muner. Accursius intellexit, cum Budæo teste, significet transmissos & præteritos. Sp.

MIS S I O N I S, pro dimissione, in iure nostro multa sunt genera. Est enim honesta, quæ meritis stipendijs ab Imperatore indulgetur. Et causaria, quæ propter ualetudinem à laboribus militiæ soluit. Vnde causarij milites. Est ignominiosa, cum quis propter delictū sacramento soluitur. Est cum quis euitandorum munerum causa, militiam subiijsser. autores Vlp. in l. ij. de His qui not. infam. & Martianus in l. milites. §. missio num. de Remilit. Sp.

MIS S I L I A, à mittendo, dicimus uariarum rerum donaria, quæ Impp. atque olim Coss. liberalitatis gratia, idq; in perpetuam rei memoriam, populo colligenda spargere solebant. Hæc habentur pro derelicto, sunt quæ occupantis. §. hoc amplius. Instit. de Rer. diuis. Cal. Decéb. Domitianum legimus, sub noctem iussisse spargi omnis generis missilia in populum. Porro, missilia pro telis quæ in hostem emittantur, sciunt omnes. Vide Rhodigin. cap. vj. lib. xiiij. Sp.

MIS T I M. Vlp. in l. si mulieri. ff. de Vsufruct. ad crescē. Quid si, ait, mistim fuerint liberi & extranei heredes. Sp.

M I T R A S absq; h. Vlp. in muliebribus uestimentis numerat, quibus uir nō facillè uti potest

sine uituperatione. Spiegelius.

M I T T E R E ex primo decreto in possessionem Prætor dicitur, quū quēpiā in possessionē ducit rei custodiendæ causa Vbi autē iusserit ex secundo decreto possidere, iam sunt ueri possessores appelladi. Zasius noster singulariter docuit, nō tantum cum ius nostrum missos in possessionem simpliciter nominat, eos intelligi, qui ex primo decreto, missi sunt, ut fuit communis doctorum sententia: sed & hos, qui secundū decretum obtinuerunt, in possessionē simpliciter esse missos, dici debere. Atq; ita hæc uerba, Mitti in possessionem, pro subiecta materia ad utrumque decretum referri posse. Sp.

M I T T E R E in consilium, est dimittere iudices ad sententiam dicendam, id est, cogere eos inter se uota conferre, Salomonio exponente. Idem scribit, hoc in sacro Apostolico consistorio (uulgus iudicium Rotæ uocat) etiamnum obseruari. Decanus enim (ut ait) auditis omnib. causæ argumentis, collegas cogit ire in consiliū ad sententias conferendas. Cætera apud eum uide in l. mandata iurisdictione. ff. de Offic. eius cui mandat. Bud. in l. ij. de Orig. Iur. dicit, Mitti in consilium, esse perinde ac si Græcè dixeris *ἐν τῷ βουλῇ* hoc est, censendi potestatem facere, & calculum proponere, calculum porrigere, & iudicandi facultatem permittere: uulgò *zu recht sprechen, urtheil geben*. Sp.

M I T T E R E plenā opinionem, pro eo quod uulgò dicitur, totalē facere informationē. apud Vlp. in l. inter pœnas. de Interdict. & relegat. Sp.

M I X T U M est, quod diuersorum naturā capit. l. cum seruus. de Cond. & demonstrat. Sp.

M I X T U M imperium est, cui etiā iurisdictione inest, quod in danda bonorum possessione consistit, & in iudicis danda licentia. Alc. in Parer. li. ij. cap. viij. Zasius, Doct. & Bart. suam distinctionem relinquens, per tres gradus mixtum imperium distinguit. Magnum, quod in officio nobili consistit: plenā tamen causæ cognitionem exigēs, realemq; uel personalem coercionem. l. nec quicquam. §. ubi decretum. ff. de Off. Procōl. Mediocre, quod absq; reali coercionem, plenam causæ cognitionem exigit. Paruum, in ijs consistit, quæ officio iudicis, itidem nobili, cum summaria aliquando cognitione explicantur. Exempla pete ex lectione eius perquam luculenta, in l. cui iurisdictione data est. ff. de Iurisdic. Sp.

M N A Græci, Latini Minam uocant. Hæc uaria admodū est, ut latè explicat doctiss. uir, Georgius Agric. Apud Græcos idem est, quod libra, & pondo apud Romanos: hæc centū drachmas cōtinebat, hoc est, centū denarios Romanos, seu quadringentos sesterterios. Mina igitur decē aureos coronatos ualuit, & drachmā tres solidos Turoneos, & semissē, quāti scilicet denarius Romanus estimatur à doctis, qui de hac re scripserunt, hoc est, quaterni nummi. Ex Bud. Sp.

M N A B A seruitus quæ sit, indicat Rhodigin. lib. xiiij. cap. xlix.

M O

M O B I L I A, licet passiuam significationem respiciant,

respiciant, sicut mouentia actiua, tamen pro eodem accipiuntur, nisi aliter de mente constet. l. mouentium. de Verb. sign. Cels. in l. si chorus, de Legat. iij. ait, his uerbis: Quæ ibi mobilia mea erunt, de lego. numos ibi repositos ut in utui dareretur, non esse legatos. At Proculus ait eos, quos præsidij causa repositos haberet, eos legato contineri: & sæpe audiuisse rusticos senes ita dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse, peculium apellantes, quod præsidij causa seponeretur. Sp.

MOBILIS homo, Constanti opponitur. In mobili animo esse, pro leui & inconstanti accipimus. Cuiusmodi solet esse uulgi. Proinde recte uocatur à nobis, meliore loco nati, *die Vesten*, seu à uulgi leuitate alieni. Sp.

MOBILIVM nomine annui redditus breui tempore duraturi ueniunt. Cōtrā, qui perpetuo debentur, immobilibus equiparantur. Quod Alciatus ita intelligendum putat: Ut si dies celsit, incipiantq; iam deberi, mobilibus equiparentur. Nam cum actio in diem competat, uidetur res ipsa haberi: alioquin immobilium potius similitudinem in eis approbat. Idē animaduertendum monuit, quod ex sententia Pauli, l. si chorus. de Legat. iij. mobilibus legatis, aurum uel argentum non debetur, nisi de his quoq; manifeste sensisse restatorem, possit ostendi. Sp.

MODERAMEN inculpatæ tutelæ, ut uulgo dicitur, tunc fieri intelligitur, quando aliter se quis defendere, aut periculum rerum suarum effugere non potest. Quæ defensio usq; adeo permixta est, ut is qui uim inferre nō ueretur, etiam impune occidi poterit, si nulla alia ratione fugæ sit locus. Sp.

MODERATA castigatio, hoc est, correctio, emendatio, extra sæuitiam, concessa est patrifamilias, l. respiciendum. §. furta. ff. de Pœnis. decenti leuis castigatio permittitur. l. sed & si quæcunq; in fin. & l. seq. ff. ad Leg. Aquil. Adde l. iij. C. de Patr. potest. l. cum oportet. §. non aut. C. de Bon. quæ liberi. l. j. C. de Emendat. propinq. Sp.

MODERATAM æstimationē facere, apud Vlp. in princ. l. ex damni. ff. de Damni. infect.

MODERATA tutela: qui uim auertit moderata tutela, nō admittit iniuriam: quoniam uim ui repellere iure licet, uulgar. l. ut uim. ff. de Iust. & iur. & l. sciendum. §. qui cum aliter. ff. ad Leg. Aquil. Spieg.

MODERATIONEM, temperantiam, modestiam Græci, ut lego alicubi obseruatū, unius uerbi enunciatione comprehendunt, quæ est *σωφροσύνη*. Hac uoce libentius utuntur, ut uideo, recentiores nostri interpretes, pro ea quam ueteres usurparunt, limitatione, à qua nec Zafius noster abstinuit: ut pleraque alia prorsus barbara, tantum usui tribuens, retinuit. Sp.

MODERATIONIS est, temperare modos in factis, & dictis, & cæteris talibus, quæ agendi officio utuntur, arg. l. fin. §. j. ff. de Bonis damnat. ut ab Alberico citatur. Sp.

MODERATOR, modò rector, modò gubernator, modò arbiter apud Impp. in Constitutionibus accipitur. Sp.

MODERATVM spacium à iudice statuenti. l. de Die ponenda. ff. Qui satisfacti cogant. Sp.

MODERNVS, reproba uox est. At idonèe in eadem significatione Neotericus, Nouellus, Hodiernus, nostri temporis, uel tempestatis Politifex, Cæsar, Præsul, &c. dicitur. Insulanus.

MODESTIAM omnium esse: clementiam ad eos potissimum, qui cæteris potestate præstant, pertinere, Alber. rectè monuit, citans l. in ipsius, C. Fam. excisc. Est autem modestia, uirtus docēs omnib. in rebus temperamentū modumque seruare. Vide Camerem in Tab. Ceber. Sp.

MODIALB uas dicimus, quod modij habet mensuram. Est autē modius aridorū maxima misura, duos semodios, id est, sedecim sextarios continens: quod ipsius semodij uox satis indicat. Dicitur enim est semodius, à semis, & modius, quasi semimodius, elisa syllaba una: quod etiam in semuncia fieri uidemus, ex Geor. Agricola. Obseruatū & neut. genere dici Modium. Sp.

MODICA castigatio. Vide l. sed & sicuti. ff. de Vusufruct. Sp.

MODICA resectio ad fructuarium pertinet. uide l. usufructu. j. ff. de Vusufructu.

MODICA summa in Iure, quandoque duo aurei accipiuntur. l. idem. ff. de Dolo. Quandoq; quarta pars eius de quo agitur, l. si quis in suo. ff. de Inoff. test. Quadoq; quod intra sextam est, societatem. §. arbitrorum. ff. Pro socio. Quandoque quod minus cētū aureis est. Quadoq; quod x. libras non excedit, l. sed & si. §. j. de Iudic. Sp.

MODICAM summā item accipimus, quam ex qualitate personarum ius dicentis religio constituit. Nam & pauperi uiro maximū erit, quod locupleti & assiduo modicum. l. legitimos. ff. de Legit. tut. uide Bart. in l. sed & si susceperit. §. j. in fin. de Iud. Sp.

MODICE, non semper à paucis, sed à modo quandoq; deducitur: ut modestiā designet, quæ inter parum & nimium uersatur, non paucitatem. Hinc modicè facere, id est, cum modo, æquo, & pari. Vide Gellium lib. xij. cap. xij.

MODICO honoris gratia possessori dato, uide Vlp. l. itē si. §. item si fortē. ff. de Rei uend. Sp.

MODICVM propriè dicimus, non cui aliquid sit imminutum, sed quod non excedat modum, modestumq; est, & temperatum. Sp.

MODICVM tempus ex anno utili habere. l. interdum. ff. de Minor. Sp.

MODICVM tempus. Vide scholium super eisdem uerbis in §. si uxor. in l. si constante. ff. Solut. matrim. & infra, Temp. modicum.

MODIOLVS, interdū est uasculū ad hauriendam aquam ex puteo, aut lacu, aut flumine. ut in l. damni infecti. ij. ff. de Dam. infecti. Sunt enim, qui pro modulorum, inibi modiolorum legendum putant. Interdum uas potui paratum, nō tamen poculum, ut inquit Scæuola in l. Scie. de Aur. & arg. leg. Sp.

MODIVS, denominari uidetur à modo, quod inter cetera nō raro mensurā significat. Inde moduli uocantur illæ particulæ, ad quas opus totū dimetiuntur architecti. Paulus in l. nō solū de Oper.

de Oper. nou. nunc. Sed ut probari possit, quid postea ædificatum sit, modulos sumere debet is qui nunciat. Sp.

MODVL aquarum, ut Budeus indicat, à Principibus impetrabantur, quibus priuatis licebat aquam publicam in priuata loca ducere è castellis aquæductuum: citatq; Vlpian. in l. damni infecti. ij. Vnde apparet, eum probare lectionem priorem, quam nec Haloander mutauit. Sp.

MODO meo, id est, ut uolo, Donat.

MODVS, per particulam, ut, Cōditio, per si, causa, per quid, uel quoniā. Vide Alber. in Rubri. C. de His quæ sub modo, & Bart. in l. quibus dieb. §. fin. ff. de Condit. & demonst. Sp.

MODVS dictus est in emptione. l. ij. ff. de Action. empt.

MODVS honestus seruandus est, nō immoderata cuiusque luxuria subsequenda, Vlpianus eleganter dixit in l. ex damni, in princi. de Dam. infect. Spieg.

MODVM mutare. ff. de Transact. l. cum hi. §. penultimo.

MODVS, propriè rationem significat, id est, mensuram, siue formam. Ratio uerò iubet, ne quid nimis, sed omnia cum moderatione fiant. Proinde modus qui finem excessit, ut consistat, ad modum reducendus est, per l. placuit. ff. de Vfur. & not. ibid. Alberic. & modus, & modulus plerumq; pro mensura accipitur. Vnde apud Iuriscoss. tit. est: Si mensor falsum modum dixerit, Paul. de Dam. infect. l. damni. ij. §. unde Labeo. Eum, inquit, qui modulorum, aut rui faciendi causa opus faceret, etiam satis debere, quia in alieno solo faceret. Sp.

MODVS agri, certa definitio, seu mēsurā agri, quā toti iugerum esse intelligitur.

MOENIVM, locus erat Romæ, qui ultra ædificia proferebatur in uiam publicam pro pendens: à Mœnio bonorum paternorum dilapidatore, qui primus ultra colūnas tigna extendisse dicebatur, *ein außgeschossen gebeum*. Is enim locus spectaculis quidem seruabatur, sed interim licebat cuilibet in eo uela immittere, ob commodam magnitudinem ædificijs, sicut & nunc uidemus quædam publica ædificia deferuere obiter priuatorum usibus. Sic & Iabolenus accipit in l. Malum nauis. ff. de Verb. sign.

MOLA asinaria, supplicij genus peculiare Paestinis, ut indicat Hieronymus, quod ob enormia crimina solet exigi, ut apud nos rotæ supplicium. Seruator noster apud Lucam cap. xvij. ex atrocitate pœnæ crasso populo demonstrat culpæ magnitudinem, quum ait: Expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum eius. Sp.

MOLAE multiplices sunt, puta manuariæ seu manuales, quæ manu uersantur. Trufatiles, iumentariæ, asinariæ, & aquariæ. Iabolen. de Fund. instr. l. dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilibus, iumentarias autem instrumenti esse. Offilius ait, Molas aquarias, hoc est, aqua uersatiles, ante Iustiniani tempora fuisse, nondum legi. Is enim in tit. de Aquæduct. l. decernimus, molæ aquariæ meminit. Nebriss. Quod molis caret, non est

molendinum, Bald. ait in c. j. §. si quid. de Cont. inter dom. & uas. de inuest. Sp.

MOLES, dicuntur etiam structurae, quæ fiunt ad arcendum fluctus. Vlp. in l. j. de Impens. in re. dot. fact. Inter necessarias impensas esse, Labeo ait, moles in mare, uel flumen proiectas.

MOLENDINARIVS, nō molitorem, sed quod ad molendinum pertinet, significat. Paulus, asinam molendinariam, & molam negat ea appellatione contineri. Sp.

MOLETRINA, à molēdo, pistrinum olim dicebatur, quo tempore tundeantur frumēta, non autem molebantur. Seruius enim nobilis grammaticus autor est, apud priscos molarum usum non fuisse. Aquariarū autem molarum loca, quibus Itali in Pado, ut Bartol. indicat, nos in Rheno, Danubioq; ac alijs nostris, ut & Galli in suis fluminib. utimur, moletrinas appellari posse, Budeus ex Nonio colligit. Sp.

MOLESTARI. Modestinus: Ab Aurelio Sempronio fratre meo neminem molestari uolo: hoc est, alicui grauem esse, seu exhibere alicui molestiam. ut Cic. ad Attic. dixit. Vide l. illud. & not. ff. de Tribut. Sp.

MOLESTVS, qui alicui grauis est, nec finit eum quiescere, in Aut. de Fideius. in prin. Porro quæ molesta sunt, rectè per pactum excipiuntur. l. si quis sub hoc. ff. de Contrah. emp. Sp.

MOLITOR, qui aliquid struit, conatur, & machinatur.

MOLITORES rerum nouarum.

MOLIRI, propriè esse uolunt, quid cum difficultate conari, operari, uel facere, siue ingenio, siue corpore. Macer tamen in l. diuus. ff. de Offi. præsid. pro perpetrare usurpasse uidetur. Item, moliri, est moles ad ædificium aliquod coaptare. Vlp. l. j. de Nou. oper. nunc. Qui fortè in publico, uel in priuato quid molitur. Inde molitio, ipse apparatus ædificandi. ut infra eod. tit. l. stipulatio. Molitio, inquit, non impeditur. Demoliri uerò, diruere: & Demolitio, dirutio, opposita sunt. Nebriss.

MOLLI brachio, & leui brachio. Cum facilitate inuimus leui attingere articulo, ut Quintil. ait, non diligentem operam præstare, molli uel leui brachio id facere dicimus.

MOLLEM animum, in fin. C. de Compens. Imp. eleganter opposuit seueri & forti. Quamuis apud Ciceronem mollis animus, pro facili & tractabili lib. ij. Epist. ad Attic. in bonam partem legatur. Sp.

MOMENTA decem punctum conficere, & quatuor puncta horam, Accursius putat. Latini tamen autores momentum simpliciter accipiunt pro breui tempore, sicut & punctum. Alciat. citat Horatium & Terentium. Cæterum minutis sexaginta constare horam, receptum est. Boethius, ut ab Alciato citatur, lib. Geomet. ult. puncto minus esse minutum: rursus minuto momentum, autor est. Sp.

MOMENTARIAM uitā, pro breui: & momentarium maritum, in eundem sensum Apuleius dixit. Sic momentariū uenenum intelligendum

dum, quod statim interficeret: & momentariam salutem, quantulumcunq;. Ex quarto commen. Catanaei. Sic

MOMENTARIA, seu momentanea, ut uulgo dicitur, possessio, pro ea quę breui spacio tentata est; accipitur. de qua Imper. in tit. si de moment. possess. fuerit appell. Sp.

MOMENTO fieri, in iure nostro intelligitur, quod nullo extraneo actu interueniente fit. Ex Alciato. Sp.

MOMENTVM, significat exiguam quandam mutationem, & penę indiuisibilem, quod Gręci Atomon uocant. Ita quodcunq; minimū potest appellari. Sic apud Venuleium, in l. continuus. de Verb. obl. accipiendum: & non, ut interpretati sunt Doctores, contra uocis ipsius Latine significationem, pro occupatione naturaliter necessaria: ueluti in ægrotis, dum catapotia medicamentū huiusmodi assumunt, dum excrementorum causa secedunt, & si qua similia. Spiegelius.

MOMENTVM etiam iuxta eum modū dicitur, quo multi dicunt, Res parui momenti, magni momenti, id est, quę magnū pondus & uim habet. Vide quę not. in l. j. C. de Nouat. & l. si post mortem. de Leg. j. cum seq. Sp.

MOMENTVM ultimum temporis expectandum, quo aliquid necessariū uel fit, uel datur, & lex docet, & Doctores exactē tradidere. Spiegelius.

MONACHI nomen quantumuis sanctum & uenerationis summę pleriq; homines, ut ait Rhodiginus, & eruditiones, ac nulli rei, tantum non incolę sordentium sæpe ganearum magna sibi doctissimi cuiusq; indignatione arroganter uendicare sunt ausi.

MONACHI qui dicantur, & qui fratres, itē quo distent, pulchrē explicat Abb. in c. causam quę. de Iud. Sp.

MONACHORVM, hoc est, solitariorū initia unde sumpta, diuus Hieronymus in uita Pauli Eremitę demonstrat. Retinent id nominis etiam, qui in frequentibus locis conspiciuntur: quemadmodū & tutorem uocamus, qui pupillum negligit. Sp.

MONACHVS à iure seruo æquiparatur, nullum habens rerum dominium: & pro mortuo, quātum ad profana negotia, habetur l. Deo nobis. C. de Episc. & cler. & §. illud quoq;. in Authen. de Monach. Si tamen monachus negotiatur permissu Abbatis, æquiparatur filio familiars, secundum Gloss. fin. & Doct. in l. si longius. §. si filius familiars. ff. de Iudic. & doct. in c. ex parte. de Accus. & per Bald. in Authen. habita. C. Ne filius pro patre. Sp.

MONARCHIA, id est, unius principatus, primas tenet in tribus speciebus gubernationū, quas iustas cęsuerunt philosophi. Hęc uerē legitima potestas: quę si innocua fuerit, Dei typum in terris refert: nunc propriē est apud Romanorum, hoc est, omnium Christianorum Imperatorem, regē uel, qui absq; Augusto rerum potitur. Facti enim, non iuris est, quod ceteri reges Im-

peratorię maiestati detrahunt. Alcia. de Francis occidentalibus loquens, Qui licet, inquit, regib. Germanorum, quos Imperatoris titulo Romani Pontifices insigniuerunt, non subsint, Romani tamen imperij & ipsi pars, eoq; iure uiuant. Monarchiam orbis, Imperatori elegāter asstruit Baro Tautenbergius ex patrum sententijs, interpretans tit. de Feud. Marchiæ, lib. j. Feudorum. Nec refragatur, olim gentes pōnullas ditionem Imperatoris non agnouisse, sicut & hodie nonnulli agnoscere recusant, de iure tamen dubio procul agnoscere debere: secundum Iasonem in l. cunctos populos. de Sum. trinit. per Gloss. minimē recognoscat. in c. per uenerabilem. Qui filij sunt legit. Sp.

MONAS, siue unitas, apud Arithmeticum est principium numeri, & non est numerus: quē admodum Geometrę punctus principium lineę, non tamen lineę est: à quibus perquam acuto ingenio uir Salomonitus, censet scēminam differre non uideri: cum ipsamet sola sit caput & finis suę familię. l. pronuntiatio. §. fin. & l. familię. de Verb. sign. Proinde nihil sibi uideri, cur scēmina ex maribus nata, non uerē & propriē ex lineā, siue de lineā masculina dici possit, licet in ea desinat lineā masculina. Sp.

MONERE scientem, uel memorem facere.

MONERAS, & inducas: an per hęc uerba detur potestas cogendi, not. per Archid. extr. de Pręb. c. si pauper clericus. lib. vj. & Specul. de Rescript. præsent. §. ratione formę. iuxta fin. uers. Item si Papa roget. & de Concess. præb. c. cū nostris, in fin. Sp.

MONEMVS, an hoc uerbum firmet iurisdictionem, differunt non omnino inutiliter Canonistę in c. solitę. de Maior. & obed. Sp.

MONHEMERIVM, spectaculi genus, quā si unius diei dictum, apud Iustinianum in l. Nouell. de Consulibus. §. Ac primus quidem iuxta interpretationem Haloandri. Sp.

MONETA dicta, quōd nos signi impressione, uel autoris, uel precij moneat. Accipit autem legem ualoris à suo superiori: unde nec reprobari potest, nisi per ipsum superiorem, arg. l. elegant. §. qui reprob. de Pig. act. Sp.

MONETA adulterina, pro falsa. C. de falsi. mon. l. ij. sicut & scientiam non ueram, adulterinam uocamus. §. hęc autem. in Procmio Pandectarum. Ex Alb. Sp.

MONETARII, qui monetam cudunt. Sunt & monetarij uiles homines, texendis scilicet uel stibus idonei, quiq; lanam ducant, & texturicium faciāt. Fl. Vopisc. in Vita Aureliani: Vbi seditio, inquit, monetariorum intra murana bellum grauissimum peperit, &c. dicti fortasse monetarij, ab officij ipsius uilitate, ἀπὸ τῆς μωρίας. Nam & hodie huiusmodi lanifices in minimo sunt precio. Vide Alc. in l. balluca. C. de Metall. lib. xj. & Egnat. in Annot. ad Vopisc. Sp.

MONETALES triumuii dicti sunt, æris, argenti, atq; auri conflatores, ut ait Pompon. in l. ij. de Orig. iur. Obseruatu dignū est, quod Zaf. hęc Pomponij uerba explanans, indicat, cur æs pro

pro auro dari non erat infuetum. ut intelligas l. quid tamē. ff. de Contrahen. empt. & l. si id quod aurum, de Verb. oblig. cum similib. Sp.

MONHEMERIVM, spectaculi genus, quasi unius diei dictū. apud Iustinianū in l. Nouell. de consulib. §. Ac primus quidem iuxta interpretationem Haloandri.

MONILE, ornamentum, quod solet de collo uirginum pendere. dictum, quod uirtutis admoneat. nam primò ob aliquod egregiū factum dari solebat etiam ingenuis iuuenibus. Sp.

MONIMENTA, teste Varrone, à monendo, quæ sunt in sepulchris: & ideo secundum uiam, quo prætereuntes admoneant & se fuisse, & illos esse mortales. Alij scribendum uolunt monumentum, per u, quicquid nos monet, siue monere potest alicuius rei præteritæ: ut tituli, sepulchra, statuae, fana, porticus, carmina, historia, documenta, doctrina, libri, cæteraque huiusmodi. Porro monumentum, Vlp. inquit, sepulchrū est, ubi corpus mortui, ossaue hominis cōdita sunt. Monumentum autem dicitur, quod memoriæ seruandæ causa existat. Marcellus tit. de Sumpt. fun. Monumentum sepulchri id esse diuus Hadrianus rescripsit, quod monumenti, id est, muniendi eius loci causa factum sit, in quod corpus impositum sit. Florentinus ibidem: Monumentum generaliter res est, memoriæ causa in posterum prodita: in qua corpus uel reliquiæ si inferantur, fiet sepulchrum: si uerò nihil eorum, monumentum erit, quod Græci cenotaphium appellant. Sp.

MONITIO fit ante cōmissum, & est necessaria, apud Iuriscoss. in l. j. §. magistratibus. ff. de Magist. conuen. Obiurgatio uerò post turpe factum. Cicero in de Amicitia: Primū ut monitio acerbitate, deinde ut obiurgatio contumelia careat. Monitionis à iudice factæ efficaciam Bart. ostendit in l. j. Auth. cessante. C. Quom. & quād. Iud. Hanc uocem pro sententia poni uolunt, ad fin. l. quoties. C. de Dignit. lib. xij. Sp.

MONITORIAE literæ quæ sint, item quæ præceptorie, quarum mentio fit in c. capitulum sanctæ crucis. extrā de Rescript. petendum est à Canonistis. Sp.

MONITORES Quintilianus uocat, quos Græci pragmaticos appellat. Hi iura, ac fori consuetudines oratoribus submissa uoce suppeditabant. Annotauit Bud. appellare ciues per monitorem, id est, nomenclatorē. Apparet item, hanc uocem à Iureconsulto usurpatam, pro ijs, quos nunc barbarè superintendentes uocant, in l. Instrumento. ff. de Instrum. uel Instrum. leg. Sp.

MONITV agere, quo distet à mandato agere, docet Accurs. in l. si serui mei. ff. de Tut. Sp.

MONOCVNTA Expūge apud Alb. & reponē, Monazonon. Extat uox apud Impp. in l. quidā ignauia. C. de Decurion. lib. x. Significat aut solitariè uiuentes. Alciato monazonij uocabulum magis placet, quod & interpretatur, locū in eremo, in quo monachi congregantur. Sp.

MONOMACHIAM, Baro à Tautēberg agit, singulare certamē interpretatur, quod duell-

ium alij uocat. Inde & monomachus dictus, hoc est, qui solus cū solo pugnat. Ea aut fieri consueuit, ad eruendam rei alicuius probationem, aut purgationem inducendam: ita uidelicet, ut qui se sic probaturum purgaturūue aliquid obtulerit, & uicerit, probasse credatur: si non uicerit, in probatione defecisse putetur. Verū hæc monomachiae probatio non diuina tantū, sed & ciuili lege eliminata est. nam in ocio ciuili, & domesticæ quiete, cruenta spectacula sibi non placere, Imp. Constantinus attestatur: eaq; de causa omnino gladiatores esse prohibet in l. unica C. de Gladiat. lib. xj. Per quam legem & publica illa, cruentaq; pugilum in Pancratio certamina prohiberi non ambigitur, quæ Vlpiani tempore Romanorum leges nondum damnauerant. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

MONOMACHIAE itē hoc genus sanguinolentum omni modo canonica sanctio uetat. c. monomachia. ij. q. iij. ubi in fine dicitur, quod hanc sectantes, Deum solummodo tentare uideantur, & in c. j. ext. de Purg. Aliquateus duella tolerari non debere, diffinitur. Sp.

Monomachia, uocem Græcam apud Vlp. in §. item Iul. scribit. l. si duo patroni. de Iureiurand. Alc. in Disposit. interpretatur ad uerbum, unius partis. Quod nec Accursium fefellit. Sp.

MONOPOLIUM est, cum penes unū aliquem tantū uēdēdi potestas existit, *ἀπο τὸ μόνον*, unus: *καὶ πωλοῦμαι*, uendo. id fit, cum unus solus aliquod genus mercaturæ uniuersum emit, ut solus suo arbitrio uendat, & precium statuatur. Is enim augens precia rerum, suæ deseruit auaritiæ, ac alijs nocet omnibus: tollit uerū permutationis succedentis contractus emptionis & uenditionis usum. Ideo rectè prohibentur monopolia in tit. C. de Monopol. Vtinam haberemus nomophylaces, hoc est, legū custodes, qui exequerentur sancita illius tituli. Locus est in eo, ubi de monopolij echinorum agitur: quem interpretes ridiculè tractarunt. Vide Hegendor.

Monasterium, eremus, & locus in quo monachi cōgregantur. l. quidam ignauia. de Decurion. Horum maximus persecutor, Valens Imp. Lege Eutrop. & Orosium.

MONS sacer, uia Tiburtina ultra Anienem ij. mil. cōspicitur: dictus sacer, quod Ioui consecratus esset. Huc plebs Romana olim secessit, teste Pomponio l. ij. de Orig. iur. Tribunosque sibi in eo creauit. Sp.

MONSTRARE, pro probare, indicare, ostendere, *beuueisen, bezugen*. l. actor. C. de Procurat. in Auth. Litig. iur. §. j. Coll. ix. Alber.

MONSTRVM, est aliquid præter naturam editum, aut procreatum. apud Iustinianum, ut Cantiuuncula uenustè explicat Instit. de Adopt. §. minorem natu. instar monstri esse censuit, qui natu maiores à minoribus adoptantur: quū adoptio naturam imitari debet. Sp.

MONTEM à mouendo Bart. ducit, per antiphrasim, sicut bellum, lucus, & similia. Sed magis ab eminēdo dici uidetur mons: cuius nomi-

ne etiam quicquid eminet, dici potest. Sp.

MORA, id est, dilatio, modici temporis non habet periculum. l. si debitori. ff. de Iud. Mora etiam dolus nominatur ab interpretibus. Vide Iaso. in l. si uero. ff. Qui satisd. cog. Et ut mora rei nocet si de iussori. l. mora. ff. de Verb. obl. & d. l. de Vfur. §. fin. ita difficultati cedit, ac quidem magnæ, & quæ ferè casui fortuito æquiparetur. l. non dubium. in fi. ff. de Legat. iij. Sp.

MORARI, pro habitare. Paul. in l. Titius. de Ser. export. Hac lege proditum est, fugitiuos nulloquam morari, hoc est, habitare. Sicut colligunt doctores, nec hæretici in locis ubi sunt, ceu fugitiui, morari uidentur. Quos nec recipiendos rectè censerunt. Attamen moram ducere, trahereue, male intelligitur, pro perpetua, stabiliq; commoratione. Est illud potius, cum tempus in longum deducimus, *auff die lang banch legen*. Sic & Imper. Antoninus Pius, Morati estis, pro habitastis usurpauit. ut Scauola refert in l. Caio Seio. de Alim. leg. quæ non grauiabor adscribere. Imp. Anton. Pius, libertis Sextæ Basilicæ. Quamuis uerbate testamenti ita se habeant: Ut quoad cum Claudio Iusto morati estis, uobis alimenta & uestiaria legata sint: tamen hanc fuisse defuncti cogitationem interpretor, ut post mortem Iusti, eadē uobis præstari uoluerit. Sp.

MORA ut à grauamine distet, colligitur ex l. omni modo. C. de Inoffic. testam. Sp.

MORA abusua quæ sit, tradunt doctores in l. minorum. C. in quibus caus. Porro quomodo mora debitoris & creditoris, emptoris itē & uenditoris consideretur, nouè tradit Zasius in l. i. u. num. ff. Si cert. per. Sp.

MORA, temporis dilatio, tarditas item, atq; procrastinatio. De ea, eiusque efficacia copiose scribit Bart. in l. mox citanda. Hæc nullis certis finibus concludi potest, ut est elegans textus in l. mora. ff. de Vfur. Sp.

MORAM fecisse apud Iurifcons. in l. eū qui. ff. de Iurisd. om. iud. ut apud Cic. moram facientdam, moram fieri. Sp.

MORALIS. Cicero in princ. de Fato, primā huius nominis inuentionem impositionemque à se factam fatetur: tanquam ab eo, qui omnibus modis conaretur augere linguā Latinā. Quia pertinet, inquit, ad mores, quod illi uocant, nos eam partem philosophiæ de moribus appellare solemus: sed decet augentem linguam Latinā, nominare moralem. Vide, Philosophia moralis. Spieg.

MORARI, pro retardare, differre. in l. si ea. C. de Accus. Item pro habitare inuenitur, & pro expectare: tamē magis poeticè, quā oratoriè.

MORATORIA cautio. Paulus: Quo minus prædium iure pignoris distrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur, hoc est, cautio, quæ datur, ut quis differat & expectet. Sp.

MORBVS, est habitus, id est, dispositio contra naturam, qui usum eius ad id faciat deteriorem, causa cuius natura nobis eius corporis sanitatem dedit. l. j. §. sciendum. de Ædil. edict. Alc.

MORBI graues, siue asperrimi recitantur Plinio cap. iij. lib. xxv. Sp.

MORBI genus est nec uespertino, nec matutino tempore uidere. l. item Offilius. ff. de Ædil. edict.

MORBO dare ueniam. de Offic. præsid. l. diuus. Spieg.

MORBO SVS, pro morbo obnoxius. Iurecons. de Ædil. edict. offendit, qui, quæne hoc nomine ueniunt. Sp.

MORBUS maior, idem qui comitialis, teste Budæo.

MORBVS fonticus est, qui cuiq; rei de qua agitur, nocet, atque prohibet, ne quis in ius ueniat: ut magna febris. Alc. de Verb. sig. de perpetuo morbo uide Bart. in l. post susceptam. ff. de Excusat. tut. & in l. si cum dotem. §. si maritus. ff. Solut. matrim. Sp.

MORBUS, totius corporis corruptio est. Aegrotatio, si imbecillitas accedat. Vitiū, cum partes corporis inter se dissident: ut distortio membrorum, & deformitas. Vide Cicer. iij. Tuscul. Spiegelius.

MORGANATICA lex apud Mediolanenses, quæ alibi Salica dicitur. Extat tit. in Placitis feud. De filijs natis ex matrimonio ad Morganat. contract. Illustris interpres à Tautenberg, nactus quendam uetustissimum codicem, testatur in eo, pro uoce Morgenatica, scriptum Morgengabicum: quod uocabulum uidetur ex idiomate nostro confectum. Nam *Morgen*, nostratē lingua manē, siue matutinum sonat: & *Gab*, donum significat. Morgengabicum igitur, quasi donum matutinum interpretari licebit, quia donationem propter nuptias significari solitā, idem nobilissimus interpres putat.

MORE maiorum, id est, more à maioribus recepto & introducto. l. liberorum autem. ff. de His qui not. infam. Quid autem sit, more maiorum facere, & de moribus, quamplurima ostendit Alciat. cap. xxj. lib. iij. Parerg. Sp.

MORE maiorum cognoscere, est iudicibus prius auditis, de re capitali cognoscere: nec enim prius nomen cuiusquam inter reos recipiebatur, quā iudicium factum esset. l. is qui reus. ff. de Pub. iud. Sp.

MORE Romano, non sine prouerbij specie dictum à Tullio sepe comperimus, pro eo quod est, Eras. exponente, simpliciter & absq; furo potius, quā eruditè. Tales enim fuerunt illi Romani prisci, Græcorum dissimiles.

MOREM, hoc est, characterem dicendi, cuiusq; auctoris esse attendendum, cum prudēt, tū scitè admonet Salomonius, citās c. solitæ. de Maior. & obed. Morē agentium sequi debemus, Papinian. inquit in l. Labeo. de Statulib. Sp.

MOREM gerere, pro obsequēdum facillè noluntati alicuius, autore Paulo in l. quod si possessor. ff. de Rei uendic. ubi Placētinus certè, ut ait Oldend. honestius fatetur ingenuè, se non intel ligere, quid sit morē gerere, quā Accursius, qui de more iudiciorū exponit, sicut & fœdissimè lapsus est in l. circa. in fin. ff. de Prob. Morē gerere, uno

uno uerbo morigerari dicitur, hoc est, obsequi, & quasi ad alterius uoluntatem mores transformare, Cic. autoritate probat Olden. Sp.

MORBS mutare. Vlp. Sed etsi bonæ frugis feruus intra annū mutatis moribus occisus sit, precium id æstimabitur, quanto ualeret prius, quā mores mutaret. l. unde Neratius. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

MORIS est, elegans & nota locutio, frequēs in iure nostro. l. moris. de Pœnis. l. moris fuit ueteribus, de his qui not. inf. & simil. Et, ex moribus, pro consuetudine, in l. cum Prætor. §. pen. de Iud. ubi dicitur concedi iurisdicatio ex moribus. Spieg.

MORIBVS. Hæc dictio & ad rationem naturalem, iusque gentium referri, & ad ius ciuile etiam plerunque referri potest. Quod post l. xij. Tab. prudentum cōsuetudine introductum est. l. ij. §. ijs legibus. ff. de Orig. iur. Vnde pupillaris substitutio morib. inducitur dicitur. ff. l. ij. de Vulg. & more nostræ ciuitatis pupillus absque tutoris autoritate obligare se non potest. l. more. ff. de Acquir. hæred. & more maiorum debet pro tribunali ius dicere prætor: & more maiorum is solum iurisdictionem mandat, qui eam suo iure, non alieno beneficio habet. l. more. ff. de Iurisd. iudic. Sp.

MORIBVS, pro more & consuetudine, ut apud Ciceronem, Iuriscoss. etiam familiare est. ut in l. moribus introductum est. de Vulg. & pupil. & simil. Hinc in mores, pro in consuetudinē inducere, accipimus. Spieg.

MORIBVS inductum, cum quid Iuriscoss. dicunt, eos significare uelle arbitratur Viglius, id ius ante xij. Tab. fuisse, unā cum urbis primordijs obseruatum, uel postea usu & consuetudine receptū: cuius interpretationis testē citat Theophilus, scitē refellens, quod moribus dicatur esse introductum, illico Lacedæmonijs acceptū ferendum, quod solis moribus Lacones, ut Athenienses solis legibus rempubl. gubernarint. §. & non ineleganter. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Astipulatur in Parerg. Alciato. indicans & Accursium quædam in iure nostro prodita referre ad Spartanorum consuetudines, quæ tamen minime ad ius nostrum pertinent. Nam si aliquid, ut idem ait, ab eis decem uiri acceperunt: id in xij. Tab. relatum iuris scripti pars apud nos esse cœpit, lib. iij. cap. xxj.

MORI, est actus instantaneus: qui mox explicatur, usque adeo, ut nec moriendi tempus cōsideretur. Vnde cum testator dicit, Esto liber, cū moriar: intelligitur, post mortem. l. qui duos. §. j. ff. de Manumiss. testam. Sp.

MORIONEs sunt fatui, quos in delicijs Principum esse uidemus. l. iij. §. Idem Pomponius. ff. de Edil. edict.

MORITVR uiuens, & uiuit moriens, l. qui duos. §. j. de Manumiss. test. l. peculium. §. fin. de Leg. ij. Ratio, nōdum mortuus est qui moritur, ergo uiuit. arg. l. hæc uerba Ille, aut ille. de Verb. sig. ex Alberico & Salomonio. Sp.

MOROSVS, hoc est, qui in mora est, & furi

similis iuris interpretatione censetur. l. inter stitulantem. §. penult. & ibi Gloss. ff. de Verb. obligat. Spieg.

MORTIS appellatione propriè tantum uenit naturalis, per quam dissecatur anima à corpore. l. si ita quis. de Leg. Et in hunc significatum Salom. ait, omnia iura loquuntur. Vide eum in Paradoxis, ubi acutè differit, An sint plures species mortis: item an mors sit genus, aut Ens per se: inibiq; discas multarum legum ueros intellectus, ut tantam oscitantiā & interpretum & doctorum mirari possis: colligesq; mortis appellatione multos casus uenire, non ui uocabuli, sed similitudinis. præcipuè autem sunt, naturalis, iuris gentium, ciuilis, & sapientium, hoc est ut ipse interpretatur, Theologorū. Porro mors eorum laudatur, qui pro republ. ceciderunt. Instit. §. hi enim. de Excusat. tut. uel cur. l. qui actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

MORTIS causa capere dicitur, qui occasione alicuius mortis aliquid accipit. Gloss. in l. fuit quæstionis. ff. de Acquir. hæred. Sp.

MORTIS consciscendæ causa, qui propter nequitiam, malosq; mores, flagitiū uel aliquod admissum, mortem sibi conscire uoluit, nisi dolorem corporis non sustinēdo id fecerit. Paulus in l. bouem. de Edil. edict. uide C. de his qui sibi mort. consciu. Sp.

MORTIS tempore fuisse intelligitur, qui in utero erat. l. intelligendus est. Idq; per fictionem legis: quæ licet per naturam impossibile sit, ante septimum mensem eum nasci & uiuere, hoc fingit. Ut omnino uerum non sit, Alciato teste, quod uulgò traditur, legem nunquā fingere impossibilia. Fingit enim dum subit æquitas. Sed an aliud sit dicere, Tempore mortis, aut, Cū deccedit, Bart. differit in l. quod de pariter. ff. de Rebus dub. Sp.

MORTIS aut uerberū terrore pecuniā alicui extorquere, in fin. l. iij. Quod met. caus. Sp.

MORS significatur etiam per illa uerba, Si quid accidit filio meo. l. in uulgari. ff. de Verb. sig. l. Publica. ff. Depos. Sp.

MORTEM exequi, pro instituere actionem de parricidio perpetrato, apud Pomponium in l. j. de Accus. Sp.

MORTICINIUM, pro exanguis, corrupto, & per se mortuo. Alber. sed nudam uocem, more suo indicat: uocabulum sacræ Scripturæ familiare. Vnde morticinam carnem dicimus animalium, quæ nō sunt mactata, sed per se mortua. Haloander noster in l. pen. à se translata, ff. de Via publ. in fin. Sed neque rixari in itineribus, neq; stercorea projicere, neq; morticina aut pelles iactare permittant. Sp.

MORTIFERE uulneratus. Vlp. in l. ait lex. ff. ad Leg. Aquil. Quod si mortiferè, inquit, fuerit uulneratus, & postea post longū interuallum mortuus sit, inde annum numerabimus secundum Iulianum, ex quo uulneratus est. Sp.

MORTIFERVM uulnus. Celsus scribit: Si alius mortifero uulnere percusserit, alius postea exanimauerit, priorem quidem nō teneri quasi occiderit,

occiderit, sed quasi uulnerauerit, quia ex alio uulnere periit, &c. Sp.

MORTALITATE, pro morte. Iustin. Inst. Quibus mod. test. infir. & aut mortalitate preuentus. Sic apud Suetonium in Claudio reperitur. & Triphoninus in l. pen. ff. de Vi & ui arm. sub tractos mortalitate seruos, dixit. Sp.

MORTARIUM, uas est lapideum, siue æreum, in quo tunduntur terunturue pistillo, quæ resoluenda sunt. autor Nonius.

MORTUA res dicitur, qua quis locupletior non est. l. quod autem spectatur tempus. l. si maritus. ff. de Don. inter uir. & ux. Alber.

MORTUARIUM, pro derelicto in morte, uocabulum nouum & barbarum. Mortualia in Asinaria Plautus dixit, pro uanis & inanib. qualia sunt quæ de mortuis referuntur, uel pro ijs quæ ad mortuos pertineant, aut mortuos dixisse putes, ut Pylades interpres indicat. Sp.

MORTUI qui nascuntur, non uideri unquam natos, Pauli sententia receptum est: & ideo testamentum eorum præteritione non rumpi certum est. Sed magis dubium de ijs, qui tametsi uiui nascuntur, secundum naturam tamen uiuere non possunt: cuiusmodi habentur ante septimum mensem nati, per l. quod dicitur. ff. de Lib. & posthu. Et crebrius receptum est, non rumpere: quia abortiuorum nomine continentur. l. uxoris. C. de posthum. hæred. Sp.

MORTUI loco exhæredatum filium esse habendum, autoritate tam Glossæ, quam Bart. hætenus receptum est: attamen in contrarium mouetur Salom. per textus apertissimos, quos citat enarrans §. in omnibus. in l. C. Gallus. Sp.

MORTUIS uiris, internè gaudere interdum uxores, interpres adnotauit in l. final. C. de Iur. dot. item in l. pater Seuerinam. ff. de Condit. & demonst. Albericus indicauit. Sp.

MORTVO æquiparat eum Iustinianus, qui neque scribere, neque articulatè loqui potest, in princ. l. iubemus. C. de Testam. Alphonsus clarissimus ille rex (cuius de dictis & factis Antonius Panormita commentarios scripsit: quos mirè deprauatos, pro uirili mea restitui, scholijsq; locupletatos, in eorū gratiam, qui historiæ sunt amantiore, typis edendos curauit) cum audisset unum aliquem ex Hispaniæ regibus solitum dicere, non decere generosum & nobilem uirum esse literatum: exclamasse fertur, uocè hanc non regis, sed bouis esse. Sp.

MORTVO proximior dicitur, qui agit animā, imò inter mortuos connumerandus: quia non habet uelle, neque nolle: atq; ideo non adit, non disponit. l. quoniam indignum. C. de Test. Sp.

MORTVVS quo distet ab occiso, not. in l. proinde. ff. ad Leg. Aquil.

MOS, τὸ μέτρον uocabulum est. Hinc non pauci uel bonum, uel malum adijciunt, ut eorū mens facilius innotescat. sicut faciūt Iurisconsulti, tit. de Iniur. tit. de Extraordin. crim. alijsq; multis in locis. Est autē mos, ut ex Varrone recitat Macrobius, in iudicio animi, quē sequi debet consuetudo: unde cultus moris, dicitur consuetudo.

mos est institutum patriū, pertinens ad religionem ceremoniasq; maiorum. Cætera uide apud Budæum in prior. Annot. Sp.

MOS, crudelissimus tyrannus, obtrudens se penobis iniquissimas leges.

MOTVS animi, id est, commotio, perturbatio, pro eo quod uulgò dicitur passio. Macer de Offic. Præsid. l. obseruandum. Non est, inquit, constantis & recti iudicis, cuius animi motus uultus detegit. Motus animi Græci uocant πάθος, quos Latini tum morbos, tum cupiditates uocant: sed aptissimè, teste Roterod. affectus, quod genus sunt ira, misericordia, amor, odiū: sed præcipui metus, spes, dolor, gaudiū. Qui his carent, ἀνάθεα dicuntur. Et ἀνάθεα quibusdam Stoicis probata est. Quum alieno dolore dolemus, ἀνάθεα dicitur. Sp.

MOTVS, pro causa. Plinius in fine epist. iij. lib. iij. Audisti consilij mei motus. Sic quidam latentem in principe rationem, causam tē, haud scio tamen, an satis Latinè, motum propriū uocant. Quatenus illi tribuendū sit, à Pontificij iuris, in quo natus est, interpretibus potissimū pendendum est. Iam melior orbis pars, ut quidam dicunt, compertum habet, reseruatū in pectore lili secundi, inuentum esse ueteratorum. Sp.

MOTV proprio, ex certa scientia, de plenitudine potestatis. Lege, Prægnantes clausulæ. Porro docent interpretes, tantam uim habere Motus proprii clausulam, ut in contrariū nemini diatur. Bald. teste Oldend. nihil unquam rectius dixit, quàm hoc, quod hæc uoces (motu proprio, ex certa scientia) omnibus modis relegandæ essent ex curijs principum. Quamquā motus proprius principis aliquo modo colligi potest ex repetita eius concessione. Argu. Nouell. ut nullo iud. lic. hab. loc. serua. §. præterea hoc quoque. Spiegelius.

MOVBVS controuersiam agendo, & resistendo. l. non solum. §. si status. C. de Procur. iuncta Gloss. Alberic.

MOVENTIA. Vide l. mouentium. de Verbo. sig. & superius, Mobilia. necnon Alciat. in l. iam citata. Spieg.

MOVERE questionem, apud Paul. in l. cum post mortem pupilli. de Admin. tut.

MOVET me. Papinian. in l. parui refert. de Condict. furt. Nec me mouet, præsens homo fuerit, nec ne. Caius in l. si ædib. de Dam. infect. Sed mouet me, quod ipse meas eides reficere possim.

MOX, particula in iure nostro, pro post aliquot temporis interuallum, accipiēda est, sicut apud probatos scriptores sumitur, quod secundum cuiusq; rei naturā uel plus, uel minus temporis recipit. Non est alius huius uerbi modus significandi, quàm qui secundū præsentem materiam uidetur idoneus, teste Olden. Rectè igitur admonuit Zasius noster, superuacaneè laborasse Doctores in plerisque locis iuris, quid uocula hæc importeret. Sp.

M V

MVCOR, lanugo, quæ diutino situ contrahitur: quemadmodum in pane, & carne, alijsq;

alijq; huiusmodi fieri uidemus.

MYCRO, pro ense improprie tumitur à Ca-
nonistis, ut pleraq; alia, quibus scatet uulgatum
Lexicon iuris. Nam proprie est cuspis, & acumē
ensis & telorum. Vsurpatur etiam pro quarum-
uis rerum acumine, ut docet exemplis Rob. in
Thesau. Spieg.

MYLCTA, Oscum uerbum est, quo pœna si-
gnificatur. Differt autē à pœna, quod pœna quæ
libet coercio est, multa solius pecuniæ: quod
pœna certa est, lege expressa, multa ab ius dicē-
tis arbitrio pendet: quod pœna à quocunq; iudi-
ce infligi potest, cui criminis executio demanda-
ta sit: multa ab ordinarijs tantummodo, ijsq;ue
qui pro tribunali sedent: quod multa fisco da-
tur, pœna etiā parti applicari potest: quod mul-
ta infamiam non irrogat, pœna quandoq; irro-
gat. Ex Alciat. in l. aliud est fraus. quibus iunge-
quæ refert ipse in l. pen. eod. de Verb. sig. Labeo
nis sententiā, qui scripserat pœnam & multam
idem esse, Paulus refellit, tres differentias addu-
cens, quas tute in ead. l. uidere poteris. Sp.

MYLCTA modica, quæ est sex solidorum
aureorum, minorū est iudicium, l. ij. C. de Sport.
& l. eos. C. de Modo multæ Sp.

MYLCTAM committere, est, ut nunc uul-
gò dicitur, incurrere pœnas. Sic multa commis-
sa, quando quis aliquid commisit, propter quod
multa esset afficiendus. Multam autem irroga-
re, non est iudicis multantis, sed actoris, aut po-
stulantis, & accusantis. Vide Bud. in Annot. ad
l. secundam, de iud. Sp.

MYLCTAM dicere, antiqui tum dicebant,
quum ad populum, & in comitio multa disce-
ptanda irrogabatur. quod ipsi multam certare
dicebant. Bud. ibid.

MYLCTAM grauissimam, pro morte acci-
pi, Albericus indicauit: sed id minimè ex l. quā-
citā, colligi potest. Præterea multa damnum fa-
mæ non irrogat, ut Imp. censuerunt C. de Mo-
do multæ. l. j. Hæc autem iam planè perijt ultimo
supplicio plectendis. Sp.

MYLCTAM irrogare, Bud. inquit, hodie fo-
rensi nostrorum uocabulo dicitur, concludere
ad multam, & conclusiones multaticias assu-
mere: quod & pœnaliter intendere dici potest
Latine loquentibus. Sp.

MYLCTARE uerbum, condemnare est, &
punire. Sic Plautus, Multare matrimonio, pro
diuortium facere. Virg. Multari patria, pro pri-
uari. Cicero: Multatum exilio malefium. Sp.

MYLCTATIVM, quod nomine multæ
exigitur. Sp.

MYLIEBRIA passum Prætor remouet à po-
stulando. l. j. ff. de Postul. Huic sceleri, quod non
proscit scire, Imp. in l. cum uir. C. de Adult. gla-
dium ultorem constituunt. Huius infamæ rei
inuentum quidam in Orpheum referunt. Sunt
tamen qui existimant, ad liberalem magis hono-
rem referendum, quo etiam Socrates adolescen-
tes ingeniosus complexus est. Sp.

MYLIER, Vlp. dicitur, quæ uirgo non est.
Quod si, inquit, ego me uirginem emere puta-

rem, cum esset mulier, emptio non ualebit. Ta-
mē & uirginem uiripotentem dicit mulieris ap-
pellatione contineri. Sed hoc Alciat. intelligit, si
uerba proprie accipiatur: alioquin ex lata inter-
pretatione etiam non uiripotens mulier est, ni-
mirum quia muliebris est sexus: nec etymolo-
gia repugnat, cū à mollicie dicatur. Autores Var-
ro & Lactantius. Mulier etiam dicitur ea, quæ ui-
rum non cognouit. Vlpian. de Edil. ed. Mulie-
rem ita arctam, ut mulier fieri non possit, sanam
non uideri constat. Itaque diuiditur mulier in
puellam uiripotentem, uirginem, & mulierem
non uirginem. Sp.

MYLIER subintroducitur (cuius sit mentio
distin. xxxij. c. interdixit per omnia) quid sit, di-
ligenter explicat Rhenan. insigni scholio, quod
adiectum est cap. xxvj. lib. vij. Histor. Eccl. quod
& Glossematarius fileat, & Lexicon Suidæ uo-
cabulum tantum annotet. Sp.

MYLIERVM genus auarissimum. Gloss. su-
per uerbo, donat. in l. sed si ego. ff. ad S. C. Vellei-
an. Spieg.

MYLIER uillæ custos perpetua, l. si ita testa-
mento ff. de Fund. instr.

MYLIERES suæ pudicitie memores, & o-
perum, quæ eis natura permisit, arbitrium susci-
pere. uel alio modo iudicium exercere non pos-
sunt. l. fin. C. de Recept. arbitr. Et hoc iustius est
(ut integerrimus homo Dn. Oldendorp. rectis-
simè monuit in Copia) quicquid distinguat c.
Dilecti filij. de Arbitr.

MYLIERES lanificæ an uillæ instrumento
contineantur, uide Alphenum in l. uillæ instru-
mento. ff. de Fun. instr.

MYLIERIBVS legatis, etiam uirgines de-
bentur: sicuti uiris legatis, etiam pueros deberi
respondetur, teste Modestino, de Legat. iij. Sp.

MYLIERCVLA, & pro impudica & libidi-
nosa, & pro muliere destituta auxilio, inope scilicet,
& imbecilli accipitur. Exemplum prioris si-
gnificatus habes in l. pen. ff. de Seru. corr. poste-
rioris apud Ciceronem. Sp.

MYLIERCVLARIVS, qui alienas mulie-
res affectatur: ea forma, qua uxorius, qui propriā
uxorem amat. Vox est à Constant. Imp. usurpa-
ta: sicut ancillarius, seu *uenerius*, ancillariolus, a-
pud Martialem, qui ancillas sequitur, & in eis in-
sanit: & lecticaria, quæ lecticas nobilium non a-
spernatur. Ex Alciato. Sp.

MYLIO perpetuarius, aut qui in solidū, aut
semper sit uector, aut quod Rhenano magis arri-
det, qui perpetua, nec interrupta uestatione su-
os uectores aliquò perducit. Ad uehicularia mulis
usi sunt antiqui, non equis. Vnde muliones uehi-
cularij, quiq; mulis quæstum faciebant. Sp.

MYLIONEM, qui & Mulius dicitur, Bart.
in l. cum queritur. §. seruus. de Leg. iij. seruorum
appellatione rectè comprehendit. Siquidem ue-
teres solebant uel lecticis deuehi, uel curribus.
inde serui uectores dicti: quo genere lecticarij,
agafones, mulionesq; sunt. Sp.

MYLORVM appellatione etiā mulæ quem
admodum appellatione seruorum & seruæ ple-
runq;

funq; cōtinentur. Id autem eō uenit, quōd semper sexus masculinus fœmininum continet, ait Iulian. in l. qui duos mulos. de Leg. iij. Sp.

MVL SVM, pōtio est ex uino & melle concinnata. Vlp. de Trit. & uin. leg. l. si quis. Si mulsum, inquit, sit factum, uini appellatione nō continebitur. Idem de Rei uendic. l. idem. Si ex melle meo, & uino tuo mulsum factum sit. Legimus autem, multos senectam longam mulsi tantum intinctu tolerasse, nec preterea cibo alio, celebri Pollionis Romuli exemplo, quem centesimum annum excedentem, quum interrogaret Augustus, quam ratione maximè uigorem illum animi corporisq; custodisset: respondit: Intus mulso, foris oſeo. Sp.

MVL TIS partibus plures, & multis partibus inferior, teste P. Manutio, elegantiss. Ciceronianæ ætatis uiri, dixerunt, pro eo quod est, multo plures, & multo inferior. Sp.

MVL TI qui dicantur, docet Bart. in l. Prætor. ff. Vi bon. rapt. An duo multi dici possint, dicit Abb. in c. ad nos. de Rebus eccl. non alien. vide §. fin. in ff. de Iur. pers. iuncta Gloss. Sp.

MVL TITVDO, pro turba hominum, nullum habet consilium, prona semper ad dissensionem. Nouel. de Referend. sac. palat. const. xj. Vi de item Oldend. in §. postea aucta. l. ij. de Orig. Iur. Spiegelius.

MVL TITVDINEM constituunt mille uiri, per l. ij. §. j. ff. de Excus. tut. l. j. §. fin. de Test. milit. Interdum quōd turbationi plerumq; obnoxia sit, nec serena tràquillaq; mēte polleat (quali ad contemplationem rerum subtilium in primis opus est) turba solet appellari: rem significatā nomine ipso, ut pulchrè dicit Insulanicus Huttenus, uerisimè tuēte, comprobanteq;. Sp.

MVL TIFARIAM, id est, uariè, multis modis. l. ne quid. ff. de Incen. ruin. nauſ. Sic plurifariam, in l. j. ff. de in Integ. rest. & trifariam, in l. fin. pro pluribus & tribus: ut omnifariam, pro omnibus modis, in l. optimam. C. de Contrah. & com. stip. quæ & ab Alber. adnotata sunt. Sp.

MVL TIPLEX omne dubium est, quemadmodum omnia generalia sunt obscuriora. Bald. in l. j. C. de Ser. fu. Boethius quoq; ait: Est in eo, quod multiplex est, ueritatem esse ambiguam, tametsi etiam obscuritate impediatur. Obseruandum tamen, inter ambiguum & obscurum hoc interesse, quōd in ambiguo plura se ostendunt, quorum quid potius accipiendum sit, ignoratur: in obscuro autem nihil, aut parum, quod attendatur, apparet. Ex Fortunatiano. Sp.

MVL TŌ pōst, triennio alij, quinquennio alij claudunt. Vide quæ not. in §. si multo pōst, in l. si unus. ff. de Arbitr. Sp.

MVLVS clitellarius, qui fert onera. Clitellæ enim sunt, quibus onera imponuntur, sicut in equis sellæ. Cælius scribit, cur mulus non sit uitiosus, citante eum Vlpian. in l. ædiles aiunt. §. sed enim. de Ædil. edict. Sp.

MVNDI scripturæ meminit Iustinian. in l. cōtractus. C. de Fide instr. Sp.

MVNDVS dicitur cælum, & terra, mare, &

omnia quæ in eis sunt. Iterum alia significatio, ne, dilectores mundi, mundus dicuntur. diuus Augustinus autor. An sit æternus mundus, Bartol. attingit in l. j. C. de Dign. Sp.

MVN DV S muliebris, inquit Vlp. in l. arguamēto. de Aur. & arg. leg. est, quo mulier mundi or sit. Et subdit, quæ numerentur in mundo muliebri, de quo etiam tit. priuatus est. Nebr.

MVNERA ciuilia, seu publica, diuiduntur in personalia, patrimoniorum, & mista, l. munerum. de Mun. & honor. Sp.

MVNERA militaria, sunt excubiæ, angariæ, gestationes in usum belli, decursio campi, erectio ualli, atq; id genus similia. Qui ab his muneribus immunes erant, beneficiarij dicebantur: qui subibant, munifices. Alc. de Verb. sign.

MVNERALIS lex dicitur, quæ cauet, ne cui liceat munus accipere.

MVNERARE, id est, donare, *verehren*. Solebant autem populi Romani Imperatores a socijs, uel regibus, uel populis liberis, quū per eorum regionem iter facerent, aliquo munere ornare, ut eorum cum pop. Rom. amicitia significaretur. Munerare actiuum, & munerari deponēs, in eadem re dicimus, ex Syluio. Aliud est autem munerare, aliud remunerare. Illud significat, simpliciter donare aliquid, *ſchenken*, nullius prioris officij aut beneficij accepti compenſandi respectu: quod hi faciunt, qui priores aliquem dono aut beneficio sibi demerētur & obligant. Remunerat autem, qui acceptū beneficium, aut quod uelut sibi impensum tulit, tamenſi alioqui eius utilitas ad se non pertineat, compenſat atq; eius respectu benemerito aliquid retribuit. Sp.

MVNERARIVS, qui gladiatores exhibebat. Sic & munus nō raro apud autores gladiato rem significat. Exempla de promere licet ex iam omnibus aperto Thesauro Roberti. Sp.

MVNICIPES, ut Apellus annotauit, olim dicebantur muneris participes, recepti in ciuitatem, ut cum alijs munera facerēt. Sed nunc abusu suū municipes dicimus, suos cuiusq; ciuitatis ciues: utpote Campanos, Puteolanos. l. j. ad Municipa. Sunt uerò municipes primò dicti ciues Romani, qui in urbibus suo iure, suis legibus utentes, muneris tantum honorarij cum Romanis erant participes. Deinde obseruatum est, ut unusquisq; suæ ciuitatis municeps diceretur. Municipem autem (ut ait Vlpianus ibidem) aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio. Patris autem, non matris municipium liberi sequuntur: nisi fortè priuilegio aliquo materna origo censeatur. Sp.

MVNICIPES intelligendi sunt & hi, qui in eodem municipio nati sunt. l. Municipes, ad municipal.

MVNICIPALES leges, id est, statuta promulgantur in tit. ff. de Decr. ab ordin. faciend. rectè enim appellauerimus & hodie magistratus ciuitatum, ordines decurionū. Vlpian. in l. j. §. si quis apud. ff. Quod quisque iur. At defensores ciuitatum, non ex decurionibus, sed ex alijs deligebantur tres numero: qui hoc agerent, ne tenuiores &

& infimi à nobilibus læderentur. Alciat. lib. iij. Dispunct. cap. v. Sp.

MUNICIPALIS magistratus, ciuitatū Deuriones dicuntur, qui unum ordinem referentes, sic administrant, ut unius hominis uicem sustineat. l. Magistratus. ff. Ad municipal. & C. de Magistrat. municipal. Sunt autem administrationes Reipublicæ cum dignitatis gradu, sine sumptu, hoc est, sine erogatione seu collatione in publicum contingentes. l. honor. ff. de Muneribus & honor. Ideoq; honores quoq; dicuntur.

MUNICIPALE ius dicitur priuatum ius uniuscuiusque ciuitatis. Municipalia magisteria uocantur administrationes & officia sui municipij. Spieg.

MUNICIPIVM. Vide, Ius Quiritum.

MUNICVLATOR, uocabulum nihili Alber. ut probū, indicat in l. fin. ff. de Lib. caus. Sed uel miniculator ex Nebris. uel potius nomenclator, ut apud Haloandrum, est legendum. Sp.

MVNIFICES. Lege, Munera militaria.

MVNIRE uiam, repurgare, reficere, ac substruere lapidibus. Dicimus etiam ut uiam, ita ripam munire, alueum munire, aditum munire, cum illa reficimus, aut reparamus. Translatè posuit Imp. in l. C. de Commun. rer. alien. Sp.

MVNVS, officium est priuati hominis, quo commodū ad singulos uniuersosq; ciues, remq; eorum, imperio magistratus extra ordinem peruenit. l. pupillus. de Verb. sig. Vide Donum. Diuiditur autem munus in donum, onus, & officium. l. munus. de Verb. sig. Sp.

MVNVS dari, apud Paul. in l. mortuo. §. fin. de Legat. ij. non simpliciter de qualibet largitione, sed de gladiatorio intelligi debere, pulchrè declarat Alciat. in Parerg. Sp.

MVNVS honorarium, hoc est gratuitum donum. Barbari uocāt, *ein Verehrung*. Verustissimus autem mos est, præcipuè uerò Orientalium, id quod passim, teste Aretio, scriptura indicat, munerum oblatione animi beneuolentiā erga principes, & quibus uelit se quis uideri unice addictum, profiteri & testari. Sp.

MVNVS uenalitium. Lege, Venalitij.

MVNVS CVLARI aqueductus, in l. decernimus. de Aquæd. C. lib. xj. Alber. sunt, qui modicam aquā ducunt. Attamē uerorem lectionem Alciat. muscularios indicat, & Haloander sic habet: Nimirum sic dicti aqueductus hi, quod ex musculis dilaberentur. Musculus autem instrumentum est ad similitudinem muris, quo in bellis utebantur ad æquandas fossas, ut Vegetius tradit. Erant autem tubi in ductibus, ad similitudinem musculorum. Sp.

MVRIA, salsugo exudans ex piscibus salitis. Vlp. de Pen. leg. l. qui penum. Lacertas, inquit, cum muria sua contineri, Labeo ait. Nebris.

MVRILEGVI dicuntur, qui legunt murices, pisces, qui in medijs faucibus habent purpuræ florem, tingendis experitum uestibus.

MVRRA, & murrhina uasa, quæ ex murrha lapide precioso ornabantur. Pomp. de Aur. & arg. leg. l. et finō. Murrhina, inquit, uasa in gem-

mis non esse, Calsius scribit. Florentinus de Supel. leg. l. si supellectili. De murrhinis, inquit, & crystallinis dubitari potest. Atq; ibidem, Murrhina & crystallina ex eadem materia esse. Nebris.

MVRVS propriè dicitur publicus, qui urbem munit, & mœnia cōtinet. Vide Bart. in l. sacram. ff. de Rer. diuis. & in l. hoc iure. de Iust. & iur. & l. si quis uiolauerit. & l. fin. eodem. Sp.

MVSIVARI, sic enim, ut Haloander restituit pro muscarij, legendum in prior. l. de Excus. artific. C. lib. x. à musiuo, quod nos hodie, ut Egnatius in Pescennium annotauit, musaicum appellamus. Sp.

MVTABILE quid sit, & quomodo accipiasur, Bartol. differit in l. naturaliter. §. apium. ff. de Acquirend. rer. domin. Sp.

MVTARE aliquid cum aliquo, aliud pro alio accipere.

MVTARE causam possessionis tunc dicitur aliquis, quando id quod possidet precario, uult iam possidere pro donato. Ista mutatio non est recepta, teste Zasio in l. quod meo. ff. de Acquir. possess. Sp.

MVTARE ære, pro uendere.

MVTARE solum, idē quod uertere solum.

MVTARE statum, pro perdere, amittere, in §. Pōponius ait. l. si ex causa. ff. de Minor. Alber.

MVTARI actio propriè dicitur, quum uetere omissa, alia proponitur. Regulariter autē permittitur ante litis contestationem, exceptis casibus, qui ab interpretibus recensentur. Sp.

MVTATIO modici uel uerbi, uel particule, statum & ueritatem orationis demutat. l. ea tamen. de Leg. iij. l. si in emptionem. §. pen. sub fin. l. cum ab eo. de Contrah. empt. l. iij. de In diē addict. l. si quis à filio. uers. sed si ita. de Leg. j. cum si mil. Itaque quod non mutatur, stare permittendum est. l. sancimus. C. de Testam. l. præcipimus. sub fin. & ibi Gloss. in uerb. intelligant. C. de Appel. & consult. Sp.

MVTARI iudicium, quomodo mutationē aliquorum iudicū dicitur, uide Alphenum, cuius elegans est hæc quæstio in l. proponebatur. ff. de Iudic. Responsum eius refert & declarat Alciat. cap. xvij. lib. vj. Parerg. Sp.

MVTARI ciuitate, Budæo, pro alterius ciuitatis ciuem fieri. Cicero pro Balbo: Iura præclara, atq; diuinitus à maioribus nostris inuēta, ne quis inuitus ciuitate mutetur, ne inuitus in ciuitate maneat. Sp.

MVTATIO ciuitatis fit tribus modis, ut ex Ciceronis oratione pro Balbo colligitur: Dicatione, id est, destinatione, cum quis in aliam ciuitatem uolūtate adscitus est. Calamitate, hoc est, damnatione, qua in significatione sæpe idem ueritur: sicut & incolumes appellat eos, qui nondū dānati, aut absoluti sunt. Præterea postliminio, ut scilicet ciuis permaneret, qui animū redeundi habuisset. Vide Syluium interpretem. Sp.

MVTIANA cautio, à Mutio autore dicta: quemadmodum Publiciana actio, à Publicio. Instit. de Act. §. aliæ autem sunt. Consistit in conditionibus, quæ in non faciendo conceptæ sunt:

utpote, Si in Capitoliū non ascenderit, si Stīchum non manumiserit, & simil. l. Mutianę. ff. de Condit. & demonstr. Itaque si legatarius contra conditionem facturus sit, restituet rem legatam cum fructibus. l. hæres meus. §. qui post Mutianam. eod. tit. Sp.

MUTILATI, id est, diminuti corpore, non facile citra superioris relaxationem sacris admoventur in nostra religione. Id ipsum & ueterib. cautum, monet Declamationum quarto Seneca, ubi de Metello inquit, Sacerdos integer sit. Metellus Pōtifex, cum arderet Vestæ templum, dum rapit Palladiū, oculos perdit, sacerdotium illi negatur. Et mox contra Metellum: Sacerdos non integri corporis, quasi mali ominis res, reuocanda est. Vide Rhodigin. cap. ij. lib. vij. Sp.

MUTVAM pecuniam, per anticipationem, seu prolepsin dicimus, quæ adhuc mutuo data non est, sed ea destinatione habetur, ut mutetur. l. malum. §. ij. de Verb. sig. Sp.

MUTVARE, dare mutuo, uel mutuo. Interdum pro mutuo sumere, ut mutuari deponens sumitur. Est etiam, ut Bud. mutuari, quæ ab alijs inuenta sunt, in scripta sua uertere, ita ut sua uideri uelit, qui hoc facit: nec modò mutuum, sed etiam furtum. Sp.

MUTVI datio cōsistit in his rebus, quæ pondere, mensura, numeroque cōsistūt: quod earum datione in creditum possumus ire. Eiusque forma in eo resider, ut numeri ad numerum, mensura ad mensuram, ponderis ad pōdus solutio explicetur: quæ & formalis in mutuo qualitas nominari potest, teste Zasio in Intellectibus. In creditum autem ire, dixit, pro mutuum cōtrahere: sicut & in debitum ire. l. quod si ab initio. ff. de Reb. cred. Quanquam & ex alio cōtractu in creditum abire dicit, in l. procuratoris. §. sed etsi. ff. de Tribut. act. Obseruandum quod dicit, Mutui datio: nō autem dicit, Appellatum est mutuum. Ut intelligas uana esse, quæ teste Dn. Oldendorpio, doctores hīc comminiscuntur de uocabuli significatione, rem ipsam negligentes. Mutuum enim propriè dicitur, quasi uicissitudinarium: ideoque Iuriscons. adiecit datio. *Das uindergeltlich gelieben uun.* Mutua amicitia, *ein uinderrumb gleiche freundschaft.* Vide Actiō. xvij. Class. iij.

MUTVVM dicitur ab eo, quod de meo tuum fit: uide Iuriscons. in §. mutui datio. l. ij. Si cert. pet. Sp.

MUTVS propriè, qui eloqui nihil potest, nō qui tardè loquitur. Institut. Quibus non est permiff. fac. test. §. item surdus. l. discretis. C. Qui testamen. fac. poss. Interpretes obseruauerunt, quod mutus, infans, absens quandoque æquiparantur. l. seruo inuito. §. si pupillo. ff. ad Trebellianum. Spieg.

MUTVS magistratus. Cicero in de Legibus iij. Ut enim magistratibus leges, ita populo præfunt magistratus: uereque dici potest, magistratum legem esse loquētem, legem autem mutum magistratum. Sp.

M Y

MYA, genus conchæ circa Bosphorum Thra-

ciū, quæ nunc, teste Massario, Strictū Constantinopoli uocāt, uniones rufos ac paruos gignēs. Vide Plin. lib. ix. Huiusmodi Myas Latini mytilos interpretantur: de quibus idem Massarius diligenter scripsit in Annot. ad eum librum. Spieg.

MYOPARO, siue, ut Græci, myaparon, genus nauigij est, ad cursum & celeritatem paratum. Erasm.

MYOPES, quos Vlpianus inter morbosos numerat, l. item Offilius ait. ff. de Ædilit. edict. dicuntur (teste Bud.) qui iam inde ab initio ortus sui, nisi admota oculis contueri nequeunt. Senibus autem uitio huic contrarium accidit: siquidem senes admota non uidentes, longè reducta uident. Causam eius rei indicat Aristot. in Problem. sectiōe xxxj. quæst. xxxvj. Sp.

MYROBRECHARII, unguentorum uenditores, *μυροπω* enim unguētum: *βρεχω* aspergo, mædefacio dicitur. Et propriè appellatur, qui capillos delibutos gerunt. Alciat. C. de Excusat. artif. lib. x. Sp.

MYROPOLAE Græcis, qui nobis unguentarij dicuntur, effœminandorum animorum artifices: quos urbe expulsos à Lacedæmonijs, auctor est Seneca, Nat. quæst. lib. iij. Sp.

MYSTERIA, ueteres sacra Cereris dicebāt, quasi initia. Inde uox trahi cœpta ad quoscunque cultus. Mystæ dicuntur initiati, & symmistæ, cōsecranei Hieron. Imperatores hac uoce utuntur. C. de Sum. trinit. Nullus hæreticis mysteriorum locus, nulla ad exercendam animi obstinationis dementia pateat occasio. Ita legendum, non ministeriorum, Alciatus monuit: existimās hinc colligi argumētum, quod possit Romanus Pontifex dissoluere quascunque congregationes, si malè de eis suspicetur. Haloander ueterem lectionem probat, quæ non aduersatur Apostolicis literis, quarum periti fuere, quibus autoribus principes hanc legem sanciuere. Sp.

N A

NA, particulam plerumque causalem esse, Bart indicat in l. demonstrat. in §. quod autē. ff. de Condit. & demonstr. Initialis interdum est. Pro certè item quandoque ponitur. Ac etiam pro deinde, cōtinationem significans, ut ostendit per exemplum Alberic. Namque eiusdem efficaciz est, sed quæ secundo loco ponenda est. quum Nam, ansecundat semper. Sp.

NAM ecce. Vlpian. de Dolo, in fin. l. si quis. Neque enim, ait, passim hæc actio indulgenda est, nam ecce in primis si modica summa sit. Sp.

NANCISCI, non est simpliciter acquirere, ut indicat uulgatum Lexicon, ferè nō nisi ex Latinitatis ignaris collectum autoribus: sed ut Donatus in Socrum Terentianam adnotauit, nancisci propriè dicitur, qui paratus ad tenendum, tantum possit reperire quod teneat, statim quod occurrerit,prehendit. In iure nostro pro consequi ponitur. Vide Alex. Neapolit. cap. xxj. Gen. dier. lib. j. Sp.

NAR:

NARBONENSIS provincia, quæ etiamnum Provincie nomen retinet, & olim Germanici iuris fuit, meminit Iuricons. in l. ij. de Orig. iur. Vadianus in Epitome orbis, illustres recenset eius urbes. Quo titulo nunc à Gallis teneatur, ex scriptoribus patet. Sp.

NARDI Stachys, pro corrupto, Nardiscachis apud Alberic. legendum, in l. ult. ff. de Publicanis. quo loco Iuricons. nomina specierum enumerat: quem corruptissimum nobiles triumviri nobis restituerunt Alciatus Italus, Ruellius Gallus, & noster Haloander. Stachys nomine suo Græco spicam ingenuè fatetur, autor idè Ruellius. In elegantibus G. Humelbergij Còment. lego, nardum fruticem esse odoratum, in India nascentem, cuius spicæ & folia in honore sunt, & celebrantur: esseq; nardi huius spicam longè aliam ab ijs, quæ vulgò uocantur spica nardi & lauendula. Sp.

NARRATIO omnis esse debet brevis, ut libentius audiat: manifesta, ut intelligatur: veri similis, ut probetur. Fortunatianus, cuius libelli mirè conferunt Iuris studio, ad facilius cognoscendos legalium textuū sensus. Ceterum, quando narrata videantur à principe concessa, itè ut eorū probatio fieri debeat, interpretes latè scribunt. Donatus in Andriam Terent. ait: Narrare aliena, & quæ nobis non sunt necessaria, dicimus. In aula nunc nihil magis tritum est hoc uerbo: Qui bene narrat, bene impetrat. Fit autem narratio uerisimilis, si causam, quæ impulit, dicamus: si personæ, quæ fecit, mores ita describamus, ut ab re facta alieni non videantur: si loci & temporis opportunitatem ostendamus. Spie gelius.

NASCI in ciuitate dicitur, qui in territorio eius nascitur. l. filios. C. de Municip. & orig. li. x.

NASCI suum, uel agnasci suum, paria sunt, quoad uim succedendi, uel instituendi, uel exheredandi, ex lege Velleia. Salomon. in §. etiam. l. Gallus. Sp.

NATALES, pluraliter tantum, significant, inquit Valla, conditionem sanguinis ac familie: ut generosi natales, natales obscuri. Notus est apud Iuriconsultos elegans titulus, de Nat. restituendis. Horum cognitio extra ordinem est, ut Innoc. & Card. tradunt in c. lator. extra Qui fil. sint legit. Interdum offendet pro diebus natalibus usurpari. Pro nobilitate uerò poni, receptum est. Hermogenianus: Consideranda est origo natalium. & C. de Iur. annul. Natales antiquos, & ius ingenuitatis, non ordo præstat decurionum, sed à nobis petitur, Imperator ait. Tertullianus: Fuerunt leges, quæ honestorum natalium ingenua non temerè usurpare sinerent. Sp.

NATALIBVS restituere, hodie nobilitate uocamus: & nobilitatem, nataliū restitutionem. Dicitur autem natalibus restitui, non modò libertus, ut patronatus obseruantia liberetur: sed etiam plebeius, cum ad nobilitatem adsciscitur, quamuis antea nunquam inter nobiles fuerit. Budæus in Annot. ad l. ult. de Senator. Verum magis esse natalibus restitui, quàm iure annulo-

rum donari, ostendit Vlpian. in §. patronum. l. sed si hac lege emi. ff. de In ius uoc.

NATALICIVS dies, in quo quis natus est. Natalicia sanctorum, in decretis ecclesiasticis dies accipimus, quibus pro nomine Christi sancti mortui sunt. Sp.

NATIO, pro gente, quæ seorsum habitat in aliqua regione, Festus accipit. licet apud Cicero nem frequenter pro ordine & societate ponatur. Nationem pro secta quidam hodie, nec in eleganter usurpant. Neuizanus. multos citat more suo autores, qui in literas retulerint, quæ cuique nationi uitia peculiaria sint. At cuncta illa nihil esse uideri, respectu Italorū, ut ipse ait, maledictæ partialitatis. Vlpianus quoq; de Edil. edict. in §. qui mancipia uendunt. l. quod si nolit. ostendit nationes quasdam infamatas esse: atq; proinde nostra interesse, nationem scire rei emundæ. Sp.

NATIVVM, in quo aliquid nascitur: ut natiui coloris, in l. si cui. §. lana. de Leg. iij. Haud scio an rectè natiui, pro naturalis, ibidem accipitur. Siquidem naturale propriè, quod secundum naturam est, signat. Sic naturales filij dicti. Sp.

NATURA propriè eorum dicitur, quæ sunt, & quoquo modo sub intellectum cadunt. Quippe uel ipsum nihil, aliquid significat, sed non naturam. Non enim quod aliquid sit, ostendit, sed esse tollit. Aliter in ijs etiam solis, quas substantias nostri uocant, natura describitur: etiam si neget Aristoteles, ea quæ corpus non sunt, habere naturam. Dicitur item natura, ratio quædam sciens motus necessarios. Inde tractum, ut mores & ingenium naturam uocemus. Albericus ex interprete sublegit plures modos: sed exempla Iuriconsultus quæ ipse citat, haud scio an ubiq; satis respondeant. Certè naturæ uocabulo Iureconsulti secundum subiectam materiam usi sunt, modò pro naturali ui, modò pro naturali ratione, modò pro conditione, modò pro moribus, modò pro industria, inclinatione, indole, consuetudine. Sed nec unam tantum rem nomen naturæ apud philosophos ipsos significat, ut docet The mistius in ij. Physic. Sumitur itè natura pro causa prima, à qua omnes causæ profluxerūt, id est, à Deo, hoc est, ab essentia Dei, quæ per naturam significatur. Recentiores philosophi duplicem esse naturam tradunt. Naturatam, id est, primam causam, nimirum Deum. Item naturatam, quæ aliunde causam trahit, id est, à prima. De his uide quæ not. in l. respiciendum. ff. Si certum pet. l. sed & si. §. patet. ff. de Iud. Exponitur hæc uox pro ui diuina apud Florentinum, in uulgatissima l. ut uim. Isidorus v. Etymologiarum: Lex diuina, inquit, fas est: lex humana ius est. Et idcirco quod in eadem l. dicitur, hominem homini insidiari, nefas esse, id est, contra legem diuinam fore, hominem homini insidiari, id est, ex animo nocere, Salomonius, doctus & disertus iuris interpretes exponit. Præterea obseruandū, naturam hominum, pro uoluntate prona ad malum (quæ ei per primi parentis lapsum, & satanæ imposturam indita est) à Iuriconsultis etiam accipi, teste Oldend. Vlp. in l. itè si unus. §. principaliter.

de Rec. arbit. Quia res, inquit, ferè sine exitu futura est, propter naturalem hominũ ad dissentiendũ facilitatẽ. Itẽ Iustin. in l. ij. in prin. C. Quan. & quib. quar. pars deb. lib. x. Naturale quippe uitiũ est (ait) negligi, quod cõter possidetur. Spieg.

NATURAE quatuor sunt Senecæ: arboris,
animalis, hominis, Dei, de quibus grauitè diffe-
rit epist. c. xxv. Sp.

NATURA contrariorum quę sit. Lege, Nol-
le, & Velle.

NATVRALBM æquitatem sequitur Præ-
tor. l. j. ff. de Minor. Sp.

re uitia an sint accusanda, uel an sit accusandum
quod natura produxit, tractat eleganter, ut om-
nia, doctissimus Baro à Tautenberg, in lucu-
lentissima interpretatione de Vfu Feud. lib. j. Sp.

NATURALIA Natua, potiora sunt aduen-
ticijs. l. quæritur. ff. de Stat. hom. Text. in Aut. si
testis. C. de Testibus, Siquidem res in dubio po-
tius præsumitur retinere suum esse, quàm de no-
uo in nouam qualitatem mutari. l. patre furioso.
ff. de His qui sunt sui, uel alien. iur. Sp.

annis natum, natura non agnoscat (quoniam omnis ætas naturalis est) sed quòd specialiter lex ætatis, quæ annos triginta excedit, meminerit, ideo dicitur hæc esse legitima. Vide Theophilum Instit. de Libertin. & suprà, Legitima hominum ætas. Sp.

NATURALIS filius, à vulgo barbarorum dicitur, ut Insulanus attestatur, qui sit ex illegitimo thoro suscitatus: sed parum aptè. Est enim propriè filius naturalis, qui sanguine & natura sit tuus, non adoptione factus. Hanc distinctionem idem firmat ex verbis Tranquilli in Tiberio. Iuris peritis tamè naturales filij dicuntur, qui ex concubina ea, quæ matrimonio duci poterit, nascuntur. Vulgò concepti, qui ex uago cōcubitu sunt, neq: patrem ostendere possunt, ut quem nuptiæ solum ostendunt: spurij Latine, Quæcè *diaprysi* dicti, quasi sine patre. Nothi uerò uulgata uoce illegitimi uocantur. Manseres, qui ex scorto uulgò concipiuntur. Spurij, ex his qui sacris initiati, aut religionem professi sunt. Nothi, ex

TE A
adulterino concubitu, iure Pontificio. Lege &
Spurium, item Nothia, Sp.

NATURALIS hominum ad dissentiendum
facilitas. Item si unus. §. principaliter. ff. de Re-
cept. Spieg.

NATURALIS iustitia, teste Olden. pro
quitate, apud Modestinum in l. scire oportet. §.
sufficit. ff. de Excus. tutor. Sp.

NATURALIS obligatio simplex, quam ius nostrū nec tuetur, nec infirmat, Bartolo duplex est, in l. ex hoc. ff. de Inst. & iur. Altera iure naturæ efficax: quæ ideo actionem non parit, quoniam iuris ciuilibus sunt actiones. Exceptioni uerò sufficit, & compensationi, & pignoris retentioni: quoniam id non est aliū impetere, sed se tuere, quæ naturalis defensionis species est. Altera uerò, quæ ad antidota, id est, remunerationem pertinet. sed ne hæc ex se eo iure efficax est: iuncta tamen alij actui plurimum potest. Sp.

NATURALIS possessio, pro corporali.
possideri. ff. de Acquir. poss. Sp.

percipit. Quod si quis uerè rei non inficit, non
usum percipit, is per interpretationem legis ci-
uiler persequi dicitur. l. Pomponius. ff. Famil.
erisc. l. naturaliter. ff. de Acquir. posses. Sp.

interprete, teste Alciato. Sed an quod de natione
appellatione Modestinus dixit, in l. n. τὸν τινος
de Verb. sig. locum sibi uendicet, etiam cum de
prognatis, seu progenitis fit mentio? Et horum
appellatione propriè nepotes contineri, Alcia-
tus magis credit. Præpositio enim hoc induce-
re uidetur. Sicut etiam pronurū, pronepotem,
profocerum dicimus. Nam & progenitores pro-
genibus, & cognatis accipiuntur. Sp.

posthum. Vide hic Bart. Notum est, Beroaldum
conuellere eos, qui Iulium Cæsarem dictatorem
sic natum prodiderunt. Sp.

to Pauli Iurifconf. themate, quod non alibi re-
rire licet, ut Baldus adnotavit. Sic qui mortuus
nascitur, natum minimè intelligimus. I. qui mor-
tui. I. avunculus §. fin. de Verb. sign. Vide quæ in
utramq; commentatus est Alciat. Sp.

natu, maior natu, uel maximus natu. De pin-
fic Cic. in Catilinam: Quamquã eum colere co-
pi non admodũ grandem natu, sed tamẽ iam æ-
tate prouectum. Callistratus de Decurion. Non
tantum, inquit, qui teneræ ætatis, sed etiam qui
grandes

grandes sunt natu, decuriones fieri prohibetur. Reliqua duo, Tifsino teste, passim obuia sunt legentibus. Sp.

NATVM dicitur de rebus repentinis, autor Donatus. Id aut occupantis fit, ut de nata insula censuit Imp. Instit. de Rerum diuis. §. insula. Astipulatur Canticulę luculenta interpretatio. Sp.

NAVARE uerbum, à nautis tractum, est alieni studiosè adiuueto esse. Naues enim cum ex naualibus in mare deducuntur, maximo hominum auxilio indigent. Sp.

NAVARCHORVM, id est, principum nauis, quos uulgo pilotas & patronos uocat, meminit Vlpianus in l. unica de Bon. poss. ex test. milit. Spieg.

NAVFRAGIVM, inter fortuitos casus quādo sit numerandum, docet Bart. in l. j. & ij. C. de Naufrag. Fridericus Imp. in Aut. Nauigia. C. de Furt. damnat eos, qui bona naufragorū sibi adpropriant prætextu consuetudinis, quæ certè crudelis est, & impia. Sp.

NAVEM per auersionē conducere, exponitur superius in dictione Auersione. Dicimus & nauim, ut apud Iuriscoss. reperitur. Paul. ad fi. l. si unus. ff. de Pact. aut ne nauim ædificium uepterem.

NAVEM suam aliena materia reficere, uide Iulianum in l. Minutius. ff. de Rei uendic. Sp.

NAVES actuariæ. Vide, Actuariæ naues.

NAVES captivæ, ipsæ quæ ab hostibus capte dicebantur, & meritò postliminium habebant, ut docet Marcell. l. ij. de Capt. & postlim. reu. Tullius in Top. Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, malus, clitellarius equus, equa quæ frena accipere solet. Sp.

NAVES piscatoriæ, quæ piscium capiendorum causa paratæ sunt, quas nauicellas uocat Martianus in l. item pictoris. ff. de Instru. Sp.

NAVICVLARII, nauiculatores, nauium sunt domini, qui Græcè ναυκλήρι dicuntur, meritorias naues habentes, quos & patronos appellamus. Bud. in l. j. de Arbit. Nauiculariorum nomine qui ueniant, Callistratus explicat in l. semper. ff. de Iur. immuni. inibi quæ meminit nauiculariæ, hoc est, artis ipsius regendæ nauis. Post Budæum in Annot. prior. uide Bart. in l. j. C. de Nauicul. qui est primus tit. lib. xj. Sp.

NAVICVLAM duorum scalmorum uocat Tullius j. de Oratore: quod nauigiolū dixit Lentulus in epistolis familiarib. lib. xij. Sp.

NAVIS. uide Bayfū in de Re nauali. Donatus puppim, clauim, nauim, nō puppē, clauē, nauem, dici oportere præcipit. Findimus aut & partim nauē in prorā, puppim, malū, & reliquas partes, l. malū nauis. de Verb. sig. Diuidimus in schediā, hoc est, inelaboratā, & elaboratā. l. j. §. nauē. de Exercit. Præterea in onerariā, & in Budæa, quam ascensoriam possis interpretari. d. l. j. §. j. Rursus in onerariā, & scapham. l. fi. de Fund. instr. Insuper in onerariā, piscatoriā, & actuariā. l. ij. de Capt. & postlim. reuers. Sp.

NAVIS uinaria, apud Vlp. in l. uulgaris. ff. de Furt. Venetijs quum agerem, anno M. D. VI. in

comitatu Petri Bonomi Episcopi Tergestini, legati ad Remp. Vener. naues aquarias uidimus, quibus aquam portant, ut uédant cisternas non habentibus. Sunt & alia multa Venetijs nauigiorum genera, quæ si quis uelit Latine enunciare, uerborum ut opifex sit necesse est, ut uerè dixit Bayfius. Spieg.

NAVIS ad hoc paratur, ut nauigetur, dicit Vlpia. l. arboribus. §. nauis usufructu. ff. de Usu fructu. Spieg.

NAVIS nauigatum mittenda. Ibidem.

NAVIS si adeo sæpe refecta esset, ut nullata bula eadem permaneret, quæ nō noua fuisset, nihilominus eandem nauem esse existimari, autore Alphenol. proponebatur. ff. de Iudicijs. Sp.

NAVIS totius proprietates, carinæ causam sequitur, teste Iuliano l. supra citata. Sp.

NAVIGIVM, pro nauigatione, & eo, quem Græci ναύτης dicunt, apud Iuricons. in l. qui Romę. §. Callimachus. de Verb. oblig. Sed Prætor in interdito, Ne quid in flumine publ. sic usus est, ut sit sensus, Oldend. expositore, Ne iter fiat deterius nauigationi, uel nauī. Nauigium enim genus est, continens naues, rates, & cæteras species, quibus ad nauigationem utimur. Sp.

NAVIGIVM, quasi nauis ductio.

NAVLM, precium nauē pro uectura, quod soluit in nauī natum infantem Vlp. in l. sed addes. §. si quis mulierem. Locati. Sp.

NARIPHYLACEBS, qui custodię gratia nauibus præponuntur. l. j. §. & sunt quidam. ff. Nau. caup. stab. Sp.

NAV TAM accipere debemus eum, qui nauem exercet: quāuis nauæ appellantur omnes, qui nauigandi causa in nauī sunt. l. j. ff. Nau. caup. stab. Sp.

NAVTEPIBATAE, genuinū uocabulum Alcitur restituit, in l. debet. §. hæc actio. ff. Nau. caup. stab. Sunt autem, eodem teste, nau tepibatæ, qui nauem ascendunt, & pro precio uecturę, seu naulo, ipsi nautarum officio funguntur. Nautobatas, hoc est, eos qui funes nauium inscendunt, à Iuriconsult. sensu alienos esse, idem tradidit in fine lib. iij. Dispunct.

NAV TICA E usuræ, item maritimæ usuræ dicuntur centesimæ, magnæque. Quoniam qui nauticam exercent negociationem, se suaque uentis & undis committunt, Fœneratores maiorem usuram exigebant. Vide Imp. in Authē. & C. de Iuriscoss. in Pandect. notis titulis. Spieg.

NAV TICS panis est, quem milites nostri peregrina uoce, hoc est, Italica, Biscotto appellant. Spieg.

N E

NE, particula prohibendi, quæ idem significat quod Non, iuncta uerbis, uereor, timeo, caueo, & si qua sunt eiusdem significationis: quin hæc idem sine negatione, & cum negatione polleant, non impedit. Hoc exemplis Iuriconsultorum planum facit Budæus in Annot. prior. ad l. in eo iure. de Ritu nupt. Sp.

NE, pro An, nō raro apud Iuriscoss. occurrit: quod & Albericus per exempla antè indicauit.

Quando uerò Ne causam, modū, conditionē in iure nostro inducat, ex Bart. petendum est. Sp.

NE cui officium publicum uel damno uel cōpēdio sit, Aphricanus l. uidelicet. Ex quib. caus. maior. Spieg.

NE dum, pro tamē, exponi in §. Sed ne dum. Instit. de Vi bon. rapt. ridiculum est: sunt enim (quod nec pueri ignorant) duæ eo loci particulae. Porro Nedum, coniuncta particula, duobus tantum modis usurpatur: altero, cum utramque sententiā eodem claudimus uerbo: altero, cum suum utriusque sententiæ uerbum accommodamus. Vide Vallam lib. ij. Sp.

NAE diphthongatum, affirmantis aduerbium est, certē & ualde significans. Sp.

NE facias furem, uel fugitiuū seruū meum, hoc est, exponente Vlpiano, ne sollicitus ut fur fiat, uel fugitiuus fiat: ne ita negligas seruū, ut fur efficiatur. l. non impossibile. ff. de Pact. Sp.

NE iudicatum sit, pro, Ne ualeat sententiā. Vlpian. de Ferijs: Si feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum est, ne his diebus iudicatum sit, id est, ne ualeat. Bud.

NE luminibus officiatur, hoc maximē adeptum uidebitur, ne ius sit uicino, inuitis nobis altius edificare, atq; ita minuere lumina nostrorum ædificiorum, teste Paulo l. iij. ff. de Seruit. urb. præd. Sp.

NE non, sub hac particula assertionem esse doctis. Zasius exemplis è Iuriscoss. petitis planum facit, in scholijs ad §. Cato. l. eadē dicemus. ff. de Verb. obl. Sp.

NE, & Quidem. Est traditum, inter hæc uerba, Ne & Quidem, semper interuenire aliquid necessariō debere: quum tamen reperiatur & apud Ciceronem, & Liuium, inter Ne & Quidem nihil medium esse.

NEC abscisse. Vide supra, Abscisse.

NEC, particula, ex ui sua uerbi repetitionem inducit: ut, Nec me amas, nec Titium. subauditur enim, amas. Vide Alciatum in l. duobus negatiuis uerbis. de Verbor. sign. quam enarrando pulchrē declarat, id perpetuū non esse. Duæ negationes affirmatiuam inducunt: quin & tres negationes non plus efficere, quā duas. ut cum lex dicit, in fugitiuo locum non habere, nec usucapionem, nec præscriptionem. leg. j. C. de Ser. fug. Spiegelius.

NEC eius rei dominus effectus est, cum lex dicit, aliquē non esse dominum, uel accepisse à non domino. Item non esse factum dominum, & cætera id genus uerba accipiēda sunt, quatenus ad ipsam legem loquentem attinet, de casibus, qui sic euenire solent frequenter, & cum eueniunt, apud naturam sunt certi: non autē referenda sunt ad opinionem actoris, qui ignorare potest, utrum tradens fuerit dominus, an non fuerit. Vide Oldend. Action. iij. Class. iij. Sp.

NEC mirum, in l. Labeo. ff. de Supell. leg. pro non nouo. ut apud Ciceronem. uel citra rationem: quemadmodum Mirum in modum, quod infra rationem est. Sp.

NEC, pro non. Caius Iureconsult. de Furtis:

Nec manifestū furtum, inquit, quid sit, apparet. nam quod manifestum nō est, id scilicet nec manifestum est. Budæus indicat ex uerbis legis xij. Tab. sumptum esse, tum olim nec, pro non, dictum esse, quod etiam hodie in quibusdam distractionibus usu inualuerit. Sp.

NEC non, affirmat, ut etiam Grammatici fatentur. Quanquam non perpetuum est in iure nostro, duas negationes inducere affirmatiuā: ut in particula Nec, latius indicauimus. Sp.

NEC, Neq;, disiunctiuas esse in Grammatica, quam scripsit diuus Augustinus, putauit. Quod nostri non admitterent, teste Alciato. Coniunctim enim negant: & ideo quamuis alterum nō fiat, committitur stipulatio. l. si is qui ducenta §. cum ita. ff. de Rebus dub. Sp.

NEC ARE uidetur nō tantum is qui partum præfocat, sed & is qui abijcit, & qui alimoniam denegat, & is qui publicis locis misericordię causa exponit, quam ipse non habet. autor Paulus ff. de Lib. agnosc. Sp.

NECESSARIA artificia, in l. si seruos pignoratos. in princ. ff. de Pign. act.

NECESSARIÆ impensæ. Vide, Impensæ necessariæ.

NECESSARIÆ personæ, uel sanguine, uel affinitate nobis cōiunctæ. Earū fit mentio in l. quamuis. ij. C. de Adult. & in Gloss. l. Imperator Antoninus. ff. de Pactis. Specialiter autē necessariæ personæ quæ sint, indicat Paulus & Calistratus l. j. & l. seq. ff. In ius uocat. ut eant. Sp.

NECESSARIVS actus. Vide actus uoluntarius.

NECESSARIVS olim hæres, seruus erat, qui pauperi domino instituebatur, ut famæ defuncti domini sui succurreret erga creditores. Vide Vigl. Instit. de hæred. qual. & differ.

NECESSARIAM peregrinationem allegare. l. aut si ualeat uindictam. ff. de Procur. Sp.

NECESSSE dicitur, quod ui aliqua cogente fieri opus est. Necessitas, ipsa uis, quæ nos cogit ut aliquid faciamus. Poetæ Necessitatē deā faciunt, Philosophi Fatū appellāt. Ad Chiliad. Eras. Porro necessitas, hoc est, uis ipsa, quæ nos cogit ut aliquid faciamus, ut uulgō dicitur, nō habet legē, iuxta Gloss. in l. j. de Off. consl. l. j. inde. ita Gloss. in uerb. cōia. ad Leg. Rhod. de laet. Ne Rom. Pont. uult ligari necessitatē & pietatē. c. j. & ult. de Fer. Qua in re Iudæi, cum planē cæcitate sent, à Christo apud Lucā reprehenduntur. uide Bart. in l. j. C. de Oper. seru. & Bal. de inuitabili necessitate, uide in c. suscitatus. de Rescri. Est autē duplex necessitas: quædam dicitur absoluta, quā primogeniā Zasius uocat. De hac intelligi debet l. sicut. C. de Action. qua nemo adstringitur ad mutandū. Alia respectiua, uel consecutiua uocatur, qua pacta liberē inita complere adstringimur. Necessitas itē coniunctionē sanguinis, uel amoris, hoc est, affinitatē, uel strictā amicitia significat. Sic necessarij, pro cōsanguinei, In tit. tit. eod. Adde, si uis, & Festū, & Gelū, qui l. xij. derider Grammaticos, qui necessitudinem & necessitatem inter se differre putant. Sp.

NECESS-

NECESS est ei rei cedere id, quod sine illa esse non potest, autore Paulo l. in rem actio. ff. de Rei iudic. Sp.

NECESSITAS iudicandi apud Iuriscōs. in l. ult. ff. de Munerib. §. iudicandi quoque necessitas. ex quo sanè non rectè perceptū commentatores parū firmum, uel potius falsum ducunt argumentū in tabularios atq; syngrapharios, ut id quod sue functionis est, conficere ipsi cogantur, cum meliore interprete Budæo reuera Arcadii Iuriscos. hoc significare uoluerit, hominē politicum, ac ciuili more uiuentem, ut cætera munera ciuilia, ita iudicandi quoq; munus agnosceat, obireq; debere, ad idq; cogi posse. Sp.

NECESSITAS stillicidiorum excipiendo rum. uide Vlpian. in l. si arborem. §. hæc lex. ff. de Seruit. urb. præd. Sp.

NECESSITAS contradictionē non habet, nec admittit. Solet. n. multa nos uel inuitos docere necessitas, sicut & exitus stultorū magister.

NECESSITAS nō habet ferias: ut sunt exempla in l. solet etiam. ff. de Feri. Eodem modo dicitur: Necessitas non habet legem.

NECESSITVDINEM ab eruditis, pro eo quod necessum est, usurpari, Catanæus exēplis monstrat. Arrianus pariter pro necessitate usurpat, in l. non omnes. de Re milit. Vlpian. tamen pro affinitate ponit, in l. hæc autē. §. j. Quibus ex caus. in poss. eat. quemadmodum ab alijs quoq; Iuriscoss. & in Constitut. usurpatur. Sp.

NECESSITVDINEM personarum scire. l. ij. ff. In ius uocat. ut eant.

NECTERE artibus moras, eleganter Imperatores dixerunt in l. unica C. de Suffragio. pro solutionem differre dolis. Sp.

NEFARIUM crimen, ut nefarium scelus apud Cic. l. sancimus. C. de Pœnis. l. ij. C. si nupt. ex reser. pet. Maior autem est uis nefarij, quàm illiciti. Sic nefariam coniunctionem l. j. §. j. ff. de Concubin. Nuptias item nefarias, plus quàm illicitas intelligimus. Sp.

NEFARII, scelerati, sacrilegi, uide Nonium & Varronem.

NEFASTI dies. Lege, Fasti dies.

NEGARE, nihil aliud est, quàm dicere nōn aliquid esse. Et propriè est credita, uel data negatium. Indicauimus, interpretâtes hymnum Prudentij ad omnes horas. Sic iudicatum negare, pro eo, quod falsum iudicatum dicere, accipientaticeat interrogatus, an obscurè respondeat, ut incertum dimittat interrogatorem. l. de ætate. §. quod autem. ff. de Inter. act. Sp.

NON nego, medium quiddā est inter negantem, & uerè affirmantem. C. Is qui tacet. de Reg. iuris. l. si putas. C. de Petit. hæred.

NEGATIO pura, uel simplex appellatur, quæ neq; expressè, neq; tacitè quicquā asseritur, sed intentio tantū actoris in iudicio fit dubia. l. ult. C. Quib. ad lib. procl. non lic. cū multis similib. ll. quas nō frustra cōgerit Oldē. in x. Reg. in de Probat. dict. & fact. Zaf. cap. ult. lib. ij. Intellect. singul. quod hætenus traditū est, negationē

non esse exceptionem, adstruit cōtra Rhetoricā præcepta, cōtra ius, & cōtra rationē dici, & simul deprehendi, quantas nugas Innoc. Spec. Abb. & Canonistæ ea in re sparserint, & quàm omnino si bi nō cōstiterint Bart. & Legistæ: cū tamen nos ex Rhetoricis doctrinis, ex quibus iura nostra ciuilia, magna ex parte, ut uerissimè dixit, radicatur. Porro Alciatus ostendit cap. vij. Parerg. lib. v. non esse ueram dialecticorum differentiam: An negatio uerbum præcedat, an subsequatur. Vide Laurent. Vall. lib. Dialect. j. cap. xxvj.

NEGATIO negationi postposita non semper affirmat, sed & negat magis, cū altera pro u. niuersali ponitur, & particulares sequatur. Vna sola negatio postposita negationi non affirmat, sed negat: ita tamen, ut sequens iungatur cū particula Quidē, Interdū tū sine hac particula duæ negationes negant, cum una particularis omittitur. Si duobus uerbis aut positis, aut intellectis, addantur duæ negatiuæ, non dubiū est quin negent. Hermogenes Rhetoric. ult. Negatione, inquit, quādoq; eodē sensu utimur, quo si affirmatiuè locuti essemus: quandoque minus significamus, aliquādo etiam amplius eodem sensu. Sp.

NEGATIVA regulariter dicitur improbabilis. l. actor. C. de Probationib. Est autē multiplex, facti, iuris, qualitatis. De quibus copiosius Speculator scribit tit. de Probat. §. j. uerb. negatiua. Spieg.

NEGATIVA uniuersalis omnia post se destruit, hoc est, & actum & potentiam, ut dicunt Logici. Quod uerum est in iure nostro, si omnia principalia secundum materiam subiectam destrui intelligimus. Quippe quæ per accidens ueniunt, & supposititiæ, ista non destruantur, ut docet Zaf. in Intell. quo loco tractat propositiones uniuersales, quomodo intelligantur. Sp.

NEGligere uidetur, qui sæpe cōuentus sui præsentiam non facit, per l. de unoquoque. §. qui apud. ff. de Re iud. Sp.

NEGLIGENS, qui in reb. suis diligentior nō est. §. fin. Instit. Pro soc. Negligentē, quasi nō eligentē, Isidorus interpretatur, autor nō omnino contēnendus, quod eū à Budæo Rhenanoq; tāris uiris citatū constat. Iurisperitis negligens etiam plerunq; dicitur eo ipso, quod quis non facit, quando agendū quid est certo tempore & loco: nisi de impedimento doceat, ut per Fel. traditur in uerb. Negligentia, de Rescript. Sp.

NEGLIGENTIA nostra ad alienam iniuriam referri non debet. Scæuola in leg. iij. ff. de Transact. Sp.

NEGLIGENTIA quāto tempore inducatur, docet Bart. in l. j. ff. de His quib. ut indign. & in l. cognitiones. ff. ad Syll.

NEGLIGENTIA nimia, pro lata culpa. l. militis. ff. de Custod. reor. Alb. Sp.

NEGLIGENTIA simplex est, quā culpam leuissimā uulgò uocat. Negligentia magna, culpa est, quæ modò leuis, modò magna, pro subiecta materia accipiēda est. Vide suprā, Culpa. Sp.

NEGO narrata prout narrantur, animo litē contestandi. Cautela est calumnijs forū aduocatorum

catorum prorsus impia, nata in Iurisperitorum scholis, nō sacrosan. iuris officina. Vide Olden. in Action. j. Class. iij. Sp.

NEGOCIA sunt plura quā uocabula. l. nā natura. ff. de Neg. gest. Sp.

NEGOCIA sic accipe, siue unum, siue plura. Vlp. de Neg. gest. l. iij. Sp.

NEGOCIARI animas, uenustē Plinius de medicis dixit, pro eo quod est, lucrum facere in occidendis animabus. Accedit, quod nostris frequens in ore est, impunē hominem occidere, licere medicis. Et Bannisianū uerbum, à Cæsare Maximilianō probatū. Super pansam nostrā medici ludunt, tritū apud Italos uerbum. Sp.

NEGOCIATIO, mercaturam significat, de qua uide Bart. in l. legatum. de Leg. iij. & in quib. consistat, eundem in l. quicunq. ff. de Instit. Specul. tit. de Cler. coniug. Abb. c. j. & c. sacerdotibus. Ne cler. uel mon.

NEGOCIATOR, qui in aliorū negocijs se exercet. Vnde Labeo: Negociatores serui uidentur, qui præpositi sunt negocij exercēdi causa: ueluti qui ad emēdū, aut locandū, aut cōducendū præpositi sunt. Nostri mercatores, Factores uocāt. Vide quæ notāt in l. legatis. ff. de Leg. iij. Sp.

NEGOCIATOR uestiarius, *der mit Kleidern handel.* Vestiarius, *ein Kleidermacher, Geuandtschneider.* Scæuola in l. libertus negociatoris. ff. de oper. libert.

NEGOCIATORES, in Iustiniani constit. lib. xij. C. Negociator. ne militent, intelligendi sunt, qui ergasterio præsumunt, quod Latini officinam, aut tabernā nominant. Igitur non tantū negociatorū nomine mercatores sunt accipiendi, sed omnes opifices: qui etsi ante Iustin. militare poterant, raro tamē adsumpti sunt: nisi quod in Gallico tumulo scribit Liuius, opifices & selularios minimē militiæ idoneū genus, rei necessitate excitos. Sic & seruos aliquādo legere, liberorū penuria necesse fuit. Hodie uerō nec opifices arcentur à militia, nisi in delectu, in *de Musterung*, quasi nō idonei reiecti fuerint: quod militum uulgus *aufmusteren* uocat. Sed id ad alia usus quoq; in nostrate lingua trāstulit. Viglius rectē censere uidetur, opificibus militaria priuilegia tribuenda: quando ipsis nunc iterum militare consuetudinē nostra concessum est. Sp.

NEGOCIORVM gestor propriē is est, qui ignorātis negocia gerit, si magistro Practicę credimus tit. de Instr. edit.

NEGOCIUM plura significat, laborem, occupationem, curam, molestiam, sollicitudinem, causam, potestatem, litem, contractū. Vide Bar. in l. si pecuniam. C. de Neg. gest. Sp.

NEGOCIUM ad omnem causam pertinet: hoc est, civilem, criminalem, priuatam, & publicam. Idem in l. j. §. j. ff. de Calum. Sp.

NEGOCIUM meum dicitur, quū lucrum & damnum ad me pertinet. Vlp. in l. j. §. in propria. ff. Quan. appel. sit. Negociū autem alienum quatuor modis dicitur: cura siue sollicitudine, re ipsa, rati habitione, & ipso gestu. Vide Gloss. in l. si pupilli tui. in fin. §. pen. Sp.

NEGOCIUM facere, apud Iuriscoss. in l. j. de Calumniator. pro molestiā facere alicui, accipiendū: non, ut Rosfredus cū alijs putat, iudiciū. Nec probant hoc leges ab eo citatæ. Neq; n. dicitur, iudiciū facere, pro uexare: sed negociū facere in causis iudiciarijs, ciuilibus, uel criminalibus. Bud. Facere negocium, pro accusare, apud Vlp. in l. qui iudicio. de Accusat. obseruauit. Sp.

NEGOCIUM facit, qui per calumniā fingit litem, cum iure nullam habeat: uel eam quā exercere debeat, dissimulat in detrimētū alterius, utroq; casu corruptus pecunia. Vlp. uocatfordi dam concussionem, in l. j. de Calumn. Sp.

NEGOCIUM utiliter cōceptum sufficit, licet diuersus exitus sit secutus, in fin. l. successor. ff. Negoc. gest. Sp.

NEMASENTVM. ff. de Publ. l. ult. §. Speciales. non tamen ibi exponitur, quid sit. Albericus ait: Nec mirū, quum uocabulū sit nihili, pro quo nobis restituerunt trium uiri suprà nominati, genuinam lectionē, quæ duūm est dictionum, scilicet nema sericum. Significat autem filum, quod apud Seras conficitur, cuius mentio Suidæ in uerbo *νεμα*, ut indicat Alciat. in Præterm. Sp.

NEMO, idem est quod nec homo quidē. Vi-detur enim cōpositū ex ne & homo. Pluraliter formari non potest, quia intelligitur pro nullo. Albericus annotauit signum esse uniuersale negatiuum, citatq; c. nemo. extrā de Elec. lib. vi. l. item si unus. §. item si plures. ff. de Arbitris. Notū est, nemo homo, pro nemine omnium: & nemo hominum, pro nemine omnium usurpari. Sp.

NEMO alienæ litis idoneus defensor sine iustificatione intelligitur, ait Caius l. qui proprio. §. qui alium. ff. de Procurat. Sp.

NEMO delictis exiit, quamuis capite minutus sit. l. j. ff. de Capit. minut. Sp.

NEMO prædo est, qui precium numerauerit, teste Vlpiano l. nec ullum. §. sed si quis sciēs. ff. de Petit. hæred. Sp.

NEMPE, eleganter expositiue sumitur, ex obseruatione Erasmi, ut Zas. admonuit. Pō. cod. teste, pro certo accepit in l. post. de Orig. iur. Sp.

NEMVS, pabulo idoneum, *ειδος* uel *ειδος*, palcos, quod in eo greges atq; armenta depasci soleant. Festus: Nemora significant syluas amœnas, Iu-cus religioni sacer. Sp.

NEPOTUS, nuper emptus, nouitius, nouus minister, quasi nuper emptum mancipium. à *νεω*, nouus, & *ποτος*, emo. Sp.

NEOPHYTVS, nouellus, quasi *νεος* uel *νεος*, id est, nouū germen. In sacris literis dicitur, qui nuper ad fidem accessit, quasi nuper in situs. Sice-nim D. Paulus cap. iij. ad Timotheum uocat recens baptizatum, quod à baptismo censeantur Christiani. Erasmus noster pro neophyto uertit nouitium. Etymologiam, quam Albericus affert, eruditorum aures ferre non possunt.

NEPOS, non propriē, sed per interpretatiō-nem sub filio continetur. Propriē igitur est filius filij, uel filię. Institut. de Pat. pot. §. fin. leg. j. §. ij. & l. iij. in fin. de Grad. Aliquandō dicitur filius fratris, uel sororis, l. cum quis decedens. de Leg. iij. Vide

Vide Bart. in l. si institut. ff. de Inoffic. test. Nepotes tamē & pronepotes, ceteriq; descēdentes, liberorum appellatione cōtinentur, exemplo xij. Tab. quæ primā successione causam liberorum esse uolebant, & de omnib. descendentib. intelligebant. Nepos autē æquē ac filius, imō plus ab a-uo diligitur: quōd per eum diutius se uicturū, & in sempiternū æuum memoriam sui extendi sperat. Acutissimo Baldo, nepotes ex corpore aut dicuntur nati, etiā si sint nepotes ex filia. leg. j. C. de Cond. insert. Idem in c. j. ad fin. de Feud. succ. Nepotes autē, quando ad pronepotem protēduntur, Alciatus in Comment. ostendit. Præterea nepotem ex fratre, aut ex sorore, à Iurisperitis imperitē dici admonent eruditi. nam fratris aut sororis filius dici solet à doctis. Nepos autē respectu aui, ut filius respectu patris dicitur. Sp.

NEPOTES, omnes posteros uocari notius est, quā ut exemplis probari debeat. Appellatur etiam consumptores, à Nepa, quæ (ut ait Plinius) deuorat omnes filios suos, uno solū saluo. Siue dicuntur luxuriosæ uitæ homines, quibus non aliter rei suæ familiaris cura sit, quā ijs, quibus pater & auus uiuunt. Sp.

NEPTIS appellatione uenire etiam proneptem, Bud. tradidit in l. Gallus. §. instituens. & §. idem. de Liber. & posthum. Neptis ex filio. in l. auus. ff. de Pact. Sp.

NEQVAM homo, id est, prodigus, asotus, libidinosus, improbus, nihili, & scelestus, Frugi opponitur: quo uerbo, ut suprà etiam monui, Iuriconsulti sæpius utuntur. Vide Bud. in prior. Annot. Sp.

NEQVANDO, ullo tempore. Sp.

NEQVAVAM, pro non. l. iij. uers. partes autem. ff. de Duob. reis. Alberic.

NEQVE, id est, quod non. l. stipulatio. §. habet. ff. de Oper. nou. nunc. Alberic.

NEQVE enim modo, pro nullo modo. l. in naue. ff. locati. Alberic.

NEQVE imperare sibi, neq; prohibere quicquā potest, ait Martianus l. pen. ff. de Arbitr. Sp.

NEQVE iure ullo, neq; æquitate tale desiderium admitti, in fin. l. epist. ff. de Pact. Item: Nequequam, neque usitatam rem desiderare. l. j. C. Si cert. pet. Sp.

NEQVE non, id est, & non. in Authent. de Non alien. §. j. Alberic.

NE quis doli præmium ferat. Vlp. in princ. l. ita demum. ff. de Recept. Sp.

NEQVITIA. Vide Ciceronem iij. Tuscul. Spiegelius.

NEQVICQVAM, frustra. Celsus in leg. si ego. Si cert. pet. Alioquin nequicquam mihi cauatur. Sp.

NE quid his desit. Quid hæc uerba sibi uelint, exponit Iurisc. in l. Titia. §. qui Marco. ff. de Ann. leg. Sp.

NERATIVS prisc. Iurisc. ætatis suæ longē princeps, Traiano principi adeo charus, ut sibi illum successorē destinasse credatur: cū illi rēp. cōmendasset ex amicorum sententia, si quid sibi fatale contingeret: illum autē Traianus in con-

filio semper haberet. Vide Egnatium in Spartiano, & cap. j. Epitom. Sp.

NE SCIRE & ignorare differūt, C. per quas pers. nob. acq. l. ij. C. de Rei ux. act. l. j. §. j. Qui nescit, experiundi potestatem non habet, teste Caio, in l. annus. de Calumniat. Sp.

NE SCIRE literas. Instituit. de Excusat. tutor. §. similiter.

NE SCIENTIA, ignorantia, error, titubatio, quæ sint, not. in Rubr. C. de Iur. & fact. ignor.

NE SCIVS, & qui nescit, & qui ignoratur, id est, qui incognitus est, dicitur. l. fin. §. fin. autem nescius. C. de Furt. Posterioris significationis exemplum habes apud Plaut. & Gell. Sp.

NETA lana dicitur, quæ stamē & substamen est. Dexterā dicitur, cum præfecta est, & à textri nis instrumentis detrahi potest. l. si cui lana. C. de Leg. iij. Sp.

NEUTROBIS, apud Lacedæmones dicebātur ij, qui ex Helotis manumissi erant. Sp.

NEVTROBI, idē quod neutro, id est, nec ad unam partem, nec ad aliam. Sp.

NEVE, ne etiam significat.

NEVTROVM, nec hoc, nec illud. Neutrales, qui neutri parti student. Vide Gloss. in l. penult. ff. Rem rat. hab. Sp.

NEX, mors, siue cædes, quæ ferro fit, aut alia ui. Quamuis neci datus, autore Festo, propriē dicitur, qui sine uulnere interfectus est, ut ueneno, aut fame. Vlpian. in necem alterius dixit Budæo annotatē, pro in dānū, & fortunarū euersio nem, in l. iij. §. sed & si quis. de Crim. stellion. Sp.

NEXI. Lege, Addicere.

NEXV solutus est, qui cū addictus esset creditoribus, postea ære alieno dissoluto, ipse necti desijt. Tufanus.

NEXVS, siue nexum, est genus obligationis ciuilis, qua corpus etiā ut pignus afficitur: quod (ni fallor) est id, quod *Leistung* uulgō appellant, Spiegelius.

NEXVS seruitutis. Codice de Libert. & eor liber. leg. final.

NEXVM inire, Bud. ait, est lege nexus addici. Hoc ius reuocatum est per Diocletianum, in l. ob æs alienum. C. de Act. & obligat. Nexus etiam neruus uocabatur à Plauto in Pænulo. Sp.

N I

NI particula in responsionibus utebantur antiqui, & iudicio recuperatorio. Bud. ex Cic. profert exempla. Sp.

NI fallor, affirmat eleganti specie dubitationis. importat enim apud prudentes philosophicum temperamentum, & deprecatur temeritatem. Proinde Zasius existimat non esse uerum, quod Bald. & Ang. uolunt, scilicet dictum testis ualere, si affirmaret uerbum, Ni fallor. Quia dictum testis debet esse certum, & necessariō concludere. Sed Iurisprudentes possunt sub specie dubitationis decidere. Nam sub dubio fortē dixerunt sæpe periti. Sp.

NICETERIA, præmia sunt uictorum, sacra ficia, uel epulum uictoriæ gratia factum: Græcè *ἐννίκιον*. Bud. in Annot. prior.

NICEN.

NICENSES, quorum meminerunt Imperatores in posterior. libris, dicti sunt à Nicia, seu Nicea (utroque enim modo dicitur) nomine duarum urbium: quarum una est Gallia, quam uulgus eius uocat Nicæ, nos Nissam: alia Asia, & Bithyniæ metropolis, quæ & Antigoniam nominatur. In hac urbe synodus Nicæna, imperante Constantino, anno à nato Christo CCC. XXIII. prima uidelicet ab eo conuentu, quem Apostoli Hierosolymis egerat, celebrata est. Quid in fide nostra sit obseruandum, ex Nicenæ synodi auctoritate, statuit Imp. in l. nullus. C. de Sum. trin. & fid. cathol. Vide Vadianum in Bithynia. Sp.

NICOLAVS, quasi uictor populi, non laudis, ut Alberic. dicit. Nicolaus in Actis Apostolicis habitus est hæresiarches: quanquā annotante Eras. Clemens apud Eusebium ipsum diligenter excusat xxiii. q. iiij. c. quidam. uersic. Nicolai. ut ab Alber. citatur. Sp.

NIDI dicuntur, in quibus merces in tabernis separatim tenentur. Sp.

NIDVS, à nidore, quod mali odoris sint auium cubilia. §. apium. Inst. de Rer. diuif.

NIHIL, quidam interpretatur peccatum, aut maliciam: quod ea sola sint, quæ natura sunt, & ob id bona sunt. Peccatum esse quiddam priuatiuum, sophisticum est magis, quam theologicum. Vide Eras. in Annot. ad cap. j. in Ioannē. Verum Nihil, interdum sonat id, quod omnino non est in rerum natura, hoc est, quod neque substantia sit, neque accidentis. Interdum quod pro nihilo ducitur. Nonnunquam quod ex comparatione nihil est: uelut homo comparatus ad Deum, nihil est: & hominis sapientia ad diuinam collata sapientiam, stultitia est. Sp.

NIHIL facere, & mala facere, quo distet, colligitur sub fin. l. j. ff. Quan. dies usufruct. leg. ced.

NIHIL pro Non, apud Iuriscons. in l. qui foueas, ad Leg. Aquil.

NIHIL, & inutile, paria sunt, per iura uulg. l. quoties. ff. Qui satisd. cog. Sp.

NIHIL ad rem, pro alieno à re proposita. Vide Eras. in Chiliad. Sp.

NIHIL agere dicuntur, qui sumunt operam inanem. Sic seruus in casu l. j. de Stipul. ser. inutiliter stipulatio, nihil agere dicitur. Vide Chiliad. Eras. in Spieg.

NIHIL amplius quam, pro tantum. apud Marcellum in l. iij. ad finem, de Obseq. patr. præst. & Pompon. in l. ergo. de Liberat. leg. Sp.

NIHIL est, pro non prodest, non opus est, sæpe occurrit. Sp.

NIHIL habet, qui libertum habet. l. seruum. ff. Quib. ad libert. proclam. non licet. Vide quæ Glossa super hac uoce differit in l. sacrilegi. j. §. fin. ad fin. ff. ad Leg. Iul. peculat. Sp.

NIHIL hoc ad ius, ad Ciceronem inquitbat C. Aquilius Gallus: si quis ad eum quid tale attulerat, ut de facto quæreretur. Sensit Gallus, inquit Eras. noster, aliud esse officium Iurisconsulti, aliud Oratoris. Nec esse necesse, de his, quæ ad alienam professionem pertinent, respondere. Recordor iam, hanc sententiam longo antè

tempore sæpenumerò repetitam familiari colloquio, per uirum æui nostri doctissimum Georgium Symlerum, qui post infulis doctoralibus ornatus, ius Ciuile cum summa auditorum suorum admiratione, multis annis interpretatus est. In eadem erat sententia illius amicus, D. Nicolaus Gerbelius, antiqui iuris, literarumque humanitatis & amator, & cultor singularis, mihi per ueteri amicitia & familiaritate cõiunctissimus. Refert Aquilij dictum M. Tullius in Topicis ad Trebatium, & in uita eius Rutilius. Sp.

NIHIL potest nec addi, nec adimi. Hoc de re quæ bene habet, dicitur.

NIHIL quod est, nullum operatur effectum. arg. l. fin. §. fin. de Aur. & arg. leg. Hinc quod firmum est, non potest per id quod est nullum, uel tolli, uel limitari. Vide Bart. ibidem. Item: Nihil quod est, dicitur esse minus etiam, l. illud. §. minus. de Tribut. l. minus. de Reg. iur. Sp.

NIHIL ualere, Iurisconsultis est, quod interpretes dicunt, nullum operari effectum. Sic in fin. l. ad fin. de Manum. test. apud Pomponium alibi reperiens. Spieg.

NIHILI coactio est, ut citat è Plauto Alciat. lib. de Verb. sig. iij. uel potius, ut Eras. in Chiliad. scribit, nihili cocio est, ueteri proverbio dictum uidetur in eos, qui pollicentur in futurum, nec exhibent rem præsentem. Sp.

NIHIL O magis, quasi in nihilo possit esse magis, aut minus. autor Donatus. Albericus sequutus Accursium in §. j. Inst. Quibus non est permis. fac. test. tum alibi, nihilo magis exponit, pro non ideo magis. Quod idem dicit, nihilomagis uim habere negantis, id sciunt non esse perpetuum, qui Latinos autores uiderunt. Sp.

NIHIL OMINVS, id significat, quod uulgo dicitur, Hoc non obstante. Interpretes tamē, ut & uocem Nihilofecius, idem significantem, haud probè alicubi pro nimio magis, alicubi pro sine dubio, exponunt. Sp.

NIMIA indulgentia, pro immodica, leg. j. in prin. ff. de Collus. deteg. Nimiratē pro superfluitate non tantum Iurisperiti accipiunt, sed etiam ab alijs idoneis autoribus sic usurpatur. Si tamen retrò ad ætatem Ciceronis respicias, inusu non fuisse uidetur: quod & de uerbo Contrarietas, Insulanus obseruauit. Sp.

NIMIRVM, eleganter in l. iij. de Aur. & arg. leg. ad responsonem adhibitum uideri potest. Quāquam nihil moratur sensum, si ut alibi non raro occurrit, pro, sine dubio, uel pro certo acciperis. Sp.

NIMIS, hoc est, plus satis aduerbium ascendendi. Alberico aliquando nomen est indeclinabile, & substantiuum. Nimum, nomen, pro aduerbio nonnunquam apud probatissimos autores ponitur. Sp.

NIMIS largè uidetur loqui Iuriscons. cum nullam exceptionem facit à signo uniuersali. Vide de Alberic.

NIMIS propè, l. j. C. de Execut. rei iud.

NIMIVM, & excessum & sapientiam significat, ab eo quod est nimis: quāuis nonnunquam ampliu.

amplitudinem rei quoque significet, & idem sit quod ualde ut, O nimium dilecte Deo.

NISI, dictio exceptiua, regulariter cæteris paribus ponit contrarium sui, per l. ij. ff. de C. monst. reor. §. fin. & similibus. Alberi. exemplis de cedentia, modo ad eorum partem tantum, item quibus in locis in si, non resoluatur. Quando autem adfirmet, uel neget, aut excipiat, not. in l. si eum. ff. Si quis caut. §. iniuriarum autem. lafon copiosius in l. actio. C. de Transact. Sp.

NISI fallor. Vlp. in l. j. de Iustic. & iur. Verâ (nisi fallor) philosophiam, non simulatam affectantes. Vide, Ni fallor.

NISI contrarium specialiter ab hærede probetur, in fin. l. defuncta. ff. de Vusufruct. Sp.

NISI ipse subripuit, & postea ab eo subripitur. Vide l. iij. ff. Naut. caup. stab. Sp.

NIUARIUM colum, cuius meminit Pomponius, uas quo aqua ex niuib. colari solebat. Vtebantur Romani & sacco niuario, quo liquidius meru potarent: & erat lineus. Lege Nebris post Accursij somnium, item Baysum: & uide supra, Colum niuarium. Niuarium autem, quod est niue refrigeratum, accipimus. Sp.

NIX quid, & cur hyeme ningat, pete ex naturalib. quest. Seneca, lib. iij. Quod nix corrumpat segetes, nec Iuriscōsignorat. l. fistulas. §. fin. de Contrahen. empt. Galenus, teste Erasmo, refert, quosdam Acaxagoram citasse, qui pronunciasset, niuem non esse albam. Nimirum similes ijs hominibus, qui dicunt lucem tenebras, & tenebras lucem. Id quod in eos dicendum, qui non uerentur & confessa negare, & manifestò falsa pro certis affirmare. Spieg.

N O

NOBILEM fieri quemuis posse, docet Seneca epist. xliij. Nobilem autem se dicens & finiens, cum non sit, crimen falsi subit. Fac. l. eos. §. ult. Ad leg. Corn. de Fals. Vide Bald. in l. qui sub preteritu. C. de Sacrosan. eccl. Sp.

NOBILE officium iudicis, quod Iuriscōsult. appellat persecutionem, est extraordinariū remediū, quod aduersus eos datur, quibus cum nobis de stricto iure nulla actio est, sed qui interrim ex sola æquitate, & quod dicitur, de bono & æquo nobis obnoxij sunt. Vide Alciat. enarratum est, quod à solo iudicis executio officio pēdesungi potest. Nam quod dici solet, Iudex semel pronūciādo, functus est officio suo: ad mercedarium referendum est officium, quod actio, ni subseruit. Sp.

NOBILITARE, nobilē facere, dignitatem augere, decorare. Apuleius. Quem nō excellentia generis, sed mores uirtutesque nobilitarunt. Quære, Natalibus restituere.

NOBILITAS non generis est tantum, sed etiam alterius rei excellentia, dignitas, item fama, nominisq. celebritas. Annotauimus obiter in Ligurinum, triplicē nobilitatem. Vnam generis esse, de qua dictum est: Qui genus iactat suū,

aliena laudat. Virtutis alteram. Tertiā ex utraque constantē. & quæ seq. Bart. in l. j. C. de Dign. lib. xij. plura congerit de nobilitate. Sp.

NOBILITAS à priscis dicebantur ea loca, quæ in metandis castris omnino uitari debent, scilicet, ne mons castris immineat, per quem superuenire hostes, aut perspicere possint, quid in castris agitur: ne sylua celatura hostes adiaceat, ne ūe fossa seu ualles, per quos obruti castris occubere possint, ne uicini fluminis torrentisue subita tempestate castra inundatione intereant. autor Higinus in Grammat. Sp.

NOCENS, qui iniuriam aut maleficiū commisit, qui alteri nocuit, damnumq. intulit. Nam nocere propriè dicitur, qui nocet personæ, non rebus. l. j. §. huius autem uerba. ff. de His qui deiecer. uel effud. Sp.

NOCERE morbus intelligitur, qui perpetuus est, non qui tempore finitur, l. fin. §. j. ff. de Edil. edict. Sp.

NOCVIT, nocebit. Adi Chiliad. Eras.

NOCTES & dies, id est, continuò, semper.

NOCTV, pro nocte, uel pueris notum est: & nox, pro noctu, in xij. Tab. usurpatur. Si nox factū sit, si im aliquis occisit, iure cesus esto, ubi Im, accusatiuum dixerūt ab is, & occisit pro occidit. Iuriscōs. in l. hoc edictum. §. Labeo. eod. Et noctu, inquit, homines ire non debent. Sp.

NODVM quære in scirpo, hoc est, ex re facili reddere difficilem. quod Accursio familiare est. Adi Chiliad. Eras.

NOLLE & uelle, duo illa uerba, ut Ferrar. ad monuit, in Cōment. ad Reg. iur. quodammodo relatiuorum more se habent, quorū alterum sine altero nō statim existit. Ex eo siquidem non uerè aliquid existimamus, quia hoc & uelle poteramus: & sic ad arbitriū licet diuersi esse etas, liberum tamē utroq. referuntur. Vnde frustra dicitur noluisse id, quod nō potuit quis uelle: cum relatiuorum natura sit, ut inuicem constent, pariaq. habeantur. Verū quod interpret. nolle & uelle inter contraria referunt, intelligendum est, quod actu sint contraria, aut diuersa. Quemadmodum & Boethius relatiua contraria appellat, in ij. Topic. Comment. Nam habitu magis relatiuorum naturam sapiunt: quādo nemo dicitur nolle, qui non possit, & uelle. Siquidem uulgatum illud, Eius est nolle, qui potest & uelle, parum consisteret, quod utrumuis simul ponit. id quod contra naturam est contrariorum, quorum uno consistente, reliquum cesset opus est. Sp.

NOLENS uolēs, locutio prouerbialis, si Donato credimus. Videtur autem id genus sermonis, quia ex contrarijs constat, ænigmaticū quidam habere, ut admonuit Eras. in Chiliad. Albericus annotat, nolens & uolens idem esse in iure nostro, per Gloss. super dict. uoluntati. in l. j. ff. Quod metus caus. Sp.

NOLO adire, & non uolo adire. Super his uerbis doctores plura effundunt in l. q. se patris. C. Vnde liber. Decius, ut testatur acuto & excellenti ingenio uir Nicolaus Bellonus, putat fiendā

differentiam, an quis dicat, Nolo adire: & inducatur repudiatio. aut dicat, Non uolo adire: & non inducatur. Ea ratione, quod uerbum Nolo, indicat præcisam uoluntatem, secus uerbum Non uolo: cum sit medium inter uelle & nolle. Hæc differentia doct. licet communis habeatur, non satisfacit Bellono. Pendet enim ex eo, ut idē refert lib. iij. Supput. cap. xiiij. quod crediderint Dd. esse differentiam inter uelle & non uelle, & non uelle esse medium inter uelle & nolle. quo sentit ipse nihil à ueritate magis alienum. At in cōtrarium facit significatio ipsorum uerborum: & Grammatici nullo modo admitteret hoc, qui dicunt, & uerum est, Nolo esse compositum ex nō & uolo, & sic idem esse. Quod probatur in §. filius. l. filij mater. ff. ad Tertul. Licet in contrarium adducatur, quod quā doctē, tam uerē ipse Bellonus loco modò citato refellit. Porro Nolo adire, hæc uerba sunt suspensiuæ, & inferunt tantum ad primum motum uoluntatis, secundum doctrinam Bart. in l. gerit. ff. de acquir. hæred. & in l. ferui electione. ff. de Leg. j.

NOLLE facere uidetur, qui potest facere, & non facit. §. si quis fugitiuus. §. idem ait. ff. de Aedil. edict. Sp.

Novalis, regionum præfecti. Budæus in prioribus Annot.

NOMEN quilibet fortitur ab eo, quod principaliter agit: unde qui ampliorem substantiæ partem in mercimonijs non habet, nō rectē mercator accipi posse uidetur. Quanquam si quis citra fraudem in albū mercatorum fuerit assumptus, eiusque negociationis se profiteatur, mercator propriè existimandus erit, tametsi nō magnam fortunarum suarum partem in quæstum deduxerit. l. si quid. in fin. de Aedil. edict. Sp.

NOMEN propriè quid significet, ab Alc. petendum est, qui cap. j. quarti Dispunct. liberaliter nobiscum communicauit diuitias doctrinæ suæ minimè uulgaris. Sp.

NOMEN simpliciter posuit pro causa Arriani in l. iij. de Re milit. Exautoratus, inquit, eo nomine, non utiq; infamis erit. Sp.

NOMEN, pro debitore, maximè in re fœneratoria, apud Iuriscōs. sepius inuenitur. Hinc pecuniæ in nominib. dicuntur, quæ datæ sunt fœnori. In hac quoq; significatione accipitur nomē ab Vlp. l. si quis uxori. de Furt. Si quis, inquit, seruo meo persuaferit, ut nomen suū ex instrumento tolleretur. Nebriss. Sed & Budæus: Nomina, inquit, pro debitoribus ponuntur, uel pro syngraphis creditarū pecuniarū. Sic accipitur nomen, teste Alciato, in l. nominis. de Verb. sig. Idem nomina intelligit cautiones fœneratorias, non admodum ab similes his, quas hodie literas cambij dicimus. Porro debitoris nomen an numeretur inter mobilia uel immobilia, Bart. tractat in l. potest ff. de Autor. tut. Quomodo uerò nomina distrahantur in causam iudicati, id est, tanquam pignora uendantur, explicant interpretes in §. fin. tam osæ. l. à diuo. ff. de Re iudic. Sp.

NOMEN accipere, pro eo quod est, recipere militem in celsura publica, in der musterung annemen;

ad nomen mittere, uel ire, zu der musterung geben. **NOMEN** dare, est in militiam scribi facere, aut in communem societatem conspirationis coire. Vide, Dare nomen.

NOMEN deferre, est quodammodo accusare. Lege, Deferre nomen.

NOMEN familiæ est, & omnia quæ ad unumquemq; nostrum differendū excogitata sunt, à nomine differunt: quia eo gens cognoscitur, indeq; gentilitium dicitur. Cætera ordine uariatur. Nam quod præponitur, prænomen: quod postfertur, cognomen: quod ad ultimum additur, agnomen est. ut C. Iulius Cæsar: Iulius nomen est, familiæ Iuliorum, C. prænomen, Cæsar cognomen. Vide Alc. lib. Dispunct. iij. Camerarius nofter: Omnia quidem, inquit, quæcunq; de causa homini imposita nomina, cum certum quædam hominem designent, propria sunt. Prima tamen Romanorū appellatio uerè propria in uiris quidem uidetur esse. Quippe qua inter se, qui nō solum diuersarum familiarum, sed eiusdem etiam essent, discerni possent. ut M. Tullius Cicero, & Q. Tullius Cicero. Sp.

NOMEN, pro obligatione debitoris accipitur, sicut cum dicimus, uendo nomen. Sic & causam, sic accepti expensiq; titulum, sic singula in conficiendis rationib. negocia appellamus. l. pen. & fin. C. de Conuen. fisc. deb. Sic & in S. C. dicitur, incertis nominibus pecuniam à Macedonifilijsfam. credi solitam. l. j. ad Maced. Quandoque & agnationē significat. ut cum prohibemus fundum de nomine nostro exire. l. is qui. de Legat. Alciat. de Verb. sign.

NOMENCLATOR, à nomine calando, id est, uocando, is dicitur, qui ciues unumquemq; suo nomine uocare didicit. Vtebantur enim Romanī ministerio huiusmodi tum in foro, tum in contiujs, adeoq; in itinere, ein namen anzeiger. Cicerō ad Attic. li. iij. Ad urbem ita ueni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obuiam non uenerit. Vlp. in l. Vti iurandi. §. dabitur. ff. de Operis libert.

NOMINA, id est, cautiones fœneratoriæ, in l. solutum. §. j. ff. de Pig. action. Non admodū ad similes ijs, teste Alciato, quos hodie literas cambij dicimus. Vnde & fide nominum traijci, apud Cicer. aduersus Sallustium, pro eo quod est, pecunias per literas cambij transmittere. Sp.

NOMINA bona. Quære, Bona nomina. *Noquid*, legisperitus, qui in negocijs legalibus uersatur. Sp.

NOMINA iuris, alia sunt Particularia: ut obligatio, seruitus, dominium. Alia uniuersalia. Ea tripliciter assumuntur. Aut enim uniuersitas solius facti, seu corporum est: ut grex, chorus, familia. Aut iuris & facti mixtim, ut peculiū, dos, matrimonium. Aut solius iuris, ut hæreditas: ea enim nomen seruat, etiam si nulla corpora hereditaria sint. l. hæreditas. de Per. hæred. Vide Alc. in Comment. de Verb. sig. Sp.

NOMINA Vlpian. in l. j. ad Macedon. usurpat pro causis ipsis, seu tit. particularib. cuiuslibet pecuniæ, quæ in rationibus accepta fertur. Nos

Nos eiusmodi nomina, id est, titulos, cum eroga-
tionum, tum acceptorum uocamus. Sp.

NOMINA quædam in Pandectis leguntur
non nisi in personis seruorum & libertorum, ut
Staius, Erotas, Pamphilus, Stichus, & alia mul-
ta: & ex cōtrario Caius, Seius, Meuius, Sempro-
nius, Titius, nomina sunt libertorum: quam-
uis Staius Cæcilius comicus, & Staius Papini-
us heroicus, poetæ celebres fuerint, nihilomi-
nus alter seruilis, & alter libertinæ conditionis
memoratur. Vide Alexandrum lib. Gen. di. iij.
cap. xx. Crinitum de poetis Latinis, & infra, Ser-
uorum nomina. Sp.

NOMINA facere, est pecuniam mutuam da-
re, aut aliàs debitorem sibi aliq̃ facere, Petrus
Marus, & Fr. Maturantius, nomina facta sunt, a-
pud Ciceronem lib. Offic. iij. intelligunt pro eo
quod est, sufficientem cautionem datam, *Man hat
die verschreibung gegen ein andern gemacht.* Sic nomi-
na simpliciter pro debitoribus ponuntur. Colu-
mel. Mala nomina sape interpellanda sunt. Vi-
de, Bona nomina. Sp.

NOMINA numeralia colligunt, non autem
distribunt, aut diuidunt: ut docet Bart. in l. si ex
toto. §. fin. de Leg. j. Sp.

NOMINA pulchra multo precio esse com-
paranda. Ita Io. Andr. de Milentia uxore sua reci-
tar, in c. j. de Depol. ubi dicunt Card. & Imola, Si
quis deponat rem suam apud hominē illoti, tur-
pis nominis, & res perdat, esse imputandum
deponenti, qui nomen turpe non abhorruit.

NOMINA respectiua quæ sint, uide C. de
Seru. fugit. l. pen. & ibi not. & l. unica. de Sent.
quæ pro eo quod interest profer. Sp.

NOMINA xxxv. Romanarū tribuum. Quæ
re in uerbo, Tribus.

NOMINIS finitio præcedit definitionē rei.
Neque enim probè definiatur canem, nisi primū
constitueris, an de animali, siue terrestri, siue ma-
rino, an uerò de cœlesti sidere loquaris. Gloss. l.
quoties. de Verb. obl. Sp.

NOMINARE, est præsentē sistere, & ut iuris
Pontificij scriptores dicunt, ius patronatus ha-
bere. hoc est, nominare designandum, Budæo te-
st. Cæterum nominare, fidei iurare, & in se peri-
culū recipere, non distare indicat Albericus, per
§. fin. in l. cum ostendimus. ff. de Fideiuss. tut. Sp.

NOMINATIM, hoc est, expressè exhereda-
tus quis sit, uide in l. iij. §. nominatim. ff. de In-
iust. test. item §. nominatim. Instit. de Exhered.
liber. Nominatim etiam intelligitur expressus,
qui non nomine proprio, sed demonstratione
corporis, aut opificij, officij uel necessitudinis, at
que affinitatis, aut alio modo designatur. l. ij. de
Leg. ij. & similib. quæ Albericus citat. Bartol. in
l. siue à certis. ff. de Duob. reis, nominatim quod
dicitur explicat, & in l. turpia §. si. de Leg. j. quid
sit nominatim fieri, docet. Sp.

NOMINATIM legatū, accipiendum est,
quod à quo legatum sit, intelligitur, licet nomen
pronunciatum non sit. autor Paul. de Legat. iij.

NOMINATIVVS pro genitiuo, elegatissi-
ma est figura loquendi, quæ frequentissimè utun-

tur Iurisconsulti, in l. quæsitum. §. idem Celsus
ff. de Fide instr. ubi dicitur, Hoc genus seruos,
id est, eius conditionis seruos, sic & in l. & ita. §.
j. Naut. caup. stab. ubi dicit Iuriscons. Præto-
rem curam agere reprimendæ improbitatis hoc ge-
nus hominum, id est, eius generis, eius conditio-
nis. Spiegelius.

NOMINATIVVM delictum interpretes ap-
pellant, quod Iurisconsulti generalis delicti no-
mine intelligunt: ut in dictione Delictum, indi-
caui. Speciale uerò delictū uidetur, quod inno-
minatum dicunt: ut cum quis in ius uocatus nō
paret, cum temerè appellat, cum ius dicentem
contemnit, cum in munere sibi imposito per de-
sidiam quis cessat: eiusmodi enim facta pluribus
uerbis specialiter designantur, non uno genera-
li. Ex Alciato. Sp.

NOMISMA, idem quod nummus, Græcè
νόμισμα. Pomponius de Usufructu: Nomismatū,
inquit, aureorum, uel argenteorum ueterum, qui-
bus pro gemmis uti solent, ususfructus legari po-
test. Sp.

Νομοφυλακία, legum mortuūq; regimen & tute-
la. Hinc nomophylaces, legum præsidēs & custo-
des: & non solum de ijs dicitur, qui literas legis,
sed qui etiam hominum facta obseruabant, & ad
leges reuocabant. Bud. in l. ult. de Senator.

NOMOPHYLACES, Lege, *Νομοφυλακία*,
Νόμος, apud Græcos propriè legem scriptam
magis significat: sed *Νόμος*, legem non scriptam,
& quandam potius consuetudinem refert. Alc.
lib. ij. dispunct. cap. v.

NOMOTHETAE, non simpliciter autores
legū sunt, sed & ipsi, qui principaliter leges pro-
mulgant: quales apud Græcos Solon, Draco, Mi-
nos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit le-
gem Pom. Iulius I. Iuliam. Corn. Sylla I. Corneli-
am, & similes. Ipsi uerò Iurisconsulti, Vlpianus,
Paulus, Scæuola, non sunt *νομοφύται*, sed II. inter-
pretes: Alc. lib. ij. Disp. cap. viij. Hi *νομοφύται* ex iu-
dicibus deligebantur: quorum munus erat, leges
rogationes tribus concionibus à populo pro-
batas diligentius examinare: atq; ut hi eas uel
probarent, uel improbarent, ita proferebantur.
Bud. in l. j. de Iust. & Iure. Sp.

NON, particula regulariter negat, sed quæ
præposita, aliū habet sensum ab eo, quàm post-
posita notat. l. quædam. ff. de Rei uend. Cætera
Alberic. Sp.

NON consentire, nō est dissentire. l. alioquin.
ff. de Contrah. empt. Est enim medium inter cō-
sentire & dissentire. l. in bello. de Capt. & postl.
reu. Ex Alberic. Sp.

NON differendarum litium causa, sed tollen-
darum ad arbitros itur. Celsus l. quamuis. ff. de
Recept. Sp.

NON dubitare se, quodcunq; uxor eius ce-
pisset, liberis suis reddituram. Hæc uerba, teste
Papiniano, Marcus Imperator interpretatus est,
pro fideicommissio accipiēda. Vide l. si unum ex
familia. in fin. ff. de Legat. ij. Sp.

NON esse, & non apparere, paria sunt. l. in le-
ge. ff. de Contrah. empt. Sp.

NON esse actorem uel syndicum tunc intelligimus, ait Caius, cum is absit, aut ualitudine impediatur, aut inhabilis sit ad agendū. l. j. ff. Quod cuiuscunq. uniuers. nom. Sp.

NON esse ad fontem. Pomponius: Si is qui haustum habeat, per tempus, quo seruitus amittitur, nō erit ad fontem. l. Labeo ait, ff. Quemadmodum seruit. amit.

NON honestus quæstus. Hermogenianus: Ne honesta, ait, interpretatio non honesti quæstus lucrum possessori faciat. l. si possessor. ff. de Petit. hæredit. Sp.

NON ideo, pro non continuō. Iuriconsf. Cū decem tu dari stipulatus sis, nō ideo posse te decem dari oportere intendere: quia, &c. Sp.

NON iustum & iniustum, qui negāt idem esse, falluntur. Qua de re Valla lib. Dialect. ij. cap. xxxij. rectē differit, & uerē, teste Alciat. in fin. ca. xviij. lib. v. Parerg. Sp.

NON negligentia, sed temporis angustia nō potuisse litem contestari. Paulus in l. non enim. Ex quib. caus. maior. Sp.

NON nimis, pro non tam, apud Vlpian. in l. iure gentium. si utrum aut. ff. de Pact. more Græcorum, qui *μὴν* dicunt, ut Haloander monuit, & obseruauit. Hegendorph. Sp.

NON nominatim, id est, in genere. l. hæres seruū. ff. de Eucton. Sp.

NON perinde, id est, non æquē probē. Pomponius: Nam senatus, ait, non perinde omnes prouincias probē regere poterat. Adi Olden. in Restaur. politæ. Sp.

NON per omnia uerum est. l. ait Prætor. §. sed quod Papinianus. ff. de Minorib. Sp.

NON pluris quā res est, id est, quanti aduersarij interfuit. Vide Vlp. l. qui restituere. ff. de Rei uindic. Sp.

NON posse dimitti in solidum creditorem, est non posse creditorem totam solutionem consequi. Spieg.

NON posse, præcisam necessitatem inducit, generaliterque modum omnem remouet, unde effici dispositio posset. Gloss. c. j. de Reg. iur. lib. vj. Spiegelius.

NON pro modico beneficio datur, apud Vlpian. in l. athletas. ff. de His qui not. infam. Sp.

NON reddita res propriē dicitur, quæ deterior facta redditur. l. ij. §. si reddita. ff. Commodat. Spieg.

NON uerē dicitur reipub. causa abesse, qui sui priuati negocij causa in causa est. autor Alphenus. Spieg.

NON uelle. Hæc uerba falsō traditū est, iuxta sententiam doctissimi Belloni, inter nolle & uelle medium esse, cum medium sit, non nolle. l. j. §. scientiam. ubi casus, & Gloss. in uerbo uelle. ff. de Tribut. act. Quin & ratio accedit. Nam inter affirmatiuam & negatiuam medium non sumitur ex affirmatiuo, sed ex negatiuo. Exemplū: Inter proprium & impropriū datur medium, non impropriū: non autem datur, non propriū, quoniam non propriū idē est, quod impropriū. l. j. in prin. ff. de Suis & legit. Sic inter do-

ctum & indoctum, datur non indoctum. Idem in uerbo placere & displicere: quorum medium est, nō displicere. leg. j. §. is qui nauem. ff. de Exercit. Spieg.

NON utiliter negocia gerit, qui non necessariam rem, uel quæ oneratura est patrem familiæ, aggreditur, teste Vlpiano, l. sed an ultro. §. fin. ff. Negoc. gest. Sp.

NON AB dicuntur in Martio, Maio, Iulio & Octobri sex illi dies, qui primum sequuntur: in reliquis uerō mensibus, quatuor tantum illi dies primum sequentes. Vide l. item ueniunt. §. pri die idus. ff. de Petit. hæred. Sp.

NON ARIAB meretrices, quod hora nona cellas aperirent, & prostare inciperent, dictæ sunt. Bud. Persium citat.

NORMA, pro formula præscripta, ut in §. pult. Instit. de Attil. tut. Normalem tamen pro re cōpositum, qualem norma, hoc est, fabrorum regula efficit, alicubi Bud. obseruauit. Sp.

Nocturnus pædop, infirmorum, siue ægotantium uilla. Nosocomos, qui præsidet nosocomio. uel morbus: *νόσος*, uilla. Iusti. in C. de Sacrosanct. eccles. Nosocomia, inquit, uel brephotrophia. Aut. Nebriff. Vide Rhodig. lib. xxix. cap. xj. Sp.

NOSTRUM propriē dici non potest, quod ex casu nobis auferri potest. Sp.

NOTA, pro infamia, ignominia, probro. l. j. & ij. §. j. ff. de His qui not. infam. Alias quodcunq. signum significat. Ouid. ad laudem retulit. In Authent. ut præpo. no. Imp. & de Tabellarij. on. pro scriptura notarij usurpauit. Sp.

NOTABILE, est conclusio, quæ à decis, aut decidendi ratione ingeniosē colligitur. Sælom. in l. Gallus.

NOTARE, legale uerbū, notę significationis, extitit. apud Iuriscoss. de His qui not. infam. Sp.

NOTARIUS propriē is est, qui excipies uerba dictatis, per notas & cōpendia scribit. Paulus de Milit. testam. l. Lucius Titius. miles suo notario testamentū scribendū notis dictauit: & ante q̃ literis perscriberetur, uita defunctus est. Neb.

NOTARII, à notis literarijs: quod notis quibusdam uerbum semper significantibus, Catobusdam luculētam in senatu orationem collegissent, originē traxisse dicuntur. Dicuntur autē plurimā, ut refert Gloss. in Rubr. C. de Tabular. lib. x. Notariū iura scire præsumi, magister Practicę autor est, in titulo de Instrum. edit. §. octauo. in fin. in uers. sed nunquid tabellio. Baldus, notariū imperitia mundum destrui, autor est in Respon. sis. Porro notarij, & librarij. Quibusdā apparet, & idem genus hominum fuisse olim notariū, & librariū. At Insulano secus uidetur, cui apparet, notariū genus maiore in precio fuisse, ob uelocitatem eorum in excipiendis transcribendisq; dictatis: quod etiam artificiosis & breuib. quibusdam notis quondam fieri solitum, autor est Plutarchus in uita Catonis iunioris. Librarij autem illi quondam professio uidebatur fuisse, ut certi precij causa libros, ac quæcūq; scribēda scriberēt: nec breuiusculis ipsis notis, aut decurtatis uerbis usos fuisse. Seneca & Tranquillus

quillus notarios appellant actuarios: quod in acta referrent actiones, quæ dicebantur in senatu & ad populum. Longo tempore post dicti sunt notarij, quibus publica cura stipulandorum instrumentorum ab Imperatore commissâ fuit. Dictos notarios à notis, Hammonius credidit. Et Paulus de Testam. milit. innuit, Lucius, inquit, Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit. Notarij autem propriè dicuntur, qui excipientes uerba dictantis per notas & compendia scribunt. Soli autem notarij principum, hoc est, Imperatorum & Cæsarum, dicuntur habere dignitatem. l. unica. C. de Mand. Princip. Cæteri enim publici serui, quod populariter rogentur, nuncupantur. l. ij. Rem pupil. salu. for. At ubi doctores ritè appellati, decurionesve citati, aut sacris initiati fuerint, rogati non coguntur ad præstandum officium, ut Bartolo uisum est in l. uniuersitates. C. de Decurionibus. Sed & notarij dicti sunt olim, qui notarèt in senatu. Tabelliones autem hodie Latine dixerimus id genus scribas à tabulis, hoc est, testamentis, & publicis scripturis, quas conficiunt. Vide infra, Tabelliones. Spieg.

NOTABE literæ dicuntur singulæræ, ex quibus uerba conficiuntur. Sed & literarum notæ intelliguntur, quibus ad occultanda consilia maxime in bello, propter hostium insidias, milites utebantur: Vigl. in tit. Instit. de Milit. test. uulgo nunc ziphra uocantur. Eas primùm commentum fuisse Tironem M. Tullij Ciceronis libertum, autor est Eusebius. Sp.

NOTABE uerbo etiam cicatrices continentur. Vlp. in fin. l. j. ff. de Fugitiuis.

NOTIS scribere. Lege Hieroglyphicæ.

NOTIFICARE. Hoc uerbum à plerisque reprobatur: nec uerò facile admittatur, nisi fortè autore Ouidio se ueri quis uelit, qui sic habet l. j. de Ponto: Atq; modum pœnæ notificare uelis. Pro eo aut uerbo subiiciunt alij, notū facere, quo nihil receptius in summorū aulis principū, seu euulgare, aut palam facere, verkunden meniglichem, oder kundt thun allen meniglich. Sp.

NOTHIA, Græci appellant neutro genere, & numero plurali, eam partem, quæ ex bonis patris, lege Atheniensium, notis dari poterat. Hinc factū, ut Græci nothū appellent, quicquid nō legitimum esse uolūt, nec uerū. Ita nothus dicitur filius ante legitimum natus. Bud. in Annot. prior. ad l. uulgo concepti, de Statu hominum. Sp.

NOTHI, adde illis, quæ supra dicta sunt in ditione, Naturales filij, fuisse qui existimarent, cū ijs duntaxat filijs, qui ex concubina domi retentati sunt, testamenti factionem patri hodie esse, non eum nothis. Quod falsum est, & aduersus Iustin. constitutionē, si quis eius uerba diligēter in Græco authographo inspexerit. In eo enim (teste Alc. cap. v. lib. iij. Parer.) expresse nothos & phycos filios commemorat, & agnoscit. At qui in Latinum eam constitutionē trāstulit, ambobus uno nomine naturales uocat. Nam authore Quintiliano, nothi dictio Latine explicari non pōt. Ceterū quo distāt à naturalib. qualiter item

olim & hodie succedāt naturales, & spurij, & nothi, exactissimè demonstratur loco iā citato. Sp.

NOTIO, aliàs cognitio prætoria à Iuriconsultis uocatur, cum sine scripto libello, sine sollemnitate iudiciaria tantum simpliciter inuocatur officium iudicis uel magistratus. Sp.

NOTIO diuiditur in cognitionem & iurisdictionem. l. notionem. de Verb. sig. Est autē notionis uerbū generale: & non solum ad eos pertinet, qui iurisdictionem habent, sed & qui simplicem cognoscendi facultatem. Quare assessores, siue amici, qui in consilium procōsulum adhibentur, cum etiam ipsi cognoscant, dicuntur habere notionem. Arbitri quoq; quos ex cōpromisso adimus, habent notionem. Cum enim ex pacto priuatorum iurisdicō conferri nequeat, consequens est, ut saltem notionē habere dicantur. Ex Alciat. Comment. de Verb. sign. Sp.

NOTORIA, testificationum genus est, Iuriscōsult. in l. ab accusatione. ad S. C. Turpil. Nunciatores, qui per notoria iudicia produnt, notarijs suis assistere iubētur. Ibid. Verū falsis, nec ne notarijs insimulatus sit, perpenso iudicio dispici debet. Sensum horū uerborum pete ex Budæi Annot. postter. nam & hoc loco Accursius lapsus est. Spieg.

NOTORIVM est, quod omnibus constare potest, & colore nullo offuscatur, nec probatione indiget: ut, palatiū in urbe esse. Manifestum, quod allegari probariq; oportet: ut, Titium coram populo occisum, Seiū publicè scenus reprobū exercere. Liquidum, quod iudicij ex actis liquet. l. ciues. C. de Appell. & quod sine morosa difficultate iudici probatur. Clarum uerò generaliter accipi potest, ut supradicta cōprehendat. l. postrema, de Transf. Alc. de Verb. sig.

NOTVM, censet Glossa, l. quinquaginta. C. de Excus. tut. quod cuique uel coram, uel ad domum nunciatur. Sp.

NOVALIS, Græcè νῆμα, uel νῆα γῆ, uno significatione terra est, quæ anno cessat: alio, ager nūc primò coli cœptus, cū prius sylua esset, uel alio modo incultus. Alc. de Verb. sig. Vide, Veruactum.

NOVARE, & nouum, siue recens facere, & immutare significat. l. cū Aquiliana. ff. de Trāfac. l. ex chirographis. ff. de Administ. tut. Hinc dicitur legum nouationē, hoc est, mutationē periculosam esse: nec temerè quidem. Siquidem mutationem iuris sequitur mutatio morū, mutationē morum comitatur nouitas quædam subita. Hæc autem solet mouere & conquassare rem pub. Sp.

NOVARE agrum. Vide Budæum in l. sylua. de Verb. sign.

NOVATIO, est prioris debiti in aliā obligationē, aut naturalem, aut ciuilem transfusio. l. j. de Nouat. Diuiditurq; in delegationē & nouationē. Delegatio est, cū mutatur persona. Nouatio, cū uel cōditio, uel dies, uel fideiussor innouatur. Vide Bart. in eandem l. & in l. fin. C. de Vfur. rei iud. ubi indicat, quot ea modis fiat. Sp.

NOVA res, nouum consilium & remedium exigit. l. j. in prin. ff. de Ventr. inspicien.

NOVELLARVM (subaudi, Cōstitutionū)

nomen nouum nō esse, nemo est qui nesciat, uel mediocriter in iure ciuili uersatus: cū ipse etiam Imp. in iij. Constit. quæ præfationis loco, repetitæ codicis prælectioni præmittitur, hoc nomine in futurum id operis confirmet. Et Azo testetur, ex nouellis in collationes collectas constitutiones, quæ hodie in scholis & iudicijs circumferuntur. Et ante trecentos adhuc annos nouellæ in usu sint habitæ, si non omnes, attamen pleræq; quæ hodie non extant. Et ut de Accursio taceam, qui sæpe collationarias illas in multis perobscuras, ex nouellarum contextu illustrare solet, passim in doctoribus adducuntur in testimonium de adiutorib. quæstoris, de appellationib. ex Sicilia, de priuilegijs Archiepiscoporum, & infinitis alijs. Ex quibus tamen pleræq; generales non sunt, tamen eas propter cognitionem rerum, & exemplum, omittas non oportuit. Sunt qui in l. nō plures, & l. qui sub prætextu. C. de Sacrosan. eccl. interpretantur Decanos, pro clericis: quod nequitiam fecissent, si copiā nouellarum habuissent constitutionum. Idem possumus dicere de sexcentis alijs, teste iurisperitissimo Haloandro, cuius hætenus uerba adscribere libuit. Sp.

NOVELLARE, propriè nouum agrum colere, seu nouas uites pangere.

NOVELLETVM, sumitur p. uinea ex nouellis uitibus constituta, ut apud Paulum, de Imp. in reb. dot. fact. & Alphenum de Fund. dot. Sp.

NOVERCA, noua uxor sublati filijs. quasi uia ap. p. noua princeps, accersendæ familiæ gratia ducta.

NOVERCALIBVS delinimentis, instigationibusq; corrumpi, apud Maximum in l. non est enim. ff. de Inoffic. testam. Sp.

NOVI homines qui dicantur, Budeus in prioribus Annot. indicat, & ego aliquanto copiosius in Comment. quæ scripsi iuuenis in Capnionis Scenica Progygnasmata. Iuriconsultus in leg. si seruus in fin. de Adim. leg. manumissum seruū in seruitutem reductū, signat noui hominis uocabulo. Spieg.

NOVI opetis hunciatio, est ædificanti in alterius præiudicium facta prohibitio, de qua fusi iuriscoss. tit. de Nou. oper. nunc. Sp.

NOVISIMA, pro postrema, & in Pand. & Const. Principum reperire est, sicut & apud Ciceronē, tamen Gellius autor est, ipsum hac uoce uti noluisse. Exempla Syluius citat in enarra. Orat. pro Q. Rofcio Comædo.

NOVISIMA sententia pro diffinitiuā in Athen. Ut defuncti seu fun. cor. §. sancimus igitur. Alberic.

NOVISIME, aduerbium est, quod barbarè finaliter dicitur. Sp.

NOVISIMVM supplicium, pro morte, in Aut. de Lenonibus. Sp.

NOVITAS (quæ nutrit discordiam, l. in rebus nonis. ff. de Const. Princip.) tunc fieri dicitur, quum quæ sunt, statu suo mouentur. l. peritiam. C. de In integ. restit. Sp.

NOUITI serui, opponuntur ueteratoribus; de quibus uide Alciatum lib. iij. de Verb. signif.

Tamē simpliciter ueterator accipitur, qui anno seruitit, nouitius qui minus anno. l. fin. §. quoties. ff. de Public. Sp.

NOVVM non est, quod est usitatum. l. nō est nouum. ff. de Legib. Sp.

NOVVM non facit, qui detegit quod uetus est. l. adeo. §. cum quis. ff. de Acq. rer. dom. Sp.

NOVVM interdum dicitur, tamen quid de ueteri extet. arg. l. Prætor. §. fin. ff. de Dam. infect. Instit. Quibus mod. toll. oblig. §. sed si eadem.

NOVVM æs alienum contrahere, in l. si quis quempiam. ff. Si quis cauit.

NOVVM feudū. Vide, Feudum antiquum.

NOVVM riuum parietibus usufructuarius non potest imponere, Neratio autore l. usufructuarius. ff. de Usufruct. Sp.

NOVVM tēporis est, inauditū & inuisum, id est, nō antè uisum, ignorationis, & rei quæ non uenit in sensum. Ita quædā prisca possunt esse noua. Tamē aliquādo confunduntur, ut in l. in principiss. de Vent. inspic. nouum, pro audito. Sp.

NOX mori dicitur, ut uoluit Bartol. in l. qui duos. §. j. de Manū. test. & per hoc aurora est noctis, quia est noctis morientis. Salomonius, subtile hoc quidē, at nō uerum sibi persuadet: quod aurora sit potius diei initium, sic hēspers inītiū noctis, obscurantibus tenebris: eiuſq; utique fin. & nō noctis, lucere & luceſcere, per casum apertum in §. Lucius. l. Titius. de Lib. & posth. Sp.

NOXA in iure, Olden. ait, pœnam significat, ex facto fraudulento imponēdam, utiq; non capitali. Ut cum noxam dicimus, uideamur simul & damnū fraudulentum, & pœnam pro eo, uindictæ nomine infligendam, innuere iuris intel. lectur. quemadmodum pœna quoq; non est sine fraude. Vnde noxæ dedere, pro eo est, quasi dicamus pœnæ tradere, propter uindictam admittit delicti. Et solutū esse noxam, cū quis satisfecerit, uel liberatus sit a uindicta delicti. Itē iudicium, in quo sic dedere liceat, noxale nuncupatur. Vlpiā. in l. quis sit fugitiuus. §. quod aiunt. de Fug. dilit. edict. Quod aiunt, inquit, ædiles noxale solutus non sit, sic intelligendū est, ut non hoc debeat pronūciari, nullam eum noxā commississe: sed illud, noxa solutum esse, hoc est, noxali iudicio subiectum nō esse. Ergo si noxam commissio nec permanet, noxa solutus uidetur. Ego apud ueteres, Alc. ait, noxam a nocendo dictam innuēnio, unde præter pœnam etiam nocementum significat. Quid. Sine noxa luce bibuntur. Merito ergo seruus qui nocuit, noxa dici potest: sicut & illa Homerica noxa appellatur (hoc tamen, ceu erratum Triboniani, non recipit Oldendorpius.) At noxia solūmodo de maleficio ipso dicitur, nec tam generali significatione accipitur, sicut noxa. Idem enarrans l. plebs est. de Verbo. sign. exemplis docet, quā in quo iure Valla inſectetur Iustip. & Seruū Beroald. dum adiectū uē tātum dici noxiā opinatur, contra ueterū autoritatē. Noxas accipere debemus priuatas, hoc est, ea quæcūq; committuntur ex delictis, non publicis criminibus, ex quibus agitur iudicijs noxalibus, autor Vlpianus in d. l. quis sit fugitiuus.

tius. Caius ad fin. d. l. Plebs, ait omne delictum noxæ appellatione contineri. Sp.

NOXAM nocere, noxam committere. Paul. in l. in delictis. Callistratus in l. is qui in aliena. ff. de Noxal. act.

NOXALIS actio semper caput sequitur, hoc est, aduersus eum exercetur, in cuius potestate est seruus qui noxam admisit. l. sed si unus. §. si iussu domini. ff. de Iniur. l. rem mihi. §. in exercite. ff. Commod. Porro Imperator Gordianus, teste Alciato, Noxa caput sequitur, prouerbialiter extulit in l. licet. C. an seru. ex delict. Quoniā, ut M. Cato ait, Nequiter factum, semper durat, & reum comitatur. Sp.

NOXALES actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxia atq; maleficio, quod penam ultimi supplicij non habet, seruorum aduersus dominos instituuntur. Harum uim atq; potestatem Caius explicat in l. j. de Noxal. act. Spiegelius.

NOXIAB esse, ut fraudi esse, pro uitio & culpa dari, Bud. admonuit. Verum pro noxa, id est, peccati poena, aut damno, alibi raro scriptum reperias. Spieg.

NOXIA, ut paulo supra dictum, ipsum delictum denotat, non etiam poenam, perinde sicut noxa utrunq; refert. Idem ius de fraude & poena tradit Vlp. in l. aliud. de Verb. sig. Sp.

NOXIAM facere, aut noxam dedere oportere, apud Vlpian. l. j. §. cū arietes. ff. Si quadrup. paup. sec. dic. Sp.

NOXIOS seruos habere, apud Vlpian. in l. si seruus seruus. §. Proculus. ff. ad Leg. Aquil.

NOXIVS adiectiuū, pro nocete, & criminis comperto sumitur in l. j. ff. de Custod. reor. Sp.

N V

NVBENDI uerbum, quod nunc Latini sermonis usus proprium fecit foeminis, unde & nuptie dicuntur, olim erat uiris foeminisq; commune. Obnubere autem ueteres dicebant, obtegere, siue obuoluerē: quod olim nupturæ caput sū apostolus interpretatur, ut admoneretur, quod iret in potestate uiri: siue pudoris gratia, quem admodum sentit diuus Ambrosius, tractans de coniugio Abraham, lib. j. Quamquam operiendi si gnum propriè datum est foemineo sexui, tamen res ipsa cōpetit in utrumq; teste Eras. in de Christiano matrim. Sp.

NVBERE, uiro tradit: quod sponsæ apud ueteres, dum uiro tradebantur, nubere, hoc est, uelare capita solebant. Sunt qui dicant, uirum tum nubere, cum seruit uxori, uelut illa potius uir sit, quam ille. Spieg.

NVBERE in familia, Græca locutio.

NVCBS, cæterosq; fructus non minus proprie poni nomine comprehendendi, quam mala inborū sig. licet hodie in uulgari usu loquentium aliud sit. Spieg.

NVCLBI, teste Vlp. Offilius scripsit: Cui ligna legata sunt, ad eum omnia ligna pertinere, quæ alio nomine non appellantur: uelut uirgæ, bonp

carbones, nuclei oliuarum, quib. ad nullā aliam rem, nisi ad comburendū possit uti: sed & balani, uel si qui alij nuclei. l. nuclei appel. de Leg. iij.

NVDA à magistratibus respub. per translationem, pro destituta.

NVDA pactio quæ sit, pulchrè tractant Paulus in l. legitima conuentio. Vlp. in l. Iuriscgentiū. §. sed cum nulla. ff. de Pact. Iulianus in l. solēt. de Præscript. uerb. Sp.

NVDA uenditio, pro fictitia & simulata. l. nulla. ff. de Contrah. empt. Sp.

NVDA uoluntas tunc intelligitur, quū quid sit citra exteriorem interuenientem formulam, quæ interdum sufficit, ut apud Iustinianum in §. interdum. Instit. de Rer. diuis. Vide Cantianculam ibidem. Sp.

NVDATA, indicata, patefacta. Vlpianus de Recept. post nudata utriusque intima, atque secreta aperta.

NVDVM, inquit Seruius, dicitur, quod nunquam testum est, ut facies. Verū nudum dicitur nostris, quod neq; rei traditione, neq; pignore, neq; fideiussore est uestitum. C. de Pact. l. traditionibus. l. sancimus. C. de Verb. sig. Sp.

NVDVM ius Quiritum, Iustinianus ceu uerbum uacuum & superfluum sustulit, lib. vij. C. tit. xxv. quod animi iuuenum, qui ad primam legem ueniunt audientiam, perterriti ex primis eorum cunabulis, inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt. Sp.

NVDVM ministerium, apud Paulum in l. j. ad Velleian.

NVDVM pactum. Vide, Pactum cōuentum.

NVDVM præceptum, quod sine causa sit. Eius exemplum extat apud Scæuolam in l. pater filium §. Iulius Agrippa. de Leg. iij. Sp.

NVDVM testimonium, quod caret religionē iurisiurandi. Vide c. tua. ext. de Cohabitat. cleric. Spiegelius.

NVDVS consensus, hoc est, qui stipulatione destitutus est, sufficit in constituendis sponsalibus. l. iij. ff. de Sponsal. Sp.

NVGATORIVM, uel quod est nugarū plenum, uel quod est nugarum, hoc est, leuium rerum, ac nullius ponderis. ut apud Vlp. in §. errorem. l. si quis sit fugitiuus. ff. de Ædil. edict. Sp.

NVDVS sermo, apud Iuricons. in l. sciendū. §. j. de Ædil. edict.

NVDVS exulat. Vlpian. Nulla restitutionis æquitas est aduersus eum, qui amissis bonis, & ciuitate relicta, nudus exulat, in fin. l. tutelae. de Capit. minut. Sp.

NVDVS usus, qui sine fructu est. l. j. ff. de Vfu & habit. lisdem autem modis & constitui & fini solet, quibus modis usufructus constituitur, teste Caio, l. iij. in fin. ff. de Vfufruct. Sp.

NVLLAM dici sententiam, decem ex causis tradit copiose Speculator in ij. parte tit. de Sent. & quæ ipsam sequuntur, §. vij. Sp.

NVLLI alij, quam mihi. Hæc uerba non inuunt actum perfectum. l. sterilis. §. sed si. ff. de Act. empt.

NVLLIVS, pro non ullius. Iuricons. l. j. ff.

de interd. Nullius sunt liberæ personæ. Sic Imp. Instit. de Rer. diuis. quod diuini iuris est, id nullius in bonis esse censuit. Sp.

NVLLO modo prædium suburbanum, aut domum hæres alienet. Hæredis hæres alienauit, quid iuris, Scquola respondet, in l. Lucius Titius. de Legat. iij. Sp.

NVLLO exemplo aliquid facere, id est, nouum aliquid facere, & inauditum.

NVLLO numero homo, pro nullius precij, est apud Ciceronem iij. Philip. Sp.

NVLLO pacto, pro, nullam in partem, *keines theils*. l. pupillus. ff. Quæ in fraud. credit.

NVLLVM, pro nullius momenti & utilitatis, siue irriti, & inani. Vnde interpretibus Nullum & Inutile æquipollent. ff. Quod cuius. uniuers. l. j. §. ei quidem. & Qui satisf. cog. l. quoties. Spiegelius.

NVLLVM item pro imperfecto dici, Alber. admonuit ex uerbis Iustin. §. penult. Instit. Quib. mod. test. infir. Num, inquit, imperfectum testamentum sine dubio nullum est? Sp.

NVLLVS metus est, si dolus intercedit, ut dicit Vlp. l. v. ff. Ex quib. caus. maior.

NVM, particula, subintelligitur negatio. ut apud Vlp. in l. in causæ cognitione. ij. in prin. de Minoribus. Sp.

NUMERALIA simplicia Iurisperiti nominant, quæ Latinis nomina cardinalia sunt, scilicet unum, duo, tria, &c. Nam nō posset addi pœna, nec in factis, nec in speciebus, per nomina numeralia multiplicatiua, scilicet duplū, triplum, quadruplum, &c. Vide Zasium enarrantem §. omnes. Instit. de Action. Sp.

NUMERANDI uerbum ad rem ipsam præsentem refertur. l. si ex cautione. C. de Nō num. pecu. Elegans est Alexandri dictum, & à magni nominis interpretibus receptum, Numerare esse naturæ potius, quàm iuris uerbum, Consil. clxxix. in ij. uolu. Quod & Alciatus probat, nisi cum constaret nullam numerationē factam tūc fuisse, sed delegationem.

NUMERARE pecuniam, pro præsentē pecuniam dare. Plurifariā uerò numerata dici potest, ut ostendit Azo in Summa. Sp.

NUMERATIONIS appellatione, speciei datio cōtinetur. l. j. C. de Dote caut. nō num. Sp.

NUMERATIO precij declarat, cuius sit dominium. l. sed & si quis. §. j. ff. de Vusufruct. Sp.

NUMERI militares, inde, ut Egnat. opinatur, dicti, quod ad numerum omnia præstarent, uel quod eorum certus quidam numerus esset: quod hodie Turcæ, Galliæ, & Ægyptii reges, Burgundionumq; apud nos principes inaximi potentissimiq; obseruant, certum quendam militū numerū alentes pacis etiā temporibus. Sp.

NUMERO eximere, est eximiū & egregium, ac singularem aliquem constituere.

NUMERO plurali, pro singulari. l. nō est sine liberis. & contrā singulari pro plurali, l. in usu iuris. de Verbor. sig. figuratē Iuriscoss. utuntur, quod & Apellus annotauit. Sp.

NUMERVS etiam ordinem & turmam si-

gnificat. Vnde numeri militum dicuntur. l. j. in fin. de Bon. poss. ex testam. mil. Hinc & numerus familiæ. Vide Alc. in Comment. de Verb. sign.

NVMMARIVM tribunal, Seneca j. de Beneficijs uocat, intelligi uolens, ut Beroaldus ait, iudices, iudiciumq; corruptum. Sp.

NVMMA TVM iudicium, quod sit acceptis nummis. apud Cic. in Verr. & numarij iudices, præmio corrupti & fordidi. Cicer. pro A. Cluentio: Varia iudicum genera, nummarij pauci, sed omnes irati. Sp.

NVMMI appellatio strictior est, quàm pecuniæ. l. ligatores. §. quod ait Prætor. de Arbitr. l. j. de Contrah. empt. ex Alciat. Sp.

NVMMI ualorem Alc. explicat in l. lecta est. ff. Si certum pet. Idē in d. Commen. ait, eos uulgarem doctrinam planē ostendere, qui uulgaris sermonis argumenta idē arbitrantur denarium & nummum esse: quod plerique Doct. tradiderunt in l. quæ extrinsecus. de Verb. obl.

NVMMI adulterini bonis opponuntur.

NVMMI repositi. Legē, Mobilia.

NVMMI reprobi, apud Vlpian. in l. elegant. §. j. de Pign. act.

NVMMI S indistinctē legatis, hoc receptum est, ut exiguiore legati uideantur. autor Vlpian. ead. l. de Legat. iij.

NVMISMA, idem quod nūmus. Vide Bartol. in Rubr. C. de Vet. nomif. potest. & per tot. tit. Spieg.

NVMMO S aureos æs dici, Vlp. autor est, de Verb. sig. d. dict. Æs, & ibid. Alciat. in Comment. Nummus autem aureus, cuius hic est mentio, se stertios æris centum ualebat, hoc est, denarios argenteos xxv. quod idem in Dispositionib. annotauit. Sp.

NVMMO S corrasos dare, apud Vlpian. in l. iij. §. planē. de Statu lib.

NVMMLARIVS, mensarius, mensulariusq; aliās dicitur, *ein Vuchßler*, qui nummos ad mensam tenet, uel qui ex officio mensæ nūmorū inseruit. Sed potius est, quod tradit Iuriscoss. in §. nummularios. l. quidam. ff. de Edend. Horū conditio fuit aliquanto inferior argentarijs, si cut apparet ex l. quædam. ff. de Edend. quoniam ad instar argentariorum pecuniam tractabant permutando & fenerando, sed non publica auctoritate. Ideoque rationes eorum minoris fidei & auctoritatis erant: edendæ tamen, cum postulantur ab ijs, quorum causa scriptæ essent. Vlpian. de Paulum in l. quædam sunt. §. ult. ff. de Edend. Nec tamen argentariorum conditio olim fuit honoratissima. Legimus enim apud Suetonium fuisse probri loco obiectum Octauio Augusto, quod progenitores habuisset argentariam facientes. Spieg.

NVMMLVS inueterales (si modo dictio incorrupta non est) exponit Callistratus in l. diuus. de Bonis damn. quos uictus sui causa in promptu habuerit: subaudi, damnatus ad supplicium. Haloander noster indicat scholio marginali, cur pro inueterales, legi possit, uentrali. Nēpe quod solēt pleriq; à laterib. in semicinctio, quod

quod idem & uentrale dicimus, subtus occultos habere oculos, quibus non solum sudariola, sed etiam leues nummulus in quotidianæ uitæ usum gestant. Ventralis etiam meminit Plinius lib. viij. ubi ait: Patris mei memoria, cœpere Am phimalla nostra, sicut uillosa, & etiam uentralia. Spiegelius.

NVNC, particula est dilationis exclusiua. l. scimus. §. cū aut. C. de Inoffi. test. Propriè nāque presens respicit tempus. l. urbe. ff. de Statu hom. & simil. Est tamen reperire, ubi in futurum probetur, ut in Decretis Pontif. exempla citat Alberic. Aliquādo nullum tempus denotat, & pro sed accipitur. Lege Vallam in Elegant. lib. ij. Sp.

NVNC prout, extunc. De hac clausula uide Bartol. in princ. l. si stipulatus, de Verborum obligation. Spieg.

NVNCIVS, & res ipsa, & persona dicitur. ui de Festum. Sp.

NVNCIVS cōtinis, id est, uiator, seu præco, ut uulgarī sermone accipitur, multa habet nomina, quæ not. Aut. de Iudic. §. de unoquoq. & C. de Sportul. l. ij. Sp.

NVNCIATIO prohibitionem significat in edicto prætorio, de Oper. nou. nunc. In lege lur. de annona, qua mulierum mutatio admittitur, accusationem. Erant & nunciationes, quas publicè constituti Irenarchi Præsidibus faciebant, de delictis, quæ ubiq. fierent. Hæc & notoria Latine dicuntur. l. ab accusatione. ad S. C. Turpil. ut supra indicauit. Sp.

NVNCVPARE, est uoluntatem circa hæredis institutionem, legatorū dationem, cæterasq. testamenti partes, lingua & uoce exprimere nominareq. Hinc testamentum nuncupatorium, quod fit sine scriptis, coram septem testibus, uia uoce: & est iuris ciuilibus, teste Viglio. Iulian. in l. si ita. de Bon. posses. sec. tab. Quoddam testamentum in tabulis sibi fecit: filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Nam quemadmodum scripto filio hæredi, separatim ab hæredibus patris, ita nuncupato potest uideri separatim à scriptis patris, hæredibus bonorum possessori dari. Nuncupatum hæredem à scripto distinguuntur sitis modus, cuius meminit Iustinianus Instit. de Testam. §. fin. Budæus inquit: Nuncupare, est non scripto, sed uerbo cauere, uel dicere. Vnde testamentum nuncupare, apud Plin. libro xiiij. de Ebrietate. Sp.

NVNCVPARE uota, est alicui diuorum uota polliceri & destinare. Caius de Verb. sig. Post calendas Ianuarias die tertio pro salute principis uota suscipiuntur. Sp.

NVNCVPATA pecunia dicitur, quæ (ut Cincius ait lib. ij. de Offic. Iurisconsulti) nominata & certa est, proprijsq. nominibus pronuntiata. At Santra lib. secundo de Verborum antiquitate, ut refert Festus, satis multis colligit, nuncupata nō de recto nominata significare, sed promissa & quasi testificata, circumscripta, recepta etiam in uotis nuncupatis esse cōuenientius. Sp.

NVNCVPATA uoluntas, pro expressa. §. fin. Instit. de Testam. Sp.

NVNCVPATIVVM testamētum illud est, ad cuius firmitudinem & substantiam necessaria non sit scriptura: tametsi nunc ad perpetuam rei memoriam, facilioremque probationem soleat in scriptis redigi. Item est testamenti genus, quod appellatur in Scriptis: quia sine scriptura inualidum sit. Eius forma traditur C. de Testament. Quære Testamentum nuncupatiuum. Spiegelius.

NVNDINAS à nono die dictas nemo ignorat. Vlpian. in fin. l. iij. de Ferijs. Item in eum, ait, qui quid nundinarum nomine aduersus communē utilitatem accepit, omni tempore ius datur. Porro si quid suffragijs populi Rom. ferendum erat, id per ternas nundinas recitabatur, ac promulgabatur. Id tempus Trinundinū, & duobus uocabulis Trinum nundinum dicitur. Vnde etiam mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur.

NVNDINIS impetratis à principe, Modestinus ait, non utendo, qui meruit, decenij tempore usum amittit. Legimus Claudiū quamuis Imperatorem, tamen ius nundinarum in priuata sua prædia à Coss. petijisse. Sp.

NVNDINARI, uenditare, inquit Bud. precio addicere, in iustorio more aliquid ad quæstū exercere: quod & nundino, nas, dicitur. Cicero tamen sæpius pro emptitare utitur, ut idem exemplis probat. Sp.

NVNDINARIVM, quod ad nundinas pertinet, uel quod nundinis deputatum est.

NVNQVAM, non ullo, uel nullo tempore. l. prouidendum. ff. de Postul. l. locum. ff. de Vsufruct. Alberic. Sp.

NVNQVID, num aliquid? per interrogatio nem. l. prima, ad fin. ff. de Pignor. act. Sp.

NVPER, non longo tempore. Neq. uerò ad horas refertur, sed uel ad paucos dies, uel ad paucos menses. l. nuper constitutum. ff. de Leg. iij. Instit. de Vsufruct. §. fin. Sp.

NVPTA Labeoni non uidetur, quæ uirum pati nō potest. l. pen. ff. Quan. dies leg. ced. Item nec sponsa intelligitur. l. in eo iure. §. hoc caput. ff. de Ritu nupt. Sp.

NVPTIAB tantum pluraliter, coniunctio maris & scemine. Iurisconsul. l. j. de Ritu nupt. Nuptiæ, siue matrimonium, inquit, diuini & humani iuris communicatio. Communicat siquidem uxor cum marito, nō solum iure humano, sed diuino pariter: hoc est, utitur ijsdem sacris quibus maritus, atq. ipsius familia, non quibus pater & agnati. Obseruandum autem, loqui Iurisconsultum ut ethnicum, apud quos quæuis familia habebat specifica sua sacra. Quare re latius Alciat. lib. j. Prætermittit in dictione Sacra. Iustæ nuptiæ, hoc est, legitimæ dicuntur, si Romanus Romanam, hoc est, liberæ conditionis masculus liberam ducat uxorem. Præterea ut consentiant non solum qui iunguntur, sed etiam parentes, sub quorum sunt potestate. l. nuptiæ. ff. de Ritu nupt. l. nec filium. C. de Nupt. Cum autem nuptiæ celebritas ipsa coniugij sit, cum mulier obnubitur, id est, uelata facie ad maritū deduci-

deducitur, propriè non dicimus solui nuptias, sed ipsum matrimonium. Rubric. ff. Solut. matrim. Spieg.

NVPTIAR per coemptionem quibus fiebant uerbis, Boethius docet lib. Comment. in Topica Cic. ij.

NVPTIAR nefariæ propriè dicuntur, quæ inter ascendentis & descendens lineæ homines committuntur. Eæ uerò nuptiæ incestu habentur, quarum collaterales in uertis gradibus autores sunt, atq; item affines. Reliquæ uerò modò illicitæ, modò inutiles uocantur. Quauis promiscuus huiusmodi usus est apud Iuriscoss. Sp.

NVPTIAR seruales. Iure ciuili constat matrimonium inter ciues Romanos & liberos duntaxat esse. Instit. de Nupt. in princ. Seruos uerò haudquaquam posse in matrimonium conuenire. l. cum ancillis. C. de Incest. nup. Sanè iure Põtificum c. j. de Coniug. seruor. approbatæ sunt seruales nuptiæ, citra tamen domini fraudem.

NVPTIARVM mentio ad primas nuptias referenda est, quod & Alberic. indicat. Pompon. in l. boues. de Verb. sig. Hoc, inquit, sermone, dū nupta erit, primæ nuptiæ significantur. Cuius rei ratione pete ex Cõmentarijs Alciat. in eand. Sp.

NVPTIAR firmæ, pro ualidis, & quæ iure consistunt, ratæq; habentur. Namq; ueterū instituto, illegitimæ nuptiæ quædam creditæ sunt.

NVPTIARVM tempus, est ipsa nuptiarum festinitas. l. sancimus. C. de Nupt. Itaque pro spe nuptiarum impropriè accipiuntur. l. ij. in fin. ff. de Priu. delict. Sp.

NVRVS uxor est filij. Atque eius appellatio ne, pronurus, & deinceps cæteræ continentur. ff. de Verborum signific. l. nurus. l. ij. §. nurum. ff. Qui satis. cog.

NVS QVAM, nullo in loco, quod nusquam relatum est, nec usquam receptum. l. j. ff. de Senat. Ex Alberico. Sp.

NVTIRIB uerbum, eandem quæ à Caio in l. quod nos hostes. de Verb. sig. uerbo uiuere tribuitur, interpretationem accipere, Cornæus respondit, recte Alciato. Sp.

NVTIRI infantium, ali adulterum esse, interpretes monuit in l. pē. ff. de His qui sunt sui uel alien. iur. quod & in dictione Alimus, indicatū. Lex ij. C. de Infant. expos. iubet nutrire sobolē suam unumquemq;. Sp.

NVTIRE debitū dicitur, quum usurę non soluuntur. C. de Debit. ciuit. l. ij. lib. x. Sp.

NVTITIA, Græcè τροφή, dicuntur nutriticis merces. Bud. in Annot. prior. & Alciat. in l. inter donum. de Verb. sig. eo uocabulo utitur Vlpian. ad fin. l. j. de Var. & extraor. cognit. Ad nutritia quoq; inquit, officium Præsidis uel Prætoris deuenit. Namq; nutrites ob alimoniam infantium, apud præsidēs, quod sibi debetur, petunt. Sed nutritia eousq; producemus, quoad infantes uberibus aluntur. Sp.

NVTVS, uolūtas quę signo declaratur: quod sit uel oculis, uel capite, uel manibus. Nutu relin qui potest fideicommissum. l. nutu. ff. de Leg. iij. Verum heres nutu institui nequit. l. iubemus. C.

de Testam. Plin. docet lib. j. Epist. nutū dici, cum quis annuit: & renutū, cum recusat. Namq; ego, inquit, simili nutu ac renutu respondere uoto tuo possum. Porro cui summam potentiam adscribimus, eius nutu ac renutu cuncta geri dicimus. Multū est, uerbo efficere quod uelis: at plus est, idem efficere nutu ac renutu, inquit Erasim. Sp.

N Y

NYMPHA, Latine sponsa dicitur.

NYMPHAEVM, locus, in quo mulieres lauabantur. Iosephus lib. j. de Bello Iud. Apud Ascalonem nymphæa condidit, & lacus ornatissimos. Iul. Capitol. Opera Gordiani Romæ nullæ erant, præter quædam nymphæa, & balneas. Alciat. in l. si quis diuinam. C. de Aquæduct. lib. xj.

O

Vide Gloss. in c. ex parte charisimæ. ext. de Fid. instr.

O B

O B, propter significat. Alberic. ex Iuriscoss. exempla ponit. Verum ob absoluendum, ob tacendum, & similia, pro ad absoluendū, & uel ut absoluat: & pro ad tacendū, uel ut taceat, accipienda sunt. An uerò conditionem faciat, causamq; proximam denotet, Bart. docet in l. j. C. de Legat. lib. x. & in l. j. C. de Senten. quæ pro eo quod interest. Sp.

O B duo uerba olim totus orbis sectus est. Vide annot. Erasim. in cap. j. ad Hebr. Sp.

O B rem datur, ut aliquid in futurum sequatur: quo non sequente, repetitio dati competit. Ob causam uerò damus, quæ præterita est: ueluti cū ideo do, quod aliquid à te consecutus sum, uel quia aliquid à te factum est. l. j. ff. de Condit. ob turp. caus. l. damus. ff. de Condit. in deb. Sp.

O BAMBVLARE, est aduersus alios ambulare, & quasi ambulanti se opponere, siue circumire, aut obuiam ire. Festus.

O B C A E C A R E fossas, hoc est, obtegere, & desuper claudere, ne pateant. Bud.

O B A E R A T V S, qui ære alieno iam obligatus est, quasi ære alieno obstrictus, & debitor ad aliquid operandum. Sp.

O B D O R M I R E, non uita defungi est, quod nullo idoneo autore Ecclesiastici recepere, sed dormire significat. Vlp. ad Legem Aquil. l. si seruus seruum. Si fornacarius, inquit, seruus coloni ad fornacem obdormiisset, & uilla fuisset exusta. Neratius scribit, ex locato conuentum præstare debere, si negligens in eligendis ministris fuit. Spieg.

O B E D I R E malo principi, ferre est. Vide Erasimum super illud Apostoli ad Romanos: Ideo quæ potestati subditi estote, cap. xij. Sp.

O B E V N D A, ut Alber. citat, pro exequenda, siue peragenda, in l. est uerum. C. de Incol. lib. x. Haloader subeunda reposuit, sensu eodem. Sp.

O B E X significat cuiuscunq; rei obiectione, siue obstaculum. l. adulterij accusatione. C. de Adult. Spieg.

O B I R E diem destinatum, id est, præstò esse diem destinatum.

O B I R E

OBIRE munus consulis, fungi officio consulis. *en regierender Bürgermeister.*

OBIRE hereditatem, pro acquirere possessionem hereditatis, est apud Cic. pro Lege Agraria, & pro frequentare, pro M. Cælio. eadem figura qua dicimus, obire prouinciam. Sp.

OBIRE uadimonium, est ad diem se sistere. Lege, Vadari. Sp.

OBIS SET diem, pro mortuus est. l. j. C. de Cond. infer. Alberic. Sp.

OBITER, pro interim, incidenter. l. j. in fin. ff. de Rescin. uend. Interpres pro statim accipit.

OBIVRGATIO, post turpe factum castigatio. Festus.

OBLATIO, apud antiquos genus pensationis fuit, autore Asconio, quæ auxilia nunc dicimus, ut latius declarat Budæus in Annotat. prior. Spieg.

OBLATVM furtum. Lege, Furtū oblatum.

OBLIGARE se furti. Vide Gellium lib. vij. capite xv.

OBLIGATIO, proprio modo accepta, est iuris uinculum, quo necessitate adstringimur alicuius soluendæ rei, secundum Romanæ ciuitatis iura. Instit. de Oblig. in princ. Est autem obligationis uerbum generale, diuiditurq; in eam, quæ est ex contractu, ex delicto, & quasi: præterea in naturalem & civilem. Civilis obligatio est, quam civilis tantum ratio introduxit, propter fidem, quam leges etiam scriptis adhiberi uolunt. Planè si quis scripserit, debere etiam id quod si non numeratum non est, ex ea scriptura obligatur, nisi legitimis exceptionibus se defendant, ut patet Instit. tit. de Liter. oblig.

OBLIGATIO. Nulla actio est, quæ non aliam originem trahat ex obligatione. Et rursus: Obligatio ex aliquo negotio. imò reales actiones, si actorem respicias, habent personalem obligationem: fin autem reum conuentum, aliter est. Nemo enim dominium rei, uel ius in re potest habere, nisi ex præcedente consecutus sit gesto negotio. Ita rectè sentit Rossedus: & qui eum reprobare tentant, hi nihil minus intelligunt, quam actionis definitionem. autor Dn. Old. in Copia. Spieg.

OBLIGATIO, pro actione, apud Paulum, in l. naturali. §. & siquid. de Præscript. uerb. Sp.

OBLIGATIONE dimitti, apud Papinianum in l. libertus qui operarū. ff. de Oper. libert.

OBLIGATIONEM ex facto & in factum colligit Vip. in l. actionum genera. §. actionum autem. ff. de Act. & oblig. & clarius Modest. eod. in l. obligamur. Sp.

OBLIGATIO fideiussorum, accessio esse dicitur, & sequela principalis obligationis. Igitur plus in accessione esse non potest, quam est in principali re. Vide Theophil. Instit. de Fideiussor. Spiegelius.

OBLIGATIO naturalis est, quæ ex iure gentium per consensum oritur, etiam nudo pacto, ut est pactum non petendi. l. si unius. §. pactus ne peteret. ff. de Pactis. Ex ijs utramq; si coniunxeris, resurget obligatio, quam civilem & natura-

lem dicunt, puta ex scriptura, & partium consensu genita. Sp.

OBLIGATIONIS naturalis officia sunt, primum parere exceptionem. l. iuris gentium. §. sed cum nulla. de Pact. Quod intelligendum est, ut Apelles declarat, *ωρατατικὸς*, cap. iij. de Effectu. Deinde ut sit satis ad nouandum. l. j. in fin. de Nouat. Tum ad constituendū. l. j. §. debitum. de Constit. pec. Præterea ut accedat fideiussor. l. stipulatus sum. cum l. seq. de Fideiuss. l. naturaliter. de Condict. in deb. Rursum ut accipiatur pignus. ead. l. naturaliter. Postremo ad compensandum. l. etiam. de Compens. Sp.

OBLIGATIO obligatur, in l. creditor prædia. §. pignoris. ff. de Pignor. Obligatio ex materia pignoris dati, obligatur ad effectum actionis producendum. Sp.

OBLIGATVS dicitur, qui exceptione se tueri non potest. l. uel obligatus. §. j. ff. de lib. caus. Asconius. Obligatus in bonis dicitur, & in uinculis. Spieg.

OBLIGATO durare. Vlpianus in l. ite queritur. ff. Locat. Qui impleto, inquit, tempore conductionis, remansit in conductione, non solum reconduxisse uidebitur, sed etiam pignora uidetur durare obligato. Sp.

OBLIQUA libertas, oppon. directæ. Quære, Libertas directæ.

OBLIQUE aduerbium, cui contrarium est Rectè.

OBLITERABITVR, abolabitur, & quasi à literarum monumentis delebitur. l. hi qui sanctam. C. de Apostat. Ex Alberic.

OBLIVIO, memoriæ defectus. Presumitur autem ex longa absentia nasci, ut not. in l. furtū. §. fundi. ff. de Vfuscap. Lege Bart. in l. ex consensu. §. eum qui. ff. de Appellat. Sp.

OBLQVI, est contra me loqui, & quodammodo expostulare mecum. Sp.

OBNIXE, cum conatu, instanter, totis uiribus. Spieg.

OBNOXIE dicere sententiā, apud Liuium Bud. interpretatur trepidè. Sp.

OBNOXIUS, qui pænæ obligatus est, propter delictum. autor Festus. Transfertur autem ad alia multa, ut ex Grammaticis patet. Sp.

OBNYBERE mulierem, est eam uelatā ad maritum deducere. Ex Alc. Sp.

OBNVNCIAT, qui malam re nunciat: qui bonam, annunciat. Donatus autor. Hinc obnunciatio augurum, cum aliquid fieri prohibebant, quoniam auspicia non addixissent. Alc. in Comment. scribit, quod denunciatio, quæ prohibitoria erat, obnunciatio propriè dicebatur. Sp.

OBOLYS. uide Rhodig. c. ij. lib. Antiq. lect. x. Alex. cap. xx. lib. ij.

OBREPERE, fallere, hoc est, incautum aggredi. Vlpianus l. ij. §. puberi quamuis. de Carbon. edic. Sed si cum esset pubes, quasi impubes obreperit, dicendum erit, nihil eum egisse. Accurs. in l. si quis obreperit prædici prouinciæ. ad Leg. Corn. de Falsis, uim significationemq; huius uerbi parum percepit, ut Budæus luculenter ostendit.

ostendit in poster. Annotat. Spiegelius.

OBREPERE ad magistratū dicitur, qui falsa specie uel probitatis, uel doctrine ad magistratus assumitur, & ut uulgò loquimur, per hypocrisin. Hinc obreptio, latens & fallax aditio: Vlpianus. Patronum autē appellamus, etiam si capite minutus sit, uel si capite libertus minutus, dum arrogetur per obreptionem. l. sed si hac lege emi. §. patronum. ff. de In ius uoc. Ex hoc §. quod uulgatum est uerbum, Rescriptum impetratum per obreptionem, non ualere, natum uideri potest. Id quod adeo uerum esse dicit Iason, teste Hegendorphino in eod. ut etiā rescriptum à uiro sanctimonia spectabili, per obreptionem impetratum, nullius momenti sit. Vide Bald. c. j. in fin. Ut lite pend. & l. præscriptione. C. si contius uel util. publ. Sp.

OBREPTIONIS autem pœnam Bart. excutit in d. l. si quis obrepserit. Quod autē à principe obreptio non sit insolita, fac. l. prædia. C. de Loc. præd. lib. xj. l. fin. C. de Diuers. præd. l. fin. C. de Fund. & salt. rei dom. eod. lib. cum simil. Quin & Imp. ipse queritur in l. j. C. de Petit. bon. subl. lib. x. se se inuerecunda petentium inhiatione adeo constringi, ut etiam non concedenda tribuat. Et alibi, precatones huiusmodi furtiuas nominat, l. j. C. de Fund. limit. lib. xj. Sp.

OBRIZATI solidi, sunt Impp. in l. uniuersos. C. de Vet. nom. pot. aurei ex puro auro formati. Plinius: Auriq̃ue experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis, atq; ipsam obrizum uocant. Proditum item est, hoc in coctione non minui. Sp.

OBRIZVM. Vide, Holobrizæ uestes.

OBROGARE, est legem legi contrariam rogare, Græcè *ἀντιτάττω* dicitur. Tufanus Annot. lib. Bud. epist. iij. Sp.

OBSCOENITATIS uocabulum, in l. j. de Off. præf. urbi, specificè à Iuricons. accipitur, nō genericè, ut putauit interpres, nimirum pro nō nominādo scelere. Festus ab Obscis deriuat, quorum frequentissimus fuit usus libidinum spurcarum. Spieg.

OBSCVRE, cōtrarium est palām. Vnde neque, uel non obscure, pro manifestò & apertè.

OBSCVRÆ personæ, claris opponuntur apud Cicer. & Iustinian. in Aut. de Testam. §. sanctimus. Coll. sexta. Sp.

OBSCVRI uiri, hoc est, ignobiles, obscuro loco & genere orti. in Aut. de Defens. ciuit. §. j. & Quib. mod. nat. efficitur. §. quisquis autem. Sp.

OBSCVRITAS, ambiguitas, uel generalitas in uerbis recipit interpretationem à quotidiano usu. Nec mirum, quum & legislatores decisiones eorum ex quotidianis uisibus fundare soleant. Text. in l. certi conditio. §. si nummos. & in l. certè. in fin. de Precar. Et dicit Imp. in l. j. §. nulla. de Vet. iur. enucl. eas leges esse firmissimas, quæ quotidiano usu roborentur. Sp.

OBSCVRO loco nata, pro humili magis, quàm pro ex uili genere, ut interpres accipit, intelligenda est in l. concubinā. ff. de Cōcubin. Sp.

OBSCVRARE, præter notum significatum,

etiam pro nō curare, suppressere, tegere, obumbrare, Budæus obseruauit. Paulus, Obscurare la minibus altius tollendo. Idem, Obscuratis aedibus habitare potest etiam, l. si is qui binas. ff. de Vsufr. Sp.

OBSCVRVM, difficile, & quod statim intelligi non potest. Vnde obscuritas, hoc est, cuius sententia latet, iure nostro improbat. l. si legatario. §. fin. ff. de Fideicommiss. libert. Bald. celsit, omnem intellectum, qui non consonat auribus uulgi, esse impertinentem, de Pace Constant. in uerl. Promittendo. Contra, laude uehitur sermone claritas. in Aut. de Testament. imperfectis. Solemus autem in obscuris, quod uerisimilius est, aut quod plerumq; fit, inspicere. l. in obscuris. ff. de Reg. iur. Itaq; obscurum, hoc est, quod uix, aut nullo modo intelligitur, aperto opponitur, id est, ei quod planū & liquidum est. Exemplum habes in ff. Legato fundo Seiano, cum Seiani duo in hæreditate essent, hæres offert uiliore, legatarius preciosiorem petit. Duo sunt Titij, pater & filius. Testator Titium tutore scripsit, nec apparet qui datus esset. Lego Sempronio amico meo: duo Sempronij sunt æqua charitate coniuncti. Huiusmodi obscurum prorsus dicitur nostris, utiq̃ue omnino, teste Salomoni in l. omnes populi. ff. de Iust. & iure. Obscurum autem non prorsus, in quo parum lucis est, & ideo ambiguo simile à Fortunat. in Rhetoricis Scholasticis nominatur. Et de hoc loquitur Regula. In obscuris quod uerisimilius est, inspicimus. & alia: Quod minimum sequendum est, & ambiguum, in quo uoluntas loquentis spectanda est. Vide suprā, Ambiguum. Sp.

OBSECRARE, non est absolutè rogare, ut Pontificij iuris interpretes exponunt, sed per la crā rogare, uel (ut ait Festus) opē à sacris petere.

OBSEQUENTIA, pro obseruantia, male citatur, nimirum ex corruptis exemplaribus, in l. j. ff. de Milit. test. Haloander sic habet. Que pos sint in controuersiam deduci, si ad diligentiam legum, & obseruantiam reuocentur. Sp.

OBSEQUIA nō esse operas, & tituli distincti, & separata ab operis obsequiorum conditio arguit. l. libertus qui operarum. ff. de Oper. lib. l. libertos. C. de Obseq. Quapropter Accurs. nulla ratione excusari potest, qui §. libertus, in prima si non sortem. ff. de Cond. indeb. de obsequiis quibus operis intellexit. Sed & Bartol. cum obsequia ab operis rectè distinxisset, obsequiales tamen operas, Zaf. teste, nō rectè nominauit: ut quibus utrisq; inter se nihil prorsus conueniat. Nam obsequia in honoris exhibitione, in reuerenti uerecundia consistunt. Operæ uerò, de quibus infrā latius, ipsum operarij laboris tractum significant. arg. l. opere. in prin. ff. de Oper. libert. & l. j. in fin. eod. tit. Sp.

OBSEQUIORVM species tractantur in l. j. in princ. l. i. j. l. parens. cum il. seq. l. liberto. ff. de Obseq. C. de in ius uoc. l. j. C. de Oper. libert. l. alimentis. §. j. ff. de Lib. ag. cum simil. Sp.

OBSEQUIVM, Iuricons. in l. qui pro tribu nali. utitur pulchra figura loquendi, Zaf. annotante,

tante, cum dicit: Pro personarum obsequio, id est placabilitate, modestia, comitate, obediētia: & est uerbum elegans, quamuis Cic. dicat esse Terentianum, Donatus tamen ibidem arguit Cic. erroris, cū & Plautus usus sit eo uerbo. Verbum obsequij eleganter usurpauit Sueton. in uita Galbæ Imp. cum dicit, Germanos in primis obsequium rupisse, id est, cessasse ab obedientia Galbæ. Iurecons. in l. cum hi, §. sed & personarū. ff. de Transact. utitur elegantissimè, uel abutitur comparatiuo, obsequior, cum dicit: Si forte obsequiorem uitam habent, id est, indulgentiorem, qui plus ex alimentis pendeat, nemo enim dicit obsequius, nisi fortasse à nomine Obsequiosus formetur, ut Zasius monuit. Duobus autem modis præstari obsequium, traditum in dict. l. qui pro tribunali. ff. de Re iud. Porro nemo Latine loquentium, obsequium pro numismis cultu usurpauit. Obsequiū enim dicitur morum gerentis alienæ uoluntati, quod frequenter sonat in malam partem. Vnde monente Erasmo. Pauli interpret cap. ix. ad Rom. uulgari sermone locutus est. Sp.

OBSERVANTIA, pro ueneratione, & honoris exhibitione. Ab obseruo, pro ueneror, & admiror. Obseruatio uero, quasi adnotatio quædam, & animaduersio. Idem aliquando tamen quod obseruantia, hoc est, honor & reuerentia. Adi Elegant. Vallæ.

OBSERVARE, pro aduerrere diligenter, *auffehen, auffmercken*. l. obseruare. ff. de Offic. Præsid. Vallæ est idem quod custodire aliquid occulto animo; in modum speculatoris, ne nos silentio tacitoque prætereant. Sp.

OBSERVARE iudicium, est causæ adesse apud Iurisperitos, inquit Tuscan. Sp.

OBSSES, qui traditur imperio alicuius, ea conditione, ut si dator obsidis à fide recedat, recipiendi sit potestas in corpus & uitam eius, scilicet, qui datus est obles. Bar. in l. diuus. ff. de Iur. fisci, tractat, an à priuatis ciuitatibus obsides dari possint. Lud. Rom. improbat doctrinam, qua traditur Episcopo, & Abbati, de sibi subiectis unum aliquem dari licere obsidem. Sp.

OBSIDIANS lapis, ab Obsidio inuento re. Pomp. de Aur. & arg. leg. Et si gemmæ, inquit, sunt perlucidæ materiæ, ueluti smaragdi: lapilli contrariæ superioribus naturæ, ut obsidiani. Nebrissenfis.

OBSIGNARE, est signi impressione occudere, & ad literas, ceteraque quæ signo quouis notantur, aut imprimuntur, pertinet. Martian. in l. diuus. ij. ff. de Cust. & exhibit. reor. Et interrogaciones, inquit, literas inclusas obsignatas, ad cognitionem magistratus mittant. Quandoque rapione capitur pro signo notariorum, seu subscriptione eorum, aut testium signare. Sp.

OBSIGNARE pecuniam, in l. tutor pro pupillo. ff. de Administ. tut. Notandum obsignatione totius aut partis secundum conventionem debitæ pecuniæ solenniter facta liberatio debitori contingit. C. de Solu. l. tutor. §. Lucius. ff. de Vusu. Sp.

OBSIGNATORES, pro notariis apud Ci-

ceron. pro Cluentio, tum alijs locis accipitur.

OBSIGNATA epistola, pro occlusa & sigillata, quod dicitur in l. fin. de Leg. ij.

OBSOLERE, & obsolescere, significat in desuetudinem abire. Hinc obsoleta lex, quæ ab usu recessit. Propriè autem Obsolescere res dicimus, quæ propter antiquitatem malè oleant, uel sordes contrahant, uel inquinentur. Sp.

OBSOLETA crimina, pro uetustis & antiquis, in Verrinis Cic. usurpat.

OBSOLETA uox, p. minus tenera & exili.

OBSONATOR, qui obsonijs comparandis præerat, dicebatur. Martian. in l. legatis seruis, de Leg. iij. Cubicularios autem, inquit, uel obsonatores, uel eos qui piscatoribus præpositi essent, non uideri negotiationis appellatione contineri. Græci illū Agosterem dicebant, Athenæo teste. Græcū uocabulum uideri potest, ut ait Baysius, quasi *ὀψις ὀντόν*, qui & *ὀψώνος* dicitur. Sp.

OBSONIVM. Quære, Opsonium.

OBSTAR pro impedire. Vlpian. in l. iij. de Offic. Præst. Sed nihil ei seruitutem obstitisse, ait Pomponius. Nam propriè, contrā stare significat. Sic obstaculum pro impedimento, apud Canonistas frequenter usurpatur.

OBSTATVRVS. Vlp. in princ. l. etsi forte. Ut iam ego, inquit, non uidear luminibus tuis obstaturus, si ædificauero. Sp.

OBSTETRIX dicitur, quæ opem tulerit parienti: unde & parturientes, Fer opem clamant, autor Donat. Obstetrixes Vlp. uult esse probatissimæ & artis & fidei. l. j. in prin. de Vët. in spi. Sp.

OBSTINATE facere aliquid, est in alterius malum cum conatu facere perseveranter, & in alterius perniciem nimis niti. Donat.

OBSTINATIO animus, pro pertinacior, apud Impp. in l. j. C. de Sum. Trinit. ut apud Cic. obstinatio uoluntas.

OBSTRERE, propriè est, quasi strue quædam alicui loco imposita obistere, ne quid effluat. Indicauimus, Luminibus obstruere uerbo antiquo Iuris, Cic. quoque usum pro Dom. sua, & in Bruto per metaphoram. Accursius in l. æquifsimū. §. si ædium. ff. de Vusu. Obstruere, inquit, id est, claudere lumina, *den Tag oder dus liecht verbaumen*. Proprietatis dominus, obstruere luminibus Vusufructuarij non potest. Bud. in l. si quis binas, eod. tit. non obscurare luminibus, ut ubique legitur, sed obstruere legendum contendit. Haloander à ueteri lectione non recedit. Sp.

OBSTRINGERE se amicitie, sic dicitur, ut Plautus in Poenulo, Iratus quidem homo furti se astringet. In hac enim, & simili locutione, quæ apud autores idoneos, occurrit, ablatiuus actione, uel iudicio, subauditur, ut damnatus, iudicatus, reus, postulatus: crimine scilicet. Neratius: Nam & ipsius rei quæ petebatur, si tutor iudicatus fuerit, & eorum quid acciderit, non esse dandam in eum actionem, monuit Tuscanus.

OBSTRINGERE se parricidio, periurio, scelere, & huiusmodi: pro committere parricidium, scelus, peierare. Obstringere iureiurando, apud Cæsarem lib. j. Belli Gall. Sp.

OBSTRINGERE res suas, est pro pignore obligare. l. si pater. C. de Crim. stel. Sic obstrigitur tutor, in l. C. de Tut. uel curat. uectig. & obstricta mater, in l. si mater. C. Si mat. indem. pm. pro obligatis intelliguntur. Sp.

OBTEMPERARE, est decretis parere. Rubric. Si quis ius dicenti non obtemperauerit. Hinc obtemperatio. Cic. lib. j. de Legib. Quod si iustitia est obtemperatio, scriptis legibus, institutisque populorum, &c. Porro non obtemperare ius dicenti, est non facere, quod extremum in iurisdictione est, hoc est, sententiæ diffinitivæ non parere. Vide Zas. in l. j. ff. Si quis ius dicen. non obtemp. & lib. j. Singular. intellectuum. Sp.

OBTENDERE rationem turpitudini, hoc est, turpitudinem ratione operire & prætexere, *verblümen, verglumpffen, verstreichen.*

OBTERERE ius, *das recht hindei stellen, vnder trucken.* Apud Liu. Iura populi obterere, *die Schesfel abschaffen, nicht mehr berueffen.* Pro lædere usurparunt genericè Impp. in l. nullus. C. de lud. & cœlic. Potest enim & non cæsus uerberibus ludæus subuerti. Sp.

OBTESTATIO, pro precatione cum adiuratione legimus, non tantum in iure Pontificio, sed etiam apud Latinitatis principem Ciceronem occurrit. Donat. Obtestari est, inquit, precari cum mentione earum rerum, per quas petimus: tametsi sine adiuratione quandoque orare significat: ut apud Cæsarem, Sallustium, Cicer. & xxiiij. q. j. c. j. Alberico citante. Sext. Pompeius autem ait: Obtestatio est, quum Deus testis in meliorem partem uocatur: detestatio, quum in deteriorem. Spiegelius.

OBTINENDAE, pro retinendæ, in l. clam possidere. ff. de Acquir. poss. Sic apud Cicer. ad Trebatium: Tu si illic commendatione mea dignitatem tuam obtinebis, perferas nostri desiderium. Spieg.

OBTINERE quis dicitur iuris Potificij peritis, quum quod canonicè possidet, ius in re habet. Ex Alberi. Sp.

OBTINERE & repellere, *erlangen vnd abge sehlagen*, contraria esse, patet ex Cic. j. epist. ad Lentul. Neque si quid non obtinuerimus, repulsi esse uideamur. Sp.

OBTINERE causam, quod uincere uulgò dicimus.

OBTINERE ius suum, uel retinere non posse. Lege, ius suum obtinere non posse.

OBTINERE, aut amittere litem. Cicer. pro Comædo: Ad iudicem hoc modo uenimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Sp.

OBTINERE, pro occupare. ut apud Plin. Arbor agros longis obtinens umbris.

OBTINERE provinciam, pro habere provinciae gubernationem, uel regimen, quod uocant ad tempus, ut Proconsul, aut Prætor, uel ut Quæstor. Spieg.

OBTINGERE malatantum dicimus, si Donatum sequimur, enarrantem illud Terentij ex Phorm. Propter spem, atque incredibile hoc mihi obigit, ita sum iratus, &c. Idem in Andriæ, Con-

tingere dicit id, quod uix euenit. Spieg.

OBTRACTAT, Eras. inquit, qui obloquitur, qui malè prædicat de alio: detrahit, qui minuit laudem alicuius. Vnde obtractator, laudis detractor. ut apud Iustinianum in l. unica. C. Si quis Imp. maledix. Cic. Tusc. iij. obtractare & emulari distinguit: ut is dicatur æmulari, qui se non idem uideat consequutum, quod alium: obtractare, qui alium idem uideat consequutum, quod se, aut alium. Sp.

OBTRUDERE uxorem, inuito & nolenti dare. Hæc uox non admodum prolixa est, uerum ea multum secum trahit, ut alicubi indicat Eras.

OBTVLISSE se liti uidetur, qui in rem suam procurator est factus. l. si se non obtulit. ff. de Re iud. Dicitur autem is se liti offerre, qui sine mandato pro reo compareret & litigat. Vlp. Obtulisse autem uidetur se liti, qui iudicio pro domino se obtulit, id est, pro eo iudicium subibit, in sedem recipiet. Spieg.

OBTVRARE, uel obthurare (nā qui perhiberi debere tradunt, Festum sequuntur) oculi dicitur, *verstopffen.* Caius l. hæc autem iura, sub fin. de Seru. urb. præd. Ita demum amitto ius meum, si tu foramen, unde exemptum est tignum, obturaueris. Sp.

OBTVRBARE, ab omni parte turbare: quod & disturbare dicitur. Sp.

OBTVTVS, pro aspectu. l. j. in fin. C. de Offic. mag. offic. Sp.

OBVENIT hæreditas, uel ex hæreditate, uel hæreditate, hoc est, quod uulgò dicimus, per successionem. Vlp. Excipiuntur autem arma, quæ quis commercij causa habuerit, hæreditate ei obuenerint. Spieg.

OBVENTIO, species redditus est. Vlp. an pecuniam pupillus habeat, uel in numerato, uel in nominibus, quæ conueniri possint, uel in fructibus conditis, uel etiam in reddituum spe atque obventionum. Accurs. in l. j. §. exercitorem, exponit obventiones, id est, parui & magni redditus. in quo planè labitur. Siquidem ut redditus sunt obventiones. Sp.

OBVERSARI dicitur id, quod ita animo apparet, ut adesse coram uideatur, & cerni.

OBVIARE, translate pro resistere, in l. j. C. Quan. lic. se uind. Est autem, Obuiam itum est avaritiæ, & non obuiamentum, legendum, apud Vlp. in l. annonam. de Extraord. crim. hoc est, ut uulgò dicitur, præuentum, *für kommen.* Sp.

O C

OCCASIO, tempus actionis opportunum, quod in aggrediendo cōficiendoque negotio precipuum habet momentum: ut non sine causa ueteres uideantur Occasionem diuinitate donasse, tametsi apud Græcos mas est hic Deus, appellaturque *μοῖρα*. Eius simulachrum, ut fingebat antiquitas, refertur in dict. Opportunitas. Porro occasionem damni præstans, damnum fecisse uidetur, ut hoc Pauli uerbum in l. qui occidit. §. in hac actione. ad Leg. Aquil. intelligendum sit, explicat Speculator tit. de lud. Quo uerò distet a causa

à causa occasio, indicat Gloss. in l. riuis. ff. de Riuis. & in l. si debitor. de Leg. ij. Sp.

OCCASIONEM tenere, & remittere, contraria. Cicero de Legibus: Teneo, quā optabam occasionem, neq; remittam.

OCCIDISSE incontinenti uidebitur, qui interpositis horis, apprehensam filiam adulterij ream occidit pater. Hæc Vlpian. uerba sub fin. l. quod ait lex. de Adult. Bartol. magni facit. Ceterum occidisse uulgò dicitur, qui mortis causam quolibet modo præbuit: sed lege Aquilia is demum teneri uisus est, qui adhibita ui, & quasi manu causam mortis præbuisse: tracta uidelicet in interpretatione uocis à cædendo & cæde. Iulian. in l. si ita uulneratus seruus. ad Leg. Aquil. Vide hoc loco Bartolum.

OCCISIO, actus ipse occidendi. Occidio, cædes, siue mors. Verum occasus ut magnæ rei, uel personæ superioris, (nam solem lunamq; occidere, & uiros præclaros occidisse dicimus) ita casus paræ rei est, uel personæ inferioris, si credimus Donato in Comment. in j. Aeneid. Sp.

OCCISORVM appellatione eos contineri Labeo scribit, qui per uim aut cædem sunt interfecti, ut puta iugulati, strangulati, præcipitati, uel saxo, uel fuste, uel lapide percussu, uel quo alio telo, autor Vlp. in l. j. ad Syllan. Idem in l. iij. ad Leg. Aquil. Non enim sufficit, ait, occisum, sed oportet iniuria id esse factum. Idem ait hoc ipso titulo: Occisum autem accipere debemus suo gladio, siue etiam fuste, uel alio telo, uel manibus (si forte strangulauit eum, uel calce petijt) uel capite, uel qualiter qualiter. Sp.

OCCIPVT, pars capitis fronti opposita. Prius agricolis celebratum adagium, atq; instar enigmatis iactatum. Erôs occipitio prior. hoc est, potior meliorq;. Nemo enim non ignorat, frontem priorem esse capitis partem: occipitium, posteriolem. Adi Chiliad. Eras. Sp.

OCCULTARE (frequētatiuum ab oculo, hoc est, abscondo) quis intelligatur, uide C. de His qui latron. uel alter. crimin. reos occultant. Occultare se ab aliquo, est ex alicuius cōspectu se auferre. Occultare autem rem aliquam alicui, idem est quod celare. Hinc occultator (quæ ex utrum patrimonio Imp. Constant. in insulam deportat. l. unica, C. de his qui se deferunt, li. x.) occultator ad hominem, receptator ad locum proprie refertur, quod & apud Ciceronē reperitur. Sustinuisse hoc, inquit, crimen primum ipse latronum occultator, & receptator locus. Quando uerò testamentum occultare falsi speciem attingit, Bart. tradit in l. j. §. & post. de Tab. exhib. & de Instrument. occultante l. iij. §. si quis. eod. tit. Spiegelius.

OCCULTARE circa columnas. Vlpian. de Priuil. credit. Eum, ait, qui circa columnas se occultat, ut creditorem euitet, latitare placet. Sententia horum uerborum aperit Alc. cap. ult. li. iij. Parerg. Spieg.

OCCVLTE, hoc est, clam aliquid fieri dicitur, quod sine auctoritate principis fit. C. de His q. ex publ. ration. public. pec. acceperunt, l. ult. Sp.

OCCVLTVM, quod haudquaquam probè ripotest, quod prorsus ignoratur, uindictæq; expers est in hoc seculo: de quo tractatur in c. Christiana. xxxv. quæst. ij. Sp.

OCCVMBIT, qui in faciem cadit. Hinc milites morientes, qui mordicus humum captabāt, occumbere dicebantur. Incubat uerò, qui fouet. Hinc Gallina incubatrix. Alc. de Verb. sig.

OCCVPANTVR mobilia: inuaduntur im mobilia. §. penult. uers. quod non solum. Instit. Vi bon. rapt. licet quandoq; & rei immobilis dicatur occupatio, ut l. domum. C. de Rei uend. in Gloss. j. Sp.

OCCVPARE, significat propriè, ut ait Vala, quod in cōe, siue in mediū positū erat, ante alios capere. Est etiā locū tenere, aut capere, & ui arripere. Nec non lege præuenire, Formann sein, ut qui prior litem cōtestatur. l. plurib. ff. de Procur. l. si plurib. de Leg. j. l. si Titius. de Verb. oblig. & simil. ut Iulianus ibid. in l. stipulationes. cōmodi simum Occupari elegāter pro præueniri usurpauit: ita Interpres, p. denominari, uel dici, nō satis scitè exposuisse uidetur. Notius est quod occupasse dicitur, qui prior ad sententiā uenit inter eiusdē cōditionis creditores, ut traditur in l. inter eos. ff. de Re iud. & inibi, qd' uulgò dici solet, Melior occupātis est cōditio, explicatur. Sic occupare locū, apud Cic. iij. de Finib. accipimus, & apud Cælium, Occupare primos menses. Sp.

OCCVPATIO, est cū alicui necessariæ rei, & cui ante omnia operam dare debemus, cū diligentia uacamus. Diuiditur autem in uenationem, aucupium, & piscationem. Sp.

OCCVPATVS, & ociosus, contraria. Cic. j. Tusc. ut, si occupati profuimus aliquid ciuibz nostris: profimus etiam, si possumus, ociosi. Valæ est occupatus, qui ante aliquo negotio detentus, non potest negotio alterius operam dare. Spiegelius.

OCCVRRERE, pro obsistere: ut occurratur fallacijs uenditorum. l. j. §. ij. de Edil. edict. l. si patronus. in fin. ff. de Don. Propriè tamē est, aduersum tendere, ut Alciatus inonuit. Sp.

OCEANVM, pro occidua terrarū parte in Aut. Vt eccl. Rom. cent. ann. gaud. præscr. Interpret accipit. D. August. Mari magno, inquit, cingitur terra, qui uocatur Oceanus. Eius ætus idē mirabiles uerè dixit, quod eorū nemo adhuc ueram causam ad liquidū deprehendit, siue gemini diurni incremēti, siue gemini menstrui: quas nautæ aquas uiuas uocāt plena luna & in coitu. Sunt Oceanō per partes sua indita nomina, quæ apud autores leguntur. Vidē cap. xxxvj. apud Solin. & Vadian. tit. Insulæ Oceani præcipuæ. Sp.

ὁχλον πατῆδαι dicuntur, qui imperu plebeio reguntur, non legitima Democrazia. Ex Bud. Sp.

OCIOSVM, id significat apud Vlpian. in l. quod ait lex. ff. de Adult. quod non satis eleganter uulgò dicitur, non sine mysterio. Ex Alciato lib. iij. de Verb. sig. Sp.

OCIOSAM pecuniam, pro reposita, ex qua quis lucrum non facit, Scauola sumit l. qui semisses. de Vfur. Aliquando etiam uacua dicitur. G 2 l. Quin.

I. Quintus. ff. Deposit. Spiegelius.

O C I O S A B sententiæ, id est, uulgares & nihil pulchri continentes, apud Quint. lib. j. Sp.

O C I V M, uacatio à labore. Sunt enim cōtraria, ocium, & labor: sicut ocium, & negocium. Sp.

O C I O S I T A S. Vide, Quoad uiuam.

O C I V M itē, pro tranquillitate, pace, & quiete, inuenitur apud idoneos auctores: & pro literario statu etiam accipitur, quod qui studijs literarum operam dant, necesse sit, ut ceteris negocijs uacui sint. Sp.

O C R E A, crurum armatura. Gloss. in l. à caligato. C. de Nupt. uide, Caligatus miles.

O C T A V A quid sit, uide l. ex præstatione. C. de Vestigal.

O C T A V O mense natus, nō habito respectu anni, quem Cæsar ordinauit, sed ex cursu lunæ cōsiderandus est. Is secundum naturam uiuere non potest, idq; medicinæ autoribus receptum est. Ex Alciato. Sp.

O C T A V A R I, ut Haloander ueterem lectio nem cum Zasio secutus legit, exactores dicti sub octaua parte, quæ nomine uectigalium exigebatur tempore Gratiani, Valentiniani & Theodosij Imp. l. à legatis. C. de Vect. Sp.

O C T O N I scrupuli, pro octo scrupuli, in l. j. C. de Metallar. & metall. lib. xj. ut octoni menses, pro octo mensibus, apud Plinium de ceruis loquentem, Octonis mensibus ferunt partus. Spiegelius.

O C V L I S & affectu, ut acquiratur possessio, Paulus docet in §. penult. l. j. de Acqui. possessio ne. Spiegelius.

O C V L I S retin subijci, est, quod uulgò dicunt, *auff den augenschem vucisen*, de quo in l. si irruptione. ff. Finium regund. Siquidem certior aure arbiter est oculus, & ut eleganter dicit Imp. de Grad. §. fin. magis ueritas oculata fide, quam per aures, animis hominum infigitur. In summa, inquit Erasmus, ad cognitionem magis faciunt aures, ad fidem faciendam certiores sunt oculi. Vnde & uulgò, si quis fabulam narret parum uerisimilem, rogare consueuimus, num ea conspexerit? Quod si neget, uerum audisse modò, ridetur. In oculis habere, pro semper ad aliquid intētum esse, ut interpretatur Budæus. Oculorū in actione consideratio petenda est, ex libro xj. Quintilianii. Spieg.

O C V L A T V S testis, qui se uidisse dicit id, quod narrat. Plaut. Pluris est oculatus testis unus, quàm auriti decem.

O D

O D I O S A sunt, quæ à iure communi, uel à iustitia exorbitant. ut dicit Philip. Cornæus. Sp.

O D I O S A B actiones. Vide pœnales actiones.

O D I V M, à nostris fauori opponitur: receptumq; est, ut quemadmodum ea, quæ sunt in fauorem constituta, non licet interpretari in incommodum: ita nec in conuerso casu, quæ in odium, dureq; sunt constituta, ad fauorem applicentur. In sacris uerò literis odium multifariam accipitur. Odit, qui auersatur: ut, Deus odit o-

mnes operâtes iniquitatem. Et David perfectus odio oderat impios, quum tamen illis optaret bene, nempe ut resipiscerent. Odit, qui affligit & punit, ut iudex, licet odio uacet. Odit patrem & matrem, qui illos amore pietatis deserit. Odit animam suam, qui eam exponit periculo, studio pietatis. Quod & Albericus admonuit, odio peccata habenda, non homines, citans lxxxv. distinet. c. odio, & xxiiij. q. iij. c. Duo. Ad stipulatur prouerbialis uersus: Mores amici noueris, non oderis. Porro neminem alterius odio prægrauandum, rectè pronunciauit Iustinianus in l. si quis in suo. C. de Inoffic. testam. §. Legis autem ueteris. Sed nec ignorandum, non pugnare sibi legem. Si dicentem, Odio habebis inimicum tuum: & Si esurierit inimicus tuus, cibum dato illi. Hoc enim præcipitur perfectis, illud conceditur imperfectis. Sp.

O D I V M testis, quomodo probandum sit, docet Speculator tit. de Test.

O D O A C V S, cuius Glossa in l. decernimus. C. de sacrosan. eccl. meminit, idem est qui ab Hebræis Odoacer dicitur, à nobis Othacarus, ab Hebræis uerò, quorum princeps erat Gothice nationis populis, Oedacker uocabatur. Is Augustulum expulit, malè ominati nominis principem, inter eos postremum, qui post Valentinianum tertium Romæ rerum potiti sunt. Aduersus Othacarium missus est Diterichus de Berna in Italiam, Zenonis temporibus. At iam circiter Imp. Maritiani annos Romani maiestas Imperij conuulsa erat per Othacarum, quæ serò admodum ad Fracos nostræ gentis principes, quum simul Galliæ imperitarent, translata est. Quod Albericus antiquitatis non omnino indiligens indagator animaduertit. Sp.

O D O R, per translationem, indicium significat. ut probat Budæus. Iustinian. uulgari modo in Aut. de Lenonibus, In odorem suauitatis oblata, dixit: quod Haloander significantius, ut omnia, reddidit: quem uide sub fin. Aut. Sp.

O D O R E S, id est, aromata, apud Vlpian. in l. ideo. ff. de In rem uers. Si odores & unguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit. Sp.

O E

O E C O N O M V S, qui Latine dicitur administrator rei familiaris, quomodo mutuum det uel accipiat, traditur à Doctor. in l. ciuitas. ff. Si cer. pet. Spieg.

oindora, qui domi alitur, nec lucratur expensas, sed ex suo uiuit. Est & qui citra ullam mercedem ciuitati operam præstat.

O E D A S T I C V S, uir, ponderū & staterarum rationem optimè callens. *oïda* enim id est quod scio. *tasind*, ponderatio. Al. C. de Ponderat. in l. j. libro x.

O E N O M E L I Græcè, Mulsum est Latine. *oïv* uinum, *mel* mel. Vlpianus de Trit. & uin. leg. l. si quis uinum. Oenomeli planè, id est, uinum dulcissimum continebitur. Nebriss. Vide, Mulsum.

O E N O P H O R V M, uas est uinariū. Iuuenal. Satyr. vj. utitur hoc uocabulo. Idem Apuleius

leius lib. ij. & viij. Afini. & Martialis. Obseruauit Viues apud Plinium, inter opera Praxitelis recē ferī cenophoron, qui non tam uas, quā puer esset uinum ferens. Sp.

OENOPOLIVM, caupona, locus ubi uinū uenale est.

Oivērai, Græcis inspectores, qui in conuiuijs modum imperabant, ne quis aut latis plus biberet, aut parum ab alijs. Sp.

OESTRVM. Vide Chiliad. Erasmi.

O F

OFFENDERE, propriè est læsionem & offensionem accipere ex aliqua re in aliquam corporis partem. Quamuis pro inuenire interdum tumitur, sed præter opinionem. Qui item committit, unde pœna irrogatur, offendere dicitur. l. testamento. ff. de Test. milit. Sp.

OFFENDERE apud iudices, Budæo est, cōdemnari, hoc est, cōtrariam auferre sententiam, exemplū Cic. pro Cluentio. Sp.

OFFENDICVLVM, impedimentum, obstaculum. Vlus est hoc uocabulo Plinius in epistol. & Rom. Pont. in c. prudentiam. ext. de Offi. deleg. & c. accusatus. de Hæret. lib. vj. Alber.

OFFENDIMVS quandoq; uerbis, ut patet in l. nullum. C. de Testibus. Sed ut succurratur ei, qui ueretur ne offendatur, Bartol. differit in l. sanct. ff. de Rer. diuis. Idè ne cautione, tum quando petenda sit, offendaris, latissimè demonstrat in l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de Offic. Præsid. Spiegelius.

OFFENSA, ferè actiue sumitur, est que eius qui offendit, autore Valla. Quæ uerò uel dicenda, uel iure intelligenda sit offensa, Bart. tradit in l. quidam cum. ff. de Hæred. instit. Offensio, ut plurimum passiuè accipitur: aliquando tamen actiue, teste Bud. Ut uerò & hæc accipienda sit, idem docet in l. licitatio. §. de Public. Præterea quo sensu in lege municipali, siue ut uulgò loquuntur, statuto ueniat, Bart. quoq; ostendit, in l. cum te. C. de Inoffi. testam. Sp.

OFFENSATOR, qui in re quacumq; sæpe excidit ab eo quod suscepit, & quod efficere cōtendit, Quintiliano est, qui in legēdo identidem resistit, aut potius qui perperam legit.

OFFENSVS, id est, læsus à iudice, ad offendere accusandum cogi potest. Bar. in l. in eum. ff. de Accus. Sp.

OFFERRE, exhibere significat, quod barbari præsentare dicunt. Pro opponere etiam sumitur. ut apud Cic. pro Sestio, & Caium in l. penul. de Dolo. Sp.

OFFERRE & deferre iusiurandum, legimus. Spieg.

OFFERRE crimen, pro criminari.

OFFERRE se liti, is dicitur, qui sine mandato pro eo comparet & litigat: id quod tunc dicitur fieri, quādo procurator falsus asserit se habere mandatum, quod non habet. Vide supra, Fal. Re iud. Spieg.

OFFERRE pecuniā, quod barbaris est præsentare, apud Marcellum in l. tutor pro pupillo.

ff. de Administ. tutor. ubi Vlpian. notat, non sufficit obtulisse, nisi & deposuit obsignatam tuto in loco. Spieg.

OFFERRE statim, hoc est, sine aliquo interuallo, in casu l. cum quidam ita. ff. de Leg. ij. Sp.

OFFICERE luminib. & altius tollere, quandoq; pro eodem sumitur, Alberic. ait citans l. j. ff. de Seruit. urb. præd. Lege, Luminibus.

OFFICIALIS fo aneus appellatur, qui in certa parte diœcesis gerit uices episcopi: qui & à plerisq; Decanus ruralis uocatur, secundū Glos. in uerbo Foraneo. c. & si principalis. de Recler. in Clement. Spieg.

OFFICIALIS, substantiue minister magistratus dicitur. Adiectiue, quod ad officium pertinet, uel quod de Officio tractat. Officialis alius à Vicario est Pôtificij iuris peritis. Apud Bartol. de Officialibus haud scitu indigna legere licet, in l. de Pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de O. per. nou. nunc. Bartolo quoque rex, princeps, episcopus, uenit nomine officialis, sed perpetui cui interim quo ad principis, maiorisue nutum, magistratus constitutus est, adæquatur, per text. ut ait, notabilem, in l. iuris peritos. in prin. de Excus. tut. Zasius adnotat in l. principalib. ff. Si cert. pet. uaria esse officialium genera. Sunt enim, ait, Rectores prouinciarum: sunt præfides, gubernatores: Prodomini, siue, ut uulgò uocantur, Vice domini: Administratores sine iurisdictione, & cum iurisdictione. Sunt & Aulici, quos Palatinos nominant. Sunt & multa alia genera: sicut habemus de Offi. in ff. & in C. Hi officiales sunt aliquando perpetui, aliquando administrant ad tempus. De quibus loquitur l. periculum. ff. Si cert. pet. Spieg.

OFFICIALES, uicariosq; episcopi ex laicis deligi posse, negat: quod lege diuina cautum sit apud Moysen, Non arabis in boue simul & asino, hoc est, homines diuersæ professionis simul non sociabis. c. in noua. xxvj. q. vij. Quod & Baro à Tautenberg, ut subiectum, indicauit. Sp.

OFFICINA, ab officio dicta est, in qua artifices operas exercent: iuxta Olden. Per translationem tamen Cic. dixit, Officina nequitiae, & Bud. Officina equitatis. Vlp. in l. iij. §. ait prætor. de His qui not. infam. Siue balneator, inquit, fuerit, & (ueluti in quibusdam prouincijs fit) in balneis ad custodienda uestimenta conducta habeat mancipia, hoc genus obseruantiae in officina, lenonicij pœna tenebitur. Hic locus ex Haloandro omnino sic legendus est, & minimè cum negatione, quæ hætenus obscurauit sensum Iuricons. Taceo, quod torquet interpretem uocabulum Officina, alioqui clarum. Sp.

OFFICIO SE, pro diligenter, & ex animo. Paul. in l. portiones. ff. de His quib. ut indig. officiose agere circa defuncti uindicta cōuenit. Sp.

OFFICIOSVS. Vide paulo pōst, Officio suo fungi.

OFFICIUM, ab efficiendo, ab eo quod queritur quid efficere in eo unumquemq; cōueniat pro conditione personæ, quemadmodum tractat eleganter Cicero tribus libris Officiorum.

& prorsus consentit cū Græca uoce, *καδύνη*: nisi quod Latina quā Græca plenior est, sicut Cic. in epist. quadam ad Atticum, docet his uerbis: Quod de inscriptione quæris, non dubito, quin *καδύνη* officium sit: nisi quid tu aliter sed inscriptio plenior, de Officijs. Vtuntur præterea hoc nomine Latini pro beneficio, uel honesto quodam obsequio, pro magistratu, aut pro eo, quod in publico fit. ut cum Vlp. dicit, Fœminæ ab omnib. officijs civilib. uel publicis remotæ sunt. l. ij. de Reg. iur. Sunt tamen qui hæsitant, an ueteres & probati scriptores sic usurpauerint: aut saltem rarò fecisse hoc, si fecerunt. Nostri ut genericum nomen multa continet. ut not. Gloss. in l. legatis. §. si ex officio. ff. de Leg. iij. Sic sumptū & artificiales, & officiales simul operas completur. In specie uerò, non alias quā sui nominis, hoc est, officiales designat. quarum est mentio in l. si non sortem. ff. de Cond. ind. Quod admonuit Zas. in §. libertus, iam dictæ l. Iuriscons. per tropum officium, pro officialibus usurpauit, sicut in l. ij. ff. Si cert. pet. Sp.

OFFICIUM quo ab officio differt, not. in l. nominatim. ff. de Manum. test. & l. si uenditor. in princ. ff. de A. dil. edict.

OFFICIUM iudicis, quod scilicet uulgò appellant modò merum, modò nobile, opponitur quidem mercenario, hoc est, deseruienti actioni propositæ: cum actio in iudicio proponitur, & cœptum est iudicium: quidquid iudex præcipit, prohibet, uetat, permittit, interloquitur: ista omnia dicuntur expediri officio iudicis mercenario, iuxta uulgatum text. in l. ædiles. §. item sciendum. de A. dil. edict. Lege suprâ, Nobile officium, & simul uide Gloss. ac Bartolum in l. j. de Iurisd. dict. om. iudic. Bald. item in margarita, in hac distinctione. Spieg.

OFFICIUM iudicis legaliter diffiniendo est, quod ad dirimendas lites, tollendaq; grauamina, actu, uel habitu exercetur: ut per hoc reipub. ciuium tranquillitati & quæti, publicè & priuatim consulatur. Zas. in l. Ius dicentis. ff. de Iurisd. Præterea iudicis officium, remedium esse extraordinarium, ex Pomponij quoq; uerbis quæ suprâ præterij, apertè colligitur in l. pupillus. ff. de Verb. sig. ut compelli municipes ad subeunda munera dicantur, non iure exactionis, sed officio iudicis, hoc est, remedio extra ordinem. l. cum filius. ff. Si cert. pet. Sp.

OFFICIUM iudicis merum, siue nobile, Vlpiano est persecutio, qua causæ omnes mixti imperij absoluuntur. Sp.

OFFICIUM publicum non id solum accipiendum est, quod in administratione reip. solum consistit, & iuxta §. munus publ. l. honor municipalis. ff. de Munerib. & in priuatum usum nō cadit, uti est magistratus, & id genus aliæ functiones, uerum etiam quod propter publicam utilitatem est introductum. Vnde Pomponius in l. pupillus. §. munus. de Verb. sig. scribit, Munus publicum, esse officium priuati hominis, ex quo cōmodū ad singulos, uniuersosq; ciues pertineat. Itaque qui officium publicum à ciuili distare pu-

tant, non meminisse uidetur uerborum Aur. Arcadij, qui in l. fin. d. tit. de Mun. & honor. Hæc omnia, inquit, munera, quæ trifariā diuisimus, una significatione cōprehenduntur. Nam & personalia, & patrimonium, & mista munera, ciuilia, seu publica appellantur. Vnde apparet Vlpia. l. ij. de Reg. iur. non discriminis, sed magis declarandi causa dixisse: Fœminæ ab omnib. officijs ciuilibus uel publicis, remotæ sunt. Ex Fer. Sp.

OFFICIO iudicis adsequi. l. ij. ff. de Distrac. pig. Cicero Stoicos secutus, Officiorum duo facit genera. Alterum absolutū, quod pertinet ad uirtutes illas absolutas, id est, ad sapientiam, & proinde ad finem bonorum: idq; Græci *ναρσις* uocant: Latini, rectum, aut rectè factum, omnes numeros uirtutis continens. Alterum officij genus positū est in præceptis uitæ cōmunis, cuius consideratio ad Iurisprudentiam propria est. Meriduum & commune hoc etiam nominant, quod in utranq; partem, & sapientiæ, & stultitiæ natura sua uerti potest ab utente. qualia sunt quæ in rep. & uita priuata, circa opes, honores, gloriā, & similia facimus. Sp.

OFFICIO suo fungi. l. j. C. Qui per. tut. Terentius in Se cruciāte, officium fungi dixit. Itaque qui se immiscet officijs iuuādi gratia, Officiosus dicitur: & non officiosus, id est, quietus, & domi residens. Interdum pro eo, Cataneo teste, quod nocet, intelligimus officiosum, ab officiēdo. Sp.

OFFICIUM procuratoris est uolontarium. l. si filius familiars. §. inuitus. ff. de Procur. Sed tutoris & curatoris officium est necessarium. l. j. & ibi Gloss. ff. de Tut. Sp.

OFFICIO iudicis cautione uel satisfactione nōto mederi. Vide Neratium l. pen. de Petit. heredit. Spieg.

OFFICIUM aduocationis. Vlpianus: Inter officiū aduocationis, & rei suæ defensionē multum interest, inquit, nec propterea quis (si potestea cognouerit rem ad se pertinere) quod alij eam uindicanti, tunc ignorans suam esse, dominium suum amittit. l. inter. ff. de Rei uindic. Sp.

OFFICIUM tuum, tuę partes, tuum munus, idem significant.

O L

OLEA, & arbor, & fructus dicitur. Olearij, qui oleum faciunt, uel uendunt.

OLEVM, pro sumptu. Vide Eras. explicante parœmiam, Oleum & operam perdidit.

OLEAGINVM, seu oleagineum poculum, non pro eo quod oleum continet, sed quod ex olea arbore est, accipi debet, apud Labolum in l. concubinam. de Leg. iij. Qui quatuor, ait, pocula oleaginea habebat, ita legauit, Pocula oleaginea duo paria. Quære, Pocula oleaginea.

OLEARIVM fundum, hoc est, oleas arbores producentem, Alber. citat in l. si cuius. §. fructuarius. ff. de Vfus. sed perperam. Nusquā enim olearij fundi, sed horti solum olitorij meminit, ut & interpretes legit. In eo tamē labitur, quod uel de olijs accipi posse indicauit. Siquidem olitorium ad olera tantum pertinet. Sp.

OLIVA, an sit fructus naturalis, Bartol. disputat.

sputat in l. si eius fundi. ff. de Rei uen. Porro oli-
uam etiam si immaturè lecta sit, constat in fructu
esse, teste Paulo leg. si absente. ff. de Usufruct.
Spiegelius.

OLIVETVM, notæ significationis, apud Iu-
stin. indicat Alber. Sed & apud Iurecoss. occur-
rit, ut apud Iulianum §. seq. d. §. fructuarius. Oli-
uina, reditus olei, uel olei maxima copia. Sp.

OLITOR, ab oleribus, hortulanus est. Vlp.
de Verb. sign. l. si urbana. Horti uinarij fortè, uel
olitorij. Nebr. Fit autem olitor, ab olere, non ab
oliuis, ut Accurs. existimauit, quod antè Alc. tan-
tus uir monuit. Vnde mihi minus uirio dādum,
si in hoc opere, ceu suo loco, eiusmodi quædam
perstrinxerim. Sp.

OLITOR, qui olerū hortum exercet, quiq;
olera uendit. Prouerbialis uersiculus admonet,
& pro infimæ sortis & notæ uiro poni: Sæpe es-
tiam est olitor ualde opportuna locutus. Sp.

OLITORII horti. Vide suprā, Olearius
fundus.

OLFECIT equus mulā, quod honestè dixit
Alph. pro coitum appetiuit, in l. ult. Si quadrup.
paup. fecit, dic. interpres nimis insulse exponit.
Alb. sensum uerecundius aliquanto reddidit.

OLIGARCHICI Lege, Democratici.

OLIM quæ tempora signat, Bart. attingit in l.
j. ff. de Op. nou. nun. Sp.

OLITURGESIA, *ἐλευθέρωσις* Suidæ immu-
nitas, seu excusatio à publicis oneribus. Cui si-
gnificatiui penè par est *ἀνάστα*. Alciat. in Annota-
tionibus ad post. lib. C.

OLVS, dicitur omnis herba satiuā, quæ est in
usu cibario. Ab alēdo, quod olerib. alerentur ho-
mines, antequā fruges, uel carnes essent. Iustin.
Inst. in prin. de Usu & habit. Nā is, inquit, qui fun-
di nudū habet usum, nihil ulterius habere intel-
ligitur, quā ut olerib. pomis, florib. sceno, stra-
mētis, & lignis, ad usum cotidianum utatur. Sp.

O M

OMEN prerogatiuum appellari Fr. Syluius
arbitratur, propterea quod id dicatur antequā
tribus prerogatiua ferat suffragium. Sunt enim
tribus prerogatiuæ, quæ primæ suffragium fe-
runt, teste Alconio. Sp.

OMISSA actio in l. si eū. ff. Si quis caut. non
remissa, ut barbarè Glos. indicauit: remissum e-
nim Latinis laquidū significat, sed relicta ac præ-
terita accipiēda est. Est enim omittere, rem quā-
piam penitus dimittere. Vnde omisio eorum,
quæ geri debent, latæ culpæ datur. l. ei qui. §. fin.
ff. de Petit. hæred. c. sæpe. xij. q. ij. Sp.

OMISSIORES, qui lucrū negligunt, mini-
mè solliciti de diuitijs acquirendis.

OMNE, nihil excipit. l. à procuratore. C. Mā-
dati. Recipit tamen interpretationem. l. sed si cō-
promissum. in fin. ff. de Arb. Dicitur de uniuersis
numero distinctis. ut, omnis grex. eandemque
uim habet in singulari, quam in plurali. Aliquan-
do tamen idem significat quod totus, l. j. §. si pe-
cuniam. ff. Depositi. l. si quid relictum. de Leg. j.
& simil. Spieg.

OMNE artificij incrementū recipit. l. lega-

tis seruis. §. ornatricib. ff. de Leg. iij. Accedit quod
uulgò dici solet, *es ist noch nit alles erdacht*.

OMNE genus pecudum. Rectè genus, quo-
niam in species diuiditur postea, ut in greges &
armenta. Genus enim nunquā exclusit sui speci-
em. l. j. ff. de Adopt. Diomedes Guidalottus.

OMNE ius habet annexā gratiā: quod Old.
testè, nemo unquā grauius tractauit, quā Mar-
cellus in leg. respiciendum. ff. de Pœn. Sp.

OMNE ad tempus, id est, in perpetuum.

OMNEM uoluntatem meā fidei hæredum
meorum committo. Vide Scæuolam in l. Codi-
cillis. ff. de Usu & usufr.

OMNI causa. Quære, Cum omni causa.

OMNI quinquennio, pro toto quinquennio.

OMNIA, pro utrisq;, apud Papinianum in l.
in ratione. §. quid tamen dicemus. ad Leg. Falc.
item apud Caium, exemplo Cicer. dictum legi-
mus de duobus, in l. liberū arb. ff. de Adopt. Con-
iunctim plerunq; apud idoneos autores occur-
rūt. ut omnes tres, omnes quatuor, omnes quin-
que, &c. Sp.

OMNIA commoda, quæ intra annum, quo
interfectus est, preciosiorem seruū facerent,
hæc accedere ad æstimationem eius, dicendum
est, teste Vlpian. ad Legem Aquil. in l. unde Ne-
ratius. Spieg.

OMNIA mecum porto, celebre illud Biātis
dictum, ostendit bona animi propria, & nostra
esse, non corporis. de quo latius Alc. in Cōment.
ad l. meorum. de Verb. sign. Sp.

OMNIBVS annis, id est, singulis.

OMNIBVS anteferri, frequens clausula in
curijs Rom. Principum, suum hodie robur obti-
net. Nam olim uariabat, ut not. Comp. c. causam.
extrā de Rescript.

OMNIBVS libertis meis cibaria præstabi-
tis pro arbitrio uestro: non ignorantes, quos ex
his charos habuerim. Cætera quæ huc faciunt,
explicat Modestinus. l. uerba testamenti. ff. de A-
lim. leg. Sp.

OMNIBVS libertis libertabusq; meis, ciba-
ria & uestiaria, quæ uiua præstabam, dari præsta-
ri que uolo. Adi Scæuolam in l. à filio. §. fin. de
Alim. leg.

OMNIFARIAM, omnibus modis. C. de Ar-
bit. l. ne in arbitris. §. j. C. de Contrah. & commit.
stip. l. optimam. Alb.

OMNINO non edere, uel non in totum &
non legitimè edere, paria sunt, cum in utroq; ea-
dem sit ansa decipiendi, eademq; damni ratio. l.
ubi exigitur. in prin. ff. de Eden. Sp.

OMNINO fieri intelligitur eo modo, quo
pōt fieri: ne impossibile iuberi uideatur. fac. l. si
iure militari. de Mil. test. cū simil. per Salom. cita-
tis. Cæterū, omnino, nūc, semper, & similia, uer-
ba prægnantia, uel ideo uulgò feruntur, quod iux-
ta interpretū traditiones nullam modificatio-
nem, aut limitationem recipiunt, ut ait Zas. Sp.

OMNIMODO teneri, Vlp. Atq; hoc, inquit,
edicto omnimodo, qui recepit, tenetur. l. iij. Nau-
tæ, caup. stab. Sp.

OMNINO nō respondisse. Iuxta Vlpianum

omnes posteriores sic acceperunt, ut omnino non respondisse uideatur, & qui ad interrogatum non respondit, id est. *pos. in G. Spieg.*

OMNIS, quando distribuat, quando colligat, Bart. indicat in l. hoc articulo. de Hæred. instit. Quo uero distet à Quilibet, not. in l. si pluribus. de Leg. j. etiam pro cuncto, & pro toto, Græcorum more ponit, ut Bud. multis exemplis ostendit. Spieg.

OMNIS debiti nomine, usuræ ueniunt accipiendæ, ut patet ex responso Scæuolæ, in l. nomen. de Leg. iij. Item qui omnia sua, uel omnes res suas donat, & nomina debitorum donasse intelligitur. Idem enim est, siue omnia mea dixerim, siue addito uniuersali substantiuo, omnes res meas, seu bona mea dicam. Sed si generale substantiuum adpositum præponatur: ut si quis dicat, Argentum meum, uestes meas: hæc pronomina ad dominium, uel quasi dominium referuntur. l. seruos autem. eo. tit. ex Com. Alc. Sp.

OMNIS homo, de duobus dictum, in l. j. C. de Liber. præter. Alberic. quoq; obseruauit. Sp.

OMNIS obligatio pro contracta habenda, Paulo auctore l. omnem. ff. Vbi quis ager. Sp.

OMNIS periculi appellatione, non uidentur casus fortuiti contineri. l. non similiter. de Magistr. conuen. ubi dicitur, Magistratus succedit in omne periculum, & tamen non tenetur de casu l. ij. §. eo tempore. ff. de Administrat. rer. ad ciuit. pert. Spieg.

OMNIS iuro, hæc à *ὅμοιοι* à iuribus, in capita liberorum iurare: id quod fiebat, tacto eius capite in quem iurabant, ita se sacrare caput eius dijs inferis, deuouereq; significantes, si peferarent. Ex Comment. Bud. Spieg.

OMPHACINVM, quod ex omphace factum est. Dicuntur autem omphaces, immaturi fructus.

O N

ONERA petitoris sustinere, Vlp. in l. inter litigantes. ff. de Iudic. Sp.

ONERARE populum, pro exigere à populo pecunias.

ONERARE rationes, id est, dispendiosum esse. Budæus.

ONERARIAE naues, à gestandis oneribus dictæ sunt: & ob id tardæ inter eas Corbita, & Cybea erant: quarum utrarumq; mentio apud Tullium. Vide Bayf. in Annot. ad leg. ij. de Capt. & postlim. reuerf. Sp.

ONVS, pro munere, prouincia, & officio: ut, Non omne onus est odiosum. Vt enim à tutela, est infamia eijs: ita administrare, honorificum. Vide Bartol. & Baldum in lege pen. C. de Verb. sign. Spieg.

ONVS exponere. Martianus: Si propter necessitatem aduersæ tempestatis expositum onus fuerit, non debere hoc commissio uindicari, diui fratres rescripserunt. Sp.

ONVS suscipere. Oppo. Onus recusare. Papinian. in leg. procurator qui pro euictione. ff. de Procur.

ONYX Arabicus, in l. fin. ff. de Publ. Vnguis

odoratus, à Græcis Onyx nominatur. de quo Ruell. cap. vij. lib. ij. de Natura stirpium. Sp.

O P

OPACVM, umbrosum, non afferens umbram significat. ut putat Accurs. l. æquissimum. ff. de Vusufruct. & l. si arborem. ff. de Seruit. urb. præd. Spieg.

OPERA, consilio, quemadmodum accipiendæ sint, an coniunctim, an separatim, antiquorum uariavit sententia. Paul. in l. sæpe ita compertum. de Verb. sig. Labeoni subscribit, separatim accipiendi illa uerba, Eum cuius ope, consilio, furtum factum sit, furti teneri lex ait. Quamuis Alc. coniunctim quoque accipi posse tradit: quoniam non sat sit opem præstare, nisi eo consilio, id est, animo præstetur, ut furtum fiat. Si ergo consilium suasionem accipiamus, soluta illa oratio disiunctim uel: si pro dolosa adiunctis intentione, coniunctim intelligitur: aitq; & hic uerus est huius responsi sensus, quæ nec Accursius, nec cæteri satis percipere. Certè ex sententia coniungentium potius, quam separantium intelligenda sunt. Sp.

OPERA, ræ, labor est diurnus, secundum Paul. & Vlp. tit. de Oper. libert. Differt autem ab opere: quoniam in uno opere plures operæ consumuntur, & una operâ plura opera fieri possunt. Nebr. Porro operâ, diurnum esse officium, Paulus docuit l. j. de Oper. libert. uel quia per diem laborandum est, ut in l. ij. ff. de An. leg. uel quia certo diei tempore absoluitur. Tamen si etiam sint officia nocturna. Sed Iuriscons. ad frequentiam respexit. Spieg.

OPERAE pistoriæ, uel histrionicæ, apud Vlpian. in l. suos autem. de Leg. iij.

OPERAM dare iudicem, pro, auditione accommodare, apud Cic. ad Att. Venit ad me, dixitque iudicem operam dare sibi constituisse. Sp.

OPERAM dare funeri, est interesse pompæ exequiarum. Idem ad eundem: Venerat enim in funus, cui funeri ego quoque operam dedi. Sp.

OPERAM dare iuris ciuilibus studio. Tullius de Clar. Orat. Ego autem iuris ciuilibus studio multum operæ dabam Q. Scæuolæ P. F. Sp.

OPERAM dare præceptori, id est, audire eum. Budæus.

OPERAM ingerere inuito, suspectum. l. quæ omnia. ff. de Procur. Sp.

OPERAM perdere, quod & operam ludere dicitur, hoc est, in uanum laborare. Tull. pro L. Muræna: Quod quidem ius ciuile didicisti, non dicam operam perdidisti.

OPERA est mihi, quod barbarè dicitur, Hæbeo ad faciendum.

OPERARVM duplex est species, quæ officiales dicuntur, & quæ artificiales. l. etsi non. §. libertus. de Cond. indeb. Illæ rem domini, eiusque personam, uictum, curationem, ocium, quietem, uoluptatem directè respiciunt: hæc uero ad artificium pertinent: inde operæ pictoriæ, fabriles, & similes. Zasius, qui noua quædam prodidit de Oper. in Intellect. suis, dicit, non errare eum, qui & medias, seu communes operas cōstituat, ut puta quæ & officium & artificium respiciant. Est

Est & illi quarta species, Operæ seruiles, de quibus ipse ut nouè, ita latè tractat. Sp.

OPERÆ fabriles, cæteræq; quæ quasi in pecuniæ præstatione cōsistunt, ad heredem extraneum transeunt, Officiales uerò non transeunt. Autor Vlp. de Op. libert. Sp.

OPERÆ gratiæ, quæ ex mera liberalitate exhibentur, id quod in nostra Germania, propter arctissimam amicitiae uincula usuuenit, opponuntur conductitijs, hoc est, quæ mercedibus uel locatur, uel conducuntur: & ex sola lege contractus consistunt. Earum tractationem pulchrè distinguit Zas. in tria membra, quidquid ad operarum rationem pertinet, alter nō est, qui eo uel copiosius, uel exactius hætenus sit prosecutus. Sunt autem in gratuitarum numero operarum, quæ præstantur à clientibus alumnis, hospitibus, amicis, item collataneis, educatoribus & cæteris. fac. Instit. Quibus ex caus. man. §. eadem lege. Porro clientes libertis connumerari, uetusti mores ex historijs docent, & est text. in l. ij. & iij. de His qui deieci. uel effud. l. ij. in fin. cum l. seq. ff. de Vsu & habit. Hoc item Syrus Terentianus Ctesiphonem docet, ut patri dicat, se clientibus, amicis, hospitibus operam præstitisse. Sp.

OPERAS locare, is qui laborat, qui operatur: cui aut præstatur opera, is eam cōduxisse dicitur. E regione quo ad opus quod parandum est, figura loquendi conuertitur. Nam is qui operatur, dicitur conduxisse opus: at dominus cui opus pertinet, dicitur id ipsum locasse. Bart. cum eam loquendi figuram apud Latinos homines consuetam & facilem, Zasio teste, non intelligeret, Glossam rectè docentem improbauit, in l. ij. C. Locati, & textum ibidem corripit. Quamuis eiusmodi loquendi ductum, Accursi. obscurè tamen assecutus uideatur. Quod idem admonet Zasius diligenter, hæc operis, & operæ aduertenda est differentia: quod eius ignoratia imposuerit doctoribus. imo & Glossæ, quauis in d. l. ij. eam satis bene attigerit, tamē in l. ij. §. si conseruatis. ad Leg. Rhod. de lac. cecidisse uidetur, ubi locari opus corruptè intelligit pro conductione operarum. Operas quoq; personas dicimus, quæ ali quid faciunt, siue etiā nebulones conductos ad malū inferendum. Operæ etiam publicanorum, quos factores uulgò uocant. Sp.

OPERÆ PRECIUM, mercedem labore dignam significat, quæ propria est eius dictionis significatio. Sumitur tamen quandoque pro eo, quod memorabili & non spernendo, uel precio uel præmio dignum sit. Vallæ significat fructuosum, & ad rem pertinēs, uel quia decēs, uel quia utile, uel quia gloriosum, uel quia iucundum. Lindsæda & magnificianda accepit, Bud. annotante l. cum duob. §. si in coeunda. ff. Pro socio. Sen sum huius loci, si eum, ut Haloander habet, legimus, quem Bud. desiderat, satis congruum eloquentiæ Vlp. assequemur. Precium operæ etiam dicitur ut uerisimile, & simile ueri. Plinius: Id uerò audire, precium operæ sit. Spieg.

OPERIS nomine, quod ueri operis formā

habet, intelligimus, quæ non nisi ex consummatione contingit. Vide Alc. in §. opere locato. l. rei appellatione. de Verb. sig. Spieg.

OPERIS faciundi uincere redempturā, & conductionem is dicitur, infra quem nemo licetur: & uincit uestigialium redemptionē is, supra quem nullus licetur. Paulus: Licitatio ita demū admittenda est, si fideiussores idoneos, is qui licitationem uicerit, offerre paratus sit.

OPERARI, simpliciter pro laborare, negat apud idoneos reperiri autores: ferè autem referatur ad sacra. Quamuis operarij propriè, qui non iudicium, sed tantum operā adhibent ad architecti ex arte rationem operis præscriptam. Vide Eras. in Chiliad. Operariorum seruorum meminit Alphenus in §. quid autē esset, l. in lege Censoria. de Verb. sig. Alciat. interpretatur, qui ruri operabantur. Vnde & antiquis autoribus simpliciter operæ appellantur. Spieg.

OPERARIUS usus, qui ad aliquod opus faciendū adhibetur: uel qui alicui operæ accommodatur. Sic etiam operariū pecus dicitur, cuius usum ad operas nostras faciendas conuertimus. Substantiuè, qui alicui rei operam impendit, cui debetur sumptus & uictus, non item instrumentorum pro opere factorum æstimatio. per Gloss. Baldo singularem, in l. quoniam liber. C. de Testib. Accedit, quod not. in Gloss. si non fortem. §. libertus. de Cond. indeb. Spieg.

OPES, Insulanus inquit, ineruditū uulgus, pro diuitijs duntaxat accipere, opulentum pro diuite rerum, solet. Cæterum opes paulò quidam amplius cōprehendere uidetur: omne namque illud quod opem ferre homini queat. Itaque earum nomine, intelligimus quoq; propinquitates, affinitates, clientelas, seruitia, seu mancipia, ius uestigiale, & si quid aliud est eius generis, quod opitulari nobis queat. Spieg.

OPES abditæ, pro recoditæ, apud Leon. Imp. l. unica, C. de Thesau. lib. x. Porro integræ opes, & accisæ opes, ut contraria ponuntur. Spieg.

OPHIR. Imp. Constantin. l. j. C. de Obl. uot. lib. xij. Quando uotis, inquit, communibus fœlix annus aperitur, in una libra auri & solidis obryzatis principibus offerendi deuotionē animo libetī suscepimus: appellat solidos obryzatos ex auro purissimo, & quod multa excoctione ad summam puritatē peruenit. id enim, ut Plin. lib. xxxij. cap. iij. ait, obryzum uocant. nempe ut diuus Hieronymus tradidit, quasi ophyrisium: ab Ophir insula Æthiopiz, unde purissimum aduehebatur, cuius regina Saba proditur in sacris uoluminibus. Spieg.

OPINIONEM comprehendere & remittere, contraria.

OPINIONIS SIMVS homo dicitur, & semper opinatur, tanquā nihil comprehendi possit. & præp. dicitur, qui rei iudicatæ debitor est.

OPHTHALMICVS, medicus oculorum, inquit Budæus.

OPICENS I. Lege, Censere.

OPIFICES omnes, teste Cicerone, in turpi sunt exercitio, nec olim habebantur pro ciuibus, nee

nec ad reipub. administrationem admittebatur.

OPILIO, ouium custos. Virgil. Venit & upilio. sed metri necessitas compulit o. in u. conuere. Africanus: Item opilionem, si eius generis oues curaret. in fin. l. cum quæreretur. de Legat. iij. Spiegelius.

OPIMATORES. Vide paulo post, Opinatores.

OPIMIORA, comparatiuus Gellianus, in l. qui fundos. C. de Om. agro. desert. Sp.

OPINIO est, quod incertū est. De eius natura lege Aristot. circa finē primi Poster. Item in primo Magnorum Moraliū, dicit opinionē esse, quæ ad utramq; partē declinamus, puta ad hoc ita esse, & non esse. Sunt itaq; quodammodo inter se opposita, ueritas, & opinio. Nam circa ea uersatur opinio, ut docet Aristot. sexto Ethicor. quæ aliter se possunt habere, & de quibus probabiliter dubitari cōtingit. Stulti enim esset, dubitare de his quæ lege, uel aperta ratione monstrantur. Quapropter opinio quælibet contra legem est uana, ut & cōtra uerā rationem. Quæ de re latius scribit Salomōnius ad finem Paradox. in §. responsa. Instit. de Iure Nat. Gent. Obseruandum, quod uerbum opinionis pro fama accipitur, in l. ff. de Off. Quæst. & opinari, pro fama receptum accipi, ut in l. athletas. de His qui not. infam. Cū autem de aliqua re dubia quæstio est, non dicimus, Hæc est mea opinio, sed mea sententia. Vnde & sæpè legimus, Mea quidem sententia, id est, meo iudicio. Sp.

OPINIO communis, Salomōnio una opinio dicitur: quod & Zas sentire uidetur, dicens: Si textibus fulciuntur cōmunes opiniones, iam non quia communes sunt, sed quia iuris sunt, etiam si solus quispiam docuerit, obtinebit: sin textibus obuiant, tanquam Syrtis sint euitandæ. Igitur opinioni cōmuni eatenus hærendum est, quatenus textibus iuris fulcitur, aut cui nulla sit lex cōtraria, ut Zas. ostendit aliquanto prolixius, sed citra fastidium, in elegantissimis suis in l. ij. de Orig. iur. Scholijis, à Salomōnio cōmendatis: Solet tamen dici, sancti alicuius scriptoris opinionem, quæ autoritate ueteris uel noui Testamenti roborata sit, cuiusq; legi, etiam Pontificiæ præferendam. Gloss. c. de libellis. xij. distinct. quod rectè recentiores intelligunt, cum de materia peccati tractatur. alias enim leges ipsæ principum præualerent. Quapropter in casibus, quibus Pontifex de iure diuino aliquid limitare potest, eius lex esset præferenda: nec quicquam sanctorum autoritas faceret, qui ea mente non scripserunt, ut dictata sua uim legis haberent. Quæ ratione traditum est, Innocentij Papæ quarti commentarios pro lege habendos non esse: cum non eo animo ipse scripserit, sed ut interpretis solum officio fungeretur. Ceterum ex Zasianis intellectibus deprehēdes, non tantum quàm ancipiti periculo cōmunes opiniones consistant, sed etiam intelligas, nihil esse posse falsius ea traditione simpliciter accepta, quæ receptum est, iudicem, qui à communibus opinionibus recedat, litem suam facere. Nam o-

pinio noua unius doctoris in iudicando, teneri potest contra communem opinionem, quando melioribus & ualidioribus rationibus fundata est, ut rectè tradidit Ioan. Andr. in c. j. de Cōst. & sequitur Claud. in l. ut uim. in fin. Quamuis, uel ex Neuizano quidem constat, iam olim assertor ni cōmuni tantum tributum, quod nec Alberici Rosati sententia cōtraria, uel uerior quæuis alia reciperetur: tamen si Iasonis testimonio, & antiquitatis studiosior, & forensiū rerum peritissimus, quæ uulgo magnū practicū uocat, Albertus sit habitus, & simul iuris interpretis exitimus, secundum Fulgosiū & Caccialupū. Curtius auctor est, primas illi ab aduocatis Mediolanensibus partes esse cōcessas. Pyrrhus in l. nō uult esse heres. ff. de Reg. Iur. scribit Alberic. quod ego maius esse multo arbitratus sum, claro & solido ingenio fuisse, qui tum & rectè & sanè leges intellexerit. Bartolum ætate aliquanto superat. Sp.

OPINIONEM comprehendere & remittere, contraria. Sp.

OPINIONISSIMVS homo dicitur, qui semper opinatur, tanquam nihil comprehendere possit. Spieg.

OPINIO communis, utrum circa eas questiones uersetur, quæ lege, uel ratione finiuntur, an quæ autoritate, an quæ ratione simul & autoritate: rursus utrum ab numero autorū, an ab dignitate censenda, nō satis liquet. Et magis est utiq; his, quæ autoritatis sunt cōsistere. Lex & ratio concludenter apud nos demonstrant. Ratio enim & ueritas conuertuntur. c. frustra. viij. distinct. Bald. in l. non omnium. ff. de Legib. Sp.

OPINIONE omnium, ut omnes uel existimant, uel iudicant. Fallit autem opinio dupliciter: quum aut res aliusmodi est ac putatur, aut non is euentus est quem arbitramur. Sp.

OPINABILE, quod opinione cōcipi potest.

OPINABILE, antiquis, & qui Latine locuti sunt, quod nunc uulgo putatiuum dicitur. Ex Budæo. Sp.

OPINARI. Quæ opinamur, Dorat. ait, putamus: quæ putamus, incerta sunt. Vnde non satis est opinari. l. cū uerò. in princ. ff. de Dote. Sp.

OPINATI casus, in Aut. de Consang. & inter. fr. in prin.

OPINATORES sunt, ut in l. missi. de Ex. ac. tribut. lib. x. C. describuntur (si nō menda ret textus) militaris annonæ exactores, ubi Pyrrhus non opinatores legendum credit, sed opinatores, qui præsent annonæ opimandæ, ne deficiat aliquid exercitui, cuiusmodi uiuēdiarios (pro fiandmeister) fortè appellamus. Haloandri lectorem, quæ optiones habet, magis probadam putato. Est autē optio, ut Festus dicit, optatio: sed in re militari is appellatur, quæ decurio, aut ceteris optat sibi rerū priuatarum ministrū, quo facilius obeat officia publica. Vide plura annotationem de Optionibus, Budæum in l. ult. ff. de Iur. immū. Sunt aut opinatores proprii, qui semper opinantur, nihil assertentes. De se Cicero: Ego uerò ipse, inquit, & magnus quidem sum opinator. Hoc nōmine Cæsar Maximilianus notauit eos, qui

qui quam semel induerant persuasionem, remittere non poterant. Sp.

OPISTHOTHONICI, qui rigore ceruicis inflexibili laborant.

OPISTHOGRAPHVM, charta est utroque latere scripta, id est, intus & à tergo: quæ plerumque non specie libelli erat, sed uoluminis instar torquebatur: quo more prisca scripta edidisse feruntur. *ἀντιρῶν ἰσθμῶν*, quod post, & retrò significat, *ὑπογράφῃ*, scriptura. Vlpian. de Bon. possess. cont. tab. Chartæ appellatio etiã ad nouam chartam refertur, & ad deleticiam: proinde si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorû possessio. Vis ridere? Lege inibi glossemata interpretum. Catan. At Syngraphum, uno tantum latere edebatur scriptum. Quod uerò testatoris manu scriptum erat, holographum: quod priuatum, chirographum: quod autem quisque manu sua scripsit, autographum dicitur. Alex. Neapol. Genial. dier. lib. ij. cap. xxxj. Sp.

OPITVLATIO propriè in rebus dubijs & malis dicitur. Vnde prætor eam pollicetur minoribus annis xxv. aduersus captiones, hoc est, dolum aduersarij: auxilium uerò, si facilitate decipiti sunt. l. j. in princ. ff. de Minorib. Ex Alber. Sp.

OPIVM, ab Alberico prauè citatur, ut multa alia, quæ sciens prætereo.

OPOROTHECA, locus ubi autumnales fructus seruantur.

OPORTERE uerbum, Paul. ait in l. uerbū oportere. ff. de Verb. sig. non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest uel pluris, uel minoris condemnare, sed ad ueritatē refertur, ut cum stipulamur, quicquid te dare facere oportet. & in l. cum stipulatur. ff. de Verb. oblig. Oportet igitur, hoc est, reuera debetur præsentī die, non in futurum, aut quod iudex deberi pronunciaturus sit. Sic & inter hæc uerba, Quanti ea res erit: uel, Quanti eam rem esse apparet, nihil interest. Nam in utraque clausula uera rei æstimatio fit, non quod nos opinemur. Vlpian. in l. inter hæc. ff. eod. tit. Vide Alciat. super l. uerbum oportere. de uerb. sig. Nec prætereundum, oportere, esse consentaneum officio, licere legibus & iuri, decere temporibus & personis. Lege Cic. pro Corn. Balb. Syllu. in eam adnotat orationem, Licet, & oportet, esse uelut genus & species: ut sit Licet genus, & Oportet species. Verba Cic. memorabilia sic habent: Est enim aliquid quod non oporteat, etiam si licet. quicquid uerò non licet, certè non oportet. Spieg.

OPORTERE in priorem debitorem restitu. l. patri. §. si minor. ff. de Minor.

OPORTEBIT, tam præsens tempus, quam futurū significat. l. uerbū oportebit. ff. de Verb. sig. Exemplū legis est, cum quis promittit quicquid dare facere oportebit. Nam etiam ex ui sermonis præsens comprehenditur: cum quid dare facere debet tempore contractus, etiã post contractum dare facere teneatur: nec enim per eum contractum extinguitur præsens obligatio. Ex Alciat. Porro huius uerbi modò honestatis, modò officij, modò necessitatis, exēpla pete ex Alberico.

Quauis ex cap. j. lib. xj. Quintiliani satis apparet, Oportet, & necesse est, nō idem esse. Si significant tamen præsens tempus. l. si à colono. l. si stipulatus fuerim. ff. de Verb. obl. Ceterum de hoc uerbo, sicut & de reliquis omnibus subiecta materia diligenter respicienda est, ut opportunè monuit Olden. ne ex legum præceptis fiat consilia iuris. Quemadmodū Accurs. fecisse constat, exponendo in l. j. de Inst. & iur. oportet, id est, decet. Certè si ullo in loco hoc uerbum significat necessitatē quandam, ibi maxime denotat. Nam sicut (ut eleganter ratiocinatur Old.) impossibile est hominem ex manibus & pedibus agnoscere, nisi uideas caput & faciem: ita nemo potest Iuris Ciuilis cognitionē assequi sine principijs illis à natura petitis. Itaq; Accursij cōmentum omnibus modis falsum reijciendum est. Sp.

OPPIDVM propriè est omnis urbs, præter Romam, quæ peculiari nomine Vrbs uocari cōpta est, ut cæteræ urbes uocaretur oppida: ut ait Valla. Seruius Sulpitius cum numerasset urbes multas, postea dixit: Quæ oppida quodam tempore florentissima fuere. Sed uidetur Alciato id esse, quod tanquā propugnaculum aduersus hostes constructū est, & mœnibus uallatū. id enim etymologia arguit: cum dicatur ab ope, id est, auxilio, quod eius causa factū sit. Vnde ut plurimū condebantur oppida, ut etiã natura loci tuta essent. Cuiusmodi uidetur, unde mihi origo est, ueteri nomine Selatum, uulgò *Schleifstatt*. Meminit eius lib. viij. Auftrados Richardus Bartolinus, qui, magnus ille poeta meus, à Cæsare Maximiliano nominabatur, & uerè quidē. Ornatur patria multifariā per Rhenanum nostrum, meruitque Encomium à magno illo Erasmo dictum, in quo cecinit: Ut fileam reliquos, non te satis ille Beatus Rhenanus lingua doctus utraq; beatus.

OPPIGNERARE, est pignus dare feneratori: Repignerare, pignus recipere est, resoluta cum fœnore pecunia. Hoc uerbo uti Iurecoss. testatur Beroald. Comment. in Asinū, tertio. Sp.

OPPONERE, pro eo quod aliàs deponere dicitur, & contra alium pignus ponere.

OPPORTVNITAS, cōmoditas, pro ratione loci, temporis, & personarum. Hęc tantā uim habet, ut ex honesto inhonestum, ex damno lucrum, ex uoluptate molestiā, ex beneficio maleficiū faciat, & contrā, breuiterq; rerū omnium naturā permutet. Hęc in aggrediundo, cōficiendoque negotio præcipuū habet momētum: ut rectissime ueteres opportunitatis uelut imaginē multis in locis depictā habebant, quo magis admonerentur uel ipso aspectu. Pinnis enim insistentem expresserunt: quod semper uoluerat, & certo loco stare nesciat. Talaria pedibus gestantem, quia uolucris sit. Facie crinibus tecta: quod cognosci nolit, nisi à diligentissimo obseruatore. Occipiti caluo: ne teneatur fugiēs. Nouaculam dextra tenentem: ut elapsa præscindat omnem spem. Pedissequam habentem pœnitentiam: scilicet quæ neglectæ occasionis exigat pœnas. Vide Eras. explicatē parœmiam, Nosce tempus. & Oldendorp. in tit. de Temporibus usucap. in princ.

prin. ex interpretib. iur. Pont. Io. And. extr. de E. lect. cap. cum ex eo. & Archidia. c. si quē. de Pro cur. lib. vj. Sp.

OPPOSITA sunt, quę repugnant unū uni, sic, ut neq; alterum de altero, neq; ambo de tertio dici possint. Boethio, quę in eodem, secundum idem, in eodem tempore, circa unam eandemq; rem, simul esse nō possunt. arg. l. ancillam. uers. si uero tōsores. ff. pro socio. Quatuor Aristot. ponit genera oppositorum, relatiua, contraria, priuantia, contradicentia. Sp.

OPPOSITIO in adiecto quum posito succedit mox oppositum. l. seruo manum. de Cond. indeb. l. si seruus. ad Syl. Sp.

OPPOSITVM in opposito idem operatur, quod propositum in proposito. l. qui filium. de Leg. iij. Spieg.

OPPRESSIO mobilium est, ut inuasio immobilium. Albericus citat uers. homicidia. in §. deinde competens est. Auth. de Mād prin. Sp.

OPPROBRIVM. Lege, Probrum.

OPPRESSVM ante sententiā: Damnatum uerō post latam eam dici, quidam obseruauerunt.

OPPRIMERE, premēdo grauare, & offendere, *umhillich behafften*, leg. j. Codice de Priuat. carc. Spieg.

OPPRIMERE aliquem consilio, idem est, quod consilijs eius anteuertere, *eins furnēmen fur kommen*. Budæus.

OPPRIMERE aliquem iudicio capitis, est iudicijs corruptis, uel conductis testibus facere, ut innocens condemnatur.

OPPVARE, idē quod putare, aut circumputare. & de Arboribus intelligitur.

OPPVGNARE, significat contrā pugnare nocendi causa.

OPSONATOR, qui emit opsonia, & coquo ad coquendum tradit. Bayfio, qui opsonijs comparandis pręerat, dicebatur, ut & apud Marcel. in l. legat. de Leg. iij. Gręci eodem Bayfio teste appellant omne, quod igne paratur ad epulandum, Opson.

OPTARE, eligere unū ē duobus, ut ait Donatus. Sed & simpliciter est eligere, sicut est illud: Optauitq; locū regno, id est, elegit. Iuriscōf. in l. iij. Ad exhibēdū. Item si optare uelim seruu, uel quam aliam rem cuius optio mihi relicta est. Sic sumitur per totū tit. ff. de Option. leg. id est, electione. Id Alberico quoq; indicante, Plaut. in Casina: Optio hęc tua est, utram harum uis conditionē accipe. Budæus annotauit optionē facere, ut potestatem facere. Optio masculino genere, quis sit: uide infra, Optiones. Sp.

OPTIONATVS, optionis quęstorij munus est: cuius meminit tit. de Iure fisci, lib. x. C. Vide Pyrrhum sub finem lib. primi Roman. Magistrat. Sp.

OPTICES, milites ab optādo, id est, eligendo appellati: eo quod antecedentibus ægritudine præpeditis, tanquam adoptati eorum atq; uicarij, solent uniuersa curare. Valtur.

OPTIMATES Alberico sunt meliores, ut ipse ait, de populo. Atqui Erasim. noster inquit,

optimi uocabulum non refertur ad mores, sed ad fortunam. Vnde & optimates dicuntur, non qui moribus sunt laudatissimis, sed qui nobilitate generis, opibus, ac dignitate præeminēt: quam nihil uetat, etiam inter illos esse bonos aliquot. Cic. pro Sestio sic dicit: Duo genera semper in hac ciuitate fuerunt eorum, qui uersari in repub. atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi & esse uoluerunt. Qui ea quę faciebant, quęq; dicebant, multitudini iucunda esse uolebant, populares: qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probaretur, optimates habebantur. Vives quoque in Comm. ad ciuit. d. Augustini: Optimates, ait, nobiles appellant: sed reuera quicunq; dignitate & opibus plurimum in republica possunt, ii sunt optimates. Idcirco *εὐγενεῖς* non multum uidetur ab *ἀριστεράτις* differre: Quod & Cicero significat, quum secundam partē dicit paucorum optimatum: tametsi paulo diuersius idem de optimatibus pro Sestio, causę uidelicet inferuēt, ut solet. Sp.

OPTIMI loco sumitur minimē malus. Seneca lib. j. de Tranquil. Pomp. de Orig. iur. Optimi cogn. mentum à Senatu Cn. Scipion. meruisse testatur. & Tranquill. Caium appellationē optimi & maximi sumpsisse. Traianū Imp. nihil magis quàm optimi cognomen oblectauit: huius tantum memorię delatum est, ut per multa secula in Senatu principib. acclamaretur: Ne sis felicior Augusto, melior Traiano: adeo in eo gloria bonitatis obtinuit.

OPTIMO iure debentur usurę. l. j. C. de V. fur. Hodie tamen prohibitę sunt, ut not. eod. tit. Aut. ad hęc. Alberic. Sp.

OPTIMO iure prædia antiquis dicebantur, quę immunia prorsus erant, id est, ut nunc loquimur, Alaudalia. Sic malim cum Budæo postremum hoc uocabulum scribi. Sp.

OPTIMVM, ut Vlpia. ait, in l. ubi autem, de Verb. oblig. intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet, quę res efficit, ut ea appellatio certę rei significatiua sit. Eodem ibidem docente, boni appellatio non est certę rei significatiua: cum id quod bono melius sit, ipsum quoq; bonum sit. Sp.

OPTIMVM principalem bonitatis gradum respicit. l. ubi autem, uers. At cum optimum. de Verb. oblig. Sp.

OPTIMVM, melius, bonum, ius dicitur in comparatione. Gloss. in l. si mulier. ff. de Minor. super uerbo Optimo. attingit item Gloss. in Lexigendi. C. de Procur. super uerb. non iniuste.

OPTIMVM maximumq; tradere, Vlpiano significat, liberum esse, hoc est, nulli seruire, *Frei eigen vñ ledig zustellen*. Sp.

OPTIMVS maximusque, uel in eum cadere possunt, qui solus est, Paul. docet, l. illa uerba. de Verb. sign. Vnde si quē unum habet, legauit testator fundum, uerba hęc locum sibi uendicarent in eo, quemadmodum supremę tabulę habentur etiam solę. Sp.

OPTIMVS maximus, nō solum de Deo dicitur, sed & de fundo, agro, domo, & alijs. Celsus de Contrah. emp. Cum uenderes fundum, nō dixisti, ut optimus maximusque est. Paulus de Legat. l. si mihi. Vti optimi maximiq; sunt. Idem de Fund. instr. leg. fundo legato. Vt optimus maximusq; est. Sp.

OPTIONES appellantur hi milites, quos decurio, aut centurio optat sibi rerū priuatarum ministros, quo facilius obeat publica officia. Optiones autem dicti, quod sint electi. Nam optare, est eligere: sicut & illud, Optauitq; locum regno: id est, elegit. Bud. in l. fin. de Iur. immun. Optiōem accipit pro eo, qui adiutor est centurio nis, aut decurionis: ut Plautus usus est, licet metaphorice, in Asinaria. Sp.

OPULENTA hereditas, ait Gloss. in l. si quis mihi. ff. de Acq. hered. dicitur, quæ affert opes sine uexatione. Locuples uero est, quæ etiam uexationem habet. Bald. quod hæc uerba non alibi reperiuntur, memoria digna censuit. Sp.

OPULENTI. Autore Sexto Pompeio, Opis fuit Saturni coniunx, per quā uoluerunt terram significare, quia omnes opes humano generi terra tribuit. Vnde opulenti, terrestribus rebus copiosi.

OPVS factum restitui, quo sensu accipiendum, Ale. explicat, enarrans l. impensæ. de Verb. sign. Spieg.

OPVS idem & perfectum, & imperfectum dici, colligitur ff. Locat. l. qui insulam. §. qui ædem. Alberic.

OPVS probari uel approbari tum dicitur, cum magistris artificiorū euocati, inspectum opus referunt esse idoneū, & recte factum, uel etiam (si hoc conuenierit) ab ipso locatore. l. Opus quod, cum l. seq. & l. Si in lege in prin. ff. Locati. Sp.

OPVS restitui, pro destrui, auferriq; in interdictis intelligitur. l. cum prætor. eod. & simil. quæ Alber. indicat. Sp.

OPVS rustre. Paulus, de Leg. iij. Mulieres, inquit, de urbano ministerio sunt: nisi, propter opus rustre testator eos destinatos habebat. Sp.

OPVS struibile dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis, calceq; constructū est, eaq; propriè pars ædificij est, unde & auferri non potest. Tectorium uero, incrustatio est, sine expolio parietū: qua de re Vitru. legendus est lib. vij. ut ab Alciat. citatur, & ipse in Comm. ad l. in rutis & cas. de Verb. sign. Sp.

O R

ORACVLVM, indulgentia est, quæ uiua Principis uoce cōceditur. Annotatio, quæ scriptis tantum. Pragmatica, quæ adhibita causæ cognitione in modum sententiæ, uel ad alicuius uniuersitatis preces. l. j. de Vet. lib. xij. l. fin. de Diuo. resc. Alc. in l. iubemus. C. de Sacrosanct. Eccl.

ORARE, cum solo accusatiuo, significat agere & dicere: ut apud Terent. Seruum hominem causam orare, leges non sinunt.

ORATIO, est omnis locutio, autore Cicero ne in Bruto. Nostris triplex est, Copulatiua, distinctiua, & soluta. l. sepe. & l. triplici. de Verb. sig.

In soluta, punctus instar copulæ est, iuxta Alex. in l. precia. ff. ad Leg. Falc. Sp.

ORATIO, & intentio differunt. l. si quis intentione. ff. de Iudic.

ORATIONES dicuntur in iure nostro, quæ ab ipsis principibus in senatu habentur, cum ipsi scilicet explicatis rei totius circumstantijs, quod iustum, utile ac honestum reipub. sit, ostendunt, senatūq; rogant, an sic constituere placeat. Talis extat oratio, uel pars potius orationis Imp. Seueri, l. j. ff. de Rebus eor. qui sub tutel. sunt, nō alienan. Citatur item D. Marci orationes de Alimentis. l. cum hi. ff. de Transact. de Fugitiuor. requisit. l. diuus. ff. de Ser. fugit. de Bonis matern. l. pen. ff. ad Tertull. Itē Antonini de Don. int. uir. & uxo. l. cum hic status. Item Hadriani de Petit. hered. l. si & rem. §. illud. Ac quoniam consultitur à principe Senatus, ipsæ etiam orationes Senatus consulta interdum uocantur. Nam orationem de Petit. hered. Senatus consultum etiam uocat Iurecons. l. item ueniunt. §. pridie. eod. Sp.

ORATORES, pro legatis usurpat Iuricons. in l. lege Iulia. ff. de Vi public. Accursius doctores artium intelligit: qui à Græcis rhetorici uocantur. Hanc Accursianā ignorantiam, iure censet Bud. animaduersione seria potius atq; adnotatione, quàm risu dignam esse. Sp.

ORBITAS, illa patrum qualitas post amissos liberos: & uxoris uiduitas, post amissum maritum. l. ult. C. de Plag. Sp.

ORBVS, per translationem dicitur, quicunque aliqua re chara priuatus est, per tit. C. de Infirmit. pœn. cœlib.

ORCHESTRA, spectandi locus primus in theatro. Zaf. in l. j. ff. de Orig. iur.

ORCINVS, ab Orco, inferorum & mortis Deo. Et orcinus libertus dicitur, qui sit ipsius testatoris defuncti, & in orci familiā adscripti. Vlpia. de Fideicom. lib. j. Ergo qui directā, inquit, libertatē acceperunt, orcinī erūt liberti. Eorum item meminit Iustin. lib. ij. Inst. Lege apud Alex. cap. xxv. li. iij. Orcinos dici seruos, iuxta quorūdam sententiam, quos testator post obitum liberos iussit: ita ut hæres patronatus ius haberet, nō dominus. Vlp. ff. de Fideicom. liber. l. iij. §. de Solido. Hi, inquit, qui ad libertatē peruenierunt, quorum liberti fiant. Constitutio ostēdit, ut qui directam libertatem acceperūt, orcinī sint liberti. Theophilus enarrans §. qui autem. Institut. de Sing. reb. per fideicom. Vocatur autem is, ait, apud Iuriscoss. Orcinus libertus, id est, *καταυριανός*, à Charonte. Vide Beroaldum explanatē apud Apuleium lib. iij. hæc uerba: Quanquam enim iam in peculio Proserpinę & Orci familia numeratus. Item Rhodigin. cap. xvij. lib. x.

ORDINARE, Bud. in Annot. ad l. honores. ff. de Decurion. est, inquit, aliquem ad honorem & magistratum promouere: hoc est (ut Cicero loquitur) ornare, honoribusq; augere. censetq; pro ordinationib. ut in uetustis legitur codicib. uel ordinatorib. uel ordinatis omnibus legendum esse. In Norico textu est, ordinatione. Sensus Iuricons. satis apparet. Nēpe cōferendos nec

H honores;

honores, nec munera esse priori in ordinem allecto, sed optimo cuique. Laurētius Vuolphius uir doctus atque integer, municeps noster, secundum hanc Iuriconsulti sententiam ab octumuiris Senatus Selatistensis, Tribunus primarij collegij creatus est exemplo maxime probando. Sp.

ORDINARIA dicuntur, quæ lege, plebiscito, senatusconsultis, prætorum edictis, principum generalibus constitutionibus, & omnino quicquid iure scripto eatenus iussu est, ut sit certa, generalis, uniformis lex, actus humanos generaliter, si ne speciali personarum respectu ordinans, & quodam ordinato procursu dirigens. fac. l. nullo modo. ff. ad Leg. Corne. de Fals. Horum numero sunt, contractus, obligationes, actiones ordinariæ, appellationes, successiones, testamenta, seruitutes ordinariæ. Interdum (quæ etiam Zasius noster, contra Bart. Ordinarij connumerat, text. apertum allegans in leg. j. §. necessarij. ff. Si mul. uet. nom. in poss.) Vscapiones, præscriptiones, pignora, & si quæ sunt similia, quæ non ineleganter per Cic. in lib. j. de Oratore deducuntur. Extraordinaria, ad certam personarum, rerum, negotiorumue genera, extra ordinem respiciunt: quibus pro conditione, euentu, necessitate, commoditateue aliqua, præsentis aliquo remedio subuenitur. Quorum tria genera facit Zasius. Quædam enim sunt facti. ut cum proprio sese facto, ab iniuria lex adferere permitteret. l. quemadmodum. ff. ad leg. Aquil. cum uulg. in quo genere non parum multa docuit in §. nunciatio. l. j. de Op. nou. nunc. Quædam ex priuilegio principis nascuntur: quæ plerumque sunt contra ius commune: de quibus Instit. de Iure nat. gen. & Ciu. §. planè ex his. l. j. §. fin. ff. de Const. princ. cū simil. Tertium genus eorum est, quæ licet extra ordinem, tamè iure recepta sunt, ut non sine ratione iuris communis nominari possint, licet non sint iuris ordinarij. ueluti cū remedio aliquo his subuenitur, quibus iure ordinario, uel non est cōsultum, uel nō ita facile, itaue cōmodè cōsultū. Et isthæc extraordinaria tertij generis, quadruplicem habet effectum, quos idem Zasius distinctius explicauit singulari tractatuncula, inserta Intellect. suis singularibus. Sp.

ORDINARIUM admittere, eleganter dixit Vlp. in l. Seruum quoque. de Procur. pro eo quod est locum dare in iudicio. Sp.

ORDINARIJ iudices uel à causis, uel ab officijs definiri possunt, his scilicet modis ordinarius est, qui iurisdictione iure suo, nō alieno beneficio habet: ita enim ferè (teste Cantiancula) Iulianus Iuriscōsultus ait. uel aliter, is est ordinarius, qui natiuam, nō datiuam modò iurisdictionem habet: hoc est, qui eam iure magistratus, nō mandato speciali obtinet. uel breuius, qui iurisdictionem ordinariam habet. Vel aliter: Ordinarius dicitur, apud quem legis actio est, quæ posterior definitio ex Modestini & Vlpiani uerbis colligitur. Spieg.

(ria.)

ORDINARIA iudicia. Vide, Iudicia ordinaria.

ORDINARIUS est, qui suo iure, uel principis beneficio uniuersaliter iurisdictionem exer-

cere potest: cui scilicet uniuersitas causarum commissa est. Spieg.

ORDINARIUS homo, Festo est litigiosus. stans in ordine assidue prætorem adueniunt. Vide Rhodigin. c. xxxij. lib. vj.

ORDINARIUS iudex. Lege, Iudex.

ORDINARIUS seruus. Vlp. in l. apud La-beonem. de Iniur. Etenim multum interest, quælis seruus sit, boni frugis, ordinarius, dispensator, an uerò uulgaris, mediastinus, an qualis qualis. Lege, Serui ordinarij. Sp.

ORDINATVM dicimus, inquit Bud. rectè, atque ordine constitutum.

ORDINARIOS gladiatores apud Senecam accipit Rhodiginus, gladiaturæ in primis peritos, suoque apparatu & ritu instructos, qui digladiaturi producerentur spectatorum uoluptati: quique ex cōstitutione, uel consuetudine, exhiberi soliti erant. Sicuti ordinaria onera sunt larecōsultis, cum fundus quotannis tantum præstare domino, uel principi debet. Extraordinaria uerò, quæ præter morem ex inopinato inducuntur. Sp.

ORDINES Romanorum tres. Senatorius primus: hi Patricij erant, & qui in Senatum legebantur. Secundus equester, qui medius erat equitum, qui equis publicis mereretur: quorum insignia erant annuli aurei, quibus à plebe distinguebantur. Tertius plebis erat, in quorum numero Quiritis, & qui ex aliqua tribu essent, atque ciues Rom. dicebantur. Zas. in l. ij. ff. de Orig. iur.

ORDINES amplissimi, erant senatorius, & equester: ex quibus apud Romanos sortiti fiebant iudices. Ad fortunas quoque, & uitæ genus quandoque refertur. Vide Donat. exponens illud Terentij in Eunuchis: Conueni hodie adueniens quendam mei loci hinc, atque ordinis. Sp.

ORDO est, non seruare ordinem, in manifestis & notorijs. c. ad nostram. iij. extr. de Iure iur.

ORDO à serie differt, quia ille digestio est, qua suo loco quicquid collocatur: hæc uerò continua quædam progressio, atque contextus continua quædam progressio, atque contextus continua quædam progressio, ut ordo senatorius, ordo uulgi statum uocat. ut ordo senatorius, ordo equester. Sic apud Macrum in l. diuus. §. cum auestem. ff. de Off. præsid. Item, pro eo quod uulgi statum uocat. ut ordo senatorius, ordo equester. Item pro ipsis hominibus interdum ponitur, hoc est, ijs qui sunt eiusdem dignitatis. Apud Iurecon. Extra ordinem significat, sine uerbis & formulis solennibus. Instit. de Interdictis, in fin. Nam quoties, ait, extra ordinem ius dicitur. Item Paulus: Ordo exercendorum public. iudiciorum in uisum esse desijt: durante tamen pœna legum, cum extra ordinem crimina probantur. Inter annos est uerius series, quam ordo. Sp.

ORDO scripturæ non impedit causam iuris ac uoluntatis, auctor Papinian. l. cum pater filios. §. fidei tuæ committo uxor. de Leg. ij. Sp.

ORICHALCVM, æs montanum interpretatur. nam *oric* mons, *chalcs* æs est. Perperam ergo Aurichalcum legitur. Vlp. de Act. empt. & uen. Quemadmodum, inquit, si quis uas orichalcum. Nebrissenfis.

ORIENS, occidens, septentrio, & merides, in Authent. ut Omn. obediant iud. prouinc. §. cōsiderantes. De his uide quæ doctissimus Vadianus adnotauit ad principium Pomponij Melæ. Obseruandum uerò quod hætenus singulariter docuit, ut pleraq; alia Guil. Postellus, uir admiraculum usque doctus, nempe in uocabulo Orientis hallucinatos præcipue Theologos, qui trium Magorum uiam, xij. diebus dum ab Oriente in Iudæam uenirent, fuisse miraculosam, putantes unam simplicem eius uocabuli significationem, quæ multiplex est. Oriens enim, inquit, dicitur ad aliquod. nec est ulla orientis positio, quin eadem diuersis comparationibus sit & merides, & occidens. Sp.

ORIGINALE, quod ex origine contrahitur. ut, originalis decor, originalis macula, originale delictum, originale instrumentum, uel exemplum, ubi causa talis est, quod ipsum exhiberi oportet, si id sine incommodo fieri possit. Alioquin exemplum solènter autoritate magistratus descriptum & sigillatum, quod appellatur hodie, Vidimus, de Originali uide in l. procur. C. de Edict. Nouell. ut sponsalit. largit. §. & hoc indiget. De exemplis authenticis tractat Bar. post Glos. in l. eos. §. super his. C. de App. c. cum personæ. de Priuileg. lib. vj. Obiter item dicendum, decretis patrum sanctum constare, in dubijs originalia Hebræorum consulenda, quò ueritas sciētiae è fonte magis, quàm de riuulis hauriatur. lxxvj. Dist. can. ieiunium. Sp.

ORIGINALES. Lege, Coloni originarij. **ORIGO**, principium, initium, causam, ortum, stirpem, fontemq; significat. Pro ortu, hoc est, natiuitate, origo mutari non potest. l. fin. §. pen. ad Municip. sequimurq; patris, non matris originem. De quo Bart. latius in l. assumptio. §. filius. ff. ad Municip. & in l. ij. C. de Municip. & orig. lib. x. Vide, Coloni originarij. Sp.

ORIGO & progressus iuris scripti sic habet. l. Lex xij. Tab. II. Disputationes decem uirorum & prudentium forenses. III. Legis actiones, quæ omnia communi appellatione ius ciuile dicuntur. l. III. Plebiscita. V. Senatusconsulta. Ex Restaur. Polit. Olden. Spieg.

ORIGINARIJ serui, qui ex ascriptitijs nati sunt in ipso solo, siue fundo. ut C. de Agric. & censit. l. colonos, lib. xj. & eiusmodi sine gleba, quam coluerunt, uè di nequeunt. Ascriptitij uerò sunt, qui per xxx. annos fuerunt in solo. Qui duobus modis sunt. Aut præscriptione: aut duplici cōfessione, per scripturam bis factam, in qua domino fundi promiserint, se nunquam inde discessuros. Hos etiam partiarios quidam uocant. Adnotauit & Rhodigin. cap. ult. li. iij. Obseruandum etiam, cum liberti deputarentur agris: aut etiam cum liberi homines sese addici paterentur: hi deinde procreabant originarios, præferim quo tempore Iustinianus rerum potiebatur. Tales hodie sunt rustici nostri. Oldend. inquit, quos uulgò appellant proprios, de quibus latius ille action. ix. Class. iij. Sp.

ORIRI ex bona fide. l. ij. ff. de Petit. hæc.

ORIRI ex delicto, sub fi. l. j. ff. de Priuat. del. **ORITVR** actio, pro nascitur. leg. §. ult. ff. de Iniur.

ORIVNDVS uulgò est, qui ipse natus est, uel qui inde originem duxit: puta quia pater, uel eius maiores ex eo loco antiquitus pgnati sunt. c. j. de Vsur. in sexto. Sed peritiores, Alc. inquit, oriundum non esse, qui ipse natus sit, existimât, sed qui genus duxit. Sic T. Liuius: Nati, inquit, Carthagine, sed oriundi à Syracusis. Sp.

ORNAMENTORVM appellatio, nec uetis, nec annulus signatorius continetur. l. ornamentorum. ff. de Aur. & arg. leg. & de Verb. sign. l. signatorius. Sp.

ORNATISSIMVS uiris dici solet, qui optimis artibus instructus, & honores assecutus à populo, & maxime aptus est. Sp.

ORNATVS ciuitatis in quo consistat, à Iuriscons. Paulo in l. ciuitatibus, de Legat. primo, traditum est: & simul quæ ad honorem ciuitatis pertineant, ibidem indicat. Sp.

ORPHANOTROPHIVM, domus est in qua nutriuntur orphani, liberi patre priuati, ἀνὸ τῶν τριφῶν, ἡγοῦντο τριφῶν, id est, à nutrio, & pupillo. Xenodochium uerò, domus est in qua peregrini, & hospites accipiuntur: hospitale hodie dictum, ἀνὸ τῶν ξενῶν, suscipio, ἡγοῦντο ξενῶν, hospes.

ORPHANOTROPHVS, qui orphanotrophij curam gerit. De Orphanotrophijs tit. est in C. Iustin. Nebriss.

ORPHANVS, qui caret patre, præsidioque paterno, & qui summo opere desiderat illius opem, quum sine eo malè habeat. Græca dictio est Vallæ, l. omnia priuilegia. C. de Episc. & cler. Sp.

ORTHODOXVS, recte opinionis, siue sententiæ, aut fidei. l. ij. sub fin. C. de Sum. trinit. Sp.

O S

OS, de auibus. Paul. in l. qui fundum. §. fundi. de Cōtrah. emp. Non magis ait, quàm si quid ex eo, quod ex sacco saccarij cecidisse, aut auib. ex ore cecidisset, natum esset. Sic de brutis Virgil. Ora citatorum dextra detorsit equorum.

OSSA non ueniunt cadaueris appellatione. l. locum. §. prætor. ff. de Relig. & sump. fun. Vide Bart. ibid. Sp.

OSSARIA, locus in quo reponuntur ossa defunctorum. Vlpian. in l. ij. de Sepulch. uiolat. & Celsus scribit statutam sic esse monumēti, ut ossariam. Legunt quidam ossuaria: sed malim cum Ha loandro ossaria. Alber. Ossiliana, inquit, capsa, in qua reponuntur ossa, nimirum librarij culpa uiciatum probum uocabulum. Sp. (osciter.)

OSCEDO, uitium quo quis tenetur, ut sepius

OSCVLO, hoc est, basio, affinitas non contrahitur, xxvij. q. ij. Lex diuina. nec est signum matrimonij contracti, ut est text. in l. si à sponso. & ibi Bald. C. de Donat. ante nupt. Olim osculo salutabant, Consul Imperatorem, discipulus præceptorem. Spieg.

OSROHENIAM: seu maüs, Osrohenam, quæ prouincia est Parthis cōtermina, pro Osdrochenam in l. omnes fundi. C. de Fund. patrim. li. xj, reponendum puto ex Vadiano: quauis Osdroe-

nam Alciat. suspicatur legendum. Apud Alberi. extat Offrotona, nihili uocabulum. Ofrohenorum magnum numerum Imp. Alexâder post deuictos in Assyria Parthos, Romæ militiæ adscripsit: & post eū Galerius Maximinus contra Germanos eduxit. Bellicosi homines, & sagittandi peritissimi fuere. Sp.

O STEN DERE, i. demonstrare, uel probare. l. si seruus. de Tribut. l. fin. de Accus. Alberic.

O STENSIONALES milites apud Lamprid. uidentur dici, qui ostentui modō habentur in urbibus, non bellicę rei causa. Ex Rhodig. Sp.

O STENTARE, est affingere sibi maiora, quā quæ re ipsa sint, & quā ingenium ferat, aut facultates, aut falsa omnino de se prædicare, aliāq; quā sint, eaq; præclara admodū, magisq; ac magis narratu, atq; honoratu digna. Rh. Agricola, lactare, ait, magis uerbis est: Ostentare rebus. Hinc ostentatio. Vnde hac uoce propriē usus est Vlp. in l. iij. §. fin. Commodati. Nō potest, inquit, commodari id, quod usu consumitur, nisi fortē ad pompam, uel ostentationem quis accipiat. Spieg.

O STENDITIAE, uel, ut alij, Hostenditiæ, uocabulo, quod ueterum barbaries ab hoste, & datione confinxit, ut ait Baro Tautenbergius. cōprehenduntur ea impendia, quę Vasalli obeunt, comitantes Rom. principem in expeditionē aduersus hostes pergentem. Extat uox in §. similiter. tit. de Capit. Conrad. in Placit. Feud. Sp.

O STENTVM dicitur, quod cōtra naturam cuiusq; rei genitum, factumq; & præter consuetudinem offertur. ut si uideatur terra ardere, homo tribus pedibus aut manib. Portērum, quod porro, & diutius tendit, futurumq; postmodum aliquid significat. Monstrum, quod contra naturam est. ut Minotaurus. Prodigium, quod mores faciunt, per quod detrimentū expectatur. id enim est prodigere, Græcē *prodigē* dictū. Confunduntur tamen hæc apud ueteres. Alc. de Ver. sig.

O STRACISMVS, exilium ab Atheniensibus excogitatum: quod olim calculis & fabis suffragia ferre mos esset, quibus ciues in exiliū mittebantur. Vide Arist. lib. iij. Polit. & Bud. in Pād. l. priorem. de Orig. Iur.

O V

O VA hodie præstant, quos lux det crastina pullis. Hūc ideo adscripsi ex Alciato prouerbialem uersiculum, quod ab Alberico citatur eodē sensu alius, sed corruptus, ē Glossa l. cum hi quibus. ff. de Transact. super uerb. Contenti modico præfente. Sp.

O VATIO & paruum triumphum significat, quē faciebant ouantes, qui non in curru, sed pedites ouali corona redeuntes expugna, cum bellū non erat indictum, uel sine sanguine confectum: & tempus, quo gallinæ oua faciunt. Quibus autem ex causis, ouare licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho, docet Alexander ca. xvij. lib. Genial. dier. vj.

O VATVM aurum, quod ouatione, uictoriaque quæsitum est: Participium poeticum ab ouo: sicut à triumpho, triumphatus. Sp.

O VES dicuntur animalia minuta. Bartol. in l. oues. ff. de Abig. Quibus autē legatis, nec agni, nec arietes debentur. §. fin. leg. legatis seruis. de Leg. iij. Vide Bartol. in l. fin. ff. de Abigeis. In es, Callistratus inquit, quidā decem oues gregem esse putarunt. Sp.

O VES reijculæ, quæ ætate, uel morbo graues reijciuntur.

O VILIONES, ijdem qui opiliones, uel, ut quidam scribunt, Vpiliones. Iabolenus: Cum instrumentum omne legatum esset excepto pecore, pastores, ouiliones, ouilia quoq; legato contineri, Osius non rectē putat. l. fundi. de Fund. in stru. Spieg.

O VIARIA, ouium multitudo.

O X

O X *οξυμπερι*, ut docet Budæus ex Quintiliano, est sententia ex periculo petita: hoc est, ita acutē & affectatē enūciata, ut fatua uideatur. ut apud Virgil. Num capti potuere capi? Cicero: Si tacent, satis dicunt. Videtur & quandoq; Iuricons. per Oxymorū, siue Gryphum, qui enigmas est species, uoluisse Lectorem moneri: ut cum dixit l. anniculus. de Verb. sig. Ante diem x. Calendarū, & post diem x. Calendarū, utroq; sermone x. dies significari. Quod Alcia. latius explicat ead. l. Vide infra, Si cælum digito non tetigeris. Sp.

O X O B A P T A. Lege, Baphia.

O X V S. Lege item, Baphia.

P A

ABVLARE, à pabulū, ex agris capere in pastione iumentorum, & pascere significat. §. ult. in Vili. bus Feud. de Pace tenen. Spieg.

PACISCI, pactū facere est, & cōuenire. l. pacisci. ff. de Pact.

Paciscimur autem de eo, quod certum & indubitatum habemus. l. j. ff. de Transact. Sp.

PACISCI uitam ab hoste, id est, pactum facere de uita salua.

PACTICIVM, uulgò Conuentionale dicitur. Gellius: Cessatio pugnæ pacticia, inducitur. Spieg.

PACTI appellatio in dubio, ut de nudo potius intelligatur, receptius est: quod in dubio specialior significatio semper recipienda est, ut Baldus docuit, itemque alij. Alciatus tamen in Rub. de Pactis, ad rationem legis aduertendum arbitratur, nec tantum perpendi, quo nomine cōtractum suum partes appellauerint, quantum quid uel ab eis actum sit, uel à legislatore uerisimili mente constitutum. leg. insulam. ff. de Præscript. uerb. Sp.

PACTA conuenta inesse bonæ fidei iudiciis, ut hoc sit accipiendum, Vlp. declarat in l. Iurifigentium. §. Quinimō. ff. de Pact. Sp.

PACTIO obscura uel ambigua nocet. l. ueteribus. ff. de Pactis.

PACTA turpia, hoc est, quæ turpem causam continent, nō sunt obseruanda, sed post admissa hæc pacisci possumus, autore Paulo in l. Si unus ex argentarijs. §. pacta. ff. de Pact. Sp.

PACTIO

PACTIO nuda. Vide, Nuda pactio.

PACTIS legibus dare, spondere, promittere, facere, &c. barbarè sub conditione dicitur.

PACTO, ablativus, pro modo, non rarò ponitur, sed pactum sic accipi, ac pro stipulatione etiam Albericus indicat. Sp.

PACTO stipulatio subdita. Vide Africanum in l. cum essent. ff. de Seruit. præd. rust.

PACTORVM varieg species, quæ iure reprobanur, ab Alciato in l. pacto. C. de Pactis, copiose explicantur. Sp.

PACTORVM aliud quod in continenti ad contractum, aliud quod ex intervallo appositum, dicitur. Nec rectè nudum vocatur: paritq; exceptione. ut si dicam, Non petà à te ista decem. Illud operatur ipso iure, adeò etiam si ignorans iudex contrà pronunciarer, ipso iure sententiam eiusmodi pactum, siue allegetur, siue omittatur, inficeret, enecaret, & funditus euerteret. Qui est magnus effectus, & multum refert, an pactum operetur ipso iure, uel tantummodo pro sit ad exceptionem. de quo latius differit Zasius in l. lecta est. ff. Si cert. pet. Sp.

PACTORES societatis, apud Ciceronem in Verrinis.

PACTVM, cõsensus est duorum, uel plurium in re quæ utriq; parti placet: Pollicitatio uerò, cū consensus amborum non iungitur: ut sit polliceri, quasi posse liceri. Alc. in Proæmio C. de Pact. Vnde pactum, conuentionem significat. Cicero de Inuent. Pactum est, quod inter aliquos cõuenit, quod iam ita iustum putatur, ut iure præstari dicatur. Vlpia. de Pollicitat. l. pactum. Pactum est duorum consensus atq; conuentio: Pollicitatio uerò offeretis solius promissum. Idè de Pact. l. j. Pactum autem à pactiōe dicitur, unde etiam Pactis nomen appellatum est. Pactio uerò, ut ipse Vlpian. ead. l. in princ. docet, est duorum, plurium uel in idem, placitum & cõsensus. Pactiōnem nuptialem facere, apud Liuium. Sp.

PACTVM diuiditur in transactionem, & pactum. Rursum in reale, & personale. l. Iuris gentium. §. pactorum. de Pact. Ibidem Paul. in §. pactus. l. si unus ex argētarijs. prius pactum, ait, per posterius elidetur. Sp.

PACTVM conuentum, quod & uulgò uestitum uocant, opponitur pacto nudo, uelut ab omni iuris solennitate destituto. Huius exempla ponere difficile esse Ias. existimat. Conuentum, aut, quod uestitur, aut re, aut uerbis, aut literis, aut cõtractus coherentia, aut rei interuentu. Sp.

PACTA curialia, uulgò *Dinckrott*, Zasius in Intellect. iur. sing. in l. si non sortem. §. libertus. ff. de Condict. indeb.

PACTVM immissionis. Lege, Pudor.

PACTVM nudum præcipue Pontificio iure, hoc à ciuili distat: quod actione producit, cõcasibus id non procedat, docet Alc. Sp.

PACTVM retrouendendi, quod uocant, & inter cætera pacta uulgarissimū est, dicitur, cum uenditori ex cõuentione conceditur ab emptore: quod si ipse uel hæredes eius uoluerint quan-

docunq; aut intra certum tempus restituere precium: ut tum rem suam, quam uendidit, quasi redemptam accipiat. Quo pacto in emptione & uenditione redituum quotidie utimur. l. ij. C. de Pact. inter empt. & uenditor. Sp.

PÆDAIVM, locus in domicilio, in quo pueri, seruiq; commorantur, qui *pædæ* uocantur.

PÆDAGOGIUM, apud Iuriscoss. seruitium, atque mancipium dicitur. Vlpia. de Fund. instr. leg. quæsitum est. §. Si instructum, ait, fundo legasset: ea pædagogia quæ ibi habebat, ut cū ibi uenisset, præstò essent in triclinio, legato continentur. Sp.

PÆGMA, ludus interpretatur. à *παίζω*, ludo. Erat autem machina in sublime tendens, in qua puerorū cantantiū erant nidi. Vlp. tit. de Fund. instr. l. quæsitum. In emptionem, inquit, domus, specularia, & pægmata cedere. Nebriss.

PAGANVS, à pago dicitur, qui non est militiæ sacramento addictus. Modestinus. tit. Locat. l. Si ignoras, inquit, militi quasi pagano locauerit. Nebr. Verius tamen esse puto, quod priscis Romanis paganus ille erat, qui militiæ cupiens erat, & illi cingi seu ascribi uolebat. Eo enim intervallo, quo id quærebat, & ad militiam aspirare tentabat, paganus: mox militiam adeptus, miles dicebatur. Vnde Scæuola ad Legem Falcid. l. si dum paganus erat, fecerit testamentum, militiæ tempore codicillos, Lex Falcidia in codicillis locum non habet, in testamento locum habet. Nec ignoro, receptius esse, paganus dici omnem, qui non est miles, & qui est priuatus: à pago, uel uilla uocatus, quasi homo rusticus, uilaticus. Zas. in Tract. Substit. cap. v. Itaque pagani propriè militibus opponuntur, ut rogati sagittis, cinctisq;. Sunt autem propriè rustici à pagis appellati: quod domi relinquebantur, ad ruris culturam. Vigl. in tit. Instit. de Milit. test. Pagani item ecclesiasticis scriptoribus sunt, qui Christi pietatem nō colunt. Ea nempe ratione, teste Alciato, quia Christi non sunt milites. Siquidem in iure hi sunt pagani, qui nō militant, sed in pagis & uicis suis munera subeunt. ut iam dictum est. Extat in C. tit. de Paganis. Sp.

PAGANICVN Castrensi opponitur. in l. j. C. de Testam. milit. usurpat Imp. Antoninus: Fratertuus miles, si te specialiter de bonis, quæ in paganico habebat, hæredem fecit, bona quæ in castris reliquit, petere non potest.

PAGERE, pro Pacisci. Nam, teste Quintiliano, pepigi, non à pango, sed antiquo uerbo Pago, pagis, sine n, dicitur. ut in leg. xij. Tab. Ni ita pagunt.

PALAM factum dicitur, quod coram pluribus. puta duobus fit. At publicè factū, quod coram populo agitur, aut fit. Alciato. de Verb. sign. Vide Bart. in leg. non intelligitur. §. j. ff. de Iure fisci. Spiegelius.

PALAM nuncupatus hæres dicitur, si testes exaudiuerint. Sp.

PALAM quæstum facit mulier, quæ passim, & sine delectu stuprari se finit. l. palam. ff. de Rit. nupt. Sp.

PALAM rem esse dicimus, de qua constat, aut euidencia, quod uulgò notorium dicimus: aut quæ simpliciter manifesta, aut liquida, aut tantummodo clara. Vide Alciat. in l. palam. de Verbor. sign. Sp.

PALATINI, communi nomine dicuntur omnes habitantes in palatio: alij quidem semper in domo Augusti perseverantes, qui Comitatus dicuntur. Comitatum autem locum appellant, in quo uitam ducebat Imperator. Qui uerò in provincias mittebantur, dicuntur mittendarij, à mittendo nuncio. Alc. in l. scrinijs. C. de Palat. sacr. larg. lib. xij.

PALATIO, id fundamenti genus est, quod in aquis, aut in uliginosis, aut congestiis locis fieri uidemus: à palis qui in terrâ depanguntur, dictum uocabulum. Fistulatio etiam appellatur, à fistula machina, qua etiam pauitores utuntur, utriusque ansata. Hac enim pali magna ut in terrâ adiguntur. Bud. in l. si fratres. §. item si communem. ff. Pro socio. Sp.

PALATIVM, Cyrillus autor Græcus, à Palatino monte deriuat: Sacrum, seu haud uiolandum, ob Imperatoris uenerationem, cuius est sedes, uocatur. C. de Comit. & Archiat. sac. Palat. Item de Priuil. eor. qui in sacro Palatio militant, lib. xij. Primam indifferetem habet. Ouidius de Arte: Illic quas tulerant nemorosa palatia frondes. Martialis: Inde sacro ueneranda petes palatia cliuo. Huius exemplo & ipse alicubi primam extendi. Ceterum, unde clarissima familia apud nos Palatij comitum nomen traxerit, indicauimus in scholijs, quæ in Austriaden Bartolini Perusini scripsimus. Sed iam magis puto accedendum ijs, quæ Rhenanus noster ea de re nuper tradidit lib. German. rerum tertio. Cui ob hoc scripti genus intentatum hætenus, palmam ferendam esse existimo. Idem rectè monuit eam regionem, quæ nobis nunc, die pfaltz appellatur, indotè Palatinum uocari. Sp.

PALEA, sine diphthongo in penultima, seu titulus in decretis Pontificijs haud rarò adscriptus legitur quibusdam capitibus. Hæc inde uelut paleas inanes, & irritas interpretantur. Cum potius, Volzio adnotante, scribendum sit Palæa per diphthogum. Nam *παλαιός*, Græcis est, quod Latinis uetus. Itaq; sciendum, ubi Paleæ uocabulum, uel titulum offenderis, ibidem ueterem esse Canonem. Sanè Paleæ uocabulo, non propriè culmi, sed follicula ipsa granorum comprehenduntur. l. ult. §. fin. C. de Seruit. & de Aqua. Sp.

PALÆSTAEI. Lege, Athletarum nomine. **PALÆSTRA** dictione utimur nò tantum pro ludo ipso, sed etiam pro loco ubi exercetur. Vlp. in l. sed & si quid. ff. de Usufruct. eleganter mancipium de palæstra, seruum accipit, qui palæstræ dat operam. Sp.

PALI, lignorum appellatione non continentur. l. pali. de Verbor. sig. l. pali. de Legat. iij. & de Fund. instrum. l. instrumeta. Idem de Pertica. ut ibi dicitur. Alber. Vide, Pedamentorum. Sp.

PALLA, uestimentum honestæ mulieris est Marcello. Alij perhibent, ut adnotauit Rhena-

nus in Tertullianum, ad uestigia usque demissam fuisse. Dicta Palla, quod palam & foris esset, si cut & palliū. Hæc olim erat uestis Christianorū simplex & facilis. Itaq; cum Tertullianus reiecta toga pallio uestiretur, ut simplicitati religionis responderet simplicitas cultus, à quodam instantiæ notaretur, librum scripsit de pallio, quod eius uetustatem & commodū usum edocet. Sp.

PALLIA inter communia uestimenta annumerantur. Vlp. in l. uestis. de Aur. & arg. leg. quæ promiscua appellat Tacitus in tertio. Hæc tunicæ imponebantur. ex Prouerbio, Tunica pallio proximior. Propriè aut Græcus habitus. A Pallio fit Palliolū, quod idem annumerat uestimentis uirilibus. Vide Bayssium cap. xij. de Re uest. Sp.

PALMA, non finis est laboris, sed uictoriæ signum; & uictoria ipsa. ut in l. j. C. de Princ. ager. in reb. lib. xij. Vnde de Palmata toga, à palma in ea intexta, inquit Budæus, propriè triumphatum fuit: quæ merebatur hi, qui de hostibus palmam reportassent. Pro dactylo, inter dulcia numeratur à Iurecoss. cum ait: Item uuas, ficus, palmarum, l. ult. de Tritic. & uino legat. De caricarum specie uide Pallad. lib. iij. Sp.

PALMARIVM, premium quod uictoriæ etiam debetur. Extat uox in l. j. ff. de Extraord. cog.

PALMATAE tunicae, seu uestes sunt, quibus consules, aut alicuius magistratus uiri utebantur. Vopisc. in Aurel. Cape pro rebus gestis tunicam palmatam, sellam eburneam: nam te consulera hodie designo. Meminit & Trebell. in Galieno Apul. in Apolog. & Seruius: qui triumphalibus ris dari solita scribit. Cuius rei etiam Liuius est autor. Auson. in Panegy. Palmatam, inquit, tibi misi, in qua diuus Constantinus parens noster intextus est. Hæc planè, hæc est picta non magis auro, quam tuis uerbis. Alc. in l. propositis. C. de Grege dominico, lib. xj. Palmati equi, ijdem ferè sunt, quos uulgò Baios uocamus. quoniam spædices, hoc est, cum fructu suo ramulosos, Græci *βαία* uocant. Sic igitur dicti sunt à colore, quibus sumus etiam intelligere equos palmatos, quibus utebantur aurigæ in circo, à palma. Alc. in d. leg. propositis. Sp.

PALMIPEDALE, mensura unius pedis & palmi.

PALMVS, mensuræ genus. Est autè duplex, inquit Budæus. Maior xij. digitorum Græcè *πῆχυν* tamen uocatur, & Latinis etiā Dodrans: Minor, digitorum quatuor, Palestes Græcè dicitur.

PALPATVS est. Vlpian. At si cum equo permulsi quis, uel palpatus est, calce eū perculserit, erit actioni locus. l. j. ff. Si quadr. paup. fec. dic. Solent autem equifones plausu manus blandi equis. Sp.

PAMPHYLIAE apud Iurecoss. ut & aliarum regionum, præcipuè in exemplis fit metio. Eam Mopsopiam aliquando dictam constat, quoniam Mopsi uetus regnum fuisset. Sp.

PANARIVM, panis receptaculū: sicut Granarium grani. Catan.

PANCARPVM, spectaculi genus, quasi omnium arborum fructibus cōcinata sylua, apud Imperia No-

in Nouel. de Consulib. §. Ac primus quidem, interpretare Haloandro. Sp.

PANCRATIASTEN eum dici uolūt, qui luctator simul, & pugil foret, quippe cum alij pugiles, alij luctatores forent, is qui utroq; tenetur studio; pugna scilicet & lucta, Pancratiasticus nuncupatur, & ubi exercentur, Pancratium.

PANCRATIS Græcis, omnia uincens dicitur. Alexander Neapol. Genial. di. lib. iij. ca. ix. Est autem Pancratiō, certaminis genus: ex eo dictum (ut uidetur) quod aduocatis omnibus corporis uiribus, omniumq; neruorum cōtentione trāsigitur. Budeus in l. qua actione. ad Legem Aquil. Spiegelius.

PANCHRESTVM, medicamentum nobile, quod Latine dici potest, omnibus conducibile, uel omnibus affectibus utile.

PANDECTA, comprehensorium interpretatur, quasi omnia continens: à *παν*, omne, & *δεκτα*, comprehendo. Hinc Iustinian. Quinquaginta libros Digestorum, Pandectas Græco tit. insigniuit, quod omnes ferè leges capiant. Ideo quando à priscis Pandectarum leges libriq; significabantur, primam eius dictionis literam, cum signo accentus, Græcè ita scribebant, *π*, id quod posteriores per ignorantiam Græcarum literarum, putantes duplex digamma, hoc modo significarunt *ff*, ita signo, ut nomine abusi, ut supra quoque in dictione Digestorum relatum est. Pandectarum inscriptionem Plinius inter illecebrofas, & magna promittentes numerauit, propter quas, ut ipse inquit, uadimonium deseripserit. Spiegel.

PANDŌCHIVM, Latine stabulum, siue diuersorium, & hospitium dicitur.

PANGERE inducias, idem quod facere.

PANIS nomine, frumentum uenit. l. j. & ibidem Bartol. C. de Frum. urb. Constant. lib. xj. In Dominica oratione, panis nomine id declaratur, ut Viues attestatur, quo necessitates uitę huic inuitabiles tolerātur, siue in ijsque edimus, siue quibus tegimur, quibus fouentur membra nostra, & ab iniuria, uel rigoris cœli defenduntur, uel ardētis: quib. à morbo conualescimus, aut certē ad morbum ferendum suppetūt uires. Reliqua superuacanea sunt, quę inuexit partim superbia, partim uoluptas, & ex ea ortę delitię. Lege Cibarius panis. Sp.

PANNARIOS dicunt Iureconsulti pannorum uenditores. Vide Rhodig. cap. xij. lib. vj.

PANNEAE uestes dicuntur, sicut laneę, & bombycinę.

PANICVM. Lege, Miliarium.

PANNICVLARIA bona, Vlp. in l. diuus. de Bon. damn. dicit ea esse, quę in custodiam receptus secum attulit: non omnia quidem, sed uetustem, quę is fuerat indutus, & nummos inueterales, & annulos parui precij. Vide Bart. in hanc l. Spiegelius.

PANTHERA, animal prorsus ferum & maculosum, cuius mas pardus dicitur, pecudū appellari non continetur, sed bestię. l. ij. in fin. ff. Ad Leg. Aquil. Pāthera uoce Græcā, pro uni-

uersa uenatione. Vlp. in l. emptorē. de Act. empti utitur, dum ait: Veluti cum futurū iactum retis à piscatore emimus, aut indaginē plagis positis à uenatore, uel pantherā ab aucupe. Alc. nō probat: qui rete ea uoce intelligunt, sed neutro genere, quo uniuersę auiculę capi possint. Vide eum in Parerg. Bud. quoque Panthera hīc pluraliter intelligit per metonymiam, pro captura, eo modo quo indago. Haloander fœminino genere, singulariterq; legit. Sp.

PANTOMIMI, dicebantur omnium imitatores, effictoresq;. Græca dictio, *παντομιμ*, omne, *μιμν*, imitor, cuius meminit Plin. in Panegy. Trāquil in Calig. Iulian. in l. si libertus artem. de Oper. libert. Alc. in l. quisquis equos. C. de Spectaculis, lib. xj. Lege, Archimimi.

PAPINIANISTAE, iuris auditores quandoq; dicti, à Serbidij Sequolę discipulo Papiniano, inter Iurecoss. longē celeberrimo, qui Imper. Seuerō non propter affinitatem tantum, sed ob uirtutē in primis charus, cui etiam filios uni cōmendauit moriens. Huius urna argentea Romę cum hac inscriptione inuenta est:

ABMILIO PAVLO PAPINIANO, PRÆFECTO PRÆTORIO, IURISCONSULTO. QVI VIXIT ANNOS XXXVI. DIES X. MENSES III. PAPINIANVS HOSTILIVS, EVGENIA GRACILII, TVRBATO ORDINE, IN SENIO HEV PARENTES FECHERVNT FILIO OPTIMO. Vide cap. ij. & iij. nost. Epit. Sp.

PAPPA, pater Græcis est, quod nos Latinis literis describentes, uno P. Papa dicimus Latine, Germanicē uerō *Bapst*, uel *Pfaff*. Nam, ut Volzcius annotauit, Germani sæpē in uocabulis à *p*, incipientibus adijciunt *f*, aut omnino in *f*, mutant *p*, ut palus, udis, *ein Pfad*: Palus, *li*, *ein Pfol*. Pater, frater, piscis, *Fisch*, & similia. Porro Papæ uocabulū non nuper, sed iam olim, & dudum ab omnibus orthodoxis appellari cœptum. Nam Listrio teste, olim omnes episcopi Papæ uocabantur, hoc est, patres. Vnde diuus Hieronymus dixit, episcopos patres esse, non dominos. Quidam duabus ē syllabis corruptis, *pa*, *pa*, constatū esse tradunt: quarum prior est pater, posterior uerō patrum, quasi pater patrum. Cuiusmodi solus sit Petri successor: ceu totius ecclesię sub Christo caput. Albericus in hac dictione adnotauit, Papam Ioannem, eius nominis xxij. Imperij iura oppressisse, edita constitutione, qua regnū Germanię, siue (ut ipse dicit) Alamannię, à regnō Francię diuisit, & Italiam ab Imperio subtraxit. Quod an facere potuerit, idem ipse Albericus, Deus, inquit, nouit.

PAPYRVS, frutex est in palustribus Egypti locis, brachiali crassitudine, decem cubitorum altitudine. Vlpia. de Legat. iij. l. ligni appellatione. Harundines, inquit, & papyros comburunt. Nebriss.

PAR est, quod inter aliquos commune & æquale est. Erasimus.

PAR, pro æquo, l. seruo. C. de Rei uendic.

pro simili & æquali, in l. si stipulatus. de Verb. oblig. Et quomodo accipiendū sit, latius declarat Barto. in l. qui concubinam. §. qui quatuor. ff. de Leg. iij. Quid uero iunctum genitiuo signet, Bal. explicat ibid. Quamuis par, & similis differre uidentur. Quint. cap. x. lib. j. Mihi, inquit, egregiè dixisse uidetur Seruius Nouianus, pares eis magis, quàm similes. de Salustio & Liuiio. Sp.

PAR, pro simili & æquali. l. si stipulatus. ff. de Verb. oblig. l. cum par. & l. parem. ff. de Reg. iur. Albericus.

PAR imperium non habet collega cum collega, sed idem. not. ff. de Manum. l. apud eum. Nec par in parem habet imperium: l. ille à quo. §. tempus. ff. ad Trebel. l. nam magistratus. de Arbitr. Spiegelius.

PARABOLA, est similitudo sumpta ex ueritate. Sic cum dicitur hominē quendam habuisse duos filios, quibus diuisit suas portiones, oportet esse in rerum natura, & hominem, & filios, & hæreditatem, & diuisionem portionum. Denique hæc est perpetua lex parabolæ, ut primū concipiamus rem nudā, ut proponitur. Deinde ex ea conceptione deducamur ad finē parabolæ, hoc est, ad rem ipsam, cui accommodatur similitudo.

PARABOLANI, plebei quidam erant, qui famulatio uel ecclesiarum, uel hospitaliū, xenonū uel deputati erant, & quasi adscriptitij glebæ. Dicti à Græca præpositione, *παρά*, & *βλήνη*, gleba, quasi glebæ adscriptitij. Alciatus libr. iij. Dispunct. cap. ix. Audiamus & Rhodigin. Is cap. xj. lib. xxix. Noscomios dici putat, qui Noscomij præfecturam gerunt. Nam parabolanos intelligunt mendicabula ægrotis, a sidentia seruitij causa, cum sint propriè adscriptitij glebæ. in eo fit horum C. de Episc. & cler. l. parabolani. Interpres tamen xxvij. ff. Parabolanos intelligi me dicos, ait, qui à Modestino circitores uocentur: quoniam ciuitatem obeant, ægris opem laturi. Spiegelius.

PAR numerus, in l. ult. ff. Qui bonis ced. pos. Spiegelius.

Παρακαταβολή, depositū, fideiussio, actionis genus: qua qui experiri uolebant, pecuniā deponerant, decimā partem æstimationis litis apud acta, tam actor, quàm reus: multā scilicet futuram temerè litigantis: Latine spōsio dicitur. Budæus in Comment.

PARACHLAMYS, uestimenti genus, non modò militare, ut apud Plaut. in Persa, sed etiam puerile. Vlp. in l. uestis. de Aur. & Arg. leg. Alc. de Vest. holob. in l. j. lib. xj. C.

PARADIGMA, est exempli hortantis, uel deterrentis enarratio. Donat.

PARADOGYM, barbarum & Longobardi cum uocabulum, feudi nobilitatem significat: quemadmodum ignobile feudum pædagogum uocitabatur, iuxta Bald. & Aluar. teste Barone Tautenbergio lib. ij. Feud. Sp.

PARADOXA, dicuntur ea, quæ sunt præter opinionem, & inaudita.

PARAFERNA: quære suprā Antiferia, & mox Parapherna.

PARAGOGIA, ipsarum aquarum poris, & meatus. dicta *ἀπὸ τοῦ παράγειν*, quod deducere est. Hinc *παράγωγὴ* dicta Ælio Donato, & ceteris. Nā & *ἀγωγὴ*, aquæ ductus est. Alcia. in l. decernimus. C. de Aquæ duct. lib. xj.

Παραγραφὴ τῶν ἀγῶν, litis est cōtestatio super translatione, & super exceptione: quam Cic. translationem causæ constitutionem uocat.

PARAGRAPHÆ, Latine exceptio dicitur, præscriptio, effugium litis, cōpositio, illecebra, ratio alliciendi, *πρόστιμον*, & tropus apud Poetas, cum præcedenti completo, ad alia fit transitus. Budæus. Est etiā annotatio in margine, & scholium. Paragraphus iuris, *παράγραφον* Græcè, id est, paragraphon, fit, cum præcedentia complectentur, ad alia transitum facimus. Inoleuit autem usus, ut breviori nota ista *§*, in iure autem præcipuè hac *§*. signetur. Alciat. lib. iij. Dispunct. cap. xvj. Spiegelius.

PARAGAVDES, genus uestimenti uilis, ut plurimum linei, quod sub alia ueste gerebatur, uinctum nunc unico nexu, nunc pluribus loris, auratis fortasse. Pollio in Claud. Albam subfericam paragaudem triuncem unam. Fl. Vopiscus in Aurel. Cum darentur tunicæ subfericæ lineæ paragaudæ. Item in eodem: Paragaudas uenisset ipse primus militibus dedit, cum antea non nisi rectas purpureas acceperant, &c. Idē in Probo: Huic dari iubebis interulas paragaudes duas. Alc. in l. j. de Vest. holob. lib. xj. C.

PARANYMPHVS, pronubus dicitur, ab antiquis auspex. Antiqui enim pro nuptijs celebrandis auspiciū capere solebant: qui præerat huic rei pro parte uiri, à Græcis paranympus, à nostris Auspex dicebatur. Et ut hic pro parte uiri, sic & pronuba, pro parte mulieris adhibebatur. Spiegelius.

PARAPHERNA, apud Vlp. in §. Dotis aut causa. l. si ego Seiz. de Iure dotiū, dicuntur quæcunq; præter dotem fæminis sponsis dantur. *παρα*, præter, & *φερὴ* dos. Sp.

PARARIVS, proxeneta aliàs dicitur, qui nominibus faciēdis interuenit. Senec. lib. ij. de Benef. Quidam uolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios. Vide Rhodig. li. vj. ca. xxxij. Spiegelius.

PARASANGAM, triginta stadia continere dicit Budæus. Sp.

Παραστατική Δίκη, actio ad exhibendū, quam intenditis, qui rem præsentem uendicaturus est. Spiegelius.

PARATA pecunia solutioni, quomodo accipitur, declarat Bartol. in l. singularia. ff. Si cert. per. Spieg.

PARATA uxoris causa. Quære, Vxoris causa.

PARATVS soluere dicitur, qui numeratam fert pecuniā. arg. §. si quis paratus. in l. prætor. ff. de Oper. nou. nunc. Sp.

PARATITLA, quorum fit mentio in l. ij. §. hoc autem. C. de Vete. iur. enucl. ut testatur Haerlander, nihil aliud, inquit, complectuntur, quàm breues quasdam notas eorū locorū, quæ uel

uel similitudinem aliquam, uel pugnantiam præ se ferre uidentur: dicta quasi tituli cū titulo collatio, id quod ueteres ante Bartoli ætatem secundum Iustiniani præceptum semper & solum fecisse, testantur adhuc uetusti Codices solis eiusmodi paratilis insigniti. Sp.

PARBCTATI, qui de pueritia ueniunt ad pubertatem. Vide Nonium.

PARENS, uulgò pater & mater significatur: sed Iurisprudetes auos & proauos, auias & proauias parentum nomine appellari dicunt. Paulus de Grad. affin. l. Iuriscoss. & Caius l. parentis appellatione. de Verb. sign. Igitur & in pœnalibus parentis appellatio matrem complectitur, secundum Gloss. in uerbo, minus ausuras. & ibi Bald. notat in l. quisquis. C. ad Leg. Iuliam Maiestatis. At latius hodie quoque uulgò parentes intelliguntur eiusdem gentis, *uns geschlechts*, & inuicem quoquo modo cōiuncti. Hinc & parentela: quæ dictio apud Capitolinum in Gordiano legitur. Spiegelius.

PAREPHIPPIVS is est, qui præter rationem equestris disciplinæ equos alit. *παρὰ* præter, *ἐπὶ* equestris. hinc Ephippia, ornamenta sunt equorum. Alciat. in l. parephippium. C. de Curia public. lib. xij.

PARERGA, sunt quasi corollaria operis locati, quæ sunt ultra id quod in stipulatione comprehensum est. Ergon, est opus ipsum, de quo nihil actum erat. Proprie dicitur Parergon, quod à proposito est paulo alienius. Sp.

PARERE, enitenti mulieris actum significat: quapropter si ex eo utero infans ei detrahatur, peperisse non uidetur, ut nec si mortuos pepererit. l. anniculus. in fine, & l. qui mortui. de Verb. sign. Sp.

PARES, interdum pro duobus accipiuntur. **PARES** curiæ censentur teste Oldend. qui feudum habent in eodem territorio: in quo beu- nescium controuersum est. & subdit: Territorium crasse appello uniuersitatem ditionis, quæ specialè habet titulum, & ad unius iustā administrationem respicit. Itaque cum princeps multa uersis ditionum titulis suntq; in unaquaque ditione beneficiarij, rectè quidem illi dicuntur omnes Principis eiusdem Vasalli: uerum non omnes sunt pares curiæ, præsertim hi, qui in territorio litigiosi feudi beneficium habent. Sic accipe cap. j. in prin. si de inuest. inter dom. & uasall. l. oriatur. Sp.

PARES tempore, sunt & iure pares, l. aliena. §. j. & ibi Bart. ff. de Pig. act. Sp.

PARET, pro agnoscitur apud Vlpian. quum actio in id, quantum parer in illo acervo suum cuiusque esse. Vide Seruium super illud poetæ x. *Æneid.* Cui pecudum fibre, cœli cui sidera parent. Spiegelius.

PARIA facere quid sit, quærit Scæuola, l. Stichos. §. argætarius. de Statu lib. & post multa,

Paria facere interpretatur, reddere iustas rationes, & totum debitum soluere, ut latius suprà in dicaui in uerbo, Facere paria. Sp.

PARIATIONEM, pro solutione accipiunt, qui pro pactionibus, pariationibus legunt in §. Item quæsitum. in l. fin. ff. de Conditionibus indebit. Spieg.

PARIBVS animis, *einbelliglieb*. Sp.

PARIES. Aelius Gallus ostendit parietem etiam appellari sine calce, aliaue compactione formatum. l. quantum. de Verb. fig. Sp.

PARIES dealbatus. Quemadmodum Christus in Euangelicis literis, sanctimonie simulators sepulchra dealbata uocat, quæ cum foris niteant, intus sunt cadauerum ossibus referta: sic Paulus Apostolus in Act. Apost. Ananiã sacerdotem fictum & fucatum, parietem dealbatum appellat, quod lōgè alius esset intus, quàm cultu habituq; externo præ se ferret. Ex Eras. Chiliad. Refertur xxij. q. j. c. paratus. Sp.

PARIES diuiditur in murum, & maceriam: l. paries. de Verb. fig. Sp.

PARIETVM varia sunt genera. Lateritij ex lateribus durissimæ soliditatis fiebant: utpote qui crudi sub sole diutius permanserant, ut exsicarentur. Testacei, ex latere cocto, qui etiã nunc sunt in usu. Cementarij sunt ex temerè cōiectis lapidibus calceq; cōmixtis, & imbricum modo hærentibus. Craticij, qui & Concraticij à Papi- niano appellantur, ut suprà dictum est, fiebant ligneis cratibus insertis, seu asseribus arrectis trās uersisq; in modum cratis.

PARIES communis est, quem communiter ædificant uicini. ad eum enim ius habet uicinus adiungere ædificium. Vide l. fluminum, & l. inter quos. ff. de Damn. inest. Sp.

PARIES directus, est contiguus paries, qui iuxta alterum attollitur, & ei coagmentatur. Vide Vitruuium lib. vij.

PARIES solidus est, in quo nullus arcus est: Fornicatus, qui arcum habet.

PARITER, pro simul, frequens est. Vide Albericum. Item ponitur pro, ex æquo, sine æqualiter, ut pariter dispertiatur bona patris. hoc est, ut tantum habeat unus, quātum alter. Adde quæ Bartol. refert de hac dictione in l. si fundus. §. si duo. ff. de Pig. Sp.

PAROCHVS, qui peregrinis salem & ligna præbebat, hoc est, omnia necessaria, teste Acro- ne. Parochias inde quidam deriuarunt, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, ab exhibitione scilicet Eucharistiæ. Sed Bud. non parochias primum, sed Paræcias appellatas esse censet. Porro decem homines cōstituere Parochiam, sententia est Pontificij iuris professorum. Sp.

PAROECOS, incola est, habitator in loco. Pomp. de Verb. fig. l. pupillus. Incola, ait, est, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quam Græci Paræcon uocāt. Vide Budæum in post. Annot. ad l. ult. de Mun. Sp.

PAROPSIS, genus lancis grandioris, catinum. Pompon. de Aur. & argen. leg. l. et si. Veluti paropsisas, tabulas, trullas. Nebriss.

P A R.

PARRICIDA, non utiq; is qui parētem occidisset, dicebatur, sed & qui qualemēunq; hominem. Vnde extat Lex Numæ Pompilij, si quis liberum hominē morti sciens duit, parricida esto. Hinc & parricidij quæstores appellabantur, qui solebant creati causa rerum capitalium quærendarum. Bud. in l. post. de Orig. iur.

PARRICIDIUM apud priscos dicebatur, quoties homo hominem occidisset, hoc est, par parem: uidelicet eo seculo, quo crudelitas erat, occidisse bouem, auē, aut gallum gallinaceum. Deinde quum cœpisset esse uulgare, ut homo occideret hominem, parricidij uox, ad summæ impietatis significationem deflecta est, id est, ad eos qui parentes occidissent. Quorum pœnam uide apud Iustin. Instit. de Pub. iudic. & suprà, Culleus erat. Spieg.

PARS tripliciter accipitur, quædam numeralis, alia integralis, alia quota. ut tres, arithmetica pars est nouē. Bart. l. si mater. §. si inter. de Exec. rei iud. Vfusfructus pars integralis dominij est, sicut paries domus. At triens, quadrans, semis, quota pars est assis. Sp.

PARS, pro factione usurpatur eleganter. Nō autē partialis pro factioso: tamen uox familiaris est interpretibus. Sp.

PARS potior est illa, quæ maior & sanior est. c. j. de His quæ sunt à maiore part. capit. Astipulatur diuus Augustin. libro ij. de Doctr. Christiana. Spieg.

PARTEM Iuriscons. in l. rectē. de Verborum significat. appellat speciem. negat enim usumfructum dominij partem esse, cum tamen sit ipsissima eius pars. l. iij. de Vsufr. l. qui usumfructum. de Verb. obl. Voluit autē dicere, non esse dominij speciem: quæ est interpretatio Placentini in l. rectē. de Verb. sign. cui nemo, Appellus ait, non subscribit. Sp.

PARTEM, quoties non constat de minore minimaue actū esse, p dimidia accipimus, per §. portionis. in l. nomen filiarum. de Verb. sig. Veluti in eo qui partem fundi promittit, uel alio simili, dubioque casu. Vnde cum quis ab altera se parte electum ait, non minus quā dimidia sit intelligemus. Glossa cap. si priusquā. xxvii. Distinctione.

PARTES dicuntur, in quas diuiditur totum: Quidam partem à pari dictam existimant: quod partes simul iunctæ pares, hoc est, æquales sint parti. Alij à pario, siue partu, quod pars à toto deducta, quasi parta sit. Alij à parum: quod pars, parum quiddam sit respectu totius. Quid autē ueniat partis appellatione, Bart explicat; in l. si plures. de Dam. infect. & l. j. C. Quan. & quib. quart. pars deb. lib. x.

PARTES quantitatiuæ, ut uocant, quales sunt, dimidia, quarta, tertia, & id genus. Sp.

PARTIBVS suis fungi, hoc est, fungi suo munere, & officio. l. tutor qui repertorium. ff. de Ad ministr. tut. Sic partes iudicis accipimus, in l. ij. de His qui sunt sui uel alien. iuris. & illud, Partes suas interponere debet Prætor. Inst. sub fin. tit. de Suspect. tut. Sp.

PARTIS uocabulo, quomodo utamur cum numerali nomine, uide suprà, Assen. Sp.

PARTIVM natura est, ut cōstituant totum: ut satisfactio, tuitio, administratio, & ratiois reditio, tutelam: radix, truncus & rami arbore: interrogatio, & promissio, stipulationem. Sp.

PARTIVM suarū existimabit, quid sit, Callistrat. exponit in l. generaliter. ff. de Offic. Præsid. & Iul. in præcedenti. Sp.

PARSIMONIA optimum uectigal est, tum paries, tum cōseruans diuitias. Nouell. ut de re. sit num. c. clerit. §. cum uerō Deo. Præterea (inquit Iustin.) si non oportet undiq; ad sumptum possessiones conquirere (nam id insatiabili cuiusdam auaritiæ, simul & impietati proximum est) sed ex moderatis facultatibus sumptum temperare. Spieg.

PARTIARIJ, Parthicarum pellium negociatores. Alioqui & hoc nomine dici possunt, qui ex celeberrimo Carrarū emporio (is in Parthis uicus est) negociabantur. Alciat. in l. negociantes Partiarij. C. de Excus. mun. lib. x.

PARTIARIVS, siue colonus, uel alius quis, cum quo aliquid commune habemus, & partimur. Spieg.

PARTIARIVS colonus, quasi dominus est. l. si merces. §. uis maior. ff. Locat. l. si apes. §. final. de Furt.

PARTIM, ex parte, uel pro parte, & ferè semper geminatum in oratione. Caius de Iust. & iure. Omnes, inquit, populi, qui legibus aut moribus reguntur, partim suo proprio, partim communium hominum iure utuntur. Sp.

PARTITIO. Cic. uocat partitionem aliud quiddam, quā diuisionem. Diuisio est specierum unius generis enumeratio. ut, animalium aliud bos, aliud asinus, &c. Partitio est, quando aliquæ res in mēbra discernitur. ut Corporis partes aliæ caput, pedes, manus, &c. Quære, Diuisio.

PARTVS sequitur uentrem. l. partum. C. de Rei uend. l. placuit. C. de Liber. caus. l. idē Pompon. §. si equam. ff. de Rei uen. & in c. dilectus. extrā de seruis non ordin. cum Gloss. Quod uerō ad honores & dignitates attinet, partem liberi sequuntur. l. filiam. & l. liberos. ff. de Senat. l. eiplo. & l. eos. C. de Decurion. lib. x.

PARTVS, & ipse actus pariendi est, & ipsa proles. ut, partes dotalium ancillarum, est partitio dotis. l. si post diuortium. §. fin. ff. de Iur. dot. Itaq; partus continetur reditus appellatione, nō autē fructus. l. deducta. §. hæreditatē. ff. ad Trebell. l. Paul. ad Leg. Falcid. Sp.

PARTVS sexto mense natus, uulgò quæritus creditur, & non legitimus: secus in septimo mense. Quo & mihi primogenito nasci contigit, ut Iac. Vuimphelingius auiculus meus, præiens & obseruauit & annotauit. Extat apud Plinium cap. de Pariendi tempore lib. vij. de quo & Iurisconsult. meminit l. septimo. ff. de Statu homin. Labitur Accursius, dicens iustum finitum, & à septimo usq; ad decimum mensem finitum, & non ultra nasci. In quem errorem lapsi omnes uidentur, teste Salomon. nō animaduertentes in l. Gal.

I. Gallus. esse textum apertum: Iustum partum etiam xj. mense nasci. Fugit eos differentia, inter x. menses mortis, & x. menses conceptus, de quo idem latius in dict. l. Gallus. Sp.

PARTVVM partus. Vlp. de Petit. hæredit. Ancillarū etiam partus & partuum partus, quāquam fructus esse non existimantur, augent tamen hæreditatem. Sp.

PARVI refert, ut apud Cic. & alios idoneos autores, sic apud ueteres Iuriscos. qui teste Lud. Viue, undecūq; doctiss. Latiniſſimē scripserunt. Vlpianus: Parui etenim, ait, refert ab initio quis dolose in hæreditate sit uersatus, an postea hoc facere cœperit. Sp.

PARVM exaudire. l. item quæritur. §. si tutor. ff. Locati. & alibi.

PASCUA sylua, in quā ius est pascendi causa pecora mittere. Sic pascua loca l. diuortio. ff. Sol. matr. l. sylua. de Verb. sig. Sp.

PASCVARI, qui uetigal dant ex pratorū publicorum locatione. Dicti, quod ea conducebantur causa pascendi pecoris. Sp.

PASCVVM, pascui: pluraliter, pascua, pascuorum: in quibus pecudes pascuntur, siue ager, siue pratum, siue mons aut collis fuerit. Paul. in fin. l. ueluti. de Seru. præd. rust. scilicet, ait, si habeam pascui seruitutem, &c. Sp.

PASSIM admittere. Oppon. Distincte denegare. Medium à Prætorē causa cognita temperari. Vlp. in l. sed hæc. ff. de Procuratorib. Sp.

PASSIM fieri intelligimus, quod ubiq; qd' undiq; quod sine ullo conditionis discrimine fit. l. palam. ff. de Rit. nupt. l. solent. §. fin. de Off. Proconsul. si ea. C. de Adult. cum simil. Sp.

PASSVM uinum illud est, quod ex uuis passis conficitur. Nam ab igne decoquendo patitur. Vlp. de Trit. & uin. leg. l. si quis. Passum, inquit, nisi cōtraria mens sit, intelligitur. Proculus eod. rit. l. qui uinum. Cui dulcia legata essent, omnia hæc essent legata, mulsam, passum, defrutum, & similes potiones. Nebriss.

PASSVS, sunt quinq; pedes, quantum scilicet passis, id est, apertis brachijs efficere quis potest: unde & passis dictus. ut testatur Alciatus, interpretans l. quinq; pedum. C. Fin. regund. & cap. xvij. lib. j. Parer. Isidorus autor Etymologici, præbuitansam Azoni, Accursioq; haud recte intelligendiam d. l. quinq; pedum. Nec etiam uerbis legis, Criniti expositio conuenit. Sp.

PASTINARE, est agrum fodere, à pastino, ferramenti bifurcati genere, quo plātæ panguntur. Vlp. Quod ui aut clām, l. semper. Is cui fundum pastinandum locaueras. Paulus de Verb. sig. l. impense. Sicut arbusi pastinatione ultrā quam necesse fuerat. Nebr.

PASTINATIO, est pastinandi actus, quem elegāter indicat Columella ca. xvij. libri tertij. Pastinationis uocabulū Iuriscōsultis frequens: Vide Alberic. in eadem dictione. Sp.

PATER, est iuxta Iuriscos. quē nuptiæ designant. l. quia certa. ff. de in ius. uocā. sed proles non semper facie maritum parientis exprimit, sed interdum auum paternum, aut maternum,

interdum auiam, interdum patrum, aut propatrum. Spieg.

PATRIS appellatione, adoptiuum nō contineri, docuit Bald. in l. si nō speciali. C. de Testament. Cui sententiæ Alexand. Imolensis in odioſis subscribit. Lexicon Alberici, quod ut nobis protrusum est, nothum esse conijcio, sic habet: Pater Græcè, id est, genitor. Et dicitur pater, quāpatratione rei Veneræ filiū generat. Vel quod melius est, à pantater Græcè, id est, omnia conseruans. Eiulimodi flosculis abundant Interpretum ætatis illius monumēta: nimirum, quod eam expositionem uocabulorum reddere cogebantur, quā à maioribus suis acceperūt: apud quos Donato, Seruio, Acroni, Porphyroni, Festo, Varroni, Marcello, & huius notæ, successerūt Hugutio Papias, Catholicō, Brachylogus, Gregorius. Porro quod ad naturam pertinet, semper incertus est pater. ut Odyss. lib. j. Homerus tradit: Illo me genitū dixit pia mater, at ipse Nescio. nam propriū certus scit nemo parentem. Manet etiam hodie uulgi iocus, quo dicitur, sapientem esse filium, qui patrem suum norit, ut Erasmi. noster refert in explicatione Adagij, Matris ut capra dicitur. Sp.

PATRIS nomine, auus continetur, teste Iuliano in fin. l. iusta interpretatione. de Verb. sig. quod generaliter uerum est, nisi cum materia odioſa est, & non omnino tantum rationis est in auo, quantum in patre. Sp.

PATRES conscripti. Quære, Senatores.

PATRES patrati, id est, perfecti.

PATRES patriæ idēo dicti, quod eā quam patres in filios potestatem, ipsi in ciues haberēt, An potius hoc institutum Honoris, quā Imperij causa, ut ipsi tanquam patres subiectos admodnerent, ac amarent ut filios: & ciues, Principes tanquam parentes obseruarent. Seneca lib. j. de Clementia, latius explicat, cur Principē Patrem patriæ appellamus. Sp.

PATERFAMILIAS, hæc uox non solum in eis locum habet, qui uerē patres sunt, filiosq; habent: sed etiam in eis, qui sine prole sunt, dum iura in domo sua habeant, quæ cæteri patresfamilias. Vlt. l. diuin. Tabul. Oldendorpio teste, probat, secundum naturam esse, quod paterfamilias habeat domum ex omnibus partibus instructam, quique in ea sit ceu paruus rex. Spiegellius.

PATI actionem, hoc est, cōueniri in iudicio, apud Paulum in l. litis contestatæ. ff. de Negoc. gest. Spieg.

PATIBILE, quod perferri potest.

PATIENIA, est honestatis, aut utilitatis causa, rerum arduarum ac difficilium uoluntaria ac diuturna perpessio. Cicero de Inuent.

PATIENTIAM præstare iudicem, pro patientissimum esse ad audiendum, eleganter Plinius secundus usurpauit: censetq; id partem magnam iustitiæ esse. Hæc locutio apud Iuriscōs quoq; frequens est. Marcell. de Oper. nou. nunc. Vlp. Quod ui aut clām, de Solut. Item & Paul. de Oper. nou. nunc.

PATRIA lata significatio est. l. nam quod. in fin. de Pœn. leg. nec solis mœnib. terminatur: quā & quandoq; patriā de prouincia dicimus. l. uxorem. §. legauerat. de Leg. iij. Complectitur autem in se patria, quicquid ad eam gubernandam est necessarium, id est, totam Politicæ ordinationem, scilicet magistratus, potestates, domitia, & cætera huiusmodi. Quod notandum est, Pompon. l. ij. de Iustic. & iur. addens exempla iuris Gentium naturali ratione cōstituti, hoc est, iuris uerē naturalis & diuini: ut Parentibus, inquit, & patriæ pareamus. Vide Olden. in Diuinitab. præcept. iij. Sp.

PATRIA potestas, & Sui iuris esse, sunt contraria immediata. l. fin. C. de Sent. pass. Est autē patria potestas, ius illud quod pater, uel auus in personas liberorū, qui ex iustis nuptijs procreati sunt, habet. l. potestatis. ff. de Verb. sig. Hoc autem ius, proprium ciuium Romanorum est: quoniam a Lege xij. Tab. introductum. Sed cum cōstitutione Antonini, in l. qui in orbe. de Statu homin. qui in orbe Romano sunt, ciues Romani effecti sunt, sequitur, ad omnes Christianos hodie illud pertinere. Rom. ueteres, adeo semper magni in liberos paternum ius fecerē, ut Regū temporibus, patri filios bis uendere permissum sit: nisi pater ei uxore dedisset, aut ultro ducere uolenti, assensum præstitisset. Ex Alciato, & Bapt. Fulgoso. Sp.

PATRIA sua cuiq; iucūdisima. Extat apud Scæuolam de Legat. iij. in l. qui habebat, elegans thema Græcē scriptum, à nostro Haloandro eleganter quoq; uersum his uerbis: Quo magis dulcissima patria mea fines ac territoria sua tueatur, decerno adsignoq; illi uniuersa prædia, quæ in Syria possideo, cum omnibus, quæ illic sunt, pecoribus, seruis, fructibus reconditis, omni apparatus. Quæsitum est, an & prædia, quæ pignori habuit testator, patriæ suæ reliquisse uideatur: respondit Scæuola, non uideri relicta, si modò in proprium patrimonium, quod ferē cessante debitor sit, non sint redacta. Sp.

PATRIMONIUM, bona paterna, hoc est, hereditatem à patre relictam signat. Non tamē continentur patrimonij appellatione, ea quæ in nominibus sunt. l. cum pupillus. ff. Rem pup. salfore. quod tamen Baldus existimauit, sed falso, minimē huius legis sensum assecutus. Sp.

PATRIMONIUM, id est, facultates proprias Princeps habet. l. apud Iulianum, in fi. de Leg. j. Haber & fiscum, hoc est, pecuniam publicam, à S. P. Q. R. illi decretam. à Fiscis, id est, sportulis dictam, quibus ea pecunia recōdebatur. Aerarium uerò, Populi pecunia erat, hoc est, Reipubl. cui præerant Quæstores.

PATRIMONIUM sacrum quid sit, refert Gloss. in l. j. C. de Interdict. lib. x. Sp.

PATRIMONIALE munus, est hospitium recipere, equos Curiales alere. l. non uidetur. C. de Muner. patrim. l. munus. ff. de Vacat. mun. Auth. Ut omn. obed. Iud. Alberic.

PATRIMI, & Matrimi, dicuntur pueri, quorum pater & mater adhuc sunt in uita. More ue-

terum Romanorū eiusmodi pueri tres nouam nuptam deducebant: uno facē ex spina alba præferente, duobus reliquis nubentem tenentibus. Annotauit Rhenanus apud Tertullian. aduersus Valentinianos. Sp.

PATRINVM, quod est patris: ut matrinum, quod est matris.

PATRITII, apud Romanos Senatorij ordinis uiri: quiq; ab his progeniti erāt. Patritij item uocabantur, ut scribit T. Liuius lib. j. ab Urb. condit. & sentit Tranqu. in Augusto. Apud Græcos autem omnino maior erat dignitas, non ex concessione debita, sed quæ solebat à Principe concedi. Sidon. Apol. Egdictio honor Patriciatu accedit. cedit celerrimē, si cogites eius etatem: si merita, tardissimē. Cassiod. Epist. lib. vj. Nostro munere subleuatus, Patriciatu culmen ascende. Suidas Patritios esse tradit communis reipubl. patres, qui in suprema dignitate Senatorij Conlilijs esse censentur. Alciat. in Rub. C. de Consulib. & non sparg. pec. lib. xij.

PATROCINIA appellari cœpta sunt, cum plebs distributa est inter Patres, ut eorum opib. tutela esset. Inde factum est, ut Patrocinij protutela & defensione dici cœperit. Festus.

PATRONA, propriē non est uxor patroni, licet bonis morib. conueniat: huic etiā reuerentiam à liberto exhiberi, & ideo sine uenia in ius uocari non debeat. l. j. C. de In ius uoc. Sp.

PATRONVM deesse tū intelligimus, quā bene, ingenioseq; non defendit. Nec est simpliciter, patronum reperisse nullum. Quod uerò antequin quinquennium nemini prorsus liceat patronum causarum in iudicijs agere, statutum est. l. petitiones. C. de Aduocat. diuers. iudic. Sp.

PATRONI accipiendi sunt, qui ex seruitate manumiserūt, uel qui collusiones detexerūt, uel si præiudicio pronūciatur esse libertus, cum alioqui nō fuerit: aut si iurauit eum libertum meum esse, aut or Vlpian. in l. adoptiuum. de In ius uocan. Spiegel.

PATRONVS non tantum dicitur, cui libertus subijcitur, sed etiam defensor eorum, quos in clientela habet, primumq; locū post patrem in officio apud clientem obtinere patronus debet. Hinc & iura patronatus, quæ uel in liberto habemus, uel in clientes: quorum hodie uocamus, obtinet, quos barbara uoce Vassallos uocamus, teste Alciato. Patronus item dicitur, qui defendit alterum in iudicio. Is & Orator est. Aduocatus uocatur, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam cōmodat amico. Procurator, si negotium suscipit. Cognitor, si præsentis causam nouit, & fictueretur ut suam. Bud. in post. Annot.

PATRONI nauium. Lege, Nauicularij. **PATRUELES**, à patruo dicti: quod duorum patruorum filij sint. Quoniā qui pater alteri est, alteri est patruus. Sicut sorores patruales nūcupantur, ex duobus & ipsæ fratribus genitæ. Atq; duarum sororum, aut pluriū filij, inter se Sobrinj dicuntur, tanquā Sororini. Lege, Consobrini.

PATRVVS, frater patris: quasi pater alius. **PATRVVS** magnus, frater est aui.

PAVCA, dicuntur duo. l. j. ff. de Præscript. verb. Actria ueniunt multorum nomine. l. licet Imperator. de Leg. j. cum simil. Sp.

PAVCA uerba, ex facti qualitate cognoscuntur. Vide Bart. in d. l. scire oportet. in princ. ff. de Excus. tur. Spieg.

PAVCO RVM significatio uariatur in iure. nā pendet ex personarum, causarum, rerumq; qualitate, tum temporis ratione. Vide Bart. in l. scire oportet. ff. de Excus. tur. Apud ueteres Pauci pro bonis ponebantur: ut Multi pro malis. autore Nonio. Spieg.

PAVLATIM, sensim. Instit. de Rer. diuif. §. præterea. in princ.

PAVLO, idem significat quod parū, uel paulum. l. tutor. §. cum hæres. Ad Velleian.

PAVLO innox, statim, cum paruo interuallo.

PAVLO ante pro nuperrimè. Authen. Quibus mod. nat. in princ.

PAVLISPER, pro paulum admodum. l. ij. C. de His qui spont. in qn. publ. sub. lib. x.

PAVLVS, à parum, adiectiuum, quo rarissime uisunt autores, præter quàm in ablatiua.

PAUPER est Bartolo, qui in bonis nō habet quinquaginta aureos. l. qui accusare ff. de Accus. tur. Est tamen Pauper accipiendus, qui pro qualitate rei de qua agitur, satis non habet. In arbitrio itaque ius dicentis erit, ut ex personarum & rerum qualitate iudicet, quē locupletē, quēque pauperem ducat. per ipsum Bart. in l. qui accusare. ff. de Accus. tur. Sp.

PAUPERIES, damnum est sine iniuriā facientis datum, ut cum animal quod sensu & ratione caret, damnum intulerit. l. j. Si quadrup. pauper. fecit. dicat. Sp.

PAUPERIOR non est, qui nō acquirit, sed qui patrimonium dilapidat. l. si sponsus. §. si maritus. ff. de Don. int. uir. & ux. Vide item l. si uir uxori. ff. pro Donato. Sp.

PAUPERIMVS, ad opinionem refertur. l. hæreditatem. §. filius. ff. de Castr. pecul. Sp.

PAVERTAS, est ipsa pauperis conditio. Quotuplex illa sit, Bartol. explicat in Minoricis, lib. j. An uerò, & quibus casibus proffit, tractat in l. lilitas. §. fin. de Offic. Præsid. Sp.

PAUPERVM appellatione, etiam continetur qui in reatu sunt, uulgò carcerati pro maleficio uocantur. l. Iulius. C. de Episc. aud. Sp.

PAVIMENTVM, ipsum domus solidamentum: dictum à pauendo, id est, tundendo, siue feriando: quòd dum fiunt pauimenta, pluribus simul diebus feriuntur, & tunduntur, ut solidiora sint, & ne rimas faciant. Vide l. foratē. ff. de Seruit. urb. præd. Plinius indicat, apud antiquos pauimentorum genera multa fuisse, cap. xxv. lib. xxxvj. Spieg.

PAVO, qui & Pauus, auis uulgò nota. §. Pauonum. Instit. de Rer. diuifion. Alberic.

PAVSA, quies, cessatio, Lucretio, Apuleio. Unde Paularius Senecæ, qui pauisam facit: uel potius, ut ipse interpretatur, qui uoce temperat impetum remigantium. Epistola penultima libri septimi. Sp.

PECCARE, dictū quasi pellicare, id est, cum pellice coire. Vnde propriè est, adulterium committere. Sed usus effecit, ut pro quomodocunq; labi & offendere, & delinquere sumatur. Hoc omnium esse, Deo excepto, refertur in Canonice Decretis de Pœnit. dist. ij. cui sine. in fin. Vide Bart. sub fin. l. j. ff. de Iust. & Iur. Sp.

PECCATORES, pro adulteris Iustinian. usurpasse, in Instit. tit. fin. eruditiores quidā contendunt: indicantes, Baptist. Pium parum rectè, pro Peccatoribus predicatoribus, legendum censere: ut certè ibidem non conuenit hæc uox. At tamen mihi magis probatur hoc loco uocabulū, stupratoribus, ut habet editio Norinbergen. Sp.

PECCATVM, quidquid sit cōtra officium: quæ etiam culpa appellatur.

PECTAB, à πηκνυμι, quod est, figo: uel quod magis est, à πηκνυμι, quod ornare significat Suidæ, & si tondere quoq; pecora Aristophani. Altiar. C. de Excus. tur. art. lib. x.

PECVA, ut ait Cic. in Pœpeiana, ab eo quod est pecu, uenit: ut à genu, genuat & significat pecorum multitudinem. Sp.

PECVARIA, numero multitudinis dicebatur omnia, ex quib. Pop. Rom. haberet redditus: quia diu hoc solum uedigal Romanis fuit. Nunc ea dictione foemininè, & locū in quo pecorum greges consistunt, & scientiam parandi ac pasce di pecoris, accipimus.

PECVARIVS, substantiuè, qui pecorum curam habet: ut canis, qui pecora custodit à luporum iniuriā.

PECORARIVS, si modò scribendum non est Pecuarius, qui pecua siue pecora publica redimit, ut ait Asconius. Romani enim uetustiores, nihil in bonis aliquid præter pecudes habebant. Pecudis nomine omne animal est, quod ratione atq; effigie humana caret. Caius tamen ad Leg. Aquil. Lege Aquilia. Seruis, inquit, nostris exæquantur quadrupedes, quæ pecudū numero sunt, & gregatim habentur, &c. At Canis inter pecudes non est. Nebriss. Vallæ Pecus est omne animal, quod sub imperio pabulo terræ pascitur. ut sunt boues, asini, equi, cameli, oues, capræ. Plinius elephantes uocat pecudes, cum ait: Qui cum elephanto congressus, gemino ictu pecudem exanimauit. Modestinus de Leg. iij. Pecudibus legatis, ait, & boues, & cætera iumenta continentur. Sp.

PECVS operarium. Vide, Operarius usus.

PECORIS appellatione ueniunt iumenta. l. ij. ff. ad Leg. Aquil. itē & armenta, ut sentit Bartol. in l. fin. C. de Milit. uet. lib. x. Differit idem in l. sequitur. §. lana. ff. de Vfuscap. An lana pecoris pars censenda sit. Spieg.

PECVLATOR est, qui furtum facit pecuniæ publicæ, hoc est, qui de Principis aut populi ærario suffuratur. Crimen peculatus, quod etiam admittitur, cum interceptur pecunia destinata uel religioni, uel usui publico. Pœna eius, est deportatio. l. j. & duab. ll. seq. ff. ad Leg. Iul. Pec. Spiegelius.

PECULIARE crimen, commissum dicitur, quod sanguine, hoc est, uita, & ultimo supplicio expiatur. l. ij. C. Ne sanct. bapt. l. si quenquam. de Episc. & cler. Sp.

PECULIARE uinum, pro serui, apud Vlp. Si peculiare uinū legatum sit, id contineri, quod serui habuerunt. Sp.

PECULIARITER, pro specialiter. C. de Comit. rei militar. l. ij. lib. x. l. ij. ff. de Tribut. act. Spiegelius.

PECULIVM, dicitur quasi pusilla pecunia: siue patrimonii pusillum, nempe à pecore. qđ dominus olim permittere solebat seruo, uel parens filio. l. depositi. §. ult. ff. de Pecul. Itaq; totū ex uoluntate domini, uel patris pendeat peculium: qui potuit pro arbitrio suo augere, minuire, aut prorsus adimere: modò tamen id non fieret in fraudem alicuius. l. non statim. & l. peculium nascitur. cum l. seq. & l. summa cum ratione. ff. eod. tit. Verū lata significatione pro patrimonio omni accipitur. Vlp. l. cogi. ad Trebel. quia pleriq; *peculium*, id est, diminutiuū forma, patrimonii suū, *peculiū* dicunt. Ea quoq; pecunia, quam quis repositam in subitis casus habet, *Peculium* dicitur. l. cogi. Est & *peculium*, quod nisi his, qui in aliena potestate sunt, quaeritur: & cum extra potestatem mittitur, amplius *peculium* non est. Sunt tamen quibus *Peculiū* propriè significat rem, quæ non in numerata pecunia consistit, sed uel in solo, uel pecoribus, uel in supellestili, nostro labore & industria parata, & à nobis lucrata. Vide Pyladem in *Alinariā* Plauti. Spieg.

PECULIVM quadruplex reperitur. Profectitium, quod profici citur à patre, uel domino, quod cōceditur filio, uel seruo. Paganicum aliàs cōgnominatur. Aduenticium, quod filio aliunde acquiritur: ut fortè ex hereditate materna, fratris, amici, uel uicini: quod & seruo contingere potest. *Peculium Castrense* est, quod à parentibus, uel cognatis, in militia degenti datum est, uel quod ipse filius familiars etiā aliunde acquisiuit: quod, nisi militaret, acquisiturus non fuisset. l. castrense. ff. de Castren. pecul. Quasi uerò *Castrense* dicimus, quod ex publico munere, aut functione aliqua, operæue, etiam ex priuatis personis, filius familiars assequitur. In his bonis parentes nullum ius habent: & ne quidem oblatio cum fratribus locum habet. l. iij. ff. de Castren. pecul. l. ult. C. de Collat. bon. l. certum. C. Famil. ercisc. Sp.

PECULIVM intricare, apud Vlp. in l. j. de Ser. corrup. & in l. suam. ff. de Pecul.

PECUNIAM antiqui à pecore deduxerūt: quod uniuersa eorum facultas in pecorum fructu esset. Pecunia enim, & signatum *zs*, ad usum comparanda necessaria, quæ moneta & nomisma non reperitur introducta ab Homero: qui ne minimarum quidem rerum exquisitas mentiones, Camerario teste, omisit, & permutatorem rerum diligenter perscripsit. Qua ratione & *Peculium* dictum, quod quis sua industria acquirit. Alc. de Verb. sig.

PECUNIA pro Sacramento. Vide, *Impetrare actionem*. Spieg.

PECUNIAE appellatione, inquit Paulus eod. tit. l. pecuniar, rem significari, Proculus ait, hoc est, patrimonium. & Vlp. *Pecuniar* uerbum, nō solum numeratam pecuniam complectitur, uerum etiam omnē omnino pecuniam, hoc est, omnia corpora. Nebr.

PECUNIAM accepisse dicemus, etiam eum qui aliquid pro pecunia accepit. Vlp. in fin. l. j. de Calumniat. Spieg.

PECUARIAM facere, est exercere se in alendis pecudibus. Ea de re sic Varro meminit, de Rustica lib. ij. Est scientia pecoris parandi ac pascendi, ut fructus quā maximi possint, capi antur ex ea, à quibus ipsa pecuaria nominata est. nam omnis pecuariæ pecus est fundamētum. Ea partes habet discretas nouem, ter ternas, ut sit una de minoribus pecudibus, cuius generatua, ouis, capra, sus. Altera de maioribus pecore, in quo sunt itidem ad tres species natura discretæ, boues, asini, equi. Tertia pars est in pecuaria, quæ non paratur, ut ex his capiatur fructus, sed propter eam, aut ex ea sint, sicut muli, canes, pastores. Spieg.

PECUNIA mutua, quādoq; per prolepsin dicitur, quæ adhuc mutuo data non est, sed ea destinatione habetur, ut mutuetur. l. malum. §. ij. de Verb. sig. Sp.

PECUNIA nautica est, quæ periculo creditoris in nauem recepta, traijcienda committitur. Spieg.

PECUNIAE numeratæ nomine, non alia uenit intelligenda, etiam si latissimè pateat eius appellatio, ut Alc. in Comment. demonstrat.

PEDAGIVM, & Guidagium, barbara uocabula, exponuntur in cap. super quibusdam. ext. de Verb. signif. & ibid. Abbas, & in cap. innouamus. de Censibus.

PEDAM, uel stigium humani præcipue pedis appellasse antiquos, in Commentarijs quibusdam inueniri solet.

PEDAMENTORVM, quæ uitium adimnacula sunt, tria sunt genera. Ridica unum, robustum, seu firsile, ex quercu, uel iunipero. Alterū ē pertica, & est Palus dictus: atque hicteres est. Tertium ob inopiam ex harundinetis sumitur. Tria hæc *Pedamēta*, & *Statamina* appellantur. Alciat. de Verb. sign. Idem in *Parergis* admonet pro radices, radicas legendum, in l. is qui in puteum. §. si quis. Quod uī aut clam. Sp.

PEDAMENTVM, fultæ uites dicuntur. Græcè *καρπιδραι*. Et *Pedamen*, quodlibet fulcimen cui uitis inhaeret. Ridica, ex querna arbore, aut ex iunipero, olea, uel cupresso. *Statumē*, ē palis & pertica. Quod uerò ex arundinibus *Pedamentum* fit, *Arundinetum* uocant. Traduces autem, rumphi, seu arbuta, natiuum quoddam est ex arboribus in arbores traductis uiribus. Alex. de Alex. Gen. diel. lib. ij. c. x.

PEDANEI iudices, qui Prætori in consilio erant, & ad pedes tribunalis assidebant: si ex eius delegatione leuiore causas cognoscere iuberentur.

berentur. Quandoq; consiliarij appellati. Alc. in l. si quis. §. omnes. C. de Pact. Hi non uehebatur curru, sed pedibus ibant.

PEDANEI iudices (quā uocem barbaram putat Gell.) sunt antiquo interpreti, ut Alc. eum allegat, qui ex delegatione causas audiunt. Paulus, iudices, inquit, Pedanei, si pecunia corrupti arguuntur, à Præsido Curiae submouentur. Vlp. quoque Pedanei meminit. l. iij. Ne quis eum qui in ius uoc. est. & nō teneri ex edicto eum, ait, qui ad pedaneum iudicem uocatum exemerit. Vnde arbitratur Alciat. ex Curia, seu Decurionum ordine fuisse aliquos magistratus, qui cum Præsides pro tribunali cognosceret, ipsi ad pedes adficerent: unde & Iustiniano *ἡ ἀρχὴ τῶν πεδανῶν* appellati sunt. §. illud. in Authen. Ut defunc. seu fun. eor. Vide tit. C. de Pedan. iudicib. l. si quis. §. omnes. C. de Pact. & Alc. in Parerg. Sp.

PEDARI senatores dicuntur, qui in senatu sententiam non dicunt, sed ab alio dictam comprobant: mouētes se loco, & in partem eius qui dixit ambulantes. Atq; ij, ire in sententiam pedibus dicuntur. Bud. in l. ult. de Senat.

PED amputato debilitari. l. iij. C. de Seruis fugitiuis.

PED in fouea habere, id est, in periculo mortis esse, in l. apud Iulianum. de Fideicom. lib. Pomp. Græcè refert sententiā, sic redditam Latine: Ego discendi cupiditate, quam solam uiuendi rationem optimam, in octauum & septuagesimum annū ætatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulian. Et si alterū pedem in sepulchro habere, adhuc addiscere quædam uellem. Sp.

PED sunt symbolum & iudicium quoddam possessionis rerum immobilium, sicut manus rerum mouentium, ut singulariter colligit Alc. cap. vj. lib. v. Parerg. Sp.

PED, miles qui pedib. militiam exercet. l. j. & ij. C. de Appar. mag. milit. C. lib. xij. Pedester, qui pedibus iter facit. l. j. §. stationem. ff. de Flum. Albericus.

PEDISSEQVA, ancillula, quæ dominam sequitur. Vide l. Titia seruis. ff. de Manum. testament. Papinianus in l. peculium. de Legat. ij. Eadem sunt, ait, in l. ceticarijs, aut pedissequis legatis. Spiegelius.

PEDVLES. Vlpian. in tit. de Aur. & arg. leg. l. argumento. fascias curules appellat. Nebrissen l. Spiegelius.

PEGMATA. nam, inquit Iuriscōs. in emptio nem domus & specularia & pegmata cedere solent. l. quæsitum. §. specularia. ff. de Fund. instructo. Pegmata uerò accipe compactam machinam ex ære, marmore, uel ligno, cum ornatus, tum commodi causa, instar illorum, quæ in pompæ uti assueuerant, teste Alexand. Neapol. lib. v. ca. xxiiij. cui Festus, autor Seneca, Pegmatis formā describit ad Lucilium.

PEIERARE, nō est falsum iurare, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut uerbis cō-

cipitur, id non facere. Cic. lib. Offic. ij. Iurare autem oportet, inquit Vlp. ut delatum est iusiurandum. l. iij. §. ult. de Iureiur. Spieg.

PELARGICI nomi dicti, quasi Ciconiarie leges, quib. liberi parētes alere iubentur. Id qd in iure quoq; cautum est. Vide Budæum in annot. & suprā, Antipelargia.

PELECINVM, herba in segetibus crescēs. de qua Plin. lib. xxvij. cap. xij. & xv.

PELLERRE, pro inducere, persuadere, illicere, apud Iuriscōs. Sed utrum ita demum, inquit, si bonæ frugis seruū pepulit ad delinquendum. l. j. §. sed utrum. ff. de Ser. corr. Sp.

PELLES, pro mantica, seu peruatoria, Italis uulgò Vallisia dicitur: quod ē pellibus conficiebatur: nec ignotū Curijs nostris uocabulum est. Paul. in l. de Tapetis. Sicut pelles, quibus inuoluuntur uestimenta. Sp.

PELLEX propriè, quæ cum eo consueta est, qui uxore habet. Quæ cum coelibe consuefunt, non pellices, sed pellacæ dicuntur uerbo Græco. Bud. in Annot. ad l. ij. ff. de Orig. iur. Græci *παλλακή* uocant. Adde Alc. enarrantem pulchrè l. Masurius. de Verb. sig. Sp.

PELLICATOR, qui ad fraudē pellicit. Sp.

PELLICATVS uoce, in lib. de Officijs ij. usus est Cicero.

PELLIONES. l. j. C. de Excusat. artif. lib. x.

PELOPONESIAM quinquies quaternos enixam, & multas Aegypti uno utero septenos, item traditum esse quatuor pariter puellas à matrefamilias natas esse, Paulus refert l. iij. ff. Si pars hæredit. per. Spieg.

PENARIVS, Festo: Penaria, Varroni: ut uerò alijs, Penariū: locus, ubi necessaria ad uictum quotidianum pertinentia, reponuntur. Penus quid sit, Vlpianus exponit in ff. de Penu leg. frequens fœminino genere apud Iurecōs. tametsi & masculinō & neutro profertur. Penum uenire legato domus, Bart. docet in luxori. de Legat. iij. Penuriam rerum omnium inopiæ tribuimus: specialiter tamen earum est, quæ in penu recondi solent. Sp.

PENDENTES fructus, nōdum esse dicuntur: quoniā pars fundi existunt. l. & quæ nōdum sunt. ff. de Pig. l. fructus pendentes. de Rei uend.

PENDERE, pro soluere. l. j. ff. Si ager nec. Et pēdere pœnas propriè dicitur, qui ob delictum pœnas soluit. Sed per translationem pro estimare accipitur. Vnde Magnipendo, Floccipendo, Paruipēdo, Multipendo, Nihilipendo, id est, magna, parua, nulla æstimatione habeo. Loca in suis classibus apud Alberic. requirito. Sp.

PENDERE actus, pro prorogare, & differre, not. in l. fin. ff. Com. præ. Sp.

PENDERE uestigal, pēdere usuram.

PENES, & Apud, in hoc differunt: quoniā Apud, personam tantum cum loco significat: Penes uerò, non tantum locum & personam designat, sed etiam dominium. Vlpianus de Verb. sig. l. penes te. Penes te, inquit, ampliusest, quàm apud te est. Prius etenim significat possessionē, posterius solam detentionem. Nebriss. ait, Apud

te est, quod qualitercunq; a te tenetur: Penes te est, quod quodammodo a te possidetur. Sp.

PENICVLVS, & Penicillus, pictoris instrumentum, quo pingit: ab eo quod est penis, id est cauda. Martianus de Fund. instr. l. item pictoris. Peniculi, inquit, & cauteria, & conchæ. Nebr.

PENITVS, pro prorsus. Nā propriè intrinsecus significat, ipso iure accipiendū est, per Glossam singulare in l. si qui aduocatorum. C. de Postul. Spieg.

PENSATIO, pro compensatione, apud idoneos autores, nedum apud Iurecōs. reperire est. In l. Mæuius. §. arbiter. Quæsitū est, ait Iulianus, an possit pensatione ultro citroq; facta, condemnatione eū solū, cuius summa excederet, & condemnare? Spieg.

PENSIO, id quod p alicuius rei usu datur, ut agri, ut domus. Vnde Legitima pensio nostris dicitur, quæ fructibus respondet. Et pro solutio ne facienda usurpatur Pensio a Paulo, in l. lecta est. §. igitur. si cert. pet. Item in pensionem reputare, apud Haloandrum in l. penult. ff. de Via publ. quam ipse ex Græco transtulit. Sp.

PENSITATIO, Vide Rubr. C. de Cens. & Censit. lib. xj.

PENSVM, id est, modus operis præscriptus. Sumptum a penso lanarum, quod certi ponderis singulis puellis dabatur. Erasmi.

PENTAPROTIAS, Græca vox est, & significat quinque primorum munus: quos alibi sacre constitutiones, quinque Summates uocant. Ipse Quintumuiros appellari puto in l. de cubiculis nostris. C. de Priuil. eor. qui in Sacr. palat. milit. lib. xij. Spieg.

PENVLAM constat uestē esse ad arcendam pluuiam, qua nonnunquam Imperatores uterentur. Vide Egnat. in Annot. ad Spartian. & in uita Alexand. Sp.

PENVM neutro genere protulit Pomponius l. ij. de Trit. uin. Cum alij penum, inquit, alij uinum legatū est: excepto uino, omne penum ad legatarium pertinebit. Sp.

PENVS quotidianū Paul. l. iij. ff. Nau. caup. stab. Est, ait, earum uestura non debetur, ut uestimentorum, penoris quotidiani.

PENVRIA, omnis inopia rerum, & præsertim earum quæ in penu recondi solent.

PENVS, oris: siue Penus, us, omne, id est, quo uestiuntur homines, & quod intus reconditur. Vorhat an Korn, Vnem, &c. Hinc tit. Iuris, de Penu legata, hoc est, de ijs rebus quæ adseruātur in penario ad longum tempus. Penarium enim locus est, ubi penus reconditur. Vlpian. de Penu leg. l. qui penum. Quæ horrei penarij, uel cellæ penariæ instruendæ gratia habentur. Nebriss.

PEPLVM, eximij candoris uestem sine manicis, aureis distinctam clauis fuisse autumant: quam quinto quoq; anno apud Hylen mulieres sex & decem Iunoni contexebant. Alexand. de Alex. Gen. dier. lib. j. cap. xxij.

PER, in compositione uariè accipi, Alc. ostēdit in §. pernoctare. l. urbana familia. de Verb. signific. Quandoq; autem quandam integritatem

& perfectionem signat. Spiegelius.

PER adoptionem pater, qui me adoptauit.

PER ætatem, id est, dum ætas adest.

PER alluionem, ut ait Iustin. in §. prætereā. Insti. de Rer. diuis. id uidetur adijci, quod ita paulatim adijcitur, ut intelligi non possit, quantum quoquo temporis momento adijciatur. Ab alijs quoque temporis momento adijciatur, uel alluio, pro immoderata aquarum uolentia, uel fluuiarium, uel pluuiarium, similitudinē: ponitur quæ non tantum agros confundit, sed quandoque eripit, & nonnunquam funditus destruit. Sp.

PER annos certos, quomodo intelligendum sit, uide C. de Vsucap. l. aduersus. & de Pœnis, l. si certis annis. Sp.

PER calumniam in possessionem mitti. Vi. de Vlp. in l. unica. Si mul. uent. nom. Sp.

PER contrarium, pro Ex aduerso. apud Vlp. in l. Iulian. §. si uenditor. de Action. empr.

PER consequentias: Non est absurdum, inquit Paul. per cōsequētiās; & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci. l. si autem. §. sed & is. ff. de Rei uind. Sp.

PER Deum iurare. Vlp. in fin. l. iij. de Iureiur. Iurari, inquit, oportet, ut delatum est iusiurandum: ceterum si ego detuli, ut per Deum iurares, tu per caput tuum iurasti. Sp.

PER dilationem bellum gerere, apud Livium.

PER fas, nefas, significat factum aliquid fuisse licitè, aut illicitè: quod uulgus Barbaricum dicitur hoc est, factum taliter qualiter. Sp.

PER iudicem aliquid fieri, hoc est, officio iudicis. l. ult. ff. de Rei uendic.

PER lasciuia. Lege, Lasciuia.

PER Legem. Cic. ad Sallust. Sed id mihi uis uideris per legem Iul. facere posse.

PER magistratus factum, ut accipiendum, declarat Vlp. in l. sed et si. §. ait Prætor. ff. Ex quibus caus. maior. Sp.

PER manus tradi dicitur, quod successione quadā ab alijs ad alios deuenit. Vsum parcmia Erasmi indicat. Extat & apud Papinianum, de Iure codicill. Quod per manus traditum est, collatillis hæreditatem dari non posse. per manus, id est, uulgò, Interpretes exponit. Sp.

PER multos ambulare possessionem, apud Vlp. l. sed et si. §. deinde. ff. de Petit. hæred. Sp.

PER obreptionem petere. l. si autem is. §. Negoc. gest.

PER partes reficere. Vlpia. de demolitis edibus uerba faciens. l. Quid tamen. ff. Quib. mod. ususfruct. amittatur. Planè si per partes, ait, reficiat, licet omnis noua facta sit, aliud erit nobis dicendum. Sp.

PER Satyram, apud Iustin. in præfat. 7. quid sit, uide infra, Satyra lex.

PER se, pro ex sese, sua natura, & quod dicitur, naturaliter.

PERSOLVTIONEM, quàm specie. Hanc phrasim ceu elegantem apud Paul. in l. ij. §. ij. ff. Si cert. pet. indicauit Dn. Haloander, & notat quoque Oldend. ut negationem potius, quàm collationem insinuet, sicut & in l. si hominē. ff. De positi, & in l. ij. in fin. ff. de Iudic. Sp.

PER te stetit, barbari dicunt, tenuit per te.

PER tempus, in tempore, siue tempestiue, inquit Donatus, aut opportune.

PERAGERE litem, Vlpian. Qui procuratorem dat, inquit, ut confestim agat, is intelligendus est permittere procuratori, & postea litem peragere Spieg.

PERAGIT, qui obtinet: unde peregrisse reum dicitur, qui damnauit. l. ij. ff. de Adult. Agit, qui in iudicio prosequitur id quod sibi debetur. Exigit, qui quod iudicio prosecutus est, recipit. Transigit, qui actionem sibi competentem, siue instituta, siue instituenda sit, aliquo recepto, causa concordie omittit. l. j. ff. de Transact. Sp.

PERAGI reus in criminibus, non res peragitur, inquit Bud.

PERANGARIAE Lege, Angariae.

PERAEDIFICARE, aedificationem absoluer.

PERAEQVATORES, dicuntur exactores censuum capitationis: quod aequaliter ab omnibus exigant. Alc. in l. cum antea. C. de Agric. & cens. lib. xj.

PERCIPERE, pro ualde capere, in l. si plangis. §. fin. Cum pila, inquit Alfenus, plures luderent, quidam ex his seruulum, cum pilam percipere conaretur, &c.

PERCIPERE debitum, Modestinus. l. Herennius. ij. ff. de Vfur. Sp.

PERCEPTI fructus, ut a solo separati, & horreo repositi intelligantur, Azo demonstrat in Sum. de Rei uend. Sp.

PERCEPTIONEM fructus, ut Labeo tradit, accipere debemus non tantum, si perfecti sint collecti, sed etiam cepti, ita, ut terra continere se fructus desierint: ueluti si oliuæ, uel uua collectæ sunt, nondum autem uinum uel oleum ab aliquo factum est: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est. l. si eius fundi. ff. de Rei uind. Spiegelius.

PERCVNCTARI, diligenter inquirere. Vnde Auth. de Testib. §. quia uero. in fin. Sp.

PERCVSSOR, qui percutit & occidit, & ad id faciendum conducitur. C. de Sicar. l. si quis percussor. & ff. de Sil. l. & si percussor. Sp.

PERDERE Feudum, pro amittere. §. item qui. Quæ fuit prim. caus. Item pro exceptione repellit. l. si filius, in princ. ff. ad Macedo. Cæterum haud perdidisse rem censetur, qui eius restitutio nem petere potest. l. nemo. & ibidem Bart. ff. de l. in integ. restit. Sp.

PERDIDISSE creditor uidetur, qui exceptione repellit potest. l. si filius, in princ. ad Macedon. Albericus.

PERDITVM, a diminuto distat. l. perditum. ff. de Petit. hered. & a derelicto. l. interdum. §. ex naufragio. ff. de Acquir. possess. Sp.

PERDVCTORES, ut Asconius ait, in hoc differunt a lenonibus, quod lenones sunt sortorum perductores, etiam inuitarum personarum. Sp.

PERDVLLLES. Caius de Verbor. signifi. l. Quos nos, inquit, hostes appellamus, ueteres perduelles appellabant. Perduellio, patriæ ho-

stis, qui in Rempublica aut Principem reus est. Vlp. pro ipso crimine accipit in l. ult. ad Leg. Iuliam Maiest. Sp.

PEREGRINI Romanis erat omnes, qui ius ciuitatis non habebant: ut quia Latine essent conditionis, uel penitus alienigenæ. Cur autem interditi, uel deportati, peregrini dicerentur, Alciatus ostendit cap. xv. lib. j. Parerg. Sunt autem exemplo peregrinorum pœnæ in iure ciuili constitutæ. Vnde aliqui sunt serui pœnæ, ut qui ciuitatem, libertatemque, atrocitate sententiæ amittunt, quales sunt damnati in metallum, & qui bestiis subiiciuntur. §. pœnæ. Instit. Quib. mod. ius patr. pot. sol. Ea autem est maxima capitis diminutio. Alij sunt dedititij, quales hi, quibus aqua & igni est interdictum. Et sicut dedititiorum conditio de Repub. exoleuit, Latinaque conditio ditius fuit superstes. l. j. C. de Lat. lib. toll. ita & interditi aquæ & igni in usu esse desijt. l. iij. ff. ad Leg. Iuliam Pecul. solumque deportatio in insulam remansit. Existimantur autem hi Latine conditionis, quia ius ciuitatis amittant, insulam illam pro patria habere. Quod Cic. in Orat. p. Domo sua ad Pontif. ostendit: hinc hosce Lex quandoque appellat peregrinos. l. j. l. nec apud. C. de Hæred. inst. uetatque eos ex testamento ciuis Romani quidquam capere: quandoque Græco uocabulo Apolides, quasi sine ciuitate dicas. l. j. de Legat. Alibi iura Gentium eos non amittere tradit. l. si madauero. §. is cuius. Mandati. licet iure Ciuili deficiantur. Dicuntur & quandoque Relegati. l. ij. de Pub. Iud. sed lata significatione. Proprie enim relegati sunt, qui nec libertatem, nec ciuitatem amittunt. l. iij. de Interdictione & relegatione. Spieg.

PEREGRINITAS, alieni soli habitatio, in l. sed si. ff. de Inius uoc. Si per pœnam deportationis ad peregrinitatem reductus sit patronus, hoc est, sit relegatus in aliud solum. Sp.

PEREGRINVS uocatur, qui in sua ciuitate non est: uel qui ex nostra ciuitate non est: unde pro Extraneo sumitur. ut Albericus indicat in Authen. de Non elig. sec. nub. Sp.

PEREGRINVS Prætor, Lege, Prætor peregrinus.

PEREGRINATIO longa. l. aut longa. ff. de Procurat. Vnde priuatus inimicus, uel latro, perduellio non est. Alc. de Verb. sign. Est & Perduellio, coniurator. Et Perduellionis iudicium uocatur, quo in perduellios, tanquam crimine læsæ maiestatis, animaduvertebatur.

PEREGRINITATIS reus dicebatur, si quis falso pro ciue Romano se gessisset. Sp.

PEREMPTIO, l. qui hominem. ff. de Adimend. leg.

PERENNE flumen describit Iuricons. in l. j. §. ij. de Fluminib. ut in flum. pub.

PERENNISERVVS, qui perpetuo seruit uni domino. Sp.

PERENDINVS dies hodie dici potest, cum iudex statuit, aut inter partes conuenit, ut omne instrumentum litis apud acta utrinque proferatur intra triduum. Atque tunc lis & res competendi.

rendinata dicitur Bud. in l. ij. de Orig. iur. Sp.

PERFECTA etas, tametsi multiplicem habet intellectum, ut colligitur in l. fi. C. de His qui ueniam etat. impetr. propriè tamen accipienda est, quæ xxv. annorum curriculum completur. l. ad Rempub. ff. de Honor. & mun. Sp.

PERFECTVM, quod omnibus suis partibus constat. l. j. ff. de Orig. iur. Et propriè cui nihil addi, uel minui salua integritate potest. l. iurisperitos. ff. de Excus. tutor. Quamuis Vlp. Perfectum ædificium interpretatur, quod tali usu esse potest, qualem paterfamilias destinauit. In pactis, conuentionibusq; perfectum intelligemus, cum factum est illud, quod fieri inter partes conuenit, antè enim quàm res consummatione acceperit, factum non dicitur: quæ si accesserit, nõ solum factum, sed etiam perfectum dicitur. Ex Alciat. Spiegelius.

PERFECTVM, & completum, idem l. ij. §. omnes autem isti. ff. de Iud. Perficere tamen differt ab Implere, ut Alberic. in dictione Implere indicat. Spieg.

PERFECTVS annus, qui est dierum cccxv. Nec ideo minus perfectus est, quod ultimus nõ dum sit exactus, cum satis sit esse cœptum, idq; in his, quæ fauorem respiciunt, ut in usucapionibus, in testamētis, in libertatibus. Quod si de re odiosa agatur, de momento ad momentum fit computatio. Sp.

PERFECTISSIMATVS, erat dignitas quædam non mediocris. quia non omnes Præfides, ut Alciat. docet, clarissimi fuerunt, sed & perfectissimi quidam, prout prouinciæ dignitas exigebat. Addit ex uetustissimis monumentis, Tarraconensis Hispaniæ, ac Norici fuisse perfectissimos tantum, quod duabus literis designabant, V. P. sicut clarissimos uiros V. C. Item C. lib. xij. Tit. xxxij. Sp.

PERFECTISSIMI dicebantur, qui iudicio principis, uel ad præsidatum prouinciæ, uel ad aliam administrationem promoti fuissent. l. j. de Perfectissimatus dig. lib. xij. Qua de re Alciat. diffusè tractat in c. iij. lib. Disp. iij. Sp.

PERFECTOR, qui quod uolebat, diligentia sua perfecit. Sp.

PERFICERE donationem. Vide §. perficiuntur. Instit. de Donat.

PERFIDIA, pro defectione à religione, in l. nemo. C. de Sum. trinit. Sp.

PERFIDVS, qui fidem uiolauit, & à fide uenit: Infidus uerò, cui non est fidendum, dicitur. & à uerbo Fido descendit, quod primam habet longam. Spieg.

PERFIDE agere circa rem pupilli tutor dicitur potius, quàm contrectare. l. tres tutores. ff. de Administrat. tut.

PERFRUI, in totum frui, seu omnè fructum percipere. l. cum quis. C. de Nat. lib. l. j. C. de Ser. corrup. manum. Sp.

PERFUGA, Gallo Aelio est, qui liber, aut seruus, aut hostis, sui uoluntate ad hostes transierit: qui idem dicitur transfuga. Quamquam sint qui credant, perfugam esse non tam qui alios fu-

giat, quàm qui ob spem commodorum ad quempiam perfugiat. Sp.

PERFUGIVM. Hoc uocabulum tuta quædam loca fugæ significat. Profugium, magis fugæ spaciū notat, & profugi (de quo infra latius) qui in fuga essent: ut Italiam fato profugus, Latineq; uenit Littora. l. eum qui. ff. de Priuil. cred. l. metum autem præsentem. ff. Quod met. caus. Sp.

PERFUGIVM, nõ, ut uulgò dicunt, refugium dicitur: quamuis confugere, non perfugere dicimus, pro eo quod est, profugium quærere. Sp.

PERFUNCTORIE Vlp. in l. aut qui aliter. Quod ui aut clam. Neque quidem perfunctoriè, aut obscure dicere, aut denūciare, id est, ut Bud. interpretatur, non bona fide, nec ex animo, nec iusta denunciatione. Papinianus: Qui non perfunctoriè debitum officium impleuerant. Alciat. hanc in classe earum ponit dictionum, quæ alijs in autoribus nusquam eo sensu reperiuntur: aitq; Perfunctoriè, est leui cura, & aliud ægèdote unde perfungi, & defungi, quod est, utcumq; explicare. At Budæo perfungi, est ad extremum obire munus, & strenuè operam nauare. Sp.

PERFUNDERE aliquem iudicio, pro cogere iudicium subire, & causam dicere. apud Cic. pro Rosc. Amer.

PERFVSORIE dicere, apud Scæuolam in l. qui libertatis. §. sed & si quis. de Euiet. pro non disertè, non expressè, ut *eigentlich* austrucken, *anzu* gen. Nam ambiguè dicere, aliud sonat. Sp.

PERGVLA, mensa est, in qua opifices opera sua uendenda exponunt. Vlpian. de His qui deiecerunt. l. si uerò. Cum pictor, inquit, in pergula clypeum, uel tabulam expositam habuisset, eaq; excidisset. Nebr.

PERGVLA, apud Vlpianum in l. hæres. §. j. de Iudic. omnino accipienda est, pro loco accommodato exponendis uenialibus rebus, & nõ pro tentorio, quod nusquam lectum est, ut Accursius ibidè interpretatur. Budæus, Pergula, inquit, pars est domus exporrecta, & propendens, eius generis, quas Salientes artifices nostri appellant. Spiegelius.

PERHIBERE testimonium. Quod & ferre dicitur. Perhibere autem uerba, est, ut te audio loqui, siue quantum ex te audio.

PERICVLVM, interdum experimentum significat: quod raro aliquid sine periculo tentatur. Hinc facere periculū, pro experiri. Propriè autem salutis discrimen denotat. An periculi appellatione ueniat fortuitus casus, Bart. explicat in l. qui mercedem. ff. Locati. Dicitur autem periculo alicuius esse res plurifariam. l. damni infest. stipulatio. in prin. ff. de Dam. infest. Sed periculum propriè de homine accipitur. l. interpositas. C. de Transactio. Vnde se periculo subiicit ens renunciare uitæ existimatur, per text. iun. & Gloss. l. princeps. C. de Princ. agēt. in reb. lib. xij. Notum, & rerum esse periculum, per tot. tit. ff. de Peric. & com. rei uend. Cæterum, periculū mortis quomodo intelligendum sit, eleganter exponunt Iuriscoss. per aliquot ll. de Mort. caus. do-

PERI-

PERICLITARI fama, hoc est, periculum esse perdat fama.

PERIMERE disceptationem, hoc est, inter pretante Vlpiano, ultra non pati aduersariū ter giuerari. l. & tertium. ff. de Iudic. Sp.

PERIMERE legatum, non est prorsus tolle re, sed extenuare. l. qui hominē. ff. de Adimendi leg. Proprie tamen perimere est tollere, & inter ficere. Hinc apud Vlp. l. & tertium. de Iudic. Per emptorium edictum dicitur, eo quod perimat disceptationē inter litigatores, hoc est, ultra non patiat aduersarium tergiuerari. Idem in fin. l. cum hi. ff. de Transac. Iniquum est enim, ait, peri mi pacto id de quo cogitatum non docetur. Sp.

PERINDE, pro ita. l. si deferente. ff. Quibus mod pign. solu. & simil. Pro æquē aut accipitur, ubi non sequitur, ac si, uel atq; si, uel negatio, ut Valla demonstrat. Cuiusmodi aut similitudinē inducat, Bart. ostendit in l. j. ff. de Recept. & in l. sacrilegij. ff. ad Leg. Iul. pec. Sp.

PERINQVVM. l. si. C. de Iuris. omn. iud. ut apud Cic. pro Lege Manil. Quare uideant ne sit periniquum, & non ferendum. Sp.

PERIODICAE febres, sunt tertianæ & quar tanæ: quod certis temporibus abeunt, & rursus redeunt.

PERIRE etiam dicitur id, quod non est. l. id quod conditione. ff. de Const. pecunia.

PERISSOCHOREGIA, magistratus no men, curator fortasse annonæ, *ἀνὸς ἀπὸ σπινθόρας, ἡ ἀνὸς ἀπὸ σπινθόρας*, quod est, abundantiam, fertilitatemq; sup peditare. Alc. in l. perissochoregiæ. C. de Frumē. Alexan. li. xj. Bud. perissochoregiā, quasi redun dantē frumenti delargitionem, in Annot. prior. interpretatur. Est in posterior. l. de Frumēte A lexan. lib. xj. C. perissochoregiæ nomen, penitus amputetur, & tessera designentur. Pyrrhus ait, perissochoregia est magistratus annonæ auctæ, seu augmenti distributor.

PERISSEUMA dici potest, quod abundan tiam rerum suppetit. Hinc *περισσεύω*, copia rerū superare significat. Et est congiariū propriē, qd plebi datur: sicut quod militibus, donatiuū. A. l. Spart. in Aelio Vero, & Iul. Capitol. in Pio. Sole bat autē ultra stipendium dari liberalitatis cau sa, ut milites magis addicti Imperatorib. essent. Alc. C. de Annon. ciuilib. l. centum perisseuma tis. lib. xj. Spieg.

PERISOLOGIA, id est, uerborū adiectio superflua: quam & conculcationē nostrates uo cāt. Gloss. l. lecta. ff. Si cert. pet. cuius quoq; exē pla plurima in Iustiniani Authē. habemus. Vlp. l. j. de A. dil. edict. Vitium, morbumq; A. diles di xerūt, tollendæ dubitationis gratia. *περὶ ἀπορίας*, id etiam à Grammaticis *περὶ ἀπορίας* dicitur. Alciat. de Verb. sig. lib. iij. Spieg.

PERISTROTROPHIVM, quod & peri rine columbarium, locus in quo colūbæ habitāt, La priē sit loculamentum singulis columbarum pa ribus preparatum.

PERITIA pprie iuris est, Instit. de Iur. Nat. in prin. Huius autem mater Experiētia est. Nec

Philosophus præcipit ociosē, ut fides cuiq; ma ximē adhibeatur in ea arte, in qua diutissimē ad diligētissimē uersat⁹ fuerit, plurimaq; expertus. Sed & apud nostros regulare est, ut peritis cre datur de qualibet re. l. j. in princ. ff. de Insipien. uent. l. septimo mense. ff. de Statu hom.

PERITIA, epitheton docentis, est facundia dicentis, differentis copia, interpretantis subtili tas. l. j. C. de Profess. qui in urbs Constantinop. libro xij.

PERITI habentur, qui multa experti sunt, uocati ab antiquis Iurisprudētes, quibus scilicet ab experto noti essent, atque ab obseruatione ri tūs patrij, leges, mores, cōsuetudines: quiq; me moria tenerent, qua in causa, quoq; in negotio, uel ancipiti, ac maxime dubio, uel oppido q̄ dif ficili, quid à maioribus uel iudicatum esset, uel constitutū, uel publicē etiam sancitū: unde qui huiusmodi facultati dant operam, Legum peri ti, ac iuris dicuntur: eaq; cognitio appellatur à doctis pariter, atq; indoctis Peritia, teste Ponta nō, de Prudētia lib. iij. Ad eiusmodi peritos Le gum, & minimē ad Leguleios, aut rabulas foren ses arbitror pertinere. l. Iuris peritos. ff. de Ex cul. Doctum, & Peritum, cum simile uideantur, à Cic. discretū est, ut sit peritū plus quā quod Doctum. Spieg.

PERIVRARE, quoties in libris Digestorū legitur, est uirium scriptoris, quoniam, teste Ne briss. in Pandectis Florentinis, semper pro eo le gitur peierare. Huc accedit emendatio Haloan dri editio.

PERIVRII, hoc est, falsi iuramēti pœna ex tra ordinem est. l. fin. iunct. Gloss. ff. de Crim. stel lion. Spiegel.

PERIVRVS, qui iurandū uiolat: uel qui iurando ius peruertit. Porro semel peritius ad præstandū iuramentū admittendus non est. Vis de Bart. in l. si quis maior. C. de Transact.

PERMITTO. Cū Imp. uel Lex hoc uerbo, similiue utitur, quia præsentis est tēporis, ipsam Legū indulgentiam significat, quē perpetua est: non itē iudicis opem plerunq; temporariam, ut docet Bart. in l. iubemus. ij. §. sanē si hæc nostræ. C. de sacrosan. eccl. Sp.

PERMISSVM meo, pro permissione, exēplo Cic. in l. j. ff. Ne uis fiat ei. Spieg.

PERMISSVM ad certum tempus, censetur exacto illo prohibitum. l. Imperatores. ff. de Po stul. ex Alberic. Spieg.

PERMVTARE pecuniam, est, inquit Bud. per mensam mittendā curare. Permutare uerō ære alieno, significat cōmutare in alienum debi tum, & alieni debiti uice accipere. Idē obserua uit, permutare, pro emere positum, apud Plin.

PERMVTATIO nihil aliud est, quā con tractus, do ut des. l. naturalis. §. j. de Præscript. uer. Diuiditur in Do ut des, Do ut facias, Facio ut des, Facio ut facias: & in Permutationem, iuxta Paulū Castrensem in l. j. de Iureiuran. Ob tinet autē Permutatio instar emptionis. l. scien dum. §. emptores. ff. de A. dil. edict. Sp.

PERNICIES nō destructionē, sed propriē

exitium. Entlich verderbung. uel gantzlichen abbruch signat, apud Iustinianū, Institut. Quibus alien. li. cet. §. j. in fin. Expone ibidem, substantie earum. Irer leibs narung. Sp.

PERNICIOSVM urbibus mercimonium, hoc est, damnum afferens. das gemeinen Burger schaffi zuschaden reicher. Nobiliores natalibus, & honorū luce cōspicuos, & patrimonio ditiores exercere prohibet Imp. leg. iij. C. de Commer. & mercat. Spieg.

PERNOCTARE, Pomponius, Pernoctare extra urbem intelligendus est, qui nulla parte noctis in urbe est. Per enim totam noctem significat, in fin. l. urbana familia. de Ver. sig. Lege, Abnoctare. Spieg.

PERORARE causam, idē quod nostris concludere. Pedianus in Verrinis autor est, quod Prætor accersitis omnib. eiusdē causæ iudicib. ad suū tribunal confidentibus perorari causam iubebat, & ubi ab utraq. parte satis dictum fuerat, imposita cuiq. qui finierāt, necessitas dicens, DIXITŪ Prætor pñuciabat, DIXERVNT, & in consiliū iudices mittebat. De perorata causa est tex. in l. patre. ff. de Quæst. Quod teste Salomoni, Accurs. non intellexit. Sp.

PERPETVA locatio. Tamen olim Iuriscoss. ueteres tractarint de ea, alij tamen ad uenditionē, alij ad locationem referendam existimarūt. Quare primus Zeno Imperator constituit propriū cēseri cōtractū, qui Emphyteuticus dicitur, habeatq. suas pactiones cōtrahentium, uel (ijs deficientibus) interpretationēs à iure, sicut alij contractus, teste Iustiniano, Instit. de Locat. l. j. C. de iur. emphyteut. Veteribus tamē simplici forma cognitus fuit. ex Olden. Spieg.

PERPERAM. Sequola l. iij. §. si q. ita. de eo quod cert. loc. Si quis, inquit, stipuletur Ephesi x. dari, si deueniri Ephesum possit, agat: perperā ante diem agit. Dubitatū fuit, an perperā, id est, nihil agat: quia nec actio, nec obligatio orta sit, ut quidam existimauere: an perperā, id est, male, quia licet orta sit obligatio, in l. ita stipulatus, de Verb. oblig. actio tamē impediatur. Quæ est, ut Alciatus testatur, crebrior sententia, in quam & ipse docendo solitus sit transire. Quoniā uox Perperā, uidetur à Græcis accepta, conformataq. ex duabus dictionibus, *per*, id est, ultra, excelsius, & *per*, eiusdem significationis: ut perperā fieri dicatur, in quo modus tantum exceditur. Vide cap. pen. lib. j. Parerg. Cæterum, perperā factū, quandoq. accipitur, quod dolo factū est, à Perperis fratrib. qui & Cercopes dicti sunt, & impostores erāt: unde Græcis *perperos* uerbum, petulanter, aut dolose agere. Ex Alciato ibid. Spieg.

PERPETRARE, perfectionem actus, & plenitudo in mala re denotat, l. fin. §. si quis aut. ff. de Bon. eor. qui mort. sibi consciuerūt, Inst. Inst. de Publ. iud. Sin aut per uim raptus uirginis fuerit perpetratus. Vide Alc. in Comm. Spieg.

PERPETVALE, Quintil. lib. ij. cap. xliij. *perpetua*, id est (ut dicamus quo modo possumus) uniuersalia, uel perpetualia. Spieg.

PERPETVARE, sine intermissione cōtinuare: quod fit per successionem, & furrogationem. Vide Bart. in l. eum qui debere. ff. de Seruitut. ut ban. prædior. Sp.

PERPETVARI dicuntur, qui fundū à principio, uel à Republ. conductū certo canone in uitā suā habent: uel etiā hac lege, ut ad alios transferre possint. l. fin. C. de Locat. præd. ciuil. lib. xj. Sp.

PERPETVARI fundi, ad distinctionem, ut uidetur, Emphyteuticorum, dicti sunt.

PERPETVÆ trabes, id est, solidæ, & non coagmentatæ, inquit Budæus.

PERPETVO, pro generaliter, in l. Nescitis, tractatum. ff. de Negoc. gest. Aliquando pro incommutabiliter. in Auth. hoc ius potestatem. C. de Sacrosan. eccl. Sp.

PERPETVO inductæ res in prælium dicuntur, quando inibi sunt necessaria. l. debitor. ff. de Pignor.

PERPETVO, & certo tempore opponitur. l. falso. C. de Diuers. rescrip. §. fin. l. pure. ff. de Do. li. except. Spieg.

PERPETVO durare, id est xxx. annis, ut de actione ciuili dicitur Instit. de Perpet. & temp. act. Spiegelius.

PERPETVO morbo aliquo negocijs suis sustinere non posse, apud Vlp. in l. Et qui. ff. de Pot. stuland. Spieg.

PERPETVVM, pro centū annis, teste Bart. in l. si ususfructus ff. de Vusu. leg. Sp.

PERPETVVM, teste Budæo, p generalia accipitur, & quod semper obtinet. Paulus: Cū hæreditas ex fideicom. causa restituta est, si ante cōpromissum est, puto fideicommissarium cauere debere hæredi. Nam quod dicitur, retinere eum oportere, non est perpetuum, id est, non semper accidit. Vide supra, Aeternus paries. Sp.

PERPETVVM, pro continuato, non interrupto, aut temporis spacio intermisso. l. seruittes, primo responso, ff. de Seru. l. pure. §. fin. ff. de Do. li. except.

PERPETVVM esse non potest, quod personis, non rebus conceditur. l. ffordioran. C. de Excusat. mun. lib. x. Sp.

PERPETVVM uestimentum, quatenus durat, accipitur, l. id uestimētum. ff. de Pecul. Quatodoq. pro decennio sumitur, ut in l. nam Imperator. ff. de Legat. In summa, multiplicē hæc dictio habet intellectum, unde ad materiæ qualiter respiciendum est, arg. l. si uno. ff. Locati. quod & Albericus admonuit. Sp.

PERPLEXVM causam, pro maxime dubio Commentatores accipiunt. Habent autem Perplexam in iure nostro, instar Ceratinorum, Crocodilinarumq. quæstionum apud Sophistas. Accursius uocat Circulare dubium, in l. Claudius. Qui potin pig. hab. Sp.

PERQUAM, pro nimis. Vlpianus in l. prospexit §. j. in fin. ff. Qui & à quib. manum. Quod quidem perquam durum est, sed ita Lex scripta est. Spiegelius.

PERRANO leg. fin. de Senator. leg. ij. de Iur. dic. Albericus.

PER SCRIBERE, est etiam in tabulas publicas, in acta, referre, in der Statt oder Gerichtsbuch anzeichnen, quod in Registro scribere, vulgo dicunt vocabulo à Regestis corrupto. Modestinus in Tract. de Decurion. Sola, inquit, albi perscriptio ne minimè Decurione factum, qui secundū Legem Decurio creatus nō sit. Cicero Perscriptio- nes, pro contractibus & instrumētis pactorum. Itē perscriptorem, pro Tabellione, siue cautore, qui formulas concipit, Budæo in Annot. poster. indicante, posuit, Sp.

PER SCRIP TUM dicitur, quod literis con signatum est, & monumentis antiquis continetur, apud Cic. teste Budæo, iuxta D. Oldend. Ho die perscribi rectè dicimus id, quod ad publicū scribitur monumentū, in das Statbuch schreiben. Aliās perscribere, est totū scribere, gar außschreiben. Sp.

PER SCRVTARI, hoc est, diligenter inquire re, alieni regni arcana non sunt. l. mercatores. C. de Commercio. & mercat.

PER SCRVTARI naturā criminis, hoc est, rationem, non autem speciem oportet.

PER SECVTIONIS uerbo, inquit Vlp. ex traordinarias persecutiones puto contineri. Est autē persecutio propriè officij iudicis implo ratio, pertinetque ad mixti Imperij causas, sicut Accusatio ad meri, & Actio simpliciter ad nudā iurisdictionem, teste Aleiato. Vide l. actio in per sonam. ff. de Action. & oblig. Sp.

PER SECVTIO parit actionem, hoc est, per secutio obligat rei aduersus possessorem eius, facit actionem hypothecariam censi in rem: ac cipitur enim, parit, scilicet, quātū ad causam for malē pertinet, nam materia, est possessio obli gati pignoris, ut docuit in Copia D. Old. Pigno ris persecutio in rem parit actionem creditori, Vlpian. ait ff. de Pignor. & hypoth. Sp.

PER SECVTORES sunt, qui Græcè *ἀντιδω* ra dicuntur: quorum munus est, iudicio experi ri contra eos, qui aurum, uel pecuniā, uel argen tum reipublicæ debent.

PER SEQVENDI uerbum, in definitione a ctionis, omnes in uniuersum apud iudicem po stulationes cōplectitur, tā ordinarias, quā ex traordinarias: etiam eas, quæ instar Actionū ob tinent. Veluti Cautiones, Dāni infecti, Legato officij iudicialis expeditiōes, cōtinentur sub ap pellatione persequendi. Id enim quod petimus, uel postulamus, uel imploramus, nostro, aut alie no nomine, rectè dicimur persequi. Vlp. in l. pe cunia §. persecutionis. Paul. in l. quibus. §. ult. de Verb. sign. Oldend. Accursius in fin. l. cui præci pua. de Verb. sig. persequi pro cōsequi exponit, quod Alc. non probat. quia propriè illud perse quimur, quod nondum sumus consequuti. Sp.

PER SEQVI iniurias & pœnas, pro ulcisci, apud probatos autores.

PER SEQVI Rē, pro petere. Instit. de Actioni bus, in princip.

PER SEVERANTIA, diuortium ostendit. l. diuortium. ij. ff. de Diuor. & repud.

PER SEVERARE in obstinatione, l. diffama

ri. C. de Ingen. & manum.

PERSISTERE in actione, pro continuāre actionem propositam. C. Quom. & quand. iud. Auth. qui semel.

PERSOLVERE, in totū & perfectè soluere. Iamnem. C. ad Trebell.

PERSONA, tam hominē, quā qualitātē ho minis & conditionē significat. Hinc Personalis actio, quæ in personam fit. Vlp. haud inelegan ter accipit Personas in l. fundi. de act. empt. pro figuris, eminentibus in ædificijs, & quarū rostris aquæ salire solent. Extat epistola Ant. Codri. Vir ci ad Ioan. Garzonem Iurifcons. celebrem, qua super huius uocabuli ppria significatione, quā eleganter differit, lectu profectō digna. Seneca Personam uocat, cum præ se fert aliquis, quod non est, ut suprà in dictione Fucum facere, lati us indicauimus. Cæterum Persona in criminib. dupliciter consideratur: & eius qui fecit, & eius qui passus est: ut ex Iure coss. Placentinus, ut omnia, exactè declarat lib. vj. Huius Epitomen in Codicem ab apprimè docto uiro Rhodio Chä bergo promissā auidē expectamus: cui interim haud uulgariter abs quouis optimo gratiæ agen dæ, de ijs quæ Placentini nomine tanto à se per polita labore, nobis cōmunicauit. Profectō Pla centinus ille, cunctis legum tyrunculis præ cæ teris omnino placere debet. Multa enim com plectitur breuitate, sed perspicua, eademq; con cinnè atq; floridè. Nihil hic languet, nihil hic ia cer, ut in plerisque uerbosis Commentarijs, non multo post Bart. usq; ad nostram memoriam im peritè, obscurè, confusèq; perscriptis. Personæ item appellatione, teste Alberico, ciuitas, muni cipium, castrum, collegium, uniuersitas, & quod libet corpus continetur. Sp.

PERSONA publica, id est, tabellio. §. cū au tem impubes. Instit. de Adopt.

PERSONA eadem cōsentur pater & filius. C. de Impub. & alijs subtit. l. fin. Sicut persona testatoris & hæredis. Auth. de iureiur. qd' mor. de modo sui patrim. præst.

PERSONAE uicē sustinet hæreditas. l. hære ditas. ff. de Acquir. rer. dom.

PERSONALE munus. Lege infra. Vigilantiæ. & §. æquē personale munus. leg. j. ff. de Mun. & honor.

PERSONALIA, quæ personam non egrediuntur. l. j. de Constit. princ.

PERSONALE pactum. Vide l. Iurifgentiū. §. pactorum. ff. de Pact.

PERSONALIS fideiussio quæ sit, notat in Aut. de Exhibend. reis, §. sancimus.

PERSONALIS actio, quæ in personam fit.

PERSONAM uiri, Ciceronē pro A. Cluen tio dixisse contra aliquorum opinionem, obser uatum est.

PERSONAE coniunctæ, quorū pertingant gradum, Bart. docet in l. sed & hæc. in prin. ff. de Procur. Et ibid. tractat, An nothi, spurijq; nomi ne ueniant coniunctæ personæ. Sp.

PERSONAE egregiæ quæ sint, uide Gloss. in l. ad personas egregias. ff. de Iureiur.

PER.

PERSONAE speciali lege exceptæ: l. patri. in fin. ff. de Minoribus.

PERSONAE miserabiles. Lege Miserabilium personarum.

PERSONAE necessariae quæ sint, Gloss. in l. Imperator Antoninus. ff. de Pact. indicat. Vide supra, Necessariae personæ. Sp.

PERSONAE speciosæ. Vide, Spectabiles.

PERSONAE spectabiles. Lege, Spectabiles.

PERSONAE turpitudine notabiles, apud Iurifcons. in l. j. de Postul. Sp.

PERSVADERE, πεισύνειν. Nam & bonum consilium quis dando potest persuadere, & malum. l. j. ff. de Seru. corrupt. & ibidem. Persuadere plus est, quam compelli atque cogi parere. Vtrum quis persuasor delicti habendus sit, de eiusque poena, Bart. differit in l. non solum. §. mandator. ff. de Iureiur. Sp.

PERTICA, est linea qua diuiduntur agri, auctore Seruio Sulpit. ut indicat Fest.

PERTICAE uero, quibus araneæ detergantur, instrumenta sunt domus. l. quæsitum. §. canales. ff. de Instrum. & instrum. legat. Sp.

PERTINAX contentio dicitur, cum neuter æqualium altero uult inferior uideri. Sp.

PERTINERE uerbum, latissimam habet significationem. siue enim res aliqua ad me iure dominij, siue etiam iure possessionis tantum spectet, pertinere dicitur: idem, si iure pignoris: sed & si nullo iure pertineat, sed pertinere possit, idem dicendum est. Ex Alc. Sp.

PERTINET. Vlpian. de Cloac. l. prætor ait, Quo minus illi cloacæ, quæ ex ædib. eius in tuas pertinet ædes, qua de re agitur, purgare, reficere liceat, uim fieri ueto. Quod ait Prætor, Pertinet: hoc significat, quod ex ædib. eius in tuas ædes pertinet, hoc est, dirigitur, extenditur, peruenit. Sp.

PERTINENTIA, accessiones, uel accessoria, eandem habent, teste Old. significationem: cōplectuntur autem omnia illa, quæ uel scripta lege, uel cōsuetudine, uel speciali statuto designata receptaue in hoc sunt, ut alicui rei extrinsecus accedat. c. j. de Censib. c. cū cōtingat. de Decim. sicut enim fructus ex re ipsa proueniunt, sic pertinentia adiunguntur rei. Sp.

PERTINENTIA in materia testiū, dicuntur, siue declarationem respiciat, siue cōnexa articulis sint. Arg. l. ij. ff. de Iurisd. om. iud. Idē, si eorū appēdices sint. l. si quis hæres. de Act. hæred. & qualitercunq; pertineat, etiā si leuiter, satis est. c. quoniā. ubi Bald. de Test. Vt quia modicè adminicula lētur. l. ad probationē. ubi Bal. C. de Probat. Sp.

PERTINACIA perseverantiæ finitima est, inquit Cicero, & in bonum & malum accipitur. Hinc Pertinacia, hoc est, obstinatio, hereticū hominē facit. l. nullus. C. de Sum. trin. Quapropter omnium consensu, si quispiam in Trinitate non rectē sentit, nisi admonitus persistat, hæreticus dicitur. Vide Alciat. in Rubr. iam alleg. Sp.

PERVELLERE ius, pro de iure nostro obtristare, ut inquit Bud. citans Tullij locum ē primo lib. de Orat. Sp.

PERVENISSE, Vlpian. ait, propriè illud dicitur, quod est remansurum, deductis omnibus expensis. Aliquando tamen etiam dicitur, quod remansurū non est. l. uideamus. §. j. ff. Quod met. caus. Peruenisse uerò ad hæredem, ut accipiendum sit, declaratur in l. hæredem. ff. de Dolo. & seq. adde l. utrum autem. ff. de Petit. hæred. Ad me autem peruenisse quid dicatur, Alc. in Comment. de Verb. sig. explicat. Sp.

PERVERVS, ait Valla, dicitur, qui uersatur in malo, & à bono uersus est. Sp.

PERVERSI iudices, qui uel corruptela, uel ira, uel alio affectu ab officio desectunt, apud Imp. Constantinum C. de Exact. tribut. l. ij. Vel à peruersis, uel inuitis iudicibus.

PERVERTERIT, pro subuerterit. Martian. in l. j. de Fals. Is qui peruerterit uiui testamētum, Legis Corneliæ poena tenetur. Sic in Ver. Cicero, Peruertere uetigalia dixit. Sp.

PERVICACIA, est interdū bonarū rerum. Pertinax quis dicatur, tradit Bart. in l. ij. §. tutor, qui repertorium. ff. de Suspect. tut. Sp.

PES, non est ultima tantum pars corporis, ut dicit Gloss. in Rub. de Pedan. iud. C. lib. iij. sed dicitur id totum, quod est à femore ad calcem. Sp.

PESTIBILIS fundus, apud Imp. Diocletianum & Maximianum ut ipsi exponunt, pestibiles herbas, uel lethiferas habēs. l. pen. C. de Aedil. action. Sanè uocabulū insolēs. Certè desideramus in principū Constitutionib. eam Romani sermonis puritatem, quā ueteres Iurecoss. feliciter cōseruauerūt.

PESTILENS cœlū, salubri opponitur. l. j. §. j. ff. de Cloac. Sp.

PES SVM dat, pedibus percutit, nouè dicit Paulus, cum in edicto Aedilitio, Bouem, inquit, qui corruerit uitiosum, itē mulas quæ pessum dant. auctor Alc. Celsim eunt, habet text. Noric. Alij, Pessum dant. Sp.

PETO, pro repeto. Gloss. & Bart. in Rubric. Solut. matr. l. petenti. ff. de Pig. act. Alioqui uerbum est latissimū. l. actio in personam. ff. de Act. & obl. Restrigitur tamen per sequentiā. l. amplius. de Petit. hæred. cum simil. Sp.

PETERE uerbum, quoties agitur de obligatione inducēda, pro simplici interpellatione accipitur. l. si decem. de Verb. oblig. l. item. §. peti. tam. de Petit. hæred. ita quum ad iudiciū pertinet lare refertur, post litem cōtestatam intelligitur. l. amplius. ff. Rem rat. hab. Sp.

Non petere, aliqua uidetur differentia. An quis promittit nō petere, an desistere à lite, & ex parte sua adimplere. l. destitisse. ff. de Iudic. Sp.

PETERE, pro nancisci honorem, uel sacerdotium, nunquā lege Rom. prohibitum fuit, sed cōtra Leges de Ambitu latas petere, id demum erat uetitum. Vide Modestin. eod. tit. Sp.

PETERE poenas ab aliquo, quod & exigere dicitur.

PETERE secretū, id est, secedere in aliquem locum secretum.

PETI dicuntur, quibus oculi leniter declinantur, & cum uenustate. Vnde etiam Veneri petos attribuunt oculos: quod uirum quidem sit, sed

sed non aspernabile, non inamabile. Rhodig.

PETI, agi, uendicari, ad officium iudicis referuntur: qua de re diffusius disputat Alciat. Parad. lib. ij. cap. x.

PETITIO, pro actione priuata, apud Quintil. lib. iij. cap. iij. Et pro impetitione, & aggressu gladiatorum, à Cic. usurpatur in Oratore perfecto, teste Budæo Sp.

PETITIO, intentio actoris, in rem tantum actionem continens. l. pecuniæ. §. j. ff. de Verbo. sign. l. actio. de Act. & obl.

PETITIO hereditatis quo iure, quibusue competat, declarant Iureconss. tit. de Petit. hæredit. Cōpendiosè, sed exactè, quæ huc spectat, Placentinus pertractat tit. iij. lib. de Rei uendic. Obseruandum autem, quod petitio hereditatis tã in actione, de Petitione heredit. quàm de Bonor. possessoria heredit. petit. aliquanto laxius, non propriè pro hereditate, sed pro declaratione hereditarij iuris, quo actor intendit suas esse heredes à testatore relictas, licet minimã. ff. de Petit. hered. quod & Bar. animaduertisse in l. iij. de Bonor. possess. Old. refert class. v. Act. vj. Spieg.

PETITOR, qui petit, & litem intendit. Cic. pro Cecin. Etenim si Prætor is qui iudicia dat, nunquam petitori præstituit, qua actione illum uti uelit. Sed est reperire, ubi pro postulatore tãtum accipitur, ut in l. si autè. §. si homo. ff. de Rei uend. Propriè uerò intelligitur à lite contestata. Lampius. ff. Rem rat. hab. l. si bonæ fidei possess. ff. de Petit. hered. Spieg.

PETITORIO iudicio dominiũ rei perperpetuũ persequimur: Possessorio intēdimus de possessione uel adipiscēda, uel retinēda, uel recuperāda. Gloss. in l. fin. C. Qui legit. person. Satiustamē est possessorio, quàm petitorio agere. l. i. qui destinauit. & ibi. Bart. ff. de Rei uend. De petitorio & possessorio, plenè tractat Speculat. Sp.

PETVLANTIAM, pro improbiore facto, ^{ein mutuellgeibat}, Claudian. uolentia opponere uidetur in l. aut facta. §. qualitate. ff. de Furt. Accusatus pro cōtumacia exponit, sed perperã. Sp. PEXAE uestes, quæ in superficie quãdã uestis lanosæ extuberantias præ se ferunt. Proinde Pexa uestis, siue noua sit, siue uetus, siue uilis, siue preciosa, certè lanæa est. Vide Erasim. in uita diui Hieronymi paulo ante finem. Sp.

PHALARICA, genus machinæ bellicæ, nepe uelut ingens hasta ferro præmunita, quæ neruis tortilibus magno impetu mittebatur. Eras. PHANATICVS. Lege Fanaticus.

PHANTASIA, est imaginatio eius, qd est: Phantasma uerò eius, quod nō est. Autor Suida. PHARMACVM, medium uerbũ, quod pro ueneno, & pro medicamento accipi potest. Vnde Caius Iuriscon. Qui Pharmacum dicit, debet addere, bonum, uel malum. Sp.

PHASIANARIVS, qui phasianos pascit. Paul. Iuriscon. Phasianarij autè, & pastores anserum, non continentur. Sp.

PHILODICI dicuntur, Iuris strepitu gaudentes Bud. in l. j. de Iust. & Iur.

P A N T H

PHILOSOPHARI, pro temperare affectibus, & aduersus res acerbis infractione esse animo, nō nostris tantũ uenerandis columnis Ecclesiæ, Chrysostomo, Basilio, & Gregorio Nazianeno, sed & Ciceroni est. Locũ citat Eras. in Chik. Sp.

PHILOSOPHIA Moralis, est noticia Legis naturæ, & cōclusionum, quæ ex illa in demonstrationibus sequuntur, de moribus & omnibus honestis actionibus. At teste Philippo, eruditissima diffinitio est hæc: Philosophia moralis est pars illa legis diuinæ, quæ de externis actionibus præcipit. Eam diuus Paulus uenustè ius Dei uocat, Rom. j. Porro nos cū Insulano ad moralem Philosophiam referimus quoq; ius Ciuile, historiam, præsertim ueterum temporum, apophthegmata sapientum, & fabulas eruditas.

^{philosofias}, amor sapientiæ, & ^{philosophia}, amicus sapientiæ, cuius cōtrarium est ^{aprosophia}, quæ sapientiã quis, & rationes auersatur. Viues Speusippum citat. Sp.

PHILYRA, seu Philura, arbor tiliæ est. Et Philuræ, librariorũ chartæ dicuntur ad scribendum aptæ, siue illæ sint ex tiliæ tuniculis interioris corticis, siue quacunq; alia materia. Vlpian. de Legat. iij. l. librorum appellatione. Sine in philura, inquit, aut in corio aliquo, ut nonnulli conficiunt. Nebriss. Phillyram, corticem esse tiliæ, Græci adseuerant, in quas notas uerborum & sensum mandati literis sæpè proditũ est. auctor Alexand. de Alexand. Genial. dien. lib. secundo, cap. xxx. Spiegelius.

PHOLLIS, sub Theodosio Iuniore tributũ mulorum ab eo constitutum Constantinopolis quod his sibi in bello opus esse diceret. Phollis autem aliud tributũ genus est, quod nobiliores quiq; ciuitatis pendebant, prout secundum habitationes fuerat comprehensi: ut nobilitas quæ ad bonam fortunam illos perdere debuerat, hoc incommodi secum afferret: primo quidem tributũ auri libræ octo, secundo quatuor, tertio duæ pendebantur. Et, ut ait Esychous illustris philosophus in vj. Historiæ de Tempor. diuiss. Phollis pondus est, alio nomine dicta Balantium. trahit autè Donos ccl. hoc est, libras cccxij. & uncias vj. Singuli uerò Doni libram j. & uncias xij. comprehendebat. Est & alius Phollis coactus ex argenteis leptis, qui militibus, quos milarios uocabant, dabatur. Lepti autem Ceratium unum cum dimidio continent. Ita Phollis iste argenti, ceracia cccij. habet, & nummos ix. quæ summa nunc ualeat millia cix. Est & Phollis alius, à duabus auri libris incipiens, & usq; ad octo procedens, prout soluentiũ tributa substantiæ patiebantur. Verum Suidæ Phollis masculini generis, est obolus. Idem in dictione ^{usquarum}, ducenti & x. oboli, quos Pholles uocant. Et hoc sensu ab Augustin. de Ciuit. Dei, ult. lib. capitur, tametsi Beroal. in Apuleio Pholles legerit: cum ea uox nunquam pro pecunia accipiatur, teste Alciat. in Rubr. C. de Prætor. & hon. Prætor. libro xij. Spiegelius.

PHONASCI, erant formandæ uocis magistri: quorum ars dicebatur ^{phrasia}, utiles ijs qui causas

causas in foro agunt, aut quibus in magna hominum celebritate aliquando dicendum est. Bud. in l. athletas. de his qui not. infam.

PHRENESIS, propriè cerebri passio est, principales actiones eius lædens, mentemq; commouens, & insanire faciens: à pallida, seu flaua bile proficiens. Latine insaniam dixeris. Hinc Phrenetici dicuntur, qui phrenesi laborant. Vlp. l. j. §. apud Viuium quæritur. uers. interdum tamē. Veluti, inquit, contingeret *phrenesim*. Producenda est autem, contra usum, pen. syll. uocabuli Phrenesis. Spieg.

PHYLACA. Lege, Hydrophylacē.

PHYTONISSA, uox in canonicis Decretis barbarè scripta. Scribendum autem Pythoissa: qua uoce diuus Augustin. usus in Ciuit. Dei est, pro uaticinatrice muliere, quam Græci Pytho uocant. Annot. Alc. in Parerg. Sp.

P I

PIA causa est, dum xenotrophio, uel miserabilibus personis, puta uiduis, pusillis, & id similib. quid relinquatur: alioqui si alicui diuiti quisquam ob Dei amorem se legare dixerit, pia causa non est. Sicut cum quisquam malè ablatū, certæ personæ restituit. Vide Bart. in l. j. C. de Sacrosanct. eccl. Sp.

PIAE causæ quàm indulgeatur, indicat Alciat. in Comment. ad l. j. C. de Sacrosanct. eccl. Sp.

PICENVM, cuius meminit Scæuola de Legat. iij. regio Italiæ est quondam uberrimæ multitudinis. Namque trecenta & sexaginta millia Picentium in fidem Romani populi uenere. Ea nunc Marchia Anconitana dicitur. Sp.

PICTOR preciosus. Vlp. & ideo, ait, si precioso pictori pollex fuerit præcisus, & intra annum, quo præcideretur, fuerit occisus, posse Aquilia agi, eoq; precio æstimandum, quanti fuit prius, quam artem cum pollice amisisset. Sp.

PIETAS est, ut inquit Cicero, primo de Natura Deorum, iusticia a duersus Deos. Est & pietas cultus erga maiores, aut sanguine cōiunctos. l. in testamento. ff. de Fideicom. libert. qui quum est erga Deos, Religio nominatur. Augustinus: Pietas uera, est uerax Dei cultus, non cultus falsorum tot Deorum, quot demoniorū. Iure nostro improbat, quod pietatis prætextu sit cum alterius iactura. l. eleganter. §. si compeditum. ff. de Dolo. & in l. si hominem. in prin. ff. Depositi. Pietas item accipitur pro misericordia, quam alter exercet erga alterum, qui se iuuare non potest. Spiegelius.

PIETAS patris, extra reprehensionem est. l. j. §. utrum. ff. Quæ in fraud. creditor. Sp.

PIETATB Deo pares sumus. l. si imperialis. C. de Nupt. Sp.

PIETATIS ratio habetur. l. j. ff. de Obsequ. patron. præst.

PIETATIS respectus, in §. fin. l. ex duobus. & pietatis fiducia, in §. quanquam. l. liberto. ff. de Negoc. gest. Sp.

PIGMENTVM, unguentum quo utuntur puellæ ad uenustandam faciē. Vnde per translationem, mendacium atque fraudem significat.

quia is qui pingitur, non est naturalis color, sed artificialis.

PIGMENTARIVS, qui pigmenta uendit, dicitur.

PIGNVS à pugno dicitur, quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. author Caius de Verbor. sign. Valla, Pignus, ait, significat aliquid quod datur gratia certitudinis. ut creditori datur pignus: & qui decertant, deponunt pignora. Nec improprie est id, cuius possessio traditor creditori, & præsertim rei mobilis: in hoc differens ab hypotheca, quæ rerum est immobilium. Alciat. de Verborum significationib. Quamvis Vlpian. utitur uerbo pignoris improprie. l. j. de Pign. act. pro hypotheca. Siquidē pignus est proprie rei mobilis. l. plebs. de Verborum significationib. Sed Iuriscons. nō uult dicere proprie, sed potius proprijsimè, ac nimis anxie, ut Apellus declarat. Budæus in l. pen. de Pignor. Pignus, inquit, est quod Græcè *πῶν*, quasi obligationi oppositum dicitur: uel quasi ob fidem debiti suppositum. quod Latine pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de mobili, quàm immobili dicitur. Diuiditur autem pignus in hypothecā, & pignus. §. Item Seruiana. Instit. de Action. quod patet cōsiderasse iuris Civilis Interpretes in leg. j. de Pignor. action. monuit idem Apellus. Præterea, in *ἀντίπῳ*, & pignus. Antichresi utitur creditor, pignore non utitur. l. si pecuniam. eodem. l. si quis qui bona. de Pignor. & hypot. Zafio Pignus est triplex. Vnum Prætorium, quod datur à Prætorē, à iudice uiuo, propter contumaciam, uel ut seruetur legata. Aliud iudiciale, quod datur pro executione sententiarum. Tertium conuentionale, quod inter creditorem & debitorem statuitur. Vide eam Instit. de Action. §. item Seruiana. Sed & obserua, quod id quod pignori accedit, pignus est. De quo uide l. si conuenerit. §. si multa. ff. de Pign. act. Sp.

PIGNORI ponere prædia. Apud Scæuolam in prin. l. pater filium. ff. de Legatis. iij.

PIGNERO, uel pignoro, aut pigneror: quod uulgò dicimus, per executionē capere, hoc est pignora capere, inquit Bud. *pfenden*. Sp.

PIGNERATICIA, quo distet ab hypotheca, docet Bart. post Gloss. in §. & tertij. in prima Constit. 7. Item Speculat. tit. de Pign. & hypothec. j. Quib. uerò modis oriatur directa, uel cōtracta. idem tradit in l. si tibi. §. de pignore. ff. de Pign. act.

PIGNERATICIUM, quod pignori datum est, ut res pigneraticia. Vir pigneraticius, cui pignus capere licet. Vlpian. Quæritur in pigneraticio creditore, an pignoris persecutio denegetur. Spiegelius.

PIGNERATOR, qui pignus accipit.

PIGNORA iniuriæ, uitam & fortunas Ciceron. in Philip. uocat, obnoxias iniuriæ. Valla cū illos significat, nō pignora, sed pignora dici uult, eo quod sint pignora coniugij, aut charitatis inter maritum & uxorem: tametsi Pontanus lib. j. de Aspirat. indicat testimonio antiquissimi epigrammatis, apud uetustissimos Latinos Pignus emisisse genituum pigneris, per e, non pignoris per

per o. Et hoc uerbum Suppleo, unde dicta est supellex, habere unum p. Spieg.

PIGRVM seruum, ad incipiendum, Tardū ad perficiendū, Accursi annotauit in leg. si quid uenditor. ff. de Edil. edict. Sp.

PILVS cum hoc Ciceroni displicuerit, bonum, probumq; uocabulum esse nō posse, Ciceronianis uidetur.

PILA ludere, apud Vlp. item Mela. in prin. & Alfenum l. si ex plagis, §. cum pila complures luderent. ad leg. Aquil. Pila uocabuli, adductis parū probatis uersiculis, significationes refert interpres. Vide Sipontinum. Sp.

PILATI serui. Quare infra, Seruorum species.

PILVS, nomen generale est, in animalib; fructu existit. §. in pecorum. Instit. de Rer. diu. Pili non facio. Est Latinis familiaris hęc hyperbole, Non facio pili. Ne pilo quidem melior. cū minimum quiddam momenti significant.

PINACOTHECA, tablinū. In pinacothecis autem tabulæ pictæ, cælaturum argentum, stragula uestis, signa, & ornamenta reponebantur.

PIRATA Græcè, Latinè prædo dicitur. Piratica, ars ipsa. Hinc Piraticā facere dicuntur prædones. Piratarum meminit Iurisc. in l. in rebus. ff. Commod. Sp.

PIRATERIVM, habitaculum piratarum.

PISCARIA, locus in quo pisces uenduntur. Vlpian. teste Budæo. pro uulgari significatione usus est in l. inter publica. de Verb. sign. nempe pro uestigali piscium. Sp.

PISCATIONIBVS præpositi, teste Martiano in l. legatis seruis. de Legat. iij. non continentur negotiationis appellatione.

PISCINA. Vide, Tabulæ. itē uers. præterea.

PISTORES qui sint, uide C. de Pistorib. l. xj. & de Fund. instr. l. si ita scriptum. & l. j. ff. Quod cuiusq; uniuers. Sp.

PISTRINVM, locus fatigationis erat plenus & negocij operosi, ac molesti, uiresq; conficientis. Bud. in Pand. l. si fornicarius. ad Leg. Aquil.

PISTURA, pinfendi artificium & ratio.

PITTACIVM, pro modico pāno accipi solet, qui aliquo medicamento illitus, modō prætigandum cruciatur. Sp.

PITYOCAMPAB, id est, erucæ in pinu nascetes inter uenenata numerantur à Martino, ad Leg. Cornel. de Sic. Vide suprā, Aconitum. Sp.

P

PLACERE posse intelligitur, quod uiro bono placere debet. l. Thais. §. forore. ff. de Fidei. Senatus cons. antiqui utebatur. ut apud Cic. legimus in Philip. Iacobus Lersenerus iur. Civilis designatus doctor, in eoq; longē omniū, quantum ad Textū attinet, exercitabilissimus, atq; recti iudicij uir, obseruauit uerbū placet, seu placere, in iure non esse libiti, seu arbitrij, ut intelligatur iuxta uersum, Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uolūtas: sed significat, ex diuersis rationibus & sententijs elicere, quæ honestati, utilitati publi-

cæ, iuri & æquitati magis erūt consentanea. Sic accipitur in l. ij. ff. de Orig. iur. item in §. sed & quod. in prin. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Eadem significatione utimur in uernaculo, *vuir lasse* sens vns gefallen. Spieg.

PLACITVM, Latinè Decretū dicitur, Græcè *ἀπόφασις*, uel *ἀπόφασις*. Budæus in leg. ult. de Senator.

PLAGA, priore producta, percussio. Plagæ aliæ sunt apertæ, ut uulnera recentia. Quædam ueteres, ut ulcera putrida, sanieq; purulenta fluctuantia. Aliæ uerò sunt clausæ, quæ & cæcæ dicuntur. Quarum etiam quædam sunt notæ tantum, collectæ ex uerbere sanguinis, & citra tumorem etiam, quæ Liures dicuntur. Quædam uerò cū tumore, ut tumentia ulcera, & tumores, qui ex uerbere collecto in unum sanguine fiunt: quæ uis & citra uerbera in corpore tumores nascuntur. Ex Humelberg. Sp.

PLAGAB, priore correpta, sunt retia rariore maculas habentia. Vlp. de Fund. instr. l. quæ sitū. Aucupes, inquit, & plagæ huiusmodi instrumento continebuntur. Nebriss.

PLAGIARI, Roterod. ait, qui aliena mancipia, seu liberos abducit. Crimen plagii dicitur. Vulgò credunt dictos à plaga, id est, dolore, quo ille afficitur qui surreptus est. Sed huc sententiæ plurimā aduersantur, Alciatus inquit, & in primis ratio syllabæ, quæ in Plaga pducitur, in Plagio, uel Plagiario corripitur. Philadelphus, quod uerius est, scripsit, *ἀπὸ τῆς πλῆγης*, id est, ab obliquio dici: quia obliquis quibusdam artibus & dolis in seruitutē trahebant. Vnde & Græci *πλάγιος*, quandoq; simpliciter pro dolose, accipiunt. Quod Nebriss. refert, ac ppius ad Iurisc. sententiam accedit: Plagiarius, inquit, propriè est, qui liberum hominem in seruitutē trahit, quiq; hominē emit quem scit esse liberum: & qui liberum esse sciēs uendit, aut eo utitur quasi seruo: nō tantum qui surripuit seruos alienos. De quo tit. est apud Iurisc. ad Leg. Fau. de Plagiarijs. Plagium uerò ipsa pœna, quæ eiusmodi plagario infligitur. Sp.

PLAGOSVS, qui sæpe plagas infert, non qui plagis abundat.

PLANTA de arborib. dicitur ea, quæ transferendi gratia, uel de arboribus rapta, ut ait Seruius, uel ex seminib. est orta: & de herbis quoq; dicitur, Instit. de Rer. diu. l. si Titius. Sp.

PLANTARIVM, est & plantarū locus, & ipsa planta, ut ait Seruius, in terra nata, quæ cum radicibus transfertur de uno loco ad alium.

PLANVS locus, opponitur edito. Vnde apud Iurec. de, uel è plano, pro eo qd' est, non in tribunali (quod editoris esse loci solet) aliquid statuere, sed planicie pauperti ius dicere. Vlp. l. j. de Consti. Princip. Vel cognoscēs decreuit, uel de plano interlocutus est. Paulus de Quæst. in l. unius. in fi. Custodiē nō solū pro tribunali, sed & de plano audiri possunt atq; damari. Sic apud Martianū & Papinianū. De plano igitur peti, opponitur causæ cognitionē pro tribunali desiderare, uel decretū exposcere. Vlp.

in l. ij. §. in bonorum possessione. ff. Quis ord. in bonor. possess. seruet. Sp.

PLATEA, uia latior, fereq; militaris, prætoriana, cōsularisq; dicitur. Vide Bart. in l. qui sellam. ff. de Seruit. rust. præd. Sp.

PLATO summę prudētię & autoritatis apd' Græcos, in l. poster. ff. de Nund. Georg. Trapezūtius Platonis uitia expendit plura, cōditis uoluminibus, à Bessarione tamen insigniter est profectus. Io. Ludouicus Viues tit. iij. lib. iij. Recte inquit, qui dixit, Aristotelis doctrinā facere impios, Platonis uerò supersticiosos & demoniacos.

PLAUSTRA, Valerius Probus sic ait, ab imperitis dici, Plostra esse dicendum, tametsi usus Plaustra obtinuit. Sueton. narrat, admonitū Vespasianum à Floro, ut diceret Plaustra, non Plostra: Imperatoremq; postridie Flaurū illum salutasse, non Florū. Vlp. Si ex plostro lapis ceciderit, & quid ruperit, uel fregerit, Aquilia plostrari um teneri placet. l. si seruus seruū. §. si ex plostro. ff. ad leg. Aquil. Cuiusmodi autem munera plaustrorum nomine ueniant, not. in l. neminem. C. de Sacrosan. eccles. Traditum item est, licere magistratui retinere plaustra, & equos priuatorum, pro deuehendo comiteatu ad exercitū: itemq; licere iudici, capere à uiatore asinū, super quem deridendum aliquem reum traducat. Sp.

PLEBEII magistratus, dicti Tribuni secundum Pomponiū in l. poster. de Orig. iur. Plebeij quidem, quod plebem in libertate sua defenderent aduersus potentiorum iniuriam: quorū ædes die noctuq; patebant, dicti Tribuni. Non est enim nouum, ut Olden. ait, quod unius uocabuli multæ sint rationes à diuersis causis ductæ.

PLEBS & Populus, idem alicui uideri possunt. Plebs tamē à Populo differt, quod species à genere, quod uidelicet latius Populi nomē pertineat. Plebs enim cōplectitur nisi cerdones, & reliquam ciuitatis faciem: Populus etiam patritios. §. plebs. Instit. de Iur. Nat. Sp.

PLEBISCITVM, generale iussum plebis, rogante magistratu. Nam nisi plebs rogetur, nullū plebis iussum fieri potest. Aymar. lib. ij. Hist. Iur. Civil. In hoc differens à Lege, quæ sine rogatione populi statuebatur: eiusdem tamen potestatis, Græcè *ψήφισμα*. Lex, quam plebs, non populus accipit. Scita plebis autem appellatur ea, quæ plebs suo suffragio, sine populo iussit, plebeio magistratu rogante.

PLENA legis actio quid signet, uide l. j. C. de Adopt. & l. magistratum. ff. eod.

PLENA pubertas. Lege, Pubertas plena.

PLENA proprietas, hoc est, qua usus fructus continetur, in l. si ita stipulatus. ff. de Verb. obligat. & ibidem, fundū pleno iure promittere, hoc est, non detracto usufructu, & pleno iure stipulatoris fundum efficere. Bud. Sic plena possessio ab usufructu finito accipitur. §. fin. Instit. de Usufruct. Spieg.

PLENUM, pro eo cui nihil deest, hoc est, integro & iusto. l. fideicommissa. §. quanquam. de Leg. iij. Spieg.

PLENUM compromissum appellatur, quod

de rebus controuersis sue omnibus compositum est, autor Vlp. l. quid tamen. de Recept. Idem in fin. l. ita demum. eod. tit. Hoc autem, inquit, compromissum plenum est, quod etiam doli habet mentionem. Sp.

PLENUM compromissum fit, leg. litigatores. ff. de Receptis.

PLERIQUE, id est, plures, & maxima ex parte: interdum, id est, nonnulli. Plerique omnes, idem significat, quod plerique, siue pleraq; Vide Donat. in Terent. Sp.

PLERVNQVE, quod ferè semper fit. Vide Bart. in l. j. ff. de Tut. & rat. distr. Aliquando significat nonnunquam: sed rarissimè.

PLOTINAE Augustæ meminit Iuriscōs. in l. quod Principi relictum est. de Leg. ij. Sp.

PLOSTRVM, idem quod plaustrū, hoc est, currus. Paul. in l. qui sella. ff. de Seruit. præd. rust. Qui actū habet, ait, & plostrum ducere, & iumentum agere potest. Porro percellere plaustrum, rusticorum proverbium esse, monuit Erasim. Sp.

PLUMBARI, hoc est, qui opera faciunt ex plumbo, annumerantur inter artifices. l. j. de Excus. artif. C. lib. x. Sp.

PLUMBATA, pila plumbea, quam ueteres, teste Sipontino, uocabant Manobarbalum, peregrino uocabulo, à quo & milites qui plumbatis utebantur, Manobarbari appellati sunt. Imper. Constantin. l. ij. C. de Exact. trib. lib. x. Nemo, inquit, carcerem, plumbatorumq; uerbera, aut pœdera, aliq; ab insolentia iudicum reperta supplicia expauescat. Spieg.

PLUMBVM, quod pro tegulis poneretur, ædificij esse Labeo censuit. Vnde domo uendita, & ipsum uenditori accedebat. Sp.

PLUMBVM cum argento mixtum, deduci potest, ab *sheiden*. Vide l. Idem Pomponius. ff. de Rei uindic. Sp.

PLUMBVM in ripa positum, id est, quod tegedi causa tecto destinatum, necdū appositum, aliquo in loco relictū, donec tecto apponeretur, commendatū uel fuisse. In ripa autem commo dē dicitur, quod parieti inhaerens erectū ita subsidet, ne humi iaceat penitus. Vnde uulgō arridere dicunt. Alex. de Alexandr. Genial. dier. lib. j. cap. xxv.

PLURA legata sunt, quoties nominatim plures in legato exprimuntur, autor Paul. lib. ij. de Legat. ij. Spieg.

PLURALIS locutio, duorum numero contenta est. Vlpian. de Test. l. ubi numerus. Spieg.

PLURES, instar unius, quibus una competit actio. l. si plures. ff. de Pact. Interdum promittitur, ut & passim apud alios autores. Sp.

PLURES de tribus dici posse, Glo. docet. ut aiūt, singularis, in §. & quod sepe. in Aurh. de Trient. & sem. de qua Barto. in leg. seruo. ff. de Opt. leg. Spiegelius.

PLVRIBVS creditoribus teneri uidetur, si unius aliorum nomine caueatur. l. ergo. §. creditoribus. ff. de Fideicom. liber. Sp.

PLURIOR, ut Alber. indicat, comparatiuus, minimè usu tamē probatus, in Decretis legitur c. non

an non debet. lxxv. distinct. Spiegelius.

PLVRIS emissio. Lege, Quanto minoris.

PLVRIS effe. l. pen. ff. de in lit. iur. Quod pluris est, utiq; tanti est. Frequenter autem iungitur verbis æstimandi, & precij. Sp.

PLVRIS VR, hæc adiectio, quæ solet numero certo adijci, ad modicâ summam refertur, auctor Paulus de Verb. sig. Quod & dicendum est, cum quis plus minus dicit. l. Publia. in fin. Depositionem scribere solebant, ut admonuit Alciat. Caius ait: Hæc enunciatio, quæ fuit pluris triginta aureorum, simul & quantitatis, & æstimationis est significatiua. Quoties ita loquimur: Quod in centum detulit Titius, pluris est aureorum triginta: id significare potest, non solum quantitatem triginta aureorum in cæsum relatum, sed etiâ tantum rerum, seu corporum detulisse, quantum æstimatione triginta aureorum efficere potest. Alc. ibidem.

PLVS, multifariâ intelligi, Bart. demonstrat in l. si creditori. ff. de Leg. ij.

PLVS æquo luminis facere. Vide l. si arbor. ff. de Seruit. urb. præd.

PLVS, aut minus, non solum in quantitate, sed etiam in tempore intelligendum est. Plus enim est, statim aliquid dare: Minus uero, post tempus dare, teste Theophilo. Sp.

PLVS minus, sine coniunctione frequentius legitur, pro plus minusue, hoc est, circiter: d. l. Publia. §. fin. Titius Sempronio Salutē. Habere me a uobis auri podo plus minus decem. Sequitur mox in uulgatis Codicibus uocabulum, Trophiamati, quum hic legendum sit, reponente Haloandro, *τροφαιοματι*, hoc est, de Alimentis puero (uel pueris) præstitis.

PLVS, & minus, non mutant speciem. l. fin. de Fund. instr. leg. Neque enim minus est scapha nauis, quam oneraria, tamen si minor: neque oneraria magis, tamen si maior. Sic locuples non est magis ingenuus, quam pauper, l. humilem. C. de Incest. & inutil. nupt. Sp.

PLVS facere. Qui plus facit, is utiq; tantumdem quantum debet, facere censetur. l. cum fur. ti. in fin. ff. de in litem iuran. Sp.

PLVS precij cõsequi propter artificium. Pomponius l. nisi si. ff. de Rei uind. Sp.

PLVS repetere dicitur, qui plus petit quam debitum suum sit. Tempore aut plus petit, quam do quis præmaturē, id est, ante diem & conditionem petit. Plus causa petere dicitur, qui alteram ex alternatiua partem tantummodo petit, cum electio sit debitoris, hoc est, electionem aduersario tollere. Vide Zaf. Instit. de Actionib. §. si quis declarat in §. sed hæc. Sp.

PLVS CVLVM, in leg. nam satis. §. j. Quem feruit. amitt. Sp.

PLVIA aqua, & Pluuiialis aqua, idem, hoc est, quæ pluita est.

P O

POCVLENTVM, quidquid potari potest. Quidam existimant potulentum scribi debere. Hoc iudicibus licet recipere, ut & esculentum. l.

plebiscito. ff. de Offic. Præsid. Spiegelius.

POCVLVM, & pro uase in quo bibitur, ut in l. Seizæ. ff. de Aur. & arg. leg. & id quod potatur accipitur, ut in l. si quis aliquid. §. qui abortionis. ff. de Pœnis. quemadmodum amatorium poculum dicimus, quod ad amoris insaniam impellit. Sp.

POCVLA oleaginea. Legimus apud labolen, de Leg. iij. l. qui cõcubinam. §. qui quatuor pocula oleaginea habebat, ita legauit. Pocula oleaginea duo paria respõdi, ait labolen. unum par legatum esse: quia non ita esset, bina paria: neque ita, poculorum paria duo. idem & Trebatius. Sp.

PODAGRA, id est, pedum morbus & dolor, qui ex influente ad pedes humore superfluo, & eorundem imbecillitate accidit: nunc quidem cum inflammatione, nunc uero cum refrigeratione: nuncque cum tumore, nunc sine eo: à Iureconf. quoque in morbis numeratur ff. de Ædil. edict. leg. qui Tertiana. Sp.

PODIA, apud Iuricons. in l. quæ situm. §. canales. ff. de Fund. instr. Podium autem locus extra ædificium porrectus, unde spectamus si quid foris fiat: seu præcipuus locus erat in theatro cui inhærebat Imperator, uel Senatores ludos spectantes. Lege Vitruuium in v. ca. vij. Catanem in v. Comm. in Plinian. epist. At Podia sceminini generis funis est, quo tenditur uelum: nisi Seruius fallitur Comment. v. paulo ante finem. Sp.

POENA, supplicium: à pendendo, quo quis ob delictum afficitur. Ulpian. l. si quis. de Pœn. Pœnæ sunt, quæ uitam adimant, aut seruitutem adiungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium, aut carcerem corporis contineant.

POENAM diuidit Iuricons. in multam, & pœnam. l. aliud. §. j. de Verb. sig. Sp.

POENA capitalis diuiditur in summum supplicium, pœnæ metalli coercionē, & in insulam deportationem. l. capitaliū. de pœnis. Cæterum inter varias pœnarum species, nulla ad naturam propius accedit pœna taliõis, ut Aristoteles quoque probat. Extat ualde elegans locus ff. Quod quisque iur. in al. stat. Sp.

POBNARVM cõventionalium duplex genus. Vnum, quod damni, uel lucri cessantis æstimationem præstat. Aliud, quod pro contemptu, contumaciæ infligitur: atque propriè pœnæ uocantur, illæ non æquæ. Alc. in Paradox. ca. ij. li. j.

POENA exacta, Ein eingebracht oder empfangen straffgelt, oder Buß, inter fructus numeratur: quod de futuris pœnis nusquam relatū est. fac. l. cõuenire. de Pact. dot. & l. si unus. §. illud. de Pac. cū simil. Proinde rectè improbat, quod quidam pœnas futuras in uẽditionib. tãquã fructus uendūt. Sp.

POENA item, pro usura, in leg. lecta est. ff. Si cert. pet. Lata enim significatione pœna usuram comprehendit. l. qui sine. ff. Neg. gest. Propriè autem usura quantitatis accedit: pœna uero factis adijcitur. Sp.

POENALES actiones sunt, quibus duntaxat exigitur, ut aduersarius puniatur: quæ & odiosæ, quia reo cõuento damnū adferūt, dicuntur: unde & per interpretationem molliedæ sunt potius. q̃ exasperandæ. l. interpretatione. ff. de Pœnis. Sp.

PORNAE militares quondā erant, decimatio, fustigatio, exautoratio, uel ut milites stantes cibum caperēt, uel ut fustem circumferrent, uel ut militarent deteriore cōditione quā ceteri. Vide Valtur. cap. xvj. lib. xj. de Re milit. Sp.

POENITERE dicimur, cum quā ipsi fecimus, ea nobis post displicere incipiūt, & molesta esse. Inde rectē sumitur poenitentia, pro resipiscētia, ut apud Iust. in l. Imperialis. C. de Nup. Sp.

POENITENTIA suprema quā sit, uide ff. de Donat. inter uir. & uxo. leg. cum hic status. §. poenitentiam.

POETAE nulla immunitatis prerogatiua iuuantur. l. poetæ. C. de Profess. lib. x.

POLIA, pro grege equorum. Vlp. in fin. l. ædiles aiunt. de Ædil. edic. Nam & si polia uenerit, dicemus unum equum qui uitiosus est, non omnem poliam redhiberi oportere. Sp.

POLLINCTOR, curator pistrini, qui farinam facit, & pollinem, qui quē pollinario cribro pollinem excutit.

POLITIA, est legitima ordinatio reipub. secundum quam alij præsumunt, alij parent. Cuius tres sunt species, Regnum, Aristocratia, Populare imperium.

POLITIA ab Aristotele definitur, principatus, & rerum consuetudo, secundum quam uiuere unumquēq; & cōuersari decet. Vide Democratici. Spieg.

POLIO dicitur, qui arma polit. Callistr. de In reimmun. l. quibuidam. Nebr.

POLLERE questu dicitur, quod est precio. **POLLICERI**. Vide, Pollicitatio. (sum.

POLLICITATIO, est solius offerentis promissio. l. pactum. ff. de Publ. & l. sciendū. §. j. ff. de Ædil. edic. Aliquando est nuda sponsio. l. pollicitatione. C. de Donat. ante nupt. Videtur autem ab hasta & auctione id uerbi acceptum fuisse. priusquam enim ad licitationē ueniamus, accipitur alicuius dignū precium offerentis taxatio: qui idcirco polliceri dicitur, quia liceri potest: sicut & possidere dicimus, qui potest sedes ponere. Postquam autē quis pollicitus fuerit, id est, precium aliquod obtulerit, tunc fit auctio: & qui pluris licitatus fuerit, rem obtinet. Hinc metaphoricōs nomen sumpsit pollicitatio, quā reipub. fit. Ex Parerg. Alciat. Vlpian. in leg. cum duobus. §. si in coeunda. ff. Pro socio. pollicitatorem, priuatū licitatore intelligi uult, hoc est, eum qui offert se ad colendum iure societatis agrum. Sp.

POLLIS, linis: uel Pollen, linis, flos est farinæ. Et propriē in tritico appellant pollinē, quod florem in siligine, autore Plinio. A Polline deducuntur Pollinctores: quoniam in funerib. cœnas opiparas, panesq; ex polline compararēt, precio non parentes. Inde à Græcis τιμιπώλαι dicti. Notius, à pollicendo, hoc est, mortuos curando, deduci uult. At uerior significatio, quod pollinem faciat, teste Alciat. in l. maximarū cōficiendū polinis. C. de Excus. mun. lib. x. Vlp. de Instr. act. l. quicunq;. Silibitinaris, inquit, seruum pollinctorem habuerit. Sp.

Πολύωνυμοι, quibus plura nomina sunt, ut Ro-

mani. Non tamē, ut, teste Ioachimo Camerario, quidam Græcorū putarunt, si paucissima essent nomina, tria omnino habuere. Nam neq; C. Marij. neq; Q. Sertorij. neq; L. Mumij. qui Achaicus de gente uicta cognominatus fuit, tertium nomen memoratur. Vide, Nomina propria. Sp.

POLYPOSVS is dicitur, qui polypomorbolaborat. Est autem polypus tumor, præter naturam in naribus consistens, à similitudine marini polypi nominatus: quod eius carni similis sit. Vlpian. de Ædil. edic. l. qui clauum habet, morbosus est, uti polyposus. Nebriss. Vide Celsum libro vj. cap. viij.

POMOEIVM, tam intra quā extramurum est: dictum quasi post mœniū, hoc est, post murum. autor Varro: post quē uide Livij Dec. j. lib. j. Gell. lib. xij. Bar. Marlian. c. vj. lib. j. Topograph. Antiq. Romæ. Papinianus de Seru. expor. l. v. Cui, inquit, pacto uenditionis pomærio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, urbe etiam interdictum esse uidetur. Sp.

POMI appellatione, omnis fructus edendicautus paratus, continetur: non ita, si ad potū pertineat. Alc. in l. qui fundum. de Verb. sign. Quod pomi uocabulo, pro malo utuntur. Malum & Pyrum differunt specie, sed utrunq; complectitur pomi uocabulum. Sp.

POMPA, pro apparatu solenni: cuiusmodi est nuptiarum, sacrorum, funerum. Vlp. in fin. l. iij. Commodati. Nō potest commodari, id quod consumitur: nisi fortē ad pompam, uel ostentationem quis accipiat. Sp.

PONDO, propriē significat pondus xij. librarum. Reperitur tamen pondus, siue pondo, pro libra. Phocas inquit, Pondo & octo monopota sunt, & tantum pluraliter effertur. ut hæc pondonam unum pondo nō dicimus, sed in libram effersi potest. Dicimus, duo millia pondorib; est genitiuus. Mille podo, nominatiuus est. Bis mille pondo, nominatiuus non est, quia mille adiectiuū est. Tamen nō dicimus bina, trina, pondera, sed duo, tria. Cæterum iuxta Alc. sic habet ponderum ratio. Scrupuli octoni, sunt duæ sextule: quæ etiam Duella dicuntur. Lentis enim duosemina, granum frumenti faciunt: grana iij. siliquam: siliquæ (hoc est ceratia) sex, scrupulū: tribus scrupulis constat drachma, quod est argenti pondus: duplex drachma, sicilicet creat. cuius mentio apud Scæuol. in l. liberto. §. filium. de Amentio non. leg. Drachmæ additus scrupulus, sextulam facit: sextula uncias sex habet: drachmæ autem octo unciam faciunt. At uncias xij. constat Romana libra, hoc est, drachmis lxxxvj. Attica uero libra lxxvij. drachmas habet, sicuti Minā, seu Mna 100. Nam Romana libra maior est hac quatuor drachmis. Talētum minus Atticum, minas lx. hoc est, drachmas D C. continet: talentū maius lxxxij. habet minas, & uncias insuper iij. Hæc ponderum ratio ad multarum oper. & in Auenthen. ad hæc. C. de Vfur. in Auth. sed hodie. C. de Episc. & cler. Sp.

PONERE in legib. pro statuere. Cato: Et ita in legi-

in legibus posuere: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Positū sit, pro esse statum. Budæus.

PONERE in lucro. Modus loquendi, cum aliquid boni præter spem euenit.

PONERE os in cœlum, est nostri iuris commentatorib. sentire cōtra communiter receptas opiniones. Quære suprà, Opinio cōmunis. Sp.

PONTIFEX, à posse, & facere dictum uolunt: quod sacrorum circa illum summa esset potestas: quem tamen peractis sacris in ius uocare licebat. teste Vlp. in l. ij. ff. de In ius uocand. Pontificium apud ueteres pro iure & potestate faciēdi dictum, colligit Alc. ex Constantini sanctione, quæ extat in Theodosiano Codice: ubi de mater

nis bonis loquens: Sint, inquit, in parentum potestate, atq; dominio, ut fruendi Pontificium habeant: alienandi eis licentia denegetur. Sp.

PONTIFEX priuatus, cuius meminit Pompon. in l. ij. §. omniū tamen harū. ff. de Orig. iur. ideo dictus est, quod nō poterant toties cōueni

re omnes Pōtiffices sacris additi, quoties impetranda erat actio, singulis haud dubiè momētis. Itaq; uni delegabāt priuatū hoc negociū, dandæ aut denegandæ actionis. Et is quia magistratum nullum gerebat, ideōne quis falleretur in hoc, adiecit, Priuatus: teste Dn. Old. in Restaur. Sp.

PONTIFEX Sacer, Magistratus, ut ait Scæuola, à posse, & facere dictus: quia, ut Alc. arbitrat, ius illi erat sacrificandi. Facere enim, apud ueteres sacrificare est. Ex Pomponio liquet quoq; gentilitatē cum dubitationis aliquid in iure eueniret, nullis rectius, quàm sacerdotib. humanarum rerum interpretationē credendā existimari: utpote quibus diuina committerentur. Le

ge Ciceronē in Oratione ad Pontifices pro dosiarum, de Iure Diuino habere, affirmat in l. iij. C. de Summ. trinit. Porro obseruandum, quod cum paulatim Pontifices functione sua ad auaritiā & ambitionē abuterentur, tandem ab illis translata fuit dandæ actionis auctoritas ad Prætores. sicut cōstat ex l. ij. C. de Iuris formul. & im

petrat. Quia nō loquuntur ibi Theodosius & Valentinianus de impetratione apud Pōtiffices, quæ dudum abierat, sed de more, qui tum ex Prætoris datione adhuc obseruabatur. l. si finita. §. eleganter. ff. de Damn. infect. Sp.

PONTIFICEM, & Augustum appellandos censet Alciatus, etiam si ad uitam æternam pontem nō faciat, & imperij corpus nō augeat: quocet non fiat. Tamen si Augustus, nō ab augendo, sed ab augurio, ut suprà dictum est, receperit appellationem Sp.

PONTIFICATVS Codicillares Lampri

dus usurpat, Egnatio indicat, pro ascriptitijs, & extraordinarijs: quasi dignitatis umbra gauderent collegijs ascripti, atque in codicillos relati. Sic & Secretarios, & Consiliarios, haud inep

tè appellaueris Codicillares, qui extra ordinē sunt, nomenq; tātum retinent, administratione officij exortes.

PONTONES, naues quibus in trajiciēdis amnibus, loco pontium utimur. Paulus in l. fin. de Seruit. rust. præd. Diuersum, si pontonib. trajiciatur. & infra: Quia uia consummari solet, uel usq; ad ciuitatē, uel usq; ad uiam publicā, uel usque ad flumen, in quo pōtonibus trajiciatur. Sp.

POPVLARE imperiū est, cum summa potestas penes populum, seu plebem censetur, nihilque nisi eorum scitu & nomine fieri potest. Quailis sæpe fuit Romæ, abdicata prorsus omni Patrum autoritate. Et eo tempore facta fuerūt Plebiscita. Hæc Politicæ species deterior, Democratia uocatur ab Aristotele. Sp.

POPVLARES, pro ciuibus & subditis, apud Vlpian. in l. j. §. quies quoque. ff. de Præfect. urb. Spieg.

POPVLARES actiones (eādem publicæ dicuntur) referuntur in Rub. ff. de Popular. action. & in l. eū qui. §. in popularib. ff. de Iure iur. & non nisi integris personis permittuntur, hoc est, quibus postulare licet ex edicto prætorio: quod discernit ætatē, sexum, casum: puta sordiditatis, uel cecitatis, & famam postulātium. Dicitur autem actio popularis, quæ cuilibet de populo competit, quam potest mouere quilibet de populo. Eā nanq; principaliter iniuriam publicam, uel ius populi persequimur. Sp.

POPVLARIA sacra, ut Labeo ait, sunt quæ omnes ciues faciūt, nec certis familijs attributa sunt: ut Fornicalia, Palilia. autor Festus.

POPVLVS, multitudo hominum, iuris consensu, & concordia communione sociata. Pleriq; populum, plebemue decem uiris confici, existimauerunt: quod nusquam probatur, & ratione caret, cum maiore numerum populi appellatio requiratur, ut ait Alciatus. Vide Bart. in l. Prætor. ff. Vi bon. rapt. & in l. pen. Quod cuiusq; uniuers. Comprehendit autem populus, Nobilitatem & omnes plebeios, cum Patritijs. Plebs, ærdones, & reliquam, ut diximus, ciuitatis faciem tātummodò cōplectitur. Propterea populus facit Legem, & non plebs. Facit tamē Plebiscita, ut quoque dictum est: & habetur Institut. de Iure Natural. gent. & ciuil. §. Lex. Sp.

POPVLVS incēsus, qui sine ulla descriptione ciuiū liber est à cōtributione extraordinaria.

POPVLVS princeps terrarū, Ro. dicebatur.

PORNAB à Iustiniano, tit. de Consulibus, in Nouel. §. Ac primus quidem iuxta interpretationem Haloandri, commemorantur inter Spectacula, quasi Floralia: quæ per meretrices & perditissimorum hominum genera celebrantur. Certè uel hic locus indicat turpissima illa spectacula tardè sublata. Sp.

PORRECTVM, extēsum. Caius, de Seruit. rust. præd. Viæ latitudo ex Lege xij. Tab. in porrectum octo pedes habeat: in anfractum, id est, ubi flexū est, sedecim. C. de Sacrosan. eccl. Auth. hoc ius porrectum. Sp.

PORRIGERE manus, pro auxilio esse, uulgatissimum est, sed elegans, ut ait Erasim. citans locum Vlpian. è l. à diuo Pio. §. sed si empror. ff. de Re iud. Spieg.

PORRINA, genus oleris porracei, extat uox apud Scæuolam in l. defuncta. §. Sempronio. ff. de Vusufruct. Spieg.

PORTARI ea dici censuit Caius, quæ quis iumento secum ducit. Valla ait, id etiam significare, quod quis corpore suo baiulat. Alc. Iuriscō sultum arbitratur origine uerbi adiuuari, siquidem *πορτῶν* Græcè trajicere est: unde portus, in quem nauires deportantur: sic & exercitum nauibus deportari, Liuius plerunq; dixit. Quapropter etiam si quis iumento ducat, hac similitudine portare dicitur: quod si ipse ferat, nō propriè, sed *μεταφορικῶς* putauerit portare dici. Sp.

PORTENTVM. Lege, Ostentum.

PORTICVS non uenit ædiū nomine. l. cætera. §. hoc Senatus. ij. de Leg. j. An porticus sit, ut domus, tutum refugium, disserit Bart. in l. me minisse. ff. de Offic. Procons. Sp.

PORTIO, cuiuslibet rei pars est. Alc. in Cōment. ad tit. de Verb. sig. Sp.

PORTICATIO, apud Macrum in l. funeris sumptus. ff. de Sumptibus fun. in fin. Itaque, inquit, si amplum quid ædificari testator iusserit (ueluti in circuitu porticationes) eos sumptus funeris causa non esse. Spieg.

PORTICVS ambulatoria, apud Vlp. in l. si cuti. §. j. ff. Si seruit. uindicet. Sp.

PORTIVNCULA. Vlp. Quid enim, ait, si tam spaciōse domus usus sit relictus homini me diocri, ut portiuncula contentus sit. l. cæterum. §. j. ff. de Vsu & habitat. Sp.

PORTORIVM, uectigal quod de rebus inuectis soluitur. Et portorium, quod pro his mercibus quæ in portu sunt, datur. Cuius exactor Portitor appellatur. Alc. ibid. Sp.

PORTVS à portando dicitur: quod scilicet merces in eam portaret. Hinc à similitudine Portus appellari cœpit nauis statio, quia inclusæ naues à uento tutæ essent. Sp.

POSITIO, à ponendo, quæ Græcis dicitur Thesis, est alicuius particularis rei ad causam pertinentis assertio, Bart. autore. Positiones autem (uulgo positionales articulos uocat) cōsuetudine magis, quàm iure inductæ sunt, eodem rectè dicte in l. ij. C. de Iureiur. propt. calum. dan. Quò alioqui iure nostro interrogationes solum admittantur instruendi iudicij, non litis decidendæ causa. Porro cum hoc tempore actores non ponant certas & breues sententiās ad causam pertinentes, tum uicissim rei conuenti multa cōgerunt, & nihil ad actionem respondent, aguntq; uicissim fabulam in infinitum: ut rectè nunc, teste Oldend. appellamus acta actitata, hoc est, in quibus inutiliter aguntur ea, quæ sint acta. Sicut uulgò dicimus, Actum agis. Sp.

POSITIO patrimonij. Vlp. de Ann. legat. l. iij. ubi de pensionibus loquitur, quas uir bonus, ait, fuerit arbitratus, ut pro facultatibus defuncti & positione patrimonij debeantur. Sp.

POSITIONES impertinentes. Lege, Impertinentes positiones.

POSITIONALIS libellus. Quære suprâ, Libellus positionalis.

POSITVM habeat, exponit Vlp. dicens, Accipere debemus Positum habeat: siue in habitationibus, uel cœnaculis, siue etiā in horreis, uel cuius alterius ædificij. Positū habere etiam is rectè uidetur, qui ipse quidem non posuit, uerū ab alio positū patitur. l. si uerò plures. §. Prætor ait. ff. de His qui deiecer. Sp.

POSSE uerbum, significat simplicem potestatem, nulli necessitati subiectam, idq; ex sermone nis proprietate, à qua tamen ex coniectura mentis quandoq; receditur. exempla ponit Alc. in l. nepos Proculo suo. de Verb. sig. Sp.

POSSESSIO, non à pedibus, ut uulgò legitur l. j. de Acquir. posses. sed à dictione Pos: unde sit impositus, & compos, & potis, itemq; à sedibus dicta est. Hinc capere sedes, mutare sedes, occupare sedes, & similia apud ueteres exempla. Ille ergo possidet, qui sedere, id est, sedē ponere potest est. A seditando, Galli etiamnum uulgò cōtinuare possessionē, seditare uocant. annotauit Alciatus ad l. cui caput, in l. Cenforia, de Verb. sig. Paulus in l. princ. de Acquir. posses. Possessio, inquit, appellata est à sedibus, & ut Labeo ait, quā si pedum positio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit, quam Græci *κατοχὴ* dicunt, hoc est, detentionē. Et huc respexit idem Paul. in l. possideri autem. §. genera possessionū, eod. tit. cum ait: Et in summa, magis unū genus est possideri, di, species autem infinitæ sunt, putā insistere rei, sicut pedibus ad hoc utimur: ut nos in aliquo loco ponamus. Quare & nostrate lingua, teste D. Oldend. rectè dicimus possessionē, *ein Besizung*, à sedendo. Et cum significamus aliquem sufficientia rerum dominia habere, *er ist genugsam gesessen*. Alc. Dispunc. lib. j. cap. j. Possessio, inquit Bart. est ius insistenti rei non prohibita possideri. Probatur tamen idē in l. j. de Appell. ab effectu non probè definiri: dum Placentini definitionē inibitum probat. Id quàm consideratē fiat, Appellus aliorum relinquit iudicio. Alijs est possessio usus rei, à proprietate uel iure separatus. Hinc usufructus, id est, acquisitio, quæ per usum, hoc est, possessionem fit. Civilis possessio semper iusta est: Naturalis quandoque iusta est. Vide Alciat. interpretantem d. l. quæstio & Oldend. cui non est in l. lucidius quæque inuoluta tradendo, secundum in prin. Class. Action. ij. Sp.

POSSESSIO interdum nō solum apud iuriscōss. & in Constitutionib. pro proprietate ipsa, seu prædio capitur, sed etiam apud alios auctores. Vnde possessiones urbanæ & rusticæ Ciceroni in Philippicis. Sp.

POSSESSIO simpliciter prolata, de naturali intelligitur l. stipulatio ista. §. hi qui sunt. & §. hæc quoq; ff. de Verb. obl. Sp.

POSSESSIO, in solo & nudo intellectu nō consistit: cum possessio siue sit civilis, siue naturalis, sine facto nō consistat. Civilis enim animo cōstat, qui facti est: Naturalis uerò corpore. Porro ciuilem & naturalem possessionem non differre specie, sed unā dūtaxat esse possessionem, licet sub uaria qualitate, asseuerat Zas. in l. j. ff. de Acq. posses. & in Scholijis ad d. leg. ij. de Origin. iur.

iur. Hoc ipsum asseuerat Alc. in l. quæstio. ad fin. de Verb. sig. Accedit Old. quem uide loco paulo antè citato. Sp.

POSSESIONEM adipisci is non uidetur, qui ita nactus est, ut eam retinere nō possit. l. non uidetur. ff. de Acquir. possess. l. sequitur. §. tunc in potestatem. & §. si dominus. ff. de Vfuca. pion. Spieg.

POSSESSORIAE actiones. Lege, Actiones possessoriae.

POSSESSIO agri, usus eius est: Ager autē proprietatis.

POSSESSIO ciuilis. Lege, Ciuilis possessio.

POSSESSIO defuncti quasi iniuncta descendit ad hæredem, & plerunq; nondum hæreditate adita completur. Paul. l. cum miles. Ex quib. caus. maior. Spieg.

POSSESSIO fiduciaria dicitur, quæ sub manu regia possidetur: quasi fide data accepta sit. à fiducia dicta. Bud. in l. postea. de Orig. iur.

POSSESSIO iusta illa censetur, quæ suam uim ac potestatem habet, possitque suppetitare cōditionem usucapiendi, scilicet per legitimum titulum, bonamq; fidem: deniq; & rem quæ usucapionem admittat. Sp.

POSSESSIO momentanea. Lege, Momentaria.

POSSESSIO uera & propria dicitur, etiā quæ Legis commento transfertur, l. quod meo. ubi Alex. de Acquir. possess. l. si is cui. §. Flavius. de Solution. Quemadmodum ut creditor quis dicatur, satis est, quod fidem alterius secutus sit, uel uerè, uel Legis interpretatiōe. l. j. C. Qui maior non possit. l. qui in fraud. §. ex omni. ff. Qui & à quibus manum. Sp.

POSSESSOR accipiendus est, qui in agro uel ciuitate rem possidet, aut ex asse, aut pro parte. Sed & qui uectigalem, uel emphyteuticum agrum possidet, possessor intelligitur. Item qui solum proprietatem habet, possessor intelligendus est. Eum uerò, qui tantum usum fructum habet, possessorem non esse, Vlp. scripsit, ut ait Marc. in l. sciendum. ff. Qui satid. cogan.

POSSESSOR bonorum, quo à Bonorum possessore distet, (nam uerborum ordo alicubi obseruandus est) uide suprā, Bonorum possessor. Spiegelius.

POSSEDERE, est longè aliud quàm in possessione esse. l. si quis autem. §. j. ff. de Acquir. possess. cum similibus per Alberic. indicatis.

POSSEDERE, p. detinere. l. ij. §. j. ff. Pro herede. ubi colonus dicitur habere naturalem possessionem, id est, detentionem. Sic & Gloss. in l. stipulatio ista. §. hi qui possessionem. de Verbor. oblig. pro detentione exponit. Pro quo est text. not. in l. stipulatio. §. hæc quoq; eod. Sp.

POSSEDERE non dicuntur municipes forum, basilicas, & similia, sed eis uti. l. j. §. fin. de Acquir. possess. Sp.

POSSEDERE. Lege, Pollicitatio.

POSSEDERE in creditū. Vide, In creditū.

POSSEDERE definimus, quū id quod pos-

sidemus, ita perdiderimus, ut ignoremus ubi sit. l. si id quod. ff. de Acquir. possess. Sp.

POSSIBILE dicitur id quod commodè fieri potest. l. nepos Proculo suo. de Verb. sig. Vide apud Bart. Sp.

POSSIT & debeat. Itē, possim, & debeam, in l. in persona. §. qui pecuniam. & §. si sub conditione. ff. de Pact.

POST, particulam esse ambiguam, utrum ad longum interuallum, uel ad breue tempus respiciat, Barto. autoritate receptum est. Vide ipsum in l. fructus. ff. Sol. matr. Sp.

POST, ad finem refertur ex proprietate sermonis: ut Ante, ad initium. Post diem decimum Calendarum, & ante diem decimum Calendarum, quomodo intelligendum sit, pulchrè declarat Alc. in l. anniculus. de Verb. sign. De Post, uide quæ Bart. annotat eleganter in l. ij. in fin. ff. Si cert. pet. Sp.

POST annum, aut post biennium, quàm ego decessero, hæres dato: postquē biennium uidetur legatum, quia, ut Pomponius ait, hæredis est potestas in eligendo. l. si ita relictum. de Legat. ij. Spieg.

POST deinde: sæpe utimur huiusmodi duplicatis uocibus, iam inde, iam nunc. Pomponius: Post deinde cum census iam maiore tempore agendus esset. Sp.

POST hominum memoriam, & post homines natos, quod idem est, pro, Ab hominum recordatione.

POST horam tertiam usque in horam decimam eo iure uti. Caius in l. v. ff. de Seruitutibus. Spiegelius.

POSTEA, interuallum significat, per Gloss. in l. pacta. ff. de Contrah. empt. in uerbo, Postea. Et hoc esse pro regulari doctrina seruandū Zaf. monuit: quia per hoc, ut ipse dicit, aperiuntur multæ ll. quæ lumen accipiunt. Sp.

POSTERI sunt, quicunq; ex nobis, & post nos nati sunt, ut filius, nepos, pronepos, arnepos, trinepos, & cæteri qui nomine carent, Posteriores, seu minores uocantur, de quibus latius differit Bart. in l. his uerbis. de Legat. iij. & l. Titius. ff. de Lib. & posth. Sp.

POSTERORVM appellatione liberos tantum, non etiam liberos eorum, quibus fideicommissum relictum est, fideicommissio contineri, nequaquam incertum est, ait Modestinus in fine l. quod his uerbis. ff. de Leg. iij. Sp.

POSTERITAS, posterum seculum, siue homines qui post nos nascuntur. ut apud Iurisc. in l. j. Com. de Leg. Refertur item ad filios, sicut Antiquitas ad parentes. l. cum scimus. C. de Agric. & censit. lib. xj. Sp.

POSTHABITA, id est, postposita. l. j. C. de Sponsal. Alberic.

POSTHAC, futurum respicit, ceu post hoc tempus: ut ait Valla, l. si quis posthac. de Aedif. priuat. l. nemini. de Aduocat. diuersi iud. l. si quis posthac. de Pœnis proscript. Sp.

POSTHUMI xij. Tab. lege propriè dicuntur, qui post humatū testatorem nascuntur. l. iij. §.

posthumos. de Iniust. test. Salom. in l. Gallus. Verum propriè dicitur, qui patre humato natus est. Sed & qui post testamētum natus est, largo modo posthumus uocari potest. Alc. de Verb. sign. Sine h, apud Haloandri editionem ubique legitur. Alienus Posthumus est ille, qui natus, suis hæres non fit. Ideoq; ex emancipato filio conceptus & natus nepos, extraneus est mihi posthumus. §. posthumus. Instit. de Leg. Sp.

POSTICO recedit, qui furtim, nobisq; in-
scijs recedit.

POSTICVM, Varroni Postica, ostiū in po-
steriori parte ædium. l. si cui. §. cum ædium. ff. de
Vsufruct. leg. Sp.

POSTLIMINIUM, est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum reducendæ: quam quis per captiuitatem, uel per seruitutē amisit, moribus, & legibus institutum. ff. de Captiu. & postlim. reu. l. postliminiū. j. Respons. Vide, Liminium. Sp.

POSTMODVM, quasi post modum datum:
Idem postmodò, l. si alicui. ff. de Negoc. gestis.
Spiegelius:

POſT QVAM *fari cœperit, quomodo intel-
ligendum, apud Iurifconf. Alciat. interpretatur,
in l. inter illam conditionem, de Verborum ſigni-
ficatione. Spieg.*

POSTREMVVS est, quem nemo sequitur,
uel qui solus est. l. ij. C. de Suis & legit. Sp.

POSTULARE, est desiderium, uel suum ipsius, uel amici sui, in iure apud eum qui iurisdictioni præest, exponere, uel alicuius desiderio contradicere. l. j. de Postul. Sp.

POSTVLARE expilatæ hæreditatis. l. hæ-
res iuri. ff. Negoc. gest.

POSTVLARE iudicium, vmb recht ansuchen.
postulare reum, einen anklagen, mit recht farnemen.
Spiegelius.

POSTVLARE questionem, eius est, inquit Budæus, qui iniuriam sibi factam queritur, aut alteri, quam vindicare ad eum pertineat. Sp.

POSTVLATIONIBVS uacare, pro ex-
pedire supplicantium desideria, Supplication er-
ledigen:

POSTULARI, passiuū. Vlpianus: Primum igitur tractemus, unde descēdat suspecti crimē, & apud quos postulari quis possit suspectus tutor. Vacare postulationibus, pro eo quod nostri Aulici dicunt, *Supplicatzen erledigen*, & Galli, *Requestas expedire*. Sp.

POTENS regni, id est, regno maturus. Budæus.

POTENTIA, est ad sua conseruanda, & al-
terius obtinenda idonearum rerum facultas. au-
tor Cicero de Inuent.

POTENTIORES uiros, id est, nobiles, potestate, opibusque præditos: humilioribus, id est, plebeijs, ignobilibus inopibusque: scitè Iuriscos. opposuit, cum ait: Ne potentiores uiri, humiliores iniurijs afficiant, ad religionem Præsidis provinciæ pertinet, illicitas. de Offic. præsid. Nec minus pulchrè dixit Caius: Potentioribus pares esse non possumus, in l. iij. in princ. de Alien.

TE O
iudic. mutan. caus. facta. Vide in Titul. C. Ne lice
at potent. patroc. litig. præstare, & Azon. in Sum
ma. Spiegelius.

POTEST enim fieri, ut apud alium sit proprietas, apud alium fructus, apud alium denique usus eiusdem rei. l. si autem usus. ff. de Usufructu. l. sed si de fructu. §. Idem ait, ff. de Usu & habitatione. Spieg.

tionē. Spieg.

POTESTATIS uerbo plura significantur, ex quibus quinque connumerat Paulus de Verborum significatione. Quamuis sunt & aliæ. Veluti cum magistratus simpliciter Potestates appellamus: quod tamen antiquiores de maioribus magistratibus, hoc est, merum imperium habentibus intelligebant. Hos Græci Dynastas uocant, nos Principes potentes. Dicitur etiam Episcopus Ecclesiæ fundos in potestate habere, id est, in cura & administratione. Tutor quoque in pupilli caput potestatem habet, id est, auctoritatem. Institut. de Tut. in princ. Vnde & alibi sua potestate quis fecisse dicitur, quod propria auctoritate fecit. Authēt. ut de functi, seu funera eorum, paulo post princ. Sed & in edicto prætoris potestatem sui facere non intelligitur, qui sui copiam, ut conueniatur, non facit. quales sunt absentes, qui latitant. Illud quoque in potestate consistere existimatur, quod in actu non est, sed esse potest. Ex Alciato. Sp.

POTESTATEM nonnulli uocant à Iuri-
coss. Prætozem dictum: non tantum, ut recenset
Insulanus, excusabiles, quia uulgari idioma-
tis Itatorum sequantur morem, sed uel aurore
Suetonio, defendendi. Sic enim ille in Claudio,
Iurisdictionem, & fideicommissis quotannis, in
tantum in urbe delegari magistratus solitam, in
perpetuum, atque etiam per prouincias potesta-
tibus demandauit. Lege, Magistratum esse, &
obserua, quod iuxta Apellum, potestas diuidi-
tur in Imperium, patriam potestatem, & domi-
nium. Vide & Alciat. in l. potestatis. de Verbor.
significat. Sp.

POTESTAS ambulatoria. Lege, Ambulatoria voluntas.

POTORIO argento quid cōtineatur, ponius indicat, de Aur. & argen. leg. l. in argento potorio. Poterium dicitur à Græcis, quod nos poculum dicimus. Sp.

POTUIT, pro possibile fuit. in j. n. d. test. ut, non potest, pro non est possibile, apud Terent. in Phorm. Non sic futurum est, non potest. Ex Budæo.

POTITVS hostium, pro eo, qui in
hostium præda, & peruenit in hostium manus,
reperire est apud Papi. in l. quòd si filius. & apud
Triphon. l. seq. §. codicilli. in fin. de Capt. & post
lim. reu. Antè nouato à Plauto (quod Pylades
interpres annotauit) loquendi modo in passi-
ua significatione, in Captiuus, & Epidico. Alci-
tus in Parerg. indicat Accursium dubitasse, quid
significet apud Iureconsultos, Hostium potiri.
Ac magni etiam nominis uiros corruptum co-
dicem arbitantes, non hostium potitus, sed ho-
stium potestati subditus, legisse: quemadmo-
dum

dum habet: posterior in Gallia editio, reclamante Norimbergen. quam Alciatus probat, ut elegantem, & loquendi modum Iurecoss. familiarem. Spiegelius.

P R

PRAGMATICA sanctio est, quæ à principis cõceditur, adhibita causæ cognitione, in modum sententiæ: uel ad alicuius Vniuersitatis preces. l. fin. C. de Diuers. resc. Vide, Decisio. Item, Oraculum. Spieg.

PRAGMATICI, erant homines quidam forensis professionis, qui causarum actores interdum iuris ignaros monebant, iuris responsa, formulasq; actionum subministrantes: quasi Admonitores postici, dicendorumq; suggestores, cum ad iuris disceptationem uentum erat. Olim autem Pragmaticis forum Romanum non utebatur. Itaque Pragmatici non sunt, qui pragmaticas sanctiones scribunt, ut Accursius sentit. Vide Bud. in posterioribus Annot. ad l. moris. ff. de Pœnis. Spiegelius.

PRATVM dicitur, quasi paratũ ad fructuum perceptionem: modico enim opere pratum fit, ut quod nec aratro, nec annua semine indigeat. Et hinc pbatur, legatis pratis, etiã inculta contineri. Alc. de Verb. sig.

PRAVITATIS gratia dimitti, in l. ij. ff. Qui pet. tut.

PRAVVM, & Rectum, contraria sunt.

PRÆ, pro ante, in l. si fideiuss. ff. Qui satisfd. cog. l. quicunq; & l. mancipia. C. de Seru. fugit. Aliquando comparatione inducit. Vide l. si quis libertatem, in fin. ff. de Petir. hæred. & l. ij. C. de Compensat. Spieg.

PRÆ se ferre, est dicto, factũue, & ipsa statim fronte, qualem opinionem de aliqua re, aut homine habeas, confiteri. Vide Vallam lib. v.

PRÆBENDA, ueteri loquendi modo, in l. inuiti. ij. Vlp. protulit neutro genere: ubi Accursius præbendam legit, & subaudit, annonam. Exemplum ueteris lectionis adducit Alc. cap. xliij. secundi Parerg. qui obiter admonet, quas Sacerdotum præbendas uulgò uocamus, *antropobendos* posse nos Latiniũs in neutro genere præbenda dicere. Spieg.

PRÆBITIO, exhibitio. Vlpiani. Sed & cæterorum (inquit) siue pecorum, siue armento- rum, quod ad huiusmodi præbitionem spectat, ad ipsius curam pertinet. l. ij. §. cura carnis. de Offic. præfect. urb. Sp.

PRÆCEDENS fundi dominus, apud Paulum in l. si quis alia. ff. Quemad. seruit. amitt.

PRÆCEPS festinatio, nimis festina, & quatorum. §. j. de Administrat. tut. Sp.

PRÆCEPTIO, pro presumptione, uel potius, ut sic dicam, antecapione, apud Papinianum in l. ij. de Fund. instr. Cum pater, inquit, duobus præceptione bonorum auia dedisset. Rhenan. noster in Thesauro Location. Tacito solénium, ostendit, præcipere ueteribus quoq; autorib. in terdũ esse, præsumere, siue antecapere. Sic Vlp. in l. si filia. ff. Famil. ercif. Si filius familiars, ait, ius-

su patris obligatus sit, debeat hoc debitum præcipere. & paulo infra, Præcipiet, & præcipit. Itẽ hoc tit. l. item Labeo. legimus, Aut si plurib. fuerit unius rei præceptio relicta. Sp.

PRÆCEPTIONEM dare. Scauola de Leg. iij. l. nomen. §. j. Filio ex parte, ait, herede scripto præceptionem dedit. Sp.

PRÆCIVM inflatum, apud Iulianum in l. ex facto. ff. Negoc. gest. Sp.

PRÆCEPTIONES relinquere, item præceptionum portiones transmitti, apud Papinianum in fin. l. miles sororem de Leg. ij. Sp.

PRÆCIPERE. Vide Præceptio. Item præceptioni locum esse apud Paulum in l. si maritus. ff. Famil. ercif. Sp.

PRÆCIPVVM, pro non cõmuni cum alijs subinde legitur apud Iurecons. ut apud Scauolam in prin. l. ult. de Leg. ij. Et adiecit, inquit, se præcipua hæc cum suisq; iuris & post mortem suam habere uelle. Sp.

PRÆCIDERE, uulgus quotare appellat, id est, designare quotum quẽq; articulum, quotum quodq; caput oppugnare uelit litigator: ne in uniuersum admissus, licenter tergiversari, & identidem euariare possit. Greci *ἀπορίσαι* dicunt. Vide Budæum in Annotat. ad l. post. de Orig. iur. Spiegelius.

PRÆCINGIMVS uestimenta: Accingimus arma. alioqui uestimetorum appellatione, gladius comprehenderetur: quod Bayssio Iuricons. eloquentiss. nequaquã uideretur rationi cõsentaneum. Vestimenta enim inuenta sunt, ut nos à frigoribus, calore, & imbre tutarentur: arma uero, ut à telorum impetu. Sp.

PRÆCISE, non est quod uulgò putant, diserte, *mit außgetrückten vnd klaren vortien*, sed abrupte, & abscisse, *verdun: kluch, vnd vnuerstendlich*. Sic enim Bud. inquit, Præcisẽ dicere, id est, compendio sermonis, & per defectum, & aliquid subintelligendum. Sp.

PRÆCONIS horrida uox silēscat, apud Impm. in l. ult. C. de Ferijs.

PRÆCONES (uocis etymum in Reuchlinianis Progymnasmatibus indicauimus) Senatuscoss. postquam decreta erant, recensebant: iudices, & candidatos suis nominib. appellabant: Litteras in Senatu publicẽ legebat: Bona, quæ proseribebantur, publicæ auctioni proponebant, ac proclamabant, & precia, ut inquit Cicero, conficiebant. Spieg.

PRÆCORDIA, inquit Plinius, uocamus uno nomine exta in homine. Præcordiorum nomina plura Rhodigin. indicat lib. ij. cap. lj. Sp.

PRÆDA, si quid bello captum in præda est, ait Labeo l. antepen. de Capt. & postl. Gell. autẽ, Præda, inquit, propriẽ dicitur, corpora ipsa rerũ, quæ capta sunt. Bartol. pulchrẽ tractat de præda in l. hostes. & in l. si quid in bello. eodem titulo. Spiegelius.

PRÆDAE occasionem præbere, hoc est, inuasionis, occupationis iniquę. Vlp. in l. j. in prin. Si uentr. nom. in poss.

PRÆDES dicuntur satisfdatores locuplet-

res pro re, de qua apud iudicem lis est, ne inter ea qui tenet, diffidens causæ, possessionem deteriorem faciat, testa dissipet, excidat arbores, & culta deferat. Pedian. Idem ait: Prædia sunt res ipsæ: prædes homines, id est, fideiussores, quorū res Bona prædia nunc uno nomine dicuntur: quod & supra indicauimus. Sp.

PRAEDESTINARE, præordinare, uerbū est, quo solo Ecclesiastici Doct. utuntur. Prædestinatio, autore diuo August. à præmittendo, & præueniendo, & præordinando futurū, dicitur. Sp.

PRAEDIATORES uocabantur, qui rerum prædialium periti erant, hoc est, qui iuris prædialij peritiam habebant. Bud. in d. l. Herennius. Vi de & Zas. in Scholijs, ad l. ij. de Orig. iur.

PRAEDIUM, est rustica & urbana possessio.

PRAEDI appellatio etiam pars continetur. l. dotale. §. prædij. illo tit. Sp.

PRAEDIUM, tam urbanū quā rusticum, est quasi hæredium: quod in successorē ius eius transmissum est. Alciatus in de Quinq. ped. præscript. Spieg.

PRAEDIUM dotale, Vlp. accipiendum esse ait, tam urbanum, quā rusticum. l. dotale. de Fund. dot. Spieg.

PRAEDIA Agonotheica. Lege, Agonotheica dicebantur.

PRAEDIUM pignori nexum, apud Vlp. in l. epistola. ff. de Pact.

PRAEDIUM seruiens, seu fundus seruiens dicitur, quod, uel qui debet seruitutem. At fundus cui debetur seruitus, prædium dicitur dominans. Vide Zasium §. æquē. Instit. de Action.

PRAEDIA urbana, sunt omnia ædificia habitandi causa facta, ubicunq; sint, siue in urbe, siue extra urbem, in uicis uillisue, & cōciliabulis. Urbanum enim prædium merita, non locus facit. Alc. de Verb. sig. Sp.

PRAEDIA urbana ruuosa. l. uerum. §. si locupletati. uerf. Sed hæc res. ff. de Minorib. Sp.

PRAEDICAMENTUM, & Circumstātia, iudicio Apelli, in hoc distant. Prædicamentum est accidens in abstracto à substantia separatum. Id tum fit, cum naturā & essentiam ipsius, uel de finiēdo, uel diuidendo quærimus. ut tria, quadrans, hemina, &c. prudētia, metus, albedo, &c. mancipatio, libertas, &c. Atque hæc est Idea illa Platonica, de qua tam uaria à maioribus scripta sunt: quam Plato dixit esse perpetuā. Circumstātia uerō, est accidēs in cōcreto, atq; adeo substantiæ inhærens. ut tres tutelæ, quadrantālis hæreditas, heminalis cātharus, &c. prudens Brutus, meticolosus Paris, albus paries, mancipium Stichus, pubes Sempronius, &c. Sp.

PRAEDICARE, pro apertē dicere, apud Vlpian. in fin. l. si quis. ff. de Petit. hæred. Prædicare item præco dicitur, dum aliquid palām promulgat & pronunciat ex Senatusconsulto. Sp.

PRAEBITIO, exhibitio. Vlpian. Sed & cæterorum, inquit, siue pecorum, siue armamentorum, quæ ad huiusmodi præbitionem spectant, ad ipsius curam pertinet. l. j. §. curā carnis. de Offic. præfect. urb. Sp.

PRAEDITVS, à Latinis accipitur pro affecto, ornato, decorato, instructo, aucto, amplificato, cumulo. In malam uerō partem cum sumitur, poni solet pro perditio, uel contaminatio. In bonam, ut præditus dignitate, apud Iuriscōsul. sed qui magna. ad Trebel. & in Cōstit. Princ. tit. Si quacunq; præd. potest. l. mancipia. de Seruis fug. Spieg.

PRAEDONES. Vlp. in l. sed & si. de Petit. hæred. Quod autem ait Senatus, ad eos qui bona inuassent, loquitur de prædonibus, id est, de his, qui cum scirent ad se non pertinere hæreditatem, inuaserunt bona scilicet, cum nullam causam haberēt possidendi. Idem: Loquitur autem Senatus de his, qui ab initio morte prædonis res hæreditarias apprehendunt. Sp.

PRAEFATIO, id quod proloquimur antequam ad rem ueniamus. Eius utilitatem Causa in l. j. de Orig. iur. bellē demonstrat, dum ait ad fin. Namq; (nisi fallor) istę præfationes & libentius nos ad lectionem propositæ materię perducent: & cum eō uenerimus, eius euidentiorē præstant intellectum. Quintilianus autor est lib. iij. si multiplex causa est, sua quibusq; partibus danda præfatio est.

PRAEFECTURA, generica uox est: urbana, militaris, castrorum, operum, fabrorum, laborum, atque id genus aliarum. Vlpianus: Viribus, inquit, præfecturæ compulsus est. l. ij. ubi quis agere. Spiegelius.

PRAEFECTVS annonæ. Vide, Annonæ Præfectus.

PRAEFECTVS Augustalis. Lege, Augustales.

PRAEFECTOS fabrorum ita Pomp. Letus describit, ut sint artifices, qui castra sequebantur, ut fabris lignarijs ferrarijsq; præfint. Vide Pyrrh. & Veget. qui explicat munus Præfecti castrorum. Spieg.

PRAEFECTI fisci. In Pandectis Fisci & Aerarium, quod antē monuit Pyrrhus, crebro conuertuntur. At uetustiores ita Aerarium à Fisco distinguebant, ut reipublicæ ab Imperatoris pecunia distincta erat. Sic & Aerarij Quæstores tribuniq; Fisci à præfectis distabant.

PRAEFECTVM prætorio, tempore Romuli eum dicebant, qui prætorio præerat, id est, militib. cohortibusq; prætorianis circa palatiū principis: solitū fuisse etiam in bella prodire: & dictū magistrū equitū. Sed ubi Romanorum opes creuerūt, distincta fuere officia: ut Præf. uigil. excubias ageret ad tuendā principis salutem: ille uerō contra hostes Imperiū tueretur. Præfecti prætorio quandoq; etiā mittebātur ad regēdas prouincias. l. pen. & ult. C. de Offic. Præfect. prætorij legitur, Præfectus prætorio Africę, & præfectus prætorio Orientis. Alc. in l. j. C. de Præfecto prætorij lib. xij. Itaq; Præfecti uigilum, nocturnę custodię Urbis præerant: apud quos cognitio erat omnium scelerum, quę noctu fieri solent, præsertim de incendio & latrocinio.

PRAEFECTVS prætorio, Alciat. autore, ex uetustis annalibus à magistro militum discrepabat.

bat: quod hic contra hostes imperium tueretur, ille ad tuendam salutem principis, excubias age-
ret. Veteribus regib. Francis Germanici sangui-
nis in Gallia olim fuisse Præfectus præ. qui &
palatij præfecti dicebantur, uulgò item magistri
domus, Pyrrhus admonuit. Lege, Cohors præ-
toria. Spiegelius.

PRÆFECTORIVS uir. Vlp. l. j. de Sent.
Sed uir, ait, Præfectorius, an fœminæ Consulari
præfatur, uidendum est. Sp.

PRÆFECTVS urbis. Erasim. in de Concri-
bend. epist. monuit, quem olim urbis præfectum
uocabant, nunc alicubi uocant Marchionem, a-
licubi locumtenentem: quem Tribunum plebis,
nunc ciuium magistrum uocari credunt. Quem
olim Quæstorem ærarium, nunc redituarium uo-
cant, siue receptorem: quos olim rationales, nunc
opinor, inquit, Phinantiarios dici. Quos olim
Quæstores parricidij, nunc scultetos. Quos olim
caduceatores, nunc Hirdos. Quos olim senato-
res, seu electos iudices, hodie uocant dominos
Parlamentares. Sp.

PRÆFOCARE, spiritum faucibus claudere. l. notare. ff. de Liber. agnosc.

PRÆFURNIVM, os patens fornacis, quo
ligna in fornacem induntur, & deinde obstrui-
tur, ut ait Budæus.

PRÆGNANS, quæ & iam occupata est in
generando, quod conceperat. l. j. §. j. de Vent. in
poss. mit. l. prægnantis. de Pœnis. Sp.

PRÆGNANTES clausulæ sunt Iurisperi-
tis ut nunc censetur, Plenitudo potestatis, Mo-
tus proprius, Certa scientia. Eamq; illis uirtutē
esse adserunt, ut in contrarium nemo audiat:
quod semper præsumatur iusticia, excludatur o-
mnis ignorantia & error, & item defectus solen-
nitatum in Responsis, Rescriptis, Diplomatisq;
eorum. Obseruandum tamen, iam dictas clausu-
las sententijs Principum non esse inferendas:
quod hic iusticia nulli cedat, quæ in Principum
sententijs præluere debet. l. fin. C. de Leg. l. o-
mnium. de Test. cum sim. Sp.

PRÆGNATIO, est tempus, quo fœmina
prægnans est. Sp.

PRÆGRAVARI uerbo Iustin. eleganter u-
sus est in §. quedam actiones. Institut. de Action.
sumpta scilicet à libra metaphora, quæ ad æqua-
litatem responderé debet. Sp.

PRÆGVSTATOR. Quære, Credentiariū.

PRÆIUDICARE, pro obstare, uiam præ-
cludere, sed per metaphorā. Marcellus, ff. de Re
iudicata: Sæpe, inquit, constitutum est, res inter
alios iudicatas, alijs non præiudicare. Impp. l. j.
C. res inter alios acta: sentiunt, idem dici oportet
re in gestis extra iudicium. Sp.

PRÆIUDICIO pronunciare. Vlpian. in l.
adoptiuum. De in ius uocan.

PRÆIUDICIUM, à præ, & iudicio, dici-
tur res, quæ cum statuta fuerit, affert iudicatu-
ris exemplum, quod sequantur. author Pedian.
Vnde Leges Romanas, ut dicit Old. uelut exem-
pla, secundum quæ nunc quoq; oportet omnes
factorum species diffiniri, rectissimè dixerimus

Præiudicia. In iure autem Ciuili, quod non uer-
borum duntaxat, uerumetiam rerum significa-
tionem, ac illam quidem cum primis expendit,
aliquanto crassius accipimus. Præiudicia uideli-
cet pro cognitionibus causarum, quas ob legiti-
mas rationes præcedere oporteat, si fortè cum a-
lijs concurrant: ut nò admodum referat, ob cau-
sam præcedant, modò sic exigit iuris autoritas,
propter iudiciorū ordinem. Hinc Actiones Præ-
iudiciales appellatur, quarum diffinitio aliàs sit
allatura prorsus finem, aliàs certam datura for-
mam sequentibus controuersijs: aut si qua alia
sit legitima ratio, quare præ cæteris persecutio-
nibus, etiam diuersis à proposito facto expediri
debeant. Nam & tunc Præiudiciales uocantur:
uidelicet, quia antea de eis iudicandum sit, quàm
ullæ aliæ actiones ab eodem aduersus eundem
intendantur apud Iudicem. Sed & Rhetoribus
Præiudicium dicitur, quod antè iudicatum, se-
quentibus sententijs, uel negocijs dijudicandis
uiam sternit, præbet limites, ut clarè in Orat. Ci-
cer. pro Cluentio colligitur: in duobus præiu-
dicijs, uno in Scamadrū, altero in Fabricium,
eadem beneficii causa factis. Ceterum ubi sit mē-
tio in iure præiudiciorum absolutè, tūc Olden.
teste, regulariter propter eminentiam, sunt intel-
ligendæ tres illæ actiones de statu personarum,
ut in §. Præiudiciales. Institut. de Action. l. sed &
hæ. §. nò solum. ff. de Procurat. & l. j. §. j. ff. de Rei
uend. Nec ignorandum, idem monuit, Præiudi-
cij significatione latius porrigi similitudine qua-
dam: ut Præiudicium dicatur pro omni grauam-
ine, quod afferre possit præcedens iudicium:
ut in l. sepe. ff. de Re iud. l. j. C. Res inter alios act.
tum alibi. Inde dicimus, Præiudicari, pro damno
adfici. Spieg.

PRÆLEGARE. Caius ff. de Dot. releg. in l.
licet. Tametsi is, ait, qui tales res in dotem acce-
pit, dotem prælegauerit, &c.

PRÆLIVM. Vide, Bellum.

PRÆMATVRVM, quod necdū maturum
est, Papin. de Verb. obl. l. liber homo. Nec uideri
præmaturius agi, nò finito stipulationis die. Præ-
maturius, id est, festinantius. Nebr.

PRÆPARASSE litè quis uideatur, adi Pau-
lum in l. quemadmodum. ff. de Inoff. testam. Sp.

PRÆPOSITIO dici & consulis cōmunis
omnis rationis est, ait Vlpianus in §. Si initium
tabularum. l. si quis ex argentarijs. ff. de Edē. Ra-
tiones enim, ut idem scribit l. j. eod. tit. cum die
& Consule edi debent: quoniam accepta & da-
ta non aliàs possunt apparere, nisi dies & consul
fuerit editus. Sp.

PRÆPOSITVS militaris officij uocabu-
lum fuisse sub posteriorib. Impp. Rhenan. apud
Tertull. indicauit. Exant Tituli quinq; de Præ-
positis in lib. xij. C. Hoc nomen, ut & multa alia,
in re præsertim militari usitata, prisca Christiani
libenter usurparunt. Posterius, ut mutatis mori-
bus, præpositi nomen dignitatis esse cœpit uox,
ita etiam latius patuit: quemadmodum Panor-
mit. ostendit in cap. quamuis, de Verborum sig.
Ornat Argëtorati hoc nomine ædem diui Petri
iunioris,

Aliàs deniq; præsumere, accipitur pro prælagi-
re, conijcere, cogitare, seu diuinare aliquid in du-
bio. Hic modò accepta præsumptio, sic describi-
tur ab Oldend. Præsumptio est coniectura, seu
diuinatio in rebus dubijs per rerum circumstan-
tias frequenter euenientibus. Huius diffinitio-
nis insigne exemplum extat in c. ij. de Præsum.
quod mox referam. Cæterum præsumptio no-
stris pro specie plenæ probationis, rectius Con-
iectura appellatur. Nam cum ex apertis rerum
indicijs, potest conijci aliquid esse factum, uel
non factum, accedente necessaria iuris ratione,
tunc censetur satis probari. Est autem indicium
apertum, tale signū facti, quod urgeat animum
boni uiri & constantis, ad rem credendum pla-
nè. Vide ad hoc elegantem tex. in l. ult. C. de Pro-
bat. Itaq; præsumptio, uel potius coniectura iu-
ris, & de iure, Doctoribus est, quæ ab apertis in-
dicijs proficiscitur, diuiditurq; ab eis, sed parum
utiliter, Oldendorp. teste, in temerariam, proba-
bilem, uolentem, & necessariam. Rectius Bart.
in l. nō est uerisimile. ff. Quod met. caus. dicit, Do-
ctores iuris nihil boni adferre de præsumptioni-
bus, nec esse materiam, quæ ex præscripto certa-
rum regularum tractari possit. Iustæ præsum-
ptionis exemplum longè clarissimum edidit So-
lomon Rex, inter duas mulieres, de infante con-
tendentes, utrius filius esset. iij. Reg. cap. iij. Si-
cut autem clauus clauum trudit, sic una præsum-
ptio per aliam eliditur. l. diuus. ff. de In integr. re-
stit. ut litus arare uideantur illi, qui præsumptio-
num materiam, in perpetuas regulas illigare fru-
stra tentarunt: quod, ut rectè dicit Old. censura
magis quàm curiosis præceptionibus intelligā-
tur. Vide eum in de Probat. dict. & fact. lib. lon-
gè utilissimo. Sp.

P R A E S V M P T I O nonnunquam habetur
pro certa probatione: scilicet cum lege id nomi-
natum declaratur. l. quicunq;. C. de Apoch. publ.
Rectè tamen opponitur præsumptioni proba-
tio ueritatis, modò tamen id in eodem genere si-
at. Spiegelius.

P R A E S V M P T A opinio, est, quæ uulgò dici-
tur præsumptio: & apud Tacitum, Præsumpta su-
spicio, pro eodem dicitur, teste Bud. Sp.

P R A E S V M P T A uoluntas domini, hoc est,
si ex uerisimilibus indicijs appareat dominum
uelle, aut nolle, ut suo nomine quicquam fiat. l.
sed & hē. & l. Pomponius. §. ult. ff. de Procur. Sp.

P R A E S V M P T V S, Barbarum est.

P R A E S V M I M V S super incerto: Fingimus
super certo. Gloss. in uerbo, Præsumatur. §. acce-
dit. C. de Rei ux. act. Sp.

P R A E T E R B A, præter hæc quæ dicta sunt.

P R A E T E R I T I, qui in petitione magistra-
tuum repulsam habuerunt. ex Cicerone.

P R A E T E X T V S quartæ inflexionis, & præ-
textum neutro genere est, quod uulgò dicitur
Color quæsitus. Translatè enim positum præte-
xere accipitur pro obtendere, & quod uulgus i-
tidem dicit, colorē quærere, teste Budæo. Vlpia.
in l. illicitas. de Offic. Præsid. sub prætextu, ait,
adiuantium militares uiros. & infra, prætextu e-

nim humanæ fragilitatis, &c. vnder ein Schein. Sp.

P R A E T E X T A T I pueri dicebatur, qui præ-
texta adhuc & bulla utebantur: quod fiebat usq;
ad annum xxvij. quo tempore togam uirilem su-
mebant, deposita prætexta puerili. Bud. in l. ult.
de Senat. Hinc anni prætextati, pueriles. Et præ-
texta ætas, prætextati item mores.

P R A E T E X T A T V M affectari, aut prætex-
tatam. Lege, Affectari.

P R A E T E R I T I O. Lege, Exhæredatio.

P R A E T O R, à præessendo, uel à præeundo
dictus est. Hic à Patribus creabatur. Eius tanta
fuit potestas, ut iura condere, abrogare statuta
solus posset. Consularibus tamen comitijs ha-
bendis, autor esse non potuit. Vide Zas. in l. ij. ff.
de Origin. iur. Itē Alciatum in Rubr. de Prætor.
& honor. prætur. libr. xij. Prætores ueteres o-
mnem magistratū appellabant, cui pareret exer-
citus. P. Ælius Pertinax, Rhetias Noricum præ-
tor sub Marco principe uindicauit. Vnde & præ-
torium tabernaculum eius dicebatur: & in ca-
stris, porta prætoria. Lege Riual. lib. Histor. iur.
ciuilis ij. Et hodie quoque præfectus prætorio:
qua de re latius Budæus in annot. prior. Præto-
res autem à principio Romæ ius reddiderunt.
Demum ui bellica partis à populo Romano pro-
uincijs, in eas quoque mitti cœpere: qui à popu-
lo mittebantur, prætores sunt dicti: qui à senatu,
Consules: qui demum à Cæsaribus, præsidēs,
uel Legati Cæsaris. Prætorib. Iurisdicctio (quod
scitu non indignum annotatum est ab Alciato)
hac uerborum formula, ex Lege xij. Tab. com-
petebat. Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iu-
dicariue iubeat, prætor esto. Is iuris ciuilis cu-
stos esto, huic potestati parento. Quotcunq; Se-
natus creuerit, Populūue iusserit, tot sunt. Ma-
gistratus annui sunt. Auspiciū, iudiciūque
habent: id est, appellationem ad populum, uel
Senatum, ut Cicero libro de Legib. iij. interpre-
tatur. Sed & prætores appellari Proconsulem,
non esse nouum, Oldendorp. monuit. Nam & in
l. patri pro filio. §. j. ff. de Minoribus, & in l. in hæ-
redem. ff. de Dol. mal. Proconsul uocatur. Respe-
xerunt enim Iuriscoss. ad uerba, quæ Pompo-
nius refert in l. ij. §. deinde cum placuisset. uerū
cumq; Consules auocarentur, &c. ff. de Origin.
iur. Spiegelius.

P R A E T O R maior. Accuratus lector inue-
niet prætores maiorem in Romana historia so-
litum dici. Is uerò (Rhodigino teste) urbanus
intelligi debet. nam cæteri minores erant. Vide
post Pomponium de Orig. iur. Claudium Can-
tiunculam, apud quem lib. j. de Offi. iudic. extat
elaboratum caput, de Prætoribus. Sp.

P R A E T O R fideicommissarius. Huius erat
deficientium uoluntates tueri, & fideicommis-
sis ius dicere, à diuo Claudio constitutus. Vide
perquàm elegans cap. xv. lib. Gen. dier. ij. de Præ-
torū creatione, iure, potestate & numero, apud
Alex. cap. item iij. lib. ij. Parerg. apud Alciatum,
& Old. in Restaur. Polit.

P R A E T O R urbanus, qui ius inter urbanos
dicebat. Quamuis ex uerbis Leg. xij. Tab. colli-
gitur,

gitur, eum potius iussisse iudicare. Præerat enim sortitioni iudicij, & subsortitioni, hoc est, per sortem, & sortitum euentum, designabat ex decurijs & ordinibus eos, qui quoquo tempore iudicaret, illorumque nomina in albo suo describebat. Vnde sortiri forum, sortiri iurisdictionem, sortiri effectum dicimus. Planè si reijciebantur iudices, seu, ut nunc loquimur, recusabantur, subsortitione in locum reiectorum faciebat. Sic peregrinus prætor, inter peregrinos, & de rebus peregrè gestis cognoscebat. Horum in Vrbe xvij. erant. Spieg.

PRÆTORES, Coss. auocatis, belli necessitate creati sunt, qui in urbe ius diceret: quorum ius, quia ipsi summam auctoritatem obtinebant, Edictum, & ex honore magistratus, Honorarium appellabatur. Edicta uero illa, ut omnes scirent, de qua re quisque prætorum ius esset dicturus, in tabulis dealbatis proponebatur, quod Album uocabant. Auth. de Litig. §. iubemus. Col. viij. Ferrar. in Præfat. Instit.

PRÆTORES iurisdictionem quam latam habuerint, indicat Alex. lib. ij. c. xv.

PRÆTORIS cognitio, æpissimè dicitur pro cognitione cuiuslibet iudicij, & prætorium pignus appellatur, tamen ab alijs iudicibus decretum sit. l. j. & l. ij. C. de Prætor. pig. Erat enim olim apud prætorem summa iudiciorum iudicijque constituendorum potestas. Sic intelligendus Tit. Instit. de Divis. stipul. Sp.

PRÆTOR non est contemnendus, de quo Vlp. in l. de arate. §. j. ff. de Interrog. act.

PRÆTORIVS is dicebatur, qui prætura functus est: prætorium, quod ad Prætores spectat, seu prætoria cohors. Erant & prætores militares, quibus non secus quam urbanis Populi Romani initio magistratus munera quædam dabat, follem, glebam, clauum, quæ potestatis erant signa. Vide Valturium in dictione, Prætores. lib. viij. Spiegelius.

PRÆTORIÆ actiones sunt, quæ ab honore, & magistratu prætoris Honorariæ quoque dicuntur: quod ab ipso prætore ex iurisdictione uel adiuuandi, uel supplendi, uel corrigendi iuris Civilis gratia fuerint introductæ, propter publicam utilitatem, quam usus rerum, & experientia quotidie docuit Prætores, æquitatis semper studiosos, l. ius autem civile. §. ius prætorij. ff. de Iust. & Iure. Sp.

PRÆTORIVM, non solum est domus, ubi prætor habitat, uel ubi ius reddit, sed etià Regum, Principum, & summorum magistratuum, etiam in uillis, aut agro extructa ædificia. Et generaliter quicquid in iudicijs tractabatur, prætorium dictum est: ut supra in Cautiones prætoriarum indicauimus. Neratius de Seruitut. rustican. præd. rustico. Prædium, uel cloacam, inquit, habere licere per uicini domum, uel prætorium, uel protectum habere licere. Vlp. de Verb. sig. l. urbana. Sed etsi fortè stabula sunt, uel alia meritoria in uillis & in uicis: uel si prætoria uoluptati tantum deferuentia, quia urbanum prædium non locus facit, sed materia. Proinde Alc. in Comment. de

Verborum signifi. monuit, prætorium dici imperatoriam domum: quod quemcunque militum imperatorem, antiqui prætorem dicebant. Sicut & principium, pro principis tabernaculo accipitur: l. offic. in fin. de Re milit. Cæpit tamen prætorij appellatio pro ornatior domo accipi, in qua paterfamilias ruri habitat. Et D. Hieronymus, teste Rhenano nostro lib. ij. aduersus Iovinianum, dolium illud uersatile Diogenis eleganter Prætorium uocat. Sp.

PRÆTORIVM uxoris, apud Modestinum, de Leg. ij. Caius Seius cum domum haberet, & in prætorium uxoris suæ se contulisset, &c.

PRÆVALENTIA, Paul. in l. in rem actio. §. j. ex quibus mea res, ait, per præualentiam alienam rem trahit. Sp.

PRÆVARICATOR, in l. athletas. de His qui not. infam.

PRÆVARICATIO est ab officij sui præscriptione deflexio atque alteratio, siue malicia, siue imprudentia. Vide Catanæum Commentar. j. Spiegelius.

PRÆVARICATORES dicuntur, qui cum aduersa parte colludunt: quasi uariantur, id est, in aduersam partem eant. Varicari enim uerbum à uaricibus deriuatur: quod in transuersum ire significat. Qui enim uaricibus laborat, rectè ire nequit: quod crura illi turgescunt in uenulis non xijs. Labeo à uaria concertatione, id nomen tractum aiebat. §. præuaricator. in l. athletas. de His qui not. infam. Vide Alciat. in l. præuaricatores. de Verbor. signific. & lege, temeritas accusatorum. Spiegelius.

PRÆCARIA, uel Ad præcarium concessio, utrunque enim dicitur, & cuius sit mentio xij. q. ij. c. præcarie. & in tit. extr. de præcar. longè differt à præcario, quod tractatur ff. de Præcario. Est autem species Colonarij contractus, ueluti cum fundus datur in aliquot annos, quibus elapsis, ad præcariam postulationem coloni, dominus uel hæres teneatur talem contractum semper deinceps in totidem annos renouare. Budæus annotauit in l. Herennius. ff. de Euiction. quod Galli uulgo tolerantiam appellant, Præcarium clientelare dici posse: ut cum dicimus, patronum clientelæ habuisse, ut præcario possideret: uel clientem præcarium obtinuisse, uel annum, uel quinquennale, uel aliud quantulumcunque. Iuriscoss. Præcarij uerbo utentes, præcario rogare, & præcario concedere dicunt. Vide supra, Commodatum. & l. patrum. de Verb. sig. Sp.

PRÆCARIO nomen, ipsa terminatione ablatiui pro aduerbio accipitur. Paulus ait: Præcario habere uidetur, qui possessionem corporis uel iuris adeptus, ex hac solummodo causa quod adhibuit preces, & impetrauit, quod sibi possidere aut uti liceat. Sp.

PRÆCARIVM est, quod precibus petenti utendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit, proximus gradus & postremus comunicandi usus rei sine proprietate postmodum, cui est simile. Nam & qui commodat rem,

rem, sic commodat, ut non faciat rem accipien-
tis. l. j. ff. de Precar. Sp.

PRECATOR, qui pro altero intercedit, uel
postulat. Itaq; improprie, ut pleraq; alia in Con-
stit. Princ. occurrunt. Ab Impp. pro se ipso peten-
te ponitur, l. & si Legib. Si cont. ius uel util. pu-
blic. ubi dicunt, Mendax precator careat impe-
tratis. Spiegel.

PRECES armatæ, quales sunt Principum,
iuxta Mimum celebrem: Cogit rogando, qui ro-
gat potentior.

PRECIVM, est ualor rei à uēditore, in eius
compensationē petitus, conuentusq; uideturq;
ab antiquo uerbo Procire dictum, quod petere
significat: licet recentiores Grāmatici, quasi præ-
itum dici sentiant: quibus ratio syllabæ, itemq;
scripturæ aduersatur: per e, enim scribendum, ui-
detur Alciato. Est autē ad translationem domi-
nij necessarium, ut preciū uel sit solutum, uel em-
ptori creditum ad tempus: aut quod alio modo
satisfactum fuerit uenditori. §. uenditæ. Instit. de
Rer. diuis. l. quotiens. C. de Rei uend. Obseruan-
dum, quod qui precio fruitur, non minus habe-
re intelligitur, quàm qui principali re fruitur, te-
ste Caio l. quia qui. ff. de Vusu. Sp.

PRECIVM inflictum, apud Iulian. in l. ex fa-
cto. ff. Negoc. gest. Sp.

PRECIA refundēda. l. in integrum. ff. de Mi-
nor. Spiegel.

PRECIO deprauatus. l. ult. C. de Pœnis iu-
dic. qui mal. iudicari. De eo, inquit, qui precio de-
prauatus, aut gratia, aut perperam iudicauerit.
Spiegelius.

PRECIOSSIMAS picturas licet habe-
re in pariete comuni. Vide l. quidam Iberius.
ff. de Seruit. urb. præd. Sp.

PRIDEM, de longiori tempore dicitur. Vn-
de pro materiæ conditione accipiendū. Aliquot
indicat loca Albericus.

PRIDIE, id est priori, siue præcedenti die, l.
j. §. priorem. de Aqu. quotid. l. pridie. de Ferijs. Al-
bericus.

PRIMA fronte, prima facie, primo aditu, pro
primo. l. j. C. de Postul. l. quinquaginta. ff. de Pro-
bat. l. unica. C. de Cad. toll. l. aliena. §. fin. ff. de Fi-
dei commiss. libert.

PRIMATES, dicti sunt, qui & Summates,
siue Optimates, id est, primi in ciuitate. Vide
Bart. in l. j. de Alexan. Primat. lib. xj.

PRIMATVS, ipsa autoritas primatum.

PRIMICERIVS, notarius principis dici-
tur, & honore inter notarios primus: sicut se-
quens, dicitur Secundarius. unde enim ceram si-
gnificat: *πρῶτος*, tabulam ceratam, in qua antiqui
scribebant: unde dicti Primicerij. Dicitur autem
Primicerius non solum notariorum, sed etiam
primus aliarum dignitatum. Hieron. in Chron.
Euseb. Iouinianus ex Primicerio domesticorū,
Imp. est factus. Primochirium hunc, Scotus ad
Theodol. appellat: quasi primum à manibus di-
cas. Alc. in Rubr. C. de Primicerio, lib. xij. Lege,
Scribarum ordinem.

PRIMIPILARIS, uocatur & Primipilus,

ut de Leg. iij. l. pater filium. Iulius, inquit, Agrip-
pa primipilaris. Nebr.

PRIMIPILVS, est centurio decimæ legio-
nis. Nam decumana legio nobilior erat cæteris,
cuius Centurio dicebatur Primipilus: ut tradit
Tit. Liuius lib. vij. ab Urb. cond. item Veget. lib.
ij. Vetus, inquit, consuetudo tenuit, ut ex primo
principe legionis promoueretur ceturio primi-
pili: qui nō solum Aquilæ præerat, uerum etiam
quatuor Centurias, hoc est, cccc. milites guber-
nabat in prima acie: hic tāquam caput totius le-
gionis merita conseq̃uebatur, & præmia. Suidas,
Primipilarius, inquit, maiorem dignitatem in-
ter milites habens, à Romanis appellatur. Inno-
minatus Græcè Legum Interpres, Primipilum,
ait, militarem esse annonam. cui opinionī acce-
dit l. iij. de Primipil. & l. speciebus. de Cohortal.
C. lib. xij. teste Alciat. in Rub. C. de Primipilo, li.
xij. Spiegelius.

PRIMOCHIRIVS. Lege, Primicerius.

PRIMOGENITVRA, ius, qualitas, seu præ-
rogatiua primogeniti. de qua Alber. singulariter
tractat in l. penul. C. de Donat. inter uir. & uxor.
& in §. discipuli. in Procem. Pand. Sp.

PRIMOGENITVS regis, post regnum su-
sceptum natus, succedet patri in regno, non pri-
mogenitus ante illud: ut Baro à Tautenberg ue-
nustè declarat tit. xiiij. circa finem libri j. Feud.
Spiegelius.

PRIMORES, pro optimatib. Modestinus,
Igitur, ait, adhibitus heredibus & primoribus ci-
uitatis dispiciendū esse, & c. ad fin. l. legatum. ff.
de Vsu & usufructu. Sp.

PRINCEPS, est Lex animata in terris. Aut.
de Consul. sub fin. & Auth. Quibus mod. nat. ef-
fic. legit. solutusq; Legibus traditur, hoc est, nul-
la iuris positiui solennitate arctatur. Verum illis
quæ ex iure Diuino & Naturali placuerunt, liga-
tur, Bald. l. final. C. de Leg. Magistratus uerò mu-
nicipales, suis legibus quæ uulgò Statuta uocan-
tur, ligari, rectè censuit Bartolus, quod & ipsi de
populo sint, & tantum electione temporaria eli-
gantur Decuriones. Salomonius pulchrè tra-
ctat Principis cum prærogatiua, tum potesta-
tem, in Commentarijs quos scripsit in Tractat.
de Leg.

PRINCEPS, id est, Imperator. ff. de Cōstit.
Princip. per tot.

PRINCEPS delicti, apud Paul. in l. in hoc
iudicium. ff. de Seruo corrup.

PRINCEPS iustus, ex diuina etiam Lege
qui ex populi cōsensu regnat: qui illis inuitis do-
minatur, Tyrannus. autor Alciatus de Verborū
signific. Spiegelius.

PRINCIPEM ciuitatis, interpretatur Mo-
destin. Magistratum, in l. spadonem. §. si ciuitatis
Princeps. de Excus. tur Sp.

PRINCIPES præcipuè apud Hispanos, ap-
pellantur Regum primogeniti, regnum mor-
tuo patre adepturi. Constat & nostrates Philip-
pum Cæsaris Maximiliani Fil. uocasse Printzen.
Spiegelius.

PRINCIPALES uiri, pro primis & præci-
pui

pais apud Pōp. l. ij. de Orig. iur. Dicitur & principale, quod principis est, ut eodem teste ibid. §. nouissimè, principalis cōstitutio, id est, ut quod ipse princeps constituit, pro lege seruetur. Item principalis prouidentia, l. si adrogator. ff. de Adopt. & substantiue principales, de quibus fit mētio in poster. lib. Codic. Sp.

PRINCIPALI uel pontificali autoritate cōpelli, apud Papin. in fin. l. hæreditas. de Petit. hē. red. Spieg.

PRINCIPALITER, modò pro eo ut principem decet, modò præcipue significat, de quo Bartol. in l. ambitio. ff. de Decret. ab ordin. fac. Spiegelius.

PRINCIPIVM, initium alicuius rei. Caius: Et certè, inquit, cuiusq; rei potissima pars principium est. l. j. de Orig. iur. Refertur ad numerum, tempus, & fundamentum. Vide Bart. in l. ij. ff. de Furt. Spieg.

PRINCIPIA in castris dicebantur, quibus Principes castra metabantur, hoc est, ubi in acie milites principes stabant. Martian. de Re milit. l. officium. Officium, inquit, tribunorū, est principijs frequenter interesse. Nebr.

PRIOR sententia, pro potiore. l. Claudius. ff. Qui pot. in pig. hab. cum simil.

PRIORES creditores. Vide C. de His qui in prior. cred. loc. suc. per tot. & l. si prior. ff. illo tit. cum simil.

PRIVATA crimina quæ sint, uide ff. de Priuat. delict. per tot.

PRIVATVS est, hoc est, iurisdictione caret. l. ij. ff. de Offic. præsid. cum simil. apud Alberic.

PRIVATVS contractus, qui non respicit utilitatem publicam. l. omnes profugi. C. de Agric. & censit. lib. xj.

PRIVATA iudicia modò ciuilia, modò pecuniaria accipimus, C. de Iudic. l. & in priuatis. & l. de fide. C. de Falsis.

PRIVATVS locus quis sit, exponit Iuriscō. sult. in l. ij. §. Prætor ait. ff. de Relig.

PRIVATIM, interdum pro eo quod uulgò dicitur, particulariter, uel in particulari, uel specialiter.

PRIVATVM ius. Vide, Ius priuatum.

PRIVIGNVS, ex marito uxoris natus filius, antequam cum illa contraxit. Sic Priuigna, uxoris filia ante contractum cum marito matrimonium.

PRIVILEGIUM funerarium apud Scæuolam in l. fin. ff. de Sumptibus fun.

PRIVILEGIUM, est ius singulare. Quia ueteres priua dixerunt, quæ nos singula dicimus. Sicut & Vlp. Si cert. pet. Singularia, inquit, quædam præcepta sunt, circa pecuniam creditam, quasi dicat, extra communes iuris regulas, quædam peculiariter obtinent in contractu mutui. Verbum tamen Priuilegium, quod & antiquius est, dicitur quasi priuata Lex: quæ cum diuersos habeat effectus, diuersis etiam appellationibus nuncupari potest, re interim eadem manente. Nec enim aliter, ut facundus Iurisperitus Oldendorpius ait, differt priuilegium à priuilegio,

quàm lex generaliter à Lege specialiter. ut ipse latius prolequitur lib. ea de re singulariter scripto: quo unus omnium priuilegiarium rem eruditè expedit. Nam Doctores nostri hanc optimam Legum partem obiter attingunt. Distingunt enim inter Priuilegia, Rescripta, Indulta, Dispensationes, Beneficia, & alia id genus, & scribuntque frigidissimè. Sed unde sint ista, & quorsum pertineant, non expediunt, ut idem ait. Spiegelius.

PRIVILEGIARIVS is appellatur, cui priuilegium aliquod est concessum. Male, Priuilegiatus. Sicut Beneficiarius, nō Beneficiatus. Vide milites Beneficiarij, qui uocabant officio. Vlpianus de Priuil. credit. l. si uentri. Quorum pericunia, ait, ad creditores priuilegiarios peruenit. Idem de Pact. l. rescriptum. An priuilegiarijs, inquit, absentibus hæc pactio noceat. Item titulus. Quod cum eo qui in alien. pot. l. sed an hic. rectè dicitur, occupantis meliorem esse cōditionem, nisi quis priuilegiarius ueniat. Nebr.

PRIVATI futuri sunt, pro eo quod est, imperium, administrationem, officium deponent in l. eum qui. ff. de Iurisdic. om. iud. Hinc & priuati dicti, qui nō funguntur aliquo publico munere, cui dignitas adsit. Sp.

PRIVS, quot modis sumatur, Bart. docet in prima Constit. C. paulo post à principio.

PROASTIA (sic enim scribendum, & non Proastia, apud Iustin. in Authent. de Alienat. & emphyt. §. j. & de Restit. fideicom. Coll. ix.) Græcis dicuntur suburbana, quæ pulcherrime constituta à domino, non tam utilitatis, quàm uoluptatis causa habentur. Lege Alciatum cap. iij. lib. ij. Parerg. Spieg.

PRO, præpositio. Vlpianus in l. ij. de Postul. Item Pomponius, ait, appellatione nurus & generi, soceri & socrus, & ulteriores, quibus præpositio solet accedere, contineri ait. Sp.

PRO aliquo stare, defendere aliquem, & partes alicuius tueri.

PRO debitoribus, & Propter debitores solvere, differunt. Pro namq; ad finalem: Propter uerò, ad impulsuam causam refertur. l. dominus Stich. ff. de Pecul. leg. tametsi pro re nata, quandoq; proximam, uel remotam causam denotat.

PRO eo ac, uel pro eo atq; legitur, pro ita uel perinde ut. Vlp. Si quis ex testibus nomen suum non adscripserit, pro eo est, ac si adhibitus non esset. Idem, pro eo habendum, atq; si nullo iure factum esset. Sp.

PRO hærede possidere, uno modo significat Titulum: quales sunt, Pro emptore, pro Legato, pro Derelicto, subaudi, possidere, & similes. Alio uerò modo non etiam, sed prætextum tituli tantum, atque adeo titulum ementium: qualem habet prædo, raptor, & is qui possidet pro possessore, hoc est, qui iustam possessionis suæ causam non habet, iuxta distinctionem Glossæ Rubi. sam non habet, iuxta distinctionem Glossæ Rubi. de Usucap. pro hæred. Item pro hærede possidere uidetur, qui putat se hæredem esse. Institut. de interdic. §. Quorum bonorum. Quem admodum & is pro possessore possidet, qui nullo iure

re rem hæreditariam, uel etiam totam hæreditatem sciens ad se non pertinere, possidet. Institution. de Interdict. Vide Oldendorpium in electanti introductorio clas. iij. ut cognoscas omnes terè Doctores lapsos esse circa titulum, Pro hærede. Spieg.

PRO parte uirili, in l. si focer. sub finem, & ibi Gloss. ff. Solut. matr. Item pro uirili portione, familiaræ iurecoss. Sp.

PRO socio actio. Vide, Actio pro socio.

PRO suo, est generalis titulus, cum dominium nobis acquiri putamus, & ex ea causa possidemus, ex qua acquiri solet, siue iure Gentium, siue iure Civili. Qua ratione & ante usucapionem censetur quis pro suo possidere. Comprehendit enim hic titulus generaliter omnes dominij acquirendi causas: ut quoties dico rem meam esse, nec addo causam specialem, uideor omnes causas dicere. Concurrit etiam cum titulo speciali. Nam ex causa emptionis, & pro emptore, & pro suo possideo. Idem in re legata, uel donata, uel alijs quibuscunque modis legitimè tradita. l. j. ff. Pro suo, l. possideri autem. §. genera possessio. num. ff. de Acquir. poss. Sp.

PRO tribunali, hoc est, iudice sedente cognoscit ordinarius, nō autem delegatus iudex. not. in l. qui tribunali. ff. de Re iud. Item pro tribunali cognoscere, est seruato iuris ordine, & non de plano ius reddere. ut satis Marcelli uerba innuunt in l. j. §. abolitio. ad S. C. Turpil. Sp.

PROBABLE est, quemadmodum Aristot. docet, quod uel omnibus uidetur, uel plurimis, uel sapientibus, hisque uel omnibus, uel plurimis, uel spectatis probatisque. Sic à Rodolpho citatur lib. ij. de Inuen. Veruntamen non prius ad probabile confugiendum est, quam ubi necessarium, id est, ratio & Lex defecerit. Vide Salmonium in §. Responsa. Institutionib. de Iustitia & iure.

PROBARE, pro laudare, in l. j. ff. Qui pot. in pignor. hab.

PROBARE, efficere, ut probum, rectumque iudicetur id quod quis facit, uel dicit. Bud.

PROBARE item, pro rem experiri & tentare. ut, Amicos probato. Sp.

PROBATIO, est demonstratio quædam factorum, dictorumque in causis apud iudicem controuersis. Nam cum aduersario assertionibus aternis contradicente, res fiat dubia, opus est exhibendatur: unde Probationem facti uocamus.

PROBATIO, manifesta est confessio. l. non intelligitur. §. tacita. ff. de Iur. fisci. Sp.

PROBATIONIS autem, iuxta usum in fore nunc receptum, duo sunt capita: alterum plenæ ac iustæ, alterum semiplenæ.

PROBATIO plena est, quæ tantam fidem facit, quanta ad diffiniendam controuersiam sufficit. De huius speciebus non satis conuenit inter Doctores iuris. Tu uide Oldendorp.

PROBATIO semiplena dicitur, per quam rerum gestarum fides aliqua fit bono uiro, hoc est, iudici: non tamen tanta, ut iure possit moue-

re eum ad ferendam in hanc partem sententiam. Huius species quatuor, ut prioris sex, Oldendorpius refert. Spieg.

PROBATIO probata, Bald. in l. j. post princip. C. Quan. Fisc. uel priuat. dicitur ea quæ scriptis probatur. Sp.

PROBATIONES de domo. l. pen. de Testibus, uocantur non tam suspectæ, quod domesticis testes non recipiantur, quam confessiones, & ipsius accusati rationes: cum quis proprio ore conuincitur, ac à suo, quod dicitur, gladio iugulatur. Ex Alciato. Sp.

PROBATIONES luce clariores requiri, l. fin. C. de Probat. hyperbolicè dictum, indicaui in dictione, Hyperbole. Sp.

PROBI, uelut prohibi, qui se à delinquendo prohibent. Improbi, qui se nō prohibent. Festus est autor. Spieg.

PROBRUM, pro crimine ipso quandoque sumitur. Sed quia ex huiusmodi delictis ignominia oritur, solentque ea à cōuiciantibus obijci, frequentior usus obtinuit, ut pro ignominia, conuicijsque accipiat: sicut & Opprobrium, quod nil aliud est, quam obiectū probrum. Alc. de Verborum significat.

PROCEDERE in causa, de plano, summarie, sine strepitu & figura iudicij: quid hæc sibi uerba uelint, declarat Speculator tit. de Inquisit. §. iij. uers. qui ergo. Sp.

PROCEDERE stipendia militibus, quod uulgò dicitur, currere.

PROCEDENTE tempore, pro eo quod dicimus, successu temporis.

PROCESSVM pro auctibus Pomponius usurpasse uidetur in princ. l. ij. de Orig. iur. sic numero plurali apud Ciceronem in Bruto legi obseruatum est.

PROCESSVS iudiciarius, complectitur omnia quæ acta sunt ad Tribunal. Qua de re latius Bart. & Doctores in Rub. C. de in Ius uocan. Spiegelius.

PROCESSVS uiri, pro progressu, quem facit in honoribus adipiscendis, apud Iuricons. in l. nam & Imperator. ff. de Donat. int. uir. & uxor. Quemadmodum Sueton. dixit, Processum habere in literis, pro Facere progressum. Sp.

PROCESSVS. Lege, Donare ad processum.

PROCHIRO uocant eos scribas, qui manu expediti sunt. Et Meloprochiri, exercitio & cura prompti. Annotat Alciat. ad l. peculiari. C. de Prox. sacr. scrin. lib. xij. Sp.

PROCINCTVM testamētum dictum est, quod fiebat in ipsa militum expeditione, dū præcincti iam erant, & expediti ad bellum, cuius duces sciebāt aleam. Vigl. Institutionib. de Testamēt. ord.

PROCLAMARE in libertatē. Sicut domini & alij quempia petunt in seruitutē, sic contra ceterique petunt se ipsos, aut petuntur ab alijs in libertatem. Vlp. in l. j. & iij. Paul. in l. ij. ff. de Liberal. caus. Inde proclamare in libertatem eleganter dicitur in l. igitur sciendum. in fin. ff. Ibidem, & in Tit. ff. Quib. ad libert. proclam. non licet.

PROCONSULATVS, Proconsulis dignitas, quæ fuit apud Romanos in usu frequens, maximeque splendoris: donec temporis intervallo post Adrianum Imp. & ordo & honor Proconsulares desierunt. Siquidem M. Antonius Imp. provincias pro belli necessitate mutauit. Sp.

PROCONSUL, Alexander Neapolit. libro ij. cap. xvij. latè explicat, quæ sit potestas Proconsulis, quiue erant Proconsules: & an idem iuris quod Consules haberent, obseruauit: quod ubi finito magistratu annuo, quum non expediret, Consulem provincia decedere illi, ne sine honore esset, imperiū sæpe prorogabatur, ut eam provinciam proconsul, non ut Consul administraret. Quantum autem ex Cicerone & Liuiio colligimus, constitutum erat: ut qui priore anno Consul fuisset, in sequenti proconsul esset, qui provinciam sortitus, pari Consulibus imperio in eam mittebatur. Vide Vlp. & Martian. de Offic. proconsul. Nec ignorandum, quod Baptista Egnatius monuit, non paruum esse eorum lapsum, qui rectum huiusce nominis casum, & huic similitudinem uitiant. Siquidem hæc omnia, proconsule, pro prætore, proquæstore, recto casu dicenda sunt: quod ex Salutiij lectione, & diui Augustini autoritate probat. Sp.

PROCREARE, liberis operam dare. l. j. ff. Solut. matr. Procreatio liberorum. l. j. §. ius natural. ff. de Iustit. & iur.

PROCVBITORES, qui noctu custodiæ causa, ante castra excubabant, cum castra hostium in propinquo essent. ex Festo Valtur.

PROCVRATOR, Vlp. autore. est, qui aliena negotia mandato domini administrat. Procurator itaque Cæsaris, qui res imperatorias procurabat: de quo est tit. lib. j. ff. ubi Vlpian. ait, Quæ acta & gesta sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo comprobantur, ac si à Cæsare gesta essent. Nebriss. Diuiditur autem procurator, in defensorem & procuratorem. Defensor est rei conuenti, Procurator actoris. Tamen Defensor etiam appellatur ipsius Actoris procurator, qui specificum mandatum non habet. l. seruum quoque. §. ait prætor. de Procurat. Sp.

PROCVRATOR est, cui per mandatū causa permittitur. Cognitor est, cui sine mandato causam suam agendam, præsens, præsentem iudice, litigator iniungit. Sp.

PROCVRATOR Cæsaris dictus, quod ab eo acta, gestaque sic comprobantur, ac si à Cæsare gesta essent. Nam Claudius à Senatu impetrauit, ut quæ sui procuratores statuisset, eandem vim haberent, ac si ipse statuisset: si tamen uenditionis, uel transactionis, uel donationis causa, quasi rem propriam tradant, nihil agant. Non enim alienare rem Cæsaris, inuito Principe licet, sed diligenter gerere commissum. Est autem procuratoris officium, rationes omnium reddituum, qui ad Cæsarem spectarent, procurare diligenter, cum facultate definiendi, & acquirendi, non alienandi, & distrahendi. Astipulatur Alciatus l. j. de Offic. procurat. Cæs. Io. Pyrrhus Anglobermæus (de quo extat elogium percelebre Alciaticum)

monuit, procuratorem Cæsaris, pro P. et procuratore, & hunc pro illo, frequenter usurpari. Spiegelius.

PROCVRATOR inuitus non solet dari: inuitum accipere debemus, Vlp. ait, non eum tantum qui contradicit, uerum eum quoque qui consensisse non probatur. Sp.

PROCVRATOR totorum honorum, quæ alienare potest, Modestinus docet in l. procurator. ff. de Procurat.

PRODERE fidem, inreuerando non stare. Bud.

PRODERE Legem, destituere. Vlp. ad Leg. Iul. de Adult. Legem prodidisse dicitur ob hoc, quod adulterij accusationem aggressus, accusare destitit. Sp.

PRODIGERE pro consumere. Modestinus, Quod, inquit, intra dies proximos prodigatur, de Offic. Præsid. l. plebiscito. Sp.

PRODIGI à furiosis hoc distat: quod furiosis simul atque inceperint facere, mox ipso iure agnati sint curatores: Prodigis autem non sint prius curatores, quam ipsis à iudice bonis sit interdictum. Vide Baronem à Tautenberg tit. viij. Progymnas. For. Sp.

PRODIGIVM appellatum est, quasi portendiculum: quod porro dicat, porro significet, & aliquid futurum esse portendat. Autor diuus August. Tract. xvj. in Ioan. Aliter tamen Alciat. ut si præ in dictione, Ostentum. Sp.

PRODVCBRE in iudicium, uocare, uel cogere.

PRODVCTIO, Lege, Instrumentum litis.

PROFECTA res à me ad te etiam tunc uidetur, si uel à debitore meo acceperis, uel pecuniam meam apud te habeas, & conuenient utroque casu, ut mutuum esset. l. singularia. ff. Si cert. pet. Spiegelius.

PROFERRE, Iuriscōsultis est, quod vulgo producere dicitur, id est, apud acta deponere. Producere autem de testibus, non de litis instrumentis dici debet. autor Budæus in Annot. prioribus: Spiegelius.

PROFESSORES iuris, cōmunis interpretatione recipit, eos dici Doctores, qui publice legunt, & quibus auditores dant operam. Alciato uidetur etiam hoc nomine posse intelligi iuricos, qui à principio adibantur, ut consilij sui oratoribus & aduocatis copiam facerent: & quod iuris esset in toto negotio, differeretur, l. ij. §. Sec. uius. ff. de Orig. iur. Sp.

PROFESTI dies. Hi quintuplices erant. Alij fasti dicebantur, in quibus prætori licebat solennia hæc uerba fari, Do, Dico Addico. Alij comitiales, quibus cum populo recte agebatur. Alij cōperendini, quibus uadimonium dicere per mittebatur, hoc est, sponsonem decernere iudicio sisti. Alij stati, quos iudicij causa cum hoste instituebant. Alij præliares, quibus repetere res, uel laceßere hostem licebat. Sp.

PROFICERE, prodesse. Vlpianus l. ij. de Iureiurand. Matris igitur iusiurandum parui non proficiet, nec nocebit, & si mater detulerit. Spiegelius.

PRO

PROFICISCITVR pecunia. Paul. in l. ij. de Reb. credit. Item mutuum, ait, non potest esse, nisi proficiscatur pecunia, hoc est, transferatur ad accipiendum. Sp.

PROFITEOR te non teneri: tale pactum non in personam dirigitur, sed cum generale sit, locum inter hæredes quoque litigantes habebit, ut ait Papinianus in l. tale pactum. ff. de Pact. Sp.

PROFITERI, cum agitur in re militari, uocatur dare nomen: cum in æstimandis facultatibus & expendendo numero capitum, appellatur census. Sicut enim Vlp. uicia priorum censuum editis nouis professionibus euascent. l. ij. de Censib. Proinde magistratus cæset, populus profitetur, ut ait Eras. Est ite profiteri publice, & apud acta aliquid ultrò denunciare. ueluti cum profitetur quis merces, ne in uetigali, ut Rhenan. annotat in Tertullian. pendendo reipub. fraus fiat. Vnde merces improfessas, quarum nomine nullum uetigal solutum est, accipimus, & à Martino l. ul. de Public. improfessus seruus dicitur. Item profitebantur filios natos sibi apud acta ueteres, quæ res tum facilem ætatis faciebat probationem. In hunc sensum eleganter dixit Seneca, Profiteri æs alienum. Id quod cædidati facere cogebantur & rei. de Beneficijs lib. vj. Sp.

PROFUGIUM. Vide, Perfugium.

PROFUGVS, inquit Seruius, proprie dicitur, qui procul à suis sedibus uagatur, quasi porro fugatus. Multi tamen Zaroto exquisitè docto uiro teste, ita definiunt, ut profugos esse dicant eos, qui exclusi necessitate, de suis sedibus adhuc uagantur, & simulac inuenerint sedes, nò dicantur profugi, sed exules. Sed utrūque falsum est. Nā & profugus lectus est, qui iā sedes locauit, ut in Lucano, Profugiq; à gente uetusta Gallorū Celtræ miscet nomē Hiberis: & Exules qui adhuc uagantur, ut in Salustio: Qui nullo certo exilio uagabantur: adeo exilium est ipsa uagatio. Sp.

PROGNATVS, pronatus, apud Iustinianū §. ij. Insti. de Hered. ab intest. Vnde ridiculum est idem. Sunt itaq; prognati, liberi. Sp.

PROGONI. Lege, Epigoni.

PROHEDRI, dicebatur quasi Presides, magistratus quidam primi subsellij, quibus cæteri omnes sedendi loco cedebant. Bud. in Annot. ad tit. de Offic. Præf. Præf.

PROHÆREDE possidet, qui putat se hæredem esse, ut ait Vlp. ff. de Petit. hæred.

PROHIBERE iniuria tenuiores, dixit Cicero libr. ij. Offic. construens uerbum prohibere, cum ablatiuo significante passionē, cōtra quam solet plerumque fieri: cum dicimus, Prohibitus accessu, colloquio, amore: id est, ne accederem, ne colloquerer, ne amarem. Hic uerò iniuria significat eam, quæ accipitur, non quæ infertur: & est sensus, ut cauere, ne afficerentur iniuria tenuiores. quod & nostræ Leges subinde præcipiunt. Vide §. fin. l. nec quicquam est. ff. de Offic. Proconsul. cum similib. Sp.

PROIECTVM, labolenus ædium eam partem uocat, quæ ita prouehitur, ut & nusquam re-

quiescat. ut sunt meniana, & suggrundia. Vide Immissum.

PROLETARIJ, in plebe Romana pauperum mi erant, qui neque amplius quàm mille & quingentum æris in cēsum deferebant. Qui uerò nullo, aut perquam paruo ære censebantur, Capite censi uocabantur. Bud. in l. ult. de Pignor. actio.

PROLIXVM diploma. Lege, Verbo sum.

PROLYTAE, autore Iust. in Procem: ff. dicebantur scholares, qui in quintum iam annum iuri Ciuili operam dederunt: sicut Lytæ, qui quatuor. Nebriss.

PROMERCALES uestes, peculiariter illæ sunt quæ in usu fuerunt: uenēturq; post primam gratiam coloris attritu deperditam. Sp.

PROMERCALIA dicuntur, quæ ut diuendantur pluri, fuerunt emptæ. Paul. Quod si res, ait, in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales: tales impensæ non uoluptariæ, sed utiles sunt. l. quod si. ff. de Impens. in rebus dot. Nebriss. Sanè hoc uocabulum dictio uniuersalis non est: sed illa tantum, Baptista Pio teste, Promercalia nuncupantur, quæ reseruat his quæ ad usum annuum & proprium pertinent, tanquam superatæ; ex mobilibus paterfamilias uēdit. Lege c. xciiij. Annot. post. Astipulatur Rhodig. in fin. cap. x. lib. xxviij. ubi ait, Promercale in uenaliū ratio ne dici, quod extra domesticum usum reducans, uenū proponitur. Sp.

PROMERCIVM, apud Paul. in l. cætera. §. sed etsi quis. de Leg. ij. quia, inquit, hi quoque non promercij causa id haberent. Sp.

PROMISSIO deserta, apud Vlp. in l. sed & si quis. §. quæsitum. Si quis caut. Videtur, ait Alc. nouus loquendi modus, ut deserta promissio dicatur: quia non obseruatur, cum l. seq. Contempta rectius appelletur: quare fortè legendum, Deserta, & pro expressa & speciali intelligendum. Sp.

PROMISSIO, stipulatio etiam est. l. j. C. de Vfur. annot. Alc. de Verb. sig. Sp.

PROMITTERE, rem habere licere, & Promittere non mouere, uel facere controuersiam, paria sunt, per l. stipulatio ista. in prin. & §. si quis fortè. ff. de Verb. obli. Obseruandum, quod uerbum promissi redactum in instrumentum, intelligitur per stipulationem, & non per nudam cōuentionem. l. sciendum. ff. de Verb. oblig. Sp.

PROMNESTRIA. Vide infra, Proxenetria.

PROMPTVARIVM, cella est in quam reponuntur edulia, quæ ad usus cotidianos cōparata sunt. In hoc à Penario distans, in quod quæ longioris usus sunt conduntur. Paul. de Pen. leg. l. nam quod. Si cui quæ in promptuario sunt, legata sunt. Hinc Promus, dispensator. Omnia à promendo dicta. Nebr.

PROMVLSIDARIVM, poculum est multis bibendo aptum. Pompon. de Aur. & arg. leg. l. Etsi scutellas, inquit, & promulsidaria contineri, repositoria quoque continebuntur. Sp.

PRONEPOS, est filius nepotis. Proneptis, filia neptis.

PRONVBA, quæ nuptijs celebrandis præ-

annotauit Bud. in l. j. de Arbitr. Græcè *ὑποπόσις* & *ὑποπόσις*, Spieg.

PROLOGARE in edicto prætoris, modò est ad libramentum proprium redigere. l. j. ff. de Via public. modò immundum tollere (*Raumen*) significat. l. j. ff. de Riuis In iudicijs pro diluere crimè, & se excusare usurpatur, l. is qui reus. ff. de Publ. iudic. cum similib. Sp.

PROLOGATIO sententiæ, dilatio promulgandæ sententiæ. Vide Bart. in l. j. §. fin. ff. de Iudic. & in l. in rebus. §. j. ff. de Precario. Sp.

PROSAPIA, est generis longitudo, siue progenies antiqua. Dictio autem prisca, parù apud Ciceronem crebra. Sp.

PROSCENIUM, id est, secundum propositum. Vlp. in l. de ætate. ff. de Interrogat. action. sublat. Quod autem ait Prætor, Omnino non respondisse: posteriores omnes sic acceperunt, ut omnino non respondisse uideatur: & qui ad interrogatù non respondit, id est, *ὑποπόσις*. Vide Alciatum lib. Disputat. ij. & Eras. explicantem paræmiam, Nihil aduerbum, Sp.

PROSCENIUM, locus ante scenam porrectus, in quo pulpitu erat, ludicris exercendis accommodatum. Virgil. Veteres in eunt proscenia ludi. Tranquill. in Ner. Hos ludos spectauit exproscenij fastigio. Meminit & Vitruuius lib. v. & Vlpian. in l. de Pollicitationib. ff. de Pollicitation. Probè faciet Statius Rufinus, si opus proscenij. Scena autem ipsa dicta est, *ἀνὰ τὴν σκηνήν*, ab umbra. Alc. in l. quisquis equos. C. de Spectaculis, li. xj.

PROSCINDERE terram, est illam uertere, cum primùm aratur. Paul. de Verb. signi. l. sylua. Noualis, inquit, est terra proscissa. Nebr.

PROSCRIBERE, aliquid per scripturam uenale proponere, & publicare. ut C. de Fid. instr. & de Iur. hact. fise. lib. x. l. ult. Item damnare & relegare, *Verbanen*, significat: tractù ab eo, quòd hi propriè proscribi dicuntur, ut Vlp. testatur in l. sed & si pupillus. §. proscribere. de Instit. action. quorù nomina clavis literis, ut de plano rectè legi possint, ante tabernam, uel ante eum locù, in quo negotiatio exercetur, non in loco remoto, sed euidenti scribuntur. Sp.

PROSCRIPTIONES incurrere. l. ult. C. Quæ res uend. nò poss. Sunt autem proscriptiones, uenditiones bonorum, quas inuiti faciunt, à creditoribus in iudicio uicti. Sp.

PROSELYTVM quum audis in sacra pagina, intellige à gètilitij ritibus ad diuinà legem tralatam transcriptumq. Meminit in Euangelio Matthæus quoq.

PROSOCER, pater soceri. Vide Iuriscons. de Gradib.

PROSPECTVS, & Lumen quo distent, uidel. ædificia. & l. lumen. ff. de Seru. urban. præd. Spiegelius.

PROSTASIA, præfecturæ cuiusdã genus. Auxiliarem quoq. turmam significat, & alia. Vide annot. Alc. in l. nec prostasia. C. de Muner. patrim. lib. x.

PROSTATES, modò præsidè, adiutorèm ue in bello, aut uicarium, aut defensorem significat, in lib. poster. C. Modò ex Suida, sacrificulum

altarib. præidentem. Nam & Prostasia, non ut uulgò legitur, protestia, & sacerdotia, in eadem l. de Muner. patrim. à Constantino. Haloander uerem lectionem non commutat, sed emendatus sic legit, Nec protostasia, uel sacerdotia, &c. Spiegelius.

PROSTITVTAE uicem sustinere, Vlpian. eleganter dixit, pro ea quæ palàm sui corporis potestatem facit, in l. palàm. de Ritu nupt. Sp.

PROTEGENDI ius est, quando deducto tecto, tigna tua, & id genus, aliã materiam etiam supra uicini aream, fundumue suppositis fulcris protegere licet.

PROTECTVM. Iurecons. ad Leg. Aquil. si protectum meum, inquit, quod supra domum tuam & nullo iure habebam, rescidisses: posse me tecum damni iniuria agere, Proculus scribit. Est autem protectum, locus in domibus surrectus, unde spectare licet. ab protegendo, id est, porro tegendo, siue tectum proijciendo: id enim Ciceroni in Topicis protegere est. Sp.

PROTELARE litem, pro protrahere. l. protrahendum. C. de Iudic. Iurisperitos, & Fulgentium usurpare hanc dictionem, annotauit Bapt. Pius, Spieg.

PROTERVI, qui petulater agunt, Freuenlich, l. ij. de Edil. edict.

PROTERVITAS, inquit Calphurnius, Terentij interpres in Heautont. leuior est quædam contumelia, Procacitas maior, Petulantia maxima, Spieg.

PROTESTATIO, est animi nostri declaratio, iuris acquirèdi, uel conseruandi, uel dandum depellendi causa facta. Testatio nomen generale est, quoquo modo animi sui sententiã quis declarat. Specialiter uerò eo nomine dicitur, quæ coram testibus facta est. Detestatio est, quæ absente mittitur: id quod præpositio De, ostendit, cuius natura est augere, efficaciorèq. actum demonstrare. Cõtestatio uerò, propriè plurium est. ut in iudicijs, cum actor quid mentis suæ sit, petendo explicat: contra reus diffitetur. Vnde & Litis cõtestatio dicitur. Denunciatio est, quæ ad alium mittitur. Renunciatio, cum quis ius suum repudiat. Alc. in l. detestatio. de Verb. sig. Sp.

ὑποπόσις uel *ὑποπόσις*, id est, ne fueris ad iurandù præceps, apud Vlp. §. fin. ad fin. l. si duo patroni. de Iureiur. habere prouerbij speciem Erasmus indicat, si quis hominè post acceptum malum admonet. Verisimile etiã esse uulgò iactatù huiusmodi dictum, Alciat. scribit cap. ij. lib. iij. Disput. Sp.

PROTHYRON. Pompon. in l. pen. de Verb. sig. Idem Labeo ait, Prothyron, quod in ædibus interdum fieri solet, ædium est. Alc. ait, Explicare quid sibi Prothyron uelit, non modica est difficultas. Et Græcus sermo indicat, aliquid significare, quod ante ianuam, uel ostiũ sit. à Græca præpositione, *πρὸς*, & dictione *θύρα*. Igitur Græci Prothyron uocant, quod Latini Vestibulum dicunt. Id autè Nebr. quoq. indicauit. Porro si Vitruuius ad stipulamur, Prothyron vestibulum domus, ita de priuatis quibusdam dictum, ut Propyleum de vestibulo urbis,

urbis, uel templi, uel regiae. Spiegelius.

PROTINVS, id significat, quod uulgò dicitur, *tracks*, & immediatè dicitur. Vlp. Etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare, & an per interpositam fideiussoris, uel rei personam. Apud eundem, pro statim à principio, in l. sed & si. ad S. C. Macedon. §. j. Item in l. in illa stipulatione. de Verb. obl. Sp.

PROTOCOLVM, quod breuiter & succinctè notatur à tabellione, ut extèdi deinde atque absolui possit. Vide Barbar. in Annotat. ad Plinium, & post Gloss. in §. ult. Auth. de Tabell. Bart. in l. Gallus, §. idem credendum. ff. de Liber. & posthum. Significabat etiam Protocollum olim quandam in chartæ capite notam, signumq; quo uidelicet artificio, quoque tempore ea confecta fuerit, cum Comitibus sacrarum largitionum nomine. Nunc uerò, ut iam dictum est, usurpatur, p. indice, memoriali; tabellionis scriptura, qua in codice aliquo, gesti actus substantia breuiter ad notari consuevit. Lege Vigl. Instit. de Testam. ordin. Aliàs Macrocolia. Sp.

PROTONOTARIVS, uocabulū uulgatū magis, quàm probum esse uidetur. de quo uide Bart. in l. eos. C. de Excusat. muner. lib. x. Usurpauit tamen illud Michaelus Toxites, laurea nuper corona donatus (cuius uersus quouis genere constas, Romani sermonis puritatem coniunctam perspicuitati, retinet) in eleganti Epithalamio scripto de nuptijs clariss. Iuriscoss. Ludouici Grèpij, & uirginis Barbaræ Monachæ, omnium uirtutum genere perornatæ. Et hoc quidem non absq; exemplo doctissimorum uirorum.

PROTOPRAXIA, id est, prima actio, hoc est, ante alios ius habere exigendi pecunias à debitoribus. Nam Paulus de Priuile. creditorum, Respubl. inquit, creditrix, omnib. chirographarijs creditoribus præfertur. Quāuis Martianus ad Municipal. scribat, simile priuilegiū Fisco, nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à Principe datū sit. Suidas, teste Cataneo, protopraxiam interpretatur primam repetitionem, primam exactionem. Adi & Alciatum lib. j. Dispunct. cap. xj. Sp.

PROTYTELAE materialiter accipiendo, est distinctio composita. Vide suprà, Actio protutela. Spiegelius.

PROVECTAE ætatis, l. ij. C. de His qui nō imple. stipul. lib. x.

PROVENTVS, id est, redditus. Vide l. usu. fructu legato. §. j. ff. de Usufr. Apd alios autores non tātum bonarum, sed etiam malarum rerum est. Spiegelius.

PROVERBIVM, uulgò interpretatur probatum uerbum: quum dicatur quasi commune omnium uerbum. Prouerbia uerò citata, instar iuriū habere traditum est in l. solent. ff. de Offic. Proconsul. li. chorus. de Leg. iij. Nam, ut testatur Eras. Romani principes nō existimauerunt inferius esse maiestate imperiali, ut magnis de rebus cōsulti prouerbio responderent: quod ēt nūc extat in Digestis, *ἡ περὶ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν παρὰ τοὺς ἄλλους*, i. Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Spieg.

PROVIDENTIA, id est, prudentia futura prouidēdi, propriè ad iudicem pertinet, ut not. in l. cū satis. §. caueat. C. de Agric. & cens. libr. xj. Sed & ad Legislatorem, arg. l. j. in prin. ff. de Leg. git. tut. Quære, Summa prouidentia.

PROVIDERE Legibus, id est, cauere. **PROVINCIAE** dictæ sunt, quod proconules Italia armis uictæ fuerunt: in has Proconules & legati mittebantur, qui ius redderent, & tributa exigerent. Aliæ autem erant Continentes: ut Gallia, Illyricum, Rhætia, Vindelicia, Pannonia, Germania. Aliæ Transmarinæ, Asia, Aphrica, Syria, Cyprus, Achaia. De Sicilia uerò dubitatur sit, indicat Alc in Comment. ad l. notationem. de Verborum sign. Sp.

PROVINCIAE Proconsulares, Consulares Præsidiales & Prætoriae, dictæ, quibus Proconules, Cōsules, Præsides, Prætoresq; præferebantur. Germania primò sub uno, deinde diuisa sub duobus Præsidibus cōstitutæ, autore Macrolij. de Offic. Adfessor. Sp.

PROVINCIALES eos accipere debemus, Vlp. inquit, qui in provincia domiciliū habent: nō eos duntaxat, qui ex provincia oriundi sunt. Similiter Italicos, qui in Italia domiciliū habent, non solū inde trahentes originē. l. provinciales. ff. de Verb. sign. Hodie provinciae æquiparatur quælibet ciuitas, quæ merum imperium habet, suolq; sibi magistratus constituit. Adi Bart. in l. cum in longi. C. de Long. temp. præscript. Verū in iure Pontificio, Provincia pro diocesi accipitur. j. q. ij. c. scitote. in qua x. uel xj. sint ciuitates, quibus is qui dominatur, rex dici potest. Sp.

PROVINCIALES res quæ sunt, uide l. ex facto. ff. de Hæred. instit.

PROVOCARE magis est, quàm appellare, & propriè ad maiores, potentioresq; quorum ope atq; gratia indigemus, pertinet prouocatio. Vide Bart. in l. minores. ff. de Administ. tut. Sp.

PROVOCATIO, appellatio. Cic. de Legib. Ad quos prouocatio esto.

PROVT, pro sicut, uel ut, apud Iurisconsul. sumitur. Albericus exempla ponit. Sp.

PROVT iuris est, Prout Leges præcipiunt, & similes clausulæ quid sibi uelint, indicant. Interpretes: præcipue Bart. in Comm. ad Constit. Henrici vij. & in l. edita. C. de Edendo. Sp.

PROVT religio successerit, sententiam prouocasse. Vide Vlpianum in l. eum quem. ff. de Iudic. Spiegelius.

PROXENETA, propriè significat eum, qui inter ementes & uendentes est cōciliator, & mediator. Verū arq; proxenetica, pro donis, quæ sponfam & sponsum inter se conciliant, & iungunt, accipiuntur. Spieg.

PROXENETICVM substantiuè, pro salario, quod datur proxenetis, hoc est, cōtractuum mediatorib. quorum mentio est in l. j. & ij. ff. de Proxen. Indicaui Baro à Tautenberg. Sp.

PROXENETRIA dicitur cōciliatrix nuptiarū, quæ & Pronnetria: quoniā id munus soleret per fœminas fieri, quando scilicet arq; sponfalitiū deponuntur apud proxenetrias. Vide Alc. libr. j. Dispunct.

Disposit. capite uigesimo secundo.

PROXIMA est emptio locatio. l. ij. ff. Locati.

PROXIMA causa que dicatur, uide l. penul. ff. de Codi. ob turp. caus. & l. ij. C. Quod metus causa. Spieg.

PROXIMITAS. Vide Inst. de Success. cog. §. ij. & fin.

PROXIMIOR gradu. Institut. de Capit. dim. §. penult.

PROXIMI menses mortis, & qui precedunt, & qui sequuntur, accipiendi sunt, per Gloss. in l. ult. C. de Posth. heredib. instit. Sp.

PROXIMI Sacrorum scriniorum sunt, qui seruant libellos Principis. Vide Bud. qui de scrip. & libellis ita doctè scribit & copiose, ut Pyrrhus nihil addendum putet. Sp.

PROXIMO anno dare spondes, exponitur in l. tali facta stipulatione. ff. de Iure dot. Sp.

PROXIMVS est, quem nemo antecedit: Superius, quem nemo sequitur. autore Paulo de Verb. sig. quod & de dictione Primus obseruandum est. Proinde Primogenitus dicitur, què nemo sequitur, dum ante se neminem habeat. c. Io. seph. Extr. de Verb. sig. Lex tamen Primogenito Regnum deferens, in eo locum sibi uendicabit, cuius fratres maiores nati, ante delatam hereditatem decessere. Vide Bald. in l. si quis. §. talem. C. de Secund. nupt. & Baronem à Tautenberg lib. j. Feud. Spieg.

PROXIMVS, superlatiuum nomen est, & ideo ex natura sua positiuum præsupponere debet. l. ubi. ff. de Verb. oblig. sicut Optimus, præsupponit cæterorum meliorem. l. illa uerba. ff. de Verb. sig. Sed tamen in iure hoc non seruamus, ut attestatur Alciatus enarrans l. proximus. eod. tit. Spiegelius.

PRVDENS interdum sapiens, interdum sciens dicitur. Vnde Iuris prudentes uocantur, qui ius sciunt. Prudentiam in delectu bonorum & malorum cerni, Cicero autor est in Finib. Vide Pontanum lib. de Prudentia iij. Sp.

PRVDENS & sciens. Donat. in Eunuchum Terent. Prudens est, qui intelligentia sua aliquid sentit. Sciens, qui alicuius indicio rem cognoscit. Ergo Prudens per se. Sciens per alios. Cæterum prudentem Decreta Patrum non tantum qui literarum noticia cæteris præstat, sed & eum qui negotiorum forensium tractatione obit, appellat. c. non debet. xxxvj. Distinct. quod & Albericus indicat. Sp.

PRVDENTIA communis est, quam Cicero lib. iij. de Finibus his uerbis significat: Omnibus autem artibus uolumus attributâ esse eam, quæ communis appellatur prudentia, quâ omnes qui cuiusque artificio præfunt, debet habere. Eidem alibi est prudentia, multarum rerum memoria, & usus plurium negotiorum. Sp.

PRVDENTIVM autoritas. Pomponius, His legibus latis, cœpit (ut naturaliter euenire solet) ut interpretatio desideraret prudentiū auctoritatē, necessariamque disputationem fori. Sp.

PRVDENTVM responsa, sunt Iurisconsultorum placita. Vide §. Responsa. Instit. de Iur. nat. & quæ in eum Salomonius doctè scripsit, à paucisq; hætenus animaduersa. Sp.

PRVNA, quamdiu ardet: Carbo, cum extincta fuerit, dicitur. Horum appellatione materia non uenit. l. carbonum. de Verb. sig. Sp.

PRVNA, suffragium significat iudicium, quo lapillum atrum, uel cæcidum, uel chartâ cui nigrum, uel r, uel l, inscriptum erat, iudices in urnam coniciebant, & ita sententiam de reo colligebant. Vide Chiliad. Eras. Sp.

PSEVDOTHYRVM, falsum ostium. Vnde pro postico sumitur, teste Alciat. in l. pen. de Verborum sign.

PSEVDORBANA ædificia, Vitruuius ædificia sunt rustica, urbana elegantia extructa.

P T

PTERNA, inferior pars mali. uide Bapt. Pium vj. Comment. in Lucretium, & Bayfium de Re nauali. Spieg.

PTEROPHORI, cursores tabellarij: quod peregrè proficiscentes, surrectas in capite pennas gestare consueffent. Vide Rhod. cap. xxij. libro xj. Spieg.

PTOCHODOCHIVM, locus, ubi recipiunt mendici & inopes. wtyx enim mendicus & inops dicitur. Vide exeg. Hegedorph. in Rub. C. de Cler. & Episc. Sp.

PTYSIS, sputum Latinè dicitur.

P V

PVBERTAS, est emissio ipsa pubis. A qua anni pubertatis dicti sunt: cui proximū esse uolunt, qui natus est annos xi, ac menses sex. Vide Bart. in l. deinde. §. fin. ff. de Lib. exhibend. in l. j. de Nouat. & l. properandū. C. de Iudi. Quæquam hæc non semper ab annis, sed ex qualitate etiam corporis æstimata fuit. §. j. Instit. Quibus modis tut. fin. sed eam indagationem Imp. sustulit. In iure pubertas nuncupatur ætas quindecim annorum. Interim enim ab incunabulis pueri uocantur Impuberes, retinendi sub disciplina parentum, aut tutorum. Rectè ergo obseruatum est olim, ne cōtraherent nuptias ante annū ætatis decimū & quintū. §. generaliter igitur. in Auth. de temp. nō solut. pecun. super dot. Sed nūc deterior usus obtinuit, ut pubertas in marib. sit annus xiiij. in fœminis xij. Pubertas plena xviij. annis cōcluditur, autore Modest. in l. arrogato. §. nō tãtū. de Adopt. Adi Bart. in l. si arrogator. eod. Sp.

PVBES, alio nomine Pecten appellata, propriè inguinum, hoc est, pudendorum partem denotat. Quamuis etiam sumitur pro eo, qui pubes degenerare, id est, lanuginē emittere potest. genitium habet Puberis. Triphonyus in l. pen. de Cur. fur. pro adulto usurpauit. Si furioso, inquit, puberi, quanquam maiori xxv. annis, curatorem pater testamento dederit. Sp.

PVBLICA appellantur, nimirum latissima significatione, quæ in publico usu non sunt. l. in tantum. §. uniuersitatis. ff. de Rer. diuis. Sp.

PVBLICA accusatio, quæ omnibus patet. §. cōsequens. Institut. de Suspect. tut. Sic Publicæ turbæ, quæ omnibus patent, non quod publica auctoritate

auctoritate fiant. in Aut. §. fugiunt. Vt iudic. sine quoquo suffrag. Sp.

PUBLICA bona, quasi populi dicta esse docet Alciat. in leg. bona ciuitatis. de Verborū sign. Spiegelius.

PUBLICA custodia coerceri. uide l. succurritur. ff. Ex quib. caus. maior. in integ. restit.

PUBLICA fide uenire, id est, saluo conductu, ut uulgaris habet locutio. Violare fidem publicam, est contra illam aliquid committere, *das Geleydt nit halten*. Spieg.

PUBLICA iudicia, non omnia sunt in quibus crimen uertitur, sed ea tantum, quæ ex legibus iudiciorum publicorum uertuntur. ut Iulia Maiestatis, Iulia de Adulterijs, Cornelia de Siciarijs & Veneficijs, Pompeia de Parricidis, Cornelia de Testamentis. Publicorum autem iudiciorum alia capitalia sunt, quædā non capitalia. Capitalia uocamus, quæ ultimo supplicio reos afficiunt, id est, animæ amissione, uel aquæ & ignis interdictione, uel deportatione, uel metallo. Cætera uerò quæ publica sunt iudicia, & infamiam cum damno pecuniario irrogāt, hæc publica qui dem putantur, non tamen capitalia. Sp.

PUBLICA monumenta interpretantur Doctores, quod manu publica, hoc est, tabellionis sint descripta. l. gesta. ff. de Re iud. Sp.

PUBLICA persona, pro tabellario. l. orphanotrophos. C. de Episc. & cler. l. tutor. ff. de Administrat. tut. §. cum autē. Instit. de Adopt. Item magistratus. Instit. de Attil. tut. §. pen. Sp.

PUBLICA turba, pro rixis & contentionibus dicta, nō quod publica fiant auctoritate, sed quod publicè pateant. Auth. Vt iud. sine quoquo suffrag. §. fugiunt. Sp.

PUBLICA uestigalia intelligere debemus, in l. inter publica. de Verb. sig. Vlp. ait, ex quibus uestigal Fiscus capit. quale est uestigal portus, uel uenaliū rerum, item salinarum, & metallorum, & piscinarum. Obseruandum, uenaliū esse octauam partem, sicut metallorum decimam. l. cuncti. C. de Metall. In salinis uerò ea est uestigalis natura, ut soli micipes, hoc est, qui à Fisco hoc ius emerunt, sal uendant. l. si quis. C. de uestigalibus. Spieg.

PUBLICA uia, quæ in solo populi est, cuius solum publicum est, siue quā iter populo est. Erasmus. noster in Chiliad. indicat, Prouerbij speciē habere illud Plautinū, Nemo ire quendam prohibet publica uia. Vide tit. de Via public. & si quid in ea fact. esse dicat. & l. ij. §. ait Prætor. §. uiarum. Ne quid in loc. publ.

PUBLICA utilitas quatuor modis consideratur. Prima, cum in uniuersum & particulariter commodum affertur, quod in sacerdotibus, magistratibusq; cōsistit. l. j. §. huius. ff. de Iust. & iur. Secunda, quæ in uniuersum conducit, non autē singulis: ut quoties de locupletando Fisco agitur. l. pen. C. de Primipil. lib. xij. Tertia est utilitas, quæ priuata propriè est, licet ex ea consequatur etiā publica. ut cum dicimus, publicè interesse dotes mulieribus conseruari, liberisq; hominibus ciuitatem repleti: id enim quod consequi

tur, in uniuersum prodest. Quarta est, quoties id quod consequitur, singulis prodest, nec in uniuersum quemlibet particulariter iuuat. ut cum generaliter dicimus, Reipublicæ interesse, ne quis re sua abutatur. §. pen. Instit. de His qui sunt sui iur. Ex Comment. Alciati ad leg. pupillus est. de Verb. sig. Sp.

PUBLICAE mulieres, hoc est, omnibus cōmunis. c. inter opera charitatis. ext. de Sponsal. Spiegelius.

PUBLICAE res, proprio sermone sunt, quæ populi Romani sunt: sed & quæ ciuitatum in usu publico sunt, per similitudinem publicæ dicuntur. l. sed Celsus. de Contrah. empt.

PUBLICANI uocantur, qui publico fruuntur. Nam inde nomen habent: siue fisco uestigal pendean, siue à fisco tributum consequantur, & omnes qui quid à fisco conducunt, rectè appellantur publicani, autore Vlpiano in l. j. §. j. ff. de Publican. & uestig. Sp.

PUBLICIANA actio ad instar proprietatis, nō ad instar possessionis respicit, teste Vlpiano. l. sed & si. ff. de Publiciana. Sp.

PUBLICARE uerbum, ad plura usurpationis demonstrat. l. si fundus quem. ff. Loc. lex, nulli. C. de Episc. & cler. lex, publicani. l. omnium. ff. de Test. Spieg.

PUBLICÈ fieri dicitur, quod coram populo fit: Palam uerò, quod coram pluribus. Id Alciat. ceu non prætereundum, admonuit. Item, quod auctoritate iudicis fit, publicè fieri accipitur. l. j. Vt in possess. leg. & quod memorie publicè commendatur, *Menglichen verkundet zu wessen*. l. j. §. sed scimus. C. de Latin. libert. toll.

PUBLICÈ interesse. leg. j. C. de Malefic. & Mathem.

PUBLICIVS Prætor Romanus introduxit actionem Publicianam primus. Ergo ex prætorio more, teste Old. ut alij quoq; ad inueniēdas res præclaras inuitarentur, ei nuncupata est. §. sed ita quidem. Instit. de Action. Sp.

PUBLICVM, quod non est priuatum alicuius, sed populo commune. Hoc autem plurifariam dici, Bartolus indicat in l. j. ff. de Publ. iudic. Quo uerò à cōmuni distet, Ferrar. docet §. j. Instit. de Rer. diuis. Publicum absolutè, aliquando significat uestigal. Vnde & Publicani dicti sunt. Sic non tantum alicubi Vlp. usurpauit, teste Bartolus, sed & Cicero usus est. Alciatus tradit, publicum propriè in iure nostro accipi, quod ad populum Romanum pertinet. l. bona ciuitatis. de Verb. sig. quæ enim alijs gentibus publica sunt, propriuatis habentur. Sp.

PUBLICVM certamen, Vlp. in l. qua actio. ne. §. si in collustatione. ad Leg. Aquil. interpretatur, quod sit gloriæ causa & uirtutis. Sp.

PUBLICVM consilium, pro Senatu apud Ciceronem ponitur.

PUBLICVM instrumentum, uariè dici constat ex Speculat. tit. de instrument. edit. §. vij. per tot. Spiegelius.

PUBLICVM ius, inquit Vlpiano in l. j. de Iust. & iur. est, quod in sacris, sacerdotibus & magistratibus

tibus confistit. Sed in hac parte solum Verbum Dei spectare oportet, non autem præcepta, uel auctoritates gentiū, aut populi. Proinde D. Old. rectè perstringit Vlpiani reprehenses: quod is nō etiam iuris publici præcepta trifariam distinguat. De quo ille latius aliquanto differit in Diuin. Tab. præcepto iij. Sp.

PUBLICI loci appellatio quemadmodū accipitur, Labeo definit: ut & ad areas, & ad insulas, & ad agros, & ad uias publicas, itineraq; publica pertineat. autor Vlp. in l. Prætor ait. de Tab. exhib. Spieg.

PUBLICVM munus, nec ad magistratum (quia ille honor est, l. cum muneris. ff. de Mun. & hon.) nec ad onera refertur, quæ possessionibus aut patrimonio indicuntur. l. his omnib. in prin. ff. de Vacat. mun. Ergo ea tantummodo, quæ extra ordinem sunt, respicit. l. hi qui. eod. tit. Vide item Instit. de Excus. tut. in prin. Sp.

PUBLICVM testimonium, quod corā multis fit. C. de Custod. reor. l. si quis.

PUBLICVS lacus. Vide, Lacus.

PUDOR, ab Aristotele definitur, dolor, seu perturbatio animi, de ijs quæ dedecus uidentur inferre. Et omnia respicit tempora, præsens, præteritum, futurū, possibile. Nec solum pudor est de ipso dedecore, sed de periculo etiā, ne admittas tale quid, unde adijisse turpitudinis periculū uideare. Sanè mos uetustatis antiquæ, longè pulcherrimus, ex l. sed si hac. ff. de In ius uocā. colligitur: quō magna antiquorū integritas relucet: qui cum uiderent ancillas uirgines, cauere solebant, ut saluus sit eis pudor, ne prostituantur. Et hinc emerfit pactū Immissionis manus, quod potest uenditor manus iniicere, & libertam pro ne prostit. Porro, Donatus ait, Pudorem esse mali facti: uerecundiam, recti & honesti. Vlpia. in l. quæ omnia. ff. de Procur. eleganter respōdit: Felix est, pudorem suum purgās. Homerus l. ter agendum indicat. Adi Chiliad. Eras. Sp.

PUDICITIA, à pudore dicta uidetur: ut pudica non sit, quam non pudet. Hæc uelut regina in uirtutibus scēminē est, quin & instar est omniū. Vlpia. de In iur. l. sed est quæstionis. ad fin. Si quis, inquit, tam scēminam, quā masculum, siue ingenuos, siue liberos impudicos facere attentauerit, iniuriarum tenebitur: sed & si serui pudicitia attētata fuerit, iniuriarum actio locum habet. Spieg.

PVERI regij apud Macedones uocabantur Principum liberi, ad ministerium electi Regis. Lilius.

PVERI appellatio tres significationes habet. Vnam, cum omnes seruos pueros appellamus. Alteram, cum puerum contrario nomine puellæ diceremus. Tertiam, cum ætatem puerilem demonstraremus. Autor Paulus in l. pueri. de Verb. sign. Attamen propria significatione cum puerū dicimus, imuberē intelligemus, id est, qui quatuordecim annos nō expleuerit. Vide Alciatum in eandem. Porro Prætoris edicto prohibentur

postulare, id est, accusare, aut defendere. l. j. §. pueritiā. de Postul. ubi puer ex materia subiecta censetur, qui decem & septem annos nōdum compleuit. Cæterum puer à puritate dicitur. Puerpera à puera, unde diminutium puella dicitur. Vetere enim Puerus dixisse, ut in Caligula Trāquillus autor est, & M. Varro, Noniusq; Marcellus indicant. Id Alciat. monuit in illa uerba, Opt. maximusq; de Verb. sign. Vide & Iuriscos. in l. quæritur. §. puerpera. de Aedil. edict.

PVERVM castrare. Vlp. Et si puerū, ait, quis castrauerit, & præciosiorē fecerit: Viuianus scribit, cessare Aquiliam.

PVERIS legatis, puellæ etiam debentur. Id non æquē in puellis dicendum est. autor Modestinus. de Legat. iij. Sp.

PVERITIAM autem usq; ad xvij. ætatis annum completum durare, Vlp. scribit, in præallegata l. j. ff. de Postul. Sp.

PVGIL Latine, Athleta Græcè, qui artē pugnandi nouit. l. qua actione. §. si quis in collustatione. ff. Ad Leg. Aquil. Sp.

PVGILLARES, & pugillaria numero plurium, dicuntur tabulæ de ligno siue alia materia ceratæ. Dicti à pugno uidentur, quod eo contineri possent. Plinius ex auctoritate Homeri asserit, pugillarium usum fuisse ante tempora Troiana. Paul. l. in cōmod. ff. Commod. Igitur, inquit, si pugillares mihi cōmodasti, ut debitor mihi caueret: nō rectè facies, importunè repetēdo. Sp.

PVGANS cum bestijs, ceu notatus infamia, postulare non potest. leg. j. §. bestias. ff. de Postul. Spieg.

PVGNIS ac calcibus, pro omni contumeliæ genere. Vide Eras. in Chiliad.

PVLLVS, quorumcunq; animalium foetus. Quin etiam arborum atq; plantarum pullos dicimus. Gloss. in l. obligationum ferē. §. placet. ff. de Actionibus & oblig. Sp.

PVLMENTARIVM, à pulmento dicitur. Est autem cibus solidior utcunq; siue ex aquatilibus, siue terrestribus fiat. Paul. de Fund. instr. l. cum de Ianionis. Sine his, scilicet patinis & caccabis, pulmentarium coqui non potest. Apud Vlp. in l. quæsitū. §. Trebatius. de Fundo instr. Ac cursius pulmentaria, farina ordeï interpretatur, quum cibaria intelligat Vlp. ad modum pultis facta. Pulse autem, non pane, longo tempore uixisse Romanos, manifestum: quoniā inde & Pulmentaria hodieque dicuntur. autor Plinius cap. viij. lib. xvij. Spieg.

PVLSARE, est cedere sine dolore: Verberare, cū dolore, ut Offilius tradidit, Vlp. referente in l. Lex Cornelia. §. j. de iniur. Valla sentit, uerberare potius esse, cum uerberare, seu flagello cedere: Pulsare, cū graui & uehementi ictu. Sed Alciat. pulchrè defendit Iuriconsulti sententiā, qui maluerit uerberare, cū dolore in ea lege accipere, uerbo illo lata significatione accepto: & Pulsare, sine dolore: cum frequentatiuū sit à uerbo pello, unde fit pulto, pulso. Impellitur autē quis etiam sine dolore. Pulsare item pro lædere, uiolare, contumelijs & dānis adficere, apud eundem

L.ij. §. planē. ff. Vbi quis ager. Spiegelius.

PVLVERATIO est, quam rustici occationē uocāt, ubi refringitur in uineis gleba omnis, & in puluerem resoluitur.

PVNCTORVM in distinguendis sensibus utilitas & necessitas, quidū erroris ob malē pūctatam scientiam, in l. ob q̄s. C. de Præd. min. eueniat, ab Alc. lib. Dispunct. iij. c. v. indicatur.

PVNCTVM temporis, id est, spaciū breuissimum. Cicero Philippica secūda: Attende paulisper, cogitationemque sobrii hominis ad temporis punctum suscipe. Apud Mathematicos enim Punctum indiuisibilis quēdā pars est lineę: cuius, ut inquit Euclides, pars nulla est. Grammaticum Punctū, quandoq; esse loco copulę, ostendit Bart. in l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. Pro socio. Alciat. lib. iij. de Verbor. sign. indicat prouerbialē apud Iurecoss. uersum, Ob solū punctum caruit Robertus Asello. Ortū ex historia, quam, ut idem refert, Albericus in hac dictione recenset. Quāuis illa desideratur in editione Papiensi, quę scēdē scaret mendis: & interim etiam si illis careret, adulterina uideri potest. Alciatus autē refert his uerbis: Robertus, inquit, opulenti sacerdotij, cui Asinus nomen, ut uocant, Abbas erat, cæterū auarus & inhospitalis: quapropter carmen, quod pro foribus Monasterij præscriptum erat, cōmutato puncto inuertit. Porta patens esto, nulli claudaris honesto. Id cum Pont. Roman. rescuiisset, sacerdotio hominem priuauit, unde in fabulam uulgi transijt, prouerbialēque carmen natū, de modico momento rem magnam amittētibus. Punctus autem, suffragium, siue fauor, quoniam ueteres suffragia non ferebāt, sed puncto notabant. Vnde Expuncti dicebantur uiles eiecti, siue fauore priuati. Sp.

PVPILLVS, diminutiuum est ā pupo, quę dictio puerum significat. Vnde ex nominis etymo, qui in patris potestate est, pupillus dici poterit. Alc. de Verb. sig. Dicitur autem propriē is, qui cū impubes est, desijt in patris potestate esse, uel morte, uel emancipatione. Vide Ant. Fumæū in Trac. de Subst. Masculus ā septimo anno, usq; in xiiij. Puella uerō usq; in xij. sic uocatur. Spiegelius.

PVRGARE, est & se excusare, & innocentia suam ostendere. l. is qui reus. ff. de Public. iud. l. ult. de Acquir. rer. dom. cum simil. Purgare officium seruorum suorum, apud Callistratum l. ij. ad Syllan. Item Purgare prouinciā malis hominib. l. præses. ff. de Offic. præf. Sp.

PVRGARE pudorem suum. Vide Pudor.

PVRGATIONIS iurisdictio, est imperij meri. de quo latius Specul. tit. de Iurisdict. om. iud.

PVRA ā nuptijs, per ironiam dicitur impudica: quōd citra nuptias copiam sui faceret.

PVRA stipulatio, quę nec in diē, nec sub conditione concepta est. Sp.

PVRAM chartā accipit Vlp. in qua nihil scriptum est. Bud.

PVRA substantia dicitur, deducto ære alieno. l. iubemus. C. de Repud. Sp.

PVRA toga, quę ā Cicerone dicitur *antiqua*, id est, sine purpura, & *ἀνὰ σπον*, id est, iustā dici ā Platarcho, Baysius annotauit. Sp.

PVRA uasa sine emblemate, cælatura, aut incrustatione. Paul. in l. si rem. de Rei uend. Quamuis & in uasis occurrat difficultas, utrum pura, aut cælata sint, dici oporteat. Sp.

PVRE, pro simpliciter & absolute. Paulus in l. y. de Doli mali excep. in princip. Purē mihi decē debes, ea tibi sub conditione legauī. Sic apud Cic. de Inuentione, Purum iudicium, pro simplici, & absolute omni exceptione. Sp.

PVRVM, cui nihil est admixtū. l. in his. ff. de Solut. l. librorum. §. chartis. de Leg. iij. Sp.

PVRVM putū, pro prorsus, ac uerē, quasi dicās, ipsissimum est: ea dictum forma, quę Iores cōsulti dicunt, Sarta testā. Vide Eras. in Chiliad. Spiegelius.

PVRVS honor, qui extra administrationem est. Auth. Vt ordin. præfecturæ. in prin. Collat. v. Spiegelius.

PVRVS locus Vlpiano est, qui nec sanctus, nec sacer, nec religiosus est. l. locum. de Sump. fan. Spiegelius.

PVRVS putus sycophanta, hoc est, merus, in quo nihil probitatis est, ex omni uitio cōceterus: qualis delator & calumniator esse debet.

PVRPVRÆ appellatione, omnis generis purpuram contineri puto, inquit Vlpia. de Leg. iij. Idem ait, Purpuræ appellatione coccum non continebitur. Quod si uerum est, nō prorsus eadem sentire uidebitur Matthæus, de ueste qua induerūt perfidi Iudæi Seruatorem nostrū, cum Marco & Ioanne: de quo latius disserit Baysius cap. iij. in de re Vestiar. Quære, Coccina uestimēta. Item Purpura pro magistratib. interdum ponitur: quorū olim insigne erat apud Romanos, ut & post amissam libertatem, cū Imperatorum tum Regum permansit. l. j. C. Null. lic. in fr. lib. xi. in uerbo, Chlamydis. & l. j. C. Quę res uendi nō poss. l. pen. C. de Conf. li. xij. Purpurati autem hi, qui apud Principes dignitate antecellebant, dicebantur. Nam illis Purpuræ usus cōcedebatur. Vide Bart. in l. si quis nauiculam. C. de Morileg. lib. xij. Baysius plura de purpuræ precio & ulu congerit. Spieg.

PVRPVRARI, genus negociatorum est. negociantes. C. de Excus. mun. lib. x.

PVSILLA pecunia. Vlp. de Pec. l. Depoliti. Peculiū, ait, dictum est, quasi pusilla pecunia, siue pusillum patrimonium. Sp.

PVSTVLATVM argentum, Alphenus in l. in naue Saupheij. ff. Locati. Veluti cū argentum pustulatum fabro daretur. Pro purgatissimo & excoctissimo posuit Tranquillus: cuiusmodi aurum obryzum ā Græcis appellatur. Budæus putat, hic & pastillarum legi posse, ut in forme argētum, infectumque aurifici esse datum intelligamus. At nihilo secius, tamen pustulatum legendum probat. Dicit aut uolunt pustulatum argentum, ā pustulis, quę in argento cælato in aspredinem quandā excisæ uisuntur, similes illis pustulis, quę ex uerruca, uel sudore nascuntur. Pustula uerō

uerò ipsa argenti puri massa uocatur, ut in hac di-
ctione testatur Nebriss.

PVTAMEN dicitur rei alicuius purgamen-
tum. Nam quidquid ex aliqua re projicitur, id
putamen appellatur.

PVTARE aliud esse prætoris præ alio. Vide l.
ij. ff. Vbi quis ager. Spieg.

PVTARE pro nihilo, nihili æstimare, aut fa-
cere, apud Ciceronem haud infrequens.

PVTARE quod factum est, non esse, & igno-
rare, æquipollent, l. qui fundum. §. seruus. ff. Pro
empt. Alber.

PVTARI ratio an debeat, apud Scæuolam
in l. Thais. §. Titius. ff. de Fideicom. liber. ut apud
Plaut. in Aulul. putatur ratio cum argentario. Sp.

PVTATI sumptus, pro deductis apud Papi-
nium, de Negoc. gest. cum ait: Qui aliena ne-
gocia gerit, usuras præstare cogitur, eius scilicet
pecuniæ, quæ putatis necessarijs sumptibus su-
perest. Spieg.

PVTEAL, ut Acro scribit, erat locus Romæ
ad quem cōueniebant fœneratores. Porphyrio
uerò dicit, sedem fuisse Prætoris prope circum
Favianum, ad quem Scribonius Libo sedē & Præ-
toris tribunal collocauit: cuius Ouid. Orat. cæ-
teri meminerunt. Vide B. Plaut. in iij. Satyr. Per-
sianam. Marrianus, qui nuper edidit elegantem
de Antiq. Romę librum, refert se conspexisse nu-
misina argenteum eius precij, quo denarius, in
altera parte cuius usitur caput Libonis, cum hac
inscriptione:

LIBO BONE VENI.
In altera uerò, tribunal cum indice:

PVTEAL SCRIBONI. Spieg.

PVTEOLANOS, Puteolana matre, in l. j.
Admunicip. Item fundum Puteolanum, in l. Æ-
milii. de Minorib. Albericus indicat tantum.

A Puteolis sit possessuum Puteolanus. Puteoli
autem urbs Campaniæ Italiæ, prius Dicæar-
chia dicta: ob iustum imperiū, ut cap. xiiij. Scho-
phonsi regis annotauit: quibus addi possunt ea,
quorum a Volaterrano sit mentio in descriptio-
ne Campaniæ, lib. Geograph. vj. Sp.

PVTEAL, id est, quo puteus operitur, ait Pō-
ponius l. id est, de Act. empt. Vide Rhodigin. ca-
pite xvij. lib. vj. Sp.

PVTEANVM, quod ex puteo est, ut aqua
puteana. Putearius uerò, qui puteos fodit. Sp.

PVTEO s aperire, teste Rhodigino, positum
elegantè apud Iuriscōf. pro excuare, in §. fin.
l. fluminū. & inibi, Puteus apertus. ff. de Damn.
infecto. Spieg.

PVTEVS. Omnis puteus fons, non omnis
fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, &
usui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si
in promptu & superficie sit, fons tatum dicitur:
si autem in alto & profundo sit, ita puteus uoca-
tur, ut fontis nomen non amittat. autor D. Au-
gust. Tract. xv. in Euang. Ioan. Vide Vlpia. cuius
est Lex unica de Fonte. Sp.

PVTARE, uulgò significat æstimare, opina-
ri, Scheitzen. Paul. in l. Nefennius Apollin. ff. Ne-

go. gest. Igitur, inquit, in re facti facilius putabo,
auiam uel hæredes eius audiendos.

PVTATOR, arborum purgator, qui Plinio
est Arborator, nullo tamen, ut putant, exemplo.
Putatio, quæ uulgò in arboribus emundatio, in
uitibus resectio dicitur. Paul. ad Leg. Aquil. Si
putator cum ex arbore ramū deijceret, &c. Sp.

PVTVM, teste Festo, antiqui pro puro dice-
bant. Vnde putum aurum, putatum dici solet,
id est, expurgatum. Meminit & Nonius. Annota-
uit & Budæus.

P Y

PYCTACIA, in l. actuarij. C. de Erog. mil.
ann. lib. xij. pro breuib. cōmentariolis accipiū-
tur, quæ eodem tit. in l. excellentia. Breues uocā-
tur, teste Bud. in Annot. prior. Apud Lampridi-
um in Alexandri uita, Pyctacium dicitur album,
id est, tabella dealbata, in qua nomina iudicum
selektorū describebantur. Sp.

PYCTAE, sunt pugiles. Quod nomen & ad
gallinaceos pugnaces translatum est. Idem in l.
ij. de His q. not. infam. Vide Athletarū nomine.

PYRRHICHA, quæ & Euoplia, id est, arma
ta saltatio. A quo Pyrrhicharij, uel Purhicharij
dicti in l. aut damnum. ff. de Pœnis. Sunt autem
qui à Græcis πυρρικήται dicuntur, hoc est, saltato-
res armati. uel saltatio est obscœna & comica.
Bud. in d. l. ij. & l. athletas. de His qui not. infam.
Vide & Rhodig. cap. iij. lib. v. Sp.

PYTHONES qui sint in Canonicis decre-
tis, Rhodigin. indicat cap. x. lib. v. Sp.

Q V A

VA, nominandi casu non utimur,
nisi in compositione: ut aliqua, si-
qua. Quapiam, auferendi casus est.
Martianus in l. diui. ff. de Adimen-
leg. Cum testator postrema scriptu

ra, quapiam ratione motus, pessimum liber-
tum esse adieciisset. Sp.

QVA, pro quatenus. Paul. Sed nec ille qui fi-
lium alienum possidet, tantū habet, quanti eum
patri uendere potest. Sed in præsentia non qua
filius alicuius, sed qua homo æstimatur. Sp.

QVA, aliquādo significat tū, siue partim. Bud.
ex epistolis Ciceronis ad Atticum exemplis de-
monstrat. Spieg.

QVA de re, modò propter quam rem. ut in l.
ij. ff. de Migrando. modò pro, de qua agitur. Vi-
de Bud. in Annot. priorib. Sp.

QVA die, quomodo accipiendū sit, interpre-
tes tradūt in l. si decem cum petiero. ff. de Verb.
oblig. Spieg.

QVA fronte poterit hoc desiderari, id est, qua
ratione, quo pacto? Mit vult fügen oder glimpf. ac si
dicat, id quidem impudentius postulabitur. Ver-
ba sunt Papiniani in fin. l. si plures. ij. de Admi-
nistr. rut. Notū, quid uelit sibi illud, Et qua fronte
audebis hæc facere? Sic ext. de Appell. c. qua frō-
te. Vide Erasmi in Chiliad. explicantem quid sit,
Frontem perfricare. Sp.

QVADANTENVS, usq; ad quandam par-
tem, aliquantulum.

QVADRANGVLVS homo, pro perfecto,
M 2 qualem

qualem Plato inquit esse difficile reperire. Vide Bap. Pium in iij. Lucretij, & Eras. in parœmia, Quadratus homo.

QVADRANS erat, autore Plinio, nūmus, qui & Triuncis, uel Triunx uocatus est, à tribus uncijis. Sic etiam Sextans, nūmus erat, cum Pop. Rom. in funere Menenij Sextantes contulerit, apud Valer. & Plinium. Nec mirum est, inquit Bud. tam latè uerborum istorū significationem patere: cum cognata sit, & connexa ponderum ratio, cum mensurarum ac numerorum rationibus, lib. j. de Assē. Quadrans summa etiā rationū dicitur, in qua nihil excurrit, & in qua nulla sunt reliqua: id est, cum equalis est summa accepti, & expensi. Vide eundem in Annot. prior. Sp.

QVADRANTAL. Lege, Amphora, & Alc. in l. uinaria uasa. ff. de Verb. sig.

QVADRATARI, dicuntur marmorarij, qui ea ad amussim quadrant. Hinc ars quadrataria. Alc. C. de Excus. artif. lib. x.

QVADRIGAE legatum, de quo Papinianus in l. peculium. de Legat. ij.

QVADRIGARVM nomine, intelliguntur etiam equi, qui quadrigas agunt. l. peculium. §. quadrigæ. de Legat. ij. Est Synecdoche locutionis. Vide Zas. in l. scire debemus. ff. de Verb. obligat. Spieg.

QVADRUPEDI seruus æquiparatur in prin. l. j. ff. Ad Leg. Aquil. Sunt passim multa in libris Pandectarum, de inhumanissima seruitutis forma. Causam in Isagogico, tit. iij. Oldend. indicat. Certè ratio naturalis, & ius diuinum præcipiunt, relinqui seruis uictum: sicut ait Ecclesiasticus cap. xxxij. Asino onus, pabulum, & uirgam: ira seruus laborem, uictum, & disciplinam. Ceterum Quadrupedem pro pecude accipi, annotauit in Commēt. Alciat. Hic ego quadrupedis uoce maiora, pecudis minora quadrupedia puto intelligenda, proprièq; distinctiuam particulam à Caio positam. Sp.

QVADRUPLATORES, dicti sunt criminum publicorum delatores, qui pro delationis præmio quartam partem in bonis delatorū consequebantur. Delatores uerò, sycophantæ, hoc est, criminales sunt. Budæus in l. plurimum. de iur. & fac. ignor. Lege item, Simpliciaræ uenditiones. Zasius Quadruplatores alicubi nominat Scholares, qui lucra ex ludis sumunt. Lege, Redemptor. Spieg.

QVADRIGA, aliàs pro curru accipitur. Aliàs pro numero quatuor equorum, qui nisi simul iungantur, uehiculum non commodè potest agi ad usum destinatum. l. scire debemus.

QVAB fructus quærendi, cogendi, cōseruandi gratia parata sunt, explicantur in l. instrumento. ff. de Instr. & instrum. leg. Sp.

QVAB particula, substantiæ est significatiua, non quantitatis, aut qualitatis. Gloss. in l. j. C. de Sent. quæ pro eo quod inter. profer. Sp.

QVAB non posuisti, ne sustollas. Refertur inter Solonis Leges, à Platoneq; citatur de Legib. xj. Nimirum in eos dictum, qui repetunt quod non crediderunt: itē qui sibi postulant acceptum

ferri, quod non præstiterunt. Adi Chilia. Eras. Sp. QVAB te dare spōdere oportet. Vide l. quod te. ff. Si cert. pet. Sp.

QVAB tabernarum exercendarum, instruentarum, pistrini, cauponæ causa facta parataque sunt, do lego. Vide Pomponium leg. si ita. ff. de Fund. instruct.

QVAB uiuus præstabā, dari uolo. Quid hæc uerba sibi uelint, Papinianus exponit in l. Seio. §. medico Sempronio. de Ann. leg. Modestinus in l. Mela ait. de Alim. & cibarij. leg. Sp.

QVABCVNQVE dictio, propter generalitatem ad improprios casus trahitur. Vnde quicunq; hæres, etiam improprie hæredem cōprehendit: & cū de quibuscunq; contractibus loquimur, etiā de abusiuis dicimus. ut tradunt Doct. in l. unius. §. cogniturū. ff. de Quæst. qd' tamē p. cedit, cū nulla differentie ratio assignari potest.

QVABCVNQVE sunt in fundo, p eo quæ esse solebant. l. quæsitum. §. fin. de Leg. ij. Quæcunq; & Quantacunq; maioris sunt significantiæ, quo ad uniuersalia, quàm uerbū Omnis, quæ ista propositio uniuersalis, Omnes sciūt, patitur exceptionem secundum materiam subiectam. l. omnes, iuncta Gloss. C. Sine Cens. uel reliq. Sed Quiscunq; Quantuscunq; sine delectu singulæria complectuntur. l. balista. ff. ad Trebell. ubi sub uerbo Quatracunq; pecunia, fructus fundorum intelliguntur. Possunt tamen exceptionē quandoq; pati, sed rarò. Quia, ut Zasius ait, nihil in iure nostro ad punctum redigitur. Sp.

QVABDAM dictio, non inducit regulam, sed exceptionem, ut docet Dynus in l. quidam. ff. de iur. codicill. Spieg.

QVABDAM habere possumus, quamuis ea nobis utilia non sunt. ut ait Labeo l. ei fundo. ff. de Seruit. Spieg.

QVABREMVVS, in §. fin. l. & hæc distinctio. ff. Locati. Accursus, id est inueniemus, exponit. Sensem satis indicat Donatus. Non reperitur nisi quod quæritur: non quæritur, nisi quod præstito non sit. Spieg.

QVABRERE, est informationem facere, & legibus uindicare. Bud. in l. posteriore de Orig. iur. Hinc Quæstio, pro iudicio publico accipitur. Vnde & iudex quæstionis, Prætor dicebatur. Et Quæstor, qui iudicijs publicis præerat. Arg. Quæstio, iudiciū & magistratuū est: inquirere, alioquin.

QVABSOR is est, qui præest quæstioni. QVABSOR is dicitur, qui quæstionē habet: hoc est, qui inquirendum curat de crimine, de eoq; iudicium exercendum. Hic Quæstor sequebat pro tribunali, iudices autem in subellijs, omniaq; ferme in potestate habebat. Vide Bud. in l. j. Ad Leg. Corn. de Sicar.

QVABSTIO, est appetitio cognitionis, quæstionisq; finis, inuentio. Est aliquādo dubitatio & disceptatio. Sūt autem Quæstiones iuris multæ, quæ non regulis & definitionibus, sed factorum circumstantijs offendi possunt: in quibus Doctores frustra desudant, Old. teste. Sp.

QVABSTIONEM cōstituere, est decernere ut scilicet uindictetur. Bud. in l. j. Ad l. Cor. de Sic. QVAB.

QVÆSTIONEM ferre, est uindicandum facinus iudicibus præbere, & mandare, uel potius ad Senatum referre, ut de uindicando scelere extra ordinem Senatusconsult. & in iudicium res deducatur. Budæus in l. j. ad Leg. Corn. de Sicar. Spiegelius.

QVÆSTIONEM intelligere debemus & tormenta, & corporis dolore, ad eruendā ueritatem, inquit Vlpian. de Iniur. l. iniuriarū. & l. j. de S. C. Syllan. Quætionem, inquit, sic accipimus, non tormenta tantum, sed omnē inquisitionem & defensionem mortis. Quæstio etiam dicitur, quam uulgò informationē dicunt, *Erkundigung*.

QVÆSTIONIS uerbo etiam, quam malam mansionem Græci dicunt, continebitur, ait Vlp. in l. i. item apud Labeonem. §. Quætionem. uinculi genus, uel tormenti significatur, ut apud eundem Vlpianum in l. si hominem, sub tit. De positi. Hominem uinctum, ut de eo quæstio habeatur, uel ad malā mansionem extensum. Quo in loco, teste Budæo, Accursius malè interpretatus est carcerem: ut etiam hoc in loco. Sp.

QVÆSTORVM antiquissimā fuisse originem, extra dubitationem est. Old. ait, quia nihil prius apud homines cœpit, quàm cura inquirendæ ac conseruandæ pecuniæ propter inhærentem auaritiā. l. j. in prin. ff. de Offic. quæstor. iuxta eundem Old. nos hodie rectè appellauerimus præfectos ærarios, qui uulgò thesaurarij, aut alio nomine uocantur. Olim item ærarij sine adiuncto dicebantur, qui propter delictum à Censoribus ea contumelia afficiebantur, ut ciuium numero exēpti, pro capite tantum suo æris aliquid penderent, autore Alconio. Sp.

QVÆSTIONEM postulare, eius est qui iniuriam sibi factam queritur, aut alteri, quā uindicare ad eum non pertineat. Bud.

QVÆSTOR, qui comitandæ rei militari primum creatus fuit: eum nunc Thesaurariū bellicum uocamus. Hinc quæstorij, in castris Quæstoris tabernaculum dictum: & quæstorius, qui Quæstor fuit.

QVÆSTORES candidati, libros imperatorios ac literas legebant, summoque in honore erāt candida ueste integritatis insigni, cōspicui: de quibus Suetonius in Augusto scribit. Cui magistratui Cancellariū similem penè esse Pyrrhus contendit: quo functus est apud Iustinianū Tribonianus inter togatos primus, ut est apud Suidam. Spieg.

QVÆSTORES ærarij, hodie sunt multa rum, id est, emendarum receptores. Budæus ait, in Annot. prior. ad tit. de Offic. Quæst. Olim horum munus erat, uestigalia Pop. Rom. in prouincia exigere, stipendia præbere militib. singulaque accepta, expensaque rationibus inferere: multas quoque pecuniarias tā Romæ, quàm in prouinciis exigere, & in publicas tabulas notare, omniumque pecuniarū, rerūque notas & illustres rôes dare, illasque confectas & consolidatas, absolutasque, per scribas suos in ærarium deponere. Alex. de Alexan. Genial. di. l. 2. cap. ij. Sunt & alia Quæstorū munera, quorū idem eodē loco meminit.

QVÆSTORES parricidij, quorum meminit Lex xij. Tab. causis capitalibus præponebantur, quasi earundem quæstiores. Hodie malefactorum iudices sunt Italis, qui uocantur Pontificio iure Inquisitores. Sp.

QVÆSTORES pecuniæ, tum alij magistratus Quæstorij, qui in posterioribus C. libris uaria nomina sortiuntur, ordine referuntur à Pyrrho lib. ij. ubi inter cætera admonet, quod docti uiri, inter quos & Budæus, ut paulo antè indicatum est, Quæstores ærarios similes esse his dicunt, quos mulctarum, quas emendas, nostratè lingua *Freuel, Vnzucht buessen*, uocamus, Acceptores appellant. Et referre ad ærarium rationes, est computū reddere apud eos, qui ratiocinijs sunt præfecti: cuiusmodi apud Austr. Principes habentur, qui *Kammerrhete* uocantur. Inter quos nunc in Aula Cæsaris Ferdinandi regis, nostro quo laudatissimi, Primarius agit, ueteri amicitia mihi coniunctissimus D. Ioan. Zottus à Pernegko: qui adhuc adolescēs, à diuo Maximiliano, ad rei pecuniariæ administrationem receptus, per diuersa munera in eadē functione obita, tam publicè quàm priuatim, summa integritatis cum laude tum fide perpetuò seruata, ad tam splendidum ordinem uocatus est à principe: quum iam ocium longè honestissimum meditaretur. Sp.

QVÆSTORES urbani erant, qui ærarium curabant, eiusque pecunias, expensas & accepta, referre in tabulas public. cōsueuerant. Budæus in tit. de Off. quæst.

QVÆSTORES unde ab initio dicti sint, uide Tulli Hostilij.

QVÆSTORIA decreta, ut Tufanus annotauit lib. iij. epist. Budaicar. sunt à quærenda pecunia dicta: id est, à quæstu & capturis, hoc est, lucris faciendis. Idem ait, Nisi liber Sextus Decretaliū, & Clementinæ essent cōditæ, & regulæ Cancellariæ, angustus esset locus relictus, impetradis priuilegijs, & uacationibus munerum obeundorum, & solutionibus legum Canoniarum, quas Dispensationes uocant, quæ magno quotidie emuntur Romæ. Quæstura, Quæstoris dignitas: sicut à prætore, prætura. Sp.

QVÆSTVOSVS homo, q. quæstus & lucrauidior, undique lucella quæritat. autor Valla.

QVÆSTVARIVS, qui quæstus gratia ludicram artē exercet. l. athletas. §. j. & l. ij. in fin. ff. de His qui not. infam. Vallæ Quæstus est actio ipsa atque artificiū lucrandæ pecuniæ. Verum Quæstus nomine ne hæreditas, nec legatum, nec donatio continetur: quod & Alber. monuit. Sp.

QVÆSTVS illicitus comprehenditur nomine lucri. Vnde lusor etiam si multa perdiderit, non poterit pretendere titulum onerosum. Baldi celebratur uerbum illud: Quidquid ex maleficio quæritur, dicitur esse lucrum, sed illicitū. l. si possessor. ff. de Petit. hæred. iubet restituendos quæstus inhonestos, ne uel colore aliquo possessor lucrum faciat. Sp.

QVÆSTVS pecuniæ, fructus agrorum.

QVÆSTVM scribarum lex Clodia coercuit. Lege Plutarch. in Catone. Sp.

QUALI, sunt canistræ vindemiæ aptæ, siue ad comportandas uvas, siue ad colandū multum. Vlp. de Fun. instr. l. instrumenta. Quali, inquit, vindemiatorij, exceptorijq; in quibus uve comportantur. Nabr. At uerò Qualus apud Vlp. in l. sed & si quid. de Vusufr. non cophinum signat, ut Accursi. existimauit, sed uas uimineū, per quod uinum guttatim defluit, cum calcatur uua, reliqua uerò materia exire prohibetur. De Quasillo nōnihil ex idoneis autoribus collegimus inter regni tempore, Prudentianum hymnum, cui initium est: Da puer plectrum choreis: interpretantes in fratris Maij, tum adolescentis gratiam, ac ad leniendum, quem acerbissimum ex principis opt. max. decessu (cui Deo spiritum commendanti præstō eram) accepi dolorem.

QUALIS, infinitè sumitur. Quantū ad quantitatem tantū refertur. l. certū. ff. Si cert. pet. Sp.

QUALIS QUALIS, idem quod qualiscunque, Iuriscons. in leg. rescriptum, de distract. pig. quia ex contractu qualiquali obligatione a debitori interposita. Vlpian. in l. ij. ff. de Bonor. poss. fess. secund. tab. Sic qualiter qualiter, pro qualitercunque, apud Celsum, in l. qui fundum. ff. Quemad. seru. amit.

QUALIS CUNQUE, cuiuscunque, conditio nis. Vlp. in l. ij. §. ait præ. ff. Qui satisfacere cogat. Qualiscunque fideiussor accipitur hoc quantum ad facultates, id est, etiā non locuples. Interdum pro malo ponitur, interdum pro minimo. Obseruandum autem, quod hæc uerba, Qualiscunque, quantumcunque, quantumeunque, licet sint uerba maximè effusa, uniuersalia, tamen astringuntur ad habilitatē meri & nudi facti. Vnde si dixerō, Qualefcūq; nummos mihi dabis, recipiam: si dares mihi cupreos, uel ferreos, non cogerer. debent enim aliquo modo esse utiles. Vide doct. in l. ij. §. quod ait. ij. ff. de Verb. oblig. Gloss. in l. j. C. de Fide instr. Sp.

QUALIS CUNQUE fideiussor interdū accipitur, quantum ad facultates, id est, etiam non locuples, teste Vlp. in l. ij. ff. Qui satisfacere cog. Sp.

QVALEM sententiam dicat arbiter, non refert, dummodo dicat, quod ipsi uideatur. Certissima enim ductrix conscientia est. Paulus in l. qualem. ff. de Recept. Sp.

QUALIS uerue, talis offa. Refertur à Gloss. in l. ij. quod iussu. Videtur non absimilis significationis esse illi, Similes habēt labra lactucas: cum par pari refertur. Ex Alciat. Sp.

QUALITAS est, secundum quam quales dicimur. Ut aduocatio, procuratio, legatio, paternitas, filiatio, qualitates sunt: quod secundum eas aduocati, procuratores, legati, patres, filij esse dicimur. Diuiditur autem qualitas trifariam. In 3. hoc est, habitum, affectum, & qualitatem, quæ sensum mouet. Habitus, est qualitas uel animi, uel corporis, quæ agendi consuetudine paratur, quo facilius & certius aliquid agamus, arg. l. legatis seruis. §. ornatricib. de Le. iij. Animi, ut gramma, dialectica, rhetorica, medicina, iurisprudentia. Corporis, ut palæstrica, histrionica, ars pingendi, ars sagittandi. Rursus animi habitus,

alius est ipso intellectu, alius uoluntatis. Intellectus, ut artes: Voluntatis, ut uirtutes & uicia. Affectuum sunt quatuor, lætitia, dolor, spes, metus. Qualitates, quæ sensum mouet, sunt color, sonus, odor, sapor: & quæ ad tactum pertinent, duricies, mollicies, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas. His de reb. scripsit iuuenis, & in Scenica Capnionis progymnasmata, & in perquam elegans Pici carmen Staurostichon, diuo Maximiliano dicatum. Sp.

QUALITAS non potest esse sine subiecto. l. ij. de Vusufr. Salomonius tamen obseruatu dignū censuit per qualitatem fieri indubitabilem demonstrationem, & induci certam cognitionem de eo quod præsens non est: & est demonstratio intellectus, quæ sufficit, ut l. j. de Cond. & demonstrat. Hinc Bald. arguit, & quidem, ut idem Salomon. ait, bellissimè, spurium posse insticu, si legitur. Spieg.

QUALITAS in iure nostro accipitur etiam pro differentijs facientibus rem certam ac determinatam, & contrahentibus rem ad indiuiduum. text est secundum Zas. in l. stipulationum quædam ff. de Verb. obl. Sp.

QUALITAS, adiecto uerbo, secundum tempus uerbi intelligenda est. l. in delictis. §. si extraneus. ff. de Noxal. Sp.

QUALITAS argumenti, uel negotij, quod uulgo dialecticorum uocat, secundū materiam subiectam. l. ob carmen. ff. de Testib. Qualitas, pro conditione, in l. ob carmen. tit. illo. Sp.

QUALITAS potest abesse, integra substantia remanente, d. l. in delictis. Sp.

QUALITAS falsa uitiare non solet. l. pen. ff. de Reb. dub. Sp.

QUALITAS prædij, bonitas, salubritas, amplitudo. l. si quis alius. de Verb. sign. Vide infra, Seruitus. Spieg.

QUALITATIS nomine Tullij lib. j. Acad. Quæst. cunctanter & cum excusatione usum esse, Insulanus obseruauit. Sp.

QUALITER CUNQUE, pro utcunque, hoc est, siue bene siue malè. Alberic.

QUALITATVM aliæ necessariae, aliæ non necessariae. Priores in actione omnino exprimendæ sunt, ut, Peto decem à pupillo: quia ei mutui, intercedente tutoris autoritate. Hæc qualitas est necessaria, ad uictoriamq; causæ facit. Et hæc interdum à iure præsumitur. l. non putabit. §. nō quæris. ff. de Cont. tabulas, l. si post diuisionem, sub finem, C. de iuris & facti ignor. De qualitatibus autem non necessarijs, perpetuum est, ut eas exprimere nihil necesse sit. Si tamen exprimantur, ne uitiatur petitio, probandæ ueniunt. l. habebat. ff. de Instit. Sp.

QUALVS. Vlp. in princ. l. sed & si quid. ff. de Vusufr. Nam si librariū, ait, rus mittat, & qualum & calcem portare cogat. Apud Vergil. Georg. II. qualus pro uimineo uasculo, per quod uinum guttatim defluit, cum calcatur uua. Apud Apuleium accipitur pro canistro, in quo panis seruatur. Prudentius noster in hymno à nobis enarrato pro sporta accipit. Spieg.

QVA

QVAM, pro quantum, quibusdam interpositis uerbis, cuiusmodi sunt, possum, ualeo, & synonymis, obuia passim sunt exempla. Pro ualde ponitur in l. ij. C. de his qui uen. ætat. impet. Sic apud Cic. & nullos non idoneos Latinitatis autores reperitur.

QVAMCITO, cum aliquo temporis spacio, accipiendum est. l. quo enim. ff. Rem rat. hab. Vnde & quamcito commodè fieri potest, arbitrio iudicantis relinquitur. l. j. ff. de lure de liberandi.

QVAMDIV, pro quoad. Paulus in l. illis libertis. de Cond. & demon. Quamdiu adolescens ad militiam promoueretur, an hæc dictio faciat conditionem, Bart. differit in l. j. C. de Leg. & in l. j. ff. de Cond. & demonst. Sp.

QVAMLIBET, haud scio an rectè, ut Albericus indicat, pro aliquam accipitur in l. iij. in prin. ff. de Acqu. pos. Sensus concinnior uidetur si pro quantumlibet sumatur. Sp.

QVAMPLVRIMO uendere, apud Ciceronem.

QVAM maximam partem. l. si ita quis. ff. de Leg. ij.

QVAMOBREM, in Auth. de Restitut. fideiuram. tres, quam ob rem, modò interrogat, modò idem significat, quod Quapropter. Sp.

QVAMPRIDEM, pro quanto tempore ante. Vide Speculat. tit. de Disput. & alleg. §. iij. Sp.

QVANQVAM, coniunctio causalis, idem significans quod tamen. Hanc particulam aliquando subsequitur alia particula, tamen, & elegauit. ut apud Vlp. in l. quanquam. ff. de Aqua plu. uia. Spiegelius.

QVAMVIS, interdum causalis est. Albericus exemplis demonstrat, & simul ubi aduersetur, indicat. ut in l. qui iurasse. in fin. ubi Gloss. ff. de l. re iuran. Interdum corrigit. ut in l. ubi autem non apparet. §. illud. uers. quod uerò. ubi Gloss. & doctores. ff. de Verb. obligat. Bart. in l. iij. §. in hac. ff. de Commod.

QVANDO, id est, quo tempore, quandoque, quocunque tempore, quandoque, aliquo tempore. Albericus rectè monet in dict. Quando, & Quandoque, de his dictionibus certam regulam tradi non posse: sed eas uel ad modum, uel ad conditionem, uel ad tempus, pro materia, ut aiunt, subiecta, tum pro proferentis sententia referendas esse.

QVANDO etiam, pro siquidem, quoniam, sepe occurrit apud Iuriscoss.

QVANDOQUE, pro quandocunque, & stricte interdum quam sonet, accipi, indicauit Albericus. De quandocunque, uide Bart. in l. j. ff. Quibus mod. usus fr. amit. Sp.

QVANDO, uel cum morietur, ut intelligendum sit, explicat Azo in Rubr. de Collat. §. porro. lib. C. sexto. Sp.

QVANDOQUE, interpretantur quidam pro aliqua uice: sed quam rectè, ipsi uiderint. Instit. Quibus modis re contrah. oblig. in prin. Quam-

uis malim, quod Alciatus alicubi monuit, Noric. text. suffragante, eo in loco, Quoniam, pro quadoque legamus. Idem antiquis in codicibus scriptum testatur, hoc modo: Et quoniam nobis non eadem res, sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis reddantur, inde etiam mutuum appellatum est, &c. Quanquam indicat aliquos, qui pro aliquo tempore interpretantur. l. res in dotem. ff. de Iur. dot. Sp.

QVANTA pecunia ex hæreditate Titij ad me peruenit, tãtam hæres meus Seio dato: hæc uerba interpretatur labolen. in l. qui concubina. §. cum ita. de Leg. iij. Sp.

QVANTA pecunia ad te peruenit: exponitur in l. cum stipulamur. ff. de Verborum signification.

QVANTAE summe. in l. quisquis. ff. de Leg. iij. testator dixit: Quisquis mihi hæres erit, damnas esto dare quantas summas legauero. Ibi teste præceptore meo Zasio, intelliguntur sub nomine summarum corpora: & licet uerbū Quanti, referatur ad pecuniam propriam, tamen ibi refertur ad corpora. Sp.

QVANTI conductum erit, aut locatū, apud Caton. cap. cxliij. lib. ij.

QVANTI ea res est: ad ueram rei, de qua agitur, æstimationem refertur, non etiam quod interest: illud enim plerumque rei precium excedit. Non differt, quanti est, uel quanti esse apparet: id enim esse dicimus, quod probatum est. Alciat. ait: Atqui quanti ea res est, in edicto, Si quis ius dic. non obtemp. pro eo, Quanti est offensio & contemptus iurisdictionis, accipi oportet. Sic in l. j. §. hæc actio. ff. Ne uis fiat ei, Quati ea res est, id est, quanti expulsio. Et in l. si procuratori falso. ff. de Condict. caus. dat. Communiter interpretantur doctores, ob rem, id est, ob liberationem, teste Oldend. Item in l. iij. §. in eum. ff. de dam. infect. Quanti ea res est, id est, quanti damnum est negatæ cautionis. Sp.

QVANTI ea res erit. Hæc uerba edicti, de seruo corrupto, omne detrimentum recipiunt: ut declarat Iuriconsult. eodem tit. in prin. l. Neratius. Spieg.

QVANTVM ei debes, redde. Sententia incerta est. l. quid tamen. §. solutioni. ff. de Recept. Spiegelius.

QVANTI id opus erit. Hæc uerba apud Iureconf. lib. j. §. fin. Si quis ius dic. non obt. nō ad id quod interest referenda sunt, sed ad uerā rei æstimationem, ut singulariter docet Alciatus lib. iij. Parerg.

QVANTI ille æstimauerit, quid hæc sibi uelit conditio, Iustinian. exponit in l. ult. C. de Contrah. empt. Spieg.

QVANTI in litem actor iurauerit. l. eius rei. ff. de Re iud. Sp.

QVANTI maximi, quanti plurimi. Sic Plinius in epistol. fin. libro tertio. Sic Columella libro duodecimo, capite uigesimo primo. Sic Alciatus: Sed propter moram, ait, debitoris, quanti plurimi res ualuit, condemnatur, in l. ij. ff. Si cert. pet. Spieg.

QVANTI in triginta diebus proximis fuit. Hæc uerba Vlpiani ad Legem Aquil. l. quemadmodum, in fine, & si non habent uerbum Plurimi, sic tamen accipienda constat.

QVANTI quanti benè emitur, quod necesse est, dixit Cicero in epist. ad Atticū lib. xij. Sp.

QVANTIVIS precij. Ad magnitudinem referendum, non ad paruitatem precij. Donat. autor, als hoch du wilt. Sp.

QVANTITAS, id quo quantum quid esse dicitur, aut iudicatur. Apellus legibus inferuiēs, diuidit quantitatem in numerū, pondus, & mensuram. Numerus, ut duo, tria, quinq; decem, centum, mille. Pondus, ut sextās, quadrās, dodrans, pondus, siue as, dupōdius, tripōdius. Mensura, ut digitus, palma, pes, passus, stadium, miliare, ulna, hemina, sestarius, congius, modius, urna, amphora. Quancūq; plerūq; res eiusmodi sunt, ut & numerari, & ponderari, & mensurari queant: ut piper, & similes. Plerūq; ut ponderari & mensurari: ut butyrum, oleum. Plerūq; ut numerari & ponderari, ut pecunia: hæc etenim olim fuit appensa, unde pensio. Sententiæ iudicum, ait Plin. lib. vij. Epist. numerantur, non ponderantur: id quod uidetur ei perquam absurdum. Simili ratione motus Iuriscōf. in l. ij. de Verb. sig. horas diei ponderat, non numerat: atque uult priores quinque posterioribus septem præualere, propterea quod ad quoduis negocium conficiendum, à prandio simus ineptiores. Sp.

QVANTVM ad numerū, & pondus, & mensuram refertur: hoc est, ad pecuniam, species, & corpora. l. cum stipulamur. de Verb. sig. An autē sic nox Qualitas, quod quidam tradiderunt, Alciatus dubitat Sp.

QVANTVM ad se soluere legem, dicitur, qui contra legē facit. Auth. ut iud. sine quoq. suff. §. illud uidelicet. uer. Oportet enim. Alberic.

QVANTVM in se est, & Quantum ad se pertinet: quid hæc uerba denotent, Gloss. exponit xlix. distin. c. fin. & Archidia. Sp.

QVANTVM queo, pro eo quod uulgus dicit, tantum quantum. Porro de dictione Quantum & Quanti, uide Bart. in l. j. si sic legatum. in prin. de Leg. j. & in l. j. de Condit. & demonstr. Sp.

QVANTO minoris, & Quanto pluris. Istæ appellationes, ut singulariter monuit Oldend. designant differentiā casuum inter res uitiosas, quod pertinet Quanto minoris: & res non uitiosas, pluris tamen emptas quàm ualeant, quod referendum est Quanto pluris. Alioquin re ipsa idem est, minoris empturum me fuisse, & pluris emisse, si precium respicias, non rem emptam, zu theuer kauffen. Quanto minoris autem appellationem (non, ut Accursiani putant, quanti minoris) sic accipe, eodem tradente Oldend. Verba tam emendi, quàm uendendi, ut emo, liceor, coemo, redimo, mercor, commercor, cōstat, ualet, stat, in positiuo exigunt genitiuos tanti, quanti, tantidem, quantiuis, quātilibet, quanticunque, pluris, minoris. Item uendo, reuendo, distraho, diuendo, uenundo, ueneo, prosto, æstimo, indico, inscribo. Quanti rem emi, tātū uendam. Non

emo tanti poenitere, dixit ille. Quanti precij in arca habeo. l. hæc uenditio. §. huiusmodi. ff. de Contrab. empt. Cum comparatiuis autem in ablatiuo ponuntur: ut quanto pluris, tanto minoris. Ita & ædiles, Quanto minoris agere permiserunt, nō quanti minoris, sicut uulgatus error habet. Superlatiuis uerbis in genitiuo accommodantur, ad instar positiuorum: ut, non tanti reneatur, quanti hodie erit: sed quanti in eo anno plurimi fuerit. §. his autem uerbis. Instat. de Leg. Aquil. Precia deniq; si adiecta fuerint, ablatiuis solent efferri: ut asse emi, duplo reuendam. Plus duplo emens, cēsetur deceptus. Aduerbijs quoque iuncta generaliter significant precia rerum: ut, Carissimè stetit, quod sanguine emptum est. Vilissimè uenditur Iustitia. Sp.

QVANTVM interest. l. si quis seruū. ff. ad Legem Aquil.

QVANTVM infinitum iurare. Vide Vlpianum l. qui restituere. §. j. ff. de Rei uindic. Sp.

QVANTVM mea interfuit. Paul. in l. ij. ff. de Rat. haber. hæc uerba declarans, sic dicit: Quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quātūq; lucrari potui. Pomponius in l. Si procurator, idem probat, d. tit. Sp.

QVANTVMCVNQUE, aduerbiū, tantum quantum. de quo Bart. in l. balista. ff. ad Trebell.

QVANTVS maximus. Plinius epist. ult. lib. ij. ad finem: Dedit enim mihi, ait, quantum maximum potuit: daturus amplius, si potuisset.

QVANTVS QVANTVS, pro quātūscūq;.

QVARE, modò interrogat, modò ponitur infinitè. l. non omnium. C. de Tut. qui non satis. l. j. in princ. de Lat. libert. toll. Sp.

QVARTA, deducto ære alieno accipienda est. Papin. §. audita autē. ff. de Inoff. test. l. in quarta. ad Leg. Falc.

QVARTA quartæ. l. unica, C. de Latin. libert. toll.

QVARTAS, siue Falcidias (sic enim ceu de falcationes quædā, quæ sūt ex alicuius substantia legis uigore, interdum à doctōribus appellantur) plures enumerat Gloss. in l. filium quem habentem. C. Famil. ercisc. Prima, quæ iure institutionis debetur: & quia inducta est auctoritate leg. Falcidiæ, propriè Falcidia nominatur. Vnde supra, Lex Falcidia. Lancilot. Politus existimat, Falcidij nomen Romanis historijs ignotum, quæ id nominis potius ab effectu deriuatū, quæ à falce, & rescacatione quadam. ut etiam not. Gil. in l. j. ad Leg. Falcid. Sed Ferr. noster auctoritate Eusebij Cæsariensis, docet latam à Caio Falcidio TR. PL. diui Augusti temporibus. Sed hoc magis obseruandum. Hæres si ex liberis est, primò legitimæ rationem habet, quæ ex tota hæreditate deducit: deinde ex ijs bonis, quæ supersunt, quartā Falcidiæ partē iure institutionis legatis detrahit, ita quod singulis legatorū aliquid aufertur: idq; p rata portione, hoc est, secundū quantitatem legatorū, donec quadrantē suū sit habiturus. Quāuis testator conscius uirū patrimonij sui, hæredem Falcidia uti prohibere potest. Secunda, nomen Trebellianæ obtinuit à S. C. Trebell.

Trebelliano: tamen si ex S. C. Pegasiano primum fuerit inducta. Hanc hæres fideicommissarius si bi retinet. ut pulchrè declarat Iustin. Instit. de Fideicom. hæred. & à testatore non potest caueri, quominus recipiat. Tertia, Legitima appellatur. Hæc iure naturæ nobis obuenit. Politus tamen dubitat, an hodie Quarta dici debeat. Vide eum in d. l. filium. Inducta autem est, ne filij penitus defraudentur substantia debita sibi & naturaliter, & ex uoto parentum, & cuius in uita penè domini dicuntur: & ideo, ne plerunque cogantur mendicare & perire fame, propter inofficiam parentum uoluntatem, ut in Authentic. de Trien. & semis. per tot. & in l. j. §. largius. de Suc. edic. & l. nã & si. ff. de Inoffic. test. & l. fin. de Bon. dam. & l. in suis. de Lib. & posthum. cum simil. Quarta, quæ arrogato ex constitut. diui Pij debetur. Quinta, quæ patrono de bonis libertorum. Sexta, de qua in Authent. præterea. C. Vnde uir & repud. Octaua, quæ de bonis Curial. iuxta ter. minos Authen. sed neque. C. de Episc. & cler. & l. secundæ C. Quando & quibus quarta pars deb. ex bonis Decur. libro decimo. De quibus omnibus Politus copiosè scribit in suprâ citata l. filium. Spiegelius.

QVARTANA febris, quæ ex atra bili, seu tu more melâcholico putri efficitur. Sic dicta, quòd quarto die reuertatur, & exacerbet, infestetque. Nam integro biduo intermittit, & tardè admodum finitur. neminemq; (ut Celsus testatur) iungulat. Sed si ex ea facta quotidiana est, in malis æger est: quod tamen, nisi culpa uel ægri, uel curantis nunquam fit. labolen. de Ædil. edic. Qui tertiana, ait, febre, aut quartana, aut podagra uexantur, quique comitalem morbum habent, ne ijs quidem diebus, quibus morbis uacant, rectè sani dicentur. Vide, Febris tertiana. Sp.

QVARTA pars, seu triens, quæ uocatur legitima, debita iure naturali, non potest eripi libertis: nisi propter certa scelera. Quarta autem de libertæ portionis sufficit ad excludendam querelam inofficiosi testamèti. l. Papin. §. quoniam autem. ff. de Inoffic. test. Sp.

QVARTARII, sunt Festo muliones mercenarii, qui quartâ partem quæstus assequerantur. QVARTO nonas Martij. l. item ueniunt. §. pridie. ff. de Petit. hæred.

QVARTVM VIRI creati erant, quibus deducendarum coloniarum, aut si quid nouum nunciaretur, obq; uaria negotia munus mandatum erat. Præter quos fuere quinque uiri, agris diuisis, muris, turribusq; reficiendis, sæpius ut plebem funebri pecunia releuarent: utq; es alienum pro his qui soluendo non essent, de publico soluerent: qui Mensarii nuncupati. Alexand. de Alex. Genial. dier. lib. iij. cap. xvj.

QVARTVS pater, pro abauo. ut & apud Martis gradus. Magnus apud Germanos nobilitatis gradus. Maximus, ad octauum usque pertinet. Spiegelius.

QVASI, propriè significat improprietatem.

Glossa l. si cum dotem. §. fin. Solut. matr. & quasi tale, non est tale. l. mercis. ij. de Verborum significatione. l. si maritus. §. Legis Iulie. de Adult. Interdum tamen & similitudinem notat, ac etiam interdum ueritatem & proprietatè. Vide Gloss. in l. si quis cum à fideicommissario. ff. de Condict. indeb. Spieg.

QVASI alea emi, dicitur, cum captus pisciù, uel auium, uel missilium emitur. Emptio enim contrahitur, etiam si nihil incidit: quia spei emptio est. autor Pompon. in l. nec emptio. de Contrah. empt. Perpendendum autem diligenter, quòd cum emo iacturam piscium, spes ipsa est loco rei. Id pulchrè declarat Bart. in l. si iactum re. tis. ff. de Action. empt. l. cotem ferro. §. qui maximus. ff. de Public. & uectig. Sp.

QVASI augmentum. Paul. de Petit. heredit. Quòd si oues, ait, natæ sunt, deinde ex his aliæ, eæ quoq; quasi augmentum restitui debent. Sp.

QVASI bonus paterfamilias. l. si fundi. ff. de Vsufruct.

QVASI castrense peculium eorum dicitur, qui priuilegia militum habent: quales sunt sacerdotes & aduocati. Sp.

QVASI contractus, ubi nihil uerè contractu est, sed iuris potestate habetur pro contracto. Vide Instit. de Oblig. quæ ex quasi contractu nasc. ubi recensentur species. Sp.

QVASI decurio hoc dedit, non quasi domestica persona. Paul. in l. ite eorum. Quod cuiusq; uniuers. nom. Sp.

QVASI delictum dicimus, quando non ex dolo malo, sed magis imperitia quadam & minus prouidè peccatur. Vide tit. Instit. de Oblig. quæ ex quasi del. nasc. Sp.

QVASI dominium propriè appellatur, cum res alicui tradita est à non domino, iusto tamen mediante titulo. Impropriè Quasi dominium, appellatur utile. Sp.

QVASI dominium duplex. Verum, & putatiuum. Verum, cum est uerè solutū, transactum, &c. Putatiuum, cum non uerè, accedente tamen iusta erroris causa. ut si errauit in facto proprio, putans se soluissè, uel transegiissè, persuasus fortasse persuasionibus uerisimilibus: ut ait Apellus. Spiegelius.

QVASI dominium non esse tertiam speciem dominij, à directo, & utili distinctam, non una tantum ratione, probat Apellus capit. v. de Adfin. Spiegelius.

QVASI dominus dicitur, qui diu possidendo dominus effici potest. Zasius in l. stipulatio. §. hæc quoq; ff. de Verbor. oblig. Sp.

QVASI dotalis, qui dotali seruo legatus est, ut ait Paulus in l. fundus. de Fundo dor. Sp.

QVASI hæres, Iurisconsultis est, qui uulgò tanquam hæres uocatur. Paulus: Si quasi hæres uendideris. de Hæred. uel act. uendit. cum simil. Spiegelius.

QVASI sub impossibili conditione legatum debeat: de quo uide Scæuolæ responsum in l. qui dotem. ff. de Dot. releg. Sp.

QVASI institor, & quasi institoria actio, in l. qui.

l. quicūq; §. sed & eam fullo. & l. j. C. Quod cum eo qui in alien. post. est. Sp.

Q V A S I maritus. Vlp. in l. cum hic status esset. §. si quis sponfam habuit. Et Iulianus, inquit, tractat hanc quæstionem in minore duodecim annis, si in domum quasi mariti immatura sit deducta. Spieg.

Q V A S I ministerio uacuo serui uti. l. si pendentes. §. si serui. ff. de Vsufr. Sp.

Q V A S I nulla actio est, quæ exceptione repellitur. §. Pomp. scribit. l. elegāter. ff. Quod met. caus. Spieg.

Q V A S I possessio, propriè est rei incorporalis. l. iij. §. si uiam. de Vsufr. Impropriè etiā rei corporalis: quam solum detinemus, secundum Paulum de Castro in l. j. C. de Alien. iudic. mut. caus. fac. ut ab Apello citatur. Sp.

Q V A S I possidēs, hoc est, qui dolo malo, uel lata culpa desijt possidere, aduersus quem perinde agitur, ac si adhuc possideret. l. qui dolo. & l. parē ff. de Reg. iur. l. si autem. §. sed & is qui. ff. de Rei uendicat. Sp.

Q V A S I prædo habendus est, qui per litis cōtestationem uel denunciationem aduersarij cōperit intelligere hæreditatem occupatam ad se non pertinere, quia sit malæ fidei possessor. l. sed & si lege. §. de eo autem. & §. etiam si ante litem. de Petit. hæredit. Spieg.

Q V A S I præuentus, in l. si quis postea. ff. Vbi quis ager. Spieg.

Q V A S I sententiæ instar, est iudicialis confessio. Spieg.

Q V A S I Seruiana. Lege, Actio Seruiana.

Q V A S I sui hæredes dici uidentur ascenden-tes, patrui, & fratres. not. in Auth. de Hæred. & Falcid. §. si uerò expressim. Sp.

Q V A S I usucapere accipitur is, qui dicit se in statu usucapiēdi fuisse, & quasi habitu, id est, aptitudine rem usucepisse, si à possessione non cecidisset, petens reduci se, & reponi ad rei possessionem: ut usucapio perficiatur re ad usucapionis commodum restituta. Ex Enarrat. Zasianis in §. sed istæ. Instit. de Action. Sp.

Q V A S I ususfructus. Vide, Vsufructus quoque nomine.

Q V A T E N V S ad eum peruenit, id est, quatenus ex eare locupletior ad eū hæreditas peruenit, exponente Caio in l. in hæredē. ff. de Dolo. Adde & Glos. in Authen. de Hæred. & Falcid. ad princ. indicantē, hanc particulā denotare causam præsentem, præteritam, & futurā. Vide Bartolum in l. j. ff. de Cond. & demon. Sp.

Q V A T E N V S facere possit: hæc uerba innunt, debere ita fieri deductionem, ne quis egeat: relinquendumque ei esse, unde secundum dignitatem suam honestè cum familia sua uiuere possit. Spiegelius.

Q V A T E R N I O N E S à quatuor militum, quibus præerant, numero dicti. Act. Apost. xij. Tradens eum quatuor quaternionibus militum custodiendum.

Q V A T V O R Evangelia. Quum unum duntaxat sit Evangelium, quod propriè definiunt

esse publicam, pridē adeo ac multoties promissæ, electisque diu ac multum expectatæ, demum uerò per Christū IESVM, partæ & exhibitæ salutis renunciationem atq; prædicationem: quatuor tamen uulgò dici cœptum est, nimirum à nostris illis quatuor sacris historicis, Matthæo, Marco, Luca & Ioanne, qui dicta & facta Seruatoris, non omnia quidem, sed quantum satis esset ad cognoscendū ipsum Christum & multum à se differrem nostrum esse, in diuersis & redemptio sitis regionibus conscribere. Per quatuor hæc autē Evangelia Deum testem uocabant, qui ad ministrandis officijs ab Imp̃p̃ proficiebantur, ut clarè patet ex Constitut. ix. in Nouell. cuius partē ab initio suprā recitauimus in dictione Christi nomen. Ex præfatione d. Lucæ scis colligimus, quod id temporis neq; Matthæi tantum extabat Euangelium, aut Marci, sed multa ferebantur Evangelia, Nazæorum, Thomæ, Matthiæ, secundum Ægyptios, secundum duodecim, Nicodemi, atq; item aliorum, quæ dein de uelut apocrypha reiecit ecclesia. Vide Gelasium in can. sancta Roman. dist. xv.

Q V A T V O R V I R I, ut triumuiui: Quatuor uiratus, ipsa quatuor uirorum dignitas.

Q V E

Q V E M & quod, adiectum corpori, conditionem facit. l. Quintus. ff. de Aur. & arg. leg. & l. si sic. §. j. de Leg. j. Sp.

Q V E M A D M O D V M, uariè accipi in iure Bart. indicat in Rubr. ff. Solut. matr.

Q V E N Q V A M uestrum, in l. si creditores. C. de Pact. Hæc locutio duorum numero contenta est. l. ubi. de Testibus. Sp.

Q V E R E L A inofficiosi, scilicet testamenti, ius quoddam est rescindendi testamentum, uel donationem, uel dotem in totum captam. Nec est actio, (ut quidam tradidere) quoniam neque ut quid detur. Neque accusatio: quoniam neque minem super punitione accusat. Mediam uiam obtinet, & aperit uiam succedenti. An uero querelæ nomine ueniat actio, an accusatio, & eadēne sit quæ petitio hæreditatis, uel officii iudicis dici debeat, disserunt Doctores in l. j. C. Cont. tab. in l. posthumus. §. penult. & l. qui. Inofficioso. ff. eod. Sed uanè, & teste D. Olden-pueriliter. Nam Iuriscoss. promiscuè appellant aliàs actionem, ut in l. ij. & l. quemadmodum de inoffic. Aliàs accusationem, ut in l. si instituta. & in l. si suspecta. ff. eod. tit. Aliàs ut communiter, querelam. quam uocem modestiè causa usurparunt, ad denotandam hanc actionem: quæ loquar, cum quando habeat, suprā in suo ordine indicauimus. Viglius admonuit in præfatione, Græcos probare conari, Querelam esse causam ipsius actionis, uocareque petitionem hæreditatis de Inofficioso. Quemadmodū enim, quod quis in testamento scriptus est hæres, causam illi petundæ hæreditatis præbet, l. j. ij. ff. de Petit. hered. ita & quod inofficiosè exheredatus, uel præteritus est: & quemadmodum non ipsa hæredis scriptio, uel institutio, sic nec inofficiosi querelæ actio est, sed actionis causa. Sic Orphicianum, Terryllia.

Tertullianumq; S. C. causam actioni præbent, actiones dici nequeunt: idq; & Scæuolæ autoritate probant, d. l. qui de Inofficioso. fac. l. si quis filium. C. cod. & Vlp. qui plura esse iudicia petitionis hæreditatis significat l. diuus. §. final. d. tit. de Pet. hered. Plura autem sunt ex causarum diuersitate. Legitur tamen interdum & inofficiosi testamenti actio dicta. l. quemadmodum. sed & creditæ pecuniæ actio inuenitur: quum tamen nulla sit propriè creditæ pecuniæ actio, sed conditio significatur, quæ ex creditæ pecuniæ, id est, mutuo numeratæ causa procedit. Item actio ex stipulatu, ubi incertum est, propriè datur. Institut. de Verborum obligationib. in princ. Nonnunquam tamen ex stipulatu actio in re certat dicitur, ut ex stipulationis scilicet & interrogationis causa procedere cōdictio significetur: atq; hoc modo & ipsa querela actio appellatur, pro petitione hæreditatis, quæ ex causa oritur. Spiegelius.

Q VERELAM habere res dicitur, & persona. Res, cum ex ea querela nasci potest: Persona, cum queritur de iniuria, uel molestia aliqua.

Q VERELA præparata (quæ non nisi extra offic. testam.) dicitur, quæ in controuersiam aliquo modo perducta est. Præparasse autem querelam uidetur is, qui ad denunciationem, uel actionis editionem processit: multo magis qui litteram contestatus est. l. quemadmodum. ff. de Inoffic. testam. Sp.

Q VERIMONIA, subaudi, Iudicialis, per libellum oblatione intelligitur. C. de Annal. except. l. ut perfectus. Fin. regund. l. si quis super sui iuris locis, prior de finibus detulerit querimoniam. Bart. in l. amplius. Rem rat. hab. Sp.

Q V I

Q V I de domo sunt, Dd. tradunt in princ. l. lesta. Si cert. perat. inter eos & institutores secundum Castrensem & Romanum continentur.

Q V I, quæ, quod. Vide, quæ de his dictionibus notantur in l. nuper. §. fin. de Leg. j. l. Quintus. de Aur. & arg. leg. l. Stichum. de Leg. j. Item in l. j. in princ. C. de Sum. trin. in l. omnes populi. ff. de Iust. & iur. Cæterum quamuis uulgaris uidetur doctrina interpretum, haud tamen contentenda est. Tradunt autem, Relatiuas illas particulas, adiectas qualitati genericæ, esse declaratiuas. Si uero adijciantur qualitati, quæ nõ comprehenditur sub genere suo contenta, modò augere, nempe accedente copula: modò restringere, si illa desit. l. ea tamen adiectio. ubi Bartolus, de Legat. iij. Iason in §. omnium. Institut. de Action. Traditum item est, eiusmodi relatiua solere relationem speciei, non autem generis facere. l. siue. C. de Neg. gest. l. eam quam. C. de Fideicom. ubi Gloss. Spiegel.

Q V I, pro qualis. Cic. in Antonium: Qui uir, & quatenus fuisse? Bud.

Q V I, aduerbium, pro quemadmodum, uel quomodo, uenuste ponitur.

Q V I, relatiuum, si qualitas relatoria omnibus competat, ut in l. omnes populi. ff. de Iustit.

& iur. non restringit, sed declarat. Sic in l. j. C. de Sum. trin. cum Imper. dicit, Cunctos populos, quos uera fides. &c. Si uero non omnes, tunc restringit. ut, Omnes, qui arma portarint, puniantur. Et hæc uera sunt, nisi copula præcedat relatiuum: quia tunc augetur dispositio. ut cum dicimus: Dabitur præsentibus, & etiam eis, qui aduenerint. Gloss. in l. ea tamen adiectio. de Legat. ij. Zasius. Hæc particula adiecta uerbo futuri temporis, quando facit conditionem, Bartolus docet in l. decem cum petiero. & l. si ita quis promiserit. in princ. ff. de Verborum obligationib. Spiegelius.

Q V I amplius oneris, quàm licuit uexerit. Vi de Marcell. in l. si cui uia. ff. Quemadmodum feram. Spieg.

Q V I meus erit, an ita quis loquatur, Si meus erit, non interest. utrobique enim conditionem inesse Pomponius tradit in l. nuper. de Legat. iij. Spiegelius.

Q V I nasci speratur, p superstiti habetur: sed tantum, ut Paulus explicat, cum de ipsius iure quæritur. l. quod dicimus. de Verborum significationib. Quapropter in illa conditione fideicommissi, Si rex Parthorum sine liberis ex se legitimè natis discesserit, talis respub. sit heres. Respondit Bald. per l. qui in utero. ff. de Statu homin. Qui in utero tempore mortis fuerit, non esse impedimento, quo minus euenisse conditio uideatur: hic enim non de uentris, sed de hæredis cōmodo agitur.

Q V I nescit, is uidetur experiri potestatem non habere, ut ait Caius in l. annus. ff. de Calumniator. Spieg.

Q V I omnino non respondet, contumax est. Contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, ut in solidum conueniatur, Vlp. ait, in l. de grate. §. j. ff. de Interr. act. Sp.

Q V I A, regulariter est causalis. indicat & Bar. in l. demonstratio. §. quod autem. ff. de Cond. & demonstr. Sp.

Q V I B V S ipsi. Pomponius: Regula iuris ciuilis est, ait, quæ efficit, ut quibus ipsis legare possumus, eorum quoque seruis legare possimus. Spiegelius.

Q V I C V N Q V E, dictio distributiua, idem significat quod, Quisquis. quia uox hæc, Cumque, naturam geminationis habet: unde & qualisqualis, à Iurisconsultis scribitur, cum alij, qualiscunq;, dicant: sic & taliscunq;, & utercunq; pro uteruter, & si qua similia. Huius autem distributiu duplicis natura est, ut rem in solidum cuiuslibet attribuat, & uel in uno possit effectum consequi, nedum in omnibus. Quod rectè Bartol. declarat, ut Alciat. attestatur cap. xj. libr. Parerg. iij. Continet autem tam masculos, quàm feminas. l. ait diuus. ff. de Iur. fisci, cum simil. Item comprehenditur ciuitatem, municipium, corpus, collegium, & uniuersitatem. l. metum. §. animaduertendum, & seq. ff. Quod met. caus. Vide Bartolū in d. l. ait diuus. & in l. necessarias §. si annua. ff. de Pig. act. ubi excutit, idemne sit, quod omnis. Et quamuis Quicumque, Cuiuscunque maximè extendan-

extendantur in iure nostro, tamen nihilominus intelligitur, cuiuscunque sexus, de personis aptis, per not. Gloss. in l. promittendo, in prin. ff. de Iur. dot. Ad stipulatur Gloss. in l. ut gradatim. §. j. ff. de Mun. & hon. Vbi etiā uniuersalitas ad aptas personas restringitur. Præceptoris mei est Zafij memorabilis illa doctrina, quam tradit enarrans §. de Constituta. Institut. de A&T. Quod quamuis ius ciuile loquatur & decidat sub uniuersali, tamen ista effusa uniuersalitas restringitur ad aptas personas: & nunquam in iure nostro tanta uniuersalis est propositio, quæ uniuersaliter omnino intelligatur, quin accipiat restrictionē ad homines aptos, per Gloss. in iam dicto §. in uerbo, cum omnibus. Sp.

QVID, infinitè captum, ut Bart. docet in l. si seruum. ff. de Acq. hered. uerificatur in Qualibet particula. Interdum pro aliquid ponitur. Vlpia. in l. j. §. hic titulus. ff. de Publican. Et omnes, inquit, qui quid à fisco cōducunt, rectè appellantur publicani. Spieg.

QVID inter sit actoris, duplex est consideratio. Altera de damnis & dispendijs rerum, quas amisit: altera de lucris & utilitatibus non acquisitis. qua ratione interdum utilitas amissa, maioris erit, quàm res ipsa. Quam differentiam Vlp. eleganter explicat in l. Iulianus scribit. §. ult. ff. ad Exhibend. Sp.

QVID ad rhombum? Huius prouerbij meminit Gloss. in Auth. licet. C. de Natu. liber. quod Alc. teste, de his dicitur, quæ ad collationem admitti non debent, uel nihil ad rem propositā faciūt. Videtur à pisce rhombo optimi saporis deductum. Spieg.

QVID ita, una pars orationis, inquit Donatus, pro Quamobrem.

QVID nī? cur non? l. j. §. si quis ita. l. ita stipulatus. ff. de Verborum oblig. annotauit & Albericus. Spieg.

QVID, quale, quantumque sit, si uī nominis, uel aliqua demonstratione, aut relatione appareret, certum dicitur. autor Iuriscons. in l. certum est. ff. Si cert. pet. Sp.

QVIDAM, personam certam dicit, & singulare potius signū est, quàm particulare. Nec subsistit, quod aliqui uolunt Quidam, pro quis, esse dictionem uniuersalem. Indiuiduum nanq; ubique, sed non demonstratum indicat, si rectè textus excusseris. Sp.

QVIDAM filij, duos tantum etiam completitur: quod ceu obseruatu dignum traditum est in Gloss. l. j. C. de Inoffic. donat. Pontificij iuris interpretes uerb. quidam alij, ad tres, uel quatuor referunt, cap. j. ext. de Rescript. & eod. tit. cap. ij. lib. vj. Spieg.

QVID QVID, infinitè capitur, nunquam refert. l. quod si sic. ff. de Hæc. uel a&T. uend. cum simil. de hac uoce lege Bart. in l. balista. ff. ad S. C. Trebell. Spieg.

QVID QVID dare facere oportet, & oportebit. l. Si stipulatus. §. j. l. cum stipulamur. ff. de Verb. oblig. Sp.

QVIDEM, ponitur pro uidelicet, uel uerò.

Quam particulam uolunt grammatici duobus modis in oratione accipi. Vno ad distinguendas res. Altero, quasi per exceptionem eius quod affirmes. Exempla habes apud Laur. in Poggium Antid. lib. j. Sp.

QVIES, pro laxamento & ocio, Vlp. in l. j. §. cura carnis. de Offic. præf. ur. Quies quoq; popularium, & disciplina spectaculorum, ad præfecti urbi curam pertinere uidetur. Siquidem indubitatum est, uel in primis ad præfecti urbi officium spectare, ut curet perpetuam populitransquillem, hoc est, ut quietē & securē uiuat. Seneca autor est, Legum conditores festos instituisse dies, ut ad hilaritatem homines publice cogentur: tanquam necessarium laboribus interponeret temperamentum. Sp.

QVIES, & Vigilia opponuntur.

QVIESCERE, pabstinere & super sedere.

QVIBETE, aduerbium. Cicero in de Senect. Quietē & eleganter acta dies.

QVIBETE obtinere, hoc est, securē. in Placitis Feud. de Pace tenend. §. si tres uel plures. Sp.

QVIBETVM aliquē reddere, efficere ut quietē & securē uiuat.

QVIBETVS & securus. l. quisquis. C. de Episcop. & cler.

QVILIBET uerbū, rem de qua agitur, uolubet in solidum appropriare solet. ut dicit iuxta Zaf. nostrum elegans Gloss. in l. si pluribus. de Leg. ij. & ibid. Bart.

QVIMATVS, hoc est, spaciū quinque dierum. Spieg.

QVIN, pro quod, in l. quisquis. de Verb. sign. in l. nauta. in fin. ff. Naut. cap. stabul. & multis aliis locis. Sic Terent. in And. Non dubiū est, quod uxorem nolit filius. Cæterum annotant doctores, in l. non dubium. in prin. de Leg. iij. & in l. ubi. §. fin. ff. de Tutor. & curator. dat. ab his, hanc particulam poni negatiuē & affirmatiuē. Sp.

QVINA dena, uulgò quindenaria. ff. ad Leg. Fal. cid. l. qui quadringenta. §. qui ducenta. Sp.

QVINCVNX, dicitur spaciū quinque uicinarum, siue pedum, quod inter arbores, siue uites serendas relinquitur. Vide Sextans.

QVINCVNCEs usuræ, Scæuola, ut cū fuerit Basilica annorum uiginti quinque, cum uicinis quicuncibus restituerentur.

QVINDECIM uiri. Lege, Duum uiri.

QVINQVENNIVM, dicitur multū tempus, in l. j. §. quod dictum est. ff. de Separat. Sp.

QVINQVENNIVM continuum, quomodo intelligatur in collusione detegēda, declarat Vlp. in l. ij. eod. tit. Sp.

QVINQVEVIRI. Lege, Quartum uiri.

QVINQVIES quaterni, in l. antiqui. ff. Si pars hæred. pet.

QVINTAE Calend. Lege, Calēdæ quintæ.

QVINTIENS. Vide, Centiens.

QVINTO nonis Martijs, quæ proximè fuerunt, apud Vlp. l. item ueniunt. §. præter hæc. de Petit. hæred. Sp.

QVINTVM, aduerbium, ut, Quintum consul, tempus designat, & quater ante factum. **QVIP**.

QVIPPE interdum est rationalis, hoc est eius quod præcessit rationem reddit: interdum pro certe, & pro omnino ponitur. Alberic.

QVIPPE cum. Vlp. Quippe cum initiolis in eum contestata non sit. l. seruus. ff. de His qui not. infam. Sicut Cic. 2. Offic. Harum igitur duarum ad fidem faciendam iustitia plus pollet, quippe cum ea sine prudentia satis habeat autoritatis. Spiegelius.

QVIRINVS, Oldendorp. ait, uelut conditor: bis Romæ consecratus, cum antea Romulus diceretur: deseruit nobis ad intelligendum id, quod Iustinianus dicit Instit. de iur. nat. gent. & ciu. §. sed ius quidem. Sic enim, inquit, & ius quo Rom. pop. utitur ius ciuile Romanorum appellamus, uel ius Quiritum, quo Quirites utuntur. Romani enim, à Romulo Quirites appellantur. Sunt autem multis mutata nomina post dedicationem: ut augustiores uideantur, relicto humano nomine. Sic quæ mulier Leda, Nemesis dicta est Dea: quæ Circe, Marica: quæ prius Ino, post factam deam, Matuta: qui Æneas, postea Iupiter Indiges: Romulus, Quirinus nominatus est in gratiam Sabinorum: propter quos Rom. homines, Quirites appellati, à Curibus Sabinis, siue, ut Ouidius inquit, Quod hasta quiris prisceis est dicta Sabinis, Bellicus à telo uenit in astra Deus: Siue suo regi nomē posuere Quirites, Seu quia Romanis iunxerat ille Cures. Spieg.

QVIRITES, Romani, à Quirino, id est, à Romulo primo urbis conditore. §. ius ciuile. uers. Romani enim. Instit. de iur. nat. Spieg.

QVIS, aut interrogatiue, aut infinitè ponitur, nunquam relatiue. Verum uniuersalisne an particularis uox sit, Bart. ostendit in l. si ita. ff. de Leg. ij. Aliquando ponitur pro aliquis: ita & quocumque die, pro aliquocumque. Vnde qui promittit sistere quocumque die, perinde est ac si aliquo die sistere promississet, eritque in arbitrio promissoris, quo die uelit: poteritque uel usque ad mortem differre. Diei enim electio ad eum ex regula pertinet, l. qui ex plurib. de Verb. Obligat. Quod si antequam sistat, moriatur, uerū erit aliqua eum die non stetit: commissaque stipulatione poenali aduersus hæredē agatur: quo fit, ut subauditio Accursiana, aliorumque trices, ut ait Alciatus, nihil sit opus. Spieg.

QVIS QVIS, quicumque significat. Vide de hac dictione Bar. in l. hoc articulo. ff. de Hær. instit. Nor. tex. habet quisque. Sic enim Pomponius ait, Hoc articulo Quisquis, omnes significatur. Notum, quod quisque unico uerbo contentum est: Quisquis uerò duo petit.

QVIS QVILIAE, purgamenta terrarum, & quidquid ex arboribus minutis surculorum, foliorum & florum cadit: uelut quidquid cadit, autor Festus.

QVIVIS, unus è multis est, sed indifferenter hic uel ille. Spieg.

QVO, absolute, propter quod, uel pro, quæ res, Celsus usurpare uidetur haud ineleganter in fin. §. fin. l. ultim. si cert. pet. dū dicit, Quo scilicet

significat non esse cogendum eum accipere iudicium, si reum locupletem offerat. Adducit exemplum Albericus, quibus particulam Quo, uariè in iure nostro accipi monstrat. Spiegel.

QVO, quæue, pro quemcumque in locum, & quamcumque in partem. Vlp. l. j. de Mortuo infer. Prætor ait: Quo, quæue illi mortuū inferre, inuito te, ei ius est: quo minus illi eodē eāue mortuū inferre, & sibi sepelire liceat, uim fieri ueto. Sp.

QVO casu, pro qua facti specie. Instit. de re. diuis. §. at si is. Spieg.

QVO destinauerit quis auferre, sic accipiendum est, quo destinauerit eo die manere cum eo furto. Paulus l. iij. de Furt. Spieg.

QVO iure, quæque iniuria, prouerbiale esse uolunt, quasi per fas nefas, uelis nolis. Vetus est eo Terent. in Andr. sanè eleganter, teste Insulano. Interpres indicat, huiusmodi fermè figuras omnes, quæ constant ex contrarijs, esse prouerbiales. quod genus sanè sunt, Fanda, infanda: ioca, seriaque: Facta, atque infecta: Digna, atque indigna: Falsū, nefalsū: Clamū, palamque: Terraque, marique: Noctesque, diesque: Luueneque, senesque. Neque in minimo, neque in maximo: Neque deos, neque homines ueretur: Vocatus, atque inuocatus: Re salua, & perditā: atque alia huius generis innumerabilia, de quibus uide Eras. in initio Operis Chiliad. Sp.

QVO MINVS, ut & paulominus penultima cor. proferendum, ut non, significat. l. si ego. ff. Si cert. pet. l. cū ipse. de Excus. tut. cū simil. Accursus in l. liber homo, in princip. de Verb. obli. quominus, pro, quā ut, exponit. Sed Papinian. interrogando affirmat. Spieg.

QVO nomine, pro propter eam causam, eleganter dixit Pomp. in §. Post hos quoque Tubero. l. poster. de Orig. iuris. Sp.

QVO tenus, relatiuum diuisionum, significat, usque ad quem numerum: referturque ad binum, ternum, quaternum.

QVO AD, id est, quando, ut ait Donat. l. hæc autem. §. non delendi. in fin. ff. Ex quibus causis in poss. eat. Item pro quousque. l. j. ff. de Peric. & com. rei uend. l. eum, qui ita. de Verbor. obligat. Spiegelius.

QVO AD uiuam, & quoad moriar, idem significant: tamen si contraria esse uideantur. Rationem habes apud Sipontinum. Vlpian. in l. epist. §. si. de Pact. docet his uerbis: Ut ei certa quantitas, quoad uiueret hæres, præstaretur, non produci perpetuam præstationem. Est tamen, ubi aliquando rerum quantitatem denotat, & pro quantum, ferè cum uerbo Possūm, accipitur. Cicerone de Senectut. Quoad potuit, restitit. Quoad eius fieri potest, hic (eius) parelcon est, hoc est, superflua uocis additio. Sed apud Iuriscōsultos frequentior est, quæ *καταρχή* dici potest, id est, ut Alciatus interpretatur, ociositas: cum aliqua dictione, uel etiam clausula additur, quæ minimè ad rem, de qua agitur, necessaria sit, ita ut etiam si ea desit, nihilominus idem iuris fuerit constitutum. l. qui Romæ. §. Callimachus. ff. de Verbor. obligat. Spieg.

QVOCVNQVE die. Vide, Quis.

QVOCVNQVE tempore, uerbū uniuersale est, & omne tempus sine restrictione cōplectitur. Vide Gloss. in l. cum pōnā. ff. de Arbitr. Bartol. in l. balista. ff. ad Trebel. cum simil. Spieg.

QVOD, coniunctio, quia significat. Quod quis, pro, Sed quia: ut Quod cum, pro, Sed cum. Budæus.

QVOD, interrogatiuum & relatiuum est, obtinetque interdum uicem appellatiui, id est, rem multis communem significans. Vide Bart. in l. si à certis. ff. de Duobus reis, & in l. si pater filio: ubi alij doctores, de Vulg. & pupil. subst. Sp.

QVOD, relatiuum, iunctū uerbo futuri temporis, conditionem importare, docuit Bart. in l. inter stipulantem. §. sacrament. uers. si stipulatus fuero. ff. de Verborum obligat. Quæ certè doctrina omnino tuta non est, ut Zasius ostendit in singul. suor. lib. j. Sp.

QVOD absq; molestia fiat, Quod commodè facere possis, Pace quod fiat tua, & similes modi loquendi, honoris præfatiunculam quandam & humanitatis signum denotant.

QVOD non est arbitrio in compromisso permissum, id iubere non potest, teste Alseno l. arbit. ex. ff. de Recept. Sp.

QVOD alium faciētem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit, Vlp. ait in l. altius. ff. Si seruit. uend. Sp.

QVOD in alea lusum est, repetitio eius fit. auctor Paul. l. fin. ff. de Aleat.

QVOD statuerit, cum effectu accipimus, nō uerboteus, inquit Vlpianus in l. j. Quod quisq. iur. Spiegelius.

QVOD ademptum est, nec datum uideretur, secundum Celsi & Marcelli sententiam, quæ uera est, ut ait Vlp. in l. si ita adscriptum. de Legat. j. Spiegelius.

QVOD commodò reipub. facere possis. Paulus Manut. probat ueteres his uerbis usos: ut id quod faciendum decernerent, ita demum fieri uelle ostenderent, si modò reipubl. cōmodo fieri possit, Lege, Commodatum dicitur. Sp.

QVOD fato contigit, cuius patrifamiliās, quamuis diligentissimo posse contingere. l. uerum. §. si locuplet. ff. de Minoribus. Sp.

QVOD iussu, perinde atque mandatum multis modis suscipi potest, quod Vlpian. in prin. l. j. Quod iussu, indicat. Sp.

QVOD mei causa paratū est, interpretatur Iuriscons. in l. cum testamēto. de Aur. & arg. leg. Sp.

QVOD putauerit, præstet: ut hæc uerba accipi debeant, explicat l. iij. ff. de Ann. leg. Sp.

QVOD quis sciat, uel quod scire debeat, paria cōsentur. Baldus in Auth. ad hęc. C. de Vfur. Sicut & idem iudicatur, quod quis rem aliquam habeat, uel habere debeat. l. pen. §. cum ita. ubi Bart. de Aur. & arg. leg. Sp.

QVOD si, denotat & iuris & facti diuersitatē. l. j. C. Comm. diuid. & continuat aliquando præcedentem sensum: aliquando uerò aduersatur. l. ij. ff. de Constit. pec. l. præcipimus. uers. quod si. C. de Appell. Spieg.

QVOD sine fraude sua aliorumque fiat, Budæus intelligit, saluo suo alienoque iure. Huius perquam elegantis clausulæ sensum Celsus nostri in Diplomatis, & quidem, ut omnia, crassiore stylo, sic exprimere solent: Nostis tamen, sacrique imperij, ac alterius cuiuscunq; iuribus semper saluis. Spieg.

QVOD suum est, item quod meum, exponitur in l. Quintus. ff. de Aur. & argent. leg. Sp.

QVOD te mihi dare illis Calendis oportet, spondes, quomodo fit intelligendum, habes in l. qui sic stipulatur. ff. de Verb. sig. Sp.

QVOD Titius uoluerit, Ista, Caius inquit, institutio uitiōsa est, quod testamentorum iura nō ex alieno arbitrio pendeant. l. illa institutio. de Hæred. instit. Sp.

QVOD turpiter, uel scelere questum est, ad compedium hæredis non debet pertinere. in fin. l. quod diximus. ff. Quod met. caus. Sp.

QVODAMMODO, id significat quod barbarè dicitur, aliquāliter, Latine aliquo pacto. Notam autem esse improprietatis qui uolunt, adducunt tex. in §. Caro. l. iij. ff. de Ver. obl. Vide Bartol. in l. quod sine. ff. Solut. matrim. l. j. ff. Remot. l. si ut certo. §. fin. ff. Commod. Zas. in Paratilis ad tit. de Rer. diuis. in 7. Sp.

QVOCVNQVE, nihil excipit. Cicero de Legib. Quodcunque Senatus decreuerit, agunt. Spiegelius.

QVOMODO intelligendum uulgare illud, Quanto iuniores, tanto perspicaciores, eruditè, ut omnia solet, declarat Alciatus cap. xxj. libro x. Parerg. Spieg.

QVOMODO interrogatiue, in §. inuenimus enim. in Auth. Ut iud. sine quoquo suffrag. Aliquando pro quacunq; ratione. l. fin. ff. de Milit. testam. Aliquando pro ut, ut in §. liberto. l. si adulterium. Ad leg. Iuliam de Adu. Sp.

QVONDAM, particula, ut præsens tempus notat, in nostra lingua, uelut, aliquando (substituatur, ne dispositio uitiatur, per text. in l. insula. de Acquir. rer. dom. ubi insula nominatur, quæ iam exiccauerat, & Gloss. à doct. teste Zasio, mirifice & commendatam, & dilatatam, in uerbo Defuncti. l. eius qui. ff. Si cert. pet. Sp.

QVONIAM, causalis est. ut in l. si ita de Cōdit. & demonstrat. l. non dubium. de Legat. tertio, l. si quis. de Verb. sig. Sp.

QVOQVE, dictio, an ponatur pro etiam, Bart. differit in l. fin. ff. de Eo quod certo loco. Quado uerò implicet, idem tradit in l. Labeo. in prin. ff. de Pact. Quibus locis notet similitudinem, Albius indicat. Sp.

QVOQVO, casu auferendi, id est, quocunque. Sequola in l. Thais. §. Stichus & Dama. ff. de Fideicom. libert. Respondeo, inquit, rationum reddendarum conditione cōtineri omne, quod quoque genere serui actum, fidemq; respiceret. Spiegelius.

QVOQVE, ablatiuus priore longa. Vlp. l. j. de Aqu. cotid. Item si quis, ait, dum putat tertio quoque die habere se ius aquæ ducendæ. Idem de Gland. leg. Quo minus illi tertio quoque die lege-

re. Sic Cicero in Verrem: Quinto quoque anno Sicilia tota censetur.

QVORVM bonorum interdicti, quæ uis & potestas sit, Iustin. pulchrè docet Instit. de Inter. de eo etiam satis abundè tractat Bart. & in Rub. & in l. j. ff. Quorum bonorum. Sp.

QVORSVM, id est, ad quæ rem, uel ad quid. ut in l. Labeo ait. de Supell. leg. §. id Tubero. ibi, Nam quorsum sunt nomina, inquit, nisi ut demòstrent uoluntatem dicentis? Sp.

QVOTA pars, pro minima parte apud idoneos autores: in iure nostro modò dimidiâ, modò tertiâ, modò quartâ, uel similè denotat. Quæ de re in progymnasmatâ scenica Reuchliniana copiosius scripsi. Sp.

QVOS libertos meos, ubi corpus meum positu fuerit, ibi eos morari iubeo: ut per absentiam meam quotannis celebrent. l. libertis. §. pen. ff. de Alim. leg. Sp.

QVOTANNIS, singulis annis. l. eû quidam. ff. de Vfur. ac simil. locis. Sunt tamen qui inter quotannis, & singulos annos differentiam continent: quod quotannis tempus & spaciû continuatum significat: in singulos uerò annos, non continuatum spaciû, aut perpetuû, sed per interualla annorum secretû est. Cæterum Alc. obseruauit, quod Valla alicubi notauerit, Pôm. atque Vlpianum ceu corruptores linguæ Latinæ: quod illi, quot mēsis, uel quot diebus scripserint, pro singulis mensibus, singulis diebus. Sed Valla indicat tale cōiucium, Plauto quoque, M. Catoni, & denique doctissimo omnium Varro, commune esse, de Verb. fig. Sp.

QVOTIDIE. Doctissimi autores Orthographiæ tradunt, Oldend. teste, Cotidie, non quotidie scribendum esse. Quamuis enim à quoto & secutus, dicitur à sequor, non sequutus: item loquor, à loquor, non loquutus. Idque Quintilianus sententiam idem Oldend. amplectitur, rectè existimans, aut stulti, aut perdit hominis esse, nolle ueritati cedere. Sp.

QVOTIDIANVM, id est, quod singulis diebus accidit grauamen, quotidie quoque appellatione remoueri potest. Quæ de re pulchrè Felianus in c. accedens, ij. Vt lite non contest. differit. Idem exactè atque copiosè in Proëmio Decretalium explicat, quomodo intelligendæ sint distinctiones, quotidie, cōtinuè, semper, sine intermissione. Haloádræ editio cotidie, & quotidianum, ubique profert. Sic & in antiquis Codicis exemplaribus haberi, testatur Albericus. Sp.

QVOTIES, quot uices requirat (uices enim hæc uox signat) Bar. tradit in l. eû qui certarum. §. fin. ff. de Verb. oblig. Apud ueteres quotiens per n, scriptum fuisse, testantur antiqui codices. Caper item dicit sine n, scribenda sunt, millies, centies, decies: rotiens & quotiens quum scribuntur, per n, scribenda sunt. Capro astipulatur Viatorinus. Spieg.

QVOTVPLVM, & ad mensurâ, & ad pōdus (refertur.

QVOTVS, quo numero, quo ordine sit, interrogat. ut, Quoto gradu es? Vide c. ult. ext. de Consang. & affin.

QVOTVS autem quisque, cuiuscunque sit conditionis & ordinis. Quotus enim nō tantum ordinem dignitatis, sed & minimum significat. Sic Catanzus testatur, inueniri apud Plinios utrosque, Tacitum, Senecam, Martial. in foemino genere, hucusque tantum, pro re minima annotauit: præter apud Oratium in Serm. ubi hora quota, significat ordinem: & Cicero in Rhetor. Quarta noctis hora. Sp.

QVOVSQVE, dictio, quæ alicubi in Constitut. improprie ponitur. An quandoque conditionem faciat, Bart. differit in l. centesimis. §. fin. ff. de Verborum obligatio. & in l. final. ad Tert. Spiegelius.

R A

LITERAM, posterior Appius, non ille Cæcus, pro S, introduxit: cuius rei fit mentio à Pomponio in l. poster. §. fuit autem in primis. ff. de Orig. Iuris. ubi dicit: Idè Appius Claudius, usu, qui uidetur ad hoc processisse, R, literam inuenit: ut pro Valeijs Valerijs esset, & pro Fufijs Furijs. Sp.

RABIES, notus canum morbus, transfertur & ad homines pro impotenti furore. Impp. in elegant. l. ij. C. Qui testam. fac. poss. pro impotenti impetu usurpant, dum dicunt: Sed aut impatiēs doloris, aut aliqua furoris rabie constrictus, se præcipitem dedit.

RABVLA, & pro aduocato, & pro causarum patrono in foro accipi solet: quod ex Festo constat. Cicero in Orat. Non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, sed doctissimum & perfectissimum quærimus. Idem j. de Orat. Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus. Nec alia ratione putandum, quàm quod radant, id est, offendant aures, & ut ait Quintilian. nimia uerbositate feriant. Vnde & Cicero ibid. Quasi rabulæ, inquit, qui sibi diserti non uidentur, nisi omnia tumultu & uociferatione cōcusserint. Vide Barbar. castig. in Plin. ca. xvij. li. xiiij. Ferrar. Montanus desiderat quæpiam Herculem, qui magnam orbis partem rabulis hominū eruscoribus, atque harpyis eripiat. Instit. de Iniurijs. Sp.

RACEMVS, non solum de uite, sed etiam de alijs plantis dicitur.

RADERE, pro rondere barbam, apud Vlp. ad legem Aquil. item Mela scribit, ait, Si cum pila quidam luderent, uehementius quis pila percussa, in tonsoris manus eandem deiecerit, & sic ferui, quem tonsor radebat, gula sit præcisa. Spiegelius.

RADICITVS, à radice, uel usque ad radicem. Translatè pro omnino ponitur l. furti. §. j. ff. Arbor. furt. cæsar.

RADIIIS maritorum uxores coruscant, hoc est, fulgent & conspicuæ sunt. Auth. de Consul.

RACHA, iis qui Hebraicè callent, interiectio intelligitur fuisse, animi indignantis. Quasi dicatur, malum tibi scilicet eueniat, distortus, uel ini quus es. Vide August. Tractat. lib. in Ioannem. Quod Albericus ex Hug. indicat, planè uanum est. Spiegelius.

RAMENTVM, tenuis cuiusq; rei particula. Sed & ramenta fluminum, dicuntur minutulæ arenæ partes. Spiegel.

RANCOR, quæ à Sorbonicis Canonistis, & uulgò significatione ponitur, non est Latinum, neq; Græcum, neq; Hebræum: sed Raudense, ut festinè dixit Erasim. Latinis putor est ex uetustate, putredinè, corruptione uel natus. Spieg.

RAPERERE uerbum, & scissum, & tractum, adeoq; uiraptum significat. Vlp. in l. Marcellus. ff. de Verb. signif.

RAPERERE in peiorem partem, Donatus apud Terent. interpretatur, pro uitio dare, & uituperare. Zum ubelsten, ergsten, oder boeslichsten uslegen. Spiegelius.

RAPERERE in ius, idem quod in ius uocare uel trahere. Vnde apud Plautum legimus, Rapere ad prætorè: & apud Cic. Rapere ad pœnam, pro punire, in Oratione pro Flacco.

RAPERERE uirginem, est ei uim inferre & uiolare: cui Pontificio iure licet suo raptori nubere, cap. final. ext. de Iurament. calum.

RAPI propriè dicuntur iuuenes, quorū funera sunt immatura. Admonet me nunc sic rapti fratris, quem unicum unice diligebam, huius dictiois occasio: tum etiam me cogit affectus, ut huc adscribam, quæ cum memoriæ eius, tum ad posterorum exemplum ponenda curauit Epitaphia. Quorum alterum sepulchrali marmori, apud clarissimam Oenanoꝝ urbem Halam, incisum est, sic legitur.

D. O. M.

IOANNI MAIO Selestadien. Præposito Clareuallensi, qui decennalem Secretarij operam inclyto Rom. Hungar. ac Bohemiæ regi Ferdinando sedulo nauans, laboribus officij sui immortuus est, postridie Idus Iulias, Anno M. D. XXXVI. ob fidem atq; diligentiam, ac raras animi dotes, Principi charissimus, Iac. Spiegel Iureconf. & Regius Cæsareusq; ab Epistolis, Fr. B.M. ponendū curauit. Vixit Ann. XXXIII. Mens III. Dies XVI.

Alterum quod in Æde Selestadien. positum est, ad hunc modum habet.

D. O. M.

O fluxam humanarum rerum fidem. Ioann. Maius, Ioann. ac Magdalens Vimphelingiæ F. Selestadij, quod priscis Sclatum fuit, ortus, & in aula D. Maximiliani Cæs. à Iac. Spiegel. Fr. in Sacri Scriniij magisterio, ad unguem formatus, quū is rudem accipere meruisset, impetrata uocatione, apud Ferdinand. in eiusdem locum successit. In quo officio dum dextrè uersatur, ab optim. Principe cum præpositura Clareuallen. quod phanum ad Bohemiæ saltus uergens, è regione Norici, uulgo Zuttel appellat, perquam liberaliter ornatus est, tum stipendiis, sacerdotiisque

haud contemnendis auctus. Sed ut nihil in humanis stabile, dum ob fidem & integritatem decennio cognitā, regi gratus est, dum arridet Fortuna, morbo immedicabili correptus, uitam finit, ætatis suæ anno XXXIII. Salutis, M. D. XXXVI.

RAPI oculis in fraudem, hoc est, statim realiqua uisa, fraudem aliquam cogitare. Cicer. de Arusp. respon.

RAPINA, ad rem: Raptio, ad personā refertur. Bartol. in l. si quis ex domo. ff. de Furt. disputat nō inutiliter, an rapina sit priuati delictum. Item ne sit species furti, inuestigat in l. duobus. si quis iurauerit. ff. de Iureiurand. Receptum est, Rapinam maius furto esse delictū. l. si cum exceptione. §. qui uim. ff. Quod met. caus. Spieg.

RAPIT, qui scindit, frangit uel ui adhibet: uel eo animo, ut si prohibeatur, uim adhibeat. l. iij. §. solum. ff. de Incend. Alioquin rapere, est etiam de manibus auferre. l. iij. Ne quis eum, qui in ius uoc. Et qui uerbis puellam seducit, eam rapuisse dicitur. c. si. xxxvj. q. j. per tot. Sed & furari, rapere est, l. si quis ex dono. de Furt. ex Comm. Alc. in l. Marcellus. de uerb. sig. Spieg.

RAPSERE, antiquum uerbum, pro rapere. Cic. de Legib. Sacrum sacræque commendatum qui clepserit, rapseritue, parricida esto. Spieg.

RARTOR propriè, qui ui res alienas rapit, auferit, Alc. Estque improbius fure quam uis manifestus, licet leuius puniatur. Oldend. Raptor, ait, omnimodo furtum facit: ideo manifestus fur existimandus est: & furti actione tenebitur. l. si uenididero. §. cum raptor. ff. de Furt. Spieg.

RAPTVM, substantiuum, res rapta.

RAPTVS, id est uiolentum stuprum, non in uirginem tantum, sed & uiduam, & sanctimonialem, Iouinian. Imp. C. de Episcop. & cler. Si quis, inquit, non dicam rapere, sed attentare tantum iungendi causa matrimonij, sacratissimas uirgines ausus fuerit, capitali pœna feriat. An autē super raptu eiusmodi transigere liceat, à Bart. & cæteris petendum.

RARO aduerbium, pro non sepe, insolenter. Iuriscōf. in tit. de Leg. Perrarò eleganter opposuit frequenter. Nam ad eā, inquit, potius debet appareri, quæ & frequenter & faciliè, quàm ad eā quæ perrarò eueniant. Quorum quidem uerborum sensum, quem recentiores Iuriscōfulti induxerunt, nō satis probat Alc. cap. viij. lib. Disput. secundo, euidenter demonstrans, ad quos casus pertineant. Spiegel.

RARVM pro præclaro & præstanti, quod nō ubique reperiatur, itaque rarum, est uulgari contrarium, teste Cicerone in Topic. Spieg.

RASTA, Germanica uox, indicatè D. Hieronymo. Sic enim in Comment. In Ioel. Nec mirū, ait, si unaquæque gens certa uiarū spacia suis appellet nominibus, cum & Latini mille passus uocent, & Galli Leucas, & Persæ Parasangas, & Rastæ uniuersa Germania, atque in singulis nominibus diuersa mensura sit. Spiegelius.

RASTRI, Alfenus, Corneliū, inquit, respondisse aiebat: palos, peticas, rastros, ligones,

nes, instrumenta uineę esse. Vide Seruium super illud, Multum adeo raris glebas qui frangit interres. Spieg.

RASURA quando uitiatur instrumentū, docet Bart. in l. fin. §. fin. autem. C. de Edict. diui A. diani toll. Quando uero propter testamentum suspectum reddatur, tradit in l. si unus. C. de Testamentis. Spiegelius.

RASTRVM. Lege, Bidens.

RATA parte, quod uulgo ad æquipollentiam, & etiam pro rata dicit, Latinam uocem usurpans Vlpian. in l. si seruus. in ff. Si quis caut. Verum si pro rata, inquit, unius offeratur pœna. Sic idem in l. in his uero, de Solut. & simil. locis. Interpretantur autem pro portione, quæ quandoque est uirilis, quandoque hereditaria: de quo Baldus in l. final. C. de Impub. & aliis substituit. Spiegelius.

RATÆ preces, id est, exauditæ. Bud.

RATEM, quam Græco uocabulo Schediam uocant, ponit Vlpianus inter naues, l. j. §. magistrum. ij. in ff. de Exercit. act. dum inquit: Naue accipere debemus, siue marinam, siue in aliquo stagno nauiget, siue schedia sit. Et uerisimile est, id genus nauium primum fuisse. Qua de re uide Baysum in de Renuali. Spieg.

RATIARIUS, à rate dicitur, ut nauicularius, non opifex, sed negotiator. Vide Paul. in l. qui ratiario. de Pignor. act. & Bud. in l. j. §. nauem. de Exercit. act. Spieg.

RATIFICARE, quod actum est confirmare, *Beileugen, Beuesten.* Veteres ratare dicebant: unde est irritare, contrarium. Spieg.

RATIHABITIO, seu, ut uulgo dicitur, Ratificatio, instat mandati est. l. fin. C. ad Macedon. de decis. cxxvj. Cent. ij. Eius autem natura est, ut retro trahatur, lege quarta & quinta. C. de Pig. act. Hæc quæ operetur sub pœna promissa, pulchrè declarat Zasius in §. Catō. de Verb. obligat. Generaliter effectus ratihabitionis est, ut uoluntati quæ ad nos nihil pertineret, nostrum faciamus: non autem ut approbare uideamur qualitatem gestus. Quod qui ratum habet gestum, is non statim probet id, quod dolo malo, uel lata culpa gestum est. leg. Pomponius j. ff. Negoc. gest. Spiegelius.

RATIO accepti atque expensi computata in fine l. emptor. ff. de Pact. Spieg.

RATIO, est certa ueritatis demonstratio. Vnde rationem querere in his, quæ ad sensum probantur, infirmitas rationis est, ut pulchrè dicit Bald. in l. j. C. de Seru. fugit. Lex uero, omne quod ratione consistit. Salom. in §. Responsa. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Vide, Causa dicitur. Spiegelius.

RATIO alia est necessaria, alia probabilis. Necessaria, quæ uera, uel efficax est: uera, naturalis: efficax, legibus uel moribus probata. Probabilis autem, quæ uerisimilitudinem ducem habet, secundum Boethium, & diuum August. ut à Salomon. citantur. Spiegel.

RATIO non minus mouere debet iudicem, quam lex. Siquidem ubi lex non est, ratio naturalis tacita quædā lex est, inquit Paulus in l. cum ratio. ff. de Bon. damnat. Spieg.

RATIO, pro cautione, in Authet. de Nupt. §. sic itaq; ad fin. accipiturq; etiam de datis, acceptis, hoc est, Rationario, quod uulgo regilstrum uocamus. ut in l. si quis ex argentariis. §. ratione. ff. de Edendo. l. emptor. §. Titius. de Pactis. Vide supra Liber rationum. Ratio item pro causa, leg. eas obligationes. ff. de Capit. dim. Item pro respectu proposito, seu consilio, ut apud Vlpian. in l. clam possidere. de Acq. possell. Breuiter, Rationis uocabulum multiplicem habet intellectum. Respicit enim modum, uiam, formam, morem, consuetudinem, ius, iudicium, gesta, & non gesta, tempus, comparisonem, & similia. Interdum consilium & propositum significat. Ratio autem & ueritas conuertuntur. cap. frustra, viij. Distinct. & Bal. in l. non omnium. ff. de Legibus. Spiegelius.

RATIO, pro respectu, ut, Habita est ratio doctrinæ. Habenda est ratio rei familiaris, quam quidem delabi sinere, flagitiosum est, ait Cic. in ij. Offic.

RATIO constare dicitur, quando equa & legitima causa reddi potest. Ex Catanæo. Sp.

RATIO disputandi in iure, & rigor iuris, idem significare uidetur. Vide Iul. in memorabili l. si ita uulneratus. ad Leg. Aquil. in ea enim disertè ponit, Multa iure ciuili cōtra strictam rationem disputandi, pro utilitate communi recepta esse. Spiegelius.

RATIO legis, est idem quod mens legis. l. cum mulier. & ibi Bart. ff. Solut. matrimon. Quanquā Alciat. indicat differentiam in commentariis ad l. nominis & rei. de Verb. sig. Nō est autem ratio legis inuestiganda, ubi certa liquet legis dispositio: nisi agatur de proferenda lege ad casus non expressos, tollendaque legum contrarietate, per optimum, teste Salomōio, tex. in c. ij. C. de Vet. iur. enuch. tum & absurdi, aut iniquitatis uitadæ causa. l. scire oportet. §. aliud. ff. de Excusat. tut. Spiegelius.

RATIO, supputatio aliquādo dicitur, uel calculus, seu expensa.

RATIONARIUS codex, in quo rationes rerum gestarum continentur, quod uulgo Regilstrum uocat. Substantiuè, qui rationariū conficit, uel qui rationibus præest. Vide Steph. Rob. Spiegelius.

RATIONE bona dicere, idem est, quod bona fide.

RATIONES calendatim recognoscere, est per singulos menses perscripta nomina recensere, ut sciatur quid nominum quoquo mense factum sit. Tusan.

RATIO naturalis ex Adæ lapsu adeo corrupta est, ut cum dominari debuisset, ac secundum formam honestatis uoluntatem manuducere, contrarium eueniret, uiceritq; semper carnalis uoluntas, prona ad malum. Vnde fit, quod Iurisconsulti, Oldend. teste, sæpe naturam homi-

num pro corruptela tali accipiunt: Vlp. in l. item si unus. §. principaliter. ff. de Recept. arbit. Iustin. in l. ij. in princ. C. Quād. & quibus quar. pars deb. lib. x. Spiegel.

RATIONIS habendæ causa, hoc est, ut curā haberet, proposuit Prætor in l. j. ff. de Postulan. in prin. Spiegel.

RATIONIS est. Quære, Est rationis.

RATIONES reddere, plus est quàm edere. Tutor reddit, argentarius plerunq; tantum edit. l. boues. §. fin. de Verb. sig. Spiegel.

RATIONEM argenti reddere iussus, explicatur in l. qui filiū, ad finem. ff. de Manū. testam.

RATIONES cum reddiderit cum cõtubernali sua, liber esto. quid hæc uerba indicet, Paul. explicat in l. si seruo. de Statu lib. Spiegel.

RATIONEM implicitam habere, apud Scætolam in l. emptor. ff. de Pact. Spiegel.

RATIONIBVS inferre, est eam summam, quæ impenditur, in rationariū perscribere, teste Budæo. Spiegel.

RATIONES referre, est cõputum reddere: Dispungere rationes, computū examinare. Bud. in l. si prior. de Pignor. Item

RATIONIBVS referre, est inter recepta cõputare. in den Entpfang, oder Innom stellen. Vlp. in l. ij. de Administrat. rer. ad ciuit. pertin. §. grani æstimationem. Spiegel.

RATIONVM reddendarum conditio quid contineat, not. in §. Stichus & Dama. l. Thais. de Fideicõ. libert. Vide & Vlp. in l. si statulibera. de Statuliber. Spiegel.

RATIONVM appellatione non instrumenta tatum, aut codices rationarij, l. cum seruus. de Corrd. & demon. l. Prætor. §. j. ff. de Edend. sed & calendaria, & diaria, seu ephemerides & aduersaria continentur: itemq; si qua in palimpsesto, seu deleticia charta, aut opistographo scripta sunt. l. charta. de Bon. poss. cont. tab. indicat Alciat. in l. j. C. de Edend. Spiegel.

RATIOCINATIO, dicitur ea princeps animi uis, quam νοῦς iulio Græci dominant.

RATIOCINIVM, in tit. de Ratiocin. oper. pub. ipsum ratiocinandi, hoc est, computandi, quod dicitur, actum significat. Spiegel.

RATIOCINATOR, id est qui calculator. Sūt tamen, ut Insulanus obseruauit, qui calculatoris nomen fastidiunt, etiā si illo usus sit libro x. Martialis: Nec calculator, nec notarius uelox maiore quisquam circulo coronetur. Negant tamen, calculare uerbū in usu esse: cuius loco meliora sunt hæc, ducere ad calculum, uocare ad calculū, expendere ad calculum, supputare. Inde Tit. C. de Errore calculi. Spiegel.

RATIONALE, quod ratione utitur, uel uti potest: Rationabile, quod cum ratione factum, dictū ue est. Proinde rationabili dicto ita index permoueri debet, sicut lege scripta. ut dicit Andreas Efernitanus in procem. Feud. Cū naturalis ratio uim legis habeat. l. scire. §. sufficit. de Excus. tut. cum uulg. Spiegel.

RATIONALIA substantiæ apud Vlpian. si modò sincera manet lectio; in leg. j. §. de seruis

quoque. de Tut. & fat. distrah. interpretatur Alciat. ber. rationum instrumenta. Nor. tex. indicat, & aliās legi posse Auctionaria, nimirum pro tabulis auctionariis, in quibus annotabatur precium rerum publicè distrahtarum: quod sub hasta ferè solebat fieri: ut indicaui in dictione, Auctionem facere. Auctionarium tabularum mentionē facit Cicero in Catilin. Spiegel.

RATIONALIS, procurator fisci est, Capitoliū. ut suprā: Erat fisci procurator in Libya, qui omnes Maximini studio spoliauerat: hic per rusticā plebem interemptus est. Sed cum per eos qui rationalem in honorem Maximini defendebant, uiderent autores cædis, & cetera. Atque alius est à procuratore Cæsaris, l. j. de Offic. Procur. Cæsar. Alciat. in l. uniuersi. C. de Fundis rei priuatæ. lib. xj. Adde quæ pulchrè scripsit Pyrrhus de Quæstoriis magistratibus. Accursus rationales interpretatur Cæsaris procuratores Interpretes in l. procurator. C. de Edendo, inter fisci ac Cæsaris procuratorem faciunt discrimen & Pyrrhus exactè demonstrat, procuratorem fisci à Cæsaris procuratore longo distare intervallo. Eidem non absurdum uidetur, si rationalis uocabulum à rationibus dictum genericè tam huic, quàm illi conuenire dixerimus. Vnde rationales & procuratores Cæsaris, eosdem fuisse legimus apud Lapid. in Alexand. teste Budæo. Spiegelius.

RATO tempore, id est, destinato. ut & apud Ciceronem de Diuinat. lib. ij. Spiegel.

RATVM & irritum, contraria. Ratū id significat, quod præcedenti meditatione firmatum est, & ideo ad effectum ipsum referri: irritum autem rectè dicit, quod effectum firmum non est xj. q. iij. c. irritum. Alc. in l. quum posteaquā. C. de Pact. Lege, Firmum. Spiegel.

RATVM & ruptum, contraria. Cic. de Ora. Testamentum ruptum, aut ratum.

RATVM habere, pro approbare, confirmare. Iuxta illud: Ratū habemus frustra, quod nostro nomine gestum non est. Bart. l. j. §. sed & si quis ff. de Vi & ui arm. Spiegelius.

RATVS est, imperitè pro cogitauit. Interpres accipit apud Vlpian. in l. j. de Postul. qui appositè, proprièq; eius uerbi significatione usus est, scilicet, pro existimauit: hoc est, quasi ab ætimatione statuit, atq; decreuit. Est autem ætimatione iudicij atque rationis, nec usquam pro nuda tantū uoluntate usurpatur, quæ non statim, quia minimè apparet, in uoluntatem rapienda est in iure nostro, non tutum est semper, quod uulgò dicunt, Sufficit pro ratione uoluntas. Spiegel.

RAVCARVM Vlp. in l. ex cõducto. §. j. ff. Locati, sic meminit: Si raucis, aut herbis segetes corruptæ sint. Vermes sunt, quarum à Plinio, ut annotauit Bud. nulla facta est metio, in uitis segetum, sed in xvij. de cultura pælearum loquens: Olea, inquit, ubi quereus effossa sit, malè ponitur, quoniā uermes qui Raucæ uocantur, nascuntur, & transeunt. De herbis autem noxiis idē ita inquit: Nam lolium & tribulū & carduū, lappamque, non minus quàm rubum, inter frugum morbos,

bos, potius quam inter ipsius terræ pestē numeraverim. Spieg.

RAVDVM æs, imperfectum ueteribus & rude. Vnde in uenditionibus mancipi scriptum erat, Raudusculo librā ferito. Vide Festum. Spiegel.

RE, præpositio non nisi composita reperitur, denotatq; resolutionē actus interuenientis rei cui adiicitur. l. j. §. eleganter. ff. Depos. cum similibus Alber. adducit. Lege, Reddere. Spieg.

RE, auferendi casu. ut, Re, non uerbis augetur peculium. l. peculium. ff. de Pecul. Item re cōtrahitur obligatio. Inst. Quibus mod. re contrahitur obligatio. & illic, Re nōdum secuta. tit. Quibus mod. toll. oblig. Spieg.

RE ipsa, & factō ipso, eiūsue exitu præstare aliquid. l. ij. C. de Rer. permut. & l. in minorū. C. In quib. caus. rest. in integ. non est nec.

RE nōdū secuta. Inst. quib. mod. toll. oblig. RE sua se abuti putare, apud Vlp. l. sed & si. §. hæc uerba. ff. de Petit. hæred. Spieg.

RE, & uerbo fieri posse citationē, tradit Glossa præconio Baldi insignis, in l. sed et si is. ff. de In ius uoc. Spiegel.

READOPTARE, uel potius, ut in Haloandri editione est, redoptare, apud Modest. in l. si pater filium. de Adopt. Spieg.

REEDIFICARE, pro refarcire etiā usurpatur.

REALE uitium obicere, hoc est, rem esse tale, quæ alienari, aut tradi non potuerit. Vide Oldend. Class. iij. Action. iij. Spieg.

REALIA, ea quæ ob re conceduntur, & non personam respiciunt, dicuntur. ut colligitur ex l. cum unus. ff. de Bon. aut. iud. possid. Spieg.

REBATAVS, status & conditio reorum, hoc est, ut Budæus ait, habitus demissus, pannosus, squallidus, & misericordiæ aucupator. Vnde legimus sub titulo, de Iniuriis, Vestem fordidam rei nomine in publico habere, capillum uel submittere nulli licet. Modest. de Pœnis: Si diu quatenus eius pœna subleuanda erit. Pars enim pœnæ esse uisa est, longa temporis intercapedo in conspicua calamitate & miseranda. Errore autem miro hæc opinio inter Iuris peritos, aliosq; inualuit, ut reatus pro crimine exaudiat, cum clara sit huius uocabuli significatio, leg. ult. in fi. de Bon. damnat. ubi Paul. Fraudis autem cautio: sed in desperatione rerum, per conscientiam, metu imminentis accusatoris quis adoptet. Et itidem in tit. de Bon. eorū qui ante sen. mort. si bi consc. l. ult. Ita demum bona eius, qui in reatu mortem sibi consciuerit, Fisco uendicanda sunt, si eius criminis reus fuerit: ut si damnare, morte, aut deportatione adficiendus esset. Hodie in reatu sunt Budæo, qui uel carcere detenti, squallore, & illuie conficiuntur: aut qui honoris causa, custodiæ suæ, aut apparitorum commissi: aut uadimonio, aut uadibus obstricti sunt, aut expromissoribus. Reatus, pro pœna, in

Authēt. de Incest. nupt. in prin. ac etiā adnotante Alciato, pro factō ipso rei dicitur. Vnde Lex ait, omnem honorem reatus excludit: eo scilicet exemplo, quo & abigeatus, factū ipsum abigei, Marcello, Callistratoque. Quod aduersum uidetur Budaicæ sententiæ. Spieg.

REBELLIS, quam tamen uocem eruditiores, pro eo, qui ex contemptu sit inobediens, per uersè poni monent: quod idē uocandus sit contumax. Exemplum ex quarto Rhetoric. ad Herennium, producunt. Porro nostris rebellis, & Fidelis, sunt contraria. Qua de re uide Bartol. in Constit. Imper. Henrici vij. Qui sint rebelles. Spiegel.

REBELLIO, ipse actus rebellandi est: qui non solum factō, sed & machinatione committitur, ut ibidē pulchrè declarat Bart. Breuiter, qui arripiunt arma in eum, cuius iurisdictioni subditi sunt, uel qui fidem illi datam non seruant, Eydtz vnd Lebenspflicht, & iussis magistratuū, in iis quæ ad commissum eius officiū pertinent, repugnāt, propriè rebelles appellantur. Vnde nō nisi iniuriā hoc nomine censerī possunt, qui profanis magistratibus non respondent ex æquo in his, quæ statuūt in rebus, ut nūc uulgò uocāt, religionis. Spiegel.

REBUS nouis noua ponenda nomina. Cic. de Nat. Deor. lib. j.

REBUS legatis quæ in fundo sunt, Paul. ait, accedunt etiam ea, quæ tunc non sunt, si esse solebant: nec quæ casu ibi fuerūt, legata existimantur, in fin. l. quæ situm. de Legat. iij. Spieg.

REBUS humanis eximi. l. siquidē. C. de Act. & oblig. Rebus superesse. Vlp. l. j. de Procur. V. sus autē, ait, procuratoris perquam necessarius est: ut qui reb. suis ipsi superesse uel nolunt, uel non possunt, saltē per alios possint uel agere, uel conueniri.

RECEDERE à conditione, à persona, à statu, est quod immutare conditionem, personam, statum dicimus.

RECENSITIO, pro recognitione. Vlp. in l. iij. §. si quis noxali. Ad exhibend. Nōne equum est ei familiam exhiberi, ut noxiū seruū agnoscat? quod ex causa debet fieri, ad designandum eum, cuius nomine noxali quis agit, recēssione seruorū facta. Accurs. id est, nominatione interpretatur. Spiegel.

RECENS, inueterato contrarium.

RECENTI re, id est, eo tēpore, quo res contigit: quod etiam E re nata dicitur.

RECESSISSE non uidetur, qui extēplo rediit. Vide Magistrum Practicæ §. j. uers. j. de Salaris. Sed & animo reuertendi abiens, recedere non uidetur, per text. not. in l. nihil. ff. de Capt. Spiegel.

RECEPISSE arbitrium uidetur, qui iudicis partes suscepit, finemque se sua sententia cōtrouersis imposturum pollicetur. autor Vlp. in l. idem Pomp. de Arb. Vide §. recepisse. l. si de meis. eod. tit. Spiegel.

RECEPTI generaliter dicuntur, qui consensu aliquo admissi sunt uel electi. Hinc in

Pand. Tit. de Receptis: hoc est, admissis, seu electis illis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant inter controuertentes.

RECEPTA reddenda, facta prestanda, extat apud Paulum exemplū, in l. in iudicio. ff. Famil. ercisc. Spieg.

RECEPTATOR, qui latrones, eorumque surrepta recipit, occultatq. Metius de Receptat. Pessimus, inquit, genus est receptatorum, sine quibus latere nemo diu potest. Quāuis receptator, qui cognatum uel affinē conseruauerit, non est seuerē puniendus. l. ij. eod. tit. Hinc receptaculum, dicitur locus in quem se improbi homines recipiunt. Spieg.

RECEPTITIAE dotes quæ dicantur, uide in l. mortis causa capitur. §. sine donatione. ff. de Don. caus. mort. Spieg.

RECEPTITIVS seruus. Lege, Recipere, antiquum.

RECEPTORES. Lege, Præs est.

RECEPTVM est, impersonale, quicquid à plerisque prudentium approbatum est. Bud. in l. non debet de Dol. mal.

RECEPTVM non uidetur, quod receptum non durat. Gloss. cap. nam & ext. de Verbor. sig. quod utique uerum est, cum recipientis ius extinctum est: alioquin si nō extinctum, sed translatum proponatur, receptum uidetur, ex responso Pauli, qui ait, sub tit. de Verbor. sign. Cœpisse quis intelligitur, quamuis aliis acquisiuit. Spieg.

RECEPTVM ius, pro approbato, l. in minorū. C. In quibus causis, in integ. rest. non est necess. Sic approbare apud Quintil. ut à Budeo citatur. Spieg.

RECEPTVM moribus, ut nostri: uel in mores, ut apud alios legitur, quod obseruatione quadam, non legibus confirmatum est. Spieg.

RECEPTVRVS, ad animi uoluntatem referendum. ut Valla de futuri temporis participiis tradidit: & Alc. sequitur, in l. j. ff. Si cert. pet. per Gloss. in l. j. eod. Spieg.

RECEPTVS in ciuitatem quis dicitur, qui cum suffragio ciuis efficitur. Spieg.

RECEPTVS inter reos quis dicitur, quādo reiectis exceptiōibus dilatoriis, declinatoriisq. pronunciat iudex ad ulteriora procedendum. Quod, ut attestatur Alciat. recte Bartol. docuit, in l. is qui, de Publ. iudic. Igitur post huiusmodi interlocutionem, quæ uim cuiusdam litis contestationis habet, qui accusatus est, incipit in reatu esse: quæ uox Cic. & aliis antiquis inusitata, primumq. à M. Messala confecta, ut Quintil. autor est. Ex Alc. Parerg. Spieg.

RECEPTVS mos est, quem sponte alienum asciimus.

RECIDERE, est sui iuris fieri nō posse, hoc est, de potestate in potestatem descendere, ut eleganter sensum reddens Canticula dixit. Instit. Quibus mod. ius patr. potest. solu. in princ. Vlp. in l. siue cont. de Liber. agnos. In cuius potestatem recasurus est. & inferius, In cuius potestatem recasuri non sunt. & rursus sub fine eiusdem l. idē, de His qui sui uel alien. iur. Nepotes,

inquit, ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij potestatem. Spiegelius.

RECIPERE, antiquum uerbum iuris est, quasi exceptum facere, & retinere sibi aliquid ex his, quæ sibi tradimus. Sic seruus receptitius dicebatur, quem mulier allata dote proprium sibi retinebat: & receptitia seruitus, quam de ædibus, aut fundo retinere uelit uenditor. annotat. tore Camerario in prior. lib. Rhetoric. Cic. Porro recipere seruum, est etiam quod nos dicimus, uerbaliē, enthaltē, iuxta mentem Iuriconsul. in l. j. §. j. & l. doli. ff. de Seru. corrupt. Id seire, ut Alberic. monet, non alienum est à proscriptorum, seu ut uulgō loquuntur, bannitorum receptatione. Aliās autem recipere, significat promittere aliquid facturum se, aut daturum. Sic uicinus recipit, se non altius ædificaturum. Budeus exponit, se non nominatim cauere, in l. emptorem. ff. de Act. empt. Quemadmodū, inquit, recipitur, ut nummos uēditor accipiat: quamuis mox ad emptorem non perueniat. Apud Ciceronem reperitur recipere positum pro facienda suscipere, & cum obligatione promittere. Spiegelius.

RECIPERE saluum fore. exponit Iuriconsul. §. fin. l. j. ff. Naut. caup. stab. Spiegelius.

RECIPERE arbitrium, eligere arbitrium, pro ad arbitrium compromittere, ad partes referuntur. l. j. §. j. l. litigatores. in prin. l. non distinguemus. §. de Offic. ff. de Recept. Recipere autem arbitrium, suscipere officium arbitrandi: recipere auditorium, ad arbitrum pertinere. Spieg.

RECIPROCVM dicitur, quod eo redditum de prodiit. Sic horæ reciprocantur, quom expleto legitimo cursu, rursus ad pristinum statum redeunt: & unda à littore excussa, rursus litus aluens, reciprocari dicitur. Ex Eras Spieg.

RECISIVS, pro contractus, breuius, elegans aduerbium apud Callistratum, in l. j. de Term. mot. Spiegelius.

RECITARE heredem, & pro facere, & pro pronunciare, & pro scribere usurpatur. Iulian. in l. j. sub fin. de His quæ pro non script. hab. Quia, ait, ex parte me Titius heredem scriptum in tabulis suis recitauerit. Vide in Pronunciare.

RECOGNOSCERE, pro approbare, agnoscere, reuiderē, apud Martian. in l. j. §. inter filios de Fals. Si specialiter, ait, subscriptio facta est: quod illi dictaui, & recognoui, pœna cessat. Spieg.

RECOGNITIO, pro cautione, barbarum est.

RECOMMENDARI, est Bartolisticis, de fineri et carcerari ad implorationem aliorum. de quo uide Bart. in l. j. ad fi. ff. de Custod. reor. ubi docet: Si carceratio nulla esset, nec recommendationem ualere. Notum est Latinis, uerbū recommendo, non esse in usu. Spieg.

RECOMMENDARI reus, est interpretib. quando aliquis est in carceribus propter unum crimen, & duo actores ueniunt implorantes officium iudicis, quod iste in carceratus detineatur etiam propter eorum interesse. Spieg.

RECOMPENSARE uerbū, tamen est agere à Latinis admissum, in maximorum tamen principum

cipum Cancellariam receptum est.

RECONVENTIO, quæ rei: & conuentio, quæ actoris est, dicitur mutua petitio. Sûnt enim quasi connexa. l. pen. C. de iudicis. Vide Abbat. in Rubr. de Mut. per. Negât reconuentionem (quæ nihil aliud est in effectu, quàm retorsio. l. cum Pa. pin. cum Aut. seq. C. de Sent. & interloc. omn. in corâ arbitro. Vide Lanfr. Bald. Decis. lxxv. Cent. j. Potest autem conuentio & reconuentio fieri uel coram iudice ordinario, uel delegato, in Nouell. de Executorib. §. illud. & in Authentic. & consequenter. C. de Sentent. ubi Glossa pulchra. Spiegelius.

RECTA cœna, Sportulæ opposita erat. Vide Steph. Robert.

RECTA tunica. Vide Festum.

RECTA uia narrare, narrare rem ut est, nihil mentiri.

RECTA uia transit dominium rei legatæ in legatarium. l. a Titio. ff. de Furt.

RECTE uerbum, pro uiri boni arbitrio est, inquit Vlpianus in l. hæc uerba. de Verb. sig. V. bi Alciat. indicat, hinc probari dictionem hanc Recte ad iustitiam causæ referri, sicut Ritè ad ritum, id est, solennitatem. Sed tamen uidetur Recte generalius accipi. Quod enim secundum ritum fit, hoc & recte fieri dicitur. Quamuis eodem admonente, Iurisconsulti differentia hac nimis subtili abutantur, & doctissimi Grammaticorum aliter tradiderunt. Varro: Ritè à ritu. nam quod secundum ritum fit, id ratum & rectum est. Priscian. Ritè pro recte: quia nihil traditur ritibus, nisi quod rectum esse credatur. Donatus: Recte dicitur, quod nullo uitio uerborum dicitur. Verè, ad rei seu sententiæ ueritatem referatur. Hinc Terent. in Adelph. Rectè & uerè dicis. Spiegelius.

RECTE defendi quid sit, not. ff. de Iudic. l. re. Etè defendi. cum concord. Alber.

RECTE pecunia data intelligitur, quâdo loco & tempore congruo datur, l. lecta. ff. Si cert. pet. Spiegelius.

RECTOR propriè dicitur, qui prouinciam, siue Præfecti Præt. titulo, siue Comitatus, siue Proconsulis, siue Legati, siue Cæsaris, siue Correctoris nomine regit. Vide Bart. in l. j. C. de Excus. mun. lib. xj. & Alc. in l. principalibus. ff. Si cert. pet. Ceterum Rectorem scholasticorum nomine contineri, ut & Episcopum, qui studiorum causa in Academia sit, Bal. docuit in proœm. Decretal. Sic appellatione militum, Imperator, pellatione populi, senatus continebitur, §. plebs. Institut. de Iur. nat. Quæ ratione cum curiam dicimus, etiam de Cardinalibus: cum monachos, de Abbate cum Capitulum, de Decano quoque intelligemus. c. quia. §. j. de Cõcess. præb. in Sexto. Spiegel.

RECTORES ciuitatum & municipiorum, cur hodie exercent, quæ sint meri mixtiq: imperij, Bartolus docet in l. j. ff. de Damn. infec. Spiegel.

RECTVM, honesti species, diuiditur in iusti-

tiam, fortitudinē, prudentiam, & temperantiam.

RECVPERATIO est, ut ait Gallus Ailius, cum inter populum & regem, nationesq: & ciuitates peregrinas lex conuenit, quo modo per recuperationem reddantur res, recuperenturq: res priuatas inter se persequantur. Spiegel.

RECVPERATOR dicebatur ille, cui Prætor iurisdictionem mandabat priuatarum causarum: qui delegati iudices postea appellari cœpti sunt à recentioribus, ut ait Bud. Spiegel.

RECUSARE, pro accusationem depellere, apud Cicer. Bud. obseruauit. Recusamus re ipsa, & tacitè. l. recusare. ff. de Acquir. hæred. leg. recusare. Ad Trebel. Item recusat, hoc est, refutat, reiicit improprie, quod sibi delatum non est. l. filia. ff. de Aur. & argent. leg. Præterea recusat, qui debetè requisitus, absque causa protendit executionem, ut not. in Aut. de Exact. instr. dot. §. illud. Astipulatur l. tutor, qui rectorium: §. si dep. ni. ff. de Admin. tut. Obseruandum executorem recusari non posse suspecti nomine, nec ab eo appellari, nisi in exequendo modum excedat, secundum Gloss. in l. apertissimi. C. de Iud. Spiegelius.

REDACTVS, pro perductus. Vlpian. de In ius uoc. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pomponius eum amisisse honorem. Est autem redigere proprie, uel quadam, uel industria ducere ad aliquid. Sic redigit Prætor per interdictum Quor. Legat. l. j. Serui in dominium nostrum redigantur. l. & seruorum. ff. de Stat. hom. Spiegel.

REDDERE, latè pater, ut not. in l. iij. §. j. ff. Commod. Id autè distare à de suo dare, Vlp. docet in l. j. §. eleganter. ff. Depos. Accipitur quandoque simpliciter pro dare, teste Celso, qui in l. cum quidâ. de Legat. ij. Etenim, inquit, uerbum reddendi, quanquam significationem habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem. Itaque reddere proprie est retro dare. Spiegelius.

REDACTA pecunia, Vlpian. interpretans uerba S. C. quod relatum est in l. item ueniunt. ff. de Petit. hæred. Redactâ, inquit, sic accipiemus, non solum iam exactam, uerum et si exigi potuit, nec exacta est. Spiegel.

REDDERE æquè bonum, pro eo quod æquè acceptum est. l. cum quid. in fi. ff. Si cert. pet. quemadmodum in mutuo res æquè bona reddenda est, sicuti fuit mutuo accepta. Spiegel.

REDBITA res nō intelligitur, quæ deterior redditur. l. iij. §. j. ff. Commod.

REDADOPTARE, iterum, denuò optare, apud Modest. in l. Si pater filium. ff. de Adopt.

REDEMPTOR causarum is dicitur, qui lites quotidianas pecunia mercatur, illasq: passionibus, muneribusque pellicere conatur. Vlpianus in leg. nec quicquam est. §. j. de Officio. Procons. Nec ideo dissimulare, inquit, si quos causarum concinnatores, uel redemptores deprehendat. Alias quadruplator, & interceptor alienæ litis dictus, Alex. de Alex. Gen. dier. libro iij. cap. xv.

REDEM-

REDEMPTOR, uestigialium emptor, in l. Cæsar. in princ. ff. de Publ. & alibi. Dicitur & is, qui certo precio cōducit uniuersum aliquod opus faciendum, à redimendo. Sed quare? Quid enim redimit operarius? Huc, Oldend. respondente, deseruit, nempe quod ueteres promiscuè omnem contractū appellarint emptionem. Quæ prisca similitudine fit, ut redimere pro conducere dicamus in parandis operibus. Emit quippe sibi, & totum in se suscipit operarius id, quod parare, seu facere debet. litem si precio. §. ij. ff. Locat. l. ea lege. §. j. eod. tit. l. in lege locationis. ibid. Spiegelius.

REDHIBERE. Vlpia. in l. redhibere, in princ. ff. de Ædil. edic. est, inquit, facere ut rursus habeat uenditor quod habuerat: quia id reddendo fiebat: idcirco redhibitio est appellata, quasi redditio. Paulus ff. de Alienat. iudic. mut. caus. fact. Quia redhibito, ait, homine, omnia retro aguntur. Inde redhibitoria actio dicitur. Sp.

REDHIBITIO est actionis nomen, quæ & redhibitoria actio uocatur, quæ experimur contra uenditorem, ut cogatur restituere præcium, & retrò quod tradiderat accipere. ut constat per tot. tit. de Ædil. edict. Pomp. ait, Redhibitio, est emptionis resolutio. ff. de Acquir. poss. l. Pomponius. §. præterea. sub fin. Item redhibitio est quædam in integrum restitutio. l. cum autem redhibitio. §. iubent. ff. de Ædilit. edict. Spiegelius.

REDIGERE in ordinem, id est, ut uulgò loquimur, suo statu contentum esse, cogendum. Extra ordinem, Iurisconsultis idem est, quod siue uerbis & formulis solennibus, ut superius dictum est in dictione, Ordo. Sp.

REDIGERE in potestatem, uel in seruitutum, est sibi subditum & seruum facere.

REDIMERE dicitur, qui præcio accepto aliquid faciendum suscipit: quod & conducere dicimus. Vlpianus, Quare & silaniam conduxerit usufruari expediendam, poterit etiam per usufrarias ancillas opus perficere. Itidem quæ si uestimenta texenda redemerit, uel insulam, uel nauem fabricandam, poterit ad hoc operis uti usufrarius. Spiegelius.

REDIMERE hereditatem, est uenditæ hereditatem iterum recipere. Sp.

REDIMERE maiestatem, uel ius suum, pro conservare accipimus. Sp.

REDINTEGRATVM matrimonium, hoc est, renouatū: Canonistæ recōciliatum uocant, apud Aphricanū l. redintegrato. Rer. amor. Sp.

REDIRE & reuerti, ad proprietatem referuntur. l. fin. ff. de Usufruct. ear. rer. quæ usu consum. Albericus.

REDITVS nomen generale est, sicuti proventus, seu obuentiones. Comprehendit autem omnia iura, seu utilitates, quæ percipi possunt. Ex Alc. qui citat Card. Clem. j. de Excess. præl. Sp.

REDITVS annui, si perpetuò debeantur, immobilib. æquiparantur: si uerò breui tempore sint duraturi, mobilibus, c. querelam. de Elec. Sed hanc distinctionem Alc. intelligit, ut suprâ

relatum est in dictione, Mobilium. Sed ea de re fusius, si fortè requiris, Bart. in l. iubemus. §. j. C. de Sacrosanct. eccles. l. usufructu legato. ff. de Usufruct. Est item, ubi redditus denotat fundos usufruct. de inferuntur. Porro, Reditus pro prouentu, eo quod singulis annis redeat, simplici d. scribendum, Insulano attestante. à redeundo enim, non à reddendo dicti redditus, contra uulgarem morem: Ouidius de Ponto libro ij. At redditus iam quisque suos amat, & sibi quid sit Vtile, sollicitis supputat articulis. Card. in Clem. unica, de Excess. præl. Reditus appellatione contineri omnes prouentus existimauit. Est tamen differentia quædam, D. Oldendorpio indicante, inter redditus & fructus, seu usufructus, quam eleganter tractant Iurisconsulti in l. patrimonij. & in l. fundi Trebatiani. ff. de Usu & usufructu. leg. in uulgata significatione pro reuersione, extat in l. final. C. de Sent. pass. ubi Imp. Constantinus de patria potestate sentiens: Quæ nisi, ait, patribus bonis detur, luctuosior erit filijs redditus, quam discessus. Spieg.

REDITVS fructuum, & usufructus, dist. l. defuncta. §. Sempronio. ff. de Usufruct. Alber.

REDVCERE, in formam pristinā instaurare. Vlpian. in l. iij. de Itin. actūque prius. l. fin. Interdum est referre ad arbitrium alicuius. Vnde apud Iurisperitos non infrequēs disputatio: An qui petit reductionem ad arbitriū boni uiri, probare debeat iniquitatem.

REDVCS dicuntur à periculo imminenti seruati.

REDVNDARE, propriè usus est Vlp. in l. j. §. j. de Aqua plu. arc. Interdum relatiuè prorefundere usurpatur. ut, Hoc facinus in tuum redundabit caput. Sp.

REFECTIO dicitur etiam ciborū. Celsus: Si in refectioe quoque mæserit tussis, intermittere oportebit. Sic apud Imp. Barbarossam §. de Pac. tenen. in Vfib. Feud. Sp.

REFERRE in commentarium, id quod uulgò dicunt, Registrare. Monuit Bud. in Annot. pri. or. & Alciat. in x. Parerg. Dicimus autem, ait, Referre ad Senatū, Ferre ad populum, cuius locationis plena sunt, eodem teste, Salustij, Licij, & terrorumque antiquorum uolumina. Sp.

REBELLE testes, testimonia, & tabulas, dicebant ueteres, quod cōtradidere & reprobare nos dicimus. Eleuare uerò testimonia, est ipsa aspernari. Quod & refutare est, & reprehendere. Subleuare autem testimonio dici debet, quod deonerare uulgò appellamus. Cuius cōtrarium est, premere testimonio. Bud. in l. posteriore, de Orig. iur. Spieg.

REFERENDARIJ apud ueteres Imp. dicebantur, per quos ipsi facilius singulorum desideria perdiscebant, teste Cassiodoro, qui libro vj. Epistol. indicat, quibus uerbis hæc dignitas solebat concedi. Horum funguntur ministerio, qui hodie in aulis Principum fratrum, hoc est, Caroli Imperatoris & Cæsaris Ferd. plerumque Cancellarij appellantur. Nominat autem eos ipse Iustinianus Spectabiles, qui mox suum post

post illustres obtinebant locum. Vide Auth. de Referen. sacri Palat. Alciat. lib. Disputat. iij. & Bartol. in l. eos. C. de Excus. mun. lib. x. Coclæus hanc uocem in barbararum dictionum classem reiecit. Spieg.

REFERRE ad Senatum, est rogare Senatorum sententias super rebus propositis. Vide Budæum in Annot. prior. Sp.

REFERRE causam, inuenire rationem, quæ propter aliquid fieri, aut minus fieri debeat. Spieg.

REFERRE iusiurandum potest is, cui deferitur: quod nisi fecerit, aut iurare cogitur. l. iusiurandum & ad pecunias. §. Prætor ait. ff. de Iureiur. l. manifestæ turpitudinis. eod. tit.

REFERRE & proferre diem, apud Papinianum l. arbitrari. ff. de Arbit. Sp.

REFICERE tribunos & alios magistratus, pro recreare, & iterum creare. Vide Stephanum Robertum.

REFICIENDI uerbo, tegere, substruere, sarcire, ædificare, & aduehere, apportareq; ea, quæ ad eandem rem opus sunt, continentur, ut ait Vlpianus l. j. de Riuis. Sp.

REFIGERE, quod fixum est labefactare, atque cōuellere. Venuleius ff. Quod ui aut clām. l. si uitem. Si fixeris, inquit, & ego refixerō. Paul. tit. de Verb. oblig. l. inter. Tabulæ, inquit, refixæ sunt. Venul. tit. ad Leg. lul. Pecul. l. qui tabulam.

Qui tabulam, ait, enim refixerit. Nebr. Vlpianus de Vusufruct. Sed & si quid, ait, in ædificauerit, potest ea eū neq; tollere hoc, neq; refigere posse: plane refixa posse eum uindicare. Sp.

REFORMARE, pro denuo constituere, teste Budæo apud Hermogenem, in l. uetigalia. de Public. Sic etiam reformari, pro denuo constitui, seu reuocari, apud Vlpianum legimus, in l. iuris gentium. §. adeo autem. de Pactis. Spieg.

REFORMARE contractum. Vide supra, In formare contractum.

REFORMIDARE, Scheub. Alfenus. Sed si quia mulæ aliquid reformidassent, muliones timore permoti, &c. l. si plagis seruus. ff. ad Leg. Aquil. Spieg.

REFRACTARIUS, Senecæ significat contumacem, & nimis in sua sententia tenacem. Spieg.

REFRAGARI obsequijs, est ea præstare nõ uelle, apud Impp. in l. fin. C. de Obsq. pat. præstand. & apud eod. repugnare, in l. si compen. l. i. C. de Hæred. instit. Sp.

REFRENARE, hoc est, cohibere multitudinem testium, in l. j. ff. de Testib. Sp.

REFRENARI iusiurandum taxatione, apud Paul. arbitrio. ff. de Dolo.

REFRIGERATA res, causa, accusatio, quæ integra non est: hoc est, quæ aliquid tacitum est, quod alioqui exprimendum erat. Budæus citat Quintil. lib. v. c. de Test. Sp.

REFUGA, qui aliorum dominium fugit. Vlpian. in l. aut damnus. de Pœnis. Quippe refugæ ex opere metalli, in metallum damnantur. Mar-

cellus de Re milit. in l. milites agrum. quia custodia refuga, non desertor militiæ est.

REFUGIUM atque receptaculum. Vide, Domus.

REFUTARE Feudum, *Leben aufflegen*, frequens uerbum in Placitis feudalibus. l. unica, de Vas. qui cont. constit. Lotharij feud. alien. Apud idoneos autores non sic reperies, sed pro non ita esse, ostendere, & reprehendere. Eruditi quidam admonent refutare, & refutationem, quam confutare & confutationem, Quint. & Cic. dicere multo sæpius. Sp.

REFUTATORII apostoli. Vide, Apostoli.

REFUTATVM feudum à patre & filio, retinet appellationem feudi paterni. l. unica, in fin. de Vas. decrep. ætat. Sp.

REGALIA, numero multitudinis absolute iura imperij dicuntur, hoc est, quæ omnia sunt principi reseruata. Bald. c. iij. de Offic. Legati. Licet autem uno nomine generali appellentur, habet tamen unumquodq; regale diuersam originem, & causam ab uno. Quod ex actib. Regalibus clarè perspicitur: qui non omnes ad unam causam, seu speciem respiciunt, sed origine, causa, & specie separantur: imò & regalia in ipso genere, à diuerso fonte procedunt, quia aliqua à suprema principis potestate procedunt. ut Creare tabelliones, & legitimare spurios, Mineræ, &c. quæ Paris à Puteo merè regalia nominat. Alia procedunt ab uniuersali dominio Imperatoris, ut flumina, uix publicæ, uetigalia, &c. Pro quo And. Esernitan. ponderat §. sed quod principi. Instit. de Iur. nat. gent. Sp.

REGENTES, id est, gubernantes, administrantes. Vlp. in fin. l. illicitas. de Off. præsid. Remissa, inquit, propter inopiam multa à prouinciis regentibus exigere non debet. Sp.

REGESTVM, Latine dici potest, quod uulgo registrum uocamus, teste Bud.

REGES principio quomodo assumpti sint, post Alciat. in Comment. ad l. bona ciuitatis. de Verb. sign. uide Iustinianum lib. j. Cæterum Regis filium, tametsi regnum non habeat, regem uocari posse, censuit Scholiastes in cap. ult. xxiiij. q. j. An uerò appellandus rex sit, natus patre nõdum rege salutato, docet tractat. Mirum est, in dubium reuocari, quod à Iure cons. apertissimè decisum est. l. Senatoris. j. de Senat. Sp.

REGINA, regis uxor. An uerò id nominis retineat uiro defuncto, uide c. ex parte. ext. de Foro compet. & xxiiij. q. j. eos.

REGIS filius, dicitur etiam natus post mortem regis. arg. l. emancipatum. ff. de Senator.

REGVM nomen, alibi quoque quàm Romæ sanctum fuisse, eorumq; afflictæ fortunæ ab aliis succurri solitum, Cicero scribit in suasionem legis Maniliæ. Hoc tamen post eiectionem Tarquinios Romæ odiosum fuit: cum scilicet ciuium aliquis rex fieri Romæ affectabat. Aliorum uerò regum, qui pop. Rom. nec socij, nec amici erant, nomen Romæ sanctum fuit: sociorum uerò & amicorum, sanctissimum. Vide Zas. in l. ij. §. exactis deinde regib. ff. de Orig. iur. Sp.

REGIMENTVM apud Aur. Arcadium, de Offic. præf. præf. Regimentis, ait, reipublicæ ad Imperatores perpetuo translatis. Sp.

REGNUM, est monarchia, seu unius principatus administrantis rempubl. ad utilitatē communem. Inde factæ sunt constitutiones, decreta, seu placita principum, quæ sunt in Codice, & in lib. Nouell. Hæc politia cum degenerat, hoc est, cum ad propriam utilitatem tendit, tunc cōuertitur in tyrannidem. Tales aliquando Deus orbis dedit, ut interim reipsa agnoscerentur boni principes. Quid enim animaduertissent Romani, & quid posteritas recordaretur, Octauium Augustum fuisse optimum moderatorem, nisi Nerone quoque pessimum experti fuisset. Igitur regnum, est ius quoddam cōsistens in dignitate & honore, præeminentia, potestate, consilio, administratione reipublicæ, ut hi qui de regno & principatu scribunt Latine, exposuere: à quibus longè arcetur scemine, de iure communi, cum plerumque etiam aduersus commoda propria, earum consilium laboret, ut l. iij. C. de Sponsal. Extat cap. Leg. Salicæ, quo sceminis regno interdicitur. Argumenta contra hanc legem adducta, scitè diluit Pyrrhus singulari tractatu, quem de Lege Salicæ, & regni successione inscripsit. Regnū etiam dicitur, quicquid à quoquam possidetur. Quin etiam uulgò iactatur adagium, Sux quemque domi regem esse: quod tamen ab ipsa usque antiquitate manasse, Roterodamus ex Homero cōprobat. Spieg.

REGIONES, à similitudine earum regionum, in quas orbis diuiditur. Romani urbem suam in quatuor regiones distinguebant: uidelicet Suburbanam, Exquilinam, Collinam, Palatinam. Inde postea regiones plurali numero ceperunt dici fines, seu termini. Et regionib. agros diuidere, hoc est, certis finibus & limitibus perpetuis distinguere, ut quisque suam partem semper habeat. Vlp. l. j. §. quies. de Offic. præf. urbi. Et urbe interdiceret, inquit, Præfectus urbi, & qualibet alia solitarū regionum potest. Sic apud Paulum in l. iij. de Offic. præf. uigil. Sp.

REGIONE, utimur hac uoce loco aduerbij, ut è regione, quasi ex aduerso rectis lineis.

REGRESSVM habere. Vlp. nisi emptores regressum ad bonæ fidei possessorē habent. l. sed & et si. §. Item si res. ff. de Petit. hæredit. Sp.

REGVLA, instrumentum apparet, quo in olei factura utebatur, ut ex Columella colligitur. Vlp. in l. sed addes. §. illud nobis. Quod si regulis olea prematur, & prelum, & succulā, & regulas, tympanū, & trochleas, quibus releuatur prelū, dominum præstare oportere. Vbi interpres, regulas pro tabulis, & succulam pro torculari accipit: utrumq; , ut rectè ait Ferrarius, insulsiuimè. Vide Budæum in hunc locum. Utuntur etiam num Ellatij nostri lignis instar regularū, quibus botri stringuntur, ut uinum defluat. Haud scio, an pro quallo usurpetur à Iuriscōsulto: hic enim expressum iam excipit liquorem ui, ut apparet, regularum. Spieg.

REGVLA in iure nostro intelligitur, quod

compendio refertur. Ius antea speciatim & fusius expositum. Vnde non secus ex regula, atque è tripode respondemus. Nam iam ex iure cōstituto mutata est, nec ipsa iuri initium facit, ut Paul. chrè explicat idem Ferrarius, interpretans Paul. uerba l. j. de Regul. iur. Quamuis regula quæuis pro uarietate circumstantiarum in aliquo uiatiatur, atque perdit officium suum. Sp.

REGVLA Catoniana, cuius in Pandectis inētio, improprie, uel ex alio casu regula dici uidetur: ut quæ ipsa ius constituit, quod antea non fuit, contra regulæ naturam, quæ prioris iuris breuis & generalis narratio dicitur: quemadmodum & ius Pontificium, & aniuersum ius civile regula uocari solet. Spieg.

REGVLARE, sed, ut putant, non sic à Latine usurpata est interpretib. ampliare & restringere legis dictum secundum rationē. l. quadringenta. Ad S. C. Trebell.

REGVLARITER, & quod pro regula, & quod secundum regulam est. Vlpianus de Petit. hæred. Regulariter, ait, definiendum est, eum de iure tineri. Sp.

REGVLVS, quasi paruus rex, non quod paruus statutus sit rex, sed quod alicuius urbis, aut oppidi dominus sit. Cuiusmodi apud nos sunt, quos uocamus Herren, item Frey, oder Bannherren. Bāno, uocabulo patrio, & non à vexillo. Quāuis propriè reguli, sint filij, aut nepotes regum. Sp.

REIECTANVM, quod ab omnibus reijcitur.

REICERE causam ad regem, pro referre ad regem: quod uulgus dicit, Remittere. Sp.

REICERE calcem, id est, retrò iacere. l. fin. ff. Si quadr. pauper. feciss. dicat. Vt si cum equus mulam olse cisset, & mula calcem reijciens, agnosonem laxasset. Sic Plinius, ubi de statuarijs loquitur. Spiegelius.

REI appellatio non genus, sed speciem significat. Octauenus ita definit: Quod infestè quidē materię pondus, signatæ uerò numerum, factæ autem speciem dici oportet. Vide l. si in remiss. de Rei uindic. Est autem rei appellatio latissime, & corporalia & incorporalia complectitur, & ad omnem obligationem, contractumq; pertinet. Hinc æquitatem, necessitatemque aliquando significat: quandoq; & ueritatem: plerumque & administrationem: sed & pro iudicio, controuersa, sententia accipitur: habet etiam negotij significationem: pro rei quoque ipsius æstimatione nunc accipitur, nunc pro eo quod interest, dumines quoq; rerum appellatione contineri, dubium non est. l. omnia, in fin. de Leg. ij. sicut & de liciti, cæteraque quæ in facto consistunt. Sed & officia, Res appellantur. Restringitur autem ex subiecta materia. Hec Ale. in com. ad tit. de Verbis. Idem in Patergā dicat, & rem pro atrocitate facti dici. Vnde reus, qui capitali crimine delatus, receptus est. Vide supra, Receptus inter reos. Spiegelius.

REI capitalis damnatus quis dicatur, uide ff. Si quis caut. l. sed & si quis. §. j. l. edicto. §. j. de Preceptis. uerb. l. rei capitalis. de Poenis. Sp. REI

REIPUBLICAE Grauiscanorū lego in tutelam uia, quæ est in Colonia eorū, usq; ad uiam Aureliam. Celsus excutit eleganter in l. quædam in testamēto. de Leg. ij. Quære Grauiscanorum. Spiegelius.

REI uendicatio. est actio, quæ cōgruit alicui uel ratione dominij, uel quasi: uel ratione possessionis, uel quasi. Item, Rei uendicatio, est impetio ad rem quam nostram esse, uel iure gentium, uel ciuili asserimus. nam is dicitur uēdicare, qui suum esse putat. Spieg.

RELATIO criminis est, cum ideo iure factū dicitur, quod alius antē iniuria lacesierit. Cicer. de Inuent. Aliter in tit. C. de Relationib. Quādo super causa superior cōsultitur, dicitur. Significat & apud idoneos autores propositionē criminis & rei. Aliter usurpauit, & quidem elegāter, Paul. in fin. l. pen. de Iustit. & Iur. quum ait, relatione scilicet facta, non ad id quod prætor ita fecit, sed ad illud quod prætorem facere conuenit. Verior tamen est ratio, ut quoties iudex principi uel maiori magistratui causam aliquā refert, ut instruat, quemadmodum ius dicere debeat. l. eum quem. §. iudicibus. ff. de Iudic. in Auth. de Iudicibus. §. ultimo. uel rem ipsi maiori iudici finientiam relinquat, quod quibuldam casibus permittitur, in Authent. ut iudices non expect. ubi not. Spiegelius.

RELATIVA, uel potius relata dicuntur, quæ secundum hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur. Ut seruus, domini dicitur seruus: & dominus, serui dominus: sic pater, filij pater dicitur: & filius, patris filius. Scotus, ut refert Agricola lib. primo de Inventionē, existimauit, in patre qui multos haberet filios, multa proinde nomina repositusq; esse patris: quemadmodum & Iurisprudentiam suam in quemq; filium describerent patriam potestatem, & domino in quemque seruū proprium discretumq; ius mancipij. Spiegelius.

RELATIVA redditua, ut Eieorum, referri debet ad omnia superiora: nisi sententiæ contrariæ præcessissent. tūc enim ad proxima referrentur. Gloss. docet, & ibidem docet. in fin. l. si idem. ff. de Iurisdic. om. iud. Spieg.

RELATIVUM est, quod ad aliud refertur: quæ ratione à Græcis *ῥητινόν*, hoc est, ad aliquid appellatur, ut libertas. refertur enim ad seruitutem: ingenuitas ad libertinitatem. Et in summa, quidquid in uniuersa rerū natura nō est uel substantia, uel qualitas, in hunc ordinē cogitur. Imò quantitates pariter, & qualitates, si quando cōferantur inuicem. Diuiduntur autē relatiua iuxta numerum priorum trium prædicamentorū, substantiæ, quantitatis, qualitatis. Vide Appellum cap. j. de Definit. Spieg.

RELEGATIO dicitur, cum quis exire fines patriæ iubetur: Deportatio uerò, cū ei qui damnatus est, certo spacio circūscribitur pœnæ pendendæ locus. Bud. in l. capitalium. §. in exilib. de Pœnis. Lege & Deportatio.

RELEGATO s, & deportatos Iurisconsulti eleganter discernunt. Nam relegatos ferè illos

uocandos censuere, qui cū in exilium mittantur, bonis tamen propriis utuntur. Nā relegare, non remittere tātum est, sed etiam in exilium mittere significat. Hinc Relegatio, exterminatio, cum quis exire fines patriæ iubetur: quod Cicero sedib. expellere interpretatur. Vide dictionē in Pe regri. sub fin. Deportati uerò ea lege atq; conditione uocantur, ut nihil ē suis bonis possideāt: etiam si à Grammaticis minus uidetur obseruatum. Spiegelius.

RELEVATA iugera dicuntur, quæ cū essent palustria, facta sunt terrena. l. j. de Fund. patrim. lib. xj. Alberic.

RELICTI nomine, mortis causa donatio cōtinetur. l. sed & si quid donetur. ff. de Vsfu. leg. Marcellus de Leg. j. Si quid relictum sit ciuitatibus, omne ualet: siue in distributionem relinquatur, siue in alimenta, siue in eruditionem puerorum, siue quid aliud. Spieg.

RELICTVM cuiuslibet ex familia, de his accipiendum, qui intra decimū gradum sunt. Alc. refert Paulum Castrensem sic respondisse. Spiegelius.

RELIGIO, ueneratio, fides, recta conscientia, metus. Iurisconsult. Maximum remedium, inquit, expediendarum litium in usum uenit iurisiurandi religio. l. j. ff. de Iureiur. Credendum autem est, homines qui aliquid frontis habent, diuini numinis testimoniū non falso inuocatos. Quanquam hoc seculo, ut omnia corrupta, luxataque uidemus, sicut iuramenta temerè deferuntur in causis, ut Oldend. eleganter ait, obularibus, ac nullius momenti: ita penè non habetur ulla solennitatis ratio, quæ utiq; malorum hominum læsam conscientiam terrere possent à periuriis subeundis. Ceterū Religionis uerbo significantissimè antiquitatē usam esse, Bud. indicat: & etiam obstringere religione, & obligare dixisse, pro eo quod dicimus, Conscientiæ metū incutere: Exoluere autem religione, esse huiusmodi scrupulum eximere. His adde quæ Viues scripsit in cap. iij. lib. x. Augustini de Ciuit. Dei. Spiegelius.

RELIGIOSA censentur, quæ religiosis adherent. l. quæ religiosis. ff. de Rei uend. Religiosum testem, & religiosè, pro fideliter testimoniū dicere, ut & pro fidei, religionē, pro Fide, Bud. apud Cic. obseruauit. Spieg.

RELIGIOSI, nostris propriè dicuntur, qui paupertatem, obedientiam, castitatē perpetuam Deo uouerunt. Sed & ampliore significatu hi accipiuntur, qui aliquid ex illis uotis obseruant, ut hospitalarij & templarij: per summum uerò absum, quilibet Christianus dicitur religiosus: & ita sentiunt Canonistæ in Rubr. de Regul. Vi. de Alciat in l. inter claras. C. de Summ. trin. Bar. indicat religionis uocabulum uariè accipi, in l. j. eod. tit.

RELIGIOSVM est id facere, pro eo, ut uulgus dicit, Facienda est conscientia.

RELIGIOSVS locus, opponitur puro. Institut. de Rer. diuis. §. religiosum. & l. ij. §. Prætor ait. ff. de Religios. Facit autem religiosum locum

illatum defuncti cadaver, præsertim, ut Vlp. tradit in l. iij. eo. tit. Si in eum locū inferatur, quem ipse sibi destinavit, Adde quæ referuntur in dictione, Sanctum est item. Spieg.

RELINQVO, verbum adiectū universitati bonorum, denotat institutionem. l. diuus Traiā. ff. de Milit. testam. cum dicit: Ego te heredem facio, aut tibi bona mea relinquo. Si uerò certæ rei uel quātitati adiciatur istud uerbum, Legatum significat. Nouell. ut cum de Appellat. cognos. §. aliud quoque. De huius uocabuli effectu, uide Iulius Bartol. in l. illa institut. ff. de Hæred. instit.

RELINQVERE per præceptionem, id est, antecaptionem, apud Paulum ad fin. l. hæredes, & Caius in l. rem pignori. ff. Famil. ercisc. tum alios. Spiegelius.

RELINQVERE domi pecuniā, pecuniam domi inueniri. Oppo. Pecuniam domi nō relinquere, nec usquam inueniri. Paulus in l. Hæredes eius. §. fin. ff. Famil. ercisc. Verlossen.

RELINQVERE item, est aliquid pro suo alicui legare. Paul. in l. Hæredes eius. ff. eod. tit.

RELINQVATVM, iuxta Noric. tex. pro reliquatum apud Paul. quum ait, Legatarius proferebat, manu patrisfamilias reliquatum, tam suo, quam colonorum nomine. Hæc est Germana lectio expediti sensus, quem obscurauit uulgata hætenus, hoc est, ante Haloandrum prodita editio. Accursianū item scholium indicat fuisse uariam in l. Ofidius. in princ. de Leg. iij. Spiegelius.

RELQVA, pro debitis. Vnde apud Paulum, de Admin. tut. in l. Lucius Titius curator, C. Seij tempore, curæ fundum Cornelianum locauit Sempronio: qui Sempronius reliqua contraxit: uel ut Haloander, traxit reliqua: quod & simpliciter reliquari dicitur. ut ibidem leg. debitum. Quod ex conductione reliquatus est. & apud Vlpianum l. rescripto. de Mun. & honor. Eos deum debitores reipubl. accipere debemus, qui ex administratione reipubl. relinquatur, Die noch ein Rest schuldig bleiben. Hinc Reliquator apud Scæuolam in l. creditor. de Solut. & liberat. qui ex parte se à creditore eximit, & ex parte debitor manet. Reliquorum tamen appellatio propriè ad partem restantē refertur, à qua sermonis proprietate in dubio nunquam recedimus, ut ait Alciat. Reliqua etiam intelligi possunt, quæ ipsi debemus, & quæ nobis debentur. Quamuis exemplum quod è Plauto profert Steph. Rob. nō probat. Et apparet eum in codicem malæ fidei incidisse. Spieg.

RELQVA actorum & colonorum pro debitis contractis ab actoribus & colonis. Vide Paulum in l. prædiis. de Leg. iij. explicantem hæc uerba: Prædiis per præceptionem filic datis, cum reliquis actorum & colonorum. Sic autem Iuris consulti usurpare solent, ut Pompon. de Statuliber. Rationem reddere iussus, reliquum quod apparet, soluit: de eo quod obscurius est, satisfacere paratus est. Iulianus: Si quis testamento libertatem accepit sub cōditione, si rationem reddi-

derit: debet pro hæreditaria parte hæredibus reliqua soluere. Spieg.

RELQVI, de tribus etiam dici, colligitur in Authent. Ut determ. sit num. cler. in princ. Sed & de duobus accipi traditum est c. fin. §. j. ext. de Offic. deleg. Quamuis reliquorū appellatione, etiam omnes interdum accipi, Vlpian. docet, de Verbor. sig. Vide l. cum optio. ff. de Opt. legat. Spiegelius.

RELQVIÆ, pro cineribus. Modest. in l. quidam. de Cond. institut. Quidam testamento suo hæredem scripserat tali conditione, si reliquias eius in mare proiciat. Nec enim ignorandum, Funus propriè dici cadaver iam ardens, uel incensum: Exequiæ, dum portatur: Reliquiæ uerò, iam crematum, & bustum: Cōditum uerò, iam sepultum. Vide, Funus ducere, Spiegelius.

RELQVVM dicitur, quod superest maiori summa detracta, Ein Rest von der schuld, l. rescriptum ff. de His quibus ut indig. Spieg.

RELQVOR uerbum deponens. Est enim reliquari, æs alienum ex reliquis rationum contrahere. Ein Rest schuldig bleiben. Vlpian. in l. Rescripta. ff. de Muner. & honor. Et in l. si filia nupta. ff. Famil. ercisc.

RELQCARÈ, est opus ad diem cōstitutum non perfectum, alij artificii denuò idem opus faciendum locare. l. itē quæritur. §. si in l. ff. Locati. Spiegelius.

REMANCIPARE, pro mancipatam rem reddere, & iterum mācipare, hoc est, redhibere. Lege Boeth. in lib. Comment. in Topic. Cic. iij. Spiegelius.

REMANERE, uerbi efficaciam indicat Bartol. in l. tale pactum §. fi. de Pact. & in l. prætor. ff. de Collat. bon. Spieg.

REMANERE uenditionem, pro non facta interpretantur, in l. cum autem. §. fin. ff. de Aedil. lit. edict.

REMEDIUM, dicitur nō solum de morbis, sed de rebus etiā omnib. quas cum cura, operisq. nostra explicamus. Caius l. j. de Iureiur. Maximū, ait, remedium expediendarū litium in uisum uenit iurisiurandi religio. Spieg.

REMEDIUM loco monstrari, in l. j. §. idem Scæuius probat. ff. de Statu lib.

REMEDIUM imponere, pro adhibere apud Iustinian. Instit. Quibus alien. licet, uel non, paulo post princ.

REMIGES sunt, qui scalmis hærent, id est, ipsi labro nauis, ubi remi adnexi sunt: à quo inter scalmia, spacia inter remiges dicta sunt. Accursius in l. j. §. ij. ff. Naut. caupon. stabul. ridiculè interpretatur remigem, id est, qui scit melius nauigare. Sic & mesonautam accipit, pro mediocri: à uero, quod est, ait, mediū. Sed ex Bud. & Alciat. supra indicatum est, quid mesonauta significet. Hoc tamen uerbū alibi nusquam, ne apud Græcos quidem se legisse fateretur Bud. uerò, qui remiges hortatur: quasi nauigantium moderator. Vide Annot. prior. Bud. in l. j. de Recept. arbitr. Spieg.

REM,

REM, dictionem & uerbum dialectici, ut Fortunatianus tradit, sic distinguunt: ut uerbum sit, quod ex se, & materialiter, ut uulgò loquimur, prolatum est. Dictio uerbi ipsius sensum habet, qui in proferentis animo cum latuisset, per uerbi expressionem exit: sic uerbum cum sensu dictio est. Res est quæ exprimitur, & ex uerbo dictioneque declaratur. Ut si interrogem: uerbum, si quis, quid comprehendit? Si quis, quatenus nudam pronuntiationem propter se respicit, uerbum est: quatenus sensum habet, quem ego antè animo concepì, dictio est: masculi uerò & feminæ ex eo uerbo significatæ, res sunt. Spiegelius.

REM in bonis esse, ut distet ab, ex bonis, uel de bonis, colligi potest, in l. rem in bonis. ff. de Acquir. rer. dom. Alberic.

REM iudicatam, nunc uulgò dicimus Sententiam definitiuam.

REM uel causam ad exemplum pertinentem dicebant, quam nunc materiam consequentiæ, importantiæque dicunt. Bud. in l. poster. de Orig. Iur.

REM non nouam aggredi, initium l. sub tit. de Iudic. in Cod. Cur id sit uersum in proverbialem locum, de his qui uxores uetulas ducunt, Gloss. indicat, & Alciatus libro iiii. de Verb. sig. Spiegelius.

REM integram uariis dici modis, Azo in summa ostendit. C. Quand. lic. ab empt. reced. Proprietatem intelligimus, donec quid geri cœptum est. l. j. §. cœpisse. ff. de Pollicit. Spieg.

REM gerere, pro pugnare, & apud Iuriscoss. & alios obuium est.

REM non esse, & non apparere, paria sunt. l. in leg. Rutilia Polla. ff. de Cotrah. emp. l. quoties. Qui satis. cog. cum uulg. Spieg.

REM tanti ualere, quanti uendi potest, intelligendū est de communi & publica æstimatione, non de cuiusque propria & priuata: quia precia rerum ex cōmuni æstimatione finguntur. l. si seru. ad Leg. Falcid. Spieg.

REMISSE, contrarium uehementer.

REMISSE homines dicuntur, qui tristes, & seueri non sunt: qui aliorū facta, aut dicta, sine ulla offensione tolerant.

REMISIO, refutatio, & renūciatio quo distent, Spec. tradit in tit. de Pact. & transact. Quib. uerò modis in contractibus fiat, Bart. docet in l. hæres absens. ff. de Iudic. Idem tractat in lege j. de Oper. nou. nun. De remissione, quæ uersatur circa eiusmodi nuntiationem, idem Spec. in tit. de Remissionibus tam iudicialibus, quàm aliis, abundè differit. Spieg.

REMITTERE dicitur creditor, nō qui antipocharestatatur, sibi numeratam pecuniā, sed qui nulla solutione ultrò sua beneficentia nomē expungit. Cuiusmodi sit cōtractus, si quis quid remittit, declarat Bart. in l. si quis delegauerit. ff. de Donat. Spiegelius.

REMITTERE, interdum dare dicitur. l. si mulier. ff. de Condict. ob turp. caus. cum simil.

Interdum donare. l. j. Quibus modis pign. soluitur. & aliis locis, quæ indicat Albericus. Vlpianus in l. iij. in fin. de Crim. Stellion. remittenda, pro minuenda usurpare uidetur, ubi dicit: In iis autem, qui sunt in aliquo honore positi, ad tempus relegatio, aut ab ordine motio remittenda est. Sic apud Ciceronem, Remittere de supplicio, id est, minuere supplicium. Spiegelius.

REMITTERE actionem. Lege, Actionem remittere.

REMITTERE annum, prorogare, concedere ut annus prorogetur.

REMITTERE iusiurandū censetur, qui deferente se cum paratus esset iurare, aduersarius gratiam ei fecit, siue presenti, siue absenti & ignorant, adeoq; per epistolam: ut sit amplissima occasio remittendi iuramenti. l. remittit. l. Labeo, ff. de Iureiur. Spieg.

REMITTERE nuntiationem, est soluere operis noui nuntiationem, hoc est, prohibitionem, & cedere, ut quid noui fiat operis. Quibus autem modis id fiat, Iurisconsulti luculenter ostendunt, Titulo ff. de Remission. Spiegelius.

REMITTERE nuntium, id est, discedere à marito, facere diuortium cum uiro.

REMITTERE opinionem, pro discedere ab ea.

REMITTO tibi quicquid gessisti, uel gerere debuisti: per hæc uerba, quæ poni solent in tutorum liberationibus, dolus, culpaue minimè remissus, intelligendus est. Secus, si dictum sit, Remitto quicquid possum per actionē tutelæ. Quæ de re uide Iurisconsul. in tract. de Remiss. per tot. Spiegelius.

REMORARI actiuam habet significationem: unde Remora piscis, quod naues remoretur.

REMOTVM à iure, magis accipiendum ab eo alienum, quàm quod illi contrarium sonat. Remotus, ac motus Senatu, eleganter Iuriscoss. pro dimisso à Senatu, Marcellus & Modestinus de Senatoribus usurpant. Obseruandum autem, quod ibidem dicitur, ob turpitudinem motum, ceu infamem, Der eeren entsetzt, nec iudicare, nec testimonium dicere posse, nisi per principem sit restitutus. l. j. C. de Sentent. pass. & l. j. §. de qua. ff. de Postulando. Spiegelius.

REMUNERARE, mutuam gratiam refferre, hoc est, munere aliquo munus aliud compensare, beneficioque beneficium reddere. & quod uulgò est, ad antidora obligari. Bart. in l. sed si lege. §. consuluit. ff. de Petit. hæred. & in l. hoc iure. de Iust. & iur. pulchrè differit, an naturæ lege ad remunerandum astringamur. Vlpianus in l. j. Si mensor falsum modum dixerit. Ideo autem, inquit, hanc actionem (prætor) proposuit, quia non crediderunt ueteres, inter tales personas locationem esse, sed magis operam beneficij loco præberi: & id quod datur, ei ad remunerandum dari, & inde honorarium appellari.

pellari. *Ergetzung, uerehrung. Spieg.*

REMVNERATIO, propriè muneris alicuius, munere alio compensatio. l. j. §. j. tit. iam citato. Vide Bart. & in d. l. sed si lege. §. consuluit. & Specul. in tit. Depos. Spieg.

RENOVARE, notæ significationis. Scatent huius uerbi, cum apud Iuriscos. tum apud alios autores, innumera exépla. l. iij. in prin. de Dam. inf. leg. si unus. §. pactus. de Pact. ibid. renouatur contractus. leg. Iuriscgentium. §. adeo. Renouatur totus grex. l. grege. de Pign. Alberic. Renouatur autem, quod finitum est: Protelatur, quod adhuc durat. l. dies. de Dam. inf. & l. sed & si manente. de Precar. l. si cum dies. de Arbitr. Spiegelius.

RENOVATA dos, instrumentis non reuocatis interpretanda est, ut Vlp. censuit in l. diuus Seuerus. de Iure dot.

RENVMERARE propriè est, reddere quod antè nobis numeratum fuerat: ut aurum, dotem, & cætera.

RENVNCIARE, hoc est cedere, licere omnibus his, quæ pro se introducta sunt. Hæc regula, ut Iustinian. ait, antiqui iuris perpetua non est, de qua fufius Alc. in Cômment. ad l. si quis in conscribendo. C. de Pactis. Nos uocamus, *Verzugthuon*. Verùm renūciari posse omne ius, id seu sola spe, seu te competat, accipiendum est. Hinc renūciatio etiam dicitur id quod cessionem uocamus. Spiegelius.

RENVNCIARE, & arcanum deferre significat, teste Budæo. Vnde apud Paulū in l. si quis aliquid. de Pœnis. Renunciatores consiliorum, quos lex aut uiuos exurit, aut farca suspendit. Spiegelius.

RENVNCIARE hospitium dicitur is, quem contracti hospitij pœnitet, ne hospitij ius uiolaret.

RENVNCIARE legationē, pro referre uel nūciare quid sit in legatione effectum, uulgò *Relation thuon*. Spieg.

RENVNCIARE redemptionem, pro testari se non esse redemptorem.

RENVNCIATIO, ut admonuit Bud. testimonij genus, quod edere solent architecti, & magistri uniuscuiusq; officij, cum opus est: qui propterea publico sacramento adiguntur. Nobis est, *Ein vuerfang thuon*. Item dicitur renūciatio, quod nunc processum uerbalem dicunt: qualis est uiatorum, & eorum qui edicta, aut sententias exequuntur. Spieg.

RENVNCIATUR Cōsul, Tribunus, aliū sue magistratus id est, declaratur.

REPARARE quod amiseris, pro recuperare, grauius est, quàm in statum pristinum redigere: quasi rursus parare. ut in Authent. ut iud. sine quoq. suffrag. §. oportet. leg. fin. C. de Pact. pig. Spiegelius.

REPARIASSARE, de iis dicebatur, quos pœniteret instituti, quiq; à conuētis discederēt. Vide Chiliad. Eras.

REPEDARE, pro reuerti. Cicer. de Leg. iij. Domum cum laude repedandum. Leo Imp. l. si

quis ex grege. C. de Cohort. libro xij. Aut si, inquit, ad pristina sacramenta maluerit repedare. Spiegelius.

REPELLERE, pro propulsare. Ut conuicio conuicio repellitur, iuxta l. quæ omnia. de Procur. Hoc uerbum non est ubique accipiendum, de ui semper perniciofa publicæ tranquillitati, (quoniam non additur subinde, Vim ui repellere licet) sed magis ad iuris intellectū refertur suadet æquitas: ut sit repellere, uidelicet per legitimum remedium. Vide Oldend. A. tion. ij. Claff. iij. Spieg.

REPENTINVM & mediatum, contraria: pro subito & festino ponitur, teste Alberico in l. j. C. de Pasc. public. Repentina mors, hoc est, à nemine prouisa, apud Ciceronē de Diuinat. lib. ij. & in Authent. de Consang. & uter. frat. §. si igitur. Repentino, siue repente fieri etiā dici, quod altera die fiat, Compostell. existimauit. Spiegelius.

REPETENTES morbi, pro post curam nonati.

REPERIRE causam, inuenire rationem, quæ propter aliquid fieri, aut minus fieri debeat.

REPERTVM crimen, adulterinum, falsum, pro eo quod palam, & compertum est.

REPETERE, propriè restituendum petere. Interdum iterare. Modest. de Quæst. Repetitionem posse, diui Fratres rescripserunt. Interdum recordari. l. quidam. ff. de Iur. Codicill.

REPETERE, pro recordari. Quod & Alberic. indicat in l. quidam. ff. de Iur. Codicill. & l. rescriptum. de Pœnis. Sic Suet. Plinius Iunior, tum alij utuntur. Spieg.

REPETERE reum. Paul. Quod si libelli in descriptione legitimè ordinati non fuerint, rei nomen aboletur, & ex integro reperendi reum potestas fiet. Hinc repetitus reus dicitur, qui sepius de eodem crimine delatus est.

REPETI pro iterari. Modest. de Quæst. Repeti posse quæstionem, diui fratres rescripserunt. Spiegelius.

REPETITA consuetudo, & institutum dicitur, hoc est, lōgo interuallo relata, ac, ut Bud. ait, à longissimis retrorsum temporibus petita. Attribuitur l. j. C. de Erogat. annon. milit. lib. duodecimo. Spiegelius.

REPETITA die, opponitur, Prolata die, Paulus l. iij. de Fid. instr. Repetita quidem die, cautionem interponi non debuisse: id est, die retrorsum euentita. Vulgus antedatam appellat. Vbi dies pro tempore intelligi debet, cum fœminino genere sit positum. ut in illa locutione, Annua, bima, trima die. Idem ad Exhibend. l. Julian. §. quantum. Proinde si post litem contestatam usucaptum exhibeat, non uidetur exhibuisse: cum petitor intentionem suam perdidisset. Et ideo absolui eum non oportet, nisi paratus sit, repetita die intentionem suscipere, ita ut fructus secundum legem æstimentur. Idem de Damn. infect. l. si finita sit dies. §. Item uideamus. si cautio ei offeratur, posteaquam missus est in possessionem: an non prius decedere debeat,

beat, quàm si ei caueatur etiam de eo dāno, quod cōtingerit, posteaquam missus est in possessionē: quod quidē magis probatur. Repetita igitur die repromittendum erit, id est referenda retrorsas cautio, & in præteritum. Vide Bad. in Annot. prior. ad d. l. Iulianus. Spieg.

REPETITORIVM quid sit, declarat Vlp. in l. tutor. de Administ. tut. Tutor, inquit, qui repertorium non fecit, quod vulgò inuentariū appellatur, dolo fecisse videtur: nisi fortē aliqua necessaria & iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit.

REPETVNDARVM, uel de repetundis ac culatur quis, uel dānatur, qui in administratione magistratus, pecunias accepit, unde accipere non debuit. Tit. est ad Leg. Iul. Repetund. de qua Martian. sic scribit: Lex Iulia repetundarū, per tiner ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestatisue curatione legationēue acceperit. Nebrisensis. Porro Repetundarum, Repetundis, hos duos tantum casus habet: & Valla teste, dubitari potest, participiūne sit, siue nomē, an genitivum. Quum dicitur, Repetundarū, subintel ligendum, pecuniarum: quo nomine pecunię, & omnia quibus diuitiæ cōstant, cōtineri dicimus. Causam uerò repetundarum multiplicem esse, Quintilianus tradit. ea enim multa crimina con tiner, quæ causæ propria sint. Spieg.

REPIGNORARE, pignus recipere soluto precio, nunc luere dicunt, *vsand ledigen*. Vlpianus Commod. l. si ut certo loco. §. nunc uidendum. Non repignoras, ait, ut mihi reddas. Spieg.

REPLICATIO. Lege, Explicatio. & Bart. in l. j. de Except.

REPLVMBARE, est plumbum auferre de argento. Vlpian. de Aur. & arg. leg. l. cum aurum. An replumbari debeant, ut sic appendantur? Nebris.

REPONERE alicui, pro uicissim obiiicere, quasi replicare, recriminari, *Begegenen*.

REPONERE, pro reficere. l. omnino. de Im pen. in reb. dot. fac. l. in summa. §. item Varus ait. de Aqu. plu. arcen. Reddere item quod ablatū est, significat. Budæus.

REPONERE se in obligationem. l. illud. in prin. ff. Quod met. caus.

REPOSCIMVS, quod nobis debetur, uel quod à nobis acceptum est. Proinde reposcenti rem suā non reddens, furti tenetur. l. Pomp. sub fin. de Acquir. rer. dom. Spieg.

REPREHENDI fugitiui dicuntur, id est, re trahi à fuga. Vnde & reprehensores, qui erant an tiquis, qui fugitiuos seruos inuestigatos reduce rent. Vide Budæū in l. si apud te. ff. de Præscript. uerb. Spieg.

REPREHENS A, hoc est, emendata, corre cta, exactorum illicita auaritia, apud Vlp. sub fin. l. illicitas exactiones. de Offic. præsid. Spieg.

REPRAESENTARE diem promissorum, id est, præstare promissum.

REPRAESENTARI in iudicio aliquē. Vi de, Iudicio liti.

REPRAESENTARE precium rei emptæ, est

præsentī pecunia soluere, non autem ante diem soluere. Vlpianus de Transact. in l. cum hi. §. Eam transactionem oratio improbat, quæ idcir co fit, ut repræsentatam pecuniam consumat. Idem in l. j. si quis test. lib. esse iuss. fuer. pro statim ostendere, perquām appositè usurpat, ubi ait: Sed culpa dolo proxima, dolum repræsentat. Spiegelius.

REPRESSALIA, potestas est impigneran di contra quemlibet de terra debitoris, data cre ditori pro iniuriis & damnis. l. si pignerationes. de Iniur. & dam. dat. libro sexto. Zalius repressa liarum usum non uult consuetudine nouitia re ceptum, quod Bartol. sensit, sed à uetustissimis Romanis legibus radicem sumpsisse. Vide eum in §. & ita leges quasdam. l. ij. de Origin. iuris. Nec negat uocabulum sœdum esse, & barbarū, sed nunc apud Iuristas usurpatum. Itaque re pressaliis capi, est aliquem ob alterius delictum damno grauare. Lege, Hominem pignerari. Spie gelius.

REPROBARE non possum semel pro batum: uerbum Pomponij, ut Scauola refert, & interpretatur, in l. Pōpon. j. de Negoc. gest. Spie gelius.

REPROMITTERE. Lege, Satisfare.

REPUDIARE, propriè quærendorum est, non partorum. l. j. §. decretalis. de Success. edict. Institut. de Hæred. qual. & differ. §. extra neis. Item Vlpiani regula est: Quod quis, si uelit, habere non potest, id repudiare non potest. Spie gelius.

REPUDIATIO, nomine alienationis non uenit: ut dicunt Bart. & Bald. in l. pupillorum. C. de Repud.

REPVDIVM propriè est, cū sponsus à sponsa dirimitur: Diuortium uerò, ubi uir & uxor matrimonio soluuntur. Repudium ergo sponsæ mittitur, Diuortium uerò in coniu gibus duntaxat est. Vide Cantianculam in lo cum, Ab antecedentibus, ubi quædam à fontib. pulchrè repetit de repudiis, diuortiisque. Spiegelius.

REPVDIVM dicitur, cum futuri matri monij sponsalia dirimuntur: Diuortium uerò non, nisi inter coniuges est, quasi in diuersas par tes itio. Fribusculum autem est Vlpiano in l. cum hic. §. si diuortium. de Don. int. uir. cum propter iram subitariam coniuges recedūt, non tamē diuortunt, sed cessante fribusculo, & quie scente ira, reuertuntur. Alciatus de Verborum signific.

REPVLSA, reiectio ab honore, uel ma gistratu.

REPVRGIVM, pro emundatione, apud Imperat. Constantinum, in l. j. C. de Aquæduct. libr. xj.

REPVTARE, pro computare, apud Vlpian. Item sumptus litis tutor reputabit, & uiatica, si ex officio necesse habuit aliquò exire uel profici sci. Sic apud Paul. in l. Nefennius. Neg. gest. & reputationes facere apud Caium in l. item ex di uerso. ff. fam. ercisc. Spieg.

REQUIRENDVS, pro exquirendus. Martian. l. j. de Requir. reis. Sed absens requirendus annotandus est, ut copiam sui præstet. Spieg.

REQUIRERE, pro desiderare: ut quum requirimus in teste, quod esse debet, & non est. Spiegelius.

RERVM uocabula sunt immutabilia, hominum mutabilia. l. iij. ff. de Legat. j.

RERVM Italicarum, uel prouincialium significatione, quæ res accipiendæ sint, explicat Vlp. in l. ex facto. §. rerum autē. de Hæred. instit. Spiegelius.

RES, uocabulum genericum est. Nam, ut Paulus inquit, siue corporalia, siue incorporalia comprehendit. Corporales res sunt, quæ uerè tangi possunt: ut homo, uestis. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ista, quæ in iure consistunt, sicut hæreditas. Extat tit. Instit. de Reb. corporal. & incorporal. cuius uerum usum atq; uim Oldendorp. pulchrè declarat in princ. Action. vj. Class. iij. Vide suprâ, Rei appellatio. & mox, Res corporalis.

RES absolutè nominata, tota uenit. l. si defensor. §. qui interrogatus. ff. de Interdict. Spieg.

RES ad futurum, Causa ad præteritum refertur. l. j. & ibi Gloss. ff. de Cond. ob turp. caus. Spiegelius.

RES abesse dicuntur, quarum corpus manet, forma mutata & transfigurata. Vide l. mulieris. de Verb. sig. Esse uerò dicitur, ubi perpetuò esse debet, non ubi est ad tēpus. Vide Bart. in l. ex facto. ff. de Hæred. instit. Spieg.

RES & bona, quibus distent, indicant tex. & Gloss. singularis iuxta Bartol. in lege fin. ff. de V. usufruct.

RES certò sciri dicitur ea, de qua habetur uerhemens opinio in rebus, in quibus uera scientia difficilis est, per Glossâ elegantē in l. Pannonius Auitus. §. rei perduellionis. de Acquir. hæred. Sp.

RES controuersa dicitur, quam nos contentiosam uocamus, teste Budæo. Et qua de re agitur, pro eo quod nunc dicimus, hoc de quo nunc quæstio est, id est, quod maximè iudicandum est. Græcè, τὸ ἀμφισβητούμενον. Vide eundem in Annotationib. prioribus ad l. ij. de Orig. iuris. Spiegelius.

RES corporalis naturaliter per se inspecta, certè nihil aliud præstat, quàm quod tangit, & exteriore sensu ordinari possit: ut fundus, aurum, & cæteræ. Si uerò exigatur ad rationem politicam animi cogitatione, tunc formulæ iuris concipiuntur: per quas res corporales sic ordinantur ad usum humanum, ut nemini fiat iniuria. Et tales formulæ dicuntur res incorporales, quia substantiam non à corpore, sed ab animo ducunt. Oldendorp. adfert similitudinem ab homine, qui paruus est mundus. Quid ualeat, inquit, corpus quod tangi potest, nisi animi ratione ad honesta officia trahatur? Eleganter ergo, inquit, sicut homo corpus habet & animam: ita totum ius nostrum censetur circa duas res uersari, uidelicet corporales & incorporales. Quam necessariam cōsiderationem Accursius cum suis

nunquam intellexit. Spieg.

RES datur, cum transfertur dominium: sed traditur puro facto, ut cum equo traditur sella, quod purum factum est. Restituitur autem res cōmodata, deposita, impignorata, &c. Vide Zas. Institur. de Action. §. sic itaque discretis.

RES exigua, quæ accipiēda sit, exponit Gloss. magna in l. final. C. Si cert. pet.

RES extare dicitur, penes quemcunque extet, licet non penes reum. l. si æstimates. ff. Solut. matr.

RES geri dicitur, lite iam contestata, quæ iudex reiici non potest. l. nemo. C. de Iuris. omn. iud. Iulianus in l. & quia. eod. tit. Antequam, inquit, res geri cœperit. Spieg.

RES in nauem receptæ, quæ intelligendæ. Vlpian. explicat in princ. l. iij. Naut. caup. Itab. Spiegelius.

RES iudicata finem accipit, sententia finem imponit. Vnde hæc habet se per modum agentis, illa patientis: quia imponere finem, est quiddam actiū: accipere finem, ad passiuam respicit. Proinde Zasius Gloss. in princ. l. j. de re iudic. lapsa, duraque & frigida est, cum exponit. Bartol. controuersiarū accipit, id est, in ea finis est. Bartol. motus ista differentia, censuit, sententiæ esse rem iudicantem: & id quod iudicatur, esse rem iudicatam. Quod quidam Doct. haud malè improbant: quia ridiculum est dicere, quod sententia sit res iudicans, id est, quæ iudicet: quoniam Iuriconsultus dicit, iudicem pronunciare. Vnde uerius & subtilius Zasius uidetur, quod sententia habet se per modum instrumenti, quo iudex pronunciat. Nam iudex pronunciat per sententiam, tanquam instrumentum, sicut faber utitur malleo: malleus non ferit, sed faber instrumeto mallei. Sed res iudicata respicit ad causam materiale, non ad causam instrumentalem: quia res iudicata nihil aliud est, quàm finis litis: lis, controuersia fuerunt materia iudicandi. Nam Modestinus, Res iudicata est, inquit, quæ finem controuersiarum pronuntiatione iudicis accepit: quod uel condemnatione, uel absolutione contingit. l. j. de Sentent. & re iudic. l. solutione contingit. l. j. de Sentent. & re iudic. l. itaque Iuriscos. sententiam nuncupant rem iudicatam ab effectu, seu fine. Quorsum enim pertinet sententia iudicialis? Certè ad hoc, inquit Oldendorp. ut res controuersa per eam iudicetur. Quorsum rursus res iudicata? Ad pacem & tranquillitatem, sine qua periclitatur res publica. Bartol. reiecto Accursij commento, dicit sententiam esse actum, seu formulam iudicandi rem uerò iudicatam esse eam, in quam tale iudicium exercetur. Vnde sunt duo tituli distincti, de Sentent. & interloc. omn. iudic. & de Re iudicata. Sæpè tamen promiscuè alterū accipitur pro altero. Spiegelius.

RES mea est propria, cuius habeo actionem. l. qui actionem. ff. de Regul. iuris. l. j. §. bi. duū. uersic in propria. ff. Quand. appell. sit. Spiegelius.

RES militaris, teste Valturio capite secundo, est ciuilis quædam pars, facultasque honoratissima

ratissima, ad reliquas civilis potentiae partes tuendo continendas, secundum naturam maxime necessaria, legitimeque ad hoc ipsum variis diversorum temporum exemplis, electione ac sacramento adacta. Extat titu. ff. de Re milit. lib. xlix. Oldend. noster in Restaurat. Politiae capite secundo, recte admonuit apud Pomponium in §. populo deinde aucto. l. secunda, de Orig. iur. ne sub ipso statim initio Imperij res militatis fuerit ordinata. Primum, quam magna deliberatione suscipiendum bellum esset, tatum illud quod naturali defensione posset iustificari aduersus finitimum atroxem iniuriam: deinde, ne a quibusvis temere conscriberetur miles, essentque ad haec designati magistratus, qui ordinaria potestate atque diligentia rem tantam ex animi iudicio recte conficerent: postremo, ut unusquisque intelligeret, nemini concessum esse belli gerendi potestatem sine autoritate publica, quae nihil aliud, quam totius Imperij salutem respiceret.

RESPUBLICA, quasi populi. Ius enim Imperij Romani ad populum pertinebat, donec per legem Rhemiam populus in Augustum Cæsarem ius omne transfudit. l. j. de Man. princip. Alciat. de Verbor. sig. Nunc autem dicitur etiam cuiuscunque municipij, per text. & Gloss. in leg. procuratores. C. de Decurion. lib. decimo. Spiegelius.

RES, pro ueritate. uti apud Terent. in l. quoties. ff. de Iureiur. l. j. §. qui in rationibus. Ad Leg. Corn. de Fals.

RES suo Marte decurrere, hoc est, suo ordine peragi debere. l. j. C. Ne lic. potent. Spieg.

RES sanctae, adfines sunt sacris religiosisque rebus. nam & haec quodam modo diuini iuris sunt, proindeque in nullius patrimonio esse iudicantur. Cuius generis sunt, muri, & portae, non urbis Romae tantum, sed etiam reliquarum ciuitatum ac municipiorum. l. sanctum. §. ult. & l. sacra. §. muros. l. ult. ff. de Re. diuis. & l. mortuorum. C. de Relig. & sumpt. fun. Haec quoque pertinent: quae infra in dictione Sanctum, annotauimus. Spiegelius.

RES mulieris, dos intelligitur. l. quod dicitur. §. fin. de impen. in res dotal. fact. Spieg.

RES nobis cedi dicitur, quando nobis obligatio ad rem oritur. l. cedere diem. ff. de Verbor. sig.

RES in nullius bonis dicitur multipliciter. Primo per naturam, ut feræ syluestres. §. Feræ. Instit. de Re. diuis. Itē facto hominis, ut res proderelicto habita. Instit. eod. §. penult. Itē propter reuerentiam, ut res sacre. Instit. eod. §. nullius. Itē casu, hoc est, euētu, ut hereditas iacens. l. uacantium. C. de Bonis uacant. lib. x. Item tempore, uel temporis diuturnitate, ut thesauri, qui inuenti conceduntur, cum suo tamen modo, de quo Instit. eod. §. thesaurus. Spieg.

RES non fungibiles. Require, Fungibiles res.

RES sacras appellamus eas, quae non temere, nec per quoslibet, nec quibuslibet, sed selectis uerbis autoritate publica, & ritu quodam singu-

lari adhibito, olim per gentiles illorum aberrantis reipublicae deorum Pontifices, aut etiam per principem ipsum pontificatu maximo decoratum, nunc autem per religionis nostrae Antistites Deo consecratae sunt. In Authent. ut Nul. fabric. Orat. dom. Coll. v. & in Authent. de Eccles. tit. §. si quis autem uoluerit. & §. si quis aedificationē. Coll. ix. Huius generis aedes sacrae, aut alia loca sunt, quae siue in agro, siue in ciuitate, publice Deo dedicata sunt. l. sacra. ff. de Re. diuis. In hoc etiam genere computantur & anathemata, sacra donaria, uasa, uestes, quae suis etiam cerimoniis plerumque magnis, arcanisque, diuinæ sunt religionis ministerio deputata: atque ut uno uerbo dicamus, quidquid olim fuit, quod deorum haberetur: hoc die quidquid ritē Deo Optimo Maximo dedicatum est, id omne diuini iuris esse, in tantum existimatur, ut una uel altera duntaxat excepta causa, nec alienari, imò nec obligari ea, uel in pignus aut hypothecam trahi, concessum sit. Ex Cantiancula. Spiegelius.

RES tempore si peritura sit, hoc est, si dilatio actionem sit peremptura. Vlp. in l. j. ff. de Feriis. Spiegelius.

RES tradita retradatur. l. metum autem. §. ex hoc edicto. ff. Quod met. caus. Spieg.

RES tradita dicitur, quae retineri potest. l. concubinæ. §. si haeres. ff. de Legat. iij. Spieg.

RESCINDERE, per translationem, pro abrogare. Notus tit. de Rescin. uend. & nota actio rescissoria, de qua in l. honorariis. §. sed cum rescissa. ff. de Action. & obligat. Spieg.

RESCISSIO apud Vlpianum in l. iij. §. si emancipatus. ff. de Bonor. poss. cont. tabul. non est accipienda pro auiti testamenti rescissione, ut Accurs. sentit: aut patriae potestatis, ut Hugolinus interpretatur: sed pro rescissione emancipationis, seu capitis diminutionis, ut rectissime tradit Alc. lib. Parerg. iij. cap. xxij. Spieg.

RESCISSIIONIS iudicium est, quod praetor aduersus stricti iuris regulas quadam ex aequitate concedit: ut cum usucapionem rescindit. §. rursus. Instit. de Action. ut cum rei traditionem in fraudem creditorum factam pro irrita habet. §. item si quis in fraudem. eod. tit. Spieg.

RESCINDI superius iudicium dicitur, cum in subsidium creditor peculiaris serui aduersus uenditorē admittitur, quatenus seruare ab emptore non potuit. l. quoties. §. si creditor. ff. de Pecul.

RESRIPTVM, significare uidetur id genus quo Imperatores, aut summi Pontifices, consulentibus eos respondēt. cuiusmodi sunt, quas Decretales uocant: Vlpian. l. j. de Appell. Quæsitum est, an aduersus rescriptum principis prouocari possit, si fortē Praeses provinciae, uel quis alius consuluerit, & ad consultationem eius fuerit rescriptum. Idem de Sepulch. uiol. Sic enim rescripto Imp. Antonini cauetur. Idem ibidem: Generalia enim sunt rescripta, & oportet statuta imperialia in omni loco ualere. Vide Bartol. in l. beneficium. ff. de Constitut. princip. & leg. praescriptione. ac leg. fin. C. Si cont. ius uel utilit. publ. Accursius in §. ult. l. Praetor ait. ff. de Edend.

falso legit & interpretatur rescriptum, hoc est, decretum iudicis: quasi huic loco talis interpretatio accommodetur nullo pacto, nec aliquid referat inter rescriptum & simplex decretum, ut uel hinc certò uideas Florentinum illum hominem dixisse quicquid in buccam ueniret, ut attestatur Oldend. Spieg.

RESERO, & Claudio, contraria. Gloss. in l. si testamentum. ff. de Testam.

RESIDVVM, teste Alc. propriè de quacunque restante parte intelligitur. Quàdoq; tamen totum, quandoque nihil inducit. l. ij. C. de Hæred instit.

RESISTITVR, impersonale, pro remedium adfertur, contrauenitur, occurritur: ut iudici iniuste procedenti. Quare re fusius Panormit. in cap. cum causam quæ. & in cap. super quorum. §. quia nemo. in c. quia ex literis. de Offic. delegati. Spiegelius.

RESOLVTVM testamentum. l. cum duobus. C. de Inoff. testam.

RESPECTVS apud Canonistas frequens pro ratione, qua ad aliquid agendum mouemur.

RESPONDERE ad tempus, uel ad diem, dicitur, qui in mora nō est: & respondere ad nomina, quod uulgò dicitur, in iure comparere. Non respondere est, ut nunc loquuntur, in iure desicere. Bud. Qui ad interrogata non respondet, nec respondisse censetur. l. j. de Verb. oblig. & l. de ætate. §. qui tacuit. de Interrog. act. & ibid. Bart.

RESPONSA prudentum interpretationes iuris sunt. Et qui eo funguntur officio, iureconsulti nocentur. ut fuere Capito, Labeo, Massurius, Nerua, & ceteri plures. Aymar. li. v. Instit. iur. ciuil. Vide suprâ, Edicta. Spieg.

RESTAGNARE, redundare, aquâ non continere. l. j. §. sed & apud Seruij auditores. ff. de Aqu. pluui.

RESTAVRARI totam debere litem, apud Modestini. l. etiam. §. j. de Minoribus. *Erstatten*. Est & labescentia feliciter reparare, pristinaq; tum puritati, tum uigori restituere. Noster Oldendorp. minimè ad somnia nugamentaq; scribenda natus, imò, ut res ipsa manifestat, à Deo missus, ut quod magnus ille Erasmius pro Theologico studio repurgando præstitit, ipse quoque Oldend. in nostra Iurisprudencia rectè tradenda efficeret: cuius studium quantum aliquot ab annis corruptum sit, uel ex Hispanorū doctissimo Ioan. Ludouico Viue cognoscere licet. Si quis id negat, nisi non sit communi sensu præditus, inter perditissimos nebulones est habendus. Profectò qui nunc temporis consultant de restauranda religione in Imperio Germanico, his simul etiâ monitore fidelissimo Oldend. cogitandum est de restaurando iuris studio, hoc est, de introducenda uera & simplici iuris professione, per quâ iuuentus ad publicas functiones quandoque in foro suscipiendas constanter erudiatur, abolitis commentatorum opinionibus, barbariæ, perissologiæ, formularum atq; aliis id genus imposturis. Spiegelius.

RESTIPVLARI, pro stipulari, siue uicis-

sim stipulari, uel post rem actam stipulari. Bod. **RESTITVERE**, est rem statuere, id est, in eum casum rem constituere, in quem fuisset, si nihil aduersus quod facienda esset restitutio, euisset. Alciatus de Verbor. sig. Est etiâ possessio rem facere, fructus reddere. Donato autore, propriè restituuntur uolentes, cupientesque. ut ciuis patriæ. Et plus est restituere, quàm exhibere. l. plus est in restitutione. eo. tit. Lege, Res datur. Spiegelius.

STITVER hæreditatem, non est solvere. l. non enim. ff. ad Trebell.

RESTITVENT M, id est, restitui desiderantem. ff. de Minoribus. l. denique. §. si quis minor. Alberic.

STITVTIONIS uerbum, amplè significationis est. Nam princeps restituere dicitur, cum ordini & dignitati restituit, itemque famulatu. Restituuntur & natalibus, qui serui nati sunt, in gentilitatisque iura acquirunt Restituuntur & in integrum minores, & qui iustam causam, unde restitui eos æquum sit, Prætori probauerunt Restituitur & dos soluto matrimonio. Restituitur ex Sen. Conf. Trebelliano hæreditas. Et restituitur possessio ex interdictis. Alciat. de Verb. signific.

RESTITVERE in integrum, si rectè cōsideres, nihil aliud est, quàm laxare scripti iuris rigores. Diuus Antoninus Imp. Martio Auito prætori, de succurrendo ei qui absens rem amiserat, in hanc sententiâ rescripsit: Et si nihil facile mutandum est ex solennibus, tamē ubi æquitas euidēs poscit, subueniendū est. Autor Marcel. in l. pen. de In integ. restit. Totum autem ius ciuile plenum est id genus exemplis: quæ ut legamus & inuestigamus, nisi defuit uoluntas, non tam magni negotij fuerit. Verū ut nostrum seculo in negotiis multifariam emergentibus, prudēter imitemur, hoc opus, hic labor est: ut uerè dicit Oldēdorp. Spiegelius.

RESTITVTIO in integrum, reductio est in eum statum, in quo quis prius erat quàm lædébatur. Restitutio enim id reparat, quod læsio abutit. l. uideamus. §. in Fauiana. ff. de Vfur. Spieg.

RESTITVTORIVM interdictum. l. ij. ff. de Precario.

RETALIARE. Vide, Talio.

RETENTIO, adsimilatur traditioni. l. quædam mulier. ij. Respons. l. eius rei. de Rei uend. cum simil. quæ fideliter citat Apellus in Metho. do, cap. iij. Porro materiam retentionis tractat Barto. communiter probatus, in l. in debitum. §. si centum. ff. de Condict. in debit. & in l. si non inducitur. C. In quibus caus. pig. tacit. contrah. Spiegelius.

RETINERE possessionem animo possidemus, adipisci nō possumus. Paul. in l. qui uniuersas. §. quod per colonum. ff. de Acquir. possess.

RETINERI, hoc est detineri & renouari non debent homines liberi inuiti. l. ij. ff. de Liber. hom. exhib.

RETRACTARE, est, quod omiseris repetere, & mutare, renouare, & recognoscere. l. j. §. j. ff. Ne

Ne de stat. defun. l. ij. de Colluf. detegen. l. j. C. de Sentēt. aduerf. Eife. libro x. Item pro reuocare, ut apud Vlpian. in §. fin. l. non solum. ff. de Procur. Spiegelius.

RETRO, non antē significat, ut interpreti, sed illud contrarium habet.

RETRO duci, Paul. in l. feruitutes. §. stillicidum. ff. de Seruit. urb. præd. Ea de causa, inquit, retro quoq; duci potest stillicidium, quia in nostro magis incipiet cadere, produci non potest. ff. de Seruit. urb. præd. Spiegel.

RETRO iuris ordine, pro eo qui hactenus obtinuit. l. omnes iudices. C. de Delatoribus, lib. decimo.

RETRO obtinuit consuetudo, id est, corroborata est, apud Vlp. in l. si in aliquam. de Offic. Proconf. Spiegel.

RETRO principes. C. de Nouo Cod. cōpon. ad initium.

RETORSVM. Vlp. Quia, inquit, retrorsum quanti plurimi fuit, inspicitur.

REVELARE, est id quod antē testum fuit, retegere, aperire, palam fieri: cuius tamē nullum exemplum reperiri quidam putant in l. uniuersi. C. de Vctigal. & commiss. Corrupte legitur in quibusdam codicibus, Reuelant, pro reuehunt. Pro reueto & palam facto, extat in l. unica, C. de His qui se defer. lib. x. Spiegel.

REVERA, unicē, uice aduerbij est, Aliis duæ dictiones sunt, Reuera, quod uulgus de facto dicit. Spiegel.

REVERENDI (ut utuntur uulgata uoce) hoc est, quibus reuerentia & honor debetur, in ius sine uenia uocari non possunt. Vide Zas. in l. generaliter. ff. de In ius uoc. Debetur autem reuerentia maximē patribus & patronis, tam superstitibus, quā defunctis, l. apud Cels. §. aduersus. ff. de Dol. excep. Spiegel.

REVOCARE testes, quod Galli, teste Budo, recolere dicūt, apud Martianum in l. diuus. de Custod. & exhib. reor. Spiegel.

REVERENTIA, honor quem tam uerbis, inquit, alicui exhibemus. Paulus: Vna est, l. parentes. de In ius uocan. Spiegel.

REVOCAŊDI domum suam ius dari. Vi. de Vlp. l. ij. §. legatis. ff. Vbi quis ager. Spiegel.

REVOCAŊTORIA actio, diuiditur in Paulianam, Fauianam, & Caluifianam, de quibus fufus Iafon in §. item si quis in fraudem. Instit. de Actionibus.

REVOLVTO mantello, ex uulgari sermone dixit Accur. in l. Papinian. §. sed neque impuberis. ff. de Inoff. test. cū contrariis exceptionibus, quis aduersus diuersos utitur: ab his ducta metaphorā, qui, ut scenæ seruiant, mutāt pallium. Alc. lib. iij. de Verb. signif.

REVS, à re quæ ab eo petitur, dictus, est, qui defendit & propulŋat actionem, uel accusatio- nem. Veteres reos appellabant, non eos modò qui arguuntur, sed omnes quoq; quorum de re disceptatur. ut Cic. de Orat. attestatur. Inde reus stipulandi & promittendi: hinc & Pomp. l. v.

de Verb. obl. Cōventionalēs stipulationes sunt, quæ ex conuentione reorum fiunt: reorum appellacione contrahentes intelligens. Autor Alc. c. x. lib. ij. Parerg. Dicitur & reus uoti is, qui diis in euentum conditionis promittit: at ubi conditio euenit, tum etiam damnatus est uoti, l. fidei. com. §. si rem. de Leg. iij. Alc. de Verb. sig. Reus autem propriē conuenitur, nō eius procurator. l. ij. in princ. ff. de Iureiur. tametsi & ipse aduersarius dicatur. l. si sine. §. pen. ff. de Interrog. act. l. j. C. de Pœn. iudic. qui malè iud. Spiegel.

REVS, pro expromissore accipitur in l. j. §. exceptiones. Quar. rer. actio non dat Sp.

REVS agitur, qui accusatur: Reus peragitur, qui damnatur. Iurisconf. Peregrisse reum non aliàs quis uidetur, nisi condemnauerit. Sp.

REI criminis, & participes fraudis differunt multū autor Modest. l. si multi. de Publican. Vide Gloss. ibid.

REVS extraordinarius. Lege, Extraor. reus.

REVS facti, qui aliquod factum commisit.

REVS satisfdandi, ab Vlp. dicitur, qui satisfdatus obligatus est, id est, fideiussore dato: Reus perō satis accipiēdi, qui fideiussores accepit ob debitum. in l. qui hominem. §. quidem. de Solut. Dici potest, quoties reus satisfdandi, reos satis accipiendi hæres extiterit, fideiussores liberari. Spiegelius.

REVS stipulandi is dicitur, qui stipulatur, id est, interrogat: & reus promittēdi, is qui promittit. Plures uerò habere reos, nostra interest: & quomodo, tractat Bartol. in l. liberationem. ff. de Liber. leg. Spiegel.

REX, nomē generis: Imperator, officij. Reges enim nascuntur, Imperatores creantur. Ioan. Baptist. Castellion. Regem Boemiæ impropriē dici existimat, quòd competenti prouincia careat. c. scitote. vj. q. iij. Attamen abundare eum refert, & uerè quidem, strenuis militibus, redditibusq; præstare plerisque regibus, qui pluribus ciuitatibus dominantur. Citat Hostien. in c. cōstitutus. ij. de Testibus. Rem Boemicam Carolus Quartus mirum in modum auxit, sed exemplo maximē improbado, ut ait Egnatius. Rex autem, siue Cæsar Romanorum, ut quidam cordatus è nostris dixit, est magni nominis umbra: nimirum sentiēs, illi Romanæ urbis Imperium, nomine solo, at Pont. Max. fructum esse relietum. Tertullianus nomen regum, etiam Cæsaribus accommodat: & diuus Hieronymus eum secutus. Annotauit Rhenanus noster. Tyrannus autem eo differt à rege: quòd hic ad subditi populi, ille ad propriū commodum, rem curat & administrat. Ita Aristoteles, & qui eius doctrinam secuti sunt Theologi, decreuere. Quamuis antiquitus nonnulli prò tyranno regem intelligebant: quorum exemplo Virgil. cecinit: Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni. Lege & Prouinciales. in fin. Spiegelius.

REX, sacrificulus erat Romanis, qui sacrorū rex dictus, sine imperio, solo nomine rex, sacra quæ penes reges erāt, obiret, ac ceremoniis præfset: quē creatum, aut in locū decedentis suffectū, sicut

sicut reliquos sacerdotes inaugurari oportebat. Alex. de Alex. Gen. dier. lib. iij. cap. xxvij.

R H

RHABDVCHVS, Vide, Liturgus.

RHACHITAB nuncupatur à Græcis malefica ui insignes, quos leges, principumq; cōstitutiones persequuntur.

RHADAMANTHEVM iudicium prouerbio de incorruptè iudicantibus dictum. Rhadamanthus enim manium iudex, neq; muneribus, neque gratia deflebitur, quo minus seuerè iudicet. Cetera uide apud Erasmus in Chiliadibus. Spiegelius.

RHADAMANTHI iusurādum dicebatur, quod uerissimum quidem esset, ceterum nullum Deū ascisceret. Socrates per canem & anserem iurare consuevit, ne quem deorum citaret: siue quod non crederet ullos esse Deos, siue quod nō arbitraretur esse boni uiri, Deos suorū negotiorum testes eccēssere, ut ait Erasmi. in huius adagij explanatione. Spieg.

RHAPSODIAB numerabantur olim inter Aromata, hoc est, festiuas & iucundas narrationes. Apud veteres post Homeridas sic dictos, quod per successione ab Homero genus ducentes, Homerica canebant: non iam ad Homerum genus suum referentes, Rhapsodi, hoc est, eiusdē carminis decantatorij, scriptores uocati sunt: quorum diuersum est etymon apud autores. Vide Picum in hymnum primum. Spieg.

RHEDA, genus leuiculi currus, in quo gestabatur nobiliores in uillas suas. Vocabulū Gallicum Quintiliano, longa tamen usurpatione Latinum factum. Eo labolen, usus est, Locati, l. cum in plures. An etiā, inquit, pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerit? Rhedarius mulus qui rheda ducit: & ipsius rhedæ rector, Rhedarius. Rhedæ meritorie, ut muli meritorij, qui mercede locantur. Spieg.

RHEGIUM, Italiæ oppidum ad mare, cōtra Siciliam. meminit eius Iuriconsult. Xenarchus apud Zenodorum, Sophronis, qui de mensibus scripsit, filius, in gratiam Dionysij tyrāni, taxauit Rheginēses, ut ignauos in rebus bellicis, animiq; pauidi, quemadmodum testatur (ut refert Erasmi noster) Græcorum adagiorum collectanea. Est & alterum eius nominis oppidum, quod absque aspiratione scribitur, dictū Lepidi Regiū, triumphatus tempore ab eo conditum: non cuius meminit Frontinus & Volaterranus in Gallia togata. Spiegelius.

RHEMNIA lex pœnam calumniatoribus irrogat. Legetit. ad Sen. Conf. Turpil.

RHENI nostri, cuius ortus est in mōte Adula, qui hodie uulgò uocatur Vogel, Paulus tit. de Eui & his uerbis meminit: L. Titius in Germania trans Rhenum prædia emit, & partem precij intulit, cum in residuam quantitatem heres emptoris conueniretur, quæstionem retulit, dicens: has possessiones ex præcepto principali partim distractas, partim ueteranis in præmia assignatas. Spiegelius.

RHODIAB naues, quarum frequens mentio

apud scriptores, nomen à patria sortitæ: sicut Ægyptiæ, Asiaticæ, Liburnicæ, atque Achaicæ, & eiusmodi. Vide Baysum, de Re nauali. Nota conditio apud Iuriconsult. Si naus ex Asia uenerit. Spiegelius.

RHODINI serici, ab insula Rhodo aduecti, ceu laudatissimi. Imp. meminere in lege tertia C. de Vest. olob. lib. xj. Accursius locum non intellexit: Rhodinum substantiue, propisce interpretans: quod & in Annot. Alciatus indicauit. Spiegelius.

RHODVS, & urbs & insula maris mediterranei clarissima est, quæ sæpe damnum dedit Turcæ, & ipsa rursū fecit Anno Christi M. D. XXXI. agente iam secundū annum Pontificatus sui nostro Adriano sexto. ad quem extat Hispanorum doctissimi Viuis elegans epistol. Leges Rhodie, inquit Gratianus in decretis Pontif. naualium commerciorum sunt, ab insula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorū usus fuit. Distinct. ij. c. fi. Id allegat Accur. in princ. l. j. ad Leg. Rhod. Spiegelius.

RHYTHMVS. Inter metrum & rhythmum hoc est discrimen, teste Viue: quod metrum sequitur numerum pedum, Rhythmus tēpora: ideoq; alterum esse potest sine altero. Insulanus obleruauit, Rhythmum dici, contra quorundā captā & intelligentiam, quidquid sub aurū mensuram cadit, etiā si abest à uersu. hoc est, sua quidem interpretatione, quidquid per numeros uoluitur, & apta ac concinna periodo terminatur. Vide Cicer. in Orat. Spieg.

R I

RIDICA, Lege, Pedamentorum. **RIDICVLOSIS** ambiguitatibus. C. de Leg. lib. l. final.

RIGOR iuris, non est ius, sed excessus iuris, & austeritas quædam facta ad terrorem. l. dist. ut cōstitueretur. Gloss. in l. fi. s. Lucius. ff. de Seruit. urb. præ. Spieg.

RIGVVM, quod aquis irrigatur: cui opponitur, Siccaneum.

RIMAB propriè dicuntur exiguæ distantie tabularum in iuncturis. Vnde tractum est, ut omnes fissuræ, Rimæ dicantur.

RIMAM inuenire, in tergiuersatores dicitur, qui nulla in causa tot fidei uinculis astringi possunt, quin aliquid inueniant, quo elabantur. Erasmi.

RIMARI, hoc est, diligenter querere, scrutari, propriè ad iudicantis officium spectat: iuxta uulgatum illud, Oportet iudicem cūcta rimari. xxx. quæst. v. c. ludicantem.

RIPA, propriè est fluminis, sicut Litus maris. Ripa autem ita rectè definitur, ait Vlp. id quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui retinens. lib. j. de Flumin. Paul. Ripa ea putatur esse, quæ plenissimum flumen continet. l. flumina. Ne quid in flum. publ. Spieg.

RIPAM munire, fulcire, reficere, reparare. ff. de Rip. mun. per tot.

RIPARENSIS milites erāt, qui in Imperij limitibus excubabant pro republ. aduersus barbaros.

baros: puta in ripis Danubij, ad tuendas Pannonias, aduersus Sarmatas: & in ripis Euphratis, aduersus Parthos. Herodot. libro vj. Nunciatum est, Germanos Rhenum Danubiumq; transgressos: in fines Romanos hostiliter intrasse, oppugnareq; exercitum ripis insidentē. Alc. in l. contra. C. de Re militari, lib. xij.

RIPARIJ, qui in ripis habitant: ut Plinio, ripariæ uolucres. Sic addita quinta uocali, in notis Annalibus Ripuariorū nomine cōprehenduntur ij, qui in Treueris ad Mosellæ habitant ripam, nec nō inter Mosellam, Rhenum, ac Mosam: à Frācis Ripuaria uocata est Neustria, & Austrasia. Meminerē horū ē nostris Regino, Otho Frisingensis, Ligurinus, & alij. Vide Bilibald. & Althamar. Spiegel.

RITE actiones intēdere. Vlp. l. procuratore, ff. de Procur.

RITE. Vide, Rectē.

RITVS, mos est cōprobatas in administrandis sacrificiis, & generaliter ritus, mos, & approbata consuetudo est, quam omnes ratam habēt. Vnde tit. de Ritū nupt. In eo traditur, quo more, quōue instituto nuptiæ perficiendæ sint. Spiegel.

RIVALES dicuntur, qui eundem riuū communem habent. Pompon. de Aqu. cotid. l. hoc iure. Dum ne fundum, inquit, domino, aut aquariū rivalibus deterius faciat. Nebriss. In re rustica Riuales dicuntur ij, quorum agros riuus quis determinat, qui incertitudine, & mutatiōe crebra cursus, lites sæpe inter eos suscitāt. Vnde & Vlp. l. ij. de Aqu. quot. Riuales, ait, qui per eundem riuū aquam ducunt, inter quos sæpe contentio est de aquæ usu. Spiegel.

RIVVS, est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est *rivus* p. p. Vlp. lib. j. de Riuis. Festus: Riuus uulgō appellatur tenuis fluor aquæ, nō specu, cōsilique factus, uerū naturali suo impetu. Sed & ij riuū dicuntur, qui manu facti sunt, siue super terra in fossa, siue super specu.

RIVVS Signinus. Vide infra in dictione, Signinus.

RIXA, etsi propriē uerbosa contentio est, ad factum tamen etiam refertur. l. si ex planis. §. j. ad Leg. Aqu. Vlp. in l. iij. Vi bon. rapt. Et rectissimē Labeo inquit, inter turbam & rixam multum interest. Namq; turbam multitudinis hominū esse turbationem, & cōtum: at rixam duorum. Paulus de Sicar. l. fin. Si in rixa homo percussus perierit, iētus uniuscuiusque in hoc collectorum contempleri oportet. Receptum est inferiis rixæ notionem fieri posse. Spiegel.

R O

ROBUR, translātē, omnium rerum firmitas. Clausulam, In robore suo duratura, familiariter notam Principium Diplomātū magistris, nulum roburnouū sumi, tradidit Ang. in l. eos. uers. pturas. C. de Præscrip. xxx. ann. Citat l. scripturas. C. qui pot. in pig. hab. & Authent. Quas actiones. C. de Sacros. Eccl. Spiegel.

ROBOREVM, quod est ex materia roboris:

roburneum, quod ex robore nascitur.

ROBVSTA ætas, pro militari, ut suprā dictū est, apud idoneos autores accipitur. Huius nostri tribuunt initium ab excessu anni xxv. Vlp. in l. si in acutis. ij. de Adult. §. lex Julia. Nec enim uisus est, inquit, idoneus accusator, qui nōdū robustæ ætatis sit, & paulo pōst: Maiorem uiginti quinque annis, & eum accipimus, qui annum uiginti quintum ætatis agit. Dicitur & robustus ætate. Spiegel.

ROBVSTVM, quod est multi ualoris.

ROBVSTVS animus, quo quis aduersus pericula & difficultates firmiter obnititur.

ROGO, ne alterius seruitium experiatur seruus meus. Per hæc uerba, data uidetur fideicommissi libertas. l. rogo. ff. de Fideicommissi libertati.

ROGARI lex tum dicitur, cum de ferenda ea populus uel plebs consultitur. Siquidem Quirites uel à consulibus, uel à tribunis rogabatur, Vellēt, iuberētne quid fieri. Qui si scinissent, id est, confirmassent, lata sancitaque lex erat, quæ non nisi per populi rogationem fieri poterat. Hodie uerō rescripto opus est, leg. j. de Mādāt. princip. Vide Bud. in priorib. Annot. ad posterior. l. de Orig. iur. Vlp. in leg. j. ad Leg. Aquil. Certē lex Aquilia plebiscitum est, cum eam Aquilius tribunus pleb. à plebe rogauerit. Spiegel.

ROGARE inspicienda uasa, id est, cōmodatō petere, ut tantum inspicere liceat. Bud.

ROGARE, utendum accipere. Cic. in Verr. Profectō hinc natum est, Malo emere, quàm rogare. Bntleher. Spiegel.

ROGATARIVS tabellio, qui rogat, quod quisq; stipulatur, hoc est, promittit. Vide Sipont.

ROGATIO est, cum populus consultitur de rebus discernendis. Zasius in l. ij. ff. de Orig. iur. Lege, Agere cum populo.

ROGATIO, lex est, sic appellata, quod cum promulgatur, populus rogatur, Velitne, & iubeat legem sanciri. Nebriss. Differentiam inter rogationē & promulgationem quidam tradūt, quod promulgatio fiebat binis nūdinis, rogatio inter triis nūdinis. Promulgationi item intercedere licebat, rogationi nullo modo. Inde rogatio pro lege accipitur. Cicero Philip. j. Hodie uocē hanc Promulgare, tenemus quidem, quanquam non satis intellectu: rei uerō ipsius nec umbram quidem sequimur. Igitur rogationes propriē sunt, quotquot rogantur leges: siue ex populo id fiat, uti leges sunt: siue ex plebe, ut plebiscita. Rogationis enim nomine continentur lex, plebiscitū, & priuilegium: est enim quasi caput, & fontotius iuris popularis. Nempe rogare populum, est agere cum populo. In qua re hæc erant uerba solennia: Velitisne iubeatisne Quirites, ut hoc uel illud fiat: At pro litaniis parum Latine usurpantur: rectius supplicationes appellantur, uel (ut magis placet Insulano) sacrificia precaria, seu propiciatoria. Præterea idem monet: Schedules, quas indocti supplicationes uocant, sunt supplices libelli dicendi, de quibus & superius. Nota item, esse legem accipere, ut rationem perferre, pro legem perferre. Spiegel.

ROGA

ROGATOR comitorum, qui postulat comitia ut fiant. Rogatur, pro interrogatur, apud Caium, in l. ij. de Adopt. alij quoque notarunt. Spiegelius.

ROMA communis patria nostra est, ait Modestinus Tit. ad Municip. Cuius uerba Accursius enarrans, id dictum idcirco existimat, quod quilibet Romæ conveniri possit. Cuius sententiam non tantum iuris Pontificij Interpretes probant, sed etiam (ut dicit Alciatus) nullus ferè est ex iuris civilis doctoribus, cui hæc interpretatio non applaudit. Sed ipse contendit eam uerbis Modest. repugnare, cap. xxj. Dispunct. libro secundo. Spiegelius.

ROMA, sacræ urbis nomine accipienda est, uerius, Alciat. teste, quam Hierosolyma, ut Bald. existimauit l. ij. C. de Naut. scen. Sic etiam cum æternam legimus, potius intelligenda est, ut in l. j. C. de Suariis. Ineptè facere indicat, unde quaq; doctis. Vines, qui Romam aspirant, quia Græci aspirant, quæ incipiunt in r. Roma, & Vrbs, per Antonomasiā idem significare uidentur: priortamen latius patet, posterior arctioribus finibus clauditur: cum urbis appellatio, muris: Romæ uerò continentibus ædificiis finiatur, atq; complectatur suburbium. l. j. & l. Alphenus. de Verb. signif. Spiegelius.

ROMA natus dicitur, ut tradit de Verb. sig. Terent. Clemens, qui natus est in urbis continentibus: id est, suburbiis. Qui uerò in uico aliquo natus est, qui urbi Romanæ respondet, licet is patriam Romam habeat, non tamen Romæ natus intelligitur, leg. qui ex uico. ff. ad Municipal. Spiegelius.

ROMA. Negat Valla lib. iij. Romam esse oppidum. Lact. lib. vij. autor est, quod non finietur mundus, Roma nisi destructa fuerit.

ROMA Noua est Constantinopolis. l. j. §. Roma autem. C. de Ver. iure enucl. Constantinus enim, cum Romanorū coloniam deduxisset Byzantium, omnes urbis antiquæ prærogatiuas illi concessit, Lomni in nouatione. C. de Sacros. eccl. Certarunt autem simul Pontifices de præminencia sedis, donec Phocas imperator pro Romano pronunciauit. Spieg.

ROMA esse caput avaritiæ, annotauit Interpres in l. sequitur. uers. pupillus. ff. de Vfur. Hoc loco apud Albericum legimus, Fridericum secundum indignabundum Innocentio quarto hæc inter cætera scripsisse:

Roma diu titubans, longis erroribus acta,

Corruet, & mundi desinet esse caput.

Cui Pontifex ita rescripsit:

Niteris incassum nauem submergere Petri:

Fluctuat, ast nunquam desinet esse caput.

Fridericus.

Fata uolunt, stellæq; docent, auiumq; uolatus,

Quod Fridericus ego malleus orbis ero.

Papa:

Fata uolunt, scriptura docet, peccata loquuntur,

Quod tibi uita breuis, pœna perennis erit. Sp.

ROMANENSIS sal, non qui Romæ factus, sed qui Romæ uenditur.

ROMANVS, qui è Roma est, uel qui Romæ inhabitat. Romanensis, qui alibi ortus est, sed in Roma uersatur. Vide not. in l. cum antea. C. de Agric. & censit. lib. xj. Spiegel.

ROMANVM imperium ad mille ac ducetos annos perseueraturum, Vectius augurio præstas coniecit, quod & uerum cõparuit. Si quidem cum imperarent Cæsares Constantij, Romanorum dignitas dilapsa corruit, Byzantium tralata, irruentibus in Italiam Hunnis, Vandalisque, ac Gothis. Spiegelius.

ROMANVM imperium an sit iustū, aut uolentū, Albericus disserit in libro primo, C. de Summ. trinit.

ROMANVM ius. Postellus cap. j. libro iij. Licebat, inquit, cuius antiquorum Iurisprudentium integros de iuris uariis partibus libros, pro uoto loco legis proponere: quod ut fuit initio reipub. necessariū, & ferè in omnibus democratiis & aristocratiis seruatum & constitutum, ita breui effecit, ut ingens multitudo opinionū creuerit, aliis alia tractantibus, & nō raro eodem argumento à diuersis autoribus tractato, atque pro suo iudicio (ut frequenter sumus affecti) uaria non tantum aliis, sed sibiipsis contraria tradentibus. Quæ omnia percurrere sollicitus, quum uellet iuris studiosos liberare sollicitus, seligenda curauit ex tanto illo 60000. uoluminum numero, ea quibus respub. utebatur: re: temporis, secundum Tribonianum suasionem: re: secuit uerò, quæ aut obsoleta uidebantur, aut sa perflua, aut contraria, ut ait: quod utiq; factum, re ipsa, quàm edicto & assertionem, fuisset factum, ut saltem uel quinquennio Iuris peritus posset institui. Sanxit uerò, ne in discrimen tam ante cognitum iterum respub. recideret, ut sacrosancta & inuiolabilia essent quæ probasset: ne uenit illis aut addendo, aut diminuendo quicquam quam attingere auderet: quod ueniam factū cesserat posteritas. Quamuis enim multa à summorum illorum philosophorum laboribus petiere, quæ utilia reipub. erant: tamen feliciter actum cum posteritate erat, si ea tanta religione seruata curassemus, quanta uoluit sagacissimus Imperator. Verum ut singulis rebus sua necessario partit oboritur, ne huic reipublic. parti deesset, obortum est abhinc sexcentis annis nouum interpretum omni barbarie, & philosophiæ ignorantie contaminatorum genus: quod dum legibus componit, obscuris tenebras fundit, opinionem potius quàm ueritate nititur, incitauit tam similibus turbam, ut in nulla unquam arte uel doctrina maior scripturientiū libido fuerit, in optatiue maior. Lex una, assumptum unum, uox simplex, quæ ipsa una ueritate tantum niti potest, in sexcetos intellectus traduci cepta: quæ quæ quod cogitauit aut somniauit potius, pro sensu attulit, obtrusit, uerumq; ipsum more Legis regulæ rebus ipsis, non res uerò & regulæ prætauit.

ROMANVM, uel Cæsareum ius idem est, quod uulgò ius commune dicimus, & rectè: quia teste Oldēdorp, supremum & eminentissimum

mun est, plenū certē humanitatis, æquitatisq; tot iam annis unanimi omnium consensu (autore Deo) receptum. Idq; est, quod Iustinianus in §. fedius quidem ciuile. Instit. de Iur. nat. gent. & ciuile. Sed quoties, inquit, non addimus nomen, cuius sit ciuitatis, nostrum ius significamus. Spiegelius.

ROMANOS Pōtīfices à Cæsaribus electos aliquando. Vide Imp.

RONCALIA. Vide infra, Runcalia.

RORARI milites, qui & ferentarij. Vide Festum.

ROSTRA, autore Liuius, dictum est templum, seu forum ante curiam Hostiliam, in quo erat pulpitum ornatum ex rostris nauium Antiochæ, in signi quadam uictoria ereptarum, die Rostris, quam in loco Rostrorum, seu ante curiam Hostiliam, quæ senatorum erat, Vor dem Rhatthaus, ex quo loco concionari solebant, ut apud Pomponium in l. ij. §. exactis deinde regibus, ubi ait: Placuit publica autoritate decem cis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus, quas in tabulas eboreas perscriptas pro Rostris composuerunt, ut possint apertius percipi. Vide supra, Pro Rostris. Spieg.

ROTA, à rotunditate, uel à ruendo dicta. Paul. in l. qui fundum uendebat. §. final. de Contrah. empt. Rota quoque, ait, per quam aqua traheretur, nihilo minus ædificij est quàm situla. Spiegelius.

RATIONIS habendæ causa, hoc est, ut curiam haberet, proposuit prætor, in l. j. ff. de Postul. in prin. Spieg.

ROTVNDÆ clausulæ, apud Quintilianum lib. viij. intelligendæ, intra quas sententiæ clauduntur, cum sequentibus non hærentes. autor Budæus: cui & Rotundæ, est eleganter, & compositè, sue explicatè. Spieg.

RUBRVS, & rufus, generalia nomina sunt ad omnia, quæ quomodolibet rubent. Vide Gell. lib. ij. Hermolaus in Annot. ad Plin. negat Rubrum esse Latinam uocem: cum tamen Thylesio Cosentino teste, apud autores non malos, ex uuis nigris fieri uinum forte, ex rubeis autem suaue legatur. Insulanus existimat ea uina, quæ medio ferè colore sunt inter alba & rubea, quæ ponunt, & quæ à colore ignis non admodum dissentiant, rubella dicenda: citatq; Horatium in Sermon. & Martialis. Spieg.

RUBOR, pro pudore, qui plerunq; mali est. Seneca tamen ruborem quoque grauissimis uiris offendi, autor est, penult. Epist. lib. j. Papinian. in l. iij. §. fin. de Vfur. Quod si fortè ideo reliquit, ut his uasis uteretur, non sine rubore desiderantur. Spieg.

RUBRICA, pro titulo, quod rubro colore depingi soleat. Vlp. de Interdict. l. ij. §. penult. Recuperandæ possessionis causa interdicta proponuntur sub Rubrica unde ui. Apud ueteres uerò

Rubrica ipsa pro lege ponitur. Persius: Excepto si quid Masuri rubrica uetauit. Opinatur Alciatus, quia prætor albu suu literis rubris inscriberet. Quintilianus: Iureconsulti, inquit, se ad albu & rubricas transtulerunt. Vnde & Iuuenalis: Causas age, perlege rubras Maiorum leges. Apparet igitur, rubricam ipsam causa demonstrationis adici solere: unde & index Latine, & Græcè dicitur. Aduertendum, quod rubricæ sui natura ad subsequentem textum referendæ sunt, à quo uel restringuntur, uel declarantur. l. affe. ff. de Hæred. instit. Siquidem de particulæ natura, materia subsequentis demonstratiua est. l. idem Pompon. ff. de Arbitr. Cæterum si quæ rubricæ disponere uidentur, id non ex propria natura, sed ex aliqua extrinsecus accidenter ratione sit, ueluti quoties contextus integer non extat, ut in plerisque Cod. titulis, quibus subiecerat leges Græcas Iustinianus, quæ hodie non reperiuntur. Cum enim uerisimile sit, concordasse rubricam cum textu, probabiliter ex rubrica coniciimus, quid in textu olim fuerit. Verum rubrica, cuius extat textus, non minus atque ille al legari potest. ut rubric. l. j. C. Ne fideiuss. dot. licet ex contextu potius agatur, quia ille principalior. Sin autem rubrica clarior, textum subsequentem ambiguum declarat. Sicut enim una pars legis aliam declarat, l. sed & posteriores. ff. de Leg. & ex præcedentibus subsequentem explicantur, l. si seruus plurium. §. fin. de Leg. j. ita ex titulo lex ipsa interpretationem potest capere: attamen quàm Rubrica specialis, generalitas textus potior habenda est, quod uoluit probata Gloss. Auth. de Incest. nupt. in uerbo, Illicitas. Spieg.

RUDE ædificium, in l. j. sub fin. ff. de Impens. in reb. dot. fac. iuxta uulgata exemplaria Alber. indicat. Verum Haloander legit, ædificiū ruens, sanè clariore sensu. Spieg.

RUDERATVS ager, qui ueterum ædificiorum materia scatet.

RUDES illi dicuntur per translationem, qui adhuc animum non expediuerunt disciplinis & doctrina, rerumque usu. Neratius eleganter proprieque usus est hoc uocabulo bis in Tract. de Vsfu. & quemadmodum ait Scholiastes, suo more nouos pro impolititis intellexit. Notum, quod quoscunque à munere quouis in ocium restitutos, uel ob ætatem, uel ob imbecillitatem, rudem accepisse, ueteres dixerunt. Spieg.

RUDIS massa, impolita. §. si quis ex aliena. Instit. de Rer. diuis.

RUDITAS, pro imperitia. Budæus Rudem pro Rustico apud Iuuenalem obseruauit.

RUDVS, quod & raudus, propriè rem asperam & imperfectam significat. Dicitur autem nouum & uetus rudus, sed diuerso significato. Nouum rudus, materia pauimenti est: uti saxa de nouo contusa, seu testæ confractæ, cum calce, ad pauimentum faciendum. Vide Vitruuium lib. vij. Vetus rudus est materia pauimentorum, quæ lapidibus & testis confractis, calceq; arenæ commista constat. Vlp. in l. iij. de Seruit. præd. P rust;

rust. Ius esse ei, inquit, terram, rudus, saxa in fundum trum iacere, &c. Spieg.

RVERE non uideri, quod aut uento, aut omnino aliqua ui extrinsecus admota caderet, sed quod ipsum per se concideret, Alphenus ait in l. damni infecti quidam. de Damni. infecti. Spieg.

RVFVLI appellati sunt tribuni militum non à populo, sed à Consule facti: quod de eorum iure Rutilius Rufus legem tulerit. Hi postea, mutatione unius literæ, Rutuli sunt appellati. Festus.

RVINA, propriè casum significat alicuius rei quæ concidit. Vnde ruinam minari, apud Iurisc. in l. j. §. j. de Cloac. Nam & cœlū pestilens, & ruinas minatur immundiciæ cloacarum. Est autem cloaca, non latrina, ut uulgò loquimur, sed ut ipse Iurisc. definit, locus cauus, per quē collauies quædam clam fluat. Vide suprâ, Cloaca. Plinius pro morte usurpat, ubi ait: Prodigium in nostro æuo, Neronis principis ruina factum. Spieg.

RV MOR, modò pro nominis exultatione, modò pro fama, hoc est, disperfo populari; sermone ponitur. Vtraque uox in bonam & malam partem capitur. Specul. ostendit, rumorem uanum, cui nec obesse, nec prodesse debere, tit. de Instr. edit. Vide & eundem in tit. de Notor. crim. Sanè quantum famæ uel rumori præstandum sit fidei, plurimum in arbitrio iudicis uersatur. Plerumq; enim, ut Alciat. ait, reperiuntur hi rumusculi à uero abesse. Spieg.

RVNCALIAE, qui locus est campestris ad Padum, haud longè à Placentia, teste Othone Frisig. cap. xj. lib. ij. rerum Ænobarbic. fit mentio in Vñb. Feud. de Capitul. Conrad. in prin. Alberico est eadem, quæ hodie Romandiola uocatur: de qua in Ligurinum latius scripsimus. Sp.

RVPISSIE eum accipiamus, Vlpian. ait l. si seruus, ad Leg. Aquil. qui uulnerauerit uel uirgis, aut loris pugnisue ceciderit, si damnum iniuria datum sit. in l. Marcellus. de Verb. sig. indicat Alber. in uulgatis codicibus Rapuisse legi. Alciat. autem monuit, qua ratione hic quidam rupisse legant. Haloander noster (quo nemo hætenus in restituendo Textu diligentior fuit) Perisse reposuit: quod mihi magis ad Vlpiani sententiam accedere uidetur, dicētis, uerbo Perisse, & scissum, & fractum contineri, & ui raptū. Rupisse autem (ut idem ait in l. si seruus seruum. §. inquit lex. ad Leg. Aquil.) eum utique accipimus, qui uulnerauerit, uel uirgis, uel loris, uel pugnis ceciderit, uel telo, uel quo sciderit alicui corpus, uel tumorem fecerit: sed ita demum, si damnum iniuria datum est. Vide item §. capite tertio, Instit. ad Leg. Aquil. Rupisse item uidetur, qui corripit. Vlpian. l. prætor. Vi bon. rapt. Alphenus l. qui insulam. Loc. Qui malas ad certum pondus oneris locarat, cum maiore onere conducere eas rupisset. Item de Iniur. Offerendus est seruus præsidii, qui eum flagris rumpat. Idem: Si magistratus municipalis seruum meum loris ruperit. ex Bud. Spieg.

RVRSVS, pro denuo: de bina etiam uice in-

telligendum est, l. j. §. si cui. ff. Vi leg. nom. caueat. Bart. in l. fideicommissa. §. si quis decem. de Leg. iij. Spiegel.

RV S, est omnis locus extra urbem, ubi agri sunt & uillæ. Inde Rusticari. l. j. lib. x. C. Si curial. relict. ciuit. rus habit. Rus non esse præferendum ciuitati, obseruatū est. In ciuitatibus enim legib. ex æquo uiuitur, in agris licentius agitur. Spieg.

RVRESTRE, quod est ruris, uel eorum proprium, qui ruri degunt. Rurestre opus. l. milites. C. Locati. Spieg.

RVSTICI, ex re ipsa petita significatione, teste D. Oldend. nuncupantur generaliter omnes, qui sine nobilitatis iure agriculturam exercent, siue sint sui iuris, siue alieni. Idem executi, cur rusticum nomen ad iniuriam sæpe proferatur, ut apud Poetâ, Rusticus es Corydon. Quamuis per hoc nihil detrahatur dignitati agriculturæ, quam nobilissimi Romani exercuerunt, & nostri quoq; nobiles exercent per alios. de quo latius uide, Rustici & Domini. Sublata per bonos principes immani illa seruitute iuris gentiū, introducta prætextu captiuitatis & quarundam aliarum rationum: sicut rustici non debent hanc tam moderatam seruitutem dominis suis detrectare, & recordari, quanto sint fortiores miseris illis seruis prisca seculi: quare & Apostolus seruū restituit domino per epistolam: ita uicissim domini non grauabunt eos præter morem & ius scriptum: quoniam & ipsi cogitant se homines esse tandem morituros, quo tempore apud summum iudicem, potestatis suæ sint reddituri rationem. Vide Oldend. in fin. Action. ix. Class. iij. Spieg.

RVSTICA mancipia, ab urbanis non loco, sed genere usus, cognoscuntur, l. quemadmodum. de Supell. leg. Cum tamē dubitamus, quid paterfamilias senserit, ex eius consuetudine deprehendimus. l. seruis urbanis. de Leg. iij. Spieg.

RVSTICA tribus. Quare. Tribus. **RVSTICARIVS**, quod ad rusticum pertinet.

RVSTICITAS, pro simplicitate, seu imperitia. l. j. de Interr. act. qualis esse solet in rusticis. Vnde Paulus grauissimus iurisconsultus parcendum censuit rusticitati hominis. l. ij. de ius uoc. Rectè mouit Hegendorfinus, frivolum esse, quod Paulus Castrensis & Alexander, enarrantes hanc legem argumentantur, Rusticitati quidem parcendum, sed non rusticis. Quis autem dicatur rusticus, docet Bartol. in l. conficiuntur. ff. de Iur. codicill.

RV TABVLVM, instrumentum ad promendum ignem panis coquendi gratia.

RVTA & cæsa, quid sint, Vlpian. in l. fundi §. si ruita. de Act. emp. docet. Erasmus in Chiliad. Cum significabimus, inquit, inclemētius tolli omnia, neque quicquam fieri reliqui, uenustè dicemus, Ne rutis quidem, ac cæsis receptis, ut Iureconsultorum more loquar. Spiegel.

RVTRVM, quo quid eruitur: à ruendo. Nam sicut aratum, aratrum: sic rutum, rutrum facit. s A

fuit in iudiciis feudilib. Hi cum litigante iurabant, se credere uerum esse, quod litigans iurauerit: adhibebanturq; uiri numero xij. Quod moribus nostris receptum non est, atq; ab aula etiam retesit. Zaf. tit. de Iud. Feud. processu.

SACRA uia, cur id nominis obtinuerit, indicant Varro & Pomp. situm eius recitat Bar. Mar. liab. cap. xxvj. lib. iij. Antiq. Rom. In ea, Pomponio teste, l. ij. de Orig. iur. §. fuit autem in primis Scipioni Nasicæ data publica domus in Sacra uia, quo facilius consuli posset. Spieg.

SACRAMENTUM ueteres appellabant iusiurandum, aut religiosam obligationem: opinor, ait Eras. quod hoc arcanis quibusdam ceremoniis perageretur. Dicebatur item apud eosdem & pecunia, quæ in æde sacra in sportulam reponebatur: quam, qui uicisset, lucrabatur. Inde est apud M. Varronem & Cicer. Sacramentum uincere. Et quia inde ceptum est, ex huiusmodi ære iudicibus honoraria perfolui, Sportulæ iudicum inde nomen traxerunt. Item principium litis dicitur, cum sit sponsio, ni res ita sit. Vlpian. in l. j. de Var. cognit. Dum in iudicio, ait, honor petitur, qui ingressu sacramenti offerri debuit. Spieg.

SACRAMENTUM militare, quod milites iurare solent. de quo apud Vegerium libro ij. de Re milit. meminit l. fin. C. de Veteran. libro xij.

SACRAMENTO rogati, id est iureiurando adacti, & iurati.

SACRILEGIUM, qui sacra, siue de loco sacro tollit aliena. de quo Bart. in l. sacrilegij. ff. ad Leg. Iul. pecul. Spieg.

SACRILEGVS, id est sacra legens, seu furans. Fit autem sacrilegium iure ciuili, cum sacrum de sacro tollitur. l. iij. ff. ad Leg. Iul. de Pecul. cum simil. Spieg.

SACELLUM uulgo Capellam uocat. Cenforum erat curare, ut sacella non in domo cuiusquam essent. Quod obtinet nunc iure Pont. M. Varro de Sacellis librum edidit, temporis iniuria amissum penitus. De eo libro uide diuum Augustinum cap. iij. sexti de Ciuit. Dei. Non approbat A. Gellius omnia quæ de Sacelli nomine à C. Trebatio ij. de Religionibus libro tradita sunt. Fest. Pomp. de Veter. uerb. signif. lib. xvij. Sacella, inquit, dicuntur loca diis sacrata sine tecto. Hinc consequens est, teste Camerte nostro, ut non idem sit sacellum & ædícula, quam uulgo Capellam uocitamus, quod non sit de huius ædiculæ ratione aut forma sine tecto esse. Vide, Capella. Spieg.

SACERDOS, uox Latina significat ministrum sacrorum, hoc est hominem Deo dicatū, consecratumque ad faciendum sacra: deriuatur enim uox à sacris. Sacra uerò non sunt, quæ creduntur esse sacra, sacrificia, aræ & templa, uestes & uasa: sed quæcunq; ueniunt sub nomine religionis & iusticiæ considerandæ, sacra, in primis leges. Hinc & sacerdotes iuris appellatur: quod sanctissima res sit ciuilis sapientia. Vide Budæum in l. j. de Iust. & iur. Spieg.

SACERDOTIVM, & sacerdotis dignitatem, & prouentus significat. Nam constat, apud gentiles sacerdotium quoque dignitatem fuisse, l. j. ff. ad Leg. Iuliam de Amb. l. non distinguemus. in princ. de Arbitr. Curabant etiam ludos, quos in honorem deorum populus faciebat. Vnde Syriarchiæ, Lyciarchiæ, Phœniciarchiæ nomen, à prouinciis quibus præerant. l. j. C. de Nat. lib. l. j. C. de Off. Com. Oriër. Hinc & sacerdotij munus, quod patrimoniale fuisse traditum est, l. antepen. Cod. de Muner. patrim. libro x. Præterea fuerunt apud illos ea sacerdotia, quæ lia apud Christianos Beneficia uocantur. Spiegelius.

SACERDOTIVM non tantum honoris personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris uacare sacerdotes oportet. auctor Paulus l. non distinguemus. ff. de Recept. arb. Spieg.

SACER locus, qui ritè per Pontifices consecratus est. Gloss. l. j. ff. Ne quid in loco sacro. l. tit. de Rer. diuis. §. nullius.

SACROSANCTAE possessiones, pro intactis, & ab omni iniuria tutis, apud Cic. in Catilinam. Ita sacrosanctæ ecclesiæ in l. i. tit. lib. j. Codicis. Quære, Sanctum, Spieg.

SACROSANCTVM dicebatur, quod iureiurando interposito erat institutum, ut si quis uiolasset, morte poenas penderet. cuius generis sunt Trib. Pleb. ædilesq;. Inde sacrosancta potestas pro Tribunitia apud Lium. Cic. pro Balbo negat quicquam sacrosanctum esse, nisi quod populus plebsue sanxisset. Vide Sext. Pompeium.

SAEVE interlocutio, pro aspera inreparatione, apud Paul. in l. iij. de Off. præf. uigil.

SAEVERRISSIMAM dicere sententiam. Vlpian. in l. j. §. nunquid ergo. de Postul. Spieg.

SAEVERTATIS, hoc est crudelitatis, uel clementiæ gloria, non est affectanda: respiciendum. ff. de Pœnis. Seueritas, hoc est animaduersio legis, congruentem habet pœnam. C. Si seru. aut lib. ad Decur. aspirauerit, l. j. libro x. Spiegelius.

SAEUITIA pro incôcessa castigatione. Paul. ad Leg. Aquil. Præceptoris enim nimia saeuitia culpæ adsignatur, quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti, ut tradit Vlp. Spieg.

SAEVIRE, crudeliter in aliquè agere. sed hoc tēpore. Inst. de his qui sunt sui uel alieni. iur. §. inuicem est equipondium, hoc est quod in libra apponitur ad æquilibrium faciendum.

SAGARIVS, sagorum uenditor, in uerbis ferder kleyder, oder Altgenüender, iuxta Oldendorp. Hinc sagaria negotiatio: sicut ab argento argentaria. Vlpian. de Tribut. act. l. procuratoris. Duas, inquit, negotiationes exercebat puer: sagariam, & linteariam. Sp.

SAGVM, non est uestis tenuis & abrafa, ut ex Hug. Interpres tradit in l. non patimur. C. de Curs. publ. lib. xij. Sagum enim militare ac bellicum gestamen fuisse, cum ex Nonio, tum ex Suetonij uerbis in Augusto intelligitur: quod tamē inter

inter familiaria adscribitur ab Vlpian. in l. procuratoris. ff. de Tribut. action. Vide Bayt. cap. xv. de Re uest. Spieg.

SAGITTA, à sagaci istu, id est ueloci uocata, ut quibusdā placet. siquidem ut ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq; ferro adiecimus: quod scelere humani ingenij ac fraude inuētum arbitratur Valturius. Connumeratur C. inter res quæ export. non debent. l. ij. Spieg.

SAGMINA. Martian. in l. sanctum. de Diuis. rer. Sunt, inquit, quædam herbæ, quas Legati Pop. Rom. ferre solebant, ne quis eos uiolaret: si cut Legati Græcorum ea, quæ uocabantur *uugpe uia*, ferunt: Latine Caducei dicuntur. Bud. & Ha. loand. De sagminibus uide Plinium, uel ipsum Budæum in Annot. prior. Spieg.

SALARIVM, stipendium seu merces dicitur, quam quis pro seruitio meritis est, ut in l. salarium. ff. Mandati. Apud Papin. in l. diem functo. de Off. adfess. quam restituit Alc. legimus, Salarium præstitutum, id est prius statutum, præordinatum, præfinitum. Accursius, & alij, ad salarium præstitum male referunt, sese, ut ait Salomonius, uariis sensibus cruciando. Spiegelius.

SALARIO publico non frui, apud Papinian. l. fin. de Off. adfessor. Spieg.

SALBS, pro condimento, apud Paul. de Public. l. cotem ferro subigendo necessariam, hostibus quoque uenundari, ut ferrum, & frumentum, & sales, non sine capitis periculo licet.

SALGAMA appellantur, quæcunque conditanea ad uictum nostrum ex sale, in uasis adferuntur. lib. xij. C. tit. est de Salgamo hospit. non præstando. Ne quis, inquit Imper. Comitum, uel Tribunorum salgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus. Annotauit Alc. quod & salgami appellatione uenit oleum, salbutyrum, & huiusmodi esculenta ad condendum: atque etiam alia indies necessaria, ueluti ligna Spiegel.

SALICAM legem, constat, Pyrrhus ait, Pharamondum, prius accitis proceribus, nec citratum consilium tulisse, ut ab optimis legibus, sanctissima regni auspicia captaret. Quæ uel à Sale, recte quæ ratione, uel à Salica terra, uel à Saliis sacerdotibus, id est à generosis sapientibusque uiris conditam, uel undecunque libet, Salicam ueteres, & nos eorum legibus ascripti, nominamus. B. Rhenanus in epistola, quam scripsit ad humanissimum uirum Petrum Heldungum, Canonicarium, rationalemque illustris. Canonicorum primariæ ædis Argentoratensis, amicis nostrum singularem, inter cetera, Franci ueteres, inquit, à Sala fluuio, quem accolebāt, ut & nunc faciunt, dicti sunt Salij. Quidam arbitrantur illos se nominasse Salingos, & fuisse Præci sub Clodouæo principe ad Tolbiacum uicti uictoriam reportarunt, ut nostræ provinciæ omnes libertatem auitam amiserint. Hoc accidit, cum Theodoricus à Verona (Dyetrich von

Bern) Ostrogothus, regem Romanorum ex Germanis primus in Italia ageret. Franci igitur uictores, consuetudinem Romanorum imitati, & ipsi nobilibus & ueteranis militibus agros in quibusdam locis, ubi istis habitare libuisset, assignarunt immunes penitus, & ab omni seruitute liberos: ii que dicti Salica terra, *Salicland*. Sic propria prædia principum libera & immunia, Salicæ terræ nomine solita sunt appellari. Hætenus Rhenani uerba recitauimus. Nunc in gratiam eorum qui antiquitatis sunt studiosi, adscribam itidem uerbotim, quæ mihi super eare liberaliter comunicauit uir, Deo amabilis, Paulus Volzius, à se olim ex Sigeberto, Othone Frisingense, Ioan. Nauclero, Conrado Peutingero, Roberto Gaguino, & Ioā. Tritemio collecta.

ROB. GAGVINVS, EX Lege Salica.

Nulla hæreditatis portio de terra Salica ad mulierem uenito. Terram Salicam Francorum Iureconsulti eam dicunt, quæ solius regis est: & à lege Allodij distat, quæ subditos comprehendit, quibus datur per hanc legem rei alicuius liberum dominium, nō exclusa principis maiestate. LVDOVICVS Schradinus.

DE LEGE SALICA, nota scripta.

SIGEBERTVS Gemblacensis, sub anno Domini
CCCCXXII.

Franci uti cœperunt legibus, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis suæ proceres, & pluribus electos, & his appellatos nominibus, *Visogast, Bosogast, Salagast, Vuidigast*. in uillis Germaniæ, *Salcheim, Bodheim, Vuindesbeim*. Hi quatuor proceres per tres mallos causarum origines conuenientes, sollicitè tractantes, de singulis discutiendo, sicut lex Salica declarat, iudicare decreuerunt.

OTHO FRISINGENSIS.

Leges quoque Visigastaldo & Salagasto auctoribus, ex hinc habere cœperunt Frāci. Ab hoc Salagasto legem, quæ ex eius nomine **SALICA** usque hodie uocatur, inuentam dicunt. Hac nobilissimi Francorum, qui Salici dicuntur, adhuc utuntur.

IOANNES NAVCLERUS.

Franci constituto primo rege Pharamūdo leges per suos doctores Gastaldum & Salagastum compositas habere cœperunt. Ab illo Salagasto lex **SALICA** nomē accepit: de qua in lib. Feud. de Fil. na. ex Marga. c. j. & xij. q. ij. c. in legibus. in Gl. quibus hodie Franci utuntur.

CONRADVS PEUTINGER.

Salicam legem, quæ incipit, Moyse gentis Iudæorum. & subiungitur: Theodoricus rex Francorum, &c. à Salatiis, quos Amianus Marcellinus Francos nominat, dictam quidam uolunt. Salatios autem à Sala fluuio, qui è monte *Viechtelberg* ortum habet.

IO. TRITEM. ABBAS.

Erant autem in eo Francorum cœtu plures in sua generatione uiri prudentes. e quorum numero potiores quatuor fuerunt selecti, quibus rex unâ cum proceribus cōdendarum legum omnimodam tradiderunt potestatem: quorum ista dicebantur *iuuata*, *Salagast*, *Vuesogast*, (Dianę Pontifex) *Vuindegast* et *Basogast*. Quorum primus uillam construxit iuxta Mœni fluij ripas, quam suo nomine *Salagastat* (hodie *Selgenstat*) nūcupauit. *Vuindegast* uero in Francia Orientali nominis sui uicū *Vuindesheym* constituit. Igitur hi quatuor conuenientes in unum, per tres mallos causarum originēs diligēter cōtractarunt, de singulis excutendo sententiā, uolumen legalium cōstitutionum nouum ediderunt, quod à principaliore quidem autore *Salagast* (qui summus Iouis Pontifex erat) nomen legis *Saligæ* accepit. Cui postea rex *Clodouæus* intelligentiæ capitula superiecit.

PAVLVS VOLZIVS.

Ex præmissis igitur patere potest LEGEM SALICAM dictā, seu SALIGAM, quasi Francā, id est liberā. nam Frāci Liberi dicti sunt. Terram item Salicam, id est liberam. Comitē quoque Salicum, id est liberū, seu Francum, quem uulgō *Freygraf*, oder *Freyherr* uocamus. Et à Saliga dictū uideri potest, quod uulgō *Selig* dicimus. Quid enim est *Selig sein*, nisi *Frey sein*, ab omni miseria liberum? Similiter à Frāco dici uidetur *Fron*, cum dicimus, *Frondienst*, *Fronalter*, *Fronmeß*, *Fronkreutz*, & cætera: quasi dicas, *Freydienst*, *Freyhoff*, &c. Porro Claudianus Salij nomine Frācū intelligit: quam sciolus quispiam ausus est pro Salius substituere Sueuus, quemadmodum in excusis codicibus legitur. Rhenanus noster manuscripti uoluminis fidem secutus, genuinam uocem restituit, lib. j. Rer. Germanic. ubi: Vna sanē, inquit, præstans Francorū natio, *Salingas* sua lingua, hoc est Germanica, *die Saling*, à *Sæla* fluuio nuncupantur. Ex his studiosus lector, quæ uelit, probe: aut meliora, si habeat, proferat. Spieg.

SALICA terra. Vide, Salicam legem.

SALICTVM, salicetum, locus ubi salices consistunt. Vlp. de Fun. instr. l. quæsitū. Harudinera, inquit, & salicta antè quàm cæsa sunt. Nebriss. Idem ad fin. l. si fundi. ff. de Vsfu. Nisi fortè, inquit, salicti eius, uel syluæ palaris, uel arundineti usus fructus sit legatus. Spieg.

SALIENTES, à Latinis dicuntur capita fistularum, atque etiam ipsæ tribulorum fistularumque scaturigines: quæ & siphunculi dicuntur, & siphunculi, ab aquæ expressione, tanquam ex siphone salientis. Spieg.

SALIGA. Vide, Salicam legem.

SALII. Vide, Salicam legem.

SALINAE, locus ubi fit sal, apud Caium l. j. quod cuius. uniu. in prin. Plin. autor est, Ancum Martium regem salis modia sex milia in congario populo dedisse, salinasque primū instituisse. Earum autem uectigal, explosis regibus sublatum, iterum imposuit censor M. Liuius, ob id ipsum Salinator appellatus. Spieg.

SALITOR, qui salis tributum colligit. Interpres Ciceronis epist. ad Atticum lib. iij. exponit salitores præfectos, quos Iurisperiti murilegalos appellant, Germani nostri *Salzmeyer* uocant. Quidam tamen codices habent, non Salitoribus sed data à litoribus.

SALIX, arbor dicta, quod ea celeritate crescat, ut salire uideatur. Paul. de Ann. legat. l. Caius Seius. Præstari autem uolo ex prædiis Pontianis, ex prædiis Luctatianis annua arundinis millia trecenta, & salices mundi annua librarum singula millia. Spieg.

SALONA, siue Salonæ, pluratiuo, ut Cæsar & Seruius dicitur, à Ptolemæo in Dalmatia ponitur. Meminit eius Cæsar lib. iij. Bell. ciuil. nominatur olim Romanorum colonia. Hæc Diocletianus olim Romanorum colonia. Hæc Diocletianum Cæsar genuit, cuius leges non paucae extant in C. Iustiniani sparsim insertæ, summa æquitatis ratione late. Omnibus ille bonis principibus erat æquandus, si à Christianorum sanguine abstinuisse, quos crudeli & exitiali animo persecutus est. Quippe qui præter innumera suppliciorum genera, per quæ suam in nostros carnificinam exercuit, in libros etiam & scripturas sæculi. Patriam & hanc illam Iustinianus noster, iam princeps, Iustinianæam primam appellauit, quod & ex Gloss. obseruare licet, vij. q. j. c. scripsit. Vt uehementer peccent (quod ab Haloandro singulariter annotatum est) qui Iustinianum per contumeliam Thracem appellant, inquit. Constit. quam ipse edidit, de Eccles. rit. (ut uulgō allegatur) uel potius, de Ecclesiis & Canon. & priuilegiis sacrosanctis. respic. ecclesias. ut significantiū uertit Haloander, Archiepiscopus Iustinianæ suæ sub se habere uoluit Episcopos prouinciarum Daciæ mediterraneæ, & Daciæ Ripensis, item Triballiæ, ac Dardaniæ, & Misiæ superioris, & Pannoniæ. Iustinianæam secundam appellauit Carthaginem Africam, ex quo & Deus hanc restituit. Ipse autor est in princ. dictæ Constit. Spieg.

SALSAMENTVM. Vide Gloss. in l. quidā hæredi. ff. de Vin. trit. & ol. leg.

SALTUARIVS, qui uel fructuū conseruandorum gratia, uel finium custodiendorum causa paratus est, autore Vlp. in l. quæsitum. de Instrue. & instr. leg. Iuriscon. de Leg. tert. l. cum queritur, pro agri custode accepit. Neque topiariū, inquit, ornandi, saltuarium tuendi fundi magis, quam colendi causa paratum uideri. Item de Fun. instr. l. instrumēta. Si uiridaria, inquit, ad sint topiarij: si fundus saltusque pastionein habet, greges pecorum, pastores saltuarij. Alias saltus, locus ubi paſcuntur armenta, ferèque uersantur. Et saltuarij saltus custos. Nebr. Saltū autem, ex C. Alij sententia, Sex. Pompeius ait esse, ubi syluæ & pastiones sunt. Spieg.

SALTVS æstiuus. Marcellus: Qui saltum, inquit, æstiuum legauit, & hoc amplius etiam eas res quæ ibi esse solent, non uiderur de illis pecoribus sensisse, quæ hyeme in hybernis, aut æstate in æstiuis esse solent, sed de illis quæ perpetuò ibi sunt. Spieg.

SALTVO.

SALTVO SVS, locus saltibus plenus.

SALVA dignitate mea, uerba Proculi, quo modo accipienda sint, declarat Alc. in l. nepos Procul. de Verb. sig. Spieg.

SALVA meliori sententia. l. Claudius. ff. Qui pot. in pig. hab. Spieg.

SALVA ratione recti sermonis. l. Plautius. ff. de Aur. & arg. leg. Spieg.

SALVATOR. Quam seruator (ut ait Eras.) idem significet quod saluator, seruare idē quod saluare: quoniam seruator est apud idoneos auctores, saluator non item: docti maluerunt seruatores, quam saluatorem. Seruator enim propriē Latinis dicitur, qui in discrimine confert salutem. Sic olim principibus, qui liberassent provinciam aut patriam ab exitio: erecta statua, aut posita columna, honorabantur apud Græcos titulo σωτήρ, apud Latinos seruatoris. Inde & seruorum uocabulum, quod in bello seruati essent, quum iure potuerint occidi. Inuenitur Seruatoris uocabulum apud orthodoxos scriptores, & poetas Christianos uetustos. Spieg.

SALVIANVM interdictum datur ad persequenda pignora, dictum à saluando: quia saluar ius creditorum & dominorum. Zas. Instit. de Act. §. item Seruiana. Spieg.

SALVO iure meo, uerba sunt magnæ efficaciz: ut colligitur ex l. si debitor. §. j. Quibus mod. pig. uel hypot. sol. cum aliis per Albericum citatis. Spiegelius.

SALVO officio quem absoluerē, apud Africanum in l. pen. C. de Confess.

SALVS, incolumitas, remedium. Paulus de Offic. præfec. uigil. l. iij. Nam salutem Reipub. tueri, nulli magis credidit convenire, nec alium sufficere ei rei, quam Cæsarem. Spieg.

SALVS communis. l. ij. C. de Exact. tribut. lib. x. Spieg.

SALVS agitur, melius quam, agitur de salute. Cletum Romanum Pontificem primum usurpasse uolunt. Vide Spec. de Rescript. præsent. Spiegelius.

SALVM fore qui recipit, zuuervuaren, non solum à furto, sed etiam à damno recipere uidetur, ut ait Caius l. nauta. ff. Naut. caup. Spieg.

SANA mens, hoc est bene instituta, ualens ratione, solido iudicio, rectē & sanē statuens de rebus. Hæc sola propemodum, teste Viue Hispanorum doctissimo, meretur dici homo. Iam habes quid est, Sana mente condere testamentum. Spiegelius.

SANCIRE propriē est, si Seruio credimus, sanctum aliquid, id est consecratum facere, fuso sanguine hostiæ. Usurpatur autem pro decernere, constituere. Cicero in Legib. Populariter interdum loqui necesse est, & appellare eā legem, quæ scripto sancit quod uult, aut iubendo, aut uetando.

SANCTAE crucis imago elegāter à Honorio & Theodosio pientissimis Imperatorib. fidei nostræ signū dicitur, in l. Iudæis. C. de Iud. Spieg.

SANCTIO, lex cum terrore pœnæ. Vlp. In sanctionibus, ait, interdum adiicitur, ut qui ibi aliquid commiserit, capite puniatur. l. sacra loca. §. propriē dicimus. ff. de Diuis. rer. l. sanctio legū. ff. de Pœnis. Spieg.

SANCITAS est, ut ait Cicero j. de Nat. deor. scientia colendorum deorum.

SANCTORVM nomine olim Christiani accipiebantur, ut expriscis constat scriptoribus. Vnde sanctissimi dicti episcopi, ut in Constitut. princip. Quem titulum ex antiquitate retinuit Pont. Rom. Quin &, quod supergreditur, teste Infulanico Hutteno, humanam sortem, beatissimi titulo honestatur. de quo suprà suo loco. Notū, quod D. Paulus symmystas suos uocat sanctos. Iudæi uocabant sancta omnia, quorū usus ipsis concessus erat. Et quidem erant sancta, quia erāt ordinata uerbo Dei. Econtrā profana & prohibita nominant communia, id est nō sancta, non separata ad usum populi sancti, sed quibus gentes utebantur. Iudæi autem uocabantur populus Dei, & sanctus, id est separatus à gentibus ad cultum Dei. Spiegel.

SANCTVM est, quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est. l. sanctum. ff. de Rer. diuis. Bud. ait: Sanctum dicitur, quod nec sacrum, nec religiosum est. Vnde & sanctæ leges, quæ pœnæ sanctione corrumpi uetantur. Et ærariū sanctius ab antiquis dicebatur, quod prorsus intactum erat: ex quo nihil promitterebat, ob annuas necessitates. Sanctum est item plerunque, quod incorruptum. Et à sanctiando sanctum dicitur: religiosum, à religando mentes, ne malē agant homines: uel à relinquendo, quod à mortuis relinquatur. Sacrum autem propriē Dei est. Profanum, quod dum sanctum fuisset, postea in usu hominum factum est, hoc est, extra sanum & sanctuarium. Hæc ex Agennio Urbico retulit Alciatus in cap. iij. libri ij. Parerg. indicans ibidem, Christianorum sacra loca, ecclesias uel basilicas dici: paganorum uerò, uel gentilium, templa, fana, delubra. Spiegelius.

SANGVINE contingere. l. uel si sanguine. de Manum. uindicta. Spieg.

SANGVIS filij, sanguis patris est. Autor est Maximus Iurifcon. uel potius Caius annotante Haloandro in l. iij. ff. de Inoff. test. Spieg.

SANGVINOLENTVS, sanguinis effusionem appetens, uel sanguine coinquinatus. l. ij. C. de Patribus qui fil. distrax.

SANVS nō est, cui lingua abscissa est. l. si cui lingua. ff. de Aedil. edict. Spieg.

SAPA, multum ad tertiam partem decoctū. Vlp. de Fun. instr. l. quæsitum. Vas, inquit, ænēū in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret, &c. Nebrissen.

SARCINA, est propriē utensilium simul compositorum. Paulus in l. ij. §. j. ad l. Rhod. ad merces transtulit. Ab hac uoce Sarcinator dicitur, non à sarciendo. Vide Erasimum explicantem paræmiam, Sarcinator summū centonem.

Nebrisse. ait: Sarcinatores sunt, qui ex pannis uestes confuunt. Vlpian. de Furt. l. itaque fullo. itaque uel sarcinator, qui polienda, uel sarcinda uestimenta accipit. Et in alia quoq: l. in sœm. genere. Et ancillarum, ait, maximè si qua sarcinatrix erit. Sarcitor quoque dicitur, qui uestes facit, uel refarcit. Spieg.

SARCOPHAGVS, cum lapis sit carnem exedens, (nam *sarc*, caro: *phag*, comedere est) ita men plerūq: pro sepulchro capitur, in quo & cadavera consumuntur. Modest. de Alim. & cib. leg. l. libertis. Ad sarcophagum, inquit, meam memoriam quotannis celebrent. Marcel. de Relig. l. funeris. Si qua, ait, uestiaria sunt, uel sarcophagi. Nebriss.

SARTA tecta. Vide Testa sarta.

SARCVLVVS, uel sarculum, instrumentum, quo sarta sartuntur, id est herbis internascentibus purgantur. Vlp. de Fund. instru. l. instrumenta. Ligones, inquit, sarculi, falces putatorie, bidentes. Nebr.

SARDIANI Græcis, Latinis sunt Sardi. Caput Lydiæ quondam fuisse Sardes, antè Hydæ dictæ, ad Chaystrum amnem, haud ita procul Tmolo monte. Quas, quia Croesi regia erat, cinctas obsidione, & expugnatas fuisse à Cyro, lib. j. scripsit Herodotus. Romani & conuentum Sardibus tribuerunt, qui Sardonius dictus est Plinio. Magnam uerò urbem, & celebrè fuisse, Strabo indicat. Vnde Marcellus rectè appellauit reipub. Sardoniorum, in l. antepen. ff. de Ann. leg. Hæ sunt Sardes, teste Vadiano nostro, homine doctissimo, quarum ecclesiam inter septem illas Asiæ præcipuas Ioannes Apocal. ij. censuit.

SARDIENSIS synodus, non à Sardibus, sed Sardica Illyrij ciuitate dicta, de qua post Epiphanium lib. ij. tomo ij. uide & Vadianum in Illyria, histor. tripart. li. iij. cap. xxj. Theodor. lib. ij. c. iij. Spiegelius.

SARMBNTA. Sarpere antiqui pro purgare ponebant. unde & uirgulæ abscissæ, sarmenta dicuntur. l. ligni appellatione. ff. de Legat. iij. Spiegelius.

SAT, pro satis, ante Ciceronis ætatem dictum sæpius esse, quàm Ciceronis ætate, & postea ab eruditis obseruatum est Spiegel.

SATAGERE, est uehementer, sed frustra moliri. Huius uerbi usum ignorant Canonistæ.

SATI fructus. ff. de Vfur. l. qui scit. §. j.

SATISACCEPTIO, est stipulatio, quæ ita obligat promissorem, ut ad promissores quoque ab eo accipiantur. l. quinta. §. satis acceptio. de Verb. oblig. Spieg.

SATISACCEPTIIONEM appellat Pompon. de Verbor. obligat stipulationem, quæ ita obligat promissorem, ut ex promissores quoque ab eo accipiantur, id est, qui idem promittant. Spiegelius.

SATISACCIPERE, contrarium habet, Satisficere. Est autem satisfacere, securitatem perfideiussores dare. l. j. ff. Qui satisf. cog. Satis fit autem, qualitercunq: id fiat. ff. Quib. mod. pign. uel

hypoth. sol. l. item liberatur. in prin. & ff. de Pign. act. l. si in rem. §. si satisfactum. Alciatus ait, satisficere proprie dicitur is, qui dat fideiussores. Satisficere, qui pignore, uel qualibet alia ratione securum contentum uel creditorem reddit. Reponit, qui nuda stipulatione se obligat. Cauere uerò uariè accipitur. Nam in dispositione prætoris satisfactionem requirit, in civili solam promissionem, cum hypotheca bonorum. Satisficere genitui iunxit, cum in prætura urbana: Qui redemerit, ait, satisfidet damni infecti. Spiegelius.

SATISDATIO, inquit Caius, eodem modo appellata est, quo satisfactio. Nam ut satisficere dicimur ei, cuius desiderium implemus, ita satisfacere dicimur aduersario nostro. cū pro eo, quod à nobis petit, ita cauemus, ut eum hoc nomine securum faciamus, datis fideiussoribus. l. j. Qui satisfacere cog. Spieg.

SATISDATIO necessaria est, cum iudice imminente secundum qualitatem causæ ab inuito exigitur. Hæc si non possit à reo ibi præstari, ubi conuenitur: potest audiri, si in alia eadem prætoris ciuitate præstare paratus sit. Spiegelius.

SATISDATIO uoluntaria, quam partes ex conuentione sibi præstant, & possent euitare. l. interdum. ff. Rem rat. habere. Vnde non in alium locum remittitur. l. si fideiussor. §. si necessaria. l. de die. §. iubetur. & §. ult. ff. Qui satisfacere cog. Spiegelius.

SATISDATIONE releuare. l. si procuratorem. ff. de Procur. Spieg.

SATISDATO debere. Pöpon. Porius enim eo nomine exoluissè uideor, quod satisficere, quàm quod satisfactione debeo. Martianus: Ego puto, ubi id non dixit debitor, in id potius exolutum existimare, quod satisficere debet.

SATISFACERE, inquit Afcenius, est satisfacere, quantum satis sit irato ad uindictam. Est item dissoluere æs alienū, Iuriconsulti quid sit, supra dictum est. Vide Specul. tit. de Oblig. & solut. Lege, Satisficere. Spieg.

SATISFACIO, pro purgatione & excusatione, apud Ciceronem & Cæsarem reperire est.

SATIS tibi facio, satis tibi fiet: fiet tibi satisfactio, aut hoc, & ab hoc, & illo: satis tibi fiet à me, aut hoc, aut illo. Horū uerborū sensum aperit Imp. in Nouell. ut cū de Appellat. cognosc. §. fin. Sp.

SATISFIERI uoluntati defuncti uidetur, si ex fructibus, uel aliunde satis fiat. l. is à quo. ff. Vt in poss. legat. Spieg.

SATYRA lex. Vide Lex Satyra. Per Satyræ autem, prouerbiali sermone, quod ceu Satyra lanx ex uariis ferculis, nullo ordine collatis, composita, confuse traditum in præfatione Pandect. Et primo quidem, inquit, antequam hoc opus traderetur legentibus, non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim & quasi per satyræ collectionem, & otile cum inutilibus permixtum, maxima autem parte inu-

te inutilibus deputata. Apparet, teste Erasmo, uocem parum deductam à lasciuiâ Satyrorum, temerè nunc huc, nunc illuc salientium. Cætera pete ex Chiliad. Spieg.

S A V C I I integris, ut miseri fortunatis opponuntur.

S C E N A, inumbratio interpretatur. Vlpianus in l. ij. De his qui not. infam. Qui in scenam, inquit, prodierit, infamis est. Et subdit: Scenæ autem est, ut Labeo definit, quæ ludorum fastidiorum causa, quolibet loco, ubi quis consistat, moueatur, spectaculum sui præbitura. Quæ definitio de scena uersatili loquitur. Inde ludi scenici. Nebrissen. Vide, Proscenium. Spiegelius.

S C E N I C V S, minister scenæ, qui partes alias quas agit scenæ.

S C A E V A E, qui sinistra manu pro dextera utuntur, quos Vlp. l. qui clauum. de Aedil. edict. ait non esse morbosos, aut uitiosos, præterquam si imbecillitate dextera ualidius sinistra utitur: sed hos non scæuas, sed mancos dici.

S C A E V O L A iurisperitissimus. De hoc L. Crassus apud Ciceronem lib. de Orat. i. Q. inquit, Scæuola æqualis & collega meus, homo omnium & disciplina iuris civilis eruditissimus, & ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maximè limatus atque subtilis: atque, ut ego soleo dicere, iurisperorum eloquentissimus, & eloquentium iurisperitissimus. Spiegelius.

S C A B I N I, Schæffel. Nihil uetat omnino, quin iudices uulgò scabinos, inquit Insulanus, aut eiusmodi homines uocem iuratos: quo nomine etiam scimus in plerisque orbis terrarum partibus à plebe recenseri. Profert exemplum è Ciceronis de Inuent. lib. j. Religiosum est, quod in c. j. de Immun. Eccl. lib. vj. & c. ij. de Alien. iud. mur. caus. fac. Spieg.

S C A B I O S I, qui scabie, hoc est cutis infectione laborant, de qua lib. v. Celsus: Non dubium est, quin Iuriscons. l. iij. de Aedil. edict. de his senserit, quibus asperior est scabies, pruritque, quæque difficilius tollitur: & à Græcis scabiosa, id est fera. Spieg.

S C A L A M à scalis distinguunt quidam, ut scala sit, quæ huc atque illuc transferri potest. Caius: Vel scalam sciens accommodauerit ad ascendendum. Scalæ uerò latiores habeant gradus, & immobiles permaneant. Sed hanc conceptionem autorum, l. ult. ff. de Rer. diuis. quæ Pomponij est, satis ostendit. Apud Vlpian. scalæ, quæ ad lacunaria admoventur, domus instrumenta sunt. l. quæsitum. §. canales. de Fund. instruct. Spiegelius.

S C A L P R V M inter instrumenta chirurgica numerat Corn. Celsus: licet eo diuersi quoque artifices utantur.

S C A P H A, naucula est, unico ligno cauata, à *ondia*, fodio. Paul. tit. de Fund. inst. l. fin. Scapha, inquit, naus, non est instrumentum nauis.

De scapha pulchrè scribit Baysius in de Re nautali. Spiegelius.

S C A P H I V M uas est, in quod uentris sordes excipiuntur. Vlp. de Aur. & arg. leg. l. Quintus Mutius. Argento autem legato, nō puto uentris causa habita scaphia contineri, quia argenti numero non habentur Nebriss.

S C A N D A L V M, uox Græca, qua Canonum conditores usi sunt frequenter, offensionem & offendiculum significat: à ruina dictum, quod occasio sit cadendi, si quid obstat eunti, à *ondia*, claudico: quod claudus inflectens se uideatur tendere ad ruinam. Vide Annotat. Eras. in Matthæum. Spiegelius.

S C A N D V L A R I V S, faber est lignarius, qui scandulas facit. Sunt autem scandulæ ex ligno assulatim defecto. Scandulariorum meminit Iurisconsul. in l. quibusdam. de sur. immun. Scandulis fuisse testam Romam, usque ad bellum Pyrrhi, annis CCCC LXX. Corn. Nepos autor est. Spiegelius.

S C A T E B R A, ebullitio aquæ surgentis.

S C E L E R A T V M, in quo scelus est constitutum, uel commissum. Leo Imp. in eleganti l. unica, de Thesaur. C. lib. x. Dum modò, inquit, sine sceleratis ac puniendis sacrificiis, aut alia qualibet arte legibus odiosa thesaurum quære, & inuento uti tribuimus facultatem. Scelerosus propriè dicitur, ut ait Donatus, autor sceleris.

S C E L E S T V S contractus, quo scelus committitur. Exempla profert Gloss. in l. qui contractibus. C. de Iur. Fisc. lib. x. Spieg.

S C E L V S est contra ius improbè admissum facinus.

S C E P T R V M, uirga est, qua reges maiestatis gratia utuntur. In Authen. ut om. obed. iudic. prouinc. §. j. Spieg.

S C H E D A folium chartæ, siue papyri nondum compactæ & ligatæ.

S C H E D I A, id est ratis, *ein Floß*. Vlp. in l. j. de Exercit. act. ut in dictione Ratem, supra indicauimus, uocis eius meminit: tametsi uulgati codices, etiam recentioris editionis, pro ea syndriam retineant, refragante Nor. text. Budæus interpretatur schediam, nauigium temerè factum, & inconditum: ut trabes connexæ, & sine fabrica compactæ, quæ nauigij uicem præbent. Ponitur & pro ponte, & pro loco fluminis quoquo modo iuncto, Suida autore. Festus: Schedia, inquit, genus nauigij inconditum, id est tabulis tantum inter se nexis factum. unde mala poemata, Schedia appellantur. Schedion dicitur à Græcis extemporaneum, id est quicquid inlaboratum, quicquid temerè factum est, nec satis confectum. uide Bud. in Annotat. prioribus. Spiegelius.

S C H E M A, uox, quæ subinde obuia est in Auth. Latine forma dicitur, figura, siue cultus ornatusue. Iustinianus Nouell. de Sanctis. epil. per schema innuit, si Cochlæo credimus, ordinem, habitum, gradum, & omne id quod ad monachatum pertinet, & (ut uocant) professionem. Inde

Inde uerbum ἀποχρισμῶν, quod uulgus, degradare dicit, quando aliquis ex ordine eximitur: id quod maleficis ficticiam religionem professis; & per episcopos fieri solet, ut memorabili exemplo nostra memoria apud Bernates. Sp.

SCHMATA cognationum, non Stemmatum legendum esse, apud Paulum in l. pen. de Gradibus, Alciatus ostendit cap. xxx. secūdi Parerg. uocem utramque inibi explicans. Spieg.

SCHISMATICVS, Græcè dicitur ἀσίστος, quod Latine significat scindo: & inde schisma, scissio uel scissura uocatur. Et ita appellatur schismaticus, qui fidei, fideliumue scindit unitatem ac separat. Qualis fuit Nouatus presbyter, qui Romæ contra S. Cornelium Rom. episcop. propriâ sibi concilians ecclesiâ docuit: lapsis fortè post acceptum baptisma, uel ob intolerabilia tormenta persecutorū ad horâ negantibus, deinceps nullam unquâ uel dandâ, uel sperandâ ueniam. Ideoq; se suosq; teste Eusebio Ecclesiast. histor. lib. vj. ca. xxxij. Græco, sed superbo nomine *καθάρους* uocabat, hoc est puros & sanctos, quales hodieque retinctorēs aliquot sese iactant meri Nouatiani. Quia uerò Nouatus ecclesiâ discidit, & opinionem dogmatis alienissimi tenuit, quæ non modò contra fidem, sed etiâ Deo & hominibus sit abominabilis: idcirco uenit, quòd in hunc diem omnes seu heretici, seu schismatici, uno nomine Germanis uocentur *καθάρους*. quod tamen longa die primū in *ketther*, postea *ketzer* pronunciarunt. Quo nomine uocant etiam eos, qui contra naturam Venerè abutūtur, seu praua opinione affectos, & à communi hominū usu discissos. Cuius uocis deriuationē Volzius è quadam epistola Gebani Prioris Eberbachensis ad filias S. Hildegardis apud Bingium annotauit. Sed quid, inquit ille significauit per puteum abyssi? Profectò hæretici omnibus hæreticis, qui ab initio Christiani fuerunt, execrabiliores & immundiores. Isti sunt, quos nostra Germania Katharos appellat, Flandria Pistes, Gallia Tessant, ab usu texendi. In textis enim, & cellariis, & in latibulosis locis cohabitāt: & quæ sunt ab eis in occulto, turpe est etiam dicere. Spieg.

SCHOLAE dicuntur loca, in quibus ad bellica opera tyrones exercentur. De tribunis scholarum fit mentio C. lib. duodecimo.

SCHOLARIS, continuis literarum studiis, hoc uenerando nomine, teste Oldendorp. dignum sese demonstrans, gaudet iure singulari: quod Fridericus Imperator eius nominis primus, in gratiam studiosorum promulgauit celebri constitutione, habita. C. Ne fil. pro pat. Non autem gaudent eo pseudo illi scholares, & uagabundi, quorum in Academiis ferè omnibus (ut idem nimis uerè dicit) bona pars est, quibus literæ in patinis, quàm in paginis plus sapiunt. Quanquam eiusmodi insignia quoque nomina, sed uana, ad patriam reportant: quod, ut Viues rectè monuit, nec unquam iis ducentis annis reiectis numeratur, qui uersatus præterito tempore in scholis, certam illam pecuniam depen-

derit, quacunque ætate conditione, ingenio, peritiâ, moribus, contra mentem Gloss. in l. j. C. de Tyron. libr. xij. & l. nec cui. super uerb. locanda. C. Locati Prædictum autem priuilegiū sola studendi frequentia, non autem, quòd sis in albo & matricula studentium descriptus, meretur: quem admodum de notariis & apparitoribus in simili dicitur, in l. scriuarii. C. de Testam. milit. & ibi per Bartol. Obseruandum autem, eiusmodi priuilegium, cuius capita tria pulchrè prosequitur Oldendorp. non nisi scholis summorum principum autoritate constitutis, longaq; consuetudine receptis cōpetere, ut sentit Bartolus in §. hæc autem tria. in Proem. Pand.

SCHOLARES militantes sunt in sacro Palatio. Nam & scholæ militum sunt, Vegetio, Seuero Sulpitio, in uita Martini, & ceteris: sicut schola literarum, à Græco *σχολή*, id est ab ocio. Alciatus in tit. C. de Priuileg. lib. duodecimo.

SCHOLASTER, uel scholiarchus rectè dicitur, qui in collegiis sacerdotum Scholasticus barbarè uocatur. Vide Eras. in de Pronunciatione: quo loco cōmemorat, quanta olim sollicitudine tum publicæ, tum priuatæ scholæ institutæ sint.

SCIENS est, Donatus interpres Terentij inquit, qui alicuius indicio rem cognoscit. Videl. ait prætor. ff. Quæ in fraud. credit.

SCIENTIA, est alicuius rei cognitio. l. j. scientiam. ff. de Tribut. action. Hinc autem, quod obseruandum est, scientiam uel permissam domini accipimus: non qui habet uoluntatem, sed patientiam. Non enim debet, Oldend. teste, dominus uelle, sed non nolle. Si igitur scierit, & non protestatur, nec cōtradicit, tenebitur actione tributaria. Spieg.

SCIENTIA domini in omnibus noxalibus actionibus sic accipienda est: Si cum prohibere posset, non prohibuit. Aliud est enim, autorem esse seruo delinquenti, aliud pati delinquentem, teste Vlp. l. iij. ff. de Noxalib. action. cū l. leg. Spiegelius.

SCIENTIA iuris est, non ignorare, quicquid legibus scriptum, moribus receptum, prædictum uel autoritate digestum est, ait Salom. tit. de Iustic. & iur. Spieg.

SCIO LV M non debet se quis fingere, quid de Minor. l. fin. in Glof. & de Adul. l. miles. §. quidam. Alberic.

SCIRE, est rem per causas cognoscere. naturæ axioma est. Vnde rectè colligit Oldendorp. eum nescire actiones, qui causas earum ignorat. Qui autem nescit actionem, non intelligit ius, quod persequi uult in iudicio. Spiegel.

SCIRE quis præsumitur illud, quod tenetur inquirere. arg. l. regula. ff. de Reg. iur.

SCIRE, iuris posse, facti est l. pen. ff. de Iuris & facti. ign. Item paria censentur, uel quòd quis sciat, uel quòd scire debeat. Baldi est doctrina, quem uide in Auth. ad hæc. C. de Vfur. Sicut & idem iudicatur, quòd quis aliquam rem habeat, uel habere debeat, l. pen. §. cū ita. ubi Bartolus, de Aur

de Aur. & arg. leg. Albericus allegat l. pen. ff. ad Maced. cum multis aliis simil. Spieg.

SCIRE dicimus, quod ab aliis audimus. l. si arbiter. ff. de Probat. Spieg.

SCISCERE & iubere quid differant, ex oratione Ciceronis pro L. Flacco colligi potest. Sciscere autem, & iubere, sunt suffragio aliquid probare aut improbare. Sed sciscit plebs, (unde appellata sunt plebiscita) populus uero iubet: quamuis etiam plebs iubere dicatur. Cicero pro Cornelio Balbo: Si tum sit fundus, cum scita & iussa nostra, sua sententia comprobatur. Sciscere legem, id est, ferre de lege suffragium. Vide Bucitrat Paul. in l. qui res suas. in fin. de Solut. Quo loco Accursius, nimirum uerbi ignorans significatum, pro sciscit, separatim legit, si scit. Ex Alciato, in l. tigni. de Verb. sig. Vide, Plebiscitum. Spiegelius.

SCITVM, sciti, quod iussum, decretum, sanctum est: a sciscendo.

SCOPARIVS minister, cuius ministerium est, ut deuerat pauimenta sordentia. Vlpianus de Fund. inst. Si uilla cultior sit, accedere instructo fundiatrienses & scoparios. Spieg.

SCOPVS causæ in iure civili, est initium, quod causa sequentium fuerit, uelut principalis pars negotij. Nam cuiusque rei potissima pars principium est. l. j. ff. de Orig. iur. Sp.

SCORPIVS. Scorpionum seruum meum Sempronius concubinæ meæ seruire uolo. non uidetur proprietas serui legata, sed ususfructus. auctor Papinianus ff. de Usu & usufr. Spieg.

SCORTEVM dicitur omne id, quod ex pelilibus factum est. Festus.

SCRIBA. Vide Rubric. C. de Tabul. Apud Romanos scribarum ordo honestus erat. nam hominum erat sanctissimorum & innocentissimorum, quorum fidei leges & tabulæ publicæ committebantur, ut est apud Ciceronem. actione in C. Verrem v. Imperatores superatis hostibus, optimè republica gesta, scribas suos annulis aureis in concione sæpe donarunt. Spieg.

SCRIBERE heredem, pro statuere, facere.

SCRIBERE sua manu, non aptem propriam manu. Id enim negant apud bonos autores reperiri. Proprie autem eorum est, qui aliquid condunt opus. Sic scribere leges, pro conscribere, significat accusare & denunciare. Paulus l. iij. de Accusat. ubi præbet ordinem libellorum inscribendorum: Subscribere, inquit, debet is qui dat libellos, se professum esse: uel alius pro eo, si literas nesciat. Vlpian. ibid. l. Si cui crimen obiciatur, præcedere debet in crimine subscriptio. Et de Furt. l. ult. Et eum qui delict. l. fin. Si extra ordinem eius rei poenam exercere uelit, tunc subscribere crimen oportet. Seneca libro ij. de Beneficiis, manifestè subscriptionem pro accusatione posuit, teste Catano. Apud Horatium inuenies scribere, pro mutuo accipere: & rescribere, pro restituere. nam

qui mutuo accipiunt, chirographum solent credere: ditori scribere: qui recipiunt creditam pecuniam, subscribere. Suetonius pro subnotare usus est Marcell. in l. non aliter. de Adoption. pro consentire. In quem sensum frequenter & Vlpianus usurpat. Columel. pro fauere, lib. j. Quod si uoto, inquit, fortuna subscribit, agrum habebimus salubri cælo. Spieg.

SCRIPTOR legum, pro legumlatore, apud Ciceronem.

SCRIPTORVM nomine accipimus scripturas, quarum editiones requiri solent. Triæ sunt autem genera. Primum, in quibus continetur formula actionis, quam quis intendit aduersus alium in iudicio: & ideo appellantur libelli iudiciales, de quibus loquitur Vlpianus in l. j. in prin. de Eden. Huc pertinent acta iudiciorum, hoc est, scripturæ continentem ea, quæ apud iudicem de causa cognoscentem aguntur: l. is apud quem. C. eod. tit. Secundum genus scriptorum est, quæ in hoc parantur publica fide, uel priuata subscriptione, seu consignatione, ut res gestæ per ea facilius constent ac probentur: ut sunt instrumenta tabellionum, chirographa, literæ sigillatæ, de quibus tractatur in d. l. §. editiones. Tertium genus scriptorum complectitur rationem negotiationis inter duos pluresue: & hoc genus directò pertinet ad actionem edicti de edendo, de quo uide Oldend. in action. viij. Class. j. Iuxta eundem addi potest quartum scripti genus, in quo ultimæ uoluntates continentur: ut testamentum, codicillus. Spiegelius.

SCRIPTVM ius. Vetus est disputatio, utrum magis expediat, regi ciuitates arbitriis gubernatorum, an scripto iure, Consensus prudentum testatur, melius esse uti scripto iure. Atque ita pronunciat Aristoteles. sic enim ait: Qui legem uult dominari, uult præesse Deum & leges: qui autem hominis arbitrio uult regi ciuitatem, sæuissimam beluam addit. Nam cupiditates & ira gubernatores deprauant, etiam si fuerint optimi uiri: quare lex, est mens sine cupiditate. Spiegelius.

SCRIPTVRARIVS ager. Vide Sextum Pompeium.

SCRVPVLOSA inquisitio, dubia, anxia; l. si seruus uetitus. de Leg. j.

SCRVPVLOSVM dicitur, quod difficile est cognitu. Vlpianus de Iniustis testamentis, lege, posthumus. Licet iuris scrupulositate, nimiaque subtilitate testamentum ruptum uideatur. Nebrissenfis.

SCRVPVLI, sunt minuti lapilli, qui inter ambulandum insiliunt calceos hominibus, ac pedem torquent. Inde iniicere scrupulum dicitur, qui sollicitudinem iniicit animo cuiuspiam. Et scrupulum eximit, qui sollicitudinem eximit. Imp. Alexand. in l. cum proponas. C. de Interdic. matrim. Ut autem, inquit, omnis scrupulus auferatur, insistere pater tuus debet. Spiegelius.

SCRVPVLVS. Lege, Ponderum ratio.

SCRVTAT

SCRUTA. Hoc uerbo Cælius putat ueteramenta omniuaria significari, quæ cum usu iam detrita sint, precio item dēminuta censentur. Qui hæc uenalia habent, ab antiquis scrutatores sunt appellati, uilissimi proxenetæ. Sp.

SCRUTARI, hoc est, inquirere alieni regni secreta, non conuenit. l. ueteratores. C. de Commerc. & mercat. in l. diuus Pius. ff. de Fugit. §. sed &. Diuus Marcus, inquit Vlpianus, oratione quam in senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cæsaris quam senatorum, & paganorum prædia, uolentibus fugituios inquirere, scrutariq; cubilia atque uestigia occultantium. Spiegelius.

SCULPERE, cædendo imaginem aliquam effingere. C. Nem. lic. sig. salu. Chr. Marmore sculpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis, geniti in Creta insula. autor Plinius cap. iij. lib. xxxvj. in princ. Sp.

SCVRILITAS, uitium urbanitati oppositum. Spiegelius.

S E

SEBASTA, ciuitas, cuius meminit Strabo lib. xvj. quo loco Iudææ extrema occidentalia describit, Augusti nomini dedicata. Sebaston Latine augustum & uenerabile significat. Extat & in responsis legatorum apud Scæuolam, de Ann. legat. mentio Sebastenorum. Sp.

SECESSVS, pro loco à turba & tumultu separato. Vlp. de Arbit. in l. quid tamen. al. si cum dies. §. si arbiter. uers. Quod puto uerum esse, si eius sit autoritatis arbiter, uel in secessib. soleat agere. Insulanus: Seceßum, inquit, & secessionem, tamen si non nego sæpenumero confundi, tamen germana horum uerborum significatio est diuersa. Seceßus quidem locum significat, ad quem laxandi animi gratia declinamus, aut ipsam talem declinationem. Seceßio autem intelligitur fieri ob serias aliquas causas tractandas: & ita ferè in malam partem accipitur. Budæus seceßionem item uerbum criminofum esse dicit. Id enim est in bello seceßio, quod defectionem uocamus. Porro duas plebis seceßiones fuisse, docet historia. Pom. attigit in l. posterior. de Orig. iur. in §. exactis deinde regib. item §. & cum placuisset. Priorem §. Accursius historiæ ignarus nō est assecutus. Post Zafium & Antonium Garro nem, uide Oldend. in Restauratione politiæ, qui adfert lucem Pomponio. Spieg.

SECESSVS causa habere, & uestē propter seceßum ibi depositam. Vide Vlp. in l. quæsitū. ff. de Fund. inst. Sp.

SECRETA nobis communicata, diuulganda non sunt. Vlpian. Ego arbitror, inquit, & iniuriarum agi posse, si hoc animo recitatum est testamētum quibusdam presentibus, ut iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarētur. l. iij. §. si quis tabulis. Depositi. Simpliciter etiam secreta dicimus. Spieg.

SECRETARIVM, non usō in loco Cod. Theodof. pro aula, in qua iudices conueniunt, & ius redditur, ferè eo sensu quo auditorium. ut cum Paulus ait, Lecta est in auditorio Aemilij

Papiniani præf. prætor. cautio huiusmodi. Intel ligitur enim de auditorio causarum, nō de scholis, ut uulgō creditur. quod antè admonuit Alciatus. Spieg.

SECRETVM, pro sigillo minuto, à barbaris in cancellariam principum irrepsit. Hæc uox substantiuè posita, idoneis est autoribus res secreta, id est, nulli communicanda, apudq; nos tacite seruanda: Secretariū ueteres usurpasse, non tantum pro loco rerum secretarum, supra indicatum est. Cancellaria nunc fortè dici potest. In ecclesiasticarum synodorum monumentis ferè legitur. In secretario diualis palatij. Sed etiā pro eo, qui apud principes Rom. epistolarum magister propriè dicitur. Spieg.

SECRETO fieri, etiā intelligitur, quod interuenientibus amicis confit. l. pen. in prin. C. qui pot. in pig. hab. Alb.

SECRETA loca, per quæ commeari uulgō non solet. apud Vlpianum, l. j. De his qui deieci. Spiegelius.

SECRETVM petere, querere, est mecum in cretō colloqui.

SECTA, pro disciplina, formula, seu ratione, apud Imp. in l. fin. ad finem, C. de Pact. Secta autem propriè dicitur uia è multis una. Sic teste Erasmo, usus est Columella libro secundo. Spiegelius.

SECTORES, erant emptores bonorū proscriptorum. & eiusmodi appellatio erat infamis, quod turpe uidebatur sectari bona miserorum & innocentium ciuium. Vide Aſcon.

SECVLVM, pro tempore, ut apud alios sepe usurpatur, in l. iniquū. C. Qui accus. non poss. Spiegelius.

SECVM potestatem agendi facere. Lege, Vire ad iudicium.

SECVNDVM bonos mores fit, quod recte atq; ordine, & more maiorum fit, teste Budæo in Annot. poster. Spieg.

SECVNDVM presentem pronunciare. l. Papinianus. §. meminisse. uers. cæterum. ff. de l. offic. testam.

SECVNDAE, arum, tantum pluraliter, membrana illa, qua partus obuolutus utero prodit, quæ & secunda uocatur. Dictæ secunda, quæ nascentem infantem sequatur. Occurrit frequenter apud Plinium. Spiegel.

SECVNDARVM nuptiarum nomine ueniunt & tertiæ, atq; ultiores, secundum Azon. in Summa C. de Secund. nup. Attingit ibi & Bartol. Spiegelius.

SECVNDARIVS. Lege, Primicerius.

SECVNDVM, pro Pro. ut secundū te litem do, id est, pro te. Vlpian. Et post edictum, secundum presentem iudicabitur. Cicero pro A. Cæcinnæ. Iam recuperatores, nulla dubitatio est, siue rem, siue uerba spectare uultis, quin secundum nos iudicetis.

SECVNDVM stylum, quod uulgō dicunt, Ciceroni Ex formula est.

SECVNDVS, quamuis sequitur primum, & tam numerum, quam ordinem denotat; id tamen

men apud nostros perpetuum non est, ut patet per l. j. §. ij. ff. de Grad. l. si primo. §. pen. Qui pot. in pig. hab. Sic nec primus aliquando dicitur respectu secundi. extra de Verb. sig. c. Ioseph. & uide C. de Sec. nupt. Alberic.

SECUNDVS heres dicitur, ut ait Boethius lib. Comment. in Topic. Ciceron. ij. qui heredi instituto substituitur, ueluti si quis filium instituat heredem, scribatq: Si is filius intra pubertatem decesserit, nepotem, uel quemlibet alium heredem esse oportere. Vide l. precib. C. de Impub. & al. substit. Spieg.

SECVRS, est dissolutus, & sine ulla cura, quem supinū Iuriscoss. uocare solent, hoc est socordem & desidem. Bud. in l. plurimum. de Iur. & facti ignor. Spieg.

SECVRTAS, pro saluo conductu: uocabulum est non Latinum, quo tamen interpretes utuntur, ex uernacula locutione sumptum. Vide Bart. in appar. l. j. ad Leg. Iul. maiestat. Spieg.

SECVRYM testamentum, firmum, & de quo nihil est dubitandum. Securè testari, in l. Papinia nus. ff. de Inoffic. testam. Spieg.

SECVS, aduerbiū, aliter significat, præsertim quando particula negatiua sequuntur. l. ij. C. de Temp. appell. Spieg.

SED particula interdum ponitur adiunctiue. ut in l. qui se debere. ff. de Cód. caus. dat. caus. nō secut. in uersic. quoniam. in l. ij. in princ. uers. sed Seruius quidem. & ibi Gloss. ff. ad Leg. Rhod. de iactu. Est & frequenter particula aduersatiua. Vide Alberic.

SED & si. Vide Bart. in l. sed & si. ff. de Petit. hered. in l. patris. de Vulg. & pupil. substit. & in l. pupilli. de Negoc. gest.

SEDERE, pro placere. Vlpian. in fine l. si si de iussor. ff. Qui satisfar. cog. Si hoc, ait, iudici sedet.

SEDITIO, est quietis publicæ perturbatio. l. j. C. de Seditio. Modest. in l. constitutiones. de Appel. & relat. ait, damnatos statim puniri publicè interest, ut sunt insignes latrones, uel seditio-num concitatores, uel duces factionum. Bart. in l. capitalis. §. famulos. ff. de Furt. qui seditiosi dicuntur, ostendit. Cicero lib. de Repub. vj. scribit, seditionem dictam esse à dissensione omnium, quod seorsum eunt alij in aliud. Spieg.

SEDLARIVM, pro lectica, seu sella Iurisc. accipit. de Supell. leg. l. instrumenti. cum dicit, Rhedæ & sedularia. Nebr.

SEGBS, propriè fruges eorum seminum, ex quibus conficitur panis, nondum demessa, ut ait Valla. Hanc corrumpi & ramis & herbis, Iurisc. conf. est autor, in l. ex conducto. §. si uis tempestatis. Locati.

SEGNICIA, tarditas ac negligentia ad agendum, inquit Donatus. Gl. in l. si nulla. ff. de Pig. act. sentit, segniciam siue negligentiam esse in omittendo, culpam in faciendo. Spieg.

SELIQVASTRA, genus est sediliū anti-qui generis, ait Festus, d litera in l. cōuersa. Paul. de Supell. leg. Instrumenti significatione rhedæ

& seliquastra in supellestili adnumerari solent.

SELLA, à sedendo, quasi seda dicitur, qua magistratus olim Romani, ædiles & Prætores per urbem gestabantur sedentes, unde Gestatoria sella nuncupabatur. Paulus de Seruit. rustic. præd. Qui sella, inquit, aut lectica uehitur, ire, nō agere dicitur. Vbi monente Old. sellæ aut lecticæ significationem Accursius non est assecutus, quod & à Nebrissen. notatum est. Vide Lectica. Spiegelius.

SEMIS SARIVS coheres, apud Florentinū in l. legatum. de Legat. j.

SELLVLARIJ, dicti operarij, qui in opere faciēdo sedent. Hinc ars sellularia appellata, quā sedentariam appellat, teste Syluio, Aristotelis in terpres in libro Moraliū magnorum secundo. Spiegelius.

SEMBEL, de uno intelligendum. nam quod semel fit, nullam recipit diuisionem. l. si ita fuerit. ff. de Manumiss. testam. Spieg.

SEMINARIVM, locus est subactus, in quo femina, aut uitium, aut arborum panguntur: ut cum ad certam quantitatem excreuerint, in uinetum, uel arbustum, uel pomarium transferantur. Quo tempore quæ prius semina dicebatur, uiu radices uocantur, id est plantulæ cum sua radice translatae in aliud solum. Et femina, nō grana, sed surculi sunt depacti: qui cum radices egerunt, in uinetum transferuntur. Bud. in l. item si fundi. §. seminarios. de Vusufruct. Spieg.

SEMIPLENA probatio. Lege, Probatio semiplena.

SEMISS, semissis, pro solidi, hoc est assis dimidio. ut si quis ex semisse relictus sit hæres, intelligendum est, dimidium hereditatis illi debere cedere. Hac uoce raro extra compositionē utimur, in qua dimidium significat eius, cui adiungitur. Labeo tit. de Vulg. substit. l. si pater. Ut unus, inquit, semis apud te maneat. Et ibidem l. & si per bonorum possessionem semis ei sit ablatus. Vide, Sextans. Spieg.

SEMITA, diuersa à plaustrorum uia, quam regiam uocant. l. si ex plagis. §. tabernarius. ff. ad Leg. Aquil. Spieg.

SEMPER, omne tempus, omnem casum respicit. l. semper. de Iur. immun. De quo Bart. in l. j. ff. Solut. matr. Spieg.

SEMPITERNVM. Lege. Eternus paries.

SENATORES qui Romanis fuerint, Vlpianus indicat in l. nupte. de Senat. Erant autem senatus Romani consilium, patricij & senatores populi: principis uerò, iurisperiti, quos senatus probasset. De his loquitur Iurisperitus. ff. de Excusat. tut. Salomon. refert, Imp. sine consilio Iurisperitorum (propter quos omnia iura nosse creduntur) nihil constituisse, illisque autoribus constitutionum siue decretorum uerba esse concepta. De quibus scitè Rinallius scribit mox ab initio libri quarti Hist. iur. civil. Quamuis Dn. Oldendorp. ut omnia solet, liquidius ex Fennestella & Gellio depromat in hæc uerba: Romulus urbis Romanæ conditor, cum ciuitatem iam uideret hominum robore munitā, consilio quo-

que fulcire eam uoluit. Centum elegit, quos ob honorem Patres: ob ætatem Senatores appellauit. Inde Senatus dictus est ordo ille amplissimus. Posteritas senatorum per genituram propagata, Patricij sunt appellati, quod à primis senatoribus, seu patribus oriundi erant. Brutus primus consul, expulso regum, primores equestri ordinis senatoribus adscripsit: inde patres conscripti nominabantur. Senatus haberi, seu conuocari non potuit, nisi per Dictatorem, Consules, Prætorem, Tribunos plebis, Interregnum, Præfectum urbi. Nec alio in loco senatus conue niebat, quam augurato, quæ templa appellabatur. Quare primum curia Hostilia, deinde Pompeia, postremo Iulia, cum profana essent loca, per augures ad hoc sunt templa constituta, ut in iis iusta senatusconsulta more maiorum fieri possent. Spiegelius.

SENACVLVM, statio senatorum, unde in curiam ire solitos legimus. Lampridius in Helio gabalo pro mulierum senatu ponit, qui Erasmo senatulus est. Spieg.

SENATVS, & locum in quo ipsi senatores conueniunt, & senatores ipsos significat. De Romani senatus (cuius frequens est mētio apud Iurisconsultos) institutione, principē eius, & censu, lectione item, & de cōuocatione, de coactione, de loco & tēpore, de numero legitimo, de auctoritate, & potestate, officio, maiestate, de dimissione, lege Budæum in Annot. ad l. ult. de Senatorib. Quamuis hæc non latuerunt doctissimum Alexandrum Neapolitanum, qui pleraque aut copiosius aut dilucidius tractat. Spieg.

SENATVS Romanus, qui uelut supremum imperij caput, aliis potestatem dabat, non solebat appellari simpliciter magistratus. Prætoris tamen auctoritas ad condendi iuris fastigium tandem conscendit, ut ex Pomponio constat l. poster. de Orig. iur. & Oldend.

SENATVS CONSVLTVM uocatur, quod senatus sine plebis arbitrio facit, iubet. Nā cum populus difficilē cōgregaretur, cura Reipub. ad senatū deducta est, qui se interponere cœpit, atque rerum satagere. Id quoque ius uocatū senatusconsultum. Et frequenter ab Consulibus interrogatis nomine ipsa senatus decreta dicebatur: ut senatusconsultum Trebellianum, à Trebellio rogante Consule, &c. Quod ut fiebat, Gellius docet. In rebus momētosis, aut ad exemplum pertinentibus, senatores non minus centum senatusconsultum facere poterant, ut ex Liuij lib. ix. de bello Macedon. colligitur. Ex Capitolino in Maximino constat, quod duo senatusconsulta uno die non fiebant. Spieg.

S. C. Apronianum, omnibus ciuitatibus quæ sunt sub imperio populi Romani, restitui debere hæreditatem fideicommissariā, in eāq; actiones quasq; trāsferri iubet. Vide cap. viij. lib. v. apud eundem. Spieg.

S. C. Articuliano cauetur, ut in prouinciis præfides prouinciarū de libertate cognoscant, licet hæres non sit eius prouinciæ. ut ff. de Fideicom. lib. l. non tantum. §. sed & hæc. Spieg.

S. C. Damasiano cautum quid sit, refert Iurisc. conf. in l. non tantum. §. senatusconsulto. ff. eod. Spiegelius.

S. C. Aemilianum, factum est Aemilio Vneo & Iulio Seuero Coss. cuius uerba recensentur in l. si eum seruum. §. si quis. ff. de Fideicom. lib. l. & apud Placent. cap. xvj. lib. v. Spieg.

S. C. Largianum, quatenus Latinos respiciebat, abrogatum est, uno tantum tramite omni libertate procedente: ut omnes hodie & cives Romani fiant, & ingenui, saluo iure patronatus. ut C. de Latin. lib. toll. per tot. & Instit. de Success. lib. l. §. fin. Spieg.

S. C. Liboniano coeretur is, qui ob instruendam aduocationem, testimonij uel falsa, pecuniā acceperit, pactusue fuerit, societatem coierit ad obligationem innocentum. Lege Placent. cap. xvij. lib. v. Spieg.

S. C. Macedonianum interdicit, ne quis filiofam. pecuniam det in mutuo. Vide eundem tit. l. v. Spiegelius.

S. C. Orficianum intestatæ matris hæreditatē ad solum filium & filiam deferbat. Lege Placent. cap. x. lib. eod.

S. C. Pegasianum censuit, ut ei qui rogatus esset restituere totam hæreditatem, uel penē partem, aut res singulas, perinde liceret quartā partem retinere, atque lege Falcidia ex legatis retinere conceditur, ut silius explicat idem Placent. cap. vij. citati libri.

S. C. Pisoniano cauetur, ut si pœnæ seruus obnoxius uenisset, quando cumque animaduertum in eum esset, ut uenditor precium præstaret, ne emptori fecisse iniuriam uideatur. Ex eod.

S. C. Plautianum, est de liberis agnoscendis, qui post diuortium eduntur. Vide Placent. tit. iij. dicti libri. Spieg.

S. C. Rubrianū ad eos pertinet, quibus ex causa Fideicom. libertas debetur. l. cum uero. ff. de Fideicom. lib. l. Spieg.

S. C. Sabiniani fit mentio in Instit. de Hæred. quæ ab intest. defer. §. sed ea omnia. & in C. de Adopt. l. penult. §. quæ autem. & C. de Decur. l. fin. sub fin. & apud Placent. cap. fin. lib. v. Spieg.

S. C. Syllanianum & Claudianum punire nos capite, qui dominis eo tēpore quo punirentur, uel occiderentur, opem quam ferre possent, non tulerunt, &c. ut apud eundem cap. iij. lib. eod. Spiegelius.

S. C. Tertulliano cautum est, de tristi successionē matri, & non auiæ deferenda ad bona filiorum intestatorum mortuorum. Placent. cap. ix. lib. v. Spiegelius.

S. C. Trasiano explicatur, ut partus seruorum, quibus per fideicommissum libertas data est, iusto precio æstimentur, atque ita serui ab his qui rogati sunt, manumittantur. de quolatus Iurisc. conf. in l. si plures. §. si plures. ff. de Fideicom. lib. l. Spieg.

S. C. Trebellianum, locum habet, cum quis ex testamento hæreditatem, uel dodrantem retinere rogatur. Lege Placent. cap. vij. lib. v. Spieg.

S. C. Turpilianum is demum incidisse uidetur,

tur, qui crimen publici iudicii intendens, inscriptione deposita, & fideiussore de exercenda lite dato, eoque qui accusatur sub custodia officij facto, non impetrata abolitione, ab executione criminis destitit. ut ff. ad S. C. Turpil. & C. eod. l. j. Spiegelius.

S. C. Velleianum, mulierum imbecillitati concessit, constituens, quod mulier alienam obligationem uel suscipiens, uel participans, mandando, iubendo, in se rapiendo non obstringatur. Placent. tit. ij. lib. v. Spieg.

S. C. Vintianum, post pronuntiationem ad libertatem producit hæredis seruū uel emptum, siue ex iusta causa dominus abest, siue latitet, siue præsens non uult manumittere. ut §. & si. l. non tantum. ff. de Fideicom. libert. Sp.

S. C. Viuium constituit, non licere iis qui serui conditione sunt, immutare conditionem priuatis pactis. Vide l. j. ff. de Collus. & l. ij. de Collus. deteg. item l. adoptium. §. patronū. ff. de In ius uoc. Spieg.

SENECTA, sexta ætas hominū. Ætas enim prima quibusdam incipit ab infantia, usque ad septimum annum. Secunda, pueritia, cuius pars est pubertas, usque ad decimum quartum annum. Tertia, adolescentia. Quarta, iuuentus. Quinta, uirilis ætas. Sexta, senectus, cuius pars est ætas decrepita: senium idem. Vide C. Qui testamen. fac. poss. l. senium. & Alciat. in l. pueri appellatio. de Verb. sig. Spieg.

SENSVS communis. Cicero pro Domo sua, communem sensum naturæ appellat, quod is sensus à natura datus omnibus sit.

SENTENTIA, pro iudicato, hoc est cum ex lege, ex æquo & bono sententia dicitur.

SENTENTIA interlocutoria. Quære, Interlocutoria.

SENTENTIA promatur. Vlpian. Nisi in compromisso hoc specialiter expressum sit, ut uel uno, uel utroque absente sententia promatur. l. diem proferre. §. si quis litigatorū. ff. de Recept. Spiegelius.

SENTENTIAM dicere (inquit Paulus tit. de Arbitr.) æstimatur is qui ea mente id pronuntiat, ut secundum hoc discedere eos qui litigant, à tota controuersia uelit. Dicere autem sententiā, & ferre, differunt. Nam iudex fert, senator dicit. Spiegelius.

SENTENTIAM diuidere, est singulis de rebus separatim referre.

SENTENTIAM ferre clam, est notā in ur-nam mittere: palam uero, est ore pronuntiare. De his duobus iudiciorū generibus, uide Cic. lib. de Legib. ij. Spieg.

SEPARATIO, propriè pertinet ad commissam cum aurum. ff. de Aur. & arg. leg. l. j. §. sed si quis suspectam. de separat. bon.

SEPULIRE, in sepulchrū inferre, humo coniectione cōtegere. Cic. de Legib. Mortuum in urbe ne sepelito, neue urito. Ibidē: Non qui uritur, sepelitur, sed qui humatur. Plin. lib. 7. c. de sepultura, Sepultus, ait, intelligitur, quoquo modo conditus: Humatus uero, humo coniectus. Sp.

SEPULCHRI appellatione, omnis sepultus locus continetur. Non est autem domini nostri, l. j. ff. si seruit. uind. Præterea statua, monumentum, & ossuaria. l. j. ij. & ij. §. sepulchri. de sepul. uol. Vlpian. in l. locum. de Relig. & sumpt. funer. Sepulchrum est, ait, ubi corpus ossaue hominis condita sunt. Volunt autem à sepeliendo deductum: ut inuolucrum ab inuoluendo, uerū uero usu aspirationē sumpsit. Vnde & sepulchretum Catullus formauit, pro loco ubi multa sepulchra sunt: sicuti à Grecis Polyandrium dicitur, quod nos Christiani Cœmeteriū uocamus. Sp.

SEPULCHRA familiaria. Lege, Familiaria sepulchra.

SEPULCHRA hæreditaria. Ibidem.

SEPS, aut Sepes est, quæ obiecta introitum prohibet in agrum, aut hortum. Lex xij. Tab. Si qui sepem, uel maceriam iuxta alterius regionē effoderint, terminum ne excedunto.

SEPTA, pro obicibus & claustris, quibus utimur ad impetus fluminiū coercendos, accipiunt Iurisconsulti l. j. de Riuis.

SEPTEMVIRI erāt, qui sacris epulis præerant, cœnarumque Pontificum, quæ Adiciales dictæ sunt, curam agerent: Epulones appellati: qui, si qua iusta & solēnia sacris deessent, ad Pontifices referrebāt. Alex. de Alex. Genial. dier. lib. ij. cap. xvj.

SEQUESTER est, apud quem plures eandem rem, de qua cōtrouersia est, deposuerunt. l. sequester. de Verb. sig. Item, Sequester est etiam depositarius rei in iudicium deductæ. ff. Deposit. l. propriè. A depositariis uero Sequestres in hoc differunt: quod illi plurium partium se medios gerunt, hi etiam ab uno deliguntur. Hinc Sequestrum dici proditum est, quasi occurrentem controuersia, sequentemque litigatores. Alc. de Verb. sig. Asconius scribit, Sequestres esse, apud quos pecunia deponitur. Spieg.

SEQUENTIA uerba, pro posteriore clausula orationis accipienda, in l. ult. §. Titius. ff. de Vulg. & pupill. ex Olden. Spieg.

SEQUESTER pacis. Vide supra, Arbitratoris nomen.

SEQUESTRATIO, est rei, de qua agitur, controuersia: uel separatio, uel compositio, uel possessionis interdictio. Est autē duplex. Quædam est uoluntaria: quando partium consensu deponitur res litigiosa. & hæc semper potest fieri ante iudiciū, uel pendente iudicio. l. j. in princ. ff. Depos. l. si soluturus. ff. de solut. Quædam uero est contentiosa, seu (ut nonnulli uocant) necessaria sequestratio, quæ per iudicem decernitur causa cognita, etiam inuitis utrisque ligatoribus, uel altero eorum petente. Sequestratio autem regulariter prohibetur in tit. C. de Prohib. sequestr. Attamen in quibusdam casibus est optimum, & ferè unicum remedium, quod opponatur futuris litigantium rixis & armorum insultibus, iuxta l. æquissimū. in princ. ff. de Vusufructu. Spiegelius.

SEQUESTRATIO personæ quoque nonnunquam fieri potest, de qua tractatur in l. ij. §.

is uerò qui patrē. & §. in hoc interdicto. ff. de Lib. exhiben. l. pen. ff. ubi pupill. educ. uel morar. deb. Spieg.

SEQUESTRUM, depositi species est. Nam Paul. tit. Deposit. Propriē, inquit, in Sequestro est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumq; traditur. l. ui. Sumitur etiam uulgò pro scripto illo, quod de sequestratione conficitur. Spieg.

SEQUESTRARIA conuenire. l. si quis. §. Labeo. ff. Quod met. caus. Spieg.

SEQUIORUM uitam, frugi, Vlp. eleganter opposuit in l. cum hi. de Transactionibus; §. sed & personarum cōtemplatio habenda est, hoc est cuius uitæ sint hi quibus alimenta relicta sunt: utrum frugi uitæ, & qui aliās sufficere sibi possunt: an sequioris, qui de alimentis pendeant. Spiegelus.

Sp., apud Seres gentem Indicam, uermiculus quidā, quæ sericum inde procreat. Subsericum uerò est, cuius substamen ex serico est: cuiusmodi fortasse uidetur id quod superioris Germaniæ *Brugischen Attilaß* uulgò dicit. Vide cap. v. de Re uest. Bayf. Spieg.

SERA & clauis, inter domus partes connumerantur. l. quæsitum. & ibi Bart. de Fund. instr. Spiegelus.

SERENISSIMO principi supplicare, apud Iustinian. in l. imperialis. C. de Nup.

SERIA, uas fictile, uino, aliisue rebus adseruandis aptum. Vlp. de Verb. sig. l. Vinaria dolia, inquit, & serias tamdiu in ea causa esse, quamdiu uinum continent. Nebr.

SERICOBAPTAE, id est serici tincti. *Baptō* enim significat tingo. Inde baptæ apud Iuuen. dicti, quod faciem fuco illinerent. *μυρρα* Græcis, nobis sericum dicitur: cuius tinctores baphij, *μαρὰ βάπτειν*, quod est tingere. Hinc baptō sericum pallium. Vide Alciatum in l. balluca. C. de Metall. lib. xj. Spieg.

SERICVM, lanæ genus, quod apud Seras Indos ex arborib. depectitur, nō illud quod uulgò creditur. Vlp. de Aur. & arg. leg. l. uestis. Vesti mentorum, inquit, sunt omnia lanæ, lineæ, uel serica, uel bombycina. Nebr.

SERO. Huius uocis propria significatio est, uesperē, quod est, post occasum, ut ait Valla. Pro post tempus ponitur in l. ij. C. de Hered. uel act. uend. Itē pro tardē, l. ciuitas Rhodiorū. C. de Offic. Præt. & l. si uerò. sub fin. ff. de Adult. Alberic.

SERPENS, generale nomen est, ad omnia quæ serpunt citra usum pedum. Alberic. in Scholastica histor. proditum refert, serpentem timere sibi, cum nudum hominem uiderit: contrā uerò, in uestitum insilire. Spieg.

SERVILIS necessitas opponitur liberæ uoluntati. l. & qui natura. §. si libero homini. ff. Negoc. gest. Spieg.

SERVITVS est ius, quo adimitur aliquid libertati, quam dominus in re sua habet: ac conceditur personæ, uel rei alienæ. Duplici autē modo colligi potest. Altero, cum persona seruit personæ, quam ideo personalem uocant. Altero, cū

ad imitationem personarum in rebus constituitur seruitus: idq; dupliciter. Nam aut res immo diatē seruit personæ, unde etiam personalis appellatur, ut usus & usus fructus: aut rebus directō commodum adfert, & dicitur realis. Doctor. res recedentes (ut solent) à phrasi Romanorum, aiūt, seruitutes alias esse personales, alias reales, alias mixtas. Tu tamen sequere ordinem ciuilibus disciplinæ, quem Dn. Oldendorp. ubiq; adserit. Spiegelus.

SERVITVS ædificij non deprimerendi, uel ædificij non destruendi. Eam uicinus uicino dare potest, ne sol in ædes suas depresso uoluatur. Zas. §. æquē. Instit. de Action.

SERVITVS continua dicitur, quæ causam habet continuam, ut aquæ ductus. Contrā, quæ causam per interualla habet, non continua dicitur, qualis uia, actus, iter, quæ non nisi post hominū memoriam usucapitur, cum continua decem annis acquiri possit. l. seruitutes. de seruit. Spiegel.

SERVITVS inuasit, pro incoepit, ut apud Virgil. Aut aliquid iam dudū inuadere magnū. Vlpian. in uulgata lege: Sed posteaquam, inquit, iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficium manumissionis. Nostri dicitur seruitus, *Eygenmanschaft*. Quære, Genitus in seruitio. Sp.

SERVITVS luminis. Vide suprā, Luminis autem habere.

SERVITVS perpetua respicit finalem causam, naturalis materiam, continua & discontinua formalem. A dominis uerò prediorum, quos scilicet animo cōstituatur seruitus, efficiens causa, atq; etiam finalis consideratur. Sp.

SERVITVS personalis. Quanquam prædura illa seruitus uitæ & necis, quæ à brutiorū conditione nihil distabat, abolita sit optima ratione: ipsa tamen seruitus personalis moderata nō displicet ab usu, & ne potest quidem iudicio opprobriō sano Dn. Olden. saluo statu Reip. abolenda: betq; magnas illo ipso rectē asserente cum uetustate similitudines. ut est tit. C. de Agricol. & censit. lib. xj. Spieg.

SERVITVS proliciendi protegendue urbana est, uidelicet cum ex edificio uel moenium, uel tectum extenditur, cum quod prospectui, & interdum luminibus officitur. l. ij. ff. de seruit. urb. præd. tum quod cœlum, quod supra cuiusq; solum intercedit, liberum esse debet, teste Paulo in l. ult. de seruitut. Rectissimè autem erroris arguit eos Old. inter quos est & Zasius noster, & ego hætenus eum secutus, qui putarūt Imperatorem & Iureconsultos loqui de seruitute proliciendi aquam uel stercora: quod neq; uerba patiuntur, neq; subiectæ cōuenit materiæ, quoniā de ædificiis loquuntur. Sp.

SERVITVS prospiciendi ius urbanum, id est, habere prospectum aliquanto larius, non solum ut cœlū uideatur, sed ut procul spectemus etiam alia ædificia. Est autem plus in prospectu, quàm in luminibus. l. iij. l. lumen. l. si arborem. ff. de seruit. urb. præd. Spieg.

SERVITVS rustica, dicitur ius eundi per fundum

fundum nudum vicini, uel aquam per fundum ducendi, in quo non est ædificium. Cæterum si in fundo dominati, id est in prædio, cui debetur seruitus, sit ædificium, tunc ista dicetur seruitus urbana. *Zaf. §. supra citato.*

SERUITVTIS species est, non posse de loco discedere. *l. ij. ff. de Lib. hom. exhib.*

SERUITVTEM, hoc est seruilem conditionem Aristot. in Politicis grauisimis rationibus defendit, ex natura causam trahere, reprehendens eos qui contrarium adfirmarunt.

SERUITVTEM constituere. *Vlp.* Quia per sententiam nō debet seruitus constitui, sed quæ est, declarari.

SERUITVS confunditur. *labolenus in l. si cam seruitus. ff. Quæ ad. ser. amit.* Quia, inquit, toties confunditur seruitus, quoties uti ea is, ad quæ pertinet, non potest. *Spieg.*

SERUITVTES, quæ causam discenti naturam habent, dicuntur incertæ: & ideo nō admittunt usufruptionem.

SERUITVTES regulariter habere causam perpetuam, hoc est ad eum finem constitui, ut si, bi & hæredibus suis perpetuò comperant. *Spiegelius.*

SERVI apud Romanos erāt, in quos ius bellicæ exercere uictores noluerunt: sic dicti, quod seruari uentur, nec occiderentur. Hic mos à Lacedæmoniis manauit, *Plinio* teste. Solebant autē hos, capta ciuitate, sub hasta uendere: quod ius in Alpibus exercuit in Gallia *Iul. Cæsar* in *Selassis Augustus* (qui hodie *Augstaler* appellatur) *Augustus*. Vnde definitur seruus, qui dominio alieno contra naturam, iuris constitutione subicitur. *Spieg.*

SERVI appellatio ancillam continet, nō autem ancillæ appellatione serui. *l. seruus. de Legat. iij.*

SERVIS legatis. *Serua* datiuum habet pluralem, sicut *seruus*. unde merito ex proprietate sermonis etiam ancillas continet. *Spieg.*

SERVORVM nomina, quibus consueuerunt uti *Iuriscoss.* cum aliquem casum effingunt, Græcæ ferè esse adnotauit *Alciat.* qui & aliquot interpretatur *cap. xxvj. lib. j.* *Parerg.* ut *Stichū & Daman.* *Erotem & Pamphilum* nemo non intelligit. *Liberorum* uerò hominum nomina uidentur esse *Romana*, *Meuius*, *Titius*, *Seius*, *Sempronius*, *Augerius*, *Numerius*, & similia. *Spieg.*

SERVORVM species à *Iuriscoss.* ab opera & ministerio nominatur: ut *atriarij*, qui & *atrienses*, ab *atrio*, quod (ut diligenter sua manu annotauit *Volzius*) est propriè locus ante uel circum domum, remotus tamen, & ad domum pertinet: ab atro colore dictus fortè, quod is locus ex fumo nigresceret, quando culinam ueteres in atrio haberent. (*Es heysset em hoff mit garten vnd beuten vmb, oder am hauf. Vnd das heysset man noch ein Aet-ter, dauon dann kumpt der kleyn zehend, denn man nennet vus yß dem hoff vnaechst vnd vurt.*) *Focarij*, *mediastini*, *arcarij*, *hertice*, qui uersantur in agris: *caplatij*, uel potius *carpsarij*, *saccularij*, *apolides*, *insu-*

larij, *orcini*, *originarij*, *adscriptitij* quoq;. Sed & uicarij seruū *Vlp.* cēuit, qui ordinario subest, & illi pareat: & *fornacarij*, cuius & *suprà* mentio facta est, qui fornaci calcariæ, seu ferrariæ seruit & inuigilat. Post quos fuere amanuēses & dispensatores: alteri, quorū opera uelut scribarum, dominus utitur: alteri, qui æra dispensant, impendiaq; & expensæ rationibus notat, & inferūt. *Receptitius* uerò dicitur, qui ob uitū redhibetur. *Pileatos* seruos *Gellius* scribit uenū solitos ire, quorum nomine uenditor nihil præstaret, autore *Celio Sabino* iurisperito. Cuius rei causam esse ait, quod huiusmodi conditionis mācipia insignia esse in uendendo deberent, ut emptores errare & capi non possent, neq; lex uendendi operiendæ esset, sed oculis perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mācipia iure belli capta, coronis induta uenibant: & idcirco dicebantur sub coronis uenire. Nam ut ea corona signum erat captiuorū uenialium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos uenundari, quorum nomine emptori uenditor nihil præstaret. *Spieg.*

SERVVS artifex. *Paul. l. ult. de Oper. seruor.* Cum, inquit, de operis serui artificis agitur.

SERVI adscriptitij, coloni sunt, qui glebæ uel terræ alicui perpetuò colendæ, in lib. censuali, uel publico iudicio sunt adscripti & addicti dominis suis. *Ferrar. Instit. de Iur. pers. §. seruitus autem.*

SERVVM cicatricibus deformare. *Vlp. in l. locum. ff. de Usufruct. Spieg.*

SERVVS dispensator. apud *Alphenum* in *l. pen. ff. de Ser. corrupt.*

SERVVS fructuarius cogi potest ut operetur. *l. sed & sicuti. ff. de Usufruct.*

SERVVS hæreditarius. *Quere*, Hæreditarius seruus.

SERVVS integræ opinionis, qui custodiendus non est, teste *Paulo*, *l. si à bonæ. in prin. ff. de Rei uindic.*

SERVIS lecticariis legatis, si idem lecticarius sit & cocus, accedet legato. *Paul.*

SERVIS legatis etiā ancillæ debentur, quasi commune nomen utrumque sexum contineat. *autor Modestinus de Legat. iij. l. seruis legatis. Vide, Ancilla. Spieg.*

SERVVS ordinarius est, qui dominū agnoscit, & prouinciæ alicui præficatur: in cuius labores si alius fuerit suffectus atq; subrogatus, is seruus uicarius appellatur. *Ferrarius. Spieg.*

SERVVS originarius. *Vide Originarij serui.*

SERVVS pileatus is ueteribus dicebatur, qui pileo tectus demonstrabat se uenum dari, expositum quidem, sed cuius nomine emptori uenditor nihil præstaret. Qui uerò serui sub corona uenibant, iure belli captiui erant, coronis insigniti, ad discrimen eorum pileatorum, qui sine coronis uenibant. *Budæus in Annot. prior. Spiegelius.*

SERVVS publicus, id est tabellarius. apud *Vlp. in l. nō aliter. ff. de Adopt. in l. si pupillus. ff. Rēmpub. sal. for. Spieg.*

SERVVS receptitius etiam dicitur, qui uxoris proprius est: ut quem pecunia receperat, neque dixerat doti, sed sibi retinuerat. *Lege item, Recipere ea mulier dicitur. Sp.*

SERVVS urbanus quis sit, uide l. seruis urbanis. de Leg. iij.

SESCUNCIA, est uncia cum dimidia. *Vlpian. de Leg. prestand. l. filium. Vt partis, inquit, dimidia quartam, id est, dimidium totius assis fescunciam retineat. Idem in l. Papinianus. §. quoniam autem. Proinde, inquit, etsi sint ex duobus filiis nepotes, ex uno tres puta, pluresque, ex uno unus: unicum fescuncia, unum ex illis semiuncia querela excludit. Spieg.*

SESQVI uocabulum, siue in appositione, siue in compositione inueniuntur fuerit, dimidio maius significat: ut sesqui altera pars, id est pars altera dimidio maior, quam prior. *Sp.*

SESQVIPLVS id significat, quod tantum cum dimidio uulgares dicunt.

SESSIO uocabulum est allusionem habens ad concilia huius ætatis, speciosiora scilicet, quam religiosiora.

SESTERTIVS nummus, duos asses cum semisse ualebat: hinc dictus, quasi semisse depro de tribus. De asse, & eius uariatione uide Budæum, & Nebrissen. in dict. Sestertius nummus.

SESTERTIVS, & nummus, idem apud ueteres fuit. Denarius quatuor nummos ualuit, seu mauius, quatuor sestertios. At mille nummi, sestertium unum, neutri generis, erat. *Lege Alciat. lib. iij. Dispunct. cap. ij. Sestertiorum autem nomine aurum non continetur. Spieg.*

SEV, particula disiunctiua, qua iungimus ea, quorum alterum, non utrumque, affirmamus. De qua Bart. in l. si quis ita. ff. de Aur. & arg. leg. Alc. in enarratione l. sæpe ita compertum. de Verb. sign. ubi demonstrat, seu, uim quoque ampliandi habere. *Spieg.*

SEVIR, rara uoce, teste Rhodigino, ut coniectant ex doctis nonnulli, equitum indicat præfectus: unde seuirale ludorum proreperit appellatio, Iul. Capitolinus in M. Antonino philosopho ad hunc modum: His ita gestis, adhuc quaestorē consulem secum Pius Marcum designauit, & Cæsaris donauit appellatione, & seuirum turmis equitum Romanorum iam consulem declarauit, & edenti cum collegis seuirales ludos adfedit. *Spiegelius.*

SEXIBS dies sine usuris credere, pro creditæ pecuniæ pecuniâ, ut Glareanus exponit, soluere, sine usuris, per sex partes, siue solutiones, eleganter dixit Cæs. Comment. lib. iij. *Spieg.*

SEXTANS, quidam sextans scribunt, duæ totius assis partes sunt, hoc est duæ unciae: sicut quadrans tres unciae. nam quarta pars à xij. sunt iij. Triens tertia pars assis, quatuor continet uncias. Quincuns, quinq. Semis autem dimidium illius habet, quod asse continetur: quæ quidem pars sex uncias ex toto asse uendicauit: aliàs semissis. Sexcunx autem septem consequitur uncias. Bes octo. Dodrans uero nouem. Dextans decem signat uncias. Deunx uero undecim. A-

lex. libro j. Genial. diē. cap. j. *Spiegel.*

SEXTARIVS. Quære, Medimnus.

SEXT. Pomponius, gentis Pōponiæ clarissimus fuit Iuriconsultus, qui scripsit l. ij. ff. de O. rig. iur. quam præceptor meus Zasius elegantibus scholiis post (ut putat) Antonij Garronis in eandem commentarios luculentos uelut. Sed D. Oldendorp. posterior quidem, mirum tamen in modum, miraq. breuitate exactius hæc tractationem pro grauitate disciplinæ ciuili iuris ab soluit. Floruit autem Pomponius, & quidem magno in honore & autoritate, sub imperio Alexandri optimi principis. Heliogabalus pessimus Romanorum Imperator ideo intensus fuisse Alexandro adoptato legitur, quod impudicus non esset. Autor Lampridius.

SEXVS uirilis liberos, & masculos liberos, siue masculini sexus, nihil inter se differunt. Et uerius est, ait Salomonius, nullo modo uerbis uirilis sexus feminas posse comprehendere: luti ex contrario uenire non possunt mares appellatione feminini sexus. Nam ut dicit Pomponius in l. si ita scriptum sit. de Leg. ij. exēplo personum est, feminino uocabulo etiam masculos continere. Accedunt, quæ annotauimus superius in dictione, Mas. *Spieg.*

SEXVS masculinus semper femininū continet. autor Iulianus in l. qui duos. de Legat. iij.

S I

SI, particula quoties cōditionalis est, subiunctiuis iungitur: uelut, Si facias, si feceris. Quæ enim sic loquitur, non factum interim declarat. Quamuis & iuncta finitiuis, quandoque conditionem faciat, quod huic uoculæ regulare est, ut Albericus indicat, qui diffundit uerba in significatione eius explicanda. Siue, ex si & ne compositione, præter morem aliarum coniunctionum, tres nimirum sensus postulat. de quo latius Linacer. Variè ponitur: modo enim coniungit, modo disiungit: modo declarat, modo continuat, modo conditionem facit. Albericus exemplum indicat.

SI cælum digito non tetigeris. Conditionem hanc impossibilem negatiuam nostri doctores appellant, l. in illa. de Verbor. obligatio. cum recte Alciato rectius necessariam conditionem dicere, quæ pro pura habetur. Nisi forte de eo cœlo intelligant, de quo apud poetam oxymorum, & ridiculumque ænigma: Dic quibus in terris, & terris mihi magnus Apollo, Treis pateat cœli spatium non amplius ulnas. Vide xviij. cap. lib. j. *Perreg. Spieg.*

SI diis placet, sermoni inseritur, propter rei indignitatem, siue temeritatē, teste Donato. *Sp.*

SI, dictio solennis est, ad denotandam actionem & exceptionem. *Vlp. in l. eleganter. §. si de malo. ff. de Dolo malo. Sp.*

SI ex testamento ad libertatem perueneris, pro eo, si hæres te manumiserit. l. seruo manumisso. ff. de Cond. indeb. *Sp.*

SI pateret. Verba erant olim iudicij recuperatorij.

SI quid acciderit, absolute prolaturū, mortem significat.

significat. Exempla Albericus multa congerit.

§1 quid in testamēto, quod ante hoc tempus feci, legavi, cui dare uolui, peto ab his, uti tertiā partem pecuniæ filiæ meæ reddant. l. libertis. §. posthumis. ff. de Alim. legat. Spieg.

§10, pro non alio modo. Est enim particula demonstratiua formæ & qualitatis. ut in l. Gal. ad princip. iuncta Gloss. super uerb. Si sic fieri uoluit.

§10 VBI, pro, si alicubi. l. fin. §. sicubi. C. de His qui ad eccles. confug. Spieg.

§10 VTI, sicuti, similitudinis aduerbia: tamet si interdum non res similes, sed diuersas, & planè contrarias denotant: & particula Ita, in secundo membro ponitur, ut apud probatos autores. Quin & interpretes obseruauerunt, ea haud omnimodā cum excipit. §. quatenus. uers. sicut in interdicto. ff. Quod met. caus. l. custodiā. de Peric. & comm. rei uend. Spieg.

§10 VTI instructus est fundus. Quid hæc sibi uerba uelint, exponitur in l. ij. C. de Verb. sig.

§10 CARIVS, à sica, §. itē lex Cornelia. Instit. de Publ. iud. Quintiliano autore, per abusum nem sicarios omnes uocamus, qui quocunque telo eadem commiserunt. Valtur. obseruauit. Spiegelius.

§10 LONE, saltatio Satyrica est. Bud. in l. ij. de His qui not. infam.

§10 ILICVS. Scæuola in l. liberto suo. ff. de Ann. legat. §. filium. Cum nouerca, ait, uniuersæ hereditatis habeat dodrantem, semiunciam, & sicilicū. Budæus in de Assē libro j. Post hæc, ait, sequitur drachma, octaua pars unciz, quæ ipsa geminata sicilicū efficit. Spieg.

§10 ILLARE, & sigillum alicui rei apponere, & claudere significat. ut apud Varronē: Conlucē sigillēt oculos. Proinde scioli cuiusdam intentionis, contententis Sigillare ad diplomata tantum pertinere: (ipse bullas uocabat) claudere uenit ad epistolas & commentarios rerum, quos & missinas, referendū esse. Hieronymus Roratinē dicere, pronunciauit secundum eum, qui sigillare, testimonio Varronis, ostendit & claudere significare. Spieg.

§10 ILLARIA, uicus erat Romæ celebris, ubi uenum res uenales exponebantur: ibiq; uas præcipua, signaq; exquisitæ artis ex ære, argentoq; fabrefieri solebant. Vnde nomen factū loco. Hinc & sigillarium dies, qui Saturnalia, lachra uenalia in sigillaribus proponebatur, quæ comparabāt Romani in sacellum Ditis deferendū. Alexander Neapolitanus libro iij. Genialium §. paterfamilias. l. his uerbis. de Legat. iij. Spiegelius.

§10 ILLVM, parua statua. Vlpian. de Fund. instr. l. quæsitum. Sigilla, inquit, & statuæ affixæ

non continentur. Nebrissen. Dicitur & quod quid consignamus, uel obfirmamus, & notamus, *Ein byschad oder handtzeichen*. Si petam à te decem tenore chirographi tui sigillo confirmari: tu negas scripsisse te, uel inficiaris sigillum: rectè petam, ut edas sigillum tuum, uel ut aliquid manu tua scribas, quod conferatur cum chirographo. Spiegelius.

SIGNARE quid est, nisi proprium aliquid ponere: Hoc est enim signare, imponere aliquid, quod non confundatur cum ceteris. Signare, est signum rei ponere. Cuicunq; rei ponis signum, ideo ponis signum, ne confusa cum alijs, à te nō possit agnosci. autor diuus Augustinus tractat. xxv. in Ioan. Spieg.

SIGNATOR erat, qui testamento, aut alijs instrumentis & contractibus nomen suum subscribat. Vlpian. Quem adm. testam. aper. l. cum ab initio. Cogit, inquit, senatores conuenire, & signa sua recognoscere. Nebriss.

SIGNACVLVM, in l. hac consultiissima. C. de Testam. significat signum ac notam impressam. Potest tamen aliquid esse signum, quod nō sit signaculum. ut statua signum est: at annuli affixum syngraphæ, signaculū, Græcè *σφραγίς*. Spiegelius.

SIGNATORIO annulo testamenta clauderantur. l. ad testamentum. ff. de Testam. Eo utimur, ut signum imprimamus. l. ad testium. §. pen. eod. tit. propriè à nostris appellatus, *Ein byschad*, quasi à damno præseruatio. Ornamenti autem nomine eum cōtineri, Paul. negat. Require, Annulus. Gloss. sub fin. c. unici, Clement. de Iureiur. ran. refert, quo sigillum, ut ait, magnum à bulla aurea distet. Spieg.

SIGNATVS. Vlp. l. ad testium. de Rebus eorū qui sub tut. Signatas tabulas accipi oportet, & si lineo, quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa sunt. Signatum, pro insigni, apud ueteres legitur. ut, Signata uirgo. Vide Non.

SIGNIFICATIO. Marcellus: Non aliter, inquit, à significatione uerborum recedī oportet, quàm cum manifestum est, aliud sensisse testatorem. Vide Alc. tam super Rubr. de Verb. sig. quàm quos eadem de re libros planè aureos scripsit. Spiegelius.

SIGNVM, quo quid fidei causa obfirmamus, quod sigillum certum esse uolumus. Dicitur & apud Iurecoss. in l. iij. §. hoc interdictum. de Tabul. exhibend.

SIGNINVS. Signina Campaniæ urbs, nota uini austeritate. Vnde uinum Signinum Martiāli: & Signinum opus, quod teste Plinio, conficitur fractis testis contusis, calce addita. Vlpianus l. j. ff. de Riuis, Si quis, inquit, terrenum riuum, signinum facere uelit. Vbi pro Signino, Albericus mendosus secutus codices, signatum legit. Vide Nebriss. in hac dictione, & Thesaurum Robert. Steph. Spieg.

SILENTIARI, ut inquit Procopius, ministri sunt ad ea quæ silentij quietisq; sunt, interiores in principis domo, arcānorū principis cōscij: quiq; silendis & arcānis principis consilijs

interesse solent. Quidam eos auricularios appellant. Horum prerogatiuas recenset l. iij. C. de Silent. & decur. lib. xij. Spieg.

SILIGARII. Lege, Zoxeni.

SILIGINARIUS, custos siliginis. Vlpian. de Furt. l. si quis uxori. Si siliginario, inquit, quis dixerit, ut qui nomine eius siliginem petisset. Item Iulian. tit. Negociorum gestorū, l. ex facto. Nebrissen.

SIMILIA, non sunt eadem. l. quod Nerua. ff. Depos. sed quorum qualitas est una, ut quorum eadem est substantia: sicut in dictione Eadem, dictum est, eadem dicuntur, iuxta Bal. in locis ini-bi citatis. Spieg.

SIMILITUDO Aristoteli est unitas qualitatum, quod teste Salom. aperte liquet in l. qui liberis. ff. de Vulg. & pup. lo. And. in c. non potest. de Præben. in Sexto, similitudo est rerum inter se differentium comparatio.

SIMONIA, ut putatur, à Simone mago dicta, cuius fit mētio in Actis apostolico. vox est nō Latina, qua tamē ecclesiastici utuntur. Dicitur autē, quādo quis uult dare aut accipere dona Dei, data aut accepta pecunia. Bart. differit, nū iure ciuili simonia licita sit, in l. j. ff. ad l. Iul. de Ambit. & in l. iste autem. de Hæredib. instituti. Sp.

SIMPLARIAE uenditiones sunt, pro quibus necesse uenditor nō habet de dupla emptori re promittere. Quarū Vlpian. meminit in l. emptori. de Euiet. Sic & actiones simplariae, duplariae, & quadruplariae dicebantur, quæ in simplū, duplum, quadruplum dabantur. Vnde & quadruplatores dicti, delatorum genus, qui eo sese quæstu tolerabant, ut ea persequerentur, quorū ex II. quadrupli erat actio. Budæus in Annot. ad l. si tamē. de Edil. edict. & Oldend. ad fin. action. j. Class. iij. Spieg.

SIMPLEX exemplum est, quod uulgō copia dicitur, & nonnunquam sufficit. l. exempla. ff. de Edend. Spieg.

SIMPLICES anni, primi, & qui simplici numero efferantur, nempe usq; ad decimum.

SIMPLICITAS opponitur calliditati, sagacitati, uersutiae. Dicitur & rusticitas, quæ excusationem patitur. l. ij. ff. Si quis in ius uocat. nō ier. iuncta l. contumacia. ff. de Re iudic. Vide Bald. in l. scripturæ. C. de fid. instrum. Angel. Nouell. de Testib. §. & licet. Spieg.

SIMPLICITAS legum, significat æquitatem: & opponitur difficultati, uel subtilitati iuris, teste Iustiniano in §. sed quia stipulationes. Instit. de Fideicommiss. hæredit. & in §. fin. eod. tit. Idem in §. & hæc quidem. Institut. de Legit. agnat. success. commendat simplicitatē legis xij. tab. Damnat mediam iurisprudentiam, propter subtilitatem. Simplicitas enim statim aperit ueritatem, non differt negocium. At contrā subtilitas (ut uerē dicit aperti pectoris Oldēd.) simulat aliud quā est, protrahit in longum, afficitq; damno litigantes. Spieg.

SIMPLICITER illud fieri dicitur, quod sine fraude doloq; malo fit. autor Alc. in Paradox. Spiegelius.

SIMPLICIUS, apertius. l. in l. ff. Locati. cū similibus locis ab Alber. indicatis. Spieg.

SIMPLARIAE priscis erant res minutæ, nulliusq; precij. Vide Eras. explicantem parciam, in simplō. Spieg.

SIMVL ac, quamprimū. Instit. de Rer. diuif. §. si quis. Spieg.

SIMVL atque, pro statim, siue postquam. Instit. §. ferē. de Rer. diuif. & de Emptio. & uendit. in prin. Spieg.

SIMVL fieri quæ dicantur, refert Bar. in l. operis. ff. Locati, & in l. fundus. §. si duo. de Procur. Gloss. d. l. operis. sentit simul signasse testes, tamē si successiue signarint. Alberic.

SIMVL in sacculo soluere. Vide Vlpian. in l. sed & si quis. §. quid tamen. ff. de Vsufruct. Spiegelius.

SIMVLARE nihil aliud est, iuxta Pontanū, quā sub ueritatis specie uelle decipere. unde & simulatio pro deceptione & circumuentione ponitur. Nostri tradunt, fictionē seu simulationem regulariter non præsumi, donec probetur. l. cur precibus. C. de Probat. Spieg.

SIMVLATE, fictē. C. Plus ual. quod agit. quā quod simul. concip. Imper. in l. cum ea de Transact. quæ simulatē geruntur, pro infectis habitis. Spiegelius.

SIMVLATVM dicitur, cum tacitē aliquid agimus, expressim aliud simulamus. ut cum fenerator contractum mutui colore uenditionis obsecrat, quo casu uenditio ipso iure nulla est, cū consensum non habeat. Hinc uulgatū illud, Plus ualere quod agitur, quā quod simulatē concipitur. l. si ex precio. C. Si cert. pec. Simulationem autē qui allegat, is eius formam probare debet. Quia de re uidendus est Paulus Castrēsis in l. iuris gentium. §. dolo. ff. de Pact. Breuiter, hæc ex iudiciis & coniecturis, quemadmodum & dolo præsumitur. l. dolo. ff. ad Leg. Falcid. l. si procuratorem. §. si ignoratis. ff. Mandati. Nam in simulatione sufficiunt coniecturæ, ut docet Bald. in l. emptio. C. Plus ualere quod ag. Sp.

SIMVLATVS contractus propriē dicitur, quum in specie aliquid agimus, causamq; iustam prætendimus, cum tacitē aliquid illicitum agitur: ut cum fenerator, quod pignoris causa aptū est, emisit uideri uult. l. iij. C. Plus ual. quod agitur. Spieg.

SINE offensa esse, pro nihil egisse, quod dici possit offendisse. l. seruos. l. testamēto centurio. ff. de Manum. testam.

SINE sacris hæreditas. Vbi qua commoditas de improviso præter sumptum obiecta esset, ueteres sine sacris hæreditatē uocabant. Et omnino quicquid citra nostram operam alicunde obtigisset lucri, quasi prouerbialiter hæreditatē appellabant: propterea quod ea quæ sic obueniunt gratis, quasiq; dormientibus, à fortuna donari uidetur, ut sentit Eras. à quo minimum diligenter sentit Alcianus lib. j. Prætermittit. Cicero de Legibus lib. ij. ex Q. Mutij autoritate ostendit, quod quæ modis adstringi sacris hæreditatem, quod & Alc. loco iam citato traiecit. Horum autem sacrorum

factorum alia erant totius gentis cōmuniā, quæ gentilitia appellari possunt: alia, quæ sibi paternam ad paganismum pertinent, haudquaquam huius rei coniecturæ apud Modestinum l. j. ff. de Nupt. cum in diffinitione nuptiarum: Diuini, inquit, & humani iuris sunt cōmunicatio. Spiegelius.

SINERE uerbum, in contractu locationis quam uim habeat, Alph. ostendit in l. in lege locationis. ff. Locati. Quam uerò in edictis, & quid iunctum negandi aduerbio, apud Iuriscoss. designat, Alexander Genial. dier. autor lib. j. cap. iij. tradit. Spiegel.

SIPHONES, canales, seu tubi dicuntur, à sono uocis si, si, si. Vfus est Vlpianus hoc uocabulo in l. quæstum. de Fund. instru. ubi, Acetū, inquit, quod incendij extinguendi causa paratur: item centones, siphones, perticas quoque, &c. quauis in uulgatis, pro Siphones, scopæ supponantur, quæ nullius omnino sunt usus arcendis ignibus. Hoc in Prætermis. Alciatus indicauit. Alexander Neapolitanus siphones intelligit Fistulas foliibus iunctas, seu matrinas hydraulicas, quibus agitatæ ad superiora ædium exhauriunt aquam.

SISTERE, apud Iuriscoss. est iudicio sisti, & iudicatu solui. Itaq; cum promittimus aut nos, aut alios in iudicio permansuros, rectè dicitur tamen promissione cautio iudicio sisti, tam ab ipso reo, quam de fideiussore eius, *zuo recht stehen, oder zuo recht stellen*. Vlpianus in l. ij. si quis cautionem. Si quis, inquit, in iudicio se sisti promisit. Et infra, Se sistere non potuit. Idem in l. si quis quenquā. eod. tit. In eadem, ait, causa eum debet sistere. loquens de fideiussore, teste Oldend. Quære, Venire in iudicium. Spiegel.

SISTERE in eadem causa, hoc est, sistere ut aëtori persecutio loco deteriore non sit, quauis actio rei possit esse difficilior. l. si quis quempiā. ff. Si quis caut. Spiegel.

SITA, cibaria etiam præter frumenta, quibus scilicet uescimur, quo nomine etiā oleum significatur Homero, *οἷον δὲ κίβητος, τὸ γὰρ μέν ἐστιν ἄνθρωπος*. Et Bacchus uires, & robur edulia præbent. In Rubrica, de Mun. sitocom. *οἷον* uoce Græca, Dn. Alciatus in Annot. posterior. C. li. omnia dici posse quibus uescimur, ostendit. Hinc sitocomia in teste, Est autem sitocomia, nomen magistratus, eius scilicet, qui frumenta & annonam curabat. Arcad. Iurecons. in l. munerū. de Muner. & honoraria, & olei. Nam earū specierum curatores *σιτοκόμοι* Græci uocant, *ἀπὸ τῆς σίτης καὶ κομῆς*: id est, à fruticose curatione. Vlp. de Vacat. muner. l. ij. item ad ciuit. pertin. Spiegel.

SITOSTASIS erat, qui uendendo frumento præerat. *σιτοστάτης* frumentum significat, *σιτοστάτης* stationem. Alciat. in l. quicquid decreto. C.

de Frument. Alexan. lib. xj.

SITVLA & cistam, qua populi suffragia in creandis magistratib. legibusq; ferendis colligebatur; & urnā significat, ad hauriendam è puteo aquā accommodam. ut apud Iuriscoss. ff. de Contrah. empt. in l. qui fundum uendebat. §. fin. Quære, Rota. Spiegel.

SITVS, squalor, siue incultura cuiusq; rei à desinendo dictus: quòd negligentia deserantur res & redduntur incultæ. Vlp. de Bon. possel. sec. tab. l. j. Verustate, inquit, uel situ putrefactū. Nebr.

S O

SOBOLES, pro propagine, apud Pomp. in l. j. ff. solut. matr. Itē pro liberis. l. ij. C. de Infant. expol. Spiegel.

SOBRIB uiuere, pro frugaliter. Vlp. l. his qui, de Tut. & cur. dat. Quamuis quasi indecorū sit, patrē à filio regi: attamē diuus Pius, itē diui fratres rescripserunt, etiam filium, si sobrie uiuat, patris curatore dandum magis, quàm extraneū. Sp.

SOBRINI, sunt cōsobrinorū filij. autor Menād. Aliis, de sororibus nati, quasi sororini. Vsurpatur tamē pro quocunq; cognato. Lege, Patruales. Doctiss. Haloander secutus fidem Pandectarū Florentinarū, supposuit in tit. de Grad. & aff. fin. propius sobrino: non propior sobrinus. item in l. O filius. de legat. iij. autore Festo Pompeio, qui ita scribit: Propius sobrino mihi est cōsobrini mei filius, & cōsobrine meæ filia, & patris mei cōsobrinus, & matris meæ cōsobrinus. Inde haud dubiè dictus, quòd sobrinum gradu præcedat: quod significantius diceretur præposito articulo, si eius usus esset apud Latinos. Sp.

SOCER locum parentis obtinet. Pomp. ait, l. quia ij. ff. Solut. matr. Vide item l. cum pater. ad Leg. Pomp. de Parricid. l. focerit. de Verb. sign. cū sim. ab Alberic. citatis. Igitur eadem quæ parenti reuerentia, plerisq; in rebus illi debetur, maxime durante affinitate. Spiegel.

SOCIETAS, intellige priuata, est uel duorum, uel plurium conuentio, contracta ob commodiorem & usum & quæstum. Est autem iuris ciuilis, etsi non inuentione, attamē approbatione: tamen si refragetur Bart. in l. si is qui pro emptore. de Vfu cap. Quibus illa uerò modis contrahatur, docet idem in l. societatis rei. ff. pro socio. Porro teste Oldend. generali significatione societatis nihil uetat socios appellari omnes, qui rem habent quomodocunq; inter se communem. Sic Iustinianus legatarium appellat sociū, cui res in testamento communiter cum alio relicta est. Et Vlp. negotium pupilli sine tutoris auctoritate gestū, uocat societatem, quæ tamen nulla est, in l. ut in conductionib. ff. pro socio. Et sæpe in tit. ff. Comm. diuid. Spiegel.

SOCIETAS leonina. Vide, Leonina societas.

SOCIETAS publica, quā natura constituit inter omnes homines, nihil est aliud, quàm naturalis omnium hominū cognatio. cuius meminit l. ij. ff. de Iustit. & iur. Ad hanc conseruandam totius iuris sanctio spectat, quamuis eam uix agnoscimus. Nā ut uerè dicit aperto pectore uir

re uir. Olden. adeo nostros sequimur corruptos affectus in explicando iure. Spieg.

SOCIETATE uitæ, uxor quodammodo Domina habetur. l. j. ff. Rer. amorar.

SODALES, inquit Caius de Colleg. illic. sunt, qui eiusdem collegij sunt (quam Græci *συνεταίροι* uocant) *ἑταῖροι* alijs dicti. Et hæc uidetur ex Solonis Lege translata esse. nam illicita est eadem. Nebr. Quære, Syssitos.

SODALITAS, uox est ambigua. in malam enim & bonam partem æquè accipitur.

SODALITIVM. Vlp. l. ij. §. si quis. ff. Ne quid in loco public. interpretatur uestigal hoc quod imponitur ei pendendum, qui in publico solo edificat. In l. si arborem. ff. de feruit. urb. præd. pro gnomone ponitur, quo horæ ad solem denotantur. Lege Bud. in eandem. Spieg.

SOLATIVM, apud Vlpia. iuxta editionem Haloandri, in luenditor. ff. Commun. præd. Nisi prius solitum, ait, pro hoc solatium domino præstet.

SOLDATA, uox corrupta, ex antiquitatis usu profluxit, ut supra dictum est. Quære, Feudum Soldatæ. D. Oldend. à solidato existimat acceptum esse, uulgare, *ein soldner*, pro stipendiato: & *soldt* pro stipendio. Spieg.

SOLDATA. Lege, Feudum soldatæ.

SOLDATI milites. Vide ibidem.

SOLENNIS dicitur, quod certa obseruatione constitutum est: à solo, uel à solito dictum. Sic solennia munera Iuricons. uocat, quæ certo tempore ex moribus mittebantur. Zasius l. ij. ff. de Orig. iuris.

SOLENNIA munera, id est annua, quod singulis annis præstanda sint. l. tutor secundum dignitatem. §. in soluendis. ff. de Administr. tut. Spiegelius.

SOLENNIVM feriarum rationem haberi non debere, in restitut. in integr. maior. Vlp. autor est, l. sed & si. §. si feriae. ff. Ex quib. causis maior. Spieg.

SOLENNITAS dicitur certa obseruatio uerborum, personarum, uel temporis: inde nuncupata, quod sola seruatur, sine qualibet addititia mutatione. Lege, Materia & forma causæ. Spiegelius.

SOLERS, inerti contrarius.

SOLERTIA, non cautelam, sed in omni re prudentiam & industriam, perspicacitatem, & ingeniorum acumen significat: in bonamq., & in malam partem accipitur. Extat in l. j. C. Si maior fac. rat. hab. Spieg.

SOLET, pro consuevit. l. palam. ff. de Ritu nuptiarum.

SOLLICITATOR, qui instat, & uelut allicit sponsas, matronasue, ex solo citare, id est ex suo loco mouere. Paul. l. j. de Extraord. crimin. Sollicitatores alienarum nuptiarum, itemq.; matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter uoluntatē tamen perniciosæ libidinis, extra ordinem puniuntur. Spiegelius.

SOLIDATVS. Vide, Feudum soldatæ.

SOLIDVM dicitur, quod integrum est, non inane, neq; parte aliqua fractum. Vlpian. de Fideicom. libert. l. ergo. De solido, inquit, sic accipere debemus, de sorte, & de usuris. Nebr.

SOLIDVM intelligimus & fortē & usuras, l. ergo. §. creditoribus. Spieg.

SOLIDVS substantiuè, pro aureo sumitur, quem in Cæsarum Constitution. l. quoties. C. de suscept. lib. x. ita taxatum legimus, ut lxxij. aurei libram conficiant: licet aureus, qui hodie in usu est, minoris sit æstimationis, cum nonaginta sex ex eis libra cõtineat. Alciato uidetur, aureū, quo hodie utimur, ex generali omnium populorum consuetudine esse ueteri illi subrogatum: & ideo quæ de solido in iure ciuili cauta sunt, ad nostrum hunc, quamuis leuioris sit ponderis, referenda. Præterea in Parerg. adnotauit, esse solidum in la re, numum aureum, quem *ἀργύριον* aliqui Græci, & *ἀλυσίον* dicunt, eius ponderis, cuius Latini est sextula, uel stagium, id est octo oboli, ut latus ab eo declaratur in opusculo, quod edidit de deribus & mensur. Bud. ex uerbis Lamprij de Alexandro Rom. principe loquentis, colligit, certis primū dictos esse aureos nummos, cuiusdam, suiq; ponderis, quasi integros. Oblectandum, quod erant dimidiati aurei, & tertij, à tertia parte dicti, qui semisses tremissesq; dicebatur: quemadmodum binarij, ternarij, quaternarij, & deinceps: sic dicti, qui binos aureos, & ternos, & quaternos, denosq; penderent. Sic intelligendi tremisses, in Liubemus. C. de Ergat. milit. annon. lib. xij. Spieg.

SOLITVM uariè accipi, docet text. & illi Bart. in l. Mela. §. sed si alimenta. ff. de Aliment. & cibarij. legat. & in l. j. C. Quomodo & quando iur. dices.

SOLOECISTA, qui uitiose loquitur, quod uulgò uocant incongruū, à uerbo *σολοκισμός*. Spiegelius.

SOLONIS & Draconis legislatorum, quorum apud Græcos maxima semper fuit auctoritas, fit metio in l. quod lex. in princ. ff. ad Leg. Jul. de Adult.

SOLVENDO esse, id est satisfacere, pro quo obligatus sum, siue pecunia, siue remuneratione. Valla scripsit, huic locutioni non posse substantiuum addi: quod ambigatur, datiuus sit ablatiuus. cum Liuius scribat: Si res pub. soluendo æri alieno esset, & quæ restringendo igni forent. & alij autores itidem uisi sunt, ut Tullius adnotauit. Soluendo etiam dicitur, qui in nominibus æs suum habet. l. facere. ubi Alex. Solut. matrim. quod intelligendum, si debitores idonei sunt, & bonam fidem agnoscunt. l. à diuo. §. si. de Re iud. Vide Alciat. in l. soluendo esse. de Verb. sig. Spiegel.

SOLVERE, est eum qui alligatus sit, liberum facere, *ledig zelen*. Inde qui præstitit quod debet, soluisse dicitur: quo fit, ut propriè solutionis uel liberationisq; eiusdem sit significationis. l. solutionis. ff. de solut. Vide Alciatum in l. liber rationis. de Verb. sig. Spieg.

SOLVERE, latissimè patet. nam omnem debiti

debiti redditionem, & obligationis dissolutionē completitur. Spieg.

SOLVERE paratus non uidetur, qui satisfacere paratus est. l. iij. §. soluisse. ff. de Re iud. Al-beric.

SOLVI matrimonium, & esse dotem, sunt duo pugnantia, circa quæ se inuoluunt doct. præsertim neoterici. Tu uide Zas. super tit. Solut. matr. Spiegelius.

SOLVM, propriè terra, ut ait Festus in l. qui tabernas. ff. de Contra. empt. Dicitur etià omne quod sustinet, & unicuique rei subiaceret. Cedit autem solum publicum ædificio. l. j. §. si quis. & ibidem Bart. ff. Ne quid in loc. pub. Spieg.

SOLVM dicitur, quod cuique rei subiectum est, ut area ædificio, & terra pedib. nostris. Itaq; solum, ambitus ædium, apud Ciceron. in Topic. intelligimus aream, cui ædes impositæ sunt. Cel- sus de Rei uindic. Solum, inquit, partem esse æ- dium existimo, nec alioquin subiaceret, uti mare nauibus. Spieg.

SOLVM uertere. Lege, Foro cedere.

SOLVTIO, est obligationis liberatio in ac- tione personali. l. solutionis. de Verb. sig. In uen- dicatione enim alia solutio nō fit, sed species pe- titæ restituitur.

SOLVTVM refertur non solum ad dādum, sed etiam ad faciendum. l. cum rem. & ibi not. ff. Rempub. saluam fore.

SOLVTVM matrimoniū dicitur, siue mor- tuo, siue diuortio soluat. de quo olim erat dubi- tatio inter ueterem iurisprudentiam, in l. cū quæ rebatur. ff. de Verbor. sig. Spieg.

SOLVTVS is dicitur, cui recedendi est libe- ra facultas. l. j. de Lib. hom. exhib. Caius in l. qui neque. de Verb. sig. Ac ne eum quidem, inquit, in- telligimus solutum, qui in publico sine uinculis seruatur. Spieg.

SOLVTIVS, pro facilius, expeditius, apud Vipian. in l. at si quis. §. idē Labeo. Sed solutius, ait, æquitatem sequi, cum hoc ei & actionis na- tura indulget. Spieg.

SOPHISTAB. Lege, Cauillari.

SONTES propriè dicuntur, quorum culpa iam sonat, hoc est qui erroris conuicti sunt. l. j. §. fin. ff. de Edil. edict. Spieg.

SONTICVS morbus, apud xij. Tab. intelli- gendus est non vulgaris: sed tā molestus, ut reus non cogatur apud iudices cōparere. Hinc & son- tica causa appellatur, admodum grauis, ut ait E- rasmus in Chiliadib. Vide l. j. §. deinde. l. ob quæ. l. pen. ff. de Edil. edict. ubi sæpe fit mētio de mor- bo sontico, & l. quæsitum. de Re iud. ut Pompo- nium Sextum intelligas, qui ueteres sonticā, id est, iustam causam dixisse scribit: iustū enim præ- bet impedimentum. Spieg.

SORDES, pro auaritia, rapinis. Vnde damnatus sordium, apud Plinium libr. ij. Epist. xij. Vipian. l. ait prætor. §. quæsitum est. uers. & districtè. Nisi aut sordes, inquit, aut euident gratia tutorum siue curatorum doceatur. Idem in l. si filius familiæ. ff. de Iudic. Si euident, ait, ar- guatur eius gratia, uel inimicitia, uel etiam for-

des. Spiegelius.

SORDIDA cōcussio, id est, calumnia. Vidē supra, Negocium facit. Hæc à transactionis offi- cio longè distat. Transactio enim quærit pacem, & finem litium: calumnia discordiam parit, & di- spendium. Transactio ex bona fide procedit, ca- lumnia ex dolo malo: tantoq; magis nocet, quan- to latentius procedit ad nocendum. Spieg.

SORDIDAB stirpes, splendidis & ingenuis natalib. scitè opponuntur, ab Impp. Dioclet. & Maximiano, l. super statu. C. de pœnis.

SORDIDE agere, pro auarè. l. iij. §. nunc ui- deamus. ff. de suspect. tut.

SORDIDE agit tutor, qui pecunia corru- ptus, rem pupilli negligit. l. iij. §. nunc ui deamus. ff. de suspect. tut. Spieg.

SOROR, teste Labeone, appellata, quod qua si seorsum nascitur, separaturq; ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur. Cui dicto astipulatur tex. in l. mulieres. C. de In- col. li. x. & in l. mulieres. C. de Dignit. lib. xij. tex. in l. cum in adoptiuis. C. de Adopt. Bart. in l. fin. C. de Priuileg. scholar. lib. xij. quæ iura probāt, mu- lierem mutatione mariti priorem dignitatē, con- ditionem forūq; mutare. Vide Gell. Noct. Attic. lib. xij. & cap. x. Cantiunc. in Topic. loco ab Ad- iunctis. Spiegelius.

SORORIVS, cui soror mea nupsit. Sororius similiter dicitur frater, & sororis filius.

SORS, summa est, siue capitale, hoc est prima pecunia, quæ confertur in societatem, ut inde lu- crum fiat. Accipitur & pro sortuito alicuius rei euentu. ut in Auth. Ut om. obed. iud. prouinc. §. arripiat. Obseruandū, quod maximū discrimen est inter sortem, quæ controuersias tollit, alens concordiam præsentissima definitione, in quam partes consentiunt liberè: de hac intelligendæ sunt l. ult. in princ. C. commun. de Legat. l. si quæ cautiones. ff. Famil. ercisc. l. si cum ambo. ff. de Iu- dic. & §. optionis legatum. Instit. de Legat. Et sor- tem quæ aufert bona, parit rixas, homicidia, & o- mne malum: quæ item latentium rerum omina, uel alias superstitiones completitur. Huius au- tor sathan est: priorem autem sortem Deus mo- deratur, ad conciliationem dissidentiū animo- rum. Spiegelius.

SORTE res discerni solet. l. sed cum ambo. ff. Vbi quis ager.

SORTEM & usuram persoluere, figura pro- uerbiali dictum, quid sit, interpretatur Eras. Chi- liad. iij. Cent. vij. Spieg.

SORTIRI filium. Hunc loquēdi modum apud Vlp. in l. iij. §. si emancipatus. ff. de Bonor. posses. cont. tab. annotandum monuit Alc. in fi- cap. xxij. lib. iij. Parerg. Spieg.

SORTIRI forum, pro acquirere: sic sortiri prouinciam, sortiri iudicem.

SORTIRI, per sortem eligere, apud Caium in l. si quæ sunt cautiones. Famil. ercisc. Spieg.

S P

SPACIVM, non solum de loco, sed etiam de tempore dicitur. l. sicut in annos. §. idem Papin. ff. Quib. mod. ususfruct. amit. Spieg.

SPADO

SPADO propriè is est, cui uirilia sunt exsecta, *ἀνδρὶς ἐκτεταγμένος*, id est ab euellendo. Aliàs eunuchi dicuntur, ab *ἐννύς*, quod est cubile, & *ἐχός*, custodio, quasi euneochus: hominum genus, quod seruandis regum cubilibus præfici solebat.

SPADONVM genera sunt uaria. Castrati, qui penitus nō arrigunt, siue qui naturaliter sine testib. progeniti sunt, siue quia ante pubertatem omnino excisi. dicti, quasi casti. Thlasia, quibus testes fracti sunt: *θλάω* enim frango significat. Hi & *θλάσιαι* dicuntur. Thlibia, qui attritos eos habent, *ἀπὸ τῆς θλίβειν*. Eunuchi, qui *τὴν ἀνδρῶν*, id est lectum uirginum custodiūt. dicti, quod bonæ sint mētis, *εὐνοίας*, & à ueneris semotæ. His nō solum testes, sed & totus coles ipse amputari solebat. Sunt & qui aliqua ægritudine, testiū usum amisserunt. Sunt, qui uno tantum nati sunt. Sunt &, quib. cū uterq. adesset, altero tamen extincti sunt. Castrati quoq. mulieres in Lydia repertum est. Hæ omnes species sub spadonis appellatione cōprehenduntur. dicti *σπάδωνος ἀνατομῆς*, id est, ab euellendo. Vnde & *ἐκτεταγμένος* uocatur, quasi exsectos dicas. Vide Alciat. de Verb. sig. in l. spadonum. & Iuriscōf. in l. si serua seruo. §. fin. de Iure dot. Sp.

SPARTACVS, pro Spartano, apud Paulum repōnendum, in l. possideri autem. §. si seruus quem. ff. de Acquir. possess. Historiam de Spartaco, qui fuit nobilis gladiator, refert Bap. Pius cap. liij. in Annotat. polter. Spieg.

SPATHA. Vegetins gladios maiores, spathas uocari docet: minores uerò, semipathas. Extat in Auth. de armis. §. pen. Spieg.

SPECIALE delictum uidetur, quod doctores nostri innominatum dicunt: ut cum quis in ius uocatus non parer. l. ij. C. de Episc. aud. cum temerè appellat, cum ius dicentem contemnit, cum in munere sibi imposito per desidiā quis cessat. l. ij. C. de Sport. Eiusmodi enim facta pluribus uerbis specialiter designantur, non uno generali. Ex Alciato. Spieg.

SPECIALES actiones censentur, quibus id persequimur, quod natura sua, & quantum ad iuris interpretationem pertinet, speciale est, etiam si accessoria quædam habeat: ut equus, uestis, domus, fundus, & cæteræ id genus res. Spieg.

SPECIALITER, idem quod speciatim, dicitur, *mit außgetruckten vuorten*. Vlpian. in l. ij. si quis caut. Nisi, inquit, contrarium specialiter partib. placuerit. Vocabulū Iurecōf. familiare. l. de fune. cta. l. arbores. ff. de Vsfu. & aliis multis locis. Spiegelius.

SPECIALITER prælegare. Claudius in l. alimenta. ff. de Alim. legat. Quia, inquit, destinauerat alimētis, eius usuras pecuniæ, quas specialiter ei prælegauerat. Spieg.

SPECIE, in l. quæstio. de Verbor. sig. pro parte usurpāt. Vult enim dicere, agrum partem esse fundi, nō speciem. arg. l. fundi. eod. tit. Sic Vlp. in l. j. de Agnosc. li. ubi. S. C. Plautiani duas esse species dicit, cum partes debuerit dicere, teste Appello. Spiegel.

SPECIEM ueteres Iuriscōf. appellāt, quod recentiores, legis casum. Vlpian. in l. sed interim.

de Don. inter uir. & uxor. Paulus in l. Latinus Largus. de Leg. ij. Quintilian. thema uocat, quasi facti positionē, uel euentus. Sic species una, pro una quadam causa, in l. solet prætor. & l. seq. ff. de Iurisdic. om. iud. Spieg.

SPECIES est uox, quæ de pluribus differens, numero, seu indiuiduis dicitur. ut apud Atibus tutela testamentaria, aditio hæreditatis, dominium directum, emptio, furtum, obligatio ciuiliis, actio personalis, possessio naturalis. Quæ quā nonnullis uisum est, ut attestatur Canticone, speciem indiuiduis comparatam, hoc nomine parum aptè notari. Speciei nanque nomen sola comparatione ad genus uidetur inditū: dictaq. speciem esse, quod confusum & informe genus expoliret, & speciendū (sic enim ueteres loquebantur) nobis exhiberet. Ob id Cicer. in Topic. mauult formam (dum à forma generis locum dicit) appellare. Siquidem species indiuiduis comparata nō iam speciei retinet, sed generis potius accipit faciem. Ciceroni astipulatur Glos. ult. in l. proponebatur. ff. de Iudic. Rei species, inquit, id est forma. Iuris ciuiliis interpretes speciem: ut sim appellant genus, & indiuiduum speciem: ut hominem, equum, bouem, genera. Titium, Bucephalum, & hunc bouem, species. Sic loquitur. Appello indicatē, l. ij. in prin. & §. j. C. Si cent. pet. l. non uidetur in iudicem. de Iudic. l. fin. de Codic. ob caus. l. ostētum. de Verb. sig. l. cum certum. de Aur. & arg. leg. l. qui uxori. l. species. eod. tit. & in princ. Instit. de Donat. & Iuriscōf. palsim in tractatione legatorum. Spieg.

SPECIES adæratæ, quarum fit mentio in l. septem. C. de Erog. milit. annon. lib. xij. Vide Iurpræ Adærare, quod opinor nobis esse, *die vueren gelt schlagen*.

SPECIES adærandæ, in l. speciebus. C. de Cohortalib. lib. xij.

SPECIES in plurali pro aromatibus aliquid quando sumitur, sed obsoletum. Macrobi. lib. ult. Saturnal. Species & aëres & calidæ super faciem cum apponuntur, exulcerant. Martianus in l. fin. ff. de Publican. Species, ait, pertinentes ad ucti. gal. Ex Thesaur. Steph. Rob. Spieg.

SPECIES resistentes, in ead. l. pro restantē intelligit Bud. quæ reliquæ causa debentur, id est quæ ex præterito debentur, uulgo per *ausstendig*. Spieg.

SPECIES semper generi derogat. Paul. de Legat. iij. in fin. l. seruis urbanis.

SPECIMEN propriè est, id quod re uenali ostenditur uenditori, ut inde possit cæteras merces æstimare: ut particula panni, aut parum frumenti, uel uini gustus. Spieg.

SPECTABITVR litis contestatæ tempore, apud Vlpianum in l. quantum. ff. Quod metus causa.

SPECTACVLA, loca sunt exsecta, ut ex illis ludii spectentur. Theatra uulgo appellāt, ut Greg. ca uox, teste Syluio, quàm Latina, uulgo uisatior sit. Notus tit. de Spectac. & Scenic. & Lenon. lib. xj. Cod. Spieg.

SPECTACVLVM celebrare, apud Mosæ destinum.

destinum ff. de Vfu & usufruct. l. legatum.

SPECTABILES, & speciosa personæ, gradu quodam dignitatis insignes, in iure plerumque dicuntur: cum hoc sensu hæc uoces apud idoneos auctores nullæ sint, quod & antè monuit Alciat. Idem Spectabilem, seu quod idem est, Speciosum, à Clarissimo non differre ostendit in Dispun. cap. iij. lib. iij. Spieg.

SPECVLARIA affixa. Vlpian. in l. sed & si. ff. de Vfufruct. domus partem esse censuit. Vide Alc. in cōment. ad l. Scæuola respōdit. de Verb. sig. Spiegelius.

SPECVLARII sunt, qui speculas faciunt, & qui uitrea specilla. Possunt & hoc nomine denotari, Alc. teste, qui fenestris specularia ad arcedum hyeme frigus componunt: quorum inuenit Vlp. in l. quæsitum. §. si domus. de Fund. instr. Spiegelius.

SPECVS, à despiciendo. Vide Vlpian. l. j. de Riuis. & quid sit, indicat Iuriscōf. in l. j. de Riuis. cuiusq; significationes uarias, not. Glof. in l. si inter. ff. de Aqu. plu. arc. Sp.

SPERM precio emere, est lucrum incertum & in euentu sitū, certo affectare damno. Exemplū habes apud Pompon. in l. nec emptio. de cōtra. hend. empt. citatur ab Erasmo Centuria iij. Chiad. ij. Spiegelius.

SPES, opinio futurorum: referturq; tam ad bona, quàm ad mala. Vide Bar. in l. Gallus. §. uindendum. sub fin. & in l. posthumus. de Lib. & posthum. Interpretes faciunt differentiam inter Spem certam & indubitam, de qua in l. pen. ff. Quib. ad libertat. prouo. & Spem reuocabilem, ut in §. quid si is. in ead. l. Gallus. quod tamen Salomon. sibi non liquere fatetur, ibid. Sp.

SPES aliqua durat. Vide Iuriscōf. in l. si usufructus. ij. in prin. ff. usufructuar. quemadmodū cau. Spiegelius.

SPERM future perceptionis deteriore con-stitui licet. l. pactum inter hæredem. ff. de Pactis. Spiegelius.

SPES præmiorum pignerari non potest. l. spem præmiorum. C. Quæ res pign. oblig. poss. Alberic.

SPHÆRISTERION, locus est, Nebriss. ait, ubi pila luditur. Sphæristes, qui pila ludit. Vlpian. Mandati, l. si quis mihi. hypocaustra, sphæristerion, & quædam ipsius ualitudini apta, sua impensa faceret. Alex. Neapol. Locus, inquit, circularis erat, qui plures capiebat circulos, & spatia uariis lusiis distincta. Sicut Trigon, locus triquetro similis, ubi pila exercebantur, & ludo. Gen. dier. lib. iij. c. xiiij.

SPECVLATORES, pro apparitoribus apud Callistr. in l. diuus. de bon. dam. Ita neque speculatores ultrò sibi uindictent: subaudi, panicularia, nec optiones ea desiderant, quibus spoliatur, quomodo quis est punitus.

SPIRITVM emitte, pro mori, apud Martianum in l. sed & in illo quæritur. ff. de Rebus dub. Spiegelius.

SPOLIARE, pro exuere bonis, in l. j. ff. de Donat. inter uir. & ux. Transfertur ad omnia

alia, ut spoliare auxiliis, prouincia, fama, uita, &c. Quod Imp. §. fin. Instit. de Action. dicit, Expoliatum bonis. Iuriscōf. in l. final. ff. de his quæ in fraud. dicit, Exutum bonis: ut paria sint, exui bonis, & expoliari bonis, id est iacturam bonorum pati. Vide Zasium in dicto §. finali. Spoliare item pupillum dicitur tutor, qui malè administrat. l. qui fundum. §. tutor. ff. Pro empto. Spiegelius.

SPOLIARIVM, locus ubi reseruantur spolia, eadem forma qua dicimus armarium. Lampadius in uita Cōmodi, pro loco ubi noxij necarentur usurpauit, & Seneca epist. xciiij. ad finem: Nunquid (inquit) aliquem esse tam cupidum uitæ putas, ut iugulari in spoliario quàm arena malit. Catanæus Plinij in Panegyric. interpres impensè doctus: Siue spoliarium, ait, appellatum, quod uita priuarentur, siue quod ibi spoliati laniarentur. Spieg.

SPONGIÆ, quibus columnæ, pauimenta, podia exterguntur, instrumenti sunt domus, lege, quæsitum. §. canales. de Fund. instr. uel instrument.

SPONSALIA dicuntur, quod ueteribus moris fuerit per stipulationem ea contrahere. l. sciendum. de Edilit. edict. Et sponsio nimirum sit, cum quis interposita stipulatione, certam pecuniam promittit, ni ita sit sicut affirmat. Hinc & Sponsor dicitur, l. si rem. de Præscript. uerb. Alciatus de Verb. signif.

SPONSALIA, à spondendo. l. ij. de Spōsal. mentio & repromissio futurarum nuptiarū. Arara uerò id genus munera dicuntur, quæ sponsaliorum nomine dantur. Hinc Sponsalitæ arræ ab Iustinian. dicuntur. Sponsalia item noua significatione quandoq; accipi uidentur, pro munerebus quæ sponsæ dantur. impp. Honor. & Theodos. Sponsalia, id est nomine arrarum data, reddi. l. j. C. Si nupt. ex rescript. pet. Sed & in Codice Theodos. Si puella decesserit, sponsalia iubemus sponso restitui. Vide Alc. in Par. Spieg.

SPONSALITIA largitas, hoc est donatio propter nuptias, specialis est contractus, de quo in Auth. ut sponsalit. larg. Sp.

SPONSA patris, nouerca filij dicitur.

SPONSVS est, qui nondū est maritus. l. j. §. est quæstio. ff. Pro dote.

SPONSIO, genus erat actionis apud antiquos, ubi & actor & reus decimam partem æstimationis litis deponerent, multam uidelicet futuram temerè litigantis. Græcè *ωρανατοβολή*, depositum, seu fideiussio. Budæus in priorib. Annotat. ad l. posterior. de Orig. Iuris. Quod uerò Vlpianus in l. si item tibi. §. fin. de Præscript. uerb. dicit: Si quis spōsionis causa annulos acceperit, nec reddidit uictori, præscriptis uerbis in eum actio competit, alterius generis spōsio est: id est quæ pignoribus depositis ludicra plerumque esse solet. Exemplū huius idem Budæus, & quidem memorabile, recitat ex Plinio in ead. l. Paul. de Verb. sig. autor est, sponsionis nomine accipiendam omnem stipulationem promissionemque. Spiegelius.

SPONSIONEM facere, uulgò dicimus deponere in pœnâ, uel pignoris loco pacisci. Martianus in l. pen. ff. de Aleatorib. In quibus rebus, inquit, ex lege Titia & Cornelia etiam sponsionem facere licet. Vide suprâ, In pecuniam ludere. & Bud. in Annot. prior. Spieg.

SPONSOR est, ut rectè Accursius existimauit, qui spontè, & non rogatus, pro alio promittit. Gl. §. j. in Auth. de Fideiussor. Quod & ex Verrio Festus tradit. Hinc sponsores dicebantur, qui pro candidatis promittebant, ne illi ambitus rei essent. Alciat. in Parerg. probat autoritate Ciceronis, & Plinij Iunior. Spieg.

SPONTE, aduerbialiter positum, in Rubr. C. de his qui sponte publ. mun. sub. Sûa sponte, significat uoluntate propria, & suapte natura, sine hominis labore. Spieg.

SPONTE uenisse, aliud est, quàm adfuisse. l. si quis ex consensu. C. de Episcopali audient. Spiegelius.

SPORTULA, erat apud Roman. quod indices clientibus suis sublimine portæ exhibebât ad uitæ usum: cuius loco quandoq; pecunia dabatur. Hinc cû contestanda lis esset, actor & reus pecuniam contribuebant, deponebantq;: is autem qui in causa succubisset, omnia pendebat. Atq; ea pecunia sportula dicebatur, à sporta, seu sportella, receptaculo maioris summæ pecuniarum. autor Alciatus in Dispunct. Sportulæ iudiciales uocantur, & *Amagmâ*, hoc est iudicantiû mercedes. Vide & Oldend. Action. xiiij. Class. j. Spiegelius.

SPURIUM, Modestinus de Stat. homin. l. uulgò concepti. eum appellari tradit, qui incerto patre natus sit: siue eum, qui eum patrem habet, quem habere non licet. Ceterum quos uulgò Bastardos uocamus, interdum spurij dici possunt, interdum non possunt. ut hi, quos principes agnoscere solenniter solent, quasiq; adoptare. Interpretes Legitimare, nullo autore, appellant. Vide Bud. in d. l. uulgo concepti. Spurius proximitatis nomine successores habet, qui bonorum possessionem petere possunt. l. spurias. & l. Modestinus. ff. Vnde cognati. Spieg.

SPURCARE, etiam uinum aqua diluere significat. Vlpian. ad leg. Aquil. l. si seruus. Qui uinum, inquit, spurcauit, uel acrum fecit. Sed & aquæ dicuntur spurcari, cum corrumpuntur aliqua re, quæ illas uitiet iniecta. Paulus de Extraord. crimin. l. j. Si aquas, inquit, spurcauerit. Nebrissenis.

S T

STABULA, ueteres appellarunt diuersoria, & quas tabernas uocamus. Sed & hæc uox pro septis accipitur, quib. iumenta uel greges stabulantur. In priore significato accipienda est apud Vlpian. in l. urbana prædia. de Verb. sig. In posteriore sensu uidetur accepisse Nerat. in l. eo iure. In quibus caus. pig. tac. contrah. Ex Alc. Spieg.

STABULARIUS, caupo est, qui mercede in stabulam meritoriam uiatores excipit. Vlpian. de his qui not. infam. l. athletas. Puta, inquit, si caupo fuit, uel stabularius. Nebrissen.

STADIVM. Lege mensuraram nominat.

STAGNUM. Lege, Lacus.

STAMEN, quicquid in colo ad nendum ponitur. Subtegmen dicitur filum quod sub tegmine textitur. Vlpian. Ut puta, ait, stamen & subtegmen. in princ. l. si cui lana. de Legat. tertio. Spiegelius.

STATICVLVM, uehiculi genus est Plinio. Alciat. in Rubr. C. de Strator.

STATIM, cum temperamento temporis accipiendum in certis iuris nostri locis, Albericus ostendit. Est, ubi pro illico ponitur. ut in l. si C. de bon. quæ liber. Vide Bart. in l. qui pignori obligari. §. fin. ff. de Auth. tut. Spieg.

STATIM atq; Vlpian. l. si maritus. de Adult. Et primum, inquit, Pomponius putat, admitti accusationem extraneam posse statim atq; nega- uerit: cui assentiendum puto. Spieg.

STARE, pro manere & firmum esse. l. sancimus. C. de Testam.

STARE, de inanimatis etiam dicitur. ut in uis, flumen, currus.

STARE cum aliquo, pro partes eius sequi, & ei fauere.

STARE decreto, pro obedire, & non prouocare. Dem. vtriusq; stat. geben.

STARE per me, per te, per illum, quo minus id fiat, cû nos, uel aliqui alij causa sumus, ne quid fiat. Vide l. j. §. nō exigitur. l. ult. §. fin. ff. Quod leg. l. si per te non stat. C. de Vfur. Spieg.

STATIO, à statuendo. l. j. de Riuis. Spieg.

STATIO aliquando accipitur pro uigilia. ut apud Modestinus. de Re milit. l. desertor. Qui stationis, inquit, munus reliquit. Hinc stationarius miles, qui uigiliis deputatus est. Vlpian. de Offic. Præf. urb. l. omnia omnino. Milites, ait, stationarios habere, ad tuendam populum quietem. Est & statio, portus nauium: ut in quem se recipiunt naues. Vlpian. de Flumin. l. ait Prætor. Stationem, inquit, dicimus, à stando. Is igitur locus demonstratur, ubi naues stare possunt. Nebrissen. Stationarij, quorû sit mentio libro duodecimo C. erant electi ex agentib. in rebus qui cursui publico præessent, de quibus latius Alc. lib. Parerg. vj. cap. mox citando. Spieg.

STATIONARIJ milites. Vlpian. in l. j. de Offic. præf. uigil. Et sanè debet, ait, dispositos milites stationarios habere, ad tuendam populum quietem. Sunt autè ordinarij dicti, quod in stationib. habitent, nec uagentur. Quo nomine & Prætoriani appellari possunt, iuxta Alciatum in Rub. C. de Curios. & station. lib. xij. Limitanei uerò, qui in finitimis hostium locis, ad repentinâs incursiones intenti sunt. Vigl. tit. In- stit. de Milit. testam. Spieg.

STATIONARIJ tabelliones, qui in stationibus cum subadiutis ministrisq; suis morabantur, & instrumentis subscribebant, quos Iustinian. in Nouel. xliij. *ousteren* appellat, id est contractuum scribas, qui & tabelliones dicuntur. Lege caput xix. libri sexti Parerg. Alc. Spiegelius.

STATIUA, sunt loca in quibus aliqui morantur,

rantur, à stado dicta. Vnde & legimus, Cæsar statua habuit castra. Alciat. in l. tractationes. C. de Tract. & stat. lib. xij.

STATORES, pro apparitoribus, qui reos in ius uel carcerem ducunt. Cicero Tabellarios uocat: atque ij sunt, quos Princeps uaria necessitate mittit ad prouincias, ut nuncient aliquid, quibus tenentur Prouinciales subinde mutare e. quos, quo celerius eant. Ab assidua statione dicti, quod assidue Magistratui adstent. Alciat. in Rubr. C. de statiorib. lib. xij. Vlpian. tit. Ex quibus caus. maiores. In eadem causa, inquit, & qui à militibus, statioribusq; uel à municipalibus ministeriis adseruantur. Spieg.

STATVAS, & imagines quidam hoc inter se differre putant: quod statuas sint æneæ, eboræ, lapideæ: imagines ceræ, & pictæ. Videl. ueniam. C. de his qui ad stat. Princ. confug. Extant & hodie apud nos statuas in nonnullis ciuitatibus, ad quas, exceptis aliquot criminibus, confugientes, feruntur tuti Imperatoris maiestate. Spiegelius.

STATVIT uerbum, rem perfectam significat & consummatam, non coeptam in postulatione edicti, Quod quisque Iuris. teste Vlp. in l. j. eod. tit. Spieg.

STATVLIBER est, qui statutam & destinatam in tempus, uel in conditionem, habet libertatem. l. j. de Statulib. Spieg.

STATVMINA, Lege, Pedamentorum.

STATVM, participium, à uerbo sisto, quod est præsentio, & quasi præsentiam corporis exhibeo. Vlp. in l. iij. si quis in ius uocat. Cum quis, inquit, iudicio sisti promiserit, neq; adiecerit pœnam, si non statum esset. Idem si ex nox. caus. l. j. non uideri, ait, in eadem causa statum. Spieg.

STATVM iri, apud Vlpian. repromissio, inquit, planè exigenda est, uoluntati defuncti statum iri. l. si quando. ff. ut Legat. seu Fideicommissum. caus. caueat. Spieg.

STATVS causæ. Lege, Cōstituere aut statū. **STATVS** dies, id est constitutus uel præfixus iudicii causa. Iustitium dictum, quasi Iuris statio. Vide post Macrob. Bud. in Annot. prior. ad l. tertiam. Pro socio.

STATVS Imperij, *Stend des Reichs*. Vide, Magistratus municipales.

STATVTVM, idem quod Lex ciuilis uel municipalis. Et hoc recipere interpretationē, Sabinianus affirmat, & Zasius astipulatur. Quod est contra eos qui contendunt, non aliter statuta, quam uerbotenus intelligenda. Sciendum autem, quod Romanus Ius ab initio non aliud fuit, quam municipale: nec xij. Tab. Leges aliud tum erant, quam id quod nostri nunc statuta uocant. Post propagatum uerò Imperium, coepisse Ius esse commune inter omnes Imperij Romani populos. quod ceu posituum, Iurecos. secundum interpretationem, ex bono & æquo semper fuit in re. Quia uerò nihil est inæqualius locorum circumstantiis, non potest Ius Romanum æqualiter obseruari ubique: idcirco receptum est, scri-

bi statuta, non solum ut aliquid addatur, aut detrahatur Legi generali, uerum etiam contra Legem generalem Romanorum, l. omnes populi & §. Ius autem ciuile. Instit. de Iur. natur. Spieg.

STELAE, sunt propriè lapideæ pilæ surrectæ, in quibus fœdera inscribi solebant, ut omnibus innotescerent, & in quibus etiam homines proscribi solebant. Bud. l. uenditor. Com. præd.

STELLATVRAM interpretatur Lamp. in Alex. ut tesseram frumētariam significet, Alciat. in Annotat. ad l. septem dieb. C. de Eroga. milit. annon. lib. xij. Bud. Stellatura, inquit, nomen erat annonæ militaris: quod apertius sit ex uerbis Spartiani in Pescennino. Scholium Egnatianū in Lampridium huic non quadrat, alioqui probum. Spiegelius.

STELLIONATVS crimen, secundum Vlp. est, ubicunq; crimen nomine caret, quod perpetratur. Dictum à stellione, lacerta stellata, animal uenefico, atq; hominū generi inuidente. quod apud ueteres malè audiit: cuius monuit Alc. in Parerg. & Egnat. in Lamprid. Spieg.

STEMMATA, gradus generis, & ordines descendendum: qui ramis quibusdam, & uelut incurrentibus lineis distinguebantur. l. stemmata. ff. de Gradib. Spieg.

STERCORANDI agri. Instit. de Vsu & habit. §. sed si pecoris. Est autē stercoreare, pinguefacere: quod fit, simū agris inspergendo. l. quinta. §. stipulatio. ff. de Verb. oblig. Spieg.

STERCULINIVM, receptaculum stercoreis. Vlp. in l. fundi. de Action emp. In sterculinio, inquit, distinctio Trebatij probanda est: ut si quidem stercoreandi causa comparatum sit, emptorem sequatur: si uendendi, uenditorem. Alij sterculinium scribunt, ut apud Alfenum in l. si quando. ff. si seruit. uendic. Secundum cuius, ait, parietem uicinus sterculinium fecerat. Spieg.

STERILITAS, opponitur Vbertati. Papi- nian. respondit: si uno anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contingat ubertas: nihil obesse domino remissionem, sed integram pensionem, etiam eius anni, quo remiserit, exigendam. autor Vlpianus in l. ex conducto. Locati. Spieg.

STERNERE uiam silice. Vide Vlpian. in l. loci. ff. si seruit. uindic. Spieg.

STIGMATA, hoc est nota publica. ut Impp. in l. iij. de Fabricenf. interpretantur. Fabricenles dicti sunt, quod fabricam armorū, quam Impp. habebant, curarent, armaq; ipsi fabricarēt, quod generaliter non permittebatur urbibus, teste Alciato, lib. j. Prætermis. Spieg.

STILLICIDIUM, quasi stillarum cadium: quod guttatim cadat, ubi è tectis guttæ fluunt: flumini opponitur, quod priuatum accipiendum est pro cursu uel fluxu aquæ, quicquid Accursus comminiscatur. Nam teste Oldendorp. utrunq; ram stillicidium quam flumē, pro re priuata accipitur. ut in l. ult. de seruitut. Sed immittendi, inquit Paulus, protegendi, proiciendi, idem flumini & stillicidiorum seruitutem impedit. ubi certè flumen priuatæ aquæ accipi oportet. Nam

publici nō est seruitus. l. iij. in fin. ff. de Seruitut. rustic. prædior. Spieg.

STIMVLOS naturales, eleganter Paulus in l. amicissimos. de Excusat. tut. pro instinctu, seu motu naturali, ut uulgò dicitur, accepit. Sp.

STIPEM conferre. Martian. de Colleg. & corp. l. j. Sed tenuioribus permittitur stiπέ mensurā conferre, dum tantum semel in mense coeant. Spieg.

STIPS, aut stipsis, dicitur pecunia, quam antiqui uel in ærarium reponebant, uel dijs offerebant, uel mendicis porrigebant ad sustentationem uitæ. Cicero de Legibus: Stiπέ sustulimus, inquit, nisi eam quam ad paucos dies propriam Ideę matris excepimus.

STIPENDIUM, Vlpianus ait, dictum est à stipe, quod per stipes, id est, per modica æra colligatur. Ideo hoc etiam Tributū appellari, Pompon. ait. de quo uide quæ not. in l. neq. ff. de impens. in rebus dot. fact. Stipendium etiam merces militum dicitur: sicut & salarium. Ea erat denarius in singulos dies, qui uncie argenti octaua pars est, Tacito lib. j. ut citatur ab Alciat. in e narratione l. ager. de Verb. sig. Idem indicat inibi, stipendiarias omnes prouincias pop. Roma fuisse, excepta Italia, & si quæ urbes ius Italicum haberent, uel fœderatæ essent.

STIPENDIA decem, decem militiæ intelliguntur. Nam stipendium non solum semestre, sed annuum militum salarium dicebatur, autore Varrone. Incipiebant autem apud ueteres facere stipēdia iuuenes anno ætatis decimo septimo. C. Gracchus & Legē tulit, de minoribus annis septem & decem ad militiam non cogendis. Spiegelius.

STIPENDIARI erant, qui stipendia militibus nomine Rom. dabāt, teste B. Latomo. Vultus indoctē stipēdiarios appellat eos, qui stipendia accipiunt. Spieg.

STIPVLA. Paulus stipulam ait, quæ demessa iacet: hæredis eius esse, Labeo ait, l. si usufruct. ff. Quibus mod. usufruct. amit. Stipula autē dicitur culmus cum spica, nō collectus, sed in metendo derelictus: quem, cum ocium adest, rustici deinde metunt. autor Alciat, in Comment. de Verb. signif. Spieg.

STIPVLARI, est promittenti assentire. Dictum à stipe, hoc est pecunia: quoniam qui pecuniam obligat, stipulari dicitur. Hinc stipulatus, us. Papin. Solut. matr. l. post dotē. Non erit impediedus pater, quo minus ex stipulatu agat. Nebrissenfis.

STIPVLATIO, est firma uerborum conceptio, qua quis aliquid se facturum daturum, uel promittit alteri, super hoc ipsum interroganti. utpote: Promittis mihi, te daturum xx. Philippeos? Alter respondebat: Promitto. Alioqui nō erat rata promissio. Nomen autem sumpsisse ab interrogante, tanquam digniore, Accursius, cæteri q. Interpretes tradiderūt. Sed Alciato probabilius uidetur, à stipulante eum contractum appellari, quia in eius utilitatem concipitur. Sic & Emphyteusis uidetur dicta, quia in commodum

Emphyteutæ principaliter contrahitur. Debet enim (quod in Cratilo sensit Plato) nomina imponi ab eo, quod principaliter effectum respicit, Iustinianus uerò stipulationis nomen utimur, ait. quod stipulum apud ueteres firmum appellabatur, fortè à stipite descendens. Alciat. potius putat legendum *στίπηλον*. Quid enim, inquit, commune habet stipes, seu truncus cum contractu? Varro tamen à stipe, id est pecunia stipulationē dictam mauult. Cæterum stipulationem partimur in interrogationem & promissionem: diuidimus in conuentionalem, iudicalem, prætoriam & communem: si modò id quod ex duabus speciebus cōstat, quod nos Mistum appellamus, constituit peculiarem speciem. Obseruandum tamen, quod stipulationem, pro eo quod in stipulationem deductum est, Iurisconsultus accipit, in l. j. de Eden. ubi diem solutionis partem dicit. Spieg.

STIPVLATIO est species efficacissimi contractus, unde ad imbecilem in nominatorum naturam dirigenda non est: quod ideo inuenta sit, ut uberius ex ea nobis, quàm ex illis consularat. Quod copiose Iason ostendit in l. quā mota. C. de Transact. Spieg.

STIPVLATIO Iudicatum solui, tres clausulas in unum collectas habet: de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo, autore Vlpian. in l. iudicatum solui. ff. Iudicat. sol. Quæ uerba ipse explicat in l. iam tamen fideiussor. eod. tit.

STIPVLATIO, iuris est: pactum, facti, per l. si unus. §. pactus. ff. de Pactis. quod ut accipien dum est, Bart. declarat ibid.

STIPVLATIONES prætorie sunt, quæ solius prætoris iurisdictioni relinquuntur, quarum alterius iudicis notio non est. ut sunt quæ dationem tutelarum respiciunt: idem & in causatione damni infecti. Iudiciales uerò stipulationes sunt, quæ nō coram prætore, sed coram alijs iudicibus expeditionē nanciscebantur. ut Causatio de dolo est: quæ, licet prætoris edicto sit inuenta, sub alijs tamen iudicibus interponebatur. At communes stipulationes, tam apud prætorem, quàm coram alijs iudicibus cognoscebantur. Vide Alciatum capite primo, libro primo Paradox. At uerius est, quod Oldendorpius sentit, quem uide in prim. Action. septimæ classis. Spiegelius.

STIPVLATOR, qui per interrogationem obligat promissorem. Spieg.

STIPVLOR, uerbū iuris, est postulare, sibi promitti aliquid solennibus uerbis. Cicero pro Roscio Comædo: Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præsentē? quis spondisse me dicit? nemo. Spieg.

STIRPES, sunt ferulæ, seu uirgulæ, quæ de radicibus nascuntur: ea & germina dicuntur. l. diuortio. §. puto. Solut. matrim. Hinc & germinalis arbor. Accursius quæ stirpes sunt, pedamenta esse arbitratur, contra Marci Varronis, & Columellæ, cæterorumq. antiquorum auctoritatem. Spiegelius.

STIRPES, si Grammaticis credimus, de homine

homine femininum est: de arboribus masculinum. Succedere in stirpes, & in capita. Vide supra. Ex stirpe excidere, pro radicitus, apud Vlp. l. j. de arbor. cæd. Spieg.

STOICAE sapientiæ summum philosophū Chrysippum, Martianus in l. ij. de Leg. ideo appellare uidetur, quod Stoici dicebant, Sapientē infra se omnia habere, ex seseq; ipsum, non aliunde dependere: usq; adeo, ut Horatius eorum uerbis dicat: Ad summum, sapiens uno minor est loque. Spiegelius.

STITI, præteritum à uerbo sisto, supinò caret, quod tamē à uerbo sto mutuatur, autore Prisciano. Vide Vlpian. in l. sed & si quis. §. illud sciendum est. ff. Si quis cautionib. & Neratium in l. pen. eod. tit. Ibi Oldend. annotat illud (status) à sto mutuatus est. Spieg.

STOLA, uestis erat ad talos demissa, matronarū insigne. Vlpian. de Aur. & arg. leg. l. uestis. Muliebria, inquit, sunt, ueluti stolæ, pallia, tunicae. Nebr.

STOLAM ueteres dixerūt omne quod corrupte geret, autor Nonius. Vlpian. stolam inter muliebria uestimenta, eaq; quibus uir sine reprehensione uti non potest, annumerat. Ex autoribus tamē à Nonio citatis, probari potest, stolam quoq; uirorū fuisse. de qua Bayf. de Re uest. cap. xvij. Spieg.

STRABONEM, hoc est, qui oculos habet distortos, Vlp. tradit Trebatij autoritate, non esse morbosum, l. qui clauum. §. si cuius oleat. de Aedil. ed. et. Plin. inquit: Vni animalium hominum, oculi deprauantur. Vnde cognomina Strabonum & Petrorum. Spieg.

STRAMENTA, sunt calami frumenta, spicis demissis. Vlpian. de Act. emp. l. fund. Fundo, inquit, uendito, uel legato, iterquilinium & stramenta emptoris & legatarij sunt. Nebrissen.

STRAMENTORVM item nomine significatur omne, quod solo, causa quiescendi, interstruitur: ut storea, phormiones, paleæ, & martæ: unde & uulgò Mattaracia uocatur, autor Alciat. in l. quos nos hostes. §. uerbum Viuere. de Verb. sig. Spiegelius.

STRAGULA, nō solum pro lecti operimento tantum, sed generaliter pro omni ueste quæ interstruitur, accipitur. *σπργανα* Græcè, omne id est, quod interstruitur. Alciatus de Verborum significatione.

STRATAM, apud Romanos uiam significare, autōr est Procopius: quod, ut Alciat. ait, in uulgari idiomate uerum est, in Latino falsum. Vnde eum in dictione, Sermo Latinus. Prætermis. lib. j. Spiegelius.

STRATORES, quidam interpretantur eos milites seu mercenarios, qui castra præbant, ut loca accommodatiora ad traducendum exercitum facerent: aggeres, uel rumulos æquando, uel struendo pontes, & similia. quorum mentio apud Veget. lib. ij. Alciat. in Rubr. C. de Stratolib. lib. xij. Spieg.

STRATVM, omne uestimentum quod in-

sternitur, seu inijcitur, ut toralia, gausapa, centones, aulæa, tapetia.

STRENA, munus significat, quod aduocatis & amicis datur, ut Alciatus annotat in Comment. de Verb. signif. Meminit earum Gloss in l. laudabile. Codice de Aduocat. diuersorum iudicum. Spieg.

STRENUVS, efficax, gnauus, uigilans, fortis: sic dictus, quod sternendo aduersa renuat. Iustin. Nam & manu strenuus, & in concionibus perfacundus habebatur.

STRICTAM rationem habemus, ait Vlp. quæ nunquam in ambiguis religionum questionibus omitti solet. Nam summam esse rationē, quæ pro religiosis facit. l. sunt personæ. ff. de Relig. & sumpt. fun. Spieg.

STRICTI Iuris uocabulum peculiare est Iuriscons. reliqui scriptores summum Ius appellant, ut Bud. exemplis ostendit paulo post initium prior. Annot. in Pandect. Duob. autē modis intelligitur. Altero propriè, cum Leges scriptæ nimis seueræ, ac sine ullo temperamento, aut trahuntur per interpretationem ad casus similes. in quibus tamen ratione circumstantiarum est aliqua dissimilitudo: aut in casu, de quo loquuntur, nimis durus sensus extorquetur. Altero modo impropriè sumitur, cū fraus sit Legi, hoc est, cum saluis uerbis Legis sententia eius circumuenitur, detorquendo eam ad impertinētia, aut eludendo ratione sophistica. Ex Oldendorp. Gloss. in l. placuit. C. de Iudicijs, id uocabulum tripliciter exponit. Cum Iudæis summo Iure agendum esse, Interpretum doctrina est: non tamen, ut notabiliter Alc. dixit, summuendi sunt ab hac æquitate, quam *ἐπιείκεια* uocāt. Quum nihil aliud sit Ius, quàm hæc æquitas in artē redacta. Ceterum in omnibus rebus præcipuam esse iusticiæ æquitatisq; scriptę, quàm stricti Iuris, rationem, Imp. Constantinus & Licinius cōstituerunt. Quando rigor Iuris temperandus sit *ἐπιείκεια*, id est, æquitate, Bart. indicat l. ult. sub fin. C. de Legib. & Philippus in Epitom. Philosoph. mor. lib. ij. Spieg.

STROBILI, pinei nuclei. Vlpian. de Pinu etiam, ait, integri strobili ligni appellatione continentur.

STROPHA excusationem dolosam significat, teste Catanæo Comment. j. Hac dictione usus interdum Martialis, & Prudentius noster, qui quum, sicut & ceteri ueteres poetæ nostræ pietatis Prosper, Paulinus, Sedulius, Iuuenius & Arator habeant res altissimas, & humano generi salutare, nō sunt omnino in uerbis rudes, aut contemnendi. Multa habent, teste Viue (cuius iudicio cedat omnis Ciceronianorum semichristiana cohors) quibus elegantia & uenustate carminis certent cum antiquis: nōnulla, quibus etiam eos uincant. Itaque nil nisi olidum olet, quod nuper Erasimomastix ille pronunciauit (sed parum competens iudex) unicū Actij Synceri ad summum Pontificem epigramma, pluris esse faciendum, quàm innumeras Prudentiorum, Aratorū ac Iuuenecorum myriades.

STRVCTILE opus dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis calceq; constructum est. Tectorium uero, incrustatio est, siue expolitio parietū, pluribus inductis ex arenato corijs, totidemq; ex marmorato. Vlp. Superq; cum parietem columnas structiles, quæ tectū porticus ambulatoriæ sustineant. l. sicut. in prin. ff. Si seruit. iudic. Spiegelius.

STRVCTORES, interpretatur ipsi Imp. id est ædificatores, in l. priore de Excus. artif. C. lib. x. Structores etiam uocari posse eos, qui ad Principum mensas minutatim, suo more, esculentia conscindunt, Insulan. recte putat. Spieg.

STRVMA, extantia quædam in tergo: sicuti in pectore gibbus habetur.

STVBA, uel Stupha, uocabulum plurib. uidetur nō Latinum. Sed quibus hoc uidetur, nec habent stibas, inquit Volzius: qui & annotauit, ductam uocabulum in Stygo, quod & Græci dicunt *στυγ*: quod ea loca ob calorem seruandum stygentur. Nam *u*, in *u*, & *u* in *b*, ut mutetur, non adeo infrequens est. Spieg.

STVDIA liberalia, quod homine libero digna sunt. Vlp. l. ij. de Var. & extraord. cog. Liberales artes appellat Rhetoricam, Grammaticā, Geometriam, Medicinam, Iurisperitiam. Videl. oratione. C. de Profess. & de Stud. liberal. urb. Roman. Seneca solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quod liberum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum: cætera pusilla, ac puerilia esse. Spiegelius.

STVDIOSI Iuris. Paul. in l. j. de Offic. Adfess. Quo (inquit) Iuris studiosi partib. suis funguntur. Hæc uox ut studium uariè à Latinis ponitur. In re uero literaria, uel cum casu, uel sine casu ponitur. Sp.

STVDIOSVM, pro expetendum apud Iulianum Constit. ff. j. in prin. cum dicit: Nihil tam studiosum in omnib. rebus inuenitur, quàm legum autoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit. Spiegelius.

STVLTA est opinio tua. l. Domit. ff. de Test.

STVLTICIA, tam ad Iuris imprudentiam quàm ad facti errorem refertur. l. si per imprudentiam. ff. de Euiet. Alberic.

STVLTVS, imprudens. Nam & multi non insipientes, aliquando stultè aliquid uel agunt, uel loquuntur. Quemadmodum stultus est Iurisco. qui emit hæreditatem non soluendo. l. iij. ad Leg. Falcid. & stultiss. Imperatori, præ bono eligens malum. §. cæterū. Instit. Quod cū eo. Sp.

STVPRVM, generaliter coitus est, Lege uetit. Diuiditur igitur stuprum in adulterium, incestum, & stuprū. l. inter libertas. §. j. & l. si adulterium cum incestu. de Adult. cōmittatur adulterium in nuptam: in incestus in consanguineam: & stuprum specificum, in uirginem, siue uiduam honestè uiuentē. In puero quoq; perpetrari stuprum, alibi traditur, l. stuprum §. j. de Adult. Modest. admonet, quod lex Iulia de Adult. Stupri uoce indifferenter utitur, Spieg.

STVPRATVS. Vlp. l. j. §. remouet. de Postul. Si quis tamen, inquit, ui prædonum, uel hostium stupratus est, non debet notari. Spieg.

STYLVVS, graphiū quo scribitur, significat: unde usus obtinuit, ut pro scriptura dicendi modo accipiat. Imp. Constantin. l. j. C. de Sacrosan. Eccl. Postquam iam aliud uelle non possunt, liber sit stylus: & licitum, quod iterum non reddit, arbitrium. Complectitur autem Styli uocabulum plurimas res, teste Roterod. sermonis habitum, & dictionis quasi filum, figuras, consiliū, iudicium, argumentationis genus, inuentionem, tractationē affectus: & *stus*, quæ Græci uocant, atque in singulis horum mille discrimina: nempe non pauciora quàm sunt ingeniorum: quorum profectò totidē differentiæ sunt, quot ipsi sunt homines. Alius iucundior est, alius exactior. Alius simplicior, alius picturati. Alius lenior, alius acrior. Hic seuerior est, ille festiuor. Hic eruditior, ille sanctior. Hic copiosior, ille nequior, ne rem, inquit, infinitam prosequar, totius animi simulachrū semel exhiberem. Spieg.

STYLVVM proscriptionis incurrere, in l. fin. C. Quæ res uen. nō poss. l. iij. de Bon. uac. lib. x. l. si quis posthac. de Bon. proscriptorum. Alberic.

στυλν, alumen, à *στυλν*, adstriago. Vlp. de Reb. eor. qui sub tut. l. iij. Si lapidicinas, inquit, uel quæ alia metalla pupillus habuerit, stypteris, uel cuiuslibet alterius materiæ, uel si cretæ argenti fodinas, uel quid aliud huic simile. Nec nouum nostris uideri debet (quod Alciat. in Parerg. adnotauit) appellatione metalli etiam alumen cōtineri, cum hæc uox omnia comprehendat, quæ sub terrâ effodiendo reperiuntur. Sic dicta, quia *ἀλλομνία ἄλλορ*, id est aliud post aliud inueniatur. Vnde apparet, in metallum censerī damnatos, l. aut damnū. de Poen. quosunque: non solum qui in argenti, ferriue fodinis opus faciunt, sed etiam qui alumen, cretæmue effodiunt, & si quæ similia. Spieg.

SVA mala mēte ad hoc procedere, apud Vlp. in fin. l. quid ergo. de Legat. j. Sp.

SVADERE, suauius uerbis aliquem horrari ad id quod intendimus. l. j. §. persuadere. de Seru. corrupt.

SVAPTE, sua ipsius natura.

SVB. Vide infrā, Sufficere.

SVB tempus uenditionis. Vlpian. interpretatur, hoc est biduo ante uenditionem. l. Ediles. ij. §. uendendi. de Edilit. edic. Ferè autem iungitur Sub, accusatiuo, cum tempus significatur. Itaq; sub tempus, cum Haloand. & non sub tempore, ut in uulgatis, legendum. Seruius exponit, Sub tempus. & Sub idem tempus, hoc est circa. Vide quæ de hac particula not. in l. mathematicos. C. de Episc. aud. Spieg.

SVB titulo exequi, quo pertractare, apud Vlpian. in l. j. §. hoc edicto. ff. de Postulan. Spiegelius.

SVBAVDITIO, tropus, Grammaticis notissimus, est & apud Iurisco. Nam sæpe uel taxatiua

taxatiua, uel augmentatiua dictio subintelligitur. In taxatiua exemplū est apud Venul. l. finali. ff. de Edil. edict. cum morbum fonticum dixit, qui perpetuus noceret, non qui tempore finiretur: subauditur, tantum. C. de Postul.

SVB conditione, pro ea lege, hoc pacto.

SVB corona uenire. Vide sub dictione, Seruus pileatus.

SVBCVRATOR constitutus, in l. ex pacto. in prin. ff. Negot. gestor.

SVBERE se sententiæ, in prin. l. iij. ff. Iudic. solui.

SVEDITVM testamentum dicitur, cum uero testamento occultato, aliud clam fuit appositum. quemadmodum Subditus partus, pro sublato ab ea muliere quæ peperit, & alteri supposito. Pro surrogato, seu successore Paul. usurpat, de Iudic. cum ait: Mortuo iudice.

SVBDOLĒ, cautē, fraudulenter. l. quisquis.

SVBDOLVS, occultē decipiens.

SVBDVCTIONES, Cicero uocat lib. ij. de Oratore, inanes, & sophisticas philosophorum argutias & disputationes: qualibus & nuncuntur. Oldendorp. teste, in diiudicandis causis, & tractando iure, magno studiosorum incommodo. Spieg.

SVBFEVDATIO, nominatur uulgō Affierleben. Zas. de Feud. alienat.

SVBGRVNATIO, prominetium testorum constructio, de qua Vitru. libro iij. Spieg.

SVBGRVNIA, sunt tegulæ propendentes extra tectum domus, ad parietum defensionem, ne imbris corrumpantur. labol. de Ver. sig. l. malū nauis. Qualia inquit, mœniana & subgrandia essent, id est, tecti partes impendentes ad parietum munitionē. Nebr. dicuntur & Subgrundiæ. ut Bud. ostendit autoritate Varronis: Prætoris edictum probat: quod Vlpian. interpretatur in l. si uerō plures. §. prætor ait. de his qui deiecit. Spieg.

SVBIACERE uoci Præconis dicebatur, cū ad lapides, ad quos præco ascendebat, in foro cuiuspiam uenalia bona subijciebantur. Vide Syluium pro Publio Quintio.

SVBIECTABE sibi personæ. Vlpian. siue per prætor. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

SVBIECTVS partus, pro subdito, supposito. l. j. C. de Fals. quemadmodum subijcere testamenta, hoc est pro ueris falsa supponere. Vnde subiecta testamenta, & subiector testam. apud Ciceronem legimus. Spieg.

SVBIICERE, pro loco alterius ponere, apud Paulū in l. & qui natura. §. si cū me. Negoc. gest. Spieg.

SVBINDE, pro frequenter, à Iuriscoss. in terdum usurpatur: in quem sensum Liuium, Columellam, Martialem plerunque usos, sed in primis Tranquillum, Catanæus annotauit. Spieg.

SVBINTRODVCTA mulier quid sit, in

Decretis pōtificijs Dist. xxxij. c. Interdixit per omnia. & rursus eadem dist. Nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulierem (quia Glossematarij prorsus silentio prætereunt) latè explicat Rhenanus noster, adiecto scholio Eusebianæ Hist. Eccles. Spieg.

SVBINVESTITVS, est uasallus uasalli. Dn. Oldend. & diligēs, & fidelis iuris nostri interpret, in de Action. beneficiarijs, annotauit Feudistarum loquendi formulas, ab usu Latinorum abhorretes, quas adscribam. Nostri, inquit, Dare feudum, Concedere feudum uasallo, nunc dicunt: Romani, Dare mancipio fundum, In fidem suam accipere cliētem. Nostri, Auferre feudum, Aperiri feudum: Romani, Iniicere manus prædio clientelario. Nostri, Substituere aliquem in locum suum, Subinuestire: Romani, Emancipare prædium, A clientela sese eximere in gratiam alterius. Nostri, Feudum accipere, Inuestiri de feudo: Romani, Mancipio accipere, Fidem patroni sequi. In fidem se conferre. Vnde natum est, quod uulgō dici solet in epistolis: Ioannes mancipium tuum. non enim ad bellicam captiuitatem, aut seruitutis conditionem pertinet, in quo multi falluntur. Nostri, Seruire, Seruitutem facere domino: Romani, Clientelam exhibere, Obsequium præstare. Nostri, Vendere feudum: Romani, Obsequium uel clientelam exuere alienato prædio. Nostri, Vassallus non uult seruire, Derelinquit dominum: Romani, Cliens non uult dominum agnoscere, Inficiatur clientelam. Facit sui controuersiam. Nostri, Feudum paternum, Feudum antiquum: Romani, Ius gentilitiū: quasi ad gentiles, agnatosq; transiens. Exemplum citat è v. Ciceron. Action. in Verrem. Nostri, Inuestituram facere, Iuramentum fidelitatis recipere: Romani, Osculo in fidem recipere, Verba præire, Iureiurando discinctum clientem adigere. Nostri, Inuestituram petere, Iurare fidelitatem: Romani, Dare manus supplices, Osculum obsequiosè porrigere, In uerba iurare, Sacramento adigi. Nostri, Breue testatum, Instrumentū feudale: Romani, Apocham admissæ clientelæ, Antapochā clientelæ exhibere: quasi testificationē ultrō citroq; dati & agniti beneficij. Nostri, Saluo iure cuiuscunq; clausulam appellant in breui testato solennē: Romani, Quod sine fraude sua, aliorumq; fiat: exemplum ex primo Liuij citat. Nostri, Feloniam contra dominū exercere, Feudum amittere: Romani, Prædium committere, pro confiscari. ut in tit. de Publ. & uectig. & commiss. Paul. ff. Negociorum gestorū, Si periculum, inquit, erat, ne prædia in publicū committerentur. Nostri, Culpam remittere, Feloniam non persequi: Romani, Manum iniectā tollere, Manus iniectiōem remittere. Nostri, Feudum improprium uocant, & feudum temporale, quod ad annum, uel quinquennium conceditur: Romani, Precarium clientelare dixerunt.

SVBIRE defensionem, pro suscipere defendendum.

SVBIRE iudicium; in l. fin. C. de Desert. Sic Cicero dixit pro Flacco.

SVBITARIOS milites, ueteres repentina auxilia appellasse, Liuius autor est.

SVBITO, pro improviso, citra propositum. apud Triphon. in eleganti §. quod si seruus. l. si is qui. de Acquir. rer. domin. Spieg.

SVBIVGATA bona, corrupte legitur in uulgatis, apud Papinian. in l. cum de in rem uerso. de Vfur. Reponendum publicata, pro subiugata. Spiegelius.

SVBLECTI, de mortuorum loco lecti. Budæus.

SVBLEVARE testimonio aliquem, dici debet, quod exonerare uulgò dicimus, inquit Budæus. Spieg.

SVBLIMITAS tua, pro altitudine, uoce Hispanis familiari, *Alteza*; quæ nobis sonat, *Hochheit*. in l. post. C. de Indiction. lib. x. Aut. de Lenon. §. fin. Spieg.

SVBMITTERE, est propagandæ sobolis gratia matribus supponere, atque alendos præbere foetus.

SVBMITTERE precia, pro minuere, Plinius: Neq; enim pudor, sed æmuli precia submitunt. Bud. ait.

SVBMISSA uox, cōcitatz opponitur, quæ Canonistæ & suppressam uocant. c. si cum. extr. de Verb. sig. c. alma. §. adijcimus. de Sent. excom. lib. vj. Submissæ, uel (ut quidā scribunt) summissæ, id significat, quod barbaris est humiliter: & submittere, quod illis ipsis est humiliare: quod uerbum, teste Insulano, doctis non placet. Spiegelius.

SVBMOVERE à magistratu, officio, dignitate, est quod uulgus deponere dicit.

SVBMOVERE clam, siue subtus, uel à longè mouere Insit. §. autem. Quib. alien. lic. l. ij. ff. de Compensat. Spieg.

SVBMOVERI exceptione. Quod notat Vlpian. in fin. l. quid ergo. ff. de Vsfu. Submittere autem facti est, & Iulianus propriè dicit disperire, & diuidere, & diuisionem quandam facere, quod dominium submissorum erit proprietarij. Spiegelius.

SVBNIXI priuilegio, id est fulciti, quod est uulgò muniti, apud Aur. Arcad. in l. unica, sub fin. ff. de Offic. præf. præf. Spieg.

SVBNOTARE. Lege, Describimus.

SVBORNARE, est falsum instruere aliquem, semotis arbitris: &, Catanæo teste, semper in malum usurpatur. Exemplum habes apud Paulum, in l. alij propter. de Accusat. tñ alibi. Spiegelius.

SVPPLENTES omnes defectus tam iuris, quam facti. Clausula, quæ quotidie apponi solet in diplomatibus Roman. Pont. & Imp. respicit tantum defectus iuris positiui, non autem naturalis. ut est text. in Clemēt. pastoralis. §. cæterum defectus. de Re iud. Spieg.

SVBRIPERE, siue surripere nostris usurpatur, pro eo quod est, per mēdacem narrationem aliquid extorquere, & quasi furari. Hinc surreptio, pro inpetratione quæ fit à principe, per fal-

sam rei narrationem. Et surreptitia diplomata ac literæ, quæ ad falsam alicuius suggestionem concessæ sunt. ut si quis pro apostata sectariæ se simpliciter profanum apud principem mentitur. Hi namq; ab omni iuris beneficio, miro cont. sensu orthodoxorū Iurisperitorum excluduntur.

SVBROGANDVS, pro substituendus, in l. unica. C. de Colleg. lib. xj. Nihil aut debet rogari, substitui, subordinari, suggeri, nisi cum illis qualitatibus, cum isto iure, cum ista cōditione, qua fuit res cui subrogatur. Gloss. & Bart. in l. j. C. de Mancip. & colon. patr. lib. xj. Sic substituet regula: Subrogatum sapit naturam eius, cui subrogatur. l. quod debitori. & ibi Dynaus, ff. de Don. caus. mort. Spieg.

SVBSCRIBERE, est querelam unā experiri: interdum iudicium dictare, uel actionem, ut apud Paul. in l. actione. ff. pro Socio. Dicitur & edere iudiciū, ab Vlpian. tit. Rem rat. hab. Hinc subscriptores, Padianus ait, eos appellatos confidicos, qui adiuuare accusatorem poterant submissis. Et subscribere causæ dici potest, ut dem handel anhengig. Quod & in causam descendere dicebatur. Vide Budæum in prin. Annotat. poster. & suprā. Scribere. Spieg.

SVBSCRIPTIO, est exempli ab alio scripti notarij, manus signis facta munitio. l. diuus. §. item senatus. de Falcid. ubi Bart. paremque unum habet, quam Holographa scriptura. l. emptor. §. j. ubi Bart. ff. de Pact.

SVBSCRIPTORES. Vide, Subscribere.

SVB se habere præses provinciarū dicitur, quæ pertinent ad provinciam quam administrat. l. j. §. ff. de Interdict. & releg.

SVBSSELLIA, sunt tributorū, triumuiorum, quæstorum, & huiusmodi minora iudicia exercentium: qui non in sellis curulibus, nec tribunaliis, sed in subsellijs cōsistebant. Erant & subsellia iudicium, id est eorum qui publicis iudicijs disceptandis operam dabant. Bud. in Annotat. priorib. ad l. j. de Iudic.

SVBSIDIARIA actio. uide suprā, Actio subsidaria.

SVBSIDIARIAE literæ, quæ à paribus uel pares uel superiores scribuntur, petendo exhiberi transferriq; in authenticam formam quæ scriptum publicum uel priuatum. Spieg.

SVBSISTERE, est herere & dubitare. Cal. listrat. de Iur. imman. l. semper, Subsistit, inquit, potest, an prohibēdi sint à præside. Item Vlpian. de Procur. l. seruū Quantum, inquit, ad filium familiās, uerum est, in seruo subsistimus. Nebrissen.

SVBSORTITIO in reiectione suspecti iudicis quomodo fiebat, pulchrè declarat Bart. l. totius item in Orat. pro Cn. Plancio. Sp.

SVBESTANTIA, pro patrimonio. l. fin. C. de Verb. sig. Lege, Forma causæ. Sp.

SVBESTANTIA generaliter definitur, quæ ad rei essentiam necessariò requiritur: atq; hæc materiam formam solennitatemq; comprehendit. Ex Alciat. Spieg.

SVBSTANTIA inanimata diuiditur in fungibilem, ut est uinum, zinziber, pecunia: nō fungibilem, ut est ager, flumen, arbor.

SVBSTITVTIO uerbum ea comprehendit, quæ subordinantur: quemadmodum institui dicuntur, quæ principaliter ordinata sunt, & statuta. Patetq; latè utriusq; uerbi significatio. Nam & uita institui dicitur, dum componitur. Et leges instituere dicimur, dum ordinamus, statuiamus. Sic substituuntur procuratores, substitutes iudices, dum ordinantur. Item & arborum: & si quæ sunt similia, fac. l. pen. ff. Iudic. solutimarum uoluntatum uerba instituendi & substituendi ex communiter accidentibus uniuersalem successione respiciunt. Qui enim hæres generaliter ordinatur institui: & is qui sequenti loco subordinatur, substitui dicitur. In singulari successione, quamuis uerbum substitutionis, ut paulo antè dictum est, ad legata & donationes causa mortis accommodatur: non tamen inuenitur, quod institutionis uerbo testator ex uerbi significatione legatarius & donatarius institutos dici, etiam Politus tradit. Spieg.

SVBSTITVTIO, est secunda institutio, quæ scilicet post institutionem à testatore fieri solet, hoc est secundi hæredis appellatio: primò enim fit institutio, tum substitutio. Zasio substitutio nihil aliud est, quàm sequenti loco facta subordinatio. Fumæus rectè descriptionem, cen Bartol. cum Iafone, in l. j. ff. de Vul. & pupil. Substitutio existimant. Quare ipse sic eam definit: Substitutio est in locum cuiuscunq; instituti hæredis deficientis suppositio. Et rectè quidem, cum fiat etiam substitutio in legatis, & donationibus causa mortis. text. in l. ut hæredibus, ff. de Leg. ij. & hæredis deficientis uerbum, uti generale, comprehendat omnes substitutionum species, siue deficient hæres in institutione, quia non fuerit adire, uel non potuerit, propter ætatis uel sensus defectum, aut alio quouis modo deficiat. Sunt autem communi calculo receptæ substitutionum quinq; species: uulgaris, pupillaris, exemplaris, breuiloqua, seu reciproca & compendiosa: quæ tamen iure communi non est substitutio, sed propter militum multum fauorem, ualet iure substitutionis. Iure autem communi non ualet, sed potest fieri loco illius fideicommissi, text. in §. fin. Institut. de Pupill. Vnde qui fideicommissariam substitutionem uocant, ut & rectè monuit Fumæus, terminos confundunt. Aliud est enim fideicommissum, aliud substitutio. Substitutio nempe, ut ipse dixit, est in locum deficientis suppositio. In fideicommissum uerò rogamus heredem, ut ab hæreditate adita deficiat, & deinde restituat: sic ut necesse sit illum adire, qui rogatur restituere. l. cogi. ff. ad Trebel. Deinde in substitutione substitutus directè capit hæreditatem ex testamento, alteri per manus hæredis instituti. Spieg.

SVBSTITVTIO breuiloqua. Lege, Substitutio exemplaris.

SVBSTITVTIO compendiosa, sic dicta, quòd sub compendio plures substitutiones cōplectatur, cum substituitur directè cuicunq; instituto, quocunq; tempore, certo uel incerto deferret ultra pupillarem xiiij. annorum. Quod de homine sano intelligendum. Nam si furioso, uel dementi illo modo substituatur, tum eam exemplarem uocabimus. Exemplum incerti temporis erit, si testator dicat: Instituo A, & quādoq; morietur. Fhæres esto. Certi uerò temporis species erit, si testator dicat de suo hærede: Si intra xxv. annum suæ ætatis decesserit, Fhæres esto. de qua in l. precibus. §. final. C. de Impub. Sed obseruandum, ut habeat nomen compendiosæ: uerum oportebit eum, cui substituitur, excessisse xiiij. annum: intra enim illud tempus semper uocatur pupillaris. l. in pupillari. ff. de Vulg. Fit autem compendiosa nonnunquam per uerba directa, uel obliqua, uel etiam per communia, id est ea quæ ut directa, & ut obliqua, salua recti sermonis proprietate, interpretantur: quorum infra sub quinta uocali faciemus mentionem. Spieg.

SVBSTITVTIO directè facta tunc dicitur, quando per uerba substitutionis nulla fides, nullum ministerium, & nullus actus alterius cuiuscunque requiruntur. text. in l. omne uerbum. C. Com. de Leg. Spieg.

SVBSTITVTIO exemplaris est illa quæ ad exemplum pupillaris, cuius personæ non ualent iure testari: ueluti si fiat furioso perpetuo, muto, prodigo, cui bonis interdictum est. Dicta exemplaris, quia est exemplar & imitatio pupillaris substitutionis. Ex eo certè, quia sicut fit pupillaris impuberi, non ualent iure testari, quamdiu impubes est: sic fiet de furioso, ut ei, donec resipuerit, possit substitui: quoniam interim prohibetur testari, dū furit. Atq; sicut pupillaris substitutio cessat, cessante causa, scilicet defectus ætatis: sic & hæc finitur furioso resipiscente. Hoc autem nomen exemplaris finxerunt nostri doctores propter leges quasdā, quæ uoluerunt posse substitui illis miserabilibus personis: cuius rei tres tantum locos in iure ciuili Fumæus annotauit. Spieg.

SVBSTITVTIO pupillaris, est ordinatio hæredis à patre, in testamento filio impuberi in potestate constituto: facta sub ea conditione, si impubes decesserit. Ita Fumæo erit exemplum: Titius filius meus hæres mihi esto: & si T. filius meus intra xiiij. annum morietur, Seius hæres esto. à pupillo, cui fit, nominata.

SVBSTITVTIO pupillaris diuiditur in generalem, expressam, tacitam: & in aliam quandam partim expressam, & partim tacitam.

SVBSTITVTIO pupillaris generalis, est illa, quam sub reciproca cōtineri lex declarauit in l. iam hoc iure. ff. de Vulg. eadem certè ratione, quæ satis infra in uulgari explicabitur. Expressa erit illa: Titius filius meus, hæres mihi esto: & si filius meus intra xiiij. annum morietur, Seius

Seius hæres esto. in §. primo. Instit. de Pupill. Tacita sub expressa uulgari cōprehenditur, quia talis à lege subauditur. l. si quis. C. de Impub. Quarta quæ duplex est, composita ex expressa & tacita cuius exemplum assumitur ex specie l. fin. C. de Instit. & substit. sub cōditione facti: tamen si omnes Accursiani hoc non sentiunt, contra quos Fumæus illum casum rectè constituit. Spiegelius.

SUBSTITVTIO reciproca, seu breuiloqua, noua, & alia substituendi forma breuis est: ob id reciproca dicta, quòd duobus fiat reciproce. ueluti si quis duobus institutis hæredibus dicat, Vos inuicem substituo. & tamen si duas aut tres possit continere species substitutionum, nō propter eam mixturam fiet tertia seu distincta species, non magis, quàm si quis dixerit, Hominum quidam alibi. hæc enim accidentia sunt, nō species. Dicitur autem reciproca quasi retroducta, repetita, reflexa: quia sicut fluctus reciprocantur in angusto mari, id est sese repercutiunt refluendo: ita ista substitutio de uno in alterum retroducitur, reflectitur & repetitur. Quin & substitutionum species, quæ sub reciproca cōtinentur, saluæ manent: nec usquam mutatur eorum natura, & semper est uel uulgaris, uel pupillaris, bene quidem alteratur, quia nō tãtam uim exprimunt ac si specialiter expressæ essent. Itaq; Doct. nomine, ut Zafiano uerbo loquar, magistrali uocantur breuiloquam, propter l. cum in testamento. his uerbis. ff. de Hæred. instit. ubi hæc substitutio dicitur breuiter fieri. Sp.

SUBSTITVTIO uulgaris est, quæ à quocunq; de quocunq; & in quemcunq; casum concipi potest, nihil speciale habens. Salomon. in l. Gallus. Viglius Instit. de Vulg. substit. Fumæus, Vulgaris substitutio est, inquit, altera hæredis institutio, directa in locum nō aduentis prioris instituti. Intelligit autem alteram hæredis substitutionem, siue secundam, siue tertiam, aut quartam, & deinceps, quot uoluerit testator. Nam plures gradus institutionis facere potest: & ille omnis dicetur Substitutus, qui habet ante se institutū, siue sit primus institutus, aut secundus primo substitutus, text. in §. j. Instit. de Vulg. Directa uerò ideo dicitur, quòd per seipsum, & non per manus alterius capit hæreditatem: quòd à Fideicommissio differt. Exemplum huius substitutionis sumit ex Modestini. in l. j. de Vulg. Lucius hæres esto. si mihi Lucius hæres non erit, tunc Seius mihi hæres esto. Sufficiet autē, si sit expressa uel tacita hæredis institutio. Qualis est illa: Si mihi legitimus hæres non erit, Titius hæres esto. ut in l. si quis ita. & in l. cum in testamento. ff. de Hæred. instit. Vulgaris autem substitutio primum diuiditur in simplicem: cuius exemplum iam dictum est: & duplicem, ueluti, Titius hæres esto: & si Titius hæres non erit, uel hæres erit, & intra pubertatem decesserit, Sempronius sit hæres. Vocatur autem duplex, quia in primo capite habet uulgarem satis expressam: & pupillarem in secundo capite, si intra puberta-

tem decesserit. Ita diuidebat Modestini. in l. j. de Vulg. Est autem præter hanc & alia simplicis uulgaris subdiuisio: uulgaris generalis, uulgaris expressa, & uulgaris tacita, seu à lege subaudita.

SUBSTITVTIO uulgaris generalis, est fit mæo, quæ fit uerbis generalibus: cuiusmodi est Reciproca substitutio, quam aliqui uocant Breuiloquam, duob. hæredib. institutis, si dicat testator: Vos hæredes meos inuicem substituo. nihil enim est præter generale nomē Substitutionis: cuius species sunt, uulgaris, pupillaris, & alie iam denominatæ: & tamen sub illo genere continetur hæc species, uulgaris scilicet substitutio, tãquam fuisset specialiter & nominatim expressa. text. in l. iam hoc iure. §. quod ais. ff. de Vulg. quam tum Expressam nō dixit Iuriscons. neque ita propriè possumus appellare, quicquid nostro Bartolo placuerit. Placuit enim, Expressum id rectè dici, qd̄ generaliter ueniret: ut in eo quod lapsus, Fumæus scitè demonstrat: ut in eo quod putauit, generalem hanc substitutionem comprehendendi sub compendiofa. Spieg.

SUBSTITVTIO uulgaris expressa, quæ fit his uerbis: Titius hæres esto. Si Titius hæres non erit, Seius hæres esto. Dixit Bart. si Diis placet, prudentior, adhuc expressiorem hac inueniri, ueluti si quis ita substituatur: Sempronius hæres esto: quòd si Sempronius hæres esset, nō let, Titius sit hæres. Singularis enim casus ille exprimitur, quo nollet esse hæres. Rectè uerò Fumæus ait, quātum ad illum casum, expressiorem se non uidere, quippe cum idem sit dicere, Si hæres non erit, cum enim renuit esse hæres, euenit conditio. text. in l. cum proponas. C. de hæred. instit. Spieg.

SUBSTITVTIO uulgaris tacita, quæ non exprimitur uerbis, sed ordinatione aperta testatoris, & ex increpatione, uel ampliatione Legis, subauditur. qualis est ea quæ ex compendiofa concipitur. de qua in l. Centurio. ff. de Vulg. in l. precib. C. de Impub. & aliis substit. Gl. ult. in l. Lucius. ff. de Vulg. hæc nullo modo expressam, euicit Fumæus contra Bar. Spieg. do expressam, est fabrica, quæ in fundamentis sit. Fundamenta autem sunt folia quib. substruitur. Glar.

SUBTILITAS ingenium. Ut suprā indicauimus, Imperator in l. ij. C. de Commer. & mer. scribit: Aurum barbaris non solum non præberi, sed etiam quod apud eos inuētum fuerit, subtili ingenio auferri debere. Hæc uerba Papa non solum usurpat, sed etiam exponit in c. abusoribus. de Pœnit. in Clement. sic inquit: Abusoribus, quas nonnulli eleemosynarum questores in suis prædicationibus proponunt, ut simplices decipiant, & aurum subtili, uel fallaci potius ingenio extorqueant.

SUBTILITAS iudicialis. Eius fit mæio in l. si fuerit in fin. ff. de Reb. dub. Obseruandum, l. si fuerit in fin. ff. de Reb. dub. summaria cognitione carere subtilitate. l. j. C. Ut in possess. legat. Non debet (ait Antonius Pius)

is qui iuri dicundo preest, subtiliter cognoscere. Obseruandum uero, uerbum subtilitatis anceps esse, & in iure nostro in malam etiam partem accipi, nempe pro captione, pro maligna adinventionem, pro fallacia, ut in l. sicut. §. pen. ff. Quibus mod. pig. uel hypo. sol. c. dilecti. de iud. Clem. ij. eod. tit. & ibi Gloss. l. sancimus. C. ad Trebell. cum mil. simil. Vide Zas. in Apologia ad Eckiu. Spiegelius.

SVBASALLVS, ein affter lebenmann, qui ab alio sit quasi substituendo factus Vasallus, ut dicit Oldend.

SVCCEDANEVS, ein Vertreter. Vlpian. l. ij. §. fin. de Adm. tut. Nec patiuntur, inquit, ut succedanei sint alieni periculi. Spiegel.

SVCCESSTIO legitima appellatur, quæ secundum Leges datur. Estque ex parte patris, ut successio naturalis. ex parte matris. l. j. C. Vnde uir & uxor. in Gloss.

SVCCESSTIONVM gradus tres, liberorum, legitimorum & cognatorum, explicat Alc. in Paradox. lib. 4. cap. 4. Spiegel.

SVCCESSTOREM dare, uel mittere, est magistratum abrogare: quod nunc officium auferre uulgo dicimus, inquit Bud. Vnde apud Vlpian. in l. ij. ad Leg. lul. Maieft. dicentē: Quiue de provincia, cum ei successum esset, non discessit, pro abrogatum ei imperium esse, accipiendum est. Spiegelius.

SVCCESSTORES heredum. Modestinus. in l. annum. de An. leg. Successores, ait, heredum negant se debere.

SVCCIDALANA, à succidendo: quòd talis sit, qualis succissa est. hoc est, plena sordibus. Varro à ludore deriuat §. de Re rustica. Spiegelius.

SVCCIDIVM. Quære, Laridum.

SVCCISIVIS operis fieri dicitur, quod horis quibusdam quasi furuiis agitur, ubi iam ordinaris ac legitimis opificiis perfuncti sumus. Metaphora traducta à mercenariis, aut seruis, qui præter pactas operas quas debent, extra iunctas illas horas non nihil etiā operantur sibi, quòd cedat in peculium. Ex Eras. Sp.

SVCCVMBERE, & nō obtinere, paria sunt. l. Pola. C. de his quibus ut indig.

SVCVLA (inquit Budæus) machina est tractorij generis. Constat autem tereti ligno, duobus aut pluribus uertib. traiecto, utrinque æquantibus longitudine. hæc dum uersatur, fusis qui ductarius dicitur, circa eam obuoluitur. Vlpian. in l. sed addes. §. illud nobis. Quòd si, ait, regulas, & tympanum, & trochleas, quibus reuoluitur prælum, dominum præstare oportere. Spiegelius.

SVES pecorum appellatione continentur, quia & hi gregatim pascuntur, quod Homeri auctoritate probat Martian. in l. legatis seruis. §. pecoribus. de Legat. iij. Sp.

SVFFRAGIVM, uox illa, qua unusquisque declarat suam uoluntatē de aliquo ad magistratum eligēdo. Pompon. in §. iisdem temporibus.

lij. de Orig. Iur. Vel quia tribuum suffragio creabantur. Spiegel.

SVFFRAGATOR, quo & Cicero utitur, qui suffragatur. in l. militem. C. de Procur. Spiegelius.

SVFFICERE, pro satis esse, datiuo, ut apud Pomponium l. ij. de Orig. iur. §. Post deinde, pro subministrare & maculare, accusatiuo iungitur. Item sufficere consulem, est in locum eius, qui ambitus damnatus sit, uel mortuus, aliū facere. Nam particula Sub, in compositione significat in locum aliorū. inde Supplere & Supplementum, & Subsortiri dicta sunt. Sp.

SVFFICIENS substantia, ex qua quis sustentari potest, teste Papiniano l. hæres. ff. de Petir. hæred. Spiegel.

SVFFICIT, hoc uerbum denotat, quod fieri potest, non quod deber.

SVFFICIUNT tibi uineæ, uel fundus fidei commissum est. quoniam & illud fidei commissum esse arbitramur. Contentus esto illa re. auctor Vlp. de Legat. iij. l. fidei commissa. §. si quis ita. Spiegelius.

SVFFVGIVM, locus ad euitandum imbrem, uel tempestatem, aut calorem, uel aliud discrimen. Superficies. Vide suprā, Aedes. Spiegelius.

SVGGESTVM est, Paul. de Leg. iij. in fin. l. Ofidius quidam ait à parte legatarij suggestū est, quædam à colonis post mortem patrisfamilias exacta, hoc est, pro legatario, uel in gratiam & fauorem legatarij. Sic usurpatur à Cicerone in Bruto, quum ait: Ut nemo contra ciuium perditorum popularem turbulentamq; clementiam à Senatu & à bonorū causa steterit cōstātus: hoc est, Senatui studuerit & fauerit, eumq; tutatus fuerit. Videtur autem Iuriscos. Suggestum est; posuisse pro relatum est, narratum, siue indicatū. *jurgetragen, angezeygt*. Propriè enim suggerere, id est quod subministrare. exempla Doletus ostendit. Spiegelius.

SVGGILLARE, propriè de facie dicitur, cū cōtusa facies, liuidis maculis dehonestata est. Sic enim Suggillata in facie dicuntur, ut uibices in corpore: *ὀφθαλμία* Græcè, quòd sub oculis maximè appareat. Et per metaphorā Suggillare, pro deridere, & reprehendere ponitur. Bud. in l. sed si hac lege. §. j. de In ius uoc. Atque ideo Suggillare deridere est: quòd qui ex contusione liuores cōtraxerunt, derideri solent. Vlp. de Iniur. l. item apud Labeonem. Si quis, inquit, non ad suggillationem domini seruo iniuriam facit. Nebriss.

SVI hæredes defuncto esse, apud Caium l. iij. ff. de Petir. hæredit. Sp.

SVLCI aquarij, qui Græcè *ὀφθαλμία* appellantur. Vlp. l. de aqua. Sp.

SVLPHVARIARIA, locus, ubi sulfur coquitur. Vnde in sulfurariam damnari dicimus, ut in calcariam. Spiegel.

SVLPHVATA. Iuriscos. in fin. l. ligni appellatio. de Legat. iij. Ad faces quoque, inquit, parata, non erunt lignorum appellatione comprehensa. Sunt etiā sulfurata, ligna exilia, sulfure ab

ab utraque parte intincta, ad accendendas lucernas.

SVMMA pecuniæ, non de quantis summis tantum, sed etiam de una sola quantitate intelligenda est. l. quærebatur. ff. Qui pot. in pig. hab. l. diligenter. §. seruo quoq. Mandati. Vide supra, Quantæ summa. Spieg.

SVMMA prouidentia, pro naturali ratione, in l. j. ff. de Legit. tut. interpretatur: an rectè, subsisto. Cicer. de Inuent. Prouidentia est, ait, per quam futurum aliquid uidetur, antequam eueniat, quod prudentiæ proprium est: cuius species prouidentia est. Spieg.

SVMMA esse rationem, quæ pro religionis facit, Papinianus ait in fin. l. sunt personæ. ff. de Religios. & Vlpianus seq. tit. l. j. Quia religionis interest, ait, monumenta extrui & exornari. Spiegelius.

SVMMARVM scripta. Vlpianus ad fin. l. si seruus plurium. Sed & mens, ait, patrisfamilias, & legatarij dignitas, & charitas & necessitudo: item earum quæ præcedunt, uel quæ sequuntur, summarum scripta sunt spectanda. Spiegelius.

SVMMARIE. Vide supra, De plano.

SVMMARIVM, non aliud est, quam breuis enarratio omnium quæ deciduntur. Ab eo quod summam, breuiter & enucleatè, omniaq. explicat. Salom. in l. Gallus. §. & quid si. Alciat. ait, Summaria nobis, quæ Iustinianus *summaria* uocat. Spieg.

SVMMATES, qui & optimates & primates appellantur. l. quinq. ff. de Decur. lib. x.

SVMMATIM existimandum iudici. l. si quis. §. planè. ff. de Petit. hæredit.

SVMMO iure agere, est non ex æquo & bono, sed inquirere quodam præfracto iure. Summum enim antiqui ius, summam putabant crucem, annotauit Bud. in l. j. de Inst. & iur. Obseruandum autem, summum ius & æquitatem, differentia quidem esse, sed non diuersi generis. Nā æquitas ius est, non illud quidem Lege scripta comprehensum, sed præstantius meliusq. Nec enim in scriptum redigi æquitas potest, cuius ratio ex sola deliberatione animi, secundum negotiorum circumstantias dependet. Quāquam ius aliquod, de casu speciali ad æquitatem redactū, possit scripto comprehendī. Vide, Iuris stricti uocabulum. Spieg.

SVMPTVM quidē facere, nihil autem percipere fructuum, apud Vlpian. l. quod si. ff. de Petit. hæred. Spieg.

SVMVM pro præcipuo potioreq. à quo nullum sit superius, usurpatur. Sic Imp. Instit. de Action. in princ. Summa, inquit, diuisio in duo genera diducitur: utpote à generalissimo capite producta, quantum ad materiam attinet. Spiegelius.

SVMVM digitum, apud Iustinianum sub finem Instit. Accursius indicem digitum intelligit. Rectius Alciatus putat, posse de tabula, seu, ut Græci dicunt, elencho, accipi. Prouerbialiter autem dicimus, Extremis attingere digitis, pro

eo quod est leuiter attingere. Vnde & Imperator prouerbialiter locutus uidetur. Spieg.

SVMVM ius, summa iniuria, Eng. recht, *man zuo beyden seytten eynschlahen, vnd die billigheit* *sen alles rechtens meysterin sein.* Vide Mar. de Vfora.

SVMPTVS, impensa. Hinc sumptuaria Lex, quæ de moderandis sumptib. lata est. Haloand. in l. pen. ff. de Via pub. à se in Latinū uersa. Quod si qui, ait, in conductis ædibus habitant, quod ædium dominus eas non repararet, ipsi reparauerint, eum sumptum in pensionem reputabunt. Paul. de Rei vind. Sed sumptibus, ait, petitoris, qui extra cibaria in iter uel nauigationem faciendi sunt. l. si res mobilis. Spieg.

SVMPTIBVS inanibus uexare. l. j. ff. de Inoffic. testam.

SVPELLEX. Celsus de supellectili leg. La-beo, inquit, originē fuisse supellectilis puta, qui in legionem proficisceretur, locari forede corrupta sub pellibus usui forent: cæterum fœdè corrupta hæc circumferuntur modò. Est autem supellex, domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque argento, auroue factio, uel uesti annumeretur. l. j. de supell. leg. Verum licet supellex uideatur tantum dici de stragula, siue lodice, ab eo quod super lectum imponatur: ad alia tamen domus utensilia eius significatio se extendit: immò & ad alias res quæ sunt, aut possint alicui ornamento esse, Nebrissenli teste. Spiegelius.

SVPELLECTICARIVS. Idē Celsus ait, etiam supellecticarios, & cæteros hoc genus seruos contineri. l. quæsitum. §. Celsus quoq. ff. de Instrum. & instrum. Spieg.

SVPERDICERE, præter id quod dictum est subiungere dictis, apud Ciceron. libro ij. de Legibus.

SVPERAEQVATIO perperam legitur in uulgatis Codicibus, in l. si quis deferta. C. de omni agro deserto. lib. xi. legendum enim, Sub peræquationis iure perceperit. Spieg.

SVPERESSE. Vlp. Si probentur rei suæ superesse non potuisse. l. in eadem causa. ff. de bus caus. maior. Spieg.

SVPEREXACTORES. Vide in Gl. C. Superexact. lib. io. Superexactionis crimine futatus. eod. tit. in textu. Spieg.

SVPEREXCURRERE. Vlpian. l. j. de Arb. cæd. Vtrum totam arborem iubeat Prætor adici, an uerò ad solum, quod superexcurrit, quæritur. Spieg.

SVPERFICIARIAS edes appellamus, inquit Caius, quæ in conducto solo positæ sunt, quarum proprietas & ciuili & naturali iure eius est, cuius & solum. l. poster. de Superfic. Spiegelius.

SVPERFICIARIVS, qui in alieno solo superficiem habet, ita ut certam pensionē præstet, autor est Vlpian.

SVPERFICIES dicta, quasi facies quæ exterius est ob oculos, & primum cernitur. Vide supra Edes.

SVPER-

SVPERFLVVM. Vlp. Sed & hunc in casum puto, si dos (quia permodica fuit) in funus non sufficit: & in superfluo, in patre debere actione.

SVPERFLVVS sumptus restituendus. Vide Papin. in l. sumptus. ff. de Rei vindic.

SVPERFŒTATIO, secundarius conceptus est pregnantis: quam Superimprægnationem vulgus appellat. Lege Budeum in Annotat. prior. ad l. antiqui. Si pars hæred. pet. Spieg.

SVPERINDICTVM, quod ad indictmentem adiicitur. l. unica. C. de Superindict. libro decimo.

SVPERIORES, positivè, intelliguntur ij qui sunt supra gradum quartum cognationis, vel affinitatis: sicut Inferiores, qui sunt infra ipsam gradum.

SVPERLATA nomina, superlata verba, quæ augendi causa in oratione proferuntur. Vide Ciceronem in Partition. Sp.

SVPERNVMERARIJ canonici. Lege, Militiæ imaginariæ.

SVPERSEDERIT, pro emiserit, apud Papinian. in prin. l. si cum venditor. de Evict. l. Lucius item. in prin. ad Leg. municipal.

SVPER somnum, Budeo est apud Curtium, feruus à cubili. Spiegelius.

SVPERSTITIOSAM, hoc est erroneam, inanem gerere solitudinem. C. qui ad bon. poss. l. quemadmodum. l. nec maritus. sub fin. Solut. matrim.

SVPERVACVAS impensas facere. l. utiles autem. in fin. ff. de Petit. hæred.

SV PINA ignorantia, pro stulta & hebeti, quæ Crassa vulgò dicitur. l. nec supina. ff. de Iur. & facti ignor. Sp.

SV PINVS. Lege, Securus. & vide Chiliad. Erasmi.

SVPPETERE, pro latètere, seu per fraudem petere, quidā exponunt apud Vlpian. in l. si quis uxori. de Furt. vulgatam secuti lectionem: quum id verbi hinc non agnoscat Haloander, quem sic petet pro suppetiit, repositum legimus, ut sequitur. Apud Labeon. relatū est: Si filiginario quis dixerit, ut quisquis nomine eius filiginem petisset, ei daret: quidam ex transeuntibus cū audisset, petierit eius nomine, & acceperit, furti actionem adversus eum, qui sic petet, filiginario committere, non mihi. Non enim mihi negotium, sed sibi filiginarius gessit: Observandum, verba Suppetit & Suppetunt, in tertia persona, significare in promptu esse, vel succurrere, sufficere & abundare. Spieg.

SVPPLETIONEM, in Iure civili non esse novam, aliquot docuimus exemplis in dictione Efficere.

SVPP LICARE, propriè est paulò demissius orare, obsecrareq; ducto more à miseris, qui plicatis manibus ferè rogant: non autem sicut aliquando, non tamen absq; erroris duce, putavi à genibus poplitibusq; plicatis. Sp.

SVPP LICATIO, est veniæ petitio prioris erroris: itè remediū iudicialis gravaminis: quod

Canonistæ uocant Reuisionem sententiæ. c. ex literis. de In integ. restit. Ea utimur adversus sententiam eorum, à quibus appellare non licet propter eminentiam. l. j. ff. de Offic. præf. præf. l. j. C. de senten. præf. præf. l. si quis adversus. & Auth. quæ supplicatio. C. de precib. Imp. offer. præterea. Vel est quædam benignitatis ipsius superioris imploratio. Qua etiam ad alias expeditiones utimur diversimodè. Vide, Explicatio. Spiegelius.

SVPP LICIVM, nostris, pro pœna familiare est. Vnde Sumere supplicium, in l. magistratibus. ff. de Iurisdic. Item Summū supplicium, de quo in l. capitalium. ff. de Pœnis: & ultimum supplicium in l. ultimum. eod.

SVPPONERE testamentum, Falsum testamentum supposita persona obsignare, autore Cicerone in de Legib. Paradox. & pro Cluentio. Sic suppositi partus, hoc est falsi & adulterini, in l. cum suppositi. C. ad Leg. Cornel. de Fals. Sp.

SVPPOSITA persona. Hermogenianus de Iure fisc. in l. aufertur. Quod, inquit, à præside, seu procuratore, vel quolibet alio in ea provincia, in qua administrat, (licet per suppositā personam) comparatū est, infirmato contractu vindicatur. Idem in prin. eiusdem l. Qui eum, ait, hæres institutus esset, ut filius post mortē eius, qui pater dicebatur, suppositus declaratus est. Sp.

SVPPOSITVS iurisdictioni. Vlp. autor est in l. j. si quis in ius voc. non ier. Non suppositum iurisdictioni illius, ad quem vocatus est, pro non dato fideiussorem haberi. Spieg.

SVPPOSITVS filius, in prin. iam citatæ l. aufertur.

SVPRÀ iurisdictionem suam ius dicere, est quod vulgò dicitur, Iudicem excedere limites suos. Exempla pete ex l. ult. de Iurisd. omn. iud. Sp.

SVPRASCRIPTA, omnia quæ antea dicta sunt siue præcesserunt, complectitur, nisi intercedens absurditas ad proxima tantum referenda cogat. de quo latius Bart. in l. j. §. hoc edicto. ff. de Postul. Sp.

SVPRASCRIPPTIS alijs, item supradictis personis. in l. ab hostib. in prin. & l. ite ait Prætor. ff. Ex quib. caus. maior. Spieg.

SVPREMVS, Lege xij. Tab. dicitur etiam, qui unicus fuit: satisque est, ut ultimus quis censatur, qui post se neminem habeat, etiam si à nemine quoq; præcedatur. de quo latius Alciat. in Comment. de Verb. sig.

SVRDA testimonia dicuntur, quæ feruntur per tabulas, propterea quod hæ rogatæ nihil respondeant. Vnde Rot. explicante, surdis agere testimonijs proverbio dicuntur, qui vel procul absentes, vel ita defunctos modò citat, ne queat deprehendi. Sp.

SVRDASTER, hoc est minus audiens, tutor esse potest. l. pen. & ult. ff. de Leg. tut.

SVRRENTVM, item Surrentinum vinum. Lege. Vrnalia.

SVRREPÈRE, & Obrepere, Nicol. Perottus, Budeo annotatè, ab obripiendo & surripiendo

dicta existimat. Obrepere quid sit, patet indicatum est. cuius uim uerbi haud rectè intellectam, idem explicat in posterior. Annotat. ad l. si quis obrepserit ad Leg. Cornel. de Fals. Accur. existimauit, Obrepserit, eodem admonente Bud. ab obripio esse: ut preces obrepticias, & surrepticias. Qua de re non inutiliter Doctores nostri, in l. & si legib. C. Si cont. ius uel utilit. publ. & inter Pont. iur. Interpretes, magni uir nominis Felinus, in Rubr. c. dilectus. j. c. postulasti. de Rescrip. tū alij alijs locis differunt. Quod huc propriè pertinet, & satis è uerbis Vlpiani colligitur, Obrepimus, cum tacendo aliquid impetramus, quod exprimere necesse erat, expressumq; principem à concessione abalienasset: Surrepimus uerò, cum à Principe per falsam rei narrationem aliquid extorquemus. puta Rescriptum, Priuilegium, Beneficium, Feudum, &c. Sp.

SUSCEPTOREM apud Iuriconsf. tit. de aleatoribus, eum accipimus, qui lusoribus domus sue ludendi dat locum. Spieg.

SUSCEPTORES sunt, qui *antiqui* dicuntur, & *antiqui* ab antiquis Coactores appellati. Vide Exeges. Hegendorff. in tit. C. de Suscept. Spieg.

SUSCIPERE in se periculum, non est tene-ri de casu fortuito, l. opus. ff. locat. l. sed & si quis. §. quæsitum. ff. Si quis caut. Spiegelius.

SUSPECTAE uitæ pater, l. filius familiæ. §. sed & filia familiæ. ff. de Procur. Spieg.

SUSPECTVS tutor, de quo est suspicio, quod non ex fide administret: & qui moribus talis est, ut sit suspectus. §. suspectus. & §. fin. Instit. de Suspect. tut. l. suspectus. & l. scire oportet. ff. de Tut. & curat. dat. ab his. Item qui operam suam in inuitum ingerit. l. quæ omnia. ff. de Procurat. Spieg.

SUSPENDIOSI, qui laqueo nexili strangulati sunt. Vlpian. Non solent autem lugeri (ut Neratius ait) hostes, uel perduellionis damnati: nec suspendiosi, neq; qui manus sibi intulerint, non tædio uitæ, sed mala conscientia. l. liberorū. de His qui not. infam. Spieg.

SVSVM uersus, antiquum esse puto: si modò non fallit, qua tamen alia emendatio haecenus non est, Haloandri editio, pro sursum uersum, in uulgatis legitur. Spieg.

SVSVERO, qui occultè maledicendo odium in aliquem, aut dissensionem molitur.

SVA omnia, item, Suas res omnes. Lege supra, Omnis debiti.

SVIS nummis redemptus, apud Vlpianum, l. qui se dicit. ff. de Iudiciis. Sp.

SVITATEM, uulgus uocat sui hæredis qualitatē, & in ea definienda ualde nonnulli laborant in l. qui se patris. C. Vnde liberi, cum ex coniugato uocabulo, hoc est sui, satis eius significatio liqueat. Quamquam Sinitatem nusquam apud ueteres reperias, sed tamen in his quæ usu paulatim recepta, & ad docendum apta sunt, non nimis superstitiose Grammaticorum canonib. obstricti esse debemus: qua de re lege Epistol. Rudolphi Agricola, & Erasmo nostro omnibus mo-

dis magno, & Viglio eloquentiss. & acutissimo Iuriconsulto, testib. multo eruditiss. Ad Alexandrum Hegium, sub quo Eras. ipse primum posuit in literis tyrocinium, utriusque linguæ rudimentis imbibitis. Rudolphus Græcæ literaturæ peritiā primus in Germaniam importauit, ut ait Rhenan. noster in oppiddo eleganti epist. nuncupatoria Operib. Origenicis præposita. Alciatus Sinitatis uoce, quam à ditione Sui, interpretes deduxerunt, non raro uti solet: eamq; sic rectè finit: Sinitas, est hæredum qualitas, qui primum in potestate paterna locum obtinent, continuatorem domini, necessitateq; successione inducens. §. sui autem. Instit. de Hæred. qual. Videtur autem ij hæredes quodam modo sibiipsis succedere, cum uiuente quoque patre domini censentur. l. in suis. ff. de Liber. & posth. & ideo sui appellantur. Spieg.

SVO Marte. Lege, Marte suo.

SVORVM, uel meorum appellatione, non solum intelligenda ea sunt, quæ nostra sunt, sed etiam ea in quib. ius aliquod habemus. Gloss. Bal. in l. ij. ad prin. de Orig. iur. Gloss. in l. si de ma. & Titium. Si cert. pet. in l. j. sub fin.

SVORVM, & extraneorum hæredum ditione notantur in §. extraneis autem. Instit. de hæred. qual. & diff. ubi Vigl. adnotauit, quod ab Alc. in fin. lib. iij. de Verb. sig. refertur, à Socino rogatum Politianum, quis suus hæres diceretur, rogatum Politianum, quis suus hæres diceretur, obmutuisse: de cuius uocis usu multa eleganter Bud. indicauit in Græcæ linguæ Commentariis. Sed & Tribonianus hanc ipsam clarificationem exponit loco iam citato, ubi ait: Sui hæredes sunt, ideo appellantur, quia domestici hæredes domini exi- & uiuo quoque patre quodammodo domini existimantur, ut iam dictum est. Hoc tamen, Vigl. monente, Græcè significantius est. *intra domum* enim li & à domo deducunt, significat autem apud Lat. um. Et uero simile est, eadem ratione apud Latinos Domini significationem à domo derivari. Est ergo Suus hæres, quasi proprius & domesticus, non aliunde accitus, quasiq; sibiipsum hæres, quod quidem non attendenti ad Iuris subtilitatem, sub absurdum uidebitur. quomodo enim aliquis sibiipsum hæres esse potest? Verum Iure Ciuili filius quasi dominus esse bonorum patris, norum fingitur. Breuiter, Suus est ille proprius, qui mortuis parentibus, hæres ipso iure esse intelligitur, & rerum hæreditariarum administrationem acquirit. l. in suis. ff. de Lib. & posth. Quod autem suus hæres, & suum seruare, id est proprium, non sit peculiaris iurisconsulto- rum locutio, sed etiam Oratorum, fuerit: Bud. exemplis probat in Commentario Lat. linguæ. Spiegelius.

SVO s in legatis præcipuè seruos, uel ancillas eos accipimus, autore Vlpiano, qui sunt ple- no iure testantis: inter quos fructuarij non continerentur, sed qui bona fide testatori seruiunt. l. suos autem. ff. de Legat. iij. Sp.

SVVM, uerbum ambiguum est, ait Pompon. l. pupillus. sub fin. de Verb. sig. ubi scire quædam Alc. adducit. Hæc uox in l. Quintus. §. argero. de Aur.

Aur. & arg. leg. denotat dominium, atque id quidem propriè in lege, nihil dolo. de Regulis iuris. Impropriè denotat obligationem. Ex Apello. Spiegelius.

S V V M, ad dominiū refertur. Vnde pro meo, tuo, suo, possidere dicimus. l. j. ff. Pro suo. Licet suum non semper dominium, sed ius personale importet sæpenumero: ut aduersus æmulū Zas. contendit. Spieg.

S V V M cuique tribuere, hoc proprium est iusticiæ, per quod ab aliis uirtutibus discernitur. ut docet Cicero v. de Finibus. Vide, Effectus.

S V V M ius. Vlpian. l. uti frui. in prin. De suo enim, inquit, non de alieno iure quenque agere oportet. Spieg.

S V V M nasci hæredem. Quare, Hæredem suum nasci.

S V V S dictio quamuis reciproca sit, tamè aliter atq; aliter in iure nostro accipi, Alciatus ostendit lib. v. Parerg. cap. xix.

S Y C O M O R V S, ficus Egypti, fatua & sterilis. Iuriscons. de Extraord. crimin. l. facularij. Si quis, inquit, arborem sycorum exciderit. Nebriis.

S Y C O P H A N T A, litis lenissimæ etiā accusator. Cum enim apud Athenienses fici essent in precio, multa indicebatur his qui eas auferret: unde qui aliquem accusaret huius criminis, sycophanta dicebatur. *συνωπ*, ficus est. Hinc ceptum est trahi ad calumniatores, & uiros nihili. l. uerbo. C. Ex quibus caus. infam. irrog. *συνωπ* *αυτινοα*, hoc est calumniatus es. Alciat. lib. ij. Disputet. cap. xxvj. Vnde Sycophantia seu sophistica, est studiū captionum, calumniarum in doctrina, artibus, negotiis, iudiciis. Hæ sunt præcipuæ pestes Ecclesiæ, & Rerum publicarum. Spieg.

S Y L L A B A. Vide l. qui habet. ff. de Manumiss. testam.

S Y L V A cædua, quæ in hoc habetur, ut cædatur, uel excisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. l. sylua cædua. Porro, teste Paulo l. si absente. ff. de Vfur. Syluam cæduam, etiam si interfectu cædua sit, in fructu esse constat: sicut oliuam, in fructu lecta, item ferrum immaturè cæsum, in fructu est. Sp.

S Y L V A palaris, quæ palos profert, apud Vlpianum l. si fundi. §. fin. ff. de Vfur. Sp.

S Y M P H O N I A C I. Pedianus autor est, canem remigibus celeuma per symphoniacos seruos solitum olim esse. Vlpian. l. sed etsi quid. §. j. ff. de Vfur. ubi adfert abusionis exempla, uel de symphoniaco, inquit, atriensem. Ad Budæum in l. j. ff. Naut. caup. stab. Paul. ad Leg. Aquil. Veluti si quis, inquit, ex comædis, aut symphoniacis, aut gemellis, aut quadriga, aut pari mularum uinum uel unam occiderit.

συνάλλαγμα dicitur à *σύν*, quod est simul, & *ἀλλά*, uicissim, & à uerbo *ἀλλάττω* descendit, quod mutare uulgè significat: quasi cōtra seu uicissim actum, id est mutuū factū obligatorium. Est ergo Synallagma, cum ultra uerba cōtractus aliquid

utrinq; agitur: quoties scilicet ex utriusq; parte aliquid fit, quo uterque obligatus est. ut, Do tibi Stichum, ut Pamphilum manumittas. Alciat. de Verb. sig.

S Y N C E R A existimatio, pro ueritate habenda est, maximè ut sit finis litiū. l. ul. ff. Pro suo. Sp.

S Y L L O G I S M V S cornutus, apud cōmentatores satis illotū est uocabulum, pro eo quod Græcis dilemma est, & Latinis complexio, hoc est Bicornæ argumentum.

S Y N D I C O S, ut in Parerg. ostendit Alc. Suidas dici interpretatur plures causidicos, uel procuratores, qui causæ patrocinentur. Sed nos Arcad. in l. fin. de Mun. & honor. sequimur: ut Syndicus Reipublicæ sit, uel uniuersitatis alicuius defensor. Sic *ἑνδικο*, qui pro republica agit, qualis Procurator fisci. Item, Syndicus in tit. in Nouell. de Defens. ciuit. Latine nihil aliud significat, quàm Defensor. ad c. quia in causis. & c. petitio uestra. de Procurator. Quamuis Syndicus iuxta Apellū, olim nihil aliud erat, quàm is qui si mul iudicaret. à *σύν* & *δικασ*. Hodie est actor, hoc est collegij alicuius procurator atq; defensor. l. j. Quod cuiusq; uniuers. nom. l. numerum. §. defensores. de Muner. & honor. Budæus hoc loco refert, Lege sancitum olim Athenis, ne cui iterum syndicū fieri liceret: idq; ideo, ne Syndicia, id est syndici munus ob publicam utilitatem inuentum, uerteretur in compendium priuatum. Iuris Pontificij inuentores, syndicum accipiunt pro eo, qui conuentus Ecclesiastici causam dicit. c. j. de Syndic. Spiegelius.

S Y N D I C A T V S. Iudices olim functi officio suo tenebantur in eadem prouincia, uel ciuitate, cui præfuerant, quinquaginta diebus palam cōmorari, ut de culpa fraudibusq; si quas admisissent, conuenirentur, ac rationem redderent: id quod uulgo Subire syndicatū, Latine autem causam dicere, & causæ faciendæ obnoxium esse, nuncupamus. l. j. C. Ut omn. iud. tam civil. & milit. Nouel. Ut Præsid. absq; ull. pec. §. necessitatē. Idem obseruabatur de assessoribus & consiliariis iudicum. l. iij. de Assessoribus. Spieg.

S Y N E D R I A, confessus senatorum, iudicum concilium. extat in l. pen. C. de Iud. Sp.

S Y N G R A P H A Latinis sonat conscriptionem, quod utriusq; manu cōscripta. utriusq; partibus tradi solet. Et in hoc Syngraphæ differūt à Tabulis: quod Tabulæ ab una parte tantum seruari cōsueuerunt. A Chirographo, tabulis, codicillis differt syngrapha: quod in illis non scribatur nisi acta, in hac etiam contra fidem actionis pactio uenit, & nō numerata pecunia, aut nō integrè numerata, pro temporaria uolūtate hominum scribi solet. Ita propemodum Alconius in Verrinarum tertiam. Spiegel.

S Y N T H E S I S, apud Scæuolam in l. Titia testamēto. de Aur. & arg. leg. aliud quiddam uidetur significare, quàm quod nemo ignorat, Græcis compositionem. Nempe, ut eruditiss. arbitrat Alciat. cuiusdam ordinis nomen est, ut sicut par gladiatorū dicimus. & Tit Liuius, Egregium par consulum. sicut de unionibus idem Scæuola

linearum dixit: ita in uestib. fit synthesis, id est ordo quidam & conformis uestiū compositio, cum tunica, sagum, chlamys, caligæ, eiusdem sunt coloris: uulgo Libræam uocant. Solebant autē proferuis tali ordine à dominis emi: uerisimileq; est, dominum omnes eodem habitu indutos comitari consueuisse: quod etiamnum fieri uidemus. Lege caput xxj. ij. Parerg. Spieg.

SYS S I T O S, Latine sodalis. Sodales sunt, qui eiusdem collegij sunt. Græci *συσσιτοι* uocant. autor Caius l. ult. ff. de Colleg. & corporib. Spiegelius.

T A

L I T E R A, ueteribus Senatusconsultis subscribi solebat: eaque nota significabatur, illa Tribunos censuif se. Vide Valerium Maximum lib. ij. tit. de Instit. antiq.

T A B E L L A R I A E Leges. Cicero lib. de Legibus iij. quatuor Leges tabellarias numerat. Africanus autor est, à L. Calsio latus tabularias Leges, de suffragiis liberè ferendis, non uoce, sed tabella. Spiegelius.

T A B E L L A R I V S, qui tabellas, id est literas perfert: quem rude uulgus Portitorem uocat, ut Valla monuit.

T A B E L L A E. Olim qui iudicio præerat, iudicibus ternas tabellas præbere solebat: absolutionis, cōdemnationis, & ampliacionis: quarum A, absolutionis nota erat: C uel *condemnationis*: N. & L. ampliacionis. Io. Tislin. pro A. Cæcina. Spieg.

T A B E L L A M, in l. fi. C. de Præd. decurio. lib. x. Accursius pro functione delegati iudicis accipit: sed perperam, ut Budæus ostendit in poster. Annot. Spieg.

T A B E L L A R I S sententia, Bud. annotat, quod olim fuit modus genuinus ferendi suffragij in conciliis, & sententiæ deinde in iudiciis: interdum enim uoce, interdum tabellæ eo munereungebantur. Spiegelius.

T A B E L L I O N E S. Vide, Notarij. Huc ponendum iam duximus, quod illuc prætermisum est. Nempe quod cum tabellionibus & scribis merces hodie nō tam pro opera quam pro industria & publico autoramento constituta sit, uō uidentur pro ignobilibus habendi, idq; ex Ciceronis diffinitione: licet Constitutionibus Cæsarum aliud cautum sit, l. uniuersos. C. de Decurion. Scribit Æmilius Probus, (quod & ab Alciat. in Comment. de Verbor. sig. tum à me quoque alibi relatum est) apud Graios honorificentius esse scribarum officiū, quam apud Romanos. hi enim mercenarios existimant: at Græci ad id munus neminem admittunt, nisi honestis natalibus, fideque & industria cognitū: quod necesse sit eos omnium cōsiliorum participes esse: quem morem etiamnum seruari ubique constat. Et teste Dn. Oldendorp. Cicero diffinit hoc munus non ignobile fuisse Romanis quoque: licet aliter hodie uideatur, in l. uniuersos. C. de Decurio. & in tit. C. de Tabul. scrib. lib. ro. Gloss. ibid. Tabellionum uaria nomina refert.

T A B E R N A, accipitur pro omni ædificio, quod est utile ad habitandum: nempe ex eo quod tabulis clauditur. ut iuxta rectā lectionem apud Haloand. ait Vlp. l. tabernæ appellatio. de Verb. sig. Alciatus ueterem, ut expositio eius clārā dicat, probat, ubi dicit: Sic taberna si alio modo quod extabulis fieret. Vnde etiam si alio modo conficiatur, nihilominus seruat nomen. Vltus tamen posteriorum obtinuit, ut tabernam simpliciter dicamus, in qua merces uenduntur. Sic & Cicero tabernarios accepit, pro his qui negotiationes in tabernis faciunt, dū pro Flacco, inquit: Opifices & tabernarios, atque omnem illam ceteram ciuitatis, quid est negocij concitare? Addit Non. Marcel. tempestate sua tabernas appellari solitas uinarias, quod & nunc uulgo obtinet.

T A B E R N A cauponia. Huius instrumenti legato quæ ueniant, Paulus refert in l. tabernæ cauponiæ. ff. de Fund. instr.

T A B E R N A casearia. Quære, Caseariam tabernam.

T A B E R N A ferraria, apud Scquolā in l. p. de Legat. ij.

T A B E R N A instructa, Vlpiano est, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata constat. quod tum uerum est, cū tabernam pro ueritate uirum ipsius negotiationis, nō autem pro loco simpliciter accipimus.

T A B E R N A meritoria, stabulum, siue diuersorium est Perotto.

T A B E R N A C V L V M, testum castrense, in zelz. quod ueluti taberna quædam fit: inde sic dictum, autore Paulo, loco quo supra. Sicut & con tubernales, de quo & superius. Spieg.

T A B L I N V M Latine est, quod grammato-phylacium à Græcis uocatur: qua uoce lurisconsultus est in l. mortis. de Pœnis. Vide Grammatophylacium. & Bud. in Annotationibus poster. Spiegelius.

T A B V L A gypsata, pro albo prætoris: nisi quod in ea non solum iudices notari, prætorumque iura scribi solebant: sed etiam singulorum annorum acta literis mandabantur. Annales hodie uocantur. Spieg.

T A B V L A E propriè testamentū significat: l. j. §. hoc interdum. ff. de Tab. exhib. & l. j. §. j. Quod ad test. aper. Vnde bonorum possessiones tabulæ etiam dicuntur folia testamenti. Quære, Budæo teste, primæ & secundæ Tabulæ, intelligi possunt prima & secunda charta testamenti, quæ etiam primæ & secundæ cææ dicuntur, de quibus supra in dictione Cera prima, aliquanto fuitis. Antiquissimus autem mos scribendi fuit in ceratis tabulis, quæ & codicilli & pugillares uocantur. Tria quippe hæc, Viglio teste, uocabula plurali ferè numero proferri solēt. Ceterum quæ doctissimus uir ille de uariis materiis, in quibus scribitur, congegit, interpretans tit. de Testam. ordin. in Instit. tyroni iuris non sunt prætereunda. Spiegelius.

T A B V L A E diuinæ, decem præcepta, in quibus renouatum & descriptum est ius uel lex naturæ

naturæ, tam certo testimonio, ut uariari non possit. Itaque recurrendum est ad has tabulas, ut bellementum aut civile recte sit receptum, quod est, ueram philosophiam, non simulatam, ut Vlpianus dicit, affectare. Profecto sic oportet de rebus mundanis, & honesta uiuendi formula, auctore Deo, ex certis principiis philosophari, & ueritatem inquirere: non uero sathana ducere, de stillicidiis statum, aut iure parietum rixari: & tandem nimium altercando, ueritatem prorsus amittere, ut dixit Mimus Publianus.

TABULÆ notæ appellantur, quando creditores debitas pecunias cum uisuris persolvere non coguntur ipsis creditoribus, & abolitis prioribus debitis, nouæ tabulæ conficiuntur. Spiegelius.

TABULÆ item, syngraphæ & documenta literaria. Hinc tabulas chirographi reddere, pro debitoribus liberare, interpretantur in l. huiusmodi. si ita de Leg. j. cum simil. ab Alberico citatis. Item Iurisconsultus tabulas appellat, omnem materiam figuram, siue tabulam sint lignæ, siue chartæ, siue membranæ, siue corium alicuius animalis, siue cuiuscunque alterius materiam, in qua scriptum piscinam appellamus aquam, non tantum quæ habet pisces, sed eam pariter, in qua animi gratia uel natamus, uel lauamus. Ex Apello. Spiegelius.

TABULAM figere & refigere quid sit, apud Venuleium in fin. l. ff. Quod uel aut clam, non factis explicatum est ab interpretibus: quod, ut & in multis aliis, quæ fuerit ueterum consuetudo, ignorarunt. Videtur autem ea fuisse, teste Alc. ut cum debitor abesset, priusquam ex edicto bonorum eius possessionem ceu contumacis, & in fraudem latitantis, prætor concederet, ad eius domum cum testibus creditor accederet, & eo non inuento, eius ædibus tabulam præfigeret, forte ne quid interim asportaretur, eamque rem in testationem redigeret. Spiegel.

TABULARIUM Seruio est locus, in quo tabulæ, hoc est instrumenta, & literæ, & actus publici reponuntur, lib. Georg. iij. Paul. in l. si mihi Meulæ de Leg. iij. In fundo, inquit, uno ex iis qui prælegati sunt, tabularium est, in quo, &c. Spiegelius.

TABULARIVS, in l. ult. ff. Si mens fal. mod. dix. est Vlpiano ratiocinator qui in tabula nominæ & rationes obseruat. Ego, inquit, & aduersus tabularium puto actiones dandas, qui in computatione sefellit. Spiegelius.

TACERE, est medium inter consentire & reprobare. Card. in Clemen. sæpe. §. si tamen. de Verb. sig. Spiegel.

TACITA ueritate & falsitate suggesta, ut intelligendum sit, declarat Innocen. tertio cap. super literis. extra de Rescript. Sp.

TACITE, plurifariam aliqua insunt. Aut directo, id est immediatè. Aut ex obliquo, id est propter aliud. Quæ insunt tacite directo, insunt aut per modum conditionis, aut purè: & tunc

aut ex legis dispositione, aut ex rerum natura, aut ex consuetudine, aut necessitate, aut ex dependentia, quia tacite dependent ab expresso. Quando uero tacitum non uenit simpliciter, sed ex adiuncto, ex obliquo, ex uel relatoria, tunc taciti & expressi non est eadem operatio: quia quæ expressè fieri non possunt, ex adiuncto, ex relatione, ex obliquo tacite recipiuntur. Exempla proponit Zas. in l. cum quid. ff. Si cert. pet. Sp.

TACITI & expressi diuersa ratio. quia tacitum non annullat, expressum annullat. facit pulcher, ut Zas. ait, text. in l. nonnunquam. ff. de Cond. & demonstr. cum dicitur: Nonnunquam expressa nocent, quæ non expressa non nocent. Vide Ferr. in Reg. l. expressa nocent. ff. de Reg. iur. Spiegelius.

TACITO actum (intellige, intentione contrahentium) pro cauto, id est pro expresso habetur. ut traditur in l. cum quid. ff. Si cert. pet. Spiegelius.

TACITO iure transire, apud Vlpian. in l. si paterfamilias. de Adopt. Sp.

TACITVM & expressum, si utriusque par sit potentia, æquiparantur, secundum Baldum in l. de quibus. ff. de Leg. Sp.

TACITVM fideicommissum, quod in fraudem legis suscipitur. Vide l. eum qui tacitum. ff. de His quibus ut indig.

TACITVRNITAS, obseruantie genus in silentio constitutæ. Hæc præcipua uirtus est eorum qui summorum principum res notis scribunt. Zifra uocantur in aula. Spiegel.

TACITVRNVS, qui natura facillè tacet. Quanquam huius nullum exemplum reperitur apud idoneum autorem. Spiegelius.

TACITVS actiue, qui tacet, & quod secretum est, optimè nouit tenere & tacere. Contrario sub quo tacetur: ut tacita fides, per quam tacetur, quod illicitè uel præstatur, uel contrahitur, apud Paulum in l. ordine. §. penult. ad Leg. Municip. & l. penult. C. de Rescind. uendit.

TÆDIO uitæ sibi manus inferre, Vlpianus in l. j. ad Syllan. §. si sibi. item l. fin. §. si quis autem. ff. de Bon. eor. qui mort. sibi consc. tum aliis. Sp.

TÆNIA, uox est Græca, significat simbriam seu uitam.

TALÆ, sui natura comprehendit genus, non speciem. ut colligi potest C. de Verb. sig. l. j. in prin. ibi, Talem habere. & uers. j. ibi, Nulla speciali. Alberic. Aliud autem esse talem, aliud haberi pro tali, l. mercis. & ibi interpretes, de Verb. sig. Bart. in l. si maritus. ij. §. legis Iulie. ff. de Adult. Spiegel.

TALÆA, pro exactione, barbarum prorsus uocabulum, natum in schola imperitorum Latinitatis, cui multa id genus similia debemus. Taleæ, ut & collectæ, in ea sunt exactionum specie, quæ non habet certam & perpetuam præstationem, inter quæ personalia munera referuntur. ut Alciat. super uerbo, extraordinarium, in l. placet. C. de Sacros. eccles. & Iason aliquatò copiosius ibidem collectarum materiam tradidit. Latinis talea est frustum ligni, præcisum ex utraq; parte, ut in terra inferatur. Spiegelius.

TALIO, pœnæ genus est, ex xij. Tab. quo damnum illatum simili damno pensabatur: ueluti si oculus eruatur ei, qui oculum excusserit alteri. Vnde retaliare dicimus, cum par pari referatur. Ad Ferrar. enarrantem §. pœna autem iniuriarum. Instit. de Iniur. & uide infra in scholiis ad eandem Tab. Spiegelius.

TAM & quàm, inter se diuerse facta æquant. Vlpian. in l. non solum. de Iniur. Si, inquit, mandato meo facta sit alicui iniuria, plerique aiunt, tam me qui mandauit, quàm eum qui suscepit, iniuriarum teneri. Spiegelius.

TAMDIU, quamdiu, apud Vlpian. coniunctum in l. si filia. §. si filius familiæ. ff. Famil. ercisc. Sed filio datam tamdiu, quamdiu peculium patitur. Item apud Iulianum l. ij. de Precar. sed diuifim: ut & apud Ciceronem in Verrinis: Ignominia autem grauis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in prouincia mansit. & apud Vlp. in l. is autem. Ex quibus caus. maior. cum ait: Tamdiu igitur in seruitute esse uidebitur, quamdiu non est eiusmodi lis coepta. Spiegelius.

TAMDIU Reipublicæ causa abesse quis uidebitur, quamdiu officio alicui præest: quod si finitum fuerit officium, iam desinit abesse Reipublicæ causa. Vlp. l. si cui. ff. Ex quib. caus. maior. Spiegelius.

TAMEN, pro nihilominus, præsertim apud Neratium, in l. ex hæreditate. Famil. ercisc. accipiedum. reclamant enim particulæ præcedentes, quia, etiam si, tamē pro quia, ut uulgò receptum est. Eius uis à facto plerumque ius discernit, ut docet Bart. in l. ij. ff. Si quis ius dicenti non obtemp. Spiegelius.

TAMEN NER. particula est orationis, urgēs cum interrogatione, Ciceroni frequens, ut Tullius per exempla commonstrat, Sp.

TAMIACA prædia quæ sint, Accursius plures affert opiniones, quas potius somnia dixeris, teste Alciat. Is arbitratur fundos tamiacos, qui dispensatori publico præstabant annuos fructus uestigiales, quibus ille postea in domo Imperatoria dispensabat alimenta. Nam *tapias* dispensatorem significat. Spiegelius.

TANGERE aliquid, pro describere & mentionem facere, notum est minus fortè: quod & circumuenire significat, & intelligere. Cicero: Postquam autem cōsilia eius omnia tetigi. Spiegelius.

TANQVAM, pro quasi, similitudinis magis est, quàm ueritatis. Vide quæ de hac dictioe not. in l. si pater. §. qui duos. de Adopt. & in Auth. Ut om. obed. iud. prouinc. §. si uerò. Sp.

TANTI condemnatur, quanti actor in litem iurauerit. Paulus in l. harum. ff. si seruit. uindic. Spiegelius.

TANTVM quantitatis est, quasi tam multum, uel tam magnum. Tanti & quanti, quanticunque, similiter totidem, pluris, minoris, iunguntur uerbis precii significantibus: qualia frequenter in iure nostro occurrunt, emo, uendo, ueneo, mercor, comparo, æstimo, constat, conduco, loco, sceneror, paciscor, pago, pepigi, con-

demno, postulo, et si qua sunt similia. Iulianus tantum accepisse intelligendus est, quanti is homo uenire potuisset, in l. mortis causa capimus. ff. de Don. caus. mort. Caterum notum est, tantum aduerbium, solum significare. §. j. in fine. Instit. de Stip. seru. Nihil tanti esse, pro nihil tanti estimari. Ex Budæo. Sp.

TANTVLVM, tam paruum, intelligitur: & tantulum aduerbium, tam parum. Iabol. de Leg. iij. l. qui concubinam. §. cum ita legatum esset: Titia uxor mea tantulam partem habet, quātulam unus hæres. Spieg.

TANTVM MODO, restringit, l. ij. C. de Patribus qui fil. distraxer. An autem omnem excludat adiectionem, Doctores uariis in locis attingunt, quos allegat Alberic.

TANTVNDEM, æquē tantum significat. Vlpian. l. ij. de Don. Si tantundem filius patri debuit, quantum promisit, ualere donatio intelligitur. Spiegelius.

TANTVLO uenire, in primitiuo dicitur tanti uenire.

TAPETA, id est aulæa, quibus subsellia & cithedræ insterni solent, uenire supellestilis uocabulo: illa autem quibus insternuntur uehicula, potius instrumenti uiatorij esse, Paulus censet. v. de Supel. leg. Vocantur etiam tapetes, & cetera. Vide Ioannem Petrum Vallam in Pœnulum Plauti. Budæus in poster. Annotationibus. Spiegelius.

TARDA nomina, Romani eos uocabant, qui iam in mora erant. Vide Bud. in Comment. Ling. Græcæ Spieg.

TARDOS menses, Maro Iunium & Iulium appellauit: eo quod horæ tunc sunt longissimæ. Hinc in Euangelio habetur, Nonne duodecim sunt horæ diei? Ex Alciato in l. ij. de Verb. significat. Spieg.

TAXARE, pro precio æstimare, apud Plinium. Hinc Taxatio dicitur, Festo teste, quæ sit certæ summæ: quam iudex etiam post principalem negocium definitum, facere potest. l. terminato. C. de Fruct. & lit. expens. Sp.

TAXATIUA dictio, non rarò subauditur in iure nostro. Hoc Alciatus exemplis probat, in l. anniculus. de Verb. sign. Huius autem est proprietas, quod minus est, excludere. ut patet ex Alpheni responso, l. cum in testamento. eod. Alciatus tamen illud in ea quidē specie, propter auaritiā quorundam sacerdotum, hodie minus obseruatum existimat, aperte taxans hic quædam inducenda Constitutionibus Pontificum. Sp.

TAXATOR, prout uulgò in Cancellariis accipitur, nullum habere exemplum idoneum putant. Taxatores (Festus inquit) à scenicis dicuntur, qui alterutrum maledictis tangunt. Sp.

T E

TECTA facta, pro sacra, reponere apud Albiaricum, l. hætenus. ff. de Vsfu fruct. & quemadmodum quis utat. Festus Pompeius: Sarta, inquit, ponebant ueteres pro integrè: ob quam causam opera publica, quæ locantur, ut integra præstentur, Sarta tecta uocantur. Sarcire enim, integrum facere.

facere. Porro cura exigendi facta tecta à redemptoribus, ad Censores spectabat: interdum etiam ad Ediles, raro ad Prætores, nec nisi dum Senatus decerneret. Vide Budæum in Annotat. Spiegelius.

TECTE, adverbium contrarium est Apertè. *Tectora* Græci vocant fabrum lignarium, seu materiarum tantum: cuius vocis meminit Papinianus l. penult. de Via publica, dum licitum esse tectiōni tradit, trochos, id est rotas extra ergastrium præponere. Sp.

TECTO qui fuerint sub eodem, quomodo accipiat, eleganter explicat Vlpianus, in l. j. ad S. C. Syllaniam. §. hoc autem. Sp.

TECTOR, qui opus tectorium facit.

TECTORIA calx, qua fit tectorium.

TECTORIVM. Requiere, Struibile. Et vide Neratium l. usufructuarius. ff. de Usufruct. Hanc non intellexit interpret. Sp.

TECTORIVM inducere. Celsus in l. fundi. Neq; maliciis, inquit, indulgendum est: si tectorium puta quod induxeris, pietas sue corrādere uelis, nihil laturus, nisi ut officias. ff. de Rei iudic. Spiegel.

TEGLAE, à tegendo, quæ affixæ ædificij pars censentur. l. nam etsi ramos. ff. Quod ui aut clam, l. granaria. §. tegulae. de Actio. empt. Spiegel.

TELAM ordiri, pro rem aliquam aggredi. Notum proverbium: Alter orsus est, alter perfect. Ad Chiliad. Eras.

TELONIVM, *τελώνιον* Græcè, mensa publicanorum, ubi uestigal exigitur. Telonarius, publicanus, & tributorum exactor.

TELONIVM, siue teloneum, locus ubi uestigal colligitur. Telones, is qui colligit. Telos enim Græcè, uestigal est. Spiegel.

TELONARIVS, idem qui Publicanus, tributorum exactor.

TELVM, propriè significat ea quæ alterius lædendi causa habentur. Bartol. l. j. & fin. de Vi publ. Caius in l. si calumniatur. de Verb. sig. Te-

lum, inquit, uulgo quidem appellatur, quod ab arcu mittitur: sed nunc omne significatur, quod manu mittitur. Itaque sequitur, ut & lapis, & lignum & ferrum, hoc nomine contineatur. Idq;

argumento ab etymologia sumpto: siquidem telos telū dicimus, *τέλος*, quod lōgè significat. Quod nos telū dicimus, *τέλος* dicunt: deduciturq; ea uox

ἀπό τῆς λέξεως, id est à iaciendo. Quamuis quod arcum mittitur, propriè ab eis *τέλεμα* dicitur. *τέλεμα* enim arcum significat. Vnde & toxicum: quoniam eo sagittæ intingebantur, ut Plinius ait.

Caius id Xenophontis autoritate probat, cuius uerba restituta insigniter docto Alciato debemus: qui suspicatur eiusmodi uerba scripta fuisse à Triboniano in Institutionibus sub Rubric.

de Public. iud. ubi Epigramma in Xerolopho scriptum allegatur, & Xenophontis facta sit mentio, qui ita scribit: τὰ βέλη δούεις ἀχοντο, λόγχαι, τοῖς ἐσθμῶν, σφινδύνα, τῶν δόκτοις καὶ ἐν τοῖς

quit, tela ab eis habebantur, lanceæ, spicula, fun-

dæ plurimis autem & sagittæ. Haloander præter

unum hūc locum, ait se ad eum modum interpositas Institutiones dedisse, ut ægrè quicquam diligens & æquus Lector desideraturus sit. Nebrisens. Bapt. Pius, Budæus item, uulgatum agnoscunt uocabulum, & simul quisque pro suo captu interpretantur. Tamen magis conuenire uideatur, quod Alciatus tantus uir indicauit: nempe, ut Xenophontis facta sit mentio, acceperitq; Tribonianus eum locum à Caij responso. Breuiter, teli appellatione continentur lapides, ligna, fustes, gladij, & alia innumera quæ iacimus, lege, si caluitur, de Verborum sig. Spiegel.

TEMERE non est, pro nō ab re. Suet. pro Ferè posuit. In quem sensum pariter Plinius senior frequentius usurpauit. Spiegel.

TEMERE auditorium recipere, apud Callistratum l. cum lege. ff. de Recept. Spiegel.

TEMERARE, violare sacra (inquit Festus) & contaminare. Liuius: Sepulchra maiorum uulsa, temerata ac uiolata Spiegelius.

TEMERARIVS dicitur, non qui plus audet, quàm oportet: sed qui facilè, nullo adhibito consilio, credit. Papinianus ait, temeritatem facilitatis ueniam continere, & inconsultū calorem calumniæ uitio carere: & ob id hunc nullam poenam subire oportere. autor Martianus l. j. ad S. C. Turpillianum. Spiegelius.

TEMERARIVS litigator intelligitur, qui neque intentionem suam probat, neque allegationum causam habet. Notus est tit. apud Imp. iij. Institut. de Pœna temerè, id est absque causa, litigantium. Spiegelius.

TEMERATOR, pro falsario, in l. si quis obrepserit. ad Leg. Corn. de Fals. Sp.

TEMERITATIS uocabulo Bud. pro fortuitis casibus eleganter utitur. Sp.

TEMERITAS accusatorum, tribus modis detegitur, & trib. pœnis subiicitur. Aut enim calumntiantur, aut præuaricantur, aut tergiversantur. Calumniari, est falsa crimina intendere. Præuaricari uerò, est uera crimina abscondere. Tergiversari, in uniuersum ab accusatione desistere. Martian. autor in prin. l. j. ad S. C. Turpillianum. Spiegelius.

TEMPERAMENTVM, idem est quod temperatio, hoc est moderatio. Arcadius in l. de minore. de Quæst. Tormenta, inquit, habenda sunt, non quanta accusator postulat: sed ut moderatæ rationis temperamēta desiderant. Canonica decreta in pœnis irrogadis iubent, ex lenitate & seueritate fieri quoddam temperamentum. xlv. Distinct. c. de disciplina. Sic Imp. Constantinus in l. si quis in ea culpa. C. de Custod. reor. uult adhibendam iudicibus immodicè sequentibus, freni temperiem, hoc est coercionem.

TEMPERATVRA, uocatur argilla ad mæceriæ structuram temperata, paleis, aut culmis, pilis, & similibus, quo tenacius adhæreat. Sp.

TEMPERARE datiuus iunctum, abstinere significat. Vlpianus in l. j. §. quod autē. de Offic. Præf. urbi. Præterea curare debet Præfec. urbi, ut nummularij probè se gerant circa omne

negocium: & temperent his, quæ sunt prohibita. Rem uero suo ordine ac mensura administrare, potissimum cum accusatio iungitur, denotat. ut apud Impp. de Præpos. sac. serin. C. libro xij. Ut inter eos, aiunt, merito dignitatis habeantur, qui præfecti dioceses sibi creditas temperant. Sic temperatio reipubl. id est, moderatio, apud Ciceron. in Legibus. Spieg.

TEMPERARE uectigalia, pro minuere, apud Plinium in Panegyri.

TEMPESTATIS appellatio, continentur niues immoderate, quæ frumenta corrumpunt. l. fistulas. §. fin. de contrah. empt. estq; celestis iniuria, siue terram, siue mare conturbet. l. ij. §. quod diximus. ff. Si quis caut. & l. ij. ad Leg. Rhodiæ de lactu. Vnde, Calamitosa tempestas, apud Iuriscōsult. in l. ex conducto. §. si uis tempestatis. ff. Locati. Spieg.

TEMPLARII, inter militares ordines: unde & præcipuum hoc nomen sortiti sunt, & simul initium habuere, Volaterranus lib. xxj. Anthropolog. indicat. Eorum & Albericus in hæc uerba meminit: Templarij, inquit, erant magnus ordo in Ecclesia, & erant milites strenqi beatæ Mariæ: & destructus fuit ille ordo, tempore Clementis papæ v. ad procuracionem Regis Franciæ. Et sicut audiui ab uno, qui fuit examinador causæ & testium, destructus fuit contra iusticiam. Et mihi dixit, quod ipse Clemens protulit hoc: Et si nō per uiam iusticiæ potest destrui, destruat tamen per uiam expedientiæ, ne scandalizetur charus filius noster Rex Franciæ. Attamen dictus Volater. scribit, Templariorum ordinem iustis de causis destructum, eorum bonis Rhodiis militibus concessis. Spieg.

TEMPLVM, quasi testum amplum, secundum Isidorum, non prorsus malum autorem, ut tempora sua ferebant, teste Alciato in l. malum nauis. de Verborum significat. Non solum ædes sacræ dicuntur, sed etiam alia loca septa, & unū tantum introitum habentia. Curia Hostilia, templum erat, licet sacræ non esset. Spieg.

TEMPLVM Iusticiæ. l. j. §. cū hæc materia. C. de Vet. Iur. enucl.

TEMPORA, propriè pro sua, uel sibi constituta. Paulus l. ij. Quibus modis ususfr. quoniam per propria quisque tempora non concurrente altero, fructus integros habuit.

TEMPORALI actione teneri, in l. ult. ff. de Minor. Spiegelius.

TEMPORALIS pro temporario, hoc est non perpetuo, sed ad tempus durante, apud Paulum in l. si tibi filius. de Adopt. Et Labeo putat, nullam esse actionem. Nec enim moribus nostris conuenire, filium temporalem habere. Sp.

TEMPORALES actiones, pro Prætoriis, quia sui natura sunt annales tantū, ut ex diuerso Ciuiles perpetuæ sint, non absurdè accipiuntur. Antiquitūs omnes actiones, siue ex Leg. xij. Tab. Plebiscitis, Legibus, Senatufconsultis, siue ex Principum Constitutionibus proficiantur, perpetuæ erant: hoc est, in centesimum usq; annum, & fortè ultra, competebant, ut Gloss. in-

nuit in l. j. C. de Præscript. xxx. uel xl. ann. Sed quia ius vigilantibus scriptum esse, cōmuni uerbo dicere solemus, constituentibus diuis Principib. factū est, ut actiones certos fines habeant, ultra quos non uiuant: & sic perpetuas illas uetus ad xxx. iuges annos uulgō est restricta & contractata, ut quam longissimi temporis, & sic perpetuam communiter uocamus, in l. iij. de Præscription. xxx. annorum, ad similitudinem perpetuæ illius & antiquæ actionis, quæ supra hominis uitam olim extendebatur. Quare omnes actiones quæ antiquitūs perpetuæ fuerant, nūc temporales sunt, & ad certum tempus per Constitutiones coarctatæ. Vide Imperat. lib. Instit. quarto, de Perpet. & temp. act. & quæ in eum locum adnotauit Ferrar. Spieg.

TEMPORARIA res, quæ ad tempus durat, & non in perpetuum. Paulus, Quibus ex caul. ad cognitionem. Exilio, inquit, temporario. Pin. de Pœnis, l. seruus. Cum seruus per errorem in opus temporarium fuisset datus, expleto tempore, domino seruum esse reddendum. Nebill. p. domino seruum esse reddendum. l. secundum. TEMPORARIUS tutor, ad tempus. l. secundum. da. ff. de Tutor. & cur. dat. apud Albericum temporaneus est: sed reclamante sensu. Est enim temporaneum, quod ad tempus pertinet, siue quod iubitō & in tempore fit. Sp.

TEMPORE eodem fieri intelligitur, quandoq; etiā, si non simul, aut subito, eodemque pacto, sed successiuè fiant. l. antiqui. ff. Si pars hæred. pet. l. Areseusa. de Stat. hom. Sp.

TEMPORE, figuratè, hoc est pro tempore Iuriscōsulti interdum utuntur. l. uerbum Erit. de Verborū significat. de quo Bart. in l. j. C. de Leg. l. qui Romæ. §. Augerius. de Verb. oblig. l. fin. C. Quæ res pig. oblig. poss. Spieg.

TEMPORE etiam fraudem fieri, autores sunt, Iuriscōsultus in l. ait Prætor. §. si cū in diem. l. omnes. §. fin. Quæ in fraud. credit. Gloss. in l. fraus. ff. de Leg. Alberic.

TEMPORIS præsentis uel præteriti uerba, an trahantur ad futurum, Bart. differit in l. talis scriptura. ff. de Leg. primo. Sp.

TEMPORVM disciplina, pro bonis moribus, & eorum obseruatione, accipienda est. de Pact. l. ult. in fine. Spieg.

TEMPVS absolutè, decennium intelligitur. Vide Albericum. & inferius, Vetustas.

TEMPVS continuum dicitur, quod continuò currit, & in quo subducuntur tam dies festi, quam operarij: tam dies absentia, quam præsentia. Tempus uero utile, quod utiliter prætere fluit, in quo dies festi nō subducuntur, & in quo actor, uel per se, uel per procuratorem agere potest. In quo item habetur respectus, an quis iudicis copiam habere quærit. Vide Hegend. in tit. C. de Temp. in integ. restit. Spieg.

TEMPVS æstimationis dupliciter consideratur: nempe, tempus à quo, & tempus ad quod. Tempus à quo, id est quando incipiat ratio haberi æstimationis, à quo tempore. Sed tempus ad quod, id est quando finiatur consideratio æstimationis, usque ad quod tempus duret æstima-

matio. Et sic tempus à quo, respicit initium: sed tempus ad quod, finem. Zas. in l. uinū. ff. Si cert. pet. Spiegelius.

TEMPVS medicum, quandoque trium aut quinque dierum est. l. si post tres. ff. Si quis caut. cum simil. Quandoque accipit de x. diebus, ut in l. promissor Stich. de constituta pecun. Interdum dies xxx. signat. l. j. §. ij. de liti. astuq; pri. In terdum duorum mensū spacium. l. sancimus. C. de Fideiuss. cum simil. Quandoque trium. l. de operis. C. de Edific. priuat. Est & aliquando quodrimestre. l. si debitori. ff. de ludi. cum simil. Quandoque x. mensum. l. ij. C. de Nupt. Quandoque quinquennium. l. j. §. quod dictum. de Separat. Præterea iudicis arbitrio relinquitur diffiniendum. l. ab hostibus. §. fin. Ex quibus caus. maior. Spiegelius.

TEMPVS morte litis, tempus contestationis accipitur, not. ext. de Verborum significat. cap. ex parte. ij. & cap. ex parte. de Restit. spoliat. Spiegelius.

TEMPVS quod excedit hominum memoriam, species est usufructuendi omnium efficacissimis genere homini possibile est, aut defendere, aut impugnare fidem possidentis. Quomodo autem probari debeat, memoriam non extare, ne melius, quam Paulus ipse tradit, in l. pen. de Probat. & in l. ij. §. idem Labeo. de Aqu. plu. arc. Spiegelius.

TEMPVS quinquennale, uocatur Lustrum, in quorū annos olim prædia locari solebant. Lustrum enim à luendo, hoc est soluendo dictum est. Varro autor est: quoniam quinto quoque anno vestigalia tributaq; exigebantur. Spiegelius.

TEMPVS xxx. dierum dicitur plenissimum, ad deliberandum super quocunque negotio, per tex. & Gl. in Auth. de Appellat. §. j. Coll. quarta. Spiegelius.

TEMVLENTIA, pro uinolentia. Impp. in l. unica. C. Si quis Imperat. maled. ac temulentia turbulenti obrectator temporum nostrorum fuerit. Temetum existimat interpret esse genus optimi uini, quum pro uino quocunque accipitur: dictum, quod tener, hoc est labefactum mentem. Vide Donatum in Terentium. Spiegelius.

TENAX sui iuris dicitur, qui tam arctè ius suum seruat, ut de eo demi aut auferri sibi ab aliquo, ne tantillum quidem patiatur: quod auctorum est dominorū proprium in suis colonos. Columella: Sed nec dominus in unaquaque re, cui colonum obsignauerit, tenax esse iuris sui debet, sicut in diebus pecuniarum, &c. Super uocabulo hoc, in scenam primam Reuchliniani Henonis, siue Progymnasmat. scenicorum, aliquo pluribus scriptum: ibi, Tenax requirit prodigum. Spiegelius.

TENDERE ad noxam, pro spectat uel uerget. Spiegelius.

TENERA ætas, puerilis & pupillaris, etiam nostris. l. fin. C. de Testament. milit. Alberic.

TENERE gratiam, pro esse in gratia.

TENERE hæreditatem. Cicero: Tenuit permagnam Sextilius hæreditatem. de Finibus libro secundo.

TENERE partes, sententiæ alicuius esse.

TENERE in potestate, pro in potestate habere, & moderari.

TENERE ius dicitur, qui calleat leges & iura.

TENERE Legem, Legi subiici.

TENERE personam, translatè, pro status alicuius esse.

TENERE promissum, id est præstare.

TENERE argumentis & testibus, est coargui & conuinci.

TENERE, pro obligari. Hinc teneri Lege aut interdito quis dicitur, cum per Legem, uel Prætoris edictum, interdictumue obstrictus est ad aliquid faciendum, uel non faciendum. Sic Teneri quem promisso, pro obligatum esse, accipiendum est. Spiegelius.

TENERE pœna, pro obnoxium esse. Spiegelius.

TENERE & de uulnerato, & de occiso: duo enim sunt delicta, ut ait Caius in fin. l. illud quitum. ff. ad Legem Aquil. Spiegelius.

TENOR, quod attenditur. Fel. in c. quum uenisset. j. ext. de Testam. Erasmus ait, Tenorem rei progressum uocant. Vnde quæ sui similia, sibi; ueluti perpetua quadam succedunt serie, horum esse tenorem dicimus. Spiegelius.

TENTARI ius dicitur, cum non intellectum ac incertum aggreditur, hoc est experitur. autor Tislinus in Orat. pro C. Rabir. Posthumo. Spiegelius.

TENVS, pro eo quod dicimus, Usque ad, sequitur dictionem (ut aduersus) cui inseruit. Paulus: Creditoris, cui pignus surreptum est, nõ credito tenus interest, sed omnimodo furti agere potest.

TENVIS uitæ homines. Vide, Homines tenuis uitæ.

TENVES homines, non uiles, ut interpret existimat. §. ne tenuis. l. illicitas. ff. de Offic. Præsid. Sed potius intelligedi, qui uel humili loco nati, uel quib. tenues facultates, aut nullæ sunt. Tenuiores, id est pauperiores, ut apud Ciceronem, rectè interpretatus est. Vnde tenuitas patrimonij, pro exiguitate & modicitate, in l. j. C. de Peric. tut. Spiegelius.

TENVIS intellectus, non pro breui, sed paruo & exiguo, apud Iuriscons. accipiendus est l. fin. ff. de Diuort. Spiegelius.

TENVIT dānatio, pro accepta est & probata, in l. ij. ff. de Pœnis. ut apud Plinium, Sententia tenuit, in Epistola, ubi ait: Sic ex tribus sententiis duæ factæ sunt, tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa. Spiegelius.

TENVTA, uox peregrina, nostris interpretibus significat nudam detentionem: hoc est, nihil iuris possessori præstantem, cuiusmodi est missio in possessionem ex primo decreto. Spiegelius.

TEPIDARIUM. Paulus: Sed Nerarius, inquit, si talis sit usus tepidarij, ut assiduū honorē habeat. l. fistulam. ff. de Seruit. urb. præd. Est autem ahenum, ex quo tepida exit: ut Caldarium,

ex quo aqua calida hauritur: & Frigidarium, ex quo frigida. Vide Sipont. Spieg.

T E R enixa mulier dicitur, quæ uno partu tergeminos, hoc est tres edidit, ut ait Paulus de Verborum significat. S. C. Tertulliano cautum erat, ut quæ mulier ingenua Romana tres: Liberina uero, uel Latina conditionis, quatuor liberos enixa esset, filio defuncto succederet. §. j. Instit. ad S. C. Tert. Vnde Pauli sententia, mulier quæ tergeminos peperit, S. C. Tertull. gaudebat beneficio. Hodie tamen & Honorij & Iustiniani Constitutionib. l. j. & ij. C. de Iur. lib. extincta huiusmodi priuilegia sunt. Quod Procopius admodum improbat, causamq; euerfionis Rom. Imperij inde ortam arbitratur. Sp.

T E R factum intelligi Albericus adnotauit, quod eodem momēto fit. Proinde mulier sic instituta, si ter peperit, hæreditatē capiet uno partu tergeminos enixa. l. ter enixa. d. titul. de Verborum sig. Spieg.

T E R G I V E R S A R I. Vide suprā, Temeritas accusatorum. Non. Marcello est fallere, & dicta mutare, & est quasi tergum uertere. Sp.

T E R M E S, hoc est ramus ex arbore decerptus cū fructu, nec foliis repletus, nec nimis glaber, ut Festus ait, in diuisione agrorum, antequā metæ ponerentur, figi solebat: termino nomen dedit. Deus apud antiquos creditus, in cuius tutela fines agrorū esse existimabantur. Caius Cels. tulit Legem agrariam, aduersus eos qui terminos statutos extra suum gradum finē sue mouerunt dolo malo. Callistrat. autor l. fin. de Term. mot. Tulit & aliam diuus Nerua, cuius idem meminit ibid. Sp.

TERMINARE, pro limites constituere, & apud Ciceronem in primo Offic. cū ait: Illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicauit. Spiegelius.

TERMINVS, signum quod agrum ab agro diuidit, *ein Markstein*. Vnde terminare, limites constituere, seu decernere. Modest. tit. de Term. moto. Terminorum, ait, aualforum non multa pecuniaria est, sed pro conditione admittētium coercione transigendum est. Coercio, *ein Leibstraff*, oder *buß*. Paulus in l. sed & lo. ff. fin. regūd. Si dicantur, inquit, termini deiectionis, uel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finib. cognoscere potest. Spieg.

TERMINVS iuris, ad dandum apostolos, ut uulgō dicunt, est tempus xxx. dierum, intra quod iudex tenetur dare apostolos, hoc est literas dimissorias. Vide Marcellum, dictorum uerborum significationem eleganter tractantem, in l. j. ff. de Libell. dimiss. Sp.

TERMINVS litium, pro fine instantiæ. Is autem est in criminalibus biennium, sicut triennium in ciuilibus causis. l. j. Cod. Ut int. cert. temp. Et ideo, ut ait Alc. bis errant uulgares la trunculatores (*Blutrichter*) qui si reum conuincere nequeunt, eum rebus sic stantibus absoluant, ut quodcumq; uel minima cōiectura ducti, rursus in carcerem tradant. Nam elapso bien-

nio, inquietari amplius non potest: & cum accusatori statutus est terminus probationum recipiendarum causa, si probatum non sit, diffinitiuē reus est absoluentus: non autem ea forma, quam cōcussores, & *Amphibolici* iudices repperunt. Spiegelius.

TERMINVS peremptorius, quædam interlocutoria est. Alberic.

TERRA cōditum corpus uidetur, & si in arcula conditum hoc animo sit, ut non aliō transferatur, autor Modest. in l. diui fratres. de Relig. Planē usurpat arculam pro loculo, quo cum mortui conduntur in terra. Sp.

TERRA integra, apud Caium in l. sylua cædua. de Verb. sig. intelligenda, quæ nondum depasta est: licet ibidem, ut adnotauit Alciatus, passendi uerbum, pingue faciendi, cōtrariationem sermonis, Accursius intellexerit, l. j. de Glanct. leg. Spiegelius.

TERRA proscissa dicitur, quæ primū truncum experta est, grandiorib. glebis relictis: Ceroni, Plinio, & cæteris. Spieg.

TERRA Salica. Quære, Salicam Legem.

TERRAM pro terra, Prouerbiali figura, id hominem exulem, erronem, & incertis uagantem sedibus. Eras.

TERRAM, territorium aliquando significat, & prouinciam, seu regionem etiam, apud Ciceron. rum alios probatos autores, obseruauerunt Grammatici. Bart. in l. j. ff. de Via publica. Spiegelius.

TERRAM uideo. Qui moleste, teste Erasmo, prolixique laboris finem adesse significat, dicere solet, *uio spō*, id est terram uideo. Sp.

TERRENA uia, Sabulosa opponitur. Vlp. l. j. de Via publ. §. si quis. Neq; humiliorē, inquit, uiam sub nomine refectionis, is qui interdicit, potest facere, uel in uiam, terrenam glaream inuicere, aut sternere uiam lapide, quæ terrena sit uel e contrariō, de strata terrenam facere. Sp.

TERRERE, & terrorē incutere. Vnde apud Vlpian. potest Proconsul de plano comminari etiam, & terrere filium à patre oblatum, qui nō ut oportet, conseruari dicatur. l. nec quicquam de Offic. procons. Sed submouere significat: ut exponit Caius in fin. l. pupillus est. de Verb. sig. Terror armorum, satis arguit quem esse deiectionis. l. idem est. ff. de Vi & ui arm. Sp.

TERRIBILIS iudex, item terribiles Leges dicuntur, quod terrorem iniiciant delinquentibus: quemadmodum & diuina eloquia. l. unica. C. Si rect. prouin. Auth. de Mand. princ. §. talem. Authent. Constitutio quæ ex adscript. §. penult. Spiegelius.

TERRITORIUM, Pomponius inquit, de Verb. sig. est uniuersitas agrorum (*ein Bann*) intra fines cuiusque ciuitatis. Quod ab eo quidam dictum aiūt, quod magistratus eius loci, intra eos fines terrendi, id est submouendi ius habent, *macht haben zuo bannigen*. Nec prætereundū, quod Alciatus quoque admonuit, Territorium ceptum dici Comitatus: quia tempore Caroli Magni, regnantibusq; Berēgariis & Othonibus ad singula

singulas ciuitates regendas aliquis Comes mittebatur. Vide suprâ, Distrietus. Sp.

TERTIARE, uerbum rusticum, ad culturæ agri tertiâ manum, uel tertiam operâ spectans: quemadmodum iterare, ad secundam.

TERVNIVS, nummus à tribus uncijis dictus: cuius uilitas in prouerbio abijt. Vide Erasmus. in Chiliadibus, & Bud. in Asse.

TESSERA, Iureconf. mensura est, quâ numerus frumentorum designatur. Iustin. libro xj. C. tit. de Frument. Alexand. l. diurnos. Tessera, inquit, designentur. Paul. de leg. ij. l. mortuo. Si Titio tessera frumentaria legata sit. Vlp. de Iudic. l. sed & si. Si liberis, ait, suis tesseris frumentarias emi uoluerit. Nebris. Sed uerius est, quod suprâ ex Bud. annotauimus. Tesseris frumentarias, si gnâ fuisse, quibus exhibitis, frumentum à Principi dabatur Pop. Rom. Sp.

TESSERA, symbolum est bellicum, quod in aciem prodeuntibus dabatur, ne confusione distraherentur, & ut inter se ab hostibus cognoscerentur. Est & tessera frumentaria, quam qui ostendebat, frumentum pro portione Romæ accipiebat. Et hospitibus tessera olim dabatur, ut hospes agnosceretur. Hinc qui ius hospitij uioles, tassellam cõfregisse dicebatur. Aliâ Tessera, tassilli sunt Isorij. Zaf. in l. ij. ff. de Orig. iur. Vide Budæum quoq; in l. sed & si suscepit. ff. de Iudic. Spiegelius.

TESTAMENTI ordo hic erat apud ueteres: ut primo capite hæredis fiat institutio, siue unus, siue plures sint, qui in uniuersum bona ex defuncti uoluntate capiant. Sequenti capite & inima cera, secundi hæredes, legata, & reliqua testatoris uoluntas & dispositio ponuntur: siue aliquos onere grauare, aut si quibus dari fieriq; oportere, testator pro sua uoluntate arbitratus est: qui nō hæredes, sed legatarij sunt dicti. Alex. de Alex. Genial. dier. libro quinto, capite j. Certè qui hodie obseruatur ordo in ultimis uoluntatibus conscribendis, excepta clausula generalis, & merè formulariis introducta, tum usu infulsorum recepta notariorum) improbandus non est: uidelicet, ut primo loco præfatio, secundum legata, tertio institutio, quarto substitutio, ter quas ex hæredationes referri solent, ponantur. Spiegelius.

TESTAMENTARIUS, id est qui testamēto datus est tutor, excludit legitimus, & datiuus. Legitimus si est, datiuus excludit. cum, ubi legitimus sit datus à iudice tutor, ipso iure nullus tum demum ad tutelam uocantur, si nullus in testamento datus sit, nec legitimus quispiam qui tutelâ suscipiat, ex agnatis superfit. Dn. Oldéd. rim species: & quidem subtiliter magis, quàm cum utilitate fori, rixantes de nominibus, & negligentibus rem ipsam. Porro Testamentarius adiectiuè, quod ad testamentum pertinet. Vnde testamentaria tabellæ, & testamētaria Lex, quæ

Cornelia dicitur: quæ irrogat pœnam ei, qui falso testamentum, uel aliud instrumentum signauerit, scripserit, recitauerit. Sp.

TESTAMENTORVM, hoc est uerborum, quibus testamenta condita sunt, interpretatio latior est, quàm rei stipulatoriæ. l. quicquid adstringendæ. ff. de Verbor. oblig. fac. l. ueterib. ff. de Pact. Nam recepta pridem sententia, & pium, & publicè utile est, defunctorū elogia, interpretatione iuuare. l. mulier. l. si mater. & l. si ita esset. ff. Quand. dies leg. ced. Sp.

TESTAMENTVM ideo dicitur, quòd nisi testatore mortuo, confirmari non potest, nec sciri, quod in eo scriptum sit, quòd clausum sit: Proin testamentum non simpliciter appellatum est, nec etymum habet ex eo, quòd testatio mentis sit, sicut dicit Iustinianus Instit. de Testamen. in prin. qui locus, Oldéd. teste, multis imposuit. Nam alludit ibi Imp. ad uocē ipsam, deseruiens duntaxat tyronibus Iuris. Alioqui testamentum censetur hic potius, quasi testatio manens. Primum enim ultima (ut iâ attigimus) manet clausa, & sine effectu ad mortem usq; testatoris. Deinde mortuo testatore, manet perpetuò rata. Spiegelius.

TESTAMENTORVM subiectior, idè qui Testamentarius. Vide Ciceronē librò de Offic. ij. Spiegelius.

TESTAMENTARIUS non est, ut uulgò receptum est, testamenti executor, sed qui testamentum falsa conficit & supponit. Cicero lib. iij. Offic. Neq; enim de sicariis, ueneficis, testamentariis, furibus, peculatoribus, hoc loco differendum est. Callistrat. ad Leg. Corn. de fals. l. diuus. §. si quis duobus hæredib. institutis adiecerit: ut si alteruter hæres sine liberis decessisset, ei qui superesset. & liberos haberet, hæreditas redderetur: uel si sine liberis uterq; decessisset, hæreditas deinde alia manu scriptori testamēti restitueretur: placet Testamentario pœnam Legis Corn. remitti. Ibidem Paul. l. Impuberem. §. si testamentarius seruo suo fideicommissam libertatem dederit, uideamus ne extra pœnam sit. Sp.

TESTAMENTVM, quod calatis Comitibus in pace & ocio, ac calatis, hoc est uocatis Comitibus coram populo bis in anno, Quiritum attestatione ratificabatur. Quod uerò fiebat ab ituribus in prælium, Procinctum dicebatur: atq; id corâ Principe, ut in quem populus omne imperium contulerat, fiebat. Vigl. Instit. de Testam. ord. & Iuriscos. tit. de Testa. & Qui test. facere poss. & Quemad. restam. fiant. Sp.

TESTAMENTVM, extremæ uoluntatis est testimonium. Nam, ut Vlp. ait, Testamentum est nostræ uoluntatis iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri uelit. l. j. de Testam. Spiegelius.

TESTAMENTVM inofficiosum. Vide, Inofficiosum testamentum. Infirmatur autem multis modis testamentum, ut legere est apud Iuriscos. toto illo tit. ff. de iniusto, rupto & irritato testamento: & apud Iustinian. libr. Institut. imperialium ij. Sp.

TESTAMENTVM internecinum. Vide, Internecinum testamentum.

TESTAMENTVM nuncupatiuū, quod iure Ciuili, coram septem testibus, nominato hēre de, fieri solet. Cuius uocis ea uidetur ratio, quod nuncupare, sit nomina capere: unde, quia proprijs nominibus testes accipiebantur, uidetur id dictum Testamentum nuncupatorium. non enim alia solennitate opus erat. Ex Alciato. Spiegelius.

TESTAMENTVM procinctū. Lege, Procinctum testamentum.

TESTAMENTVM ruptum & ratum, contraria. Cicer. De Orat. Testamentorum ruptorū, aut ratorum iura. Spieg.

TESTARI, Testamentum facere. Item pro iurare & precari, usurpari cōceptum: ab eo, quod testes per numē aliquod solebant affirmare uerba sua, quo maior fides adhiberetur. Vnde usitatus, Detestor, idem est quod deprecor, & abominor. Spiegelius.

TESTARI, inter alia significat etiam sententiam suam exprimere. Vnde Testimoniū & Testamentum deducuntur. Et intestabilis, qui nec testimonium dicere, nec testamentum facere, ex testamento uel aliquid cōsequi potest. Hinc & Intestatus. Vide, Intestatus. Alciatus de Verborum significatione.

TESTARI etiam is dicitur libera uoluntate posse, qui in bonis certis, hēredem quē uult, instituere potest. ut Bald. & alij tradunt in l. fin. C. de Pact. Spieg.

TESTATIO, Testamentum dicitur: & ecōtrariō. Vbi enim nō est testatio, ibi non est testamentum. Vigl. Instit. de Testam. ord. Require, Protestatio.

TESTATIONEM, hoc est, ut uulgus ait, dicta testium recitare, & fidem non habere testationi, apud Paul. in l. Luc. Titius. ff. de His qui not. infam. Spiegel.

TESTATIONE probare, apud Paul. in l. Sin autem. in prin. ff. de Rei uind. Sp.

TESTATIONIBVS cōuenire arbitrum, ne sententiam diceret, hoc est apud arbitrum adhibitis testibus protestari: uulgō appellant, cum notario & testibus requirere. Paul. in not. l. non distinguemus. Cum quidam, inquit, arbiter ex alijs causis inimicus manifestē apparuisset, testationibus etiam conuentus, ne sententiam diceret. Spiegelius.

TESTATOR & Legatarius. Pompon. de Legat. & fideicom. Si ex toto fundo legato, inquit, testator partem alienasset, reliquam duntaxat partem deberi placet: quia etiam si adiecisset ei fundo, augmentum legatario accederet.

TESTATVS & Intestatus, de quo superius, contraria. Proinde iuxta tritum nostris uerbum, Nemo potest testatus & intestatus decedere. Spiegelius.

TESTATVM, substantiuē propriē dicitur scriptura, quæ corā testibus facta est. Vnde & testato conuenire, testato admonere dicimus. l. j. Vusufruct. quemad. ca.

TESTATVM breuē. Lege, Breue testatū: hoc est rem certam facere, & testimoniois comprobare. Hinc testata res, pro testibus confirmata & approbata. Spieg.

TESTEM excitare, quod uulgō dicunt, facere surgere. Vide Syluium.

TESTES, à testando, id est sententiam nostram exponendo, dicti: quod ea quæ de reigēstæ ueritate sentiunt, in iudicium proferant. Callistratus testium fidem, conditionem atq; dignitateactam, fortunam, æstimationem atq; dignitatem diligenter exquirendam esse præcipit. l. iij. in prin. de Testib. Idem in §. Lege Julia. d. l. ostendit, non omnibus testimonij dictionem esse. In causa propria, præter legatarium, & fideicomissarium, testis idoneus nullus esse potest. l. nullus. ff. eod. l. fin. C. de fideicommissis.

TESTIS appellatio apud ueteres latius patuit. siquidem, ut in Parerg. Alciat. attestatur, qui nunc testis est, olim superstes, & antistes est dictus. c. focus. ext. de Verborum signific. quia super ea re, qua de agebatur, stabat. Plautus. Alia. Nunc mihi licet quoduis loqui: nemo adest superstes. Idem simpliciter pro re præsentante accipit. Superstitē utrunq; monui, ne iniussim abest. Eadem ratione dictus est Antistes, & Antestator, & Antestor uerbum, & Antestitor, pro testatore, Caius Instit. Quib. mod. filij ex. de Pot. patr. quæ emancipatio, seu manumissio solebat ante præsidem fieri, modō ante Curiam faciendae est: ubi quinque testes ciues Romani in præsentia erant, pro illo qui libripens appellatur, id est stateram tenens: & pro eo qui Antestatus appellatur. Exemplum adducit in cap. xx. lib. ij. Parerg. Spiegelius.

TESTIS corruptus, non tantum pecunia, sed qui etiā prece, uel precio, falsum dixisse præsumitur, accipiendus est, per apertum text. in l. diuus Adrianus. ff. de Re iud. Sp.

TESTIS domesticus. Lege, Domesticus testis.

TESTIS incertus, id est qui audiuit. Nam qui rem uidit, certus testis est: qui audiuit, incertus. Itaque autore Plauto, Pluris est testis occultus unus, quam auriti decem.

TESTIS inimicus. Callistratus ut ad dicendum testimonium negat admittendum eum, qui lucri causa dicturus sit: ita etiam testem eum, qui inimicus sit, & aduersus quem dicturus sit testimonium, negat admittendum. Vido elegantem legem iij. §. de Testibus. Sp.

TESTES iurati, qui iurarunt. Nam iureiurando testes à iudicib. astringuntur, se nihil contra id quod uerū esse sciant, dicturos. Paulo aliter hoc, Tislinio teste, Græci faciebant: quibus mos fuit, quum testimonium dixissent, iurandi causa ad aras accedere: nimirum quod prius testimonium dicerent, postea iurarent. Huc illud etiā spectat, quod Iuratus est mihi, pro iurauit, passiuē dixit Plautus in Persa. Sp.

TESTIS locuples. Multos fieri falsos testes.

stes, egestas coegit. Itaq; fideles testes à Cicero ne saepe appellantur locupletes.

TESTES mercenarij. Vide, Merce testes.

TESTES omni exceptione maiores, qui nulla penitus exceptione submoueri possunt, l. opinionem. C. de Contrah. & commit. stipul. sub fi. Vide Gloss. in §. item uerborum. Instit. de Inutil. stipular. l. o. Tislinus quæ in testibus cõsideranda sint, hoc eleganti disticho cõplexus est: Conditio, fortuna, fides, discretio, sexus: Fama, ætasq; bonis testibus esse uolunt. Require suprâ, Exceptione omni maiores. Sp.

TESTES reproborij uocantur, quibus cures aliter ostenduntur, necesse est reprobari priores testes. Quod sicut ab aduersario cõuento excipiendo, ita rursus ab actore replicando fieri potest: & tunc uulgò dicuntur reproborij reproboriorum. Spieg.

TESTIBVS honos habetur, quum uera dicere creduntur. his enim fides non abrogatur, nec de eorum religione dubitatur. Ideo conuictis loco Ciceroni Clodius obiecit, quòd eius cõtra se testimonio iudices non credidissent. Vide Tislinum in Orat. pro M. Fonteio. Sp.

TESTIBVS præsens aliquid facere. cui contrarium est, Clam & furtim aliquid facere.

TESTIFICARI, & testimoniũ dicere, & testibus firmare, significat, *kundtschafft geben, kundtschafft daribin*. Vox infrequens non est apud Ciceronem. Ad Syluiũ in Orat. pro A. Cluentio. Sp.

TESTIMONIUM à uerbo testari, ut paulo suprâ dictũ est, deducitur: à nostris pro ipsius asseueratione, in Scriptura nonnunquam pro lege & doctrina Dei accipitur. Pro testimonio dicere, olim dictum, quod nunc dicimus Depositione, Bud. annotauit in l. ij. de Orig. iur. ut & testimonia confusa dici, quæ turmatim testificantur: quas Latine turmas uocamus. Item refellere testimonia, quod nunc contradicere, & eleuare testimonia, hoc est, uilia leuiq; uerbis demonstrare. Subleuare autem testimonia, pro eo quod uulgò exonerare dicitur. Huic contrarium est, Premere testimonio, testimonium denunciare, re, dare, non ferre, à Cic. dici solitum. Opus non esset ut admoneremus, nisi ferre testimonium, ut uulgò, ita indocti dici solitum, cognoscere, mus, ait Syluius in oratione pro L. Flacco. Quãuis id dixerit Callistr. tit. de Testib. An ei inimicus sit, aduersus quem testimonium fert? Idem Syluius annotauit in Orat. pro L. Corn. Balbo, Gregorum morem fuisse, ut prius dicerent testimonium, postea iurarent: à nostris contrâ fieri solere. Spieg.

TESTIMONIA surda. Lege, Surda testimonia. TESTIMONIUM denunciare. Lege, Denunciare testimonium.

TESTUDINEA legata. Iabolenus de Leg. ij. in §. l. hæres meus. Cui, ait, testudinea legata essent, ei lectos testudineos pedibus inargentatos deberi. Labeo & Trebatius responderunt, quod & uerum est. Spieg.

TETRARCHÆ. Regna aliqua in partes qua-

tuor diuisa erant: eorum quartæ parti qui præerant, Tetrarchæ dicebantur.

TETRVM, quod tum ad mentem, tum ad ceteros sensus pertinet, malum, fœdum & pollutum, & insuaue significat. l. j. C. de Emendat. ser. Spiegelius.

TEXTRINVM, locus in quo textitur. l. qui textrinum. C. de Murileg. lib. xj. Alberic. Spieg.

THEATRA & Amphitheatra, tum opera illa omnium in urbibus maxima, quæ non temporaria mora, uerumetiam æternitatis destinatione fieri solent, adeò sunt uniuersitatis, ac non singulorum: ut si quid uniuersitati debetur, singulis non debeat: & contrâ, quod debet uniuersitas, singuli nõ debeant. l. sicut. §. si quid. ff. Quod cuiusq. uniuers. nomine. Vide Cantiunc. in §. Vniuersitatis. Inst. de Rer. diuision. (Quære suprâ, Spectacula. Spieg.)

THEMATIVM, forma diminutiva, propositionem, factum, casum, speciem. nam his omnibus, teste doctissimo Haloandro, utuntur ueteres consulti, huius uerbi loco. Inde Vlp. ad Leg. Aquil. dixit, speciem proponere, id quod Caius referre casum, de Condict. indeb. l. Neratius. Sp.

THEMIS, Græcis, iuris æquiq; dea credita est, quæ suaderet hominibus id petere quod fas esset: eandemq; esse ipsam, atq; fas existimabant. Vnde Themistes, oracula, & consilia, consultaq; & Leges sancitæ dicuntur. Budæus in Annotationibus prior.

THEODORAM uxorem, Iustinian. ob insignem raramq; eius prudentiam, ad cõsilia Reipublicæ adhibuit, in Auth. Iusur. quod præst. arg. §. hæc autem. in Auth. Ut iudic. sine quoq. suffrag. fac. l. bene à Zenone. C. de Quadrien. præscript. Verisimile est quoque, huius affectui datam celeberrimam illam Constit. Iustinian. cui caput est, maximum. C. de Liber. præter. qua antiquo iure emendato, mulieribus succurrit. Quamuis hæc tribus modis sepius ad uetus ius relabi uidetur: pactis, statutis & priuilegiis. Vide Vigl. in §. Sed hæc quidem. Instit. de Exhered. liber. Spiegelius.

THEOLOGVS hinc dicitur, quòd de Deo loquatur. itaq; Theologi non sunt, qui nihil creant nisi philosophos & sophismata. Erasim. inquit, Theologus est uir pius, de diuinis loquendi peritus. & Theologia est pietas, cum ratione de diuinis rebus loquendi coniuncta.

THERIA, id est animalia. Verum nonnunquam ea uoce usi sunt ueteres, præterquam in bestiis, & uenenatis iis, quæ ictu morsuue uenenũ relinquunt, & in quo exiguo corpore maxima nocendi uis regnat.

THERIACA, cæ. Vlpianus Theriacam quæque & cætera medicamenta, quæ secessus causa dominus ibi habuisset. l. quæsitum. ff. de Fun. in §. str. Huius confectionem docet Plin. Quamuis ueram hodie non habent omnes officinæ, consensu omnium eruditorum, ut pulchrè super ea re Leonicens & Menardus. interim tamen tam stupidus est mundus, ut prorsus decipiat ubiq; Ex Onomastico Brunfelsiano.

THESAURVS est, ut inquit Paulus, tectus quædam depositio pecuniæ, cuius nō extat memoria, ut iam dominum non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit quod nō alterius sit. l. nunquam nuda ff. de Acquir. rer. dom. Græci thesaurum dicunt pecuniam, quam quis in numerato & ad casus repentinos repositam habet. Vide Alciatū lib. iij. de Verborum significat. & Ferrar. in §. thesaur. Instit. de Res. diuis. Spiegel.

THESAURARI uocabulum alicubi Plautus usurpat adiectiuū: qui & Herculem thesaurarium festiuū uocat. Nunc in regum aulis præcipuum locum obtinuit inter magistratus summī honoris, qualem in celeberrima Cæs. Ferdinandi curia illustriorem effecit uirtus clarissimi Baronis Viridis Collis & Strechæ D. Ioan. Hofman, uiri & iusticiæ laude, & integritate præstantis: & quod rærum in ordine talium uirorū, amatoris atq; Mercenatis eorum qui sunt dediti literarum tractationi. Pari amore atque studio complectitur opt. literatissimosq; quosq; inclyto locō natus apud Hispanos, heros ille incomparabilis Martianus à Guzmā, pridem Friderici Nauiseq; Iurisperiti & Theologi docti, & simul Orthodoxi præconio copiose, sed uerè nobilitatus: adeo ut mutus ego uidear, quicquid uel immodicè addiderim ad tam præiudicatam iam illustrem & amplam Guzmannicarum laudū prædicationem. Spiegel.

THESAURVM inuenire, Imp. Leo rectè beneficium Dei appellat, l. unica, de Thesaur. C. libro x. Triphonymus autem donum fortunæ, in l. si is qui in aliena. ff. de Acquir. rer. dom. Refertur elegans Scæuolæ responsum tit. de Rei uindic. quod haud grauātē adscripsi. A tutore, inquit, pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit: is pecuniam inuenit. quæritur, ad quem pertineat. Respondi. Si non thesauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita, uel per errorem ab eo ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse, cuius fuerat. Spiegel.

THESIS, ait Alciatus, est generalis & indeterminata assertio, quæstionis modum complectens, quales apud nos sunt regulæ Iuris. Hypothesis uerò determinata est, sicut apud nos casus uel species facti. Apud Dialecticos, ut inquit Aristoteles, Thesis est conclusio, præter communem sententiam proposita. Aristophani uerò in Nubibus, significat sportularum depositum, unde iudicum honoraria pendantur. Spiegel.

THESMOPHYLAES, dicuntur legum & institutorū custodes. Bud. in Annot. prior. l. j. de Iust. & Iur.

THLASIAB, siue Thlibiæ, Latine dicti sunt qui habent testiculos attritos, à *thlasio* siue *thlibo*, quod est frango. Vlpian. de Verb. sig. l. spadonū. Thlibiæ, inquit, & thlasia, sed & si quod & aliud genus spadonum est. Item Paul. ad Leg. Corneliā de Sicar. l. hi quoq;. Hi, inquit, qui thlibias faciunt, ex constitutione D. Hadriani, in ea sunt causa, qua hi qui castrant. Nebriff. Vide Spadonum genera.

THYMELICVS, interpretatur pugio, seu

scenarum histrio. Vlpian. de His qui not. infam. l. athletas. Neq; thymelici, inquit, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. *Thymelici*, pulpitum, scena, ara. Nebriff.

THYMELICI, in l. athletas. de His qui not. infam. legendum, non Temelici. quod nemo nō nouit, teste Budæo. Alberic. exponit cantantes in pulpitis cum instrumentis. Sed memineris, uirū illum (quod & in nuncupatoria epistola indicauit) cum bonarum literarum, tum meliorum autorū, omni præsidio fuisse destitutum: quod ex iam dicta uoce, Tiberis & Thebais, ac infinitis aliis, simili modo enarratis, manifestè apparet. Referuntur autem inter scenicos thymelici, quorum nomine ueniunt citharædi, citharistæ, psaltæ, lyristæ, tibicines. Vide hic Budæum, qui admonuit, eodem errore themelici, apud Augustinum cap. vij. lib. vj. de Ciuitate, circa finem legi. ubi Lud. Viues de thymelicis aliquanto fusi. Thymelicorum quoque meminit Modestinus in l. Septicia, de Pollicit. quorum, ut & thymelicos Græci meminerunt crebro: & ex Latinis Vitruu. lib. de Architectura v. uide item Rhodigin. cap. viij. lib. viij. Spiegel.

THYMELICAE saltationes, apud Iustin. Nouell. de Consulib. §. ac primus quidem. Vide, Tragædi. Spiegelius.

THYNNI, seu thunni piscis præcipua magnitudine. considerationem ex Aristotele & Plinio sumptam pete à Fran. Massario, qui de natura aquatilium diligenter scripsit. Piscationis thynnariæ meminit Iuriscos. in l. uenditor. ff. Comm. præd. in prin. Vide omnino in eand. Bud. Spiegel.

T I

TIBI, & A te, nec ad rem, nec ad dignitatem, sed personam duntaxat referuntur: ut tradit Interpretes Pont. iuris, c. madata. extr. de Presump. & c. tibi. & c. si pro te. de Rescript. lib. vj. Spiegel.

TIBIALE, uelamen tibiæ: quinetiam arma, quibus crura muniuntur, Tibialia uocantur. Paulus: Si tibiale, uel humerale miles alienauit, castigari uerberibus debet. Spiegel.

TIBICINES, in ædificiis appellantur columellæ, quibus rustici tecta sua fulcire solent.

TIBERIS, Albula prius, à colore, non à Tiberio Nerone, in eo, ut Alberic. ait, submersos: sed à Tiberi rege Albano ibi præcipitato, cognominatus est. Ex Suetonio constat, crudelissimè bellæ corpus publicè crematū: tamen si Tiberium in Tiberim, pars populi clamitarent. Spiegel.

TIBVR, siue Tiburtum, urbs ad decimum sextum lapidem ab urbe distans. Hanc uocem apud ueteres Iuriscos. scriptam per i. Latinum, non per y. probat editio Haloandrina. Pierius in castigationibus in Poetā, accedit. Seruius lib. vij. autor est, tres fratres uenisse ad Italiā: Catulum, Coracem, Tiburtum. Hi simul omnes unam fecerunt ciuitatem, & eam de fratris maioris nomine Tibur appellauere, licet & alias fecerint singuli. Huc olim plebs Romana secessit. Et historia habet olim dirutum à Friderico Imp. eius nominis primo: de quo latius scripsi in quartum librum Ligurini. Spiegel.

TIBVR.

TIBURTIVS municipibus meis amantissimis, quos scitis, balneum Iulianum iunctum domui meae ita, ut publice sumptu hereditum meo & diligentia decem mensibus totius anni praebeatur gratis. Vide Scævolam in l. patronus. §. Codicillis. de Leg. iij. Sp.

TIGNA, solent trabes appellari, quibus summa domus contegitur. A tegendo sic dicta. Hinc fabri tignarii, murarii omnes, materiarii albarii-que significantur. Hinc & cōtignationes. Alciat. de Verborum significat.

TIGNARIUS faber, non solum is qui domus, sed etiam qui solaria lignea, hoc est qui trabes, cæteraque ad tabulata domus utilia, & omnia qui ædificat, intelligitur. l. ferri. de Verb. sig. Spiegelius.

TIGNI appellatione, in xij. Tab. omne genus materiæ, ex qua ædificia constant, significatur. l. tigni. de Verborum signif. Quinetiam ea quæ in vineis sunt necessaria, continentur: ut putæta peticæ, pedamenta. Vlpian. l. priore, de Tign. inuncto. Spieg.

TIMEO, inter ea numeratur verba, quæ idem possunt, addita, uel non addita negatione. Vide Alciat. in l. duobus negatiuis. de Verb. sig. Spiegelius.

TIMIDI, qui semper, & præter modum timor, teste Vlpiano in l. j. sub finē, de Ædilit. edict. Spiegelius.

TIMIDIORES sunt serui. Authent. de non alienand. §. nunc autem. uersic. Oeconomus.

TIMIDITAS, ex rebus, non ex uocabulis oritur, ut Cicer. oppidō scitē dixit lib. iij. de Finib. Vlp. in §. apparet. l. cū uerō is. de Fideicommiss. libert. censuit obesse libertati non debere, quæ uel seruis petitur, uel in totum non petitur per ignauiam, uel timiditatem, & cætera. Spiegelius.

TIMOR, ait Cicero, metus mali appropinquantis. Tusculan. iij. Metum autem accipientem Labeo dicit, non quemlibet timorem: sed maioris mali, & qui in hominē cōstantissimū cadat. l. v. & vj. Quod metus caus. Vide, Metus. Sp. morum. ff. Quod met. caus.

TITIA Lex, à Cn. Titio lata, qua cauebatur antiquis, ne quis ob causam orandam, donum pecuniæ acciperet: quæ in defuetudinem ueniens, sepius reuocabatur. Fr. Syluius, uir eruditus, coniecit ex Senatusconsulto, quod prouinciarum facta sortitio est, ab aliquo Consule Titio latam esse Legem. Spieg.

TITVBARE, non est, ut imperitum Latinitatis ait uulgus, defectuose loqui, uel inscienter, sed uacillare, hoc est ægrè pedibus insistere. Hinc nō nisi translātē testis titubare dicitur, cuius dictū uel ægrè discernitur, uel ut inconstans ac uarium exploditur. Sic Iustinian. uocat titubantem mentem, l. fi. C. de Cond. in deb. quæ heret, in ancipitiq; est, atq; dubia. Spieg.

TITVLVS à tuendo, hoc est indicando dicitur: quia rueretur & indicat id, cui superscribi-

tur, ne incidat ambiguitas. Et quia solebāt olim titulos rubris literis scribere, inde appellantur iam tunc Rubricæ. Vlp. in l. j. Si cert. petat. Quoniam igitur, inquit, multa ad contractus uarios pertinentia iura, sub hoc titulo Prætor inferuit, ideo rerum creditarū titulum præmisit. & Paul. ad fin. l. ij. de Interdict. Aliqua enim sub hoc titulo interdicta sunt. Vel quod factum auctoris tueatur, indicās ueritatē cuiuslibet rei: ut si quis alterius fortē generis quicquā esse cōtendat, recurratur ad titulum. ut ecce si quis dubitet, iustē possideam: ego illi causam allegem meæ possessionis, puta quod emerim, uel dono acceperim, tunc causa huiusmodi, seu formula iure probata, est mihi titulus, tueturq; rem meam. Non autem poterant, tradente Oldendorpio, significantius nobis insinuari causæ, ex quibus unicuique liceret apprehendere, occupare, possidere rē, quā ut dicerentur tituli possessionum: quasi tuentes, iustificantesq; possessionem. Porro tituli uocabulo Impp. in l. cogi. C. de petit. hæredit. bifariā utuntur. Primò etenim pro uero titulo, quales sunt: Pro emptore, Pro donato, Pro legato, Pro derelicto, & similes: deinde uerò, pro quadam modificatione, iuxta Azonis interpretationem: qualem etiam habet prædo & raptor. l. Pro hærede. in fin. eod. tit. Bart. sentit, & quidem rectē, titulum re ipsa nihil aliud esse, quā causam contractus, & (ut alij dicunt) initium possidendi, in l. per diuersos. C. Mandat. Sp.

TITVLVS, quod alicui rei, ut libro, operi, uel statuae superscribitur, ad eius cognitionem. Vnde in statuis, siue picturis Titulum dicimus; literas, quæ uel artificis, uel eius cuius statuae, siue imago est, nomen demonstrat: uel tēpus quo factum est opus, declarat. Habet & alias titulus significationes, quas Glossæ indicant, in l. nō ambiguum. C. Fam. ercisc. & in Nouell. de Mandat. Princip. §. titulos. Nec ignorandum, titulos magistratū quoq; dici, per quos eorum gradus, dignitates & imperia designantur: ij uariis modis per seculorū uicissitudines immutati sunt, iam citata Nouell. §. titulos. Sic titulus Iustiniani imperatoris præcipuè quodam encomio describitur Instit. &c. in prin. Spieg.

TITVLVS, pro Causa, iuxta quod uulgò loquimur, Corruptus titulus, pro non titulo habetur. Item, Titulus malus non releuat: ut in fure, prædone, raptore, tyranno, & similibus, ubi nulla causa saltem iusta adduci potest. per text. ualde elegātem, in l. qui interrogatus, cum l. seq. ff. de Petit. hæredit. Bart. in l. si ager, de Rei uend. facit differentiam inter titulum uniuersalem, & titulum singularem. Sed rectius indicante Apello, distinxisset inter contractum & modum acquirendi dominij. Vide causam apud eundem, cap. iij. Dn. Oldendorp. hanc culpam condonat non abs re Bartolo. Vide eum in Introductorio Class. iij. Spieg.

TITVLVS uerus dicitur, qui nobis significat uerè competere causam. Putatiuus autem titulus, quem putamus nos habere iusto quodam errore alieni facti, cū reuera non habeamus pos-

fidēdi causam. Quare rectē monuit Oldendorp. titulos putatiuos potius dicendos titulos bonæ fidei, iuxta phrasim Iuriconsultorum. Hi enim uocant bonam fidem, quicquid illæsa conscientia credimus esse, cum non sit scilicet tolerando errore lapsi. Sic bonæ fidei emptor dicitur is, qui à non domino emit. Vide & Bonæ fidei possessor. Spiegelius.

TITVLVS hereditarius. l. j. C. Si quis ig. rem minor. sin. decret. compar. & titulus honorarius, ibid. Alberic.

TITVLVS lucratiuus est, cū res ad aliquem peruenit sine onere, sine grauamine dādi, ex mera liberalitate. Hos titulos, uel causas lucratiuas, eleganter recenset Imp. in l. unica, C. de Impon. luc. descript. lib. x. Vide suprà, Lucratiuæ causæ. Titulus autem onerosus est, quando res ad aliquem peruenit, cum onere aliquid dandi, aut faciendi: cum is qui rem recipit, oneratus & grauatus est aliquid uicissim dare, aut facere: sicut est in omni contractu. Spieg.

TITVLI nominati, ad instar contractuum: quia tituli ex cōtractibus proficiuntur. tractantur hi lib. Pandectarū xlj. Innominati tituli, sunt ex iure naturali, apud omnes gentes æquē recepti, absq; certa & solenni formula, quales declarat Oldend.

TITVLVS Pro suo. uide suprà, Pro suo. Titulus ludi, est lucratiuus. Quære, Turpe lucrum.

TITVLVS falsus. Quemadmodum per rerū naturam, ubi post titulum nihil sequitur materiæ uel operis, aut ubi materia seu opus non respondet titulo, ibi uanus & falsus dicitur titulus: ita qui uerbis duntaxat possidendi causam & prætextum allegat, quem reuera non habet, is nihil facit aliud, quàm quod fumos uendit, & titulum mentitur suæ possessionis. Sp.

TITVLOTENVS, quod nudo uerbo hititur, quod probari non potest. Vlp. Ne tamen titulotenus tutores ære alieno allegato, pecunia abutatur, in §. illud queri potest. l. magis puto. de de Reb. eor. qui sub tut. Idem est, si quis titulum quidē facti allegare possit, sed iure inualidum, ut quia emerit à furioso sciēs: uel quia maritus uxori, aut uxor marito donauerit. Is enim titulotenus p. possessore possidet. Quoniā reprobatus, uel inualidus titulus, habetur pro nō titulo. Sp.

T O

TOGARVM uaria antiquis Romanis erant genera: ut, Toga prætexta, qua utebantur pueri usque ad annum decimum octauum. dicta, quod uesti purpura intexebatur. Postea sūmebant togam uirilem: quæ & Libera dicebatur. Vlpian. de Aur. & arg. leg. l. uestis. Puerilia autem sunt ueluti togæ prætextæ, aliculæ, chlamydes, & pallia: quæ filiis nostris comparamus. sic legit Nebriss. Expungendæ sunt autem diſtiones, Aliculæ, & Pallia: substituendæq; Alicubi & Alia. Sic enim habet Noric. text. Astipulatur Baysius. Itē, toga uirilis, toga picta, toga regia, quæ erat auro & purpura intexta, qua reges utebantur: quæ à Liuius inter insignia triumphantis numeratur. Toga pura, quam tyrunculi forenses assume-

bant tyrocini die. Toga candida, quam petitor res magistratuum induebant: unde candidati dicebantur.

TOLERARE, pro sustentare, nonē dixit Alphen. l. censoria. de Verb. sig. Sic & Tacitus, tolerare uitam. Alciat. ibidem admonet, & latius ostendit Bud. in Annot. posterior. ad d. l. Spieg.

TOLERABILE tributum, pro moderato, nec difficili.

TOLERABILIA esse, quæ uetus consuetudo comprobat, rescripserunt Imp. Verus & Antoninus. autor Papyrius, in l. Imperatores. de Pollicit. Spieg.

TOLLERE iudicium, tollere, disturbare, rescindere iudicium, aut rem iudicatam, quasiare, re dicimus, pro eo quod uulgō dicunt, quasiare, & annihilare sententiam iudicis. Ex Syluio. Sp.

TOLLERE, uerbi usus & elegans, & uariis est apud Iuriconsultos: præsertim Vlpianū, qui fuit Romani sermonis obseruantissimus. Vtius uicino non esse, altius ædes tollere. Et interdum dici potest eum quoque, qui tollit ædificium, uel deprimit, luminibus officere, hoc est, demoliri diruere, eleuare, sursum erigere. l. si arborē. §. per contrarium, de seruit. urban. præd. Spieg.

TOMENTVM Circēse, uocatur triuale commune pauperibus: & est, quicquid puluillo infarcitur, siue illud sit de lana, pluma, stramento, caribus, uel iuncis. A τὸμῆ incisione: concidebantur enim quæ puluillis infarciebantur. Vlpianus de. Leg. iij. l. si uni lana. Lanæ, inquit, appellatione, toimentum non continebitur. Nebris-

sensis.

TONSOR radebat. Vide Vlpian. in princip. l. Item Mela scribit ff. ad leg. Aquil.

TOPIARI erāt, qui arbutculos, uirgultaq; ductilia, facili flexu in uarias formas figuratq; modō humi, modō pro ruris spacio, uario & solerti ingenio effingerent & concinnarent: τὸπῶν, hoc est à locis, quæ uirgultis eiusmodi effinguntur. Alexand. Neapolit. Genial. diē. lib. iij. cap. xxv.

TOPIARIVS seruus, qui topiaria facit: ut topiariā facere, pro artē exercere operis topiarij. Africani. l. cum quæreretur. §. fin. de Leg. iij. neq; topiariū, neq; saltuariū legatum uideri ait. Topiarium enim ornādi: Saltuarium autē tuendi, custodiendiq; fundi magis, quàm colendi causa paratum esse. Spieg.

TORCVLAR, quod & torculum, tam oleariū, quàm uinariū apud antiquos legitur. quod & Bud. admonuit. Spieg.

TORCVLARIA, sunt machinæ premendis uis aptæ. Præla enim dicuntur trabes in torculari, quibus uia calcata premitur. Vlp. in l. fundi. de Action. empt. censuit torcularia instrumenti magis esse, quàm ædificij, etiam si ædificio cohererent. Sic Haloader habet, & sensus ipse requirit, ut sine negatione legatur. Spieg.

TORCVLARIVS, a, um, quod ad torcular pertinet.

TORBVMATA dicuntur sculpta aut celata ex quacūq; materia, quæ in deliciis habentur. TOR-

TORMENTVM, & cruciatum qui infligitur alicui ad pernoscendam ueritatem, significat: & pro his etiam ponitur, qui cruciatu inferunt, ut apud Ciceronem pro Cluentio. Est quoque generale uocabulum omniū machinarum, saxa, tela, & id genus alia torquentium, atque immit- tentium. Vulgò Bombardæ, & Canones ap- pellantur. De priori significantia uide l. diuus Pius. ff. de Quæstion. & Bartol. in l. j. eodem tit. pulchrè differente, quibus modis, & cōtra quos tormenta sint adhibenda. Quintilianus quoque in lib. x. scribit, qua ratione tractari debeant tor- menta & quæstiones. Sunt autem probationes inartificiales. Spieg.

TORQVATI milites, quibus torques uirtu- tis præmium fuit. c. ius militare. in prin. Decret. Torquatos puto rectè appellaueris, qui ab Im- peratoribus uirtute meruerunt ius militare. Ger- mani tales Ritter, Itali Equites auratos appellat: fortè, quòd olim equites splendidi epitheto in- signiuit Hircius, nimirum ab auri fulgore & uir- tute. Cecidère, inquit, eo prælio splendidi ac- cecuti sunt. nonnulli Equites Romani. Quem illustres uiri, nonnulli Equites pa- riter appellauit, teste Catanæo. Cæterum tor- ques, colli induuias & ornamenta, tam masculino quam feminino, idoneos quosdam, & præ cæte- ris illustres Latinæ lingue autores protulisse, lib. x. Valerius ostendit.

TORQVATI etiam hodie uocari possunt Proceres siue Equites aurei uelleris, qui uulgò, Die Herren von der Rhet dicuntur: quos Burgundio ster insigni suo, quod est Aureum uellus, illustra- uit. Spiegelius.

TORQVARE, tormentum inferre, causa in- uestigandi ueri. Donatus: Torquemus hominē, extorquemus ueritatem. Interpretes Torturam uocant: ab eaq; docent non esse incipiendū. Bar- in l. j. de Quæst. Sp.

TORQVARE ius, per translationem pro a- uertere, aut peruertere. Cicero pro Cæcinnæ: Iu- ris retinere sententiam & æquitatē, plurimū ua- lere oportere, an uerbo, ac litera ius omne tor- quere, uos statuere iudices, utri æquiores esse ui- deantur. Spieg.

TORRENS, fluuius qui non de fonte, neq; de uiua aqua, sed à pluuiis, uel de montib. in ual- les descendit: æstate autem siccatur, aquis uerò hyemalibus inundatur & currit. Vide l. j. & ij. de Flum. & l. in summa. §. pen. de Aqu. plu. arc. Sp.

TORRERE, iam usurpatur pro igne urere. Proculus (si uulgati codices carent menda, in l. quidā Iberius, de Seruit. urban. præd.) De tubu- lis, inquit, eo amplius hoc iuris est: quia per eos flamma torretur paries: aliàs, inflammaretur, ut apud Haloand.

TORTOR, ex usu dicitur is, qui tor- quet in equuleo, magis quàm qui extremo sup- plicio afficit, ut tradit Sylu. Hinc tortura, sup- plicium.

TOTA decem. Iulianus l. si tibi. ff. de Vsu- fruct. eat. rer. quæ usu cōsum. Fient quidē, ait, tria

tota decem, sed mihi quinque numerari debe- bunt. Spiegelius.

TOTA statua uno spiritu continetur. Paul. in fin. §. item quæcunq; l. in rem actio. ff. de Rei uend. Spieg.

TOTA uita, totum uitæ tempus.

TOTVM, figuratè, pro singulis suis partibus ponitur. ut, Quo anno: pro, qua anni parte: Quo tempore, id est pro quacunque temporis parte. Sic & Eodem die dicimus, pro eius diei qua- cunque parte. l. quæ de tota. ff. de Rei uend. Spiegelius.

TOTVM integrale, nihil aliud est, quàm in- tegrū quoddam, ex pluribus inter sese cohæren- tib. cōstans: quod quidē artificiale dicitur: ut edi- ficium, nauis, fundus, prædium. l. rerum mixtu- ra. ff. de Vsu capion. Hoc alienari prohibito, & pars alienari prohibita uidetur. l. dotale. §. præ- dij. ff. de Fund. dot. ubi Vlpian. ait: Proinde siue totum prædium in dotem sit datum, siue pars prædij, alienari non poterit: & hoc iure utimur. Differt autem ab altero corporum genere, quod in dict. l. rerum mixtura. Póponius Naturale nun- cupauit, quod scilicet uno spiritu continetur: ut homo, lapis, lignum. Vide Plutarchū in de Præ- cept. coniugalibus. Claud. in Topic. Legal. & su- præ, Corpora. Spieg.

TOTVM in modo, à Logicis ideo nomina- tur, quia determinatio adiecta dictioni, limitat eam, & facit uelut partem. Vnde dictio simplici- ter sumpta, si referatur ad eandem dictionē cum determinatione, tunc quæ simplex est, dicitur Totum in modo: quæ determinationem habet, pars in modo. Homo enim, si referas ad hominē album, totum est, & totum in modo. quando- quidē ista determinatio (albus) quia adiicitur eidem dictioni, partem facit: reiecta à dictione, relinquit totum. Atque adeò similes determina- tiones, eandem dictionem, & eius significatum à seipso diuersificat: ut, ubi non adiicitur, totum sit: ubi adiicitur, pars. Vnde dicitur, Totū in mo- do, & pars in modo: quia modus utramque facit paginam. Nisi enim modū adicias, dictio quæ in toto est, pars non efficietur. Est autem, Cantuū. teste, non infrequens apud Iurisconsultos argu- mentationis genus, de toto in modo: tamen in uulgatis Doct. Commentariis de hac re nihil ex- plicatum reperias. Vide eum sub finem, ubi hūc locum à toto, tractat. Spieg.

TOTVM numerale, quod constat numeris, sicut sunt summæ in quātitate discreta: qua quæ- rimus, quot res sint. Sp.

TOTVM & omne sic differunt: quòd totum dicimus unius corporis plenitudinē: omne, de uniuersis.

TOTVM perfectum dicitur id, quod omni- bus partibus suis cohæret. l. j. ff. de Orig. iur. Spiegelius.

TOXICVM. Lege, Telum.

T R

TRABEAM & Consulium fuisse, cōstat non solū ex Aufonio & Ammiano: quos celebratissi- mi nominis uir Baysius citat in de Re uestiar.

T 3

uerum etiam

uerumetiam ex l. j. C. de Consul. lib. xij. nec non ex fine Constit. quæ extat in Nouel. eod. tit. Spiegelius.

TRABES propriè, Festus ait, sunt duo tigna ædificij gratia simul compacta. Nam cum simplia sunt, non trabes, sed tigna dicuntur. Paul. l. quod si neq. de Pericu. & comm. rei uend. Vide-ri autem trabes habitas, quas emptor signasset. Spiegelius.

TRACTARE pecuniam, pro administrare etiam usurpatur. Cicero in Verr. j. Eras tu Quæstor, pecuniam publicam tractabas. S. Hierony. periculosam innuit Quæstoriam functionem: existimans, circa rem piceâ assiduò uersantem, ab ea uix non posse non coinquinari. Proinde magna laude uehendi sunt, qui priuati commodi obliiti, publicam pecuniam, bona fide procurât. Cuius nomen egregiè sustinet nunc Hieronymus Smeltius Quæstor ærarius, hoc est magister Censuum imperialis Præfecturæ Decapoleos Ellatiæ, in qua Selatum, charissima mihi patria: nimirum quod ad præclaras alias ornatissimæ huius uiri dotes, accesserit exacta bonarum literarum cognitio, quæ non potest non auocare animus à turpitudine. Simili laude fraudâdus nō est Christophorus Keuenhuller ab Aichelberg. Eq. clariss. Cæs. Ferdinando à consiliis, natus ad maxima, & futurum, modò uiuat, Regiæ aulæ lu-
men. Ipse, quod mirari licet, uix dum ab eo bonis literis à limine salutatis, doctis & studiosis omnibus impense fauet, & ipsa bonarum artium cognitione, toto, quod aiunt, pectore, felici indole filios tradidit locupletandos. Neque nō rectè existimans, hoc possessionum genere eos longè uerius & splendidius exornandos, quàm maiorum niti tantum stemmatis, aut congerendis facultatibus. Spiegelius.

TRACTATORES sunt, qui tractatorias habent, id est licentiâ adducendi equos in cursu publico. Quâ Plinius in epistola ultima ad Traianum, Diploma appellat. Venuleius Iurisconsultus in l. continuus, de Verborum obligat. Non debet, inquit, diplomate diebus & noctibus continuare iter, omni tempestate cōtempta. Alciatus in l. tractatores, C. de Tractat. & stat. lib. xij.

TRACTATVS, pro libri parte, in qua quid describitur, accipi notum est. Papinianus l. fin. ff. Si pars hæredit. per. cum ait: Ille tractatus incurrit: pro quæstione dubioq; usurpat.

TRACTVS, pro amplo spacio terræ, quâ regionem appellamus.

TRADERE, nō est dare propriè, sed tantum porrigere. Sic tradit deponens, commodans & uenditor, qui non est mercis ipsius dominus. Sic tradimus ministris nostris pecuniam, ut nobis aliquid emant. §. sic itaque discretis. Institut. de Action. Spiegelius.

TRADERE rem. Lege, Res datur.

TRADITIONEM corporalium, Quasi traditionem incorporalium esse, docet Specul. tit. de Empt. & ued. §. j. super uerbo, Tradere. & uersicul. sed & si plures. Diuiditur in dationē, & traditionem. §. sic itaque discretis. Instit. de Action.

Spiegelius.

TRADITIONIS uerbo in l. traditionibus. C. de Pa& Imp. utitur improprie: nempe pro datione. Vicissim, in l. si ut certo. §. nunc uidendum. sumitur uerbum dare, pro tradere. Sp.

TRADITIO ex legitima causa, seu titulo, producit possessionem, & rursus possessio producit usucapionem, & dominium: quæ sic coherant, ut intellectu iuris separari nō possint, si consentire debeat usucapio. l. traditio. in fin. ff. de Acquir. rer. dom. Falsum est enim Accursij commentum, quod uerba per hanc non referantur ad possessionem. Vnde sit, quod aliàs dicitur titulus possessionis, aliàs titulus usucapionis. Vlpian. in l. j. in prin. Pro suo. Ex Oldendorp. Spiegelius.

TRADITIONES humanæ. Vide, Humanæ traditiones.

TRADITIO nuda dicitur, cuius nulla est causa. Spiegelius.

TRADO tibi, præsto tibi, & similia uerba, proprius uero est, ut inter Latine loquentes, dominium translatum non censeatur: quia uerba id non inferunt. autor Alciatus, citans l. si fundum certum. de Verborum obligat. Sp.

TRADVCERE, & pro infamia afficere, & ut uulgò loquuntur, diffamare, & uelut in exemplis proponere deridendum per uicos, & theatra. quod Catamidiare Græcè dicitur, autoribus Eras. & Bud. Spiegelius.

TRADVCERE, pro traduces facere. Paul. in l. si duo. Vti possidet. Si uicinus uites ex fundo tuo in suas arbores traduxit. Traduces enim in uitibus dicuntur, qui aliunde tracti ac propriati sunt. Spieg.

TRAGOEDI, actores tragædiæ. Iustin. in Nouell. de Consulib. §. Ac primus quidem, quæ ait, ubi & his qui in scena risum concitant locus est, & tragædis pariter ac thymelicis saltationibus, iuxta Haloand.

TRAHIMVR inuiti: Ducimur uolentes. Vnde Bartol. in l. j. C. de Agric. & censu. libro xj. & ibidem: Trahitur, qui iure trahitur. Sic in Auth. Ne fil. pro patre. Sp.

TRAHICERE pecuniam, pro transportare. Hinc Traiectitia pecunia dicitur, ut Modestinus tit. de Naut. scenor. scribit, quæ trans mare uehitur. Nebrissenfis.

TRANSACTIO, est de re dubia, & lite accipiti, necdum ad finem ducta, non gratuita pæstio. l. j. de Transact. Diuiditur in iusturandum, sententiam & transactionem. l. j. ubi Gloss. & l. ij. de Iureiur. Spiegelius.

TRANSACTIO propriè appellatur, quum aliquo dato uel recepto, timore præsentis uel futuri iudicij, in re dubia conuentum decusumque est. l. j. ff. de Transact. Generaliter autem accipitur pro quocunque actu, quo concordia inducitur, uel ab obligatione receditur. l. j. ff. de Pa& æstatem Plinius dixit. Sic & transigere æuum, transigere diem dicimus. Et quo magis latifima tentandæ transactionis occasio præberetur contro-

cōtrouertentibus, erat olim posterior Feriarum pars, hoc est, post diuinū cultum reliqua, ad componendas lites destinata. Vide l. ult. C. de Fer. & Alciatum in l. Transacta. de Verborū significat. Spiegelius.

TRANSACTORES, uel cōpositores controuersiarum, *gutliche vnderhandler*, nihil arbitrantur: sed agunt omnia scitu partium, & uoluntate: tandemq; pronunciant id, quod æquum uideatur, ut tractatur in l. j. de Recept. arb. Sp.

TRANSCRIBERE, inquit Aretius, dicitur, cum ius nostrorū in alium transit, in l. si uir uxori. de Prescript. uerb. ubi Iuriscon. Vt eos, ait, fundos si uellet, eodem precio mulier transcriberet uiro, ut sit transcribere fundum, iure cesso tradere. Transcribere item pro eo accipitur, quod uulgo super alium onerare dicūt, *Ma seiner beschwerd zussellen, vbergeben*. ut in l. ult. C. de Præd. nauic. & in l. aliquando. ff. ad Velleianum: Si hereditatem emerit, & æs alienum hereditarium in se transcribat. Transcribere præterea, in aliud exemplum scribere est, quod uulgo dicūt Copiare. Vide Budæum in Annot. prior. ad l. si uir uxori. ff. de Prescript. uerb. Spieg.

TRANSFERRE. De usu huius uerbi nō recte sensisse Vallam, Budæus in Comment. Linguae indicat. Nostri obseruarunt, transferri aliquando ad alios, quod non est nostrum. l. quod nostrum. ff. de usufr. Spieg.

TRANSFUGA non solum is accipiendus est, qui aut ad hostes defecit, aut in bello transfugit: sed & qui per induciarū tempus, ad eos cum quibus nulla amicitia est, fide suscepta transfugit, autor Paul. de Capt. & postlim. reuer. l. postliminium. cum simil. Porro transfugis nullū creditum est beneficium tribui, quibus negatum est postliminium, teste Callistrato, l. itē ei. ff. Ex quib. caus. maior. Sp.

TRANSFIGURATA, Vlp. l. quid tamen. ff. Quib. mod. usufr. amit. Proinde & ornamentum, ait, dissolutum aut transfiguratum extinguit usufructum. Notum transfigurare, esse in aliam figuram uertere. Verbum Plinianū, quod & apud Suetonium legitur. Interpres diui Matthæi cap. xvij. usus quoque est eo: pro quo Erasmus maluit Transformatus dicere, nimirum diuum Hieronymum secutus, cuius Scholium sic habet: Quod autem dicit, Transfiguratus est ante eos: nemo puter pristinam eum formam & faciem perdidisse, uel amisisse corporis ueritatem, & adsumpsisse corpus, uel spirituale uel aereum: sed quomodo transformatus sit, Euangelista demonstrat, dicens: Et respexit facies eius. Sp.

TRANSFORMARE. Vlp. Sed neq; diætā transformare, uel coniungere, easue separare ei permittitur. l. si cuius. §. sed si adiū. ff. de Usufructu. Vide Transfiguratum. Sp.

TRANS GREDIENTEM, pro prætereuntem, aut prætereuntem, eleganter usurpat Martianus in l. fin. §. diui. de Publica. Sp.

TRANSIGERE, propriè actor dicitur, id est, ab actione trāsire. Metaphoricè tamē simplius accipitur pro decidere, & transactares, quo

modo finita, *al kummen, ablaenen*. Sicut agere dicitur, qui petit quod sibi debetur. §. j. Instit. de Action. ita Transigere, qui præter formulam actionis sue, aliquid accipiendo litem sopiuit, *Abtadi-gen*. Quamuis & reus transigere, sed impropriè, dicitur, per Gloss. & Doctores in l. secūda. C. de Transaction. Transigere autem, & pacisci, distinguit Vlpianus: Qui transigit, inquit, quasi de re dubia, & lite incerta neq; finita transigit: qui uerò paciscitur, donationis causa rem certam & indubitatam liberaliter remittit. l. j. de Transact. Spiegelius.

TRANSIRE ad hæredem, Plinius: Margaritæ, gemmæque ad hæreditatem transferunt: uestes prolongant tēpus, unguenta ilicō expirant, & suis moriuntur horis.

TRANSIRE legem, pro non curare, & negligere.

TRANSIRE uitam, pro uiuere, & quod uitam transigere etiā dicitur. Seneca: Semper uerò esse felicem, & sine morsu uelle transigere uitam ignorare est rerum naturæ alteram partem. Spiegelius.

TRANSIVNGERE, est in quadrigis locum ueterinis mutare: ut mulam remonariam facere, quæ præcedere solebat: uel dexteram facere, quæ sinistra esse solebat. Vlp. in l. ædiles. de Ædili. edict. Si mula talis sit, ut transiungi nō possit, an sana sit, &c. Idem: Pleraq; deniq; carrucarias tales esse, ut transiungi non possint. Idem ait: Si nata sit eo ingenio, aut corpore, ut alterū iugum non patiatur, sanum non esse. Ex Budæo. Sp.

TRANSLATITIVM Asconius uocat, non nouum, nec nuper inuentum, sed aliunde translatum. Spieg.

TRANSFUSIONEM, à translatione hoc distare, Gloss. in l. j. ff. de Nouat. putat, ut si quid nouatur in eadem persona, transfusio sit: in altera uerò, translatio uocetur: quum tamen Transfundere propriè sit, ab uno ad alterum transferre. Itaq; uidetur Iuriscon. pro eodem accepisse, quod satis sequentia uerba, si perpendantur, innuere etiam uidentur. Sp.

TRANSLATICIUM, pro uisitato, & pro eo quod frequenter fit, accipi, Bud. autoritate Plinianij maioris comprobatur, in Annot. prior. Translatiçi exequi apud Vlp. in l. j. ff. de Iur. patron. est transferre pœnam in leuiorem, communemque modum, qui ad illud delicti genus non multum pertineat. Non translaticiçi, hoc est non promiscuè, non uulgariter, non indifferenter: sed pœna factō apposita, seu cōuenienti. Ex Budæo & Oldend. Spieg.

TRANSLATIO, Rhetorum uox à Iureconsultis, Marcello, in l. sicut. §. superuacuum. Quib. mod. pig. Vlpiano, in l. sed & si unius. de Iniur. & ab Alciato explicatur, capi. x. libro j. Parerg. Spiegelius.

TRANSLATIO Legati fit quatuor modis. Vide Paul. in l. vj. de Adim. leg.

TRANSLATIO legatorum, & ademptio, quamuis promiscuus alicubi eorum sit usus: in hoc tamē differūt, quod trāslatio fieri nō potest,

nisi precedenti ademptione facta. Siquidē translatio nihil aliud est, quā legatorum in alterum collatio. Spiegelius.

TRANSLATUM uerbum dicitur, cum à propria significatione in aliam conuertitur. Cicerō maximē probat translationem uerborum: quæ & apud Iurifconsultos frequens est. Vide Alciatum in præmio Comment. de Verb. sig. Spiegelius.

TRANS mare Reipub. causa abesse, apud Vlp. l. uerum. §. ex facto. ff. de Minor. Sp.

TRANSMIGRARE, est in longinquioris loci domicilium, habitationē uel migrare. Valla.

TRANSMITTERE hereditatē, pro transferre, relegare. Obseruandum tamen, quod hereditas non adita, regulariter ad alios non transmittitur. l. quoniam sororem. C. de Iure delib. l. j. §. in nouissimo. C. de Caduc. toll. Sp.

TRANSNOMINARE, nomen commutare, uel inuertere, aut immutare. Nihil autem mali est, ferendi nominis causa institutum, honesti hominis nomen assumere, ut Caius in l. facta. §. si in danda. ad S. C. Trebel. Sp.

TRANSVECTIO in re militari est, quā uulgō Monstram dicimus. Transuehimur autem, siue id ratibus in mari, aut curru per terram fiat. Itaq; apud Iurifcos. in l. j. de In ius uoc. cum ait: Sed nec eum qui cum equo publico, in causa publica transuehatur: pro recognoscatur ad militiam, accipiendū. Transuectio enim est, Oldend. teste, quam nūc uulgō Monstram dicimus: cum equites solenniter recensentur, quo modo sint instructi persona, equo, & armis. Sp.

TRANSVERSALES, qui ex transuerso, siue à latere coniuncti sunt: ut fratres, & sorores, eorumq; liberi. Instit. de Gradib. cognat. Sp.

TRANSVERSUS agit, qui ui & impetu quodam ab instituto deflectitur. Erasmi.

TRANSVMERE, ex alio sumere. Vnde quæ ex primis tabulis (uulgus Originalia uocat) transcripta sunt, solennitate Iuris adhibita, dicuntur transumpta. Spiegelius.

TRAPES, etis, mal. gen. mola olearia. à *trapeza*, uoluo, seu uerto. Trapetus idem, sed antiquē. Vtraq; uox extat apud Catonem de Re rustic. Trapetū & locus est, in quo est mola olearia, & ipsa etiam mola. Est & apud eundem reperire, Maro nem item & Columellam. Sp.

TRAPETVM, siue Trapetus, olearia mola est, ut ait Seruius lib. ij. Georg. Vlpianus, Locati, l. sed addes. Trapeta, inquit, instructa funibus. Nebrissen.

TRAPEZITAS, id est mensarios, gemmarumq; & argenti, & uestium distractores, mercatores, omnesq; apothecarios, & quibuscunq; ergasteriis adherentes, à dignitatibus & militia lex submouet, C. de Cohort. lib. xij. Hos autem duorum esse generum, indicaui in interpretatione Hymni Prudentiani, qui inscribitur, Ad omnes horas: ubi omnia uerbosius explicatur à me, secuto tum morem illius temporis, quem & antea in Reuchlini Progymnasmatibus scenicis, & Pici Staurosticho seruauī. Quia uerō post minus

placere cepit, ut sunt, Cicerōne teste, posteriores cogitationes prioribus meliores: studiū breuitati in quicquiliis Scholiorū meorum, quæ deinde edidi in Bartolini Austriaden, Guntheri nostri Ligurinum, in de Immanitate Pontani, Erasmi de D. Anna, Cymbriaci Encomiastica, ac priores hymnos Prudentij: in cuius & reliquos erām annotaturus Scholia, nisi per amicum monitus, me actum agere cognouissem, quod pridem in suis Hispanis præstitisset uir unde quaque doctissimus Ant. Nebriff. Sp.

TRAPEZOPHORAE, mensæ fuerunt ornatu magno elaboratæ, quæ effectis imaginibus sustinebantur: quales hodie in uetustis marmoreis sæpe uidentur. Alexand. Neapolit. Genial. dier. lib. j. cap. xix.

Trauidia, id est balbutire, est uitium lingue, non uocis. Arist. in Problem. segmento xj. tria genera huiusmodi uitiorum ponit. Trauberen, id est blasphemiam, cum literam aliquam exprimere non possumus: eamq; non quamlibet, sed certam. *Pleloten*, id est balbutiem, quæ est literam eximere & re, uel syllabam, id est pronunciando eximere & prætermittere. *Hischophoniam*, id est hæsitantiam, quæ est syllabam syllabæ iungere non posse. Hec tria uitia expressit Vlp. de Aedil. edict. in l. idem Offilius. §. quæ situm est. in quem uide quæ annotauit Dn. Budæus.

TREBATVS fuit iurisperitus clarus temporibus Ciceronis: ad quem cum scriberet Ulpiana, omnia exēpla ex iure Ciuili sumpsit: ut haberet rationem eius, ad quem scribebat. Sp.

TREMERE, propriè corporum solidorum est: cum propter frequentem commotionem ita concutiuntur, ut stare loco nesciant. Hinc fit, ut Tremor pro rigore accipiatur. Auth. Iulius. quod præst. ab his. §. j. Sp.

TREMIS, uti semis, apud Imp. Anastasium, in l. uidemus. C. de Erog. milit. annon. libro duodecimo.

TREPIDATIO. Charisius lib. singulari de Testib. Plurimum, ait, in excutienda ueritate, etiam uox ipsa, & cognitionis subtilis diligentia adfert. Nam & ex sermone, & ex eo, qua quis constantia, qua trepidatione quid diceret, uel cuius exultationis quisq; in ciuitate sua est, quædam ad illuminandam ueritatem, in lucem emergit Spiegelius.

TREVGGA, pro induciis, securitas est præstita personis & rebus ad tempus aliquod, bello nondum finito. *ein Treuy oder Anstand*. Interpretes aiunt, Induciæ sunt ad modicum tempus. *Treuga* in longum extenditur. l. postliminium. §. induciæ. ff. de Capt. & postlim. reuers. & not. ff. de Pact. conuent. Require, Induciæ. Sp.

TRES libri posteriores Codicis, teste Budæo, non pauca continent, quæ priscæ elegantiæ uestigia retinent: quamuis horum librorum obcurritati insuper caliginem multam offudit Accursianorum stupor, quod quidē ad linguæ utriusque intelligentiam pertinet. Quam obrem multi debemus D. Alciato Iuriscoꝝ illustri, propter Annotationes, quas in hosce libros edidit. Sp.

TRIA sunt, quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. Vide l. ult. ff. de Capit. minut. Sp. **TRIEVI**, tum accipiendum est, quum ex causa à iudice, quod aliàs non competeret, conceditur, arg. l. j. §. j. C. de Petit. bonor. sublat. lib. lx. Zaspiegelius.

TRIBVARIVM, à tribu: Tributarium, à tributo dicitur. Bart. Latom.

TRIBVLES, id est de mea tribu. Tribules meos, tuos, suos, nostros & uestros dicimus, nō Contribules. Vide Syluium.

TRIBVNAL quorum apud priscos Romanos fuerit iudicium, Alconius docet. Formā eius Virruuius libro quinto describit. Hoc hodie ordinariis iudicibus tribuunt Interpretes, ut Rotori, Consistorium. §. illud. Auth. de Appel. & intra quæ temp. Bart. in l. j. C. de Confess. indicat, quæ iudici pro tribunali, & quæ non expedienda sunt: aperit, quo sensu id, quod vulgò receptum est, Loco maiori debet iudex sedere.

TRIBVNVS quando, & unde dicti, de eorundemq; generibus quinq; atq; potestate, appositè Zafius noster scripsit in poster. l. de Orig. iur. Spiegelius.

TRIBVNI plebis erant, qui ex corpore Senatorū, post exactos reges, iussu plebis creabantur. Vide Alciat. in de Magistrat. Idem Tribunos ærarios eos fuisse arbitrat, qui ea munera obirent, quæ nunc generales Receptores obeunt, attributā pecuniā Quæstorib. prouincialibus annuerantes ex ærario promptam, secundum Varronē. Videm ait, ij erant, qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nunc sunt Thesaurarii bellici.

TRIBVNVS militū hodie uocamus Marschales, aut certe præfectos militum, secundum Bud. in Annotat. ad d. l. de Orig. iur.

TRIBVNIANVM Pandectarum architectū, uirum ingenio miti atque humano, singulāq; omnium artium doctrina imbutum, Suidas Græcus autor, teste Budæo, appellat omnis religionis contemptorem: & qui Iustiniano persuasit, mortem eum non appetiturum, sed cum dar incerto auro: cum contrā ster scriptor grauis eorum temporum Procopius, ut eum allegauit Rutilius, uir doctus: nec Iustiniani optimi, & uel Suidæ ipsius testimonio, religiosissimi Princesis prudentia & pietas passura fuisset, nedum altura & prouectura eiusmodi monstrum. Spiegelius.

TRIBVNITIÆ leges, Plebiscita proprio vocabulo dicuntur: Consulares uerò absolute Leges uocantur. Tribunus, sacrosanctus magistratus erat: Plebeius tamen, custos & præses libertatis. Bud. loco citato.

TRIBVS. Sequola de Leg. iij. l. Patronus, ait, liberto statim tribum emi petierat: libertus diu moram ab herede patroni passus est: & decedens, heredē reliquit clarissimū uirū. Quæsitū est, an Trib. estimatio, heredi eius debeatur, &c. Huius

perquām elegātis responsi sensum, Interpretes nō satis aperuit, Tribum, pro progenie exponēs, rerum ab antiquitate petendarum imperitus: Tribus, hic nō cōiunctū sanguinis, p̄pinq̄uitate, sed in alicuius trib. partē ascitū, denotat. Per clarissimū uirum, ut puto, Senatorē intelligit. Nam & ipsi erant ex tribubus, quos primū ex tota sua multitudine Romulus tres fecit: procedēte dein de tempore, aucta, ad quinq; & triginta perueniunt, Senatores, Equites, & Plebeij in has erant diuisi. neq; erat quisquā ciuis Romanus, qui non esset alicuius tribus. Proinde Viuianus formator ille casuū, ut nostri aiūt, audiendus nō est, dicens: Non facio uim, utrum fuerit hæres clarissimus, uel nō: sed nō tantū hic dormitat. Cæterū Romanarū tribuū rationē nullus unquā (quod ego sciam) exactius tradidit Paulo Manutio: ex quo tantūmodo earum nomina huc adscribā.

Sunt autem hæc:

Æmilia	Narniensis	Sergia
Aniensis	Ocriculana	Suburrana
Cornelia	Oufentina	Sapinia
Claudia	Palatina	Scaptia
Colina	Papyria	Sabatina
Crustumina	Polia	Stellatina
siue Clustumina	Popilia	Terentina
Esquilina	Pontina, siue	Tromentina
Falerina	Pontina	Velina
Fabia	Publicia	Volitina
Galeria	Pupinia	Vientina
Lemonia	Quirina	Veturia
Metia	Romulia	

Ex hoc autem numero quatuor tantum Urbanæ fuerūt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburrana: in quas, ut inquit Plinius, transferri ignominia esset. Dictæ à partibus urbis, in quibus habitabat. Reliquæ omnes rusticæ, laudatissimæ, eorum qui rura haberēt: quæ propriè ingenuorū erant, cum urbanæ libertinorū essent: ut autor est Alconius. Porro Dn. Old. à tributo dando Tribus dictas rectè notauit, cum populi confusa multitudo, propter tributum in ordinem redigitur. Sp.

TRIBVS Prærogatiuæ. Quære, Omen prærogatiuum.

TRIBVTARIVM, quod soluendo tributo obnoxium est. Iustinian. de Rer. diuis. §. per traditionem. Itaque stipendiaria quoq; & tributaria prædia eodem modo alienantur. Sp.

TRIBVTORIA actio, de qua Iustinian. in §. Introduxit & aliam. Inst. Quod cum eo qui in alien. datur creditoribus qui cum filiofamilias, uel alieno seruo, in merce peculiari cōtraxerūt, l. j. & pen. ff. de Tribut. act. Tributum aut hic accipi debet id, quod inter creditores serui negociatistis, & dominum, cui idem seruus quoque debet, tribuitur, hoc est distribuitur, p̄ rata eius quod cuique debetur. Inde tributoria actio dicitur, quasi contributoria. Sp.

TRIBVTVM, à cōtributione, uel cōtributione. l. ager. de Verb. sig. ubi Alciatus indicat, Tacitum lib. xx. tributū accipere, quod prouinciales ipsi præstant. Vide, Attributæ pecuniæ.

TRICIES, à triginta, pro trigenties. Sp.

TRICLI

TRICLINIVM, locus, tribus constratum lectis, ad discumbendum. l. foramen. ff. de seruit. urb. præd. Hinc tricliniaria uestimenta, quibus in tricliniis utimur: quæ & Recidipna uocantur. Paulus in l. apud Labeonem. de Opt. leg. cum ita legatum est: Vestimenta quæ uolet tricliniaria, sumito. Spiegelius.

TRIDVO, pro intra triduū, usurpatur. Vultus dicit, antequam sint tres dies.

TRIENS. Lege, Sextans.

TRIERARCHVS, interpretatur nauiis princeps. Trieris enim nauiis est, triplici ordine remorum instructa. Ad Trebel. l. eius. Fiduciarium, inquit, reliquit heredem trierarchum. Item de Bon. possess. l. j. Nauarchos, ait, & trierarchos clasium. Nebrissen.

TRIERERICVM dicitur, quod tertio quoque anno cōtingit. Modestinus de Pollicit. l. Septitia. Agonem, inquit, constituo trietericum. Nebrissen.

TRIFARIAM, in tres partes, l. j. §. fi. ff. de Muner. & honor. Alberic.

TRIFVR, plus quam fur, uel maximus fur.

TRIGA, quasi triiuga, à tribus equis iunctis, frequēs Hungaris. Iuriscōf. Et si triga uenierit, retinenda erit rota: & si quadriga, adhibeatur.

TRIGON. Require, Sphæristerium.

TRIMODIVM, quod tres modios cōtinet. Trimodia, æ, mensura trium modiorum.

TRINEPOS, abnepotis filius: quod sit post tres à nepote.

TRINVM edictum, id est trina citatio: quæ & Peremptoria nominatur. De cuius effectibus abunde satis Doctores. Sed post omnes, & concisius & dilucidius Zasius noster tractat, in l. con tumacia. ff. de Reiud. Spieg.

TRINUNDINVM. Si quid suffragiis pop. Rom. ferendum erat, id per ternas nundinas recitabatur: & id tempus Trinundinum, & duobus uocabulis, trinum nundinum dicitur. Sp.

TRIPARTITAE nomine cur Sext. Aelij Iuriscōf. liber inscriptus sit, indicat Pomp. in §. de inde Q. Fabius. uerf. post hos fuit. Tiber. Coruncanus l. ij. de Orig. iur. Vide Rutilium in uita huius Sexti, paulo ante finem. Spieg.

TRIPARTITVM, quod in tres partes diuisum est. Inst. §. sed cum paulatim, de Testam. Alb.

TRIPONDIVM, pondus trium asium. Inst. de Hæred. instit. §. & si plures.

TRIREMIS, à Græcis τριῆρης dicitur. τριῆρης, nauiis princeps, siue, ut hodie uocatur, Patronus: quo uocabulo, ut & nauarchi, ceu Latinitate donato, usi sunt Iuriscōf. Lege Bayfiū de Re naut. Spiegelius.

TRISTE auxilium, Martian. ait, est, appellare, l. serui. de Appell. Sed hoc ob statum serui dictum puto: quum appellandi usus sit & frequēs, & necessarius, ut dicit Vlpianus l. j. eodem. Spiegelius.

TRISTEM literam Cicero appellat, salutarem. quod hac absolueretur reus, illa damnaretur. de quo Erasmus in Proverbio, Theta præfigere. Spiegelius.

TRISTEGA, trium contignationum ædificia, siue tres contignationes.

TRITAVVS, dictus, quasi tertius auus. Paul. de Gradibus affin.

TRITICVM. Lege, Condictio triticiaria.

TRIMVIRI, conquirendæ pecuniæ monetales, seu mensarij erant, æris, auri argentiq. fiales: quorum munus erat, numismata probi auri & argenti, iusti q. ponderis examinare, ut iustitiam militibus distribuerentur. Alex. Neapolitan. Genial. dier. lib. iij. cap. decimo sexto. P. Bemus in Epistola ad Bernardinum Sandrum, quæ editam habemus beneficio P. Manutij, indicat à Romanis triumuiros pecuniæ cudendæ ita inscribi solitos, A. A. A. F. F. hoc est, auro, argento, ære, Flan do, Feriundo: eosdemq. etiam Treuiros solitos dici. atq. hac uoce triumuiros notasse per iocum Ciceronem, cum ad Trebatium scribens: Treuiros, inquit, uites censeo: audio capitales esse. lib. vij. Fam. epist. Triumuiorum meminit & Pomponius in l. ij. de Orig. iur. Vide in eam Scholiam iten Zasium. Spieg.

TRIMVIRI nocturni, quia incendiariorum incendis præerant, dicti sunt, autore Paulo in l. de Offic. præf. uig. Spiegelius.

TRIVNCIVM, quod trium unciarum est. Auth. de Trient. & semisse. Sp.

TROCHLEA, quæ uox est apud Iuriscōf. in l. sed addes. Locati, uariè describit: quoniam & ipsa non unius generis est. de qua Bud. uidentur in Annot. prior. Nebr. scribit, trochleam instrumentum esse, cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Tympanum, inquit, & trochleas, quibus eleuatur prælum. Sp.

TROPHAEVM, in monumentum dixerunt, nō marmoreum, modò æneum, cum inscriptione, & titulis æuō perpetuo duraturis. Interdum, si materia non suppetebat, lapides in ingentem cumulum aggerendo, uel insignem arborem excisis ramis, ibiq. hostium spolia statuendo, in memoriam posteritatis, bonis & fortibus uiris trophæis erigebant. Alex. de Alex. Genial. dier. lib. j. cap. xxij.

TROPHIMA, merces nutricum est. τρεφῖμα significat alere: τρεφῖμα nuntiationem, seu nutritiū. Alc. lib. j. Dispūc. cap. xvij. Extat in uulgatis exemplaribus in l. Publica Maria. §. fin. Sed Haloander hoc in loco eam non agnoscit, ut superius indicauimus in dict. Plus minus. Sp.

TROPVS, secundū Scaurū, Quintilianū, & Diomedē, est, cum sermo à principali & naturali significatione transfertur ad aliquam similitudinem: uel à propria significatione, ad nō propriam: propter ornatum, necessitatē, aut asseuerationē quæ & Emphasis dicitur. Hinc emergunt allegoriz, quæ potius theologiæ, & oratoriæ, quam uiri conferunt. quod & Zas. indicauit. Quamuis, i. pso teste, puritas Latini sermonis in iure nostro Ciuili, quoad eius fieri poterit, asserenda est, arg. l. Plautius. ff. de Auro & arg. leg. Sp.

TPOXIMA uua, quæ matura & comestibilis, inepta uino, τρεψιμω, maturus, comestibilis. Iuriscōf. de Verb. sig. l. qui fundū. Et quæ eiusdem

dem generis essent, quas non uini causa habemus: quas Græci Troximas appellant. Nebr.

TRULLA, uas est, quo è culina in lauatinam aquam fundunt, atq; ad alia eiusmodi ministeria comparatū. Pomp. de Aur. & arg. leg. l. & si. Veluti paropidas, inquit, tabulas, trullas. Paul. de Fund. instr. l. tabernæ. Trullæ, ait, quæ circa cœno trulla, est poculi genus: sicut scyphus, Herculis: Cantharus, Liberi, modiolus, & phiala. libro iij. Gen. dier. cap. x. Quidam hoc uocabulum à uolet: tamen fallūt, quod per eam aqua trallurum putarūt. Erat enim & eas uinariū, ut adductis ex Cicerone, Horatio & Iuuenale, Baysius confirmat exemplis. Sp.

TRYPHATORES. Rhodig. in fi. cap. viij. lib. xj. adnotauit dignum scitu: passim plebeia, uerentur multi, uoce impostores, derisores q; ditrophatores: indicans id ex media Græcia uerbum esse. Spiegelius.

TRUTINA, Græcè τρυφή: id libræ genus, quo uel minutissimum ponderis momentum sentitur. Latini quoque, exactam æqualitatem, Aequilibrium appellant. Vnde & æqua lance sicri dicitur, quod pari iure fit, citra personarum respectum. Ita Modest. de Re iudic. l. non tantum. sub finē. Quod & in persona mulieris, æqua lance seruari, æquitatis suggerit ratio. Item Iustin. C. de Natur. liber. Quapropter sancimus, in huiusmodi casibus, omnes liberos, siue ante dotalia instrumenta edita sint, siue postea, una eademque lance trutinari. l. cum quis à muliere. ad fin. Vide Erasmus in Adag. Eadem pensari trutina. Item, Trutina iustius, Alc. lib. iij. de Verb. sig. & supra, Aequa lance.

TRUTINARE, translātē, pro pensiculare ex animo, Bey ym eruyegen, ut apud Imp. in l. generalliter. C. de Reb. credit. Sp.

TRYPHVS, delicatus. nam τρυφή delicias, & Offilius. Balbus, inquit, & blæsus, & tryphus, isque qui tardius loquitur. Vbi tryphum pro blæso, & quodammodo ex deliciis sic loquitur. Nebr. qui corruptum non animaduertit hunc locum, quem Bud. cum esset Florentiæ, in Pisanis Pandectis, ut ipse ait, ita legit: An balbus, & blæsus, & atypus, isq; qui tardius loquitur, & uarus & uatius sanus sit? Nor. text. subscribit. Hic autē Iurisconsulti lingua uitia, blæsitātē, balbuciē hęstantiamq; expressit: & quātū, quod atypi nomine uocauit: existimat Budæus ab etymologia uocabuli eos esse Atypos dictos, qui non satis expedito plectro linguæ uterentur, quasi aerem non ferientes, uel quasi nō satis uerba exprimētes, conformantēse. Sp.

TVA nō interest. Exceptio exclusoria. Siquidem actio non datur, nisi agentis interfit. Sp.

TVA pecunia, pro tibi debita. l. si pecuniam. C. negoc. gest. Alberic.

TVA s res tibi habeto, tuas res tibi agito. His uerbis, ut Caius l. ij. de Diuort. ostendit, di-

uortium apud Veteres agebatur: quorum altero reddit dotem, altero abducit à se tutoris munus, in rebus uxoriis. Hæc autem forma uerborum perscripta est, ut Erasmus noster in Chiliadib. indicat: ne uel non ratum esset diuortium, si nullis solennib. uerbis perageretur: uel inauspicatum & odiosum, si uerbis inciuilib. Itidem, eodem autore Caio, d. l. in discutiendis spōsalibus, uisum est uti his uerbis, Conditione tua non utar. Hæc uerò quomodo gratiam prouerbij habebant, Eras. pulchrè demonstrat. Spieg.

TVBVL, machinulæ sunt ferreæ, dolosæ, tragona forma, quæ in quancunq; partem incubuerint, unum, aut plures aculeos infestos protrudūt. Budæus in Annor. ad l. quidam liberius. eod. tit. Spiegelius.

TVBVS, siue sit fictilis, siue ex alia materia, fistula est, per quā aqua deducitur. Vlp. de Cloac. l. j. Cloacę appellatione, & tubus, & fistulæ cōtinentur. Hinc tubulus per diminutionē, eodem significatu. Paulus alicubi pro cuniculo subterraneo posuit: Hi colores, inquit, in eisdem tubulis inueniuntur. Procul. de seruit. urban. præd. l. quidam. Non licet, ait, tubulos habere admotos ad parietem communem. Nebriss.

TVERI, hoc est, defendere per actionē. l. statuas. ff. de Acquir. rer. domin.

TVERI seruitutes, pro conseruare, apud Vlpian. l. j. de Itin. actūq; priuat. Tueri item, pro eo quod est alere & tolerare, hoc est modicè & summa parsimonia uiuere. ut apud Scæuolam, in l. pen. & ult. De in rem uerso.

TVERI ædificia, est quod uulgō dicitur intertenere, im baw halten. Monuit & Bud. ut & qd sequitur, tueri se, pro eo quod est, alere & tolerare, & ut iam dictū est, intertenere. Scæuola in l. pen. & ult. De in re uerso. Sine quib. aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non posset. Sp.

TVGVRIVM, à tegendo, quasi dicas tegurium: siue, ut habet Norimbergensis editio, à tecto, tanquam tegularium, rustica est casa. Pomp. de Verb. sig. uidetur tugurium accipere pro quacunq; domo rustica: quod ita simpliciter uerum nō est. quæ enim parietibus & tegulis latericiis constat, tugurium non est. Igitur secundum Alciatum, de gurgustio intelligendum est, quod uel harundine, uel ulua palustri, stramentisue, uel etiam (ut Virgil. scribit) cespite cōtectum sit, cuius parietes uiminei, lato, uel huiusmodi materia crustati sint. Eidemq; uidetur prius dictum esse tegurium, à tegulo, quasi tegulariū: non autem à tecto, ut uulgati habent codices: quibus tamen Noricus text. subscribit. Sp.

TVITVS uocabulum rarū inuentu. Paulus tamen de Vacat. mun. l. legato: Qui publicum, inquit, negocium tuitus sit. Cæteri Iurisconsulti frequenter dixere Tuitionem. Sp.

TULLIA lex, Calphurnia lex, quæ paulo non ante damnatū Syllam lata fuerat, pecunia, non exilio, damnatū reum multabat. Non multo post eum damnatum, secuta est Lex Tullia, quæ de ambitu damnatos exilio multaret. Lege Syluium pro L. Muræna. Spieg.

TVLLI Hostilij Romani regis (quem quidā fulmine cum tota domo conflagrasse scribunt. alij incensam eius domum ab Anco Martio, qui postea regnavit, affirmant) Vlpianus de Officio Quæst. meminit his verbis: Sed sicuti dubium est, an à Romulo & Numa regnātibus, Quæstor fuerit: ita à Tullo Hostilio regē Quæstores fuisse, certum est. Et sanē crebrior apud ueteres opinio est, Tullum Hostilium primum in reipublicam induxisse Quæstores. & à genere querendi Quæstores inītiō dictos & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt.

TVLLII, cognomento Ciceronis oratoris, omnium Latinorum facilē principis, de Republica quos sex scripsit libros, & quibus S. Augustinus nonnulla in suam Ciuitatem transtulerit, non extare noster Alberic. in dictione Tullij, singulariter indicauit. Viues non dubitat, quin opus fuerit admirabile, faciens ex his fragmentis, quæ uidit, coniecturam. Sed Tulli, unde Tullij sunt, significari ueteri lingua, nescio quid quasi eruptionis riuorumq; aquæ tradunt. Cameraarius ait: Ciceronum quidem cognomentum, à leguminē factum apparet, ut Fabiorum, Pisonum, Lentulorū. Non desunt qui scribant, uerrucam, quæ in ore ut cicercula extitisset, cognomētum hoc addidisse ei qui primus ex hac familia ita fuerit appellatus. Thriphonyn. Tullium citat in tractatu de Pœnis. l. Cicero.

TVMERE negocia dicuntur, cum erumpūt seditiones & bella, ut ait Interpres Ciceronis, Epist. ad Atticum. Spiegelius.

TVMVLTVOSVS, qui turbas excitare solitus est. Callistrat. l. fin. de Offic. Procur. Cæs. loquens: Si tamen, inquit, quasi tumultuosum, uel iniuriosum aduersus colonos, phibuerint in prædia Cæsariana accidere, abstinere debebit. Sp.

TVMVLTVS uocabulū, in l. j. §. j. ff. Depositi, quomodo intelligendū sit, ab Accursio, & qui ab eo mordicū dependēt, rabulis uerius, quā Iurisperitis parum animaduersum esse, Bud. putauit: quem uide ibidem. Accipitur autem pro omni motu periculoso, præcipuē populari, & rapidē factō, *Entpœrung*. Hinc euitando quandoque cōceditur, quod alioqui negatū esset. l. pen. ff. ad Leg. Cornel. de Sicar. Maiestatis criminis reus qui aduersus Rempublicam seditionis, tumultusue auctor est. l. j. in fin. ad Leg. Iul. Maiest. Tumultum autē sedare, rem esse necessariā, Imp. pronunciat, in Auth. de Mandat. Princip. Sp.

TVNC particula, præcidit & taxat extremitatem temporis. l. si iis. sub fin. de Condit. & demonstrat. cum concord. in Gloss. Adde his quæ de hac uoce notat Bart. in l. in substitutione, ff. de Vulg. & pupil. subtit. & in l. in illa. ff. de Ver. oblig. & in l. tutoribus. ff. de Testam. tut. & in l. l. et. ff. Si cert. pet. Spieg.

TVNC temporis, idem quod tunc, cap. j. de Maior. & obed. libro sexto: referturque ad omne tempus. Tunc demum, pro tunc tandem. Vlpianus in fin. l. ij. de Donat. mort. causa. Sed tunc demum, cum mors fuerit insecuta. Spieg.

TVNICA propriē dicitur, quam subuculam,

uel indusium uocamus: pallium, quo illam tegimus: quamuis sæpe alia pro aliis dicantur. Leg. post Budæum in l. ult. de Senat. Bayf. de Re uel. Spiegelius.

TVRBA, multitudo est: turbæ in plurali, molestiæ, contentiones. Vlp. in l. iij. de turba. Turbam autem, inquit, appellatam Labeo ait, exgere tumultus: idq; uerbum ex Græco tractum, nēre tumyltus: utiq; non accipiunt. Si duo rixam commiserint, utiq; non accipimus in turba id factum: quia duo, turba non propriē dicuntur. Si uerō fuerint decē aut quindē homines, turba dicitur. Vide Alciatū paulo ante fin. lib. iij. de Verb. sig. Spieg.

TVRBARE rationes, pro confundere, apud Vlp. in fin. l. j. ff. de Seruo corrup. Vel si auctori fuerit, ut rationes Dominicas interdiceret, uel adulteraret, uel etiam ut rationem sibi commissam turbaret. Spiegelius.

TVRBARE possessionem alienam, quid sit, explanat Gloss. in l. uim facit. ff. de ui & ui arm. Spiegelius.

TVRBASSIT, uerbum xij. Tab. antiquum pro turbauerit. Ast qui turbassit in agēdo, auctoris esto. Spieg.

TVRBATO ordine mortalitatis. l. Nam et. ff. de inoffic. testam. Spieg.

TVRBO, qui & Prestor uocatur ab Aristot. l. ij. Meteor. inter uiolentos ponitur uentos: à Ioue recoff. sub nomine Vis diuinæ, atq; maioris etiam quæ nō debet conductori damnoſa esse, de qua uidel. si merces, §. uis maior. ff. Locati. Bud. in l. ex conducto. §. sed & si labes. Hoc eodem in Turbinis meminit Iustinianus, in §. aut arboribus. Instit. de Empt. & uend. Sp.

TVRBULENTVS, pro irato, commoto. l. j. si quis Imp. maledix.

TVRDETANIA, eadem quæ & Betica, nūc Granata, de cuius opulētia Strabo libro tertio miranda.

TVRMA quasi terma, xxx. equites, hoc est iij. decurias recipit, qui honore præstant, & ordine. Sed turma propriē ex equitibus. Centurio uerō fit ex peditib. Alex. de Alex. Genial. dier. l. bro j. cap. v. Has quoque tribus ueteres nunc parant: & qui his præessent, Tribanos dixerunt. Spiegelius.

TVRPE, contrarium pulchro, & ad corpus & ad animum refertur. Pro inhonesto apud nostros Doct. crebrum est: ut turpis quæstus, turpiter in feudum conceditur. Itaq; rectē existimatur. Zaf. neutiquā ferendum esse, quod quidam Prælati feudum constituerūt ex quæstu luforio, uel gō *Scholder*, *usfigel*: cui nec admodū probatus uidetur redditus ille, qui provenit ex Episcopaliū sigillorū quæstu. De quo uide eund. tit. Quæ res in Feud. dari poss. Sp.

TVRPE lucrū. Quicquid illicitis modis acquiratur, turpe lucrum dici debet, adeo ut ab hac rede quoque extorqueatur. Sp.

TVRPITVDO, significat deformitatem, sed animi ferē tantum. Græcis paulo latius patet uocabulum *αἰσχρότης*, & de corpore quoque dicitur. Proinde, ut maxima nostris est, Turpitudinem

dinem suam, hoc est quod turpiter, inhonestè, in decoreq; fecit, nemini licet allegare. l. palàm. ff. de Ritu nupt. l. transactione finita. C. de Tráfact. cum simil. Qua de re latius commentatur Bart. & Doct. in l. j. de Cond. ob turpem caus. & in l. tutela. C. de In integr. restit. sed copiosius in l. ius iurandum quod conuen. §. procurator. Haud tam perpetua est. nam in quibusdam casibus fallit, quos recitat Felin. in c. lator. in princip. de Re iudic. Spiegelius.

TVRPIS arbiter, id est pecunia corruptus. l. sed & si seruum. §. sunt & alij. ff. de Arbit. Spiegelius.

TVRPISIMA uita, paupertatis obtentu non excusanda. l. palàm. ff. de Ritu nupt. Spiegelius.

TVRPIVM personarum nomine, ueniunt meretrices, non tamen infamium. text. & Gloss. in l. ij. ff. Si à parente quis manumiss. fuerit. Spiegelius.

TUSCIAE, Italiae regionis celebris meminit Albericus, quo loco indicat se in T. Liuij, tū aliorum id genus auctorum libris esse uersatum. Scæ uola in l. uxorem. §. codicillis. de Legat. tertio. Spiegelius.

TVTELA, pro conseruatione. Florentinus l. utim. de Iustic. & Iur. quod quisq; ob tutelam suo eretig. corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Hoc Iurifcons. dictum pulchrè explanat Salomonius in Commét. ad hanc l. tametsi quædam à uulgo traditis discrepent: sed quæ ueterum Iurifconsultorū responsis confirmatur. Translationem pro sustentatione, refectione, repetitione apud Papinianū, in l. diuortio. §. si. Solut. marital. cū pater. ff. de Cōdit. & demonstrat. Sic Tutor, qui dicitur quasi tutor, id est defensor. l. j. & Instit. de Tutel. Pro curatore interdum ponitur. l. cum quidam. ff. de Tutor. & curat. dat. ab his. Albericus falsè dicit. Sed hodie communiter magis dici possunt Tollitores, quàm tutores: qui communiter tollunt, & furantur bona pupillorum. Cæf. Maximilianus, qui tali essent ingenio, festiuè uocare solebat, *Gernhaber*, addita lireta n. patria uoce, qua Tutores denotantur.

TVTELAM Seruius Sulpitius, referēte Paul. definit l. j. de Tutelis, esse uim ac potestatē in per atatem sua sponte se defendere nequit, iure causam & officium Seruius complexus est: ut non sit falsus Cicero, qui in Bruto reliquit scriptum, In uno Sulpitio fuisse artē. quod & Apellus admonuit: quem uide omnino in Proëmio opusculi sui. Hæc pupillo pubertatis annū ingresso, nulla quidem hominis opera, sed ipso iure finit. l. Imperator. ff. de Iure fisci. l. in criminali. C. de Iurisdic. omnium iud. Spiegel.

TVTELAM diuidimus in legitimam, testamuriam & datiuam. de quibus Iustinianum uide, lib. j. Instit. & Iurifcons. ff. de Tutelis. Partim in satisfactionem, ruitionem, administrationem, & rationis redditionem.

TVTOR, defensor pupilli, qui ante omnia personæ attribuitur pupillari, ut eum alat. l. dum plures. §. cum tutor. ff. de Administrat. tutor. & tit. C. de Aliment. pupill. præstan. Deinde ne res pupillares neglectæ pessum eant, aut uiciantur, ad tutoris officium pertinet. l. propter litem. §. licet datus. de Excusat. tutor. Ediuersò Curator in primis cōstituitur, ut rebus minoris sedulo prospiciat: deinde, ut personis opera sua adsit, iuxta l. diuus Marcus. ff. de Offic. Præsid. cum similib. Vnde fit, quod appellatione tutoris aliquando contineatur curator, ut in l. ij. ff. de Tut. & curat. dat. ab his: & in l. pater. §. conditionum uerba. ff. de Conditione & demonstr. nihilominus etiam tutorem eum appellamus, qui magis negligit, quàm pupillum tuetur. Vide Alciat. in commentar. ad l. inde tabernacula. de Verborū significat. Spiegelius.

TVTORE autore factum, ut accipiendum est, Iurecons. exponit in l. iij. de Autor. tutor. & Iustinian. in §. pen. eod. Spiegel.

TVTOREM esse alicui, eleganter dicitur, pro præscribere, atq; imperare: iuxta Persianum illud, Ne sis mihi tutor. Sp.

TVTORIS officium. Vide, Curatoris officium.

TVTVS locus, in quo securè uersari, aut quidpiam agere possumus. Caius in l. plerique. de In ius uoc. quia domus tutissimum, hoc est maximè securum cuique refugium, atque receptaculum sit. Huic sententiæ non absimilis est sententia illa, quæ apud Græcos circumfertur, *οἶκος φίλος, οἶκος ἀσφαλτός*: id est, Domus amica, domus optima. Vide Hegendorfinū in eandē l. Sp.

TVVM est, quod uendicare potes: uel cuius dominium ad te spectat, l. Quintus. §. argento. §. cum aurum. & §. si cui. de Aur. & arg. leg. Tuum non est, quod tibi casu auferri potest. §. j. l. actio nes. de Reg. Iur. Spiegel.

T Y

TYMPANI, id est rota, quæ à calcantibus uersatur: qualem passim uidemus in ea machina, qua saxa subuehuntur in magnificis ædificationibus. meminit Vlpianus, describens instrumentum torcularis, in §. illud nobis. l. sed addes. Locati. Pulchra quædam annotauit ibidem Budæus. Spiegel.

TYMPANIVM, margaritæ genus, ex altera parte sphæricum, atque ex altera planum. Iurifcons. de Aur. & arg. leg. l. pediculis. Cum quædam, inquit, ornamenta mamillarum ex cylindris triginta, & tympaniis, & margaritis detra-xisset. Nebrissenfis.

TYPON, forma, figura, adumbratio est. Imperialis Cancellaria Romana, uenustius olim typum aureum appellabat, quæ hodie dicitur Bulla aurea, siue Sigillum maiestatis. *τύπος*, p aspirato, inflationem significat & superbiam. Inde uidetur Volzio deduci Typhon uentus, de quo action. xxvij. qui, teste Plinio, præcipua nauigantium pestis est, *Sturmwind*. Hoc ideo adscripsi, quod nō rarò scriptum reperitur, pro typhus, sine aspiratione typus. Spiegel.

TYPVM pragmaticū, qui pro chartula, seu indice, quod fieri debeat, accipiūt in Auth. In medio litis non fier. sacr. form. si Haloandri uersionem legerint, quā ab Iustiniani sensu recesserint, deprehendent. Sp.

TYRANNI uocabulū, de cōmuni loquendi usu, qui etiam proprietate potentior est. l. an. n. culus. l. in usu. de Verborum significat. de malo principe intelligitur: cū olim sui natura qualem cūq; significaret. Vlp. in l. Fuleinius. Quib. ex caus. in possess. eatur, explicans, quid sit Latitare: Potest, inquit, quis latitare non turpi de causa: ueluti qui tyrāni crudelitatem timet, aut uim hostium, aut domesticas seditiones. Plato, & Aristot. appellant tyrānos eos, qui Rép. ad suā, non ad eorum qui ipsis cōmissi sunt, utilitatē administrant. Latini uerō appellant eos qui in libera ciuitate dominationē per uim occupauerūt. Cum huiusmodi tyrannis fœdera, aut bella fiebant.

TYRANNIS, sæuus, uiolentus ac atrox dominatus. De hac, singulari libro, quem de Tyrannia inscripsit, Bart. plurib. differit. Melanchthon, liceatne priuatis interficere tyrannos, libro Philosophiæ Moralis ij. non inutiliter attingit. Zassius noster censuit, tyrannidem tyrānide eludendam, tyrannumq; tyranno opponendum. Sp.

TYRANNIDEM quæ neq; diutina est, neque felicem habet exitum, reicit lex xij. Tabularum, **IVSTA IMPERIA SVNT**.

TYRANNICIDA, tyranni percussor, accepto consilio Reipub. liberandæ.

TYRANNOCTONVS, Ciceroni est uindex & oppressor tyrannidis. Sp.

TYRBE, uox apud Iuricons., in l. Prætor ait. ij. Vi bonor. rapt. Græcis est, quod nobis tumultus: unde turba facta est, ut ex Sylla, Sulla: & Xystico, Xysticus, & ut alia permulta, y in u, nostrū uerterunt. autor Bud. in Annot. poster. Bud.

TYRONES, id est nouitij, opponuntur ueteranis militibus: hi erant iuniores, qui publicis stipendiis in militari disciplina instituebantur, & militiæ designati, ad pugnam exercebantur: qui deinde, ubi satis uidebantur instructi, in numeros referebantur, nec antea priuilegia militiæ habebant, ut planē cōstat de Milit. testam. ex Vlpiani responso, ubi ait: Ex eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, non ante. & quæ sequūtur. Cæterum, ut tyro ad omnem artem refertur, ita tyrociniū pro prima actione, in quacūq; arte accipiendū est: quod & tyrociniū facere, & ponere rudimentum dicitur. Siquidem Tyro, extra militiam, rudem, & inexercitum significat. Obseruandū autem, quod Venuleius Tyrociniū animi pro simplicitate, & rudimento, posuit eleganter, in l. ult. de Ædil. edict. ibi, Nouitium autem, non tyrociniū animi, sed conditione seruitutis intelligi. Spiegelius.

TYRVS, Sor Hebraicè, Sur uulgò, ut ait Munster. patria Vlpiani, l. j. de Censibus metropolis in Syria Phœnice. l. unica de metrop. Beryto. C. lib. xj. Splendidissima quondam populi Romani colonia. eius in libro Iosue mentionem facit

Scriptura. & Isa. xxij. & Ezech. xxvj. de ea multa dicuntur, quod olim regia floruerit dignitate, ut faciliē inde uetustatem estimare liceat. Vetus item historia Tyrum, ut multarum urbium parentē celebrat. Iosephus ccl. annis ante templum Hierosolymitanum conditam putat. Hodiē nec obscura est, nec infrequens, Vadiano teste: sed ante omnia clara sepulchro Friderici Sueuorum ducis & Imperat. Romanorum, quē Italli Barbarossam cognominant. Spieg.

VACARE dicitur, quod nec in re, nec facto detinetur ab aliquo. l. ult. C. de Bon. uacat. lib. x. Vide Bart. in l. si bona. ff. de Acquir. possess. Sp.

VACARE populo, procul esse. Bud. citat Ciceron. in Tuscul.

VACARE postulationibus, teste Budæo, dicitur pro eo, qd Galli expedire requestas: nos, *Supplicatzen erledigen* dicimus. Adfert ē Plinianis epistolis testimonium, in Annot. prior. Sp.

VACANS possessio. Vide l. cū quærebatur. C. unde ui. Alberic.

VACANS, participium, quociatur.

VACATIO, præcipuē pro immunitate, exemptione ponitur, item & solutione ac cessatione. Steph. in Thesauro citat testimonia, quibus accipi uult uacatione militiæ, quas barbari *treugas* uocant, significari.

VACATIONEM accipere. Vide C. de his qui à Princ. uacat. acce. lib. x.

VACAT causæ probatio, id est superflua est, apud Modestin. in l. si consentiente. de Manumiss. Spiegelius.

VACATIONEM dare. Item uacationem habere. Vide Doletum.

VACATIO Legis, pro solutione Legis, Budæo attestanti.

VACILLANS testis, qui inconstantia & diuersa testimonia dicit. Vide text. & Gloss. super uerbo Vacillat. l. ij. ff. de Testibus, & Vallam libro quinto Elegantiarum. Sp.

VACVA pecunia. Lege, Ociosa pecunia.

VACVAM domum habitare dicitur, qui spem rei magnificæ ostendant, quum ipsi bonorum cui sunt. Sententiā uulgò iactatam Erasimus dicat, ad fin. Cent. vj. Chiliad. Sp.

VACVA possessio dicitur, etiā si seruus alieni in re debeatur: puta uix uel itineris. Bart. in l. ij. §. uacua. Sed libera eo casu non censetur. iuxta l. uim facit. in fin. ff. de Vi & ui armat. Itaque cauti emptores solent utrinque pacisci: ut uacua & libera possessio sibi præstetur. l. si quis fundū. ff. de Actiō. empt. Spieg.

VACVI agri, siue uacantes agri, qui nihil proficiunt, uel nō excoluntur, *Aegerten*. Sic uacua prædia, pro nihil continentibus accipimus. Sp.

VACVI nummi, Scæuolæ, qui sunt sine usuris. l. Quintus Cæcilius. Depositi.

VACVVM, in quo nihil est, quod nihil continet. l. si binæ tabulæ. ff. de Iniust. testam. Sp.

VACVVM tempus, hoc est nullis aliis rebus constitutum.

VACVVS

VACVVS ad agendū, ad narrādū, hoc est cui uacet narrare aut agere. Stephan. Robert.

VADARI, p uadimonio obstringere, siue diē iudiciū ex compacto cōstituere, & in ius uocare: p̄prie tamen est, sub certa p̄na se iudicio statuerat, uadē, id est fideiussorē dare tenebatur. Vide Vallam lib. 6. Elegantiarum, cap. xxxj. Sp.

VADERE solet usurpare uulgus, p̄ eo quod est, iure. Viri tamē docti, in re uiolēta aut difficili, solent usurpare, ut Syluius attestatur. Sp.

VADERE in possessionem fundi illius. in Vlib. Feudor. de Consuetud. recti Feud. in prin.

VADIMONIUM, est sp̄sio stadii in iudicio. Inde uadari uerbū, p uadimōio obstringere. Sūt aut uadimonio obstricti, q̄ ob crimina in iudiciū uocati, ab iudicib. impetrauerunt, ut aut sua, aut sp̄siorū fide dimittātur, ea lege, ut in certū diē ad iudiciū sistant. Bud. in Ann. ad l. post. de Ori. Iur. Porro uēire ad uadimoniū, obire uadimoniū & sistere uadimoniū in eadē fermē re dicūtur. Sp.

VADIMONIUM missum facere, est uadimonij obligationem remittere, Budæo indicante.

VADIS primū, deinde per syncopē, uas, fideiussor dicitur iudicio sistendi in causa quam non licet deferere, ein burg.

VADOR, aris, ari, cōmune, fide iubere p̄ alio, Verburgen oder Verburt puerden. Actiue & passiue.

VADO trāsire, pro uadare. in l. ult. ff. de Seru. rust. p̄d. Est uadū cuiuscūq; aque fundus, p̄ quē

uia datur, ein Furt: in quo quisq; cōstitit, iā est fugit periculū, ne mergatur. Vnde Prouerbiū:

Res est in uado, id est in tuto. Nā, ut in profundo periculum consistit, ita in uado securitas. Spieg.

VADO SVS amnis, qui frequentia habet uada, quæ transiri pedibus possunt.

VAFER, quasi ualde Afer. mira enim semper fuit Aferū calliditas: ut est hodie Hispanorum.

VAGABVNDVS, crebrō uagās: qualē dominiū fiduciarius cliēs, hoc est uasallus, sequi minime tenetur, magno cōsensu Interpretū Placitor.

Feud. Gloss. l. 4. §. prator. ff. de Dāno infec. Vagabundum intelligit, cui nec certum domicilium, nec constans habitatio est. Quod & Bartol. probat in l. j. C. Vbi de crimin. agi oport. & in l. quisquis. C. de Agricol. cens. & col. lib. ii. Sp.

VAGARI, pro errare. Vlpianus de Iniur. in l. prator edixit. quia, qui famosam actionē intendit, non debet uagari cum discrimine alienæ estimationis. Sic Cicero uagam & errantem sententiam certæ stabilitq; opposuit. Spieg.

VAGARI sine causa, hoc est inutiliter huc atque illuc ferri, apud Iuricons. in l. si quis sit fugitiuus. §. errorem. de Aedilit. edict. Sp.

VAGA sententia, cui certa opponitur.

VAGATVS. l. desertores. §. j. ff. de Re milit. Tyrō. lib. xij. Sic Scholaris uagus, ut ibi cōmodū

refertur, nō fiat magister. Obseruauit & Alberic. non ualere iure testamēti, ualeat iure codicillorū.

VALERE, p̄ uires habere. Vulgato dicto: Si Refertur & ad preciū. Vnde ualor, & ualitura, p̄

precio. C. Nem. lic. in cōpar. spec. l. j. lib. x. C. Quæ

sit long. consuet. l. ij. de Liberat. leg. l. iij. Sed euidētia hęc sunt, quā ut hic proferatur exempla. Vide Alciat. Spieg.

VALEAT. Hoc uerbum ad effectū refertur, quum affirmatiue ponitur, l. uniuersa. C. de Precibus imp. offer. Spieg.

VALERE ut Legē. Cic. de Leg. 3. Tamen erat in more eorum, qui tum ut lex ualebat.

VALETV DINARIVS, qui frequēter egrotat. Martiā. de Re milit. Officiū, inquit, tribuni est, delicta militū secundū suæ autoritatis modū castigare, principiisq; frequēter interesse, querelas cōmilitonū audire, ualitudinarios inspicere. Attamē in l. ad personas. ff. de Iureiur. Valetudinarij sunt intelligendi, qui graui morbo laborāt, nec possunt sine periculo domū egredi, ut elegātem, teste Oldendorp. diffinitionem ponit Marcel. in l. quæsitum. ff. de re iudic. Spieg.

VALETV DINARIVS medicus, qui ualetudine affectos curat: uel potius qui in ualetudinario ministerio medici fungitur. Spitalartzet. Arcad. l. si. de Iur. immun. Et quibusdā, ait, aliq; uacationē munerum grauiorū cōditio tribuit: ut sint mēsores, optiōes, ualetudinarij, medici, capsarij, & artifices, & q̄ fossam faciunt, & q̄ sequūtur. Sp.

VALETV DINARIUM, locus in quo infirmi curantur: qualem habere solent Cœnobitæ.

VALETV DINIB impediri. l. ij. §. si uero. ff. Si quis caut.

VALETV DINIB perpetua teneri. l. unica. C. Qui morb. se excus.

VALLIS quæ dicatur, Bart. ostendit in tractatu Tyberiadis, lib. j. Sp.

VALLVM fidei, l. si quāquam. C. de Episc. & cler. Est p̄prie castrorū munitio, l. desertores. §. in bello. ff. de Re milit. Per metaphorā p̄ summa totius negocij, & omni momēto, p̄sidiūq; non inelegāter usurpatur. ut ab Erasmo aduersus Aristot. sententiam, rectē traditum est in explicatione prouerbij, Prora & puppis. Spieg.

VALOR, pro precio notū. Quomodo ille eliciatur ex re, hoc est ut res æstimāda sit, Bart. indicat in l. si seruus. ff. Ad Leg. Aquil. Quo uerō modo probetur ualor rei, idem docet in l. precia rerum. ff. Ad leg. Falcid. Spieg.

VALVASORES, uocabulū barbarū in Placit. Feudalib. Ducū, marchionū ac Comitū Vassalli designātur. Sunt hi maiores & minores & Vassalli, id est, minorū ualuasorū uassalli. Vide Baronē à Tautenberg, Tit. Quis dicat. dux, & Zasiū parte 5. in cōpendio Feud. & sup̄rà Marchio. Sp.

VALVAB, pluraliter tātū, dictē quod intus reuoluātur: suntq; portę, geminas partes habētes. Ab his Feudistę Valuasores, quorū iā mētio facta, deductos putāt: quasi ad ualuas stātes, quos & barones Balb⁹ nominat, in c. j. Qui Feud. dar. pos. Sp.

VANDALI, ueteris Germanię populi, omnium ferocissimi, Honorij principatu in Hispaniā penetrarunt iuxta fluium Hispalim: Beticę tractū occuparūt, qui ab ipsis olim Vādalia, ab Hispanis uulgō Vandalusia appellatur: teste Rhenano nostro sub fi. lib. j. Rer. Germanic. de his Iustinianus triumphauit, cū Aphricā annis iam centū & quin-

que occupassent, iuxta l. j. C. de Offic. pref. prat. Aphr. per ducē Belizariū superatis. Vandali autem, ut Althamerus ait, Germanorū ultimi, uersus Gothos & Gepidas, Sarmatis cōfines fuere, & Vandali fluuij accolæ, qui Vistola ab autoribus appellatur. Bilibaldus grauis autor, uult Vandalos ex Gothorum ortos esse gente: quemadmodum & Sciros, Gepidas, Alanos, ac reliquos Gothicæ nationis populos: inter quos nihil, præter solam interfuit nomēclaturam. eisdem enim institutis, eademq; utebatur lingua, Germanica nempe. Sed ex omnibus nationibus Gothicis, nulla amplius in Germania superest, exceptis Sciris: qui & nunc quoq; Stirij, uel Stirenſes appellantur: & Turcilingi, qui & Turingi. Spieg.

VANVM dicitur, quod nec possibile, nec uerisimile est, autore Donato. Huic Iustinian. scitē suffragatur, in l. unica, C. de Deditit. libert. tollē. Nos, inquiens, qui ueritatem colimus, ea tātummodo uolumus in nostris esse Legibus, quæ ipsa obtinent. Spiegelius.

VANVM & pro cancellato habere, apud Scē uolam in l. emptor. ff. de Pact. Sp.

VAPULA Papyria, subaudiendum, Lege: ut sit, comminantis pœnam legis Papyriæ. Siffricius Capito, prouerbio dici solitū, autor est, si quādo uolebāt significare, se negligere minas aliquorum. Vide Chil. Eras. Spieg.

VARIARE, & uacillare quis dicatur, explicant doctores, in lege, qui falsō, uel uariē. ff. de Test. Spiegelius.

VARIARE ex personis causisq; constituere. Vide Celsum in l. in fundo. ff. de Reuind. Spieg.

VARIETAS humanorum negociorum nō finit constantem semper manere ciuilem sanctiōnē. Nouell. de Restitut. in principi. Cōstit. xxxix. & de reīs qui ingrediuntur ad expedien. appel. in prin. Constit. l. Spieg.

VARI, Valgis contrarij, sunt pedibus incuruis & in se cōtractis: cuiusmodi spadones & castratos uidemus. autor Bud.

VARIII dicuntur, qui dolos nesciunt. Contrā hos, Zasio teste, inuentus est Tit. de Dolo malo. Cicero laudat Sextiliū, quōd in causa non fuit uariū. Spieg.

VARICOSVS, quem Iulianus de Aedilit. edict. sanum non esse dicit. Accursius stultum interpretatur, sed haud rectē, qui modō huc, modō illuc uadit: & uaricem, tibiārum ægritudinem, non multo rectius exponit. Nam uarices non tantū, quamuis potissimū, in cruribus, sed etiā in temporibus, uentre, testibus, inguine intumescunt. Vnde Varicosus, qui habet huiusmodi uarices, id est uenas plus æquo intumescētes atque obtortas. Spiegelius.

VARVS, Varicus & Varicosus est, qui crura habet obtorta, pedesq; introrsus fixos. Vlpian. eodē tit. l. item Offilius. Varus, ait, & uaricus an sanus sit: & opinor sanos esse. Spieg.

VARIVS color est, qui & Versicolor dicitur Propertio: Et uariam plumæ uersicoloris auem. Vlpianus, quod Alciat. adnotauit, uersicolorem accipere uidetur, simpliciter pro tincto: quasi in

aliū colore uersum sit. Spieg.

VAS. Lege Præs est.

VAS A uinaria, ppriē, Paulus ait, de Verbor. sig. torcularia esse placet. Alciatus uaria uasorū genera hoc loco explanat. Scæuola de Vasa uina in lege, Luci⁹ Titi⁹. §. collegio: exponit Vasa uinaria, id est cuppæ & dolia quæ in cella defixa sunt.

VASA cōcinnatoria. Vide suprā, Cōcinnare.

VASALIGIUM, Italicū uocabulum, idem est quod Homagium Gallicū. Vide Speculat. de Feud. §. ij. uers. quid autem. & seq.

VASALLVM, uel Fidelē (ut nūc uocamus) olim clientem dicebant, quasi colentē dominū, ut ab eo defenderetur, & qui uicissim dignitatē domini tutaretur propter beneficiū. Ex Old. qui & monuit, Clientelā esse obsequiū ipsum, quod homagium uocat, & seruitiū pro beneficio præstandū: subscribēs Budęo, cuius uerba in dictione Clies, retulimus. Sed & Alciat. scribit Clies hodie instar obtinere, quos barbara uoce Vassallos uocamus, in l. patroni. de Verb. sig. Sp.

VASALLVM esse, non est status personæ, docet Zas. in l. sunt qui. ff. de Re iudic. Sp.

VASALLI ambigui dicuntur, de quorū Feudo controuersia est. Zas.

VASARIUM. Alciat. elucidās l. inter domū, eodē tit. exponit esse præmiū, quod reductibus magistratibus propter gestū apud exteros honorem, impenditur. Reperio in Thesaurō Roberti Steph. Vasarium, ut uestiariū, calcearium dicit, hoc est uasorum supellestilem. Spieg.

VASORVM appellatio generalis est: dicitur enim, uasa uinaria, & noualia. l. cum aurum. §. argentum. ff. de Auro & arg. legat. Spieg.

VASCULARIS, qui uasa argentea & aurea facit. Sūt enim inter artifices uascularij, cælatores, inauratores & bractearij, in l. apud Lab. de Præsc. uerb. Si quum emere argentū uelles, uascularius ad te detulerit. Spieg.

VASTATIO, à uasto, quod est, quasi uacuum reddo. in Vñb. Feud. de Pace tenend. §. ult. & in Auth. de Lenonib. in prin. Spieg.

VATII sunt, qui pedes extrorsus obtortos habent: idem, ut arbitratur Bud. qui ualgi, uari, & uatij. meminit Iuriscōf. in §. quæsitum est. l. item Offilius. de Aedilit. edict. Sp.

V B

VBERES prouetus, pro copiosis. Vlp. in l. annonā attētare, ff. de Extraord. crim. Quidam, & maior pars, hodie sine aspiratione scribit. Sp.

VBERIVS, opponitur arctiori. labolen. de Verb. sig. Inter illā, ait, conditionem Cū fari potuerit, et Postquā fari potuerit, multū interest. nā posteriorem scripturam uberiorem esse constat: cum fari potuerit, arctiorem. Sp.

VBI, & continuare, & aduersari, & pro apud quem sumi, Albericus indicat. Sp.

VBI aduerbium loci, significat, in quo loco. Interrogatiuē aliquādo pronuntiatur. Relatiuē nonnunquam, & infinitē aliquando. Sp.

VBI, in proprio significato nullam parit conditionem, teste Alberico, qui allegat l. si ita scriptum. §. fin. ff. de Legat. ij.

VBI instrumentum dotale conscriptum est. l. exigere. ff. de Iudicijs.

VBI primum, Romanis est, quod incontinenter Barbaris.

VBI, pro postquam. l. postliminium. in prin. & §. j. de Captiu. & postlim. indicarunt Interpretes. Alberic.

VBI, pro quando. l. si quis in legatione. ff. de Iud. Alberic.

VBI primum potuit. l. ij. §. confestim. ad S. C. Tertul. l. nepos Proculo. de Verborum significat. Albericus.

VBI tu Caius, ego Caia. Vide suprâ, Caius.

VBI uoluerit. Hæc locutio uariè recipit temperamentum ex antecedentibus, ex subsequentibus, ex adiunctis, ex circumstantijs. ut ex Doct. Responsis, uulgo Consilia uocat, constat. Spiegelius.

VBI uoluerit mater, morietur. Hæc uerba Iul. Iuriscōf. interpretatur in l. Quintus. de Ann. legat.

VBICVNQVE æquitas iudicem mouerit, potest interrogare. l. ubicunque. ff. de Interrogat. action.

VBICVNQVE essent lapidicinæ, si excipiuntur hæc, præsentem tantum denotant. l. in Lege. ff. de Contrah. empt.

VBIQUE, Generica uox, restringitur à subiecta materia. l. lex Cornelia. §. si tamen. ff. de In iur. Spiegelius.

VE, disunctiua coniunctio est, id significans quod, aut: geminata eleganter postponitur negatiue. l. j. ad Leg. Iuliam peculat.

VE, particula, quandoque priuatiua est. Labeo, ut à Laboleño allegatur, lege, malum. §. uideam. de Verborum significat. quasi uecors, uide Gell. libro v. cap. ij. Regulariter disjungit, id significans, quod aut: congerit exempla Alber. Spiegelius.

VECTES, inquit Budæus, baculi sunt uasculi, per mediam machinam traiectioni, quibus marium aduoluit. Ab his uestibus Vectarij dicti sunt, qui torcularia premunt uestibus. Trotter. Spiegelius.

VECTIGAL est, quod pro rebus ciuitati inuestis uel uestis, publico soluitur: Publicum autem, uestigal ipsum est. Vide Alciatū in Cōmentario ad legem, inter publica. ff. de Verborum significat. Vestigalium uero diuersa olim erat conditio. Neque enim semper pecuniariæ solutionis, sed etiam si quid alicui specialiter concederetur, unde sentiret publicæ autoritate lucrum: Sic intelligendus est, ut & Oldendorp. docet, Vlpianus in d. l. inter publica. Spiegelius.

VECTIGAL duplex. Publicum, quod accipit Fiscus: priuatum, quod quisque sumit ex redibus & fructibus. Paul. Celsæ arundinis, uel palis compendium, si in eodem fundo uestigal esse consuevit, ad fructuarium pertinet. Spiegelius.

VECTIGAL, quod tributum pendit: & Vestigales, ij qui tributa persoluant.

VECTIGALES fundi. Lege, Fundi uestigales: & Alciatum libro tertio Dispunct. ubi ex Iulio Hygino tradit, qua ratione uestigales agri ciuitatum locari solerent. Porro agri ciuitatum alij uestigales uocantur, alij non uestigales uocantur, qui in perpetuum locantur: id est hac lege, ut quamdiu pro his uestigal pendatur, tamdiu neque ipsis qui conduxerunt, neque his qui in locum eorum successerunt, auferre eos liceat. Non uestigales sunt, qui ita colendi dantur, ut priuati agros nostros colendos dare soleamus. autor Paulus l. j. ff. Si ager uestigal. Spiegelius.

VECTIGALIS fundus municipum: potest & ipsis municipibus & alijs etiam legari, ut tradit Vlpian. in fi. legis, si domus. de Leg. j. Spiegelius.

VECTIGALIS pecunia, quæ ex uesturæ redditibus prouenit.

VECTIGALIA noua, sicut nec nouas exactiones, nisi consulto Imperatore, nullus princeps imponere potest. Si quisquam uero superiorem neminem agnoscit, ex causa hoc potest: dum tamen meminert, si ob prodigalitatem suam pecunia indigeat, uel iusticiam subditis non ministret, posse etiam sibi tributa denegari, & de facto resisti. Lucas à Penna l. j. C. de Superind. libro x.

VECTIONES, Paul. de Fund. instr. Sed uindendum, ait, ne inter instrumentum tabernæ & instrumentum cauponiæ sit discrimen: ut tabernæ, non nisi loci instrumenta sint, ut dolaria, uasa, uestiones, ancones, &c. Rhodiginus, Vectiones (inquit) apud Iuriscōsultos legimus: eas, sunt qui uegetes intelligant, ab uehendo nuncupatas.

VECTOR, & is qui in aliena nauis, uel equo, uel plauistro uehitur precio: & is qui uehit, dicitur. lege j. de Exercit. lege secunda de Iactu. lege i. & 3. Naut. caup. stabular. Valla autor est libro primo in Barp. Facium, Vectorias naues aut non inueniri, aut inusitatum esse. Spiegelius.

VECTVRAM facere apud Iureconsultos dicuntur, qui uesturis uictum quæritabant. Vide Alexandrum libro tertio, capite decimoquarto.

VEGETARI, pro recreari, siue sanum tueri, apud Imp. Constantium l. j. de Custod. reor. Nec uero, inquit, sedis intimæ tenebras pati debet inclusus, sed usurpata luce uegetari. Spiegelius.

VEL particula, non disjungit semper, sed determinat interdum, ut teste Zasio in fin. legis, si familia. ff. de Iurisdictione iudicij. Quomodo ponatur, indicat Albericus, & Bartolus in lege, supra iter. §. officium. ff. de Aquâ pluuiâ arceda, & in lege, generali. C. de Sacrosancta Ecclesia.

VELA cilicia, dicta quod ex hircorum uel capellarum pilis fiebant. Vlpianus de Fund. instr. lege, quæsitum. Vela autem, inquit, cilicia, instrumenti esse, Cassius ait: quæ ideo parentur, ne

tur, ne ædificia vento uel pluuia laborét. Spieg.

VELABRVM, locus in quo uela obtendebantur, sub quibus olearij uenditabant.

VELARIA, dicta uela, quibus theatra teguntur.

VELLE, à non nolle differre uult Vlpianus, quod excutit Valla cap. xij. libr. j. Dialect. disputat. Spiegelius.

VENAS lapidinarum & metallorum inquirere. uide Vlpian. in l. si cuius. §. proinde. ff. de Vusufructu. Spieg.

VENAS tenere, translàtè, pro pernoscere naturam & ingenium hominis: quod non est, nisi acutorum; hoc est eorum qui in promptu degustant mentes, sensusq; eorum, quibus cum agunt. In quorum classe facilè principem obtinere locum obseruauit illustrem uirum Gabr. Com. Ortenburgi, cuius nomen ob eximias eius uirtutes latè inclaruit. Sanè merita eius ignorant, quotquot uel mirantur, uel fortunæ cæcæ, tantam & honorum & fortunarum accessiōem tribunt. Mihi certò constat, illum obiecis se mox ab excessu Diui Maximiliani mille periculis, dum Principis statum, resq; concinnat. Quade re huius loci non est, ut plura persequar. Spiegelius.

VENALES, si nihil addas, serui nouitij intelliguntur, qui ad uendendum sunt expositi. Ex Thesaurò Stephani Roberti. Spieg.

VENALES nouicij. Pomponius l. si negotia. ff. Negoc. gest. Veluti, inquit, uenales nouicios coemendo. Sp.

VENALICIARIAM exercere. Vlp. de Legat. tertio, Eum, inquit, qui uenaliciariam exercet, puto suorum numero non facilè contineri uelle eiusmodi mancipia: nisi euident uoluntas fuerit etiam de his sentientis. Nam quos quis ideo comparauit, ut illicò distraheret, mercis magis loco, quàm suorum habuisse credendum est: in fin. l. suos autem. Spieg.

VENALITII, dicuntur negotiatores, à uendendo, Plinio & Ciceroni, & Nonio, præsertim seruorum. Inde serui quoque ipsi Venalitij dicuntur. Et Venalitiū munus, in lege, iubemus uenalitiū. C. de proxim. facto. serin. libro duodecimo, quando quis cogitur negociari: quod uiro nobili indignum reputatur. Sed & Venalitiarius, seruorum mango dicitur. Caius de Aedil. edict. lege, iustissimè. Venalitarij, inquit, ita societatem coeunt, ut quicquid agunt, &c. Vlpianus quoque: Quia uenalitarij, ait, sciunt decurri ad nouitiorum emptorem. African. de Verborum significat. l. mercis appellatione. Mela mangones, non mercatores, sed uenalitarios appellari ait. Nebriss.

VENALITIVM, corpus ipsum uel ueditio, uel locus, ubi nouitij uenduntur. Venuleius: Nam quicumque, inquit, ex uenalitio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit, statim eum è uet. ratorum numero esse. l. ultima, ff. de Aedil. edict. Spiegelius.

VENALITIVS, adiectiuum, uenditum corpus. Pomp. Iuricons. Quòd si familiam dome-

sticam uxoris, aut uenalitiā parauit. Sic Plinius alicubi uenalitios greges, pro uenditis uisus usurpat. Spiegelius.

VENARI, hoc est feras indagare potest usufructuarius. l. Vusufructus. ff. de Vusufructu. Spiegelius.

VENARI puellas, in Auth. de Lenon. §. j. translàtè, pro inescare, seu captare blandis uerbis, uel munusculis. Sp.

VENATIO, & ipsum uenadi actum, & ipsas feras captas, significat: nostri frustum uocant, de quo in l. uenationem. ff. de Vsu. Spieg.

VENATORES & aucupes utrum in urbanis atq; in rusticis (seruis) contineantur, potest dubitari. Sed dicendum est, Paulo tradente, ubi paterfamiliās morabatur, & hos alebat, ibi eos numerari. Sp.

VENDICARE liberam personam licet adiecta causa. l. j. §. j. ff. de Rei uend. Adicere autem causam nihil aliud est, quàm obiter exponere causam inter petendum, & ius quod nobis in liberis personis competit. Spieg.

VENDICARE, uulgò est appropriare, hoc est sibi proprium facere, & assumere. Rei motus uendicatio quomodo fiebat olim, Alciat. in l. pecuniæ uerbum, de Verborum significat. ostendit. Spieg.

VENDICARE etiam dicitur, qui retinet. l. Seius. ad Trebell.

VENDICATIO rei singularis, id est in rem actio, quæ & designanda est, & utrum tota, an pars, & quota petatur, expressim dicendum est. ut l. si in rem. ff. de Rei uindic. uide Placent. tit. iij. lib. j. Spieg.

VENDAX, qui facilè uendit Notum illud Catonis: Patremfamiliās uendacem, & non emacem esse oportet. Spieg.

VENDERE, cum effectu accipi debet. §. uenditæ. Instit. de Rer. diuis. Si quidem sine traditione, uenditio omnino perfecta non est. Et Vendere damnatus intelligitur iusto precio. Spieg.

VENDIBILE, & quod facilè uendi potest, & quod uulgare, uulgòq; gratum est.

VENDITIONIS uerbum, complectitur omnem alienationem. Itaq; si cui ne uēdat quid prohibitu est, is nec donare, nec permutare poterit. l. statuliberi. §. fin. ff. de Statulib. Bart. in l. sancimus. C. de Reb. eccl. non alien.

VENDITARE sese alicui, est per assentationem operam suam ultrò spondere, quasi uenalem ostentare. Bud.

VENDIDIT ac tradidit talem rem. De his uerbis (quæ in instrumentis sæpe occurrunt, uelut magis formularum, quas notarij ad uerba solent describere, quàm quod uerè factum sit) uide Bart. in l. prædia. ff. de Acquir. possess. Sp.

VENDITIO in assent. apud Modest. in l. Titius. Quib. mod. pig. uel hypoth. intelligitur, ut Alciat. sentit, cum quis tanti rem pignoraue- rit, quāti uendi poterit, cap. xxxij. lib. ij. Parerg. Spiegelius.

VENDITIO fiduciaria. Lege, Fiduciaria. **VENDITIO** perfecta dicitur, quā secuta est

est traditio. §. ueditæ. Inst. de Rer. diuis. proin.
ut pro non facta censetur, ab ea recedi potest
nudo consensu. lege, ab emptione. ff. de Pact. l. j.
ff. de Peric. & commod. rei uend. Sp.

VENDITOR quandoque ponitur pro em-
ptore: & uicuerfa. l. ueteres. C. de actionibus
empt. Ut uendito, pro empto. l. sed hoc nomine.
ff. de Euct. Alberic. annotat, secutus Accursium:
qui putabat, quod olim doctissimi legislatores
confuderint significationem Emptoris & Ven-
ditoris: quod meliore teste domino Old. non
est uerum, quem adi in Classe iij. Action. j. Sp.

VENEFICVS, uenenarius & maleficus est.
Callistr. de Pœnis, l. capitalium. Venenarij, in
quit, capite puniendi sunt. Nebr. Venenarios hoc
loco legit Accursius, quod Bapt. Pius in poster.
Annot. probat, cap. 10. Mea quidem, inquit,
sententia, doctissimè Accursius uenenarios ex-
ponit eos, qui planetas colunt. Spiegelius.

VENENI uox media est, & in bonam par-
tem accipi potest. Vide l. quod sæpe. de Contrah.
empt. Bart. in l. iij. ff. de Sicar. & Alc. in l. qui ue-
nenum. de Verb. sig. Sp.

VENERANDA domus, pro sacra æde.
Auth. Constit. quæ ex ascript.

VENERANDÆ leges, l. j. C. de Bon. quæ
liberis.

VENERANDA Respublica. l. quod reip. ff.
de Iniur.

VENERARI oportet patrem & matrem. l. j.
ff. de obseq. pat. præst.

VENERANDA senectus, cultu & uenera-
tione digna. l. semper. ff. de Iur. immun. Sp.

VENIA ætatis, beneficium, indulgentia,
permissio. C. de his qui uen. etat. impetr. per tot.
Hæc aufert aliud beneficium, nempe Restitutio-
nis in integrum, per Bart. ibid. Venia tamen in
actione edicti de In ius uoc. non est intelligen-
da generalis ille permissus magistratus, cum po-
stulanti iusticiam, decernit citationem, ut aduer-
sarius in ius uocetur. Nam uenia est solenniter
impetranda aduersus personas reuerendas: hoc
est, primùm designanda est qualitas personæ,
quænam reuerentia illi debeat. Deinde sum-
mam personam conuenire in iudicio. Tum si ius-
tuocari in ius, dicitur impetrata uenia id fieri: &
in Actis describendum est, teste Oldend. Spieg.
l. ff. de Fugit.

VENIAM in ante actum dare, apud Vlp. in l.
l. ff. de Fugit.

VENIRE, pro portari, deferri, nostris fami-
liæ est. Sic per metonymiam uenire commea-
tus, qui afferantur, dicimus. uide Quintil. lib. vj.
cap. vj. Spiegelius.

VENIRE in crimen, pro accusari.

VENIRE diem, distat à cedere diem, ut su-
prà indicauimus in uerbo, Diem actionis cedere. Sp.

VENIRE ad iudicium, ut in l. si eum iudicio.
in fin. ff. Si quis caut. Item secum potestatem
agendi facere, ut in l. Et si post tres. ff. eodem tit.
Item ire in ius: uel, sicut nunc loquimur, Com-
parere in iudicio, Stare iuri, & cætera id genus,

ad reum referuntur. Sed exhibere reum, d. l. si
eum iudicio. in prin. item sistere reum, ad fide-
iussorem pertinent. Vtrunque autem amplecti-
tur Cautio iudicio sisti, siue quis pro se, siue pro
alio promittat. Cuius oppositum est, promissio-
nem deferere. Nos nunc dicimus, Cautionem
de stando iuri. Quæ omnia, ut Old. monuit, in-
cautum fallere possent, sicut Accursius errauit.
Spiegelius.

VENIT in mentem, & pro succurrit, quod
notum est, & fortè pro cui est, uel fert animus,
accipi posse uidetur apud Marcellū, in l. maxi-
mè quæ. de administr. tut. ubi dicit: Nam perini-
quum est, eum fortè, cui post uicesimum annū,
uel amplius, in mentem uenit, tutelam reposce-
re. Spiegelius.

VENISSE, pro peruenisse, apud Pompo-
nium de Verb. sig. Spieg.

VENTO uiuere; dicuntur proverbio uul-
gatissimo, qui nulla uiuunt impendio. Hoc usus
est Alexan. Imp. ad fin. l. poster. C. de Alim. pup.
præst. Spiegelius.

VENTOSVM, & plenum uento significat,
& inane Vlp. ad Leg. Aquil. Si quidem die uen-
toso id fecit, culpæ reus est. Nam & qui occasio-
nem damni præstat, damnum fecisse uidetur. l.
qui occidit. §. pen. Spieg.

VENTREM facere. Alfenus: Si quando, air,
inter ædes binas paries esset, qui ita uentrem fa-
ceret, ut in uicini domo semi pedè, aut amplius
procumberet: agi oportet ius non esse, illum pa-
rietem ita proiectum in suum esse inuito se. ff. Si
seruit. uind. Sp.

VENTREM ferre, id est prægnans esse po-
test mulier totos decem menses, & duos dies;
per Glossam not. in Nouell. Constit. de Restitut.
§. Mulier, & in l. intestato. §. fin. de Suis & legit.
hæred. Spieg.

VENTREM mittere in possessionem hære-
ditatis, id est mulierem prægnantem, quæ hære-
dem se parituram adserit. l. j. in prin. de uent. in
posse. mitten. Spiegelius.

VERBA, id est uocabula absolute posita,
propriè, & non abusiue accipi debent, per l. eā
lege. ff. de Testam. l. non aliter, de Leg. iij. l. nepos
Procubo. de Verb. sig. nisi non ita uoluisse auto-
rem præsumamus. tunc enim ex coniectura re-
stringuntur: quæ assumuntur modò ex re, modò
ex persona, amicitia, item affinitate, odio, pau-
pertate, tum ex negocij qualitate. ut eleganter
& latè indicat Alc. in princip. Commèt. de Verb.
sig. Spiegelius.

VERBA, sunt notæ passionum animi & uo-
luntatis. l. Labeo. de Supell. leg. l. Ille aut ille. §.
cum uerbis. l. non aliter. ff. de Leg. iij. Bart. in
l. contra Legem. ff. de Legibus, cum simil. Spie-
gelius.

VERBA cum effectu sunt accipiēda, Vlpian.
ait in l. pen. ff. Ne quis eum qui in uoc. Sp.

VERBA geminata & repetita, uoluntatem
enixam & constantem indicant. Baldus in l. fru-
ctus. C. de Act. empt. cum multis simil. per ple-
rosq; omnes Doct. ex Zas. Sp.

VERBA generatim concepta, ad illa quæ postmodum de nouo recenter emergunt, non sunt porrigenda. l. qui cum tutoribus. in fin. ff. de Transact. Idque obtinet, etiam si illa generalis forma uerborum iureiurando esset roborata. Baro Tautenbergius citat in Viridario c. cum inter P. & ibi Glos. & Doc. de Renunc. Spiegelius.

VERBA merè æquiuoca, si per communem usum loquendi in intellectu certo sumuntur, talis intellectus præferendus est. Hoc Felini dictū seu elegans, citat Zas. noster l. j. Respons. Spieg.

VERBA indifferenti materia per prius, non per posterius intelligenda sunt. Glos. in l. de unoquoque. ff. de Re iudic. Bald. l. j. C. de Success. edict. Spiegelius.

VERBA quatumuis generalia, ad aptitudinem restringuntur, etiam si nullam aliam paterentur restrictionem, per text. in l. ut gradatim. §. j. ff. de Mun. & hon. & Glos. ab omnibus, Zas. attestante, approbatam, in l. qui autem. §. si ff. de Constit. pec. & l. sed si compromissum. ff. de Arbitr. Spieg.

VERBA nihil operari melius est, quàm absurdè. Dictum est Bald. l. terminato. ad fin. C. de Fruct. & lit. expens. fac. Sp.

VERBA non tam intuenda, quàm causa & natura rei, ut mens contrahentium ex eis potius, quàm ex uerbis appareat. Baldus citat l. si in uenditione. ff. Comm. præd. Adde l. capitulum. §. diuus. ff. de Pæn. cum similibus. Spiegelius.

VERBA offendi possunt, imò ab eis recedere licet, ut uerba ad sanum intellectum reducantur. Glos. in lege, actorum. ff. de Re iud. & in l. non dubium. C. de Legibus. Hanc doctrinam post Bartol. teste Zas. Bald. eleganter tractat in iam allegata l. Vide itè Dinum, c. fin. de Reg. iur. lib. 6. Spiegelius.

VERBA quæ aliquid operari possunt, non debent esse superflua. l. si stipulatus. ff. de Vfur. l. si quando. de Legat. j. Sp.

VERBA quæ per se clara sunt, de eis disputandum non est. Vide suprà, Verba clara & manifesta.

VERBA secundum materiam subiectam intelligi, nemo est qui nesciat. l. damni infecti quidem. ff. de Dam. infect. Bald. l. ij. C. Commod. & idem Rub. ix. q. C. de Contrahenda empt. cum similibus. Spiegelius.

VERBA simpliciter posita, debent intelligi in potiori & pleno significato. l. j. §. j. ff. Si ager uectigal. Nam non est audiendus, monitore Zas. nec ferendus aliquo modo, qui uerbum simpliciter positum, à toto ad certam qualitatem restringit, arctat, & perputat. Sp.

VERBA strictæ significationis ad latam extendi possunt, si subsit ratio. Vide post Glos. Ang. in Auth. Ut hi qui oblig. post princ. in uerbo, Ad curationem. Spieg.

VERBO tenus, quod intra uerba manet, nullo sequente effectu, accipimus, per legē j. ff. Quod quisq. iuris. Spieg.

VERBA absolutè posita intelliguntur cum

limitatione: ut cum dicitur, à semetipso inutiliter legari, hoc non est uerum absolutè: sed rone uerum est, postquam adita est hæreditas, ut sciatè declarat Zas. in l. qui filiabus. ff. de Leg. j. Spiegelius.

VERBA abusiua, regulariter apud Iuriconsultos non recipi. Vide, Abusionis nomen.

VERBA clara qui interpretari uelit, ferendus non est. Iason post Doctor. in l. quicquid asstringendæ. ff. de Verb. oblig. citat commodum text. in lege, ille aut ille. §. cum in uerbis. de Leg. iij. l. non aliter. ff. eod. lege, si mihi & Titio. §. fin. l. continuus. §. cum. ff. de Verborum obligat. Spiegelius.

VERBA ciuilia. Hæc licet falso censuit Bar. esse uerbum, Instituo, uel hæres esto, tanquam hæc non iuris gentium, sed ciuilis uerba, sint. Itaque Alciati uerior sententia amplectenda, arbitrantis uerba ciuilia dici simpliciter uerba, quibus pupillaris substitutio confici potest. Siquis dem Vulgaris dicta est, quod uulgò omnibus competat: at Pupillaris, non nisi ciuibus Romanis, qui filios in potestate habeant, quod ius patriæ potestatis proprium ciuium est: & id quod patriæ potestatis proprium ciuium est, id est iure dem moribus ciuitatis inductum est, id est iure non scripto, sed prudentum interpretatione, indeoque propriè ciuili: quod Pomponius docuit lege secunda, §. ijs legibus. de Orig. iur. Vnde merito Papin. uerba ciuilia ea omnia appellauit, quibus hæc substitutio est inducta: in statu ff. de Vulg. & pupil. Verbis ciuilibus, inueniens, substitutionem post quartum decimum annum ætatis, frustra fieri cōuenit. cetera apud Alc. cap. j. decimi libri Parerg. Spiegelius.

VERBA obscurè prolata, eo sunt intelligenda sensu, quem solent rectè intelligentibus generare. c. ex literis. j. de Spons. & matrim. Vide Baronem à Tautenberg Tomoj. Viridarij conclus. Iurisdic. Sp.

VERBA ordinationis quando uerificari possunt in sua uera significatione, trahi ad extraneum intellectum non debent. l. non aliter. ff. de Legat. tertio, lege, Nepos Proculus. ff. de Verborum significat. l. j. §. si is qui. ff. de Exercitor. ad arg. in l. filio quem pater. ff. de Lib. & posthum. Spiegelius.

VERBA plenitudinis, potestatis & certæ scientiæ exprimi in priuilegio opus non est, si adsunt æquiualentia. Vide Bald. in l. lapilli. ff. de Rer. diuis. & Fel. post Abb. in c. nonnulli. de Rescript. Spiegelius.

VERBA, quibus substitutiones concipiuntur, aliqua directæ, aliqua obliqua, aliqua communia nominantur. Directa sunt, per quæ substitutus directò, & per se, non per mediam personam ad hæreditatem peruenire potest. eiulmodi sunt indubitæ, ut Zasius ait, Hæres esto. Itè, Hæredem instituo, non quidem de sui natura, sed additum qualitati hæreditariæ, ut Hæredem instituo, qui & Polito subscribens, non recipit distinctionē Bartoli, de uerbis ciuilibus & directis, utpote cōmenticiam. Obliqua, cum testator iubet, rogat, mādāt, iniungit hæredi, ut res

Situantur bona Titio. Vnde uerbū Restitui, uerū obliquum est: sicut & alia uerba distribuendi. ut cū testator dicit: Bona mea distribuātur redantur, diuidantur, partiātur, & similia, quæ per discursum iuris inueniri possunt: & maximè ista uerba, Rogo, uolo, mando: quibus uerbis fidei commissaria substitutio conficitur, quam & precariam nominat Iuriscōsultus in l. querebatur. ij. Resp. ff. de Testamēto militari. Cōmunia quæ utriusque significationi conueniunt, hoc est quæ & directā aliquando possunt esse & obliqua. nam si uniuersitati bonorum adijciātur, directā sunt: si rem certam respiciant, obliqua, iuxta doctrinam Baldi: tametsi eā Zasius noster, cū p acumine ingenij, tum pro sensu responsorum, à priscis Iuriscōsultis proditorū rectè excusso, demonstrat, nō esse perfectam Bartolus complura numerat uerba cōmunia, in notissima l. Cēturia. de Vulg. nia: uidelicet, pertineat, remaneat, redeat, reuertatur, deuoluatur, deferatur, habeat, cōsequatur. Item uerbū, Deputo, relinquo, cōpetat, maneat, & multa id genus, quæ apud utriusque iuris Interpretes annotare licet: inter quos super uerbo Succedat, nondū conuenit. De uerbo Lego, cōstat: quod, quamuis ex latissima significatione etiam ad hereditatem possit accommodari, arg. l. uerbis legis. ff. de Verborum significatione: est tamen hodie coangustatum ad res singulares legatas, per iam dictam l. in fin. Spiegelius.

VERBA testamenti, faciant, disponāt liberè, causam dominij habent. Auth. de Restitution. §. Si uerō libidem. & licentiam habere, &c. Spieg.

VERBA testamēti generalia, generaliter sunt intelligenda. lege prima. §. generaliter. de Leg. præstand. cum uulg.

VERBI gratia, & uerbi causa, quod & exēpli gratia dicitur, in eandem significationē, in fin. pen. l. uerū. ff. de Minorib. l. ij. ff. Locati. l. ij. Ut dignitatū ordo seruetur. C. lib. duodecimo, ad legē Rhodiā de lactu. l. nauis. §. finali. Instit. de excep. in principio. ff. de Supellestili leg. l. Labeo. & de Peric. & com. rei uend. lege, si per emptorem. Spiegelius.

VERBOSVM, hoc est loquacē, Accursius in l. & ea causa. in prin. ff. de Postulando, rectè existimat, hominem plus æquo uerbosum prohibendū esse pro alio postulare. Imperator quoq; uerbosas assertiones detestatur, in lege, ampliorē. §. in refutatorijs. C. de Appellat. Caius in l. j. de Oligine iuris, dixit, uerbosus cōmētarios pro prolixis, ac uerbis abundātibz: ut Satyricus, Verboſa & grandis epistola uenit à Capreis. quibus uerbis, Erasmo exponente, significatur prolixū diploma: qualia principes de magnis rebus solent mittere. Et M. Tullius cum ait: Habes epistolam uerbosiorē fortasse quā uelles, Verboſiorē dixit longiorē. sequitur enim: Quod tibi ita uideri putabo, nisi mihi longiorē remiseris.

VERBUM, à ueritate deducit Varro: quod uerum nō loqui oporteat. Vide Bartolum in l. Gallus. §. item credendum. ff. de Liberis & posthumis. Spiegelius.

VERBUM, Lege, Rem. Item, uerbum pro clausula, apud Paulum Rem rat. hab. amplius nō petitum esse.

VERBUM DEI. Old. in Restaur. politiē: In ciuitate, & ubiuis locorum, inquit, necessariō requiritur in primis uerbū Dei: deinde magistratus qui administret Rempubicā. Id quod gētes quoq; quamuis **CHRISTVM IESVM** Seruatorem nostrū ignorarent, lumine tamen naturali aliquo modo cognouerunt. Ideoq; intra exemplā iuris publici referuntur sacerdotes & magistratus in l. j. ff. de Iustit. & iur. Sp.

VERBERO. Imp. Constantinus C. de Mulierib. quē se proprijs seruis iūxerūt: Si qua, inquit, cū seruo suo occultē rē habere detegitur, capitali sentētia subiugetur. tradēdo ignib. uerberone.

VERBERARE. Lege, Pulsare.

VERBIS obligamus, quū præcedit interrogatio, & sequitur cōtrā responsio. Modest. in l. obligamur. ff. de act. & oblig.

VERB, aduerbium, quod dicitur in rei ueritate.

VERENDA, neut. gen. plur. nū. dicuntur corporis partes, quæ nō nisi cum uerecundia nominantur. Lege epist. Plinij 14. lib. 3. qua exēplo Macedonis monet, nō debere dominos erga seruos truces esse. Spieg.

VERECUNDIA, & pudorem recti & honesti, & modestiam significat. Vide Vlpian. in eleganti l. 4. de Alien. iudic. mut. Spieg.

VERISIMILE, idem quod simile uero.

VERISIMILE non est, quod est à uero dissimile ut dicit Bal. in l. ea quidē. C. de Accusat. Vnde quod nō est uerisimile, non debet attēdi: quia non uerisimilia falsitatis habent imaginē, ut idē Bald. dicit in l. j. C. de Furt. & seru. cor. Sp.

VERITAS est, per quā immutata ea quæ sunt, aut fuerūt, aut futura sunt, dicūtur. autor Cic. de Inuēt. lo. Lud. Viues li. ij. de Anima scribit, nullas duas res tam esse inter se amicas & cōcordes, quā uirtutē & ueritatē: nēpe germanas à Deo genitas, & humanis mentib. sicut utilissimas, ita etiā integris iucundissimas. Versatur aut ueritas primò circa artes & doctrinas. Secūdò circa pacta & cōtractū, iudicia, testimonia. Tertiò erga alios: uidelicet esse cādīdū, nō struere insidias, ingenuè dicere op^o est qd^o sentiat. Rectè igitur desinit eā Philip. lib. ij. Philos. Mora. esse habitū uolū ratis, uidelicet amorē ueritatis & simplicitatis in omnibus dictis & factis, in omni cōsuetudine uitæ: & odiū acre simulationis, fucorū, sophistices, calumniarū, stropharū. & quicquid est huiusmodi artificiorū. In summa, Veritas & sermonis integritas, & uera ratio accipienda est, cui semper locū fore adserit Iuriscōsultus l. fin. de Probat. Sp.

VERIVS puto, pro æquius & iustius, interdum usurpatur à Iuriscōs. ut apud Vlpianum lege ij. de Fundo dot. & alijs locis. Hoc etiam Budæus monuit. Spiegelius.

VERONA, ciuit. Venetię. à Brēno dūce, Breno nam primò, deinde mutatis literis, Verona dicta est. ut Iustinus refert lib. xx Alb. nescio quæ secutus Chronica, Veroniā dicendā tradidit, quod, ut

ait,

ait, cōsecrata fuit (fortè cōstructa legendū) à Romanis expulsis contra Romam. & ibi sunt multa ædificia similia Romæ, scilicet Arena, & alia.

VERNA, seruus domi nostræ natus ex ancilla nostra, aut seruo. l. seruus. §. si. de Leg. iij. l. cum super uernis. C. de rei ued. Paul. in l. seruis urbanis. Si uernus alij, ait, alij cursores legati sint: si qui dam & cursores & uerni sint, cursorib. cedēt. Sp.

VERNACTVM, qd̄ uere aratū est: dictū à re- poris argumēto. Interdū p̄ eodē accipiūtur, uernactū, & nouale. Bud. tamē Noualē tū dici sentit, & Nouale, cū ager post messem totus quiescit: tū autē Vernactū, cū uere terra proscissa est. Græcè *ῥιαν*, & *ῥιαν*, & *ῥιαν*. Latine etiā interdū Seges dicitur, cū iterata & exulta est ad sementē. Sp.

VERNACVLVM, omne quod domi nostræ nascitur, uel in nostra patria, ut, uernaculū uinū, aurū. Vnde uernacula lingua dicitur, uel seruilis, uel plebeia, quā tanq̄ cōi ac naturali, oēs uulgō loquuntur. Linguā maternā hodie uocamus. Sp.

VERO, discretiua coniunctio, uariis modis sumitur, ut Alber. ostēdit. Iūcta pronomini **E GO**, non tam discretionē interim significat, quā (ut Hermolao placet) cōfirmationem, pro quinetiā, uel etiā. Cætera require à Steph. Rob.

VERO uerius, prouerbiali tropo dicimus, quod prorsus indubitātū haberi uolumus. Vlp. haud dissimili forma dixit, Certo certius: quam nihil prohibet aliud alio certius esse, l. testamento datos tutores. ij. de Testam. tut. Sp.

VERSARI malè in tutelā, pro nō rectè fungi munere tutorio. l. iij. §. j. ff. de Offi. præf. Vrb. Sp.

VERSARI in munere suo, suo munere fungi. Est autem uersari, in aliqua re assiduū esse. l. iij. §. j. ff. de Offi. Præf. Vrb. Sp.

VERSA VICE. l. j. ff. de Lib. caus. tum aliis locis, pro uicissim, uice uersa, separatim his duobus uerbis positis. Spieg.

VERSICOLORES, Vlp. l. si cui. §. j. de Leg. iij. appellat lanas, quæ natiuū colorē mutarūt, siue purpura, siue cocco, siue alio colore infectæ sint, ut etiā in dictio. Varius color, relatū est. Val- la ex uariis autorib. ostēdit, uersicolorē aliquā rē dici, quæ uariorū colorū sit. Sed Vlp. locū à Valla nō intellectū, Alcuius non temerè cōtendit. Sp.

VERSICVLVS. Interpretes nōnunquā hoc nomine citāt ē Pādectis uerba Iurecōf. nec absur- dē. Nā uersus, & uersiculus, quāuis uulgō habentur p̄ metris, tamē etiā quiscūq; tractus literarū, uulgō linea, dici potest uersus auctoritate Cicero- nis in prima Epist. v. lib. ad Atticū, tum alibi. Sp.

VERSVRAM facere, honestā locutio, pro eo quod nunc dicunt, pecuniā ad interesse mutua- ri, quod frugi homines facere non solent, ut ait Bud. Vide infrā, Versuram subire. Sp.

VERSVRAM facit debitor, cū pecuniā mu- tuō accipit, & p̄ eā pecuniā dimittit priores credi- tores insolutos. Zas. in §. itē si quis. Instit. de Act.

VERSVM in rem accipimus, siue directō, siue per obliquū, siue in turpem, siue in honestam causam erogetur: accedente tamen domini uoluntate. l. j. ff. de in rem uerso. Spiegelius.

VERSVM, nisi duret, nō dicitur. l. si uerō pro

patre. §. sed si nō sint. uersic. uersum autem. ff. de in rem uerso. Versum uerō accipimus siue directō, siue per obliquū, siue in turpem, siue honestam causam. l. j. eodem. Nō autem quod ob debitum est acceptum. l. seruus tuus. ff. de Dolo. Spieg.

VERTISSE in proprios usus, quis intelligitur, uide in l. tutor qui rectorium. §. pecuniā. ff. de Administr. tut.

VERTERE in rem suam. Vlp. in l. j. ad Leg. Iul. pecul. Lege Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia publica, sacra, religiosa, auferat, nēue interceptat, nēue in rem suam uertat. Sp.

VERTON, uel Ferton, uocabulum ferax ac frequens Episcopaliū ore: cum tamē uix unus nouit, quid sit: sed habēt ipsi, ait Volzius, in Decret. Pont. xij. q. ij. pluribus capitibus, quod qua- tuor in partes res Ecclesiasticæ diuidendæ sunt, quarum quarta cedat Episcopo. Hanc hodieque Sacrificuli redimunt aliquot nummis, uocantq̄ uertonem. Quāquā uidentur tantum ad depen- dere, quæ uel officio, uel hereditate corripiantur, cum interim res Ecclesiæ indignè corripiantur. Verton autē, uel *verding*, est uetus Germanorum uocabulum, quod nūc *viertheyl*, uel *viertal* nōmi- natur. Ita subinde legitur in uetustis libris Ger- manal lingua scriptis, *Ein vertō*, oder *verding* *quachß*.

VERVM est, quod est, diuus ait August.

VERVM, pro sed, mutatiuè & factum. l. j. C. Qui & adu. quos in int. rest. per. l. j. §. ex his appa- ret. ff. de Lib. agn. Alb. Verū & Falsum cōtraria. l. si quis legatū. ff. Ad Leg. Corn. de Falsis. Cic. in Acad. Interesse oportet, ut inter rectū & prauū. *Schlecht vnd krum*. Sic inter uerū & falsum cōtra- do uerum non est nomen, sed aduerbium cōtra- mantis, teste Donato in Adelph. Sp.

VERVS, pro æquo & iusto, non tantum Ci- cero, sed etiam Iuriscōf. usurpāt. l. omnes. de In integ. restit. l. si fideiuf. in fi. de Leg. iij. Instit. Ex quibus caus. man. non lic. §. semel. Sp.

VERVS procurator quis dicatur, uide Lucio. ff. de Solut.

VESICA uitiosa, l. queritur de sterili. ff. de Aedil. edict. Caper proferri censet per n. Venti- ca, quod non sit sine uento. Spieg.

VEPERTILIONES uidētur appellati, qui grauati ere alieno, luce domi se cōtinent, ne à cre- ditōrib. appellētur, noctu prodeūt. Vlp. de Eui& l. Si ita quis stipulanti spondeat, sanū esse, furem non esse, uespertilionē non esse, &c. Quāquam hoc loco quidā pro uespertilione, legūt *Uespillo* nem, aut uersipellem. Sed Alc. priorē lectionem agnoscere uidetur: qui putat uespertilionē interdū qui, ut modō dictū est, metu creditorū interdū latitat, noctu p̄dit. Nā hoc animal semi mus hinc dictū, quod uesperti uolet, indicat Non. Marc. Sp.

VEPILLO, qui uespertino tempore defun- ctos effert pauperes, sine pōpa funebri. Martian. de Solut. l. qui decē. Nū ergo & si uespillonem, aut aliās turpē dederit hominē. Vlp. ad S. C. Treb. l. sed sciendum. Vel nomē quidem uespillonis te- statoris ferre. Nebris.

VESTEM, quæ eius causa emptā, paratā est, Iabolenus declarat in lege, qui concubinam. in

prin. ff. de Legat. iij. Spiegelius.

VESTIBULUM quæ mea erit. Hunc sermonem in mortis tempus collatum, sine dubio pro conditione accipiendum esse, Pomponius putat. l. nuper. ff. de Leg. iij. Spieg.

VESTIARIUM, locus ubi uestes reponuntur. Scæuola de Ann. leg. l. annua. Ac per hoc, inquit, neq; uestiaria, neq; cibaria his debeantur. Iacoblen. Sol. matr. l. in his. Seruius ait, uxoris uir, nûmos in uestiariû dederat. Vestiarij nomine ali quando uestitus intelligitur. Seneca: Dominus debet seruo uestiariû. Cato uestiariam arcam uocat, in qua uestes conseruantur. Sp.

VESTIBULUM, quod Græci *νεώριον* uocât, tametsi extrâ ianuâ domus sit, ædibus tamen adscribi, & eæ earum membrum existimari. Alciatus l. fin. de Verb. sig. Quid sentiat Bartol. uide in linter quos. ff. de Dam. infect.

VESTIBULUM, pro aditu sepulchri, apud Vlp. Vide Schol. in xij. Tab. Sp.

VESTICEPS, puer iam pubes, inuesti, hoc est imberbi contrarius.

VESTIGATORES. Vlp. in l. quæsitum. de Fund. inst. Si in agro uenationes sint, puto uenatores quoq; & uestigatores, & canes, &c. Autor est Varro de Ling. Lat. Vestigatorem, hoc est uenatorem, à uestigiis ferarum dictum. Sp.

VESTIGIVM, translâtè indicium est. l. quidam. §. j. C. de Necess. fer. l. ubi. C. de Fals.

VESTIMENTVM, idè quod uestis. Vnde Vlp. de Aur. & arg. leg. Vestis, inquit, an uestimentum, nihil refert. Et illo ipso autore, uestimentum, id est quod detextû est, & si desertû nō est. Quod in tela est, nondû detextû, Cōtextû appellatur. Sic Haloan. Vulg. lectio quia deprauata, tâ perspicui sensus nō est. Actor petēdo uestimentum, & numerum & colorem dicere debet: ueniam tamen ad nimis curiosam rerû demonstratio nem non attingitur, quia id inhumanum esset: utpote attritæ sit, an noua uestis. Sp.

VESTIMENTA lanthina, etiamnum sunt violacea purpura infecta. *top* enim Latini violam dicunt. Vide Plinium lib. 21. & Bayf. cap. iij. de Re uestiaria. Spieg.

VESTIS, generaliter dicitur: ut stragula forēsis, muliebris. Vestimentum pars aliqua: ut pal lium, tunica, uel penula. Alciat. de Verb. sig. Vide, Præcingimus.

VESTIS militaris, qua iuxta Specul. indui debent milites mensib. April. & Septemb. In Tit. de Proc. §. j. uerf. item quod est miles. Qua de re disserit & Bart. in l. j. C. de Milit. ueste, lib. xij.

VESTISPICA. Paul. ad fin. l. cū de Ianionis. ff. de Instru. Cū in diē mortis, inquit, ibi libros & uitreamina, & uestispicam habuerat. Nonius è Plautina Trinūmo citâs locû, Vestispici, inquit, appellâtur custodes uestiû serui, quod frequenter diligentia uestes inspiciât. Aldus pro hac uoce le git uestisplici: & uulgati codices habent, sed corruptè, Vesticulum. Interpretes Plauti Nonianâ comprobant lectionem, & Norica editio. Spieg.

VESTITVS Christianorum, cuiusmodi olim. Vide, Palla.

VBETARE, contrarium inbere, hoc est ne ali quid fiat, imperare. ut, uim fieri ueto. Tametsi etiam uetare uidetur, qui non consentit. l. qui uas. §. uetare. ff. de Furt. Spieg.

VBETATVRVS, participium futuri temporis, non uetiturus. Valla.

VETERANI milites sunt, q per uiginti annos in legione, uel uexillatiōe militauerūt. Hi omniū onerū, seu munerū personaliū uacationē habēt. l. ueteranis. C. Quand. prouoc. nō est neces. Præ terea nec ipsi, nec eorū liberi primi gradus, hoc est filij, pœna metalli, uel operis publici afficiuntur: nec fustibus cēdūt, sed ubi atrocitas criminis ita exegerit, relegādi sunt. l. j. & l. iij. ff. de Priuileg. ueter. Ratio huius priuilegij sumitur ex honore, q ueteranis militib. habetur. l. honor. C. de Pœn. Veteranus etiā, Modestino autore, esse creditur, nō solū legionarius, sed omnis q qualitercūq; militauerit, & honestè est ipse absolutus. Sp.

VETERATOR, à Græcis *παιδολογος* dicitur, id est, *παιδολογος*, qui diuturna, ac multiplici, & sæpe cōmutata seruitute, astutus & uaser euasit. Inde ueteratoriû, pro subdolo, & impostorio ponitur, Bud. in l. ult. de Ædil. edict. Idè ait Veterator aduocatus hodie dici potest, qui diu ac multum in foro uersatus, omnes litiû trahendarū an fractus, omnes ambagiosas fugitadi ludificationes, prehensiones, nexusq; lubrici litiû certaminis tenet: qui in ancipiti forensiū salebrarū Marte, bellissimè insidias disponere, atq; etiam prouidere nouit: sed is propriè (ut uno uerbo absol uam) qui eam se artem scire atq; exercere profitetur, quo arte causa inferior, superior euadere uel reclamante æquo bonoq; possit. Sed an huiusmodi ambagibus uti aduocatum deceat, attin git Alciat. in l. natura cauillationis. de Verb. sig. Certè graui uiro conuenit nunquā uti. nec enim debet quis de uictoria magis, quàm de ueritate esse sollicitus. xxij. q. ij. dominus. Spieg.

VETRATOR seruus is dicitur, qui diuturna multiplicitate, & sæpe commutata seruitute, uersutus & uaser euasit. Vlpian. de Ædil. edict. l. Præcipiunt, inquit, Aediles, ne ueterator pro nō uitio ueneat. Spieg.

VBETITVS rationes reddere, non hoc consequitur, ut nec quod apud eum sit, & reddat & lucrifaciat: sed ne scrupulosa inquisitio fiat, hoc est ut negligentia ratio non habeatur, sed tantum fraudum. autor Martianus l. si seruus uetitus. ff. de Legat. j. Spieg.

VBETVS fossa quæ dicatur, uidel. ij. §. j. ff. de Aqu. plu. arc.

VBETVS quæstio, hoc est, iam diu, & à ueteribus etiam tractata.

VBETVS uinum, quod annum excedit. l. ex usu. l. uetus. de Tritico, uino, & oleo legato. Sp.

VBETVSTA uicem Legis tenet: autoribus Vlp. in l. j. §. ult. de Aqu. plu. arc. & Paulo, ibid. in l. ij. §. idem Labeo. Quæ Iurisconsultorum responsa, si diligenter conferas, uidebis quantam uim habeat tempus in uicissitudine rerum mortalium. Est enim uice legis, uoce constituti, & loco consensus. Breuiter, nihil non potest muta re

re, ut definant quidam mirari, quomodo directum dominium tribuat. Spieg.

VETVSTAS fidelissima. l. Testamenta omnia. C. de Testam.

VETVSTATE iam deterius factum relinquere. Vide Pomponium in fin. l. sed cū fructuarius. ff. de Vusu. Spieg.

VETVSTVM dicitur, quod excedit xl. annorum spacium. C. de Fund. Reipub. l. final. Aliquando x. annorum, l. j. §. si. & l. ij. in prin. ff. de Aq. plu. arc. ex Alber. Spieg.

VEXARI. Vide Gellium lib. ij. cap. vj. Hoc verbo subinde utuntur Iuriscos. l. j. §. j. ff. de Vacat. mun. l. j. in fin. de Testibus, l. annonam. de Extra. ord. crim. l. j. ad Leg. Iul. repet. Spieg.

V I

VIA, inquit Paulus, constitui uel latior octo pedibus, uel angustior potest, ut tamen eam latitudinē habeat, qua uehiculum ire potest: alioqui iter sit, *Eusphad*, nō uia. Attamen uia interdū discendarum rerum rationem significat, Græcè *πίσδος*. Vnde Methodici dicti, qui rationem artis, & discendi compendia sequuntur. & Amethodi, hoc est à uia & ratione docendi discendi, que abhorrentes, quasiq; auj. Autor Bud. in Annot. ad l. poster. de Orig. iuris. Sunt autem Vlpia no illæ trium generum. Quædam publicæ, quædam priuatæ, quædam uicinales dictæ. Paulus & militares uias memorat in l. uia uicinales. de Loc. & itiner. publ. Abusuē autem uia pro omni loco, per quem habere iter omnibus licet. Et in l. ij. de Orig. iur. Pomponius usurpat pro uera, atq; iusto ordine constante docendi ratione, quæ Græcis uocatur Methodus, ut paulo antè diximus. Spieg.

VIA cum adsit, semitam querere. Conueniet, inquit Erasim. adagium in tergiuersatores: qui quo præsens negocium suffugiant, diuerticula captant. Semita enim diuersa est à uia plaustrorum, quam regiam uocant. Vide suprā Iter, & Seruium in iij. *Æneid.* Commen. dissentientem à Iuriscos. l. ij. Ne quid in loc. publ. Alciatus in l. quantum ad ius pertinet. ff. de Verborū significat. Cum de uia loquimur, inquit, quatenus seruitutis species est, Instit. de Seruit. in princ. ab itinere, actūq; distat. Quum uerò de seruitute non accipitur, aliter uiam intelligimus: continetque non solum iter, sed etiam semitam. Hoc autem distat iter à semita, quod iter latius est: semita angustior, & quidam quasi callis. Spieg.

VIA immunita, quando ita facta est, ut per eam nemo transire possit.

VIA prima, Latinis est, quod Barbari dicunt, primo ictu, hoc est statim, primo ipso congressu.

VIA publica. Qui uiam publicam destruit, is potest uel fustibus repelli. l. ædiles Curules. ff. de Via publ. Spieg.

VIA publica nemo quenquam ire prohibet. Hoc Plautinum prouerbij speciem habere censet Erasim. Quo significatur, rerum communium æqualem omnibus usum esse: neq; cuiquam uertendum uitio, quod ius publicum concedit. Cæterum uiam publicam esse de regalibus, extat re-

latum in c. j. Quæ sint regalia, Bartol. in l. contra nuus. §. cum quis. de Verb. oblig. existimat ad ciuitates pertinere. At rectius sentit Alciatus, quæ adi in d. l. Quantum ad ius pertinet. Sp.

VIA, pro ratione. Paulus: Si coactus hæreditatem repudiem, duplici uia prætor mihi succurrit, in fin. §. l. si mulier. ff. Quod met. caus. Spieg.

VIAE priuatæ, quæ & Agrariæ, quarum alteris imposita est seruitus ducēdi per alterius agrum. Alteræ, quæ ad agros ducunt, per quos omnibus commeari licet. Spieg.

VIAE publicæ sunt, quas Græci Basilicas, Iuriscos. Prætoriales & Consulares appellat, Germani, *Frey offne*, & quibusdam appositè, *des beyligen Reichs strassen*. Quoniā uniuersæ ditiones per sacrum Imperium, ab Imperatore depēdent partim mediātē, partim immediātē. Vnde qui tradunt eas beneficij Feudalis iure censendas, uicinitatem ipsam profitentur, comminiscuntur quædam nescio quam libertatem. Hinc ego, qui diligenter excussi sacra scrinia, dum proximis illis in Aula agerem, asseuerare possum, pleraq; opida, tum municipia nostræ nationis, quorum maior pars etiam nū per omnia reuerenter agnoscit Principem, liberiore cōditione fuisse, quæ nonnullæ iam florentiores fuerint urbes, quæ primū à beneficio, indulgentiaq; Caroli quarti, hætenus respirant. Spieg.

VIAE uicinales, quæ uel in uicis sunt, uel in uicos ducunt. Has quoq; publicas esse, quidam dicunt. Spieg.

VIAM aperire, purgare, reficere. Vide Vlpianum in l. j. de Via publ.

VIAM determinare. Iabolenus de seruit. præd. rust. l. certo. §. j. Igitur arbiter, ait, dandus, qui utroq; casu uiam determinare debet. Sp.

VIAM facere, est locum, ubi non erat uia, aperire. Exigere uiam, dicuntur magistratus, cum uiciniam cogunt munire secum, sumptu diligentissimè facto. Asconius in Prætor. urb. Sp.

VIAM mihi præstare debes. l. j. §. j. ff. Si usus fruct. amit.

VIATICVM, id est pecunia, quæ iter faciendi necessaria est. Vnde Viaticari, Plauto, uaticā consumere, teste Alciato, dicitur. Vlp. Si cer. pet. l. Cum filius familiās uaticum suum mutuū dederit. Spieg.

VIATICA cœna, quæ datur abituro.

VIATOREM nonnunquam nominatim uice arbitri dare. l. ult. ff. de Iudiciis. Sp.

VIATORES, ministri à uia dicti. Erāt enim uiatores magistratibus parētes, & senatores ducesque ex agris ad officia uocantes. unde Cic. scripsit: A uia in Senatum accersebantur & Curius & cæteri senes: ex quo, qui eos accersebant, uiatores nominati sunt. & Plin. Cincinnato, inquit, uiator attulit dictaturam, dicens, Vela corripus, ut perferam Sen. Pop. Q. Rom. mandata. Ex quo apparet, fuisse ministros publicos, quorum erat & Senatores, quoties Senatus cogēdus esset, aduocare, contumacesque citare & arripere. Qui ex uiatoribus ligandi, cædendiq; ius habebant.

bant, Lictores nominati sunt. Vide Catanæum in Panegy. & Alex. Neap. cap. xxvij. libro primo. Spieg.

VIATICVLVM. Vlpian. ad fin. l. si longius. ff. Vbi quis ager. Viaticulo suo, inquit, non recepto, quod ad sumptum pater ei destinauit. Spieg.

VIATORIVM uas, quod per uiam deferrebat, & cubilia uiatoria.

VICANALIA uulgò appellantur, quæ ad pauperum, rustici sunt, autem Alciato in l. partum. de Verb. sign. Spieg.

VICARIVS seruus ille dicitur, quem atriensis seruus substituit, hoc est, serui seruus. Vlpian. tit. de Leg. iij. l. seruos. uicarios seruorum numero non contineri ait: Paulus de Noxal. act. l. si in re. Si seruus tuus nomen exerceuerit, eiusque uicarius seruus, & idem nauta in eadem naui datum dedit. Item

VICARIVS seruus, dicitur Ordinarius, cui peculium dominus concessit, negociarique finit. Spiegelius.

VICARIVS, qui uicem alicuius gerit, barbare Locum, siue Vicetenens. nunc uulgò dicitur. Nam, ut rectè monuit Insulanus, in nominibus magistratum, aut sumorum officiorum, alia quædam poterit esse usurpatione, ut neque Viacerem, neque uicelegatum, neque uicecancellarium: sed proregem, prolegatum, procancellarium dicimus. Hoc nomine (iam etiam consensu eruditorum seculi nostri hominum recepto) Principales res hodie gerit, & præclare qui in regia Aula, Georgius Giengerus, qui generi non tantum inter Vlmianos suos nobili, sed patriæ etiam magnum decus addidit: cum diuini atque humani iuris intelligentia, tum omnium prudentiæ genere præditus: accedente non habenda: quæ non potest non exornare maximè omnium Romanarum Legum professorem. Harum ille dorum eximiarum exemplum detestissimam diuicem Constantensem: quam ferè stat ipsum quotidie, & magna consulentium frequentia, & magnorum hominum splendore uisitata, secunda perpetuò integritatis fama sequentia: ita, ut defuncto Episcopo Balthasaro Merdum uiueret, obibat, Cæsar Ferdinandus hominem in sua uerba iurare curauerit, declaratum Senatore in amplissimi regiminis Prouinciarum Austriæ (ut uerbo meorum temporum utar) Anterioris. Vbi statim & ille, quod bonam fidem secutus dico, habitus est totius illius Senatus oraculum: unde nuper insciens à Principe ad Procancelarium Curia uocatus est. Cuius comibus familiariter mihi coniuncti sunt in Theologis, nemini non noti, Ioannes Faber, præsul Viennensis, Fridericus Naufæa, Gabr. Sanzius. In Iurisperitis, Vuolphgangus Brantnerius familiaris ornamentum, insignis militiæ Georgianæ per in-

clytam Austriam Princeps, qui uetere inter nos florenti ætate in Consecratiu sub Diuo Maximiliano ceptam, in hunc usque diem amicitiam, sanctè conseruauit. Georgius Ilfingus peruestis imaginibus, & iuris peritia clarus, qui in Comitibus Hagnoianis non unum tantum erga me & humanitatis & benignitatis exemplum præbuit. Claud. Cantiancula. In Medicis, pater & filius Ritij. In bonis literis Georgius Loxanus, à Carolo spergio Eq. Procancellarius Bohemiæ, in grauiissimis Regni causis sæpe atque ita uersatus est, ut à nemine non prædicetur singularis illius integritas atque candor. Adamus Carolus, Logus, Rosinus, Tumekelius, & qui proximè desiderari cepit tristi exitu Caspar Vrsinus, Christophorus Castilegius, Stephan. Quicletus Burgundio, & meus Ostnerus: quem ego honesto loco natum statim à teneris unguiculis, propter Erasmi patris, uiri dexterrimi in me maxima merita uti filiolum dilexi, amaui fouique: nunc autem non possum non colere, plurimique facere: posteaquam animaduerti illum, & ætatem florentem ornasse bonarum literarum studiis, & probatissimo uitæ specimine, nemini non optimo in aula esse gratiosum, cui tales bis nobiles multos congratulor. Effecit autem filij pietas erga me constanter seruata, ut aliquo pacto desiderium patris lenirem, qui excepta linguæ Latinæ, cui mirè fauebat, cognitione: cæterum nullis nō, quæ maximè uirilem dignitatem decebant, dotibus eximie præditus, dierum plenus, apud Onipotentem, honoratum sanè illum & præinsignem (ad quem uirtute sua euectus erat) ordinem Præfectorum Principalium Rationum, unā cum uita deseruit, superstitie etiamnum summa fidei atque integritatis fama. Erat illi facies, & totius corporis habitus planè heroicus, coniunctæque uenusta, pudica, è Vuindegkorum German. Equit. peruetusta familia procreata, proba cum primis, & prudens materfam. quam cum filio atque filia itidem uenusta pudibundaque iam grandescitibus atque unice dilectis pignoribus superstitem reliquit: uiduatam integra ætate ad hodiernum sustinens, nobilior iam facta sanctitatis morum præconio: nunquam statuens renubere, quod se alterum Erasmus Ostnerum inuenturam negat: in cuius iam plus quadraginta annos nati, ipsa tenerrima uirgo, & uno omnium ore formosissima uenerat consortium. Doctos ille reueritus est omnes, dictitareque solebat, quamcunque sine literis iacere nobilitatem: unde etiam maiorem tulit laudem, quod ipse tantus Latinitatis mirator, eam nesciret: interim tamen in filio, quod illi defuit, sedulo resarcire curauit, nec oleo, nec opera perditis, ipse uernaculis libris lectitandis delectabatur per ocium, sic terreni Principis negocium gerēs, ut uel unus ipse exemplum esset, & in aulis Principum pietati locum esse. Cæterum, ut omnibus comis, ita uicissim cunctis ille gratus & acceptus, tum Principi ipsi Maximiliano, cui usque ad excessum eius, à cyathis prægustandis ministrauerat, ualde charus erat: Mihi autem usque tacendus

non fuit olim homo tam amicus, quod nec eo cādidiorē promptiorēque alium unquam probarim, nec similem sperare ausim, excepto filio, qui sanē paternæ erga me amicitia hæres, me suā pra modum diligens, nec amore mutuo mecum paria facere contentus, res nostras in aula diligenter curat, sustinetque: coniuncto studio, opera & prudentia Sebastiani Tuncelii, viri nobilis & eruditi, qui nuper pro suo in Maiss fratrem, cuius interoblivisci nequit, amore, perquam elegantē epistola, suam quoque amicissimam erga me uoluntatem declarauit. Quantum autem regis comitatus ornamentum amiserit in ornatissimo uiro Ioanne Lobleo à Greimburgo, Præfectoro (dum uiueret) Burgensi celebri ciuitatis Anasi, quæ est superioris Austriæ, præ dolore uix à me dici potest: erat enim mihi amicissimus & dulcissimus congerro, honesto loco natus in amplissima fortium uiroꝝ natione Sueuorum (ut hodie appellatur) oppido imperiali Vuelensium haud ignobili, propter niueam à cunabulis indolem, quā uel ipsa oris forma commendabat: eiusque specimen præferebat amabilis puer: tum modesta quadam uerecundia adolescens in eum accreuit uirum, qualem uix alium secundum in ordine suo reperire fuit: in quo consiliarius primū inclyto principi Architratego Austriæ, deinde Romanorum, Hungariæ & Bohemiarū regi & sacro Romano imperio ac inclytæ domui Austriæ in rebus longē arduis magna cū laude fidei & integritatis diuturna grata, & impense utilia obsequia præstitit: quibus ingens nō tantum regi, sed uniuersæ ferē aulæ sui desiderium reliquit ob obitum immaturum: adeo nullus in eo fastus notatus est, quum tamē intus esset tanto principi: nec ambitio, familiare aulæ uitium, imō cunctis placidus, nec ulli asper: uerū iustique tenax: unde habitus eorum qui calumnia opprimebantur, patronus: tum amator etiam, altor atque fotor, in quibus cognoscebat egregias animi dotes, nempe ingenium, probitatem, eruditionem & morum honestatem. Nec tam auerfabatur aliud, quā simulationem beneuolentiæ, quamque uulpeculas illas lupina pelle indutas. Natura enim candidior multo atque integrior erat, quā ut cuiquam dolos malos fraudesue strueret: ideoque quos tales animaduvertebat, omnino, si qua poterat, deuirabat. Ob quos mores studiūque habebatur non aulæ tantum decus, sed Germaniæ nostræ quædam gemma singularis. Decedens reliquit filium Ioannem Iacobum paternā cura ad probos mores educatum: puellam item sanctē institutam, quæ iam matura uiro dotibus prædita, quæ ad decent laudatam nunquam satīs uirginem, sacrum sortita est thalamū pulchra Caia ipsa cum pulchro Caio suo Georgio Ilfingo, cuius à nobis paulo antē mentio facta est.

VICARIUS alieni iuris. Cicero pro Cecinna: Qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit absitue reipublicæ causa, quasi quidam penē dominus, hoc est, alieni iuris uicarius:

VICARIUS à Suffecto quo distet, Alber. docet in l. ij. C. de Offic. eius qui uic. alt. iud. obtin.

VICARIUS Proconsulis, Proconsulatus nomine abstinere censetur: tametsi Proconsulis nomine abstinere.

VICARIO aliter sumi iure Ciuili, aliter iure Canonico, satis arguunt TT. C. & extr. de Offic. uicar. per tot. Spieg.

VICARIA fides. Cic. de Mandati iudicio loquens, pro Rose. Amer. Propterea, inquit, quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ uicaria fides amicorum supponitur. Spieg.

VICEDOMINVS, Canonistis est Episcopus alium rerum œconomus. Lege, Officialis, & Speculat. tit. de Vicedomino. Vicedominatus autē illis est, ius patronatus.

VICE, pro loco accipitur: ut uice mea, uice tua, pro tuo & meo loco. Alia uice, uisitatius, pro alio tempore. l. pen. ff. de Præscript. uerb. l. ij. & ubi not. C. de Adopt. & l. palam. ff. de Ritu nupt. Spiegelius.

VICEM iudicis supplere, loco iudicis esse.

VICEM nostram dolere, est propter incommoda priuata dolere. Vicem autem publicā, est quod uulgō dicunt, zelo reipublicæ. Est autem relictio. Prisciano, figurata locutio. Spieg.

VICEM tenentes, siue gerentes, iidem qui Vicarij, qui alterius iudicis uicem gerunt. de his uide Bart. in l. filius. ff. de Legation. & in l. i. §. de te, C. de Offic. eius, qui uic. alt. ger. & in l. ij. §. de Tutor. & cur. dat. ab his: item Zasium nostrum in l. more. de Iurisd. omni. iudi. ubi eleganter tradit, eos esse in triplici differentia. Sp.

VICENA auri pondo fisco dependere. l. j. in fin. de Canon. largit. tit. C. lib. x.

VICENA milia passuum. l. j. si quis caut. uide Gloss. ibid. Spieg.

VICENVS, idem quod uicinus.

VICESIMARIUM aurum, quod ex uicesima colligebatur. Erat autem uicesimal, quemadmodum Decima.

VICIES, pro uicesies.

VICIFARE uinū. Vlpia. Cum eo planē, ait, qui uinum spurcauit, uel effudit, uel acerū fecit, uel alio modo uiciauit, (hoc est, corruptum, uel acerū L. Aquilia, Celsus ait: quia & effusum, uel acerū factum corrupti appellatione continetur. nec negat factum & usum contineri corrupti appellatione. l. seruus seruum. ff. ad Leg. Aquil. Spieg.)

VICINALES uicē. Vide paulo antē, Vic uicinales. & Alc. in Comment. de Verb. sign. l. quantum ad iuris.

VICINIA, locus uicinus, seu ipsa uicinitas: de qua uide Bar. in l. j. §. hoc iudicium. ff. Fin. reg. Inter quæ dicatur, in l. si tertius. in princ. ff. de A. qua plu. arcend. Spieg.

VICINVM malum habere, uel non, multum interest. ff. de Contrahen. empt. l. quod sæpe. §. fin. & de Leg. ij. l. Si cui fundus. Sol. matr. l. j. Resp. ij. C. de Agric. & mancip. dom. & Fiscalib. lult. libr. xj. Proinde scitum est illud Themistoclis apud Plutarchū: qui cū prædium quoddam uendē.

uenderet, hoc quoque præconem addere iussit, *ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ γένοιτο*, id est quod etiam uicinos haberet bonos. Adi Chiliades Erasmi. Spiegelius.

VICINVM malum habere, uel non habere, multum interest. lege, quod sepe. §. fin. ff. de Contrah. empt. lege, si cui fundus. de Leg. ij. l. j. Solut. matrim. Qui habet bonum uicinum, felicius dicitur agere negocia, l. fin. C. de Pact. inter empt. & uendit. compos.

VICINVS fundus, & confinis, quomodo distent, tradit Paul. in §. fin. l. sed & loci. Fin. regund. Spiegel.

VICINVS locus eatenus accipitur, quatenus clamantis uox audiri potest. Bart. in l. si tertius. in prin. ff. de Aqua plu. arc. Spiegel.

VICIS legata perinde licere capere, atque ciuitatibus, ut ait Caius, rescripto imperatoris nostri significatur. Vicus platea uocatur, quæ sit ex multiplicatis domibus, ex pluribus uicis sit urbs. Et est duplex: urbanus, qui angustiorum contiguus, quasi angustiorum plateam sine exitu: & uicinus paganus, cum plures rusticane domus coniunctæ sunt extra muros. Spiegel.

VICISSIM, per uices, hoc est uicissitudinem, siue alternationem, lege, Papinianus. ff. de Senten.

VICISSITUDO, alternatio, mutatio ex alio in aliud, inquit Cicero, l. iubemus nulli. C. de Sacros. Ecclesi.

VICTALICIA, Leibdingen, uocabulum barbarum.

VICTIMARIVS, & qui uictimas uendebat, & uictimarum minister erat, de quo Vallalibro j. cap. i. Extat uocabulum in l. ult. ff. de Iur. immunit. Spiegel.

VICTORIOSVS uir nisi autore inuentoreq: Catone recipitur, Aulo Gellio annotante. Præterea putant, Industrius, oñ Industrius dicendum. Fatetur Insulanus illud quidē uerum, si personam designes. Valerius Max. autem, certam actionem dixit industriosa m. Spiegel.

VICTRICES literæ, uictoriam denunciantes.

VIETVS uerbo quæ ueniant, Vlpianus refert lege, uerbo uictus. de Verb. sig. uide in eand. Alc. Zaf. in l. si uictum. ff. de Re iudic. ubi annotat. barbarè dici, Victum & Amictum: quod sub nomine Victus, ueniat etiam Amictus. Sp.

VICVS, pars urbis est, quæ ex multiplicatis domibus fit, & ex pluribus uicis urbs constitat. Diuiditur enim urbs in uicos, quasi in membra minora. Vicus ruri, siue rusticus dicitur, cum plures simul uillæ, quæ pagi dicuntur, hoc est plures rusticane domus coniunctæ sunt, & aliquo spacio remotæ ab urbe, dum modò non sint claustrum menib. Vide quæ non C. de episcop. & cleric. l. si in ecclesijs. ff. de Legat. iij. l. si hæres. §. uicis. Spiegel.

VIDELICET, uerbum, quamuis regulariter ponitur declaratiuè, ut per multa iura constat: tamen in l. tempus. ff. de Re iud. ponitur limitatiuè, & significat temperamentum, pulchra

loquendi figura, teste Zasio. Spiegel.

VIDERI, fictionis uerbum est interdum, ut in l. j. §. si. ff. ad Turpilian. uide Bart. in l. si duo. ff. de Acquir. hæred. & in lege iij. §. idem scribit. ff. de Pecul. uide & Bud. in poster. Annotat. Alicubi ueritatis est, ut in l. Titio. §. Titio genero. ff. de Condit. & demonstr. l. tale. de Hæred. instit. & in simil. Hoc uerbum Iuricons. esse Cicero attestatur ad Trebat. libr. Epistol. vj. Hoc quemadmodum, inquit, uos scribere soletis in uestris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Sentit autem, Iuriscoss. affirmare sententias suas, aliorum autoritate. Spiegelius.

VIDIMVS. Lege, Originale.

VIDVA est, cuius maritus mortuus est. Ab antiquo uerbo deductum Iduo, quod separare significat. Vnde & Diuidere, & Idus dicti Macrobio. Tertulianus Viduatam, eleganter usurpauit, pro ordine uiduarum, Rhenano indicante. Item nonnullis Vidua, quod sit sine duitate: quasi tu dicas uedua, l. malum nauis, de Verb. sig. Vetenim particula, ut supra dictum est, & hoc loco priuat. Spiegelius.

VIETORES, qui uutilibus, id est flexilibus, quos uulgò circulos nominant, uasa uinciunt, circumligant, pro sententia Donati in Terent. Nam uiere, significat flexum esse, aut posse facile flecti, testib. Marcello, Varrone: nos cupparios, Kueffer uocamus, ut à Zas. præceptore nostro accepimus, quæ elucidaret aliquot Tit. Pandect. Vlpia. in fin. §. l. si seruus seruū. ff. ad Leg. Aquil. Item, ait, si uietori locaueris lacum uino plenum curandum. Spiegelius.

VIGESIMARIJ exactores, à uigesima parte, sicut Octauarij, ab octaua dicti. Lege Alciat. in l. eum qui uestigal. de Verb. sig. Spiegel.

VIGILIA, & frequentius uigiliæ, numero multitudinis, Excubiæ dicuntur. Sed tamen hoc inter se differunt, quod uigiliæ sunt tantum nocturnæ: Excubiæ autem, tam nocturnæ, quam diurnæ. Diuidebantur autem in quaternaria horarum spacia, ita ut prima, secunda, tertia & quarta uigilia diceretur. Interdum & uigiliarum nomine ipsos custodes, qui uigilant, accipimus. Ad Thesaur. St. Rob. qui indicat & apud Plautum reperiri uigiliam, pro eo die, qui festum di præcedit. Decreta Pont. non laudat Vigiliis immodicas, quibus sensus integritas corrumpatur, de Consecr. dist. v. c. non mediocriter. Spiegel.

VIGILANTIA, diligentia. Hermogenianus: Personale munus est, quod cū corporibus, cum labore ac solitudine animi ac uigilantia existit. l. j. ff. de Mun. & hon. Spiegel.

VIGILANTIS SIMI iudices, pro maxime prouidis & intentis. l. iij. C. de Offic. Rector. prouinc. Spiegel.

VIGILARE, uigilanter, prouidè, inquit Seruius, siue studium & diligentiam adhibere. Hinc quod frequens in ore causidicorum est, Vigilantibus iura subuenire solent. Spiegel.

VIGILES, nocturni custodes. Vide ff. de Offic. præf. uigil.

VIGINTI aureos pro libertate retinenda

dependere, l. si mulier. ff. de Minor.

VIGINTI millia passuum, quomodo accipienda, declarat Alc. in Comm. de Verb. signific. in l. in itinere faciendo. Sp.

VIGINTIQUATUOR horæ. Paul. in l. More Romano. ff. de Ferijs. Quicquid, ait, in ijs vigintiquatuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus & luce media actum est: perinde est, quasi qualibet hora lucis actum esset. Sp.

VIGINTIVIRATVS causis dijudicandis fuit, quod munus magnæ indolis iuuenibus conferri solebat. Illinc enim gradum ad reliquos honores auspicabantur viri exculi ingenio & doctrina. Et centumvirum, amplissimum iudicium, qui populo iura aliquandiu dixerunt: à quibus nulla erat provocatio: quorum iudicia Centumviri dicebantur. Alex. Neapol. Genial. dier. lib. iij. cap. xvj.

VIGOR Imp. in l. prohibitum est. de Iure Fisci. C. lib. x. ad fin. Cum literis nostris cognoverit, non ex arbitrio suo, Cesarianos ad capiendas easdem uenisse facultates, sed iusticiæ vigorem id fieri statuisse. Interpretis vigorem, id est Principem exponit, quod sit vigor iusticiæ, & animata Lex. Sed apparet, effrenatæ officialium cupiditati oppositam ab Imp. perpetuam & constantem iusticiæ uoluntatem, unicuique sua tribuentem. Siquidem quod firmum & integrum est, rectè uigere nuncupatur. Spieg.

VIGOR censuræ nostræ absumat, in l. iustissimos. C. de Offic. rect. prouinc.

VILE dicitur, quod paruo precio emitur. Non stri rem uilem dicunt, quæ non excedit ualorem aureorum. l. si oleum. ff. de Dolo. l. Diuus. ff. de Bon. dam. Veruntamen uilis alicui res dicitur, quam pro nihilo habet, & nihili facit. Spiegel.

VILES personas Alc. recitat, in Comm. ad l. mercis appellatione. de Verb. fig.

VILITAS, opponitur caritati, l. ij. de Iur. iust. ff. C. lib. xij.

VILIPENDIUM, & hoc in barbarie uocabulum natum est.

VILLA, fundi accessio est: proinde diruta ea, ususfructus non extinguitur. autor Vlpianus lege, fundi usufructu. ff. Quib. mod. usufruct. amitt. Spieg.

VILLA diuiditur in Urbanam, l. plenū. ff. de Usu & habitat. Rusticam, l. uideamus. Locati. & Fructuariam, in quam fructus deuehuntur: unde & à uehendo illa dicta Columellæ, quasi uihilla. Spiegel.

VILLA rustica, est ea pars uillæ, quam uillicus, colonus, uel uinitor, uel arborator habitandam sibi obtinet, & familiæ uillaticæ, atque instrumentum omni rustico condendo aut continendo. Vlpian. in l. si cuius. ff. de Usufruct. Ita fundi, ait, usufructus legatus est: non debet neque arbores frugiferas excidere, neque uillam diruere. Vide Bud. in l. uideamus.

VILLA urbana, quæ, eodem teste, & Prætorium dicitur, ea pars est, quam dominus sibi recepit: quæ quia elegantius amœniusque ædificari solet, & instrui, ideo urbana uocatur, quasi urba-

nitoris & elegantie plus habens, quam rustica. Spiegelius.

VILLANI, inquit Bud. dicuntur, quod uillæ (unde Villici dicti) ascripti & colonarie conditioni addicti, aut ipsi sint, aut eorum maiores fuerint, quarum rerum uestigia non obscura multis in locis extant: quod tamen nomen loquentium inscitia in contumeliam iam uertit. Villanum enim, & Vilem, uernacula simplicitas confundit. Vide eum in prior. Annotat. & not. in l. non patimur. C. de Curs. public. lib. xij. Spiegelius.

VILLICVS, seruus est, qui ruri præest, & agriculturam rusticamque operas curat, eisque secundum domini utilitatem præcipit. Huic serui ipsi Agricultores subijciuntur. Alc. de Verb. fig. Pompon. eod. tit. explanat, quando ab hoc dispensator non multum absit. l. urbana familia.

VILLICA, uxor uillici. Columella: Nectamen instituendo uillicam, domesticarum rerum uillico remittimus curam, sed tantummodoliborem eius, adiutrice data, leuamus. Spieg.

VIM submittere, l. metum autem. §. sed licet. ff. Quod met. caus. Spieg.

VINA mea & uestem meam. Vide Pompon. in l. nuper. ff. de Legat. iij. Spieg.

VINCERE, pro obtinere. Paul. de Publican. Locatio uestigalium (sic enim legendum) quæ calore licitantis ultra modum solitæ conductionis inflatur, ita demum admittenda est, si fidei iussores idoneos, & cautiones, is qui licitatione uicerit, offerre paratus sit. Sp.

VINCTVS, pro seruo & compedito. In compedibus enim uincti serui ad agriculturam destinabantur. Porro, uinctum esse, hoc est constitutum, & in uinculis esse, distare, Alberic. annotauit, per l. si tamen. §. ei qui seruum. ff. de Edil. edict. Spieg.

VINCULVM iuris. Instit. de oblig. in prin. C. de Testam. mil. l. quanquam. Cicero dixit memorabiliter pro Cæcin. Qui ius civile contemnendū putat, is uincula reuellit non modo iudiciorum, sed etiam utilitatis, utæque communis. Et in de Fin. paulo ante fin. libri iij. uers. Quæ admodum igitur membris utimur. Et quo modo, inquit, hominum inter homines iuris esse uincula putant, si homini nihil iuris esset cum bestijs. Spiegelius.

VINCULA appellat Iuriscons. custodiam, compedes, latumias, atque omnem denique corporis coercionem. l. succurritur. Quib. ex caus. maior. Præterea eiusmodi alligationem, ut sine dedecore aliquis in publico apparere non possit. l. in eadem causa. eod. tit. Quid sit, è uinculis causam dicere, supra dictum est in dictione Caus. Spiegelius.

VINCULORVM genera sunt, compedes, pedicæ, manicæ, & catenæ. Sunt & Boiæ damnatorum torques, quasi iugum bouum. Item colaria, quibus in publico blasphemii & lenæ etiamnum alligantur, ut derisui uiatoribus sint. Est & Numella, ligneum instrumentum, quo quis incuruus & quadrupes caput & pedes exerit. Alc.

Alc. Comment. de Verborum signific. Spiegel. **VINDICARE** est, suum repetere. Exempla sunt apud Ciceron. quamuis mutilata, teste Philipo in Orat. pro L. Murena, quo loco idem scribit: Vindicare est afferere fiduciarum possessionem rei de qua litigatur, quoad lis finiatur. Vindicare est etiam animaduvertere in malos. Itē vindicatur maiestas publica, cum à fontibus supplicium sumitur. Sp.

VINDICARE, pro petere per hypothecariam actionem, in l. Paulus respondit. in prin. de Pign. **VINDICARE** hereditatem, pro petere hereditatem. l. si superatus. in prin. ff. de Pign.

VINDICARE in hypothecis, est per hypothecariam actionem petere. l. fideiusor. §. Lucius Titius. ff. de Reb. dub.

VINDICATIO est, per quam vis & iniuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut ulciscendo propulsatur. autor Cic. de Inuent. ij. Spiegel.

VINDICIAE (quod nunc uocant possessorium) erant possessionis, quo disceptabatur pendente iudicio, penes quem res quæ uendicabatur, deberet remanere. Sic dictæ, quod qui in his obtineret, uindicem, id est prædem dare deberet, nil in re possessa deterius interim facturum. Alc. Vindicæ autem à uindicando tractum: nō à uindicatio, ut Accursius putauit. Vnde uindicari puellam, pro uindicis puellæ secundum libertatem dari dicimus, hoc est, afferi interim in libertatē, & in possessione libertatis esse. Qua de re post Bud. in Annot. priorib. nemo fusiùs scripsit Rhodigino, lib. ix. cap. liij. Sp.

VINDICTA, pro ultione apud Paul. de Iniurijs, in l. quod reipublicæ uenerandæ, ut habet uulgata lectio: siue uindicandæ, ut Budæus legē dum existimat. Quia tamen, inquit, non ea mente magistratus facit, ut iniuriam faciat, sed ad uindicandam maiestatis publicæ respiciat, actione iniuriarum non tenetur. Sp.

VINDICTA, uirga Prætoris erat, quæ seruo imposita, illum faciebat libertum. Dicta à uindicando, hoc est, in libertatem afferendo. Tit. Iuris est in lib. ff. de Manumiss. uindic. Nebriss.

VINDICTAM facere, est cedentem fugientem insequi, ait Salomon. Paulus in l. quod rei publ. ff. de Iniur. pro animaduersione & delicto sumit. Spiegel.

VINACIVM, uel Vinacius, acini semen est: Acinus, granum unæ. Verius tamen uinacium, pro acinis musto exhaustis ponitur. Vlp. de Fur. l. si quis uxori. Vuarum, inquit, & musti, & uinaciorum nomine furti agere potest. Nebriss.

VINALIA, feriæ ix. Calen. Maij, degustandis uinis institutæ, teste Plinio. Et altera Vinalia, quæ aguntur ad xij. Cal. Septemb.

VINARIUS, pro uinoso & ebrioso. Vlp. in l. ob quæ de Edict. edict. Item, aleatores & uinarios non contineri edicto, quosdam respondisse, Pomp. ait. Ibidem in l. Ediles: reputa si imitatio ne cōseruorum apud emptorem talis factus est, aleator fortē, uel uinarius, uel erroneus sit. Est etiam Vinarius, uini uenditor. Vnde Lampridius

scribit, Imp. Alexandrum constituisse corpora uinariorum, & caligariorum, & omnino omnium artium. Spiegel.

VINARIA uasa, quæ propriè essent, quæ situs Vlpianus, respondit, quæ torcularia sunt. Dolia enim, & seriæ, & amphoræ, etiam in alium usum, quàm uini habentur. ut si tritico, uel pecunia adimpleantur. Vide Alc. declarantem l. uinaria uasa. de Verb. sig. Spiegel.

VINBA, locus est uitibus confitus. Caius de Inius uocan. Sed etiam à uinea, ait, & balneo & theatro nemo dubitat in ius uocare licere. Vide Bartol. in l. cerro generi. ff. de Seru. rust. prad. & simul Gloss. quam Albericus commendat. Spiegelius.

VINDEMIA, inter eas refertur dictiones, quæ in numero singulari plus, quàm in plurali significant. Papin. in l. diuortio. Solut. matr. utroque numero protulit, collectis uindemijs, uindemiæ fructus, percepta uindemia & ante uindemiam. Julian. eleganter Collectæ, pendentem uindemiam opponit, de act. empt. l. qui pendentem. Spiegel.

VINI appellatione quæ ueniant, docent Iuriscos. lege j. & iij. §. j. & l. si quis uinū. ff. de Trit. uin. & oleo leg. A ui deductum uolunt nonnulli, quod uim inferat menti. Notum ex Plinio in prouerbiū celsisse, Sapientiam uino obumbrari. Vnde nostri, *vein bynein*, *vvitz harufz*. In pr. uerbis item Ecclesiasticis duo referuntur, quæ sapientem etiam dementant, uinū & mulieres. Vide Albericū in l. j. C. Si quis Imp. maledix. Spiegel.

VINVM Surrentinum. Lege, Vinalia.

VINVM spurcare. Quære, Spurcare uinum.

VINI Falerni, quod domi nasceretur, quotannis in annos singulos binos culleos hæres meus Attio dato. Etiam pro eo anno, quo nihil uini natum esset, deberi duos culleos, si modò ex uindemia cæterorum annorum dari possunt, labolenus respōdit, l. legatum ita est. de Ann. legat. Sp.

VINVM doliare. Vlp. de Pericu. & comm. rei uend. l. j. Si doliare uinum emeris, &c. Doliare uinū dicitur, ad differentiā uini pendentis. Vide Cat. cap. cxlvij. Quæ sit lex uino in dolijs. Sp.

VINVM diffusum. Vide, Dolium.

VINVM paternum, l. si quis uinum. §. uino autem. ff. de Trit. uin. & ol. leg.

VINVM uetus, dicitur anno lapso. Si enim mustum, ait Alciatus, Calendis Nouembribus, quo tempore defæcatum esse incipit. nouum uinū dicitur. l. iubemus. C. de Erog. mil. li. xij. Apparet non prius uetus appellari, quàm aliud nouum collectum sit. l. uetus. de Trit. uin. & ol. leg. Vult tamen hac in re ad consuetudinem regionis esse attendendum. Adi & Bartol. in lege, cum quid. ff. Si cert. pet. & in d. l. iubemus. Spiegel.

VINVM uetustum. Eius meminit Scauola de Leg. iij. Columella lib. iij. de Rustica paulo ante finem: Neq; enim, ait, post annos quindécim, uel paulo plures deprehendi potest ignobilitas in gustu, quoniam ferè omne uinum post id tempus eam qualitatem sortitur, ut uetustas acquirat bonitatem. Spiegel.

VINVM cum uasis legatum. Proculus l. penult. de Trit. & uin. leg. Illud uerum esse puto, cui uinum cum uasis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus uina diffusa seruamus, legatos esse. Spiegelius.

VIOLARE, propriè de uirgine dicitur: transfertur tamè ad alia. ut uiolare ius legationis, uiolare sacra, muros, & loca religiosa, parentes, fœdus, legem. Vnde uiolata Legis reus habeatur. l. j. C. de Petit. bon. sublat. lib. x. Sp.

VIOLENTIA. Sub uno uolentia nomine multa facinora continentur, teste Imp. Constantino l. quoniam. C. de Mulier. quæ se propr. ser. iunx. Spieg.

VIOLENTVS possessor, qui expulso ueteri possessore adquisitam per uim rerum possessionem obtinet: aut qui in hoc ipsum aptus & præparatus uenit, ut cōtra bonos mores auxilio, cui resisti non possit, fretus, ingrediens in possessionem uim faciat, definitore Old. Sp.

VIOLATI pudoris macula adspersi, apud Impp. in l. diuo Marco. C. de Pœa. Sp.

VIOLATOR pacis, id est, raptor, puniendus, per text. §. si uerò pacis. de Pace tenen. in Vsbis Feud. l. fin. sub fin. ff. de Re milit.

VIOLENTER, à uiolens, aduerbiū, ut uult Acron. Nostris est frequens, pro eo quod ui actū, factum, gestū uel esse intelligi uolunt. Terent. in Phorm. uiolenter tolerare, pro ægrè & inuitò usurpauit. Spieg.

VIOLENTES, pro uiolenti, in Auth. Ut om. obed. iud. prou. §. arripiat. ut uiolens pro uiolento, apud Horatium, teste Budæo. Sp.

VIR, pro marito, in l. j. §. est quæstio. ff. Pro doct. Aliquando respectum ætatis dicit, ut apud Plinium, cum ait: Quod non modò in puero, siue a adolescente, sed etiā in uiro admiratione dignum uideretur. Aliquando respectum sexus habet, ut apud eundem: Viros audiores Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiod. prodidit. Vide Bart. in l. cum quis decedens. §. codicillis. in fin. & in l. seruis. de Leg. iij. Spieg.

VIR bonus, qui iuri naturali obtemperat, & uoluntatem suam illi conformem facit, eamque sequitur. Item Vir bonus dicitur, qui facit alteri, quod sibi uult fieri. l. j. circa medium, ff. de Solut. Indicauit & Alb. In iure Ciuili iudex est: & nomen Viri, est sæpe dignitatis. refertur enim ad uirtutem, uimq; animi & corporis. l. j. C. de Dignit. lib. xij. Spieg.

VIRI boni arbitrato repletur, quod deest. Vlpianus l. si non mortis. ff. de Inoff. testamen. Spiegelius.

VIR diligens, in §. fin. l. item si cum putau. ff. Negoc. gest. Spieg.

VIRIS legatis, & pueros deberi, celsuit Iurif. con. in l. seruis legatis. §. mulier. de Leg. iij. Alber.

VIRILE, quod est uiri: ut, uirile officiū, munus. l. j. Quan. mul. tut. offic. fun. pot. l. pen. ff. de Eden. l. fœminæ. ff. de Reg. Iur. Sp.

VIRILIA, pluraliter tantū, uerenda, pudenda, Plinio, & Canonistis, tit. de Corpore uitiatis, c. iij. & seq.

VIRILIS pars, uires, animi fortitudo. Sic pro uirili parte, pro uiribus.

VIRILIS portio, pro equali. Interdum tamè naturam suam non seruans, totam hæreditatem complectitur. Vide Alciat. enarrantem l. uiril. de Verb. sig. Spieg.

VIRILIS uigor complectitur post tempus annorum uiginti quinque. l. j. ff. de Minor. Spiegelius.

VIRE S, pro potestate, siue facultate patrimonij. Vlp. in fin. l. j. de Legat. ij. uelut certam quantitatem, exprimit pro uiribus, scilicet patrimonij. Spiegelius.

VIRIBVS præturæ compelli, hoc est, potestate: & ut nunc uulgò dicimus, ex officio iudicis. l. ij. in prin. de Iud. Sp.

VIRILITER. Cicero in Offic. Quod uiriliter, animoq; magno fit, id dignum uiro, & decorum uidetur. id est, fortiter. Viri namque animus fortis esse debet.

VIRILITAS, idem quod uirilia, & pudenda. Numeratur item, teste Alc. inter humanæ uitæ gradus. Sp.

VIRIPOFENS uirgo, quæ apta est conuubio. §. j. Instit. Quibus mod. tut. fin. & de Cur. in prin. l. quod uir. ff. de Don. int. uir. & uxor.

VIRGATORES, lorarij carnifices, qui uirgis cædunt. Apud Romanos morti addictis uirgis cædebatur: deinde necabatur. Interim cum facinus non erat graue, satis habebant, uirgis cæcinus non erat graue, satis habebant, uirgis cædere. Tum etiam qui creditoribus addicebatur, multa turpia & misera patiebantur, nexi apud creditores, multasq; seruili more in tergo plagas. Huic modo subuenire Leges Porcia & Sempronia: quæ liberum corpus Romani ciuis, uirgis, aut alijs uerberibus cædi uerant. Sp.

VIRGILII testimonium, appellat Martianus in l. in tantum. ad fin. de Diuif. rer. Vires creditum Iulio Cæsari nec cognitum, nec uisum, neq; item Ciceroni: & rectè, mea quidem sententia. Sunt ex recentioribus, qui Vergilium, nō Vergilium scribi debere autument. De hoc uide Cæstigationes Pierij in Virgilium. Sp.

VIRGO, à uirtute uidetur originem uocabuli trahere: ut ex ipso nomine semper se admoneari cognoscat, ut Fulgētius refert Epist. iij. ad Probam. Vlp. Quod si ego me uirginem emere putarem, cum esset mulier, emptio non ualebit. Ceterum per uirginem intelligimus puerum, siue marculum, siue fœmellam is fuerit, qui adhuc incorruptus est, & Veneris usum non expertus. Dicitur autem & de alijs rebus illibatis, intactis & incorruptis. Vnde Martialis chartam nondum contrōctatam inuulgatamq; uocat uirginem. Et Plinius terram dixit fynceram & intactam, neq; à metallis refossam, aut attaminatam. Sp.

VIRGINES Dei, & uirgines hominum quæ appellantur, annotauit apud Tertullianum Dn. Rhenanus in Argumēto libri, de Virginibus uolandis. Sp.

VIRGINES Vestales. Vide Old. in capite v. Tit. j. l. xij. Tab.

VIRGINARI, hoc est, uirgines agere, uocabulum

bulum apud Tertullianum deprauatum, restituit Rhenanus.

VIRIDARIVM, locus in quo sunt herbae & plantae uirentes, & amœnitate refertae: is non im-
pedit prospectum, nec tolli potest. Pomponius
in l. quoties. §. seruitutum. ff. de Seruitut. Virida-
ria accipiunt, quorumcunque uiridantium con-
densationem, quam natura producit. l. ædificia.
tit. seq. Spieg.

VIRIDARIVM, locus amœnitate plantarum
refertus. Vlpian. Etsi fortè, inquit, uoluptarium
fuit prædium, uiridaria, uel gestationes, &c. l. si
cuius. ff. de Vusufruct. Sp.

VIRIDARII serui dicuntur Vlpiano, qui ui-
ridariorum curam habent. Sunt autem labole-
no uiridaria, arboribus uirentibus loca confita,
quæ uiridaria item dicimus. Sp.

VIRIDI obseruatiua ualere, pro semper in suo
vigore permanere. l. Arriani. C. de Her.

VIRIOLAE, armillae erant ex gemmis, mar-
garitisq; auro cælatis, quibus utebantur Celtæ,
id est, Galli. Dicebantur item Viriæ: atq; ijs ute-
bantur Celtiberi, id est, Hispani. Vlpia. de Aur. &
arg. leg. l. argumento. Armillæ, inquit, uiriolæ, an-
nuli, præter signatorios. Et infra l. medico. Line-
as duas ex margaritis & uiriolas ex smaragdis.
Paul. de Opt. leg. l. si tibi. Si ex quatuor, inquit, ui-
riolis duæ. Nebriss. & ibi Bart.

VIRIOLARVM, hoc est, ornamentorum, ut
Baysius opinatur, quæ gemmis uiridibus fiebāt,
meminere Vlp. l. argumento. Scæpola l. fin. eod.
& Paul. in l. si tibi electio. de Opt. leg. quod quid
fuerit, mihi, inquit, incompertum est. D. Alcianus
arbitratur, uiriolas nihil commune habere cum
uiri coloris. Quandoquidem constat, inquit, ui-
riolas quoq; ex auro factitari consueuisse, citatq;
Iurisc. de Contrah. empt. l. qui tamen, uide eum
in Parerg. cap. xvij. lib. iij. Sp.

VIRTVS, uis illa qua res cuius est uirtus, per
& sua cuiq; uirtus. Sp.

VIRTVTIS definitionē Aristotelicam Phi-
lippus & cōmendat & explanat, lib. j. Philosoph.
Moral. Ipse breuiter, sed exactè definit, uirtutem
esse habitum, qui inclinatur uoluntatem ad obedi-
endum rectæ rationi. Sp.

VIRTVTEM esse iustitiam quandam, Plato
differit: quia sit concordia uirium hominis inter
se, hoc est, obedientis appetitionum ad ratio-
nem. Et e contra uisum, seu iniusticiam, definit
esse harum uirium discordiam & seditionem. Vi-
de Philippum libro primo Philosophiæ Moral.
Spiegelius.

VIRTVTEM omnem in se complectitur ius-
ticiam. Vide Eras. in Chiliad. & Melächt. Epit. Phi-
losoph. Moral. in princip. lib. ij. & in Comment.
ad Ethic. Aristot. ubi tractat de uniuersali iusti-
cia. Spiegelius.

VIS, est necessitas rei faciundæ, præter uolun-
tatem nostram extorta. Vel, est maioris rei impe-
tus, cui resisti non potest. l. ij. Quod metus caus.
Spiegelius.

VIS apud nostrates, ait Alc. ius ipsum signifi-

cat. Vnde tutela definitur, uis atque potestas in
capite libero. Cuius ratio est, quoniam iure Gen-
tium ex uiribus iura metiebantur. Vnde accipi-
tur & quandoque pro effectu temporali. Paulus
l. j. de statu liber. Fiunt, inquit, statu liberi, uel con-
ditione expressa, uel ui ipsa, ut cum creditoris
fraudandi causa manumittuntur, &c. Aliquando
pro uero effectu, ut apud Marcellum, l. qui de-
cem. §. Stichum. de Solut. Et qui hominem stipu-
latus est, promissor eum dando, qui tunc illi ser-
uierat, liberatur ui ipsa. Dicitur autem uis à Græ-
co βίς, cuius contrarium, & κατά αντίβιον, est ius.
Vnde ad differentiam eius, quod ipso iure fit, di-
cimus aliquid in effectu, uel ui ipsa factum. Solet
autem uis uarijs modis deduci in iudicium. Alia
est enim

VIS ablatiua, cum quis ab inuito aufert: un-
de actio ui bon. rapt. prodita est, & publici iudi-
cij Lex Iulia de Vi. Est & quæ uocatur

VIS cōpulsua, cum ui adhibita, aliquem cō-
go, ut alicui actui assentiatur. Vnde & constitu-
tio diui Marci prodita est, itémque Prætoris edi-
ctum de eo quod metus causa gestū erit, ratum
fit. Ex Alciato. Spieg.

VIS diuina, idem significans, quod uis maior,
cui resisti nō potest. l. j. C. Commod. & l. j. Locat.
& contra quam custodia parū prodest. l. si ea res.
ff. de Actio. empt. Sp.

VIS expulsiua, quæ si cum telo fiat, etiam uis
armata antiquis dicitur: qua fundo deiectū pos-
sessorem interdicto Vnde ui, Prætor absq; excē-
ptione, quod alter ab altero ui, clam uel precario
possideat, restituit. Alia est

VIS exturbatiua, cum uterque litigantiū pos-
sidere se affirmat, aut alium expugnare nititur.
Cui malo ut obuiam eat Prætor, Vti possidetis
ita possideatis, interdicat, dum tamen nec ui, nec
clam, nec precario, alter ab altero possideat. l. j.
uti possid. Alia

VIS fluminis etiam sine tempestate accipien-
da est, ait Vlpian. Item, uim fluminis, inquit, intel-
ligimus: & si magnitudo eius impedimento sit, si
ue pons solutus sit, uel nauigium non stet. l. ij. §.
quod diximus. ff. Si quis caut. Sp.

VIS est inquietatiua, ut cum in meo edificas:
unde prætor, quod ui, aut clam factum est, resti-
tui iubet. Alia est

VIS imminens, non ipsa tantum percussio, sed
armorum terror, signaq; ac actus manifestæ uo-
luntatis nocendi, accipienda est. Baldus existi-
mauit, licere aduersarium præueniendo cedere,
quando uidet præparamenta ad offendendum.
Accursij, Baldi, & Angeli Aretini sententia est:
Vbicunque periculosa est cunctatio, præuenire
semper iustæ defensionis esse. Caius ad Legem
Aquil. Si seruum tuum latronem mihi insidian-
tem occidero, securus ero. Nam aduersus pericu-
lum naturalis ratio permittit se defendere. Sp.

VIS maior dicitur. Vide paulo antè, Vis di-
uina.

VIS nō dicitur, quæ uerbis fit, sed facto: qui e-
nim aliter q̃ facto cogitur, aut propria uolunta-
te, uim nō patitur. Quod in interdicto, Vim fieri

neto, maximè dicendum argumento uerbi fieri, l. pen. ff. Si usufr. pet.

VIS est & tunc, Cæsare definiente, quoties id, quod deberi sibi quis putat, non per iudicem reposcit, l. extat. ff. de Eo quod met. caus. Spiegelius.

VI facere, est, si quis contrà quàm prohibetur, fecerit, l. j. Quod ui aut clàm. Nec enim hic uis, sed ius legendum. Sp.

VIM, atq; iniuriam, pro ui iniuriosa, Hanc expositionem Salomonius rejiciendam docet. Similiter ineptiorem illam: Tutela, est uis ac potestas, id est uiolenta potestas. Sp.

VIM, hoc est uiolentiam atque iniuriam pro pulsare, non aliud est, quàm instantem, imminentem uim, aut iniuriam expellere. Sp.

VIM ui repellere, Cicero pro Sestio: Non ue-rebar, ne quis aut uim ui repulsam reprehenderet. De quo Salomonius latius atq; præclare disserit in l. vij. de Iust. & Iur. Sp.

VIM ui repellere licet, perinde est, ac si dixerit: Vim, hoc est uiolentiam, licet pellere uiribus. ut Iurisc. bifariam usus sit uoce Vi: quod Apellus ex Laurentij Vallæ Dialectica indicat. Spiegelius.

VISCERA hominis ex se mouere. l. iij. C. de Quæst. Seruius tradidit, Viscera non tantum intestina significare, sed quidquid sub corio est: id est, caro quæ est inter ossa & cutem. Sp.

VISCERATIO, distributio carnis, quæ fieri solebat, uel in solenni sacrificio, uel in funere excellentis alicuius. Spieg.

VISVM fuerit æquum & iustum, quomodo intelligatur, uide in Auth. Iustur. quod præst. fol. ab his qui offic. suscip. & Bartol. in l. fin. C. de Fideicommissis.

VISVS appellatione uenire etiam cæteros hominis sensus, Albericus annotauit.

VITA, est conseruatio eorum instrumentorum, quibus anima utitur in corpore. Hæc lege adimitur. l. aut damnum. ff. de Pœnis. Sp.

VITA functus. Lege, Fungi.

VITA perpetua, pro anteacta.

VITARE, cauere est, imò plus quàm cauere: & à ui dicitur, quasi ui auertere, à quo uitium dictum.

VITEM tenere, pro pœnæ uitis subijci, apud Iurisc. in lege, milites. ff. de Re milit. Si quidem uitibus tantus accessit honor, ut etiam in delictis pœnam honorarent: quoniam ueteri de supplicij lege Romana sancitum, ut ciues non uirgis euerberarentur, sed uitibus: testibus Luc. Floro, ac Tit. Liuius. Huius supplicij meminit in Galba Plutarchus. Macrobius item uitem appellat Centuriale. Vide Centurio. & quæ huc faciunt, reperies Iurisc. uerba à Nebris. relata inibi. Spieg.

VITILIGATOR. Lege, Concinnare.

VITIVM, generalius nomen esse, definiuit Sabinus l. j. §. sed sciendū. de Aedilit. edict. quod etiam ad animum refertur. Modestinus in l. inter stuprum. Vitium, ait, perpetuum esse impedimentum corporis. Vlpianus uitium & mor-

bum, pro eodem accipit. Vide Gellium ij. libro cap. iij. Sed pro corruptione, ad res ipsas pertinet. Sic ædificia uitium facere dicuntur, dum corrumpunt, & damnum patiuntur. Sp.

VITIVM facere, pati damnum, & corrumpere, propriè de ædificijs dicitur. Labeo Locati, l. quod si etiam. Huius domus mercedem, quæ uitium fecisset, deberi putat. Vlp. de Dam. infec. l. si finita. §. ex hoc edicto. Ut &, inquit, spacia inter uitiofam partem intercedant, & eam quæ non uitia facit. Et subdit: Si insula adiacens domui, uitium faciat. Sp.

VITIVM fecit agger, ist ingesallen.

VITIVM litigiosum. De hoc adi Tit. de Litigiosis. C. lib. viij.

VITIVM naturæ, ut non cernere nisi ad mortem & id generis. Alexander Jacobi Scotorum Regis filius, cuius meminit Eras. in Adagijs, adeo laborauit hoc malo, ut nisi naso contingeret librum, nihil cerneret. Vnde leuius ego id uitij in filio seruum duxi. De naturali uitio adi Glos. in l. si seruus seruū. §. si seruus seruū. §. si fornicarius. ff. de Aedilit. edict. Sp.

VITIVM, stuprum. Vnde offerre uitium uirgini, pro uitare uirginem, dixit Terent. in He-cyra. Cicero pro culpa, iij. Academ. usurpat. ut dare uitio, pro culpæ. j. Offic.

VITIVM, siue suspicio impressionis, cum administratores in officio publico concutunt subditos ad contrahendum: l. non licet. & l. officij. ff. de Contrah. empt. l. si per impressionem. C. de His quæ ui metus. causa. l. j. C. de Contract. iudic. Spiegelius.

VITIVM unde dictum: uide, Vitare.

VITIA personalia, realia, & quasi realia. Vnde l. uitia. C. de Acq. possession. & l. apud Celsum. ff. de Doli except.

VITIARE obligationem. l. j. §. j. ff. de Verbor. oblig.

VITIO uini factum, hoc est ob uinum, præ ebrietate.

VITIOSVM & nullum æquiparantur. Nam quod uitiose fit, habetur pro non facto. l. quotiens. ff. Qui satisd. cog. Vitiose, accipe inuitio. Spieg.

VITIOSVM mancipium, uel iumentum, id est morbosum, siue morbo infectum.

VITIOSA nuce non emere, pro eo quod esse ne minimo quidem.

VITIOSE cantum, uel satisfactum, non uideatur cantum. Ideo rursus est rectè cauendum, l. quotiens. l. de die. §. mulieres. & §. si seruus. ff. Qui satisd. cog.

VITIOSE se habere membrum, est uitio affectum esse.

VITIOSI magistratus, dicuntur uitio creati, id est corrupto suffragio. Sp.

VITILE, quicquid sic lentum est, ut commode flecti possit, inquit Budæus.

VITIS, Centurionis gestamen erat, ad fustigandos milites, pigre munera sua obeuntes. Lege, Centurio. Nebris.

VITREAMINA, uox rara, qua usus est Paulus

Paulus ad finem l. cum de Ianionis. ff. de Fund. intruc.

VITRIARIVS, qui vitra facit.

VITRICVS, matris meæ maritus.

VITVLVS, non tantum de boue iuniore, sed etiam de aliis quadrupedibus maioribus accipiendus est. Quin etiam ad pisces refertur, l. si quis fundum. §. Imperator. versic. si quis vitulos. ff. Locati.

VIVA nonnunquam dicuntur, quæ nativæ sunt, non facticia: ut flumina vivia, & argentum vivum. Inest autem rebus nativis nescio quid gratiæ (inquit Erasmi.) genuinæ: quod ars nulla queat imitatione consequi. Contrà, mortua dicuntur, quæ torpent, languentq. Spieg.

VIVA aqua dicitur vulgo illa, quæ de fontibus aut cisternis, vivia non dicitur. Et si de fonte manaverit, & in loco aliquo collecta steterit, nec ad se illud, unde manabat admiserit, sed interrupto meatu, tanquam è fontis tramite separata fuerit, non dicitur aqua vivia. Sed illa aqua vivia dicitur, quæ manans excipitur. autor D. Augustinus in c. iij. Evang. secundum Ioannem. Meminit aq. vivæ Iuriconsultus in l. unica, de Fonte.

VIVA sepes, quæ rubis non præcisus, sed in eo loco natis contexitur. Sp.

VIVA vox. Infrà, Vox vivia.

VIVARIVM, locus, in quo vel aves, vel pisces, vel ferae continentur, quæ ad victum durat. ff. de Vusu. l. possideri. §. item feras bestias. de Acquir. possess. Sp.

VIVERE. Alciatus elucidans §. verbum Vivere. in l. quos nos hostes. de Verborum significat. Superius, inquit, à nobis tractatū fuit, quem admodum appellatione victus, etiam vestimentis: quo nomine significatur omne quod sola causa quiescendi insternitur. Vide suprà, Stramentorum item nomine. Sp.

VIX uocula, duo atq. eadem quidem ex diametro pugnancia significat. Vno namque modo ponitur pro eo, quod est, etiam, l. vix certis. de Iur. in princ. l. fin. in prin. ad S. C. Velleian. Vide Bart. in l. j. ff. de Tutel. Sp.

VL CIS CI, vindicare est, & iniuriam non impunitam relinquere. l. scientiam. §. cum aliter. ad Leg. Aquil. Et dicimus, Vlscor te etiam, pro Vlscor me. Spieg.

VL CV S, sanies concreta, intra cutē latitans, l. ob quæ vitia. §. fin. ff. de Aedilit. edict.

VL CV S tangere, est movere dolorē: eiusq. rei facere mentionem, quæ nos magnopere uddici innatum, vulnus illatum. A nonnullis ulcus scribitur cum h. quod Græcè ὤν dicatur. Sp.

VL GO, terræ naturalis humor, ex ea nunquam recedens. autor Servius.

VL LV S aliquis, quasi unus aliquis. Nunquā

autem affirmatiuè ponitur: sed ponitur, uel negatiuè, uel interrogatiuè, uel subiunctiuè. Exempla pete ex Alberico.

VL NA. Vide, Mensurarum nomina.

VL NAM, ueteres, & quidem melius, Alciatō teste, utranque manum simpliciter extensam, appellant: quo fit, ut idem sit quod cubitus, aut duæ spithamæ. Spiegelius.

VL PIANO adfidente, Prætorem interlocutum esse, l. meum autem. §. sed ex facto. ff. Quod met. caus. Spieg.

VL TERIOR familiaritas, pro nimia ac modum progrediente, apud Callistratum l. obseruandum. de Offic. præsid. Spieg.

VL TIMVM supplicium esse mortem solam interpretamur. autor Celsus, de Pœnis. Spiegelius.

VL TIMVM testamentum, Quintilian. interpretatur primum, post quod tamen aliud factum erat, quod iure non ualebat: hocq. ex uoluntate Legis esse autumat, licet non ex uerbis. Spiegelius.

VL TIVS quis censetur, qui post se neminem habet, etiam si à nemine quoq. præcedatur: quod latius exponit Alciatus in Comment. de Verb. signific. Spiegelius.

VL TIO, doloris confessio est. Seneca, Ultio & talio inhumana uocabula sunt. Idē ultio quid præstet, ostendit cap. xxj. lib. j. de Clementia. Vide Bart. in l. deuotum. C. de Metat. & epidemet. lib. xij. tit. xij. Spieg.

VL TIO, ulciscendi actus. de quo uide Bartol. in l. de Metat. & Epidem. C. libro xij. Spiegelius.

VL TIS Tyberim, pro ultra apud Pomponium de Orig. iur. in lege secunda. §. & quia magistratus.

VL TORE gladio puniri, locum suprà indicauimus.

VL TRA, præpositio, præter & trans significat. Sine casu, aduerbium est. Vide Bartol. in l. Celsus. ff. de Vsu. cap. & in l. cum ita. de Dot. re. leg. & Alc. in l. si quis sic dixerit. de Verborum signific. Spiegelius.

VL TRA dimidium (ut dicunt) iusti precij deceptus dicitur uenditor, qui nec dimidium partem ueri precij acceperit: ut si res ualeat ducentis, quam uendidit nonaginta & quinque. In emptore uerò alia ratio est. Nam is non potest decipi ultra dimidium iusti precij, præterquam, si plus duplo emat: puta, si rem centum aureorum iusti ualoris, emat ducentis, & aliquanto pluris. Vide Dn. Old. in Action. j. Class. iij. Sp.

VL TRO, & pro sponte sua, ut crebro, & pro insuper ponitur, l. j. §. si quis ultro. ff. de Quæst. l. si legatarius. ff. de Dolo. Sp.

VL TRO citroq. l. Labeo. de Verbor. sig. l. ij. de Neg. gest. l. si quis ex argentariis. §. rationem. de Eden. Perinde autem ualet, ac si dicas, hinc atq. illinc, siue utrinq. In factis & in dictis: ut, Ultro citroq. agitata causa. Et, Ultro citroq. datis & acceptis cladibus. Ultro citroq. certatum conuiciis. Spiegelius.

VL TRO

VLTRONEA uolūtas, nostris oblata dicitur, siue non requisita, l. fin. C. de Crim. sacrileg.

V M

VMBRA, pro corpore. Quoties aliquis magnum quiddam uidebitur affectus, cum nihil tandem auferat præter titulum, aut spes meras. Erasmus.

VMBRA & imago, cui opponitur Solida & expressa effigies.

VMBRA veritatis, species quædam, & quod
verisimile dicitur.

V M B R A E, prouerbiali ioco dicebantur olim, qui uenirent olim ad conuiuium, non ipsi quidem uocati, sed comites eorū, qui uocati fuerant, sic illos sequentes, uelut umbra corpus ultro sequitur. Ad Chiliad. Erasim.

VMBRATA quies, apud Alberic. in umbra-
ta, legendū, ut habent synceri codices. l. si quod
meo nomine. ff. si furioso. ff. de Acquiren. posses-
sione. Spiegelius.

VMBRATILIS mora, quæ in umbra fit.

UMBRATILIS suffragiorum pactio, apud
Iustinian.

VMBRIA, regio Italiæ, incipit ab Appennino & ultrâ, usque ad sinum Adriaticum extenditur, multis præclara vetustissimis oppidis. Ratione nominis pete à Plin. lib. iij. cap. xiiij. Scæuola, Vmbria est regio in Piceno, luxorem, §. co dicillis, de Legat. iij. Sp.

VMBILICI, interprete Porphyrione, ornamenta quædã ossea, aut lignea corneâ ue, umbilici nostri formam imitantia, quæ uoluminibus absolutis addebantur. Hinc prouerbialis figura, Ad umbilicum ducere: quod significat, librum finire atq; absoluere. *Erasmus.*

UMBILICVS, significat, quicquid in aliqua re est medium.

V N

VNA, aduerbium, acuitur, significatq; simul. Limò. ff. de Vfu & habit. cum sim. quas Alber. indicat. Haloander in iam citata l. pro hoc, utique cum uir unà sit, legit, Cum uiro iuncta sit. Spieg.

VNAM domum in duas diuidere, pariete me
dio ædificato, apud Vlp. l. si quis duas. ff. Com-
mun. præd.

VNA res censetur fundus, & fructus eius, siue maturi sint, siue non. l. fin. §. penult. ff. Quæ in fraud. credit. Spiegel.

VNARE, simplex uerbum, Tertullianus u-
furpat. Vnde nos Adunare dicimus, & Coadu-
nare. Rhenan.

VNANIME, quod unius est animi, & eiusdem sententiæ cum altero. Canonistæ quod unanimi cōsensu factum est, Vnanimiter factum, uoce parum Latina, dicunt. Quorum nōnulli id etiam intelligunt, reclamantibus quibuscūq, modò pars maior consentiat. Abbas dissentit, quod uerbi unanimiter uis, haud ullum discrepantem exigit, per text. c. bonæ memoriæ. ij. de Postul. Prælat. & c. unanimiter. eod. tit. Sp.

VNCIAM, ab uno deriuari, M. Varro autor est. Vide suprà As.

VNCIARIA lex. Adi Festum.

TH N.
VNCIARIA stipis, duodecima assis pars, o-
mnium minima moneta. Inter quamlibet

VNCIARIAE uites, quod inter
uitem unius iugeri uncia, intervallum equa-
faceret.

VNCIARVM fœnus, omnium in
quod ex centum, unciam tantum in aurum red
debat.

VNCTVARIVM, locus ubi servatur
unctui opportunum.

VND A, ponitur pro aqua, ut patet in Cicero pro Plancio, per translationem, multitudine dicitur, pro varia sententiarum multitudine, quibus ueluti undis mare, ita etiam sententia feruere uidentur.

VND E, particula generica est, ut
pitur: de qua latius Bar. in l. j. in prin. ff. de Vi
ui arm. Spiegelius.

VNGERE malo ueneno, apud v.
si obstetrix. ff. ad Leg. Aquil. Spieg.

VNGVENTVM, quod & unguentum
tur, non est medicamentum, ut vulgus exi-
mat, & tenax illa compositio, qua chirurgi utun-
tur ad vultnera curanda: sed commistio diuerso-
rum odorum, addito oleo, aut balsamo, aut ali-
quo pingui, ad ungenda corpora, deliciarum &
luxuriæ causa inuenta. Pomponius tamen in li-
argumento, de Atir. & arg. leg. de mundo mulie-
bri loquens, scribit unguenta esse, quæ valetudi-
nis causa comparantur. Sed hæc magis medica-
menta dicuntur. Spiegl.

VNGVENTIS legatis, quæ ubi
bitum, ostendit Iurisc. in l. argeto. §. j. & ibi ge
ra recitat unguentorum. ff. de Aur. & arg. leg. Sp.
Viles

VNGVENTARIIVS, qui unguentum
cit ac uendit, à Græcis Myropola dicitur, Cata
autem habiti sunt unguetarij. Nec mirum, Cata
næus inquit, cum unguentum sit materia Licit
maximè superuacui. Vnde scribit Plinius, Licet
nium Crassum, & Iulium Cæsarem censores edi
xisse, ne quis uenderet unguenta exotica, (sic
enim peregrina appellaturè) & Augusto à M.
Antonio exprobratū legimus proauum, modò pi
se, qui modò unguentariam tabernam, modò pi
strinum exercuisset. Seneca etiam libro quarto
Naturalium quæstionum, tradit unguentarios
Lacedæmonijs expulsos, & propter cedere
bus iussos, quia oleum disperderent. Athenæu
Aristotelem pharmacopolam notat. Sp.

VNGVENTARIA, & ars ip
rum unguentorum, unde unguentariam
& quæ unguenta conficit, & vendit. Sp.
generos dicitur, pollice

VNICA filia, duos parare gaudet.
ubi quis idem beneficium duobus simul potest
tur. Vide Eras. in Adag. solus, uel unus tantum

VNICVS, singularis, solus, &c.
inter alias species. 1. & de Liber. & posthum. inquit,

UNICUS filius. I.ij. ff. de
& Cicero pro Rosc. Amer. Et quæramus, in
quæ tanta vitia fuerint in unico filio. Sp.
filii qui unicuique est, quali
forore.

UNIGENITVS, filius qui
solus genitus, nec fratrē ullū habuit, auribus
Diuus Hieronymus elegāter eludit Helvidium
volens

uolentem differentiam esse inter unigenitum & primogenitum. Spiegel.

VNIONES, margaritæ dicuntur maiores, de Aur. & arg. leg. l. Seia. Legauit, ait, unionem cū hyacinthis, & postea unionē soluit. Nebriss.

VNITAS, ab unus. Vnitatis separatio im petrari non debet. lege j. §. sciendum. ff. de Separat.

VNIVERSALES actiones appellantur, quibus persequimur corpus aliquod iuris, continens multas res cum augmento & diminutione: ut sunt hereditas, peculium, dos, iurisdicção. Spiegelius.

VNIVERSI interpretatio, sit pro singulis eius portionib. qua ratione & quâdoq; genus pro singulis suis partibus accipimus, & pro tempore exponimus, pro qualibet temporis parte. Gloss. generali §. illos. de Elect. in sexto. Sp.

VNIVERSITATVM, alia personarū, ut ff. Quod cuiusque uniuers. alia rerum. Et hæc duplex. Iuris, ut hereditas, peculium, ff. de Petit. hæredit. l. itē. §. non solū. Facti, l. j. §. per hanc. de Rei uend. Bart. in l. j. in princ. ff. de Dam. infect. Sp.

VNIVERSITATVM nomina, quæ & collectiua, non membris solū, sed & capite constant: ideo illud quoq; comprehendere debent. Sic appellatione militū, Imperator: appellatione populi, Senatus cōtinebitur. l. j. de Milit. test. §. plebs. Instit. de Iur. Nat. uide Bald. in Procemio Decretalium. Sp.

VNIVERSVS, quasi omnis ad unum uersus, id est sine aliqua exceptione. Et in singulari quidem idem est quod totus: ut, Vniuersus ager. In plurali significat omnes coniunctim. Nam si dicimus, Omnes sibi domicilium cōstituerunt: intelligitur domicilium sibi unumquemq; constituisse. Si uero dicimus, Vniuersi sibi domicilium constituerunt: significatur omnes simul unum sibi pro omnibus domiciliū fecisse. Vide l. quod ties. in fin. ff. Fam. erciscun. l. talis scripturā. §. fin. de Legat. primo. Spiegel.

VNIVERSALE, quod ad uniuersos pertinet. Quæ autem uniuersorum sint, uide Instit. de Res. diuis. §. qua ratione.

VNIVERSALI orationi in Legibus, quod harum natura sit, ut de uniuersis constituantur, indefinita æquipollet. Vide Alciat. enarrantem l. in usu iuris. de Verborum significat. Sp.

VNIVERSARVM fortunarum societas. ff. Pro socio, l. societatem. cum seq.

VNIVERSITAS quæ sit dicenda, & utrum eo nomine ueniant homines de uniuersitate, describit Bart. in l. aut facta. §. fin. ff. de Pœnis. Spiegel.

VNIVERSITATEM per unum conseruamusq; uniuersit. nom. Vide Bart. in eadem lege. Spiegelius.

VNVS sepultura, sepulchra plura efficere potest, teste Paulo: cui uidetur, illum esse religiosum locum, ubi quod principale est, conditur: id est caput, unde qualis cuiusque imago sit, cognoscitur. l. eum in diuersis. ff. de Religios. & sumpt. funer. Spiegelius.

VNO contextu, quod nullo interueniente non necessaria actione sit. l. hæredes palam. ff. de Testam. §. sed cum paulatim. Instit. eod. Sp.

VNO impetu, id est nixu, partu. Triphonus: Nec enim, inquit, natura permisit, simul uno impetu duos infantes de uno utero matris excedere. l. Arescusa. ff. de Stat. hom. Sp.

VNO loco, pro eadem prouincia, l. fin. C. de Præscript. long. temp. Alberic.

VNO ore damnari. C. de Episc. & cler. l. quoniam uenerabilis. pro summo consensu, passim apud autores obuium est. Vide Chiliad. Erasmi. Spiegelius.

VNO spiritu. Vide de Rei uind. l. si in rem. §. at in his corporibus.

VNO tempore, pro eodem.

VNO tenore. Vide supra, Tenor.

VNVS & alter, pro duobus. l. nonnunquam. ff. de Iudic. Alberic.

VNVS homo. Paulus: Difficile est, ut unus homo duorum uicem sustineat. l. si plures sint. ff. de Pactis. Spieg.

VNVS QVIS QVE uectorum res suas seruet. l. ult. ff. Naut. caup. stab.

VNUM ius, semper idem, nunquam mutatum.

VNUM precium, pro una summa, etiam si ex singulorum precio collecta sit, exponitur, teste Alberico, in l. Aediles aiunt. §. si fortē. ff. de Aed. edict. Spieg.

V O

VOCABULA, usu quodam corrupto, pro Latinis recepta, referuntur in dictione Blada. Spiegelius.

VOCABULA aliquot Iuriscōsultis propria annotat Alciat. lib. iij. de Verb. sig. & inibi aliquot uocabula Iureconsultis propria. Sp.

VOCABVLVM, est id quo res singulæ nominantur & uocantur, aut uoce efferuntur. Bart. docet in l. j. §. ex qua. ff. de Tur. Vocabulū haud raro trahere propriam significationem à dispositione. Sumi autem nonnunquam pro significato uocabuli, monstrat Alberic. Sp.

VOCABULA noua rebus nouis imponenda. Vide Ciceronem libro iij. de Finib. in princ. Spiegelius.

VOCALITAS, consonantia, quam Græci Euphoniā uocant.

VOCANDI in ius. Vide Titulum de in Ius uocan.

VOCARE, pro nomen imponere, notum.

VOCARE in crimen, accusare aliquem criminis.

VOCARE in ius, est nihil aliud, quàm causa experiūdi, id est agendi, uocare. l. j. de in Ius uoc. licet, Zasio teste, Gloss. aliter, & malè exponat. Spiegelius.

VOCARE ad libertatem seruos, idem quod Manumittere.

VOCARE in partem, ut partem alicuius rei quis accipiat.

VOCARI, quo distet ab Euocari, uide §. fin. in l. cum seruum. de fideicommiss. libert. Spiegelius.

VOCATI in ius, est non contemnere auctoritatem Prætoris. l. v. ff. Vbi quis ager. Spiegelius.

VOCATORES dicti sunt, quibus datum est inuitandi negotium, siue qui ipsi uocant ad cœnas. Spiegelius.

VOCE non emissa ab hac luce subtrahi, in l. j. C. de Posth. hæred. inst. Alber.

VOCIFERATIO. Modestinus §. fin. l. iij. de Remilit. Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur, si intra uociferationem, aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deijcitur. Est autem Vociferari, tradente Valla, uoce effrænata, nō modò dolorem, sed etiam indignationem (quanquam indignatio doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamē uehementius exclamare. Hinc uociferatio, uerbale, ipse uociferandi actus. Solet autem ingens fieri inter litigandum & disputandū uociferatio Spiegel.

VOLUCRIS nomine, omne id quod uolat, non solum aues, sed apes quoq; uespæ, tabani, & reliqua huiusmodi significantur, teste Stephano Rob. Spiegelius.

VOLVPTAS, est elata præter modum læticia, opinione præsentis alicuius boni. Huic uerbo, Cic. inquit, omnes qui ubiq; sunt, qui Latine sciunt, duas res subiiciunt: læticiam in animo, commotionem suauem iucunditatis in corpore, lib. ij. de Finib. Spieg.

VOLVPTARIÆ impensæ ad ornamentum solum pertinent. Alciatus in l. impensæ, de Verb. sig. Spiegelius.

VOLENS intelligitur, qui consentit expresse, uel tacite nihil opponit. Huic, quo nihil uulgatius est, nō fit iniuria. l. cum donationis. C. de Transact. Porro Volens nolente animo dicendum, ubi quis fingit se nolle, quod cupit: aut contra est etiam in Hæbræorū Prouerbijs, Pigrum uelle, & non uelle. Vide Eras. in Chiliad. Sp.

VOLO uerbum, de se indicat solam uoluntatis declarationē. quapropter qui dicit se uelle eligere, non eligit: & qui se dicit uelle hæreditatē adire, nō idcirco adit: sicut & qui dicit idcirco uelle Stichum dare, non dat. l. Clodius. de Acq. hæred. Licet ex illis uerbis censeatur facta electio: non enim quisquam uult dare, nisi prius elegit: & hæc proprietate uerbi defenduntur. Alioqui mens proferentis quandoq; aliud suadet: ut eleganter docet Alciatus, explicans l. j. C. de Summ. trinit. Spieg.

VOLVMEN. Vide suprâ, Librum.

VOLVMVS uerbum, in Constitutione Principis significat, quod mādamus, & præcipimus: quia quum dependeat id à sola uoluntate Principis, id uerbum actus perfectionem inducit. Vide Alciat. in l. cunctos populos. C. de Sum. trin. Spiegelius.

VOLUNTAS, est facultas seu uis animi, qua bonum expetimus, malum auersamur, ducceratione. nam mutæ animantes duce natura, quæ sensus extimulat. Papinianus: Voluntatem, inquit, potius quàm uerba spectari placuit in cō-

uentionibus conrahentium. Spiegelius.

VOLUNTAS & propositum facientis, distinguunt maleficia. l. qui iniuriæ. cum concord. in Gloss. ff. de Furt. l. Diuus. de Sicar. Sp.

VOLUNTAS ambulatoria usq; in momentum mortis dicitur, propter incertum uoluntatis, ait Zas. Nam facile uariat, quicquid ex uoluntate conficitur. l. iij. in fin. ff. de Adimen. leg. ubi dicitur, Voluntatem esse ambulatoriam, inconstantem. Spiegelius.

VOLUNTAS captatoria est, ea quæ pendet ex aliena uoluntate. l. captatorias. ff. de Hæred. instit. Spiegelius.

VOLUNTAS coacta. Vide, Coacta uoluntas.

VOLUNTAS expressa, quæ ex præfationibus, uel præcedenti tractatu constat. l. Titia. l. ita stipulatus sum. ff. de Verborum obligat. Tacita, ut quia natura contractus, qualitas rei, personæ, contrahentiū consuetudo, eius quod actum est, coniecturâ inducât. l. semper in stipulat. de Reg. iur. Vide Alciat. in l. in cōuentionibus. de Verb. sig. Spiegelius.

VOLUNTAS præsumpra. Lege, Præsumpta uoluntas.

VOLUNTATE mea utaris. Quomodo hæc uerba, tum ijs similia intelligantur, uide in l. Lu. cius, iuncta Gloss. ff. de Don.

VOLUNTAS ultima. Hæc uox in genere inuenitur, ut quæ nec sit testamentum, nec codicillus, nec donatio causa mortis, nec alio speciali nomine nominetur: sed simpliciter in generali appellatione ultimæ uoluntatis relinquatur: de qua facit mentionem Gloss. not. in l. licet. C. de Pact. Zas. in Intellect. sing. in prin. Sp.

VOLUNTATES ultimæ sunt quinq; modis. Auth. de Hæred. & Falcid. §. quia uerò. Porro apud Vlpian. legimus defunctorum uoluntates non strictè esse interpretandas. l. plenum. §. j. ff. de Vfu & habitat. Sp.

VOLUNTARIUM est, quod neq; per uim, neq; per ignorantiam fit. Obseruandum autem, quod non uolens quis peccare potest. Et quod iuxta Salomonium stupidus est, qui nō uolens peccat, interdum pœnæ fit obnoxius. & ideo, ait Demosthenes, Lex est uoluntariorum, & inuoluntariorum peccatorum coercio. Spieg.

VOLUNTARIA iurisdictio est, quæ seruatur in uolentes. not. l. ij. ff. de Offic. Proconsul. & Leg. Alber.

VOLUNTATE fieri nō uidetur, quod ignoratur. l. non uidetur. ff. de Liber. caus. Spieg.

VOPISCVS dicitur, qui ex duobus conceptis, uno abortu excluso, ad partum legitimum ducitur.

VORARE, est cibum non confectum dentibus, deglutire.

VORAGO, barathrum dicitur, quod in eam cadentia non emergunt, sed quasi absorbentur. Voraginem usurarum Canonistæ usurpant, de qua, si lubet, uide c. j. de Vfur. libro sexto. Spiegelius.

VORAX & fraudulentum propositum, lege j. C. de

VORSVRAM soluere. Eras. indicat prouerbialiter usurpari de eo, qui sic è præsentibus malis extricat sese, ut aliis grauioribus impediantur. Nam Donato uorsuram facere, est æs alieno ære soluere, aut minore scœnore maiorem acceptam pecuniam occupare. Hinc dunt uoce, ut autor est Festus Pompeius, quod uertant creditorem. Spieg.

VOSISSATORES lepidè uocat Erasmus noster, qui barbaros secuti unum multitudinis numero compellant, præter ueterum consuetudinem: qua de re fufè differit in de Conscribendis epistolis.

VOTVM, est alicuius faciendi, uel nõ faciendi, uersus Deum, deliberata & iusta promissio. Vnde Cicero eleganter dixit, Votum, sponsionem qua Deo obligamur. Nobis præcipuum uotum est, quod in baptismo fecimus. De uotis extat Tit. de Vot. & uoti redempt. Solebant autem ueteres quàm plurima uota pro Principe nuncupari, ut.

VOTA anniuersaria ob diem imperij, cum uidelicet ad imperium Princeps sumptus esset: quorum & in iure mentio habetur. l. omnes. C. de Fetiis. Item.

VOTA concepta ob salutem Principis à sacerdotib. Consulib. idq; post tertium diem Calendar. Ianuar. autore Caio in l. si calumniatur. de Verb. signif. Præterea,

VOTA quinquennalia, decennalia, uicennalia, & quæ teste Alciato, in ueteribus numismatibus notabantur hoc modo: Vot. x. Vot. xx. Vot. xxx. uide Cicero de Legibus. Pro uoluntate etiã accipitur, & desiderio: quod ea ualdè desideramus, quæ uoto à Deo poscimus. Adeo etiam aliosam. non habebat locum. text. est elegans in l. si quis rem. §. uoto. ff. de Pol. Eius rei fert ratio. Inter uotum autem, & pollicitationem hoc interesse constat, uel priuato alicui fit: Votum uerò principis, uel Imperij, aut ob fortunam Cæsaris: & si qui casus similes. Spieg.

VOTVM, uoluntas & desiderium, quod ea ualdè desideramus, quæ uoto à Deo poscimus, hoc est promissione facta Deo. de quo Bart. in l. si quis. ad fin. ff. de Pollicitat. Idem censet, & qui dem rectè, uerbis duntaxat enunciatis nullum induci uotum. Sp.

VOTI reus is dicitur, qui diis in euentum conditionis promittit: at ubi conditio euenit, tum etiam damnatus est uoti. Vide Alciatum in l. nominis & rei. de Verb. signif. Spieg.

VOTVM munificum. Vide Eras. in Adag. Ouid. ait: Promissis diues quilibet esse potest. Sed multo facilius est, uotis esse liberalem ac diuitè.

VOTVM turpe, quod fit super re turpi. Hoc etiam iuramento firmatū, non esse seruandum, re- tē tradit Zasius aduersus And. Efernitanum, in

l. generaliter. ff. de Verborum oblig. sicut nec tu pia pacta, contra Eckium. Sp.

VOTO non obligatur filius familiæ. de Pollicitat. l. si quis rem. §. uoto. Sp.

VOTA suscipere, apud Caium. Lege, Nuncupare uota.

VOTIVA legatio, pro eo quod barbarè dicitur, Ad beneplacitum. hoc est, quæ pro uoto ac uoluntate, uel uoluntariè suscipitur. Sp.

VOTIVA uerba, quibus in uotis faciendis utimur. Spieg.

VOX patris, uox filij, quia pater & filius una censentur persona. l. fin. C. de Impub. & al. substitit. Spieg.

VOX uiua. Martian. Ius honorarium, quasi uiua uox est iuris Ciuilis. l. nam & ipsum. ff. de Iust. & Iur. Sp.

V R

VRBANA ancilla. Paul. de Leg. iij. Eum qui natus est (inquit) ex ancilla urbana, & missus in uillam nutriendus: interim in neutris esse (puta in urbanis & rusticis) quidam putat: uideamus, ne in urbanis esse intelligatur, quod magis placet. l. seruis urbanis. §. eum qui. Sp.

VRBANA familia. Pompon. de Verborum significat. l. Urbana familia & rustica, non loco, sed genere distinguitur. Potest enim aliquis dispensator non esse urbanorum seruorum numero, ueluti is qui rusticarū rerum rationes dispense, ibiq; habitet, & non multum absit à uillico.

VRBANA mancipia quæ sint, explicat Iuriscos. in l. seruis urbanis. de Leg. iij. l. is qui notus. de Supell. leg. Sp.

VRBANA prædia, idem ostendit in l. urbana prædia. Breuiter, urbanum prædium materia, non locus facit. Vnde quamuis uia censeatur rustica seruitus, si tamē per fundum tuum eam mihi debeas, ut ad domū meam ire, agere possim, uerius est urbanam seruitutem tunc esse: quoniã urbano prædio debetur. Obseruamus enim non simpliciter seruitutem ipsam, sed prædium cui debetur, teste Alc. Sp.

VRBANA penus & supellex, ad usum urbanum, non ad locum urbanum, aut peregrinum, dirigenda est, inquit Iabolen. l. quemadmodum. de Sup. leg.

VRBANVS, qui in urbe habitat, cui Rusticus opponitur. Vide apud Eras. prouerb. Urbani nihil æqui cogitat. Sp.

VRBANVS Prætor. Vide §. deinde cum placuisset. in l. ij. ff. de Orig. Iur. & suprâ, Prætor urbanus.

VRBANVS seruus & rusticus, quemadmodum distinguantur, Iabolenus tradit d. l. quemadmodum. Sp.

VRBANI serui. Paulus de Leg. iij. l. seruis urbanis. Urbani, ait, serui intelligendi sunt, quos pater familiæ inter urbanos adnumerare solitus sit: id quod maxime ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poterit. Sp.

VRBANAE tribus. Lege, Tribus.

VRBANICI milites. l. qui mittuntur. §. j. in fin. ff. Ex quibus caus. maior.

VRBICA procuratio. Vlp. Hic cum curam administrasset, & beneficio principis urbicam procurationem esset adeptus, in §. ex facto. l. uerum. ff. de Minor. Sp.

VRBS, ab urbando dicta: urbare autem, est aratro diffinire. Cetera apud eundem in l. pupillus est. de Verb. fig. Sp.

VRBS propriè dicta est **ROMA**, per Antoniniam: cum cetera dicantur oppida, ut testatur Quintil. Subscribit Marcel. in l. ut Alphenus. de Verborum signif. Alciat. in l. ij. eod. Vrbs etiam solum dicitur, quod murotenus ambitur, eod. autore. Vrbs item, castrum, uilla, oppidum propriè significant id, quod ambitu murorum continetur. c. si ciuitas. de Sent. excom. in sexto. Spiegelius.

VRBS & Ciuitas quatenus inter se differunt, aliqui ignorant. Eam differentiam facillè cognoscas ex his uerbis Ciceron. in Orat. pro P. Sestio: Cum conuenticula hominum, quas postea ciuitates nominauerunt: tum domicilia coniuncta, quas urbes dicimus. Hac igitur ratione possit dici ciuitas, quæcunq; uniuersitas populorum, communi lege ac ritu uiuentium: uulgò Communitas, uel commune. Insulanus.

VRBVM, Varrus ait, appellari curuaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi solet. Pomp. autor. Spieg.

VREDO, qua herba, frutices arboresq; percussæ ardescunt: eo modo, ut Bud. ait, quo homines ægri, longa tate emaciati, defectiq; Iuricons. Sed & si uredo fructum oliuæ corruerit. §. si raucis. l. ex cōducto. Locati. Ad Plinium libro xvij. de Vitiis & morb. arb.

VRGERE ius. Cic. libro Offic. iij. Ius Crassus urgebat: quod uitium uenditor non dixisset, sciens id oportere præstari. Sp.

VRGENS necessitas. l. j. C. Nem. licet. in comparat. spec. lib. x.

VRINAM facere, pro meiere. Vlp. Item de eo qui urinam facit, quæritur, subaudi, an morbosus sit. l. quæritur. ubi Pedij sententiam probat: non quia urinam in lecto facit, sed quia uitiosam uesciam habet, redhiberi posse.

VRINATORES dicuntur, qui subtus aqua natantes, tempore multo continent spiritum. Vrinari, est aqua mergi. Callistr. ad Leg. Rhod. de Iactu, l. nauis. Merces per urinatores extrahitur. Hanc uocem Accursius malè interpretatū esse, indicauimus in Scholiis ad lib. xij. Austriad. Bart. Spiegelius.

VRNALIA. Proculus in l. fin. de Trit. & uin. leg. Qui uinum, ait, Surrentinū in urnalibus habebat diffusum. Surrentum oppidum fuit Campaniæ, Sinum quondam sedes. Hinc Surrentinum uinum, quod, quum quintam supra uigessimam excesserit annum, potui esse incipit. nam cum minimè pingue ac tenue sit, uix maturefcit: & quum ad uetustatem peruenerit, fermè solum perpetuò utentibus gratum. Spieg.

VRNALES urcei, urnam continentes. hæc est mensura sextariorum uiginti quatuor. Vide Alciatum in l. uinaria uasa. de Verb. fig. Spieg.

VRNARIVM, mensa quadrata, super qua urnæ aqua plenæ, in culina reponuntur.

VRSVS, bestia est, nec numero pecudū continetur. autor Caius in l. ij. in fin. ff. ad Leg. Aquil. Spiegelius.

V S

VSIA, Græca uox, pro substantia, apud Vlpian. in l. in uenditionibus. de Cōtrah. empt. uide Bud. in prior. Annot.

VSIO, idem quod usus. Vlpian. in l. Quintus Mutius, lib. ij. Iur. Ciuil. §. cui legatum est aurum. uerl. Si factum aurum legatum est: omne ad eum pertinet, cui legatum est, ex quo auro aliquid effectum, siue id suæ, siue alterius usionis causa paratum esset. Spieg.

VSITATVM, absolute, quod in usu est. Aliphricanus: Nam & usitatum ferè est, sic legare. §. si ita scriptū. Item Venuleius §. pen. l. continens. de Verb. oblig. & usitatus & elegantius esse la-beo ait, de Leg. j. Et alibi Cicer. in Verr. Non est usitatum, non senatorium. Dicimus etiam adiectiue, usitatus mos, usitatum tempus, usitata consuetudo, iudicium usitatum, usitata nomina. l. ij. de Præscript. uerb. pro uulgaria, recepta, & communia. Spiegelius.

VSQVE, præpositio, quasi ad unum uel locum, uel tempus, uel aliud huiuscemodi. De hac particula plura annotauit Albericus, & Bart. in l. patronus. §. Sempronio. ff. de Leg. iij. in l. semper in stipulat. de Reg. Iur. tum alibi. Spieg.

VSQVE nunc pro hætenus, ut hucusque. in l. omni in nouatione. C. de Sacros. eccl. l. j. C. de Sum. trin. Spieg.

VSQVE ad tertiam generationem, idem interpretatur in præcitata l. patronus. Sp.

VSQVEQVE, pro semper, apud Marcellum, in l. ab adgnato. de Curat. furios. & non semel apud Plinium Iuniorem. Sp.

VSQVE, particula ambigua est. Nam modò includit, modò excludit: de qua plura annotauit Albericus.

VSUALIS, & hoc usuale, idem significat, quod usuarius. Iuricons. in l. interdum. ff. de Publ. Quoties quis, ait, mancipia inuenta profectus non fuerit, siue uenalia, siue usualia, in permissi est. Spieg.

VSUARIVS seruus. Vlp. de Dolo. in l. Et obganter. §. Si seruum usufructuarii, inquit, propriarius occiderit, Legis Aquiliæ actioni, & ad exhibendum id accedit. Sp.

VSUCAPIO, est acquisitio, uel adiectio domini, per continuationem possessionis, temporis lege definiti, l. iij. ff. de Vfuca. Hanc Modestini definitionem, ab officio usucapionis sumptam, commodè interpretatur Old. in de Vfuca. & Præscript. temp. Spieg.

VSUCAPIO inde dicta est, quod per usum aliquid capit & aufert. Vfus enim per lapsum temporis adimit res corporales priori domino, & transfert in alium. Sic Pignoricapionem olim dicebant, quam nunc captionem & ablationem pignorum nuncupamus. Gellius lib. vij. existimamus Vfucaptionem & Pignoricapionem, duplicatis ex integro

integro uocabulis, dici oportere. Interdum tamen extra compositionem, interiecta qualibet uoce profertur, ut est apud Paul. in l. nunquam. §. ult. de Vfus. Si defunctus, inquit, emit: hæres autem putat eum ex donationis causa possedisse, uel eum capturum, Iulianus ait. Interpretes Vfuscionem & præscriptionem in significatione confundunt, in qua utique discrimen est: rursus in re ipsa sepe differentiam constituit, cum nulla sit. Præscipio domum, præscribo domum, uestem, fundum: non animaduertentes, quod præscribendi significatio magis ad exceptionem pertinet, etiam si effectus retinendi dominij plerumque sequatur. Deinde Vfuscionem trahunt ad res mobiles, Præscriptionem ad res immobiles, per l. ij. C. in quibus caus. ces. long. temp. præsc. §. in seruorum, cum tamen Imp. ibi, Præscriptio nem, seu Exceptionem longi temporis appellent: tractantes solum de proprietate seruorum, & sic rerum mobilium. Vnde recte colligit Old. Præscriptionem non pertinere duntaxat ad res immobiles, sicut nec Vfuscionem semper ad res mobiles, per l. furtum. l. quare. l. nunquam in ufuscionibus, in prin. ff. de Vfuscap. Itaque Vfuscionem rerum mobilium & immobilium: quod uel indicat Rubrica iij. lib. 7. qui tractat de Acq. rer. dom. Præscriptio autem ad ius excipien di principaliter pertinet. Vnde Tit. de Diuers. & tempor. præscript. lib. 7. post reliquas exceptionum species, generaliter subiungitur. Spiegelius.

VUSCAPIO, & Præscriptio, sunt modi adquirendi dominij. Quapropter is qui usucapit, uel præscribit, priusquam complet usucacionem, uel Præscriptionem, non est dominus, sed quasi dominus. Spiegelius.

VUSFRUCTUARIUS, pro eo qui habet usufructum, & pro re in qua est usufructus, l. arboribus. §. final. ff. de Vusufruct.

VUSURA, sortis accessio est, quæ propter mutuum datæ pecuniæ usum, uel etiam moram exigitur. Cur hæc in mutuo iure diuino prohibita sit, attingunt Doct. receptumque est, quod dicitur: iure ueteri de Vsuris, hodie ad id quod interest produci, qua de re latius Alc. in Comment. de Verb. signif. & in de Reb. cred. Sumitur etiam pro redditu & fructu, qui percipitur ex usu aliarum quoque rerum. Catanæus citat Papinianum & Vlpianum Cōment. sexto. Spiegelius.

VUSURA ab utendo dicitur, & ad alias quoque res accommodatur, quibus ad tempus uti dare proximo ad usuram. Ea Græcis τὸν δὲ dicitur, id est partus: quod pecunia mutuo data, pariat lucrum ei qui dedit. Aristoteles censuit præter naturam esse, ut pecunia pariat pecuniā: tametsi ueterum leges moderatione probarent usuras, ultra uetuerant. Iudæis permissum erat alienis ad usuram dare mutuum, suis popularibus nequaquam. At Christianæ leges in totum

damnant usuras, hoc est, quicquid in fœnore sorti accedit. An uerò exercere fœnus, pugnet cum iure naturæ, ut quidam eruditi rationibus contendunt, eleganter excutit, & dilucidè, ut plerumque solet, quæ tractanda suscipit Philippus lib. Epit. tom. Philos. Moral. ij. ibid. utiliter admonens, Vsuras immoderatas esse uituperandas, quia iniuste exhauriunt alienas facultates.

VUSURAM pro pœna, & pœnâ, p. usura poni, indicat Alb. Porro Vsuræ uerbū non est fœdum, teste Old. sed non habere usuræ modū, & honestam rationem, est turpissimū. Est autem usura propriè lucrū supra sortem exactū, tantū propter officium mutationis. Nam cum aliquid accedit ad sortem, cum debitor efficacè causam damni dedit, illa accessio non est usuaria, aut illicita. de qua paciscimur propter officium mutationis, & cum debitor nō dedit efficacè dāni alicuius causam. Sp.

VUSURA semissis, ea est, quæ ex centenariis nummis redditur quotannis: habita ratione non ad centū, sed ad duodecim uncias, quæ assem constituit. Trientaria uerò usura, quæ ex centenariis reddit quaternos nummos. Quaternaria, quæ ternos. De trientaria usura, Paul. ad l. Falc. l. si hæres, Si Reip. ait, in annos singulos legatū sit, cum de Lege Falcidia quæretur, De usura semissi, Scæ uola de Vsur. l. qui semisses. Qui semisses, inquit, usuras promissit per annos singulos, & minores præstitit, hæres creditoris semisses petit, &c.

VUSURARIUS dies, quo usura ob creditam pecuniam soluenda est.

VUSURAE cētēsima. Vide, Centesimæ usuræ.

VUSURAE maritimæ. Vide, Nauticæ usuræ.

VUSURAE nauticæ, pro magnis abiēre in pro uerbiū. Adi Chiliad. Erasmi: & uide suprā, Nauticæ usuræ. Spiegelius.

VUSURPARE, Iurisconsultis est, ut & Alc. indicat, usucapere, & eisdem interdū præter ius uti. Vallæ uerò est, in frequenti usu habere, siue uti, tum uerbis, tum factis. Spiegelius.

VUSURPARE ius, pro eo quod uulgò dicunt Capere possessionem. Bud. idem monuit. Vsurpare ciuitatē, id est dicere se ciuem, & agere. Sp.

VUSURPATIO, Paul. inquit l. ij. de Vfus. est usucacionis interruptio. Oratores autem usurpationem frequentem usum uocant. Itaque secundum subiectam materiam oportet interpretari hoc uerbum: ut cum de iure usucapiendi tractatur, accipiamus Vsurpationem pro interruptione, sicut in l. naturaliter. ff. de Vfuscap. Cum uerò alibi incidit eius mentio, intelligamus usum frequentem, & nonnunquam, ut Oldend. eleganter dicit, tyrannum, illum morem: citans uerba Vlp. de l. iniur. actio. §. ult. ff. de Iniur. Sp.

VUSUM. Legē, Viriāre uinum.

VUSURIUS seruus. Vide proprietarius.

VUSUS dicitur, quādo ius utendi alicui datur, quod uti possit prædio, uel domo ad necessitatem. Vusufructus uerò plenior est: quia datur in eo ius & facultas utendi & fruendi prædio, uel domo. Habitatio autem, seruitus est, seu ius habitandi in ædib. alicuius, simile usui. Zas. in §. æquē. Inst. de Act.

V S V S & Absumptio, sunt contraria. Vnde reperire est, abusus, pro consumptione. Quære, Abusus.

V S V S legatus quid contineat, docet Iurisc. conf. l. per seruum. §. j. cum seq. eod. tit. Sp.

V S V S domus item, & usus fundi, quæ contineat, tradunt Iurisc. tit. de Vsu & habit.

V S V S equitis, in l. plenum. §. sed si bonum eod. tit.

V S V S pecuniæ. Idem continere usum pecuniæ & usum fructum, Iulianus scribit, referente Vlpiano in fin. l. hoc Senatusconsultum. ff. de Vsu fruct. ear. rer. quæ usu consum. Sp.

V S V S pecuniæ amitti non potest, quàm duobus modis, morte scilicet, aut capitis diminutione. l. in stipulatione, cum seq. ff. de Vsu fruct. ear. rer. quæ usu consum. l. si usus fructus nomine. §. cum usus fructus. ff. Vsu fruct. quemad. caueat. Sp.

V S V S reciprocus, qui frequentissimus est inter rusticos, ut, Commodo tibi boues meos ad arandum terram tuam, certos dies, ut tu vicissim commodas tuos, cum ego arauero: non cadit sub actione Commodati, sed præscriptis uerbis, tex. in l. si tibi rem inspiciendam. §. j. ff. de Præscript. verb. Ex Zaslo. Sp.

V S V S serui. l. plenum. §. si usus. & §. seq.

V S V S suus, quid & hoc sit, itidem explicatur à Iurisc. in l. cum in testamento. de Aur. & arg. leg. Quid usus domus, in l. ij. & iij. de Vsu & hab. Quid fundi usus, l. si habitatio. §. si usus fundi. eod. Quid pecoris, l. plenum. §. sed si pecoris. & ibidem ostenditur, quid equitis usus sit. §. sed si bonum. sicut & serui usus. §. si usus. & §. seq.

V S V S uulgatus loquendi, accipiendus ille est, qui passim receptus sit ab omnibus. Absurdum namque foret, si ex abusu loquendi, aut intelligendi modo, rudis tantummodo vulgi, introduci diceremus communem usum loquendi: secundum Bald. in l. j. C. de Success. edic. Sp.

V S V S, pro utilitate & fructu aliquando accipitur, tam in singulari, quàm in plurali: quod soleamus aliqua re ideo uti, ut ex ea fructum percipiamus. Hinc Ex usu esse, pro utile esse, & iuuare dicimus. Vsum pro assuetudine quoque accipi, uulgatum uerbum probat, Vsus est altera natura. Hoc nihil est celebratius. Aristoteles, Eras. teste, nihil putat interesse inter naturam & usum, nisi quod interest inter semper & plerumque. Perpetuum enim est, quod indidit natura: frequens, quod usus affixit. Spiegelius.

V S V S appellatione ueniâtne proprietas, differt Bart. in l. donationes. ff. de Donat. Sp.

V S V A L I S, idem significat quod usuarius. Martianus in l. interdum. de Publican. Quoties quis incipia inuenta professus non fuerit, siue uenalia, siue usualia, in pœna commissi est. Spieg.

V S V A R I V S, substantiuè, nostris est, qui uel usum capit, uel usui est: adiectiuè, quod usu absumitur, significat. Vide Gellium lib. iij. c. j. Sp.

V S I B V S puellæ res relictæ, proprietatè arguunt. Vide Alberic. in l. donationes. §. species. ff. de Donat. Spieg.

V S V S F R V C T V S, ab uti frui deriuatur, res

quæ nostra non est, sed perinde ex ea fructu atque utilitatem capimus, ac si nostra esset. l. j. de Vsu fruct. definitur ab Vlp. quod sit ius in alienis rebus utendi fruendi, salua rerum substantia. Eleganter hanc diffinitionem interpretatur Oldend. quod frigide tractata est à doct. Recidit tamen interdum in Dominij nomen, sicut quælibet alia seruitus. l. iij. ff. Si usus fructus per ad stipulatur l. sed & si possessori. §. ite si iurauero. de Iure iur. Vsu fructus quoque nomine, sicut & Vsus appellatione, interdum proprietas continetur. l. ff. de Vsu fruct. ear. rer. quæ usu consum. l. species. de Aur. & arg. leg. cum simil. Quasi usus fructus in iis censetur, quæ usu consumuntur. l. j. cum seq. alioquot, eod. tit.

V S V S F R V C T V S bifariâ sumitur. Primum pro fructuum perceptione: deinde pro iure percipiendi. ut colligitur, Alberico indicante, ex l. quod si pendente. ff. de Peric. & com. rei uen. & l. si usus fructus. de Iure dot. Sp.

V S V S F R V C T V S causalis, qui causam dominij habet. commoditas enim ea domini est, ut re sua utatur, fruatur. Quamuis Alc. negat in Iure legisse hanc commoditatem proprie usufructus nomine appellari. Sp.

V S V S F R V C T V S formalis, Doctoribus seruatus est: isque nullo modo ad dominum rei pertinet. quia cum de seruitutum specie sit, seruire illi rei sua non potest. l. uti frui. ff. Si usus fructus per.

V S V S F R V C T V S fungibilium rerum, proprie non est, sed quasi usus fructus. ff. de usu fruct. ear. rer. quæ usu consum. Iurisc. tamē in l. sed & si possessori. de Iure iur. appellat Vsum fructum etiam quasi usum fructum, nempe rerum fungibilium. Sp.

V S V S F R V C T V S ex fruendo consistit, id est factum aliquo eius qui fruatur & utitur. ait Vlp. in prin. l. unicæ. ff. Quand. dies usufructus leg. Sp.

V S V S F R V C T V S & fructus, re ipsa non differt: nisi quod compositum istud uerbum, usum ferunt: nisi quod compositum istud uerbum, usum quoque in fructibus complectitur. Porro legare usum fructum & legare fructum, nihil distat: quæ admodum si simplici uerbo dicas, Alimenta, utrumque: aut duplici, necessaria uicè ad alendum. Vide Oldend. Action. ij. Class. iij. Sp.

V S V S F R V C T V S, an fructus legatur, nihil interest. nam fructui & usui inest, uti frui deest: & fructus quidem sine usu esse non potest, usus sine fructu potest. autor Vlp. l. per seruum. §. j. ff. de Vsu & habit. Spieg.

V S V S F R V C T V S, & Vsus pecuniæ, idem sunt. l. hoc Senatus. §. fin. l. si usus. de Vsu fruct. ear. rer. Spieg.

V T

V T. Huius particulæ proprium est, finalem dicere causam, usumque eius uarium, Alb. per exemplum demonstrat.

V T V T, significat utrumque, siue quoquo modo. Paul. Ut ut hereditatis petitione contineatur, l. & non tantum. ff. de Petit. heredit. Sp.

V T habeant unde se pascant: Aburnio expONENTE l. pen. de Alim. legat. hæc adiectio magis ad causam prælegandi, quàm ad usum fructum constituendum pertinet. Sp.

VT instructa est cum omni iure suo. Vide Iurisc. in l. quæsitum. de Fund. instr. Spieg.

VT est instructus fundus. Exponitur à Scævola, in l. prædia. de Instr. uel instrum. leg.

VT sic dixerim. Si quid (tradit Quintilianus) periculosius finxisse uidebimur, quibusdam re-

mediis præmunendum est: Ut ita dicam. Si liceret dicere. Quodammodo. Permite mihi sic.

Quod idem etiam iis, quæ licentius translata e-

runt, proderit, quæ non tutò dici possunt. In quo non falli iudicium nostrum, solitudine ipsa ma-

nifestum erit. Legitur hæc clausula commodè re-

petita à Marcello, in l. postulate. ad Trebell. An-

notauit Eras. in explicatione Partemix, Tenu-

ter dicis. Frequens & illud in Græcis autoribus,

serem, non ut est, exactè proloqui, sed qualibuf-

cunq; uerbis significare, ac notare uerius quam eloqui. Spieg.

VT uisum fuerit æquum & iustum, quomo-

do accipiendum sit, explanat Bartolus, in l. fin.

C. de Fideicommiss. Sp.

VTENDVM dare, & Commodare, eadem

significare putat Ang. quod Iustinianus Instituit.

Quibus mod. re contrah. oblig. in §. Item is cui

res, exponit unum pro alio: quod rectè Bellonus

refellit. distant enim ut genus & species. l. j. §. j. ff.

eodem. cætera uide apud Bellon. in iam citatum §. Spiegelius.

VTENDVM datum. Vide, Commodatum.

VTENDA & possidenda tradere bona. Le-

ge Ciceron. iij. Verr.

VTENSILIA sunt Columellæ, quibus aut

aliter hominum genus, aut etiam excollitur. Vn-

de Gloss. in l. eos qui utensilia. ff. de Decur. nò re-

ferre de iis tantum accipit, quæ ad esum, potumq;

pertinent. Sunt autem excipienda secundum

communem cum loquedi, tum testatoris usum.

licet certus numerus, de Leg. iij. cum simil. quæ Al-

bericus allegat. Sp.

VTÉR, quis unus ex duobus: poniturq; in-

terrogatiuè, & aliquando infinitè. l. j. ff. de Rer.

permut. & l. uter ex fratribus. de Conditionibus

instr. & l. in Falcidia, ad Leg. Falcid. Vide Bart.

in l. creditor. §. Lucius. ff. Mandati. Spieg.

VTÉR ab utro euersus sit. apud Paulum in l.

scientiam. ff. ad Leg. Aquil. Sp.

VTÉR prior iudex iudicaret, apud Alfenū l.

is à quo. ff. de Rei uend. Sp.

VTÉR, utris, pellis qua uinum aut oleū defer-

ri solet. l. iij. ff. de Tritic. uin. & ol. leg.

VTÉRINVS, qui ex eodem utero prodiit.

Instin. Instit. de Bon. possess. Frater, sororue, con-

sanguinei, uel uterini. Leg. Consanguinei. Sp.

VTÉRLIBET, alter ex duob. hoc est, uter

quem tibi capere liber. l. arbor. §. de uestibulo. ff.

Comun. diuidun. l. qui duos. ff. de Procur. Sp.

VTÉRQVE, significat ambos: differunt ra-

men, quòd quum utrūq; aliquid fecisse dicimus,

& ab hoc, & ab illo separatim factum intelli-

mus: quum uerò ambos dicimus fecisse, ab u-

troq; coniunctim id factum ostendimus. De tri-

bus etiam dici sentit Gloss. in §. non solum. ij. In-

stituit. Per quas person. nob. obligat. acquir. l. iij. in princ. ff. Rer. amot. Budæus annotat, Vtrique, de pluribus etiam dici, sed duo facientibus gene- ra. Cicero in Catilin. Quòd ego utrosque in eo- dem genere prædatorum, direptorumq; pono. id est, quæ duo genera ciuium. Sp.

VTÉRQVE sexus. Vlpianus: Sed & utrum- que sexum prætor complexus est. l. si quis id. de iurisdic. omn. iud. Plaut. neutro genere protulit in Rudentè.

VTI, dictio, ad aliud relatiua est, non ex se dis- positua. l. j. Vti possid. ex Alciato, in l. si cū fun- dum. de Verb. signif. Sp.

VTI à me possessa, Vti possedi, ut accipienda, Iuriscos. ostendunt l. Seia. §. fin. de Fund. instr. l. quæsitum. §. prædia. cum seq. l. qui habebat. §. peto. Item, Vti à me possessa sunt, & quæcunq; ibierant, cum moriar, l. Lucius Titius. §. quidā. de Legat. iij. Spieg.

VTI optimus maximusq; est, quòmodo ac- cipiendum sit, suprā indicatum est in dictione, Optimum trudere. De quo & Alc. in l. si cum fun- dum. de Verb. sig. Sp.

VTI, uerbum, pro utilitatem capere, de om- nibus rebus dicitur, exceptis amicis & famili- aribus, de quibus pro conseruari accipimus. Cæ- rerum municipes utuntur foro, basilica, & simi- libus, non possident. l. j. §. fin. ff. de Acquir. pos- sess. Spiegelius.

VTI, non usq; ad compendium, sed ad usum; nò abusum. Vide Vlpian. l. plenum. §. j. ff. de Vsu & habit. Spieg.

VTI frui, hæc compositio uerbi omnem utili- tatem rei significat, sed cum moderamine, quip- pe salua rerum substantia. Vide Dn. Oldend. de- clarantem obiter definitionem Vtusfructus, in Action. vj. Class. iij. Spieg.

VTI & abuti, Boetius lib. Comment. in To- pica Ciceron. secundo, distinguit: ut in dictione, Abusus, recitauimus.

VTI uia populi, Cicero dixit, pro populi mo- re cuiuslibet sententiæ, sine ullo iudicio assenti- ri: & numero uocum potius, quam ueritati ope- ram dare.

VTILE, quò utimur, quod nobis confert.

VTILE, quod rem meliorè facit, & deterio- rem esse non finit. l. quod dicitur. §. fin. ff. de Im- pens. in res dot. fact. cum seq. l. impensæ. de Ver- bor. significat. Sp.

VTILE est, rem iusto precio habere posse. l. si cui fundus. de Leg. ij.

VTILE, nisi & honestum sit, non appellan- dum, per Tex. & Gloss. ab Alberico indicam.

VTILE tempus. Vide, Tempus continuum.

VTILES necessariæq; impensæ quæ. Vide Caium l. utiles autem. ff. de Petit. hæredit. Sp.

VTILIS actio. Vide, Actio utilis.

VTILIS annus. Vide suprā, Annus utilis.

VTILIS dies similiter dicitur, quo se cōtro- uertentes mutuò coram iudice conuenire possunt. l. j. ff. de Diuers. & temporal. præscript. Sp.

VTILIS dominus, qui utitur & fruitur: Di- rectus non etiam. Spiegelius.

VTILITAS pub. Quære, Publica utilitas.

VTILITAS, notæ significationis, pro com-
modo. l. j. ff. de Negoc. gest.

VTILITATIS nomine, compendiusue, hoc
est commodi, euitatio damni censetur. l. si quis
hominem. §. fin. ff. Ad exhibend.

VTILITAS publica, quot modis confide-
retur, eleganter tradit Bart. in l. j. ff. Solut. matrim.
Eam in quacunq; dispositione usquequaq; exce-
ptam intelligi, discretè cauerunt Impp. in Liube-
mus. j. C. de Sacros. eccles. Sp.

VTILITATE s, in plurali, pro usu apud Ci-
ceronem legimus.

VTROTE, pro quia, causatiua est, ut quip-
pe, quemadmodum ostendit Valla in Elegatiis.
C. de Sacros. eccl. Auth. ingressi. Nec ergo de his
testantur, utpote nec domini rerum. Sp.

VTPVTA. Hac uoce Iurecoss. utuntur, ceu
confirmatiua. Vide Alberic.

VTRAQVE lingua, Græca & Latina.

VTRISQVE luminibus orbat. l. j. §. ca-
sum. ff. de Postul.

VTRIVS QVE possessionis reditus confusi.
Protulit eius exemplum Paul. in l. prædiis. §. Ti-
tio. de Legat. iij. Sp.

VTRO, Aduerbium, uersus quam partem.

VTROBI, utro in loco, sicut Vtrobique. Ha-
loander rectius Vtrubi: ut sit compositum ex u-
trum, & ubi: quasi apud quem ex duobus de re
conuertentibus. Quod & Accursius rectè sentit
in l. unica, ff. Vtrubi. ibi prætor ait: Vtrubi hic ho-
mo, quo de agitur, maiore parte huius anni fuit,
quo minus is eum ducat, uim fieri ueto. Sp.

VTRVM, interrogandi aduerbium, idè quod
num significas, & sequentem ferè semper habet
particulam an, quamuis etiam sine ea particula
interrogat, Inst. de Satisf. tut. §. si ex te. de Rer. di-
uis. §. ferè igitur. & §. si ex aliena planta. l. si stipu-
latus fuero. ff. de Verbor. obligat. cum sim. per Al-
ber. indicatis, qui in l. si is qui ducenta. §. utrum.
ff. de Reb. dub. annotauit, dubitantis esse uocè,
quomodo reperitur apud Plautum, Terentium
& Ciceronem.

V V

VVA, uitis fructus, inter dulcia recensetur in
lult. ff. de Trit. & uin. leg.

VVA in homine appellatur, cuius meminit
Vlpianus in l. queritur de ea muliere. §. idem ait,
si uua alicuius præcisa sit. Vide Celsum libro vj.
cap. iij. Spieg.

VVAB crudæ. Vlp. ad Leg. Aquil. l. si seruus
seruum. §. Si oliuam, inquit, immaturam decer-
perit, uel segetem defecuerit immaturam, uel
uuas crudas, Aquilia tenebitur. Crudas, hoc est
nondum maturas. Cicero de Senect. Et quasi po-
ma ex arboribus, si cruda sunt, ui auelluntur: si
matura & cocta, decidunt. Sp.

VVAB duracinæ, quæ propter firmitatem et-
iam contra frigora durarent, & ideo seruaren-
tur, teste Alciato, à Iuriscons. appellatæ sunt in l.
qui fundum uendidit. de Verb. signif. Sunt, qui
earum species esse Veniculas, & Numesianas
credant. Purpureas uerò appellasse Iuriscons.

cas uidetur, quæ in ollis condirentur, quoniam
cum adhuc rubescunt, ante uidelicet perfectam
maturitatè, decerpi debet, ut Cato præcipit. Sp.

VVAS, quas non uini causa habemus, sed es-
sas, poma dici posse, Paulus auctor est, in l. qui fun-
dum. de Verb. signif. Alciat. ibidem uuarum co-
mestibilibum species enumerat, ut ab autoribus
proditæ sunt.

wer schuldt bezalt, der macht haubt gelt. Vide Dr.
Oldend. Action. j. Class. vj. Sp.

VVLGAREM formulam, Paul. pro actione
dixit in l. si seruus nauem. ff. de Furt. obseruauit
& Oldend.

VVLGAREM mulierem, in l. si uxor. ff. de
Adult. Accurs. meretricem intellexit: quod Al-
ciato durum uidetur: uulgarem intelligens, ex
aduenticio uulgo, non ex ciue Romana, lib. ij.
Parerg. Spieg.

VVLGARIA opponuntur his, quæ in precio
sunt. l. iij. ff. de Supell. leg.

VVLGARIA nomina, pro uisitat. l. ij. ff. de
Præscript. uerb.

VVLGARIA testoria, apud Proculum, l. qui
dam Iberius nomine, in fi. ff. de Seruitut. urban.
præd. Lege, Struatile. Sp.

VVLGARIA uasa, Iuriscons. definit, quæ nõ
sunt proprio loco attributa. l. supellestili. de Su-
pell. leg. Sp.

VVLGARIS amicitia, quæ ex leui notitia
contingit, & inter improbos quoque plerumque
est, ut colligitur ex Paul. in l. late culpa. de Ver-
borum sig. Alciat. Maximã amicitiam, cuius mul-
ta exempla commemorat Lucianus in Dialogo,
qui Toxaris inscribitur, opinatur cum Heliodi-
Erigone ad superos recessisse, & nusquam in hu-
manis habitare. Est & alia Amicitia, quam Pau-
lus in d. l. describit: de qua prodictum est, Leges
accipiendas esse, quæ causa amicitie aliquid in-
dulgent, uel uetant. l. sciendum. §. si alicuius. ff. de
Legation. Sp.

VVLGARES artes, quæ uulgò Mechanicæ
dicuntur.

VVLGARIS persona, leuis: ea honestæ per-
sonæ ab Vlpiano opponitur, in l. legitimos. de
Legit. tutor. Sic uulgaria, pro rebus parui preci-
ij. ff. de Supel. leg. ut uulgaria tentoria, l. qui
§. parietem. de Seru. urban. præd. Sp.

VVLGARIS quot modis in iure sumatur,
exponit Bart. in l. j. ff. de Vulg. & pupil.

VVLGATVM est. l. dotis pmissio. ff. de Iur.
dot. hoc est omnibus notum, & cõmune factum.

VVLGO concepti. Vide, Naturales filij.

VVLGO quæsitus, pro spurio. l. j. ad S. C.
Tert. Sed & uulgò quæsitus admittuntur ad ma-
tris legitimam successionem, & l. ij. siue iustè sint
procreati, siue uulgò quæsitus. Sp.

VVLGO receptum, pro consuetum. l. non so-
lum. §. uulgò. ff. de Vscap. l. uulgò. de Viur.
Spiegelius.

VVLGVs, multitudo ignobilior. Inst. de
Rer. diuis. §. hoc amplius.

VVLNVS, est hians patèsq; apertura corpo-
ris, ictu aliquo inflata. Vide Bart. in l. si seruus. §.
si fac.

si factum. ff. ad Leg. Aquil. & in l. lex Cornelia. §. j. de Injur. Spiegelius.

VVLNV S lethale præsumitur, si uulneratus intra triduum mortuus fuerit. Bart. cū aliis probat in l. ult. in fin. ff. de Sicar.

VVLNV S mortiferum infligere. Iulianus: Igitur si quis seruo mortiferum uolnus inflixerit, eundemq; alius ex interuallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quā ex priore uulnere moriturus fuerat: statuendum est, utrumque eorum Lege Aquilia teneri. Spieg.

VVLNV S CVLVM. l. j. §. proinde. ff. de Aedil. edict.

VVLNERE uita excedere, apud Iulianum, in l. si ita uulneratus. ff. ad Leg. Aquil.

VVLNERARIVS, substantiuè, qui uulnera sanat & curat.

VVLNERATIO, ipse uulnerandi actus, nū prius accipienda, quā uis repellatur, Interpretum controuertunt. Sunt, qui fuga potius, quā uim propellendo, salutem esse petendam confirment. Vide Salomonium, in l. ut uim, ubi nō uulgaria tractat ultra Doctorum traditiones. Sp.

VVLTV, an significet liberam uoluntatem, dixerit Bartol. in l. Luc. Titius. ff. de Fideicom.

VVLTV S, à mente fingitur, ut ait Cicero lib. Tusc. Quæst. iij. estq; uultus, ut idem in Pisonem ait, sermo quidā mentis tacitus. Exstat apud Specul. tit. de Aduoc. §. v. uulgatus uersiculus: Vultus talis erit, qualia mente gerit.

VVLTV S nullo in animante esse, præter hominem, potest: cuius uim Græci norunt, nomen omnino non habent. Autor Cicero de Legib. lib. j. Vide Specul. tit. de Aduocat. §. v. & j. parte tit. de Teste, §. vij. Sp.

VVLTV recto. l. sacril. C. de Diuers. rescript. VVLTV S sacri. C. Publ. l. tit. l. j. lib. xij.

VVLTVRES, metaphora uulgata, appellantur captatores testamentorum, & hæredipetæ.

VVLVA, Latinis non est obscena uox, non magis quā matrix, qua concipitur fœtus: quæ cum destituitur uī attrahendi ac retinēdi semen, sterile scit mulier. Nec est, ut indoctum uulgus dicit. Quæritur, inquit, de ea muliere, quæ semper mortuos parit, an morbosa sit. Sabinus, si uulua uitio hoc contingat, morbosam esse ait. Vide Roterd. in Annot. ad cap. iij. in Rom. Sp.

V X

VXOR iusta dicitur, quæ uerè uxor, & per hunc solenniter ducta est, nō quæ simplici spon ratione lib. iij. cap. vij.

VXOREM appellat maritus dominā, apud Scæuolam in l. uxorem, de Legat. iij. Eiusmodi, Alberico teste, sunt multi, qui non modò eas domas uocant, sed pro dominabus obseruantes, Id uxorij nomen indicat. Quamuis possessiuo epitheto ab uxore, mūdus dicatur uxorius, dos uxoriam, monile uxorium, & imperium uxorium: ubi maritus nihil facit, nisi quod uxor iubet, quum tamen uxor in familia uiri esse uideatur,

qui habet dominium, id est quādam præminentiā in illam, l. pronuntiatio. §. fam. appel. de Verb. sig. l. quicunq;. C. de Re mil. Sp.

VXOREM diuidit Cicero in Topic. in Ma tremfam. nempe quæ in manum uiri conuenit. cuius meminit Papinianus in l. ex ea parte. §. mulier. de Verbor. oblig. & in eam, quæ in manum uiri non conuenit: cui cum specificum nomen non inueniret, appellauit eam generis uoce Vxorem, per *πατάχρησιν*. Obseruandum enim, quod monuit & Apellus, nominibus rerū quarundā carere: quod plura sint negocia, pluresq; res, quā uocabula. l. iij. de Præscript. uerb. Sp.

X

LITERA illa cū uastior, sequēte consonāte in S. à ueteribus mutata est: ut ex emendatione Haloandri deprehendere licet. Spiegelius.

X E

XENAGI dicuntur præfecti, mercede stipendia facientibus.

XENAGOGVS, est peregrini mercenariiq; militis dux.

XENIVM capere, est locum in quem diueras, à magistratib. impetrare, ubi diuersoria minus suppetant.

XENIVM, munus quod hospitibus datur: *ξενιον* enim hospes dicitur. Vlp. de Offic. Procos. l. solent. Non, inquit, in totum xenii abstinere debet Procos. Et paulo post: Quantum ad xenia pertinet, uetus prouerbiū est. Nebr.

XENODOCHIVM, locus est, quo recipiuntur hospites: quæ uulgò Hospitalia uocāt, tria to uocabulo magis, quā probo, ut ait Eras. noster. Nebrissenis interpretatur hospitium publicum peregrinis, uel priuatum. C. de Sacrosanct. eccl. l. illud. l. sancimus. l. si quis. item de Episc. & cler. tum xenodochium, tum xenon appellatur. Spiegelius.

XENONES, pro xenodochiis capimus. C. de Sacros. eccl. qua in parte nominatur, sed corruptè, gerontocomia, brephotrophia, ptochotrophia. Spiegelius.

XENOPAROCHVS, id est qui publicè munerata hospitibus contribuit. *ξενον*, hospes: *παροχος*, dator est, seu tributor. Arcad. tit. de Muner. l. munerum. Tabularij, inquit, uel xenoparochi, ut in quibusdam ciuitatibus. Nebriss.

XEROLOPHV M, locus Cōstātinopoli celebris. Iustin. iij. Instit. tit. de Pub. iudic. Admonet nos, inquit, epigramma in xerolopho scriptum. Nebriss. Sed hoc uocabulum, quod Alciat. putat adulterinum apud Iustinian. loco iam citato, pro tumulo à Suida ponitur, ex congestis lapidibus facto. Tripodes in eo fuisse, in quibus Epigrammata scribi solerent, Priscianus autor est lib. j. sub. tit. de Accidentibus literæ, fol. vij. Sp.

ξενοισ, id est usus. Vlp. Sed si *ξενοισ*, ait, sit relicta, an usus sit, uidendum. l. si habitatio. §. j. ff. de Vsu & habit. Sp.

X Y

XYSTICI, pugiles fuere, qui in xystris, & longis

ongis porticibus exercebantur, uel quod hastis decernerent. à Græco uerbo *φυρτός*, quod est hasta. Et xyftarchus dicitur, qui gymnalio præest: uide Alexand. Neap. lib. iij. cap. ix. & Rhodiginum cap. ij. lib. Antiq. lect. xj. Sp.

ZALBVCI lex, de edicto, mandatoq; plus satis rigido, parumque humano dicebatur: quales feruntur & Draconis fuisse leges apud Athenienses. Vide Valer. Maxim. lib. vj. cap. v. & Lud. Cæl. Rhodigin. libro x. cap. 19. & lib. seq. cap. 78. Spieg.

ZANI, uel potius Tzani, populi, ut clarissimus Iureconsult. Viglius legendum esse annotauit, quod & Alciat. doctissimus probat, à ueteribus Sanni uocati sunt, prius tamen & Macrobes dicti: primum sub imperio Iustiniani uicti, in formam prouinciæ sunt redacti, ut scribit Agat. lib. v. Fit eorum mentio in Nouell. prima constit. de hæredibus, & Falcid. Sp.

ZELOTYPPIA definitur à Chrysippo ægritudo animi, ex eo proueniens, quod timeas, ne adsit alteri, quod cum nemine uelis habere commune. Zelotypiæ spiritu uexatus uir, cum suspectam uxore de adulterio habet, quomodo agere possit, docet Moses in Numeris. Sp.

ZELVS, affectus ille qui in Sacris literis nominatur, oritur ex commissione indignationis, quæ est de bono indigni: & misericordia, quæ est de malo indigni. Tametsi Zeli nomine, quidam rapiantur Zelo imperito, & imprudenti: cuius ad Rom. meminit diuus Paulus. Vide Ludouic. Viuè de Anima, li. iij. tit. de Indignatione.

ZELVS propriè nostris est, uiri amor in uxore. ij. q. j. c. Si peccauerit, in fin. Dicitur & Zelus affectus ille.

ZETA, locus erat unius cubiculi capax, solem hybernium spectans: ita constructus, ut per heliocaminum uaporem acciperet. Alex. Neapolit. Gen. dier. lib. v. cap. v. Super hac dictione quid compererit Catanæus, refert pluribus in Comment. ad ij. lib. Plinian. Epist. Sp.

ZEVGMATIS genus est, quando aduersus res præcedentes, neutro adiectiuo omnes terminamus. ut cum dicimus, Vxori uestem, ornamenta, mundum, aurum, argentum, quod eius causa paratum esset, omne lego: intelligitur legata etiam uestis, eius causa non parata. l. hæres. §. uxori. de Leg. iij. Sp.

ZONA, nedum cingulum, sed & marsupium est. Vlp. de Bon. damnat. l. Diuus. Neq; si zonam, inquit, circa se habuerit, protinus aliquis sibi indicare debet. Zonis uentri mensuram constitutam indicat Alciat. cap. xxvj. lib. Parerg. vj. Cæterum zonæ appellatione quid intelligatur ueteribus, relatum à Rhodigin. lib. lect. antiq. xxij. cap. xix. Spiegelius.

ZONAM perdere, castrense prouerbum: in eos Doctores, qui nihil habent nummorum. Ad Chil. Erasmi.

ZONARIJ, id est qui zonas conficiunt. Exat apud Cic. pro L. Flacco. Sp.

Ζωόπορα dicuntur, quæ mediam naturam inter sensibilia & uegetabilia habent. ut ostrea, spongia, & similia inter animalia. Nos fortè, inquit Budaëus, Plantanimes dicere possumus, uel Plantanimalia.

Ζωότα, tapetia dicuntur, animalium figuris intertexta.

ZOXENI, operarij, qui in diem uiuunt. *ζωὸν τὸν ἡμέραν*, quod uiuere significat in hostiis. Ipsi autem operarij, qui in aquæ ductib. laborabant, Silicarij dicuntur. Alc. in l. ad reparationem. C. de Aquæ ductib. lib. xj. Sp.

ZYGOCERPHALA, significat iumentorum capita iugo illigata. Iustinian. tamen in Nouell. iuxta editionem Haloandrinam de Offic. præf. Constitut. xvj. §. compelles etiam. usurpauit hoc uocabulum, pro quod iuncti boues uno die exarare possunt: ut Iugerum appellatio apud Varonem, & alios. Sp.

ZYGOSTATÆ, qui examini ponderum præfati sunt. Horum iudicio Paul. Castrensis censuit, eatenus liberari debitum, quatenus deliquato ære, reliquum argenti supererit creditum. l. fin. C. de Pond. lib. x. Qua de re latius differit Alc. in l. ij. ff. Si cert. pet.

ZYTHVM, potus est, quem à fragib. excogitauit Aegyptus. Vlpian. tit. de Trit. & uino leg. Si quis zythum, inquit, & cætera pro hominum affectione. Ant. Nebriss.

ZYZANIA, adulterina semina, quæ fragibus sæpe miscentur. In Sacris literis quidam zyzania interpretantur sectas & hæreses: atq; inde colligunt, non esse potestatis ciuilibus hæreticos suppliciiis adficere. inter quos Augustinus ipse se fuisse fatetur: uerum postea re ipsa, & certis demonstrationibus se adactum dicit, ut hac optione cederet.

IAC. SPIEGELIUS LECTORI.

Hæc habui, candide studij nostri candidate, quæ in tertia huius Operis editione, in gratiam tuam, ad Priores, quod illæ operarum incuria sefellerant, eas recognoscens adicerem: indicatis etiam alicubi loquendi formulis, à ueteribus Iuriscoss. usitatis. Tu si quæ præterea inter legendum inuenies, ea adde. Nam in hoc Typographus, consilium meum secutus, tantum uacui marginis reliquit. Interim VALE, nostrumq; laborem boni consule. VI. MARTII, ANNO XLVI.

QVAE LEXICO

huic postrema editione re-
cens accessere.

QVAE LEXICO

hunc postrema editione re-

gens accellere

D. IOANNIS OLDENDORPII IN
VERBA LEGVM XII TABVLARVM SCHOLIA,
IUXTA SERIEM Editionis suae.

LEGES XII TABULARVM.
DE RELIGIONE.
Titulus I.

QUAS reliquias harum legum habemus, eas Ciceroni acceptas ferre oportet. nam is in lib. 2. de Legibus sic ait: Leges autē à me edentur, non perfectae, (nam essent infinitae) sed ipsae summæ rerum ac sententiæ. Verbis autem usus est Cicero non ita priscis, ut in uetibus legibus: tamen quo plus autoritatis haberent, paulo antiquioribus, quam sermo tum esset apud Romanos certe politissimus.

Quoties igitur in his scholijs Ciceronē citabimus, non adiecto loco, intelliges semper libros tres, quos de Legibus id admonemus, quod alioqui sæpe repetendū esset.

Rectissime autē secundum Græcos autores exorsus est à religione & cultu deorū, uelut felici quodam auspicio: ut interim admonemur, quanto magis nos deceat primū quærere regnū Dei, qui non solum suum Christum & olim Tabularum, sed etiam per filium suum Christum & apostolos eius fideliter nos docuit, Matth. 6. Quia ratio ne in Codice Imperatorio, illucēte iam Euangelica ueritate, De summa Trinitate & fide Catholica, primo loco tractatur.

DE CVLTV DEORVM.

Caput I.

AD diuos adeunto castē, pietatem adhibēto, opes amouento.
Qui secus faxit, Deus ipse uindex erit.

INTERPRETATIO.

Videamus nunc uerborum & rerum interpretationē.

Ad diuos adeunto castē.) M. Cicero sic explicat: Castē iubet lex adire deos, animo uidelicet, in quo sunt omnia. Nec tollit castimoniam corporis, sed hoc oportet intelligi: cum multū animus corpori præstet, obserueturque ut casta corpora adhibeantur, multo esse in animis id obseruandum magis.

Nos uerē scimus, animum Deo esse afferendum contritum & humilitatum, Psal. 50. & 101. Matth. 6. Ioan. 4. & 1. Cor. 14. Quocirca Paulus circumcisionem cordis grauius tractat, Rom. 2.

Pietatem adhibēto.) Quid est pietas? M. Cicero de Naturā deorum lib. 1. diffinit, pietatem esse iustitiam erga deos, quam religionem dicimus: qua sublata, non possit constare fides, humaniq; generis societas. Rectē quidem, si uerum Deum per fidem cognouisset, sicut nobis reuelatus est à Christo seruatore nostro. Augustinus: Pietas uera (inquit) est uerax Dei cultus, nō cultus falsorum tot deorum, quot dæmoniorum.

Pietas quoq; est subiectorum erga maiores & cognatos obseruatio quadam, naturæ cōsentanea. Et contrā, maiorum erga subiectos clementia, seu benignitas. Vt in l. penult. ff. de Oper. libert. l. imperialis, in princ. & §. 1. C. de Nupt. Vlp. in l. & eleganter. §. idem Labeo quærit. ff. de dol. mal. Et in l. si hominem, in prin. ff. deposit. pietatē accipi uult pro misericordia, quam alter exercet erga alterum, qui se iuuare non potest. Nam & Christus autor naturæ, uult nos esse misericordes. Sed de hac pietate & alibi dictum est, & infra dicitur.

Opes amouento.) Quod autē pietatem (ait M. Cicero) adhiberi, opes amoueri iubet: significat pietatē gratam esse Deo, sumptū esse remouendum: uidelicet ne sumptu sacris adhibito, paupertas, quæ illi cumprimis placet, arceretur ab aditū eius: quippe nihil Deo ingratiū esse, Cicero scribit, quam non omnibus patere ad se colendum uiam. Certē non cōtemnenda uox est, nec à Christiana ueritate abhorrens, præterquam quod gentes ante cognitionem ueritatis omnia ferē referebant ad res externas, cum Deus noster, pauperes spiritu uelit etiam in medijs diuitijs, ut Matth. 5. & Luc. 1.

Deus ipse uindex erit.) Quod autem nō iudex, sed Deus ipse uindex constituitur, præsentis poenæ metu religio cōfirmari uidetur, inquit Cicero. Quasi dicat: Videtur Dei uindicta plus ponderis adferre ac timoris, quam hominū poenæ: ut qui uideat omnia, quo quisq; animo religionem colat. Quare paulo post subiūgit: Et quod uult Thales, qui sapientissimus inter septē fuit, homines existimare oportere, deos omnia cernere, deorū omnia esse plena. Sic & Alexander Imperator C. de Rebus credit. & iureiurandi (inquit) contempta religio, satis Deum ultorem habet. Non tamē aut Lex XII. Tabularum, aut Imperator negauit, poenis humanis esse subdendos religionis contemptores uel periuros, ut inferius dicitur: quod non satis intellectum, multis negotium fecit in materia puniendi periurij.

Hæc sanē cum religione nostra cōueniunt. Primum enim omnia facimus sub oculis omnipotentis Dei, Gal. 3. Col. 3. Eccles. 39. l. 1. in prin. C. de ueter. iur. enuc. Et Nouell. de Priuileg. dot. Deinde, transgressorum delicta non fore apud Deū impunita, etiam si hominibus utcūq; imponant, testimonia sunt Scripturæ sacræ admodū horrenda. Adam obliuī præcepti poenā luit, expulsus Paradiso, & ad nos transmisit, Gen. 1. Israelitæ parantes expeditionem contra præceptum, occisi sunt, Num. 14. Item Saul transgressor, destituitur regno, 1. Reg. 15. & 1. Cor. 6. Ne erretis: (inquit Paulus) Deus non irridetur.

DE TEMPLIS ET LVCIS.

Caput II.

Separatim nemo habesit Deos: neue nouos, sed ne aduenas: nisi publicè ascitos, priuatim colunto.

Constructa à patribus delubra habeto, lucos in agris habento.

Et Larium sedes, ritus familiæ patriæque seruanto.

INTERPRETATIO.

Impia hæc & pleraque sequētia sunt, quare uerba legis obiter & antiquitatis ritus non ob aliud enarrabimus, quam ut alieni errores ad uerā religionē amplectendam nos inuitent, & ardentiores reddāt, utque nonnulla ad forū nostrum exigamus, quæ ad formandos mores pertinent.

¶ Nisi publicè ascitos.) Cicero existimat proprios deos aut nouos, aut alienigenas, ideo prohiberi: quia ignota ceremoniæ confusione habeant religionum, quibus promde hominum animi uarijs motibus distrahi soleant. Quo consilio constat Romanos Pontifices, Alexandrum III & Innocentium III fuisse motos, ut interdicerent omnem sanctorum uenerationem, & reliquiarum expositionem, quam non autoritas ecclesiastica præcederet. Vnde est tit. de Reliq. & uenerat. sanctorum.

¶ Delubra habento.) Hoc est, templa, inde dicta delubra, quod uno tecto plurima cōplectebantur numina, teste Seruio. Sunt phanatici quidam, quibus ne nunc quidē placent templa, campanæ, uestes, organa, linguarū dona, & nescio quid non improbent, quorum falsas opinionones uideo à doctis & pijs uiris reijci.

Patriū delubra (inquit Cicero) esse in urbibus censeo, nec sequor Magos Persarū, quibus autoribus Xerxes inflammasse templa Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus omnis, templū esset & domus. Melius Græci atque nostri, qui ut augerēt pietatē in deos, easdem illas urbes, quas nos, intolere maluerunt.

Hodie ueri Dei templa habemus, ut ad audiendū uerbū eius populus Christianus statis temporibus cōueniat, suntque donata multis priuilegijs. Quod pertinet tit. iuris, de summa Trinit. & fide Catholica: de sacrosan. eccl. de Immunit. & alij id genus atque interdista prætorum. ff. Ne quid in loc. sacr. Nam ecclesiæ uerbo ibi, pro templo utitur Imperatores, populariter loquentes, ut sæpe alibi.

¶ Lucos in agris habento.) A luceo dici lucos, inter omnes quidem conuenit, sed non per antiphrasim, ut Priscianus opinatur, quia minimè luceat propter arborum densitatem: imò magis ideo, quod sacrificiorū luminibus quæ ibi per noctem habere solebant, quoquo uersus luce-ret, unde Lucaria festa sunt dicta, quæ Festus tractat.

Rationem autem lucorum tractans Cicero: Neque enim (ait) ea quæ à maioribus prodita est, tum dominis, tum famulis posita in fundi uillæque conspectu, religio patrū repudianda est: scilicet ut ubique homines rebus diuinis operam dantes, ipso aspectu frequenti, deorum religionē, & uiuendi castitatē animis infingerent. Præclara certe uerba, si ex uera Dei cognitione processissent.

Christiani nunc ruri quoque, non luco, sed tēplis utimur, propter loci substantiam, cap. 3. de eccl. edific. uel repar.

¶ Et Lariū sedes.) Lares à Lare nymphea, reputabantur apud cæcas gentes, gemini dii familiares: alter bonus, alter malus, unicuique homini designati, ut curā eius peculiare haberent: ideo Genij & Penates appellati. Hos enim

domi colebant, quasi peculiare deos in Larario, hoc est, loco & sacratio domestico. Refert Lampridius Alexandrum Seuerum Imperatorem, primum in Larario suo coluisse Habraam & Christum: sed Philippus deinde Imperator religionem Christianam planè secutus est.

Ex his facile accipitur id quod Vlp. in l. si duo patroni. §. ult. ff. de iureiur. Si quis (ait) iurauerit in re pecuniaria per genium Principis, se dare non oportere, & periu-rauerit. Et paulo post: Imperator noster cum patre rescripsit, sustibus eum castigatum admittere. De periurio autē inferius plura.

¶ Ritus familiæ, patriæque seruanto.) Nam ritus (inquit Cicero) familiæ patrumque seruari: id est, quoniam antiquitas proximè accedit ad deos, à dijs quasi traditam religionem tueri. Porro in qualibet familia proprijs utebatur sacrificiorū ritibus: ad quod respiciēs Modestinus in l. i. ff. de rit. nup. Nuptiæ (ait) sunt cōiunctio maris & femine, cōsortiū omnis uitæ, diuini et humani iuris cōmunicatio.

DE DVPLICI DEORVM GENERE. Caput III.

Diuos, & eos qui cœlestes semper habiti, colunt.

Illos quos in cœlum merita uocauerunt, Herculem, Liberum, Esculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum.

Et illa propter quæ datur huiusmodi ascensus in cœlum: Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem earum laudum delubra sunt.

Nec ulla uitiorum sacra solennia obeunt.

INTERPRETATIO.

Ea ab initio fuit post lapsum Adæ, & corruptā hominum naturam, & cecitas & amentia: ut nunquam cessarent simulacra sibi & deos fingere modo hos, modo illos: alijs publicè, alijs priuatim: scilicet quia religio erga Deū secundum naturam est, sicut intelligi debet Pompei in l. 2. ff. de iust. & iur. Et cum uerum Deum ignorabant, imaginati sunt secundum carnem falsos deos, aut potius demones: quos depingit suis coloribus David Psal. 133. Horum generis duo hæc tractat lex.

Hinc sacra scriptura nihil seuerius prohibet, ac puniendum dicit, quam idololatriā. Exod. 20. Et Dent. 5. Non habebis deos alienos in conspectu meo. & 17. item 27. Adorans deos alienos interficiatur, maledictus sit. Item 1. Cor. 10. Fugite à cultura idolorum. & 2. Cor. 9. Gal. 5. Opera carnis seruitus idolorum. Obseruemus igitur hoc loco & fugiamus gentium uesaniā: inspicere interim, si quid in foro nobis significatio uerborum deseruiat, ad cognitionem legum Romanarum, quas antiquitatis ignorant, non rectè intelligemus.

¶ Diuos, & eos qui cœlestes semper habiti.) Hi nunc cupabantur maiorū gentium dii & selecti: sicut sequente loco enumerati minorū gentium dii, tanquam adscripti dicebantur & adlecti in deorum numerū. Sic olim Imperatores diuos appellabant, nescientes tamē rationē quare id facerent. Nos uerò Deo autore possumus dicere diuos Imperatores etiam dum uiuunt, quia in administranda sacrosancta iustitia, Dei ministerium agunt: ut qui eos con-temnat, Deū censeatur cōtemnere, Rom. 13. ite: Ego dixi.

diſtis, & filij excelsi omnes. Quam ob cauſam cum Ioas coronaretur in templo, tradebatur ei lex Domini in manu, 2. Par. 23. Quæ morè in hodiernum diem rectè imitantur Chriſtiani. Dauid enim beatos pronūciat eos, qui mediuntur in lege Domini die ac nocte, Pſal. 1. Proinde merito Diuos fratres dixerimus Carolum V. A. & Ferdinandum Coptimos maximosq; principes nostros. Vnde diligentissimus Latine lingue interpres A. Calepinus: Cū autem dicimus (inquit) diuam ſceminam, intelligimus eam quæ ſua uirtute diuinitatem meretur: ſic dicimus Diuos Imperatores, etiam dum ſunt in uita.

¶ Herculem, Liberum, Aefculapium. Quod aut (ait Cicero) ex hominum genere conſecratos, ſicut Herculem & ceteros coli lex iubet, indicat omnium quidē animos immortales eſſe: ſed fortū bonorūq; diuinos. Ecce, quā fallax ſemper eſt humanus captus, ueris falſa miſcens, niſi ſcopu teneat diuina Scripturæ. Sicut enim uerum eſt, animos immortales eſſe, uitamq; futurā omnibus modis æternā, ut eſt in Symbolo fidei catholica: ita rurſus falſiſſimū eſt, fortitudine aut bonitate maiore aliquam diuinitatem donari, ſed oēs ex æquo per fidem in Chriſtū, ſeruabimur ad perpetuam cœleſtemq; beatitudinem, Ioan. 3. Rom. 4. Horum autē hominum & pseudodeorum nomina, geſta, et cæremonias, quibus inter diuos relati ſunt, nihil moris enim impia ſunt, nec deſeruiunt ad forum. De Quirino aut, ut ſciamus eum uelut conditorem urbis Romæ conſecratū, ac ita nuncupatum eſſe, cum antea Romulus diceretur, et mortuo fratre ſolus aliquot annis regnaſſet: deſeruit nobis ad intelligendū id quod Iuſtinianus diſcipliſſe de iur. nat. gent. & ciuil. ſ. ſed ius quidem. Sic enim (inquiens) & ius quo Romanus populus utitur, ius ciuile Romanorum appellamus: uel ius Quiritū, quo Quiriti uſantur. Romani enim à Romulo, Quiriti à Quirino appellantur. Ceterū huic Quirino ſiue ab haſta, ſiue à Marte, quem & Quirinum uocabant, dicto, proprium templum adificatum erat in colle Quirinali.

¶ Mentē, Virtutem, Pietatem. Bene uerò (ait Cicero) quod Mens, Pietas, Virtus, Fides, conſecratur manu: quærum omnium Romæ dedicata publicè templa ſunt, ut illa qui habeat, (habent autem omnes boni) deos ipſos in animis ſuis collocatos putent.

Rectius autem nos cogitamus, has uirtutes à Deo creatore noſtro, omnibus ſanè inſitas nobis eſſe, uelut precioſiſſima dona ad ſui imaginem, ut in hac hominum ſocietate fruamur illis: primum ad ipſius Dei cognitionē, deinde ad charitatem proximi, glorificantes tam omnipotentem, benignum, æternum patrem & creatorem noſtrum. quæ de re alibi latius dictum eſt, Rom. 1. & 1. Ioan. 3.

¶ Nec ulla uitiorum ſacra ſolennia obeūto. Obibant neigitur gentes uitiorum ſacra: hoc eſt, ſacrificabant ne uitijs & Turpitudini ante hanc latā legem? Vtiq; ut uel hinc uideas modō, ſi oculos uidendi habes, nū cæca ſit hominum induſtria, num tota uia omnes gentes facile aberrant, ſi nō ſequatur diuinas illas naturalis honeſtatis præſcriptas formulas. Hoc enim quo magis urgeamus, perſuaſiō tibi, non carere utilitate maxima, ut exemplo nobis eſt iniquiſſimum aliquando ius à gentibus conſtitutum, de quo alibi dictum eſt.

Proinde tam inſaniebant olim gentes, & ne quidē cōmuni ſenſu utebātur, ut non ſolū Febris templum haberent, & Mala fortuna, ſcilicet nō noceret: uerumetiā turpiſſimarum rerum, quās me pudet referre, delubra conſtituerunt. quod & Ciceroni uitioſum uidetur.

DE FERIIS.

Caput IIII.

Ferijs iurgia amouento, easq; in famulis, operibus patratis, habento.

Itaq; ut ita cadat, in annuiſ anfractibus deſcriptum eſto.

Certasq; fruges, certasq; baccas, ſacerdotes publicè libanto.

Hoc certis ſacrificijs ac diebus, item quæ alios addes.

Vbertatem laetis ſœturæq; ſeruanto.

Idq; ne committi poſſit, ad eam rem & rationem, curſus annuos ſacerdotes finiunto.

INTERPRETATIO.

¶ Ferijs iurgia amouento. In liberis hominibus ſic eſt habenda ratio ſeriarum feſtorumq; (nam de ſeruis paulo poſt dicitur) ut requiem habeant litium & iurgiorū. Hinc promanauit tit. ff. de Fer. in quo Vlpianus ad aliquam huius antiquitatis partem reſpexit in l. 5. Pridie (inquiens) Kalendas Ianuarij, māgiſtratus nec ius decernere, ſed nec ſui poteſtatē facere conſueuerunt. Et quanquam incredibili gentium uanitate ſeriarum rationes ab olim uariatæ ſint: res ipſa tamē manet, hoc eſt, ut nunc quoq; ferijs ceſſent lites & iudicia. Elegāter Imperatores Leo & Anthemiſ: Dies feſtos (inquunt) dies maiſtati altiſſimæ dedicatos, nullis uolumus uoluptatibus occupari, nec ullis pactionum uexationibus proſanari. Dominicum itaq; diem, ita ſemper honorabilē decernimus uenerandum, ut à cunctis exactionibus excuſetur. Nulla quenquā urgeat admonitio, nulla fideiuſſionis flagitetur exactio. Taceat apparitio, aduocatio deliſcat: ſit idē dies à cognitionibus alienus. Præconis horrida uox ſileſcat: reſpirent à controuerſis litigātes, & habeant ſœderis interuallum. Ad ſeſe ſimul ueniant aduerſarij, nō timentes: Subeat animos uicaria pœnitudo. Pacta conſerant, tranſactiones loquantur. Nec tamen huius religioſæ diei otia relaxantes, obſcenis quenquam patimur uoluptatibus detineri, l. dies feſtos. C. de Fer. Pudet autem me referre, præterquā quod inter ſurdos fruſtra canam, quibus uoluptatum ineptijs dies hodie feſtos tranſigamus.

¶ Easq; in famulis, operibus patratis, habento. Sicut in liberis hominibus requiem litium, ita in ſeruis, operum & laborum ſeriæ præſtant. Operibus autem patratis, hoc eſt, perfectis. Nam ſic conſerri debet anni cōpoſitio, quantum ad ſerías attinet, ut opera ruſtica poſſint perfici com modis temporibus.

Et quoniā hoc quoq; ſeculo diuerſimodè colimus ſerías tam eas quæ propter meſſem & uindemiā ſunt, quā illas quās in honorē Dei ſanctificamus, ideo Paulus in l. 4. ff. de Fer. Præſides (inqt) prouinciarij ex cōſuetudine cuiuſq; loci ſolēt meſſis uindemiariūq; cauſa tēpus ſtatuerē.

Ceterū, neceſſitas nō habet ſerías, ut dici ſolet: ſicut nec pietatis exercitiū ferijs impeditur. Scitē ergo Scæno,

la interrogatus om̃m, quidnam feriis agi liceret: Quod no-
ceret (inquit) prætermisum. Vlp. in l. 1. §. sed excipiuntur.
et duabus ll. seq. ff. de Fer. tractat multas id genus species.
Sic & in c. 2. & ult. eod. tit. Rom. Pontifex nō uult ligari
necessitatem & pietatē. Quā in re Iudei quum planē cæci
essent, à Christo reprehenduntur, Luc. 13. & 14. cap.

¶ Itaq; ut ita cadat. Hoc est, quo magis ratio tempo-
rum diligenter obseruetur, ut singulæ feriæ, singulis die-
bus commodè incidant. Est enim antiqua loquendi phra-
sis, quā nunc quoq; uulgus utitur, Rem ita cadere. Quo-
circa admonendi sumus, hoc uerbum multas egregias &
uenustas translationes habere.

1 Cadere pro Republica, hoc est, occidi, mori.

2 Cadere commodè, pro contingere, euenire, quemad-
modum hic.

3 Cadere in suspicionem, in deliberationem, pro inci-
dere, uenire.

4 Cadere causa, pro amittere.

5 Cadere animos, cadere uultus, cadere uerba: pro fran-
gi, perire, debilitari.

6 Cadere in potestatem, dicitur etiam pro redigi, ut In-
stit. Quib. mod. ius patr. potest. soluit. §. 1. Tunc hi (inquit
Iustinianus) qui in potestatem eius cadere non possunt,
sui iuris fiunt.

¶ In annuis anfractibus descriptum esto. Numa Pom-
pilius peritè descripsit anfractus annuos, seu circumstan-
tias omnium dierum: uidelicet ut quidam essent dies festi,
quidam intercesi, reliqui omnes profesti. Dies festi cōtine-
bant ferias publicas & priuatas, ludos, epulas, & sacrifi-
cia deorum. Intercisi dies erant, quasi dijs & hominibus
communes. Nam quibusdam horis fas erat ius dicere, qui-
busdam uerò nefas erat, ut cum hostiæ caderentur. Ideo
Ouidius ille Naso in suo de Fastis ait:

Nec toto perstare die sua iura putaris,

Qui iam factus erit, manē nefastus erat.

Profesti deniq; dies, rebus tum publicis tum priuatis
destinabatur. Quā ratione horū dierū alij erant Fasti, in
quibus prætori licebat solennia hæc uerba fari, Do, dico,
addico: alij comitiales, quibus cū populo rectè agebatur:
alij cōperendini, quibus uadimonium dicere permitteba-
tur, hoc est, sponsonem decernere, iudicio fisti: alij stati,
quos iudicii causa cum hoste instituēbant: alij præliares,
quibus repetere res, uel laceßere hostem licebat.

¶ Certasq; fruges. Nam non omnem fructum libare
fas erat, ut uites non putatas, uel fruges sine farina, aut re-
liqua id genus. Porro, fruges dicuntur generaliter, quod
ex fructu terræ in alimoniam uertimus.

¶ Certasq; baccas. Erat namq; & in baccis delectus.
Sunt autem bacca, fructus minores diuersarū arborū:
ut lauri, oliuæ, myrti, & similibus. Ecce autē superstitio,
sam gentium curiositatem in sacrificijs pseudo deorum.

¶ Sacerdotes publicè libanto. Hoc quippe erat mu-
nus sacerdotum arualium, ut dijs publicè libaret, id est, sa-
crificarent. Nam sic accipitur uerbum Libo. Lact. lib. 1.
Nihil enim sancta & singularis illa maiestas aliud ab ho-
mine desiderat, quàm solam innocētiam: quàm si quis ob-
tulerit Deo, satis pie, satis religiose libabit.

¶ Hoc certis sacrificijs. Præscripta enim erant tēpo-

ra, quibus tamen sacerdotes pro re nata addebāt aliquot
dies ad sacrificandum. Sed hæc fructum non habent, ut la-
tius tractemus.

¶ Vbertatem lactis foeturaq; seruanto. Lac & foetus
sacrificasse pastores, autor est Varro. In omni enim rerū
& animalium genere, aliquid erat deputatum, quod dijs
immolaretur pro felici successu impetrando. Ceterū qui-
libet foetus à natiuitate statim non censebatur idoneus ad
sacrificium, nisi post aliquot dies.

¶ Idq; ne committi possit. Hoc est, ne quis ea in re de-
linquat. Sacerdotes non solum cuiuslibet foetus ætatē, uer-
umetiam intercalandi seu interponendi temporis rationē
obseruare debent, scilicet quod animalium foeture conue-
niat, utpote quo tempore haberi possit. Cicero: Quod iē-
pus (inquit) ut sacrificiorū libamenta feruentur, factūq;
pecorum, quæ dicta in lege sunt, diligenter habenda ratio
intercalandi est.

DE HOSTIIS ET OFFICIIS

sacerdotum. Cap. V.

¶ Væq; cuique diuo decoræ, gratæ sint hostiæ
prouidento.

Diuisq; alijs, alij sacerdotes: omnibus pontifi-
ces, singulis flamines sunt.

Virgines Vestales in urbe custodiunt, igne
foci publici sempiternum.

Quoq; & priuatim & publicè modo rituq;
fiant, discunt ignari à publicis sacerdotibus.

Prosequitur lex officia sacerdotū, ritum & solennita-
tem sacrificandi, cuius exemplū cum gentes primum apud
Hebræos uidissent, ueluti simia sunt imitati, ac propriæ
innitentes prudentiæ, additijs erroribus auxerūt, & ma-
rioriarunt. Nam sic est humana cecitas & philantia, semper
adiungere aliquid uult & emendare. Sic & Hebræi, quanta
quam autore Deo satis instructi, transilerunt tamen ad
idololatriam, Exod. 32.

INTERPRETATIO.

¶ Quæq; cuique diuo decoræ. Jam illud (inquit Cice-
ro) ex institutis pontificum & aruspicum nō mutandum
est: quibus hostijs immolandū cuiq; Deo: cui maioribus,
cui lactētibus, cui marib. cui sceminis. Porro sicut Numa
tēporis obseruationē: sic pontifices & aruspices hostiarū
genera distribuerunt. Puta, ut Ioni Maximo, oues: ut Apol-
lini, Neptuno, tauro: Marti, equo: Baccho, capro, qui in
tibus obest: Cereri, porca, quæ frumentis nocet: Aescula-
pio, capra, quæ nunquam febre caret, sacrificaretur.

Aruspices autē apud Cic. potius intelligendi sunt, qui à
uictimis in ara inspicendis ut futura prædicerēt, nūcupa-
batur: quorū magna erat autoritas. unde sine aspiratione
scribendū fuerit: Victimā autē omne animal, quod dijs im-
molabatur, dictū est. Hostia ab hostiēdo. i. feriēdo.

Victima quæ dextra cecidit uictrice nocatur.

Hostibus à domitis, hostia nomen habet.

Illud haudquaquā prætereundū est, q. Galli in cōstitue-
dis deorum sacrificijs ad tantā uesaniā perducti sunt, ut
etiā grauioribus malis afflicti, homines immolarent. Sed
Romani Galliarū potiū, utiq; in hoc sobriores fuerūt, &
Senatusconsulto, quod Cn. Corn. Lentulo, & P. L. Crasso
Cos. factū est, id genus sacrificandi rectissime sustulerūt.

¶ Diuisq;

¶ *Diuisq; alijs alij sacerdotes.*) Numa sacerdotum genera sic introduxit, ut singuli dii, singulos haberet sacerdotes, utq; non secundum cuiusq; arbitrium uarijs modis, sed ad formam institutam solenniter fieret immolationes & sacrificia. Cum enim in rebus profanis formule multe obseruarentur, multo magis eas putabant in sacris adhibendas esse.

¶ *Omibus pontifices.*) His idem Numa primum omnem auctoritatem tribuit, non solum celestium ceremoniarum, uerum etiam totius status publici & privati: adeo, ut iuris quoq; ciuilibis interpretandi ratio, & agendi iudicio facultas, ab eis peteretur. Quod respexit Pomponius in l. 2. §. ex his legibus. ff. de Orig. iur. Omnium tamen harum (inquit) & interpretandi scientia, & actiones apud collegium pontificum erant: ex quibus constituebatur quis quoquo anno praeesset priuatus. Et populus prope centum annis hac consuetudine usus est. Postea uero cum tam magna potestate abuterentur pontifices, merito translata fuit ad Praetorem. Nimita enim ambitio, semper transtulit imperia, ut alibi diximus.

¶ *Singulis flamines sunt.*) Cum non haberent gentes uerbum Dei, cuius ductu religionem constituerent, haec sacerdotum genera sibi receperunt, uidelicet Pontifices, Flamines, Virgines Vestales, augures, & ceteros id genus. Flamines autem ex eo dicti sunt, qd silo caput cinctum haberent, quasi flamines. Et cognominabantur a dijs quibus sacra faciebant, ut flamen Martialis, flamen Dialis: hoc est Iouialis, qualis Iulius Caesar adolescens adhuc fuit. Erant flamines in magna ueneratione, primumq; locum post retrimonium, in conuiuijs tenebant. Flamini uero maxime, sola morte soluebatur, non alio diuortij genere. Ceteras ineptias quid attinet referre?

¶ *Virgines Vestales in urbe.*) Vesta quasi focus urbis, deareputabatur, cui colendae uirgines praeerant, ut uigilaretur diligenter ad custodiendam ignem, autore Cicerone. Inde enim Virgines Vestales dictae sunt, quibus magnus habebatur honor, praecedentibus etiam facibus cum prodirent: adeo, ut damnatum ad mortem, forte fortuna obuium, libera rent a poena. Triginta autem annis uirginitatem seruabant, exinde ad quamcunq; uitae conditionem liberae.

¶ *Custodiunt ignem foci publici sempiternum.*) Cum Vestam, deam ignis putarent miseri homines: iuxta illud Ouidij: Nil aliud Vestam, quam puram intellige flammam: ideo ex uno errore ad alium perducebantur. Quia ob causam inextinguibilem ignem in foco publico adseruabant per Virgines Vestales, quarum negligentia si forte extinguere, a Pontifice cedebatur. Nec reparari hunc ex igne, hominum manibus elaborato fas erat: sed accensa per fomitem ex sole flamma, purus & celestis ignis eliciebatur. Sic autem facit caecitas carnis semper, non quiescit adfectus ad nouitatem procliuus.

¶ *Quoq; & priuatim et publice.*) Hoc est, Quicunq; dubitauerit circa religionis obseruationem, publicam uel priuatam, is confugiat ad sacerdotes: quorum munus est dijs sacrificare, hominibus uero scientiam impartiri. Et hoc est quod Cicero dicit: Sacerdotibus, & respondendi iuris, & constituendarum religionum, facultate fuisse concessam.

DE DVOBVS SACERDOTVM

generibus. Cap. VI.

¶ *E*orum autem duo genera sunt: unum, quod praesit ceremonijs & sacris: alterum, quod interpretetur fatidicorum & uatum effata incognita, quum Senatus populusq; asciuerit.

Interpretes autem Iouis Opt. Max. publici augures, signis & auspicijs postea uidento, disciplinam tenent.

Sacerdotes uincta uirgetaq; & salutem populi auguranto: quique agant rem duelli, quique populare auspicium, praemonent, illisque obtemperanto.

Diuorumq; iras prouident, ijsq; parato: caeliq; fulgura regionibus ratis temperanto.

Urbemq; & agros, & templa liberata & effata habento.

Quoq; augur iniusta, nefasta, uitiosa, dirae dixerit, irrita infectaq; sunt.

Quique non paruerit, capitale esto.

Foederum, pacis, belli, induciarum, oratores, foeciales, iudices uene sunt.

Bella disceptato: prodigia, portenta, ad Herufcos & aruspices, si Senatus iusserit, deferunt.

Hetruriaeq; principes disciplinam docento.

Quibus diuis creuerint, procurant: iidemq; fulgura & oscina pianto.

Hunc locum generaliter explicans Cicero, sic ait: Quod sequitur uero, non solum ad religionem pertinet: sed etiam ad ciuitatis statum, ut sine his qui sacris publice praesunt, religioni priuate satisfacere non possint. Continet enim Reipublicae consilio & auctoritate optimatum, semper populum indigere, descriptioq; sacerdotum nullum iustae religionis genus praetermittit. Quasi uero sic dicat Cicero: Religioni coherent omnia: nihil est quod ex ea non accipiat decentem formam in hac uita. Itaque consequitur, quod quibus maxima religionis Maestas conceditur, eorum quoque auctoritati reliqua hominum negocia tuto committantur.

Nobis sic est dicendum: Habemus Dei uerbum, quod nos omnem ueritatem docet, ex quo dependet publica priuataq; salus: eoq; sublato, nihil praeter tenebras manet, Matthei 2. 1. Cor. 7. & 1. Tim. 1.

Cicero, secutus Platonem, sensit quidem umbram huius rei lumine quodam naturali: uerum ipsam ueritatem sine Christiana doctrina apprehendere suis uiribus non potuit. Accedit Cicero Iustinianus Nouell. de non alien. aut permut. §. sinimus igitur. Vtiq; (inquiens) cum nec multi differant ab alterutro sacerdotum & imperii, ac sacres a comunibus & publicis. Eodem modo accipiendum est id quod dicit Isidorus 2. 1. dist. c. clericos. Antea autem pontifices & reges erant. Nam maiorum haec consuetudo fuit, ut rex esset sacerdos & pontifex.

INTERPRETATIO.

¶ *Eorum autem duo genera sunt.*) Paulo ante diximus, quinq; & plura genera sacerdotum olim fuisse. Sed haec diuisio summa est, ut Iurisperiti dicere solent. Habet enim generalissima sacerdotum genera, quae sub se continent reliqua omnia.

obseruantes erant siderū & quid quēq; prodigia uel portenta significarent, interpretari diligenter solebant. Promde aruspices ex illis peritissimi reputabantur, hoc est, qui aras seu uictimas in ara diligenter inspicientes, uaticinari solebant, & futura prædicere: à quibus Romani fatidici discere solebant, ut sequitur.

Ab his Hetruscis aruspices itaq; prodigiorū & portentorum mysteria inuestigabant: sed non nisi decernente senatu, ne ea ipsa grauisimarum rerū negotia, quæ obesse possent urbi, scirent passim omnes.

Prodigia, autem Festo, dicuntur quasi prodicia, & portendunt aliquid futurum esse. Nam litera quæ nunc C. uocatur, apud Veteres G dicta est. Quod & nunc multi pronuntiando sequuntur in Italia.

Portenta eodem modo à portendo, hoc est, præostendo dicuntur: cum præter morem incidentia, ostendat aliquid futurum esse. Vlpianus eleganter duo genera ostentorum explicat in l. Ostentum. ff. de Verb. sign.

Sed cognita postmodum Euangelij ueritate, omnes istæ diuinationes sunt prohibita, C. de maleficis & mathematicis.

¶ Quæq; augur, iniusta, nefasta, uitiosa, diræ dixerit. Magnam hic uide auctoritatem augurum, quam posita uerbis Ciceronis aliquanto apertius intelliges.

¶ Quæq; non paruere, capitale esto. Pœnam quoq; pro rei dignitate adijcit lex. Porro qui maximam auctoritatem contemnebat, is maxima capitis pœna adficiendus uidebatur. Et obserua hic, quàm curiose fuerint Gentes ad tuendam salutem uitæ, cuius tamen uerum finem nesciuerunt.

¶ Fœderum, pacis, belli. Ne à necessario, omniumq; maximo (sicut opinabantur) augurandi negotio distractores, id genus sacerdotes prohibet lex ne essent oratores, faciales, uel iudices fœderū, pacis, uel induciarum. Requirit huiusmodi functiones aliquāto longiorem absentiam, quam augurandi inopinata rerum necessitas ac subito eueniens, non admittebat.

Faciales autem erant, quibus ad indicenda bella, quæ alioqui iusta non credebantur, uti solenter solebant. Neque rursus alijs aut de inducijs, aut de fœdere percutiendis tractandi ius erat, quàm facialibus. Formulā uerborū indicendi belli hanc refert Lilius lib. 1. Tribus enim populis Romanis præsentibus sic dicebat facialis: Quod populi prætorum Latinorum, hominesq; præsci Latini, aduersus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt: quod populus Romanus Quiritium bellum cum præscis Latinis iussit esse, senatusq; populi Ro. Quiritium cenfuit, consensit, consciuit, ut bellum cum præscis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq; Romanus, populis præscorum Latinorum hominum, hominibusq; præscis, bellum indico facioq;: Id ubi dixisset, hastam in fines eorum mittebat. Hoc tum modo (inquit Lilius) ab Latinis repetita res, ac bellum inditum: moremque eum posterius acceperunt. Posterius seculum, quod ad nos ferè deuenit, corrumpens omnia, diffidationem appellauit. Vnde est tit. de Diffidationibus, inter recentiores Imperatorum constitutiones. ¶ Hetruricq; principes, disciplinā docento. Priscus modus loquendi est, Disciplinam docere. Est enim disciplina, media dictio inter scientiam & doctrinam, uidelicet

quatenus à discipulo percipitur, cum scientia absolute censeatur per se: doctrina autem, quæ à doctore traditur. Sic sepe hæc lex utitur tali phrasi, Disciplinam seruare, ut supra: Disciplinam docere, sicut hic.

Docebant Hetrusci autem inter alia, tum suos, tum Romanos, significationes fulminum, quod alia essent diurna, alia nocturna. Quod etiam quædam essent signa postularia, quibus dii insinuarent spretam esse aliquam religionis partem, postulabantq; emendationem: quædam pestifera, ad denotandum futuram pestem, cladem, mortem primatum: quædam deniq; peremptoria, ex quibus augurabant, dijs placatis ademptam esse ultionem precedentium fulminum. Nulla planè gens in prognosticationibus superabat Hetruscos.

Hinc senatus Romanus, ne tantus disciplinarum (sicut illi falso putabant) thesaurus quandoque periret, decreuit, ut decem principum filij singulis Hetruricis populis in disciplinam traderentur, à quibus rectè discerent, & tum postea docerent alios, ac publice responderent. Ecce quàm incredibile sit hominum uesania, qui uerbo Dei non manū ducantur ad rectam uitam: & quàm sit ueteranus impostor Satan, qui & nos tentare nunc non desinit.

Eodem pertinet, quod Lex subdit procurandum esse sacrificium ijs diuis, quibus Hetrusci aruspices decreuerint, quoniam ipsi credebantur rem intelligere, & deorum naturam, quam Cicero latè tractat.

¶ Idemq; fulgura, atq; oscina pianto. Illi ipsi aruspices piare, hoc est, colere debent fulgura: & oscina, id est, auium auguria.

Spurina aruspex (ut multi scribunt) Iulio Cæsari prædixit periclitaturum eum Idibus Martijs. Cum autem Idus Martiæ adessent, Cæsar aditurus Senatum, Spurina subridens dixit: Idus Martiæ sine ulla sua noxa uenisse. At Spurina: Venerunt quidem, (ait) sed nondum præterierunt. Nec fefellerit. nam eo die Cæsar cū inter eundem porrectant cuiusdam amici admonentis epistolam non legisset, in senatu est interfectus. Hic tati principis exitus fuit nulli non formidabilis.

Nunc adscribenda duxi uerba Ciceronis, quæ prædictis omnibus de officio augurum lumen adferunt. Maximum autem (inquit) & præstantissimum in rep. ius est augurum, cum est auctoritati coniunctum. Neque uerò hoc, quia sum ipse augur, ita sentio: sed quia sic existimare nos esse necesse. Quid enim maius est, si de iure querimus, quàm posse à summis imperijs & summis potestatibus comitia tollere, & cōsilia uel instituta dimittere, uel habita rescindere? Quid grauius, quàm rem susceptam dirimi, si unus augur aliter dixerit? Quid magnificentius, quàm posse decernere, ut magistratu se abdicent consules? Quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare aut non dare? quid, legem si non iure rogata est, tollere? Et post multa quæ ad probandam diuinationem disputat, sic concludit: Sed dubium non est, quoniam hæc disciplina, & ars augurum euenerit iam & uetustate & negligentia. Hæc ille. Veritas autem est, quare ista paulatim defierint. Quia scilicet appropinquante tum regno uerbi diuini, cedendum erat Satanae. Quod Cicero secundum carnis prudentiam intelligere non potuit.

DE NOCTURNIS MULIERVM
sacrificijs ac ludis. Caput VII.

NOcturna mulierum sacrificia ne sunt, præter olla quæ pro populo ritè fiēt: nèue initiantor, nisi (ut assolet) Cereri Græco sacro.

Sacrum commissum, quod neq; expiari poterit, impiè commissum est.

Quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto.

Ludis publicis, siue curriculo, siue certatione corporis fiant, popularem læticiam in cantu & fidibus & tibijs moderanto, eamq; cum diuini honore iungunto.

Sic enim legendum esse, Ciceronis uerba ostendūt: Iam ludi (inquiētis) publici, cum sint cauea circumq; diuisi, sint corporū concertationes, cursu, & pugillatione, luctatione, curriculisq; equorum, usq; ad certam uictoriam circum constitutis, cantu, uoce, ac fidibus: dummodo ea moderata sint, ut lege præscribitur. Dauid dixit in tympano, choro, chordis, & organo laudandum esse Dominum.

INTERPRETATIO.

¶ Nocturna mulierum sacrificia ne sunt.) Diagondas Thebanus (ut scribit Cic.) primus apud Græcos perpetua lege sustulit nocturna sacrificia. Quod in his tabulis à Romanis translatus uidemus: & merito. Diligentissimè namq; prouidendum fuit, ut mulierum famam atque pudicitiam, multorum oculis lux clara custodiret. Magna sanè causa delinquendi dabatur mulieribus nocturnis sacrificijs, cum sint fragiles: & Casta est, quam nemo rogauit, ut dixit ille. Quocirca nostro quoq; seculo crudelissima hæresis alicubi dicebatur introducta nocturnis sacrificijs illorum, qui luminibus extinctis, libidinem exercebant passim, sine ullo personarum discrimine.

Nèue initiantor, nisi (ut assolet) Cereri Græco sacro.) Hoc est, sacris non imbuantur. Sic & nunc dicimus, initiare uel initiari sacris ordinibus eum, qui sacris imbutus, ad ordines deputatur. Hoc enim in clerico requiritur, ut tractatur 28. distict. Mulieres autem propter conditionem sexus prohibentur.

Excepit tamè hæc lex Cereris sacrificia, quæ posset mulieres ueteri ritu peragere alba ueste. Ouidius in Metam.

Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,

illa quibus niuea uelata corpora ueste:

Primitias frugum dat spicea farta suarum.

Hodie quoq; secundum ordinationē Apostoli, mulieres non initiantur sacris. Quæ ratione & à ciuilibus officijs arceri mulieres, receptum est moribus: ut dicit Vlpianus in l. i. ff. Ad senatusc. Velleian.

¶ Sacrum commissum, quod neq; expiari poterit.) Cicero: Publicus autem (ait) sacerdos imprudentiam consilio expiatam, metu liberet: audaciam in admittendis religionibus scedis damnet. hoc est: culpā diiudicet à dolo, & (ut alibi) leprā à lepra. Culpæ enim delicta expiari possunt seu purgari: contumacia uerò planè damnanda est, uelut impia, præsertim circa religionem.

Ex hac uerò distinctione, quæ secundum naturam est, multa statuuntur in iure Ciuili, tum de Contractibus, tum de pœnis malefactorū. l. aut facta. ff. de Poen. Et profectò hic

est fructus legū ex Græcia in tabulis Romanæ allatarum, præcipue circa religionem, quod uitam reddiderit expolitiorē. Nam mihi (ait Cicero) cum multa eximia diuināq; uideantur Athenæ tue peperisse; atq; in uita hominum attulisse: tū nihil melius illis mysterijs, quibus ex angustis immaniq; uita exculsi ad humanitatem & mitigati sumus, initiāq; ut appellantur, ita reuera principia uite cognouimus. Hic uides, quid Cicero tacite iudicauerit de nostro Decalogo, cuius umbrā quædā relucebat in Græcis tabulis: & quid nobis de istis diuinis tabulis indicandum sit, quantum pondus adferant uitæ instituendæ.

¶ Ludis publicis, siue curriculo, siue concertatione.) Si legas, Quod sine concertatione: neq; sensus cohereret, neq; mens legis explicabitur, sicut paulo ante uerbis Ciceronianis probauimus. Hoc enim uult lex: Quadoquidem ad deorum honorem, & populare læticiam ludi publici pertinent: ideo & festis diebus, & uarijs sacrificijs instrumētis agi debent. Adsentior enim (inquit Cicero) ni, nihil tam facile in animos teneros atq; molles inflari, quam uarios canēdi sonos: quorum dici uix potest, quantum sit uis in utramq; partem. Namq; & incitat languentes, & languere facit excitatos, & tum remittit, tum contrahit. Valerius lib. 2. pulchre tractat.

Quæ ratione apud omnes increbuit usus, ut in bellicis quoq; expeditionibus, tibijs militum animos ad cogitationem uictoriæ ac laudis inflammarent, sicut iam nunc fit. Verum est, quod ludi quoq; scemici, pestis gratia ex Seneca tusconsulto sine curriculo aut cōcertatione institui sint. T. Sulpitio Ponto, & C. Licinio Stolone Cojs. de quibus hic non loquitur.

Cicero autē mentionem facit cauea, significans aream quæ in medio theatri uelut testæ, cauea similitudine referebat: in qua equitū uelut honoratorum subsessia constitui solebant. De his tractatur in tit. C. de Spect. & scemici. & de expens. ludor. lib. i. l. ciuitatibus. in prin. de Lega. i. l. annuam pecuniā. ff. de Annu. lega. & l. Septimia. ff. de Pollicit. l. legatam. §. si municipio. ff. de Administr. rer. ad ciuit. pertinent. Quo in loco spectacula non improbat, sicut Accursius putat: sed municipibus extra urbē primipem Romanæ, prorsus interdicta censeantur. Nam & apud Romanos multum diminuta fuit ludorum celebritas.

¶ Eamq; cum diuini honore iungunto.) Sic instituta est popularis læticia, ut interim ad deorum quoq; uenerationem pertinere uideatur.

Hanc legem multo magis nos imitari oportet, ut nulli lætitiæ genus exerceamus, quod ab honore Christi, uel à publica honestate alienū uideatur. Sed ò uitiam non citā nomen Dei blasphemetur, omniq; humana ratio uertatur planè in furiam, nostris conuiuendi moribus.

DE SACRILEGIO, PERIRIO, incestu. Cap. VIII.

EX patrijs ritibus colūto optima. Præter Idææ matris famulos, eosq; iustis diebus, ne quis stipem cogito.

Sacrum sacrōis cōmendatum, qui clepserit rapieritq; parricida esto.

Periurij pœna, diuina exitium, humana dedecus.

Incestum

Incestu potiffices supremo supplicio sanctu.
 Impius ne audeto placare donis iram deoru.
 Sancte uota reddito: pena uolati iuris esto.
 Quocirca ne quis agrum consecrato.
 Auri, argenti, eboris sacrandi modus esto.
 Sacra priuata, perpetua manento.
 Deorum manium iura sancta sunt.
 Hos leto dato, diuos habento: sumptum in il-
 los luctumq; minuunto.

INTERPRETATIO.

¶ Ex patrijs ritibus colunto optima.) Deinceps (in-
 quit Cicero) in lege est, ut de ritibus patrijs colatur opti-
 mi. De quo cum consulerent Athenienses Apollinem Py-
 thium, quas potissimum religiones tenerent, oraculum e-
 ditum est, eas quæ essent in more maiorum. Quò cum ite-
 rum uenissent, maiorumq; morem dixissent sepe esse mu-
 tatum, quæ fuissentq; quem morem sequerentur potissi-
 mum e uarijs: respondit, Optimum. Et profectò ita est, ut
 id habendum antiquissimū sit, & Deo proximum, quod
 sit optimum.

Multa autē sunt, quæ per experientiam magis, quam
 ulla deliberatione in legē redigi & probari possunt, an
 sint optima. Nouell. de Mon. §. ordinatione uero. Vnde
 Apostolus: Omnia probate, quod melius est, tenete.

¶ De quis stipē cogito.) Stips aut stipis dicitur pecu-
 nia, quā olim ad sacrificia deorū, uel etiam ad porrigen-
 dam mendicis stipabant, hoc est, cōponebāt. Itaq; lex nō
 uult ut quis cogat stipē, præter famulos Idææ matris, qui-
 bus iustis & statis diebus, nō quandoq; uellent, id per-
 mitteretur. Stipem (inquit Cicero) sustulimus, nisi eam
 quam ad paucos dies propriam Idææ matris excepimus.
 implet enim superstitione animos, & exhaurit domos.

Sic & hodie quidam ministri Ecclesiarum stipem cor-
 gunt, & ex qualibet in parrochia domo certā pecuniam
 iustis diebus pro more colligūt: alioquin nō sunt admitten-
 di mendicantes ualidi, quorum nunc nemo rationem ha-
 bet in plerisq; ciuitatibus. Boni sepe uiri cum uxore &
 liberis pereunt fame: reliqui nequam mendicantes ditan-
 tur. Vnde processit tit. C. de Mendicant. ualid. lib. 11.

¶ Sacrum sacræ commendatum.) Solebāt ueteres
 pecunias suas in fana seu tēpla deponere, uelut tuisimū
 locū: quod nunc quoq; multi faciunt, unde refert Cicero,
 Alexandrū in Sicilia deposuisse apud Solē in delubro pe-
 cuniā: & Clisthenem Atheniensem egregium ciuem, cum
 rebus timeret suis, Junoni Samiæ filiarū dotes credidisse.

Is itaq; sacrilegiū admittit secundum hanc legem, qui
 huiusmodi res clepserit aut rasperit, nedū sacras. Clepse-
 rit enim, à Clepo, clepsi est, quod furari, aut furto surri-
 pere significat: sicut rasperit à rapio, quod per uim aufe-
 ro denotat, & aliquando rapsi in præterito habet. Cice-
 ro de Repub. Vbi & pueri (inquit) clepsere discunt. Lo-
 quitur autem de Sparti.

Sed posterioribus seculis hoc ius, in ea specie quæ ad
 res depositas in ædem sacram pertinet, mutatū est. Mar-
 tianus in l. 5. ff. Ad leg. iul. pecul. Diui Seuerus & Anto-
 ninus (inquit) Cassio rescripterunt, res priuatorum
 si in ædem sacram depositæ surreptæ fuerint, furti actio-
 nem, non sacrilegiū esse.

Sed quare lex dicit, parricidam censerī sacrilegum?
 nōne sunt diuersa delicta? Respondeo: Sunt quidē auer-
 sa delicta, sed tamen quæ magnā habent adfinitatē. Nam
 sicut parentibus natuitatem debemus in hoc mundo: ita
 intelligebant gentes lumine naturali, omnia debere dijs,
 uelut summis parentibus. Vnde Pomponius in l. uelut. ff.
 de iust. & iur. religionem cum obedientia erga patriam
 & parentes coniungit.

De poena sacrilegiū haud dubiē aliquid adiectū fuit in
 XII. Tabulis: sed Cicero summas rerū tantum nobis ex-
 hibuit. Paulus in l. sacrilegi. ff. Ad leg. iul. peculat. capite
 puniendos esse dicit. Vlp. in l. sacrilegi. ibidem respondit,
 pro qualitate personæ, pro rei conditione, & temporis,
 & ætatis, & sexus, uel seuerius, uel clementius statuen-
 dam esse pœnā. Huc pertinet l. pergit. C. de sepulch. uol.

¶ Per iurij poena diuina, exitium.) Pœnam infamiz,
 quam hæc lex introducit, omnibus modis usus recepit in-
 ter bonos uiros, quibus periuri nō adnumerantur, nec ul-
 lam fidem merentur. Præterea & extra ordinē puniri so-
 lent, si manifestam adferant publicam uel priuatam lesio-
 nem. Et sic intelligendū est quod dicitur in l. 2. C. de reb.
 credit. & l. ult. ff. de in lit. iuran. alijsq; locis. Declarat nō
 incōcinnē gloss. 6. q. 1. c. quicquam. Accedit l. 2. §. ult. C.
 de Indict. uiduū tollend. Cum satis (ait Iustinianus) esse
 inhumanum uidetur, per leges quæ periuria puniunt, uia
 periurijs aperiri.

¶ Incestū Pontifices.) Incestus propriē dicitur flagi-
 tium, cum cognatis & adfinibus admissum. Vnde sunt tit.
 Cod. & Nouell. de Incest. & Inutilib. nupt. Stuprum autē
 generaliter, coitus est lege uetitus: isq; duplex. Vnus, cum
 nupta, quem dicimus adulteriū: uel cum cognatis, uel sa-
 cris uirginibus. Alter, cum qualibet persona, cui uis infer-
 tur, etiam si ancilla sit. Cicero Tusc. 4. Omnibus enim ex
 animi perturbationib. nulla uehementior, ut si iā ipsa illa
 accusare nolis: supra dico, & corruptelas & adulteria,
 incesta deniq; quorū omnium accusabilis est turpiudo.

Seruius quoq; docet, incestum esse quamcunq; polluti-
 onem. Quare ex fonte huius legis generaliter loquētis,
 profluxerūt tit. ff. & C. Ad leg. iul. de adulter. Sed pœnæ
 harū pollutionum posterioribus seculis sunt uariatæ: ut
 est uidere in l. qui contra. & l. si quis incesti. C. de incest.
 nupt. & C. de Rapt. uirg. seu uiduar.

¶ Impius ne audeto placare.) Quare impij olim non
 admittebantur, ut tentaret placare iram deorum, Cicero
 ex Platonis sententia rationē scribens: Platonem (inquit)
 audiant, qui uetat dubitare, quā sit mēte futurus Deus, si
 uir nemo bonus ab improbo se donari uelit.

Sed hic, quādo Plato & relique gentes ante cognitio-
 nē ueritatis, omnia diuina metui sunt ex hominis natura
 & industria, lapsi fuerunt foedissime in multos errores.
 Fingebāt enim modò iratos deos, modò propitios, huma-
 no more: cum nescirent planē poenitentiam, & quo mo-
 do per ueram iustitiam fidei placandus esset Deus, cuius
 miserationes sine numero sunt, dicente Dauide.

Nos autē sic docemur, Marc. 11. Matth. 18. & 5. Itaq;
 si attuleris munus tuū ad arā, & illic recordatus fueris,
 quòd frater tuus habeat aliquid aduersum te: relinque il-
 lic munus tuum coram altari, & abi: prius reconcilieris
 fratri

fratri tuo: & tum ueniens, offer munus tuum. Certè manifestè impij, qui uel uerbis palàm fidem Christi negāt, uel operibus sceleratis factō se incredulos declarant, admitti ad Ecclesiam non debent. Quā ratione introducta est excommunicatio, cuius umbram hęc lex tractat, ut 1. Cor. 5. & 2. Cor. 6. item Ephes. 5. Matth. 18. Et est tit. de senten. excommunicat.

¶ Sanctè uota reddunto.) Eleganter Cicero, uotum sponsonem qua Deo obligamur, diffinit. cui optimo iure in hac lege adiicitur pœna: quoniā uiolatē religionis iniuria non habet iustam recusationem pœnæ.

Olim autem tum uotis, tum precibus putabant placari deos. Vergili. Aeneid. 3.

Cecidēre animi, nec iam amplius armis,

Sed uotis precibusq; iubent exposcere pacem.

Vnde secuti planè cœcum carnis iudicium, aut ludos uolebant, aut donaria, aut aliam idololatriam.

Nobis præcipuum uotum est, quod in baptisinate fecimus, ut credamus, & renunciemus imposturis satanæ. De quo cum primis loquitur Dauid: Vouete, & reddite Domino. De uotis extat tit. de Voto, & uoti redemptione.

¶ Quocirca ne quis agrū consecrato.) Vetat lex planè, agros consecrari dijs: at in auro, argēto, ebore, modū uult seruari, qui omnibus in rebus optimus est. Fuerūt enim homines semper ad sacrificandās res proni, quibus se sperabant pro uoto consecuturos omnia: interim tamē mores suos & proximi charitatem nihil expendētes. Platonius (inquit Cicero) prorsus adsentior, qui (si modò interpretari potuero) his frē uerbis utitur: Terra igitur ut focus, domicilium sacrum deorum omnium est. Quocirca ne quis iterum idem consecrato. Aurum autem & argentum, in urbibus & priuatim: in sanis inuidiosa res est. Tum ebur ex inani corpore extractum, hāud satis castum donum Deo. tam æs atq; ferrum, duelli instrumenta, non sani. Quasi uerò dicat: Domini est terra, & plenitudo eius: non est consecrandum Deo, quod iam satis ei consecratum censetur. Veruntamen Cicero ignarus uerē religionis, non est rectē adsecutus quid consecrandū esset, ac gratum Deo uero: uidelicet, sacrificium spirituale, quod est fides & mortificatio, Psal. 4. & Phil. 2.

¶ Sacra priuata perpetua manento.) Hęc una sententia pertinet ad omnia sacra in hac lege posita, ut conseruentur semper, & deinceps familijs prodantur. Sic enim perpetuò mansura putabant, si priuatim singuli singulis uelut per manus ea traderent successoribus hereditario iure. Ut ne morte (ait Cicero) patris familiās, sacrorum memoria occideret, & ijs esset adiuncta, ad quos eiusdē mortie pecunia uenerit.

¶ Deorum manium iura sancta sunt.) Manes olim, hoc est, animas ē corpore uolantes, quod ubiq; manerēt, quasi deos colebant. Ideo iura eorum uoluerunt esse sancta: id est, ab iniuria hominum defensa atq; munita, ut inferius sequitur.

De ueteri autem exequiarum ritu, unde iusta dicebantur, nempe quod sacrificia quædam iustē debere censebantur mortuis, qui uiuētes ipsi bene meriti fuissent de alijs, quid attinet dicere? Res erat superstitiosa, & falsæ religioni omnibus numeris respondens.

Illud uerò nobis etiam nunc deseruit, quod defunctorum funus & nomen, omnibus iniurijs (præter grauissimas causas) exemptum esse debet. Nam ex hoc fonte sunt tit. ff. & C. de sepulch. uiol. Nouell. Ne defuncti. seu reliq. eor. Item tit. ff. Ne de stat. defuncti. Et quæcunq; de mortuis inferendis sunt scripta inferius.

Deniq; quod dicit lex, sumptum in illos luctumq; esse minuendum, certa quadam forma faciendū sepulchri olim constituebatur (licet frustra) apud Romanos. Cicero: Sed post aliquātō (inquit) propter has amplitudines sepulchrorum quas in Ceramicis uidemus, lege sancitū est, ne quis sepulchrum faceret operosius, quā quod decē homines effecerint triduo.

DE SYMPTIBVS FVNERVVM, ET sepulchris. Cap. IX.

¶ In urbe ne sepelito, neue urito: ne facito rogū: ascia ne polito.

Mulieres genas ne radunto: neue lessum funeheris ergō habento.

Homini mortuō ne ossa legito.

Rogum bustū ne nouum, inuito domino ne ppius ædes alienas sexaginta pedes adducito.

Vestibulū sepulchri, bustū ne ne usucapito.

Ploratus & lamentationes in funere suo lata sunt.

Mirum dictū, quā ab initio semper lubricis hominū adfectus, nihil reliquerit intra modū. Sicut enim permittēbatur quædam sacrificia, uelut epulum funebre, ductæ lamentationesq; itē orationes quibus defuncti laudes res censebantur, & alia id genus: ita rursus æquū & bonū non fuerat, ista in infinitū amplificari, ut nemo uellet aliter uideri inferior. Sanè contumeliosum erat sine iustis mori, & frequēs in iure est iustorū mentio. Cicero: Qui uerò (inquit) ex ijs qui horum scelerum principes fuerunt, & præter cæteros in omni religione impij, non solum uita cruciati atq; dedecore, uerum & sepultura u iustitia exequiarum caruerunt.

INTERPRETATIO.

¶ In urbe ne sepelito.) Refert Cicero omnia hęc frē translata esse de Solonis legibus. Noluerunt autem ueteres, cadauera humana in ciuitate sepeliri. Et ad hunc gentium morem alludit quod in Euangelio dicitur, elatum esse mortuum adolescentem, quem Christus ueniens ad ciuitatem, matri sue restituit, Luc. 7. Sed apud nos ab eo leuit hic mos.

¶ Neue urito.) Solebant enim eo tempore cadauera, posteaquā aliquot diebus aqua calida lauissent, incendere, ac sequenti die reliquias in sepulchrum condere.

¶ Ne facito rogū.) Eodē pertinet, quod præcedens clausula: scilicet ne rogus, hoc est strues lignorū fiat in urbe ad cremanda cadauera. sic dictus, quod in eo mandē rogari solerent. Est aut ratio huius prohibitionis, ut uententur incendiorum pericula, quæ ex circumuolantibus flammis possent contingere.

¶ Ascia ne polito.) Hoc est: Ne expolias sepulchra quibuslibet artificiosis structuris. Solebant enim nimio quodā fastu, nimioq; sumptu exornare sepulchra: Quod Christus

Christus quoque cum Iudeis expostulat, qui Prophetarum sepulchris ornamenta addebant, cum corpora nequiter occidissent, Matth. 23.

Ascia quippe dicta ab ascindendo: instrumentum est, quo fabricæ materiæ dolantur.

¶ Mulieres genas ne radunto. Vetat lex mulieres radere genas, id est, eam partem faciei, quæ oculis subiecta est: id quod in funeris pompa fieri solebat.

¶ Neue lessum funeris ergo habento. Cicero refert ueteres interpretes Sexti. Aeliū & L. Acilium, non satis intellexisse hæc uerba, ipsis ingenue id fatentibus. Secutus tamen Lelium interpretatur Lessum, quasi lugubrem eiulationem, ut uox ipsa significat. Quod eo magis (inquit) iudico uerum esse, quia lex Solonis id ipsum uetat.

Ergo autem aduerbium hic est, & ponitur pro causa. Vi funeris ergo, hoc est, funeris causa, uel gratia. Quomodo frequenter prisca utuntur. Vergil. 6. illius ergo Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

¶ Homini mortuo ne ossa legito. Prohibet lex hominis mortui ossa colligi, quæ commendari terræ uolebat. Excipit tamen Solonis sententia bellicam peregrinamque mortem, ut tum ossa legi ac domum perferri possent.

¶ Rogum bustumue nouum. Cicero putat bustum appellari tymbon, quod Latine sepulchrum uel monumentum dicimus: idque huic loco magis congruit. Seruius autem sic diffinit apud Virgil. Aeneid. 12. Pyra, est lignorum congeries. Rogus, cum ardere coeperit, dicitur. Bustum uero, iam exustum uocatur.

Prohibet igitur lex, ne quis propius alienas aedes, quam sexaginta pedibus sepulchra faciat, aut rogos.

¶ Vestibulum sepulchri bustumue ne usucapito. Hoc est, neque aditus sepulchri, neque monumentum ipsum usucapi possit. Sicut enim locus ante ianuam domus, per quam ad uiam ad aedes itur, dicitur uestibulum: ita aditus sepulchri nuncupat eodem uerbo Vlpianus in l. 3. §. sepulchri autem. ff. de sepul. uiolat. & in l. 2. §. purus autem. ff. de relig. & sumpt. funer. Sepulchrum est (inquit) ubi corpus mortui ossæ hominis condita sunt.

Cum autem locus ille fiat religiosus, consequens est usucapionem in eo cessare, iuxta regulam l. usucapionem. & l. ubi lex, in prim. ff. de usucap. In sacris enim & religiosis rebus non admittitur usucapio.

¶ Ploratus et lamentationes in funere suo late sunt. Sunt sublati ploratus funebres, quoniam modum excederent: nec proderat aliquid, præscripsisse formam intra quam fierent. Refert enim Cicero circa exequiarum solennitatem præter ea quæ in XII. tabulis scripta essent, quædam fuisse in more. Honoratorum (inquit) uirorum laudes in concilio memorant, easque etiam ad cantus, ad tibicinem profectantur. Cui nomen Nenias: quo uocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant. Et paulo post: Sequebantur eum pule, quas inibat propinqui coronati: apud quas de mortui laude, cum aliquid ueri erat, prædicatur. Nam mentis secundum naturam ordinatum, tum quod per morem adiectum esset iustis in nimiam pompam traheretur: contigit, ut quod altera lex præcepisset, altera uetaret. Posteaquam enim sumptuosa fieri funera et lamentabilia coepissent, hac

Solonis lege sublata sunt. Quam eisdem prope uerbis (ait Cicero) nostri uiri, in decimam tabulam coniecerunt.

Ex his fontibus sunt tit. ff. & C. De sumpt. fune. Mort. inf. Item in iure Pontificio de Sepul. Et reliquæ passim leges in hanc causam late: primum, ut pietatem retinerent homines erga morientes: deinde, ne modum in sumptibus excederent, & funerum pompis.

Hactenus itaque de religione sancit lex XII. tabularum, quæ potissima pars est iuris publici. Videamus nunc de magistratibus, ut absoluitur de iure publico disputatio fori. Et sic quidem apparebit, quid Vlpianus in l. 1. §. huius studij. ff. de iust. & iur. Publicum ius (inquit) in sacris, sacerdotibus, & magistratibus consistit. Cicero: Si ergo (ait) quod cum religione coniunctum est, id autem quantum est? De sacris credo, de uotis, de feriis, de sepulchris, & si quid eiusmodi est.

DE MAGISTRATIBVS.

Titulus II.

Optimo ordine post religionem lex tractat de magistratu. Deus enim approbat imperia, sine quibus nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest, ut Cic. dicit. Porro non magis sine magistratu ciuitas, quam nauis sine gubernatore salua esse potest.

Magistratum itaque hæc est uis, ut præsent, præscribat quæ sunt recta, & utilia, & coniuncta cum legibus. Ut enim (ait Cicero) magistratibus leges, ita populo præsent magistratus: uereque dici potest, magistratum legem esse loquentem: legem autem, mutum magistratum. Et profecto quid profuerit multas habere leges, nisi sint qui moderentur, ac recte distribuunt? Quocirca Pomponius in l. 2. §. post originem. ff. De orig. iur. loquens de magistratibus: Quia (inquit) ut exposuimus, per eos qui iuri dicendo præsent, effectus rei accipitur. Parum enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint. Vide quam pulchre accedant hæc sententiæ Apostoli Rom. 13. qui tradit Potestatem, ordinationem Dei esse.

Quis igitur non obtemperet ius dicenti auctoritate omnipotentis Dei? Nec uero solum, ut obtemperent obediuntque magistratibus, sed etiam ut eos colant diligantque, requirunt, teste Cicerone. Nam (ait) & qui imperat, paruerit aliquando, necesse est: & qui modeste paret, uidetur, qui aliquando imperet, dignus esse. Bone Deus, quam sunt istæ uoces dignæ, ut semper meditemur. Plus enim conferunt lucis ad ciuilem disciplinam, quam omnes Doctorum iuris uerbo Commentarij.

DE MAGISTRATIBVS

ciuilibus. Cap. I.

Iusta imperia sunt: ijs ciues, modeste, ac sine reculatione parento.

Magistratus nec obedientem & nocuum ciuem, multa, uinculis, uerberibusue coercento: ni par maiorue potestas popululque prohibeasit, ad quos prouocatio esto.

Cum magistratus iudicasset irrogassitue, per populum multa, pœnæ, certatio esto.

Ecce quam breui grauitate, in conspectu posita est omnium magistratum descriptio, quatenus ad ciuitatē orbis

principem Romam attinet. Nam sic habetote (inquit Cicero) magistratibus, ijsq; qui præsunt, contineri rempub. & eorum compositione, quod cuiusq; in rep. genus sit, intelligi. Porro, nihil grauius dici potuit, & naturæ cōuenientius, quàm necessarium esse magistratum, cui omnes obtemperent. Huic consequens est, non censerī hominem, cui legitima potestas displiceat. Nec ulla gens tam impudens fuit unquam, quæ prorsus imperium repudiaret, quam sepe mutatum sit, non tam regni, quàm regis uitio. Quibus autem regia potestas, qua omnes gentes ab initio sunt usæ, non placuit, non in nemini, sed non semper uni parere uoluerunt, teste Cicerone.

INTERPRETATIO.

¶ Iusta imperia sunt. Maximam habent emphasin ista uerba, quæ sicut & reliqua, nō sic legenda sunt, quasi historiam aliquam legas sensu superficiali, ut sic dicam: sed intus est respicienda uis atq; potestas, admonente Celso in l. scire. ff. de Legib. Cicero quoq; ociosam lectionem improbat: Nam ueteres (inquit) uerbotenus acutè quidē illi, sed non ad hunc usum popularem atq; ciuilem, de re publica differebant.

Itaq; iusta imperia lex statuit, hoc est, secundum naturalem rationem uera, & in omnibus Reip. partibus absoluta, receptaq; à sapientissimis hominibus communi consensu: quibus proinde uelut honorum morum ac instituentium uita parentibus, ciues libenter pareant, non tam metu poenarum, quàm honestatis amore. Hæc omnia enim sub appellatione huius uerbi iusta, comprehendit lex. Interim reiiciens planè tyrannidē, quæ neq; diuturna est, neq; feliciem habet exitum.

Et quamuis olim inter tyrannidem & iustū imperium nihil interesset, cum tyranni dicerentur domini & reges, qui plenam haberent in subditos potestatem, quales erant plerumq; uiri spectatæ uirtutis, ut apud Vergiliū:

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni: tamen cum postea crescente hominum malitia, in quadam, & ex animi libidine, non uerò iure aut legibus pleriq; regnare cœpissent, ad eos tantum tyranni nomen restrictum est. Et quo magis patella dignum haberet operculum, quale fuit imperium, talis erat subditorum amor & obedientia. Exemplis scatent omnes historiae.

Hinc sunt omnes tituli ac leges, quæ de magistratibus eorumq; officio tractant in iure Ciuili & Pontificio, ut ff. de Senator. de Offic. Consul. de Offic. Præsid. de iurisdic. omn. iudic. Si quis ius dicen. nō obtemp. de Maior. & obediē. & ceteri id genus.

¶ Magistratus nec obedientem & nocuum ciuē multatis. Hic tradit lex usum gladij, quē Apostolus mira grauitate tractat Rom. 13. Coerceat enim malos multis, uinculis, uerberibus, ut qui nulla iuris & æquitatis ratione moueri ad obediendum uolunt.

Quid autem distet multa à poena, tractant Vlpianus in l. aliud est fraus. §. 1. & Paulus in l. si qua poena. ff. De uerb. signific.

¶ Ni par maiorue potestas. Sancit his uerbis potestatem Tribunorum plebis, quam primum Xuii ex Solonis legibus Romā attulerunt, quæ postea à Valerio Publicola, Sylla, multisq; alijs moderationē accepit, Magna enim

orta fuit seditio inter Patres & plebē, quod nimia quoddam dominationē in ciues exercere uideretur. Necessario igitur inuentum est temperamentum quoddam tribunitiæ potestatis, de qua inferius nominatim dicitur. Quamobrem (inquit Cicero) in ista quidem re uehementer Syllam probo, qui Tribunis plebis sua lege, iniuria faciendæ potestatem ademerit, auxilium ferendi reliquerit.

De potestate autē tribunitia quid sentiendum sit, salutarisne, an ad seditionem in rep. olim nata uideri debeat, Cicero longè pulcherrima disputatione tractat, recensens multa uitia quæ sub tribunis accidissent. tandem desinit pro ratione temporum fuisse necessariam, adeoq; in ea uis fuisse ciuitatis salutē. Vitia quidem (inquit) tribunitiæ, præclare Quinte perspicis: sed est iniqua in omni re accusanda, prætermisiss bonis, malorum enumeratio uirumq; selectio. Nā isto quidē modo, uel consulatus collatibus est, si consuli quos enumerare nolo, peccata collas geris. Ego enim fateor, in ista ipsa potestate inesse quiddam mali: sed bonū quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus. Nimia potestas est Tribunorū plebis: quæ uirgat? Sed uis populi multo uehementior multoq; sanior, quæ ducem quod habet, inter dū lenior est, quàm si nulla haberet. Dux enim suo periculo progredi cogitat: populi impetus, periculi rationem sui non habet.

Rectè quidem hunc magistratum Cicero intelligi uult, non de tribunitio furore, qualem triginta illi Athenis exerceuerunt, qui sublatis pessimo exemplo iudicijs, quasi publicā carnificinam exhibuerunt: sed de moderata quadam intercessionē, ne quis iniuste lederetur per Senatus, à quo propterea ius prouocandi ad populum, hac lege concessum est. De his omnibus inferius plura.

¶ Per populum multa, poenæ certatio esto. Sic enim prius plerumq; sine coniunctione multa proferebant, ut æquum, bonum, multa, poenæ. Certationē autem prouocatione suprema dixit. Certat enim is qui punire uult, cum eo qui defensione dignum se contendit extremo apud populum periculo.

DE MAGISTRATIBVS Militaribus. Cap. II.

Militiæ ab eo qui imperabit, prouocatio ne esto.

Quodq; is qui bellum gerat imperasit, ius ratumq; esto.

Minores magistratus periti iuris plures in plebia sunt.

Militiæ quibus iussi erunt, imperanto, eorūq; tribuni sunt.

Domus pecuniam publicam custodiunt.

Vineula fontium seruato: capitalia uindictant.

Æs, argentum, aurum publice signant.

Lites contractas iudicant.

Quodcunq; senatus decreuerit, agunt.

INTERPRETATIO.

¶ Militiæ ab eo qui imperabit. Multis olim magistratibus, aut rectius, multis magistratus militaris appellatio, Romani utebantur in re militari, uelut in arduo reipub. negotio, quibus exercitum totum committerent. Nam alias imperatores designabant, alias Consules, alias

Dictatores. Itaq; ab his prouocari, uetat hæc lex: quia res bellica uult expeditionem celerem, nullamq; moram admittit, quæ per prouocationem contingere solet.

¶ Quodq; is qui bellum gerat.) Qua ratione paulo ante statuit lex, ne ab Imperatore appelletur: eadem nunc sancit, ut ius ratumq; sit, quidquid in re militari iusserit. Nisi enim disciplina diligenter obseruetur in exercitu, ac cum fuerit de belli successu felici.

¶ Minores magistratus periti iuris.) Optima ratione hæc lege statutum fuit, ut minores aliquot magistratus, ijsdemq; periti iuris comitarentur belli duces. Nam neq; docti, neq; foris iustitiam contemnere oportet. Quæ ob rem Romanus senatus publicè tales legebat, quo magis libere fungi possent officio suo, qui adessent imperatoribus in exercitu. Sic Vespasianus ad expeditionem contra Iudeos, usus est legatis, ac inter illos maiore filio suo Tito. Itidem Caesar in Gallijs multos habebat legatos, quorum consilio utebatur. Et hi quidem nisi iuris periti, nullum consilium dare potuissent. Quippe, quod consiliorum rationem, cum legibus oportet esse coniunctam, ut grauissimè dicit Iustinianus in præcæm. Instit. Imperatoriam (inquit) maiestatem nò solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam.

¶ Militiæ, quib. iussi erunt imperant.) Hoc est: Quisq; sui imperij officijq; ad rem militarem demadati, rationem diligentissimè habeat. Lilius lib. 8. magistratuū militariū imperia, hoc ordine obseruata fuisse scribit: uidelicet, ut miles cæturioni, centurio rursus tribuno, tribunus legato, legatus consuli, magister equitum autem ac prædicti omnes, dictatori parerent. Quod tamen intellige de quocūque magistratu, cui totus committeretur exercitus.

¶ Eorumq; tribuni sunt.) De tribunis militum hoc oportet intelligi: nam tribunorū plebis suprà mentio facta est. Tribuni autem militum, à tribuendo iure sunt dilecti: solebatq; alias ab Imperatore exercitus, aliàs à Consulibus, aliàs ab ipso populo Romano creari. Horum officium (inquit) tribunorum est, uel eorū qui exercitui præsunt, milites in castris continere, & ad exercitationem perducere, claus portarum suscipere, uigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum interesse, frumētum probare, fraudem mensuræ coercere, delicta secundum suæ autoritatis modum castigare, principijs frequenter intercere. Quomodo autem irreuerentes milites qui tribunis nò obtemperabant, puniendi essent, idem Macer in l. seq. §. irreuerens. eleganter adiicit. Alij quoq; tribuni post leges XII. Tabularum consulari propemodum potestate creari cœperunt: de quibus infra dicetur. Nam singuli magistratus minores, ad excelsiorem paulatim dignitatem ascendunt, donec omnes ferè mutantur in aliā formam, ut ex Pomponio uidebimus.

¶ Domi pecuniā publicā custodiunt.) Ea ferè quæ ad officium tribunorum militum pertinebant, ex his intelleges, quæ paulo ante secundū Macerū iurisc. retulimus. Hic adiicitur (ut uidet) munus custodiendæ pecuniæ publicæ, domi scilicet, non in castris. Item æs, argentum, & aurum publicè signabat Tribunus. Quocirca ne fallamur, admo-

nendi sumus, æris signandi quidem usum nondum peruenisse ad Romanorum remp. cum ex Græcia adferrentur XII. Tabulæ, ut ex l. 1. ff. de contrah. empt. liquidò appareret: Olim enim (inquit Paulus) non ita erat nummus. Veruntamen cum postea usus hominum ipsaq; rerum necessitas materiam forma publica percuti postularet, (quæ nunc monetā dicimus) adiectum id muneris fuit tribunis militum, ideoq; de eo facta est mētio in Tabulis, non à Solone, sed à Romanis, sicut de plerisq; alijs rebus. idq; Cicero insinuans: De sepulchris autem (inquit) nihil est apud Solonem amplius, quàm ne quis ea deleat, neue alienum infestat. Quasi uero dicat: Reliqua sunt à nostris adiecta.

¶ Quodcūq; senatus decreuerit, agūo.) Hæc est generalis clausula, per quā omnia rectè concluduntur. Quādo enim non omnia in speciem de officijs magistratuum militarium tradi possunt, una fuerit summa sententia, ut agant singuli, quicquid senatus Romanus pro re nata conditioneq; temporis decreuerit.

DE AEDILIBVS.

Cap. III.

S Vntoq; ædiles curatores Urbis, annonæ, ludorumq; solennium.

Olli q; ad honoris amplioris gradum, is primus ascensus esto.

INTERPRETATIO.

¶ S Vntoq; ædiles curatores Urbis.) Aedilitas, prætor, tribunatus, quæstura, & aliæ id genus dignitates erant minores, adeoq; primum plebeie, ut Plutarchus scribit: sed temporis successu, ad magnum honoris fastigium perductæ. Aedilium itaq; officium erat, curare Urbem publicè, sicut paterfamilias priuatim curat familiā: præsertim quatenus ad annonam, hoc est, prouentum frugum aliarumq; rerum cuiuslibet anni pertinebat: in quibus sanè a limonia uitæ cōsistit. Ludos quoq; curabant. quoniam his frequenter utebantur ueteres, partim ad lætitiā populi publicam, partim ad placandos deos, ut suprà dictum est. De his ædilibus, & deinde factis curulibus, ex Pomponio quæ hic desunt, infra supplebuntur.

¶ Ollisq; ad honoris amplioris gradum.) Optima ratione Romani certè uiri prudentes, in deferendis magistratibus ordinem obseruabant, ab inferiore ad ampliorem. Porro omnibus quidem in rebus ordo secundum naturam necessarius est: sed tamen in magistratu deferendo maximam ac peculiarem quandam uim habet. Primum, ut hominis ingenium rectè cognoscatur, cum magistratus qualis quisq; sit, statim indicare soleat: deinde, ut expoliatur ciues negotijs uulgaribus ad arduas res agēdas: quoniam pulchrius est parari, quàm creari nobilem. O uenerandam antiquitatem, ut Iustinianus rectè uocat, à qua & eruditum se fatetur in §. ult. Instit. de adopt. nam uarijs & grauib; omnium rerum exemplis scatet. Quid rogo, salubrius reipub. fuerit, quàm hunc ordinem in omnibus ciuitatibus imitari, ut non statim rudes ac nullo gesti officij argumento probati, rapiantur ad summum administrandæ reipub. gradum & ordinem?

Non possum me hoc loco continere, quin exposulem cum criticis quibusdā, qui tam sunt amentes, ut uilè illum longeq; pulcherrimum in omnibus Academijs receptum ordinem

ordinem, titulosq; aut cōtemnere, aut etiā improbare non erubescāt. Quasi uerò uani sint omnium literatorū ordines. Quid (inquiūt) est Doctoris titulus, quid Licentiati, quid Baccalaurei, nisi pecuniarum nundinationes? & reliqua id genus ineptiarum multa effutiant.

Verum legant insulsi homines, quid scribant eruditi omnium seculorum in bonis artibus antesignani, quomodo preparandi sint per ordinē studiosi, ab incunabilis litterarū ad grauiore disciplina: in quas ne tanquā sus in rosas irruerēt, quā diligenter sint a praeceptoribus uires ingenij perpendendae, & quā tale in bonis artibus iudiciū nullo possit fieri modo, nisi in classes diuidatur studia, & singulis classibus tituli accomodentur, quibus alij ab alijs in scholastica ratione discernantur. Quales sunt a lauri bacca, baccalaureatus, magisterij, licētia & doctoratus. Hæc, inquam, perpendant, si uoluerint, iniqui censes, & facile uidebunt errorē suum uel conscientia dictante. Interim redeamus ad magistratuum ordines.

DE CENSORIBVS.

Caput IIII.

Censores populi, ciuitates, soboles, familias, pecuniasq; censento.

Vrbis templa, uias, aquas, ærarium, neſtigialia tuento.

Populiq; partes in tribus distribuunto.

Exinde pecunia, ciuitatis ordines partiunto.

Equitum peditumq; proſem describunto.

Cœlibes eſſe prohibento.

Mores populi regunto.

Probrum in ſenatu ne relinquunto.

Bini ſunto: magistratū quinquenniū habēto.

Reliqui magistratus annui ſunto: eaq; potestas ſemper eſto.

INTERPRETATIO.

Exiſtimat Liuius Cenſorum ordinem poſt XII. tabulas Romæ coepiſſe, de quibus multa ſcribit. Fuiſſe autem hunc magistratum, quatenus ad honeſtam uiuendi cognitionem attinebat, omnium principem, uel hinc apparet, quod ſenatu mouebant Cenſores: item publicorum ac priuatorum locorum, nuptiarum, conuiuiorum, equorumq; rationem habebant: quid deniq; quiſq; ageret, diligenter inquirebant.

Cenſores autē, quaſi magiſtri morū, dicti ſunt a cenſendo, hoc eſt arbitrando, quoniā (ut dicit Feſtus) quiſq; tāti ſua eſtimabat, quantum illi cenſuiſſent: erantq; & rerum & morum cenſores. Plutarchus in Aemilio: Cenſura (inquit) maximē omnium magistratū reuerentiæ, plurimæ potestatis, tum in alijs rebus, tum maximē ad morū emendationem. Nam ſenatores e ſenatu remouere poteſt, equitibus equos adimere, ex plebeijs ærarios facere, notare infamia, cenſum agere, luſtrum condere.

Reliqua ſerē huius loci non indigent explanatione uel mediocriter eruditis non ignota.

¶ Populiq; partes in tribus distribuunto.) Crebrior ſententia eſt, tribus dictas a tributo dando, & uarijs modis populum Romanum in partes diſtributum fuiſſe. Iſrahelita duodecim tribus habebant: de quibus multa in ueteri Teſtamento.

¶ Exinde pecunia, ciuitatis ordines partiunto.) Corru-

ptē hic locus circumfertur ſic in quibaſdā codicibus: Exinde pecunias per ciuitatis ordines partiunto: quaſi uerò Romani unquam admiſerint communionem rerum, ſcilicet ut alterius fortune alteri diuiderentur. Hic igitur eſt ſenſus: Ad cenſores pertinebat, diſtribuire populum ordinē, ſecundum uniuiſcuſq; pecuniam, & rei familiaris qualitatem: ne & ſibi, & ſuis, totiſq; reiſpub. dedecori eſſent. Coeperunt autem tandem tres ordines Romæ: ſenatorij, equeſtris, & plebeijs, de quibus infra.

¶ Cœlibes eſſe prohibento.) Magnam ueteres curam egerunt, ut urbem Romanam ciuibz replerent, ampliorēq; facerent. Quamobrem multam permittebant libertatem inhabitatoribus, quo plures ad ſe allicerent. Et hoc conſilio lex cœlibem uitam prohibet, nuptiasq; præcipit, ſecuta Platonem, qui a trigefimo anno uſq; ad annuſſimum quintū ducendam eſſe uxorem putauit, aliquot geſimū quintū ducendam eſſe uxorem putauit. Et cum hæc lex puniendū eſſe matrimonij cōtemptorem. Et cum hæc lex a quibuſdā iniquitatis inculſaretur, reſponſum eſt a Cœlibribz: Naturā ſicut naſcendi, ita gignendi procreandiſq; præſcribere. Reſtē quidē illi. Nam naturæ autē Deus creato homine dixit: Creſcite & multiplicamini.

Fuerunt autem hæc temporibus illis conſentanea, nam & multa olim nuptiæ cōcedebantur ludæis, ut multiplo caretur hominum genus ſecundum promiſſionē Dei. Verum cum omnia eſſent ſatis impleta in filio eius Chriſto, ſeruatore noſtro, neq; multis nunc uxoribus, neq; edictis de contrahendis nuptijs opus eſt. Quare & Apoſtolus, & omnes legiſlatores relinquunt liberum nuptiale negotium, ut qui ligatus ſit, maneat: qui liber fuerit, non urgeatur ad matrimonium.

Quocirca cum alibi legabatur in teſtamento ſub conditione, Si non contraheret nuptias, aut ſi cœlibem ageret uitam: nunc tale legatum, reiecta cōditione deberetur, magne fuerunt inter iuriſconſultos altercationes. Ideo leges aliquot introductæ ſunt, & ſenatusconſulta, & cauſæ nes, ut in l. ſed ſi hoc. §. ult. ff. de condit. & demonſtr. l. cum filius. §. qui Mutianam. ff. de Leg. 2. & C. de Viduit. toll. Nouell. de Nupt. §. unde ſanc. & §. quia uerò.

Profeſſo ſicut ueteres curarūt, ut repleerēt ciuitates, ita nunc magis ſolicitos eſſe oportet omnes magiſtratus, quomodo purgēt eas malis hominibus: & ſortis experiret non tā frequētes eſſe nonnullas urbes, reliqua loco.

¶ Probrum in ſenatu ne relinquunto.) Hoc eſt, id eſt, reſtē Cenſores, ne quis in ſenatu ſit, qui probro & inſamiam notandus uideatur. unde in Hiſtorijs paſſim legitur, multos ſenatu motos fuiſſe, multis ademptos equos, ut in plebeium ordinem redigerentur.

¶ Eaq; potestas ſemper eſto.) Nam & uitia morū nunquam ceſſabant, quæ cenſuræ cauſam præbuerunt: ergo nec cenſuram oportet ceſſare. Nec etiā ceteris ultra annū re hic magiſtratus quinquennalis eſſet, ceteris ultra annū non permiſſis. Nam munus iſtud cenſendi maiorem liberatatem requirebat, quā alie functiones, quæ non tantum inuidiæ habebant.

Transfertur autem hoc uerbum ad alias ſignificationes, quæ tamen ex iſta cauſam trahunt, ut cenſura accipitur pro ſeueritate, correptione, & decreto. Vnde cenſura eccleſiaſtica dicimus.

DE PRAETORIBVS.

Caput V.

Iuris disceptator, qui priuata iudicet iudicari-
ue iubeat, Praetor esto.

Is iuris Ciuilis custos esto: huic potestati pa-

rento.

Quotcunq; senatus creuerit, populū sue iusse-

rit, tot sunt.

INTERPRETATIO.

(Iuris disceptator.) Qualem lex hoc loco describit
Praetorem, Romani ante leges XII. tabularū prorsus igno-
rarunt. Quilibet enim magistratus cū exercitui praesesset,
Praetor dicebatur, à praeeundo, secundū Varronē, quod in
re militari praeret. Vnde et Imperatores aliquando dicti
sunt Praetores. Cicero ad Heren. Epaminondas Thebano-
rum Imperator ei qui sibi ex lege successerat Praetor, exer-
cium non tradidit. Verū cum aucta iam mirum in mo-
dum ciuitate Roma, opus esset praeter senatū aliquo ma-
gistratu, qui in urbe tum ciuibz, tum peregrinis ius dice-
ret, appellabāt hanc functionē Praeturam: quoniam signi-
ficatio uerbi à praeeundo, uidebatur admodum quadrare.

Fuit itaque primus Praetor urbanus, Furius Camillus.
De hoc inferius plura ex Pomponio. Interim meminisse
oportet, quod supra quoq; admonuimus, hoc caput à Ro-
manis fuisse adiectum Graecis tabulis.

DE DICTATORIBVS.

Caput VI.

Regio Imperio duo sunt: ij q; praeeundo, iu-
dicando, consulendo, Praetores, Iudices, Cō-
sules appellantur.

Militiae summum ius habento, nemini paren-
to, salus populi suprema lex esto.

INTERPRETATIO.

(Regio Imperio duo sunt:) Hunc locum intelligi
oportet de dictatoribus, de quibus infra dicemus. Appella-
tos eos uarijs nominibus, sed non dictatores. Vnde conij-
ciendum est, rem ipsam esse uetustiore nomine, ut plera-
que alia. Ceterū uerba (regio imperio) satis ostendunt
dictatores hic describi.

Dicti autem sunt Praetores, quod militiae summū ius ha-
berent. Nam nec alibi, quā in exercitu, eis haec appella-
tio conueniebat, cum in urbe longa esset differentia inter
dictatores et Praetores. Idq; est quod lex dicit: Praeeun-
bant sine ulla prouocatione.

Militaris igitur res hac appellationem peperit. Sic et
porta in castris, qua exercitus ad praelium educebatur,
Praetoria dicta fuit. item, tabernaculum in quo Consules
degebant, Praetorium fuit appellatū. Est praetoria cohors,
que à Praetore, hoc est, à Consule nunquā discederet in bel-
lo, ob custodiam corporis, teste Festo. Africanū autem in-
ter omnes primum delegisse sibi aliquot fortissimos, qui la-
pendioq; maiore honoribus alijs muneribus uacarent, sti-
quam apud alios, multi id antea quoq; fecissent.

Quem morem secuti sunt omnes, tum in bello, tum do-
mi, praesertim ortis ciuilibz discordijs. Iulius Caesar pro-
pter mimicos aliquandiu usus est custodia corporis, et
praetoria cohorte Hispanorū. Tandem nimia quadā confi-

XII TABVL.

dentia, maluit semel insidias undique imminentes subire,
quā cauere semper: idcoq; custodiam remouit, et haud
dubiē inimicis maximam insidiandi ansam praestitit, ut e-
uentus tanti uiri nos admonere debeat, ne uitiōse securita-
te periculum subeamus, quod euitare licet.

Vtuntur et hodie Principes nostri custodia corporis,
optimo iure et exemplo.

(Militiae summum ius habento.) Hic locus accedit,
adeoq; lucem adfert illi qui est supra in cap. 2. Militiae ab
eo qui imperabit, prouocatio ne esto. Quodq; is qui bel-
lum gerat, imperasset, ius ratumq; esto. Per hoc enim disci-
plinam militarem ad amūsim obseruabāt maiores, quod
à praescripto ducis ne digittum quidem latum discedere li-
ceret. Modestinus in l. 1. §. penult. ff. de Re milit. in bello
(ait) qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandatum non
seruat, capite punitur, etiam si res bene gesserit. Quare
Macer in l. officium. ff. eod. tit. Officium (inquit) regentis
exercitum, non tantum in danda, sed etiam in obseruanda
disciplina consistit. Extant in historijs exempla, Consules
ne filijs quidem suis pepercisse, quod sine iussu eorum con-
seruissent manus cum hoste.

(Salus populi suprema lex esto.) Omnes leges quae
ad priuatam utilitatē pertinent, inferiores esse debent pu-
blica salute populi: praesertim finis instituti belli, et quae
cūq; militiae aguntur, nō aliō referenda sunt, quā ad rei-
pub. commodū, ac defensionem. Sicut enim omnium nau-
tarum finis est incolumitas nauis, tamen si diuersa sint offi-
cia, et utilitas proinde ad unumquemq; reditura sit sigil-
latim, ut salui perueniant in portum: ita finis omnium ci-
uiū domi et militiae, est publica salus seu defensio reipub.
qua pereunte, nemo potest esse incolumis. Tractat elegan-
ter Cicero de Finibus bonorum et mal. lib. 5. Iulianus in
l. ita uulnerat. §. ult. ff. Ad leg. Aquil. et l. 1. §. ult. C. de Ca-
dac. tollend. Nouell. de Hered. et Falcid. in prim.

Huc pertinent omnes leges, quae tractant de publicis
rebus non alienandis, non usucapiendis, non intercipien-
dis, ceteraq; id genus. Latē enim patet hic sensus publicae sa-
lutis, unde suprema lex in ciuili statu promanauit.

DE TEMPORIBVS MAGI-

stratum. Cap. VII.

Eundem magistratum, ni interfuerint decem
anni, ne quis capito.

Ciuitatem annali lege seruanto.

INTERPRETATIO.

(Eundem magistratum.) Grauiſſima ratione statu-
tum hoc fuit, ne quis eundem magistratum intra decem an-
nos repeteret: uidelicet ut euitaretur occasio per diuturnum magistratum occupandae reipublicae: quod multos
sepe tentasse, literis proditum est. Tamen tandem Iulius
Caesar contempto iure, perpetuos honores totumq; impe-
rium, sed certe infelicius, arripuit.

Hanc legem secuti sunt imperatores, mutato tamen de-
cennio in quinquennium, ad repetendos eosdem honores.
Iurisconsulti atq; Iustinianus, ceteris ciuitatibus idem ius
diffiniunt uelut optimum, in tit. ff. de Muneribus et hono-
ribus: ubi Callistratus in l. honor. multa de honorum ora-
dine eleganter tractat, item in tit. ff. de uacat. et excusat.
muner. et C. ad legem Iuliam de ambit. item: De honor. nō

continuan. l. 2. lib. 10. Nouell. de Defensor. ciu. in fine. Ne perpetua (inquit Iustinianus) eius sollicitudinis continuatione, & fraudulenta per singula biennia renouatione aliquibus predicta administratio usq; in infinitum extendatur.

Extant exempla uenerande uetustatis, quibus intelligi potest, multos prudentes ac certe bonos uiros, recusasse perpetuum magistratum, etiam cum offerretur. Fabius enim Max. consulatum a patre suo, auo ac proauo sepius, a se autem quinquies gesto, deinde filio eius omnium consensu oblato, diligenter cum populo agebat, ut aliquando uacationem huius honoris genti Fabia daret, ne maximum imperium in una familia continuaretur. Eadem ratione Q. Cincinnatus continuationem consulatus oblatam recusauit. Et mirum dictum, quam festinanter optimus ille uir, Dictaturam a se feliciter geste insignia reiecerit potius quam deposuerit. Marcus uero Rutilius, iterum Censor creari noluit: longa oratione reprehendens populum, quod tantam potestatem uni uellent esse perpetuam: Quatenus autem ista magistratum, & annue legis obseruatio in forum perducipossit ac debeat, cuiusque loci mores, conditio, temporisque ratio facile demonstrabit.

DE DICTATORIS OFFICIO. Cap. VIII.

A Si si quando duellum grauius, discordiae ciuium estunto: ne amplius sex menses, si senatus creuerit.

Idem iuris, quod duo Consules, tenento.

Isque aue sinistra dictus, populi magister esto.

Aequitatem quicumque, regat, habeto pari iure cum eo, quicumque erit iuris disceptator.

Alit quando Consul is est, magistratusque populi, nec reliqui magistratus, ne sunt.

De dictatoris munere prosequitur, quanto tempore duraret olim, quo ritu creandus, qua denique praeditus esset potestate.

INTERPRETATIO.

¶ **A** Si si quando duellum grauius. Quasi sic dicat: Non oportet semper in repub. esse regium hoc imperium, penes duos duntaxat, qui summum ius habeant, neminiq; obtemperant: uerum tunc duntaxat, cum grauius inopinatunq; bellum, aut implacabiles ciuium discordiae inciderint, quorum utrumque summam auctoritatem requirit.

Dictaturam autem, Albanos prius quam Romanos habuisse, Fenestella testimonio Liuij refert, & est uerisimile, quonia in his tabulis, non nisi uetusta, & quae ab alijs gentibus exemplo didicerunt Romani, tractatur. Erat itaque extraordinarius & summus magistratus, ad quem non nisi in maximo periculo, uelut ad sacra ancoram & ultimum remedium, confugiebatur. In hunc enim quicquid Romane ditio nis esset, transfundi consuevit, adeo ut non alij magistratus interim essent. Qua ratione & due secures, praecedentibus, & cetera regia insignia illis attribui solebant.

Prætextu huius summi magistratus, primum Sylla, deinde Iulius Caesar, Romanam rempublicam oppresserunt, cum non sex menses, sed semper retinerent, scilicet ut sic Dictatores dicti, euitarent nomen tyrannidis. Hanc autem arripiendi imperij occasionem, ut euitarent Romani, semestrem esse uoluerunt tantam potestatem: nec aliter,

nisi senatus decreuisset esse necessarium, admitterent. ¶ **I**dem iuris. Diffinit potestatem Dictatoris, quae tanta fuit, quanta Consul is, id est summa.

¶ **I**sq; aue sinistra dictus. Hoc est, prospera aue. Nam auspiciu si uidebatur aduersum, prohibebat suscipere Dictaturam. Vnde iam nunc dicimus, bonis aut malis ausibus aliquid fieri. Et hac ratione Dictator appellatus est, quonia creabatur uiua uoce, non suffragijs. Magister ciuium autem uocatus est, quia in caput ciuium animaduertere ei licet, a quo nec prouocabatur. Hinc qui potestate aliquam de publico haberet, magistratus est appellatus. In summa, regiam planè potestatem habebat, solo nomine a rege distans, & temporis semestris ratione, teste Fenestella.

¶ **A**equitatem quicumque, regat. Hoc est, qui ad talem dictus fuerit summam regendi potestatem, is aequitatis & iustitiae religiosus sit simili modo, atque omnes iudices & quum & bonum semper pra oculis habere debent.

Et tacite lex insinuat differentiam inter dictatorem & corpore patrum, uel plebe creatum (nam & ex plebe mori mox ceperunt in bella cum Faliscis, teste Fenestella) & eum qui ex Consule Dictator saluaretur. Ideoque, subiusgit, At quando Consul is: quae dictio diuersitatem sensus significare solet.

¶ **A**t quando Consul is est. Quasi dicat: Hoc peculiari obseruandum, ut quando Consul is est, seu quando ex Consule creatur Dictator, tunc duabus concurrentibus in unum hominem dignitatibus, nullus omnino sit magistratus, nisi quem ipse dixerit. Qua ratione M. Varro existimat Dictatorem inde appellatum, quod futuros dictare magistratus solitus fuerit.

Originem Dictatorum Pomponius Laetus secundum Octauium Manlium ad id tempus refert, quo Latinorum quadraginta urbes coniurassent in Romanos: non parum multum ob id perterritos.

DE AVSPICIIS, ELECTIONIBUS, alijsque ritibus. Cap. IX.

R Eipublicae auspicia, Patrum sunt: olli que ex se produnto, qui Comitij, creare Consules rite possint.

Imperia, potestates, legationes, cum senatus creuerit, populusue iusserit, ex urbe exeunto.

Duella iuste gerunto.

Socijs parcunto, se & seruos continent.

Populi sui gloriam augento: domum cum iude redeunto.

Rei suae ergo, ne quis legatus esto.

INTERPRETATIO.

¶ **R**eipublicae auspicia. Superius de auspicijs siue augurijs diximus, quamque olim gentes prorsus nihil aut dimi, aut militie inauspicato agerent. Appellatum est enim auspiciu, ab auium uolantium spectatione, tam in bonam, speciem: sicut augurium, a garritu auium, tam in malam partem. Nam ex auspicijs intelligere se putabant miseri, quid faciendum utiliter, quidue fugiendum ob perniciem futuram esset: ideoque quum omnia ab auspicijs inciperent, uulgo nunc auspiciari dicimus, pro inciperere. Et Augusti appellatur imperatores, quasi religiosa ueneratione ab obseruatione digni, & bonis augurijs admodum

modum profuturi Romane ditioni gubernande: sicut ubi in titulis Iustiniani, et apud Iurisconsultos intelligendum est: non ab augendo, ut Accursius totius antiquitatis ignarus, comminiscitur.

Hinc Quintilianus auspiciatissimum exordium dicit, pro felicissimum: et augurari, pro diuinare usurpamus. M. Cic. de Diuinat. lib. 1. Calchas (inquit) ex passerum numero, belli Troiani annos auguratus est. Ite, in augurari, pro cooptari atque consecrari in aliquem ordinem: à quo rursus contrario modo secludi, recte nuncupamus exaugurari. Adi Gellium lib. 3. cap. 2.

Itaque auspicia et diuinationes earum rerum quae in rebus publicis, aut faciendis, aut fugiendis essent: quique in senatorium ordinem eligere et eligi deberent, ad Patres Iure Senatorio aut lex pertinere: quanquam id multis modis immutatum sit, ut ex Pomponio accipiemus.

Comitia autem quorum hic fit mentio, à simul itando dicta, conuentus sunt populi ad eligendos magistratus. At concilia censentur, cum populi pars conuenit. Vnde comitia Consularia, Pretoria, Tribunitia, Aedilitia, et denique omnium magistratuum creandorum nuncupabantur istae populi coitiones.

Ceterum tres differentiae comitorum fuerunt. Nam quaedam calata, quaedam curiata, quaedam centuriata uocabantur. Calata comitia, pro collegio pontificum habebantur, in augurandi regis uel flaminis causa, alioqui semper in foro. Curiata, ex curiis, hoc est, tribubus constabant: erant autem Romae tribus initio tres, tandem coeperunt esse triginta: quinq; manente tamen nomine, ut de Centuriis agrorum dicit Columella lib. 6. Ex his enim pro conditione census et militia erat, cum per singulas centurias calculus unus pro suffragio ferebatur. Sic enim ciues ob multitudinem, centenario numero distribuebantur in creandis Consulibus.

Imperia, potestates, legationes. Non solum illud publice interest, ut imperia et legationes senatus decreto, iussuque populi designentur ad obeundam huiusmodi functionem: uerum etiam hoc cum primis expedit, ut quo tempore senatus uisum fuerit, pro conditione rerum, modo ceterum modo tardius, Urbem exeant. Sunt enim multa, quorum consensu maxima spes est in celeritate: et contra, plerumque cunctatione quandam requirunt. Haec igitur censura et cognitione, penes senatum populumque esse oportet.

Ex hoc Iure tituli prodierunt ff. et C. de Offic. Conf. et leg. item ff. de Legation. et C. lib. 10. ubi de consensu quoque publico, qui in legationibus rerum maiorum exigitur, multa sunt statuta.

¶ Duella iusta, iuste geruntur. Grauis sententia est. Porro multum distat, bellum esse iustum, et iuste geri. Potest enim iustum esse bellum, cum tamen non recte geratur: quemadmodum dixit ille, Non tam uincere, quam uictoria recte uti oportere. Et ex diuerso, nonnunquam bellum causa iniusta est, cum interim in militari disciplina nihil delinquatur à ducibus. Virumque ista Lex complectens: Iusta bella, uult iuste geri.

Quid igitur est iustum bellum? Vlpianus sic diffinit in l. hostes. ff. de Capt. et postli. reuers. Hostes (ait) sunt, qui bellum publice populus Romanus decreuit, uel ipsi populo Romano. Ceteri uero, latrunculi uel praedones ap-

pellantur. Cicero autem in Officiis, inspecta penitus bellorum causa, pulchre disputat, ob eam tantum causam bellum esse suscipiendum, ut in pace uiuatur. Profecto iniustitiam belli ex Iure naturae metiri oportet, hoc est, ex defensione necessaria, per l. ut uim. ff. de Iustit. et Iur.

Iuste autem tunc geritur bellum, ut describit Cicero ibidem, quum parua uictoria conseruatur illi, qui nec crudeliter, nec immanes in bello fuerunt. Idque est quod hic dicit lex: Sociis parcendum, eosque cum rebus omnibus seruandos esse. Quod Romani semper fere secuti sunt: Parcere subiectis, et debellare superbos.

Tusculanos enim, Sabinos, Hernicos et Faliscos, in praelio uictos, non solum seruauerunt, sed et in ciuitatem acceperunt. At contra, Carthaginem et Numantiam perfidas ciuitates, funditus euerterunt. In summa, plures propemodum prouincias et ciuitates, uirtute et liberalitate, quam armorum uel ad Imperium suum redegerunt.

¶ Domum cum laude redeunt. Rebus militariis feliciter gestis, lex uult eos domum cum laude uenire. Quae clausula haud dubie sumpta est ex Solonis instituto, qui semper dicere solebat: Duabus potissimum rebus respublica contineri, premio et poena. Nihil profecto Romanos ad res magnas strenue subeundas aequè commouit, quam gloria premium, quod plurimis modis, tum in uita, tum post mortem à maioribus propositum esse uidebant.

Et hinc primum illud est factum, quod Dux exercitus re feliciter gesta, imperator diceretur, etiam post bellum: scilicet refrens hoc honoris nomen, quoniam optimi militum suae exemplum dedisset. Idem obseruabatur de iis, qui foederis ferendi prouinciam utiliter expediuissent. De hoc enim Plinius accipit uult lib. 7. cap. 26. dum laudes Pompeii recensens: Toties (ait) Imperator, antequam miles. Cicero Philip. 4. Faciam igitur (inquit) ut Imperatores instructa acie solent, quanquam paratissimos milites ad praeliandum uideant, ut eos tamen adhortentur. Nunc uero hoc nomen Imperatoris translatus est ad significandam sacrosanctam Romani principis dignitatem, ut habetur in Titulis Iustiniani Caesaris, et nostrorum principum maximorum.

Deinde mos triumphandi, honor qui à senatu decerneretur omnium maximus, sequebatur uictores: solenniter autem decernebatur, et causa cognita, secundum leges triumphales: quarum prima erat, Ne quis triumpharet, nisi quinq; milia hostium una clade cecidissent. Secunda: Ut huius rei ueritas apud Quaestores urbanos assereretur iurando. Tertia: Ne quis ad triumphandum admitteretur, nisi auxisset imperium: non etiam, si recuperasset amissam prouinciam.

Modus autem triumphandi talis erat: Victores corona, primum laurea, deinde aurea redimitti, curru inaurato, quatuor equi albi traherent, Romam inuehebantur. Precedebat senatus, sequebatur populus: post hunc, ordo militaris. Ante currum uictoris ibant Duces uicti, catenam ferream collo gestantes. Et primum omnium, ad templum Iouis Capitolini: deinde, per Urbem atque domum reducebantur. Cicero in Pisonem: Quid tandem (inquit) habet iste currus? Quid uicti ante currum Duces? Quid simulachra oppidorum? Quid aurum? Quid argentum? Quid legationum in equis, et Tribunum? Quid clamor militum? Quid tota illa pompa? Quid uchi per Urbem? Vnde sunt, qui triumphum

phum à tribus ordinibus, senatus, populi, & militum, dici existimant.

Eodem pertinet statuarum laus, quas & post mortem senatus ei qui de rep. optimè meritis esset, decernere solebat. Vide/ne igitur, quot premiorum genera produxerint uerba huius legis: Domum cum laude redeunto: scilicet, ut ceteri ad imitationem uirtutis allicerentur.

DE TRIBVNIS PLEBIS.

Caput X.

Plebes quos pro se contra uim auxilij ergo creasit, tribunis eius sunt.

Quodq; hi prohibeant, quodq; plebem rogassint, ratum esto.

Sanctiq; sunt: neue plebem orbam tribunis, relinquunt.

INTERPRETATIO.

¶ Plebes quos pro se. De tribunis plebis multa superius dicta sunt, & plura dicuntur ex Pomponio. Interim obseruent tyrones iuris, plebes hic dici prisca locutione, cum nunc frequētius plebs dicamus. Gell. Plebes (inquit) in qua ciuium gentes Patrie non insunt. Hos lex uult esse sanctos, hoc est ab omni iniuria munitos: quoniam auxilium ferre solebant aduersus uim senatus, erantq; ciues sine his orbi, quasi amissis defensoribus. Orbus enim proprie dicitur oculis priuatus. Per translationem autem intelligitur, quicq; aliquare chara priuatus sit, ut uxor, liberis, parentibus. Sic plebes hic orba dicitur, amissis tribunis.

DE SENATV.

Cap. XI.

Omnes magistratus auspiciū iudiciūque habento.

Exq; ijs senatus esto: eius decreta rata sunt.

At si potestas par maiorue prohibet, S. C. præscripta seruanto.

Is ordo uitio uacato: cæteris, specimen esto.

INTERPRETATIO.

¶ Omnes magistratus auspiciū. Quatenus ad religionem pertinet, omnes magistratus auspiciū creari debent: quantum uero ad humanā censuram respicitur, uult lex omnibus potestatibus esse iudiciū, in quo de illata forte iniuria dispiciatur. deinceps (inquit Cicero) omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur. iudicia, ut esset populi potestas, ad quam prouocaretur: auspicia, ut multos inuites conuentus, probabiles impedirent moræ. sepe enim populi impetum iniustum, auspicijs diu immortales represserunt.

Debent nobis ista deservire in foro, ut edocti à Christo seruatore nostro, intelligamus multo magis omnes nostri seculi magistratus auspicio uero & infallibili creandos esse, hoc est, ex uerbo diuino. I. in nomine Domini. C. de Offic. præf. præ. Nouell. de Arm. in princ. Quare sollemnis est forma iurisiurandi, quod præstare debent magistratus ante ingressum publicæ functionis. Nouell. Iusurandum, quod præ. ab his.

¶ Exq; ijs senatus esto. Romulus primum cōdita Urbe senatorium ordinem instituit, centum patribus, quorum consilio uteretur, electis. Postea Tullius Hostilius & Tarquinius Priscus, senatus maiestatem auxerunt. At Tarqui-

nus ille Superbus magnam partem morte & exilio perdidit, sicut Liuius eleganter tractat.

¶ Eius decreta rata sunt. Nam ita res se habet (ait Cicero) ut si senatus dominus sit publici consilij, quodq; is creuerit, defendant omnes: & si reliqui principes ordines consilio rempub. gubernari uelint, possit ex temperatione iuris, cum potestas ut populo, autoritas in senatu sit, teneri ille moderatus & concors ciuitatis status, præsertim si proximæ legi parebitur. Viden, quomodo temperata quadam institutione, senatus sic deferitur potestas, ut populo non adinatur. Inde semper sic dicere solebant, S. P. Q. R. hoc est, senatus populusq; Romanus. Hec omnia latius infra tractabuntur.

¶ At si potestas par maiorue prohibet, S. C. Superius cap. i. dixit lex, Nihil par maiorue potestas populusq; prohibeat. Semper enim hoc temperamentum obseruauit, ut intercedendi ius populo reseruaret. Itaq; sic est accipienda hic locus: Si par aut maior potestas prohibuerit decreta senatus, seruanda sunt senatuscōsilia, per cognitionem populi ex æquo et bono præscripta: non uero quomodo populus uoluerint Patres, nimia forte dominandi libidine distulsi.

¶ Is ordo uitio uacato. Oportet quidem nullum, non uitiū esse in senatu: si aliquid tamen fuerit malum, non ideo statim totus ordo damnandus est. Non enim (ait Cicero) de hoc senatu, nec de his hominibus qui nunc sunt, sed de futuris, si qui forte his legibus parere uoluerint, hæc habetur oratio. Subdit præterea multum eleganter, id amodo fieri possit, ut euitentur uitiosi senatores. id amodo (inquit) difficile factum est, nisi educatione quadam & disciplina, de qua etiam dicemus aliquid fortasse, si quid fuerit loci aut temporis.

¶ Cæteris specimen esto. Magis decet magistratibus bonis uiuendi exemplis, quam legibus præscriptis imperare. Ut enim (inquit Cicero) cupiditatibus principum & uitij infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Et paulo infra: Nec enim tantum mali est, peccare principes, quanquā est magnum hoc per seipsum malum, quantum illud, quod permulti etiam imitatores principum fiunt. Nam licet uidere, si uelis replicare, tantum ciuiporū, qualescunq; summi ciuitatis uiri fuerint, talem ciuitatem fuisse. Quæcūq; mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secuturam. Et rursum: Quo perniciosius (ait) de Republica merentur uitiosi Principes, quod non solum uita concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neq; solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusq; exemplo quam peccato nocent.

Hanc ita legem de omnibus magistratuum generibus oportet intelligere, non autem de singulis generum. Quod Cicero his uerbis declarat: Atq; hæc lex dilatata in ordinem cunctum, coangustari etiam potest. Pauci enim, atq; admodum pauci, honore & gloria amplificati, uel corrumpere mores ciuitatis, uel corrigere possunt.

DE SVFFRAGIIS.

Cap. XII.

Creatio magistratuum & iudicia, populi iussu, uetita, cum senatus suffragio consensentur: optimatibus nota, plebi, libera sunt.

Nunc de suffragijs tractat lex. Est aut suffragium, uox illa quæ datur in comitijs, & in tabellis describebatur, qua unusquisq; suâ declarabat uoluntatē de aliquo magis stratu creando, aut reo dammando. Initio aut uoce & parie legebat, ut nunc quoq; fit, donec ferrentur tabellæ. Aliquando tamen suffragium pro auxilio accipitur, ut tit. C. de suffrag. nam quod in Nouell. legitur, ut iudices sine quoquo suffragio stant, in suisissimè uersum est e Græco Iustiniani Codice. Sed à Gregorio Haloandro, homine doctissimo, & de republica optimè semper merito, sic rescriptum est, ut præsidet absq; ulla datione pecuniæ, ad officia mutantur.

INTERPRETATIO.

¶ Creatio magistratuum & iudicia, populi iussa, uetita, quæ Senatus suffragio consenscentur, optimatibus notata, plebi libera sunt. Primum loquitur hæc lex de suffragijs, idq; principaliter, quæ dicit, Populi iussa: deinde de intercessione, quæ adijcit, Vetiata. Intercedere enim post alia significata accipitur pro inhibere, coercere, uetare. Vnde intercessione uulgò oppositionem dicimus. Et proinde intercedere fuerat tribunorū pleb. quibus ius intercedendi concedebatur. Nam in hoc creatos dicit Gellius, non ut ius dicerent, sed ut intercederent, opponerentq; sese iniurijs ac uolentijs. Cæsar bell. ciuil. 1. Refertur statim (ait) de intercessione Tribunorum.

Cum itaq; uel Senatus iudicia, uel populi iussa, aut intercessionem suffragijs consenscentur, (sic enim legendū putato) tunc debent sine tabellis colligi. Vulgò nunc uota dicunt huiusmodi suffragia.

¶ Optimatibus nota, plebi libera sunt. Ita meherclè attendi, nec satis intellexi, quid sibi lex, aut quid uerba ista uellent, inquit Atticus apud Ciceronem. Quare & nobis est curandum, ne aberremus in tam lato campo. nam multa ac uaria sub his paucis uerbis lex, ut solet, complexa est. tollit autem omnem occasionem ferendæ legis, scilicet de tabellis, per quas insinuantur suffragia, introducendæ leges late sunt. Quamobrem (ait Cicero) suffragandi nimia libido in non bonis causis, eripienda fuit potentibus. Non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisq; sentiret, tabella uitiosum occultaret suffragium. Et infra: Sic enim (inquit) à me lex est recitata de suffragijs: Optimatibus nota, plebi libera sunt. Quæ lex late sunt, quæ tegunt omni ratione suffragium, ne quis inspicat tabellam, ne roget, ne appellet.

DE QUÆSTORIBVS.

Cap. XIII.

At si quid erit quod extra magistratus coararioris coarandi dato.

INTERPRETATIO.

¶ At si quid erit. Videtur mihi uerū, quod Riuallius dicit, hunc locum de Quæstura accipiendum esse, de qua post hæc Tabulas ex Pomp. dicitur. Interim hoc solū obseruandum est à tyronibus iuris, quod lex præfiscis appellatib; ueniat, dicatq; coararium pro ararium, ut nunc

uocamus, & coarare pro arare: sicut confiscandi uerbū hodie nobis est familiare. Proinde Aesius dictum est, pro aris aliquid cedere, uel deferri fisco: ideoq; sine aspiratio, ne scribendum puto, quoniam nihil ad rem facit uerbum cohareo, res, rere. Item coeret hoc loco, coniunctiuus est à coero, ras, rare. Ut sit sensus: Si extra magistratus functionem delatū aliquid fuerit arario, id qui proprio quodam officio in fiscum redigat, à populo creari debet, quod magis ius publicæ pecuniæ tali modo tractandæ, publicæ autoritate ius habeat. Nam Quæstores inde sunt dicti, quæ publicæ & urbanæ pecuniæ, ararij; curam gererent: quorum originem antiquissimā esse, & penè ante omnes magistratus, Vlpianus tradit in l. 1. ff. de Offic. Quæst.

QVIBVS IVS SIT CVM PO

pulo agendi, aut cum senatu.

Cap. XIII.

Cum populo Patribusq; agendi ius esto, Consuli, Prætori, Magistro populi equitumq; ei; quem produnt Patres consulum rogandorum ergo.

Tribunisq; quos populus rogassit, ius esto cum Patribus agendi.

Idem ad plebem quod censuerint ferunto.

INTERPRETATIO.

¶ Agendi ius esto. Cum populo aut cum Patribus agere uocat, quod Gellius lib. 14. cap. 7. Populum aut Senatū consulere dicit. Hoc autem quibus liceret, lex ista recenset, ne passim omnes ob quascunq; causas senatum molestant. Cn. Pompeius initurus primum Consulatum, M. Varronem amicum suum rogauit, ut ei scriberet introductorium, quid facere dicereq; deberet, cum Senatū consuleret.

Ceterum, ut commodam incidente necessitate, Senatus consulendi occasionē haberent, cōcessum præterea his fuit ius habendi Senatus, seu (ut nunc dicunt) conuocandi.

¶ Ei; quem produnt Patres. De Interrege loquitur Lex, quem Patres prodere, magis quàm creare extra ordinē tempore necessitatis solebat. Interreges aut initio dicebantur centū Patres, qui mortuo Romulo, donec alius rex crearetur, repub. gubernabant, quisq; duntaxat quinque diebus per ordinem. Verum postea interregis creati hæc fuit ratio: Cum reip. causa abesset Coss. nec habendis comitijs interesse possent, siue siquādo Coss. uitio creati essent, nec placuisset, aut non expediuisset comitorum duntaxat gratia Dictatorem dici. Item, si graues discordiæ incidissent, tunc res ad Interregem deducebatur, qui consularia comitia haberet, teste Fenestella. Et de hoc interrege loquitur ista lex, quem Patres creabāt, ut comitia haberet, ac sententiās loco Consulis rogaret.

PRAECEPTA IURIS DE MAGISTRATU.

Cap. XV.

Quæ cum populo, quæ cum Patribus agētur, modica sunt.

Senator, q. nec aderit, aut causa, aut culpa esto.

Loco senator, & modo orator, causas populi tenento.

Vis in populo abesto.

Par maiorue potestas, plus ualeto.

AA

At qui turbasit in agendo, fraus autoris esto.
Intercessor rei malæ, salutaris ciuis esto.

Qui agent, auspicia seruato.

Auguri publico parento.

Hanc enim lectionem sequor.

Cicero istam legem dicit præclarā esse. Continet enim egregia quædam iuris præcepta de magistratu, nec certè multū dissimiliter, quā Iustinianus librū quendā Mandatorum scripsit ad præfides prouinciārum, quem G. Halonder, uir ad restituendas leges à Deo Germaniæ donatus, eleganter inscripsit Nouell. Præcepta præsidum: cum hætenus, de Mandatis principum, legeretur.

INTERPRETATIO.

¶ *Quæ cum patribus agentur.* Modica sunt, id est, modesta atq; sedata, dicit Cicero: subiiciens tria iussa ad senatum quæ ex legibus colliguntur.

1. Ut adsit uocatus. Nam gravitatem (inquit) res habet, cum frequens ordo est.

2. Ut loco dicat, hoc est, rogatus.

3. Ut modo: ne sit infinitus. Nam breuitas, nō modò Senatoris, sed etiam oratoris magna laus est in sententiā. Nec est unquā longa oratione utendum, nisi magna rerū necessitas, uel utilitas euident exigit.

¶ *Senator qui nec aderit.* Hoc enim est primum iussum, ut adsit senatus, qui aut legitimā causa absentia purgabit, aut culpæ reus habebitur. Vnde non aberrant, qui nunc in ciuitatibus poenam adijcere solent in absentes decuriones, aut etiam tardius aduenientes. Hæc enim disciplina in publicis functionibus modestiam retinens, mirū in modum laudabilis est.

¶ *Loco senator.* Secundum præceptum, ut loci et ordinis habeatur ratio in Senatu, ob euitandam confusionē. Quæ ratione in tit. ff. de Alb. scriben. Vlpianus diligentissime tractat de ordine Decurionum obseruando. Itaq; Senator, loco et ordine designato, dicere debet sententiam suam, et non nisi rogatus. Nam nihil magis obstat consultationibus, quā si promiscuis interruptisq; uocibus morizantium, temerè profundantur sententiæ. Profecto usus mutiuorum colloquiorum, mense quidem deferuire potest ad exhilarandos animos: uerū cum serijs deliberationibus publicarum rerum in Senatu pugnat ex diametro, nec permittit liberum esse animi iudicium: itaque multo magis nunc in Principum aulis præscriptum huius legis retinendum est, ubi non nisi de maximis Reipub. rebus tractari solet.

¶ *Et modo orator.* Tertiū iussum addit. Senator enim est, cum loco et ordine dicit in senatu: orator autem, cum sententiam dicit causæ appositam: cum rationes adnectit, cum utilitatem publicam ostendit, cum singulis addit iustam opinionis suæ probationem. Quæ omnia, modo fieri oportet et concinna breuitate, ut ceteri quoq; admittantur ad dicendū, et ne tempus inutiliter pereat exequendis ijs quæ dicuntur. Certè modus est pulcherrima uirtus, præsertim in publicis consultationibus.

Obserua igitur hoc loco, bone Lector, quā eleganti compendio lex, adeoq; tribus penè uerbis explicet tria præcepta latissime patentia. Nostri nunc ingenti uerborum copia (si modò copiam rectè dixerimus tam inanem

uerborū congeriem) non satis uidentur explicare ea quæ tum priuatim, tum publicè tractant.

¶ *Causas populi teneto.* Est senatori (inquit Cicero) necessarium nosse rempublicā: idq; latè patet. Quid habet militum, quid ualeat ærario, quos socios respublica habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quæ quisq; sit lege, conditione, fœdere: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. Vides iam, quæ scientia oportet at senatorem esse instructū, ut causas rei publicæ, oratione sua in consultationibus rectè tractet? Nam pertinet ista omnia ad inuentionem: quæ primam esse debere, nemo dubitauerit.

¶ *Vis in populo abesto.* In actionibus cū populo, primum et maximū est, ut uis absit. Nihil est enim (ait Cicero) exitiosius ciuitatibus, nihil tam contrariū iuri et legibus, nihil minus ciuile est et humanū, quā cōposita et constituta repub. quicquam agi per uim. Et pertinet hæc clausula ad actiones cum populo, sicut præcedens accipitur, quando cum senatu agitur.

¶ *Par maiorue potestas plus ualeto.* Hoc est, si aut maior magistratus intercesserit bonis rationibus ductus, obtemperandum est, et proprio errori cedendum. Parcere iubet intercessori (ait Cicero) quo nihil prestantius. Impediri enim bonam rem melius, quā concedimus. Quæ ratione ex multis tribunis prædiximus aliquid uolē. Quæ ratione ex multis tribunis prædiximus aliquid uolē. Et bonus ille Ciceronius, unus se opponēs, præferebatur. Et bonus ille Ciceronius, cuius et Cicero cum magna laude meminit, sepe intercessit oratione sua in Senatu, ne respublica lederetur, et summi periculis se tandem exposuit.

¶ *At qui turbasit in agendo.* Nihil tam prædiximus est, quin si abutaris, fiat in rep. perniciosum. Concessimus autē est iure, ut cum populo agatur. At si quis turbauerit publicā tranquillitatē, et cōmouerit ignobile uulgus ad seditionem, quod oratori adfectus mouenti facillimum fuerit, is de fraude sua teneatur, uelut autor seditionis.

Ex hoc fonte promanauit tit. C. de Seditione. et Lepistalium. §. solent. uel l. si quis aliquid. ff. de Pœn. et l. qui ceterum, in prin. ff. Ad leg. iul. de ui. publicæ. Sic et Constantinus imp. in l. quoniam. C. eod. tit. constituit eum esse pœnitendum, qui causam malorum præbuit inter multos.

¶ *Intercessor rei malæ, salutaris ciuis esto.* Quis non studiosè reipub. subuenierit, hac tam præclara legis uoce laudatus? dicit Cicero. Profecto magnam salutem adferre ip. is qui male rei sese opponit, quantum in eo est. Solon igitur non sine causa tulit legē suis Atheniensibus, ut qui orta seditione, non sumeret arma, is grauius puniretur. Prima fronte ea lex iniqua uidetur, quæ ad arma trahit, cū reprimere potius ac manib. excutere debuisset: sed ratio, quæ Solonē mouit, ex hoc fonte constat. Si enim mali soli ad seditionē profilirent, bonis interim perniciosus, quis rogo intercederet malorum hominū legislator, ut conatibus? Proinde uoluit sapientissimus legislator, ut omnes sumerent arma ad intercedendum pro republica.

¶ *Qui agent, auspicia seruato.* In publicis institutionibus, siue cum senatu, siue cum populo agatur, lex uult seruari auspicia, quib. rati sunt semper fore, ut res feliciter succederet, et imminēs malū euitaretur. Nā quæ dignitate reputati sint Augures olim apud Romanos ac alios gentes, ^{supra}

suprà diximus. Vt iterum admoneamur, quanto nos magis oporteat omnia facere in nomine Christi seruatoris nostri. Sunt enim omnia id genus pseudoreligionis deliramenta per posteriores Imperatores rectè sublata, in tit. C. de Pag. & sacrific. l. de Malefic. & mathemat. Illud prætereundum non est, & nobis deferuire potest: quòd gentes, tametsi ueram religionem ignorarent, ac in idololatria prorsus essent demersi, donec à Christo, & Aposto- lis eius, præsertim Paulo, ueritatem acciperent: attamen quodā naturali intelligebant, magnam superstitionem damnandam esse, hoc est, ea præstigia quæ extra pu- blicum ritum certis quibusdam incantationibus, & nescio quibus ineptijs faciebant. Vnde Augustinus de Ciuitate Dei scribit, in XII. Tabulis fuisse legē, quæ magicas im- pūras prohibebat, cum & Ciceroni uehementer displice- ant, Et Dido apud Vergil. Aeneid. 4. sic dicit:

Testor chara deos, & te germana, tuumq;

Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

De his intelligi uult Vlp. in l. i. §. medicos. ff. de Var. & extra. cognit. Non tamen (inquiens) si incantauerit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo in poslerum utar) ex- orcauit. Non sunt enim ista medicinæ genera: tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione adserunt.

Pudet me hic referre, quàm gentes in suo errore nos ui- cerint, & quanto pere confundamur, quoties eorū memo- ria nobis obijciuntur: uidelicet, quia tam frequētes nūc sunt incantationum ac diuinationum præstigia, ut plus illis fe- re quàm nostræ religioni tribuamus, frustra reclamante Apostolo per omnes suas Epistolas. Sed de hoc magis mi- randum: quòd magistratus ista ferant aliquando continen- tibus oculis, quibus oro ut Christus uerū donet Spiritum, & oculos uidendi tales imposturas satanæ.

DE PROMVLGATIONE LEGVM, de priuilegijs, de singulis rebus agen- dis. Cap. XII.

Promulgata pposita, in erario cognita sunt. Nec plus, quàm de singulis rebus semel cō- sulanto.

Rem populum docento: doceri à magistrati- bus priuatisq; patiuntor.

Priuilegia ne irroganto.
De capite ciuis, nisi per maximum comitium ollosq; quos censores in partibus populi locas- sint, ne ferunto.

Donum ne capiunto, nèue danto, nèue peten- da, nèue gerenda, nèue gesta potestate.

Quisquis earum rerum migrasit, noxiæ pœ- na par esto.

Censores fidè legē custodiūto: priuati ad eos acta referunto, nec eò magis Lege liberi sunt.

Has leges Cicero præclarissimas uocat, translatasq; de XII. Tabulis: præsertim eas, quæ priuilegia tollunt, & quæ de capite ciuis rogari, nisi maximo comitio uetant. Nec certè contemnenda sunt nobis in nostro foro omnia, quæ Lex ista præcipit.

INTERPRETATIO.

Promulgata pposita.) Rectè constitutum est, ut

promulgatæ leges agerentur in ararium, ac diligenter cu- stodirētur. Primum, ne periret exemplar: deinde, ne quis fortè fraudem corrupendo admittere posset. Quæ ratio ne moti Romani, Leges XII. Tab. in æs incisas, repositæ runt in ararium, ut Tranquillus scribit in uita Iulij.

Hinc sumitur mos in ciuitatibus, nec certè repudian- dus, quòd statuta sua in publicam custodiam reponāt. Ve- runtamen meminisse oportet, ne custodiantur solū leges, sed ut obseruentur etiam. Ipsa literarum monumenta re- cludi debent in ararium, at obseruatio palam circumferri debet per totam rempublicam.

Nec plus quàm de singulis rebus.) Habet enim talis in constantia, si eadem res per nouas consultationes sæpe immutetur, multa incommoda. Primum, non contingit si- ne motu & turbatione, mutatio rerum publicarū: deinde datur ansa leuiores hominibus ad nouationem procli- uis, ut sub prætextu emendandæ rei sæpe tenent incon- sulta statuere, quod Aristot. in Politicis uehementer im- probat. Optima igitur ratione hæc Lex uult non amplius quàm semel de singulis rebus per consultationem aliquid constitui: interim tamen loquens regulariter, non tollit ar- bitrium boni uiri, ut foro seruiatur, & temporum condi- tioni, ac rerum inopinatio accidentium.

Priuilegia ne irrogato.) Tota uia errauerit, si quis putet, hanc legē prohibere omnia priuilegia: sed cū ma- ximo delectu atq; consilio concedi uoluit. Sic enim & Ci- cero intelligit: in priuatos homines (inquiens) leges ferri noluerunt, id est enim priuilegium, quo quid est iniquius? Cū Legis hæc uis sit, scitum & iussum in omnes ferri: de singulis, nisi centuriatis comitijs, noluerunt. Audis, leges non esse ferendas de singulis. Item, comitia esse adhibenda maxima, ut certa ratione concedantur priuilegia. Veriti enim sunt prudentissimi uiri, ne passim sine delectu con- cederentur priuatæ leges indignissimis hominibus, & ne tandem per hanc occasionem, totius iuris obseruatio dis- solueretur, facerentq; uilissimi quicq; quid uellent, confi- dentia priuilegiorum.

Multo minus igitur eleuare uult hæc Lex priuilegia, quæ summa quadam æquitate certis hominum generibus concessa sunt, quæ Iurisconsulti appellant ius singulare, ut Paulus in l. ius singulare. ff. de Legibus. Nam his sublatis, bona & certè melior pars iuris tolleretur. Exempla autē priuilegiorum de quibus loquitur ista lex, adferre huc po- tes ex l. i. §. planè. ff. De constitut. Princ. Et ex §. sed & quod Principi. Instit. de iure nat. gent. & ciuil. Nam talia indulta, si non ex plena cognitione præstentur, summam habent iniquitatem.

De capite ciuis, nisi per maximū comitium.) Græ- uissima priuilegij causa est, cū de capite priuati ciuis al- liquid statuitur: ideo lex requirit ea in re maximum comi- tium, ut iudicia totius populi suffragijs consenserentur. Accipit autem Cicero maxima comitia, hoc est, centuriata, sicut apparet latius in oratione pro P. Sestio. Sed & hoc loco satis id declarat. Descriptus enim (inquiens) po- pulus censu, ordinibus, etatibus, plus adhibet in suffragiū consilij, quàm fusc in tribus conuocatus.

Perpende igitur rogo te, bone Lector, quāti olim æsti- mauert censurā & cognitionē de priuilegijs, cuius nūc ferē

ferre non habetur ratio. Priuilegia hodie dicimus alias beneficicia, alias indulta, alias dispensationes: & interim non perpendimus, quam magna res sit, relaxare ius & ordinationem Dei per huiusmodi concessionem, nisi grauissima causa suadeat. Extat in iure Pontificio tit. de Priuileg. Nos latius in lib. de iure singulari, tractauimus.

¶ Donum ne capiunt, neue danto. De captis pecunijs & ambitu, tractant hae leges, autore Cicerone. Nam uirtuti uirò sunt offerendae, non aut pecunia redimendae dignitates et publicae administrationes. Neque igitur in designando, neque in gerendo, neque in deponendo magistratu pecuniaria corruptio interuenire debet. Initio autem magistratum precibus ambire licebat; deinde coeperunt pecunia redimi suffragia, quod hac lege prohibetur. Tandem quum ambitio & largitiones miscerentur, utrumque sublatum fuit: ut in titulo ff. & C. Ad leg. iul. de ambit.

In magistratu autem pecuniam capere, ac uenalem habere iustitiam, semper abominabile fuit. Vnde est tit. ff. & C. Ad leg. iul. repetund. Ex eodem iure factum est plebiscitum, cuius meminit Modestinus in tit. De offic. Praesid. Plebiscito (inquiens) continetur, ne quis praesidum munus donumue caperet, nisi esculentum potulentumue, quod intra dies proximos prodigatur. Vlpianus autem latius explicans hoc temperamentum, in l. solet. ff. de Offic. Proconsul. Non uero (inquit) in totum xenijs abstinere debet Proconsul, sed modum adijcere, ut neque morose in totum abstineat, neque auare modum xeniorum excedat. Quam rem Diuus Seuerus, & Imperator Antoninus, elegantissima epistola sunt moderati, cuius epistole uerba haec sunt: Quamtu ad xenia pertinet, audi quid sentimus. Vetus pro uerbu est, οὐτι μάχα, οὐτι μάχα, οὐτι μάχα μάχα. Nā ualde inhumanum est, a nemine accipere: sed passim, uilissimum est: & per omnia, auarissimum. Demum subdit: Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem. Tractatur etiam haec materia in tit. C. De Sportul.

¶ Quisquis earum rerum migrasit. Hoc est, quisquis excesserit aliquid horum statutorum, (sic enim migrasit, pro excesserit, dictum est) noxae poena par esto. Nam qua quis poena sit adficiendus ob contemptam hanc legem, iudicij magis quam uerbis sancendum est, ut in suo uitio (ait Cicero) quisque plebatur: Vis, capite: auaritia, multa: honoris cupiditas, ignominia sancitur. Obserua rogo, diligenter has sententias, quae ad multa tibi deseruiet in republ.

¶ Censores fide leges custodiunt. Cura legis seruanda Censoribus data fuit, praeter ea quae superius dicta sunt de moribus hominum conseruandis. Cicero autem pulchre: Haec detur (inquit) cura Censoribus, quandoquidem eos in republ. semper uolumus esse, apud eosdem qui magistratu abierint, edant & exponant, quid in magistratu gesserint: de quibus Censores praediciunt. Vult itaque haec lex, eos qui magistratu functi sunt, publico iure rationem referre, causamque exponere Censoribus, si quid forte deliquerint in officio: attamen accusari priuato, integram dictandi iudicij facultatem seruari.

Ex hoc fonte est tit. C. Ut omn. iudic. tam civil. quam mil. Et Nouell. Ut praesid. absque ull. dat. pecun. sine necessitate ubi constituitur, quod omnes magistratus post depositionem administrationem, per quinquaginta dies, in ciuitati-

bus uel alijs locis permanere, ac fraudum suarum rationem reddere debeant. Vulgo subire syndicatum appellant: Latine causam dicere, nuncupandum est.

Hoc munus autem custodiendae legis, Romani a Graecis sunt mutuati. Cicero: Graeci (ait) hoc diligentius, apud quos, uos quodammodo creatur: nec ideo solum literas, (nam id apud maiores quidem etiam nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabant, ad legesque reuocabant.

Haecenus igitur sit disputatum ex hac lege de magistratibus, quae post religionem publici iuris altera pars est: ut proinde totum iam breuiter uideas eius iuris ordinem, nihilque desiderare possis, quam si nomina magistratuum exhibeas aliquanto uolueris intueri in foro huius seculi, uel si pro uiribus in scholijs ad Pomponij legem infra praestabimus: interim uideamus ea, quae de iure priuato reliqua sunt, ex duodecim Tabulis.

DE IVRE PERSONARVM de patria potestate, de tutoribus & curatoribus.

TIT. III.

¶ In iuris priuati quocumque tandem leges apud nos extant Graecarum tabularum, ordine quodam explicamus, (nam cur non etiam in quibuslibet reliquis legibus, tho dus fuerit seruanda?) primum a patria potestate exordiamur, ut iura personarum primo loco tractemus, iuxta ordinem l. 2. ff. De stat. homin. §. ult. Instit. de iur. nat. gent. & civil.

Vendendi filium, patri potestas esto.

Tutores liberis in potestate, testamento parentes danto.

Si non sint dati, agnati qui successione sperant, tutores sunt.

Sed si aliqua sit infideliarum suspicio, apud alios pupillus educator.

Tutor cum pupillorum matre, ne habitato.

Prodigo, bonorum suorum administratio interdita esto.

Si furiosus exister, agnatorum gentiliumque in eo, pecuniaque eius, potestas esto.

Supei tui tutores remouentor.

Filius arte carens patris incuria, eidem necessaria uitae subsidia ne praestato.

Alioqui, parentes educare cogitor.

In decimo mense, legitimus infans nascitor.

Vendendi statuliberos, ius potestatisque esto.

INTERPRETATIO.

¶ Vendendi filium. Putant plerique Romulum concessisse primum parentibus potestatem uendendi liberos, idque postea relatum fuisse in XII. tabulas, teste Dionysio Halicar. lib. 2. Certe ex l. 2. C. de Patr. qui fil. suos distrax. apparet, usque ad uitae & necis arbitrium, porrectam fuisse potestatem patriam, quam natura tamen pietate quidam non ad talem introduxit tyrannidem. Sed quid non tentauit hominum insatiabilis dominandi cupido, quae nec sanguini pepercit: idem constat ex l. in suis heredi-

Qua ratione tum imperatores, tum iurisperiti pau-
latim huic tam prædulo iuri detraxerunt, & ad naturalem
equitatem reducerunt, ut in l. qui filios. C. Quæ res pig-
oblig. poss. uel non. l. Diuus Adrianus. ff. Ad leg. Pomp. de
parricid. Et Tit. C. de his qui paren. uel liber. occid. solum
enim parentibus honesta relinquitur emendatio, & ex ma-
xima causa exhereditatio. ut C. de emenda. propinquo. Et
Novell. Vt cum de appella. cognosci. §. aliud quoq.

Imò si parentes intolerabili iniuria adfecerint liberos,
quantum actione iniuriarum non teneantur, l. Prætor edi-
xit. §. præterea. ff. De iniur. possunt tamen liberi officium
iudicis inuocare, ut compellantur tam iniqui parentes ad
emancipationem. l. ult. ff. Si à parentib. quis manumiss. fuer.

Ex hac lege promanarunt omnes tituli Instit. & C. De
patr. potesta. ff. De his qui sunt sui uel alien. iur. de ado-
ptionib. & emancipat. Item, De agnoscen. lib. De lib. exhi-
bend. Et reliqui id genus.

¶ Tutores liberis in potestate.) Secundum naturam sit
uerisimile, neminem diligentius de bonis tutoribus cogita-
tur, quam parentes ipsos. Ideo lex permittit, ac suadet,
ut parentes in testamentis suis, dent liberis impuberibus tu-
tores, ne post mortem illorum, incerta sit eius rei sollicitu-
do. Quare Caius in l. 1. ff. de Testament. tutel. lege XII.
Tabularum (inquit) permissum est parentibus, liberis suis,
sive masculini, sive foemini sexus (si modò in potestate
sint) tutores Testamento dare. Extant tit. C. de Testamēt.
tutel. & Instit. qui Testa. tuto. dar. poss.

Sed quid de Testamento matris? Item, quid de naturali
tutela liberis? Respondeo: Si mater tutorem dederit, aut si na-
turalis liberis datus fuerit, confirmari eum oportet, idq;
cum inquisitione, ut satisfiat regule huius legis, quæ pote-
statem exigit. l. 1. et l. ult. C. de Confirmat. tuto. l. 2. ff. eod. tit.

Formam autem inquisitionis longè elegantissimam &
breuè tradidit Hermogenianus in l. naturali. ff. de Confirm.
tuto. Si queratur (inquiens) an ex inquisitione rectè da-
tus sit tutor, quatuor hæc consideranda sunt: an & hic de-
derit, qui dare potuerit; & ille acceperit, cui fuerat dan-
dus; & is datus, cuius dandi facultas erat; & pro tribuna-
li decretum interpositum sit.

¶ Si non sunt dati, agnati qui successione sperant.)
Quibus autem (inquit Iustinianus) Testamento tutor da-
tus non est, his ex lege XII. Tabularum agnati sunt tu-
tores, qui uocantur legitimi. Sunt autem agnati, cognati
per uirilis sexus cognationem coniuncti, quasi à patre co-
gnati: ueluti frater ex eodem patre natus, fratris filius, ne-
pos ex eo: item patruus, & patruus filius, nepos ex eo.
At qui foemini sexus personarum cognatione iunguntur, ad-
gnati non sunt, sed alias naturali iure cognati. Itaq; amita
tuus filius non est tibi agnatus, sed cognatus, & inuicem
tu illi eodem iure coniungeris. Quia qui ex ea nascitur,
patris, non matris familiam sequuntur. Instit. de Legit. ad-
gnat. tutel.

Sed ne fallamur in ui ac potestate huius legis, sic subdit
Iustinianus in dist. tit. Quod autem lex XII. Tabularum
ab intestato uocat ad tutelam agnatos, non hanc habet
significationem, si omnino non fecerit testamentum is, qui

poterat tutores dare: sed si quantum ad tutelam pertinet,
intestatus decesserit. Quod tunc quoq; accidere intelligit,
cum is qui datus est tutor, uiuo testatore decesserit.

Rationem autem huius legis tractans Vlpianus in l. 1. in
princ. ff. de Legit. tuto. Hæc (inquit) summa providentia,
ut qui sperarent hanc successionem, iidem tuerentur bona,
ne dilapidarentur. Profectò hanc prudentiæ rationem ciui-
liter & urbanè metitus est Vlpianus ex utilitate pecunia-
ria. Ceterum uera ratio ex iure naturali colligenda est,
quia scilicet agnatus cum proximū sanguinis & succes-
sionis locū teneat, natura exigit ab eo, ut pueri quoq; tu-
telam suscipiat, etiamsi nulla sint eius bona. Nam tutela (au-
tore Seruio) est uis atq; potestas in capite libero, ad tuen-
dum eum, qui propter ætatem se defendere nequit, iure ci-
uili data ac permissa. unde appellantur tutores, quasi tui-
tores ac defensores personæ potius quam bonorum. l. 1. ff.
de Tut. Inst. eod. tit. §. 1.

Deniq; ex hac lege decem Tabularum sciendum est, li-
bertorum & libertarum tutelam ad patronos liberosq;
eorum pertinere. Quæ & ipsa legitima tutela uocatur, non
quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, sed quia
perinde accepta est per interpretationem, ac si uerbis le-
gis introducta esset. Eo enim ipso, quod hereditates liber-
torum libertarumq; si intestati decessissent, iussorat lex ad
patronos liberosq; eorum pertinere, crediderunt ueteres,
uoluisse legem etiam tutelam ad eos pertinere. Instit. de Le-
git. patr. tut. Vnde Vlpianus in l. nominis. ff. de Verb. signi-
fic. Verbum (inquit) ex legibus, sic accipiendum est, tam
ex legum sententia, quam ex uerbis. Et hic est uerus sensus
l. 1. ff. de Leg. tut. dum dicit, Item patronis. Nam hæc lex
patronorum non meminit specialiter, iuxta l. tutela legiti-
ma. ff. eod. tit.

Quo autem ordine secundum successionis gradus dese-
ratur tutela, satis explicatur per Iustinianum, Nouell. de
Hæredib. ab intestat. uenientib. §. ex his. Fit etiam mentio
legis decem Tab. in l. 1. C. de Legit. tutel.

¶ Tutor cum pupillorum matre ne habitato.) Omnes
legislatores magnam egerunt curam, ne pueri in ea ætate
qua se ipsos tueri non possunt, ullo modo laderentur. Quod
sanè tametsi in contractibus multis modis fieri soleat, unde
ius singulare illud restituendi in integrum, à Prætoribus in-
troducitur, de quo alibi scripsimus: tamen omnium ma-
ximè ladi possent pueri orbatu parentibus, in ipsa educa-
tione, de qua tum hic grauiter, tum in tit. ff. Vbi pupil. edu-
ca. uel mor. debe. diligentissime tractatur. Solet Prætor
(inquit Vlpianus in l. 1.) sapissime adiri, ut constituat, ubi
filius uel alantur uel morentur: non tantum in posthumis,
uerum omnino in pueris. Et solet ex persona, ex conditio-
ne, ex tempore statuere, ubi potius alendus sit: & nonnun-
quam à uoluntate patris recedit Prætor. Deniq; eū qui-
dam testamento suo cauisset, ut filius apud substitutū edu-
catur: Imperator Seuerus rescripsit, Prætorem existima-
ri debere, præsentibus cæteris propinquis liberorum. Id
enim agere Prætorem oportet, ut sine ulla maligna suspi-
cione alatur partus, & educetur. Idem Vlpianus in l. pen-
eod. tit. Si disceptetur (inquit) ubi morari uel educari pu-
pillū oporteat: causa cognita, id Præsidentem statuere opor-
tebit. In causæ cognitione uitandi sunt, qui pudicitie impu-
beris

beris possunt insidiari. Ecce quā diligēter iurisperiti, praescripta huius legis decem Tabularum uelut normam mathematicam suis responsis adhibuerunt.

¶ Prodigio, bonorum suorum.) Vlpianus in l. 1. ff. de Curato. furio. Lege (inquit) duodecim Tabularum prodigio interdicitur bonorum suorum administratione. Quod moribus quidem ab initio introductum est. Sed solent hodie Praetores, uel praesides, si talem hominem inuenerint, qui neque tempus neque sine expensarum habet, sed bona sua dilacerando et dissipando profundit, curatorem ei dare, exemplo furiosi. Et tandiu erunt ambo in curatione, quam diu uel furiosus sanitatem uel ille sanos mores receperit.

Quod autem Vlpianus dicit, hoc ius ab initio moribus fuisse introductum: Accursius more suo uarians, ostendit se non intellexisse, cum utraq; sententia idem dicat. Nos supra ostendimus secundum Ciceronem, Romanos à Graecis multa accepisse, quae in more essent, tum etiam de suis observationibus pleraque in Tabulas adiecisse, ut est uidere ex §. et non ineleganter. Instit. de iur. natura. genti. et ciui. uidelicet si eum locum cōferas cum lege Pomponij, quam infra tractabimus. Quare admonet nos Vlpianus, ab initio fuisse cōsuetudinem, quae tam iusta fuerit uisa, ut XII. Tabulae describerentur pro lege.

¶ Si furiosus existet.) Iustinianus Instit. De curato. Furiosi quoque (ait) et prodigi, licet maiores uiginti quinque annis sint: tamen in curatione sunt adgnatorum ex lege duodecim Tabularum. Sed solent Romae praefectus urbi, uel praetores, et in prouincijs praesides, ex inquisitione eis curatores dare. Sed et mente captis, surdis, et mutis, et qui perpetuo morbo laborant (quia rebus suis superesse non possunt) curatores dandi sunt.

Sed qui sciet magistratus qualis quisque sit, utrum sobrius administrator rerum suarum, an dilapidator? utrum sanus, an furiosus? Respondeo, possunt matres et propinqui petere, ut illis bonorum administratione interdicta, curatores dentur. Vlpian. in l. 2. ff. Qui pet. tuto. uel cur. Quae autem de matre (inquit) praedicta sunt, ostenduntur ex epistola Seueri, cuius uerba subiecta sunt: Diuus Seuerus Vlpio Rufino: Omnem me rationem adhibere subueniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus uolo. Et ideo mater, quae uel non petierit tutores idoneos filiis suis, uel prioribus accusatis reiectis, non confestim aliorum nomina ediderit, ius non habeat uindicandorum sibi bonorum intestatorum liberorum. Idem Vlpianus in l. his qui. ff. eo d. tit. Diuus Pius (ait) matris querelam de filiis prodigijs admisit, ut curatorem accipiant, in hac uerba: Non est nouum, quosdam, etsi mentis suae uidebuntur compotes esse: tamen sic tractare bona ad se pertinentia, ut nisi subueniatur his, deducantur in egestatem. Eligendus itaque erit, qui eos consilio regat. Nam et quum est, prospicere nos etiam eis, qui quod ad bona ipsorum pertinet, furiosum faciunt exitum. Iam te rogo, bone Lector, adeoque obtestor, ut bona fide dispicias, num satius sit has grauissimas maiorum sententias et fontes ad uerba sic recensere, quam barbaras illas commentariorum altercationes? Vide autem quā pulchrè conueniant cum diuino Davidis oraculo: Pupillum et uiduam suscipite. Possentne aliquid propius ad naturalis iuris formulam accedere? Fa-

cessant igitur deliramenta fabularum in ciuili disciplina: et simus aliquando germani, quibus germana placeat in sticia religio, constansque et perpetua uoluntas.

¶ Suspecti tutores remouentur.) Vult lex remouendos esse suspectos tutores et curatores (nam utrorumque eadem est ratio) nec expectandum esse finitae administrationis tempus, quo sera fortassis fuerit poenitentia. Vlpianus in l. 1. ff. de Suspect. tutor. Haec clausula (inquit) frequens est, et perquam necessaria. Quotidie enim suspecti crimine postulantur. Et paulo post: Sciendum est, suspecti crimine ex lege duodecim Tabularum descendere. Hoc est, per legem decernitur delictum esse, et nos omnia peccata per legem cognoscimus. Quia si Lex non diceret, non esset delictum, ut eleganter Apostolus ad Rom. explicat. Verum, si Vlpianus uideret hoc seculum nostrum, diceret certe id, quod Cicero de Custodia legum scribit: Extreme leges sunt nobis non usitate, Reipublice necessarie: legum custodiam nullam habemus. Certè nec nos hodie suspecti criminibus, dicia exercemus: et cum omnia tribumalia scateant libidine, nullam tamen de suspecto tutore causam reperis, quod nulli nunc uiuant suspecti tutores: quod utinam uerum esset. Idem et tituli de Excusationibus tutor. et curat. uero admodum perducuntur in forum nostrum. Quis enim non uelit excusari à tutela locupletis pupillae? Imò, quis non potius intèdat apud Iudicem se ad tutelam proximioris esse, quam aduersarium? Sic corrumpuntur hominum mores auaritia, omnium uitiorum matre.

Suspectus autem tutor quis censeri debeat, diffinit Iustinianus ex responso Iuliani, Instit. De suspect. tutori. Suspectus autem est (ait) qui non ex fide tutelam gerit, licet solendo sit, ut Iulianus quoque scripsit. Et infra: Suspectum sit tiam eum putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit. Enim uero tutor uel curator, quamuis pauper est, fidelis tamen et diligens, remouendus non est quasi suspectus. Idem dicit Vlpianus in l. suspectum. ff. de suspect. tutorib. Maxime secundum naturam est, quod sicut parentes alere debeant liberos, ita et rursum liberi egenis parentibus alimenta suppeditent, ut elegantissime tractat Vlpian. in l. si quis à liberis. ff. de Agnoscen. uel alend. lib. et hanc eadem regulam, sequente clausula ista lex breuiter sancit. Attamen si pater desidius sua se negligat filium, ut nulla eum arte curet educari, unde possit uitae necessaria sibi comparare, tunc nec uicissim tenetur patrem alere.

Si forte cui dura haec lex uisa fuerit, is meminisse uult, quā impius, quā crudelis sit pater, qui filium à Deo donatum, et à se genitum tam turpiter contemnat, ut nulla arte expoliū obbrutescere patiat. Optimi auctores definiunt, necari propemodum liberos, qui nulla imbuuntur disciplina: cui sententiae multum accedit Inecare. ff. de Agnoscen. et alend. lib. Itaque cum aduersus naturam legem peccet parens uel insulsus uel perfidus, merito natura beneficijs priuatur et alimentis.

Et hoc quidem tempore quo pacto educantur liberi, quibus imbuatur artibus, (ut interim de literarum studiis nihil dicam) quibus moribus instituuntur, res ipsa demonstrat. Tandem cum per talem neglectam liberorum educationem tota ciuitas corrumpitur, tum execramur tempore,

ra, incusamus coelum & terram, nihilq; nisi omnium rerū expectamus interitum, non animaduertentes interim, nostrā culpā id fieri, non temporum iniuria, & nobis (Deo autore) in manu esse, quo malum hoc emendare liceat, si praecriptū huius legis honestatisq; praecepta in educatione liberis sequamur. Audio multos quotidie desiderare priscā illā et aureā Romanorū secula, quae tamē redire nō possunt: sed cur non priscam & auream liberorum educationem imitatur, quam facilius adsequi possemus? Profecto si quis uineam habeat adulterinis uitibus corruptam, unde nihil fructus redeat, nōne paucis annis ad fructum eam redegerit, si iustas uites supponat in locū demortuā? rursus id rustici non ignorant, cur ciues nolunt doceri? sed sordis canimus, nisi Deus aures donare uelit.

¶ E meretrice natus, patrem non alito. Quō magis lex inuitaret homines ad iustas nuptias, deterreretq; ab illicito coitu: constituit ne filius meretricis aleret patrē, sed in naturalibus liberis, & qui utcūq; patrem sciūt, quādam humanitatis ratione receptum postea fuit, ut decernerentur parentibus alimenta. Vlpian. in l. si quis à liberis. §. i. ff. De agnosc. & alend. lib. Ergo & matrem (inquit) cognemus, praesertim uulgō quae sitos liberos alere: nec non ipsos eam. Tractatur latius in tit. C. de naturalib. liberis.

¶ In decimo mense legitimus infans nascitur. Magnae olim disceptationes nascebantur ex obseruatione temporis nati partus. Nam aliās pater causabatur praematurē fuisse natū, ideoq; filium suū non esse ex uxore, quam ante nuptias grāuidā fuisse putasset: aliās eueniebat, quod morte soluto matrimonio, uel fortē diuortio, partus post tempus à natura datum diceretur editus: ideoq; filium legitimū recusabant, sicut & nostris temporibus utrunq; accidit sepius. In hac igitur opinionū diuersitate, ut certū esset forma ad quam casus istos exigere liceret, sic statutum fuit. Si post contractas nuptias septimo mēse partus nasceretur, legitimum filium censeri. Paulus in tit. ff. De stat. homi. Septimo mense (inquit) nasci perfectum partū, iam receptum est, propter autoritatē doctissimi uiri Hippocratis. Et ideo credendum est eum, qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse.

Rursus, si aut post mortem, aut post diuortium nascatur decimo mense, censendus est legitimus infans, hoc est, iustus & uerus mortui patris filius, ut hic, Vlpian. in l. infans. §. ult. ff. de Suis & leg. Post decem menses mortis (inquit) natus non admittetur ad legitimam hereditatem. De eo uerō, qui centesimo octogesimo secundo die natus est, Hippocrates scripsit: & diuus Pius Pontificibus rescriptis, iusto tempore uideri natum. Hinc Iustinianus Nouel. de Restitut. dot. rer. §. alterum uerō illud. Nam nondum (ait) elapso anno, sub finē undecimi mensis peperit, ut nequaquam ex defuncto fortum susceptum queamus dicere, neq; uerō sortura ipsa in tam longum tempus protēsa est. Tractat de his multa Gellius lib. 3. cap. 16.

Huc pertinent omnes tituli ff. de Liber. agnoscend. de Ven. inspiciend. Et reliqui ferē tituli in lib. 25. 26. & 27. ut inde discant studiosi iuris, ex quantulo fonte tam multi promanarint riuuli legum, quibus causarū circumstantiae succedentibus seculis, docente experientia, sint determinatae, atq; in certam formam diffinitae.

¶ Vendendi statuliberos, ius potestasq; esto. Multa haud dubiē in duodecim Tabulis de iure personarum & seruitute scripta fuerunt, sed eas totas non habemus. Verū quando de statuliberis praecipuē dubitari poterat, num uendi possent: quoniam interim fauore quodam, ac si ad libertatē peruenissent, reputandi uiderentur: ideo de his permittitur uendendi facultas. Modestinus in tit. ff. de Statulib. Statuliberos (inquit) uenundari posse, leges duodecim Tabularum putauerunt. Duris autem conditionibus in uenditione minimē onerandi sunt, ueluti ne intra loca certa seruiant, neue unquam manumittantur.

Statuliber autem est (autore Paulo in l. i. ff. eod. tit.) qui statutam & destinatam in tempus uel in conditionem habet libertatem. Fiunt autem statuliberi conditione, bisiuriam: uidelicet expressa, uel ui ipsa, hoc est, tacita. Conditione expressa quomodo fiant, manifestum est: ut, Relinquo Titio seruo libertatem, si Sempronius Bononia redierit. Vi ipsa fiunt, cum creditoris fraudandi causa manumittuntur. Nam dum incertum est, an creditor iure suo utatur, statuliberi sunt, hoc est, si reuera & consilio manumittentis, fraudati nō sint creditores, erunt liberi: alioqui nō ualebit data libertas: quoniam fraus cum effectu, in lege Aelia Sentia accipitur, §. in fraudem. Instit. Quibus ex caus. manum. non liceb.

De seruis autem, quin uendi possent, nulla prorsus erat dubitatio: quoniam domini in eos uitae & necis habebant potestatem. §. in potestate itaq; Instit. De his qui sunt sui uel alien. iur. donec tam praedura seruitutis forma, & à iure naturali in totum recedens, paulatim ad humaniores affectus per imperatorias leges, & nunc tandem per bonam consuetudinem satis emendata fuit.

DE SVIS ET LEGITIMIS HEREDIBUS.

Titul. IIII.

Intestatorum hereditates, primò suorum hereditum, uelint nolint uel non, sunt.

His deficientibus, agnatus proximus familiam habeto.

Quemadmodū testandi causa, ex uoluntate relinquentis bona sua dependet: ita successio ab intestato, gradus habet, ne tota cognatio simul irruat in bona. Primus itaq; gradus succedentium ab intestato, secundum naturā quam haec lex sequitur, est eorum qui sui dicuntur: quia domestici heredes sunt, & uiuo quoq; patre, quodammodo domini existimantur. §. sed sui quidem. Instit. de Hered. quali. & differe. Modestinus in l. i. ff. Quis ord. in bon. poss. seruet. Intestatorū gradus (inquit) hi uocantur, primum sui heredes, secundò legitimi, tertio proximi cognati: deinde, uir & uxor. Apostolus quoq; dixit: Si filius est, ergo haeres.

INTERPRETATIO.

¶ Intestatorum hereditates. Iustinianus hunc locum citat in §. i. Instit. de Hered. quae ab intest. deferunt. Intestatorū autē (inquiens) hereditates, ex lege duodecim Tabularum, primum ad suos heredes pertinent. Sui autē heredes existimantur (ut supra diximus) qui in potestate morientis fuerint: ueluti filius filiae, nepos neptisue ex filio, pronepos proneptisue ex nepote, ex filio nato, pronegnatus prognatae, quasi in futurum & per procreationē

natus nataue. Sic enim prisce prognatas dicebāt, sicut nūc, deinceps nati appellantur. Institut. de Patria potestate, in fine, & alibi sepe. Ad Nouel. de Heredib. ab intestat. §. 1.

Intestati autē propriē dicuntur: primum, qui cum posset testamentum facere, testati non sunt: deinde, qui testamentum fecerunt quidem, sed hereditas ex eo non est adita, uel ruptū, uel irritū est. Planē qui testari non potuerūt, propriē non sunt intestati: puta, impubes, furiosus, uel cui bonis interdictū est. Sed hos quoq; pro intestatis accipere debemus, sicut etiam captū ab hostibus et ibi defunctum: autore Vlpiano in l. 1. in princ. ff. De suis & legi.

Ex hoc itaq; loco, ut rectē teneas uetustissimi ac summi iuris differētiā, illud obserua: Quod lex duodecim Tabularum stricto quodā iure utebatur, præponebatq; masculorum progeniem: & eos qui per fœminini sexus necessitudinem sibi iungebantur, prorsus non agnoscebat: adeo, ut ne quidem inter matrem & filium filiāue, ultra citroq; hereditatis capiendæ ius daret, donec Prætores hoc ad æquitatem reducerent post alios Principes. Institut. De Senatuscon. Teriyllia. Sic enim Iurisconsultissimus G. Ha-loander restituit.

¶ Velint nolintue. Secuta lex XII. Tabularum regulam prædictam summi iuris, consequens esse duxit, ut qui dicerentur sui, iidem & necessarij essent, ne fluctuaret ac incerta uideretur successio. Voluerunt enim prisce, in hoc constantiam quandam esse, & inflexibilem iuris ordinem. Et propterea aberrarūt, quia non oportet ex una regula sic metiri omnes casus, ut pro ratione & circumstantia nō discedatur ab ea paululum.

Quemadmodum igitur in hoc nimis à natura discedebant, quod discrimen tam magnum inter masculos & fœminas, quatenus ad bona paterna attinet, constituerent, §. ceterum. Institut. de Legit. agna. success. l. maximū uitium. C. de Lib. præter. ita rursus in eo hallucinati sunt, quod liberos tam arcto uinculo ad successionem adstringebāt, etiam si iusta eos ratio nōnunquam uoluerit exemptos esse necessitati. Quare merito per prætorem & principes emendatum est, potestate deliberandi liberis concessa, ut si maluerint abstinere bonis paternis, non detur in eos creditoribus actio. §. sui autem. Institut. de Hered. qualit. & differē. l. ei qui se. ff. de Acquiren. hered. l. 1. C. Si ut se ab hered. abstin. Tractatur in tit. C. de iur. deliberan.

Habet autem magnum fructum, ut hos fontes ueteris & presentis politiæ perlustres, sobria quadam & forense disputatione. Primum, ut discas inuestigare fontes legū, quib. nūc utimur: deinde, ut uideas errorem gētium, & causam erroris, teneasq; ueram condendæ legis rationem, ne uel respondendo, uel iudicando, uel etiam docendo aberres à scopo. Habent enim omnia ista imaginem quandam ferendæ legis, cum & magistratus, & iudex, & doctor, easdē semper formulas honestatis præ oculis habere debeāt, qui libet in suo functionis genere. Ut ecce, quid sciremus, utrū ius nostrum sit optimum in successione, nisi collatum cum ueteri, exigamus ad noticias & principia iuris naturalis? Et quomodo id in alia re faciemus, nisi hoc exemplo discamus ad similia procedere, ac æquū ab iniquo discernere?

¶ His deficientibus, adgnatus. Iustinianus Institut. de Legit. agn. success. in princ. Si nemo (inquit) suus hæres, uel

eorum quos inter suos hæres, prætor uel constitutiones uocant, existat, qui successionem quoquo modo amplectatur: tūc ex lege duodecim Tabularum ad agnatū proximū pertinet hereditas. Et ibi in §. 1. declarat qui sint agnati.

Obserua autem, quod hæc lex simplicitatem, in sticta amicam amplexa, non distinguit inter agnatos masculos & fœminas, sed omnes ex æquo ad successionē uocat: et tē in hoc laudanda, quoniam proximē ad naturā directū fuit: quippe cum successio, sicut & alimentorum ratio inter uiuos, ex æquitate descendat, charitatēq; sanguinis, ut dicit Vlpianus in l. si quis à liberis. §. uerum autem. ff. de agnoscen. & alend. lib. Sed ecce, succedētib; autoribus, qui in iure se peritiores putabant, difficiliter ista simplicitas legis, & ceperunt subtili quadam excogitata ratione agnatos distinguere. Tandē Iustinianus hæc legem XII. Tabularū, & eius uestigia secutus est in eod. tit. §. hæc quidem lex. Vbi collige, iuris tēpora nobis tria proponi uidelicet tempus XII. Tabularū, tempus mediæ iuris, uidelicet tempus auctæ: & tempus imperialis & Nouellarum constitutionum. Familiam autem hic appellat hereditatem. Vnde est tit. ff. Famil. erigend. hoc est, hereditatis diuidentæ. Paulus in l. pronuntiatio. ff. de Verb. signific. eleganter tractat huius uocabuli translationes, cuius uerba subscribere, ut sunt per G. Haloand. restituta, operæ præcij fuerit. Familia appellatio accepta est: qualiter accipitur, uideamus. Et quidē uariē accepta est: nam & in res & in personas deducitur. In res, utpote in lege XII. Tabularum, his uerbis: Adgnatus proximū familiam habeto. Ad personas autem refertur familie significatio, ita quom de patrono & liberto loquitur personis: in ea (inquit) familia, & hic de singularibus personis legem loqui cōstat. Familia appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum, aut communi uniuersæ cognationis continetur, utpote in iure proprio familiam dicimus, plures personas, quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut iure subiectæ: utpote patrem familiās, matrē familiās, filium familiās, filiam familiās, quiq; deinceps uicem eorum sequuntur, utpote nepotē, & neptes, & deinceps. Pater autem familiās appellatur, qui in domo dominium habet: rectēq; hoc nomine appellatur, quamuis filium nō habeat. Non enim solam personam eius, sed etiam ius demonstramus. Deniq; & pupillum, patrem familiās appellamus. Et cū pater familiās moritur, quotquot capita ei subiecta fuerūt, singulas familias incipiūt habere. Singuli enim patrum familiarū nomē sui iuris effectus, propriam familiā habet. Communi iure familiā dicimus omnium agnatorū. Nā & si patrem familiās mortuo, singuli singulas familias habet: tamen omnes qui sub unius potestate fuerunt, rectē eiusdem familie appellantur, qui ex eadē domo et gente proditi fuerunt. Serui buntur quoq; solemus appellare familiā, ut in edicto Prætoris ostēdimus sub titulo de Furtis, ubi Prætor loquitur de familia publicanorum. Sed ibi nō omnes serui, sed corpus quoddam seruorum demonstratur eius rei causa paratū, hoc est uestigialis causa. Alia autem parte editi omnes serui continentur, ut de hominibus coactis, & ui bonorum raptorum. Item redhibitoria, si deteriores res reddan-

curatoris opera, aut familie eius, & interdictio unde ui familie appellatio omnes seruos comprehendit. Sed & filij cōmēntur. Item appellatur familia plurium personarum, quæ eiusdem ultimi genitoris sanguine profiscuntur, sicut dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memorie. Mulier autem familie suæ, et caput & finis est. Hec Paulus Iuriconsultus.

DE SVCCESIONE EX TESTAMENTO, & de legatis.

Titulus V.

Hereditates in testamento iure factio datur, ratae sunt.

Vti quisque legasset suæ rei, ita ius esto. Qui erit testator, libripensue fuerit, si graui crimine damnetur, in testimonium feriat: improbus intestabilisque esto.

Hec pertinent ad materiam testamentorum, sicut præcedentia ad causam intestati.

INTERPRETATIO.

¶ Hereditates in testamento. Sicut formulæ contrarium iure sunt introductæ ad alienandas res inter uiuos: ita lex ista confirmat ultimas uoluntates, quæ in testamentis scribuntur, scilicet quid quisque de rebus suis fieri uelit, quem earum uoluerit esse heredem & dominum. Vlpian. in tit. ff. de Verb. signif. Lege (inquit) obuenire hereditatem, non improprie quis dixerit, etiam eam quæ ex testamento deferretur. Quia lege duodecim Tabularum, testamentarie hereditates confirmantur. Nihil aliud est hereditas (inquit Caius ff. de Verb. signif.) quam successio in uniuersum ius, quod defunctus habuit. Quo loco ne fallaris, iuricons. ad uulgarem loquendi usum respiciens, ut foro deferret, additione magis hereditatis, quam ipsam hereditatem diffinit. Nam cum hereditas sit relatio iuxta æqualitatem & inæqualitatem, ipse definire maluit iuxta actionem & passionem, ut est aditio. Quamobrem Vlpian. in l. pecunie. §. heredit. ff. de Verb. signif. & in l. hereditas. ff. de petit. hered. Hereditas (inquit) nomen iuris est, quod & accessionem & decessionem in se respicit. Et sine ullo corpore iuris intellectum habet. Hanc rationem cum Bartolus non satis discerneret in tit. ff. de Acquiren. heredit. non uidetur exitum inuenire interpretationis suæ admodum curiose.

¶ Vti quisque legasset suæ rei. Hoc est: Quemadmodum unusquisque deliberasset ac decreuisset de re sua post mortem ad alium transferendam, ita pro iure seruandum fuerit. Iustianus Nouel. De his qui nuptias iterant, ut excellentissimus G. Haloander nobis restituit, cum antea De nuptijs extra materiam planè legeremus, §. atque hoc primū. Sane etiam enim (ait) quisque in rebus suis, ut dignū est, & pro leuitas eius esto: quemadmodum nobis lex etiam ommittit uetustissima, & quæ prima ferè Romanis constituitur, nempe XII. Tabularum, uetere & patria lingua ita ius esto, nemini facta potestate, ut in rebus alienis aliquid præter illius uoluntatem disponat, neque si sacram impeteret formam, aut quicquam omnium. Vides igitur quam late pateant hec pauca uerba, quæ per posteriores legislatores determinationem acceperunt. Vnde Pomponius in

tit. ff. de Verb. signif. Verbis (ait) XII. Tabularum his: Vti quisque legasset suæ rei, ita ius esto: latissima potestas tributa uidetur, & heredes instituendi, & legata, & libertates dandi, tutelæ constituendi. Sed interpretatione coangustatum est, uel legum autoritate, uel iura constituentium. Legatum autem Modestinus ff. de Legat. 2. sic definit: Legatum est quædam donatio testamento relicta. Iustinian. Instit. de Leg. sic ait: Legatum est donatio quædam à defuncto relicta, ab herede præstanda. Florentinus denique non nihil exactius rem considerans, ff. de Legat. 1. Legatum (inquit) est delibatio hereditatis, qua testator ex eo quod uniuersum heredis foret, alicui quid collatum uelit. Vbi Accursius se torquet circa deliberationem, cum non uideret corruptum esse locum. Ex hac lege prodierunt tres libri ff. de Legatis, & reliqui omnes, in quibus de acquirenda uel amittenda hereditate, tractatur.

¶ Qui erit testator, libripensue fuerit. Sensus huius legis est: Eum qui de graui atque infami crimine damnatus fuerit, neque ad testandum, neque ad testificandum posse iure admitti: nam improbus est existimandus, & intestabilis ita iudicatus. Et accipiendum est actiue & passiue hoc uerbum, intestabilis: sicut & Testamenti factio, l. 4. ff. de Testamēt. ubi Bartolus docet. De testimonio autem probatur in l. 3. §. lege Iulia. ff. de Testib. Iustinian. Instit. de Testamen. Testes autem (inquit) adhiberi possunt ij, cum quibus testamenti factio est. Sed neque mulier, neque impubes, neque seruus, neque furiosus, neque mutus, neque surdus, neque is cui bonis interdictum est, neque ij quos leges iubent improbos intestabilesque esse, possunt in numerum testium adhiberi. Testamentum autem in eodem titulo dicit Iustinianus ex eo appellari, quod testatio mentis sit: alludens scilicet ad ipsam uerbi uocem, ut rem intelligamus commodè. Verum tamen, non est compositum, sed simplex nomen, ut Gellius rectè probat lib. 5. cap. 12. Deinde hunc locum ibidem explicat: Sed ut nihil antiquitatis (inquit) penitus ignoretur, sciendum est olim quidem duo testamentorum genera in usu fuisse, quorum altero in pace & ocio utebantur, quod calatis comitijs appellabant: altero, cum in prælium exituri essent, quod procinctu dicebatur. Accessit deinde tertium genus testamentorum, quod dicebatur per æs & libram, scilicet quod per mancipationem, id est, imaginariam quandam uenditionem agebatur: quinque testibus, & libripende, cuius uibus Romanis puberibus presentibus, & eo qui familie emptor dicebatur. Scribit Gellius de his tribus generibus testamentorum lib. 1. §. cap. 2. 7. Libripens à libra & pendendo siue ponderando, dictus est quasi ponderator. Vtentes enim primum ære graui, non signato usi sunt: neque in emptione & uenditione precium numerabant, sed precium appendebant. Itaque emptor hereditatis hæc uerba solennia dicebat: Huius ego familiam quæ mihi emptæ est, hoc ære æneaque libra iure Quiritium meam esse aio. Deinde ære percussis librâ, id æs dabat ei, à quo hereditatem expectabat quasi loco precij. Sic enim & seruorum & liberorum emancipationes fiebant. Imaginaria enim solennitas erat, quam Boetius in Topicis Ciceronianis, nexum appellatum fuisse dicit. Porro uenditor nihil emptori tradebat, sed heredem eum tali modo constituebat, scilicet ut post mortem uenditoris, posset iure hereditate adire. Sed abiit & hæc

ceremonialis nimiaq; curiositas in desuetudinem, sicut et præcedentia duo testamentorū genera. Solum hoc animaduertere licet mansisse, & quidem pulchrum est scitu, quod septem testibus testamenta scribi omnes legistatores postea uoluerunt. Erant enim & in illa imaginaria uenditione septem, uidelicet quinq; ciues Romani, libripens, & emptor.

FAMILIAE ERCSVCNDÆ

Titulus VI.

Cohæredes à communione discedere uolentes, agunt.

Pro hæreditaria parte, debitores hæredibus obligati sunt.

Proportionibus hæreditarijs, hæredes tenentur.

INTERPRETATIO.

Cohæredes à com.) Quandoquidem cōmutatio rerum solet discordiam parere, optima ratione lex introducta actionem, quam Familiae erciscundæ appellatū iurisconsulti. Constituitur autē hæc actio per hoc uerbum quo lex utitur (agūto.) Vnde Caius in l. 1. ff. Fam. ercisc. Hæc actio (inquit) proficiscitur ex lege XII. Tabularū. Namque cohæredibus uolentibus à communione discedere, necessarium uidebatur, aliquam actionem constitui, qua inter eos res hereditariæ distribuerentur. Papinian. quoq; commendat fratres, qui à lite propter cōmunem hereditatem suborta, per diuisionem ultrò discesserint. Eandem causam habent actiones cōmuni diuidendo, & finium regundorum: de quibus in Pandectis sunt tit. & §. quædam actiones. Inst. de Actio. Quocirca animaduerte, non aliā ob rationē has cōstitutas fuisse actiones, quā qua omnes res in nostro commercio iure gentium, hoc est naturali, ab initio sunt diuise, ut quisq; suum habeat dominū: quoniam communio nunquam sineret Remp. esse tranquillā. Hæc ob iure. ff. de iustit. & iur. Multi ista tractant, sicut p'stitacū suū, nec causas rei considerant.

Pro hæreditaria parte.) Euidētissima ratio huius iuris, quare debitores defuncti nō teneantur hæredibus nisi proportionē hereditatis, colligit ex l. 1. §. 1. ff. Si pars hæredit. pet. is qui hereditatem (inquit Vlp.) uel partē hereditatis petit, ius ex eo non metitur, quod possessor occupauit, sed suo iure. Et ideo siue ex asse heres sit, totā hereditatem uendicabit, licet tu unam rem possideas: siue ex parte partem, licet tu totam hereditatem possideas.

Debitores hæredibus obligati sunt.) Imperatores Diocletianus & Maximianus in l. ult. C. de Hæred. actionib. Creditores (inquit) hereditarios aduersus legatarios non habere personalem conuenit actionem: quippe cum euidentissimè lex duodecim Tabularum hæredes huic rei obnoxios faciat. Quem locum certè sine his fontibus non intelliges, sicut nec alias multas Constitutiones, ut l. pacto successorum. C. de Pact. l. licet. Et l. ea quæ in nominibus. C. Famil. erciscun.

Proportionibus hæreditarijs.) Hinc est dict. tit. C. de Hæred. actio. Pro hæreditarijs partibus (inquit Decius) hæredes onera hereditaria agnoscere, etiā in Fisci rationibus placuit: nisi intercedat pignus uel hypotheca. Tunc enim possessor obligatæ rei conueniendus est.

EPITOME SUCCESSIONIS
ab intestato.

Quo magis studiosæ iuuentuti suppetias ferā ad inuestigandos successionis intestatæ gradus, quorū ista lex uno aut altero uerbo superius meminit, adici epilogum illius materiæ, quam Doctores nostri inuoluunt, ceterum non explicant, opinionū nanijs. Res est quotidiana, & (nisi fallor) digna ut methodico quodam ordine breuiter tractetur. Proinde regulis aliquot totam rem expediam.

1 Cognatio sanguinis, alia supra numeratur, parentum, & alia infra, liberorum: alia ex latere, fratrum, sororum, & ceterorum. Ideoq; successio ab intestato, quæ ex naturali cognatione causam trahit, in tres gradus diuiditur. Inst. de Grad. §. 1. Nouell. de Hæred. ab intest. uenien. in princ.

2 Prima omnium successio est filiorum naturalium & legitimorum ex eodem matrimonio, siue in potestate, siue emancipati sint, iam nati, uel posthumi, hoc est post obitū patris nati. Et succedunt in capita, iuxta illud Gal. 4. Si filius, ergo heres. Probatur etiam superius, & §. 1. Inst. de hæred. quæ ab intestat. deferunt.

3 Si ex pluribus filiis aliquis fuerit mortuus, relicti sunt filijs, hi succedunt auo cū patris, loco sui patris in stirpe, seu iure, ut uocāt, representationis, hoc est, quotquot sunt, tantā partē accipiunt, quantā pater eorum, si uiuisset, accepturus esset. §. Si quis igitur descendenti. Novell. de Hæred. ab intest. uenien. l. ult. §. Hoc etiam cognatū. C. de Episc. & cler. l. liberorū. ff. de Verb. signif. homi. strosus partus, non succedit. l. Non sunt. ff. de stat. homi.

4 Liberi secundi uel anterioris gradus, hoc est nepotes uel pronepotes, præ ceteris omnibus cognatis, succedunt auo suo in stirpe, non in capita, siue in linea equali fuerint, siue inæquali, semper seruatō iure representationis, ut quisq; locum sui patris præmortui obtineat. Vt ecce, auus habet duos filios: ex altero duos ponamus, mox sex nepotes: moriuntur filij superstitibus nepotibus, mox auus. Quomodo iam succedent auo nepotes: Certè in stirpe, quia locum patrum suorum præmortuorum, hereditatem in duas partes diuidunt: si patres fuissent quatuor uel plures, facerent itidem quatuor partes pro stirpe sui nepotes. §. item si ex duobus. Inst. de Hæred. quæ ab intest. defer. l. ut liberis. C. de Collat.

5 Liberi diuersarum nuptiarum succedunt parentibus suis præ omnibus alijs, in bonis dotalibus illius matrimonij ex quo nati sunt. Vt si mater cōtracto matrimonio suū scipiat liberos, deinde mortuo marito eodemq; patre, nupat iterū, & ex eo quoq; coniugio nascantur liberi, tum matri demū mortuæ succedūt liberi, in sui quotquot sunt matrimonij dotibus et lucris nuptialib. Nouel. De his qui nupt. iter. §. ne illud quoq; & neq; uirū quod ex dot. §. si uerō ueniat. Idem autē est de patre, iterum, uel tertium aut quartum contrahente nuptias.

6 In alijs bonis q̄ dotalib. liberi multarū nuptiarum, succedūt parētib. equaliter, ut probatur locis iam allegatis.

7 Liberi naturales tantum legitimati, propter iuris auctoritatē perinde succedunt, ac si ex legitimo matrimonio nati fuisset. Nouel. Quib. mod. natur. efficitur. legit. & Quibus mod. natur. efficitur. sui. Vbi tractatur quædam differentia eorum qui legitimantur per oblationem curiæ.

8 Liberi legitimi tantum, siquidem auctore materno, uel pro-
auctore in adoptionem sint dati, succedant, non aliter quam na-
turales et legitimi: quia concurrunt duo uincula. Sin autem
extraneo fuerint in adoptionem dati a parente qui eorum
potestatem habet, tunc cum alijs illius filijs succedunt aequa-
liter, ut est uerior Doctorum sententia. Non extantibus ue-
ro alijs liberis naturalibus, succedunt parenti adoptiuo in
omnibus bonis. §. sed hodie. Instit. de Adopt. l. cum in adop-
tione. §. si de articulo. C. eod. tit. iunct. l. si te. C. De suis et le-
git. liber. Arrogati, sine ulla differentia succedunt arrogan-
ti, nisi emancipatio soluerit ius liberorum. l. 2. Et l. si arro-
gator. C. de Adopt.

9 Liberi naturales tantum nec legitimi (utendum enim
est uulgo notis uocibus) ex concubinato, succedunt paren-
ti sine legitimis liberis mortuo, in duabus uicijs, hoc est, in
sexta parte totius hereditatis, una cum matre sua, uel etiam
si mortua fuerit. In reliquis uero bonis succedunt proximi
cognati. Quod si legitimi supersint, naturales repelluntur,
adendi tamen ex bonis paternis arbitrio boni uiri. Nouell.
Quib. mod. natural. eff. sui. §. Si quis autem defunctus.
§. Si quis igitur habens.

10 Matris autem succedunt naturales una cum legitimis
liberis, nisi sit illustris mulier. §. nouissimè. Instit. de Senatuf.
Orphit. l. si qua illustris. C. eod. tit.

11 Spurij non succedunt patri. §. si aduersus ea. Instit. de
Nupt. Hieronymus 34. distinct. c. uidua. Matris uero et
auctoris (quoniam semper sunt certæ) non est cur de negetur
spurij successio. l. ex libera. C. de suis et legit. l. quia sem-
per. ff. de in ius uoc. Vide gloss. in c. pridem. §. personæ ue-
ro. De renunciatio.

12 Incestuosi liberi ex cognatis: nepharij, ex descenden-
tibus: adulterini, ex adulterio nati, nullam habent successio-
nem parentum. l. si adulterum, in prim. ff. Ad leg. iul. de adult.
l. qui metum. ff. de Rit. nupt. Et §. ergo non omnes. Instit. eod.
tit. Alimentis quoque non censentur digni iure ciuili. Nouell.
quibus modis natural. eff. sui. §. ult. 15. q. ult. c. cum multa.
Et §. 2. q. 4. c. dicat aliquis. Sed Pontifices in hoc mitiga-
runt duritiam summi iuris, nempe quod iniquum sit, infan-
tem a Deo creatum, fame necari. c. cum haberet. De eo qui
duxit uxorem quam polluit per adulterium.

13 Parentes naturales et legitimi, quorum successio se-
cunda post liberos est, succedunt liberis suis præ ceteris om-
nibus cognatis, exceptis fratribus germanis, quos secum ad-
mittunt, siue filij de quorundam successione queritur, sint in po-
tate, siue sint emancipati. Nec pater hodie præfertur ma-
tri, ut olim. l. 2. ff. Ad senatusc. Tertyl. Hanc regulam oportet
intelligi de bonis filij mortui aduenticijs. Nam in illis
que a patre sunt profecta, aut a matre, uel per lineam pa-
ternam aut maternam, pater excludit matrem: et contra,
mater patrem, teste Bartolo in l. quod scitis. §. sin autem. C.
de bon. quæ lib. Et in Aut. itaq. C. Commun. de suc. Acce-
dit §. 1. Instit. Per quas personas nob. acqui. Quæ enim (in-
quit Iustinianus) inuidia est, quod ex patris occasione
profectum est, hoc ad eum reuertitur: Et hæc sententia uerior
est, quicquid rixetur Baldus.

14 Parentes legitimorum liberorum, non aliter succe-
dunt eis, quam naturalibus et legitimis liberis. Hoc solum
interest, quod mortuo filio legitimo per oblationem cu-

ria, oportebat olim curiæ in successione seruare partem,
scilicet quartam. Nouell. Quibus modis natural. eff. sui.
l. 1. et 2. C. Quam. et quib. quar. pars debe. lib. 10.

15 Parentes legitimi tantum, quales sunt adoptiui, succe-
dunt liberis adoptatis, eisdemque sanguine coniunctis, puta
nepotibus ex filia, §. sed hodie. Instit. de Adoptioni. Extra-
neis uero liberis adoptatis, uel cognatis ex latere, qui ex-
traneorum loco habentur, parentes adoptiui non succedunt.
l. cum in adoptionis. §. sed ne articulo. C. de Adopt. Qua-
re de matre uel auctore queritur frustra, quoniam neque adop-
tare potest, neque liberos in potestate habet. §. scemina.
Instit. de Adopt. l. matrem. C. eod. tit.

16 Parentes naturales tantum ita succedunt liberis ex
concubinato, sicut liberi talibus parentibus succedere, su-
pra dictum est regula 9. Nam eadem est inter eos relatio
iuris, §. de nepotib. Nouell. Quib. modis natural. eff. sui.
l. non est parentibus. ff. de Inoffic. testamen.

17 Parentibus non datur ulla successio liberorum ex dante
nato complexu, sicut nec tales liberi succedunt ipsis. Mater
tamen, eadem ratione spurij succedit, quia spurij succedunt
matri, ut supra. Nisi tamen filij spurij, liberos ex se relique-
runt, qui matrem excludunt, l. 2. §. itaq. etiam uulgo. ff. Vnde
cognat. l. 2. §. liberi. ff. Ad Senatusc. Tertyl.

18 Fratres defuncti naturales et legitimi (nam post de-
scendentes et ascendentes, tertia successio est cognatorum
ex latere) succedunt æqualiter in capita, secundum nume-
rum personarum. Nouell. de Hered. ab intestat. uenien-
s. reliquum.

19 Filij fratrum succedunt cum fratribus uel sororibus,
in stirpes loco patris sui præmortui. Nouell. dict. tit. §. si
autem defuncto. Quod tamen non ultra filios fratrum con-
ceditur. Nouell. dict. tit. §. huiusmodi uero.

20 Filij fratrum uel sororum soli superstites, succedunt
patruo quoque in stirpes, non in capita, ut probat Barto. in
l. 1. §. ult. ff. Si pars hered. petat. Accursius in §. si igitur
defunctus. Nouell. de Hered. ab intestat. uen.

21 Si fratres germani extant cum fratribus uel sororibus
consanguineis uel uterinis defuncti, tunc fratres utrinque
coniuncti, excludunt alios. Nouell. De consang. et uter.
fratr. §. quia uero hoc. Germani autem fratres dicuntur,
ex utroque parente: consanguinei, ex eodem tantum patre,
non etiam eadem matre: uterini contra, ex eadem matre,
et duobus patribus.

22 Vbi sunt fratres consanguinei uel uterini una cum fi-
lij fratrum germanorum defuncti, ibi præferuntur filij fra-
trum, licet in tertio gradu sint, et fratres consanguinei uel
uterini in secundo. Quod tamen ius non egreditur filios
fratrum. §. sin autem defuncto fratres. Nouell. de Hered.
ab intestat. uenientib.

23 Fratres consanguinei soli uel uterini soli, succedunt
æqualiter et in capita. Filij autem præmortuorum, in stirpes.
Nouell. de Hered. ab intestat. uenient. §. illud palam est.

24 Si defunctus habeat tam consanguineos, quam ute-
rinos fratres, forte etiam quorundam præmortuorum fi-
lios, tunc uidendum est, quænam sint bona defuncti. Nam in
bonis paternis, hoc est, quæ ex linea paterna ad eum per-
uenerunt, fratres consanguinei præferuntur. Et ex diuerso, in
bonis maternis, uterini præcedunt. In reliquis uero bonis,

59

utriusque generis fratres simul succedunt aequaliter. Filij præ mortuorum in stirpes. Nouell. de Consang. & uter. frat. §. quia uero hoc agere. iunct. l. de emancip. C. de Legi. hered.

25 Cum neque fratres defuncti uiuant, neque filij fratrum, tunc omnes demceps à latere cognati ad hereditatem admittendi sunt, obseruatis gradibus, ut proximi præcedant, pares simul admittantur. Nouell. de Hered. ab intestat. uenient. §. si uero neque fratres.

26 Fratrum legitimorum eadem est successio, quæ naturalium & legitimorum, de qua superius in regula 18. Ceterum ipsi inter se inuicem sibi non succedunt, sicut nec reliqui ex cognatione legitimi. Quod diligenter obserua. §. filium uero. Nouell. quibus mod. nat. eff. sui.

27 Fratres legitimi tantum, si ab auctore fuerint adoptati, succedunt sibi quoque inuicem: si autem ab extraneo adoptentur, quamquam parentis adoptiui successionem habeant, ut supra dixi, ipsi tamen inter se & ad totam adoptiui familiam, nullum succedendi ius adquirent. l. cum in adoptiuis. §. sed ne articulum. C. de Adopt. Fratres autem legitimos, seu adoptatos, neminem putò tam stultè interpretaturum, ut opinetur posse quæquam locò fratris adoptari. Id enim cum natura pugnet, quoniam nemo ex se gignat fratrem, sed ita sunt accipiendi fratres, si ab uno eodemque auctore adoptentur loco filiorum. l. nec apud. C. de Hered. instituend. Instit. de Adopt. §. minorem. & §. & tam filium.

28 Fratres naturales tantum, siue consanguinei ex eodem patre, siue uterini ex eadem matre, succedunt sibi inuicem: nisi fratres naturales & legitimi, hoc est, iusto thoro nati, consanguinei uel uterini simul extent, qui illegitimos excludunt. Ratio: Quia nec legitimi per oblationem curiæ naturales, adquirent successionem agnatorum uel cognatorum parentis. Nouell. quibus modis naturales effici. sui. §. filium uero. Nec obstat quod dicitur in §. ult. Instit. de Seruil. cognat. quod fratres & sorores licet capite diminuti, debeant cognatis præferri. Nam non pertinet ad naturales tantum, sed illegitimos.

29 Fratres spurij ex eadem matre, sibi succedunt inuicem: secus de his qui ex eodem patre sunt: puta si quis ex duabus meretricibus filios suscipiat. §. uelut quæsitos. Instit. de Success. cognat. l. 2. & l. si spurios. ff. Vnde cognat. Ratio diuersitatis est: Nam omnem successionem oportet esse legibus adiutam, aliàs non recipitur. Sed spurij, quatenus ad patrem attinet, prorsus reijciuntur, §. si aduersus ea. Instit. de Nupt. & §. si uero effusa. Nouell. quibus mod. nat. efficiantur sui.

30 Fratrum incestuosorum & qui ex dånato coitu procreantur, nulla planè successio est, ut supra.

31 Vbi defunctus relinquit liberos uel parentes, ibi non est latius ad agnatos uel cognatos ex latere respiciendum, præterquam quod fratres germani cum patre & matre admittuntur, ut superius est probatum.

32 Vbi neque liberi, neque parentes sunt, ibi circumspiciendum est ad gradus reliquorum cognatorum. Modestinus in l. non facile, in princ. ff. de Gradi. & adfinit. diffinit septimum gradum: Quatenus (inquiens) ultra eum ferè gradum, uerum natura cognatorum uitam consistere non patitur. Cui uidetur subscribere Ulpian. in l. 1. §. hæc autem bonorum possessio. ff. Vnde cognat. Sunt tamen qui existi-

ment, successionem usque ad decimum gradum porrigi in cognatis.

33 Si defunctus, neque liberos, neque parentes, neque alios cognatos habeat prædicti gradus, quod utique rarius fuerit: tunc successio ad coniuges deuoluitur iure ciuili, ut scilicet uir uxori, et uxor uiro succedat. l. 1. C. unde uir et uxor.

34 Prædictis omnibus deficientibus bona censentur uacantia, & fisco cedunt, l. uacantia. C. de Bon. uacant. li. 10. Extant tit. C. de hered. decurio. & si liberal. Imper. soc. li. 10. de quibus ut multa dicamus, reor extra forum esse. De successione autem clericorum est tit. in iure pontificio, de successione ab intestat.

35 In successione ab intestato, qui gradu sanguinis fuerit proximus, is ad succedendum quoque proximè locum tenet. l. auunculo C. Commu. de Success. Quæ regula in descendibus & ascendentibus plana est, sed in cognatis ex latere, qui aliàs eiusdem lineæ & ordinis, aliàs in diuersa linea sunt: item in filijs præmortuorum, qui patris suorum cum uendicant, sæpe non obtinet. Imò nonnunquam cognatus remotioris gradus, excludit proximior, ut de iust. Iustinianus in §. repetitis itaque. Instit. de Seruil. success.

36 Serui olim successore ab intestato, præter dominum non habebant, l. seruus, et l. ancilla, C. Commu. de Success. l. quod attinet. ff. de Reg. iur. Sed hodie totum hoc abolitum prædura & inclementi seruitutis forma, prorsus immutatum est, & possunt testari omnes qui nunc imaginem ueteris seruitutis representant, ut maxime agricolarum rustici nostri temporis, pro diuersitate tamen locorum.

37 Adfinitatis iure nulla successio permittitur, l. adfinitatis. C. Commu. de Success. Quid est ne iam dictum, matris uxor succedere? Est quidem: sed uir & uxor coniuges sunt, & causam præstant adfinitati, non ipsi adfines sunt. Vnde Modest. in l. non facile. ff. de Grad. & adf. Adfines (inquit) sunt, uiri & uxoris cognati, non autem dicti uir & uxor. Adi. c. Quod super his. de Consang. & adfinit.

38 Vbiunque locum habere potest successio ex testamento, ibi cessat intestati questio. l. quando. ff. de Reg. iur. l. antequam. C. Com. de Successio.

39 Quandoquidem qui nature beneficium expetit, oportet ut secundum naturam sit gratus: ideo sunt quedam cause, ex quibus liberi possunt à parentibus exheredari, & contra, parentes à liberis, ut Nouel. Vt cum de appellatio. cognosce. §. iustum autem perpereximus. Sunt item nulle quæ sufficiunt ad excludendos cognatos, ut Nouel. de nupt. §. ingrati. Si quis ergo tam obliuiscens pietatis, ut sic delinquat aduersus aliquem sanguine coniunctum, is neque ab intestato potest ad successionem eius peruenire, si causa talis probata fuerit.

40 Multa ex his quæ supra diximus, difflicuerunt ciuilibus, uel quod non satis intelligerent, uel quod nimis diuersa quædam existimarent, ideoque mirum in modum transgressionis materiam per statuta sua uariarunt, quæ utique cum ad Rempublicam aliquam peruenirent, facile perlustro re potes ut sequaris, nisi nature nimis repugnant: qualia sunt in multis locis, ne filius patris præmortui loci representet. Quam obseruationem sacratissimi principes nostri ubique sublatam esse, meritò uoluerunt in maximis comitijs. Ego multa uidi in ciuitatibus, statuta, quæ à iure Romanorum nihil

nihil discrepabant. Porro hæc pertinent ad ordinem iuris, quam ignorare nemo oportet, iuxta elegantissimam l. de quibus. ff. de Legibus.

SINGVLARIA QVAEDAM successionis in Feudo.

Filij naturales & legitimi masculi succedunt in feudis paternis, antiquis & nouis, equaliter, iure representationis seruato: hoc est, ut nepos loco patris sui præmortui succedat. c. 1. de success. feud. c. 1. de success. frat. uel grad. succed. in feud. in usib. feud. Vbi diffinitur feudum patrem, quod fuit illius parentis, qui est eius agnationis communis: hoc est, à quo uelut communi stipite coepit ea agnatio. Sic antiquum est, quod maiores quoque in eadem familia habuerunt. Nouum, quod in persona mortui clientis beneficiarij primum coepit.

2 Liberi foemini sexus, uel masculi quidem, sed per lineam foemineam descendentes, non succedunt in feudis, nisi inuestitura, hoc est concessio illa solennis, per quam feudum conceditur, sit facta sic nominatim, ut filiae succederent. Quo tamen casu non aliter succedunt, quam si nullus extet masculus. Semper enim filij excludunt foeminas, propter armorum expeditionem. c. 1. §. filia uero. de Success. feud. c. 1. §. ad filias uero. de success. frat. c. 1. §. hoc autem notandum. ubi primo, in usib. feud. & c. 1. §. quemetiam. tit. Episc. uel abba. uel abbatibus.

3 Liberi legitimi per subsequens matrimonium nec foeminae, nec alij legitimis liberis admittuntur. c. 1. §. naturales filij. Si de feud. conten. sit inter domi. & agnat. uel filij. ubi gloss. tractat de legitimis per principem.

4 Liberi naturales tantum, multo minus succedunt in feudis, cum nec legitimis detur locus. Minime ergo aut spurij, aut ex damnato coitu possunt ad successionem peruenire. Et hæc succedendi puritas in militaribus illis beneficiis, multum confert ad ingenuitatem, quam nobilibus nostro seculo rectissime tribuimus iure gentium. Qui propter, ea nuncupantur ingenui, nobiles & gentiles homines, ut nunc quoque in Italia, quoniam maiores eorum illibatam seruitutem, & nunquam seruitutem seruierunt: uerum, immaculato ac legitimo quoque nati sint thoro; nec res iura personarum. Verum si his omnibus dotibus addant bonarum literarum studia, & optimum uitæ specimen, bone Deus, quam uerè tum dici possunt bis nobiles: quales ergo multos hoc seculo adeoque principes esse Reipub. nostræ congratuor.

5 Liberi legitimi tantum seu adoptati, non succedunt in feudis. c. 1. §. adopt. titius. Si de feud. defunct. conten. sit inter domi. & agnat. uel fall.

6 In feudis Marchie, Ducatus uel comitatus, non est ordinis locus successionis, sed per inuestituram ab Imperatore de nouo huiusmodi feuda recipiuntur à liberis et agnatis, c. 1. de alienand. feud. et c. 1. de feud. Marchi. uel ducat. uel comit. Vi autem harum appellationum causam recte teneas, opere precium fuerit subscribere uerba doctissimi interpretis, qui apud Corn. Tacitum sic scribit: A marca quod equum significat equorum seu stabuli magistrum, Marcastaler etiamnum appellamus: & equum præfectum, ein Marc-

grauen. Militaris enim dignitatis & officij nomen est utrumque. Porro hodiernum Morauia uocabulum, Merenland, equorum regionem significat, cum equas uulgo Mer rhen uocamus. Extant adhuc in Saxonibus duarum marchiarum nomina, ueteris & nouæ, quibus forsitan equestri militia huius appellationis causa fuit. Videtur enim equis olim Marcomani ualuisse, quæ admodum hodie Franci. Hæc ille.

7 Ascendentium ordo ad successionem in feudis planè non admittitur. Peculiariter enim in his per usum recipitur, ne superiores succedant inferioribus: ut pater filio, & uis nepoti: sed contra tantum inferiores superioribus.

8 Adgnati duntaxat admittuntur ad successionem feudorum, non etiā cognati. c. 1. §. ad filias uero. de success. frat. Quod intellige de feudis paternis uel antiquis. d. c. 1. §. his uero deficientibus. Nam in nouis beneficiis, frater uel filius fratris non succedit, sed feudum reuertitur ad dominum. c. 1. §. in alio uero. de success. feud. & c. 1. de beneficio. frat. & qual. frat. in benefic. frat. succed. ubi traduntur aliquot exceptiones huius regulæ. Et animaduerte hic, quam ista consuetudo accedat ueteri Romanorum iuri, in excludendis cognatis foemini sexus.

Illud denique nullo modo est ignorandum: Quod si quis bona habeat feudalia & non feudalia (ut uulgatis uocibus) foemina à feudis seclusa, utique ad alia patris admittitur: ut sunt pecuniarij redditus, nomina, uestes, ac reliqua supellex.

DE IUDICIIS, DE IN

ius uocando, de Dilationibus.

Titulus VII.

Iudicem arbitrumue iure datum, qui ob rem dicendam accepisse pecuniā conuictus est, capite punito.

Ioue tonante fulgurantēue, comitia ne sunt. Quodcumque postremum populus iusserit, id ius ratumque esto.

Si quis in ius uocatur, si morbus æuitæue uitium extitit: qui in ius uocabit, iumentum dato: si nolit, arceram ne sternito.

Si status dies sit cum hoste, uenito. Aduersus hostem æterna autoritas esto.

Si iudex uel alteruter ex litigatoribus morbo fontico impediatur, dies iudicij diffusus esto.

Tractemus nunc rem iudiciariam, quam lex ista breuiter quidem, sed grauissimè statuit.

INTERPRETATIO.

(Iudicem arbitrumue.) Pessimum certe delictum est, uenale habere iustitiā, fonsque omnium malorum rectè uocatur à Iustitiano. Nouel. ut iudic. sine quoquo suffr. §. 1. Igitur rectè lex XII. Tab. tam seuerā constituit poenā, nempe capitis. Vult enim iudicem & arbitrum puras habere manus, ne quid ob rem dicendam, hoc est, ob administrandam iustitiā & ueritatē tuendam pecuniæ accipiat. nam qui ius dicit, nihil magis curare dedet, quam ut res ipsam dicat sine ullo furo iniquitatis aut calumnie. Instit. de Offic. iudic. in princ. Et scripsi in formula inuestigandæ actionis.

Arbitrum autem iure datum eleganter dicit, ne putemus hic tractari de receptis arbitris, de quibus extat tit. in lib. Pandect.

¶ Si iudex uel alter ex litigatoribus.) Hunc locum Vlpianus satis interpretatur in l. 2. ff. Si quis caution. Si quis (inquiens) in iudicio sisti promisit, et ualitudine, uel tempestate, uel si fluminis prohibitus, se sistere non potuit, exceptione adiuuatur: nec immerito. Cum enim in tali promissione presentia opus sit, quemadmodum potuerit se sistere, qui aduersa ualitudine impeditus est. Et ideo etiam lex XII. Tabularum, si iudex uel alteruter ex litigatoribus morbo fontico impediatur, iubet diem iudicii esse diffusum. Diffundere autem diem olim dicebatur id, quod nos conuenire terminum usque in diem crastinum nuncupamus. Tria enim erant de differendis iudicijs pronunciandi genera. Aut diffunderetur dies, id est, in posterum diem reijciatur: aut comprehenderetur, hoc est, in tertium diem differeretur: aut denique iudex pronunciabat sibi non ligere, quae ampliatio uocabatur. Vlpianus in l. si de meis. ff. de Recept. arbit.

DE RE IUDICATA. TIT. VII.

Aeris confessi, rebusque iure iudicatis, triginta dies iusti sunt.

Post deinde manus iniectio esto: in ius ducito, ni iudicatum facit.

Aut qui pseudo eo in iure uim dicit, secum ducito, uincito, aut neruo aut compedibus XV. pondo, ne minore, aut si uolet, maiore uincito.

Si uolet, suo uiuio.

Ni suo uiuit: qui cum uinctum habebit, libras farris in dies dato: si uolet, plus dato.

In uinculis sexaginta dies habento.

Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Pretorem in comitum producito, quantaeque pecuniae iudicatus erit, praedicato.

Tertius autem nundinis, si interea pactus non sit, capitis poenas dato, aut trans Tiberim peregre uenit ito.

Et si plures forent quibus reus esset iudicatus, tertius nundinis partes secanto.

Si plus minusue secuerunt, sine fraude esto.

Qui falsum testimonium dixisse convictus erit, a saxo Tarpeio deijcito.

Hic locus tractat de his qui uel ex confessione sua, uel alijs legitimis probationibus convicti per actorem, et condemnati per iudicem fuerint, quodnam tempus habeant ad soluendum. Proinde si quis forte miretur, quare lex tam crudeliter capitis poenam in debitores pecuniarios constituit, is cogitet quam graue sit fallere fidem, quae iusticiae fundamentum est, ut ait Cicero lib. Offic. 1. Actum enim si non sit aliquid quod pertimescant improbi debitores, cum decipiendo plerumque contrahant debita, tandemque dicere soleant, se non habere unde soluant. Quare diligenter et cum iudicio haec sunt legenda.

INTERPRETATIO.

¶ Aeris confessi, rebusque iure iudicatis. Hoc est, pecuniae quam per confessionem aduersarij in iudicio facta conuictus esse debuit, triginta dies iusti sunt. Nam confes-

sus pro iudicato est: quia quodam modo sua sententia damnatur, dicit Paulus in l. 1. ff. de Confess. Item eius pecuniae nomine, ob quam reus conuentus fuerit rite damnatus, iidem dies legiuntur sint. Quia condemnatum accipere debemus eum, qui rite condemnatus, sic ut sententia ualeat. Ceterum si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est condemnationis uerbum non tenere, autore Vlpiano in l. 4. §. condemnatum. ff. de Re iudicat. Porro haec uerba Aeris confessi, accipiuntur passim prisco et uulgari usu loquendi.

¶ Triginta dies iusti sunt.) Iustos appellat lex, sicut nunc legitimos dicimus, quasi iure concessos debitoribus post condemnationem, ut interim aduersus eos nihil agere liceat. Coeperunt autem humanitate quadam duos menses largiri posteriores. I. debitoribus. ff. de Re iudicat. Sed et Imperatores, cum ceteris omnibus clementiores uideri uellent, duplicari id tempus, ut esset quadrimestre: quod iustum tempus siue legitimum nuncupatur, l. 2. et 3. §. ult. C. de Vsu rei iudic.

¶ Post deinde manus iniectio esto. Id est, prehendi potest iure priuato. Nam sic usa est lex his uerbis: Manus iniectio: sicut et Valerius lib. 5. Lucius uero Philippus (inquit) Consul, aduersus eundem ordinem libertatem exercere non dubitauit. Nam segnitie pro rostris exprobrans, alio sibi senatu opus esse dixit. Tantumque a poenitentia dicti absuit, ut etiam L. Crasso summae dignitatis et eloquentiae uiro, id in curia grauitate ferenti, manu injici iuberet. Ille reiecto liore: Non es (inquit) mihi Philippe Consul, quia nec ego tibi senator sum.

Atqui manu injicere, proprie olim dicebatur ille, qui nulla expectata iudicis autoritate, rem suam aut sibi debitam uendicare posset impune, ut apud Quintilianum lib. 7. Vlpianus in l. sed si hac. ff. de in ius uocand. Paulus in l. penult. ff. de Seru. exportand. Sic et recentiore iure creditori permittitur manus iniectio in debitorem fugientem, uel eum qui abstulerit res alienas, l. ait Praetor. ff. Quae in fraud. credit. Si debitorem meum (inquit Vlpianus) et cōplurium creditorum consecutus essem fugientem, et pecuniam secum ferentem, abstulissem, quod mihi debetur. Eodem modo adulterum propria autoritate retinere licet, l. capite 5. ff. ad Leg. Iul. de Adulter.

¶ Ni iudicatum facit.) Nisi expediat ea quae comprehenduntur in sententia iudicis. Cicero pro Flacco: itaque reoperatores (inquit) contra istam rem minime dubiam, prima actione iudicarunt. Cum iudicatum non faceret, additus Hermippo, et ab hoc ductus est. Celsus in l. ult. ff. Si cert. petat. At si iudicatum (inquit) fecerit Titius, nihil Seius tenebitur.

¶ Vincito, aut neruo, aut compedibus.) Prisca quadam simplicitate lex curiose describit modum uinciendi debitoris, uidelicet compedibus XV. pondo, hoc est, quindecim libris. Est enim indeclinabile nomen neutrius generis, ferè semper plurale: quod et Festus olim pro libra acceptum fuisse sentit. Tametsi pondo continebat proprie XII. libras, sicut assis XII. uncias. Vnde Liuius dixit, Argenti pondo bina. Si autem uoluerit creditor propter causae magnitudinem, ut maiori pondo uinciatur debitor, quam quindecim librarum, concessum id quidem est. Videtur enim

lex

DE SERVITVTIBVS

& finibus regendis.

Titulus X.

mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam uide-
mus: Et acerbitas plerumque ulciscendi maleficij bene atque
caute uiuendi disciplina est.

DE EMPTIONE, VENDI-
tione, & de usucapionibus.

Tit. IX.

Venditæ res & traditæ, post precij solutū,
aut si alio modo satisfactum existat, em-
ptori adquiruntur.

Furtiue res non usucapiuntur.

Si libertus ab intestato moriatur, nullum hæ-
redem suum relinquens, patronus ei succedito.

INTERPRETATIO.

Venditæ res & traditæ.) Hunc locum satis expli-
cat Iustinianus Instit. de Rer. diuision. Vēditæ uerò res (in-
quit) & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, quam
si is uenditori precium soluerit, uel alio modo ei satisfecerit,
ueluti expromissore aut pignore dato: quod quan-
quam cauetur ex lege duodecim Tabularum, tamen recte
dicitur & iure gentium, id est, iure naturali id effici, ratio
autem huius iuris naturalis, est in §. Per traditionem. In-
stit. eod. tit. Ad l. i. ff. de contrahen. emption. Imaginaria
autem, hoc est, simulata emptio, quæ hoc pretextu fit, ut
aliquid habeatur, quod aliqui habere nō liceret, neque do-
minium transferretur, neque ullo modo subsistit. Nam nec reue-
nitur, nec in eam texuere solet. Vulgo simulatam dici-
mus, & inuolam ipso iure, ut Modestinus in l. cōtractus
de contrahen. emption. & obligat. Paulus in l. nuda. ff.
de contrahen. emption. l. imaginaria. ff. de Regul. iur. Ve-
nitur, quando in imaginariam uenditionem res licita dedu-
citur, ad hoc ut modico tempore apud emptorem duret,
tunc iure permissa olim fuit, ut in manumittendis seruis et
liberis, uel in faciendis testamentis, ut supra. Non uidebāt
enim prisca seculi homines alium modum soluendæ domi-
nicæ aut patrie potestatis, quam ut uterentur istius con-
tractus formula, ad alienationem rerum accommodata.
Porro indecorum esse putabant, si tanta potestas sine ma-
gis solennitate remitteretur.

Vendiue res non usucapiuntur.) Furtiue quoque res
(inquit Iustinianus Instit. de Usucap.) & quæ ui possessæ
sunt, nec si prædicto loco tempore bona fide possessæ fue-
rint, usucapi possunt. Nam furtiuarum rerum lex XII. Ta-
bularum, & lex Atilia inhihent usucapionem: ui possessæ
rerum rerum, lex Iulia & Plautia, & cetera quæ ad decla-
rationem huius regule Imperator subiungit.

Si libertus ab intestato moriatur.) Olim (inquit Iu-
stinianus) licebat libero patronū suum impune testamen-
to præterire. Nam ita demum lex duodecim Tabularum
ad hereditatem liberti uocabat patronum, si intestatus
moriuus esset libertus, herede nullo relicto. Instituit. De
successio. liberti. Sed Prætor postea hoc ius uariavit, uo-
lens domino relinqui dimidiam bonorum liberti partem.
Demum Iustinianus sua constitutione distinguit inter bo-
na liberti, utrum sint intra centum aureorum ualorem,
an uerò excedant. Non est opere precium, ut curiosius
hæc tractemus: plana est earum rerum lectio, non multum
deseruiens foro nostro.

Via latitudo in porrectū octo pedes: in an-
fractum, id est, ubi flexum est, sedecim ha-
beto.

Si qui sepem uel maceriam iuxta alterius re-
gionem effoderint, terminum nē excedunto.

Si autem murū, pedem unum: si domum, du-
os pedes relinquunt.

Si uerò sepulchrū aut foueam effoderint, quā-
tum sit profundum, tantundem relinquunt.

Si puteum, passum.

Oliuam autem aut ficum, nouem pedes ab ex-
tranca regione plantanto.

In cæteris autem arboribus, quinque pedes
seruanto.

Si in agrum alterius arbor impendeat, usque ad
quindecim pedes à terra altius coercito.

Et ne umbra arboris uicino prædio noceat,
quindecim pedes altius ramos arboris circum-
cidito.

Glandem in alienum fundum procurrentem,
colligere fas esto.

Si aqua pluuia nocet, arcesto.

Seruitutum materia ex his legibus admodum commo-
dè colligi potest: quia tradunt regulas iuris communis, cō-
tra quas si quis in suo solo permiserit quicquam fieri, iūc
constituitur seruitus.

INTERPRETATIO.

Via latitudo in porrectum.) Citat hunc locum frē
ad uerbum Caius in l. Via latitudo. ff. de Seruitut. rustic.
præd. Via autem constitui potest, uel latior octo pedibus,
uel angustior: ut tamen eam latitudinem habeat, qua uehi-
culum ire potest: alioqui iter erit, non uia, autore Paulo
in l. Via constit. ff. eod. tit.

Si qui sepem uel maceriam.) Vetat lex excedi termi-
num sui soli ab ijs qui sepem uel maceriam effodere uolue-
rint. Sepes enim uel sepes est, quæ obiecta introitum prohi-
bet in agrum aut hortum. Colum. lib. 10. Talis humus uel
parietibus, uel sepibus hirtis claudatur. Maceria autem
uel maceries, murus est, siue paries, uel cōgeries lapidum,
ad claudendum uineas. Neutrum autem fieri commodè po-
test, nisi effodiatur primum locus, & paretur structura
sepis aut macerie.

Reliquæ leges quantum ad uerba attinet, nullam inter-
pretationem desiderant. Et de sensu earum latius disputa-
re, quam quod sint fontes sequentium legum, quæ in Pan-
dectis extant, nostri non est instituti. Tractantur enim om-
nia hæc latius in tit. ff. & C. de Seruit. urban. & rustic.
prædior. Caius autem Iuriscons. in l. ult. ff. Fini. regund.
recenset hanc legem.

Illud obiter admonendum est, quod Imperatores hanc
quinque pedum præscriptionem sublatam esse uoluerunt,
ut ex locorum potius qualitate discernantur fines, quam
ex certa lege, sitque libera finalis quæstio. l. quinq; pedum.
C. Fini. regundor.

De glande legenda Prætor edictum proposuit, quod
refert

D

refert Vlpian. ff. de Glan. legend. Ait Prætor (inquit) glandem quæ ex illius agro in tuum cadit, quo minus illi tertio quoque die legere, auferre liceat, uim fieri ueto. Glandis nomine, omnes fructus continentur, ut in l. qui uenenum. §. glandis. ff. de Verb. obligat. item, de aqua pluvia arcenda, est tit. lib. Pandectarum XXXIX.

DE INIURIIS, ALIIS- quæ delictis.

Titulus XI.

Defuncti iniuria non afficiuntur.
Si iniuriam alteri faxit, XXV. asses æris pœnæ sunt.

Re, persona, tempore, loco, atrociores iniuriæ iudicantur.

Si membrum ruperit meum, è pacto talio esto.

Propter os uerò fractum, nummaria pœnæ constitutæ sunt.

Vim ingenuæ uirgini inferre, aut eam suasio-
ne in tuam sententiam trahere, caueto.

Sororem aut filiam in stupro deprehensam, uendito.

Si puerum quis castrauerit, licet preciosorem fecerit, quadruplum præstato.

Qui fruges excantasset, pœnas dato, nēne alie-
nam segetem pellexeris excantando.

Ne incantanto: ne agrum defruganto.

Ne frugem aratro quæsitam, nocte furtim de-
pascunto.

Puberes si secanto, Cereri eos suspendunto.

Impuberes, arbitrato Prætoris uerberanto, ac
noxam duplionemue decernunto.

Qui secus faxit, & terminum exarsit, ipsius
& boues sacri sunt.

Matrimonia inter patres & plebeios, separata
sunt.

Qui hosteis concitauerit, quique opem hosti
tradiderit, pœnam capitis dato.

Mœchum in adulterio deprehensum, necato.

Afsiduo, uindex afsiduus esto.

Proletario ciui, qui uis uolet, uindex esto.

Si quadrupes pauperiem fecerit, animal quod
commisit noxam dato, aut noxæ æstimationem
fero.

Videamus nunc de uarijs iniuriarum & delictorum
generibus.

INTERPRETATIO.

(Defuncti iniuria.) Non est pugnandum cum mani-
bus, nec decet adfieri iniuria eos qui hac uita sunt defuncti:
nam nihil nobis tum amplius cum illis commercij est. Si
quid ex bonis controuersiã natum fuerit, hoc aduersus
heredes expediendum est ciuilitur. Superius plura de hoc
dicta sunt, iuxta tit. Nouell. Ne defunct. seu reliq. eor.

Si iniuriam alteri faxit.) Hunc pœnam olim pro sim-
plicitate temporum ueteres statuerunt, quam in hodie-
rum diē multæ ciuitates sequuntur, ut ex statutis suis mo-
dica pecunie pœna, grauē iniuriam plectantur. Sed Præ-
tores postea, permoti hominū malitia, semper aucta, in-

troduxerunt iniuriæ æstimationem: præsertim ob uim
insignem improbitatem, quam apud Gell. lib. 20. cap. 1.
Phauorinus philosophus refert, ubi & hanc legem impo-
gnat: Qui enim (inquiens) erit tam inops, quem ab iniuria
facienda XXV. asses deterreant? itaq; cum eam legem
Q. quoq; Labeo uester in libris quos ad XII. Tabulas
conscripsit, non probaret, inquit: L. Neratius fuit egregie
homo improbus, atq; immani uerecundia. Is pro delecta-
mento habebat, os hominis liberi manus suæ palma uerbe-
rare. Eum seruus sequebatur crumenam plenam assium
portans, & quæcunq; depalmauerat, numerari statim se-
cundum XII. Tabulas, V. & XX. asses iubebat. Propter
ea Prætores postea hanc abolere & relinqui censue-
runt, iniurijsq; æstimandis recuperatores se daturos edi-
xerunt. Recuperatores autem dicebantur, quibus Prætor
iurisdictionem mandabat priuatarū causarum: à recupera-
ndo seu iterum acquirendo quod amissum erat, dicti,
quos nunc indices Delegatos appellamus. Cæcilius uero
iurisconsultus sic respondet philosopho: Nec ideo contra
nas legum istarum antiquitates, quod pterisq; ipsis uiro-
pulus Romanus defuerit. Non enim profecto ignoras, les-
sum opportunitates & medelas, pro temporū moribus,
& pro rerum publicarum generibus, & pro utilitatibus
presentium rationibus, proq; uitiorum quibus mediis
est feruoribus, mutari atq; flecti. Ad l. 1. & l. lex Cornu-
lia. ff. de iniur.

(Re, persona, tempore.) Vlpianus in l. Prætor edixit.
§. ult. ff. eod. tit. Atrocem iniuriam (inquit) quasi contume-
liosorem & maiorem accipimus. Atrocem autē iniuriam
aut pro persona, aut tempore, aut re ipsa fieri. Labeo ait.
Persona atrocior iniuria fit, cum magistratui, cum patre-
ti, patronoq; fiat. Tempore, si in ludis & conspectu. Nam
in conspectu Prætoris, an in solitudine iniuria facta fuerit,
multum interesse ait: quia atrocior est, quæ in conspectu
fit. Re, atrocem iniuriam haberi Labeo ait, uipote si uul-
nus illatum, os alieni percussum sit. Vulneris magnitudo,
atrocitate facit: & nonnunquam locus uulneris, ueluti oculo
percussio. Idē refert Iust. in §. atrox iniur. Insti. de iniur.

(Si membrum ruperit meum.) Hæc lex, ut uidetur, inferens
tuit pœnā talionis è pacto, hoc est, si ita maluerit inferens
iniuriā, & nisi paciscendo redemerit pecunia iniuriā, ut
uel hinc uideas Græcos legistatores diligenter legisse. Nam & Mo-
bis Hebræorum, ac in multis secutos esse. Nam & Mo-
saica lex talionem statuit, Exod. 21. Sin autem (inquiens)
mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculo
pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem
pro pede, adustionem pro adustione, uulnus pro uul-
nere, liuorem pro liuore. Cæcilius autem iurisconsultus as-
serit, Gellium defendens & hanc legis partem: Sed quoniam
(inquit) acerbum quoq; esse hoc genus pœnæ putas: quæ
obsecro te, ista acerbitas est, si idem fiat in re, quod in
alio feceris: præsertim cum habeas facultatem paciscendi,
& non necesse sit pati talionē, nisi eam tu elegeris? Quod
edictum autē prætorium de æstimandis iniurijs, probabili-
us esse his potest: Nolo hoc ignores: hæc quoq; ipsius
lionem ad æstimationem iudicis redigi necessario impos-
sibile non parebat, æstimata lite iudex hominem pecunie
damnum

damnatatq; ita si reo et pectio grauis, et acerbatio talio
uisa fuerat, seueritas legis ad pecunie multam redibat.

Iustinianus Instit. de Injur. Poena autē iniuriarum (ait)
ex lege XII. Tabularum introducta est. Propter mebrum
quidruptum talio erat: propter os uerō fractū, numma-
rie poene erant constitutae, quasi in magna ueterum pau-
pertate. Sed postea Praetores permittebant ipsis, qui iniu-
riam passi sunt, eam aestimare: ut iudex, uel tanti reum co-
demnet, quanti iniuriam passus aestimauerit: uel minoris,
prout ei uisum fuerit. Sed poena quidem iniuriarum, quae ex le-
ge XII. Tabularum introducta est, in desuetudine abiit:
quam autem Praetores introduxerunt, quae etiam Honora-
ria appellatur, in iudicijs frequentatur. Nam secundū gra-
dum dignitatis uitaeq; honestatem, crescit aut minuitur ae-
stimatio iniuriarum. Qui gradus condemnationis et in serui-
li persona non immerito seruatur, ut aliud in seruo actore,
aliud in medijs actus homine, aliud in uilissimo uel com-
posito, ius aestimationis constituitur: Sed et lex Cornelia,
de iniurijs loquitur, et iniuriarum actionem introduxit:
quae competit ob eam rem, quod se pulsatum quis uerbe-
rauit, uel domum suam ui introitū esse dicat. Domum
autem accipimus, siue in propria domo quis habitet, siue
in conductā, uel gratis, siue hospitio receptus sit.

Vim ingenuae uirgini.) Quod hic lex uim inferre
dicit: alibi Imperatores raptum appellant. Et quod cauere
esse iubet, uirginem suauione in suam sententiam tra-
here, iurisperiti, stuprum sine ui nuncupant. Quod perti-
net, etiam si quis ut ad stuprum perueniat affectetur, uel
alio modo pudicitia tentet. Affectari enim est comitatum
praestare, non tantum foris, sed et domi per urbem: quasi
aliquam praeventum sectari, uel officij, uel amicitiae, uel ali-
cuius commodi gratia, uti puer herum, filius patrem, di-
scipulus praepceptorem, eliens patronum, amator puellam.
Cicero de Oratore: Cumq; maior natu et consularis Ser-
gius Galba, affectaretur. Affectatio enim in re amatoria,
principium esse solet ad stuprum.

Moses Exod. 12. sic praecipit: Si seduxerit quis uirginē
non iam desponsatam, dormieritq; cum ea, dotabit eam, et
habebit eam uxorem. Si pater uirginis dare noluerit, red-
det pecuniam iuxta modum dotis, quam uirgines accipe-
re consueuerunt. Iustinianus in eos etiam, qui non usque
ad complexum peruenierint, sed duntaxat tentare coepe-
runt pudicitiam, actionem iniuriarum concessit. §. 1. Insti-
t. de Injur. Et item apud Labeonem. §. si quis uirgines. ff.
eod. tit. Duplex igitur delictum est ea in re: alterum, quan-
do ui rapitur: alterum, cum blandicijs quibusdā expugna-
tur pudicitia uirginum uel uiduarum. De priore quidem
iam dictum est. loquitur et Iustinianus in §. item lex Iulia.
Insti. de Publ. iud. Sed eadem (inquit) lege Iulia etiam stu-
prij flagitium puniuntur, cum quis sine ui, uel uirginem, uel
uiduam honeste uiuentem stuprauerit. Poenam autem ean-
dem lex irrogat peccatoribus, si honesti sint, publicatio-
nem partis dimidiae eorum bonorum: si humiles, corporis
coercionem cum relegatione. De posteriore uerō tractat
inferius: Sim autem (inquit) per uim raptus uirginis, uel
uiduae, uel sanctimonialis, uel alterius fuerit perpetratus:
tunc et peccatores, et hi qui opem huic flagitio dederūt,
capite puniuntur, secundum nostrae constitutionis diffi-

nitionem. Ea autem constitutio est in l. 1. C. de Rapt. uirg.
seu uidua. Raptores (ait) uirginum honestarum uel inge-
nuarum, siue iam desponsatae fuerint, siue nō, uel quarum-
libet uiduarum foeminarum, licet libertinae uel seruae alie-
nae sint, pessima criminum peccantes, capitis supplicio ple-
tendos decernimus, et maxime si Deo fuerint uirgines
uel uiduae dedicate. Quod nō solum ad iniuriā hominum,
sed ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committi-
tur: maxime cum uirginitas uel castitas corrupta, restitui
non potest. Et merito mortis damnantur supplicio, cum
nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint uacui.
Pontificij uerō canones in stupro uirginum magis uidetur
sequi Moysen, ut aut ducat, aut dotet. Quod et huma-
nius est, c. penult. et ult. de Raptoribus.

¶ Sororem aut filiam.) De hac lege paulo post.

¶ Si puerum quis castrauerit.) Vetat lex castrari pue-
ros, quod et posteriores legulatores seueriore poena pro-
hibuerūt. intelligi autem hic puerum posse pro seruo, non
negauerim: iuxta Pauli responsum in l. puer. ff. de Verb.
sign. ita tamen, ne quis dubitet multo magis et in liberis
hominibus castrationem prohibitam esse.

Ulpianus in l. Si seruus seruum. ff. ad Leg. Aquil. Et si
puerum quis (ait) castrauerit, et preciosorem fecerit: Ulpia-
nus scribit cessare Aquiliam, sed iniuriarum erit agen-
dum, aut ex edito edilium, aut in quadruplum ex lege
XII. Tabularum. Triplex ergo competit actio, sed tolli-
tur altera per alteram in iudicium productam: Respon-
deo: Civilis non tollitur per criminalem. t. i. C. Quand. ci-
uil. act. crim. praedi. sed criminalis per criminalem. l.
senatus. ff. de Accus. et civilis per civilem, nisi altera plus
complectatur. l. 1. ff. Vi bono. raptio. Postea cum iste actio-
nes ad repellendum tantum crimen non sufficerent, intro-
ducta fuit poena legis Corn. de sicarijs, Marcell. in l. 3. §.
Qui hominem. Ulpian. in l. 4. ff. ad Leg. Cornel. de sicar.
Tandem grauisima poena, hoc est, capitis ultimum suppli-
cium ab Imperatoribus est constitutum, in tit. C. De eu-
nuch. Sic enim accipienda est in l. 2. eod. tit. grauisima poe-
na iuxta l. ultimam. ff. de poen.

¶ Qui fruges excantasset.) Interdicit Lex magicis in-
cantationibus, per quas alienae segetes, aut impediuntur,
aut pelliciuntur, alioque transferuntur. Hoc enim est quod
sequens clausula generalis ostendit: Ne agrum defrugan-
to: quasi dicat, nullo praestigiarum genere fiat, ut ager ad
sterilitatem perducatur, scilicet ne fruges ferat ullas, uel
non quales solebat antea. Virgilius in Bucolic.

Atq; satas aliō uidi traducere messes. Item:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Porro incredibile dictu est, quam uarijs superstitionib.
hoc etiam tempore rustici secundum eorum incredulita-
tem uexentur a Sathana, ut putent alias lac adem piū, ali-
as foetum, alias segetes, et uniuersam agriculturæ rationē,
non ad benedictionem Dei in uera fide, sed ad meras præ-
stigas referūt. Quare merito hac lex incantationes prohi-
bet, ac uehementer damnat, sicut superius quoque admo-
nuimus, gentes in hoc fuisse nobis aliquanto prudētiores,
adeoq; modestiores. Oportet autem magistratus nostros
hoc malum non relinquere impunicum. Et propterea Ulpia-
n. quoq; in l. item apud Labeonē. §. Si quis. ff. de inur-

dicit teneri constitutionibus Principum eos, qui aliquam illicitam diuinationem pollicentur, iuxta l. Nemo habet. C. de mathemat.

¶ Ne frugem aratro quaesita. Magna emphasi lex dicit, Aratro quaesita frugem, quasi uno uerbo comprehendens omnes sudores rei rusticae, quos aratrum requirit. Quo circa literis proditum est elegans exemplum de C. Furnio Crasino: is enim manumissus, cum multo plures fructus in paruo agello, quam ex amplissimis agris uicinitas perciperet, in magna inuidia deuenit, tandemque ceu ueneficijs & incantationibus aliorum fruges pelliceret, à Sp. Albino Curuli dies ei dicta est. Et cum Furnius timeret iniquius iudicium, omne instrumentum rusticum, graues ligones, ponderosos uomeres, bouesque saginatos in forum attulit, filiam uem ualidam et bene uestitam. Hec sanè, Quirites, (inquit) mea sunt ueneficia, ceterum uigilias & sudores quos in excolendo agro pertuli, ob oculos ponere non possum: quare ex hoc omnium sententijs absolutus fuit.

Introducenda autem fuit ex hac lege actio, quae de pastu pecoris appellatur, cuius sit mentio in l. qui seruandarum. §. ult. ff. de Praescript. uerb. Tametsi etià utilis ex lege Aquilia competat actio, l. si boues. ff. Ad leg. Aquil. l. ult. C. eo. tit. Quod si non alienam frugem, sed glandem tuam depascas in alieno fundo cum uicini detrimento, conceditur actio praescriptis uerbis, ut in d. l. qui seruandarum. §. ult.

¶ Puberes si secanto. Adijcit poenam pro rei & personarum qualitate. Nam si puberes secuerint fruges, suspensio eos uult lex Cereri, quam Deam frugum putauerint, crimenque grauius quam homicidium aut furtum alterius rei. Impuberes uero iubet uerberari arbitrio Praetoris, qui et damni duplum decernere debet auctori. Nec uideatur cuiquam de impubere iniquum, quod hic dicitur: quia doli capaces sunt intra eam aetatem, & furtum committere possunt. l. impuberem. ff. de Furt.

Tenantur etiam furti actione tales contrectatores alienarum frugum, l. uerum est. & l. seq. l. fullo. §. frugibus. ff. dict. tit. De arboribus item furtim caesis, inferius dicitur.

Illud autem praetereundum non est, quod lex prisco more duplionem dicit & ipsius, cum nos duplum dicamus & ipse. Terentius saepe habet, ipsius. Et interim hoc loco animaduertere licet: Praetorem quoque tempore XII. Tabularum fuisse: quod ad cognitionem antiquitatis multum confert.

¶ Qui secus faxit, & terminum exarasset. Quilibet sui fundi terminos arando & colendo debet obseruare, nec exarando excedere. Nam qui secus fecerit, ipse cum iumentis sit sacer, & ultimo adficiendus supplicio, sicut Numa primum constituit. Variata fuit tamè haec poena per succedentes legislatores, ut in tit. ff. de termi. mot. Vbi Callistratus in l. 2. Diuus Adrian. (inquit) in haec uerba rescripsit: Quoniam pessimum factum sit eorum, qui terminos finium causa positos protulerint, dubitari non potest: de poena tamen eorum modus ex conditione personae, ex mente facientis magis statui potest. Et refert deinde duas leges agrarias, Caij Caesaris, & Neruae Imperatorum.

¶ Matrimonia inter patres. Quo magis ueteres retinerent gradus personarum & dignitatem cum decoro, distinguebant diligenter Senatorium seu Patricium ordinem à plebeo: ideoque matrimonia inter patres aut eorum libe-

ros, & plebeias personas noluerunt contrahi, contraque iusserunt separari, ut hic uidemus: Iulianus ff. de Rit. nupt. Lege Papia (inquit) cauetur, omnibus ingenuis, praeter senatores eorumque liberos, libertinam uxorem habere licere. Accedit Paulus in l. lege Iulia. ff. eod. & Imperator in l. 3. C. de Nupt. Verum huic iuri derogabitur, quatenus ad libertos nos attinet. Nouell. Vi libert. de ceter. aur. annu. §. quibus aut. Hodie certè nulla matrimonij differentia est constituta, modo ut publica honestas & legitima forma seruetur.

¶ Qui hostes concitauerit. Pessimum hostes animi ad perniciosum, si quis ex ciuium numero consilio uel quouis obuersus patriam, aut opem ferat illis, consilio uel quouis obularum (inquit) iubet eum qui hostes concitauerit, quae opem hostibus tradiderit, capite puniri. Atque utinam non domestica quoque huius mali exempla demonstrari possent, de quibus alia plura.

¶ Moechum in adulterio deprehensum. Superius dixit, Sororem aut filiam in stupro deprehensam, ueniri debere. Hic uero permittit lex moechum in adulterio deprehensum, necari. Quod cum per legem Iuliam repetitum esset, pulchre interpretatur, Pomponius in l. patri. Vlpianus in l. seq. & Papinianus in l. Nec in ea lege. ff. ad leg. Iul. de adulter. Ideo autem (inquit) patri, non marito, & omnem adulterium permissum est occidere: quod pietas patrum nominis consilium pro liberis facit. Ceterum mariti & calor & impetus facile sentiens, reserendus. Et Vlpianus in seq. Quod ait lex (inquit) in filia adulterium deprehenderit, non ociosum competere. Voluit enim ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam cum adultero deprehendat. Labeo quoque ita probat, & Pomponius scribit, in ipsis rebus Venereis deprehensum occidi. Et hoc est quod Solon & Draco dicunt, ὁ ἄνθρωπος ὃν ἔβρισην. Qui locus sane corruptissimus, ab Haloandro nostro restitutus est. De marito tractat Martianus in l. marito quoque. ff. eod. tit.

Verum huic occidendi licentiae, cum mirum in modum abuteretur plerique, detractum fuit posterioribus legibus, ut potius locum habeat id, quod de retinendo adultero testatur de eius rei gratia, eleganter scribit Vlpian. in l. capite. §. ff. dict. tit. Tractatur a iurisperitis recentioribus in l. Gracchus. C. eod. tit.

Illud obseruandum est, quod tametsi adulterium inupta admittatur, stuprum in uidua uel uirgine, iuxta l. stuprum. ff. ad leg. Iul. de Adulter. saepe tamè hanc aut similem differentiam leges non sequuntur foro deferentes.

¶ Asiduo, uindex asiduo esto. Hoc est: locupletis causam & iniuriam, locuples uindicandam tuendamque suscipiat. Pauperis uero litè, quilibet ciuis agendi facultate habeat, ne possit ei inopia exceptio opponi. Sic enim Cicero ipse interpretandam hanc sententiam in lege Aelia Sentia, quae eadem ex XII. Tabularum mutata fuit, in Topicis testatur.

Asiduo enim pro locuplete accipitur, et ab asiduis est, ere dando, quoties tempora publici, quod non nisi diuites item, ab asiduitate muneris publici, quod non nisi diuites subire possent, ut Gellius quoque tractat lib. 16. cap. 10.

Vindex autem est, qui alterius causam suscipit uindicandam, ueluti quos nunc procuratores uocamus, ut dicitur Boetius

Boetius in dicto loco Ciceronis. Proletarius item quis dicitur, Paulus Poeta apud Gellium explicat: qui in plebe (inquit) Romana tenuissimi pauperrimiq; erant, neq; amplius, quam mille quingentum aris in cēsum deferebat, proletarij appellati sunt. Qui uero nullo aut perquam paruo are censentur, capite censi uocabantur.

¶ Si quadrupes pauperiem fecerit. Vlpianus: Si quadrupes (inquit) pauperiem fecisse dicatur, actio ex duodecim Tabulis descendit. Quæ lex uoluit, aut dari quod notionem noxiæ offerre: Noxia enim est ipsum delictum. Et rursum: Pauperies (ait) est damnum sine iniuria facientis datum. Nec enim potest dici animal iniuriam fecisse, quod sensu caret. l. i. ff. si quadrup. pauper. feciss. dic.

DE FURTIS.

Titulus XII.

Furem qui manifesto furto prehensus erit, si furtum, aut noctu faciat, aut interdum cum prehenderetur, se telo defendat, occidit.

Et ceteris manifestis furibus, liberos uerberato, & ei cui luci factum furtum erit, si se telo non defendat, addicito.

Seruos autem manifesto furto prehenso, uerberibus addicito, & è saxo præcipitato.

Pueros impuberes, Prætoris arbitratu uerberato, noxamq; ab his factam sarciri facito.

Furta quæ per lancem liciumq; concepta erūt, sicut manifesta uindicato.

Tignum alienum furtiuium ædibus, uel uineis suis iniunctum, ne quis eximere cogitor: sed duplum pro eo per actionem de tigno iniuncto, præstare compellitor.

Sitibifurtim arbores cæsæ sint, agito.

INTERPRETATIO.

¶ Furem qui manifesto furto prehensus erit. Furtum (inquit Paulus) à furto, id est, à nigro dictum, Labeo ait: quod clam & obscure fiat, & plerumq; nocte: uel fraude, ut Sabinus ait, & à ferendo, id est, auferendo: uel à Græco sermone, quod & pæres appellant fures. Imò & Græci à ferendo & pæres dixerunt. Furtum, est contrectatio fraudulosa, luci faciendi gratia, uel ipsius rei, uel etiam usus eius possessionisue, quod lege naturali prohibitum est admittit. re. l. i. ff. de furt.

Furtorum autem genera sunt duo, manifestum & nec manifestum. Sic enim olim loquebantur, sicut nunc dicimus non manifestum. Caius in l. 2. Item Vlpianus in l. 3. Furtum manifestum est, quæ Græci τὸ φανερόν appellant, quo deprehenditur cum furto. Et parui refert à quo deprehendatur, utrum ab eo cuius res fuit, an ab alio. Sed utrum ita demum fur sit manifestus, si in faciando furto deprehendatur, an uero & si alibi fuerit deprehensus: Et magis est (ut et Iulianus scripsit) & si nō ibi deprehensus, ubi furtum fecit: attamen esse furem manifestum, si tulerit, quod destinauerat. Paulus in l. 4. Quod destinauerit eo die manere cum eo furto. Ex quibus ferè iurisconsultorum responsis, totam huius legis seriem intelligere licet.

Quatenus uero ad pœnas attinet, quibus furta coercerantur, mirum in modum legislatores ab initio uariè statuerunt, & crediderim in nullo delicti genere toties mutatam esse pœnam. Quia in re primum audiamus Gellium li. 11. ca. 18. Draco Atheniēsis (ait) uir bonus, multaq; esse pœdētia existimatus est, iurisq; diuini et humani peritus fuit. Is Draco leges, quibus Athenienses uterentur, primus omnium tulit. In illis legibus, furem cuiuscūq; modi furti, supplicio capitis puniendum esse, & alia pleraq; nimis seuerè censuit sanxitq;. Eius igitur leges, quoniam uidebantur impendio acerbiores, non decreto iussuq;, sed tacito illiteratoq; Atheniensium consensu oblitteratæ sunt.

Postea legibus alijs mitioribus à Solone compositis usi sunt. Is Solon ex septem illis inclutis sapientibus fuit. Is sua lege in fures, non (ut Draco antea) mortis, sed dupli pœna uindicandum existimauit.

Decemuiui autem nostri, qui post reges exactos, leges quibus populus Romanus uteretur, in XII. Tab. scripserunt: neq; pari seueritate in puniendis omnium generum furibus, neq; remissa nimis lenitate usi sunt. Nam furē qui manifesto furto prehensus esset, tum demum occidi permiserunt: si aut cum faceret furtum, nox esset: aut interdum se telo, cum prehenderetur, defenderet. Hæc Gellius, referēs penè uerba istius legis de furto puniendo.

Sed iterum nonnihil discessum fuit à pœna X. uirorum, reducta pœna Solonis pecuniaria. Cui Prætor adiecit pœnam quadrupli in furto manifesto, ut est uidere in §. pœn. Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc. §. in duplum. & §. quadrup. Instit. de Acti. Quæ pœna Moisaicis quoque legibus ferè accedit, Exod. 22. Hinc est, quod actionē furti nec manifesti, appellant ciuilem: quia ex legibus Solonis habet pœnam dupli, cum ad rem ipsam quoq; secundum Solonis sententiam, & sic in triplum competere. Sed duriorē interpretatione, quam requirebat hoc delictum, fuit receptum, ut triplum totū esset pœna, alijs actionibus ad rem ipsam concessis. §. ult. Instit. de Oblig. quæ ex delict. nasc. Quamobrē Iustinianus in §. 1. Instit. de noxa. act. Sunt autem constitutæ (ait) noxales actiones, aut legibus, aut edicto Prætoris. Legibus, ueluti furti ex lege duodecim Tabularum. Actionem uero ex furto manifesto, quoniam quadruplum continet, incognitum planè Draconi & Soloni, prætoriam nuncupant. §. 1. Instit. de Perp. & tem. act. Furti quoq; (inquit Iustinianus) manifesti, quamuis ex Prætoris iurisdictione profisciscatur, tamen perpetuū datur.

Deinde, cum furta uehementer nocere uiderentur, omnibus adeo displicuerunt, ut rursus à pœna pecuniaria discederetur ad corporis castigationem. Et coeperunt pleraq; gentes membra furibus abscindere, cuius iam nunc imaginem retinemus, cum abscinduntur aures, uel lingua, aut cum effodiuntur oculi. Sed hoc cum Iustiniano displiceret, permisit quidem aliud castigandi genus: membri tamen dissolutione interdicta. Nouell. VI. null. iudic. lic. hab. loc. ferua. §. ult. Fures autem (inquit) uocamus, qui occultè & sine armis huiusmodi delinquant. Alios uero grassatores, & cum ablatione rerum, armatam uim coniungentes, legitimis relinquit pœnis, quæ sunt in l. capitalium. §. famosos. ff. de Pœn. Quem locum insulse multi torquent, nec percipiunt.

Illud autem semper obtinuit & nominatam immutationem

tionem non habuit, quod fur nocturnus, aut interdiu comprehensus telo se defendens, recte posset occidi, sicut hac lege duodecim Tabularum secundum X. viros sancitum fuit. Ratio: quia utroque casu, homicidij mala copulari videbantur cum delicto furti: nempe quod noctu sepe occiderentur homines, ne clamore facto furibus se opponerent. Et is, qui ablatiis rebus se aduersus dominum repositum furta defendit armis: quid aliud facit, quam quod delictum duplicat, uolens et rebus et corpori nocere? Subscribit ergo huc iuri Vlpianus in l. si pignore. §. fur. ff. de Furt. et in l. furem nocturnum. ff. ad Leg. Cornel. de sicarijs.

Tandem cum experientia doceret, nullam poenam pecuniariam in hoc delinquendi genere malitijs hominum sufficere: Friderichus Imperator eius nominis primus constituit, eum qui rem quinq; solidis aestimandam furaretur, laqueo suspendendum: si minus, scopis castigandum esse. §. ult. de Pac. tenend. et eius uiolato. In usibus feudo. Quamquam idem Friderichus altero tit. de Pac. tenend. iniuria (inquit) seu furtum legitime puniatur. Quibus uerbis plerique doctores putant superiorem constitutionem ex aut horatam esse: quasi illud legitime non pertineat ad suas, sed ad alias Romanorum leges. Verum quid prohibet etiam de sua eum lege loqui? Porro si consuetudinem adhibeamus interpretem, constat receptam esse uelut iure gentium poenam furca apud omnes.

Non possum hic non adscribere ea, quae Gellius in loco superius citato referens: id etiam (inquit) memini legere me in libro Aristonis iureconsulti, haudquaquam indocti uiri: Apud ueteres Aegyptios (quod genus homines constat in artibus repentiendis solertes extitisse, et in cognitione rerum indaganda sagaces) furta omnia fuisse licita et impunita.

Apud Lacedaemonios quoque sobrios illos et acres uiros (cuius rei non adeo ut Aegyptijs, fides longinqua est) non pauci, neque ignobiles scriptores, qui de moribus, legibusque eorum memoriam condiderunt, ius atque usum fuisse furandi dicunt. idque ad iuuentute eorum, non ob turpia lucra, neque ad sumptum libidini praebendum, comparandamue opulentiam, sed pro exercitio disciplinaeque rei bellice factitatum. Quod et furandi solertia et aduersus acueret obfirmaretque animos adolescentium: et ad insidiarum astus, et ad uigilandi tolerantiam, et obrependi celeritatem. O stultam gentium prudentiam, quae putat ex uitijs parari uirtutem.

Rectius certe M. Catonem dixisse, idem Gellius scribit, fures priuatorum furtorum, in neruo atque in compedibus aetatem agere: fures publicos in auro atque in purpura.

Furta quae per lancem liciumque. Ingeniosa est hominum malicia ad peccandum. Quare et fures ut propositam alienarum rerum contrectationem interdiu commodius expedirent, non aperta facie domum intrabant: sed licio seu filo cincti, lancem duobus foraminibus aptatam ante oculos habebant, ut matres familiarum, aut uirgines, aliaeue ancillae in domo forte fortuna obuia terrentur, fugerentque potius, quam quod de cognoscendo uel obseruando fure essent sollicitae, ac interim illi res subriperent.

Lanx enim uas escarium paulo minus quam patella ex

cauatum, dicebatur. Erant autem lances maxime, mediae, minime: quarum sit mentio in l. qui lancem. Et in l. uelut ff. de Aur. et argent. legat. l. si in rem aliquis agat. ff. de Rei uedictat. Ceterum, lances pro stateris more antiquo, quod ad lancium formam stateris fieri solerent, accipiuntur in l. cum quis. C. de Naturalib. lib.

Teli significatio hic comprehendit omne quod mittitur manu. l. si caluitur. §. telum. ff. de Verb. signific. Sic enim Haloander recte legit, a caluo, caluis, quod est dicio. Noxa autem, omne quidem delictum et damnum ex eo datum significat: hic tamen ad furtum pertinet. l. plebs est. §. ult. ff. eod. tit.

Tignum alienum furtiuum. Vlpianus, Lex duodecim Tabularum (inquit) neque soluere permittit tignum furtiuum adibus uel uineis iniunctum, neque uendicare. Quod prouidenter lex effecit, ne uel adificia sub hoc praetextu diruantur, uel uinearum cultura turbetur. Sed in eum qui conuictus est iniunxisse, in duplum dat actionem. Tigni autem appellatione continetur omnis materia, ex qua adificia constet, uineaeque necessaria. l. 1. ff. de Tig. iniunct.

Si tibi furtim arbores. Paulus hunc locum pulchre declarans: Si furtim (inquit) arbores caesa sint, et ex lege Aquilia, et ex lege duodecim Tabularum dandam actionem Labeo ait. Sed Trebatius ita utramque dandam ait, ut index in posteriorem deducat id, quod ex prima consecutus sit, et ex reliquo condemnet eum. l. 1. ff. Arb. furt. caesar. Caius sic addit in l. 2. Sciendum est autem, eos qui arbores, et maxime qui uites ceciderint, etiam tanquam latrones puniri. Seruatur hodie haec poena diligenter apud multos, ut uitam certa pecunia redimere teneatur arborem cadens.

Praetor quoque editum proposuit de arboribus caedendis, ut nisi dominus arborem in alienas ades aut fundum impendentem, adimere uelit interpellatus, liceat tunc ei, cui arbor officit, succidere eam, lignaque tollere. Deinde ait Praetor: Quae arbor ex agro tuo in agrum illius impendat, si per te stat quo minus pedes quindecim a terra cauius coerceas, tunc quo minus illi ita coercere, lignaque sibi habere liceat, uim fieri ueto. Quod ait Praetor (inquit Vlpianus) et lex XII. Tabularum efficere uoluit. Et hoc decem pedes altius rami arboris circuncidantur. Idcirco factum est, ne umbra arboris uicino praedio noceret. Differentia duorum capitum haec est. Si arbor adibus impendat, succidi eam praecipitur. Si uero agro impendat, tantum usque ad quindecim pedes a terra coerceri.

AD LECTOREM.

Haec habui quae in hac XII. Tabularum leges scribenda operae precium duxi: scilicet ad interpretationem in ris foro nostro deseruientem, et fontes legum Romanarum magis respiciens, quam ad multa prisca seculi exempla. Nam si haec requiras, ad Linium, Valerium, et alios antiquitatis historiographos, qui solam adeo exemplorum tibi exhibebunt. Interim, bone Lector, non tam quid ueteres egerint, quam quid nos hodie facere oporteat imitatione uirtutis sis curiosus et frui his Tabulis.

D. IACOBVS SPIEGELIVS LECTORI S. D.

In hac editione, Riualiana omiſſa, ſecutus ſum Oldendorpianam ſeriem apte coherentem: nec ea contentus, ſcholia quoq; Oldendorpiana, ceu uberiora meis Scholiis, quæ in cap. i. tituli, & aliquot 2. adieceram, ut me rebanur, antepoſui: quod ex illis per ocium repetitis non pauca, eademq; obſervatione digna indicauimus duntaxat, huc candidum Lectorem remittendo.

EIVSDEM SCHOLIA IN Leges duodecim Tabularum.

DE RELIGIONE.

Titul. I.

De cultu Deorum. Caput I.

Ad diuos adeunto.) Vide Cylleum Tibulli interpretem, Eleg. i. lib. 2. in princ. ſuper illud, Caſta placent ſuperis. Porro haud multũ abludu, quod Dominus apud Mut. cap. 5. pronũciat, Deũ ſibi propitiũ habituros, qui tũ ſimplici puroq; corde, hoc eſt, abſq; omni hypocrifi & dolo colit. Nihil enim ad rẽ, teſte Areio, quæ nonnulli de caſtitate in illum tranſtulerunt: quamuis nec hæc damnanda ſit, quum animi modò cultus Deo lōgè gratiſſimus ad ſit. Tales enim cultores querit pater, qui in ſpiritu adoret, cum ipſe ſit ſpiritus. Itaq; fac quantum potes, à corpo re te abducas, & ad illum quantum potes accedas, & gratiſſimum immoleris ſacrificiũ. Obſerua, quod in Paganismo homines in deorum numerum relati & dei & Heroes & diui uocabantur: quanquam inter eos differentia. Sed & alij diuos deis prætulerũt: alij cõtrã deos præſtare diuis arbitratũ ſunt. Euerẽ enim qui deos perpetuos, diuos ex hominibus ſidos dicerent, ut eſt apud Seruium. Varronis tamen & Teij autoritate, diui perpetui credebantur, dei propter conſecrationem timebantur. Heroes autem diuis minores habebantur: unde Horat. in Aræ: Interit multum diuiſne loquatur an heros. Plato in 4. de Legibus, tres ordines deorum ponit: Deos, dæmones, & Heroes: ſed hi poſtremi, ad deos uidetur pertinere. Heſiodus primus omnium, quatuor rationalis naturæ ordines, primos deos, hinc dæmones, tum Heroas, inſimos homines, & quibus dæmones & Heroes ſiant, ſi bene uixerint.

Caſtẽ. Piẽ, religioſe: ne putes uni tantum uirginitati uerẽ Dei cultum attribuendum.

Opes amouento.) Huic lumen adfert, quod Seruator Luc. 14. ait, Non poſſe ſuum diſcipulum eſſe, niſi qui omnibus, quæ poſſidet, renunciauerit. Aptẽ monet hic Oldend. Dominum noſtrum pauperes ſpiritu etiam uelle in medijs diuijs, cuiusmodi Abraham, & Daud, ac alios ſanctos fuiſſe conſtat: tameſi diſſimi ſecundum carnem fuerint, ac uixerint ſepius commodiſſimẽ: animus illorum nihil iſta carnalia morabatur.

De templis & lucis. Caput II.

Delubra.) Ligna ſunt delubrata, hoc eſt, decorticata raſq; pro ſimulachris deorum ueteri more poſita, ut

ſcribit Verrius. At Aſconius hanc Verrij ſententiã damnauit. Alij delubra ſtatuunt ea templa, in quibus ſunt delubra corporum abluendorum, more Dodonci Iouis, aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesq; uiſuntur. Tempia & delubra ſimul, ſepe dici Cicero Aſconio Pediano in Ciceronis Diuinationem autore. Sunt, qui templa eſſe dicant ſingulorum locorum dijs attributorum, delubra multarum ædiũ ſub uno teſto à dilunio pluuiæ munitarum. Vide Parrhaſ. Commẽt. i. in raptum Proſerpine Claudiani.

Larium ſedes.) Lares eoſdem eſſe, quos genios Apuleius ſentit, quod facit, Viue teſte, ex multorum ueterum autoritate, ſicut Cenſorinus probat in lib. de Die Natali. Hos genios & lares Capella etiã præſtites uocat, & angelos. Volunt unicuiq; hominum appoſitum dæmonem bonum, & malum: hoc eſt, rationẽ, quæ ad meliora ſemper hortatur: & libidinem, quæ ad peiora. Hic eſt larua & genius malus, ille bonus genius & Lar. Si larua traxerit ad ſe totum hominem, is ab ea poſt uitam damnatur, & ſua ſtulticie dat poenas: ſi larua fuerit audiens diſto, purgatus puruſq; in beatorum loca ſedesq; remigrabit, diuisus ab eo, quem in uita ſecutus eſt lare. Hinc deo irato meo, apud Terentium in Phormione: & rurfus propitio, apud Næuium in Stalagmonis, teſte Donato. Eadem propẽ eſt ſententia Platonis, in ultimo de Rep. quum animos ad iudiciũ ferri dicit. Quin & noſtrates Theologi ueteres, ut opinatur Eraſmus, ſecuti, duos unicuique genios, quos angelos uocant, ab ipſo protinus exordio uitæ adſcribunt: amicũ, qui commoda noſtra procuret: malũ, qui modis omnibus in exitium noſtrũ immineat. Vide Maſſilium Ficinũ in Argumento libri 9. iam citati. Adiquẽ Chiliaſes Eraſmi, & Alexandrum cap. 4. lib. ſexti Genialium dierum. Rhodig. cap. 24. lib. 1. Lection. Antiq. Io. Lud. Viuem, qui diligentiffimẽ de Genijs & Laribus in cap. 11. lib. 9. de Ciuitate Dei, apud D. Auguſtinũ non pauca admonuit.

De duplici Deorum genere.

Caput III.

Hefiodus, teſte Eufebio, triginta millia Deorum in terris fuiſſe teſtatur, quorũ mortes & ſepulturas Eubeæ merus collectis undiq; ipſorum Epitaphijs conſcripſit. teſtis Cicero & Laſtantiũs.

Et eos qui cœleſtes ſemper habiti.) Romani quosdam deos ſummos nominabant, medioximos alios, alios heroes inſimos, quaſi terreſtres, ab ipſis, quam ueteres terram dicebant, ut Capella perhibet. Medioximos dixere, quos merita in cœlum uocarunt, ut ſcribit Cicero in Legibus: hoc eſt, ſemideos, uelut Hybridæ quosdam ex mortali & immortalĩ progenitos, ut Herculem, Liberum, &c. Heroes ſunt ex utroq; mortali parente nati, qui meritis ſœliciorem quandam naſti ſunt ſortem, quàm uulguſ generis humani. Addunt quidam Semones.

Herculem.) Cicero lib. 3. de Nat. deorum dicit, fuiſſe ſex Hercules à ueteribus celebratos. M. Varro quatuor & quadraginta Hercules recenſet. Seruius quatuor Hercules facit, 8. Aeneid. Itaq; de numero nõ conſtat. Tacitus Annal. lib. 2. ſcribit, Libyes dicere antiquiſſimum Herculem natũ apud ſe, eoſq; qui pari uirtute fuerit, in

cognomentum eius adscitos. Mirum est, quod de Herculis simulachro ex Tyro sponte sua profecto narrat hic Leonicus, cap. 11. lib. 1. de Varia historia: quod Heraclides Ponticus scriptū reliquit, Hercules quatuor cubitis & pedes longior fuit. Eius uero staturam, qua ratione Pythagoras deprehenderit, Gellius ex Plutarcho refert. Vide Parrhasium in Præfatione lib. 2. ad finem.

¶ Liberum. Seneca in lib. de Tranquillitate uitæ: Bacchum Liberum esse dictum interpretatur, non ob lingue licentiam, sed quia liberat seruitio curarum animum: & asserit, uegetiorem & audaciorem in omnes conatus facit. Idcirco liberalius interdum potandum. Verum Erasmi Moria minime stultè monuit, simul atque uillum, in quiens, edormieris, protinus albis (ut aiunt) quadrigis recurrunt animi molestiæ.

¶ Aesculapium. Cicero lib. 2. de Nat. deor. tres commemorat Aesculapios, quorum primus Apollinis filius, quæ Arcades colunt. Secundus secundi Mercurij, Valentis & Pheronidis filij frater: is fulmine percussus, dicitur humatus esse Cynosuris. Tertius Arisippi & Arsinæ, qui primus purgatione alui, dentisq; euulsionem (ut ferunt) inuenit: cuius in Arcadia non longè à Lusio flumine sepulchrum & lucus ostenditur. Corn. Celsus Aesculapium illum nobilè medicum in deorum numerum receptum tradit, cum medicinam adhuc rudem paulò subtilius excoluisset.

¶ Castorem, Pollucem. Iuuenes fuisse insignes, omnis testatur antiquitas, & ante alia legitur eos ex Argonautis fuisse. Vide Bocatium cap. 7. lib. 11. de Genealog. deorum. Lactantius, omnium miserrimos, non deos fuisse ostendit, cap. 10. lib. 1. Lege & Viuem in cap. 14. lib. 18. de Ciuit. Dei.

¶ Quirinum. Romul. de quo plura Bocatius cap. ult. lib. 9. Huius translationem in deum narrat Ouidius in fine quarti & decimi Metamorph. Ceterum ut nomen deorum falsò adscribitur dijs Gentium, ita tamen & Angelis sanctis et hominibus iustis comune est: nam D. Cyprianus autor est, deos participatione plures esse neminem negare, & Boetius omnem beatum ait deum esse, sed natura unicum esse Deum, participatione nihil prohibere plures esse. Ac profectò data est nobis per Christum facultas, ut filij Dei simus: lege cap. ult. lib. 9. de Ciuit. Dei.

De Ferijs. Caput III.

IN Lexico, de Ferijs non pauca indicauimus, quibus adde, quòd Feriæ Latinæ non alibi, quàm in monte Albanò fiebant: quemadmodum sacra Parasceues non nisi Hierosolymis celebrare fas erat.

¶ Patris, id est, perfectis. Papinius, Scelerisq; patris supplicium expendunt curæ. Prisci enim patrare, non solū cum opera liberis daretur, sed etiam cū aliud quidpiā iam inceptum, ad finē perduceretur, usurparunt. Hinc Patres patrati dicti, quòd ad patrandum, id est, peragendū iuramentum, ubi de fœderibus conuenerat, mitterentur.

De hostijs & officijs sacerdotum.

Cap. V.

FLamines sunt. Adde quæ annotat Viues, in cap. 15. lib. 2. de Ciuit. Dei.

¶ Virgines Vestales. Vide eundem Viuem in cap. 10. eiusdem Operis.

De duobus Sacerdotum generibus.

Cap VI.

Publici Augures. Augurum disciplina antiquissima est, ex Asia in Græciam, hinc in Hetruriam allata, & ad Aborigines Latij, inde Romani. Romulus Augur fuit, & tres Augures instituit, ut Dionysius perhibet. Idem Lib. Additus est quartus, procedente tempore. Post quinq; adiecti, ut essent nouem. Non autem alij consuebantur à Romanis, quàm illustres uiri Augures, ut fuerunt Marcellus, Cicero, & alij similes.

¶ Regionibus ratis. Hunc locum explicat latius ex Livio Riuallius.

¶ Disceptanto. Vide in Lexico.

¶ Aruspices. Vide ibidem Haruspices.

¶ Feciales. Vide Nonium. Ab horum officio Zaspertat emerisse usum Repressaliarum, quas Bart. uoluit noua consuetudine inductas.

¶ Oscina pianto. Hoc uerbum pro colere & colere, accipi Nonius probat, è Plauti Asinaria locum citans. Inde Piaculū pro sacrificio & cultu interdum ponitur: ut apud Virgil. Ea prima piacula sunt. Idem pro criminibus & flagitijs usurpat, quum canit: Distulit in serā commissa piacula mortem. Plinius omnes aues quæ canunt, existimat oscines: unde Oscinum, id est, auium augurium.

De nocturnis mulierum sacrificijs, ac ludis. Caput VII.

Græco sacro. De quo Parrhasius Commentariolus in Proserpine Raptum. Francij. Picus, in Hymno secundo. Macrobius in Saturnal. & Seruius 1. Georgic. illo loco, Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret. Porro eius modi uidetur fuisse apud Romanos sacra Bonæ deæ, quæ eandem C. Bassus apud Lactantium Fatnam appellatam didit. Nā hoc & noctu & in operto fiebat, & exclusissimis. Neque expiari poterit, hoc est, purgari, purificari. Vnde piatrix sacerdos, quæ expiare solida erat.

¶ Ludis publicis. Lege cap. 19. lib. 8. Genial. dier. Alexand. Neapolit. qui de ludis exactissime scripsit. Vide & Viuem in cap. 20. lib. 7. de Ciuit. Dei, in quo B. Augustinus meminisse sacrorū Cereris Eleusine. Extat & cap. de Ce realibus in Miscellaneis Politiani, quo idem Viues probat eum & hominem, hoc est, quòd aliquot locis sit falsus.

De sacrilegio, periurio, incestu.

Caput VIII.

Dea matris. Tit. Liuius autor est undetrigesimo, Idæam matrem deportatam esse Romam à Pefininto oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis inuenio: Pellè Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset. Vide Parrhasium 1. Comment. super illud Claudianum Sic ait, & fuluis serpentibus attigit Idam. Hic & des angustia deæ. Viuem, in Cap. 4. lib. 2. de Ciuit. Dei. interpretis Ouidianos, in Fastis, lib. 4. Nebriffens. in Romano omnium doctiss. nostre religionis Poetæ Prudentij, quæ Parrhasius subinde citare solet.

¶ Præter Idææ famulos. Causam Ouidius eodem libro scribit his uerbis: Dic, inquam, parua cur stirpe queris, o pes? Contulit æs populus, de quo delubra Metellus Ecce (ait) dandæ mos stipis inde manet.

¶ Ne quis stipem cogito.) Si cui uacat, uideat & uenit in cap. 2. lib. 7. de Ciuit. Dei, & explicantem scite hunc locum Riuallium.

De sumptibus futerum & sepulchris.

Caput IX.

¶ In urbe ne sepelito.) Cineres tamen eius, qui triumphasset, aut imperatoris, qui hostes bello domuisset, uel armis Rempubl. auxisset, in urbem ferre licebat, quibus hoc honoris causa, ut in foro conderentur, tributum est. Diuus Hadrianus rescripto poenam statuit quadraginta aureorum in eos, qui in ciuitate sepeliunt, quā si scio inferri iussit: & in magistratus eandem statuit, qui passi sunt, & locum publicari iussit, & corpus transferri: autor Vlpian. in l. 3. ff. de Sepulch. uolat. Olim episcopi, sacerdotes, & principes auctores structurae, tantum intra templorum muros sepeliebantur: hodie eō uentum est, teste D. Beato Rhenano, ut quilibet cerdo in medio basilicae uelit humari, ut aedes sacrae Christianorum, quas mundas esse conueniebat, polyandria sint, & cadauerū receptacula. Plus archus auctor est, à Lycurgo lege sancitum, ut in urbe, & secus Deorum templa, sepulchra construeretur: quod in stitutum uideri possunt Christiani imitati. Lege post Alexandrum, quic. cap. 2. lib. 3. Genial. dierum, reperi gentium diuersarum mores in defunctorum condendis corporibus, elegantem tractatum Lilij Gyraldi, quem de Sepulchris inscripsit.

¶ Ne uerito.) Vel ex cap. de Sepultura, apud Plinium lib. 7. satis constat apud Romanos non unam, nec semper eandem sepeliendi fuisse consuetudinem, nec ab omnibus obseruatum. Mansit uero apud Romanos cremandi consuetudo, ut à nonnullis obseruatum est, usq; ad Antoninorum Imperatorum tempora, quibus à plerisq; desitū est corpora cremare, & rursus terra condere coepit. Quod ad nos attinet, extat insignis locus de ratione sepeliendi, apud Lactantium cap. 12. lib. 6. Diuin. institut.

¶ Neue lessum funeris ergo habento.) Recte hic Aymarus hunc morem perstringit, quem & hodie in Sabina & toto fere Latio, & supra Latium obtinere scribit Greg. Gyrald.

¶ Ne ossa legito.) Nam ea mox ustulato cadauere collecta, tradebantur amicis & cognatis circumstantibus sepulchro inferenda, postquam Praefica nouissimū uerbum illud alta uoce pronunciarat, ILICET, quod est, quasi ire licet: illatis autem ossibus extremum Vale, itidem alta uoce pronunciat, VALE, VALE, VALE: Nos te ordine quo natura permiserit, sequemur.

¶ Ploratus & lamentationes.) Atheniensibus Solon fletus lamentationes, & cetera dolorē testantia, uelut immonia & nihil uitae proficientia sustulit. Lycurgus Lacedaemonius X. dierum spacio luctū terminauit. Tempus uero luctus Romani, ut erat à Numa constitutum, seruauere, qui puerum trimo minorem nec lugeri, nec plangi uoluit. Neq; ultra menses X. filios parentum, aut uxores uirorum mortem deslere statuit. Quod lugendi tempus, patri & si non licuit, ne luctu indefesso, & lachrymis nunquam desinentibus, domus & familia funestarentur: itaq; post annū parentes filiorum & fratres sororum funera deslere ue-

tuit. Tametsi nullum lugendi tempus uiris legitimum fuisse nonnulli credant, annumq; foeminis tantum praefinitum ad deplorandū, infra quem alteri nubere haud licebat, & concepto necdum edito partu uetabantur. M. tamen Antoninus Philosophus ne ultra quinque dies lugerēt Romani filium sibi morte sublatū, edicto inibuit. Luctus autē & moeror patrius intra lugendi tēpora, ob plurimas minuebatur causas. Vt si liberi nascerentur: si pater aut filius, frater aut uir, ab hostibus capti reuertissent, aut quū propius affinis, quam qui lugeretur, domi natus foret: uel si puella dabatur nuptui. De luctu extat uenustus Dialogus Luciani, ab Erasmo uersus, qui rectissime pronunciauit, in nobis inconsolebilem luctum ab impietate proficisci. Dolere quidem nos mortem necessarium, ut naturae & charitatis erit, ita supra modum dolori nimio indulgere, non potest non uitio uerti, quod spes resurrectionis negari quodammodo uideatur. Consolationē enim habemus, quae Gentes carēt, nostros mortuos in Domino uiuere, & corpora eorum per Christum restituenda esse, 1. Thess. 4.

DE MAGISTRATIBVS.

Titulus II.

De magistratibus ciuilibus.

Caput I.

¶ In par maiorue potestas.) Aymarus ait, hoc ab iure Ciuili & Pontificio alienum non esse, quibus cauetur, ut duobus iudicibus diuersas sententias proferentibus, illam sequi sententiam debeamus, quae reo fauet, aut in causam fauorabilem tendit.

¶ Per populū mulda, poena.) Vide Liuiū in 5. secundi Belli pumici libro, & Ciceronem in Philip. II.

De magistratibus militaribus.

Caput II.

¶ Periti iuris plures in praelio sunt.) Vide quae in hunc locum D. Oldendorpius attulit, ut cognoscas, quam grauius dixerit Iustinianus: Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam. Tametsi quidā Franciscus notauit, uerba haec non tantum praeter omnem Latinam proprietatem esse prolata, (quod quidem tolerari poterat) sed etiā neminē adhuc, quid sit legibus armare, quid armis decorare, conijcere potuisse, quod impudens mendacium est. Constat enim non Latinos tantum interpretes, sed & Graecos percepisse, quid hisce uerbis uoluerit Imperator, uel maior, Tribunianus indicare.

De Aedilibus. Cap. III.

¶ Ad honoris amplioris gradum.) Recte hoc loco quoq; Oldendorp. expostulat cum ijs, qui receptum in Academicis graduum ordinem improbant: quo nihil in studiis, praecipue correctioribus conducibilis est, ut luculenter ostendunt orationes doctissimorum uirorum, P. Melan. in ea, quam de Gradibus habuit, ac Viti Vinssemij, quā is de studiis adolescentiae inscripsit.

De Censoribus. Cap. IIII.

¶ In tribus distribuunt.) Harū nomina 35. nuper in Lexicū transcripsimus ex Scholijs Pauli Manutij, quae in Famil. Epist. Cicer. scripsit.

De

De prætioribus. Caput V.

Iuris civilis custos esto.) Nam Papiniano autore, suis edictis Prætor ius Civile adiuvat, uel supplet, uel corrigit, ut exemplis demonstrat. Riuallius lib. 3. Reliqua per dominum Oldend. ita sunt tractata, ut ne quidem doctioris me indigeant explanatione.

NOMINA ATQVE
TEMPORA PRUDENTIVM, EX
 quorum scriptis Digestorum opus est
 concinnatum, per D.
 Oldend.

Aliis admonuimus, necessarium esse, ut diligenter obseruamus, quibus autoribus, & quo tempore leges Romanorum sint scriptæ: quoniam ex his principia iuris dependent. Qui autem primordia causamq; efficientem ignorat, is rem ipsam nunquam percipiet: sicut Caius eleganter argumentatur in l. i. ff. de Orig. iur.

Hinc uidemus, quàm grauitè Pomponius describat originem iuris, & successionē prudentium, quàmq; distinxim singulis legibus, singulorum autorum nomina adscribantur. Variata enim est per secula hominum conditio, mutata sunt respublicæ, mutata scribendi phrasis. In quarum uicissitudine nihilo felicius uersaberis, quàm in Labyrintho sine filo Thesei, nisi autores iuris discernas, & tempora: quod Accursianis sepe imposuit. Itaq; uolui iuriconsultorum atq; Imperatorum obiter catalogū adijceret studiosis, quo magis Index iste non solum locū ostenderet, quem fortè desiderant: sed autorem & tempus loci: deiq; ansam circumspiciendi, num posteriore aliquo iure mutatus sit: eam enim inuestigationē, nisi cum indice necitas, perdes lampadem & oleum.

Q. Mutius Scæuola

Pontifex maximus, P. Mutij filius, ex Scæularum familia, quæ celebres dedit iuriconsultos, floruit anno ab Urbe condita 637. Ante natiuitatē Christi seruatoris nostri 114. Fuit & alius Q. Mutius Scæuola augur, quem Cicero introducit cum L. Crasso de Oratore differentem.

C. Aquilius Gallus,

Non ex recentiore illa, sed ex ueteri Gallorū familia, nobilis, et eques Romanus fuit. Ius didicit à Q. Mutio Scæuola Pontifice maximo, tam feliciter, ut scriptarū legum rationem nunquam ab æquitate seiungeret. De iure comiter respondere omnibus: sed si quando aliquis ad facti apud iudicem proponendi functionem eum uocaret: ad Ciceronem inquebat, insinuans, oratoris officium esse, facti seriem exornare. Erat autem Ciceroni familiaris & collega. Hunc Gallum citat Scæuola, scilicet Serbidiū ille, in l. Gallus. ff. de Liber. & posthum.

M. Antistius Labeo,

Patre Antistio Labeone sapiētia illustri natus, ueteris Antistiorū familia gloriam adauxit, Octauio Aug. imperante, sub quo natus est Christus. Sunt qui putāt, hūc Labeonē filium laudasse patris sui sententiā: uel certè posteriore aliquem Labeonē id scripsisse, in l. quibus diebus. S.

ult. ff. de Condit. & demonstr. Sed neutrum statui potest ex illo loco, qui secundum ueram lectionem non est Labeonis, sed Laboleni. De hoc inferius plura.

Alfenus Varus

Cremonensis, sub eodem Octauio: primum sutorinam didicit, deinde Seruio Sulpitio præceptore iuri operā dedit, factusq; tandem est Consul, Anno Christi 3.

Masurius Sabinus

Claruit regnante Tiberio, Anno Christi 20.

M. Cocceius Nerva

Pater & filius, uterq; iuriconsultus. Pater adfuit Tiberio Cæsari: qui cum pro libidine omnia cœpisset agere, Nerva per abstinentiā cibi, mortis consiliū inuitit, Anno 35. Filius uerò, ex quo natus est Nerva optimus imperator, scripsit libros De usucapionib. & anno ætatis decimo septimo, de iure publicè responsitauit, teste Vlpiano in l. i. ff. de Postul. Fuerunt & Syllij & Licinij Nerva, sed alterius familie.

Licinius Proculus,

Othoni cum Vitellio de imperio concertanti, chara fuit, maximæq; autoritatis. Nerva patris sui scholā tanta laude exceperit, ut ab eo Proculiani sint dicti, sicut à Sabiniano iuricons. Sabiniani appellantur, in §. cū ex aliena. in Rit. de Rer. diuis.

Priscus Iabolenus

Sub Vespasiano quidem fuisse uidetur, sed ad Antonini Pij imperium usq; peruenit. Is sepe solet Labeonis auctoritatem adducere in Pandectis.

P. Iubentius,

Vel, ut alij, P. Iuuentius Celsus, ex Iubentiorum clara admodum familia, patrē habuit eiusdem nominis. Vterq; Traiano & Hadriano optimis principibus, magno fuit in precio, Anno 116.

Neratius Priscus

Celsi patris sui scholam exceperit iisdem temporibus. Hunc laudatissimus imperator Traianus, ipse quoq; iuriconsultus, tam charum habuit, ut successorē imperij Romani relinquere in animo haberet.

Aburnius,

Vt alij, Alburnius, Valens, sub Hadriano & Antonino Pio fuit, Anno 134. Huius est l. penult. ff. de Aliment. & cib. legat.

Tertyllianus

Eodem tempore.

L. Volusius Metianus,

Quem tunc quoq; fuisse testatur I. Dini fratres. ff. de iur. patron.

Saluius Iulianus,

Cognomento Seuerus, Mediolanensis, Hadriano in iudicijs adfessor, deinde Antonino Pio, ac diuis fratrib. admodum charus fuit, Anno 134.

Vlpus Marcellus,

Cuius ætatem ab Antonino Pio, ad Seuerum usq; extendunt, Anno 160.

Serbidiū Scæuola,

Qui M. Antoninum Imperatorem, Philosophi cognomine decoratum, & ante Imperium priuatim instituit, & postea adiunxit consilijs, Anno autem Christi 173. *Æmilios*

Emilius Papinianus

Hostilij Papiniani filius, Septimio Seuero intimus fuit, & prefectus pretorio: è cuius schola tanquam ex equo Troiano multi iurisperiti prodierunt. Vnde iuris asyllum appellatus est. Tandem iussu sceleratissimi imperatoris Antonini Castiani Caracallæ, quod illius parricidium excusare nollet, crudeliter occisus traditur, anno 204.

Herennius Modestinus

Papiniani discipulus perquam celebris fuit.

T. Caius

Sub Caracalla, qui per scelus imperium obtinuit, à mul-
tis creditur fuisse circiter annum 217. Ceterum quando
Gellius facit mentionem alterius quoque Caij, utrius sint
responsa in Pandectis, ambiguum manet. Pomponius in l.
2. ff. de Orig. iuris, inter Seruij auditores Caium adnu-
merat. Vlpianus Caium Castium citat in l. Quid ergo. ff.
de Vsufructu.

Domitius Vlpianus

Clarissimus post Papinianum, iuris & equitatis con-
silius, elegantia autè cum primis si: Phœnicia ur-
be Tyro (ut ipse fatetur in l. 1. ff. de Censibus) oriundus fuit.
Alexandro principi optimo, primum tutor, mox consilia-
rius, andè prefectus pretorio designatus est, Anno 230.

Iulius Paulus

Patavinus, Vlpianum & uirtute & fortuna propemo-
dum æquauit, Anno 232. Huius meminisse uidetur Labeo,
nō ille Aristilius, sed alius quidam posterior, in l. penult. ff.
de Exceptionibus, nisi corruptum sit exemplar. Nam plerique co-
dices hoc principium, Paulus, non habent. Et serè ubique, Pau-
lus Labeonem allegat. l. quamuis. ff. de In ius uoc. Referunt
tamen quendam Labeonem Domitium, uel quacūq; pro-
genie fuerit, Hadriani temporibus floruisse.

Iulius Mauritanus,

Cui D. Haloander tribuit, Ad leges libros sex. Alij te-
stantur quendam Martianum Mauritanum, quē Didius
Iulianus imperator iusserat occidi, sed elapsus postea à
consilijs Alexandro fuit. Sex & decē Institutionū, aliosq;
multos scripsit libros.

Sextus Pomponius

Genuis Pōponie, clarissimus fuit iuricons. qui scripsit
l. 2. ff. de Origine iur. Ne interim quispiam hallucinetur,
nos loqui de Pomp. Grammatico, aut de Pomponio Me-
li, uel de Pomp. Læto. Fuit autem hic noster Pomp. sub se-
lici imperio optimi principis Alexandri, & quidem ma-
gno in honore & autoritate, Anno 232.

Multi præterea sunt iuricons. quorū ætates in tan-
tarum uarietate certò non possumus habere comper-
tas, præterquā quod ab imperio Seueri, ad Maximini usq;
monarchiam fuisse eos constat: hoc est, ab Anno 196. usq;
ad annum 238. Quales sunt hi:

Tarrantianus Paternus.

Emilius Macer.

Ælius Martianus.

Terentius Clemens,

Discipulus Papiniani insignis.

Arrius Menander.

Aurelius Arcadius, qui & Charisius,

Autor l. ff. de Testibus.

Licinius Rufinus.

Papyrius Fronto, siue Iustus,

Qui allegatur in l. Nauis. ff. Ad l. Rhod. de iact.

Anthius, uel P. Furius Anthinus.

Maximus.

Hermogenianus.

Africanus:

Huius responsa plerumq; sunt obscura. Vnde prouer-
bium natum: Africani lex, hoc est, difficilis.

Florentinus.

Claudius Triphonymus.

Claudius Saturninus,

Autor l. Aut facta. ff. de Pœnis.

Callistratus.

Venuleius Saturninus.

Iulius Aquila:

Non admodum claruit: scripsit tamen Responsorum
lib. 1.

Ælius Gallus.

Isti propemodum omnes, Papiniani fuerunt auditores,
imperium Alexandri mirum in modum illustrantes. Nam
sub nullo alio Cæsare tot iuriconsulti eodem tempore cla-
ruisse traduntur.

IVRECONSULTO-

RVM LAVS, EX PROOEMIO LIB.

3. Elegantiarum Laurentij Vallæ: tametsi

is alicubi iniquior eis fuisse

uideri possit.

Erlegi proximè quinquaginta Digestorū
libros, ex plerisq; iuriconsultorum uolu-
minibus excerptos, & relegi cum libetè,
tum uerò quadam cum admiratione. Pri-
mum, quod nescias, utrum diligentia, ane grauitas, pru-
dentia, an æquitas, scientiæ rerum, an orationis dignitas
præstet, et maiori laudi dāda esse uideatur. Deinde, quod
hæc ipsa ita in unoquoq; illorum omnia sunt egregia &
perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendum
putes. Cui simile quiddam (ut de ultima tantū parte, quæ
ad nos pertinet, dicam) in Epistolis Ciceronis admirari
solebam: quæ cum à pluribus scribantur, omnes tamen, ab
uno eodemq; (audacius dixerim) si personas sustuleris,
ab uno Cicerone scriptæ iudicentur: ita uerba ac sententiæ
characterq; ipse dicendi ubiq; sui est similis. Quod eo ma-
gis in iureconsultis est admirandum, quod illi eadem æta-
te cuncti extiterunt, in eodem quasi ludo ac schola insti-
ti: hi uerò inter se etiam seculis distant, licet post Cicero-
nem: ideoq; quibusdam in uerbis ab eo differentes, quales
omnes usq; à Vergilio atq; Liuiio fuerunt. Nam Seruij Sul-
pitij ac Mutij Scauolæ nil extat, sed alterius Mutij recent-
ioris. Et prisca illi quidem iureconsulti, quales quantiq;
in eloquendo fuerint, iudicare non possumus, quippe ho-
rum nihil legimus. His autem qui inter manus uersan-
tur, nihil est, mea sententia, quod addi, uel adimi posse
uideatur, non tam eloquentiæ, quam quidem materia illa
non magnopere patitur, quā latinitatis atque elegan-
tiæ, sine qua cæca omnis doctrina est & illiberalis, præ-
sertim in iure ciuili. Accedit Zasius enarratione l. 2. de Or-
rig. iur. Quamuis Cicero, inquiens, iuris ciuilis scientiā,
pro

pro commodo fortè suo, modò commendare, modò eleuare, id est, premere, uel certè sicubi poterat, submordere uideatur: tamen ex his uerbis. §. post hos Q. Mutius, cumq; eum sibi de iure respondentem parum intellexisset, arguimento egregio euinci posse tradidit iuris ciuilibus scientiam & esse profundam, & paucis ex fundamento cognitam. Nec quenquam, quod idem Cicero in oratione pro Murena, legales doctrinas tanquam cognitu non difficiles, attenuare uideatur, mouere debeat, quòd tempori, ut orator inseruierit, & non tam ex iudicio, quàm ex clientis commodo locutus fuisse uideatur. Si quidē alibi ius ciuile uehementer laudauit, necdum perfectum. Quòd illud posteriores Iureconsul. qui ab excessu diui Neruæ floruerunt, absoluisse putantur. Quorum uolumina, quæ non solum iuris, sed & aliarum doctrinarum studiosis usui esse potuissent, nisi prioris æui negligentia interuissent. Fuere enim ex his pleriq; summi philosophi, summi oratores: in nonnullis tã absolutæ historiæ, atq; omnis antiquitatis cognitio, ut faciliè creditu sit, ex his solis autoribus iurum sapientem, & ciuilibus rebus aptum, formari potuisse. Existimat Alciatus, si Iuriscons. opera extarent, nec Iustiniani iniquissimo illo (ut ait) edicto sublata fuissent, Accursii, et qui post eum scripserunt, minimè necessarias futuras fuisse lucubrationes, quas immensa illa doctorum commentaria secuta sunt, quæ Zasius noster, cui eruditus ac iuxta prudens uir Carolus Girardus Castilionen. subscripsit, cõercenda putauit, quòd & plus ostentationis præ se ferat, quàm doctrinæ: & quòd eorundem pelago, aduocatorū nequitia nutriantur, qui fora, ut ipse ait, uenenant, iudices ludificantur, quietem turbant, rerump. collegia, statum, ordinem, instituta, euertere contendunt, Dijs exosi & hominibus. Nec abs re queritur alicubi, Doctores, qui alioqui in multis & ingenio ualuerunt, & doctrina, hac una re tam obuerso fuisse animo, ut quicquid Accursio in buccā uenerat, sepe numero pro ueritate, sine altiori disquisitione sequerentur, & ita orbem replet erroribus, adeoq; ueritatis amatoribus tantum negotij ueritatis reducendæ tribuerent, eosq; graui fatigatione iuris perpurgandi onerarent.

IN EOS QVI SERMONIS PROPRIETATEM NEGLIGENTES, REM IPSAM SPECTARE SE DICUNT, CENSURA.

Zasius in oratione quadā, Pandectæ, inquit, omnē propè philosophiā continent, & quæ naturæ sit, & quæ morū, quæ ueritate ratione consistat: illic dialecticis rhetoricisq; & locis & argumentis referta omnia, uides. Sed & poetici modi, schemata, figuræ in eis quàm appositè usurpantur: & ut uerbo dicam, qui Pandectarū libros exquisitè legerit, acuteq; pensitauerit, is tam uariarum doctrinarū uestigia uelut impressa illic experietur: ut eam Virruuij sententiā, quā inter scientias rerū, quā coniunctionem communicationemq; esse dicebat, faciliè sit comprobaturus. Nec tamē in eis integræ illæ sunt doctri. hominum traditiones, sed ueluti à solidis corporibus diuulsa dissectaq; membra, ita ab archetypis Iurisconsultorum libris, uolumina nostra decerpta, & centonis instar consuta sunt. Quanto ampliores in uerbis codicibus diuio-

resq; diuitias, si eam nobis fortuna felicitatem non inuideret, conspiceremus? Quod sanè non sine mæore proloquor: intercidisse enim tot illustres labores, plus propè iustitiam posteritati contulit, quàm commodi addiderit. Triabunianæ lucernæ: quod tamen aliàs latius tractamus. Hoc credo, in præsentia diffusi nemo ausit, iuris nostri scientiam, quæ latissimis illis finibus extenditur, trinitatibus ingenijs non esse temerè asserendam, quàm uix quisquam ex ueritate profitebitur, nisi aliarum quoq; doctrinarum loca haud parum multa tractauerit: ut non immerito à uia illi mihi declinare uideantur, qui post Accursianas glossas, uulgatis quorundam commentarijs, tantam legis amplitudinem metiuntur, solitariaq; eorum lectio suffraginatio, de portu, de brauiis, de statione glorientur: ea enim res errorum nonnunquam sementa non modica nutrit. Cum enim relictæ elegantiss. textuum proprietate, & commentarijs uelut à fune pendetur, illiq; ab alio arbitratræ opinionis sensa insuxerit, quæ & uel refragante textu, in sui magistri uerba iuratus, tueri pergat: foris uidemus, ut sepe numero non tam attendatur, quid legis ueritas exigat, quàm quid cõmunis prætendat opinio: quod teriè iuris nostri claritatem crassioribus nebulis offundit. Quòd si eas opinionum factiones dissimulaueris, (non enim potest par omnium esse consensus) hoc tamen quis uenia dignum esse dixerit, quòd ex eorum numero, qui cunctis sibi defendunt, non pauci ceteras artes, quæ tamen eis desiderantur, & maxime rei latinæ sinceritatem obseruare pergunt: negantes uerborum proprietatem obseruari oportere, dum sensus constet. medullas enim perdiscere de uerborum iure disceptet. Quo quid potest præter di absurdius? Quid doctis uiris minus dignū? Quomodo enim sensum legis colligas, nisi uerba obserues? Antequam Dodoneo lebeate aliquis afflauerit spiritus, qui mentem legis extraria diuinatione colligas? Ergo Labeo Iurisconsultus errauit, qui, ut est apud Gell. lib. 13. de Vocum origine, & ratione, ad plerosq; iuris laqueos enodandos utebatur. Ergo totus de legatis liber tertius cõciat, qui tã opere uerborum proprietates est cõfectatus, ut etiam quid chartæ quid lanæ appellatione ueniret, non tacuerit. Sed & ceterum felicibus animis Pomponio, Ulpiano, Paulo, & ceteris imminet, qui uerborum proprietates ita obseruauerunt, ut ex eorum doctrinis, insignis de uerb. sign. tit. nostræ Pandectis symbolū dederit. Vadant proinde, & in angustias nō uerentur, & discant aliarum artium, in primis rei Latinæ cognitionē ita esse necessariā iura ciuilia profiteri uolenti, ut qui secus ad lucernas legales aduolauerint, nihil mirum facient, si improuido pyrausta more amburantur. Vos igitur auditores integerrimi, ex animo hortor, ut humanas literas non deferentes, clarissimam illam iuris ciuilibus scientiam, in qua reipubl. gubernacula, pacis præsidia, imò & salus uiuentium cõtinetur, & quæ (Pisa daro teste) omnium sit & domina & regina, pienter ueneremini, eamq; studijs complectamini. Cur autem iurisprudentia præ ceteris artibus tam uideatur obscura, Oldend. cuius Isagogen plane auræ tyro sanctissimi studij legalis familiarem non tantum habere, sed edificare debet, euidenter demonstrat tit. 1. admonens simul, hanc magna gratitate,

tate, atq; ad captum iuuentutis simpliciter & crasse tradendam obseruata meliōdo, ut prius fontes quā riuuli perspicantur, & prius diuini quā humani iuris formulā, cōcinnā quadā breuitatē, studiosis proponātur. Quod an unquam nobis expectandum sit, ab Italis quidē potissimum, haud scio: quōd nec hodie à corrupto illo suo docendi modo longē abesse uideantur.

QVO TEMPORE ROMANORVM LEGES INTRO- ductæ, ac rursus oppressæ, tandemq; re- stitutæ sint: Ioanne Oldend. autore.

M Rbs Roma princeps orbis, quæ Dei destinatione optimas nobis uiuēdi leges dedit, condita fuit, anno mundi 4450. Ante Christum natum annos ferme septingētos. tamen omniū numeris absoluta, quoniam scriptis carebat (quot opus esset) legibus, Imperarunt autem reges Vrbi magis, quā orbi. Nam uix ad decimum quintum usq; lapidem Romana extendebatur ditio, cū eijcerentur. Annos regnarunt 240. uel, ut alij tradunt, 242. Exactis deinde regibus, experti sunt Romani Aristocratiam, hoc est optimatum dominationē: & mixtim deprivatis commodis corrupta fuit ad oligarchiam. Creati sunt enim duo Consules annui ex patribus. Mox plebs turbans suos magistratus adiecit, anno ab urbe condita 240. Mundi uero 4654. Et hic quidem status durauit usq; ad Iulium Cæsarem, annis fere 464. Merum cum publica pax & concordia sine scriptis legibus retineri non posset, non multo tempore post electos reges, secundum Pomponium annis 20, adlatæ sunt ex Græcia leges duodecim Tabularum, anno post conditam Urbem 302. Cum iam imperio singulari Iulij Cæsaris, Respublica Romanæ ad monarchiam redisset, multiplicatis mirum in modum legibus, & à diuersis scholarum autoribus in dispositionem plus æquo perductis, maioris uidebatur negetur, leges tam immensas componere, quā fuerat olim describere. sic humana fragilitas in utramque semper peccat partem: aut nihil, aut nimium facit, non curat medium. Iustinianus itaq; Cæsar 79. omnia Romanorum scripta in unum conscripsit, ut utriusq; in cōmune obseruariam autoritate sua promulgari ostenderet. Vfus est ad hoc opera præcipue Triboniani, hominis admodum gloriabundi, anno Christi 529. Non multis annis post imperium Iustiniani, cum per bellicos insultus continuos in Italiam leges Romanæ tantummodo oppressæ iacerent, regnātib; tum iniquissimis Langobardorum, aliarūque gentium constitutionibus: Vuernherus quidam in Italia apud reginam Mechtildin, obfusus iam pulueribus in bibliothecis, Pandectarum libros in lucem reduxit. Hos Lotharius II. Dux Saxonum, Cæsar Germanicus 18. perpendens æquitatem iuxta & hu-

manitatem Romanarum legum, iussit in Scholis atq; iudicijs publicè trahiari, anno 1127.

6 Huius nouæ rei studio (ut fieri solet) mirum in modum excitati sunt cum Vuernhero (quem innerium uocant) pleriq; alij, præsertim Azo, ut illustratæ iurisprudentiæ gloriam reportarent. Paulo post Hugolinus, Martinus, Placētinus, Ioannes, Vldericus, glossas suas Pandectis adiecerunt, anno 1190. idq; profectò infelicitè. Nam cū summa illo seculo esset linguarum inopia, nō potuit fieri, ut barbari perciperent Romanos.

7 Tandem successit Accursius, auditor Ioannis et Azonis, attingens Friderichi 2. imperium, anno 1226 is repetitis omnium prædictorum glossis & opinionibus, suas adiecit, mirabili quadam inconstantia: sicq; præclaram iuris disciplinam imprudens corrupit: non enim fidem eius & scribendi consilium arguo: sed culpam dantis damnum imperitiā probare nemo potest sanæ mentis: ipse sibi placens, glossemata sua commendat in l. facta. §. si in danda. ff. Ad senatusc. Trebellianū, & in Nouell. Vi præpon. nomen imperat.

8 Postremò cum glossandi materiam uiderent esse cōsumptam, coeperunt commentandi functionem turmatim amplecti in totū ius Ciuile, aut uerius in omnes glossas iuris Ciuilis. Nō enim uerba textus, sed uerba glossarum, & opiniones sequuntur, sicut pueri coruos. Ubi tum superioris seculi altercationes, nouis (si dijs placet) intellectibus multiplicatæ sunt in infinitum. Et in primis commentatus est in Pandectis Dynus Muxellanus. Deinde Petrus de bella Pertica, Burgundus, & Iacobus de Avena, Farmensis: quorum Bartolus sepe facit mentionem. Cynus item discipulus Dyni, anno 1300. Tum Iacob. de Butrigarijs, & Reinerus de foro Liuij, anno 1329. Mox Bart. ipse, cui inter omnes illius seculi iurisperitos principatum rectè tribuunt. Vixit sub Henrico 7. Lucelburgensi, Cæsare Germano 30. Cū autē iudex esset malefactorū, perturbatus quorundā calumnia, redijt ad studia iuris in solitudine, secūdo à ciuitate Bononiensi lapide, rursusq; ad profitendū accersitus, moritur anno 1355. Et medijs fidius sepulcrū eo fuit uera iuris cognitio. Negas? Audi rationē: ius ut sciat, & certum & finitum esse debet in foro. Sed hæcenus ius in usu neq; certum neq; finitum fuit. Ergo ius rectè intelligi non potuit. Responde citra calumniā, si quid habes.

9 Hoc autem seculo prælucente Christi uerbo, omnes bonæ artes in Germania nostra primum renate sunt. Nā (quod ad iuris disciplinam attinet) Pandectarum lectio nem optima fide ac multo labore (ut Appellus quoq; uir magnæ eruditionis testatur) restituit nobis doctissimus Haloander, anno 1529. Cui profectò & Nurenbergenſi Rei publicæ, totus orbis Romanus nunquam parē referre potest gratiam, si magnitudinem beneficij rectè expendat. Atq; ô utinam Deus uirum illum aliquanto diutius nobis commodare uoluisset, ad restaurandam æqui & boni noticiam. Proinde si reliquos eiusdem farinae antehgnanos uidere uolueris, adi clarissimū D. Iacobum Spiegelium, quī in erudito ac incomparabili uirtutis Lexto suo, restitutis Romanis uocibus ex optimis quibsq; autoribus, neminem sua laude uoluit defraudatum, ipse uel eo nomine laudatissimus. Hunc uirum Germaniæ nostræ optimū ciuē

E quidam

ORATIO PVBLI-
CE HABITA IN PROMOTIÖNE
cuiusdam Doctoris Iuris, de Scripto iure,
& dignitate veterum interpre-
tum Iuris.

Militer institutum est, ut in quadā frequen-
tia omnium ordinum, & totius Scholastici
coetus decernantur gradus & doctrinae te-
stimonia. Primum, ut publica suffragorum
nostrorum renunciatio plus autoritatis haberet: deinde, ut
in hac frequentia iuuentus de studiorum dignitate atq; uti-
litate admoneretur. Itaq; alij summa cum gravitate hic sa-
pe de legum dignitate, & de hoc toto genere doctrinae di-
xerunt, ac ostenderunt, hæc nostra studia præcipue ad
Rempublicam pertinere, securamq; ingentem confusione ac bar-
bariem vitæ hominum, si hæc eruditior doctrina Iurecon-
sultorum deleatur. Nec uero quicquā honestius est, & om-
nibus bonis uiris, ac præcipue nostro ordine dignius, quam
propugnare leges aduersus furorē uel populi, uel tyranno-
rum. Nulla uictoria, nulli triumphus plus ueræ laudis meren-
tur, quam hæc defensio propugnatioq; iuris & doctrinae,
quæ est Reipublicæ necessaria. Quamquam autem hæc causa
summæ eloquentiæ uiribus ornanda erat, tamen omnium lau-
danda est uoluntas, qui etiam si nō possunt parem eloquen-
tiam tantæ causæ adferre, mediocriter declarant suum stu-
dium & iudicium. Alij plus adferunt uel autoritatis uel sa-
cultatis, sed tamen quia mihi nunc hæc partes dicendi à uiro
clarissimo Decano Collegij nostri, domino doctore Hiero-
nymo, præceptore nostro summa obseruantia fideq; colen-
do, mandata sunt: æquum est, uos quoq; propter autorita-
tem Collegij, me bona cū uenia audire, etiam si non possum
pro dignitate hanc nostram doctrinam ornare.

Suetonius scribit, Caligulam, qui uerius fuit immanis
quædam belua quam Imperator, si uixisset, abolitum fu-
isse omnia scripta Iureconsultorum. Sunt autem non pau-
ci hoc tempore, qui similiter oderunt ius scriptū, sed præci-
pue tamen Iureconsultorum doctrinam, ac mallent res iu-
dicari arbitrij potentum, nō scripto iure, quemadmodum
hodie dicuntur Scythæ aut aliæ barbaræ nationes, regere
suas ciuitates, & iudicia exercere sine scripto iure. Horum
errorem breuiter refutabo.

Quæ sunt autem causæ, quare potentes oderunt ius scri-
ptum? Prior est, quia nolunt legum uinculis coerceri, no-
lunt suas cupiditates frenari autoritate certi iuris, sed ex-
petunt tyrannicam licentiam, & faciendi & decernendi
quicquid libet. Altera causa est, quod nonnulli fremunt, se
suis Iureconsultis in Republica tanquam mutas personas
esse, quod uelut in aliena tutela esse, & ad alienum præscri-
ptum decernere cogantur. Hanc seruitutem, ut ipsis esse ui-
detur, egre ferunt: præsertim si qui sunt ferociores inge-
niti præditi. Nam ut natura alij temperatiores, facilius pa-
tiuntur iustas leges, alij intemperantes minus eis sunt mo-
rigeri: ita in genere fit, aliæ naturæ magis cōtumaces sunt,
et minus patientes freni. Hi sunt odij fontes quos dixi. Quod
cum sit iniustum, & noceat Reipublicæ, repugnare bonos &
prudentes omni studio decet, ne abolita doctrina Iurecon-
sultorum, infinita tyrannis ac barbaries sequatur.

est, de priuatis rixis sexcentas citare leges, uno spiritu, ut
Erasmus dixit, sed tamen nec illas recte intellectas, longe
alienum est à sententia clarissimi Iuriconsulti Oldendor-
pij: cui ut nobiliter uersato in hoc studio, magis accedendum
est. Sentitis, & recte quidem, illos primò nō recte docuisse
ab aliquot annis, partim uanæ ambitione gloriæ, partim
ignorantia seducti. Tum id quod in una ac simplici cogni-
tione erat, in infinita torserunt, ut nulla hominis ætas suffi-
ciat lectioni uel solius Baldi, aut Iasonis. Deinde non obser-
uauit forum, hoc est traditiones: suas non exegerunt ad
iurum forem: nec perpenderunt, quid huic seculo conue-
niat, quid obseruandum esset, quid mutatum aut abolitum
idq; breuiter. Deniq; non adhibuerunt metho-
dum, sed omnia confuse tractarunt: imò in quibus maxi-
ma uis erat gubernandæ Reipublicæ & legum interpretandæ,
de his aut nihil, aut erronea tradiderunt. Contrà quæ obli-
teranda potius erant, scripserunt sæpius, ordinem planè
inuerterentes. Idem præterea perpendendum admonet, quam
ociose sint disputationes Doctorū, de Act. de Nupt. alijsq;
multis speciebus humanarum sanctionum, utrum sint de
iure naturali, an gentium, uel ciuili. Quorsum enim attinet
ista (inquit) tam nudis argutijs controuertere? An non
totum ius Ciuile habet causam in natura positam per om-
nes sanctiones? Certè fatuus fuerit, aut impudentiss. qui id
negat. Igitur hoc erat potius querendum, quomodo quæli-
bet ciuilis determinatio, uel constitutio, aut mos conueniat
cum aliquo capite iuris naturalis, & seu structura respon-
deat ad perpendiculum. Num adeò recedat à natura, ut
nullam certam eius rationem inire possimus: an tolerandū
statutum sit uel non sit: item quæ nam leges propè accedūt
ad formulam naturalis honestatis, uel ad noticiam mentis,
ut hæc sint aliarum legum duces, utq; ex his consequentias
trahamus latè patentes, reliquas uerò in suis tantum serue-
mus repagulis? Hic est fructus, quem tractare debent do-
ctores nostri. Sic enim uerè intelligendus est Ulpianus in
l. nam, ut ait, cum 3. l. seq. ff. de legi. Enim uero si ius est, ut
dicit Ulpianus in l. 1. de iust. & iur. ars boni & æqui, ne-
cesse est eam ex præceptis constare. Sed præcepta oportet
esse certa. Igitur non ex opinione hominum uaga, sed ex
præscripta diuinitus ratione naturali colligenda sunt. Sic
imperator Iustinianus tractaturus Romanum ius, repetit
præcepta iuris naturalis pauca admodum, scilicet secutus
artem docendi, quam ipse tradidit. Iuris, ait, præcepta sunt
hæc: Honestè uiuere, alterum non ledere, ius suum cuique
tribuere. Quam uerò præferantur huc omnes humanæ le-
ges, demonstrat in Isagoge iuris Oldend. qui unus et uidit,
& aperuit (nec absq; singulari Dei munere) quæ cunctos
hactenus latuerunt Commentatores, sine quibus impossi-
bile fuerit, aut Romanas leges, aut quaslibet fori disputa-
tiones intelligere, & ne quidem umbram iustitiæ sine his
perspicere posse. Hæc si cādidatus iuris satis intellexerit, tum
fuerit opportunum, ut ius Romanum, & si quid boni præ-
terea adferat Bartolus, perlustraret. Nam illi tribuit, ut certè
inter omnes facile principi, commodas factorum, & ca-
sum distinctiones, nec immodicè disputare, nisi Accursij
erroris præiudicijs prouocatus.

Vetus est autem disputatio, utrum magis expediat, regi civitates arbitrijs gubernatorum, an scripto iure. Sed cum oporteat ius esse certum, voluntates autem gubernatorum sint incertae, saepe etiam pravae: necesse est, extare certam regulam, quae dommetur in iudicijs & gubernatione. Ideo praestantissima Respub. etiam si primum tantum consilij principum administratae sint, tamen postea scriptum ius expetuerunt, id est, Attica & Romana, ut certi iuris auctoritate iuta esset libertas. Quam pauci sint boni principes, dictum Claudij cuiusdam indicat, qui ait: Omnium bonorum principum imagines in uno annido sculpi posse. Deinde & boni facile depravantur inter tot corruptelas. Nec de nihilo est quod ille in Tragœdia ait: Ut nemo doceat fraudes, et sceleris vias, regnum docebit. Saepe uero optimis & uigilantibus tamen falsa recti species imponit. Ideo consensus prudentum testatur, melius esse uti scripto iure. Atque ita pronunciat Aristoteles, cuius uerba tanquam oraculum inculcari, praesertim nostrae aetatis hominibus oportuit. sic enim ait: Qui legem uult dominari, uult praesse Deum & leges: qui autem hominis arbitrio uult regi civitatem, seuissimam belluam addit. Nam cupiditates & ira gubernatores depravant, etiam si fuerint optimi uiri: quare lex est, mens sine cupiditate, nec disputabo de re manifesta prolixius: nemo enim sanus non uidet melius esse uti certo iure, quantum fieri potest, quam incerto.

Quamquam autem illi, qui nostrae doctrinae iniqui sunt, non praedicant se hoc uelle, ut nulle extent scriptae leges, sed illas longas doctorum disputationes, & molem Commentariorum improbare se dicunt. Scio hac in re multos errare, etiam ex Scholasticis, qui imaginantur iuris scripti possessionem sine disputatione interpretum retineri posse, sed longe falluntur. Tollere doctrinam, est in uniuersum abolere ius scriptum: nec enim leges sine illis lumen habere possunt, neque natura patitur, ut ulli usquam ius exierit sine disputationibus, sicut grauissime dictum est à Pomponio, indigestis legibus latis natura licet euenire, ut interpretatio desideret prudentium auctoritatem & necessariam disputationem. Haec sententia cum sit uerissima, gratia potius habenda est peritis, qui illustrauerunt leges suis lucubrationibus, quam reprehendenda industria. Semper omnibus seculis, in ciuitatibus bene moratis, disputationes de legibus extiterunt: scribuntur enim leges de moribus & hominum actionibus, quibus nihil est flexibilius et magis uariū: non proponuntur, ut in Geometria, sententiae de mensura aliqua immutabili figurarum, & tamē opus est regula & arte, quae negotia ad fontes reuocet, ut id quod naturae proprius est decernatur. Videtis in Theologicis praeceptis, tamen si pauca & tantum uniuersalia sint, tamen adhibendam esse explicationē. Nam dicta de facultatum desertione, de non uindicando, quantum parerent absurditatis, si non accederet erudita interpretatio. Quanto magis opus est interpretatione in hac uarietate forensium sententiarum, quae colligunt multa particularia.

Fuerunt igitur statim initio post natas leges, qui adderent interpretationes, & Athenis à certis magistratibus interpretatio petebatur. Laudanda est igitur prudentia summorum uirorum, qui postquam Imperatoris Lotharij tempore rursus ex bibliothecis prolatae sunt humanae le-

ges, & in forum ac curiam reuocatae, statim addere Commentarios coeperunt. Ut autem singulari beneficio Dei arbitror tunc restitutum esse ius Romanum, ita non potuit fieri nisi diuinitus, ut simul tot praecleara ingenia exorirentur, quae operam contulerunt ad illam ueterem doctrinam illustrandam. Quia in re si quis cogitat, quanta fuerit diffusio cultas initio, non poterit non uituperare stulticiam atque ingratitude eorum, qui hos Herculeos labores non magni pendunt. Vetus consuetudo fori ac iudiciorum Romanorum fuerat antiquata, erant ignota historiae ueteris, quae & ipsa lumen saepe afferunt legibus, lingua uetus corrupta erat. In his impedimentis, tamen ingenij animo irruens, & deinde alij coeperunt conferre textus, quare sententiam ex ipsis legibus, ideam totius ueteris Reipublice animo informare, & quasi imaginem quandā imperij restituerit: coepit lingua uetus fieri notior.

Magna gloria est Solonis & aliorum, qui ciuitatis leges scripserunt, & Republicas sapientes constituerunt: nec dubium est eiusmodi opus inter humana omnium longe difficilimum & utilissimum, diuinitus regi. Sed non minor gloria debetur meo iudicio Imerio, & ceteris qui illius gloriosi laboris socij fuerunt. Necesse est enim scriptores illos, non solum ingenijs, sed etiam usu & peritia administrandae Reipublice excelluisse. Nec sine acerrimo studio ars integra comprehendere animis potuit. Multa morabat illos peritos uiros usus, quem habuerant in administratione: nam Imerius longo tempore fere totam Italianum rexit, sed tamen usus sine diligentia, sine studio, non sufficiebat. Tanto labore patefactas & illustratas leges rursus obruent eternis tenebris isti qui interpretes aboleri uolunt.

Visitata querela est non intelligere homines praesentij, bona, ita est profectio. Si deessent ueterum Commentarij, quis huc intelligere artem posset? Quare cum sit opus scripto iure, & conseruari has Romanas leges omnes prudentes optant, necesse est etiam his interpretes adhibere, ac sequeles optant, necesse est etiam his interpretes adhibere, qui tanquam artifices & monstratores uiae. Sapientissimi, inquit Constantinus in Codice de iudicijs, lege placuit. Acquitatem scriptam anteaferendam esse stricto iuri. Cum enim multi habeant in ore nomen aequitatis, & hanc uelint anteferri legibus, imperator illa iudicia laxat, ac reuocat nos ad scriptum, idque pronunciat aequissimum esse, quod scriptum est. Fortassis autem hanc uocem Constantini reprehendunt aliqui, qui dicunt, aequitatem esse moderationem scripti, ut uult Aristoteles, non ipsum scriptum. Sed haec uisulatio facile dilui potest: Regulariter ea quae lege constituta sunt in eo casu, de quo principaliter lex loquitur, sunt aequissima. Ut cum lex retens furem capitali supplicio puniri iubet, loquitur principaliter de eo, qui atroci consilio furatus est, non de eo qui uel etate lapsus est, uel sine imitatus. Iudex igitur in casu, de quo lex principaliter loquitur, non discedat à lege. Nam cum legitimis uoci legum re nos iusserit Deus, necesse est etiam parere uoci legum. Deinde quorsum attineret proponi ius scriptum, si liceret iudici priuato arbitrio discedere à scripto quonies uellet? Haec licentia quid esset, nisi legum dissolutio et abrogatio? Sed cum incidit casus, de quo lex non principaliter loquitur propter aliquas circumstantias, ibi locus est illi moderationi, de qua Aristoteles loquitur.

IMPERATORES.

120

Lex de Sabbato, præcipiebat uacationem, uidelicet ut populus audire doctrinam coelestē posset. At cum Antiochus in Sabbato cessantes Iudæos adoriebatur, nec iam populus audire conciones posset, sed defendere armis ueram religionem deberet, ne funditus interiret, recte fecerūt duces depulerunt ac profligauerunt. Nam lex de Sabbato non completitur hunc casum necessitatis. Regula est igitur: Scripta æquitas semper in ijs casibus, de quibus scriptum loquitur, nec ab ea regula discedendum est. Sed omitto hanc disputationem, illud tantum moneo adolescentes, ut insistant animis hanc uocem Constantini de scripta æquitate: sciantq; hunc esse interpretum scopum, ut illam scripta æquitatem collatis textibus ac rationibus colligant.

Extant in præceptis politice multæ grauissimæ sententiae, quæ prohibent non necessariam legum mutationē. Sed recitare plura testimonia longum esset, tantum commemorabo unum quoddam exemplum, quod extat apud Demosthenem. Locris ait legē fuisse, ne aut præsentis leges abrogarentur, aut nouæ ferrentur. Sed si quis esset aut abrogaturam publicè, stans collo inserto in laqueum, ut si lex placuisset populo, dimitteretur autor laxato laqueo: sin autē displicuisset, laqueo constricto mox strangularetur autor. Nihil est incertius populi iudicijs, ideo annis ducentis, ne mo ausus est subire huius iudicii periculum: nec ulla noua lex propoſita est, præter unam, ut ambo oculi effoderentur isti, qui uno oculo effodisset unum illum oculum. Videte, quanta ſeueritate ueteres legumlatores cauere temerarias legum mutationes uoluerunt. Prouidit idem callidè Lycurgus, qui cum exponeret ciuibz se consulturum oraculum de legibus promulgatis, ac peteret ut iusiurandum darent, se interim dum abesset, non immutatos esse leges. Disce dens igitur, non est reuersus, ut perpetuo obligatos religionem iuramentū teneret. Ita durauerūt leges ille annos quingentos. Hec atq; alia multa à doctis proponuntur, ne iura uero consilio recepta, temerè mutantur. Præcipue uerò Christianos decet cauere non necessarias disputationes, cū propter Deum legibus & uniuersæ politiæ reuerentiam debeant. Nec dubium, quin si amitteretur hæc erudita inuicis doctrina, magna confusio & barbaries in iudicijs & moribus secutura esset: quā ut prohibeat Deus, qui est autor boni status politici, opto. Dixi.

CATALOGVS OMNIUM REGVM ET IMPERATORVM Romanorum ad iuris cognitionem, propter nominum & temporum rationem ualde necessarius, à D. Oldendorpio scriptus.

Anni ante Christum natum.

REGES.

871 Romulus
714 Numa Pompilius
673 Tullus Hostilius
641 Ancus Martius
618 Tarquinius Priscus

583 Seruius Tullius
549 Tarquinius Superbus, eiectus regno ob uiolatam à filio Sex. Tarquinio Lucretiæ pudicitiam.
¶ Longa Consulum nomenclatura, à L. Iunio Bruto ſcilicet ad M. Bibulum, inferenda hic esset, ni institutum nostrum hoc uetaret.

Nome, Anni
rus im-
pe-
perato-
rij
rum.

IMPERATORES.

46	C. Iulius Cæsar	1	5
40	C. Cæsar Octavianus Augustus	2	55
	Anni à Christo nato.		
16	Claudius Tyberius Cæsar	3	23
39	C. Cæsar Caligula	4	4
43	Tiberius Claudius Cæsar	5	13
55	Claudius Domitius Nero Cæsar	6	14
69	Seruius Sulpitius Galba Cæsar	7	1
	Mar. Syluius Otho	8	
	A. Vitellius	9	
70	Flauius Vespasianus Pater	10	10
81	T. Vespasianus filius	11	2
83	Fl. Domitianus	12	15
88	Cocceius Nerva	13	2
100	Vlp. Traianus	14	19
119	Aelius Hadrianus	15	21
140	T. Aurel. Ful. Antoninus Pius	16	22
162	M. Aelius Antoninus Philosophus, & L. Aelius Commodus Verus diui fratres, duo AA. simul.	17	
172	M. Aelius Antonin. Philosophus, solus	18	6
178	M. Aelius pater, & Commodus, filius Antonini, AA.	19	3
181	Antoninus Commodus solus	20	13
194	P. Aelius Pertinax	21	1
	Didius Iulianus	22	
195	L. Septimius Seuerus pater, & M. Bassanus Antoninus Caracalla F.	23	18
213	M. Antoninus Caracalla solus	24	6
219	Opilius Macrinus	25	1
220	M. Antoninus Heliogabalus	26	4
224	Aurelius Alexander Seuerus	27	13
237	Iulius Maximinus cum filio	28	3
240	Gordianus iunior	29	6
246	M. Iul. Philippus	30	5
251	Decius cum filio Cæsare	31	2
253	Gallus Hostilianus Volusianus filius	32	2
255	Licinius Valerianus & Gallienus	33	7
262	Gallienus & Valerian. Iun.	34	5
247	Gallienus solus	35	3
270	Fl. Claudius	36	2
272	Valer. Aurelianus	37	6
277	Ann. Tacitus	38	1

E 3 Floria

CATALOGVS

103

	Florianus	39
278	Aurelius Probus	40
284	Carus, Carinus & Numerianus	41
285	Carinus & Numerianus	42
286	Diocletianus Iouius	43
287	Dioclet. Iouius, & Maximianus	
	Herculius	44
308	Constantius Chlorus, & Maxi-	
	mian. Galerius	45
310	Maximi. Galer. & Constantinus	46
313	Constantinus, Maxentius, Lici-	
	nus & Maximinus	47
315	Constantinus, Licinius & Ma-	
	ximinus	48
319	Constantinus & Licinius	49
327	Constantinus solus	50
340	Constantinus, Constantius &	
	Constans	51
343	Constantius & Constans	52
353	Constantius solus	53
364	Claudius Iulianus	54
366	Iouinianus	55
367	Fl. Valentinianus, & Flavius	
	Valens	56
370	Fl. Valentin. Fl. Valens, & Fl.	
	Gratian.	57
378	Fl. Valen. Fl. Gratianus, &	
	Valentinianus secundus	58
381	Gratianus & Valentinianus secundus	59
382	Gratian. Valen. II. & Theodos.	60
387	Theodosius solus	61
388	Theodosius & Arcadius	62
389	Valent. II. Theodos. & Arcad.	63
395	Theodos. Arcadius & Honorius	64
398	Arcadius & Honorius	65
405	Arcadius, Honorius & Theodosius	
	Iunior.	66
426	Theodosius Iun. solus	67
428	Theodosius Iun. & Valentinian. III.	68
453	Valentin. tertius & Martianus	69
458	Martianus solus	70
460	Leo & Matorianus	71
464	Leo & Seuerus	72
468	Leo & Anthemius	73
472	Leo solus	74
476	Leo Iunior, & Zeno Isauricus	75
477	Zeno Isauricus solus	76
494	Anastasius	77
521	Iustinus	78
529	Iustinianus, autor componendi iuris, &	
	Novellarum constitutionum. Habes iam	
	Imperatores, quorum fit mentio in Pan-	
	dectis & Codice. Sub illis enim qui se-	
	quuntur, imperium Romanum cum le-	
	gibus propè fuit extinctum, praesertim	
	sub Phoca. Sic Deus, uicissitudine conti-	
	nua inconstantiam huius mundi nobis	

	ob oculos ponit, ut displiceat, ne cor ap-	
	ponamus, ambientes semper aeternam ui-	
	tam & immutabilem, fide scilicet in	
	Christu, & beneficijs erga proximu. 79	
	566 Iustinus secundus	74
	576 Tiberius secundus	75
	584 Mauritius	76
	604 Phocas	77
	612 Heraclius	78
	641 Constantinus secundus	79
	642 Heracleonas	80
	643 Constans secundus	81
	670 Constantinus Pogonatus tertius	82
	687 Iustinianus secundus impulsus	83
	697 Leontius	84
	700 Tiberius Absimarum tertius	85
	707 Iustinianus secundus reuocatus ad im-	
	perium	86
	713 Philippicus Bardeanes	87
	715 Anastasius secundus	88
	717 Theodosius tertius	89
	718 Leo tertius	90
	742 Constantinus quartus	91
	777 Leo quartus	92
	783 Constantinus quintus	93
	798 Nicephorus	
	¶ Sequuntur nunc Germani imper-	
	ratores, quoru non minor uirtus: cerie	
	maior fides rerum agendarum & mo-	
	destia, quam superiorum fuit.	
	801 Carolus Magnus, sub quo translatus	
	fuit ad Germanos imperium.	94
	815 Ludouicus primus	95
	841 Lotharius	96
	856 Lodouicus secundus	97
	876 Carolus Caluus secundus	98
	881 Carolus Crassus quartus	99
	891 Arnolfus	100
	903 Lodouicus tertius	101
	912 Cunradus	102
	920 Henrichus Auceps	103
	938 Otho primus	104
	974 Otho secundus	105
	984 Otho tertius	106
	1003 Henrichus Claudus secundus	107
	1025 Cunradus secundus	108
	1040 Henrichus Niger tertius	109
	1057 Henrichus quartus	110
	1107 Henrichus quintus	111
	1127 Lotharius	112
	1140 Cunradus tertius	113
	1152 Friderichus Barbarossa, autor	
	Constit. Habita. C. Ne fil. pro pat.	114
	1136 Friderichus Barbar. & Henr.	
	VI. filius	115
	1190 Henrichus sextus solus	115

1198 Phil

1198 Philippus
1209 Otho quartus
1213 Friderichus secundus
1250 Conradus quartus
1254 Vuilhelmus

Interregnum ab anno 1256. durauit
ad annum 1273.

1273 Rudolphus
1292 Adolphus
1298 Albertus
1309 Henrichus septimus
1314 Lodouicus quartus
1346 Carolus quartus
1378 Vuenceslaus
1400 Rupertus
1410 Sigismundus
1438 Albertus secundus
1440 Friderichus tertius
1486 Friderichus quartus A. & Maximilianus filius C.
1494 Maximilianus solus
1519 Carolus quintus
1520 Carolus quintus A. & Ferdinandus C. fratres

IMPERATORVM.

106

116 10 imitati: adeo, ut terni nonnunquam imperarent. Sed Marcus Commodus non multo post mortuo, cum filio Commodus imperauit, homine pessimi ingenij, & omnibus incommodo. Quare Vlpian. in l. congruit. de Offic. Præsid. refert, Diuos fratres rescripsisse de furioso, qui admisset parricidium. Et Macer in l. seq. recensens uerba rescripti Diuus Marcus, inquit, & Commodus, Scapulo Teriillio rescripserunt. Igitur Macer exprimit nomina fratrum, quorum Vlpian. meminit, de eodem rescripto loquens. Eodem pertinet, quod Callistratus in l. diuus Pius. ad leg. Cornel. de Fals. loquens de poena summo iure indicenda ei qui protulisset instrumenta, quæ uera probare non possit. Sed Diuus Marcus (inquit) cum Diuo fratre suo, pro sua humanitate hanc rem temperauit.

M. Aelius Antoninus.

¶ Is & cum fratre Lucio Vero, qui non multo tempore uixit, et solus administrauit imperium annis 18. præter leges, quæ extant in Pandectis, integros quoque libros edidisse fertur. Carion se uidisse illos testatur.

Ælius Pertinax, CXC.V.

¶ Confossus à Didio Iuliano iuris doctissimo: qui cum Cæsareo nomine à militibus empto, regnasset menses septem, à Seuerò occisus est.

Seuerus & Antoninus Caracalla, CXC.VI.

¶ Cum legis apud Iurisconsultos, patrem cum filio, item Diuus Antoninus cum patre rescripti: hi accipiendi sunt, qui & Magni sunt cognominati. Paulus in l. ult. de Priuileg. ueteran. Veteranos, inquit diuus Magnus Antoninus. Martian. in l. i. C. de Requir. reis: Diui Seuerus, ait, & Antoninus Magni, rescripti erunt. Vlp. de Don. in uir. & uxor. l. Cum hic status esset donationum inter uirum & uxorem, quem ante retulimus: Imperator noster Antoninus ante excessum diui Seueri patris sui, oratione in senatu habita, autor fuit senatui censendi. Is autem filius Seueri fuit, sed certè poenitendus. Nam cum inter cetera scelera, fratrem suum Getam occidisset, Papinianum interficere iubebat: quod parricidium eius excusare nolisset. Dicebat namque Papinianus, non tam facile defendi posse, quam perpetrari tam grande delictum. Seuerus Imp. regnauit annos 18. Ant. Caracalla Cæsar, annos 6.

Antoninus Caracalla solus,

CCXIII.

Antoninus Heliogabalus,

CCXXI.

¶ Nulla de se, nisi foedissima bestie memoria reliquit.

Alexander, CCXXV.

¶ Ex Arcena, Syriæ ciuitate, ob uirtutis studium magnæ eius laudes prædicantur. In rebus omnibus unius Vlpiani Iurisconsulti consilio usus est, & præter hunc unum, neminem solum ad colloquium admisit: quem, & ut supra relatum est, à militibus mortem illi minantibus protexit suo pallio, ut intelligerent milites, salutem Vlpiani, Cæsaris esse. Regnauit annos 14.

Maximus, CCXXXVIII.

¶ Gotho fuit pater, & matre Alina natus: Cæsar ab exercitu, posthabita auctoritate senatus, electus est: Germaniam domuit usque ad Hercyniæ syluam, & superiore eius

E 4 partem,

ANNI ET VITAE
IMPERATORVM, QUORVM

constitutiones XII. lib. Codicis sunt insertæ, breuiter annotati à Spiegelio.

A N A T O C H R I S T O .
Hadrianus, CXX.

VLLI post Augustum probitate secundus. Vtebatur his Iureconsultis: Iul. Celso, Nerat. Prisco, Sal. Iuliano. Indoctos literarum professores exautorauit, sed suis beneficiis aluit interim, ne egerent: & eruditos ac utiles ad docendum, in locum suffecit. Regnauit annis uiginti. Diui fratres, siue M. Antoninus & Verus.

¶ Horum frequens est mentio in Iure Ciuili, quorum tamen nomina plerique non perceperunt. Primum in l. de qua res. de inoffic. testam. cum Paul. dicit, constitutionem extare diuorum fratrum, Accursius quasi nihil addubitans, subiicit: Seueri, & Antonini: cum tamen ueritas refragetur, quia fratres non fuerunt. Sic in §. non tantum. Instit. de Codic. cum Iustinian. haud dubium scriptum reliquerit: Sed diui Seuerus & Antoninus, audaculus quidam exemplaribus multis adiecit, Diui fratres: quod rursus non subsistit. Enimvero fratres fuerunt, M. Aelius Anton. & Verus Commodus. Marcus enim Antoninus eximie doctrinæ ac probitatis Princeps, hunc Commodum fratrem suum, ex adoptione Pij Antonini Principis, imperij consortem fecit, & primi omnium imperatorum, bini regnare coeperunt, anno salutis CLXIII. Quos deinde multi sunt

partem, usq; ad Francos. Sexagenario maior, unâ cum filio à militibus apud Aquileiâ necatur. Regnavit annos 3.

Gordianus, CCLXI.

¶ Optimus & nobilissimus Princeps, sexto imperij anno, dolo Philippi praefecti militum interficitur.

Philippus, CCLXVII.

¶ Inter Caesares primus, qui ob susceptum baptismum & professionem Christiani nominis, opera Decij fertur esse interfectus, anno imperij eius quinto.

Decius, CCLIII.

¶ Si iniuriam à Christiana pietate sustulisset, in quam se iussit, inter optimos Principes annumerari posset: imperavit biennium.

Gallus & Volusianus,

CCLV.

¶ Pater & filius infelicissime imperium per duos annos, & menses octo rexere.

Valerianus & Gallienus,

CCLVII.

¶ Praenomine Licinius, pater Gallieni: praefuit imperio annos VI. Filius post captum patrem, regnavit annos novem. Eruditus in bonis artibus fuit, sed per luxum & discordiam imperium afflixit, externis hostibus adeò Romanis insultantibus, ut scemine imperium occuparint. Vixit Valerianus septuagenario maior, ante imperium summis honoribus functus, & in his cum summa laude ac uirtutis opinione uersatus. In Germania nostra superiori Caesar ab exercitu electus est. Et id senatus confirmavit.

Gallienus & Valerianus iunior,

CCLXII.

¶ Sub his maiores nostri Rauennam usq; peruenērūt. Valerianus iunior ab auo Licinio Caesar appellatus est. Porro Gallienum cum fratre Valeriano, milites Aureoli, qui dux erat Illyricani exercitus, prope Mediolanum interfecerunt.

Gallienus solus.

¶ Pater iam dictorum fratrum interfectorum.

Claudius, CCLXXII.

¶ Praefuit biennio non integro: quo tamen maximas laudes, ob insignes & uere heroicas uirtutes, meruit.

Aurelianus, CCLXXIII.

¶ Imperauit annis V. & mēibus sex. Acerrimus Christiani nominis persecutor. Francos nostros non longè à Moguntia uicit graui pugna: postea & Gothos similiter in Illyrico.

Probus, CCLXXX.

¶ Per sex annos, & menses quatuor regnavit: uir pacis belliq; artibus longè clarissimus. Tyranni per hunc omnes sublatis, pax uniuerso orbi terrarum restituta. Celebris uox eius hæc: Nō necessarios amplius fore milites, dū hostes defunt, (quos nusquā uirtute sua futuros, mox sibi promittebat) plurimum ei obsuit. Nam dum morā trahit in Syrmiesi agro, natali solo, tumultu militari occisus est.

Carus, Carinus & Numerianus.

CCLXXXVII.

¶ Secundo imperij anno, ictus fulmine, cōcidit Carus, factis prius iuxta se filiis suis Carino & Numeriano imperatoribus.

Carinus & Numerianus.

¶ Numerianus & probitate & eruditione clarus fuit. Carinus flagitiosissimi Principis nomen reliquit. Hi fratres extincto patre, uix annum expleuerunt.

Diocletianus, CCLXXXVIII.

¶ Optimis æquandus Principibus, si à Christianorum persecutione abstinuisset. Diuinos honores imp. aug. dari præcepit, & adorari uoluit: edicto sanciens, ut omnes, sine generis discrimine, prostrati pedes exoscularentur. Regnavit annos 20.

Constantinus & Maximianus Galerius, CCCVIII.

Diocletianus & Maximianus Hercules.

¶ Vterq; deposita administratione imperij, ad priuatæ uitæ tranquillitatem reuersi sunt: uero, exeplo ad hanc ætatem incognito. Diocletianus Constantius in proposito permansit. Maximianus dum imperium affe&at iterum, quò in eo Maxentium filium successorem haberet, iussu generi sui Constantij, apud Masilian necatur.

¶ Dicti antea Caesares à Dioclet. & Maximiano: de quibus diligenter scripsit Pomponius Letus in Diocletiano, admonens, qui legerint pro Maximiano in quibusdam codicibus Maximianum esse: & deinde Maximianum & Severū simul imperasse, quos sibi Caesares adsciverat Galerius. Constantius Constantini magni pater, benignus ac facilis, nec à uera pietate abhorrens: uicit Francos, quibus eam sibi Germaniæ partem usurparant, quæ circa Rheenum sita est: & Alemannos, qui Germaniam primam, seu ue superiorem tenebant: Maxim. Galerius trux, ac prope immanis, Christianiq; sanguinis appetentissimus.

Constantinus Magnus,

CCCXII.

¶ Imperauit XXX. & amplius annos: tredecim mēor ex his solus. De eo sic memoria prodium: Decem priores annos, ut præstantissimus diceretur, 12. sequentibus latro, decem nouissimis pupillus; ob immodicas eius largitiones. Vnde apparet, non omnino uanā esse donationem illam Rom. Ecclesie factam: super qua iudicium postulat illam me in Lexico relatum est. Originem generis eius Carion deducit à Fl. Claudio, laudatissimū nominis imperatore: à quo Iustinianum Augustum puto, more insequentiū Constantinū Principū, sibi Flauij nomen usurpasse.

Constantinus iunior, Constantius, & Constans, CCCXLII.

¶ Sub his tribus fratribus imperium, quod per manus acceperunt, adeò debilitatum est, ut multis postea annis ad pristinum robur redire nō potuerit. Constantinus nōa dum triennio finito, cæsus est.

Constantius & Constans.

¶ Constans optimus Princeps, cum imperasset annos 13. uixisset paulò plus triginti, dolo Magnētij, cui uitam in periculo seruauerat semel, oppressus est.

Constantius solus.

¶ Constantius, qui uicit flagitiosissimum autorem seditionis Magnentium, qui, Deo autore, seipsum interemit, regnavit annos 24.

Iulia.

Julianus, CCCLXV.

¶ Apostata, quo nomine notissimus Christianis, quos impio quodam odio infectatus, ut studia & militiam hisce interdiceret: plerisque præmijs & illecebris, quasi machinæ pietate auerterit, alioqui inter egregios Principes annumerandus. Solus annum unum, menses tres imperauit. Septimo uero, ex quo Cæsar à Constantio factus est, uite autem annos agens alterum & trigessimum, cum spiritus deficeret, post concionem, qua disseruit mortem esse summum præmium, epota frigida aqua, defunctus est. Tradunt alij, sagitta e cælo missa uulneratum, animamq; iam agentem, manum sanguine plenam ad cælum proiectisse, et dixisse: Vicisti iadæm Galilee: Christum significans, quem Galileum appellabat.

Iovinianus, CCCLXVII.

¶ Huic fuit Pannonia patria, perijt octauo imperij mense. Pietate Princeps insignis fuit. Pomponius Letus Iulianum vocat. Hoc ei germanum fuisse nomen inde apparet, quod primo imperator salutatus, antesignani Iuliani clamauerunt, qui in medio, quique postremi erant, opinati Iulianum reuixisse, ingenti læticia effusi, choreas ducebant. Episcopos à Constantino & Iuliano proscriptos reuocauit: ipsi etiam ecclesijs suas decimas persolui.

Valentinianus, & Valens, CCCLXVIII.

¶ Imperauit annos duodecim, Valentin. fratrem suum Valenti imperij consortem constituit, qui post defunctum Valentinianum, imperauit annos tres, Arriane impietatis aduersor. Huius insignes poenas dedit, quando à Gothicis prope Constantinopolim uictus, acie uitam imperiumque amisit, igne intra tugurium in quod confugerat iniecto.

Idem, & Gratianus.

¶ Hic Valentiniani maximus natu filius uiuente adhuc patre in imperij communionem ascitus est, pietate in suos egregius. Nam mortuo patre, iuniorem suum fratrem Valentinianum, una secum Imperatorem delegit. Princeps & eruditione iuxta clarus, hincerus item Christianæ religionis cultor. Ipse dum è Gallia in Italiam properaret, dolis Maximi tyranni, qui in Britannia ab exercitu Imperator factus erat, interfectus est, anno ætatis undecimesimo, imperij sexto. Hos cum patre & patruo maiorum nomen habuisse, testatur Romæ ueteris adhuc pontis, ab eis edificati, inscriptio.

Valens, Gratianus, & Valentinianus II.

Idem, & Theodosius, CCCLXXXVIII.

¶ Genere Hispanus, diuino in somnis monitu hoc nomen sortitus dicitur, à Gratiano confors imperij ascitus, eo clementia, incredibilis in suos pietas. Rei militaris sagax, pietatis nostræ adeo obseruator, ut summa ciuilitate ablerit: qui & illi fuit autor, ut unà cum cõfortibus legem de Etiam unius militis multa ciuium interfecta millia Thessalo

nica ferebatur. Extat in l. 9. C. de Pœnis, l. si uindicari. & in Tripartita, cap. 30. itidē lib. 9. Hic cum Honorium filium suum Cæsarem Romæ dixisset, suasset senatui, qui religionē priscā studeret retinere, ut decepti & inducti in errores, resipiscere, & Christianam religionem, in qua omnium scelerum abolitio denunciaretur, amplecti uellent. Sed nemo motus omni oratione illius dicitur: quod negarent se facere posse, ut maiorum suorum instituta & tradita, nouicijs Christianorum inuentis postponerent, cum illorum custodia Urbem incolumem prope mille ducentis annis conseruasset: quibus si alia potiora duxissent, ignorare se, quæ sit fortuna cõseruatura. Institit tū pius Princeps, & Remp. sumptibus Sacrorum grauari dicit: quos cū Senatus tueri non posset, sustulit Theodosius, & auctoritatem Senatus admodum diminutam reliquit. Obijt ipse Mediolani, anno ætatis quinquagesimo, imperij undecimo. D. Ambrosius mortem eius lamentatus est, atq; inter reliqua sic inquit: Dilexi uirum, qui cum corpore solueretur, magis de statū ecclesiarum, quàm de suis periculis angebatur.

Valentinianus II. Theodosius, & Arcadius.

Theodosius, & Arcadius.

Idem, & Honorius.

¶ Theodosius, cum Honorio & Arcadio FF. quos plerumque imperij consortes fecerat, annis tribus imperauit. Arcadius cū fratre annis tredecim. Neuter magnopere Reipub. curis se afflixit. Placide & molles animæ, requisierunt admodum quietem & tranquillitatem, in qua ipsi educati essent. Omnino leuitas, & inertia quædam optimorum, & pietate præstantium Principum ualde nocuit Reipub. Honorius decessit Romæ, qui & uiuente, et mortuo fratre, cui superstes uixit, postquam regnasset annos triginta duos.

Arcadius & Honorius,

CCCXCVIII.

Idem, & Theodosius iunior.

¶ Arcadij filius, Honorio defuncto, Valentinianū conforiem imperij constituit, beneq; res gesta est, quoad Pulcheriæ sororis usus est prudentia. Cum non æ leges, quæ à Constantino, & reliquis succedentibus primordium acceperant, permixtæ & inordinate essent, ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani, in Codicem unum Theodosius, sub proprio cuiusq; Imperatoris titulo, eas disposuit, quem de suo nomine Theodosianam uocauit. Postquam imperasset annos quadraginta octo, Constantinopoli strebre solutus est.

Honorius, & Theodosius iunior.

Theodosius iunior solus,

CCCCXXVII.

¶ Idem, & Valentin. III.) Optimus ac clementissimus princeps, tandem à Maximo, cuius potentissimo, potiundæ uxoris gratia (ut ait Procopius) est interfectus, quum imperasset annos triginta, uiginti quinq; cū socero, & quinq; cū Martiano. Ceterum Valentiniano mortuo, Italia habuit Imperatores nouem, haud sanè memorabiles, nec diu fuere. nam infra uiginti annos alij ab alijs per occasionem sunt trucidati. Nomina illorum extant apud Volaterranū & Egnatium. Historia à plerisque mediæ ætatis scriptoribus est texta.

Valens

Valentinianus III. solus,

CCCCLIIII.

Idem, & Martianus.

Martianus solus.

¶ **Martianus.** Hic quāquā senex, & humili genere, præstabat rebus gestis, & arte militari. Pacē tamē quoad eius fieri potuit, coluit: illud sēpē usurpans: Dum in pace esse possumus, arma non induamus: imperauit annos sex.

Leo, CCCCLX.

¶ **Primus** hic Græcanici uir sanguinis, imperium tenuit per annos sedecim. Is filium suum eiusdem nominis (quidam nepotem ex filia Zenonis scribunt) Cæsare creauit, qui ob iuuenilem suam ætatem Zenoni patri, alij uitrici suo, imperij coronam imposuit. Constitutiones partim à se, partim alijs quibusdā Imperatoribus factas, in unum composuit Leo: qui & Leon I. Liberq; ex eisdem factus, Mart. Constitutiones appellatus est, quæ interdum in Ciuili disciplina referuntur.

Idem, & Anthemius.

¶ **Hic** quartus eorum numeratur Imperatorum, qui post Valentinianum Romæ potiti sunt rerum, Seruadum Galliarum præfectū & patricium, Romæ Imperium inuadere conantes deleuit. Gensericum item in Italiam cum ingenti classe ex Africā uenientē, auxilio Basilici à Leonē Imp. missi, ad Populoniā repulit. Post annos tandem quatuor, quā imperare cœpisset, à Ricimere patricio Romæ interficitur.

Leo iunior, & Zeno.

¶ **Cum** annum præfuisset, patrem siue uitricum pro se deinceps imperare iussit, imposito illi, ut iam dictum est, diademate.

Zeno, CCCCLXXVI.

¶ **Præfuit** annis septemdecim, non ut Augustus, sed ut tyrānus. Sunt q̄ uiuū adhuc inclusum ab uxore sepulchro tradāt, frustra; resipiscentiē & opem queritanti obijisse.

Anastasius, CCCCLXXII.

¶ **Inter** bonos Principes referri potuit, nisi Eutychiana heresi adhæsisset. Post octogesimum & octauum nūc annum, imperij 27. fulmine ictus periit, ulciscente grauitate impietatem toties ab impuro Principe uiolatam.

Iustinus, D. IX.

¶ **Vtroq;** parente ignobilis, à teneris annis suū custos, deinde boum, post lignarij cuiusdam minister: natus annos sedecim militare cœpit, promptus manu, et doctus hostē ferire, sortē mutauit, Princeps ordinis fuit, et hinc promotus, Comes factus est. Mortuo Anastasio, ad eum Eunuchus quidā libertus, superioris Augusti, ditissimus uenit, magnam uim dans ei pecuniarum, ut Theocritianus Imperator designaretur. Verū Iustinus sui commodi memor, effecit, ut ipse Imperator crearetur. Anno imperij eius nono, Cal. Aprilis, Iustin. sororis suæ filiū adoptauit, consortem imperij fecit: quarto post mense decessit, imperauit annis nouem, mensibus duobus. Orthodoxus fuisse traditur.

Iustinus, & Iustinianus.

Iustinianus solus, D. XCVIII.

¶ **Cum** annum quartum & quadragesimum ageret, imperare cœpit, quod per annos undequadragesima administrans, ueterem Romani imperij gloriam mirum in mo-

dam ampliavit. Maximus tertē Princeps, nisi auaricia & delirij Eutychiani reus fuisset, & Bellisario, cuius opera res multo præclarissimas consecerat, ex leui admodum suspicione, citra culpam oculos iussisset effodi, & prostigasset eum, ut mendicando cibum querere cogeretur. Iustinianus tandem affectus morbo, Iustinum ex filia nepotem Cæsare fecit, ingrauescensq; morbo, non sanus mente decessit.

NOMINA CAESARVM GERMANORVM, IMPERATORVMQUE, quorum Constitutiones atque leges in Codice Iustiniani, ac in Placitis Feudalibus, siue Feudorum usibus, atque in extrauagantibus, quæ & undecima Collectatio uulgò dicitur, continentur.

Iotharius, restitutor ille legum Romanarum, Saxonū dux, Imp. 5. nominatus. ¶ **Chunradus** III. Italici seculi, gentis Sueuū, Ostrofrancorum dux, de quo uide Othonem Frising.

¶ **Fridericus** I. cognomento Barbarossa, Sueuū, fortitudine, iusticia liberalitateq; in egenos clarissimus Princeps. Hic in gratiam studioforū promulgauit Constituta. C. Ne fil. pro patre. Cuius tria sunt capita. Primum, Quod omnes qui causa studiorum peregrinantur, & maxime diuinarum atq; Sacrarum legum professores, ad loca in quibus literæ exercentur, tum ipsi, tum eorum nunciij ueniant, ac inibi habitent securi. Secundum, Quod nullus debeat studiosis inferre iniuriam: nec ob alterius delictum dāno eos grauare. hoc est, non possunt capi Repraesentari. Tercium, Quod si quis litem studiosis inferre uoluerit, datur ijs optio, utrum apud Preceptorem suum, an uero apud Episcopum loci, maluerint conueniri. Doctores addunt tertium iudicem, quem eligere possunt, uidelicet Ordinarium iudicem, seu magistratum. Vide Oldendorp. de Priuileg. illustr. person.

¶ **Henricus** VI. huius Friderichi filius, regno Neapolitis Siciliaeq; potitus.

¶ **Friderichus** II. Imp. Henr. VI. filius. Autorem hunc aiunt insertorū Iustinianeo Codici Authen. quorū Epitome extat beneficio Gregorij Haloandri. Quāquam non me extat beneficio Gregorij Haloandri. Quāquam non est noua querela, quod quisquis is fuerit, q̄ uel huius Principis, uel alius (puta Friderichi aui sui) iussu, (quo d mibi magis uerū esse uidetur) Authentecorum iura, Codicis locis inseruerit, eadem non ubiq; fideliter transcripserit. Sic enim ab Accursio taxatur, ne putes illum nouiter hoc nomine ab aliquot & insequentibus, & nostra ætate clarissimis Ciuilibus disciplinæ Interpretibus male audire.

¶ **Henricus** VII. Luxemburg. In huius Principis Constitut. Bartolus Comment. scripsit, qui laudatiss. habetur.

¶ **Ludouicus** III. Bauarus, iniquē ferens & excellentiam Imp. et imperij iura per Rom. Pont. infringi, matronam consilio, etiam eorum qui illius seculi literarum sacrarum antistites habiti sunt (inter hos Marcellius Patavin. & Oecumenus fuerant) de Imperatoris præcellentia, inuicemq; Imperii Constitut. sancinuit: quæ tamen recepta non est, imò potius

eu heretica, à Rom. Pōtif. qui diui Petri sedem per annos
Imperij eius in sedem, execrata est. Volebant illi, penes
se summam auctoritatem, & ius esse, tam approbādi, quā
deponendi Imperatoris: quod tandem ipse rei exitus satis
probauit. Nam Clemens Papa, eius nominis sextus, primò
post renouata illa Excommunicationis tela contra Lu-
dovicum, & deinde post damnationem, & priuationis sen-
tentiam prolatam in eundem, Electores imperij monuit, et
requisiuit ut alium Imperatorem deligerent: alioquin ipse
suppleturus esset eorum defectum, & negligentiam Itaq;
repudiato Bauaro, Carolus IIII. Ioan. Boemie regis F.
Ces. delectus est. Porro Hieronymus Balbus, Episcopus
Gurcenfis, in libro quē nuper de Coronatione edidit, apud
Bononiam Italiae, praedictae Conslit. meminit uerbotim, &
quod mirari possis, ex ea adfectionis suae uendicat robur.
Fridericus III. Austriacus, ut Haloander indicat, Feu-
dorum cōsuetudines, quas ueteres appellare solebant iura
militariū, & Imp. nominatim separatas, ad preces Bononien-
sis Collegij cōfirmavit. Nos dubio procul tā habuerimus eas
ordini suo restitutas: nimirum, quo Principi per tam cele-
bre Collegium fuerunt exhibitae, si per inuidiam fatilicuius
set, ne quid grauius dicam, de immatura morte Haloandri
nostri, quem Oldendorpius, Doctor ille praecellēs, nunquā
non ornata titulis insignibus.

ROMANORVM LEGES A LANGBARTICIS & Francicis, ad tempus oppressas.

SVNT qui Lotharium imperatorem haud
minore laude uendendum, quā diuum Iusti-
nianum existimant: quod is leges Romano-
rum in finitis uoluminibus antea dispersas, au-
toritate Iustiniani in quinquaginta libros Digestorum con-
traxit, Institutionum lib. quatuor editos, Codicemq; in-
uulgatum, sanctiore cura, studioq; nō multo post Iustinia-
num, per iura Langbartorum & Francorum, Germanica-
rum gentium oppressos, in lucem reuocauit. Equidem the-
saurum mox periturum inuenire, non admodum magni
referret inuentum, ad liberalem usum conseruare posse,
hoc demum magno in precio habendum esse, & ipse cen-
seo. Quāquam in Transpadana regione, certa capita
Langbarticarum legum etiamnum seruantur: quod satis
notum sit ijs, qui uolumina Interpretum iuris Civilis uer-
sant. Accedunt quae & hodie in precio habentur, clarorum
iurisperitorum Scholijs illustratae Constitutiones Impera-
toris Friderichi, eius nominis II. qui Bononiense gymna-
sium, quia ciues imperata non statim fecissent, Patauium
transiit: quod imperij maiestatem sartam testamq; cu-
piebat, à Rom. Pontificibus anathematis spiculo districtus
est: & quem, quod demirandum, eruditi quidam Guelphos
de Gibellinos, perniciosissima Italiae nomina, primum in-
uexisse tradunt, quod falsum esse, & in Lexico, & alibi,
secuti autores bonae fidei, demonstrauimus, indicantes pa-
uorem in indyto Siciliae regno, quod uulgo Neapolita-

num uocatur, cuius possessio, si modò tam legibus, quā
armis regna acquirerentur, ad nullam gentem magis pera-
tineret, quā Alemanicam, hoc est Sueuicam: quod ulti-
mus nobiliss. eius nationis Princeps Chunradinus, natura-
lis, legitimus uerusq; & certus regni huius tum haeres, tum
dominus, per summum scelus atq; neptas, ut pleriq; Ana-
nales referunt, autore Romano Pontifice, securi percussus
est. Si in acie cecidisset, ferri lenius potuisset. Extant & An-
nales, quibus euidenter ostendi potest, quā tunc aliquot
Episcopis Germaniarum factum summi Pontificis fuerit
plausibile. Quā de re aliquanto latius disserui pridem, tum
nuper in Scholijs, quae edidi tumultuariè in Ant. Panormi-
tam, & Aeneam Syluium: scripta in hoc tantum, ut memo-
ria rerum, Patrum nostrorum memoria gestarum, utcunq;
posteris traderetur, haberentq; ansam iustam scribendi hi-
storiā, uel unus ex tam multis, qui in hac nostra & ata-
te, & natione, mihi & ingenio, & dicendi facultate prae-
stant. Sanè utcunq; hoc interpretetur factum, satis norunt,
quibus uera pietas erga deum, cultusq; Ecclesiasticus cordi
est, quod quicquid cum Religione nostra & pietate pu-
gnat, id quoq; cum iure naturali: à quo Gentes falsa per-
suasione aberrarunt, pugnare, & iniustum esse, etiam si in
speciem prima fronte uideatur aliquam prae se ferre utilita-
tem. Idq; ad uarias interpretationes, teste Oldendorpio, de-
seruiet, & legum, & opinionum conciliationem suppedi-
abit: ut inspicias, utra sententia sit religioni cōuenientior.

NOMENCLATURA IURISPERITORVM, QUI IN IURE CIVILI ET PONTIFI- cio nomen sunt adsecuti.

ANTE Innocentium tertium, qui Decreta-
les cōposuit, annis fere centum, in iure ciui-
li, Irnerius, siue Guarnerius quidam (nobis
est Vuernher.) apparuit primus fere qui le-
ges aperuit, ut autor est Odofredus in eius Commenta-
rijs. Deinde quem

Placentinum appellant. Huius in Lexico memini, in dictio-
nibus Azo, & Persona.

Bosianus item, & Martinus, ambo Cremonenses, in ea fa-
cultate scripserunt. (dominus Oldendorpius fatetur sese
Martini opiniones in disputationibus maximarum re-
rum uerissimas experiri.) Post hos

Azo Bononiensis, qui testimonio Baldi Perusini, maximum
legibus attulit lumen. Eius discipuli

Odofredus Beneuentanus, & Accursius Florentinus. Hic
iam quadragenarius, imperate Fridericho secundo, coe-
pit Bononia huic sciētia operam dare: adeoq; profecit,
ut Odofredū praecellentem tunc doctorem longē supera-
ret. Postremò se in solitudinem recipiens, iuris libros
Glossematis adnotauit, quibus nunc utuntur. Post
Cyprianum, antiquum sanè enarratorem, erant Bononiae
duae tunc eius artis factiones. Qui

Bulgarium, & qui
Martinum Gesiam sequerentur: quos omnes ipse scientiae
fama ad suam Scholam conuertit. Deceffit anno uita
septua-

septuagesimo octauo, Salutis millesimo septuagesimo nono. Sepultus Bononiæ apud eadem Minorum, loco celebri: relicto

Francisco Accursio, qui et ipse doctor insignis, quædam patris addidit scriptis.

Bartolus à Saxoferrato, Cyni auditor, decessit anno millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, ætatis uero quinquagesimo. Hic præter omnes iuris Civilis scientiam maximè illustrauit. Quod sic dictum accipendum existimo, ut superius ex Oldendorpij sententia retulimus. Bartolistas namque, quos nec ipse nunc agnosceret, et Zasius noster ueritatis causa, sua subinde taxat libertate, ualere sinamus, ceu per omnia illi dissimiles. Bartolus enim, teste Zuichemo iureconsulto omnifariam erudito, nec Hebraicè quidem discere grauatus est, quâto minus Græcis literis operam dare detrectasset, si præsentem earum utilitatem sensisset. Spieg.

Barolomeus Brixienfis, edidit præter iuris Commentarios etiam temporum historiam. Hos secutus

Bernardus Compustellanus, iussu Innocentij quarti in Decretales, quem uocant Apparatum, conscripsit.

Henricus, Cardinalis Ostiensis, adhortante Alexandro quarto, in totos Decretales. Succedere

Odofredus, alter à superiore, qui in iure Ciuili scripsit, et

Guido, archidiaconus Bononiensis: et

Garsias, Hispanus, in Decretales.

Dynus deinde Mugellanus, post Accursium emicuit: qui cum plures annos Bononiæ docuisset, uocatus à Bonifacio octauo, componendo sexto Decretalium libro, præcipuam impendit operam. Deinde muneribus tantum quibusdam donatus, Bononiam redibat: mœstus animo, quod spe honoris maximi, ac Cardinalatus, qua uenerat, frustratum se uidisset, in itinere subitum incidit in morbum, quo periit. Post hunc uero

Iacobus Neapolitanus.

Albertus, Odofredi auditor.

Richardus Malumbra, Cremonensis, Iacobi de Arena discipulus (qui Cyno teste) iura maximè aperuit.

Lampertus de Ramponibus.

Ioannes Andrea, patre Andria presbytero, et matre concubina natus, apud Mugellum agri Florentini oppidum, iuris scientia, uirtutibusque alijs, natalium pudorem contexit. Nam domi apud patrem prima edoctus literarum rudimenta, Bononiam admodum adolescens uenit: ubi ob pauperiæ pedagogum gessit, Scarpetta filium Maimardi Vbaldini erudiendo. Cuius sanè fretus operatque amicitia iuri Pontificio ociosè uacauit, breuique effecit ut in ea facultate facile princeps haberetur, atque in eodem loco propè quadragintaquinque annis profiteretur. Tanta alioqui uite abstinentia, ut annos uiginti pelle testus uersina, citra lecti delicias noctibus cubitaret, frequentibusque uigilijs, supplicijsque inuigilans. Iuuenis admodum, Glossæ in sextum Decretalium librum composuit: quapropter illa postea retractauit interpolauitque. Deinde in Clemētinæ, postremò in Decretales, quod opus Nouella inscribitur: in quo ueterum scripta collegit, ordineque digessit. Addidit quoque Gulielmi Speculo, quæ sibi ad eius operis perfectionem

deesse uidebantur. Excessit Bononiæ, anno millesimo trecentesimo quadagesimo septimo. Sepultus in eadem Dominici, Ludouico Bauaro imperante.

Cynus, Pistoriensis, è familia Sinibaldorum, Dyni auditor, Ioannis Andrea familiaris.

Oldradus, è Laude pompeia, aduocatus consistorialis, Dyni etiam discipulus, Consilia scripsit. Hieronymus Baldus, episcopus Gurcensis, in libro quem de Coronatione ad imp. nostram Carolum V. scripsit, mox à relictâ constitutione Ludouici Bauari, de imperij iuribus et excellētia, Oldradi mentionem fecit hisce uerbis: Quibus igitur cruciatibus Oldradi manes torqueri credimus, qui in quodam suo non tam consilio quam conuicio adeo petulāter in Cæsares debacchatur, ut omnium eorum autoritatem radicinis euellere studeat: quos non modò regibus, sed uel plebeis magistratibus postponere audeat: quo quidem nomine arguitur et imperij ealumniator impudens, et de sede Apostolica non bene meritus. Quum enim Imperator sit defensor libertatis, propulsator iniuriarum, publicè, priuatum omnium tor, pater, custos: unus Oldradus mortalium libertatis, pro nequissimus est repertus, qui defensorem libertatis, propulsatorem iniuriarum, moderatorem, patrem, custorem proscindere et suggillare non est ueritus: qui et dum in humanis ageret, ut publicus parricida, ut matris reus culeo erat insuendus: et nunc uita functus, perpetuo ac inextinguibili furiarum igne, proculdubio exurit, in æternumque exuretur. Spieg.

Ioannes Calderinus, Bononiensis, Ioannis Andrea discipulus, in iure canonico scripsit, et Consilia.

Rainerius Foroliuiensis, Bartoli magister, decessit anno millesimo trecentesimo quinquagesimo octauo.

Eriderichus Petrucius, Senensis.

Recuperius Minianensis.

Lapus Castilionensis.

Franciscus Tigrini, Pisanus, cuius uitæ ac mores doctrinæ eius maximè ornauerunt.

Franciscus de Albergottis, Aretinus, Bartoli familiaris.

Baldus Perusinus, Bartoli discipulus, præceptor Gregorij undecimi ante pontificatum. Qui et causa fuit, ut ille

longo postliminio ex Gallia ad urbem rediret. Decessit Ticini, ubi profitebatur, anno millesimo quadringentesimo duodecimo. Cuius famam

Angelus Perusinus, frater eius, et doctrina et scriptis eadem facultate penè adæquauit.

Bartolomeus Salicetus M. CCC. XVI. ab Alberto Ferrariæ principe accersitus, uti nouam in ea ciuitate Scholam auspicaretur.

Petrus Ancoranus, Bononiensis, Baldi auditor, scripsit in utroque iure, cuius maximè Consilia laudantur.

Petrus de Monte, Præsul Brixienfis, iuris repertorium appellatum edidit.

Antonius Butriensis, doctor Bononiensis, uir admodum bonus, in iure item Pontificio Consilia conscripsit.

Franciscus Zabarella, patria Paduanus, ac Præsul Florentinus, in iure item pontificio consilia scripsit: in cuius funere Poggius orauit.

Raphael Fulgosius, patria Placentinus, et alter

nus, in iure Ciuili clariss. hos Zasius noster alicubi tradit se penumero induxisse subtilitates superuacaneas. Ioannes Imolenfis, qui Bononiæ decessit, ubi profitebatur millesimo quadringentesimo trigesimo sexto.

Ludouicus Pontanus, quem Romanum nonnulli appellant, cuius in magna sunt dignitate Consilia, uir summi laboris, & studij, tum memoriæ singularis. Ceterum inepius fuisse dicitur.

Nicolaus Catanienfis, Abbas Siculus appellatus, in iure pontificio cōplura scripsit. De his Aeneas Syluius cap. 11. lib. 2. Cōment. quos ego nuper apud nos (ni fallor) primus publicauit, sic scribit: Ludouici Pontani, & Nicolai Siculi bella legatio, & digna tanto principe, nisi discordes animæ, & inuidia laborantes, neq; regi, neq; concilio utiles extitissent. Fuimus & nos Basileæ, notumq; nobis est, non minus occupatam fuisse synodum ad reconciliandos inter sese regis legatos, quam ut Bohemos ad ecclesiæ Catholicæ consensum reduceret.

Paulus Castrensis in iure Ciuili, diligens obseruator Bar- toli, decessit Paduæ, ubi profitebatur, anno M. CCCC. LXXXVII. Huius Commentarios non esse negligendos, maxime candidatis iurisperuentiæ, censuit Alcianus cap. 4. lib. Parerg. 2.

Antonius Rosellus, Hetruscus, scripsit in iure Ciuili: docuit Paduæ.

Benedictus Calla, Perusinus, uir admodum facetus, docebat in patria. Scripsit in Decretales, & Consilia.

Andreas Barbatia, Siculus, Messanensis, ex humili loco natus, celebre nomen adeptus, memoriæ inuidæ fuisse perhibetur. Reliquit Consilia, quæ putant haud tutò serquenda esse. Neuizanus in solua quorundam de illo iuridicia profert.

Laurentius Calcanæus, Brixienfis, nonnulla etiā scripsit. Alexander Imolenfis, Lucerna iuris Ciuilis appellatus: cēsentq; ab eius Responsis, seu maioris Consilijs, recedere, fere nefas esse. Alcianus de eo cecinit, Opiniorum tutius symplegadas Superabis Alexandro duce.

Franciscus Aretinus, sua ætate iuriconsultorum princeps habitus, teste Iasone, in l. 2. ff. de iurisd. om. iud. Alexandro ingenio præstitit, ut ex eiusdem Iasonis colligi uerbis, quibus in l. ad diem, circa fin. ff. de Verb. oblig. indicat, Aretinum inhaesisse Textibus, Alexandrum uero Doctorum traditionibus. Rectè autem Iason mihi censuit primum plus ingenij, secundum plus laboris ostendere. Aretinum familiares sibi fecisse legales textus, quum prius artes liberales didicerit, quæ tum apud Italos aliquanto purius tradebantur, mirandum nō est. Ego admodū adolescens, se penumero audiui, Capnionem nostrum, conuictores suos apud Ioannem Vigilum iuriconsultum Heidelbergensem, operam iuri dantes admonentem, ut idem facerent, quod de Aretino in memoriam posteritatis literis traditum, adduximus. Dicebat ille, sic dignos illos futuros, ut splendidos equos insisterent: uix ceteris asellos molendinarios adducendos, quibus tantum ex Commentarijs interpretum, per omnem ætatem sapere placuisset.

Bartolomæus Sozzinus, Senensis, Mariani iuris peritissimifilius, clarus habetur imperante Cæsare Maximi-

liano, ingentiq; salario Paduæ professus est.

Horum tantum Volaterranus meminit, præteritis aliquot etiam Italici: quod denitrari licet: qui sanè si non maiorem, æquam tamen nonnulli famam consecuti esse uidentur. Inter quos iure locaueris Albericum Rosatū, Bergomatem, qui floruit sub Cæsare Ludouico quarto, qui uulgò Bauarus appellatur.

Proinde, ex Tritenhemio nostro, Neuizano, & alijs à Volaterrano prætermisssorum aliquot nomina doctorum adscribam: et simul, qui post illum studiū nostrum exornarunt: non quidem Volaterrani ordinem, quo ille tempus obseruauit, sed seriem literarum secutus, solaq; ferè nomenclatura contentus ero.

A

Aemilius Perottus, Parisiensis, iuris doctor & Advocatus in Senatu Parisiensi, scripsit Repetitionem in l. Gallus, §. quid si tantum. de lib. & posthum.

Albertus Brunus, Astenfis.

Albertus de Ferrarijs, Placentinus.

Albertus Gandinus, Cremonensis.

Alexander ab Alexandris, Neapolitanus.

Amadeus Iustinus à Castello.

Ambrosius de Vignate, Taurinensis.

Andreas Esernitanus, nobilis interpres vsu Feudaliū, interfectus ab eo, contra quem sententiam tulerat.

Andreas Pisanus.

Angelus de Gambellionibus, Aretinus.

Angelus de Periglis, Perusinus.

Antonius de Canario.

Antonius Corsetus.

Argentinus Foroliuensis.

Arnoldus Ferronus, Burdigalensis.

Aymarus Riuallius, Allobrox, doctor, regens Tholosanus, iuris pontificij peritissimus habetur: cuius memoriam excellentem, & penè incredibilem, semper mirati sunt, qui propius hominem nouerunt. Reliquit Commentaria in Concordata regis Francisci & Leonis X. quæ sæpè citantur à Petro Rebuffo, & ab alijs in illo argumento.

B

Baldus Nouellus, à Bartolinis Perusinus.

Baptista à sancto Blasio, Patavinus.

Bartolomæus Capranus.

Bartolomæus Chassanæus, scripsit Commentarios in Consuetudines ducatus Burgundie, reliquitq; librum inscriptum (ni fallor) Gloria mundi.

Bartolomæus Cepolla Veronensis, tradit Cautelas ad deferendum iudicium: quem, teste Oldend. reliqui ferè omnes secuti, artem docent iniquitatis, sub prætextu processus iudicarij. Vt uerissimum sit Pauli dictū, Plerunque sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur in l. si seruum. §. sequitur de. Verb. oblig.

Bartolus de Hugutio, Gallus.

Benedictus Plumbinus.

Bernardus Landrianus, Mediolanensis.

Bernardus Lauretus, Tholosanus.

Bernardus Parmensis.

Bertrandus Hispanus.

Bonaguidus Aretinus.

Bonifacius à Vitalinis, Mantuanus.

Bonifacius Amerbachius, Basiliensis, in patria leges proficitur, nullis non bonis literis instructus, pariq; doctrinæ sapientia.

Bonicontus Andrea, Bononiensis.

C

¶ Caluanus, doctor antiquissimus.

Cataldinus Bonecompognis, à Viso.

Christophorus Hegendorphinus, Germanus, ijs artibus (ut ex eius lucubrationibus apparet) quæ ad maiores facultates adspirantem, non tantum ornant, sed et ei maxime necessariae sunt, probe imbutus est. Deinde ita in iuris Ciuilis disciplina profecit, ut post iustos in ea labores insumptos, laurea doctoratus in utroque iure decoraretur. Audio illum ius Ciuile profiteri in præclara Francfortensium cis Oderam Academia, magno auditorum plausu. Certè pridem ex ijs quæ mihi uideri contigit, satis constat, illum unà cum domino Ioanne Oldendorpio, et Ioanne Sichardo, eorum quos nostra ætate artem tenere existimant, gloriam et nomen non tam æquatuos tantum, sed superatuos etiã, si perrexerint, ut foeliciter coeperunt, usq; in finem, Zafiano exemplo, professorio munere fungi. Quin uel hoc nomine iam eos præcedunt, quod à recepto docendi more penitus recedentes, soli discipulorum profectui (qui uerè professorum scopus est) obnixè student: tametsi impudenter quidam uociferantur, ipsos non rerum interpretes esse, sed uerborum tantum ipsarum legum: si illi utriusq; linguæ periti sunt, id non ueritatis, sed uel inuidiæ, uel cogerendæ magis pecuniæ causa facere uidentur. Nam qui neglectis Textibus, ex Commentarijs tantum sapiunt, cæcorum, ut aiunt, duces sunt cæci, quanquam nec illi, quoties res postulat, interpretes sua laude defraudant.

Christophorus Porcus.

Cl. Cantiancula, Metensis, ornamentum regij Senatûs, in aula Cæs. Ferdinandi, excellentibus scriptis suis in memoria posteritatis uiuet.

Claudius Scyfellus.

Conradus Peutingerus, Augustanus, Responsa siue Consilia sanè multa scripsit, quæ et luce digna sunt.

D

¶ Dominicus de Sancto Geminiano.

E

¶ Egidius Bononiensis.

F

¶ Fabianus de monte sancti Sauini.

Felinus Sandeus, Ferrariensis.

Felix Malleolus, Germanus.

Florentius à Venningen, eques Germanus, me admodum adolescente, Leges Heidelbergæ profitebatur magna cum laude. Post factus principalis aule cancellarius, eum magistratum donec uixit, incolumi fama gessit. Mira, et naturalis facundia uiguit in eo, nec eruditio illaudata. Responsa quæ scripsit magnis de rebus, et arduis, ualde commendantur ab ijs quibus illa uideri contigit.

Florianus à sancto Petro, Bononiensis.

Franciscus Brunus, Sanctoseuerinas.

Franciscus Curtius, Papiensis.

Franciscus Lucanus, Parmensis.

Franciscus Porcellinus.

Franciscus Vercellensis.

Friderichus à Scalis, Bononiensis.

Friderichus Nausea, Blancicampianus.

Frideric. Schenck ex liberis Baronibus à Tautenberg.

G

¶ Georgius Amelius Morauus, honesto loco natus, à primis rudimentis feliciter imbibitis, mox se liberalibus disciplinis tradidit, quibus et se excoluit. Deinde post istos labores in iure Ciuili et pontificio insumptos, insignia doctoratus in utroq; iure adhuc iuuenis recepit. Amici, quod eum ingenio, facundia, iurisperitiâ, in et a dexteritate ceteros antecellere uidissent, adfessore Imperiali Consistorij (Cameram uulgus appellat) qui honor in primis celebris habetur, legi curarât. At ipse neglectis iudicis partibus, maluit docendi munus subire, quo fungitur hodie maxima laude in clarissima Frburgensium Brisgauorum Academia, Pontificiarum constitutionum ordinarius elucidator. Responsa illius ualde probari audio, et simul ipsum per otium quædam lucubrare: nec dubito, quin illis olim editis, se posteritati commendabit.

Georgius à Gemmingen, Præpositus Spirensis.

Georgius Simlerus, Germanus, insigni laude Leges Cæsare Ferdinando, apud Tubingam profitebatur.

Goffredus Beneuentanus.

Gomecius Hispanus, Iasonis Mayni discipulus, in Tit. de Action. scripsit diligenter, ubi sepe resellit ea quæ à laudone baud rectè tradita sunt.

Gratianus Aretinus.

Guido Papæ, Delphinus.

Guido de Susaria, Mantuanus.

Guilhemus Benedicti, quondam Caturcensis Doctor, qui propter promptissimam ll. supellectilem, à Regibus Galliarum ornatus est dignitate Senatoria in Burdigalensi senatu: postea Senator Tholosanus: in qua ciuitate uitam clausit. Reliquit is posteris Repetitionem ab omnibus Iurisperitis probatam, ad c. Raynuius, de Testam. in antiq.

Guilhelmus Bontus, Louaniensis.

Guilhelmus de Cugno, Tholosanus, insignis Doctor, cuius pauca monumenta nunc extant in iure bellicarum calamitatum iniuriâ: ea tamen quæ extant, uiri docti amplectuntur.

Guilhelmus Durandus, Henrici Ostiensis auditor, quem Speculatorem nuncupant, claruit sub Rudolpho imp.

Guilhelmus de Monteferrato, Catolanus.

Guilhelmus de Montelauduno, suo tempore apud Pictor nes uiguit, et suis elegantiss. Commentarijs illustrauit Sextum lib. Decretal. ad cuius expositionem nuncius erit Aureolus, peritissimus Iuris Canonici Doctor, qui reliquit elaboratas Additiones ad eundem. Is Amreolus fuit Doctor regens in academia Tholosana in iure canonico, habeturq; in illis regionibus omnium doctissimus.

mus. s. abdicauit sese sponte professorio interpretandi munere, cuius monumenta à Legis Pontificiæ candidatis, quæ nondum in lucem uenire, desiderantur.

Guilhelmus Realis Lunera.

H

Henricus Boicus, Brito.
Hermannus de Bare, Teuthonicus.
Hieronymus de Luca.
Hippolytus de Marsilijs.

I

Iacobinus à S. Georgio.
Iacobus ab Archizono, Veronensis, commentator Feud.
Iacobus ab Arena, excellentissimus iuris professor apud Tholosates: cuius opiniones & sententiæ præclare iuris autoritate nitentes, citantur à Bartolo legalis facultatis principe. de quo eundem uide in l. unica, C. de Senten. quæ pro eo quod inter. profer.

Iacobus de Baluisio.

Iacobus Butrigarius, Bononiensis.

Iacobus Curtius, Brugenfis, iurisc. consult. celebris: cuius iudiciu de iure ciuili per genera sua disponendo, ut certa illius aliquando tradendi ratio constet, qui non recipit, Theologas est similis: qui diuinum Erasmus ad rectora uocatem, odio sunt persecuti. Lege ipsius Curtij elegantissimam epistolam, quam præmisit Imperialis Institutionum libris, olim à Theophilo Antecessore diffusè traslatis, & à se nuper è Græco in Latinum feliciter conuersis.

Iacobus Solanius.

Iacobus Patavinus Aluarotus, qui inter Feudorum Commentatores nomen accepit præcipuum.

Iason Maynus, Mediolanensis, qui in secundis nuptijs Cæs. Maximiliani, ingenti aule applausu orauit, si Alciato credimus.

Ordinis Iason, atq; lucis nomine,
Videndus est properantibus.

Innocentius quartus, cuius Commentarij pro lege habendi non sunt: cum non eo animo ipse scripserit, sed ut interpretis solum officio fungeretur.

Iohannes Alexander Brassicanus, Sueuus, qui apud clariss. Viennam Austriæ iureconsultos purius enarrat.

Iohannes Ananias, qui & Archidiaconus, Bononiensis.

Iohannes Aquila Rotuilenfis, præceptor noster, Syntagma scriptis de ludo, non contemnendum.

Iohannes Baptista Caccialupus, Sancto seuerinas.

Iohannes Baptista, Perusinus.

Iohannes Bertachinus à Firmo.

Iohannes Brunellus, Aurelianensis.

Iohannes Campegius, Bononiensis.

Iohannes Cirerius, Parisiensis.

Iohannes Fabri, omnium nationum testimonijs habetur in utroque iure doctissimus, quem Angolimensis diocesis fuisse plerique asserunt. Is breues Commentarios, sed magno eruditione refertos, reliquit in Cod. Iustiniani: nullo appellatur, Breniarium Io. Fab. Cui affixam nuper legimus Epistolam cuiusdam Quadrigarij, qui amplissime laudem Fabri dixit. Sed & Iason ipsum sepe appellat perspicacissimi ingenij Doctorem. Quamuis sui

periori etate Itali raro fauerint clarissimis Germanorum & Gallorum ingenijs, & ipsi bene laudes suas audiant, ut ait interpret in l. si in aliquam ciuitatem ff. de Officij Proconsul. ubi dicit, Bononienses maxima affici læticia, dum quis illorum laudes celebrat.

Iohannes Feraldus, Cenomanus.

Iohannes Ferrarius Montanus, Teuthonicus.

Iohannes Franciscus Balbus ab Auillana.

Iohannes Franciscus, Patavinus.

Iohannes Franciscus Poncinicus, Placentinus.

Iohannes Garonius, Auenionensis.

Iohannes Grassus, Taurinensis.

Iohannes Hugo, Selestadiensis.

Iohannes Iacobus à Canibus, Patavinus.

Iohannes Lignan, Mediolanensis.

Iohannes à Lapis.

Iohannes Ludouicus Brassicanus. Huius iuri doctiss. Comment. in ll. Ciceron. in tit. de Re militar. ac Instit. auidè expectamus. apud Italos in pretio habetur.

Iohannes Lupus Hispanus, Segobiensis.

Iohannes Monachus, Cisterciensis.

Iohannes Montagneus, Gallus.

Iohannes Nauclerus, Germanus.

Iohannes Neuisanus, Astenfis.

Iohannes Oldendorpius, apud suos, parentibus laudè obscuris natus, singularem illam nostræ Germaniæ, perpetuè uirentem gemmam, Albertum Crantzium (cuius Metropolim usq; hodie desideramus) auunculum refert. Aedis autem primariæ Canonici agere, apud nos ingenuæ originis fere signum est: utriusq; cum linguæ, tum iuris peritia maxime insignis habetur. Siquidem dono Dei meliores præceptores adeptus, se illarum artium cognitione excoluit, sine quibus perfectus iur. consul. nec formari, nec dici potest. Vnde nemini miru uideri debet, quod & rectè docendo, & purè scribendo superiores Commentatores uicerit, nec interim à ueræ pietatis studio factus est alienus: ut in eo nostrate uerbum uetus, Ein Iurist, boeser Christ, locum non habeat. Pietatem enim per omnem occasionem iuri Ciuili tractando, minime absurde coniungit. O fortunatos auditores, quibus datum est sub talibus olim præceptoribus in Reipub. utilitatem citra pietatis præiudicium institui. Gratiores certe, quæ superueniat posteritas, et illis, & uobis album calculum adijciat, modò uos eum non reducat. Fugite igitur eos qui ostentatione, quam utilitatem magis considerant, & quorum studium non aliud quam elenchos esse constat. Hos Zafius meruò reprehendit: ut illos ueneratur et adoratur, qui iuris scripti ueritate nituntur.

Iohannes Petrucius, Perusinus.

Iohannes Petrus à Ferrarijs, Parisiensis.

Iohannes à Platea.

Iohannes Pyrrhus Anglobermaus, Aureliensis. Perijt ille uitatis haustu pulueris præcordijs, quo tempore arx Mediolanensis de cælo tacta, oppressis centum & uiginti custodibus. Autor Alciatus, qui eius mortem lamentatus est cap. 7. lib. Parerg. 2. (cum laude: Iohannes Quintus Heduis, ius Canonicum docet Parisiis

NOMENCLATURA

123

- Ioannes Regnaudus, Auenionensis.
 Ioannes Randæus, Gallus.
 Ioannes Reuchlinus, qui & Capnion, natione Sueuus.
 Ioannes Salua, Lemouicus, senator Parisien. frater integer
 rimi uiri primi Præsidis Parisien. qui fuit antea primus
 præses Burdegall. Senator, aduocatusq; celebris in se-
 natu Tholosano, & postea primus Præses Rothoma-
 gen. Senat. Deinde primus Præses Mediolan. Senatus:
 qui capto rege, maxima documenta sui præclari inge-
 nij eximieq; uirtutis præbuit, dum esset legatus ad fœ-
 dus percutiendum cum Carolo Cesare: in cuius Comi-
 tatu erat Regia soror uidua Alenconiorum Ducis, nũc
 regina Nauarræ dicta: in quo & aderat Franciscus à
 Turnone, Cardinalis: de quo magnam conceperunt opi-
 nionem omnes Galli, quod maxima æquitate, & maxi-
 mo fauore totius Gallie Lugdunensis, & Allobrogum
 sibi amicitiam conciliauit, dum is elapsis bellorum tu-
 multibus, regis uices in his regionibus gereret. De to-
 tius domus à Turnone laudibus, & præclaris maiorum
 imaginibus, legito Pelizonem grammaticum & non
 infelicem Oratorem, in Panegyrico dicato dicto Car-
 dinali Francisco. Is Præses à Salua cum maximo ac ce-
 lebri applausu, repetijt l. fratris. C. de iur. deliber. in
 Tholosano emporio legum fonte uberrimo.
 Ioannes Sichardus, Latine Græcèq; doctus, in famigerato
 Tubingensi Gymnasio professorio munere pluribus iā
 annis nomen suum celebre fecit, cuius in Lexico haud
 abs re meminimus. Lege dictionem, Ecclesia.
 Ioannes Teuthonicus.
 Ioannes Thierius, Lingonenfis.
 Ioannes Tiraquellus de Fontanaio, repetiuit l. si unquam.
 C. de Reuoc. donat. scripsitq; librum de legibus Connu-
 bialibus.
 Iodocus Loueringus, Tholosan. Caesar. nostri Præses Me-
 chlinæ, qui non fuit iuris professor (Ferrono teste) unus
 ē multis, sed potius inter multos propē singularis, ini-
 quior mansuetioribus literis, quarum studium publi-
 cam perniciem uocabat. Legum in promptu magnam
 multitudinem tenebat, totidem quibus conscriptæ sunt
 uerbes referebat, copiosissimè docebat, apertissimè ex-
 ponebat, acerrimè refellebat, pertinaciterq; disputabat.
 Iuuenalis, ex nobilissima familia Vrsinorum Parisiensium,
 fertur Tractatus nonnullos scripsisse, qui iurisperitis
 placeant, mihi hætenus inuisos.

L

- ¶ Lancelotus Decius.
 Lancelotus Politus, Italus doctiss. qui Iasonis Mayni tem-
 pore in Italia floruit, magnum edens ingenij sui speci-
 men in plerisq; Italiae Academijs, ob mille circiter axio-
 mata magnæ cum eruditionis suæ significatione defen-
 sa: quod latè ipse explicat in libro à se edito, qui inscri-
 bitur, Tractatus substitutionum. Reprehenditur tamen
 tribus in locis à Ioanne à Bossone, eximio iurium pro-
 fessore, uiro, ut apparet, ingenij acutissimi.
 Lanfrancus, Brixienfis.
 Lanfrancus, Lucenfis.
 Laurentius à Pinu.
 Laurentius à Rudolphis, Florentinus.

- Laurus à Palatijs rubeis, Fanensis.
 Lazarus Baysius, iuriconsultorum nobilissimus, natali-
 bus ortus clarissimis apud Andeganos, magna cum lau-
 de dicitur quadriennium apud Venetos munus legar-
 tionis obuiisse pro Galliarum rege Francisco: qui eius
 uirtutes eximias, uariasq; ingenij dotes suspiciens, ipsum
 senatoria dignitate ornauit in Parisiensi senatu: hodie
 magister libellorum, in regia domo, quem iureconsulti
 magistratum proximum sacris appellant. De quo me-
 minit Pyrrhus Anglebertus in Additionibus ad Pe-
 trum Rebuffum, in tres lib. Cod. Alij putant eos, qui
 hoc munere funguntur, Referendarios dici debere:
 Bayсий nomen, illustres à se editæ lucubrationes, uaria
 eruditione refertæ, commendant: tametsi is ore Erasmi
 nostri, in Ciceroniano maxime celebratus est, quem
 etiam acerrimum bonarum literarum uindicem appel-
 lauit Ferrarius noster Montanus in Comment. tit. de
 Action. in uerbo, Purpuram. Audio Carolum Stephe-
 num, Roberti Stephani typographi Parisiensis cele-
 berrimi fratrem, libros Dn. Bayсий in Epitomen redu-
 gisse.
 Longouallius Picardus, Auditor in senatu Parisiensi, res-
 petiuit l. imperium. ff. de iurisdic. om. iud.
 Ludouicus à Penna, Gallus.
 Ludouicus Bologninus, Bononiensis.
 Ludouicus Montaleus, Syracusanus.
 Ludouicus Sardus, Ferrariensis.
 Ludouicus à Schora, Louaniensis.
 Lupoldus Bebenburgius, cuius lib. alterum de Veterum
 Germanorum zelo & feruore in Christianam reli-
 gionem: alterum de iuribus Imperij, auunculus meus
 publicauit.

M

- ¶ Marcus Antonius Bæuerius, Bononiensis.
 Marinus Brixienfis.
 Marfilius à Mantigelis, Bononiensis.
 Martagnus ab Aroguidis, Bononiensis.
 Martinus à Caramanico.
 Martinus, Fanensis.
 Martinus, Laudensis.
 Martinus, Senensis.
 Mattheus ab Afflictis, omnium iurisperitorum calculis
 probatissimus, doctum legendum reliquit uolumen Co-
 stitutionum Neapolitanarum, ex quo multa piscari
 est Iossaneus Gallus, qui scripsit Commentarios Con-
 suetudinum ducatus Burgundie: taxatur à multis ob
 id quod non citarit autorem ex sententia iuriconsulti
 in l. hereditatem. §. fin. ad l. Fal. ubi text. probat, occul-
 tatorem alienæ laudis, esse similem furi.
 Mattheus Matheffyllanus, Bononiensis.
 Mattheus Pachus, nuper iuris Canonici interpres, apud
 Tholosanos maximam fertur sibi peperisse laudem, ob
 eximiam interpretandi felicitatem, quam ei omnes uno
 ore tribuebant. Nunc audio eum Locum tenentem esse
 in Ducatu Alenconiorum apud Gallos. Scripsit de Ma-
 datis Apostolicis.
 Mattheus Romanus.

Michael

Michael Nigonius Garatanus, ex Comitatu Marchionum
 diocesis Lemouicensis, iuris utriusq; doctor, quam di-
 ligentem nauarit operā iuri Ciuili, & Pontificio Tho-
 lose, tum apud Pictones, Germanis nostris nuper in
 Conuētiū Hagnoiano, Comitatum Oratoris Gallorum
 regis, D. Lazari Bayssi, uiri multis nominibus illustris,
 exornans declarauit ipse admiranda memoriae felicitate:
 cuius beneficio herbam quoq; ei in Tholosana Aca-
 demia porrectam accepimus, & post in Parisiorū Lu-
 tetia publice respondisse de iure, presente Budeo, Gal-
 liarum lumine.

Michelotus, quidam Aduocatus nunc in Parisiensi senatu,
 fertur utiliter scripsisse super materiam iurisdicte.

N

Nellus à sancto Geminiano.

Nepos à monte Albano.

Nicasius à Vcerda, Mechliniēsis, Germanus, triennis ocu-
 lis captus, ceu alter Didymus Alexandrinus grande mi-
 raculum inclaruit. Imp. Friderichi tertij principatum
 illustrauit. Vide Tritemium Spanheimens.

Nicolaus Boerius à Montepessulano, quæ ciuitas est cele-
 berrima in Narbonensi Gallia, à ueteribus nuncupata
 Agathopolis, teste Ioanne Pino studiosissimo eloquen-
 tie. Boerius omnem consumpsit ætatem in iuriconsul-
 torum uoluminibus ediscendis, & in ipsa interpretum
 iuris farragine. Is tempore Ludouici 12. Gallorum re-
 gis, creatus est consiliarius in magno Consilio regis,
 propter illius excellentem & raram iuris Ciuilis peri-
 tiam, quam omnes in eo etiamnum osculantur: tandem
 ornatus est dignitate secundi præsidis in senatu Burde-
 gal. qui uir optimus, idemq; integerrimus, magno cum
 luctu, proximo ab hinc anno mortuus est. In cuius lo-
 cum substitutus est senator Parisiens. cuius dignitate or-
 natur nepos cancellarij Galliarum Pogetij.

Nicolaus Cremonensis.

Nicolaus Furiosus, Glossator Placitorum Feudalium.

Nicolaus à Efcut, haud obscuris parentibus natus, se libe-
 ro homine dignis tum artibus, tum moribus excoluit.
 Apud principem suum magna cum laude in ijs nego-
 cijs hodie uersatur, quæ illi domi forisq; nominis famā
 extendunt, propter prudentiam, & in rebus agendis
 dexteritatem. Scripsit tractatum in testium examina-
 tione, ad practicam forensē utilem. Pridem omnium
 actionum naturam, adhuc iuuenis in tabulas cōtraxit,
 nō quidem ut ederetur, (quod factum postea comperi-
 mus) sed quas suæ tantum memoriæ parauerat causa.

Nicolaus à Neapoli, quem maximum fuisse textualem, om-
 nines uno ore dicunt.

Nicolaus Plonius, Posnoniensis.

Nicolaus Superantius, Patricius Venetus.

Nicolaus ab Vbaldis, Perusinus.

O

Onofrius Bartolomeus, Perusinus.

P

Paris à Puteo, Neapolitanus.

Paulus Citatinus, Mediolanensis, qui ad Cæs. Maxim. scri-
 psit, de iure patronatus, insignem tractatum.

Paulus à Leazaris.

Petrus Andreas Gambarus, Bononiensis.

Petrus Antibolus, Allobrox.

Petrus de Bella Pertica, Burgundio, claruit sub Cæsare Al-
 berto, filio Rudolphi Habsburgij imperatoris.

Petrus à Biario, Nauarriensis.

Petrus Carpentoractensis, celebris habetur iurisperitus:
 reliquit doctissimum uolumē Consiliorum, quæ audio
 à Tholosanis sepiissime citari & probari.

Petrus Gratianus, Anconitanus.

Petrus Iacobus, à Montepessulano.

Petrus Lenaderius, Cadomiensis.

Petrus à Monte, Venetus.

Petrus Manducator.

Petrus Maurocenus, Venetus.

Petrus Rebuffus, Montepessulanus, laboribus penē Her-
 culeis interpretatus est iura ciuilia in maximis Gallie
 ciuitatibus. Legit enim Tholose, tum apud Pictones, et
 in ciuitate Biturigalum, eo tempore quo Andreas tan-
 to cum nomine ius quoq; ciuile profitebatur: cui ades-
 rat amplissimum Germanorum, Italorum, Anglorum,
 & exterarum nationum theatrum. Audio, Rebuffum
 uirum integritate præcellentem, magnaq; laude nunc
 apud Lutetiam Parisiorum ius pontificium nullo labo-
 ri parcendo, tradere studiose iuuentuti, nec infelicitur
 aliquando dedisse operam eloquentiæ studijs.

Petrus à Saxonia.

Petrus Schottus Argentoratensis, cuius mortem admo-
 dum immaturam, auunculus meus ægerime tulit. De-
 cessit anno ætatis suæ trigésimo primo. Ex Responsis
 quæ ferè iuuenis dedit, quantus futurus erat, satis æsti-
 mare licet.

Petrus Stella, Aurelianensis, iuris utriusq; doctor, Sena-
 tor postea Parisiensis, mortuus est præses Inquæstar.

Petrus Vbaldus, Perusinus.

Philippus Cassola, Regiensis.

Philippus Corneus.

Philippus Decius, Mediolanensis, multos annos in Tici-
 nensi Academia legit iura Ciuilia cum tanto honore,
 tum etiam honestissimo stipendio conductus à Gallis:
 munus profitendi obijt Valentie, ciuitate percelebri
 apud Gallos Delphinates, ubi aderat magnus Gallo-
 rum & Italorum concursus. Vidit discipulos doctissi-
 mos, inter quos habuit præcipuos Ioannem à Selua Le-
 mouicum, Christophorum Longolium Mechliniensem
 illum Ciceronianum, quem laureola Doctoratus insi-
 gniuit: quo in loco Longolius insigniter eloquentiæ
 nervos intēdit in laudem iuris Ciuilis. Porro Decium
 uiri qui acerrimo præditi sunt iudicio, testantur esse
 eruditionis maioris ipso Iafone, quod faciliè docent il-
 lius monumenta.

Philippus Francus Perusinus.

Ptoleæstinus, Patauinus.

R

Riuallius Allobrox, multos annos in Gymnasijs Gala-
 liæ, Italiæque habitus est semper celebratissimus: qui
 cum uideret se aliquem studiorum suorum fructum fa-
 cere posse, Gratianopolim concessit, totius Gallie Del-
 phinatus caput, in qua residet senatus (ut accepi)
 æquitate,

equitate, eruditioneq; excellenti nitens. Primum multos annos magna celebritate Laurentij Alamandi, Antistitis Gratianopolitani Officialis fuit, cuius ille uirtutem, Antonijque Gratianus, tunc Galliarum Cancellarius, cognoscentes, felicissimo (ut aiunt) ingeniorum aestimatori, regi Francisco commendarunt: quibus audiens Rex, illum in senatu Gratianopolitano Consiliarium elegit, maxima cum Reipub. utilitate. Expectatur ab eo Gallie Allobrogum historia. Retulit enim mihi Nigonius iuris Doctor insignis, Riuallium esse adeo literarum amore ardentem, ut omnia illis libens postponat.

Rochus à Curte, Papiensis.

Rogierius.

Rolandinus Passagerius, Bononiensis.

Ruseus Parisiensis, Regius cancellarius, olim illustris professor Aurelianensis: scripsit eruditè in Titulum, Quæ sint Regalia, in Vsis Feudorum.

S

Sebastianus Brantus, Argentoratensis, quædam elegantia reliquit opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit. Quam uero nostro uernaculo sermone emicuerit, quod nunc extat, opus eius sanè egregium demonstrat, cui nomen est Nauis stultifera.

Sebastianus Derrerus, Germanus, legum professor ordinarius in celeberrimo illustris. Archiducum Austriæ gymnasio apud Friburgum Brisigauorum, ius Civile per Axiomata in artem contrahere exorsus est: nec infeliciter, ut operis, cui Iurisprudentiæ titulum fecit, primus liber aperte demonstrat. Vide in illum Præfationem eruditam Petri Petremani Vesuntinensis, uiri & docti & eruditi, de studioq; nostro per methodum tradendo rectè sentientis aduersus patronos infeliciū commentorum.

Signorellus de Homodeis, Mediolanensis.

Simon Burrianus.

Stephanus Aufserus, Tholosanus.

Stephanus Costa, Papiensis.

Stephanus Phedericus, Brixienfis.

T

Tancredus Cornietanus.

Thomas Doxus, Senensis, clarus iuris interpres.

Troilus Maluetius, Bononiensis.

Tyndarus.

V

Vbertus de Bonacorte.

Vbertus Bobianus.

Vdalricus Tenglerus, Sueuus, insignis operis, quod Speculum popolare inscripsit, autor: apud superioris Boioariæ Principem magno in honore fuit.

Vdalricus Zasius, patria Constantiensis, Germanus, præceptor meus: qui ut sua tempora illustrauit, ita in posteritatis memoria uiuet: uel ob id maxime, quod primus ipse apud nos docendo enixe contendit, suum nitorem adserere priscis iurecons. reuocans iuuentutem sacris legibus dicatam, ad textus: monstrauitq; sedulo quibus modis sibi ueram eorundem intelligentiam pa-

rare possit. Admodum etate prouectus, quod illi cum Baldo commune, cepit operam dare iuri Ciuili, sed eo felicius, quo Baldo instructor bonis literis, ad auditorum iuris contulit. Decessit septuagenario maior. Multa scripsit, è quibus excusa in manibus studiosorum Iurisprudentiæ uersantur: nempe,

In primam Digestorum partem Paratila, siue Titulariæ Annotationes.

In legem secundam, ff. de Orig. iuris, Scholia.

Commentarij in aliquot Pandectarum titulos, ipse uulgato nomine Lecturas inscripsit, in quibus ualde probantur in Tit. Si certum petatur. Item, de re iudicata, ut & in tit. de Verborum obligation. & de Exceptionibus, & qui sequuntur.

Enarrationes in tit. insit. de Action.

Consilia.

Intellectus singulares.

Responsa singularia.

Defensio contra Petrum Stellam, Aurelianensem.

Quæstiones tres de Iudæis.

Apologia aduersus Eckium.

Epitome in Vsus Feudorum.

Orationes.

Epistolæ, quæ iustum uolumen requirerent: si proferrent, quam sanctæ, piæq; hominis cogitationes innotescerent? Reliqua quæ partim in aliquot Cod. tit. partim singulariter iurisperitiæ dicauit, expectantur. Sanè multis pro sua prudentia atq; eximia doctrina, à Fr. Florido sigillata, in quem nomine ipsius Zasij, Budæi, Alciati, & cæterorum, titulo In Ranciscum Olidum, accepimus Apologeticum, quod sic habet:

Audent flagrisferi matule, stupidiq; magistri

Bilem in nos olidi pectoris euomere.

Reddemusne uicem opprobrijs? Sed non ne cicadam

Ala una obstreperam corripere istud erit?

Quid prodest muscas operosis pellere flagris,

Negligere est satius, quod nequeas regere.

Vgolinus à Fontana, Parmensis.

Viglius Zuichemus, iurisconsultus eloquentissimus, nec ulli, qui hodie profitentur, postponendus. Deprehendere licet iam in eo certas dotes, quibus Alciatis, Zasij, Salomonij (cur enim non fatear, quod uerum est?) exquiri potest: superaturus etiam eos, ubi Deus ei annos extenderit, & ipse quæ cepit uia perrexerit.

Vitalis Nemausensis.

CHRISTOPHORI
HEGENDORPHINI CLARISSIMI
iurisconsulti Epitome Tyrocinij iuris Ciuilis,
ad Ioannem iuniorem Eberhausen,
Præfatio.

Am decē anni sunt & amplius eo, mi Ioānes, quod rogatu dicā an flagitatione optimi & humanissimi uiri, Mauricij Brenuleri, iuris utriusq; Licentiati, rationē quandā discendi

scendi iura Ciuilia conscripsi, & illius auspicio in lucem edidi: quem libellum meum, ut uerum factum, non ualde curauit ipse, quod illum à me non satis perpolitum esse, & in multis locis parum emendatum, in publicum prodijisse uidebam. Præterea non putabam me eam uiam iuris Ciuilis can didato indicasse, quæ alicuius iurisconsulti iudicio probari posset. Sed ecce tibi, cum nuper formis & doctissimus iurisconsultus Iacobus Spiegel, & magno iudicio & prudenter congestum in unâ cum interpretationibus Titulorum C. Iudicatum comperio. Quo elogio excitatus illico libellum à capite ad calcem utque relegere cœpi, & cum illum tam præstanti iurisconsulto non displicuisse uiderem, putaui me hanc operam non male collocatum esse, si ea quæ à me antea non satis expolita essent, & parum emendata circumferrentur, diligentius expolirem, ac erocinij iuris retexere. Eam autem ad te, mi Ioannes, mittere uolui: tum quod tibi iuris Ciuilis studio destinato non infrugiferam fore spero: tum quod, cum olim me præceptorem tuum ualde amaris, obseruâris, colueris, æquum esse duxi, mei uicissim erga te amoris specimen quod dam apud te extare. Ac quamuis domi tuæ habes fratrem Henrichum Eberhausen Iurisconsultum clarissimum, à quo, qua uia iuris ciuilis studia adeunda sint, quotidie audire potes: tamen & hanc meam sententiam, tibi non parum profuturam spero. Dicam autem primum, quid iuuenis de iuris ciuilis studio sentire debeat: deinde quibus rebus instructus, illud adeundum sit. Præterea cum se iuuenis ad hoc studium conuertit, quomodo se gerere, quibus præceptoribus uti, quæ legere & audire, quibus progymnasmatibus se exercere, quos interpretes sibi comparare debeat. Ad extremum & alia quædam iuris ciuilis studio utilia futura, obiter adijciam.

EPITOME TYRONI CINII IVRIS CIVILIS.

CAPYT I.

Quid iuuenis de Iuris ciuilis studio sentire debeat.

Iuuenis de iuris ciuilis studio (loquor autem de iure ciuili Romanorum) hoc sentiet, quod bonam conscientiam excoli queat. Nam iura ciuilia Romanorum, ex legibus naturæ manarunt. Ecquid enim aliud quæso in iure ciuili præcipitur, uetatur, iubetur, probatur, improbat, quam quod Deus diuinitus omnium

hominum mentibus inscripsit? Percurre totum ius ciuile, & comperies doceri & præcipi neminem in ullo contractu circumueniendum: neminem re sua temere spoliandum, neminem iniuria premendum: nemini uim adferendam, &c. An non eadem docent & præcipiunt illæ præcepta, quas Deus diuinitus animis hominum inseruit, non aliter atque uis audiendi auribus & uis uidendi oculis est insita? Quis autem studium inuestigandi & cognoscendi leges naturæ, non pium, non sanctum esse duxerit, & quod bona conscientia pertractari queat? Etenim illæ communes sunt sapientia Dei, qua is hominum mentes, quamuis propter peccatum originis, densis tenebris obsitas elementer illustrat, ut de moribus et honesta uiuendi ratione rectè iudicare possint. Sanctum igitur & pium studium est, quod ad ius ciuile Romanorum discendum impeditur. Præterea, si Euangelium omnes omnium leges ciuiles approbat: ergo etiam approbat leges Romanorum longè & humanissimas & æquissimas. Quod autem Euangelium approbet omnium leges, manifestum est. Nam Euangelium, doctrina est de uita æterna & spiritali in corde. Interim patitur nos uti legibus omnium gentium, non aliter atque uestitu omnium gentium uti permittit. Non ergo impium dicendum est studium, quod in iura ciuilia Romanorum collocatur, nec mala conscientia illud excoli poterit. Quis enim sibi creet conscientiam de illa re, quam ab Euangelio ad quod uelut ad amussim omnia exigere decet, approbati audit? Ad hæc, pietas est summa, in illud diligenter incumbere, quod communem tranquillitatem in rebus publicis conseruat. Sed quis est, qui non intelligat, leges uincula quædam esse, quibus ciues in rebus publicis inter se constringantur, & pax retineatur. Nam si leges è rebus publicis sustuleris, illico uidebis meras seditiones, rapinas, cædes oriri. Pie ergo facit, qui studium summum in iura ciuilia Romanorum impendit. Etenim hæc cum sint plenissima humanitatis & æquitatis, ad pacem reipublicæ conseruandam in primis faciunt. Ac proinde etiam bona conscientia pertractari possunt. Hæc propterea in initio statim huius libelli monere iuuenes uolui, ut non tam impie de studio iuris ciuilis sentiant, quàm quidam sentiunt. Nam non desunt, qui hoc studium nostrum tanquam impium, & homine Christiano prorsus indignum existiment, & quod non unquam bona conscientia excoli possit. In quam per nostram opinionem multi ex illo, quod uulgo dici solet, adducuntur: nimirum, Ein iurist, ein böser Christ: hoc est, Iurista consultus, malus Christianus: perinde ac si studiū iuris ciuilis impios, & à religione Christiana alienos efficiat. Cum, si rem recta uia secum reputare uelint, studium iuris ciuilis moribus Christianorum nihil officiat, imò, quod ad æternam & ciuilem uitam attinet, moderatos & probos faciat. Nam si rectè iura ciuilia introspicias, certè ea & secundam Tabulam Moysi interpretari, & totius philosophiæ Ethicæ præcepta aliqua complecti comperies. Quis uerò tam stupidus est, imò quis tam impudens est, qui aut ex Decalogi tractatione, aut ex philosophia Ethica rectè & sobriè tractatâ, homines impios euadere dicere audeat? Quod uerò quidam iurisconsulti impij sunt, id non iuris ciuilis studio, sed improbitati hominum imputandum est.

apti sumus) forum non unquam attingere uoluerit, sed ma-
luerit, aut professione publica legum contentus esse, aut ali-
quando alios consilijs iuare, Rhetorica cognita faciet, ut
si uel antinomiae occurrerint, uel si contentio sit ex scripo-
tis, uel sententia, uel ut iuriscōsultus Vlp. loquitur, *prout loquitur* si
sit controuersia, dexterius rem omnem expediat: uel
si contentio sit ex ambiguo, clarius omnia disputet. Quid
uero hic commemorare, quod orationis et ornandae et lo-
cupletandae rationem Rhetorica quoque ostendit. Cum au-
tem nihil adeo iuriscōsultum, siue is in publico agat cau-
sas, siue doceat, commendat, quam si et ornate et copiose
dicat: certe Rhetorica iuriscōsulto futuro, etiā atque etiam
diligenter discenda erit. Taceo hic, quod leges figurarum
et schematum omnis generis sunt refertissimae. Id quod cū
ex Accursii, Bartholi, et aliorum Commentarijs, tum ex li-
bro quarto Alciati de Verborum significatio. colligimus.
Quare iuuenis iuris civilis candidatus, prius ex Rhetorica
figurarum rationes studiose cognoscet, quam iuris civilis
sacris initiatur. Ceterum cum, quantum utilitatis Grammati-
ca, Dialectica, Rhetorica iuris civilis candidato adferat,
longa quadam oratione ostendi, non est quod hic multis
immores. Nec uero operam male collocabit adolescens, si,
antequam iura civilia adeat, ex optimis autoribus uel au-
diendis, uel privato Marte legendis Latinae linguae cogni-
tionem mediocrem sibi comparauerit. Nam hi qui Pande-
ctarum libros, uel primoribus labris attigerunt, intelligūt
ueteribus iuriscōsultis (quorum responsa et symbola in
Pandeclarum libris extant) nihil elegantius, nihil purius
fuisse. Quomodo ergo iuuenis linguae Latinae rudis diui-
nam illam ueterum iuriscōsultorum et elegantiam, et
puritatem intelligere profecto non minus, quam Midas artis
musices imperitus, suauissimas cantilenas Apollinis intelli-
gere potuit. Inde fit, quod bona pars studiosorum iuris ci-
uili, quia linguae Latinae hospes est, relictis legibus, ad in-
terpretes euoluendos, illico properat. Quare et multi, cū
legem esse periti debeant, aut Baldi, aut Bartoli potius pe-
dent, quam ex his magis, quam illis de iure consulti respon-
dia capessere uelint, linguae quoque Graecae non expertes
sint, cum et ipsi hoc tempore non incognitum putem, in
Pandeclarum libris integra responsa Graeca existere, et
subinde ex Platone, Aristotele, Homero, et alijs praeclara
testimonia Graeca produci: quae omnia quomodo ignarus
linguae Graecae recte assequi possit, non satis intelligo. Et ut
maximè illa in Latium sermonem conuersa sunt, tamen
praestat, ut tuis potius quam alienis credas oculis. Nam ra-
tio Graecae uertuntur, quim ab interpretibus, aut aliquid
pretermisum, aut aliquid non satis commodè Latinis uer-
bis redditum sit. Quid quod aliquando Graeca nullis uer-
bis Latinis satis aptè explicari possunt. Sed esto, omnia
quid uero faciet iuuenis imperitus linguae Graecae, si in uo-
ces Graecas literis Latinis exaratas, non raro legibus asper-
sas, et non Latine redditas inciderit? Veluti est orphano-
trophos, in l. 30. C. de Episc. et cler. et Xenō in l. si quis.
C. de tit. et l. unica. §. sed sumus. C. de Latina liber. tol. et
archibigerontes dicitur, in l. 5. C. de Episcop. audien. et epi-
stolam in l. ben. C. de Quadrien. praescriptione. Item Thli-

bias, in l. hi quoque. ff. ad l. Corne. de fidei. Item buprestis can-
tharides in l. eiusdem legis. ff. ad l. Corn. de fidei. Præterea
an non etiam iuuenis libenter et legere et intelligere uo-
let Graeca scripta, quae hoc seculo cura, industria, uigilan-
tia eruditorum in iure civili eduntur? Cuiusmodi sunt Grae-
cae institutiones Theophili, quae non ita pridem diligentia
et opera doctissimi iuuenis Viglij Zuicheni in lucem exie-
runt, quae profecto lectu sunt dignissimae. Nam multa ualde
de luculenter et diserite explicant, quae nescio an ab ullis in-
terpretibus institutionū hactenus rectè intellecta sint. Nec
dubito, quim adhuc multa alia in iure Graecae scripta, in pu-
blicum proditura sint, quae ut ab omnibus iuris professori-
bus et legantur et intelligantur, dignissima erunt. A quibus
sacris, propter linguae Graecae imperitiam arceri, lon-
gè est turpissimū. Sed hic forsitan aliquis exprobrator ma-
gis quam quidam dicet, Quid haec negotia? Audi tu, ut maxi-
mè haec ad parandas magnas opes non faciant: tamen di-
gna sunt quae à iuriscōsulto uero sciuntur. Neque nos hic
docemus, quae ad opes congerendas, sed ad ueram et soli-
dam eruditionem comparandam usui futura sunt. Enim-
uero hic monendus est adolescens, ut et quae philosophi de
moribus, de politica, de oeconomia scripserunt, non negli-
gat, antequam ad ius civile discendum ueniat. Nam si dili-
genter rem ipsam considerare uelis, in iure civili plurima
extant praecepta et Ethica, et Politica, et Oeconomica,
quae ex philosophorum, qui de Ethica scripserunt, libris ma-
narunt. In hoc uero ea quae de Ethica à philosophis scripta
sunt, et haec quae à iuriscōsultis traduntur, discrepant
quod philosophi, praeter quam quod fere in genere dispu-
tant, etiam res ad fontes reuocant, finitiones et causas re-
rum enarrant: iuriscōsulti autem contenti sunt in specie
res tradidisse. Ac ita à philosophis traduntur Theses, à iur-
iscōsultis Hypotheses. Verbi gratia: Philosophi dispu-
tant, non licere alteri alterum occidere: haec Thesis est. Iur-
iscōsulti uero in libris suis, Hypotheses tradunt, an et
quando alteri liceat alterum occidere: ut est uidere in l. itaq;
si seruum. ff. ad l. Aquiliam, ut Caius iuriscōsultus ait: Itaq;
si seruum tuum latronem insidiantem tibi occidero, secu-
rus ero. Nam aduersus periculum naturalis ratio permit-
tit se defendere. Lex duodecim Tabularum furem noctu de-
prehensum occidere permittit, ut tamē idipsum clamore te-
stificetur, etc. Sic in lege, Quod ait lex. ff. ad l. uul. de Adult.
Vlpianus ait, Ita demum patri competere, ut adulterum cū
filia deprehensum occidat, si in ipsa turpitudine filiam cum
adultero deprehendat. Et in l. marito. eodē titulo, Mater di-
cit, marito quoque adulterum uxoris suae occidere permitti,
eum, quem domi suae in adulterio uxoris suae deprehendat,
et c. Præterea in Philosophorum libris traditur filios alēdos
esse. Ceterum iurisprudencia docet, an et quando liberi
alendi, et quomodo alimenta illis suppeditanda sunt, ut est
cognoscere in l. necare. et l. si quis à liberis. et l. alijs. ff. de
Liberis agnoscendis et alendis, et in titul. C. de alend. lib.
à parentibus. Sed ut Hypotheses iuris civilis rectè intelli-
gantur, iucundum, imò utile est ex philosophorum libris
causas illarū diligentissimè inuestigatas, cognoscere. Quid
quod, quid sit ius uel naturale seu gentium, quid sit ius po-
situum et politicum, quae cuiuslibet iuris sint species, quae
propria,

propria, seu qui effectus, quomodo inter se discrepent, quomodo inter se conueniant: quid sit iusticia, uel uniuersalis, uel particularis, quid ignorantia, quam multiplex, quae excusationem mereatur, quae nulla excusatione digna sit: quae delicta sint punienda, quae toleranda, aut certe mitius punienda: in philosophorum quoque libris, ut Platonis, Aristotelis, Ciceronis exactissime disputantur. Et ausim affirmare omnia quae paulo ante commemoravi, et multo plura, longe exactius a philosophis tractari, quam a iurisperitis ipsis. Proinde, ut illa et alia iuuenis iuris candidatus probe intelligat, optime sibi consulat, si priusquam animum ad iura ciuilia appellat, in philosophia morali aliquantum ponat operae et studij. Porro in iure ciuili aliquando fit mentio ueneficiorum, ut in l. eiusdem legis. ff. ad legem Corneliam de sicarijs. Fit aliquando mentio abortionum, ut in l. Cicero. ff. de Poenis. Fit aliquando mentio earum rerum, quibus pigmentarij uti solent, ut in l. eiusdem legis. §. alio senatusconsulto. ff. ad legem Corneliam de siccar. Aliquando disputatur, quoto mense perfectus nascatur parvus, l. septimo mense. ff. de statu hominum. Aliquando, quot liberi nasci possint, et alia quaedam ratione quoniam in l. disputantur, ut l. si pater. ff. de solution. Quare et iuueni iuris ciuilis candidato leuiter, quae medici de abortionibus, ueneficijs, superfetatione, et huiusmodi rebus scribere, et quae a Dioscoride et alijs de rebus simplicibus memorie prodita sunt, degustanda erunt. Ad haec aliquando in iure ciuili asseritur, quaedam animalia esse natura fera, quaedam mansuefacta, ut in l. naturale autem. ff. de acquirend. rerum domin. et in l. 2. ff. ad legem Aquiliam. Disputatur etiam aliquando in iure ciuili, quae pecudes gregatim, quae non gregatim pascantur, ut in l. 2. ff. ad legem Aquiliam. Idcirco, ut iuuenis in huiusmodi rebus certus sit, ualde ei proderit, si ea quae Aristoteles et Plinius de animalium naturis scripserunt, non incognita habeat. Taceo hic historiarum cognitionem quae iuueni ad multa in l. intelligenda, uilissima futura est. Sed quid oblitus sum, quod uel in primis iuuenem iuris ciuilis candidatum monuisse debueram? Quid uero hoc est? Audi in: C. Iustiniani Imperatoris in tit. de summa Trinitate et fide Catholica, paucis recensentur ea quae in Synodo Nicena de fide catholica constituta sunt. Praeterea recensentur quae in quatuor synodis celebrioribus decreta sunt, scilicet in Synodo, ut paulo ante dixi, Nicena, Constantinopolitana, Ephesina, Chalcedonensi: quae omnia citra sacrarum literarum, ex quibus dictae Synodi omnia fere sua decreuerunt, cognitionem recte intelligi non poterunt. Idcirco iuuenis precium faciet operae, si iuris ciuilis studium ingressurus, nec literarum sacrarum prorsus rudis fuerit, ex quarum cognitione intelliget etiam quae in tit. C. ne sacrum baptis. et in tit. de Apost. et in tit. de iud. et coelicolis, et in titulo de sacrific. pagan. et templ. tractantur.

Ad quae omnia iam dicta intelligenda iuueni ualde etiam proderunt, ea quae de historia Ecclesiastica luculenter scripta extant. En habes, mi Ioannes, a quibus rebus iuuenis, iuris ciuilis studio animum adiuncturus instructus esse debeat, quas res hic breui recensere uolui, quod extat oratio mea, in qua satis prolixè de illis disputaui. Ex his autem quae haecenus dixi, facile stulticia istorum palam fiet, qui

adolescentes, ubi uix nomina flectere, et uerba coniungere didicerunt, studio iuris ciuilis destinandos esse putant. Cum iam, ut spero, appareat adolescentes in studio iuris ciuilis infelicitate uersatos esse, nisi ad illud honestis disciplinis, et rerum uariarum cognitione instructi accedant. Ac quamuis et olim fuerunt, et hodie sunt quidam uiri praestantes, qui citra illarum rerum, de quibus paulo ante dixi, aut tenuem, aut nullam etiam cognitionem in iuris ciuili studio insignes progressus fecerunt: tamen, ut mea sententia, si ab illis rebus, quarum feci mentionem, bene praerati fuissent, forsitan excellentiores iurisperiti euissent. Nam et minori negotio eo quo uoluerunt, peruenissent. Et qui ut et is qui eques uiam Romam uersus ingreditur, et qui pedes incedit, Romam peruenit: sed ille citius, hic uero sepius peruenit: ita quoque, qui rebus illis, quibus ad iura ciuilia opus est, sese bene instruxerit, et qui illarum rerum aut leuiter gnarus, aut etiam prorsus ignarus est, ad iuris ciuilis cognitionem peruenit, sed ille cum felicius, tum celerius: hic uero infelicius et tardius. Quamquam, ut quid mihi rectum uidetur, libere dicam, ualde pendeo, an is qui illarum rerum, de quibus hoc in capite disputamus, mediocrem cognitionem sibi peperit, uel ad quidemmodum etiam iuris ciuilis scientiam peruenire, uel iurisperitiui men sibi uindicare queat. Aduocati quidem et proceres forenses rerum praedictarum ignari euadere possunt. Iurisperiti uero an euadere possint, animo meo complexi nequeo. Hic tamen Azonis, Bartoli, Baldi, et aliorum praestantium uirorum existimationi nihil detrahendum uolo. Nam quamuis illi non ab omnibus rebus, de quibus dixi, insigniter instructi iura ciuilia adierunt: tamen nec etiam illarum prorsus rudes fuerunt, id quod ex illorum Commentarijs facile odorari licet. Et multa propter temporum infelicitatem et praceptorum penuriam discere non potuerunt. Sed cum hoc tempore, Dei benignitate et literarum, et linguarum studia resoruerint, et praceptorum optimorum ubique locorum maxima sit copia, demum est extrema, si iuuenis rerum illarum, quae ad iura ciuilia probe intelligenda, et utiles et necessariae sunt, ignarus, iuris prudentiae studijs se dicare uelit.

CAPVT III.

Qualis praceptor eligendus.

Ordo illorum, de quibus superius disputare institui, postulat, ut etiam ostendam, quomodo tandem iuuenis, ubi animum ad iuris ciuilis studium adiecit, se gerere, quibus praceptoribus se excolendum dare, quae legere, et audire, quos interpretes sibi emere, et quo iudicio eos uoluerit, et quibus ueluti maximis ad futurum grauisimam causarum certamen suscipiendum proludere debeat, quae omnia, ut et facilius intelligantur et memorie insigantur, seorsum per quaedam capita tradam. Cum ergo iuuenis iam studium iuris ciuilis ingressus est, etiam atque etiam uideat, ut eum sibi praceptorem eligat, qui et optimarum literarum et linguarum peritus sit, ac qui iudicij acrimonia excellat, et non tam ad uariam lectionem, et memoriam auditorum prelegat, in praceptore quoque considerandum est, an ad insignem iuris cognitionem usum forensis

forem adiunxerit. Nam talis præceptor inter prælegen-
dum, & legum quas profitetur, usum auditoribus demon-
strare, & receptam fori consuetudinem ostendere poterit.
Qualem præceptorem, cum adolescens nactus est, eum tan-
quam patrem amet, obseruet, colat, & eius lateri, quoad
eius fieri potest, semper adhaereat: illum & à loco superio-
re docentem, & ex imo loquentem, diligenter audiat, &
illi quam simillimus esse omnibus uiribus contendat.

CAPVT IIII.

Quæ, & quo ordine primum legenda &
audienda sunt candidato iu-
ris ciuilibus.

Plato libro de Repub. sexto scribit, principium totius
negocij dimidiū prouerbio dici, ac quod bene cœpisse
ab omnibus ubiq; laudetur. Proinde iuuenis candidatus iu-
ris monendus est, quæ & quo ordine primum legere & au-
dire omnia, & sic iuris studium auspiciari debeat. Nam hac
ratione futurum arbitror, ut non solum laudetur, sed &
studij sui optimè consultum esse cognoscat. Primum igitur
tur omnium iuris studiosus & legat & audiat titulum Pan-
dectarum de uerborum significatione. Nam ex illo signi-
ficatus uocum, quæ in iure ciuili sunt tritæ & usitatæ, co-
gnoscet: & plurima tandem in legibus, sine magno nego-
cio intelliget. Qui titulus cum doctissimis & magno iudi-
cibus alijs ad sit præceptor, à iuuenis honestis studiis imbu-
to iuribus ciuilibus, clarissimi iurisconsulti Iacobi Spiegelij,
ex quo etiam plurima, quæ ad leges rectè intelligendas co-
ducibilia esse possunt, cognoscet.

Quod si iuuenis illis Lexicon Nebrissenis adiungere
uoluerit, ei per me licebit. Simulac autem iuuenis in his re-
bus aliquandiu diligenter uersatus est, attingere poterit in-
stitutiones Iustiniani. Nam cum illæ sint, ut Imperator ipse
aut prima legum cunabula, & totius legitime scientiæ pri-
ma elementa, merito à iuuenis, qui iam uocum iuris ciuilibus
non ignarus est, attinguntur, quibus institutionibus & au-
dientibus & legendis iuuenis ita se gerat. Primum, titulum
rationem exactè teneat: deinde, ut quæ in singulis Paragra-
phis traduntur, quam simplicissime intelligat. Ad extre-
mum, ut institutiones uerborum memoria complectatur.
Quod si etiam Glossographos iuuenis adhibere uolet, ad-
hibeat eos, qui illas quam simplicissime explicarunt, inter
quos facile primas tenent Ioannes Faber interpret uetus,
& nostro seculo Ioannes Ferrarius. Nam Angelus & alij
quidam, plura iusto & quidem sine omni iudicio conge-
runt: quamquam institutiones Græcæ Theophili, perfectio
facile omnes omnium interpretum commentarios superat.
Nam in illis nihil est ociosum, nihil obscurum: breuiter,
nihil est quod à diligente & erudito interprete requiratur.
Vbi autem iuuenis aliquantum temporis spacium discen-
dis institutionibus impendit, Regulas iuris in manus su-
desideret: satis sit ei, si illas simpliciter intelligat. Quod si
his, quæ à suo præceptore in illas dictari audit, etiam Scho-
lia Philippi Decij accommodare uoluerit, non malè studiū
collocabit suum. Nam Decius in suis Commentarijs, adole-
scens rudibus cōsulere uoluisse uidetur. Cum uero iu-

uenis his in rebus aliquandiu oleum & operam suam ab-
sumpsit, rectè à Codicem Iustiniani adeat, in quo uel audien-
do, si ei præceptoris copia est, uel priuato Marte legendo,
in hoc incumbat, ut Titulorum Elenchos intelligat. Ete-
nim sic futurum est, ut si aliquando aliqua de re controuer-
sia moueatur, mox illi in mentem ueniat, quo in titulo Co-
dicis de illa controuerfia aliquid scriptum extet. Quod si
iam etiam aut Glossas Accursij, aut aliorum iuuenis consu-
lere uoluerit, integrum illi est: sed ea lege & conditione, ut
ubi à præceptore Glossas paucis explicatas habet, domum
reuersus diligenter singulas leges, quæ à Glossis producun-
tur, secum expendat, an etiam suo & loco & tēpore pro-
ductæ sint. Qui in re, præterquam quod iudicium sibi cō-
parabit, etiam leges, quæ à Glossis adferuntur, et intelliget
& memoriæ infiget. Nec obsto iuueni, quo minus, dum in
Codice uersatur, summam Azonis adhibeat. Etenim ex ea
& Titulorum argumenta condiscet, et quæ in Titulis sunt
rè & rōnā obseruare poterit. Extant quoq; in Codicem
Placentini uetustissimi iurisconsulti *παρτίνα*, id est, sum-
mæ & titulariæ expositiones, quæ iuueni etiam non pa-
rum frugiferæ esse poterunt. Cum autem iuuenis in Codice
satis temporis contriuit, tum demum Pandectarum libros
uel audiat, uel legat: in quibus hoc, quod in Codice, aut au-
diendo, aut legendo monui, curabit, ut Titulos perspicuos
habeat: ac quamuis hic uberioribus Commentarijs locus
esse possit, tamen etiam illorum modum esse uelim. Nam
ea quæ à præceptoribus non dictantur, iuuenis aliquando
priuato studio, si usus uenerit, euoluere poterit. Ac hoc qui-
dem ordine iuuenem in iuris ciuilibus studio progredi uolo.
Verum hoc quoque iuuenis curabit, ut si præceptorem ex
animi sui sententia nactus est, eo contentus sit. Etenim in-
ter professores hoc non raro accidit, ut alter ab altero de
industria dissentiat, & hoc ipsum, non tam studio eruendi
ueritatem, quam ut se alter altero doctiorem ostendat, aut
auditorum etiam multitudinem ad se pertrahat. Cum uero
iuuenis hoc, quod ab uno affirmari audiuit, ab altero in fir-
mari audit: incertus animi sit, utri potius habenda sit fides,
& nō raro illa dissensio professorum, aut prodigiosas opo-
niones parit, aut bona ingenia à studio iuris absterret.
Quis enim hoc studium libenter urgere uolet, in quo tot
& tantæ in una etiam lege explicanda, & alia quapiam
re dissensiones oriuntur? Nec etiam iuuenis se uno die mul-
tis prælectionibus oneret, sed una aut altera prælectione
contentus, quod reliquum est temporis, uel repetitioni, uel
domesticis progymnasmatibus impendat. Etenim, ut Martia-
lis inquit: Nusquam habitat, qui ubiq; habitat. Ita quoq;
fieri non potest, ut in nouis studiosus iuris fructum labori-
bus suis dignum petat, qui ubique adest auditor, & omnia
auditoria perreptat.

Inter repetendum autem iuuenis, qui iam uel Codicem,
uel Pandectarum libros audire & legere cœpit, ita se ge-
ret. Primum, ut dixi, uideat, an Titulum rectè intelligat.
Deinde ubi ad Leges uentum est, secum diligenter expen-
dat, an thema, quod à præceptore ad Legem produci audi-
uit, rectè quadret. Præterea uideat, ut legis uerba omnia
probè percipiat: quod si aliquæ leges à glossa adductæ sint,
illico ad leges accurrat, & accuratè perpendat, quam aptè
quàm in loco sint productæ. Quod si aliqua à præceptore
excepit,

excepit, quæ ad legem uel intelligendam uel illustrandam faciunt, ea quoque ne negligat, sed legat relegatque. Ad extremum, ubi aliquandiu ita secum repetiuit omnia, surgat, et inambulando secum cogitet, quid legerit, et tunc legem unam atque alteram memoriam mandet: ac si quid præterea à præceptore uel dici audiuit, uel à dictante excepit, in memorie thesaurum deponat. Et quæ semel edidicit iuuenis, subinde à se exigat, ut si forte illi exciderunt, in memoriam reuocare possit. Hac ratione futurum est, ut indies pauca discendo, breui amplissimum et legum et aliarum rerum cumulum in memoria secum circunlaturus sit.

CAPVT V.

Qui interpretes emendi, & quo iudicio legendi.

Socrates apud Platone in Protagora disputat, grauius esse periculum in disciplinis et libris, quam in emendis cibis. quod qui cibos emat, possit eos uasculis exceptos domum deferre: et priusquam utatur, diligenter secum expendere, et uti etiam medicorum consilio, quibus utendum, quibus non utendum sit. Ceterum qui disciplinas et libros emat, non queat in uase aliquo excipere, sed necesse sit, ut, qui illos emit, animo imprimat, et relicto precio abeat: quod fiat, ut sepe prius prauis et ineptis opinionibus mens nostra inquinetur, quam sentiamus. Id quod in interpretibus iuris civilis emendis non raro accidit. Nam dum quoslibet, sine omni delectu et iudicio, et emimus et legimus, fit ut sepe ineptissimis opinionibus contamine-mur: quas semel conceptas, non ullo tempore ex animo excutere possimus. Nam norunt hi, qui interpretes iuris legerunt, quam ineptæ et stultæ, et etiam prauæ opinion-nes non raro ab illis pertinacissime sub legum misere tor-tarum prætextu defendantur. Quare ne iuuenis emendis quibuslibet interpretibus iuris civilis, aut stolidas aut prauas etiam opiniones deuoret, paucis hic illis ostendere uolo, et qui interpretes in primis emendi, et quo iudicio le-gendi sunt. In priore meo libello, quem de ratione discendi iura conscripsi, consului iuueni, ut paucos interpretes si bi compararet, et nominauit Bartolum, Baldum, Paulum de Castro, Philippum Decium, Alciato, Zasium. In præ-senti addo Iasonem et Alexandrum Ymolensem. Quod autem quod ad primos tres attinet, non imprudenter an-tea consului, et iam non imprudenter illis Iasonem et Ale-xandrum addam, doctissimi Alciati testimonio compro-bare poterò, qui in libro secundo τὸν παρρησιῶν hos uersus conscripsit:

In iure primas comparatus cæteris,

Partes habebit Bartolus.

Decisiones ob frequentes, actio

Baldum forensis sustinet.

Non negligenda est maxime tyronibus

Castrensis explanatio.

Opiniorum tutius symplegadas

Superabis Alexandro duce.

Ordinis Iason atque lucis nomine

Videndus est properantibus.

His si quis alios addiderit interpretes,

Onerat quam honorat uerius. Hæc ille.

Quid uero de Alciato et Zasio sentiendum sit, in præ-senti pronunciare nolo. Nā uereor, ne mihi uitio uerbi pos-sit, quod de tantis uiris pronunciare uelim. Porro in inter-pretibus ueteribus legendis, hos canones obseruet iuuenis.

PRIMVS CANON.

Quorum primus est, quem etiam antea in libello prio-re produxi: Celsus iuriconsultus in l. inciuiile. ff. de Legi-bus, inquit: Inciuiile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula proposita, iudicare, uel respondere. Ex hac lege Celsi, iuuenes admonui in interpretibus ueteribus diligen-ter obseruabunt, an etiam leges, quas in legibus enarra-nt adferunt, totas perspexerint: an uero unam aliquam particulam ex illis excerpserint. Ac sic iuuenes facile ani-maduertent, an apte, an inepte leges ab interpretibus pro-ducantur.

SECUNDVS CANON.

In interpretibus iuuenis obseruet, an in legibus etiam probe uerborum proprietatem intellexerint: quod si uerba ab illis non satis intellecta uel audierint, uel ipsi an-maduertent, non tutum est illorum interpretationi su-re. Nam à propria uerborum significatione non temere recedendum est, nisi ex eis sermonis uel absurditas, uel in-aptitudo, uel iniquitas oriatur: uel cum perspicue, quæ in loquentis fuerit, colligamus, per l. non aliter. de Legat. ff. de Aur. et argent. legato. Quod autem Celsus tenet Digestorum inquit: Scire leges, non est uerba earum tenere, sed uim et proprietatem: id nec ego nego, modo, quid sit uerba legum tenere, quid uis, quid potestas legum sit, recte intelligatur. Sed his de rebus aliis.

TERTIVS CANON.

In interpretibus iuuenis animaduertat, an etiam leges exemplo Sulpitij iuriconsulti æquitatem explicent, in magis iuriconsulti, quam iusticie sint. Nam sunt quidam æquissimi iuristas, ut Aristotelis uerbo utar, qui plus æquo uerbis innitentes, mentem et uoluntatem legum proposita negligunt, qui profecto hac in re fugiendi sunt. Nam dum nimis iuris studiosi esse uolunt, in summam sepe inuicem incidunt. Iuxta illud Terentij: Summum ius, summa iniuria. et illud Columellæ: Summum ius, summa cru-x.

QUARTVS CANON.

In interpretationes Bartoli, Baldi, et aliorum doctorum nostræ ætatis iuuenis eatenus recipiendas sciat, quatenus aut lege aut ratione probantur, de sententia Panor-ni in cap. i. de postul. prælat. Cum qua sententia facit glossa in lege, si de interpretatione. ff. de ll. et gloss. in l. i. C. de leg. ubi assertitur, doctorum nostri seculi exegeses probabi-les, non necessarias.

QUINTVS CANON.

Quando doctorum uariæ occurrunt opiniones, tutum est eas sequi, quæ rationi quammaximè sunt consentaneæ, de sententia Ioannis Fabri in Instit. de iure naturali, gent. et civili, §. responsa qui allegat, l. si quando. §. i. ff. si seruit. uind. et l. in substitutioe. §. i. de uulg. et pupill. sub. Ceterum, quando opinio aliqua communibus suffragijs approbata est, et ex lege aliqua uel ratione euidenti pro-bari potest: nec constat, quod aut alicui legi, aut rationi euidenti

141
evidenti aduersetur, ea sanè mordicus tenenda, nec nouan-
da est per gloss. in l. minime. ff. de leg.

SEXTVS CANON.

Optima legum interpret. consuetudo est, per l. si de in-
terpretatiōe. ff. de ll. Quare si iuuenis aut audiuerit,
aut ipse senserit alicuius doctoris interpretationem à rece-
pta consuetudine recedere, non tunc illam sequi poterit.

SEPTIMVS CANON.

Minime sunt mutanda, quæ semper certam interpreta-
tionem habuerunt. l. minime. ff. de leg. Proinde si iu-
uenis, & legem aliquam semper certam quandam interpre-
tationem habuisse, quamuis non apertè id ad quod allega-
tur, asserat, compererit, non facillè ab illa interpretatione
desectet. uerbi gratia: Lex si quando. C. de Test. ita semper
intellecta & exposita est, quòd uelit, ut testis, cū pars ad-
uersaria & uocata & præstò est, iuret quidem, sed remo-
tis arbitris, & secretò testimonium dicat: quæ lex, quam-
uis non apertè id asserat, tamen cum ita semper intellecta
fuerit, ea interpretatio mutanda non est, per Gloss. in d. l.
minime. Sed circa hunc canonem ego aliquantulum subsisto.

OCTAVVS CANON.

Non est tolerandus qui clara uerba legis pro suo arbi-
trio interpretari uelit. l. quidquid in responso. ff. de
Verb. oblig. Ex his canonibus, quos hic ordine recensui, iu-
uenis facillè intelliget, quo iudicio interpretes iuris ciuili-
s legere debeat.

CAPVT VI.

Quæ progymnasmata iuueni iuris ciuili-
s studioso amplectenda sint.

V Egetius libro primo de Re militari docet, tyrones
& rudes milites prius uarijs studijs & rebus exer-
cendos esse, quam ad iusta prælia admittantur. Mea
progredu est ratio: iuuenes iuris ciuiliis studiosos uarijs
proludere debere, priusquam in aciem prodeant. Nam in-
felicitate ferè, aut in foro causas agunt, aut in publico dicunt,
aut etiam in scholis docent, qui non domesticis exercitijs
se excollerunt.

Proponam autem progymnasmata quædam, quæ iuue-
nibus, qui aliquando aut causidicos, aut professores iuris
agere uoluerint, non parum profutura spero.

PRIMUM PROGYMNASMA.

Non male studijs suis cōsulent iuuenes, si interdum stato
tempore inter se alicubi conuenerint, & quæ quisq;
aut à præceptore suo publicè audiuit, aut priuatim legit,
in medium contulerint: & quo modo alij illa & acce-
perint, & accipienda putent, diligenter inquisierint. Ete-
nim hac ratione futurum est, ut unusquisq; ea quæ uel au-
diuit, uel legit ipse, & rectius intelligat, & tenacius memo-
ria infingat: ac ea quæ ab alijs proferuntur, lucri loco do-
mum secum auferat.

SECUNDVM PROGYMNASMA.

Aliquando etiam iuuenes studiosi confluant, & thema-
tibus propositis disputationes priuatas instituunt. E-
ligant autem themata, & quæ minime intricata sunt, &
ad usum forensium, ac ad dicendum in publico ipsis usui es-
se poterunt: ueluti sunt, ut docendi gratia pauca exempla
subijciam:

I.

Rectè dixit Celsus: inciuile esse, nisi tota lege perspecta,
una aliqua particula eius proposita, iudicare uel respon-
dere. l. inciuile. ff. de leg.

II.

Nec minus rectè Bartolus & alij Doctores asserunt, eū
qui statuto in iudicio nititur, totum statutum proferre de-
bere: quòd fieri possit, ut uerba sequentia, ea quæ in initio
ponuntur, aut restringant, aut temperent.

III.

In contractibus autem satis est, si ea contractus particu-
la proferatur, quæ ad rem pertinet: per l. argentarius. §.
edi ratio. ff. de Eden.

IIII.

Quòd si tamē series cōtractus prorsus cohæreat, totus
contractus producendus: de sententia Doct. in d. l. inciuile.

Interdum iuuenes etiam thema aliquod methodicè
tractatum, inter se disputent. uerbi gratia sit thema: Exce-
ptio: hic inquirendum est.

I.

Quid sit Exceptio? Est autem Exceptio, actionis uel
intentionis exclusio: de sententia Panorm. in Rubr. de Ex-
ceptionibus.

II.

Cur exceptiones comparatæ? Sunt autem comparatæ
defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. In Instit.
de Except. in princ.

III.

Quot species Exceptionum? Sunt autem uariæ: ut est
uidere in Institut. de Exception. & apud Speculatorem,
eod. titulo.

IIII.

Quæ officia exceptionum?

V.

In quibus exceptionum species inter se conueniant, in
quibus uariant?

Aliquando iuuenes de uocibus aliquibus & oratio-
nibus à ueteribus iuriconsultis usurpatis inter se disputent,
ut quæ dicantur à Paulo iuriconsulto in l. Quod si hæ. ff.
de Impensis: res promercales, & quis dicatur Paganus à
Callistrato in lege, Milites. ff. de Custodia reorum, & quid
sit manu longa rem tradere apud tabolenum in l. si pecu-
niam. ff. de Solut. Item, an propriè etiam Vlpianus in l. i.
ff. de Separat. dixerit, etsi non in assen, in aliquid tamen
satisfacere.

TERTIVM PROGY-
mnasma.

Alde conducibile iuuenibus iuris ciuiliis studiosis esse
reor, si aliquando leges quæ inter se pugnare uidentur,
in concordia redigere laborant: ad quā rem iuuenibus plu-
rimùm proderint, ea quæ Fabius Quintilianus lib. 7. de
cōtrarijs legibus differit. Quòd si cōtrarietas difficilior est,
quā ut à iuuenibus dissolui queat, præceptorem rogent,
ut is illam in concordiam redigat, & dissoluat.

QUARTVM PROGY-
mnasma.

Iuuenes non solùm priuatim, sed etiam publicè inter se
ciuilitè decernat: & hoc ipsum præsentibus præcepto-
ribus:

G

ribus: qui si forsitan iuuenes, aut leges non apte produxerint, aut non satis prudenter ratiocinati fuerint, admoneant eos, et errantes in recta via reuocent. Ceterum ut iuuenes et ad priuatas et publicas disputationes paratiores esse possint, uolo Topica Ciceronis bene cognita, et meditata habeant. Nam ex illis de qualibet re dicendi materie, sine magno negotio colligere poterunt. Quod si uero iuuenes non semper inter angustos Dialecticorum limites inter disputandum constricti esse, sed latius paululum euagari, et populari dicendi genere auditorum animos delinire uolunt, id facere poterunt, modo ut in peroratione caput argumenti in formam syllogisticam redigant. Nam hac ratione tam agonoetha, quam auditores, et uim argumenti, et que ornatus gratia acceperint, clarius intelligent.

QVINTVM PROGYMN.

Non arbitror quoque inutile iuuenibus iuris ciuilis studiis fore, si in dies singulos uestperi conueniant, et que unusquisque illorum isto die aut digna memoratu audierit, aut priuatim legerit, memoriter dicat. Etenim hoc exercitij genere iuuenes, et memoriam quam Crassus apud Cic. in iuriscōsulto preter cetera requirit, excolunt: et que ab alijs in medium ueluti symbola, conferuntur, domum quoque secum asportant. In primis autem uolo, ut iuuenes, aut ex Institutionibus Iustiniani aliquot Paragraphos, aut aliquot regulas iuris, aut aliquot leges quotidie in medium conferant. Perunt Titum Vespasianum, cum quodam die inter cenam recordatus esset, quod non ulli, illo die, quicquam prestitisset, amicis dixisse: Hodie diem perdidi. Sic iuuenes se quoque diem illum prorsus perdidisse credant, quo non aliquid ex legum penu in commune contulerint.

SEXTVM PROGYMN.

Vt iuuenes aliquando in consultationibus et priuatis et publicis se feliciter gerant, ex re illorum fore puto, si se aliquando domi sue declamationibus suariorum et dissuasiuorum exerceant. Etenim umbratice hoc declamandi studio, uires quasdam ad suadendum in publico colligent. Ac quando iura ciuilia hac gratia ferre, hoc presertim seculo discantur, ut aliquando in foro causas agere possimus: iuuenes curabunt, ut aliquando uel preceptoribus suis causas agentibus, uel alijs facundis et peritis cognitoribus adsint, a quibus rationem et consuetudinem forensam quoque discant. Ceterum ut iuuenes aliquando in forum prodire possint, illis ualde conducibile erit, si ratione forensi utcumque cognita, intra domesticos parietes, inter se causas agere meditentur: ita quod unus actoris, alter rei partes defendat, constituto quodam iudice, qui tandem de causa ultro citroque iactata pronunciet. Ad quod exercitij genus cum uulgares practica, tum commentarii Zafii in tit. Institut. de actionibus, ualde iuuenibus utilis futuri sunt.

CAPVT VII.

De locis communibus comparandis.

Imperator Iustinianus in C. de uet. iur. enucl. l. 2. §. si quid autem. Omnium habere memoriam, inquit, diuinitatis magis, quam mortalitatis est. Proinde cum iuuenes, illorum omnium que aut audiunt, aut legunt in iure ciuili, meminisse non queant, optime sibi consulent, si locos quosdam communes instruxerint: in quos et ea que

audiunt, et priuatim legunt, congerere possint: et ex quibus ea que obliui sunt, sine magno negotio expromant. Ac quamuis quilibet pro suo ingenio locos facile sibi consue rare queat: tamen ut iuuenibus prorsus rudibus consue lam, locorum quorundam tumultuariam farraginem hic congeram.

LOCI COMMVNES IURIS CIVILIS.

A	D
Actio.	Dammum.
Actor.	Delictum.
Actus.	Donatio.
Reus.	Iudex ordinarius.
Exceptio.	Dominium.
Dominium.	Delegatus.
Obligatio.	Subdelegatus.
Absentia.	Domicilium.
Accessorium.	Domus. Dos.
Accipere.	Donatio ob nuptias.
Adulterium.	Damnare.
Adulter.	Absoluere.
Annulus.	E
Assessor.	Edere.
Arma.	Error.
Annus.	Expensarum estimatio.
Actus.	Emere.
Arrogare.	Exceptio.
Argumentum.	Vendere.
Approbare.	Aetas.
Arbiter.	Electio.
Arbitrator.	Ecclesia.
B	Epistola.
Bona.	Exhereditatio.
Bona fides.	Executio.
Beneficium.	F
Bellum.	Fallacia.
C	Fides.
Cessio bonorum.	Furtum.
Consuetudo.	Foenerator.
Cautio.	Furius.
Commodum.	Filius.
Conditio.	Filius familiaris.
Contractus.	Fideiussor.
Culpa.	Femina.
Clam.	Frater.
Palam.	Fiscus. Fama.
Concessio.	Feudum.
Causa.	G
Contrarium.	Generalis.
Constitutio.	Genus.
Creditor.	Grege.
Contrahere.	Gratis.
Cautio.	Gradus.
D	Glossa.
Dolus.	H
Definitio.	Hostes.
	Habitus.
	Honestum.

145
Honestum.
Homo.
Hereditas.
Heres.

Impossibile.
Impubes.
Interesse.
In ius vocare.
Iurisdictio.
Infans.
Imperator.
Infamia.
Insuperandum.
Iudex.
Incidens.
Emergens.
Informare.
Infinitum.
Ius, iura.
Iniuria.
Ignorantia.
Interdicta.
Interpretatio.
Indefinita propositio.
Instrumentum.
Imperium.
Iudicium.
Interruptio.
Ira.

L
Ludus.
Legatum.
Testamentum.
Liberi.
Libertas. Libertus.
Lex.
Libellus.
Labor. Law.
Locutio.
Legimus.
Latinitas.
Litis contestatio.
Litera.

M
Mandatum.
Matrimonium.
Mora.
Mors.
Manifestum.
Magistratus.
Minor.
Maior.
Mens.
Metallum.
Mater.
Mulier.
Meretrix.

Munus.
Maritus.
Moneta.
Medicus.
Mola.
Maior pars.
Mutuum.
Meum, Tuum.
Mercator.
Medium.

N
Nuncius.
Necessitas.
Negotia.
Negativa.
Nuptie.
Notorium.
Nox, Dies.
Negotiorum gestor.

O
Odiū.
Obligatio.
Officium.

P
Possessio.
Privilegium.
Postulare.
Prohibitum.
Puer.
Procurator.
Patria.
Periurus.
Presumptio.
Prescriptio.
Peregrinus.
Probatio.
Pauper.
Patronus.
Presbyter.
Papa.
Pactum.
Promissum.
Permutatio.
Precia rerum.
Pecunia.
Princeps.
Pœna.
Potestas.
Prætor.
Prodigus.
Pensio.

R
Res.
Roma.
Ratio.
Rusticus.
Rector.
Religiosus.

Renunciare.
Reus.
Repudium.
Rescriptum.
Respublica.
Res priuata.
Redditus.
Restitutio.
Ratum.
Irritum.

S
Senex.
Scriptum.
Sententia.
Simplex.
Seruus.
Socer.
Societas.
Sponsus.
Sponsalia.
Spoliatus.
Spurius.
Solutio.
Scriptor.
Scriptura.
Senatusconsultum.
Sacerdos.
Successio.
Suspicio.

T
Tutor.

Tutela.
Testamentum.
Testes.
Tempus.
Totum.
Traditio.
Transactio.
Thesaurus.
Tributum.
Titulus.

V
Vfus.
Vfusfructus.
Vnus.
Via.
Vsuræ.
Verba.
Valetudo.
Vitiosum.
Vitium.
Vir. Vis.
Vxor.
Venditio.
Virtus.
Vasallus.
Vidua.
Vestes.
Voluntas.
Virgo.
Et quædam alia non
paucæ.

EN, habent iuvenes miscellaneam quandam locorū
cōmunium iuris civilis nomenclaturā, ex qua ipsi
haud dubiè locos alios, & quidem meliores facile
comparare poterunt. Locos autem uel iuxta literarum al
phabeticarū seriem, uel ut contrarij contrarijs è regione
opponantur, instruent. Porro ut iuvenes locorū, quos pau
lo antè confusissimè cōgessi, usum quoq; cognoscant: illos
scire uolo, quod ad locum Absens, congeri possint ea quæ
uel de absente uel absentia leguntur: ut quis dicatur ab
sens, quā multiplex sit absentia, per gloss. l. præsens. ff.
de Procurat. An quis absens possit contrahere, &c. Ad lo
cū cōmunē Actor, cōtrahi possunt, quæ sint actoris offi
cia: an actor semper obligetur sequi forū rei, per l. 2. C.
de iurisdic. omn. iud. Qua pœna multandus actor cōtu
max, &c. Quæ pœna sit actoris temerè aliquē in ius uo
cantis, &c. Ad locum cōmunem Adulter, colligi possunt:
quæ pœna quondam adulteri & adulteræ fuerint: quæ
pœna hodie de adultero & adulteræ expetatur, aut ex no
uellis cōstitutionibus, aut legibus municipalibus: quando
adulterū occidere liceat, an de adulterio transigendi aut
paciscendi detur, ex l. transigere. C. de Transactionibus.
Hæc propterea paucis hic ostendere uolui, ut iuuenes ex
locorum aliquorum à me commemoratorum usu, & suis
locis, si quos instruxerit, rectè uti discant. Ceterum libe
rum erit iuuenibus, & locos quosdam antiquiores para
re, cuiusmodi sunt hæc quæ iam dabimus.

I.

¶ Elegantes loquendi rationes à iuricons. usurpate.

I I.

¶ Græcismi à iuriconsultis usurpati, ut cùm Vlpian. in l. iure gentium. §. utrum autem. ff. de Pact. dicit, Virum autem in rem an in personam pactum factū sit, non nimis ex uerbis, quàm ex mente conuenientiū estimandū: dum ubi nō nimis, Græcorum more, qui *ἐκ μολὸς λέγει* dicūt, pro non tam dixit, ut etiam Haloander annotauit.

I I I.

¶ Voces iuris Ciuilis propriæ, quarū non paucas enumerat Alciatus in l. 4. ff. de Verb. signif. quibus & aliæ addi poterūt. Sic Martian. in l. qui coetu. §. qui nacentē. ad l. iul. de ui publica, uacantē mulierem pro uidua dixit. sic pauperes in tit. si quadrupes paup. sec. dic. pro dāno siue iniuria facientis dato accipitur. Sic in l. si uxor. ff. de Adult. Vlpianus uulgarem uxorē pro meretrice, Accurfio interprete, dixit, uel ut Alciatus lib. 2. *τὸ κοινὸν ὅρων* interpretatur, ex aduentitio uulgo, non ex ciue Rom.

I I I I.

¶ *Παραφράσεις* à iuriconsultis ueteribus usurpate, quarum non parum multos etiam Alciatus in lib. 4. de uerborum signif. collegit, quibus iuuenis addat manu longa tradere in l. si pecuniam. ff. de solut. & illam Imperatoris Iustiniani *παρομοίωσις*, Vento uiuere, in l. quod plerūq. C. de alimen. pupill. præst. pro quo Germani dicunt, Von dem lufft leben.

V.

¶ Tropus aliquis, cuiusmodi est metaphora aliqua insignis, ut Sugillare pudorem, in l. ius quoq. §. Pretor ait. ff. de in ius uoc. pro dehonestare: sumpta metaphora ab his qui alicuius faciē liuidis maculis contusam dehonestant. Sic in l. iuris gentium. §. utputa. ff. de Pact. ne ex pacto nascatur actio. Item solēt & ea pacta, quæ postea interponuntur, prætere exceptiones. Metaphora est in uerbis Nasci & Parere. Sic Paulus iuriconsultus in l. de indebito. ff. de probat. dixit effundere & proijcere pecuniā. Itē Metonymia, ut est in l. imperiū. ff. de iurisdic. ubi inquit Vlpianus: Merum imperium est, habere gladij potestatem: tamen hic gladius per Metonymiam pro potestate pœnæ capitalis, uel quasi irrogandæ accipitur.

Exempla *παράφρασεων* plurima sunt in iure ciuili.

Item Synecdoches exempla, &c.

VI.

¶ Figura aliqua insignis.

VII.

¶ Aliqua argumentationis species, uel exemplum uel dilemma, uel inuersio & uiolatio Rhetorica: quorū exempla aliqua in Dialecticis meis legalibus, ex legib. recēsiui.

VIII.

¶ Sententia aut Platonis, aut Demosthenis à iuriconsulto producta.

IX.

¶ Aliquid ex Aristotele à iuriconsulto citatum.

X.

¶ Præcepta aut Oeconomica, aut Politica, aut Ethicā à iuriconsultis præscripta: uerbi gratia, ut iuuenibus ad alia exempla obseruanda & annotanda dux & autor sim.

Præceptum politicum est in l. nam salutē. ff. de Off. præf. uig. dum Paulus iuricons. ait: Salutem Reip. tueri nulli magis conuenit, quàm Cæsari. Item in l. præf. ff. de Off. præf. ubi Paulus iuricons. quoq. inquit: In mandatis principum, & ut curet is qui prouinciæ præest, malis hominibus purgare prouinciā. Item Politicum præceptum est in l. congruet. ff. de Off. præf. ubi Vlp. ait: Congruet bono & graui præfidi curare, ut pacata atq. quieta prouincia sit, quam regit: Politicum præceptum est in l. 1. §. summa. ff. de his qui deie. ubi Paulus inquit: Publice utile est, sine metu & periculo per itinera cōmeari. Oeconomicum præceptum est in l. tit. tantum, in princip. ff. de Ser. cor. rup. ubi Paulus inquit: Interest nostra, animum liberorū nostrorum non corrumpi. Itē Oeconomicum præceptum est in l. diuus Adrian. ff. ad l. Pomp. de parric. ubi ait Martian. Patria potestas in pietate debet, nō atrocitate consistere. Oeconomicum præceptū est in l. hoc edictum. ff. de his qui deie. ubi Paulus inquit: Habitator suam suorumq. culpam præstare debet. Ethicum in genere præceptū est illud in l. parentes. ff. de in ius uoc. ubi ait Paulus: Vna est omnibus parentibus seruanda reuerentia. Et in l. item si §. potest etiam. ff. de Alienat. iud. muti caus. facta, ubi ait Vlp. Verecundia & cogitatio eius qui lites exerceatur, nō est uituperanda. Ethicū est & illud in l. hoc edicto. ff. de Const. pecun. in princ. cū Vlp. inquit: Graue est fidem fallere. Et illud in l. in commodato. §. sicut autem ff. Commod. cū Paulus ait: Adiunari quippe nos, nō despicere, nescio oportet, &c. Hæc exempla pauca, ut quædammodum paulo antè dixi, iuuenibus ad similia & obseruanda & annotanda uiam quandam indicare. Locis præcedentibus amœnioribus iuuenes adijcere possunt themata memorabilia in aliqua lege excussa: quale est in l. item si. §. item queritur. & in l. si autem. §. iulian. in l. ex facto. ff. de neg. gestis, in l. cum filius familiaris. ff. si certum petatur, &c.

XI.

¶ Vbi Labeonis, ubi alterius iuriconsulti ueteris sententia reprobata. Labeonis propterea hic feci mentionē, quod eius sententia frequenter reiiciatur: ut in l. item nē, quod eius sententia frequenter reiiciatur: ut in l. item proferre. in princ. ff. de Arb. & in l. sed an ultro. §. sed ut Cels. ff. de Neg. gest. & in l. 1. §. inter commodatū. ff. Commodati, in l. ex me. ff. de Seruit. præd. rust.

XII.

¶ Themata, in quibus discutiendis, iuriconsulti ueteres res responsis uariarunt: cuiusmodi est in l. si idē. §. si una actio. ff. de Iurisdic. & in l. cum fundus. §. seruatum. ff. si cert. pet. &c.

XIII.

¶ Themata, de quibus iuriconsulti ueteres sepe dubitarūt, & nihil certē responderūt, ut in l. 1. §. 2. loco. ff. de Post. ubi cū Vlpianus consultus esset, an cæcus, magistratus gerere possit: respondit, De hoc deliberabimus. Exemplum est quoq. in l. si & me & Titium. ff. si cert. pet.

PERORATIO.

En habes, mi Ioannes, rationē Tyrocinij iuris Ciuilis: qua si uti uolueris, in spem uenio, te in cæpto Auditorum tuorum curriculo non infelicitè progressurum esse. Fortassis erunt, quibus hæc mea uia non satis proba bitur:

bitur: quibus paucis responsum sit, me eam rationē, quæ mihi & rectissima & utilissima uidetur, iuuenibus studiosis ostendere uoluisse. Quod si alij cuipiam aliquid rebus, non eadem uia ad unum etiam locum, æquē certam studiorum iter ingrediendum duces non eadem uia capeffenda putetur.

Bene uale, & cura, ut ætatem tuam, in qua iam es, bene colles. Nam nosti illud Hesiodi:

ὅτι αἱ δὲ πόλεις καὶ οἱ ἄνθρωποι
ἐν αἰσῶνι ἔσονται.

ROMANVM IVS ANTECEDERE LEGIBVS

aliarum gentium, D. Philippi Melan-
chthonis oratio.

Nihil in uita utilius est, quàm inferere atq; instillare animis bonam & honorificam opinionem de legibus. Nec ulla maior est uitæ ac mortis perniciēs, quàm assuefacerē ad leges contemnendas aut cauillandas. Hæc sepe inculcari adolescentiæ cum sit utilissimum, recte fieri iudico, quod in his promotionum spectaculis sepe idē argumentum de dignitate legum repetitur. Quid & honestius est, quàm predicare & ornare dona Dei, & ad eorum rerum intellectum & reuerentiam exuscitare imperitiam adolescentiam, quæ sunt in uita utilissima? Aut quarum rerum cōmemoratio potius personare doctorum coetus debent, quàm his sermonibus, qui profunt ad ornandam gloriam Dei, & ad disciplinā iuuentutis, præsertim cum indoctorum & malorum cōgressus abundant conuicijs legum? Ac mihi sepe in mentem uenit, hæc conuicia non tantum ex quadam hominū iustitiā aut imprudentiā oriri, sed spargi à diabolo, tanquam spicula ad faciendā rudes mentes, ut legum reuerentia extingatur, & sequatur dissipatio disciplinæ, quæ religioni & tranquillitati cōmuni noceat. Est autem nostri loci atq; officij, reuellerē illa spicula: hoc est, falsas persuasiones ex animis hominū, & cum oratione tum exemplis illustrare atq; ornare legum ac iuris dignitatē, ac retinere disciplinam, quantum possumus. Cum igitur in hoc loco aliās uir clarissimus D. Doctor Hieronymus, quem non solum propter beneficia quæ in me priuatim contulit plurima, sed etiam propter excellentem uirtutem & doctrinam ueneror, & tanquā patrē colo, grauissimē nos adhortatus sit omnes ad reuerentiam legum, deinde etiam auditores nostros ad diligentiam in discendo: ego hoc tempore aliud argumentū, etsi uicinum sumā. Tractabo enim scholasticam disputationē utilem studiosis, quod Christianis non sit necessarium uti legibus Moisaicis: sed quod liceat uti legibus, quæ iuri naturæ consentaneæ sunt, etiā si ab Ethnicis magistratibus conditæ sunt. Deinde ostendā, Romanū ius antecellere legibus aliarū Gentium, & uerē quādam Philoſophiam esse. Scio enim ante aliquot annos, quendā Iudaico ingenio præditū, contendisse hic etiam publice, non licere Christianis Ethnicō iure uti: quia Christianos

oporteat uerbo Dei gubernari. Postea in publicis cōcionib. damnabant eius sectatores pœnā usitatā furti, & pleraq; alia instituta ciuilia imperij horum temporū. Porro hæc tribunitiæ legū abrogationes et iniustæ sunt, & cōcutiunt Respublicas, ut euentus in illo terribili motu uulgi ante annos tredecim ostēdit. Sunt & hodie in administratione ciuitatū nō pauci, quorum conscientia superstitionis opinionibus cruciētur: quia nō rectē institutæ sunt de rerum politicarum usu. Nec hi errores nunc primum nascuntur, uetera monachorū deliramēta sunt, quæ diabolus nunc uelut sopitū ignē rursus exuscitat, ut solet eas dē hæreses subinde renouare. Quare prodest iuuenes ad monere, & ut de hac quæstione rectius iudicet, & ut in dogmatibus iudicandis ueræ Ecclesiæ sententiās consulant. Ac primum diluā argumentū quod opponitur, Christianos gubernari debere uerbo Dei: quare cōtendunt, opus esse Scripturæ in iudicijs ciuilibus. Expedita et plana responsio est de corporali uita, ut de cibis, medicina, architectonica, Christianos etiā gubernari uerbo Dei, sed generali, quo finit usum harum rerum approbatū esse à Deo: imò has ipsas res Dei dona esse, cōdita ad usum nostrū. Cæterum ut medicus seu architectus nō sumunt præcepta suarū artium ex Scripturis, ita nec legislatorem de rebus politicis opus est, præter generalē regulam, sumere ipsam artem ex Scriptura. Nam Euangelium cum propriē conuocionetur de æterna & spiritali uita, non mutat, non labefacit æconomia, aut politicam uia, quæ collata ad interioris cordis motus, persimilis est domui. Ut enim domus est singulari arte extructa, apte cōtignatis omnibus partibus, ac tegit hospitē aduersus tempestatū iniurias: interea tamen hospitis animus nō intra hos parietes coercetur, sed tacitus de Dei uolūtate & de æternitate cogitās, procul animū tanquam in cœlum subleuat: considerat enim omnium ætatum mutationes, religionū ortus ac discrimina, imperiorū uices, tristes casus, quibus hæc humana natura obnoxia est, et e regione beneficia Christi. Deniq; et de hac ipsa domo cogitans, miratur opificium, & agnoscit etiam corporali uitæ præsidia diuinitus donata esse. Ita uniuersa politia seu domus quædā est, mira arte diuinitus fabricata, legibus magistratū, ordine, cōtractibus, iudicijs, disciplina, præsidijs armata, pœnis, etc. His septi ac uallati muris, tamē Deū agnoscere possumus, ac statuere, hæc politia, quæ hæc uita defenditur, esse uelut domū diuinitus nobis conditā: nec interest uitæ spiritali ac æternæ, utrū hæc domus, id est, politia, sit à Moysē, an ab alijs Legumlatoribus (ut ita dicam) fabricata, modò ut sit consentanea iuri naturæ. Id primum hoc argumento confirmo: Apostoli in Actis cap. 15. pronunciant perspicuē, non esse onerandas Gentes lege Moysi: imò Petrus seuerē obiurgat diuersum sentientes, ac inquit, eos tentare Deū: quo durius nihil dici poterat. Nam tentare Deum, est illudere ei, ordmando aliquid prætextu diuinæ autoritatis. Quare Petrus eos qui Ecclesiam ad legem Moysi adigebant, nō leniter peccare ostendit. Quia enim falsò prætexunt diuinam autoritatem, horribiliter illudunt Deo. Ac loquitur Petrus pariter de ceremonijs, et de politicis legibus, sicut disputatio integra testatur, ubi allegant testimonium Spiritus sancti, quod Gentes prorsus alienas à poli-

tia Moyſi Deus uocauit, & tandem diſertè iubent nihil imponi Gentibus, præter ea quæ in illo decreto continetur: & allegant Apoſtoli Scripturam, Gentes ſaluas fore. Proprie autem nuncupantur Gentes quæ non habent politiã Moyſi. Quare non neceſſe fuit Gentibus legem Moyſi imponi. Addo & aliud testimoniũ: Ad Ebræos ſcriptum eſt, Legem Moyſi inſtitutam eſſe uſq; ad tempus aduentus Chriſti. Ergo politiã illa poſt id tempus non eſt neceſſaria. Diſcernit & Chriſtus ſuum regnum à corporali, cum ait: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Imò ut milites Chriſtum ſpinis coronant, & conſigunt, & in purpura traducunt: ſic illi Chriſtum per contumeliã coronant, qui falſo prætextu authoritatis ipſius dilacerant & euertunt politiã, & nouam conſtituere conantur. Qui eo etiã peccant, quòd obſcurant & obruunt ſpiritualia beneficia & fidei exercitia, cum hominibus offundunt hanc ſpeciem, quòd Chriſtus nihil niſi illa ciuilia officia Moyſi requirat. Nec tenebræ prorsus delent Euangelium. Poſtremo mandatur Euangelium, ut magiſtratibus Ethnicis obtemperemus: quare neceſſe eſt legibus eorum obedire. Nam lex, eſt uox ipſa magiſtratus. Nec aliud eſt obedire magiſtratu, niſi eiſus legibus & decretis obtemperare. Poſſem alia multa argumenta addere, ſed cū hæc perſpicua & firma ſint, non addam plura, præſertim cum ſacræ literæ etiam exempla multa proponant piorum extra politiã Moſaicã. Ut enim non dicam de Patribus ante legem, poſtea etiam multi pijs fuerunt inter Gentes, & quidem gubernatores magnorũ regnorum: Namã, Nabugodonosor, Darius, Cyrus. Nec Danieli apud Perſas licuit hæreditates diuidere Iudeorum legibus, quòd Romani Centuriones ac milites in hiſtoria Euangelica laudantur. Quare nihil dubitemus placere Deo etiam cæteras politiã, ſi tantum, ut dixi, non pugnet cū iure naturæ, quod eſt, ut Paulus inquit, ius Dei diuinitus inſcriptũ humanis mentibus, ut à Deo haberent regulam, quæ leges gubernaret & diiudicaret. Poſtquam igitur oſtendimus, placere Deo etiam cæteras politiã, bonæ mentes hoc diligenter conſiderent, illas quoq; eſſe Dei opificium ſeu fabricationem, ut ita dicã. Nam & Daniel expreſſe ait, Deum cõſtituere regna: & Paulus inquit, imperia eſſe ordinationes Dei. Magnum igitur ſcelus eſt, legũ uiolatione, quaſi telam diuinitus textam dilacerare, id quod diabolus miris modis conatur. Quid enim pulchrius, quid amabilius eſſet imperijs, ſi harmonia ſocietatis humane non inturbaretur? Si principes uerã religionem propagari curarent, ac defenderent, ſi mores ciuium diligenter regerent, ſi controuerſias cognoscere, & bonos tuerentur ac prouehere, improbos uerò coercerent ac punirent? Si ciues eſſent cõcordes, & modeſte parerent, ſi Eccleſiæ eſſent tranquille, & rectè gubernarentur, ſi in ſcholis artes utiles traderentur, & diſciplina ſeuere retineretur? An non talis ſtatus eſſet illa aurea ætas, quam Poetæ deſcribunt? Hic ordo eſt imperiorũ diuinitus inſtitutus, & quæ Deus conſeruat, quatenus bona manent. Sed diabolus rabioſè hunc chorũ inturbat, incitat tyrannos, ut tanquam Gigãtes illaturi bellum cœlo, abolere religiones conentur, ut iniuſtis cædibus graſſentur in ciues, polluant ſcigitiſ libidinibus uniuersam rerum naturam, licentiam ſclerum conſignent, deleant honeſta ſtudia, di-

lacerent Eccleſias. Talis ſtatus Romæ fuit, Neronis & ſuorum tyrannorũ tempore. Sic diabolus corrumpere harmoniam diuinæ ordinationis: & tamen interea Deus non patiebatur eam prorsus deleri, ac paulo poſt eam reſtituebat extincto tyranno. Ut autem tyrannus ille erat diaboli organum diſſipantis diuinam ordinationem, ſic ſciant omnes legũ contemptores, ſe diaboli organa eſſe, & daturos Deo pœnas, ſicut toties Deus omnium uindex, & uel empla omnium etatũ. Cernit Deus omnium uindex, uel magiſtratum ſententijs præbet puniendos improbos, uel ipſe alijs horrendis pœnis eos excruciat. Nō magiſtratus coercere Clodium poterant, Milo tandem cohercuit. Nō Antonium leges, non Senatus authoritas, non ſœdera ſine cõſilia retinere potuerunt, quo minus bella ciuilia moueret. Itaq; tyrannus tandem non impetrata uita à uiſa re, cum miſer uidiſſet reginã Cleopatram ſibi mori cõſciſcentẽ, ingenti dolore & ipſe ſeſe iugulat. Non hæc ſu fieri, adoleſcentes, exiſtimemus: ſed ordinatione Dei, qui ſic ulciſcitur hominũ furorem, qui leges contemnit, & harmoniam ſocietatis humane ab ipſo inſtitutam conturbat. Quare non tantum ex hiſtorijs exempla quaerenda ſunt, ſed præſens uita ſuppeditat innumera. Quare ueri leges, & amare tueriq; diſciplinam diſcamus: & ſciamus, eos qui non obtemperant, non tantum cum hominibus, ſed cum Deo pugnare, & concutere, quaſi domum diuinitus fabricatam, hanc politiã qua continemur. Sed diſcamus nunc de altera parte, uidelicet de Romano iure, quare id potiſſimum amplexa ſit reſpublica. Iudaicæ leges nō niſi illi nationi conditæ ſunt, nec poſſunt conuenire pluri- bus gentibus. Aſſignant enim certis ſedes certis familijs, et has uetant mutari. Hoc non poteſt niſi in anguſto loco contineri. Spartani leges non diuidunt agros, ſed iubent niſi muniter coli, & poſtea fructus diuidi. Ne hoc quidem niſi inter paucos obtineri poteſt. Habent & alia uitioſa inſtituta de conubijs. Atticæ leges propius ad Romanam ſortem accedunt, ſed Romanæ plus grauitatis habent in plebiſq; delictis puniendis: melius etiam deſcribũ iura reſta- mentorum, diſcernunt hæreditates, fideicommiſſa, legatam deniq; uberior eſt doctrina Romanis. Sepe enim miror inſolentiam quorundam, qui exiſtimant iuſta & æqua, ſi ne arte & ſine doctrina perſpicui naturali quodam ſenſu, ſicut apes architectonicam norunt ſine doctrina: ſed hiſto- ria uia errant. Etenim ut in alijs artibus inſtituta natura, ut in menſuris admirandis, deinde arti doctrina proficiat, ita in hac iuris & morum gubernatione inſtituta à natura eſſe fateor. Neceſſe eſt enim eſſe certa principia, ſed ex his ſontibus duci regulæ ſine doctrina nō poſſunt. Quoties affinitas decipit homines? Ut hoc tempore quam turpiter prætextitur intereſſe immanibus uſuris, interdum falſo prætextu ſocietatis, interdum ſimulatis emptio- uoragines uſurarum teguntur. Hæc deprehendi & emendari ſine eruditione doctrina non poſſunt. Quæ tenebræ eſſent iudiciorum, quæ conſuſio, ſi non eſſent arte tradita diſcrimina actionũ? Quis ſine doctrina uideret, cur à rei uindicatione publicanũ diſtingui oporteat? hoc genus alia multa. Res igitur cogit ſateri, neceſſariam eſſe artem, & eruditorem doctrinam, ad diſiudicanda iuſta & æqua, eamq; præcipuã eſſe partem moraliſ Philoſophiæ: Nihil

est indignius homine docto, quam artis sue laudem augere aliarum artium uituperatione: sunt enim omnes excellentia Dei dona, quare omnes uenerari & amare debemus. Sed cum sit admirabile opus Dei in animis hominum, nosse numeros et ordinem, unde existunt multae artes, Arithmetica & Dialectica: cur non etiam admiramur illas nouitias, quae discernunt iusta & iniusta, ac pariunt doctrinam iuris? Haec notitiae sunt quaedam imago Dei, & magis regunt uitam, quam aliae notitiae seu ideae artium. Ex hac admiranda luce & Dei imagine, orta doctrina iurisconsultorum, non minus est ars, quam ceterae disciplinae. Itaque cum sit arte aliqua opus, ad intelligenda & discernenda iusta & iniusta, quos alios artifices, nisi doctissimos, peritissimos homines, qui in sapientissimis consilijs summi imperij hoc disputauerunt, se queremur? Recte igitur Roma non iure uitatur. Quantum fuerit studium doctrinae inde usque ab Augusto ad Iustinianum, multa sunt perspicua si recte cetera omittam: Augustus cum quidem excelleret ciuili sapientia in questionibus iuris, quam multa de Trebatij, Tiberonis, & Capitonis sententijs constituit: Labeoni etiam libere aduersanti saepe cessit. Sed, ut sunt morosi interdum etiam lenes & moderati principes, Augustus etsi non lesit Labeonem, tamen offendi se eius libertate significauit: eoque Capito minori nau confulum dedit. Reimuerunt Augusti morem, & post eum principes, nec sine iuriscōsultis ultra decreta in ciuilibus questionibus faciebant. Nerua & Cassius aduerunt Tiberio, Cassius Vespasiano, Traiano & Adriano, Celsus, & plerique alij. Neque tamen in consilium admissi sunt ulli, nisi iudicio Senatus Romani essent Principibus commendati. Postea Antonini Pius & Marcus, multo etiam frequentius consilium iuriscōsultorum habuerunt. Alexander Severus, cuius plurimae extant in Codice leges, nullum decretum, nisi uiginti iuriscōsultis adhibitis, edidit. Hunc morem cum cogito, non possum non reprehendere negligentiam & barbarie nostrae etatis, quae tam multi summi reges & principes responderet, aut sine doctis uiris, aut certe sine frequentia & disputatione doctorum. Ideo absurda multa & aduersa a iure eduntur, quae existimationi principum non leuiter officiant. Cum igitur illi clarissimi uiri artem effecerint, & omnia exquisitè cōplexi sint, quae ad tuenda societate humanam pertinent, personarum gradus, rerum diuitias, acquirendi modos, cōtractus, successiones, hereditates, obligationes, actiones, poenas delictorum: conuenit agere gratias Deo, quod tale ius imperio reddiderit. Neque enim sine Dei cōsilio accidit, quod cum post inclinationem Romani imperij etiam amissus esset usus harum legum, & successissent barbarici ritus iudiciorum: tamē annis post Iustinianum quinque, reuocatae sunt in forum & in Scholas Romanorum leges. Haec restitutio multos mores barbaricos corripuit, non modò in iudicijs, sed etiam in reliqua uita. Profuit etiam studijs: quare hoc tantum bonum propter cōmunem utilitatem tot gentium tueatur. Nam scriptum ius, est firmum praesidium aduersus tyrannidem: & quo eruditius est, eo plus cōtinet aequitatis. Hoc muro septa est libertas populi aduersus potestatem cupiditates. Si tolleretur hoc ius, quae sequebatur esset tyrannis, cum pro legibus essent potentum affectus: facile est enim fingere praetextus, et specie aliqua

affectum tegere. Recte inquit Cicero: Vbi discessum est a iure, omnia sunt incerta: multo maior esset incertitudo, si prorsus nullum extaret ius scriptum. Natura autem ita fert, ut incertitudo illa ac tyrannides rursus praeberent occasionem noui iuris scribendi: quod si fieret, scriberetur agrestia et inerudita, ut nunc fit in aliquibus locis, & dissimilia in singulis oppidis. Nunc non modò aequitas nostri iuris prodest ad tranquillitatem, sed illud etiam conducit, quod multae gentes iuris similitudine cōsociantur. Quare hoc ius, quod a sapientissimis uiris in Repub. praestantissima scriptum est, quod magno consilio summorum uirorum restitutum est, quod est aequissimum, & maxime consentaneum rationi, quod munit nos aduersus tyrannidem, quod prodest ad bonos mores, retineamus, & omni studio propugnemus. Tanta est enim aequitas, ut etiam si in forum & curiam non esset receptum: tamen in Scholis legi oporteret, ad discendam naturam iustitiae & aequitatis. Nusquam enim extat perfectior & illustrior imago iustitiae, quam in his legibus. Quare etiam a Deo optare debemus, ut hanc doctrinam ad Reipub. tranquillitatem conferuet. Dixi.

GRAVISSIMA EXACTISSIMAQUE CENSURA de Legibus, autore Philippo Melanchthone.

Considerant in me plusculum fortasse pudoris aliqui, cum assiduus declamationibus, & infantiam meam uulgo traduco, & humanis finis in hac Schola, patientissimisque auditibus toties odiose obstrepo. Ego uero agnosco mearum uirum imbecillitatem, meoque me pede metior: & cum de me ipso censuram ago, sentio quam non satisfaciam politissimis quorundam auribus. Verum cum prouehendae rei literariae causa, hoc quicquid est operae, a me sumatur, studium meum queso boni consulite. Nam cum pars quaedam publici muneris in hac Schola mihi delegata sit, parum meminisse uiderer, quam sustineam personam, nisi de adolescentium officio nonnunquam dicerem. Quod cum prouirili faciam, easque disciplinas iuuentuti commendem, quibus neglectis, cum religionem, tum res bonas alias labefieri necesse est: facile, ut spero, impetrabo, ne mea mihi seculitas fraudi sit. Sunt enim fauore, studiisque omnium iuuentutis eorum conatus, qui literis non pessimè consultum uolunt. Neque aliam ob causam modò dicere institui, quam ut ipsi, qui hic ex more declamare solent, si qui forsitan imbecilliores sunt, meo exemplo nonnihil animi addam, & tanquam classicum canam. Deinde ut eruditos omnes publica uoce rogitè, ut in hanc arenam & ipsi aliquando descendant, cum pueris collusuri. Socratem nihil puduit tantum grande, cum paruus filioli equitare, ut ille ait, in arundine longa: quanto minus uobis uitio poterit uerti honestissimus conatus, si cum hoc grege de literis nonnunquam commentemini: quarum causa quicquid suscepitis, quamdo mortalia nihil diuinius habent, laudem meretur. Quae itaque, ut Scholae operam suam ea in re candidè impertiantur, quicunque literis bene cupiunt. Sic enim statuo praeclare de rebus humanis mereri, qui puerilia studia honestis

nestis exemplis accendunt. tam & meam facilitatem ita demum probari uobis iudicabo, si imitari coeperitis: quæ si silentio uestro damnata fuerit, bone Deus, quam ipsi nobis displicebimus?

Sumus autem de Legibus dicturi, deq; eo iure, quod in Scholis hoc tempore, et in iudicijs, in bona Europæ parte regnat. Nam ex literæ non nuper malè audire coeperunt, cum alijs prophanarum legum parum pia professio, indignaq; Christianis uidetur: alij satius ducunt, ut iudicia non improbant prorsus, nam id nec Scythæ solent, res ex æquo & bono sine scriptis legibus iudicare. Horum calumpnijs pro nostri ingenij mediocritate refellere conabimur, ut eos qui ad gerendam Remp. olim accessuri sunt, ad huius discipline studium inuitemus. Prægrauant autem hanc causam mirifice hoc tempore Doctorculi quidam, qui cum ferè sint aëro, tamen Euangelij prætextu tyrannidem gerunt, & pro libidine cum humanas, tum diuinas leges figunt ac refingunt. A quibus si impetrari poterit, ut nobis dicendi potestatem faciāt, (sunt enim perquam morosi) docebo breuiter, sacris literis non modò non improbari ciuiles leges: sed præcipi etiam, ut religiosè sancteq; colantur, qua laude nulla potest amplior legibus tribui. Vbi fidè fecero, ciuilem urbium statum nihil pugnare cum religione, exponā, quā prudenter à maioribus factū sit, q; Romanas leges potissimum delegerunt, quas in constituendis ciuitatibus tanquā filum sequerentur, easq; summa cura à nobis studioq; conseruandas esse ostendam.

Quæ malum dementia tandè est, quis furor, falso Christiani nominis prætextu, ciuiliū rerum statum labefacere & conuellere? Quæ barbaries, quæ Scythæ iudicia, & qui & iniqui discrimen è medio tollunt? Et audent hoc Christo quidā, si superis placet, Christiani Doctores tribuere? Quid est, si hæc non est contumelia? Qui ex gentilibus philosophis in Christi stylo debacchati sunt: unū hoc ferè causificantur, quod quædam leges parū uideantur aptæ ad ciuilem consuetudinē, societatemq; hominum tuendam: neq; censent ullo probro Christi dignitatē grauius ladi posse. Horum uincunt amentiam nostri, qui in ipso contemptu publicorum morum & in euerfendo uniuerso ciuili statu, pietatem collocant. Adeo de Christi nomine superstitio, peius quā qui ex professo insectantur, meretur. Nam cum uim pietatis ignoret, & pro suo arbitrio sibi deos somniet, nō modò nihilo rectius de Christo sentit, quā Ethnicis, sed pietatis etiam titulū ferè priuatis uitijs prætextit: quo sacrilegio nihil abominabilius fingi potest. Et quia uetuit Deus humano artificio imaginē suā fingi, seq; è suo sermone cognosci uoluit, ubi se nobis uelut in tabula delineauit: petemus & nos è sacris literis, quid de ciuilibus legib. diuinus spiritus decreuerit: quas cū cœlesti uoce probari audietis, par fuerit, & cognoscere diligentius, & obseruare sanctius. Sese enim contemni Deus iudicabit, si ciuiles leges tantoperè nobis commendatas uolauerimus. Sed recenseo locos qui legibus patrocinantur, docentq; in rebus publicis iudicia esse cōstituenta, legesq; rationi cōsentaneas de rebus herciscundis, de fontium poenis, & alijs hoc genus ferri posse.

Primum ius faciunt nobis Sacre literæ, uel gentilibus uel Moisaicis legibus in prophanis rebus iudicandis, uti. Et

cum iudicia amplissimo testimonio ornāt, tum uolunt, tum Moisaicam & gentilem iuxta probāt. Cum Baptistam milites, haud dubiè de genere uitæ consulturi, rogaret, quid à se fieri uellet: nihil hic exigit, nisi ut suis cōtenti stipendijs, neminem calūniarentur, aut concuterent. Porro cum stipendijs iubet esse cōtentos, publicum munus quod magistratuum arma, leges & iudicia esse, quæ domi uim ac inuersionem à ciuib. prohibent? Quare non dubium est, quin tanti leges faciendæ sint, quanti magistratum Baptista facit. Paulus magistratum auctoritatem prædicat, quæ gloriatur, ordinationem Dei uocat: & magistratum, Dei ministri. A quo oraculo ex diametro dissident hi, quæ leges impietatis accusant. est enim hostis Dei, nō minister, quisquis ea suscipit, quæ diuinæ leges uetāt. Qui alterius uxori uitium offert, qui res aliorum fraude interuerit, qui periurio fallit, qui bellum cum superis gerit, nō minister est: deniq; hostis est, cuiusq; functio propriè impietas est. Quare cum Paulus magistratum, Dei ministrium uocat, non hostem, negat eius prouinciā cum religione pugnare. Contrā, qui magistratus damnāt, semel uno nomine omnes latrones & Dei hostes esse pronunciant: quod quā non quadret ad Paulinam sententiam, persequamur, quā magistratum? Hunc tranquillitatis publicæ custodem, nuncupat Paulus, cum gerere gladium iudicem, nos honore adficiat. Quod si latrocinij iudex est, custodem bonorum qui cedit appellabit? Iubet item Paulus piorum uotis magistratus Deo commendari, ut saluam tranquillitatem tueantur. Idemq; exultantis iudeis ierusalem publicè præcipit. At incolumitatem latrocinio precari, nihilo magis fas est, quā bene precari lupanaribus. Tam clarè discernit à latrocinio magistratū. Scriptura inter quæ si nihil interest, sceleratus erat Ioseph, cum in Aegypto imperaret: scelerati Cornelius & Centurio, ciuili fidè Christus unice prædicat, pleriq; itē alij, qui Respublicas & gentiliū legibus administrarunt. De iudicis regibus nondum dico, quos putant minus posse ad nostros comparari: sed hos quos recensui, quæso paciamini melioris notæ Christianos fuisse, quā hi sunt, de quorū moribus postea quā publicas leges continere coeperūt, passim malè audit Euangelium. Sed unde tandem publica appellatio? Ecquid præcepit Deus de gladio? Primū fica appellatio? Ecquid iussit facit, quiq; ex eius minister Dei is est, qui eius iussu facit, quiq; ex eius mandato comparat: cui qui auscultat, is non modò nihil peccat: sed, quemadmodum Sacre literæ docent, sanctum etiam officium facit. Præcipit autē Deus morte multare eum qui hominem occiderit, quæ lex citra cōtrouersiam totam uoluntatem complectitur. Etenim ut publice tranquillitatis causa fas est de capite hominis iudicare, quā ad rerum diuisionē, ad leuiora negocia transigenda, quā ad aliter publicæ paci cōsuli non potest, constituere iudicia licuit. Extat lex in Genesi ad Noe, uniuerso mortalium generi lata, estq; cōfirmata Moisaicis edictis: quæ tametsi solis Hebræis proposita sunt, tamen arguunt Deum probare morē, cū iudicandi res, tum plebendorū fontem. Nota enim Pauli uox est, Legē iniustis latā esse: quæ monet, ut qui spiritu Christi non frenantur, cū Hebræis reliqui

reliqui mortales, legibus coerceantur, & tanquam carceris septi teneantur, ne quem ledant, ne cuius rebus damnum habet, gladioq; seu legi ad unum omnes subdit. Suum autem quoddam Christi regnum est, qui cum non in hoc se nobis ostenderit, ut humanam ^{in ista uita} cōderet, mundi regnum non labefacit, imò in id extrudit eos, quos à turpitudine non dehortatur pietas, ut uis remoretur. Prodiit Christus, ut celestibus muneribus, ut immortalitate pauculos quosdam, tanquam in aliumeductos mundum, donaret, nō ut ciuitates constitueret. Regibus hanc prouinciam reliquit tenendam conseruandamq; oij tuendi causa. Ipse in pectorum pectora spiritum suum transfundit, ut diuinitatem cum ijs communicet. Ipse uerò renouat piorum mentes, componendis tantum moribus, in arcenda uiolentia uersatur. id quod non facit tantum fert Christus, sed probat etiam, cum & suos parere iubet, & ministerium Dei esse fateatur. Quare qui ad Respublicas accessuri sunt, hos non modo non retrahit religio: sed monet etiam pium officium faciuros, si publica munera recte gesserint, si ius candidè dixerint. Qui secus docent, cum de profanis legibus, tum de Christi nomine malè merentur.

At litigare uetat Christus. Quis negat? iudicare uerò non uetat. Quantum autem intersit inter iudicare & litigare, nemo non uidet. Nam ut uiatorem pulsare Deus uetat, non uetat obligare uulnus, si quod is fortè acceperit: ita quamquam odia mortalium inter se excretur, mederi tamen tam perniciosi morbis patitur. Quare uitia damnamur. Euit hic uindictæ cupiditate ille res alterius fraude occupat: quos cum in uiam nō reuocet pietas, iudicium autem torpente furor cōprimitur. Nihil David, Moses, Salomon peccarunt, quantumuis improbis nebulonibus alicubi ius dixerint. Proinde Christus, ut litigantē ac uindictæ amore ardentē damnet, tamen suas iudicibus partes reliquit, siue ex gentilibus legibus, siue ex Mosaicis ius dicat. Gentium Respublicas administrarūt, Ioseph, Daniel, Naaman, Cennatio: qui si flagitium est Rempublicam gerere, uel gentilibus legibus uti, ordine mouēdi sunt. Verum nolo hic longius immorari. Nam & aliās accuratè hæc excusamus, et pijs mentibus iij loci quos produximus satis fecerint. Tantum reclamāt hi, qui nec sacras nec prophanas leges pensant. Christus optima fide censum magistratui numerat, ut exemplum colendarum publicarum legum prodertatem ubiq; fortiter iaciāt. Et cum diuino suffragio ius publicum comprobātū sit, pietas exigit, ut & diligenter cognoscatur, & religiose colatur & tractetur. Legumlator ueteres oēs, quo plus autoritatis suis legibus adderet, deorum oraculis probatas adseuerabant. Minos fingeatur nouem annorum spacio Iouis usus familiari consuetudine, ab eo cōstituendæ Reipublicæ rationem didicisse. Lycurgum ferunt & ab Apolline deū appellatū esse, & sua edicta pōtè uocasse, quod oracula uideri uellet. Numam autem simulasse nocturnos cum Egeria congressus. Fingebantur hæc, ut cum diuino iudicio approbatæ leges uiderentur, pluris fierent. Quanto sanctius à nobis ius publi-

cum coli debet, cum id non commenticia oracula, sed certissimæ uoces diuinæ nobis grauissimè commendarint?

Porro cum cōstet, nihil pugnare cum ciuilibus legibus religionem, & in rebus prophanis iudicandis fas esse uel gentilibus uel Mosaicis legibus uti, expositulabimus aliquanto liberius cum ijs qui publico iuri præter meritum iniquiores sunt. Non satis ita me bene ament Muses, consistere possum, morosi hi mihi uideantur tantum, an prorsus furere. nam ut illiberalem conuiuā esse cēsemus, qui apud amicū præsentem copiam nauseat: ita qui præsentis mores, instituta ac leges temerè fastidit, opticus mihi & paruurbanus uidetur. Et cum in omni uita sapientissimi homines præceperint, communibus moribus tanquā scenæ obsecundandum esse, ualdè iniusti sunt, qui tanquam cum rebus humanis bellum gesturi, præter sua, nihil probāt. Sordidos, ac plebeios animos ferè præsentium poenitet, qui cum libidine sua, nō ratione omnia metiantur, miro quodam nouandi studio tenentur. Neq; ullus Euripus, ullum fretum tam uarios habet æstus ac fluctus, quam uarij uulgi motus sunt. Quæcūq; commouerit tempestas, subito furit, miscetq; omnia. Contrā, generosæ mentes communibus se moribus attemperant, solentq; utcūq; & ubicūq; opus fuerit, obsequi: quemadmodum ille Terentianus pater monet. tam nō simplex rusticitas, sed furor est planè, patrios mores, ac patria instituta odisse. Etenim cum patriæ sanctum quendam amorem omnibus indiderit Natura, prorsus obliti sui uidentur, qui patrias leges tantopere auersantur. Sapientissimus Poeta fingit Vlyssē optare, ut uel fumum de patrijs exorientem focis uideat: hi leges contemnunt, ornamentum patriæ pulcherrimū, quarum beneficio ipsi & aluntur & seruantur, ut ne naturæ quidem plus quàm his debeāt. Mirum ni uulturio plus est humani, quàm huic generi. Ego profectò, quoties defatigatum animū remittere recreareq; libet, nulla in re suauius, atq; in patriæ recordatione acquiesco. Id quod fieri non posset, nisi mirum quendam eius amorem in se uisisset natura. Videor mihi iam agros peruagari, iam in hortis reptare, iam ad flumen deambulare. Hic naturæ opes, industriā colonorum meorum ciuium tacitus contemplor, admiror maiorum prudentiam, qui agros, qui oppidum ipsum diligentissime ornarunt & munierunt. Hæc cum animo considero, & propemodū intueor, mediocrine me uoluptate perfui censetis? Me uerò cum loci amenitas per sese delectat, tum quia patriæ nomē accedit, ualde adficior. Nec minus tali patria capior, quàm ille Ithaca, qui quāuis sterilem, & in asperrimis saxis tanquam nidulum adfixam, pluris immortalitate fecit. Et cum tantopere solum ipsum ametur, non possum nō fauere, & legibus, quibus ciuium inter se studia uoluntatesq; cōciliantur & deuinciuntur, quæ domesticam disciplinam, bonos mores, popularium libertatem tuentur: quæ profectò non minus nos quàm lare nostri delectant. Proinde cum inflammet nos natura, & adseueret consuetudo ad amandam colendamq; patriam, & ingrati erga benemerentem, & in penates suos impij, & alieni prorsus ab humanitate sunt, quibus domesticæ leges sordent. Capitale est magistratum pulsare: hi cum prorsus ex Republica magistratus iura omnia exterminant, quod non supplicium merentur? Nolo hic causari;

ri, frustra eos niti, recepta non posse ferre privato cuiusquam arbitrio conuelli. Finge rem succedere. Quid erit ciuitatibus nostris calamitosius? Quas, Deū immortalem, hæc nouitas dabit turbas? Nam ut sine aetudinis iactura nemo uictus rationem mutat, ita nec leges sine publica perturbatione mutantur. Nec ad ciuitatem ocium, et ad concordiam stabiliendam quidquam perinde cōducit atq; ueterum legum morumq; conseruatio: quod cum urbium exempla passim testantur, tum monet aureus ueteris Poetæ uersiculus:

Moribus antiquis res stat Romana uirūq;

Valeant igitur, qui uel adeo inciuiles sunt, ut attemptare se communibus moribus nolint: uel adeo arrogantes, ut rectius se rebus publicis consulturos confidant, quam maiores: uel adeo ferret, ut nullus rerum patriarum amor tangat. Et si ita uidetur, in uisitatione uix commigrent, senatui populoq; cuculorum imperaturis. Quanquam autem hæc abunde magna ratio bono uiro sit, cur præsentis leges amplectatur, quod usu receptæ sint, et in mores penesque in naturam nostram uerterint: stultum est enim cum publicis moribus dimittere, tamen excutiamus rem paulo accuratius, temerè an consulto maiores nostri ex scriptis legibus iudicare res maluerint? Non nuper in Scholis hac de re altercantur, utrum satius sit ex scripto iure, an ex magistratū arbitrio res iudicare. Verum nos non quod ociosi in Scholis literatores somniant, sed quod prudentissimi quique probantur, qui Respub. tenuerunt, sequemur. Nam cum humane prudentiæ ciuilia officia religio commiserit, et prudentum exemplis, et communi sensu hanc causam metiemur. Quæ autem sit usquam Respublica mediocris sine certis legibus constituta? Scripto iure usi sunt Aegyptij, Cretenses, Athenienses, Romani: addam etiam Iudeos. Et Lycurgus, tametsi nullas scripserit certas leges, tamen quasdam prodidit, non tabulis, sed ut uulgò notiores essent, memoriæ ciuū insculpendas. Quare ut nihil ijs patrocinetur, qui hoc tempore scriptū ius tuentur, defendere eos tot gentiū iudicia facile queat, quibus quo ore cedō, qua fronte reclamare audebitis? Et haud scio an hæc ueteribus illis legumlatoribus consilij ratio: quum libertas ac tranquillitatis publicæ causa condita sint ciuitates, et constituta iudicia, ut in tuto sint sue cuiq; res et uita, et sub iuris autoritate, tanquā sub umbra lateat. Idq; præsidium non maiorum industria, non hominum conspiratio cōparauit, sed Deus ostenderit, præstandū est, ne ius sit obscurū, incertū, aut ambigū. Quæ est enim iuris uis aut autoritas futura, si subinde Vertumni in morē uariet? Nemo fortunas suas uitamq; non satis exploratis aut infidis custodibus tutō cōmitti putat. Porro ubi magistratū arbitrio sine certis legibus res iudicantur, cum in imperitorū, sæpè etiam improborum potestate ius sit: sit, ut per imperitiā sæpè magistratus æqui, et iniqui discrimen non perspiciat. Quoties recti species decipit? quoties iudicio gratia aut maleuolentia officit? Neq; enim obscurū est, quā leui momento ab æquitate mediocriū hominū animi sæpè abstrahantur. Quid, quod ea imperitorum pertinacia est, ut ad æquitatem flecti non possint, ubi non cogunt leges? Cedō quid arbitrare sumpturos sibi Germanicos regulos, nisi leges prohiberemus? Qui, si quando iuris species suffragare-

tur, citius omnia miscerent: quā de sententiā, de possessione decederent. Nunc cum reclamant leges, deterret a flagitio nonnunquam pudor. Quotus enim quisq; tam cornu fibræ est, ut publicam legum uocem, omnium de se iudicium prorsus cōtemnat? At si nullæ obstrepan leges, cum licentia ferre deteriores reddat, uideas aperta tyrannide grassaturos, non aliter atq; solebāt Athenis triginta illi, qui cum pessimo exemplo iudicia sustulissent, perinde quasi publicam carnificinam exercerent, optimū quēq; iugulabant. Itaq; quædammodum in periculosis tempestatibus præfici leti uentis temerè committi nauis, sed gubernamini certa lege frenandi, regendiq; sunt, ne priuata cupiditates a iure uelut à portu reiciāt. Et cum in cognoscendis causis sæpè non pessimis magistratib. iuris species imponat, sæpè tristes uersos rapiat ambitio, ne periclitaretur libertas, æqui iniqui formulas præscribi oportuit, quas in consilium habere ius dicturi. Nam si magistratū potestatem feris quicquid libet statuendi, uide in quam nos seruitutem conijcias? Iure possessiones assignant: si aliud uidebitur, ius erit eripere: quod dictū est, iudicium fuerit: quod modo erat ratum, irritum fuerit. Quicquid decreuerit, iusto et rapida scribere oportet aqua, usq; adeo non cessabit sibi, et iure subinde mutato in alia se formam more uertet. Non domus, non liberi, non coniunx, res ne nostra quidem uita nobis carior est, in tuto erant. Res bonæ omnes, pietas, humanitas, doctrina, artiq; uniuersæ, quæ ocium, pacemq; amant, exulabunt. At cum his uitijs leges medeantur, nec libertatis ullus præterea fidelior sit custos, quid uetat legum beneficio uti? Quæ magistratibus fiduciam tantam nostri potestatem faciunt, ut ius nostrum, quoties periclitamur, repetere liceat? Aristoteles in ea demum Repub. quæ scripto iure regitur, deos implere adfirmat, quod libertatem leges tueantur: quæ haud scio an hæc uita nihil dulcius habeat. Quid enim felicius quā in iuriæ metu uacare, societateq; hominū tuto frui? Proinde ille ne bono quidem uiro sine legibus Respublicam mandari patitur. Sed recita uerba.

Verum dicet aliquis, maligne me de hominum ingenis sentire, cum nullius adeo exploratam fidem ac uirtutem esse duco, cui tuto ciuitas committi possit. Ego uero optarim passim imperare Nestorios: uerum uidemus quātarim optimorum principum paucitas. Nec obscurum est, nec illud dictum, Omnium bonorum principum imaginem uno annulo sculpi posse. Quare facile patior, in mediocribus, ut sunt ferre, cerio iure uim regi, et officij sui, si qui sunt imprudentes magistratus, admoneri. Hæc mea est ratio: nec scilicet mihi Respublicā somnio, quā qualatem existere res humane sinunt. Finge autem nec odio adficiam ad Stoicos delatam esse, qui nec gratia, qui ut est uulgè improbitas, malunt legibus, quā uel sanctissimis magistratibus credere? Est enim quorundam tantā rabies, tantāq; pertinacia, ut æquitate fideq; iudicū satisfieri sibi non patiatur, sed cum summo iure cōtendant, extremāq; omnia exasperantur: sæpè insensius cum iudicibus, quā cum aduersario concertent. Hic uero magistratum auctoritas periclitatur, nisi publicè receptæ leges defendant. Adeo non modo

modò aduersus tyrannidem in legibus innocentia præstidum est, sed et magistratibus aduersus uulgi importunitatem. Hic tanquam athenis quidam murus est; denique cōmune unaculum inter se Principiū ac multitudinis est, ius scriptum, ad pacem tuendam comparatū. Iam et improbi ciues facilius in fortunas aliorum impetum facient, cum uel nullæ poenæ certæ absterrebunt, uel ius erit incertum. Contrā, ut ij qui iter faciunt, cum uiam indicant Mercu- riales statuæ, nihil metuiunt, nec ubi errant: ita boni ciues cum certum ius propositum est, securi degunt, cum docēt leges, et quid pro se quisque præstare debeat, et quid cuiusque sit proprium, et improbis certum exitum minantur. Cum autem libertas nihil nisi mane uocabulum sit, si bonis securitatem demas, crudele fuerit ius scriptum et medio tollere, si quid ad securitatem in bonorum animis alendam confert.

Accedit huc, quòd ut modestissimi homines imperent, tamen futurum sit, ut de iure sepe dissentiant, nisi ex certis legibus res iudicentur. Quæ est autem pestis ciuitatibus perniciosior intestina discordia? Quas hæc urbes nō sunt diuis euerit? Quare nulla tā parua res est, quæ modò ad concordiam conseruandam conducere uideatur, quæ negligenda sit. Sepe autem ex leuissimis iniurijs, non secus atque ex minutissima scintilla, grauisimum incendium oritur. Non rarò et res grauisimæ in disceptatione ueniunt, ubi si magistratibus de iure malè cōuenient, studijs factio- nibusque publica tranquillitas turbabitur, dum suæ quæque parti sententiæ suffragatores, addo etiam uires, publicæ salutis obliuiscuntur, comparat. Quam autem non solitudinem malis, quam intestinis flagrantem odijs urbem colere? Proin de, cum Hebræos Deus inter se quamcōiunctissimos esse, rectissimisque consentire uellet, certas leges tulit, ut ex præscriptis res iudicaret, ne quādo ius controuersum disidiū pareret. Plerique item alijs ciuitatibus uel principū tyrannis uel ciuiles discordiæ imposuere legū condendarū necessitatē. Nā cū inter se Athenis, de iure publico, perpetuò conflictarentur, res per id tēpus factiones, homines, opinio- nes, non pessimi, sed malè inter se, ut fit in imperio, coherētes; eaq; dissensio, morbo ciuitatis ingrauescente, et glori- ficatione odijs uniuersis exitum minaretur, res publica So- loni mandata est: is leges tulit, quibus libertatem et ocium urbi restituit. Et cū cernebat has unicū esse concordie ual- lē, constituit, ut qui ius dicerent, conceptis uerbis iusiurā- dum darent, se ex legibus res iudicatuos esse. Qui magi- stratum arbitrio simpliciter omnia cōmittūt, cum Solone, si libet, exposculent, nō mecum: qui ad consociandos inter se ciuium animos tantum facere momentū scriptas leges exi- stimauit, ut ex suo arbitrio magistratibus ius dicere uetue- rit. Sed recita iusiurandum ὅτι οὐδὲν ἄλλο. sic enim Demosthe- nes uocat. Euerūt et hæc ferè causæ, cur Romani scripto iu- re non satis tuto creditam optimatibus libertatem existi- mans, sepe imperium auctoritatemque detrectabat, de iure sepe dissentiebāt inter se etiam boni uiri. Hæc coegerunt tum plebis temeritatem, tum magistratum uim certis le- gibus moderari: suntque duodecim illæ Tabulæ, fons iuris nostri, prudētissimorum hominum iudicio propositæ. Id iu- gum cupide uniuersa ciuitas accepit, cum sentiret urbem

non diu futuram incolumem, nisi legibus muniretur.

Porrò cum ciuitates orbis terrarum principes, coege- rit necessitas penè Diomedea leges condere, quis furor est apud nos iā usu receptas uelle abrogare, ac inducere? Ma- gna consuetudinis uis est, quæ mores omnes, quib. assuefa- cti sumus, sine perturbatione publica mutari non sinit. Quare leges uel hoc nomine, quòd consuetudini mos gerē- dus est, oportuit cōseruari. At cum de rebus humanis etiā bene mereantur, publicam tranquillitatem et libertatem tuentur, obsecro, non insaniunt, qui refigere iubent? Actū fuerit de religione, de humanitate, de rebus bonis omni- bus, nisi coetus hominū iure cogantur ac defendantur. Ne- que uerò inter cetera legum beneficia hoc prætereūdum est, quòd de expetendis, fugiendisque rebus, rectas ciuib. opiniones inserunt. Id adeo ad formandos mores magnū habet momentum. Errant enim mortaliū ingenia, nisi cer- tis præceptis regantur: et ut quidque maxime cōmodum in præsentia uidetur, ita maxime licere putant, oculos men- temque libido præstringit, ut quod maxime cupimus, sepe (nisi dehortetur legum auctoritas) optimū esse ducamus. Auarus nihil esse uitij in scœnore faciendū existimat. At si ualerent leges, quæ scœnatoribus maiorē multā consti- tuerunt, quàm furibus, quis nō execraretur scœnus? Sunt quos parū pudet mentiri. At cū ex lege duodecim Tabula- rum è saxo Tarpeio deiiciebatur, qui falsum testimoniū dixisse cōuictus erat, cane peius et angue mendaciū ode- rat multitudo. Perpetuū oculū nunc in lauta uitæ parte po- nunt. At cum Atticis legib. capitalis esset defidia, grauitè audiebat. Furē abominamur, quòd in eum grauisimè ani- maduertatur, augetque crimē poenæ atrocitas. Prædonis lo- co habes eum, qui debitoris rem aut pecuniā usurpat, nisi sponte datam. Peperit hanc opinionem lex, quæ pronun- ciat, uim esse, quoties quis id quod deberi existimat, per iudicē reposcit. Nihil autē cū opinionibus, tum morib. nostris instabilius esset, nisi ex certis legibus cōpararen- tur. Nam ut nauis cursum ad ea sidera, quæ eodē semper loco circumaguntur, dirigunt: ita par est, ut ad leges, quæ à sapientissimis hominibus latæ, et uirtutis uiam rectissi- mē indicant, et sui nunquā dissimiles sunt, opiniones no- stras exigamus. Sed ut nulla ratio sit, cur scripto iure utā- mur, certè Romanæ leges merebantur, quas huc importa- remus. Quare maiorū nostrorū prudentiam laudo, quòd Romanas potissimū leges delegerunt, quas in iure dicen- do sequerentur. Et quando hæcenus benignè mihi audien- do operam nauastis, fauete quæso et reliquæ orationi. Exponā enim breuiter, cur tā opere iuuat, à Romanis le- ges mutuari. Vetus hic mos est, ab optimè cōstitutis urbi- bus exēpla petere. Nihil puduit Atticos, Aegyptias quas- dam leges usucapere, ut Herodotus testatur. Nemo Ro- manis uitio uertit, quòd cū cogeret publica necessitas le- ges conscribere, in Græciā legatos misere, qui inde legum formulas adferret, et de repub. instituēda summos in Græ- ciā homines cōsulerent. Id et cū maiores nostri fecerint, cū Romanæ reip. instituta ad nos attulerint, quid quæ- so peccarūt? Quæ tandem ars ex liberalioribus illis domi nobis nata est? Literas, temporum discrimina, siderum or- tus et occasus, architectonicā, Musicam exteri docuere, sine quarū cognitione uita planè mæca est: in quibus si ni- hil

hil offendit peregrinitas, quid uetat externis legibus uti? Quis dubitat nostra cultiora esse, et literis & legibus Romanis aduectis, quam fuere prisco illo barbaro seculo, cum nec ingenuis artibus animi nostrorum priuatim fingerentur, nec publico iure, aut certa disciplina mansuescerent? Adeone presentium pœnitet, ut mutare cum ueterum barbare libeat? quæ cuiusmodi fuerit, uel ex eo potest aestimari, quod humanis hostijs apud hos litatū est. Eant, quos tantopere uetustas delectat, & glandibus etiam uescatur. Iam cum Romani literas nos artesq; alias docuerint, quid fuit cur non illorum leges etiam imitaremur, cum nulla fuerit respub. quæ aut plura nobis, aut illustriora uirtutis humanitatisq; exempla, aut humaniores leges proponere potuerit? Fuit illud omnino unicum uirtutis atq; humanitatis in terris domiciliū. Longum fuerit recensere, qui ibi iuxta et in toga & foris, omnium belli pacisq; artium periti, clari fuere. Noti sunt Camilli, Curij, Fabricij, Fabij, Claudij, Scipiones, Crassi, Iulij, Cicerones, Scauola. Didicerāt hi respublice regere, non in umbra & in ocio, ut Græci: sed in sole ac puluere, usu magistro, uim, inconstantiam, uariasq; uoluntates uulgi, domi forisq; toties experti: norant, quibus artibus in officio retinenda tractandaq; sit multitudo: norāt, quæ pharmaca ciuitatum morbis conuenirent. Itaq; Vergilius cum alias artes alijs gentibus concedat, Romanis scientiam gerendæ reipub. tribuit:

Tu regere imperio populos Romane memento,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Porro cum hi qui musicæ operam daturi sunt, ad nobilissimos se magistros conferant, cum pictores optima sibi exempla proponant, cur non & in gerenda republica optimè constitutæ urbis, tum exempla, tum leges usurparemus? Milesias credo aut Sibariticas leges istis, ut sunt impuri, nobis ferent, qui Romanas tantopere oderunt. M. Cicero, cum de optimo ciuitatis statu disputat, non alias nisi Romanas leges fert, easq; naturæ maximè omnium cōsentaneas esse censet: cui si quid credimus, à natura discedunt, qui à Romanis legibus dissident. Vernaculo quodam iure Saxones adhuc alicubi utuntur, in quo quàm multa ex Romanis legibus emendata sunt? Quid fuit minus humanum, quàm quod uetere Saxones, ne nepotibus amisso patre, auita hereditas ueniret? Correcta lex est in comitijs populi Germaniæ, latumq; ut deinceps Romanum ius ea parte Saxones sequeretur. Et municipalia statim statuta, quoties æquitas poscit (sunt enim ferè barbara) Romanis legibus emendantur. Adeoq; magno cōsensu ius Romanū tanquā oraculum, nationes omnes de æquitate consulunt, sentiuntq; leges & placita omnia ad hanc regulam exigi debere: & in hoc exare uolunt, ut dijudicandis pensitandisq; omnibus quæ in publicis consilijs decernuntur, gnomonis uice sit. Tam sanctam plurimarum gentium conspirationem reprehendere, quid aliud est nisi insanire? Et meo iudicio sanè quàm multum interfuerit reipublicæ ut maximè in foro apud nos nō uersarentur Romanæ leges; in Bibliothecis eas adseruari: ut inde gerendæ reipublicæ rationē, æqui & iniqui iustum discrimē peterent, quicumque ad publica munera tractanda animū adiecerunt. Quid enim furiosius est, quàm quod ferè euenit, accedere ad reipublicam nullis instructos literis, nulla præditos neq; hu-

manitatis, neq; æquitatis sciētia? In scenam nemo prodit, nisi histrionicam probè meditatatus: nemo fidibus ludat, nisi musicam teneat. Quanto magis oportet eos, qui reipublicæ capessunt, qui consilium, qui opem innocentibus pollicentur, honestis artibus dedolari antea, & in schola bonarum rerum studio, grauioribus negocijs præcludere: Sunt enim hebetiores ferè in discernendis rebus communibus, quorum iudiciū nullæ literæ acuerunt, aut confirmarunt, & feri magis impotentioresq; quorum peiora mansuetior disciplina non molliet. Belluam aliquam immani sententia ex cauea in mediam multitudinem iures emissam esse, non imperare hominem, sicuti in inculti imperitij, non magistratus potestate rem publicam esse uideris. Quare à doctissimis hominibus de regendis ciuitatibus, de iure æquo ac bono multa conscripta sunt, ut uim uirtutis & iusticiæ Principum oculis subijcerent. Extant Platonis Aristotelis libri non pauci, extant eodem argumento & Aristotelis depinxit graphicè principem Xenophon, quem Scipio sic amasse fertur, ut nunquam de manu poneret. Eator de rebus humanis istos bene meritos esse, & nulla uiliter monuisse, dignosq; dūco esse, qui in manibus, in sinu gestentur ab omnibus apud quos in precio uirtus est: uerū nescio quo modo mihi adumbrasse magis quàm uisum coloribus expressisse Respublicæ uidentur, dum à communi consuetudine, & ciuilibus moribus longius recedunt, & pro suo quisq; stomacho ciuitatem sibi somniant. Plato, cetera omittam, mulieres etiam militare iubet. Aristoteles dubitat, an oppida moenibus cingenda sint. Ad hæc Scipio arguit ferè immodicè delectantur. Socrates apud Aristotem, ex iusticia naturæ facit. Aristoteles con Geometricis proportionibus, partim in Arithmeticis consistere iusticiam scribit. Laus ingenij petitur his parergis, ad rem non ita multum faciunt. Absolutam uerò ciuitatis effigiem est cernere in his legibus, quæ non in scholis, tæ sunt, sed in curia, in foro, ut bonis profugit, & portus, & aduersum improbos teli uice essent. Ut ostendat mihi, nisi proximè repræsentet, quos imitari instituerit. Quæges parum probamus, à communi capiti remotiores. Quæ re hoc mihi planè persuasi, uiliorem esse Romanarum legum cognitionem ijs qui Respublicas gerunt, quàm Philosphicarum in hoc genere disputationum. Grauior, ciuilitatis, & humaniū omnia constituta sunt à legum auctoribus, idq; res cogebat. Erant enim ad ciuilem hominū consuetudinem leges accommodandæ, nō aliter atq; pharmacum cum attemperari oportet ægri corporis naturæ ac uitæbus. Philosophi sibi in scholis quædam liberè permittunt, quæ in gerendis Rebuspublicis nō fuerit consultum sequi. Sunt quædam in Europa gentes, quæ non iudicant res ex Romanis legibus, sed uernaculis. Et tamen qui ibi Respublicas gesturi sunt, ferè Romanas leges apud exteros discunt: qui, ut accipio, interrogati, quid, cum nostrarum legum non sit apud eos usus, in eis cognoscendis tantum operæ ponant? respondere solent, Animam se spiritumq; legem (sic enim loquuntur) excipere: hoc est, æquitatis uim ac naturam hinc decerpere, ut de patrijs legibus rectius iudicent. Laudo prudentissimā uocem, quæ significat omnia rectius perspexisse summos illos uiros nostri iuris auctores: & neminem satis instructum esse ad ciuitatem regendam.

dam, qui non in his cognoscendis tyrocinium fecerit. Quid quod in his iureconsultorum literis bona pars antiquitatis reliqua est? Veteres mores, sermonis Romani plerique figure, quas nisi hi explicarent, in alijs scriptoribus nunquam non aliter atq; in luto haeremus, nec intelligi optimorum auctoru plerique insignes loci possent. Quod si historia, si alie ueteru literae nobis, ut debet, curae sunt, cum his passim lucem adferat iureconsulti, uel à Grammaticis et Rhetoribus eorum Commētariorum adseruari oportet. Itaque nisi simul omnibus literis bellum indicemus, et ut sit ac sentio Romanae leges emoriantur. Quosdam nobiliū urbium picturæ, quosdam marmora, quosdam statuae delectant, eaq; summa cura conseruant. Quæ, malum, barbaries est, leges, plusquam aureum pulcherrimæ urbis monumentum, et germanam *enōra* obliterare? Quidam clarorum hominum sententijs unicè capiuntur, parietibus inscribunt, annulis insculpiunt, illinunt omnibus chartis, si qua insigniter placuit. In his noluminibus tot extant gnomæ, quod leges erutæ ex intimis sapientiæ penetralibus, ex doctissimorum poetarum, oratorum, et philosophorum monumentis: et recitant doctissimos rerum humanarum omnium Imperatores et iuriconsultos nostrorum rabularum dissimiliores, quam sunt Chiorum in talis Coi, sed insculpti literis, usu reipublicæ domi forisq; gerendæ exercitui: uel tatorum utrorum memoriæ hic honos debetur, ut tanquam exuias, eorum scripta conseruemus. Quod illorum nos exemplū imitari, quam ijs obsequi, qui non modo legibus malè propitijs sunt: sed prorsus neq; ius, neq; bonam, atq; æquum sciunt, melius, peius, prodest, obsit, nihil uident, nisi quod libet.

Post hic locus, postea quam sententiā de Legibus nostram exposuimus, aduersariorū calumnias refutare: quæ quia leuissimæ, et penè ridiculæ sunt, paucis à me perstringentur. Mutile, inquit, legum rhapsodiæ sunt. Purpurea calamitas est, quam insectari minime cōuenit, mihi quid uotis proficitur, integra ueterum iureconsultorū uoluntate exstare. Verum cum hæc tantum fragmenta, fortuna nobis reliqua fecerit, impium fuerit, uelut ex naufragio receptis hospitibus, uitam inuidere, præsertim non tenias nobis, et legum capita, quantum satis erat, tradiderunt. De singulis casibus anxie superstitiosq; constituedam formulas, quemadmodum in alijs sit artibus, concipere, quibus similia inter se facta metiamur, ne si res inmensum crescat, nemo consequi possit. Deinde in legibus infigi possunt tanquam breuiā *enōra* *enōra*. Sed ogganniunt aduersarij, obruta esse omnia et conspurcata sordidis interpretū commentarijs. Ego uero Romanis legibus patrocino, non neotericis interpretibus: quorū si prodesse uoluere, laudandus est conatus, et tamen quicquid istic uitijs est, id uniuersum semel imputo in scitiæ humanitatis, et elegatium literarū: quibus qui non sunt perpoliti, hi nihilo ad tractandas grauiiores discipli-

nas magis adpositi sunt, quam ad lyrā asinus. Primum enim cum Romano sermone cōscriptæ sint leges, quomodo in eis uersabitur, qui linguæ figuras ac uim nō tenet? tam, etiā si Scythicus legū sermo esset, tamē pinguius iudicant, docent obscurius, et imprudentius, quacumq; de re dicere instituit, dant sine mente sonū, quotquot dicēdi artes non attigere. Magna uis est in humaniorum literarum studio, quam animo rectius cernere, quam oratione depingere possumus. Et exempla superioris ætatis cōmonent, quid sapiant, quōtā mentis unciam reliquā habeant ijs qui ab istis artibus alieni sunt. Vides quā ineptē tradiderint suas artes Philosophi, quanto conatu quantas nugæ docuerint. Nihilo saniores iureconsulti fuere, qui disputarunt de Lazaro, ualuerint testamentū, posteaquā is reuixit, et hoc genū innumera. Solebat apud nos doctus quissimā homo, istorum ineptias festiuo commento ridere. Non procul opido quodā, aiebat, ad flumen pistrinum, ex quo cum non ita multo antè aquatum asinus descendisset, cum in extrema ripa seu lutulenta, seu tenuiore aqua fluere, quā ut os imbueret posset, in proximam cymbam fortē pergīt, unde uberiorem iusti amnis aquam hauriret. Porro cum descendisset nauiculam, impetu detorquet à ripa in medium flumen: quo cum esset excepta, secundis uētis in scopulum defertur. Hic postquam impegit, fracta est, et imperitus ille nauclerus in undis periit. Doluit molitori, ubi rem reperiuit, iactura, et piscatorem in ius uocat, damnum dedisse acusat, quod eius nauigio iumentum auctum sit. Contra ille factam ab asino pauperiem, seq; damnum accepisse exclamat, quod nauigium amiserit, in flumen ab asino impulsus. Vtrinq; acerrimè à condūctijs rabulis certatum est, iudici causa uisa est intricatio, quā ut liceret, non consultis iuris professoribus, pronunciare. Defrunt ad legaleios. His uero negociū mirum factum est, dum pro se quisq; uindicare asinum contendit, disputationes uarias instruunt, rixantur de asino in Scholis, et cōciliabulis pertinacius, opinor, q̄ Græcus ille de asini umbra: et haud scio, an nōdum etiam de summa rei decreuerint. Obsecro, non insanire tibi uidentur, si qui se in tam ridicula causa diu torqueant? Verum mihi crede, istorum disputationes futiliores sunt hac molitoris cōtentione. Quotus enim quisque de communibus rebus ciuilitè, et ex communi sensu iudicat? Ingenia in stultis formulariorū literis obbrutuerunt, hasq; in Scholis et foro non aliter atq; suas epodas magi non intellectas recensent. Nihil hic de grammaticis et puerilibus erratis, de barbarie sermonis queror, quam præscriptione tuentur: iudicij inopiam accuso, qua fit, ut nec ius nec fas in plerisque causis cernant. Aduersus eam pestem, dicendi artium studio mens præmunienda est. perinde atq; aduersus Circes uenena Vlyssē moly herba Mercurius præmuniit. Si quid iuris interpretes in scitiā literarum peccarunt, uestrum est, uestrum, inquam, honestissimam prouinciam repurgare, et explosis indoctis commentarijs à situ et squalore leges adferere, et germano nitore restituere. id humanius est, quā leges ipsas neuitquam malè meritas de nobis obliterare.

Sed audio etiā de professorū morib. nōnullos queri. Primum optarim hos censores in suis uitijs emendandis. nolo enim nunc quidquā acerbius dicere, tam esse acres, quā sunt

sunt in reprehendendis alienis oculati. Deinde cum sint in hoc ordine plerique boni uiri, iniquum est legibus imputare, si quid adferunt iurij professores. Iam ego ob hanc causam doctissimos & optimos quosque cupio legibus discendis operam dare, ut extrusis ueteratoribus & sycophantis illis, iudicia, forumque redeant aliquando in bonorum ac doctorum uirorum potestatem. Modò res iudicant indocti ferè, qui ne nihil sapiant, unum aliquem ex uulgaribus pragmaticis in consilium adhibent in quibus ut quisque est indoctissimus, ita est audacissimus & nequissimus. Huius uident oculis, huius audiunt auribus reliqui omnes: quod hic somnariit, reliqui decernunt: Atque aiunt: Negat, negant. Capita sunt sine linguis, ius ipsi & ius æquitate ignorant. Leguleius ille naribus omnes tanquam bubulos trahit. In tanto iudicium ueterno, irrepunt in forum & uanissimæ rabulæ causas acturi: qui quando is questus est uberrimus, ex litibus lites serunt, clientes deglubunt, Respublicas depeculantur, indoctum iudicem nouis subinde technis ludificantur. Non possum adduci ut credam, Athenis unquam sycophantas, qui sic dicebantur, ullos nostris impudentiores, nequiores, ne fuisse. Ausim & hæc uitia insectie elegantium literarum imputare, quarum qui sunt imperiti, nescio quibus artibus ad honestatem flecti possint, quando uim uirtutis, nullæ aliæ literæ permittit oculis nostris subiecere, atque hæc quæ humaniores rectissime uocantur. Et cum ne leges quidem ipsas attingant isti, tantum ex uersutorum quorundam formulis sapiant, ne possint quidem contagione pestilentissimarum literarum non infici.

Proinde cum nulla meliore disciplina animi ad uirtutem assuescunt, nihil pudet in questu ius habere, uitare leges, detorquere malitiosis interpretationibus, in quâ uolunt pariem. Solonem refert Demosthenes, cum reum ageret quendam perniciosæ legis auctorem, dixisse: Cum capita le si nomisma adulterare, morte mulctandos esse etiâ eos qui leges uitant: propterea quod ut in priuatis commerciis ac contractibus nomismate utimur, ita publicis commerciis, & negociis leges esse nomismatis uice. Rectè Solon. Atque utinam eò redeat res, ut & in nostris iudicijs petulantia, impudentiaque rabularum coherceatur, mulctetur dolus. Id adeo fiet, ubi ad Respublicam boni uiri accedent, literis & cognitione iuris instructi, quibus isti imponere nec ausint, nec possunt. Itaque Reipublicæ interest, ut optimi quique & uirtutis amantissimi ius perdiscant, ut si quando publicum munus tractandum est, rectè gerende provincie artes teneant. Videmus enim quos ludos Rebus publicis ubique magistratus imperiti & indocti reddant, quos ut boni sint, necesse est multa incautos peccare: & tamen ferè ita fit, ut deteriores sint, quo sunt indoctiores.

Dixi de legibus longius fortasse, quam ferebat tempus: sed omnino parcius, quam & res poscit, & ego uolebam.

Reliquum est, ut eos qui in legibus uersantur, adhorter, ut strenuè pergant, nec è medio cursu reuocari se indolentibus patiantur. Nam cum iudicia adprobet religio, non modò non impium, sed sanctum etiam officium faciant, qui ritè de iure respondent, & res iudicant. Plerique postea quæ hanc induere persuasionem, uersari se in re prophana, et quam Deus nihil moretur, minore fide curaque munus suum obeunt: hos meminisse uolo, Deum & iuris autorem esse, & iudicem futurum. Libra & pondus, inquit Salomon, & iudicia Dei sunt. Quare si quid iniquum statueris, non hominum tantum mores uiolari credas: sed Deum, à quo iudicia constituta sunt, offendi sentias. Non hominis, ait optimus Princeps Iosaphat, exercetis iudicium, sed Dei: ac si spectator & arbiter consiliorum uersorum Deus: Si timor Domini uobiscum, accuratè rem gerite. Hoc uero diuinus spiritus oraculum non illi tantum seculo, sed omnibus qui ubique ius dicunt, prodidit. Nulla sanctorum in terris functio est, quàm cinere Ecclesiastica. Huic proxima est, ius dicere: quàm si rectè gesseris, nemo monachus, nemo eremita superiore est apud Deum loco. Prophetam munus est, sed quod non minus religiose tractari oportet, quàm ad aram accedendum est sacrum facinus: imbecillè uerè sacrum facis, cum publicæ tranquillitati ac pacis operam nauas. Quo pluris autem hoc officij Deus facit, eo sunt execrabiliores, qui publicam in foro sycophantiam exercent, bonorum extortores, legum contumaces: qui uel ob hanc causam ferendi non erant, quod à ciuitatibus bonorum flagitia Deum non raro abalienent, grauius succensentem constupratis iudicijs. Porro cum non dispiciant cum pietate leges, & usu receptæ sint, nihil morentur eos qui se insectandis ciuilibus moribus ad uulgus uendunt. Nam sine publica calamitate receptas leges mutari non posse, & res docet, & sapientissimi quique monuerunt. Exabat apud Locros in bene constituta ciuitate, ea de re lex, ut quisquis aduersus receptas leges rogationem ferret, is eam inserto in laqueum collo suaderet: quæ si uidebatur à Republica esse, saluus euadebat auctor: strangulabatur autem constricto laqueo, ubi oratio difficilissimè. Neque dubium est, quin ita constitutum sit, ne temerè inducerentur usu confirmatæ, probatæque maiorum iudicio leges. Et Athenis uociferantes erant, qui apud Præfectos in omnibus publicis concilijs, candidis fascijs coronati assidebant, ut prohiberent, ne quid contra receptas leges decerneretur. Denique ut quæque ciuitas optimè constituta sit, ita minime passa est leges antiquari. Proinde nos quoque publicum ius diligenter tueamur, præsertim cum Romæ natum sit, in principe orbis terrarum Republica, in prudentissimorum & doctissimorum hominum concilijs: quorum non modò literæ nos æqui & iniqui discrimen docent, sed exemplum etiam & res præclarè gesta, ad uirtutis studium adhortantur. Dixi.

DE PERFECTO IURISCONSULTO.

Exstat locus ualde insignis in Philippica nona M. Tullij Ciceronis, cuius ergo exitus ille uir Christophorus Hegendorphius sese eam potissimum enarrandā suscepisse testatur: quod scilicet eò loci imago perfecti & ueri iuriconsulti ob oculos posita uideatur. Itaque illi unā cum Hegendorphina expositione ceu plurimum instituto nostro cōuenientem, transcribendum dubitatum iri existimo. Nunc audi Ciceronem:

Nam reliqua Seruij Sulpitij uita multis erit, praeclarisq; monumentis ad omnem memoriam commendata. Semper illius grauitatem, constantiam, fidem, praestantiam in Republica tuenda, curam atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec uerò filebitur admirabilis quaedam & incredibilis, & penè diuina eadem scientia. Omnes qui ex omni aetate hac in ciuitate intelligentiam Iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iuris consultus, quàm iusticiæ fuit. Itaque quæ proficisciebantur à legibus & à iure Ciuili, semper ad facilitatem æquitatem quæ referebat. Neque controuersias tollere. Ergo hoc statuae monumento non eget, habet alia maiora. Hæc enim statua, mortis honestæ testis, erit illa memoria uitæ gloriose: ut hoc magis monumentū gratiæ senatus, quàm clari uiri futurum sit.

Hic Cicero quadam prolepsi rhetorica utitur. Nam cum dici possit: Ergo Sulpitius ob nullas res alias, quàm legationem susceptam ad posteros laudari poterit: respondet Cicero, Sulpitium non adeò egere statua, quod nisi ea ornaretur, nullis alijs monumentis ad posteritatem commendatus esse queat. Nam & alia esse quædam Sulpitij decora, propter quæ ad posteros memoria eius intermori non possit. Et hic obiter laudem Sulpitij adspersit. Atque hic unus est locus, propter quem hanc Philippicam paucis enarrandam suscepimus. Nam hoc in loco Cicero, ut meos ponere uoluit. Quare & iuuentus iuris Ciuilis studio pitium imitandum proponat. Etenim is tandem iuriconsulti nomen merebitur, qui Sulpitij quàm simillimus fuerit. Nec, ut ego arbitror, quemadmodum Orator Crassus apud Ciceronem, sic hic iuriconsultus Sulpitius à nullo unquam effingi & exprimi poterit. Nam ea quæ in Sulpitio iuriconsulto praeclara fuisse ornamenta à Cicerone prædicantur, cura, labore, industria, exercitatione quotidiana etiam à iuvene aliquo iuris ciuilis studio comparari poterunt. Sed audiamus tandem, quæ uirtutes in iuriconsulto elucescere debeant. Nolo autem hic totam Sulpitij uitam retexere. Nam id & longum, & molestum etiam lectu futurum esset, sed ea tantum hic explicabo, quæ in Sul-

pitio præ ceteris iuriconsultis omnibus insigniter enitiuisse commemorantur, ut ex his iuuenes iuris ciuilis studiosi cognoscant, quibusnam uirtutibus eos expolitos esse oporteat, ut iuriconsulti nomen sibi uendicare possint. Sic autem inquit M. T. Cicero: Nam reliqua Seruij Sulpitij uita, &c. hoc est, reliqua Sulpitij uita, propter & multas, & quidem præclaras uirtutes apud posteros semper commendabitur. Quæ autem illæ sunt uirtutes iuriconsulto dignæ? En audi: Semper illi grauitatem, constantiam, fidem, praestantiam, in Republica tuenda curam atq; prudentiam omnium fama celebrabit. Grauitatem tribuit Sulpitio. Est autem hoc loco grauitas, firmitas quædam & constantia animi, ac in uultu, moribus, uerbis, rebus agendis quædam seueritas. Vbi iuuenis iuris Ciuilis studiosus discet, sibi elaborandum esse, ut iuris Ciuilis cognitioni etiā grauitatem adiungat: ita quod omnia quæ agere cœpit, porro constanter agat, ac in uultu, moribus, uerbis, actionibus popularibus, & rebus quibuscunq; obeundis se seuerum præstet. Quæ grauitas ad auctoritatem conciliandam plurimum facit. Nam plus tribuere eis, & plurius facere solemus eos, qui se graues in rebus omnibus ostendunt, quàm hos, qui facili momento huc illuc impelluntur. Quid autem Cicero grauitatem dixerit, mox declarat, dum Sulpitium à constantia laudat: quasi diceret, grauitatem, hoc est, constantiam animi in Sulpitio, omnes mortales celebrabant semper. Tribuit & Sulpitio fidem. Est autem fides, autore Cicerone, dictorum cōuentorumq; constantia: & fides ita dicta, quia fiat quod dictum est. Et hic cognoscit iuuenis iuris Ciuilis candidatus, fidem in uero iuriconsulto excellere debere: hoc est, ut id quod dicit, promittit uerbis, rebus quoq; ipsis præstet. Ac ut non tantum litigatoribus, quibus se super futurum receperit, fidem datam seruet, sed etiam illos non inanibus uerbis subducatur, & causam quæ prorsus uincibilis non est, maxime uincibilem esse adfirmet. Nam quid hoc aliud est, quàm fallere litigatores? Quare iuuenes istos ceu pestes fugient, qui iactitant, non ueros esse iuriconsultos eos qui non causam quamlibet agendam suscipiant, & litigatoribus de causa quamuis depulsa bonam spem adferant. Nam id genus homines meri plani & impostores sunt, non digni qui iuriconsultorum tabulis censeantur. Laudat Cicero & in Seruio Sulpitio praestantiam. Praestantiam uerò, ut mihi uidetur, hic appellat, quàm Græci *ἰσχυρὸν* appellare cōsueuerunt, uirtutem qua alij alijs excellere solent. Sic quod Sulpitius nō unus ex multis fuerit, sed uir præstans & excellēs. Vbi iuuenis discet, ueri iuriconsulti esse, ut alijs hominibus longè anteeat sapientia & alijs uirtutibus, ut sit ueluti exemplum bene & honestè uiuendi: quales olim iuriconsultos quosdam alios propter Sulpitium fuisse legimus. Laudat Cicero Sulpitium à cura in tuenda republica, hoc est, quod sollicitus de republica fuerit, & cum summa cura defenderit contra istos, qui cum latrocinij intestinis lacerare et euertere cōtenderunt. At illud est, quod uel in primis à uero iuriconsulto requiritur, ut in rempublicam defendendam summa cura incumbat, mortem prius appetiturus, quàm ut eam in discrimen uenire patiatur. Neq; uerò cura in republica tuenda satis est, nisi etiam accedat prudentia, quæ est (autore Aristotele) habitus, qui secundum certam rationem

tionem iudicat & deliberat, uel (ut Cicero eam finit) est rerum expetendarum fugiendarumq; scientia: Græci *πολιτικός* appellant. Cum cura ergo in tuenda republica prouidentiam copulauit Sulpitius, quod non temerè, non precipitanter aliquid in republica egerit, sed diligenter prospexerit semper, an id quod agere uellet, reipublicæ honestum, rectum & laudabile esset. In republica autè Romana hac ferè Sulpitium egisse legimus. Cum Quæsturà unà cum L. Murena peteret, prior renunciatus est, ac cum sortitus esset prouinciam Hostiensem, nihil in signo in ea edidit: nam nulla occasio aliquid memorabile agendi illi dabatur: deinde cum L. Murena quoq; Præturam petens prior designatus est. Ac Consulatum unà cum Marcō Marcello eius collega adeptus est, in qua præter alia multa, hoc cum primis dignum memoratu gessit. Cum collega eius Marcellus Caium Iulium Cæsarem ex Gallijs domum reuocare, & ei successorē mittere uellet, ac nollet ut Cæsar absens consil designaretur: Sulpitius olfaciens hac ex re bellū ciuile accensum iri, collegæ fortiter resistit, et toto tempore consulatus sui subinde Senatum: monuit, bellū intestinū cauendum esse, quod illud secum omnium malorū agmen adferret. Sed cū frustra monuisset Sulpitius, & tandē bellum inter Pompeium & Cæsarem ortū esset, & Cæsar ex Italia Pompeio electo, Romam uenisset, mira cōstātia usus est Sulpitius. Nam liberè dicebat, sibi non probari, quod Cæsar cū Republica bellū gereret, & in Hispanias oppugnatum legatos Pompeij proficisci uellet: potius dādum esse operā, ut pax inter Pompeium & Cæsarem cōciliari posset, ac Senatum, qui ferè totus ex urbe aufugerat, in Italiam & Romam reuocandum. Ad extremū, cum uicto Pompeio, Cæsar Romam redisset, ab eo Græciæ præfectus est Sulpitius: in qua prouincia, quanta sue moderationis, iusticiæ, prudentiæ, integritatis documēta dederit, nemo satis pro dignitate uerbis explicare poterit. Hæc hic paucis cōmemorare uolui, ut iuuenes intelligant, quomodo tandē Sulpitius summā curam & prudentiā in reipub. Romana exhibuerit. Et hætenus quidem audiuius Sulpitium laudari à uirtutibus his, quæ uero iurifconsulto profectō digne sunt, & esse etiam debēt in eo iurifconsulto, qui reipublicæ (propter quam rectè gubernandam iura ciuilia discenda esse Imperator Iustinianum in Præfatione suarum Institutionum iuris ciuilis ostendit) præfuturi sunt. Nunc audiamus, quomodo se uerus iurifconsultus in legibus explicādis exemplo Sulpitij adductus, gerere debeat. Sed hic prius dicendum est, quāquam, acciderit, quod Sulpitius iuri ciuili animum adiunxerit. Sic autē accidit. Erat Sulpitio in foro causā quædam amici cuiusdam agenda, quam ut felicitus ageret, accessit Qu. Mutium Scæuolā præstantissimum iurifconsultum, ut eum in causā amici cōsuleret. Cum autem Qu. Scæuola quid sibi in causā proposita uideretur, respondisset, & Sulpitius responsū Scæuolæ parum intellexisset, iterumq; eum interrogasset, ac nec quod secundum à Scæuola responsū erat, satis assequeretur, Scæuola iratus ad Sulpitium dixit, turpe esse patricio & nobili uiro, & causas oranti, ius, in quo uersaretur, ignorare: quo dicto Scæuolæ Sulpitius cōmotus, mox sub Gallo Aquilio, Lucio Balbo, Sexto Papyrio, C. Iuuentio iuris consultissimis operā iuri dare cœpit. In quo quā-

F E C T O

tum breui tēporis spacio progressus sit, Cicero mox ostendit. Ac ab hoc uno Sulpitio facile intelligi potest, quāturpiter errent, qui neminem iuriconsultum insignem fieri arbitrantur, nisi eum qui à teneris, ut Græci dicunt, iurigiuculis, in iura Ciuilia incumbere inceperit. Certe Sulpitius iam diu in foro causas egerat, & etatis iam pronectior erat, cum ad iura Ciuilia discenda animum adiecerat, & tamen in illo studiorum genere breui omnes excelluit. Qui uerò id factum sit, postea dicetur, inquit iam hic notister Cicero. Nec uerò silebitur admirabilis quādā & inestimabilis & penè diuina eius in legibus interpretandis & equitate explicandis, scientia. Vbi audimus Ciceronem in Sulpitio hoc cū primis laudare, quòd leges & equitate explicarit, de qua re mox uberius dicet, & subdit Cicero: Omnes, qui ex omni etate hac in ciuitate intelligentiā iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Sulpitio non sunt conferendi. Et hic audimus, quantū progressum Sulpitius, quamuis serò ad iura Ciuilia uenisset, fecerit: ut qui omnes suæ etatis, & sui seculi iuriconsultos adeò superarit, ut omnes in unum collatis, cū illo uno conferri nō potuerint. Cur uerò cum Sulpitio uno alij iuriconsulti omnes non cōparandi fuerunt, Cicero mox ostendit, dum inquit: Neque enim ille magis iuris cōsultus, quam iusticie fuit. Itaque quæ proficiscēbatur à legibus, & à iure Ciuili, semper ad facilitatem & equitatemq; referebat. Cuius locum Ciceronis, ut iuvenes intelligant, quādā hic diuina da sunt. Ac primò sciendum est, ius hoc in loco appellari id, quòd ab Aristotele in quinto Ethicorum nuncupatur *de iurisdictiōe*, id est summum & exactum ius, cum scilicet leges exacte, pro eo atq; ipsorum uerba preseruantur, citra ullam circūstantiæ alicuius animaduersionem explicantur. Paulus iuriconsultus in l. si quis. ff. de Constit. princip. uocat strictum ius, hac gratia, opinor, quòd in se constringatur, & non aliquantulum sese diffundat, ueluti æquum & bonum: seu equitas & moderatio, de qua paulo quando obiecta circūstantia, facere solet, de qua paulo post dicitur. Verbi gratia: Lex est, ut receptores latronū perinde puniantur atq; latrones, in l. i. ff. de Recept. latronum. finge apud Titium affinitatem eius uel cognatum latronem conseruari. An non igitur Titius perinde ac latro puniatur? Certe si hic summo iure cum Titio cognatum uolet, eum non minus acerbè quàm latronem cognatum punire poterit. Nam ita legis uerba sunt: Receptores latronum perinde puniantur atq; latrones. Sed Paulus iuriconsultus in l. eos. ff. de Recept. summum hoc & strictum ius mitigat: & ait, eos apud quos affinitas, uel cognatus latro conseruatus est, neq; absolueudos, neq; seuerè admodum puniendos: quòd non par sit eorū delictū, et eorum qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt. Sic in nona hac Philippica, Seruilius ex summo iure Sulpitium in legatione uita functū non statue honore de statua legatis intendebat. Nam legem à maioribus de statua legatis in legatione mortuis latam tantum loqui de legatis, qui in legatione ferro trucidati essent. Sulpitium autem non ferro aliud strictū & summū ius, cum recta cōtra legis alicuius uoluntatē nitimur, uerba eius aut cauillando, aut calumniatorie interpretando, dicam, an obliquo collo torquens do. de

do. de qua Sophistica legū interpretatione uerba fecit Vlpianus in l. fraus. ff. de Leg. ubi inquit: Fraus enim legi fit, ubi id fit, quod fieri noluit, fieri autem nō uetuit, &c. Cuius exemplū apertissimū mihi uidetur esse in l. ad exhibendum. ff. Ad exhibendū, ubi inquit Paulus: Ad exhibendum possunt agere omnes, quorū interest. Sed quidā cōsulunt, an possit efficere hoc dicto, ut rationes aduersarij sui exhiberentur, quas exhiberi magni eius interesset? Respondet, nō oportere ius Ciuile calumniari, neq; uerba eius captare, sed quā mente quid diceretur, animaduertere. Nam illa ratione etiā studiosum alicuius doctrinæ posse dicere, sua interesse, illos aut illos libros sibi exhiberi: qui si essent exhibiti, cum eos legisset, doctior & melior futurus esset. Et hactenus quidem de summo & stricto iure diximus. Cate- rum iusticia hoc in loco apud Ciceronē appellatur equitas naturalis, quæ germana et uera iusticia est. Aristot. ap- pellat eā *ἐννομία*, hoc est iuris summi et stricti *ἐννομία*, id est, emendatione: cum scilicet propter tempus, lo- cum, personam, & alias circumstantias rigor summi iuris emendatur, & mitigatur. Accursius in l. placuit. C. de iud. uocat cōuenientia, quod equitas agit id quod conuenit lo- cis, personis, tēporibus, unde & *ἐννομία* d. Græcis nomi- natur. Nam *ἐν* iuxta significat, & *νόμος* conueniens, unde de Suis & legit. her. equitate finit congruentia esse quan- dam in principiis iuris naturalis fundatā, cuius equitatis exempla sint plurima in toto Pādectarū opere: imō quid aliud librū Pādectarū sunt quā equitatis penuria? Sic in l. nihil interest. ff. ad l. Corneliam de ficiarijs, dicitur, quod nihil interest, occidat quis an mortis causam præbe- at, quod ius summi et strictum mitigauit. Ignatius quidam proconsul Betice, cū quendā qui per lasciuia causam mor- tis præbuisse, non lege Cornelia de ficiarijs, capite plecti uoluit, sed in quinquennium relegauit. quod factū Ignatij a diuo Adriano comprobatū est, ut refert Vlpian. in l. le- ge Cornelia. §. cum quidam. ff. ad l. Corn. de Sicar. Vbi au- tem Sempronio causam mortis præbuerat, agere uoluis- set, illum multimo supplicio, seu pœna capitis multare po- tuit: uerum cum equitatem consulisset, & comperisset Titium per lasciuia & nō opera dedita Sempronio cau- sam mortis præbuisse, mitius Titium puniuit. Sic in exem- plo, quod paulo antè produxi ex l. eos. ff. de Recept. Paul. iuriscōsultus equitate commotus ad finem uel cognatum, qui latronem ad se recepit, non tam acerbè puniendum re- spondit, quā ipsum latronem: quæ equitas ex persona e- ius qui latronem recipit, deriuatur. Sic in l. aut facta. ff. de Pœnis, Claudius Saturninus ex equitatis regula, in deli- ctis septem cōsideranda, dixit: personam, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, euentum. Sed quid pauca exem- pla persequor, quasi non Pādectarum libri his exemplis equitatis sint refertissimi, & quasi non ius autore Vlpia- no in l. i. §. de iustit. sit ars cognitio equi & boni. Docto- res in l. i. C. de Leg. & in l. placuit. C. de iud. contendunt duplicem esse equitatem: nimirum scriptam, quæ in libros Pādectarum relata sit, ueluti edicta prætorum, quæ equi- tatis sunt ueluti fontes: Non scriptam equitatem: quando index leges duriores propter aliquam certam circumstā-

tiam mitigat & lenit: ueluti cum iura municipalia, quæ quidam stricti prorsus iuris esse uolunt, probabili ratione in aliqua circumstantia moderatur. Quæ iura municipa- lia etiam ad æquum & bonum exigenda & moderanda sunt, per legem, si seruum. §. sequitur. ff. de Verborum ob- ligationibus. Vbi Celsus adolescens ait, sæpè perniciosè er- rari sub iuris scientia, nisi totum ad æquum & bonum re- digatur. et in lege, ita uulneratus. ff. ad l. Aquiliam, inquit Iulianus: Multa in iure Ciuili contra strictam rationem pro communi utilitate recepta esse. Nec omnino inutilis est disputatio Doctorum in d. l. placuit. quando æquitas rigori iuris præferenda sit, hoc est, quando à summo seu stricto iure rescripto discedere, & secundum equitatem scriptam pronunciandum & iudicandum sit. Et hæc est fere disputatio illius summa. Cum equitas nō est in scri- ptum redacta, rigor autem iuris in scripta redactus est, rigorem equitati præstare. l. prospexit. ff. Qui, & à qui- bus: ibi dicitur, Quod si mulier adulterij rea agenda sit, non possit seruos suos intra certum diem manumittere uel alienare, nec etiam eos qui extra ministerium mulieris fue- runt, uel in agro, uel in prouincia: & addit Vlpian. quod quidem durum est, sed ita lex scripta est. Præterea cum æ- quitas scripta est in genere, ueluti neminem debere locū completari cum aliena iactura: rigor autem in specie scriptus est, ut in usucapionibus et prescriptionibus, & hac in spe- cie rigor equitati antepositur, ut species generi, per l. i. & quæ ibi adnotarunt Doctores, ff. de Usucapio. cum l. nam hoc natura. ubi Bartol. ff. de condi. indeb. Denique cum rigor est comprehensus in l. posteriori, antefertur equitati: quæ est comprehensa in l. priori, de sententia glosse in c. extirpande. §. quia uerò. in glossa penult. ubi Imol. de præb. cum qua glossa faciunt Alex. & alij in d. l. placuit. Aetiologia, qua nititur sententia glosse, est quod lex posterior corrigat priorem. Quanquam sunt qui in contrariam sententiam eant. Sed quid dicemus ad l. placuit. C. de iud. ubi Imperator Iustinianus disertè ait: Placuit in omnibus rebus, præcipuè esse iusticiæ equitatisq; quā stricti iuris rationem. Item ad l. in omnibus. de reg. iur. ubi dicitur: In omnibus quidem, maxime tamen in iure, equi- tas spectanda est. Ad l. placuit. respondeo, Eam non uelle, ut à scripto iure recedatur in his speciebus, de quibus ius scriptum differit. Cum & illud legislator non ab equita- te alienum esse iudicauit, sed uelle ut in pronunciando & iudicando non nimis duriter, aut etiam callidè & calu- mniōse leges interpretentur: sed magis uoluntatem legum sequamur, quā uerba earum ueteratorie & callidè ca- ptemus. Ac ita hanc legem interpretatur Marius Salomo- nius in Commentario de æquo & bono. Verbi gratia: Con- stitutione duorum principum Theodosij & Valentiniiani cauetur, ut quicquid maritus, uel uxor in potestate consti- tuti inuicem sibi reliquerunt, non patri acquiratur, sed ad eorū ius pertineat. l. nō sine ratione. C. de bonis quæ lib. iā finge uel spōsum uel sponsam in potestate constitutos ali- quid inuicem sibi relinquere, an illud etiam ad illorum ius pertinebit, an potius patri acquiratur? Certè si hac in spe- cie uerba cōstitutionis Imperatorum mōdicè tenere ue- lis, respondendum erit, patri acquiri, nō ad ius uel sponsi uel sponse pertinere, cum cōstitutio de marito & uxorē

Ridiculi ergo est, quod quodam loco Alexander Ymolenis existimat, malum & imperitum Iuristam eum presumi, qui non utatur Latino Iuristis consuetudo, hoc est, qui non sparsissime & loquatur & scribat. Quamquam hic non probo etiam istos, qui recepta in Iure Civili uocabula, aut mutant, aut novant. Nam illi stulta sua novationem obsecrant, ut quod aut dicant, aut scribatur, intelligi possit. Ac cum quolibet disciplina sua peculiaribus habear uocabula, insana est prorsus uoces Iuris Civiles proprias, temere mutare & novare. Quare, ut iuvenes Iuris Candidatos, istos temerarios uocum novatores, imitari non uelim: ita illis autor sum, ut exemplo Sulpitij, elegantiam dicendi, hoc est, puram dicendi rationem sibi pareat.

Quanta autem in Sulpitio elegantia dicendi fuerit, ex duabus eius epistolis quas ad Ciceronem scripsit, iudicare licet. Nam illæ tam eleganter, tam pure scriptæ sunt, ut Leptori, quamuis moroso & fastidioso, satisfacere queant. Quanta uero studio elegantia & artis dicendi Sulpitius noster sagaxit, & hoc arguit, quod autore Gellio, M. Varronem per litteras rogavit, ut se ceteriore faceret, quidnam sibi uellet uerbum, quo in censorijs libris memoraretur. Id uero erat uerbum, Fuisse Capitolina. Respondit autem M. Varro, se adhuc in memoria habere, à Q. Catulo editum esse, quod uellet aream Capitolinam deprimere, ut per plures gradus in eam conscenderetur, ac suggestus pro fastigij magnitudine altior fieret: sed id non potuisse facere, quod Fuisse impedimento fuissent. Eas esse cellas quasdam, & cisternas, quæ in area sub terra essent, ubi reponi solerent signa uetera, quæ ex eo templo collata essent, & alia quæ ad religiosè donarijs consecratis, etc.

Ex quo studio Sulpitij, iuvenes studiosi Iuris quoque, facile cognoscere possunt, proprietatem uocum non tam Iuriconsulto negligendam, quam plerique hodie turpiter & negligant & contemnunt. Nam nisi Iuriconsultus tum uim, tum pondera uerborum in se intelligat, non raro tota uia aberret, necesse est. Unde in Pandectis titulus est de Verborum significatione: quem propterea alijs titulis accessisse prorsus mihi persuadeo, ut ostenderetur cognitionem proprietate uocum Iuriconsulto in primis esse necessariam. Quem titulum iuvenes studiosi ante omnia diligenter discere, & in manibus habere debent, ne si in professoribus Iuris barbaros, & omnis eruditionis elegantioris ignaros incidunt, propter ignorantiam proprii significationis uocum, à uero legum intellectu abducantur. Hactenus ergo à Cicerone nostro audiui, nobis in Sulpitio omnibus modis perfectum & consummatum Iuriconsultum ob oculos proponi. Nam primum omnium quod ad uitam & mores Iuriconsulto dignos attinet, audiui in uero Iuriconsulto esse debere gravitatem, constantiam, fidem, præstantiam, in republica tuenda curam atque prudentiam. Ego uero etiam addo religionis Christianæ studium. Nam

illud in primis efficit, ut Iuriconsultus & in respondendo de Iure, & profitendo Iure, quod suum est officium, sedulo faciat. Nam quod uulgo dicitur, Iuriconsultus, malus Christianus: non eo spectat, quasi nemo Iuriconsultus, & idem Christianus esse possit: sed de quorundam moribus loquitur, qui dummodo opes magnas cumulent, in paruo ponunt discrimine, quomodo aut priuatum uiuant, aut quid consulti respondeant, aut quomodo leges intelligant. Deinde quoque audiui perfecti Iuriconsulti esse, ut exemplo Seruij Sulpitij, & optimarum litterarum cognitione & elegantia dicendi bene instructus sit. Ad extremum audiui quo pacto Iuriconsultus cum aut de Iure respondere, aut leges interpretari uult, se gerere debeat: nimirum, ut (quoad eius fieri potest) omnia ad facilitatem & æquitatem referat, ac ut magis controuersias euellat, quam seruat. Ad hunc ergo Sulpitium nostrum, iuvenes Iuris Candidatos semper respicere, & non prius quiescere uelim, quam illius sunt facti quam similimi. Religionem Sulpitij hic excipio, quæ iuuenibus prorsus aspernanda & fugienda est. Nec uero iuuenibus, hoc præsertim seculo, magnis laboribus constabit, ut Sulpitij sint similes. Nam cum hoc seculo bonæ literæ ubique locorum Christi benignitate restituerint, & doctissimorum præceptorum, tam in Italia, quam Germania ac Gallijs, maximè sit copia: iuvenes non prorsus mentis hebetis, breui temporis spacio, optimarum litterarum cognitionem comparare, elegantiam uero dicendi, usu tam scribendi quam loquendi consequi poterunt. Quod ad politicas uirtutes Sulpitij Christiano quoque Iuriconsulto dignas attinet, de illis quoque iuuenis desperare non debet. Nā cum (etiam Scriptura sancta teste) homini sit attributa libertas efficiendi iusticiam politicam, & uirtutes politicas iuuenis Iuris Candidatus, politicas Sulpitij uirtutes, si modo uolet, efficere & præstare poterit. Ceterum, ne in his uirtutibus efficiendis, uel à naturali imbecillitate sua uincatur, uel à diabolo omnis honestæ uitæ hoste impediatur, Christum imploret, ut ab ipso & gubernetur, & contra diabolum custodiatur: ut quod uerum & primum Iuriconsultum præstare decet, præstare possit. Ac cum passim in locis multis Iuris civilis professores quoque doctissimi sint, iuuenes ex illis quomodo in legibus interpretandis, æquum & bonum considerandum sit, sine magno negotio discere poterunt. Hæc propterea tam multis hoc in loco disputare uolui, ut quum Cicero in Sulpitio perfecti Iuriconsulti imaginem nobis proponere uoluerit, iuuenes ad illam & diligenter aspiendam, & etiam imitandam inuitarem.

Habes iam Lucubrationis, siue Farraginis meæ finem: tametsi nihil ferè est in ea meum, præter operam, quam nauauit: ut ea quæ sparsim ab alijs uel tradita, uel dicta, uel explicata obseruaram, meo calamo exscripta, in unum ueluti corpus effingerem.

FINIS.

IA=

IACOBVS SPIEGELIVS IV^r

RIS CANDIDATIS, S. P. D.

VISVM est quoq; non alienum ab instituto nostro, si & integræ cūm eruditi, tum diligentis uiri Christophori Hegendorphini Exegesēs, quas olim edidit in Iustiniani Codicis titulos, Lexico nostro adiungantur, ceu iuris candidatis magnopere conducturæ. Siquidem tam exactam legalium titulorum proponūt explanationem, & id quidem tanta breuitate, quæ præcipuè in hoc docendi genere commēdari solet: tum adeo facili ductu atque perspicuitate, ut interim ferè nihil quod mireris, desiderari possit. Boni præterea (nisi fallor) consules indicem titulorum quoque Alphabeti serie, pro leuando inquirendi labore plerunque molesto, paginarū numeris respondentem, esse adiectum. Vale.

IN TITVLOS CODICIS IUSTINIANI, CHRISTOPHORI HEGENDORPHINI EXEGESES.

De nouo Codice faciēdo.

IN hoc titulo Iustinianus Imperator ostendit, se nouū quendam Codicem componi procurasse: in quo, præter suas Nouas Constitutiones, etiam hæc quæ in Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano Codice referantur, complexæ sint.

De Iustiniano Codice confirmando.

Summa huius tituli est: Imperator Codicem suum, ne uelut apocryphus habeatur, confirmat, et quā utilis reipublicæ Codex hic futurus sit, monstrat, & ipsum inuulgari, & diligenter obseruari mandat.

De emendatione Codicis domini Iustiniani, & secunda eius editione.

Quam Imperator Iustinianus secundum priorem Codicem, & multas Constitutiones edidisset, & in priore plerasq; correxisset: hæc quum in iam dictum Codicem relatæ non essent, iniunxit uiris non minus sapientibus, quā eloquentibus, ut priorem Codicem interpolent, & nuper inuentas sanctiones inserant: & pro eo, ac commodum eis uideatur, plerasq; resingant, ac nouum Codicem in publicum edant.

IN XII LIBROS CODICIS D. IUSTINIANI IMP. EXEGESES HEGENDORPHINI.

LIBER I

De summa Trinitate, & fide Catholica: & ut nemo publicè de ea contendere debeat.

Hic Imperator docet, de sacrosancta Trinitate ita credendum, ut Apostolica disciplina, iuxta Euangelica doctrina statuerit, nempe Deum patrem, Deum filium, Deum Spiritū sanctum, unum qui

dem esse Deum, sed personas tres. Ad hæc præcipit, ne quis ea quæ de fide Catholica sacrosanctæ Trinitatis, iuxta Apostolicas expositiones, & instituta sanctorum Patrum, qui in Nicæna Synodo fuerunt, diffinita sunt, in publico disputando conuellat: & quasi non satis rectè discussa sint, in dubium uocet. Porro hoc in isto titulo memorabile est, quod is, præter alia Concilia, Nicæne Synodi honorificam adeo mentionem facit, & quot patres adeo ei interfuerunt, recenset. Ceterum quando paucis adeo constat, qui dicantur Archimandritæ monasteriorū, quorum fit mentio l. 4. omnes uerò nolim latere iuris studiosos, Archimandritas, Abbates quondam dictos: quod olim monachi eremos incolentes, ipso uero tempore, id est speluncis & cauis montium habitauerunt.

De sacrosanctis Ecclesijs, & de rebus & priuilegijs earum.

Expositio Græcis concione & congregationem significat. In hoc titulo, Ecclesiæ nomine designantur, & loca Deo dicata, & homines qui locis huiusmodi præficiuntur, ut munia sacra obeant: proinde hic titulus, & repletur, & personarum templis præfectorum iura uocatur, hoc est, priuilegia ostendit. In l. neminem. sunt uoces Angariæ & Perangariæ, quæ quando plerisq; caliginem ob oculos offundere possunt, eas obiter exponam. Angariæ seu Perangariæ, dicuntur munia quæ capiunt incolectæ in auehendis reuehendisq; instrumentis belli. Dicitur Angariæ, Suida autore, quod necessitate urgente illa munera subeantur.

De episcopis & clericis, orphanotrophijs, & xenodochijs, & bephotrophijs, ptochodochijs, & alsisterijs, & monachis, & priuilegijs eorū, & castrensium peculio: & de redimendis captiuis: & de nuptiis clericorum uetitis, seu permisis.

Cum in isto titulo uoces Græcæ adeo multæ sint, & hæc magna ex parte corruptæ, eas prius exponam, & resti tuam, quā quid titulus complectatur, dicam. Orphanotrophium, appellatur domus, in qua nutriuntur orphanæ liberi, patre priuati, & re ipsa uel de pauperibus. Xenodochium, domus in qua peregrini et hospites accipiuntur. hodie hospitale appellamus, & re ipsa uel de pauperibus. In titulo est, bephotrophijs: sed legendum est Brephtrophijs. Est uero

ἡ ἀσκήτης locus, in quo aluntur infantes. Nam *ἡσέτες*, infantem Græce sonat. Est in titulo, *ἀσκήτης*, pro Ascete seruatur, & ad pietatis studia exercentur. *ἀσκήτης* Græcis exerceo, & *ἡσέτης* seruo, custodio significat. Iam ex his uocabulis & expositis, et repositis, facile est cernere, quid in isto titulo tradatur, nempe de etate, uita, moribus, priuilegijs episcoporum & clericorum: de priuilegijs Orphanotrophorum, Xenodochiorum, Bephotrophiorum, Prochodochiorum, Ascetiorum, monachorum. Ad hæc, de castrensi peculio clericorum, hoc est, de bonis clericorum differitur: de redimendis captiuis: quid illis accidat, qui uel testatorem, uel cognatum e carcere redimere post habent: per quem, quo pacto captiuorum fiat redemptio: quis pecuniam relicta ab aliquo in redemptione captiuorum, exigere possit. Denique, quibus clericis licitum sit matrimonium contrahere, quibus non licitum sit.

De episcoporum audientia, & diuersis capitulis, quæ ad ius curamque, & reuerentiam pertinet pontificialem.

Hic Imperator differit, de Episcoporum audientia, id est, iurisdictione, quam in audiendis causis, & his similibus rebus sibi sumere possunt. Tum quarum rerum satagere debeant Episcopi: uimurum quod debeant satagere eorum, qui in carcere degunt: satagere, quo capti e uinculis afferantur, damnati supplicio afficiantur, & si quæ sunt huius generis.

De hæreticis, & Manicheis, & Samaritanis.

In hoc titulo agit Imperator, nihil eorum priuilegio, quæ Christianis concessa sunt, hæreticis, & in primis Manicheis, & Samaritanis, concessa existere. Porro, Manichei, & Manete quodam hæretico dicti sunt, qui temporibus barbaris, homo multo omnium insanissimus: quippe qui se modo Christum agere conabatur ostendere, modo se paracletum esse iactabat: denique eo insanie proque, ut Christi more, duodecim discipulos assumeret, quos ad dispergendum uaria à uarijs hæreticis accepta dogmata, emittebat. Hæc ferme tradit Eusebius Cæsariensis libro septimo historie Ecclesiasticæ. Cæterum Samaritani homines erant, qui seiuncti à Iudæis, diuersa ab eis sentiebant, ut indicat Suidas in Collectaneis Græcis. Vide & diuini Hieronymi ad Algadiam.

Hic titulus & *τὸν ἀναβάπτοντον* prohibet: & ostendit, quæ poena tam rebaptizantem quam rebaptizatos maneat, nempe ultimum supplicium: quod, ut Accursius hic affirmat, mors est. Accursio suffragatur l. ultimum. ff. de penis. Et hoc quidem uero accedit, si uterque eorum dolo fecerit: id est, si utrique exploratum fuerit, non integrum esse, si semel baptizatus sit, & *ἀναβάπτοντον*. Ita Azon, ne quem sua gloria fraudem, exponit.

De apostatis.

Ἀποστασία, Græcis defecio significat: inde *ἀποστάτης*, defector: qui scilicet à fide Christiana, ad Paganismum, uel Iudaismum defecit, & defecit. l. finali, eodem titulo. In hoc titulo Imperator docet, quæ poenæ de apostatis

expetantur: nimirum quod illorum bona auctionentur: quod illis testimonij dictio non sit: quod ex testamento capiant nihil, nec in pristinum statum recipiantur: denique eijciantur ex urbibus, siue sacris inaugurati sint, siue prophani existant.

Nemini licere signum saluatoris Christi humi, uel in silice, uel in marmore aut sculpere, aut pingere.

Pietas Imperatoris hoc in titulo demonstratur. Nā quum (ut conijcere licet) plerique signum saluatoris Christi despicatui haberent, & (ut est impietatis comes audacia) pedibus humi obtererent, Imperator hac l. unica, poenam capitis minatur ijs, qui signum uindictis Christi, humi, aut in silice, aut marmore, uel sculpi uel pingi curēt. Secus est, si Christi imago in pariete, uel alio loco honesto aut sculptatur, aut pingatur, nam hoc fraudi non esse potest, ut est in cap. perlatum. de Consecrat. distinctione tertia.

De Iudæis & cœlicolis.

Iudæi, quia secundum eorum leges in rebus suis uiuere uolebant: nec se cœlicolarum, id est Christianorum legibus accommodare, Imperator in hoc titulo iubet ac imperat, ut in contractibus leges Christianorum sequantur: coram iudicibus Christianis litigent. Precipitur quoque Christianis, ne aut Iudæos offendant, aut rebus eorum uolentia manus iniiciant, & à Iudæorum matrimonio abstineant.

Ne Christianum mancipium hæreticus uel Iudæus habeat, uel possideat, uel circumcidat.

Quid in hac lege tradatur, cuius obuium esse potest. Hoc unum obseruatione dignum, quod si Iudæus mancipium, id est, seruum Christianum circumcidat, poena exilij mulandus sit: id quod etiam astruit l. Iudæi. 2. supra de Iudæis, & c. 2. in fin. extra de Iudæis.

De paganis & sacrificijs, & templis eorum.

Pagani dicuntur, quicumque à uera & orthodoxa fide aberrantes, peculiare deos sibi fingunt: in quos multa scripsit Gregorius Nazianzenus in libris aduersus Gentiles: de quibus uide & historiam Ecclesiasticam Tripartitam, libro septimo. Imperator ergo in isto titulo prohibet, ne id genus hominum aut sua sacrificia peragat, aut templa sua aperta habeat, sub poena capitis, & omnium bonorum confiscatione.

De his qui ad Ecclesiam confugiunt, uel ibi exclamant: & ne quis ab Ecclesia extrahatur.

Ecclesia in hoc titulo accipitur pro loco rebus sacris destinato. Iam Imperator hic docet, an ij qui sceleris alicuius autores in loca sacra confugiunt, ut extrahi possint. Quæ de re plenissime tractat l. presenti, & cap. inter alia extra de Immunitatibus Ecclesiarum.

De his qui in ecclesijs manumittuntur.

Manumittere, est dare libertatem, s. manumissio. Infit. de Libertinis. Imperator in tit. isto agit, quod in Ecclesia coram Episcopo, iuxta populi cōcionem manumissus, id est libertate donatus, perinde habendus sit, atque si coram iudice

iudice manumissus esset. Quae de re uide & §. multis autē modis. Instituit. de libert.

De legibus, & constitutionibus Principum.

¶ Lex est, quod populus Rom. senatorio magistratu interrogante, ueluti consule, constituebat. §. lex. Inst. de iure nat. gent. & ci. Constitutio uero est proprie, quodcūq; Imperator uel per epistolam constituit, uel cognoscens de creuit, uel edicto praecepit. §. quodcūq; igitur. Inst. de iure nat. gen. & ciu. Edictum, sunt literae quibus magistratus aliquid iubent, atq; imperat. His uocibus recte perspetis, haud difficile est cognoscere, quid in isto titulo tractetur. Tractatur enim, priuilegia non legem generalem reddere. Tractatur, quae sint leges generales, quae speciales: an principes legibus latis obnoxij sint: quis contra legis mentem facit: leges futuris negocijs dari. Tractatur, penes quem sit legum interpretatio.

De mandatis principum.

¶ Mandare, est alicui personae gerendum aliquid exequendumq; committere: inde de mandatis principum est hic titulus, quibus credi Imperator non uult, nisi ea scriptis probentur.

De Senatusconsultis.

¶ Id quod senatus constituit, atq; prohibet, Senatusconsultum dicitur. §. senatusconsultum. Inst. de iure nat. gēt. & ciu. Hinc est titulus de Senatusconsultis: quae & diligenter obseruari, & rescripta aduersus ea extorta, nullius momenti putanda esse, Imperator hic praecipit.

De ueteri iure enucleando, & de auctoritate iurisprudentum, qui in Digestis referuntur.

¶ Ius uetus appellatur, quod ab urbe Roma condita, & a Romuli tempore ad seculum usq; iustiniani, ferme per mille quadringentos annos confusissimè sparsum erat: id quod iustinianus in hoc titulo, uiris quibusdam non minus disertis, quam prudentibus enucleandum, id est exponendum, & in certum librorum ordinem redigendum demandat. Ad hoc de auctoritate iuris prudentum, quaedam differit. Porro in l. ij. quaedam Graecae uoces in exemplaribus pleriq; desiderantur, quas Alciatus ita reponendas censet. Verba Imperatoris sunt: Nec qui postea fuerint, audeant commentarios hisdem legibus annexere, nisi tamen si uelint eos in Graecam uocem transformare, ea consequentia, sub qua uoce Romana posita sunt, hoc quod Graeci *ὑποπῶς*, id est iuxta pedem, id est appositum & uehementer accommodatum, ut Erasmus in Prouerbijs exponit, dicunt: uel si quis forsitan per titulorum subtilitatem annotare maluerit, & ea quae *παράρτημα* nuncupantur, id est summaria quaedam componere.

De iuris & facti ignorantia.

¶ Hic titulus agit, quibus hominibus & quando officiat, uel iuris, uel facti ignorantia. Ignorantia facti est, ut si me fugiat, eum obijisse mortem, qui cognatione mihi iunctus fuit: aut non fugit me, eum mortem obijisse. Ceterum uel intestatum obijisse, uel me heredem institutum, latet. Porro si compertum idem habeam, eum intestatum uita functum esse, sed me iure cognationis succedendi mihi copiam esse, ignoro: aut si alium, qui non praeponi queat, in

praepositum mihi existimo, iuris ignorantia labor, ut l. i. ff. eod. titulo.

De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus supplicare liceat, & ubi.

¶ Imperator hic agit, quo pacto sibi preces, hoc est supplicationes offerendae sint, & a quibus, & quibus de rebus. Et summa est, preces sibi offerendas, & pro consuetudine, & iure. Consuetudine quidem, ut genua flectantur: iure, ut paucis summam rei in libello quodam proferamus, omisis ijs quae ad rem nihil faciunt, ut est uidere in l. ultima, eod. tit.

Quando libellus principi datus, litis contestationem facit.

¶ In hoc titulo hoc asseritur, quod supplicatio principi facta, simul ac princeps ad eam rescripserit, litis contestationis uicem obtinet: ad hoc, ut actio, aut in triginta, aut quadraginta annos, pro eo ac in litis contestatione ferri solet, l. i. C. de Annali except. perpetuetur & transeat ad heredes, l. i. eod. tit.

Vt lite pendente, uel post prouocationem, aut diffinitiuam sententiam nulli liceat Imperatori supplicare.

¶ Quid hic titulus complectatur, rubrica facile indicat. Indicat uero, pendente lite, uel prouocatione, ante quam sententia diffinitiuam feratur, neminem super causa tali principi supplicationem porrigere debere nisi forsitan uel actorum communium, uel pronuntiationis edicto denegetur, ut l. 2. eod. tit.

Si contra ius, uel utilitatem, uel per mendacium fuerit aliquid postulatum, uel imperatum.

¶ Summa est: Nullum rescriptum, nullam sacram annotationem, nullam pragmaticam sanctionem, quae iuri communi, & utilitati publicae aduersari uidentur, ubiubi proferantur, aliquid momenti habere debere.

De diuersis rescriptis, & pragmaticis sanctionibus.

¶ Hic titulus tractat diuersorum & uariorum rescriptorum rationes & formulas: nimirum Annotationum, Pragmaticarum sanctionum, & si quae alia genera Rescriptorum sunt. Porro, Annotatio in iure Ciuili dicitur rescriptum principis, quod ipse suo ipsius consilio adductus, alicui impertit. Pragmatica sanctio est, quod princeps & consilio suorum procerum sancit & statuit, in causis uniuersarum: ut in l. uniuersa rescripta, eod. tit.

De statu & imaginibus.

¶ Statuae dicuntur opera sculptilia & fusilia: imaginēs uero, opera picta: unde in hoc tit. Imperator statuit, ne iudices, uel statuas, uel imagines sine principis consensu erigant: & statuit, ut si quando principi statua erigatur, iudex adsit, nec uult subditos in statua principi faciendā ulla pecuniarum collatione grauari debere.

De his, qui ad statuas confluunt.

¶ Summa est: Qui confugiunt ad statuas, hoc est simulachra Imperatorum, iusto metu commoti, iure & legibus uindicari debent. Ceterum eos qui propter scelera, quae de signant,

signarunt, ad statuas confugiunt, ab illis abripiendos, & unculus mancipandos esse, Imperator præcipit.

De officio præfecti prætorio Orientis & Illyrici.

Præfectus prætorio sub Caesaribus discipline militari præerat, & prætorio, id est militibus, cohortibusq; prætorianis: is instat magistrorum equitum habebatur, nisi quod magistrorum equi in potestas legitima erat, hoc est legibus populi Romani inuicta. Præfectos autem prætorio, Imperator suo arbitrio inuexit, id quod probat l. i. ff. de Offic. Præfect. prætor. Porro, Oriens dicitur illa pars mundi, unde sol oriatur, autore Pomponio Mela lib. i. cap. i. Illyria uel Illyris, provincia est, quæ longè latèq; patet, ut quæ intra Italiam, Germaniam superiorem, Macedoniâ, Thraciam, Epirum, sinum Adriaticum, Danubium continetur. Vide Pomponium Mela lib. secundo, cap. de Macedoniâ. Iam in hoc titulo Imperator dixerit, quod officium eius sit, qui Præfectum prætorio Orientis & Illyrici agat, eum de quibus causis posuit cognoscere.

De officio præfecti prætorio Africæ, & de omni eiusdem dioceseos statu.

Africa pars est mundi, cuius breuem descriptionem uide apud Mela libro primo, cap. 4. Ceterum diocesis Græcè est, gubernio, dispono: inde diocesis, *diocesis*, id est gubernatio, dispositio. Summa ergo tituli est, quæ sint partes & munia præfecti prætorio Africæ administrande, &c.

De officio præfecti Urbis.

De præfecto Urbis, ita Pomponius Læti in libello de Magistratibus Romanis scribit. Romulus unum elegit, quem urbanis negotiis præfecit, ut Dionysius ait: hunc præfectum urbis fuisse satis constat. Longo post tempore, tantum sibi Urbis præfecturam uendicauit Caesarum temporibus, ut crimina omnium in Urbe cognosceret: & deinceps, cum Caesares ab urbe abessent, præfectus uel alter nebant, censerebat. Hæc ille. Ex quibus facile cognoscere iuuens poterit, quid in hoc titulo tradatur. Porro in l. ult. in illa, eodem titulo, est uox Primicerius, ab Accursio male intellecta, proinde eius interpretatione obiter adijciam. Primicerius, notarius præfecti hic Urbis (nā alio qui primicipis erat) dicitur, & honore inter notarios primus: sicut sequens, Secundicerius, *secundus* enim, ceram significat: *l. de quædam* tabulam ceratam, in qua antiqui scribere solebant: ab huiusmodi igitur tabulis dicti sunt Primicerij. Hoc ex Alciano, ne quem sua gloria fraudemus, transcripsimus.

De officio magistri militum.

Quid hic titulus in se comprehendat, notius est ex uerbis tituli, quam ut a me multis ostendendum sit.

De officio Quæstoris.

Varia fuisse Quæstorum genera, indicat Cornelius Tacitus libro undecimo Historiarum. Inter alios Quæstores fuerunt, qui cum Imperatoribus pop. Romani mittebantur, id est Consulibus & Prætoribus ad administrandam rem pecuniariam, & prædam, ac manubias in rationes publicas referendas. Vide Pomponium Lætum de magistratibus Romanorum: & de his Quæstoribus hic titulus loquitur: pro quibus hodie sunt thesaurarij bellici.

De officio magistri officiorum.

Magistri officiorum erant, qui procurabant, ut milites in acie ceteros antecederent, quibus stipendia meliora darentur, uel labor prolixior faceret anteire, ut l. 2. eod. tit. Tum ad magistris officiorum pertinebat, significare quotannis Caesaribus, quemadmodum se numerus militum haberet, castrorumq; ac clausularum iura procederent. ut ex l. 4. eod. tit. colligere licet. Porro, ut fallor, tum magistris officiorum erant hi, qui a Pomponio Læto præfecti castrorum uocantur, quibus (eodem autore) curæ erant castrorum positiones, ualli, fossæ, tentoria, tabernacula, tormenta bellica, & cetera.

De officio Comitum sacrarum largitionum.

Comes sacrarum largitionum, olim is fuisse colligitur, per quem Caesares stipendia militibus erogauerunt, ut in l. unica huius tituli. Imperator uult, ut iudices ad istum Comitem breues quadrimenstruos dirigant: hoc est, ut singulis quatuor mensibus libellos attributarum pecuniarum mittant. Attribute autem pecunie nuncupantur, quas nunc assignationes dicimus. Varro lib. i. de lingu. Latina: Tributum, inquit, dictum à tribubus: quod ea pecunia, quæ à populo imperata erat tributum, à singulis proportionem census exigebatur. Ab hoc enim, quæ assignata erat, Attributionem dictum. Ad legem unicam huius tituli intelligendam, facit quod annotauit Alciatus ex Græco legum interprete, Palatinos communi nomine dictos omnes habitantes in Palatio: alios quidem semper in domo Augusti persequere, qui nunc Comitatus, nunc Comites dicuntur. Comitatum autem locum esse, in quo Imperator uitam ducit. Ceterum, eos qui in prouincias mittantur, Mutendarios, à mittendo dicti.

De officio Comitum rerum priuatarum.

In hoc titulo loquitur de procuratore Caesaris, cui (ut Pomponius Læti autor est) omnis res familiaris commissa erat: etiam quicquid is egisset, ratum erat apud Caesarem, & penes hunc magna erat autoritas.

De officio Comitum sacri palatii.

Hic titulus ex titulo præcedenti satis superq; intelligi potest.

De officio Proconsulis & Legati.

Hunc titulum ex uerbis Pomponij Læti, iuuenis facillimè intelliget: sed uerba Pomponij si quis requirit, subiiciam. Posthumio Albo, & Sex Fuscio consulibus, bello infeliciter contra Equos gesto, Proconsul creatus est C. Quintius, & is primus in eo magistratu fuit: eum sex legatores præcedebant, cetera omnia habebat uti consules. Et inde statutum est, ut qui consules uno anno fuissent, sequenti Proconsules essent. De inde Proconiales, ad prouincias mittebantur, & singuli singulos legatos habebant, qui administrationi præstarent auxilium. Proconsul potestatem exercet in ea prouincia tantum, quæ ei tradita est, uel decreta: nisi uocaretur in iurisdictionem uoluntariam. Hæc Pomponius. Si quid amplius uel de Proconsule, uel legato, scire uolet iuuenis, is legat Feneftellam de magistratibus Romanorum.

De

De officio Comititis sacri patrimonij.

¶ Hoc est, de officio illius qui praeerat patrimonio Caesaris.

De officio Comititis Orientis.

¶ Hoc est, de officio eius qui agebat procuratorem rerum Caesaris, quas in Oriente possidebat.

De officio praefecti Augustalis.

¶ Id est, de officio praefecti Caesaris, qui primo omnium in Aegypto morem constituendi praefectos inuexit: cuius officium est, cognoscere, & referre ad principem ea quae cognouit: ut est cernere in l. 2. huius tit.

De officio Vicarij.

¶ Praefecti ascisciebant vicarios quosdam, qui vicem eorum in causis civilibus audiendis defungeretur: de quibus hic tit. differit.

De officio Praetoris.

¶ Eo tempore quo pertinacia tribunorum plebis, qui Romae sine consulibus quinque annis praesidere, L. Festus ex plebe consul creatus esset, patres Praetoram, nouum magistratum Sp. Furio Camillo, M. filio dederunt. Hic primus Praetor urbanus fuit. A praesendo Praetor nominatus est. Hec Pomp. Letus. Quae uero sunt Praetoris munia, hic titulus aperte ostendit.

De officio Reitoris provinciae.

¶ Provinciae dicebantur urbes, quae a populo Romano bello captae erant, ad quas gubernandas, rectores et praefides mittebantur, de quorum officio hic titulus differit.

De officio Praefecti uigilum.

¶ Cum Urbis aedificia saepenumero incendio flagraret, diuus Augustus quinque cohortes, ut inuigilarent Urbi, disposuit, & singuli duas regiones custodiebant. Tunc enim erant regiones quatuordecim. his quinque cohortibus praerat praefectus uigilum: apud quem cognitio erat omnium scelerum, quae nocturno tempore fieri solent, praesertim de incendio & latrocinio. Hec ex Pomponio Leto hic referre uolumus, ut quae ad l. unicam huius tituli intelligenda non parum commodatura sunt.

De officio Civilium iudicum.

¶ Iudices civiles dicebantur, qui causis civilibus audiendis dabant operam: de his in titulo hoc dicitur.

De officio militarium iudicum.

¶ Quae sint iudicum militarium partes, quibus dicere ius debeant, quibus non debeant, in quos imperium habeant, in quos non, differitur.

Ne comitibus rei militaris, uel tribunis, lauacra praestentur.

¶ Ciuitates, uel curiae non debent cogi ad calfaciendae balnea priuata tribunis, uel ducibus, uel comitibus militum, id est, Vicarijs magistrorum militum. Hec lex unica huius tituli habet.

De officio diuersorum iudicum.

¶ Id est, de officio diuersae conditionis iudicum, uel de diuersis iudicum officijs, quorum est primum: Ne matrem familiam in publicum protrahant, nisi fortassis profiscalibus, uel priuatis debitis in ius uocetur. Nam tunc etiam mater familiam iudicem adibit. Deinde officium iudicum,

est uiris magni nominis honorem debitum habere. Postremo caueant iudices, ne magni subsellij uiros, in subscriptionibus fratres nominent. Porro in l. tertia huius tituli fit mentio Corniculariorum, quos Accursius tubatores fuisse existimat. At uero Asconius: Accensi, inquit, dicebantur attributi decurionibus, hoc est, ministri eorum, quasi ad censum additi: quos nunc Commentarienses & Cornicularios appellant. Hec ille. Per Cornicularios igitur hic accipio ministros additos iudicibus, & quasi uicarios iudicum.

Ut omnes iudices, tam civiles quam militares, post administrationem depositam, per quinquaginta dies in ciuitatibus, uel certis locis permaneat.

¶ Quid iste titulus in se complectatur, quilibet facile ex uerbis tituli intelligere potest.

De officio eius, qui vicem alicuius iudicis, uel Praefidis obtinuit.

¶ Hic Imperator tractat de ijs qui in vicem mortuorum, iuxta absentiam tam iudicum quam praefidis fungantur & sufficiuntur. Et (ut paucis dicam) suffecti illi omnia agere possunt, qui uel partium iudicis, uel praefidis Provinciae sunt: nisi quod ultimo supplicio, id est morte, ultimum supplicium. ff. de Poenis, nemine multare ualent, nec membrum alicui abscindere, ut in l. 2. eod. tit. & in Authent. de Collator. collat. ix. §. antequam uero.

De assessoribus, & domesticis, & cancellarijs iudicum.

¶ Assessores dicuntur, qui ab illo cui est delegata iudicandi potestas, coguntur, ut sibi in causis cognoscendis assideant, & suis consilijs praestent, quo controuersis finis imponatur. Domestici uero dicti sunt, qui apud iudices domesticorum officio fungerentur, ut l. 2. huius tituli. Cancellarij uocabantur, qui iudicibus libellos supplicatorios & offerebant & legebant. Notarios hodie uocamus. De horum trium officijs in aliquot legibus huius tituli multa memoriae prodita sunt. Vel domestici dicuntur, consiliariorum iudicis.

De annonis, & capitatione administrantium, & eorum assessorum, aliorumue publicas sollicitudines gerentium, uel eorum qui aliquas consecuti sunt dignitates.

¶ Annona non tantum ad fruges, sed etiam obsonaria fertur: unde Annonam macelli, dixit Tranquillus. Vegetius Annonarias expensas uocat eas frugum pabulique species, quas Provinciales militibus expendunt. Capitatio militum dicta esse uidetur, quod praeter annonam, etiam pecunia quaedam militibus data sit, et hoc capitatum, uel in simula gula capita. Vnde in hoc titulo agitur etiam de Annonis, id est, expensis frugum pabulorumque, & capitatione, id est, pecunia capitatum data ijs qui administrant, & publicas sollicitudines gerunt. Tum de annona & capitatione assessorum eorum, uel eorum qui aliquas dignitates consecuti sunt.

De contractibus iudicium, uel eorum qui sunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis: & ne administrationis tempore proprias ædes ædificent sine sanctione pragmatica.

¶ In hoc titulo agitur primo omnium de contractibus iudicium, nimirum, ne iudices contrahant: quia iudices sacile qua pollent autoritate, uenditores conuenire possunt: ceterum ea quibus opus habent, comparare ualent. Deinde, uel mobiles cernant, præter ea quæ ad uestitum aut uiæ pertinent, in l. unica, §. prouincias. Tum prohibet Imperator, ne iudices Prouinciales, donationes ab aliquo recipiant. Et si quid receperint, id ratum esse debere, etiâ si post gestam administrationem, uel donatoris, uel uenditoris calculus accesserit. Postremò prohibetur in hoc titulo iudices ædes proprias extruant: quæ omnia uide in l. unica, eod. tit.

De modo multarum, quæ à iudicibus infliguntur.

¶ Hic Iustinianus dicit, quam multam iudices imponere possint, quando eis integrum est, ut iurisdictionem, quam acceperunt, iudicio, uel pœnæ, uel multæ propugnent. l. 1. ff. si quis ius dicen. obtemp. Porro, multa dicitur, delicti animaduersio pecuniaria, iudicis arbitrio statuenda. l. aliud. 2. §. 1. ff. de Verborum significatione. Et obserua l. primam in hoc tit. quæ astruit, Multam, damnum famæ non irrogare. Nec studiosum iuris lateat, à multa quidem prouocari posse. l. antepenult. ff. de Verborum significatione. Secus uerò esse in pœna, ut à qua non deat prouocatio.

De defensoribus ciuitatum.

¶ Defensores ciuitatum quondam dicebantur uiri, non ex decurionibus, sed ex alijs delecti, tres numero: quorum partes erant, prospicere ne tenuiores, & infimæ sortis homines, à nobilibus (ut sit) premerentur. tam in hoc titulo ostenditur, quomodo constituatur defensor ciuitatis, quæ eius munia sint, quibus causis se admiscere debeat.

De magistratibus municipalibus.

¶ Municipales, ciues Romani erant: ex municipijs, suo iure, & legibus suis utentes, muneris tantum cum pop. Ro. honorarij participes, à quo munere capeffendo appellati uidentur, nullis alijs necessitatibus, neq; ulla pop. Ro. lege adstricti: cum nunquam populus eorū fundus factus esset. Hec Gell. lib. 16. cap. 13. Deinde obseruatum est, ut unusquisq; sue ciuitatis municeps dicatur. unde & Plin. in Epistolis, tam Comum quam Mediolanum municipia nominat. Hinc magistratus municipales dicuntur, ipsi ciuitatū decuriones. Nec desunt autores qui affirmant, eosdem esse duumuiros, et magistratus municipales. At duumiri apud Romanos erant, rerum criminaliū iudices, ut indicat Liu. ostendit Vlpian. lib. 1. ff. Si quis ius dic. & iurisconsultus Paulus in tit. de Albo scribendo. De horum municipiorū magistratib. hic titulus differit: differit uerò, quod officium eorum fuerit, nimirum exigere annonā, ut l. prima huius tituli adstruitur: differit, quo tempore talis magistratus

creari debeat. Quæ hic refert Accursius, prorsus angusta sunt.

De officio iudicis Alexandriæ.

¶ Quibus rebus iudex Alexandriæ implicare possit, hic titulus refert: nimirum quòd interesse queat adoptionibus, emancipationibus testamentorum, in donationum professionibus: deniq; quòd & tutorem dare is iudex ualeat, ut ff. in l. 1. & ult. eiusdem tituli.

LIBER II

De edendo.

¶ Edere, est copiam describendi facere, uel in libello completi & dictare. l. 1. §. 1. ff. eod. Est uerò editio actionum: est editio rationum, hoc est, quando proferimus rationariū, in quo accepti & expensi cōscripta est ratio. l. si quis, §. rationē. ff. eod. Illa uerò est, quando in libello significamus ius, quo quis rem petat. Siquidem nomenclatura actionis in libello exprimenda non est: ut uno ore interpretes affirmant in l. edita actio. eod. tit. Est & editio instrumentorum, est editio actorum: de quarum rerum editione totus hic tit. loquitur.

De in ius uocando.

¶ In hoc titulo differitur, libertum, uxorem, iuxta parentes ac liberos, & heredes patroni sui, non posse in ius uocare sine iudicis permissu. Tum, quòd nec filius emancipatus aduersus patrē experiri queat sine uenia. & hoc in l. 3. huius tituli.

De pactis.

¶ Pactum est consensus duorum, pluriumue in idem, l. 1. ff. eod. tam in hoc titulo differitur, quando pactum initum, aut firmum, aut infirmum sit: quando pactum actionem pariat, quādo actionē non pariat. Porro, ut interim hoc elegantioris literaturæ studiosos moneā, l. petēs. eod. tit. præter aliorū interpretum sententias, Andreas Alciatus lib. 5. Paradox. cap. 2. egregiè, & (ut mihi uidetur) magis appositè, quā uulli alij, interpretatur.

De transactionibus.

¶ Transactio, est de re dubia, & lue ancipiti, necdum ad finem ducta, non gratuita pactio, l. transactio. eodem t. In hoc tit. agit Imp. quando transactio unius, alteri præiudicet: agit, quibus de rebus transigere liceat: agit, quid efficiat receptio transactionis: agit de pœna maioris, qui pacta, uel transactiones inuitas rescindit & dissoluit, &c.

De errore calculi.

¶ Si in calculo, hoc est computatione erratum sit, quando præiudicet, & quando non præiudicet: hoc uult hic titulus.

De postulando.

¶ Postulare, est desiderium, uel suum ipsius, uel amici sui, in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere, uel alicuius desiderio contradicere. l. 1. §. postulare. ff. eod. tit. In presenti titulo agitur, quomodo postulandū sit, & quisnam postulari queat.

De aduocatis diuersorum iudiciorum.

¶ Asconius Pedianus: Qui defendit, inquit, alterū in iudicio, aut Patronus dicitur, si Orator est: aut Aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentia suam commodat ami-

co: aut Pro curator, si negotiū suscipit, &c. Habet igitur titulus, de aduocatis diuersorum iudiciorū, hoc est, de priuilegijs, munere, mercede aduocatorū, qui in diuersis iudicijs, suis operam suam hominibus nauant. In hoc titulo cum primis obserua l. aduocati. ubi Imperator dignitatē, iuxta commoditatem aduocatorum egregiē ostendit.

De aduocatis diuersorum iudicum.

¶ Nam omnino *ἀνὰ τὸν νότον ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν* uidetur, quod Glossa super hac rubrica dicit, inter hūc titulum, & præcedentē hoc discriminis esse, quod in titulo præcedenti differatur de priuilegijs aduocatorū, qui adhuc aduocationis munere fungantur: istum uerō præsentem titulum, uerba facere de priuilegijs aduocatorū, qui iam munus illud abdicauerint. Porro iuuenes studiosi l. petitiones, obseruent, in qua Imperator seriō edicit, ne quis prius aduocationis munus subeat, quā per statuta tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse. Statuta uerō tempora, quinque anni sunt. §. sed quia solitum, in procemio Pandectarum.

De aduocatis fisci.

¶ In hoc titulo Imperator ostēdit, quæ sint officia, quæ priuilegia aduocatorum fisci, id est aduocatorum rerum fiscalium, id est propriarum & priuatarum Principis.

De errore aduocatorum, uel libellos, seu preces concipientium.

¶ Quatenus uel error aduocatorum, uel eorum qui libellos partium conscribunt, noceat, hic Imperator agit. Quibus de rebus uide legem ult. huius tituli.

Vt quæ defunt aduocatis partium, iudex suppleat.

¶ Summa tituli est, iudicem si quid uel à litigatoribus, uel ab ijs qui partibus adsunt, omisum fuerit, posse et supplere, & proferre.

Ex quibus causis infamia irrogetur.

¶ Quid hic titulus in se complectatur, nemini non ex uerbis eius constare poterit. Porro in l. uerbum. eod. tit. est uox Græca inserta Sycophanta: quæ quando ab Accursio malè intellecta est, à me paucis explicanda uidetur. Plutarchus in Comm. de Curiositate scribit, hoc cognominis inde ortum, quod cum Athenienses lege caussent, ne quis Athenis ficos exportaret: eos qui obseruatos nonnullos, quod ficos exportassent, detulissent, Sycophantas dictos, *συκοφαντῶντες*, id est quod ficos proderent. Eadem in uita Solonis Plutarchus refert. Inde Sycophanta, pro quouis calumniatore, & uiro nullius precij apud Terentium & Plautum usurpatur. Porro Andreas Alciatus lib. Dispositionum secundo, ex antiquis codicibus pro Sycophanta, *καυνοφάντης*, id est calumniatus es, legendum admonet.

De procuratoribus.

¶ Hic titulus de officio procuratorum iudiciorum, id est de ijs qui in iudicio partium causas agendas ex mandato suscipiunt, loquitur: exceptis duabus legibus, l. si procurator, & l. si precium. quæ de procuratoribus negotiorum, id est illis qui aliena negotia mandato domini administrant, l. prima. ff. eodem, tractant.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare, uel actiones in se transferre.

¶ In hoc titulo Imperator prohibet, ne litigatores accersant patrocinium potentiorum, ad terrorem aduersarijs incutiendum, causæ iacturam facturi, si hoc fecerint.

De his qui potentiorum nomine titulos prædijs adfigunt, uel eorum nomina in lite prætendunt.

¶ In summa titulus hæc uult: Partim ne quis prædijs, de quibus in iudicio ceptum est litigari, titulos, id est suscriptiones, insignia potentiorum, ad iudificandam partem aduersariam adfigat, facturus aliquando rei, aliam quando causæ iacturam, si hoc fecerit. Partim uult Imperator, ne quis de prædijs, lite uel iam mota, uel mouenda, nomina potentium, ad absterrendum aduersarium suum prætendat, sub causæ quamuis iustæ iactura, si hoc facere ausus fuerit.

Vt nemo priuatus titulos prædijs suis, uel alienis imponat, uel uela regia suspendat.

¶ Nemo priuatis suis prædijs, uel etiam alienis, sine præceptione iudicis cōpetentis, titulum adfigat, scribens, Hoc prædium est ducis Saxonie, hoc prædium possidetur uel à me, uel ab alio: nec etiam ad prædia regia uela, id est uexilla suspendat: utrunque enim & titulos, & uela prædijs suis adfigere, Cesaris est. Quod si plebeius prædijs alienis, uel titulos, uel uela regia suspendit, mortis destinatur: si miles, si curialis, si clericus existit, proferri betur, deportabitur.

Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate signa imprimere rebus, quas alius detinet.

¶ Vult Imperator in hoc tit. ne quis rebus alienis signa imprimat, quibus designet, res ab alio detentis ad se pertinere: & hoc quidem ante litis contestationē, & deinde ante latam sententiam, ut infra l. 1. & 2.

Ne Fiscus, uel Respublica, procuracionem alicui patrocinij causa, in lite præstent.

¶ Fiscus, id est procurator fisci Cesaris, uel respublica aliqua, non debet uel sub pretextu debiti, uel quia sibi dimidia pars rerum uel actionum donatur, litigantibus aut patrocinium præstare, aut procuracionē eorum suscipere, ne iniuriarum inde pullulet occasio, unde iura pullulant. l. meminere. inferius, Vnde ui.

De negotijs gestis.

¶ Hic titulus de Actione negotiorum gestorum differt: cui tunc locus est, quādo aliquis negotia aliena gerit, citra mandatum eius, cuius negotia sunt: siquidem, si quis mandauit gestori, ut negotia sua gerat, is qui mandauit gestori, tenetur mandati. Tum negotiorum gestor obligatur domino, & uicissim dominus. Instit. de Obligationibus ex quasi contractu. §. 1. infra eo. tit. l. si mandatum.

De his quæ ui, metusque causa gesta sunt.

¶ Vis, est necessitas rei faciendæ, præter uoluntatē nostrā extorta, uel est maioris rei impetus, cui resisti nō potest.

test. l. secunda. ff. eodem. Metus, est uel instantis, uel futuri periculi causa, iusta mentis trepidatio. l. 1. ff. eod. Iam in isto titulo agitur, quando ea quæ aut ui, aut metu à nobis gesta sunt, aliquid, uel nihil prorsus momenti habeant. Tum quando huic actioni locus sit, ostenditur. Porro Imperator in uerbis tituli huius respexit ad uerba edicti: Quod ui, metu sue causa gestum erit, ratum non habeo.

De dolo malo.

Dolus malus, est machinatio fraudulenta, ad alterum circumueniendum instructa. l. 1. §. 1. ff. eodem. Vel, ut Cicerone in Topicis finit: Dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur. De cuius actione, quando locum habeat, quando diuret, in hoc titulo Imperator disputat. Ad hoc, quinam dolus probari possit, docet.

De in integrum restitutione.

Restitutio in integrum, est reductio in eum statum, in quo quis prius erat, quam lædabatur. Restitutio enim id reparat, quod læsio abstulit. l. 9. si minor. §. restitutio. ff. de Minoribus. Porro minores dicuntur, qui nondum annum uigesimum quintum exceperunt: de quibus minoribus hic titulus tractat, ostendens quæ priuilegia minoribus læsis impertiantur: iuxta, quibus remedijs rebus minorum consulatur.

De filiofamilias minore.

Hic diffinitur, quo pacto filiusfamilias minor uiginti quinque annis, si uel pro extraneo, uel patre etiã suo si decessit, in integrum restitui queat. l. 1. eod. tit.

De fideiussoribus minorum.

Summa tituli est, restitutione in integrum minori coëssam fideiussorẽ minoris non iuuare, ut qui cõueniri debeat. Ceterum fideiussori copia datur, id damni quod accepit, in minore rescircare. l. 1. §. 2. eod. titulo.

Si tutor uel curator interuenerit.

Minor, etiamsi quid uel tutore uel curatore autore gesserit, si læsus est, uel in, uel extra iudicium, in integrum restitui poterit. Hæc tit. complectitur.

Si in communi, eademque causa restitutio in integrum postuletur.

Neminem lateat, quod restitutio minoris nõ opituletur maiori, quo cum minor aliquid cõmune habet. Hoc uult titulus hic.

Si aduersus rem iudicatam.

Sententia lata contra minores tutorum, uel curatorum autoritate, uel lata contra tutores uel curatores, restitutio datur minoribus.

Si aduersus uenditionem.

Minori uendenti ea quæ seruari possunt sine decreto, ipso iure uenditio nulla est, & proinde nõ datur restitutio: at uendenti cum decreto, uenditio nulla quidem nõ est, sed restitutio datur, si modò se læsum esse probarit. l. lexq. C. de Admin. tur. l. si quidẽ sine decreto. C. de Præd. min. Porro in hoc titulo, iuuenis studiosus Authet. sacramenta obseruet, e quibus iuramenta puberum sponte sumper contractibus rerũ suarum non retractandis facta, inuolabiliter seruanda discet: quæ Authet. sumpta sunt ex

cap. Cum contingat, extra de iureiurando, & ex cap. quamuis, extra de Pactis, libro sexto.

Si aduersus uenditionem pignorum.

Hic tit. habet, an si res minoris pignori opposita, à creditore distrahatur, minor in integrum restitui queat aduersus creditoris uenditionem, sue rei pignoris uice obligatæ.

Si aduersus donationem.

Nolo lateat iuuenem iuris Civilis studiosum, minorem, nec cum decreto, nec citra decretum donare posse. C. si maior fact. rem ratã hab. l. ult. Proinde in integrum restitutio hic loci habet nihil. l. in causæ. ff. de Minor. En, habes tituli τὸν ἐλεγχον.

Si aduersus libertatem.

Minor neq; manumittendi, neq; uendendi habet cõpiã, ut ab alio manumissione donetur, nisi apud conciliũ causa cognita. Instit. Quibus ex caus. manum. non poss. §. eo. & ff. de Ser. export. l. si minor. Et si minor in sententiã libertatis ergò data, aut liber esse declaratus sit, restitutio locum non habet: aut si libertate donandum minorem exprimatur, restitutio locum habet, ut l. 1. 2. 3. & 4. hæc ex Agone ferè transcripsimus.

Si aduersus transactionem, uel diuisionem, minor restitui uelit.

Minor contra transactionem, uel factum, cum ipse met experiretur aduersus alium: uel dum alius experiretur aduersus eum, restituitur. Et hæc quidem si transactio non euanida fuit, idem in diuisione statuitur. nam si minori est res aliqua cum alio communis, ad quam alienandã decreto opus sit, minor socium ad diuisionem prouocare non potest, sed socio maiori prouocare integrum relinquitur. C. de Prædij. minor. l. inter omnes. Et proinde ex decreto causa necessaria urgẽte, diuisio intercludi nequit: in qua si minor circumueniatur, in integrum restitutione petere poterit. Hæc tit. habet.

Si aduersus solutionem à debitore, uel à se factam.

Si debitor minoris cupit diluere debita minori, & efficere, ne posthac æris alieni gratia, ei à minore negotiũ exhibeatur: quicquid est debiti, uel iudicis autoritate reseat, uel iudicis iussu in ædes deponat: nec multum refert, his in rebus interueniat tutor, uel non, l. ait præ. §. 1. ff. de Minor. Porro si debitor resoluat debita uel tutori, uel curatori minoris, uel etiam ipsi minori, intercedente tutorum, iuxta curatorum autoritate, uel deniq; adulto, cui non est curator, liberatur quidem e iuris præscripto: ceterum minor causa cognita, id est facta pecuniæ iactura, restitui potest. Hæc titulus complectitur.

Si aduersus dotem restitutio postuletur.

Mulier minor uiginti quinque annis, si plura quàm dignum fuit, in dotem promisit, tam ipsa, quàm hæres eius, in integrum restituitur.

Si aduersus delictum.

Ne fugiat iuuenem iuris Civilis cupidum, minorem doli capacem, in criminibus excusationem prætexere nõ posse: ut l. 1. eod. Id quod uero consentaneum est, si quid

animo ad perniciem instructo designauerit: sin impron-
dientia & incuria quid factum sit, aduersus delictum re-
stituitur. Hæc uult titulus hic.

Si aduersus usucapionem restituti-
tio postuletur.

¶ Contra minorem nulla præscriptio admittitur. l. fi-
nal. in quibus caus. in integrum restit. non est nec. Por-
rò, quinam hoc uerò accadat, Glossa in l. unica huius ti-
tuli expedit.

Si aduersus fiscum restitutio po-
stuletur.

¶ Si minor contraxit cum dispensatore Caesaris, & ei
fucus fiat, restituitur non aliter, atq; si cum priuato con-
traxisset, & de ea restitutione procurator Caesaris disce-
pat. Ceterum si minor circumueniatur à procuratore
fisci, quo cum contractus initus est, in integrum restitui-
tur, & de ea restitutione procurator Cæs. unà cum Præ-
sede cognoscit.

Si aduersus creditorem.

¶ Ut in alijs cōtractibus, ita in mutuo quoq; minor læ-
sus restituitur. Et partes quidē minoris sunt, probare uel
se læsum esse, uel quod ei datū sit amisisse, l. minoribus, C.
de in integ. rest. min. l. nam et postea. §. si minor. ff. de iure
iur. Sed hic creditoris munia sunt, probare quòd minor è
pecunia mutuo accepta, collocupletauerit se. Et discrepat
hic titulus à titulo C. ad Senatusconsult. Maced. Siquidem
senatuscons. Macedonianum de filiofamiliās uerba facit:
hic uerò titulus de minoribus generatim differit.

Si minor ab hæreditate se
abstinuerit.

¶ Ut in omnibus alijs, ita si minor adiuit, aut hæredita-
tem minus lucrosam, aut agnouit bonorum possessionem,
aut ex Trebelliano recepit hæreditatis restitutionem, in
integrum restituitur. Præter hæc hic titulus habet nihil.

Si ut omiffam hæreditatem, uel bonorum
possessionem, uel quid aliud
acquirat.

¶ Hic Imperator differit, quo pacto minor restitui-
tur, si aut hæreditatem non adiuerit, aut bonorum posses-
sionem non agnouerit, aut legatum, uel quid aliud simile
repudiarit.

In quibus causis restitutio in integrum
non est necessaria.

¶ Hic tit. apertior est, quàm ut multis à me explicari
debeat. Etenim tractat causas, in quibus in integrum resti-
tutio necessaria non est.

Qui, & aduersus quos in integrum
restitui non possunt.

¶ Hic Imperator decernit, & de minoribus, qui in in-
tegrum restitui non possunt, & de hoc genere hominum,
aduersus quos minores restitui nequeunt.

Si minor se maiorem dixerit, uel
probatus fuerit.

¶ In integrum restitutio ei qui se minorem esse menti-
tur, non conceditur.

Si sæpius in integrum restitutio
postuletur.

¶ Si restitutio in integrum semel minori negata est,

minor deinde restitutionis beneficio, excepta appellatio-
nis causa, gaudere nō potest: nisi forsitan nouis defensori-
bus causam suam institui posse dicat. Hæc in lege pri-
ma, & secunda.

De his qui ueniam ætatis impe-
trauerunt.

¶ Ut maior uiginti quinque annis in his factis quæ ma-
ior gerit, restitui non potest: ita nec minor, qui ætatis uen-
iam impetrauit, ut maioris loco habeatur, in integrum
restitui poterit. Porro ueniam ætatis masculus maior uis-
ginti annis, scemina octodecim annis impetrat. Ceterum
energia impetrata ætatis uenia, ea est, quòd simul ac ue-
nia ætatis impetrata est, etiamsi minus idonee res suas ad-
ministrant, in integrum restitui nō possunt: ne hi qui cum
eis contrahant, principali autoritate circumscripti esse ni-
deantur: ut lege prima. At uerò in alienatione immobiliū
rerum, sine decreto is qui ueniam ætatis impetrauit, pers-
inde ac minor habetur. l. penult.

Si maior factus ratum ha-
buerit.

¶ Ea quæ minor maior uiginti quinque annis factus, rat-
ta habuerit, siue à se, siue tutore, siue ab utroq; gesta sunt,
rescindi non possunt, & proinde in integrum restitutio lo-
cum non habet: ut in lege 2. huius tituli.

Vbi & apud quem cognitio resti-
tutionis agitata sit.

¶ Iudices ordinarij, iuxta delegati, de causa restituti-
onis in integrum cognoscere possunt, in l. finali, eodem
titulo.

De reputationibus, quæ sunt in
iudicio in integrum re-
stitutionis.

¶ Id est, de compensationibus, uel, ut Azo putat, de re-
stitutionibus, quæ sūt in iudicio in integrum restitutio-
nis: siquidem minor petens auxilium restitutionis, neq; in
lucro, neque in damno morari debet. Et ideo quicquid ei
uel ex emptione, uel uenditione, uel alio quopiam contr-
ctu accesserit, restituere debet, ut l. 1. eod. tit.

Etiā per procuratorem causam
restitutionis in integrum
agi posse.

¶ Causa restitutionis in integrum etiā per procura-
torem, nedum per minorem agi potest.

In integrum restitutione postula-
ta, ne quid noui fiat.

¶ Hic Imperat. differit, quòd si in integrum restitui-
tio postuletur, omnia facta tecta, ut dici solet, donec res
transigatur, manere debeant: idcirco res eius cuius in in-
tegrum restitutio petitur, alienari non debet. Breuiter, ni-
hil fieri oportet, quod alteri parti, causa nondum transig-
ta, fraudi esse queat.

De restitutione militum eorum,
qui reipublicæ causa ab-
fuerunt.

¶ Hic titulus differit, qui nam uel hi qui militie uacu-
runt, uel in reipub. negocijs abfuerunt, si læsi sint, in in-
tegrum restitui debeant.

De uxoris militum.

¶ Quo pacto aut militum uxores, aut eorum qui reip. causa absunt, restituantur, ostenditur.

De temporibus in integrum restitutionis, tam minorum, & aliarum personarum, quam restitui possunt, quam etiam heredum eorum.

¶ Olim petenda in integrum restitutioni annus utilis praestitutus erat, idque ex iure Pandectarum, in l. 1. ff. de Diuers. & temp. praescript. At hodie totum quadriennium restitutioni postulanda datur, l. fin. eod. tit. ubi quoque extat Glossa memoranda, quae quid annus utilis, quid continuus sit, liquidum commensurat. Hoc uero mihi in summa dicere uidetur, tempus continuum dici illud, quod continuo currat, & in quo subducantur tam dies festi, quam operarii: tam dies absentis, quam praesentiae. Et in quem non habeatur ratio iudicis, ne copiam quis habere, uel non habere potuerit. l. fin. C. de Praescript. longi temp. Tempus uero utile mihi dici uidetur illud, quod utiliter praeterfluxerit, in quo dies festi non subducuntur, & in quo actor, uel suo pte marie, uel per procuratorem agere potest. Denique in quo habetur respectus, an quis iudicis copiam habere quiverit.

Quibus ex causis maiores in integrum restituantur.

¶ Minor uiginti annis nunquam non si offensio probetur, restitui debet. ut in Pandect. de Minoribus: itaque intra quadriennium continui decursum, l. fin. C. de Temp. in integ. rest. Ceterum maiores non semper hoc beneficio restitutionis fruuntur: sed sunt certa causa quae in hoc titulo enumerantur, ob quas restitui possunt.

De alienatione iudicij mutandi causa facta.

¶ In hoc titulo Imperator differit, in integrum restitutionem, uel ius actionis in factum dari in eum, qui alienauit rem causa iudicij mutandi. Et uult, ut is cui res est alienata, aut rei uedicatione teneatur, aut alia reali actione, cui ipsa possessio ex iuris praescripto aduersarium parat, l. 1. & ff. eod. l. prima. Haec ex Azone, mutatis nonnihil uerbis, transcripsimus.

De receptis arbitris.

¶ Arbitrarius iudex dicitur, non a lege, sed a litigantibus electus, qui totius rei potestatem habet: ab arbitrando, id est existimando dictus. Cuius partes sunt, arbitrari non pro eo ac summum ius dicat, sed de emendis exigat, iam in hoc titulo agitur, an a sententia arbitratorum a litigantibus acceptorum, appellari possit: qua poena item adficiendus is qui coram receptis arbitris non uadimonium obeat: quocumque modo arbitri recipi debeant, & quae personae arbitri officio fungi possint. Porro in contextu huius tit. in l. ne in arbitris, deest uox Graeca, quam ita repono, *ὅτι ἀντιδικῶν*, id est non contradico. Porro, pro uerbo emologo, lege *ἐμολογῶ*, id est spondeo.

De satisfaciendo.

¶ Imperator hic uerba facit de satisfactionibus in iudicio, tam ab actore, quam reo praestandis.

De formulis & impetrationibus.

¶ Hoc satis in confesso est, olim quasdam in iudicijs uiguisse actionum formulas, ad quarum praescriptum in iudicijs experiendum fuerit, adeo ut qui extra causam petiisset, lege duodecim Tabularum causa caderet: at qui a formulis praescriptis recederet, a formulis excidisse uideatur. Ceterum illa uerborum aucupia, constitutione Constantiniana, cuius in hoc titulo fit mentio, sublata sunt. Proinde & Cicero in Oratione pro Cecinna, cum Ebutius diceret, se Cecinnam non deiecisse fundo, sed obtinuisse ne ingrederetur: orator ille pulcherrime & disertissime probabat, periculosum esse ab aequitate iuris recedere, & uerborum aucupijs insistere, ne non in aequitate defensionis, sed in una litera ius latuisse uideatur. Et hac gratia, Claudius Imperator, ut refert Suetonius, ijs qui plus petendo formulis excidissent, actiones restituit.

De iureiurando propter calumniam dando.

¶ Calumniari, est falsa crimina intedere. l. 1. §. calumniari. ff. ad senatusconsultum Turpilianum. Inde Calumnia dicitur, cum quis sciens falso quempiam in ius uocat, unde in litis exordio, tam ab accusatore, quam reo iniurandum, propter calumniam scilicet uitandam, datur, quando utraque pars iurat, se bona fide, & non calumniandi studio, & agere, & respondere. Capita iuramenti calumniae, auctor nescio quis, in hos uersiculos redegit:

Illud iuretur, quod lis sibi iusta uidetur.

Et si quaeretur, uerum non inficietur.

Nil promittetur, nec falsa probatio detur.

Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Quos uersus citat Glossa in l. 2. §. si autem. infra eodem.

LIBER III

De iudicijs.

¶ Iudicium, ut ab Azone finitur, est legitimus actus, in quo tres personae primariae intercedunt: iudex, actor, reus. Titulus uero habet de iudicijs, & recte quidem. Nam iudiciorum alia sunt civilia, alia criminalia. De civilibus iudicijs hoc in titulo in primis tractatur: de criminalibus in l. properandum. eo. *πρὸς τῶν* sit mentio. Et quia candidatis iuris ciuilibus, hic meus desudat labor, uocem corruptam, & a paucis interpretibus intellectam, in l. properandum. §. si autem. eod. & restituam, & explicabo. Est uero Ermodicium, ubi iuuenes discant, uadimonium esse sponsonem sistendi in iudicio: unde uadimonium obire, est ad diem se sistere: uadimonium deserrere, est *ὑπερβαίνειν τὸν ἡμέραν*, ut Graece dicam, id est iudicium fugere. Porro, uadimonium desertum, *ἐφ' ἧμεν* a Demosthene non raro dicitur, uno uerbo Ermodicium appellatur. corrupte ergo pro Ermodicium, Ermodicium legitur. Ceterum nec hoc iuuenem studiosum latere uolo, l. apertissimi, eod. tit. syncerius quam ab alijs interpretibus tractari ab Andrea Alciato, libro Paradoxorum secundo, capite nono.

De sportulis & sumptibus, in diuersis iudicijs faciendis: & executori-
bus litium.

¶ *Tā dīnāsmā, id est iudicantium mercedes* Latinis sportule iudiciales uocantur: quam uocem copiosissime explicat Alciatus in lib. Diffinctionum 3. cap. 17. Hoc in summa dicit, sportulam dici pecuniam, quæ cum contestanda lis est, & ab actore & reo contribuitur, deponiturq; ita, ut is, qui à causa recidit, non luat. Et addit, eam pecuniā uel fisco addici, uel iudicibus pro mercede dari. Hæc ille. Porro, ut titulum istum ad plenum intelligas, obserua uaria esse genera iudicum, qui executores, de quibus in hoc tit. fit mentio, dicuntur. Primò omnium iudex ordinarius quilibet, executor dicitur. ut cui ius est exequendi propriam sententiam. Hoc nomine, et is cui iurisdictio demandatur, executoris nomē irrogare sibi potest, l. fin. §. executor. C. ut nemo priuatorum. Deinde apparitores, nuncijq; iudicum: de quibus in presenti titulo mentio multa est, executores appellatur, quorum duos iudicum quilibet habet, & eorum ignauitiam & perfidiam multa imperata puniendi auctoritatem obtinet, l. omnibus. C. eod. tit. Ex his opinor, iuuenis sine omni negotio quid titulus ille Codicis complectatur, assequitur.

De pedaneis iudicibus.

¶ Pedanei iudices dicuntur, qui negocia humiliora disceptant. l. quedam. eod. tit. quas causas iudices hi cognoscere possint, hic titulus ostendit.

Qui pro sua iurisditione, iudices dare, dariq; possunt.

¶ Hic Imperator uerba facit de illis, quib. integrū est pro sua iurisditione alios iudices dare, id est delegare: & qui possunt dari, id est delegari. Et obiter iuuenis obseruet, eum solum, qui ordinaria iurisditione præditus sit, delegandi ius habere. l. more maiorū. ff. de iurisdict. omn. iud. Quamuis hoc claudicat in delegato principis: qui ut maxime iurisditionem delegatam habeat, subdelegandi tamen copiam obtinet. l. à iudice. C. de iudicibus. Præterea iudex ordinarius habet potestatem delegandi eum, qui de sua iurisditione existat, &c.

Ne quis in sua causa iudicet, uel ius sibi dicat.

¶ Hic titulus ex suis ipsius uerbis apertior est, quam ut explicandus à me sit.

Qui legitimam personam standi in iudicijs habeant, uel non.

¶ In hoc titulo differitur, quinam in iudicio & agere & conueniri possint, et qui non possint. Sic pupillus cum auctoritate tutoris, & adultus cum curatoris consensu recte tam agere, quam conueniri poterit. At minores uiginti quinque annis, per se nec agere, nec cōueniri ualent: proinde sententia contra eos lata nullius momenti est, in l. 1. eod. tit. quod si pro eis feratur sententia, non rescinditur, l. ult. C. si aduers. rem iudic.

Vt nemo inuitus agere, uel accusare cogatur.

¶ Hunc titulum multis explicare non opus est, cum ex eius uerbis quid uelit, satis intelligi queat.

De ordine iudiciorum.

¶ Hic Imperator ostendit, quo ordine iudicia, id est, actiones & questiones, & institui, & sententijs diffinituiis transigi debeant: quæ ex legibus huius tituli iuuenis cognoscet sine omni negotio.

De litis contestatione.

¶ Litis contestata putatur, quando iudex petitione pro eo ac decet in iure proposita, & responsione audita, causam cognoscere incæperit, l. 1. huius tit.

De plus petitionibus.

¶ Hic Imperator agit de pœna, qua adficiendi sunt hi qui plus causa, re, loco, tempore petant.

De dilationibus.

¶ In hoc titulo Imperator uerba facit de dilationibus iudiciarijs, quando hæc, quibus, quoties, quam magna, & quo pacto, & quas ob res impertiendæ sint.

De ferijs.

¶ Hic titulus uarias ferias recenset: Férias solennes, re pentinas, menses: & illis iusticiam silere debere, nisi reip. necessitas aliter suadeat, ostendit. Porro in ferijs maxime solennibus, à litibus acquiescendum esse, & iudicia silere debere, etiam Poeta Fastrorum primo, commonstrat:

Nec tamen ignores uariorum iura dierum,

Non habet officium lucifer omnis idem:

Prospera lux oritur, linguis, animisq; faueta,

Nunc dicenda bono sunt bona uerba die:

Lite uacent aures, insanaq; protinus absint

iurgia, differ opus liuida turba tuum.

Et quando hæc tyrionibus iuris ciuilibus, non ueteranibus scribimus, obiter explicare in animo est, quales sint isauri, quorū in l. prouinciarum, eodē tit. fit mentio. In Strabonis lib. 12. reperio, isauros, Lycaonibus, Pamphilijs et Gallogrecis finitimos, latrocinij insignes fuisse: hinc opinor imperatores, Honorius & Theodosius in l. illa præcepisse, ut nec uenerabilium feriarum Paschatis habitatione, in isauros questiones exerceantur.

De iurisditione omnium iudicum, & de foro competenti.

¶ De iurisdict. id est, potestate, quæ congruit omnibus iudicibus & de foro competenti, id est, de loco ubi quis uadimonium obire, & sistere se iudicio debeat. Nam actori forum rei, & non reo forum actoris sequendum esse dicitur: hoc est, æquum esse, ut accusator ibi potius reum accuset, ubi reus conueniri possit, quam coram iudice de cuius foro accusator sit.

Quando Imperator inter pupillos & uiudas, uel miserabiles personas cognoscatur, & ut inuiti ne exhibeantur.

¶ Quamuis in iure ciuili hoc decantatissimum est, ne quis iudicem ordinarium recuset, ut est etiam memoria proditum in c. si quis contra clericum, de foro comp. & in c. cum speciali, de appellat. in hoc tamen titulo pupillis & uiduis, cum alijs personis miserabilibus, copia fit, ut quando alicuius potentis aduersarij potentiam perhorrescant, possint à principe postulare, quod causa eorum à principe tantum cognoscatur, nec illis inuitis ab alio iudice disceptetur.

Vbi de criminibus agi oportet.

¶ Causa criminalis tractatur, uel in loco quo crimen commissum est, uel causa cœpta est agi, uel ubi is qui crimen designauit, domicilium obinet.

Vbi de possessione agi oportet.

¶ Vbi quis de sua possessione deurbatus est, ibi agere aduersus deturbatorem debet.

Vbi fideicommissum peti oportet.

¶ Quid fideicommissum sit, docet Imperator in §. 1. Instit. de fideicommis. hered. in hoc titulo Codicis differitur fideicommissum petendum coram iudice loci illius, ubi hereditas relicta est, infra eod. l. unica.

Vbi conueniatur, qui certo loco dare promissit.

¶ Qui certo loco se alicui satisfacturum recepit, si non recepto steterit, arbitraria actione, et alio loco in ius uocari poterit. Porro arbitraria actio dicitur, ut id præcipuus explicem, quando solus iudex ex suo arbitrio damnum æstimet utriusque, si alibi soluatur. Instit. de actionibus, §. præterea.

Vbi in rem actio exerceri debeat.

¶ Vbi actio in rem (id est, rei uendicatio) intendenda est, ubi res quæ uenditur, sita est. Hoc uult tit. ille.

Vbi de hereditate agitur, uel ubi heredes scripti in possessionem mitti potestulare debent.

¶ Non alio loco de hereditate agendum est, quam quo hereditas sita est, id est, coram iudice huius loci, in quo hereditas reposita existit. Ad hoc scriptus heres auctoritate et iure iudicis illius in possessionem mittatur, sub cuius iurisdictione res hereditaria est, infra eod. l. unic.

Vbi de rationibus tam publicis, quam priuatis agi oportet.

¶ Non aliâ de negotio uel priuato, uel publico, ratio reddi debet, quam ubi negotium gestum est, infra eod. per totum.

Vbi causa status agi debeat.

¶ Vt in ceteris causis, ita et in causa status actor forum rei sequatur, oportet: ut infra eod. l. 3. et 4. Sed hoc inueniendum studiosum latere nolo, quod is qui est in libertatis possessione, rei locum obtineat: alter uero, qui eum seruum esse prædicat, actoris munere fungatur. Si quis plura requirat, ex Azone petat.

Vbi quis de Curiali, uel Cohortali aliâue conditione conueniatur.

¶ Curia apud Romanos non solum is locus erat, in quem Senatores ut reipub. consulerent, conueniebant: sed et ubi sacrorum cura agebatur. Tam sacerdotes in sua quisque curia, et sacra facere, et ferias obseruare solebant, ut Varro auctor est. Nostro seculo curiam Pontificis, iuxta Cesaris curiam dicimus. Olim quælibet ciuitas, quodlibet municipiū suas curias habebat, quæ (ut ego opinor) à decurijs Romanorū sumebantur. Iam in præsentī titulo agitur de hominibus Curialis conditionis, id est, de his qui curie officijs obstricti sunt. Porro Cohortales mihi dici

uidetur, qui in domestica militia alicuius cohortis essent, quibus non licuit ad aliam transire militiam sine annotatione clementiæ principalis. Vbi uero tam curiales, quam cohortales homines conueniri possunt, hic titulus tractat.

Vbi senatores uel clarissimi, ciuilitate uel criminaliter conueniantur.

¶ Recensent Iuriscōsulti quatuor dignitatum species: adeo ut quidam sint illustres, quidam superillustres, et quidam spectabiles, quidam clarissimi. Patricios et senatores, Superillustres uocant: consules, præfectos prætorio, illustres: præfectum urbis, prætorem, proconsulem, Spectabiles: præsidem prouinciæ, Clarissimum. Hæc propterea retuli, ut intelligeret inueniunt, quidnam Imperator uelit cum uoce, Vel Clarissimi. Porro ubi tam senatores, quam clarissimi, id est prouinciarum præfides, uel ciuilitate uel criminaliter conueniri debeant, explicat liquet, dō lex ultima huius tituli.

In quibus causis militantes fori præscriptione uti non possunt.

¶ Omnes qui militiæ nomen dederunt, cuiuscunque sint dignitatis, super publicis uel debitis, uel functionibus nisi fortè commeatum, id est ueniam abeundi in annum unum ad rem propriam componendam se accepisse ostēderint, apud præfides prouinciarum, et conueniuntur, et exiunguntur: nec fori præscriptione uti possunt, id est præiudicatione iudicij cuiusdam, coram quo solum, et non in alio in ius uocari queant.

Vbi causæ fiscales, uel diuinæ domus, hominumque eius agantur.

¶ Fiscus aliquando ponitur pro sacculo, in quo pecuniæ publicæ reponuntur: unde fiscum aliquando pro Aëario, maxime tamen Imperatoris accepimus: à quo fiscalis. Hinc in hoc titulo Imperator disputat, quo loco causæ fiscales, id est causæ erarij Cesaris, uel diuinæ domus, hoc est patrimonij Imperatoris, et hominum eius agitari debeant.

Quando liceat unicuique sine iudice se uindicare, et ob publicam ulationem resistere.

¶ In hoc titulo Imperator aliquot causas in quibus libet citra iudicis auctoritatem se uindicare et ulcisci possit, refert in l. 1. et 2.

De inofficioso testamento.

¶ Quando locus sit querelæ de inofficioso testamento, et qui eam intentare possint, hic titulus docet. Est uero querela inofficiosi testamenti, quæ liberi contra parentes agunt: ut qui eos uel sine iusta causa, uel iusta, sed non probata, exheredarint. §. 1. Instit. eod. tit. Dictum testamentum inofficiosum, quod non ex officio pietatis parentum factum sit, §. 1. Instit. eod.

De inofficiosis donationibus.

¶ Inofficiosa donatio est, quæ non ex pietatis officio est facta, per quam uel liberi, uel parentes bonis sibi debitis, aut ex proposito donantis, aut re ipsa fraudantur. Porro Imperator in hoc titulo tractat, quando, quibus personis

hæc querela congruat: dicit uero eam querelam congruere, siue testator factio testamento, siue non factio testamento, mortem obeat, infra eod. l. precibus. Tum asserit istam querelam non secus atq; querelam de inofficioso testamento, tam ascendentibus quam descendentibus integram concedi, infra eod. l. si filius.

De inofficiosi dotibus.

¶ Vbi mater omnia bona in fraudem filiorum, uel pro se, uel pro filia in dotem exhauserit, filij iusta querela contra matrem in iudicio experiri possunt: ut infra eo. l. unica.

De petitione hereditatis.

¶ In hoc titulo Imperator agit, quo pacto actio petitionis hereditatis et intentari, & a quibus intentari debeat.

De rei uendicatione.

¶ Rei uendicatio, est actio quæ congruit alicui, uel ratione dominij, uel quasi: uel ratione possessionis, uel quasi. ita enim iurisperiti loquuntur. Hæc actio quomodo est instituenda, & a quibus, & contra quos, hoc in titulo Imperator differit.

De usufructu, & habitatione, & ministerio seruorum.

¶ Quid in hoc titulo tradatur, etiam ex uerbis eius facile colligi potest. Porro, quid usufructus sit, uide §. i. Instit. eod. quid item habitatio sit, uide §. sed si cui. Instit. de usu & hab.

De seruitutibus, & aqua ducenda.

¶ Seruitutes in iure Ciuili dicuntur iura prædiorum urbanorum & rusticorum. §. quædam. Instit. de rebus corporalibus & incorp. Ceterum aqueductus, est ius aquæ ducendæ per fundum alienum. §. rusticorum. Instit. de Seruit. rust. prædiorum. Imperator in hoc titulo confusè tradit, iam de iure rusticorum prædiorum, iam de iure urbanorum: maxime tamen de seruitute, siue iure aqueductus, in frâ eodem, in multis legibus.

De lege Aquilia.

¶ In hoc titulo agitur, quando locus sit actioni ex lege Aquilia. Ceterum damni iniuriæq; actio constituitur per legem Aquilianam, §. i. Instit. eod. ueluti si quis aut seruum meum occidit, uel seruum meum uulneribus adfecit, hæc lege Aquilia, mihi domino tenetur. Porro lex Aquilia dicitur ab Aquilio Tribuno plebis, qui eam tulit. de quo etiam scribitur subinde Cicero cum aliis, tum libro secundo de Natura deorum.

Familiæ erciscundæ.

¶ Familia præter alia, hereditatem, uel res hereditatis significat. l. pronuntiatio. §. i. ff. de Verb. sig. At erciscere, uerbum uetus est, & diuidere sonat, unde & actio familiæ erciscundæ, id est, diuidendæ hereditatis: quæ congruit heredibus, quibus siue ex testamento siue ab intestato obtingit hereditas. l. 2. ff. eod.

Communi diuidendo.

¶ Hæc actio locum habet inter illos, qui quid possident commune, uel (ut iurisperiti dicere solent) pro indiuiso. l. per hoc iudicium. ff. eodem. Nec refert, quæ ex causa dominium fluat. l. 2. ff. eod. Nam, esto ex hereditaria causa dominium manet, tamen pro rebus etiam singulis, communibus & hereditariis, agendi communi diuidendo datur facultas. Porro hæc actio hoc petitur, ut

res pro indiuiso habita, partiatur, & cuique sua pars attribuat.

Communia utriusq; iudicij, tam familiæ erciscundæ, quam communi diuidendo.

¶ Quid hic titulus in se complectatur, ex uerbis eius nemo non facile colligere poterit.

Finium regundorum.

¶ Fines regere, est distinguere, & (ut Cicero in Topicis inquit) fines agrorum magis sunt, quam urbis: inde est actio finium regundorum, quæ producit gratia separandi fines in rusticis prædijs.

De confortibus eiusdem litis.

¶ Consortes eiusdem litis appellantur, quibus aliquis communis est: in quibus confortibus litis, olim hoc constitutum erat, ut si unus ex eis conueniretur, exceptionem obijciendi copiam haberet, ne absq; suo conforte conueniretur. At hodie explosa omni exceptionis ope, tam agere, quam conueniri, nullus non sociorum, quod ad se attinet, potest. Ceterum uel pro socio, uel pro socijs licet tam con-testata, contra omnes, etiam absque mandato, si modo ea ueritat de rato, agendi facultatem habet. l. i. & secunda, eodem titulo.

De noxalibus actionibus.

¶ Noxa poenam aliquando significat, unde noxe tradere, est poenæ tradere: inde noxalis actio dicta est. Nam (ut iurisperiti inquit l. i. ff. eod.) noxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxa, atq; maleficio seruorum aduersus nos instituuntur: quarum actio num uis & potestas est, ut si damni fuerimus, liceat nobis deditione corporis quod deliquit, euitare litis estimationem, dando scilicet corpus iuuum.

Ad exhibendum.

¶ Exhibere, est facere in publico potestatem, ut ei qui agit, experiundi sit copia. l. 2. ff. eod. Inde actio ad exhibendum est, quædo agitur, ut res aliqua in publicum exhibeatur et promatur: ut si ego assero te uestem meam possidere: hæc in specie mihi integrum est, te cogere actione ad exhibendum, quod tu uestem in publicum efferas, ut & ego, & alij eam contemplantur: uestem uero in publicum elata mihi copia datur petendi uestem rei uendicatione: & a iudice contendere possum, quod uestis domini mihi adiudicetur, & tu qui uestem possides, eam restituere cogaris: id quod cum instrumentis & alijs rebus in iudicio fieri potest.

De religiosis, & sumptibus funerum, & aleæ lusu, & aleæ toribus.

¶ Hic Imperator agit primo omnium de interdictione de mortuo inferendo. Nam locus religiosus est, in quo alius quis sepultus est, etiam si seruus existat. l. secunda, ff. eo. Deinde de actione funeraria, quæ datur pro sumptibus in funus alicuius factis. Postremo de actione repetendi rem, quam in ludo aleæ amisit. Porro alea dicitur omnis ludus, magna ex parte ex fortuna pendens. Vnde Martialis de nucibus inquit:

Alea parua nuces & non damnoſa uidetur,
Sæpe tamen pueris abstulit illa nates.

Ceterum proprie de tesseriſ dicitur: Sani autem iſſi

re, quibus in fritillis, id est alueolis luditur. Porro iuoces quasdam ludos significantes, in constitutione Iustin. de Alea prohibita, §. episcopus. à nemine alio (quod ego sciã) explicat, explicat Alcinius libro Prætermisforum 1. fol. cap. lxxxij.

LIBER IIII

De rebus creditis, & iure iurando.

In hoc titulo Imperator agit, quo pacto creditores & experiri aduersus debitores, & res alienum uendite are queant. Tum quo modo deficiente alia probationum materia, ad iurandum, ueluti ad sacram anchorã, ut Greci dicunt, confugiatur: denique de iuramenti inter actorem & reum, ultro citroque relatione, &c.

Si certum petatur.

Certum in hoc titulo mutuum est, quod peti, id est re peti dicitur, cum à debitore mutuum repetimus: pro quo nobis datur conditio, id est repetitio certi, hoc est mutui.

De suffragio.

Hic Imperator tractat de mercede, quæ suffragij nomine, id est auxilij, quod quis in causa alicui præstitit, petitur, quando, & quo iure peti queat, l. unica, infra eodem.

De prohibita sequestratione pecuniæ.

Sequester is dicitur, apud quem plures eam rem, de qua controversia est, deponunt. l. sequester. ff. de uerb. signifi. inde sequestratio, id est sepositio pecuniæ. Iam in hoc titulo prohibetur, ne debitor ex quolibet contractu conuentus cogatur, ut faciat pecuniæ sequestrationem. Oportet enim, inquit Imperator, debitorem primò conuinci, et sic deinde absolutionem pulsari. l. unica, infra eodem.

De condictione indebiti.

Hic Imperator agit, quando detur ei qui soluit alicui hoc quod non debet, actio condictionis indebiti, et repetendi indebiti. Et ferme summa est, quod qui errore ductus, id quod non debuit alicui soluit, condicere, & repetere possit: qui uero sciens & prudens indebitum luit, ab hac actione excludatur. l. indebitum. infra eod. tit. & in regulis, cuius per errorem. ff. de regul. iuris.

De condictione ob causam datorum.

Actio condictionis ob causam datorum est, quando quis condicere & repetere id quod alicui dedit ob causam honestam, & causa non euenit. Verbi gratia: Numeravi tibi centum florenos, ut filium meum ad humanitatem informares. At tu id facere posthabuisti: proinde ego illos centum aureos beneficio huius actionis tibi datos, condicere possum. l. prima & secunda. ff. eodem. Nec latere uolo iuuenes, quatuor esse contractus innominatos: Do ut des, Do ut facias, Facio ut des, Facio ut facias, de quibus in Liurigenium. §. 1. ff. de Pactis, et in l. naturalis. ff. de Præscriptionibus.

De condictione ob turpem causam.

Hec conditio siue repetitio locum obtinet, quando aliquid alicui impertitur ob causam turpem.

De condictione furtiua.

Hec conditio & soli domino, et heredi eius in fure, iuxta eius heredem datur. l. 1. ff. eod. Et hac actione rem tantum subtractam persequimur, siue ea apud furem, siue apud alium sit. Porro actione furti, ut & interim hoc moneam, pœnam persequimur.

De condictione ex lege, & sine causa, uel iniusta causa.

Hec conditio ex lege, locum uendicat, quando ex noua lege obligatio orta est: nec ulla lege cauetur, quam actione quis experiri debeat. Verbi gratia, de mercede danda aduocatis, qui operam alicui in causis præstant, agitur condictione ex l. 1. C. de Suffrag. Sic & in iure Canonico non raro ex hoc, uel alio canone agimus.

De actionibus & obligationibus.

In hoc titulo differitur primò omnium, quando actio directa, quando utilis alicui detur. Vbi iuuenes paucis admonuisse uolo, directam actionem esse, quæ ex apertis legum uerbis, iuxta uoluntatem legum datur: utilem uerò actionem dici, quæ ex interpretatione legum promatur. Exempla harum actionum require in Instit. sub tit. de Legit. patronorum tutela. Deinde in hoc titulo et de obligationibus tractatur, nimirum quomodo unus alij obligetur. Verbi gratia: Eum qui mutuetur, obligari mutuanti, non eum ad quem propter merces pecunia delata sit. l. eum cui. infra eod.

Vt actiones ab herede & contra heredem incipiant.

Olim de eo quod sibi promissum erat ab obitu eius qui promiserat, agendi copiam quis contra heredes non habebat. Verbi gratia: Stipulatus sum abs te, ut mihi florenos decem: à morte, nec tu, nec heredes, ut facerent satis, cogi poterat. §. post mortem. Institut. de Inut. stipulat. At nouo iure, & ab herede actiones incipiunt, & heredes intenduntur. Proinde in specie prædicta, heres tuus, decem illos florenos, quos ut tu mihi dares stipulatus sum, dare cogitur, infra eod. l. unica.

Ne uxor pro marito, uel maritus pro uxore, mater pro filio conueniatur.

Quid sibi hic titulus uelit, uerba eius aperte monstrant. Verum enim est, maritum pro uxore conueniri non posse, nisi uel pro ea repromiserit, uel ei suspectus sit. Vero quoque consentaneum est, nec uxorem pro marito conueniri posse: adeo ut si etiã pro eo quod quidem in rem suã cedat, intercessit, dica ei scribi non queat. l. prima. §. ult. ff. ad Velleianum. & l. 2. infra eodem. Idem est in matre & filio. Quare uera est regula iuris civilis, Ex alterius contra tu neminem obligari. l. penul. infra eo. Secus uerò est de iure prætorio, quo aliquis ex contractu institutoris, magistri nauium, serui, filij, procuratoris conuenitur. C. de Pæculio, per totum, ff. & C. de insti. et exercitor. act.

Ne filius pro patre, uel pater pro filio emancipato, uel libertus pro patrono, uel seruus pro domino conueniatur.

Hic titulus clarior est, quàm ut à me ullis uerbis illustrari debeat. Est uerò memorabile, filium pro patre conueniri

ueniri non posse; nisi forsitan uel pro eo intercessit, uel ei surrogatus existat. Et hoc locum habet tam in filio emancipato, quam adhuc sub patria potestate degente. l. 3. §. non eo. ff. de Minoribus.

An seruus ex suo facto post manumissionem teneatur.

¶ In hoc titulo Imperator hoc tractat, an seruus quondam, nunc manumissus & liber, conueniri possit, ex eo quod seruus gessit. Et solet ferè dici, quod non eo nomine, quod alius atq; olim erat, homo factus sit. in l. qui res. §. aream. ff. de Solutionibus. Claudicat tamen in aliquot speciebus & casibus, quos doctores hic referre solent.

Quando fiscus, uel priuatus, debitoris sui debitores exigere possit, uel debeat.

¶ Imperator hic tractat, quando fiscus, id est, procurator rerum imperialium, uel etiam priuatus, debitorem sui debitoris exigere possit. Exempli gratia: Fisco est debitor, Aristogiton: & Aristogiton est quoque debitor, Verres scilicet. tam in questionem uenit, an fisco sit copia exigere debitorem sui debitoris, id est, Verrem. Vide de hac re in hoc titulo.

De hereditarijs actionibus.

¶ Actiones hereditarie uocantur, quæ ad heredes uel contra heredes propagantur, & intentantur. Item, quæ ab heredibus, uel contra heredes initium sumunt. l. hereditarium actionum. ff. de Action. & obligation. De his actionibus uide hunc titulum.

Ex delictis defunctorum, in quantum heredes conueniantur.

¶ Summa tituli est: Si lis cum defuncto delicti alicuius nomine contestata est, ij qui defuncto succedunt, in hac specie & tenentur & conueniuntur, & quidem in solidum. Sin lis cum defuncto contestata non est, heredes eius non quidem in solidum, sed in quantum ex re à defuncto surrepta acceperunt, obligantur: infra eod. l. unica, & Instit. de Perp. & temp. actio. §. non omnis. Secus est de iure Canonico, quo heredes defuncti, non habito ullius respectu delicti à defuncto commissi satisfacere coguntur: ut est in cap. fin. extra de sepulturis.

De constituta pecunia.

¶ Constituire pecuniam, est id quod alter debet, se soluturum alicui recipere. Exempli gratia, Si recipio, me tibi Petro illos scilicet centum aureos, quos Ioannes debet, reluturum esse: iam constituo pecuniam. Ceterum illa actio datur in quoscunque, qui uel pro se, uel pro alio se soluturos constituerunt: ita tamen, ne ulla stipulatio admisceatur: qua admixta, is qui stipulanti promiserit, iure civili tenetur. §. pecunia constituta. Instit. de Actionibus.

De probationibus.

¶ Quomodo & actor & reus, ea quæ proponit, probare debeat. Et ut dominia rerum, ut crimina capitalia probabiliter reddi possint, in hoc titulo aliquot legibus traditur.

De testibus.

¶ Hic Imp. agit, à quibus testes produci debeant, & quinam produci testes possint, & quanam ratione testi-

bus utendum sit, & quæ à testibus productis obseruari debeant: quod illorum sit munus, quid testimonia in iudicijs producta ualeant, & si quæ alia sunt.

De fide instrumentorum, & de amissione eorum, & de apochis & antipochis faciendis, & de his quæ sine scriptura fieri possunt.

¶ Quantum fidei instrumentis, id est, publicis scriptis, adhibendum sit, & an eorum amissio alicui officiat, differtur. Tum de apochis, quas creditor debitori reddit: Sed antipochis quas debitor creditori conscribit, agitur. Nolo re-agite, ut iuuenes uocabula hæc Græca intelligant, nolo eos latere, apocham chirographum significare, & conscriptionem, quam debitor, qui fidem suam de receptis excoluit, à creditore accipit. Et antipocham significare, quam debitor creditori facit in præstationibus annuis oppido necessariam, propter præscriptionem, ut in l. plures. infra eod. & in glossa legis eiusdem. Denique in hoc titulo differitur de ijs, quæ sine scriptura fieri possint. Et sane regulariter nullus non contractus citra scripturam fieri potest. l. pactum quod bona fide. C. de Pactis. Hic excipiuntur species, quæ sine scriptura constitui non queant: de quibus extat glossa in capite primo, extra de censibus, libro sexto.

Plus ualeat quod agitur, quam quod simulatè concipitur.

¶ Summa tituli est: plus ualere & in contractibus, & alijs rebus ueritatem, quam simulationem. Exempli gratia: Si Petrum aliqua re donauit, & deinde in scripturam relatum est, me etiam rem ei uendidisse: uenditio, ut quæ simulata est, nullius momenti existit. Donatio enim palam obtinet. Exempla alia in legibus huius tituli conperies.

De commodato.

¶ Commodatum est, alicuius rei quæ in usum certum uertitur, gratuita facta concessio: inde commodatarius, cui aliqua res commodato datur. Discrepat autem commodatum à mutuo. Nam in commodato eandem speciem quam accepimus reddimus, in mutuo uero non eandem speciem recipimus, in l. mutuum. ff. de Reb. credit. In hoc ergo tit. inter cetera agitur, de quo damno rei commodate illato commodatarius teneatur: & quod creditor præteritum debiti, rem sibi commodatam apud se retinere non queat: uide l. fin. eod. tit.

De pignoratitia actione.

¶ Actio pignoratitia locum sibi uendicat, ubi creditor pecuniam pro re appignerata datam à debitore recepit. Verbi gratia: Petrus mutuauit Ioanni uiginti aureos, pro quibus Ioannes Petro uestem quandam pignori dedit: ubi uiginti aurei Petro redditi sunt, ipse Ioanni uestem restituere cogitur, & tenetur ei pignoratitia actione. Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. creditor. Porro in presenti titulo differitur tam de directa actione, quam contraria pignoratitia. Directa quidem habet locum, ubi uel totum æs alienum dissolutum est, uel alio modo creditori satisfactum, l. si rem. §. omnis. ff. eod. tit.

tur hæc actio & ei qui pignus, aut suum, aut alienum obligauit, & hoc domino uel uolente, uel ratum habente, lege, aliena res. ff. eod. Quamuis non desunt qui adstruant, quod etiam si res aliena inuito domino, nomine tamē meo obligetur, huic actioni locum esse, lege, si rem. §. si is quocreditori, contra debitorē, iuxta heredem eius, idq; multat. ff. eodem. Ceterum pignoratitia contraria datur a debito, contra debitorē, quoquo modo fucus factus sit tutor. ff. eodem.

De infortoria & exercitoria actione.

Infortoria actio locum habet, quando quis aut taberne, aut alij negotiationi seruuum præponens, quicquid cū eo seruo eius rei gratia cui præfectus est, contraxerit, in ea specie dominus serui infortoris tenetur. l. 1. ff. eod. Porro, infortior appellatus est ex eo, quod negotio gerendo instet: nec multum facit, tabernæ sit præpositus, an cuiliabet alij negotiationi. l. infortior. ff. eod. Porro exercitoria actio locum habet, quum quis seruuum suum magistrū nauis præfecit: quicquid cum eo seruo eius rei, scilicet cui præfectus est, contractum fuerit, ea specie dominus serui exercitoria obstringitur. At uero exercitorem dicimus eum, ad quem obuentiones & redditus omnes proueniunt, siue is dominus nauis sit, siue a domino nauem conduxit. l. 1. §. exercitorem. ff. eodem.

Quod cum eo qui in aliena potestate est, gestum esse negotium dicitur, uel de peculio, siue quod iussa, aut de in rem uerso.

Hic Imperator agit de ea re, quæ cum eo qui alienæ potestati obnoxius est, geritur: nimirum, cum seruo, cum filiofamiliæ. Et ea specie congruit, uel actio Quod iussa, aut act. infortoria, aut exercitoria, (de quibus in titulo præcedenti dictum est) aut actio de peculio, aut de in rem uerso.

Peculium proprie significat rem, quæ non in numerata pecunia consistit, sed uel in solo, uel pecoribus, uel in supellectile, nostro labore & industria parta, & a nobis lucrifacta. Aliquando pro paruo patrimonio, ut Vlpian. scribit, ponitur: inde est actio de Peculio, quæ datur cominimo nolente, uel etiā matre. l. si quis. §. ult. ff. de Peculio. Datur & hæc actio quasi contrahentibus cum seruo: ut si quis uel eius negotia gerat, uel ipse alterius negotia gerat. l. si pupilli. §. sed si ego. ff. de negot. gest. Ceterum actio de in rem uerso dicitur, si quis nostræ potestati subditus, contraxit: & res illa, si in rem nostram est uersa, in nos primo omnium experiundi copia datur. Verbi gratia: filiusfamiliæ uiginti aureos mutuo accepit, qui in rem patris uersi sunt: pater pro illis uiginti aureis cōueniri potest. §. in rem autem uerso. Instit. Quod cum eo qui in alie potestate est, etc.

Per quas personas nobis acquiratur.

Hic Imperator differit, per quas personas nobis dominium, usus, usufructus, possessio rei acquiratur.

Ad senatusconsultum Macerianum.

Hoc senatusconsultum interdicat, ne quis filiofamiliæ pecuniam det mutuo. l. 1. ff. eodem.

Ad senatusconsultum Velianum.

Hoc senatusconsultum mulierum imbecillitati consulit: constituens, quod mulier alienam obligationem uel suscipiens, uel participans, mandando, iubendo, in se rapiendo, non obstringatur. l. 1. & 4. infra eod. Sunt tamen aliquot casus, in quibus hoc senatusconsultum loci habet nihil. uide Gloss. in uers. cessante. in l. fin. infra eodem.

De non numerata pecunia.

Hic Imperator tractat, quid iuris sit cum exceptio, ne non numerata pecunia. Si quis enim debere se scripserit, quod sibi numeratum nō est, de pecunia non numerata intra biennium exceptionem opponere potest. §. 1. Instit. de Literarum oblig. Nec latere uolo iuuenem studiosum, pecuniam in præfenti titulo pro quauis re sumi, quam quis uel non numerauit, uel soluit. l. pecunie uerbum. ff. de Verb. signif.

De compensationibus.

Compensatio, est debiti & crediti inter se contributio. l. prima. ff. eod. Verbi gratia: Petrus debet mihi decem, & ego ei quinq; aureos. Si ego decem aureos a Petro peto, quinq; quos ei debeo, compensare cogor, et sic potero alios quinq; aureos exigere. Hoc nomine autem compensatio inuecta est: quia nostra interest potius non soluere, quam solutum repetere. l. 3. ff. eodem.

De usuris.

Usurarum nomine, intellige quicquid præter sortem alicui datur. tam in hoc titulo agitur, quomodo usura debeantur, quomodo exigi possint, & in quibus contractibus exigantur.

De nautico fœnere.

Id est, de fœnere quod impenditur in pecuniam nauticam. Pecunia nautica est, quæ periculo creditoris in nauem recepta, traicienda committitur. Porro, periculum huius pecuniæ traiectionis (sic enim dicit Imperator in l. prima huius tit.) ad creditorem pertinet, in l. prima, & in l. nautica. ff. eod. Et pertinet quidem periculum huius pecuniæ ad creditorem, quoad debitor in locum quod contendit, peruenierit. Et nisi forsitan iactura huius pecuniæ debitori imputari queat: ut qui locum nauigij non seruauerit, nec licitas merces in nauem deposuit, lege 3. huius tit.

Depositi, uel contrā.

Depositum est, quod custodiendi gratia alicui traditur: contrahitur uero re, obligatio in deposito. Instit. Quibus mod. re contra. obli. §. præterea. Et inde actio depositi, quæ datur contra depositarium, id est cum apud quem res est deposita, ut re restituat, in d. §. præterea. Et in hac actione dolus tamen punitur, iuxta lata culpa, quæ dolo equiparatur. l. quod Nerua. ff. depositi. §. fin. ff. eod. tit. Porro tit. habet, Vel contrā: quod de actione depositi contraria intellige, quæ competit depositario simul & heredi eius, in eum qui deposuit, nomine impenditorum in rem depositam factorum.

Man.

Mandati, uel contrà.

¶ Mandatum hic dicitur munus, quo quis gratuito quid amici nomine faciendum sibi sumit. Inde actiones, quæ partim directæ, uel contrariæ. Directa congruit, quando interest eius qui mandauit. Si sua nihil interest, hæc actio locum non habet. Verbi gratia: Mandauit Petro, ut domum mihi emeret: si mea intererat, ut domus emeretur, Petrus mandati mihi obstringitur. At si eam ipsam domum ego emi, & sic nihil intererat, hæc actio sopitur. Contrariæ actio ei, qui mandato facit satis, congruit: ut si Petrus meo mandato mihi domum emit, mecum mandati agere potest, ut si nondum pecuniam uenditori numerarim, ei numerare cogar, &c.

Si seruus extero se emi mandauerit.

¶ In hoc titulo Imperator agit, an seruus meus data Petro pecunia, & facta stipulatione de manumissione ab emptione, rogat Petrum, ut eum à me domino emat: an huius generis contractus aliquid momenti habeat, & an ego serui dominus, illum in seruitutem postliminio retrahere possim: quod se cum ipsius peculio, à seruitute uindicare conatus sit. Vide l. unicam huius tituli.

Pro socio.

¶ Societas, est uel duorum, uel plurium conuentio, contracta ob commodiorem & usum, & questum: ut Inst. de Societate. Inde actio pro socio, quæ datur socio pro socio. Porro Imperator in hoc tit. agit, quando robur obtineat societas, quamdiu duret, quomodo contrahatur, &c.

De contrahenda emptione, & uenditione.

¶ Hic Imperator agit, quando contractus emptionis & uenditionis contrahatur: & asserit, consensu perfici, si modo de precio, & quidem certo inter emptorem & uenditorem conuentum sit. §. i. Inst. de Emptione & uenditi.

De hæreditate, uel actione uendita.

¶ Summa huius tituli est, quid iuris sit in hæreditate uendita. Exempli gratia: Vendo Ioanni actionem meam, quæ mihi congruit in Petrum. Et ut paucis dicam, Vendere actionem, est quod aliàs in l. nominis, infra eod. uendere nomen dicitur. Et in hac actione hoc obseruandum est, uenditionem actionis etiam ignorante, uel etiam eo inuito fieri posse. l. nominis uenditio. eod. tit.

Quæ res uendi non possunt, & qui uendere, & mercari uentantur.

¶ Hic titulus in l. facile seipsum liquidò illustrabit. Hoc unum studiosum iuuenem admonere uolo, in l. prima huius tituli, esse quasdam uoces, quæ in exemplaribus ferme corruptè legantur. Sunt uerò emblata, oxyblata. Tu lege *ἐμβλάτα*, hoc est, uestes intinctas purpura, uel alio colore: lege oxyblata, uel, ut Alciatus legendū putat, oxoblata, siquidem Suidas scribit *ὄξος*, tincturam fuisse, qua Phœnicees uestimenta tinxerunt.

Quæ res exportari non debeant.

¶ Hic titulus quoque clarior est, quàm ut ulla uerborum luce indigeat.

De patribus qui filios suos distraherent.

¶ Non licere patri filium suum aut uendere, aut oppugnerare, sub capitis poena: nisi extrema & fame, & inopia rei familiaris facere urgeatur, in l. i. & 2. eod. tit.

De rescindenda uenditione.

¶ In hoc titulo agit, quo pacto uenditio inita rescindatur. Rescinditur uerò, si dolo emptor egerit, beneficio actionis de dolo: & hoc, si dolo cum contractu dederit, in l. eleganter. ff. de Dolo, & infra l. si dolo. eodem titulo.

Quando liceat ab emptione discedere.

¶ Titulus hic apertus satis est. Obserua tamen, quod re integra, contractus emptionis & uenditionis utriusque partis consensu rumpatur. l. i. eod. tit.

Si propter publicas pensiones uenditio fuerit celebrata.

¶ Quomodo ob tributa non soluta, uel alias res reipub. debitas non præstas, uenditio & fiat, & rescindatur, hic titulus aperit.

Sine censu, & reliquis fundum comparari non posse.

¶ Imperator in hoc titulo interdicat, ne quis fundum emat tali conditione, ne aut integrum censum præstet, ubi tempore iam exacto, ne teruncius quidem solutus sit. Aut si quid dissoluit, ne quod census restat, præstare cogatur, & cetera.

De periculo & commodo rei uenditæ.

¶ Summa huius tituli est, quando uel periculum, uel commodum rei uenditæ, aut ad emptorem, aut uenditorem pertineat. Et hoc ferè dici solet, quod uenditione omnibus numeris absoluta, omne commodum iuxta damnum rei uenditæ, ad emptorem redundat. l. i. infra eod.

De actionibus empti & uenditi.

¶ Hoc est, de actionibus quæ congruunt & ex emptio, & uenditio: siquidem emptori, ut res tradatur, actio empti datur: uenditori, ut pretium accipiat, congruit actio ex uenditio. Vide hic in multis legibus.

Si quis alteri uel sibi sub alterius nomine, uel aliena pecunia, emerit.

¶ In hoc titulo pulchra traduntur de illis speciebus et casibus, quibus aut aliquis, ut procurator, emit sibi rem aliquam alterius nomine, aut aliena quidam pecunia rem emit, sed nomine suo. Vide totum titulum.

De rebus alienis non alienandis, & prohibita rerum alienatione, uel hypotheca.

¶ Nemini est copia alienandi rem alienam. Etenim nemo eius rei, quæ sua non est, alterum dominum constituere potest. Nam nemo plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habet. l. traditio. ff. de Acquir. rerum dom. Sunt tamen species quædam, quibus ut maxime quis rerum dominus non sit, eas tamè alienare potest: de quibus uide l. si. Quibus alien. licet, uel non.

De communium rerum alienatione.

¶ Quando rerum alienarum alienatio usurpari possit, hic Imperator agit.

Rem alienam gerentibus, non interdici rerum suarum alienatione.

¶ Hic titulus apertior est, quam ut ullis uerbis explicandus sit.

De pactis inter emptorem & uenditorem compositis.

¶ Ex hoc titulo discitur, quo pacto emptor & uenditor in contractu pactum, e quo contractus legem accipiat, inire possint. Ut obiter iuuenes illam regulam discant: Ex pacto contractus legem accipere: ut in regula contrahit. ff. de Reg. iuris.

Si seruus exportandus uæneat.

¶ In hoc tit. differitur, quid iuris sit, si seruus exportandus, id est, qui certo in loco, certa in urbe commorari non potest, uæneat, id est, uenundetur.

Si mancipium ita uæneat, ne prostituatur.

¶ Hic Imperator tractat, quid iuris sit, si mancipium, hoc est, serua, uæneat, ne prostituatur turpi quaestui exercendo.

Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur, uel contrahat.

Hic titulus seipsum declarat.

De ædilitijs actionibus.

¶ Aediles habebat quasdam actiones in rebus quibusdam, Instit. de iure nat. gent. & ciui. §. proponerant. de quibus hic titulus differit. Porro qui aediles quondam fuerint, ex Fenestella iuuenis studiosus discere poterit.

De monopolijs, & conuentu negociatorum illicito, uel artificio ergo laborum, nec non balnearum prohibitis illicitis actionibus.

¶ Monopolium est, cum penes unum aliquem uendendi potestas existit, cum non sit potestas nec potestatem: id quod fit, cum unus solus aliquod genus mercaturæ uniuersum emit, ut solus uendat, precium pro suo arbitrio statuens. Ceterum monopolia in hoc titulo prohibentur. Prohibet etiā Imperator, ne operarij, artifices opera quæ inchoarunt, alijs ne absoluant, paciscantur. Tum ne balneatores inter se pactum ineant, ne alia, quam qua inter se contraxerunt pecunia, balneis uti liceat. Breuiter, omnes illicitas actiones hic tit. prohibet.

De nundinis & mercationibus.

¶ Summa tituli est, ne nundinarum tempore, hi quibus nundinae concessæ sunt, aut negociatores conueniant, aut merces eorum sequestrent, aut quoquo modo illis molesti sint, in l. unica, eod. tit.

De uectigalibus & commissis.

¶ Pro quibus rebus uectigal non præstetur, et pro quibus præstetur, hic tit. ostendit. Tum, quæ poena sit eius qui

in commissum cadat, hoc est, qui alicubi aliquid uehens uectigal non soluit: poena uero est confiscatio rerum quæ uehantur.

Uectigalia noua institui non posse.

¶ Hic titulus satis apertus est.

De commercijs & mercatoribus.

¶ In hoc titulo Imperator praua quedam negotiorum & mercatorum, quæ sub Cesare degunt, recenset. Tum quedam quæ omnibus mercatoribus obseruanda sint: cuiusmodi existunt, ne aut pro mancipijs, aut alijs rebus barbaris aurum impertiant, l. 2. eod. tit. Tum uult, ut negotiationes in locis statutis exerceantur. Ad hæc, nobiles a negotiationibus se abstinere uult, l. nobiliores. eod. titulo.

De rerum permutatione, & de præscriptis uerbis.

¶ Contractus rerum permutationis nonnullam actionem parit, nisi res quæ permutantur, interueniant: unde non tam ex rerum interuentu, quam pacto quod præcedit, agitur. Et quidem bifariam, & cōditione ob causam, & præscriptis uerbis. Porro actio Præscriptis uerbis, locum sibi uendicat in pactis, quæ incontinenti (ut ita dicam) sunt, in cuiuscunq; generis contractu, l. secunda, C. de Pactis inter empt. & uendit. Vendicat & hæc actio sibi locum in tribus contractibus anonymis, Do ut des, Do ut Facias, Facio ut facias. lege natural. §. 1. & secundo, ff. de Præscript. uer.

De locato & conducto.

¶ Quid in hoc titulo tradatur, ex uerbis eius nemō non (ut nullus moneam) assequetur.

De iure emphyteutico.

¶ Olim conducebant homines fundos, agros, et si quæ alia erant loca soli, ea lege, ut meliora reddere uellent. Inde emphyteusis, id est, melioratio dicitur, & contractus emphyteuticus, id est, contractus res soli meliores reddendi: qui nō nisi scriptura intercedente contrahitur, l. 1. tum & domini, & emphyteutæ consensu. De hoc contractu hic titulus disertè disputat.

LIBER V.

De sponsalibus & ahrris sponsalitijs, & proxenetis.

¶ Sponsalia dicuntur, mentio & repromissio futurarū nuptiarū. l. 1. ff. de Sponsal. Ahrræ id genus munera dicuntur, quæ sponsaliorum nomine dantur: unde sponsalitiæ ahrræ à Iustiniano uocantur. Proxenetæ, proprie significat eum qui inter aliquos est conciliator & medius: unde Ahrræ proxenetice, dicuntur dona, quæ sponsam & sponsum inter se conciliant & iungunt. Explicatis his uerbis, iam ad summam tituli exponendam progrediamur. Imperator in hoc titulo agit, quod in sponsalibus distractis, utriq; liberum sit nouum matrimonium contrahere, & quandiu sponsa sponsum absentem expectare debeat. Agit etiam, quid iuris sit, cum ahrris sponsaliorum nomine datis, si prius uel sponsa, uel sponsum decedat, quam nuptiæ ineantur. Deniq; an uel tutor, uel curator sponsalia per patrem puellæ contracta, distrahere queat. Vide l. tituli.

Si rector provinciae, uel ad eum pertinentes, sponsalities dederint ahrras.

¶ Ad eum pertinere intelliguntur filij, nepotes, propinqui, consiliarij, domestici, quibus omnibus copia non est ineundi nuptias cum ea muliere, quae uel de provincia oriunda est, uel ibi commoratur. Sponsaliorum tamen contrahendorum illis facultas datur, l. si quis officium. ff. de Ritu nuptiarum. Porro, ius Canonicum aliter hac de re statuit: quod ea in specie sequendum est.

De donationibus ante nuptias, uel propter nuptias, & sponsalitijs.

¶ Hunc titulum paucis explicat Imperator in Inst. de donationibus. §. Est & aliud genus.

De incestis & inutilibus nuptijs.

¶ Interpretes ita ferme secernunt incestas nuptias, & inutiles: quod ille sint, quae inter collaterales & adfines contrahantur, in l. si mulierum. ff. de Adult. Haec uero, nempe inutiles, quae aduersus leges inaeantur. Tam in hoc tit. Imperator agit, quibus poenis adficiendi sint, qui uel incestas uel inutiles nuptias contrahant.

De interdicto matrimonio inter pupilam & tutorem, seu curatorem, filiosque eorum.

¶ Hic Imperator non uult, ut uel tutor pupillam ducat, uel curator adultam. Ceterum ius Canonicum aliter decernit.

Si quacunque praeditus potestate, uel ad eum pertinentes, ad suppositarum iurisdictioni suae aspirare tentauerint nuptias.

¶ In hoc titulo Imperator prohibet, ne magistratus aliquis, uel maior, uel minor, praetextu potestatis, aut cum uirgine, aut cum uidua suae iurisdictioni subdita, matrimonium ineat: id quod etiam de iure Ciuili locum habet. Secus est de iure Canonico, quod tales personas matrimonium contrahere non uetat. Contrahere igitur possunt, per cap. cum apud. de Sponsal.

Si nuptiae ex rescripto petantur.

¶ Quid iuris sit, si nuptiae, quae alioqui non admittuntur, ex rescripto Imperatoris petantur, ut ipse, quae sua est autoritas, per rescriptum aliquas personas legibus soluat.

De secundis nuptijs.

¶ Quando mulier ad nuptias secundas ire, hoc est secundum nubere possit, hic statuitur. Est uero haec summa, mulierem intra annum ab obitu mariti, secundum nubere non debere: poenam daturam, si id fecerit. In qua specie quod aliter ius Canonicum statuit, in c. ultimo & penult. eodem titulo.

Si secundò nupsierit mulier, cui maritus usumfructum reliquit.

¶ Si mulier, cui maritus usumfructum rerum suarum, mortem obiens reliquit, secundò nupsierit, usumfructus damnum facit, & filijs prioris mariti ex eo die quo nupsit, restitui cogitur, ut in l. i. eod. licet iure Authen. quod in eod. tit. adscriptum est, secus statutum sit.

De dotis promissione, & nuda pollicitatione.

¶ Promissio dotis partim sit per stipulationem, partim sine stipulatione. Pollicitatio uero est, solius efferentis promissio, l. 3. de Pollicit. tam summa tituli est, quod si dos per stipulationem promissa sit, & aliquid certi promissum, conditione certi agendum esse. Sin uero incerti quid promissum sit, ex stipulatu agi, ut in Inst. de Verb. obligat. §. in pub. Porro, si dos nuda pollicitatione constituta sit, ex iuris communis sanctione nulla actio oritur, l. si tibi. C. Locati, & l. legem. C. de Pactis. At uero alia est ratio in dote ex priuilegio concessa. l. ad exactionem. eod.

De iure dotium.

¶ Varium est dotium ius. Nam aliquod habet respectum actionis, quae olim locum sibi uendicabat in repetenda dote: de quo iure uide tit. C. de Rei uxor. actio. Est & ius quoddam, quod statuit, quibus congruat actio, & in quos: quibus non congruat actio, ad repetendam dotem, de quo iure lege tit. in ff. & C. solut. matr. Demum est ius, quod praescribit rationem constituendi dotem, quod statuit, cuius uel damno, uel lucro constitutio dotis fieri possit: & de hoc iure in praesenti titulo pertractatur.

De rei uxoriae actione, in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus praestita.

¶ In hoc titulo Imperator tractat de iure, actione, quae dotes petuntur & repetuntur. Et quia olim hac in re uetustas ueteres actione rei uxoriae, haec abrogata est, et in locum eius successit actio ex stipulatu. Porro suspicio est, mulierem nunquam non stipulatam esse dotem sibi reddi, quae uis stipulata non sit: quae suspicio, uel praesumptio legis esse fertur: agitur ergo hic de actione ex stipulatu.

De pactis & conuentis, tam super dote, quam donatione ante nuptias, & paraphernis.

¶ In hoc titulo Imperator disputat, quibus modis partes etiam supra dote, & donatione ante nuptias: denique super Paraphernis, id est donis, praeter dotem, ab uxore marito datis, pacisci queant.

De dote cauta, non numerata.

¶ Quid iuris sit, si mulier marito caueat dotem, id est promittat dotem, et tandem ei non numeret, hic differtur.

De donationibus inter uirum & uxorem, & a parentibus in liberos factis, & ratihabitione.

¶ Maritus & coniunx se mutuis donationibus ornare prohibentur, ne amor eorum torpeat. l. i. ff. eo. Nec pater filio aliquid donare per ius poterit: quoniam unius personae loco existunt. l. fin. C. de Impub. & alijs substat. Exciipiuntur tamen casus, in quibus pater filium donationibus adficere potest, ut si quid ei in dotem det, ut si quid in donationem propter nuptias ei largiatur, &c.

De repudijs, & diuortijs, & iudicio de moribus sublato.

¶ Diuortium proprie est, si uir & uxor separentur. Repudium uero, si sponsus a sponso dirimatur, quaeque haec uocabula ferè confunduntur. Porro in hoc titulo Imperator recenset causas, propter quas maritus uxorem repudiat.

pudiare possit: in l. consensu. infra eod. Ceterum, de iure Canonico, ut obiter id moneam, solum adulterium, matrimonium contra factū dirimit. in c. ex publico. de Conuersat. coniugat. Ad hæc, nec maritus ob mores quosdam agrestes & inuerecundos, uxorem suam à se repudiare potest. Vxoris enim mores noueris, non oderis. & hoc uult tit. et iudicio de moribus sublato.

Soluto matrimonio, quemadmodum dos petatur.

¶ In hoc titulo Imperator agit, quomodo dos repetatur, matrimonio aut diuortio, aut morte, dirempto: & quibus actionibus, pro dote data recuperanda, locus sit, hic tractatur.

Si dos constante matrimonio soluta fuerit.

¶ Si constante matrimonio, dos legitima ex causa soluta per maritum fuit, dotis data conditio non datur. Sin uero nulla iusta causa intercedente, dos à marito soluta est, dos à marito repeti potest, etiamsi uxor mortē obiit, in l. unica, eod. tit.

Nefideiussores, uel mandatores dotium dentur.

¶ Mulieris non est, à uiro dotis & conseruandæ, & restituendæ gratia, cautionem exigere: ratio in promptu est, in l. 2. infra eod. ne generetur inter eos perfidia.

Rerum amotarum.

¶ Hæc actio inter maritum & uxorem locum sibi uēdicat: cuius loco alioqui est actio furti inter extraneos prodita. Neq; uero maritus in uxorem hac actione uti potest, nisi res mariti dolo ab uxore amoueantur, & subtrahantur, l. contra. ff. eod. In hac actione, si ad summum res uenit, restituitur res quocunq; modo alienata, l. si concubina. §. non solum. ff. eod.

Ne pro dote mulieris, bona quondam mariti addicantur: id est, in solutum dentur.

¶ Quid hic titulus uelit, ex suis ipsius uerbis coniecta, in est facile.

De fundo dotali.

¶ Quando fundus dotalis, id est, dotis uice ab uxore marito datus, alienari possit, hic differitur, qua de re uide & Instit. Quibus alienare licet, uel non, in §. 1.

Diuortio facto, apud quem liberi morari, uel educari debeant.

¶ Hic titulus clarus est.

De alendis liberis à parentibus.

¶ Nec hic titulus ulla interpretatione indiget.

De concubinis.

¶ Marito non licere concubinam habere, hic titulus tractat.

De naturalibus liberis, & matribus eorum, ex quibus causis iusti efficiantur.

¶ Filij naturales dicuntur hi, qui ex cōcubinis nascuntur. Iam in hoc titulo Imperator differit, quantum huius generis liberis, uel inter uiuos, uel testamento relinqui possit. Tum, quibus ex causis iusti fiant, id est, natalibus restituantur, & in parentum potestatem redigantur.

De testamentaria tutela.

¶ Hunc titulum exponit Imperator in Inst. eod. tit.

De confirmando tutore.

¶ Summa tituli est, tutorem per prætorem confirmari, & approbari posse.

De legitima tutela.

¶ Hic titulus quoq; in Instit. eod. tit. explicatur.

Qui petant tutores uel curatores.

¶ Hic titulus clarior est, quàm ut ullam uerborum lucem desideret. Hoc tamen nolo quem fugiat: adolescentes, urgente extrema necessitate, quod telum acerrimum est, curatorem ad litem petere posse, infra eod. l. 1.

Vbi petantur tutores uel curatores.

¶ Pupillus eo loci uel tutorem uel curatorem petet, e quo aut ortus est, aut ubi patrimonium habet, aut commoratur. l. 1. eod. tit.

De tutoribus uel curatoribus illustrium uel clarissimarum prouinciarum.

¶ Cuius generis illustrium uel clarissimarum, uel tutores uel curatores esse debeant, hic tit. aperit.

Qui dare tutores uel curatores, & qui dari possunt, uel non.

¶ Hic titulus satis per se apertus est.

Quando mulier tutelæ officio fungi potest.

¶ Mulier regulariter tutoris munere fungi nō potest, quando id munus uirile est. l. 1. infra eod. Quod uero consentaneum est, nisi tutelam filiorum à principe impetret. l. ult. ff. de Tutel. Tum si iuret, & renunciet senatusconsulto Velleiano, iuxta omni legitimo præsidio, ac omnē suam facultatem in filiorum potestatem redigat. l. ult. eodem. Et hoc iure Codicis decretum est. Porro iure Authentico mulier tutoribus tam legitimis quàm datuiis præfertur. Vides Authen. Matri & auæ. in hoc titulo.

In quibus casibus tutorem uel curatorem habenti, tutor uel curator dari potest.

¶ Regulariter tutor non potest dari habenti tutorem: quæ regula in aliquot casibus hic in titulo enumeratis claudicat.

De administratione tutorum uel curatorum, & pecunia pupillari sceleranda uel deponenda.

¶ Nec tutor nec curator se administrationi muneris sui ingerere potest, nisi rationarium cōfecerit. l. fin. §. ult. C. de Arbit. tut. Tum & exigitur, ut uterq; eorum iuret, se fide quàm potest optimā res administraturum esse, in l. de Creationibus. C. de Episcop. aud. Accedit his, quod nec curator, nec tutor cum pecunia pupillari scelerare possit: ut in Authen. nouissime in eod. tit. positum. Excipiuntur duo casus, in dicta Authen. relati.

De periculo tutorum uel curatorum.

¶ Omnia pericula, quæ rebus pupillorum, uel dolo, uel lata culpa, uel etiam leui committuntur, in tutorum, iuxta curatorum capita redundant. l. quicquid. C. de Arbit.

tut. Exceptis duobus casibus. Partim, si prædia minus idonea emerint: hac enim specie latam culpam tutores tantum præstant. l. tutor qui reperto. §. competit. ff. de administrat. tut. Partim, si quid fortuito euenit, in tutoris caput non recidit. l. si res. infra eod.

Quando ex pacto tutoris uel curatoris, minores agere uel conueniri possunt.

¶ Finita tutela, iure ipso exigente, actiones quæ tutori intentandæ erant, pupillo intentantur. l. i. infra eod. Nisi forsitan finita tutela, tutor facta nouatione, in se obligationis onus sustulerit. l. post mortem. ff. eod. Tum nisi tutor doli, iuxta culpæ, obstringi cœperit. l. Iulianus. §. si ueditor. ff. de Actio. empt.

Si ex pluribus tutoribus uel curatoribus omnes, uel unus agere pro minore uel conueniri possint.

¶ Vbi plures tutela funguntur, etiam unus tantum agit, et conuenit pupilli nomine. Nisi forsitan tutela administratio partita est. l. i. et 2. infra eod.

Ne tutor uel curator uectigalia conducat.

¶ Tutor uectigalia conducere non potest, hac gratia, quod omnia bona eius, qui conducit aliquid à fisco, fisco sunt obligata. l. prima. C. in quib. caus. pig. contrahatur. At cum antehac bona quæ tutor possidet, pupillo obligata existant, l. officio. C. de Administrat. tut. bona unius duobus obstringerentur, et sic tutor crimen stellionatus incideret. l. tutor. §. contrarium. ff. de Pig. actio.

De tutore uel curatore, qui non satisfecit.

¶ Hunc titulum explicat Imperator in Instit. de satisfact. tut. uel curat.

De suspectis tutoribus uel curatoribus.

¶ Et hunc titulum in Inst. expositum habes.

De in litem dando tutore uel curatore.

¶ Tutor ad litem dari non potest, quando is non datur certæ rei uel causæ. Instit. Qui dare tut. in testamen. poss. §. certæ. Sed hodie receptum est, ut si minori cum tutore lis intercedat, curator constituatur: quamuis olim ad litem prætorius tutor eligebatur. Instit. de Autor. tut. et curat. §. fin.

De eo qui pro tutore uel curatore negocia gessit.

¶ In eum qui ignarus an sit tutor uel curator, se et pro tutore, uel curatore gessit, datur primo omnium actio Pro tutela, uti uocant: deinde actio utilis negotiorum gestorum. Sin uterque compertum habuit, se nec tutorem nec curatorem esse, et tamen uterque in munus se intrusit, in utrumque actio directa Negotiorum gestorum conceditur. l. 3. §. hac ratione. ff. de Negocijs gestis.

Si mater indemnitate promiserit.

¶ Quid iuris sit, si tutor pupillo indemnitate promittat, in hoc titulo differitur.

Si tutor contra uoluntatem matris datus sit.

¶ Tutor contra uoluntatem matris datus, citra labem infamiae submouetur: nisi causa adsit, propter quam infamia ea iniuri debeat. l. unica. infra eod.

Vt causæ post pubertatem adsit tutor.

¶ Titulus est clarus.

Vbi pupilli educari debeant.

¶ Pupilli apud matrem, nisi secundo nupserit, educari debent: sin uero nupserit, index ubi pupilli educandi sint, decernet.

De alimentis pupillo præstandis.

¶ Pro patrimonij uiribus, pupillo alimenta impertiantur. l. fin. infra eod.

Arbitrium tutelæ.

¶ Id est, de arbitraria actione tutelæ, ut quæ in iudicis arbitrio posita est: et datur pupillo pariter, et heredibus, in eum qui quondam tutor fuit iuxta heredes eius pro reddenda ratione. l. penult. infra eodem.

De diuidenda tutela.

¶ In hoc titulo differitur, qua ratione post tutelam depositam, tutores testamentarij legitimi datui ratione reddere debeant. Etenim non raro plures tutores dantur, non raro tutelam ipsi inter se partiuntur. Tum, an is qui soluen- do est, pro ijs qui facere satis non possunt, obstringatur.

De in litem iurando.

¶ In litem iurare, est suo ipsius iuramento rei, quæ in lite, id est iudicio petitur, estimationem iniire, et pro quanto ea carere nolit, firmare: de hoc iuramento præsens tit. disputat.

De heredibus tutorum, uel curatorum.

¶ Hic differitur, qua ratione et obstringantur, et conueniantur heredes parentum loco.

Si tutor uel curator non gessit.

¶ Tutor etiam, propter res male gestas à suo coniuge, quem non suspecte detulit, obstringitur.

De usuris pupillaribus.

¶ Quando usuræ pupillares, id est quæ ex pecunia pupillorum accipiuntur, iure exigantur, hic tit. differit.

De fideiussoribus tutorum uel curatorum.

¶ Olim optio dabatur minoribus, an prius fideiussores, quam tutores conuenire uellent. Tum, an à fideiussoribus partem, et à tutoribus etiam partem exigere cuperent. l. i. ff. eod. titulo. At hodie receptum est, ut ante priorem debitorum conueniantur, quam fideiussor in Aut. de Fideiuss. §. i. Collat. i.

De autoritate præstanda.

¶ Hunc titulum Imperator exponit Instit. de Autor. tut. et curat.

Quando tutores, uel curatores esse desinant.

¶ Et hunc titulum uide expositum in Instit. Quibus modis finitur tutela.

De actore à tutore seu curatore dando.

¶ Quando tam tutor quàm curator actorem in causa pupilli cōstituere possit, in hoc titulo dicitur. uide et Inst. de Curator. §. fin.

De excusationibus tutorum & curatorum, & temporibus eorum.

¶ Hic titulus apertus est, & explicatur in Instit. eodē titulo.

Si tutor uel curator falsis allegationibus excusatus sit.

Falsa allegatio causæ, neminem nec à tutela, nec cura vindicat. §. ult. Inst. de Excusat. tutorum.

Si tutor uel curator Reipublicæ causa abfuerit.

¶ Quādiu uel tutor uel curator Reipub. causa abest, tam à tutela quàm à cura liber est. Ceterum dum quis uel curator uel tutor Reipub. causa abest, interim alium in suum ipsius locum surrogare debet. l. tutores. §. qui se. ff. de Administrat. tut. uel curat.

De excusatione ueteranorum.

¶ Veterani milites, qui honestè ab Imperatore, post uiginti annorum stipendia exautorantur, à tutelis, præterquam filiorum ueteranorum uel commilitonum suorum, liberantur: nec pluribus tutelis, quàm una, onerari possunt. l. i. eod. tit.

Qui numero liberorum se excusant.

¶ Hunc titulum Imperator in Institut. de Excusat. tut. §. i. exponit.

Qui morbo se excusant.

¶ Et hic titulus clarior est, quàm ut ullis uerbis illustrandus sit.

Qui ætate se excusant.

¶ Hic quoque titulus apertus est.

Qui numero tutelarum.

¶ Vide Inst. de Excusatio. tutor. §. item tria.

De curatore furiosi, uel prodigi.

¶ Hunc titulum quia apertus est, exponere non stat sententia.

De prædijs & alijs rebus minorum sine decreto non alienandis.

¶ Hic quoque titulus clarus existit.

Quando decreto opus non est.

¶ In hoc titulo differitur, quòd quando minor à principe ius alienandi res suas consecutus est, decreto, id est consensu iudicis opus non esse, &c.

Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparauerit.

¶ Quid iuris sit, si quis absque decreto ignorans rem minoris esse, ab extraneo emat, differitur.

Si maior factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit.

¶ Si uel pupillus, uel adultus maior factus, rem aliquam uenditam ratam habuerit, id est comprobauerit, uenditio rescindi non potest. Ceterum si maior factus, ignorans sibi ultra dimidium iusti precij fucum factum,

uenditionem uel à tutore, uel curatore initam corroborauerit, uenditorem conueniendi copia datur: ut uel red-dita pecunia, possessionē unā cum fructibus restituat: uel quod pecuniæ iustæ deest, sarciat. infra eod. l. prima.

De magistratibus conueniendis.

¶ Hunc titulum interpretatur Imperator in Instit. §. Sciendum autem, de satisfactione tutorum uel curatorum.

LIBER VI

De seruis fugitiuis, & libertis, mancipijsq., ciuitatum artificibus, & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam uel domesticam pertinentibus.

¶ In hoc titulo Imperator docet, quid iuris sit cum seruus priuatorum, fisci Imperatoris: tum quid iuris sit cum libertis ciuitatum, & artificum diuersis operibus destimatorum, &c.

De furtis, & seruo corrupto.

¶ In hoc titulo habes, quid iuris sit, si aut quis emat rem furto subtractam, aut rem furto surreptam possideat. Tū agitur de actione serui corrupti, quæ domino, cuius seruus corruptus est, datur.

De operis libertorum.

¶ Quas operas libertus patrono suo debeat, Imperator hic differit. De operis libertorum elegantissimè disputat unicum Iurisconsultorum ornamentum, Valerius Zasius, in l. si non sortem. §. libertus. ff. de Condit. indebit.

De bonis libertorum, & iure patronatus.

¶ Hic Imperator tractat, patrono esse ius succedendi in bonis liberti. Tum de iure patronatus, quod in uarijs rebus uertitur: de quibus, si lubet, uide gloss. Inst. de succ. lib. in §. tum uerò maiores, in uer. repleatur.

Si in fraudem patroni, à libertis alienatio facta.

¶ In hoc titulo disputatur, patronum posse libertum, qui per fraudem ei alienatus sit, reuocare.

De obsequijs patrono præstandis.

¶ Id est, de honoris exhibitione, & reuerenti uerecundia, à liberto patrono manumissionis gratia præstandis. l. liberto. ff. eod.

De Libertis, & eorum liberis.

¶ Hic titulus sui ipsius interpret est.

De iure aureorum annulorum, & de natalibus restituendis.

¶ Ius aureorum annulorum donare apud antiquos erat id ferme, quod equitem facere dicimus. Porro natalibus restitui, est in hoc titulo, quando libertus patronatus obseruatione liberatur. Iam de utroque, nimirum tã de iure aureorum annulorum, quàm natalium restitutione, in hoc tit. differitur.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt, & intra quod tempus.

¶ Ad bonorum possessionem petendam admittitur li-

ber, filiusfamilias, maior 25. annis. Et seruus, bonorum possessionem petere non potest, nisi praetor de eius conditione certior factus eum admiserit. Tum nec impubes per se, sed per tutorem bonorum possessionem petere potest. Porro liber intra anni unius spatium, agnati & cognati intra centum dies utiles, bonorum possessionem petere ualent.

Quando non petentium partes petentibus accrescunt.

¶ Si duobus est delata bonorum possessio, & alter eam uel repudiat, uel quia tempore exclusus est, eius pars alteri accrescit. l. 3. §. ult. ff. de Bonorum possess.

De bonorum possessione secundum tabulas.

¶ Bonorum possessio secundum tabulas, scriptis haereditibus defertur: quod si illi defuerint, substituti uocentur: quod si nec hi praesto sunt, eius substituti accersantur. l. secunda. §. defertur. ff. eod.

De bonorum possessione contra tabulas, quam Praetor liberis pollicetur.

¶ Haec bonorum possessio defertur liberis naturalibus & legitimis, uel legitimis tantum, nimirum ad patris. Praecipue huius bonorum possessionis participes sunt emancipati, &c.

De bonorum possessione contra tabulas liberti, quae patronis liberis quoque eorum datur.

¶ Bonorum possessio patrono defertur ea lege, si haereditas, uel ab uno ex haereditibus sit adita. Alia ratio est cum bonorum possessione contra tabulas, quae liberis tantum communicantur.

Vnde liberi.

¶ Haec bonorum possessio à praetore inducta est, cum ut emancipati bonis paternis potiantur, §. emancipat. Inst. tum ut non emancipati bonis patris fruantur: idque ex iure ab intestato, hoc est ex lege XII. Tabularum. §. 1. Inst. de haereditat. quae ab intest. defer. Praeterea haec bonorum possessio datur ijs quibus datur bonorum possessio contra tabulas. l. prima. §. recte. ff. Si tabulae testa. null. ex.

Vnde legitimi, & unde cognati.

¶ Haec bonorum possessione tam agnati, quam cognati ad bonorum possessionem admittuntur.

De successorio edicto.

¶ Hoc edictum successorium à praetore inuentum est, ut si prior bonorum possessionem uel repudiet, uel non petat, alter admittatur. l. 1. infra eod. tit.

De Carboniano edicto.

¶ Carbonianum edictum inuentum est, ut consulatur impuberi, cui de statu mouetur quaestio. Nimirum, an filius huius, uel istius sit: uel quando negatur, bona quae petiti, patris fuisse. Hoc certe edicto impubes adipiscitur possessionem bonorum corporalium, quae in haereditate sunt, non secus ac si ei nulla status controuersia mota esset.

Vnde uir & uxor.

¶ Per hoc edictum praetor uirum ad bona uxoris, & uxorem ad bona uiri, si nullus haeres adsit, uocat, etiam fisco excluso, in l. unica, infra eodem.

De repudianda bonorum possessione.

¶ Quomodo, & qui bonorum possessionem repudiare possint, hic differitur.

De collationibus.

¶ Quomodo fiant bonorum collationes, id est quomodo bona in medium conferantur, in hoc titulo tractatur.

De testamento militis.

¶ Hunc tit. explicat Imperator in Inst. eod. tit.

De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.

¶ Quid in hoc titulo tradatur, ex eius uerbis facile intelligi potest.

De haereditibus instituendis, & quae personae haeredes institui non possunt.

¶ Et hic titulus satis apertus est.

De institutionibus, & substitutionibus, & restitutionibus sub conditione factis.

¶ In hoc titulo tractatur, quomodo quis instituat, & substituatur, & restituatur haeres. Quid autem sit instituire, quid substituere, nemo non qui Latinae linguae mediocriter gnarus est, intelligit.

De impuberum, & aliorum substitutionibus.

¶ Substitutionum uaria sunt genera. Quaedam est directa, quando nullo intercedente, aliquis haereditatem eius qui deest, capit. Quaedam est obliqua: haec est precaria, uel fideicommissaria: de qua in Inst. de singulis rebus per fideicom. relic. §. directa. in directorum. Alia est uulgaris, alia pupillaris, alia paradigmatica, siue exemplaris, alia compendiosa: de quibus in hoc titulo tractatur.

De necessarijs seruis haereditibus instituendis, uel substituendis.

¶ Quid hic tit. sibi uelit, uerba eius declarant, hoc modo: Dicam, necessarium seruum heredem ita appellari, quod institutus haeres siue nolit siue uelit, ab obitu testatoris liber & haeres euadit. Inst. de Haeredit. qual. et diff. §. 1.

De liberis praeteritis & exhaereditatis.

¶ Hunc titulum exponit Imperator in Inst. de exhaereditatione liberorum, id est filiorum, nepotum, et aliorum descendantium, in l. liberorum. ff. de Verb. sig.

De posthumis haereditibus instituendis, uel exhaereditandis, uel praeteritis.

¶ In hoc tit. Imperator tractat, quomodo posthumus haeres instituendus, & exhaereditandi sint, & quid iuris sit, si praetereantur.

De iure deliberandi, & adeunda uel acquirenda haereditate.

¶ In hoc titulo Imperator agit, quid iuris in deliberatione, an quis uel adeat, uel repudiet haereditatem. Interpretes annotarunt, haereditatem adiri ab extraneo: acquiri quoque tam suo, quam extraneo. An uero id ratum sit per omnia, uiderint ipsi. Porro ut obiter hoc moneamus Festo Pompeio, Creui, significat haereditatem adiri: a uerbis crescere, & cernere. Inde uocabulum Cretio est, in l. cretionum. eod. tit. ubi per Cretionem, intelligit iuuenis haereditatis

tatis additionem, in qua posthac scrupulosam solennitatem obseruari Imperator non uult.

De repudianda & abstinenda hæreditate.

¶ Hic Imperator differit, quo pacto hæredes hæreditatem uel repudiare possint, uel se ab ea abstinere. Inter pretes (si quid modo *propter*, ut in Prouerbio est, facit) hic annotarunt, extraneos propriè hæreditatem repudiare, suos uerò se ab ea abstinere.

Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur.

¶ Quid hoc titulo apertius esse potest? De edicto diui Adriani tollendo, & quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur.

¶ Diuus Adrianus edicto quodam statuit, ut si scriptus hæres se in possessionem immitti postulauerit, non prius ei permitteretur, quam Reip. uicesima hæreditatis pars daretur: nec uerbis dici potest, quam uariè hoc edictum interpretatum sit. Cum uerò eius edicti prætextu plerique suis hæreditatibus priuarentur, Imperator hoc edictum abrogauit: proinde hodie non habita ratione huius edicti scripto hæredi rerum hæreditariarum sit copia, ut in hoc titulo copiosissime traditur.

Si quis aliquem testari prohibuerit, uel coegerit.

¶ In hoc tit. Imperator refert duas causas, propter quas aliquis ab hæreditate defuncti excludi queat. Prior est, si quis prohibeat eum testari qui testari uolebat. Posterior, si quis aliquem cogat secus testari atque uelit.

De his quibus ut indignis hæreditates auferuntur, & ad senatusconsultum Sylleianum.

¶ Multæ sunt causæ, propter quas aliquis hæreditate sua spoliatur, quas iuuenis in uniuersum, ff. eod. tit. et l. prima, de iure fisci, legere potest. Ceterum quia senatusconsultum interdicebat, prius adiri hæreditatem posse, si dominus à familia occisus esset: quam quæstio familia habetur, si ea quæstio, et l. cum Sylleianum, infra eod. et sic senatusconsultum hoc, causam unam, ob quam hæreditas alicui auferri posset, exprimit: proinde de eo Imperator in hoc quoque tit. disputat.

De codicillis.

¶ Codicillus, in iure Ciuili dicitur ultima uoluntas, non tanta solennitate, quanta aliqui testamenta regulariter fieri solent, facta, ut infra eod. et ff. eod.

De legatis.

¶ Hunc titulum uide expositum in Inst. eod. tit.

De uerborum & rerum significatione.

¶ In hoc titulo differitur, quid fundus instructus significet, quid simplici cautionis uocabulo ostendatur. Contentionem disunctiuam Aut, non raro pro Et copulatiua, poni: denique significatio uocabuli Familia, explicatur.

Si omissa sit causa testamenti.

¶ Hoc edictum Si omissa, et c. locum sibi uendicat, quando quis institutus dolo malo, hoc est ut circumueniret legatarios, iuxta fideicommissarios ab intestato adiuit, repudiandam hæreditatem sibi ex testamento delatam. Præter

ea locum habet, quando quis hæres institutus, hæreditatem repudiavit ex testamento, ut alius ab intestato adeat. Denique locum habet, quando institutus reijcit hæreditatem, ut ea substitutus potiat. Porro hoc edicto subuenitur legatarijs, fideicommissarijs, libertate donatis: breuiter omnibus quibus, si hæreditas ex testamento adita esset, deberi potuit. l. antepenult. §. institutis. ff. eod.

De indicta uiduitate, & lege Iulia miscella tollenda.

¶ De lege Iulia miscella uide Authen. de nupt. §. quæ uerò tunc. Collat. 4. At quid hodie iuris sit de uiduitate in legando indicta, de qua multa adeo statuit lex illa Iulia, in hoc tit. tractatur.

De his quæ poenæ nomine in testamento, uel codicillis relinquuntur.

¶ Olim, si quid poenæ nomine, uel legabatur, uel adimebatur, uel etiam transferebatur, illud legatum, illa ademptio, illa translatio nihil roboris habebat, ut l. prima, ff. eod. At hodie quicquid poenæ, uel conditionis causa legatur, uel relinquitur, uel adimi potest, quatenus conditio est honesta, et potis est fieri, uide l. unicam, infra eod.

De fideicommissis.

¶ Hunc titulum uide expositum in Inst. de Legat. §. 1. et de singul. rebus per fideicommissum relictis.

Communia de legatis, & fideicommissis, & de in remmissione tollenda.

¶ In hoc titulo Imperator primò omnium tractat, quid legatum cum fideicommissio commune habeat: deinde, de in rem tollenda missione: si quidem olim legatario non fiebat copia agendi, rei uendicatione pro re sibi legata, nisi in possessionem mitteretur: hæc uerò in rem possessio, ab Imperatore tollitur. Porro in l. 3. huius tituli, desunt hæc Græca uerba, *in rem*, quæ hic annotare ex Alciato (qui doctissimè libro Dispositionum 4. cap. 12. hanc l. explicat) libuit.

De falsa causa adiecta legato, uel fideicommissio.

¶ Falsa causa adiecta, uel legato, uel fideicommissio, aliquando tam legatum quam fideicommissum uitiat, aliquando non uitiat. Vide hunc tit.

De his quæ sub modo legati uel fideicommissi relinquuntur.

¶ In hoc titulo differitur, quid iuris, si quid legetur alicui, aut sub modo: ut, Lego tibi uiginti, ut literis bonis des operam. Aut sub conditione, Lego tibi triginta aureos, si te optimo præceptori informandum reddideris.

De conditionibus insertis, tam in legatis, quam in fideicommissis, & libertatibus.

¶ Hic titulus ex suis ipsius uerbis facile intelligi potest. De usuris & fructibus legatorum, seu fideicommissorum.

¶ In hoc titulo differitur, quo pacto hæres non dans legata, ad fructus ex legatis acceptos obstringatur. Tum dicitur et de usuris, si fideicommissum per hæredem non præstetur.

Ad Senatusconsultum Trebellianum,
& de incertis perso-
nis.

¶ Hoc Senatusconsultum prospicit heredi instituto, qui fideicommissus obstrictus est ad reddendam hereditatem, uel ex asse, uel ex parte: & facit ei copiam detrahendi quartam partem hereditatis, quæ quarta pars, quarta Trebellianica uocatur.

Ad legem Falcidiam.

¶ Beneficio huius legis, instituto heredi integrum est, de ipsis legatis particularibus quartam partem detraxe-
re. uide Inst. eod. tit.

De caducis tollendis.

¶ Tribus modis legatum fieri caducum, hoc est, inuile, hic differtur.

De his qui ante apertas tabulas hæ-
reditatem transmi-
tunt.

¶ Hic Imperator dicit, hereditatem ascendentium, eti-
am non aditam, per liberos institutos, ante tabularum a-
persionem ad posteros transmitti. infra l. unica.

Quando dies legati, uel fidei-
commissi cedit.

¶ Cedere diem, est uenire diem, qua res obligata est.
in l. cedere diem. ff. de Verb. sign. Iam in hoc titulo dici-
tur, Isto die quo heres hereditatem adit, diem legati ueni-
re: siquidem tunc recte legatum petitur. Id quod tamen ue-
ro consentaneum est in legato puro, aliter est in legato
sub conditione.

Vt in possessionem legatorum uel fidei-
commissorum seruandorum gratia mit-
tatur, & quando satisfdari
debeat.

¶ Quid sibi hic tit. uelit, nemo non, sat scio, intelligit.
De suis & legitimis liberis, & ex filia
nepotibus ab intestato ue-
nientibus.

¶ Nec hunc titulum, quia clarus est, ullo scholio illu-
strabimus.

Ad senatusconsultum Tertul-
lianum.

¶ Hoc senatusconsulto, matri deferuntur bona filij
intestati: quæ alioqui per legem Tabularum XII. hæc bo-
na petere non poterat. Vide Inst. eod. tit.

Ad senatusconsultum Orficianum.

¶ Hoc senatusconsulto è contrario, filius in bona ma-
tris intestatæ admittitur. Vide Inst. eod.

De legitimis hæredibus.

¶ Id est, de hæredibus ex latere, seu transuerso ab inte-
stato succedentibus.

Communia de successionibus.

¶ In hoc tit. Imperator recenset quædam communia
successionum, quæ ab intestato fiunt.

De bonis maternis, & mater-
ni generis.

¶ In hoc tit. differtur, quod pater & auus in bonis
maternis & materni generis, & filij sui, & nepotis, & a-
liorū usumfructū sibi acquirant. Traduntur & alia quæ-
dam, quæ in hoc toto titulo uidere quis potest.

De bonis quæ liberis in potestate patris confici-
tis ex matrimonio, uel aliâs acqui-
runtur, & eorum admini-
stratione.

¶ Hic tit. tradit, & quid iuris pater in bonis filio ac-
quisitis acquirat, & quis hæc bona in sua manu & admini-
stratione habere debeat: Quibus de rebus uide l. ante
oportet. & l. fin. infra eod.

De hæreditatibus decurionum, nauicula-
riorum, cohortalium, militum
& fabricensium.

¶ Fronto scribit, decurionem aliquando esse eum qui
præsit turmæ, quæ constet ex duobus & triginta equiti-
bus: qua in significatione hic sumi prorsus existimo. Quæ
nauem regit, nauicularius dicitur. De Cohortalibus militi-
bus supra multa diximus.

LIBER VII.

De uindicta, libertate, & apud conci-
lium manumissione.

Hunc titulum interpretatur Imperator, in §. multis
modis. Inst. de Libertinis.

De testamentaria manumissione.

¶ Hic titulus clarus est.

De lege Fusia Caninia tollenda.

¶ Hunc titulum uide expositum in Inst. eod. tit.

De fideicommissarij libertatibus.

¶ Fideicommissaria libertas est illa, quam testator non
directo (ut ita dicam) impertit: sed per manumissionem alie-
rius, uel hæredis, uel legatarij, uel donatarij, mortis ergo,
cuius fidei hoc commisit & credidit. §. libertas. Inst. de sim-
gulis rebus per fideicom.

De dedititia libertate tollenda.

¶ Hunc tit. uide liquido explicatum in Inst. de Liber-
tinis. §. Libertinorum autem. Porro qui dedititij sint, uide
apud Caium iuriconsultum, lib. 1. ff. de Statu hominum.

De Latina libertate tollenda, & per cer-
tos modos in ciuitatem Roma-
nam transfusa.

¶ Hunc tit. in §. Libertinorum. Inst. de Libertinis, etc.
quoque illustratum inuenies.

De communi seruo manumisso.

¶ Quondam non dabatur copia uni ex dominis ser-
uum manumittere: id quod si faceret, pars manumissionis
domino accrescebat scio. Inst. de Don. §. erat. At hodie
integrum est uni dominorum, seruum communem manu-
mittere, inter uiuos, ultima uoluntate, tam directe, quam
per fideicommissum: ita tamen, ut ea quæ lex prima huius
tit. præcipit, obseruentur.

De seruo pignori dato manumisso.

¶ Quid iuris sit in seruo pignori dato manumisso, hic
Imperator ostendit.

De seruis Reip. causa manumit-
tendis.

¶ Hic titulus per se clarus est.

De his qui à non domino manumissi
sunt, & de liberali causa.

¶ Qui seruum alienum perinde ac suum manumiserit,
is uel

is uel precium eius domino uero, si id expoposcerit, aut id quantum sua interest, l. prima. eod. tit. dare cogitur. Differitur & de liberali causa, quæ est, quando de libertate alicuius agitur.

Qui manumittere non possunt, & ne in fraudem creditorum manumittantur.

¶ Et hic titulus, ut nihil dicam, satis apertus est.

Qui non possunt ad libertatem peruenire.

¶ Id est, qui non possunt manumitti.

Quibus ex causis serui per præmia libertatem accipiunt.

¶ Quid hoc titulo clarius?

De ingenuis manumissis.

¶ In hoc tit. Imperator tractat, quid iuris, si ingenui, qui aliquando de facto (liceat mihi ita dicere) manumittuntur, manumissione donantur.

Communia de manumissionibus.

¶ Que communia sint, uarijs manumissionum generibus, de quibus in Inst. de Lib. §. multis modis, Imperator hic differt. Est uero primo omnium hoc omnibus manumissionibus commune, quod manumissio omnis, est libertatis datio: deinde, quod omnis manumissio uel à domino, uel à domo, uel eius liberis, cuiuscunque gradus, proficiat potest, &c.

De liberali causa.

¶ Liberalis causa dicitur, quando alicui mouetur quæ sit status, seruus an liber sit.

De assertione tollenda.

¶ Quondam causa liberalis per assertores fiebat: qui in eam nomen acceperunt, quia eum qui seruus dicebatur, liberum assertebant: & per istam assertionem multa inepta fiebat. Proinde Imperator in hoc titulo istam assertionem tolli & decernit, ut libertatis causa, aut priuato morte, aut per procuratorem agatur. l. secunda, infra eod.

Quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

¶ Hic titulus satis clarus est.

De ordine cognitionum.

¶ In hoc titulo Imperator tantum tractat ordinem cognitionum in causis liberalibus, id est in quibus de statu quæstio agitur.

De collusione detegenda.

¶ Collusio, est tacita & fraudulenta actoris & rei conuentio: de qua in presenti titulo agitur.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quærat.

¶ Hic titulus clarius est, quam ut ullis uerbis illustrandum sit.

De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.

¶ Si quis in possessione libertatis, totos uiginti annos sine omni interpellatione fuit, de seruitute conueniri nequit. In qua præscriptione non titulus, sed bona fides, nimirum quod se liberum esse existimet, requiritur.

De peculio eius qui libertatem meruit.

¶ In hoc titulo Imperator differt, quid iuris cum peculio, apud quem manere debeat, simul atque seruus manumissus est, uide legem unicam, eod. tit.

De senatusconsulto Claudiano tollendo.

¶ Quondam mulier libera serui amore capta, si ei à domino interminatum erat, ne cum seruo rem haberet, & iudex eius gratia mulierem monuisset, & illa nihilominus cum seruo consuetudinē habere pergebat: propter senatusconsultū Claudianum, quicquid rei habuit, una cum libertate amittebat: id quod quando indignum uisum est Imperatori, in hoc titulo illud senatusconsultum tollitur.

De nudo iure Quiritum tollendo.

¶ Nudum nomen, quod quis uel in seruis, uel alijs rebus habet, tollitur per hanc legem unicam, & plenissimus & legitimus quisque dominus, siue serui, siue aliarum rerum constituitur.

De usucapione pro emptore, uel pro transactione.

¶ In hoc titulo Imperator uerba facit de usucapione seu præscriptione, quæ in emptione iuxta transactionem usurpatur. Si quidem is qui emit rem à non domino, persuadens tamen sibi eum esse dominum, eam ipsam rem pro emptore usucapit. Tum, si alicui res quædam transactionis loco traditur, à non domino recipiens, eam rem usucapit.

De usucapione pro donato.

¶ Donatarius, qui recipit rem à donatore non domino, animum tamen suum inducens, credere eum esse dominum, eam rem pro donato usucapit, &c.

De usucapione pro dote.

¶ Qui accipit rem mobilem dotis loco à non domino, credens tamen eum esse dominum, eam rem pro dote usucapit.

De usucapione pro hærede.

¶ Hæres, qui accipit bona mobilia à suo autore, non domino, quem dominum esse existimat, bona illa pro hærede usucapit.

Communia de usucapionibus.

¶ Hic titulus satis apertus est.

De usucapione transformanda, & de sublata differentia rerum mancipi, & non mancipi.

¶ Hic Imperator agit de usucapione transformanda, scilicet quo ad tempus. Nā olim res mobilis anno, res immobilis triennio, & quidē in Italia solum usucapiebatur. Ceterum iam res mobilis triennio, res immobilis longo tempore usucapitur. Instit. de Usucapion. transf. §. primo. Porro Boethius in Commentarijs in Topica Cic. Omnes, inquit, res quæ abalienari possunt, (id est, quæ à nostro dominio ad alterius transire possunt) mancipi dictæ sunt. Et ea abalienatio per quandam nexus solennitatem fiebat. Nexus autem est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo Caius secundo Cōmentario exposuit. Tractatur igitur & hic de sublata differentia rerum mancipi, et non mancipi.

De

De acquirenda & retinenda
possessione.

¶ Hic titulus clarus est.

De præscriptione longi temporis, decem
uel xx. annorum.

¶ Et hic titulus quoque ex una aut altera lege facile pa-
tebit.

In quibus causis cessat longi temporis
præscriptio.

¶ Quid hoc titulo clarius?

Quibus non obijcitur longi temporis
præscriptio.

¶ Nec hic titulus ullam exegesisin desiderat.

Si aduersus creditorem.

¶ Hic titulus tractat de præscriptione, quæ currit ad-
uersus creditorem, in re sibi hypothecata, seu pignori op-
posita. Verbi gratia: Tu mihi centum aureos mutuasisti,
pro quibus ego tibi domum meam pignori dedi. Iam hic
tractatur, quæ ratione ego debitor actionem hypotheca-
riam, quæ creditori in domum meam congruit, præscri-
bere possum.

De quadriennij præscri-
ptione.

¶ Hæc præscriptio quadriennij locum habet, quando
fiscus rem alienam non aliter atque suam, uel quocumque tan-
dem titulo uendit. Siquidem in hac specie dominus non
contra emptorem, sed fiscum, ad æstimandam rem, intra
quadriennij decursum agere potest, &c.

Ne rei dominicæ, uel templorum uen-
dicatio, temporis præscriptione
submoueat.

¶ Omnes res, tam mobiles quam immobiles rei domi-
nicæ, aut principis, aut Reipublicæ, uel templorum, omni
alienationis specie submotæ, nulla temporis longi præscri-
ptione usurpari possunt.

De præscriptione xxx. uel xl.
annorum.

¶ Præscriptio xxx. annorum non requirit uel bonam
fidem, uel titulum de iure Ciuili. De iure uero Canonico
hoc correctum est. Præscriptio quadraginta annorum con-
tra rem ecclesiæ currit, in Authent. quas actiones. C. de Sa-
cro sanct. eccles. & tam titulum quam bonam fidem expo-
scit.

De annali exceptione Italici contractus
tollenda, & de diuersis temporibus, &
exceptionibus, & præscriptioni-
bus, & interruptionibus
earum.

¶ Quondam in Italico contractu annalis quedam
exceptio oriebatur. Ceterum quando hac in exceptione
multæ altercationum moles prodibant, Imperator eam
tollit. ut l. prima, infra eod. Tractatur & de diuersis tem-
poribus, & præscriptionibus: si quidem quedam uno die,
quedam anno, quedam annis præscribebantur. ut l. pri-
ma, & fin. infra eod. Denique de interruptionibus præscri-
ptionum differitur, quæ multis modis fiunt: de quibus uide
de Gloss. in c. illud. de præscriptionibus.

De alluionibus, paludibus, & pa-
scuis ad alium statum
translati.

¶ Id est, melioribus, fertilioribus factis. Vide Instit. de
Rerum diuisione, §. præterea.

De sententijs præfeſtorum
prætorio.

¶ Quis præfeſtus prætorio dictus sit, in libro primo
diximus. In hoc titulo uero tractatur, à sententia præfeſti
prætorio prouocare non licere. l. unica, infra eod.

Quomodo & quando iudex sententiam
proferre debet, præsentibus par-
tibus, uel una parte
absente.

¶ Hic titulus per se clarus est.

De sententijs ex periculo
recitandis.

¶ Hic titulus corrupte legitur: nam pro periculo, bre-
uiculo legi debet: siquidem hic tractatur, quomodo senten-
tiæ ex scripto recitari debeant. Breuiculus uero est uox
diminutiuum à breui, hoc est ab schedula, scriptura, picta-
ceoque.

De sententijs & interlocutioni-
bus iudicum.

¶ Hic titulus clarior est, quam ut ullam uerborum lau-
cem desideret.

De sententia, quæ sine certa quan-
titate prolata est.

¶ Si in libello quid certi petitur, & certa sententia fer-
renda est: si quid incerti petitur, iudex quoque curare de-
bet: ut, quoad eius fieri potest, certam sententiam ferat.
Inst. de Action. §. curare. Porro aliquando non fieri po-
test, ut certa sententia feratur, ut aut in causa noxali, aut
cum in genere quid petitur. Denique in iudicijs uniuersali-
bus, ubi de hereditate restituenda agitur, &c.

De sententijs, quæ pro eo quod interest,
proferuntur, &c.

¶ Interesse, est æstimatio damni contingentis, ex eo
quod quis facere debeat, atque omittit: uel quando facit,
quod non debet: uel non dat quod dare debet. Iam in hoc
titulo differitur, quomodo sententiæ de interesse fieri
debeant.

Si non à competente iudice, iudica-
tum esse dicatur.

¶ Sententia lata à non competenti, id est suo iudice,
ipso iure nullius momenti est.

De pœna iudicis, qui malè iudicauit, uel eius
qui iudicem uel aduersarium cor-
rumpere curauit.

¶ Hic titulus planus est.

Sententiam rescindi non posse.

¶ Et hic titulus planissimus existit.

De fructibus, & litium expensis.

¶ Quid his tituli uerbis apertius?

De re iudicata:

¶ Res iudicata dicitur, quæ finem pronuntiatione iu-
dicis, qua quis uel absoluitur uel condemnatur, accipit. In
hoc ergo titulo Imperator tractat, quomodo ex re iudica-
ta, actio de re iudicata alicui competat.

De executione rei iudicatæ.

¶ In hoc titulo Imperator differit, quo pacto sententiam, quæ in rem iudicatam abit, exequi possit. Exequi uero eam posse, captis pignoribus testatur l.ordo. & l. fin. infra eodem.

De usuris rei iudicatæ.

¶ Quis usuras is qui rei iudicatæ non fecit satis, præstare debet, hoc in titulo Imperator disputat.

Si plures una sententia condemnati sunt.

¶ Hic titulus manifestus est per se.

Quibus res iudicata non nocet.

¶ Si à sententia lata intra x. dierum defluxum, prouocatum non est, res iudicata dicitur. Tum sententia tam in civili, quam criminali causa inter alios lata, alijs non officit, &c.

Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones auctoritatem rei iudicatæ non habere.

¶ In hoc titulo Imperator recenset ea, quæ auctoritatem rei iudicatæ non habent: cuiusmodi sunt, si quid mine tur, si per epistolam quid decernat, si programmata, id est publica dicta, publicas citationes suffragiat, si subscriptiones fiant à iudice, &c.

Si ex falsis instrumentis uel testibus iudicatum sit.

¶ Sententia lata ex falsis instrumentis, uel falsis testibus, intra viginti annorum spatium retractari potest, l. querelam. c. ad l. Cornel. de fals.

De confessis.

¶ Confessos pro iudicatis haberi, hic titulus tractat l. unica eodem tit.

Res inter alios actas, alijs non nocere.

¶ Hic titulus planus est.

De relationibus.

¶ Relatio, est quando super causa aliqua superior cõsultatur, & interrogatur.

De appellationibus & consultationibus.

¶ Hic titulus clarior est, quam ut à me ullis uerbis illustrandus sit.

De temporibus & reparationibus appellationum, seu consultationum.

¶ Unus annus appellationi prosequendæ datur: qui tamē prout causa postulat, à iudice moderari, & aliquando biennium, aliquando triennium, appellanti dari poterit. Hec in titulo hoc tractantur.

Quando prouocare non est necesse.

¶ Quid hoc titulo clarius.

Quorum appellationes non recipiuntur.

¶ Nec quid obscuri in hoc titulo sit, uideo.

Si pendente appellatione mors interuenerit.

¶ Quid hac in specie iuris sit, hic tractatur.

De his qui per metum iudicis non appellauerunt.

¶ Et hic titulus clarissimus est.

Si unus ex pluribus appellauerit.

¶ Quid iuris in hac specie sit, hoc in tit. traditur.

Si de momentanea possessione fuerit appellatum.

¶ In hoc titulo Imperator tractat, quid iuris, si de momentanea possessione, id est iudicio possessorio, appellatum sit. De momentanea possessione, uide Gloss. l. fin. supra, de his qui legit. pers.

Neliceat in una eademq; causa tertio prouocare, uel post duas sententias iudicium, quas diffinitio præfectorum roborauit, eas retractare.

¶ Hic titulus apertus exiit.

Qui bonis cedere possunt.

¶ Bonis cedere, uerbum iuris est, & significat, bona sua creditoribus, improbe æ alienum à nobis contendentibus, permittere. tam in hoc titulo traditur, quid iuris sit in bonorum cessione, qui homines bonis cedere possunt.

De bonis auctoritate iudicis possidentis, seu uenundandis: & de separationibus bonorum.

¶ In hoc titulo tria tractantur. Primum omnium, de bonis auctoritate iudicis possidentis. Verbi gratia: Si debitor in ius uocatur, & non se sistit iudicio, creditoribus datur copia petendi à iudice, ut in possessionem bonorum debitoris immittantur. Deinde tractat de bonis uenundandis. Exempli gratia: Creditores, ubi in possessionem bonorum debitoris immisi sunt, à iudice petere possunt, ut eis integrum sit, bona debitoris latitantis uendere. Postremo agit Imperator de separationibus bonorum. Verbi gratia: Creditores hereditarij possunt à iudice postulare, ut bona defuncti, à bonis heredis separentur, & ex bonis defuncti ipsis fiat satis.

De priuilegio fisci.

¶ Id est, rerum Imperialium.

De priuilegio dotis.

¶ Hic titulus satis clarus est.

De reuocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sunt.

¶ Nec hic titulus, ut exponatur, opus habet.

LIBER VIII

De interdictis.

Interdicta erant formæ, atq; conceptiones uerborum, quibus prætor aut iubeat aliquid fieri, aut fieri prohibeat, quod tunc maxime fiebat, cum de possessione, aut quasi possessione inter aliquos contendebatur. Instit. eod. tit. §. i. Porro illam uerborum solennitatem hodie quidē sublatam esse Imperator ostendit, in l. incerti iuris. infra eod. Ceterum ad exemplum interdictorum, & hodie agi quoq; monstrat.

Quorum bonorum.

¶ Hoc interdictum proponitur gratia adipiscendi bona corporalia: & intenditur in eum, qui uel pro herede, uel possessore possidet. Porro, pro herede possidere, est se heredem putare, cum nihil minus sit. Pro possessore possidere est, cum is qui nullo iure, uel partem hereditatis uel

hære

hereditatem ex asse, id est in solidum, ad se pertinere competentum habens, tamen possidet. Inst. de Interdictis, §. adipsendo. & §. pro herede.

Quod legatorum.

¶ Hoc interdictum competit heredi, iuxta bonorum possessori, & cuilibet successori in solidum. Tum etiā heredibus heredum: & intentatur in legatarios, qui prae-ter uoluntatem heredis legata occupauerunt.

Vnde ui.

¶ Hoc interdictum, est interdictum recuperandae possessionis. Siquidem beneficio eius spoliatus, suam possessionem, ex qua extrusus fuerat, recuperat. Inst. de Interdict. §. recuperandae.

Si per uim uel alio modo absentis perturbata sit possessio.

¶ In hoc titulo Imperator tractat, quo pacto extraneus, nimirum amicus, colonus, libertus, seruus, aliquam possessionem absentis retinens, huiusmodi possessionem, uel sibi ablatam, uel quoquo modo turbatam recuperet, infra eo. l. prima.

Vti possidetis.

¶ Hoc interdicto aliquis defenditur in possessione sua, in qua ei ab alio negotium exhibetur.

De tabulis exhibendis.

¶ Hoc interdicto aliquis consequitur, ut tabulae Testamenti exhibeantur, id est ostendantur, & in publicum proferantur.

De liberis exhibendis, seu deducendis, & de libero homine exhibendo.

¶ In hoc tit. tractantur duo interdicta, Quorum unum est de liberis exhibendis, seu deducendis: Alterum, de libero homine exhibendo: de quo tamen in hoc titulo nulla lex mentionem facit. Ceterum interdictum hoc ultimum locum habet, cum quis dolo malo hominem liberum, & quidem inuitum retinet. l. prima. ff. de Liber. hom. exhib.

De precario & Saluiano interdicto.

¶ Precarium possidetur, quod precibus alicuius possidendum datur: de quo quid iuris sit, hic tractatur. Porro Saluianum interdictum competit locatori fundi rustici in colonum, & eius heredem: & competit locatori ad adipiscendam possessionem eorum, quae tacite ei obligata sunt contra colonum, &c.

De aedificijs priuatis.

¶ Quid iuris sit in aedificijs priuatis, & aedificandis, & reficiendis, hic traditur.

De operis noui nuntiatione.

¶ In hoc titulo Imperator tractat de nuntiatione & prohibitione operis noui. Et haec nuntiatio locum habet, cum quis in fundo meo aedificare conatur.

De ratio cinijs operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

¶ Hic titulus per legem unicam huius tituli satis declaratur.

De pignoribus & hypothecis.

¶ Pignoris appellatione, eam proprie rem contineri dicimus, quae simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit: At eam, quae sine traditione, nuda conuentio-

ne tenetur, proprie hypotheca appellatione contineri dicimus. §. item Seruiana. Inst. de Actionibus. Tam de iure iā pignoris, quam hypothecae hic agitur.

In quibus causis pignus uel hypotheca tacite contrahatur.

¶ Hic titulus planus est.

Si aliena res pignori data sit.

¶ Quid iuris in hac specie sit, hic tractatur.

Quae res pignori obligari possunt, uel non, & qualiter pignus contrahatur.

¶ Hic titulus apertus existit.

Qui potiores in pignore habeantur.

¶ Hic istam regulam obserua in pignoribus, Qui prior est tempore, potior est iure: ut infra eod. l. si fundum.

De his qui in priorum creditorum loco succedunt.

¶ In hoc titulo Imperator tractat, quinam si uni plures sint creditores, unus in locum alterius succedat.

Si antiquior creditor pignus uendiderit.

¶ Quid in hac specie iuris sit, hic tractatur.

Si communis res pignori data.

¶ Hic titulus clarus est.

De praetorio pignore, & ut in actionibus etiam debitorum missio praetorij pignoris procedat.

¶ Pignus praetorium fit permissione in possessionem ex primo praetoris uel iudicis decreto. l. non est mirum. §. sciendum, ff. de Pign. actio. Porro illa permissio in possessionem hoc efficit, ut creditor in ea retentionem & actionem hypothecariam obtineat, infra eod. l. fin. Et hoc quidem in prima huius tituli parte agitur. In secunda parte Imperator tractat, quod missio praetorij pignoris, etiam in actionibus & nominibus quae debitori congruunt, fieri queat.

Si in causa iudicati pignus caputum sit.

¶ Quid in hac specie iuris existat, hic tit. agit.

Si pignus pignori datum sit.

¶ Quid iuris in hac specie sit, hic tractatur.

De partu pignoris, & omni causa.

¶ Ut actio hypothecaria, uel pignoratitia locum sibi arrogat in ancilla obligata, ita quoque in partu, & omni causa seu accessione, locum sibi uendicat.

De remissione pignoris.

¶ In hoc titulo agitur, quinam pignus remittatur, seu dissoluatur.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.

¶ In hoc titulo tractatur, quomodo creditor rem sibi pignori oppositam, distrahere, seu alienare, siue uendere possit.

Debitorem uenditionem pignoris impedire non posse.

¶ Debitor neque inter uiuos, neque in ultima uoluntate potest impedire, quo minus creditor pignus, cuius uendendi copiam, uel ex lege, uel ex pacto habebat, uendere possit.

Si uendito pignore agatur.

¶ Quando creditor, cui est facta copia pignus uendendi, illud uendiderit minore precio atq; æquum est, ut debitor sibi consulat, hic tractatur.

De luitione pignoris.

¶ In hoc titulo differitur, quo pacto luatur, seu libere tur pignus. Et luitur pignus solutione & satisfactione totius debiti. l. 1. infra eod. & l. ultima.

Si unus ex pluribus hæredibus creditoris uel debitoris partem sui debiti soluerit, uel acceperit.

¶ Quid in hoc casu iuris sit, hic tractatur.

Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ non secuta sit.

¶ Quid in hac specie iuris sit, hic agitur.

De iure domini impetrando.

¶ Quando creditor dominium in pignore acquirat, in hoc tit. tractatur.

De pactis pignorum, & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.

¶ In hoc tit. differitur de pactis, quæ in pignorum obligationibus interponi solent. Differitur & de lege commissoria, quam Imperator in pignoribus nihil iuris habere uult. Est autem lex commissoria, uerbi gratia: Veni tibi domum hac lege atque conditione, ut si intra festum Michaelis precium non numeraris, domus inempta existat. l. 2. ff. de Lege commiss. hæc lex commissoria hic rescinditur.

De exceptionibus & præscriptionibus.

¶ Quid in hoc titulo tractetur, ex uerbis eius liquido conijciuntur.

De litigiosis.

¶ Res litigiosa dicitur, res tam mobilis, quam immobilis, de qua adhuc litigatur. Quid uero iuris sit in re litigiosa, in hoc titulo comperies.

De contrahenda & committenda stipulatione.

¶ Stipulatio, est uerborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturumq; se id quod interrogatus est, spondet. l. quinta, §. stipulatio. ff. eod. Iam in hoc titulo differitur, quibus uerbis & contrahatur & committatur stipulatio.

De inutilibus stipulationibus.

¶ Quid titulo hoc clarius esse potest?

De duobus reis, stipulandi & promittendi.

¶ Reus stipulandi is dicitur, qui stipulatur, id est interrogatur, & reus promittendi, is qui promittit. l. prima, ff. eod. At obligatio duorum reorum constituitur, stipulatione, emptione, locatione, uenditione, conductione, depositio, commodato, testamento, &c. Hæc obligatio hoc efficit, ut cum aut duo eandem pecuniam pollicentur, aut stipulati sunt, ipso iure singulis in solidum debeatur, & singuli debeant, &c.

De fideiussoribus & mandatoribus.

¶ Fideiussor in presenti titulo accipitur pro eo, qui intercedente stipulatione se pro alio obstringit: ita tamē,

ut is pro quo fideiussor se obstringit, obstrictus quoque maneat. Porro mādator is dicitur, qui aliquid alicui mandatur: & is solo consensu obligatur.

De nouationibus & delegationibus.

¶ Nouatio, est prioris debiti in aliam obligationem aut naturalem, aut ciuilem transfusio. Exempli gratia: Vēdidi Petro equum triginta aureis: & Petrus emptor precibus agit, quo liceat sibi illo striginta ex mutuo habere, hac ratione, ut prior conuentio perimatur, &c. Hac specie obligatio ex empto, in obligationem ex mutuo transfunditur. Caterum delegatio est, quando meo loco, alium reum uel creditori do, uel ei cui creditor iusserit. Ex his titulus satis manifestus, ut opinor, existit.

De solutionibus & liberationibus.

¶ Quid hoc titulo manifestum?

De acceptilationibus.

¶ Acceptilatio, est imaginaria solutio. uide Instit. Quibus modis tollitur obligat. §. est autem acceptilatio.

De euictionibus.

¶ Euictio, est aut rei emptæ, aut alia ex honesta causa acceptæ, iudicis decreto interposito, abductio uel amissio. l. euicta. §. primo, ff. eodem. Verbi gratia: Emo mihi abs te tunicam: hæc non ita multo post, alteri sententia iudicis adiudicatur, & euincitur. Tu qui mihi tunicam uendidisti, de euictione obstringeris.

Creditorem euictionem pignoris non debere.

¶ Creditor, si rem sibi pignori oppositam, aut ex pacto, aut alia quapiam causa re euicta, uendit, de euictione non obligatur. Et hoc uero consentaneum est, nisi euictionem promittat. l. 1. infra eodem.

De patria potestate.

¶ Hic titulus satis manifestus est.

De adoptionibus.

¶ Vide hunc titulum expositum in Instit. eodem tit.

De emancipationibus liberorum.

¶ Emancipatio, est manus traditio: & quædam similitudo uenditionis existit: quia et in emancipationibus, præter illum, hoc est certum patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario mādipat, hoc est manu tradit, quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem precij accipit: et iterum cum acceptis nummis fiduciario patri tradit: hoc secundò & tertio fit, cum fiduciario patri mādipat ac tradit, & sic de patris potestate exit: quæ tamen emancipatio solebat ante præsidem fieri: modò ante curiam faciēda est, ubi quinque testes ciues Romani in presenti erunt: & pro illo qui libripens appellatur, id est stateram tenens, & qui antestatus appellatur, alij duo: ut septem testium numerus impleatur. Hæc, quo hic titulus rectius intelligeretur, ex libro priore Institutionum Caij iuriconsulti adscripsi.

De ingratilibus liberis.

¶ Filius manumissus ob ingratitudinem notabilem, in patriam potestatem reuocari potest. l. prima, eod. tit.

De captiuis, & postliminio reuerfis, & ab hostibus redemptis.

¶ Hic titulus apertus est satis.

De infantibus expositis, liberis & seruis: & de his qui sanguinolentos nutriendos suscepunt.

¶ Quid iuris sit, cum liberis expositis, aut qui sanguinolentos, id est, expositos, nutriendos suscipiunt, in hoc titulo differitur.

Quæ sit longa consuetudo.

¶ Hic titulus clarior est, quam ut exponendus sit. De donationibus.

¶ Nec est, quod hoc in titulo aliquid uerborum faciamus.

De donationibus quæ sub modo, uel conditione, uel certo tempore conficiuntur.

¶ In hoc tit. differitur de donationibus quæ sunt sub modo. Verbi gratia: Do tibi ducentos aureos, ut quotidie Græca profitearis. Quæ sunt sub conditione: ut, Dono te uiginti aureis, si mihi hunc librum effectum reddideris. Differitur & de donationibus, quæ sunt ex certo tempore: ut, Do tibi centum ducatos quos à me ad ferias Paschales, fide plus quam Attica, accipies.

De reuocandis donationibus.

¶ Hic titulus clarus existit.

De donationibus causa mortis.

¶ De his donationibus, uide Instit. de donat. in principio, in §. in summa.

De infirmis pœnis cœlibatus, & orbitatis, & decimarum sublati.

¶ Quondam ei qui cœlebs uiuere uolebat, causa mortis donari poterat nihil: id hodie corrigitur. Sub hoc decima pars eorum, quæ à coniuge relinquebantur, quondam ei qui sine liberis, & sic orbis erat, detrahebatur, et fisco inferebatur: id quod etiam hodie corrigitur.

De iure liberorum.

¶ Olim si uel pater, uel mater filio emancipato succedere uolebat, à principe impetrandum erat. At hodie citra principis impetrationem tam pater, quam mater, succedit.

LIBER IX.

De his qui accusare non possunt.

¶ Hic titulus manifestus existit.

De accusationibus & inscriptionibus.

¶ Hic titulus clarus quoque est. Hoc unum monere inueni uolo: inscribere nihil esse aliud, quam se obstringere ad eam pœnam, quam reus subire deberet, si actor superior in causa euasisset.

De exhibendis & transmittendis reis.

¶ Hoc titulo Imperator differit, quo pacto rei exhibendi, id est, iudicio sistendi sint. Exhibendi uero sunt rei, si iudex id decreuerit. Tum differit de reis transmittendis, scilicet aut ad iudicem eorum, aut locum, ubi crimen designatur.

De custodia reorum.

¶ Hoc titulo quid clarius esse possit.

De priuatis carceribus inhibendis.

¶ Nemini copia est, priuatum carcerem habere praeter magistratum.

Si reus, uel accusator mortuus fuerit.

¶ In hoc titulo tractatur, an ab obitu uel rei, uel actoris, heredes obstringantur. Et ferè dici solet, quod regulariter non, si modò criminalis aliqua actio intentata sit. Vide de l. primam & 2. eod. tit.

Si quis Imperatori male dixerit.

¶ Et hoc quidem animo iniuriandi, ad Imperatorem remittendus est. ut in l. unica. eod. tit.

Ad legem Iuliam maiestatis.

¶ Hic Imperator tractat, quæ pœna mulcandi sint hi, qui crimen læsæ maiestatis commiserunt. Porro, crimen læsæ maiestatis est, quando aliquid uel contra Imperatorem, uel rem publicam, moliantur homines. Instit. de publicis iudic. §. publica iudicia.

Ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro.

¶ Hic titulus satis manifestus est. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruerit.

¶ Quæ pœna is adficiendus sit, hic differitur. De mulieribus, quæ se proprijs seruis iunxerint.

¶ Quæ pœna tam mulieres, quam serui, mulcandi debeant, hoc in titulo tractatur.

Ad legem Iuliam de ui publica, & priuata.

¶ Hac lege puniuntur ui publica, id est, quæ sit armis, puniuntur & priuata, quæ absq; armis sit.

De raptu uirginum, seu uiduarum, nec non sanctimonialium.

¶ Quæ pœna torquendus sit is qui honestam mulierem rapiat, hic traditur.

De emendatione seruorum.

¶ Hic titulus clarus existit.

De emendatione propinquorum.

¶ Nec hic titulus ullam lucem desiderat.

Ad legem Corneliam de sicarijs.

¶ Hac lege homicide puniuntur, qui fida, hoc est, cultro ferro, hominem interficiunt. Instit. de publicis iudic. §. sicarij.

De his qui parentes, uel liberos occiderunt.

¶ Titulus planissimus est.

De maleficis, & mathematicis.

¶ Malefici in presenti titulo dicuntur, qui malis artibus homines extinguunt. Mathematici uero hi damnantur, non qui honestissima mathematica studia docent, sed qui diuinationibus & aruspicijs homines ludificantur.

De sepulchro uiolato.

¶ Quæ pœna sepulchri uiolatores adfici debeant, hic differitur.

Ad legem Fauiam de plagiarijs.

¶ Hac lege puniuntur plagiarij, id est qui seruos persuadent, ut à dominis fugiant: qui hominem, quem sciunt esse liberum, emunt, uenduntq; aut pro seruo tenent. Itē, qui liberum emunt, uenduntque. Item, qui seruum, seruamq; aut inuito, aut insciente domino celant, uinctumq; habent, &c.

Ad legem Corneliam de falsis.

¶ Hac lege puniuntur, qui falsum quid committit, ut qui testamentum, uel aliud instrumentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, uel signum adulterinū fecerit, sculpsit, expresserit, sciens, dolo malo. Instit. de Public. iudic. §. Item lex Cornelia.

De his qui sibi adscribunt in testamento.

¶ Is qui aliquid commodi ex testamento sibi adscribit, in legem Corneliam de falsis peccat, ut in hoc titulo uidere licet. Additur uerò, quibus modis quis excusari queat à lege Cornelia.

De falsa moneta.

¶ Qua poena adficiendus sit is qui falsam monetam aut excudit, aut excudi curauit, aut consilium ut ea excuderetur dedit, in hoc titulo dicitur.

De mutatione nominis.

¶ Mutationem nominis fraudulentam prohibitam esse, hic tractatur.

Ad legem Iuliam de ambitu.

¶ In hoc titulo prohibetur, ne quis honorem, quo se melius habet, ambiat, poenam daturus si id faciat.

Ad legem Iuliam repetundarum.

¶ Hac lege puniuntur hi qui cum forent magistratus, prouincialibus aut ui aut dolo eripuerunt pecunias, aut uasa preciosa, uestem, frumentum, nummos: quorum omnium reus agitur à Cicerone Verres ille Siciliae prouinciae depopulator.

De crimine peculatus.

¶ Huius criminis obnoxij sunt, qui publicam pecuniam, uel sacram, uel religiosam furati fuerint. Instit. de publicis iudic. §. Item lex Iulia.

De crimine sacrilegij.

¶ Hic titulus clarius est. De seditionis, & his qui plebem contra rem publicam audent colligere.

¶ Et hic titulus satis planus existit.

Quando civilis actio criminali præiudicet, & an utraq; ab eodem exerceri potest.

¶ Actio civilis est, quando quis civiliter, & non ad poenam & uindictam agit. Actio criminalis dicitur, quando quis de crimine ad poenam & uindictam in iudicio ex- peritur. Porro quando actio civilis criminali præiudicet, uide in l. unica. infra eodem.

De crimine expilatæ hæreditatis.

¶ Hic crimini obnoxij est, is qui alienam hæredita-

tem expilat, id est extenuat, dum uel hæreditas nondum est adita, uel dum res ab hærede nō apprehense sunt, l. 2. ff. eodem.

Vi bonorum raptorum.

¶ Hunc tit. in Instit. eodem titulo expositum uide.

De crimine stellionatus.

¶ Huius criminis reus agendus est is qui sibi in aliqua re non constat, & mendacia aperta profert. Porro hæc accusatio locum sibi uendicat, quando nulla alia accusatio, qua eum qui deliquit premamus, nobis in promptu est.

De iniurijs.

¶ Hic tit. manifestior est, quam ut enodandus existat.

De famosis libellis.

¶ Nec hic titulus ullam interpretationem requirit.

De abigeis.

¶ Abigei dicuntur animalium fures, latrunculiq; an- tor Vall. lib. 6. cap. 16.

De Nili aggeribus non rum- pendis.

¶ Qua poena aggerum Nili ruptores mulctari de- beant, in hoc tit. differitur.

De his qui latrones, uel alijs crimini- bus reos occultauerint.

¶ Hic titulus planissimus est.

De requirendis reis.

¶ In hoc titulo tractatur, quo pacto rei requirendi, id est querendi sint.

De quæstionibus.

¶ Quæstiones dicuntur, cum crimina per tormenta inquiruntur: quando uerò, & qui homines per quæstiones inquirendi sint, in hoc titulo agitur.

De abolitionibus.

¶ Abolitio, est accusationis instituta peremptio: quādo uerò hæc concedatur, & à quo concedi possit, in hoc titulo differitur.

De generali abolitione.

¶ Generalis abolitio dicitur, qua omnes accusationes simul abolentur: quæ à solo principe impertitur, & indulgetur: à quo facta, quando accusatio renouari queat, in hoc titulo comperies.

Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.

¶ Quæstio criminalis, id est quando de crimine ad poenam & uindictam agitur, intra biennium, simul ac lis contestata est, absoluenta est, l. fin. infra eod.

Ad senatusconsultum Turpilianum.

¶ Hoc senatusconsultum locum sibi uendicat, quando quis accusationem publici criminis, causa iam instructa deserit. l. prima. infra eodem.

De calumniatoribus.

¶ Hic tit. manifestior est, quam ut meam operam desideret.

De poenis.

¶ Nec hic titulus à me, quoniam apertus est, ulla interpretatione indiget.

Ne sine iussu principis, certis iudicibus liceat confiscare.

¶ Quid hoc titulo clarius esse possit, non uideo.

De bonis proscriptorum, seu damnatorum.

¶ Et hic titulus, quia intellectu facillimus est, à me præteritur.

De bonis eorum qui mortem sibi conscuerunt.

¶ Stupidus est, qui hunc titulum non intelligit.

De sententiam pæsis, & re-
stitutionis.

¶ Quid iuris in his hominū generibus existat, in hoc titulo tractatur.

LIBER X.

De iure fisci.

De hoc iure, eodem titulo diximus.

De conueniendis fisci debitoribus.

Hic tit. satis nulli non expositus, & obuius existit.

De fide instrumentorum, & iure hæ-
stæ fiscalis, & de adie-
ctionibus.

¶ In hoc titulo Imperator tractat de instrumentis, quæ in contractu rerum fiscalium facta sunt. Tum de iure hæstæ, id est, uenditionis rerum fiscalium, quæ hasta in foro posita fiebat: cuius rei memor est Cicero etiam libro Officiorum secundo. Porro in ut. est, de adiectionibus, ubi de additionibus legi debet: siquidem agitur de re addicta in diem certum. Addicere uero, est licitanti rem auferendam permittere: id quod dicimus alioqui, de re aliqua emenda deliberare.

De uenditione rerum fiscalium, cum priuato communi.

¶ In hoc titulo differitur, cuiam res fisco & priuato communis uenundari debeat. Et hac in uenditione fiscus primas obtinet, ut in l. unica, infra eod.

Ne fiscus rem quam uendit, euincat.

¶ Hic titulus satis clarus est.

De his qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt.

¶ In hoc titulo tractatur, quid iuris cū hoc hominum genere, quod à fisco pecuniam mutuam accepit.

Pænis fiscalibus creditores præferri.

¶ Hic differitur, quod creditores ex causa onerosa fisco anteponuntur. Verbi gratia: Petrus ob delictum fisco obstringitur, & idem alijs quoq; ex causa maxima obstrictus est, hi certè fisco prævalent.

De fiscalibus usuris.

¶ Id est, de usuris, quæ fisco debentur, & usuris quas fiscus ipse alijs debet.

De sententijs aduersus fiscum latis, retractandis.

¶ Hic titulus per se liquet.

De bonis uacantibus, & incorporatione.

¶ In hoc titulo differitur, quod bona descendens ab intestato morientis, nō relicto cognato, uel usq; ad decimū gradum, si agnatos consideres: uel usq; ad sextum, uel ad

septimum gradū, si cognatos respicias, ad fiscum reuertitur: & hæc bona uacantia appellantur.

De delatoribus.

¶ Delatores in presenti titulo dicuntur, hi qui bona quæ confiscanda sunt, deferunt & denunciant. de qua uoce uide Plutarchum in Solone.

De petitionibus bonorum sublati, confis-
tutio Gregoriana.

¶ In hoc titulo tractatur, quod bona fisco illata, nemini, ut olim constitutum erat, concedi debeant.

De his qui se deferunt.

¶ Id est, sua bona fisco, & fisci procuratori denunciant.

Si liberalitatis Imperialis socius sine hærede decesserit.

¶ Si Imperator aliquid duobus ex liberalitate quādam impertierit, uno uita functo, nec relicto filio: id quicquid est quod ab Imperatore acceperunt, ad solum superstitem reuertitur.

De thesauris.

¶ Hic titulus clarus est.

De annonis & tributis.

¶ In hoc titulo differitur de annonis & tributis, quæ Cæsari penduntur. Annona est proventus omnium rerum totius anni: Tributum, auro & argento ueritur.

De indictionibus.

¶ Asconius Pedianus quondā tria genera pensionum fuisse scribit: canonem, oblationem, & indictionem. quæ tria genera Cicero in tertia Verrina his uerbis complexus est. Sic enim inquit, de Sicilia loquens: Quando illud frumentum quod deberet, ad diem non dedit: ecce canonem. quando id quod opus esse putaret, non ultrò polliciamur: ecce oblationem. quando id quod Imperator recusat: ecce indictionem. Hæc ille. Porro indictio appellata est, quod anniuersarijs diplomatis indicitur. Ceterum Bu-
deus: Indictio (inquit) est, quæ Taleam uocamus, antiqui collationem uocabant. Cicero etiā collectionem dicit, & appellant, & Symbolum.

De superindicto.

¶ Id est, accessione ultra indictionem facta.

De exactoribus tributorum.

¶ Hic titulus satis manifestus est.

De superexactoribus.

¶ Et hic titulus planus existit.

De capiendis & distrahendis pi-
gnoribus, tributorum
causa.

¶ Et hunc tit. quando satis apertus est, prætereo.

De apochis publicis, & de præscriptioni-
bus curialium, & de distributio-
nibus ciuilibus.

¶ Quid apochæ sint, diximus supra in titulo de fide instrumentorum: quid uero curiales sint, etiam supra à me satis superq; ostensum est.

De canone largitionalium ti-
tulum.

¶ Id est, de largitionibus provincialibus, quæ fisco præstantur.

Ne operæ à collatoribus
exigantur.

¶ Ex l. unica huius tituli, quid sibi titulus uelit, facile
intelligitur.

De immunitate nemini con-
cedenda.

¶ Nemo immunis, uel à tributis pendendis, uel ab alijs
muneribus subeundis, esse debet.

De conditis in publicis
horreis.

¶ Hic titulus liquet.

Vt nemini liceat in emptione specie-
rum se excusare de mune-
re Siconiæ.

¶ In hoc titulo Imperator tractat, nemini licere se ex-
cusare ab emptione specierum, id est, frumentorum, hor-
deorum, & c. quibus urgente necessitate utendum sit. Por-
ro pro Siconiæ, Alcatus legendum esse docet Sitocomiæ.
Est uero sitocomia nomen magistratus, qui frumenta &
annonam curabat, æno τὰ σίτη, id est, frumento, et νομαρχία,
id est, curare.

De collatione donatorum, uel releuato-
rum, aut translatorum, seu
adæeratorum.

¶ Sub imperio Antiochi Imperatoris quedam prædia
releuata erant à canone. Alia erant donata immunitate, ut
nihil penderent. Alia translata in alium: fortassis, quod pri-
or nihil solueret. Alia etiam fuisse adærata, id est, ære æsti-
mata: hoc est, quod à frumentaria, aut uinaria speciarumque
prestatione ad æariam, id est, pecuniariam redacta erat.
Ceterum Antiochus statuit, ut id generis prædia aliquid
ceri, & pro præterito & futuro luerent: id quod Impera-
tor in l. unica approbat, nullo priuilegio reluctante.

De collatione æris.

¶ In hoc titulo Imperator decernit, ut pro uiginti li-
bris æris, unus auri solidus aureus pendatur.

De discussoribus.

¶ Id est, inquisitoribus & æstimatoribus facultatū ho-
minum.

De decurionibus, & filiis eorum qui decu-
riones habentur, & quibus modis
à fortuna curiæ libe-
rentur.

¶ Valla libro Elegantiarum sexto: In municipijs autem,
inquit, ut mihi quidem uidetur, idem est Decurio, qui Ro-
mæ senator. Nam qui in senatu & consilij reipublicæ mu-
nicipales esse poterant, decuriones erant. Hæc ille. De his
ergo in hoc titulo dicitur.

Si seruus aut libertus ad decuriona-
tum aspirauerit.

¶ Quid in hoc casu fieri debeat, hic differitur.

De prædijs decurionum sine decreto
non alienandis.

¶ Hic titulus manifestus est.

Quando, & quibus quarta pars debetur
ex bonis decurionum, & de mo-
do distributionis eo-
rum.

¶ Hic tit. quoque apertus satis existit.

De imponenda lucratiua de-
scriptione.

¶ In hoc titulo Imperator differit de onere descriptio-
nis, id est, præstationis quatuor siliquarum: quæ imponi-
tur, cum curialis rem soli lucratiuo titulo uel tradidit, uel
reliquit ei qui non eiusdem loci ordinisq; est, in eadem ci-
uitate.

De præbendo salario.

¶ Cui salarium præbendum sit, ex iuribus reipublice
hic dicitur.

Si curialis, relicta ciuitate, rus habi-
tare uoluerit.

¶ Quid hac in specie fieri debeat, hic docetur.

De municipibus & origi-
narijs.

¶ De municipibus supra in libro 1. multa diximus.

De incolis, & ubi quis domicilium habe-
re uidetur: & de his qui studiorum
causa in aliena ciuitate
degunt.

¶ Hic titulus satis liquet.

De muneribus & honoribus non conti-
nuandis inter patrem & filium,
& de interuallis.

¶ Hoc titulo nihil apertius esse posset.

De muneribus patrimoniorum.

¶ Id est, de officijs, quæ subeunda sunt propter patri-
monia & possessiones, quæ quis alicubi habet.

Quemadmodum ciuilia iura
indicantur.

¶ Hic titulus liquet.

De his qui sponte publica mu-
nera subeunt.

De his qui à principe uacatio-
nem acceperunt.

De uacatione publici muneris.

¶ Hi tituli tres clariores sunt, quam ut à me illustran-
di sint.

De decretis decurionum super im-
munitate concedenda.

¶ Quibus personis decuriones immunitatem præsta-
re possunt, in hoc titulo ostenditur.

De excusationibus munerum.

¶ Quibus ex causis se quis à munerib. & officijs pu-
blicis excusare possit, hic traditur.

De quibus muneribus uel præstatio-
nibus nemini liceat se
excusare.

¶ Qui ætate uel professione se excusant.

De his qui numero liberorum, uel paupertate
excusationem meruerunt.

De professoribus & medicis.

De athleticis.

¶ Hi tituli ordine collocati, per se satis quid uelint, ut
nihil dicam, ostendunt.

De his qui non impletis stipendijs
sacramento soluti sunt.

¶ In hoc titulo differitur, quando, & à quibus munerib.
bus milites non in expeditione degentes, necdum stipendijs
impletis,

impletis, exautorati excusantur.

Quibus muneribus excusentur hi
qui post impletam mili-
tiam, &c.

¶ Hic titulus satis manifestus est.

De libertinis.

¶ Libertini à muneribus excusantur.

De infamibus.

¶ In hoc titulo de iure infamium dicitur, siquidem ij
neq; à curialibus neq; alijs muneribus uacationem habet.
Quando ita iure cautum est, quòd uel pœna uel delictum
nulli immunitatem impertiat. l. relegatorum. §. i. ff. de In-
terdict. & relegat.

De reis postulatis.

¶ In hoc titulo habes, quòd reus, hoc est, de aliquo cri-
mine postulat, si se non purget, ad honoris festigium a-
scendere nequeat.

De his qui in exilium dati, uel ab
ordine moti sunt.

¶ An illi à muneribus immunes sint, in hoc titulo tra-
ctatur.

De filijs familiâs, & quemadmodum
his pater teneatur.

¶ Hic titulus ex suis uerbis intelligi potest.

De periculo successorum parentis.

¶ Hoc est, heredum, qui parenti succedunt. Verbi gra-
tia: Si patre uiuo, filius aliquo munere fungatur, tunc tam
pater, quam heredes eius obstringuntur, ut in l. unica, hic
decernitur.

De mulieribus, in quo loco munera se-
xui congruentia, uel honores
agnoscant.

¶ Hic titulus satis liquet.

De legationibus.

¶ A quibus muneribus legatus immunis sit, in hoc ti-
tulo differitur.

De excusationibus artificum.

¶ Scilicet, à muneribus personalibus.

De potioribus ad munera no-
minandis.

¶ Quid hoc titulo apertius esse possit.

Si propter inimicitias crea-
tio facta sit.

¶ Ad munus scilicet aliquod, appellationi locus esse
potest.

De sumptuum recuperatione.

¶ Si quis ad munus electus, habet quo se excuset, sum-
ptus quos in litem fecit, ab eo qui eum elegit, recuperare
potest.

Si post creationem quis decesserit.

¶ Onus obeundi honores ad heredes non transfun-
ditur.

De tabularijs, scribis, logogra-
phis & censualibus.

¶ Tabularij, tabelliones alioqui dicuntur. Logogra-
phi, qui libros rationum scribebant, dicebantur: uel (ut
Ammonius autor est) qui acta iudiciaria scribunt.
Censuales uerò dici uidentur, censuum & reddituum
scribae.

De susceptoribus & præposi-
tis, & arcarijs.

¶ Susceptores sunt, ἀποδέκται, qui ex ἀποδέκτῳ δια-
cuntur, & τραπεζῆς ab antiquis Coactores appellantur: ἀρ-
χαιοὶ, id est, argenti exactores. Præpositi, qui præsumt
susceptoribus. Arcarij, qui præsumt arce rerum publica-
rum.

De ponderatoribus & auri
illatione.

¶ In hoc titulo differitur, quòd aurum fisco inferen-
dum, primò omnium ponderari debeat.

De auri publici persecutoribus.

¶ Persecutores sunt, qui Græcè ἐκδιωκταὶ dicuntur,
quorum munus est, iudicio experiri cōtra eos, qui aurum,
uel pecuniam, uel argentum reipub. debet: ita Budæus (ne
quæ sua gloria fraudem) exponit.

De his quæ ex publica collatione
illata sunt, non usur-
pandis.

¶ In hoc titulo Imperator prohibet, usurpationem re-
rum, ad rempublicam pertinentium.

De auro coronario.

¶ Aurum coronarium hoc erat, quod ciuitates & op-
pida nouis Imperatoribus offerebant, sub coronarium spe-
cie, sæpè ab optimo quoq; principum italie ac provincijs
condonatum. uide Aelium Spartianum in Adriano.

De Irenarchis.

¶ ἱρεναρχαὶ dicuntur, qui disciplinæ publicæ, & cor-
gendis moribus præficiuntur. ἀνὰ τὴν ἐπὶ τῶν, id est, pacte,
& ἀρχῆς, quod principem, seu præfectum sonat.

De argenti precio, quod thesau-
ris inferret.

¶ In hoc tit. Imperator decernit, quo pacto argentum
pro auro dari possit. Nam statuit, ut decem aurei pro una
argenti libra dentur. l. unica, infra eodem.

LIBER XI.

De nauicularijs seu naucleris, publicas
species transportantibus: & de
tollenda lustralis auri
collatione.

¶ In hoc titulo Imperator tractat, quid iuris sit cū nau-
cleris, qui publicas species, id est, species fisci transpor-
tant, uel Romam, uel ad Curiam Cæsaris. Porro, de tollen-
da lustralis auri, id est, quod (opinor) singulis lustris dan-
tum est, collatione, in legibus nihil reperio.

De prædijs, & omnibus rebus
nauiculariorum.

¶ Hic titulus exegesi non indiget.

De nauibus non excusandis.

¶ Nimirum ab oneribus ferendi res, quibus reipubli-
cæ subuenitur.

Ne quid oneri publico imponatur.

¶ Quid hoc titulo clarius.

De naufragijs.

¶ Quid iuris cum naufragijs sit, hoc in titulo dicitur.
De metallarijs & metallis, & procura-
toribus metallorum.

¶ Metallarij, qui metalla è terræ uisceribus effodunt.

unt, dicuntur. Procuratores, qui & metalla exigunt, & adferuant.

De murilegulis & gynæciarijs: & procuratoribus gynæcij: & de monetarijs & bastagarijs.

¶ Murileguli dicuntur, qui legunt murices pisces, qui in medijs faucibus habent purpuræ florem tingendis ex petito uestibus. Plin. li. 9. cap. 36. Gynæciarij (opimor) erant, qui mulierum uestes tingebant, aurabant que, dicti autem sunt quia id est, a femina. Monetarij dicuntur quo que, qui texturini quodam officio fungebantur. Bastagarij fortassis hi fuerunt, qui uestes ad tincturam ferebant, reſe rebant. *Barthol.* enim fero significat.

De uestibus oloberis & auratis, & de intinctione sacri muricis.

¶ Bartolus legit, de oloberis uestibus, id est, uestibus ob aurum intextum grauib. Et hanc lectionem nec Alciatus dñat. Porro, quod dicitur de intinctione sacri muricis, ideo dicitur, quod murice tincta uestis, inſigne erat Imperatorum, ut testatur Lampridius in Alexandro.

De fabricenfibus.

¶ Fabricenses (opimor) dicuntur, qui faciunt publica arma, & publicas machinas.

De ueteris numismatis potestate.

¶ Hic titulus liquet.

¶ Nulli licere in frenis & equestribus sellis, & in baltheis margaritas & smaragdos, & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis.

¶ Et hic titulus facile intelligi poterit.

De clascis.

¶ Id est, de hominibus destinatis ad classes, id est, naues ducendos.

De curialibus urbis Romæ.

¶ Curiales dicuntur eiusdem curiæ homines.

De priuilegio corporatorum urbis Romæ.

¶ Id est, incolarum & ciuium urbis Romæ.

De pistioribus.

¶ Hic titulus facilius est, quam ut exponendus sit.

De suarijs, & susceptoribus uini, & cæteris corporatis.

¶ Suarij, id est, suum & porcorum uenditores. Susceptores, id est, coactores uini, &c.

De collegiatis, & chartopratis & numularijs.

¶ In hoc titulo tractatur de collegiatis, id est, eiusdem collegij & sortis hominibus: & de chartopratis. sic enim in titulo legendum est, id est, chartarum & papyri uenditoribus. *Barthol.* enim chartam sonat: & *Wynpöron* uendo: nunc Papyropole & chartarij uocantur.

De studijs liberalibus urbis Romæ & Constantinopolitane.

¶ Hic titulus clarus est.

De honoratorum uehiculis.

¶ Id est, uehiculis uirorum honoribus insigniter excellentium.

De priuilegijs urbis Constanti-nopolitanæ.

¶ Hic titulus clarus est.

De metropoli Beryto.

¶ Berytus metropolitana urbs est, cuius Dionys. me-minuit:

ἡ πόλις ἡ βρυτίου λεγομένη τῆς ἀσίας ὁρίων.

De canone frumentario urbis Romæ.

¶ Id est, de annua pensatione frumentaria urbis Romæ.

De frumento urbis Constantino-politanæ.

¶ Hic titulus clarissimus est.

De annonis ciuilibus.

¶ Id est, a ciuib. præstandis.

De mendicantibus ualidis.

¶ Qui mendicant & ualent, tolerandi non sunt.

De nautis Tiberinis.

¶ Id est, de nautis in Tiberi uersantibus.

De frumento Alexandrino.

¶ Hic titulus per se satis constat.

De Alexandriæ primatibus.

¶ De priuilegijs primatum Alexandriæ, in hoc titulo differitur.

De iure reipublicæ.

¶ Hic titulus satis patet.

De administratione rerum publicarum.

¶ Nec hic titulus lucem desiderat.

De uendendis rebus ciuitatis.

¶ Et hic titulus notissimus existit.

De debitoribus ciuitatum.

¶ Hic titulus illustrior est, quam ut ullum uerborum lumen requirat.

De periculo nominatorum.

¶ In hoc titulo Imperator agit, quid periculi ei qui ad fauorem aliquem nominatus est, imminet.

De periculo eorum qui pro magistratibus interuenerunt.

¶ Id est, de periculo eorum qui intercedunt pro ijs qui honoribus ornantur.

Quo quisq. ordine conueniatur.

¶ Cum plures eandem rem administrant, & quo pacto, & quo ordine conueniri debeant, an in solidum, an quilibet pro sua parte quam gessit: hæc summa tituli est.

Ne quis inuitus actum reipublicæ gerere cogatur.

¶ Hic titulus liquet.

Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere.

¶ Hic quoq. titulus manifestus est.

De his qui ex officio quod administrant, conueniuntur.

¶ Hic titulus quoq. patet per se.

De solutionibus & liberationibus debitorum ciuitatis.

¶ Quid multa hic dicam? Nihil est, quod in hoc titulo alicui scrupulum inijcere possit.

De spectaculis & scenis, & lenonibus.

¶ In hoc titulo Imperator uult spectacula sarta tecta, quod aiunt, seruari: lenocinia uero à nullo exerceri uult. I. fin. eodem titulo, inferius.

De expensis ludorum.

¶ Hic titulus interpretationem non desiderat. De aquæductu.

¶ De priuilegijs eorum, per quorum fines aquæductus meant, & qui illis præfati sunt, in hoc titulo disputatur. Porro aquæductus, est meatus quidam subterraneus, per quem aqua fluit & ducitur.

De gladiatoribus.

¶ Gladiatores omnino prohibentur ab Imperatore. Porro de origine gladiatorum ita scribit Iulius Capitolinus: Multi dicunt apud ueteres, hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato, specie pugnarum fortunam satiarent. Alij hoc literis tradunt (quod uerisimilius credo) ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & medios inter se coeuntes, ne in bello armatos hostes timerent, aut uulnera et sanguinem perhorrescerent. Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellum proficiscentes munus gladiatorum darent.

De uenatione ferarum.

¶ Quæ feræ inter uenadû persequi possint, hic dicitur. De Mauinia.

¶ Alciatus Maiuma legit. At Maiuma, Suida autore, festiuitas est, quæ fit Romæ Maio mense. Nam Romani maritimam urbem adeuntes Hostiam, inter aquas uoluptatibus incumbant, inuicem se inuadentes: quam sollemnitate sustulit Anastasius Imperator.

Vt armorum usus, in scio principe, interdictus sit.

¶ Nulli in scio & inconsulto Imperatore, arma mouere licere, hic dicitur.

De agricolis & censitis, & colonis.

¶ De priuilegijs agrorum, dum uel sationibus, uel mesi, uel uindemiæ incumbunt, hic dicitur. Tum quando agros uendere possint agricolæ. Porro Censiti, ut ego qui dem existimo, dicuntur, quorum agris census impositus est. Caterum coloni, à colendis agris hic dicuntur.

De capitatione ciuium censibus eximenda.

¶ Capitatio dicitur tributum, quod à singulo quoque capite quondam exigebatur. Ab hac ciues Romani ab Imperatore liberantur.

In quibus causis coloni dominos accusare possint.

¶ Hic titulus satis clarus est.

De colonis Palæstinis.

¶ Palestina, est prouincia Syriæ, coniuncta Arabiæ: uide Pomponium Melam lib. 1. cap. 11.

De colonis Thracensibus.

¶ Thracia, est regio proxima Scythiæ, à Pontici litoris fronte, usq; ad Illyricos penitus remissa, regio nec cœlo læta, nec solo: et nisi qua mari propior, est infœcunda,

frigida, eorumq; quæ seruntur, maligne admodum paties. Hæc ex Pomponio Mela in lib. 2. ascribere libuit, quod ad titulum intelligendum nonnihil faciant.

De colonis Illyricanis.

¶ De Illyria supra dictum est.

¶ Ut nemo ad suum patrociniū suscipiat rusticanos, uel uicos eorum.

¶ Hic titulus apertissimus est.

¶ Ne rusticani ad ullum obsequium deuocentur.

¶ Et hic titulus satis patet.

¶ Non licere habitatoribus metropolitæ loca sua, &c.

¶ Alciatus in hunc titulum hoc annotauit: Scire debemus, eos qui in ciuitatibus habitabant, capitationibus non fuisse suppositos: qui uero ruri erant, contra: ut ex præcedentis tituli prima constitutione probatu facile est. Sed quia erant pagi quidam, qui licet ciuitatum nomine censerentur, uillis tamen nobiliores erant: & propterea qui in his habitabant, capitatione etiā ipsi exuebantur. Negat Imperator se passurum, ut in his pagis ceteri admittantur, ne fraus fiat fisco. Intelligo igitur per Metrocomiam, pagos hosce maiores, qui paulum infra urbis dignitate sunt. Hæc ille. Porro Budeus in posterioribus Annotationibus hæc annotauit. Sic est Metrocomia inter uicos, ut metropolis inter urbes, à suisq; colonijs agnoscat.

¶ Ut nullus ex uicarijs pro alienis uicarij rum debitis teneatur.

¶ Hic habes, ex contractu uinijs alterum non obligari: ut est etiam in l. penult. C. ne uxor pro marito.

De censibus, & censitoribus & peræquatoribus, & inspektoribus.

¶ Id est, publicis pensitationibus: & censitoribus, id est, censuum impositoribus: & peræquatoribus, id est, exactoribus censuum capitationis. Dicuntur uero Peræquatores, quod æqualiter ab omnibus cēsum exigant. Porro inspectores, in præfati titulo dicuntur ij, quibus est potestas prædia prouincialia inspiciendi, an forsitan aliqua aut deserta iaceant, aut male colantur.

De omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur.

¶ In hoc titulo tractatur, quid iuris sit cum agro deserto, qui alicui nouo possessori habitadus datur. Tum etiam tractatur, quādo steriles agri cum fertilibus cōpensantur.

De fundis limotrophis, & terris, & paludibus: pascuis limitaneis, & castellorum.

¶ Limotrophij fundi dicuntur, à limitaneis militibus, quod tenerentur eorum possessiones, annonam inde prouenientem, ad castra militum ducere, qui in imperij limitibus excubabant aduersus Barbaros. Porro, ut fundi limitanei à limotrophis discrepent, Aelius Lampridius his uerbis indicat: Sola quæ hostibus capta sunt, limitaneis ducibus & hostibus donauit: ita ut eorum essent, si heredes eorum militarent, nec unquam ad priuatos pertinerent: dum cens attētijs eos militaturos, si etiam sua rura defenderet. Hæc

Hec ex Alciato. Ceterum, quod in fine tituli additur, Ca-
strellorum, ratio Grammatica dicitur, ut Castellis legamus.
De pascuis publicis & pri-
uatis.

¶ Hic titulus satis liquet.

De fundis patrimonialibus, & saltuensi-
bus, & emphyteuticis, & eorum
conductoribus.

¶ In hoc titulo agitur de fundis patrimonialibus, id
est proprijs ipsius Imperatoris. Et saltuensibus, id est, fun-
dis, qui in custodiam saltuum sunt. Et de fundis emphyteu-
ticis, tum de eorum fundorum conductoribus.

De mancipijs & colonis patrimonialium,
& saltuensium, & emphyteutico-
rum fundorum.

¶ Hic titulus apertus existit.

De fugitiuis colonis patrimoniali-
bus, saltuensibus, & em-
phyteuticis.

¶ Et hic titulus liquet.

De collatione fundorum patrimonialium,
& saltuensium, & emphyteu-
ticorum.

¶ Hic titulus, quia clarus est, à me præteritur.

De fundis rei priuatæ, & saltibus
diuinæ domus.

¶ Id est, de fundis fiscalibus & paludibus diuinæ do-
mus, id est, Imperij Cæs.

De fundis & saltibus rei do-
minicæ.

¶ Hic titulus clarus est.

De agricolis & mancipijs dominicis, uel
fiscalibus Reipublicæ, uel
priuatæ.

¶ Nec in hoc titulo, ut aliquid dicam, opus est.

De prædijs tamiacis, & de his qui ex co-
lonis dominicis, alijsq; liberis
conditionis pro-
creantur.

¶ Alciatus fundos tamiacos esse putat, qui dispensato-
ri publico præstabant annuos fructus necessarios, quibus
ille postea in domo Imperatoria dispensebat alimenta. Nam
tamquam dispensatorem significat.

De diuersis prædijs urbanis & rusticis tem-
plorum, & ciuitatum, & omni
reditu civili.

¶ Hic titulus satis per se, quid uelit, ostendit.

De locatione prædiorum ciuiliu, uel fisca-
lium, siue templorum, siue rei do-
minicæ, uel priuatæ.

¶ In hoc tit. Imperator tractat, quid iuris sit in loca-
tione prædiorum ciuiliu, id est, ciuitatum: uel fiscalium,
id est, ipsius Imperij: siue templorum, id est, ædium sacra-
rum: siue rei priuatæ, id est, uniuscuiusq; hominis: uel domi-
nicæ, id est, Imperatoris.

De conductoribus, & procuratoribus, siue
exactoribus prædiorum fiscalium
domus Augustæ.

¶ Id est, ipsius Imperij.

TITVLORVM CODICIS.

Quibus ad conductionem prædiorum fi-
scalium, id est, ipsius Imperij ac-
cedere non licet.

¶ Titulus hic est facilis.

De collatione fundorum fiscalium, uel rei
priuatæ, uel dominicæ, uel ciui-
tatis, uel templi.

¶ Quid hoc titulo apertius esse possit?

De priuilegijs domus Augustæ, uel rei
priuatæ, & quarum collationum
excusationem habent.

¶ Nec hic titulus ullam exegesis requirit.

De grege dominico.

¶ Id est, grege pecudum ipsius Imperatoris.

De palatijs & domibus do-
minicis.

¶ Id est, locis in quibus Imperator commoratur.

De cupressis ex luco Daphnes, uel Per-
seidos, per Aegyptum non ex-
cidendis, uel uen-
dendis.

¶ Daphne Antiochiæ in Syria suburbanum est, quod
Lxxx. stadiorum ambitu clauditur, ut scribit Strabo: in eo
erant spectatissima lauri, autore Ausonio, unde & nomen
sumpsit. Addit Philostratus, alibi insolitas in eo nasci cu-
pressos: in memoriam Cyparissi, quem Apollo dilexit, cui
ille lucus est sacer. Perseidis autem luci rara est admodum
apud autores mentio. Hec ex Alciato adferre libuit, quæ
ad titulum intelligendum plurimum momenti adferent.

LIBER XII

De dignitatibus.

¶ Hic titulus clarus est.

De prætoribus, & honore præturæ, & col-
latione, & gleba, & clauis, & folli, &
septem solidorum functio-
ne sublata.

¶ Intellige hunc titulum de prætoribus militaribus.
Ceterum, ut hunc titulum ad plenum intelligas, uerba Al-
ciati adscribam, qui, Non facile, inquit, reperiēs, quid gle-
ba, clauis, folli, & septem solidorum functio sit: quare exci-
timo, quoties aliquis præturam inibat, (intelligo autem
militarem) solutos fuisse pronunciales, seu quoscūq; alios,
in magistratus initio, illi collationem quādam, seu munus
septem solidorum conferre, quod quidem munus mixtum
erat. Vtebantur & fortassis solennibus donationibus, ut
glebam, clauem, follem darent: quas omnes hæc Imperato-
ria cōstitutio antiquauit. Ferebant autem glebam, uel pro-
pter auertendam caritatem, penuriamq; ut memor esset
prætor ita res curare, ut annonæ ratio salua esset: uel ea-
tiā, ut ipse in administratione ita se gegeret, ut omnes ac-
cepisse uiderentur aruum pro gleba. Clauem uero idcirco
dari credendum est, quoniam ea signum liberæ pote-
statis, & domini in rebus acquisiti: quod utiq; nec nostri
Iurisconsulti prætermisere. At folli, aut ad ostendendam
potentiam præstabatur, sicut legimus missam ad se ab Da-
rio pilam, interpretatum fuisse Alexandrum Magnum:
uel sanè eum militarium rerum habere potestatem. Hæc
ille.

ille. Alia, quæ in hunc titulum uir ille doctissimus scribit, in Annotationibus trium posteriorum librorum Codicis reperientur.

De consulis, & non spargendis ab his pecunijs, & de præfectis, & magistratibus militum, & patricijs.

¶ Ut iuuenis studiosus intelligat, quid moris fuerit in pecunijs spargendis, en Vopisci uerba in Aureliano suscribam. Vidimus proximè consulatum Furij Placidi tãto ambitu in circo editum, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia uideretur. Cum darentur lineæ subsericeæ, lineæ paragaudæ, darentur etiam equi, ingemiscētibus frugi hominibus. Factum est enim, ut iam diuitiarum sit, non hominum consulatus. Hæc ille. Porro quod in titulo est de Patricijs, nolo iuuenis intelligat illos patricios, qui ex senatorij ordinis uiris progeniti sunt, ut est apud Liuium lib. 1. ab Vrbe: sed de patricijs multo maioribus, ut qui non ex successione debita, sed à principe creari solebant.

De præfectis prætorio, siue urbi, & magistris militum in dignitatibus exequendis.

¶ De illis magistratibus, in libro primo, à me ueritatibus dictum est.

De præpositis sacri cubiculi, & de omnibus cubicularijs, & priuilegijs eorum.

¶ Hic titulus nulli non expositus est.

De quæstoribus, & magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ.

¶ Hic titulus, quia apertus est, à me silentio præteribitur.

De primicerio, & secundicerio, & notarijs.

¶ Primicerius (autore Alciato) notarius principis dicitur, & honore inter notarios primus: sicut sequens dicitur, secundicerius. *αρχος* enim ceram significat: *αρχαία*, tabulam ceratam, in qua antiqui scribebant. Ab huiusmodi igitur tabulis dicti sunt primicerij.

Vt dignitatum ordo seruetur.

¶ Hic titulus per se patet.

De magistris sacrorum scriniorum.

¶ In hoc titulo Imperator refert priuilegia magistrorum sacrorum scriniorum Cæs. hoc est, *τῶν ἀρχιεργαστῶν*, ut Græci dicunt, id est, obseruatorem pecuniæ principis. Cicero Custodes uocat.

De comitibus consistorianis.

¶ Id est, de comitibus consistorij Cæsaris. At Consistoria dicuntur Archia Cæsarea, & Imperatoris Palatina domus: quæ etiam uocantur Augustalia.

De comitibus & tribunis scholarum.

¶ In hoc titulo tractatur de comitibus et tribunis scholarum, id est locorum, in quibus tyrones ad opera bellica exercentur.

De comitibus rei militaris.

¶ Id est, militum. Obserua in his titulis uaria genera comitum.

De comitibus & archiatris sacri palatij.

¶ Id est, de comitibus & medicis qui in aula Imperatoria uersantur.

De professoribus qui in urbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam.

¶ Id est, honorem comitum. hic tit. planus est.

De silentariis, & decurionibus eorum.

¶ Alciatus ex Procopio ita annotauit. Procopius, inquit, ad ea quæ quietis sunt in palatio, ministrum silentiarum uocant: sicut domesticum, arcanorum principis conscium. Porro decuriones, dicuntur primarij Cæsarium consiliarij.

De domesticis & protectoribus.

¶ Domestici, ut iam dictum est, dicuntur arcanorum principis conscij. Protectores dicuntur, qui armati supralatus principis.

De præpositis laborum.

¶ Varia est huius tituli lectio. Sunt, qui legant, ut uulgò legitur, De præpositis laborum: ut intelligamus omnes ministros domus Imperatoris. Sunt, qui *Εὐλαβωρ* legant. *Εὐλαβία* uerò (autore Suida) negotiorum susceptorum significat. Accurs. annotauit, & *labarum*, legi. Et Alciatus scribit, *labarum* esse speciem uexilli alijs nobilibus, quod ante Imperatores feratur. Deniq; sunt, qui legant, De præpositis libellorum. Hæc annotare libuit, ut Lectorem coniectandi ansam præberem.

De proximis sacrorum scriniorum, & terisq; qui in sacris scrinijs militant.

¶ Sunt, qui tradant tria scriniorum genera quondam fuisse: epistolarum, libellorum, conuentionalium, & cognitionum, & rationatorum: & de præpositis omnibus horum scriniorum, in hoc titulo tractari: id quod mihi non prorsus displicet. Scrinia, sunt plutei & armaria, quibus commentarij & libelli, literarijque monumenta concludi solent. Vide Budæum in prioribus Annotationibus Pape de iuris ciuilibus.

De agentibus in rebus.

¶ Qui dicantur agentes in rebus, ostendit Imperator inferius in l. secunda, de curiosis & stationarijs: in qua lege (ut obiter hoc moneam) euectiones publici cursus, dicuntur diplomata, uel chartule signo principis obfirmatæ: uel tessere, quibus agnitis, qui *ἄγχι* dicuntur, hoc est, præfides & alij magistratus, præfatisq; uehicula cū equis publici cursus accommodabant. Budæus in posterioribus Annotat. iuris ciuilibus.

De præpositis agentium in rebus.

¶ Id est, qui præsumt agentibus in rebus.

De principibus agentibus in rebus.

¶ Bartolus hic annotauit, principes agentium in rebus, appellari eos qui palmam laborum meriti, per deservium

De curiosis & stationarijs.

¶ Alciatus scribit, curiosos hic appellari, qui commissi in curia principis, uel in comitatu praefati, per omnes provincias retulerint ad praefectos, & inde nomen sumpsisse. Porro stationarios, idem Alciatus refert, pro his accipi debere, qui stationariorum militum debita defrant.

De palatinis sacrarum largitionum & rerum.

¶ Alciatus ex Græco quodam iuris interprete hæc annotauit: Græcus legum interpres, Palatini (inquit) communiter dicuntur omnes habitantes in palatio: alij quidem semper in domo Augusti perseverantes, qui Comitatus dicuntur. Comitatum autem, locum appellant, in quo uisum ducebat Imperator. Qui uero in provincias mittebatur, dicuntur Mittendarij, à mittendo. Hæc ille. Porro Palatini sacrarum largitionum, mihi dici uidentur, hi qui aut stipendia erogant, aut qui procurationem reipublicæ susceperunt. Quod uero additur, Rerum priuatarum: ego intelligo, rerum priuatarum Cæsaris.

De stratoribus.

¶ Alciatus mauult hic legere, **Stratoribus**: ut intelligamus eos quos princeps uaria necessitate mittit ad provincias, ut nuncient aliquid, quibus tenentur provinciales subinde mutare equos, quo celerius eant: uulgo uernacula lingua, equitantes principis famulos uocat. Porro stratores dicebantur milites, qui castra præbant, ut loca accommodatoria ad traducendum exercitum facerent: de quibus Vegetius lib. 2.

De castrensis & ministris.

¶ Alciatus hunc titulum rectius inscribi putat, de **Castrensis & ministris**: de quorum officio Lampridius in Alexandro, ita scribit: Aulicum (inquit) ministerium in id cōtrahebat, ut essent tot homines in singulis officijs, quot necessitas postulare: ita ut annonas, non dignitatem acciperet, fullones, & uestitores, & pistores, & pincernæ, omnes Castrenses ministri. Hæc ille.

De decanis.

¶ Modestinus in libro de Rei militaris uocabulis: Decani (inquit) erant decem militiibus præpositi, qui nunc Caput conubernij uocantur.

De mensuris.

¶ Mesores (inquit Vegetius & Modestinus) sunt, qui in castris ad podismum dimetiuntur loca, in quibus tentoria figant, uel qui hospitium in ciuitatibus præstant.

De priuilegijs eorum, qui in sacro palatio militant.

¶ Titulus clarus est.

De priuilegijs scholarum.

¶ Id est, militantium in sacro palatio. Nam & scholarum militum dicitur, Vegetio autore.

De castrensi omnium Palatinorum peculio.

¶ Hic titulus manifestus est.

De equestri dignitate.

¶ Hic titulus multo clarissimus est.

De perfectissimatus dignitate.

¶ Praeses Hispaniæ Tarraconensis, & praeses Norici erant perfectissimi tantum, ut hic multis uerbis Alciatus ostendit.

¶ Qui militare possunt, uel non: de seruis ad militiæ dignitatem aspirantibus, & ut nemo duplici militia, uel dignitate, & militia simul utatur.

¶ Hic titulus per se satis constat.

Negociatores ne militent.

¶ Quid hoc titulo apertius?

De re militari.

¶ In hoc titulo Imperator tractat de rebus ad militiam pertinentibus.

De castrensi peculio, & præfati annonæ.

¶ Peculium castrense est, quod à parentibus uel cognatis in militia degenti donatum est, uel quod ipse filius familiaris acquisiuit: l. si forte. c. l. castrense. ff. de Castrensi peculio. Porro quis præfatus annonæ sit, supra dictum est: & uide Linium lib. 4. ab Vrbe condita.

De erogatione militaris annonæ.

¶ In hoc titulo tractatur, quo pacto annona militaris inter milites partiatur. Porro Vegetius, Annonas expensas uocat, eas frugum pabulique species, quas provinciales militibus expendunt.

De excusatione, & translatione militarium annonarum.

¶ In hoc titulo tractatur, quomodo cibi in bello excoqui possint, ut diu durint.

De militari ueste.

¶ Hic titulus clarus existit.

De metatis, epidemeticis.

¶ Alciatus legit, **Metatores**. Caterum metatores, sunt milites, qui præcedentes, locum eligunt castris, ut Vegetius autor est. At epidemetici dici uidentur, qui in urbibus loca metantur. ~~et alij~~ enim idem ualeat, quod in ciuitatem, in rem præsentem uenio. Budæus in posterioribus annotationibus, ita scribit: **Mesores**, inquit Vegetius, sunt, qui ad podismum, id est, pedum dimensionem dimetiuntur loca, in quibus tentoria figant: uel qui hospitium in ciuitatibus præstant: hi etiam metatices dicuntur, & metari uerbum, & metata, in tit. de metatis, in Codice. ~~et alij~~ Græce dicitur, cuius rei maximus erat usus Romanis in castris, ut docet Polybius.

De Salgamo hospitibus non præstando.

¶ Salgami appellatione, autore Alciato, uenit oleum, butyrum, sal, & huiusmodi esculenta ad condiendum, atque etiam alia indies necessaria, ueluti ligna. Aufonius: Salgama, non hoc sunt quod Balsama: cedite odores.

De commeatu.

¶ Commeatus in præsentis titulo accipitur pro copia & facultate abeundi à militia. Vide Vallam.

De tyronibus.

¶ Hic titulus apertus satis est.

De littorum & itinerum custodia.

¶ Et hoc titulo nihil apertius esse posset.

De desertoribus & occultatoribus.

¶ De desertoribus, intellige militie: & occultatoribus, id est, de his qui occultant aliquem, qui militiam & castra deseruit.

De ueteranis.

¶ Hic titulus ut exponatur, opus non habet.

De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur.

¶ Nihil hoc titulo clarius existit.

De oblatione uotorum.

¶ Quomodo uotis promissis principis satisfieri debeat, hoc in titulo traditur.

De numerarijs, & actuarijs, & chartularijs, & adiutoribus, siue scriniarijs, & exceptoribus sedis excelsæ, cæterorumque iudicum tam militarium, quam ciuiliū, id est, magistratuum.

¶ Numerarius dicitur, qui summas pecuniarum sub calculum uocat. Actuarius, qui acta actionesque calamo præpostero describit, & descripta recitat. Chartularius, qui chartarum publicarum tractatibus occupatur. Scriniarius uero, est scriniorum, id est, rerum arcanarum custos. Exceptores mihi dici uidentur hi qui breuiter aliquid à dictante annotant.

De cursu publico, & angarijs, & parangarijs.

¶ Quid cursus publicus sit, ita ostendit Alciatus: Sciendum est (inquit) per dispositos locos prouinciarum habuisse Imperatores quosdam equos, qui sumptu publico alebantur: ut quoties repentinum aliquid accidisset, mutatione equorum, citissime, quod uellet Imperator, posset mittere quencunque nuncium: uulgus Postas uocat. Hec ille. At uero apud Persas erat ἀγγαρίων ὁ δρόμος, cursus per nicissimus equitum, ut scribit Herodotus in octauo: unde nomen angariæ, & parangariæ (sic enim legendum est) promanat.

De tractatoribus & statuis.

¶ Tractatores in presenti titulo dicuntur, qui tractatorios habent, id est, licentiam adducendi equos, in cursu publico: quæ Plinius in epistola ultima ad Traianum, Diploma uocat: uide Budæum in posterioribus annotationibus iuris ciuilis. Enimuero pro Statuis in titulo, Statiuis, legendum est, Alciato autore. Sunt uero Statuæ, loca, in

quibus aliquis moratur.

De apparitoribus præfectorum prætorio, & priuilegijs eorum.

¶ Id est, ministris præfectorum prætorio, &c.

De apparitoribus præfecti urbis.

De apparitoribus magistrorum militum, & priuilegijs eorum.

De apparitoribus comitis Orientis.

¶ Hi tituli tres per se clari sunt.

De cohortalibus & principibus cornicularijs, ac primipilarijs.

¶ Alciatus pro cohortalibus, legit cohortalibus, quod in domestica militia alicuius cohortis sint. Ceterum quid cornicularij sint, indicat Ausonius, dum inquit: Accensi dicebantur attributi decurionibus. hoc est, ministri eorum, quasi ad centum additi, quos nunc commentarienses, & cornicularios appellant. At primipilarij, uel primipilus, dicitur centurio primæ cohortis: autore Lilio libro septimo. Nam ordo tres partes habebat, quarum unamquamque primipilum uocabant. Vide Vegetium lib. 2.

De apparitoribus præfecti annonæ.

¶ Hic titulus clarus est.

De diuersis officijs & apparitoribus iudicum, & approbatoribus eorum.

¶ Et hic titulus clarus existit.

De exceptoribus & exactoribus.

¶ De exceptoribus, scilicet breuiter summe tributorum conscriptoribus, & exactoribus tributorum.

De lucris aduocatorum, & concussione officiorum, siue apparitorum.

¶ Quid iuris sit, si quis ab aduocatis Cæsaris & alij Cæsarianis officijs occupatis ledatur.

De primipilo.

¶ Hanc uocem, non ita multo ante explicauimus. Publicæ læticiæ, uel consulum nuntiatores, uel insinuatores constitutionum, & aliarum sacrarum, uel iudicialium literarum, ex descriptione, uel ab inuitis ne quid accipiant in modicum.

¶ Nuncij publicæ læticiæ, uel aliarum rerum, in titulo enumeratarum, non debent ab inuitis immodicum accipere: hoc uult titulus.

EXEGESEOS TITVLORVM

CO

DICIS ALPHABETICVS INDEX.

A Bigeis	242	ad legem Cornel. de fals.	241	ad S. C. Macedonian.	219
Abolitionibus	242	ad leg. Cornel. de sicar.	240	ad S. C. Orfician.	227
Acceptilationibus	238	ad leg. Falcidiam.	227	ad S. C. Tertullian.	227
accusationibus & inscript.	239	ad legem Fauiam de plagiar.	241	ad S. C. Trebellian.	242
acquirenda & retin. possess.	231	ad leg. Iuliam de adulter.	240	ad S. C. Turpilian.	219
action. empt. & uend.	212	ad leg. Iuliam de ambitu	241	ad S. C. Velleian.	250
action. & obligat.	206	ad legem Iuliam de ui public.	240	administrat. rerum public.	218
actore à tut. seu curat. dan.	221	ad leg. Iuliam maiestatis	240	administr. tutor.	218
ad exhibendum	204	ad leg. Iuliam repetundar.	241	adoptionibus	218

aduocatis

aduocatis diuersor. iudiciorum	190	castrensi peculio	258	crim. sacrilegij	241
aduocat. diuersor. iudicum	191	castrensi. & ministerian.	257	crim. stellionatus	242
edificijs priuatis	235	castrensi. omni. palat. pecul.	257	cupres. ex luco Daph.	254
edilijs actionibus	213	censib. & censitorib.	252	curat. fur. uel prod.	221
agentibus in rebus	256	clasticis	249	curial. urb. Romæ	249
agricol. & censit.	251	codicillis	225	curios. & station.	257
agricol. & mancip. dom. uel fisc. rei	253	cohortalib. & princip. cornicularijs	259	cursu publico	259
pub. uel priuat.	253	260	custod. reor.	239	
alend. lib. a parentib.	217	collatione eris	245	¶ Debitorem uen. pign.	236
alexandrie primatu	250	collatione donatorum	245	debitorib. ciuitatum	250
alien. iudic. mut. caus. fac.	197	collatione fundor. fiscal.	254	decanis	257
aliment. pupil. prestand.	220	collatione fundorū patrimonial.	253	decretis decurionum	246
alluion. palud. & pasc.	232	collationib.	224	decurion. & fil. eorum	245
an. seruus ex suo fac.	207	collegiatis & chartopratis & num.	249	dediit. lib. toll.	228
animali excep. Ital. co.	231	mular.	229	defens. ciuit.	189
amonis ciuilibus	250	collus. detegenda	252	delatorib.	244
amonis & corp. ad.	188	colonis Illyrican.	251	depositi. uel contra	210
amonis & tributis	244	colonis Palestinis	251	desertor. & occultat.	259
apochis publicis	244	colonis Thracensib.	255	dignitatibus	254
apostatis	181	comitib. consistorian.	255	dilationibus	200
apparitoribus comitis Orient.	260	comitib. et archi. tris sacri palat.	256	discussorib.	245
apparitoribus magist. milit.	260	comitib. & tribunis scholarum	255	diuers. offic.	260
apparitoribus pref. & annone	260	comitib. rei mular.	256	diuers. prædij urban. & rustic. tem-	
apparitoribus pref. & prætor.	260	commætu	258	plor.	253
apparitoribus pref. & urbis	260	commerc. & mercat.	214	diuersis rescript.	184
appellation. & consult.	233	comminat. epistol. programmat.	233	diuiden. tutela	220
aquæ ducta.	251	commodato	208	diuor. fac. apud quem liberi morari,	
arbitri. tuele	220	communi diuidendo	203	uel educ.	217
argent. præcio. quod thesau. infer.	228	communi seruo manumisso	228	dolo malo	193
248		communia de legat.	226	domest. & protectorib.	256
asserione tollenda	229	communia de manumiss.	229	donationibus	239
asseribibus	188	communia de successiōib.	227	donat. ante nupt.	215
atlieris	246	communia de usucap.	230	donat. causa mor.	239
aui publici persecutoribus	248	communia utriusq. iudic.	204	donat. inter uir. & ux.	216
auro coronario.	248	communium rerum alienat.	213	donat. quæ sub mod. uel con.	239
auoritate prestanda	220	compensationib.	210	dotis promiss.	216
¶ Bonis autor. iudic. possid. seu	234	consuabinis	217	dote cauta non num.	216
uend.		condic. ex lege	206	duob. reis stip. & prom.	237
bonis eorum qui mort. sibi cōsciuer.		condic. furt.	206	¶ Edendo	189
243		condic. indebiti	205	edicto diui Adri. toll.	225
bonis libertorum	222	condic. ob caus. dat.	205	emancip. liber.	238
bonis maternis	227	condic. ob turp. caus.	205	emend. Cod. Iustin.	179
bonis proscriptorum	243	condit. insertis	226	emend. propinq.	240
bonis quæ liberis	228	conditiis in pub. hor.	245	emend. seruorum	240
bonis uacantibus, & incorpor.	243	conduct. & procur.	253	eo qui pro tut. uel cur.	219
bonor. possess. contra tab. lib.	223	confessis	233	episc. audientia, & diuer. cap. quæ ad	
bonor. possess. cōtra tab. quam prætor.	223	confirm. tut.	218	tus cur.	181
lib. pollic.	223	consortib. eiusd. tit.	204	episc. & cler.	180
bonorum possess. secund. tab.	223	consul. & non spargendis ab his pe-	255	equest. dignit.	257
¶ Caducis tollendis	227	cunijs	207	erogat. mil. annonæ	258
calumniatoribus	242	constit. pecunia	189	errore calculi	190
canone frument. urb. Romæ	250	contractib. iudic.	211	etiam ob chir. pec.	236
canone largition. titulor.	244	contrab. empt. & uend.	237	etiam per procur. caus. rest.	196
capien. & distrahend. pignoribus tri-	244	contrab. & com. stipul.	243	euictionibus	238
butor. causa	251	conuen. fisci debitor.	238	ex delic. defunct.	207
capitatione ciuium cens. exim.	238	cred. euict. pig. non deb.	241	ex quib. caus. infam. irrog.	191
capitijs & postlim. reuers.	223	crimine expulæ hered.	241	exactor. tributor.	244
Carboniano edito		crim. peculatus	241	except. & exactorib.	260

except. & præscript.
 excus. artificum
 excus. & trans. mil. an.
 excus. munerum
 excus. tut. & cur.
 excus. ueteran.
 execut. rei iud.
 exhib. & trans. reis
 expen. ludorum
 ¶ Fabricensibus
 fals. caus. ad. leg.
 falsa moneta
 fam. erciscundæ
 famosis libel.
 ferijs
 fide instrum. & amiss. eor.
 fide instrum. & iur. hast. fisci.
 fideicommiss.
 fideicommiss. liber.
 fideiuss. & mandat.
 fideiuss. min.
 fideiuss. tut. uel cur.
 filiofam. min.
 filijs offic. mil.
 filijsfam. et quemad. his pat. ten.
 fin. regund.
 fiscalib. usuris
 formul. & impet.
 fruct. & lit. expen.
 frumento Alexandrino
 frum. urb. Constant.
 fugitiuis colonis pat.
 fundo dotali
 fund. & salt. rei dom.
 fund. limotrophs
 fundis patrim.
 fund. rei priuatæ
 furtis, & seruo eor.
 ¶ Generali abolitione
 gladiatoribus
 grege dominico
 ¶ Hered. decur. nauic.
 hered. instit.
 hered. tut. uel cur.
 hered. actionib.
 hered. uel act. uendit.
 hereticis & Manichæis & Samari-
 tanis
 his qui à non dom. manum.
 his qui à prin. uac. accep.
 his qui acc. non pos.
 his qui ad eccl. conf.
 his qui ad stat. conf.
 his qui an. apert. tab.
 his qui ex offi. quod admin.
 his qui ex publ. rat. mut. pec. accep.
 243
 his qui in eccl. manum.
 his qui in exil. dati

237 his qui in pri. cred. loc.
 247 his qui latron. uel al. crim.
 258 his qui non imple. stipend.
 246 his qui num. liber.
 221 his qui parent. uel lib. oc.
 ibid. his qui per metum iudicis non appel-
 lauerunt
 233
 239 his qui pot. nom. tit. præd. affig.
 251 his qui se deferunt
 249 his qui sibi adscri. in test.
 226 his qui spon. pub. mun. sub.
 241 his qui uen. etat. imp.
 203 his quæ ex pub. coll. illat. sunt
 242 his quæ pœ. no. in test.
 200 his quæ sub mo. leg.
 208 his quæ ui met. caus. gest.
 243 his quib. ut indig. her. auf.
 226 honoratorum uehiculis
 228 ¶ Immun. nem. conced.
 237 impon. lucrat. descript.
 193 impub. & alijs subst.
 220 in integ. restit.
 193 in integ. rest. postulata, ne quid noui
 fiat
 259
 247 in ius uocando
 204 in lit. dan. tut. uel curat.
 243 in litem iurando
 198 in quibus cas. colo. dom. accus.
 232 in quib. casib. tutor. uel cur. hab.
 250 in quib. caus. cess. lon. temp.
 ibid. in quibus caus. milit.
 253 in quib. caus. pig. uel hypo.
 217 in quibus caus. rest. non est neces.
 253 incestis & inutil. nupt.
 252 incolis
 253 indicta uiduit. toll.
 ibid. indictionibus
 222 infamibus
 242 infant. expositis
 251 infirm. pœnis
 254 ingen. manumif.
 228 ingrat. liber.
 224 iniurijs
 220 inoff. donat.
 207 inoff. dotib.
 211 inoff. testamen.
 instit. & exercit. act.
 181 instit. & substit.
 228 interdictis
 246 interd. matrim.
 239 inutil. stipul.
 182 irenarchis
 184 iudæis & cœlicolis
 227 iudicijs
 250 iure aur. annul.
 iure deliberandi
 iure domin. impetr.
 182 iure dotium
 247 iure emphyt.

236 iure fisci
 242 iure liberorum
 246 iure Reipubl.
 ibid. iure iur. prop. cal. dando
 240 iuris & fac. ign.
 iuris d. omnium iud.
 233 Iustin. Cod. confir.
 ¶ Latin. lib. toll.
 192
 244 legationibus
 241 legatis
 246 lege Aquilia
 196 lege Fus. Can. toll.
 248 legib. & constit. prin.
 226 legit. hered.
 ibid. legit. tutela
 192 liberali causa
 225 liberis exhibendis
 249 liberis præter. exhered.
 245 libertinis
 246 libertis & eorum liber.
 224 litigiosis
 193 litis contest.
 littor. & itin. cust.
 196 locatione præd. ciuil.
 190 locato & cond.
 219 lon. temporis præscript.
 220 lucris aduoc.
 251 luitione pign.
 218 ¶ Magistr. conuen.
 231 magistr. municip.
 202 magistris sacr. scriin.
 236 malefic. & mathem.
 195 mancip. & col. patrimon. & salt. &
 emph.
 215
 246 mand. uel contrâ
 226 mand. princ.
 244 mania
 247 mendicant. ualidis
 239 mensuris
 ibid. metallarijs & metal.
 229 metatis, epidemet.
 238 metropoli Beryco
 242 militari ueste
 202 modo mult.
 203 monopolijs
 202 mulierib. in quo loco mun.
 209 mul. quæ se pro. ser. iunx.
 224 munerib. & honor.
 234 muner. patrimon.
 215 municipibus & orig.
 237 murilegulis & gynæc.
 248 mutatione nominis
 182 ¶ Natur. liberis
 198 nauib. non excus.
 222 nauicul. seu naucler.
 224 naufragijs
 237 naut. scen.
 216 nautis Tyberinis
 214 ne Christ. manc. heret.

CODICIS INDEX.

ne comit. rei mil.	187	off. uicarij	187	primipilo	260
ne de stat. defunct. post quinquen.	229	operis libert.	222	princip. agen. in rebus	256
quer.	217	operis nou. nunc.	235	priu. carcer. inhib.	240
ne fideius. uel mand. dot.	206	omni agro deserto	252	priu. corp. urb. Romæ	249
ne fil. pro patre	243	ordine cognit.	229	priu. dom. Augustæ	254
ne fise. rem quam uen. euin.	192	ord. iudiciorum	200	priu. dotis	234
ne fise. uel Resp.	234	¶ Pactis	190	priuilegijs eorum qui in sacro pala-	
ne lic. in una ead. caus.	192	pact. & conuen.	216	tio mil.	257
ne lic. potent. patroc. litig.	245	pact. inter empt. & uend.	213	priu. fisci	234
ne operæ à collator. ext.	217	pact. pignorum	237	priu. urb. Constant.	250
ne pro dote mul. bon.	248	paganis & sacr. eor.	182	priu. scholarum	257
ne quid oneris pub. imp.	199	palatijs & domib. dom.	254	pro socio	211
ne quis in sua caus. iud.	250	palatinis sacr. larg.	257	probationib.	207
ne quis imit. ad Reipub. ger.	231	partu pign.	236	procuratoribus	191
ne rei domin. uel templor. uendic.	252	pasc. pub. & priuat.	253	profess. & medicis	246
ne rustic. ad ullum obsequium deuot.	181	patria potestate	238	profess. qui in urbe Constan.	256
centur	242	patribus qui filios suos distraxer.		prohib. sequest. pec.	205
ne sanc. bapt. reiteretur	219	295	230	proximis sacr. scriu.	256
ne sine iussu princ.	206	peculio eius qui lib. meruit	199	publ. let. uel cons. nunc.	260
ne tut. uel cur. uel. cond.	224	pedan. iud.	209	¶ Quadrien. præscript.	231
ne ux. pro marito	258	per quas pers. nob. acq.	258	quæ res export. non deb.	211
necess. ser. here. instit.	192	perfectissimatus dig.	250	quæ res pig. obl. pos.	236
negociat. ne milit.	182	peric. eor. qui pro magist.	212	quæ res uend. non pos.	211
negocijs gestis	242	peric. & com. rei uend.	250	quæ sit lon. consuet.	239
nemin. lic. sign. saluat.	252	peric. nominator.	247	quæstionibus	242
non agger. non rump.	210	peric. succes. parent.	218	quæstoribus et magistris officiorum	
non lic. habit. metroc.	238	peric. tut. uel cur.	203	255	
non numerata pecunia	179	petit. heredit.	235	quan. ciuil. act. crim. præiu.	241
nonationibus & deleg.	204	pign. & hypoth.	208	quando decreto opus est	221
nono Codice faciendo	249	pign. act.	244	quan. dies leg. uel fid. ced.	227
noxal. action.	259	petit. bon. sub.	249	quando & quibus quarta pars de-	
nudo iure Quirit. toll.	213	pistoribus	200	betur ex bonis decurionum	245
nulla licere in franis	259	plus petitionib.	208	quando ex pac. tut. uel cur	219
numer. & actuar. & chart.	222	plus ual. quod agitur, quàm quod	232	quando fiscus uel priuatus	207
nund. & mercation.	187	sim. concip.	242	quando Imperator inter pup.	200
¶ Oblatione uotorum	187	pœna iud. qui mal. iud.	243	quando libel. princ. dat.	184
obseq. patr. præst.	186	pœnis	248	quando liceat ab empt. disced.	212
officio ciuil. iud.	186	pœnis fiscalibus	224	quando liceat unic. sine iud.	202
off. com. orien.	187	ponderatoribus	190	quando mul. tut. of. fun. potest	218
off. com. rer. priu.	187	posthu. hered. inst.	247	quando non pet. part.	223
off. com. sacr. palat.	186	postulando	246	quando prou. non est neces.	233
off. com. comitis sacri patrimonij	187	potior. ad mun. nomin.	245	quando tut. uel cur. es. des.	220
off. com. sacr. largit.	188	præbendo salario	221	quemad. ciu. iura indic.	246
off. diuer. iud.	190	prædijs decurion.	248	quemad. test. aper.	225
off. eius qui uic. al. iud.	185	prædijs & al. rebus minor.	253	qui admit. ad bon. posses. pos.	222
off. iud. Alexand.	186	prædijs & om. rebus nautic.	255	qui ætate se excus.	221
off. magist. milit.	187	præfect. prætorio	256	qui bon. ced. pos.	234
off. mag. off.	187	præpos. agen. in rebus	255	qui dare tut. uel cur.	218
off. milit. iud.	185	ibid. præpos. sacr. cubic.	256	qui & aduersus quos in integ. rest.	
off. præf. August.	185	præpos. labor.	231	195	
off. præf. præt. Apbr.	187	ibid. præscrip. lon. tem.	231	qui legit. pers. standi	199
off. præf. præt. Ori.	185	præscrip. xxx. uel xl. an.	254	qui manumit. non pos.	229
off. præf. uigil.	187	prætorib. & hon. prætura	236	qui milit. pos.	258
off. præf. urb.	186	prætorio pignore	235	qui morbo se excus.	221
off. prætoris	185	precario & Saluiano interdict.	184	qui non pos. ad lib. per.	229
off. procons. & leg.	187	prec. Imperator. offeren.	255	qui num. liber. se excus.	221
off. quæstoris		primicerio & secundic.		qui numero tutel.	ibid.
off. rect. prouinc.				qui tut. uel cur.	218

qui potior in pign. hab.	236	runtur	232	si rector prou. spon. ded. ar.	215
qui pro sua iurisdic.	199	sententia quæ sine cer. quan.	232	si reus, uel accus. mort. fu.	240
quibus ad conduct. præd. fis.	254	sepulchro uiolato	240	si sep. in integ. restit. postul.	195
quibus ad libert. proclam.	229	seruis fugitiuis	222	si secundo nups. mul.	215
quibus ex caus. maior.	197	seruis Reipub. caus. man.	228	si seru. aut lib. ad decur. asp.	245
quibus ex caus. ser. præm.	229	seruit. & aq. ducen.	203	si ser. exp. uen.	213
quibus muner. excus. hi.	247	seruo pig. dato man.	228	si ser. ext. se emi mand.	21E
quibus mun. uel præstat.	246	si à non compet. iud.	232	si tut. con. uol. mat. dat. sit	220
quibus non obst. lon. tem. præf.	231	si aduers. cred.	195. 231	si tut. uel cur. sal. alleg.	193
quibus res iud. non noc.	233	si aduers. delictum	194	si tut. uel cur. interuen.	220
quo quisq. ord. conuen.	250	si aduers. donat.	ibid.	si tut. uel cur. non gessit	220
quod cum eo qui in ali. potest.	209	si aduers. dotem	ibid.	si tut. uel cur. Reipub. causa abs.	237
quod legatorum	235	si aduers. fiscum	195	221	234
quomodo & quando iud. sent. prof.		si aduers. libert.	194	si uend. pig. agatur	234
232		si aduer. rem iudic.	193	si unus ex plurib. appel.	237
quorum appell. non recip.	233	si aduers. solution.	194	si unus ex plur. hered. creditoris, uel	195
quorum bonorum	234	si aduers. transact.	ibid.	debit.	256
¶ Raptu uirginum	240	si aduers. uendit.	193	si ut omis. heredit.	212
ratioc. ope. pub.	235	si aduers. uend. pig.	194	silentarijs, & decur.	238
re iudicata	232	si aduers. usucap.	195	sine censu & reliq. fun.	250
re militari	258	si alien. res pign. data sit	236	solut. & liberat.	217
rebus alienis non alienandis	212	si antiq. cred. pign. uend.	ibid.	solut. & liberat. debitor. ciuil.	251
reb. credit. & iureiur.	205	si cert. petatur	205	solut. & liberat. debitor. ciuil.	214
recep. arbitris	197	si communis res pig. dat.	236	speculaculis & scenis	199
rei uendic.	203	si contra ius, uel utilit.	184	spons. & arris sponsal.	184
rei ux. actione	216	si curialis relic. ciui. rus	246	sport. & sumpt.	257
reis postulatis	247	si de mom. posses. fu. app.	234	stat. & imagin.	249
relationibus	233	si dos const. matr. sol. fu.	217	stratoribus	ibid.
relig. & sump. fun.	204	si ex fals. instr.	233	studijs liberal. urb. Rom.	223
rem alien. gerentibus	213	si ex plur. tut. uel cur.	219	suarijs, & suscep. iuni	205
remiss. pignoris	236	si in caus. iud. pig. cap.	236	successorio edicto	179
repud. bon. posses.	224	si in com. ea. caus. restit. in integ. post.		suffragio	247
repud. & abst. in. hered.	225	193		uis & legit. lib. & ex filia nep.	250
repud. & diuort.	216	si in fraud. patr.	222	227	219
reputationib. quæ sunt in iudic. in in-		si liberal. imperial. soc.	244	summa trin. & fid. cath.	247
teg. rest.	196	si maior fact. al. fact. sine dec. rat. hab.		sumpt. recuperat.	250
requiren. reis	242	si mai. fac. rat. hab.	196 (221	sumptus inuinc. mun. ad om.	244
rerum amotarum	217	si manc. ita fuer. alien. ut manumit. uel		superexactoribus trib.	ibid.
rerum permutatione	214	cont.	213	superindicto	248
res inter al. act.	233	si manc. ita uen.	ibid.	suscep. præpositis, & arc.	219
rescind. uendit.	212	si mater indem. prom.	219	suscep. tut. uel cur.	247
restit. mil. eor. qui reip. cau. abs.	196	si min. ab hered. se abst.	195	¶ Tabul. scribis, logograph. &	235
reuocan. donat.	239	si min. se maior. dix.	ibid.	censualibus	197
reuoc. bis quæ in frau. cred.	234	si nupt. ex rescrip. pet.	215	tabulis exhibendis	233
¶ Sacrosan. eccl. & de reb. et pri-		si omis. sit caus. test.	225	temp. in integ. restit.	224
uil. eorum	180	si pend. app. mors interu.	233	temp. & repar. app.	228
salgamo hosp. non præst.	258	si per uim, uel alio mo. abs.	235	testam. & quemad. test. ord.	224
satisfacendo	197	si pignus pignori datum sit	236	testam. manumif.	218
secund. nupt.	215	si pign. conuen. num. pec.	237	testam. militis	207
seditios. & his qui pleb.	241	si plur. una sent. condem. sunt	233	testam. tutela	244
senatuscons.	183	si post creat. quis deces.	247	testibus	259
senatusc. Claud. toll.	230	si prop. inim. creatio fac. sit	ibid.	thesauris	190
sententiam rescin. non pos.	232	si prop. publ. pensit.	212	tract. & statuis	218
sententi. am. pass. & restit.	243	si quacung. præd. potestate	215	transactionib.	219
sententi. aduers. fisc. lat. retrac.	243	si quis alt. uel sibi emerit	212	tutor. uel cur. illustr.	258
sent. & interloc. iud.	232	si quis al. test. proh.	225	tutor. uel cur. qui non satis.	246
sent. ex peric. recit.	ibid.	si quis eam, cu. tut. fu. cor.	240	tyronibus	202
sent. præf. præf.	ibid.	si quis ign. rem min. esse	221	¶ Vacat. pub. mun.	ibid.
sent. quæ pro eo quod interest, profer-		si quis Imperat. maledix.	240	ubi caus. fisc.	

TITVLORVM CODICIS INDEX.

ubi caus. stat. agi deb.	201	uestibus oloberis & auratis, & de in-	usuris pupill.	220
ubi con. qui cer loc.	201	tinct.	249	ut act. ab hered. & contra hered.
ubi de criminibus agi oport.	201	ueteranis	259	col.
ubi de hered. ag.	201	ueter. numif. potestate	249	ut armor. usus
ubi de possess. agi oport.	201	ueter. iur. enucl.	183	ut caus. post pub. adf. tut.
ubi de ratiocin.	201	ui bon. rapt.	242	ut dig. ordo seruetur
ubi, & apud quem cogni. restitui.	201	uindict. libert.	228	ut in possess. leg.
195		unde legitimi	223	ut intra cert. temp.
ubi fideicom. pet. oport.	201	unde liberi	223	ut lite pend. uel post
ubi in rem ac. exerc. deb.	201	unde uir & uxor	223	ut nem. lic. in empt. spec.
ubi pet. tutor. uel cur.	218	unde ui	235	ut nem. lic. sine iud. autor.
ubi pupil. educ. debeat	220	usucap. pro donato	230	ut nem. ad suum patr. susc. rustic. uel
ubi quis de curiali	201	usucap. pro dote	230	uic. eorum
ubi senator. uel clarif.	202	usucap. pro empt.	230	ut nem. inuit ag.
uectig. & commif.	213	usucap. pro herede.	230	ut nemo priu. tit. præd.
uectig. nou. instit. non pos.	214	usucap. transform.	230	ut nul. ex uicar.
uenatione frarum	251	u. usufruc. & habit.	203	ut omnes iud. tam ciuil.
uend. rebus ciuitatis	250	usuris	210	ut quæ def. aduot.
uend. rerum fiscalium	243	usur. & fruct. leg.	226	uti possidetis
uerb. & rer. sig.	225	usur. rei iudicatæ	233	uxoribus militum

D. IOANNIS OLDENDORPII

INDEX IN OMNIUM LIBRORVM

Iuris ciuilibus titulos.

IOANNES OLDENDORPIVS
ornatissimis auditoribus suis S. D.

IDEM VS quotidie et experimur, or-
natissimi auditores, in disciplina Ciuili,
unico Reipublicæ præsidio, iā inde ab
aliquot annis degenerasse omnia, nihil
que genuinæ puritati relictum esse: Nā,

ut de corruptis codicibus iuris, de pe-
cullogia formularum, de altercationibus & barbaric
commentatorum taceam, indicē quoque in Pandectas, rem
certe non ita contemnendam, seculi superioris incuria de-
prauauit. Nam cū Iustinianus Cæsar, compositas à se Ro-
manorum leges in septem partes diuississet, deinde partes
in libros, & hos rursus in titulos, non alia ratione, quā
ut Lector cuiuslibet loci commoda inspectione ad iudiciū
de rebus ipsis prouocaretur, cœperuntq; tandem indices
non ex partibus & libris, sed ex simplici paginarum nu-
mero describi.

Et quamquam in perquirendis capitibus aut uocabulis
(ne quis hinc calumniatur) dinumeratio chartarum suo
fungitur officio: in iure tamen sententias legum foliatim
tantum perquirere, non minus est ridiculum, quā quod
Athenienses olim nullum intelligebant pecuniæ usum, nisi
ad numerandum. Vnde factum est, ut foliorum observa-
tores, foliatim quoque, & (ut ipsi uocant) superficialiter
intelligerent leges, non admoniti per indicem, in qua par-
te iuris, in quo libro, in qua materia uersarentur.

Hinc natus primum est error, per quem tres Digesto-
rum tomos appellarunt, Vetus, Infortiatum, Nouum. De-
inde uidemus, Titul. De iudicijs, adiectū esse libro quinto:

quum sit, Titulus secundæ partis Pandectarum generalis:
quomodo & Titulus De rebus creditis, adscriptus fuit li-
bro duodecimo, cum ad tertiam partē totius Operis per-
tineat. Hæc portenta ex neglectu ordinis, secundum quem
index erat describendus, profecta sunt. Siquidem non ali-
ter hætenus usi sumus indice, quā si quis Romam pro-
ficiscatur solo Urbis uidendæ, aut etiam minoris negocij
studio: ceterum quænam ciuitates sint in itinere, qui ho-
minum mores, quæ locorum conditiones, quid Roma nūc
sit, quid olim fuerit, prorsus nihil animaduertiens, domum
tandem & rerum & pecuniarum uacuis redeat.

Operæ precium itaq; et ex professoris officio facturū
me existimaui, si uos optimæ spei adolescentes, aliosq; iu-
ris studiosos omnes, ad priscam inuestigandarum legum
grauitatem (quatenus in me est) reuocarem. Nā tali con-
scientia, quæ mihi mille testis est, scripsi hunc indicē, adie-
cto Imperatorum ac Iurisconsultorum Catalogo.

Vos autem, quæ à doctissimis hodie præceptoribus, in-
ter quos minimus ego sum, studijs uestris exhibentur, bo-
ni consulite, & felicibus nunc temporibus fruamini.

ORDO LIBRORVM

huius Indicis.

Instituta.
Pandectæ: seu Digestum uetus, infortiatū,
& nouum.
Codex.
Nouellæ.
Feuda.
Extrauagantes.

Tituli ordine alphabetico digesti.

Prior numerus librum, posterior titulum significat.

PAN.

PANDECTARVM SEPTEM

PARTES, SECVNDVM DIVISIO-

nem Iustiniani.

273

Agōta nuncupatur: hoc est, primaria, qua nihil est anterius. Continet enim principia iuris, quod à iusticia homini diuinitus insita uirtute, descendit: ostendēs omnium magistratuum & prudentium circa tractandas leges officia, utq; his recte imperantibus obtemperetur. Habet libros 4.

2 De iudicijs: continet materiam actionū quotidiana-rum, de rebus tum uniuersalibus, tum specialibus. Nam omne ius pertinet aut ad personas distribuendo unicuique functionem suam: aut ad res, ratione quadam ad utilitatē personarum commutandas, aut ad actiones: quibus inciden-tes rerum controuersie iudicantur, ac certa forma ce-leriter dirimuntur. Habet libros 7.

3 De rebus creditis: in qua formulæ contractuum pro-ponuntur, quibus homines inter se, alter alterius fidem secuti, res ipsas, uel earum utilitatem, æqualitate quadam obseruata, communicant: loco illius absolutæ communio-nis, quæ propter corruptam Ad lapsum hominis naturā, perniciosa esset futura. Habet libros 8.

4 *u. pal.* seu umbilicus dicitur: quasi locus in iure tractado medius. Complectitur autem primum materiam pignoratitiam, deinde ordinationes Aedilium Curulium ualde utiles. De usuris item, & fructibus, & accessionibus rerum tractat. Tum addit regulas probationum, quæ iudi-cijs deerant: scilicet, quomodo iudici sit facienda fides eo-rum, quæ apud eum proponuntur. Postremò, matrimonij forma, dotes & donationes, & puerorum ex matrimonio procreatorum tutelæ definiuntur. Habet libros 8.

5 De testamentis: continet materiam ultimæ & nun-quam reuocandæ uoluntatis: ut quandoquidē anima est im-mortalis, regnet etiam hominis uoluntas extincto corpo-re. Per ultimam enim uoluntatem admittitur etiam post mortem liberalitas erga proximum, institutionibus, lega-tis, substitutionibus, fideicommissis, purè, uel sub cōditio-ne, pro cuiuslibet arbitrio. Idq; militantibus, & defenden-tibus reipub. aliquanto liberius, propter occupationes conceditur. Habet libros 9.

6 Absoluit de ultimis uoluntatibus tractationem: expo-sitis prætorum edictis, per quæ iuris Civilis aliquando ni-mis dura auctoritas redigitur ad æquitatem. Deinde, lis-bertatis causa proponitur. Tum de acquirendis per usuca-pionem rerum dominij certa ratione stabiliendis, ne cui-libet sit liberum semper de illis controuertere, ac publicā tranquillitatem turbare. Postremò, interdicta prætorum per ordinem recensentur, quibus controuersie hominum celeritatem quandam desiderantes, mirum in modum cō-mòdè solent extinguui. Habet libros 8.

7 Continet reliquam tractationem de stipulationibus, ut certæ sint formæ, per quas homines sese uerbis obligēt, ne omnibus passim colloquijs constringantur. His adne-ctit fideiussiones, solutiones, omnesq; nouationes: hoc est, cum placet hominibus contractas inter se obligationes in nouam formam mutare. Postremò, ciuilibus explicatis ne-

gociorum formulis, delinquentium pœnæ adiiciuntur, ad-uersus malos, ut boni fruuantur pace. De publicis quoque functionibus aliquid obiter explicatur. Et ne quis existi-met, ipsas uoces legum, quasi cuiusdam historiæ legendas esse, ac nō uim potius & potestatem, in tam magna nego-ciorum uarietate excutiendam, ideo primum uerborum significationes, ex quibus phrasim iurisconsultorum col-ligamus, explicat: deinde regulas subiicit ac theses, quarū ductu uniuersi iuris cognitionem liceat faciliter adsequi, & pro usu incidentium quotidie negotiorum exercere. Habet libros 6.

VSVS INDICIS.

Quam itaq; proponitur tibi species, cuius definitionē ex iure desideres, cogita tecum, in qua parte Pan-dectarum tractetur genus propositæ tibi materiæ: tum perge, quoto libro sit, ut propius accedas ad speciem. Sic tandem perquire tit. & sub titulo legem. Mox autem lege reperta, uide à quo sit scripta, & tum ex Catalo-go, qui nomina habet legislatorum, collige tempus iuris-consulti, uel Imperatoris, qui legem scripsit. Deniq; cir-cumspice, sit ne locus ille succedente seculo mutatus. Quorsum enim attinet allegare legem mutatam? Imò pu-niendus est, qui id facit. Quare mutationes iuris ex No-uellis Iustiniani constitutionibus adieci, ut omnia statim habeas ob oculos. Proinde, si hunc tenueris modum, sen-ties te uehementer adiutum: & ausim dicere, summariam legis cognitionem consequeris antea, quàm ad uerborum interpretationem peruenias.

Hoc enim consilio usus est Vlpianus in l. i. ff. Si cert. petā. E' re est (inquiens) prius quàm ad uerborum in-terpretationem perueniamus, pauca de significatione i-psius tituli referre. Quasi sic dicat: Mirum in modum con-ducet ad specialem cognitionem legum uerbotenus tra-ctandarum, si primum explicetur generalis titulus totius partis, de rebus creditis: ut intelligat Lector materiam fu-turæ tractationis. Quem saluberrimum sensum Doctores cum non percepissent, in absurdas torserunt sententias, suo more.

DIGESTORVM,

SEV PANDECTARVM
tituli.

A

Primæ partis.

Adoptionibus, & emancipationibus, & alijs
modis, quibus patria potestas soluitur.

Libri
Tituli

1 7
4 7

II. partis.

Ad exhibendum.
Ad legem Aquilam.
Aleatoribus.

20 4
9 2
II 5

M 4

III. par-

274

III. partis.

Actionibus empti & uenditi.

10 1

Ad legem Rhodiam, de iactu.

14 2

Ad senatusconsultum Velleianum.

16 1

Aestimatoria.

19 3

IIII. partis.

Adgnoscentis, uel alendis liberis, uel parentibus, uel patronis, uel libertis.

35 3

Administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, uel non: & de agentibus, uel cōueniendis uno, uel pluribus.

26 7

Aedilitio edicto, & redhibitoria actione, & quanto minoris.

21 8

Autoritate & cōsensu tutorū & curatorū.

26 3

V. partis.

Ad legem Falcidiam.

3 52

Ad senatusconsultum Trebellianum.

36 1

Admendis, uel transfrendis legatis, uel fideicommissis.

3 44

Adquirenda, uel amittenda hereditate.

29 2

Alimentis, uel cibarijs legatis.

34 1

Annus legatis & fideicommissis.

33 1

Auro, argento, mundo, unguentis, ueste, uel uestimentis, & statuis legatis.

34 2

VI. partis.

Ad senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.

38 7

Ademptione libertatis.

40 6

Adquirendo rerum dominio.

41 1

Adquirenda, uel amittenda possessione.

41 2

Adsignandis libertis.

38 4

Aqua, & aque pluuiæ arcendæ.

39 3

Aqua quotidiana & æstiuæ.

43 19

Arboribus cædendis.

43 26

VII. partis.

A quibus appellare non licet.

49 2

Abigēis.

47 14

Acceptilatione.

46 4

Accusationibus & inscriptionibus.

48 2

Ad legem Corneliam de falsis, & de senatusconsulto Liboniano.

48 10

Ad legem Corneliam de ficarijs & ueneficis.

48 8

Ad legem Flauiam de plagiarijs.

48 15

Ad legem Iuliam de adulterijs coercendis, & stupro.

48 5

Ad legem Iuliam de ambitu.

48 14

Ad legem Iuliam de annonæ.

48 12

Ad legem Iuliam de ui priuata.

48 7

Ad legem Iuliam de ui publica.

48 6

Ad legem Pompeiam de parricidijs.

48 9

Ad legem Iuliam maiestatis.

48 4

Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegijs, & residuis.

48 13

Ad legem Iuliam repetundarum.

78 11

Ad municipalem & de incolis.

50 1

Ad senatusconsultum Turpilianum, & de abolitionibus criminum.

48 16

Administratione rerum ad ciuitates pertinentium.

50 5
50 3

Albo scribendo.

An per alium causæ appellationum reddi possunt.

49 9
49 1

Appellationibus & relationibus.

49 5

Appellationibus recipiendis, uel non apud eum, a quo appellatur, aliam causam agere compellendum.

49 12
47 7

Arborum furtim casarum.

B

Sextæ partis.

Bonorum possessione contra Tabulas.

37 4
37 13

Bonorum possessione ex testamento militis.

Bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco, competenti.

37 3
37 12

Bonorum possessione secundum Tabulas.

37 1

Bonorum possessionibus.

38 3

Bonis libertorum.

VII. partis.

Bonis damnatorum.

48 20

Bonis eorum qui ante sententiam uel mortem sibi consciuerunt, uel accusatorem, corruerunt

48 21

C

Primæ partis.

Calumniatoribus.

3 6
4 5

Capite minutis.

1 4

Constitutionibus principum.

II. partis.

Communi diuidendo.

10 3

Communia prædiorum, tam urbanorum, quam rusticorum.

8 4

III. partis.

Commodati, uel contrà.

13 6
16 2

Compensationibus.

12 4

Condiçione causa data, causa non secuta.

13 2

Condiçione ex lege.

13 1

Condiçione furtiuæ.

13 6

Condiçione indebiti.

12 5

Condiçione ob turpem, uel iniustam causam.

12 7

Condiçione sine causa.

13 3

Condiçione triticaria.

13 5

Constituta pecunia.

Contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & uenditorem compositis, & quæ res uenire non possint

18 1
18 7

IIII. partis.

Concubinis.

25 3
26 4

Confirmando tutore, uel curatore.

27 4

Contraria tutela, & utili actione.

Curatoribus furioso, & alijs extra minores dandis.

27 10

V. partis.

Conditionibus, & demonstrationibus, & causis, & modis eorū, quæ in testamento scribuntur.

35 1
28 7

Conditionibus institutionum.

VI. partis.

VI. partis.			Enictione, & duplæ stipulatione.			21	1
Carboniano edicto.			Exceptione rei uendite.			21	3
Cessione bonorum.	37	10	Excusationibus tutorū, & temporibus earū.			37	1
Cloacis.	42	3	VI. partis.				
Collatione bonorum.	43	22	Exceptione rei iudicate.			44	2
Collusione detegenda.	37	6	Exceptionibus, præscriptionibus, & præiudicijs.			44	1
Confessis.	40	16	VII. partis.				
Coniungendis cum emancipato liberis eius	42	2	Effractoribus & expilatoribus.			47	18
Curatore bonis dando.	47	9	Eum qui appellauerit, in prouincia defendi.			49	1
VII. partis.			Expilate hereditatis.			47	19
Cadaveribus punitorum.	42	8	Extraordinarijs cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur.			50	3
Capiuis, & postliminio reuersis, & de re demptis ab hostibus.	48	24	Extraordinarijs criminibus.			47	11
Castrensi peculio.	49	15	F				
Censibus.	49	17	Primæ partis.				
Collegijs & corporibus.	50	15	Ferijs, & dilationibus, & diuersis temporibus, et quibus causis feriæ non impediuntur.			2	12
Concussione.	47	22	II. partis.				
Custodia & exhibitione reorum.	47	13	Familie eriscundæ.			10	2
D			Fideicommissaria hereditatis petitione.			5	6
Primæ partis.			Finium regundorum.			10	1
Diuisione rerum & qualitate.	1	8	Fugitiuis.			11	4
Dolo malo.	4	3	III. partis.				
III. partis.			Fide instrumentorum, & amissione eorum.			22	4
Depositi, uel contrā.	16	3	Fideiussoribus, & nominatoribus, & heredibus tutorum & curatorum.			27	7
Distrāctione pignorum & hypothecarum.	20	5	Fundo dotali.			22	55
Diuortijs & repudijs.	24	2	VI. partis.				
Donationibus inter uirum & uxorem.	24	1	Fideicommissarijs libertatibus.			40	5
V. partis.			Fluminibus, ne quid in flumine ripæ eius fiat, quo peius nauigetur.			43	11
Dotē relegata.	33	4	Fonte.			43	21
VI. partis.			VII. partis.				
Danno infecto, & de suggrundis, uel profectionibus.	39	2	Fideiussoribus & mandatoribus.			46	1
Diuersis temporalibus præscriptionibus & acceptionibus possessionum.	44	3	Furibus balnearijs.			47	17
Doli mali & metus exceptione.	44	4	Furti aduersus nautas, caupones, stabularios.			47	5
Donationibus.	39	5	Furtis.			47	2
Dotis collatione.	37	7	G				
VII. partis.			Sextæ partis.				
Decretis ab ordine faciendis.	50	9	Glande legenda.			48	27
Decurionibus, & filijs eorum.	50	2	Gradibus & adfinibus, & nominibus eorū.			38	10
Diuersis regulis iuris antiqui.	50	17	H				
Quobus reis constituendis.	45	2	Primæ partis.				
E			His qui notantur infamia.			3	2
Primæ partis.			His qui sui, uel alieni iuris sunt.			1	6
Edendo.	2	13	II. partis.				
Eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio sistat.	2	10	His qui deiecerint, uel effuderint.			9	3
Ex quibus causis maiores in integrum restituantur.	4	6	III. partis.				
III. partis.			Hereditate, uel actione uendita.			18	4
Eo quod certo loco dari oportet.	13	4	V. partis.				
Exercitoria actione.	14	1	Hereditibus instituendis.			28	5
III. partis.			His quæ in testamento delentur, inducuntur, uel inscribuntur.			28	4
Eo qui pro tutore, proue curatore negotia gessit.	27	5	His quæ poenæ causa relinquuntur.			34	6
Ex quibus causis pignus, uel hypotheca taceatē contrahitur.	20	2	His quæ pro non scriptis habentur.			34	8
			His quæ ut indignis auferuntur.			34	9
			I. Præ				

I

Primæ partis.

In integrum restitutionibus.	4	1
In ius uocando.	2	4
In ius uocati ut eant, uel satisfient.	2	5
Iurisdictione.	2	1
Iusticia & iure.	1	1

II. partis.

Inofficioso testamento.	5	2
Interrogationibus in iure faciendis, & in interrogatorijs actionibus sublati.	11	1

III. partis.

In diem additione.	18	2
In litem iurando.	12	3
In rem uerso.	15	3
Institoria actione.	14	3
Iureiurando, siue uoluntario, siue necessa- rio, siue iudiciali.	22	2

IIII. partis.

Impensis in rebus dotalibus factis.	25	1
Inspiciendo uentre, custodiendoq; partu.	25	4
Iure dotium.	23	3
Iuris & facti ignorantia.	12	6

V. partis.

Iniuſto, rupto, irrito facto testamento.	28	3
Instructo, uel instrumento legato.	33	7
Iure codicillorum.	29	7
Iure deliberandi.	28	8

VI. partis.

Interdictis, seu extraordinarijs actionibus, quæ pro his competunt.	43	1
Timere actusq; priuato.	43	18
Iure aureorum annulorum.	40	10
Iure patronatus.	36	14

VII. partis.

In incendio, ruina, naufragio, rate, naue ex- pugnata.	47	6
Iniurijs & famosis libellis.	47	10
Interdictis, & relegatis, & deportatis.	48	22
Iudicatum solui.	46	7
Iure fisci.	49	14
Iure immunitatis.	50	6

L

Primæ partis.

Legibus, senatusq; consultis, & longa con- suetudine.	1	5
--	---	---

III. partis.

Lege commissoria.	18	3
Locati & conducti.	19	2

IIII. partis.

Legitimis tutoribus.	26	4
----------------------	----	---

V. partis.

Legatis & fideicommissis, liber primus.	30	1
Legatis & fideicommissis, liber secundus.	31	1
Legatis & fideicommissis, liber tertius.	32	1
Liberatione legata.	34	3
Liberis & posthumis heredibus instituendis, uel exhæredandis, uel præteritis.	28	2

VI. partis.

Legatis præstandis contra tabulas bonorū possessione petita.	37	5
Liberali causa.	40	12
Liberis exhibendis, item ducendis.	43	29
Libero homine exhibendo.	43	8
Libertis uniuerſitatum.	38	3
Liugiosis.	44	26
Locis & itineribus publicis.	43	7
Loco publico fruendo.	43	29

VII. partis.

Legationibus.	50	7
Libellis dimissorij, qui apostoli dicuntur.	49	6

M

Primæ partis.

Minoribus uiginti quinq; annis.	4	4
---------------------------------	---	---

II. partis.

Mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.	11	1
---	----	---

III. partis.

Mandati, uel contrā.	17	1
----------------------	----	---

IIII. partis.

Magistratibus conueniendis, & eorum ha- redibus.	27	8
---	----	---

V. partis.

Militari testamento.	29	1
----------------------	----	---

VI. partis.

Manumissionibus.	40	9
------------------	----	---

Manumissionibus, quæ seruis ad uniuerſita- tem pertinentibus imponuntur.	40	3
---	----	---

Manumissionis testamento.	40	2
---------------------------	----	---

Manumissionis uindicta.	43	31
-------------------------	----	----

Migrando.	39	9
-----------	----	---

Mortis causa donationibus & capionibus.	50	4
---	----	---

VII. partis.

Muneribus & honoribus.	50	4
------------------------	----	---

N

Primæ partis.

Nautæ, caupones, stabularij, ut recepta rea stituant.	4	9
--	---	---

Ne quis eum, qui in ius uocabitur, ui eximat	2	7
--	---	---

Negociorum gestorum.	3	5
----------------------	---	---

II. partis.

Noxalibus actionibus.	9	4
-----------------------	---	---

III. partis.

Nautico fœnore.	22	1
-----------------	----	---

VI. partis.

Natalibus restituendis.	40	11
-------------------------	----	----

Ne de statu defunctorum post quin quena- nium queratur.	40	15
--	----	----

Ne quid in flumine publico, in ue ripa eius fiat, quo aliter aqua fluat, atq; priore estate fluxit.	43	12
---	----	----

Ne quid in loco sacro fiat.	43	6
-----------------------------	----	---

Ne quid in loco, uel itinere publico fiat.	43	8
--	----	---

Ne uis fiat ei, qui in possessionem missus erit.	43	4
--	----	---

Novi operis nunciacione.	39	1
--------------------------	----	---

VII. partis.

Nihil innouari appellatione interposita.	49	7
--	----	---

NOHA

Novationibus & delegationibus.
Nundinis.

O
Primæ partis.

Officio adfessoris.
Officio consulis.
Officio eius, cui mandata est iurisdictio.
Officio iuridici.
Officio præfecti Augustalis.
Officio præfecti prætorio.
Officio præfecti uigilum.
Officio præfecti urbi.
Officio præsidis.
Officio prætoris.
Officio proconsulis & legati.
Officio procuratoris Cæsaris, uel rationalis.
Officio quæstoris.
Origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium.

II. partis.

Operis seruorum.

V. partis.

Optione, uel electione legata.

VI. partis.

Obligationibus & actionibus.
Obsequijs à liberis & libertis, parentibus & patronis præstandis.

VII. partis.

Operibus publicis.

P
Primæ partis.

Pactis.
Postulando.
Procuratoribus & defensoribus.
Petitione hereditatis.
Possessoria hereditatis petitione.
Publiciana in rem actione.

III. partis.

Peculio.
Periculo & commodo rei uenditæ.
Pignoratitia actione, uel contrâ.
Prescriptis uerbis, & in factum actione.
Pro socio.

III. partis.

Pactis dotilibus.
Pignoribus & hypothecis, qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.
Probationibus & presumptionibus.

V. partis.

Peculio legato.
Penu legata.

VI. partis.

Precario.
Privilegijs creditorum.
Pro derelicto.
Pro donato.

46 2
50 11

Pro dote.
Pro emptore.
Pro hærede, uel possessore.
Pro legato.
Pro soluto.
Pro suo.
Publicanis & uectigalibus, & commissis.

VII. partis.

Pœnis.
Pollicitationibus.
Popularibus actionibus.
Prætorijs stipulationibus.
Præuaricationibus.
Priuatis delictis.
Proxenetis.
Publicis iudicijs.

41 10
41 5
41 6
41 9
41 4
41 11
39 3

Q

Primæ partis.

Qui satisfacere cogantur, uel iurato promittant, uel suæ promissioni committantur.
Quod cuiuscumq; uniuersitatis nomine, uel contra eam agatur.
Quod metus causa gestum erit.
Quod quisq; iuris in alterum statuit, uti i-
pse eodem iure utatur.

II. partis.

Quando dies ususfructus legati cedat.
Quemadmodum seruitutes amittantur.
Quibus modis ususfructus, uel usus amittatur.
Quibus rebus ad eundem iudicem eatur.

III. partis.

Quando actio de peculio annalis sit.
Quod cum eo, qui in aliena potestate est, gestum esse dicetur.
Quod iussu.

III. partis.

Quæ res pignori, uel hypothecæ datæ obligari non possunt.
Quando ex facto tutoris, uel curatoris minores agere, uel conueniri possint.
Qui petant tutores, uel curatores, & ubi petantur.
Qui potiores in pignore, uel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt.
Quibus modis pignus, uel hypotheca soluitur.
Quod falso tutore autore gestum esse dicetur.

V. partis.

Quando dies legatorum, uel fideicommissorum cedat.
Qui testamentum facere possint, & quemadmodum testamenta fiant.

VI. partis.

Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.
Quarum rerum actio non detur.

2 8
3 4
4 2
2 2
7 3
8 6
7 4
11 2
15 2
14 5
15 4
20 3
26 9
20 6
20 4
20 5
27 6
36 2
28 1
42 29
44 5
Qui,

Qui, & à quibus manumissi liberi non fiant,
 & ad legem Aeliam Sentiam. 40 9
 Qui sine manumissione ad libertatem perue-
 nunt. 40 8
 Quibus ad libertatem proclamare non licet. 40 13
 Quibus ex causis in possessionem eatur. 42 4
 Quibus non competit bonorum possessio. 38 13
 Quis ordo in bonorum possessione seruetur. 38 15
 Quod legatorum. 43 23
 Quod ut, aut clam. 43 23
 Quorum bonorum. 43 2

VII. partis.

Quæ sententiæ sine appellatione rescindan-
 tur. 49 8
 Questionibus. 48 18
 Quando appellandum sit, & intra quæ tem-
 pora. 49 4
 Quis à quo appelletur. 49 3

R

Primæ partis.

Receptis, qui arbitrium receperunt, ut sen-
 tentiam dicant. 4 8

II. partis.

Rei uindicatione. 6 1
 Religiosis & sumptibus funerum, & ut fu-
 nus ducere liceat. 11 7

III. partis.

Rerum permutatione. 19 4
 Rescindenda uenditione, & quando non li-
 ceat ab emptione discedere. 18 5

IIII. partis.

Ritu nuptiarum. 23 2
 Rebus eorum, qui sub tutela uel cura sunt,
 sine decreto non alienandis, uel pignori
 obligandis. 27 9
 Rerum amotarum. 25 2

V. partis.

Rebus dubijs. 34 5
 Regula Catoniana. 34 7
 VI. partis.
 Re iudicata, & de effectu sententiarum, &
 de interlocutionibus. 42 1
 Rebus iudicis autoritate possidendis, uel
 uendundis. 42 5
 Remissionibus. 43 24
 Ripa munienda. 43 14
 Riuis. 43 20

VII. partis.

Ratam rem haberi, & de ratihabitione. 46 8
 Re militari. 49 16
 Receptoribus. 47 16
 Rem pupilli saluam fore, uel adolescentis. 46 6
 Requirendis reis, nec absentibus damnandis. 48 17

S

Primæ partis.

Senatoribus. 1 9
 Si ex noxali causa agatur, quemadmodum
 caueatur. 2 9

Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa
 factis, non obtemperauerit. 2 11
 Si quis in ius uocatus non ierit, siue per eum
 cauerit, per quem ex edicto non debuit. 2 6
 Si quis ius dicenti non obtemperauerit. 2 5
 Statu hominum. 1 5

II. partis.

Seruitutibus. 8 3
 Seruitutibus rusticorum prædiorum. 8 2
 Seruitutibus urbanorum prædiorum. 11 3
 Seruo corrupto. 6 3
 Si ager uectigalis, uel emphyteuticarius pe-
 tatur. 11 6
 Si mensor falsum modum dixerit. 5 4
 Si pars hereditatis petatur. 9 1
 Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 8 5
 Si seruitus uindictetur, uel ad alium pertine-
 re negetur. 7 6
 Si ususfructus petatur, uel ad alium pertine-
 re negetur. 7 6

III. partis.

Senatusconsulto Macedoniano. 14 6
 Seruis exportandis, & si ita mancipium ue-
 merit, ut manumittatur, uel contra. 18 7
 Si certum petatur conditione. 12 1

IIII. partis.

Si mulier uentris nomine in possessione ca-
 lumniæ causa esse dicatur. 25 6
 Si uentris nomine mulierem in possessionem
 missa, eadem possessio dolo malo ad a-
 lium translata esse dicatur. 25 5
 Soluta matrimonio, quemadmodum dos pet-
 atur. 24 3
 Sponsalibus. 23 1
 Suspectis tutoribus & curatoribus. 26 10

V. partis.

Senatusconsulto Syllaniano & Claudiano,
 quorum testamenta nec aperiantur. 29 5
 Seruitute legata. 33 2
 Si cui plus, quam per legem Falcidiam licue-
 rit, legatum esse dicatur. 35 5
 Si quis aliquem testari prohibuerit, uel coe-
 gerit. 29 6
 Si quis omissa causa testamenti, ab intestato,
 uel alio modo possideat hereditatem. 29 4
 Supellectile legata. 33 10

VI. partis.

Saluiano interdicto. 43 34
 Separationibus. 42 7
 Si à parente quis manumissus fuerit. 37 12
 Si quid in fraudem patroni factum sit. 38 5
 Si tabule testamenti nullæ extabunt, unde
 liberi. 38 6
 Si tabule testamenti extabunt. 37 2
 Statu liberis. 40 7
 Successorio edicto. 38 9
 Suis & legitimis heredibus. 38 10
 Superficiebus. 43 17

TITVLOS PANDECTARVM.

VII. partis.			tur, uel minuuntur.			7	5
Sententiam passis, & restitutis.	48	23	Vsufuctu, & quemadmodum quis utatur,			7	1
Sepulchro uiolato.	47	12	uel fruatur.			7	9
Si familia furtum fecisse dicetur.	47	6	Vsufuctuarius quemadmodum caueat.				
Si is qui testamento liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hereditate subripuisse quid dicetur.	47	4	IIII. partis.				
Si pendente appellatione mors interuenerit.	49	13	Vbi pupillus educari, uel morari debeat, & de alimentis ei præstandis.			27	2
Stintor, uel curator, uel magistratus creatus appellauerit.	49	10	Vsuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus & mora.			22	1
Solutionibus & liberationibus.	46	3	V. partis.				
Stellionatus.	47	20	Vsu, & usufructu, & redditu, & habitatio-				
Stipulatione seruorum.	45	3	ne, & operis per legatum, seu fideicom-				
T			missum datis.			33	2
Primæ partis.			Vt in possessione legatorum, uel fideicom-				
Transactionibus.	1	15	missorum seruandorum causa esse liceat.			36	4
III. partis.			Vt legatorum, seu fideicommissorum ser-				
Tributoria actione.	14	4	uandorum causa caueatur.			36	3
IIII. partis.			Vulgari & pupillari substitutione.			28	6
Testamentaria tutela.	26	2	VI. partis.				
Testibus.	22	5	Ventre in possessionem mittendo, & cura-				
Tutela, & rationibus distrabendis, & utili	27	3	tore eius.			37	8
Tutelis.	2	61	Veteranorum & militum successione.			38	12
Tutoribus & curatoribus datis ab his qui	26	5	Vi, & de ui armata.			43	15
ius dandi habent: & qui, & in quibus			Via publica, & si quid in ea factum esse di-				
causis specialiter dari possunt.	26	5	catur, & de ea ex edicto ædilium curu-			43	10
V. partis.			lium à singulis reficienda.			38	8
Testamenta quemadmodum aperiantur, in-	29	3	Vnde cognati.			38	7
spiciantur, & describantur.	33	6	Vnde legitimi, & unde agnati.			38	11
Tritico, uino, & oleo legato.	43	5	Vnde uir & uxor.			41	3
VI. partis.			Vsucapionibus & usurpationibus.				
Tabulis exhibendis.	47	21	Vt ex legibus senatusque consultis bonorum			38	14
VII. partis.			possessio detur.			43	13
Termino moto.	47	3	Vt in flumine publico nauigare liceat.			43	16
Tigno iniuncto.	47	3	Vti possidetis.			43	30
V			Vtrubi.				
Secundæ partis.			VII. partis.				
Vbi quis agere, uel conueniri debeat.	5	1	Vacatione & excusatione munerum.			50	5
Vsu & habitatione.	7	8	Verborum obligationibus.			45	1
Vsufuctu ad crescendo.	7	2	Verborum significatione.			50	16
Vsufuctu earum rerum, quæ usu consumun-			Veteranis.			49	18
			Vi bonorum raptorum, & de turba.			47	8
			Finis.				

TITVLI QVI IN PANDECTIS

CONTINENTVR, IUXTA SERIEM LITE-
rarum omnes in unum digesti.

A		Libri	Tituli			9	2
Abigeis.				Ad legem Aquiliam.			
Accusationibus & inscriptionibus.	47	14		Ad legem Corneliam de falsis & de S.C.			
Actione rerum amotarum.	46	4		Liboniano.		48	10
Actionibus empti & uenditi.	48	2		Ad legem Corneliā de sicarijs & ueneficijs.		48	8
Ademptione libertatis.	25	2		Ad legem Falcidiam.		35	2
Ad exhibendum.	19	1		Ad legem Flauiam de plagiarijs.		48	15
Ad iudicandis, uel transfrendis legatis, uel fi-	4	6		Ad legem Iuliam de adulterijs coercendis.		48	5
deicommissis.	10	4		Ad legem Iuliam de annonā.		48	12
	34	4		Ad legem Iuliam de ambitu.		48	14
				Ad legem Iuliam maiestatis.		48	4
				Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegis.			
				N			

de residuis.	48	13	C	48	24
Ad legem Iuliam repetundarum.	48	11	Cadaueribus punitorum.	3	6
Ad legem Iuliam de ui priuata.	48	7	Calumniatoribus.	4	5
Ad legem Iuliam, de iu publica.	48	6	Capite minutis.	49	19
Ad legem Pompeiam de parricidijs.	48	9	Captiuis & de postliminio & redemptis ab hostibus.	37	10
Administratione & periculo tutorum & curatorum qui gesserint, uel non: & de agentibus, uel conueniendis uno, uel pluribus.	26	7	Carbontano edicto.	49	17
Administratione rerum ad ciuitates pertinentium.	50	8	Castrensi peculio.	50	15
Ad municipalem & de incolis.	50	1	Censibus.	42	3
Adoptionibus & emancipationibus & alijs modis quibus potestas soluitur.	1	7	Cessione bonorum.	43	23
Acquirendo rerum dominio.	41	1	Cloacis.	37	6
Acquirenda uel omittenda hereditate.	29	2	Collatione.	47	22
Ad S. C. Tertullianum & Orphitianum.	38	17	Colligijs & corporibus.	40	16
Ad S. C. Trebellianum.	36	1	Collusione detegenda.	13	6
Ad S. C. Turpillianum & de abolit. criminum.	48	6	Commodati, uel contra.	10	3
Ad S. C. Velleianum.	16	1	Communi diuidundo.	8	4
Adsignandis libertis.	38	4	Communia praediorum tam urbanorum, quam rusticorum.	16	2
Aedilitio edicto, & redhibitione, & quanti minoris.	21	1	Compensationibus.	25	7
Aestimatoria.	10	1	Concubinis.	47	13
Agnoscentis & alendis liberis, uel parentibus, uel patronis, uel libertis.	25	3	Concussione.	12	4
Albo scribendo.	50	3	Condictione caussa data, caussa non secuta.	13	2
Aleatoribus.	11	5	Condictione ex lege.	13	1
Alienatione iudicij mutandi caussa facta.	4	7	Condictione furtiua.	12	6
Alimentis, uel cibarijs legatis.	34	1	Condictione in debitu.	12	5
Annus legatis & fideicommissis.	33	1	Condictione ob turbem, uel iniustam causam.	12	7
An per alium caussa appellationum reddi possint.	49	9	Condictione sine caussa.	13	3
Appellationibus & relationibus.	49	1	Condictione iudicialia.	35	1
Appellationibus recipiendis, uel non.	49	5	Conditionibus & demonstrationibus, & caussis & modis eorum quae in testamento scribuntur.	28	7
Apud eum a quo appellatur aliam causam agere compellendum.	49	12	Conditionibus institutionum.	42	2
Aqua quotidiana & aestiua.	43	20	Confessis.	26	3
Aqua & aquae pluuae arcendae.	39	3	Confirmando tutore, uel curatore.	37	8
A quibus appellari non licet.	49	2	Coniungendis cum emancipato liberis eius.	13	5
Arboribus cadendis.	43	27	Constituta pecunia.	1	4
Arborum furtim caesarum.	47	7	Constitutionibus principum.	18	1
Auctoritate & consensu tutorum & curatorum.	26	8	Contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & uenditorem coposis & quae res uenire non possunt.	27	4
Auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, ueste, uel uestimentis, & statuis legatis.	34	2	Contraria tutela & utili actione.	42	7
B			Curatore bonis dando.	27	10
Bonis damnatorum.	48	20	Curatoribus furioso & alijs extra minores dando.	48	3
Bonis eorum, qui ante sententiam, uel mortem sibi consciuerunt, uel accusatore corruerunt.	48	21	Custodia & exhibitione.		
Bonis libertorum.	38	2	D		
Bonorum possessione contra tabulas.	37	4	Damno infecto, & de sugrundis, & protectionibus.	39	2
Bonorum possessione ex testamento militis.	37	13	Decretis ab ordine faciendis.	50	9
Bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, caeco competente.	37	3	Decurionibus & filiis eorum.	16	3
Bonorum possessione secundum tabulas.	37	11	Depositi, uel contra.	20	5
Bonorum possessionibus.	37	1	Distractive pignorum & hypothecarum.	50	17
			Diuersis regulis iuris antiqui.	44	3
			Diuersis temporalibus praescriptionibus, & de accessionibus possessionum.	1	8
			Diuisione rerum & qualitate.	24	1
			Diuortijs & repudijs.		Doli

Doli mali & metus exceptione.	44	4	His quæ in testamento delentur, inducuntur, uel inscribuntur.	28	4
Dolo malo.	4	3	His quæ poenæ causa relinquuntur.	34	6
Donationibus.	39	5	His quæ pro non scriptis habentur.	34	8
Donationibus inter uirum & uxorem.	24	1	His quæ ut indignis auferuntur.	34	9
Dote prælegata.	33	4	His qui effuderint, uel deiecerint.	9	3
Dotis collatione.	37	7	His qui notantur infamia.	3	2
Duobus reis constituendis.	45	2	His qui sui, uel alieni iuris sunt.	1	6
Edendo.	2	13	Homine libero exhibendo.	43	20
Effractoribus & expilatoribus.	47	18	I		
Eo per quem factum erit quo minus quis in iudicio sistat.	2	10	Impensis in res dotales factis.	25	1
Eo qui pro tutore proue curatore negotia gessit.	27	5	Incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.	47	9
Eo quod certo loco dari oportet.	13	4	In diem additione.	18	2
Eum qui appellauerit in prouincia defendi.	49	11	In integrum restitutionibus.	4	1
Euctionibus & duplæ stipulatione.	21	2	In iurijs & famosis libellis.	47	10
Exceptionibus, præscriptionibus & præiudicijs.	44	1	In iusto, rupto, irritato facto testamento.	28	3
Exceptione rei indicatæ.	44	2	In ius uocando.	2	4
Exceptione rei uenditæ & traditæ.	21	3	Is ius uocati ut eant, aut satis, uel cautum dent.	2	6
Excusationibus.	27	1	In litem iurando.	12	3
Exercitoria actione.	14	1	In officio testamento.	5	2
Expilate hereditatis.	47	19	In quibus causis pignus, uel hypotheca tacite contrahitur.	20	2
Ex quibus causis maiores uiginti quinque annis in integrum restituantur.	4	6	In rem uerso.	15	3
Ex quibus causis pignus, uel hypotheca tacite contrahitur.	20	2	Inspiciendo uentre, custodiendoque partu.	25	4
Extraordinarijs cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur.	50	13	Institoria actione.	14	3
Extraordinarijs criminibus.	47	11	Instructo, uel instrumento legato.	33	7
Familie eriscunde.	10	2	Interdictis, & relegatis, & deportatis.	48	22
Ferijs, & dilationibus, & diuersis temporibus.	2	12	Interdictis, siue extraordinarijs actionibus quæ pro his competunt.	43	1
Fideicommissaria hereditatis petitione.	5	6	Interrogationibus in iure faciendis & interrogatorijs actionibus.	11	1
Fideicommissarijs libertatibus.	40	5	Itinere actusque priuato.	43	19
Fidei instrumentorum & amissione eorum.	22	4	Iudicatum solui.	46	7
Fidei iussoribus & mandatoribus.	46	1	Iudicijs: & ubi quis agere, uel conueniri debeat.	5	1
Fidei iussoribus & nominatoribus, & hereditibus tutorum & curatorum.	27	7	Iure aureorum anulorum.	40	10
Finium regundorum.	10	1	Iure codicillorum.	29	7
Fluminibus, ne quid in flumine publico ripæ eius fiat quo peius nauigetur.	43	12	Iure delibandi.	28	8
Fonte.	43	22	Iure dotium.	23	3
Fugitiuis.	11	4	Iure fisci.	49	14
Fundo dotali.	23	5	Iure immunitatis.	50	6
Furibus balnearijs.	47	17	Iure iurando siue uoluntario, siue necessario, siue iudiciali.	12	2
Furtis.	47	2	Iure patronatus.	37	14
Furti aduersus nautas, caupones, stabularios.	47	5	Iuris & facti ignorantia.	22	6
Glande legenda.	43	28	Iurisdictione.	2	1
Gradibus & adfinibus & nominibus eorum.	38	10	Iustitia & iure.	1	1
Hereditibus instituendis.	28	5	L		
Hereditatis petitione.	5	3	Legationibus.	50	7
Hereditate, uel actione uendita.	18	4	Legatis & fideicommissis, liber primus.	lib.	30
			Legatis & fideicommissis, liber secundus.	lib.	31
			Legatis & fideicommissis, liber tertius.	lib.	32
			Legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.	37	5
			Lege Cornelia de falsis & de S. C. Liboniano.	48	10
			Lege Commissoria.	18	3
			Lege Fabia de plagiarijs.	48	15
			N 2	Lege	

Lege Iulia repetundarum.	48	11	Officio adfessorum.	1	22
Lege Iulia, de annona.	48	12	Officio consulis.	1	10
Lege Iulia ambitus.	48	14	Officio eius cui mandata est iurisdictio.	1	21
Lege Pompeia, de parricidijs.	48	9	Officio iuridici.	1	20
Lege Rhodia, de iactu.	14	2	Officio praefecti Augustalis.	1	17
Legibus senatusq; consultis, & longa consuetudine.	1	3	Officio praefecti pratorio.	1	11
Legitimis tutoribus.	26	4	Officio praefecti uigilum.	1	15
Libellis dimissorijs, qui apostoli dicuntur.	49	6	Officio praefecti urbi.	1	12
Liberali causa.	40	12	Officio praesidis.	1	18
Liberatione legata.	34	3	Officio praetorum.	1	14
Liberis & posthumis heredibus instituendis, uel exheredandis.	28	2	Officio proconsulis & legati.	1	16
Liberis exhibendis, item ducendis.	43	30	Officio procuratoris Caesaris, uel rationalis.	1	19
Libero homine exhibendo.	43	29	Officio quaestoris.	31	13
Libertis uniuersitatum.	38	3	Operis libertorum.	39	10
Litigiosis.	44	6	Operis noui nuntiatione.	7	5
Locati conducti.	19	2	Operis seruorum.	50	33
Loco publico fruendo.	43	9	Operibus publicis.	33	2
Locis & itineribus publicis.	43	7	Optione, uel electione legata.	1	14
			Origine iuris & omnium magistratuum, & successione prudentium.	2	10
				24	1
Magistratibus conueniendis.	27	8	Pactis.	15	8
Mandati, uel contra.	17	1	Pactis dotalibus.	33	5
Manumissis testamento.	40	4	Peculio.	13	9
Manumissis uindicta.	40	2	Peculio legato.	33	6
Manumissionibus.	40	1	Pecunia constituta.	18	3
Manumissionibus quae seruis ad uniuersitatem pertinentibus imponuntur.	40	3	Penu legata.	5	7
Migrando.	43	32	Periculo & commodo rei uenditae.	13	1
Militari testamento.	29	1	Petitione hereditatis.	20	19
Minoribus uiginti quinq; annis.	4	4	Pignoratitia actione, uel contra.	48	12
Mortis causa donationibus & capionibus.	39	6	Pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.	50	23
Mortuo inferendo & sepulchro aedificando.	11	8	Poenis.	47	5
Muneribus & honoribus.	50	4	Pollicitationibus.	5	1
			Popularibus actionibus.	3	5
			Possessoria hereditatis petitione.	19	5
Natalibus restituendis.	40	11	Postulando.	46	15
Nautae, caupones, stabularij ut recepta res stituant.	4	9	Prescriptis uerbis & in factum actionibus.	47	26
Nautico fœnore.	22	2	Prætorij stipulationibus.	43	1
Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur.	40	15	Præuaricatione.	47	3
Negotijs gestis.	3	5	Precario.	22	3
Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atq; uti priore estate fluxit.	43	13	Priuatis delictis.	3	7
Ne quid in loco sacro fiat.	43	6	Probationibus & presumptionibus.	41	6
Ne quid in loco publico, uel itinere fiat.	43	8	Procuratoribus & defensoribus.	41	9
Ne quis eum qui in ius uocabitur ui eximat.	2	7	Pro derelicto.	41	4
Ne uis fiat ei qui in possessionem missus erit.	43	4	Pro donato.	41	5
Nihil innouari appellatione interposita.	49	7	Pro dote.	41	8
Nouationibus & delegationibus.	46	2	Pro emptore.	41	2
Noui operis nuntiatione.	39	1	Pro herede, uel pro possessore.	17	10
Noxalibus actionibus.	9	4	Pro legato.	41	14
Nundinis.	50	11	Pro socio.	50	2
			Pro suo.	6	1
			Proxenetis.	48	8
Obligationibus & actionibus.	44	7	Publiciana in rem actione.	43	8
Obsequijs parentibus & patronis praestandis.	37	15	Publicis iudicijs.	43	8
			Que in fraudem creditorum facta sint, ut restituantur.	43	8

Quæ res pignori, uel hypotheca data obli- gari non possunt.	20	3	Receptatoribus.	47	16
Quæ sententiæ sine appellatione rescindan- tur.	49	8	Receptis qui arbitrium receperunt, ut sen- tentiam dicant.	4	8
Questionibus.	48	18	Regula Catoniana.	34	7
Quando appellandum sit, & intra quæ tem- pora.	49	4	Rei uindicatione.	6	1
Quando de peculio actio annalis est.	15	2	Re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.	42	1
Quando dies legatorum, uel fideicommissi- sorum cedat.	36	2	Re militari.	49	16
Quando ex facto tutoris, uel curatoris mi- nores agere, uel conueniri possunt.	26	9	Religiosis & sumptibus funerum, & ut fu- nus ducere liceat.	11	7
Quænam rerum actio non datur.	44	5	Remissionibus.	43	25
Quemadmodum seruitutes amittuntur.	8	6	Rem pupilli, uel adulescentis saluam fore.	46	6
Quibus ad libertatem proclamare non licet.	40	13	Requirendis, uel absentibus damnandis.	48	17
Quibus ex causis in possessionem eatur.	42	4	Rerum amotarum.	25	2
Quibus modis pignus, uel hypotheca solui- tur.	20	6	Rerum permutatione.	19	4
Quibus modis ususfructus, uel usus amittitur.	7	4	Rescindenda uenditione, & quando licet ab emptione discedere.	18	5
Quibus non competit bonorum possessio.	38	13	Ripa munienda.	43	15
Qui & a quibus manumissi liberi non fiunt, & ad legem Aeliam Sentiam.	11	2	Ritu nuptiarum.	23	2
Qui petant tutores, uel curatores, et ubi pe- tantur.	40	9	Riuus.	43	21
Qui potiores in pignore, uel hypotheca ha- beantur, & de his qui in priorum credi- torum locum succedunt.	26	6	S		
Qui satisfacere cogantur, uel iurato promit- tant, uel suæ promissioni committantur.	2	4	Saluiano interdicto.	43	33
Qui sine manumissione ad libertatem per- ueniunt.	2	8	Senatoribus.	1	9
Qui testamenta facere possunt, & quemad- modum testamenta fiant.	40	8	Senatusconsulto Macedoniano.	14	6
Quis a quo appelletur.	28	1	Senatusconsulto Siliano & Claudiano, quorum testamenta ne aperiantur.	29	5
Quis ordo in possessionibus seruetur.	49	3	Sententiam passus & restitutus.	48	23
Quod cuiusq; uniuersitatis nomine, uel cõ- tra eam agatur.	38	15	Separationibus.	42	6
Quod cum eo qui in aliena potestate est, ne- gotium gestum esse dicetur.	3	4	Sepulchro uiolato.	47	12
Quod falso tutore auctore gestum esse dice- tur.	14	5	Seruis exportandis, uel si ita mancipiũ ue- nerit ut manumittatur, uel contrã.	18	7
Quod iussu.	27	6	Seruitute legata.	33	3
Quod legatorum.	15	4	Seruitutibus.	8	1
Quod metus causa gestum erit.	43	3	Seruitutibus prædiorum rusticorum.	8	3
Quod quisq; iuris in alterum statuerit, ut i- pse eodem iure utatur.	4	2	Seruitutibus urbanorum prædiorum.	8	2
Quod ui, aut clam.	2	2	Seruo corrupto.	11	3
Quorum bonorum.	43	24	Si a parente quis manumissus sit.	37	12
R	43	2	Si ager uectigalis, id est, emphyteuticarius petatur.	6	3
Ratam rem haberi, & de ratihabitione.	46	8	Si certum petetur, & de conditione.	12	1
Rebus auctoritate iudicis possidendis, uel uendendis.	41	5	Si cui plus quàm per legem Falcidiã licue- rit, legatum esse dicetur.	35	3
Rebus creditis, si certũ petetur, & de con- ditione.	12	1	Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.	2	9
Rebus dubijs.	34	5	Si familia furum fecisse dicetur.	47	6
Rebus eorum qui sub tutela, uel cura sunt, sine decreto non alienandis, uel suppo- nendis.	27	9	Si ingenuus esse dicetur.	4	14
			Si is qui testamento liber esse iussus erit, post mortẽ domini ante aditam here- ditatem subripuisse, aut corrupisse quid dicatur.	47	4
			Si mensor falsum modum dixerit.	11	6
			Si mulier uentris nomine in possessione ca- lumnix causa esse dicetur.	25	6
			Si pars hereditatis petatur.	5	4
			Si pendente appellatione mors interuenerit.	49	13
			Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.	9	1
			Si quid in fraudem patroni factum sit.	38	5
			Si quis aliquem testari prohibuerit, uel coe- gerit.	29	6
			N	3	Si

Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit.	2	11	Tutelis.	26	8
Si quis in ius uocatus nō ierit, siue quis eum uocauerit quem ex edicto non debuerit.	2	5	Tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dandi habent: & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.	26	9
Si quis ius dicenti non obtemperauerit.	2	3	V	50	5
Si quis omissa causa testamenti ab intestato, uel alio modo possideat hereditatem.	29	4	Vacatione & excusatione munerum.	27	2
Si seruitus uindictetur, uel ad alium pertinere negetur.	8	5	Vbi pupillus educari, uel morari debeat, & de alimentis ei praestandis.	37	9
Si tabulae testamenti exstabant.	37	2	Ventre in possessionem mittendo, & cure tore eius.	45	1
Si tabulae testamenti nullae exstabant, unde liberi.	38	6	Verborum obligationibus.	50	16
Si tutor, uel curator magistratus creatus appellauerit.	49	10	Verborum significatione.	49	18
Si uentris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.	25	5	Veteranis.	38	12
Si usufructus petatur, uel ad alium pertinere negetur.	7	6	Veteranorum & militum successione.	43	11
Solutionibus & liberationibus.	46	3	Via publica & itinere publico reficiendo.	43	10
Sponsalibus.	23	1	Via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.	47	8
Statu hominum.	1	5	Vi bonorum raptorum, & de turba.	43	16
Statuliberis.	40	7	Vi, & de ui armata.	38	9
Stellionatus.	47	20	Vnde cognati.	38	7
Stipulationibus praetorijs.	46	5	Vnde legitimi.	38	16
Stipulatione seruorum.	45	3	Vnde uir & uxor.	7	8
Successorio edicto.	38	9	Vsu & habitatione.		
Suis & legitimis heredibus.	38	16	Vsu, & usufructu, & redditu, & habitatione, & operis per legatum, uel fideicommissum datis.	33	2
Supellex legata.	33	10	Vusufructu ad crescendo.	7	9
Superficiebus.	43	18	Vusufructuarius quemadmodum caueat.	7	5
Suspectis tutoribus & curatoribus.	26	10	Vusufructu earum rerum, quae usu consumuntur, uel minuuntur.	7	1
T			Vusufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur.	7	1
Tabulis exhibendis.	43	5	Vsuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora.	22	1
Termine moto.	47	21	Vsurpationibus & usucapionibus.	41	3
Testamenta quemadmodum aperiuntur, inspiciantur, & describantur.	29	3	Vi ex legibus senatus, uel consultiis possessio detur.	38	14
Testamentaria tutela.	26	2	Vi in flumine publico nauigare liceat.	43	13
Testamento militis.	29	1	Vi in possessione legatorum, uel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat.	36	4
Testibus.	22	5	Vti possidetis.	43	17
Tigno iniuncto.	47	3	Vi legatorum, seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.	36	3
Transactionibus.	2	15	Virubi.	43	31
Tributoria actio.	14	4	Vulgari & pupillari substitutione.	28	6
Triuico, uino, uel oleo legato.	33	6			
Tutela, & rationibus distrahendis, & utili curationis causa actione.	27	3			

TITVLI XII LIBRORVM

CODICIS, IUXTA LITERARVM

seriem digesti.

Abigels.	9	37	Ad exhibendum.	3	42
Abolitionibus.	9	42	Ad legem Corneliam de falsis.	9	22
Acceptilationibus.	8	44	Ad legem Corneliam de sicarijs.	9	16
Accusationibus & inscriptionibus.	9	2	Ad legem Falcidiam.	6	50
Actionibus empti & uenditi.	4	49	Ad legem Flauiam de plagiarijs.	9	20
Actore à tutore seu curatore dando.	5	61	Ad legem Iuliam, de adulterijs & stupro.	9	9
			Ad legem Iuliam, de ambitu.	9	26
			Ad legem Iuliam, de ui publica, uel privata.	9	12
			Ad legem Iuliam maiestatis.	9	8
				Ad	

ELENCHVS ALPHABETICVS.

Ad legem Iuliam repetundarum.	9	27	Athletis.	10	53
Ad legem Viselliam.	9	21	Auro coronario.	10	74
Administration rerum publicarum.	11	30	Auri publici persecutoribus.	10	72
Administration tutorum, uel curatorum, & pecunia pupillari foeneranda, uel deponenda.	5	37	Authoritate prestanda.	5	59
Adoptionibus.	8	48	B		
Acquirenda & retinenda possessione.	7	32	Bonis auctoritate iudicis possidendis, seu uenundandis, & de separationibus bonorum.	7	72
Ad senatusconsultum Macedonianum.	4	28	Bonis eorum qui mortem sibi conscuerunt.	9	50
Ad senatusconsultum Orfitianum.	6	57	Bonis libertorum, & iure patronatus.	6	4
Ad senatusconsultum Terullianum.	6	56	Bonis maternis, & materni generis.	6	60
Ad senatusconsultum Trebellianum.	6	48	Bonis proscriptorum seu damnatorum.	9	49
Ad senatusconsultum Turpilianum.	9	45	Bonis quae liberis in potestate constitutis, ex matrimonio uel aliis adquiruntur: & eorum administratione.	6	61
Ad senatusconsultum Velleianum.	4	29	Bonis uacantibus, & de incorporatione.	10	10
Affertione tollenda.	7	17	Bonorum possessione contra tabulas liberti, quae patronis, liberisque eorum datur.	6	13
Adessoribus, et domesticis, et cancellariis iudicium.	1	51	Bonorum possessione contra tabulas, quam Praetor liberis pollicetur.	6	12
Aduocatis diuersorum iudiciorum.	2	7	Bonorum possessione secundum tabulas.	6	11
Aduocatis diuersorum iudicium.	2	8	C		
Aduocatis fisci.	2	9	Caducis tollendis.	6	51
Aedificiis priuatis.	8	10	Calumniatoribus.	9	46
Agentibus in rebus.	4	58	Canone frumentario urbis Romae.	11	22
Agricolis, censitis, & colonis.	12	20	Canone largitionum titulorum.	10	23
Agricolis & mancipiis dominicis, uel fiscalibus rei publicae uel priuatae.	11	47	Capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa.	10	21
Aleatoribus & alearum lusu.	11	67	Capitatione ciuium censibus eximenda.	11	48
Aleandis liberis ac parentibus.	3	43	Carboniano edicto.	6	17
Alexandriae primariis.	5	25	Castrensis & ministerianis.	12	26
Alienatione iudicij mutandi causa facta.	11	28	Castrensi omnium palatinorum peculio.	12	31
Alimentis pupillo prestandis.	2	55	Castrensi peculio militum, & praefectorum.	12	37
Alluionibus, & paludibus, & pascuis ad alium statum translatis.	5	50	Censibus & censitoribus, et peraequatoribus, & inspectoribus.	11	57
Annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuersis temporibus & exceptionibus & prescriptionibus & interruptionibus earum.	7	41	Classicis.	11	12
Annonis ciuilibus.	7	40	Codicillis.	6	36
Annonis & capitatione administrantium, & eorum assessorum, aliorumque publicas sollicitudines gerentium, uel eorum qui alias quas consecuti sunt dignitates.	11	24	Cohortibus principibus, cornicularijs ac primipilaribus.	12	58
Anserum pro suo facto post manumissionem teneatur.	1	52	Collatione aeris.	10	29
Apochis publicis, & de descriptionibus curialibus, & de distributionibus ciuilibus.	10	16	Collatione donatorum, uel releuatorum, aut translatorum seu aderatorum.	10	28
Apostatis.	4	14	Collatione fundorum fiscalium, uel rei priuatae uel dominicae, uel ciuitatis, uel templi.	11	73
Apparitoribus comitis Orientis.	10	22	Collatione fundorum patrimonialium et emphyteuticariorum.	11	64
Apparitoribus magistrorum militum, et primilegijs eorum.	1	7	Collationibus.	6	20
Apparitoribus praefecti annonae.	12	57	Collegiatis, & chartopratis, & nummularijs.	11	17
Apparitoribus praefectorum praetorio, & primilegijs eorum.	12	55	Collusione detegenda.	7	20
Apparitoribus praefecti urbis.	12	59	Colonis Illyricianis.	11	52
Apparitoribus proconsulis & legati.	12	53	Colonis Palaestinis.	11	50
Appellationibus & consultationibus.	12	54	Colonis Thracensibus.	11	51
Aquaeductu.	12	56	Comitibus consistorianis.	12	10
Arbitrium iutele.	7	62	Comitibus & archiatris sacri palatii.	12	13
Argentii precio quod thesauris infertur.	11	42	Comitibus & tribunis scholarum.	12	11
	5	51	Comitibus qui prouincias regunt.	12	14
	10	76	Comitibus rei militaris.	12	12
			Commeatu.	12	43

Commercij & mercatoribus.	4	63	Decretis decurionum super immunitate quibusdam concedenda.	10	46
Cominationes, epistolas, programata, subscriptiones, auctoritate rei iudicate non habere.	7	57	Decurialibus urbis Romæ.	11	13
Commodato.	4	23	Decurionibus & filiis eorum, et qui decuriones habeantur, & quibus modis à fortuna curiæ liberentur.	10	31
Communi diuidendo.	3	37	Dedititia libertate tollenda.	7	5
Communi seruo manumisso.	7	7	Defensoribus ciuitatum.	1	55
Communia de legatis & fideicommissis, & de in rem missione tollenda.	6	43	Delatoribus.	10	11
Communia de manumissionibus.	7	15	Depositi, uel contra.	4	34
Communia de successionibus.	6	59	Desertoribus & occultatoribus eorum.	12	46
Communia de usucapionibus.	7	30	Dignitatibus.	12	1
Communia utriusque iudicij tam familiæ erici secundæ, quam communi diuidendo.	3	38	Dilationibus.	3	11
Communium rerum alienatione.	3	38	Discussoribus.	10	30
Compensationibus.	4	52	Distractio pignorum.	8	28
Concubinis.	4	31	Diuersis officiis & apparitoribus iudicum, & probatorijs eorum.	12	60
Condiçione ex lege, & sine causa, uel iniusta causa.	5	26	Diuersis prædijs, urbanis & rusticis, temporum & ciuitatum, & omni reditu ciuili.	11	69
Condiçione furtiua.	4	9	Diuersis rescriptis, & pragmaticis sanctis.	1	23
Condiçione indebiti.	4	8	Diuidenda tutela: & pro qua parte quisque tutor conueniatur.	5	52
Condiçione ob causam datorum.	4	5	Diuortio facto, apud quem liberi morari uel educari debeant.	5	24
Condiçione ob turpem causam.	4	6	Dolo malo.	2	21
Conditionibus insertis tam in legatis, quam in fideicommissis & libertatibus.	4	7	Domesticis & protectoribus.	12	17
Conditis in publicis horreis.	6	46	Donationibus.	8	54
Conductoribus & procuratoribus, siue actoribus prædiorum fiscalium domus Augustæ.	10	26	Donationibus ante nuptias, uel propter nuptias & sponsalitijs.	5	3
Confessis.	11	71	Donationibus causa mortis.	8	57
Confirmando tutore.	7	59	Donationibus inter uirum et uxorem et à parentibus in liberos factis & de ratihabitione.	5	16
Consortibus eiusdem litis.	5	29	Donationibus quæ sub modo, uel conditione, uel ex certo tempore conficiuntur.	8	55
Constituta pecunia.	3	40	Dote cauta, non numerata.	5	15
Consulibus, & non spargendis ab his pecunijs: & de præfectis & magistris militum, & patricijs.	4	18	Dotis promissione, & nuda pollicitatione.	5	11
Contractibus iudicum, uel eorum qui sunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis: & ne administrationis tempore proprias aedes ædificet sine sanctione pragmatica.	12	3	Duobus reis stipulandi & promittendi.	8	40
Contrahenda emptione & uenditione.	1	53		2	1
Contrahenda & committenda stipulatione.	4	38	Edendo.		
Contrario iudicio tutelæ.	8	38	Edicto diui Hadriani tollendo: & quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur.	6	33
Conueniendis fisci debitoribus.	5	58	Emancipationibus liberorum.	8	49
Creditorem euictionem pignoris non debere.	9	2	Emendatione propinquorum.	9	15
Crimine expilata hereditatis.	10	2	Emendatione seruorum.	9	14
Crimine peculatus.	8	46	Eo, qui pro tutore negotia gessit.	5	45
Crimine sacrilegij.	9	32	Episcopali audientia et diuersis capitulis quæ ad ius curamque & reuerentiam pertinent pontificum.	1	4
Crimine stellionatus.	9	28	Episcopis & clericis, & orphanotrophis, & xenodochis, & brephotrophis, & prochorotrophis, & ascetrijs, & monachis, & priuilegijs eorum, & castrensi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptijs clericorum uetiis seu permissis.	1	3
Cupressis ex luco Daphnensi uel Perseis per Aegyptum non excidendis, uel uendendis.	9	29	Equestri dignitate.	12	32
Curatore furiosi, uel prodigi.	9	34	Erogatione militaris annonæ.	12	38
Curiosis & stationarijs.	11	77	Errore aduocatorum, uel libellos seu preces concipientium.	2	10
Cursu publico, & angarijs, & parangarijs.	5	70			
Custodia reorum.	12	23			
	12	51			
	9	4			
D					
Debitoribus ciuitatum.	11	32			
Debitorē uenditionē pignoris imped. non posse.	8	29			
Decanis.	12	27			

Errore calculi.
 Etiam ob chirographariam pecuniam pignus
 teneri.
 Etiam per procuratorē causam in integrum
 restitutionis agi posse.
 Euictionibus.
 Eunuchis.
 Exactoribus tributorum.
 Exceptionibus seu prescriptionibus.
 Excoctione & translatione militarium an-
 nonarum.
 Excusationibus artificum.
 Excusationibus minerum.
 Excusationibus tutorum & curatorum, &
 de temporibus earum.
 Excusatione ueteranorum.
 Ex delictis defunctorum in quantum heredes
 conueniantur.
 Executoribus & exactoribus.
 Executione rei iudicatæ.
 Exhibendis & transmittendis reis.
 Expensis ludorum publicorum.
 Ex quibus causis infamia irrogatur.
 Fabricensibus.
 Falsa causa adiecta legato uel fideicommissio.
 Falsa moneta.
 Familiae eriscendæ.
 Famulos libellis.
 Ferijs.
 Fidei & iure hæstæ fiscalis, & de adiect.
 Fideicommissarijs libertatibus.
 Fideicommissis.
 Fidei instrumentorum, & amissione eorum,
 & de apochis & antapochis faciendis: &
 de his que sine scriptura fieri possunt.
 Fideiussores & mandatoribus.
 Fideiussores minorum.
 Fideiussores tutorum uel curatorum
 filijs familias, & quemadmodum pro his pa-
 ter teneatur.
 Filios familias minore.
 Filijs officialium militarium qui in bello mo-
 riuntur.
 Finium regundorum.
 Fiscalibus usuris.
 Formulis & impetrationibus actionum sub-
 latis.
 Fructibus, & litium expensis.
 Frumento Alexandrino.
 Frumento urbis Constantinopolitanæ.
 Fugitiuis colonis patrimonialibus saltuensi-
 bus & emphyteuticis.
 Fundo dotali.
 Fundis & saltibus rei dominicæ.
 Fundis limitrophis, & terris, & paludibus,
 & pascuis limitaneis, uel castellorum.
 Fundis patrimonialibus, & saltuensibus, &

2 5 emphyteuticis, & eorum conductoribus. 11 61
 Fundis rei priuata, et saltibus diuinæ domus. 11 65
 Furtis, & seruo corrupto. 6 2
 G
 Generali abolitione. 9 43
 Gladiatoribus penitus tollendis. 11 43
 Grege dominico. 11 75
 H
 Hæreticis & Manichæis, & Samaritis. 1 5
 Hæreditarijs actionibus. 4 16
 Hæreditatibus decurionum, nauiculariorum,
 cohortalium militum & fabricensium. 6 62
 Hæredibus instituendis, & quæ personæ hæ-
 redes institui non possunt. 6 24
 Hæredibus tutorum uel curatorum. 5 54
 Hæreditate uel actione uendita. 4 39
 His quæ ex publica collatione illata sunt, non
 usurpandis. 10 73
 His quæ pœnæ nomine in testamento uel co-
 dicillis scribuntur uel relinquuntur. 6 41
 His quæ sub modo legata seu fideicommissa
 relinquuntur. 6 45
 His quæ ui metusue causa gesta sunt. 2 20
 His qui accusare non possunt. 9 1
 His qui ad ecclesiam cōfugiunt, uel ibi excla-
 mant, & ne quis ab ecclesia extrahatur. 1 12
 His qui ad statuas confugiunt. 1 25
 His qui à non domino manumissi sunt. 7 10
 His qui ante apertas tabulas hæreditatē trās-
 mittunt. 6 52
 His qui à principe uacationem acceperunt. 10 44
 His quibus ut indignis hæreditates auferuntur:
 & ad senatusconsultum Silanianum. 6 35
 His qui ex officio quod administrarunt, con-
 ueniuntur. 11 38
 His qui in exilium dati, uel ab ordine moti
 sunt. 10 59
 His qui ex publicis rationibus mutuum pecu-
 niam acceperunt. 10 6
 His qui in ecclesijs manumittuntur. 1 13
 His qui in priorū creditorum locū succedunt. 8 19
 His qui latrones uel alijs criminibus reos oc-
 cultauerint. 9 39
 His qui non impletis stipendijs sacramento
 soluti sunt. 10 54
 His qui numero liberorū uel paupertate ex-
 cusationem meruerunt. 10 51
 His qui parentes uel liberōs occiderunt. 9 17
 His qui potentiorum nomine titulos prædijs
 affigunt, uel eorum nomina in litem præ-
 tendunt. 2 15
 His qui propter metum iudicis non appella-
 uerunt. 4 67
 His qui se deferunt. 10 13
 His qui sibi ascribunt in testamento. 9 23
 His qui sponte publica munera subeunt. 10 43
 His qui ueniam ætatis impetrauerunt. 2 45
 Honoratorum uehiculis. 11 19
 I. Im=

Immunitate nemini concedenda.	10	25	Iure fisci.	10	1
Imponenda lucratiuis descriptione.	10	35	Iureiurando propter calumniam dando.	2	59
Impuberum & alij substitutionibus.	6	26	Iure liberorum.	8	59
Incertis personis.	6	48	Iure Reipublicæ.	11	29
Incestis & inutilibus nuptijs.	5	5	Iurisdictione omnium iudicū et de foro com-	3	13
Incolis : & ubi quis domicilium habere uide-			petenti.	1	18
tur, & de his qui studiorum causa in alia			Iuris & facti ignorantia.		
ciuitate degunt.	10	39			
Indictionibus.	10	17	L		
Indicta uiduitate, et lege Iulia Miscella tollen-			Latina libertate tollenda, & per certos mo-	7	6
da.	6	40	dos in ciuitatem Romanam transfusa.	10	63
Infamibus.	10	57	Legationibus.	6	37
Infantibus expositis liberis & seruis : & de			Legatis.	3	35
his qui sanguinolentos nutriendos acce-			Lege Aquilia.	7	3
perunt.	8	52	Lege Fusia Caninia tollenda.		
Infirmis pœnis coelibatus, & orbitatis, &			Legibus & constitutionibus principum &	1	14
de decimarjjs sublati.	8	58	edictis.	6	58
Ingenuis manumissis.	7	14	Legitimis heredibus.	5	30
Ingratis liberis.	8	50	Legitima tutela.	7	16
In integrum restitutione minorum xxv. an-			Liberali causa.		
nis	2	22	Liberis exhibendis seu deducendis : & de li-	8	8
In integrum restitutione postulata, ne quid			bero homine exhibendo.	6	28
noui fiat.	2	50	Liberis præteritis uel exheredatis.	10	56
Iniurijs.	9	35	Libertinis.	6	7
In ius uocando.	2	2	Libertis, & eorum liberis.	8	37
In litem dando tutore, uel curatore.	5	44	Litigiosis.	3	9
In litem iurando.	5	53	Litis contestatione.	12	45
Inofficiosi donationibus.	3	29	Litorum & itinerum custodia.		
Inofficiosi dotibus.	3	30	Locatione prædiorum ciuiliū uel fiscalium,		
Inofficioso testamento.	3	28	siue templorum, siue rei priuatae uel domi-	11	70
In quibus casibus tutorem uel curatorem ha-			nicae.	4	65
benti, tutor uel curator dari potest.	5	36	Locato & conducto.		
In quibus causis cessat longi temporis præ-			Longi tēporis præscriptione, quæ pro liber-	7	22
scriptio.	7	34	tate & non aduersus libertatē opponitur.		
In quibus causis coloni censiti dominos accu-			Lucris aduocatorum, & concussionibus offi-	12	62
sare possint.	11	49	ciorum siue apparitorum.	8	31
In quibus causis in integrum restitutio neces-			Luitione pignoris.		
saria non est.	2	41	M	5	75
In quibus causis militantes fori præscriptio-			Magistratibus conueniendis.	1	56
ne uti non possunt.	3	25	Magistratibus municipalibus.	12	9
In quibus causis pignus tacite contrahitur.	8	15	Magistris sacrorum scriniorum.	11	45
Institoria & exercitoria actione.	4	25	Matrimonia.		
Institutionibus, & substitutionibus, & resti-			Maleficis & mathematicis, & cæteris simili-	9	18
tutionibus sub conditione factis.	6	25	bus		
Interdictis.	8	1	Mancipijs, & colonis patrimonialiū, saluen-	11	62
Interdicto matrimonio inter pupillum & tu-			siū, & emphyteuticorum fundorum.	1	15
torem seu curatorem filiosq; eorum.	5	6	Mandatis principum.	4	35
Inutilibus stipulationibus.	8	39	Mandati, uel contra.	11	25
Irenarchis.	10	75	Mendicantibus ualidis.	12	28
Iudæis & cœlicolis.	1	9	Mensoribus.		
Iudicijs.	3	1	Metallarijs & metallis, & procuratoribus	11	6
Iure aureorum anulorum, & de natalibus re-			metallorum.	12	41
stituendis.	6	8	Metatis & epidemeticis.	11	21
Iure deliberandi, et de adeunda uel adquiren-			Metropoli Beryto.	12	40
da hereditate.	6	30	Militari ueste.	1	54
Iure dominij impetrando.	8	34	Modo multarum quæ à iudicib. infliguntur.		
Iure dotium.	5	12	Monopolijs, & conuentu negotiatorum illi-		
Iure emphyteutico.	4	66	cito, uel artificū ergolaborum, necnō bal-	4	59
			neatorū prohibitis, & pactionib. illicitis.		mulier

Mulieribus, in quo loco munera sexui con- gruentia, uel honores agnoscant.	10	62
Mulieribus quæ se proprijs seruis iunxerunt.	9	11
Muneribus & honoribus non continuandis inter patrem & filium, & de interuallis.	10	40
Muneribus patrimoniorum.	10	41
Municipibus & originarijs.	10	38
Murilegulis & gynæciarijs, & procuratori- bus gynæcij: & de monetarijs, & basta- giarijs.	11	7
Mutatione nominis.	9	25
N		
Naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur.	5	27
Naufragijs.	11	5
Nauibus non excusandis.	11	3
Nauicularijs seu nauicleris publicas species transportantibus, & de tollenda lustra- lis auri collatione.	11	1
Nautico senore.	4	33
Nautis Tiberinis.	11	26
Necessarijs seruis hereditibus instituendis, uel substituendis.	6	27
Ne Christianum mancipium hereticus uel iu- deus uel Paganus habeat, uel possideat, uel circumcidat.	1	10
Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur.	7	21
Ne fideiussores uel mandatores dotiū dentur.	5	20
Ne filius pro patre, uel pater pro filio eman- cipato, uel libertus pro patrono, uel seruis pro domino conueniatur.	4	13
Ne fiscus rem quam uenditit euincat.	10	5
Ne fiscus uel Respublica procuracionem ali- cui patrocinij causa in lite præstet.	2	18
Negotiatores ne militent.	12	35
De Negotijs gestis.	2	19
Ne liceat in una eademq; causa tertio prouo- care, uel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas re- tractare.	7	70
Ne liceat potentioribus patrocinium litigan- tibus præstare, uel actiones in se trāsferre.	2	14
Nemini licere signū saluatoris CHRISTI humi, uel in silice, uel in marmore aut scul- pere aut pingere.	1	8
Ne pro dote mulieris, bona quondam mariti addicantur, id est, in solidum dentur.	5	22
Ne operæ a collatoribus exigantur.	10	24
Ne quid oneri publico imponatur.	11	41
Ne quis in sua causa iudicet, uel ius sibi dicat.	3	5
Ne q; liber inuitus actū reip. gerere cogatur.	11	36
Ne rei dominicæ uel templorum uendicatio temporis præscriptione summoveatur.	7	38
Ne rei militaris comiūbus uel tribunis laua- cra præstentur.	1	47
Ne rusticanti ad ullum obsequium deuocetur.	11	54
Ne sanctum baptisma iteretur.	1	6

Ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare.	9	48
Ne tutor uel curator uestigalia conducatur.	5	41
Ne uxor pro marito, uel maritus pro uxore, uel mater pro filio conueniatur.	4	12
Nili aggeribus non rumpendis.	9	38
Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre.	11	55
Non numerata pecunia.	4	30
Nouationibus & delegationibus.	8	42
Noui operis nuntiatione.	8	11
Noxalibus actionibus.	3	41
Nudo iure Quiritium tollendo.	7	25
Nulli licere in frenis equestribus, sellis, & in balteis margaritas & smaragdos & hya- cintos aptare: et de artificibus palatinis.	11	11
Numerarijs, actuarijs, & charularijs, & ad- iutoribus, scriniarijs, et exceptoribus sedis excellæ, cæterorumq; iudicum tam milita- rium, quàm ciuiliū.	12	50
Nundinis & mercationibus.	4	60
Nuptijs.	5	4
O		
Oblatione uotorum.	12	49
Obligationibus & actionibus.	4	10
Obsequijs patrono præstandis.	6	6
Officio ciuiliū iudicum.	1	45
Officio comitis Orientis.	1	36
Officio comitis rerum priuatarum.	1	33
Officio comitis sacrarum largitionum.	1	32
Officio comitis sacri palatij.	1	34
Officio comitis sacri patrimonij.	1	35
Officio diuersorum iudicum.	1	48
Officio eius qui uicē alicuius iudicis uel præ- sidis obtinet.	1	50
Officio iuridici Alexandria.	1	57
Officia magistri militum.	1	29
Officio magistri officiorum.	1	31
Officio militarium iudicum.	1	46
Officio præfecti annonæ.	1	44
Officio præfecti Augustalis.	1	37
Officio præfecti prætorio Africæ, et de omni eiusdem dioceseos statu.	1	27
Officio præfecti prætoriorum Orientis & Illyrici.	1	26
Officio præfecti uigilum.	1	43
Officio præfecti urbi.	1	28
Officio Prætorum.	1	39
Officio proconsulis & legati.	1	35
Officio questoris.	1	30
Officio rectoris prouinciæ.	1	40
Officio uicarij.	1	38
Omni agro deserto, & quando steriles ferti- libus imponuntur.	11	58
Operis libertorum.	6	3
Operibus publicis.	8	12
Ordine cognitionum.	7	19
Ordine iudiciorum.	3	8

Questionibus.			Qui legitimam personam standi in iudicijs habeant, uel non.	3	6
Questoribus & magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatae.	9	41	Qui manumittere non possunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur.	7	11
Quando civilis actio criminali praedictet, & an utraq; ab eodem exerceri possit.	12	6	Qui militare possunt, uel non possunt, & de seruis ad militiam uel dignitatem aspirantibus, & ut nemo duplici militia uel dignitate & militia simul utatur.	12	34
Quando decreto opus non est.	9	31	Qui morbo.	5	67
Quando dies legati uel fideicommissi cedit.	5	72	Qui morbo se excusant.	10	50
Quando & quibus quarta pars debetur ex bonis decurionum: & de modo distributionis eorum.	6	53	Qui non possunt ad libertatem peruenire.	7	12
Quando ex facto tutoris uel curatoris minores agere uel conueniri possunt.	10	24	Qui numero liberorum se excusant.	5	66
Quando fiscus uel priuatus debitoris sui debitorum exigere possit, uel debeat.	5	39	Qui numero tutelarum.	5	69
Quando imperator inter pupillos uel uiduas, uel alias miserabiles personas cognoscet et ne exhibeantur.	4	15	Qui petant tutores uel curatores.	5	31
Quando libellus principi datus, litis contestationem faciat.	3	14	Qui potiores in pignore habeantur.	8	18
Quando liceat ab emptione discedere.	1	20	Qui pro sua iurisdictione iudices dare dariue possunt.	3	4
Quando liceat unicuique sine iudice se uindicare, uel publicam deuotionem.	4	45	Qui testamenta facere possunt, uel non.	6	22
Quando mulier officio tutelae fungi potest.	3	27	Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicatur, uel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem uerso.	14	26
Quando non petentium partes petentibus accrescant.	5	35	Quomodo et quando iudex sententiam proferre debeat praesentibus partibus, uel una parte absente.	7	43
Quando prouocare non est necesse.	6	10	Quo quisque ordine conueniatur.	11	35
Quando tutores uel curatores esse desinant.	7	64	Quorum appellationes non recipiuntur.	7	65
Quemadmodum ciuilia munera indicuntur.	5	60	Quorum bonorum.	8	2
Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur.	10	42	Quorum legatorum.	8	3
Qui admitti ad bonorum possessionem possunt, & intra quod tempus.	6	32	R		
Qui etiam uel professione se excusant.	6	9	Raptu uirginum, seu uiduarum, nec non sanctorum monialium.	9	13
Qui bonis cedere possunt.	5	68	Ratiocinijs operum publicorum, & de patribus ciuitatum.	8	13
Quibus ad conductionem praediorum fiscalium accedere non licet.	10	49	Rebus alienis non alienandis: & de prohibitione rerum alienatione uel hypothec.	4	51
Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.	7	71	Rebus creditis, & iureiurando.	4	1
Quibus ex causis maiores in integrum restituantur.	11	72	Receptis arbitris.	2	50
Quibus muneribus excusentur ij qui post impletam militiam uel aduocationem per prouincias suis commodis uacantes commorantur, & de privilegijs eorum, et de conductioribus uestigalium fisci.	7	18	Reis postulatis.	10	58
Quibus muneribus uel praestationibus nemini liceat se excusare.	2	54	Re iudicata.	7	52
Quibus non obicitur longi temporis praescriptio.	10	55	Rei uindicatione.	3	32
Quibus res iudicata non nocet.	7	35	Rei uxoris actione in ex stipulatu actionem transfusa, & de natura dotibus praestita.	5	13
Qui dare tutores uel curatores possunt, & qui dari non possunt.	7	56	Relationibus.	7	61
Qui & aduersus quos in integrum restitui non possunt.	5	34	Religiosis, & sumptibus funerum.	3	44
	2	42	Rem alienam gerentibus non interdicti rerum suarum alienatione.	4	53
			Re militari.	12	36
			Remissione pignoris.	8	26
			Repudianda bonorum possessione.	6	19
			Repudianda, uel abstinenda hereditate.	6	31
			Repudijs, & iudicio de moribus sublato.	5	17
			Reputationibus quae fiunt in iudicio in integrum restitutionis.	2	48
			Requirendis reis.	9	40
			Rerum amotarum.	5	21
			Rerum permutatione, & praescriptis uerbis.	4	64
			Rescindenda uenditione.	4	44
			O		Res

Res inter alios acta uel iudicata, alijs ne no-
ceat.

7 60

Restitutionibus militum, & eorum qui Rei-
publicæ causa absunt.

2 51

Renouandis donationibus.

8 56

Renouandis his quæ in fraudem creditorum
alienata sunt.

7 75

S

Sacro sanctis ecclesijs, & de rebus & priuile-
gijs earum.

1 2

Salgamo hospitibus non præstando.

12 42

Satisfacendo.

2 57

Secundis nuptijs.

5 9

Seditiosis, & de his qui plebem contra rem-
publicam audent colligere.

9 30

Senatusconsultis.

1 16

Senatusconsulto Claudiano tollendo.

7 24

Sententijs aduersus fiscum latis retractan-
dis.

10 9

Sententijs & interlocutionibus omnium iudi-
cum.

7 45

Sententijs ex periculo recitandis.

7 44

Sententiam passis & restitutis.

9 51

Sententijs præfectorum prætorio.

7 42

Sententijs quæ pro eo quod interest profer-
runtur.

7 47

Sententia quæ sine certa quantitate profer-
tur.

7 46

Sententiam rescindi non posse.

7 50

Sepulchro uiolato.

9 19

Seruitutibus & aqua.

3 34

Seruis fugitiuis, & libertis, mancipijsq; ciui-
tatum, artificibus, & ad diuersa opera de-
putatis, & ad rem priuatam uel domini-
cam pertinentibus.

6 1

Seruo pignori dato manumisso.

7 8

Seruis Reipublicæ manumittendis.

7 9

Si aduersus creditorem.

2 38

Si aduersus creditorem præscriptio opponi-
tur.

7 36

Si aduersus delictum.

2 35

Si aduersus donationem.

2 30

Si aduersus dotem.

2 34

Si aduersus fiscum.

2 37

Si aduersus libertatem.

2 31

Si aduersus rem indicatam restitutio postule-
tur.

2 27

Si aduersus solutionem à tutore uel à se factam.

2 33

Si aduersus transactionem uel diuisionem in
integrum minor restitui uelit.

2 32

Si aduersus uenditionem.

2 28

Si aduersus uenditionem pignorum.

2 29

Si aduersus usucapionem.

2 36

Si aliena res pignori data sit.

8 16

Si à non competente iudice iudicatum esse di-
catur.

7 48

Si antiquior creditor pignus uendiderit.

8 20

Si certum petatur.

4 2

Si communis res pignori data sit.

8 21

Si contra ius uel utilitatem publicam, uel per
mendacium fuerit aliquid postulatam, uel
impetratum.

1 22

Si contra matris uoluntatem tutor datus sit.

5 47

Si curialis relicta ciuitate rus habitare malue-
rit.

10 37

Si de momentanea possessione fuerit appella-
tum.

7 69

Si dos constante matrimonio soluta fuerit.

5 19

Si ex falsis instrumentis uel testimonijs iudi-
catum sit.

7 53

Si ex pluribus tutoribus uel curatoribus om-
nes uel unus agere pro minore uel cōue-
niri possint.

5 40

Si in causa iudicati pignus captum sit.

8 23

Si in communi eademq; causa in integrum re-
stitutio postuletur.

2 16

Si in fraudem patroni à libertis alienatio fa-
cta sit.

6 5

Silentiarijs & decurionibus eorum.

12 16

Si liberalitatis imperialis socius sine herede
decesserit.

10 14

Si maior factus alienationem factam sine de-
creto, ratam habuerit.

5 74

Si maior factus ratum habuerit.

2 46

Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manu
mittatur, uel contra.

4 57

Si mancipium ita uenerit, ne prostituatur.

4 56

Si mater indemnitate promisit.

1 46

Si minor ab hereditate se abstineat.

2 39

Si minor se maiorem dixerit, uel maior pro-
batus fuerit.

2 43

Sine censu uel reliquis fundū comparari non
posse.

4 47

Si non à competente iudice iudicatum esse di-
catur.

7 48

Si nuptiæ ex rescripto petantur.

5 39

Si omissa sit causa testamenti.

6 66

Si pendente appellatione mors interuenerit.

7 5

Si per uim uel alio modo absentis turbata sit
possessio.

8 5

Si pignoris conuentionem numeratio pecu-
niæ secuta non sit.

8 31

Si pignus pignori datum sit.

8 24

Si plures una sententia condemnati sunt.

7 55

Si post creationem quis decesserit.

10 68

Si propter inimicitias creatio facta sit.

10 66

Si propter publicas pensiones uenditio
fuerit celebrata.

4 46

Si quacumq; præditus potestate, uel ad eum
pertinentes ad suppositarum iurisdic-
tionis sue aspirare tentauerint nuptias.

5 7

Si quis aliquem testari prohibuerit, uel coe-
gerit.

6 34

Si quis alteri uel sibi sub alterius nomine, uel
aliena pecunia emerit.

4 50

Si quis eam cuius tutor fuerit, corruperit.

9 10

9 51

Si quis ignorans rem minoris esse, sine decre-			Temporibus & reparationibus appellatio-		
to comparauerit.	5	73	num, seu consultationum.	7	63
Si quis Imperatori maledixerit.	9	7	Temporibus in integrum restitutionis tam mi-		
Si rector provincie, uel ad eum pertinentes			norum & aliarum personarum quæ resti-	2	53
sponsalitia dederint.	5	2	tui possunt, quam etiam heredum eorum.	7	2
Si reus, uel accusator mortuus fuerit.	9	6	Testamentaria manumissione.	5	28
Si sepius in integrum restitutio postuletur.	2	44	Testamentaria tutela.	6	23
Si secundo nupserit mulier, cui maritus usum,			Testamentis, & quemadmodum testamenta	6	21
fructum reliquit.	5	10	ordinentur.	4	20
Si seruus aut libertus, ad decurionatum aspi-	10	32	Testamento militis.	10	15
rauerit.	4	55	Testibus.	12	52
Si seruus exportandus ueneat.	4	36	Thesauris.	2	4
Si seruus extero se emi mandauerit.	5	63	Tractatorijs & statuijs.	5	33
Si tutor uel curator falsis allegationibus ex-	2	25	Transactionibus.	5	42
cusatus sit.	5	55	Tutoribus uel curatoribus illustrium uel cla-	12	44
Si tutor uel curator interuenerit.	5	64	rissimarum personarum.		
Si tutor uel curator non gesserit.	8	30	Tutore uel curatore qui satis non dedit.		
Si uendito pignore agatur.	7	68	Tyronibus.		
Si unus ex pluribus appellauerit.			V		
Si unus ex pluribus heredibus creditoris uel			Vacatione publici muneris.	10	45
debitoris, partem suam debiti soluerit uel			Vbi causæ fiscales, uel diuinæ domus homi-		
acceperit.	8	32	numq; eius agantur.	3	26
Si ut omissam hereditatem uel bonorum pos-			Vbi causa status agi debeat.	3	22
sessionem, uel quid aliud acquirat.	2	40	Vbi cōueniatur qui certo loco dare promisit.	3	8
Solutionibus & liberationibus.	8	43	Vbi de criminibus agi oporteat.	3	15
Solutionibus & liberationibus debitorum ci-			Vbi de hereditate agatur, uel ubi heredes		
uitatum.	11	39	scripti in possessionem mitti postulare		
Solutio matrimonio quemadmodum dos pe-			debeant.	3	20
tatur.	5	18	Vbi de possessione agi oporteat.	3	16
Spectaculis, & scenicis, & lenonibus.	11	40	Vbi de rationcinijs tam publicis quam priua-		
Sponsalibus & arrijs sponsalitijs & proxe-			tis agi oporteat.	3	21
neticis.	5	1	Vbi & apud quem cognitio in integrum re-		
Sportulis & sumptibus in diuersis iudicijs fa-			stitutionis agitanda sit.	2	47
ciendis, & de executoribus litium.	3	2	Vbi fideicommissum peti oporteat.	3	17
Statuis & imaginibus.	1	24	Vbi in rem actio exerceri debeat.	3	19
Stratoribus.	12	25	Vbi petantur tutores uel curatores.	5	32
Studijs liberalibus urbis Romæ, & Constan-			Vbi pupilli educari debeant.	5	49
tinopolitane.	11	18	Vbi quis de curiali uel cohortali aliâue con-		
Suarijs & susceptoribus uini, & cæteris cor-			ditione conueniatur.	3	23
poratis.	11	16	Vbi senatores uel clarissimi ciuilitate uel cri-		
Successorio edicto.	6	16	minaliter conueniantur.	3	24
Suffragio.	4	3	Vestigalibus & commissis.	4	61
Suis & legitimis liberis & ex filia nepotibus			Vestigalia noua institui non posse.	4	62
ab intestato uenientibus.	6	55	Venatione ferarum.	11	44
Summa trinitate, & fide catholica, & ut ne-			Vendendis rebus ciuitatis.	11	31
mo de ea publicè contendere audeat.	1	1	Venditione rerum fiscalium cum priuatis		
Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas			communium.	10	4
pertinere.	11	37	Verborum & rerum significatione.	6	38
Sumptuum recuperatione.	10	67	Vestibus holoberis & auratis, & de intin-		
Superexactionibus.	10	20	etione sacri muricis.	11	8
Superindicto.	10	16	Veteranis.	12	47
Susceptoribus, præpositis, & arcarijs.	10	70	Vetere iure enucleando, & de auctoritate iu-		
Suspectis tutoribus uel curatoribus.	5	43	risperudentium qui in Digestis referuntur.	1	17
T			Veteris numismatis potestate.	11	10
Tabularijs, scribis, logographis, & censua-			Vi bonorum raptorum.	9	33
libus.	10	69	Vindicta libertate, & apud concilium manus		
Tabulis exhibendis.	8	7	missione.	7	1
			Vnde legitimi, & unde cognati.	6	15
			O 2		Vnde

Vnde liberi.	6	14
Vnde ui.	8	4
Vnde uir & uxor.	6	18
Vsucapione pro donato.	7	27
Vsucapione pro dote.	7	28
Vsucapione pro emptore, uel transactione.	7	26
Vsucapione pro herede.	7	29
Vsucapione transformada, & de sublata dis-		
ferentia rerum Mancipi, & nec Mancipi.	7	31
Vsuctu & habitatione, & ministerio ser-		
uorum.	3	33
Vsuris.	4	32
Vsuris & fructibus legatorum, seu fideicom-		
missorum.	6	47
Vsuris rei iudicatæ.	7	54
Vsuris pupillaribus.	5	56
Vt actiones ab herede & contra heredes in-		
cipiant.	4	11
Vt armorum usus in scio principe interdictus		
sit.	11	46
Vt causæ post pubertatem adsit tutor.	5	48
Vt dignitatum ordo seruetur.	12	8
Vt in possessionem legatorum uel fideicom-		
missorum seruandorum causa mittatur &		
quando satisfdari debeat.	6	54

Vt intra certum tempus criminalis quæstio	9	44
terminetur.	8	6
Vti possidetis.		
Vt lite pendente, uel post prouocationem, aut		
definitiuam sententiam nulli liceat impe-	1	21
ratori supplicare.		
Vt nemini liceat in emptione specierum se ex-	10	27
cusare, & de munere sitocomiæ.		
Vt nemini liceat sine iudicis auctoritate signa	2	17
rebus imponere alienis.		
Vt nemo ad suum patrocinium suscipiat ru-	11	53
sticanos, uel uicos eorum.	3	7
Vt nemo inuitus agere uel accusare cogatur.		
Vt nemo priuatus titulos prædij suis uel alie-	2	16
nis imponat, uel uela regia suspendat.		
Vt nullus ex uicaneis pro alienis uicaneorum	11	56
debitis teneatur.		
Vt nulli patriæ suæ administratio sine speciali	1	41
permisso principis permittatur.		
Vt oēs iudices tā ciuiles quā militares post		
administrationē depositā quinquaginta dies	1	49
in ciuitatibus uel certis locis permaneant.	2	11
Vt q̄ defunt aduocatis partiū, iudex suppleat.		
Vxoribus militum, & eorum qui Reipublicæ	2	52
causa absunt.		

NOVELLAE CONSTITVTIONES

SECUNDVM LITERARVM ORDINEM, PROVT
uulgo allegantur ex editione uetere, digestæ.

A	Collatōes.	Titul.	Cōstōnes.	C	9	11	128
Adiutoribus quæstoris.	4	14	35	Collatoribus & alijs capitulis.	4	6	27
Administrantibus officia in sacris appel-				Comite Isauriæ.	6	13	84
lationibus.	3	7	20	Consanguineis & uterinis fratribus.			
Administratoribus.	7	7	95	Constitutio ad Bonum quæstorem exerci-			
Aequalitate dotis, & propter nuptias do-				tus ordinat appellatōes à quinq; pro-	5	5	50
nationis, & augmento dotis, &c.	7	9	97	uincijs, Caria, & Cypro, & Cycladi-			
Alienatione & emphyteusi, & locatione,				bus, &c.			
& hypothecis, & alijs diuersis con-				Constitutionem quæ ex adscriptio &			
tractibus, &c.	9	3	120	libera natos, liberos esse uult, non ijs	5	9	54
Appellationibus, ad quemnā remittantur,				qui ante, &c.			
si res ob quā appellatio instituitur, non				Constitutio quæ dignitatibus & episcopa-	6	10	85
supra auri libras decē ualeat.	4.	ante titulū.	3	tu filium liberat patria potestate.	8	6	105
Appellationibus, & intra quæ tempora				Consulibus.			
debeat appellari.	4	2	23				
Appellationibus Siciliae.	6	4	75	D			
Appellationibus, ut si mota apud appella-				Debita impensa in exequijs defuncto-	5	14	59
tionis iudicem, &c.	7	5	93	rum.	4	17	38
Apud quos oporteat causam dicere mo-				Decurionibus & filijs eorum.	3	2	15
nachos & ascetrias.	6	8	79	Defensoribus ciuitatum.			
Argentariorum contractibus.	9	19	136	Depositione Anthimi & Seueri, & Pe-	4	21	42
Armenijs.	3	8	21	tri, &c.			
Armis,	6	14	85	Deposito & denuntiationibus inquilino-			
				rum, & de suspendēda administratio-	6	17	88
				ne panum.			
				Descriptione quatuor præsidum Arme-	4	10	3
				niz.			Donat

Donationibus à curialibus factis, siue ab intestato, uel testamento eorum successoribus.

E

Ea que raptori suo nubit.	8 2	101
Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione.	9 32	150
Ecclesiasticis titulis & priuilegijs, alijsq; capitulis.	5 1	46
Ecclesijs constitutis in Africa.	9 14	131
Edictu de his qui luxuriantur contra naturam.	4 16	37
Edictum pientissimi domini nostri Iustitiani, de formula artificum.	9 23	141
Exemplum sacre forme de appellationibus.	9 5	122
Exemplum sacre pragmatice forme de usuris.	9 9	126
Exequutoribus, & de his qui conueniuntur & reconueniuntur.	9 42	160
Exhibendis & introducendis reis, & ut hi, qui conueniuntur post uicesimum diem, &c.	7 8	96

F

Fideiussoribus & mandatoribus, & solutionibus.	5 8	53
Filijs ante dotalia instrumenta natis.	1 4	4
Forma prefectorum prima, <i>ωπει επιβοα λωμ</i> . De adiectionibus, &c.	3 6	19
Forma PP. secunda, <i>γερνός τύν ωπει ουδισλωμ</i> , i. De hominibus qui eidem domino subiecta pradia possident.	9 48	166
Forma PP. uicesima quarta, <i>γερνός τύν ωπει ουμς ωος δει</i> , &c.	9 50	168
	9 49	167

G

Generalis forma de prospectu in mare, scripta Dominico, &c.	9 47	165
---	------	-----

H

Hec constitutio in nouat constitutionem, que prescriptionem centū annorum locis uenerabilibus dederat.	8 12	11
Hec constitutio interpretatur priorem constitutionem De his qui ingrediuntur monasterium, &c.	6 5	76
Heredibus.	9 46	164
Heredibus ab intestato uenientibus, & de agnatorum iure sublato.	9 1	118
Heredibus & Falcidia.	1 1	1
His qui eunuchos faciunt.	9 24	142
His qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per scripturā manus propria, &c.	5 4	49
His qui in osroena illicitas contrahunt nuptias.	9 36	154
His qui mutuum dant agricolis.	4 12	33
Hortulanis Constantinopolitane ciuitatis.	5 19	64

I

immensis donationibus in filios factis.	7 4	92
Incestis & nefarijs nuptijs.	2 7	12
Indulgentia illicitē contractarum nuptiarum.	9 22	139
Indulgentia reliquorum publicorum.	9 30	148
Infantibus expositis.	9 35	153
In medio litis non fieri sacras formas, aut sacras iussiones, sed secundum antiquas leges generales lites decidi.	8 14	113
Instrumentorum cautela & fide, & prium de deposito & mutuo, &c.	6 2	73
Interdictis collegijs hereticorum.	9 15	132
Interpretatio quomodo quæ duplum excedant usuræ, non præbeantur.	9 21	138
Iudicibus, & ut nullatenus cum iureiurando eligatur aliquis iudex, quod permaneat ei, &c.	6 11	82
Iureiurando à moriente prestito propter mensuram sue substantiæ.	5 3	48
Iusiurandum quod præstatur ab his qui administrationes accipiunt.	2 3	9

L

Lenonibus.	3 1	14
Litigiosis, & de decima parte litis ab actore præstanda.	8 13	112

M

Mandatis principum.	3 4	17
Mensura ordinandorum clericorum.	3 3	16
Moderatore Arabiæ.	8 3	102
Moderatore Helenoponti.	4 7	28
Monachis.	1 5	5
Mortis causa donationibus curialium.	6 16	87
Muliere raptum passa.	9 25	143

N

Nauticis usuris.	8 11	110
Ne decurio aut cohortalis, &c.	9 33	151
Ne iudei, Samaritani, & heretici per causam religionis & cultus sui curiali fortuna liberentur.	4 24	45
Neq; uirum quod ex dote est, neq; mulierem ex sponsalitia largitate lucrū proprium habere, &c.	7 10	98
Ne quis cogatur bonis cedere.	9 18	135
Ne quis mutuum dans agricolæ, terram eius teneat, &c.	4 11	32
Ne quis quod agricolæ mutuum pecuniam dedit, &c.	4 13	34
Ne sacre forme quæ de causis procedūt publicis aliter robur accipiāt, quam gloriosiss. prefectorum, &c.	9 34	151
Non alienandis aut permutandis ecclesiasticis rebus immobilibus, aut in specialem hypothecam dandis, &c.	2 1	7
Non eligendo secundò nubentes mulieres, & alienatione, & lucro antenu-	0 3	ptialis

ptialis donationis, & de successione	1	2	2
earum, filijs suis.			
Noui operis nuntiatione maritimi aspe-	5	18	63
ctus			
Nuptijs.	4	1	22
O			
Officinis siue tabernis Constantinopolita-	4	22	43
ne urbis, & ut mille tantum & centum			
officinae, &c.			
Ordinatione episcoporum & clerico-	9	20	137
rum.			
Ordine Senatorum, & consultationi-	5	17	62
bus.			
P			
Præside Pisidiæ.	4	3	24
Prætoræ Lycæoniæ.	4	4	25
Prætoræ Paphlagoniæ.	4	8	29
Prætoribus populi.	2	8	13
Prætoræ Siciliæ.	8	5	104
Prætoræ Thraciæ.	4	5	26
Privilegijs archiepiscopi primæ Iustiniæ,	2	6	11
na, &c.			
Privilegijs dotis hæreticis mulieribus non	8	10	119
præstandis.			
Proconsule Cappadociæ.	4	9	30
Proconsule Palestiniæ.	8	4	103
Prole partienda inter rusticos.	9	38	156
Prouinciarum præsidibus.	9	43	161
Q			
Questore.	6	9	80
Questoribus, id est Præfectis insula-	4	20	41
rum.			
Quibus modis naturales efficiantur sui,	7	1	89
& de eorum ex testamento siue ab in-			
testato successione.			
Quibus modis naturales filij efficiantur	6	3	74
legitimi & sui, supra illos modos, &c.			
Quomodo oporteat episcopos et reliquos	1	6	6
clericos ad ordinationem adduci, &c.			
Quomodo oporteat milites transitum in	9	13	130
ciuitatibus facere, & de introitu.			
Quomodo oporteat monachos uiue-	9	16	133
re.			
R			
Referendarijs palatij.	2	5	10
Reis promittendi.	7	11	99
Releuatione tributorum publicorum.	9	45	163
Reliquis publicis non exigendis, & de	9	29	147
discussionem diuersarum actionum.			
Restitutionibus, & ea quæ parit undeci-	4	18	39
mo mense post uiri mortem.			
Restitutionibus.	8	9	108
Rusticis qui in alienis prædijs nuptias	9	39	157
contrahunt.			

S			
Sacra forma transmissa Dominico glo-	9	44	162
riosis, præfecto, De diuersis capitulis.			
Samaritis.	9	12	129
Samaritis.	9	26	144
Sanctiss. episcopis, & Deo amabilibus et	9	6	123
reuerendis Clericis & Monachis.			
Scenicas non solum si fideiussores præ-	5	6	51
stent, sed etiam si iusiurandū dent, &c.			
Successoribus eorum qui in Africa de-	4	15	36
gunt.			
T			
Tabellionibus, & ut protocolla dimit-	4	23	44
tant in chartis.			
Tempore non solutæ pecuniæ super do-	8	1	100
te.			
Testamentis imperfectis à parentibus in	8	8	107
filios factis, & de diuisione rerū, &c.			
Testibus.	7	2	90
Triente & semisse, & successione filio-			
rum & nepotum naturalium, uel col-	3	5	18
lationibus, aut, &c.			
V			
Vfuris nauticis.	8	7	106
Vfuris supra duplum non computandis.	9	21	138
Vt ab illustribus & qui super eam digni-			
tatem sunt, omnimodo super pecuniâ,	5	26	71
rijs, &c.			
Vt clerici apud proprios episcopos pri-	6	12	83
mum conueniantur, et post hoc apud			
ciuiles iudices.			
Vt clerici qui recedunt, alijs pro eis sub-	5	12	57
rogatis, præbeant subrogatis emo-			
lumenta, &c.			
Vt consensu matrimonium solui pos-	9	23	140
sit.			
Vt constitutio sacratis. Imperatoris, de	5	23	68
successione nuptialium lucrorum,			
quæ apædiæ, &c.			
Vt cum de appellatione cognoscitur, seu	8	16	115
cundū illas leges debeat iudicari, quæ			
tempore late sententiæ & suggestio-			
nis obtinebant, &c.	5	10	55
Vt de cætero commutationes ecclesiasti-			
carum rerum non fictæ fiant, &c.			
Vt de cætero nullam licentiā habeat dux	9	27	145
aut Biocolyta Lydiæ & Lycæoniæ in			
Phrygiam utramq; & Pisidiam ad-			
uenire.			
Vt defuncti seu funera eorum non iniu-	5	15	60
rientur à creditoribus, & ut consilia-			
rijs, &c.	9	40	158
Vt deliberandi ius etiam ad impuberes			
transmittatur.			
Vt Dei amantissimi episcopi cum pro-	9	31	149
uinciarum indigenis, &c.			
Vt determinatus sit numerus clericorum	1	3	11
sanctiss. maioris ecclesiæ, &c.			

Vi differentes iudices audire interpellan- tium allegationes, cogantur ab episco- pis hoc agere, et ut quando in suspicio- nem, &c.			neq; promiserunt dare iudicibus, neq; dabunt, & de sportulis, &c.	9 7 124
Vi diuina iussiones subscriptionem habe- ant gloriosissimi questoris.	6 15 86		Vt matres etiam tutelæ rationibus obno- xie sint.	9 37 155
Vt ea quæ uocantur insinuatia super cle- ricis, in maiore quidem ecclesia den- tur, &c.	8 15 114		Vt neq; miles neque foederatus obseruetur domui priuata, aut possessioni alicuius.	8 17 116
Vt ecclesia sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia secundum ipsam sita ci- uitatem.	5 11 56		Vt non fiant pignorationes pro alijs per- sonis, & ut sicut principum donatio- nes, &c.	5 7 52
Vt etiam ecclesia Romana centum annorū gaudeat prescriptione.	4 19 40		Vt non liberetur curiali fortuna Iudæi, nec Samaritani, aut heretici occasione eo- rum religionis, &c.	4 24 45
Vt exactione instante dotis primæ & se- cundæ, uiro ad secunda uota migranti preponatur uxor prima, &c.	2 4 9		Vt non luxurientur homines contra natu- ram, nec iurent per capillos Dei, &c.	6 6 77
Vt si diuina nouæ constitutiones post insinua- tionem earum post duos menses ualeant. Parcat autem, &c.	7 3 91		Vt nullus fabricet oratorij domos præter uoluntatem episcopi, & ut deputet prius, &c.	5 22 67
Vt fratrum filij succedant paternæ heredi- tati, ad imitationem fratrum, etiā ascen- dentibus extantibus, & ut mulieres, &c.	5 21 66		Vt nulli iudicum liceat habere loci serua- torem, nisi certis ex causis diuina con- cesserit iussio.	9 17 134
Vt hi qui obligas se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis, &c.	9 10 127		Vt omnes obediant iudicibus prouincia- rum, & in criminalibus, & in pecunia- rijs, &c.	5 24 69
Vt immobilia ante-nuptialis donationis neq; hypotheca dentur, neque omnino alienentur, &c.	6 1 72		Vt ordinariæ præfecturæ urbanæ & Præ- torianæ duæ & præfecturæ quæ in cin- gulo, &c.	5 25 70
Vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant.	5 16 61		Vt particulares usurarum solutiones in du- plum computentur.	9 4 121
Vt iudices non expectent sacras iussiones, sed quæ uidentur eis decernant.	5 13 58		Vt preponatur nomen Imperatoris docu- mentis, & ut Latinis literis apertius tempora inscribantur.	5 2 47
Vt iudices sine quoquo suffragio fiant.	9 8 125		Vt quæ circa Viminaciū sunt ecclesiæ, sub proprio archiepiscopo sint, &c.	2 ante titulū 6
Vt liberi de cætero aureo non indigeant annulo, & ut pristinis restituantur na- talibus, &c.	2 2 8		Vt restitutiones fideicomissi usq; ad unum gradum consistant.	9 41 159
Vt liceat Hebræis secundum formā hinc tra- ditam sacras scripturas Latine, uel Græ- cè, uel alia lingua, &c.	6 7 78		Vt sine prohibitione matres debitrices, & creditrices, tutelam gerant minorum, &c.	7 6 94
Vt liceat matri & auiæ, & alijs parētib; post legitimam partem liberis dereli- ctam, &c.	9 28 146		Vt sponsalitia largitas specialis sit contra- ctus, & de diuersis capitulis.	9 2 119
Vt litigantes iurent in exordio litis, quia	8 13 117		Vt terrule, uel domus, uel uinea sanctiss. ec- clesiæ Mysiæ in redemptionē captiuo- rum, &c.	5 20 65

TITVLI QVI NOVELLIS IVSTI-

NIANI IMP. PRAEPONVNTVR IN GREG.

Haloandri interpretatione, alphabetica serie
digesti.

A	Cōfōnes.	rum.	120
Adiutoribus questoris.		Appellationibus.	23
Aequalitate dotis & donationis ante nuptias: ha- bet autem & alia capitula.	35	Appellationibus Siciliæ.	138
Alienatione & emphyteusi rerum ecclesiastica=	97	Appellationibus, ut si mota apud appellationis iu- dicem causa litigatores ad arbitros deueniant, intereaq; temporis biennium decurrat, & con- tingat denuo causam ad appellationis redire iu- dicem, ne biennij decursus obijciatur.	93
		O 4	Apud

Apud quem oporteat appellatiōes in quinq; provincijs, Caria, Cypro, Cycladibus insulis, Mysia & Scythia interpositas examinari.

41

Apud quos oporteat litigare monachos & ascetrias.

79

Argentariorum contractibus.

136

Armenijs, ut & ipsi per omnia Romanas sequantur leges.

21

Armis.

85

C

Casu militie.

138

Clericis qui a suis destiterunt ecclesijs. Item de his qui oratoria edificant.

57. 61

Comite Isaurie.

27

Consanguineis & uterinis fratribus.

84

Constitutio CXV. sex habet capitula. 1. Ut cum de appellationibus & retractationibus & relationibus iudicum cognoscitur, secundum illas leges controuersie decidantur quae tempore latae sententiae & suggestionis obtinebant, non quae postea promulgatae sunt. 2. Si altera litigantium pars renuntiet se allegationibus contentam fore, altera uero differat quasi non contenta, iudex dato unius, & item alterius, & tertij mensis dilationem: his autē praeteritis non amplius expectato, sed proferto sententiam.

3. Quae causae ingratitudinis rationabiliter filijs obijci possint a parentibus. 4. Quae rursum causae ingratitudinis rationabiliter possint parentibus obijci a filijs. 5. Ut luges et qui genere illis proximi sunt, nulla de causa intra nonum diemprehendantur uocenturq; in ius. 6. De Constituta pecuniae obligatione & sponsonibus, si quis ita pecuniam constituat aut spondeat, Satis tibi facio: aut, Satis tibi fiet a me, & hoc, & illo: aut, Satis tibi fiet a me, aut hoc, aut illo.

115

Constitutio CXVIII. quae iura Agnationis & cognationis tollit, & praescribit successiones ab intestato.

118

Constitutio.

140

Constitutio quae per dignitates & episcopale munus filios liberat potestate patria.

81

Consulibus.

105

Consultationibus.

62

D

Decurionibus.

101

Decurionibus, ut accepta dignitate praefectoria, tunc demum curia liberentur, cum in actu positum acceperint.

70

Decurionibus, ut filijs suis decurionibus dodrantem relinquant.

38

Defensoribus ciuitatum.

15

Deposito & attestatione ad inquilinos facta, item de suspensione erogationis panum ciuiliu.

88

Descriptione quatuor praesidum Armeniae.

31

Diuersis capitulis, & solutione matrimoniorum.

117

Donatione mortis causa facta a decurionibus. Duobus reis promittendi, qui uice mutua fideiussores accepti sunt.

324

87

99

E

150

Ea quae raptori suo nubit.

Ecclesiasticis canonibus, & priuilegijs quae sacrosanctas respiciunt ecclesias.

131

123

Ecclesiasticis diuersis capitulis.

Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione.

46

37

Ecclesijs constitutis in Africa.

132

Edictum de fide, Constantinopolitanis.

123

Edictum de forma artificum.

Edictum de his qui luxuriantur contra naturam.

141

Executoribus, & his qui conueniuntur & re conueniuntur.

96

126

Exemplum sacrae formae de appellationibus.

160

Exemplum sacrae pragmaticae formae de usuris. Exequijs quas fieri oporteat in defunctorum suarationibus.

59

Extremis uoluntatibus & bonorum in filios diuisionibus.

107

F

19

Filijs ante dotalia instrumenta natis.

G

Generalis forma de prospectu in mare scripta Dominico gloriosiss. praetiorum praefecto.

165

H

Hebraeis, quomodo oporteat eos scripturas legere.

146

Haec constitutio interpretatur priorem constitutionem, quae de his lata est qui ingrediuntur monasteria, & substantias suas consecrant, & ex quo ipsam tempore ualere oporteat.

75

164

Hereditibus.

65

Hereditibus & Falcidia.

142

His quae relicta sunt ecclesiae Mysiae.

154

His qui eunuchos faciunt.

33

His qui in Osdroena illicitas contrahunt nuptias.

23

His qui mutuum dant agricolis.

64

His qui nuptias iterant.

92

Hortulanis.

12

I

Immensis donationibus collatis in filios.

148

Incestis & nefarijs nuptijs.

153

Indulgentia tributariorum reliquorum.

138

Infantibus expositis.

125

Interpretatione a principe facta, & ut usurae paritculatim solutae duplum sortis non excedant.

Iudicibus.

82

Iudicibus, & ne cum iureiurando deligantur. Et ut iudices modis omnibus appellationes suscipiant. Item ne iudices sacra alicui formae, quae lite pendente facta sit de hoc, quomodo litem decidat oporteat, attendant.

117

lura agnationis tollit, et præscribit successiones ab intestato.
iureiurando quod moriens de modo sui patrimonij præstitit.
iurandum quod præstari solet ab ijs qui officia suscipiunt.

L

Liberis, quomodo eos oporteat, uel legitimos, uel naturales intelligi, & de indotatis nuptijs.
Litigatoribus, & de sportulis, & ut quæ iubentur referendarij compleant, neque se causæ immiscuant, & per se exequantur.
Religiosis, & de cautione, quæ ante reorum citationem præstari debet ab actoribus, & quando actor priuilegio uti nequeat, quod inuitus agere compellatur.

M

Militibus.
Moderatore Arabiæ.
Moderatore Helenoponti.
Monachis, & Ascetijs, & eorum conuersatione.
Monasterijs & Monachis, & eorum antistitibus.
Mulieribus fide hæreticis.
Muliere raptum passa.

N

Naturalibus liberis.
Ne à mulieribus quæ se prostituunt, fideiussor aut iurandum exigatur, quod hoc genus uitæ deserturæ non sint.
Ne decurio, aut cohortalis perducatur in ius sistam turæ iudicio circa iurisdictionem principis, quæ in finietur præfatis.
Ne defuncti, seu reliquæ eorum à creditoribus afficiantur contumelia, & ne adfessores cognitionem causarum absq; iudicibus suscipiant.
Ne in medio litis fiant sacræ formæ, aut sacræ iurisdictiones, sed secundum generales leges causæ decidentur: & ut præsens constitutio ante personarum in iudicio confirmationem inferatur a iudicarijs.
Ne iudei, Samaritani, & hæretici, per causam religionis et cultus sui curiali fortuna liberentur, sed cum curialibus muneribus subdantur, priuilegijs eorum non persuadantur. Item ut iidem possint contra orthodoxos, qui curiali fortune subditi sunt, testimonium dicere, ut qui præclare pro orthodoxa republica testimonium perhibeant.

Ne libertini de cetero iure aureorum annulorum et restitutorum natalium opus habeant. Item ut dotatum instrumentorum confectio in libertinabus ipso etiã facta legitimas reddat nuptias, & suos patri filios. Si forte ea ancilla sit, ut ipsa dotis confectio libera existat, & nuptiæ legitimæ, & ex eo progeniti sui patri filij sint.
Ne mulieres quæ nuptias iterant, electionem habeant, in quem filiorum donationem ante nuptias conferant, deq; alijs capitulis.

Ne personæ, uel rei, uel auri alterius pro alio oppignerationes fiant, sed oppigneratione obleso eius quadruplū restituatur. Item ne pro eo qui uel percussit, uel aliqui damnum irrogauit, alius percutiatur, aut qualitercunq; damnum sentiat. Et ne donatio à priuato in imperatorem facta, indigeat actorum publicorum confectio.

Ne quis cogatur bonis cedere.

Ne quis mutuum dans agricolæ terram eius teneat. Itē quā magnas usuras creditores ab agricolis debeant percipere.

Ne quis oratorium citra scientiam episcopi ædificet, & ut prius definiat quæ ad curam & institutionem oratorij ædificandi necessaria futura sint. Et ne episcopi absint à suis ecclesijs: ac de alienatione immobilium rerum ecclesiasticarum.

Ne quis quod agricolæ mutuum pecuniam dedit, illius terram detineat: & quem usurarum modum creditores accipere debent ab agricolis.

Ne quo in loco per imperium Romanum lenones sint.

Ne sacræ formæ quæ de causis procedunt publicis aliter robur accipiant, quā gloriosiss. prætoriorum præfectis insinuate sint, uel fuerint, illiq; habeantur rate.

Ne uir ex dote, aut mulier ex donatione ante nuptias proueniens lucrum proprietatis iure teneat, sed conseruet dominium filijs suis, uel si ad secundas nuptias non ueniant, in lucro solum usumfructum obtinentes. Et ut qui diuortio matrimonium dirimunt, si dotem aut ante nuptias donationem lucentur, similiter & ipsi dominium filijs conseruent: persona quæ usumfructum habet, cogenda filios alere. Si uerò bona gratia soluatur matrimonium, & uideantur quædam occasione damni dati detenta esse: ut hac arte perempta, quæ detinentur, ea reseruentur filijs.

Non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis immobilibus, aut in specialem hypothecam dandis creditoribus, sed ut sufficiant generales hypothecæ.

Notitia siue index eius quantitatis, quæ pro singulis infra designatis officijs consuetudinum nomine ab ijs qui ea administrant præstari debet, nemine ultra præscripta audente quidquā amplius, uel dare, uel accipere.

Novis operibus contra prospectum in mare.

O

Officijs quæ ministrant in sacris appellationibus.

Officijs siue tabernis Constantinopolitane urbis, & ut mille tantum & centum officinæ sacrosanctæ maioris ecclesiæ excusentur: omnes reliquæ, ad quemcunq; dominum pertineant, consuetæ obeant munia.

P	
Partiarijs solutionibus usurarum in duplum com- putandis.	110
Plebeis prætoribus.	13
Præcepta Præsidum.	17
Præside Pisidie.	24
Præture Lycaoniæ.	25
Præture Paphlagoniæ.	29
Præture Siciliæ.	104
Præture Thraciæ.	26
Priuilegijs Archiepiscopi Iustinianæ primæ, & se- de P. P. Illyrico in Pannoniam secundam, id est, Iustinianam primam transferenda.	136
Proconsule Cappadociæ.	30
Proconsule Palæstinæ.	103
Prole partienda inter rusticos.	156
Prouinciarum præsidibus.	161
Publicis tributis expediendis & soluendis, neq; nõ alijs capitulis.	128

Q

Quæstore.	80
Quod constitutio quæ ex adscriptio & libero na- tos liberos esse uult, non his qui ante, sed qui post constitutionem nati sunt profit, & ut ue- nerabilium domuum Oeconomi immobiliũ ad inuicem rerum ecclesiasticarum commutatio- nes faciant, decreto prius interposito, excepta hac maiore ecclesia.	54
Quomodo instrumentis quæ apud iudices insinuan- da sunt fidem apponere oporteat.	73
Quomodo oporteat episcopos et ceteros clericos ad ordinationem perducere, & de expensis eccle- siarum.	6

R

Referendarijs sacri palatii.	11
Reis qui ingrediuntur ad expediendam appellatio- nem, deq; instrumentis priuata manu conscri- ptis prolatis ab eo qui cum agitur. Item de iu- ramento dilationis, ut iuramento calumniæ con- nectatur, quod semel tantum pro omni proba- tione præstari solet.	50
Releuatione tributorum publicorum.	163
Remissio poenæ illicitè contractarum nuptiarum.	139
Restitutionibus.	108
Restitutione dotaliũ rerum et ad donationem ante nuptias pertinentium. Item de ea quæ undecimo mense post obitum mariti parit.	39
Rusticis qui in alienis prædijs nuptias contrahunt.	157

S

Sacra forma transmissa Dominico gloriosiss. præ- toriorum Illyricanorũ præfecto de diuersis ca- pitulis.	162
Sacris iurisdictionibus.	114
Samaritanis.	144
Successoribus eorum qui in Africa degunt.	36

T

Tabellionibus & ut Protocolla relinquāt in char- tis.	44
--	----

Tempore actionum quæ sacris locis competunt.	328
Tempore non numeratæ dotalis pecuniæ.	111
Testibus.	100
Transitu militum.	90

V

Vicarijs, seu locum tenentibus. Item de mulieribus adulterium committentibus, & alijs capitulis.	134
Vfuris nauticis.	110
Vfuris nauticis.	130
Vt Anthimus, Seuerus, Petrus, Zooras, & reliqui heretici, ecclesiastico gradu detrahantur.	42
Vt clerici apud proprios episcopos primum con- ueniantur, & post hic apud ciuiles iudices.	83
Vt clerici ex una ecclesia in aliam transferantur ad supplendum deficientium statutum numerum.	16
Vt constitutio pientissimi principis quæ in suce- ssionibus nuptialium lucrorũ ex pacto, S I L- B E R I N O N E X I S T E N T, lucra in- troducitur, in facti speciebus quæ post constitutio- nem inciderint obtineat: in illis uero, quæ ante illam incidissent, Leonis constitutio locum ha- beat.	68
Vt creditores primum aggrediantur principales debitores, mox illis soluendo non existentibus secundò mandatores etiam aut constitutæ pecu- niæ reos, aut fideiussores.	4
Vt de cetero commutationes rerum ecclesiastica- rum nõ fictæ fiant ad pijsimum imperatorem, & hoc modo ad alias personas legitimas trans- eant res, sed hæc tantummodo fiant ad impe- rialem domum, & ut liceat perpetuas emphy- teuses agi ab oratorijs in oratoria, decreto ui- delicet interposito, excepta hac maiore transeat sine tamen in priuatam personam transeat emphyteusis.	55
Vt deliberandi ius etiam ad impuberes transmi- tatur.	158
Vt determinatus sit numerus clericorum sanctissi- mæ maioris ecclesiæ, neq; non ceterarum san- ctissimarum ecclesiarũ huius Augustissimæ ur- bis.	3
Vt donatio propter nuptias specialis cõtractus sit, & de alijs capitulis.	119
Vt ea quæ præfectis aut largitionibus, aut rebus priuatis, aut sacro patrimonio debentur in re- liquis, in quacunque specie usq; ad præteritam septimam indictionem & ipsam indulgean- tur.	147
Vt ea quæ uocantur insinuatia super clericis in maiore quidem ecclesia dentur, in alijs autem ecclesijs penitus non dentur.	56
Vt ecclesia Romana centum annorũ gaudeat præ- scriptione.	10
Vt ecclesia sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia quæ in ipsa & circa ipsam habet ciui- tatem.	40
Vt fratrum filij succedant pariter ad imitationem fratrum, ascendentibus etiam exstantibus, & ut mulieres	

mulieres nō insinuata ante-nuptiali donatione non ledantur: non insinuans aut uir, uel si com-
petat nuptiale lucrum, eo non fruatur. Et rur-
sus, ut mulieres non secundo nubentes dominæ
sint partis sponsalitiæ largitatis, quantum pars
facit unius filij: & ut similes sint pœnæ utriusq;
sexus, dum sine causa rationabili repudiū mit-
tuntur.

127 Illustres in pecuniarijs omnimodo per procu-
ratores causas agant: cum uerò de iniuria cri-
minaliter agitur, duntaxat secundum priuile-
gium ipsi ad hoc concessum, clarissimis autem
tam per se, quam per procuratores liceat pecu-
narias causas agere.

71 Imperatoris nomen in instrumentis & actis pu-
blicis preponatur, & ut tempora, quæ Latinis
designantur litteris, manifestius scribantur.

47 In priuatis domibus sacra mysteria non fiant.

57 Ut magistratus à deposita administratione quin-
quaginta dies commorentur in suis prouincijs,
sue militarem, sue ciuilem functionē gesserint.

95 Ut matres etiam tutelæ rationibus obnoxie sint.

155 In noua constitutiones post alios duos menses, q̃
insinuatae fuerint obtineant. Item parcat his
qui subtilitatem cōstitutionum in te-
stamentis non obseruant, relinquen-
do quadrantem, aut hæredis nomen
nō inscribendo, aut nō nuncupando.

66 Ut nullam de cætero licentiam dux aliquis aut co-
hibendis uolentijs prepositus habeat ad utram-
que Phrygiam accedendi, aut aliquos ipsis con-
iunctos eo dirigendi, ut quosdam comprehen-
dant. Sed neq; earum prouinciarum incolæ ad
eos qui tales magistratus in Lycæonia, & item
Lydia gerunt decurrat, apudq; ipsos contra ali-
quos querelam instituât, cum ciuiles magistra-
tus abunde sufficiant ad huiusmodi emergentes
casus persequendos.

145 Ut omnes prouinciarum magistratibus obtempe-
rent, sue de criminibus sue de pecunijs agatur,
& ut causæ illæ examinentur, nemine prorsus
exemplo per aliquod priuilegium, absq; sacra
pragmatica forma.

69 Ut particulares usurarum solutiones in duplum cō-
putentur.

121 Ut præfides absq; ulla datione pecuniæ ad officia
mutantur.

8 Ut præfides qui interpellantis allegata audire dif-
ferunt, compellantur id facere ab episcopis. Et ut
si quis præfide suspectum habet, in cognitio-
nem litis adhibeat societq; etiā ciuitatis episco-
pum. Item ut qui à præfide offensionem patium-
tur & iniuriam, adeant ea de re episcopū. Deq;
alia cautela, quæ ab episcopis omnino corro-
borari, fieri uerò debet à præfidibus.

86 Ut primæ et secundæ dotis exactione instate, nem-
pe uiro ad secundas digressis nuptias, prior uxor
aut ex priore matrimonio suscepti liberi præse-

rantur. Vtq; si uxor aut is qui dotē pro ea con-
scripsit, in dotem cōscripta tradere noluerit, &
maritus ea suscipere differat, soluto matrimo-
nio nihilo minus ab eo per ipsum cōscripta exi-
gatur donatio ante nuptias. Et ne donationem
ante nuptias præstet, qui quo minus dotem acci-
peret, in causa non fuit.

91 Ut qui contra naturam luxuriantur, & per Deum
adiurant, item blasphemias in Deum ingerunt,
afficiantur supplicio.

77 Ut qui prouincialem hominem extra territorium
suum in ius producit, cautionem præbeat, quod
nisi litem obtineat, præstaturus sit quantum iu-
dex eum qui calumnia tentatus est accipere sta-
tuerit. Item ut qui libellū suscipit ad deliberan-
dum, an iudicio disceptare uelit, aut datum tole-
rare iudicem, uiginti dierum spatium habeat.

Præterea quod qui post iuratoriam cautionem
in iudicio nō comparet, omnem litis impensam
debeat actori persolvere, & deinceps causam
dicere datis fideiussorib. Insuper de hypo-
thecis militiarum, quæ ex casu uocan-
tur, quæ personæ, & quando hoc ius
habeat. Postremo & de indotatis uxo-
ribus, & ut ipsæ quartam partem in
substantia uiri habeant, & item uir in
substantia uxoris, quando inops qui
superstes mansit.

53 Ut qui se res minorum obligatas habere perhibet,
aut eis obligati sunt, ad illorum gubernationem
& tutelam penitus non accedant. Et ut curato-
res nullo modo cessiones suscipiāt aduersus eos
quorum curā gerunt gesserintue. Et ut hæc ge-
neraliter in omni curatione ualeant, in quibus
casibus leges curatores dari præcipiūt. Item de
administratione pecuniarum illis competentium,
& quando eas deponi oporteat, aut redditus ex
eis comparari.

72 Ut res immobiles donationis ante nuptias à mari-
to, ne consentiente quidem uxore, uel pignori
obligari, uel omnino alienari liceat, nisi postea
æquè illi satisfieri possit: eademq; ut & in dote
obtainet.

61 Ut restitutiones fideicommissi usq; ad unum gradū
consistant.

159 Ut sine ullo impedimento matres filiorū tutelā sus-
cipiant, licet obnoxios eos sibi habeat, aut etiā
ipsæ illis obnoxie sint, quamuis iusturandū non
præstent, quod nuptias iteraturæ non sint.

94 Ut si plures filij non sint, quam quatuor, legitima
portio censeatur triens: si ultra quatuor, semis.
Et ut naturales liberi nulla existente prole legi-
tima, unā cum matre ab intestato sextantiē acci-
pian. Et ut collatio tam ex testamēto, quam ab
intestato cōpetat, nisi expressis uerbis testator
id prohibeat. Et de diuisione bonorū in liberos
facta à parentibus: & de eo qui proprium chi-
rographum inficiatur: deq; alijs capitulis.

CONSVETVDINVM FEVDALIVM

TITVLI ORDINE ALPHABETICO DIGESTI.

331

A	Libri	Tituli
Agnatus, uel filius defuncti possit retinere feudum repudiata hereditate.	2	45
Apud iudicem, uel curiam domini quæstio feudi debeat terminari.	2	46
Ille, qui interfecit fratrem domini sui, feudum amittat.	2	37
Maritus succedat uxori in beneficio.	1	15
Mutus, uel aliis imperfectus feudum retineat.	2	36
Remoueri debeant testes, qui pares esse desierunt.	2	19
Apud quem, uel quos controuersia feudi definiatur.	1	18
C		
Constitutiones feudales domini Lotharij Imperatoris, quas ante ianuam beati Petri in ciuitate Romana condidit obseruandas.	1	19
D		
Alienatione feudi.	1	13
Alienatione paterni feudi.	2	39
Allodij.	2	54
Beneficio fratris, & qualiter frater in beneficium fratris succedat.	1	20
Capitaneo, qui curiam uendidit, an intelligatur beneficium uendidisse.	2	51
Capitulis Corradi.	2	40
Clerico, qui inuestituram facit.	2	35
Consuetudine recti feudi.	2	33
Contentione inter dominum & fidelem de inuestitura feudi.	1	10
Contentione inter dominum & uasallum de inuestitura feudi.	1	23
Contentione inter me & dominum de portione feudi fratris mei defuncti.	1	12
Controuersia feudi apud pares terminanda.	2	16
Controuersia inter dominum & emptorem feudi.	2	42
Controuersia inter episcopum & uasallum.	2	20
Controuersia inter masculum & foeminam de beneficio.	2	41
Controuersia inter uasallum & alium de beneficio.	2	43
Duobus fratribus à capitaneo inuestitis.	2	18
Eo, qui finem fecit agnato de feudo paterno.	2	49
Eo, qui sibi, uel heredibus suis masculis & foeminis inuestituram accepit.	2	17
Feudi cognitione.	2	1
Feudo dato in uicem legis commissoriae reprobando.	1	27
Feudo foeminae.	2	30

Feudo guardie & Castaldie.	1	2
Feudo marchie, uel ducatus, uel comitatus.	1	14
Feudo non habente propriam feudum naturam.	2	48
Feudo sine culpa non amittendo.	1	21
Feudis datis minimis ualuarioribus, quod iuris sit.	1	16
Filijs natis ex matrimonio ad morgaticam contracto.	2	29
Forma fidelitatis.	2	6
Fratribus de nouo beneficio inuestitis, qui feudum dare possunt, & qui non: & qualiter acquiratur, & retineatur.	2	12
Inuestitura de re aliena facta.	1	8
Inuestitura in maritum facta.	2	15
Inuestitura, quam Titius accepit à Sempronio.	2	13
Lege Corradi.	2	34
Milite uasallo qui contumax est.	2	22
Natura feudi.	1	7
Natura successionis feudi.	2	50
Notis feudorum.	2	58
Noua forma fidelitatis.	2	7
Pace tenenda, & eius uiolatoribus.	2	27
Pace tenenda inter subditos, & iuramento firmanda & uindicanda, & de poena iudicibus apposita, qui eam uindicare & iustitiam facere neglexerint.	2	55
Pignori dato feudo quid iuris sit.	1	11
Prohibita feudi alienatione per Fredericum.	2	55
Prohibita feudi alienatione per Lotharium.	2	52
Successione feudi.	1	8
Successione fratrum, uel gradibus succedentium in feudo.	2	11
Vasallo decrepita ætatis, qui feudum resutauit, ut filij inuestirentur.	2	14
Vasallo milite, qui arma bellica deposuit.	2	21
Vasallo qui contra constitutionem Lotharij regis beneficium alienauit.	2	38
Vsu Mediolanensium secundum quosdam.	1	28
E		
Episcopum, uel Abbatem, uel Abbatissam, uel dominum plebis feudum dare non posse.	1	6
H		
Hic finitur lex, deinde consuetudines regni incipiunt.	2	25
I		
In quibus causis feudum amittatur.	2	23

TITVLI FEVDORVM, ETC.

334

Per quos fiat inuestitura.	P		Qui testes sunt necessarij ad nouam inuestitu- ram probandam.		
Que { Fuit prima caussa beneficij amittendi.	2	3	Qui { Modis feudum amittatur.	2	32
Sint regalie.	2	24	bus { &	1	5
Dominus proprietate feudi priue- tur.	2	56	Modis feudum constitui potest.	1	17
Quid { turare debeat uasallus domino fide- liter	2	47	Quo tempore miles inuestitura petere debeat.	1	25
Olim poterat feudum alienari.	2	5	Quot testes sunt necessarij ad probandam feudi ingratitudinem.	2	57
Quemadmodum feudum ad filiam pertineat.	2	9			
Quis dicatur dux, marchio, comes, capita- neus, uel ualuasor.	1	24	S		
Quid { iuris sit, si post alienationem feudi uasallus id recuperauerit.	2	10	De feudo defuncti contentio sit inter do- minum & agnatos uasalli.	2	26
Præcedere debeat, an inuestitura, uel fidelitas.	2	44	De feudo uasallus ab aliquo interpella- tus fuerit, & dominus eum defende- re noluerit.	2	25
Sit inuestitura.	2	4	Si { De inuestitura feudi controuersia fue- rit.	1	4
Qui { Successores feudum dare teneantur.	2	2	De inuestitura inter dominum & ua- sallum lis oriatur.	1	26
Successores teneantur.	1	3	Vasallus feudo priuetur, cui defera- tur.	2	31
	1	9			

TITVLI CONSTITVTIO-

NVM EXTRAVAGANTIVM.

De pace Constantie cōposita inter imperatorem Fri-
dericum & filium eius Henricum & quosdam Alema-
nie nobiles ex una parte, & ciuitates Lombardie, Mar-
chie, & Romandiole ex altera. Condita à Frideri-
cho primo, & filio suo Henricho sexto, per
Baldum nobiliter explanata. est liber Singu-
laris, quo Volumen clauditur.

De statutis & consuetudinibus contra libertatem Ec-
clesie editis, & immunitate locorum religiosorum ubiq;
morantium, & fori priuilegio, & Gazaris, et Paterenis,
& alijs hæreticis, eorumq; successoribus, & nauigijs pe-
regrinis, & aduenis quocunq; locorum hospitantibus:
eorumq; successoribus, & de agrorum securitatibus.
Est Friderichi secundi, & appendix libri feu-
dorum. Titulus unicus.

Qui sint rebelles. Est Henrichi septimi, à Bar-
tolo Glossis illustrata. tit. 2. Collat. II.

Quomodo in læse maiestatis crimine procedatur.
Est eiusdem Imperatoris, & à Bartolo quoq;
exposita. tit. 1. Collat. II.

OMNIVM TITVLORVM LEGVM SEV

iuris civilis finis.

RVBRICARVM, SIVE TITV-

LORVM IVRIS CANONICI, PONTI-

ficiue, Elenchus alphabeticus

ORDO LIBRORVM.

Decretum: cuius quod non soleant citari
tituli, eos recensere super sedimus.

Decretales.

Sextus Decretalium.

Clementina.

Extravagantes.

TITVLI QVINQVE

LIBRORVM DECRETALIVM

secundum ordinem literarum
collecti.

A

Accusationibus, inquisitionibus & denuncia-
tionibus.

Adulterijs & stupro.

Libri
5
5Tituli
1
16

Aetate & qualitate & ordine præficiendo.

rum. 1 14

Alienatione iudicij mutandi causa facta. 1 42

Apostatis & reiterantibus baptisma. 5 9

Appellationibus, recusationibus & relationi-
bus. 2 28

Arbitris. 1 43

Auctoritate & usu pallij. 1 8

B

Baptismo, & eius effectu. 3 42

Bigamis non ordinandis. 1 21

C

Calumniatoribus. 5 2

Capellis monachorum & aliorum religioso-
rum. 3 37

Causa possessionis & proprietatis. 2 12

P

Celebras

Item	Page	Page	Item	Page	Page
Celebratione missarum & sacramento eucharistie & diuinis officijs.	3	41	per adulterium.	2	15
Censibus, exactiōibus & procurationibus.	3	39	Eo qui mittitur in possessionem causare seruandæ.	5	30
Clandestina desponsatione.	4	3	Eo qui ordines furtiuè suscepit.	2	25
Clericis coniugatis.	3	3	Exceptionibus.	5	31
Clericis non residentibus in ecclesia, uel præbenda.	3	4	Excessibus prælatorum & subditorum.	2	9
Clericis peregrinantibus.	2	29	Ferijs.	3	20
Clericis peregrinis.	1	22	Feudis.	2	22
Clericis pugnantibus in duello.	5	14	Fide instrumentorum.	3	11
Clerico ægrotante, uel debilitato.	3	6	Fideiussoribus.	1	2
Clerico excommunicato, deposito, uel interdicto, ministrante.	9	27	Filijs presbyterorum ordinandis, uel non.	2	2
Clerico non ordinato ministrante.	9	28	Foro competenti.	4	15
Clerico per saltum promoti.	9	29	Frigidis, & maleficiatis, & impotētia coeundi.	5	15
Clerico percussore.	5	25	Furtis.	5	7
Clerico uenatore.	5	24	Hereticis.	5	10
Cognitione legali.	4	12	His, qui filios occiderunt.	3	11
Cognitione spiritali.	4	11	His, quæ fiunt à maiori parte capituli.	3	10
Cohabitatione clericorum & mulierum.	3	2	His, quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli.	1	40
Collusione detegenda.	5	22	His, quæ ui metusue causa fiunt.	5	15
Commodato.	3	15	Homicidio uoluntario, uel casuali.	1	
Concessione præbendæ & ecclesiæ non uacantis.	3	8	His, qui uide, His qui.	3	49
Conditionibus apposis in desponsatione, uel alijs contractibus.	4	5	His, quæ uide, His quæ.	1	41
Confessis.	2	18	Immunitate ecclesiarum, coemiterij, & rerum ad eas pertinentium.	5	36
Confirmatione utili, uel inutili.	2	30	In integrum restitutione.	5	7
Coniugio leproforum.	4	8	Infantibus & languidis expositis.	3	6
Coniugio seruorum.	4	9	Iniurijs & damno dato.	5	1
Consanguinitate & affinitate.	4	14	Institutionibus.	2	7
Consecratione ecclesiæ, uel altaris.	3	40	Iudæis & Sarracenis, & eorum serujs.	2	24
Constitutionibus.	1	2	Iudicijs.	2	35
Consuetudine.	1	4	Iuramento calumniæ.	3	3
Conuersione coniugatorum.	3	32	Iureiurando.	2	5
Conuersione infidelium.	3	33	Iure patronatus.	3	18
Corpore uitiatjs ordinandis, uel non.	1	20	Libelli oblatione.	3	5
Crimine falsi.	5	20	Litis contestatione.	3	18
Custodia eucharistiæ, chrismatis & aliorum sacramentorum.	3	44	Locato & conducto.	5	5
Decimis, primitijs & oblationibus.	3	30	Magistris: & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.	1	33
Delictis puerorum.	5	23	Maioritate & obedientia.	5	26
Deposito.	3	16	Maledicis.	4	16
Desponsatione impuberum.	4	2	Matrimonio contracto cōtra interdictum ecclesiæ.	2	4
Dilationibus.	2	8	Mutuis petitionibus.	4	10
Diuortijs.	4	19	Natis ex libero uentre.	3	50
Dolo & contumacia.	2	14	Ne clerici, uel monachi secularibus negotijs se immisceant.	5	4
Donationibus.	3	24	Ne prælati uices suas, uel ecclesias sub annuo censu concedant.	3	8
Donationibus inter uirum & uxorem: & de dote post diuortium restituenda.	4	20	Ne sede uacante aliquid innouetur.	5	11
Ecclesijs ædificandis, uel reparandis.	3	48	Novi operis nunciatione.	0	11
Electione, & electi potestate.	1	6			
Emptione & uenditione.	3	17			
Eo qui cognouit consanguineam uxoris suæ, uel sponsæ.	4	13			
Eo qui duxit in matrimonium, quam polluit					

Obligatis ad ratiocina, ordinandis, uel non.

Observatione ieiuniorum.

Officio archidiaconi.

Officio archipresbyteri.

Officio custodis.

Officio & potestate iudicis delegati.

Officio iudicis.

Officio iudicis ordinarij.

Officio legati.

Officio primicerij.

Officio sacriste.

Officio uicarij.

Ordinatis ab episcopo, qui resignavit [re-

nunciavit, alias] episcopatu.

Ordine cognitionum.

Ordinis.

Parochijs & alienis parochianis.

Peculio clericorum.

Pignoris & alijs cautionibus.

Plus petitionibus.

Poenis.

Poenitentis & remissionibus.

Postulando.

Postulatione prelatorum.

Præbendis & dignitatibus.

Præscriptionibus.

Præsumptionibus.

Precarijs.

Presbytero non baptizato.

Privilegijs & excessibus privilegiorum.

Probationibus.

Procuratoribus.

Purgatione canonica.

Purgatione uulgari.

Purificatione post partum.

Qui clerici, uel uouentes matrimonium con-

trahere possunt.

Qui filij sint legitimi.

Qui matrimonium accusare possunt, uel con-

tra illud testificari.

Raptoribus, incendiarijs & uiolatoribus ec-

clesiarum.

Rebus ecclesie alienandis, uel non.

Regularibus & transeuntibus ad religionem.

Regulis iuris.

Religiosis domibus, ut episcopo sint subiectæ.

Reliquijs & ueneratione sanctorum.

Renunciatione.

Rerum permutatione.

Rescriptis.

Restitutione spoliatorum.

S

Sacra unctione.

Sacramentis non iterandis.

Sagittarijs & balistarijs.

Schismaticis, & ordinatis ab eis.

Scrutinio in ordine faciendo.

Secundis nuptijs.

Sententia & re iudicata.

Sententia excommunicationis, & suspensio-

nis, & interdicti.

Sepulturis.

Sequestratione possessionum & fructuum.

Seruis non ordinandis, et eorum manumissio-

ne.

Simonia: & ne aliquid pro spiritualibus exi-

gatur, uel promittatur.

Solutionibus.

Sortilegis.

Sponsa duorum.

Sponsalibus & matrimonijs.

Statu monachorum & canonicorum regula-

rium.

Succeſſionibus ab intestato.

Summa trinitate & fide catholica.

Supplenda negligentia prelatorum.

Syndico.

T

Temporibus ordinationum & qualitate or-

dinandorum.

Testamento, & ultimis uoluntatibus.

Testibus cogendis, uel non.

Testibus & attestationibus.

Torneamentis.

Transactionibus.

Translatione episcopi.

Treuga & pace.

V

Verborum significatione.

Vita & honestate clericorum.

Voto & uoti redemptione.

Vsuris.

Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione cō-

ferantur.

Vt lite non contestata non procedatur ad te-

stium receptionem, uel ad sententiam dif-

finitiuam.

Vt lite pendente nihil innouetur.

TITVLI LIBRORVM QVINQVE

SEXTI DECRETALIVM, SECVNDVM ORDINEM literarum collecti.

339

		Libri	Tituli				
A				M		1	17
Accusationibus, inquisitionibus & denunciationibus.	5	1		N			
Aetate & qualitate & ordine praeficiendorum.	1	10		Maioritate & obedientia.		3	24
Appellationibus.	2	15		Ne clerici, uel monachi secularibus negotijs se immisceant.		3	8
Arbitris.	1	22		Ne sede uacante aliquid innouetur.			
B				O			
Bigamis.	1	12		Officio & potestate iudicis delegati.		1	14
C				Officio iudicis ordinarij.		1	15
Capellis monachorum.	3	18		Officio legati.		1	13
Censibus, exactionibus & procurationibus.	3	20		Officio uicarij.			
Clericis coniugatis.	3	2		P		1	18
Clericis non residentibus in ecclesia, uel praebenda.	3	3		Pactis.		5	9
Clerico egrotante, uel debilitato.	3	5		Poenis.		5	10
Cognitione spirituali.	4	3		Poenitentijs & remissionibus.		1	5
Concessione praebendae, & ecclesiae non uacantis.	3	7		Postulatione praetorum.		3	4
Confessione.	2	9		Praebendis & dignitatibus.		2	13
Consecratione ecclesiae, uel altaris.	3	21		Prescriptionibus.		5	7
Consuetudine.	1	4		Privilegijs.		1	19
Constitutionibus.	1	2		Procuratoribus.			
D				R		3	9
Decimis, primitijs & oblationibus.	3	13		Rebus ecclesiae non alienandis.		3	14
Desponsatione impuberum.	4	2		Regularibus & transeuntibus ad religionem.		5	15
Dolo & contumacia.	2	6		Regulis iuris.		3	17
E				Religiosis domibus.		3	22
Electio, & electi potestate.	1	6		Reliquijs & ueneratione sanctorum.		1	7
Eo qui mittitur in possessionem causa rei seruandae.	2	7		Renunciatione.		3	10
Exceptionibus.	2	12		Rerum permutatione.		1	3
Excessibus praetorum & subditorum.	5	6		Rescriptis.		2	5
F				Restitutione spoliatorum.		1	21
Filijs presbyterorum, & alijs illegitimè natis.	1	11		Restitutione in integrum.			
Foro competenti.	2	2		S		5	3
H				Schismaticis.		2	14
Hereticis.	5	2		Sententia & re iudicata.			
His, quae ui metusue causa fiunt.	1	20		Sententia excommunicationis, suspensionis & interdicti.		5	11
Homicidio.	5	4		Sepulturis.		3	12
I				Sponsalibus & matrimonijs.		4	1
Iis, quae uide, His, quae.				Statu regularium.		3	16
Immunitate ecclesiarum, coemiteriorum & aliorum locorum religiosorum.	3	23		Summa trinitate & fide catholica.		1	5
Iniurijs, & damno dato.	5	8		Supplenda negligentia praetorum.			
Institutionibus.	3	6		T		1	9
Iudicijs.	2	1		Temporibus ordinationum.		3	11
Iuramento calumniae.	2	4		Testamentis, & ultimis uoluntatibus.		2	10
Iureiurando.	2	11		Testibus & attestationibus.			
Iurepatronatus.	3	19		V		5	12
L				Verborum significatione.		3	1
Litis contestatione.	2	3		Vita & honestate clericorum.		3	15
				Voto & uoti redemptione.		5	5
				Vsuris.		2	5
				Vt lite pendente nihil innouetur.			

TITVLI

TITVLI LIBRORVM QVINQVE

341 CLEMENTIS QVINTI, SECVNDVM ORDINEM alphabeti digesti.

342

A	Libri	Tituli	O		
Appellationibus.			Officio & potestate iudicis delegati.	i	8
Ætate & qualitate & ordine præficiendo.	2	12	Officio iudicis ordinarij.	i	9
			Officio uicarij.	i	7
B			P		
Baptismo, & eius effectu.	1	6	Pœnis.	5	8
			Pœnitentijs & remissionibus.	5	9
C	3	15	Præbendis & dignitatibus.	3	2
Causa possessionis & proprietatis.			Priuilegijs, & excessibus priuilegiatorum.	5	7
Celebratione missarum & alijs diuinis officijs.	2	3	Probationibus.	2	7
Censibus, exactionibus & procuratoribus.	3	14	Procuratoribus.	i	10
Concessione præbende & ecclesiæ non uacantis.	3	13	R		
Consanguinitate & affinitate.	3	3	Rebus ecclesiæ non alienandis.	3	4
D	4	1	Regularibus & transeuntibus ad religionem.	3	9
Decimis & primitijs & oblationibus.			Religiosis domibus, ut episcopo sunt subiectæ.	3	11
Dolo & contumacia.	3	8	Reliquijs & ueneratione sanctorum.	3	16
	2	4	Renunciatio.	i	4
E			Rerum permutatione.	3	5
Electio, & electi potestate.			Rescriptis.	i	2
Exceptionibus.	1	3	Restitutione in integrum.	i	11
Excessibus prælatorum.	2	10	S		
Foro competenti.	5	6	Sententia & re iudicata.	2	11
			Sententia excommunicationis, suspensionis & interdicti.	5	10
H	2	2	Sepulturis.	3	7
Hereticis.			Sequestratione possessionum & fructuum.	2	6
Homicidio uoluntario, uel casuali.	5	3	Statu monachorum, uel canonicorum regularium.	3	10
	5	4	Summa trinitate.	i	1
I			Supplenda negligentia prælatorum.	i	5
Immunitate ecclesiarum.	3	17	T		
Iudeis & Sarracenis.	5	2	Testamentis & ultimis uoluntatibus.	3	6
Iudicijs.	2	1	Testibus.	2	8
Iureiurando.	2	9	V		
Iure patronatus.	3	12	Verborum significatione.	5	11
M			Vita & honestate clericorum.	3	1
Magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.	5	1	Vsuris.	5	5
			Vt lite pendente nihil innouetur.	2	4

EXTRA VAGANTIVM TITVLI

IVXTA ALPHABETI SERIEM digesti: &c.

I. IOANNIS XXII.	Tituli			
¶ Concessione præbende & ecclesiæ non uacantis.	4	¶ Pœnis.	12	
Crimine falsi.	10	¶ Præbendis & dignitatibus.	3	
¶ Electio & electi potestate.	1	¶ Priuilegijs.	11	
¶ Iudeis & Sarracenis.	8	¶ Religiosis domibus.	7	
¶ Maioriæ & obedientia.	2	¶ Sententia excommunicationis, suspensionis & interdicti.	13	
¶ Ne sede uacante aliquid innouetur.	5	¶ Torneamentis.	9	
		¶ Verborum significatione.	14	
		¶ Voto & uoti redemptione.	6	
		P 3	II. COM.	

II. COMMVNIVM.

	Libri	Tituli		
¶ Auctoritate & usu pallij.	1	4	¶ Ne sede uacante aliquid innouetur.	3
¶ Celebratione missarum.	3	11	¶ Officio custodis.	1
Censibus, exactionibus, & procurationibus.	3	10	Officio delegati.	1
Consuetudine.	1	1	Officio iudicis ordinarij.	1
Crimine falsi.	5	6	¶ Poenit.	5
¶ Decimis.	3	7	Poenitentijs & remissionibus.	1
Dilationibus.	2	2	Postulatione praelatorum.	3
Dolo & contumacia.	2	3	Præbendis & dignitatibus.	5
¶ Electione.	1	3	Priuilegijs.	3
Emptione & uenditione.	3	5	¶ Rebus ecclesiæ non alienandis.	3
¶ Furtis.	5	5	Regularibus & transeuntibus ad religionem.	3
¶ Hereticis.	5	3	Religiosis domibus.	3
¶ Immunitate ecclesiarum.	3	13	Reliquijs & ueneratione sanctorum.	5
Iudæis.	5	2	¶ Schismaticis.	5
Iudicijs.	2	1	Sententia excommunicationis.	3
¶ Maioritate & obedientia.	1	8	Sepulturis.	5
			Simonis.	1
			¶ Treuga & pace.	3
			¶ Vita & honestate clericorum.	3

HARMONIA, SIVE CONIVNCTIONES TITVLORVM RVBRICARVM

ve utriusq; iuris, recte atq; ordine digesta opera

THEODORI STRAITMANNI IVRISCONSULTI

PRIMVS LIBER HABET

Titulos XXII.

1 De iustit. & iure.

C. de summa trinit. & fide catholica, quia ibi de religione, quæ potior pars est iustitiæ.

Ext. de summa trinit. & fide cathol. c. 1. 2. 3. 4. dist. 6.

Institut. de iustit. & iure.

2 De orig. iur. & omnium Mag.

C. de ueteri iure enucleando.

Distinct. 7. per tot.

Institut. de iure naturali, gent. & ciuili. §. & non inele-ganter. Et in alijs ibid.

3 De legibus, S. C. & longa cons.

C. de legibus & constitut. prim. de Senatusconsult. quæ sit longa consuetudo.

Ext. de consuetudo.

Distinct. 11. & 12. ubi de consuetud.

Institut. de iure nat. gent. & ciuili, per tot. tit.

4 De constit. princ.

C. de legibus & constitut. prim. De mandat. prin.

Ext. De constit. De rescr. utrobq; et in decret. & in sexto.

Distinct. 10.

In No. de mand. prin. colla. 3.

Et in No. ut factæ nouæ constitutiones, & c.

Institut. de iure nat. gent. & ciuili. §. sed & quod.

5 De statu homin.

C. lib. 7. per 15. Tit. à principio.

Institut. de iure personar.

Ext. de seruis non ordinand. & de cor. man. Distinct. 54. per tot. Et 12. quæst. 2. c. liberti ecclesiæ.

6 De his qui sunt sui, uel alie. iur.

C. lib. 4. si seruus exportand. uen. lib. 6. de seruis fug. in prim. lib. 7. per 15. Tit. à prim. ut supr.

Institut. qui sunt sui, uel alien. iur.

Ext. de statu hom.

Distinct. 54. ut supr.

7 De adopt. & emancip.

C. de adopt. de emancip. liber.

Institut. de adopt.

Ext. de cognat. legal.

30. Quæst. 3. c. 1. & c. per adopt.

8 De rer. diuisione.

Institut. de rerum diuis.

Nouella de non alien. aut permutand. rebus ecclesiast.

Ext. de rebus eccles. alien. uel non.

2. Quæst. 2. c. sine exceptione. Et 12. quæst. 2. c. aurum.

9 De Senatoribus.

C. ubi senator, uel clarissimus.

Institut. de iure natur. gent. & ciuili.

10 De officio consul.

C. lib. 12. de consulibus & non sparg. ab his pec.

In Nouella de consulibus, collat. 4.

Institut. de iur. na. gen. & ci. §. lex est.

11 De officio præf. præf.

C. de officio præf. præf. Orient. & illyr. de offic. præf. prætorio Africæ.

Ad hanc par-tem spectant duo priores li-bri Cod.

- 12 De offic. præf. urbi.
C. de offic. præf. urbi.
- 13 De officio Quæst.
C. de officio Quæstoris. de Quæstoribus & Magistrat.
off. lib. 12. de off. Mag. officior.
- 14 De officio Præt.
Cod. de off. prætor.
- 15 De offic. præf. uigil.
Cod. eodem.
- 16 De offic. proconsul. & leg.
Cod. eodem.
Ext. de off. legati.
- 17 De offic. præf. August.
Cod. eodem.
- 18 De officio præsid.
Cod. eod. Cod. de officio rectoris Prouinciæ.
- 19 De officio procurat. Cæs.
Cod. de officio Consul. Orient.
- 20 De officio iud. Alex.
Cod. eodem.
- 21 De officio eius cui mand. est iuris.
Cod. eodem.
Ext. de off. legati.
- 22 De officio assessor.
C. de assessoribus & domestic. & cancel. iud.
- LIBER II. HABET TIT. XV.**
- 1 De iuris. omnium iudic.
Cod. eodem.
Instit. de off. iudic.
In Nouella de iudicib. collat. 6.
Ext. eod. Ext. de foro competent.
- 2 Quod quisq. iuris. &c.
Dist. 1. in prin. & in c. cum omnes.
Ext. de constit.
- 3 Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
Cod. de modo multar. quæ à iudicibus inflig.
Ext. de dolo & contumac. per tot.
3. Quæst. 9. per tot. Et 4. quæst. 6. 24. & c.
- 4 De in ius uocan.
Cod. eodem.
- 5 Si quis in ius uocat. non uenerit. &c.
Cod. Si à non compet. iudicat. esse dic. Si cōtra ius
uel utilitat. publ. lib. 2. Si aduersus rem iudicat. lib. 2.
De iudicijs. l. apertissimi iuris. De modo multar.
Ext. de dolo & contumacia. c. 3.
- 6 In ius uocari ut eant. &c.
Non respondent specialiter.
- 7 Ne quis eum qui in ius uocatus est.
ui exim.
Instit. de actionibus. §. pœnales.
- 8 Qui satisfdare cog.
Cod. de satisfdat.
Instit. de satisfdat.
- 9 Si ex noxali causa agatur. quemad. ca.

- 10 De eo per quem fact. erit.
11 Si quis caution. in iudicio. &c.
Non respondent specialiter.

- 12 De ferijs & dilationibus.
Cod. de ferijs.
Ext. de ferijs.
De consecrat. distinct. 3. per tot.

- 13 De edendo.
Cod. eodem.
Ext. de libelli oblatione.
2. Quæst. 8. & distinct. 81. c. maximum.

- 14 De pact.
Cod. eodem.
Instit. de Actionib. §. de constituta aut. Quibus mod.
re contrah. obligatio.
Ext. de pact.

22. Quæst. 4. c. in multis.
15 De transactionibus.
Cod. eodem.
Ext. eodem.

5. Quæst. 2. c. primates.
TERTIVS LIBER HABET
Titulos VI.

- 1 De postulando.
Cod. eodem.
Ext. eodem.
9. Quæst. 2. & 15. quæst. 2.
De poenitentia distinct. 1. c. nemo.
- 2 De his. qui notant. infamia.
Cod. de caus. ex quibus infam. irrog.
Instit. de suspect. tut. uel curat. §. suspectos.
Ext. de elect. & electi potest. c. consideramus. De hære.
tic. c. excommunicamus. De rescriptis. c. sciscitatus.
De testib. c. tam literis.
7. Quæst. 1. c. illi qui. Et 3. quæst. 7. c. infames. §. porro.
Et 3. quæst. 5. c. constituimus. 2. q. 7. c. alieni. & c. te.
stes. iuncta gl. ibid. Item 4. quæst. 1. c. diffinimus.
- 3 De procurat. & defensoribus.
Cod. de procurat.
Instit. de satisfd. §. si autem. & §. si uerò.
Ext. de procuratoribus.
9. Quæst. 3. c. cum simus. Et 3. q. 7. c. infames.
- 4 Quod cuiusq. uniuerlit. no.
Ext. de Syndico.
- 5 De negocijs gestis.
Cod. eodem.
Instit. de obligat. quæ ex quasi contr.

6 De calumniat.
Cod. eodem.
Ext. eodem. 5. Quæst. 6. per tot.

QVARTVS LIBER HABET
Titulos IX.

- 1 De in integ. rest.
Cum hoc concordant multi tit. C. circiter 33. ad fi. ferè
2. libri. Item facit tit. C. de senten. pass.
Ext. de in integ. restitut.
2. Quæst. 3. in c. fi. & 2. q. 2. per tot. & 3. q. 1.
- 2 De eo quod met. cau. gest.

CONIVNCTIONES

347

C. de his quæ ui metusue causa gesta sunt.

Ext. de his quæ ui met. cau. fiunt.

15. Quæst. 6. 20. quæst. 3. & 30. quæst. 5. & 6.

3 De dolo malo.

Cod. eodem.

Extr. de dolo & contumacia. 3. Quæst. 9.

4 De minor. xxv. ann.

Huc spectant ferè 7. tit. Cod. ad fin. 2. lib.

Ext. de in integr. restit. 2. Quæst. 3.

In Nouel. de temp. non sol. pecu. super dote, uers. fin. autem. coll. 7. ubi gl.

5 De cap. minut.

Cod. de adopt.

In Nouel. de hered. ab intest. uen. coll. 9. §. 1.

Quoad minimam.

In Nouella de sentent. pass.

Institut. de capit. diminut.

Ext. de sentent. excommun. 11. Quæst. 3.

Quoad maximam.

6 Quibus ex caus. maior. in integr.

Cod. quib. ex causis maiores 25. annis in integrum restitui.

Ext. de in integrum restituit.

7 De alienat. iud. mut. causa facta.

Cod. eodem.

Ext. eodem.

11. Quæst. 1. c. ultim. cum similibus.

8 De recept. arbitr. qui arbitr. recep. ut sententiam dicant.

Cod. eodem.

Ext. eodem.

De arbitr. in 6.

In Nouel. de iudicib. Et ne cum iureiuran. deligantur.

& c. §. quia rerum multæ. collat. 6.

2. Quæst. 6. c. arbitrari. & c. à iudicibus. cum c. seq. &

3. q. 7. c. tria.

9 Nautæ, caupon. stab. ut recepta restit.

Cod. de exercit. & institor. a&.

Institut. quod cum eo qui in al. potest. §. igitur iussu domini.

Institut. de obligat. quæ ex delicto nasc.

PRIMVS LIBER SECVN

dæ partis, totius uerò operis quin

tus, Titulos habet VI.

1 De iudicijs.

Cod. eodem.

Institut. à lib. 2. usq; ad tit. de Pub. iud.

Ext. de iudicijs.

De iudicijs, in 6.

21. Quæst. 1. & 5. q. 4. 14. q. 1. 18. q. 7. 16. q. 6. &

30. q. ult.

2 De inoffic. testamen.

Cod. eodem.

Institut. eodem.

Nouel. ut cum de app. cognoscitur, & c.

Ext. de testam. & ultim. uolun.

Et in 6. eodem.

19. Quæst. 3. c. quia ingredientibus. 17. quæst. 4. c. quicumq;

3 De petit. hered.

Cod. eodem.

Institut. de offic. iudic. §. c. si hereditas.

4 Si pars hered. pet.

C. de petit. hered. quoniam hæc actio non specie, sed rita mero tantum ab alia differt.

SECUNDVS LIBER II. PAR

tis, totius uero operis sextus, ha

bet Titulos III.

1 De rei uindicat.

Cod. eodem.

Institut. de actionibus. §. omnium autem.

2 De Publ. in rem act.

Cod. de rei uindicat.

Institut. de actionibus. §. namq; si cui.

3 Si ager uectigal.

C. de iure emphyteu.

Inst. de locato. §. adeo autem.

In Nou. de alie. & emph. coll. 9.

Ext. de locato & conduct. c. potuit emphyteut.

10. Quæst. 2. §. perpetua quoq;

TERTIVS LIBER SECVN

dæ partis, totius uerò operis septi

mus, Titulos habet VIII.

1 De usufr. & quemad. quis utatur, & c.

Cod. de usufr. usu & habitat. & c.

Institut. de usufr. Institut. de usu & habitat.

Ext. de pignorib. c. ulti.

In Nou. de here. ab intest. uen.

In ff. infort. inf. sub parte huius Tomi, tit. de usu & usufr. & c.

2 De usufruct. accresc.

Cod. eodem.

Institut. eodem, ut supr.

3 Quando dies usuf. legati cedit.

Huic tit. alius peculiariter non respondet.

4 De usuf. ear. rer. quæ usu, & c.

Cod. eodem.

5 Si usuf. petat. & c.

Institut. eodem.

6 De operis seruor.

7 De usu & habitat.

Cod. ut supr.

Institut. de usu & habitationi.

8 Vsf. quemad. caueat.

Cod. eodem.

Institut. eod. ut supr.

Ext. de pignorib. c. ult.

QVARTVS LIBER SECVN

dæ partis, totius uero operis octauus,

Titulos habet VI.

1 De seruitutibus.

Cod. de seruitutibus & aqua.

Institut. de seruit. prædior.

2 De seruit. urb. prædior.

3 De serui. rust. præd.

4 Cont.

- 4 Communia prädior.
 5 Si seruitus vindicetur.
 6 Quemadmo. seruit. amit.
 Cod. & Institut. dict. tit.

QVINTVS LIBER SECVN-

da partis, totius uero operis nonus,

Titulos habet IIII.

- 1 Si quadr. paup. fec. dicatur:
 Cod. de lege Aquil. l. pen. & ult.
 Institut. eodem.

Extr. de iniur. & damno dato, & in 6. eod.
 14. Quest. 5. c. si res. & 15. q. 1. c. illud.

- 2 Ad legem Aquil.
 Cod. de lege Aquil.
 Institut. eodem.

Extr. ut supr.

- 3 De his, qui deiecerunt, uel effud.
 Cod. predict. eod. tit.
 Institut. de obligat. quæ quasi ex delicto nascuntur. §. item

in ex cuius cenaculo.
 Extr. eod. ut supr.

- 4 De noxal. act.
 Cod. eodem tit.
 Institut. eodem.

SEXTVS LIBER SECVN-

da partis, totius uero operis deci-
 mus, Titulos habet IIII.

- 1 Finium regundor.
 Cod. eod. tit.
 Institut. de act. §. quædā actiones, uers. item finium regun.

- 2 Familiæ herciscund.
 Cod. eodem.
 Institut. de obligat. quæ quasi ex contractu, & c. §. item si

inter aliquos, uers. idem iuris.

- 3 Comuni diuidun.
 Cod. eodem tit.
 Institut. de obligat. quæ quasi ex contr. §. item si inter. &

Instit. de act. §. quædam, uers. item communi diuidundo.

- 4 Ad exhibendum.
 Cod. eodem.
 Institut. de act. §. si ad exhibendum.

SEPTIMVS ET VLTIMVS

liber secundæ partis, totius uero ope-
 ris undecimus, Titulos

habet VIII.

- 1 De interrog. in iure fac.
 Huic non respondent alij tituli, quia ab aula recessit.

- 2 De quibus rebus ad eundem iud. eatur.
 Cod. De sentent. & interlocut. l. cum Papinianus, iuncta

authen. & consequenter. De iudicijs, l. nulli.

Instit. quibus alienare licet, uel non. §. at ex contrario.

Authen. de executionibus & de his qui. cum §. fin. col.

lat. 7.

Huc etiam spectat Tit. Pandectarum de compensat. &

Cod. eod. de quibus inf. in parte 3.
 Extr. de mutuis petitionibus. 3. q. 8. c. accusatores. §. cuius
 in agendo. coniuncta ibid. gl.

- 3 De seruo corrupto.

Cod. de furt. & seruo corrupto.

- 4 De seruis fugitiuis.

Cod. eodem.

Institut. de usucap. §. sed aliquando.

- 5 De aleæ lusu & aleator.

C. de religiof. & sumptibus funer.

Ext. de honestate & uita clericor. c. clerici officium.

35. Dist. c. episc. aut presbyter. 33. Distinct. c. maritimi.

- 6 Si mensor fall. mod.

Cod. Finium regundor.

- 7 De religiof. & sumptib. funer.

Cod. eodem tit.

Ext. de sepultur. & in 6.

Et in Clement. eod. 13. Quest. 2. per tot.

- 8 De mortuo inferendo, & c.

Cod. de religiof. & c.

Et in alijs tit. ut supr.

Institut. de rerum diuision. §. religiosum.

PRIMVS LIBER PARTIS

III. operis autem totius duodeci-
 mus, habet Titulos VII.

- 1 De rebus cred. & si cer. pet.

Cod. de rebus cred. & iureiur.

Instit. quibus modis re contrah. obl. in prin.

- 2 De iureiuran.

Cod. de iureiuran. propter calum. dan. De rebus credit.
 & iureiuran.

Instit. de act. §. item si quis. de pœna temerè litig. §. ec-
 ce enim.

In Authen. His qui ingred. ad appella. §. fin. Iureiur. à
 mor. præst. Ut litig. iur. §. pr. collat. 9. Iusiuran. quod
 præstatur ab his, & c.

Ext. de iureiuran. & in 6. & in Clem. eod. Extr. de iura-
 mento cal. & in 6. eod.

22. Quest. 1. facit 2. quest. 5. & 15. quest. 5.

- 3 De in lit. iuran.

Cod. eodem.

Instit. de actionib. §. præterea.

Ext. in tit. ut supr.

- 4 De condict. causa data, & c.

C. de cond. ob causam dator.

Instit. de actionibus.

- 5 De condict. ob turp. uel iniust. caus.

Cod. eod. tit.

- 6 De condict. indebiti.

Cod. eodem.

Institut. Quib. mo. re contr. oblig. §. Is quoq. De oblig.
 quæ quasi ex cont. nas. §. item is.

Ext. de solution.

- 7 De condict. sine causa.

Cod. de condict. ex lege, & sine causa uel iniusta causa.

Instit. de actionib. §. sic itaq. coniunct. ibid. glo.

SECVNDVS LIBER TER-

tiæ partis, totius uero operis XIII.

habet Titulos VII.

- 1 De condict. fur.

Cod. eodem.

Instit.

Inst. de Act. §. ex maleficijs. De Obligat. quæ ex maleficijs. §. ult.

Extr. de furt.

2 De condict. ex lege.

Cod. de condict. ex lege & sine causa, uel iniusta causa.

Ext. de suffragio.

Cod. eod. tit. de suffrag. etiam huc facere uidetur.

3 De condict. triticiaria.

Cod. si cert. pet.

Instit. de uerborum obligation. §. 1.

4 De eo quod certo loco dari oportet.

Instit. de actionib. §. præterea quasdam, uers. item quoniam id.

5 De constitu. pecun.

Cod. eodem.

Instit. de actionib. §. de constituta aut.

6 Commodati, uel contra.

Cod. de commodato.

Inst. quibus modis re contrahatur obligatio. §. item is cui.

Ext. de commodato.

7 De pignorat. act.

Cod. eodem.

Inst. de actionibus. §. actionum aut.

In Nouella ut non fiant pignorat. pro alijs.

Extr. de pignor. & alijs causis.

TERTIVS LIBER TERTIAE

partis, operis uero totius XIII.

habet Titulos VI.

1 De exercitor. act.

Cod. de exercitor. & institor. act.

Inst. quod cum eo qui in aliena potest. §. ead. ratione.

2 Ad l. Rho. de iactu.

Cod. de furt. & seruo corrupt. Authen. nauigia.

3 De institor. act.

Cod. eod. tit. ut supr.

Instit. quod cum eo. §. eadem ratione.

4 De tributor. act.

Cod. quod cum eo, qui in aliena pot.

Instit. eod. §. introduxit & aliam.

5 Quod cum eo, &c.

6 Ad S. C. Macedon.

Cod. eodem.

Inst. quod cum eo qui in alie. §. illud propriè.

QVARTVS LIBER TERTIAE

partis, totius uero operis XV.

habet Titul. III.

1 De peculio.

Cod. quod cum eo qui in al. po.

Instit. eod. §. præterea introducta est.

Ext. de peculio clericor. 12. Quest. 1.

2 Quando actio de peculio annal. est.

C. d. tit. quod cum eo.

Instit. eod. ut supr.

3 De in rem uerso.

Cod. tit. quo supr.

Inst. quod cum eo, & c. §. præterea.

4 Quod iussu.

Cod. illo tit. quo supr.

Inst. eo. §. ceterum dubium non est.

QVINTVS LIBER III. PARTIS

tis, totius uero operis decimsex.

Titulos habet III.

1 Ad S. C. Velleianum.

Cod. eodem.

2 De compensationibus.

Cod. eodem.

Instit. de actionib. §. in bonæ fidei.

Et facit tit. supr. in 2. parte, de quibus reb. ad eum iud. cum ibi notat.

3 Depositum, uel contra.

Cod. eodem.

Inst. de Action. §. in bonæ fidei. Quib. mod. re contr. oblig. §. præterea.

Ext. de deposito.

1. Distinct. c. ius naturale. 22. q. 2. c. ne quis. §. duo uerò.

SEXTVS LIBER TERTIAE

partis, totius uero operis XVII.

Titulos habet II.

1 Mandati, uel contra.

Cod. eodem.

Instit. de mandato.

Ext. de Procuratoribus. De officio delegati. c. relatu. De officio legati. c. studios. De electione. c. filius. refer. c. ea te. c. ad aures. & c. cui. De præbend. & dign. lib. 6.

2 Pro socio.

Cod. eodem.

Instit. de societ.

Ext. de sponsalib. c. 2.

SEPTIMVS LIBER TERTIAE

partis, totius uero operis decimus octauus.

Tit. habet VII.

1 De contrah. empt. & uendit. & de pact. inter empt. & uendit.

Cod. eodem.

Cod. de pact. inter emptor. & uenditor.

Instit. de empt. & uendit.

In Nouella de non alienand. aut permut. rebus eccl. §. quia uerò, collat. 2.

Ext. de empt. & uendit. 1. Quest. 1. c. eos. l. 9. 3. per tot.

2 De in diem addit.

Instit. de empt. & uendit. §. emptio tam sub conditione.

3 De lege commissi.

Cod. de pact. pignor.

4 De hered. uel act. uend.

Cod. eodem tit.

5 De rescindend. uenditione.

Cod. Quando li. ab empt. discedere. De rescindend. uend. Instit. de empt. & uendit. §. 1. in fine.

Ext. de empt. & uendit.

6 De periculo & comm. rei uend.

Cod. eodem tit.

Instit. tit. quo supr. §. cum autem emptio.

7 De seruis exportan.

C. Si seruus exportand. ueneat. Si mancip. ita uenerit, ut prostituatur. Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur, uel contra.

OCTA

OCTAVVS LIBER, IDEM

que ultimus tertiae partis, totius uero operis XIX. habet Tit. V.

1 De actionibus empti & uenditi.

Cod. eodem tit.

Instit. de empt. & uendit.

Extr. eodem.

2 Locati & conducti.

Cod. de locato.

Instit. eodem.

In Nouella de alienat. & emphyteusi, & c.

Extr. de locato & conducto.

3 De aestimat. act.

Cod. de rer. permutat. & praescript. uerb.

Instit. de actionib. §. actionum.

4 De rerum permutat.

Cod. de rerum permutat.

Instit. de empt. & uendit. §. item precium. de actionibus.

§. actionum.

Extr. eod. tit. de rerum permutat. & in 6. eodem. Item

in Clement. hoc tit.

10. Quest. 2. c. precario, in fine, & fere per tot. 12.

Quest. 2.

5 De praescript. uerb.

Cod. de rerum permutat. & praescript. uerb.

Instit. de empt. & uendit. §. praeterea.

PRIMVS LIBER QVARTAE
partis, totius uero operis uiginti, habet Titulos VI.

1 De pignoribus & hypothec.

Cod. de pignoribus & hypothec. Quae res pignori ob-

lig. poss. De pact. pignor.

Instit. de actionib. §. quasi Seruiana.

In Nou. ut non fiant pignor. pro alijs pers. collat. 5. De

restitut. & ea quae parit undecimo mese. §. 1. collat. 6.

Ext. de pignorib. & alijs cautionib. de solutionib. c. 2.

3. Quest. 3. & 4. per tot.

2 In quibus causis pignus uel hypoth. & c.

Cod. eodem tit.

3 Quae res pignori uel hypoth. oblig.

non possunt.

Cod. quae res pignori obligari possunt.

In No. Alien. & emphyteusi rer. eccles. ut nulli iudi.

liceat habere loci ser. §. quoniam uero contingit.

Ext. de rebus eccles. alienand. uel non.

10. Quest. 2. & 16. q. 6. per tot.

4 Qui pot. in pig. hypoth. hab.

Cod. eodem.

5 De distrac. pignor.

C. Qui pot. in pig. hab. De his qui in prior. credit. loc.

succed. Si antiquior cre. pig. uen.

6 Quib. mo. pig. uel hyp. sol.

C. De remiss. pignor. De luitione pignor.

Ext. de solutionibus.

SECUNDVS LIBER QVARTAE
partis, totius uero operis XXI.

habet Titulos III.

1 De Aedilitio edicto.

Cod. de aedilitijs actionibus.

Instit. de actionib. §. rei persequendae.

2 De euct.

Cod. de euctionibus. Creditore euct. pignoris non debere.

3 Except. rei uend.

Cod. de euct. l. except. doli.

TERTIVS LIBER QVARTAE

partis, totius uero operis XXII.

Titulos habet VI.

1 De usur. & fructib. & causis & omnib.

bus access.

C. de usur. uel fructib. legator. uel fideicom. De usuris pu-

pillaribus. De usuris rei iudicatae. De fiscalib. usuris.

Ext. eodem. 47. dist. 14. q. 3. & 4. per totum.

2 De nautico foenore.

Cod. eodem tit.

Extr. eod. ut supr.

In Nouella de nauticis usuris.

3 De probat. & praesumpt.

Cod. de probat.

Instit. de legat. §. non solum autem.

In Nouella ut liceat matri & auia. §. is quoque.

Ext. de probationibus.

Extr. de praesumptionibus.

6. Quest. 5. per totum.

4 De fide instrum. & amissione eor.

C. de fide instrumentor. & amiss. eor. & Apochis &

Anteapochis fac.

Instit. de inutilibus stip. §. item uerbor.

In Nou. de instrumentor. caut. & fide, collat. 6.

Extr. eodem. 16. Quest. 4. c. placuit.

5 De testibus.

Cod. eodem.

In Nouella de testibus, collat. 6.

Instit. de testament. ord. §. sed neque haeres. & §. ultimo.

Extr. de testibus & attestat. Ext. de testibus cogend.

4. Quest. 3. 3. quest. 5. & 9. Item 14. quest. 2. 12.

quest. 4. 15. quest. 6.

6 De iur. & facti ignor.

Cod. eodem.

Extr. de reg. iur. lib. 6. c. ignorantia facti.

1. Quest. 4. c. turbatur. §. item ignorantia.

QVARTVS LIBER QVARTAE

partis, totius uero operis XXIII.

habet Titulos V.

1 De sponsalibus.

C. De sponsalibus & arrhis sponsalit. Si rector provinciae

uel ad eum pertinentes sponsalitates dederint arrhas. De

donationib. ante nupt. uel propter nupt. et sponsalitijs.

In Nouella de nupt. collat. 4.

Instit. de nupt.

Ext. de sponsalib. ut supr.

2 De ritu nuptiar.

Cod. De nuptijs. De incestis & inutilibus nupt. Si qua-

cunq. praeditus potestate, uel ad eum, & c. Si nuptiae

ex rescripto pet. Si secundo nupserit mulier, & c.

In Nouella de nupt. collat. 4.

Instit. de nupt.

Extr. 4

Ext. de sponsalibus, ut supr.

3 De iure dot.

C. de dotis promissione. iure dotium. De rei uxoria act.
Ne fideiussores dot. dentur. De dote cauta non nu-
merata.

In Nouella, ut sponsalitia larg. specialis sit contr.
collat. 9.

Institu. quibus alienare licet, uel nō. de actionibus. §. fue-
rat antea.

Ext. de donat. inter uir. & ux.

4 De pactis dotali.

Cod. de pact. conuent. tam super dote, quā donat. ante
nupt. & paraphernis.

5 De fundo dotali.

Cod. eodem titu.

Institut. quibus alien. licet, uel non.

Ext. de iureiurando. §. licet.

QVINTVS LIBER QVAR-
tæ partis, totius uero operis XXIIII.

Titul. habet III.

1 De don. int. uir. & ux.

Cod. de donat. inter uirum & uxorem.

Ext. de donat. inter uir. & uxor.

2 De diuortijs & repu.

Cod. Diuortio facto, apud quem filij nutriantur. De re-
pudijs & iudicio de moribus sublato.

In Nouellis De nuptijs. §. has quoq; collat. 4. Ut liceat
matri & auie.

Ext. hoc eodem titu.

28. Quest. 1. & 2.

HIC FINITVR FF. VETVS,
& incipit ff. Infortiatum.

3 Soluta matri.

C. Eod. Si dos constante matrimonio soluta fuerit. Ne
pro dote mulieri bona mariti addicantur.

Institut. De nupt. De actionib. §. fuerat antea.

In Nouel. de sanctiss. episc. §. sponsalibus quoq; collat. 9.

Ext. de donat. inter uir. & uxor.

SEXTVS LIBER QVARTAE
partis, totius uero operis XXV.

habet Titul. VII.

1 De impensis in reb. dot. fact.

Cod. de rei uxor. act.

Institut. de actionibus. §. item si de dote.

2 Rerum amotar.

Cod. rerum amotarum.

3 De agnoscend. uel alen. liber.

C. De alen. liber. ac parentibus. De patria potestate.

l. nec filium, ubi glo. De naturalibus liber.

In Nou. ut liceat matri & auie. §. illud quoq; collat. 9.

Institut. de iure natu. gent. & ciuili. §. 2.

Ext. de eo qui duxit in matrimon. quā polluit per adul-
ter. c. cum haberet, & c. Decanos, c. fin. in fine.

4 De uentre inspiciendo, &c.

5 Si uentris nomine muliere, &c.

6 Si mulier uentris nomine, &c.

Non habent Titu. correspondentes.

7 De concubinis.

Cod. eod. & seq. tit. de naturalibus lib.

Institut. de nupt. §. ulti. uers. nec non is.

Nou. Ut liceat matri et auie. §. ad hęc. Quomodo oportet

teat episcopos, & c. §. ut neq; uxori.

Ext. de cohabitatione clericor. & mul.

32. Quest. 4. c. nemo.

SEPTIMVS LIBER QVAR-
tæ partis, totius uero operis XXVI.

habet Titul. X.

1 De tutelis.

Cod. de testament. tut.

Institut. eodem.

In Nouell. Ut sine prohibitione matres, & c. De heredi-

bus ab intest. uen. §. ex his. collat. 9.

87. Distinct. c. defensionis. 88. Distinct. c. episcopus tuti-

tionem, cum tribus cap. seqq. & c. decreuit. ibid.

2 De testam. tutela.

Cod. eodem tit.

Instit. & In Nouell. ut supr.

3 De confirm. tut.

Cod. eodem.

Institut. de tutel. §. fin.

4 De legitimis tutoribus.

C. de legitima tutela agnator.

Instit. de legitima tutela patronor.

Instit. de fiduciaria tutela parent.

In Nouel. de heredibus ab intestato uenientibus. §. ex

his, collat. 9.

5 De tutoribus & curat. datis ab his, &c.

Cod. Qui dare tutores uel curat. poss. & c. Quando mu-

lier tutelæ off. fung. De tutorib. uel curat. illustr. pers.

In quibus casibus tutorem hab. tut. uel curator dari

possit.

Instit. de Attiliano tutore, & c.

In No. ut supr.

88. Dist. c. episcopus gubernationum, cum similibus.

6 Qui petant tutores.

C. Qui pet. tut. uel curat. Vbi petantur tut. uel curat.

C. de administrat. tutor. & curat. De periculo tutor. & c.

curator. Si ex pluribus tutoribus uel curat. De epi-

scopali aud. l. de creationibus. Si tutor uel curator no-

gesserit.

Institut. de satisfat. tutor. uel curat. §. pen.

In Nouel. ut hi qui oblig. se habere perhibent. & c.

§. ulti.

8 De auctor. & consensu tut.

Cod. de auctor. præstanda.

Institut. de auctor. tutor.

9 Quando ex facto tut.

Institut. supr. dicto tit.

10 De suspect. tutor. & cur.

Cod. eodem titu.

Institut. eod. tit.

OCTAVVS LIBER QVAR-
tæ partis, totius uero operis XXVII.

habet Titul. X.

1 De excusat. tut. & temp. cor.

C. de

C. De excusat. tutor. & curat. &c. Si tutor uel curator fals. allegat. &c. Si tutor Reipublicæ causa aberit. De excusat. ueteranor. Qui numero liberor. Qui morbo, Qui etate, Qui numero tutelarum se excusant. Institut. eodem tit.

2 Vbi pupillus educari uel morari, &c. C. Vbi pupill. educantur. De alimē. pupillo præstand. Institut. de suspect. tut. uel curat. §. si quis.

3 Tutelæ & rat. distrahend. Cod. arbitrium tut. Institut. de Attiliano. §. ulti. In Nouell. ut hi qui obligatas se habere perhibent. §. 1. collat. 9.

4 De contrar. tutelæ & utili actione. Cod. de contrar. iudicio tutelæ. Institut. de obligat. quæ ex quasi contr. nasc. §. tutorum.

5 De eo qui p. tut. proue curatore neg. gessit. Cod. eodem tit.

6 Quod falso tut. auct. neg. gest. esse, &c.

7 De fideiussorib. & nominatorib. &c. Cod. de heredibus tutor. De fideiussoribus tutor. seu curator.

8 De magistratib. conuenien. C. de Magistratib. conueniend. De diuidenda tutela. Institut. de satisfat. tutor. uel curator. §. sciendum.

9 De reb. eor. qui sub tut. uel cura sunt, &c. Cod. De prædij & alijs rebus minor. &c. C. Quando de-creto opus non est. Si quis ignorans re minoris, &c. Si maior factus uenditionem factam, &c. Si propter publicas pensiones uenditio fuerit celebrata.

10 De curatorib. furioso & alijs extra minores dand. Cod. de curatore furiosi & prodigi. Institut. de curatoribus, §. furiosi quoq.

LIBER PRIMVS QVINTAE partis, totius uero operis XXVIII.

habet Titul. VIII.

1 De testamentis, & qui testam. facere pos. C. Qui testamentum facere possunt, uel non, &c. De testamen. & quemadmod. test. ord.

In Nouell. De testament. imperf. collat. 8. Ut sponsalit. larg. specialis sit contr. coll. 9.

Institut. de testament. ord.

Extr. de testamen. & in 6. & in Clement.

12. Quest. 3. 13. q. 2. c. ultima uoluntas, cum c. seq.

18. Quest. 1. & 19. q. 3.

2 De liberis & posth. heredib. instit. Cod. De liberis præteritis uel exhered. De posthumis heredibus instituend.

Nou. ut cum de appellat. cognoscitur. §. aliud quoq.

Institut. De heredibus instituendis. De exheredat. liberorum.

17. Quest. ult. c. quicumque.

3 De iniusto, rupto, irritato factum testam. C. De liber. præteritis. De posthumis heredibus instituend. De testamen. & quemad. test. ord.

In Nou. ut sup. & in §. siue igitur. & §. ad hæc.

Institut. quibus modis test. infirmant.

Extr. de testam.

4 De his quæ in testamento delentur.

5 De heredibus instituendis.

C. De heredibus instituend. &c. De necessarijs & seruis heredibus instit.

Institut. de heredibus instituend.

In Nouell. de heredibus & Falc. coll. 1.

6 De uulgari & pupill. substitut.

Cod. de impuberum. & alijs substitut.

Inst. De uulgari substitut. De pupillari substitut.

Ext. de testam. c. Raynutius.

7 De conditionib. institutionum.

C. De institutionibus & substitutionibus.

Inst. de uulgari & pup. substitut. §. impossibilis.

8 De iure deliberandi.

C. De iure deliberandi, &c.

Institut. de heredum qualitat. & differentia. §. sed nostra beneuolentia.

In Nou. de hered. & Falc. §. sed uero, coll. 1.

SECUNDVS LIBER QVIN-

TAE partis, totius uero operis XXIX.

habet Titulos VII.

1 De militari testamento.

C. De testamento militis.

Institut. De hered. qualitat. & differentia.

2 De acquir. uel omit. hered.

C. De iure deliberandi, & ad eunda uel acquir. hered.

Institut. De heredum qualitat. & differentia.

3 Testamenta quemadmodum

aperiantur, &c.

Cod. eodem.

4 Si quis omissa causa testam. &c.

Cod. si omissa sit causa testamenti.

5 De S. C. Syllaniano & Claud. &c.

De his quibus ut indignis aufer. her.

Ad Senatusconsult. Velleian.

6 Si quis aliquem testari prohib.

Cod. eodem.

In Nouell. ut nulli iudic. liceat habere loci seruatore.

§. & hac prouenit.

7 De iure codicillor.

Cod. eodem.

Institut. de Codicill.

Ext. de testamen.

TERTIVS LIBER QVINTAE

partis, totius uero operis XXX. ha-

bet Titulum unum.

1 De legat. & fideicom. lib. 1.

C. Communia de legat. & fideicommiss. De legat. De

fideicommissis.

Institut. de legat.

In Nouell. de restitut. fideicommiss.

Extr. de concess. præb. c. 1. §. sicut in legatis.

QVARTVS LIBER QVINTAE

partis, totius uero operis XXXI.

Tit. habet unum.

1 De legat. & fideicom. lib. 2.

Ut sup.

Q

QVIN-

QVINTVS LIBER QVINTAE

partis, totius uero operis xxxii.

Tit. habet unum.

- 1 De legat. & fideicommissis, tertio.

Vt in priori.

SEXTVS LIBER HVIVS QVIN-

tae partis, totius uero operis xxxiii.

Tit. habet decem.

- 1 De annuis legat. & fid.

C. cod. Instit. In Nou. Vt supr. generaliter.

- 2 De usu & usufr. & reditu & hab.

Cod. De usur. uel fructibus leg.

Instit. de leg.

- 3 De seruitute legata.

Cod. de legat. generaliter.

Instit. de legat. §. tam autem corpora.

- 4 De dote prælegata.

C. De rei uxor. act. l. 1. §. an autem.

Instit. de legat. §. sed si uxori.

- 5 De opt. uel elect. legata.

Cod. communia de legat. l. final.

Instit. de legat. §. si generaliter. & §. seq.

- 6 De tritico & uino, &c.

- 7 De fundo instructo.

Instit. de legat. §. si quis ancillas, uers. idem est, si fundus.

- 8 De pecul. leg.

- 9 De pœnu legata.

- 10 De suppell. legata.

SEPTIMVS LIBER QVINTAE

partis, totius uero operis xxxiiii.

Titul. habet ix.

- 1 De aliment. & cibariis legat.

- 2 De auro, argento, mundo, &c.

- 3 De liberatione legata.

Inst. de legat. §. si quis debitori suo.

- 4 De adimen. uel transfer. legat.

Cod. De his quibus ut indign. aufer. hered. & S. C. Sil-
laniano.Instit. de ademptione legatorum, & translatione
eorum.

- 5 De rebus dubijs.

- 6 De his quæ pœnæ causa relinquuntur.

C. De his quæ pœnæ nomine in testamento uel Codicil-
lis scribuntur.

Instit. de legat. §. pœnæ nomine.

- 7 De regula Catoniana.

Cod. De caduc. toll.

Instit. de legat. §. sed si rem.

- 8 De his quæ pro non script. hab.

Cod. De his qui sibi adscribunt in testamento.

- 9 De his quæ ut indign. aufer.

C. De his quibus ut indignis auferuntur hered. & Se-
natuconsulto Sil.**OCTAVVS LIBER QVINTAE**

partis, totius uero operis xxxv.

Titulos habet iii.

- 1 De condit. & demonstrat.

C. De condit. insertis, tam in legat. &c. De caduc. toll.

l. 1. §. sin autem. De falsa causa adiecta legato, &c.

De his quæ sub modo legata, &c.

Instit. de legat. §. sin. §. largè.

- 2 Ad leg. Falcid.

Cod. eodem.

Instit. de lege Falcid.

In Nouell. De triente & semisse, col. 4. Vt sponfalit. larg.

§. si quis autem, coll. 9. De heredibus & Falcidia.

Extr. de testament. c. Raynutius.

- 3 Si cui plus quam per leg. Falc.

NONVS LIBER QVINTAE

partis, totius uero operis xxxvi.

Titulos habet iiii.

- 1 Ad S. C. Trebell.

Cod. de Senatusconsulto Trebell.

Instit. de fideicommiss. heredit. & ad Senatusconsultu-
m Trebell.

Ext. de testam. c. Raynutius.

- 2 Quando dies legator. uel fid. ced.

C. Quando dies legati, uel fid. cedit. De caduc. toll.

Instit. de legat. §. si peculium.

- 3 Ut legator. seu fideicom. causa caueatur.

Cod. Vt in possess. legator. uel fideicom. seruandor. causa
mittatur, & quando satisfdari debeat.

- 4 Vt in poss. legator. uel fid.

Vt supr. dicto tit.

PRIMVS LIBER SEXTAE PAR-

tis, totius uero operis xxxvii.

Titul. habet xv.

- 1 De bonorum possess.

- 2 Si tab. test. extabunt.

Cod. De bonorum poss. secund. tab.

Instit. de bonorum possessionibus.

- 3 De bonorum possessione fariofo, &c.

- 4 De bonorum poss. contra tab.

C. De bonor. poss. contra tab. quando prætor, &c. De
bonor. poss. contra tab. liberti, &c.

Instit. de bonor. poss. §. sunt autem.

- 5 De legat. præstand. contra tab. bo-

nor. poss. petita.

Cod. De bonor. poss. contra tab. l. 1.

Instit. de bonor. poss.

- 6 De collat. bonor.

Cod. De collationibus.

In Nouell. de equalit. dot. & donat. ante nupt. §. illud
quoque, coll. 1.

- 7 De collat. dotis.

- 8 De uentre in poss. mittendo & curat. eius.

- 9 De coniung. cum emancipato liberis, &c.

- 10 De Carbon. edicto.

Cod. eodem tit.

- 11 De bonor. poss. secund. tab.

Cod. eodem tit.

Instit. de bonorum poss. §. sunt autem.

- 12 Si à parente quis man. fuer.

C. De bonor. poss. contra tab. quæ prætor lib. pollicetur.

- 13 De bonor. poss. ex test. milit.

Cod. Instit. de testamento milit.

14 De

14 De iure patronat.
Cod. De bonis libertor. & iure patronatus.
Instit. de success. libertor.
Ext. De iure patronat. & in S. & in Clement.
15 De obseq. à liber. & liber. parèt. præstād.
Cod. De obseq. patrono præstād.
Instit. de success. libertor.
In Nouell. ut liberti de cæt. aur. non indig. & c. §. illud ue
rò, collat. 6.

SECVNDVS LIBER SEXTAE partis, totius uerò operis XXXVIII. Titul. habet XVIII.

1 De operis libertorum.
Cod. eodem.

2 De bonis libertor.
Cod. De bonis libertor. & iure patronatus.
Instit. de success. libertor.
In Nou. ut liberti de cæt. aur. non indig. ann.

3 De libertis uniuersit.

4 De asigis libert.
Cod. De libert. & cor. liber.
Instit. De assignat. libertor.

5 Si quid in fraud. patr. fact. sit.
Cod. si in fraud. patroni à libertis al. facta sit.
Instit. de actionib. §. item si quis.

6 Si tab. testamen. nullæ extab.
Instit. de heredit. quæ ab intest. defer.
In Nouell. de hered. ab intest. uenient.
Ext. de success. ab intestato.

7 Vnde liberi.
n. Quest. 3. c. 2. & 12. q. 5. c. pen. & ult.
Cod. eodem.

8 Vnde legitimi, & unde cog.
Cod. eod. atq. alijs iisdem tit. ut supr.
In Nouell. de hered. ab intest. uenient.
Ext. de success. ab intest.

9 Vnde cognati.
Cod. unde legitimi, & unde cognati.
In Nou. & Instit. ut supr.

10 De success. dicto.
Cod. eodem.

11 De gradibus & affinibus.
Instit. de legit. agnat. success. §. placebat. de bonorum
possess. §. cum autem.

12 Vnde uir & uxor.
Cod. passim in tit. De nupt. Communia de succession.
Instit. de gradibus cognation.
Ext. de consanguinit. & affinit.

De cognat. spirit. in 6. De consanguinit. & affinit. in
Clement.
35. Quest. 1. 2. q. 3. 4. & 5. per totum.

In Nouell. de heredibus ab intest. uenient.

In No. de exhiben. & introducen. reis, §. quoniam uerò,
collat. 6. ut liceat matri uel auæ. §. quæ uerò. collat. 8.

13 De uetera. & mil. succ.

C. De testam. mil. l. militis, & l. milites. Quando pro-
uocare non est necesse, l. ueteranus, lib. 12.
Instit. de milit. testam.

14 Quibus non competit bonor. poss.
Cod. si quis aliquem testari prohibuerit, uel coegerit, l. 2.
Ext. de testament. c. heredes. & c. pen.

In Nouell. ut nulli iudic. lic. hab. loc. & c. §. hoc perue-
nit, collat. 9.

15 Ut ex legibus Senatûsue conf. &c.
De inofficios. testamen. l. si mater.
De captiuis & postlim. reuers. l. nec nos.
Instit. De bonor. possessionibus. §. septima.

16 Quis ordo in bonorum posses-
sione seruandus.

Cod. qui ad bonorum possess. & infra quod tempus ad-
mittantur. l. 2.

Instit. de hered. ab intest. §. admonendi, & §. eman-
cipati.

17 De suis & legitimis heredibus.

Cod. De suis & legitimis lib.
Instit. de hered. qualitat. & differentia. §. 1. de hered. ab
intest. uenient.

18 Ad Senatusconsultum Tertyl. &
Orphitianum.

Cod. ad S. C. Tertyll. Ad Senatusconsultum Orphi-
tianum.

Instit. De S. C. Tertyll. De Senatusconsulto Orphi-
tiano.

FF. NOVVM TERTIVS LIBER SEXTAE PAR- tis, totius uerò operis XXXIX. Titulos habet VI.

1 De noui oper. nunciat.

Cod. de Aedific. priuat. De noui oper. nunciat.
In Nouell. eodem.
Ext. eod. tit.

2 De damno infect. & suggrund. &c.

Cod. de Aedific. priuat. l. 3. & penult.

3 De aqua & aq. plu. arcenda.

Cod. De seruitut. & aqua.

Instit. de seruitut. rust. præd.

4 De Publicanis & uectigal. &c.

C. De uectigalibus & commissis. Vectigalia noua insti-
tui non posse. Si propter publicas pensitationes uen-
ditio fuerit celebrata. Sine censu & reliquis fundum
comparari non posse. De annonis & tributis, lib.
10. De exactoribus tributor, lib. 10.

Instit. de publicis iudic. §. penult.

In Nouell. de mandat. princip. §. non permittas, coll. 3.

5 De donationibus.

Cod. eod. tit. De donat. quæ sub modo, & c. De reuo-
can. donat. De inofficios. donat.

Instit. eodem.

In Nouell. de immensis donat. collatis in filios, coll. 7. con-
stit. 92.

Ext. dicto titul.

86 Distinct. ferè per totum.

16. Quæst. 3. c. placuit huic sanctæ. 16. Quæst. 6. c. illud.

6 De mortis causa donat.

QVARTVS LIBER SEXTAE PARTIS, totius uerò operis XL. habet Tit. XVI.

1 De manumissionibus.

Cod. in initio lib. 7. per multos tit.

Instit. De libertinis. Quibus ex causis manumittere non licet. §. non licet. & §. idem iuris.

Extr. De seruis non ord. & eor. manumission.

12. Quæst. 2. c. si quos, cum c. seq. c. de libertis. c. cum redemptor, cum similibus ibidem.

2 De manumissis uindicta.

Cod. De his qui in eccl. manumitt. De uindicta libertate, & apud concil. manu. Communia de manu.

Instit. De libertinis. §. multis modis. Quibus ex causis manumittere non licet. §. eadem lege.

3 De manumissionib. quæ seruis ad u. niuers. pertin. imponuntur.

Cod. De seruis Reipublicæ manumittendis.

Instit. scorsim.

4 De manumissis testamento.

Cod. De testamentaria manumissione.

Instit. quibus ex causis manumittere non licet. §. idem iuris. & §. non licet.

5 De fideicommissar. libertatibus.

Cod. eodem.

Instit. De singul. rebus per fideicommissum relictis.

6 De ademptione libertatis.

C. De adulterijs. l. uerba.

Instit. De heredibus instituend. §. seruum.

7 De statu liberis.

8 Qui sine manumiss. ad libert. perueniunt.

C. quibus ex cau. serui pro premio libertat. accip.

Instit. De singulis rebus per fideicom. relictis. §. libertas.

9 Qui & à quibus manumiss. &c.

Cod. De his qui à non domino manumissi sunt. Qui manumittere non possunt, & ne in frau. creditor. manumittantur.

Instit. quibus ex causis manumittere non licet.

10 De iure aureorum annul.

Cod. De iure aureor. annulorum, &c.

Instit. De nuptiis. §. aliquando.

In Nouell. ut liberti de cætero aureo non indig. annulo, §. a. collat. 6.

11 De Natalib. restituen.

Cod. De iure aureor. an. & natalibus resti.

Instit. De nupt. §. aliquando. De ingenuis. §. ultim. in fine. De success. libertor. §. ultim.

In Nou. ut liberti de cætero aureo, &c. ut proximè.

Extr. De ordine cognition. c. tuā. Extr. de filijs presbyteror. ordinand. uel non, c. 1. cum similibus. De filijs presbyteror. & alijs illegitimè natis, in 6.

36. Dist. c. presbyteror. & c. Cenomanensem, cum similib.

12 De liberali causa.

Cod. Eodem. De adfertione tollenda.

Instit. de actionibus. §. præiudiciales.

13 Quibus ad libertatem proclamare non licet.

Cod. Qui non possunt ad libertatem peruenire. De ordine cognitionum.

Instit. De iure personarum. §. penult.

14 Si libertus ingenuus esse dicatur. Cod. De liberali causa, l. parentes. Vbi causa status agi debeat, l. fin.

Instit. De ingenuis, §. finali.

15 Ne de statu defactor. &c.

Cod. eodem titul.

16 De collusione detegenda. Cod. eodem.

Extr. eodem.

2. Quæst. 3. c. si quem poenituerit.

QVINTVS LIBER SEXTAE PARTIS, totius uerò operis XL. Titul. habet XI.

1 De acquir. rerum dominio.

In Cod. passim.

Instit. de rerum diuisione, & acquir. ipsar. dominio, §. singulis. ac in multis alijs tit. seqq.

2 De acquir. uel amit. poss.

Cod. De acquirenda & retinenda poss.

Instit. De interdict. §. sequens diuisio. De rerum diuisione. §. item si quis. Per quas personas nobis acquir. §. item placet.

Et 8. distinct. c. quo iure. & 32. q. 6. c. 1.

3 De usucapionib. & usurpat.

Cod. De usucapione. Pro emptore uel pro transactione. Pro donato. Pro dote. Pro herede. De usucapione transformanda.

Extr. de prescriptionibus.

Instit. de usucapionibus & longi temporis prescript.

In Nouell. ut ecclesia Romana centum annorum gaudeat prescript. collat. 2.

16. Quæst. 3 & 4. per totum.

4 Pro soluto.

5 Pro emptore.

Cod. De usucapione pro emptore, uel pro transactione.

6 Pro herede.

Cod. eodem titulo, quo suprā.

7 Pro donato.

Cod. De usucap. pro donato.

Instit. de usucap. §. sed tamen.

8 Pro derelicto.

Instit. de rerum diuisione. §. hoc amplius. uers. pro derelicto.

9 Pro legato.

Cod. de usucapion. pro donato.

10 Pro dote.

Tit. eod. quo supr.

11 Pro suo.

Cod. pro socio.

Instit. de societate.

SEXTVS LIBER SEXTAE

partis, totius uero operis XLII.
habet Titulos IX.

1 De re iudicata & effectu senten-
tiarum, &c.

C. De re iudicata. De sententijs Praefector. Praetor. De sen-
tentijs ex breuiculis recitandis. De sententijs & inter-
locutionibus omnium iudic. Quomodo & quando
index sententiam proferre deb. &c. De sententijs quae
pro eo quod interest proferuntur. Si a non compe-
tente iudice iudicatum esse dicatur. De pœ. iu. qui ma-
le iudicauit, &c. Sententiam rescindi non posse. De
executione rei iudicate. De usuris rei iudicate. Si
plures una sententia condemnati sunt. Quibus res iu-
dicata nō nocet. Comminationes, epistolas, program-
mata, subscript. &c. Si ex falsis instrumentis, uel testi-
monijs, &c.

In Nouell. De litigiosis & decima parte litis. §. omnes
uero. Ut omnes obediant iudicibus provinciarum. §.
si uero, coll. §.

Instit. De actionibus. §. curatore. De officio iudicis.

Extr. de sententia & re iudicata.
3. Quest. 7. c. iudicet. cum seq. 3. q. 9. & 5. q. 4. II. q. 3.
per totum.

2 De confessis.

Cod. eodem.
Ext. eodem.

15. q. 3. 15. q. 6. & 2. q. 1.

3 De cessione bonor.

Cod. qui bonis cedere possunt.
Instit. de societate. §. soluitur. uer. item si quis. de actioni-
bus. §. ult.

In Nouell. de exhibend. & introducend. reis. §. si uero.
uer. signetur ne.

Extr. de solutionibus.

4 Quibus ex causis in possessione eatur.

C. De bonis auct. iudic. possidend. &c. Ut in possessione
nem legator. uel fideicom. &c.
Instit. de interdict. §. 1. & finali.

Extr. de eo qui mittitur in possessionem causa rei, &c.
Et in 6. eod. tit.

Extr. ut lite non contestata nō procedatur ad testium re-
ceptionem, &c. c. quoniam frequenter. §. 1. uers. sed si.

5 De bonis auct. iud. possid.

Cod. de bonis auct. iud. possi. seu uenundan. & de separa-
tionibus bonor.
Extr. de eo qui mittitur in possessionem causa rei ser-
uandae.

6 De priuilegijs creditorum.

C. Qui potiores in pignore habeantur. De ijs pui in prio-
rum creditor. locum succedunt, cum seqq. tit.

7 De separationibus.

C. De bonis auct. iudic. possid. De postliminio reuers. &
redempt. ab host.

8 De curat. bon. dando.

Cod. de bonis quae liber. in potestate constitutis, ex matri-
monio, uel aliter acquiruntur, & eor. administratio.

In Nouell. ut liceat matri & auia, &c. §. 1. uers. si uero.
Instit. de curatoribus.

9 Quae in frau. creditor. facta sunt,
ut restit.

Cod. de reuocand. ijs quae per fraud. al. sunt.

Instit. de actionib. §. item si quis.

SEPTIMVS LIBER SEXTAE

partis, totius uero operis XLIII. habet
Titulos XXXII.

1 De interdict. seu extraord. act. quae
pro his comp.

Cod. eodem.

Instit. de interdict.

Extr. de causa possess. & proprietat. c. pastoralis.

2 Quorum bonorum.

Cod. eodem titu.

Instit. de interdict. §. sequens diuisio. uers. quorum
bonor.

3 Quorum legator.

4 Ne uis fiat ei qui in bonor. posses-
sionem missus est.

C. Vnde ui. Si per uim, uel alio modo absentis possess.
turbata sit.

Instit. de interd. §. recuperandae.

5 De tabulis exhibend.

Cod. eodem.

6 Ne quid in loco sacro fiat.

7 De locis & itineribus publicis.

8 Ne quid in loco uel itinere publi-
co fiat.

9 De loco publico fruendo.

10 De uia publica, & si quid in ea factū
esse dicatur, & de ea ex edicto Ae-
diliū curulium à singulis refra-
cienda.11 De fluminibus, & ne quid in flumī-
ne ripae eius fiat, quò peius na-
uigetur.12 Ne quid in flumine publico inue-
ri-
pa eius fiat, quò aliter aqua fluat,
atq; priore aetate fluxit.13 Ut in flumine publico nauigare li-
ceat.

14 De ripa munienda.

15 De ui & de ui armata.

Cod. Vnde ui, & seqq. tit.

Instit. de interdict. §. sunt autem, uers. restitutoria, &
§. recuperandae, & §. quamuis uis.

16 Vti possidetis.

Cod. eodem.

Instit. de interdict. §. retinendae.

17 De superficiebus.

18 De itinere actus priuato.

19 De aqua quotid. & aestiua.

Cod. de seruitutibus & aqua.

Instit. de seruitutibus rusticorum & urbanorum praedi-
or. §. 1.

- 20 De risu.
21 De fonte.
22 De cloacis.
23 Quod ui aut clam.
Cod. unde ui, & seq.
Instit. de interdict. §. quoniam uis.
24 De remissionibus.
25 De precario.
Cod. de precario & Saluiano interdicto.
Instit. de interdict. §. quorum uis.
Extr. de precarijs.
10. q. 2. c. precarie, cum duobus seqq. 12. Quest. 2. c. precarie.
26 De arboribus cadendis.
27 De glande legenda.
28 De libero homine exhib.
Cod. de liberis exhibend. seu deducend. & de libero homine exhibendo.
29 De liberis exhib. uel deducendis.
30 Vtrubi.
Cod. Vt possidet.
Instit. de interdict. §. retinenda.
31 De migrando.
32 De Saluiano interdicto.
Cod. de precario & Saluiano interdicto.
OCTAVVS LIBER SEXTAE
partis, totius uero operis XLIII.
Titul. habet VII.
1 De exceptionibus, praescriptionibus, & praedictis.
Cod. de except. & praescriptionibus.
Instit. de usucap. & longi temporis praescript. de exceptionibus & replicat. de actionibus. §. praedictales.
In Nouell. ut eccles. Roman. 100. annorum gaudeat praescript. de nuptijs. §. sed quod sanat.
Extr. de except. de praescriptionibus. Et utrobique in 6. Item in Cle.
13. Quest. 2. c. facultates. Et 16. quest. 3. per totum.
2 De exceptione rei iudicatae.
C. De iudicijs. l. 2. Ad exhibendum. l. 3. Si aduers. re iudicat.
3 De diuersis temporibus, praescriptionibus, & accessionibus possessionum.
C. De iudicijs. l. si. De annali exceptione Italici contractus tollenda, & diuersis temporibus & exceptionibus, & praescript. & interruptionibus ear.
Instit. ut sup.
Extr. tit. quo supr.
4 De doli mali & metus exceptione.
C. De rescind. uendit. l. dolo. Si quis aliquem testari prohib. uel coegerit, l. 1. & 2. Ad leg. Corn. de sicar.
Extr. de dolo.
Instit. de perpetuis & temporalibus act. §. Non autem.
5 Quarum rerum actio non datur.
Cod. de inutilibus stipulationibus. l. dolo.
Instit. de exceptionibus §. equae. de actionibus. §. item si quis.
6 De litigiosis.
Cod. eodem.
In Nou. de litigiosis & decima parte litis, coll. 8.

- 7 De obligationibus & actionibus.
Cod. eodem.
Instit. de obligationibus. de actionibus. de perpetuis & temporalibus act.
Extr. de iudicijs, c. dilecti. de pactis, c. ult. de pignoribus & solutionibus.
86. Distinct. c. peruenit.
1. Quest. 7. c. quoties cordis.

PRIMVS LIBER SEPTI
mae partis, totius uero operis XLV.
Titul. habet III.

- 1 De uerborum obligationibus.
Cod. de contrah. & committenda stip.
Instit. de uerborum obligationibus.
2 De duobus reis constituend.
Cod. de duobus reis stipulandi & promittendi.
Instit. eodem.
In Nouell. de duobus reis promittendi, coll. 8.
3 De stipulatione seruorum.
Cod. per quas personas nobis acquiratur.
Instit. eodem tit.

SECUNDVS LIBER SEPTI
mae partis, totius uero operis XLVI.
habet Titul. VIII.

- 1 De fideiussoribus & mandatoribus.
Cod. eodem.
In Nouell. hoc tit.
Instit. eodem.
Extr. eodem.
23. Quest. 5. c. cum homo.
De consecrat. distinct. 4. c. nos autem.
2 De nouationibus & delegationibus.
Cod. eodem.
Instit. quibus modis toll. oblig.
3 De solutionibus & liberationibus.
Cod. eodem.
Instit. Quibus mod. tollitur obligatio, §. at ex contrario.
Quibus alienare licet, uel non.
In Nouell. de fideiussoribus & mandat.
Extr. de solutionibus.
De poenitentia distinct. 1. c. medicina.
4 De acceptilatis.
Cod. eodem.
Instit. quibus modis tollitur obligatio. §. item per acceptilationem.
5 Rem pupilli saluam fore, uel adolefcent.
Cod. de administrat. tutor. & curat. de tutore uel curatore qui sat. non dedit. Si tutor non gesserit.
Instit. de satisfat. tutor. uel curator.
In Nouell. ut hi qui obligatas se habere perhib. & c. §. qui, coll. 6.
6 Iudicatum solui.
Cod. Ad S. C. Macedonia. l. fin. De satisfando, l. 1.
Instit. de satisfat. tutor. uel curator. §. sed & hodie, & §. fin autem.
7 De praetorijs stipulationibus.
Cod. de contrah. & committ. stipulat. Instit.

Institut. de diuisione stipulat. §. pratorie.
 8 Rem ratam hab. & de ratihabit.
 Cod. De procuratoribus, l. 1. De negotijs gestis, l. si pecu-
 niam. Ad S. C. Macedon. l. ult.
 Instit. de satisfat. tutor. uel curat. §. 1. uers. procurator.
 Extr. de regul. iur. c. rarib. ibitione, & c. ratum, lib. 6.
 L. obligari. §. final. ff. de auct. tut.

TERTIVS LIBER VLTIMAE partis, totius uero operis XLVII. Tit. habet XXIII.

1 De priuatis delictis.
 Institut. de obligat. quæ ex delicto nasc.
 2 De furtis.
 Cod. De commercijs & mercatoribus, de furt. & seruo
 corrupto,
 In Nouell. ut nulli iudicum liceat habere loci ser. §. quia
 uerò nos, coll. 9.
 Instit. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. furtum, de no-
 xalibus actionibus, §. sunt autem.
 In iust. feudo. De pace tenenda & eius uiolatoribus, §. si
 quis. De pace tenenda inter subditos, & c. §. iniuria.
 Extr. de furt.
 14. Quest. 5. c. poenale. 32. Quest. 4. c. meretrices.
 3 De tigno iniuncto.
 Cod. de rei uendicat. l. 2.
 Instit. de rer. diuis. et acquir. ipsar. dom. §. cum in suo solo,
 4 Si is, qui testamento liber esse iussus
 erit, post mortem domini ante ad-
 tam hered. subrip. quid dicetur.
 5 Furti aduersus nautas, caupones,
 stabul.
 Cod. de exercitoria & institoria act.
 Instit. de oblig. quæ ex delicto nasc. §. sed is apud quem.
 6 Si familia furt. fecisse dicetur.
 7 Arborum furt. casarum.
 8 De ui bonorum raptorum.
 Cod. Unde ui. De commercijs & mercatoribus, l. 2.
 De ui bonor. raptor.
 Institut. de ui bonorum raptorum.
 Extr. de raptoribus, incendiarijs & uiolatoribus eccle-
 siarum.
 14. Quest. 5. & 6. 12. quest. 2. c. nulli, & c. de rebus,
 cum seqq.
 De poenitentia distinet. 1. c. uulgari.
 9 De incendio, ruina, naufragio, rate,
 naue expugnata.
 Cod. De furtis & seruo corrupto, l. nauigia. De his qui
 accusare non possunt, l. data opera.
 Instit. de actionib. §. rei persequendæ.
 Extr. de raptoribus, incendiarijs, & uiolatoribus eccle-
 siarum.
 12. Quest. 2. 23. Quest. 8. si quis membrorum, cum c.
 seq.
 10 De iniurijs & famos. lib.
 Cod. de iniurijs.
 Institut. eodem.
 Extr. De iniurijs & damno dato, & in 6.

15. Quest. 1. c. illud. & in multis alijs loc.
 11 De extraordinarijs criminibus.
 12 De sepulchro uiolato.
 Cod. eodem.
 In Nouell. Vi defuncti seu funera eorum, & c. Vi cum de
 appellat. cognoscitur, & c. §. meminimus.
 13 De concussionibus.
 Cod. Ad leg. Iuliam repet. l. unusquisq. De cōdict. ob tur-
 pem caus. l. si quod euitandi.
 Extr. de immunit. eccles. c. quia pleriq.
 Distinct. 18. c. qui quidem.
 1. Quest. 7. sancimus.
 14 De abigeis.
 Cod. eodem.
 In Nouell. de nuptijs. §. minores itaq. coll. 4.
 15 De præuicatoribus.
 Cod. de aduocat. diuersor. iudicior.
 11. Quest. 3. c. si quem. §. procurator. & 2. Quest. 7.
 c. non potest.
 16 De receptoribus.
 C. De hæreticis, Authent. credentes. De his qui latrones,
 uel alijs criminibus reos occultauerunt.
 In cōstit. noua Frederici Imperatoris, de statutis et cōsue-
 tudinibus, c. nos Friderichus. §. credentes, in extrauag.
 17 De furibus balnearijs.
 18 De effractoribus & expilatoribus.
 19 Expilata hæreditatis.
 Cod. de crimine expilate heredit.
 20 De crimine stellionatus.
 Cod. eodem.
 21 De termino moto.
 L. 1. C. de accusat.
 22 De collegijs & corporibus.
 Cod. De sacrosanct. ecclesijs, l. quæ sub prætextu. de hæ-
 redib. instituend. l. collegium.
 23 De popularibus actionibus.
 Cod. Qui accusare non poss. l. de causa.

QVARTVS LIBER PARTIS ultimæ, totius uero operis XLVIII. habet Tit. XXIII.

1 De publicis iudicijs.
 Cod. per tot. ferè lib. 9. Inst. de public. iudicijs.
 2 De accusat. & inscriptionibus.
 Cod. Eodem. Si reus, uel accusator mortuus fuerit.
 Institut. de publicis iudic.
 In Nouell. de non alienand. rebus ecclesiast. §. quia uerò.
 Extr. de accusat. inquisitionibus, & denunciat. Et in 6.
 eodem tit.
 3. Quest. 4. & 5. item 5. q. 3. Et 6. q. 1. & 2. Item 11.
 q. 1. & c.
 3 De custodia & exhibit. reor.
 Cod. De exhibend. & transmittend. reis. De custodia reor.
 De priuatis carceribus inhibend.
 4 Ad leg. Iul. maiest.
 Cod. Si quis imperatori maledixerit. De seditiosis & ijs
 qui plebem audent contra Rempublicam colligere.
 Institut. de publicis iudic. §. publica autem.

5 Ad l. Iuliam de adult. & stupro.

C. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corrup. De mulieribus, quæ se proprijs ser. iunxerint. De raptu uirg. seu uiduar. nec non sanctimonialium.

Instit. de publicis iudic. §. item lex Iulia.

In Nouell. Vt liceat matri, uel auie. §. quia uerò, coll. 8.

Vt nulli iudicum, &c. §. si uerò, coll. 9.

De mandatis principum. §. homicida autem, coll. 3.

Extr. De adulterijs & stupro.

32. Quest. 4. c. nemo. Et c. sic non sunt facienda, cum c. seq. Et 31. Quest. 5. 6. & 7.

6 Ad legem Iul. de ui pub.

Cod. ad legem Iuliam de ui publica seu priuata.

Instit. de publicis iudicijs. §. item lex Iulia.

7 Ad legem Iul. de ui priuata.

Cod. eod. tit. quo sup. De raptu uirgin. seu uiduar. &c.

Instit. de publicis iudic. §. itē lex Iulia de ui publica, etc.

8 Ad legem Corneliam de sicarijs & ueneficis.

C. Ad leg. Corn. de sicarijs. Maleficis & Mathematicis, & similibus.

Instit. de publicis iudicijs. §. item lex Cornelia de sicarijs.

Const. Frid. De pace tenenda & eius uiolatoribus.

De pace iuramento firmanda. §. 1.

Extr. de homicidio uoluntario. In 6. eod. tit. In Clement. de homicidio uoluntario, &c.

50. Distinct. in multis Canonibus.

25. Quest. 5. serē per totum.

Extr. de poenitentia distinct. 1. c. periculose.

9 Ad legem Pomp. de parricid.

Cod. de his qui parentes, uel liberos occiderunt.

Instit. de publ. iud. §. alia deinde lex.

10 Ad legem Cornel. de fals. & de Senatusconsulto Liboniano.

C. Ad legem Corneliam de fals. De his qui sibi adscribunt in testamento. De falsa moneta. De mutatione nominis. De diuersis officijs & apparitoribus iudicū, &c. I. hac sanctione. lib. 12.

Instit. de publicis iudicijs. §. lex Cornelia.

In Nouell. de instrumentorum cautela & fide. §. 1. coll. 1.

19. Distinct. c. in memoriam.

11 Ad legem Iul. repet.

Cod. eodem tit.

Instit. de public. iudic. §. sunt præterea.

12 Ad legem Iuliam de annona.

13 Ad legem Iuliam peculatus & de sacril. &c.

C. De crimine peculatus. De crimine sacrilegij.

Instit. de publicis iudicijs. §. item lex Iulia peculatus.

Extr. de sententia excommunicationis, c. conquesti.

17. Quest. 4. c. quisquis.

14 Ad legem Iuliam de ambitu.

Cod. eodem.

Instit. de publ. iudic. §. sunt præterea.

61. Distinct. c. miramur.

15 Ad legem Fauiam de plagiarijs.

Cod. eodem.

Instit. de publicis iudicijs. §. est & inter.

16 Ad S. C. Turpil. & de abolitionibus criminum.

C. Eodem. De abolitionibus. De generali abolitione.

2. Quest. 3. c. si quem poenituerit.

17 De requirendis reis, nec absentibus damnandis.

Cod. de requirendis reis.

Extr. de maioritate & obedientia, c. inter quatuor. De off. & potest. iudic. delegati, c. consultationis.

18 De questionibus.

Cod. eodem.

76. dist. c. non liceat. §. q. §. c. illi qui. 23. q. §. c. 1.

19 De poenis.

Cod. eodem. Ne sine iussu principis certis iudicijs liceat confiscare.

Instit. de iniurijs. §. in sententia. De publicis iudicijs. §. penultim.

In Nouell. De mandat principum. §. deinde. Vt fratrum filij succedant, &c. §. in delicto, coll. 9.

Extr. de poenis. Et in 6. eodem.

Et in Clem. eodem. 24. q. 1. & 3.

20 De bonis damnatorum.

Cod. de bonis proscriptorum, seu damnat.

In Nouell. Vt nulli iud. liceat habere loci seruator. §. final.

21 De bonis eorum, qui ante sententiam, &c.

Cod. de bonis eorum, qui sibi mortem conscuerunt.

22 De interdictis & relegatis, &c.

Cod. de causis, ex quibus infamia irrogatur, l. si possideris. & l. ad tempus.

Instit. de capit. diminut.

23 De sententiam passis & restitutis.

C. Eod. tit. De religiosis. & sumptibus fun. l. obnoxios.

Instit. quibus mod. ius patr. potest. soluitur. §. cum autem.

24 De cadaueribus punitor.

Extr. de furt. c. 2.

In Clement. de poeniten. & remiss. c. fin.

QVINTVS LIBER VLTIMAE partis, totius uero operis XLIX. Tit. habet XVIII.

I De appellat. & relat.

Cod. De relationibus. De appellationibus & consultationibus.

In Nouell. De appellationibus, coll. 4. Vt nulli iudic. liceat habere loci seru. §. & hoc peruenit, coll. 9. De iudicijs, & ut nullatenus cum iureiur. eligantur. §. audent igitur, coll. 6. Vt iudices non expectent sacras iussiones, coll. 9. De sanctijs. episc. &c. §. si quis contr. coll. 9. His qui ingrediuntur ad appellationē, coll. 6. Vt cū de appellationibus cognoscitur, coll. 8.

Extr. de appellat. & recusationibus.

In 6. & in Clement. eodem.

2. Quest. 6. per totum.

2 A quibus appell. non licet.

Cod. Quorum appellat. non recipiuntur.

In Nouell. de sanctijs. episcopis, coll. 9.

Extr. de appellat. & recusat. c. pastoralis.

3 Quis,

- 3 Quis & à quo appelletur.
Cod. de appellat. & consultationibus, l. præcipimus, &
l. in multis.
In Nouellis, ut supra.
- 4 Quando appelland. & intra quæ
tempora.
Cod. de temporibus & reparationibus appellationum
seu consultationum.
In Nouellis, De appellationibus, coll. 4. De his qui in-
grediuntur ad appellationem, §. 1. coll. 5.
Extr. de appellationibus, c. cum sit Romana.
- 5 De appellationibus recipiendis,
uel non.
Cod. quorum appellat. non recipiuntur.
In Nouell. De appellat. §. & scimus. De sanctissimis e-
pisc. §. si quos.
Extr. de appellationibus, c. ut debitus honor.
- 6 De libellis dimissorijs, qui apo-
stoli dicuntur.
Cod. de appellationib. l. Præses provincie, l. eos qui, l.
indices.
De appellationibus, lib. 6. c. ab eo.
- 7 Nihil innouari appellatione in-
terposita.
Cod. de temporibus & reparationibus appellationum,
& c. l. fin. §. illud.
In Nouell. Ut cum de appellationibus cognoscitur, coll.
8. Ut nulli iudicium, & c. §. 1. coll. 9.
- 8 Quæ sententiæ sine appellatione
rescinduntur.
Cod. quando prouocare non est necesse, l. cum ingratiss,
& l. certa.
In Nouell. ut iudices non expectent sacras iussiones, §. si
autem duo, coll. 9.
- 9 An per alium causæ appellationum
reddi possint.
Cod. de procuratoribus, l. 2. & l. inuitus.
- 10 Si tutor, uel curator, uel magistratus
creatus appellauerit.
Cod. de excusationibus tut. l. quamquam.
- 11 Eum, qui appellauerit, in provincia
defendi.
- 12 Apud eum, à quo appelletur, aliam
causam agere compellendum.
Cod. de appellationibus, l. eos, l. & in maioribus.
- 13 Si pendente appellatione mors
intervenierit.
Cod. eodem tit.
- 14 De iure fisci.
Cod. eod. tit. Vbi causæ fiscales, uel diuine domus homi-
num; eius agantur.
- 15 De captiuis & de postliminio re-
uersis, &c.
Cod. de postliminio & redemptis ab hostibus.
Inst. quib. mod. ius pat. potest. soluitur, §. si ab hostibus.
- 16 De re militari.
Cod. de pœnis, l. honor. De quæstionib. l. milites, De re mi-
litari, lib. 12.

1. Distinct. c. ius militare.

23. Quæst. 1. & 23. quæst. 5. c. miles.

17 De Castrensi peculio.

C. de aduocat. diuersorum iudicior. De silentarijs &
decurionibus eor. lib. 12. De bonis, quæ liberis, l. cum
oportet. De inofficioso testamento, l. fin.

Inst. per quas personas cuiq; acquir. §. actiones autem.
De sepultura, lib. 6. c. licet.

18 De ueteranis.

Cod. eod. lib. 12.

SEXTVS ET VLTIMVS LI- ber ultimæ partis Pandectarum, co- tius uerò operis L. habet Ti- tulos XVII.

1 Ad Municipalem, & de Incolis.

C. De magistratibus municipalibus. De incolis, & ubi
quis domicilium habere uidetur. Et de his, qui stu-
diorum causa in ciuitate degunt, lib. 10. De Munici-
pibus & originarijs, eod. lib. 10.

2 De decurionibus & filiis eorum.

C. De decurionibus & filiis eorum, & qui decuriones
habentur, & quibus modis à fortuna Curie liberentur,
lib. 10. De curialibus urbis Romæ, lib. 11. De
Magistratibus municipalibus.

3 De albo scribendo.

Cod. de muneribus patrimoniorum, lib. 10. l. 1.

Institut. de actionibus. §. pœnales quoq;.

In Clement. de iudicijs, c. dudum.

4 De muneribus & honoribus.

C. Quorum appellationes non recip. l. ueteranorum.
De honoribus & muneribus non continuant. inter
patrem & filium, & de interuallis, lib. 10. De mune-
ribus patrimoniorum, lib. 10. De his qui sponte pu-
blica munera subeunt, lib. 10.

Extr. de filiis presbyter. c. ab extirpandis.

5 De uacatione & excusatione
munerum.

C. De uacatione publici muneris, lib. 10. De excusa-
tionibus munerum, eod. lib. Quibus muneribus uel
præstationibus nemini liceat se excusare, li. 10. Qui-
bus muneribus excusantur hi, qui post impletam mi-
litiæ uel aduocationem, &c. Qui ætate uel profesio-
ne se excusant. Qui morbo se excusant. De his qui
numero liberor. uel paupertate excusationem merue-
runt, lib. 10. De muneribus patrimonior. l. non ui-
detur, lib. 10. De excusationibus tutor. uel curat. l.
testamentum. De decurionibus, &c. ut supra. De
episcopis & cler. l. omnes.

6 De iure immunitatis.

Cod. De immunitate nemini concedenda. Quibus mu-
nerib. uel præstation. nem. lic. se excusare, eod. lib. 10.
Ext. de immunitate ecclesiæ.

7 De legationibus.

Cod. eod. tit. lib. 10.

Extr. de officio legati, & in 6. eodem.

2. Distinct. c. ius gentium.

97. Distinct. per totum.

- 8 De administr. rer. ad ciu. pertin.
Cod. de expensis publicor. ludorum, lib. 11.
9 De decretis ab ord. facien.
C. De decretis decurionum super immunitate quibus-
dam concedenda, lib. 10. De professoribus & medi-
cis, lib. 10. l. 2. & l. nec intra.
10 De operibus publicis.
Cod. eodem tit.
In Nouell. de ecclesiasticis titulis, §. ad hæc, coll. 6.
11 De nundinis.
C. de nundinis & mercatoribus. De commercijs & mer-
catoribus.
16. Quest. 7. c. & hoc diximus.
12 De pollicitationibus.
Cod. de dotis promissione & nuda pollicitatione.
13 De extraordinar. cognitionibus, & si
iudex litem suam fecisse dicatur.
Cod. De professoribus & medicis, lib. 10. l. medicos. De
pœna iudicis, qui male iudicauit, uel eius, qui iudicem
aduersarium corrumpere curauit.
Instit. de obligat. quæ ex quasi delicto nascuntur, §. 1.

- In Nouell. ut litigantes iurent in exordio litis, §. si quis
autem, coll. 9.
De sententia & re iudicata, lib. 6. c. tam ceteri. &
c. consilij.
11. Quest. 3. c. non recte, c. non licet, cum c. seq.
14 De proxenetis.
Cod. de sponsalibus & arrhis spōsalitijs et proxenetis.
15 De censibus.
Cod. Sine censu uel reliquis fun. comp. non posse. Dec-
pisc. & clericis, l. 3.
Extr. De censibus, exactionibus, & procurat. & in 6.
eod. & in Clement. d. tit.
1. Quest. 3. c. quæsitum est. 10. Quest. & 3. per tot.
11. Quest. 1. c. si tributum.
In extrauagant. eod. tit. ut supr.
16 De uerborum significatione.
Cod. eodem titul.
Extr. de uerborum significationibus. Et in 6. eod. Et in
Clement. dicto tit.
17 De regulis iuris antiqui.
Extr. de reg. iur. Et in 6. eod. tit.

TITVLORVM, SEV RVBRICARVM

IVRIS CÆSARII ET PONTIFICII, ORDINE ALPHABETICO IN VNVM collectarum, INDEX.

Nota numerum præcedens, significat librum, hoc pacto:
 I. Institutionum.
 II. Pandectarum seu Digestorum.
 III. Codicis.
 IV. Authentecorum.
 V. Feudorum.
 VI. Decretalium.
 VII. Sexti Decretalium.
 VIII. Clementinarum.
 Prior numerus ad librum, posterior ad titulum refertur: ut, C. 9, 42. id est, Codicis libri noni Titulus quadragessimus secundus. A. 3, 7. id est, Authentecorum libri tertij, seu collationis tertij, titulus septimus.

Abigis, ff. 47, 14. & C. 9, 37.
 abolitionibus, C. 9, 42.
 acceptilatione, ff. 46, 4.
 acceptilationibus, C. 8, 44.
 accusationibus & inscriptionibus, ff. 48, 2. & C. 9, 2.
 accusationibus, inquisitionibus, & denunciationibus, D. 5, 1. & S. 5, 1.
 actione rerum amotarum, ff. 25, 3.
 actionibus, l. 4, 6.
 actionibus empti & uenditi, ff. 19, 1. & C. 4, 49.
 actionibus & obligationibus, ff. 44, 7. & C. 4, 10.
 actore à tutore seu curatore dando, C. 61.
 ademptione legatorum, l. 2, 21.
 ademptione libertatis, ff. 40, 6.
 ad exhibendum, ff. 10, 4. & C. 3, 42.
 adimendis vel transferendis legatis vel fideicommissis, ff. 34, 4.
 ad legem Aquiliam, ff. 9, 2.
 ad legem Corneliā de falsis, C. 9, 22.
 ad legem Corneliā de falsis, & de senatusconsulto Liboniano, ff. 48, 10.
 ad legem Corneliā de ficiarijs, C. 9, 16.
 ad legem Corneliā de ficiarijs & ueneficijs, ff. 48, 8.
 ad legem Falcidiā, ff. 35, 2. & C. 6, 49.
 ad legem Flaviā de plagiarijs, ff. 48, 15. & C. 9, 20.
 ad legem Iuliam de adulterijs coercendis & stupro, ff. 48, 5. & C. 9, 9.
 ad legem Iuliam de ambitu, ff. 48, 14. & C. 9, 26.
 ad legem Iuliā de annonā, ff. 48, 12.
 ad legem Iuliā de ui priuata, ff. 48, 7.
 ad legem Iuliā de ui publica, ff. 48, 6.
 ad legem Iuliam de ui publica, seu priuata, C. 9, 12.
 ad legem Iuliam maiestatis, ff. 48, 4. & C. 9, 8.
 ad legem Iuliam peculatus, &c. ff. 48, 13.
 ad legem Iuliam repetundarum, ff. 48, 11.
 ad legem Pompeiam de parricidijs, ff. 48, 9.
 ad legem Rhodiam de iactu, ff. 14, 2.
 ad legem Viscelliam, C. 9, 21.

administrantibus officia in sacris appellationibus, A. 3, 7.
 administratione & periculo tutorū & curatorum, &c. ff. 26, 7.
 administratione rerum ad ciuitates pertinentium, ff. 50, 8.
 administratione rerum publicarum, C. 11, 30.
 administratione tutorum uel curatorum, & pecunia pupillari fore randa uel deponenda, C. 5, 37.
 administratoribus, A. 7, 6.
 ad municipale, & de incolis, ff. 50, 1.
 adoptionibus, l. 1, 11. & C. 8, 48.
 adoptionibus, & emancipationibus, & alijs modis, quibus patria potestas soluitur, ff. 1, 7.
 appellationibus, A. 8, 2.
 appellationibus & consultationibus, C. 7, 62.
 appellationibus, & intra quæ tēpora debeat appellari, A. 4, 2.
 appellationibus recipiēdis, uel non, ff. 49, 5.
 appellationibus & relationibus, ff. 49, 1.
 appellationibus, recusationibus, & relationibus, D. 2, 28. & S. 2, 15.
 adquirenda & retinenda possessio- ne, C. 7, 32.
 adquirenda uel amittenda possessio- ne, ff. 41, 2.
 adquirenda uel omittenda hæreditate, ff. 29, 2.
 adquirendo rerum dominio, ff. 41, 1.
 adquisitione per adrogationem, l. 3, 11.
 ad senatusconsultum Macedonianū, ff. 14, 6. & C. 4, 28.
 ad senatusconsultum Tertullianum, C. 6, 55.
 ad senatusconsultum Tertullianum, & Orphicianum, ff. 38, 18.
 ad senatusconsultum Trebellianum, ff. 36, 1.
 ad senatusconsultum Turpilianum, C. 9, 45.
 ad senatusconsultum Turpilianum, & de abolitionibus criminum, ff. 48, 16.
 ad senatusconsultum Velleianum, ff. 16, 1. & C. 4, 29.
 adfertione tollenda, C. 7, 17.
 adfessoribus, & domesticis, & cancel larijs iudicum, C. 1, 52.
 adsignandis libertis, ff. 38, 4.
 adsignatione libertorum, l. 3, 9.
 adulterijs & stupro, D. 5, 16.
 aduocatis diuersorum iudiciorum, C. 2, 7.
 aduocatis diuersorum iudicum, C. 2, 8.
 aduocatis fisci, C. 2, 9.
 ædificijs priuatis, C. 8, 10.
 ædilitijs actionibus, C. 4, 58.
 ædilitio edicto, & redhibitione, & quanto minoris, ff. 21, 1.
 æqualitate dotis, & propter nuptias donationis, & de augmento do-

tis, & propter nuptias donatio- nis, & de priuilegio dotis, &c. A. 7, 8.
 æstimatoria, ff. 19, 3.
 ætate & qualitate, & ordine præsi- ciendorum, D. 1, 14. & S. 1, 10. & Cl. 1, 6.
 agentibus in rebus, C. 12, 20.
 agnoscendis uel alendis liberis, uel parentibus, uel patronis, uel liber tis, ff. 25, 3.
 agricolis, & censitis, & colonis, C. 11, 47.
 agricolis, & mancipijs dominicis, uel fiscalibus reipublicæ uel pri- uatæ, C. 11, 67.
 albo scribendo, ff. 50, 3.
 aleatoribus, ff. 11, 5.
 alendis liberis à parentibus, C. 5, 25.
 Alexandria primatibus, C. 11, 28.
 alienatione, & emphyteusi, & loca- tione, & hypothecis, & alijs diuer- sis contractibus in uniuersis locis rerum sacrarum, A. 5, 3.
 alienatione feudi, F. 1, 13.
 alienatione iudicij mutadi causa fa- cta, ff. 4, 7. & C. 2, 55. & D. 1, 42.
 alienatione paterni feudi, F. 2, 3.
 alimentis uel cibarijs legatis, ff. 34, 1.
 alimentis pupillo præstatis, C. 5, 50.
 allodijs, F. 2, 54.
 alluionibus, & paludibus, & pascuis ad alium statū translatis, C. 7, 41.
 an agnatus uel filius defuncti, pos- sit retinere feudum, repudiata hæ reditate, F. 2, 45.
 an apud iudicem uel curiam domi- ni, quæstio feudi debeat termina- ri, F. 2, 46.
 an ille qui interfecit fratrem domi- ni sui, feudum amittat, F. 2, 37.
 an maritus succedat uxori in benefi- cio, F. 1, 15.
 an mutus uel alijs imperfectus feu- dum retineat, F. 2, 36.
 annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuersis temporibus & exceptionibus, & præscri- ptionibus, & interruptionibus ea- rum, C. 7, 40.
 annonis ciuilibus, C. 11, 24.
 annonis & capitat. administrantiū, uel eorum adfessorū, &c. C. 1, 50.
 annonis & tributis, C. 10, 16.
 annuis legatis & fideicommissis, ff. 33, 1.
 an per aliū causæ appellationis red- di possint, ff. 49, 9.
 an remoueri debeant testes, qui pa- res esse desiērunt, F. 2, 19.
 an seruus pro suo facto post manu- missionem teneatur, C. 4, 14.
 apochis publicis, & de descriptioni- bus curialium, & de distributio- nibus ciuilibus, C. 10, 22.
 apostatis, C. 1, 10. (D. 5, 9.)
 apostatis & reiterantibus baptisma, apparitoribus Comitum Orientis, C. 12, 57.
 appa-

RVBRICARVM IVRIS

apparitoribus magistrorum militū,
& pſuilegijs eorum, C. 12, 55.
apparitoribus præfecti annonæ, C.
12, 59.
apparitoribus præfecti urbi, C. 12,
54.
apparitoribus proconſulis & legati,
C. 12, 56.
apud eum à quo adpellatur, aliā cau-
ſam agere cōpellendum, ff. 49, 12.
apud quem uel quos cōtrouerſia ſeu
di definiatur, F. 1, 18.
apud quos oporteat cauſas dicere
monachos & aſcetrias, A. 6, 7.
aquæductibus, C. 11, 42.
aqua, & aquæ pluuiæ arcēdæ, ff. 39, 3.
aqua quotidiana & æſtiua, ff. 43, 19.
à quibus adpellare non licet, ff. 49, 2.
Arbitris, D. 1, 43. & S. 1, 22.
arbitrium tutelæ, C. 5, 51.
arboribus cædendis, ff. 43, 26.
arborum furtim cæſarum, ff. 47, 7.
argenti precio, quod theſauris infe-
ratur, C. 10, 76.
armis, A. 6, 13.
Athletis, C. 10, 53.
Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iu-
lia & Titia dabatur, I. 1, 20.
auri publici perſecutorib. C. 10, 72.
auro coronario, C. 10, 74.
auro, argento, mundo, ornamentis,
unguentis, ueſte, uel ueſtimentis,
& ſtatuis legatis, ff. 34, 2.
authoritate & conſenſu tutorum &
curatorum, ff. 26, 8.
authoritate & uſu pallij, D. 1, 8.
authoritate præſtanda, C. 5, 59.
authoritate tutorū uel curatorum,
I. 1, 12.

B

Baptiſmo, & eius effectu, D. 3, 42.
& Cl. 3, 15.
beneficio fratris, & qualiter frater in
beneficiū fratris ſuccedit, F. 1, 20.
bigamis non ordinandis, D. 1, 21. &
S. 1, 12.
Bonis authoritate iudicū poſſiden-
dis, & uenundandis, ff. 42, 5.
bonis authoritate iudicis poſſiden-
dis, ſeu uenundandis, & de ſepa-
rationibus bonorum, C. 7, 72.
bonis damnatorum, ff. 48, 20.
bonis eorum, qui ante ſententiā uel
mortem ſibi conſciuerunt, uel ac-
cuſatorem corruerunt, ff. 48, 21.
bonis eorum, qui mortem ſibi con-
ſciuerunt, C. 9, 50.
bonis libertorum, ff. 37, 2.
bonis libertorum, & iure patrona-
tus, C. 6, 4.
bonis paterni & materni generis, C.
7, 59.
bonis, quæ liberis in poteſtate patris
conſtitutis, ex matrimonio uel al-
liter acquiruntur, & eorum admi-
niſtratione, C. 6, 60.
bonis proſcriptorum ſeu damnato-
rum, C. 9, 49.
bonis uacantibus, & de incorpora-
tione, C. 10, 10.
bonorum poſſeſſione contra tabu-
las, ff. 37, 4.
bonorum poſſeſſione contra tabu-
las liberti, quæ patronis uel libe-
ris eorum datur, C. 6, 13.
bonorum poſſeſſione contra tabu-
las, quam prætor liberis pollice-

tur, C. 6, 12.
bonorum poſſeſſione ex teſtamento
militis, ff. 37, 13.
bonorum poſſeſſione furioſo, infan-
ti, muto, ſurdo, cæco competenti,
ff. 37, 3.
bonorum poſſeſſione ſecundum ta-
bulas, ff. 37, 11. & C. 6, 11.
bonorum poſſeſſionibus, I. 3, 10. &
ff. 37, 2.
bonorum ſeparationibus, ff. 42, 7.
C.

Cadaveribus punitorū, ff. 48, 24.
caducis tollendis, C. 6, 50.
calumniatoribus, ff. 3, 6. & C. 9, 46.
& D. 5, 2.
canone frumentario urbis Romæ,
C. 11, 22.
canone largitionalium titulorum,
C. 10, 23.
capellis monachorum, S. 3, 18.
capiendis & diſtrahendis pignori-
bus tributorum cauſa, C. 10, 21.
capitatione ciuium cenſibus eximen-
da, C. 11, 48.
capitaneo qui curiam uendit, an
intelligatur beneficium uendidif-
ſe, F. 2, 51.
capite minutis, ff. 4, 5.
capitis diminutione, I. 1, 16.
capitulis Corradi, F. 2, 40.
captiuis, & de poſtliminio & redem-
ptis ab hoſtibus, ff. 49, 15.
Carboniano edicto, ff. 37, 10. & C.
6, 17.
caſtreſianis & miniſterianis, C. 12, 26.
caſtrenſi omnium palatinorum pe-
culio, C. 12, 31.
caſtrenſi peculio, ff. 49, 17.
caſtrenſi peculio militum, & præfe-
ctis annonæ, C. 12, 37.
cauſa poſſeſſionis & proprietatis,
D. 2, 12.
celebratione Miſſarum, & alijs diui-
nis officijs, Cl. 3, 14.
celebratione Miſſarum, & ſacramen-
to Euchariftiæ, D. 3, 41.
cenſibus, ff. 48, 15.
cenſibus, & cenſitoribus, & peræqua-
toribus & inſpectoribus, C. 11, 57.
cenſibus, exactionibus, & procura-
tionibus, D. 3, 9. & S. 3, 20. & Cl.
3, 13.
ceſſione bonorum, ff. 42, 3.
clandeſtina deſponſatione, D. 4, 3.
clafſicis, C. 11, 12.
clericis coniugatis, D. 3, 3. & S. 3, 2.
clericis non reſidentibus in Eccleſia
uel præbenda, D. 3, 4. & S. 3, 3.
clericis peregrinantibus, D. 2, 29.
clericis peregrinis, D. 3, 22.
clericis pugnatib. in duello, D. 5, 14.
clerico ægrotante uel debilitato, D.
3, 6. & S. 3, 5.
clerico excommunicato, depoſito,
uel interdicto miniſtrare, D. 5, 27.
clerico non ordinato miniſtrante,
D. 5, 28.
clerico percuffore, D. 5, 25.
clerico per ſaltum promotō, D. 5, 29.
clerico, qui inueſtituram facit, F. 2, 3.
clerico uenatore, D. 5, 24.
cloacis, ff. 43, 22.
codicillis, I. 2, 25. & C. 6, 36.
cognitione legali, D. 4, 12.
cognitione ſpirituali, D. 4, 11. & S.
4, 3.

cohabitatione clericorum & mulie-
rum, D. 3, 2.
cohortalibus & principibus corni-
cularijs ac primipilarijs, C. 12, 58.
collatione aris, C. 10, 29.
collatione bonorum, ff. 37, 6.
collatione donatorum, uel reſena-
torum, aut translatorum, ſeu adæ-
ratorum, C. 10, 28.
collatione dotis, ff. 37, 7.
collatione fundorū ſcſcalium, uel rei
priuatæ, uel dominicæ, uel ciuitatis,
uel templi, C. 11, 73.
collatione fundorum patrimonialium
& emphyteuticariorum, C.
11, 64.
collationibus, C. 6, 20.
collatoribus, & alijs capitulis, A. 9,
14.
collegiatis, & chartopratibus, & numi-
larijs, C. 11, 17.
collegijs, & corporibus, ff. 47, 22.
colluſione detegenda, ff. 40, 16. & C.
7, 20. & D. 5, 22.
colonis Illyricanis, C. 11, 51.
colonis Palæſtinis, C. 11, 50.
colonis Thracenſibus, C. 11, 51.
comitibus conſiſtorianis, C. 12, 10.
comitibus & archiatris ſacri palatii,
C. 12, 13.
comitibus & tribunis ſcholarum, C.
12, 11.
comitibus, qui prouincias regunt,
C. 12, 14.
comitibus rei militaris, C. 12, 12.
commætu, C. 12, 43.
commercijs & mercatoribus, C. 4,
63.
comminationes, epistolæ, program-
mata, ſubſcriptiones authorita-
tem rei iudicatæ non habere, C.
7, 57.
commodati, uel contrā, ff. 13, 6.
commodato, C. 4, 33. & D. 3, 15.
communia de legatis & fideicom-
miſſis, & de in rem miſſione tollen-
da, C. 6, 43.
communia de manumiſſionibus,
C. 7, 15.
cōmunia de ſucceſſionibus, C. 6, 58.
communia de uſucapionibus, C. 7,
30.
communia prædiorum tam urbano-
rum, quam ruſticorum, ff. 8, 4.
communia utriuſque iudicij tam ſa-
milix erſcundæ, quam commu-
ni diuidundo, C. 3, 38.
communi diuidundo, ff. 19, 3. & C.
3, 37.
communi ſeruo manuſſo, C. 7, 7.
communium rerum alienatione, C.
4, 52.
compensationibus, ff. 16, 2. & C. 4, 31.
conceſſione Præbendæ & Eccleſiæ
non uacantis, D. 3, 8. & S. 3, 7.
concubinis, ff. 25, 9. & C. 5, 26.
concuſſione, ff. 47, 13.
condictione cauſa data, cauſa non
ſecuta, ff. 12, 4.
condictione ex lege, ff. 13, 2.
condictione ex lege, & ſine cauſa uel
iniuſta cauſa, C. 4, 9.
condictione furtiua, ff. 13, 1. & C. 4, 6.
condictione indebiti, ff. 12, 6. & C.
4, 5.
condictione ob cauſam datorum,
C. 4, 6.

condi-

UTRIVSQUE INDEX.

condictione ob turpem causam, C. 4, 7.
 condictione ob turpem uel iniustam causam, ff. 12, 5.
 condictione sine causa, ff. 12, 7.
 condictione triticiaria, ff. 13, 3.
 condictionibus adpositis in desponsatione, uel in alijs contractibus, C. 4, 5.
 conditionibus, & demonstrationibus, & causis, & modis eorum, quæ in testamentis scribuntur, ff. 33, 1.
 conditionibus insertis tam legatis quam fideicommissis, & libertatibus, C. 6, 4, 6.
 conditionibus institutionum, ff. 28, 7.
 editis in publicis horreis, C. 10, 26.
 condictionibus & procuratoribus, siue exactoribus prædiorum fiscalium domus augustæ, C. 11, 73.
 confectis, ff. 42, 2. & C. 7, 59. & D. 2, 18. & S. 2, 9.
 confirmando tutore, C. 5, 29.
 confirmando tutore, uel curatore, ff. 26, 3.
 confirmatione utili, uel inutili, D. 2, 30.
 coniugio leproforum, D. 4, 8.
 coniugio seruorum, D. 4, 9.
 coniungendis cum emancipato liberis eius, ff. 37, 9.
 consanguineis & uterinis fratribus, A. 6, 12.
 consanguinitate & affinitate, D. 4, 14. Cl. 4, 1.
 consecratione ecclesiæ, uel altaris, D. 3, 40. & S. 3, 21.
 consensibus eiusdem litis, C. 3, 40.
 consuetudine, D. 1, 4. & S. 1, 4.
 consuetudine recti feudi, F. 2, 33.
 consiliis, A. 4, 3.
 consiliis, & non spargendis ab his pecunijs, & de præfectis & magistris militum & patricijs, C. 12, 3.
 constituta pecunia, ff. 13, 5. & C. 4, 18.
 constitutiones feudales domini Lotharii Imperatoris, quas ante ianuam B. Petri in ciuitate Romanæ condidit, obseruandas, F. 1, 19.
 constitutionibus, D. 1, 2. & S. 1, 2.
 constitutionibus principum, ff. 1, 4.
 constitutio, quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate, A. 6, 9.
 constitutionem, quæ ex adscriptio & liberatos, liberos esse uult, non ijs qui ante constitutionem nati sunt, sed qui post constitutionem, prodesse, &c. A. 5, 7.
 contrario iudicio tutelæ, C. 5, 58.
 contentione inter dominum, & fidelem de inuestitura feudi, F. 1, 10.
 contentione inter dominum & uasallum de inuestitura feudi, F. 1, 23.
 contentione inter me & dominum de portione feudi fratris mei defuncti, F. 1, 12.
 contractibus iudicum, uel eorum qui sunt circa eos, & inhiendis donationibus in eos faciendis, & ne administrationis tempore proprias ædes ædificet sine sanctione pragmatica, C. 1, 54.
 contrahenda emptione & uenditione, C. 4, 38.
 contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & uenditorem compositis, & quæ res uenire non possint, ff. 18, 1.

contrahenda & committenda stipulatione, C. 8, 38.
 contraria tutelæ & utili actione, ff. 27, 4.
 contrario iudicio tutelæ, C. 5, 58.
 cotrouersia feudi apud pares terminanda, F. 2, 16.
 cotrouersia inter dominum & emptorem feudi, F. 2, 42.
 cotrouersia inter episcopum & uasallum, F. 2, 20.
 cotrouersia inter masculum & feminam de beneficio, F. 2, 41.
 cotrouersia inter uasallum & alium de beneficio, F. 2, 43.
 conueniendis fisci debitoribus, C. 10, 2.
 conuersione coniugatorum, D. 3, 32.
 conuersione infidelium, D. 3, 33.
 corpore uitatis ordinadis, uel non, D. 1, 20.
 creditorem euictionem pignoris non debere, C. 8, 46.
 crimine expilatae hereditatis, ff. 47, 19. & C. 9, 32.
 crimine falsi, D. 5, 20.
 crimine peculatus, C. 9, 28.
 crimine sacrilegij, C. 9, 29.
 crimine stellionatus, ff. 47, 20. & C. 9, 34.
 Cupressis ex luco Daphnes uel Perseidis per Aegyptum, non excidentis uel uendendis, C. 11, 77.
 curatore bonis dando, ff. 42, 8.
 curatore furiosi uel prodigi, C. 5, 70.
 curatoribus, I. 1, 23.
 curatoribus furioso & alijs extraminores dandis, ff. 27, 10.
 curialibus urbis Romæ, C. 11, 13.
 curiosis & stationarijs, C. 12, 23.
 cursu publico, & angarijs, & parangarijs, C. 12, 51.
 custodia & exhibitio reorum, ff. 48, 3.
 custodia Eucharistiæ, chrismatis, & aliorum sacramentorum, D. 3, 44.
 D
 Damno infecto, & de suggrundis uel protectionibus, ff. 39, 2.
 debitore uenditionem pignoris impetrare non posse, C. 8, 29.
 debitoribus ciuitatum, C. 11, 32.
 decanis, C. 12, 27.
 decimis, primitijs, & oblationibus, D. 3, 30. & S. 3, 13.
 decurionibus & filijs eorum, ff. 50, 2.
 decurionibus & filijs eorum, & qui decuriones habeantur: & quibus modis à fortuna curiæ liberetur, C. 10, 31.
 decretis ab ordine faciendis, ff. 50, 9.
 decretis decurionum super immunitate quibusdā cōcedēda, C. 10, 46.
 dediticia libertate tollenda, C. 7, 5.
 defensoribus ciuitatum, C. 1, 56. & A. 3, 2.
 delatoribus, C. 10, 11.
 delictis puerorum, D. 5, 23.
 depositi, uel cotræ, ff. 16, 3. & C. 4, 34.
 deposito, D. 3, 16.
 deposito, & denunciationibus inquilinorum, &c. A. 6, 14.
 desertoribus & occultatoribus eorum, C. 12, 46.
 desponsatione impuberum, D. 4, 2. & S. 4, 2.
 dignitatibus, C. 12, 1.
 dilationibus, C. 3, 11. & D. 2, 8.
 discussoribus, C. 10, 30.

distractione pignorum, C. 8, 28.
 distractione pignorum & hypothecarum, ff. 29, 5.
 diuersis officijs, & apparitoribus iudicum, & pbatorijs eorum, C. 12, 60.
 diuersis prædijs, urbanis & rusticis, templorum & ciuitatum, & omni redditu ciuili, C. 11, 69.
 diuersis regulis iuris antiqui, ff. 50, 17.
 diuersis rescriptis, & pragmaticis sanctionibus, C. 1, 26.
 diuersis temporalibus præscriptionibus, &c. ff. 44, 3.
 diuidenda tutela, & pro qua parte quisq; tutorum conueniatur, C. 5, 52.
 diuisione stipulationum, I. 3, 19.
 diuortijs, D. 4, 19.
 diuortijs & repudijs, ff. 24, 2.
 diuortio facto, apud quæ liberi morari, uel educari debeant, C. 5, 24.
 doli mali & metus exceptione, ff. 44, 4.
 dolo & contumacia, D. 2, 14. & S. 2, 6. & Cl. 2, 4.
 dolo malo, ff. 4, 3. & C. 2, 21.
 domesticis & ptectoribus, C. 12, 17.
 donationibus, I. 2, 7. & ff. 39, 5. & C. 8, 54. & D. 2, 24.
 donationibus ante nuptias, uel propter nuptias, & sponsalitijs, C. 5, 3.
 donationibus causa mortis, C. 8, 57.
 donationibus inter uirum & uxorem, ff. 24, 1.
 donationibus inter uirum & uxorem, & à pareribus in liberos factis, & de rati habitatione, C. 5, 16.
 donationibus inter uirum & uxorem, & de dote post diuortium restituenda, D. 4, 20.
 donationibus, quæ sub modo, uel sub conditione, uel ex certo tempore conficiuntur, C. 8, 55.
 dote cauta non numerata, C. 5, 15.
 dote relegata, ff. 33, 4.
 dotis collatione, ff. 37, 7.
 dotis promissione, & nuda pollicitatione, C. 5, 11.
 duobus fratribus à capitaneo inuestitis, F. 2, 18.
 duobus reis constituendis, ff. 45, 2.
 duobus reis promittendi, A. 7, 9.
 duobus reis stipulandi & promittendi, I. 3, 17.
 E
 Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione, A. 5, 1.
 ecclesiasticis titulis & priuilegijs, &c. A. 9, 6.
 ecclesijs ædificandis, uel reparandis, D. 3, 48.
 edendo, ff. 2, 1. & C. 2, 1.
 edicto diui Hadriani tollendo, & quæadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur, A. 6, 33.
 effractoribus & expilatoribus, ff. 47, 18.
 electione, & electi potestate, D. 1, 6. & S. 1, 6. & Cl. 1, 3.
 emancipationibus liberorum, C. 8, 49.
 emendatione Codicis domini Iustini, & secunda eius editio, C. 1, 3.
 emendatione propinquorum, C. 9, 15.
 emendatione seruorum, C. 9, 14.
 emptione & uenditione, I. 3, 24. & D. 3, 17.

eo, cui libertatis causa bona addi-
cuntur, l. 3, 11.
eo, per quem factum erit, quod mi-
nus quis iudicio sistat, ff. 2, 10.
eo, qui cognovit consanguineam u-
xoris suae uel sponsae, D. 4, 13.
eo, qui duxit in matrimonium, quam
polluit per adulterium, D. 4, 7.
eo, qui finem fecit agnato de feudo
paterno, F. 2, 49.
eo, qui mittitur in possessione causa
rei seruanda, D. 2, 15. & S. 2, 7.
eo, qui ordinem furtiue suscepit, D.
5, 30.
eo, qui pro tutore negotium gessit,
C. 5, 45.
eo, qui pro tutore, prout curatore
negotia gessit, ff. 27, 5.
eo, qui sibi uel heredibus suis masculis,
uel foeminis inuestituram ac-
cepit, F. 2, 17.
eo, quod certo loco dari oportet, ff.
13, 4.
eo, quod metus causa gestum erit, ff.
episcopali audientia, & diuersis capi-
tulis, quae ad ius, curam, & reueren-
tiam pertinet pontificalem, C. 1, 7.
episcopis & clericis, orphanotro-
phijs, xenodochijs, ptochotro-
phijs, ascetrij, monachis & priui
legijs eorum, & castrensium peculio, &
de redimendis captiuis, & de nu-
ptijs clericorum uetitis seu permis-
sis, C. 1, 3.
episcopum, uel abbatem, uel abbatif-
sam, uel dominum plebis feudum
dare non posse, F. 1, 6.
equestri dignitate, C. 12, 32.
erogatione militaris annonae, C. 12,
38.
errore aduocatorum, & C. 2, 10.
errore calculi, C. 2, 5.
etiam ob chirographariam pecuniam
pignus teneri, C. 8, 27.
etiam per procuratorem causam in
integrum restitutionis agi posse,
C. 2, 49.
euiditionibus, C. 8, 45.
euiditione, & dupla stipulatione, ff.
21, 2.
eum, qui appellauerit, in prouincia
defendi, ff. 49, 11.
eutrichis, C. 4, 42.
exactoribus tributorum, C. 10, 19.
exceptione rei iudicatae, ff. 4, 4, 2.
exceptionibus, l. 4, 13. & D. 2, 25. & S.
2, 12. & Cl. 2, 10.
exceptionibus, & praescriptionibus,
C. 8, 36.
exceptionibus, praescriptionibus, &
praedictijs, ff. 4, 4, 1.
exceptoribus, & exactoribus, C. 12, 61.
excessibus praetorum & subditorum,
D. 5, 31. & S. 5, 6. & Cl. 4, 7.
excoctione & translatione militariu
annonarum, C. 12, 32.
excusationibus artificum, C. 10, 64.
excusationibus munerum, C. 10, 47.
excusationibus tutorum & curatorum,
& de temporibus earum, C. 5, 62.
excusationibus tutorum uel curato-
rum, l. 1, 25.
excusationibus tutorum, & tempo-
ribus earum, ff. 27, 11.
excusationibus ueteranorum, C. 5,
65.

ex delictis defunctorum in quantum
haeredes conueniantur, C. 4, 17.
executione rei iudicatae, C. 7, 53.
executoribus, & de ijs, qui conueniun-
tur & reconueniuntur, A. 7, 6.
executoribus, & exactoribus, C. 12, 61.
exercitoria actione, ff. 14, 1.
exheredatione liberorum, l. 2, 13.
exhibendis & introducendis reis: &
ut ijs, qui conueniuntur, post uice-
simum diem praesentetur iudici-
bus, & C. A. 5, 6.
exhibendis & transmittendis reis,
C. 9, 3.
expensis ludorum, C. 11, 41.
expilatae hereditatis, ff. 4, 7, 19.
ex quibus causis infamia irrogetur,
C. 2, 12.
ex quibus causis in possessionem ea-
tur, ff. 4, 2, 4.
ex quibus causis maiores in integrum
restituuntur, ff. 4, 6.
ex quibus causis pignus uel hypothe-
ca tacite contrahatur, ff. 20, 2.
extraordinarijs criminibus, ff. 4, 7, 11.
extraordinarijs cognitionibus, & si
iudex litem suam fecisse dicitur,
ff. 50, 13.

F

Abrikenibus, C. 11, 9.
falsa causa adiecta legato uel fi-
deicommissio, C. 6, 44.
falsa moneta, C. 9, 24.
familiae eriscunda, ff. 18, 2. & C. 3,
36.
famosis libellis, C. 9, 36.
ferijs, C. 3, 12. & D. 2, 9.
ferijs & dilationibus & diuersis tem-
poribus earum, & quibus ex causis
feriae non impediuntur, ff. 2, 12.
feudi cognitione, F. 2, 1.
feudis, D. 3, 21.
feudis datis minimis ualuaribus,
quid iuris sit, F. 1, 16.
feudo dato in uicem legis commissio-
riae reprobando, F. 1, 27.
feudo foeminae, ff. 2, 30.
feudo guardiae, & castaldiae, F. 1, 2.
feudo marchiae, uel ducatus, uel co-
mitatus, F. 1, 14.
feudo non habente propriam feudi
naturam, F. 2, 48.
feudo sine culpa non amittendo, F.
1, 21.
fideicommissaria hereditatis petitio-
ne, ff. 5, 6.
fideicommissarijs libertatibus, ff. 40,
5. & C. 7, 4.
fideicommissarijs libertatibus, & ad
S. C. Trebellianum, l. 2, 23.
fideicommissis, C. 6, 42.
fide instrumentorum, ff. 22, 4. & D.
2, 22.
fide instrumentorum & amissione
eorum, & de apochis & antapochis
faciendis: & de ijs, quae sine scri-
ptura fieri possunt, C. 4, 21.
fide instrumentorum, & iure haer-
e fiscalis, & de additionibus, C.
10, 3.
fideiussoribus, l. 3, 21. & D. 3, 22.
fideiussoribus & mandatoribus, ff.
46, 1. & C. 8, 41.
fideiussoribus, & mandatoribus, &
sponforibus, & solutoribus, A. 1,
4.
fideiussoribus, & nominatoribus, &

haeredibus tutorum & curatorum,
ff. 27, 7.
fideiussoribus minorum, C. 2, 24.
fideiussoribus tutorum uel curato-
rum, C. 5, 57.
fiduciaria tutela, l. 1, 19.
filijs ante dotalia instrumenta natis,
A. 3, 6.
filijs familias: & quod admodum pro
his pater teneatur, C. 10, 60.
filijs natis ex matrimonio ad mor-
ganicam contracto, F. 2, 29.
filijs officialium militarium, qui in
bello moriuntur, C. 12, 48.
filijs presbyterorum & alijs illegiti-
me natis, S. 1, 11.
filijs presbyterorum ordinandis, uel
non, D. 1, 17.
filiofamilias minore, C. 2, 23.
finium regudorum, ff. 10, 1. & C. 33, 9.
fiscalibus usuris, C. 10, 8.
fluminibus: ne quid in flumine ripae
ne eius fiat, quod prius nauigerum
ff. 43, 11.
fonte, ff. 43, 21.
forma fidelitatis, F. 2, 6.
formulis & imperationibus actio-
num sublati, C. 2, 58.
foro competenti, D. 2, 1. & S. 2, 1. &
Cl. 2, 2.
fratribus de nouo beneficio inuesti-
tis, F. 2, 12.
frigidis & maleficijs, & impotentia
coeundi, D. 4, 15.
fructibus, & licium expensis, C. 7, 51.
frumento Alexandrino, C. 11, 27.
frumento urbis Constantinopolitanae,
C. 11, 23.
fugitiuis, ff. 11, 4.
fugitiuis, colonis patrimonialibus,
saltuentibus, & emphyteuticis, C.
11, 66.
fundis & saltibus rei Tamiacae, C.
11, 63.
fundis limitrophis, & terris, paludi-
bus, & pascuis limitaneis, & castel-
lorum, C. 11, 59.
fundis patrimonialibus, & saltuen-
tibus, & emphyteuticis, & eorum
conductoribus, C. 11, 61.
fundis rei priuate, & saltibus diui-
nae domus, C. 11, 65.
fundo dotali, ff. 23, 5. & C. 5, 23.
fundo instructo, uel instrumento le-
gato, ff. 33, 7.
furibus balnearijs, ff. 47, 17.
furti aduersus nautas, cauponas, ita-
bularios, ff. 47, 5.
furtis, ff. 47, 2. & D. 5, 18.
furtis & seruo corrupto, C. 6, 1.
G
Generali abolitione, C. 9, 47.
gladiatoribus, C. 11, 43.
glande legenda, ff. 43, 27.
gradibus & adfinibus, & nominibus
eorum, ff. 38, 11.
gradibus cognationum, l. 3, 6.
grege dominico, C. 11, 75.
H
Haeredibus ab intestato uenienti-
bus, & de agnatorum iure sub-
lato, A. 9, 11.
haeredibus & Falcidia: & si haeres le-
gata soluere noluerit, A. 1, 1.
haeredibus instituendis, l. 2, 14. & ff.
28, 5.
haeredibus instituendis, & quae persone
haere-

VTRIVSQUE INDEX.

heredes institui non possunt, C. 6, 24.

hereditate uel actione uendita, ff. 18, 4. & C. 4, 39.

hereditatibus quæ ab intestato deferuntur, l. 3, 1.

heredum qualitate & differentia, l. 2, 19.

hereticis, D. 5, 7. & S. 5, 2. & Cl. 4, 4.

hereticis & Manichæis & Samaritanis, C. 1, 8.

hec constitutio interpretatur priorem constitutionem de ijs, qui ingreditur monasteriū, & de substitutis eorum, & ex quo tempore oporteat ualere, A. 9, 4.

hic finitur lex, deinde cōsuetudines regni incipiunt, F. 2, 28.

his, &c. Vide ijs.

honoratorum uehicularis, C. 11, 19.

Ijs per quos agere possumus, l. 4, 10.

Ijs, quæ sunt à prælato sine consensu capituli, D. 3, 10.

Ijs, quæ ex publica collatione illata sunt, non usurpandis, C. 10, 73.

Ijs, quæ sunt à maiori parte capituli, C. 3, 11.

Ijs, quæ in testamento delētur, inducuntur, uel inferuntur, ff. 28, 4.

Ijs, quæ pœnæ nomine in testamento uel codicillis scribuntur, uel relinquantur, C. 6, 41.

Ijs, quæ pœnæ causa relinquantur, ff. 3, 46.

Ijs, quæ pro non scriptis habentur, ff. 3, 48.

Ijs, quæ sub modo legata, uel fidei commissā relinquantur, C. 6, 45.

Ijs, quæ ui metus causa fiunt, D. 1, 10. & S. 1, 20.

Ijs, qui ad ecclesias confugiunt, &c. C. 1, 4.

Ijs, qui ad statuta cōfugiunt, C. 1, 28.

Ijs, qui à non dominis manumissi sunt, C. 7, 10.

Ijs, qui ante apertas tabulas hereditates transmittunt, C. 6, 51.

Ijs, qui à principe uacationem acciperunt, C. 10, 44.

Ijs, quibus ut indignis auferatur hereditates, & Senatusconsulto Syl-laniano, C. 6, 35.

Ijs, quæ ut indignis auferuntur, ff. 37, 9.

Ijs, qui deiecerint, uel effuderint, ff. 9, 3.

Ijs, qui ex officio quod administrant, conveniuntur, C. 11, 38.

Ijs, qui ex publicis rationibus mutuā pecuniam acceperunt, C. 10, 6.

Ijs, qui feudum dare possunt, & qui non: & qualiter adquiratur & retineatur, F. 1, 1.

Ijs, qui filios occiderunt, D. 5, 10.

Ijs, qui in ecclesijs manumittuntur, C. 1, 16.

Ijs, qui in exilium dati sunt, uel ab ordine moti sunt, C. 10, 59.

Ijs, qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per scripturā manus propria fiat collatio libertatum, & de iurēuratio dilationis, &c. A. 5, 11.

Ijs, qui in priorum creditorū locum succedunt, C. 8, 19.

Ijs, qui non impletis stipendijs sacra-

mento soluti sunt, C. 10, 54.

Ijs, qui notantur infamia, ff. 3, 2.

Ijs, qui numero liberorum uel paupertate excusationem meruerunt, C. 10, 51.

Ijs, qui parentes uel liberos occiderunt, C. 9, 17.

Ijs, qui potentiorum nomine titulos prædijs affigunt, uel eorum nomina in litem prætendunt, C. 2, 15.

Ijs, qui propter metum iudicis non appellauerunt, C. 7, 67.

Ijs, qui se deferunt, C. 10, 13.

Ijs, qui sibi adscribunt in testamento, C. 2, 23.

Ijs, qui sponte publica munera subeunt, C. 10, 43.

Ijs, qui sui uel alieni iuris sunt, l. 1, 8. & ff. 1, 6.

Ijs, qui ueniam ætatis impetrauerunt, C. 2, 45.

immembris donationibus in filios factis, A. 7, 7.

immunitate ecclesiarum, cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium, D. 3, 49. & Cl. 3, 17.

immunitate ecclesiarum, cœmeteriorum, & aliorum locorum religiosorum, S. 3, 23.

immunitate nemini concedenda, C. 10, 25.

impensis in rebus dotalibus factis, ff. 25, 2.

imponenda lucratiuā descriptione, C. 10, 35.

impuerū & alijs substitutionibus, C. 6, 26.

incendio, ruina, naufragio, rate, nauē expugnata, ff. 47, 9.

incestis & inutilibus nuptijs, C. 5, 5.

incestis, & nefarijs nuptijs, A. 2, 6.

incolis: & ubi quis domicilium habere uidetur, & de ijs qui studiorum causa in aliena ciuitate degunt, C. 10, 39.

indicta uiduitate, ex lege Iulia Miscella tollenda, C. 6, 40.

indictionibus, C. 10, 17.

in diem additione, ff. 18, 2.

infamibus, C. 10, 57.

infantibus, & languidis expositis, D. 5, 11.

infantibus expositis liberis & seruis: & de ijs, qui sanguinolentos nutriendos acceperunt, C. 8, 52.

infirmis pœnis coelibatus & orbitatis, & de decimarjs sublati, C. 8, 58.

ingenuis, l. 1, 4.

ingenuis manumissis, C. 7, 14.

ingratis liberis, C. 8, 50.

in integrum restitutione minorum uiginti quinque annis, C. 2, 22.

in integrum restitutione postulata, ne quid noui fiat, C. 2, 50.

in integrum restitutionibus, ff. 4, 1.

iniurijs, ff. 47, 10. & C. 9, 35.

iniurijs, & damno dato, D. 5, 36. & S. 5, 8.

iniurijs & famosis libellis, ff. 47, 10.

iniustus, rupto, irritato testamento, ff. 28, 3.

in ius uocando, D. 2, 4. & C. 2, 2.

in ius uocati ut eant, uel satisfident, ff. 2, 6.

in litem dando tutore uel curato-

re, C. 5, 44.

in litem iurando, ff. 12, 3. & C. 5, 53.

in medio litis non fieri sacras formas, aut sacras iussiones, sed secundum antiquas leges generales lites decideri, C. 8, 11.

inofficiosis donationibus, C. 3, 29.

inofficiosis dōtibz, C. 3, 30.

inofficioso testamento, ff. 5, 2. & C. 3, 28.

in quibus casibus tutorem, uel curatorem habenti, tutor uel curator dari potest, C. 5, 36.

in quibus causis cessat longi temporis præscriptio, C. 7, 34.

in quibus causis coloni censiti dominos accusare possunt, C. 11, 49.

in quibus causis feudum amittatur, F. 2, 23.

in quibus causis in integrum restitutio necessaria non est, C. 2, 41.

in quibus causis militantes fori præscriptione uti possunt, C. 3, 25.

in quibus causis pignus uel hypotheca tacite cōtrahatur, ff. 20, 2. & C. 8, 15.

in rem uerso, ff. 15, 3.

inspiciendo uentre, custodiendoq; partu, ff. 25, 4.

institoria actione, ff. 14, 3.

institoria & exercitoria actione, C. 4, 25.

institutionibus, D. 3, 7. & S. 3, 6.

institutionibus, uel substitutionibus, seu restitutionibus sub conditione factis, C. 6, 25.

instructo uel instructum legato, ff. 33, 7.

instrumentorum cautela, & fide: & primò de deposito, & mutuo, & alijs documentis priuātè quidem scriptis, &c. A. 6, 3.

interdictis, l. 4, 15. & C. 8, 1.

interdictis collegijs hæreticorum, A. 9, 12.

interdictis, & relegatis, & deportatis, ff. 4, 8, 22.

interdictis, seu extraordinarijs actionibus, quæ pro his competunt, ff. 43, 1.

interdicto matrimonio inter pupilam & tutorem, seu curatorem filiosq; eorum, C. 5, 6.

interrogationibus in iure faciendis, & de interrogatorijs actionibus sublati, ff. 11, 1.

inuestitura de re aliena facta, F. 2, 8.

inuestitura in maritum facta, F. 2, 15.

inuestitura, quam Titius accepit à Sempronio, F. 2, 13.

inutilibus stipulationibus, l. 3, 28. & C. 8, 30.

irenarchis, C. 10, 75.

itinere, a quibz priuato, ff. 43, 18.

Iudæis, & callicolis, C. 1, 12.

Iudæis, Sarracenis, & eorum seruis, D. 5, 6. & Cl. 4, 3.

iudicatum solui, ff. 46, 7.

iudicibus: & ut nullatenus cum iurando eligatur aliquis, &c. A. 6, 10.

iudicijs, C. 3, 1. & D. 2, 1. & S. 2, 1. & Cl. 2, 1.

iudicijs: ubi quis agere uel conueniri debeat, ff. 5, 1.

iuramento calumniæ, D. 2, 7. & S. 2, 4.

RUBRICARVM IVRIS

iure aureorum annulorum, ff. 40, 10.
iure aureorum annulorum, & de natalibus restituendis, C. 6, 8.
iure codicillorum, ff. 29, 7.
iure deliberandi, ff. 28, 8.
iure deliberandi, & adeunda, uel acquirenda hereditate, C. 6, 30.
iure dominij impetrando, C. 8, 34.
iure dotium, ff. 23, 3. & C. 5, 12.
iure emphyteutico, C. 4, 66.
iure fisci, ff. 49, 14. & C. 10, 1.
iure immunitatis, ff. 50, 6.
iureiurando, D. 2, 24. & S. 2, 11. & Cl. 2, 9.

iureiurando à moriēte prestito propter mensurā suā substantiā, A. 5, 2.
iureiurando propter calumniā dando, C. 2, 59.
iureiurando, siue uolūtario, siue necessario, siue iudiciali, ff. 12, 2.
iure liberorum, C. 8, 59.
iure naturali, gentium, & ciuili, l. 1, 2.
iure patronatus, ff. 37, 14. & D. 3, 38. & S. 3, 19. & Cl. 3, 12.
iure personarum, l. 1, 3.
iurisdictione omnium iudicij, ff. 2, 1.
iurisdictione omnium iudicij, & de foro competenti, C. 3, 11.
iuris & facti ignorantia, ff. 22, 6. & C. 1, 21.
iuris formulis & impetratione actionum sublatis, C. 2, 58.
iusiurandum, quod praestatur ab ijs, qui administrationem accipiunt, A. 2, 3.
Iustinianeo Codice cōfirmando, C. iustitia & iure, l. 1, 1. & ff. 1, 1.

L Atina libertate tollēda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa, C. 7, 6.
legationibus, ff. 50, 7. & C. 10, 63.
legatis, l. 2, 20. & C. 6, 37.
legatis, & fideicommissis, liber I. ff. 30, 1.
legatis, & fideicommissis, liber II. ff. 31, 1.
legatis, & fideicommissis, liber III. ff. 32, 1.
legatis praestandis contra tabulas, bonorū possessione petita, ff. 37, 5.
lege Aquilia, l. 4, 3. C. 3, 35.
lege Fusia Caninia sublata, C. 7, 3.
lege Fusia Caninia tollenda, l. 1, 7.
lege commissoria, ff. 18, 3.
lege Corradi, f. 2, 34.
lege Falcidia, l. 2, 22.
legibus & constitutionibus principum, & edictis, C. 1, 17.
legibus senatusq; consultis, & longa consuetudine, ff. 1, 3.
legitima agnatorū successionē, l. 3, 2.
legitima agnatorum tutela, l. 1, 15.
legitima parentum tutela, l. 1, 18.
legitima patronorum tutela, l. 1, 17.
legitima tutela, C. 5, 30.
legitimis heredibus, C. 6, 57.
legitimis liberis, & ex filia nepotib. ab intestato uenientibus, C. 6, 54.
legitimis tutoribus, ff. 26, 4.
lenonibus, A. 3, 1.
libelli oblatione, D. 2, 3.
libellis dimissorijs, qui apostoli dicuntur, ff. 49, 6.
liberali causa, ff. 40, 12. & C. 7, 16.
liberatione legata, ff. 34, 3.
libetis agnoscendis, uel alendis à pa-

rentibus, uel patronis, ff. 15, 3.
liberis & posthumis heredibus instituendis, uel exheredandis, uel praeteritis, ff. 28, 2.
liberis exhibendis, item ducendis, ff. 43, 29.
liberis exhibendis, seu deducēdis, & de libero homine exhibendo, C. 8, 8.
liberis praeteritis, uel exheredatis, C. 6, 28.
libero homine exhibendo, ff. 43, 28.
libertinis, l. 1, 5. & C. 10, 56.
libertis, & eorum liberis, C. 6, 7.
libertis uniuersitatum, ff. 38, 3.
literarum obligationibus, l. 3, 22.
litigiosis, ff. 44, 6. & C. 8, 37.
litigiosis, & de decima parte litis ab actore cautela praestanda, A. 8, 8.
litis contestatione, C. 3, 9. & D. 2, 5. & S. 2, 3.
littorum & itinerum custodia, C. 12, 45.
locati & conducti, ff. 19, 2.
locatione & conductione, l. 3, 25.
locatione praediorum ciuiliū, uel fiscalium, seu tēplorum, siue rei priuatae, seu dominicae, C. 11, 70.
locato & conducto, C. 4, 65. & D. 3, 18.
locis & itineribus publicis, ff. 43, 7.
loco publico fruendo, ff. 43, 9.
longi temporis praescriptione, quae pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur, C. 7, 22.
lucris aduocatorum, & consulsionibus officiorum, seu apparitorum, C. 12, 62.
lucione pignoris, C. 8, 31.

M Agistratib. cōueniendis, C. 5, 74.
magistratibus cōueniendis, & eorum heredibus, ff. 27, 8.
magistratibus municipalib. C. 1, 57.
magistris: & ne aliquid exigatur pro licentia docendi, D. 5, 5. & Cl. 4, 2.
magistris sacrorum scriuinarum, C. 12, 9.
maioritate & obedientia, D. 1, 33. & S. 1, 17.
mauma, C. 11, 45.
maledicis, D. 5, 26.
maleficis & mathemat. & c. C. 9, 18.
mancipijs & colonis patrimonialiū, & saluensum, & emphyteuticorum fundorum, C. 11, 62.
mādati, uel contrā, ff. 17, 1. & C. 4, 35.
mandatis principū, C. 1, 18. & A. 3, 4.
mandato, l. 3, 27.
manumissionibus, ff. 40, 1.
manumissionibus, quae seruus ad uniuersitatem pertinentibus imponuntur, ff. 40, 3.
manumissis testamento, ff. 40, 4.
manumissis uindicta, ff. 40, 2.
matrimonio contracto cōtra interdictum ecclesiae, D. 4, 16.
mendicantibus ualidis, C. 11, 25.
mensuris, C. 12, 28.
mensura ordinātorum clericorum, A. 3, 2.
metallarijs, & metallis, & procuratoribus metallorum, C. 11, 6.
metropoli Beryto, C. 11, 21.
migrando, ff. 43, 31.
militari testamento, l. 2, 11. & ff. 29, 1.
militari ueste, C. 12, 40.

milite uasallo, qui contumax est, f. 2, 22.
minoribus x xv. annis, ff. 4, 24.
modo multarum, quae à iudicibus infliguntur, C. 1, 55.
monopolijs, & conuentu negotiatorum illitico, uel artificū, ergolarum, necnon balneariorū prohibitis, & illicitis pactionibus, C. 4, 59.
mortis causa donationibus & capionibus, ff. 39, 6.
mortuo inferendo, & sepulcro addicando, ff. 11, 8.
mulieribus, in quo loco mūnere seu xui congruentia, uel honores agnoscant, C. 10, 62.
mulieribus, quae se proprijs serujs coniunxerint, C. 9, 11.
muneribus & honoribus, ff. 50, 4.
muneribus & honoribus non continentibus inter patrem & filium, & de interuallis, C. 10, 40.
muneribus patrimoniorū, C. 10, 41.
municipibus & originarijs, C. 10, 38.
murilegulis, & gynecarijs, & procuratoribus gynecij, & de montarijs, & bastagiarijs, C. 11, 7.
mutatione nominis, C. 9, 25.
mutuis petitionibus, D. 2, 4.

N Atalibus restituendis, ff. 40, 11.
natis ex libero uentre, C. 1, 10.
natura feudi, f. 1, 7.
naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur, C. 5, 27.
natura successionis feudi, f. 2, 50.
naufragijs, C. 11, 50.
nauibus non exculandis, C. 11, 3.
nauicularijs, seu naucleris publicis species transportantibus, & de tollenda lustralis auri collatione, C. 11, 7.
nautae, caupones, stabularij, ut recepta restituant, ff. 4, 9.
nauticis usuris, A. 8, 6.
nautico fenore, ff. 21, 2. & C. 4, 33.
nautis Tyberinis, C. 11, 26.
necessarijs & serujs heredibus institutis, uel substituendis, C. 6, 27.
ne Christianum mancipium hereticus, uel Iudaeus, uel paganus habeat, uel possideat, uel circuncidat, C. 1, 13.
ne clerici uel monachi secularib. negotijs se immisceant, D. 3, 50.
ne de statu defunctorum post quinquennium queratur, ff. 40, 15.
ne fideiussores uel mandatores dotium dentur, C. 5, 20.
ne filius pro patre, uel pater pro filio emancipato, uel libertus pro patrono, uel seruus pro domino conueniatur, C. 4, 13.
ne fiscus, uel res publica procuratorem alicui patrocini causa illicitē praestet, C. 2, 18.
negociatores ne militent, C. 12, 15.
negociorū gestorū, ff. 3, 5. & C. 2, 19.
ne liceat potentioribus patrociniū litigantibus praestare, uel actiones in se transferre, C. 2, 14.
nemini licere signū saluatoris Christi, humi uel in filice, uel in marmore aut insculpere, aut pingere, C. 1, 8.

V T R I V S Q V E I N D E X

ne pro dote mulieri bona quondam
mariti addicantur, id est, in soli-
dum dentur, C. 5, 22.
neque, utrius quod ex dote est, neque mu-
lierem ex sponsalicia largitate lu-
crum proprium habere, sed ser-
uare dominium suis filiis: uel si
ad secundas nuptias non ueniat,
usu solo in lucro consistente, &c.
A. 8, 1.
ne quid in flumine publico inue-
ri-
pa eius fiat, quod aliter aqua fluat,
neque priore aestate fluxit, ff. 4, 3, 12.
ne quid in loco sacro fiat, ff. 4, 3, 6.
ne quid in loco, uel itinere publico
fiat, ff. 4, 3, 8.
ne quis eum, qui in ius uocabitur, ui-
eximat, ff. 2, 7.
ne quis in sua causa iudicet, uel ius
sibi dicat, C. 3, 5.
ne quis liber inuitus actum repu-
blica gerere cogatur, C. 11, 36.
ne rei dominica uel repletorum uen-
dictio, temporis prescriptione
submoueat, C. 7, 38.
ne rei militaris comitibus, uel tribu-
nis lanacra praestentur, C. 1, 48.
ne missicani ad ullum obsequium de-
uocentur, C. 11, 54.
ne sine iussu principis certis iudici-
bus liceat confiscare, C. 9, 48.
ne tutor uel curator uectigalia con-
ducant, C. 5, 41.
ne uis fiat ei, qui in possessione mis-
sus fuerit, ff. 4, 3, 4.
ne uxor pro marito, uel maritus pro
uatore, uel mater pro filio conue-
niatur, C. 4, 12.
nihil in nouari adpellatione interpo-
sita, ff. 4, 9, 7.
Nihil aggeribus non rumpendis, C.
9, 38.
non alienandis, aut permutandis re-
bus ecclesiasticis immobilibus, &c.
A. 2, 1.
non eligendo secundum nubentes mu-
lieres, & de alienatione & lucro
ante nuptialis donationis, & de
successionibus earum filijs suis,
A. 1, 2.
non licere habitatoribus metropo-
litana loca sua ad extraneum traf-
ferre, C. 11, 55.
non numerata pecunia, C. 4, 30.
notis fendorum, F. 2, 58.
noua forma fidelitatis, F. 2, 7.
nouationibus & delegationibus, ff.
46, 2, & C. 8, 42.
nouis operis nuntiatione, ff. 39, 1, &
C. 8, 11, & D. 5, 32.
nouis operis nuntiatione maritimi
ad spectus, A. 5, 15.
nouo codice faciendis, C. 11.
noxalibus actionibus, I. 4, 8, & ff. 9,
4, & C. 3, 41.
nudo iure Quiritum tollendo, C. 7,
25.
nullis licere in frenis & equestribus
sellis & in balteis margaritas &
smaragdos & hyacinthos aptare:
& de artificibus palatinis, C. 11,
11.
nullum credentem agricolae, tenere
illius terram, & quantam debeat
usuram dare, A. 4, 5.
numerarijs, actuarijs, & chartula-
rijs, & adiutoribus, siue scrinia-

rijs, & exceptoribus sedis Ecce-
siae, ceterorumque iudicum tam mi-
litarium, quam civilium, C. 12, 50.
nundinis, ff. 50, 11.
nundinis & mercatoribus, C. 4, 60.
nuptijs, I. 1, 10, & C. 5, 4, & A. 4, 1.
O
Oblatione uotorum, C. 12, 49.
obligationibus, I. 3, 14.
obligationibus ex consensu, I. 3, 23.
obligationibus quae ex delicto na-
scentur, I. 4, 1.
obligationibus, quae quasi ex con-
tractu nascuntur, I. 3, 28.
obligationibus, quae quasi ex delicto
nascuntur, I. 4, 5.
obligatis ad ratiocinia, ordinandis,
uel non, D. 1, 19.
obsequijs a liberis & libertis, paren-
tibus & patronis praestandis, ff.
37, 15.
obsequijs patrono praestandis, C. 6, 6.
obseruatione ieiuniorum, D. 4, 46.
officio archidiaconi, D. 1, 23.
officio archipresbyteri, D. 1, 24.
officio adfessoris, ff. 1, 22.
officio civilium iudicum, C. 1, 46.
officio Comitris Orientis, C. 1, 40.
officio comitis rerum priuatarum,
C. 1, 36.
officio comitis sacrarum largitio-
num, C. 1, 35.
officio Comitris sacri palatii, C. 1, 37.
officio Comitris sacri patrimonij, C.
1, 39.
officio consulis, ff. 1, 10.
officio custodis, D. 5, 27.
officio diuersorum iudicum, C. 1, 44.
officio eius, cui mandata est iurisdic-
tio, ff. 1, 21.
officio eius, qui uicem alicuius iudi-
cis uel praefidis obtinet, C. 1, 51.
officio & potestate iudicis delegati,
D. 1, 29, & S. 1, 14, & Cl. 1, 8.
officio iudicis, I. 4, 17, & D. 1, 32.
officio iudicis ordinarij, D. 1, 31.
officio iuridici Alexandriae, ff. 1, 20, &
C. 1, 58.
officio legati, D. 1, 30, & S. 1, 5.
officio magistri militum, C. 1, 32.
officio magistri officiorum, C. 1, 31.
officio militarium iudicum, C. 1, 42.
officio ordinarij, S. 1, 16, & Cl. 1, 9.
officio praefecti Augustalis, ff. 1, 17, &
C. 1, 41.
officio praefecti pratorio Africae, &
de omni eiusdem dioceseos sta-
tu, C. 1, 30.
officio praefecti pratorio, ff. 1, 11.
officio praefecti pratoriorum Orien-
tis & Illyrici, C. 1, 29.
officio praefecti uigilum, ff. 1, 15, &
C. 1, 45.
officio praefecti urbi, ff. 1, 12, & C.
1, 31.
officio praefidis, ff. 1, 18.
officio pratoris, ff. 1, 14, & C. 1, 43.
officio primicerij, D. 1, 25.
officio proconsulis & legati, ff. 1, 16,
& C. 1, 38.
officio procuratoris Caesaris, uel ra-
tionalis, ff. 1, 19.
officio quaestoris, ff. 1, 13, & C. 1, 33.
officio rectoris provinciae, C. 1, 44.
officio sacristae, D. 1, 26.
officio uicarij, C. 1, 42, & D. 1, 28, & S.
1, 13, & Cl. 1, 7.

omni agro deserto: & quando steri-
les fertilibus imponuntur, C. 11,
58.
operibus publicis, ff. 50, 10, & C. 8, 12.
operis libertorum, ff. 38, 1, & C. 6, 3.
operis noui nuntiatione, ff. 39, 1.
operis seruorum, ff. 7, 7.
optione, uel electione legata, ff. 33, 5.
ordinatis ab episcopo, qui renun-
tiant episcopatum, D. 1, 13.
ordine cognitionum, C. 7, 19, & D.
2, 10.
origine iuris civilis, & omnium ma-
gistratum, & successionem iuris-
prudencium, ff. 1, 21.
P
Pace Constantiae composita inter
Imperatorem Fridericum, &
filium eius Henricum, & quosdam
nobiles Alemaniae ex una parte: &
ciuitates Lombardiae, Marchiae, &
Romandiolae ex altera: in libro de
pace Constantiae.
pace tenenda inter subditos, & iu-
ramento firmanda, & uindican-
da, & poena iudicibus apponenda,
&c. F. 2, 53.
pactis, ff. 2, 14, & C. 2, 3, & D. 1, 35, S.
1, 18.
pactis contentis tam super dote, quam
super donatione ante nuptias &
paraphernis, C. 5, 14.
pactis dotalibus, ff. 23, 4.
pactis inter emptorem & uendito-
rem compositis, C. 4, 54.
pactis pignorum, & de commissoria
lege in pignoris restituenda,
C. 8, 35.
paganis & sacrificijs & templis eo-
rum, C. 1, 14.
palatijs, & domibus dominicis, C.
11, 76.
palatinis sacrarum largitionum, &
rerum priuatarum, C. 12, 27.
parochijs & alijs parochianis, D.
3, 29.
partu pignoris, & omni causa, C. 8,
25.
pascuis publicis & priuatis, C. 11, 60.
patria potestate, I. 1, 9, & C. 8, 47.
patribus, qui filios suos distraxerunt,
C. 4, 43.
peculio, ff. 15, 1.
peculio clericorum, D. 3, 25.
peculio eius, qui libertatem meruit,
C. 7, 23.
peculio legato, ff. 33, 8.
pedaneis iudicibus, C. 3, 3.
penu legata, ff. 33, 9.
perfectissimatus dignitate, C. 12, 33.
periculo eorum, qui pro magistrati-
bus interuenerunt, C. 11, 34.
periculo & commodo rei uenditae,
ff. 18, 6, & C. 4, 48.
periculo nominatorum, C. 11, 33.
periculo successorum parentis, C.
10, 61.
periculo tutorum & curatorum, C.
5, 38.
perpetuis & temporalibus actioni-
bus, & quae ad haeredes, & in ha-
redes transeunt, I. 4, 12.
per quas personas nobis acquiritur,
I. 2, 9, & C. 4, 27.
per quas personas nobis obligatio
acquiritur, I. 3, 29.
per quos fiat inuestitura, & per quos
recit

RUBRICARVM IVRIS

recipiatur, F. 2, 3.
 petitione hereditatis, ff. 5, 3. & C. 3, 31.
 petitionibus bonorum sublati con-
 stitutio Gregoriana, C. 10, 12.
 pignoratitia actione, uel contra, ff.
 13, 7. & C. 4, 24.
 pignoribus & alijs cautionibus, D.
 3, 21.
 pignoribus & hypothecis, C. 8, 14.
 pignoribus & hypothecis: qualiter
 ea contrahantur, & de pactis eo-
 rum, ff. 20, 1.
 pignori dato feudo, quid iuris sit,
 F. 1, 11.
 pistioribus, C. 11, 15.
 plus petitionibus, C. 3, 10. & D. 1, 11.
 plus ualere, quod agitur, quam qd
 simulatè concipitur, C. 4, 22.
 poena iudicis qui malè iudicauit, uel
 eius qui iudicem uel aduersarium
 corrumpere curauit, C. 7, 49.
 poena temerè litigantium, l. 4, 16.
 penis, ff. 4, 8, 19. & C. 9, 47. & D. 5, 37.
 & S. 5, 9. & Cl. 4, 9.
 penis fiscalibus creditorem prefer-
 ri, C. 10, 7.
 penitentis & remissionibus, D. 5,
 38. & S. 5, 10. & Cl. 4, 10.
 pollicitationibus, ff. 50, 12.
 ponderatoribus & auri illatione, C.
 10, 71.
 popularibus actionibus, ff. 47, 23.
 possessoria hereditatis petitione, ff.
 5, 5.
 posthumis heredibus instituendis,
 uel exheredandis, uel prateritis,
 C. 6, 29.
 postliminio reuersis, & redemptis ab
 hostibus, C. 8, 5.
 postulatio, ff. 3, 1. & C. 2, 6. & D. 1, 39.
 & S. 1, 19.
 postulatione pratorum, D. 1, 5. &
 S. 1, 5.
 potioribus ad munera nominandis,
 C. 10, 65.
 praebeendis & dignitatibus, D. 3, 5. &
 S. 3, 4. & Cl. 3, 2.
 praebeendo salario, C. 10, 36.
 praedijs decurionu sine decreto non
 alienandis, C. 10, 33.
 praedijs & alijs rebus minorum sine
 decreto non alienandis, uel obli-
 gandis, C. 1, 71.
 praedijs, & omnibus rebus nauicula-
 riorum, C. 11, 2.
 praedijs Tamiacis: & de ijs, qui ex
 colonis dominicis alijsq; liberae
 conditionis procreantur, C. 11,
 68.
 praefectis pratorio, siue urbis, & ma-
 gistris militu in dignitatibus ex-
 aequandis, C. 12, 4.
 praepositis agentium in rebus, C. 12,
 21.
 praepositis libellorum, C. 12, 18.
 praescriptione logi temporis, decem
 uel uiginti annorum, C. 7, 3.
 praescriptione triginta uel quadra-
 ginta annorum, C. 7, 39.
 praescriptionibus, D. 2, 26. & S. 2, 13.
 praescriptis uerbis, & in factu actio-
 ne, ff. 19, 5.
 praesumptionibus, D. 2, 23.
 praetoribus, & honore praeturae, &
 collatione, & gleba, & clauis, &
 pholi, & septem solidorum fun-
 ctione sublata, C. 12, 2.

praetoris stipulationibus, ff. 46, 5.
 praetorio pignore, & ut in actioni-
 bus etiam debitorum, missio pre-
 torij pignoris procedat, C. 8, 22.
 praenicatoribus, ff. 47, 15.
 precarijs, D. 3, 14.
 precario, ff. 43, 25.
 precario & Saluiano interdicto, C.
 8, 9.
 precibus Imperatori offerendis, &
 de quibus rebus supplicare liceat,
 & ubi, C. 1, 22.
 presbytero non baptizato, D. 3, 43.
 priuatis carceribus inhibendis, C. 9, 5.
 priuatis delictis, ff. 47, 1.
 priuilegijs, S. 5, 7.
 priuilegijs corporatorum urbis Ro-
 mae, C. 11, 14.
 priuilegijs creditorum, ff. 42, 6.
 priuilegijs domus Augusta, uel rei
 priuatae, & quarum collationum
 excusationem habent, C. 11, 74.
 priuilegijs dotis haereticis mulieri-
 bus non praestandis, A. 8, 5.
 priuilegijs eorum, qui in sacro pala-
 tio militant, C. 2, 19.
 priuilegijs & excessibus priuilegia-
 torum, D. 5, 33. & Cl. 4, 8.
 priuilegijs scholarium, C. 12, 30.
 priuilegijs ueteranorum, ff. 48, 18.
 priuilegijs urbis Constantinopoli-
 tanae, C. 11, 20.
 priuilegio dotis, C. 7, 74.
 priuilegio fisci, C. 7, 73.
 primicerio, & secundicerio, & nota-
 rijs, C. 12, 7.
 primipilo, C. 12, 63.
 principib. agentiu in rebus, C. 12, 22.
 probationibus, C. 4, 19. & D. 1, 9. &
 Cl. 2, 7.
 probationibus & praesumptionib.
 ff. 22, 3.
 procuratoribus, C. 2, 15. & D. 1, 38. &
 Cl. 1, 10.
 procuratoribus & defensorib. ff. 3, 3.
 pro derelicto, ff. 41, 8.
 pro donato, ff. 41, 7.
 pro dote, ff. 41, 10.
 pro emptore, ff. 41, 5.
 professoribus & medicis, C. 10, 51.
 professoribus, qui in urbe Constani-
 nopolitana docetes, ex lege me-
 ruerunt comitum, C. 12, 15.
 pro herede, uel possessore, ff. 41, 6.
 prohibita feudi alienatione per Fre-
 derichum, F. 2, 65.
 prohibita feudi alienatione per Lo-
 tharium, F. 2, 62.
 prohibita sequestratione pecuniae,
 C. 4, 4.
 pro legato, ff. 41, 9.
 pro socio, ff. 17, 2. & C. 4, 37.
 pro soluto, ff. 41, 4.
 pro suo, ff. 41, 11.
 proxenetis, ff. 50, 14.
 proximis sacrorum scriuinarum, &
 terisq; qui in sacris scriinijs mili-
 tant, C. 12, 19.
 publicae laetitiae, uel consulum nun-
 ciatores, uel insinuatores consti-
 tutionum, & aliarum sacrarum
 uel iudicialium literarum ex de-
 scriptione, uel ab inuitis, ne quid
 accipiant immodicum, C. 12, 64.
 publicanis, & uectigalibus, & com-
 missis, ff. 39, 4.
 Publiciana in rem actione, ff. 6, 2.

publicis iudicijs, l. 4, 18. & ff. 48, 16.
 pupillari substitutione, l. 2, 16.
 purgatione Canonica, D. 5, 34.
 purgatione uulgari, D. 5, 35.
 purificatione post partum, D. 3, 47.
 Q
 Vadriennij praescriptione, C. 7,
 37.
 quae fuit prima causa beneficij amit-
 tendi, F. 2, 24.
 quae in fraudem creditoru facta sint,
 ut restituantur, ff. 42, 9.
 quae res exportari non debeant, C.
 4, 40.
 quae res pignori uel hypothecae da-
 te, obligari non possunt, ff. 20, 3.
 quae res pignori obligari possunt,
 uel non: & qualiter pignus con-
 trahatur, C. 8, 17.
 quae sententiae sine appellacione re-
 scindantur, ff. 49, 8.
 quae sint regalia, F. 2, 56.
 quae sit longa consuetudo, C. 8, 63.
 quaestionibus, ff. 48, 18. & C. 9, 46.
 quaestore, A. 6, 8.
 qualiter dominus proprietate feudi
 priuetur, F. 2, 47.
 qualiter iurare debeat uasallus do-
 mino fidelitatem, F. 2, 5.
 quarum rerum actio non datur, & de
 exceptione iurifurandi, ff. 46, 5.
 quando actio de peculio annalis sit,
 ff. 15, 2.
 quando adpellandus sit, & intra quae
 tempora, ff. 49, 4.
 quando ciuilibus actio criminali pra-
 iudicet, & an utraq; ab eode exer-
 ceri possit, C. 9, 31.
 quando decreto opus non est, C. 5, 71.
 quando dies legati uel fideicom-
 missi cedit, C. 6, 52.
 quando dies legatoru, uel fideicom-
 missorum cedit, ff. 36, 2.
 quando dies usufructus legati ce-
 dit, ff. 7, 3.
 quando & quibus quarta pars de-
 betur ex bonis decurionum: &
 de modo distributionis eorum,
 C. 10, 34.
 quando facto tutoris, uel curatoris
 minores agere uel conueniri possunt,
 ff. 26, 9. & C. 5, 39.
 quando fiscus, uel priuatus, debitoris
 sui debitores conuenire possit, C.
 4, 15.
 quando libellus principi datus, sitis
 contestationem faciat, C. 1, 23.
 quando liceat ab emptione discede-
 re, C. 4, 45.
 quando liceat unicuiq; sine iudice se
 uindicare, ob publicam deuotio-
 nem, C. 3, 27.
 quando mulier tutela officio funga-
 tur, C. 5, 35.
 quando non petentium partes pe-
 tentibus adcrecant, C. 6, 10.
 quando Imperator inter pupillos &
 uiduas, uel alias miserales peni-
 sonas cognoscit, & ne exhibean-
 tur, C. 3, 14.
 quando prouocare non est necesse,
 C. 7, 64.
 quando tutores, uel curatores esse
 definant, C. 5, 60.
 quarum rerum actio non datur, ff.
 44, 5.
 quemadmodu ciuilia munera indi-
 cuntur

VTRIVSQUE INDEX.

cuntur, C. 10, 42.
quemadmodum feudum ad filiam
pertineat, F. 1, 24.
quemadmodum servitutes amittan-
tur, ff. 8, 6.
quemadmodum testamenta aperiā-
tur, describantur, & inspiciantur,
C. 6, 32.
quemadmodum testamēta aperiā-
tur, inspiciantur, & describantur,
ff. 29, 3.
qui accusare non possunt, C. 9, 1.
qui ad bonorū possessionē, & intra
quod tempus admittuntur, C. 6, 9.
qui aetate se excusant, C. 5, 68.
qui aetate, uel professione se excusant,
C. 10, 49.
qui bonis cedere possunt, C. 7, 71.
quibus ad conductionē prediorū fi-
scalium accedere nō licet, C. 11, 72.
quibus ad libertatē proclamare non
licet, ff. 40, 13.
quibus ad libertatē proclamare non
licet: & de rebus eorum, qui ad li-
bertatem proclamare non prohi-
bentur, C. 7, 18.
quibus alienare licet, uel non, I. 2, 8.
quibus excusati in possessionem ea-
tur, ff. 42, 4.
quibus ex causis maiores in integrū
restituuntur, C. 2, 54.
quibus ex causis manumittere non
licet, I. 1, 6.
quibus ex causis serui pro prēmio li-
bertatem accipiunt, C. 7, 13.
quibus modis feudum amittatur, F.
1, 5, & 17.
quibus modis feudum constitui po-
test, F. 1, 25.
quibus modis ius patriæ potestatis
soluitur, I. 1, 12.
quibus modis naturales filij efficiā-
tur, & de eorū ex testamento, seu
ab intestato, successione, A. 7, 1.
quibus modis pignus, uel hypothe-
ca soluitur, ff. 20, 6.
quibus modis re contrahitur obli-
gatio, I. 3, 15.
quibus modis testamenta infirmen-
tur, I. 2, 17.
quibus modis tollitur obligatio, I.
3, 30.
quibus modis tutela finitur, I. 1, 22.
quibus modis ususfructus, uel usus
amittitur, ff. 7, 4.
quibus muneribus excusantur ij, qui
post impletam militiam uel ad-
uocationem, per prouincias suis
commodis uacantes commoran-
tur, & de priuilegijs eorum: & de
conductoribus uectigalium fisci,
C. 10, 55.
quibus muneribus, uel prestationib.
nemini liceat se excusare, C. 10, 48.
quibus non competit bonorum pos-
sessio, ff. 38, 14.
quibus non est permittum facere te-
stamentum, I. 2, 12.
quibus non obijcitur longi tēporis
prescriptio, C. 7, 35.
quibus rebus ad eundem iudicē ea-
tur, ff. 11, 2.
quibus res iudicata non nocet, C. 7,
56.

qui dare tutores uel curatores pos-
sunt, & q dare nō possunt, C. 5, 34.
quid iuris, si post alienationē feudi
uassallus id recuperauerit, F. 2, 44.
quid pcedere debeat, an inuestitu-
ra, uel fidelitas, F. 2, 4.
quid sit inuestitura, F. 2, 2.
qui, & aduersus quos in integrū re-
stitui non possunt, C. 2, 42.
qui, & a quibus manumissi, liberi nō
siant: & ad legem Aelliam Sētiam,
ff. 40, 9.
qui filij sint legitimi, D. 4, 17.
qui feudum dare possunt, & qui nō:
& qualiter acquiratur, & retinea-
tur, F. 1, 1.
qui legitimam personā standi in iu-
dicij habent, uel non, C. 3, 6.
qui manumittere non possunt: & ne
in fraudem creditorum manumit-
tantur, C. 7, 11.
qui militare possunt, uel non: & de
seruis ad militiā uel dignitatē ad-
spirantibus, & ut nemo duplici
militia, uel dignitate & militia si-
mul utatur, C. 12, 34.
qui morbo se excusant, C. 5, 67. & 10,
50.
qui non possunt ad libertatem per-
uenire, C. 7, 12.
qui numero liberorum se excusant,
C. 5, 66.
qui numero tutelarum se excusant,
C. 5, 69.
qui petant tutores uel curatores, C.
5, 3.
qui petant tutores uel curatores, &
ubi petantur, ff. 26, 6.
qui potiores in pignore habeantur,
C. 8, 18.
qui potiores in pignore uel hypo-
theca habeantur: & de ijs, qui in
priorum creditorum locum suc-
cedunt, ff. 20, 4.
qui pro sua iurisdictione iudices da-
re dariue possunt, C. 3, 4.
qui satisdare cogantur, uel iurātō
promittant, uel suæ promissioni
committantur, ff. 2, 8.
quis dicatur dux, marchio, comes, ca-
pitaneus, uel ualuasor, F. 2, 10.
quis a quo appelletur, ff. 49, 3.
qui sint rebelles: *constitutionum Hen-
rici septimi tit. 2.*
qui sine manumissione ad libertatē
perueniunt, ff. 40, 8.
quis ordo in bonorum possessione
seruetur, ff. 38, 16.
qui successores feudum dare tenean-
tur, F. 1, 3.
qui successores teneantur, F. 1, 9.
qui testamēta facere possint: & quē-
admodum testamenta fiāt, ff. 27, 1.
qui testamenta facere possunt, uel
non possunt, C. 6, 22.
qui testamēto tutores dari possunt,
I. 1, 14.
qui testes sunt necessarij ad nouam
inuestiturā probandā, F. 2, 32.
quod cuiuscūq; uniuersitatis nomi-
ne, uel contra eam agatur, ff. 3, 4.
quod cum eo, qui in aliena potestate
est, gestum esse dicatur: uel de pe-
culio, siue quod iussu, uel de in re
uerso, C. 4, 26.
quod cū eo q in aliena potestate est,
gestū esse dicatur, I. 4, 7. & ff. 14, 5.

quod falso tutore authore gestū esse
dicatur, ff. 27, 6.
quod iussu, ff. 15, 6.
quod legatorum, ff. 43, 3.
quod metus causa gestum erit, ff.
4, 2.
quod quisq; iuris in alterū statuic;
uti ipse eodem iure utatur, ff. 2, 2.
quod ui aut clam, ff. 43, 23.
quomodo & quando iudex senten-
tiā proferre debeat presentibus
partibus, uel una parte absente,
C. 7, 43.
quomodo in læsæ maiestatis crimi-
ne procedatur: *constitutionum Hen-
rici septimi tit. 1.*
quomodo oporteat episcopos, & eg-
teros clericos ad ordinationē per-
duci: & de expensis ecclesiarum,
A. 1, 6.
quo quisque ordine conueniatur, C.
11, 35.
quorum appellationes non recipiū-
tur, C. 7, 65.
quorum bonorum, ff. 43, 2.
quo tempore miles inuestituram pē-
tere debeat, F. 1, 22.
quot testes sunt necessarij ad probā-
dam feudi ingratitudinē, F. 2, 57.

Raptis mulieribus quæ raptorib.
nubunt, A. 9, 13.
raptoribus, incendiarijs, & uiolato-
ribus ecclesiarum, D. 5, 17.
raptu uirginum seu uiduarum, nec-
non sanctimonialium, C. 9, 13.
ratam rem haberi, & de ratihabitio-
ne, ff. 46, 8.
ratio cinij operum publicorum, &
patribus ciuitatum, C. 8, 13.
rebus alienis non alienandis: & de
prohibita rerum alienatione, uel
hypotheca, C. 4, 51.
rebus creditis, & iureiurādo, C. 4, 1.
rebus creditis, si certum petatur con-
dictione, ff. 12, 1.
rebus corporalibus & incorporali-
bus, I. 2, 2.
rebus dubijs, ff. 34, 5.
rebus ecclesiæ alienandis, uel nō, D.
3, 13.
rebus ecclesiæ non alienandis, S. 3, 9.
& Cl. 3, 4.
rebus eorum, qui sub tutelā uel cura
sunt, sine decreto non alienandis;
uel pignori obligandis, ff. 27, 9.
rebus iudicis autoritate possiden-
dis, seu uendundis, ff. 42, 5.
receptis, arbitris, C. 2, 56.
receptis, qui arbitrium receperunt;
ut sententiam dicant, ff. 4, 8.
receptoribus, C. 47, 16.
referendarijs sacri palatij, A. 2, 5.
regula Catoniana, ff. 34, 7.
regularibus, & transeuntibus ad re-
ligionē, D. 3, 31. & S. 3, 14. & Cl. 3, 9.
regulis iuris, ff. 50, 17. & D. 5, 41. & S.
5, 13.
reis postulatis, C. 10, 58.
re iudicata, C. 7, 52.
re iudicata, & de effectu sentētiarum
& de interlocutionibus, ff. 42, 1.
rei uindicatione, ff. 6, 1. & C. 3, 32.
rei uxoriæ actione in ex stipulatu a-
ctionē transusa, & de natura do-
tibus præstata, C. 5, 13.
relationibus, C. 7, 61.

RVBRICARVM IVRIS

religiosis domibus, S. 3, 17.
 religiosis domibus, ut episcopo sint
 subiectæ, D. 3, 36. & Cl. 3, 11.
 religiosis & sumptibus funerū, &c.
 ff. 11, 7.
 religiosis, & sumptibus funerū, & a-
 leæ lusu, & aleatoribus, C. 3, 43.
 reliquijs & ueneratione sanctorum,
 D. 3, 45. & S. 3, 22. & Cl. 3, 16.
 re militari, ff. 4, 9, 16. & C. 12, 36.
 remissione pignoris, C. 8, 26.
 remissionibus, ff. 4, 3, 24.
 rem pupilli saluam fore, uel adole-
 scentis, ff. 4, 6, 6.
 rem ratam haberi, & de ratihabitio-
 ne, ff. 4, 6, 8.
 renunciatione, D. 1, 9. & S. 1, 7. & Cl.
 1, 4.
 replicationibus, l. 4, 14.
 repudianda uel abstinentia hæredi-
 tate, C. 6, 31.
 requirendis reis, C. 9, 40.
 requirendis reis, nec absentibus da-
 mnandis, ff. 4, 8, 17.
 rerum amotarum, ff. 2, 5, 2. & C. 5, 21.
 rerum diuisione, & acquirendo ipsa-
 rum dominio, l. 2, 1.
 rerum diuisione & qualitate, ff. 1, 8.
 rerum permutatione, ff. 19, 4. & D. 3,
 19. & S. 3, 10. & Cl. 3, 5.
 rescindenda uenditione, C. 4, 44.
 rescindenda uenditione, & quando
 nō liceat ab emptione discedere,
 ff. 18, 5.
 rescriptis, D. 1, 3. & S. 1, 3. & Cl. 1, 2.
 res inter alios acta, uel iudicata, alijs
 ne noceat, C. 7, 60.
 restitutione fidei commissi, & nomi-
 ne familiæ, quod usque ad quar-
 tum gradum locum habet: quod
 familiæ nomine nurus etiā conti-
 netur, A. 9, 8.
 restitutione in integrum, ff. 4, 1. & D.
 1, 41. & S. 1, 21. & Cl. 1, 11.
 restitutione spoliatorum, D. 2, 53.
 restitutionibus, A. 8, 4.
 restitutionibus: & ea, quæ parit in
 undecimo mense post mortem ui-
 ri, A. 4, 6.
 restitutionibus militum, & eorum
 qui Reipublicæ causa absunt, C. 2,
 51.
 reuocandis donationibus, C. 8, 56.
 reuocandis ijs, quæ in fraudē credi-
 torum alienata sunt, C. 8, 75.
 ripa munienda, ff. 4, 3, 14.
 ritu nuptiarum, ff. 2, 3, 2.
 riuus, ff. 4, 3, 20.

S

Sacramentis non iterandis, D. 1, 16.
 sacra unctio, D. 1, 15.
 sacrificijs paganorū & templis eo-
 rum, C. 1, 14.
 sacrosanctis ecclesijs, & de rebus &
 priuilegijs earum, C. 1, 5.
 sagittarijs, D. 5, 15.
 Saluiano interdicto, ff. 4, 3, 32.
 sanctissimis episcopis, & Deo ama-
 bilibus & reuerendissimis clericis
 & monachis, A. 9, 15.
 satisfaciendo, C. 2, 57.
 satisfaciendo tutorum, uel curatorū,
 l. 1, 14.
 satisfactionibus, l. 4, 11.
 scenicas non solum, si fideiussores
 præstent, sed etiā si iurifurandum
 det, sine periculo discedere, A. 5, 4.

schismaticis, S. 5, 3.
 scrutatio in ordine faciendo, D. 1, 12.
 secundis nuptijs, C. 5, 9. & D. 4, 21.
 seditiosis, & ijs, qui plebem contra
 Rempublicam audent colligere,
 C. 9, 30.
 senatoribus, ff. 1, 9.
 senatusconsultis, C. 1, 19.
 senatusconsulto Macedoniano, ff.
 14, 6.
 senatusconsulto Orphiciano, l. 3, 4.
 senatusconsulto Syllaniano, & Clau-
 dianō, &c. ff. 29, 5.
 senatusconsulto Tertulliano, l. 3, 3.
 senatusconsulto Trebelliano, C. 4, 48.
 sententia & re iudicata, D. 2, 17. & S.
 2, 14. & Cl. 2, 11.
 sententia excommunicationis, D. 5,
 39. & S. 5, 11. & Cl. 4, 10.
 sententiam pæsis, & restitutis, ff. 4, 8,
 23. & C. 9, 51.
 sententiam rescindi non posse, C. 7,
 50.
 sententia, quæ sine certa quantitate
 proferatur, C. 7, 46.
 sententijs aduersus fiscum latis retra-
 ctandis, C. 10, 9.
 sententijs, & interlocutionibus o-
 mnium iudicum, C. 7, 45.
 sententijs ex breuiculo recitandis,
 C. 7, 44.
 sententijs præfectorum prætorio, C.
 7, 42.
 sententijs, quæ pro eo quod interest,
 proferuntur, C. 7, 47.
 separationibus, ff. 4, 2, 7.
 sepulcro uiolato, ff. 4, 7, 12. & C. 9, 19.
 sepulturis, D. 3, 28. & S. 3, 12. & Cl. 3,
 7.
 sequestratione possessionum & fru-
 ctuum, D. 2, 17.
 seruili cognitione, l. 3, 7.
 seruis exportandis, & si ita mancipiū
 uenerit, ut manumittatur, uel cō-
 trā, ff. 18, 7.
 seruis fugitiuis, ff. 11, 4.
 seruis fugitiuis, & libertis, mancipiis-
 que ciuitatū artificibus, &c. C. 6, 1.
 seruis reipublicæ manumittendis,
 C. 7, 9.
 seruitute legata, ff. 33, 3.
 seruitutibus, ff. 8, 1.
 seruitutibus, & aqua, C. 3, 34.
 seruitutibus prædiorum, l. 2, 3.
 seruitutibus rusticorū prædiorum,
 ff. 8, 3.
 seruitutibus urbanorum prædiorū,
 ff. 8, 2.
 seruo corrupto, ff. 11, 3.
 seruo pignori dato manumisso, C.
 7, 8.
 si aduersus creditorem præscriptio
 opponatur, C. 7, 36.
 si aduersus creditorem restitutio po-
 stuletur, C. 2, 38.
 si aduersus delictum suum, &c. C. 2,
 35.
 si aduersus donationem, &c. C. 2, 30.
 si aduersus dotem restitutio postu-
 letur, C. 2, 34.
 si aduersus fiscum restitutio postule-
 tur, C. 2, 37.
 si aduersus libertatem, &c. C. 2, 31.
 si aduersus rem indicatam restitutio
 postuletur, C. 2, 27.
 si aduersus solutionem à tutore, uel
 à se factam, &c. C. 2, 33.

si aduersus transactionem uel diui-
 sionem in integrum minor resti-
 tuti uelit, C. 2, 32.
 si aduersus ueditionem, &c. C. 2, 28.
 si aduersus uenditionem pignorum,
 &c. C. 2, 29.
 si aduersus usucapionem restitutio
 postuletur, C. 2, 36.
 si ager uedtigalis uel emphyteutica-
 rius petatur, ff. 6, 3.
 si aliena res pignori data sit, C. 8, 16.
 si à non competente iudice iudicatum
 esse dicatur, C. 7, 48.
 si antiquior creditor pignus uendi-
 derit, C. 8, 20.
 si à parente quis manumissus fuerit,
 ff. 37, 12.
 si certum petatur condictione, ff. 12,
 1. & C. 4, 2.
 si cōmunis res pignorata sit, C. 8, 21.
 si contra ius, uel utilitatem publicā,
 uel per mendacium fuerit aliquid
 postulatū, uel impetratum, C.
 1, 25.
 si contra matris uoluntatem tutor
 datus sit, C. 5, 47.
 si cui plus, quā per legem Falcidia
 licuerit, legatum esse dicatur, ff.
 35, 11.
 si curialis relicta ciuitate res habitā-
 re maluerit, C. 10, 37.
 si de feudo defuncti contentio sit in-
 ter dominum & agnatos uasalli,
 ff. 2, 26.
 si de feudo uasalli ab aliquo inter-
 pellatus fuerit, & dominus eum
 defendere noluerit, ff. 2, 25.
 si de inuestitura feudi controuersia
 fuerit, ff. 1, 4.
 si de inuestitura inter dominum &
 uasallum lis oritur, ff. 1, 26.
 si de momentaria possessione fuerit
 appellatum, C. 7, 69.
 si dos constante matrimonio soluta
 fuerit, C. 5, 19.
 si ex falsis instrumentis uel testimo-
 nijs iudicatum erit, C. 7, 58.
 si ex noxali causa agatur, quæadmo-
 dum caueatur, ff. 2, 9.
 si ex pluribus tutoribus & curatoribus
 omnes, uel unus peragere
 rem minoris, uel conueniri pos-
 sint, C. 5, 40.
 si familia furum fecisse dicetur, ff.
 47, 6.
 si in causa iudicati pignus captū sit,
 C. 8, 23.
 si in communi eademq; causa in in-
 tegrū restitutio postuletur, C. 2, 26.
 si in fraudem patroni à liberis alie-
 natio facta sit, C. 6, 5.
 si is, qui testamento liber esse iussus
 erit, post mortem domini ante a-
 ditā hereditatē subripuisse quid
 dicatur, ff. 47, 4.
 silentarijs & decurionibus eorum,
 C. 12, 16.
 si liberalitatis imperialis socius sine
 hærede decesserit, C. 10, 14.
 si libertus ingenuus esse dicatur, ff.
 40, 14.
 si maior factus, ueditione factā sine
 decreto ratam habuerit, C. 5, 74.
 si maior factus ratum habuerit, C.
 2, 46.
 si mancipiū ita fuerit alienatū, ut ma-
 numittatur, uel contrā, C. 4, 57.
 si man-

V T R I V S Q V E I N D E X.

si mancipium ita uenerit, ne prosti-
tuatur, C. 4, 56.
si mater indemnitate promiserit,
C. 5, 46.
si mensur falsum modum dixerit, ff.
11, 6.
si minor ab hereditate se absteineat,
C. 2, 39.
si minor se maiorem dixerit, uel ma-
ior probatus fuerit, C. 2, 43.
si monia, & ne aliquid pro spiri-
tuali, exigatur, uel p mittatur, C. 5, 3.
si mulier uentris nomine in posses-
sione calumnie causa esse dicetur,
ff. 25, 7.
siue censu, uel reliquis fundum com-
parari non posse, C. 4, 47.
si singulis rebus per fideicommissum
relictis, l. 2, 24.
si nuptia ex rescripto petatur, C. 5, 8.
si omnia sit causa testamenti, C. 6, 39.
si pars hereditatis petatur, ff. 5, 4.
si pendente appellacione mors inter-
uenerit, ff. 4, 9, 13. & C. 7, 66.
si per uim, uel alio modo absentis
perurbata sit possessio, C. 8, 5.
si pignori pignori datum sit, C. 8, 24.
si pignoris couentionem numeratio
pecunie secuta non sit, C. 8, 33.
si plures una sententia condemnati
fuerint, C. 7, 55.
si post creatione quis decesserit, C.
10, 68.
si propter inimicitias creatio facta
sit, C. 10, 66.
si propter publicas p'stationes uen-
ditio fuerit celebrata, C. 4, 46.
si quacunque predictis potestate, uel
ad eum pertinetes, ad supposita-
rii iurisdictioni sue nuptias ten-
tauerit adspirare, C. 5, 7.
si quadrupes pauperiem fecisse dice-
tur, l. 4, 9. & ff. 9, 1.
si quid in fraudem patroni factum
sit, ff. 16, 5.
si quis aliquem testari prohibuerit, uel
coegerit, ff. 29, 6. & C. 6, 34.
si quis alteri, uel sibi sub alterius no-
mine, uel aliena pecunia emerit,
C. 4, 50.
si quis a parente manumissus fuerit,
ff. 37, 12.
si quis cautionibus in iudicio sistendi
causa factis non obtemperauerit, ff. 2, 11.
si quis eam, cuius tutor fuerit, corru-
perit, C. 9, 10.
si quis ignorans rem minoris esse, si-
ne decreto comparauerit, C. 5, 73.
si quis Imperatori maledixerit, C.
9, 7.
si quis in ius uocatus non ierit, siue
per eum quis cauerit, per quem ex
edicto non debuit, ff. 2, 5.
si quis ius dicenti non obtemperaue-
rit, ff. 2, 3.
si quis omnia causa testamenti ab in-
hereditate, uel alio modo possideat
si quis testamento liber esse iussus
fuerit, ff. 47, 4.
si rector provincie, uel ad eum per-
tinentes, sponfalitias dederint ar-
rit, C. 5, 2.
si reus, uel accusator mortuus fue-
rit, C. 9, 6.
si sapidis in integrum restitutio po-
stuletur, C. 2, 44.

si secundo nupserit mulier, cui mari-
tus usufructu reliquit, C. 5, 10.
si seruitus iudicetur, uel ad alium
pertinere negetur, ff. 8, 5.
si seruus aut libertus ad decuriona-
tum adspirauerit, C. 10, 32.
si seruus exportatus uideatur, C. 4, 55.
si seruus extero se emi mandauerit,
C. 4, 36.
si tabulae testamenti extabunt, ff. 37, 2.
si tabulae testamenti nullae extabunt,
unde liberi, ff. 38, 6.
si tutor contra matris uoluntatem
datus sit, C. 5, 65.
si tutor uel curator interuenerit, C.
2, 25.
si tutor uel curator non gesserit, C.
5, 55.
si tutor uel curator reipublice causa
aberit, C. 5, 64.
si tutor, uel curator, uel magistratus
creatus appellauerit, ff. 4, 9, 10.
si uasallus de feudo ab aliquo inter-
pellatus fuerit, & dominus eum
defendere noluerit, ff. 2, 25.
si uasallus feudo priueretur, cui defe-
ratur, ff. 2, 31.
si uendito pignore agatur, C. 8, 30.
si uentris nomine muliere in posses-
sionem missa, eadem possessio do-
lo malo ad alium translata esse di-
catur, ff. 25, 6.
si unus ex pluribus appellauerit, C.
7, 68.
si unus ex pluribus heredibus credi-
toris uel debitoris, partem suam
debiti soluerit, uel acceperit, C.
8, 32.
si usufructus petatur, uel ad alium
pertinere negetur, ff. 7, 6.
si ut omiffam hereditatem, uel bo-
norum possessionem, uel quid ali-
ud adquirat, C. 2, 40.
societate, l. 3, 26.
solutionibus & liberationibus, ff.
4, 6, 3. & C. 8, 43.
solutionibus & liberationibus de-
bitorum ciuitatis, C. 11, 39.
soluto matrimonio, quemadmodum
dos petatur, ff. 25, 1. & C. 5, 18.
sortilegis, D. 5, 21.
spectaculis scenicis, & lenonibus, C.
11, 40.
sponsa duorum, D. 4, 4.
sponsalibus, ff. 23, 1.
sponsalibus, & arrhis sponsalitijs &
proxeneticis, C. 5, 1.
sponsalibus & matrimonijs, D. 4, 1.
& S. 4, 1.
sportulis & sumptibus in diuersis iu-
dicijs faciendis, & de executori-
bus litium, C. 3, 2.
statoribus, C. 12, 25.
statu hominum, ff. 1, 5.
statuis & imaginibus, C. 1, 24.
statu liberis, ff. 40, 7.
statu monachorum & canonicorum
regularium, D. 3, 35.
statu monachorum, uel canonicorum
regularium, Cl. 3, 10.
statu regularium, S. 3, 16.
statutis, & consuetudinibus contra
libertate Ecclesie inductis, & im-
munitate locorum religiosorum
ubique morantium, & fori priui-
legio, & Gazaris, & Patarenis, &
alijs haereticis, eorumque succes-

foribus, & nauigijs peregrinis, &
aduenis quocunque locoru hospi-
tantibus, eorumque, successoribus
& agricolarum securitatibus, in cor-
stitutione, *Frederici secundi Imp.*
stellionatus crimine, ff. 47, 20.
stipulacione seruorum, l. 3, 18. & ff. 45, 3.
stratoribus, C. 12, 25.
studijs liberalibus urbis Romae &
Constantinopolitanae, C. 11, 18.
suarijs, & susceptoribus uini, & cae-
teris corporatis, C. 11, 16.
successione cognatorum, l. 3, 5.
successione feudi, ff. 1, 8.
successione fratrum, uel de gradibus
succeedentium in feudo, ff. 2, 11.
successione libertorum, l. 3, 8.
successionibus ab intestato, D. 3, 27.
successionibus sublati, quae fiebant
per bonorum uenditiones, & ex
S. C. Claudiano, l. 3, 13.
successorio edicto, ff. 38, 10. & C. 6,
16.
suffragio, C. 4, 3.
suis, & legitimis heredibus, ff. 38,
17.
suis, & legitimis liberis, & ex filia ne-
potibus ab intestato uenientibus,
C. 6, 54.
summa Trinitate, & fide catholica:
& ut nemo de ea publice conten-
dere audeat, C. 1, 4.
sumptus iniuncti muneris, ad omnes
collegas pertinere, C. 11, 37.
supellectile legata, ff. 33, 10.
superexactoribus, C. 10, 20.
superficiebus, ff. 43, 17.
superindicto, C. 10, 18.
supplenda negligentia praetorum,
D. 1, 10. & S. 1, 8. & Cl. 1, 5.
susceptoribus, praepositis, & arcarijs,
C. 10, 70.
suspectis tutoribus, uel curatoribus,
l. 1, 26. & ff. 26, 10. & C. 5, 43.
syndico, D. 1, 39.

T
Tabellionibus, & ut protocollo di-
mittant in chartis, A. 4, 7.
tabularijs, scribis, logographis, & ce-
sualibus, C. 10, 69.
tabulis exhibendis, ff. 13, 5. & C. 8, 7.
tempore non soluta pecunia super-
dote, A. 7, 10.
temporibus & reparationibus appel-
lationum, seu consultationum, C. 7, 63.
temporibus ordinationum, & qualitate
ordinandorum, D. 1, 11. & S. 1, 9.
termino moto, ff. 47, 21.
testamenta quemadmodum aperian-
tur, inspiciantur, & describantur,
ff. 29, 3.
testamentaria manumissione, C. 7,
2.
testamentaria tutela, ff. 26, 2.
testamentis: & quemadmodum te-
stamenta ordinentur, C. 6, 23.
testamentis: & qui testamenta face-
re possunt, ff. 28, 1.
testamentis, & ultimis uoluntatibus,
Cl. 3, 6.
testamentis imperfectis, a parentibus
in filios factis, & c. A. 8, 3.
testamentis ordinandis, l. 2, 10.
testamento & ultimis uoluntatibus,
D. 3, 26.
testamento militari, ff. 29, 1.
testamento militis, C. 6, 21.

testi-

RUBRICARVM IVRIS

testibus, ff. 22, 5. & C. 4, 20. & A. 7, 2.
& S. 2, 8.
testibus cogendis, uel non, D. 2, 21.
testibus & attestacionibus, D. 2, 20.
& S. 2, 10.
thesauris, C. 10, 15.
tigno iuncto, ff. 47, 3.
torneamentis, D. 5, 13.
tractatorijs, & statuijs, C. 12, 52.
transacionibus, ff. 2, 15. & C. 2, 4. &
D. 2, 36.
translatione episcopi, D. 1, 7.
treuga & pace, D. 1, 34.
tributoria actio, ff. 14, 4.
triente & semisse, & successione
filiorum & nepotum naturalium,
& collationibus uel distributio-
nibus, & C. 3, 5.
tritico, uino, & oleo legato, ff. 33, 6.
Tutelis, l. 1, 14. & ff. 26, 1.
tutela, & rationibus distrahendis, &
utili curationis causa actio, ff.
27, 3.
tutore, uel curatore, qui satis non de-
dit, C. 5, 42.
tutoribus & curatoribus. datis ab ijs,
qui ius dandi habent, & C. ff. 26, 5.
tutoribus uel curatoribus illustrum
uel clarissimarum personarum, C.
5, 33.
Tyronibus, C. 12, 44.

V

Acacione & excusatione mune-
rum, ff. 50, 5.
uacacione publici muneris, C. 10, 45.
uarijs & extraordinarijs criminib.
& si iudex litem suam fecisse di-
catur, ff. 50, 13.
uasallo decrepita etatis, qui feudum
refutauit, ut filij inuestirentur, F.
2, 14.
uasallo milite, qui arma bellica de-
posuit, F. 2, 21.
ubi cause fiscales, uel diuine domus,
hominumque eius agantur, C. 3, 26.
ubi conueniatur, qui certo loco da-
re promissit, C. 3, 18.
ubi de causa status agi debeat, C. 3,
22.
ubi de criminibus agi oportet, C.
3, 15.
ubi de hereditate agatur, uel ubi he-
redes scripti in possessionem mit-
ti postulare debeant, C. 3, 20.
ubi de possessione agi oporteat, C.
3, 16.
ubi de ratio cinijs, tam publicis quam
priuatis, agi oportet, C. 3, 21.
ubi & apud quem cognitio in inte-
grum restitutionis agenda sit, C.
2, 47.
ubi fideicommissum peti oporteat,
C. 3, 17.
ubi in rem actio exerceri debeat, C.
3, 19.
ubi petantur tutores, uel curatores,
C. 5, 32.
ubi pupilli educari debeant, C. 5, 49.
ubi pupillus educari uel morari de-
beat, & de alimentis ei prestan-
dis, ff. 27, 2.
ubi quis agere uel conueniri debeat,
ff. 5, 1.
ubi quis de curiali, uel cohortali, a-
liamque condicione conueniatur, C. 3, 23.
ubi senatores uel clarissimi ciuilibus
uel criminaliter conueniantur, C.

3, 24.
uestigalia noua institui non posse,
C. 4, 62.
uestigalibus & commissis, C. 4, 61.
uentione ferarum, C. 11, 44.
uendendis rebus ciuitatis, C. 11, 31.
uenditione rerum fiscalium cum pri-
uatis communium, C. 10, 4.
uentre in possessionem mittendo, &
curatore eius, ff. 37, 8.
uentre inspiciendo, custodiendoque
partu, ff. 25, 5.
uerborum obligationibus, l. 3, 16. &
ff. 45, 1.
uerborum significatione, ff. 50, 16. &
C. 6, 38. & D. 5, 40. & S. 5, 12. & Cl.
4, 12.
uestibus holobaris, (sloberis, alias) &
auratis: & de intinctione sacri mu-
ricis, C. 11, 8.
ueteranis, ff. 49, 18. C. 12, 47.
ueteranorum & militum successio-
ne, ff. 38, 12.
ueteri iure enucleando, & C. 1, 17.
ueteris numismatis potestate, C. 11,
10.
uia publica, & si quid in ea factum es-
se dicatur, & de ea ex edicto Aedi-
lium curulium a singulis rescien-
da, ff. 43, 10.
ui bonorum raptorum, l. 4, 2. & C.
9, 33.
ui bonorum raptorum & de turba,
ff. 47, 8.
ui, & de ui armata, ff. 43, 15.
uindicta, & apud concilium manu-
missione, C. 7, 1.
uita & honestate clericorum, D. 3, 1.
& S. 3, 1. & Cl. 3, 1.
unde cognati, ff. 38, 9.
unde legitimi, & unde agnati, ff. 38,
8.
unde legitimi, & unde cognati, C.
6, 15.
unde liberi, ff. 38, 7. & C. 6, 14.
unde ui, C. 8, 4.
unde uir & uxor, ff. 38, 12. & C. 6, 18.
uoto, & uoti redemptione, D. 3, 34.
& S. 3, 15.
usucapione pro donato, C. 7, 27.
usucapione pro dote, C. 7, 28.
usucapione pro emptore, uel pro
transacione, C. 7, 26.
usucapione pro herede, C. 7, 29.
usucapione transformada: & de sub-
lata differentia rerum mancipi, &
nec mancipi, C. 7, 31.
usucapionibus & longi temporis pre-
scriptionibus, l. 2, 6.
usucapionibus & usurpationibus,
ff. 41, 3.
usu & habitatione, l. 2, 5. & ff. 7, 8.
usu, & fructu, & redditu, & habitatio-
ne, & operis per legatum uel fidei-
commissum datis, ff. 33, 2.
usufructu, l. 2, 4.
usufructu ad crescendo, ff. 7, 2.
usufructuarius quemadmodum ca-
ueat, ff. 7, 9.
usufructu earum rerum, quae usu co-
sumuntur, uel minuuntur, ff. 7, 5.
usufructu: & quemadmodum quis
utatur fruatur, ff. 7, 1.
usufructu, usu, & habitatione, & mi-
nisterio seruorum, C. 3, 33.
usu Mediolanensium, secundum quos-
dam, F. 1, 28.

usuris, C. 4, 33. & D. 5, 19. & S. 4, 5. &
Cl. 4, 6.
usuris & fructibus & causis, & omni-
bus accessioneibus, & mora, ff. 22, 1.
usuris & fructibus legatorum seu fidei-
commissorum, C. 6, 47.
usuris nauticis, C. 9, 10.
usuris pupillaribus, C. 5, 56.
usuris rei iudicatae, C. 7, 54.
ut ab illustribus, & qui super eam di-
gnitatem sunt, & omnimodo su-
per pecuniarijs causis, sed & iniu-
per criminaliter per procura-
torum dicatur: clarissimis autem,
in pecuniarijs licere per procura-
torem, & per selitigare, A. 5, 18.
ut cause post pubertatem adit tu-
tor, C. 5, 48.
ut clerici apud proprios episcopos
primum conueniantur, & post hoc
apud ciuiles iudices, A. 6, 11.
ut clerici, qui recedunt, alijs pro eis
subrogatis prebeant alimenta, &
A. 5, 10.
ut cum de appellacione cognoscitur,
secundum illas leges debeat iudi-
cari, quae tempore latae sententiae
obtenebant, & C. 8, 12.
ut de cetero commutationes eccle-
siasticarum rerum non fiant
ad piissimum imperatorem, &
A. 5, 8.
ut determinatus sit numerus cleri-
corum sanctissimae maioris Eccle-
siae, & ceterarum ecclesiarum, A. 1, 34.
ut dignitatum ordo seruetur, C. 12, 8.
ut differeres iudices audire interpel-
lantium allegationes, cogatur ab
episcopis hoc agere: & ut quando
in suspicione habuerint iudicem,
pariter audiat causam & ciuitatis
episcopus, & C. 9, 10.
ut diuinae iunctiones subscriptionem
habeant gloriosissimi quattoris,
A. 8, 10.
ut ea, quae uocantur insinuata, su-
per clericis in maiore Ecclesia qui
dem dentur, in alijs autem Eccle-
sijs penitus non dentur, A. 5, 9.
ut ecclesia Romana centum annorum
gaudeat praescriptione, A. 2, 4.
ut ecclesiastica beneficia sine diminu-
tione conferantur, D. 3, 12.
ut ex legibus senatus (ue consultis) bo-
norum possessio detur, ff. 38, 15.
ut exactione instante dotis primae,
& secundae, uiro ad secunda uota
migranti praeponatur uxor pri-
ma, uel ex priori matrimonio, &
A. 7, 5.
ut factae nouae constitutiones, post
insinuaciones earum post duos mē-
ses ualeant, & C. 5, 16.
ut fratrum filij succedant pariter ad
imitationem fratrum, etiam ascen-
dentibus extantibus: & ut mulie-
res non insinuata antenuptiali do-
tione, non laedantur: non insi-
nuans autem uir, uel si competat
nuptiale lucrum, eo non fruatur,
& C. 9, 7.
ut intra certum tempus criminalis
quaestio terminetur, C. 9, 44.
ut ij, qui obligatas se habere perhi-
bent res minorum, aut obligati
sunt eis, ad eorum gubernationem
penitus non accedant: & ut cura-
tores

V T R I V S Q V E I N D E X.

cores nullo modo suscipiant ces-
siones aduersus eos, quorum cura-
tionem agunt aut egerunt: hæc au-
tem generaliter ualebunt, &c. A.
6, 20.
ut immobilia antenuptialis dona-
tionis neq; hypothecæ dētur, neq;
omnino alienentur à uiro, nec con-
sentiente uxore, nisi postea satisfac-
ti possit uxori: hæc uero etiam in
dote ualere, A. 5, 14.
ut in flumine publico nauigare li-
ceat, ff. 43, 13.
ut in possessione legatorum, uel fi-
deicommissorum seruandorū cau-
sa esse liceat, ff. 36, 4.
ut in possessionem legatorum uel fi-
deicommissorum seruandorum cau-
sa mittatur: & quando satisfacere
debeat, C. 6, 53.
ut in priuatis domibus sacra myste-
ria non fiant, A. 5, 12.
ut possidetis, ff. 43, 16. & C. 8, 6.
ut iudices non expectent sacras ius-
siones, sed quæ uidentur eis decer-
nant, A. 9, 4.
ut indices sine quoquo suffragio fi-
ant, A. 2, 2.
ut legatorum seu fideicommissorum
seruandorum causa caueatur, ff.
36, 3.
ut liberi decetero aureo non indi-
geant annulo, & ut pristinis resti-
tuantur natalibus, &c. A. 6, 6.
ut liceat matri, & auia, & alijs paren-
tibus post legitimam partem libe-
ris derelictam, quoquo modo uo-
luerint, residuam facultatē suam
disponere, &c. A. 8, 13.

ut lite non contestata, non proceda-
tur ad testium receptionem, uel
ad sententiā definitiuam, D. 2, 6.
ut lite pendente nihil innouetur, D.
2, 16. & S. 2, 8. & Cl. 2, 5.
ut lite pendente, uel post prouoca-
tionem aut definitiuam senten-
tiam, nulli liceat Imperatori sup-
plicare, C. 1, 24.
ut litigantes iurent in exordio litis,
quia neq; promiserint dare iudi-
cibus, neque dabunt, &c. A. 9, 5.
ut nemini liceat in emptione specie-
rum se excusare: & de munere sito
comiæ, C. 10, 27.
ut nemini liceat sine iudicis autori-
tate, signa rebus imponere alien-
nis, C. 2, 17.
ut nemo ad suum patrocinium susci-
piat rusticanos, uel uicos eorum,
C. 11, 53.
ut nemo inuitus agere, uel accusare
cogatur, C. 3, 7.
ut nemo priuatus titulos prædijs
suis uel alienis imponat, uel uela
regia suspendat, C. 2, 16.
ut neq; miles, neq; foederatus obser-
uetur domui priuatae, aut posses-
sioni alicuius, A. 8, 9.
ut non fiant pignorationes pro alijs
personis: & ut sicut principum
donationes non egent gestis mo-
numentorū, sic nec à priuatis Im-
peratoribus factæ donationes in-
digeant, A. 5, 5.
ut non luxurentur homines contra
naturam, nec iurent per capillos
Dei, aut aliquid huiusmodi, neq;
blasphemetur in Deum, A. 6, 5.

ut nulli iudicum liceat habere loci
seruatorem, nisi certis ex causis di-
uina concefferit iussio, A. 9, 9.
ut nullus fabricet oratorij domos
præter uoluntatem episcopi, &c.
A. 5, 17.
ut nullus ex uicaneis palienis uica-
riorum debitis teneatur, C. 11, 56.
ut nullus mutuans agricolæ, teneat
eius terram, A. 4, 4.
ut omnes iudices, tam ciuiles quam
militares, post administrationem
depositam, quin quaginta dies in
ciuitatibus certis locis permane-
ant, C. 1, 50.
ut omnes obediant iudicibus pro-
uinciarum, & in criminalibus, &
in pecuniarijs causis, &c. A. 5, 20.
ut ordinariæ præfecturæ urbanae, &
prætorianæ, & præfecturæ, quæ
in cingulo, & quæ in actu sunt, so-
læ, non etiam honorariæ, liberent
à curiali fortuna, A. 5, 19.
ut præponatur nomen Imperatoris
documentis, & ut in Latinis literis
apertius tempora inscribatur, A. 5, 3-
ut rubi, ff. 43, 30.
ut sine prohibitione matres debitori-
ces, & creditrices tutelam gerant
minorum, neque iusiurandū præ-
stent, quod non ueniet ad secunda
uota, A. 7, 4.
ut sponsalitia largitas, specialis sit
contractus & de diuersis capitulis,
A. 9, 2. (28, 6.)
uulgari & pupillari substitutione, ff.
uulgari substitutione, l. 2, 15.
uxoribus militū, & eorum qui rei-
publicæ causa absunt, C. 2, 52.

L E C T O R I S.

I V R I S utriusq; titulos coniunctim tibi exhibemus, candide Lector, prout Franciscus Catheli-
neus Andensis eos olim à se collectos edi curauit, numeris tantum, quos operarum incuria qui-
busdam in locis deprauatos deprehendimus, obiter restituitis: quod quos utriusque iuris para-
ueramus uarietate lectionum instructos, in plures chartas excreuerint, quam ut breuitas temporis,
quod nobis restabat, eos sub hunc mercatum prælis tempestiue describere
permiserit. Vale. P. E. F.

B A S I L E A E,
EX OFFICINA HERVAGIANA,
PER EVSEBIUM EPISCOPIVM.
Anno Salutis, M. D. LXXVII.
Mense Martio.

